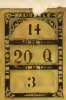

D. THOMAE AQVINATIS enarrationes, quas CATHENAM VERE AVREAM DICVNT, IN quatuor Euangelia ex vetustissimorum codicum collatione, quantùm licuit emendatiores quàm hactenus in lucem editæ.

Additus est index rerum scitu dignarum.

PARISIIS,

Apud Audoënum Paruum, sub insigni Lilij, uia ad diuum Iacobum.

1552.

CATALOGVS DOCTORVM IN hoc opere citatorum.

Dionyſius.
Origenes.
Ciprianus.
Athanaſius.
Chryſoſtomus.
G.Naziancenus.
G.Nicenus.
Baſilius.
Hylarius.
Haymo.
Hieronymus.
Ambroſius.
Auguſtinus.
Cirillus.
Didimus.
Epiphanius.
Theophilus.
Seuerianus.
Gregorius.
Leo papa.
Græcus N.
Titus N.
Maximus.
Iſidorus.
Remigius.
Rabanus.
Alcuinus.
Beda P.

☞ *Ex horum ore nectareo uelut limpidiſſimo fonte clarum diuinæ ſapientiæ flumen per uerbum incarnatum reuelatæ, perpetuo meatu diſcurrit omnium ſecum trahens cæleſtium mercium theſaurum, ut necubi iotha deſit aut ſyllaba, quin remotis doctorum uocabulu Thomam ſolum credas diſſerentem.*

DIVI THOMAE AQVINAtis, continuum in librum euangelij ſecundum Matthæum.

Anctiſsimo ac reuerẽdiſsimo patri domino Vrbano, diuina prouidẽtia papę quarto, Frater Thomas de Aquino ordinis fratrũ prædicatorum, cum deuota reuerentia pedũ oſcula beatorũ. Fons ſapiẽtiæ, vnigenitum dei verbũ præſidens in excelſis, per quod pater ſapienter fecerat, & ſuauiter diſpoſuerat vniuerſa, in fine temporũ carnem ſumere voluit, vt ſub tegumento naturę corporeę, ſplẽdorem eius humanus intuitus poſſet inſpicere, quẽ in celſitudine maieſtatis diuinæ attingere non valebat. Diffuderat ſiquidẽ radios ſuos, ſapientiæ videlicet ſuæ, indicia ſuper omnia opera quæ creauit, quodam verò ampliori priuilegio imaginem propriam hominũ aoimabus impreſſerat, quantũ diligentius expreſſerat, in cordibus ipſum amantium, ſecundum ſui muneris largitatem. Sed quid eſt hominis anima in tam immeoſa creatura, vt diuinæ ſapientiæ veſtigia poſsit cõprehendere ad perſectionem? Quinimo & ſapieotiæ lux tnſuſa hominibus per peccati tenebras & occupationũ temporalium caligines fuerat obumbrata, & intantum eſt quorundam cor inſipiens obſcuratum, vt dei gloriam in idola vana conuerterent, & quæ non conueniunt facerent, in ſenſum reprobum incidentes. Diuina verò ſapientia quæ ad ſui fruinonem hominem fecerat, eum ſui inexpertem eſſe non ſinens, totum ſe in humanam naturam contulit, eam modo ſibi aſſumendo mirabili, vt errantem hominem, ad ſe totaliter reuocaret. Huius igitur ſapientię claritatem nube mortalitatis velatam, Primus apoſtolorum princeps fide conſpicere meruit, & eam cooſtanter abſque errore & plenariè confiteri, dicens, Tu es Chriſtus filius dei viui. O beata confeſsio, quam non caro & ſanguis, ſed pater cæleſtis reuelat hæc in terris, fundat eccleſiam, aditum prębet in cęlum, peccata meretur ſoluere, & contra eam portæ non pręualent inferorum. Huius igitur fidei ac confeſsionis, hęres legitime, ſanctiſsime pater, pro ſtudio mens veſtra inuigilat, vt tantæ ſapientię lux fidelium corda perfundat, & hęreticorum confutet inſanias, quę portę inferorum meritò deſignantur. Sanè ſi ſecundum Platonis ſententiam beata cenſetur reſpublica, cuius rectores operã ſapientiæ dare conngerit, illi ſiquidem ſapientiæ quam imbecillitas intellectus humani, erroribus plerunq; cõmaculat. Quã-
Ratio iniuncti operis. tò magis ſub veſtro regimine beatus cenſeri poteſt populus Chriſtianus, vbi tanta diligeotia excellentiſsimæ illi ſapienniæ curam impenditis, quam dei ſapientia, carnalibus membris induta, & verbis docuit, & operibus demonſtrauit? Et huius ſiquidem diligeotiæ ſtudio, veſtrę ſanctitati complacuit mihi committere Matthæi euangelium exponẽdum, quod iuxta propriam facultatem exequutus, ſolicitè ex diuerſis doctorum libris prędicti euangelii expoſitionem contiouam cõpilaui, pauca quidem certorum auctorum verbis, vt plurimum ex gloſsis adiicieos, quæ vt ab eorum dictis poſſent diſceroi, ſub gloſſę titulo prenotauit. Sed & in ſanctorum doctorum dictis hoc adhibui ſtudium, vt ſingulorum auctorum nomina, necnon in quibus habeantur libris aſſumpta teſtimonia, deſcribantur: hoc excepto, quòd libros & expoſitionem ſupra loca, quę exponebantur, non oportebat ſpecialiter deſignari. Puta ſicubi nomen inueniatur Hierony. de lib. mentione non ſacta, datur intelligi, quòd hoc dicat ſuper Matthæum, & in aliis ratio ſimilis obſeruetur, niſi in his, quæ de commentario Chryſoſtomi ſuper Matthæum ſumuntur, oportuit inſcribi in titulo ſuper Matth. vt per hoc quæ ab aliis ſumuntur de ipſius homeliario diſtinguatur. In aſſumendis autem ſanctorũ teſtimoniis plerunque oportuit aliqua reſcindi de medio ad prolixitatem vitandum, necnon ad maniſeſtiorem ſeoſum, vel ſecundum congruentiam expoſitionis literæ ordinem commutari. Interdum etiam ſenſum poſui, verba dimiſi, præcipuè in ho. Chryſ. propter hoc quod eſt translatio vitioſa. Fuit autem mea intentio in hoc opere, nõ ſolùm ſenſum proſequi literalẽ, verum etiã miſticum Quatuor agit i his commentarius.
ponere, interdum etiam errores deſtruere, necnon confirmare catholicam veritatem. Quod quidem neceſſarium fuiſſe videtur: quia in euangelio præcipuè forma fidei catholicæ traditur, & totius vitæ regula chriſtianæ. Opus igitur præſens prolixũ non videatur alicui: fieri enim non potuit, vt hæc omnia ſine diminutione proſequerer, cùm tot ſanctorum ſententias explicarem, omnimoda breuitate ſeruata. Suſcipiat itaque veſtra ſanctitas præſens opus, veſtro diſcutiendum, corrigendúmque iudicio, veſtræ ſolicitudinis, & obedientiæ meæ fructũ, vt dum, à vobis emanauit præceprum, & vobis reſeruetur finale iudiciũ, ad locum vnde exeunt flumina reuertantur.

PROOEMIVM.

Vangelij pronũriator apertus Eſaias propheta, euãgelicæ doctrinæ ſublimitatem nomen & materiam breuiter cõprehendens euangelicum doctorem ex perſona domini alloquitur, dicens, Super mõtem excelſum aſcende tu, qui euãgelizas Siõ, exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hieruſalem, exalta, noli timere, dic ciuitaribus Iudæ: ecce deus veſter, ecce dominus deus in fornrudine veniet, & brachium eius dominabitur, ecce merces eius cum eo. Vt autem ab ipſo euangelii nomine ſumamus exordium, Aug. contra Fauſtum, Euangelii nomen, latinè interpretatur bonus nũtius, vel bona annuntiatio: quod quidem cùm aliquod bonum annuntiatur, ſemper dici poteſt. Tamen propriè hoc vocabulum obtinuit aoountiatio ſaluatoris. Narratores quippe originis, factorum, doctorum, paſsionum domini Ieſu Chriſti, propriè dicti ſunt euangeliſtæ. Chryſ. in ho. Quid enim his bonis nuntiatis fiat æquale, deus in terra, homo in cælo, amicitia dei facta ad noſtram naturam prolixum ſolutum prælium, diabolus cõfuſus, mors ſoluta, paradiſus apertus, & hæc omnia ſupra dignitatem noſtram, & cũ facilitate nobis data ſunt: non quia laborauimus, ſed quia dilecti ſumus à deo: Auguſt. in li. de vera reli. Cùm enim omoibus modis medeatur animis deus, pro temporum opportunitatibus, quæ mira ſapientia eius ordinantur, nullo modo beneficentius conſuluit generi humano, quàm cùm vnicus filius cooſubſtantialis patri & coæternus, totũ hominem ſuſcipere dignatus eſt, & verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Ita enim demonſtrauit quàm excelſum locum habeat inter creaturas humana natura, in hoc quòd hominibus in vero homine apparuit Aug. in ſer. de nat. Demũ factus eſt deus homo vt homo fieret deus. Hoc igitur bonum euangelizandum pręnuntiat propheta, dicens: Ecce deus veſter. Beda in epiſto. ad Flauianum: Exioanitio autem illa qua ſe inuiſibilis, viſibilem præbuit, & creator ac dominus omnium rerum vnus voluit eſſe mortalium, inclinatio fuit miſerationis, non deſertio poteſtatis. Gloſ. Ne ergo ſic deus adeſſe credatur, vt fieret aliqua dimioutio poteſtatis, ſubiungit propheta: Ecce dominus in fortitudine veniet. Aug. de doctr. Chriſti. Non per locorum ſpacia veniendo, ſed in carne mortali mortalibus apparendo. Beda in ſer. de domini paſſione: De ineffabili autem dei potẽtia factum eſt, vt dum deus verus eſt in carne paſsibili, cooferatur homini gloria per contumeliam, incorruptio per ſupplicium, vita per mortẽ. Auguſtinus de baptiſmo paruulorũ: Fuſo enim ſanguioe ſine culpa,

omnium culparum chirographa deleta sunt, quibus homines à diabolo anteà tenebãtur. Glo. Quia ergo per virtutẽ Christi patiẽtis, homines à peccato liberati, serui facti dei. Sequitur: Et brachium eius dominabitur. Leo papa in ser. de pasÿio. Affuit autem nobis in Christo singulare præsidiũ, vt in natura pasÿibili mortis conditio non maneret, quam impasÿibilis essentia recepisset, & per id quod non poterat mori, posÿit id quod mortuum fuerat suscitari. Glo. Et sic per Christum nobis immortalis gloriæ aditus aperitur, vnde sequitur: Ecce merces eius cum eo, de qua. s. ipse dicit: Merces vestra copiosa est in cælis. Augusti. contra Faustum: Aeternæ enim vitæ promisÿio regnúmque cælorum ad nouum pertinet testamentum: temporalium verò promisÿiones testamento veteri continẽtur. Glo. Sic ergo quatuor nobis de Christo euãgelica doctrina tradit: diuinitatem assumentem, humanitatem assumptam, mortem per quã à seruitute eripimur, resurrectionem, per quam nobis aditus gloriosæ vitæ aperitur, & propter hoc in Ezechiele sub figura quatuor animalium demonstrãtur. Gre. super Ezec. Ipse enim vnigenitus dei filius, veraciter factus est homo: ipse in sacrificio nostræ redemptionis dignatus est mori, vt vitulus: ipse per virtutem suæ fortitudinis surrexit vt leo: ipse etiam ascendens ad cælos est eleuatus, vt aquila. Glo. In qua ascensione manifestè ostẽdit suam diuinitatem. Matthæus ergo in homine intelligitur: quia circa humanitatẽ Christi principaliter immoratur. Marcus in leone: quia agit de resurrectione. Lucas in vitulo: quia agit de sacerdotio. Ioannes in aquila, scribens sacramenta diuinitatis. Ambr. super Luc. Et bene accidit, vt quoniam euangelij huius librum secundum Matthæum dicimus esse moralem: opinio huius prætermitteretur: mores enim propriè dicũtur humani. Figura autem leonis ascribitur Marco: quia à potentiæ cœpit expresÿione diuinę, cùm dixit: Initium euangelij Iesu Christi filũ dei. Ioanni autem figura aquilæ: eo quod diuinæ miracula resurrectionis expresÿit. Greg. super Ezec. Hæc autem ipsa vniuscuiusque libri euangelica exordia testantur: nã quia ab humana generatione cœpit, iure per hominẽ Matthæus: quia per clamorem in deserto, rectè per leonem Marcus: quia à sacrificio exorsus est, bene per vitulũ Lucas: quia verò à diuinitate verbi cœpit, dignè per aquilam signatur Ioãnes. Aug. de cõs. euan. Vel Matthæus qui regiam Christi personam maximè commendauit per leonem significatur. Lucas autem per vitulum propter victimam sacerdotis. Marcus aũt qui neque stirpem regiam, neque sacerdotalem narrare voluit: & tamen in humanis versatus ostenditur, hominis figura signatur. Hæc autẽ tria animalia leo, homo, vitulus in terra gradiuntur. Vnde isti tres euangelistæ in istis maximè occupati sunt, quæ Christus in carne operatus est. At verò Ioannes velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutisÿimis cordis oculis intuetur: ex quo datur intelligi tres euangelistas circa actiuã vitam fuisse versatos. Ioannem vero circa contemplatiuã. Remi. Doctores autem græcorũ per hominem intelligunt Matthæum: quia genealogiã domini secundum carnem descripsit: per leonem verò Ioannem: quia sicut leo suo rugitu cunctis bestiis timorem incutit, sic & Ioannes cunctis hæreticis timorem incusÿit. Per vitulum intellexerũt Lucam: quia vitulus sacerdotalis est hostia, & ipse semper circa tẽplũ & sacerdotiũ versatus est, & per aquilã Marcũ intellexerũt: quia aquila in scripturis diuinis solet significare spiritum sanctum, qui locutus fuit per ora prophetarum, & ipse à prophetico testimonio exorsus est. Hier. Circa numerum verò euangelistarum, sciendum est plures fuisse qui euangelia scripserunt, sicut & Lucas euãgelista testatur, dicẽs: Quoniã quidem multi conati sunt ordinare, &c. Et sicut

Quin & æterna lege signãter Moysi, Abrahæ.

Typus quatuor euangelistarũ notatur.

Euangelistarũ numerus discutitur.

perseuerantia vsque ad præsens tempus monimenta dederant, quæ à diuersis auctoribus edita, diuersarũ hæresum fuere principia, vt est illud, iuxta Aegyptios & Thomam & Matthiam, & Bartholomæum. 12. quoque apostolorũ, & Basilidis atque Apelis, & reliquorum, quos enumerare longisÿimum est: ecclesia autem, quæ supra petram domini voce fundata est, quatuor flumina paradisi instar eructuans, quatuor annullos & agulos habet, per quos quasi arca testamenti & custos legis domini, lignis mobilibus vehitur. Aug. de quæst. euan. Vel quoniam quatuor sunt partes orbis terræ, per cuius vniuersitatem Christi ecclesia dilatatur. Alius autem fuit eis ordo cognoscendi atque prædicandi, alius autẽ scribendi. Ad cognoscendũ quippe atque prædicandum primi fuerunt, qui secuti sunt dominum in carne præsentem, docentẽ audierunt, facientẽque viderunt, atque ex eius ore ad euangelizandum sunt misÿi. Sed in scribendo euãgelio, quod diuinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorũ, quos ante pasÿionem dominus elegit, primũ vltimũque locum duo tenuerunt: primum Matthæus, vltimum Ioannes, vt reliqui qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur. Remig. Matthæus quidem scripsit in Iudæa sub tempore Caij Galliculæ imperatoris. Marcus in Italia, Romæ, sub tempore Neronis vel Claudii secundum Rabanum. Lucas verò in Achaiæ Boetiæque partibus rogatus à Theophilo: & Ioãnes Ephesi in Asia minori sub tẽpore Neruæ principis. Beda: Sed tamẽ cùm sint quatuor euangelistæ, non tã quatuor euangelia, quã vnũ quatuor librorũ veritati consonũ ędiderũt. Sicut enim duo versus eandem prorsus habentes materiã, pro diuersitate metri & verborum duo sunt, & tamen non nisi vnam cõtinent sententiã: sic euangelistarum libri cũ sint quatuor, vnum continent euangelium: quia vnam doctrinam faciunt de fide catholica. Chry. in ho. Sufficiebat autẽ vt vnus euãgelista omnia diceret: sed cũ quatuor ab vno ore omnia loquantur, non secundum eadem tempora, neque in eisdem locis conuenientes, & ad inuicem collloquentes, maxima fit demonstratio veritatis. Et hoc ipsum quod in aliquibus modicis dissonare videntur: maximum signũ veritatis est. Si enim per omnia consonarent: crederent inimici quod ex placito quodã humano conuenientes scripserint quæ scripserunt. In principalibus quidẽ quæ pertinent ad informationem vitæ & prædicationẽ fidei: nequaquã dissonant, nec in paruo. Si autem in miraculis, hic quidẽ hæc, ille verò illa dixit, hoc te nõ cõturbet: si enim vnus omnia dixisset, superfluus esset numerus reliquorũ: si omnes diuersa, nequaquã cõsonantiæ demõstratio appareret. Si autem aliquid de tẽporibus vel modis differenter annuntiant, hoc nihil impedit eorum, quæ dicta sunt, veritatem, vt infrà ostendetur. Aug. de cõs. euan. Quãuis autem singuli eorũ suũ quique narrandi ordinem tenuisse videantur, nõ tamen vnusquisque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluisse scribere reperitur, vel ignorata prætermisisse quę scripsisse alius inuenitur: sed sicut vnicuique inspiratum est, non superfluam comparationem sui laboris adiunxit. Glo. Sublimitas autem euangelicæ doctrinæ consistit quidem primò in eius excellentisÿima auctoritate. Aug. de cons. euan. Inter omnes enim diuinas auctoritates, quæ sanctis literis cõtinentur, euangelium merito excellit: cuius primi prædicatores apostoli fuerunt, qui dominum Iesum saluatorem nostrum Christum etiam in carne præsentem viderũt, quorũ quidam, hoc est Matthæus & Ioannes, etiam scripta de illo quæ scribẽda visa sunt, libris singulis ędiderũt. Ac ne putaretur, quod attinet ad percipiendum, ac prædicandum

Veritas euangelij ostenditur.

euangelium interesse aliquid: vtrũ illi annũcient qni eundem dominum hîc in carne apparẽtem secuti sunt: an alij qui ex illis cõparata fideliter crediderunt: diuina prouidẽtia procuratum est per spiritũ sanctum, vt quibusdam etiam ex illis qui primos apostolos sequebantur, non solùm annuntiandi, verumetiam scribendi euangelium tribueretur auctoritas. Glo. Et sic patet quòd sublimitas euangelicæ authoritatis à Christo dependet: & boc designarur in verbis prophetæ præmissis cùm dicitur: Super mõtem excelsum ascende ru. Mons enim excelsus Christus est: de qno idem Esaias dicit: Erit in nouissimis diebus pręparatus mons domus domini in vertice mõtium, id est, super omnes sanctos, qui à monte Christo montes dicũrur: quia de plenitudine eius omnes accepimus. Rectè autẽ ad Matthæũ dicitur: Supra mõtem excelsum ascende ru: quia sicut predictũ est, ipse in propria persona

Attende quæstionem. facta Christi vidit, & cius doctrinã audiuit. Aug. de con. euan. Illud autem discutiendum est, quod solet nõnullos mouere, cur ipse dominus nihil scripserit, vt aliis de ipso scribentibus necesse sit credere. Sed nequaquam dicendum est quòd ipse non scripserit, quandoquidem mẽbra eius id operata sunt, quod dictante capite cognonerunt. Quicquid enim de suis factis & dictis nos legere voluit hoc scribendum illis, tanquam suis manibus, imperauit. Glo. Secundò etiam habet euangelica doctrina sublimitatem virtutis. Vnde apostolus dicit, quòd euangelium virtus dci est in salutem omni credenti. Et hoc ostendit propheta in præmissis verbis, cùm dicit: Exalta in fortitudine vocem tuam. In quo etiam & modum euangelicę doctrinæ designat in exaltatione vocis, per quam doctrinę claritas datur intelligi. Aug. ad Volusianum: Modus enim ipse quo sancta scriptura contexitur, est omnibus accessibilis, paucissimis penetrabilis eaque apertè continet, quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò quę in misteriis occultat, nec ipse eloquio superbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad diuitem: sed inuitat omnes humili sermone, quos nõ solùm manifesta pascat, sed etiam secreta exerceat veritate, hoc tam in promptis quàm in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus operta desiderantur, desiderata quodommodo renouantur, renouata suauiter innimantur. His salubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. Glo. Sed quia vox exaltata longius auditur: potuit in exaltatione vocis euangelicæ doctrinæ publicatio designari, quia non ad vnam tantùm gentem, sed ad vniuersas nationes pręedicanda mandatur. Prædicate, inquit dominus, euangelinm omni creaturæ. Grego. Potest enim omnis creaturę nomine, natio gentium designari. Gloss. Tertiò autem habeat euangelica doctrina altitudinem libertatis. Augustin. In veteri enim testamento propter temporalium bonorum promissionem, malorúmque comminationem, seruos parit temporalis Hierusalem. In nouo autem, vbi fides in petra charitatem, qua lex possit impleri, non magis timore pœnę, quàm dilectione iustitiæ liberos parit Hierusalem æterna. Gloss. Vnde & hanc sublimitatem doctrinæ euangelicæ propheta designat, dicens: Exalta, noli timere. Restat autem videre quibus & qua de causa hoc euangelium sit scriptum.

Ratio euangelica Matthæi. Hieron. Matthæus enim euangelium in Iudæa bebræo sermone edidit, ob eorum maximè causam, qui in Hierusalem crediderant ex Iudæis: cùm enim primò prædicasset euangelium in Iudæa, volens transire ad gentes. Primus euangelium scripsit hebraicè, quod fratribus à quibus ibat, in memoria dereliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei euangelium prædicari: sic & contra hæreticos scribi. Chrys. Corpus autem suæ narrationis ordinauit Matthæus, primùm ergo natiuitatem, deinde baptismum, tertiò tentationem, quartò doctrinam, quintò miracula, sextò passionem, septimò resurrectionem & ascẽsionem ipsios non solùm historiam de Christo exponere volens per hoc, verumetiam euangelicæ vitæ statum docere: quoniam nihil est quod ex parentibus nascimur, nisi iterum per aquam & spiritum renati fuerimus ex deo. Post baptismum autem necesse est contra diabolum stare, post hoc, quasi omni superata tentatione, factus idonens ad docendum: siquidem sacerdos est, doceat: & doctrinam suam bonæ vitæ quasi miraculis factis, commendet: si laicus est, operibus doceat fidem. Deinde necesse est exire nos de hoc stadio mundi, & tunc restat, vt tentationum victoriam resurrectionis merces sequatur & gloria. Glo. Patet igitur ex præmissis euangelicę doctrinæ materia, scriptorum euangelij numerus, figuræ differentia, & ordo, euangelicæ doctrinæ sublimitas, & quibus boc euangelium sit conscriptum, processus ipsius & ordo.

CAPVT PRIMVM.

Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham.

Quia faciem hominis Matthæus significat, quasi de homine exorsus est scribere, dicens: Liber generationis. Raba. Quo exordio satis ostendit generationem Christi secundum carnem suscepisse narrãdam. Chry. Indęis enim euangelium scripsit, quibus superfluum erat exponere diuinitatis naturam, quam cognoscebãt: necessarium autem fuit eins misterium incarnationis ostendere. Ioannes autem cùm gentibus euangelium scripsit, quę non cognoscebant si deos filium habet, ideo necessarium fuit primùm illis ostendere, quia est filius dei deus, dcinde quia carnẽ suscepit. Raba. Cùm autem paruam libri particulam teneat generatio, dixit: Liber generationis. Consuetudo enim Hebræorum est, vt voluminibus ex eorum principiis imponant nomina: vt est Genesis. Glo. Planior autem sensus esset, hic est liber generationis, sed hic est mos in multis, vt visio Esaiæ, subaudis, hæc est. Generationis autem singulariter dicitur, quanuis multæ per ordinem replicentur, quia propter Christi generationem, cæterę hic inducuntur. Grego. in ho. Vel ideo librum bũc generationis nominat, quia hæc est totius dispensationis summa, & radix bonorum omnium, deum hominem factum esse: boc enim facto alia secundum rationem sequebantur. Remi. dicit autem: Liber gene. Iesu Christi, quia nouerat scriptum esse. Liber generationis Adę, & ideo sic exorsus est, vt opponeret librũ libro, Adam nonũ Adę veteri, quia omnia per istum sunt restaurata, quę per illum sunt corrupta. Hier. In Esaia autem legimus generationẽ eius qnis enarrabit? non ergo putemus euangelistam prophetę esse contrarium, vt quod ille impossibile dixit esse effatu, hic narrare incipiat: quia ibi de generatione diuinitatis, hîc de incarnatione dictum est. Chry, in ho. Nec tamen parua ęstimes te audire, hanc audiens generationem: est enim valde ineffabile quod deus ex muliere nasci dignatus est, & habere progenitores Dauid & Abraham. Remig. Si autem aliquis dixerit, quia propheta de natiuitate humanitatis dixit, non est respondendum: Nullus generationem domini narrauit, sed perrarus: quia Mattheus & Lucas. Ra. In hoc autem quod dicit: Iesu Christi, regalem & sacerdotalem in eo exprimit dignitatem: nam Iesus qui nominis huius pręsagium prętulit, primus post Moisen in populo Israel ducatum tenuit. Aaron verò, mystico consecratus vnguento, primus in lege sacerdos fuit. Augu. de

Consuetudo vilis est Hebræis.

quęſt.no.& ver.teſta. Quod autem per olei vnctionem pręſtabat deus illis, qui in reges vel ſacerdotes vngebantur, hoc pręſtitit ſpiritus ſanctus homini Chriſto addita expiatiōe. Spiritus enim ſaoctus purificauit quod de Maria virgine in corpus ſaluatoris profecit, & hęc eſt vnctio corporis ſaluatoris, quare Chriſtus eſt appellatus. Chry. ſuper Matt.

Ieſus quare Chriſt' dicatur.

Quia verò impia prudentia Iudæorum negabat Ieſum de Dauid ſemine eſſe natum, ſubdit: Filii Dauid, filli Abrahā. Quare autem nō ſufficiebat dicere illum filiū Abrahæ ſolius, aut Dauid ſolius? Quia ad ambos de Chriſto naſcituro ex eis promiſsio ſuerat ſacta: ad Abrahā quidē, ſic: Et in ſemine tuo benedicētur omnes gētes terræ. Ad Dauid autē ita: De ſructu vētris tui ponā ſuper ſedē tuam. Ideo ergo vtriuſq; filiū dixit, vt vtriuſque promiſsiones in Chriſto adimpletas oſtēderet: deinde quia Cbriſtus tres dignitates ſuerat habiturus, Rex, Propheta, Sacerdos. Abrahā propheta ſuit & ſacerdos, ſacerdos ſicut deus ad illū dixit in Geneſi: Accipe mihi vaccam rufam, ſicut ait dominus ad Abimelech de illo: Propheta eſt, & orabit pro te. Dauid rex ſuit & propheta, ſacerdos autem non fuit. Ideo ergo ambonū filius nominatus eſt, vt vtriuſq; patris triplex dignitas originali iure recognoſceretur in Chriſto. Ambr. ſuper Lucā: Ideo etiam duos generis auctores elegit, vnū qui de cognatione populorū promiſſum accepit, alterum qui de generatione Chriſti oraculū conſecutus eſt. Et ideo licet ſit ordine ſucceſsionis poſterior, prior tamē deſcribitur, quia plus eſt promiſſum accepiſſe de Chriſto, quàm de eccleſia, quæ eſt p Chriſtū: potior eſt enim qui ſaluat eo quod ſaluatur. Hiero. Ordo etiam præpoſterus, ſed neceſſariò cōmutatur: ſi enim primùm poſuiſſet Abrahā, & poſtea Dauid, rurſus ei repetendum ſuit Abraham, vt generationis ſeries texeretur. Chry. ſuper Mat. Altera autem ratio eſt, quia regni dignitas maior eſt, quàm naturæ. Nam & ſi Abrahā præcedebat in tempore. Dauid præcedebat in dignitate. Glo. Quia verd ex hoc titulo, apparet totum hunc librum conſcribi de Ieſu Chriſto, neceſſarium eſt præcognoſcere quid ſit ſentiēdū de ipſo: ſic enim melius exponi potuerūt quæ in hoc libro de eo dicuntur. Aug. de quæſt. euan.

Triplex hæreſis circa Chriſtum.

Error autē hæreticorū de Chriſto tribus generibus terminatur, aut de diuinitate, aut de humanitate, aut de vtroque falluntur. Aug. de hær. Cherintus ergo & Ebion Ieſum Chriſtū hominē tantùm ſuiſſe dixerūt, hos ſecutus Paulus Samaſateous Chriſtū nō ſemper ſuiſſe, ſed eius initiū ex quo de Maria oatus eſt aſſeuerat: nec eoim aliquid amplius quàm hominē putat, & hęc hęreſis poſtea à Photino cōfirmata eſt. Aug. contra hær. Ioannes autē apoſtolus iſtius inſaniā longè antè, ſpiritu ſancto conſpiciens, eū alto imperitiæ ſopore demerſum ſuæ vocis præconio excitat, dicens: In principio erat verbū. Ei ergo quod in principio erat apud deū, nō relinquitur in nouiſsimo tempore, vt originis ſuæ ab homine principium ſumpſerit. Item inquit: Pater glorifica me illa gloria quā habui apud te priuſquā mūdus fieret: audiat Photinus eam gloriā ante principiū poſsidere. Aug. de hær. Neſtorij autē peruerſitas fuit, vt hominē tātummodo ex beata Maria virgine genitū prædicaret, quem verbū dei nō vnitatē pſonę & in ſocietatē ſeparabilē recepiſſet, qđ catholicorū aures nequaq̄ ferre potuerunt. Aug. ad mooa. Aegypti: Ait enim Apoſt. de vnigenito, ꝙ cùm in forma dei eſſet, non rapinā arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo. Quis eſt ergo ille qui eſt in forma dei? aut quomodo exioanitus eſt, & deſcendit ad humanitatē ſecundum hominis formā? Et quidē ſi prædicti hæretici in duos diuidentes Chriſtū. i. in hominem & verbū, & hominem dicunt ſuſtinuiſſe eainanitionē, ſeparantes ab eo dei verbū, pręoſtendendū eſt, quia io forma & in æqualitate iotelligitur, & ſuit patris ſui, vt exinanitionis ſuſtioeret modum. Sed nihil creaturarū eſt, ſi ſecundū propriam intelligatur naturam in patris æqualitate: quomodo ergo exinanitus dicitur, & ex qua eminentia, vt eſſet homo deſcendit? aut quomodo intelligitur aſſumpſiſſe, tanquam non habens in principio ſerui formam? Sed aiunt ꝙ verbum patri æquale exiſtens, habitauit in homine nato per mulierem. Et hęc eſt exinanitio. Certè audio filiū deſcendentē ſanctis apoſtolis. Si quis diligit me, verbū meum cuſtodiet. Audis quomodo in eis qui ſe diliguot, ſe & ſibi cohabitare dixit deū patrem. Putas ergo ipſum exinanitum & vacuatū, dabimus & ſerui formā accepiſſe, quia in diligentiū ſe animabus ſanctis facit manſionē. Quid autem ſpiritus habitās in nobis putatis, & ipſe humanationis diſpenſationē adimplet. Abbas Iſidorus archipreſ. Verùm ne vniuerſa annumeremus, vnū ad quod vniuerſa intendunt dicimus, quia illū qui deus erat, humilia loqui & diſpenſatiuū ſimul & vtile eſt, & nihil inuiolabili naturæ præiudicat. Eum verò qui homo eſt, diuina & ſupernaturalia quædā loqui ſummæ præſumptionis eſt malum. Nam regi quidē licet etiam & humiliter agere, militi verò nō licet imperiales voces emittere. Si igitur deus erat humanatus, etiā humilia locū habent. Si verò homo tantùm erat, excelſa oō habent locū. Aug. de hær. Sabellum diſcipulū Noeti quidā perhibent, qui dicebat Chriſtum eundē & patrem & ſpiritū ſanctum. Aug. cōtra hær. Huius autē inſaniſsimi furoris audaciā cæleſtiū teſtimoniorum auctoritate frenabo ad demonſtrandā propriæ ſubſtātiæ filij perſonā, non illam quæ homini ſuſcepto coogruere cauilatur aſſumens: ſed illa in mediū proferens teſtimonia, quæ ſine vllo ancipitis intelligētiæ ſcrupulo diuinitati eius cōpetere omnes pariter cōfitentur.

Teſtimonia ſcripturæ cōtra errores de Chriſto.

In Geneſi enim deū dixiſſe legimus. Faciamus hominē ad imaginem & ſimilitudinē noſtram. Ecce pluraliter dicit: Faciamus, alium videlicet, indicans ad quē loquentis ſactus eſt ſermo. Si vnus eſt, ad imaginem ſuam feciſſe diceretur, nunc autē alius & alterius imaginē apertius feciſſe deſcribitur. Glo. Alij verò veram Chriſti humanitatē negauerūt. Valentinus enim dixit Chriſtū à patre miſſum ſpirituale vel cæleſte corpus attuliſſe, nihilq; aſſumpſiſſe de Maria virgine, ſed per illā tanquā per riuū, aut fiſtulā ſioe aſſumpta carne trāſiſſe. Nos autē non ideo credimus natū ex Maria virgine ꝙ aliter in vera carne exiſtere atq; hominibus apparere non poſſet: ſed quia ſic ſcriptū eſt in ea ſcriptura, cui niſi crediderimus nec chriſtiani, nec ſalui eſſe poterimus. Si autē de cæleſti vel aerea vel humida creatura corpus aſſumptū vellet cōmutare in humanæ carnis veriſsimā qualitatem, hoc eum potuiſſe facere quis negaret? Aug. de hær. Manichæi verò dixerūt, phantaſma eſſe dominū Ieſum Chriſtū, nec fœmineo poſſe naſci ex vtero. Augu. 83. q. ſed ſi phantaſma fuit corpus Chriſti: feſellit Chriſtus, & ſi fallit, veritas non eſt. Eſt autem veritas Chriſtus, nō ergo phantaſma fuit corpus eius. Glo. Et quia principiū huins euangelij, & etiā euangelij ſecūdum Lucam, maniſeſtè oſtēdit Chriſtū natum ex fœmina, ex quo apparet vera Chriſti humanitas, ergo vtriuſque euangelij principia negant. Aug. contra Fauſtum: Vnde Fauſtus dicit euangeliū quidem à prædicatione Cbriſti & eſſe cœpit & nominari, in quo ipſe nuſquam ſe natū ex hominibus dicit.

Fauſti argumenti inſania.

At verò genealogia à deo nō eſt euangeliū, vt nec eius ſcriptor auſus fuerit eū euangeliū nominare. Quid enim ſcribit? Liber generationis Ieſu Chriſti fili Dauid: nō ergo liber euangelii Ieſu Chriſti, ſed liber generationis. At verò Marcus quia generationē ſcribere nō curauit, ſed tantū prædicationē filij dei, quod eſt euangeliū, vide q̄ competēter ſit exoe ſus. Euāgeliū inquit Ieſu Chriſti filij dei, vt hic ſatis ap-

pareat genealogiam nō esse euāgelium,cūque & in ipso Matthæo post inclusum Ioannē in carcere,tunc legitur Iesum cœpisse prædicare euāgelium regni. Ergo quicquid ante hoc narratur,genealogiā esse cōstat,nō euangelium. Ad Ioannem ergo & Marcū me contuli, quorum mihi principia non immeritò placuerunt,quia nec Dauid nec Mariam inducunt,nec Ioseph.contra quem Augu. Quid ergo respōdebit Apostolo dicēti, Memor esto Iesum Christū resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundū euangelium meū? Quod autē erat Apostoli Pauli euāgelium,hoc etiam cęterorū apostolorum & omnium fidelium:hoc enim alibi dicit:siue ego,siue illi euāgelium prædicauerūt. Aug.de hær. Arriani autē patrem & filium & spiritum sanctū volunt esse vnius eiusdémque substantiæ,naturæ,aut existentiæ,sed esse filiū creaturā patris, spiritū verò sanctū, creaturā creaturæ, hoc est ab ipso filio creatū volunt. Christum etiam sine anima carnem suscepisse arbitrantur. Aug. primo de trini. Sed Ioannes in eo declarat filium non tantū deū esse,sed etiam eiusdē cū patre substantiæ,quia cùm dixisset:Et deus erat verbum, addidit: Omnia per ipsum facta sunt: vnde apparet ipsum factum nō esse per quem facta sunt omnia: & si factus nō est, creatus nō est,& sic eiusdē cū patre substātiæ est:omnis enim substātia quæ deus nō est,creatura est. Augu. cōtra Feli. Nescio enim quid nobis mediatoris persona contulerit, qui medius nostrum, nō redimēs carnē,quæ sine anima,nec beneficium posset sentire,suscepit. Si enim venit Christus saluum facere quod perierat, quia totus homo qui perijt, totus beneficio saluatoris indiget, & ideo Christus veniendo totū saluat,corpus & animā assumendo. Aug.in li.83.q. Quomodo etiā ipsi respōdēt tā manifestis obiectionibus ex euāgelica scriptura, in qua cōtra eos dominus tam multa cōmemorat? vt est illud: Tristis est anima mea vsq; ad mortē: & potestatē habeo ponendi animam meam, & multa huiusmodi, qui si dicāt in parabolis eum locutum esse, habemus euāgelistarum rationes, qui res gestas narrantes, sicut eū corpus habuisse testantur,sic eum indicant habere animā per affectiones,quæ nō possunt esse nisi in anima: eis enim narrantibus legimus:Et miratus est Iesus,& iratus,& multa huiusmodi.

Apollinaristæ confutantur. Aug.de hære. Apollinaristæ autem sicut Arriani Christum dixerunt carnē solā sine anima suscepisse. In qua quæstione testimoniis euangelicis victi,mentem,quę rationalis est anima hominis,defuisse animæ Christi. Sed pro hac,ipsum verbū in ea fuisse dixerūt. Augu.in li.83. q. Sed si ita est,beluam quandam cū figura humani corporis dei verbū suscepisse crederetur. Aug.de hære. De ipsa verò eius carne sic à recta fide dissensisse perhibentur,vt dicerent carnē illā & verbum vnius eiusdémque substantiæ esse, cōtentiosissimè asseuerātes verbum carnem factum,hoc est,verbi aliquid in carnem fuisse mutatum atque conuersum, non autem carnem de Mariæ carne suscepisse,cōuersum atque mutatum, nō autem in carnē de Maria susceptā. Ciril.in epi.ad Ioannē antio. Furere autē arbitramur eos qui suspicati sunt,quòd mutationis obumbratio circa diuinā verbi naturam potest contingere:manet enim quod est semper,& nō mutatur:nec cōuersionis est capax. Leo ad Constantinopolim:Nos autem non ita dicimus Christum hominem vt aliquid ei desit quod ad humanā certū est pertinere naturā,siue animā,siue mētem rationabilem, siue carnem quæ nō de fœmina sumpta sit, sed facta de verbo in carnem conuerso atque mutato. Quæ tria falsā Apollinaristarū hæresis,tres varias protulit partes. Leo ad Palesti. Eutices quoque tertiū Apollinaris dogma delegit, vt negata humanæ carnis atque animæ veritate totū dominum nostrum Iesum Christum vnius assereret esse naturæ: tanquam verbi diuinitas ipsa se in carnem animámque verteret, & cōcipi,nasci,aut nutriri,& c. huiusmodi, eius tātum essentiæ fuerit.s. diuinæ:quæ nihil horum in se sine carnis recepit veritate,quoniā natura vnigeniti natura est patris,natura est spiritussancti:simúlq; impassibilis & sempiterna. Verū si ab Apollinaris peruersitate hæreticus iste discesserit,ne cōuinceretur deitatem passibilem sentire atque mortalem, & tamen verbi incarnati.i. verbi & carnis vnam audet pronuntiare naturam,non indubiè Manichæi & Martionis trāsit insaniam: & dominum Iesum Christum simulatoriè omnia credidit egisse,nec humanū ipsum corpus, sed phantasticā corporis speciem oculis aperuisse cernentium.

Notanda sententia. Idem ad Iulianum. In eo verò quod Eutices in episcopali iudicio ausus est dicere ante incarnationē duas fuisse in Christo naturas,post incarnationem autem vnam: necessarium fuit,vt ad reddendam rationem professionis suæ solicitis interrogationibus vrgeretur. Arbitror enim eum talia loquētem hoc habere persuasum: quòd anima quam saluator assumpsit,prius in cælis sit cōmorata,quā de Maria virgine nasceretur. Sed hoc catholicæ mētes aurésque nō tolerāt, quia nil secum dominus de cælo veniens nostræ conditionis exhibuit. Nec animam eius,quæ anterior extitisset, nec carnem quæ non materni corporis esset,accepit. Vnde quod in Origene meritò damnatum est: qui animarum antequam corporibus insererentur non solū miras, sed & diuersas fuisse asseruit actiones,necesse est quod in isto plectatur. Remi. Has igitur hæreses in principio euangelij sui euangelistæ destruunt:nam Mat.cùm narrat eum duxisse originem per reges Iudæorum: verum hominem eum ostendit,& veram carnem habuisse. Similiter & Lucas qui sacerdotalē stirpem & personam describit. Marcus autē cū ait: Initium euāgelij Iesu Christi filij dei:& Ioannes cùm ait,In principio erat verbū,manifestāt eum ante omnia secula semper fuisse deum,apud deum patrem.

Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam & fratres eius.

Aug.de con.euan. Matthæus euangelista ostēdit generationem Christi secundum carnē se suscepisse narrandam,quia genealogiam Christi exorsus est. Lucas autē tanquam sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans nō ab initio euangelij sui, sed à baptismo Christi generationes enarrat, vbi testimoniū Ioānes perhibuit dicens:Ecce qui tollit peccata mundi. In generationibus etiam Matthæi significatur nostrorū susceptio peccatorum à domino Christo. In generationibus autē Lucæ significatur abolitio nostrorū peccatorum ab ipso, ideo generationes Christi Matthæus descendens enarrat. Lucas autē ascendens. Humanā autem Christi generationem Matthæus descendendo describens ab Abraham generationes commemorat. Augu. super Lucam: Prior enim Abrahā meruit fidei testimonium, quia credidit deo, & seputatum est ei ad iustitiam:ideo etiam auctor generis debuit significari,quia instaurandæ ecclesiæ sponsionem primus emeruit,cū dicitur:Benedicentur in te omnes tribus terræ. Et iterum Dauid delatum est quod Iesus filius eius diceretur,vnde huic prærogatiua seruatur vt ab eo generationis dominicæ manaret exordium. Chry. Euāgelista igitur Matthæus generatiōnē dominicæ carnis per seriem parentū volens commendare memoriæ,ordiens à patre Abrahā dicit:Abraham genuit Isaac. Cur non dixit Ismael, quem primus genuit? Sequitur: Isaac autem genuit Iacob. Cur non dixit Esau,qui eius primogenitus fuit? Quia. s. per illos ad Dauid peruenire non posset. Glo. Omnes tamen fratres

Abraham fidei pater.

Duplex sensus notandus.

Iudę cum ipso io generatione cōputat, quod etiam ideo factum est, quia Ismael & Esau non remanserūt in cultu vnius dei, fratres verò Iudæ io populo sunt computati. Chry. vel propterea 12. patriarcharum meminit, vt eā quæ ex progenitorum nobilitate est, elationem auferret. Etenim multi horum ex ancillis nati fuerunt, sed omnes similiter erant patriarchæ & tribuum principes. Glo. Ideo autem Iudam nominatim posuit, quia de illo tantùm dominus descendit. In singulis autem patribus non solùm debet notari historia, sed allegoria & moralitas. Allegoria quidem, in quo vnusquisque patrum Christum præfiguret. Moralitas io hoc notatur quòd ex singulis patribus in nobis aliqua virtus, per significationem oominis vel exēplum, ædificetur. Abraham ergo in multis locis figuram Christi portat, & præterea in nomine. Abraham enim pater multarum gētium interpretatur, & Christus est pater multorum fidelium. Abraham etiam, de cognatione sua exiit, & in terra aliena demoratus est, & Christus derelicto iudaico populo ad gētes per prędicatores suos exiuit. Chry. super Mat. Isaac autem interpretatur risus: risus autem sanctorum est non stricta cachinatio labiorum, sed rationabile gaudium cordis quod fuit mysterium Christi. Sicut enim ille parentibus in vltima senectute donatus est lætitia suis, vt cognoscatur, quia non erat filius naturæ, sed gratiæ, sic & Christus in nouissimo fine, pductus est à matre Iudæa, gaudium cunctis, sed iste per virginem, ille de aou, ambo contra spem naturæ. Remig. Iacob supplantator interpretatur, & de Christo dicitur: Supplantasti insurgentes in me subtus me. Iacob genuit Iudā & fratres eius. Chry. super Matth. Et Iacob genuit 12. apostolos in spiritu non in carne, verbo: noo in sanguine. Iudas aūt interpretatur cōfessor, quoniā Christi erat imago, qui confessor patris erat futurus, dicens: Cofiteor tibi pater domini cæli & terræ. Glo. Moraliter autem Abraham nobis virtutem fidei per exempla Christi significat, cùm de eo legatur: Abraham credidit deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Isaac significat spem: quia interpretatur risus: fuit enim gaudium parentum: spes verò similiter est gaudiū nostrū, dum æterna bona sperare facit, & de eis gaudere. Abrahā ergo genuit Isaac, quia fides generat spem. Iacob autem significat charitatem. Charitas enim amplectitur duas vitas, actiuam per dilectiooem proximi, cōtemplatiuam per dilectionem dei. Actiua per Liam, contemplatiua per Rachel significatur. Lia enim laborans interpretatur, quia actiua in labore est. Rachel visum principium, quia per contemplatiuam, priocipiū. i. deus videtur. Nascitur ergo Iacob de duobus parētibus, quia charitas nascitur de fide & spe, quod enim credimus & speramus, diligimus.

Tropologica expositio.

Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Phares autē genuit Esron. Esron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naha ſſon. Nahaſſon autē genuit Salomon. Salomon autem genuit Booz de Raab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Ieſſe. Ieſſe autem genuit Dauid regem.

Glos. Prætermissis aliis filiis Iacob, euāgelista Iudæ prosequitur generationem, diceos: Iudas autē genuit Pha. &c. Aug. de ciui. dei. Nec Iudas primogenitus, nec istorum geminorum aliquis fuit primogenitus Iudæ: sed iam ante illos iam tres genuerat. Eos itaque tenuit in ordine generationum, per quos ad Dauid atque inde quò intēderet, perueniret. Hier. Notandum autem in genealogia saluatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas quas scriptura reprehendit, vt qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens omnium peccata deleret, vnde & in sequentibus Ruth moabitis ponitur. Ambro. super Lucam. Lucas autem hic declarauit, vt immaculatā sacerdotalis generis seriem declararet, sed sancti Matthæi consilium à rationis iustitia noo abhorret, nam cùm enangelizaret secundum carnem generatum esse qui omniū peccata susciperet subiectum iniuriis, subditū pasfioni: oec hoc quidē putauit exortē afferendum esse pietatis: vt maculatæ quoq; originis noo recusaret iniuriā: simul ne puderet ecclesiā de peccatoribus congregari, cū dñs de peccatoribus oasceretur. Postremò, vt beoeficiū redēptionis etiā à suis maioribus inchoaret, oe quis putaret origiois maculā impedimento posse esse virtuti, nec se insolens de sui nobilitate iactaret. Chry. in ho. Post hoc monstratur omnes obnoxios fuisse peccatis. instat enim Thamar fornicario Iudā accusans & Dauid à fornicata muliere genuit Salomonē. Si autē à magnis lex noo est impleta, nec à minoribus, & sic oēs peccauerunt, & oecessaria facta est Christi præsentia. Ambro. super Lucam: Vide aūt quia non ociosē Matthæus vtrunq; significauit, cùm Phares tantùmodo commemorationū causa depofceret: quia hic in vtroq; mysteriū est: per geminos enim gemina describitur vita populorum, vna secundū legē, altera secundum fidem. Chry. super Mat. Per Zaram enim significatur Iudaicus populus, qui primus apparuit in luce fidei, quasi de vulua tenebrosa mūdi procedēs, & ideo significat⁹ est coccoc circuncisioois mutantibus omnibus, quia ipse populus dei erat futurus: sed posita est ante faciem eius lex, quasi sepes vel maceria. Sic ergo impeditus est populus iudaicus per legē, sed tēporibus Christi rupta est sepes legis, quæ erat inter Iudæos & gētiles, sicut ait Apostolus, medium parietē maceriæ soluens: sic factum est vt gentilis per phares significatus, postquam rupta est lex per Christi mandata, primus ad fidē procedat, & postea sequitur iudaicus populus. Sequitur: Phares aūt genuit Esrom. Glo. Iudas genuit Phares & Zaram, antequā in traret Aegyptū, in quā ambo postea cū patre trāsierūt. In Aegypto verò Phares genuit Esrō. Esrō autē genuit Arā. Arā aūt genuit Aminadab. Aminadab autē genuit Nahasson: & tunc Moyses eduxit eos de Aegypto. Nahasson autē fuit dux sub Moyse in tribu Iuda per deserturn, in quo genuit Salmon. Iste Salmō fuit princeps de tribu Iuda, qui cū Iosue terram promissionis intrauit. Chry. super Mat. Quoniā aūt ex aliqua causa secūdum prouidentiā dei posita, horū patrum oomina credimus. Sequitur: Nahasson aūt genuit Salmon. Iste Salmō mortuo patre fuit princeps in tribu Iuda, qui cū Iosue terrā promissionis intrauit. Chry. super Mat. Accepit autem vxorē nomine Raab. Hæc aūt Raab dicitur fuisse Raab meretrix de Hierico, quæ suscepit exploratores filiorū Israel, absçoodit eos & seruauit iocolumes. Cū autē Salmon nobilis esset inter filios Israel, quia de tribu erat Iuda, & quia filius principis erat, vidit Raab sic fidelem: quasi magnā aliquā constitutā meruit accipere in vxorē. Forsitā aūt & ideo interpretatur Salmon, quasi per ipsum nomen inuitaretur à prouidentia dei, vt acciperet vas electionis Raab. Interpretatur enim Salmon accipere vas. Sequitur: Salmō aūt genuit Booz de Raab. Glo. Iste Salmon in terra promissionis genuit de illa Raab Booz. Booz autē genuit Obeth ex Ruth. Chrys. super Mat. Quō autē Booz accepit vxorē moabitidem nomioe Ruth: exponere æstimaui superfluū, cùm de his scriptura sit omnib⁹ manifesta. Hoc autē dicimus solū, quoniam Ruth pro merito fidei suæ, nupsit Booz: quia deos patrum suorū repulit, & deum viuentē elegit. Et Booz pro merito fidei suæ illā accepit vxorē, vt ex coniugio tali sanctificato, genus oasceretur regale. Ambro. super

Allegoria pulchra.

Quare peccatrices in linea messiæ assumptæ.

Lucã. Quomodo autẽ Ruth, cũ esset alienigena, Iudæo nupsit? & qua ratione in Christi generatione eius putauerit euangelista copulę commemorationem esse faciẽdã, quę legis serie mœchabatur? Quòd ergo non de legitima saluator generatione manauit, videtur esse deforme nisi ad apostolicã sententiam reuertaris, quia non est lex posita iustis, sed ininstis. Hæc enim cũ esset alienigena & moabitis, præsertim cũ lex Moysi probiberet has nuptias moabitidis, qnia excluderet & ab ecclesia quo introiuit in ecclesiã, nisi quia sancta & ĩmaculata moribus supra legẽ facta est. Diffinitionẽ ergo legis excesit, & meruit inter maiores dominici generis cõputari propter cognitionẽ mentis electa, nõ corporis. Magnũ autẽ nobis exemplũ est, quòd in illa nostrũ oĩm qui ex gentibns collecti sumus, ingrediẽdi in ecclesiã domini figura præcessit. Hier. in epist. ad Paulinũ. Ruth etiã moabitis Esaiæ explet vaticinium, dicẽtis: Emitte agnũ domine, dominatorẽ terræ de petra deserti ad montem filiæ Sinn. Sequitur: Obeth autẽ genuit Iesse. Glo. Iesse pater Dauid, binomius est, quia frequentiùs vocatus est Esai. sed quia propheta vocat eum non Esai, sed Iesse, dicẽs: Egredietur virga de radice Iesse: vt ostẽderet illam prophetiã cõpletã in Maria & in Christo, euãgelista posuit Iesse. Sequitur. Iesse autẽ genuit Dauid regẽ. Remi. Sed quærendũ est quare sanctus euãgelista solũ Dauid nominauerit regẽ? quod ideo dixit, vt ostẽderet eũ primũ fuisse regẽ in tribu Iuda. Ipse autẽ Christus est Phares diuisor: vt est illud: Diuidet agnos ab bœdis: est & Zarã oriẽs: vt est illud: Ecce vir: oriẽs nomẽ eius est. Efrõ sagitta, vt est illud: Posuit me sicut sagittã electam. Raba. Vel aliter propter abũdantiã gratiæ, & latitudinẽ charitatis. Arã electus, secundũ illud: Ecce puer meus electus: vel axcelsus secundũ illud: Excelsus super omnes gentes dominus ipse est. Aminadab. i. volũtarius: qni dicit: Voluntariè sacrificabo tibi. ipse est & Nahasson, id est augurium: qui nouit præterita, præsentia & futura: vel serpentinus secundum illud: Moyses exaltauit serpẽtẽ in deserto. Et est Salmõ, id est sensibilis, qui dicit: Ego sensi de me virtutẽ exisse. Glo. Ipse accepit. i. Raab ecclesiã de gentibus. Raab enim fames vel latitudo vel impetus, quia ecclesia gentium esurit & sitit iustitiam: & impetu doctrinę philosopbos & reges cõuertit. Rntb etiam interpretatur videns vel festinãs, & significat ecclesiam, quæ puro corde videt deũ, & festinat ad brauium supernæ vocationis. Remi. Est & Booz: in quo robur, vt est illud: Cũ exaltatus fuero à terra, omnia trabã ad me. Est & Obeth seruiẽs, vt est illud: Filius hominis nõ venit ministrari: sed ministrare. Est & Iesse incẽsnm: secundũ illud: Ignẽ veni mittere in terrã. Ipse est Dauid mann fortis, secnndũ illud: Dominus fortis & potens. Desiderabilis, secundũ illud: Veniet desideratus cũctis gentibus. Pulcher aspectu: secundum illud: Speciosus forma præ filiis boĩm. Glo. Interim videamus, quas virtutes isti patres in nnbis ædificent, quia fides, spes & charitas omnium virtutũ sunt fnndamentũ. Sequẽtes virtutes sunt quasi superadditiones. Iudas interpretatur cõfessio. duplex est autẽ confessio, est altera fidei, altera peccatorũ. Si ergo post tres supradictas virtutes peccatur, necessaria est nõ solũ fidei, sed peccatorũ cõfessio. Post Iudã sequitur Phares & Zarã: Phares dinisio, Zarã oriens interpretatur: & Thamar amaritudo. Confessio enim generat diuisionẽ à vitiis, & ortũ virtutum & amaritudinem pœnitentiæ. Post Phares sequitur Efron, qui sagitta interpretatur, postquã enim aliquis diuisus est à vitiis & secularibus, debet fieri sagitta, vt in aliis vitia precando perimat. Sequitur: Arã qui interpretatur electus vel excelsus, quia postquam aliquis à mundo remotus est, & aliis proficit: necesse est, vt à deo electus, hominibus celebris, excelsus in virtutibus habeatur. Nahasson interpretatur auguriũ: hoc autem augurium nõ est seculare, sed cæleste. De hoc gloriabatur Ioseph fratribus mãdans. Vos detulistis scyphũ domini mei, in quo augurari solebat. Scyphus est diuina scriptura, vbi est potus sapientiæ, in hac auguratur sapiens, quia ibi videt futura, id est cælestia. Sequitur. Salmon. i. sensibilis: postquã enim aliquis studet in diuina scriptura, fit sensibilis, id est discernẽs gustus rationis, quid bonũ, quid malũ, quid dnlce, quid amarũ. Sequitur: Booz. i. fortis, instructus enim in scripturis fit ad omnia aduersa tolerãda fortis. Aug. super Mat. Iste autẽ fortis, est filius Raab id est ecclesiæ. Raab enim interpretatur latitudo vel dilatata, quia enim ex omnibus finibus terræ vocata est ecclesia, iden gentium latitudo appellatur. Rab. Seqnitur: Obeth. i. seruitus: non enim idoneus est ad seruitutem, nisi qui fortis est, quę seruitus generatur ex Ruth, id est festinantia. Oportet enim promptũ esse seruũ, non pigrum. Cbry. super Mat. Nunc autẽ qui diuitias & non mores: pulcbritudinẽ & non fidẽ, & quod in meretricibus quæri solet, hoc in coniugibus optant, non generãt subditos filios vel sibi vel deo, sed contumaces & cõtra deũ: vt filij eorum sint pœna irreligiositatis eorũ. Iste Obetb genuit Iesse, id est refrigeriũ. nam quicũqne est subditus deo & parentibus suis, tales filios generat deo præstãte, à quibus refrigeretur. Glo. Vel Iesse, id est incẽsum. Si enim seruimus ex amore & timore: erit deuotio in corde, quæ ex igne & desiderio cordis suauissimũ incẽsum offert deo: postquã autẽ aliquis idoneus est seruus, & sacrificium deo factus, sequitur vt sit Dauid, id est manu fortis, qui contra hostes fortiter dimicauit & Idumens tributarios fecit. Similiter ipse debet carnales, id est homines verbo & exemplo deo subiugare.

Figura Ruth moabitidis.

Allegorię nomen in genealogia Christi.

Tropologica expositio.

Arguuntur mandans.

Dauid autem rex, genuit Salomonẽ ex ea quæ fuit Vriæ. Salomon autem genuit Roboã. Roboã autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. Asa autem genuit Iosaphat.

Glo. Secundi quatriduarij generationis seriẽ euãgelista decurrit, quæ à regibus continetur: & ideo à Dauid incipit, qui primus in tribu Iudæ regnauit, dicens: Dauid rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Augu. de cons. euang. Quia enim in generationibus Matthæi significatnr nostrorum susceptio peccatorũ: ideo ipse à Dauid per Salomonẽ descendit, in cuius matre ille peccauit. Lucas verò ad Dauid per Nathã ascendit, per quẽ prophetã deus peccatum illius expiauit: quia in generationibus Lucæ significatur abolitio peccatorũ. Aug. in li. retra. Dicẽdũ tamen fuit cuius nominis ꝓphetã, ne putaretur idem fuisse hõ, cũ alter fuerit, quãuis & ipse hoc nomine vocaretur. Remi. Quærendũ est aũt quare euãgelista Bersabee ꝓprio nomine nõ nominauit, sicut cæteras mulieres: q iden est, quia cæterę mulieres quãuis reprehensibiles fuissent, tamen landabiles erant virtutibus. Bersabee verò non solũ fuit conscia adulterii, sed etiã bomicidii mariti sui: & ideo ꝓprio nomine eam non nominauit in genealogia domini. Glo. Tacet etiam nomen Bersabee: vt nominãdo Vriã reducat ad memoriam illud maximũ scelus, quod in eũ fecit Dauid. Ambro. super Lu. At verò sanctus Dauid in eo est præcellẽtior, quòd hominem se ipse cognonit, & commissum super arrepta Vriæ vxore peccatum pœnitẽtiæ curauit lachrimis ablnendũ, ostẽdens nobis neminen proprię virtuti debere cõfidere. Habemus enim aduersariũ magnũ qui vinci à nnbis sine dei adiutorio nõ posit, & plerũq; in illustrib⁹ viris grauia peccata reperies, vt quasi homines tentationi potuisse succumbere cognoscas, ne virtutib⁹ egregiis plusquã homines crederẽtur. Cbry. super

Mat. Salomõ autẽ interpretatur pacificus, quoniam omnibus io circuitu gentibus pacificatis, & tributa reddentibus, pacificatum habuit regnũ. Salomõ autem genuit Roboam. Roboam interpretatur à multitudine populi. Multitudo enim mater est seditionis, quia quod à pluribus peccatur, plerũque manet inuindicabile. Paucitas autem magistra est disciplinæ.

Iosaphat autem genuit Ioram. Iorã autẽ genuit Oziam. Ozias autẽ genuit Ioathã. Ioathã autẽ genuit Achaz. Achaz autẽ genuit Ezechiam. Ezechias autẽ genuit Manassen. Manasses autẽ genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam. Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylonis.

Hiero. In quarto autem Regũ volumine legimus de Ioram Ochoziã fuisse generatũ. Quo mortuo, Iesabel filia Ioram regis, soror Ochozię, tulit Ioas filiũ fratris sui, & eũ internitioni quæ exercebatur ab Athalia, subtraxit. Cui successit io regnũ filius eius Amasias, post quẽ regnauit filius ei' Azarias qui appellatur Ozias, cui successit Ioathã filius eius. Cernis ergo quòd secundum fidem historiæ, tres reges in medio fuerunt, quos euãgelista prætermisit. Ioram quoque non genuit Oziam, sed Ochoziã & reliquos, quos enumerauimus. Verũ quia euãgelistæ propositũ erat tres tesseradecades, & in diuerso temporis statu proponere, & quia Iorã generi se miscuerat impiissimæ Iezabelis, idcirco vsque ad tertiam generationẽ eius memoria tollitur, ne in sanctæ natiuitatis ordine poneretur. Hilar. Purgata verò labe familiæ gentilis, iam regalis io quarta generationũ cõsequẽtium origo numeratur. Chry. super Matt. Quòd spiritus sanctus per prophetã cõtestat' est, dicẽs, vt dispergeret omnem masculũ de domo Achab, & Iezabel impleuit Iehu filius Nansi, accepit promissionẽ vt vsque ad quartã generationem sedeant filij eius in sede regni super Israel.

Doctrina coniugalis. Quãta ergo benedictio facta est super Iehu, qui vindictam fecerat super domũ Achab & Iezabel, & vsq; ad quartã generationẽ præcidãtur filij eius regũ numero, & sic peccatum eius descendit in filios eius, sicut fuerat scriptum: Reddam peccata patrũ in filios vsque ad tertiam & quartam generationem. Videte ergo quã periculosum est inire coniugia ex genere impiorum. Augu. de quæst. no. & vete. testament. Vel non immeritò sublati sunt de numero cæterorũ Ochozias, Ioas, & Amazias. Sic enim eorum continuauit impietas, vt nullũ iotervallum haberet. Salomon autem merito patris dimissus in regno est. Roboam autẽ merito filij, illi autem tres malignè agentes sublati sunt.

Nota verba. Ad perditionẽ enim generis exemplum est, quando iugiter malignitas panditur. sequitur: Ozias autem genuit Ioathã. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam, cui, cùm esset sine liberis, dictũ est: Dispone domui tuæ, quia morieris. Ideo fleuit nõ propter lõgiorem vitam, cũ sciret inde Salomonẽ placuisse deo, quòd nõ petisset ampliores annos. Sed quia dubitabat ne promissio dei impleretur: cũ se sciret esse de Dauid, per quem oportebat venire Christũ, & ipse erat sine liberis. Sequitur: Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amõ. Amon autem genuit Iosiam. Iosias autem genuit Iechoniã, & fratres eius in transmigratiooe Babylonis. Chry. super Matth. Sed non sic positum est in libro Regum, vbi talis est ordo: Iosias genuit Eliachim, postea vocatũ Ioachim. Ioachim autẽ genuit Iechoniam: sed Ioachim sublatus est de numero Regum: quia non populus dei cõstituerat eum in regnum, sed Pharao per potẽtatum. Si enim iustum fuit, vt propter solam commixtionem generis Achab tollerẽtur tres reges de numero regum, quare non erat iustum, vt similiter tolleretur Ioachim, quem Pharao vi hostili fecerat regem? Et sic Iechonias qui est filius Ioachim, nepos autem Iosiæ, sublato patre de numero regũ, ipse est positus pro eo, quasi filius Iosiæ. Hier. Vel aliter sciamus Iechoniam priorem ipsum esse, quàm Ioachim, secuodum autẽ filium non patrem: quorum primus per k. & m. secundus per ch. & n. scribitur. Quia scriptorũ vitio, & longitudine temporum, apud græcos latinósque confusum est. Ambr. super Lucam, Duos enim fuisse Ioachim, Regum libri indicant. Sic enim scriptum est: dormiuit Ioakim cum patribus suis, & regnauit Ioachin filius eius pro eo, filius autem est cui Ieremias nomen imposuit Iechoniã. Et bene sanctus Matthæus à propheta voluit discrepare, vt nõ Ioachim & Iechoniam vocaret simul: quia maiorem fructum dominicæ pietatis astruxit. Generis enim nobilitatem dominus in hominibus non requisiuit, sed de captiuis peccatoribus cõgruè nasci voluit, qui remissionem veniebat prædicare captiuis. Nõ igitur suppressit alterũ euãgelista, sed vtrũque significauit, quod vterque Ieconias dictus sit. Remi. Sed quæri potest, quare dicat euãgelista eos natos in trãsmigratione, cũ nati fuissent antequã transmigratio fuerit facta? Ideo autẽ dicit hoc, quia ad hoc nati sunt, vt de regno totius populi pro suis & aliorum peccatis captiui ducerentur.

Quæstio euangelica. Et quia præscius erat deus eos esse ducendos captiuos, idcirco dicit eos natos in transmigratione. De his autem quos sanctus euãgelista in genealogia domini simul ponit, sciẽdum quia aut similes fuerũt fama, aut infamia. Iudas & fratres eius laudabiles fuerunt fama, similiter Phares & Zaram: Iechonias & fratres eius notabiles fuerunt infamia. Glo. Mysticè autẽ Dauid est Christus, qui Goliam .i. diabolum superauit. Vrias autem .i. luxuria, id est diabolus qui dicit, Similis ero altissimo: cui ecclesiam coniugatã Christus de solario paternę maiestatis adamanit: & pulchram factã sibi matrimonio copulauit.

Allegoria de Christo. Vel Vrias .i. Iudaicus populus, qui per legẽ de luce gloriatur. Sed huic Christus legem abstulit: quam de se loqui docuit. Bersabee autem est puteus satietatis id est abũdantia gratię spiritualis. Remig. Vel Bersabee interpretatur puteus septimus: siue puteus iuramenti: per quod significatur fons baptismatis, in quo datur donũ spiritus septiformis, & fit ibi adiuratio cõtra diabolũ. Est & Christus Salomõ pacificus secundum illud Apostoli: Ipse est pax nostra. Est Roboam latitudo populi secundum illud: Multi venient ab oriente & occidente. Rab. Vel impetus populi: quia velociter populos cõuertit ad fidem. Remi. Ipse est Abia .i. pater dominus, secundum illud: Vnus est pater vester qui in cælis est. & iterũ: Vos vocatis me magister & domine. Et est Aza .i. attollens: secũdum illud: Qui tollit peccata mundi. Est & Iosaphat .i. iudicans: secundũ illud: Omne iudicium dedit filio. Est & Iorã .i. excelsus: secundum illud: Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit. Est & Ozias .i. robustus domini: secũdum illud: Fortitudo mea & laus mea dominus. Est & Ioatham consummatus vel perfectus: secundum illud Apostoli: Finis legis Christus. Est & Achã cõuertens: secundũ illud: cõuertimini ad me. Rab. Vel cõprehendens: quia nemo nouit patrẽ nisi filius. Remi. Est & Ezechias fortis dominus: vel dominus confortauit: secundum illud, Confidite, ego vici mundũ. Ipse est Manasses obliuionis, siue oblit' secundũ illud: Peccatorum vestrorũ non recordabor amplius. Est & Amon fidelis, secundũ illud: Fidelis dominus in omnibus verbis suis. Est & Iosias: vbi est incẽsum domini: secundum illud: Factus in agonia prolixius orabat. Rab. Quòd verò incensum orationũ significat: Psal. testatur, dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Vel domini salus: secundum illud: Salus autem mea in sem-

piternum erit. Remig. Ipſe Iechonias præparans, vel domini præparatio: ſecundum illud: Si abiero & præparauero vobis locum. Gloſſ. Moraliter autem poſt Dauid ſequitur Salomon: qui interpretatur pacificus. Tuoc enim aliquis ſit pacificus motibus ſedatis illicitis, & quaſi iam io æterna tranquillitate poſitus cùm deo ſeruit: & alios ad eum conuertit. Sequitur: Roboam, id eſt, populi latitudo: poſtquam enim non habet quod in ſe vincat, amplecti alios debet & latè populum dei ad ſuperna trahere ſecum. Sequitur: Abia, id eſt, pater, dominus. His enim præmiſsis poteſt ſe profiteri filium dei: & tunc eſſe Aſia. i. attollens, vt de virtute in virtutem ad pattem ſuum aſcendat: & tunc erit Ioſaphat, id eſt, iudicans: vt alios iudicet, & à nemine iudicetur. Ita fit Iorã, id eſt, excelſus quaſi io cæleſtibus habitans. Vnde efficitur Ozias, id eſt, robuſtus domini, quaſi robur ſuum deo attribuẽs: & in ſuo propoſito perſeuerãs. Et ſequitur: Ioatham, id eſt, perfectus: quia quotidie in maius proficit. Et ſic fit Achã, id eſt, comprehendens: ex operatione enim augmentatur agnitio: ſecũdum illud: Annuntiauerũt opera dei & facta eius intellexerunt. Sequitur: Ezechias, id eſt, fortis domini nus: quia deum fortem eſſe intelligit: & ideo in amorem eius conuerſus fit Manaſſes, id eſt, obliuioſus temporalia tradens obliuioni: & ex hoc fit Amon, id eſt, fidelis: qui enim temporalia contemnit, neminem in re ſua defraudat. Et ſic fit Ioſias, id eſt, ſalutem domini ſecurè expectans: Ioſias enim ſalus domini interpretatur.

Tropologica expoſitio.

Et poſt tranſmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autẽ genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob.

Chryſo. ſuper Mat. Poſt tranſmigrationem inter priuatas perſonas, primò ponit Iechoniam, quaſi priuatum & ipſum. Ambroſius ſuper Lucam. De quo Hieremias dicit: Scribe virum iſtum abdicatum, quia non exurget ex ſemine eius ſedens in throno Dauid. Quomodo autem ex ſemine Iechoniæ nullus regnaturus dicitur per prophetam? ſi enim Chriſtus regnauit: ex ſemine autem Iechoniæ Chriſtus eſt: propheta mentitus eſt. Sed illic futuros ex ſemine Iechoniæ non negatur, & ideo de ſemine eius Chriſtus eſt: & quod regnauerit Chriſtus non contra prophetam eſt, nõ enim ſeculari honore regnauit. Ipſe enim dixit: Regnum meum non eſt de hoc mundo. Iechonias autem genuit Salathiel. Chryſ. ſuper Matth. De Salathiel quidem nihil legimus vel boni vel mali, tamen putamus ſanctum eum fuiſſe, & in captiuitate aſsiduè deum petiiſſe pro ipſa calamitate, quæ cõtigerat Iſrael, ideo petitionem dei eum appellatũ fuiſſe: interpretatur enim petitio dei. Salathiel autem genuit Zorobabel, qui interpretatur fluitio poſtpoſita, vel ex commixtione. Vel hîc doctor Babyloniæ legitur. Si verum eſt neſcio: quia ſacerdotale & regale genus mixtum eſt in Zorobabel. Reuerſi ſunt filij Iſrael in terram propriam: quia cùm contenderent tres pro ſua ſententia vicit Zorobabel, & pronuntiata eſt omnibus fortior veritas eſſe: propter quod Darius conceſsit ei filios Iſrael redire in ſua, & ideo rectè ſecundum prouidentiam dei nominatus eſt Zorobabel, id eſt, doctor Babyloniæ. Quæ enim maior doctrina quàm oſtendere veritatem dominatricem eſſe omnium rerum? Gloſſ. Sed hoc videtur eſſe contrarium generationi, quæ legitur in Paralipo. Dicitur enim ibi Iechonias genuiſſe Salathiel, & Phadaia, & Phadaia Zorobabel, & Zorobabel Moſollam, Ananiam, & Salomith ſororem eorum. Sed ſcimus multa in Paralipomenon vitio ſcriptorum deprauata. Vnde multæ & indeterminatæ genealogiarum veniunt quæſtiones, quas iubet apoſtolus euitari. Vel poteſt dici: Salathiel & Phadaia eũdem eſſe quaſi binomium, vel Salathiel & Phania fratres eſſe, & filios eiuſdem nominis habuiſſe: & hiſtoriographum ſecutum fuiſſe generationem Zorobabel filij Salathiel. De Abiud vſque ad Ioſeph nulla hiſtoria inuenitur in Paralip. ſed alii multi annales leguntur fuiſſe apud Hebræos, qui dicebantur verba dierum. de quibus Herodes rex alienigena dicitur multos combuſsiſſe, vt ordo regiæ ſtirpis cõfunderetur. Et forſitan Ioſeph nomina parentum ibi legerat, vel alio quoquomodo retinuerat: vnde euangeliſta ſeriem iſtius generationis poterat ſcire.

Christus quõ regnauerit.

Paralipomenon liber deprauatus.

¶ Notandum tamen quòd prior Iechonias domini reſurrectio, ſequens domini præparatio dicitur. Vtrũque autẽ cõuenit domino Chriſto, qui dicit: Ego ſum reſurrectio & vita, & vado parare vobis locum. Salathiel, id eſt, petitio mea deus, illi conuenit qui dicit: Pater ſanctæ, ſerua illos quos dediſti mihi. Remi. Eſt etiam Zorobabel, id eſt, magiſter confuſionis ſecundũ illud: Magiſter veſter cum publicanis & peccatoribus manducat. Ipſe eſt Abiud, id eſt, pater meus iſte, ſecũdum illud: Ego & pater vnum ſumus. Eſt & Eliachim, id eſt, deus reſuſcitans, ſecundum illud: Reſuſcitabo eũ io nouiſsimo die. Eſt & Azor, id eſt, adiutus. Qui me miſit mecum eſt. Ipſe eſt & Sadoch iuſtus ſiue iuſtificatus: ſecundum illud. Traditus eſt iuſtus pro iniuſtis. Eſt & Achiz, id eſt, frater meus iſte, ſecũdum illud: Qui fecerit voluntatem patris mei, hic meus frater eſt. Eſt etiam Eliud, id eſt, deus meus iſte, ſecundum illud: Deus meus & dominus meus. Glo. Eſt & Eleazar. id eſt, deus meus adiutor. Eſt & Mathan, id eſt, donans vel donatus, ſecundum illud: Dedit dona hominibus: &, ſic deus dilexit mundum, vt filium ſuum daret vnigenitum. Remi. Eſt & Iacob ſupplantatus: quia non ſolùm ipſe ſupplantauit diabolum, ſed & huius poteſtatem ſuis filiabus dedit, ſecũdum illud: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes. Eſt & Ioſeph, id eſt, apponens, ſecundum illud: Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiús habeant. Raba. Sed videamus quid moraliter iſti patres ſignificent, quia poſt Iechoniam qui dicitur præparatio domini, ſequitur Salathiel, id eſt, petitio mea deus, qui enim præparatus eſt, non petit, niſi ſolum deum. Sed iterum fit Zorobabel, id eſt, magiſter Babylonis, ſcilicet terrenorum hominum, quos facit cognoſcere de deo, quòd pater eſt, quod ſonat Abiud, & tunc ille populus reſurget à vitiis, vnde ſequitur: Eliachin qui reſurrectio interpretatur, & idem & bene operandum abintus, quod ſonat Azor. Fit Sadoch, id eſt, iuſtus, & tunc dicit fidelis per dilectionem proximi: ipſe eſt frater meus, quod ſonat Achim. Et per dilectionem dei dicit deus meus, quod ſonat Eliud, & ſequitur Eleazar, id eſt, deus meus adiutor, quia recognoſcit deum ſuum adiutorem. Ad quid autem tendit, oſtendit Mathan, qui dicitur donum vel donans: expectat enim deum datorem, ſicut luctatus eſt in principio & vitia ſupplantauit: ſic & in fine vitæ quod ad Iacob pertinet, & ſic peruenitur ad Ioſeph, id eſt, ad augmentum virtutum.

Tropologia huius teſſeredecadis.

Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus.

Gloſ. Poſt omnes generationes patrum ponit vltimò generationem Ioſeph viri Mariæ, propter quam omnes aliæ introducuntur, dicens: Iacob autem genuit Ioſeph. Hieronymus, Hunc locum obiicit nobis Iulianus Auguſtus, diſſonantiæ euangaliſtarum, cur Matthæus Ioſeph filium dixit Iacob: & Lucas filiũ eum appellauerit Hely, non intelligens conſuetudinẽ ſcripturarũ, quòd alter ſe-

Proteruia Iuliani apoſtatæ.

cundum naturã, alter ſecũdum legem ei pater ſit. Scimus
enim hoc per Moyſen, deo iubente pręceptum, vt ſi fra-
ter aut propinquus abſque liberis mortuus fuerit, alius e-
ius accipiat vxorem ad ſuſcitandũ ſemen fratris, vel pro-
pinqui ſui. Super hoc Aphricanus temporum ſcriptor &
Euſebius Cęſarienſis plenius diſputauerunt. Ex eccleſia-
ſtica autem hiſtoria: Mathan enim & Melchi diuerſis tem
poribus ex vna eadẽque vxore Ieſca nomine ſingulos fi-
lios procrearunt: quia Mathan qui per Salomonẽ deſcen
dit vxorem eam primum ceperat, & relicto filio vno, Ia-
cob nomine, defunctus eſt, poſt cuius obitũ, quoniam lex
viduã alij viro non vetat nubere, Melchi qui per Mathan
genus ducit, cũ eſſet ex eadem tribu, ſed non ex eodẽ ge-
nere, relictam Mathan accepit vxorem, ex qua ipſe ſuſce-
pit filiũ nomine Hely, per quos ex diuerſo patrũ genere
efficiũtur Iacob & Hely, vterini fratres: quorum alter, id
eſt Iacob fratris Hely ſine liberis defuncti, vxorẽ ex man
dato legis accipiens genuit Ioſeph, natura quidem gene-
ris ſuum filium: propter quod ſcribitur: Iacob autem ge-
nuit Ioſeph. Secundum legis verò pręceptum, Hely effi-
citur filius Iacob, quia frater erat, & ad ſuſcitãdum fratris
ſemen eius vxorem acceperat, & per hoc recta inuenitur
atque integra generatio, & ea quam Matthæus enumerat,
& ea quam Lucas, qui legalem ſucceſsionẽ, que velut ad-
optione quadam erga defunctos conſtat, competẽti ſatis
per hoc deſignauit indicio, obſeruans ne in huiuſcemodi
ſucceſsionibus genuiſſe aliquẽ nominaret. Aug. de conſ.
Diſtĩctio duplex filiationis. euan. Commodius enim filius eius dictus eſt à quo fuerat
adoptatus, quàm ſi diceretur ab illo genitus, cuius carne
non erat natus. Matthæus autem dicens: Abraham genuit
Iſaac, & in hoc perſeuerans donec diceret: Iacob genuit
Ioſeph: ſatis expreſsit eum patrem produxiſſe ſecundum
ordinem generationũ à quo Ioſeph nõ adoptatus, ſed ge
nitus erat: quanquã ſi etiam Lucas genitũ diceret Ioſeph
ab Hely, ne ſic nos hoc verbum perturbare deberet: neq;
enim abſurdè quiſquam dicitur non carne ſed charitate
genuiſſe, quem ſibi filium adoptauerit. Ex eccleſiaſtica
hiſtoria: Hæc autem non nobis ad ſubitum reperta, aut
abſque vllis auctoribus commentata ſunt: ſed ipſi ſalua
toris noſtri ſecundum carnem propinqui, ſeu ſtudio tan
ti ſeminis demonſtrandi, ſeu edocendi quæ ſecundum ve
ritatem geſta ſunt, hæc tradiderunt. Augu. de conſ. euan.
Meritò autem Lucas qui non ab initio euangelij ſui, ſed
à baptiſmo Chriſti generationes enarrat, tanquam ſacer-
dotem in expiandis peccatis, magis aſsignãs adoptionis o-
riginem ipſe ſuſcepit, quia per adoptionem efficimur fi-
lij dei, credendo in filium dei. Per carnalem verò genera-
tionem quã Matthæus proſequitur, filius dei potius pro-
pter nos homo factus eſt. Satis autem oſtendit Lucas ſe di
xiſſe. Ioſeph filium Hely ꝙ illi fuerit adoptatus, cùm A-
dam filium dixerit dei, qui per gratiam quam poſtea pec-
cando amiſit: tanquam filius in paradiſo conſtitutus ſit.
Chry. in ho. Poſitis igitur progenitoribus vniuerſis & fi-
niens in Ioſeph, addidit: Virum Mariæ, monſtrans ꝙ pro
pter illam & hunc in genealogia poſuit. Cùm autẽ virum
audieris, tibi ſuſpitio non ſubeat nuptiarum, ſed recorda
re conſuetudinis ſcripturarum, ꝙ ſponſæ vxores & ſpon
ſi viri vocantur. Genadius de eccleſiaſticis dogmatibus:
Natus eſt autem dei filius ex homine .i. ex Maria, & per ho
minem .i. non ex Maria, & non per hominem .i. ex viri coi
tu, ſicut Ebion dicit: vnde ſignanter ſubdit: De qua natus
eſt Ieſus. Auguſt. de hære. Quod eſt contra Valentinum,
qui dixit Chriſtum nihil aſſumpſiſſe de virgine, ſed per il
lam tanquam per riuum aut fiſtulam pertranſiſſe. Augu.
contra Fauſtum. Cur autem carnem ex vtero fœminę aſ
ſumere voluerit, ſumma conſilij penes ipſum eſt: ſiue ꝙ
vtrunque ſexum hoc modo honorandum iudicauit: aſſu-
mendo formam viri, & naſcendo de fœmina, ſine aliqua
alia cauſa, quam non temerè dixerim. Augu. de quęſt. no.
& vet. teſta. Quod autem per olei vnctionem præſtabat
deus his, qui in reges vngebãtur: hoc præſtitit ſpiritus ſan
ctus homini Chriſto, addita expiatiõe qua natus eſt, Chri
ſtus eſt appellatus: Et hoc eſt quod dicitur: Qui vocatur
Chriſtus. Aug. de conſ. euan. Non tantùm erat fas vt eum
ob hoc à coniugio Mariæ ſeparãdum putaret, quod non
ex eius cõcubitu, ſed virgo peperit Chriſtũ: hoc enim ex
emplo magnificé inſinuatur fidelibus coniugatis, & ſerua
ta pari conſenſu cõtinentia, poſſe permanere coniugium
non permixto corporis ſexu, ſed cuſtodito mẽtis affectu,
preſertim quia naſci eis filius potuit ſine vllo complexu
carnali. Aug. de nup. & concu. Omne autem nuptiarum
bonum, impletũ eſt in illis parentibus Chriſti, fides, pro-
les, & ſacramentũ: prolem cognoſcimus Chriſtum domi
num: fidem quia nullũ adulteriũ: ſacramentũ, quia nullũ
diuortium. Hier. Quærat autẽ diligens lector, & dicat: cũ
Ioſeph non ſit pater domini ſaluatoris: quod pertinet ad Matrimonium verũ inter Mariam & Ioſeph.
dominum generationis ordo deductus vſque ad Ioſeph?
Cui reſpõdebimus primò non eſſe cõſuetudinis ſcriptu
rarum, vt mulierum in generationibus ordo texatur: dein
de ex vna tribu fuiſſe Ioſeph & Mariã: vnde ex lege eam
accipere cogebatur vt propinquam, & quod ſimul cẽſen
tur in Bethleem, vt de vna videlicet ſtirpe generati. Aug.
de nup. & concu. Fuit & ſeries generationis vſque ad Io-
ſeph perducẽda: ne in illo coniugio virili ſexui vtique pec
catorum peccatori fieret iniuria, cùm veritati nihil deper
iret: quia ex ſemine Dauid erat & Maria. Auguſt. contra
Fauſtum: Nos ergo credimus etiam Mariam fuiſſe in co-
gnatione Dauid, quia eius ſcripturis credimus que vtrun
que dicunt & Chriſtum ex ſemine Dauid ſecundum car
nem, & eius matrem Mariam: non cum viro cõcubendo,
ſed virginem. Argeſte concilij. Cauendus autẽ eſt hîc Ne
ſtorij error qui ſic dicit, cum diuina ſcriptura dictura eſt
aut natiuitatẽ Chriſti quæ ex Maria virgine eſt, aut mor-
tem, nuſquam videtur ponens deus, ſed aut Chriſtus, aut
filius, aut dominus, quàm hîc tria naturarũ ſignificatiua,
duarum: aliquando quidẽ huius, aliquando verò illius, ali
quando autem & illius & iſtius. Accipe autem ad hoc te-
ſtimonium, Iacob genuit Ioſeph virũ Mariæ, de qua na-
tus eſt Ieſus, qui dicitur Chriſtus. Deus enim verbum ſe
cunda ex muliere non eguit natiuitate. Augu. contra Fe- Obiectio Feliciani.
licianum: Sed non alius dei & alius hominis, ſed idẽ Chri
ſtus dei & hominis filius fuit, & ſicut in domino homine
aliud animus & aliud corpus, ſic in mediatore dei & ho-
minum, aliud dei filius, aliud hominis filius fuit, vnus ta-
men ex vtroq; Chriſtus dominus fuit. Aliud inquam pro
diſcretione ſubſtantiæ, non alius pro vnitate perſonæ.
Sed obiicit hæreticus, neſcio quomodo natum doceatis
ex tempore, quem coæternum patri dicitis iam fuiſſe? na-
ſci enim eſt velut quidam motus rei non extantis, ante-
quam naſcatur id agens beneficio natiuitatis, vt ſit. Quo
colligitur eum qui erat, naſci non potuiſſe, ſi naſci potuit
nõ fuiſſe. Ad quod Aug. Fingamus ſicut plerique volunt
eſſe in mundo animam generalem, quæ ſic ineffabili mo
tu ſemina cuncta viuificet: vt non ſit concreta congeni-
ti, nempe cùm hæc in vterum paſsibilem materiã ad vſus
ſuos formatura peruenerit, vnam facit ſecum eſſe perſo-
nam eius rei quam non eandẽ conſtat habere ſubſtantiã,
& fit operante anima & patiente materia ex duabus ſub-
ſtantiis, vnus homo: cũ anima aliud doceatur, aliud caro,
ſicque animã naſci fatemur ex vtero quã ab vtero venien
tem vitam dicimus cõtuliſſe concepto. Naſci inquam ex
matre dicitur qui ex hac ſibi corpus aptauit, in quo naſci
poſſet, non quia antequam naſceretur, quantum ad ſe at-
tinet, ipſa penitus non fuiſſet. Sic ergo imo multò incom

prebensibilius est atque sublimius, natus est susceptione perfecti bominis de matre filius dei, qui per omnipotentiam singularem omnibus genitis est causa nascendi.

Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim.

Chry.super Mat.Positis generationibus ab Abraham vsque ad Christum, eas in tres partes diuisit per generationes quatuordecim: quia ter completis quatuordecim generationibus, numeratus est in Iudęis status bominum: ab Abraham enim vsque ad Dauid fuerũt sub iudicibus: à Dauid, vsque ad transmigrationem Babylonis sub regibus, à transmigratione vsque ad Cbristum sub pontificibus: Hoc ergo vult demonstrare, sicut semper completis. 14. generationibus, mutatus est hominum status: sic completis 14 generationibus à transmigratione ad Christum, necesse est à Christo mutari similiter hominum statum, quod & factum est. Post Christum enim omnes gentes sub vno Cbristo iudice, rege, & pontifice acti sunt: vnde quando iudices, reges & pontifices Christi dignitatem præfigurabant, semper principia eorum in figura fuerunt Christi. Primus Iudicum Iesus Naue, primus regum Dauid, primus pontificum Iesus filius Iosedech. hoc in figura Christi fuisse dubitat nemo. Chrys. in bo. Vel ideo in tres partes diuisit omnes generationes, demonstrans quod neque regimine transmutato facti sunt meliores, sed sub iudicibus, regibus, pontificibus, & sacerdotibus in eisdem permanserunt malis, propter quod & captiuitatem Babylonis commemorat, manifestans quod neque ex boc sunt correcti. Descensus autem in Aegyptum non meminit quia Aegyptios non adhuc timebant sicut Assyrios vel Parthos: & quia illud erat antiquum, hoc autem recens, & quia illuc non propter peccata deducti sunt sicut in Babylone. Ambr. super Lucam: Illud autem non prætermittendum putamus, quod à Dauid temporibus vsque ad Iechoniam cùm 17. fuerint reges Iudææ. 14. generationes Matthæus posuit. Oportet autẽ cognoscere posse plures esse successiones, pauciores generationes: possunt enim diutius viuere aliqui, & serius generare, aut certè penitus exortes existere, itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Glò. Vel potest dici tres reges esse prætermissos, vt superiùs dictum est. Ambros. super Lucam: Rursus ergo cùm à Iechonia vsque ad Iosepb generationes 12. computentur, postea 14. generationes descriptas esse commemorauit. Sed si diligenter aduertas: hic quoque 14. generationum poteris inuenire rationem. 12. enim à Ioseph numerantur. 13. est Christus, duos autem Ioachin, id est, duos Iechonias fuisse historia indicat, patrẽ & filium: non igitur suppresit alterum euangelista, sed vtrunque significat, ita addito minori Iechonia generationes 14 computantur. Cbry. super Mat. Vel vnus Iechonias bis numeratur in euangelio, semel ante transmigrationem, iterum autem post transmigrationem. Hic enim Iecbonias cùm esset vnus, duas habuit conditiones: fuit enim & rex ante transmigrationem, quasi rex factus à populo dei, factus est & priuatus post transmigrationem: ideo ante transmigrationem numeratur inter reges, quasi rex: post transmigrationem autem inter priuatos. Aug. in lib. de cons. euan. Vel ideo vnus in illis progenitoribus bis numeratur, id est, Iecbonias à quo facta est quædam in extraneas deflexio, quoniam in Babylonia transmigratus est. Vbi autem ordo à rectitudine flectitur, vt eat in diuersum, tanquam angulum facit, illud autem quod in angulo est, bis numeratur, & hoc iam Christum præfigurata à circũcisione ad pręputium migraturum & lapidem angularem futurum. Remi. Ideo autem 14. posuit generationes: quia denarius significat decalogum: quaternarius verò quatuor libros euangelii: vnde in hoc ostendit concordiam legis & euãgelii. Ideo etiam quaternarium numerum triplicauit, vt ostenderet, quia perfectio legis propheriæ & gratiæ in fide sanctæ trinitatis consistit. Glo. Vel in hoc numero septiformis gratia spiritus sancti significatur. Hic enim numerus ex septem conficitur, quod autem geminatur, significat gratiam spiritus sancti corpori & animæ esse necessariam ad salutem. Sic ergo hæc generatio diuiditur in tres tesseradecades. Prima est ab Abraham, vsque ad Dauid: ita quòd Dauid ibi non includitur, sed secunda à Dauid vsque ad transmigrationem. Ita quòd Dauid ibi non includitur: sed transmigratio sub eo continetur. Tertia est à transmigratione vsque ad Christum, in qua si dicamus Iechoniam bis numeratum, transmigratio inclusa est. In prima, significantur homines ante legem, in qua quosdã homines naturalis legis inuenies. s. Abrahã, Isaac & Iacob, omnes vsque ad Salomonem. In secunda significãtur bomines sub lege: omnes enim qui in ea inueniuntur, sub lege fuerunt. In tertia homines gratiæ: quia terminatur ad Christum, qui gratiæ dator fuit, in qua etiam liberatio à captiuitate Babyloniæ facta est: significans liberationem à captiuitate per Christum factam. August. de cons. euang. Cùm autem quaterdenas generationes distinxisset articulis, non tamen eas dixit in summa, vt diceret, fiunt omnes 42. vnus enim in illis progenitoribus bis numeratur, scilicet Iechonias, sic ergo non 42. quod faciũt ter 14. sed propter vnum bis numeratum 40. & vna generationes fiunt. Matthæus igitur qui regiam in Christo constituerat insinuare personam, excepto Cbristo 40. bomines in generationum serie numerauit. Numerus enim iste illud tempus significat, quo in boc seculo regi nos oportet à Christo secundum disciplinam laboriosam, quam significat illa virga ferrea. Quòd autem numerus iste hanc temporalem vitam æternámque significet, illa interim causa de proximo occurrit, quòd & tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, & mundus ipse quatuor partibus terminatur: ab oriente & occidente, aquilone & meridie, quadraginta autẽ quater habent decem. Porro ipsa decem ab vno vsque ad quatuor progrediente numero consummantur. Glo. Vel denarius ad decalogum refertur, quaternarius ad præsentẽ vitam, quæ per quatuor tempora transit: vel per decẽ vetus testamentum, per quatuor nouum. Remi. Si quis autem voluerit dicere quòd sunt 40. & duę generationes: quia non est vnus Iechonias, sed duo. Dicendum est quòd & iste numerus congruit sanctæ ecclesiæ. nascitur enim à septenario & senario: nam sexies septem 40. & duo faciunt. Senarius refertur ad laborem, septenarius verò ad requiem.

Cautio er rotis.

Allegoricè septenarium duplicatu

Christi autem generatio sic erat. Cùm esset desponsata mater eius Maria, Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de spiritu sancto.

Cbry. super Matt. Quoniã superius dixerat: Iacob autem genuit Ioseph, cui desponsata Maria genuit Iesum: ne aliquis audientium sic æstimaret esse natiuitatem quomodo præcedẽtium patrũ, ipse ordinem narrationis suæ præcedens dicit: Christi autem generatio sic erat acsi dicat, Generatio quidẽ eorum, quos exposuimus, patrum sic fuit, quẽadmodum retuli. Christi autem generatio nõ sic, sed ita erat. Cùm esset desponsata mater. Chrysost. in ho. Quasi enim aliquid nouum dicturus præmittit modum generationis dicere, ne audiens virũ Mariæ æstimes natum esse lege naturæ. Remi. Potest autem ad superiora hoc referri modo. Sic erat Christi generatio sicut dixi. id est: Abraham genuit Isaac. Hier. Sed quare non de sim

Maria quare desponsata.

plici virgine, ſed deſponſata concipitur? primùm vt per generationem Ioſepb origo Marię monſtraretur:ſecundò ne lapidaretur à Iudæis vt adultera:tertiò vt in Aegyptum fugiens haberet ſolatium mariti. Martyr etiam Ignatius quartam addidit cauſam, vt partus,inquiens eius cælaretur à diabolo, dom eum putat non de virgine, ſed de vxore generatum. Chry. ſuper Mat. Ideo autem & deſponſata & domi babita:nam quemadmodū in ea que in domo viri concipit,intelligitur conceptio naturalis,ita in ea quæ extra domum cōcepit,eſt ſuſpecta coniunctio.

Heluidius exploditur.

Hier. contra Heluidium. Sciendum autē quòd Heluidius quidem homo turbulētus accepta materia diſputādi blaſphemare contra dei matrē incepit, cuius prima propoſitio fuit. Matthęus loquitur ſic,cū eſſet deſponſata. Ecce, inquit,habes deſponſatā,non cōmendatā vt dicitis,& vtique nō ob aliud deſponſatā,niſi quoniā nupturā. Orige. Deſponſata fuit quidē Ioſeph,non tamen in cōcupiſcentia iūcta:Mater eius,inquit,mater immaculata,mater incorrupta,mater intacta. Mater eius, cuius eius? mater eſt dei vnigeniti domini regis omniū,ſaluatoris & redemptoris cūctorum. Cyril. Quid enim videbit aliquis in ſancta virgine præter alias? ſi dei mater nō ſit,ſed Chriſti vel domini,vt Neſtorius dicit. Nihil enim abſurdū eſt, etiam ſi voluerit quis matrē vniuſcuiuſque vnctorum Chriſti nominare genitricem. Sola verò præter illas ſancta virgo & Cbriſti genitrix intelligitur ac dicitur. Genuit enim non purum hominē ſecundum vos,ſed incarnatum potius & hominē ſactum ex deo patre verbū. Sed forſitā illud ais. Dic mihi, putáſne diuinitatis mater facta eſt virgo? Et ad hoc quoque dicimus,quia natum eſt ex ipſa dei ſubſtantia eius verbum , & ſine principio temporis ſemper exiſtens genitori:in oouiſsimis autem temporibus,quoniam caro factum eſt,hoc eſt vnitum carni animam habenti rationalem. Natum etiam dicirur carnaliter per mulierem. Aſsimilatur autē quodāmodo natiuitati,quę eſt ſecuodū nos hoc ſacramentum. Matres etenim terrenorum miniſtrant narurę coagulatā paulatim carnem perficiendā io ſpecie humana. Immittit autē animali ſpiritum deus. Sed licet ſint iſtæ ſolūmodo terrenorum corporum matres: attamen parientes totum animal,& non partem peperiſſe dicuntur. Tale autem aliquid geſtum percipimus in generatione Emanuel:natū enim eſt ex patris ſubſtantia dei verbum. Quia verò carnem aſſumpſit, propriam eam faciens, neceſſariū eſt confiteri:quia natus eſt ſecūdum carnem per mulierem. Quia igitur & deus verè eſt, quomodo dubitabit quiſpiam ſanctam virginem dicere genitricem? Leo papa in ſermone de natiuitate. Non autē te dei conceptus turbet,partus te non confundat auditus,quando virginitas quicquid eſt humani pudoris excuſat, aut quæ hęc verecundiæ læſio, vbi iniit deitas cum amica ſibi ſemper integritate conſortium? vbi eſt interpres angelus,fides pronuba,diſpenſatio caſtitas,donatio virtus,iudex conſcientia,cauſa deus,conceptio integritas, virginitas partus,virgo mater. Cyril. ad Ioannē Antioche. Sed ſi de cælo & non ex ipſa ſanctum corpus Chriſti factum eſſe diceremus, vt Valentinus : quomodo intelligeretur dei genitrix Maria? Nomen autem matris oſtēdit cū ſubdit, Maria. Beda ſuper Lucam: Interpretatur autē Maria, ſtella maris Hebraicè,domina Syriacè:quia & lucem ſalutis & domioum mundo edidit. Cui autem deſponſata fuerit,oſtendit ſubdens, Ioſeph. Cryſo. ſuper Matth. Ideóque fabro lignario Maria deſponſata erat:quoniam Chriſtus eccleſiæ ſponſus omnium ſalutem hominum operaturus erat per lignū crucis. Chryſ. in ho. Quod autem ſequitur: Antequam conuenirent, non dicitur antequam duceretur in domū ſponſi: etenim iam intus erat. Conſuetudo enim multotiens veteribus erat in domo deſponſatas habere, quod & nunc quoque fieri videtur, & generi Loth intus cum ipſo erant. Gloſ. Sed dicitur: Antequam conuenirent,ad carnis commixtionem. Chryſo. ſuper Matth. Vt noo ex compaſsiooe carnis & ſanguinis naſceretur qui ex deo natus eſt, vt carnis & ſaoguinis ſolueret paſsionem. Aug. de nup. & concu. Nuptialis etiam cōcubitus ibi non fuit:quia in carne peccati fieri nō poterat ſine vlla carnis concupiſcentia, quæ accidit ex peccato,ſine qua concipi voluit , qui futurus erat ſine peccato, vt hinc etiam doceret omnem, quæ de concubitu naſcitur,carnem eſſe peccati,quandoquidem ſola quę non inde nata eſt,non fuit caro peccati. Augu. in ſer. de nat.

Vis verborū Auguſtini.

Naſcitur etiam ab intacta fœmina Chriſtus : quia fas non erat,vt virtus per voluptatem,caſtitas per luxuriam,incorruptio per corruptionem naſceretur,nec poterat niſi nouo ordine aduentare de cælo,qui veſtitū mortis deſtruere veniebat imperium. Regnum igitur tenuit virgioitatis, quæ regem genuit caſtitatis. Ideo etiam dominus ooſter virgineum ſibi requiſiuit boſpitium habitaodi,vt nobis oſtenderet deū in caſto corpore portari debere:ergo qui ſcripſit lapideas tabulas ſine ſtilo ferreo, ipſe grauidauit Mariam ſpiritu ſancto. Vnde dicitur: Inuenta eſt in vtero habens. Hier. Non ab alio inuēta eſt,niſi à Ioſeph,qui penè licentia maritali omoia oouerat. Chryſoſto . ſuper Matth. Nam ſicut hiſtoria non incredibilis docet, quando geſta ſunt quæ refert Lucas. Ioſeph abſeos erat:nec enim conueniens eſt putare,præſente Ioſeph introiſſe angelum ad Mariam, & dixiſſe quæ dixit, & Mariam reſpondiſſe quæcunque reſpondit. Et ſi credamus angelum potuiſſe iotrare ad eam,& loqui planè,tamen Mariam abiiſſe in monrana , & manſiſſe cum Elizabeth menſibus tribus,poſsibile non fuit præſente Ioſeph: quia neceſſe erat, vt abſentationis eius & manſionis diutinæ requireret cauſas . Poſtquam autem rediit peregrè poſt tot menſes,inuenit eam grauidam maniſeſtè. Chryſoſto. in hom. Propriè autem dicit: Inuenta eſt,quod de non excogitatis dici conſuetum eſt. Ne autem moleſtes Euāgeliſtam,interrogando qualiter ſit natus ex virgine, breuiter expediuit ſe,dicens: De ſpiritu ſancto,quaſi ſpiritus ſanctus eſt, qui operatus eſt huc miraculum:neque enim Gabriel,neque Matthæus amplius dicere potuerunt. Gloſſ. Hoc ergo quod dicitur, eſt ex ſpiritu ſancto, Euangeliſta ex parte ſua adduxit,vt cùm diceretur habere in vtero,omnis mala remoueretur ſuſpitio à mentibus audientium . Hiero. in exp. ca. fi. Non autem ſicut quidam ſceleratiſsimè opinantur, ſpiritum ſanctum dicimus fuiſſe pro ſemine, ſed potentia ac virtute creatoris dicimus operatum. Ambro. in libro de ſpiritu ſancto: Quod enim ex aliquo eſt, aut ex ſubſtantia eſt,aut ex poteſtate eius eſt:ex ſubſtantia ſicut filius, quia à patre:ex poteſtate, ſicut ex deo omnia, quomodo & in vtero habuit Maria ex ſpiritu ſancto. Auguſtinus ad Euſtachium: Profecto autem iſte modus quo natus eſt Chriſtus de ſpiritu ſancto , inſinuat nobis gratiam dei,quia homo nullis præcedentibus meritis in ipſo ex ordine naturæ ſuæ quo eſſe cœpit, verbo dei copularetur in tantam perſonæ vnitatem, vt idem ipſe eſſet filius dei. Sed cùm illam creaturam, quam virgo concepit, & peperit, quanuis ad ſolam perſonam filij pertinentem, tota trinitas ſecerit . Neque enim ſeparabilia ſunt opera trinitaris,cur in ea facienda ſolus ſpiritus ſanctus nominatus eſt? An & quando vnus trium in aliquo opere nominatur, vniuerſa operari trinitas intelligitur? Hieron. Sed, inquit Heluidius: Neque de non conuenturis euangeliſta dixiſſet,priuſquam conuenirent,quia nemo de non pranſuro dicit antequam prāderet:quaſi ſiquis diceret: Antequam in portu prandērē ad Aphricam nauigaui: non poſſet ſtare ſentētia,niſi ei in portu prandendū ſit quandoq;

Regula theologica.

volebat dimittere, ſatebatur acceptam. Glo. Vel cũ nollet eam traducere in domum ſuam ad cohabitationem aſsiduam, voluit occultè dimittere eam: id eſt tempus nuptiarum mutare. Vera enim virtus eſt, cùm nec pietas ſine iuſtitia, nec ſine pietate ſeruatur iuſtitia, quæ ſeparatæ abinuicem dilabũtur. Vel iuſtus erat per fidem qua credebat Chriſtum de virgine naſciturũ: vnde voluit ſe humiliare ante tantam gratiam.

Vera virtutis ratio

Hæc autẽ eo cogitãte: ecce angel⁹ domini apparuit in ſomnis Ioſeph, dicẽs: Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam cõiugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt.

Remig. Quia ſicut dictum eſt, cogitabat Ioſeph occultè Mariam dimittere: hoc autem ſi feciſſet, perpauci eſſent qui non magis ſuſpicarentur eam eſſe meretricẽ, quã virginem: iccirco repentè conſilium Ioſeph diuino mutatum eſt conſilio: vnde dicitur: Hæc autem eo cogitãte. Glo. In quo notatur animus ſapientis, qui nihil temerè vult incipere. Chryſo. in ho. Notatur etiam manſuetudo Ioſeph, quia nulli enarrauit ſuam ſuſpitionẽ, neque ei quæ ſuſpecta erat: ſed in ſe cogitabat. Augu. in ſer. de natiui. Sed Ioſeph iſta cogitante non timeat Maria Dauid filia, quoniam ſicut Dauid veniam contulit ſermo propheticus, ſic Mariam liberat angelus ſaluatoris. Ecce enim iterũ virginis ille paranymphus Gabriel aduenit: vnde ſequitur, Ecce angelus domini apparuit Ioſeph. Glo. Hoc igitur verbo apparuit, ſignificatur poteſtas apparentis, qui quando vult & quomodo exhibet ſe videndum. Raba. Quomodo autem angelus Ioſeph apparuerit, demonſtratur, cùm dicitur: In ſomnis, id eſt quomodo Iacob ſcalam vidit per imaginationem quandam oculis cordis oſtenſam. Chryſoſto. in ho. Ideo autem non apparuit manifeſtè Ioſeph, ſicut paſtoribus: quia valde fidelis erat: paſtores autem indigebant quaſi rudes. Virgo autem indiguit, quaſi primò de maximis inſtruenda. Similiter etiam Zacharias indiguit ante conceptionem prolis mirabili viſione. Gloſ. Apparens angelus nomẽ exprimit: genus commemorat & timorem excludit, dicẽs: Ioſeph fili Dauid: Ioſeph eum ex nomine, quaſi notum & familiarem ſibi oſtendit. Chry. ſup. Matth. Filium Dauid eum nominans: voluit eum adducere in memoriam promiſsionis dei ad Dauid, vt de ſemine eius Chriſtus naſceretur. Chry. in ho. Dicens autem: Noli timere, monſtrat eum iam timere, ne offenderet deum quaſi adulteram habens: aliàs neque cogitaſſet eam expellere. Seue. Sponſus etiam ne timeat, admonetur, quia prius animus dum cõpatitur plus paueſcit: acſi dicat: Hic nõ eſt mortis cauſa, ſed vitæ: quia quæ vitam parturit, non meretur occidi. Chry. ſuper Mat. Dicens etiam ne timeas: cognitorẽ ſe cordis eius oſtendere voluit: vt per hoc futurorũ bonorum quæ de Chriſto erat dicturus faceret fidem. Ambro. ſu. Lu. Non autem te moueat, quòd eam coniugem vocat. Non enim virginitatis ereptio, ſed coniugij teſtificatio: nuptiarum celebratio declaratur. Hieron. con. Heluid: Non tamen eſt putandum ꝙ ex eo quòd vxor eſt appellata, ſponſa eſſe deſierit: cùm hanc eſſe cõſuetudinem ſcripturæ nouerimus: ꝙ ſponſos viros & ſponſas appellet vxores, ſicut Deuter. teſtimonio approbatur: Si quis, inquit, inuenerit virginem deſponſatam viro in campo, & vim faciens dormierit cum ea, moriatur: quia humiliauit vxorẽ proximi ſui. Chryſ. in ho. Dicit autem: Noli timere accipere, id eſt, intus retinere. iam enim mẽte dimiſſa erat. Raba. Vel noli timere accipere eam, nuptiali conuentu & aſsidua cohabitatione. Chry. ſuper Matth. Propter tres autem cauſas apparuit angelus Ioſeph, hoc dicens ei: Primò ne iuſtus homo ignorans, faceret rem iniuſtam ex propoſito iuſto, deinde propter honorem ipſius matris. Nam ſi dimiſſa fuiſſet, apud infideles turpi ſuſpicione carere non poterat. Tertiò. Vt intelligens Ioſeph ſanctam conceptionẽ: diligentius ſe cuſtodire ab illa quàm prius. Ideo tamen non ante conceptionem virginis venit ad Ioſeph, vt nec cogitaret hic quæ cogitauit, ne pateretur quæ paſſus eſt Zacharias, culpã infidelitatis incurrens, de conceptione coniugis iam longeuæ: incredibilior enim erat res, virginẽ poſſe concipere quàm anũ. Chry. in ho. Vel ideo turbato iam Ioſeph angelus venit vt appareat Ioſeph ſapientia, & vt hoc ipſum fieret ei eorum quæ dicebãtur demonſtratio. Dum enim audit ab angelo quæ intra ſe cogitauerat: indubitabile ſignum erat quod à deo mitteretur, cuius ſolius eſt ſcire cordis ſecreta. Sermo etiam euangeliſtæ inſuſpicabilis fit, demonſtrans Ioſeph paſſum quod probabile eſt virũ pati. Virgo etiam omnem malam ſuſpitionem effugit ex hoc quod vir qui Zelotipiam paſſus eſt, eam ſuſcepit: & poſt conceptionem ſeruauit. Ideo autem virgo Ioſeph hæc quæ angelus nũtiarat nõ dixit, quia non æſtimabat ſibi credi à ſponſo: & maximè iam in ſuſpitionẽ adducto. Virgini antẽ ante conceptionẽ annũtiat angelus, ne ſi poſt conceptionẽ deſerret, in anguſtia eſſet. Oportebat autẽ extra turbationem eſſe illã matrẽ quæ omnium conditorem recepit. Chry. in ho. Non ſolũ autem angelus ab iniqua commixtione virginem excuſat, ſed & ſupra naturam concepiſſe demonſtrat: non ſolũ timorem auferẽs, ſed & lætitiam addẽs: vnde ſubdit, Quod enim in ea natũ eſt, &c. Gloſ. Aliud eſt naſci in ea: & aliud ab ea: naſci ab ea, eſt prodire in lucem, naſci in ea, eſt idem quod concipi, vel ſecundum præſentiam angeli quã habet ex deo, cui futurum quaſi præteritum eſt, natum dicitur. Aug. de quæſt. noui & vete. teſta. Sed ſi de ſpiritu ſancto natus eſt Chriſtus: cur dictũ eſt, Sapientia ædificauit ſibi domum? Quomodo iſta gemina ratione debet intelligi. primùm enim domus Chriſti eccleſia eſt, quã ædificauit ſibi ſanguine ſuo: deinde poteſt & corpus eius dici domus eius, ſicut dicitur tẽplũ eius. Factũ autẽ ſpiritus ſancti, factũ filij dei eſt, propter naturæ & voluntatis vnitatẽ: ſiue enim pater faciat, ſiue filius, ſiue ſpiritus ſanctus: trinitas eſt, quæ operatur: & quicquid tres fecerint, dei vnius eſt. Augu. in Enchi. Nunquid tamen ideo dicturi ſumus patrẽ hominis Chriſti eſſe ſpiritum ſanctũ: vt deus pater verbũ genuerit. ſpiritus ſanctus hominẽ? quod ita abſurdũ eſt, vt nullæ fideles aures id valeant ſuſtinere. Quomodo ergo dicimus Chriſtũ natũ de ſpiritu ſancto, ſi nõ eũ genuit ſpũs ſanctus? an quia fecit eũ? in quãtũ enim homo, fact⁹ eſt: ſicut Apoſt. dicit, Fact⁹ ex ſemine Dauid. ſ. carne: neq; enĩ quia mundũ iuſtũ fecit deus, dici eũ fas eſt dei filiũ, aut natũ ex deo: ſed factũ vel creatũ vel cõditũ. Hic autẽ cõfiteamur eũ natũ de ſpiritu ſancto, & Maria virgine, quõ nõ ſit fili⁹ ſpũs ſancti: & ſit fili⁹ Mariæ virginis. Nõ ergo cõcedendũ eſt quicquid de aliqua re naſcit̃, cõtinuò eiuſdẽ rei filiũ nũcupãdũ: vt enĩ omittã aliter de hoĩe naſci filiũ, aliter capillũ, pediculũ, & lũbricũ, quorũ nihil eſt fili⁹. Certè hoĩes q naſcũt̃ ex aqua & ſpũ, nõ aquæ filios rectè eos dixerit quiſpiã, ſed dei pr̃is & mr̃is eccleſię. Sic ergo de ſpũ ſc̃tõ nat⁹ eſt, & fili⁹ dei pr̃is eſt, nõ ſpũs ſc̃ti.

Nonnulli hic diſſentiunt à Chryſo.

Tres cauſæ conditionis Ioſeph.

Diſſonantia ſcripturarum tollitur.

Quæſtionis ſolutio.

Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Chry. in ho. Quia hoc quod angelus ad Ioſeph dixerat ſupra humanã cogitationẽ & legẽ naturæ erat, nõ ſolũ ex præteritorũ reuelatione cõfirmat quæ dixerat, ſed etiã ex futuris, dicẽs: Pariet aũt filiũ. Glo. Vt enĩ nõ videretur Ioſeph amplius cõiugio nõ eſſe neceſſarius, cũ cõceptio eſſet facta ſine eius auxilio, oſtẽdit ꝙ quãuis non ſit neceſſarius cõceptui, tamẽ vtilis eſt ꝓcurationi, quia

Ioseph dicitur Christum circũcidisse.

ipsa pariet filiũ:& tũc matri & filio erit necessarius:matri,vt ab infamia defendat:filio vt eum nutriat & circũcidat. Quæ circũcisio notatur,vbi dicit:Et voc.no.eius, Iesum. In circũcisione em̃ solet dari nomen. Chry.sup. Mat. Nõ autẽ dixit,pariet tibi filiũ: sicut ad Zachariam, Ecce Elizabeth vxor tua pariet tibi filiũ.qa mulier quæ ex viro cõcipit,marito suo filium,parit, quia magis ex illo est quã de ipsa. Hæc autẽ quæ nõ de viro cõceperat, non viro filiũ peperit,sed sibi tantũmodo. Chry.in ho. Vel indeterminatè hoc posuit,vt ostẽdat ꝙ eum peperit orbi terrarũ vniuerso. Raba. Dicit autẽ Vocabis nomẽ,& nõ impones,quia ab æterno impositũ est. Chry. in ho. Hinc autẽ ostendit admirabilẽ esse partũ,qa deus est qui nomen desuper per angelum mittit,nec nomen quodcunq;, sed quod est infinitorũ bonorũ thesaurus. Ideóq; interpretatur illud angel⁹, bonã substituẽs spẽ, & ex hoc ad credendũ quod dicebatur,inducit:ad talia enim credẽda facilius accedere cõsueuimus. Hiero. Iesus enim Hębreo sermone, saluator dicitur. Etymologiã ergo nominis significat,dicẽs:Ipse enim saluũ faciet populũ suum à peccatis eorũ. Ostẽdit enim eũdem totius mũdi saluatorẽ: & nostræ salutis auctorem. Saluat quidem non incredulos,sed populũ suum:hoc est,in se credẽtes saluat:nõ tam à visibilibus hostibus, quàm potius inuisibilibus:hoc est à peccatis saluat,nõ armis pugnãdo: sed peccata relaxãdo. Seue. Veniãt & audiãt qui requirunt,quis est quẽ Maria gennit? Ipse enim saluum faciet populũ suum, nõ alterius saluũ faciet populum: vnde? à peccatis eorũ. esse deũ qui peccata donat, si Christianis non credis,crede infidelibus vel Iudæis,dicentibus:Nemo potest peccata dimittere,nisi solus deus.

Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à domino per prophetam dicentem:Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filium: & uocabitur nomen eius, Emanuel: quod est interpretatum nobiscum Deus.

Quæstio pulchra explicatur.

Remi. Mos fuit euãgelistæ ea quæ dicit de veteri testamẽto cõfirmare propter Iudæos,qui in Christũ crediderant,vt agnoscerent ea esse completa in gratia euangelij,quæ prædicta fuerant in veteri testamento:& subdit:Hoc autem totum factũ est. Quærẽdum antẽ est in hoc loco,quare dixerit,hoc totum factum esse, cùm superius solam cõceptionem narrauerit? Sed sciẽdum est, ꝙ hoc ideo dixit,vt demõstraret quod antè in pręsentia dei factum fuit, quàm fieret apud homines. Siue quia præteritarum rerum erat narrator, totum factũ esse dixit:quia quãdo hoc scripsit,iam totum factum erat. Raba. Vel hoc totum factũ esse dicit, quòd virgo desponsaretur,quòd casta seruaretur,quòd grauida inueniretur, quòd per angelũ reuelaretur,vt adĩpleretur quod dictum est. Nõ enim hoc impleretur quòd virgo cõciperet & pareret, nisi desponsata esset, vt lapidaretur:& nisi ab angelo secretũ detegeretur: & ita eam Ioseph acciparet, dimissa per infamiam efflueret, & lapidatione periret. Si ergo ante partũ periret, cassaretur prophetia quę ait:Pariet filium. Glo. Vel potest dici quòd,vt,non ponitur causaliter. Nõ enim ideo impletum est,quia implẽdum erat:ponitur autem consecutiuè,sicut & in Genesi, suspẽdit alterum in paribulo, vt cõiectoris veritas probaretur,quia vno suspẽso cõiectoris veritas est probata,sic & in hoc loco intelligendum est,quòd hoc facto quod prædictũ est,prophetia impleta est. Chrys. in ho. Vel aliter: Quia vidit angelus abyssum diuinæ misericordiæ,naturę leges solutas, & eum qui erat omnibus superior,ad hominẽ qui erat omnibus inferior,descendisse. Hæc & huiusmodi vno verbo ostẽdit, dicẽs: Hoc autem totum factũ est, quasi dicat, ne putes quòd hæc nunc tãtùm deo placeãt,olim præordinata sunt,decenter enim angelus nõ virgini,sed Ioseph prophetiã inducit quasi in prophetis meditãti & experto. Et primò quidem virginem cõiugem appellauerat:nunc autem virginem cum propheta inducit, vt hoc etiam à propheta audiret,quasi diu præmeditatũ. Vnde ad fidẽ eorum quæ dicebãtur,inducit Esaiam vel magis deum:nõ enim dicit,Vt impleretur quod dictum est ab Esaia, sed quod dictum est à domino per Esaiam. Hiero. super Esaiam. Quoniam autẽ præmittitur in prophetia: Dabit dominus ipse vobis signum:nouum debet esse atque mirabile. Si autem iuuencula, vel puella,vt Iudæi volũt,& non virgo pariat,quale signum poterat appellari,cũ hoc nomen,ætatis sit,non integritatis? Et reuera virgo, Hebraicè Bethula appellatur:quę in pręsenti loco nõ scribitur in ꝓphetia:sed pro hoc verbo positum est Halma:quod præter 7. omnes adolescentulam transtulerunt. Porrò Halma apud eos ambiguũ est. Dicitur enim & adolescẽtula & abscõdita. ergo Halma,nõ solùm puella vel virgo,sed virgo abscõdita dicitur & secreta, quæ nũquam virorum patuerit aspectibus,sed magna parentum diligentia custodita sit. Lingua quoque punica, quæ de Hebræorum fontibus dicitur, propriè virgo,Halma appellatur. In nostro quoque sermone, Halma dicit̃ sancta, omniúmq; penè linguarũ verbis vtuntur Hebræi:& q̃tum cum mea pugno memoria,nunq̃ me arbitror Halmã de muliere nupta legisse, sed de ea quæ est virgo,vt nõ virgo solũmodo sit:sed in annis adolescẽtiæ. Potest enim fieri,vt virgo sit vetula. Ista autẽ virgo erat in annis puellaribus, vel certè virgo, nõ puella quæ adbuc virũ nosse nõ posset. Hiero. super Matt. Pro eo autem quod euãgelista Mat. dicit,In vtero habebit,in propheta,quia futurum pręedicit, significat quod futurũ sit: & scripsit, Accipiat: Euãgelista antẽ quia nõ de futuro,sed de pręterito narrat historiam,mutauit, Accipiet: & posuit Habebit:qui autem habet,nequaquam accepturus est. Dicit autem: Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium. Leo in epist. ad Flauianum: Cõceptus quippe est de spiritu sancto, intra vterum virginis matris, quæ ita illum salua virginitate ædidit, quemadmodum salua virginitate concepit. August. in sermone de natiuit. Qui enim dirupta corporum membra in aliis poterat reintegrare tangendo, quantò magis in sua matre quod inuenit integrum,non violauit nascẽdo? Creuit enim in eius partu corporis integritas potius quàm decreuit: & virginitas ampliata est potius quàm fugata. Theoph. in serm. Ephe. concilij: Quia verò Photinus purum hominẽ dicit,qui natus est dei, non dicẽs partum:& qui ex vulna processit,hominem proponit à deo diuisum. Dicat nũc quomodo natura humana per vuluam virginalem nata, virginitatẽ vuluæ seruauit incorruptã? nullus enim hominis mater virgo permansit. Sed quia natus est carne deus verbũ,custodit virginitatem,seipsum per verbum esse ostẽdens: neque enim nostrum verbum cùm paritur,corrumpit mẽtem,neque deus verbum partum eligẽs,peremit virginitatem. Sequitur: Et vocabũt nomen eius, Emanuel. Chrys. in hom. Consuetudo quidem est scripturæ res quæ contingunt pro nominibus ponere. Nihil ergo est aliud, quod dicitur: Vocabũt nomen eius,Emanuel: quàm, videbunt deum cum hominibus: vnde nõ dicit, Vocabis, sed, Vocabunt. Rabanus: Primò quidem angeli psallẽtes: secundò apostoli prædicantes: adhuc & sancti martyres: deinde cuncti credentes. Hieronym. super Esaiam: Septuaginta autem reliqui transtulerunt similiter: Vocabis, pro quo hic scriptum est, Vocabunt: quod in Hebræo nõ habetur. verbum enim Charatim, quod omnes interpretati sunt, Vocabis: potest intelligi, & vocabit: quòd ipsa.s. virgo quæ conciperet

Notatur prauitas Hebræorum.

In Maria est dedicata virginitas.

peret & pareret, nisi desposata esset, ne lapidaretur, & nisi ab angelo secretum detegeretur, & ita eam Ioseph acciperet, dimissa per infamiã effluerent, & lapidatione periret. Si ergo ante partum periret, cassaretur prophetia quę ait: Pariet filiũ. Glo. Vel potest dici quòd, vt nõ ponitur causaliter. Non enim ideo impletum est, quia implendum erat: ponitur autem cõsecutiuè, sicut & in Genesi, suspẽdit alterum in patibulo, vt coniectoris veritas probaretur: quia vno suspenso coniectoris veritas est probata, sic & in hoc loco intelligendum est, quòd hoc facto quod prædictum est, prophetia impleta est. Chrysost. In hom. Vel aliter: Quia vidit angelus abyssum diuinæ misericordiæ, naturæ leges solutas, & eum qui erat omnibus superior, ad hominẽ qui erat omnibus inferior descendisse. Hæc & huiusmodi vno verbo ostendit, dicens: Hoc autem totum factũ est, quasi dicat, ne putes q̃ hæc nũc tantùm deo placeãt, olim prędordinata sunt: decenter enim angelus non virgini, sed Ioseph prophetiã inducit, quasi in prophetis meditãti & experto. Et primò quidẽ virginem cõiugem appellauerat: nunc autẽ virginem cũ propheta inducit, vt hoc etiã à propheta audiret, quasi diu pmeditatũ. Vnde ad fidẽ eorũ quæ dicebantur, inducit Esaiã vel magis deum. Nõ enim dicit: Vt impleretur quod dictum est ab Esaia, sed quod dictum est à domino per Esaiam Hiero. sup Esaiam. Quoniam autẽ præmittitur in prophetia: Dabit domin⁹ ipse vobis signum, nouum debet esse atque mirabile. Si autẽ iuuencula, vel puella vt Iudæi volũt, & non virgo pariat, quale signum poterat appellari, cũ hoc nomen ætatis sit, non integritatis? Et reuera virgo hebraicè Bethula appellatur, quæ in præsenti loco nõ scribitur in prophetia. Sed pro hoc verbo positũ est Halma, quod præter septuaginta oẽs adolescẽtulam trãstulerunt. Porrò Halma apud eos ambiguũ est. Dicitur enim & adolescentula & abscondita, ergo Halma nõ solùm puella vel virgo, sed virgo abscondita dicitur & secreta, quæ nunquã virorum patuerit aspectibus, sed magna parentũ diligentia custodita sit. Lingua quoq; Punica, quę de Hebręorũ fontibus ducitur, propriè virgo Halma appellatur. In nostro quoque sermone Halma dicitur sancta, omniũmq; penè linguarũ verbis vtuntur Hebræi, & quantum cum mea pugno memoria, nunq̃ me arbitror Halmã de muliere nupta legisse, sed de ea quæ est virgo, vt nõ virgo solũmodo sit, sed in annis adolescentiæ. Potest enim fieri vt virgo sit vetula. Ista autẽ virgo erat in annis puellaribus, vel certè virgo, non puella quæ adhuc viriũ nosse non posset. Hiero. super Mat. Pro eo autẽ quod euangelista Matthæus dicit: In vtero habebit in propheta, quia futurũ prædicit, significat quod futurũ sit, & scripsit, Accipiet: euangelista autẽ, quia non de futuro, sed præterito narrat historiã, mutauit accipiet, & posuit habebit: qui autẽ habet, nequaq̃ accepturus est. Dicit autem: Ecce virgo in vtero habebit & pariet filium. Leo in epist. ad Flauianum: Conceptus quippe est de spiritu sancto, intra vterũ virginis matris, quæ ita illum salua virginitate edidit, quẽadmodum salua virginitate cõcepit. Augu. in ser. de natiui. Qui enim dirupta corporum membra in aliis poterat reintegrare tangendo, quantò magis in sua matre quod inuenit integrum non violauit nascendo? creuit enim in eius partu corporis integritas potius quàm decreuit, & virginitas ampliata est potius q̃ fugata. Theop. in ser. Ephesini cõcilii. Quia verò Photinus purum hominẽ dicit, qui natus est, dei nõ dicẽs partũ, & qui ex vulua processit, hominem propo nit à deo diuisum. Dicat nunc quomodo natura huma na per vuluam virginalẽ nata, virginitatẽ vuluæ serua-

Notatur translatio Hebræorum.

In Matthæo est de dicta virginitas.

uit incorruptã? nullius enim hominis mater virgo permãsit. Sed quia natus est carne deus verbum, custodit virginitatẽ, seipsum per verbum esse ostẽdens, neq; enim nostrum verbũ cùm paritur, corrũpit mẽtem, neque deus verbũ partum eligens peremit virginitatem. Sequitur: Et vocabunt nomen eius Emanuel. Chry. in ho. Cõsuetudo quidẽ est scripturæ res quę cõtingunt, pro nominibus ponere. Nihil ergo est aliud quod dicitur: Vocabunt nomen eius Emanuel: quàm videbunt deũ cum hominibus: vnde nõ dicit, vocabis, sed vocabunt. Raba. Primò quidẽ angeli psallentes: secundò apostoli prædicantes: adhuc & sancti martyres: deinde cuncti credentes. Hiero. super Esaiã. Septuaginta autẽ reliqui transtulerunt, similiter: Vocabis, pro quo hic scriptum est: Vocabunt, quod in Hebręo non habetur: verbũ enim Charatim, quod omnes interpretati sunt, vocabis, potest intelligi & Vocabit, quod ipsa scilicet virgo quæ concipiet & pariet Christũ, Emanuel appellatum sit nomine, quod interpretatur nobiscum deus. Remi. Quęrẽdum autẽ est, quis est interpretat⁹ hoc nomen, ppheta aut euangelista, aut aliquis translator? Sed sciendũ q̃ propheta nõ est interpretatus, sancto aũt euãgelistæ quid necesse fuerat interptari, cũ scriberet Hebræo sermone? fortassis quia hoc nomen obscurũ erat apud Hebræos, idcirco dignũ erat interpretatione. Sed magis credẽdũ est q̃ aliquis trãslator sit interpretatus, ne haberetur hoc nomẽ obscurũ apud Latinos: hoc deniq; noĩe duæ substantiæ, diuinitatis. s. & humanitatis, in vna psona dñi nostri Iesu Christi designãt, quia qui ante oĩa secula ineffabiliter genitus est à deo pře, idem ipse in fine tẽporũ factus est Emanuel. i. nobiscũ de⁹ ex virgine matre. Quod aũt dicit nobiscũ deus, põt intelligi hoc mõ, nobiscũ factus est. i. passibilis, mortalis, & p oĩa nostri similis absq; pctõ, siue quia substantiã nostræ fragilitatis, quã assumpsit, substantiæ suæ diuinitatis ĩ vnitate psonę cõiunxit. Hier. sup Esai. Sed sciẽdũ q̃ Hebræi hoc de Ezechia filio Achaz prophetari arbitrãtur, q̃ ipso regnãte capta sit Samaria, qđ oĩno pbari non põt. Siquidẽ Achaz fili⁹ Ioatham regnauit super Iudæã & Hierusalẽ annis 16. cui successit in regnũ filius eius Ezechias annos natus 25. & regnauit super Iudæã & Hierusalẽ annis 29. Quõ ergo quã vidit primo anno Achaz, pphetiã de Ezechiæ cõceptu dr̃ & natiuitate, cũ eo tẽpore cũ regnare cœperat Achã, iã nouẽ esset Ezechias annorũ? nisi fortè 6. Ezechiæ regni annum quo capta est Samaria, infantiã ei⁹ appellari dicant non ętatis, sed iperii, quod coactũ esse, ac violẽtũ etiã stultis patet. Quidã de nostris, Esaiam pphetã duos filios habuisse cõtendit, Ioseph & Emanuel: Emanuel de prophetissa vxore sua esse generatũ in typũ dñi saluatoris. hoc aũt fabulosum est. Petrus Alfonsus. Non enim scit q̃ aliquis hõ illi⁹ temporis Emanuel sic vocat⁹. Sed obiicit Hebrę⁹, quõ stare poterit quod hoc ppter Christũ dictũ sit, & Mariã, cũ ab Achaz vsq; ad Mariã multa cẽtena ãnorũ trãsierint? Sed licet ad Achaz loqueret ppheta, nõ solũ tñ ad eũ vel de suo tpe dicta est pphetia. Propter hoc eñ dictũ est: Audite dom⁹ Dauid, nõ audi tu Achaz. Item: Dabit dñs ipse vobis signum, addidit ipse. Ac si diceret, non alius. Ex quo potest intelligi ipsum dñm signũ esse futurũ. Quod etiã pluraliter ait vobis & nõ tibi, inuenit nõ pper Achaz vel ad ipsum solũ hoc dictũ fuisse. Hier. sup Esa. Est ergo sic intelligendũ quod dicitur ad Achaz: iste puer qui nascetur ex virgine ô dom⁹ Dauid, nũc appellet Emanuel. i. nobiscũ deus, quia à reb⁹ ipsis probabiliter à duob⁹ regibus inimicis liberata patebit deum te habere pſentem. Postea aũt vocabit Ies⁹. i. saluator, eo quod vniuersum

genus hominũ ſit ſaluatur⁹. Nõ mireris ergo, ô domus Dauid ad rei nouitatẽ, ſi virgo deũ pariat qui tãtã habeat poteſtatẽ vt multo poſt tẽpore naſcitur⁹ te nũc liberet inuocat⁹. Aug. cõtra Fau. Quis autẽ demẽtiſsim⁹ diceret cũ Manichæo verius eſſe fidei de Chriſto ſine teſte nõ credere, cũ Apoſtol⁹ dicat: Quomodo credẽt ei quẽ nõ audierũt? aut quomodo audiẽt ſine pdicãte? Vt aũt nõ contẽnerẽtur, neq; ſabuloſa ducerentur quę apoſtoli nũtiabãt, demõſtratur hæc à prophetis fuiſſe pdicta: quia & ſi atteſtabãtur miracula nõ defuiſſent q magicæ potẽtię cũcta illa tribuerẽt, niſi talis eorũ cogitatio cõteſtatione pphetica vinceretur. Magicis enim artib⁹ lõgè anteq̃ naſceretur pphetas ſibi cõſtituere à quib⁹ pnũtiaretur, nemo vtiq; diceret: Si etiã dixerim⁹ hoĩ gẽtili, crede Chriſto, quia de⁹ eſt, & reſpõderit, vñ credo? plataq; authoritate prophetarũ oſtẽderimus fidẽ prophetarũ ex his quę vẽtura cecinerũt eueniſſe cernũtur. Credo em̃ ꝙ eũ nõ lateret, quãtas à regibus huius ſeculi pſecutiones priùs ptulerit Chriſtiana religio: videat nũc ipſos reges terræ Chriſti imperio ſubiugatos, omnẽſq; gẽtes eidẽ ſeruiẽtes, quæ oĩa per pphetas fuerũt pdicta. Hoc ergo audiẽs de ſcriptura pphetica, & cernẽs in vniuerſa terra cõpleta, moueretur ad fidẽ. Glo. Horũ ergo errorẽ Euãgeliſta excludit, dicens: Vt adimp. quod di. eſt p prophe. à do. Prophetia autẽ alia eſt ex prędeſtinatiõe dei, quã neceſſariũ eſt euenire omnibus modis, vt ſine noſtro impleatur arbitrio, vt illa de qua modo agimus, vnde dicit: Ecce ad demõſtrãdũ certitudinẽ pphetiæ. Alia eſt ex pſciẽtia dei cui noſtrũ admiſcetur arbitrium, & cooperante gratia conſequimur præmium, vel ab ea iuſtè relicti, tormẽtũ. Alia verò ex præſcientia, ſed eſt quædã cõminatio more humano ſacta: ſicut illud, Adhuc 40. dies & Niniue ſubuertetur, intelligendo niſi Niniuitæ corrigantur.

Exurgens autẽ Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præceperat ei angelus domini, & accepit Mariam coniugem ſuam. Et non cognoſcebat eam donec peperit filium ſuum primogenitum, & vocauit nomen eius Ieſum.

Remi. Eo aditu rediit vita, quo ingreſſa eſt mors. Per inobedientiã enim Adæ oẽs perditi ſum⁹, per obedientiã Ioſeph oẽs ad priſtinũ ſtatũ incipimus reuocari. Nã his verbis magna nobis virtus obediẽtiæ cõmendatur, quibus dicitur: Exurgẽs autẽ. &c. Glo. Nõ tantũ quod pcepit angelus fecit, ſed etiã ſicut pcepit. Quiſquis etiã à deo monetur ſoluat moras, ſurgat à ſomno, faciat qđ iubetur. Et accepit, &c. Chry. Nõ in domo accepit eã, nec ei adhuc dimiſerat eam de domo, ſed de animo ſuo depoſuerat eã, & iterũ in animũ ſuũ eã recepit. Remi. Vel accepit celebratis nuptiis vt cõiunx vocaretur, nõ tamẽ vt cõcuberet, quia ſequitur: Et nõ cogno. eã. Hiero. cõtra Heluidiũ. Sed & Heluidius ſuperfluo labore deſudat cognoſcẽdi verbũ ad coitũ magis q̃ ad ſcientiã eſſe referẽdũ, quaſi hoc quiſquã negauerit, & eas ineptias quas redarguit aliquãdo prudẽs quiſpiã potuerit ſuſpicari. Deinde vult dicere ꝙ donec, ſiue vſq;, aduerbiũ certũ tẽpus ſignificet, quo cõpleto fiat aliquid quod vſque ad illud tẽpus nõ fiebat, vt hîc: Non cogno. eã, do. pe. fi. Apparet, inquit, cognitã eſſe poſt partũ, cuius cognitionẽ filij tantũ generatio differebat. Et ad hoc approbãdũ cõgerit de ſcripturis exẽpla quãplurima. Ad quod reſpõdemus, Et nõ cognoſcebat, & vſq;, vel donec, in ſcripturis dupliciter intelligẽda. Et de eo quidẽ quod ſcriptũ eſt, & nõ cognoſcebat, ad coitũ eſſe referendũ, ipſe diſſeruit nullo dubitãte, quin ad ſcientiam ſæpe referatur: vt ibi, Remãſit puer Ieſus in Hieruſalẽ, & nõ cognouerũt parẽtes eius. Sic etiam donec, in ſcriptura ſæpe certũ tempus, ſicut ipſe diſſeruit, ſignificat ſæpe infinitũ, vt eſt illud: Donec cõſeneſcatis ego ſum. nunquid poſtq̃ illi ſenuerint, deus deſiſtet? Et ſaluator in euan. Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad cõſummationem ſeculi. Ergo poſt cõſummationẽ ſeculi, à diſcipulis abcedet? Et Apo. Oportet illũ regnare donec ponat inimicos ſub pedibus eius: nũquid poſtquã illi ſub pedibus erũt, regnare deſiſtet? Intelligat ergo ea de quibus poſſet ambigi ſi nõ ſuiſſent ſcripta ſignificari. Cętera verò noſtrę intelligẽtiæ dereliqui, iuxta quod euãgeliſta illud indicat, de quo ſcandalũ poterat moueri, nõ eã cognitã eſſe à viro vſq; ad partũ, vt multomagis intelligerem⁹ cognitã nõ ſuiſſe poſt partũ. Hiero. ſup Mat. Vt ſi quis dicat: Donec ille vixit nõ eſt hoc locut⁹, nunquid p hoc ſignificauit, quia poſt mortẽ ille locut⁹ eſt, quod fieri nõ poteſt? ſicut & Ioſph ante partũ credibile ſuit vt nõ cognoſceret eã, quia nõdum cognoſcebat myſterij dignitatẽ. Poſtquã verò cognouit quia eſt facta vnigeniti dei tẽplum, quomodo poterat hoc vſurpare? Sed ſequẽtes Eunomium putãt, quia illi auſi ſunt hoc dicere ꝙ & Ioſeph hoc facere auſus fuit, ſicut inſanus neminẽ reputat eſſe ſanũ. Hier. cõtra Hel. Ad ſummam illud requiro cur ſe abſtinuerit Ioſeph vſque ad partus diẽ? reſpõdebit vtique, quia angelũ audierat dicentẽ: Quod in ea natũ eſt, &c. Qui ergo ſomnio tantum credidit vt vxorẽ nõ auderet tãgere: hic poſtquã paſtores audierat, magos viderat miracula tãta cognouerat, tẽplũ dei, ſpirit⁹ ſcti ſedẽ, dñi ſui matrẽ audebat attingere? Chry. ſuper Mat. Poteſt etiã dici ꝙ verbũ cognoſcẽdi, hîc accipitur pro agnitione: verè enim nõ cognouit eã antè, cui⁹ fuerat dignitatis, & poſtq̃ peperit, tũc cognouit eã, quia ſpecioſior & dignior facta fuerat q̃ totus mundus: quia quẽ totus mundus capere nõ poterat, in anguſto cubiculo vteri ſui ſola ſuſcepit. Hila. in ho. Vel aliter: Propter ſanctiſsimæ Mariæ glorificationẽ à Ioſeph cognoſci nõ potuit donec peperit: dñm enim gloriæ habẽs in vtero quomodo cognoſceretur? Si Moyſi cũ deo colloquẽtis glorificata eſt facies, vt nõ poſſent intẽdere in eũ filij Iſrael, quãtomagis Maria agnoſci vel intueri nõ poterat, quæ dñm potẽtiæ in vtero habebat? Poſt partũ autẽ à Ioſeph agnita inuenitur ſpecie faciei, nõ tactu libidinis. Hier. ſup Mat. Ex hoc autẽ quod dicit filiũ ſuũ primogenitũ, quidã peruerſiſſimè ſuſpicantur & alios filios habuiſſe Mariã, dicẽtes primogenitũ nõ dici niſi quod habeat & fratres, cũ hic mos ſcripturarũ ſit, vt primogenitũ nõ eũ vocẽt, quem fratres ſequũtur, ſed eũ qui primus natus ſit. Hier. cõtra Hel. Alioquin ſi nõ eſt primogenit⁹ niſi quẽ ſequũtur & fratres, tãdiu ſacerdotibus primogenita non debentur, quãdiu & alia fuerint procreata. Gloſa: Vel primogenitus dicitur inter oẽs electos per gratiã: propriè autẽ vnigenitus dei patris vel Mariæ dicitur. Sequitur: Et vocauit nomẽ eius Ieſum. Die 8. quo fiebat circuncifio & nomẽ imponebatur. Remi. Liquet autẽ hoc nomen fuiſſe notiſsimũ ſanctis patribus & dei prophetis, maximè illi qui dicebat: Defecit in ſalutari tuo anima mea, & exultauit cor meum in ſalutari tuo. Et illi qui dicebat: Exultabo in deo Ieſu meo.

CAPVT SECVNDVM.

Cum natus eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerũt Hieroſolymã, dicentes: Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorũ? Vidimus enim ſtellam eius in Oriente, & venimus adorare eum.

Aug. ĩ ſer. de epi. Poſt miraculũ virginei part⁹ quo vter⁹ diuino numine plen⁹, ſaluo pudoris ſigno deũ hominẽq; pfudit iter obſcuras cubiculi latebras & præſepis anguſtias, in quib⁹ ĩfinita maieſtas mẽbris cõtractioribus ſtabulabat, dũ pẽdet ad vbera, & viliũ patitur deus

inuoluméta pannorú, repéte nouú de cælo sydus terris effulsit, & totius mundi dissipata caligine, noctē cōuertit ī diē, ne dies cęlaretur ī nocte, vnde euágelista dicit: Cú ergo nat' esset, &c. Remi. In principio aút hui' euágelicę lectiōis tria ponit. Personá, cú dicit: Cú na. es. Ie. Locú, cú ait: In Bethlehē Iudæ. Tēp' cú dicit: In dieb' Hero. re. Et hæc tria ad cōfirmationē narrādæ rei ponútur. Hier. super Mat. Putauim' aút ab euágelista primú editú sicut ī Hebraico legim' Iudę, nō Iudęę. Quę est enim aliarú gentiú Bethlehē, vt ad distinctionē eius hic Iudęæ poneretur? Iudæ aút icciirco scribitur, quia & aliá Bethlehē in Iudæa legim' in lib. Iesu filij Naue. Glo. Duæ enim Bethlehē sunt, alia quę est in terra Zabulō, altera q̄ in terra Iuda, quę pri' vocata est Effrata. Aug. de con. euá. De ciuitate autē Bethlehē Matthęus Lucásq; cōsentiút. Sed quō & qua causá ad eá venerint Ioseph & Maria Lucas exponit, Matthæ' prętermittit. Ecōtra de magis ab Oriēte veniētibus Lucas tacet, Matthæus dicit. Chry. super Mat. Sed videam' quid ad vtilitatē respiciat ꝙ euágelista tēp' designat quo Christ' nascitur, dicēs: In die. He. re. quod dicit vt ꝓphetiá Danielis īpletá demōstraret, quæ post 70. septimanas annorú Christú nasciturú esse prædicit. Ná ex illo tēpore vsq; ad regnú Herodis 70. septimanarú ári sunt cōsummati, vel ideo quia quádiu Iudaica gēs sub iudaicis regib', quáuis pctōrib' tenebať, ꝓphetæ mittebátur ad remediú ei', nūc aút qñ lex dei sub potestate regis iniqui tenebať, & iustitia dei sub dominatione Romana ꝓmebatur, nascitur Christ', quia magis desperabilis infirmitas medicú artificiosiorē quærebat. Vel ideo regis alienigenę mētionē fecit, vt īpleretur ꝓphetia, q̄ dixit: Nō auferet sceptrú de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittēdus est. Ambr. suꝑ Lu. Ferť aút ꝙ Idumei latrones Ascaloná ingressi, Antipatrú Iter alios adduxerút captiuú. Is igitur imbutus mysteriis Iudæorú, Hircano Iudęę regi amicitia copulatur, quē ꝓ se ad Pōpeiú Hircanus direxit, & quia legationis fructú potitus est, ꝑ eá gratiá partē regni effectauit. Occiso autē Antipatro fili' eius Herodes sub Anto. senatuscō. Iudęis regnare ꝓceptus est, in quo claret Herodē nulla affinitate generis Iudæorú, regnú quęsisse. Chry. in ho. Dixit autē Herodis regis dignitatē addēs: quia & alius fili' fuit Herodes qui Ioánē interfecit. Chry. suꝑ Mat. Dú ergo hoc tpē natus esset, ecce magi veniút, hoc est cōfestī vt natus est, magnú deú ostēdētes ī paruulo homine. Raba. Magi verò sunt qui de singulis reb' philosophátur, sed sermo cōis magos ꝓ maleficiis accipit, qui aliter tñ habētur apud gētē suá, eo ꝙ sint philosophi Chaldæorú, & ad huius artis sciētiá reges quoq; & prīcipes eiusdē gētis oīa sapiút, & ipsi primú ortú dñi intellexerút. Aug. in ser. de epi. Isti autē magi quid fuerút nisi primitiæ gentiú? Israelitæ pastores, magi gētiles, illi ꝓpè, isti lōgè, vtriq; tamē ad angularē lapidē cucurrerút. Manifestat' est ergo Iesus nō doctis nec iustis, præualet náque īperitia in rusticitate pastorú, & īpietas in sacrilegiis magorú, vtrosque sibi lapis ille angularis attribuit, quippe qui venerit stulta eligere vt cōfunderet sapiētes, & nō vocare iustos, sed peccatores, vt null' magnus suꝑbiret, nullus infirm' desparet. Glo. Hi autē magi reges fuerút, q & si tria munera obtulisse dicútur, nō ideo nō plures q̄ tres fuisse ꝓbátur. sed vt ꝑ eos gētes, quę ex tribus filiis Noe natæ sunt, vēturæ ad fidē pręfigurarētur. vel tot fuerút principes, q plures duxerút ī comitatu suo. Venerunt autē nō post anniī: quia túc inuenirentur in Aegypto, nō in præsepio, sed in 13. die. Ad ostendēdú aút vñ venirēt, dicitur: Ab oriēte. Remi. Sciendú est aút quia varia est de magis opinio: quidá eñ dicunt

Opinio varia de magis.

eos fuisse Chaldæos: Chaldæi eñ stellá pro deo colebát, & idcirco dixerút ꝙ núcupatiuus eorú deus ostēderit deú verú natú. Alij verò dicút Persas eos fuisse. Nōnulli dicút illos de vltimis finibus terræ fuisse. Alij verò dicunt illos fuisse nepotes Balaá, quod magis est credēdú. Balaá eñ inter cætera q̄ prophetauit, dixit: Orietur stella ex Iacob. Illi verò habētes hác ꝓphetiá mox vt viderunt stellá nouá, intellexerunt regē natú & venerunt. Hie. Et sic hác stellá futurá vaticinio Ballaá nouerát, cuius erant successores. Sed quærendú est, si Chaldæi vel Persę aut de vltimis finibus terræ fuerunt, quō in tá breui spatio Hierosolymá venire potuerunt? Remi. Sed sciendum est quòd aliqui solent dicere, quòd puer qui túc natus in tá breui spatio tēporis, de vltimis finibus terræ ad se perducere potuit. Glo. Vel nō mirádú est eos in 13. diebus venisse in Bethlehē, cú equos Arabicos & Dromedarios haberēt, qui. s. sunt veloces ad iter. Chry. suꝑ Mat. Vel ꝑ biēnium ante Christi natiuitatē profecti sunt, & stella eos præcedebat, & neq; esca nec potus defecit in peris eorú. Remi. Vel si fuerút successores Balaam, reges isti nō longè distant à terra promissionis, icciirco in tá breui spacio tēporis Hierusalem venire potuerút. Sed nunc quærendum est, quare euálista dicat eos ab Oriente venisse? Quod ideo est, quia ab illa regione venerút, quæ in oriētali parte Iudæis posita est. Pulchrè aút ipsi ab Oriēte venisse dicútur: quia oēs qui ad dñm veniunt, ab ipso & ꝑ ipsum veniút. Ipse eñ est Oriēs, secundú illud: Ecce vir, Oriēs nomē eius. Chry. suꝑ Mat. Vel ab Oriēte venerunt, vnde dies nascit, inde initiú fidei ꝓcessit: qa fides lumē est aīarú. Ab Oriēte ergo venerunt, sed Hierosolymá. Remi. Quanuis dñs ibi natus nō esset, quia licet agnoscerēt natiuitatis tēpus, locum tamē nō cognouerunt. Hierusalē enim ciuitas regia est, & crediderunt ꝙ talis puer non nisi in vrbe regia nasci debuisset. Siue ideo venerút vt adimpleretur quod scriptú est: De Siō exibit lex & verbum dñi de Hierusalē, quia ibi primò annunciatus est Christus. Siue vt studio magorum dánaretur pigritia Iudæorú. Venerunt ergo Hierosolymá, dicētes: Vbi est qui nat' est rex Iudæorú? Aug. in ser. de epi. Cú autē multi nati atq; defuncti essēt reges Iudæorú, núquid quēquá eorú adorádú magi quæsierút? quia nec quēquá eorú de cęlo loquētē didicerunt. Nō itaq; regi Iudęorú quales esse illic solebát, húc tá magnú honorē longinqui allenigenæ ab eodē regno prorsus ab extraneis à se deberi arbitrabátur. Sed talē natú esse didicerát, in quo adorádo se salutē q̄ secúdú deú esse cōsecururos minimè dubitarēt, neq; enim ætas erat saltē, cui adulatió humana seruiret, nō de membris purpura, nō in capite diadema fulgebat, non pōpa famulantiú, nō terror exercitus, nō gloriosa fama ꝓliorú, hos ad eú viros ex remotis terris cú tanto voto supplicationis attraxerút. Iacebat in præsepio puer ortu recens, exiguus corpore, contēptibilis paupertate. Sed magnú aliquid latebat in paruo, qđ illi hoīes primitiæ gentiú, non terra portáte, sed cælo narráte didicerát, vnde sequitur: Vidi. eñ stel. eius in Oriē. Annunciát & interrogát, credút & quærút, táquam significátes eos qui ambulát per fidē, & desiderát speciē. Chry. in ho. Sciēdú autē ꝙ Priscilianistæ hæretici q nasci vnumquenq; hominē cōstitutionibus stellarú putát, hoc in adiutoriú sui erroris assumút, ꝙ noua stella exiit, cú dñs in carne apparuit, cuius fuisse fatú eandem quæ apparuit stellá putant. Aug. de con. euá. Et secundú Faustú hic stella inducitur, quæ cōfirmat genesim vt rectè genesidiú hoc magis núcupari possit, quàm euangeliú. Greg. in ho. Sed absit à fidelium cordibus, vt esse quid fatú dicát. Aug. de ciui. dei. Ná hoīes quando

Oriens quis dicatur.

Priscilianistarum error notatur.

fatű audiunt, vsitata loquẽdi cõsuetudine non intelligũt, nisi vim passionis syderũ, qualis est qñ quis nascit̃ siue cõcipitur, qđ aliqui alienãt à dei volũtate. Et hi ab aurib⁹ omniũ repellẽdi sunt, qui qualicunq; deorũ volunt esse cultores. Aliqui verò stellas hãc putãt habere potestatẽ traditã sibi à summa dei potestate, qui magnã cęlo faciũt iniuriã, in cuius velut splẽdidissima curia opinãtur scelera faciẽda decerni, qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset genere humano decernẽte fuerat auertẽda. Chry. super Mat. Si ergo aliquis adulter & homicida fiat ꝑ stellã, magna est iniquitas illarũ stellarũ, magis autẽ illius qui creauit stellas: nã cũ sit præsci⁹ futurorũ deus ex quo tãta iniquitas futura erat ꝑ stellas: si voluit ei dare, nõ est bonus: si voluit ei dare & nõ potuit, impotens est. Si etiam stellæ est quòd aut mali sum⁹ aut boni, ergo nec bonũ nostrũ laudandũ est, nec vituperandũ malum: quia nec in nobis est voluntarius actus, vt quid enim mali mei pœnã suscipiã, qđ nõ voluntate, sed necessitate cõmisi? Chry. super Matt. Ipsa denique mãdata dei ne peccẽt homines, aut hortamenta vt faciãt bonũ, hãc insipientiã destruũt. Quis enim iubet aliquẽ ne faciat malũ, quod nõ potest declinare, aut faciat bonũ, ad quod nõ põt ꝑuenire? Greg. Insipiẽtes verò sunt orationes omnib⁹ secundũ fatũ existẽtib⁹: exultat autẽ ex prouidẽtia dei cũ pietate cum his & homo organũ solũ inuenitur superni circularis motus. ad hoc eñ moueri ad operationes aiũt, nõ solũ partes corporis & animæ excogitationes, & vniuersaliter qui hoc dicũt q̃ in nobis sunt, & cõtingẽtis naturã destruũt ea, & nihil aliud est hoc, q̃ oĩa euertere. vbi etiã de reliquo erit liberum arbitrium: liberũ enim oportet esse quod est in nobis. Aug. in 10. de ciui. dei. Nõ vsquequaq; aũt absurdè dici põt ad solas corporum differẽtias afflatus quosdã valere sydereos, sicut solarib⁹ accessib⁹ & decessibus videmus anni tẽpora variari, & lunaribus incremẽtis atque decremẽtis augeri & minui quædã genera rerũ, sicut cõchas & mirabiles æstus oceani, nõ autẽ animi voluntates positionibus syderũ subdi, ꝙ nõ dicãt stellæ significare ista potius q̃ facere, quod est ꝙ nunquã dicere potuerũt cur in vita geminorũ in actionib⁹, in euẽtibus, professionibus, actib⁹, honorib⁹, cæterisq; rebus ad humanã vitã pertinentibus, atq; in ipsa morte plerunq; sit tãta diuersitas vt similiores sint multi extranei quã ipsi inter se gemini, ꝑ exiguũ tẽporis interuallũ in nascẽdo separati: in cõspectu autẽ ꝑ cõcubitũ vno etiã momẽto seminati. Quid ergo conãtur efficere de interuallo exigui tẽporis quod inter se gemini dum nascerẽtur habuerunt, si tamẽ valet quãta inuenitur in geminorũ voluntatibus, actibus, moribus, casibúsq; diuersitas. Quidã verò nõ astrorum constitutionẽ, sed omniũ connexionẽ seriẽq; causarum, quę dei summi tribuũt volũtati & præsenti fati nomine appellãt. Si quis ergo res humanas fato tribuit, quia ipsam dei volũtatẽ vel potestatẽ fati nomine appellat, sententiã teneat, linguã corrigat, quoniã fati nomen solet à loquẽtibus poni in syderũ cõstitutiõe, vnde volũtatẽ dei, fati vocabulo nõ nũcupam⁹, nisi fortè vt fatũ à fando. i. à loquẽdo dictũ intelligamus. Scriptum est: Semel locutus est deus, duo hæc audiui. Vnde nõ est multũ cum eis de verbi cõtrouersia laborandũ atq; certandũ. Aug. cõtra Fau. Si aũt sub fato stellarũ nullius hominis genesim ponimus liberum arbitriũ volũtatis, ab omni necessitatis vinculo vindicemus, quãtò minus illius tẽporalem generationẽ sub astrorum cõditione credimus factã, qui est vniuersorũ æternus creator & dñs? Itaq; illa stella quã viderunt magi, Christo secundũ carnẽ nato non ad decretũ dominabatur, sed ad testimoniũ famulabat̃. Proinde nõ

Fati ratio explicat̃.

ex illis erat stellis q̃ ab initio creaturæ itinerũ suorũ ordinem sub creatoris lege custodiunt, sed nouo virginis partu nouũ sydus apparuit, quod ministeriũ officij sui esset ipsis magis quęrẽtibus Christũ, cũ ante faciẽ ꝓiret, exhibuit, donec eos vsq; ad ipsum locũ vbi dñs verbũ infans erat præeũdo perduceret. Quidã autẽ astrologi ita cõstituerunt nascẽtium hoĩm fata sub stellis, vt aliquã stellarũ homine aliquo nato circuitus sui ordinem reliquisse, & ad eũ q nat⁹ est pertexisse asseuerẽt, fortè quippe nascẽtis astrorũ ordini colligari arbitrãtur, non astrorũ ordinẽ ad hoĩs nati diẽ posse mutari, quapropter si stella illa ex his erat q̃ in cęlo peragunt ordines suos, quõ poterat discernere ꝙ Christus acturus erat, q̃ nato Christo iussa est relinquere qđ agebat? Si autẽ vt ꝓbabili⁹ credit̃ ad demõstrandũ Christũ quæ nõ erat exorta est, nõ ideo Christ⁹ nat⁹ est, quia illa extitit: sed illa extitit, quia Christus est, vnde si dici oporteret, nõ stellã Christo, sed Christũ stellę fatũ fuisse diceremus: ipse quippe illi, nõ illa huic nascẽdi attulit causã. Chr. in ho. Nõ est hoc etiã astronomiæ op⁹ à stellis scire eos qui nascunt̃, sed ab hora natiuitatis futura prędicere, hi autẽ tẽpus natiuitatis nõ recognouerunt, vt hinc sumẽtes initiũ à stellarũ motu futura cognoscerẽt, sed econuerso. Dicũt ergo: Vidim⁹ stellã ei⁹. Glo. i. propriã, quia hãc creauit ad ostẽsionẽ sui. Aug. ĩ ser. de epi. Pastorib⁹ angeli, magis stella Christũ demonstrat, vtriusq; loquit̃ lingua cælorũ, quia lingua cessauerat ꝓphetarũ. Cælos angeli habitãt, & sydera exornãt, vtrisq; ergo cæli narrãt gloriã dei. Gre. Et rationabiliter Iudęis tãquã rõne vtẽtibus rationale aĩal. i. angelus prædicare debuit, gẽtiles verò quia ratione vti nesciebãt, ad cognoscendum dñm. nõ per vocẽ, sed ꝑ signa producũtur, quia & illis ꝓphetię tanquã fidelibus, & istis signa tanquã infidelibus data sunt. Eisdẽ autẽ gentibus Christũ cum perfectæ esset ætatis apostoli prædicãt, eũq; paruulũ & necdum per humani oris officium loquẽtem stella gẽtibus denũtiat, quia nimirũ rationis ordo poscebat, vt loquẽtẽ iã dominũ loquẽtes nobis prædicatores, & necdũ loquẽtẽ elemẽta muta pręcicarẽt. Aug. in ser. de epi. Ipse etiã Christus expectatio gentiũ, de quibus quõdã beatissimo patri Abrahæ innumerabilis fuit ꝓmissa successio, nõ carnis semine, sed fidei fœcunditate generanda, & ideo stellarũ multitudini cõparata, vt ab omni gentiũ patre, nõ terrena, sed cælestis progenies speraretur. Ad credendum ergo promissæ posteritatis hæredes in syderibus designari, ortu noui syderis excitantur, vt in quo cælũ est adhibitũ in testimoniũ, cæli famularetur obsequiũ. Chry. in ho. Quoniã aũt nõ cælestiũ vna stellarũ hæc fuit, manifestũ est: nulla enim alia stellarũ hac via procedit: hæc enim ab oriẽte in meridiẽ ferebatur, ita enim Palæstina ad Persidẽ iacet. Secũdò autẽ à tẽpore quo videbatur, nõ eñ in nocte apparuit tantũ, sed in media die, quod nõ est virtutis stellę, sed nec etiã lunę. Tertiò ab eo quod apparebat & occultabat̃ rursus: cũ eñ intrauerũt Hierosolymã, occultauit seipsam: deĩde vbi Herodẽ reliquerũt, seipsam monstrauit, neq; etiam propriũ quendã gressum habebat, sed cũ oportebat ire magos, ibat: quãdo autẽ stare oportebat, stabat, sicut & de colũna nubis erat in deserto. Neq; etiã sursum manẽs partum virginis ostẽdebat, sed deorsum descẽdens hoc faciebat, quod nõ est stelle mot⁹, sed virtutis cuiusdã rationalis, vnde videtur hæc stella virtus inuisibilis fuisse in talẽ apparentiã formata. Remi. Nõnulli dicũt hãc stellã fuisse spiritũ sanctũ, vt ipse qui postea sup baptizatum dominũ descendit, in spẽ stellæ apparuit magis. Alij dicũt fuisse angelum, vt ipse qui apparuit pastoribus, apparuit etiã magis. Glo. sequitur etiã. In oriẽte.

Astrologorũ vanitas eliditur.

Stellæ natalitiæ ab alijs distinctio.

Vtrũ stella in oriẽte orta sit, an ipsi ibi positi natã & oc cidentẽ viderint, ambiguũ est: potuit enĩ nasci in oriẽ te & eos in Hierusalẽ perducere. Augu. in ser. de epi. Si dicitur⁹ es: A quib⁹ audierũt quod talẽ. s. Christũ natũ significaret? profectò ab angelis aliqua monitione reue lationis. Quæris fortasſis, ab angelis bonis, an malis? Christũ quidẽ & angeli mali, hoc est, dæmones filium dei esse cõfessi sunt. Sed cur nõ & à bonis nõ audierĩt, quãdo in Christo adorãdo salus eorũ iã quærebatur, non iniquitas dãnabat? Potuerũt ergo illis & angeli dicere: Stella quã vidistis, Christus est. Ite adorate illũ vbi natus est, & simul iudicate qualis quantúsq; natus sit. Leo pa. in ser. de epi. Vel præter illã stellæ speciẽ, quę corpo reũ incitauit obtuitũ, fulgẽtior veritatis radius eorum corda pdocuit, & quidẽ ad illuminationẽ fidei pertinebat. Aug. in li. de quęst. no. & vet. te. Vel Iudæorũ na tũ regẽ intellexerũt, cũ stella iudice tẽporalis rex soleat designari. Hi enĩ magi Chaldęi nõ maleuolẽtia astrorũ cursum, sed rerũ eu nositate speculabantur. Sicut enim datur intelligi, traditionẽ Balaã sequebãtur, qui dixit: Orietur stella ex Iacob, vnde videntes stellã extra ordinẽ mundi, hanc intellexerunt, quã Balaã futurã indicẽ regis Iudæorũ pphetauerat. Leo pa. i. ser. de epi. Potue runt aũt illis credita & intellecta sufficere, vt corporali intuitu nõ inquirerẽt, q̃d plenissimo visu mẽtis inspe xerãt, sed diligentia sagacis officij ad videndũ vsq; puerũ perseuerãs, nostri tẽporis hominib⁹ seruiebat, vt sicut omnib⁹ nobis profuit, q̃ post resurrectionẽ domini vestigia vulnerum eius, Thomæ apostoli explorauit manus, ita ad nostrã vtilitatẽ proficeret, q̃ infantiã ipsi⁹ magorũ probauit aspectus, vnde dicunt: Venimus ado. eum. Chry. super Mat. Sed nunquid nesciebãt, quia in Hierusalẽ regnabat Herodes? nũq̃d nõ intelligebãt, q̃a quicunq; rege viuẽte alterũ regem pronuntiat, aut adorat, punitur in sanguine? Sed dum considerabãt regem futurum, nõ timebant præsentem: adhuc non viderant Christum, & iã parati erant mori pro eo. O beati magi, qui ante conspectũ crudelissimi regis, priusquam Christum cognoscerent, Christi facti sunt confessores.

Audiens autẽ Herodes rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cũ illo. Et cõgregãs omnes principes sacerdotũ & scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur. At illi dixerũt ei: In Bethlehẽ Iudæ: sic enim scriptũ est per prophetam. Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquã minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

Aug. in ser. de epi. Sicut magi desiderant redẽptorem, ita Herodes timet successorẽ, vnde sequitur: Audiẽs au tẽ Hero. rex tur. est, Glo. Rex dicitur vt ex collatiõe ei⁹ qui quæritur, hic intelligatur extraneus. Chry. sp Mat. Et ideo turbatur audiens regem natũ Iudæis ex genere Iudęorũ, cùm esset ipse genere Idumeus: ne regno reuoluto iterũ ad Iudæos, ipse à Iudæis expelleretur, & semen eius post ipsum præcideretur, semper enim grãdis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim rami arborum in excelso positarũ, etiã si leuis aura flauerit, mouentur: sic & sublimes homines etiam leuis nũcij fama cõturbat, humiles autẽ sicut in cõualle plerunq; in tranquillitate consistunt. Aug. in ser. de epi. Quid autẽ erit tribunal iudicantis, quãdo superbos reges timere faciebat natiuitas infantis? Pertimcãt regem ad patris dextrã iam sedentem, quẽ rex impius timuit adhuc matris vbera lambentẽ. Leo pa. in ser. de epi. Superfluo tamen Herodes timore turbaris, non capit Christũ regio tua, nec mundi dominus potestatis tuę cœpit esse cõtentus angustijs. Quem in Iudęa regnare non vis, vbique regnat. Glo. Vel nõ solũm propter se timuit, sed propter iram Romanorũ, decreuerant enim Romani, ne quis rex vel deus sine eorum consilio diceretur. Greg. in ho. Cæli autem rege nato, rex terræ turbatus est, quia nimirum terrena altitudo cõfunditur, cùm celsitudo cælestis aperitur. Leo papa in ser. de epi. Herodes etiam diaboli personam gerit, cuius tũc fuit intẽtor, ita nunc quoque est indefessus imitator. Cruciatur enim vocatione gentiũ, & quotidiana potestatis suæ destructione torquetur. Chry. super Mat. Vterq; ergo zelo proprio turbatur, & sui regni successorem timebat: Herodes terrenũ diabolus autem cælestem. Ecce autem & Iudaicus populus turbatur, qui magis de auditu isto gaudere debuerat: quia rex Iudæus surgere dicebatur. Sed turban tur: quia de aduentu iusti non poterãt gaudere iniqui. Aut certè turbabantur, ne fortè iratus Iudaico regi genus eius vexaret, vnde sequitur: Et omnis Hiero. cũ illo. Volens illi fauere quem timebat, populus enim plus iustò eis fauet, quos crudeles sustinet. Sequitur: Et con gre. omnes prin. &c. Vbi nota diligentiã inquirentis, vt si inuenerit, faciat quod postea se velle ostendit: sin autem, accusatus sit Romanis. Remi. Scribæ autem dicti sunt, non tamen ab officio scribendi, sed potius ab interpretatione scripturarum: erant enim legis doctores. Sequitur: Sciscitabatur ab eis, vbi Chri. nasce. Hic attẽdendum est: quia non dixit, vbi Christus natus est, sed vbi nasceretur. Callidè enim interrogauit eos, vt posset agnoscere si de rege nato lætarentur. Christum autem vocat: quia nouerat inungi regem Iudæorum. Chrys. super Mat. Vt quid autem interrogat Herodes, qui nõ credebat scripturis? aut si credebat, quomodo sperabat posse interficere illũ, quẽ regem futurum esse dicebãt? Sed diabolus instigabat, qui credebat q̃ scripturæ non mentiuntur: sic sunt omnes peccatores, qui hoc ipsum quod credunt, perfectè credere nõ permittũtur, quod enim credunt, veritatis est virtus, quæ nõ potest esse oc culta: quod autem non credũt, excæcatio est inimici. Si enim perfectè crederẽt, sic viuerent, quasi post modicum transituri de hoc mundo, non quasi in æternũ mãsuri. Sequitur: At illi dixerunt: In Bethlehẽ Iudæ. Leo pa. in ser. de epi. Magi quidẽ humano sensu significatũ sibi regis ortũ, existimauerũt in ciuitate regia esse quęrendũ, sed qui serui susceperat formam, & nõ iudicare venerat, sed iudicari, Bethlehẽ pręelegit natiuitati, Hierosolymã passioni. Theo. in ser. concilij Ephesini, Si enim maximã Romam elegisset ciuitatẽ, potentia ciuiũ, mutationem orbis terrarũ facta putarẽt, si filius fuisset imperatoris, potestatis vtilitatẽ ascriberẽt. Sed quid fecit, omnia egena & vilia elegit, vt diuinitas cognosceretur orbem transformasse terrarũ, propterea paupereulã elegit matrem, pauperiorem patriam, egenus fit pecu niis, & hoc tibi exponit præsepe. Greg. in ho. Bene etiã in Bethlehẽ nascitur. Bethlehẽ quippe domus panis interpretatur. Ipse nanq; est qui ait: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Chry. super Mat. Cùm autẽ debuissent cẽlare mysteriũ regis præfiniti à deo, maximè in cõspectũ alienigenę regis, facti sunt nõ pędicatores operum dei, sed proditores mysteriorũ eius. & nõ solũ manifestant mysterium, sed etiam propheticũ protule runt exemplũ. Vnde subiungũt: Sic enim scriptum est p prophetã. s. Micheã: Et tu Bethlehẽ terra Iuda. Glo. hoc sic ponit: vt ab eis dictũ est, qui & si non verba, veritatẽ sensus quodãmodo ponunt. Hiero. Vnde hic reprehendũtur Iudæi de ignorantia, quoniã propheta di cit. Tu Bethlehẽ Effrata, illi dixerunt: Tu Bethlehem terra Iuda. Chry. super Mat. Sed adhuc ipsam prophetiã præcidentes interficiendorũ paruulorum facti sunt causa, sic enim scriptũ erat: Ex te exiet rex q̃ pascet populũ meũ Israel, & dies eius à diabus seculi. Si ergo in-

tegrã prophetiã protulissent, considerãs Herodes, quia nõ erat rex terrenus, cuius dies à dieb⁹ seculi erãt, in tãtũ furorẽ non exarsisset. Hier. super Mat. Est autẽ sensus prophetiæ talis: Tu Bethlehẽ terra Iuda vel Effrata quod ideo dicitur: quia est alia Bethlehẽ in Galgalis sita, quãuis sit paru⁹ vic⁹ inter millia ciuitatũ Iuda, tamẽ ex te nascetur Christus, qui erit dominator Israel, qui secundũ carnẽ de Dauid est: de me tamẽ natus est ante secula, & ideo dicitur: Egressus eius ab initio à dieb⁹ ęternitatis, quia in principio verbũ erat apud deum. Sed hoc vltimũ vt dictũ est, Iudæi tacuerũt, alia verò mutauerũt, vel propter ignorantiã, vt dictũ est, vel ad maiorẽ manifestationẽ, vt Herodi alienigenæ intellectũ ꝓphetiæ aperirẽt, vnde pro eo quod propheta dixit Effrata: quod erat nomẽ antiquũ & fortè Herodi ignotũ dixerũt terra Iuda. Pro eo aũt quod propheta dixerat: minima es in millibus Iuda, volens ostendere paruitatem eius, quantum ad populi multitudinem, dixerunt: Nequaquã minima es in principibus Iuda, volẽtes ostẽdere magnitudinẽ dignitatis prouenientẽ ex dignitate principis: nascitur, quasi dicerẽt: Magna es inter ciuitates, ex quib⁹ principes prodierũt. Remi. Vel talis est sensus, quãuis minima videatis inter vrbes pricipatũ habẽtes, tamẽ non es minima: quia ex te exiet dux, qui regat populũ meũ Israel: dux aũt iste Christ⁹ est, qui populũ fidelẽ regit & gubernat. Chry. in ho. Intẽde autẽ certitudinẽ prophetię: nõ enim dixit ꝙ in Bethlehẽ erit, sed ꝙ de Bethlehẽ exiet: ostendẽs ꝙ ibi solũ nasceretur. Quõ aũt habet rationẽ de Zorobabel hæc dicta esse, vt quidã dicũt? nõ enim exitus eius fuit à principio ex diebus seculi. Neq; etiã ex Bethlehẽ exiuit, cũ nõ in Iudęa, sed in Babylonia natus sit. Est etiã ad hoc quod dicit. Nequaquã minima es: quia ex te exiet: nullus enim alius illustrẽ fecit illã, in qua nasceretur q̃ Christus. Post natiuitatẽ enim à finibus orbis terrarũ veniũt visuri præsepe, & tugurij locũ. Nõ aũt dixit: Ex te exiet filius dei, sed dux, qui pascet populũ meũ Israel, oportebat enĩ in principio cõdescẽdere, vt nõ scãdalizarẽtur: & quæ ad salutẽ hominũ pertinebãt prædicare, vt magis inducerentur. Quod autẽ dicit: Qui regat populũ meũ Israel. Israel enim hic dicit eos qui crediderũt ex Iudæis: si autẽ non oẽs Christus rexit, eorũ est accusatio. De gentibus autẽ interim tacuit, ne scãdalizaret Iudæos. Vide autẽ mirabilẽ dispensationẽ. Iudæi enim & magi simul seinuicẽ docẽt. Iudæi à magis audiũt, ꝙ Christũ in oriẽtis regione stella prædicabat, & magi à Iudæis, ꝙ prophetæ antiquitus eũ nuntiauerũt, vt geminato testimonio cõfirmati ardẽtiori fide expeterent: quẽ & stellæ claritas, & prophetiæ manifestabat authoritas. Aug. in ser. de epi. Poterat enim stella quæ magos perduxit ad locũ, vbi erat cũ matre virgine deus infãs, ad ipsam eos perducere ciuitatẽ. Sed tamẽ subtraxit se, nec eis prorsus apparuit donec de ciuitate in qua Christus nasceretur, & ipsi Iudæi dicerẽt: In Bethlehẽ Iudæ similes facti fabris arcæ Noe, qui aliis vbi euaderẽt præstiterunt, & ipsi diluuio perierũt, similes lapidib⁹ à milliariis viã ostẽderũt, nec ipsi ãbulare potuerũt. Audierũt & abierũt ĩquisitores, dixerũt & remãserũt doctores. Nũc quoq; Iudęi simile aliquid nobis exhibere nõ desinũt: nõnulli enĩ paganorũ quando eis de scripturis testimonia clara proferimus, vt nouerint Christũ antè prophetatũ: suspecti, ne fortè à Christianis ista cõficta sint, malũt credere codicibus Iudæorũ, & sicut tunc magi fecerũt, Iudæos dimittũt inaniter lectitare, ipsi pergunt fideliter adorare.

Tunc Herodes clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis. Et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero. Et cùm inueneritis, renũciate mihi, ut & ego ueniens adorem eum. Qui cùm audissent regem, abierunt.

Chry. super Mat. Postquã audiuit Herodes respõsum duplici modo credibile: primũ quia à sacerdotibus fuerat dictũ: deinde quia excẽplo ꝓphetico fuerat cõprobatũ, non tamẽ ad deuotionẽ flectitur nascituri regis, sed malitiã interfectiõis eius ꝑ dolũ. vidit enĩ quia nõ poterat magos nec blandimentis flectere, nec minis terrere, nec auro corrũpere, vt cõsentirẽt in interfectionẽ regis futuri, ideo illos decipere cogitauit, vnde dicitur: Tũc He. clã vo. magis. Occultè autẽ vocauit eos, vt nõ viderent Iudæi, quos habebat suspectos, ne fortè quasi regẽ suæ gẽtis amãtes, proderẽt cõsiliũ eius. Dili. didi. ab eis tem. stel. Remi. Idcirco diligẽter: quia callidus erat, & timebat ne nõ reuerterẽtur ad eũ, vt tunc sciret quid ageret de puero occidẽdo. Aug. in ser. de epi. Fermè aũt biẽnio antè visa est stella, mirãtibus quid esset. Sed tũc intelligitur indicatũ eis cuius esset stella, quæ iã diu videbatur quando natus est, qui ꝑ illã significabatur. Sed postquã Christo nato reuelatũ est magis, venerũt ab oriẽte, & 13. die adorauerũt eũ, quẽ ante paucos dies natũ fuisse didicerũt. Chr. ĩ ho. Vel ante multũ tẽpus hæc stella apparuit, quoniam multũ tẽpus ĩ itinere erãt magi cõsumpturi, vt cõfestim eũ nat⁹ esset, Christo assisterẽt, eũ in fasciis adorãtes, vt mirabilior appareret. Glo. Secũdum alios verò à die natiuitatis Christi creditur stella tantũ apparuisse. & peracto officio cũ noua esset, desiit esse. Ait enim Fulgen. Puer natus nouã stellã fabricauit. Cognito autẽ lo. & tem. personã pueri vult nõ ignorare, vnde dicit: Ite & inter. dili. de pue. illud pręceperat quod absq; præcepto erãt facturi. Chry. in ho. Nõ autẽ dicit interrogate de rege, sed de puero, neq; principat⁹ noĩe eũ vocari sustinebat. Chry. super Mat. Ergo vt ad hoc eos induceret, deuotionẽ ꝓmittebat, & per eam gladiũ acuebat, & malitiã cordis sui humilitatis colore depingebat. Talis est cõsuetudo oĩm malignorũ, quãdo aliquẽ in occulto grauius lædere volunt, humilitatem illi & amicitias fingunt, vnde dicit: Et cũ inue. renun. &c. Greg. in ho. Adorare eũ se velle simulat, vt quasi hũc si inuenire posit, extĩguat. Sequitur: Qui cũ audi. reg. abie. Remi. Audierũt magi Herodẽ vt quęrerẽt dominũ, sed non vt ad eũ reuerterẽtur. Significabãt enim bonos auditores, qui bona quæ audiunt à malis prædicatorib⁹ faciunt, sed tamen opera illorum non imitantur.

Et ecce stella, quam uiderant in oriente, antecedebat eos, usque dum ueniens staret supra ubi erat puer.

Chry. super Mat. Ex hoc loco ostenditur, quia cũ stella deduxisset magos ꝓpe Hierusalẽ, abscõdita est ab eis vt relicti à stella cogerentur in Hierusalem interrogare de Christo, simul & manifestare: propter duo. primò ad confusionẽ Iudæorum, quia gẽtiles stellę tantũmodo visione confirmati Christũ ꝑ alienas prouincias requirebant, & Iudæi ab infantia prophetias legentes de Christo, & in suis finibus natũ nõ susceperũt: demũ vt interrogati sacerdotes, vnde nascitur Christ⁹, ad præiudiciũ suũ respõderẽt, de Bethlehẽ, quia qui Herodẽ docuerant de Christo, ipsi ignorabãt de illo, & ideo post interrogationẽ & respõsionẽ habitã, subditur: Et ecce stel. quã vi. in Ori. antece. eos, vt cõsiderantes obsequiũ stellæ, regis intelligerẽt dignitatẽ. Aug. in ser. de epi. Et vt Christo plenũ redderet obsequiũ, tẽperauit gradũ, donec magos perduceret ad puerũ. Obsequiũ prębuit, nõ ĩperiũ adduxit, supplices ostendit, hospitiũ radiauit amplissimo lumine, & tecta nati perfudit, sicque decessit, vnde sequitur: Vsque dũ veni. sta. su. vbi erat puer. Aug. super Matt. Quid autem mirũ si sole iustitiæ orituro, stella ministrabat diuina? Stetit enim supra caput

poeri, qoasi dicés: Hic est, vt quia loquendo monstrare non poterat, stãdo demõstraret. Glo. Hic autẽ apparet ꝙ stella in aere posita erat, & domui, in qua puer erat, multũ vicina: aliter enim domũ non discreuisset. Amb. super Lucã. Hæc autẽ stella via est, & via Christus est, quia secundũ incarnationis mysteriũ Christus est stella: ipse enĩ est stella splẽdida & matutina, vnde vbi Herodes est, non videtur: vbi autẽ Christus, rursum videtur, & viam ostendit. Remi. Vel stella significat gratiã dei, Herodes diabolũ: qui autẽ per peccatũ se diabolo subdit, mox gratiã perdit: quòd si per pœniteotiam recesserit, mox gratiam inuenit quæ non dimittit, donec perducat ad domũ pueri, id est, ecclesiam. Glo. Vel stella est illuminatio fidei, quæ ad proximum ducit, quam dum diuertũt ad Iudæos, magi amittũt: quia dũ à malis consilium quærunt, veram illuminationẽ perdunt.

Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valdè. Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius. Et procidentes adorauerunt eum Et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

Glo. Postquã p̃misit stellæ obsequiũ, subiũgit euã. elista magorũ gaudiũ, dicẽs: Viden. autẽ stel. gauisi sunt gau. ma. valde. Remi. Et sciendũ ꝙ non satis fuit dicere euangelistæ: Gauisi sunt: sed addidit gaudio magno & valde. Chry. sup Mat. Gauisi ergo sunt, quia spes eorum non erat decepta, sed amplius confirmata, ꝙ tanti itineris nõ sine causa susceperunt laborẽ. Glo. Gaudio gaudet, qui propter deũ gaudet, qui est verũ gaudium. Addidit aũt & magno: quia de magno gaudebãt. Chr. Per mysterium enim stellæ, intelligebãt quoniã dignitas tũc nati regis excedebat mensurã oĩm mundaliũ regũ, addidit etiã valde. Remi. Quia voluit ostendere ꝙ magis gaudent hoĩes de rebus perditis, q̃ semper possessis. Subditur autẽ. Et intran. do. inue. puerũ. Leo pa. in ser. de epi. Quantitate paruum, alienę opis indigũ, fandi omnipotentẽ, & nulla ab humanæ infantię generalitate discretom, quia sicut fidelia erant testimonia, quæ in eo maiestatẽ inuisibilis diuinitatis ostẽderẽt, ita probatissimũ debeat esse, sempiternã illã essentiam filij dei verã suscepisse hoĩs naturã. Cũ Maria mat. eius. Chrys. super Mat. Nõ diademate coronata, aut in lecto aureo recũbente, sed vix tunicã habente vnã: nou ad ornamẽtum corporis, sed ad tegumeotũ nuditatis, qualẽ habere potuit carpentarij vxor peregrè constituta. Si ergo regẽ terrenũ quærentes venissent, magis fuissent cõfusi quã gauisi: quia tanti itineris laborẽ sine causa suscepissent. Nunc autẽ quia cælestem regẽ quærebant, & si nihil regale videbant in eo, tamẽ solius stellæ testimonio cõtenti, gaudebãt oculi eorũ contẽptibilem puerũ aspicere: quia spiritus in corde eorũ terribilẽ eum mõstrabat, vnde procidentes adorauerunt eũ: vident enim hominẽ, & agnoscũt deum. Raba. Diuino autẽ nutu factum est ꝙ abierat Ioseph, ne aliqua malæ suspicionis occasio daretur gentibus. Glo. Qui licet morẽ suę gẽtis in donis offerẽdis sequãtur (Arabes enĩ auro, thure & diuersis generibus aromatũ abundãt) tamen aliquid mysterij muneribus demonstrare volebãt, vnde sequitur: Aper. thesau. suis, obtu. ei mu. au. thus & myrrhã. Greg. Aurum qnippe regi congruit, thus verò in dei sacrificiũ ponebatur, myrrha autẽ mortuorũ corpora cõdiũtur. Aug. in ser. de epi. Aurum igitur soluitur quasi regi magno, thus immolatur vt deo, myrrha præbetur, quasi pro salute omniũ morituro. Chr. Hæc autẽ & sic tunc nõ intelligebãt, sed quale mysteriũ ista gerebant, vel qnid significaret vnumquodq; munus eorum, nihil cõtrariũ est. Gratia eñ quę illos hęc omnia facere hortabatur, ipsa ordioauerat voiuersa. Remi. Et sciendum quòd isti nõ singuli singula obtulerũt: sed singuli, tria: & singuli cũ suis muneribꝰ regẽ deum & hominẽ prædicauerunt. Chry. in ho. Verecundentur ergo Martion & Paulus Samosetanus, qui volũt videre quæ magi viderunt, qui ecclesiæ sunt progenitores, deũ in carne adorãtes: quoniam enim in carne erat, facie mõstrant & sæpè: quoniã autẽ oon vt purũ hominẽ adorant, sed vt deũ demõstrant dona quæ deo offerre decẽs erat. Confundantur & Iudæi vidẽtes se præuẽtos à magis, & neque post illos venire student. Greg. Potest & in his aliud intelligi. Auro nanq; sapiẽtia designatur, Salomone teste, qui ait: Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapiẽtis. Thure, quod deo incenditur, virtꝰ orationis exprimitur, secũdum illud. Dirigatur oratio mea sicut incensum in cõspectu tuo. Per myrrhã verò carnis mortificatio figuratur. Nato ergo regi aurũ offerimus, si in cõspectu eius sapiẽtiæ lumine splẽdemꝰ. Thus offerimus, si per orationũ studia deo redolere valeamus. Myrrhã offerimus, si carnis vitia per abstinentiã mortificamus. Glo. Tres autẽ viri qui offerũt, significãt gẽtes tribꝰ partibus mũdi veniẽtes. Thesauros aperiũt, cũ fidẽ cordis per confessionẽ ostẽdunt. Bene autẽ in domo docẽtes: ne thesaurũ bonæ consciẽtiæ iactãdo propalemus. Offerunt tria munera, hoc est fidẽ sanctæ trinitatis: vel apertis thesauris scripturarũ, hystoricũ, moralem, & allegoricum sensum offerũt, vel logicam, physicam, & ethicam, dum illa fidei seruire faciunt.

Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.

Aug. in ser. de epi. Herodes ipius factus, ex timore crodelis voluit desæuire. Sed quomodo poterat capere eũ, qui ipsas fraudes venerat amputare? Vt ergo eius fraus eliderẽt. Sequitur: Et respon. acce. Hier. Qui enim munera obtulerunt domino, consequẽter responsum accipiunt. Responsum eñ p angelũ fieri dieitur, vt meritorũ Ioseph priuilegium demonstraretur. Glo. Fit aũt hęc respõsio per ipsum dominũ: quia nullus aliꝰ viã reuersionis instituit, nisi ille qui dicit: Ego sum via: non tamẽ loquitur puer ad ens, ne diuinitas ante tẽpus reueletur, & vt vera humanitas habeatur. Dicit autẽ: Et respõ. ac. Sicut enĩ Moyses tacitus clamat, sic isti pro affectu interrogabãt quid diuina iuberet volũtas. Dicit autẽ: Per aliam viã reuersi sunt in regio. suã: quia infidelitati miscendi non erãt Iudęorum. Chry. in ho. Intnere autem magorum fidem qualiter non scandalizati sunt in seipsis dieentes: Si magnus est puer hic, quæ necessitas fugæ est, & occultæ recessionis? Hoc enim est veræ fidei non quærere causas eorũ quæ verè præcipiuntur, sed suaderi solùm ab eis. Chry. super Mat. Si autẽ magi Christum quasi terrenum regẽ quæsissent, inueniẽtes eum apud ipsum mansissent: nunc autẽ adorauerũt & reuersi suot. Cũ reuersi fuissent, manserunt colentes deum magis quàm antè. & prædicantes multos erudierunt. Et deniq; cùm Thomas iuisset ad proniociam illã adiũcti sunt ei, & baptizati facti sunt executores prędicationis ipsius. Greg. Magnũ verò nobis aliquid magi innuunt, ꝙ in regionem suam per aliam viam reuertuntur. Regio quippe nostra paradisus est, ad quã Iesu cognito redire per viam qua venimus prohibemur. A regione etenim nostra, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibnm vetitum gustando discessimus, sed ad eam necesse est vt flendo, obediendo, visibilia contẽnendo, atque appetitum carnis refrenando redeamus. Chry. super Mat. Nec etiam etat possibile, vt quia ab Herode ad Christũ venissent, redirẽt ad Herodem: qui enim relicto Christo ad diabolum transeunt per peccatum, frequẽter per pœnitentiã reuertũtur ad Christũ.

Qui enĩ fuit in innocẽtia dũ nescit quid sit malum, facilè decipitur. Sed cũ expertus fuerit malũ quod inuenit, & recordatꝰ bonũ quod ꝑdidit, cõpũctꝰ reddit ad deũ. Qui autẽ relicto diabolo venit ad Christũ, difficilè redit ad diabolũ, quia dũ gaudet in bonis quæ inuenit, & recordatur mala quæ euasit, difficilè redit ad malum.

Qui cũ recessissent, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge & accipe puerũ & matrẽ eius, & fuge in Aegyptũ, & esto ibi usquedũ dicã tibi. Futurum est enim, ut Herodes quærat puerũ ad perdendũ eũ. Qui cõsurgens accepit puerũ & matrẽ eius nocte, & secessit in Aegyptũ. Et erat ibi usque ad obitũ Herodis, ut adimpleretur quod dictum est à domino per prophetã dicentem: Ex Aegypto uocaui filium meũ.

Raba. Hic prętermittit Matthęus diem purificationis, in qua oportebat primogenitũ offerri in tẽplo, & agnũ vel par turturũ, aut colũbarũ. Et quãuis timerẽt Herodẽ, tamẽ nõ sunt ausi trãsgredi legẽ, quin ad tẽplũ puerum deferrẽt. Cũ itaq; rumor de puero iã inciperet dilatari, mittitur angelus, qui in Aegyptũ faciat puerum trãsportari, vnde dicit: Angelus do. appa. ĩ som. Ioseph. Remi. Per hoc quod semper angelus Ioseph in somnis apparuisse dicitur, mysticè designaẽ, quia illi qui à curis terrenis & secularibus negociis quiescũt, perfrui angelica visione merẽtur. Dicit ergo ei: Sur. & acci. pu. & ma. eius. Hil. Cũ desponsatã eam iusto significabat, coniugẽ nuncupauit: sed post partũ mater tantũ Iesu ostẽditur, vt quẽadmodũ iusto Ioseph deputaretur Mariæ in virginitate coniugiũ, ita venerabilis eius ostẽderetur in Iesu matris virginitas. Chry. super Mat. Nõ autẽ dicit, accipe matrem & puerum eius, sed econuerso, quia non propter matrẽ puer natus est, sed propter puerum mater præparata est. Sequitur: Et fuge in Aegyptum. Quomodo autẽ filius dei ante hominẽ fugit? aut quis liberet de inimicis, si & ipse inimicos suos timet? Et primũ quidẽ oportet vt regulã humanæ naturæ quã suscepit, conseruet, & in hac parte, quia & humanæ naturæ puerilitate conuenit, fugeret potestatẽ minantẽ: deinde vt cæteri Christiani cũ necessitas persecutionis aduenerit, fugere nõ erubescãt. Sed quare in Aegyptũ? Recordatus est enim dominus, qui nõ in finẽ irascitur, quãta mala fecerit super Aegyptũ, ideo mittit filiũ suũ in eã, & dat illi magnæ reconciliationis signũ, vt decẽ plagas Aegypti vna medicina sanaret, vt populus qui ante fuerat ꝑsecutor populi primogeniti, custos fieret filij vnigeniti, vt qui illi violenter dominati sunt, isti cũ deuotione seruirent, vt iã non irẽt ad mare rubrũ demergendi, sed vocarẽtur ad aquas baptismatis viuificãdi. Aug. in ser. de epi. Audi etiã magni misterij sacramẽtũ. Moyses aliquando in Aegypto perfidis clauserat diem, illuc Christus adueniens sedentibus in tenebris reddidit lucẽ: fugit vt illuminaret, nõ fugit vt lateret. Sequitur: Et esto ibi vsq; dum di. tibi: futurum est enim vt Herodes quærat pue. ad perden. eum. Putabat enĩ infœlix tyrannus saluatoris aduẽtu regali se folio detrudendum, sed non ita est, non ad hoc venerat Christus vt alienã gloriam inuaderet, sed vt suam donaret. Sequitur: Qui cõsur. acce. pu. & ma. eius nocte, & secessit in Aegyptum. Hil. scilicet idolis plenã. Iã enim post Iudæorum insectationẽ Iudæã relinquens, ignoranti seculo colendus infertur. Hier. Quãdo igitur tollit puerũ & matrẽ eius vt in Aegyptũ transeat, nocte tollit & in tenebris: quãdo verò reuertitur ĩ Iudæã, nec nox, nec tenebrę ponũtur in euangelio. Chry. super Mat. Omnis enim persecutionis angustia nox est, refrigerium autẽ dies. Raba. Vel quia luce vera recedente lucis ipsius osores in tenebris remanserunt: ipsa verò redeunte illuminantur. Chry. in ho. Vide autem statim ipso nato tyrannũ insanire, & ꝙ mater cũ puero ad extraneã effugatur regionem, vt si tu incipiẽs alicui spirituali rei deseruire, videris te tribulari, non turberis, sed oĩa viriliter feras, hoc habẽs exẽplum. Beda: Quòd enim dominus à parentibus sublatus est in Aegyptum, significat electos sæpius malorũ improbitate suis effugandos ex sedibus, vel etiã exilio damnandos. Siquidẽ ipse qui suis erat præcepturus: Cũ vos persecuti fuerint in vnã ciuitatẽ, effugite in aliã, primus fecit quod præcepit, fugiẽdo, hominẽ quasi homo in terra, quẽ stella magis pauloante adorãdum menstrauit ex cęlo. Remi. Quòd autẽ dominus in Aegyptũ iturus esset, prędixerat Esaias cũ ait: Ecce dominus ascẽdet super nubẽ leuẽ, & ingredietur Aegyptũ, & disperdet simulachra Aegypti. Remi. Consuetudo autẽ fuit istius euangelistæ omnia quę dixit cõfirmare, & hoc ideo, quia Iudæis scribebat. Ideóque subiungit. Vt adimp. quod dictũ est à do. per proph. dicẽ. Ex Aegy. vo. fi. meum. Hier. de optimo genere interpretandi. Hoc. 70. interpretes non habent, sed in Osee propheta iuxta Hebraicã scribitur veritatẽ: quia puer Israel, & dilexit eũ. Ex Aegypto vocaui filiũ meũ, ex quo 70. trãstulerũt. Quia paruulus est Israel & dilexi eũ, ex Aegypto vocaui filiũ meũ. Hier. super Oseã. Hoc autẽ testimonio vtitur euangelista, quia hæc typicè referuntur ad Christũ. Notandum enim ꝙ in hoc propheta & in aliis, ita de aduẽtu Christi, & de vocatione gentiũ prænunciatur, vt radix historię non penitus deseraẽ. Chry. in ho. Est etiam prophetiæ lex multa multotiẽs dici de aliis, compleri autẽ in aliis, sicut de Simeone & Leui dictum est: Diuidam eos in Iacob, & dispergam in Israel, quod nõ in eis, sed in nepotibꝰ cõpletũ est, quod & hic apparet. Christus enim natura dei filius est, & sic in eo verè prophetia completur. Hier. Possumus autẽ & hũc locum aliter consolari, & inducemus testimoniũ ex numeris. Deꝰ ex Aegypto vocauit eũ, gloria eiꝰ sicut vnicornis. Remi. Per Ioseph autẽ designaẽ ordo ꝑdicatorũ: Per Mariã sacra scriptura, per puerũ notitia saluatoris, per persecutionẽ Herodis, persecutio quã passa est ecclesia in Hierosolymis, per fugã Ioseph in Aegyptũ, transitus prædicatorum ad gentes infideles. Aegyptus enim tenebræ interpretãtur: per tempus autẽ quo fuit in Aegypto spacium temporis ab ascẽsione domini vsque ad aduentum Antichristi: per obitum Herodis extinctio inuidiæ in cordibus Iudæorum.

Tunc Herodes uidens quoniã illusus esset à magis, iratus est ualde: Et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem & in omnibus finibus eius, à bimatu & infrà, secundum tempus quod exquisierat à magis.

Chry. sup Mat. Postquã paruulꝰ Iesus magos suo imperio subiugauit, non potestate corporis, sed gratia spiritus, irascebatur Herodes: quia quos ipse sedẽs in throno regni suadere non potuit, his Iesus paruulus placuit in præsepio iacẽs: deinde contẽnentes eũ magi addiderũt causas doloris, vnde dicitur: Tunc Hero. vidẽs quoniã illu. es. à ma. ira. est valde. Illa enĩ regũ ira magna & inextinguibilis est, quã regni zelus accẽdit. Sed quid fecit? Mittẽs occi. omnes pueros. Sicut enim bestia vulnerata, quicquid oculis eiꝰ occurrit, quasi actorẽ sui vulneris dilaniat, sic & ille delusus à magis irã suam super paruulos diffundebat. Dicebat enim cogitans in furore: Certè magi puerũ inuenerũt, quẽ regnaturum dicebãt: nã rex regni zelo repletus, de his omnia timet, omnia suspicatur. Ideo ergo misit & interfecit oẽs paruulos, vt vnũ inueniret ĩ omnibꝰ. Aug. in ser. de epi. Et dũ insequitur Christũ regi nostro coæuũ: procurauit exercitũ stolis victricibꝰ cãdidatũ. Aug. in ser. de inno. Ecce prophanus hostis nunquam beatis paruulis tãtum pro-

desse potuisset obsequio, quantum profuit odio: nam quantum cōtra eos iniquitas abundauit, tantum gratia benedictionis effulsit. Idem. O paruuli beati, ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo, qui etiā paruulis baptismum prodesse non existimat Christū. Nā qui natus habere potuit prædicatores angelos, narratores cælos, adoratores magos, potuit & illis, ne pro eo sic morerētur, præstare si sciret illa morte perituros, & nō potius maiore felicitate victuros. Absit vt ad liberādos homines Christus veniens de illorū præmio qui ꝓ illo interficerētur, nihil egerit qui pēdens in ligno pro eis à quibus interficiebatur, orauit. Raba. Non est autē contentus vastatione Bethlehē, sed & adiacentia loca vastauit, nec vllam misericordiam ætatis habuit, à filio vnius noctis vsq; ad filiū duorū annorū: quin omnes occideret. vnde subdit: In Bethlehē & in omnib⁹ finibus eius à bimatu & infrà. Aug. in ser. de epi. In cælo enim viderāt magi ignotissimā stellā nō ante paucos dies sed ante finē biennij sicut inquirēti Herodi patefecerunt. Vnde à bimatu & infrà occidit infantes, propter quod sequitur, secūdū tēpos quod exquisierat à magis. Aug. in ser. de inno. Vel quia timebat, ne puer, cui sydera famulātur, speciē suā paulo super ætatē vel infrà trāsformaret, vt ętatē sui tēporis occultaret, ideo videtur pueros à bimatu vsq; ad pueros vni⁹ diei interfecisse. Aug. de cōs. euā. Vel aliquorū magis propinquantiū periculorū terroribus agitatus Herodes ab illa cura, sic oterfi eiēdi pueros mēte abrepta in aliis poti⁹ occupatur: vel potuit credere magos, fallaeis stellæ visione, deceptos, postea quā nō inuenerūt, quē natū putauerūt, erubuisse ad se redire, atq; ita timore depulso à ꝑsequēdo puero quieuit, & sic cōpletis diebus purgationis tutè cū illo ascendere templū potuerunt. Quis enim nō videat vnū illū diē regē multis occupatū latere potuisse: deinde vulgatis rebus quę in tēplo dictæ factæq; fuerāt, Herodes sensit se à magis illusum, ac deinde sicut hīc dicitur multos īfantes occidit. Beda in ho. In hac autē morte puerorū, omniū Christi martyrū pretiosa est mors designata. Quòd paruuli occisi sunt, significat per humilitatis meritū ad martyrij perueniendū gloriā, quod in Bethlehē & in omnibus finib⁹ eius occisi sunt, ostēdit in Iudæa vnde ecclesiæ cœpit origo, & vbique per orbē persecutionē sæuituram: Qui bimi occisi sunt, doctrina & operatione perfectos indicāt. Qui verò infrà, simplices. Quòd illi quidem occisi sunt, & Christus euasit, insinuat corpora martyrū ab impiis posse perimi, sed Christum ab eis non posse auferri.

Tūc impletū est quod dictū est per Hieremiā prophetā, dicētem: Vox in rama audita est, ploratus & vlulatus multus: Rachel plorans filios suos & noluit consolari, quia non sunt.

Chry. in ho. Quia euangelista errore impleuit auditorem, crudelē occisionē narrans: rursus mitigationē apponit ostēdens, ꝙ hęc nō facta sunt deo nequeūte prohibere atq; ignorāte, sed ꝑ prophetā prædicentē: vnde dicit: Tūc impletū est. Hiero. super Hiere. Hoc Hieremiæ testimoniū Matthęus nō secundū Hebraicā veritatē, nec iuxta 70. protulit. Ex quo ꝑspicuū est euāgelistas & apostolos nō interpretationē alicuius secutos, sed tanq̄ Hebręos quod legebāt hebraicè suis sermonibus expressisse. Hie. sup Mat. Quod autē dicitur in Rama, nō putem⁹ loci nomē esse, qđ est iuxta Gabaa, sed Rama excelsum interpretatur. vt sit sensus: Vox in excelso audita est. i. lōgè latèq; dispersa. Chry. sup Mat. Vel q̄m de morte innocentiū mittebāt, ideo in excelso audiebatur, secūdū illud, vox pauperis penetrat nubes. Quod autē dicit ploratus, fletum paruulorum ostēdit. Quod autē dicit vlulatus: matrū significat lamentū: in paruulis autē mors faciebat finē doloris: in matrib⁹ autē semper per memoriā reparatur, & ideo dicit: Vlulatus multus, Rachel plorans filios suos. Hiero. De Rachel natus est Beiamin: in cuius tribu nō est Bethlehē. Quæritur ergo quomodo Rachel filios Iudæ. i. filios Bethlehē quasi suos ploret? Respondebimus breuiter, quia sepulta sit iuxta Bethlehem in Effrata, & ex corpusculi hospitio matris nomen accepit. Siue quoniam Iuda & Beniamin duæ tribus iunctæ erant, & Herodes præceperat nō solùm in Bethlehē interfici pueros: sed & in omnibus finibus eius, per occasionē Bethlehē, intelligimus multos etiam de Beniamin fuisse cæsos. Augu. de quæst. no. & vete. testamen. Vel quia filij Beniamin qui ad Rachel pertinent, olim à reliquis tribubus extincti sunt, & in præsenti & in futuro erasi. Tunc ergo Rachel cœpit fi. su. plan. quando filios sororis suæ in tali causa vidit occisos, vt æternæ vitæ hæredes existerent: cui enim aliquid aduersum euenerit ex felicitate alterius, infausta sua miserè luget. Remi. Assumpsit autē sanctus euāgelista ad exaggerandā magnitudinem luctus, vt diceret etiam Rachelē mortuā plorasse filios suos, & noluit cōsolari, quia nō sunt. Hiero. Et hoc secundū duplicē intelligētiam, siue ꝙ eos in ęternū mortuos existimaret, siue ꝙ se consolari nollet de his quos sciuit esse victuros, vt sit sensus: Noluit consolari quia nō sunt. i. noluit cōsolari dē hoc quod non essent. Hil. Non enim erant hi qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectū per martyrij gloriā efferebantur: consolatio autē rei amissæ erat præstanda, non tolerāda. Hil. sup Mat. Rachel ecclesię typū prętulit diu sterilis, nūc fœcūdæ: hius ploratus ex filiis nō idcirco, quia peremptos dolebat auditur: sed quia ab his perimebatur quos filios retinere voluisset. Raba. Vel significat ecclesiam quidē plorare sanctorū de hoc seculo ablationem, sed nō ita velle se cōsolari, vt qui seculū morte vicerūt, rursus ad seculi certamina secū redeant tolerāda: quia non sunt vltra reuocandi in mundū. Glo. Vel nō vult cōsolari in pręsenti, qoia nō sunt, sed omnē spē & cōsolatio nē ad æternā trāsmittit vitā. Rab. Bene autem Rachel: quia ouis vel videns dicitur, ecclesiam figurat, cuius tota intentio vt deum contempletur inuigilat, & ipsa est ouis centesima, quam pastor in humeris reportat.

Defuncto autem Herode, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto, dicēs: surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israel. Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri.

Ex ecclesiastica historia. Cū pro sacrilegio quod Herodes in saluatorē cōmiserat, & scelere quod in æquęuos eius peregerat, vltio eū diuina perurgeret in mortē corpus eius, vt Iosephus refert, morbus inualit diuersus: ita vt diceretur à vatib⁹ nō morbo corporis hæc, sed diuinæ vltionis esse supplicia, ipse autē furore iā plenus nobiliores & primarios ex omni Iudæa ad se colligi & recludi iubet in carcere, mādans statim vt spiritū exhalasset omnes interfici, vt ei⁹ obitū oīs Iudęa defleret inuita. Paulo autē anteq̄ nouissimū spiritū redderet, Antipatrum filiū suū iugulauit, post duos filios, quos antè necauerat. s. Alexādrū & Aristobolū. Talis igitur Herodis finis, qui digna supplicia scelere, quod in Bethlehē erga paruulos gesserat, & pro insidiis saluatoris exactus est, ab euāgelista designatur, cū dicit: Defuncto autē Herode. Hiero. Multi propter ignorantiā historię labuntur in errorē, putātes eundē esse Herodē, à quo in passione dominus irridetur, & qui nunc mortuus esse refertur. Ergo Herodes ille qui cū Pilato postea amicitias fecit, huius Herodis filius, est frater Archelai: quem Tyberius Cæsar Lugdunū relegauit, fratrémque eius

Herodē fuceeſſorē regni fecit. Primo ergn Herode defuncto: Ecce app.ang.do.in ſom. Ioſeph in Aeg. dicēs: Sur. & acci. pue. & ma.eius. Diony. in cæl. hierar. Vide quoniā & ipſe Ieſus ſuperc ęleſtibus eſſentiis ſuperexiſtens, ad id quod ſecundum nos eſt immutabiliter veniens, nō refugit ad ſe ordinatā & aſſumptā humanam ordinationē, ſed obediens ſubditur dei patris per angelos diſpoſitionibus, & per angelos ipſos annūtiatur Ioſeph à patre diſpoſita filij ad Aegyptū receſsio, & iterum ad Iudæam ex Aegypto trāſductio. Chry. Vides etiam quia Ioſeph ad miniſterium Mariæ erat electus, eunte enim illa in Aegyptū & redeūte, quis miniſteriū ei taotæ neceſsitatis impleret, niſi deſpōſata fuiſſet? Nā prima quidem facie Maria puerū nutriebat, & Ioſeph cōſeruabat. Reuerà aūt pue. & ma. nutriebat, & Ioſeph tuebatur. Sequitur: Et va. in ter. Iſrael. Quaſi medicus enim deſcēdit in Aegyptum, vt viſitaret eam languentem erroribus, vt non remaneret in ea. Reuerſionis autem ratio aſsignatur, cū ſubditur: Defuncti ſunt enim qui quærebāt animam pueri. Hiero. Et hoc loco intelligimus noo ſolū Herodē, ſed etiam ſacerdotes & ſcribas eo tempore necem domini fuiſſe meditaios. Remi. Sed ſi multi fuerunt, quomodo tam breui ſpacio extincti ſunt? quia vt dictū eſt: Herode mortuo occiſi ſunt omnes maiores qui in cuſtodia tenebātur. Chry. ſuper Mat. Quod dicitur conſilio factū eſſe, ꝙ conſenſeruot Herodi, vt ioquireret, puerū occideret, quia ſeriptum eſt: Turbatus eſt Herodes, & omnis Hieroſolyma cum illo. Remi. Aut certè locutus eſt euangeliſta per ſpeciem tropi, quando multi ponūtur pro vno. In hoc autem quod dicit: Animā pueri, deſtruūtur hæretici, qui dixerunt Chriſtum non ſumpſiſſe animā, ſed loco animæ diuinitatē. Beda in ho. Quod autē occiſis pro Domino pueris Herodes non longè poſt obiit, & Ioſeph dominum cum matre ad terram Iſrael reduxit, ſignificat omnes perſecutiones, quæ contra eccleſiam erant mouendæ, perſecutorum morte vindicandas, & pacem eccleſię denuo reddendam, & ſanctos qui latuerant ad ſua loca reuerſuros: vel quod defuncto Herode redit ad terram Iſrael, Ieſus denūciat quod Enoch & Helia prædicātibus, Iudæi ſopita modernæ inuidiæ flamma, fidem veritatis accipient.

Qui conſurgens accepit puerum & matrem eius, & uenit in terram Iſrael. Audiens autē quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo timuit illò ire, & admonitus in ſomnis ſeceßit in partes Galilææ. Et ueniens habitauit in ciuitate quæ uocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum eſt per prophetas: Quoniam Nazaræus uocabitur.

Glo. Aogelicæ admonitioois Ioſeph non inobediens fuit, vnde ſequitur: Qui conſur. acce. pue. & ma. eius, &c. Nō enim determinauerat angelus in quo loco terræ Iſrael, vt dubitante Ioſeph iterum reuertatur, & frequētiori viſitatione angeli certior redderetur. vnde ſequitur: Audiēs autem quòd Arche. &c. Ex hiſto. Ioſephi. Habuit ſiquidē Herodes vxores 20. ex quarum 7. numeroſam ſuſcepit ſobolē: primogenitus eius Antipater ex Ioſida, Alexander & Ariſtobulus ex Mariamie, Archelaus ex Mathaca Samaritide, Herodes Antipas qui poſtea tetrarcha fuit, & Philippus ex Cleopatra Hieroſolymitidę. Tribus igitur primis ab Herode interfectis, & poſt mortē eius occaſione teſtamēti patris Archelao gubernationē regni vſurpāte, & cauſa de ſucceſsione regni ad Cæſarem Auguſtum delata, tandem de cōſilio ſenat⁹ omnē Herodis monarchiā diſtribuit, mediam partē. ſ. Idumeam & Iudæam tradens Archelao, ſub nomine tetrarchię, pollicitus ſe facturum eum regem ſi ſe dignū præbuiſſet. Mediam verò partem in duas ſecuit tetrarchias, ſeceſsitque Galilea in partē Herodis Tetrarchæ. Itureæ verò & Traconitidis regio Philippo. Factus eſt ergo poſt Herodem defunctum Archelaus, quaſi Dyarchus, quod dominij genus hic regnum appellat. Aug. de conſ. euang. Sed hic aliquis quæret, quomodo (ſicut Lucas narrat) ibant parentes eius per omnes annos in Hieruſalē, ſi Archelai timore ibi prohibebantur accedere? Hoc diſſoluere nō eſt difficile, fieri enim poterat vt per diem feſtū inter tam ingentem turbā latēter aſcenderent, mox reuerſuri, cùm tamē aliis diebus habitare metuerēt, vt nec ſolennitate prætermiſſa eſſent irreligioſi, nec in cōtinua manſione perſpicui. Iſte quoque intellectus patet, vt quod Lucas dicit per omnes annos eos aſcendere ſolitos in Hieruſalem, tunc accipiamus factū, cū iam nō metueretur Archelaus, qui ſecundum hiſtoriam Ioſephi ſolū 9. annis regnauit. ſequitur: Et admo. in ſom. ſeceſ. io par. Gali. Sed fortè hinc quiſpiā moueatur, cùm Matthæus dixerit, ideo timuiſſe Ioſeph cū puero redeuntē ire in Iudæā: quia cū patre ſuo Herode Archelaus filius eius regoabat, quomodo potuit ire in Galilæā, vbi alius filius eius Herodes tetrarcha erat, vt Lucas teſtatur. Quaſi verò ipſ. ſint tēpora quibus puero timebatur, quæ Lucas commemorauit: quæ vſqueadeò mutata erant, vt in ipſa Iudæa non rex eſſet Archelaus, ſed præſes Pilatus. Glo. Sed tunc quæritur quare nō timuit Ioſeph in Galilęam ire, cū & ibi Archelaus regnaret? Sed melius potuit latere cū puero in Nazareth, quā in Hieruſalē vbi erat apud regiam Archelaus. Chry. in ho. Et etiā quia villam natiuitatis mutauit, res obumbratur: impetus enim omois erat aduerſus Bethlehem & fiues eius. Venit igitur Ioſeph in Nazareth, & periculum fugiens, & in patriam rediens, vnde ſequitur: Et ve. habita. in, &c. Aug. de con. euan. Fortè & hoc mouet quomodo dicat Matthæus, propterea cū puero Ieſu parētes eius iſſe in Galilæam: quia metu Archelai in Hieruſalem ire noluerint, cū propterea magis iſſe in Galilæam videntur: quia ciuitas eorum erat Nazareth Galileæ, ſicut Lucas non tacuit. Sed intelligendum eſt quia vbi & angelus in ſomnis in Aegypto dixit ad Ioſeph: Vade in terram Iſrael, ſic in intellectum primò eſſe à Ioſeph, vt putaret rectius eſſe pergere in Iudæam, ipſa enim primitus intelligi potuit terra Iſrael. Poſtquā verò cōperit ibi regnare Archelaum, noluit obiicere ſe periculo, cùm poſſet terra Iſrael etiam & Galilæa intelligi: quia & ipſam populus Iſrael incolebat. Quanquā poſsit & aliter ſolui: quia potuit videre parentibus Chriſti, nō eſſe habitandum ibi eum puero, niſi in Hieruſalē, vbi erat templum domini, & illuc iuiſſent, niſi Archelai præſentia terrerentur. Nō autem diuinitus iubebantur in Iudęa, vel Hieruſalem habitare, vt de Achelao, quod timebāt deberēt cōtemnere, ſed in terra Iſrael, in qua etiam vt dictum eſt, poterat intelligi Galilæa. Hilar. Verum typica ratio conſeruata eſt: Ioſeph enim apoſtolorum tenet ſpeciē, quibus Chriſtus circūferendus eſt creditus. Hi tanquā Herode mortuo. i. populo eius in paſsione Domini deperdito, Iudæis prædicare ſunt iuſsi, miſsi enim erant ad oues perditas domus Iſrael, ſed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu, metuunt & recedunt, per viſum admoniti ſpiritus ſancti donum in gentibus contēplantes ad eum cōferunt Chriſtum. Raba. Vel hic vltima eccleſię tēpora deſignat, quando plurimis Iudæorum ad prædicationē Enoch & Heliæ conuerſis, cæteri ad inſtinctum Antichriſti contra fidē pugnabunt. Pars igitur Iudęę, in qua regnabat Archelaus, Antichriſti ſequaces oſtendit. Nazareth autem Galileæ quo transfertur Chriſtus partem eiuſdem gentis,

quæ fidem

quæ fidē est susceptura, designat, vnde Galilęa trāsmigratio: Nazareth autem flos virtutū interpretatur: quia ecclesia quò ardentius à terrenis ad cælestia transmigrat, eò magis virtutum flore & germine abūdat. Glo. Huic autē prophetæ testimonium adiungit, dicens: Vt imple. quod dictū est per prophe. quo. Naza. voca. Hiero. Si fixū de scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret: quod dictum est per prophetas, sed simpliciter quod dictum est per prophetam. Nunc autem pluraliter prophetas vocans: ostēdit se nō verba de scripturis sumpsisse, sed sensum. Nazaræ' interpretatur sanctus, sanctum autē dominū futurū omnis scriptura commemorat. Possumus & aliter dicere, quod etiam eisdem verbis iuxta Hebraicam veritatem in Esaia scriptum sit: Exiet virga de radice Iesse, & Nazaræus de radice consurget. Chry. in ho. Aut fortè legerunt & aliquos prophetas ita dicentes: qui nō sunt nobis canonizati, sicut Nathan & Esdra. Et quoniam hoc prophetatum erat, manifestat Philippus, dicens ad Nathanaelem: Quem scripsit Moyses in lege, inuenimus Iesum à Nazareth: vnde etiam prius Christiani Nazaræi vocabantur, sed apud Antiochiam mutatū est hoc nomen, & dicti sunt Christiani. Aug. de con. euang. Hęc autem omnia quæ sunt à narratione magorū, & deinceps Lucas tacet, hoc proinde cognoscēdū quod deinceps ad cætera valeat, sic vnumquemque euangelistarum cōtexere narrationem suam, vt tanquam nihil prætermittentis series digesta videatur: tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat, adiungit: vt ipsa cōtinuò sequi videantur. Sed cùm alter ea dicit quę alter tacuit, diligenter ordo cōsideratus indicat locum, vbi ea potuerit à quo prætermissa sunt transilire.

CAPVT III.

In diebus autem illis uenit Ioannes Baptista prædicās in deserto Iudææ, & dicens: Pænitentiam agite, appropinquabit enim regnū cælorum. Hic est enim de quo dictū est per Esaiam prophetam, dicentē: Vox clamantis in deserto, parate uiam Domini, rectas facite semitas eius.

Chrys. super Mat. Sol appropians antequam appareat, mittit radios suos, & facit albescere Orientem, vt præcedens aurora aduentum diei demonstret, sic dominus natus in mundo, antequam appareat, per doctrinā, spiritus sui fulgore transmisso illuminauit Ioannem, vt præcedens ille aduentum annuntiet saluatoris, & ideo post ortum Christi enarratum, doctrinā eius enarraturus euangelista, & baptismum in quo testimonium habuit de præcursore & baptista præmittit, dicēs: In diebus autē il. ve. Ioan. Bap. prædi. in deser. Remi. His autem verbis beati Ioannis non solùm tēpus & locum & personā, sed etiam & officiū & studium demōstrat. Tēpus generale demonstrat: cùm dicit: In diebus autem illis. Aug. de con. euan. Hoc autē tempus Lucas per terrenas potestates expressit, cùm dixit: Anno 15. Sed intelligere debemus Matthæum cùm diceret: In diebus illis in multo longiori spatio accipi voluisse, mox enim vt narrauit regressum de Aegypto Christū, quod vtique tempore pueritiæ vel infantiæ factum est, vt possit stare quod Lucas de illo cùm 12. esset annorum narrauit, cōtinuò intulit: In diebus autem illis, non vtiq; pueritiæ tātum illius dies insinuans, sed omnes dies ab eius natiuitate vsque quo prædicare cœpit Ioannes. Remi. Personam ostendit cùm dicit: Venit Ioannes. i. manifestauit se qui tādiu priùs latuerat. Chry. in ho. Sed quare necessarium fuit, vt Ioannes Christum præueniret operum testimonio, Christum prędicante, primò quidem vt hinc Christi dignitatē discas, quòd sicut pater ita & ipse prophetas habet, secundū illud Zacharię: Et tu puer propheta altissimi vocaberis: deinde vt nullam causam verecundiæ Iudæis relinquat, quod & ipse demonstrat, dicens: Venit Ioannes neque manducans neque bibens, & dicūt: dęmoniū habet. Venit filius hominis mādučans & bibēs, & dicunt: Ecce homo edax. Sed aliter necessarium erat ab alio prius dici quæ de Christo erant, & non ab ipso, aliàs Iudæi quid dixissent qui post testimoniū Ioannis dixerāt: Tu testimoniū perhibes de teipso, testimonium tuum nō est verum. Remi. Officium subiungit, cùm dicit, Baptista: in quo domini viam pręparauit. nisi enim baptizati homines cōsuescerēt, baptismū Christi abhorrerēt. Studium ostēdit, cū ait: Prædicans. Raba. Quia etiam Christus prædicaturus erat: postquā enim visum fuit idoneū tēpus. s. circa 30. annos incipiēs prædicationē suam, viam domino pręparauit. Remi. Locum subiungit, dicens: In deserto Iudęæ. Maxi. Vbi ad prędicationē eius nec insolens turba prosterneret, nec infidelis auditor rediret, sed hi tantum audire possent, qui prædicationem cura diuini cultus expeterent. Hiero. super Esaiam. Vel in hoc considerandum est, quòd salutare dei & gloria domini non prędicatur in Hierusalē, sed in solitudine ecclesiæ, & in deserta gentium multitudine. Hila. Vel etiam ad Iudęam venit desertam dei frequentatione, nō populi, vt prædicationis locus eorū, quibus prædicatio erat missa solicitudinem testaretur. Glo. Vel typicè, desertum significat vitā à mundi illecebris segregatam, quæ pœnitentibus cōpetit. Aug. in lib. de pœnitē. Nisi autē pœniteat aliquem vitę veteris, nouam nō potest inchoare. Hila. Et ideo pœnitentiam regno cælorum appropinquante pronuntiat, per quā est reditus ab errore, recursus à crimine, & post vitiorum pudorem professio desinendi, dicens: Pœnitētiam agite. Chry. super Mat. Vbi manifestat in ipso principio, quia benigni regis est nuntius: non enim peccatoribus minas intendebat, sed indulgentiam promittebat. Solēt reges nato sibi filio indulgentiam in regno suo donare, sed antè trāsmittunt acerbissimos exactores. Deus autē nato sibi filio volens donare indulgentiā peccatorū, pręmisit quasi exactorē exigentem & dicentem: Pœnitentiam agite. O exactio quæ nō facit pauperes, sed diuites reddit. Nā cùm quis debitum iustitiæ suæ reddiderit deo nihil præstat, sed sibi lucrum suæ salutis acquirit. Pœnitentia enim cor emundat, sensus illuminat, & ad susceptionem Christi præparat humana præcordia: vnde subiungit: Appropinquauit enim regnum cælorū. Hiero. Priùs Baptista Ioannes regnū cælorū prædicat, vt præcursor Domini hoc honoretur priuilegio. Chry. in ho. Ideóq; quod nunquā Iudæi audierāt, neq; etiā à prophetis, cælos & regnū quod ibi est prædicant, & nihil de cætero de terra dicit. Sic ergo ex nouitate eorum, quæ dicuntur, erigit eos ad quærēdū eū qui pręedicatur. Remi. Regnum autem cęlorū quatuor modis dicitur: Christus, secundum illud Lucæ 3. Regnū dei intra vos est. Sancta scriptura, secundū illud Mat. 2. Auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Sancta ecclesia, secundum illud Matt. 25. Simile est regnū cælorum decem virginibus. Supernum solium, secundum illud Mat. 8. Multi venient ab oriente & occidente, & recumbent in regno cælorum, & hoc totum hic potest intelligi. Glo. Dicit autē, Appropinquauit enim regnū cęlorū: quia nisi appropinquaret, nemo redire posset: quia infirmi & cæci via, quę est Christus, carebant. Aug. de con. euan. Hæc autē verba Ioannis alij euāgelistæ prætermiserūt. Iā verò qui sequitur: Hic est qui dictus est per Esaiam prophetā, dicentē: Vox cla. in deser. re. faci.

te semitas eius. Ambiguè positũ est, nec elucet, vtrũ ex persona sua euãgelista cõmemorauit, an ad hæc verba eiusdem Ioannis secutus adiunxerit, vt totũ hoc Ioannes dixisse intelligatur: Pœnitentiã agite approp. enim reg. cælo. Hic est enim, &c. Neq; enim hoc mouere dicitur, quia non ait: ego sum, sed hic est. Nam & Matthæus dixit: inuenit hominẽ sedentẽ in teloneo, & non dixit: Inuenit me, quòd si ita, nõ est mirum si & interrogatus quid diceret de seipso, sicut narrat Ioãnes euãgelista, respondit: Ego vox clamantis in deserto. Greg. in ho. Scitur autem quia vnigenitus filius verbum patris vocatur secundũ illud: In principio erat verbum. Ex ipsa autẽ nostra locutione cognoscimur, quia vox sonat vt verbũ possit audiri. Aduentum itaque domini Ioannes præcurrẽs vox dicitur: qui per eius mysterium patris verbũ ab hominibus auditur. Chry. super Matt. Vox etiã est sonus cõfusus, nullũ secretũ cordis ostendens, sed hoc tantũmodo significans: quia vult aliquid dicere ille qui clamat. Verbũ autem est sermo mysterium cordis aperiens. Adhuc vox inter homines & animalia cõmunis est, verbũ autem est hominum tantũm. Ideo ergo Ioannes dictus est vox, nõ verbũ: quia per eũ deus sua cõsilia nõ demõstrauit, sed hoc solũ quod deus aliquid facere in hominibus meditabatur, postea autem per filium suum plenissimè mysterium suæ voluntatis apparuit. Raba. Qui rectè vox clamãtis ob fortitudinẽ prædicationis dicitur. Tribus autẽ modis clamor accidit, hoc est si longè positus est cui loquatur, si surdus, si per indignationem, & hæc humano generi acciderunt. Glo. Est igitur Ioãnes quasi vox verbi clamantis: verbũ enim clamat in voce. i. Christus in Ioanne. Beda: Sicut etiam clamauit in omnibus, quia prĩcipio aliquid diuinitus dixerunt, & tamẽ iste solus est vox: quia per eum præsens verbum ostenditur, quod alij longè nuntiauerunt. Greg. Ipse autẽ Ioãnes est clamãs in deserto: quia derelictæ ac destitutæ Iudææ solatium redemptoris annũtiat. Remi. Quantũ autẽ ad historiam attinet, in deserto clamabat, remotus erat à turbis Iudæorum. Quid autẽ clamet, insinuat, cùm subiũgit: Parate viam domini. Chry. super M.. Sicut enim magno regi in expeditionẽ vẽturo præparatores præcedũt, qui sordida abluunt, dirupta cõponunt: sic & dominũ nostrum præcessit Ioannes, qui ab humanis cordibus pœnitentiæ scopis peccatorum sordes eiiceret, & quæ dissipata fuerant spiritualium præceptorum ordinatione componeret. Greg. in ho. Omnis autẽ qui fidẽ rectã & bona opera prędicat: domino ad corda audientiũ viam parat. Rectas domino semitas facit, dũ mũdas in animo cogitationes per sermonẽ bonæ prædicationis format. Glo. Vel fides est via, qua verbũ ad cor descendit: cùm mores in melius mutantur, fiunt semitæ rectæ.

Ipse autem Ioannes habebat uestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. Esca autem eius erant locustæ, & mel syluestre.

Chry. in ho. Postquã ostẽdit, quia ipse est vox clamantis in deserto, prudẽter ipse euangelista subiungit: Ipse autẽ Ioannes. In quo ostẽditur quæ sit vita ipsius: nam ipse quidẽ testificabatur de Christo: vita autẽ eius de ipso: nemo autem potest esse alterius testis idoneus, nisi fuerit fidelis. Hila. Fuerat enim prædicanti Ioanni sicut locus opportunior, ita & vestitus vtilior, & cibus aptior. Hiero. De pilis enim camelorum habebat vestimentum, non de lana, aliud austerę vestis indicium est, aliud luxurię mollioris. Chry. super Mat. Seruis autem dei non conuenit habere vestimentum ad speciem visionis, vel ad carnis delectamentum, sed tantum tegumentum nuditatis: habebat enim Ioannes vestem non mollem, neq; delicatã, sed cilicinã, grauẽ & asperam, & conterentẽ corpus potius q̃ fouentẽ, vt de virtute animæ eius ipse habitus corporis loqueretur. Sequitur: Et zo. pel. circa, &c. Consuetudo enim erat apud Iudæos, vt zonis laneis vterentur: ideo iste quasi durius aliquid facere volens, zona pellicea cingebatur. Hiero. Porro quod sequitur: Esca eius erant locu. & mel syl. Habitatoris solitudinis congruum est, vt nõ delicias ciborum sed necessitates humanæ carnis expleret. Raba. Tenui victu contentus, & ex minutis volatilibus & melle inuento in truncis arborũ. In dictis autẽ Arnulphi Galliarũ episcopi reperimus minimũ genus locustarũ fuisse in deserto Iudææ, quæ corpusculis in modũ digiti manus exilibus & breuibus in herbis facilè capiuntur, coctęq; in oleo pauperẽ præbẽt gustũ. Similiter narrat in eodẽ deserto esse arbores habẽtes lata folia & rotunda, lactei coloris & melliti saporis, quæ natura fragilia manibus fricãtur & edũtur. Et hoc est quod mel syluestre dicitur. Remi. Sub hoc autem habitu vestimentorum, & vilitate ciborũ, ostendit se peccata totius generis humani deflere. Raba. Potest & habitus & gustus eius qualitatem internæ cõuersationis exprimere: nam austerioribus vtebatur indumentis, quia vitam peccantium increpauit: zona quidẽ pellicea, qua cinctus fuit vt Helias, mortificationis indicium est. Raba. Locustas & mel syluestre edebat, quia dulcis sapiebat turbis prędicatio eius, sed citius finem sortita est: in melle enim dulcedo, in locustis est alacer volatus, sed cito deciduus. Remi. Per Ioãnem autem qui dei gratia interpretatur, significatur Christus qui mũdo gratiam attulit, per vestimentum illius designatur ecclesia gẽtium. Hila. Cũ exuuiis immundarum pecudum quibus gentiles pares existimantur, Christi prædicator induitur, fitque sanctificatũ habitu prophetali quicquid in eis vel inutile fuerat antè vel sordidum: zonæ autẽ pręcinctio efficax in omne opus bonum est apparatus, vt ad omne ministerium Christi simus accincti. In esum etiã eliguntur locustæ fugaces, hominũmq; & ad omnẽ aduentũ nostri sensim euolãtes, nos. s. qui ab omni sermone & congressu ipsis quibusdã corporũ saltibus efferebamur voluntate vagi, in operibus inutiles, in verbis queruli, sede peregrini: nunc sumus sanctorum alimonia, & societas prophetarum, electi simul cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum nõ ex aluearijs legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri.

Tunc exibat ad eum Hierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.

Chry. super Mat. Cõuersatione Ioannis exposita: conuenienter subiungit: Tunc exibat ad eum, &c. amplius enim resonabat conuersatio vitæ eius in eremo, quàm vox clamoris ipsius. Chry. in ho. Erat enim mirabile in humano corpore tantam patientiam videre, quod deniq; & Iudæos magis attrahebat, magnũ Heliam in eo vidẽtes. Cõferebat autẽ ad stuporẽ quòd dereliquerat eos gratia prophetarũ, & post longum tempus reuersa videbatur ad eos. Prædicationis etiam modus immutatus ad id proderat: nihil enim assuetorũ apud alios prophetas audiebant, puta prælia & victorias Babylonias & Persas sed cælos, & quidem illic regnum & supplicium gehennæ. Dicit autem: Tũc exi. ad eum, &c. Glo. Baptismo præcurrente, non peccata dimittente. Remi. Baptismus enim Ioannis figuram gerebat cathecuminorum. nam sicut modò cathezizantur pueri, vt digni fiant sacramento baptismatis, ita Ioannes baptizabat vt baptizati ab eo, postea deuotè viuẽdo digni fierent accedere ad Christi baptismũ. In Iordane autẽ baptizabat

zabat, vt vbi aperiretur ianua regni cælestis, vbi datus est aditus filiis Israel terrã promissionis intrãdi. Sequitur: Confitentes peccata sua. Chry. super Mat. Ad cõparationem enim sanctitatis Ioannis quis poterat arbitrari se iustum? Sicut enim vestis cãdida si fuerit posita iuxta niuẽ ad cõparationẽ niuis sordida inuenitur, sic ad cõparationem Ioannis omnis homo videbatur immundus, & ideo peccata sua confitebantur. Confessio autem peccatorũ testimonium est cõscientiæ timentis deum. Perfectus enim timor soluit omnem pudorem. Illic autẽ turpitudo cõfessionis aspicitur, vbi futuri iudicij pœna non creditur. Et quia ipsum erubescere pœna est grauis, ideo iubet nos deus confiteri peccata nostra, vt verecundiam patiamur pro pœna: nam & hoc ipsum pars iudicij est. Raba. Bene autẽ qui baptizandi erant exire ad prophetam dicũtur: quia nisi quis ab infirmitate recedat, pompæ diaboli ac mundi illecebris obrenuntiet, baptismũ salubre consequi non poterit. Bene autem in Iordane, qui descensio dicitur, baptizabantur: quia de superbia vitæ ad humilitatem veræ confessionis descenderant. Exemplum autem iam tunc confitendi peccata, ad meliorẽ vitam promittendi baptizandis dabatur.

Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarũ, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructũ dignum pœnitẽtiæ. Et ne velitis dicere intra vos, patrẽ habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam enim securis ad radicẽ arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

Grego. in past. Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum, vt ad sua singulis congruat, & tamẽ à cõmunis ædificationis arce nunquã recedat. Glo. Vnde necesse fuit vt post doctrinam, quã Ioannes turbis tradiderat, euangelista etiam illius doctrinę faceret mentionem, qua instruxit eos qui prouectiores videbantur. Et ideo dicit: Vidẽs autẽ mul. pha. &c. Isido. in lib. Etymo. Pharisęi & Sadducęi inter se cõtrarij sunt: nam Pharisæi ex Hebræo in Latinũ interpretantur diuisi: eo ꝙ traditionũ & obseruationũ iustitiam præferunt, vnde diuisi vocãtur à populo, quasi per iustitiam. Sadducęi interpretãtur iusti, vendicãt enim sibi quod nõ sunt, corporũ resurrectionẽ negant, & animã cum corpore interire prædicãt. Hi tamen quinque libros legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt. Glo. Hos ergo qui inter Iudęos maiores videbantur, videns Ioannes ad baptismũ suum venire, dixit eis: Progenies viperarum, quis vobis demon. fuge. à ventu. ira? Remi. Consuetudo scripturarum, est ab imitatione operũ nomina imponere, secũdum illud: Pater tuus Amorræus, sic & isti ab imitatione viperarũ, progenies viperarum dicũtur. Chry. super Mat. Sicut enim artificiosus medicus si viderit ægrotantis colorem, intelligit speciem passionis: sic Ioannes venientium ad se Pharisæorũ prauas cogitationes intellexit: forsitan enim apud se cogitauerunt. Imus & cõfitemur peccata nostra, nullum laborem nobis imponit: baptizamur, & consequimur indulgẽtiam peccatorũ. Insipiens, nũquid facta digestione impuritatis, nõ est necessaria sumptio medicinæ? sic multa diligentia necessaria est homini post conuersionẽ & baptismũ, vt vulnus peccatorũ perfectè sanetur, ideo dicit: Progenies viperarũ. Natura enim viperarum est, quòd statĩ cũ momorderit hominẽ currit ad aquã quam si non inuenerit moritur: ideo istos dicebat progeniem viperarum: quia peccata mortifera cõmittentes currebãt ad baptismum, vt sicut viperæ per aquam tantum pericula mortis euaderent. Itẽ viperarũ natura est rumpere viscera matrũ suarũ, & sic nasci, quoniam ergo Iudæi, assiduè persequẽtes prophetas, corruperũt matrẽ suã synagogã, ideo progenies viperarum nuncupantur. Itẽ viperæ à foris speciosæ sunt & quasi pictæ, intus autem veneno repletæ, ita & isti pulchritudinem sanctitatis ostendebãt in vultu. Remi. Cũ ergo dicitur: Quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira, subauditur nisi deus? Chry. super Mat. Vel quis vobis demonstrauit, num Esaias propheta? Absit. Si enim ipse vos docuisset, nõ spem in aqua poneretis tantum, sed etiam in operibus bonis, ille enim dicit: Lauamini & mũdi estote, auferte nequitiã ab animabus vestris, discite bene facere. Nũquid etiã Dauid dicens: Lauabis me & super niuẽ dealbabor? absit, ille enim sic dicit postea: Sacrificium deo spiritus cõtribulatus. Si ergo essetis discipuli Dauid cũ gemitu ad baptismum veniretis. Remi. Si verò quis demõstrabit sub futuro legatur tẽpore, is est sensus: Quis doctor, quis prędicator dabit vobis cõsiliũ vt possitis euadere irã æternæ dãnationis? Aug. in lib. de ciui. dei. Deus autẽ propter quandã operũ similitudinẽ, nõ propter affectionũ infirmitatẽ, secundum scripturas irascitur, nec tamen vlla passione turbatur, hoc enim verbum vindictæ vsurpauit effectus, non ille turbulentus affectus. Si ergo vultis effugere, facite dignum fructum pœnitentiæ. Greg. in ho. In quibus verbis notandum est, ꝙ nõ solum fructum pœnitẽtiæ, sed dignos pœnitentiæ admonet esse faciendos. Sciendum enim est, quia quisquis illicita nulla cõmisit, huic iure conceditur vt licitis vtatur. At si quis in culpam lapsus est, tantò à se debet licita abscindere, quantò se meminit & illicita perpetrasse. Vniuscuiusque ergo cõscientia conuenitur, vt tantò maiora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quantò grauiora sibi intulerit damna per culpam, sed Iudæi de generis nobilitate gloriantes, idcirco se agnoscere peccatores nolebãt: quia de Abrahæ stirpe descenderant, & ideo eis rectè dicitur: Et ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham. Chry. in ho. Hæc autem dixit non prohibẽs illos dicere ex illo se esse, sed prohibet in hoc confidere, virtuti animæ nõ insistẽtes. Chry. super Mat. Quid enim prodest ei quem sordidant mores generatio clara? aut quid nocet illi generatio vilis, quẽ mores adornant? Melius est enim alicui, vt in eo glorientur parentes, quia talem filium habent, quã vt ipse in parentibus glorietur. Sic & vos nolite gloriari, dicentes: quia patrẽ habemus Abrahã, sed magis erubescite, quia filij estis eius, & sanctitatis eius non estis hæredes. De adulterio enim natus videtur qui non assimilat patrem. Parẽtum igitur gloriam excludit, dicens: Et ne velitis dicere. Rabanus. Quia præco veritatis, ad dignum pœnitentiæ fructum faciendum eos incitare volebat, ad humilitatẽ prouocabat, sine qua nullus pœnitere potest, subdens: Dico enim vobis quoniam potest deus de lapidib. istis suscitare fi. Abrahæ. Remi. Fertur ꝙ in eo loco prædicauit Ioãnes circa Iordanẽ vbi iubẽte deo 12. lapides de medio alueo Iordanis sublati positi sunt, potuit ergo fieri vt hos demonstrando diceret: De lapidibus istis. Hiero. In quo dei indicat potentiam, quòd qui nihilo cuncta fecerat, posset & de saxis durissimis populum procreare. Prima enim sunt rudimenta fidei credere deum posse quicquid voluerit: ex lapidibus autẽ generari homines, simile est ei, quod ex Sara processit Isaac, vnde & propheta dicit: Aspicite ad petram de qua excisi estis. Huius igitur prophetiæ eos memores faciens, monstrat quod possibile est nunc etiam simile fieri. Raba. Vel aliter: Lapidum nomine gentes significatæ

ſunt quæ lapides coluetunt. Chry. ſuper Mat. Itē lapis durus eſt ad opus, ſed cū factū fuerit opus ex eo deficere neſcit, ſic & gētes cū difficultate crediderūt quidem tamen credentes permanet in æternum in fide. Hiero. lege Ezechie. Auferā, inquit, à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum: in lapide duritia, in carne mollitudo monſtratur. Rab. De lapidibus ergo filij Abrahæ ſuſcitati ſunt: quia dum gētiles in Abrahę ſemine. i. in Chriſto crediderunt, eius filij facti ſunt, cuius ſemini ſunt vniti. Sequitur: Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Chry. ſuper Mat. Securis eſt acutiſsima ira cōſummationis, quæ totū pręciſura eſt mundū. Sed ſi poſita eſt, quare non præcidit? quia rationabiles ſunt arbores, & in poteſtate habēt facere bonū, aut nō facere, vt vidētes ad radices ſuas poſitā eſſe ſecurim, timeant ne faciant fructum. Ergo denuntiatio iræ, quod eſt ſecuris poſitio, & ſi in malis nihil agat, tamen à malis ſegregat bonos. Hiero. in ho. Vel ſecuris eſt prædicatio euangelij iuxta Hieremiam, qui verbū domini cōparat ſecuri cędēti petrā. Greg. in ho. Ver ſecuris eſt redēptor noſter, qui velut ex manubrio & ferro ex diuinitate conſtans & humanitate, tenetur ex humanitate, ſed incidit ex diuinitate, quæ videlicet ſecuris ad radicem arboris poſita eſt: quia & ſi per patientiā expectat, videtur tamē quid factura eſt. Omnis enim ar. quæ nō facit fru. bo. exci. & in ignē mittetur. Quia vnuſquiſq; peruerſus paratā citiùs gehēnæ cōcrematiōnē inuenit, qui hic fructū boni operis facere cōtēnit. Securim aūt nō iuxta ramos poſitā, ſed ad radicē dicit, cū enim malorum filij tollūtur, rami infructuoſæ arboris abſcindūtur, cū verò tota ſimul progenies cū parēte tollitur, infructuoſa arbor à radice abciſa eſt, ne iam remaneant vnde praua iterū ſoboles ſuccreſcat. Chry. in ho. Cùm autem dicit: Omnis, excludit primatū qui eſt à nobilitate. quaſi dicat: Et ſi nepos fueris Abrahæ, ſuſtinebis pœnam ſine fructu manens. Raba. Quatuor autem ſunt ſpecies arborum, quarū vna tota eſt arida, cui aſsimilantur pagani: altera viridis ſed ſine fructu, cui aſsimilantur hypocritæ: tertia viridis & fructuoſa, ſed venenoſa, cui aſsimilantur hæretici, quarta viridis eſt & fructum bonum gignit, cui aſsimilantur viri catholici. Grego. in ho. Igitur omnis arbor non faciens fructum bonū excidetur, & in ignē mittetur: quia paratā gehennæ concremationem inuenit, qui hic boni operis fructum facere contemnit.

Ego quidē baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cuius nō ſum dignus calceamenta portare: ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni. Cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum: paleas autem comburet igni inextinguibili.

Glo. Quia in pręcedētibus verbis Ioānes explicauerat, quod ſupra ſummariè de agēda pœnitētia prædicauit, reſtabat etiam diſtinctiùs prædicaret quod de regni cælorū appropinquatione iam dixerat, & ideo dicit: Ego quidē bapt. vos in aqua in pœni. Greg. in ho. Ioannes non in ſpiritu ſed in aqua baptizat: quia peccata ſoluere nō valebat: corpora quidē per aquā lauat, ſed tamen animas per veniam nō lauat. Chry. in ho. Cū enim nōdum eſſet oblata hoſtia, neq; peccatū ſolutū eſſet, nec ſpiritus deſcendiſſet in aquam, qualiter fieret remiſsio peccatorū? Sed quia Iudęi nequaquā propria ſentiebāt peccata, & hoc erat eis cauſa malorū, aduenit Ioānes, in cognitionē eos ducens, propriorū peccatorum pœnitētiam memorādo. Greg. in ho. Cur ergo baptizat qui peccata non relaxat? niſi in præcurſionis ſuæ ordinem ſeruans qui naſciturū naſcēdo præuenerat, baptizaturum quoque dominum baptizando pręueniret. Chry. ſuper Mat. Vel miſſus erat Ioannes ad baptizandum, vt ad baptiſmum venientibus, pœnitētiam filij dei in corpore prædicaret, ſicut ipſe teſtatur alibi, dicens: vt manifeſtetur in Iſrael, ideo ego veni in aqua baptizare. Aug. ſuper Ioan. Vel ideo baptizat: quia oportebat baptizari Chriſtum. Sed quare non ſolus ipſe baptizatus eſt à Ioāne, ſi ad hoc miſſus erat Ioannes per quē baptizaretur Chriſtus? Quia ſi ſolus dominus baptizatus eſſet baptiſmate Ioannis, nō deeſſent qui putarēt baptiſmum Ioannis maiorem eſſe quàm baptiſmum Chriſti, vſqueadeo vt ſolus Chriſtus eo baptizari meruiſſet. Raba. Vel ideo baptizat, vt pœnitentes hoc ſignaculo ab impœnitentibus ſecernendo, ad baptiſmum dirigat Chriſti. Chry. ſuper Mat. Ergo propter Chriſtū baptizabat, ideo ad Chriſtū veniētibus ipſum prędicat apparitarū, & eminentiam poteſtatis eius annūtiat, dicens: Qui autē poſt me venturus eſt, fortior me eſt. Remi. Sciendū eſt autē ꝙ quinq; modis venit Chriſtus poſt Ioannē, naſcendo, prædicādo, baptizando, moriēdo, & ad inferos deſcēdēdo. Et pulchrè dominus dicitur fortior Ioanne: quia ille purus homo, hic verò deus & homo. Raba. Ac ſi Ioannes dicat: Ego quidem fortis ſum ad pœnitentiam inuitādo, ille peccata remittendo: ego regnum cælorū prædicādo, ille donando: ego in aqua baptizādo, ille in ſpiritu. Chry. in ho. Cùm autē audieris: Quia fortior me eſt, ne æſtimes ſecundū operationem me hoc dicere, neque enim inter ſeruos illius ordinari ſum dignus, vt viliſsimam miniſterij ſuſciperem particulam, vnde ſubdit: Cuius non ſum, &c. Hil. Apoſtolis enim circunferendo prædicationis gloriam derelinquēs, quibus ſpecioſis pedibus pacē Dei erat debitū nūtiare. Chry. ſuper Mat. Vel per pedes Chriſti intelligere poſſumus Chriſtianos, præcipuè apoſtolos cæteróſque prædicatores, inter quos erat Ioannes Baptiſta. Calceamēta autē ſunt infirmitates, quibus operit prædicatores. Hæc ergo calceamenta Chriſti omnes prædicatores portant, & Ioannes etiam portabat, ſed ſe dignum nō eſſe portare pronuntiat, vt maiorē oſtēderet gratiam Chriſti meritis ſuis. Hiero. in alio euangelio, ait: Cuius nō ſum dignus ſoluere corrigiam calcea. Hic humilitas, ibi miniſteriū demonſtratur: quia Chriſtus cū ſpōſus ſit, & Ioannes nō mercatur ſpōſi corrigiam ſoluere, ne vocetur domus eius, iuxta legem Moyſi & exēplū Ruth dom⁹ diſcalciati. Chry. ſuper Mat. Quia verò nemo poteſt dare digni⁹ beneficiū quàm ipſe eſt, nec facere alterū quod ipſe nō eſt, rectè ſubdit: Ille vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni. Ioannes quidē cum ſit corporalis, ſpiritualem baptiſmū dare nō poteſt, ſed baptizat in aqua, quæ corpus eſt, & ideo corpus cū corpore baptizat. Chriſtus autē ſpiritus eſt, quia deus eſt: ſpiritus etiam ſanctus ſpiritus eſt, anima quoque ſpiritus eſt: ideo ſpiritus cū ſpiritu ſpiritū noſtrū baptizat. Baptiſmus autē ſpiritus proficit: quia ingrediens ſpiritus circūplectitur animā, & quaſi muro quodā inexpugnabili circuit eam, & nō permittit vt carnales concupiſcentiæ præualeant contra eam: nō quidē facit, vt caro, non concupiſcat, ſed tenet animā, vt ei non conſentiat. Et quoniam Chriſtus iudex eſt, baptizat in igne. i. in tentationibus: in igne autem baptizare nō poteſt homo purus. Ille enim tentādi habet licentiam qui remunerandi habet poteſtatē: hic autem baptiſmus tribulationis. i. ignis cōburit carnem, vt nō germinet concupiſcentias. nam caro ſpirituales quidem pœnas nō timet, ſed carnales. Ideo ergo dominus ſuper ſeruos ſuos carnales tribulationes mittit, vt timens anguſtias ſuas caro non concupiſcat malum. Vides ergo quia ſpiritus

repellit

repellit cõcupiscentias, & præualere nõ sinit: ignis autem ipsas cõcupiscentiarũ radices cõburit. Hiero. Vel in spũ sancto & igni, quia ignis est spiritus sanct᷒, quo descendēte sedit quasi ignis supra singulos apostolos. Et impletus est sermo dñi, dicēns: Ignē veni mittere in terrā, siue quia in præsenti spiritu baptizamur, & in futuro igni, secũdũ illud Apostoli: vniuscuiusq; op᷒ quale sit, ignis probabit. Chryso. in ho. Nõ autē dicit: Dabit vobis spiritũ sanctũ, sed baptizabit vos in spiritu sancto, copiā gratiæ metaphoricè ostendēs. Per hoc etiam monstratur quòd sola voluntate etiam in fide indiget ad iustificandũ nõ laboribus & sudoribus: & sicut facile est baptizari, ita facile est per eũ trāsmutari & fieri meliores. In igne verò vehementiam gratiæ quæ vinci non possit, demõstrat, & vt intelligat quòd similes antiquis & magnis prophetis repentè suos faciet. propter hoc enim ignis meminit: quia plures visionũ prophetalium per ignē apparuerunt. Chry. super Mat. Patet ergo ꝙ baptismus Christi nõ soluit Ioannis baptismum, sed in se inclusit. qui enim baptizatur in nomine Christi, vtrũq; baptismũ habet: & aquæ & spiritus: & quia Christus & spiritus erat & corpus suscepit vt & corporale & spirituale baptisma daret. Ioãnis autē baptism᷒ non inclusit in se baptismũ Christi: qnia quod minus est, maius in se includere nõ potest. Ideo Apostolus cũ inuenisset quosdā Ephesios Ioannis baptismate baptizatos, iterum baptizauit eos in nomine Christi: quia in spiritu non erant baptizati, quoniā & Christus iterum baptizauit eos qui à Ioanne fuerant baptizati, sicut sermo Ioannis demõstrat, dicēs: Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in spiritu. nec videbatur iterũ baptizare, sed semel: quia enim amplius erat baptisma Christi quàm Ioannis, nouũ dabatur & nõ iteratũ. Hila. Salutis igitur nostrę & iudicij tēpus designat in domino, dicens: Bapti. vos in spi. san. & igne: quia baptizatis in spiritu sancto reliquũ sit cõsummari igne iudicij, vnde subditur: Cuius vētila. in ma. sua. Rab. Per vētilabrũ. i. paleā discretio iusti examinis designatur quod habet dominus in manu. i. in potestate: quia pater omne iudicium dedit filio. Sequitur: Et permun. areā suā. Chry. super Mat. Area. i. ecclesia: horreum verò regnũ cæleste: ager autē, hic mũdus. Mittēs ergo dominus apostolos, cæterósque doctores quasi messores, præcidit omnes gētes de mũdo, & in aream ecclesiæ congregauit. hic ergo triturādi sumus, hic vētilandi. omnes enim homines in rebus carnalibus delectātur, sicut grana in palea, sed qui fidelis est & boni cordis habet medullam, mox vt leuiter tribulatus fuerit, negligēs carnalia, currit ad dominũ: si autē modicæ fidei fuerit, vix cũ grandi tribulatione. Qui autem omnino infidelis est & vacuus, quantũcunq; cõtritus fuerit, nõ transit ad deum. Triticum autē cùm primũ trituratũ fuerit, iacet cũ paleis in vno loco cõfusum: postea autē ventilatur vt separetur: sic & in vna ecclesia fideles cũ infidelibus habentur cõmixti, ideo mouetur persecutio, quasi vētus, vt vētilabro Christi iactati: quia iam disiuncti fuerant actibus, separētur & locis. Et vide quia nõ dixit: Mundabit aream suam, sed permũdabit: necesse est enim vt diuersis modis tentetur ecclesia, donec permundetur. Et primum quidem ventilauerunt illam Iudęi, deinde Gentiles, modò hęretici: postmodũ peruentilabit Antichristus. Sicut enim quàndo modica est aura, nõ permundatur tota tritici massa, sed leuiores paleæ iactantur, grauiores autē remanent: sic & modò, modico flatu tentationis sufflante, pessimi homines recedunt. Si autem surrexit maior tēpestas, etiam illi qui videntur esse stabiles, sunt exituri. Ideo necessaria ęst tētatio maior, vt permundetur ecclesia. Remi. Hāc etiā areā. s. ecclesiam, dominus mũdat in hac vita, cũ vel per iudiciũ sacerdotũ mali de ecclesia tollũtur, vel per mortem de hac vita abscindũtur. Raba. vniuersaliter autē areę purgatio in fine perficietur, quādo mittet angelos suos filius hoīs, & colliget de regno suo oīa scādala. Greg. 34. mor. Nā post triturā vitæ præsentis, in qua nũc triticũ sub paleis gemit, ita illo extremi iudicij vētilabro triticum, paleáque discernitur, vt nec in tritici horreum paleæ trāseant, nec in palearũ ignē horrei grana dilabantur, & hoc est quod sequitur: Et cõgre. tri. su. in horre. pal. autē cõbu. igni inextinguibili. Hila. Triticũ suum perfectos. s. credētium, fructus dicit cælestibus horreis recondendũ: paleas verò infructuosorũ hominũ inanitatem. Raba. Verũ hoc inter paleas & zizania distat, ꝙ paleę nõ alio quàm triticorũ semine prodeunt: zizania verò de diuerso. Paleæ ergo sunt qui fidei sacramentis imbuũtur, sed solidi non sunt: zizania verò qui & opere & professione secernũtur à bonorum sorte. Remi. Ignis autē inextinguibilis dicitur pœna æternæ dānationis, siue quia quos semel suscepit nunquā extinguit sed semper cruciat, siue ad differentiā ignis purgatorij qui ad tēpus accēditur & extinguitur. Aug. de cõ. euā. Si autē quęritur quæ verba potius Ioan. Bapti. dixerit, vtrũ quæ Matthæus, an quæ Lucas, an quæ Marcus eũ dixisse cõmemorat, nullo modo hîc laborandũ esse iudicat, qui prudenter intelligit ipsas sentētias esse necessarias cognoscēdæ veritatis, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. Et in hoc apparet non debere eos arbitrari mētiri: quanquā si pluribus reminiscētibus rē quā audierunt vel viderũt nõ eodē modo atque eisdē verbis eadē res fuerit indicata. Quisquis autē dicit euāgelistas per spiritus sancti potentiā hoc potuisse cõcedi, vt nec in genere verborũ, nec in ordine, nec in numero discreparent, nõ intelligit, quātò amplius euāgelistarum excellit auctoritas, tātò magis per eos fuisse firmandā cæterorum hominũ verā loquētium securitatē. Quod autem alius dixit: Cuius nõ sum dignus calciamenta portare, alius verò calciamenti corigiam soluere, nõ verbis tantùm, sed etiam re ipsa videtur aliud esse. Meritò ergo quæri potest quod horum Ioanues dixerit? Verum etiam videtur narrasse qui hoc potuit narrare quod ille qui dixit: qui autem aliud, & si nõ est mētitus, certè vel oblitus aliquid pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatē abesse ab euangelistis decet, non solùm eam quæ mētiendo promitur, sed etiam eam quæ obliuiscendo. Ita si ad rem pertinet aliquid aliud intelligere, ex vtroq; dictorũ rectè ęstimandũ est Ioannē vtrũque dixisse, siue aliud alio tēpore, siue cõfestim. Si autem nihil intēdit Ioannes cũ de calceamētis domini diceret, nisi excellētiam eius & suam humilitatē, quodlibet dictorum dixerit, eandem tamen sentētiam tenuit, quisquis verbis suis per calceamentorũ cõmemorationem eandē significationem humilitatis expressit, vnde ab eadē voluntate non aberrauit. Vtilis ergo modus & memoriæ cõmendandus nõ esse mēdacium, cùm quisque voluntatē eius explicat de quo aliquid narrat, etiā dicens aliquid aliud quod ille non dixit: voluntatē tamen suam explicauit eandem quam & ille cuius verba commemorat. Ita enim salubriter dicimus nihil aliud esse quærendum, quàm quid velit ille qui loquitur.

Tunc uenit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ei: Sine modò. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum.

Glo. Postq̃ prędicatione sui p̃cursoris Christus mũdo

prænuntiatus eſt, tandē qui diu latuerat, hoībus ſe manifeſtare voluit, vnde dicitur: Tūc ve. Ie. à Gali. in Ior. ad Io. vt bap. ab eo. Remi. Eſt ſciendum ꝙ in his verbis deſcribuntur perſonæ, loca, tēpus, & officium. Tēpus, cū dicit: Tunc. Raba. Quādo. ſ. tricenarius erat. in quo oſtēdit nullū, vel ſacerdotē, vel prędicatorē debere inſtitui, niſi ſit perfectę ætatis. Ioſeph tricenarius regimē Aegypti ſuſcepit. Dauid ea ętate regnū inchoauit. Ezechiel ſub eodē tēpore prophetiā ꝓmeruit. Chry. in ho. Quia etiam poſt baptiſmū hūc, legē ceſſare oportebat, hac ætate ad baptiſmū venit qui poteſt oīa pctā ſuſcipere, vt lege ſeruata nullus dicat, quia ideo eam ſoluit, quia implere nō potuit. Chry. ſup Mat. Tūc etiā. ſ. quādo Ioānes pdicauerat, Pœnitētiam agite, vt cōfirmaret prædicationē ipſius, & vt teſtimoniū acciperet à Ioanne. Sicut autē cū ꝓceſſerit lucifer, lux ſolis nō expectat occaſum luciferi, ſed eo procedēte egreditur, & ſuo lumine obſcurat illius candorē, ſic & Chriſtus nō expectauit, vt curſum ſuum Ioannes impleret, ſed adhuc eo docēte apparuit. Remi. Perſonæ ponūtur, cū dicit: Venit Ieſus ad Ioannē. i. deus ad hoīem, domin⁹ ad ſeruū, rex ad militē, lux ad lucernā. Loca deſignātur, cū dicit: A Galilæa in Iordanē. Galilæa enim transmigratio interpretatur. Quicunq; ergo vult baptizari, tranſmigret de vitiis ad virtutes, & veniendo ad baptiſmū ſe humiliet. Iordanis enim interpretatur deſcenſus. Aug. Multa autē mirabilia in hoc flumine ſæpius facta eſſe ſcriptura ſancta cōmemorat, inter cætera, dicens: Iordanis conuerſus eſt retrorſum: ante quidē retrorſum aquæ cōuerſę fuerāt, modo retrorſum peccata cōuerſa ſunt, ſicut etiam Helias in Iordane diuiſionē fecit aquarū, & Chriſtus dn̄s in eodē Iordane ſeparationē operat⁹ eſt peccatorū. Remi. Officium deſignatur cū ſequitur: Vt baptizaretur ab eo. Chryſo. ſuper Matt. Nō vt ipſe remiſsionē peccatorū acciperet per baptiſmū, ſed vt ſanctificatas aquas relīqueret poſtmodū baptizādis. Aug. Saluator enim ideo baptizari voluit, nō vt ſibi mundiciam acquireret, ſed vt nobis fluenta mūdaret. Ex quo ipſe in aquā demergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Nec mirū ꝙ aquā, hoc eſt ſubſtātiam corporalē ad purificandā animā dicimus peruenire: peruenit planè, & penetrat cōſcientiæ vniuerſa latibula: quāuis em̄ ipſa ſit ſubtilis & tenuis: benedictione tamē Chriſti facta ſubtilior, occultas vitę cauſas ad ſecreta mētis ſubtiliore rore ptrāſit. Subtilior em̄ eſt bn̄dictionū curſus q̄ aquarū meat⁹, vnde quæ de ſaluatoris baptiſmate benedictio fluxit, tanq̄ fluui⁹ ſpiritalis omniū gurgitū tractus vniuerſorū ſontium venas impleuit. Chryſ. ſuper Mat. Ad hoc autē ad baptiſmū venit, vt qui humanā ſuſcepit naturā, totū humanæ naturæ inueniatur impleſſe myſterium: nā quāuis ipſe nō erat peccator, tamen naturā ſuſcepit peccatricē, propterea & ſi pro ſe baptiſmate nō egebat, tamē in aliis carnalis natura opus habebat. Aug. in ſer. de epi. Itē ideo baptizari voluit, quia voluit facere quod faciendū omnibus imperabat, vt bonus magiſter doctrinā ſuam non tā verbis inſinuaret, q̄ actibus exerceret. Aug ſuper Ioan. Hinc ergo dignatus eſt à Ioāne baptizari, vt cognoſcerēt ſerui quāta alacritate debeaut currere ad baptiſma domini, quando ipſe non dedignatus eſt accipere baptiſma ſerui. Hiero. Itē baptizari voluit, vt baptiſmate ſuo, Ioannis baptiſma comprobaret. Chry. in ho. Quia verò baptiſmus pœnitentiæ erat, & in demōſtrationem delictorū inducebatur, ne aliqnis æſtimaret quòd hac ratione Chriſtus ad Iordanē venit, ideo veniēti dixit: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? quaſi dicat. Chry. ſuper Mat. Vt tu me baptizes eſt idonea ratio, vt iuſtus efficiar, & dignus cęlo: vt autē ego te baptizē quę eſt ratio? omne bonum de cælo deſcēdit in terram, nō de terra aſcēdit in cælū. Hila. Denique à Ioanne baptizari prohibetur vt deus, & ita in ſe fieri oporteret, vt homo edocet. Vnde ſequitur: Reſpōdēs autē Ieſus, dixit ei: Sine modò. Pulchrè dixit modò, vt oſtēderet Chriſtū in aqua à Ioanne, Ioannē à Chriſto in ſpiritu baptizandū. Siue aliter: Sine modò, vt qui formā ſerui aſſumpſi, expleam & humilitatem eius, alioquin ſcito te in die iudicij, meo eſſe baptiſmate baptizandū, vel ſine modò, vt dicit dominus, habeo & aliud baptiſma, quo & baptizandus ſum. Tu me baptizas in aqua, vt ego te baptizē per me in ſanguine tuo. Chry. ſuper Mat. In quo etiam oſtēdit quia poſtea Chriſtus baptizauit Ioannē: quāuis etiā in apocryphis libris hoc maniſeſtè ſcriptum ſit. Sed modò ſine, vt iuſtitiam baptiſmatis, nō verbis, ſed factis adimpleam: priùs ſuſcipiam, poſtea prædicabo. Vnde ſequitur: Sic enim decet nos omnē implere iuſtitiā, vbi non hoc ſignificat, vt ſi fuerit baptizatus, adimpleat omnē iuſtitiam, ſed ſic. i. quēadmodū baptiſmatis iuſtitiā prius factis impleuit, poſtea prædicauit, ſic & omnē aliam iuſtitiam, ſecundū illud: Cœpit Ieſus facere & docere. aut ita ſic oportet nos implere omnē iuſtitiam, ſicut iuſtitiā baptiſmi, id eſt ſecundū diſpēſationē humanæ naturę. Sic enim impleuit iuſtitiam naſcendi, creſcēdi, & ſimilium. Hila. Erat & per eum omnis implenda iuſtitia, per quē ſolū lex poterat impleri. Hiero. Nō autem addidit iuſtitiā legis, ſiue naturæ, vt vtrunque intelligamus. Remi. Vel ſic: Decet nos implere omnē iuſtitiam, id eſt, oſtēdere exemplū omnis implēdæ iuſtitiæ in baptiſmo, ſine quo nō aperitur aditus regni cęleſtis, vel etiam diſcāt ſuperbi exemplum humilitatis, vt non dedignentur baptizari ab humilibus mēbris meis, dum viderint me baptizatum à te Ioanne ſeruo meo. Illa autem eſt vera humilitas quam comes obedientia, ſequitur: vnde ſubditur: Tunc dimiſit eū, id eſt, ad vltimum aſſenſum præbuit vt baptizaret eum.

Baptizatus autem Ieſus, confeſtim aſcendit de aqua. Et ecce aperti ſunt ei cæli, & vidit ſpiritum dei deſcendentē ſicut columbam, & venientem ſuper ſe.

Aug. in ſer. de epi. Quia, vt dictū eſt, cū ſaluator noſter abluitur, iam tunc in noſtrū baptiſmū tota aqua mundatur, vt ſecuturis poſtmodū populis lauacri gratia miniſtretur. Oportuit etiam Chriſti baptiſmo ea deſignari quę per baptiſmū cōſequuntur fideles, vnde dicitur: Baptizatus autem Ie. confe. aſcen. de aqua. Chry. ſuper Matt. Factū Chriſti ad myſteriū pertinet omnium qui poſtmodū fuerant baptizandi, & ideo dixit confeſtim. Et nō dixit ſimpliciter aſcendit, quia omnes qui dignè baptizantur in Chriſto, confeſtim de aqua aſcendunt, id eſt, proficiunt ad virtutes, & ad dignitatē ſubleuantur cæleſtē. Qui enim in aquam ingreſsi fuerant carnales, & filii Adę peccatores, confeſtim de aqua aſcēdunt ſpirituales filij dei facti, ſi autē quidā ex ſua culpa nihil proficiunt baptizati, quid ad baptiſmum? Raba. Quia ergo nobis dominus ſui corporis intinctu baptiſmi lauacrum dedicauit, nobis quoque poſt acceptū baptiſma, cæli aditū patere, & ſpiritum ſanctum dari, demonſtrauit, vnde ſequitur: Et aperti ſunt ei cęli. Hiero. Nō reſeratione electorum, ſed ſpiritualibus oculis, ſicut & Ezechiel in principio voluminis ſui, apertos eſſe cōmemorat. Chry. ſuper Matth. Si enim ipſa creatura rupta fuiſſet, nō dixiſſet: Aperti ſunt ei, quia quod corporaliter aperitur, omnibus apertū eſt. ſed dicet aliqnis, quid enim ante oculos filij Dei clauſi fuerūt cæli, qui etiam in terra cōſtitutus erat in cælo? Sed ſciendum quòd ſicut ſecundum diſpenſationē humanam baptizatus eſt, ſic ſecun-

ſic ſecundum humanam diſpēſationē aperti ſunt cæli: ſecūdum autem naturam diuinam erat in cælis. Remi. Sed nunquid tunc primò aperti ſunt ei cęli, etiā ſecundum humanam naturam? Fides enim eccleſiæ & credit & tenet quòd non minus aperti ſunt ei cæli antè, quàm pòſt. Ideo dicitur quòd aperti ſunt ei cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cæleſtis. Chryſo. ſuper Matth. Fortè enim erant inuiſibilia quædam obſtacula prius, quibus obſiſtentibus animæ defunctorū non poterant introire cælos. Nullam enim animam ante Chriſtum arbitror aſcendiſſe in cælum ex quo peccauit Adam, & clauſi ſunt cæli. Sed ecce baptizato Chriſto aperti ſunt tātum. Poſtquam verò tyrannū vicit per crucem, quia non erant neceſſariæ portæ, cælo nunquam claudendo, non dicūt angeli: Aperite portas, iām enim erant apertæ, ſed tollite portas. Vel in baptizatis aperiūtur cæli, & vident ea quæ ſunt in cælo, non carnalibus oculis videndo, ſed ſpiritualibus fidei credendo. Aut ita: Cęli ſunt ſcripturæ diuinæ quas omnes legunt, non tamen omnes intelligunt, niſi qui fuerint ſic baptizati, vt accipiant ſpiritū ſanctū. Vnde & apoſtolis primitus erant clauſæ ſcripturæ prophetarum, ſed accepto ſpiritu ſancto reſeratæ ſunt eis. Tamē quocūque modo intelligatur, cæli aperti ſunt ei. i. omnibus propter eum: ſicut ſi imperator alicui pro alio petenti dicat: Hoc beneficium non illi do, ſed tibi. i. propter te illi. Glo. Vel tantus ſplendor circunfulſit Chriſtum in baptiſmo, vt empireū videretur cælum reſeratum eſſe. Chryſ. in ho. Si autē tu non vides, non incredulus ſis. Etenim in principiis ſpiritualiū rerum ſemper ſenſibiles apparent viſiones propter illos qui nullam intelligentiam incorporalis naturæ ſuſcipere poſſunt: vt ſi poſtea non fiant, ex his quæ ſemel facta ſunt recipiant fidē. Remi. Sicut autem omnibus per baptiſmum renatis, aperitur ianua regni cæleſtis: ita omnes in baptiſmate accipiūt dona ſpiritus ſancti. Ideo ſubditur: Et vidit ſpiritum dei deſcē. ſicut colum. & venien. ſuper ſe. Aug. in ſer. de epi. Chriſtus enim poſtquam natus eſt hominibus renaſcitur ſacramentis, vt quemadmodū tunc cū miramur incorruptam matre progenitum, ita & nunc ſuſcipiamus illū pura vnda ſubmerſum: filium enim genuit mater & caſta eſt, Chriſtum lauit vnda, & ſancta eſt. Deniq; ſpiritus ſanctus qui tunc illi in vtero affuit, modò eum in gurgite circunfulſit, qui tunc Mariā caſtificauit, nunc fluēta ſanctificat. Vnde dicit: Et vidit ſpiritum dei deſcendētem. Chry. ſuper Mat. Ideo autē ſpiritus ſanctus ſpeciē columbæ ſuſcepit, quoniā præ omnibus animalib' hęc cultrix eſt charitatis: omnes autem iuſtitię ſpecies quas habent ſerui dei in veritate, poſſunt habere ſerui diaboli in ſimulatione. Solam autem charitatem ſancti ſpiritus, nō poteſt immūdus ſpiritus imitari. Ideo ergo hāc priuatam ſpeciē charitatis ſibi ſeruauit ſpiritus ſanctus quia ꝑ nullius teſtimoniū ſic cognoſcitur vbi eſt ſpiritus ſanctus, ſicut per gratiā charitatis. Raba. Signantur etiā quatuor virtutes in baptiſmate per columbā. Columba enim ſecus fluenta habitat, vt viſo accipitre mergat ſe & euadat. Meliora grana elegit, alienos pullos nutrit, non lacerat roſtro, felle caret, in cauernis petræ nidificat, gemitum pro cantu habet: ita & ſancti ſecus diuinæ ſcripturæ fluenta reſidēt, vt curſum diaboli euadant. Sanas ſententias quibus paſcantur eligunt, nō hęreticos homines qui diaboli fuerunt pulli, id eſt, imitatores, doctrina nutriunt & exēplo, bonas ſententias lacerando non peruerterūt, hæreticorū more. Ira irrecōciliabili carēt. In plagis mortis Chriſti, qui petra firma eſt, nidū ponūt, id eſt, ſuum refugium & ſpem: ſicut etiam alij delectātur in cantu, ita ipſi in gemitu pro peccatis. Chry. in ho. Veteris etiā recordat historię, in diluuio apparuit hoc animal, ramū ferens oliuę, & cōmunē orbis trāquillitatē annuntiās, quæ omnia typus erāt futurorum. Etenim nunc columba apparet, liberatorem nobis demonſtrans, & pro rama oliuæ adoptionē generi humano affert. Aug. in ſer. de trini. Eſt autē in promptu intelligere cur ſpiritus ſanctus miſſus dicatur, cū in ipſam domum corporali ſpecie velut colūba deſcēdit: facta eſt enim quædam creaturæ ſpecies ex tempore, in qua viſibiliter oſtenderetur ſpiritus ſanctus. Hæc autē operatio viſibiliter expreſſa, & oculis oblata mortalib' miſſio ſpiritus ſancti dicta eſt, non vt appareret inuiſibilis eius ſubſtātia, ſed vt corda hominum exterioribus viſis commota ad occultam æternitatem conuerterentur. Nō autem ſic aſſumpta eſt creatura, in qua ſpiritus ſanctus apparuit in vnitate, ſcilicet perſonę, ſicut aſſumpta eſt humana illa forma ex virgine. Neq; enim columbā beatificauit ſpiritus, aut ſibi in perſonæ ſuæ vnitatē in æternum coniunxit. Proinde quanquam illa colūba ſpiritus dicta ſit, vt oſtēderetur per columbam ſpiritū demonſtratum, non ita poſſumus dicere ſpiritum ſanctum & deum & colūbam, ſicut dicimus filium & deū & hominē: nec ſicut dicimus filium agnū dei, non ſolū Ioanne Baptiſta dicente, ſed etiam Ioanne euangeliſta vidente agnum occiſum in Apocalypſi. illi quippe viſio prophetica nō eſt exhibita oculis corporeis per formas corporeas, ſed in ſpiritu ꝑ ſpirituales imagines corporum. De illa verò columba nullus vnquā dubitauit quin oculis viſa ſit, nec ſicut dicimus filium petrā (ſcriptum eſt enim: Petra erat Chriſtus) ita poſſumus dicere ſpiritum columbam. Illa enim petra iā erat in creatura, & per actionis modū nūcupata eſt nomine Chriſti, quē ſignificabat: nō autē ſic illa colūba, quæ ad hæc tātummodo ſignanda repentè extitit. Magis autē ſimile hoc mihi videtur flammæ, & illi quę in rubo apparuit Moyſi, & illi quam populus in heremo ſequebatur, & fulguribus ac tonitruis quæ fiebant dum lex daretur in monte. Ad hoc enim rerum illarum corporalis extitit ſpecies vt aliquid ſignificaret atque præteriret. propter has ergo corporales formas miſſus dicitur ſpiritus ſanctus: illæ verò ſpecies corporales ad demonſtrandum quod opus fuit ad tempus apparuerunt, & eſſe poſtea deſtiterunt. Hiero. Sedit autem colūba ſuper caput Ieſu, ne quis putaret, vocem patris ad Ioannem factā non ad dominum. vnde ſequitur: Et venientem ſuper ſe.

Et ecce vox de cælis dicēs: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Aug. in ſer. de epi. Nō em̄ vt antè per Moyſem aut prophetas, nec per typos aut figuras venturum in carne pater filiū docuit, ſed palā veniſſe monſtrauit, dicens: Hic eſt filius meus. Hila. Vel vt ex his quæ conſummabātur in Chriſto, cognoſceremus poſt aquæ lauacrum & de cæleſtibus portis ſanctū in nos ſpiritū inuolare, & cæleſtis nos gloriæ vnctione perfundi, & paternæ vobis adoptione filios dei fieri. Hiero. Myſteriū autem trinitatis in baptiſmate demonſtratur, dominus baptizatur, ſpiritus deſcēdit in habitu colūbæ, patris vos filios teſtimoniū perhibētis auditur. Aug. in ſer. de epi. Nec mirū ſi in dominico lauacro myſteriū nō defuit trinitatis, cùm noſtrum lauacrū trinitatis cōpleat ſacramētū, voluit enim dominus primò circa ſe exhibere quod erat, poſtea humano generi pręcepturus. Aug. de fide ad Pe. Quamuis autē pater & filius & ſpiritus ſanctus ſint vna natura, firmiſsimè tamen tene tres eſſe perſonas, patrēque ſolū eſſe qui dixit: Hic eſt filius meus dilectus. Et filium ſolū eſſe, ſuper quem illa vox patris inſonuit: & ſpiritū ſanctum ſolū eſſe, qui in ſpecie columbæ ſuper

Christum baptizatum descendit. Aug. 4. de trini. Hæc autẽ opera sunt totius trinitatis. In sua quippe substantia pater & filius & spiritus sanctus voũ suot sine vllis interuallis tẽporum vel locorum. In meis autẽ vocibus separati sunt pater & filius & spiritus sanctꝰ, nec simul dici poterunt, & io literis visibilibus sua separatim locorum spatia tenueruot, quia similitudine vtrunq; cognoscitur inseparabilẽ in seipsa trinitatem, per visibilis creaturæ speciẽ separabiliter demõstrari. ꝙ autẽ solius patris vox sit, ostẽditur ex hoc quod dicit: Hic est filius meus. Hila. in lib. de trin. Non solũ nomine cõtestatus est eum esse filiũ, sed proprietate. Multi enim nos filij dei sumus, sed non talis est hic filius. hic em̃ & proprius & verus est filius origine, oon adoptione: veritate, oon nuncupatione: natiuitate, non creatione. Aug. sup Ioã. Pater autẽ diligit filiũ, sed quomodo pater filium, non quomodo domious seruum: sed quomodo vnicum, nõ quomodo adoptatũ. Et ideo subditur: In quo mihi cõplacui. Remi. Vel si ad humanitatẽ Christi referatur, si legatur: In quo mihi complacui. Talis est sensus, in quo mihi complacui, quia istum solũ reperi sine peccato. Si verò legator, in quo mihi cõplacuit. subauditur placitũ meum constituere, vt per eum agerẽ quæ agenda sunt, id est, genus humanũ redimerẽ. Aug. de con. euã. Hæc autẽ verba, & alij duo Mar. & Lucas similiter narrant, sed de verbis vocis quæ de cælo facta est, variant locutionem, salua tamẽ sentẽtia. Quod enim Matthæus ait dictũ: Hic est filius meus dilectus, & alij duo dicũt: Tu es filius meus dilectus, ad eandẽ sententiã explicandam valet. vox enim cælestis voũ borũ dixit, sed euangelista ostẽdere voluit ad id valere quod dictũ est: Hic est filius meus, vt illis potius qui audiebãt indicaretur ꝙ ipse esset filius dei, atq; ita dictũ referre voluit: Tu es filiꝰ meus. ac si illi diceretur: Hic est filius meus. Non enim Christo indicabatur, quod sciebat, sed audiebãt qui aderanr, propter quos vox facta est. Iam verò, ꝙ alius dicit: In quo mihi complacui, alius: In te cõplacuit mihi. Si quæris quid horum illa voce sonuerit, quodlibet accipiendum intelligas eos qui oon eandem locutionem retulerunt, eandem retulisse sententiam. ꝙ enim deus in filio sibi complacuit, admooetur aliquis ex eo quod dictum est: In te complacui. quòd autem in filio pater placuerit hominibus, admonetur ex eo quod dictũ est: In te complacuit mihi, seu iotelligatur hoc dictum esse ab omnibus euangelistis tanquã diceretur: In te cõplacitom meũ cõstitui, hoc est implere quod mihi placet.

CAPVT. IIII.

TVnc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo. Cùm ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit.

Chry. super. Mat. Postquam baptizatus est dominus à Ioanne in aqua, ducitur à spiritu in desertum, vt baptizaretur igne tẽtationis. vnde dicitur: Tũc Iesus ductus est in desertũ à spiritu. Tunc, scilicet quando pater clamauit de cælo: Hic est filius meus dilectꝰ. Chrys. in ho. Quisquis ergo post baptismum maiores sustines tentatiooes, oõ turberis: etenim propter boc accepisti arma vt non vaces, sed vt prælieris. Ideo autem tentationem à te deus nõ prohibet. Primùm quidem vt discas, quoniã multò factus es fortior. deinde vt magnitudine donorum non extollaris. Tertiò vt diabolus experientia cognoscat ꝙ perfectè ab eo accessisti. Quartò vt p hoc fortior addaris. Quintò vt crediti tibi thesauri signum accipias. neq; enim diabolus superueniret tibi ad tẽtãdum, oisi te io maiori honore effectũ videret. Hila. In sanctitate eoim maximè diaboli tentamẽta grassaotur, quia victoria ei est magis optata de sanctis. Greg. in bo. Dubitari autem à quibusdam solet, à quo spiritu sit ductus Iesus in desertum? propter hoc quod subditur: Assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem. Sed verè & absque vlla quæstiooe coouenienter accipitur, vt à spiritu sancto ductus esse credatur, vt illuc eum suus spiritus duceret, quo hunc ad tentandum spiritus maligous iouenit. Augu. in 4. de trinit. Cur seipsum quoque tentandum præbuit? vt ad superandas tentationes mediator esset, nõ solùm per adiutorium, verumetiam per exemplum. Chrysost. super Matth. Est autem ductus à spiritu sancto, nõ quasi minor maioris pręcepto: non enim solùm ductus dicitur qui alicuius potestate ducitur, sed etiam ille qui alicuius rationabili exhortatione placatur: sicut scriptũ est de Andrea quòd inuenit Simooem fratrem suum, & adduxit eum ad Iesum. Hiero. super Mat. Ducitur autẽ nõ inuitus aut captus, sed voluntate pugnandi. Cbry. Ad bomioes enim diabolus vadit vt tentet eos: quoniam autẽ aduersus Christum diabolus ire non poterat, ideo contra diabolum Christus processit. vnde dicitur: Vt tentaretur à diabolo. Greg. in home. Sed sciendum nobis est, quia tribus modis tentatio agitur: suggestione, delectatione, & cõsensu. & nos cùm tentamur, pleruoque in delectatione aut in consensu labimur: quia de carnis peccato propagati in nobisipsis etiam gerimus, vnde certamina toleramus. Deus verò qui in vtero virgiois incarnatꝰ io mũdum sine peccato venerat, nihil cootradictionis in semetipso tolerabat. Teotari ergo per suggestionem potuit, sed eius mentem peccati delectatio ooo momordit, atque ideo omnis diabolica tentatio foris nõ intus fuit. Chry. io ho. Tunc autem maximè instat diabolus ad tentandum, cùm viderit solitarios: vnde etiã in principio mulierem tentauit sine viro eam inueniens, vnde & sic per hoc etiam diabolo datur occasio tentandi ꝙ ducitur in desertum. Glo. Hoc desertum est inter Hierusalem & Hiericho vbi morabãtur latrones, qui locus vocatur Dorohin, id est, sanguinis, propter effusionem sanguinis quam ibi latrones faciebãt: vnde & bomo cũ descendisset à Hierusalem in Hiericho, incidisse dicitur in latrones, gerens figuram Adæ, qui à demonibus victus est. Cõueniẽs ergo fuit, vt ibi Christus diabolũ superaret, vbi diabolus hominem sub figura superasse dictus est. Chry, super Mat. Non solùm autẽ Christus ductus est in desertũ à spiritu, sed & omnes filij dei habentes spiritum sanctum. Non enim sunt cootẽti sedere ociosi, sed spiritus sanctus vrget eos aliquod magnũ apprehendere opus, quod est ire in desertum quantum ad diabolũ: quia nõ est ibi ioiustitia, qua diabolus delectatur. Omne etiã bonũ est extra carnẽ & mundũ, quia nõ est secũdum voluntatẽ carnis & mũdi. Ad tale ergo desertũ omnes filij dei exeũt vt tẽtentur, vtputa si non proposuisti ducere vxorem, duxit te spiritus sanctus in desertũ. i. extra fines carnis & mũdi, vt tẽteris à cõcupiscentia carnis. Qũo enĩ tẽtatur libidine, qui tota die est cũ vxore? Scire autẽ debemus, ꝙ filij dei nõ tẽtaotur à diabolo nisi in desertũ exierint: filij autẽ diaboli in carne & mũdo cõstituti confringootur, & parẽt: sicut bonus homo si vxorẽ habuerit nõ fornicatur, sed sufficit ei vxor sua. Malus autẽ etiã habẽs vxorẽ fornicatur, & nõ est vxore contẽtus, & sic in omnibus inuenies. Filij ergo diaboli nõ exeũt ad diabolũ vt tẽtentur. Quid em̃ opus habet ad certamen exire qui non desiderat vincere? Qui autẽ gloriosiores sunt filij dei, extra fioes carnis exeũt contra illũ, quia victorię gloriã cõcupiscunt. Propterea & in hoc loco Cbristus exiit ad diabolum vt tẽtaretur ab eo. Chry. in ho. Vt aũt discas q̃ magnũ bonũ est ieiuniũ, & qualiter scutũ est aduersus diabolum,

& qnoniã poſt baptiſmũ non laſciuię ſed ieinnio intẽdere oportet, ipſe ieiunauit non eo indigens, ſed nos inſtruens. Chry. ſuper Mat. Et vt quadrageſimi noſtri ieiunij ponerer menſurã, quadraginta diebus & quadraginta noctib⁹ ieiunauit. vnde ſequitur: Et cũ ieiunaſſet 40. diebus & 40. noctibus. Chry. in ho. Non autẽ vltra ꝓceſsit ieiunando q̃ Moyſes & Helias, ne incredibilis videreẽ carnis aſsũptio. Greg. ĩ ho. Ipſe aũt author omniũ in quadraginta diebus nullũ omnino cibũ ſumpſit. Nos quoq; quantũ poſſumus quadrageſimę tẽpore carnẽ noſtram per abſtinẽtiã affligamus. Quadragenarius autẽ numerus cuſtoditur, quia virtus decalogi ꝑ libros quatuor ſancti euãgelij impletur. denari⁹ etenim quater duct⁹ in quadragenariũ ſurgit. Vel quia in hoc mortali corpore in quatuor elementis ſubſiſtimus, per cuius voluntatem præceptis dominicis contrahimus, quę per decalogũ ſunt accepta. Qui ergo per carnis deſideria decalogi mandata contempſimus, dignũ eſt vt eandẽ carnẽ quaterdecies affligamus. Vel ſicut in lege offerre debemus decimas rerum, ita ei offerre conteodimus docimas dierũ. A prima enim dominica quadrageſimæ vſque ad paſcbalis ſolẽnitatis gaudia, ſex hebdomadæ veniunt, quarum dies quadraginta & duo ſunt: ex quibus dũ ſex diesdominici abſtinẽtia ſubtrahũtur, remanẽt. 36. Dũ verò ꝑ 300. & 65. dies annus ducit, nos autem per 36. dies affligimur, quaſi anni noſtri decimas deo damus. Aug. in lib. 83. q. d. Vel aliter: Omnis ſapientiæ diſciplina, eſt creatorẽ creaturãq; cognoſcere. Creator eſt trinitas, pater & fili⁹ & ſpiritus ſanctus: creatura verò partim eſt inuiſibilis, ſicut anima, cui ternari⁹ numerus tribuitur. Diligere enim deum tripliciter iubemur, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mẽte: partim viſibilis, ſicut corpus cui quaternari⁹ deherur, propter calidnm & frigidum, humidum & ſiccum. Denarius ergo numerus, qui totam inſinuat diſciplinã, quater ductus, id eſt, numẽro qui corpori deberur multiplicatus (quia per corpus adminiſtratio geritur) quadrageſimum numerum cõficit, cuius partes æquales ad quinquaginta perueniunt. Vnum enim, & duo, & quatuor, & quinque, & octo, & decem, & viginti, quę ſunt partes quadrageoarij ſimul iuncta, efficiunt quinquaginta. Et ideo tempus quo ingemiſcimus & dolemus, quadragenario numero celebratur. Status autẽ beatitudinis, in quo erit gaudiũ, quinquageſimæ celebratione pręfiguratur. i. à paſcha vſq; ad Pẽtecoſten. Aug. in ſer. de quadra. Non autẽ quia Chriſtus poſt receptũ baptiſmũ cõtinnò ieiunauit, regulã obſeruationis dediſſe credendũ eſt, vt poſt Chriſti baptiſmũ continuò ieiunare neceſſe ſit. Sed quando acriori certamine cũ tentare cõfligitur, ieiunandũ eſt, vt corpus impleat de caſtigatione malitiã, & animus impetret de humiliatione victoriã. Chry. ſuper Mat. Sciebat autẽ domin⁹ cogitationẽ diaboli quia volebat eũ tẽtare. audierat ẽm quia Chriſtus natus eſt in hoc mundo angelis prædicantibus, paſtorihus referentibus, Magis quærentibus, & Ioanne oſtendeote: vnde dominus proceſsit contra eum, non quaſi deus, ſed magis quaſi deus & homo. Nam per 40. dies non eſurire, non erat hominis: aliquando autem eſurire non erat dei: vnde eſuriuit ne manifeſtè intelligatur deus, & ſic diaboli ſpem tentandi extingueret, ſuam autem victoriam impedirer. vnde ſequitur: Poſtea eſuriit. Hila. Non poſt quadraginta dies non 40. diebus eſuriit. Igitur cum dominus eſuriit, nõ inedię ſubrepſit, operatio, ſed naturæ ſuæ hominem dereliquit. Non enim à deo diabolus, ſed à carne vincendus, qna rerũ ratione indicat, poſt quadraginta dierum conſummationem, quibus poſt paſsionem in ſeculo erat cõmoraturus, eſuritionem ſe bumanæ ſalutis habiturum, quo in tempore expectatum deo patri munns hominem, quẽ aſſumpſerat, reportauit.

Et accedens tẽtator, dixit ei: Si filius dei es, dic ut lapides iſti panes fiant. Qui reſpondens dixit, ſcriptum eſt: Non in ſolo pane uiuit homo, ſed in omni uerbo quod procedit de ore dei.

Chry. ſuper Ma. Quia diabolus videns per quadraginta dies Chriſtũ ieiunantẽ deſperauerat, poſtquã eſuriẽtẽ ſenſit, iterũ cœpit ſperare. vnde ſequitur: Et accedẽs tentator. Si ergn ieiunaueris & tẽteris, ne dicas quia ꝑdidi fructum ieiunij mei. Nam & ſi non tibi profuit ieiunium tuum vt non tenteris, tamen proficiet vt à tẽtationibus nõ vincaris. Greg. in ho. Sed ſi ipſum ordinẽ tentationis inſpicimus, penſamus quanta magnitudine nos à tentatione liberemur. Antiquus ẽm hoſtis primũ hominem ex gula tentauit, cũ cibum ligni veritum ad comedẽdum ſuaſit. Ex vana gloria, cũ diceret: Eritis ſicut dij. Ex auaritia, cũ diceret: Sciẽtes bonũ & malum. Auaritia enim non ſolũ pecuniæ eſt, ſed etiam altitudinis, cũ ſupra modũ ſublimitas ambitur. Quihus autem modis primum hominem ſtrauit, eiſdẽ modis ſecundo homini tẽtator ſuccubuit. Per gulã tentat, cũ dicit: Dic vt lapides iſti panes fiant. Per vanã glnriam, cùm dicit: Si filius dei es, mitte te deorſum. Per ſublimitatis auaritiam, cùm regna mũdi oſtendit, dicens: Hæc omnia tibi dabo. Aug. ſuper Lucam. Inde autem cœpit vnde iam vicerat, ſcilicet à gula. vnde dixit ei: Si fili⁹ dei es, dic vt lapides iſti panes fiant. Quid autẽ ſibi vult talis ſermonis exorſus, niſi qnia cognouerat dei filium eſſe venturum, ſed veniſſe per infirmitatem corporis nõ putabat? aliud explorantis, aliud tẽtantis eſt: & deo ſe profiterur credere, & homini conatur illudere. Hila. Eam ergo in tentando conditionem operis propoſuit, per quam in deo ex mutatione lapidũ in panes virtutẽ poteſtatis agnoſcerer, & in bomine oblectamento cibi patientiam eſurientis illuderet. Hiero. Sed ex duobus cõtrariis teneris à diabolo. Si ad imperium eius poſſunt lapides panes fieri, ergo fruſtra tentas eum, qui tantæ potẽtię eſt: ſi autem nõ poteſt facere, fruſtra dei filium ſuſpicaris. Chry. ſuper Matt. Sicut autem diabolus omnes homines excæcabat, ſic modò inuiſibiliter à Chriſto eſt excæcatus. Poſt quadraginta enim dies eſurientem ſenſit, & per quadraginta non eſuriẽtem non intellexit, cùm ſuſpicatus eſt eum non eſſe filiũ dei: nõ cognouit, quoniam fortis athleta ad ea quæ infirma ſunt, deſcendere poteſt: infirmus autẽ ad ea quæ fortia ſunt aſcẽdere nõ poteſt. Magis ergo ex eo quòd per tot dies non eſuriit, intelligere debuit, quia deus eſt: quàm ex eo quòd poſt tot dies eſuriit, quia homo eſt. Sed dicit, Moyſes & Helias quadraginta dies ieiunauerunt, & homines erant. Sed illi ieiunantes eſuriebant & ſuſtinebant: iſte quadraginta diebus non eſuriit, ſed poſtea. Eſurire enim & non manducare patientiæ eſt humanæ, non eſurire autem diuinæ naturæ. Hieron. Propoſitum autem Chriſti erat humilitate vincere. vnde aduerſarium vicit teſtimoniis legis non poteſtate virtutis, vt hoc ipſo & hominẽ plus honoraret, & aduerſarium plus puniret: cùm hoſtis generis humani non quaſi à deo, ſed quaſi ab homine vincererur. vnde ſequitur: Qui reſpondens dixit ei: Scriptum eſt, non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore dei. Grego. in ho. Si ergo tentatus à diabolo dominus, ſacri eloquij præcepta reſpondit, & qui tentatorem ſuum mergere in abyſſum poterat, virtutem ſuę potentiæ non oſtendit: quatenus nobis præbet exemplum, vt quoties à prauis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam excitemur, potius quàm ad vindictam. Chryſoſtomus ſuper Matth.

Non autem dixit, non in ſolo pane viuo, ne videatur de ſe dui&m eſſe, ſed inedię: non in ſolo pane viuit homo, vt poſſet diabnlus dicere: Si filius dei eſt, abſcondit ſe vt noo oſtendatur, quod poteſt: ſi homo eſt, aſtutè excuſat ſe, ne oſtendatur non poſſe. Raba. Teſtimonium autem hoc de Deuteronomio ſumptum eſt. Ergo ſi quis non veſcitur verbo dei, iſte non viuit: quia ſicut corpus humanum non viuit ſine terreno cibo, ita & anima viuere nõ poteſt ſine dei verbo. Procedere autem verbum de ore dei dicitur, cùm voluntatem ſuam per ſcripturarum teſtimonia reuelat.

Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, & dicit ei: Si filius dei es, mitte te deorſum Scriptum eſt enim: Quia angelis ſuis mandabit de te, & in manibus tollẽt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Ieſus: Scriptum eſt, Non tentabis dominum deum tuum

Chryſo. ſuper Matth. Cùm ex præmiſſo Chriſti reſpõſo nihil certum dicere diabolus potuiſſet: vtrum Chriſtus deus eſſet an homo, aſſumpſit eum ad aliam tentationem, dicens apud ſe: Iſte qui ſame non vincitur: & ſi filius dei non eſt, tamen ſanctus eſt: valent enim homines ſancti ſame non vnici, ſed poſtquam omnem neceſſitatem carnis vicerunt, per vanam gloriam cadũt: ideo cœpit eum tentare in gloria vana, propter quod ſequitur: Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatẽ. Hierony. Aſſumptio iſta non ex imbecillitate domini venit, ſed de inimici ſuperbia, qui voluntatem ſaluatoris uecesſitatem putat. Raba. Sancta autem ciuitas Hieruſalem dicebatur, in qua templũ dei erat, & ſancta ſanctorũ, & cultus vnius dei ſecũdum legẽ Moyſi. Remi. In quo oſtenditur, quia diabolus fidelibus Chriſti etiã in ſanctis locis inſidiatur. Greg. in ho. Sed ecce dum dicitur deus hnmo in ſanctam ciuitatem à diabolo aſſumptus humanę aures audire expaueſcunt, iniquorũ tamẽ omnium diabolus caput eſt. Quid eſt autem mirum ſi ſe ab illo permiſit in mõtem duci, qui ſe permiſit à mẽbris illius crucifigi? Glo. Diabolus enim ſemper ad alta ducit, eleuãdo per iactantiam vt præcipitare poſsit. Et ideo ſequitur: Et ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi. Remig. Pinnaculum ſedes erat doctorum. Templũ enim non habebat culmen erectum, ſicut noſtræ domus habent, ſed & planum erat deſuper, more Paleſtinorum, & in ipſo templo tria tabulata erant. Et ſciendum quia in pauimento pinnaculũ erat, & in vnoquoque tabulato pinnaculum erat. Siue ergo ſtatuerit eum in illo pinnaculo qđ erat in pauimento, ſiue in illis quę erant in primo, ſecundo vel tertio tabulato, intelligendum eſt quòd in illo ſtatuiſſet eum, vnde aliquod præcipitium eſſe potuit. Glo. Nota verò hæc omnia corporeis ſenſibus eſſe cõpleta: quia enim prima adinuicem conſequuntur, in ſpecie hominis diabolum apparuiſſe veriſimile eſt. Chry. ſuper Mat. Sed fortè dicis quomodo in corpore conſtitutum vidẽtibus omnibus ſtatuitur ſupra templum? Sed forſitan diabolus ſic eum aſſumebat, vt ab omnibus videretur. Ipſe autem neſciente diabolo inuiſibiliter ſic agebat, vt à nemine videretur. Glo. Ideo autem duxit eum ſupra pinnaculum, cùm vellet eum de vana gloria tentare: quia in cathedra doctorum multos deceperat inani gloria, & ideo putauit iſtum poſitum in ſede magiſterij inani gloria extolli poſſe. vnde ſequitur: Et dixit: Si filiꝰ dei es, mitte te deorſum. Hierony. In omnibus enim tentationibus hoc agit diabolus, vt intelligat ſi filius dei ſit. Dicit autem: Mitte te quia vox diaboli qui ſemper homines cadere deorſum deſiderat perſuadere poteſt, præcipitare non poteſt. Chryſo. ſuper Matth. Per hanc autem propoſitionem quomodo poterat cognoſcere ſi eſt filius dei, an non? Volare enim per aerem non eſt propriè opus dei: quia nulli vtile eſt. Si ergo aliquis volauerit prouocatus, propter oſtentationem ſolam hoc facit, & eſt potius ex diabolo quàm ex deo. Si ergo homini ſapienti ſufficit eſſe quod eſt, & non eſt neceſſarium ei apparere quod non eſt: quantò magis filius dei oſtẽdere ſe neceſſarium non habet, de quo nemo poteſt tantum cognoſcere quantum eſt apud ſe? Ambr. ſuper Lucã. Sed quia Satanas trãsfigurat ſe ſicut angelus lucis, & de ſcripturis ipſis diuinis laqueum fidelibus parat, vtitur teſtimoniis ſcripturarum, non vt doceat, ſed vt fallat. vnde ſequitur: Scriptum eſt enim quia angelis ſuis mandauit de te. Hiero. Hoc in nonageſimo pſal. legimus: verum ibi nõ de Chriſto, ſed de viro ſancto prophetia eſt, malè ergo diabolus interpretatur ſcripturas. Chryſ. ſuper Mat. verè enim filius dei angelorum manibus non portatur, ſed ipſe magis angelos portat: & ſi portatur manibus angelorũ, nõ vt offendat ad lapidem pedẽ ſuũ quaſi infirmus, ſed propter honorẽ quaſi dominus. O diabole quoniã filius dei manibus portatur legiſti, & quia ſuper aſpidem & baſiliſcum calcat, nõ legiſti. Sed illud quidem exemplum profert quaſi ſuperbus, hoc autem tacet quaſi aſtutus. Chry. in home. Intuere etiam quia teſtimonia à domino illata ſunt conuenienter, à diabolo autem indecenter. non enim quod ſcriptũ eſt: Angelis ſuis, &c. ſuadet ꝓiicere ſeipſum & præcipitare. Glo. Eſt ergo ſic exponendum: Ait enim ſcriptura de quolibet bono homine, quòd angelis ſuis, id eſt, adminiſtratoribus ſpiritibus præcepit de ipſo, quòd in manibꝰ ſuis, id eſt, auxiliis ſuis tollent eum, & cuſtodient ne offendat pedem, id eſt, affectum mẽtis, ad lapidem, id eſt, ad veterem legem, ſcriptã in lapideis tabulis: vel per lapidem poteſt intelligi omnis peccati occaſio & ruinæ. Mira expoſitio verborũ pſalmi. Raba. Notandum eſt autem quòd ſaluator noſter licet permiſiſſet ſe à diabolo ſuper pinnaculũ tẽpli poni: tamen renuit ad imperium eius deſcendere, nobis exemplum donãs, vt quiſquis imperauerit viam veritatis altè nos aſcendere, obtemperemus. Si autem vult nos de altitudine veritatis & virtutum ad ima erroris & vitiorũ præcipitare, non illũ audiamus. Hiero. Falſas autem de ſcripturis diaboli ſagittas, veris ſcripturarũ frangit clypeis. vnde ſequitur: Ait illi rurſum Ieſus: ſcriptum eſt, Non tentabis dominum deum tuum. Hilarius: Diaboli enim conatus contundens, & deũ ſe proteſtatur & dominum. Chry. Non autem dixit: Non tẽtabis me dominũ deũ tuum, ſed ita: Non tentabis dominũ deũ tuũ. quod poterat dicere omnis homo dei tentatus à diabolo: quoniam & qui hominem dei tentat, deum tentat. Raba. Vel aliter: Suggerebatur ei quaſi homini, vt aliquo ſigno exploraret quãtum apud deum poſſet. Aug. contra Fauſtum. Pertinet autem ad ſanam doctrinam, quando habet homo quid faciat, non tẽtare dominum deum ſuum. Hieron. Et notandum quòd neceſſaria teſtimonia de Deuteronomio tantùm protulit, vt ſecundæ legis ſacramenta monſtraret.

Iterum aſſumpſit eum diabolus in montẽ excelſum valde, & oſtendit ei omnia regna mũdi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, ſi cadẽs adoraueris me. Tũc dicit ei Ieſus: Vade Satana, Scriptum eſt enim, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerutes. Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei.

Chryſoſtomus ſuper Matthæum. Diabolus ex ſecũdo reſponſo incertus tranſit ad tertiam tentationem. quia enim Chriſtus retia vẽtris diſruperat, retia vanæ glorię trãſiuerat: ponit ei retia auaritię propter quod dicitur: Iterũ aſſumpſit eũ diabolus in mõtem excelſum valde.

Quem scilicet diabolus circuiens omnē terram excelsiorē cęteris cognoscebat. Quantò enim excelsior fuerit mons, tantò ex eo spaciolior terra videtur. vnde sequitur: Et ostēdit omnia regna mūdi & gloriā eorum. Ostendit autē ita, nō vt ipsa regna vel ciuitates eorum, vel populos, vel argentū, vel aurū videret: sed partes terræ, in quibus vnūquodq; regnū vel ciuitas posita erat. vt puta si ascēdens super excelsum locū digito extenso dicā tibi: Ecce ibi est Roma aut Alexādria, non sic ostēdo tibi vt ipsas videas ciuitates, sed ptes terræ in quib' positæ sunt: sic & diabolus Christo singula loca poterat monstrare digito, & vniuscuiusq; regni honores & statū verbis exponere. nā ostēsum dicit etiā qđ exponit ad intelligendū. Orige. super Lucam. Vel aliter, nō est arbitrandū ꝙ regna ei mondi ostendens, Persarū verbi gratia regnū, Iudæorúmq; ostenderit, sed ostēdit ei regnū suū quomodo regnaret in mundo. i. quomodo alij regnentur à fornicatione, alij ab auaritia. Remi. Gloriā eorum appellat aurū, argentum, & lapides pretiosos, & temporalia bona. Raba. Ostēdit autē hæc diabolus domino, non ꝙ ipse visum eius amplificare potuit, aut aliquid ignotū demonstrare, vel vanitatē pōpæ mundanę quā ipse diligebat, quasi speciosam ac desiderabilē verbis ostendens in amorem Christo suggerens venire volebat. Glo. Qui non concupiscentiæ oculo intuetur sicut nos, sed sicut medici vident morbos sine læsione.

Prior literalis est, hęc moralis expositio.

Hiero. Sequitur: Et dixit illi: Hęc omnia tibi dabo. Arrogās & superbus de iactātia loquitur. nō eñ potest omnia regna dare, cū sciam' plerosq; sanctos viros à deo reges factos. Chry. super Mat. Ea quæ ꝑ iniquitatē fiūt in mundo, vt puta per furtū aut per periuria acquisitas diuitias diabolus dat. Nō ergo diabolus quibus vult diuitias dare potest, sed his qui volūt ab illo recipere. Remi. Miranda etiam est diaboli dementia, illi promittebat dare regna terrena, qui suis fidelibus dat regna cælestia. & gloriam mūdi ei qui est cælestis gloriæ dominus. Ambr. Habet autē ambitio domesticū periculum: vt enī dominetur aliis prius seruit, coruatur obsequio, vt honore dominetur: & dū vult esse sublimior, fit remissior. vnde aptè subditur: Si cadens adoraueris me. Glo. Ecce antiqua diaboli superbia. Sicut eñ in principio voluit se similē deo facere, ita nunc volebat diuinū sibi vsurpare cultum, dicens: Si cadens adoraueris me. Ergo qui adoraturus est diabolū, ante corruit. Sequitur: Tunc dixit ei Iesus: Vade Satana. Chry. super Mat. In quo finē tentandi diabolo ponit, ne progrediatur vlterius tentans. Hiero. Nō autem vt pleriq; putāt eadem Satanas & Petrus condēnantur sentētia. Petro enim dicit: Vade retro me Satana. i. sequere me, qui contrarius es meæ volūtati. huic autem dicitur: Vade Satana, & nō ei dicitur retro, vt subaudiatur, Vade in ignem æternū, qui paratus est tibi, & angelis tuis. Remi. Vel secūdum alia exēpla. Vade retro. i. reminiscere, recordare ī quāta gloria conditus fuisti, & in quātam miseriam cecidisti. Chry. super Mat. Videndum autem, quia Christus cū passus fuisset tentationis iniuriam, dicente sibi diabolo: Si filius dei es, mitte te deorsum, non est turbatus, neq; diabolum increpauit. Nunc autem, quando diabolus vsurpauit sibi dei honorem, exasperatus est, & repulit eū, dicens: Vade Satana, vt nos illius discamus exemplo, nostras quidē iniurias magnanimiter sustinere, dei autem iniurias nec vsq; ad auditum sufferre: quoniam in propriis iniuriis esse quempiam patientem laudabile est, iniurias autem dei dissimulare nimis est impiū. Hieronym. Dicens autem diabolus saluatori: Si cadens adoraueris me, econtrario audit, quòd ipse magis adorare eum debeat quasi dominum, & deum suum. Aug. contra sermo. Arrianorū. vnde sequitur: Scriptū est enim: Dominum deum tuū adorabis, & illi soli seruies. Vnus dominus deus noster est ipsa trinitas, cui soli seruitutē pietatis iure debemus. August. 10. de ciui. dei. Nomine autem seruitutis cultus deo debitus intelligitur: latriā quippe nostri vbicunque sanctarum scripturarum positum est, interpretati sunt seruitutem, sed ea seruitus quæ debetur hominibus, secundum quam præcepit apostolus seruos dominis suis subditos esse debere: Gręcè nuncupari solet dulia. Latria verò, aut semper aut tam frequenter vt penè semper ea seruitus dicitur, quæ pertinet ad colendum deum. Chrysosto. super Matth. Diabolus autē sicut irrationabiliter intelligi potest nō quasi obediens præcepto recessit, sed diuinitas Christi & spirit' sanctus quæ erat in eo, excussit inde diabolū. vnde sequitur: Tunc reliquit eum diabolus. Quod ad nostram proficit consolationē, quia non tandiu homines dei diabolus tentat quandiu vult, sed quādiu Christus permittit. Etsi enim permittit eū paulisper tētare, tamen repellit propter infirmam naturam. Augu. 9. de ciui. dei. Post tentationem verò sancti angeli spiritibus immundis metuendi quomodo ministrabāt, & per hoc magis, magísq; innotescebat dęmonibus quantus esset. vnde sequitur: Et ecce angeli accesserūt & ministrabāt ei. Chry. super Mat. Non autē dixit descendentes angeli, vt ostendat quia semper ad ministerium eius erant in terris, sed tunc præcipiente domino recesserunt ab eo, vt locus diabolo aduersus Christum daretur, ne fortè videns angelos circa eum non appropinquaret ad eum. In quibus autem rebus illi ministrabant, scire non possumus, vtrum ad sanationes infirmitatum, an ad correctiones animarum, an ad effugationem dæmonum, quę omnia per angelos facit: vnde eis facientibus ipse facere videtur. tamen manifestū est quòd non propter necessitatē impotentiæ eius ei ministrabant, sed propter honorem potestatis ipsius. Non enim dicitur quòd adiuuent eum, sed quòd ministrent. Greg. in ho. Ex his autem vnius personæ vtraq; natura ostēditur: quia & homo est quem diabolus tentat, & idem ipse deus est cui ab angelis ministrator. Chry. super Mat. Nūc breuiter perstringamus quid significent Christi tentationes. Ieiunium est abstinentia rei malæ: esuries est desiderium eius: vsus eius est panis. Qui ergo peccatum sibi cōuertit ad vsum, lapidem conuertit in panem. Respondeat ergo diabolo persuadenti, quia nō in solo vsu illius rei viuit homo, sed in obseruantia mandatorum dei. Quādo verò quis inflatus fuerit quasi sanctus, ductus est quasi super templū: & quando æstimauerit se cōsistere in sanctimonij summitate, positus est supra pinnā tēpli. Et hæc tētatio sequitur primā, quia victoria tētationis gloriationem operatur, & fit causa iactātiæ. sed vide ꝙ Christus ieiunium vltro susceperit. Super templū autē diabolus eum duxit: vt tu ad abstinentiā laudabilē spōte procedas. Extolli autem ad fastigium sanctitatis non acquiescas. fuge exaltationē cordis, & non patieris ruinam. Ascensio autem montis, est processio ad altitudinem diuitiarum, & gloriæ huius mundi, quæ de superbia cordis descēdit. Cū ergo volueris diues fieri, quod est ascendere in montem, incipis cogitare de diuitiis & honoribus acquirendis, & tunc princeps mundi gloriā regni sui tibi ostēdit. Tertio loco prouidet tibi causas, vt si volueris illa consequi, seruias ei negligens iustitiā dei. Hilarius, Victo autem à nobis calcatóque diaboli capite, angelorum ministeria & virtutum in nos cælestium officia non defutura ostenditur. Augustinus de con. euan. Lucas has tētationes non eodem ordine prosecutus est: vnde incertum est quod prius factum sit.

Vis est in verbis.

Iniuriam dei dissimulare est impiū.

Latriæ ratio.

Tropologia prædictorum.

Vtrum regna terrę priùs demonstrata sint, & postea in pinnam templi leuatus sit, an econuerso, nihil tamē ad rem, dum omnia facta esse manifestum sit. Glosa. Sed quod dicit Lucas, magis videtur secundum historiam esse. Sed Matthæus has refert tentationes secundū hoc quod in Adam factæ sunt.

Cùm autem audisset Iesus quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galilæā. Et relicta ciuitate Nazareth, uenit & habitauit in ciuitate Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Neptalin, ut adimpleretur quod dictum est per Esaiam prophetam: Terra Zabulon & terra Neptalin, uia maris trans Iordanem Galilææ gentium, populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam. Et sedētibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.

Rab. Postquam Matthæus de 40. dierum ieiunio, & de tentatione Christi, & de angelorum ministerio narrauit, continuò subiecit dicens: Cum autem audisset Iesus quia Ioannes traditus esset. Chryso: super Mat. Sine dubio à deo, quia in virum sanctum nemo potest aliquid, nisi tradiderit eum deus. Sequitur: Secessit in Galilæam. s. de Iudęa vt passionē suam opportuno tempore referuaret, deinde vt nobis fugiendi periculum daret exemplum. Chry. in ho. Non enim accusabile est non proiicere seipsum in periculum, sed incidentem non stare viriliter. Recedit etiam de Iudæa. Iudaicam inuidiam mitigans, simul quidem prophetiam complens, & magistros orbis terrarum piscari studens, qui in Galilæa morabantur. Attende etiā qualiter ad gentes abiturus à Iudæis accepit causam, etenim cùm præcursorē in vincula misissent, compellunt Iesum trāsire ad Galilæā gentiū. Glo. Vt aūt refert Lucas, Venit Nazareth vbi erat nutritus, & ibi intrauit in synagogam vbi legit, & dixit multa, propter quæ voluerunt eum præcipitare de monte, & tunc descendit Capharnaum, vnde modò ait Matthæus: Et reli. ciui. Naza. ve. & habita. Capharnaum. Hiero. Nazareth est Galilęæ vicus iuxta mōtem Thabor. Capharnaū est oppidū in Galilæa gentiū iuxta stagnū Genezareth, & ideo dicit: Maritimā. Glo. Addit etiā: in finibus Zabulon & Neptalim, vbi prima captiuitas Hebræorum fuit ab Assyriis. Vbi ergo prima legis obliuio est, ibi est prima euangelii prædicatio, vt & de loco quasi medio diffflueret ad Gētes & Iudæos. Remi. Reliquit aūt vnā. s. Nazareth, vt pdicādo & miracula faciēdo plures illuminaret, in quo facto reliquit predicatoribus exēplū, vt eo tempore & illis in locis studeant pdicare, qn multis prodesse possunt. Sequitur: Vt ad imple. quod dictū est p Esaiā pphetā. Terra Zabu. & ter. Nep. In pphetia ita habet: Primo tēpore alleuiata est terra Zabulon & terra Neptalim, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanē Galilęæ gentiū. Hiero. sup Esaiā. Dicitur aūt primo tēpore alleuiata esse ab onere peccatorū, quia in regionibus duarū tribuū primū saluator euāgeliū prædicauit: nouissimo verò tēpore aggrauata est fides eorū, plurimis Iudæorū in errore pmanentibus. Mare autē hic lacū appellat Genezareth, qui Iordane influēte efficitur, ī cui⁹ littore Capharnaū, & Tyberias, & Bethsaida, & Corrozaim sitæ sunt, in qua maximè regione Christus prædicauit. vel secundū Hebræos in Christū credētes, hæ duæ tribus Zabulō & Neptalim ab Assyriis captæ sunt, & Galilæa deserta est, quā ppheta dicit esse alleuiatam, eo quòd pctā populi sustineret, sed postea reliq tribus q habitabant trās Iordanē, & in Samaria, ductæ sunt in captiuitatē, & hoc, inquiunt, scriptura nunc dicit, q regionis eius populus primū captiuatus est: ipsa primam lucē prædicantis viderit Christi, vel secundū Nazaræos adueniente Christo, primo terra Zabulon & Neptalim est pharisæorū erroribus liberata, postea per euangeliū apostoli Pauli ingrauata est, id est, multiplicata prædicatio in terminos gentiū. Glo. Hic autem in euangelio diuersi nominatī ad idem verbum reducūtur, ita & terra Zabulon, & terra Neptalim, quæ est via maris, quæ est trans Iordanē, scilicet populus Galilęę gentiū, qui ambulabat in tenebris &c. Hiero. Nota autē quòd duæ Galilæę sunt, vna quæ dicitur Iudæorū, & alia quæ dicitur Gentiū. Diuisa est enim Galilæa à tempore Salomonis, qui dedit 20. ciuitates in Galilæā Hyram regi Tyri, quæ pars dicta est postea Galilæa Gentiū, reliqua Iudæorū. Vel legendum est: Trans Iordanē Galilæę Gentiū. Ita, inquā, vt populus qui vel sedebat vel ambulabat in tenebris, lucē viderit nequaquā paruam vt aliorū prophetarum, sed magnam, scilicet illius qui in euangelio loquitur: Ego sum lux mundi. Et qui habitant in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Inter mortem & vmbram mortis hoc interesse puto, quòd mors eorū est qui cū operibus mortis ad inferos perrexerunt. Vmbra autem mortis eorū est qui dum peccant, nondum de hac vita egressi sunt, possunt enim si voluerint agere pœnitentiam. Chry. sup Matthæū. Vel in regione vmbræ mortis sedebant Gentiles, quia colebant idola & dæmones. Iudæi autem qui legis opera faciebant, in tenebris erant, quia dei iustitia nondū erat eis manifesta. Chry. in ho. Vt autem discas, q neque lumen neque tenebras sensibiles ait, de lumine dixit: lumen magnum, quod alibi dicitur lumen verum, tenebras autem exponens nominauit vmbram mortis. Deinde monstrans q non ipsi quærentes inuenerunt, sed deus ipsis apparuit, dixit quòd lumen ortum est & effulsit: non em prius ipsi ad lumen cucurrerunt, etenim in vltimis malis homines erant ante Christi præsentiā. Neque enim ambulabāt in tenebris, sed sedebāt, quod signū erat qa nō sperabāt liberari. Sicut em nesciētes quo oporteret pgredi, ita cōprehēsi à tenebris sedebāt iam nō potētes stare. Tenebras aūt vocat hic errorē & impietatē. Raba. Allegoricè autē Ioannes est vox pcedens verbū & alii pphetæ. Postq aūt ppheta cessauit & ligatus est, accessit verbū cōplēs quòd ōdicauerat vox. i. ppheta. Et secessit in Galilæā. i. de figuris ad veritatē, vel in Galilæam. i. in ecclesiā, vbi est transmigratio de vitiis ad virtutes. Nazareth interpretatur flos, Capharnaum villa pulcherrima. Reliquit ergo florē figurarū quo fruct⁹ euāgelii significabatur, & venit in ecclesiā quæ est Christi virtutibus pulchra. Et maritima est, quia iuxta fluctus seculi posita quotidie tūditur procellis psecutionum. In finib⁹ Zabulon & Neptalim sita est. i. Iudæis cōmunis & Gentibus. Zabulon enim habitaculum fortitudinis dicitur: quia apostoli qui de Iudæa electi sunt, fortes fuerūt. Neptalī dilatatio, quia Gentiū ecclesia per orbē dilatata est. Aug. de con. euan. Ioannes aūt euāgelista, priusquā iret Iesus in Galilæam, dicit de Petro & Andrea & Nathanael, & de miraculo in Chana Galilææ, q oīa cæteri euangelistæ pretermiserūt: id cōtexētes suis narrationibus, quòd Iesus reuersus sit in Galilæā, vnde intelligit̄ fuisse interpositos aliquos dies, quibus illa de discipulis gesta sunt, q interponūtur à Ioanne. Remi. Sed illud solertiùs attendendū est, quare Ioānes dicat dominum iisse in Galilæam antequam Ioannes missus fuisset in carcerē? Nā post vinū de aqua factū, & descēsum eius in Capharnaū, & post ascēsum eius in Hierusalē, dicit̄ in euangelio Ioannis q rediit in Iudæā, & baptizabat, & nondū erat missus Ioannes in carcerē. Hic autē dicitur: quòd postquā tradit⁹ fuit Ioannes, secessit in Galilæā. & hoc quidem dicit Marcus

Allegoriæ mysterium.

Galilæa duplex.

Non autem debet hoc cõtrarium videri. Nam Ioannes primum aduẽtum domini in Galilæam descripsit, qui scilicet fuit ante incarcerationem Ioãnis. Sed & de secũdo aduentu alibi facit mentionẽ, cùm ait ꝙ Iesus reliquit Iudeã, & abiit iterũ in Galileã: & de hoc tantũ secundo aduẽtu in Galilæã, qui.s. fuit post incarcerationẽ Ioannis, alij euangelistæ dicunt. Ex eccle. histo. Ioãnẽ enim tradũt vsq; ad vltimum penè vitæ suæ tempus

Anagoge verborũ.

absq; vllius scripturæ indiciis euangeliũ prædicasse, sed cùm triũ euangeliorũ euangeliũ ad ipsum notitia peruenisset: probasse quidem veritatem dictorũ, deesse tamen vidit aliqua, & maximè quæ primo prædicationis suæ tẽpore dominus gesserat. Certũ est enim ꝙ in aliis tribus euangeliis hæc videntur sola cõtineri, quæ in eo gesta sunt anno quo Ioãnes Baptista vel inclusus est in carcerem vel punitus. Matthæus enim post tentationẽ Chrysti continuò subiecit: Audiens autẽ quia Ioannes traditus esset &c. & Marcus similiter: Lucas verò prius quam aliquid de actibus Christi referret, dicit ꝙ Herodes conclusit Ioannem in carcerem. Rogatus est ergo Ioannes apostolus, vt ea quæ prætierant priores ante traditionẽ Ioannis, saluatoris gesta cõscriberet. & ideo dicit in euan. suo: Hoc fecit initium signorum Iesus.

Exinde cœpit Iesus prædicare & dicere. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.

Qua esse debeat euangelij prædicatione.

Chry. super Mat. Ille debet Christi iustitiam prædicare, qui ventri suo contradicere potest, qui seculi istius bona contemnit, qui vanam gloriam non desideret. Et ideo dicitur: Exinde cœpit Iesus prædicare. i. ex quo tẽtatus famem vicit in deserto, auaritiam spreuit in monte, vanam gloriam repercussit in templo. vel exinde cœpit prædicare, ex quo traditus est Ioannes. Nam si prædicante Ioanne prædicare cœpisset, vilem reddidisset Ioannem, & inueniretur prędicatio Ioannis esse superflua quãtum ad istius doctrinam, sicut si in vno tẽpore sol cum Lucifero oriatur, gratiã Luciferi celat. Chrys. in ho. Ideo etiam non prædicauit, donec Ioãnes in carcerẽ mitteretur, ne ex hoc multitudo scinderetur: propter quod etiam Ioannes nullum fecit signũ, vt per miracula omnes traherentur ad Christum. Raban. In hoc etiam docet, ne quis ab inferiori persona sermonem cõtemnat, vnde Apostolus: Si cui sedenti reuelatũ fuerit, prior taceat. Chry. super Mat. Sapienter autẽ inde prędicationis suæ sumpsit initium, non vt conculcet Ioãnis doctrinam, sed vt magis confirmet, & testem cũ verum fuisse demonstret. Hiero. In quo etiam ostendit se eiusdẽ esse dei filium, cuius ille fuerat propheta. & ideo dicit: Pœnitentiam agite. Chry. super Mat. Non enim statim iustitiam prædicauit qua omnes cognoscebant, sed pœnitentiam qua omnes indigebant. Quis ergo ausus est dicere: Volo bonus esse & non possum? Pœnitẽtia enim est correctio voluntatis, & si vos mala non terreant, vt scilicet pœnitentiam agatis, saltem bona delectent. vnde sequitur: Appropinquabit enim regnũ cælorum. i. beatitudo regni cælestis, ac si dicat: Parate vos per pœnitẽtiam, quia appropinquauit tẽpus mercedis æternę. Remi. Et notandũ, quia nõ dicit appropinquauit regnũ Chananæorũ aut Iebusæorũ, sed regnũ cęlorũ. Lex enim promittebat bona tẽporalia, sed dominus regna cælestia. Chry. in ho. Considerandũ etiã quòd in hac prędicatione nihil de seipso manifestè prædicabat, quod interim cõueniẽs erat, quia nõdum de eo decẽtẽ habeãt opinionẽ. Insipiens etiam nihil graue & onerosum dixit, sicut Ioannes dixerat: Securim & arborẽ incisam, & huiusmodi: sed in principio benigna pposuit, regnum euangelizans. Hieronymus. Mysticè autẽ Ioãne tradito Christus incipit prædicare: quia desinente lege, consequenter oritur euangelium.

Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare, erant enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, & faciã vos fieri piscatores hominum: At illi continuò relictis retibus, secuti sunt eum. Et procedens inde vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrẽ eius in naui cũ Zebedæo patre eorũ reficientes retia sua, & vocauit eos. Illi autẽ statim relictis retibus & patre, secuti sunt eũ.

Mare galilęę quatuor vocabula habet.

Chry. super Matth. Antequam Christus aliquid dicat vel faciat, vocat apostolos, vt nihil illos lateat, nec verborũ Christi, nec operũ: vt postmodum fiducialiter dicere possint: Nõ possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui. Hinc est quod dicitur: Ambulãs Iesus iuxta mare Galilææ. Raba. Mare Galilęæ idem est quod stagnum Genezaret, mare Tyberiadis & lacus Salinarum, Glo. Decenter autem per piscatoria vadit loca, piscatores piscaturus. vnde sequitur: Vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius. Remigius: Vidit autem non tam corporaliter, quàm spiritualiter, ad corda eorum respiciens. Chrysostomus in homelia: In mediis autem operationibus existentes eos vocauit, monstrans quòd omnibus occupationibus sequelam suam præponere oportet. vnde sequitur: Mittentes retia in mare, quod quidem eorum officio congruebat, propter quod sequitur: Erãt enim piscatores. Augusti. in sermo. de calen. Ianuar. Nõ enim elegit reges, aut senatores, aut philosophos, aut oratores: imò elegit plebeios, pauperes, & indoctos piscatores. Augu. super Ioannem. Si enim doctus eligeretur, fortassis ideo se diceret electum, quia doctrina eius eligi meruit. Dominus autem noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit peroratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator. Chrysostomus super Matthæum. Futurę etiam dignitatis gratiam artificij opere prophetabãt. nam sicut qui retia iactat in aquam, nescit quos pisces comprehensurus est: sic & doctor quando diuini sermonis retia super populum iactat, nescit qui sunt accessuri ad deum. Sed quoscunque deus excitauerit, illi adhærent eius doctrinæ. Remigius. De his autem piscatoribus loquitur dominus per Hieremiam, dicens: Mittam in vos piscatores meos, & piscabuntur vos. vnde & hic subditur: Venite post me. Glo. Non tam pedibus quàm affectu & imitatione. Et faciam vos fieri piscatores hominum. Chrysostomus super Matthæum. Id est, doctores: vt cùm rete verbi dei comprehendatis homines de mundo tempestuoso & periculoso, vbi homines non ambulant, sed feruntur: quia diabolus cum delectatione cõpellit eos in mala, vbi homines alterutrum hominum se comedunt, sicut pisces fortiores deuorant iuniores, vt translati viuant in terra corporis Christi membra facti. Gregorius in homel. Nulla autem Petrus & Andreas Christum miracula facere viderant, nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant, & tamen vnum præceptum hoc quod possidere videbãtur obliti sunt. vnde sequitur: At illi continuò relictis reti. secu. sunt eum. In quo affectum debemus potius pensare quàm sensum. Multum enim reliquit, qui sibi nihil retinuit: multum dimisit, qui cum re possessa & concupiscentiis renuntiauit. A sequentibus ergo tanta dimissa sunt, quanta à non sequentibus concupisci potuerunt. Exteriora enim nostra domino, quantumlibet parua, sufficiunt: nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Aestimationẽ quippe precij regnum dei non habet, sed tantùm valet quã-

tam habes. Chri. super. Mat. Non aũt prædicti discipuli secuti sunt Christũ, doctoris cupiẽtes honorẽ, sed operis lucrũ. Sciebant enim ꝙ pretiosa est anima hoĩs, quàm grata est apud deũ salus ipsius, & quãta est merces. Chry. in ho. Tantę igitur promissioni crediderũt, & per sermones, quibus sunt capti crediderũt se alios posse piscari. Chry. sup Mat. Hæc igitur capiẽtes secuti sunt omnibus relictis: in quo nos docuerũt, quia nemo potest terrena possidere, & pfectè ad cælestia peruenire. Glo. In his ergo datum est exẽplum illis, qui sensum deserunt pro Christi amore. Subditur aũt exemplum eorũ, qui etiã carnales affectus pro deo postponunt, vnde dicitur: Et procedens inde, vidit alios duos. Nota quia vocat binos & binos, sicut alibi legitur, quòd misit eos binos & binos ad pdicandũ. Greg. in ho. Quatenus hic nobis tacitus innuat, quia qui charitatẽ erga alterũ non habet, pdicationis officiũ suscipere nullatenus debet. Duo enim sunt præcepta charitatis: & minꝰ quàm inter duos charitas haberi nõ potest. Chry. super Matt. Super charitatẽ etiã fraternitatis ecclesiæ rectè posuit fundamenta, vt ex radicibus charitatis exuberans quasi humor ascendat in ramis, & hoc super naturalẽ charitatẽ vt nõ solũ per gratiã, sed etiam per naturam, ipsa charitas firmior habeatur. vnde dicit: Fratres, hoc enim facit deus & in veteri testamento super Moysen & Aaron fratres, ponens ædificationis initium. Quoniã aũt abundantior est gratia noui testamẽti, quàm veteris, ideo primũ populum ędificauit super vnã fraternitatem, hũc aũt super duas. Iacobũ, inquit, Zebedęi & Ioannẽ fratrem eius in naui cũ Zebedæo patre eorũ, reficientes retia sua, quod est maximę paup tatis indicium: vetera enim reficiebant, qui noua vnde emerent, nõ habebãt. Et quod ad maiorẽ pietatem eorum ptinet, in tanta paupertate sic patri suo succurrebant, vt secũ eum baiularent in naui: nõ vt ille istos adiuuaret in opere, sed vt isti illũ cõsolarẽtur sua præsentia. Chry. in ho. Non parua autem est hic demõstratio virtutis, inopiam facilè ferre, ex iustis nutriri laboribus, colligari inuicẽ amoris virtute, patrẽ habere secum & curare. Chry. sup Mat. Aestimare autẽ primos velociores ad pdicandũ, quia retia mittebant: istos autẽ quasi pigriores, quia adhuc retia cõponebant, non sumus ausi, quia differentiã eorum cognoscere solius est Christi. Fortè verò illi propter Petrum dicti sunt mittentes retia, qui prædicauit euangelium, sed non cõposuit. Isti aũt propter Ioãnem cõponentes, qui euangelium cõposuit. Sequitur: Et vocauit eos. Erant enim habitatione ciues, dilectione concordes, artificio pares, fraternitatis coniuncti pietate. Ideo simul vocauit eos ne tot bonis coniunctos dissimilis vocatio separaret. Chry. in ho Vocando aũt nihil eis promisit sicut prioribus: obedientia enim eorũ quę prçuenerant, viam eis pręparauerãt. Sed & multa de ipso audierãt, scilicet tanꝗ familiares & consanguinitate coniuncti. Sequitur: Illi aũt relictis retibus, & patre, secuti sunt eum. Chry. super Mat. Tria enim sunt quæ relinquere debet qui venit ad Christũ, actus carnales, qui per retia piscationis signãtur: substantiã mundialẽ, quę per nauẽ: & parentes, qui per patrem. Reliquerũt ergo nauem vt fierent ecclesiasticæ nauis gubernatores. Reliquerunt retia, vt non pisces afferrent ad ciuitatẽ terrenam, sed hoĩes ad cælestẽ. Reliquerunt vnum patrem vt spirituales patres oĩm fierent. Hila. Eis igitur artem & patriã domum relinquentibus docemur Christum secuturi & secularis vitæ solicitudine, & paternæ domus consuetudine non teneri. Remi. Mysticè autẽ per mare designatur iste mundus, propter amaritudinem & fluctuationẽ: Galilæa aũt interpretatur, volubilis siue rota, & significat mundi volubilitatem. Ambulauit igitur Iesus iuxta mare, dum ad nos per incarnationem venit, quia non carnem peccati, sed similitudinẽ carnis peccati suscepit ex virgine. Per duos fratres, duo populi designantur, qui ab vno deo patre creati sunt, quos vidit quando eos misericorditer respexit. Per Petrum qui interpretatur agnoscens, & dicitur Simon, id est, obediens, designatur Iudaicus populus, qui per legem deũ agnouit, & præceptis eius obediuit. Per Andream qui interpretatur virilis siue decorus, intelligitur gentilis populus, qui post agnitionẽ dei viriliter in fide permãsit. Nos populũ vocauit, quãdo prædicatores in mũdum misit, dicens: Venite post me. i. relinquite deceptorem, & sequimini creatorẽ. De vtroq; etiã populo facti sunt hoĩm piscatores. i. prædicatores. Relictis autẽ nauibus. i. carnalibus desideriis: Et retibus. i. mundi cupiditatibus, secuti sunt Christũ. Per Iacobũ etiã intelligitur Iudaicus populus, qui per cognitionem dei diabolũ supplãtauit: Per Ioannẽ gentilis populus, qui sola gratia saluatus est. Zebedæus aũt quem relinquunt, & interpretatur fugitiuus siue habẽs, significat mundũ qui transit, & diabolũ qui de cælis lapsus est. Per Petrũ & Andreã mittentes retia in mare, designantur illi qui in prima ætate, nõ de naui corporis sui mittentes retia carnalis cõcupiscentiæ in mare huius seculi, vocantur à dño. Per Iacobũ & Ioannẽ reficientes retia, designãtur illi qui post pctã ante aduersitates veniũt ad Christũ, recuperãtes quæ perdiderũt. Raba. Duæ naues duas ecclesias figurant, eam quæ ex circuncisione, & eam quæ ex præputio vocata est. Quilibet etiã fidelis fit Simon deo obediẽdo, Petrus peccatũ suum agnoscendo, Andreas viriliter labores patiendo, Iacobus vitia supplantando. Glo. Et Ioãnes vt totũ gratiæ dei ascribat, & ideo quarta tantũ vocatio ponitur, per quos prædicatores dei à quatuor mundi partibus vocatos significat. Hila. Vel in hoc futurorũ euangelistarũ numerus figuratus. Remi. Per hoc etiã quatuor virtutes principales designantur: prudentia enim refertur ad Petrum propter diuinam cognitionẽ iustitia ad Andream propter operũ vtilitatẽ: fortitudo ad Iacobũ propter diabolũ supplantationẽ, temperãtia ad Ioannẽ propter diuinæ gratiæ effectũ. Augu. de con. euan. Sanè mouere potest quò Ioannes dicat nõ in Galilæa sed iuxta Iordanẽ Andreã secutũ esse dominũ cũ alio, cuius nomen tacetur, deinde Petrũ ab illo nomen accepisse. Cæteri aũt tres euãgelistæ de piscatione vocatos eos dicũt, satis inter se conuenienter, maximè Matthæus & Marcus: nam Lucas Andreã non nominat, qui tamen intelligitur in eadem naui fuisse. Hoc etiã videtur distare, quòd tantũ Petro à domino dictũ esse commemorat Lucas: Ex hoc iã hoĩes eris capiens, quod Matthæus & Marcus ambobus dixisse narrat, sed potuit priùs Petro dici secundum Lucã, & ambobus postea secundũ alios duos. Sed quod de Ioãne diximus, diligẽter considerandũ est, cũ & locorũ plurimũ interest & tẽporis & ipsius vocationis. Sed intelligendũ est Petrũ & Andreã non sic vidisse dominũ iuxta Iordanẽ, vt ei iam inseparabiliter inhærerent, sed tantũ cognouisse quis esset, & cũ miratos ad propria remeasse. Fortè autẽ quod prætermiserat recapitulat: quia sine vlla consequentis temporis differentia dicit: Ambulans autẽ iuxta mare. Quæri etiã potest, quò binos & binos seorsum eos vocauerit sicut narrat Mattheus & Marcus, cũ Lucas dicat Iacobum & Ioãnẽ tanquã socios Petri ad adiuuandũ vocatos fuisse, & simul subductis ad terrã nauibus Christũ secutos? vnde intelligendũ est hoc primo esse factum

Margin notes: Allegoria pulcherrima. — Moralis expositio. — Secretum panditur. — Concordia euangeliorum.

[illegible] noat, & eos ad capturā pisciū ex more remisisse [illegible] ò enim erat dictū Petro quòd pisces nunquam esset capturus, cùm post resurrectionem hoc fecerit: sed quod homines esset capturus, postea hoc factū est quod Matthæus & Marcus narrant. non enim subductis ad terrā nauibus tanquam eura redeundi secuu sunt eum, sed tanquam iubentem vt sequerentur.

Et circuibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorū, & prædicans euangelium regni, & sanans omnem lāguorem & omnem infirmitatē in populo. Et abiit opinio eius in totam Syriam & obtulerunt ei omnes malè habentes, varijs languoribus & tormentis cōprehensos, & qui dæmonia habebāt, & lunaticos & paraliticos, & curauit eos, & secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & Hierosolymis, & de Iudæa, & trans Iordanem.

Chry. super Mat. Omnis rex pugnaturus contra aduersarium cōgregat exercitum, & sic vadit ad pugnam: sic & dominus cōtra diabolum pugnaturus priùs congregauit apostolos, & sic cœpit euāgelium prædicare. vnde sequitur: Et circuibat Iesus. Remig. In quo doctorum vita instruitur. Vt enim non sint pigri, docentur per hoc quod dicitur: Circuibat Iesus. Chryso. super Mat. Quia enim illi vt debiles ad medicum venire non poterant, ipse sicut studiosus medicus grauiter circuibat ægrotantes. & dominus quidē Iesus circuibat singulas regiones. Qui autē sunt vnius regionis pastores, considerando debent circuire populi singulas passiones, vt ad remedium passionis eorum aliquod medicamentum in ecclesia proferatur. Remi. Vt autē non sint acceptores personarum docētur prædicatores per hoc quod subiungitur: Totam Galilæam. Vt autem vacui non discurrant, docentur per hoc quod subditur: Docens. Vt autē non paucis sed multis prodesse studeant, monētur per hoc quod sequitur: In synagogis. Chryſ. in ho. Synagogas Iudæorum intrat, in iisque doctrinæ suæ cælestis verba diffundit, vt quò ad plures loquētis magistri verba peruenerint, cò pluriū corda citētur, vt vel credāt prudēter, vel inexcusabiles facti, doctrinam apprimè salutarē suo magno malo reiiciant. Est enim euangeliū clarissima quedā lux, quā sub modio recondi, & nefas est, & ipse accurate prohibuit Christ⁹, hinc etiā, &c. Hinc etiā eos erudiebat, quòd nō esset deo contrarius, Iudæis, prędicans & errorū prędicator, sed cōsonans patri aduenit. Remi. Vt aūt nō errores neque fabulas, sed salutaria prædicent, docentur per hoc quod subditur: Prædicās euāgeliū regni. Distat autē inter docens & prædicans: docens enim refertur ad præsentia, prædicās ad futura: docebat enim de præsentibus mandatis prædicabat de futuris ꝓmissis. Chry. super Matt. Vel docebat iustitias naturales, quas. ſ. ratio naturalis docet, vt castitatē, humilitatē, & huiusmodi, quas per seipsos omnes bona esse intelligunt, de quibus necessaria est doctrina, non tantū propter manifestationem, quantū propter excitationē cordis. Præualētibus enim delectationibus carnalibus, scientia iustitiæ naturalis quasi in obliuionē deducta obdormit. Cū ergo cœpit doctor reprehendere carnalia mala, eius doctrina non nouam scientiam introducit, sed oblitā cōmonefacit. Prædicabat autē euāgeliū, annuntiando bona quæ anti qui manifestè nec audierant, vt beatitudinē cælestem mortuorū resurrectionē, & huiusmodi. Vel docebat, interpretando prophetas de ipso. Euangelium prædicabat, denuntiando in se bona futura. Remi. Vt autem doctores doctrinā suā virtutibus cōmendare studeāt, docētur per hoc quod subditur: Sanans omnē languorem & omnē infirmitatē in populo. Infirmitas quidem est corporū, lāguor aūt animarū. Chry. super Mat. Vel per languorē animæ aliquā passionem intelligimus, vt auaritiam, libidinē, & huiusmodi. Per infirmitatē autē infidelitatē, per quā aliquis infirmatur in fide. Vel per languores intelliguntur grauiores corporis passiones: per infirmitates autem leuiores, sicut autem passiones corporales diuinitatis virtute sanabat, sic spiritales verbo pietatis. Primò autē docet, & postea sanat propter duo. Primò, quia præmittit quod magis necessariū est. Verba enim pietatis ædificāt aīam nō miracula, deinde quia verba per miracula cōmēdantur, & nō econuerso. Chry. in ho. Cōsiderādū autē quod vbicūque legis cuiusdā introductio fit, signa facere de⁹ assueuit, pignora suæ virtutis legē tribuēs suscepturis: hominē eīm facturus mūdū creauit, & tūc illi legē in paradiso ꝓposuit: & quando Noe legem laturus erat, magna signa ostendit. Et similiter Iudæis legē laturus prodigia ostēdit, tunc legem dedit. ita & hic sublimē illam legē introducturus, miraculorū demōstratione certificat quæ dicūtur. Quoniam enim regnum quod prædicabatur non apparebat, ab apparentibus signis ipsum manifestauit. Glo. Sed quia prædicatores debēt habere bonū testimoniū ab his qui foris sunt, ne si vita despicitur, prędicatio cōtemnatur, subditur: Et abiit opinio eius in totam Syriam. Raba. Syria est omnis regio ab Eufrate vsque ad mare magnum, à Capadocia vsque ad Aegyptū, in qua est prouincia Palæstina in qua habitant Iudæi. Chrys. in ho. Intende autem moderationem euangelistæ: quia non vnumquemque nobis enarrat curatorū, sed breuibus verbis copiositatem transcurrit signorum, vnde sequitur: Et obtulerunt ei omnes malè habentes. Remi. Per quos varias vult intelligi infirmitates, sed leuiores. Cū verò dicit: Varijs languoribus & tormentis cōprehensos, illos vult intelligi de quibus subinfertur, & qui dæmonia habebant, &c. Glos. Languor diuturnus est tormentū & morbus acutus, vt dolor lateris, & huiusmodi. Qui autem dæmonia habebant, sunt qui à dæmonibus vexabantur. Remi. Lunatici enim dicti sunt à Luna, quæ dum menstruis tēpotibus crescit & decrescit, ipsi vexantur. Hiero. Dæmones enim obseruātes lunaria tempora creaturam infamare cupiebant, vt in creatorem blasphemiæ redundarent. Augu. 21. de ciui. dei: Illiciuntur tamen dæmones ad inhabitādum per creaturas, quas nō ipsi, sed deus cōdidit, delectabilibus pro sua diuersitate diuersis, nō vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusq; delectationi congruunt. Rab. Paralytici autē sunt corpore dissoluti. paralysis enim græcè, latinè dicitur dissolutio. Sequitur: Et curauit eos. Chry. super Matt. Cū in quibusdam locis dicatur: Multos curauit, hic simpliciter dicitur: Et curauit eos. signās quòd omnes curauit. Sicut & nouitius medicus intrans ciuitatem, omnes ad se venientes curat, propter suam opinionē cōmendandā. Chry. in ho. A nullo aūt eorū fidē exquisiuit, quoniam nondū virtutis suæ demonstrationē dederat, & in audiendo & afferēdo à lōgè non paruā ostenderāt fidē. Sequitur: Et secutæ sunt eum turbæ multæ. Raba. Quæ quadripartitæ sunt, alij propter cęleste magisteriū, vt discipuli: alij ob curationem infirmitatū: alij sola fama & curiositate, volentes experiri an verū esset quod dicebatur: alij per inuidiā, volētes eum in aliquo capere & accusare. Mysticè autem Syria interpretatur elata, Galilęa volubilis, vel rotata, id est, diabolus & mundus, qui & superbus est, & ad ima semper rotatur, in quo fama Christi per prędicationē innotuit. Dęmoniaci enim sunt idololatræ, lunatici instabiles, paralytici pigri & dissoluti. Glo. Turbæ autē, quę sequuntur dñm, sunt de ecclesia, quæ spiritualiter est Galilæa, transmigrans ad virtutes. Et de-

Prædicatiō mo signā- [margin note, partly illegible]

Differentia inter docentem & prædicantem [margin note, partly illegible]

Mos diuinus ostenditur.

Notula bona.

Sequaces Christi sunt duplices.

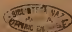

capolis decima præcepta seruans, & Hierosolyma, & Iudæa, quam visio pacis, & confesio illustrat. Et trans Iordanẽ, quia baptismo transito terrá promissionis intrat. Remi. Vel sequuntur dominũ de Galilæa .i. de volubilitate mũdi, & Decapoli quæ est regio 10. vrbium, & significat decalogi transgressores. Et de Hierosolyma, quia scilicet priùs innoxia pace detinebatur. Et de Iudæa, id est, de confesione diabolica Et de trans Iordanem, qui priùs erant in paganismo cõstituti, sed trãseuntes per aquam baptismi venerunt ad Christum.

CAPVT V.

Videns autem Iesus turbas ascendit in montem, & cũ sedisset, accesserũt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Experientia Chrysostomi.

Chry. super Mat. Oĩs artifex secũdũ professionẽ suam opportunitatẽ operis vidẽs, gaudet. Carpẽtarius enim, si viderit arborẽ bonã, concupiscit eam præcidere ad opus artificij sui. Et sacerdos cũ viderit ecclesiã plenã, gaudet animus eius, & delectatur vt doceat: Sic & dñs vidẽs magnã congregationẽ populi, excitatus est ad docendũ, vnde dicit: Videns autẽ turbas Iesus ascendit in montẽ. Aug. de cõcor. Vel hic potest videri multas turbas vitare voluisse, & ob hoc ascendisse montem, vt solis discipulis loqueretur. Chrys. in ho. Per hoc autẽ ꝙ nõ in ciuitate & foro, sed in monte & solitudine sedit, erudiuit nos nihil ad ostentationẽ facere, & à tumultibus abscedere, & maximè cùm de necessariis disputare oporteat. Remi. Hoc enim sciendũ est, ꝙ tria refugia legitur dominus habuisse, nauim, montẽ, & desertũ. ad quorũ alterũ quotiescũque à turbis opprimebatur, cõscẽdebat. Hier. Nõnulli autẽ simpliciorũ fratrũ putãt dñm ea quæ sequũtur in olíueti mõte docuisse, quod nequaquã ita est. Ex præcedẽtibus enim & sequẽtibus in Galilęa mõstratur locus, quẽ putamus esse Thabor, vel quẽlibet aliũ montẽ excelsum. Chry. super Matth. Ascẽdit antẽ in montẽ. Primò quidẽ vt impleret prophetiam Esaiæ, dicẽtis: Super montẽ ascẽde tu. deinde vt ostẽdat quoniã in altitudine spiritualiũ virtutũ consistere debet, qui docet dei iustitiam pariter & qui audit: nemo enim potest in valle stare & de mõte loqui. Si in terra stas, de terra loquere. Si autẽ de cælo loqueris, in cælo consiste. Vel ascẽdit in montẽ, vt ostẽdat quòd omnis qui vult discere mysteria veritatis, in montẽ ecclesiæ debet ascẽdere, de quo propheta: Mõs dei, mons pinguis. Hila. Vel ascẽdit in monte, quia in paternæ maiestatis celsitudine positus cælestia vitæ præcepta constituit. Aug. de ser. domini in mõte. Vel ascẽdit in montem, vt significet quia minora erant præcepta iustitiæ, quæ à deo data sunt per prophetas populo Iudæorum, quẽ timore adhuc alligari oportebat. Per filiũ autẽ suũ maiora populo, quẽ charitate iã cõuenerat liberari. Sequitur: Et cũ sedisset, accesserunt ad eũ discipuli eius. Hiero. Ideo aũt nõ stãs, sed sedẽs loquitur: quia nõ poterant eum intelligere in sua maiestate fulgentẽ. Aug. de ser. domini in monte. Vel quòd sedẽs docebat, pertinet ad dignitatẽ magistri. Accesserunt autẽ ad eum discipuli eius, vt audiẽdis verbis illius hi essent etiã corpore viciniores, qui præceptis implẽdis animo appropinquabant. Raba. Mysticè autẽ sesio dñi incarnatio eius est: quia nisi dñs incarnatus esset, humanũ gen⁹ ad eum accedere nõ potuisset. Aug. de con. euã. Mouet autem ꝙ Matthæus in mõte dicit hũc habitũ esse sermonẽ à domino sedẽte: Lucas autẽ in loco cãpestri à domino stante. Hęc igitur diuersitas facit videri alium fuisse illũ, alium istũ. Quid enim prohibet Christũ quædam alibi repetere quæ ante iã dixerat: aut iterũ facere, quæ antè iam fecerat? Quanquã etiam posit illud occurrere in aliqua excellẽtiori parte mõtis, primò cũ solis discipulis dñm fuisse, quãdo ex eis 12. elegit: deinde cum eis descẽdisse nõ de monte, sed de ipsa mõtis celsitudine in campestrẽ locũ, id est in aliquã æqualitatem quæ in latere mõtis erat, & multos capere poterat, atque ibi stetisse, donec ad eum turbæ cõgregarentur, ac postea cùm sedisset accesisse propinquius discipulos eius atque ita illis cæterísq; turbis præsentibus vnũ habuisse sermonẽ, quẽ Matthęus Lucásq; narrãt diuerso narrandi modo, sed eadẽ veritate rerũ.

Concordia euangeliorum.

Greg. 4. mora. Sublimia autẽ præcepta dño ĩ mõte dicturo pręmittitur: Et aperiẽs os suũ docebat eos, &c. qui dudũ aperuerat ora prophetarũ. Remi. Vbicũque autẽ legitur dñs aperuisse os, inspiciendum est quia magna sunt quę sequũtur. Aug. de ser. domini in mõte. Vel dicit: Aperiens os suũ vt ipsa mora cõmendet aliquanto longiorẽ futurũ esse sermonẽ. Chry. in ho. Vel hoc dicit, vt discas quoniam nunc quidem docebat os aperiens in loquẽdo: nunc autem vocẽ, quę est ab operibus emittens. Aug. in ser. dñi in monte. Si quis autẽ piè sobriéq; cõsiderauerit, inueniet in hoc sermone quantũ ad mores opportunos pertinet perfectũ vitæ Christianæ modũ. vnde sic ipse sermo cõcluditur: Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similabo eum viro sapienti. Augu. 9. de ciui. dei: Nulla aũt est causa philosophãdi nisi finis boni, quod autem beatũ facit, ipse est finis boni. Et ideo à beatitudine incipit, dicẽs: Beati pauperes spiritu. Augu. in ser. domini in mõte. Præsumptio quidẽ spiritus audaciam & superbiã significat. Vulgo etiã magnũ spiritũ supbi habere dicũtur, & rectè. Nã spũs ventus vocatur. Quis verò nesciat superbos inflatos dici quasi vẽto distẽtos? Quapropter rectè hic intelligitur: Pauperes spiritu humiles, timẽtes deũ, id est, nõ habẽtes inflantẽ spiritum. Chry. in homi. Vel spiritum hic elationẽ & animũ dicit. Quia enim sunt multi homines nolẽtes, rerũ necessitate coacti: nõ est laus. vnde illos beatificat qui se ex electione humiliant. Ideo aũt hic incidit radicitus euellens superbiã: quia hæc fuit radix & fons malitiæ vniuersæ: contra quã ponit humilitatẽ, velut quoddã stabile fundamentum: qua subiecta cũ stabilitate alia superædificantur. Hac aũt destructa, percũt quæcũq; cõgregaueris bona. Chry. super Mat. Ideo autẽ dixit manifestè: Beati humiles spiritu, vt sic humiles ostẽdat, vt semper adiutorium dei sint mendicantes. vnde in Græco dicitur: Beati mẽdici vel egeni. Sunt enim multi naturaliter humiles & nõ ex fide, qui nõ pulsant adiutorium dei, sed solũ qui secũdũ fidẽ sunt humiles. Chry. in ho. Vel quia pauperes spiritu hic dicit formidantes & trementes dei iusiones. Quomodo dñs per Esaiam cõmendat. Quid autẽ amplius ꝗ simpliciter humiles? Humilium enim hic quidẽ mediocriter est, hic autẽ superabundanter. Aug. Superbi ergo appetant regna terrarũ, sed humilium est regnũ cęlorũ. Chry. super Mat. Nam sicut cætera vitia deponũt ad inferos, maximè tamen superbia: sic & omnes virtutes inducunt in regnũ cęlorum, maximè tamen humilitas: quia proprium est, vt qui se humiliat, exaltetur. Hiero. Vel beati pauperes spiritu, qui scilicet propter spiritũ sanctum voluntariè sunt pauperes. Ambro. de offi. Inde autem incipit beatitudo iudicio diuino, vbi ærumna æstimantur humano. Glos. Pauperibus autem in præsenti conuenienter promittuntur diuitiæ cæli.

Quæ humilitas sit laudãda.

Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.

Ambro. super Lucã: Cùm simpliciter contentus fuero inops, superest vt mores meos tẽperẽ. Quid enim mihi prodest carere secularibus, nisi fuero mitis? Cõgruè

igitur ſequitur: Beati mites. Auguſt. Mites ſunt qui cedunt improbitatibus, & nō reſiſtūt in malo, ſed vincūt in bono malū. Ambr. ſuper Lucā. Mitiga ergo affectum tuū vt nō iraſcaris, aut certè iratus ne peccaueris. Præclarū eſt enim motū tēperare cōſilio, nec minoris virtutis dicitur ꝓhibere iracūdiam quàm omnino nō iraſci: cū plerunq; iſtud leuius, hoc fortius æſtimetur. Rixentur igitur immites, & dimicēt pro terrenis & temporalibus rebus. Sed beati mites, quoniā ipſi hæreditabūt terram, de qua euelli nō poſſunt. Illam, inquam, terram de qua in Pſal. dicitur: Portio mea in terra viuentiū. Significat enim quandā ſtabilitatē hęreditatis perpetuæ, vbi anima per bonū affectū tanquā loco ſuo requieſcit ſicut corpus in terra. Et inde cibo ſuo alitur, ſicut corpus ex terra: ipſa eſt requies & vita ſanctorū. Chry. ſuper Matt. Vel terra hic, ſicut quidā dicūt, quādiu eſt in hoc ſtatu, terra mortuorum eſt, quia vanitati ſubiecta eſt: cū autē liberata fuerit de corruptione, fit terra viuorū, vt mortales hæreditarēt immortalē. Alterū exponētem legi, quaſi cęlū in quo habitaturi ſunt ſancti, dicatur terra viuorū: quod quantū ad inferiorem regionem cæli eſt, quantū autē ad ſuperi⁹ cælū dicitur terra. Alij dicūt quia corpus noſtrū terra eſt, & quādiu ſubiacet morti terra eſt mortuorū. Cū autem fuerit conforme factū glorię corporis Chriſti, erit terra viuorum. Hier. Vel hæreditatē terræ mitibus dñs pollicetur. i. eius corporis quod ipſe aſſumpſit habitaculū, quia per māſuetudinem mentis noſtræ habitat Chriſtus in nobis, nos quoq; clarificati corporis eius gloria veſtiemur. Chry. in ho. Vel aliter: Chriſtus hic ſpiritualibus ſenſibilia immiſcuit: qm̄ enim æſtimatur ꝙ mitis eſt oīa ſua perdere: contrariū promittit, dicēs: quod cū ſtabilitate ſua poſsidet, qui nō eſt proteruus: qui autē aliter eſt, multoties animam & hæreditatem paternā perdit. Quia verò propheta dixerat: Manſueti hęreditabūt terrā, à conſuetis verbis cōtexit ſermonē. Glo. Mites etiam qui ſeipſos poſſederunt hæreditatē patris in futuro poſsidebunt. Plus autem eſt poſsidere terrā, q̈ habere regnum cælorum: multa enim habemus quæ ſtatim amittimus.

Discretio verborū.

Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.

Ambro. ſuper Lucā: Cū hoc feceris, vt ſcilicet ſis pauper & mitis, memēto quia peccator es, lugeto peccata tua. vnde ſequitur: Beati qui lugent. Et bene tertia benedictio eſt peccata deflētis, quia trinitas eſt, quæ peccata condonat. Hila. Lugentes enim hic dicuntur non orbitantes, aut contumelias, aut damna mœrentes, ſed peccata vetera flentes. Chry. ſuper Mat. Et qui ſua quidem peccata lugēt, beati ſunt, ſed mediocriter: beatiores autē ſunt qui aliena lugent peccata, tales cōuenit eſſe omnes doctores. Hiero. Luctus enim hic nō mortuorū ponitur communi lege naturæ, ſed peccatis & vitiis mortuorū. Sic fleuit Samuel Saulum, & Paulus eos qui poſt immunditiam pœnitentiā nō egerūt. Chry. ſuper Mat. Cū autē cōſolatio ſit lugentiū ceſſatio luctus, qui ſua peccata lugēt, cōſolabuntur indulgentiā cōſecuti. Chry. in ho. Et licet talibus ſufficiat venia frui, non terminat retributionem in pctōrū remiſsione, ſed & multarū facit participes conſolationum, & hic in futuro. Sēper enim maiores laboribus deus dat retributiones. Chry. ſuper Matt. Qui verò aliena peccata lugent, conſolabūtur: qui cū in ſeculo illo prouidētiam cognouerint dei & intellexerint quòd qui perierūt nō fuerunt dei, de cuius manu nemo rapere poteſt, de eis luctu derelicto in ſua beatitudine lętabuntur. Vel aliter: Augu. in ſer. domini in monte: Luctus eſt triſtitia de amiſsione charorū. Cōuerſi autē ad deum ea quæ in hoc mundo chara habebāt, amittunt. nō enim gaudēt his rebus quibus ante gaudebant, & donec fiat in illis amor æternorum, nonnulla mœſtitia ſauciantur. Cōſolabuntur ergo ſpiritu ſancto, qui maximè propterea paracletus nominatur. i. cōſolator, vt tēporalem amittentes æterna lętitia perfruantur. Et ideo dicit: Quoniam ipſi conſolabuntur. Glo. Vel per luctum duo genera compunctionis intelligūtur, ſcilicet pro miſeriis huius mundi, & pro deſiderio cæleſtiū. vnde filia Caleph petiuit irriguum ſuperius & inferius: huiuſmodi autē luctus nō habet niſi pauper & mitis, qui cū mundū nō diligat, ꝙ miſer eſt recognoſcit, & ideo cælū cōcupiſcit: cōuenienter ergo lugētibus promittitur conſolatio, vt qui triſtatus eſt in præſenti, gaudeat in futuro. Maior eſt autē retributio lugētis q̈ pauperis & mitis. pl⁹ enim eſt gaudere in regno, q̈ habere & poſsidere: multa enim cum dolore poſsidemus. Chry. in ho. Notandū aūt ꝙ hanc beatitudinem cū intētione quadā propoſuit, ideo non dixit: Qui triſtantur, ſed qui lugent: in quo etiam perfectionis ſapientiæ magiſteriū dedit. Si enim qui filios vel alios defunctos lugent, ſecundū illud tēpus nō deſiderant pecuniam, nec gloriam, nec conuiciis exacuuntur, neque aliqua alia paſsione capiuntur, multomagis hæc ſeruare debent, qui lugent ſua peccata.

Duo genera compunctionis.

Beati qui eſuriunt & ſitiūt iuſtitiā, quoniā ipſi ſaturabūtur.

Ambr. ſup Lucā: Poſtq̃ delicta defleui, eſurire incipio & ſitire iuſtitiā: æger enim cū in graui morbo eſt, non eſurit. vnde ſequitur: Beati qui eſuriūt & ſitiūt iuſtitiā. Hiero. Nō nobis ſufficit velle iuſtitiā, niſi iuſtitię patiamur famē, vt ſub hoc exēplo nunquā nos ſatis iuſtos, ſed ſemper eſurire iuſtitiæ opera intelligamus. Chryſ. ſuper Mat. Quoniam omne bonū quod non ex amore ipſius boni faciunt homines, ingratū eſt ante deū. Eſurit autem iuſtitiā qui ſecundū iuſtitiā dei deſiderat cōuerſari: ſitit autē iuſtitiā, qui ſcientiā eius acquirere cupit. Chryſ. in ho. Iuſtitiā autē dicit vel vniuerſalem, vel particularem auaritiæ cōtrariam. Quia enim de miſericordia dictur⁹ erat, præmōſtrat qualiter miſereri oporteat: quia non ex rapina, neque ex auaritia: vnde etiam quod eſt auaritiæ proprium. ſ. eſurire & ſitire, iuſtitiæ attribuit. Hila. Sitiētibus autem & eſurientibus iuſtam beatitudinē tribuit, ſignificans extenſam in dei doctrinam ſanctorū auiditatem, perfecta in cælo ſatietate repleri. Et hoc quod dicitur: Quoniā ipſi ſaturabuntur. Chryſ. ſuper Matt. Scilicet largitate remunerantis dei. quoniā maiora erūt præmia dei, quàm ſanctorū deſideria. Augu. Vel illo cibo ſaturabūtur in pręſenti, de quo dominus dicit: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatē patris mei, quod eſt iuſtitia: & illa aqua de qua quiſquis biberit, fiet eis fons aquæ ſaliētis in vitā æternā. Chry. in ho. Vel in hoc terrenum præmium determinat: quia enim æſtimatur auaritia abundantes facere, ipſe cōtrarium dicit, quòd iuſtitia hoc operatur. Qui enim iuſtitiam cupit, omnia cum ſtabilitate habet.

Præmia iuſtorum excedunt deſideria eorum.

Beati miſericordes, quoniā ipſi miſericordiam cōſequentur.

Glo. Iuſtitia & miſericordia ita cōiunctæ ſunt, vt altera ab altera debeat temperari: iuſtitia enim ſine miſericordia crudelitas eſt: miſericordia ſine iuſtitia diſſolutio, vnde de miſericordia poſt iuſtitiā ſubdit, dicēs: Beati miſericordes. Remig. Miſericors dicitur quaſi miſerum habens cor, quia alterius miſeriam quaſi ſuam reputat, & de malo alterius quaſi de ſuo dolet. Hiero. Miſericordia hic non ſolū in eleemoſynis intelligitur, ſed in omni peccato fratris, ſi alter alterius onera portemus. Auguſtin. Beatos autem dicit eſſe qui ſubueniunt miſeris, quoniam eis ita rependitur, vt de miſeria liberentur. vnde ſequitur: Quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Hilar. Intantum enim Deus beneuolentiæ

nostræ in oēs delectatur affectu, vt suá misericordiá sit solis misericordibus præstaturus. Chry. in ho. Videtur autē esse æqualis retributio, sed est multò maior: non enim est æqualis humana misericordia & diuina. Glo. Meritò ergo misericordibus misericordia impēditur, vt plus accipiant q̃ meruissent, & sicut plus recipit qui vltra saturitatem habet, q̃ ille, qui habet tantú ad saturitatē, sic maior est gloria misericordiæ q̃ præcedētium.

Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt.

Ambro. Qui misericordiá desert, misericordiam amittit, nisi mūdo corde misereatur. Nam si iactātiam quærit, nullus est fructus. vnde sequitur: Beati mundo corde. Glo. Cōuenienter autem sexto loco ponitur cordis mūditia, quia sexto die homo cōditus est ad imaginem dei, quæ quidē obtenebrata erat in homine per culpá, sed in mūdis corde reformatur per gratiá. Meritò autē post prædicta sequitur, quia nisi illa pręcedāt, mūdum cor in homine nō creatur. Chry. in ho. Mundus autem hic ait, vel eos qui vniuersalē virtutē possident, & nullius sibi malitiæ cōscij sunt: vel eos qui tēperantia consistūt, quæ maximè necessaria est ad vidēdú deú. secundú illud Pauli: Pacē sequamini cú omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit deum. Quia enim multi miserentur quidē, sed impudica agunt: monstrans ꝙ nō sufficit primú. s. misereri hoc de mūditia apposuit. Hiero. Mundus autē deus à mūdo corde conspicitur. Templú dei nō potest esse pollutú. Et hoc est quod dicitur: Quoniá ipsi deú videbūt. Chry. super Mat. Qui enim omnē iustitiá facit & cogitat, mēte sua deum videt, qm̃ iustitia figura est dei: de⁹ enim iustitia est. Sciēdum ergo ꝙ aliquis eripuerit se à malis & fecerit bona, secundú hoc deum videt, aut parú, aut amplius, aut interdum, aut semper secūdum possibilitatē humanam. In seculo autē illo mundi corde deú videbunt facie ad faciem, nō in speculo, nō in ænigmate sicut hic. Aug. in ser. dñi in mōte. Stulti autē sunt qui deum videre istis exterioribus oculis quærunt, cú corde videatur, sicut alibi scriptum est: In simplicitate cordis quęrite illum, hoc est enim simplex & mūdum cor. Augu. vl. de ciui. dei. Si autem tantú poterūt in corpore spirituali oculi etiam ipsi spirituales quantú possunt isti, quales núc habemus: proculdubio per eos deus videri nō poterit. August. in primo de trini. Hæc autē visio merces est fidei, cui mercedi per fidē corda mūdantur, sicut scriptú est: Mundans fide corda eorú, hoc autē probatur illa maximè sentētia: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Augu. super Genesim ad literá. Nemo autem videns deú viuit vita ista, qua moraliter viuitur in istis sensibus corporis. Sed nisi ab hac vita quisq; funditus moriatur, siue omoino exiēs de corpore, siue ita alienatus à carnalibus sensibus vt meritò nesciat, sicut ait Apostolus, vtrum in corpore an extra corpus sit, noo in illam subuehitur visionem. Glo. Maiorē autem remunerationem isti habent quàm primi: sicut qui in curia regis non solùm prandet, sed etiam faciem regis videt.

Mundo corde qui dicātur.

Visio est merces sanctorú.

Beati pacifici, quoniam filij dei uocabuntur.

Ambro. super Lucá: Cú interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne dissensiooes cōtētionésque ex affectu tuo prodeant: à te pacē incipe, vt sic pacē aliis feras. vnde sequitur: Beati pacifici. Augu. 19. de ciuit. dei: Est autē pax tranquillitas ordinis. Ordo autē est pariú dispariúmque sua loca tribuēs dispositio. Sicut autem nemo est qui gaudere noluerit, ita nemo est qui pacem habere noluerit: quandoquidē & ipsi qui bella volunt, nihil aliud q̃ ad gloriosam pacē cupiunt bellando peruenire. Hiero. Pacifici autē dicūtur beati, qui primú in corde suo, deinde & inter fratres dissidentes faciunt pacem. Quid enim prodest alios per te pacari: cùm in tua anima sint bella vitiorum? Aug. in ser. dōi in mōte: Pacifici autē in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus cōponētes & subiicientes rationi, carnalésque concupiscētias habētes edomitas fiūt regnú dei, in quo ita ordinata sunt omnia, vt quod est in bomine præcipuú & excellens, imperet cæteris reluctātibus quæ sunt in nobis bestiísque cōmunia: atque ad ipsum quod excellit ī homine. i. mēs & ratio subiiciatur peccatori, quod est ipsa veritas filius dei. Neq; enim imperare inferiorib⁹ potest: nisi superiorib⁹ subiiciat̄. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ volūtatis. Augu. in lib. retrac. Nō tamē cuiquá prouenire potest in hac vita, vt lex repugnās legi mētis omnino nō sit io membris. Sed boc nunc pacifici agūt domádo concupiscētias carnis, vt ad pacē plenissimá quádoq; veniatur. Chrys. super Matt. Pacifici aút, ad alios sunt nō solú qui inimicos in pace reconciliant, sed etiam illi qui immemores malorum diligūt pacē. Pax enim illa beata est quæ io corde posita est, nō tantú io verbis. Qui autē pacē diligunt, filij sunt pacis. Hila. Pacificorú autē beatitudo adoptionis est merces. Et ideo dicitur: Quoniam filij dei vocabuntur. Parens enim omniú deus vnus est, neque aliter transire in nūcupationē familię eius licebit, nisi fraternæ inuicem charitatis pace viuamus. Chry. in bo. Vel quia pacifici dicuntur, qui nec litigāt, nec odiunt adinuicem, sed & congregant litigātes, rectè filij dei vocantur, quia vnigeniti boc est opus, cōgregare dispersa, & pacificare cōtra se præliātia. Aug. Vel quia in pace perfectio est vbi nibil repugnat, pacifici filij dei dicuntur, qm̃ nihil resistit deo. Et vtiq; filij similitudioem patris debēt habere. Glo. Maximá ergo dignitatē habēt pacifici, sicut qui fili⁹ regis dicitur, ī domo regia summ⁹ est. Septimo aút loco beatitudo bic ponitur, quia in sabbato verę requiei dabitur vera pax sex ætatibus trásactis.

Pacis munus eximium.

Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Chrys. in ho. Posita pacificorú beatitudine, ne aliquis existimaret ꝙ semper pacē sibi quærere sit bonú, subdit: Beati qui persecutionē patiūtur propter iustitiam: hoc est propter virtutē, propter defensionē aliorú, propter pietatē. Iustitiam enim coosueuit pro omni virtute animę ponere. Aug. in ser. do. io mōte. Pace enim intrinsecus constituta ac firmata: quascunq; persecutiooes ille qui foras missus est, forinsecus cōcitauerit, aut gerit: auget gloriam quæ secundú deum est. Hiero. Signanter autē addidit propter iustitiá. Multi enim propter peccata persecutionē patiuntur, & non sunt iusti. Simulq; cōsidera ꝙ octaua veræ circúcisionis beatitudo martyrio terminetur. Chry. super Mat. Nō autē dixit: Beati qui à Gētilibus persecutionē patiūtur: ne putes illú solú beatú, qui persecutionē patitur ꝓpter idola colēda: ideo & ab hæreticis persecutiooē patiens propter veritatē nō relinquēdá, beatus est, quia propter iustitiam patitur. Sed & si quis ex potētibus, qui Christiani videntur forsitá ꝓpter sua peccata correctus à te fuerit te persecut⁹: beatus es cú Ioáne Baptista. Si enim verú est ꝙ prophetæ martyres sunt qui à suis occisi sunt. sine dubio qui propter causam dei aliquid patiatur, & si à suis patitur, mercedē martyrij habet. Et ideo oon posuit scriptura personas persequētiú, sed solá causam persecutionis: vt non aspicias quis te persequitur, sed propter quid. Hila. Si ergo ad postremú eos ī beatitudine numerat, quib⁹ omnia pro Christo pati, qui iostitia est, pronus affect⁹ est. His igitur & regnú seruatur quia in contemptu seculi sunt pauperes spiritu. vode dicit: Quooiam ipsorú est regnú cælorú. Augu. Vel octaua

Martyrē quid faciat.

beatitudo tãquã ad caput redit: quia cõsummatã perfectumq; ostēdit & probat. Itaq; in prima & octaua nominatum est regnum cælorum. Septem enim sunt quę perficiunt. nam octaua clarificat, & perfectum demonstrat, & per hos gradus perficiuntur & cæteri tanquam accipiatur rursus exordium. Ambro. super Lucam. Vel aliter: Primum regnum cælorum sanctis propositũ est in absolutione corporis, secundum post resurrectionẽ esse cum Christo. Post resurrectionẽ enim terrã tuam incipies possidere absolutus à morte, & in ipsa possessione consolationem reperies. Cõsolationem sequitur delectatio: delectationem diuina miseratio. Cui autem miseretur dominus & vocat, & sic vocatus videt vocantem. Qui autẽ deum viderit, in ius diuinæ generationis assumitur, & tũc demũ quasi dei filius cęlestis regni diuitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic replet. Chry. in ho. Ne autẽ mireris, si secundum vnam quamque beatitudinem regnũ non audis, quia cùm dicit: Cõsolabuntur, misericordiam consequẽtur, & cætera huiusmodi. Per hæc vniuersa nihil aliud q̃ regnum cęlorum occultè insinuat, vt nihil sensibile expectes. Neque enim beatus est, qui in his coronatur, quæ cũ præsenti vita discedunt. Augu. Diligenter autẽ attendendus est numerus harum sententiarũ. His enim septem gradibus cõgruit operatio spiritus sancti septiformis, quã Esaias describit: sed ille à summo, hic ab imo: quia ibi docetur filius dei ad imã descensurus, hic homo de imis ad similitudinem dei ascẽsurus. In his primus est timor, qui cõgruit hominibus humilibus, de quibus dicitur: Beati pauperes spiritu, id est, non alta sapientes, sed timẽtes. Secunda est pietas, quæ conuenit mitibus: qui enim piè quærit, honorat, nõ reprehẽdit, nõ resistit, quod est mitem fieri. Tertia est scientia, quæ conuenit lugẽtibus, qui didicerunt quibus malis nunc vincti sunt, quæ quasi bona petierunt. Quarta est fortitudo quę cõgruit esurientibus & sitientibus, quia desiderãtes gaudium de veris bonis laborant, à terrenis cupientes auerti. Quinta consilium conuenit misericordibus: quia vnicũ remedium est, de tantis malis erui, dimittere aliis & dare. Sexta est intellectus & cõuenit mundis corde, qui purgato oculo possunt videre quod oculus non vidit. Septima est sapientia quæ conuenit pacificis, in quibus nullus motus est rebellis, sed obtemperãt spiritui. Vnũ autẽ præmium quod est regnum cælorũ, variè nominatum est. In primo sicut oportebat, positũ est regnum cælorum quod est perfectæ sapientiæ initiũ, ac si diceretur: Initium sapientiæ timor domini. Mitibus hæreditas, tanq̃ testamentũ patris cum pietate quærentibus. Lugentibus consolatio, tanquam scientibus quid amiserunt, & in quibus mersi sunt. Esurientibus saturitas, tanquã refectio laborãtibus ad salutẽ. Misericordibus misericordia tanquam optimo cõsilio vtentibus, vt hoc eis exhibeatur, quod exhibent. Mundis corde, facultas videndi deum tanquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus. Pacificis dei similitudinem. Et ista quidem in hac vita possunt compleri, sicut completa esse in apostolis credimus. Nam quod post hanc vitam promittitur nullis verbis exponi potest.

Anagoge verborũ. *Consonã ea dono-rũ & beatitudinũ.*

Beati estis cũ maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerũt ante vos.

Raba. Superiores sententias generaliter dirigebat, iã incipit loqui pręsentes cõpellãs, prædicẽs eis, persecutiones quas ꝑ nomine eius passuri erãt, dicẽs: Beati estis cũ maledixerint vobis homines, & ꝑsecuti vos fuerint, & dixe. oẽ ma. aduer. vos. Aug. Quæri aũt potest quid intersit quod ait? Cũ vobis maledicẽt, & dicẽt omne malũ, cũ maledicere hoc sit malũ dicere. Sed aliter est maledictũ iactatũ cũ cõtumelia corã illo qui maledicitur, aliter cũ absentis fama lęditur. Persequi aũt est vim inferre, vel insidiis appetere. Chry. sup Mat. Si autẽ verũ est quoniã qui calicẽ aquæ porrexerit, merces eius non perit: cõsequenter qui vel vnius leuissimi verbi iniuriã fuerit passus, vacuus nõ erit à mercede. Vt autẽ blasphematus sit beatus, duo cõuenire debẽt: vt & mendaciter blasphemetur, & propter deũ: alioqnin si vnũ defuerit, non est beatitudinis merces. Et ideo dicit: Mentientes propter me. Aug. Quod propter illus additũ puto, qui volũt de persecutionibus & de fama suæ turpitudinis gloriari: & ideo dicere ad se pertinere Christũ, q̃ multa de illis dicũtur mala, cũ & verè dicantur quãdo & de errore illorũ dicuntur: & si aliquando falsa iactantur, non tamẽ propter Christũ ista patiuntur. Grego. super Ezechielẽ. Quid antẽ poterit obesse si homines vobis derogẽt, & sola vos conscientia defendat? Sed tamẽ linguas detrahentiũ sicut nostro studio nõ debemus excitare, ne ipsi pereant: ita q̃ suam malitiã excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritũ crescat. vnde & hic dicitur: Gaudete & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in celis. Glo. Gaudete mẽte quidem, & exultate corpore: quia merces vestra non tãtum magna est sicut aliorum, sed copiosa est in cælis. Aug. Nõ hic cęlos puto dici superiores partes huius visibilis mũdi. non enim merces vestra in rebus visibilibus collocanda est, sed in cælis dictum puto, in spiritalibus firmamentis, vbi habitat sempiterna iustitia. Sentiunt ergo iam istã mercedem qui gaudent spiritualibus: sed ex omni parte perficietur, cùm mortale hoc induerit immortalitatẽ. Hiero. Gaudere igitur & exultare debem' vt merces nobis in cęlestibus pręparetur, vt qui vanam sectatur gloriam implere nõ potest. Chry. super Matt. Quia quantũ aliquis lætatur de laude hominum, tantum de vituperatione tristatur: qui verò gloriã concupiscis in cęlo, opprobria non timeas in terris. Grego. super Ezezhielẽ. Aliquando tamẽ detractores debemus compescere: ne dũ de nobis mala disseminant, eorũ qui audire nos ad bona poterãt corda innocẽtium corrumpant. Glo. Non solùm autẽ pręmio, sed etiam exemplo eos ad patientiam prouocat, cũ subdit: Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. Remi. Magnam enim consolationẽ accipit homo in tribulatione positus, si recordatur passiones aliorũ, à quibus exemplum patientiæ accipit. ac si diceret: Mementote quia illius vos estis apostoli, cuius & illi fuerunt prophetæ. Chry. in ho. Simul etiam insinuat coæqualitatẽ sui honoris ad patrem, ad si dicat: Sicut illi propter patrẽ, ita & vos pro me patiemini. Cũ etiam dixit prophetas qui fuerũt ante vos, mõstrat & ipsos prophetas iam factos. Augu. Persecutionem autẽ hic generaliter posuit, & in maledictis, & in laceratione famæ.

Discretio verborũ.

Vos estis sal terræ. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.

Chry. in ho. Quia excelsa præcepta discipulis dederat vt nõ dicerent, qualiter poterimus ea seruare, eos laudibus mitigat, dicens: Vos estis sal terrę. In quo monstrat quòd necessariò hæc iniungit. non enim pro vestra vita aut pro vna gente, sed pro vniuerso mundo vos mitto: & si alios mordentes, mala audiatis, gaudete: hoc enim est opus salis, mollia mordicare: quare aliorum maledictio nihil vobis nocet, sed est testis vestræ virtutis. Hila. Est autem hic proprietas quærenda docto-

Moralis declaratio salis.

rum, quã & apostolorũ officium, & ipsius salis natura monstrabit: hoc igitur in omnẽ vsum humani generis effectũ, incorruptionẽ corporibus quibus fuerat asper sim, impartit, & ad omnẽ sensum conditi saporis aptissimum est. Apostoli autẽ sunt rerum cælestium prædicatores, & æternitatis velut salitores, meritò sal terræ nuncupati: quia per virtutem doctrinæ quasi salientes æternitati corpora seruãt. Remi. Sal etiam per aquã & ardorẽ solis & per flatũ venti in naturã alterã commutatur: sic & apostolici viri per aquã baptismi & ardorem dilectionis & flatũ spiritus sancti in spiritalem regenerationẽ cõmutati sunt. Sapientia etiã cælestis per apostolos prædicata exsiccat humores carnalium operum, aufert fœtorẽ & putredinẽ malæ cõuersationis, & vermẽ libidinosæ cogitationis, & illum de quo dicit propheta: Vermis eorũ nõ moritur. Remi. Sũt apostoli sal terræ, id est hominũ terrenorũ, qui amando terram, terra vocantur. Hiero. Vel apostoli sal terræ appellantur, quia per illos vniuersum hominũ cõditur gen*. Chry. super Matt. Doctor enim cũ fuerit omnibus prædictis virtutibus ornatus, tũc est quasi optimũ sal, & totus populus de illo cõditur, vidẽdo eũ & audiẽdo. Remi. Et sciendũ q nullũ sacrificiũ offerebatur deo in veteri testamento, nisi prius condiretur sale: quia nullus potest laudabile sacrificium deo offerre absque sapore cælestis sapientiæ. Hila. Verũ quia cõuersioni homo subiacet, ideo apostolos sal terræ nuncupatos monet in traditæ sibi potestatis virtute persistere, cũ subdit: Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? Hiero. i. si doctor errauerit, quo alio doctore emẽdabitur? Aug. Et si vos per quos cõdiendi sunt populi, metu persecutionũ tẽporalium amiseritis regna cælorum, qui erunt homines per quos vobis error auferatur? Alia litera habet: Si sal infatuatum fuerit ostendens fatuos esse iudicandos, qui tẽporalium bonorũ vel copiã sectãtes, vel inopiam metuentes amittũt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. Hila. Si autẽ doctores infatuati nil saliant, & ipsi, sensu accepti saporis amisso, viuificare non possunt corrupta, reddũtur inutiles. vnde sequitur: Ad nihilum valet vltra, nisi vt mit. foras, & concul. ab hominibus. Hiero. Exemplum de agricultura scriptũ est: Sal enim vt in condimentũ ciborũ & ad siccandas carnes necessarium est, ita alium vsum non habet. Certè legimus in scripturis vrbes quasdã ira victorũ sale seminatas, vt germẽ nullũ in ipsis oriretur. Glo. Postq̃ ergo illi qui capita sunt aliorũ defecerit, nulli vsui apti sunt: nisi ad hoc vt mittantur foras ab officio docendi. Hila. Vel etiam de ecclesiæ prõptuariis proiecti pedibus incedentium conterantur. Aug. Non autem calcatur ab hominibus, qui patitur persecutionẽ: sed qui persecutionem timẽdo, infatuatur. Calcari enim nõ potest nisi inferior: inferior autẽ nõ est, qui quãuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen in cælo fixus est.

Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrũ, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cælis est.

Chry. super Mat. Sicut doctores propter bonã cõuersationẽ sunt sal quo populus conditur, ita propter verbum doctrinæ sunt lux, qua ignorantes illuminantur. prius autẽ est bene viuere, q̃ bene docere: & ideo postquã apostolos dixerat sal, cõsequẽter vocat eos lucem, dicens: vos estis lux mundi. Vel quia sal in eo statu tenet rem, ne ad deterius mutetur: lux aũt ad melius perducit illustrãdo, propter quod apostoli dicti sunt priùs sal propter Iudæos, & propter populũ Christianum à quibus deus cognoscitur, quos seruãt in dei scientia: lux autem propter gentes, quas ad scientiæ lumen perducunt. Augu. Oportet autem hic mundũ non cælum & terram, sed homines qui sunt in mundo, intelligi, vel qui diligunt mundũ, quibus illuminandis apostoli missi sunt. Hila. Natura enim luminis est vt lucẽ, quocunque circunferatur, emittat, illatũmq; ædibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionẽ dei positus obscurus tenebatur ignorãtiæ tenebris, cui per apostolos sciẽtiæ lumẽ inuehitur, & cognitio dei elaret, & de paruis eorum corpusculis quocunque incesserint, lux tenebris ministratur. Remi. Sicut autẽ sol dirigit radios suos, ita & dominus qui est sol iustitiæ, direxit apostolos suos ad effugandas humani generis tenebras. Chry. in ho. Intellige autem quàm magna eis promittit, vt qui in regione propria cogniti non erant, ad fines orbis terrarum eorum veniret fama, nec persecutiones quas prædixerat eos potuerunt occultare, sed propter hoc magis præclari redduntur. Hiero. Ne autẽ apostoli abscondantur ob metũ, sed tota libertate se prodant, docet eos fiduciam prædicandi, cũ consequenter dicit: Non potest ciuitas abscõdi supra montem posita. Chry. in ho. Per hoc etiam eos docet esse sollicitos de propria vita, quasi in oculis omnium positos, sicut ciuitas quæ est supra montẽ posita, vel lucerna supra candelabrũ lucẽs. Chry. super Mat. Hæc ciuitas ecclesia sanctorũ est, de qua dicitur: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Ciues eius sunt omnes fideles, de quibus Apostolus: Vos estis ciues sanctorum. Hęc ergo ciuitas posita est supra montẽ Christum, de quo Daniel: Lapis abscisus sine manibus factus est mõs magnus. Augu. Vel posita est supra montẽ. i. supra magnam iustitiam, quam significat mons in quo disputat dñs. Chry. super Mat. Nõ potest ergo ciuitas abscõdi posita supra montẽ, etiam si ipsa voluerit. Mons enim qui eam portat, facit eã omnibus manifestã: sic & apostoli & sacerdotes qui fundati sunt in Christo non possunt esse absconditi, etiam si voluerint, quia Christus eos manifestat. Hila. Vel ciuitatem carnẽ quã assumpserat, nuncupat, quia in eo per naturã suscepti corporis, quædã humani generis cõgregatio cõtinetur, & nos per consortium carnis suæ sumus habitatio ciuitatis. Abscondi ergo nõ potest, quia in altitudine positus celsitudinis dei admiratione operũ suorũ offertur omnibus contẽplandus. Chry. super Matt. Quare autẽ sanctos suos Christus manifestet, & nõ sinat eos absconditos per alteram comparationẽ ostẽdit, cũ subditur: Neq; accen. lucer. & po. eam sub mo. sed supra candelabrũ. Chry. in ho. Vel per hoc quod dicit: Nõ potest ciuitas abscondi, demõstrauit suam virtutem. In hoc autẽ quod subdit: Neque accen. lucer. eos inducit ad liberam prædicationem, ac si diceret: Ego quidẽ lucernã accendi, vestri autẽ erit studij eam manere ardentẽ, nõ solùm propter vos, sed propter alios qui illuminabuntur, & propter gloriam dei. Chry. super Mat. Lucerna est verbum diuinum, de quo dictum est: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Accendentes lucernam sunt pater & filius & spiritus sanctus. Aug. Quid autem putamus dictum esse: Et ponũt eam sub modio? vt occultatio tantum lucernæ accipienda sit, tanquam si diceret: Nemo accendit lucernã & occultat eam. an etiã aliquid modius significat? vt hoc sit ponere lucernã sub modio, superiora facere corporis cõmoda, per prædicationẽ veritatis. Sub modio ergo lucernã ponit, quisquis lucẽ doctrinę bonæ cõmodis tẽporalibus obscurat & tegit. Et bene modius dicitur res corporalis, siue, ppter retributionẽ mẽsuræ, quia ea quisque recipit quæ gessit in corpore: siue

Salis mysterium.

Doctorũ laus in duobus consistit.

Tropologica expositio.

ſiue quia tẽporalia bona quæ corpore peragũtur circa dierum menſurã quã ſignificat modius iochoantur & tranſeũt: æterna verò & ſpiritualia nullo tali fine coercentur. Super candelabrũ autem lucernã ponit, qui corpus ſuum miniſterio verbi ſubiicit, vt ſuperior ſit prædicatio veritatis, & inferior ſeruitus corporis: per ipſam enim corporis ſeruitutẽ excelſior lucet doctrina, dũ per vocẽ & cæteros corporis motus bonis operibus inſiouatur diſcẽtib⁹. Chry. ſuper Mat. Vel modij ſunt homines mũdiales: quoniã ſicut modij deſuper quidẽ vacui ſuot, ſubtus autẽ pleni: ſic omnes mũdi amatores in rebus ſpiritualibus inſenſati ſuot, in terrenis autẽ ſapientes: & ideo quaſi modius verbũ dei tenet abſconditum, quãdo propter aliquã cauſam terreoam verbũ dei nõ eſt auſus palã proloqui, nec fidei veritatem. Cãdelabrum eſt eccleſia quæ baiulat verbũ vitæ, & omnis eccleſiaſticus vir. Hila. Vel ſynagogã dominus modio cõparauit, quæ ſnſceptos fructus intra ſe tantũ receptans certum modiũ diuerſæ obſeruãtiæ cõtioebat. Ambro. ſuper Lucã. Et ideo nemo fidẽ ſuam intra menſurã legis includat, ſed ad eccleſiam cõferat, in qua ſeptiformi ſpiritus relucet gratia. Beda in homi. Vel ipſe Chriſtus accendit lucernã, qui teſtã humanæ naturæ flãma ſuæ diuioitatis impleuit, quam nec credentibus abſcondere, oec modio ſupponere, hoc eſt ſub menſura legis includere, vel iotra vnius gentis termiuos noluit cohibere. Candelabrum eccleſiam dicit, cui lucernã ſuperpoſuit: quia noſtris in frootibus fidem ſuæ incarnationis affixit Hila. Vel lucerna Chriſti ponitur in cãdelabrũ, id eſt, in ligno per paſſionẽ ſuſpenſa, quæ lumen æternum eſt in eccleſia habitantibus præbitura. Et ideo dicit: Vt loceat omnibus qui in domo ſunt. Aug. Si quis enim domũ vult accipere eccleſiã, nõ eſt abſurdũ. Vel domus eſt ipſe mundus, propter id quod ſuperiùs ait: Vos eſtis lux mũdi. Hila. Tali etiam lumine monet fulgere apoſtolos, vt ex admiratione operis eorũ, deo laus partiatur. vnde ſequitur: Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt videãt opera veſtra booa. Chry. ſuper Mat. Id eſt ſic illuminate docentes, vt non veſtra tãtum audiant verba, ſed vt opera videant: vt quos illuminaueritis per verbum quaſi lux, condiatis per exemplũ quaſi ſale. Per illos autẽ doctores qui docẽt & faciũt, magnificatur deus. nam diſciplioa domini ex moribus ſamiliæ demonſtratur. Et ideo ſequitur: Et glo. pa. ve. qui in cælis eſt. Augu. Si tantummodo diceret: Vt videant opera veſtra bona, finẽ cooſtituiſſe videretur in laudibus hominum, quas quærunt hypocritæ, ſed addidit: Et glorifi. pa. veſtrum qui in cælis eſt, vt boc ipſum quòd homo per booa opera placet hominibus, nõ ibi fioem cooſtituat, ſed referat ad laudem dei: & propterea placeat hominibus, vt in illo glorificetur deus. Hila. Nõ quòd ab hominibus oporteat gloriam quærere, ſed vt diſsimulantibus oobis opus noſtrũ his ioter quos viuimus, in honorem dei eluceat.

Christus lucerna.

Nolire putare quoniam ueni ſoluere legem aut prophetas. Non ueni ſoluere, ſed adimplere. Amen quippe dico uobis, donec tranſeat cælum & terra, iota unum aut apex unus nõ præteribit à lege donec omnia fiant. Qui ergo ſoluerit unũ de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus uocabitur in regno cælorum. Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus uocabitur in regno cælorum.

Glo. Poſtquã hortatus eſt audientes vt ſe præpararent ad omoia ſuſtinenda pro iuſtitia, & non abſconderent quod accepturi erant, ſed ea beneuoleotia diſcerent, vt cæteros docerent, incipit eos informare quid doceant, tanquã ſi quærerẽt: Quid eſt hoc quod nõ vis abſcondi, ꝑ quo iubes omnia tolerari? nũquid aliquid dictuꝛus es extra ea quæ io lege ſuot ſcripta? Ideo inquit: Nolite enim putare quooiã veni ſoluere legẽ, aut prophetas. Chry. ſuper Matt. Quod propter duas cauſas dicit: Primum vt diſcipulos ſuos his verbis ad ſuum prouocaret exemplũ: vt ſicut ipſe omnẽ legẽ adimplebat, ſic & illi ſtuderent implere. Denique futorũ erat vt calũoiarẽtur eũ Iudæi, quaſi legẽ ſolueotẽ: priuſquã incurrat calũniam, calũniæ ſatisfacit. Remi. Ne autẽ putaretur ſic veniſſe, vt ſimpliciter legẽ prędicaret, ſicut prophetæ fecerãt, duo dixit: oegat ſe veniſſe ſuluere, & aſfirmat veniſſe ſe implere, & ideo addit: Non enim veni legem ſoluere, ſed adimplere. Aug. In hac autẽ ſententia duplex eſt ſenſus. Nã adimplere legẽ aut eſt addeodo aliquid quod minus habet, aut faciẽdo quod habet. Chry. in ho. Impleuit igitur Chriſtus prophetas, complendo omnia quæ per eos de ipſo fuerant dicta: legem autẽ, primò quidẽ nihil tranſgrediendo legaliũ: ſecundò, iuſtificãdo per fidẽ, quod lex per literã facere non valebat. Aug. cõtra Fauſtũ. Demũ etiam quia ſub gratia poſitis io hac mortali vita difficile erat adimplere quod in lege ſcriptũ eſt: Nõ cõcupiſces. Ille per carnis ſuæ ſacrificiũ ſacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam, etiã hinc adimplẽs legẽ, vt quod per noſtram infirmitatem minus poſſumus, per illius perfectionem curetur, cuius capitis mẽbra effecti ſumus. Puto etiam ſic eſſe accipiendũ quod dicitur: Nõ veoi legẽ ſoluere, ſed adimplere: his videlicet additamentis, quæ vel ad poſitionẽ pertinẽt antiquarũ ſententiarũ, vel ad cõuerſationẽ in eis. Aperuit enim dñs etiam iniquũ motum ad nocẽdũ fratri in homicidij genere deputari. Maluit etiam nos dñs nõ iurãtes nõ recedere à vero, q̃ verũ iurãtes appropinquare periurio. Sed cur ô Manichæi legẽ oõ accipitis & prophetas, cũ Chriſtus ad eos ſe non veniſſe ſoluere dixit, ſed adimplere? Ad hoc reſpondet Fauſtus hæretic⁹: Quis hoc teſtatur dixiſſe Ieſum? Matthæus. Quomodo ergo Ioannes nõ id teſtatur, qui fuit in monte: Matthæus hoc ſcripſit, qui poſtq̃ Ieſus deſcẽdit de monte, ſecutus eſt eum? Ad boc Auguſtinus reſpondet: Si nemo de Chriſto vera dixit, niſi qui vidit eum vel audiuit: hodie de eo vera dicit nullus. Cur ergo ex ore Ioãnis nõ potuit vera Matthæus audire de Chriſto, ſi ex lib. Ioãnis poſſumus vera loqui de eo nos tanto tẽpore pòſt nati? Hioc enim non ſolũ Matthæi, ſed etiam Lucæ ac Marci euangelium & oõ impari auctoritate receptũ eſt. Huc accedit, quia & ipſe dominus potuit narrare Matthęo quod egerat, antequã eum vocaſſet. Apertè autẽ dicite oon vos credere euangelio. oam quæ in euãgelio, nõ oiſi quod vultis, creditis, vobis potius quàm euãgelio creditis. Itẽ Fauſtus: Probemus & Matthæum hoc nõ ſcripſiſſe, ſed alium (neſcio qoem) ſuo nomine. Quid enim dicit? Cũ trãſiſſet Ieſus, vidit ſedẽtem hominẽ ad telonæum Matthæom nomine. Et quis ergo ſcribens de ſeipſo dicat: vidit hominẽ, & oon vidit me? Ad quod Auguſtinus: Ita Matthæus de ſe, tãquam de alio ſcripſit, ſicut & Ioannes fecit, dicẽs: Conuerſus Petrus vidit aliũ diſcipulũ quẽ diligebat Ieſus. Maoifeſtũ eſt enim hũc morẽ fuiſſe ſcriptorũ, cũ geſta narrarẽt. Itẽ Fauſtus: Quid quòd etiam ex ipſo ſermone, ꝙ præcepit non putare quia veniret legem ſoluere, magis intelligi datur quia ſolueret: neque enim nihil tale eo faciẽte, Iudæi ſuſpicari hoc poſſent. Ad quod Auguſtinus: Hoc quidem valde infirmũ eſt, nõ enim negamus Iudæis nõ intelligentibus videri potuiſſe Chriſtum deſtructorẽ eſſe legis & prophetarũ. Itẽ Fauſtus: Quid ꝙ etiam lex & prophetæ oec adimpletione gaudent, cũ io Deuteronomio dicatur: Hæc præcepta quę mando tibi obſeruabis, nec addas quicquam eis, nec

Literalis expoſitio.

Fauſtus inſtat opportunè.

minuas. Ad quod Augustinus: Non intelligit Faustus quid sit legē implere, cū hoc de verborū adiectione putat accipiendū. Plenitudo enim legis charitas est, quam dominus dedit mittendo fidelibus spiritum sanctum. Impletur ergo lex, vel cū fiunt quæ ibi præcepta sunt, vel cùm exhibentur quæ prophetata sunt. Itē Faustus: Quòd nouum testamētum Iesum condidisse fatemur, quid aliud à destructione fatemur veteris testamenti? Ad quod Augustinus: In veteri testamēto figuræ erant futurorum, quas in rebus per Christum præsentatis auferri oportebat, vt eo ipso lex & prophetiæ implerentur, in quibus scriptum est: daturum deum nouum testamentum. Itē Faustus: Hoc igitur dixit Christus, aut aliud significans dixit, aut quod absit mētiens dixit, aut omnino nō dixit: sed Iesum quidē mētitum fuisse nullus dicat: ac per hoc aliter dictū est, aut nec omnino dictum est: me quidē iam aduersus capituli huius necessitudinem Manichæa fides reddit hic tutum, quæ principio mihi nō cūctis quæ ex saluatoris nomine leguntur scripta, passim credere persuasit. Esse enim multa zizania quæ in contagiū boni seminis, scripturis penè omnibus noctiuag⁹ quidē seminator insparsit. Ad quod Augustinus: Manichæus docuit impiam peruersitatem, vt ex euangelio quod hæresin tuam nō impedit hoc accipias: quod autem impedit, non accipias. Nos autē docuit Apostolus piam prouisionē, vt quisquis nobis annuntiauerit præter id quod accepimus, anathema sit. Dominus autem exposuit quid sint zizania, non aliqua falsa veris scripturis immissa sicut tu interpretaris, sed homines filios maligni. Item Faustus: Cū te Iudæus interpellabat, cur legis & prophetarū præcepta nō serues quæ Christus dixit, nō se venisse soluere, sed adimplere: cogeris aut vanæ superstitioni succumbere, aut capitulū profiteri falsum, aut te Christi negare discipulū. Ad quod Augustinus: Nullas ex hoc capitulo catholici patiuntur angustias: quasi legis & prophetarū præcepta non seruent: quia charitatem dei & proximi habēt in quibus præceptis pēdet lex & ꝓphetæ. Et quæcunque ibi rebus gestis vel sacramentorum celebrationibus, vel locutionū modis figuratè prophetata sunt, in Christo & Ecclesia cōpleri cognoscūt. Vnde nec vanæ superstitioni succūbimus, nec istud euāgelij capitulū falsum esse dicimus, nec Christi discipulos nos negamus. Qui ergo dicit: Si Christus legē & prophetas non soluisset, illa sacramenta legis & prophetarum in Christianorum celebrationibus permanerent. Potest dicere: si Christus legem & prophetas non soluisset, adhuc promitteretur nascitur⁹, passur⁹, resurrecturus: cū ideo magis hoc nō soluerit, sed adimpleuerit: quia iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabāt. Sed annūtiatur, ꝙ natus sit, passus sit, resurrexit: quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur, iam personant. Patet ergo quanto errore delirant, qui putēt signis sacramentisque mutatis etiam res ipsas esse diuersas: quas ritus propheticus pronuntiauit promissas, & euangelicus demonstrat impletas. Item Faustus: Quærendum est si hoc Christus dixit, cur dixerit? vtrum ne compalpandi Iudæorum furoris causa, qui sancta sua ab eo conculcari vidētes, nec audiendum quidē eum existimabant: aut vt nos, qui eis credebamus ex gentibus, instrueret legis subire iugum. Si autem hæc non ei fuit causa dicendi, illa debet esse quam dixi, nec hoc ipsum mentitus est. Sunt enim tria genera legum: vnum Hebræorū, quod peccati ac mortis Paulus appellat: aliud gētium, quod naturale vocat, dicens: Gentes autem naturaliter quæ legis sunt, faciunt: tertium est veritatis, de qua dixit lex, spiritus vitæ, &c. Itē prophetæ alij sunt Iudæorum, de quibus notum est: alij gentium, de quibus Paulus dicit: dixit quidam proprius eorū propheta: alij veritatis, de quibus Christus dicit: Mitto ad vos sapientes & prophetas. Et quidē si obseruationes Hebraicas adimpletionis gratia protulisset, dubium nō erat, quin de Iudæorum lege & prophetis dixisset. Vbi verò sola recenset antiquiora præcepta. i. nō occides, non mœchaberis, quæ olim promulgata fuerāt per Enoch & Seth, & cæteros iustos, cui nō videtur hoc eū dixisse de veritatis lege & prophetis. Vbi verò Iudæorum quædam visus est nominasse, penitus eradicauit, præcipiēdo contraria, vt est illud: Oculū pro oculo, dentē pro dēte. Ad quod Augustinus: Manifestum est quam legē & quos prophetas Christus non venerit soluere, sed implere. Ipsa enim est lex quæ per Moysen data est, nō autē sicut Faustus opinatur, quædā dominus adimpleuit, quæ ab antiquis iustis iam dicta erant ante legē Moysi, sicut Non occides. Quædam verò soluit, quæ propria videbantur legis Hebræorum. nos enim dicimus, & hæc pro tempore bene fuisse instituta, & nunc à Christo nō soluta, sed adimpleta, vt patebit per singula. Hoc etiā nō intelligebant, qui in ea peruersitate manserūt, vt gentes cogerent iudaizare, hæretici. s. qui Nazaræi dicuntur.

Faustus abutitur verbis Christi.

Valida refutatio Manichæorū.

Refutatio dictorum Fausti.

Chry. super Mat. Quoniam verò omnia quæ ab initio mūdi vsque ad finē erant futura, mysticè erant prophetata in lege, ne videatur aliquid eorum quæ fiunt deus non antea cognouisse, propterea dicit: Non potest fieri vt transeat cælū & terra, donec omnia quæ in lege prophetata sunt rebus ipsis fuerint adimpleta. & hoc est quod dicit: Amē quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiāt. Remi. Amē Hebræus, sermo est & latinè dicitur verè, fideliter, siue fiat. Duabus antē de causis hoc sermone vtitur dominus, siue propter duritiam illorū qui tardi erāt ad credendū, siue propter credentes, vt profundius attēderent ea quæ sequūtur. Hila. Per hoc autē quod ait: Donec transeat cælum & terra, cælum quidē & terram maxima elementa non arbitramur esse absoluenda. Remi. Permanebunt enim essentialiter, sed transibunt per renouationē. Augu. Per hoc aūt quod ait: Iota vnū aut vnus apex nō trāsibit à lege, nihil potest aliud intelligi nisi vehemens expressio perfectionis, quæ per literas singulas demonstrata est, inter quas literas Iota minor est cæteris, quia vno ductu fit. Apex etiā est ipsius aliqua in summo particula. quibus verbis ostendit in lege ad effectū & minima quæq; perduci. Raba. Apertè quoque Græcū Iota & nō Ioth Hebræum posuit: quia Iota in numero decem significat, & decalogum legis enumerat, cuius quidē apex & perfectio est euangeliū. Chry. super Mat. Si autem ingenuus homo vel in vili mendacio inuētus fuerit, erubescit: & vir sapiens verbū quod dixit, non relinquit in vacuum, quomodo verba diuina sine exitu vacua poterant permanere? vnde cōcludit: Qui ergo solue. vnum de mandatis istis mini. & docue. sic homi. mini. voc. in regno cælorū. Puto autē quòd ipse dominus manifestè hoc respondit, quæ sunt minima mandata, monstrans dicendo: Si quis soluerit vnum de mandatis istis minimis. i. quæ modò dicturus sum. Chry. in ho. Nō enim pro veteribus legibus hoc dixit, sed pro his quæ ipse erat precepturus, quæ quidem minima vocat, licet magna sint. Sicut enim multoties de se humilia locut⁹ est: ita & de suis præceptis humiliter loquitur. Vel aliter. Chry. super Mat. Mandata Moysi in actu facilia sunt: Non occides, non adulterabis. Ipsa enim criminis magnitudo voluntatem faciendi repercutit, & ideo in re-

muneratione modica sunt, in peccato autẽ magna. Mãdata autẽ Christi, id est, non irascaris, non concupiscas, in actu difficilia sunt: & ideo in remuneratione magna, in peccato autẽ minima. Minima igitur dicit ista Christi mandata, non irascaris, non cõcupiscas, ergo illi qui leuia peccata committunt, minimi sunt in regno dei, id est, qui renatus fuerit, & grande peccatum non fecerit, à pœna quidem securus est, scilicet damnationis æternæ, non tamen est in gloria, scilicet quam consequuntur illi qui etiam hæc minima implent. Aug. Vel econtra illa quæ præcepta sunt in lege, dicũtur minima: quę autem Christus dicturus est, sunt maxima. Mandata autem minima, significantur per vnũ iota & vnũ apicem. Qui ergo soluerit & docuerit sic, id est secũdum quòd soluit, minimus vocabitur in regno cælorũ. Et fortasse ideo nõ erit, quia ibi nisi magni esse non possunt. Glo. Soluere autem, est nõ agere quod rectè quis intelligit, vel non intelligere quæ deprauauit, aut minuere integritatem superadditionis Christi. Chrysost. in ho. Vel cũ audieris minimum in regno cælorũ, nihil aliud suspicare quàm suppliciũ & gehennam. Regnũ enim cõsueuit dicere non solũ regni vtilitatem, sed tempus resurrectionis & aduentum Christi terribilem. Greg. in ho. Vel per regnum cælorum ecclesia intelligenda est, in qua doctor qui soluit mandatum, minimus vocatur: quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Hila. Vel minima dicis domini passionem & crucẽ, quæ si quis tanquam erubescenda nõ confitebitur, erit minimus, id est, nouissimus ac penè nullus. Cõfitẽti verò magnæ in cælo vocationis gloriam pollicetur. vnde sequitur: Qui aũt fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorũ. Hiero. Sugillat in hoc pharisæos, qui cõtemptis mandatis dei statuebant proprias traditiones: quòd non eis prosit doctrina in populo, si vel paruum quod in lege est destruant. Possumus autẽ & aliter intelligere quòd magistri eruditio, etiã si paruo peccato obnoxia sit, deducat eũ de gradu maximo: nec prosit docere iustitiã, quam minima culpa destruit beatitudóq; perfecta sit, quæ sermone docueris, opere complere, Aug. Vel aliter: Qui soluerit illa minima scilicet præcepta legis, & sic docuerit, minimus vocabitur. Qui autem fecerit illa minima, & sic docuerit, non iam magnus habendus est, sed tamen nõ tam minimus quàm ille qui soluit. vt autem sit magnus, facere debet & docere quæ Christus docet.

Mandata quæ dicuntur minima.

Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo rhaca, reus erit concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.

Hila. Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, aditum in cælum apostolis, nisi iustitiam pharisæorum anteissent denuntians non futurum, & hoc est quod dicit: Dico enim vobis. Chrys. super Mat. Iustitiam autẽ hic dicit vniuersalem virtutem, intende autem gratiæ additamentum. Discipulos enim suos adhuc rudes, magistris qui in veteri testamento erãt vult esse meliores. Scribas autem ac pharisęos non dixit iniquos, quia non dixisset eos habere iustitiam. Vide etiam quoniam hic vetus testamentum confirmat, comparationem faciens eius ad nouum. plus enim & minus eiusdẽ generis est: scribarum autem & pharisæorum iustitiæ, sunt mandata Moysi: per impletiones autem illorum mandatorum sunt mandata Christi. Hoc est ergo quod dicit: Nisi quis supra legis mandata etiam hæc mea præcepta quæ apud illos minima existimabãtur, impleuerit, nõ intrat in regnum cælorum, quoniã illa de pœna liberant, quæ scilicet transgressoribus legis debetur, nõ autem in regnum inducunt: hæc autem & de pœna liberant, & in regnum inducunt. Cùm autem sit idem soluere minima mandata & non custodire, quare suprà de soluente dicit quòd minimus vocabitur in regno dei: hic autem de non cõseruante, non introibit in regnum cælorum? Sed vide quia minimum esse in regno, idem est & non intrare in regnum. Esse autem aliquem in regno, nõ est regnare cum Christo, sed esse tantũ in populo Christi: tanquã si dicat de soluẽte, quòd inter Christianos quidem erit, tamen minimus Christianus. Qui autẽ intrat in regnum, fit particeps regni cũ Christo. Consequenter & iste qui non intrat in regnum cælorum, gloriam quidem non habebit cum Christo, erit tamen in regno cælorum. i. in numero eorũ super quos Christus cælorum rex regnat. Aug. 9. de ciuit. dei. Vel aliter: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisæorum, id est, super eos qui soluũt quod docẽt, quia de his alibi dictum est: Dicunt enim & non faciunt, ac si dicat: Nisi ita abundauerit iustitia vestra vt vos non soluatis, sed faciatis potius quod docetis, non intrabitis in regnũ cælorũ. Alio ergo modo intelligẽdum est regnum cælorũ, vbi ambo sunt, & ille scilicet qui soluit qđ docet, & ille qui facit: sed ille minim⁹, hic magnus: quod quidem regnum cælorum est ecclesia præsens. Alio autem modo regnum cælorum dicitur quo non intrat, nisi ille qui facit: & hoc est ecclesia, qualis in futuro erit. Aug. contra Faustum: Hoc autem nomen regni cælorum, quod tam crebro nominat dominus: nescio vtrũ in libris veteris testamẽti quisquam inueniat. propriè enim pertinet ad reuelationẽ noui testamenti, quod ori eius etiam nominãdum seruabatur, quem regem ad regendũ seruos suos vetus testamentũ pręfigurabat. Hic ergo finis quo præcepta referẽda sunt, occultus erat in veteri testamẽto, quãuis secundũ eum etiam tũc viuerent sancti, qui futuram eius reuelationẽ videbãt. Glo. Vel hoc quod dicit nisi abũdauerit, referẽdũ est ad intellectum pharisæorũ & scribarum, non ad cõtinentiam veteris testamenti. Aug. contra Faustũ: Penè eñ omnia quæ monuit vel præcepit dominus, vbi adiũgebat, Ego autẽ dico vobis, inueniuntur & in illis veteribus libris: sed quia non intelligebant homicidium nisi peremptionem corporis humani, aperuit dominus omnẽ iniquum motũ ad nocendum fratri in homicidij genere deputari. vnde subdit: Audistis quia dictum est antiquis, nõ occides. Chry. super Mat. Volẽs Christus ostendere, quia ipse deus qui aliquando locutus est in lege, & qui nũc mãdat in gratia, illud mandatum quod ponitur in lege ante omnia. s. probibitiua, quæ sunt cõtra proximum, & nunc ponit in principio mandatorũ suorum. Aug. 1. de ciuit. dei. Non autem quòd audiuimus, Non occides, virgultum vellere nefas ducimus secundum Manichæorum errorem, nec de irrationabilibus animalibus dictũ intelligimus, quia iustissima ordinatione creatoris, vita & mors eorum nostris vsibus subditur: vnde restat ꝙ de homine intelligamus quod dictum est: Nõ occides, non alterum ergo, nec te. neq; enim qui se occidit, aliud quàm hominem occidit, nequaquã autem contra hoc præceptum fecerunt qui authore deo bella gesserũt, ac personã gerẽtes publicę potestatis iustissimę rationis imperio sceleratos morte punierunt. & Abrahã non solùm non est culpatus crudelitatis crimine, verũ etiã laudatus est nomine pietatis, ꝙ voluit filium obediẽter occidere. Hi ergo excipiuntur quos deus occidi iubet: siue lege data, siue ad personam

Expositio literalis.

Regnum cælorum quomodo accipiatur.

Discretio verborũ.

pro tēpore, expressa iussione. non autē ipse occidit, qui ministeriū dat iubēti: sicut adminiculū gladius vtenti: nec Sāson aliter excusatur quòd seipsum cū hostibus ruina domus oppressit, nisi quòd latenter spiritus hoc iusserat, qui per illū miracula faciebat. Chry. in homel. Per hoc aūt quod dicit: Dictū est antiquis, ostēdit multum tēpus esse, ex quo mandatum hoc acceperant. Hoc ergo dicit, vt prouocet tardos auditores ad altiora prę-cepta: sicut si magister puerū pigritantē ad excellentiorem doctrinā prouocans, dicat: Multū tempus consum psisti in syllabicando. & ideo subdit: Ego autem dico vobis quoniam omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. In quo cōsidera legislatoris potestatem, nullus enim antiquorū ita locutus est, sed sic: Hęc dicit dominus, quia illi vt serui ea quæ sunt domini annuntiabāt: hic autē vt filius ea quæ sunt patris, quæ etiā sua sunt. Et illi conseruis prædicabant, hic autem suis seruis legem ponebat. Augu. 9. de ciuitate dei, Duæ quidē sunt sentētiæ philosophorum de animi passionibus: Stoicis enim non placet huiusmodi passiones cadere in sapientem: Peripatetici verò has passiones in sapientē cadere dicunt, sed moderatas rationiq; subiectas: sicut cùm ita præbetur misericordia, vt iustitia cōseruetur. In disciplina autē christiana nō tam quæritur vtrū priùs animus irascatur aut tristetur, sed vnde. Chrysost. super Matt. Qui enim sine causa irascitur, reus erit: qui verò cum causa, non erit reus. nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina cōpescuntur. Itaq; qui cū causa nō irascitur, peccat: patientia enim irrationabilis vitia seminat, negligentiam nutrit: & non solùm malos, sed etiam bonos inuitat ad malum. Hiero. In quibusdam ergo codicibus additur, sine causa: cæterum in veris definita sententia est, & ita penitus tollitur. Si enim iubemur orare pro persequentibus, omnis iræ occasio tollitur. irascēdū ergo nō est sine causa. quia ira viri iustitiā dei non operatur. Chryso. super Matth. Sed tamen iracundia quę cum causa est, non est iracundia, sed iudicium: iracundia enim propriè intelligitur cōmotio passionis: qui autem cum causa irascitur, ira illius non est ex passione, ideo iudicare dicitur non irasci. Aug. in lib. retrac. Illud etiā dicimus intuendum, quid sit irasci fratri suo. quoniā non fratri irascitur, qui peccato fratris irascit. Qui ergo fratri, nō peccato irascitur, sine causa irascitur. Augu. 14 de ciuita. dei: Irasci autem fratri vt corrigatur, nullus sanæ mētis reprehēdit: huiusmodi enim motus de amore boni & de sancta charitate venientes, vitia dicenda non sunt cùm rectam rationem sequantur. Chry. super Mat. Puto autem non de iracundia carnis loquitur Christus, sed de iracundia animæ: caro enim nō potest obedire vt non conturbetur. Quando ergo homo irascitur, & nō vult facere quod ira cōpellit: caro eius irata est, animus autem eius non est iratus. Augu. Sic ergo in hoc primo est vnū. i. ira sola: in secūdo aūt sunt duo. s. ira, & vox quæ iram signat. vnde sequitur: Qui autē dixe. fra. suo rha. reus erit conci. Nonnulli de Græco trahere voluerunt interpretationē huius vocis, putātes pānosum dici rhaca, quoniā Græcè dicitur pānus rhacos. Probabilius autē est non esse vocē significantē aliquid, sed indignātis animi motum exprimentem. Has autem voces grammatici interiectiones vocant, velut cùm dicitur à dolēte. heu. Chry. in ho. Vel rhaca est verbum contemptus & vilipēsionis. Sicut enim nos vel famulis, vel iunioribus iniungentes dicimus: Vade tu, dic illi tu: ita & qui Syrorum vtuntur lingua, rhaca dicūt pro tu. Dominus enim & quæ paruissima sunt euellit, & cū honore nobis inuicem vt iubet. Hiero. Vel rhaca Hebræum verbum est, & dicitur inanis aut vacuus, quem nos possumus vulgata iniuria, absque cerebro nuncupare. Signāter autem addidit, Qui dixerit fratri suo. Frater enim noster nullus est, nisi qui eundem nobiscum habet patrem. Chry. super Mat. Indignum autem dicere hominē vacuum, qui habet in se spiritum sanctū. Aug. In tertio autē significantur tria: ira, & vox quæ irā significat, & in voce vituperationis expressio. vnde dicitur: Qui autem dixerit fa. re. erit gehen. ignis. Aug. Gradus itaq; sunt in istis peccatis, primò vt vnusquisq; irascatur, & motū retineat corde conceptū. Iam si extorsi vocē non significantē aliquid, sed animi motū ipsa eruptione testantē, plus est quàm si ira surgens silētio premeretur. Sed adhuc plus est si etiā verbū proferatur, quod iam certā vituperationem designat. Chry. super Mat. Sicut autē nemo est vacu' qui habet spiritū sanctū: ita nemo est fatuus qui Christū cognoscit. sed si rhaca idem est quod vacuus, quantū ad sensum verbi, vnum est dicere fatue & rhaca, sed differunt quantum ad dicentis propositū: rhaca enim verbum vulgare erat apud Iudæos, quod non ex ira, neque odio, sed ex aliquo motu vano dicebant, magis fiduciæ causa, quàm iracundiæ: sed si iracundiæ causa non dicitur, quare peccatum est? quia contentionis causa dicitur, non ædificationis: si enim nec bonū verbum dicere debemus, nisi pro ædificatione, quātò magis illud quod in se naturaliter malum est? Augu. Vide etiam nunc tres re[illegible]s: iudicij, concilij, & gehēnæ ignis: in quibus quosdam [illegible] factos admonet à leuioribus ad grauiora. nam in iudicio adhuc defensionis locus datur, ad cōcilium autē pertinere videtur sententiæ prolatio, quādo inter se iudices conferūt, quo supplicio damnari oporteat: in gehenna verò ignis certa est damnatio & pœna damnati. vnde patet quantum intersit inter iustitiam pharisęorum & Christi: ibi enim occidētē reū facit iudicio, hic autē iratū facit reū iudicio, quod horum trium est leuissimum. Raba. Gehennam hic saluator inferni cruciatum nominat, quam nomen traxisse putant à valle idolis consecrata, quę est iuxta Hierusalem repleta olim cadaueribus, quā & Iosiam contaminasse in libro Regum legimus. Chrys. in ho. Hic autem primum gehennæ nomen posuit, postquam de regno cælorum suprà dixerat: ostendēs quòd illud dare, est ex suo amore: hoc autem ex nostra desidia. Multis autem hoc graue videtur, si pro solo verbo tantam patiemur pœnam: propter quod quidā dicunt hoc hyperbolicè dictū esse. Sed timeo ne verbis hic nosmetipsos decipiētes, illic opere vltimū patiamur supplicium. Non ergo æstimes hoc esse onerosum: plures enim pœnarū & peccatorū à verbis habēt prīcipiū. etenim parua verba multoties homicidiū pepererunt, & ciuitates integras euerterunt. Nec enim parum æstimes fratrem stultum vocare, auferens ei prudentiam & intellectum quo homines sumus, & ab irrationabilibus distamus. Chry. super Matt. Vel reus erit concilio, id est, vt sit vnus ex concilio eorum qui aduersus Christum fuerint, sicut Apostoli in suis canonibus interpretantur. Hila. Vel qui spiritu sancto plenum conuitio vacuitatis insinuat, fit reus concilio sanctorum: cōtumeliam spiritus sancti sanctorū iudicū animaduersione luiturus. Aug. Quisquis autem dixerit quo grauiori supplicio punitur homicidium, si gehenna ignis punitur conuitiū? cogit intelligi esse differentiā gehennarū. Chry. in ho. Vel iudicium & concilium sunt pœnæ in præsenti, gehēna autē pœna futura. Ideo autē iræ iudicium apposuit, vt ostendat quòd nō est possibile hominem totaliter esse sine passionibus, sed refrenare eas possibile est: & propterea determinatā pœnam non apposuit, ne videretur

Gradus prædictorū distinguuntur.

Gehennę quæ sit origo.

...ter irā prohibere. Consiliū autē posuit nunc pro ...o Iudęorum, ne videatur semper noua inducere. Aug. in istis autē tribus seotētiis subauditio verborum intuenda est: haber enim prima sententia oīa verba oecessaria, vt nihil subaudiatur. Qui irascitur, inquit, fratri suo sine causa secūdū quosdā. In secūda verò cū ait: Qui autē dixerit fratri suo rhaca, subauditur sine caosa. Nā io tertia vt ait: Qui autē dixerit fatue, duo subaudiuntur, fratri suo, & sine causa. & boc est vnde desenditur quòd Apostolus Galatbas vocat stultos, quos etiam fratres nominat: non enim id facit sine causa.

Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade priùs recōciliari fratri tuo, & tunc ueniens, offer munus tuum.

Aug. Si irasci non est fas fratri, aut dicere rhaca, aut fatue, multominus in aoimo tenere aliquid vt io odiū iodignatio conuertatur. & ideo subdit: Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tu' babet aliquid aduersum te. Hier. Nō dixit: Si tu habes aliquid aduersus fratrē tuū, sed si frater tuus habet aliquid aduersum te, vt durior tibi recōciliationis imponatur necessitas. Aug. Tunc enim ipse habet aduersus nos, si nos eū in aliquo lęsimus. nā nos aduersus illū habemus, si ille nos læserit, vbi non est opus pergere ad reconciliationē: non enim vēniā postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriā, sed tātū dimittas, sicut tibi à domino dimitti cupis, quod ipse commiseris. Chry. super Mat. Si autē ille te læserit, & priùs rogaueris, magnam habebis mercedē. Chry. in ho. Sed si aliquis propter amorē proximi ei recōciliari non curat, ad hoc eum inducit, vt saltem cius opus non remaneat imperfectum, & pręcipuè in loco sacro. vnde subdit: Relinque ibi munus tuū ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo. Chry. super Mat. Ecce à discordantibus accipere noo vult saerificiū. Hioc ergo perpendite quantū sit malū discordia propter quod & illud abiicitur, per quod culpa relaxatur. Vide autem misericordiam dei, quomodo hominū vrilitates amplius aspicit quàm suos bonores: plus eñ diligit concordiā fidelium quàm muneras quandiu eñ fideles bomines aliquā dissensionē babueriot, mun' eorum nō suscipitur, oratio enim non exauditur. Nemo eñ inter duos inimicos pōt esse fidelis amicus amborū: ideo & deus non vult esse amicus fidelium, quādiu inter se fueriot inimici. Et oos ergo fidē deo non seruam' si inimicos eius diligimus, & amicos eius odimus. Qualis autē præcessit offensio, talis deber sequi reconciliatio: si cogitatu offendisti, cogitatu recōciilare: si verbis offendisti, verbis reconciliare: si operibus offendisti, operibos reconciliare. Omne enim peccatum quomodo committitur, eo modo de ipso pœnitentia agitur. Hila. Reconciliata autem humaoa pace reuerti in diuioa iubet, in dei charitatem de cbaritate homioum transituros. & ideo sequitnr: Et tūc veniēs, offeres munus tuū. Aug. Si autem quod hîc dicitur accipiatur ad literam, fortasse aliquis credit ita fieri oportere si frater sit pręsens: non enim diutius differri potest cū munus tuum relinquere ante altare iubearis. Si verò absente, & quod fieri potest etiam trans mare constituto aliquid tale veniat in mentē, absurdum est credere ante altare munus relinquendum quod post terras & maria pererrata offeras deo. & ideo prorsus intro ad spiritualia refugere cogimur, vt quod dictū est, sine absurditate possit intelligi. Altare itaque spiritualiter fidem accipere possumus. Munus enim quod offerimus deo, siue doctrina, siue oratio, vel quiequid aliud, deo acceptum esse non potest, nisi fide fulciatur. Si ergo fratrem in aliquo lęsimus, pergēdū est ad recōciliationē, nū pedibus corporis, sed motibus animi, vbi te bumili affectu prosternas fratri in cōspectu eius cui mun' es oblaturus. Ita enim acsi præsens sit, poteris eū nō simulato animo lenire veniam postulando, atq; inde veniens. i. intētionem reuocans ad id quod agere cœperas, offeras muous tuum.

Concordiæ bonū notatur.

Sal verbo rū euangelij.

Esto consentiens aduersario tuo citò dum es in uia cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.

Hila. Quia nullum tempus vacuū affectu placabilitatis dominus esse permittit, citò in vitæ nostræ via recōciliari nos aduersario præcepit, ne in mortis tempus non inita pace transeamus. & ideo dicit: Esto cōsentiēs aduersario tuo citò, dū es cū eo in via, ne fortè tradat aduer. iudici. Hier. Pro eo ꝙ oos habemus in latinis codicibus consentiens, in Græcis scripiū est synocon, quod ioterpretatur beneuolus aut benigous. Aug. Sed videamus quis sit aduersarius, cui iubemur esse beneuoli: aut eñ diabolus est, aut bomo, aut earo, aut de', aut ꝑceptū eius. Sed diabolo non video qualiter iubeamur esse beneuoli aut cōsentiētes. vbi eoim beoeuolentia, ibi amicitia: nec quisquā dixerit amicitiā eum diabolo esse faciendā, neq; cōcordare cū illo expedit, cui semel renūciādo bellum iodiximus: neq; cōsentire illi deber, cui si nunquā cōsensissemus, nūquā in istas incidissemus materias. Hier. Quidā tamē dicūt à saluatore præcipi, vt simus beneuoli erga diabolū, ne faciam' eū pœnā sustinere pro oobis, quē dicuot pro nobis esse torqueodū: si ei cōseoserimus vitia suggerenti. quidā cautius disputāt, in baptismate singulos pactū inire cū diabolo ei abrenuociādo. Si ergo seruauerimus pactū, beneuoli & cōsentiētes sumus aduersario, & nequaquā in carcerē recludēdi. Aug. Nō aūt video quomodo accipiā ab hoīe nos iudici tradi, vbi Christū iudicē intelligo, ante cuius tribunal oēs exhiberi oporter. Quō ergo iudici traditurus est, qui ante iudicē pariter exbibetur? & etiā si occidēdo quis nocuerit homini, oō erit iā tēpus quo cōcordet cū eo in via. i. in hac vita, nō tamē ideo oon sanabitur pœnitēdo. Carni verò multò minus video quō cōsentiētes esse iubeamur, magis eñ pctōres ei cōsentiūt: qui verò eā seruituti subiiciūt, nō ei consentiūt, sed eā sibi cōsentire cogūt. Hier. Quomodo etiā caro mittēda erit in carcerē si aīæ noo cōsenserit, cū & aīa & caro pariter recludendæ sint, nec quicquā possit caro facere nisi quod aoimus iperauerit? Aug. Fortassis ergo iubemur ideo cōsentire, quia peccādo recessim', vt aduersari' noster dicere possit, dū oobis resistit: Deus eñ supbis resistit. Quisquis ergo in hac vita nō fuerit recōciliatus deo p mortē filij eius, tradet ab illo iudici. i. filio cui pater iudiciū dedit. Quō autē pōt rectè dici hō esse ī via cū deo, nisi quia de' vbiq; est? aut si oō placet dici īpios esse cū deo qui vbiq; ꝑsto est, sicut nō dicimus cæcos esse cū luce q̄ eos circunfudit. Vnū reliquū est vt hic aduersariū præceptū dei iotelligamus, quod aduersatur peccare volentibus, & datum est nobis ad hāc vitā vt sit nobiscū in via, cui oportet nos conseotire citò legēdo, præaudiendo, deferēdo ei culmē authoritatis. vt quod aliquis intelligit, oō oderit propter hoc quòd aduersatur peccatis suis, sed magis diligat propter correctionem. Quòd verò obscurū est, oret vt intelligat. Hier. Sed ex pręcedētibus manifestus est sensus, quòd dominus oos ad concordiā proximi cohortatur. nā suprà dictū est: Vade recon. fra. tuo. Chry. super Mat. Festinat enim dominus vt ad amicitiam festinemus inimicorum nostrorum quandiu viuimus in hac vita, sciens quàm periculosum est si vo' ex inimicis, pace oon facta

Præceptū dei est aduersarius noster.

mortuus fuerit. Si enim inimicantes per mortē iueritis, ante iudicē tradet Christo, cōuincens te reū iudicio eius. Tradet autē te iudici, etiā si te priùs rogauerit: qui enim rogat priùs inimicum, reum facit eum ante deū. Hila. Vel aduersarius tradet vos iudici, quia manens in eū simultatis vestræ ira vos arguit. Aug. Iudicē intelligo Christū: pater enim omne iudiciū dedit filio. Ministrū autē intelligo angelū. Et angeli, inquit, ministrabant ei, & cū angelis suis venturū credimus ad iudicandū. vnde sequit: Et iudex tradat te ministro. Chry. Vel ministro. i. angelo pœnarum crudeli, & ille mittet te in carcerē gehennę. vnde sequitur: Et in carcerē mittaris. Aug. Carcerem aūt intelligo pœnas videlicet tenebrarū. & ne quis istū carcerem contēneret, sequitur: Amē dico tibi, non exies inde donec reddas nouissimū quadrantē. Hiero. Quadrās genus nummi est quod habet duo minuta. hoc est ergo: Nō egredieris de carcere, donec etiam minuta peccata persoluas. August. Aut enim pro eo positū est, quòd nihil relinquitur impunitū, sicut cū volumus exprimere aliquid ita exactū, vt nihil relinquatur, dicimus vsque ad fęcem. Vel significantur sub noīe quadrantis nouissimi terrena peccata. Quarta enim pars elementorū huius mūdi & ea nouissima terra inuenitur. In hoc autē quod dictū est: Soluas, significat pœna æterna, sicut positū est Donec, vbi dictū est, Sede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos sub pedibus tuis. Nō enim cùm fuerint inimici sub pedib⁹ positi, desinit regnare: ita & hic accipi potest, Nō exies inde, donec solueris nouissimum quadrātem, semper nō exiturum: quia soluet semper nouissimum quadrātem dum sempiternas pœnas peccatorum terrenorum luit. Chry. super Mat. Vel siquidē in hoc seculo si pacem fecisses etiā grauissimi operis poteris accipere indulgentiam: si autē semel cōdemnatus fueris, missus in carcerē nō solū de grauibus peccatis, sed etiam de verbo ocioso, quod potest significari per quadrantē, exigētur à te supplicia. Hila. Quia enim charitas plurimū peccatorū tegit, nouissimū pœnæ quadrantē soluemus nisi pretio ipsius culpa criminū redimatur. Chry. super Matt. Vel angustiæ huius mundi appellātur carceres, in quos plerunque peccantes mittuntur à deo, Chry. in hom. Vel loquitur hic de iudicibus qui sunt in mundo isto, & de via quæ est ad hoc iudiciū, & de carcere isto: vt non solùm à futuris, sed à præsentibus auditorē inducat, quæ sunt ante oculos, & magis consueuerunt mouere, sicut & Paulus dicit, Si malefeceris, time potestatē, nō enim sine causa gladium portat.

Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autē dico vobis, quia omnis qui uiderit mulierem ad cōcupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

Chry. in ho. Postquam dn̄s primum mandatū adimpleuit. s. Nō occides, ordinatè procedit ad secundū. Audistis quia dictū est antiquis: Non mœchaberis. Augu. de 10. chordis. i. non ibis ad aliquam aliam præter vxorem tuam, si enim hoc exigis ab vxore, non vis hoc reddere vxori, cùm debeas in virtute præcedere vxorem. Turpe autē est vt vir dicat non posse fieri: quod fœmina facit, vir non potest? Noli autē dicere: Vxorē non habeo, ad meretricē pergo, nec hoc præceptū violo, quod dicit: Non mœchaberis. iam enim nosti preciū tuum, iam nosti quod māduces, quod bibas. Abstine ergo te à fornicationibus. Cū enim imaginē dei quod es tu, corrūpis per fornicationes & defluentias libidinis, ipse etiam dominus qui scit quid tibi vtile sit, hoc pręcepit, ne per illicitas voluptates corruat templū eius quod esse cœpisti. Aug. contra Faust. Sed quoniā putabant pharisæi tātūmodo corporalē cū fœmina illicitam commixtionē vocari mœchiā, demonstrauit dominus talē concupiscentiam nihil aliud esse, dicens: Ego autē dico vobis quia omnis qui vi. mulie. ad cōcupi. eā, iam mœcha. est eam in corde suo. Quod autē lex præcipit, non concupisces vxorē proximi tui, videbatur Iudæis intelligendū esse de ablatione, non de cōcubitu. Hiero. Inter passionē & propassionē hoc interest, φ passio reputatur pro vitio: propassio etsi vitij culpā habeat, tamē nō tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione pcussus est. Si ergo cōsenserit, de propassione trāsiuit ad passionē: & huic non voluntas peccati est, sed occasio. Quicūque igitur viderit ad concupiscendum. i. si sic aspexerit vt concupiscat, & facere disponat, iste rectè mœchat⁹ dicitur in corde suo. Aug. Nam tria sunt quibus impletur peccatum, scilicet suggestio, quæ per memoriam fit, siue per corporis sensus: φ si frui delectauerit, delectatio illicita refrenanda est. Si autē cōsensio facta fuerit, plenum peccatum est: verūtamen delectatio ante cōsensum vel nulla est vel tenuis, cui consentire peccatum est. Si aūt & in factum processerit, videtur satiari & extingui cupiditas. Sed postea cū suggestio repetitur, maior accenditur delectatio, quę adhuc minor est ꝗ̄ illa quæ in cōsuetudinē vertitur, quā vincere difficile est. Gre. in 21. Mora. Quisquis verò incautè exteri⁹ respicit, plurimū in delectatione peccati cadit, atque obligatus desideriis incipit velle quod noluit: valde nanque est quòd caro deorsum trahit, & semel species formæ cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu soluitur. Prouidendum ergo nobis est, quia intueri non debet, quod non licet concupisci. Vt enim munda mēs in cogitatione seruetur: à lasciuia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. Chry. in hom. Si ergo continuè velis oculos pulchris faciebus infigere, capieris omnino: & si bis vel ter fortasse possis cōtinere, nō enim es extra humanam naturam. Qui autem flammam semel accendit (etiā visa muliere) absente forma apud se imaginem turpium actionū retinet, à quibus multotiēs procedit ad opus. quòd si aliqua se ornādo oculos hominum ad se extraxerit, etiam si nulli plagam intulerit, pœnam patietur extremam: venenum enim confecit, etsi nullus qui bibat inuentus sit. Quod autem viris dicit, hoc etiam ad fœminas loquitur, capiti enim loquens & corpori persuadet.

Quòd si oculus tuus dexter scādalizat te, erue eum & proiice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eā, & proiice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorū, quàm totum corpus tuum eat in gehennam.

Glo. Quia non solū peccata vitāda sunt, sed & occasiones peccatorū tollēdæ. Postquā docuit vitare mœchiæ peccatū, non solū in opere, sed etiā in corde, consequēter docet occasiones peccatorū abscīdere, dicēs: Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te. Chry. super Matt. Sed si secundum prophetā non est sanitas in carne nostra, quot mēbra quis habet debet abscindere, vt secundum malitiam carnis sufficiat pœna membrorum. Sed videamus si sic possibile est intelligere de oculo corporali vel manu. sicut totus homo cùm conuersus fuerit ad deum, mortuus est peccato, sic & oculus cū desierit malè aspicere, eiectus est peccato, sed neque sic conuenit. Si enim dexter oculus scandalizat, sinister quid facit? nunquid contradicit dextero, vt quasi innocens reseruetur. Hier. In dextero ergo oculo & dextera manu, & fratrum, & vxoris, & liberorum, atq; affinium, & propinquorum innuitur affectus: quem si ad contemplan-

Quadrātus valor.

Peccatū tribus cōsummat.

Valida est fura lasciuarū mulierum.

Imago hic capitur pro similitudine.

Tropologica expositio

dá veram lucé nobis impedimento cernimus, debemus truncare hmói portiones. Aug. Quéadmodúauté in oculo cótéplatio, sic in manu actio rectè intelligitur: per oculú auté intelligimus dilectißimú amicú. solet enim ab eis qui vehemèter volút exprimere dilectionem suá ita dici: Diligo eú vt oculú meú. Oportet auté intelligi per oculú amicum consiliariú: quia oculus iter demonstrat. Quod auté additum est, dexter, fortasse ad augendá vim dilectionis valet: dexterú enim oculú homines magis formidát amittere. Vel quia dexter est, intelligitur consiliarius in rebus diuinis: sinister auté oculus est cósiliarius in rebus terrenis. vt sic ille sit sensus: Quicquid illud est quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, si scandalizat te. i. si impedimèto est tibi ad veram beatitudiné, eiice eú, & proiice abs te. De sinistro auté scádalizante superfluú erat dicere, quádo quidé nec dextero parcendú est. Dextera auté manus accipitur dilectus adiutor in diuinis operib°, sinistra auté in operib° quæ huic vitæ & corpori sunt necessaria. Chrys. super Matt. Vel aliter vult Christus vt nó solùm de periculo nostri peccati curemus: sed etiam ne ad nos pertinétes turpe aliquid agát: vtputa si habes aliqué amicú qui res tuas bene aspicit, quasi proprius oculus, aut qui procuret res tuas quasi ꝓpria manu, si eú cognoueris aliquid turpiter agere, proiice eú lógè abs te, quia scádalizat te. quia nó solú pro nostro peccato, sed etiá proximorum quos prohibere possumus, dabimus rationem. Hila. Fit ergo innocétiæ gradus celsior: carere enim nó solet ꝓpriis vitiis, si extrinsecus incidétib° admonemur. Hier. Vel aliter: Quia suprà de concupiscétia mulieris dixerat, rectè nunc cogitationem & sensum in diuersa volitanté oculú nuncupauit: per dexterá autem & cæteras corporis partes voluntatis ad effectú initia demóstrat.

Oculus speculo cóparat.

Chry. super Mat. Oculus enim iste carnalis, speculum est interioris oculi. Habet aút & corpus suú sensum qđ est oculus sinister, & appetitú, quod est manus sinistra. partes aút animæ, dextrę vocátur, qm̃ í libero arbitrio anima est creata, & sub lege iustitiæ vt rectè videat & agat. Pars aút corporis quæ nó habet liberú arbitrium, & est sub lege peccati, sinistra dicit. Nó aút carnis sensum vel appetitú pręcidere iubet. desideria enim carnis retinere possum°, vt nó faciam° qđ desiderat caro, præcidere auté nó possumus vt nó desideret. Quádo auté ex ꝓposito volumus malú & cogitamus, túc dexter sensus & dextera volútas nos scádalizat, & ideo hic præcidere iubet. Possunt em̃ pręcidi ꝓpter arbitrij libertaté. Vel aliter: Omne bonú generaliter qđ nos vel alios scádalizat, præscindere debemus à nobis, sicut si visito aliquá mulieré causa religionis, bonus respectus est oculus dexter: sed si aßiduè visitás decidi in laqueum desiderij eius, vel etiá aliqui videntes scádalizantur, dexter oculus scandalizat, quod bonú est scandalizat. oculus enim dexter est bonus aspectus. i. intétio, man° dextera

Moralis expositio.

bona voluntas. Glo. Vel oculus dexter est vita cótemplatiua, quæ scandalizat in desidiá mittédo vel arrogátiam, vel quum ex infirmitate contéplari ad purum nó videmus. Dextera autem manus est bona operatio vel vita actiua, quæ scandalizat, dum per seculi frequátiam & occupationis tædio illaqueamur. Si quis ergo nó potest frui cótemplatiua, non torpeat otio ab actiua, vt ne dum occupatur actibus, arescat ab interna dulcedine. Remi. Sed quare eiiciendus sit dexter oculus & dextera manus abscindenda, manifestat cú subdit: Expedit enim. Chry. super Matth. Quoniam enim alter alterius membra sumus, melius est vt sine vllo tali membro saluemur, quàm vt volentes tales habere & ipsi pereamus cum eis. Vel melius est vt sine vno respectu aut vno bono opere saluemur, quàm dum omnia opera bona volumus facere cum omnibus pereamus.

Dictum est autem, quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico uobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.

Glo. Docuerat superius dominus alienam vxorem nó esse cócupiscendam: consequéter hic docet suá nó esse dimittendá, dicens: Dictú est auté, quicunq; dimiserit vxo. suam, det illi libel. repudij. Hier. In posteriori parte istú locú plenius dominus & saluator exponit, quòd Moyses libellum repudij dari iusserit propter duritiá cordis maritorú, nó dißidium concedens, sed auferens homicidiú. Chry. super Mat. Quádo em̃ Moyses filios Israel eduxit de Aegypto, genere quidem erant Israelitæ, moribus auté Aegyptij, propter mores gentiliú cótingebat, vt vir odiret vxoré: & quia dimittere illá non ꝑmittebatur, paratus erat interficere eá, aut aßiduè affligere, ideo iusit dari libellú repudij: nó quia bonum erat, sed quia remedium erat mali peioris. Hila. Sed dominus æquitatem in omnes concilians, manere eá maximè in coniugiorum pace præcepit. vnde subdit: Ego auté dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxoré suam &c. Aug. contra Faust. Quod hic pręcepit dominus de vxore non dimittéda, nó est contrariú ei quod lex pręcipit, vt Manichæus dicebat. neq; enim ait lex: Qui voluerit dimittat vxorem, cui esset contrariú nó dimittere, sed vtiq; nolebat dimitti vxorem à viro, qui hác interposuit moram, vt in dißidium animus præceps libelli conscriptione refractus absisteret, præsertim quia vt perhibent apud Hebræos scribere literas Hebræas nulli fas erat, nisi scribis solis qui excellentioré profitebátur sciétiam. Ad hos igitur lex dimittere voluit eú qué iusit libellum dare repudij, si dimisisset vxoré, qui inter ipsum & vxorem pacificè agendo concordiam suaderent, & libellum non scriberét, nisi iam omnino nimis peruerso consilium concordiæ non valeret. Sic ergo neq; primorú hominú legé per verború additamenta impleuit, neq; illam quæ per Moysen data est quasi contrariorú oppositione destruxit, vt Manichæus dicebat, sed potius omnia ex Hebræorum lege cómemorata ita cómédauit, vt quicquid ex ꝑsona sua insuper loqueretur, vel ad expositioné requiredá valeret, siquid illa obscurè posuisset, vel tutiùs obseruádum quod illa voluisset. Aug. de ser. do. in mon. Qui ergo dimittendi morá quæsiuit, significauit quantú potuit duris hominibus se nolle dißidiú. Dominus ergo ad illud confirmandú vt nó facilè vxor dimittatur, solá causam fornicationis excepit, dicens: Excepta causa fornicationis, cęteras verò vniuersas molestias si quę fortè extiterint, iubet pro fide coniugali fortiter sustineri. Chryso. super Matt. Si enim extraneorum vitia supportare debemus dicente apost. Inuicé onera vestra portate, quantomagis vxorum. vir auté christianus nó solùm se inquinare non debet, sed nec aliis inquinandi occasioné præbere, alinquin illorú crimen ad istius redúdat peccatum, qui aliis cómittendi criminis factus est causa. Qui ergo dimittens vxoré, occasioné dedit adulteriorum committendorú, vt & illa adulteretur in alterum, & alter in illam, pro adulteriis huiusmodi códemnatur: & ideo dicit, ꝙ qui dimiserit vxorem suam, facit eam mœchari. Augu st. de ser. domi. in mon. Vlterius etiam mœchum dicit virú, qui eam duxerit, quæ dimissa est à viro, scilicet ꝑ libellú repudij, & ideo subdit: Et qui dimissam duxerit, adulterat. Chrys. in ho. Non enim dicas quoniam vir suus eam dimisit, quia etiam postquam dimissa est, remanet dimittentis vxor. August. de sermo. do.

Occasio diuortij apud Hebræos.

Huius autẽ rei Apoſtolus terminũ oſtẽdit,qui tandiu obſeruandũ dicit,quãdiu vir eius viuit . Illo autẽ mortuo dat nubẽdi licentiã.Si autẽ nõ cõceditur alteri nubere mulieri,viuẽte viro à quo receſsit,multò min⁹ fas eſt illicita cũ quibuſlibet ſtupra cõmittere . neq; etiam cõtra iſtud præceptũ quo dominus dimitti cõiugẽ vetat,facit,qui cum ea non carnaliter,ſed ſpiritualiter viuit,cũ non eã dimittat.Beatiora nanq; ſunt cõiugia eorum,qui inter ſe pari cõſenſu continentiã ſeruãt. Oritur autem hic quæſtio cũ dominus cauſa fornicationis permittat dimitti vxorẽ, qualiter hîc intelligẽda ſit fornicatio,vtrũ vt eam furnicationẽ credamus dictã , quæ ſtupris committitur, an quẽadmodum ſcripturæ ſolẽt fornicationẽ vocare omnẽ Illicitam corruptionẽ, ſicut eſt idolnlatria vel auaritia & omnis iã tranſgreſsio legis per illicitã concupiſcentiã? Sed ſi licet ſecundũ apoſtolum,vt dimittatur coniunx infidelis,quanuis melius ſit non dimittere,& tamen nõ licet ſecundũ præcepiũ domini vt dimittatnr cõinnx niſi cauſa fornicarionis:fornicatio eſt etiã ipſa infidelitas. portò ſi infidelitas fornicatio eſt,& idololatria infidelitas,& auaritia idololatria,non eſt dubitandũ & auaritiã fornicationem eſſe. Quis ergo iã quãlibet illicitã cõcupiſcentiã poteſt rectè à fornicationis genere ſeparare , ſi auaritia fornicatio eſt? Aug.in libr.Retra.Nolo tamẽ putare lectorẽ in re tam difficili iſtã ſibi diſputationẽ noſtrã debere ſufficere,nõ enim omne peccatũ fornicatio eſt ſpiritualis. Neq; enim omnẽ peccantem deus perdit, qui quotidie ſanctos ſuos exaudit , dicentes : Dimitte nobis debita noſtra,cũ perdat omnẽ qui fornicatur ab eo : vtrum etiã propter hãc liceat dimittere vxorem,latebroſiſsima quæſtio eſt,licere tamẽ propter iſtã,quæ in ſtupris cõmittitur nulla quæſtio eſt. Augu.in lib.83.quæſt. Si enĩ aliquis aſſerat ſolã illam fornicationem dñm admittere ad cauſam relinquẽdæ cuniugis,quæ cõcubitu illicito perpetratur,potes dicere dñm de vtroque fidei dixiſſe, vt neutri liceat alterum relinquere , niſi cauſa fornicationis. Aug.de ſer.do. Non autem tantum fornicãtem vxorem dimittere conceditur, ſed quiſquis eam quoq; vxorem dimittit à quo tempore ipſe cogitur fornicari, cauſa fornicationis vtique dimittit , non tantùm illius, ſed & ſuæ : illius , quia fornicatur:ſuæ , ne fornicetur. Aug.de fide & operibus . Eodem etiam modo eam rectiſsimè dimittit ſi viro ſuo dicat:non ero vxor tua niſi mihi de latrocinio diuitias congreges , aut ſi quid aliud vel flagitioſum,vel facinoroſum in viro monuerit.Túc enim ille cui hoc vxor dicit , ſi veraciter pœnitens eſt, membrũ quod eũ ſcandalizat , amputabit. Aug.de ſer. do.in mon. Nihil autẽ eſt iniquius quàm fornicationis cauſa vxorem dimittere,ſi & ipſe conuincitur fornicari:occurrit enim illud, in quo alterum iudicas teipſum cõdemnas. De eo autẽ quod dixit: Et qui di.dux. adul. poteſt quæri,vtrũ ſicut mœchatur ille qui eã duxit, ſic & illa quam ducit:iubetur enim ab apoſtolo & illa manere inupta,aut viro recõciliari. Sed tamẽ ſi diſceſſerit à viro,multũ intereſt virũ dimittat,an dimittatur: ſi enim ipſa virũ dimiſerit & alteri nupſerit,videtur cupiditate mundi coniugij virũ priorẽ reliquiſſe quæ adulterina cogitatio eſt: ſed ſi dimittatur à viro,inueniri nõ poteſt quomodo cùm vir & mulier pari conſenſu miſceantur,vnus eorũ mœchatus ſit & non alter. Hic accedit,quia ſi mœchatur ille ducendo eam,quæ dimiſſa eſt à viro,ipſa facit eum mœchari,quod hic dñs vetat.

Quæſtio vẽtilatur.

Caſus reſoluitur.

Iterum audiſtis quia dictũ eſt antiquis,non periurabis;reddes autem domino iuramenta tua Ego autem dico vobis nõ iurare omnino, neque per cælum,quia thronus dei eſt : neque per terram , quia ſcabellum eſt pedũ eius:neque per Hieroſolymã, quia ciuitas eſt magni regis Neq; per caput tuũ iurauerit : quia non potes unũ capillũ albũ facere aut nigrũ.Sit autẽ ſermo veſter eſt eſt, non non:quòd autem his abundantius eſt,à malo eſt.

Glo. Docuerat ſuprà dominus nõ eſſe iniuriã proximo inferendã,prohibẽdo irã cũ homicidio, cõcupiſcentiã cũ adulterio,& dimiſsionem vxoris cũ libello repudij. nunc autẽ conſequenter docet ab iniuria dei abſtinendũ cùm prohibet non ſolũ periuriũ tanquam malũ,ſed etiã iuramẽtũ tanqoã mali occaſionẽ. vnde dicit: Iterũ audi. quia di.eſt an.nõ periu. Dicitur enim in Leui. Nõ periurabis in nomine meo, & ne creaturas facerent ſibi deos,præcepit reddere deo iuramenta,& nõ iurare per creaturas.vnde ſubditur:Red.autẽ do.iur.tua.i.ſi iurare contigerit,per creatorem iurabis, nõ per creatoram. vnde dicitur in Deut.Dominũ deũ tuũ timebis, & per nomẽ eius iurabis.Hiero. Hoc autẽ quaſi paruulis fuerat lege conceſſum, vt quomodo victimas immolabant deo,ne eas idolis immolarẽt,ſic & iurare permitterẽtur in deũ:non ꝙ rectè hoc facerẽt, ſed ꝙ melius eſſet deo hoc exhibere quàm dęmonibus.Chry.ſuper Mat.Nemo enim frequẽter iurat,qui nõ aliquãdo periuret : ſicut qui fecit conſuetudinẽ multa loqui, aliquando loquitur importuna. Aug.cõtra Fau. Quia verò piurare graue peccatũ eſt , longius autẽ remotus eſt à periurio, qui nec iurare cõſueuit , quàm qui verũ iurare procliuis eſt:maluit nos dominus non iurantes nõ recedere à vero,quàm verũ iurantes appropinquare periurio.vnde ſubdit: Ego autẽ dico vobis nõ iurare omnino. Aug. de ſer.do.in mon.In quo phariſæorũ iuſtitiã , quæ eſt non peierare cõfirmat: nõ enim poteſt peierare qui nõ iurat,ſed quoniã ille iurat qui adhibet deũ teſtem.conſiderandũ eſt ne contra hoc præceptũ domini apoſtolus feciſſe videatur:quia ſæpe hoc modo iurauit,cũ dicit: Quæ ſcribo vobis,ecce coram deo quia nõ mẽtior, & teſtis eſt mihi deus,cui ſeruio in ſpiritu meo.niſi fortè quis dicat tũc cauendam eſſe iurationẽ cùm aliquid dicitur per quod iuratur vt non iurauerit.quia non dixit per deum , ſed dixit teſtis eſt mihi deus,ridiculũ eſt hoc putare,ſed tamẽ etiã ſciat hoc modo iuraſſe apoſtolũ, dicentẽ: Quotidie morior per gloriã veſtrã fratres. Quod ne quis ita exiſtimet dictũ tanquã ſi diceretur: Veſtra gloria me fecit quotidie mori. Græca exẽplaria diiudicant, in quibus quod ſcriptũ eſt nõ niſi à iurante dicitur. Aug.cõtra mẽda. Sed pleraq; verbis intelligere nõ valẽtes,in factis ſanctorũ colligimus quẽadmodum oporteat accipi quod facilè in aliã partẽ duceretur,niſi exẽplis reuocarẽt. iurauit Apoſt. in epiſtolis ſuis, & ſic oſtẽdit quomodo accipiẽdũ eſt,quod dictũ eſt: Di.aũt vo.non iu.om. ne. ſ.iurando ad facilitatem iurandi veniatur,ex facilitate aũt iurandi ad cõſuetudinẽ,à cõſuetudine ĩ periuriũ decidatur. Et ideo nõ inuenitur iuraſſe niſi ſcribẽs,vbi cõſideratio cautionẽ nõ habet linguam præcipitẽ,& tamẽ dñs omnino ait nõ iurare. non enim cõceſsit vt id liceret ſcribẽtib⁹,ſed quia pręcepti violati reũ Paulũ præſertĩ in epiſtolis cõſcriptis nefas eſt dicere,intelligẽdũ eſt illud qđ poſitũ eſt, omnino ad hoc poſitũ vt quantũ in te eſt nõ affectes,vbi quaſi pro bono cũ aliqua delectatione appetas iu[illegible]rãdum. Aug.cõtra Fau.In præſcriptis ergo vbi eſt conſideratio maior, plurib⁹ locis apoſtol⁹ iuraſſe inuenitur:ne quiſquã putaret etiã verum iurãdo peccari, ſed potius intelligeret humanæ fragilitatis corda non iurãdo tutius à periurio conſeruari.Hiero.Deniq; conſidera, ꝙ hic ſaluator nõ per deũ iurare prohibuit, ſed per cælũ & terram, & per Hieroſolymã, & per caput tuũ.hanc enim per elementa iurandi peſsimam cõſuetudinem ſemper habere Iudæi noſcuntur.qui autẽ iurat,aut veneratur, aut diligit

Iuramenta apoſtoli exponũtur.

cū per quē iurat, Iudæi autē per angelos & vrbē Hierusalē, & tēplū, & elemēta iurātes: creaturas venerabātur dei honore, cū in lege pręceptū sit, vt nō iuremus nisi ꝑ dn̄m deū nostrum. Aug. in ser. do. in mō. Vel ideo addit tū est. Neq; ꝑ cę. &c. quia Iudęi nō putabāt se teneri iuramēto si ꝑ ista iurassent, ac si dicat: Cū iuras per cælū & terrā, nō te arbitreris nō debere domino iusiurandū tuū: quia per eū iurare conuinceris, cuius cælū thronus est, & cuiꝰ terra scabellū est. quod nō est sic dictū quasi habeat deus collocata mēbra in cælo & in terra, vt nos cū sedemus, sed illa sedes dei iudiciū significat. Et quoniā in hoc vniuerso mundi corpore maximā speciē cælū habet, sedere in cælo dicit, tanquā præstātior sit excellēti pulchritudine vis diuina: terrāq; dicitur calcare, ꝙ minimā speciē ordinet in extremis. Spiritualiter aūt sanctas animas cęli nomine significat, & terræ peccatorē, quoniā spiritualis omnia iudicat. Peccatori autē dictū est: Terra es & in terrā ibis. Et qui ī lege manere voluit, sub lege ponitur, & ideo cōgruēter dicitur: Scabellū pedū eius. Sequitur: Neq; ꝓpter Hierosolymā, quia ciuitas est magni regis: quod melius dicitur, q̃ diceret mea, cū tamē hoc dixisse intelligatur. Et quia ipse vtiq; est dominus, domino iusiurandū debet qui ꝑ Hierosolymā iurat. Sequitur: Neq; ꝑ caput tuū iuraueris. Quid enim poterat quisquā magis ad se pertinere arbitrari q̃ caput suū? Sed quomodo nostrū est, vbi potestatē faciēdi vnū capillū albū, aut nigrū nō habemus? Propter q̄d dicitur: Quia non potes vnū capillū albū facere aut nigrū. Ergo deo debet iusiurandū quisquis etiā per caput suum iurare voluerit, & hinc etiā cætera intelliguntur. Chry. in ho. Attēdite autē ꝙ elementa mundi extollit, nō ex propria natura, sed ex habitudine quā habent ad deū, ne idololatriæ daretur occasio. Raba. Qui autem iurare prohibuit, quomodo loqui oporteat docuit, dicēs: Sit autē sermo vester est est, nō nō. i. quod est, sufficiat dicere, est: quod nō est, sufficiat dicere, nō est. Siue ideo dicitur bis est est, nō nō, vt quod ore affirmes, operibus probes: & quod verbis negas, factis nō confirmes. Hila. Vel aliter: In fidei simplicitate viuentibus iurare opus nō est, cū quibꝰ semper quod est est, quod nō nō: & per hoc eorū & opus & sermo oīs in vero est. Hiero. Euāgelica igitur veritas nō recipit iuramētū, cū omnis sermo fidelis iureiurādo sit. Aug. Quapropter qui ītelligit nō in bonis, sed in necessariis iurationē habēdam, refrenet se quantū potest, vt nō ea vtatur nisi in necessitate, cū videt pigros esse homines ad credēdū quod vtile est credere, nisi iuratiōe firmetur. hoc ergo est bonū & appetendū, quod hic dicitur: Sit sermo vester est est, nō non. q̄d aūt his abūdantius est, à malo est. i. si iurare cogeris, scias de necessitate venire īfirmitate eorū quibus aliquid suades, quæ vtiq; infirmitas malū est: itaq; nō dixit: Quod amplius est, malū est: tu enim non malū facis qui bene vteris iuratione, vt alteri persuadeas, q̄d vtiliter persuades, sed à malo est illius cuius infirmitate iurare cogeris. Chry. in ho. Vel à malo est, id est, ab infirmitate eorū quibus lex iurare permisit. Ita eñ Christus non monstrat veterem legem diaboli esse, sed à veteri imperfectione ducit ad abundantem nouitatem.

Tropologica expositio.

Quatenꝰ iurādum est Christiano.

Audistis quia dictū est, oculū pro oculo, & dentē pro dēte. Ego autē dico vobis nō resistere malo, sed si quis te percusserit in dexterā maxillā tuā, præbe illi & alterā: & ei qui vult tecū in iudicio contēdere, & tunicā tuā tollere, dimitte ei & palliū: & quicunq; te angariauerit mille passus, vade cū illo & alia duo. Qui autē petit à te, da ei: & volēti mutuare à te, ne auertaris.

Chry. Quia superius docuerat dominus nō esse proximo iniuriā inferendā, nec irreuerentiam domino: cōsequēter hic docet qualiter se christianus habere debeat, ad iniuriā sibi inferētes. vnde di. Audi. quia dictum est, ocu. pro ocu. & dē. pro den. Aug. cōtra Fau. Quod quidē ad reprimēdas flāmas odiorū in se inuicē sæuientiū, & immoderatos animos refrenandos ita præceptū est. Quis enim facilè cōtentus est tantū repēdere vindictę, quantùm accepit iniuriæ? Nōne videmus leuiter læsos homines moliri, cædere, sitire sanguinē, vixq; inuenire in malis inimici vnde satiētur? Huic igitur immoderatę ac iniustæ vltioni lex iustū modū figens, pœnā talionis instituit, hoc est vt qualē quisq; intulit iniuriā, tale supplicīū repēdat: quod nō fomes, sed limes furoris est: nō vt id quod sopitū erat hinc accēderetur, sed ne id quod ardebat vltra extēderetur: īposita est eñ iusta vindicta dicta quæ debetur ei qui passus fuerit iniuriā. Quod autē debetur, etsi benignè remittitur, nō tamē iniquè repetitur. Itaq; cū peccet qui immoderatè vult vindicari, non peccet autē qui iustè vult vindicari: remotior est à peccato qui nō vult omnino vindicari. & ideo subdit: Ego autē dico vobis, nō resistere malo. Poterā autē & ego sic ponere, Dictū est antiquis: Nō iniustè vindicabis. Ego autē dico vobis, ne vindicetis, quod adīpletio est. Si per hæc verba quod legi defuit à Christo additū mihi videretur, ac non potius id quod lex volebat efficere, ne iniustè se quisquā vindicaret, conseruari tutiùs si omnino se nō vīdicaret. Chry. sup Mat. Sine hoc eñ mādato legis mandatū stare nō potest: quia si secundū legis mandatū omnibus reddere mala pro malis cœperimus, omnes efficiemur mali, eo ꝙ persequētes abundēt. Si autē secundū Christi præceptū nō resistit malo: & si mali nō leniūtur, tamen boni permanebunt boni. Hiero. Dominus ergo noster vicissitudinē tollēs, truncat initia peccatorū. in lege nanq; culpa emendatur, hic peccatorū auferuntur exordia. Glos. Vel potest dici ꝙ dominus hoc dixit, iustitiæ veteris legis aliquid addēs. Aug. de ser. do. in mon. Pharisæorum enim iustitia minor est, nō excedere vindictæ modum: & hoc est pacis inchoatio. perfecta autem pax, est talem penitus nolle vindictam. Intra illud ergo primum quod præter legem est, vt maius malum pro minori malo reddatur: & hoc quod dominus perficiēdis discipulis dicit, ne pro malo vllū malū reddatur: mediū locū tenet, vt tātū reddatur, quantū acceptū est, per quod à summa discordia ad summā concordiā transitus factus est. Quisquis eñ malū prior infert, maximè à iustitia distat. Quisquis autē nulli prior malefecit, sed tamē læsus repēdit grauiùs, recessit aliquantulū à summa iniquitate. Qui verò tantū reddit quantū accepit: iā aliquid donat. Iustū est eñ eū qui læsit prior, grauius lædi. Hanc ergo inchoatā minimè iustitiā ille perficit, qui legē venit implere. Duos autē gradus qui intersunt, intelligēdos reliquit. Nā est qui non reddat tantū, sed minus. Et hinc ascēdit qui omnino nil rependerit, quod parū videtur domino, nisi & amplius sis paratus suscipere. Quapropter nō ait, nō reddere malū pro malo, sed non resistere aduersus malū: vt nō solū non rependas quod tibi fuerat irrogatum sed etiā nō resistas quin aliud irrogetur. Hoc enim est quod conuenienter exponitur: Sed si quis te percus. in dext. ma. tu prębe ei & al. Quod ad misericordiā pertinere hi maximè sentiunt, qui eis quos multū diligūt seruiūt, vel prauis vel phreneticis, à quibus multa sæpè patiuntur: & si eorū salus id exigat, prębent se etiā vt plura patiantur. Docet ergo dominus medicus animarū, vt discipuli sui eorū, quorum saluti consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarēt. Omnis nanque improbitas ex imbecillitate animi venit, quia nihil innocentius est eo qui in virtute ꝑfectus est. Aug. cōtra mēdaces: Ea verò quæ in nouo testamento à sanctis facta

Vindicta quō Christiano ꝑmittitur.

Subtilis deductio verborū.

sunt, valent ad exépla intelligẽdarũ scripturarũ, quæ in præceptis digesta sunt. velut cùm legimus in Euāgelio: Accepisti alapam. Exéplum autē patientię nullũ quàm ipsius domini excellẽtius inuenimus, & ipse cùm alapa percussus esset, non ait: Ecce alteram maxillā, sed ait: Si malè dixi, exprobra de malo. Si autē bene, quid me cædis? vbi ostendit illam præparationē alterius maxillæ in corde faciendā. Aug. de fer. dn. in mon. Paratus em̄ fuit dominus nō solùm in alterā maxillā cedi pro salute omnium, sed in toto corpore crucifigi. Quæri autē potest quid sit dextera maxilla. Sed cū facies sit, qua quisq; cōgnoscitur: in faciē cedi secundū apostolū, est cōtēni ac despici. Sed quoniā facies nō potest dici dextera & sinistra, & tamē nobilitas est, secundū dcū & secundū seculū ita distribuitur, tanquā in dexterā maxillā & sinistrā vt in quocunq; discipulo Christi contemptū fuerit q̄ Christianus est, multò magis se contemni paratus sit, si quos huiusmodi seculi honores habet. Omnia autē in quibus improbitatem aliquā patimur, in duo genera diuiduntur: quoniā vnum est quod restitui nō potest, alterū qd̄ potest. Sed in illo quod restitui nō potest, vindictę solatiū quæri solet. Quid enim prodest, q̄ percussus repercutis? nunquid propterea illud quod in corpore læsum est, restituitur? sed tumidus animus talia fomenta desiderat. Chry. super Mat. Nunquid autē si repercusseris eū, compescuisti eū, vt te non percutiat? sed magis excitasti eū vt adhuc percutiat. nā iracundia per iracundiā nō cōpescitur, sed amplius irritatur. Aug. de fer. dom. in mon. Vnde dominus potius misericorditer perferẽdam alterius infirmitatem indicat, quàm alieno supplicio suam mitigãdam. neq; tamen hic ea vindicta prohibetur quæ ad correctionem valet. Ipsa enim pertinet ad misericordiam, nec impedit illud propositum quo quisq; paratus est ab eo quē correctū esse vult plura perferre. Requiritur tamē vt & ille vindicet, cui rerū ordine potestas data est, & ea voluntate vindicet, qua pater in filiū paruulū, quē odisse non potest. Sancti aūt viri nō nulla peccata morte puniert: quo & viuētibus vtilis metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatū quod augeri posset si viuerent. Inde est q̄ Helias multos morte affecit, de quo cum exemplum didicissent discipuli reprehēdit in eis dominus non exemplum prophetæ, sed ignorātiam vindicandi: animaduertēs eos non amore correctionis, sed odio desiderare vindictam. Sed postquam eos docuit diligere proximū, infuso etiā spiritu sancto nō defuerunt tales vindictæ. Nam & sermone Petri Ananias & vxor eius exanimes ceciderunt, & Paulus apostolus tradidit quendā Satanæ in interitū carnis. & ideo quidam aduersus corporales vindictas quæ sunt in veteri testamento, nescio qua cęcitate sæuiūt, quo animo facta sint nescientes. August. ad boni. comitē. Quis autem mēte sobrius regibus dicat, non ad vos pertinet, quis velit esse, siue religiosus, siue sacrilegus, quibus dici non potest: Non autē ad vos pertinet in regno vestro, quis velit pudicus esse, aut impudic*. Melius est quidē ad deū colẽdum doctrina hominem duci, quàm pœna cōpelli. Multis autē profuit quod experimēto probamus, prius dolore vel timore cogi, vt postea possint doceri, aut qd̄ iam verbis didicerāt opere sectari. Sicut enim meliores sunt quos dirigit amor, ita plures sunt quos corrigit timor. Agnoscant Apostolum Paulum prius cogentem Christum & postea docentem. Aug. de fer. do. in mon. Tenebitur ergo in hoc iniuriarū genere quod per vindictam luitur iste modus à Christianis, vt accepta iniuria non surgat odium, sed paratus sit animus plura perpeti: nec correctionem negligat, qui vel cōsilio vel authoritate vti potest. Hieron. Secundū autē mysticos intellectus percussa dextera nostra, non debemus sinistrā præbere, sed alterā, hoc est alterā dexterā: iustus enim sinistrā nō habet. Si nos hæreticus in disputatione percusserit, & dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de scripturis testimoniū. Aug. de fer. do. in mon. Aliud autem iniuriarum genus est, quod integrum restitui potest, cuius duæ sunt species. Vna ad pecuniā, altera ad opera pertinet. vnde de primo horum duorū subdit: Et ei qui vult tecū in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Sicut ergo quod positum est de percussa maxilla omnia signsficat, quæ sic ingeruntur ab improbis vt restitui nō possint nisi vindicta, ita quod positum est de vestimēto omnia significat quæ possunt restitui sine vīdicta: & hoc etiā ad præparationem cordis, non ad ostẽsionem operis præceptum rectè intelligitur. Et quod de tunica & vestimētu dictū est, in omnib* faciendū est, quęcunq; aliquo iure tēporaliter nostra esse dicimus. Si enim de necessariis hoc imperatū est, quātomagis superflua cōtemnere conuenit? Et hoc ipse signat, cū dicit: Qui vult tecum in iudicio cōtendere. Omnia ergo intelligūtur de quibus in iudicio nobiscū contendi potest. Sed vtrū & de seruis accipiẽdū sit, magna quęstio est. Nō em̄ Christianū oportet sic possidere seruū quomodo equū, quāuis fieri possit vt maiori precio valeat equus q̄ seruus. Sed si seruus rectius à te regitur q̄ ab illo qui illū eū cupit auferre, nescio vtrū quisquā audeat dicere eū vt vestimentū debere contēni. Chry. super Matt. Indigna autē res est, vt homo fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis infidelis. Vel si fidelis certè secularis: & q̄ te venerari debuerat propter dignitatē fidei, iudicat te propter necessitatē causæ, & perdes dignitatē Christi propter negocium mundi. deinde omne iudicium irritatio cordis est, & cogitationum malarum. Nam si videris q̄ causa tua fraudibus aut pecuniis expugnetur, & similiter tu causæ tuæ adesse festinas, et si ab initio hoc consilium non habuisti. Aug. in Enchiridio. Et ideo prohibuit hic dominus suos de secularibus rebus cū aliis habere iudicium, tamen cū Apostolus sinit in ecclesia talia iudiciā finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra ecclesiā verò terribiliter vetat: manifestū est quod secundum veniam concedatur infirmis. Greg. in Mora. Sed tamē quidam dū temporalia nobis rapiunt solūmodo, sunt tolerãdi. Quidam verò sunt, seruata charitate, prohibẽdi: non sola cura ne nostra subtrahātur, sed ne rapiētes non sua semetipsos perdant. Plus enim ipsis raptoribus debemus metuere, quàm rebus irrationalibus inhiare. Cùm autem pro terrena re pax à corde cū proximo scinditur, apparet quòd plus res, quàm proximus amatur. Aug. in ser. domini. Tertium verò iniuriarum genus, quod ad operam pertinet, ex vtrunque confectū est, & sine vindicta potest restitui. nam qui angariat hominem & cogit se improbè adiuuari ab initio & pœnā improbitatis potest luere & operam reddere. In hoc genere iniuriarum dominus docet animū christianum esse patientissimum, & ad plura perferenda paratum. vnde subdit: Et quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo: & hoc vtique monet no tam vt pedibus agas, quàm vt animo sis paratus. Chrys. in ho. Angariare enim est iniustè trahere, & sine ratione vexare. Aug. de ser. domini in mōte. Sic ergo dictum putamus. Vade cū illo alia duo. s. millia, vt tria complere voluerit, quo numero significatur perfectio: vt meminerit quisquis hoc facit, perfectam se implere iustitiā, propter quod & tribus exemplis hoc præceptū insinuauit, & in hoc tertio exemplo simplum duplo ad-

Sal verbo rū euangelij.

Vindictæ quomodo fiant à sanctis.

Iniuriarū duæ species.

Admirāda sententia.

Tria exēpla quare ita produxerit dominum.

ditur, vt triplum cōpleatur: Vel per hoc accipitur, ꝙ in præcipiendo tanq̃ tolerabilius incipiens paulatim creuerit. Nā primo præberi voluit alterā maxillā cùm fuerit dextera percussa, vt minus perferre parat⁹ sis, q̃ pertulisti. Deinde illi qui tunicā vult tollere, iubet & pallium dimitti: vel vestimentū secūdum aliā literā, quod aut tantundē est, aut nō multò amplius. Tertio de mille passibus quibus addēda dicit duo millia, vsq; ad duplū perducit. Sed quoniā parū est nō nocere, nisi & beneficiū prestes, cōsequēter adiungit & dicit: Qui autē petit à te, da ei. Chrys. super Mat. Quia diuitiæ nostræ non sunt, sed ei. Deus enim dispēsatores diuitiarū suarum voluit esse nos, non dominos. Hier. Sed si de eleemosynis tantum dictum intelligamus, in pluribus pauperibus hoc stare non potest, sed vt diuites si semper dederint, semper dare nō poterunt. Aug. in ser. do. Dicit ergo: Omni petenti da, nō omnia petenti, vt id des quod dare honestè potes & iustè. Quid enim si pecuniam petat, quia innocentē conetur opprimere? quid si stuprū petat? Dandū est ergo quod nec tibi nec alteri noceat, quantū ab homine credi potest. & cū negaueris quod petit, iudicanda est iustitia vt nō eum inanem dimittas: & aliquando melius aliquid dabis cū petentem iniustè correxeris. Aug. ad Vincē. Vtilius enim esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligat, q̃ esurienti panis frangitur, vt iniustitiæ seductus acquiescat. Hiero. Potest enim intelligi de pecunia doctrinæ, quæ nunquam deficit, sed quantò plus datur, tantò amplius duplicatur. Augu. Quod autē ait: Et volenti mutuari à te ne auertaris, ad animū referendū est. Hilarem enim datorem diligit deus. Mutuatur autem omnis qui accipit, etiam si ipse non soluturus sit, quia misericordibus deus plura restituit. aut si non placet accipere mutuantē nisi eum qui accipit redditurus, intelligēdū est dominū ipsa duo genera præstādi esse cōplexum. nam aut donamus, aut reddituro cōmodamus. Rectè ergo ad hoc beneficij genus hortando dicit: Ne auertaris, id est, ne propterea voluntatē alienes, quasi deus non redditurus sit, cū homo reddiderit: cū enim ex præcepto dei facis, infructuosum esse nō potest. Chry. sup Matt.

Vsurę detestatio.

Ergo iubet nos Christus mutuum dare, non tamē sub vsuris: quia qui sic dat, non sua dat, sed aliena tollit: de vno vinculo soluit, & multis alligat: & non propter dei iustitiā dat, sed propter ꝓpriū lucrū. Similis est etiā pecunia vsuraria aspidis morsui. Nā sicut venenū aspidis latēter omnia mēbra corrūpit, sic vsura omnes facultates cōuertit in debitū. Aug. ad Marcel. Obiiciunt autē quidā ꝙ hæc Christi doctrina reipublicę moribus nulla ex parte cōueniat. nā quis inquiūt tolli sibi ab hoste aliquid patiatur? vel Romanæ prouinciæ deprędatoribus nō mala velit belli iure rependere? Sūt aūt ista pręcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, ipsaq; beneuolētia ne reddatur malū pro malo semper in volūtate complēda est. Agenda sunt autē multa etiam cum inuitis benigna quadā asperitate plectēdis, ac ꝓ hoc si terrena respublica, præcepta Christiana custodiat, & ipsa bella sine beneuolētia nō gerētur, vt ad impietatis, iustitiæque pactā societatem victis facilius consulatur. nam cui licentia iniquitatis eripitūr vtiliter vincitur, quoniam nihil est infœlicius fœlicitate peccātium: qua pœnalis nutritur impunitas, & mala volūtas velut hostis interior roboratur.

Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autē dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderūt vos, & orate pro persequētibus & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri qui in cælis est, qui solē suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nónne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nónne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est.

Completio charitatis in quo consistat.

Glo. Docuit domin⁹ supra iniuriā inferēti nō esse resistendū, sed ad plura perferēda paratū esse. Nunc autē vlterius docet iniuriā inferentibus impendendum esse charitatis affectū simul & effectum. Et cū præmissa ad complementū iustitię legis pertineāt, conuenięter hoc vltimū ritè pertinet ad impletionē charitatis, quę secūdum apostolū est legis plenitudo. Dicit ergo: Audistis quia dictū est: diliges proximū tuū. Aug. in 1. de doctr. christiana: Quòd autē nullū hominē excepit qui præcepit proximū diligere, dominus in parabola semiuiui relicti ostendit, dicens proximū, qui erga illum extitit misericors: vt eū intelligamus proximū, cui exhibendū esset misericordię officium si indigeret, quod nulli negandū esse quis nō videat, domino dicente: Benefacite his qui oderunt vos? Aug. in ser. do. in monte: Gradum autē esse in pharisæorū iustitia, quę ad legem veterem pertineret, hinc intelligitur, ꝙ multi etiā eos à quibus diliguntur oderunt. Ascēdit ergo aliquem gradum qui proximū diligit, quamuis adhuc oderit inimicum. vnde ad hoc designandū subditur: Et odio habebis inimicū tuum. Quæ vox nō est accipiēda vt iubentis iusto, sed permittētis infirmo. Aug. cōtra Faustū: Quæro autem à Manichæis cur propriū velint esse legis Moysi quod dictū est antiquis: oderis inimicū tuū, an & Paulus non dixit homines quosdā deo odibiles? Quærēdum est ergo quomodo intelligatur exēplo dei cur dixit Paulus quosdā odibiles odio habēdos inimicos, & rursus exēplo dei qui facit solē suū oriri super bonos & malos diligendo inimicos? Hæc itaque regula est qua & oderimus inimicum propter id quod in eo malū est. i. iniquitatē, & diligamus inimicum propter id quod in eo bonum est. i. rationalē creaturam. Audito igitur & nō intellecto quod antiquis dictū erat: Oderis inimicū tuū, ferebātur homines in hominis odium, cū nō deberent odire nisi vitiū. Hos ergo corrigit dominus, cū subdit, ego autem dico vobis diligite inimicos vestros. vt qui iam dixerat: Non veni legem soluere, sed implere. Pręcipiendo vtique vt diligamus inimicos, cogeret nos intelligere quomodo possemus vnū eūdémq; hominē & odisse propter culpā, & diligere propter naturā. Glos.

Scribę deprauāt legem.

Sed sciendū est in toto corpore legis nō esse scriptum: Odio habebis inimicū tuū, sed hoc dicitur quantū ad traditionē scribarum, quibus visum est hoc addēdum: quia dominus præcepit filiis Israel persequi inimicos suos, & delere Amalech de sub cælo. Chry. super Mat. Sicut autē quod dictū est: Nō cōcupisces: non dictum est ad carnē, sed ad animā. sic & in hoc loco, caro quidem inimicū suum diligere nō potest, anima autem potest: quia dilectio vel odium carnis in sensu est, animæ vero in intellectu. Quādo ergo nocemur ab aliquo, & si sentimus odium, nō tamē exequi volumus, cognosce quia caro nostra odit inimicum, anima verò diligit. Greg. 21. Mora. Inimici aūt dilectio, tūc veraciter custoditur, cū non de profectu deiicimur, nec de ruina illius lętamur. Nō enim amat aliquis quē nō vult esse meliorem, eúmque stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. Euenire tamē plerūque solet, vt nō amissa charitate & inimici nos ruina lætificet, & rursum ei⁹ gloria sine inuidiæ culpa contristet: cum & ruente eo quosdā bene erigi credimus, & proficiente illo plerosque iniustè opprimi timeamus. Sed ad hoc seruandum est discretionis examen, ne cū nostra odia exequimur,

fallamur sub specie vtilitatis alienę. Oportet etiam pensare quid debemus ruinę peccatoris, & quid iustitiæ ferientis. nã cũ peruersum quęquam omnipotẽs percutit, & congaudendũ est iustitiæ iudicis, & condolendũ miseriæ pereuntis. Glo. Qui autẽ sunt cõtra ecclesiam, tribus modis ei aduersãtur: odio, verbis, cruciatu corporis. econtra diligit. vnde dicitur: Diligite inimicos vestros, benefacite, &c. vnde sequitur: Benefacite his qui oderũt vos. vnde sequitur: Et orate pro persequẽt. & cal. vos. Hiero. Multi pręcepta dei imbecillitate sua, nõ sanctorũ viribus æstimantes, impossibilia putant esse quæ præcepta sunt: & debent sufficere virtutibus non odisse inimicos: cæterũ diligere plus præcipi q̃ humana natura patiatur. Sciendũ est ergo Christũ non impossibilia præcipere, sed perfecta quæ fecit Dauid in Saul & Absalon. Stephanus quoq; martyr pro lapidantibus deprecat' est. Et Paulus anathema cupit esse pro persecutoribus suis. Hoc autẽ Iesus & docuit & fecit, dicens: Pater ignosce illis. Aug. in Enchiridio: sed perfectorũ sunt ista filiorũ dei: quo quidẽ se debet omnis fidelis extẽdere, & humanũ animũ ad hũc affectũ orando deũ secũq; luctãdo perducere. Tamẽ hoc tã magnũ bonũ tantæ multitudinis nõ est, quantã credimus exaudiri, cũ oratione dicitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimit. debito. nostris. August. de ser. do. in mon. Oritur autem hic quæstio φ huic præcepto domini, quo nos hortatur, orare pro inimicis, multæ aliæ scripturæ partes videntur aduersæ, quia in prophetis inueniuntur multæ imprecationes aduersus inimicos, vt est illud: Fiãt filij eius pupilli. Sed sciendũ est quòd prophetæ solẽt figura imprecãtis futura prędicere. Sed illud magis mouet quod dicit Ioannes: Est autẽ peccatũ ad mortẽ non pro illo dico vt oret quis: aperte enim ostẽdit esse aliquos fratres pro quibus orare nobis non pręcipitur. per hoc quod pręmittit: Si quis scit peccare fratrẽ suũ, &c. cũ dñs etiã pro persecutoribus nos iubeat orare. Nec ista quomodo solui potest, nisi fateamur aliqua peccata esse in fratrib', quæ inimicorũ persecutione sunt grauiora. Nã & Stephanus orat pro cis à quibus lapidatur, quia nondũ Christo crediderant. Et Apostolus Paulus non orat pro Alexandro, quia frater erat, & per euidentiã fraternitatẽ oppugnãdo peccauerat. Pro quo autẽ nõ oras, iam nõ contra illũ oras. Sed quid agimus de his contra quos oratum à sanctis accipimus non vt corrigerentur (nã hoc modo pro ipsis potiùs oratum est) sed ad illã vltimã damnationẽ: nõ sicut contra dominũ traditorẽ per prophetã. nam illa prædictio futurorũ nõ optatio supplicij fuit. Sed sicut in Apocalypsi legimus martyres orare vt vindicentur. sed hinc non oportet moueri. Quis enim audeat affirmare vtrũ cõtra ipsos homines, an cõtra regnũ peccati petierint? Nã ipsa & iustitię & misericordiæ vindicta martyrum, vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpessi sunt: destruitur autẽ partim correctione hominũ, partim dãnatione perseuerantiũ in peccato. Nõne tibi videtur Paulus in seipso Stephanũ vindicasse cũ dicit: Castigo corpus meũ, & in seruitutẽ redigo? Aug. de quęst. no. & vet. te. Vel animæ occisorũ clamãt, vindicari se postulãtes: sicut sanguis Abel clamauit de terra nõ voce, sed ratione. Nam & opus opificem laudare dicitur, per hoc ipsum quòd vidẽtem se oblectat. non enim tam impatientes sunt sancti vt vrgeant fieri quod sciunt tempore præfinito futurum. Chrys. in bo. Vide autẽ quot gradus ascendit, & qualiter nos in ipsam virtutis verticẽ statuit. Primus gradus est, nõ incipere iustitiam. Secundus æqualẽ non vindicari. Tertius, non facere vexanti quæ quis passus est. Quartus, exponere seipsum ad patiendũ mala. Quintus, amplius se tribuere q̃ ille vult qui fecit mala. Sextus, nõ odio habere eũ qui hoc operatur. Septimus, diligere. Octauus benefacere. Nonus, pro ipso orare. Et quia magnum erat preceptum, præclarũ præmium subdit. s. fieri similes deo. vnde dicit, vt sitis filij patris vestri qui est in cęlis. Aug. Si quis enim præcepta dei custodiat, filius dei efficitur: ergo nõ in natura fili' est hic scilicet de quo loquitur, sed arbitrio suo. Augu. de ser. d. in mon. Ex illa autẽ regula intelligendũ est quod hic dicitur, quia & Ioannes dicit: Dedit eis potestatẽ filios dei fieri. Vnus enim naturaliter filius est, nos autẽ potestate accepta efficimur filij, in quantũ illa quæ ab eo præcipiuntur, implemus. Itaque non ait: Facite ista quia estis filij, sed facite ista vt sitis filij. Cũ autẽ ad hoc nos vocat, ad similitudinem suam vocat. Vnde sequitur: Qui solẽ suũ facit oriri super bo. & ma. & pluit super iu. & iniu. Potest autẽ per solem intelligi non iste visibilis, sed ille de quo dicitur: vobis qui timetis nomẽ domini orietur sol iustitiæ, & per pluuiã irrigatio doctrinæ veritatis, quia & bonis & malis apparuit & euangelizatus est Christus. Hila. Vel in baptismi & spiritus sacramento tribuit solem & pluuiam. Aug. Vel potest accipi sol iste visibilis & pluuia qua fructus gignuntur, quia iniqui in libro sapientiæ plangunt: Sol nõ ortus est nobis. Et de pluuia spirituali dicitur: Mãdabo nubibus meis ne pluant super eam. Sed siue hoc, siue illud, magna dei bonitate fit quæ nobis imitãda præcipitur, non autẽ solũ ait: Qui facit solẽ oriri, sed addidit suum. i. quẽ ipse fecit, vt hoc admoneremur quãta liberalitate ex pręcepto eius præstare debemus, quòd nõ curamus, sed ex muneribus eius accipimus. Aug. contra Vicen. Sed sicut ista dona eius laudamus, ita etiam flagella in eos quos diligit cogitemus. vnde non omnis qui parcit amicus est: nec omnis qui verberat inimicus. Melius est enim cum seueritate diligere, q̃ cum lenitate decipere. Chry. super Mat. Cautẽ autem dixit. Super iustos & iniustos, non super iustos vt iniustos. quia omnia bona deus nõ propter homines dat, sed propter sanctos, sicut & flagella propter peccatores: sed in bonis nõ separat peccatores à iustis ne desperent, nec in malis iustos à peccatoribus ne glorientur. Maximè cũ malis bona non prosint, qui malè viuẽtes ad præiudicium suũ percipiunt: nec bonis mala noceant, sed magis ad iustitiæ lucrũ. Aug. in libr. 1. de ciui. dei: Nã bonus tẽporalibus bonis nõ extollitur, nec malis frangitur. Malus autẽ ideo huiusmodi felicitate punitur, quia felicitate corrũpitur: vel ideo ista tẽporalia bona & mala vtrisque voluit esse cõmunia, vt nec bona cupidiùs appetantur quæ mali habere cernũtur: nec mala turpiter euitẽtur, quibus & boni afficiũtur. Glo. Amare autẽ amantem naturæ est: inimicum verò amare est charitatis. & ideo sequitur: Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis. s. in cælo? nullam. de his enim dicitur: Recepistis mercedẽ vestram. Sed tamen hæc oportet facere, & illa non omittere. Raba. Si ergo peccatores erga dilectores suos versa vice volunt esse benefici, multò magis vos maioris dilectionis signũ amplecti debetis, etiam non amantes. vnde sequitur: Nónne & publicani hoc faciunt? id est publica vectigalia exigunt: vel qui publica negocia seculi vel lucra sectantur. Glos. Si verò pro his tãtum oraueritis, qui aliqua affinitate vobis coniũcti sunt, quid amplius habet beneficium vestrũ q̃ infidelium? vnde sequitur: Et si salutauer. fra. ve. tantum, quid amplius facitis? Salutatio enim est quædam species orationis. Nónne ethnici hoc faciunt? Raba. i. Gentiles. nam ethnos Græcè Latinè gens dicitur, qui tales sunt vt fuerunt geniti. s. sc. b

Christi præcepta perfecta.

Gradus virtutis consummatæ.

Quare iustus flagellatur.

peccato.Remig. Quia verò profectio dilectionis vltra dilectionē inimicorū nō potest procedere: ideo postq̄ dñs præcepit diligere inimicos, subiunxit: Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Ipse quidem perfectus est vt omnipotēs, homo autē vt ab omnipotēte adiutus. nā sicut quādoque in scripturis pro veritate & æqualitate accipitur, vt ibi: Sicut fui cū Moyse, ita & ero tecū. Aliquando autē pro similitudine, vt hic Ambro. super Matt. Sicut enim filij carnales similant patres in aliquo corporis signo, ita filij spirituales deum in sanctitate.

Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis, alioquin mercedē non habebitis apud patrem vestrum qui in cælis est.

Glo. Postquā Christus legē quantū ad præcepta impleuit, incipit nunc eam adimplere quantū ad promissa: vt pro cælesti mercede præcepta dei faciamus, nō pro terrenis quę lex promittebat. Omnia autē terrena ad duo potissima reducuntur. s. ad humanā gloriā, & ad terrenorum affluētiam: vtrunq; quoque in lege promissum esse videtur. De gloria enim dicitur in Deutero. Faciet te dominus excelsiorē cūctis gētibus quæ versantur in terra. De affluēntia verò tēporalium ibidem subditur: Abundare te faciet dominus in omnibus bonis, & ideo dominus hæc duo ab intentione fidelium excludit. s. gloriam & terrenorum affluentiam. Sed sciendū q᷑ appetitus glorię propinquus est virtuti. Chry. super Mat. Vbi enim res agitur gloriosa: ibi faciliùs inuenit locum gloriationis occasio, & ideo intentionem glorię primò dominus excludit. Præ omnibus enim vitiis carnalibus periculosiùs hoc esse in hominibus intellexit: cū enim omnia mala seruos diaboli vexent, concupiscentia vanæ gloriæ magis vexat seruos dei, quàm seruos diaboli. Aug in lib. de sen. prospe. Quas etiam vires nocēdi habeat humanæ gloriæ amor, nō sentit, nisi qui ei bellum indixerit, quia etsi cuiquā facile est laudem non cupere dum negatur, difficile tamē est ea non delectari cum offertur. Chry. super Mat. Intuere autē qualiter incœpit velut de fera aliqua difficile cognita disputans & apta furari eum qui nō valde vigilat. Occultè enim ingreditur, & omnia quę intus sunt, insensibiliter aufert. Chry. in ho. Et ideo hoc cautius cauendū mādat dicēs: Attendite ne iustitiam vestrā faciatis corā hominibus. Cor autem nostrū attēdere debemus, inuisibilis enim est serpens, quem obseruare iubemur, & latenter ingreditur & seducit. Sed in corde mūdo si surreptio inimici successerit, mox homo iustus discernit, quia spiritu alieno pulsatur. Si autem cor fuerit iniquitatibus plenum suggestionem diaboli non facilè intelligit. & ideo præmisit: Ne irascaris ac concupiscas, &c. quia qui malis istis subiectus est, cor suum non potest attendere. Sed quomodo potest fieri vt nō corā hominib' eleemosynam faciamus, aut si fiat quomodo nō sentiemus? Si enim præsente aliquo occurrerit pauper, quomodo dabitur ei absconse? sed educēdo eum in secreto videtur, quia datur. Sed cōsidera quia nō dixit: Ne tantū coram hominib' faciatis, sed subdit: Vt videamini ab eis. Qui ergo nō ideo facit, vt ab hominibus videatur: & si corā hominibus fecerit, non tamē corā hominibus fecisse videtur: qui enim aliquid facit propter deum, neminem vidit in corde suo, nisi deum propter quem facit: sicut artifex eum semper habet præ oculis, qui sibi opus faciendū cōmisit. Grego. Si ergo dātis gloriā quærimus, & publicata nostra opera in cōspectu illius occulta seruamus: si verò per hoc nostram laudē conspicimus, foras ab eius conspecto iam fusa sunt, etiā si à multis ignorentur: sed valde perfectorū est sic ostenso opere actoris, gloriam quærere, & de illata laude priuata nesciant exultatione gaudere: quam infirmi, quia perfectè contemnendo non superant, necesse est vt bonū quod operantur abscondant. Aug. de ser. do. in mon. In hoc verò quod dicit: Vt videamini ab eis, nihil addēs: apparet hoc eum prohibuisse vt ibi finem nostri propositi collocemus. nam & Apostolus qui dicit: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nō essem. Alio loco dicit: Ego omnibus per omnia placeo. Quod non ideo facit, vt placeret hominibus, sed deo: ad cuius amorem corda hominum volebat conuertere, ex eo quòd eis placebat. Sicut non absurdè loqueretur qui diceret: In hoc opere quo nauē quæro: nō nauem quæro, sed patriam. Aug. de ser. do. Dicit autem: Vt videamini ab eis: quia sunt quidam qui sic faciunt iustitiam corā hominibus vt non videantur ab eis, sed vt ipsa opera videantur, & glorificetur pater qui in cælis est: non enim suam iustitiam deputāt: sed eius cuius fide viuunt. Aug. de ser. do. in mon. In hoc etiam quod addit: Alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrū qui in cęlis est, nihil aliud demōstrat, nisi illud nos cauere oportere ne humanam laudē pro nostrorū operū mercede quęramus. Chry. super Mat. Quid autē à deo recipies, qui deo nihil dedisti? Nam quod propter deum fit, deo datur, & ab eo recipitur: quod autē propter homines fit, in ventos effunditur. Quæ est autem sapientia res dare, & verba vacua comparare, & mercedē dei contemnere? Vel illū aspice à quo laudē expectas, qui te propter deum facere putat, alioquin vituperas & te magis. Ille autem qui plena quidem voluntate propter homines facit, ille propter homines fecisse videtur. Si autē per alicuius cor cogitatio vana ascēdit, desiderans hominibus apparere, anima autem intelligens contradicit, ille non propter hominem fecisse videtur: quia quod cogitauit, passio carnis est: quod eligit, iudicium animæ.

Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & uicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra quid faciat dextera tua: ut sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui uidet in abscondito, reddet tibi.

Aug. de ser. do. in mon. Generaliter suprà dominus iustitiam nominauit cū dixit: Attendite ne iustitiam vestram, &c. nunc autē per partes exequitur. Chry. super Mat. Ponit autē tria fortia bona. s. eleemosynā, orationem & ieiunium, contra tria mala aduersus quæ dominus tentationis bellum suscepit: pugnauit enim pro nobis contra gulam in heremo, cōtra auaritiā supra montem, contra vanā gloriā supra templū. Est ergo eleemosyna quæ dispergit cōtra auaritiam, quę congregat ieiunium contra gulam, quia est ei cōtrarium: oratio verò contra vanam gloriam, quia cū omne malum ex malo nascatur, sola vana gloria de bono procedit, & ideo nō destruitur per bonū, sed magis nutritur: nullū ergo remedium potest esse contra vanā gloriam, nisi oratio sola. Ambro. Omnis autem sententia disciplinæ christianę in misericordia & pietate est, & ideo ab eleemosyna incipit, dicens: Cū ergo facis eleemosynā noli tuba canere ante te. Glos. Tuba autem est omnis actus vel sermo per quem operis iactātia demonstratur: puta qui facit eleemosynam quando aliquē videt præsentem, vel intercedente aliquo, aut honestiori personæ quæ potest retribuere, aliàs autem nō facit. Sed & si in loco secreto fecerit eo proposito vt laudabilis videatur, tuba est. Augu. Sic ergo quod dicit: Noli tuba canere ante te, ad hoc respicit quod superius ait: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus. Hierony. Qui

Distinctio bonorum terrenorum.

Quæ sit bonorum operum intentio.

Tria bona tribus malis opponuntur

autem tuba canit eleemoſynam faciens, hypocrita eſt. Et ideo ſubdit: Sicut hypocritæ faciunt. Iſido. Nomen hypocritę tractũ eſt à ſpecie eorũ qui in ſpectaculis cõtecta facie incedunt, diſtinguentes vultũ vario colore, vt ad perſonę quã ſimulãt colorẽ perueniant, modo in ſpecie viri, modo in fœminę, vt fallãt populum dum in ludis agunt. Augu. de ſer. do. in mon. Sicut ergo hypocritę. i. ſimulatores tanquam imitatores perſonarũ aliarum, agũt partes illius quod nõ ſunt: nõ enim qui agit partes Agamenonis verè ipſe eſt, ſed ſimulat eum: ſic & in eccleſiis in omni vita humana quiſquis vult ſe videri quod non eſt, hypocrita eſt. Simulat enim ſe iuſtũ & nõ exhibet, qui totũ fructum in laude hominũ ponit. Gloſ. Et ideo ſubdit loca publica cũ dicit: In ſynagogis & vicis. Et finem intentum cũ ſubdit: Vt honorificentur ab hominibus. Grego. 32. Mora. Sciendum verò eſt quòd ſunt nonnulli, qui & ſanctitatis habitum tenent, & perfectionis meritũ exequi non valent, quos nequaq̃ credendũ eſt inter hypocritarum numerũ currere. quia aliud eſt infirmitate, aliud callida ſimulatione peccare. Aug. de ſer. do. in mon. Tales autem qui ſimulatione peccant, ab inſpectore cordis deo mercedẽ nõ capiũt niſi fallacię ſuppliciũ. & ideo ſubditur: Amẽ dico vobis recep. merc. ſuam. Hiero. Non dei mercedẽ ſed ſuã. Laudati enim ſunt ab hominibus, quorũ cauſa exercuere virtutes. Aug. de ſer. do. in mon. Hoc autem reſpicit ad illud quod ſuprà poſuit, Alioquin mercedẽ non habebitis apud patrem veſtrum. Sic ergo nõ quomodo illi eleemoſynã facias, ſed quomodo facienda ſit iubet conuenienter, cũ dicit: Te autẽ facien. eleemo. neſciat ſini. quid faciat dex. tua. Chry. in ho. Hoc aũt per ſuperabũdantiã dicitur, ac ſi dicat: Si poſsibile eſt teipſum ignorare, & ipſas manus latere poſsibile eſſet, ſtudioſiſsimũ eſt tibi. Chry. ſuper Mat. Apoſtoli aũt interpretãtur in lib. cano. ſic: Dextera eſt populus chriſtianus, qui eſt ad dexterã Chriſti. Siniſtra autẽ eſt oĩs populus qui eſt ad ſiniſtrã. Hoc ergo dicit ne chriſtiano eleemoſynam faciente, quæ eſt dextera, infidelis reſpiciat, quę eſt ſiniſtra. Aug. de ſer. do. in mon. Sed ſecundum hoc videbitur, nulla eſſe culpa velle placere fidelibus: cũ tamẽ in quorũlibet hominũ laudẽ finẽ boni operis conſtituere prohibeamur. Vt autem te imitentur quibus facta tua placuerint, non tantùm fidelibus, ſed etiam infidelibus exhibendũ eſt. Si aũt, vt alij dicũt, ſiniſtram inimicũ putaueris, vt neſciat inimicus tuus cũ eleemoſynã facis, cur ipſe dominus inimicis Iudæis circunſtantibus miſericorditer ſanauit homines? Deinde quomodo cũ ipſo inimico faciem⁹, vt illud impleamus præceptũ? Si eſurierit inimic⁹ tuus, ciba illũ: Tertia opinio eſt ridẽda eorũ, qui debẽt ſiniſtrę nomine vxorem ſignificari: vt quoniam in re familiari tenaciores pecuniarũ ſolent eſſe fœminæ: lateat eas cũ aliquid viri alienis impendũt, propter domeſticas lites. Non autẽ ſolis viris hoc præceptum datum eſt, ſed etiam fœminis: cui ergo ſiniſtrę iubetur fœmina occultare op⁹ miſericordiæ ſuę, an etiã vir ſiniſtra erit fœminę? quòd ſi quiſpiã putat, eũ præceptum ſit talibus vt ſeinuicẽ bonis moribus lucrifaciant, non ſibi debent occultare bona opera ſua, nec furta facienda ſunt vt promereatur deus. quòd ſi occultandũ eſt aliquid quãdin alterius infirmitas id æquo animo non poteſt ſuſtinere, quamuis non illicitè fiat: non tamẽ fœmina per ſiniſtrã ſignificari facilè apparet totius capituli ſignificatione. Et etiam quã ſiniſtrã vocet. quod enim in hypocritis culpatũ eſt, ꝙ ſcilicet laudes hominum quærunt, hoc tu facere vetaris, quapropter ſiniſtra videtur ſignificare delectationem laudis, dextera aũt ſignificat intentionẽ implendi præcepta diuina. Cũ ergo conſcientiæ facientis eleemoſynam miſcet ſe appetitio laudis humanæ, fit ſiniſtra cõſcia dexteræ. Neſciat ergo ſiniſtra. i. nõ ſe miſceat conſcientię tuę laudis humanæ appetitio. Dominus autem noſter multo magis prohibet ſolã ſiniſtrã in nobis operari, quàm eam miſceri operibus dextræ. Quo autẽ fine hoc dixerit, oſtẽdit, cùm ſubdit: Vel ſit eleemoſyna veſtra in abſcõdito. i. in ipſa bona conſcientia, quæ humanis oculis demonſtrari non poteſt, nec verbis aperiri, quandoquidem multi multa mentiuntur. Sufficit autem tibi ad promerendum præmium ipſa cõſcientia, ſi ab eo expectas præmiũ, qui ſolus cõſcientiæ inſpector eſt. Et hoc eſt quod ſubditur: Et pater tuus qui videt in abſcondito, red. tibi. Multa latina exemplaria habẽt Reddet tibi palã. Chryſ. ſuper Matth. Impoſsibile eſt enim vt op⁹ bonũ hominis in abſcõdito dimittat deus: ſed in hoc ſeculo manifeſtat & illo glorificat, quia gloria dei eſt, ſicut & diabolus manifeſtat malũ in quo malitiæ eius virtus oſtenditur. Propriè autẽ publicat deus omne bonũ in ſeculo illo, cuius bona ſunt communia bonis & malis. Ideo cuicunque illic benefecerit deus manifeſtũ eſt, quia pro mercede iuſtitiæ ſuæ meruit illud. Merces autem iuſtitiæ in hoc ſeculo manifeſta nõ eſt: quia hic non ſolùm boni, ſed etiam mali ſunt diuites. Augu. de ſer. do. in mon. Sed in græcis exẽplaribus quæ propria ſunt inuenimus, palàm. Chry. in ho. Si ergo vis habere inſpectores eorum quæ facis, ecce habes non ſolum angelos aut archangelos, ſed deum vniuerſorum.

Falſi chriſtiani notantur.

Erroneus intellect⁹ repellitur

CAPVT VI.

CVm oratis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, ut uideãtur ab hominibus. Amen dico uobis, receperũt mercedem ſuam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito, & pater tuus qui uidet in abſcondito, reddet tibi.

Multi volunt 6. caput ibi inchoari, Audiſtis quia. &c. fo. 28. Illud refero diligẽti lectori. Attamen quoquo modo res ſeſè habeat ſequar exẽplar in omnibus. Itaque volunt hanc lectionẽ ſic legi. Et cùm oratis non, &c.

Chry. ſuper Mat. Salomon dicit, ante orationẽ præpara animã tuam. Quod quidẽ facit qui faciens eleemoſynam venit ad orationẽ: bona enim opera excitãt fidem cordis, & dant confidentiam animæ apud deum orandi. Ergo eleemoſyna præparatio eſt orationis, & idem dominus poſt eleemoſynam cõſequenter de oratione nos inſtruit. Aug. de ſer. do. in mon. Non autẽ hoc monet nunc vt oremus, ſed quomodo oremus: ſic nec ſuperius vt faciamus eleemoſynam. ſed quo animo faciamus. Chry. ſuper Mat. Eſt autẽ oratio quaſi quoddam ſpiritale tributũ, quod anima offert deo de viſceribus ſuis. Quãtò ergo glorioſior eſt, tãtò cautior eſt ſeruanda, ne propter homines facta vileſcat, & ideo dicit: Cũ oratis non eritis ſicut hypocritæ. Chryſ. in ho. Hypocritas vocat, qui deũ fingentes orare, homines circunſpiciunt, & inde ſubdit: Qui amant in ſynagogis orare. Chry. ſuper Mat. Puto autem nõ ad locum hoc referri quod ait dominus, ſed ad propoſitũ orantis: in conuẽtu enim fidelium orare laudabile eſt, ſicut dictũ eſt: In eccleſiis benedicite deũ. Qui ergo ſic orat vt ab hominibus videatur, non deum aſpicit, ſed homines: & ideo quantũ ad propoſitũ ſuum in ſynagoga orat. Cuius autem orantis mẽs ſolũ aſpicit deum, quãuis in ſynagoga oret, tamen apud ſe in ſecreto videtur orare. Sequitur: Et in angulis platearũ, vt videãtur abſcõsè orare. Et ſic dupliciter laudantur, & quia orant, & quia abſconsè orant. Glo. Vel anguli platearũ ſunt vbi quia per tranſuerſum viæ ducitur, & quadriuiũ reddit. Chryſ. ſuper Matth. Eo ergo propoſito in conuentu vetat orare vt à conuentu videatur. vnde ſubditur: Vt videantur ab hominibus. Orans ergo nihil nouũ faciat quod aſpiciant

Anima eſt tributum ſpiritale.

hominem,vel clamando,vel pectus percutiendo,vel manus extendendo. Aug.de ser.do.io mon.Nō autē videri ab hominibus nefas est, sed ideo hoc agere vt ab hominibus videaris.Chry.in ho. A vana enim gloria vbique erui bonū est:maximè autē in oratione. si enim in hoc cogitationibus circūferimur:si ad orandū ingressi fuerim⁹ hāc habētes ægritudinē, qualiter intelligimus ea quæ à nobis dicuntur?Aug.de ser.do.Sic etiā fugiendū est hominū sententiā: si hoc animo aliquid fiat vt fructus expectetur placēdi hominibus. vnde subdit: Amē dico vobis,receperūt mercedē suā.Chrys.super Matt. Vnusquisq; enim vbi seminat,ibi metet.Vnde qui propter homines orāt nō propter deū: ab hominibus nō à deo laudātur.Chry.io ho.Dicit autē:Receperūt, quia deus retributionem quæ est ab ipso tribuere vellet, illi autē eam quæ est ab hominibus vsurpant. Quomodo autē orandū sit subiūgit, dicens: Tu aūt cùm oraueris, intra in cubi.tuum, & clau.ostio ora pa.tuū in abscōdito.Hiero.Hoc simpliciter intellectū erudit auditorem vt vanā orandi gloriam fugiat.Chry.super Mat.Vt nemo sit ibi nisi ille qui orat,& ille quē orat. Testis enim orantē grauat,non adiuuat.Cypr.de ora.do. In abditis etiam locis orare magis cōuenit fidei,vt sciamus dominum vbique esse præsentem, & maiestatis suæ plenitudine occulta penetrare.Possumus etiam intelligere per ostium domus,os corporis,vt nō clamosa voce oremus deum, sed tacito corde propter tria. Primò quia deus non voce clamosa pulsādus est, sed conscientia recta placandus,qui est cordis auditor. Secundò quia secretas orationes tuas nō oportet alterū scire nisi te & deū. Tertiò quia clamosè orans alterū iuxta te non permittis orare. Ex colla. Cū summo etiam est orandum silentio,vt ipsos quoque inimicos nostros,qui orātibus nobis maximè insidiantur, lateat nostræ petitionis intentio. Aug.de ser.do.in mō.Vel per cubicula nostra sunt intelligenda corda nostra de quibus dicitur: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Ostium est carnalis sensus,foris sunt omnia tēporalia,quę per sensum cogitationes nostras penetrāt, & turba vanorum phātasmatum orantibus obstrepūt. Cypr.de orat.do. Quæ autē segnitia est alienari & capi ineptis cogitationibus & prophanis cū dominū deprecaueris,quasi sit aliquid quod magis debeas cogitare q̄ cum deo loquaris. Quomodo te audiri à Deo postulas,cū teipsum nō audias? hoc est ab hoste nō cauere,hoc est deum negligentia orationis offendere. Aug. de ser.do.Claudendū est ergo ostiū.i.carnali sensui resistendū,vt oratio spiritualis dirigatur ad patrē,quę fit io intimis cordis, vbi oratur pater in abscondito. vnde sequitur: Et pater tuus qui videt in abscondito,reddet tibi.Remi.Et est sensus:Sufficiat tibi vt ille solus nouerit tuam orationem qui omnium corda nouit occulta, quia ipse qui est inspector erit exauditor. Chry.in ho. Non autem dixit: Gratis dabit,sed reddet tibi.Etenim debitorem seipsum tibi constituit.

Secretum orationis commendatur.

Orantes autē nolite multum loqui,sicut ethnici faciunt. Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis,antequam petatis eum.

Aug.de ser.do.in mon. Sicut hypocritarū est præbere se spectādos in oratione,quorū fructus est placere omnibus, ita est ethnicorū.i.gentiliū in multiloquio se putare exaudiri,& ideo subditur: Orātes autē nolite multum loqui. Ex colla. Frequenter enim, sed breuiter est orandū, ne immorātibus nobis inserere aliquid nostro cordi insidiator possit inimicus. Aug.ad Probā:Nō tamen vt quidam putant, hoc est orare in multiloquio si

Declaratio orationis.

diutiùs oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus effectus. nam & de ipso domino scriptū est,q̄ pernoctauerit in orādo,& prolixiùs orauerit, vt nobis præberet exemplum. Dicūtur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes,sed eas tamen breuissimas,& raptim quodammodo iaculatas:ne illa violēter erepta, quæ orāti plurimū est necessaria per productiores moras hebetetur intentio. ac per hoc ipsi satis ostendunt hanc intentionē sic esse obruendā,si perdurare nō potest:ita si perdurauerit,non citò esse rumpendā. Absit autē ab oratione multa locutio,sed nō desit multa precatio,si feruēs perseuerat intētio. nam multū loqui est in orando rem necessariā superfluis agere verbis. Multum autē precari,est eum quē precamur diuturna cordis excitatione pulsare. nam plerunque hoc negocium plus gemitibus quàm sermonibus agitur, plus fletu q̄ affatu. Chrys.in ho. Dissuadet igitur per hoc inanē locutionem in orando, puta cùm non petimus decentia à deo:sed potentatus, & gloria inimicos superare, & pecuniarum abundantiam. Iubet ergo hic nō longas orationes facere. Lōgas autē dico nō tēpore, sed multitudine eorum quæ dicuntur:permanere tamen oportet eos qui petunt. Orationi enim ait Apostolus instātes,non tamen iubet decem millium versuum orationem componere,& cordetenus enuntiare:quod occultè insinuat,cū dixit:Nolite multū loqui. Glos. Dānat autē multiloquium orationis veniēs de infidelitatē.vnde sequitur:Sicut ethnici faciunt. Gentilibus enim erat necessaria verborum multiplicitas, propter dæmones qui nesciērēt quid illi peterent, nisi illorū verbis instructi.vnde sequitur:Putāt enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Aug.de ser.do.in mon. Et reuera omne multiloquium à gentilibus venit,qui exercendæ linguę potiùs,quā mundando animo dant operam, & hoc studij genus,etiam ad deum prece flectendo transferre conantur. Greg.33.Mora. Sed veraciter orare est amaros in compunctione gemitus, & non composita verba resonare. & ideo subditur:Nolite ergo assimilari eis. Augu.de ser.do.in mon. Si enim verba multa ad id proferūtur vt instruatur ignarus, quid eis opus est ad rerum omnium conditorē?vnde sequitur: Scit enim pater vester quid opus sit vobis, anteq̄ petatis eum. Hiero. Consurgit autē in hoc loco quædam hæresis philosophorū quorūdam,dogma peruersum dicētium:Si nouit deus quid oremus, & anteq̄ petamos scit quo indigeamus, frustra sciēti loquimur: Quibus respondendū est,non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignoranti,aliud petere scienti. Chrys.in ho. Non ergo ores vt doceas, sed flectas vt familiaris efficiaris continuitate interpellationis,vt humilieris, vt rememoreris peccatorū tuorū. Aug.de ser.do.in mon. Nec etiā verbis nos agere debemus apud deū, vt impetremus quod volumus,sed rebus,quas animo gerimus, & intentione cogitationis cum dilectione pura, & supplici affectu. Aug.ad Probā: Sed ideo per certa interualla temporū, etiam verbis rogamus deum,vt illis rerum signis nos ipsos admoneamus,quantūque in hoc desiderio profecerimus,nobis ipsis innotescamus, & ad hoc augendum nosipsos acrius excitemus, ne variis curis quod tepescere cœperat,omnino frigescat, & penitus extinguatur, nisi crebriùs inflammetur. Nobis ergo necessaria sunt verba,quibus commoueamur,& inspiciamus quid petamus,non quibus dominū seu docendū seu flectendū esse credamus. Aug.de ser.do.in mon. Sed rursus quęri potest,siue rebus,siue verbis orandum sit,quid opus sit ipsa oratione , si deus iam nouit quid nobis necessarium sit, nisi quia ipsa orationis intētio cor nostrum

Multiloquium à gentilibus ortū est.

Quæstio proponitur.

ferenat & purgat, capaciúſque efficit ad excipienda diuina munera, quæ ſpiritualiter nobis infundũtur. Noo enim ambitione precum exaudit deus qui ſemper paratus eſt dare ſuam lucem, ſed nos non ſemper parati ſumus accipere cũ inclinamur in alia. Fit ergo in oratione eonuerſio corporis ad deum, & purgatio interioris oculi, cùm ea quæ cupiebantur tẽporaliter excludnntur, vt acies cordis ſimplicis ferre poſsit ſimplicem lucem, & manere cum gaudio quo beata vita perficitur.

Sic ergo vós orabitis: Pater noſter qui es in cælis.

Laus præcipua orationis dominicæ.

Glo. Inter ſalutaria monita & diuina, quibus conſulit credentibus, formã orãdi propoſuit, & orationes cõpoſuit breuibus verbis: vt ſit fiducia citò annuendi, quod breuiter vult rogari. vnde dicit: pater noſter qui es in cęlis. Cypri. de oratione do. Qui fecit viuere, docuit & orare. vt dũ oratione quam filius docuit apud patrem loquimur, faciliùs audiamur. Amica & familiaris oratio eſt dominum de ſuo rogare: agnoſcat pater filij ſui verba cùm precẽ facimus & cùm ipſum habeamus aduocatum apud patrẽ pro peccatis noſtris: quãdo peccatores pro delictis noſtris petimus, aduocati noſtri verba promamus. Glo. Nõ tamẽ his ſolis verbis oratur, ſed & aliis ſub eodem ſenſu cõceptis, quibus cor noſtrũ accenditur. Aug. de ſer. do. in mon. Cùm autem in omni deprecatione beneuolẽtia conciliãda ſit eius quẽ deprecamur, deinde dicendũ quid deprecemur: per laudẽ illius ad quẽ oratio dirigitur, ſolet beneuolẽtia conciliari, & hoc in orationis principio poni ſolet. In quo dominus noſter nihil aliud nos dicere iuſsit, niſi: Pater noſter qui es in cælis. Multa quidẽ dicta ſunt in laudẽ dei, nuſquam tamẽ inuenitur præceptũ populo Iſrael, vt dicerent, Pater noſter, ſed eſt eis inſinuatus vt dominus tanq̃ ſeruis: ſed de populo chriſtiano Apoſtolus dicit, quòd ſpiritum adoptionis accepit in quo clamamus Abba pater, quod non eſt meritorũ noſtrorũ, ſed gratiæ quam in oratione ponimus, cùm dicimus Pater, quo nomine & charitas excitatur. Quid enim charius debet eſſe filiis q̃ pater? & ſupplex affectus cũ homines dicunt deo, pater noſter, & quædam impetrandi præſuppoſitio. Quid iam non det filiis petẽtibus, cùm hoc ipſum ante dederit, vt filij eſſent? Poſtremò quanta cura animũ tangit, vt qui dicit: Pater noſter, tãto patre nõ ſit indignus. Admonẽtur etiam hinc diuites, vel genere nobiles cùm facti fuerint chriſtiani non ſuperbire aduerſus pauperes vel ignobiles, quoniam ſimul dicunt deo, Pater noſter: quod non poſſunt piè ac verè dicere, niſi ſe fratres eſſe cognoſcant. Chry. in ho. Quod enim nocumentum eſt ex inferiori cognatione, cùm ſecundum ſuperiorẽ omnes ſimus copulati, qui etiam patrẽ dicit & peccatorũ remiſsionẽ, & adoptionem, & hæreditatem, & fraternitatem quæ eſt ad vnigenitum, & ſpiritus largitionẽ per vnam hanc confeſſus eſt nuncupationem. Nõ enim poſsibile eſt vocare deum patrẽ, niſi eũ qui eſt omnibus iſtis bonis potitus. Dupliciter orãtium igitur erigit ſenſum, & dignitate eius qui vocatur, & magnitudine beneficiorũ, quibus orans potitus eſt.

Vnitas pop. chriſtiani.

Cypri. de oratione do. Nõ autem dicimus pater meus, ſed pater noſter, quia pacis & vnitatis magiſter noluit ſigillatim & priuatim precem fieri: vt quis cũ precatur, pro ſe tantũ precetur. Publica enim eſt nobis & communis oratio: & quãdo oramus, non pro vno tantũ, ſed pro populo toto oramus, quia totus populus vnum ſumus. Sic enim vnũ orare pro omnibus voluit, quomodo in vno omneis ipſe portauit. Chry. ſuper Matt. Pro ſe enim orare neceſsitas cogit: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autẽ eſt ante deum oratio, nõ quam neceſsitas tranſmittit, ſed quam charitas fraternitatis cõmendat. Glo. Dicitur etiã pater noſter, quod commune eſt omnibus, nõ pater meus quod ſoli Chriſto cõuenit, qui eſt filius per naturã. Chry. ſuper Mat. Addit autẽ: Qui es in cælis, vt ſciamus nos habere patrẽ cæleſtẽ, & erubeſcant ſe terrenis rebus ſubſternere, qui patrẽ habent in cælis. Ex colla. Et vt ad illam regionẽ in qua patrẽ noſtrum commorari fatemur ſummo deſiderio properemus. Chry. in ho. In cælis ergo cũ dicit: Nõ illic deum concludẽs hoc ait, ſed à terra adducens orantẽ, & excelſis regionibus affigẽs. Augu. de ſer. do. in mon. Vel dicitur eſſe in cælis. i. in ſanctis & iuſtis: non enim ſpatio locorũ continetur deus. Sunt quidẽ cæli excellentia mundi corpora, & ſi in eis locus dei eſſe credatur, melioris meriti ſunt aues, quarum vita eſt deo vicinior. Nõ autem eſt ſcriptum: Prope eſt dominus excelſis hominibus, aut eis qui in montibus habitant, ſed cõtritis corde. Sed ſicut terra appellatur peccator, cui dictũ eſt: Terra es, & in terram ibis: ſic cælum iuſtus econtrario dici poteſt. Rectè ergo dicitur: Qui es in cælis, tantũ enim ſpiritualiter intereſſe videtur inter iuſtos & peccatores, quantũ corporaliter inter cælũ & terrã. Cuius rei ſignificãdę gratia orãtes ad orientẽ conuertimur, vnde cælũ ſurgit: non tanquam deus ibi ſit, cęteras mundi deſerens partes, ſed vt admoneatur animus ad naturã excellentiorẽ ſe conuertere. i. ad deum: cũ corpus eius quod terrenũ eſt, ad corpus excellentius. i. ad corpus cæleſte conuertitur. Conuenit etiam vt omnium ſenſibus & paruulorum & magnorum bene ſentiatur de deo, & ideo qui nõdum poſſunt aliquid incorporeũ cogitare, tolerabilior eſt illorum opinio ſi deũ in cælo potiùs eſſe credãt q̃ in terra.

Quomodo deus ſit in cęlis

Sanctificetur nomen tuum.

Primæ petitionis expoſitio.

Augu. Dictũ eſt quis ſit qui petitur, & vbi habitet. Iam videamus quæ ſint petẽda. Primum autẽ omnium quæ petuntur, hoc eſt: Sanctificetur nomẽ tuum, quod non ſic petitur, quaſi non ſit ſanctũ dei nomen, ſed vt ſanctum habeatur ab hominibus. i. ita innoteſcat deus, vt nõ æſtimetur aliquid ſanctius. Chry. in ho. Vel rogare iubet orantẽ per noſtrã glorificari vitã, ac ſi dicat: Ita fac nos viuere, vt per nos vniuerſa te glorificent: ſanctificetur enim, idẽ eſt quod glorificetur. Digna eſt antẽ deum deprecãtis oratio nil petere ante patris gloriam, ſed omnia eius laudi poſtponere. Chryſ. Vel aliter: Nõ optamus deo vt ſanctificetur orationibus noſtris, ſed vt nomẽ eius ſanctificetur in nobis. Quia enim ipſe dixit: Sãcti eſtote, quia ego ſanctus ſum, id petimus & rogamus: vt in baptiſmo ſanctificati ſumus in eo quod eſſe cœperimus, perſeuerem'. Aug. de perſeuerãtia: Cur autem perſeuerantia iſta poſcitur à deo, ſi vt Pelagiani dicunt non datur à deo? An & iſta irriſoria petitio eſt, cùm id ab eo petitur quod ſcitur non ipſum dare, ſed ipſo non dãte eſſe in hominis poteſtate? Cypri. Et hoc etiã vt ſanctificetur, quotidie deprecamur Opus enim eſt nobis continua ſanctificatione, vt qui quotidie delinquimus, delicta noſtra, ſanctificatione aſsidua purgemus.

Adueniat regnum tuum.

Secundæ petitionis intellectus.

Glo. Congruè ſequitur vt poſt adoptionem filiorũ regnum petamus, quod filiis debetur. vnde ſequitur: Adueniat regnũ tuum. Aug. de ſer. do. in mon. Quod non ita dictũ eſt quaſi deus nunc non regnet etiam in terra, ſemperq; in ea regnauerit. Adueniat ergo recipiẽdum eſt, vt manifeſtetur hominibus: nulli autẽ licebit ignorare regnũ dei, cũ eius vnigenitus nõ ſolũ intelligibiliter, ſed etiam viſibiliter venerit iudicare viuos & mortuos, tũc autẽ eſſe futurũ iudicij diem dominus docet, cùm euangelium prædicatum fuerit in omnibus gen-

tibus, quæ res pertinet ad sanctificationē nominis dei. Hier. Vel generaliter pro totius mundi regno petit vt diabolus in mundo regnare desistat, vel vt in vnoquoque regnet deus, & non regnet peccatū in mortali hominū corpore. Cypri. Vel nostrū regnū petimus aduenire à deo nobis repromissum, & Christi sanguine acquisitum: vt qui in seculo ante seruiuimus, postmodū Christo domināte regnemus. Aug ad Probā: Regnum nanque dei veniet, siue velimus, siue nolimus. Sed desiderīū nostrū ad illud regnū excitamus, vt nobis veniat, atque in eo regnemus. Ex colla. Vel quia nouit sanctus testimonio conscientię suæ cū apparuerit regnum dei, eius se futurum esse consortē. Hiero. Attendendum autem est quòd grādis audaciæ sit & puræ cōscientiæ, postulare regnum dei, iudicium nō timere. Cypri. Potest etiam & ipse Christus esse regnū dei, quē venire quotidie cupimus, cuius aduentus vt cito nobis repræsentetur optamus. nā cū resurrectio ipse sit, quia in ipso resurgimus: sic & regnū dei potest intelligi, quia in illo regnaturi sumus. Bene autē regnum dei petimus. i. cæleste, quia est & terrestre regnū: sed qui renūtiauit iam seculo, maior est etiā honoribus eius & regno. Et ideo qui se deo & Christo dedicat, non terrena sed cælestia regna desiderat. Aug. de perseuerātia. Cùm autem petitur, adueniat regnū, quid orant qui iam sancti sunt, nisi vt in ea sanctitate quę iam illis data est, perseuerēt? Neque enim aliter veniet dei regnum, quod his qui perseuerant vsque in finem, certum est esse venturum.

Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra.

Terra pe ... Aug. In illo beatitudinis regno vita beata perficietur in sanctis, sicut nunc in cælestibus angelis. Et ideo post illam petitionē quam dicimus: Adueniat regnum tuum, sequitur: Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. i. sicut in angelis qui sunt in cælo voluntas tua fit, vt per te perfruantur, nullo errore obnubilante eorum sapientiam, nulla miseria impediente eorum beatitudinem: ita fiat in sanctis tuis qui in terra sunt, & de terra quantum ad corpus attinet facti sunt. Itē fiat voluntas tua, rectè intelligitur, obediatur præceptis tuis, sicut in cælo & in terra. i. sicut ab angelis, ita ab hominibus. non quòd ipsi faciant vt velit deus, sed quia faciunt quod ille vult. i. faciunt secundū volūtatem eius. Chry. in ho. Vide autē consequentiam optimam: quia enim cōcupiscere docuit cælestia per hoc quod dictū est: Adueniat regnū tuum. Antequā ad cælū perueniatur, ipsam terram iussit fieri cælū, per hoc quod dicit: Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Hiero. Erubescant autē ex hac sententia qui quotidie ruinas in cælo fieri mētiuntur. Augu. de ser. do. in mon. Vel sicut in cælo & in terra. i. sicut in iustis, ita in peccatoribus: tanquam si diceret: sicut faciunt voluntatē tuam iusti, ita etiam peccatores vt ad te conuertantur, siue ita vt sua cuiq; tribuantur, quod fiet in extremo iudicio. Vel per cælū & terram accipiamus spiritū & carnē. Et quod dicit Apostolus: Mente seruio legi dei, videamus factā dei voluntatem in spiritu. In illa autem imitatione quæ promittitur iustis. Fiat voluntas tua sicut in cęlo & in terra. i. sicut spiritus nō resistit deo, ita & corpus nō resistat spiritui. Vel: Sicut in cælo & in terra. i. sicut in ipso Iesu Christo, ita & in ecclesia tāquam in viro, qui patris voluntatem impleuit, ita & in fœmina, quæ illi desponsata est. Cælum enim & terra conuenienter intelligitur, quasi vir & fœmina, quoniā terra cęlo fœcūdāte fructifera est. Cypri. Non ergo petimus vt deus faciat quod vult, sed vt nos facere possimus quod deus vult. quod vt faciat in nobis, opus est dei voluntate. i. opera eius & protectione: quia nemo suis viribus fortis est, sed dei misericordia tutus. Chry. in ho. Virtus enim nō est nostri studij solùm, sed superioris gratiæ. Rursum autem hic orationem pro orbe terrarū cuilibet nostrū iniunxit. Neque enim dixit: Fiat volūtas tua in me vel in nobis, sed vbique terrarum, vt soluatur error, & plātetur veritas, & expellatur malitia, & reuertatur virtus, & sic iam non differt cælum à terra. Aug. de bono perseuerantiæ. Ex hoc autem euidēter ostenditur cōtra Pelagianos, initium fidei esse donum dei, quādo pro infidelibus vt habere fidē incipiāt sancta orat ecclesia. Cùm etiam in sanctis iā sit facta dei volūtas, cur vt fiat adhuc petūt, nisi vt perseuerēt in eo quod esse cœperūt? Chry. super Mat. Communiter autem accipi debet quod ait: Sicut in cælo & in terra. i. sanctificetur nomē tuum sicut in cælo & in terra. Adueniat regnum tuum sicut in cælo & in terra. Fiat volūtas tua sicut in cælo & in terra. Et vide quàm cautè locutus est nō dixit: Pater sanctifica nomen tuum in nobis. Adueniat regnū tuum super nos. Fac volūtatem tuam in nobis. Nec iterum dicit: Sāctificemus nomē tuum. Suscipiamus regnū tuum. Faciamus volūtatem tuam: ne hoc aut dei tantum, aut hominis tātum esse videatur: sed mediè dixit & impersonaliter. nam sicut homo non potest facere bonum, nisi habuerit adiutorium dei: sic nec deus bonū operatur in homine, nisi homo voluerit. Pelagiani notantur.

Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.

Augu. Hæc ergo tria quæ in præmissis petitionibus petuntur, hic inchoantur, & quantūcunque proficimus augētur in nobis. Perfectè verò quod in alia vita sperādum est, semper possidebuntur: reliquis verò quatuor quæ sequuntur petuntur tēporalia, quæ propter æternam consequenda sunt necessaria. Panis enim qui conueniēter petitur hic, est necessarius. Sequitur enim: Panē nostrū supersubstaotialē da nobis hodie. Hiero. Quod nos supersubstantialē exprimimus, in Græco habetur epyusiō. qd' verbū septuaginta interpretes peryusiō frequentissimè transferūt. Cōsideramus ergo in Hebræo & vbicūque illi peryusion expresserūt, nos inuenimus sogolla quod Symmachus exeritō. i. pręcipuū vel egregium transtulit, licet in quodam loco peculiarem interpretatus sit. Quando ergo petimus vt peculiarē, vel præcipuum nobis dominus tribuat panem, illum petimus qui dicit in euangelio: Ego sum panis viuus qui de cælo descēdi. Cypri. Nam panis vitæ Christus est, & panis hic omniū nō est, sed noster est. Hūc aūt panē dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & eucharistiam quotidie accipimus, intercedente aliquo grauiori delicto à cælesti pane prohibeamur, & à Christi corpore separemur. Petimus ergo vt qui in Christo manemus, à sanctificatione eius & corpore nō recedamus. Aug. de bono perseuerantiæ. Perseuerantiam ergo à domino sancti poscunt, quando petunt ne à Christi corpore separētur, sed in ea sanctitate permaneant vt nullū crimē admittant. Chry. Vel panē supersubstantialem posuit, hoc est quotidianū. Ex colla. Cū enim dicit hodie, ostēdit eum quotidie esse sumēdum omníque tēpore hæc oratio debet profundi, quia non est dies quo non opus sit nobis huius perceptione, cor interioris hominis confirmare. Aug. de ser. do. in mon. Sed cōtra hoc illi mouēt quęstionē qui in orientalibus partibus nō quotidie cœnæ domini communicāt, qui de hac re suam sententiam defendēt, vel ipsa authoritate ecclesiastica, quòd sine scādalo ista faciūt, neque ab eis qui ecclesiis præsunt facere prohibentur. sed vt de istis nil in aliquam partem disseramus, illud certè debet occurrere cogitationibus, regulā nos orandi à domino accepisse, quam transgredi nō oportet. Quis er- Rit.* orientalis ecclesiæ.

go audeat dicere semel tantũ nos orare debere orationem dominicã: aut si iterum & tertio, vsque ad eam tãtum horã, qua corpori dñi communicamus? non enim postea dicere poterimus, Da nobis hodie, quod iã accepimus. Aut poterit quisquã cogere vt vltima parte diei sacramẽtũ illud celebrem? Ex colla. Licet istud quod dicitur Hodie, ad pręsentem vitã posit intelligi, id est, dum in hoc seculo commoramur, præsta nobis hunc panẽ. Hiero. Possumus supersubstãtialẽ panẽ & aliter intelligere, qui super omnes substãtias sit, & vniuersas superet creaturas. s. domini. Aug. de ser. do. Vel quotidianum panem accipiamus spiritualẽ, præcepta. s. diuina quæ quotidie oportet meditari & operari. Greg. 14. Mora. Nostrũ autẽ hũc panẽ dicimus, & tamẽ vt detur oramus: quia dei est ex munere, & noster fit per acceptionẽ. Hier. Alij simpliciter putant secundũ Apostoli sermonem dicẽtis: Habẽtes victũ & vestitum his contenti simus, de præsenti tãtum cibo sanctos curã agere. vnde in posterioribus pręceptũ est: Nolite cogitare de crastino. Augu. ad Pro. Sic ergo hic sufficientiam petimus à parte quę expedit. i. nomine panis totum signantes. Chry. super Mat. Non solũ autẽ oramus ideo, panẽ nostrũ da nobis hodie, vt habeamus quid mãducemus: quod cõmune est ĩter iustos & peccatores: sed vt quod mãducemus, de manu dei accipiamus, quod est tãtum sanctorũ. Nam illi deus dat panẽ qui cũ iustitia præparat, diabolus autẽ ei qui præparat cũ peccato. Vel ita vt dum à deo datur, sanctificatus accipiatur. & ideo addidit: Nostrum. i. quẽ nos habemus paratũ, illũ da nobis vt à te sanctificetur, sicut sacerdos panẽ accipiens à laico sanctificat & porrigit ei: panis enim offerẽtis est, sed quod sanctificatũ est, beneficium est sacerdotis. Dicit autẽ: Nostrũ propter duo. primo quia omnia quæ nobis deus dat, per nos aliis dat, vt de eo quod accipimus partem impotẽtibus faciamus. Qui ergo de laboribus suis indigẽtibus pręstat, nõ tantũ panẽ suum mãducat, sed etiã alienũ. Deinde qui de iustitia acquisitũ panem manducat, suum panẽ mãducat: qui autem cũ peccato, alienũ. Aug. de ser. do. in mõ. Fortè autẽ aliquis moueatur: cur oremus pro his adipiscẽdis quæ huic vitæ sunt necessaria, sicut est victus & tegumentũ, cùm dominus dicat: Nolite solliciti esse quid edatis, aut quid induamini: nõ potest aute quisque de ea re pro qua adipiscenda orat nõ esse solicitus. Aug. ad Probã: Sed sufficientiam vitæ non indecẽter vult, quisquis vult & non amplius: hæc autem sufficientia nõ appetitur propter seipsam, sed propter salutẽ corporis & congruentẽ habitũ personæ hominis, quo habitu non sit inconueniens eis cũ quibus honestè viuendũ est. Ista ergo cũ habentur, vt teneãtur: cũ nõ habẽtur, vt habeãtur orãdũ est. Chrys. in ho. Considerandũ est autẽ quòd postquã dixit: Fiat volũtas tua sicut in cęlo & in terra. Et quia hominibus loquebatur in terra carne indutis, & non potẽtibus habere eandem impassibilitatem cum angelis, conscendit iam infirmitati nostræ, quæ necessario indiget cibo. Et ideo pro pane iussit orationẽ facere non pro pecuniis neque pro lasciuia, sed solùm pro pane quotidiano: & neque hoc sufficit, sed apposuit: Da nobis hodie, vt nõ conteramus nosipsos solicitudine superuenientis diei. Chry. super Matt. Et sic prima facie videntur hæc verba sonare: vt qui hoc dicunt nõ habeant in crastinum, aut post crastinum præparatum. quod si ita est, oratio ista aut paucis potest cõuenire sicut apostolis, qui docẽdi gratia omni tempore vagabãtur, aut forsitã nulli. Doctrinam autem Christi ita debemus aptare, vt omnes in ea proficiant. Chry. Diuinũ ergo cibũ discipulus Christi debet petere, ne in longũ desideriũ petitionis extẽdat: quia cõtrarium sibi fit & repugnãs, vt quęramus in seculo diu manere, qui petimus regnum cælorum velociter aduenire. vel addit: Quotidianũ, vt tantum quis manducet quãtum ratio naturalis exigit, non quantum lasciuia carnis impellit. Si enim in vno conuiuio tantum expẽdas quantũ sufficere tibi potest centũ diebus: iam non quotidianum cibũ manducas, sed multorum dierum. Hiero. In euãgelio autem quod appellatur secundum Hebræos pro substantiali pane, mour reperitur, quod dicitur crastinum, vt sit sensus: Panem nostrum crastinum, id est, futurum da nobis hodie.

Panis noster propter duo.

Euangelium Hebræorum citatur.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Chryso. Post petitionẽ cibi petitur & venia delicti, vt qui à deo pascitur, in deo viuat, nec tantũ præsenti vitę, sed ęternę cõsulatur: ad quã venire potest si peccata donẽtur, quæ debita dominus appellauit, sicut alibi dicit: Dimisi tibi omne debitum quia rogasti me. vnde sequitur: Dimitte nobis debita nostra. Quare necessariè & salubriter admonemur qui peccatores sumus, qui ꝓ peccatis rogare cõpellimur. & ne quis sibi quasi innocẽs placeat, & se extollẽdo plꝰ pereat, instruitur se peccare quotidie, dũ pro peccatis quotidie iubetur orare. Augu. de bo. perseueran. Hoc autẽ telo Pelagiani cõfodiuntur hęretici, qui audẽt dicere hominẽ iustũ in hac vita habere nullũ omnino peccatũ, & in talibus hominibus esse iam præsenti tẽpore ecclesiam nõ habentem maculam aut rugã. Chry. in ho. Quoniam verò fidelibus hæc oratio conuenit, & leges ecclesiæ docẽt & orationis principium, quod docet deũ patrẽ vocare. Qui ergo fidelibus iubet remissionem peccatorum petere demonstrat quòd post baptismum contingit peccata dimitti cõtra Nouatianos. Chrys. Qui ergo ꝓ peccatis nos orare docuit, paternã misericordiam promisit, sed planè addidit legẽ, certa cõditione nos cõstringens, vt nobis debitum dimitti postulemus, secũdum quòd & ipsi debitoribus nostris dimittimus. & hoc est quod dicit: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Grego. 10. Mora. Vt profectò bonũ quod à deo compuncti petimus, hoc primũ proximo cõuersi faciamus. Greg. Hoc nõ de pecunia dicitur, sed de omnibus quæ in nos quisque peccat, ac per hoc etiã de pecunia: peccat namque in te qui pecuniam tibi debitã cũ habeat vnde redderet, nõ reddit: quod peccatũ si nõ dimiseris, nõ poteris dicere: Dimit. no. de. no. si. & nos di. debi. no. Chry. super Matt. Cũ qua ergo spe orat, qui inimicitiã seruat aduersus alterũ à quo forsitã læsus est? Sicut enim ipse orans mẽtitur (dicit enim remitto, & nõ remittit) sic & à deo petit indulgẽtiam, & nõ illi indulgetur. Sed multi nolẽtes dare veniã peccãtibus in se, fugiũt istã orationem orare stulti. Primò, quia qui nõ sic orat vt docuit Christus, nõ est Christi discipulus. Secundò, quia nec pater libenter exaudit orationẽ quã filius nõ dictauerit. cognoscit enim pater filij sui sensus & verba, neque suscipit quæ vsurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi exposuit. Augu. in Enchiridio. Tamen quia hoc tam magnũ bonũ. s. dimittere debita, & diligere inimicos tantæ multitudinis nõ est, quantã credimus exaudiri cũ in oratione dicitur: Dimitte no. debi. no. sicut & nos dimit. debi. nostris. Proculdubio verba spõsionis huius implentur, si homo nondum ita proficit vt diligat inimicũ: tamẽ quando rogatur ab homine qui peccauit in eũ, vt ei dimittat, dimittit ex corde, qui etiam sibi roganti vtiq; vult dimitti. Iam verò qui eum in quẽ peccauit, si peccato suo mouetur vt roget, non adhuc est reputandus inimicus, vt eũ diligere sit difficile sicut difficile erat quando inimicitias exercebat.

Notãtur oratores præposteri.

Et ne nos

Et ne nos inducas in tentationem.

Chry. sup Mat. Quia multa magnifica suprà mandauit hoībus, vt deū patrē suū dicant, vt regnū dei petant venire: ideo nūc addit humilitatis doctrina, cū subdit, Et ne nos ind. in tēta. Aug. de ser. dō. in mō. Nōnulli codices habēt, Et ne nos inferas in tēta, quod tantūdē valere arbitror: nā ex vno Græco verbū vtrunq; est trāslatū. Multi autē interpretādo ita dicunt: Ne nos patiaris induci in tentationē, exponētes quomodo dictū sit inducas: nō enī per seipsum inducit deus, sed induci patitur eū quē suo auxilio deseruerit. Cypri. Qua in parte ostēditur contra nos nihil aduersarium posse nisi deus ante permiserit, vt omnis timor noster & deuotio cōuertatur ad deū. Aug. de ser. do. in mon. Aliud est aūt induci in tētationē, aliud tētari. nā sine tētatione probatus esse nemo potest, siue sibipsi, siue alij. Deo autē ante omnes tētationes quisq; notissimus est. Nō ergo hic oratur vt nō tētemur, sed vt nō inferamur in tētationē: tanquam si quispiā cui necesse est igne examinari, nō orat vt igne nō cōtingatur, sed nō exuratur. Inducimur enim, si tales inciderint quas ferre nō possimus. Aug. ad Probam: Cū ergo dicimus, Ne nos indu. in tēta. nos admonemur hoc petere, ne deserti eius adiutorio alicui tētationi vel cōsentiamus decepti, vel cedam⁹ afflicti. Cypri. In quo admonemur infirmitatis & imbecillitatis nostræ, ne qs se insolenter extollat: vt dū procedit humilis & submissa cōfessio, & datur totū deo, quicquid suppliciter petitur, ipsius pietate præstetur. Aug. de bono perseue. Cū autē sancti petunt ne nos inferas in tentationem: quid aliud quàm vt in sanctitate perseuerent, orāt? Si autem hoc sibi cōcesso quidem esse de dei dono, cū ab illo poscitur demōstratur: nemo sanctorum tenet vsq; in finē perseuerantiā sanctitatis. neq; enim quisquam in proposito Christiano perseuerare desistit, nisi in tentationem primitus inferatur. Ideo ergo petimus ne inferamur in tentationē, vt hoc non fiat: et si non fit, Deus nō permittit vt fiat. Nihil enim fit nisi quod aut ipse facit, aut fieri permittit. Potens est ergo à malo in bonum flectere voluntates, & lapsum conuertere ac dirigere in sibi placitū gressum. Cui nō frustrà dicitur: Ne nos inferas in tentationē. nam qui in tentationē suæ malæ voluntatis non infertur, in nullam prorsus infertur: vnusquisq; enim tentatur à concupiscentia sua. Voluit ergo deus à se posci ne inferamur in tētationem, quod poterat nobis & non orantibus dari: quia voluit nos admoneri, à quo beneficia accipiamus. Attendat ergo ecclesia quotidianas oratiōes suas. Orat vt increduli credāt: deus ergo conuertit ad fidem. Orat vt credentes perseuerent: deus ergo dat perseuerantiam vsque in finem.

Quid sit in tentatione induci.

Sed libera nos à malo. Amen.

Aug. de ser. do. Orandū est non solū vt nō inducamur in malū quo caremus, sed ab illo etiā liberemur ī quod iā inducti sum⁹. & ideo sequitur: Sed libera nos à malo. Chry. in ho. Vel malū hic diabolū vocat propter excellentiā malitiæ, nō quæ ex natura est, sed quę ex electione. Et quia ad nos implacabile bellū habet, ꝓpter hoc dixit: Libera nos à malo. Cypri. Post omnia quidem supradicta in cōsummatione oratiōis venit clausula vniuersas preces nostras collecta breuitate concludēs. Nihil enim remanet quod vltra adhuc debeat postulari, cū semel protectionē dei aduersus malū petamus: qua impetrata, cōtra omnia quæ diabolus & mūdus operatur securi stamus. Quis enim de seculo metus est, cuius in seculo deus tutor est? Aug. ad Probā: Et hoc vltimū quod in oratione dominica positū est tam latè patet, vt homo Christianus in qualibet tribulatione cōstitutus, in hoc gemitus ædat, & in hoc lachrymas fundat, hinc exordiatur, hinc terminet orationē. vnde sequit: Amē, quo desideriū orantis exprimitur. Hier. Amē quod in fine cōstat scriptū, signaculū est dominicæ orationis quod Aquila interpretatus est Fideliter, qđ & nos Verè possumus dicere. Cypr. Quid mirū si talis oratio est quā de⁹ docuit, qui magisterio suo omnē precē nostrā salutari sermone breuiauit? Hinc per Esaiā fuerat antè prędictū: Sermonem breuiatum fecit deus super terrā. Nā cū dominus Iesus Christus omnibus venerit, vt colligeret doctos pariter & indoctos, omni sexui atq; ætati præcepta salutis ædiderit, præceptorum suorū fecit grande compendium: vt in disciplina cęlesti discētium memoria non laboraret, sed qđ esset simplici fidei necessarium velociter disceret. Aug. ad Probā: Quælibet autē alia verba dicamus quæ affectus orantis vel præcedendo format vt clareat, vel cōsequendo attēdit vt crescat: nihil aliud dicimus, quàm quod in ista oratione dominica positum est, si rectè & congruēter oramus. Qui enim dicit, Clarifica te in omnibus gētibus, sicut clarificatus es in nobis: quid aliud dicit, q̄, Sanctificetur nomen tuum? qui dicit, Gressus meos dirige secundū eloquiū tuū: quid aliud dicit, quàm, Fiat volūtas tua? Qui dicit, Ostēde faciē tuā, & salui erimus: quid aliud dicit, quàm adueniat regnum tuum, fiat volū. tua? Qui dicit, Paupertatē & diuitias ne dederis mihi: quid aliud, q̄, Panem no. quo. da no. hodie? Qui dicit, Memēto domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, & si red. retri. mihi mala, quàm, Dimitte nobis debi. nostra sicut & nos dimit. debito. nostris? Qui dicit, Aufer à me cōcupiscētias ventris: quid aliud dicit, quàm, Ne nos indu. in ten. Qui dicit, Erue me ab inimicis meis deus meus: quid aliud dicit, quàm, Libera nos à malo? Et si p omnia prædicationum sanctarum verba discurras, nihil inuenies quod in ista oratione dominica non contineatur. Quisquis enim id dicit, quod ad euangelicam istam precem pertinere non possit, carnaliter orat, quod nescio quomodo nō dicatur illicitè, quando renatos dominus nō nisi spiritualiter docet orare. Qui autem dicit in oratione, Dñe multiplica diuitias meas, & honores meos auge: & hoc dicit eorum habens concupiscentiam, non id attendens vt ex his secundū deum prosit hominibus puto eum nō inuenire in oratione dominica quo possit hęc vota aptare. quamobrem pudeat saltē petere, quod non pudet cupere. Aut si & hoc pudet, & cupiditas vincit: meli⁹ hoc petetur, vt etiā ab isto cupiditatis malo liberet, cui dicimus: Libera nos à malo. Augu. de ver. do. Videt etiā iste numerus petitionū septenario beatitudinū congruere. Si enim timor dei est quo beati fiunt pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnū cælorum: petamus vt sanctificetur in hominibus nomē dei, timore casto permanēte in secula seculorū. Si pietas est qua beati sunt mites: petamus vt veniat regnum eius, vt mitescamus nec ei resistamus. Si sciētia est qua beati sunt qui lugent: oremus vt fiat voluntas eius sicut in cælo & in terra. qui cū corpus tanquam terra, spiritui tanquam cælo cōsenserit, nō lugebimus. Si fortitudo est qua beati sunt qui esuriūt: oremus vt panis noster quotidianus detur nobis hodie, quo ad plenissimā saturitatē venire possimus. Si consiliū est, quo beati sunt misericordes, quoniā ipsorū miserebitur: dimittamus debita vt nobis nostra debita dimittantur. Si intellectus est quo beati sunt mundo corde: oremus nō induci in tentationē, ne habeamus duplex cor, temporalia & terrena sectando, de quibus tētationes fiunt in nobis. Si sapientia est, qua beati sunt pacifici, quoniā filij dei vocabuntur: oremus vt liberemur à malo, ipsa enim liberatio liberos nos faciet filios dei. Chrys. in homel. Quia verò solicitos nos

Cōpēdiū orationis dominicæ.

Mira vis orationis dominicę

Concordia donorū & petitionum.

fecerat inimici memoria in hoc ꝙ dixerat, Libera nos à malo: rurſus audaciam præbet per hoc, ꝙ in quibuſdã libris ſubdit, Quoniã tuum eſt regnũ & virtus & gloria. quia ſi eius eſt regnum, nullũ formidare oportet, cũ & qui præliatur contra nos, ſit ei ſubiectus. Cũ aũt virtus eius & gloria ſit infinita, non ſolũ à malis eruere poteſt, ſed etiã facere glorioſum. Chry. ſup Mat. Hęc etiã ad præcedẽtia pertinẽt: quod enim dicit, Tuum eſt regnum, reſpondet ad illud quod dixerat, Adueniat regnum tuum: ne aliquis dicat, ergo deus non habet regnum in terra. quod autem dicit, Et virtus, reſpõdet ad id quod dixerat, Fiat volũtas tua ſicut in cælo & in terra: ne aliquis dicat, quòd deus non poteſt facere quod vult. quod verò dicit, Et gloria, reſpondet ad oĩa quæ ſequuntur, in quibus gloria dei apparet.

Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater ueſter cæleſtis delicta ueſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater ueſter dimittet uobis peccata ueſtra.

Raba. Per hoc ꝙ dñs dixerat, Amen, ſignificat indubitanter illis à dño cõferri omnia quæ ritè poſtulant, qui conditionis additæ ſeruare pactũ non negligunt. vnde ſubditur: Si enim dimiſeritis hoĩbus peccata eorũ &c. Aug. de ſer. do. Vbi nõ eſt prætereundũ ꝙ ex oĩbus his ſentẽtiis quibus nos dñs orare præcepit, eam potiſſimũ cõmendandã eſſe iudicauit quę pertinet ad remiſſionẽ pctõrum, in qua nos miſericordes eſſe voluit, quod eſt vnũ cõſiliũ miſerias euadendi. Chry. ſup Mat. Nõ aũt dixit, vt prius nobis deus dimittat, & poſtea nos debitorib⁹ noſtris. ſcit enim dominus homines eſſe mendaces. quoniã etſi acceperint remiſſionẽ peccati ſui, ipſi ſuis debitoribus nõ dimittũt: ideo dicit vt prius dimittam⁹, pòſt petamus dimiſſionẽ. Aug. in Enchi. Quiſquis aũt roganti, & peccati ſui pœnitenti ex corde non dimittit, nullo modo æſtimet à domino ſua peccata dimitti. & ideo ſubdit: Si autem non dimiſeritis hoĩbus, nec pater veſter dimit. vo. pec. ve. Cypri. Excuſatio enim tibi nulla eſt in die iudicij: cùm ſecundũ ſuam ſentẽtiam iudiceris, & quod feceris hoc ipſe patiaris. Hier. Si autẽ hoc quod ſcriptũ eſt, Ego dixi dij eſtis, vos autẽ ſicut hoĩes moriemini: ad eos dicitur qui propter peccata hoĩes ex diis eſſe meruerunt: rectè ergo & hi quibus peccata dimittuntur, homines appellati ſunt. Chryſo. in ho. Ideo antẽ cælorũ & patris meminit, vt ex hoc prouocet auditorẽ: nihil enim ita te deo aſſimilat, ſicut iniuriã tibi facientibus ignoſcere. Inconueniens eſt autẽ ſi talis patris filius exiſtẽs ſeruilis efficitur, & ad cælũ vocat⁹ terrenũ quendam & vitę huius proprium habeat ſenſum.

Nota ordinem.

Cùm autem ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Exterminant enim facies ſuas, ut appareant hominibus ieiunãtes Amen dico uobis quia receperant mercedem ſuam.

Chryſ. Quia oratio illa iam fortis eſt quæ fit in ſpiritu humili & corde contrito, qui autẽ deliciis fruitur, ſpiritum humilẽ & cor contritũ habere non poteſt, manifeſtũ eſt quoniam oratio ſine ieiunio gracilis eſt & infirma: & ideo quicunq; pro aliqua neceſſitate voluerunt orare, ieiuniũ cum oratione iunxerũt, quia ieiuniũ adiutoriũ eſt orationis. vnde cõſequẽter dñs poſt doctrinã de oratiõe ſubiũgit doctrinã de ieiunio, dicẽs: Cùm autẽ ieiuna. noli. fie. ſi. hy. tri. Sciebat eñ dñs gloriã vanam ex omni bono procedere, ideo ſpinã vanæ gloriæ quæ naſcitur in terra bona iubet præcidere ne ſuffocet ieiunij fructũ. Non aũt poteſt fieri vt nõ ſentiatur qui ieiunat, ſed melius eſt vt ieiuniũ te oſtendat, ꝗ tu ieiunium. Non autem poteſt fieri vt ſit hilaris qui ieiunat. Ideo nõ dixit, Nolite eſſe triſtes, ſed nolite fieri triſtes Qui eñ per impoſturas aliquas fallentes apparent: illi non ſunt triſtes ſed fiunt. Qui autẽ naturaliter propter aſſiduũ ieiuniũ triſtis eſt, non fit triſtis, ſed verè eſt. vnde ſubdit: Exterminãt eñ faci. ſu. vt ap. ho. ieiu. Hiero. Verbũ (exterminãt) quod in eccleſiaſticis ſcripturis vitio interpretũ tritũ eſt: aliud multò ſignificat ꝗ vulgo intelligitur. Exterminantur quippe exules qui mittuntur extra terminos, ꝓ quo ergo ſermone (demoliũtur) ſemper accipere debemus. Demolit autẽ hypocrita faciẽ ſuã vt triſtitiã ſimulet, & animo fortè lætante luctũ geſtat in vultu. Greg. 8. Mora. Nam ora palleſcunt, corpus debilitate quatitur, pectus interrũpẽtibus ſuſpiriis vrgetur, nihilq; tãto labore aliud niſi æſtimatio humana cogitatur. Leo pa. in ſer. de Epi. Non ſunt aũt caſta ieiunia quæ nõ de ratione veniũt continentiæ, ſed arte fallaciæ Chry. ſuper Matt. Si ergo qui ieiunat, & triſtẽ ſe facit, hypocrita eſt: quãtò magis iniquior eſt qui non ieiunat, ſed argumentis quibuſdã in facie ſua pingũt venalem pallorem quaſi ieiunij ſignum. Augu. de ſer. do. in mon. In hoc autẽ capitulo maximè aduertẽdum eſt: nõ in ſolo rerũ corporearũ nitore atq; põpa, ſed etiam in ipſis ſordibus lutoſis eſſe poſſe iactãtiã, & eo periculoſiorẽ quo ſub nomine ſeruitutis dei dicit. Qui ergo immoderato cultu corporis atque veſtitu, vel cæterarũ rerum nitore fulget, facilè cõuincitur rebus ipſis pomparum ſeculi eſſe ſectator, nec quenquã fallit doloſæ imagine ſanctitatis. Qui autem in profeſſione chriſtianitatis inuſitato ſqualore ac ſordibus intentos in ſe hominum oculos facit cùm id voluntate faciat, non neceſſitate patiatur: cæteris eius operibus poteſt cognoſci vtrũ hoc contẽptu ſuperflui cultus, an ambitione aliqua faciat. Remi. Fructus autẽ ieiunij hypocritarum manifeſtantur, cũ infertur: Vt ap. ho. ieiu. Amen dico vobis, receperũt mercedẽ ſuã, ſcilicet quam deſiderauerunt.

Exterminare quid ſit.

Notanda doctrina.

Tu autem cũ ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuã laua, ne uidearis hominibus ieiunans, ſed patri tuo qui eſt in abſcõſo: & pater tuus qui uidet in abſconſo, reddet tibi.

Glo. Docuit domin⁹ quid nõ eſt faciẽdũ, modò docet quid eſt faciendũ, dicẽs: Tu aũt cũ ieiu. vn. ca. &c. Aug. de ſer. do. in mon. Quæri autẽ ſolet, quid ſit quod hic dicitur. Nõ eñ quiſpiã rectè præceperit, quamuis faciẽ quotidiana cõſuetudine lauemus, vnctis quoq; capitibus cũ ieiunamus nos eſſe debere, quia turpiſſimũ oẽs fatẽtur. Chry. ſuper Mat. Itẽ ſi ideo iubet non fieri triſtes, ne per triſtitiã appareamus hoĩbus ieiunare. Si vnctio capitis & lauatio faciei à ieiunãtibus ſemp reſeruẽtur, nihilominus erũt ſigna ieiunij. Hier. Sed loquitur iuxta ritũ prouinciæ Paleſtinæ, vbi diebus feſtis ſolent vngere capita. Pręcepit ergo vt quãdo ieiunamus, lętos & feſtiuos nos eſſe mõſtremus. Chry. ſuper Mat. Simplex ergo interpretatio huius eſt, quoniã per aggregationẽ intelligenda ſunt iſta, ſicut cætera antè dicta: tanquã ſi dicat, Sic lõgè te facere debes ab oſtentatione ieiunij tui, vt ſi poſſet fieri (quod tamẽ non decet) ea etiã facias ꝗ ex diuerſo luxuriæ & epulationis vidẽtur eſſe indicia. vnde ſequit: Ne vide. ho. ie. Chry. in ho. In eleemoſyna quidẽ nõ ſimpliciter hoc poſuit, ſed dixit eleemoſynã non eſſe faciendã corã hominibus, apponẽs, vt videremur ab eis. In ieiunio autẽ & oratione nihil tale addidit, qm̃ eleemoſynã quidẽ impoſſibile eſt oĩno latere: orationẽ autẽ & ieiuniũ poſſibile eſt. Non paruus autẽ fructus eſt humanã gloriã cõtẽnere: ꝑ hoc eñ aliquis à graui hoĩm ſeruitute liberatur, & ꝓpriæ virtutis operator efficit, eã amãs, nõ ꝓpter alios, ſed ꝓpter ſeipſam. Sicut eñ nos cõtumeliã ęſtimamus, cũ nõ propter nos, ſed propter alios diligimur: ita nec virtutẽ oportet propter alios ſequi, nec deo propter homines obedire, ſed ꝓpter ſeipſum. Ideo ſequit: Sed patri tuo qui eſt in abſcõdito. Glo. Id eſt patri tuo cæleſti q eſt inuiſibilis,

Ritus prouincię Palæſtinæ.

vel qui habitat in corde per fidem. deo aũt ieiunat, qui pro eius amore se macerat: & quod sibi subtrahit, alteri largitur. Et pater tuus qui videt &c. Remi. Sufficit eñ tibi vt qui est inspector cõscientiæ, sit & remunerator. Chry. super Mat. Spiritualiter aũt facies animę cõsciẽtia intelligit. Sicut eñ iu cõspectu hominũ gratiosa est facies & pulchra, sic in oculis dei speciosa est mũda cõsciẽtia. Has facies hypocritæ, qui ꝓpter hoies ieiunant, exterminãt, fallere volẽtes deũ & hoies. nã semper vulnerata est cõscientia eius qui peccat. Si ergo abstuleris nequitiã ab anima tua, lauisti cõscientiã tuã, & bene ieiunas. Leo pa. in ser. de ieiu. Impleri eñ debet ieiunium nõ ciborũ tantũmodo parcitate, sed maximè priuatione vitiorũ. Nã cũ ob hoc castigatio ista sumatur, vt carnaliũ desideriorũ somites subtrahãtur, nullũ magis sectandũ est cõtinẽtiæ genus, q̃ vt semp simus ab iniusta volũtate sobrij, & ab inhonesta actione ieinnĳ, q̃ deuotio nou secernit inualidos, q̃ etiã in languido corpore

Moralis intelligẽtia. pôt ainmæ ĩtegritas reperiri. Chry. sup Mat. Spũaliter aũt caput tuũ Christus est, sitientẽ pota, esurientẽ ciba, & sic oleo miæ vnxisti caput tuũ. i. Christũ, qui clamat in euangelio: quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Greg. in ho. Illud eoim ieiuniũ de⁹ approbat, qđ ante oculos eius manus eleemosynã lauat. Hoc autẽ qđ tibi subtrahis, alteri largire: vt vnde tua caro affligitur, inde egẽtis ꝓximi caro reparetur. Aug. in li. de ser. do. Vel caput rectè accipimus rationẽ, quia in aĩa præeminet, & cætera hoĩs membra regit. Vngere ergo caput ad lætitiã pertinet. Interius ergo gaudeat de ieiunio suo, q ieiunãdo se auertit à volũtate seculi, vt sit subdit⁹ Christo, Glo. Ecce nõ omnia iu nouo testamẽto ad literam accipiũtur. Ridiculũ enim est in ieiunio oleo delibari, sed spiritu amoris eius, cuius passionibus debemus participare, nos macerãdn mens debet inuugi. Chry. super Mat. Propriè autẽ debet faciem quidẽ lauare, caput autẽ non lauare, sed vngere. Quandiu enim sumus in corpore, conscientia nostra sordida est in peccatis. Capur autem uostrum Christus, peccatum nou fecit.

Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra: ubi ærugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur. Thesaurisate autem uobis thesauros in cælo, ubi ueque ærugo neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

Chry. in ho. Postquã vanæ gloriæ expulit ægritudinẽ, optimè iam sermonẽ de coutẽptu diuitiarum inducit. Nihil enim ita pecuuias cõcupiscere facit, vt gloriæ cupido. propter hoc nanq; famulorũ greges, & auro opertos equos, & argẽteas mẽsas expetũt homines, nõ vt vtilitatẽ aut voluptatẽ impleãt, sed vt multis ostẽdãtur. & hoc est quod dicit: Nolite the. vo. the. in ter. Aug. de ser. do. Si enim eo corde quisq; operetur aliquid, vt terrenũ cõmodum adipiscatur, uõ erit cor muudũ, quod in terra volutatur. Sordescit eoim aliquis, cùm ĩferiori miscetur naturæ, quauuis in suo genere nõ sordidetur: quia etiã de puro argẽto sordidatur aurũ si misceatur, ita & auimus oostet terrenorum cupiditate sordescit, quauuis terra in suo ordine munda sit. Chry. sup Mat.

Doctrina de eleemosyna. Vel aliter: Quia suprà domin⁹ uihil de eleemosyna vel oratione vel ieiunio docuerat, sed simulationẽ eorũ cõpescuit tantũ, nũc secundũ tria prædicta tres cõsequẽtias introducit doctrinæ: quarũ prima pertinet ad eleemosynã, quæ est hæc: Nolite thesaurizare vobis &c. vbi primo dat cõsiliũ vt eleemosyna fiat, vt sit ordo uarrationis talis: Cũ facis eleemosynã noli tuba canere ante te. & postea subsequitur: Nolite thes. vo. thes. in ter. vbi primò dat consiliũ vt eleemosyna fiat, secũdò ostẽdit quæ sit vtilitas in eleemosyna facienda, tertiò vt neque timor inopiæ accideutis impediat voluutatẽ eleemosynæ faciẽdæ. Chry. in ho. Dicens autẽ: Nolite the. vo. the. in ter. subdit: Vbi ærugo & tinea demolitur: vt demonstret thesauri, qui est hic, nocumentũ: & ei⁹ qui est in cælo vtilitatem, & à loco & ab his quę uocẽt. q. d. quid formidas ne pecuniæ consumantur, si eleemosyuam dederis? Itaq; da eleemosyoam, & additionẽ accipiet: etenim quæ in cælis sunt, apponentur. ꝙ si oõ dederis, pereunt. & non dixit aliis derelinquis, quoniam in hoc delectabile est hominib⁹. Raba. Tria autẽ ponit secundum ires diuersitates diuitiarũ, metalla ærugine, vestes tinea demoliuntur. Sunt autẽ alia quæ neq; ærugiuem, neque tineã timẽt, sicut lapides preciosi: & ideo ponit generale detrimẽtum. s. fures, qui omnes diuitias rapere possunt. Chry. super Matt. Alia litera habet, vbi tinea & comestura exterminãt. Omnia enim bona mũdi tripliciter tollit interitus. Aut enim à semetipsis veterascunt & tiueant, sicut vestimẽta: aut ipsis dominis luxuriosè viuentibus comedũtur: aut ab extraneis vel dolo, vel vi, vel calumniis, vel alio iniquo modo diripiuntur: qui omnes fures dicuntur, quia per iniquitatem festinãt aliena facere sua. Sed dices: Nunquid omnes qui hæc habẽt, perdunt ea? Interim quidẽ dicã, quia etsi nõ omnes perdũt, tamẽ multi perdũt. Verè aũt & malè seruatas diuitias etsi non corporaliter, spiritualiter ramen perdidisti, quia nõ proficiũt tibi ad vsum salutis. Raba. Allegoricè autẽ ærugo significat superbiã, quæ decorẽ virtutũ obsuscat. Tinea quę vestes latẽter rodit inuidia est, quæ bonum studium lacerat. & per hoc cõpactionem vnitatis dissipat. Fures suut hæretici & dæmones, qui semper ad hoc sunt intenti vt spiritualibus spoliẽt. Mũdi bona perdũtur tripliciter. Hila. Cæterum laus cælestis æterna est, nec surto surrepenti subtrahenda, nec tinea & rubigine inuidiæ exedẽda, & ideo sequitur: Thesau. autem vo. the. in cælis, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur: & vbi fures nõ effodiunt, neque furantur. Aug. de ser. do. in mõ. Cælum autem hoc loco nõ corporeum acceperim, quia omne corpus pro terra habendum est. Totum enim mũdum debet contemnere, qui sibi thesaurizat iu illo cælo, de quo dictũ est: Cælũ cæli dnmino. i. in firmamẽto spirituali. Cælũ eñ & terra transibũt. Non autẽ in eo quod transit, collocare debemus thesaurum nostrũ. sed in eo quod semper manet. Chrys. super Mat. Quid ergo melius est, an super terrã reponére, vbi incertus est couseruationis euẽtus: an in cælo, vbi est terra custodia? Quæ autẽ stultitia est illic relinquere vnde exiturus es, & illuc nõ præmittere quo iturus es? Illic ergo substãtiam tuã colloca, vbi patriã habes. Chry, ĩ ho. Quia tamẽ nõ omnis terrenus thesaurus ærugine aut tinea destruitur aut per fures aufertur, & ideo aliud inducit dicens: Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum: acsi dicat, & si uihil priorum eueniat, nõ paruam sustinebis iacturã inferioribus affixus, ꝙ eorũ seruus factus, & à cælestibus cadens, & nihil excelsorũ cogitare poteus. Hiero. Hoc autẽ non solũ de pecunia, sed de cunctis possessionibus sentiendũ est. Gulosi enim deus, venter est: lasciui thesaurus, sunt lubrica: amatoris, libido. huic seruit vnusquisq;, à quo vincitur. Ibi ergo habet cor, vbi & thesaurus. Chry. super Mat. Vel aliter: Ponit uũc quæ sit vtilitas in eleemosyna facienda. Qui enim collocat thesauros in terra, non habet quid speret in cæln. Vt quid ergo aspiciat in cælum, vbi nihil repositum habet? Vnde dupliciter peccat: primò quia mala congregat, secundò quia cor habet in rerra: & ex contrariis causis dupliciter beoefacit qui thesaurizat in cælo.

Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus

fuerit nequã, totum corpus tuum tenebrosum erit. si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?

Chry. in ho. Postquã fecit mētionē de intellectu in seruitutē redacto & captiuato, quia hoc non multis facilè cognoscibile erat, ad exteriorē doctrinã transponit, dicēs: Lu. cor. tui &c. Si nō nosti quid est iactura intellectus, à corporalibus hoc disce. Quod enim est oculus corpori, hoc est intellect⁹ animę. Sicut ergo oculis orbatis multū operationis reliquorū mēbrorū amittitur lumine eis extincto, ita & mente corrupta multis malis vita tua impletur. Hiero. Hoc ergo totū trãsfert ad sensum: quomodo enim corpus totum est in tenebris, si oculus nō fuerit simplex: ita si anima principalē fulgorē suū pdiderit, vniuersus sensus, vel sensualis pars animæ in caligine cōmorabitur. vnde dicit: Si ergo lumē quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quãtę sunt? i. si sensus, quod lumē est animæ, vitio caligatur, ipsa putas caligo quibus tenebris obuoluetur? Chry. super Mat. Videtur autē q̃ nō de corporali oculo hic loquatur, nec de hoc corpore quod videtur à foris, alioquin dixisset: Si oculus tuus sanus fuerit aut infirmus, nūc autē subdit: Simplex & nequã. si autem benignū oculum habet & infirmū, nūquid corpus eius in lumine est? Aut si malignū & sanū, nūquid corpus eius in tenebris est? Hier. Sed solent lipiētes lucernas videre numerosas, simplex autē oculus & purus simplicia intuetur & pura. Chry. sup Mat. Vel dicitur oculus nō à foris, sed ab intus. Lucerna enim est mēs per quã anima videt deū. Qui ergo cor habet ad deū, illius oculus lucidus est. i. illius mens munda est, nō terrenis cōcupiscentiis sordidata. Tenebræ autē in nobis, sunt sensus carnales, qui semper desiderãt quæ sunt tenebrarū. Qui ergo habet oculū mundū. i. mentē spiritualē, corpus suū seruat lucidū. i. sine peccato. Et si eñ caro desiderat mala, virtute tamē diuini timoris repercutit eã. Qui aūt habet oculū. i. mētem aut malignitate tenebrosam, aut cōcupiscētia turbulētã, tenebrosum possidet corpus: nō enim resistit carni quãdo concupiscit puersa, quia nō habet spē in cælo q̃ præstat nobis virtutē vt cōcupiscētiis resistamus. Hila. Vel aliter: De officio luminis oculi, lumē cordis expressit: quod si simplex & lucidū manebit, claritatē æterni luminis corpori tribuit, & splēdorē originis suæ corruptione carnis infundet. s. in resurrectione. Si aūt obscurū peccatis & volūtate erit nequam, vitiis mētis natura corporis subiacebit. Augu. de ser. do. Vel aliter: Oculū hîc accipere debemus intentionē nostrã: quæ si munda fuerit & recta, oĩa opera nostra q̃ secūdū eã operamur, bona sunt: q̃ quidē oĩa totū corpus appellauit, quia & Apostolus mēbra nostra fornicationē & ĩmūditiã &c. nō ergo quid quisq; faciat, sed quo aĩo faciat cōsiderãdū est. Hoc est eñ lumē in nobis, quia hoc nobis manifestū est bono animo nos facere quod facimus. Omne eñ quod manifestatur, lumē est. Ipsa verò facta quę ad hoĩm societatē procedūt, incertū nobis habēt exitū, & ideo tenebras eas vocauit. nō eñ noui, cū pecuniã porrigo indigēti, quid sit inde factur⁹. Si ergo ipsa cordis intētio, q̃ tibi nota est, sordidatur appetitu tēporaliū rerū magis ipsum factū, cuius incertus est exitus, sordidū erit. quia etsi bene alicui proueniat quod tu nō recta intētione facis, quomodo tu feceris imputabitur tibi, nō quō illi pueuerit. Si aūt simplici intētione. i. fine charitatis opera nostra fiãt, tūc mūda sunt, & placēt in cōspectu dei. Aug. cōtra mē. Sed ea q̃ cōstãt esse peccata, nulla velut bona intētione facienda sunt. ea quippe opera hoĩm si causas habuerint bonas vel malas, nūc sunt bona, nūc mala: q̃ nō sunt p se ipsa peccata. sicut victū prębere pauperibus bonū est, si fiat mĩę causa: malū autem causa iactãtię: Cū verò opa ipsa pctã sunt: vt furta, stupra, & hmōi, quis dicat causis bonis esse faciēda: vel peccata nō esse? quis dicat furemur diuitibus vt habeamus quid demus pauperib⁹? Greg. 33. Mora. Vel aliter: Si lumē quod in te est. i. si hoc quod nos bene agere cœpim⁹ ex mala intētione offuscamus: ipsa quæ mala esse nō ignoramus, etiã cùm facimus, quãtæ tenebrę erunt? Remi. Vel aliter: Fides, lucernæ assimilatur. quia p eã gressus interioris hominis. i. actio illuminatur ne offendat, secundū illud: Lucerna pedibus meis verbū tuū. quæ si fuerit mūda & simplex, totū corpus lucidum erit: si verò sordida, totum corpus erit tenebrosum. Vel aliter: Per lucernã intelligitur rector ecclesiæ, qui bene oculus dicitur, quia salutaria plebi subiectæ prouidere debet, quæ per corpus intelligitur. Si ergo rector ecclesiæ errauerit, quanto magis errabit populus ei subiectus?

Intellectus oculo comparatur.

Intentionis bonæ vtilitas.

Fides cōparatur lucernæ.

Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ.

Chry. super Mat. Superi⁹ dixerat dñs q̃ qui habet mētē spiritualē, ille potest corpus suū seruare sine pctō: q autē nō habet, nō potest: cuius rationē subiūgit, dicēs: Nemo pōt &c. Glo. Vel aliter: Quod dictū est suprà q̃ propter intentionē tēporalium, bona mala fiunt. vnde posset aliquis dicere: Ego faciã bona, & ppter tēporalia & ppter cęlestia. Cōtra quod dñs ait: Nemo po. duob. do. ser. Chry. in ho. Vel aliter: In anterioribus auaritiæ cōpressit tyrannidē per multa & magna, sed adhuc alia apponit ampliora. Nō enim in hoc solū nobis nocēt diuitiæ q̃ latrones aduersus nos armãt, & q̃ intellectū obtenebrãt, sed etiã à seruitute dei nos expellūt. & hoc pbat à cōmunibus cōceptionibus, dicēs: Nemo po. duo. do. ser. Duos autē dicit, qui cōtraria iniungunt. Cōcordia enim multos vnū facit, quod ostēditur p hoc quod subdit: Aut eñ vnū odio habebit. Ideo aūt duo ponit, vt mōstret facilē esse trãsmutationē ad melius. Si enim dicas: Seruus factus sum pecuniarū, amãdo. s. eas, monstrat q̃ possibile est ad aliud venire. s. nō sustinēdo seruitutē, sed cōtēnendo. Glo. Vel duo tãgere videtur seruitiū genera: quidã enim seruiūt liberaliter ex amore, quidã seruiliter ex timore. Si ergo aliquis ex amore seruiat vni contrariorū dominorū, necesse est vt alterū odio habeat. Si verò ex timore seruiat, necesse est vt dū vnū sustinet, alterū cōtēnat. Res autē terrena vel deus, si in corde hominis dominetur, ad cōtraria ex vtroque trahitur homo. nã deus trahit ad superiora sibi seruiētē, res verò terrena ad inferiora. & ideo quasi cōcludēs subdit: Nō pote. deo ser. & mã. Hier. Mãmone sermone Syriaco diuitiæ nuncupãtur. Audiat ergo hoc auarus, qui cēsetur vocabulo christiano, nō posse simul diuitiis Christóq; seruire. & tamē nō dixit: Qui habet diuitias, sed qui seruit diuitiis. Qui enim diuitiarū seruus est, diuitias custodit vt seru⁹: qui autē seruitutis excussit iugū, tribuit eas vt dñs. Glo. Per mãmonã etiã intelligitur diabolus, qui præest diuitiis: nō q̃ possit eas dare nisi quãdo de⁹ pmittit, sed quia p eas hoĩes fallit. Aug. de ser. do. in mō. Qui eñ seruit mãmonæ. i. diuitiis, illi vtique seruit, qui rebus istis terrenis merito suæ peruersitatis ppositus princeps huius seculi à dño dr̃. Vel aliter, qui sint duo dñi ostēdit cū dr̃: Nō pote. deo ser. & mam. s. deo, & diabolo. Aut ergo hūc odio habe. hō: & alte. dili. i. deū. Aut eñ vnū &c. Patitur eñ durū dominū quisquis seruit mãmonæ, sua enim cupiditate implicatus subditur diabolo, & non eum diligit. Sicut qui ancillæ alienæ cōiūctus est propter cōcupiscētiã, durã patitur seruitutē, etsi nō diligat eū, cuius ancillã diligit. Dixit autē, alterum cōtemnet, nō odio habebit. nullus

Duo seruientium genera.

etiã vera cõsciẽtia deũ poteſt odiſſe. Contẽnit autẽ.i. non timet eum, cùm quaſi de eius bonitate ſecurus eſt.

Ideo dico uobis, ne ſoliciti ſitis animæ ueſtræ quid manducetis, neque corpori ueſtro quid induamini. Nónne anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm aeſtimentum.

Aug. de ſer. dn. in mon. Quia ſuperiùs dncuerat dñs ꝙ quiſquis vult diligere deũ & cauere oe offendat, non ſe arbitreẽ duob' dominis poſſe ſeruire: ne fnrtè quáuis iã ſuperflna nõ quęrant, propter ipſa tñ oeceſſaria cor duplicetur, & ad ea deflectẽda torqueaẽ iotẽtio, ſubiungit dicẽs: Ideo dixi vo. &c. Chry. in ho. Nõ hoc dicit ꝙ aĩa cibo indigeat (incorporea eſt eñ) ſed ſecundũ cõmunẽ locutus eſt cõſuetudinẽ: aliter eñ oõ pnteſt morari in corpore, niſi eo cibatn. Aug. Vel animã in hoc loco pro animali vita poſitã nnuerimus. Hier. Io nõnullis codicib' additũ eſt, neq; quid bibatis. Ergo quod oĩbus natura tribuit, & iumẽtis & beſtiis hnminibúſq; cnmmune eſt, hui' cura penitus liberamur. Quod aũt hîc dicit, de carnali cibo & veſtimẽto accipiamus. Cæterũ de ſpũalibus cibis & veſtimentis ſemper debemus eſſe ſoliciti.

Error Euchitarum exploditur.

Aug. de hęre. Dicũtur aũt Euchitæ quidẽ hæretici npinãtes monacho nõ licere ſuſtẽtãdæ vitæ ſuæ cauſa aliquid operari, atq; ita ſeipſos ꝓfiteri vt nmnino ab operibus vacẽt. Aug. de nperib' mona. Inquiũt eñ de hoc opere corporali, ĩ qun vel agricnlæ vel opifices labnrãt præcepit Apnſtolus, cũ dixit: Qoi nõ vult operari, non mãdncet. Neq; euãgelio poſſet omnioo eſſe cnntrarius vbi ait dominus: Ideo dico vo. ne ſoli. ſitis. In verbo ergo apoſtoli prædicto ſpũalia opera debemus accipere, de quibus alibi dicitur: Ego plãtaui, Apolln rigauit, & ita ſe arbitrantur apoſtnlicę & euãgelicæ obtemperare ſentẽtiæ, cũ euangeliũ credũt de non curãda corporali huius vitæ indigẽtia pręcepiſſe, & apnſtolũ de opere & cibo ſpũali dixiſſe: Qui nõ vult ope. nõ mãdu. Pri' ergo demõſtremus apoſtolũ opera corporalia ſeruos dei operari voluiſſe. Pręmiſerat eñ dicẽs: Ipſi ſcitis quomodo oporteat nos imitari, quia nõ inquieti fuimus inter vos, neq; panẽ ab aliquo gratis mãducauimus: ſed in labore & fatigatiõe die ac nocte laborãtes, ne quẽ veſtrũ grauaremus: nõ quia nõ habuim' pnteſtatẽ, ſed vt noſipſos formã daremus vobis, qua nos imitaremini. Nã & cũ eſſemus apud vns, hoc denũciabamus vobis, qunniã ſi quis nõ vult nperari, nõ mãducet. Quid ad hoc dici poteſt, quãdo exẽplo ſuo docuit quid præceperit. ſ. corporaliter operãdo? Nã ꝙ corporaliter operareẽ, oſtẽdiẽ ĩ Act. vbi dicitur, ꝙ mãſit cũ Aquila & vxore ei' Priſcilla opus faciẽdo apod illos: erãt eñ tabernaculorũ artifices, & tamẽ Apoſtolo taoquã prædicatori euãgelij, militi Chriſti, plãtatori vineæ, paſtori gregis conſtituerat dominus, vt de euãgelio viueret: qni tamẽ ſtipẽdiũ ſibi debitũ nõ exegit, vt ſe formã daret eis qui exigere indebita cupiebant. Audiãt ergo qui nõ habẽt hanc poteſtatẽ, quã ille habebat, vt tantùmodo ſpiritualiter operantes mãducent panẽ à corporali labore gratuitũ. Si autẽ euãgeliſtæ ſunt, ſi miniſtri altaris, diſpẽſatnres ſacramẽtorũ, habẽt hãc poteſtatẽ, ſi ſaltẽ habebãt aliquid in ſeculo, qno facile ſine opificio ſuſtentarẽt hãc vitã, quod cõuerſi ad deũ indigẽtibus diſpartiri ſunt, & credenda eſt eorũ infirmitas & ferẽda.

Doctrina claustralis.

Nec attendendũ in quo loco hoc quod habebant impẽderint, cũ omniũ chriſtianorũ ſit vna reſpub. Sed qui veniũt ad profeſsionẽ ſeruitutis dei ex vita ruſticana, & ex opificũ exercitio, & plebeio labore, ſi quo minus operẽtur excuſari nõ poſſunt. Nullo enim modo decet vt in ea vita vbi ſenatores fiunt laborioſi, ibi fiãt opifices otioſi: & quo veniũt relictis deliciis ſuis qui fuerũt prædictorũ domini, ibi ſint ruſtici delicati. At cũ dñs ait: Nolite ſoliciti eſſe, nõ hoc dicit vt iſta nõ procurẽt, quantum neceſsitatis eſt, vnde hnneſtè poterũt: ſed vt iſta intueãtur, & propter iſta faciant quicquid in euãgelij prædicatinne facere iubentur, eã nanq; intentionẽ paulo ſuperius oculũ vocauerat. Chry. in ho. Vel pnteſt aliter continuari. Cũ enĩ docuiſſet dominus pecuniã deſpicere: ne aliqui dicerẽt qoaliter poterimus viuere, ſi nmnia proiecerimus? ſubiungit, dicẽs: Ideóq; dico vobis. Gloſ. Id eſt, cura tẽporali ne retrahamini ab æternis. Hiero. Præcipitur ergo nobis ne ſnliciti ſimus quid comedamus, quia in ſudore vultus præparamus nobis panẽ. Ergn, labor exercendus eſt, ſolicitudo tnllẽda. Chry. ſuper Mat. Nõ enim ſolicitudinibus ſpiritualibus, ſed labnribus corporalibus acquirẽdus eſt panis: qui laborantibus pro præmio diligẽtiæ deo pręſtãte abũdat, & negligẽtibus pro pœna deo faciẽte ſubducit. Confirmat autẽ ſpẽ noſtrã dominus, & primo de maiori ad minus deſcẽdit, dicẽs: Nõne anima plus eſt q̃ eſca, & corpus plos q̃ veſtimẽtum? Hier. Qui mainra præſtitit, vtiq; & mioora præſtabit. Chry. ſuper Mat. Niſi enim vnluiſſet conſeruari quod erat, non creaſſet. quod autẽ ſic creauit vt per eſcã ſeruetur, neceſſe eſt vt det ei eſcam quãdiu vult eſſe quod fecit. Hila. vel aliter: Quia corruptus circa futurorũ curã infideliũ ſenſus eſt calumniãtiũ quæ in reſurrectione corporũ ſpecies ſit futura, quæ in ſubſtantia æternitatis alimnnia. Ideo ſubſequẽter dicitur: Nónne anima plus eſt quàm eſca? Nõ enim patitur ſpem nnſtram futuri in reſurrectiõe cibi & pntus & veſtitus ſolicitudine demnrari, ne redempti in corpus atque animam contumelia in non efficiendis leuioribus inſeratur.

Reſpicite uolatilia cæli quoniam non ſerunt neque metunt, neque cõgregant in horrea, & pater ueſter cæleſtis paſcit illa. Nonne uos magis pluris eſtis illis? Quis autem ueſtrum cogitás, poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum?

Chry. ſuper Mat. Poſtquã cõfirmauit ſpẽ noſtrã de maiori ad minus deſcendẽs, deinde cõfirmat de minori ad maius aſcẽdens, cũ dicit: Reſ. vola. cæ. quia nõ ſe. neque me. Aug. de nperibus mona. Quidã ſe dicũt prnpterea operari nõ debere, quia nec vnlucres cæli ſeminãt neq; metũt. Cur ergn nõ attẽdunt quod ſequitur? Neq; congregant in horrea. Cur ergn iſti manus ntinſas, & plena repoſitoria vnlũt habere? cur deniq; molũt & coquũt? hæc enim aues nõ faciũt. aut ſi reperiũt quib' hoc perſuadeãt, vt eis per ſingulos dies eſcas afferãt pręparatas, ſaltẽ ſibi de fontibus aquã afferũt & reponũt, quod volatilia non faciunt. Sed ſi nec aqua ſibi vaſa cogũtur implere, & iã illos qui tunc erant Hieroſolymæ nouo gradu iuſtitiæ ſupergreſsi fuot, qni de miſſo ſibi ex gratia frumento panem fecerunt aut facere curauerũt, quod aues non faciunt. Non poſſunt autem iſta ſeruare, vt. ſ. nihil in craſtinũ reponant, qui ſe per multos dies à conſpectu hominum ſeparatos, & nulli ad ſe præbẽtes acceſſum includunt ſeipſos, viuentes in magna intentione orationũ. An fortè quò ſunt ſanctiores, eò ſunt volucribus diſsimiliores? Quod ergo dicit de volatilibus cæli ad hoc dicit, ne quiſquã putet deũ ſeruorũ ſuorũ neceſſaria non curare, cũ eius prouidentia vſque ad iſta gubernanda perueniat.

Taxãtur ſuperſtitioſi monachi.

Neque enim non ipſe paſcit eos qui manib' operãtur, neq; etiã quia deus dixit: Inuoca me in die tribulationis, & eruã te: nõ debuit fugere, Apoſtolus, ſed expectare vt cõprehẽderetur, & eũ deus, ſicut tres pueros, de mediis ignibus liberaret. Sicut eñ qui fugiẽtibus ſanctis huiuſmodi quæſtionem obiiceret, reſponderẽt non ſe oportuiſſe tentare deũ, ſed tũc talia deum ſi vellet eſſe facturum, vt eos liberaret, ſicut Danielẽ à leonibus, & Petrum à vinculis, cùm ipſi quid facerent non haberent. Cùm verò eis fugã in poteſtatẽ

dedisset, etiam si liberarentur per illã, nõ nisi ab ipso liberari: sic serui dei valeotibus manibus suis victũ trãsigere, si ex euãgelio mouerit quæstionẽ de volatilibus cæli, quæ nõ seminãt neq; metunt, facilè respondebũt: Si nos per aliquã infirmitatẽ vel occupatiõe nõ possumus operari, ille nos pascet sicut oues quæ nihil operãtur. Cũ autẽ possumus, nõ debemus tentare deum: quia hæc quæ possumus, eius munere possumus. Et cùm hic viuimus, illo largiẽte viuimus, qui largitus est vt possimus: & ille nos pascit à quo aues pascuntur, sicut dicit: Et pater vester cœlestis pascit illa, nõne vos magis &c. Aug. de ser. do. in mon. Id est carius vos valetis, quia rationale animal, sicut est homo, sublimius ordinatur in rerũ natura q̃ irrationalia, sicut sunt aues. Aug. 2. de ci. dei. Plerunq; tamẽ carius cõparatur equus q̃ seruus, & gẽma q̃ famula, nõ ratione cõsiderantis, sed necessitate indigẽtis, seu voluptate cupiẽtis. Chry. super Mat. Omnia enim animalia deus propter hominẽ fecit, hominẽ aũt propter se: quãtò ergo pretiosior est hominis creatio, tantò maior est dei solicitudo de ipso. Si ergo aues nõ laborãtes inueniũt escas, homo nõ inueniet, cui deus dedit & operãdi scientiã & fructificãdi spẽ? Hier. Sunt autẽ quidã qui dũ volunt terminos patrũ excedere, & ad alta volitare, in ima mergũtur. Volatilia cæli angelos esse volũt, cæterãsq; in dei ministerio fortitudines, quę absq; cura, dei sui alũtur prouidẽtia. Si hoc ita est vt intelligi volũt, quomodo sequit dictũ ad homines: Nõnne vos ma. plu. estis illis? Simpliciter ergo accipiunt, q̃ si volatilia absq; cura & ærũnis, dei alũtur prouidẽtia, quæ hodie sunt & cras non erũt: quãtò magis homines quib9 æternitas repromittitur? Hila. Potest autẽ dici q̃ sub nomine volucrũ, exẽplo nos immundorũ spirituũ hortatur, quibus sine aliquo negotio quærẽdi & cõgregãdi, viuẽdi tamẽ tribuitur de æterni consilij potestate substãtia: atq; vt ad immũdos istud spiritus referatur, opportunẽ adiecit: Nõnne vos magis pluris estis illis? De cõparationis præstãtia, differẽtiã nequitiæ & sanctitatis ostẽdens. Glo. Non solũ autẽ exẽplo auiũ, sed experimento docet, q̃ ad hoc q̃ sumus & viuimus nostra cura nõ sufficit, sed diuina prouidẽtia operatur, dicẽs: Quis autẽ vestrũ cogitãs potest adiicere ad staturã suã cubitũ vnũ? Chry. super Mat. Deus enim est qui p singulos dies incremẽta corporis tui facit, te nõ intelligente. Si ergo in teipso quotidie dei prouidẽtia operatur, quomodo in necessariis tuis cessabis? Si autẽ vos cogitãdo modicam partẽ corpori vestro addere non potestis, quomodo cogitãdo saluari estis in toto? Aug. de ser. do. in mon. Vel potest referri ad cõsequẽtia, acsi diceret: Nõ esse cura nostra factũ, vt ad hãc staturã veniret corpus nostrũ: ex hoc intelligi potest, q̃ si velletis adiicere vnũ cubitũ, nõ possetis. Illi ergo tegendi corporis curã relinquite, cuius cura factũ est, vt esset tãtæ staturæ. Hila. Vel aliter: Sicut fidẽ vitalis substãtię nostrę de documẽto spirituũ seruauit, ita opinionẽ futuri habit9 iudicio cõmunis intelligẽtiæ dereliquit. Cũ enim vniuersorũ corporũ quæ vitã hauserũt, diuersitatẽ in vnũ perfectũ virũ sit excitaturus, solus qui potens sit ad vniuscuiusq; proceritatẽ cubitũ vnũ & alterũ tertiũmve præstare, de vestitu. i. de specie corporũ cũ eius contumelia ambigimus, qui vt ęqualẽ omnẽ hominẽ efficiat, tantũ mẽsuræ est humanis corporibus additurus. Aug. vlt. de ciui. dei. Sed si Christus in ea mẽsura corporis in quo mortuus est resurrexit, nefas est dicere cũ resurrectionis omnium tẽpus venerit, accessuram corpori eius eã magnitudinẽ quã non habuit, quãdo in ea discipulis in qua notus erat apparuit: vt longissimis fieri posset æqualis. Si aũt dixerim9 ad domini corporis modũ etiã minorũ maiorũmq; corpora redigenda, peribit de multorũ corporibus plurimũ, cùm ipse nec capillum periturum esse promiserit. Restat ergo vt quisque recipiat suã mẽsuram quam vel habuit in iuuentute, si senex est mortuus: vel fuerat habiturus, si est antè defunctus. Et ideo nõ est dictũ ab Apostolo, in mẽsuram staturę, sed in mensuram ætatis plenitudinis Christi: quia resurgẽt corpora mortuorum in iuuenili ętate & robore, ad quã Christum peruenisse cognouimus.

Et de uestimẽtis quid soliciti estis? Cõsiderate lilia agri quomodo crescunt: nõ laborant neque nent. Dico autẽ uobis quoniã nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unũ ex istis. Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clybanum mittitur, deus sic uestit: quantò magis uos modicæ fidei.

Chry. in ho. Postquã mõstrauit q̃ nõ oportet nos pro cibo esse solicitos, ad id quod leuius est pertransit. neq; enim ita necessariũ est indumentũ, sicut cibus. vnde dicit: Et de vesti, quod soli. estis? Nõ autẽ hic vtitur exẽplo volucrũ vt induceret pauonẽ & cygnum, à quibus erat similia exẽpla accipere: sed vtitur exẽplo liliorum, dicẽs: Considerate lilia agri. Vult ex duobus demõstrare superabũdantiã. s. à magnificẽtia pulchritudinis, & à vilitate participãtiũ tali decore. Aug. de ser. do. in mõ. Ista autẽ documẽta non sic allegoricè discutiẽda sunt, vt quæramus quid significẽt aues cæli aut lilia agri: posita sunt enĩ vt rebus minoribus maiora persuadeãtur. Chry. super Mat. Lilia enim statuto tẽpore formantur in frondibus, vestiuntur candore, implẽtur odoribus. Et quod terra radici nõ dederat, deus inuisibili operatione largitur. In omnibus autẽ eadem plenitudo seruatur, vt nõ ab euentu facta putentur, sed dei prouidẽtia intelligantur esse disposita. Dicendo autẽ, Nõ laborãt, viros cõfortat. Dicendo verò, Neq; nent, mulieres. Chry. in ho. Hæc aũt dicens nõ opus prohibuit, sed solicitudinẽ, sicut & suprà, cũ de seminatiõe loqueretur. Chry. Et vt magis dei prouidentiã in ipsis commẽdet, quæ omnem superat humanã industriam, subdit: Dico aũt vo. quoniam neq; Salomon &c. Hier. Reuera enim quod sericũ, quæ regũ purpura, quæ pictura textricũ potest floribus cõparari? Quid ita rubet vt rosa? quid ita cãdet vt liliũ? Violæ verò purpuram nullo superari murice, oculorũ magis q̃ sermonis indiciũ est. Chry. in ho. Quantũ enim veritatis ad mendaciũ, tantũ vestimentorũ & florũ differentia est. Si ergo Salomon à floribus superatus est, qui omnibus regib9 fuit præclarior quando tu vestimẽtis poteris vincere florũ decorẽ? Est aũt Salomon superatus à florũ decore, nõ semel tantũ neq; bis, sed p totũ tẽpus sui regni. Et hoc est quod dicit: In omni gloria sua, qui nec in vno die ita decoratus est vt flores. Chry. super Mat. Vel hoc dicit, quia Salomõ etsi nõ laborabat, quid vestiret tamen iubebat. Vbi aũt iussio, illic & ministrantiũ offensa, & iubẽtis ita frequẽter inuenitur: hũc aũt quãdo nesciũt, sic ornãt. Hil. Vel lilia intelligenda sunt angelorũ cælestiũ claritates: quibus à deo gloriæ cãdor indutus est. Nõ laborãt aũt neq; nẽt, quia virtutes angelorũ ex ea, quã adeptę sunt originis suę sorte, vt sint semper accipiũt. & cũ in resurrectione similes homines angelis erunt, sperare cælestis gloriæ voluit operimentũ, exemplo angelicę claritatis. Chry. super Matt. Si autẽ floribus terrenis sic occurrit de9, qui nati sunt vt tantũmodo videãtur & pereãt, homines negliget, quos sic creauit vt nõ pro tempore videãtur, sed vt perpetuò sint? Et hoc est quod dicit: Si autẽ fœnũ agri qđ hodie est & cras in clybanũ mittitur de9 sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei? Hie. Cras aũt in scripturis futurũ tempus intelligitur, dicente Iacob: Exaudiat me cras iustitia mea. Glo. Alij libri habent in

Moralis expositio.

ignē vel in aceruum, qui habet speciē clybani. Chry. in ho. Non autē lilia iā ea vocat, sed fœnū agri, vt eorū vilitatē ostendat. Sed & aliā vilitatē apponit, dicens, quæ hodie sunt: & nō dixit, Cras nō erūt, sed quod est multò deficiētius, quia in clybanū mittitur. Quod autē dicit, Quātò magis vos? occultè insinuatur humani generis honor. acsi diceret, Vos quibus animā dedit, corpus plasmauit, prophetas misit, & vnigenitū filiū tradidit. Dicit aūt, Modicæ fidei, quia modica est fides, quę nec de minimis certa est. Hila. Vel sub fœni noīe gētes nūcupātur. Si igitur gentibus idcirco tantū indulgetur æternitas corporalis vt mox igni iudicij destinentur, q̄ ꝓphanū est sanctos de gloria æternitatis ambigere, cū iniquis æternitatis opus pręstetur ad pœnā? Remi. Spiritualiter autē per volatilia, sancti viri designantur: qui ex aqua sacri baptismatis renascūtur, & deuotiōne terrena despiciunt, & cęlestia petunt: quibus plures dicūtur esse apostoli, quia principes sunt oīm sanctorū. Per lilia etiā sancti viri intelliguntur, qui absq; labore legaliū cerimonialiū sola fide deo placuerūt: de quibus dicit, Dilect⁹ meus mihi pascitur inter lilia. Sācta etiā ecclesia ꝑ liliū intelligitur, propter candorē fidei, & odorē bonæ cōuersationis: de qua dicitur, Sicut liliū inter spinas. Per fœnū designantur infideles, de quibus dicitur: Aruit fœnū, & flos eius cecidit. Per clybanū æterna dānatio, vt sit sensus: Si deus infidelibus tribuit bona temporalia, quantò magis tribuet nobis æterna?

Tropologica expositio.

Nolite ergo soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirūt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primùm regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

Glo. Postquā sigillatī de victu & de vestitu solicitudinē excluserat, argumēto ab inferiorib⁹ sumpto, hic cōsequēter vtrūque excludit, dicens: Nolite er. sol. esse. dicē. quid man. aut quid bi. aut quo ope. Remi. Ideo autē hoc dn̄s repetiuit, vt ostēderet banc rē esse pernecessariā, vt rectius eam in cordibus nostris inculcaret. Raba. Notandū verò ꝙ nō ait: Nolite quęrere, aut soliciti esse de cibo, aut potu, aut indumēto, sed quid mādducetis, aut quid bibatis, aut quid vestiamini. vbi mihi videtur argui qui spreto victu vel vestimēto communi, lautiora sibi vel austeriora his, cū quib⁹ vitā ducunt, alimēta vel indumēta requirūt. Glo. Est etiā alia solicitudo superflua ex vitio hominū, quādo fruct⁹ & pecuniā plusquā necesse est reseruāt. & dimissis spūalibus, illis intēti sunt, quasi de bonitate dei desperātes. & hoc prohibet. vnde subdit: Hæc em̄ oīa gētes requirunt. Chry. super. Mat. Quia in rebus humanis fortunā credūt esse nō ꝓuidentiā, neq; iudicio dei vitas suas gubernari æstimāt, sed incerto duci euētu. Et ideo meritò timēt & desperāt, quasi qui neminē habēt gubernantem. Qui autem credit se dei iudicio gubernari, escā quidem suā in manu dei cōmittit. vn̄ sequitur, Scit enī pater vester quia his omnibus indigetis. Chry. in ho. Nō autē dixit, Scit deus, sed scit pater vester, vt eos in maiorē spem ducat: si enim pater est, nō poterit despicere filios, cū nec homines patres hoc sustineāt. Dicit aūt, Quoniā his oīb⁹ indigetis, vt magis solicitudinē abiiciatis, quia necessaria sunt. Qualiter em̄ est pater qui sustinet etiā necessaria filiis nō dare? Si aūt essent superflua, nō ita oporteret confidere. Aug. 15. de tri. Non aūt ista ex aliquo tp̄e cognouit deus, sed futura oīa tēporalia, atque in eis etiā quid & quādo ab illo petituri eram⁹, sine initio ante ꝑsciuit. Aug. 12. de ciui. dei. Quòd aūt dicunt quidā, hæc dei sciētia nō posse cōprehēdi, qa īfinita sunt: restat eis dicere, ꝙ nō oēs numeros deus nouerit, quos infinitos

Mos gerendu hu... cōmictum.

esse certissimū est. Infinitas aūt nūeri nō est incōprehēsibilis ei, cuius intelligētiæ nō est numer⁹. Quapropter si quicquid sciētia cōprehēdit, sciētis cōprehēsione finitur, ꝑfectò oīs īfinitas quodā ineffabili mō deo finita est, qa eius sciētiæ incōprehēsibilis nō est. Greg. Nicenus in lib. de hoīe. Quoniā aūt eius ꝓuidētia ꝑ huiusmodi signa demōstrat: ꝑmanētia em̄ vniuersorū, & maximè eorū q̄ sunt in gn̄ratione & corruptione: & positio & ordo eorū quæ sunt semper custodit secūdū eūdē modū, qualiter vterq; perficeret nullo ꝓuidēte? Sed quidā dicūt, deo curā esse existētiū ꝑmanētię in vniuersali: & huius solius prouidētiā habere. Singularia verò fieri vt cōtingerit. Tres autē causas solas vtiq; quis dicet nō fieri prouidentiā singulariū. Aut em̄ hoc est ignorare deū, qm̄ bonū est particulariū diligētiā habere, aut nō velle, aut nō posse. Sed ignorantia omnino aliena est à beata substantia. Qualiter em̄ latebit deū qd̄ nec hō sapiēs ignorabit, ꝙ singularib⁹ destructis vniuersalia destruētur? Nihil aūt prohibet omnia indiuidua perire, nulla procurāte potētia. Si autē nō vult, propter duas fit causas: aut propter pigritiā, aut ꝓpter indecentiā. Pigritia aūt à duobus generatur: aut enim voluptate aliqua attracti pigritamur, aut propter timorē desistimus. quorū neutrū fas est cogitare de deo. Si autē dicāt nō decere deū: indignū enim esse tātæ beatitudinis paruis cōdescēdere: qualiter nō incōueniens est artificem quidē procurantē vniuersalia, nihil particulariū neque paruissimū derelinquere sine procuratione, sciētē ꝙ ad totū proficit pars: conditorē verò deū artificibus enūciare indoctiorē? Si aūt nō potest, imbecillis est deus, & impotēs benefacere. Si verò incōprehēsibilis nobis est singulariū prouidētiæ ratio, non propterea oportet dicere quia nō est prouidētia. ita em̄ diceret, quia numerū hoīm ignoramus, neq; hoīes esse. Chry. super. Matt. Sic ergo qui credit se dei iudicio gubernari, escā suam in manu dei cōmittat: cogitet aūt de bono & malo, de quo nisi solicit⁹ fuerit, neq; malū fugiet, neq; bonū apprehēdet. & ideo subditur. Quærite autē primū regnū dei, & iustitiā eius. Regnū dei est retributio bonorum operū. Iustitia aūt eius, via pietatis ꝑ quā itur ad regnū. Si ergo cogites qualis erit gloria sanctorum, necesse est aut propter timorē pœnæ recedas à malo, aut propter desideriū gloriæ festines ad bonū. Et si cogitaueris quę sit dei iustitia, quid. s. odit de⁹ & quid amat: iustitia ipsa ostendit tibi vias suas, quæ amātes se sequitur. Nō autē daturi sumus rationē si pauperes sumus aut diuites, sed si bene vel malè egerimus, quod est in nostro arbitrio. Glo. Vel dicit iustitiā eius. q. d. vt per eū, nō per vos iusti sitis. Chry. super Mat. Terra autē etiā ꝓpter peccata hominū maledicitur, vt nō germinet, secūdū illud, Maledicta terra in opere tuo: benedicitur aūt cū bona fecerimus. Quære ergo iustitiā, & nō deerit tibi panis. vnde sequitur: Et hæc omnia adiicient vobis. Aug. de ser. do. in mon. s. tēporalia, quæ manifestè hic ostendit non esse talia bona nostra, ꝓpter quę benefacere debeamus, sed tn̄ necessaria esse. Regnu verò dei & iustitia eius bonū nostrū est: vbi finis cōstituēdus est. Sed quia in hac vita militamus, vt ad illud regnū peruenire possimus: q̄ vita sine his necessariis agi nō potest, apponētur inquit hæc vobis. Cū autē dixit illud primū, significauit quia hoc posterius quærendū est nō tēpore, sed dignitate. illud tāquā bonū nostrū, hoc tāquā necessariū est. Neq; enim (verbi gratia) debemus euāgelizare vt māducem⁹, quia sic vilius haberemus euangelium q̄ cibū: sed ideo māducare, vt euāgelizemus. Quærētibus aūt primū regnū dei & iustitiā ei⁹. i. hoc pręponētib⁹ cęteris reb⁹, vt hoc ꝓpter cætera quęramus, nō debet subesse solicitu-

Infinita sunt deo finita.

Ratiocinatio ingeniosa.

Tēporalia qualiter quærenda.

do ne necessaria desint, & ideo ait: Hæc omnia adiicientur vobis. i. consequẽtur sine vllo vestro impedimẽto. ne cũ ista quæritis, illinc auertamini, aut duos fines cõstituatis. Chry. in ho. Et non dixit dabũtur, sed apponẽtur, vt dicas quia præsentia nihil sunt ad magnitudinem futurorũ. Aug. de ser. do in mon. Cũ aũt legimus in fame & siti apostolũ laborasse, non existimemus hic domini promissa titubasse, quandoquidẽ ista sunt adiutoria. Medicus iste cui nos totos cõmisimus, nouit quando apponat, & quãdo detrahat, sicut nobis iudicat expedire. Si enĩ nobis aliquãdo defuerint (quod plerunq; propter nostrã exercitationem deus sinit) nõ debilitat propositũ nostrum, sed examinatum confirmat.

Nolite ergo soliciti esse in crastinum: crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi: Sufficit enim diei malitia sua.

Cras futurum notat. Glo. Prohibuerat solicitudinẽ præsentiũ rerum: modò prohibet solicitudinẽ futurarũ vanam, ex vitio hominũ prouenientem, cũ dicit: Noli. er. sol. esse in cra. Hier. Cras in scripturis futurũ tẽpus intelligitur, dicente Iacob: Exaudiet me cras iustitia mea, & in Samuelis phãtasmate phytonissa loquitur ad Saulẽ: Cras eris mecũ. de præsentibus ergo cõcessit debere esse solicitos, qui futura prohibet cogitare. Sufficit enim nobis præsentis tẽporis cogitatio. Futura quæ incerta sunt, deo relinquamus. Et hoc est quod dicitur: Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi. i. afferet solicitudinẽ suã secum. Sufficit enim diei malitia sua. Hic malitiã non cõtrariã virtuti posuit. sed in laborem & afflictionẽ & augustiã seculi. Chry. in ho. Nihil enim ita dolorẽ infert animę, vt solicitudo & cura. Cùm autem dicat quòd crastina dies erit solicita de seipsa, volens manifestius facere quod dicitur prosopopœiam facit tẽporis, secũdũ multorum consuetudinem loquens ad plebem imperfectã: vt enim eos magis moueat, ipsos dies conquerẽtes inducit pro superflua cura. Nũquid enim dies nõ sufficiens habet onus. i. curã suam? quid igitur eũ aggrauas magis curam quæ pertinet ad alium diem apponendo? Chry. super Mat. Vel aliter: Per hodie hæc solũ significantur, quæ habemus in vita præsenti necessaria. Quod autẽ dicit cras: quod superfluũ est ostendit. dicit ergo: Nolite soliciti esse in crastinum. i. nihil curetis super id habere quod necessariũ est vobis in vitam quotidianã. Quod enim superfluũ fuerit, quod est cras, curabit se. Et hoc est quod dicit: Crastinus enim dies solicitus erit sibiipsi, ac si dicat: Superflua cũ congregaueris, ipsa se curabunt: te quidem eis nõ fruente inuenies dominos multos qui ea procurent. quid ergo curas de illis quorũ potestatem es aliis dimissurus? Sufficit enim diei malitia sua, quasi dicat: Sufficit tibi labor quẽ pateris propter necessaria, noli de superfluis laborare. Vel aliter: Augustinus de ser. do. in mon. Non dicitur crastinus dies, nisi in tẽpore vbi præterito succedit futurum. Ergo cùm aliquid boni operamur, non temporalia, sed æterna cogitemus: crastin⁹ enim dies solicitus erit sibiipsi. i. cùm oportuerit sumas cibũ & huiusmodi. s. cũ necessitas vrgere cœperit. Sufficit enim diei malitia sua. i. sufficit quod ista sumere vrgebit necessitas, quam malitiã nominat, quia pœnalis est nobis: pertinet enim ad mortalitatem, quam peccãdo meruimus. huic ergo pœnæ temporalis necessitatis noli addere aliquid grauius, vt non solũ eã patiaris, sed etiã propter hanc explendam milites deo. Hic est cauendũ, ne (cũ viderimus aliquem seruum dei prouidere ne ista necessaria desint vel sibi, vel eis quorum cura sibi commissa est) iudicemus eum contra domini præcepta facere, & de crastino esse solicitum. nã

Discretio verborũ. & ipse dominus (cui ministrabant angeli) propter exẽplum loculos habere dignatus est. Et in Actibus apostolorum scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria procurata esse in futurum, propter imminentem famem. non ergo hoc dominus increpat si quis humano more ista procuret, sed si quis propter ista non militet deo. Hila. Hoc etiam totum sub dicti cælestis significãtia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris. Satis enim vitæ nostrę malitia dierum, quibus viuimus. s. peccata sufficiunt, vt circa hæc purganda omnis vitæ nostræ meditatio, labórq; versetur: Cessante autẽ cura nostra ipsa futura solicita sunt, dum nobis æternę charitatis profectus deo procurante proponitur.

CAPVT VII.

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare & non condẽnabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Aug. de ser. do. in mõ. Quia cũ ista temporalia procurantur in futurum, incertum est quo animo fiat cũ possit simplici corde fieri & duplici, opportunè hoc loco subiecit: Nolite iudicare. Vel aliter: Chry. in ho. Hucusque exposuit consequentiã ad eleemosynã pertinentem: nunc aũt incipit exponere cõsequentiã ad orationem respicientem. Et est doctrina hæc quodammodo [illegible] orationis, vt sit ordo narratiõis talis: Dimitte nobis debita nostra, & sequitur: Nolite iudicare, vt non iudicemini. Chry. super Mat. Sed si iudicare prohibet, qua consequentia Paulus Corinthium iudicat fornicatorem, & Petrus Ananiam & Saphiram mendacij arguit? Sed quidã hunc locum secundum huiusmodi sensum exponunt: quia dominus hoc mãdato nõ prohibet Christianos ex beneuolentia alios corripere, sed ne per iactantiã iustitiæ suæ christiani christianos despiciant, ex solis plerumque suspicionibus odientes cæteros & condẽnãtes, & sub specie pietatis propriũ odiũ exequẽtes. Chry. in ho. Vnde nõ dixit, ne quiescere facias peccãtem, sed ne iudicaueris, hoc est ne amarus fias iudex: corripe quippe non vt hostis expetens vindictã, sed vt medicus instituẽs medicinam. Chry. super Mat. Sed vt non sic quidem corriperent christiani christianos conuenit sermo qui dicit: Nolite iudicare. Sed si nõ sic corripuerint, nunquid propter hoc consequẽtur indulgẽtiã peccatorũ, quia dictũ est: Non iudicabimini? Quis enim consequitur indulgentiam mali prioris, quia non addit alterum malum? Hoc autem diximus volentes ostendere, quia hic sermo nõ est positus de proximis nõ iudicandis, qui peccant in deũ, sed qui in nos peccant. Qui enim nõ iudicat proximum propter peccatum in se cõmissum, illũ nec deus iudicat propter peccatũ: sed dimittit ei debitũ, sicut & ipse dimisit. Chry. in ho. Vel aliter: Non simpliciter vniuersa peccata iubet non iudicare, sed his qui multis malis pleni, & alios pro minimis iudicãt, hanc prohibitionem facit. Sicut & Paulus non simpliciter prohibet iudicare eos qui peccant, sed discipulos iudicantes de magistris redarguit, docens vt eos qui supra nos sunt, non iudicemus. Hilar. Vel aliter: Iudicari de sponsionibus suis deum vetat, quia vt iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita & hoc iudicium aduersus deũ ex ambiguitate suscipitur: quod penitus repellit à nobis, vt constans potius fides retineatur. quia nõ sicut in certis rebus peccatũ fit perperã iudicasse, sed si in his rebus dedero iudiciũ, initiũ fit criminis. Aug. de con. euan. Vel aliter: hoc loco nihil aliud præcipi existimo, nisi vt ea facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliorẽ partẽ interpretemur. Deus autem quæ nõ possunt bono animo fieri, sicut sunt stupra, blasphemiæ, & hmõi, nobis iudicare permittit: de factis aũt mediis quæ possunt bono & malo animo fie- Quatenus licitũ sit iudicare.

In duobus cauendũ est iudiciũ temerariũ.

ri temerariũ est iudicare, maximè vt condẽnemus. Duo
aũt sunt in quibus temerariũ iudiciũ cauere debemus,
cũ incertũ est quo animo quicquã factũ sit: vel cũ incertum est qualis quisque futurus est, qui nunc vel bo
ous vel malus apparet. Nõ ergo reprehendamus ea quę
nec scimus quo animo fiant, neque ita reprehendamus
quę manifesta sunt vt desperemus sanitatẽ. Potest autẽ
mouere quod ait: In quo iodicio iudicaueritis iudicabimini. Nũquid si nos temerario iudieio iudicauerimus,
temerè etiam de nobis deus iudicabit? aut nunquid si
mensura iniqua mensi fuerimus, & apud deum est iniqua mensura, vnde nobis remetiatur? Nã mensuræ nomine ipsum iudiciũ sigoificatũ arbitror. Sed hoc dictũ
est, quoniã temeritas qua puois aliũ, ipsa te puniat necesse est. Iniquitas enim sępe nihil nocet ei, qui patitur
iniuriã: ei verò qui facit, necesse est vt noceat.*Aug. 21.
de ciui. dei, Dicunt aliqui, quomodo verũ est quod ait
Christus, vt in qua mensura mensi fueritis remetietur
vobis, si tẽporale peccatũ supplicio puniatur æterno?
Nec attẽdunt nõ propter æquale tẽporis spacium, sed
propter vicissitudioẽ mali. i. qui mala fecerit mala patiatur, eandẽ dictã meosuram fuisse: quãuis in ea re hoc
propriè possit accipi, de qua dominus cùm hoc diceret
loquebatur. i. de iudiciis & de condẽnationibus. Proinde qui iudicat & condemnat iniustè, si iudicatur & cõdenatur iustè, in eadẽ mẽsura recipit, quanuis noo hoc
quod dedit. Iudicio enim fecit quod ioiquum est, iudicio patitur quod iustum est.

Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo nõ uides? Aut quomodo dices fratri tuo: Frater, sine eiciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primùm trabẽ de oculo tuo, & tunc uidebis eiicere festucam de oculo fratris tui.

Augu. de ser. do. Quia de temerario & iniquo indicio
dominus non admonuerat (maximè autẽ hi temerè iudicant, qui de iocertis & facilè reprehendũt, qui magis
amãt vituperare & dãnare, q̃ emẽdare atque corrigere,
quod vitiũ vel superbia est vel iouidia) consequenter
subiicit, & dicit: Quid autẽ vides festu. io ocu. fra. tui,
& trab. in ocu. tuo oõ vi. Hiero. De his loquitur qui cũ
mortali crimioe detineantur obnoxij, mioora peccata
fratribus non concedunt. vt si fortè ira ille peccauerit,
tu odio reprehẽdas. quaotũ autẽ inter festucã & trabẽ,
tantũ inter irã distat & odiũ. odiũ enim ira inueterata
est. Fieri autẽ potest vt si irascaris homini, velis eũ corrigi: nõ autẽ si eũ oderis. Chry. in ho. Multi etiam hoc faciũt, qui si viderint mooachũ superfluũ vestimentũ habentẽ, aut copiosiori cibo potitũ, amari fiũt accusatores, qootidie ipsi rapientes & crapulã patientes. Chrys.
super Mat. Vel aliter: Hoc quod hic dicitur, doctorib'
conuenit. Omne enim peccatũ diiudicatur modicum
aut magnũ secundũ peccãtis personã. Laici enim peccatũ modicũ est, & festuca quantũ ad peccatũ sacerdotis

Prauitas quorundam reta(?)latur.

qood trabi cõparatur. Hila. Vel aliter: Peccatũ in spiritũ sanctũ, est diuinæ virtutis potestatẽ oegare, & Christo substaotiã abnuere æternitatis: per quẽ quia in hominẽ venit de', homo rursus veniret in deũ. Ergo quãtum ioter festucã & trabẽ differentia est, tantum ostendit peccatũ in spiritũ saoctũ cætera crimina excedere.
vt cũ infideles delicta corporis aliis exprobrant, onus
peccati quo de promissis dei ambigunt in se ante noo
videaot, in oculo trabe, tanquã in mẽtis acie incidente.
sequitur: Aut quomodo dices fratri tuo, sine eiiciã festucã de oculo tuo, & ecce ĩ oculo tuo trabs est? Chry.
super Mat. Id est cũ qua facie arguis peccatũ fratris tui,
ipse autẽ in eodẽ peccato vel io maiori existẽs? Aug. de
ser. do. Primũ ergo cogitemus cũ aliquẽ reprehendere
oos necessitas coegerit, vtrũ tale sit vitiũ quod nunquã
habuimus. Et tũc cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. vel tale quid habuimus, & iam nõ habemus, & tũc tangat memoriã cõmunis fragilitas, vt illam
correctionẽ nõ odiũ sed misericordia præcedat. Si autem inuenerimus nos in eodẽ vitio esse, non obiurgemus, sed cõgemiscamus, & a[d] pariter conandũ inuitemus. Raro autẽ & ex magna necessitate obiurgationes
adhibendæ sunt: in quibus non vt nobis, sed vt domioo seruiatur instem'. Chry. sup Matt. Vel aliter: Quomodo dicis fratri tuo. i. quo proposito putas ex charitate vt salues proximũ tuum, nõ quia teipsum ante saluares? Vis ergo oõ alios sanare, sed per bonã doctrioã malos actus celare, & sciẽtię laudẽ ab hominibus quęrere,
nõ ædificationẽ mercedis à deo, & es hypocrita. vnde
sequitur: Hypocr. eiice pri. tra. de ocu. tuo. Aug. de ser.
do. Accusare enim vitia officiũ est booorũ: quod cũ mali faciunt, alienas partes agunt, sicut hypocritæ qui tegunt sub persona quod suot, & ostendunt in persona
quod nõ sunt. Chrys. in ho. Et notandũ ꝙ vbicunque
vult mõstrare magnũ aliquod peccatũ: à cõtumelia incipit, sicut ibi: Serue nequã, omne debitũ dimisi tibi: &
ideo hic dicit: Hypo. eiice pri. Etenim quę sui ipsi' sunt
magis aliquis nouit, quã quę sunt aliorũ: & quę maiora
sunt magis videt, quàm quæ minora: & seipsum magis
diligit, quã proximũ. Et ideo iubet eũ qui obnoxius est
multis peccatis, nõ amarũ esse iudicẽ delictorũ alterius
& maximè cũ fuerint parua. Nõ quidẽ ab arguẽdo aut
à corrigẽdo auerteos, sed prohibet propria contẽoere,
& alienis insilerę. Oportet enim vt primu cũ diligentia
inuestiges quæ tua sunt, & tunc quæ proximi sunt discuties. & ideo sequitur: Et tũc videbis eiicere festucã
de oculo fratris tui. Aug. de ser. do. in mon. Auferentes
enim de oculo nostro trabe inuidentiæ vel malitiæ vel
simulationis, videbimus eiicere festu. de ocu. fratris.

Notula generalis in euangelus.

Nolite sanctum dare canibus, neque mittatu margaritas uestras ante porcos: ne fortè conculcent eas pedibus suis & canes conuersi dirumpant uos.

Aug de ser. do. in mõ. Quia potest aliquos per nomen
simplicitatis ad quã per superiora induxerat decipere,
vt sic puteẽ vitiosum esse aliquãdo verũ occultare quomodo vitiosum est falsum dicere, rectè subiũgit: Nolite sanctũ dare canibus, neq; mittatis margaritas vestras
ante porcns. Chry. super Mat. Vel aliter: Iusserat superius dominus diligere inimicos, & benefacere his qui
peccãt in nos: ne ergo cogitarẽt sacerdotes etiã quæ dei
sunt eis cõmuoicare, talẽ cogitationẽ cõpescuit, dicẽs:
Nolite sanctũ dare canibus, ac si diceret: Mãdaui vobis
diligere ioimicos, & benefacere eis de vestris corporalibus bonis, nõ tamẽ de meis spiritualibus passim: qnoniam in natura vobiscum communes sunt non in fide,
& deus carnalia beneficia dignis & indignis similiter
præstat, oon autẽ gratias spirituales. Augu. de ser. do. in
mon. Quærendũ autem est quid sit sanctũ, quid canes,
quid margaritæ, quid porci. Sanctũ est quod corrũpere nefas est: cuius sceleris voluntas rea tenetur, quanuis
illud incorruptibile maneat. Margaritæ autẽ sunt quęcũque spiritualia magni æstimãda sunt. Licet itaq; vna
eademq; res & sanctũ & margarita dici possit. Sed sanctũ dicitur ex eo ꝙ nõ debet corrumpi: margarita verò
ex eo quòd nõ potest contẽni. Chry. super Mat. Vel aliter: Sanctũ est sicut baptismus gratia corporis Christi, & huiusmodi. Mysteria autem veritatis margaritæ
sunt, quia sicut margaritę inclusæ cochleis, positę sunt
in profundũ maris: sic mysteria diuina verbis inclusa,
posita sunt in altitudine seosus sacrę scripturæ. Chrys.
in ho. Quæ quidẽ his qui bonæ mentis sunt, & intello-

Distinctio spiritualium donorum & corporalium.

ctum habẽt, reuelata honesta apparent: his autẽ qui insensibiles sunt, magis videntur reuerẽda, cũ ignorãtur. Aug. de ser. du. Canes autẽ pro impugnatoribus veritatis, porcos pro cõtemptoribus positos nõ incõgruè accipimus. Quapropter quia canes exiliunt ad dilacerandum, quod autẽ dilacerant, integrũ esse non sinunt, dixit: Nolite sanctum dare canibus, quia quãtum in ipsis est si fieri posset, conantur perimere veritatẽ. Porci autem quanuis nõ ita vt canes morsu appetant, passim tamen calcãdo inquinant. Et ideo dicit: Neque mit. marga. ve. ante por. Raba. Vel canes sunt ad vomitũ reuersi, porci nondũ conuersi, sed in luto vitiorum versati. Chryso. Vel aliter: Canis & porcus immunda animalia sunt, sed canis ex omni parte: quia nec ruminat, nec vngulã fundit: porcus autẽ ex parte: nã vngulã habet fissam, sed nõ ruminat, propter quod canes puto intelligẽdos Gẽtiles omnino immundos, & propter actus. & propter fidẽ: porcos autẽ hæreticos, quia nomẽ dñi inuocare videtur. Nõ est ergo sanctũ dare canibus, quia baptismus & alia sacramẽta non sunt danda nisi fidem habentibus. Itẽ mysteria veritatis. i. margaritæ nõ sunt dandæ, nisi desiderãtibus veritatẽ, & cũ ratione humana viuẽtibus. Si enim porcis eas miseris. i. cœnosæ vitæ delectatione grauatis, non intelligerẽt pretiositatẽ carum, sed æstimant eas similes cæteris fabulis mundialibus, & eas actibus suis carnalibus cõculcãt. Aug. de ser. do. Calcari enim dicitur quicquid contẽnitur. Et ideo dicitur: Ne fortè conculcẽt eas pedibus suis. Glos. Dicit autẽ ne fortè, quia resipiscere possunt ab immunditia. Aug. Quod autẽ sequitur: Et cõuersi dirũpant vos. Non ait ipsas margaritas, illas enim conculcant, & cùm conuertũtur vt adhuc aliquid audiant, dirũpunt eum. à quo missas margaritas cõculcant. non enim facilè inueneris quod ei gratũ esse possit, à quo magno labore inuẽta cõtemnantur. Qui ergo tales docent, quomodo non dirũpantur indignãdo & stomachãdo, non video. Chry. super Mat. Vel porci nõ solũ carnalibus actibus margaritas cõculcant, sed etiam post modicũ conuersi per inobedientiam rũpunt præbitores earũ. Frequẽter autẽ & scandalizati calũniantur eos, quasi dogmatũ nouorũ seminatores. Canes etiã cõculcãtes sordidis actibus, disputationibus suis rũpunt prædicatorẽ veritatis. Chry. in ho. Et bene dixit cõuersi. Fingunt enim mansuetudinẽ vt addiscãt, deinde cũ didicerint detrahunt. Chry. super Matt. Rationabiliter autẽ margaritas dari porcis prohibuit, quia si porcis minus immundis mitti vetãtur, quãtò magis canibus plus immũdis? De sancto autem dãdo idẽ æstimare nõ possumus, quia frequẽter etiam benedictionẽ damus peccatorũ more viuẽtibus christianis: nõ quia merẽtur accipere, sed ne fortè plenius scãdalizati dispereant. Aug. de ser. do. Cauendum est ergo ne quid aperiatur ei qui nõ capit, melius enim quærit id quod clausum est, q̃ id quod apertũ est: aut infestat per odiũ vt canis, aut negligit per cõtemptũ vt porcus. Nõ est autẽ consequens vt si verũ occultatur, etiã falsum dicatur: quia dñs quãuis nihil mentitus sit, vera tamẽ aliqua occultauit, secundũ illud: Adhuc habeo vobis multa dicere, quę nõ potestis portare modò. Sed si aliquis nõ capit propter sordes, mundandus est vel verbo vel opere, quantũ fieri potest à nobis. Quòd autẽ dominus quædã dixisse inuenitur, quæ multi qui aderant vel resistendo vel cõtẽnendo non receperunt, non putandus est sanctũ dedisse canibus, aut margaritas ante porcos misisse. Dedit enim eis qui capere poterant, & simul aderãt quos propter aliorũ immũditiam negligi non oportebat. & quãuis tentãtes eum in ipsis quæ eis respondebat cõtabescerent, alij tamen qui poterant capere ex illorũ occasione multa vtiliter audiebant. Qui ergo nouit quid respondeat, debet respõdere saltem propter illos quibus desperatio suboritur, si propositã quæstionẽ solui nõ posse crediderint, & hoc de rebus ad instructionem salutis pertinẽtibus. De superuacuis aũt & noxiis nihil dicẽdũ est, sed hoc ipsum explicandũ, cur inquirẽti talia nõ oporteat respõdere.

Allegoria pulchra.

Doctrina Christi discretissima.

Petite & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.

Hiero. Quia carnalia suprà vetuerat postulari, quid petere debeamus ostẽdit, dicens: Petite, & dabitur vobis. Aug. de ser. do. Vel aliter: Cũ præceptũ esset ne sanctũ daretur canibus, & ne margaritę ante porcos mittãtur: potuit auditor suæ ignorãtiæ conscius dicere, quid sanctum me dare canibus vetas, cũ adhuc me habere non videam? & ideo opportunè subiecit, dicẽs: Petite & accipietis. Chry. super Mat. Vel aliter: Quoniam ad significandam orationẽ quædã dederat eis mandata, dicens: Nolite iudicare, cõpetẽter adiũgit, Peti. & dabi. vobis. Quasi dicat: Si hanc clementiam seruaueritis ad inimicos, quicquid clausum vobis videtur, pulsate & aperietur vobis. Petite ergo precibus die ac nocte nrãtes: quęrite studio & labore. nec enim laborantes circa scripturas, acquirimus sciẽtiam sine gratia dei: nec gratiam acquirimus, nisi studuerimus: ne donum dei negligentibus detur. Pulsate autẽ oratione, & ieiuniis, & eleemosynis. Sicut enim qui pulsat ostium, non tantũ voce clamat, sed manu: sic & qui bona opera facit, pulsat operibus bonis. Sed dices: Hoc ipsum peto, vt sciã & faciam: quomodo ergo possum facere priusquã accipiam? Sed quod potes fac, vt amplius possis: & quod scis serua, vt amplius scias. Vel aliter: Cũ dixisset suprà omnibus vt indulgerẽt inimicis, & postea prohibuerit ne sub obtẽtu dilectionis sancta canibus darẽt: nũc dat eis bonum consiliũ, vt petãt deum pro illis, & dabitur eis: quęrant eos qui perierant in peccatis, & inuenient. Pulsent eos qui in erroribus sunt cõclusi, & aperiet eos deus, vt habeat sermo eorũ ad animas eorũ ingressum. Vel aliter: Quoniam maiora erãt mãdata superius posita q̃ virtus humana, trãsmittit eum ad deũ, cuius gratiæ nihil impossibile est, dicens: Peti. & dabi. vobis. Vt quod ex hominibus cõsummari nõ potest, per gratiã dei adimpleatur. Cũ enim alia animalia deus muniuerit veloci pedũ cursu, aut velocibus pennis, aut vnguibus, aut dẽtibus, aut carnibus: hominẽ solũ sic disposuit, vt virtus illius sit ipse, vt infirmitatis suæ necessitate coactus semper necessarium habeat dominũ suũ. Glo. Petimus autẽ fide, quęrimus spe, pulsamus charitate. Primũ petere debes vt habeas: pòst quęrere vt inuenias, inuẽta obseruare vt introeas. Remi. Vel aliter: Petimus orando, quęrimus rectè viuendo, pulsamus perseuerãdo. Aug. de ser. do. in mon. Petitio autẽ pertinet ad impetrandã sanitatẽ animi, vt ea quæ pręcipiuntur implere possumus: inquisitio autẽ ad inueniendã veritatẽ. Sed quum quisq; verã viã inuenerit, perueniet ad ipsam possessionẽ, quę tantũ pulsanti aperietur. Augu. in lib. retract. Operosè quidẽ ista tria quid inter se differãt, sic exponendũ putaui: sed lõgè melius ad instantissimã petitionẽ omnia referuntur, vnde postea cõcludit, dicẽs: Dabit bona petẽtibus se. Chry. in ho. Per hoc ergo q̃ addidit: Quęrite & pulsate, cũ instãtia multa & robore peti iussit. Qui enim quęrit, omnia alia proiicit à mẽte, & ad illud solũ afficitur quod quæritur. qui autem pulsat cum vehementia & feruida mente venit. Chry. super Mat. Quia verò dixerat, petite & accipietis: ne fortè peccatores audientes diceret: Ad hoc dominus dignos hortatur,

nos aũtem indigni ſumus: ideo repetit, vt tam iuſtis q̃ peccatoribus miſericordiam dei cõmendet. Et ideo dicit: Omnis qui petit, accipit. i. ſiue iuſtus ſit, ſiue peccator, tamẽ petere nõ dubitet: vt cõſtet neminẽ ſpni niſi qui petere dubitauit à deo. nõ enim credibile eſt vt op' pietatis, quod exhibetur beneſaciẽdo inimicis, deus iniũgat hominibus: ipſe autẽ nõ faciat, cũ ſit bonus. Aug. ſuper Ioan. Vnde peccatores exaudit deus. Si enim peccatores non audiret, fruſtrà publicanus dixiſſet: Domine, propitius eſto mihi peccatori, & ex iſta confeſsione meruit iuſtificatiõnẽ. Aug. in lib. ſenten. Proſpe. Fideliter autẽ ſupplicans deo pro neceſsitatibus huius vitę, & miſericorditer auditur, & miſericorditer non auditur. Quid enim infirmo ſit vtile, magis nouit medicus q̃ ægrotus. Si aũt id poſtulat ꝙ deus & pręcipit, & promittit, fiet omnino quod poſcit. quia accipiet charitas quod petit veritas. Aug. ad Paulinũ & Hieraſiam: Bonus autẽ dominus, qui nõ tribuit ſæpe quod volumus, vt quod mallemus attribuat. Aug. de verb. do. Perſeuerantia etiam opus eſt, vt accipiamus quod petimus. Augu. de ſer. do. Cũ enim deus aliquãdo tardius dat, commẽndat dona, non negat: diu deſiderata dulcius obtinentur, citò autẽ data vileſcunt. Pete ergo & quære iſta. Petendo enim & quęrendo creſcit appetitus, vt capias. Seruat tibi deus quod non vult citò dare, vt tu diſcas magna magnẽ deſiderare, ideo oportet ſemper orare, & non deficere.

Aut quis eſt ex vobis homo, quem ſi petierit filius panẽ, nunquid lapidem porriget ei? Aut ſi piſcem petierit, nunquid ſerpentem porriget ei? Si ergo vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris: quantò magis pater veſter qui in cælis eſt, dabit bona petentibus ſe.

Aug. de ſer. do. Sicut in ſuperiorib' egit de volatilibus cęli & de liliis agri, vt ſpes de minoribus ad maiora conſurgeret: ita & in hoc loco cũ dicit, Aut quis eſt ex vobis homo. Chry. ſuper Mat. Ne fortè aliquis conſiderans quanta eſt differentia inter deũ & hominẽ, & ponderans peccata ſua, dum deſperat impetrare, nec incipiat petere, patrũ & filiorũ ſimilitudinẽ introduxit: vt ſi propter peccata noſtra deſperam', ꝓpter paternã bonitatẽ ſperemus. Chry. in ho. Duo autẽ oportet adeſſe oranti: & petere vehemẽter, & quę oportet petere. Hęc autẽ ſunt ſpiritualia: etenim Salomõ, quia petiit quod petere oportebat, velociter accepit. Chry. ſuper Matt. Quæ autẽ petere oportet, ſub ſimilitudine panis & piſcis oſtẽdit. Panis enim eſt verbũ de notitia dei patris. Lapis eſt omne mẽdacium quod habet ſcandalũ offenſionis ad animã. Remi. Piſcẽ autẽ poſſumus intelligere verbũ de Chriſto, ſerpentẽ autẽ ipſum diabolum: vel per panẽ intelligitur doctrina ſpiritualis, per lapidem ignorãtia, per piſcẽ vnda baptiſmatis ſacri, per ſerpentẽ aſtutia diaboli, ſiue infidelitas. Raba. Vel panis qui eſt cõmunis cibus, charitatẽ ſignificat: ſine qua aliæ virtutes nihil valẽt. Piſcis ſignificat fidẽ, quæ ex aqua baptiſmatis orta eſt: & in mediis fluctibus huius vitæ pulſatur, & tamẽ viuit. Lucas autẽ addidit tertium. f. ouum, quod eſt ſpes animalis, vnde ſpẽ ſignificat. Contra charitatem ponit lapidẽ. i. odij duritiam: contra fidem ſerpentem. i. perfidiæ venenũ: contra ſpem ſcorpionem. i. deſperationem, quæ retro pungit ſicut ſcorpio. Remi. Eſt ergo ſenſus: Non eſt timendum quòd ſi petamus à deo patre panẽ. i. doctrinam vel charitatẽ, quòd porrigat lapidem. i. quòd permittat cor noſtrũ cõſtringi aut frigore odiorũ aut duritia mentis: vel ꝙ ſi petierimus fidem, ipſe nos permittat perire veneno infidelitatis. vnde ſequitur: Si ergo vos cũ ſitis mali. Chry. in ho. Hæc autem dixit nõ detrahens humanæ naturæ, neque malum confitens omne genus humanum, ſed ad differentiam bonitatis ſuæ, dilectionem pãternam malitiam vocãs, tãta eſt ſuperabũdantia amoris ipſius ad homines. Quia quantũ ad cõparationem dei, qui ſolus ſingulariter bonus eſt, omnes mali videntur: ſicut ad comparationem ſolis omne lucidũ videtur obſcurũ. Hiero. Vel ſuprà apoſtolorũ poſitione, omne hominũ genus damnatur, cuius ab infantia cor ad malũ appoſitũ eſt, vt in Geneſi legitur. Nec mirum homines huius ſeculi dici malos, cũ & Apoſtol' memoret, qm̃ dies mali ſunt. Augu. de ſer. do. Vel malos appellauit hui' ſeculi dilectores, vnde & bona quæ dant, ſecundũ eorum ſenſum bona dicenda ſunt, quia hoc pro bonis habent: quanq̃ & in rerũ natura iſta bona ſint. f. tẽporalia, & ad iſtam vitã infirmã pertinẽtia. Aug. de ſer. do. Bonũ enim quod facit bonos deus eſt. Aurũ autẽ & argentũ bonũ eſt: nõ ꝙ te faciat bonũ, ſed vnde facias bonum. Mali ergo cũ ſimus, & bonũ patrẽ habeamus, non ſemper mali remaneamus. Aug. de ſer. do. Si ergo cũ ſim' mali, nouimus id dare quod petimus, quãtò magis ſperandũ eſt daturum deum nobis bona petentibus? Chry. ſuper Matth. Quoniam autẽ nõ omnia petentibus præſtat, ſed bona tantũmodo: ideo cõueniẽter addidit bona. Glo. A deo enim non niſi bona percipimus, qualiacũque nobis videantur: omnia enim dilectis in bonum cooperantur. Remi. Et ſciendum quòd vbi Matthæus ſic dicit, Dabit bona: Lucas dicit, Dabit ſpiritũ bonum: ſed nõ debet videri contrariũ, quia cũcta bona quæ homo à deo accipit, per gratiam ſpiritus ſancti dantur.

Omnia ergo quæcũque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis Hæc eſt enim lex & prophetæ.

Aug. de ſer. do. Firmitas quædã & valentia ambulandi per ſapientiæ viã in bonis moribus conſtituta eſt, quibus perducũtur homines vſque ad mundationẽ & ſimplicitatem cordis, de qua iam diu ita loquens cõcludit: Omnia quæcũq; vultis. Nemo enim eſt qui velit quẽquam duplici corde ſecũ agere. Chry. ſuper Matt. Vel aliter: Suprà propter ſanctificandã orationẽ mãdauit, vt nõ iudicẽt homines eos qui peccãt in ipſos. Et quia ab ordine narrationis ſuæ recedẽs, introduxit alia quędam: nunc ad mandatum quod cœperat rediens ait: Omnia quæcunque vultis. i. nõ ſolùm mando, nolite iudicare: ſed & omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite eis, & tunc impetrabiliter poteritis orare. Gloſ. Vel aliter: Omnium bonorũ ſpiritualium diſtributor eſt ſpiritus ſanctus vt opera charitatis impleantur. vnde ſubdit: Omnia ergo, &c. Chry. in ho. Vel aliter. Vult dominus demõſtrare, quoniã oportet homines & ſuperius inquirere auxiliũ, & quę à ſeipſis ſunt ſimul inferre. vnde cũ dixiſſet: Petite, quærite, & pulſate: docet apertè ipſos homines ſtudioſos eſſe. & ideo ſubdit: Omnia quæcunque. Aug. de verb. do. Vel aliter: Promiſerat ſe dñs petentibus, bona largiturum. Vt antẽ ille agnoſcat mẽdicos ſuos, agnoſcamus & nos noſtros. Excepta enim ſubſtãtia facultatum, tales ſunt qui petunt, quales à quibus petũt. Quã frontem habes petẽdi ad deum tuũ, qui nõ agnoſcis patrẽ tuum? Hinc eſt quod in Prouerb. dicitur: Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & nõ exaudietur. Quid autem petenti proximo debeamus impẽdere, vt & ipſi audiamur à deo: ex hoc conſiderare poſſumus, quod ab aliis volumus nobis impendi. Et ideo dixit: Omnia ergo quæcunque vultis, &c. Chryſo. in ho. Non ſimpliciter dicit omnia, ſed addidit ergo. q. d. ſi vultis audiri, cũ illis quæ dixit, & hæc facite. Non autẽ dixit: Quæcunque vis tibi cfiici à deo, hæc fac ad proximum: vt non dicas, qualiter hoc eſt poſsibile? ſed ait:

Quæcunque volueris tibi effici à cõseruo, & hęc circa proximũ ostende. Aug. de ser. do. Quidam latini codices habẽt additum, bona, quod additũ puto ad manifestationẽ sententię. Occurrebat enim, quòd si quisquam flagitiose aliquid erga se fieri velit: & ad hoc referat istã sententiam, vt hoc prior illi faciat à quo sibi fieri cupit: ridiculum est hũc putare istam impleſſe ſentẽtiam, intelligendum est autem perfectã esse sententiam, etiam si hoc nõ addatur. Quod enim dictũ est, Omnia quæcũque vultis, nõ vsitatè ac passim, sed propriè dictũ accipi oportet. Voluntas nanque non est nisi in bonis: nã in malis cupiditas propriè dicitur, non volũtas. non quia sic semper loquantur scripturæ, sed vbi oportet, ibi omnino proprium verbũ tenẽt, vt nõ aliud intelligatur. Cypri. de oratione do. Cùm aũt dei verbũ dominus Iesus Christus omnibus venerit: præceptorum suorũ fecit grande cõpendium, cũ dixit: Quæcunque vultis vt faciãt vobis homines, & vos facite eis. vnde subdit: Hęc est enim lex & prophetæ. Chry. super Mat. Nã quęcũque lex & prophetæ sparsim in omnibus præceperunt scripturis, in hoc cõpendioso continẽtur mãdata, quasi innumerabiles arborũ rami in vna radice. Grego. 10. Mora. Qui enim cogitat, vt ea alteri faciat quę ipse sibi ab altero fieri expectat, pensat nimirum vt malis bona, & bonis meliora reddat. Chryſ. in ho. Vnde manifestũ est etiam quoniã ex nobis quæ deceant omnes scimus, & nõ est possibile ad ignorãtiam refugere. Aug. de ser. do. Videtur hoc præceptũ ad dilectionẽ proximi pertinere, non autẽ ad dei: cũ in alio loco duo esse præcepta dicat, in quibus lex pendet & prophetæ. cũ aũt hic non addit tota lex quod ibi addidit, seruauit locũ alteri pręcepto, quod est de dilectione dei. Augu. 8. de trini. Vel aliter: Ideo scriptura tantum dilectionem proximi cõmemorat, cùm dicit: Omnia quæcunq; vultis, quia qui proximũ diligit, consequens est vt ipsam præcipuè dilectionem diligat: deus autem dilectio est, consequens est ergo vt præcipuè diligat deum.

Intrate per angustam portã, quia lata porta & spatiosa uia est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta, & arcta uia est quæ ducit ad uitã, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Aug. de ser. do in mõ. Admonuerat superius dominus ad habendũ cor simplex & mundum, in quo quæritur deus: sed quia hoc paucorũ est, iam incipit de inuestigãda sapientia loqui: cui inuestigandæ & contemplandæ talis oculus per omnia superiora perductus est, quo videri iam possit arcta via & angusta porta. vnde subdit: Intrate per angustã portã. Glo. Vel aliter: Etsi difficile sit vt aliis facias quod tibi vis fieri, tamẽ sic faciẽdum est vt intremus per angustam portã. Chryſ. super Mat. Vel aliter: Tertia hæc cõuenientia ad institiam ieiunij pertinet, vt sit ordo narrationis talis: Tu aũt cùm ieiunas vnge caput tuũ, & postea sequatur: Intrate per angustam portam. Præcipuæ enim tres sunt naturales passiones & intimæ carnis: primo esca & potus, deinde amor viri ad mulierem, tertio loco somnus: & ideo granius est eas à natura carnali pręcidere, q̃ cęteras passiones. Et ideo nullius passionis abstinentia sic sanctificat corpus, sicut ꝙ homo sit castus, ieiunus, & in vigiliis perseuerans: ergo propter omnes has iustitias, & præcipuè propter laboriosissimũ ieiunium, cùm dicit: Intrate per angustam portam. Porta perditionis est diabolus, per quẽ introitur in gehennam. Porta vitæ Christus, per quem introitur in regna cęlestia. Lata autẽ porta dicitur esse diabolus, nõ magnitudine potestatis extensus, sed effrenatę superbię licẽtia dilatatus. Porta autem angusta dicitur Christus, non paruitate potestatis exiguus, sed humilitatis ratione collectus. quia quẽ totus nõ capit mundus, seipsum intra angustias vteri virginalis inclusit. Via autem perditionis est oĩs iniquitas. Dicitur autẽ spatiosa, quia non est intra regulã disciplinæ inclusa, & ambulantes in ea quicquid eos delectauerit, hoc sequuntur. Via autẽ vitæ dicitur esse omnis iustitia, & propter contrarias causas esse arcta. Considerandum autẽ quia nisi quis ambulauerit per viam, non potest peruenire ad portam. Qui enim nõ ambulat per viam iustitiæ, impossibile est vt verè Christum cognoscat. Similiter nec incurrit in manus diaboli, nisi qui in via ambulat peccatorum. Gregor. super Ezechielem. Quanuis autem charitas sit lata, tamen per angusta & ardua homines ducit à terra. Satis angustum est, omnia prætermittere, vnum solum diligere, prospera nõ ambire, aduersa non timere. Cry. in ho. Sed cùm postea dicat, Iugum meum suaue est, & onus meũ leue: qualiter hic angustã esse viã ait & arctã? sed & hic mõstrat eam leuem esse & suauẽ, quoniam via est & porta est, sicut & altera quæ lata est & spatiosa dicitur, ipsa via & porta est. borũ autẽ nihil mansurũ est, sed oĩa pertrãseunt. Transire autẽ labores & sudores, & in bonũ finẽ deuenire. f. vitã, sufficiẽs est mitigare eos qui agones patiũtur. Si enim tẽpestates nautis & vulnera militibus leuia sunt propter spem præmiorũ pereuntium, multò magis cũ cælũ præiacens fuerit & immortalia præmia, nullũ aliquis sentiet imminentiũ periculorũ. Sed & hoc. i. angustã vocare, maximè ad faciendũ eã leuẽ cõferebat. Vigilare enim eos præparabat: hoc enim dominus dicit erigens nostrũ desiderium. Qui enim in agone certat, cùm viderit principem admirantem labores agonum, animosior fit. Ne igitur mœsti simus cùm multa nobis hic cõtigerit tristitia, quia arcta est via, sed non ciuitas. Ideo neque hic quietẽ oportet expectare, neque ibi triste aliquid præstolari. Dicens autẽ: quoniã pauci sunt qui inueniunt eam, rursus hic multorũ desidiam significauit, & audientes erudiuit non multorũ prosperitatibus attẽdere, sed paucorũ laboribus. Hier. Significanter igitur de vtraque via locutus dicit, ꝙ per latam multi ambulant, angustã pauci inueniunt. latam enim non quærimus, nec inuentione opus est, quia sponte offert, & errantium via est: angustã verò nec omnes inueniũt, nec qui inuenerint statim ingrediuntur per eam. Siquidem multi, inuenta veritatis via, capti voluptatibus seculi, de medio itinere reuertuntur.

Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorũ cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona, fructus bonos facit: mala autem arbor, malos fructus facit. Non potest autem arbor mala bonos fructus facere: neque arbor bona malos fructus facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

Chry. super Mat. Suprà mãdauerat apostolis dominus, ne eleemosynas, orationes & ieiunia coram hominibus sicut hypocritæ faciant. & ideo ad cognoscẽdũ quia hæc omnia in hypocrisi fieri possunt loquitur, dicens: Attendite à falsis prophetis. Aug. de ser. do. Vel aliter: Cùm dixisset dominus paucos esse qui inueniunt angustam portã & arctã viam, ne hæretici qui plerunque se sub nomine paucitatis cõmendant, se nobis supponãt, statim subiecit dicens: attẽdite à falsis prophetis. Chry. in ho. Vel aliter: Quia dictum est ꝙ angusta est porta, sed & multi sunt qui peruertũt eã quæ illuc fert viam, ideóque induxit: Atten. à fal. prophe. In quo vt maiorẽ solicitudinẽ habeãt, meminit eorũ quæ in patribus co-

rem facta sunt, falsos prophetas vocās: etenim tūc talia contigerūt. Chry. super Mat. Quod aūt scriptū est infrà: Quia lex & prophetæ vsq; ad Ioannē: dicitur, quia prophetia de Christo nō erat futura post eum. Prophetæ antè fuerūt & sunt, sed nō qui prophetarēt de Christo: sed qui interpretarentur ea quæ de Christo ab antiquis fuerant prophetata. i. doctores ecclesiarum, nec enim potest quis, ppheticos interpretari sensus, nisi per spiritū prophetiæ. Sciēs ergo dñs futuros esse falsos doctores hæresum diuersarū, admonet, dicens: Attendite à falsis prophetis. Quia enim non erant futuri manifesti Gētiles, sed absconditi sub nomine Christiano, nō dixit: Aspicite, sed attendite. vbi enim res certa est, aspicitur. i. simpliciter videtur: vbi autē incerta, attēditur, id est cautè consideratur. Itē dicit: Attendite, quia firma tutela salutis, est scire quē fugias. Nō aūt sic admonet: Attēdite, quasi fuito deo diabolus hęreses introducat, sed eo permittente. quia enim non sine iudicio vult ser uos suos habere, ideo misit tentationem: quia verò non vult eos per ignorātiam perire, ideo præmonet. Ne autē aliquis hæreticus doctor dicat: quia nō dixit vos falsos prophetas, sed Gentiliū & Iudæorū doctores, ideo addidit dicēs: Qui ve. ad vos in vesti. ouiū. Oues enim christiani dicūtur, vestimētū aūt ouiū, est species christianitatis, & simulatę religionis: nulla autē res sic exterminat bonū sicut simulatio. Nā malū sub specie boni cęlatū, dū non cognoscitur, nō cauetur. Et ne adhuc dicat hæreticus: quia de veris doctoribus loquitur, qui tamē peccatores sunt, ideo addit: Intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Catholici aūt doctores & si fuerint peccatores, serui quidē carnis dicūtur, nō tamē lupi rapaces: quia non habent propositū perdere christianos. Manifestè ergo de hæreticis doctoribus dicit, quia eo proposito speciem christianorū suscipiunt, vt christianos iniquo seditionis morsu dilanient. de quibus dixit Apostolus: Scio quia post discessum meū intrabūt in vos lupi graues, nō parcentes gregi. Chry. in ho. Sed tamē videtur falsos prophetas hic nō hæreticos insinuare, sed eos quidem, qui vitæ sunt corruptæ, sed facie quidem virtutis induūtur. vnde dixit: A fructibus eorū cognoscetis eos. Apud hæreticos enim est multoties & vitam inuenire, apud hos autē quos dixi nequaquā. Augu. de ser. do. Vnde rectissimè quæritur, quos fructus nos attendere voluerit: multi enim quædam in fructibus deputāt, quę ad vestitū ouium pertinent, & hoc modo de lupis decipiuntur: sicuti enim sunt vel ieiunia, vel eleemosynas, vel orationes, quæ prætendūt hominibus, placere cupientes eis, quibus ista difficilia videntur. Hi ergo nō sunt fruct⁹, de quibus cognosci istos monet. Ista enim quę cū bono animo fiunt, sunt propriè ouibus vestes: cū aūt malo in errore, nō aliud q̃ lupos tegunt. sed non ideo debent oues odisse vestimentū suum, q̄ plerunque illo se occultāt lupi. Qui sint ergo fructus quibus cognoscamus arborē malā, dicit Apostolus: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia. Qui vero sint fructus quibus cognoscamus arborē bonam, idē Apostolus ostēdit, dicēs: Fructus autē spiritus sunt, charitas, gaudiū, pax. Chrys. super Mat. Fructus etiā eius ouis, est cōfessio eius fidei. qui enim secūdum deum vncē humilitatis, & veræ cōfessionis emittit, ouis est: qui autem cōtra veritatē blasphemiis vlulat cōtra deum, lupus est. Hiero. Et sic ergo potest de ouibus intelligi, quod hic de falsis prophetis dicitur: qui aliud habitu ac sermone promittūt, aliud opere demōstrāt. specialiter de hæreticis intelligendū videtur, qui videtur cōtinētia ac ieiunio quasi quadā pietatis veste se circūdare: intrinsecus autē habeotes animū venenatum, simpliciorū fratrū corda decipiūt. Aug. de ser. do. in mon. Sed ex operibus cōiici potest, vtrū exteriorem cultū ambitione aliqua faciant. Cū enim cœperint aliquibus tētationibus ea ipsa vel subtrahi, vel negari, quę isto velamine vel cōsecuti sunt, vel cōsequi cupierunt: tūc necesse est vt appareat vtrū lupus in ouina pelle sit, an ouis in sua. Greg. 31. Mora. Hypocrita etiā sanctæ ecclesiæ pace præmittitur, idcirco ante oculos nostros religione vestitur. Siqua verò fidei tētatio erūpat, statim lupi mēs rabida, habitu se ouinæ pellis expolliat, quantúmq; cōtra bonos sęuiat, persequēs demōstrat. Chry. in ho. Facilè etiam hypocritæ capiūtur: via enim quam iussi sunt ambulare laboriosa est, hypocrita autē laborare nō vtique eliget. Deinde vt nō dicas, qm̄ impossibile est cognoscere tales: rursum rationē ab humano exēplo ponit, dicens: Nūquid colligent de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Chry. super Mat. Vua in se mysteriū Christi habet. sicut enim botr⁹ multa in se grana ligno mediante suspendit, sic & Christus multos sibi fideles per lignū crucis tenet adiunctos. Ficus autē est ecclesia quæ multos fideles tenet dulci quodā charitatis amplexu, sicut ficus multa grana vno tegmine tenet inclusa. Sunt ergo ficus signa hæc: charitatis quidem in dulcedine, vnitatis autem in coniunctione granorum. In vua autem patientiæ quidē signū est, quia in torcular mittitur: gaudij autē, quia vinū lætificat cor hominis: synceritatis, quia nō est aqua permixtū: suauitatis autē in delectatiōe. Spinæ antē & tribuli sunt hęretici. sicut ergo spina vel tribulus ex quacunq; parte habet aculeos: sic & seruos diaboli ex quacunque parte considerauimus, iniquitatis pleni sunt. Nō possunt ergo huiusmodi spinæ & tribuli ecclesiasticos fruct⁹ proferre. Quod autē particulariter sub similitudine ficus & vitis, spinę & tribuli dixerat, ostendit esse sequēter vniuersaliter esse verum, cùm dicit: Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit. Augu. de ser. do. In hoc aūt loco illorū error cauēdus est, qui de duabus arboribus duas naturas opinātur esse: quarū vna sit dei, altera verò non. Non autem eos adiuuare duas istas arbores dicendū est, quia de hominibus eū dicere planū est, si quis præcedentia & sequentia legerit. August. 12. de ciui. dei. Nominibus autem prædictis ipsæ naturę displicēt, non eas cōsiderantibus secundum vtilitatem suā. non autē ex commodo vel incommodo oratio, sed per seipsam cōsiderata natura dat artifici suo gloriam. Naturę igitur omnes quoniā sunt, & ideo habēt modū suum, spem suam, & quandā secum pacē suam, profectò bonæ sunt. Chry. in ho. Vt autē oull⁹ dicat quoniā mala arbor fert quidem fructus malos, fert autē & bonos: & sic difficilis sit cognitio duplici probatione existēte, ideo subiūgit: Nō potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Aug. de ser. do. Ex hoc verbo putāt Manichęi, neq; animam malam fieri posse vt in melius cōmutetur, neq; bonam in deterius: quasi dictū sit, Nō potest arbor bona mala fieri, neq; mala bona fieri. sed ita dictū est, Non potest arbor bona fructus malos facere, nec ecōuerso. Arbor quippe est ipsa anima. i. ipse homo: fructus verò, opera hominis. Non ergo potest malus homo bona operari, neq; bonus mala. Ergo si vult malus bona operari, prius bon⁹ fiat. Quādiu autē quisquis malus est, nō potest facere fruct⁹ bonos. Sicut enim potest fieri vt quod fuit nix, non sit, non autem vt nix sit calida: sic potest fieri vt qui malus fuit, non sit malus: non tamen fieri potest vt malus bene faciat. quia & si aliquando vtilis est, non hoc ipse facit, sed fit de illo diuina prouidentia procurante. Raba. Homo autem ipse arbor bona vel mala di-

citur propter voluntatē bonā vel malā. Fructus autem sunt opera quæ nec bona malæ voluntatis esse possunt, nec mala bonę volūtatis. Aug. cōtra Iulia. Sicut aūt manifestū est ex volūtate mala, tanquā ex arbore mala, fructus eius fieri omnia opera mala: sic ipsam volūtatē malam, vnde dices esse exortam, nisi quia volūtas mala angeli ex angelo, ex nomine hominis orta est? Quid autē erant hæc duo, antequā in eis ista mala orirētur, nisi bonum opus dei, & bona atque laudāda natura? Ecce ergo ex bono oritur malum, nec fuit omnino vnde oriri posset, nisi ex bono, ipsam dico voluntatē malā: quoniā nullū malū præcessit, nō opera mala, quæ non sunt nisi ex voluntate mala, tanquā ex arbore mala: nec ideo tanquam ex bono potuit oriri voluntas mala, quia bonum factum est à deo bono: sed quia de nihilo factū est, non de deo. Hiero. Quæramus autem ab hęreticis, qui duas in se contrarias dicunt esse naturas, si iuxta intelligentiam eorū arbor bona malos fructus facere nō potest, quomodo Moyses arbor bona peccauerit ad aquā cōtradictionis. Petrus quoq; in passione dn̄m negauerit, dicēs: Nescio hominē? Aut qua cōsequētia socer Moysi arbor mala qui in deū Israel non credebat, dedit cōsilium bonum? Chry. in ho. Quia verò punire non iusserat falsos propheras, ideo terret eos secundū pœnā quæ est à deo, dicēs: Omnis arbor quę nō facit fructū bonū excidetur, & in ignē mittetur. quibus verbis & Iudæos insinuare videtur: ideóque verborū Ioannis Baptistæ meminit, per eadē verba pœnā eis subscribens. Etenim & ille hoc dixit ad Iudæos, securim, & arborē incisam, & ignem inextinguibilē commemorās. Si quis autē diligenter inuestigabit, duæ pœnę sunt, & excidi & comburi: qui enim cōburitur, & à regno exciditur omnino quæ pœna difficilior est. Multi autē gehennam solùm abhorrent, ego autē casum illius gloriæ multo amariorem pœnā gehēna esse dico. Quod enim paruū vel magnum malum nō susciperet pater, vt videat & potiatur dulcissimo filio? hoc itaque in gloria illa putemus. non enim aliquis filius ita suauis est patri, vt illorū bonorū requies, dissolui & esse cū Christo. intolerabilis quidē pœna est & gehēna, sed si qs decē mille ponat gehēnas: nihil tale dicet quale est à beata gloria illa excidere, & odio haberi à Christo. Glos. Ex præmissa autē similitudine cōcludit quod suprà iam dixerat quasi manifestū, dicens: Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatē patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorū. Multi dicent mihi in illa die: Domine domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis, quia nunquam noui uos. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.

Hiero. Sicut suprà dixerat eos qui habent vestē bonæ vitæ, non recipiendos propter dogmatū nequitiam: ita nunc econtrario asserit, nec his quidē accōmodandam fidem, qui cū polleāt integritate doctrinæ, malis operibus destruunt. Vtrunque enim dei seruis necessarium est, vt & opus sermone, & sermo operib⁹ cōprobetur. & ideo dicit: Nō omnis qui dicit mihi, &c. Chryso. in ho. Vbi Iudæos maximè tangere videtur in dogmatibus omnia ponētes, vnde & Paulus eos incusat dicens: Si autē tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, &c. Chry. super Mat. Vel aliter: Quoniā falsos prophetas & veros ex fructibus eorū docuit discernendos, hic iam manifestius docet qui sunt fructus quibus discernuntur probi doctores & reprobi. Aug. de ser. do. Cauendum enim est in ipso Christi nomine ab hæreticis, vel quibuslibet malè intelligētibus, & seculi hui⁹ amatoribus ne decipiamur, & ideo dicit: Non omnis qui dicit mihi domine domine &c. Sed meritò potest mouere quō huic sententiæ conueniat illud Apostoli: Nemo potest dicere dominū Iesum nisi in spiritu sancto. Non enim possumus dicere, illos qui non intrant in regnum cælorum habere spiritū sanctū. Sed Apostolus propriè posuit hoc verbū, dicit: vt significet voluntatē atque intellectum dicentis: Ille enim propriè dicit, qui voluntatē ac mentē suam sono vocis enūtiat: dominus autē generaliter hîc posuit verbū dicēdi. videtur enim etiam ille dicere, qui nec vult nec intelligit quod dicit. Hier. Moris est enim scripturarū dicta pro factis accipere, secundū quem sensum dicit Apostolus: Confitētur se scire deū, factis autē negāt. Ambro. Omne etiam verum à quocunque dicatur, à spiritu sancto est. Aug. de ser. do. Nō ergo putemus ad illos fructus de quibus suprà dixerat pertinere, si quis domino nostro dicat: Domine domine, & ex eo nobis arbor bona videatur: sed illi sunt fructus facere volūtatem dei. sequitur: Sed qui fa. voluntatē pa. mei, &c. Hilar. Cęlestis enim regni iter, obedientia volūtatis dei, non nūcupatio repertura est. Chry. super Mat. Quæ autē est volūtas dei, ipse dominus docet. Hęc est, inquit, volūtas eius qui misit me, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitā æternā. Credulitatis autē verbū, & ad cōfessionem respicit, & ad actū. qui ergo nō cōfitetur aut non conuersatur secundū verbū Christi, non intrabit in regnū cęlorum. Chry. in ho. Non autem dixit: Qui facit voluntatem meam, sed patris: quoniam interim conueniens erat prius hoc suscipi ad imbecillitatem eorum: sed & per hoc illud occultè insinuauit. non est enim alia voluntas filij, quàm quæ est patris. Augu. de ser. do. Illud autē ad rem pertinet ne decipiamur, nō solùm nomine Christi per eos qui nomē habēt, & facta non agūt, sed etiā quibusdā factis atq; miraculis: qualia propter infideles cū fecerit dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitrantes ibi esse inuisibilē sapientiam, vbi miraculum visibile videmus. vnde subiungit & dicit: Multi dicēt mihi in illa die. Chrys. in ho. Vides qualiter latenter iam seipsum introducit. Quia enim omnē compleuit sermonem, monstrat seipsum iudicem esse. Quæ enim pœna expectat eos qui peccāt, iam antè mōstrauit. Quis autē est qui punit, hoc iam reuelat, dicēs: Multi dicent mihi in illa die. Chry. super Matt. Quando. s. venerit in maiestate patris sui: quando iam nemo ausus est garrula contentione sermonū aut mēdacium defendere, aut cōtradicere veritati: quando opera singulorū loquentur, & ora tacebunt: nec alter pro altero interuenit, sed singuli ibi timebūt. In illo enim iudicio non erūt testes adulatores homines, sed angeli veraces, iudex autē dominus iustus: vnde propriè timētium hominum & angustias patientium vocē expressit, dicens: Domine domine. Nō enim semel sufficit illi dicere domine, quē necessitas timoris astringit. Hila. Gloriā aūt sibi ex verbi intētione præsumunt in doctrinæ prophetia, & dæmoniorum fuga, & operum virtutibus, atque hinc sibi regnū cælorū pollicentur, dicētes: Nónne in nomine tuo prophetauim⁹? Chry. in ho. Sed sunt quidam qui dicunt, quoniā mētientes hi hoc dixerūt, ideo saluati non sunt: sed non auderent iudice præsente ad ipsum hoc dicere. Sed & ipsa responsio & interrogatio ostendit eos talia fecisse. Quia enim hic mirabiles erāt apud omnes miracula facientes, illic autē vidēt seipsos punitos, admirantes dicunt: Domine nónne in nomine tuo, &c. Quidam autem dicunt, quoniam non in tempore in quo hæc miracula faciebat, iniqua agebant, sed postea. Sed si hoc erit, rursus quod dominus volebat

monſtrare, non conſtat: quòd ſcilicet neque fides, neq; miracula valẽt bona vita nõ exiſtẽte, quod & Paulus dicit: Si habuero, fidẽ vt montes transferã, charitatẽ autẽ non habuero, nihil ſum. Cbry. ſuper Mat. Sed cõſidera quia in nomine dicunt, nõ in ſpiritu. propheciãt enim in nomine Chriſti, ſed in ſpiritu diaboli, quales ſunt diuinatores. Sed ſic diſcernuntur, quoniam diabolus interdũ falſa dicit, ſpũs ſanctus ounquã: cõceſſum eſt aũt & diabolo interdũ vera dicere, vt mendacium ſuũ rara veritate commendet. Dæmonia aũt eiiciunt in nomine Chriſti habentes ſpiritũ inimici, magi aũt non eiiciunt ſed eiicere vidẽtur colludentibus ſibi dæmonibus: faciunt & virtutes. i. miracula, nõ vtilia & neceſſaria, ſed inutilia & vacua. Augu. de ſer. do. Legant enim quanta fecerint reſiſtentes Moyſi magi Aegyptiorum. Hiero. Vel aliter: Prophetare, vel virtutes facere, & dæmonia eiicere etiã diuina virtute interdum non eſt eius meriti qui operatur, ſed vel inuocatio nominis Chriſti hoc agit, vel ob condẽnationẽ eorum qui inuocãt, aut vtilitatẽ eorum qui vident & audiunt, cõceditur: vt licet homines deſpiciant ſigna facientes, tamen deũ honorent, ad cuius inuocationẽ fiunt tanta miracula. Nã & Saul & Balaã & Cayphas prophetauerunt: & in actib⁹ Apoſtolorũ filij Senæ videbãtur eiicere dæmonia, & Iudas apoſtolus cũ animo proditoris multa ſigna inter cæteros apoſtolos feciſſe narratur. Chryſ. in ho. Quia enim non omnes ad omnia aptè ſe babebãt, ſed hi quidẽ erãt vitæ puræ, fidẽ autẽ nõ tantã habebãt. hi aũt cõtrariũ: ideo deus illos per hos cõuertebat, vt multã oſtẽderẽt fidẽ: hos autẽ per hoc ineffabile ſignorũ donũ, vt fierẽt meliores, euocabat. vnde & cũ multa copia hanc gratiã eis dabat. Dicent enim: Virtutes multas fecimus. Sed quia circa eum qui eos ita honorauit, ingrati facti ſunt, rectè ſequitur: Tũc confitebor illis quia nunquã noui vos. Hiero. Signanter dicit, tũc confitebor: quia multo tempore ante dicere diſsimulauerat. Chry. ſuper Mat. Grandẽ enim irã grandis dilatio præcedere debet, quę iuſtius facit dei eſſe iudicium, & digniorem interitum peccatorum. Sciendum autẽ ꝙ peccatores neſcit deus, qui non digni ſunt vt cognoſcantur à deo, nõ quia omnino ipſos nõ cognoſcat, ſed quia ſuos illos eſſe nõ cognoſcit. Sed videtur eos nõ cognoſcere, quia nõ eos diligit, ſicut etiam nõ vidẽtur deũ cognoſcere, qui nõ colunt eum dignè. Chryſ. in bo. Dicit autẽ eis: Nunquam noui vos. Quaſi non ſolùm in tẽpore iudicij, ſed neque tunc cũ miracula faciebatis: multos enim & bic iã odio habet, & antè punitionẽ auertit. Hiero. Obſerua etiam hoc quod dicit: Nunquã noui vos. ecce cõtra quoſdam dicẽtes, ꝙ omnes homines ſemper cõuerſati ſunt inter rationabiles creaturas. Grego. 20. Mora. Hac autẽ ſententia datur intelligi quòd in hominibus charitas, humilitas, non autẽ debeant virtutũ ſigna venerari. vnde nunc ſancta eccleſia etiamſi qua ſunt hæreticorũ miracula, deſpicit, quia hæc ſanctitatis ſpeciem non eſſe cognoſcit. Probatio quidẽ ſanctitatis non eſt ſigna facere, ſed proximũ vt ſe diligere; de deo vera, de proximo meliora ꝙ̃ de ſeipſo ſentire. Aug. cõtra aduerſarium legis & prophetarum. Abſit autem vt ſecundũ Manichęos iſta de propbetis ſanctis dominus dixerit: ſed dictũ eſt de his qui poſterius euangelium prædicatũ in eius nomine ſibi loqui videntur, neſcientes quid loquantur. Hila. Sic autẽ hypocritæ gloriari ſunt, quaſi aliquid proprium ſit quæ loquũtur aut faciunt, & non omnia virtus dei inuocata perficiat, cuius doctrinæ ſcientiam lectio afferat, dæmoniorum fugam Chriſti nomen exagitet. De noſtro igitur eſt beata illa æternitas promerenda, præſtãdũmq; eſt aliquid ex proprio: bonũ velimus, malum omne vitemus, agamúſque potius quod vult, ꝙ̃ quod poteſt gloriemur. Repudians igitur eos ac expellẽs propter opera iniquitatis, dicit: Diſcedite à me qui operamini iniquitatem. Hiero. Non dixit qui operati eſtis iniquitatem, ne videretur tollere pœnitẽtiam: ſed qui operamini. i. qui vſque in præſentem horã cùm iudicij tẽpus dies aduenerit, licet nõ habeatis facultatem peccandi, tamen adhuc habetis affectum. Cbryſ. in ho. Nam mors quidem animam à carne ſeparat, animæ autem propoſitum non immutat.

Omnis ergo qui audit uerba mea hæc, & facit ea, aßimilabitur uiro ſapienti, qui ædificauit domum ſuper petram: & deſcendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & nõ cecidit: fundata enim erat ſuper petram. Et omnis qui audit uerba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit uiro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam, & deſcẽdit pluuia, & uenerũt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna.

Chryſ. in ho. Quoniam quidam futuri erant quę dicta ſunt à domino admirantes, oſtentatione autem quæ eſt per opera non tribuentes, præueniens eos terret, dicẽs: Oĩs ergo qui audit verba hæc, & facit ea, aſsimilabitur viro ſapienti. Chryſ. ſuper Mat. Non autẽ dixit: Aeſtimabo eum qui audit & facit, virum ſapientem, ſed aſsimilabitur viro ſapiẽti: ergo qui ſimilatur, homo eſt: cui autem aſsimilatur, Chriſtus. Cbriſtus autem eſt ſapiẽs vir, qui ædificauit domum ſuam. i. eccleſiam ſuper petram. i. ſuper fortitudinem fidei. Vir autẽ ſtultus. i. diabolus, qui ædificauit domum ſuam. i. omnes impios, ſuper arenam. i. inconſtantiam infidelitatis, aut ſuper carnales homines qui dicũtur arena, propter ſterilitatem: & quia non cohærent ſibi, ſed ſunt per diuerſas opiniones diſperſi, & quia ſunt innumerabiles. Pluuia autem eſt doctrina quæ irrigat hominem, nubes autem ſunt à quibus pluuia fluit. Quidã à ſpiritu ſancto excitantur, ſicut apoſtoli & propbetæ: & quidam à ſpiritu diaboli, ſicut hæretici. Vẽti autem boni, ſpiritus diuerſarum virtutum, vel angeli, qui inuiſibiliter in ſenſibus hominum operantur, & adducunt ad bona. Venti autem mali, ſunt ſpiritus immũdi. Flumina autẽ bona, ſunt euangeliſtæ & doctores populi. Flumina mala, ſunt homines immundo ſpiritu pleni, & verboſitate inſtructi: ſicut philoſophi & cæteri ſecularis ſcientiæ profeſſores, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Eccleſiam ergo, quam Chriſtus fundauit, nõ pluuia mendacis doctrinæ corrumpit, neque diabolicus flatus impellit, neque violentorum fluminum impetus mouet. Nec eſt contrarium quòd quidam de eccleſia cadunt. Nõ enim omnes qui Chriſtiani dicũtur, Cbriſti ſunt. Sed nouit dominus qui ſunt eius. Sed contra domum quam ædificauit diabolus, deſcendit pluuia veræ doctrinæ: vẽti. i. ſpirituales gratię aut angeli: flumina quatuor euangeliſtæ, & cæteri ſapientes. Et ſic cecidit domus. i. gentilitas, vt ſurgeret Chriſtus, & facta eſt eius ruina magna, ſolutis erroribus, conuictis mendaciis, & idolis in toto mundo deſtructis. Chriſto ergo ſimilis eſt qui audit verba Cbriſti & facit ea: ipſe enim ædificat ſuper petram. i. Chriſtũ, qui eſt omne bonum, vt in quacunq; ſpecie boni aliquis ædificauerit, ſuper Chriſtum ædificaſſe videatur. ſicut autẽ eccleſia ædificata à Chriſto, dirui non poteſt: ſic talẽ chriſtianũ, qui ſe ædificauit ſuper Chriſtũ, nulla aduerſitas deiicere poteſt, ſecundum illud: Quis nos ſeparabit à cbaritate Chriſti? Diabolo autẽ eſt ſimilis qui audit verba Chriſti, & non facit. Verba enim quæ audiuntur & nõ fiunt, ſeparata ſunt & diſperſa: & ideo aſsimilantur arenæ. Arena

etiã est omnis malitia, vel etiam mundialia bona. Sicut autẽ domus diaboli destructa est: ita tales super arenã fundati destruũtur & cadũt. Et est ruioa magna, si de fũdamẽto fidei aliquid ruinæ fuerit passus. Noo autẽ si fornicatus fuerit, aut homicidiũ fecerit: quia habet vn de per pœnitentiam surgat, sicut & Dauid. Raba. Vel ruina magna intelligẽda est, qua dicturus est domious audientibus & oon facientibus: Ite in ignẽ ęteroũ. Hiero. Vel aliter: Super arenã quæ fluida est, & io vnã copulam non potest redigi, omnis hæreticorũ sermo ædificatur, vt corruat. Hila. Vel aliter: Io pluuiis blandarũ & sensim illabentiũ voluptatũ illecebras significat, qui bus primũ fides riuis patẽtibus immadescit, post quas fluuiorum procursus.i. grauiorũ cupiditatũ morus incurrit, vt exinde tota ventorũ vis circũflantium desæuiat.i. vniuersis diabolicę potestatis spiritus inferatur. Aug. de ser. do. Vel aliter: Pluuia cũ io mali alicui᾽ signi ficatione ponitur, caliginosa superstitio intelligitur. Rumores autẽ homioũ veotis cõparantur, fluuius autem carnalibus cõcupiscẽotiis taoq̃ fluctibus super ter ram. & qui ꝓsperitatibus inducitur, aduersitatibus frã gitur: quorũ nihil metuit, qui fundatam habet domum super petram.i. qui nõ solũ audit pręceptũ domini, sed etiã facit. Et in his omnib᾽ periculose subiicit: qui audit & nõ facit. Nõ enim quis firmat in se quæ dominus præcipit, vel ipse audit, nisi faciendo. Coosiderandũ au tẽ est quia cũ dixit: Qui audit verba mea hęc, satis signi ficat istũ sermonẽ oĩbus pręceptis quibus christiana vi ta formatur esse perfectũ: vt meritò qui secundũ eum viuere voluerint, cõpareotur ædificanti super petram.

Et factum est cũ consummasset Iesus uerba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docẽs eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ & pharisæi.

Glo. Posita doctrioa Christi, effectum doctrinæ ipsius in turbis ostendit, dicẽs: Et factũ est cũm cõsummasset &c. Raba Cõsummatio hæc ad perfectionẽ verborum & integritatem dogmatis pertinet. Quod autẽ dicitur turbas admirari, aut ifideles in turba significat, (qui ob hoc stupebant, quia non credebant verbis saluatoris) aut oẽs generaliter demõstrat, qui excellentiã tantæ sa pientiæ in eo venerabãtur. Chry. super Matt. Placatus ratiooabiliter hominis iotellectus laudẽ generat, victus autẽ admirationẽ. Quicquid enim digoẽ laudare non possumus, admiramur. Admiratio tamẽ eorũ magis ad gloriã Christi pertinebat, quã ad fidem ipsorum: si enim crederent in Christum, non mirarentur. Illud enim mouet admirationẽ, quod superat facientis aut di cẽtis personã. & ideo quod à deo factum aut dictũ est, non admiremur: quia omnia mioora suot, quã dei potẽ tia. Turbæ aũt erãt quæ mirabãtur.i. populus vulgaris, nõ principes populi, qui non discẽdi studio audire sole bant. Populus aũt simplex, simpliciter audiebat, sed eo rum silentium, si illi interfuissent, suis cõditooibus cõ turbassẽt. vbi enim est maior scientia, illic fortior malitia: qui enim festinat esse prior, noo est contentus esse secũdus. Aug. de con. euan. Ex eo autem quod hic dici tur, potest videri discipulorũ turbã deseruisse, ex quibus illos duodecim elegerat in mõte ex pluribus, quos apostolos nominauit, quod Mathæus hic prætermisit. Solis enim discipulis in monte videtur Iesus tunc habuisse sermonẽ, quem Matthæus interposuit, & Lucas tacet. Et deinde cũ descendisset in loco campestri habuisse alterum similem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet. Quãquã etiam illud possit occurrere, sicut suprà dictũ est, apostolis cæterisque turbis præsentibus vnum habuisse sermonẽ, quem Mathęus Lucásque narrarũt, diuerso narrandi modo, sed eadẽ veritate sententiarum: & sic planũ est quod hic dicitur de admi ratione turbæ. Chry. in ho. Causam autẽ admirationis subdit dicẽs: Erat enim doceos &c. Si autẽ hãc potesta tem videntes per opera, scribę eũ à se abigebãt, vbi solũ verba eraot potestatẽ manifestantia, qualiter scanda lizati oõ fuissent? sed turbę hoc nõ passę suot. Cũ enim anima beneuola fuerit, facilè persuadetur à sermonib᾽ veritatis. Erat autẽ potestas docentis vt multos eorum caperet, & in admiratiooẽ mitteret: ita quòd propter delectatiooẽ eorum quæ dicta erant, neque tacentẽ dimittebant: vnde & secuti suot eũ descendentem de mõ te. Stupebant autẽ eius maximè potestatem, quia nõ ad aliũ referẽs, vt prophetæ & Moyses dixerũt, quæ dixit: sed vbiq; ostẽdit secũ esse qui habet dominiũ. Et enim legem ferens cõtinuè apponebat: Ego autẽ dico vobis. Hiero. Quia quasi deus & domious ipsius Moysi pro libertate voluntatis suæ, vel ea quæ mio᾽ videbãtur, ad debat in lege, vel cõmutans prædicabat io populo, vt suprà legimus: Dictũ est antiquis, ego autẽ dico vobis. Scribę autẽ ea tantũ docebãt, quæ scripta sunt in Moy se & prophetis. Greg. 24. Mora. Vel singulariter Christus ex bona potestate locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Nos autem quia infirmi sumus, ex propria infirmitate pensemus quo docendi ordine infirmis fratribus cõsulamus. Hila. Vel in verborũ virtutibus, effectũm potestatis metiebantur. Aug. de ser. do. Hoc est enim quod in Psal. significatur: fiducialiter agam in ea. Eloquia domioi, eloquia casta, argẽtum igne examinatum terrę probatũ, purgatũ septuplũ: propter quem numerũ, admonitus sum omnia ista præcepta ad septẽ illas referre sentẽtias, quas in principio sermonis huius posuit. s. de beatitudinibus. Quòd eoim aliquis fratri irascatur sine causa, vel rhaca dicat, vel fatuũ eum appellet, superbissimè admittitur. contra quod est vnũ remedium, vt supplici animo veoiã deprecetur, qui nõ iactãtię spiritu infletur. Beati ergo pauperes spũ quoniam ipsorum est regnum cęlorũ. Cõsentit aut aduersario, id est, verbo dei reuerẽtiã exhibẽdo, si quis ad testamentũ patris aperiẽdum, ooo litibus acerbus, sed pie tate mitis accesserit. Beati ergo mites, quoniam ipsi hęre. pos᾽i. ter. Quisquis etiã carnalem delectationẽ coo tra rectã voluotatẽ suã rebellare seotit, exclamet: Infœ lix ego homo, quis me liberabit de morte corporis huius? Et ita lugẽdo imploret cõsolatoris auxilium. vode: beati qui lugent, quoniã ipsi cõsolabũtur. Quid autem laboriosius cogitari potest, quã vt vitiosã cõsuetudine superãda præcidãt intra se mẽbra impediẽtia regnũ cęlorum, nec dolore frãgatur: tolleret in cõiugali fide omnia quę quãuis fiot molestissima, crimeo tamẽ fornicationis nõ habẽt: verũ loquatur, quod nõ iurationib᾽ crebris, sed in morũ ꝓbitate cõmendet? Sed quis tãtos labores ioire audeat, nisi flagraret amore iustitiæ, quasi fame ac siti vehemẽti accensus? Beati ergo qui esuriũt & sitiũt, quoniã ipsi saturabũtur. Quis autẽ potest paratus esse ab infirmis iniurias sustinere, petenti à se tribuere, diligere inimicos, benefacere his qui se oderunt, orare pro persequentibus, nisi perfectè misericors? Bea ti ergo mise. quooiam ipsi misericordiam coose. Mundum autẽ cordis oculum habet, qui finẽ bonorũ operũ suorũ non in eo cõstituit, vt hominibus placeat, neque vt comparet ea quæ huic vitæ sunt necessaria, neque te merè animum hominis cõdẽnat, & quicquid exhibet homini, hac intẽtione exhibet, qua sibi vult exhiberi. Beati ergo mũdo corde &c. Oportet etiã vt per mundũ cor inueniatur arcta via sapiẽtię, cui peruersorũ ho mioũ deceptiones obstrepũt: quas euadere, est venire ad pacem sapiẽtiæ. Beati ergo pacifici, &c. Sed siue iste

ordo

ordo confiderádus fit fiue alius: facienda funt quę audiuimus à domino, fi volumus ædificare fuper petram.

CAPVT VIII.

Cum autem defcendiffet Iefus de monte, fecutæ funt eum turbæ multæ. Et ecce leprofus ueniens, adorabat eum, dicens, Domine fi uis, potes me mundare. Et extendens Iefus manum, tetigit eum, dicens: Volo, mundare, & confeftim mundata eft lepra eius. Et ait illi Iefus: uide nemini dixeris, fed uade oftende te facerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moyfes in teftimonium illis.

Hiero. Poft prædicationẽ atq; doctrinã, fignorũ offert occafio: vt per virtutũ miracula pteritus apud audiẽtes fermo firmetur. Chry. Quia eñ quafi poteftatẽ hñs docebat, vt nõ æftimaretur oftẽtatio effe hic doctrinę modus, operibus hoc idẽ facit, quafi poteftatẽ hñs curare. Et ideo dicit: Cũ aũt defcẽ. Ie. de mõ. fecu. funt eũ tur. multæ. Orig. Docente eñ dño in mõte, difcipuli erant cũ ipfo, quibus erat datũ cæleftis doctrinæ noffe fecreta. Nunc aũt defcendẽte eo de mõte, turbæ fecutę funt eũ, quæ in mõtẽ afcẽdere nequaquã poterãt: quia quos delictorũ farcina deprimit, ad myfteriorũ fublimia fcãdere nõ valent. Defcendente aũt dño, hoc eft inclinante fe ad infirmitatẽ & impotentiã, cæterorum, mifertus eft imperfectioni eorũ vel infirmitati, fecutę funt eum turbæ multæ: quidã propter claritatẽ, pleriq; propter doctrinã, nõnulli propter curationẽ & adminiftrationẽ. Haymo. Vel aliter: Per mõtem in quo dñs fedet, cęlũ intelligitur, de quo fcriptũ eft: Cælũ mihi fedes eft. Sed cũ dominus in monte fedet, foli difcipuli ad eum accedũt: quia antequã fragilitatis noftræ humanitatem affumeret, notus erat tantũ in Iudæa de⁹. At verò poftquam de monte fuæ diuinitatis defcendit, & humanitatis noftræ fragilitatẽ affumpfit: magna turba nationum fecuta eft eũ. Demonftratur autẽ doctoribus, vt in prædicatione fua fermonem habeãt temperatũ: & ficut viderint vnumquẽq; capere poffe, ita & verbũ dei annuntient. Afcendunt enim in montem doctores, cũ perfectioribus excellentia præcepta oftendũt: defcendũt verò, cũ infirmioribus leuiora demonftrant. Chry. fuper Matt. Inter cęteros aũt qui montẽ non afcenderunt, & leprofus furfum afcendere nõ valebat, quafi peccatorũ baiulans pondus. Lepra enim eft peccatũ animarũ noftrarũ. Ideo ergo dñs de altitudine cæli quafi de excelfo monte defcendit, vt leprã peccatorũ noftrorũ mũdaret. Et ideo quafi iã præparatus defcendenti occurrit. propter quod dicitur, Ecce leprofus veniens. Orige. Deorfum currit & in mõte nihil dicit, quia tempus eft omni rei fub cælo: tẽpus doctrinæ, & tẽpus curationis. In mõte docuit, animas curauit, corda fanauit, quib⁹ cõpletis ficut de cæleftibus montibus ad faluandos carnales defcendente, venit ad eũ leprofus & adorabat eũ: antequam peteret, adorare cœpit, cultũ oftendẽs. Chryf. fuper Mat. Nõ enim illũ petebat quafi hoĩem artificẽ, fed adorabat eũ quafi deum. Oratio aũt perfecta eft fides & cõfefsio, vnde leprofus fidei opus adorãs impleuit, fed opus cõfefsionis impleuit in verbis. vnde adorabat eum, dicẽs: Orig. Dñe per te omnia facta funt: tu ergo fi vis potes me mundare. Volũtas tua opus eft, & opera tuæ volũtati obediunt. Tu prius Naaman Syrum per Helifæum à lepra mundafti, & modò fi vis potes me mundare. Chry. fuper Matt. Nõ dixit, Si rogaueris deũ, neq; fi adoraueris, fed fi volueris potes me mundare. Neq; dixit: dñe munda, fed ei totum cõcedit, & dominũ eum facit, & poteftatem vniuerforũ ei attribuit. Chryf. fuper Mat. Et ita fpirituali medico fpiritualem offerebat mercedẽ. nam ficut medici pecuniis, ifte oratione placatur. Nihil enim dignius offerim⁹ deo quàm orationem fidelem. In hoc autẽ quod dicit: Si vis, non dubitat Chrifti voluntatem ad omne opus bonum paratam: fed quia nõ omnibus expedit corporalis integritas, nefciebat vtrum ei expediret curatio illa. Dicit ergo: Si vis ac fi diceret: Credo quia quod bonum eft, vis, ignoro autem fi eft mihi quod defidero, bonũ. Chryf. in ho. Cùm autem voluntate ac fermone purgare poffet manus appofuit & tactum. vnde fequitur: Et extendens manum tetigit eum, vt oftendat quoniam non fubiacet legi, & quoniam mundo iam nihil eft immundum. Helifæus autem obferuans legis diligentiam, non exiuit & tetigit Naaman, fed mittit eum ad Iordanem lauandum. Dominus autem demonftrat, quoniam nõ vt feruus, fed vt dominus curat & tangit. Non enim manus à lepra facta eft immunda, fed corpus leprofum à manu fancta conftitutum eft mundum. Non enim corpora folũ curaturus aduenit, fed & animam in veram fapientiam ducturus. Sicut igitur manibus non lotis iã non manducare prohibebat: ita & hic erudit, quoniam oportet animæ lepram formidare folam, quod eft peccatum: lepram autem corporis, nullum impedimentum effe ad virtutem. Chryfoftomus fuper Matthæũ. Quanuis autem literam legis foluerit. propofitum tamen eius non foluit. Ideo tamen lex iufsit non tangere lepram, quia non poterat facere vt lepra non fordidaret tangentẽ: ergo vetuit tangere lepram vt non leprofi non fanarentur, fed vt tangentes nõ inquinarẽtur. Ifte autem tangens non inquinatus eft à lepra, fed ipfam lepram mundauit tangendo. Dama. Non enim deus folũ erat, fed homo: vnde per tactum & per fermonẽ diuina figna operabatur. vt enim per organum, ita per corpus diuinæ perficiebantur actiones. Chryfo. in ho. Cũ autẽ leprofum tangit nullus eum incufat, quia nõdũ inuidia detenti erant auditores. Chryfo. fuper Matt. Sin autem tacitè eum curaffet, quis fcire poterat cuius virtute fanatus effet? igitur voluntas mundandi facta eft propter leprofum: verbum autem propter fpectantes. Ideo dixit: Volo, mundare. Hiero. Non autẽ vt pleriq; Latinorũ putant, iunctim legendum eft, Volo mundare: fed feparatim, vt prius dicatur: Volo, deinde imperans dicat: Mundare. Ille enim dixerat: Si vis, dominus refpondit: Mundare. Chry. in ho. Nufquam autẽ videtur dicere hoc verbũ, quanuis magna figna faciens: fed hic propterea appofuit, Volo, vt opinionẽ plebis & leprofi de eius poteftate cõfirmaret. Chry. in ho. Cefsit aũt mandãti natura cũ decenti velocitate. Et ideo fequitur: Et confe. mun. eft le. eius. fed hoc quod dicit: Confeftim, multũ eft tardius velocitate quæ fecũdum opus eft facta. Orig. Quia enim nõ dubitauit credere, nõ tardatur fanatio: quia non diftulit confefsionẽ, non differtur mundatio. Augu. de con. euan. Huius autem leprofi mundati, quem Lucas meminit, non fanè hoc ordine, fed vt folent prętermiffa recordari, pofterius facta pręoccupari, ficut diuinitus fuggerebãtur: vt antea cognita, poftea recordando refcriberent. Chry. in ho. Curãs autẽ Iefus corpus, iubet nulli dicere. vnde fequitur: Et ait illi Iefus, vide nemini dixeris. Quidam igitur aiunt, quoniã ideo iufsit hoc, vt nõ malignẽtur circa eius purgationẽ: quod infipienter dicitur. Nõ enim ita mundauit, vt dubitabilis effet mundatio: fed nulli dicere iubet docens non diligere oftentationẽ & honorẽ. Qualiter igitur alij fanato iubet dicere? Sed in hoc erudiuit nos bonæ mẽtis effe. Nõ enim illic diuulgari fe iufsit, fed dari gloriã deo. per leprofum ergo hunc, inftruit nos non effe vanè gloriofos: per illũ autẽ nõ effe ingratos, fed omnia ad laudem dei referre. Hieronym. Et reuera quid erat neceffe ꝙ fermone iactaret, quod corpore præfe-

Tactus Chrifti myfteriũ.

rebat. Hila. Vel vt salus hæc nõ offerretur potius q̃ quæ-
reretur, silentium imperatur. Sequitur: Sed vade osten
de te sacerdoti. Hier. Mittit autẽ eũ ad sacerdotes: pri-
mùm propter humilitatem, vt sacerdotibus deferre vi-
deatur: deinde vidẽtes leprosum mundatũ si crederent
saluatori, saluarentur: si verò non crederẽt, inexcusabi-
Concordantur Christi dicta. les fierẽt: & simul ne, quod in eu sæpissimè criminabã-
tur, legẽ iofringere videretur. Chry. i ho. Neq; enim v-
biq; eam dissoluebat, neq; vbiq; custodiebat: sed quan
doque quidẽ hoc, quandoq; illud faciebat: in vno qui-
dẽ futuræ sapientiæ præparãs viã, in altero autẽ inuere
cundã Iudæorũ cohibens linguã, & cõdescendẽs imbe
cillitati eorũ. Vnde apostoli apparẽt quandoq; quidem
obseruantes legẽ, quandoq; autẽ eam prætermitteotes.
Orig. Vel mittit ad sacerdotes, vt cognoscant quia non
per legis consuetudinẽ mundatus est, sed per gratiæ o-
perationẽ. Hier. Erat autẽ in lege præceptũ vt qui mun
dati fuerãt à lepra, offerrẽt munera sacerdotibus. vnde
sequitur: Et offers muous tuũ quod præcepit Moyses
in test. illis. Chry. super Mat. Nõ sic intellige quia hoc
Moyses præcepit in testimooiũ illis. Chrys. in ho. Præ-
uidens enim Christus eos ex hoc nihil profecturos, nõ
dixit: In emendationẽ eorum, sed in testimonium. i. in
accusationem & attestationem: quoniã quæ à me erant
fiẽda, omnia facta sunt. Et licet eos præuiderit nõ emẽ-
dari, non tamen dimisit quæ facere oportebat. Illi autẽ
in propria manserũt malitia. Neo autẽ dixit: munus qđ
ego iubeo, sed quod Moyses iussit: vt ioterim traosmit
tat ad legẽ, & iniquorum obstruat ora. vt enim non di-
cant quoniã sacerdotũ gloriã rapuit, opus quidem ipse
impleuit, probationẽ autem illis cõcessit. Orig. Vel of-
fer munus tuũ vt omnes qui vidẽt te portare, miraculo
credant. Chry. super Mat. Vel ideo iubet offerri mune
ra, vt si postmodũ eũ expellere vellẽt, diceret eis, muoe
ra quasi à mũdato accepistis, & quomodo me quasi le-
prosum expellitis? Hila. Vel legeodũ est quod Moyses
præcepit in testimooiũ illis: quia quod Moyses in lege
præcepit in testimonium est, non effectus. Beda in ho.
Si quem autem moueat, quum dominus videatur Moy
si sacrificiũ approbare, quare hîc ecclesia non recipiat?
meminerit q̃ nõdũ Christus corpus suũ obtulerat per
passionẽ in holocaustũ. Nõ aũt oportebat offerri signi
ficãtia sacrificia, priusquam illud quod significabatur
confirmatum esset testimonio apostolorum prędican-
Allegorica expositio. tiũ, & fide credentiũ populorũ. Vir autẽ iste, genus hu-
manũ designat: qui non solũ leprosus, verũetiam iuxta
euangeliũ Lucę, plenus lepra fuisse describitur. Oẽs enim
peccauerunt, & egent gloria dei: illa. s. vt extensa manu
saluatoris, hoc est incarnato dei verbo humanámq; cõ-
tingente oaturam, ab erroris prisci vanitate mũdentur:
& qui diutius abomioabiles, & à castris populi dei eie-
cti, iam aliquando templo redditi, & sacerdoti queant
offerre corpora sua hostiam viuentem: illi. s. cui dicitur
tu es sacerdos io ęternũ. Remi. Moraliter autẽ p lepro-
sum designatur peccator. nam peccatũ immundã & va-
riã animam facit: qui ante Christũ procidit, quãdo de
pristinis peccatis confunditur: & tamen debet confite-
ri, & remediũ pœnitentiæ postulare. Nã leprosus vul-
nus ostẽdit, & remediũ postulauit. Extẽdit aũt dominus
manũ, quando auxiliũ diuinæ miserationis impẽdit, &
statim consequitur remissionẽ delictorum. nec debet
ecclesia eidem reconciliari, nisi iudicio sacerdotis.

Cũ autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus: & malè torquetur. Et ait illi Iesus: Ego ueniam, & curabo eum. Et respondens Centurio, ait illi: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum: sed tantùm dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus habens sub me milites: & dico huic uade, & uadit: & alii ueni, & uenit: & seruo meo fac hoc, & facit.

Chry. super Mat. Postquã dominus discipulos docuit
in mõte, leprosum aũt sanauit sub mõte: venit Caphar-
naum io mysterio, quia post Iudæorũ mundationẽ ve-
nit ad gentes &c. Haymo. Capharnaum enim quæ villa
pinguedinis interpretatur, siue ager cõsolationis, eccle
siã quæ ex gẽtibus est collecta sigoificat: quæ spirituali
pinguedioe est repleta, secundum illud: Sicut adipe &
pinguedine repleatur aĩa mea. Et ioter pressuras seculi
de cælestibus cõsolatur, secuodom illud Cõsolationes
tuæ lætificauerũt animam meam. vode dicitur: Cũ au-
tẽ introisset Caphar. acces. ad eum Ceoturio. Augu. de
ver. do. Iste Centurio de gẽtibus erat. Iam enim Iudæa
gẽs habebat militẽ Romani imperij. Chry. super Mat. Centurio primitiæ Gentium.
Centurio autẽ iste primus fructus ex gẽtibus, ad cuius
fidei cõparationẽ omniũ Iudæorũ fides infidelitas est
iouenta, quæ neq; Christũ audiuit docentẽ, neq; lepro
sum cũ mundaretur aspexit, sed audita tantùmodo sa-
nitate leprosi, plus credidit q̃ audiuit. erat enim in my-
sterio gẽtium futurarũ, quæ neq; legẽ aut prophetas le
gerant de Christo, neq; ipsum Christũ mirabilia faciẽ-
tem viderũt. Accessit ergo rogans eum, & dicens, Do-
mine, puer meus iacet in do. para. & malè torquetur. Vi-
de aũt bonitatẽ Centurionis, qui pro salute serui sic so Centurionis magna laus.
licitè festioabat, quasi nõ dãnũ pecuniæ, sed salutis pas-
surus in morte illius. Nullã enim differentiã æstimabat
inter seruũ & domioũ: quia etsi digoitas in hoc seculo
diuersa est inter illos, vna tamẽ est illis natura. fidẽ autẽ
Cẽturionis vide, quia nõ dixit veni & salua eũ, quia ille
cõstitutus in omni loco erat præsens, sapiẽtiã aũt, quia
nõ dixit, hic cõstitutus salua eũ. sciebat enim quia potens
est ad faciendũ, sapiẽs ad intelligẽdũ, misericors ad ex-
audiẽdum, ideo infirmitatem taotum exposuit, reme-
dium autem saoitatis io potestate misericordiæ eius di-
misit, dicẽs, Et malè torquetur. In quo apparet, quia di
ligebat eũ. Nam vnusquisq; quẽ diligit, etsi modicè fue
rit tædiatus, grauius eum putat habere quàm habet. Ra
ba. Omnia ista cum dolore cognominauit, & iacentẽ,
& paralyticum, & malè detentũ, ideo vt animæ suæ an-
gustias demõstraret, & dominũ cõmoueret, sic debeot
oẽs condolere seruis, & eorũ curã habere. Chry. in ho.
Quidã autẽ dicunt, quoniã excusans se in hanc causam
dixit, propter quã non ipsum adduxit. Neq; enim pos-
sibile erat dissolutũ cùm torqueretur, & ad vltimas es-
set expirationes, portari. Ego autem signũ hoc esse ma-
gnæ fidei dico, quia enim sciebat quòd sola iniunctio
sufficeret ad restaurationem iacẽtis, superfluè æstima-
bat eum ducere. Hila. Iacentes autẽ in seculo & pecca-
torum morbis dissolutæ spiritualiter gentes æstimãdæ
suot, omoibus vndiq; mẽbris fluidis & ad cõsistendi offi
ciũ gradiendíq; corruptis, quarum salutis sacramẽtum
in puero Centurionis expletur, quẽ satis dictũ sit prin-
cipẽ esse gẽtium crediturarum. Quis autẽ sit hic prin-
ceps, cãticum Moysi io Deute. docet, vbi. s. dicitur, Cõ
stituit terminos Gentium iuxta numerum angelorum
dei. Remi. Vel per Centurionẽ designantur qui primi
ex Gentibus crediderunt, & perfecti io virtutibus fue-
ruot. Cẽturio enim dicitur qui centũ militibus præest,
centenarius autem numerus perfectus est. Rectè ergo
Ceoturio pro puero suo rogat, quia primitiæ Gentiũ
pro salute totius Gentilitatis deo supplicauerũt. Hier.
Videns autẽ dominus Cẽturioois fidẽ, humilitatem &
prouidentiã, statim se iturũ & sanaturũ promittit. vn-
de sequitur, Et ait illi Iesus, Ego ve. & cura. eũ. Chrys.
in ho. Quod nunquã fecit, hic facit Iesus. vbique enim

ſequitur volũtatẽ ſupplicantiũ, hic aũt ꝑſilit: & nõ ſolũ curare promittit, ſed ire ad domũ. facit aũt hoc. vt diſcamus Centurionis virtutẽ. Chry. ſup Mat. Niſi enim ille dixiſſet, Ven. & cura. eũ: nũquã iſte reſpõderet: Nõ ſum dignus. deinde qm̃ pro ſeruo petebat, ideo ire promiſit: vt nos doceat non colere magnos, & contemnere modicos: ſed pauperes & diuites ſimiliter honorare. Hier. Sicut autẽ in Cẽturione cõmendamus fidem, eo ꝙ credidit paralyticũ à ſaluatore poſſe ſanari: ita patet humilitas in hoc ꝙ ſe iudicauit indignũ, cuius tectum dñs intrauit. vnde ſequitur: Et reſpõdens Centurio, ait illi: Dñe non ſum dignus vt intres ſub tectũ meũ. Raba. Propter cõſcientiã em̃ vitæ Gentilis, grauari ſe magis dignatione putauit ꝙ̃ iuuari: cuius etſi fide præditus nondũ erat, erat ſacramentis imbutus. Aug. de ver. do. Dicẽdo aũt ſe indignũ, præſtitit dignũ: non in cuius parietes, ſed in cuius cor verbũ dei Chriſtus intraret. Neque hoc diceret cũ tanta fide & humilitate, niſi illum, quẽ timebat intrare domũ ſuã, corde geſtaret. nam nõ erat magna fœlicitas, ſi Ieſus intraret in parietes eius, & nõ eſſet in pectore eius. Seuer. Myſticè autẽ hoc tectũ, corpus eſt qđ regit aĩam, quod libertatem mẽtis cęleſti viſione in ſe cõcludit. ſed deᵒ neq; habitare carnẽ, neq; tectũ noſtri corporis dedignatur intrare. Orig. Nunc etiã quãdo ſancti & deo acceptabiles eccleſiarum antiſtites ſub tectũ tuũ intrãt, tunc ibidẽ per eos dominus ingreditur: & tu ſic ęſtimes, quaſi dominũ ſuſcipiẽs. Et quãdo corpus & ſanguinẽ domini manducas & bibis, tunc dominus ſub tectũ tuũ ingreditur. & tu ergo humiliãs teipſum dicas, Dñe nõ ſum dignus &c. Vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudiciũ ingreditur accipiẽti. Hier. Prudentia autẽ Cẽturionis apparet in hoc, ꝙ vltra corporis tegimẽ latentẽ vidit diuinitatẽ. vnde ſubiungit, Sed tan. dic ver. & ſa. pu. me. Chry. ſuper Matt. Sciebat enim quoniam aſtabant illi inuiſibiliter angeli miniſtrãtes, qui omne verbũ eius vertunt in opus, ꝙ & ſi angeli ceſſent, tamẽ infirmitates pręceptis eius viuacibus expelluntur. Hila. Dicit etiã Cẽturio puerum verbo poſſe ſanari, quia ſalus Gentiũ omnis ex fide eſt, & præceptis domini vita eſt vniuerſorũ, & ideo ſubiũgit, dicens, Nã & ego homo ſum ſub poteſtate cõſtitutus, habẽs ſub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alij veni, & venit, & ſeruo meo fac hoc, & facit. Chryſ. ſup Matt. Patris & filij myſteriũ ſpiritu ſancto ſuggerente depinxit, acſi diceret, Etſi ego ſum ſub poteſtate alterius, tamen habeo poteſtatẽ iubẽdi eis qui ſub me ſunt, ſic & tu, quamuis ſis ſub poteſtate patris. i. inquantũ homo, habes tamen poteſtatem iubendi angelis. Sed fortè dicit Sabellius, volens oſtẽdere eundẽ eſſe patrẽ qui & filius eſt, ſic hic eſſe intelligendum: Si ego ſub poteſtate conſtitutus poſſum iubere, quantò magis tu qui ſub nullius es poteſtate? Sed hanc expoſitionem non recipit textus. Non enim dixit, Si ego homo ſub poteſtate, ſed dixit, Nam & ego homo ſub poteſtate. In quo patet quòd inter ſe & Chriſtum non comparationis differẽtiam fecit, ſed rationẽ ſimilitudinis introduxit. Aug. de verbo do. Si ego qui ſum ſub poteſtate iubendi habeo poteſtatem, quid tu potes cui omnium ſeruiũt poteſtates? Glo. Potes per angelorum miniſteria ſine corporis pręſentia dicere infirmitati vt recedat, & recedet & ſanitati vt veniat, & veniet. Haymo. Poſſunt autẽ per ſubiectos Centurionis, virtutes naturales intelligi, in quibus plurimi Gentilium pollebant: vel etiam cogitationes bonæ aut malæ. malis autem dicamus vt recedant, & recedẽnt, ſed bonas vocemus, & venient. ſeruo quoq; noſtro, hoc eſt corpori vt ſubiiciatur volũtati diuinæ. Aug. de con. euã. Huic autẽ quod hic dicitur, videtur repugnare quod ait Lucas, cũ audiſſet Centurio de Ieſu, miſit ad eos ſeniores Iudæorum rogans eum vt veniret & ſanaret ſeruum eius, & iterum ꝙ cùm longe eſſet à domo, miſit ad eũ Cẽturio amicos dicens: Dñe, noli vexari. non enim ſum dignus vt ſub tectum meũ intres. Chry. in ho. Quidam autem dicunt, qm̃ non eſt idẽ ille & hic, quod multas coniecturas habet. De illo em̃ ait, qm̃ ſynagogam noſtrã conſtruxit, & gentẽ diligit. De iſto autẽ eundẽ Ieſus ait, Neq; in Iſrael tantã fidẽ inueni. vnde videtur Iudæũ illũ eſſe, mihi aũt videtur idem hic & ille eſſe. Sed quando Lucas dicit ꝙ miſit vt veniat, blãditias Iudæorũ inſinuauit. Cõueniens enim eſt credere Cẽturionẽ volẽtẽ abire, prohibitũ eſſe à Iudæis blandiẽtibus & dicẽtibus, qm̃ nos abimus & educimus eum. Sed quãdo ab eorũ imminentia erutus eſt, tunc miſit, dicẽs: Ne æſtimes quòd propter deſidiã nõ veni, ſed quia me indignũ æſtimaui, vt te in domũ meã ſuſciperẽ. Quod autẽ Matthæus ait nõ per amicos, ſed per ſeipſum hoc eum dixiſſe, nihil contrariũ eſt. vterq; enim deſiderium viri repręſentauit, & qm̃ de Chriſto decentẽ opinionẽ habebat. Cõueniens autẽ eſt opinari & ipſum, poſtꝙ̃ miſit amicos, ad venientẽ per ſe hoc dicere. Si aũt hoc nõ dixit Lucas, neque illud Matthæus, nõ ſibi cõtradicunt, ſed cõplent quæ abinuicẽ derelinquebãtur. Aug. de con. euan. Matthæus ergo acceſſum Centurionis ad dominũ ꝑ alios factũ cõpendio dicere voluit, quia fidẽ eius qua verè ad deũ acceditur, laudauit vt diceret, Nõ inueni tantã fidẽ in Iſrael. Lucas autẽ ideo totũ, vt geſtum eſt aperuit, vt ex hoc intelligere cogeremur qualiter eũ accepiſſe dixerit Matthęus, qui mentiri nõ potuit. Chry. in ho. Neq; enim eſt cõtrariũ ꝙ fabricauit ſynagogã ſecundũ Lucam, & ꝙ hic oſtenditur nõ eſſe Iſraelitã. poſſibile enim eſt Iudęũ nõ exiſtentem & ſynagogam fabricaſſe, & gentem diligere.

Tropologia pulchra.

Sabellius exploditur.

Concordantia euangeliorum.

Audiens autem Ieſus, miratus eſt, & ſequentibus ſe dixit: Amen dico vobis, non inueni tantam fidẽ in Iſrael. Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cælorum: filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Et dixit Ieſus Centurioni: Vade, & ſicut credidiſti, fiat tibi. Et ſanatus eſt puer ex illa hora.

Chry. in ho. Sicut qđ leproſus dixerat de Chriſti poteſtate, ſi vis potes me mũdare, Chriſti voce cõfirmatũ dicẽtis, Volo, mũdare: ita & hic Cẽturionẽ, de Chriſti poteſtate teſtantẽ nõ ſolũ nõ accuſauit, ſed etiã cõmendauit. Sed & ampliᵒ aliqd fecit. intẽtionẽ em̃ laudis euangeliſta ſignificãs, dicit: Audiẽs aũt Ie. &c. Orig. Attende quantũ ſit aut quale, quod deus vnigenitᵒ miratũ. aurũ, diuitiæ, regna, principatus, in cõſpectu eius ſunt, tãquã vmbra vel flos decidẽs. Nihil ergo horũ in cõſpectu dei mirabile eſt, quaſi magnũ vel pretioſum, ſed tãtũ fides. hãc miratur honorificãs, hanc acceptabilẽ ſibi æſtimat. Aug. ſuper Gene. cõtra Mani. Quis autẽ in illo fecerat illã fidẽ, niſi ipſe qui admirabatur? ꝙ ſi ꝙ aliᵒ eã feciſſet, vt quid miraretur qui præſcius erat? Quod ergo miratur dñs, nobis mirandũ eſſe ſignificat, quibus adhuc opus eſt ſic moneri. oẽs em̃ tales motus eius non perturbati animi ſigna ſunt, ſed docẽtis magiſterium.

Chry. ĩ ho. Vñ plebe oĩ ꝑſente admiratus eſſe dr̃, & aliis exẽplũ dedit vt eũ mirẽtur. ſequitur em̃, Et ſequen. ſe di. Amẽ dico &c. Aug. cõtra Fau. Fidẽ laudat illius, nõ autẽ deſertionẽ militiæ imperauit. Hier. Hoc autem de ꝑſentibus loquitur, nõ de omnibus retro patriarchis & prophetis. Chry. ſuper Mat. Credidit em̃ Andreas, ſed Ioãne dicẽte, Ecce agnus dei. Credidit Petrus, ſed euãgelizante ſibi Andrea. Credidit Philippus, ſed legendo ſcripturas. & Nathanael prius ſignum diuinitatis acce-

Militia licita.

pit, & sic fidei confeſsionẽ obtulit. Orig. Iairus Iſraelis princeps pro filia ſua petẽs, nõ dixit: Dic verbo, ſed veni velociter. Nicodemus de fidei ſacramento audiens, ait: Quõ poteſt hoc fieri? Maria & Martha dicunt: Domine ſi fuiſſes hic, frater meus nõ fuiſſet mortuus, quaſi dubitantes quòd vbique poſſet adeſſe dei potentia. Chryſ. ſuper Mat. Aut ſi volumus fideliorẽ putare iſtũ quàm apoſtolos, ita teſtimoniũ Chriſti intelligendum eſt, ꝙ vnũquodq; bonũ hominis ſecundũ quantitatem perſonæ illius laudatur: ruſticũ enim dicere aliquid ſapiẽter magnũ eſt, qđ de philoſopho nõ eſt mirũ: ſic de Cẽturione dictũ eſt, in nullo tãtã fidẽ inueni in Iſrael. Chry. in ho. Non enim erat æquale, Iudęum credere & Gentilẽ. Hier. Vel fortè in Centurione fides Gentium præponitᷣ Iſraeli. vnde ſubdit: Dico aũt vobis ꝙ multi ab Oriente &c. Aug. de ver. do. Non oẽs ait, ſed multi, tamen ipſi ab Oriente & Occidente: iſtis duabus partibus totus orbis deſignatur. Haymo. Vel ab Oriente veniũt, qui ſtatim illuminati trãſeunt: ab Occidẽte, hi qui perſecutionẽ vſq; ad mortẽ tolerauerũt pro fide. vel ab Oriente quis venit, cũ ab infantia deo ſeruire incipit: ab Occidente, dũ in ipſa decrepita ætate ad deum conuertitur. Orig. Sed quomodo alibi dicit ꝙ pauci ſunt electi? per diuerſas enim generationes pauci electi ſunt ſimul verò cõgregati in tẽpore viſitationis multi inuenientur. Sequitur: Et recũbent, nõ carnaliter iacentes, ſed ſpiritualiter requieſcentes: non temporaliter potẽtes, ſed æternaliter epulantes cũ Abraham, Iſaac & Iacob in regno cælorũ: vbi lux, exultatio, gloria & longęnitas vitæ æternæ. Hier. Quia autem deus Abrahã cæli conditor pater Chriſti eſt, idcirco in regno cælorũ eſt & Abrahã, cũ quo accubituræ ſunt nationes quæ crediderũt in Chriſtũ filium creatoris. Aug. de ver. do. Sicut autẽ videmus chriſtianos vocatos ad cæleſte conuiuium, vbi eſt panis iuſtitiæ, potus ſapiẽtiæ: ita videmus & Iudæos reprobatos. vnde ſequitur: Filij au. reg. eiici. in tene. exte. Iudæi. ſ. qui legẽ acceperũt, qui celebrãt figuras omniũ futurorũ, qui tamen præſentia non agnouerunt. Hiero. Vel filios regni dicit Iudæos, quia in eis deus ante regnauit. Chryſo. in ho. Vel filios regni dicit eos quibus regnũ erat præparatum: quod & magis eos mordebat. Aug. contra Fau. Si ergo non commendauit Moyſes populo Iſrael deũ, niſi deum Abrahã, Iſaac & Iacob, eũmque ipſum Chriſtus cõmendat, nõ eſt conatus illum populũ auertere à deo ſuo: ſed ideo minatus eſt eos ituros in tenebras exteriores, ꝙ auerſos videret eos à deo ſuo: in cuius regno gẽtes vocatas ex toto orbe terrarũ recubituras dicit cũ Abrahã, Iſaac & Iacob, nõ ob aliud quàm quòd fidẽ tenuiſſẽt dei Abraham, Iſaac & Iacob. Quibus nõ quaſi in morte correctis, vel poſt paſsionẽ ſuam iuſtificatis teſtimonium dominus perhibeat. Hiero. Tenebrę autẽ exteriores dicuntur, quoniã qui à domino expellitur foras, reliquit lumen. Haymo.

Tenebræ exteriores quæ ſint.

Quid autẽ ibi paſſuri ſint, manifeſtat cũ ſubdit: ibi erit fletus & ſtridor dentiũ. Per metaphorã enim membrorum pœnas deſcribit tormentorum. Solent enim oculi fumo tacti lachrymas producere, dentes verò à nimio frigore ſtridere. oſtenditur ergo quòd reprobi in inferno & calorẽ intolerabilem & frigus ſuſtinebunt, ſecũdum illud Iob. Trãſient ab aquis niuiũ ad calorem nimium. Hier. Si autem fletus oculorũ eſt, & ſtridor dentiũ oſſa demonſtrat, vera eſt corporũ & eorũdem membrorũ quæ ceciderãt, reſurrectio. Raba. Vel ſtridor dẽtium prodit indignantis affectũ, eo ꝙ ſero vnũquẽque pœniteat, ſero ſibi iraſcatur quòd tã pertinaci improbitate deliquit. Remig. Vel aliter: Tenebras exteriores appellat exteras nationes, quantum enim ad hiſtoriam attinet, pdicit dñs his verbis interitũ Iudæorũ, quoniã ꝓpter infidelitatẽ ducendi erãt captiui, & diſpergendi per diuerſa regna terrarũ. flet' enim ab igne ſolet fieri, ſtridor dẽtiũ à frigore. Illis ergo aſcribitur fletus qui in calidiorib' locis habitabãt, ſicut in India & Aethiopia. Stridor verò dentiũ illis aſcribitur qui in frigidioribus locis cõmorantur, ſicut eſt Hircania & Scythia. Chry. ſuper Mat. Ne quis autẽ exiſtimet blanditiarũ eſſe hæc verba, quia dictũ erat, credere facit ſigno. vnde ſequitᷣ: Et di. Ie. Centu. Vade, & ſicut cre. fi. ti. Rab. q: d. ſecundũ menſurã fidei metietur tibi & iſta gratia. Poteſt aũt meritũ domini etiã famulis ſuffragari, non ſolũ merito fidei, ſed etiã ſtudio diſciplinæ. vnde ſequitur: Et ſanatus eſt puer ex illa hora. Chry. in ho. Vbi velocitatẽ admirare: neque enim ſolũ curare, ſed inopinatè, & in momento tẽporis hoc facere virtutem Chriſti oſtẽdebat. Aug. de ver. do. Sicut enim dominus domũ Cẽturionis corpore nõ intrauit, ſed abſens corpore, præſens maieſtate puerum ipſum ſanauit: ſic & in ſolo Iudaico populo corpore fuit, apud alias autem gentes nec de virgine natus eſt, nec paſſus eſt, nec humana pertulit, nec diuina mirabilia fecit, & tamen impletũ eſt quod dictum erat: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Iudæa eñ gens cognouit, & crucifixit: orbis terrarum audiuit, & credidit.

Allegoria pulcherrima.

Et cùm veniſſet Ieſus in domum Petri, vidit ſocrum eius iacentem & febricitantem, Et tetigit manum eius, & dimiſit eã febris, & ſurrexit, & miniſtrabat eis.

Raba. Poſtquã oſtẽdit Matthæus p leproſum totũ genus humanũ ſanatũ, & in ſeruo Cẽturionis Gẽtilis populi ſanationẽ, cõſequẽter per ſocrũ Petri deſignatᷣ curationẽ ſynagogę. vnde dicit: Et cũ ve. Ie. in do. Pe. Pri' autẽ narrat de ſeruo, quia maius miraculũ fuit & maior gratia in Gentili cõuerſo, vel quia in fine ſeculi ſynagoga eſt plenariè cõuertẽda, cũ plenitudo Gentiũ ſubintrauerit. Domus autẽ Petri in Bethſaida erat. Chryſ. in ho. Sed cur intrauit in domũ Petri? mihi videtur cibum aſſumpturus. vnde ſequitᷣ: Et ſur. & mi. eis. Apud diſcipulos enim diuertebat honorans eos, & auidiores ex hoc faciens. Attende autẽ Petri ad Chriſtũ reuerentiã, habẽs enim ſocrũ domi febricitantẽ, non traxit eum in domũ ſed expectauit doctrinã cõpleri, & alios curari. Ab exordio enim erudiebatur, quæ aliorũ erant ſibipſi præponere. Quocirca neq; ipſe eũ inducit, ſed Chriſt' ſponte adiuit, poſtquã dixit Cẽturio: Nõ ſum dign' vt intres ſub tectũ meũ: monſtrans quantũ largiebatur diſcipulo. Nõ eſt autẽ dedignatus ſub vilia tuguria piſcatorũ intrare, erudiẽs p omnia humanũ cõculcare tumorẽ. Et quãdoq; quidẽ ſolũ verbis curat, quãdoq; aũt etiã manũ extendit. vnde & hic dr̃: Et teti. ma. eius &c. Nõ eñ volebat ſemper cũ ſuperabũdãtia miracula facere: oportebat eñ interim latere. Tãgẽs autẽ nõ febrẽ extinxit ſolũ, ſed & purã tribuit ſanitatẽ. Quia eñ ęgritudo curabilis erat, modo curationis ſuã virtutẽ oſtẽdebat, faciẽdo qđ ars medicinalis nõ operatur. ſ. ſimul pfectã reſtituat ſanitatẽ. vnde euãgeliſta hoc intuẽs dicit ꝙ ſurrexit, & miniſtrabat eis. Hiero. Natura eñ hominũ iſtiuſmodi eſt, vt poſt febrẽ magis laſſeſcãt corpora, & incipiẽte ſanitate ægrotationis mala ſentiãt. Verum ſanitas q̃ confertur à domino, tota ſimul redditᷣ. Chryſ. in ho. In hoc ergo quod dicitur ꝙ ſurrexit & miniſtrabat eis, & Chriſti virtutis ſignũ eſt, & diſpoſitionis mulieris quã erga Chriſtũ oſtẽdebat. Beda in ho. Myſticè aũt domus Petri lex vel circuncïſio eſt. Socrus eſt ſynagoga, quæ quodãmodo eſt mater eccleſiæ Petro cõmiſſæ: hæc febricitat, quia inuidiæ æſtibus laborabat pſequens eccleſiã: cuius manũ dñs tangit, qñ carnalia eius

operain ſpiritualẽ vſum cõuertit. Remi. Vel per ſocrũ Petri poteſt intelligi lex, quæ ſecũdũ apoſtolũ infirmabatur per carnẽ.i.carnalẽ intelligẽtiam. Sed cũ dñs per myſteriũ incarnatiõis viſibilis in ſynagoga apparuit, & opere legẽ impleuit, & ſpiritualiter intelligẽdũ docuit, mox ipſa ſociata gratia euãgelij tantũ robur accepit, vt quæ fuerat miniſtra mortis & pœnæ, poſtmodũ fieret vitæ & gloriæ. Raba. Vel vnaquæq; anima, quæ carnis cõcupiſcentiis militat quaſi febribus æſtuat: ſed manu miſericordiæ diuinæ tacta cõualeſcit, & per cõtinẽtiæ frena carnis laſciuiã cõſtringit: & mẽbris quibus ſeruierat immundiriæ, ſeruit iuſtitiæ. Hila. Vel in ſocru Petri viriosa infidelitatis æſtimatur affectio, cui adiacet libertas volũtatis, quæ nos ſibi quadã cõiugij ſocietate coniungit. Ergo ingreſſu domini in Petri domũ.i.in corpore, curatur infidelitas peccatorũ calore æſtuãs, & ſaluata officij famulatu miniſtrat. Aug. de cõ. euã. Hoc autẽ quãdo factũ ſit.i.poſt quid vel ante quid non expreſsit Matthæus. nõ enim poſt quid narratur, poſt hoc etiam factũ neceſſe eſt ĩtelligatur. Nimirũ tamẽ iſte hic recoluiſſe intelligitur, quod prius omiſerat. Nã id Marcus hic narrat antequã illud de mũdato leproſo cõmemoret, qnod poſt ſermonẽ in mõte habitũ, de quo ipſe tacuit, videtur interpoſuiſſe. Itaq; & Lucas hoc poſt factũ narrat de ſocru Petri, poſt qund & Marcus ante ſermonem etiã quẽ prolixũ interpnſuit: qui poteſt idẽ videri quẽ dicit habitũ in monte. Matthæus. Quid autẽ inteeſt quis quo loco ponat, ſiue quod ex ordine inſerit, ſiue quod omiſſum recolit, ſiue quod poſtea factũ ante præoccupat, dũ tamẽ nõ aduerſetur eadem alia narrãti nec ſibi nec alteri. quia enim nullius in poteſtate eſt res opportunè cognita quo quiſq; ordine recordetur, ſatis probabile eſt ꝙ vnuſquiſq; euangeliſtarũ eo ſe ordine credidit debuiſſe oarrare, quo voluiſſet deus ea quæ narrabat eius recordationem ſuggerere. Quapropter. vbi ordo tẽporũ non apparet, nihil noſtra intereſſe debet, quem narrandi ordinem qoilibet eorum tenuerit.

Concordia euangeliorũ.

Veſpere autẽ facto, obtulerũt ei multos dæmonia habentes: & eiciebat ſpiritus uerbo, & oẽs malè habẽtes curauit, ut adimpleretur quod dictũ eſt per Eſaiã prophetã, dicentẽ: Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras portauit.

Chry. in ho. Quia multitudo credentium erat iã aucta, neq; tẽpore impellẽte à Chriſto abſcedere patiebãtur, veſpere ei infirmos adducũt. vnde dicit: Veſpe. autẽ fa. obtul. ei mul. dæmo. habẽ. Aug. de cõ. euã. Per hoc aũt qđ dicit: Veſpere aũt facto, ad eiuſdẽ diei tẽpꝰ hoc ptinere ſatis indicatur, quãuis neceſſe nõ ſit, vbi dicit: Veſpere facto, eiuſdẽ diei veſperũ accipere. Remi. Chriſtꝰ aũt dei filiꝰ author humanæ ſalutis, fons & origo totius pietaris cæleſtẽ medicinã tribuebat. vnde ſequirur: Et eiicie. ſpi. ver. & omnes ma. ha. cura. Dæmones enim & morbos ſolo verbo repellebat, vt his ſignis & virturibꝰ oſtenderet ſe ad ſalutẽ torius generis humani veniſſe.

Multi à Chriſto curati.

Chry. in ho. Intende autẽ quantam multitudinẽ curatã tranſcurrunt euangeliſtæ, nõ vnũquenque curarum enarrantes, ſed vno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducẽtes. Ne autẽ magnirudo miraculi incredulitatem immittat, ſi tãtam plebem & varias ægritudines vno tẽporis mnmẽto curauit, inducit prophetam atteſtantẽ his quæ fiebãt. vnde ſubditur: Vt adim. quod dictũ eſt p Eſa. proph. di. Ipſe infir. no. acce. Raba. Nõ vt ſibi haberet, ſed vt nobis auſerret: & ægrotationes noſtras pottauit, vt quod pro imbecillitate viriũ ferre nõ poteramus, ille pro nobis portaret. Remi. Quia humanæ naturæ infirmitatẽ ad hoc ſuſcepit, vt nos infirmos faceret ſortes atque robuſtos. Hila. Et paſsione corporis ſui ſecundũ prophetarum dicta, infirmitates humanæ imbecillitatis abſorbuit. Chry. in ho. Hoc autem de peccatis magis à propheta dictũ eſſe videtur. Qualiter igitur euangeliſta de ægritudinibus hoc exponit? Sed ſciẽdum ꝙ vel hiſtoriæ hic teſtimonium adaptauit, vel oſtendit quoniã plures ægritudinũ ex peccaris ſuot animabus: & ipſa mors à peccaris habet radicẽ. Hier. Attendendũ autẽ quòd omnes non mane, nõ meridie, ſed ad veſperã curãtur: quãdo ſol occubiturus eſt, & quãdo granũ tritici in terra morirur, vt multos afferat fructus. Raba. Solis enim occubitus paſsionem & mortem deſignat illius qui dixit, quãdiu ſum in mũdo, lux ſum mundi: qui tẽporaliter viuens io carne, paucos Iudæorum docuit: calcato autem regno mortis, omnibus per orbem Gentilibus fidei dona promiſit.

Peccata ſunt cauſæ infirmitatum.

Videns autẽ Ieſus turbas multas circũ ſe, iuſsit diſcipulos ire trans fretum. Et accedẽs unus ſcriba, ait illi: Magiſter, ſequar te quocunq; ieris. Et dixit illi Ieſus: Vulpes foueas habent, & uolucres cæli nidos, filius autẽ hominis non habet ubi caput ſuum reclinet. Alius autẽ de diſcipulis eius ait illi: Domine, permitte me primùm ire, & ſepelire patrem meum. Ieſus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.

Chry. in ho. Quia Chriſtus non ſolũ corpora curabat: ſed animã emẽdabat: & verã ſapientiã mõſtrare voluit non ſolũ ægritudines ſoluẽdo, ſed etiã nihil ad oſtẽtationẽ faciendo. & ideo dicitur: Vi. autẽ Ie. tur. mul. cir. ſe. iuſ. diſc. ire trans fretũ. Faciebat autem hoc & ſimul moderata nos capere docẽs, & inuidiã Iudaicã mitigãs, & docens nos nihil ad oſtentationem facere. Remi. Vel hoc fecit quaſi homo, volens turbarum importunitatẽ declinare. Erant autẽ ei affixi admirãtes eum, & videre ipſum volentes: quis enim diſcederet à talia miracula operãte? quis non in faciem eius ſimplicem vellet videre, & os talia loquens? Si enim Moyſes glorificatam faciem habebat, & Stephanus ſicut angeli: intellige cõmunem dominatorem, qualẽ decens eſt, tunc apparuiſſe. vnde ꝓpheta dicit: Speciosus forma præ filiis hominũ. Hila. Diſcipulorũ autem nomen non duodecim tãtũ apoſtolis cõuenire æſtimandũ eſt: nã præter apoſtolos plures fuiſſe diſcipulos legimus. Aug. de con. euan. Manifeſtũ eſt autem alium eſſe diẽ quo iuſsit ire trans fretũ, nõ eũ qui ſequitur illũ in quo ſocrus Petri ſanata eſt, quo die Marcus Lucáſq; eũ in deſertũ exiſſe affirmant. Chry. in ho. Vide autem qualiter turbas nõ ſimpliciter abiicit, vt nõ offendat. Non enim dixit recedite ſed vltro diſcipulns iuſsit abire, ſpẽ dans turbæ eundi etiam illuc. Remi. Sed quid inter iuſsionem dei & trãſfretationem geſtũ ſit, euangeliſta ſtuduit maniſeſtare, cùm ait: Et acce. vnus ſcriba ait illi: Ma. ſe. te quo. ieris. Hiero, Iſte ſcriba qui tantũ literã nouerat occidentem, ſi dixiſſet: Domine ſequar te quocunq; ieris, nõ fuiſſet repulſus à domino, ſed quia magiſtrũ vnũ de pluribus æſtimat, & literator erat & nõ ſpiritualis auditor, ideo nõ habet locũ in quo poſsit Ieſus reclinare caput ſuũ. Oſtẽditur autem nobis & ob hoc ſcribã repudiatum, quòd ſignorum videns magnitudinẽ ſequi voluerit ſaluatorem vt lucra ex operũ miraculis quæreret, hoc idẽ deſiderans quod & Simon Magus à Petro emere voluerat. Chry. in ho. Vide etiam quãtus eſt tumor. Ita enim aduenit, & locurus eſt, ſicut dedignans cũ turba annumerari, ſed oſtendens quoniam ſuper multos eſt ipſe. Hila. Vel aliter: Iſte ſcriba qui eſt vnus ex doctoribꝰ legis an ſit ſecuturus interrogat, quaſi lege non cõtineretur hunc eſſe Chriſtum, quem vtiliter ſequatur. Igitur infidelitaris affectum ſub diffidẽtia interrogationis expreſsit, quia fidei aſſumprio non interroganda eſt, ſed ſequenda. Chryſ. in ho. Reſpondet autem ei Chriſtus non ad interrogatiooem verborum, ſed ad conſiliũ ob-

Scriba quare repulſus.

uians mentis. vnde sequitur: Et dixit ei Iesus: Vulpes fo ue. ha. & volu. cæ. ni. fili. au. ho. non ha. vbi ca. suũ recli. Acsi dicat. Hier. Quid me ꝓpter diuitias & seculi lucra cupis sequi, cũ tantæ sim paupertatis, vt nec hospitiolũ, quidẽ habeã: & tecto vtar non meo? Chrys. in ho. Hoc autẽ non erat auerteotis, sed arguentis quidem malum consilium, concedentis autẽ si vellet cũ paupertatis expectatione sequi Christum. Et vt discas eius malitiam, audiens hoc & correctus non dixit, paratus sum sequi. Aug. de ver. do. Vel aliter: Filius ho. non ha. vbi ca. recl. s. in fide tua. Vulpes enim habent foueas in corde tuo, quia dolosus es. Volatilia cæli habẽt nidos in corde tuo quia elatus es. Dolosus & elatus non me sequeris, quomodo enim dolosus sequitur simplicitatẽ? Greg. 19. Mora. Vel aliter: vulpes valde fraudulenta sunt animalia, q̃ in fossis vel specubus absconduntur: cũq; apparuerint, nunquã rectis itineribus, sed tortuosis anfractib⁹ currunt, volucres verò alto volatu se subleuant. Nomine ergo vulpiũ, dolosa atq; fraudulẽta: nomine autẽ volucrũ, hæc eadẽ superba dæmonia designantur. acsi dicat: Fraudulenta & elata dæmonia in corde tuo inueniunt habitationẽ suã: humilitas autẽ mea requiẽ in superba mente non inuenit. Aug. de quæst. euan. Intelligitur enim miraculis motus propter inanem iactantiam eũ sequi voluisse, quam signant aues: finxisse autẽ discipuli obsequium, quę fictio vulpium nomine significata est. Raba. Hæretici autem in sua versutia confidentes significantur per vulpes, & maligni spiritus per volucres cęli, qui in corde Iudaici populi foueas & nidos. i. domicilia habebant. Sequitur: Alius autẽ de di. illius ait: Domine, permittte me ire primũ, & sepe. pa. meũ. Hier. Quid simile est inter scribã & discipulũ? ille magistrũ vocat, hic dominum confitetur. Iste pietatis occasione ad sepeliendũ patrem ire desiderat, ille secuturũ se quolibet ierit, promittit, nõ magistrum quærẽs, sed ex magistro lucrum. Iste etiam discipulus non interrogat an sequatur, iã enim sequi se oportere credidit: sed permitti sibi orat sepelire patrẽ. Aug. de ver. do. Dñs autẽ quãdo parat homines euãgelio, nullã excusationẽ vult interponi carnalis huius, tẽporalisq; pietatis. & ideo sequitur: Iesus autem. di. ei sequere me: & di. mor. sepeli. mor. suos. Chry. in ho. Hoc autẽ dixit nõ iubens contẽnere amorẽ qui est ad parẽtes, sed monstrans quoniam nihil cælestibus negociis nobis magis necessarium esse oportet. Et quoniam cũ toto studio his iungi debemus, & neque parũ tardare, etiãsi valde ineuitabilia & incitantia fuerint quę abstrahunt. Quid enim magis necessariũ erat q̃ sepelire patrẽ? Quid etiã facilius? neq; enim tẽpus multũ cõsumendũ erat. per hoc etiam eũ dominus à multis malis eripuit, puta luctibus & mœrorib⁹, & ab his quæ hinc expectantur. Post sepulturam enim necesse iã erat & testamẽta scrutari, & hæreditatis diuisionem, & alia huiusmodi: & ita fluctuationes ex fluctuationib⁹ ei succedentes longè eũ à veritate abducere potuerũt. Si autẽ adhuc tumultuaris, excogita quoniã multi infirmos non permittunt scire, nec ad monumẽtum sequi, etiãsi pater aut mater aut filius sit q̃ defunctus est: nec ex hoc excusantur crudelitatis, sed cõtrariũ crudelitatis esset. Et multò maius malum est abducere hominem à spiritualibus sermonibus, & maximè cũ fuerint qui hoc cõpleant. Erant enim qui completuri erãt huius sepulturam. vnde dicit: Dimitte mor. sepe. mor. suos. Augu. de ver. do. q. d. Pater tuus mortuus est. Sunt autẽ alij mortui q̃ sepeliãt mortuos suos, quia infideles sunt. Chrys. in ho. In quo monstrat quoniam hic mortuus non erat eius: etenim qui defunctus erat, sicut æstimo, de numero infideliũ erat. Si admiraris iuuenẽ quoniã pro negocio ita necessario non interrogauit Iesum, & non spontaneè abiit: multò magis admirare, quoniã & prohibitus permansit, quod nõ erat ingratitudinis, cũ nõ propter desidiam fecerit, sed vt non intercideret negocium magis necessariũ. Hila. Itẽ quia accepimus in dominicæ orationis exordio ita primũ precandũ: Pater noster qui es in cælis, & in discipulo credẽtis populi persona est, admonetur, q̃ pater sibi viuus in cælis est. Deinde inter filiũ fidelẽ patrẽmq; infidelẽ ius paterni nominis relinqui admonuit, etiã nõ admisceri memoriis sanctorum mortuos ĩfideles, & etiã eos esse mortuos qui extra deũ viuũt, & idcirco mortui sepeliantur à mortuis: quia per dei fidẽ viuos viuo oporteat adhærere. Si autẽ mortuũ sepelit mortuus, non debemus habere curã mortuorũ, sed viuentiũ: ne dũ soliciti sumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur. Greg. 4. Mora. Mortui etiam mortuum sepeliunt, cũ peccatores peccatoribus fauẽt. Qui enim peccãtem laudibus prosequũtur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. Raba. Notandum est etiam in hac sententia, quia aliquando minora bona prętermittenda sunt pro vtilitate maiorum. Augu. de con. euan. Quòd autem Matthęus dicit tunc istud gestũ esse quãdo iussit vt irent trans fretũ. Lucas verò ambulantibus illis in via, non est cõtrarium: quia viam vtique ambulabant, vt venirent ad fretum.

Et ascendente eo in nauiculã, secuti sunt eum discipuli eius. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus. Ipse uerò dormiebat. Et accesserunt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum dicentes: Domine salua nos, perimus. Et dixit ei Iesus: Quid timidi estis modicæ fidei? Tunc surgens imperauit uẽtis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porrò homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia uẽti & mare obediunt ei?

Orig. Cũ multa magna & mirãda ostendisset Christus in terra, transit ad mare, vt ibidẽ excellẽtia opera demõstraret, quatenus terræ marisq; dominũ cuñctis se esse ostenderet. vnde dicitur: Et ascen. eo in naui. secu. sunt eũ disc. eius. Nõ imbecilles, sed firmi & stabiles in fide. Hi ergo secu. sunt eũ, non tantũ gressus eius sequentes, sed magis sanctitatẽ cõcomitantes. Chry. Accepit autẽ discipulos secũ & in naui, vt ad vtraq; eos erigeret: & ad hoc quòd in periculis non stupescerent & ad hoc q̃ in honoribus moderata de se autumẽt. vt enim nõ magna de se saperent, propter hoc quòd aliis dimissis eos retinuerat, permittit eos fluctuari. Vbi enim miraculorum ostẽsio erat, plebẽ permittit adesse: vbi autẽ tentationũ & timorum arreptio, athletas orbis terrarũ quos excitaturus erat, hos solos assumit. Orige. Ingressus ergo nauiculam fecit turbari mari. Vnde sequitur: Ecce motus magnus factus est in mari: ita vt nauicula operiretur fluctibus. Hæc tẽpestas non ex se orta est, sed potestati paruit imperantis, qui educit ventos de thesauris suis. Facta est autẽ tẽpestas magna, vt magnum opus ostenderetur. quia quantò magis fluctus nauiculæ irruebãt, tantò magis discipulos timor cõturbabat, vt plus desiderarẽt se liberari per mirabilia saluatoris. Chry. Quia enim viderant alios Christi beneficia accepisse, nõ autẽ similiter aliquis æstimat quæ in alienis corporibus fiũt & quę in seipso: oportuit per familiare sensum hos potiri beneficiis Christi, & ideo voluit hãc fieri tẽpestatẽ, vt per liberationem manifestiorem accipiant beneficij sensum. Erat autẽ hæc turbatio typus futurarum tẽtationũ, de quib⁹ Paulus dicit: Nolo vos ignorare fratres, quoniam grauati sumus supra virtutem. Vt ergo daret tẽpus formidini, sequitur: Ipse verò dormiebat. Si enim vigilãte eo facta fuisset tẽpestas, vel non timuissent, vel non rogassent, vel neque posse ipsum tale aliquid face-

re crederent. Orige. Est autem res mirabilis & stupenda, is qui nunquã dormit neq; dormitat, dormire dicitur. Dormiebat quidem corpore, sed vigilabat deitate: demonstrãs quia verũ humanũ portabat corpus, quod corruptibile ĩduerat. Corpore itaq; dormiebat, vt apostolos faceret vigilare, & ne omnes nos vnquam animo dormiamus. Tanto autẽ metu discipuli fuerũt cõterriti & penè animo alienati, vt irruerẽt in eũ, & nõ modestè ac leuiter suggererẽt, sed turbulẽter suscitarẽt eum. vnde sequitur: Et acce. ad eũ di. eius & susci. eũ di. Domine sal. nos, perimus. Hiero. Huius signi typũ in Iona legimus, quãdo cæteris periclitantibus ipse securus est & dormit & suscitatur. Orig. O veraces discipuli, saluatorẽ vobiscũ habetis, & de periculo timetis? Vita vobiscũ est, & de morte soliciti estis? Si respondeãt paruuli sumus, adhuc infirmi, ideóq; timemus. vnde sequitur: Et di. eis Iesus: Quid ti. estis. mo. fidei? Quasi diceret, si potentẽ me super terrã cognouistis, quare non creditis ꝙ in mari potẽs sim? Et si mors irrueret, nónne debuistis eã constantissimè sustinere? Qui modicũ credit, arguetur: qui nihil credit, contẽnetur. Chry. in ho. Si aũt aliquis dixerit quoniã non fuit modicæ fidei, accedentes excitare Iesum: hoc signũ fuit, ꝙ non decentem de ipso opinionẽ habebãt. Nouerãt enim ꝙ excitatus poterat mare increpare, nondũ autẽ ꝙ dormiens. Propter hoc etiã neq; præsentibus turbis hoc signũ fecit, vt non accusenẽ modicæ fidei, sed discipulos solũ accipiẽs corrigit prius, & soluit turbationẽ aquarũ. vnde sequitur: Tunc surgẽs imperauit ventis & mari: & facta est tranquillitas magna. Hier. Ex hoc autem loco intelligimus ꝙ omnes creaturæ sentiãt creatorem: quibus enim imperaẽ, sentiũt imperantẽ: nõ errore hæreticorũ, qui oĩa putãt animãtia sensibilia, sed maiestate conditoris, quæ apud nos insensibilia sunt, illi sensibilia sunt. Orig. Imperauit ergo ventis & mari, & de magno vento facta est tranquillitas magna. Decet enim magnũ magna facere, & ideo qui prius magnificè cõturbauit profundũ maris, nunc iterũ tranquillitatẽ magnã fieri iussit, vt discipuli nimiũ conturbati, magnificè lætarentur. Chrys. in ho. Io hoc etiã ostẽditur ꝙ omnis confestim soluta est tẽpestas: neq; semita turbationis remãsit, quod quidem extraneũ erat. Cũ enim naturaliter fluctuatio terminatur vsq; ad multũ tẽpus, aquę cõeutiũtur, sed hic simul omnia soluebãtur. vnde quod de patre dictũ est: Dixit, & stetit spirit⁹ procellæ, hoc Christus opere impleuit. solo enim verbo & præcepto mare sedauit, & refrenauit. A visu aũt & à somno & ex vtẽdo nauigio, qui aderãt, eũ hominẽ æstimabãt: propter hoc in admirationẽ ceciderunt. vnde sequitur: Porrò ho. mira. sunt di. &c. Glo. Chry. ponit hãc literã: Qualis est hic homo? somnus enim, & quod apparebat, hominẽ demõstrabat: sed mare & tranquillitas, deũ ostẽdebat. Orig. Sed qui homines mirati sunt? Nõ putes hic apostolos significatos: nusquã eñ inuenimus præter honorẽ cognominari domini discipulos, sed semp aut apostoli aut discipuli nominãtur. Mirabãtur ergo hi homines qui cũ eo nauigabãt, quorũ erat nauicula. Hier. Si aũt quis cõtẽtiosè voluerit eos qui mirabãtur fuisse discipulos, respõdebim⁹ rectè homines appellatos, quia necdũ nouerãt potentiã saluatoris. Orig. Non aũt interrogãtes dicũt, qualis est iste? sed asserẽtes quia iste talis est, cui vẽti & mare obediũt. Qualis ergo est iste. i. quãtus, ǭ fortis, ǭ magn⁹. Iubet omni creaturæ, & nõ supergreditur iussionẽ ei⁹, soli homines resistũt, & ideo in iudicio dãnabuntur. Mysticè aũt omnes in sanctæ ecclesiæ nauicula cũ domino ꝑ hũc vndosum supernatamus mundũ. Ipse aũt dominus pio obdormiuit somno, patiẽtiã nostrã & impiorũ pœnitentiã expectãs. Hila. Vel dormit, eo ꝙ somno nostro cõsopiatur ĩ nobis. Maximè aũt id accidit, vt à deo auxiliũ in periculi metu speremus. atq; vtinam vel spes sera confidat se periculũ posse euadere, Christi intra se vigilãtis virtute: Orig. Alacriter ergo accedamus ad eũ cũ propheta, dicẽtes: Exurge, quare obdormis domine? & ipse imperauit vẽtis. i. dæmonibus qui concitant fluctus. i. principes huius mundi ad persecutiones sanctis immittẽdas, fecitq; trãquillitatẽ magnã, circa corpus & spiritũ. pacẽ ecclesiæ, & serenitatem mundo. Raba. Vel aliter: Mare est æstus seculi. Nauicula quã Christus ascẽdit, intelligiẽ arbor crucis, cuius auxilio fideles trãsactis mũdi fluctibus perueniunt ad cęlestẽ patriã quasi ad litus securum, in qua Christus vnà cum suis ascẽdit. vnde pò stait: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Cũ ergo Christus in cruce positus fuisset, motus magnus factus est, quia commotæ sunt mentes discipulorum de eius passione: & nauicula operta est fluctibus, quia tota vis persecutionis circa crucẽ Christi fuit, vbi. s. morte occubuit. vnde dictum est: Ipse verò dormiebat. Suũ dormire, mori est. Excitant autem discipuli dominum, dũ turbati morte, maximis votis resurrectionem quærũt, dicentes: Salua resurgẽdo, quia perimus turbatione tuę mortis. Ipse verò resurgens increpat duritiã cordis eorum, vt alibi legitur. Imperauit autem dominus ventis, quia diaboli superbiã strauit. Imperauit mari, quia væsaniam Iudæorum disiecit, & facta est tranquillitas magna, quia sedatæ sunt mentes discipulorũ visa resurrectione. Glos. Vel nauicula est ecclesia præsens, in qua Christus cũ suis mare seculi transit, aquas persecutorũ compescit: vnde miremur, & gratias agamus.

Et cũ uenisset Iesus trans fretũ in regionẽ Gerazenorũ, occurrerũt ei duo habẽtes dæmonia, de monumẽtis exeuntes, sæui nimis, ita ut nemo trãsire posset per uiã illã. Et ecce clamauerũt, dicẽtes: Quid nobis & tibi Iesu fili dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autẽ nõ lõgè ab illis grex multorũ porcorum pascẽs. Dæmones autẽ rogabãt eũ dicẽtes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis: Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare, & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt & uenientes in ciuitatem, nuntiauerunt hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerant. Et ecce tota ciuitas exiit obuiã Iesu. Et uiso eo rogabant eum ut transiret à finibus eorum.

Chry. in ho. Quidã homines Christũ hominẽ esse dicebãt, venerunt dæmones diuinitatẽ eius diuulgantes, vt qui mare procellosum, & rursus quietum nõ audierãt, dæmones audirẽt clamantes. vnde dicitur: Et cũ venis. trans fre. &c. Raba. Gerasa vrbs est Arabiæ trans Iordanem, iuncta monti Galaad, quã tenuit tribus Manasse, nõ longè à stagno Tyberiadis, in quo porci præcipitati sunt. Aug. de con. euan. Quòd autẽ Matthæus duos dicit fuisse qui dæmonia patiebãtur. Marcus autẽ & Lucas vnũ cõmemorãt, intelligas vnũ eorũ fuisse personæ alicuius clarioris & famosioris, quẽ regio illa maximè dolebat, & pro cuius salute populus satagebat, de quo facti huius fama præclarius flagrauit. Chrys. in ho. Vel Lucas & Marcus vnum eorum sæuiorem elegerũt, vnde & eius calamitatem exprimunt. Lucas enim dicit ꝙ ruptis vinculis agebatur in deserto. Marcus autem ꝙ & lapidibus seipsum intercidebat. nec tamẽ dicũt quoniã vnus solus erat, ne Matthæo contraria dicere viderentur. Per hoc autem quod subditur: De mõumentis exeuntes, perniciosum dogma imponere volebãt. s. ꝙ animæ morientiũ dæmones fiãt. vnde multi aurufpicũ occidũt pueros, vt animã eorũ cooperãtẽ habeãt, propter quod & dæmoniaci clamant, quoniam anima illius ego

sum. Non est auté anima defuncti quæ clamat, sed dæmó hoc fingit vt decipiat audientes. Si enim in alterius corpus aoimá mortui possibile esset intrare, multò magis in corpus suú. sed neq; habet rationé iniqua passam animam cooperari iniqua sibi facićti: vel hominé posse virtuté incorporeá in aliam transmutare substátiam. s. animá in substantiam dæmonis. Neq; enim in corporibus hoc machinari quis potest: vt. s. hominis corpus, faciat asini corpus. neq; enim rationabile est, animá à corpore separatam hic iam oberrare. Iustorú enim animæ in manu dei sunt, vode & quæ puerorú: neq; enim malæ sunt. Sed & quæ peccatorú sunr, confestim hinc abducuntur, & hoc manifestum est ex Lazaro & diuite.

Quia verò nullus afferre audebat ad Christú propter sęuitiá horú dęmoniacorú, Christus ad eos vadit. Quæ quidé eorú sæuitia designatur cú subditur: Sæui nimis ita vt &c. Sed quia alios prohibebant pertransire: obstructem igitur viam inuenerút. Etenim flagellabantur inuisibiliter, intolerabilia patientes ex Christi præsentia. vnde sequitur: Et ecce cla. di. &c. Hiero. Nó est aút voluntaria ista cófessio quá pręmiú sequitur confitentiú, sed necessitatis extorsio, quæ cogit inuitos. velut si serui fugitiui post multú temporis dominú suú videát, nihil aliud nisi de verberibus depræcátur: sic & dæmones cernentes dominú in terris repéte versari, ad eos iudicandos se venisse credebát. Ridiculum autem putant quidá dæmonia scire filium dei, & diabolum ignorare: eo quòd minoris malitiæ sunt isti quàm ille, cuius satellites sunt, cú omnis sciétia discipulorú ad magistrú referenda sit. Aug. 9. de ciuit. dei. Tantú auté innotuit eis deus quátum voluit, tantú autem voluit quantú oportuit. Innotuit ergo eis nó per id quod vita ęterna est, & lumé quod illuminat pios, sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, & occultissimæ præsentiæ signa q̃ angelicis spiritibus etiá malignis potius quàm infirmitati hominum possunt esse perspicua. Hiero. Sed tamé tá dæmones q̃ diabolus suspicari magis filiú dei quàm nosse intelligendi sunt. Aug. in lib. de quæst. no. & vet. test. Quòd autem dæmones clamát: Quid nobis & tibi Iesu fili dei? magis ex suspicióe quàm ex cognitione dixisse credendi sunt. Si enim cognouissent, nunquá dominú gloriæ crucifigi permisissent. Remi. Sed quotiescunq; eius virtute torquebátur, & signa & miracula facientem videbant, æstimabant eú esse filiú dei: postquá videbant eú esurire, sitire, & his similia pati, dubitabát & credebant hominé purum. Considerandú est q etiá Iudæi increduli dicentes Christum in Beelzebub eiecisse dæmonia, & Arriani dicentes eú esse creaturá, non solú iudicio dei, sed etiá dæmonú cófessione dánari merétur, q Christú filiú dei dicút. rectè aút dicút: Quid nobis &c. hoc est, nihil cómune est nostræ malitiæ & tuæ gratiæ, quia secúdú apostolú, nulla societas est lucis ad tenebras. Chry. in ho. Vt anté non videretur adulationis hoc esse, ab experientia clamabant, dicentes: Venisti ante tempus torquere nos. Aug. 8. de ciui. dei. Siue quia subitú illis fuit quod futurú quidé, sed tardius opinabátur: siue quia proditioné suam hanc ipsam dicebant, quia fiebat vt eorum cognitio sperneretur: & hoc erat ante tépus iudicij, quo æterna dánatione puniédi sunt. Hier. Pręsentia etiá saluatoris tormenta sunt dęmonú. Chry. in ho. Non auté poterant dicere se non peccasse, quia eos Christus inuenerat mala operantes, & factnrá dei punientes. vnde æstimabant propter superabundátiam malorum quę fecerant, quòd non expectaretur in eis tempus extremæ punitionis, quæ erit in die iudicij. Aug. de con. euan. Quòd auté verba dæmonú diuersimodè ab euangelistis sunt dicta, nó habet aliquid scrupuli: cú vel in vnam redigi sententiam, vel omnia dicta possunt intelligi: nec quia pluraliter apud Matth. apud illos auté singulariter loquitur, cú & ipsi narrent q interrogatus quid vocaretur, legioné se esse respondit, eo q multa essent dęmonia. Sequit: Erat auté nó longè ab &cę. Greg. 2. Mora. Scit enim diabolus quia quod licet agere ex semetipso non sufficit: quia nec p semetipsum in eo quod est spiritus existit. Remig. Sed ideo non petierunt vt in homines mitterétur, quia illum cuius virtute torquebátur, humaná specié gestare videbát. Nec etiá petierunt vt in pecora mitterétur, quia pecora dei pcepto munda sunt animalia, & túc in téplo dei offerebátur. Præ aliis aút immundis in porcos mitti petierút, quia nullú aial est imundius porco. vnde & porcus dicitur quasi spurcus, eo q in spurcitiis delectetur sic & dęmones spurcitiis peccatorú delectátur. Nó aút petierút vt in aeré mitterétur, ppter nimiá cupiditaté nocédi hominib⁹. Sequit: Et ait illis: Ite. Chry. in ho. Nó auté hoc fecit Iesus quasi à dæmonib⁹ persuasus, sed multa hinc dispensans: Vnú quidé, vt instruat magnitudiné nocuméti dæmonú, qui illis hominib⁹ insidiabátur: Aliud, vt discát omnes, quoniá neq; aduersus porcos audent, nisi ipse cócesserit. Tertiú, vt ostéderet q grauiora in illos homines operati essent, quàm in porcos, nisi essent homines illi inter calamitates diuina prouidétia adiuti: magis enim odio habét homines, quàm irrationalia. Per hoc auté manifestú est quoniá nullus est qui nó potiatur diuina prouidétia. Si auté nó omnes similiter neq; secundú vnú modum, & hæc etiá prouidentiæ maxima species est: ad id enim quod vnicuiq; expedit prouidétia ostenditur. Cú prædictis autem & aliud ex hoc dicimus, quoniam nó communiter omni prouidet solú, sed singulariter vnicuiq;: quod in dæmoniacis his aliquis aspiciet manifestè, qui olim suffocati essent, nisi diuina procuratione potiti essent. propterea etiá cócessit abire in gregé porcorum, vt qui regiones habitabát illas, discant eius virtutem. Vbi enim nullus eú cognouerat fulgere faciebat miracula, vt eos in suę diuinitatis cognitionem trahat. Hier. Non ergo vt concederet saluator dęmonibus quod petebát dixit: Ite, sed vt per interfectionem porcorú hominibus salutis occasio præberetur. Sequitur: At illi exeuntes. s. ab hominibus, abierút in porcos, & ecce magno impetu abiit totus grex pręceps in mare, & mortui sunt in aquis. Erubescat Manichæus. Si de eadem substantia, & ex eadé origine hominú bestiarúmq; sunt animę, quomodo ob vnius hominis vel duorum salutem, duo millia porcorum suffocantur? Chry. in ho. Ideo autem porcos dęmones occiderút, quia vbique homines in mœstitiam mittere student, & de perditione lætantur. Damni etiam magnitudo augebat eius quod factú erat famá: à multis enim diuulgabatur. s. ab his qui curati erát, & à porcorú dominis, & à pastoribus. vnde sequit: Pastores auté fugerút & ve. &c. de his quæ dæmonia habuerát, & ecce tota ciuitas exiit obuiá Iesu. Sed cú diceret eos adorare & admirari virtutem, emittebát eum à se. vnde sequitur: Et viso eo rogabant eum vt transiret à finibus eorú. Intuere autem & Christi mansuetudinem post virtuté. quia enim beneficia adepti ambigebant eú, non restitit, sed recessit: & eos qui indignos se nuntiauerút eius doctrina dereliquit, dans eis doctores liberatos à dęmonibus, & porcorú pastores. Hiero. Vel quòd rogant vt tráseat fines eorum, nó de superbia hoc faciunt, sed de humilitate quasi se indignos domini præsentia iudicabant: sicut & Petrus ait: Exi à me domine, quia vir peccator sum. Raba. Interpretatur auté Gerasa colonum eiiciés, vel aduena propinquans, hoc est Gentilitas quę diabo-

lum à se eiecit: Et quæ prius longè, modo facta est propè, post resurrectionē vsitata à Christo per prædicatores. Ambro. super Lucā. Duo quoq; dæmoniaci figurā populi Gētilis accipiūt: qm̄ cū tres filios Noe generauit: Sem, Cham, & Iaphet: Sem tantūmodo familia in possessioe accita est dei: ex duobus autē aliis nationū populi pullularunt. Hila. Vnde extra vrbē. i. extra legis & prophetarū synagogā, duos homines in monumētis dæmones detinebant, duarū. s. gentium origines, intra defuoctorum sedes, & mortuorū reliquias obsederāt, efficientes prætereuntibus viam vitę pręsentis infestā. Raba. Vel non immerito in monumentis illos habitantes significauit: quid enim aliud sunt corpora perfidorū, nisi quædā defunctorū sepulchra? in quibus nō dei sermo, sed anima peccātis morte recluditur. Dicit aūt: Ita vt nemo posset trāsire per viam illam, quia ante aduentū saluatoris in via gentilitas fuit. Vel per duos Iudęos & gentes accipe qui nō habitabāt in domo. i. in cō scientia sua non requiescebant. In monumentis manebant. i. in operibus mortuis delectabantur: nec sinunt per viam fidei, quā viam Iudæi impugnabant, aliquem transire. Hila. Occursus autē eorū cōcurrentium ad salutem volūtas iudicatur: videntes autem dæmones non sibi iam locū in Gentibus derelinqui, vt patiatur habitare se in hæreticis deprecātur: quibus occupatis, in mare. i. in cupiditatē secularē dæmonū præcipitantur instinctu, cū reliquarū Gentium infidelitate moriuntur. Vel porci sunt qui lutulentis delectantur actibus. nam nisi quis porci more vixerit, nō in eū diaboli accipiunt potestatem, aut ad probandū tantū nō ad perdendum accipient. Quòd autem in stagnū præcipitati sunt porci, significat ꝙ etiam liberato populo Gentium à dominatione dæmonum, in abditis agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerunt, cæcati & profunda curiositate submersi. Quòd aūt pastores porcorum fugientes ista nūtiant, significat quosdā etiam primates impiorū quanquā christianā legem fugiant, potentiam tamen Christi stupendo prædicare nō cessant. Quòd magno timore percussi rogāt, vt ab eis discedat, significat multitudinem vetusta sua vita delectatam, honorare quidem se nolle christianam legem dum dicūt, ꝙ eam implere non possunt. Hila. Vel vrbs illa Iudaici populi habuit speciem, quę Christi operibus aditis domino suo obuiam pergit, prohibens ne fines suos vrbémque contingeret: neque enim euangelia recepit.

CAPVT IX.

Et ascendēs Iesus in nauiculam, transfretauit, & uenit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittūtur tibi peccata tua. Et ecce quidam de scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cùm uidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus uestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatē in terra dimittendi peccata tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerūt deum, qui dedit talem potestatem hominibus.

Chry. in ho. Monstrauit superius Christus suam virtutem per doctrinam, quando docuit eos vt potestatē habens: per leprosum, quando dixit: Volo, mundare: per Cēturionē, qui dixit: dic verbo, & sanabitur puer meus: per mare, quod verbo refrenauit: per dæmones, qui eū confitebātur. Hic autem rursus alio maiori modo inimicos eius cogit confiteri æqualitatem honoris ad patrem. vnde ad hoc ostendendum subditur: Et ascen. in na. trāsfre. & ve. in ciui. suam. Nauigium autem intrans pertransit, qui pede mare poterat pertransire: nō enim semper mirabilia volebat facere, ne incarnationis noceat rationi. Ioan. episcopus. Creator autē rerum, orbis terræ dominus, posteaq̄ se propter nos nostra angustauit in carne, cœpit habere humanam patriam, cœpit ciuitatis Iudaicæ esse ciuis, parētes habere cœpit, parentum omnium ipse parens: vt attraheret charitas, quos disperserat metus. Chry. in ho. Ciuitatem autem suam hic Capharnaum dicit. alia enim eum susceperat nascētem. s. Bethlehem: alia eum nutriuit. s. Nazareth: alia autem habuit continuè habitātem. s. Capharnaum. Aug. de con. euan. Vel aliter: Quod Matthæus hic scribit de ciuitate domini, Marcus autem de Capharnaum, difficilius solueretur, si Matthæus Nazareth nominaret: nūc verò cū potuerit ipsa Galilæa dici ciuitas Christi, quia in Galilæa erat Nazareth, sicut vniuersum regnū Romanum in tot ciuitatibus constitutum dicitur modo Romana ciuitas. Quis dubitauerit vt veniens in Galilæam dominus rectè diceretur venisse in ciuitatem suam, in quocunque esset oppido Galilææ: præsertim quia ipsa Capharnaum extollebatur in Galilæa vt tanquā metropolis haberetur? Hiero. Vel ciuitatē eius nō aliam intelligamus, q̄ Nazareth: vnde & Nazareous appellatus est. Aug. de con. euan. Et secundum hoc dicimus Matthæum prætermisisse, quæ gesta sunt posteaq̄ Iesus venit in ciuitatem suam, donec veniret Capharnaū, & hic adiunxisse de sanato paralytico, sicut in multis faciunt prætermittentes media, tanquā hoc cōtinuo sequatur, quod sine vlla prætermissionis significatione subiungunt, & hoc modo hic subditur: Et ecce offe. ei paraly. in lecto. Chryso. in ho. Paralyticus autem hic alter est præter eum qui in Ioanne ponitur. Ille quidē in natatoriis iacebat, hic autē in Capharnaū: & ille famulis carebat, hic autē habebat eos qui sui curā habebāt: qui & portantes eum attulerūt. Hiero. Obtulerūt ei iacētē in lecto, quia ipse ingredi nō valebat. Chry. in ho. Non autē vbique ab ægris solū quęrit fidem, puta cum insaniūt, vel aliter ab ægritudine in excessu fuerint mētis. Vnde subditur: Videns autē Iesus fidē illorū. Hier. Non eius qui offerebatur, sed eorum qui offerebant. Chry. in ho. Quia igitur tantam ostēdunt fidem, monstrat & ipse suam virtutem, cū omni potestate soluens peccata. vnde sequitur: Dixit paraly. Confi. filij, remit. tibi peccata. Ioan. episcopus, Quantū valet apud deum fides propria, apud quē sic valuit aliena, vt intus & extra sanaret hominē. Audit veniam & tacet paralyticus, nec vllam respondet gratiam: quia plus corporis q̄ animæ tendebat ad curam. Merito ergo Chistus offerentium recepit fidē, non verecūdiam iacentis. Chrys. Vel erat magna fides etiam huius infirmi: non enim permisisset se submitti (vt alius euangelista dicit) per tectum, non credens. Hiero. O mira humilitas, despectū & debilem, totis membrorū cōpaginibus dissolutū, filium vocat: quem sacerdotes nō dignātur attingere, aut certè ideo filium, quia dimittuntur ei peccata sua. vbi datur nobis intelligentia, propter peccata, plerasque euenire corporū debilitates. Et iccirco forsitā prius dimittuntur peccata, vt causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. Chry. in ho. Scribæ autē differre volēres, etiam nolentes fecerūt clarere quod factum est: eorum enim ęmulatione ad signi ostensionē visus est Christus. Hoc enim est superabundantia eius sapientiæ, ꝙ sua per inimicos manifestat. vnde sequitur: Et ecce quidā de scri. dixe. intra se: Hic blasphemat. Hiero. Legimus in prophetia: Ego sum qui doleo omnes iniquitates tuas. Cōsequenter ergo scribæ, quia hominē putabant, & ver-

ba dei nõ intelligebãt, arguunt eum vitio blaſphemiæ. Videns autem cogitationes eorum oſtẽdit ſe deum qui poteſt cordis occulta cognoſcere, & quodãmodo tacens loquitur. Eadem potẽtia, qua cogitationes veſtras intueor, poſſum & hominibus delicta dimittere. Et vos intelligite quid paraliticus cõſequatur. vnde ſequitur: Et cùm vi. Ie. cog eo. dixit: Vt quid cogi. ma. in cor. veſtris? Chry. in ho. Nõ quidẽ eorum deſtruxit ſuſpicionem, qua. ſ. cogitabant eum prædicta dixiſſe vt deum. Si eñ non eſſet æqualis deo patri, oportebat eũ dicere, longè ſum ab hac poteſtate. ſ. dimittendi peccata. nunc autem contrarium firmauit ſua voce, & miraculi oſtenſione. vnde ſubdit: Quid eſt faci. dice. dimit. tibi pec. tua, añ dice. ſurge & ambula? Quantò quidẽ anima corpore potior eſt, tantò peccatum dimittere maius eſt q̃ corpus ſanare. Sed quia illud quidẽ nõ manifeſtũ, hoc autem manifeſtũ: facit minus quod eſt manifeſtius, vt demonſtret maius & non manifeſtum. Hiero. Vtrum non ſint paralytico peccata dimiſſa, ſolus nouerat qui dimittebat. Surge autem & ambula, tam ille qui ſurgebat, q̃ hi qui ſurgentem videbant poterant approbare: quanq̃ eiuſdem virtutis ſit, & corporis & animæ vitia dimittere. Inter dicere tamen & facere multa diſtantia eſt fit ergo carnale ſignum, vt probetur ſpirituale. vnde ſequitur: Vt autẽ ſciatis quoniam filius hominis habet poteſtatẽ in terra dimittendi peccata. Chry. in ho. Suprà quidẽ paralytico non dixit: dimitto tibi peccata, ſed dimittuntur tibi peccata: quia verò ſcribæ reſiſtebant, altiorem ſuam potentiam demonſtrat, dicens: quia filius hominis habet poteſtatem dimittendi peccata. Et vt oſtẽdat ſe patri æqualem, nõ dixit ꝙ filius hominis indiget aliquo ad dimittẽdum peccata, ſed quoniam habet. Glo. Hæc autẽ verba vt ſciatis poſſunt eſſe Chriſti vel euangeliſtæ, quaſi euãgeliſta diceret: Ipſi dubitabant eum peccata dimittere, ſed vt ſciatis quoniam filius hominis habet poteſtatẽ, ait paralytico. Si autem Chriſtus dicatur pronũtiaſſe hęc verba, ſic intelligetur: Vos dubitatis me poſſe peccata dimittere, ſed vt ſciatis quoniam filius hominis, &c. quę quidẽ oratio imperfecta eſt, ſed ſubditur actus loco conſequentis. vnde dicitur: Ait paraly. Surge & tol. lect. tuũ. Ioã. epiſcopus: Vt quod fuit teſtimoniũ infirmitatis, ſit probatio ſanitatis. Et vade in do. tuã ne Chriſtiana fide curatus moreris in perfidia Iudæorũ. Chry. in ho. Hoc autem præcepit vt non ęſtimetur fantaſia eſſe quod factũ eſt. vnde ad veritatem facti oſtendendam ſubditur: Et ſurre. & abiit in do. ſuam. Sed tamen aſtantes homines adhuc deorſum trahũtur. vnde ſequitur: Vidẽtes autẽ turbæ, &c. Si enim bene cogitaſſent apud ſe, cognouiſſent quia filius dei erat. Interim enim nõ paruum erat æſtimare omnibus hominibus maiorẽ, & à deo venire. Hila. Myſticè aũt à Iudæa repudiat[9] in ciuitatẽ ſuã reuertitur. Dei ciuitas fideliũ plebs eſt: in hãc ergo introiuit per nauim, id eſt eccleſiã vectus. Ioan. epiſcop. Non autẽ Chriſtus indiget naui, ſed nauis Chriſto, quia ſine cæleſti gubernatione nauis eccleſiæ per mundanũ pelagus ad cæleſtẽ portũ nõ valet peruenire. Hila. In paralytico autẽ Gẽtium vniuerſitas effertur medẽda: hic itaque angelis miniſtrandus offertur hic, filius nuncupatur, quia dei opus eſt. huic remittuntur animæ peccata, quæ lex laxare nõ poterat: fides enim ſola iuſtificat. Deinde virtutẽ reſurrectionis oſtẽdit, cũ ſublatione lectuli infirmitatẽ corporibus docuit defuturam: Hiero. Iuxta tropologiam autẽ interdũ anima iacens in corpore ſuo virtutibus diſſolutis à perfecto doctore domino offertur curanda: vnuſquiſque enim æger petendę ſalutis monitores debet adhibere, per quos actuũ noſtrorũ clauda veſtigia, verbi cæleſtis remedio reformentur. Sunt igitur monitores mẽtis, qui animum auditoris ad ſuperiora erigunt, quamuis exterioris corporis debilitate torpentem. Ioan. eps. Dominus autẽ in hoc ſeculo inſipientium voluntates non quærit, ſed reſpicit ad alterius fidem, nec medicus languentium reſpicit voluntatem, cũ cõtraria requirat infirmus. Raba. Surgere autem, eſt animã à carnalibus deſideriis abſtrahere. Lectũ tollere, eſt carnẽ à terrenis deſideriis ad voluntatẽ ſpiritus attollere. Domũ ire, eſt paradiſum redire, vel ad internam ſui cuſtodiam, ne iterum peccet. Greg. 23. Mor. Vel per lectum voluptas corporis deſignatur: iubetur itaque vt hoc ſanus portet, vbi infirmus iacuerat. quia omnis qui adhuc vitiis delectatur, infirmus iacet in voluptatibus carnis: ſed ſanatus hoc portat, quia eiuſdem carnis cõtumelias poſtmodũ tolerat, quod intus prius deſideriis requieſcebat. Hila. Vidẽtes autẽ turbę timuerunt. Magni enim timoris res eſt, nõ dimiſsis à Chriſto peccatis in mortẽ reſolui, quia nullus eſt in domũ æternam reditus, ſi cui indulta non fuerit venia delictorũ. Ceſſante autem timore honor deo redditur, quòd poteſtas hominibus hac via data ſit per verbum eius, & peccatorum remiſsionis, & corporum reſurrectionis, & reuerſionis in cælum.

Et cùm tranſiret inde Ieſus, uidit hominem ſedentẽ in teloneo, Matthæum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum. Et factum eſt, diſcumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores uenientes diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et uidẽtes pharifæi dicebãt diſcipulis eius: quare cũ publicanis & peccatoribus manducat magiſter ueſter? At Ieſus audiens ait: Non eſt opus ualentibus medico, ſed malè habẽtibus. Euntes autem diſcite quid eſt, Miſericordiam uolo, & non ſacrificium. Non enim ueni uocare iuſtos, ſed peccatores.

Chry. in ho. Cũ Chriſtus feciſſet miraculũ nõ permanſit in eodẽ loco, ne Iudæorũ zelũ accẽderet ampliorẽ: hoc & nos faciamus, nõ obſtinatè obſiſtẽtes eis qui inſidiãtur. vnde dicitur: Et cùm trãſiret inde Ieſus. ſ. à loco vbi miraculũ fecerat. Vidit ho. ſed. in telo. Mat. nomine. Hiero. Cęteri euãgeliſtæ propter verecũdiam & honorẽ Matthæi, noluerunt eũ nomine appellare vulgato, ſed dixerũt Leui. Duplici enim vocabulo fuit: ipſe autẽ Matthæus ſecundũ illud Salomonis: Iuſtus accuſator eſt ſui: Matthæũ ſe & publicanũ nominat, vt oſtẽdat legẽtibus, nullũ debere ſalutẽ deſperare, ſi ad meliora cõuerſus ſit, cũ ipſe de publicano in apoſtolũ ſit repentè mutatus. Glo. Dicit autẽ: Sedentẽ in teloneo. i. in domo vbi vectigalia cõgregãtur. Erat enim telonearius dictus, à teolõ gręcè, quod eſt vectigal. Chryſ. ĩ ho. Per hoc etiam monſtrat vocãtis virtutẽ, quoniã nõ deſiſtẽtem à periculoſo officio ex mediis ipſum euulſit malis, ſicut & Paulũ adhuc inſanientem. Et ideo ſequitur: Et ait illi: Sequere me. Sicut vidiſti vocãtis virtutẽ, ita diſce vocati obedientiã: neque enim reſtitit, neq; domũ abire rogauit & ſuis huc cõmunicare. Remi. Humana etiã pericula, quæ ei principibus accidere poterant, paruipendit, dũ officij ſui rationes imperfectas reliquit. vnde ſequitur: Et ſurgẽs ſecutus eſt eum, & quia terrena lucra deſeruit, ideo iure factus eſt dominicorũ talentorum diſpẽſator. Hiero. Arguit aũt in hoc loco Porphyrius & Iulianus Auguſtus vel imperitiam hiſtorici mẽtientis, vel ſtultitiã eorũ qui ſtatim ſecuti ſunt ſaluatorem, quaſi irrationabiliter quẽlibet vocantẽ hominem ſint ſecuti, cũ tãtæ virtutes tantáq; ſigna præceſſerint, quę apoſtolos anteq̃ crederẽt vidiſſe nõ dubiũ eſt. Certè fulgor ipſe & maieſtas diuinitatis occultę, quę etiam in facie refulgebat humana, videntes ad ſe trahere po-

terat in primo aspectu. Si enim ex magnete lapide hæc esse vis dicitur, vt ferrū trahat, quātò magis dñs omniū creaturarū ad se trahere poterat quos volebat? Chrys. in ho. Sed cur nō cū Petro & Ioanne & aliis eum vocauit: quoniā durius adhuc dispositus erat, sed post multa miracula & multā Christi famā, quādo aptiorē eum ad obedientiam sciuit, qui intima cordis nouit. Augu. de cō. euā. Vel pbabilis videtur quòd hęc prætermissa recordādo Matthæus cōmemorat, quia ante sermonē habitū in mōte credendū est vocatū esse Matthæum. in eo quippe mōte tūc Lucas cōmemorat omnes duodecim electos, quos & apostolos nominat. Glo. Matthęus enim vocationē suā refert inter miracula: magnū enim miraculū fuit quòd publicanus factus est apostolus. Chrys. in ho. Quid est autē quòd de aliis apostolis nobis non dicitur, qualiter & quando sunt vocati nisi de Petro & Andręa & Iacobo, Ioanne & Matthęo? Hi enim maximè erāt in incōueniētibus & humilibus studiis. Neq; enim telonęi officio est aliquid deteri⁹, neq; piscatione vilius. Glo. Congruā autē cælestis beneficij vicē impendēs Matthæus Christo magnū conuiuiū in domo sua parauit, vt illi cōmodaret sua temporalia, à quo expectabat perpetua bona. vnde seqtur: Et fa. est, discū. eo in do. Aug. de con. euan. Hic Mat. nō expressit in cuius domo discūbebat Iesus, vnde posset videri non hoc ex ordine subiūxisse, sed quod alio tēpore factū est recordatus interposuisse, nisi Marcus & Lucas qui hoc omnino similiter narrant, manifestarent in domo Leui, hoc est Matthæi discubuisse Iesum. Chry. in ho. Honoratus aūt Matthæus ingressum Christi in domo eius, omnes publicanos qui erāt eiusdē artis conuocauit. vnde seqtur: Ecce multi publicani, &c. Glo. Publicani enim vocātur, qui publicis negotiis implicātur quæ sine peccato aut vix aut nunquam possunt tractari. & pulchrū fuit pręsagium, quia qui apostolus & doctor Gentiū erat futurus, in prima sua cōuersione peccantium gregē post se trahit ad salutē: & vt iā perficeret exemplo, quod perficere debebat & verbo. Hiero. Tertulianus hos dicit fuisse ethnicos, dicēte scriptura: Non erit vectigal pēdens ex Israel: quasi Matthæus nō fuerit Iudęus. dominus autem nō cōuiuatur cū ethnicis, cūid maximè caueret. ne legem soluere videretur, qui & discipulis præcepit: In viā Gētium ne abieritis. Viderant autē publicanū à peccatis ad meliora cōuersum, locū inuenisse pœnitētiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutē. Chry. in ho. Vnde accesserunt ad redemptorē nostrū: & nō solū ad colloquēdū, sed etiam ad conuescendū recepti sunt: nō solū deputās aut curans aut arguens inimicos, sed etiam cōuescens emendabat multoties eos qui malè dispositi erant. per hoc docēs nos, quoniā omne tēpus & omne opus potest nobis tribuere vtilitatē. hoc autē videntes pharisæi indignati sunt, de quibus subditur: Et vi. pha. di. disci. eius: Quare cū publicanis, &c. Notandū quòd cū discipuli visi sunt peccare, Christū alloquuntur, dicentes: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere in sabbato. Hic apud discipulos Christo detrahūt, quæ omnia malignantiū erāt & violentiū separare à doctore corda discipulorū. Raba. Duplici aūt errore tenebātur, quia & se iustos arbitrabātur, qui superbię fastu à iustitia lōgè discesserāt: & eos criminabātur iniustos, qui resipiscēdo à peccatis iustitiæ appropinquabant. Augu. de con. euan. Lucas autē aliquantò differentius hoc videtur cōmemorasse, secundū quem pharisæi dicunt discipulis: Quare cū publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Christo & discipulis eius hoc obiectū insinuans. Sed cū discipulis dicebatur, magis magistro obiicitur quem sectādo imitabātur. Vna est ergo sententia, & tantò melius insinuata, quātò quibusdā verbis manēte veritate mutata. Hiero. Neque verò in pristinis permanētes veniunt ad Iesum, vt pharisæi & scribæ murmurāt, sed pœnitentiam agentes: quod & præsens sermo domini significat. vnde sequitur: At Iesus audiēs ait: Nō, &c. Raba. Seipsum medicum dicit, qui miro medicandi genere propter iniquitates nostras vulneratus est, vt vulnus peccatorum nostrorum sanaret. Sanos quidem eos appellat, qui suā volētes statuere iustitiam, verę dei iustitiæ subiecti non sunt. Malè habētes eos vocat qui suæ fragilitatis conscientia deuicti, nec per legē videntes se iustificari, pœnitendo se submittunt gratiæ dei. Chrys. in ho. Postquā à cōmunibus opinionibus eos allocutus est, alloquitur eos ex scriptu ris, cū dicit: Euntes autem discite quid est, Misericordiam volò, & non sacrificium. Hiero. De propheta. s. Osee sumens testimonium sugillat scribas & pharisæos, qui se iustos æstimantes peccatorum & publicanorum consortia declinabant. Chry. in ho. Ac si dicat: Cur accusatis me, quādo peccatores corrigo? ergo & deū patrē ex hoc incusate. Sicut enim ille vult peccatorū emendationē, ita & ego. & sic ostēdit nō solū nō esse prohibitū quod incusabāt, sed & secūdū legē maius esse sacrificio. nō enim dixit: Misericordiam volo, & sacrificium: sed hoc iniunxit, illud autē eiecit. Glo. Non tamen despicit deus sacrificium, sed sacrificium sine misericordia. faciebāt autem pharisæi sæpe sacrificia in tēplo, vt iusti apparerent coram populo: sed non exercebant misericordiæ opera, in quib⁹ probatur vera iustitia. Raba. Admonet itaque eos vt per opera misericordiæ sibimetipsis supernæ misericordiæ præmia requirāt, & nō cōtemptis pauperum necessitatibus per oblationē sacrificiorū se deo placere confidant. vnde dicit: Euntes. s. à temeritate stultæ vituperationis, ad diligentiorē scripturæ sanctæ meditationē, quę misericordiā maximè cōmendat: vnde & suū de misericordia exemplū eis proponit, dicens: Nō enim veni vocare iustos, sed pec. Aug. de con. euan. Lucas addidit in pœnitētiam, quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores, ob hoc ipsum quòd peccatores sunt, diligi arbitretur à Christo: cùm & illa similitudo de ęgrotis bene intimet quid velit deus, vocando peccatores, tanquā medicus egros: vtique vt ab iniquitate tanquā ab ægritudine salui fiāt, quod fit per pœnitentiā. Hila. Omnibus autē Christus venerat, quomodo ergo nō se iustis venisse dicit? Erant ergo quibus necesse nō erat vt veniret. sed nemo iustus ex lege est: ostēdit ergo inanem iustitiæ iactātiam: quia sacrificiis infirmis ad salutē, misericordia erat vniuersis in lege positis necessaria. Chry. in ho. vnde ironicè videtur ad eos loquens, sicut cū dicitur: Ecce iam Adā factus est quasi vnus ex nobis. Quoniam enim nullus iustus erat in terra, Paulus significat, dicēs: Omnes peccauerunt & egēt gloria dei. In hoc aūt illos mitigauit, qui vocati erant. q. d. Tantū renuo abominari peccatores, qui propter eos solos adueni. Raba. Vel quia qui iusti erāt sicut Nathanael & Ioānes Baptista, nō erāt ad pœnitentiam inuitandi. Vel non veni vocare iustos falsos, qui de iustitia sua gloriantur, vt pharisęos: sed illos, qui se peccatores recognoscunt. Per Matthæi autem & publicanorū vocationē, fides Gentium exprimitur, quæ prius mundi lucris inhiabant, & nūc spiritualiter cum domino reficiūtur: per superbiam pharisæorū, inuidia Iudæorū de salute Gētium. vel Matthęus significat hominem terrenis lucris inhiantem: quē videt Iesus, dum oculo misericordiæ respicit. Matthæus enim interpretatur donatus, Leuita, assumptus: pœnitēs autē à massa

perditorum assumitur, & gratia dei ecclesiæ donatur. Et ait illi Iesus, Sequere me, vel per prædicationem, vel per scripturæ admonitionem, vel per internam inspirationem.

Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cũ illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à vestimento, & peior scissura fit. Neque mittũt vinum nouum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereũt. Sed vinum nouum in utres nouos mittunt & ambo conseruantur.

Glo. Cùm de conuiuio peccatorum & de participatione respondisset eis, de comestione eũ aggrediuntur. vnde dicitur: Tunc acces. ad eũ disci. Ioan. dicen. Quare nos &c. Hiero. Superba interrogatio, & ieiunii reprehendenda iactantia: nec poterant discipuli Ioannis non esse sub vitio: qui iungebantur pharisæis, quos à Ioanne nouerant cõdemnatos: & calumniabantur eũ, quem sciebant magistri vocibus prædicatum. Chryso. in ho. Quod autem dicunt tale est: Esto, tu vt medicus hæc facis: sed cur discipuli tui dimittentes ieiunium talibus mensis attendunt? deinde excusationem ex comparatione augere volentes, primò seipsos ponunt, & deinde pharisæos. Ieiunabant enim illi quidem à lege dicentes, sicut & phariseus dixit: Ieiuno bis in sabbato: ipsi autem à Ioanne. Raba. Ioannes enim vinum & siceram non bibit, quod abstinentiæ meritum non auget, cui nulla est potẽtia naturæ. Dominus autem qui peccata potest condonare, cur à peccatoribus manducantibus declinaret, quos abstinentibus poterat facere iustiores? Ieiunat autem Christus, ne præceptum declines: manducat autem cum peccatoribus, vt gratiam & potestatem intelligas. Augu. de con. euange. Sed cùm Matthæus tantum discipulos Ioannis hoc dixisse perhibeat, verba quę apud Marcum leguntur, magis indicant alios hoc dixisse de aliis. i. conuiuas de discipulis Ioannis & pharisæis: quod Lucas euidentius expressit, qui alios de aliis dixisse narrauit. vnde ergo Matth. dicit: Tunc accesserunt &c. nisi quia & ipsi aderant, & omnes certatim, vt quisque poterat, hoc obiecerunt? Chrys. in ho. Vel Lucas dicit ꝙ pharisæi hoc dixerũt, hic autem dicitur quòd discipuli Ioannis: quia pharisæi illos secum acceperunt ad dicendum, quod postea in Herodianis fecerunt. Sed considerandũ ꝙ quando pro extraneis (sicut pro publicanis) sermo erat, vt eorũ turbatam mitiget animam, vehementius exprobrantes incusauit. vbi autem discipulos cõuitiabantur, cũ mansuetudine respondet. vnde sequitur: Et ait illis Iesus: Nũquid possunt fi. spon. lu. quãdiu cũ illis est spõsus? Primò quidẽ seipsum medicũ vocauerat, hic autẽ spõsum, in memoriã reducẽs verba Ioãnis, quæ dixit: Qui habet spõsam sponsus est. Hiero. Spõsus Christus est, spõsa autẽ ecclesia. de hoc spirituali cõnubio apostoli sunt creati, qui lugere nõ possunt quãdiu sponsum in thalamo vidẽt, & sciunt spõsum esse cũ spõsa. Quãdo verò transeunt nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tẽpus aduenerit, tunc spõsi filij ieiunabunt. Et hoc est quod subditur: Veniẽt autẽ dies, &c. Chry. in ho. Quod autẽ dicit tale est: gaudij est pręsens tẽpus & lætitię, nõ ergo introducẽda sunt tristia: etenim ieiuniũ triste est nõ naturaliter, sed illis qui imbecillius adhuc dispositi sunt: his enim qui sapientiã contẽplari desiderant, delectabile est. vnde secundũ opinionẽ illorũ hoc dixit: per hoc autẽ mõstrat ꝙ nõ gulæ erat quod fiebat, sed dispẽsationis cuiusdã. Hiero. Nonnulli autẽ putãt idcirco dies quadraginta passionis ieiunia debere cõmitti: licet statim dies Pentecostes & spiritus sanctus veniẽs inducat nobis festiuitatẽ. Ex huiusmodi occasione testimonij Montanus Prisca & Maximilla etiã post Pẽtecosten faciunt quadragesimũ, ꝙ ablato sponso, filij spõsi debeant ieiunare: ecclesiæ autẽ cõsuetudo ad passionem domini & resurrectionẽ per humilitatẽ carnis venit, vt spiritualis saginæ ieiunio corporis pręparemur. Chry. in ho. Rursus autẽ à cõmunibus exẽplis cõfirmat hũc sermonem, cùm subdit: Nemo autẽ mittit cõmissuram pan. &c. quasi diceret, nondũ effecti sunt fortes mei discipuli, sed adhuc multa indigẽt cõdescensione: nondũ sunt per spiritũ renouati. Sic autẽ dispositis nõ oportet grauedinem imponere præceptorum. hoc autem dixit regulã dans suis discipulis, vt discipulos ex vniuerso orbe terrarũ cũ mãsuetudine suscipiãt. Remi. Vestimentũ vetus discipulos suos vult intelligi: quia nõdum erant per omnia innouati. Pannũ rudẽ. i. nouum appellat nouam gratiam. i. euanglicam doctrinam: cuius quædã particula est ieiuniũ, & ideo nõ conueniebat vt sæuiora præcepta ieiunij illis cõmitterentur: ne fortè austeritate ieiunij frãgerẽtur, & fidẽ perderent quã habebant. ideo subdit: Tollit enim plenitudinẽ, &c. Glo. Quasi dicat: Ideo rudis pannus. i. nouus non debet poni in vestimento veteri, quia tollit sæpe à vestimẽto plenitudinem eius. i. perfectionem, & tunc fit peior scissura. Graue enim onus rudis iniũctũ, illud boni quod prius inerat, sæpe destruit. Remig. Duabus autẽ similitudinibus positis. s. nuptiarum, & de panno rudi & de vestimento veteri: nunc tertiam addit similitudinem de vtribus & de vino. Neque mittũt vinũ nouum in vtres veteres. Vtres veteres appellat suos discipulos, qui nondũ perfectè erãt innouati. Vinũ nouum appellat plenitudinem spiritus sancti, & profunda cælestium mysteriorũ, quæ tunc discipuli ferre non poterant: sed post resurrectionẽ vtres noui facti fuerunt, & vinum nouũ receperunt, quãdo spiritus sanctus repleuit corda eorũ. Vnde quidã dixerũt: Omnes isti musto pleni sunt. Chry. in ho. Hinc & nos causam docuit humiliũ verborũ, quæ & cõtinuò ad eos dicebat propter imbecillitatẽ ipsorum. Hiero. Vel aliter: Per vestimentum vetus & vtres veteres, debemus intelligere scribas & pharisæos: particula vestimenti noui & vinum nouum, sunt præcepta euangelica sentienda, quæ nõ possunt sustinere Iudæi ne maior scissura fiat. tale quid & Galatæ facere cupiebant, & cũ euãgelio legis pręcepta miscerent. & in vtribus veteribus mitterent vinum nouum. sed Apostolus ad eos loquitur ad Galat. 3. O insensati Galatæ, quis vos facinauit nõ obedire veritati? Sermo igitur euangelicus apostolis potius q̃ scribis & pharisæis est infundendus, quia maiorũ traditionibus deprauati synceritatẽ pręceptorum Christi non poterant custodire. alia est enim puritas virginalis animæ, & nulla prioris vitij contagione polluta, alia eius quæ multorũ sordiũ libidini subiacuerit. Gl. Per hoc ergo significat quòd apostoli nõ erãt in veteribus obseruantiis detinendi, quos oportebat gratiæ nouitate perfundi. Aug. in ser. de quadragesima. Vel aliter: Omnis qui rectè ieiunat, aut animam suam in gemitu orationis & castigatione corporis humiliat, aut illecebra carnalia spiritualis sapientiæ delectatione suspẽdit. de vtroque autem ieiunij genere dominus hic respondet. Nam de primo, qui habet animæ humiliationẽ, dicit: Non possunt filij sponsi lugere. De illo qui habet epulum mentis, consequenter locutus est, dicẽs: Nemo mittit commissuram panni rudis, &c. Deinde quia sponsus abla-

tus nobis est, vtique lugendum est. Et rectè lugemus, si flagramus desiderio eius. Beati quibus licuit eum ante passionẽ tunc habere pręsentẽ, interrogare sicut vellent, audire sicut deberent. illos dies concupieiũt videre patres ante aduentũ eius, neque viderunt: quia in alia dispensatione sunt ordinati, per quos venturus annunciaretur, non à quibus veniens audiretur. in nobis aũt illud impletũ est quod ipse dicit: Venient dies quã do desiderabitis videre vnũ de diebus istis, & non poteritis. Quis ergo hic non lugebit? quis non dicet factæ sũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dũ dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus? Meritò ergo apostol' cupiebat dissolui, & esse cũ Christo. Aug. de con. euan. Quod ergo dixit Matthæus Lugere, vbi Marc' & Lucas dicunt Ieiunare, significauit de tali ieiunio dominũ locutum, quod pertinet ad humilitatem tribulationis, vt illud alterum quod pertinet ad gaudium mentis in spiritualia suspensæ, & ob hoc alienatę à corporalibus cibis, posterioribus similitudinibus significasse intelligatur: ostendens quòd circa corpus occupatis, & ob hoc veterẽ sensum habentibus hoc genus ieiunii non congruat. Hila. Mysticè verò quòd præsente sponso ieiunãdi necessitatẽ discipulis nõ esse respõdet: pręsentiæ suæ gaudiũ, & sacramentũ sancti cibi edocet, quo nemo se præsenti. i. in conspectu mentis Christũ habituri, continens indigebit, quasi eo carens. ablato autem se ieiunaturos esse dicit, quia omnes non credentes resurrexisse Christũ, habituri nõ essent cibum vitæ. In fide enim resurrectionis sacramentũ panis cælestis accipitur. Hiero. Vel cùm propter peccata à nobis recesserit, tunc indicendum est ieiunium, tunc luctus est recipiendus. Hila. Ponit etiã exempla, quibus ostendit firmitates vetustate peccatorum & animas & corpora nouæ gratiæ sacramenta non capere. Raba. Cùm autẽ datę sint diuersæ similitudines ad idem, differunt tamen: vestis enim qua foris tegimur opera bona significat, quæ foris agimus: vinum quo intus reficimur, feruor est fidei & charitatis quo intus reformamur.

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modò defuncta est: sed ueni, impone manum tuam super eam, & uiuet. Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & tetigit fimbriam uestimenti eius. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantùm uestimentum eius, salua ero. At Iesus conuersus, & uidens eam, dixit: Confide filia, fides tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora.

Chryso. in ho. Post sermones opus adiũxit, in quo amplius pharisæi obstruerentur, eo quod qui aduenit ad miraculum petendũ archisynagogus erat, & luctus magnus, quia puella vnigenita erat, & duodecim annorũ, quando incipit esse flos ætatis. & ideo dicitur: Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit. Augu. de concor. euan. Dicunt autẽ hoc & Marcus & Lucas: sed ab isto ordine iam recedũt, eo enim loco hoc inserunt vbi post expulsã dæmonia & in porcos missa trãsfretando redit à regione Gerazenorũ. Et per hoc quod Marcus dicit, intelligendum est hoc factum esse postquam venit rursus Iesus trans fretum: sed quantum post non apparet. nisi autẽ fuisset aliquod interuallũ, non esset quãdo fieret, quod narrat Matthæus in cõuiuio domus suæ, post hoc factum continuò sequitur de archisynagogi filia. Si enim loquente eo de panno nouo & vino nouo accessit princeps, nihil aliud factorũ dictorumque eius interpositum est: in narratione autẽ Marci patet locus vbi alia interponi potuerunt. Similiter autem Lucas non renititur Matthæo. quod enim adiunxit: Et ecce vir cui nomen erat Iairus, non continuò accipiendum est factũ: sed post illud de conuiuio publicanorũ, vt narrat Matthæ', dicẽs: Hæc illo loquẽte ad eos, ecce princeps vnus. s. Iairus archisynagogus, accessit & adorabat eũ, dicẽs: Domine, filia mea modò defuncta est. Considerandũ est autem ne repugnare videatur, quod alii duo euangelistæ morti iam proximã, non tamen mortuam esse dicant: vsq; adeo, vt dicant venisse postea qui mortuam nuntiarẽt: & ob hoc non debere vexari magistrum. intelligendum est enim breuitatis causa Matthæum hoc potius dicere voluisse, rogatum dominum esse vt faceret, quod ipsum fecisse manifestũ est: vt. s. mortuam suscitaret. Attendit enim non verba patris de filia sua, sed quod potissimum est, voluntatẽ. Ita enim desperauerat vt potius eam vellet reuiuiscere: non credens viuam posse inueniri, quã morientem reliquerat. Duo itaq; posuerunt quod dixerit Iairus, Matthæus autem quid voluerit atque cogitauerit. Sanè si quisquã illorum duorum patrem ipsum cõmemorasset dixisse, vt non vexaretur Iesus, quòd puella mortua fuisset, repugnarent eius cogitationi verba quæ posuit Matthæus: nunc verò non legitur quod suis nuntiantibus ille cõsenserit. Hinc autẽ rem pernecessariã dicim', nihil in cuiusq; verbis debere inspicere nisi voluntatem, cui debẽt verba seruire: nec mẽtiri quẽq̃, si aliis verbis dixerit quod ille voluerit, cuius verba nõ dicit. Chrys. in hom. Vel hoc quod princeps dixit de morte puellæ, est augere calamitatẽ. Etenim cõsuetudo est rogãtib', extollere sermone propria mala, & amplius aliquid eo quod est dicere, vt magis attrahãt eos quibus supplicant. vnde subiungit: Sed veni impo. ma. su. eã, & viuet. Vide aũt eius grossitiẽ. Duo enim expetit à Christo: & accedere ipsum, & manum imponere. Hoc etiam Syrus ille Naaman & à propheta expetebat. Etenim & visu indigent, & sensibilib' rebus, qui grossius dispositi erãt. Remi. Mirãda est autẽ pariter atq; imitanda domini humilitas & mãsuetudo: nã mox vt rogatus est, rogantẽ cœpit sequi. vnde subdit: Et surgens Iesus sequebatur eũ. Hic subditos & prælatos pariter instruxit: subditis exẽplum obedientię reliquit, pręlatis verò instantiã & sollicitudinẽ docendi demonstrauit: vt quotiescunq; audierint aliquẽ mortuũ in anima, statim adesse studeant. Et cũ eo ibant discipuli eius. Chry. in ho. & Marcus quidẽ & Lucas dicunt, quoniã tres accepit discipulos. s. Petrum, Iacobũ, & Ioãnem: Matthæũ autẽ nõ assumpsit, ampliorem ei concupiscentiam immittens, & quia imperfecti' adhuc dispositus erat. propter hoc enim illos honorat, vt alii similes illis efficiãtur. Sufficiebat enim interim Matthæo videre ea quæ facta sunt circa sanguinis fluxũ patientẽ, de qua subditur: Et ecce mul. quæ san. flu. patie. 12. an. ac. re. & teti. fimb. vestimẽ. eius. Hiero. Hæc aũt mulier sanguine fluens, nõ in domo, nõ in vrbe accedit ad dominũ, quia iuxta legẽ vrbibus excludebatur, sed in itinere ambulante domino: vt dũ pergit ad aliã, alia curaretur. Chry. Ideo aũt nõ libera propalatione ad Christũ venit, quia verecũdabatur, propter passionem, immundã se existimãs. Etenim apud legem multa immunditia æstimabatur esse hæc passio, propter hoc latet, & occultatur. Re. In quo laudãda est eius humilitas, quia non ad faciẽ accessit, sed retro, & indignã se iudicauit pedes domini tangere: & non plenitudinẽ vestimenti tetigit, sed tãtũmodo fimbriã. Habuit enim dominus fimbriã iuxta legis præceptum. Pharisæi etiã fimbrias habebant quas magnificabant, in quibus etiã spinas appendebant. sed fimbriæ domini non habebãt vulnerare, sed potius sanare. Et ideo sequitur: Dicebat enim intra se, quia si tetigero tantũ vestimẽtũ ei', salua

Concordantia euangeliorum.

Exemplũ Christi proponitur.

Domin' habuit fimbrias.

ero. In quo fides eius admiranda est: quia desperans de salute medicorum in quos sua erogauerat, vt Marcus dicit: intellexit cælestem adesse medicum, & in eo totã suam intẽtionem collocauit, & ideo saluari promeruit. vnde sequitur: At Iesus conuersus & vidẽs eam, dixit: Confide filia: fides tua te saluam fecit. Raba. Quid est quod eam confidere iussit, quę si fidẽ non haberet, salutem ab eo nõn quæreret? sed robur & perseuerantiam fidei ab ea expostulauit, vt ad certam & veram perueniat salutem. Chry. in hom. Vel quia formidolosa erat hæc mulier propter hoc ait: Confide. Et filiam eam vocat, quia fides eam filiam fecerat. Hiero. Non autem dixit: Quia fides tua te saluam factura est, sed saluam fecit. in eo enim quod credidisti, iã salua facta es. Chrys. in hom. Nondũ tamen perfectam de Christo opinionẽ habebat, quia nequaquã æstimasset eũ latere: sed Christus non dimisit eam latere, non quasi gloriam concupiscens, sed multorum causa. Primò enim soluit timorem mulieris, ne à conscientia pungatur, quasi donum furatura. Secundò eam emẽdat de hoc, quod æstimauit se latere. Tertiò omnibus fidem eius ostẽdit, vt eam æmulentur. Quartò dedit in hoc signum quòd monstrauit se nosse omnia: non minus eo quòd fontem sanguinis siccauit, de quo sequitur: Et sal. fa. est mulier ex illa hora. Glo. Intelligendũ est ex illa hora, ex qua tetigit fimbriã: nõ ex illa hora, ex qua Iesus cõuersus est ad eam: iam enim salua facta erat, vt alii euangelistę manifestè ostendunt, & ex verbis domini perpendi potest. Hila. In quo magna virtutis dominicæ admiratio est: cũ potestas intra corpus manens rebus caducis efficaciam adderet sanitatis, & vsque in vestium fimbrias operatio diuina procederet: non enim comprehensibilis erat deus vt corpore clauderetur. Assumptio nãq; corporis non naturã virtutis inclusit, sed ad redẽptionẽ nostrã fragilitatem corporis virtus assumpsit. Mysticè autem princeps hic, lex esse intelligitur: quę dominum orat vt plebi quam ipsa Christo, eius aduentus expectatione prædicata nutrierat, vitam mortuæ reddat. Raba. Vel archisynagogus signat Moysen: & dicitur Iairus. i. illuminãs siue illuminatus, quia accepit verba vitæ dare nobis: & per hoc cunctos illuminat ipse, à spiritu sancto illuminatus. Filia igitur archisynagogi. i. ipsa synagoga velut duodecimo ætatis anno. i. tempore pubertatis: postquã spiritualem sobolem deo generare debebat, errorum languore cõsternata est. Ad hanc ergo principis filiam dum properat dei verbũ vt saluos faceret filios Israel, sancta ecclesia ex gentibus congregata, quæ interiorũ lapsu criminum depenbat, parata aliis fide percepit sanitatem. Notandum autem quòd dum archisynagogi filia fit duodenis, & mulier hæc ab annis 12. sanguine fluxit: eo tempore quo hæc nata est, illa cœpit infirmari. vna enim penè seculi ętate, & synagoga ex patriarchis cœpit nasci, & gentium exterarũ natio idololatriæ sanie fœdari. Nã fluxus sanguinis bifariam potest intelligi: hoc est super idololatriæ pollutione, & super his quę carnis & sanguinis delectatione gerũtur: & sic quãdiu synagoga viguit, laborauit ecclesia: sed illorũ delicto, salus gentibus facta est. Accedit autẽ & tangit dominũ ecclesia, cũ ei per fidẽ appropinquat. Glo. Credidit, dixit, tetigit: quia his tribus, fide, verbo, & opere omnis salus acquiritur. Raba. Accedit aũt retro siue iuxta, hoc est qđ ipse ait: Si quis mihi ministrat, me sequatur: siue quia præsentẽ dominũ in carne nõ vidẽs, peractis iam sacramentis incarnationis illius ad agnitionis eius gratiã peruenit, vnde & fimbriam vestimenti tangit: quia cũ Christum in carne gentilis populus non vidisset, verba incarnationis recepit. Vestimentum enim Christi dicitur mysteriũ incarnationis eius, quo diuinitas induta est: fimbriæ vestimenti, verba de incarnatione eius dependentia. Non autem vestẽ, sed fimbriã tangit: quia nõ vidit in carne dominũ, sed suscepit per apostolos incarnationis verbum. Beatus qui vel extremam partem verbi fide tangit. Non autem in vrbe, sed in itinere pergẽte domino sanatur. Vnde apostoli: quia indignos vos iudicatis vita æterna, ecce cõuertimur ad gentes. gentilitas autẽ ex hora dominici aduentus cœpit habere salutem.

Et cùm venisset Iesus in domum principis & vidisset tibicines & turbam tumultuantem, dicebat illis: Recedite: nõ enim est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cùm eiecta esset turba, intrauit & tenuit manum eius, & dixit: Puella, surge. Et surrexit puella. Et exiit fama hæc in vniuersam terram.

Glos. Post mulieris hæmorrhoissæ curationẽ, sequitur de mortuæ suscitatione, cũ dicitur: Et cũ venisset Iesus in domũ principis, &c. Chrys. in ho. Cõsiderãdũ est autẽ quod propter hoc tardius vadit, & plura loquitur mulieri curatæ, vt permittat mori puellã, & sic manifesta fiat resurrectionis demõstratio: & similiter in Lazaro vsq; ad tertiũ diẽ mãsit. Sequitur: Et cũ vidisset tibicines & turbã tumultuãtẽ, quod est mortis demõstratio. Amb. sup Luc. More em̃ veteri, tibicines ad excitãdos luctꝰ in mortuis solebãt adhiberi. Chry. Sed Christus tibias vniuersas eiecit: parẽtes aũt puellæ introduxit, ne posset dici quod aliter curauit. sed & ante resuscitationẽ puelle, sermone spẽ erigit. Vnde sequit: Dicebat, recedite, nõ enim mortua puella, sed dormit. Rab. q. d. Vobis mortua est, deo aũt qui suscitare potest, dormit, tã in anima, q̃ in corpore. Chry. Per hoc aũt tumultũ mẽtis remouet eorũ qui aderãt, & ostẽdit q̃m facile est ei mortuos suscitare. quod vtiq; in Lazaro fecit, dicẽs Lazarus amicus noster dormit. Et simul docuit nõ formidare mortẽ: quia enim & ipse erat moriturꝰ, saliorũ corporibus instruxit discipulos confidere, & viriliter ferre mortem: Etenim eo accedẽte iã mors somnꝰ erat. Hoc aũt dio dicẽte deridebatur. Vnde sequitur: Et deridebãt eũ. Chry. in ho. Nõ aũt increpauit derisionẽ, vt & ipsa derisio, & tibiæ, & alia vniuersa, demonstratio fiat mortis. quia em̃ multoties postq̃ facta sunt miracula nõ credũt homines, antea eos cõuincit, ppriis respõsionibꝰ: qđ & i Lazaro fecit, cũ dixit: Vbi posuistis eũ? vt qui dixerũt, veni & vide, & q̃m fœtet, quatriduanus enim est, nõ ampliꝰ possint nõ credere, q̃m mortuũ suscitauit. Hie. Nõ aũt erãt digni vt viderẽt mysteriũ resurgẽtis qui resuscitãtẽ indignis cõtumeliis irridebant, & ideo seqtur: Et cũ eiecta esset turba, itrauit & tenuit manũ eiꝰ, & surrexit puella. Chrys. Nõ quidẽ aliã supinducens animã eã suscitauit, sed eã quę exierat reinducẽs, & velut ex somno erigens, vt antea viam faciat per visum fidei resurrectionis: & nõ solũ puellã resuscitat, sed & cibũ ei iubet dari, vt alii euãgelistæ dicunt, vt nõ videatur fantasma esse qđ factũ est. Seqtur: Et exiit fama hæc in vni. ter. illã. Glos. Quod ad magnitudinẽ & nouitatẽ miraculi pertinet, & ad manifestã veritatem ipsiꝰ ne cõfictũ putetur. Hila. Mysticè aũt dñs domum principis. s. synagogã ingreditur, cui in cãticis legis hyꝰ luctũ personabat. Hiero. Vsq; enim hodie iacet in domo principis mortua, & qui videntur magistri, tibicines sunt, carmẽ lugubre canentes. Turba quoq; iudeorum nõ est turba credẽtiũ, sed tumultuantiũ. sed cũ intrauerit plenitudo gẽtiũ, tũc omnis Israel saluꝰ fiet. Hila. Vt aũt rarus ex lege credentium electionis numerus posset intelligi, turba oĩs expulsa est, quã vtique saluari dñs optasset, sed irridendo dicta gestáque eius resurre-

Secreta reuelantur.

Allegoria pulcherrima.

ctionis non fuit digna consortio. Hiero. Tenuit autem manum eius, & surrexit puella: quia nisi prius müdatæ fuerint manus Iudæorum, quæ sanguine plenæ sunt, synagoga eorum mortua non cõsurget. Hila. Exeunte autem fama in vniuersam terram illam, electionis salus donum Christi atque opera prędicantur. Raba. Moraliter autem puella in domo mortua, est anima mortua in cogitatione. Dicit autem φ puella dormit: quia qui peccant in præsenti, adhuc per pœnitẽtiam resuscitari possunt. Tibicines sunt adulatores, qui fouent mortuã. Greg. 17. Mora. Foras autẽ turba eiicitur vt puella suscitetur: quia nisi prius à secretioribus cordis expellatur secularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus iacet mortua, nõ resurgit. Raba. In domo autem puella paucis arbitris surgit, iuuenis extra portam, & Lazarus coram multis: quia publica noxa publico eget remedio, leuis leuiori & secreta potest deleri pœnitentia.

Notula pœnitentialis.

Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Cùm autẽ venisset domum, accesserunt ad eũ cæci. Et dixit eis Iesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Vtique domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa.

Hierony. Priori signo de principis filia & morbosa muliere, consequenter signum de duobus cæcis adiũgitur: vt quod ibi mors & debilitas, hic cæcitas demonstraret, & ideo dicitur: Et transeunte inde Iesu. s. à domo principis, secuti sunt eum duo cæci clamãtes & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Chry. Non autẽ parua hic Iudæorũ accusatio est, cũ hic quidem oculis carentes, ex auditu solo fidem suscipiant. Non autẽ illi habentes visum attestantur miraculis quæ fiebant. Vide autem & eorum desiderium: neq; enim simpliciter accesserunt, sed cũ clamore, & nihil aliud q̃ misericordiã postulãtes. Filium autẽ Dauid vocabãt, quia nomẽ honoris esse videbatur. Remi. Rectè ergo filiũ Dauid vocant, quia virgo Maria de stirpe Dauid originẽ duxit. Hiero. Audiant Marchion & Manichæus, & cæteri hęretici: qui vetus laniant testamentũ, & discant saluatorem appellari filium Dauid: si enim nõ est natus in carne, quomodo vocatur filius Dauid? Chry. Considerandum autẽ quòd multoties dominus noluit rogatus sanare, vt non aliquis æstimet eum propter captandã honoris magnificentiam ad miracula insilire. Hiero. Et tamen rogantes nõ curantur in itinere, non transitoriè vt putabant, sed postquã venit in domum suam, accedunt ad eum vt introeant: & primũ eorum discutitur fides, vt sic verè fidei lumen accipiant. vnde sequitur: Cùm autem ve. do. acces. ad eum ceci, & dixit eis Iesus: Creditis quia hoc pos. fa. vo. Chri. Rursum autem hic erudit nos, gloriam multitudinis expellere: quia enim propè erat domus, ducit eos illuc singulariter curaturus. Remi. Qui autem cæcis reddere poterat visum, non ignorabat si crederẽt: sed ideo interrogauit, vt fides eorum quæ gestabatur corde, dum confiterentur ore, digna fieret ampliori mercede, secundum illud Apostoli: Ore confessio fit ad salutem. Chrys. Et non propter hoc solũ, sed vt ostenderet quoniam digni erant curatione, & vt nõ aliquis dicat, quoniam si misericordia solũ saluabat, omnes saluari oportebat. Ideo etiam fidẽ ab eis expetit, vt ex hoc ad excelsius eos reducat: quia enim dixerant eum filium Dauid, erudit quòd oportet de eo maiora sentire, vnde nõ dixit: Creditis quoniam non possum rogare patrem: sed creditis quoniam possum hoc facere? de qua rũ respõsione sequitur: Dicunt ei, vtique domine. Nõ vltra filiũ Dauid eum vocãt: sed altius eleuantur, & dominationem cõfitentur. Et tunc iam ipse imponit eis manum. vnde sequitur: Tunc teti. ocu. eo. di. Secundũ fidẽ vestrã fiat vobis. Dicit autem hoc fidem eorũ infirmans, & contestans quoniam non adulationis erant verba quæ dixerant. Postea curationem subiũgit, dicẽs: Et aper. sunt ocu. eo. Deinde post sanationem iubet nulli dicere, & nõ simpliciter iubet, sed cũ multa vehementia. vnde sequitur: Et comminatus est eis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes, diffamauerunt eum in tota terra. Hiero. Dominus quidem propter humilitatem fugiens iactantiæ gloriam hoc præceperat: & illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium. Chrys. Quod autẽ alteri dicit: Vade, & annuntia gloriam dei, non est contrarium: erudit enim nos, prohibere eos qui volũt nos propter nos laudare. Si autem ad domini gloriam refertur, non debemus prohibere, sed magis iniũgere vt hoc fiat. Hilar. Vel silentium cæcis dominus imperat, quia apostolorum propriũ erat prædicare. Greg. 19. Mora. Quærendum autem nobis est, quid sit hoc φ ipse omnipotens, cui hoc est velle quod posse, & tacere virtutes suas voluit, & tamẽ ab eis qui illuminati sunt quasi inuitus indicatur: nisi quòd seruis suis se sequentibus exemplum dedit, vt ipsi quidem virtutes suas occultari desiderent, & tamẽ vt aliis eorũ exemplo proficiant, prodantur inuiti. Occultentur ergo studio, necessitate publicentur: & eorum occultatio sit custodia propria, eorũ publicatio sit vtilitas aliena. Remi. Allegoricè autem per hos duos cæcos populi designantur, id est, Iudaicus & Gentilis, vel duo populi Iudaicæ gentis, nam tempore Roboam, regnũ eius diuisum est in duas partes. De vtroque autem populo in se credente Christus illuminauit in domo, per quã intelligitur ecclesia, quia absque vnitate ecclesię nullus saluari potest. Illi autem qui ex Iudæis crediderũt aduentũ domini, per vniuersum orbem diffamauerũt. Raba. Domus autem principis synagoga est subdita Moysi: domus Iesu cęlestis est Hierusalẽ. Domino ergo per hoc seculũ transeunte, & in domum suam reuertente, dun cæci secuti sunt eum: quia prędicato euanglio per apostolos, multi ex Iudęis & Gentibus cœperũt eum sequi. Sed postquam in cælum conscenderat intrauit in domum, id est in ecclesiam, & ibi illuminati sunt.

Fides sua illos eis expetitur.

Exemplũ humilitatis ĩ Christo.

Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habẽtem. Et eiecto dæmonio, locutus est mutus: & miratæ sunt turbæ dicentes: nũquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebãt: In principe dæmoniorum eiicit dæmones.

Remi. Pulchrè illuminatis cæcis muto loquelam reddidit, & obsessum à dæmone curauit: in quo facto ostẽdit se dominum virtutum. Et cęlestis medicinę authorem. nam per Esaiam dictum est: Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt, & aperta erit lingua mutorum. vnde dicitur: Egressis autem illis, ecce obtulerunt, &c. Hierony. Quod autem dicitur græcè cophos, magis tritum est sermoni communi, vt surdus quàm mutus intelligatur: sed moris est scripturarum cophon indifferenter vel surdum vel mutum dicere. Chry. Nõ autẽ naturæ erat hæc passio, sed ex dęmonij insidiis, ideóque & aliis indiguit qui eum adducerent: neque enim per seipsum rogare poterat, sine voce existens: neque aliis supplicare, dæmone animam cum lingua colligante. propter hoc, neque expetit fidem ab eo, sed confestim ægritudinem sanat. vnde sequitur: Et eie. dæmo. locu. est mu. Hila. In quo rerũ ordo seruatus est: nam dæmon prius eiicitur, & tunc reli-

qua corporis officia succedũt. Sequitur: Et mi.sũt tur. di. Núquã ap.sic in Israel. Chry. Præponebãt quidẽ cæteris eũ, non quia curabat solùm, sed quoniam facilè & velociter, & infinitas ægritudines & insanabiles sanabat. Hnc autem maximè pharisæos contristabat. quoniam omnibus eũ pręponebãt, nó solũ his qni tũc erãt, sed & his qui vnquã geniti fuerant in Israel: vnde pharisæi enncitati econuerso detrahebãt. propter qđ sequitur: Pharisæi autem dice. In prin.dæmo. eiicit dæmo. Remi. Scribæ nãq; & pharisæi facta domini negabant, quæ poterant: & quæ non pnterãt negare, in sinistram partẽ interpretabãtur, secundũ illud Psal. In multitudine virtutis tuæ mẽtientur tibi inimici tui. Chry. Eorum autẽ dicto quid est demẽtius? Nõ enim cõfingi potest dæmonem proiicere alterũ dæmonẽ: suis enim applaudere consueuit, non dissoluere sua. Christ⁹ autem non solũ dæmones eiicicbat, sed & leprosus mũdabat, & mortuos suscitabat, & peccata soluebat, & regnum dei prædicabat, & ad patrem homines adducebat: qnæ dæmon neq; posset facere, neque vellet. Raba. Mysticè autem sicut in duobus cæcis signatus est vterque populus Iudæorũ & Gentiũ: ita in homine muto & dæmoniaco generaliter signatũ est omne genus humanũ. Hila. Vel in mutn & surdn & dæmoniaco, gentium plebs indigna toti⁹ salutis infertur. omnibus enim vndiq; malis circũsessa, totius corporis vitiis implicabatur. Remi. Gentilis enim populus mutus erat: quia in confesione veræ fidei, & in laude sui creatoris os aperire non poterat, siue quia mutis idolis cultum impendebat similis illis factus. Dæmoniacus erat, quia per mortem infidelitatis diaboli imperiis subditus erat. Hila. Dei autem cognitione superstitionum omniũ vesania effugata, & visus & auditus & sermo salutis inuehitur. Hiero. Sicut enim cæci lumen recipiunt, sic & muti ad loquẽdũ lingua laxatur: vt confiteatur eum quem antea denegabat. In turba autem admirante confesio nationum est. Pharisæi autem per suam calumniam vsque hodie Iudæorum infidelitatẽ demonstrant. Hila. Admirationẽ autẽ turbæ talis cõfesio subsecuta est: Núquã apparuit sic in Israel. quia is, cui, per legẽ nihil operis afferri potuit verbi virtute saluatur. Remi. Illi verò qui mutum sanãdũ domino obtulerunt, intelliguntur apostoli & prędicatores, qui aspectibus diuinæ pietatis gentilẽ populum saluandũ obtulerunt. Aug. de con. euan. Quod autem hic dicitur de duobus cæcis & dæmonio muto, solus Matthæus posuit. Illi duo cæci de quibus alii narrant, non sunt isti, sed tamen simile factum est: ita vt si ipse Matthæus non etiã illius facti meminisset, posset putari hoc quod nunc narrat, dictum fuisse etiã ab aliis duobus. Quod commẽdare memoriæ diligenter debemus, esse quædam facta similia, quod probatur nõ esse idẽ, cũ ipse euãgelista vtrunque cõmemorat: vt si quando talia singula apud singulos inueniremus, atque in eis contrariũ quod solui nõ posit occurrat nobis, nõ esse factum idem, sed aliud simile vel similiter factum.

Allegoria.

Concordãtia euãgeliorũ.

Et circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans euãgelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Vidẽs autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati & iacẽtes, sicut oues non habentes pastorem. Tunc dixit discipulis suis: Meßis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum meßis, ut mittat operarios in messem suam.

Chrys. Noluit dominus ipso facto redarguere accusationem pharisęorũ dicentiũ: In principe dęmoniorum eiicit dæmonia: dæmon enim conuitium passus non benefacit, sed nocet eis qui eum inhonorãt. Dominus autem contrarium facit, qui post conuitia & cõtumelias non solũ nõ punit, sed nec etiam increpauit, quinimò beneficia præstitit. vnde sequitur: Et cir. Ie. om. ci. & ca. In quo erudit nos accusatoribus nostris retribuere non accusationes, sed beneficia. Qui enim post accusationẽ desistit à beneficio, monstrat quoniã propter hominũ laudẽ benefacit. Si verò propter deum benefacis conseruis, quicquid illi feceriot, nó desistis benefaciẽs, vt maior sit merces. Hiero. Vides autẽ ꝙ æqualirer & vicis & vrbibus & castellis. i. & magnis & paruis euangelium prædicauerit, vt non cõsideraret nobiliũ potentiam, sed salutẽ credẽtium. Sequitur: Do. in syna. eorũ. boc. s. babẽs operis quod mãdauerat pater, & hãc esuriem vt per doctrinã saluos faceret infideles. Docebat autẽ in syna. euang. reg. vnde seqnitur: Et prædi. euãg. reg. Remigius: Intelligendum est dei. Quãuis enim annuntientur bona temporalia, tamen nõ dicitur euangeliũ. Hinc est ꝙ lex non nominatur euangeliũ, qnia suis obseruatoribus nõ promittebat bona cælestia, sed terrena. Post prædicationem autẽ & doctrinã, curabat omnem languorem, & omnem infirmitatem: vt quibus sermo nõ suaserat, opera persuaderent. vnde sequitnr: Curans omnem languorẽ, & omnẽ infirmitatẽ: quod de ipso propriè dicitur: nihil qnippe ei imposibile est. Glo. Láguorem, vocat diuturnã infirmitatem: infirmitatem autem, leues morbos. Remi. Sciendũ est autem, quia illos quos corpore sanabat forinsecus, mẽte sanabat intrinsecus. Alij verò hoc facere nõ possunt sua potestate, sed per dei gratiam. Chry. Non autẽ in hoc stat Christi bonitas, sed & aliam prouidentiam circa eos ostendit, viscera misericordię circa eos expandens. vnde sequitur: Videns autem turbas misertus est eis. Remi. Per quod officium boni pastoris magis q̃ mercennarij in se Christus ostendit. Quare autem misertus sit subiungit: Quia erãt vexa. & iacen. sicut oues nõ ha. pa. Vexati quidem à dæmonibus, siue quia à diuersis infirmitatibus & languoribus erãt attriti. Raba. Vel vexati per diuersos errores, & iacentes. i. torpentes nõ valẽtes surgere: & cùm haberent pastores, erant quasi non haberent pastorem. Chrys. Hæc principũ Iudæorũ erat accusatio: quoniam pastores existentes, ea quæ luporum erant ostendebãt. non solũ enim non emendabant multitudinem, sed & nocebant eorum profectui. illis enim admirantibus, & dicentibus: Nunquam apparuit ita in Israel, econtrario dicebant: Quoniam in principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Remig. Postquã autem dei filius de cælo prospexit in terram, vt erudiret gemitus compeditorum, mox multa mesis cœpit augeri. turbæ oanq; bumani generis fidei non appropinquassent, nisi quia auctor humanæ salutis de cælis prospexit in terram. & ideo sequitur: Tunc dixit discipulis suis: Mesis quidem multa, operarij autem pauci. Glos. Mesis ergo dicuntur homines qui possunt meti à prædicatoribus, & de collectione perditorũ separari: vt grana excussa à paleis, postea in horreis reponantur. Hierony. Mesis multa, populorum signat multitudinem: Operarij pauci, penuriam magistrorũ. Remig. Paruus enim erat numerus apostolorũ ad cõparationem tantarũ segetũ. Hortatur autẽ dominus suos prædicatores, id est, apostolos & eorum sequaces, vt quotidie sui numeri augmentationem exposcant. vnde subdit: Rogate ergo do. mes. vt mittat operarios io mes. suã. Cbry. Latenter seipsum dominum ostẽdit. Ipse enim est qui mesis est dominus. Si enim metere misit, quæ apostoli non seminauerunt: manifestum est quoniam noo aliena metere misit, sed ea quæ ipse per prophetas seminauit. Sed cũ duodecim apostoli sint operarij, dixit: Deprecamini domioum mesis vt mittat operarios in messem suam, & tamen

Christi⁹ duplex sanatio.

& tamē nullū eis adiecit:quia.f.eos iā duodecim existē tes multiplicauit: nō numero adiiciēs,sed virtutem lar giēs.Remi. Vel tunc augmētatus est quādo designauit & alios 72.& quādo sunt facti multi prædicatores spiri tu sancto descēdente super credētes.Chry.Ostēdit au tē quàm magnū donū sit hoc.f. vt aliquis habeat virtu tē decēter prædicandi:per hoc q̄ dicit hoc esse orandū. Cōmemorat autem in hoc loco verborū Ioānis,de area & vētilabro,& palea,& frumēto.Hilar.Mysticè autem salute Gentibus data,ciuitates omnes & castella omnia virtute & ingressu Christi illuminantur,& omnē infir mitatem veterem languoris euadunt. Immundi autem spiritus dominante violētia vexatam,& sub legis onere ęgrotam plebē dominus misereatur:quia nullus adhuc eis pastor erat custodiā sancti spiritus redditurus. Erat autē doni istius copiosissimus fructus:cuius copia hau rientiū multitudinē vincit.nā quantūlibet assumatur à cunctis, ad largiendū tamen semper exuberat: & quia plures esse vtile est, per quos ministretur,rogari domi nū messis iubet:vt ad capessendū quod præparabat do num spiritus sancti,messorū copiā deus præstet: p ora tionem enim hoc munus à deo nobis effunditur.

CAPVT X.

ET conuocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potesta tem spirituū immundorum ut eiicerent eos: & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatē. Duodecim autē apostolorū nomina sunt hæc:Primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius,Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus pu blicanus, & Iacobus Alphæi & Thadæus, Simō Chananæus & Iudas Ischariotes,qui & tradidit eum.

Glos.A curatione socrus Petri vsq; huc continuationē habuerunt relata miracula. Et fuerunt ante sermonem in monte habitum facta, quod ex electione Matthæi, quę inter ipsa refertur,indubitanter habemus.Fuit em̄ vnus de 12.electus in mōte ad apostolatū.hic autem re dit ad ordinē rei sicut gesta est,post curatum Cēturio nis seruum dicens:Et cōuo.12.disci.Remi. Narrauerat enim superius euāgelista: quia cohortatus est dominus discipulos rogare dominum messis, vt mitteret opera rios in messem suam:& quod hortatus est,hoc nūc im plere videtur. Duodenarius enim numerus per fectus est. Nascitur enim à senario qui perfectionē habet:eo quòd ex suis partibus quæ sunt vnum,duo,& tria,in se ipsum formatur.Senarius autem numerus duplicatus, duodenarium gignit.Glo. Quæ quidem duplicatio ad duo præcepta charitatis,vel ad duo testamenta pertine re videtur.Raba.Duodenarius etiam numerus qui con ficitur ex ternario & quaternario designat eos per qua tuor mundi climata fidem sanctæ trinitatis prædicatu ros.Iste etiam numerus per multas figuras in veteri te stamēto prefignatus est.Per 12.filios Iacob:per.12.prin cipes filiorum Israel:per 12.fontes viuentes in Helim:p 12.lapides in rationali Aaron : per 12. panes propositio nis : per 12. exploratores à Moyse missos: per 12. lapides vnde factum est altare:per 12.lapides sublatos de Iorda ne:per 12.boues qui sustinebant mare æneum. In nouo etiam testamento: per 12. stellas in corona sponsæ: per 12. fundamenta Hierusalem, qui vidit Ioannes: & per 12.portas.Chrys. Non solùm autem eos confidere fecit eorum ministerium vocādo missionem in messem, sed & faciendo eos potentes ad ministerium. vnde sequi tur:Dedit illis potesta.spiri.immun.vt eiice.eos, & cu ra.omnem languo.& omnem infirmi. Remi. In quo a pertè demonstratur, quia vexatio turbarum non fuit tantū vna aut simplex,sed varia:& hoc est misereri tur bis, dare discipulis potestatem curandi & sanandi eas.

Hiero.Benignus enim & clemens dominus ac magister non inuidet seruis atq; discipulis virtutes suas: & sicut ipse curauerat omnem lāguorem & infirmitatem,apo stolis quoque suis tribuit potestatem vt curēt omnem languorem & omnem infirmitatem. Sed multa diffe rentia est inter habere & tribuere, donare & accipere. Iste quodcūque agit,potestate domini agit : illi si quid faciunt imbecillitatem suam & virtutem domini con fitentur,dicentes:In nomine Iesu surge & ambula. Ca talogus autem apostolorum ponitur, vt extra hos qui pseudoapostoli sunt,excludātur.vnde sequitur:Duo decim autem apostolorum nomina sunt hæc: Primus, Simon qui vocatur Petrus,& Andreas frater eius. Or dinem quidem apostolorum & meritum vniuscuiusq; illius fuit distribuere qui cordis arcana rimatur. Pri mus scribitur Simon cognomine Petrus,ad distinctio nem alterius Simonis,qui appellatur Chananęus de vi co Galilęæ Chana,vbi dominus aquam conuertit in vi num.Raba.Idem est autem Græcè siue Latinè Petrus, quod Syriacè cephas:& in vtraque lingua nomen à pe tra deriuatum est, nec dubium quin illa de qua Paulus ait:Petra autem erat Christus.Remi. Fuerunt autē nō nulli qui in hoc nomine Græco scilicet atque Latino, quod est Petrus, quærentes Hebraicę linguæ interpre tationem, dixerunt, quòd interpretatur discalcians si ue dissoluens, vel agnoscens. Sed illi qui hoc dicunt, duabus tenentur cōtrarietatibus.Prima est ex proprie tate Hebraicæ linguæ,in qua p.non exprimitur:sed lo co eius.f.ponitur.Vnde Pilatum dicūt filatum. Secun da ex interpretatione euāgelistæ, qui narrat dominum dixisse:Tu vocaberis Cephas:& ipse de suo addit,quod interpretatur Petrus.Simon autem interpretatur obe diens. Obediuit enim verbis Andreæ, & cum eo ve nit ad Christum : siue quia obediuit præceptis diuinis: & quia ad vnius iussionis vocem secutus est dominū. Siue vt quibusdam placet, interpetatur deponens mœ rorem,& audiens tristitiam. Dño em̄ surgēte deposuit mœrorē dominicæ passionis,& tristitiā audiuit,dicen te ei domino:Alius te cinget,& ducet quo tu non vis. Sequitur:Et Andreas frater eius.Chry.Non parua au tem & hæc laus est.Petrum enim denominauit à virtu te,Andream verò à nobilitate, quæ est secundum mo rem:in hoc quòd eum fratrem Petri dixit. Marcus au tem post duos vertices.f.Petrum & Ioannem, Andreā numerat:hic autem non ita. Marcus enim secundū di gnitatem eos ordinauit.Remi.Andreas autem interpre tatur virilis. Sicut em̄ apud Latinos à viro deriuatur vi rilis:ita apud Græcos ab anir deriuat̄ Andreas.Bene au tē virilis dicitur,quia relictis omnibus secutus est Chri stum,& viriliter in mandatis eius perseuerauit. Hiero. Euangelista autem paria iuga apostolorū quæque eon sociat. Iungit enim Petrum & Andream fratres non tam carne quàm spiritu:Iacobum & Ioannem, qui pa trem corporis relinquentes,verum patrem secuti sunt. vnde sequitur:Iacobus Zebedæi & Ioannes frater eius. Iacobum quoque appellat Zebedæi, quia & alius se sequitur Iacobus Alphæi.Chry. Vide autem quia non secundum dignitatē ordinat. Mihi enim videtur Ioan nes non aliis solum,sed etiam fratre maior esse. Remig. Interpretatur autem Iacobus supplantans siue supplan tator:quia non solùm vitia carnis supplantauit,sed etiā eandem carnem Herode trucidante contempsit.Ioan nes interpretatur dei gratia, quia præ omnibus diligi à domino meruit:vnde ob præcipui amoris gratiam, su pra pectus domini in cœna recubuit.Sequitur:Philip pus & Bartholomæus.Philippus interpretatur os lam padis siue lampadarū,quia lumē quo illuminatus est à

Interpre tationes nominū apostolo rum.

domino, mox inuento fratri per officiũ oris studuit ꝓpinare. Bartholomęus, Syrũ nomen est non Hebræum & interpretatur filius suspendẽtis aquas.i. Christi, qui corda suorũ prædicatorũ de terrenis ad cælestia subleuat & suspẽdit: vt quo magis cælestia penetrãt, eo corda suorũ auditorũ gutta sanctę prędicationis magis inebriẽt & infundãt. Sequitur: Thomas & Matthæus publicanus. Hier. Cæteri euangelistæ in coniunctione nominũ primũ ponũt Matthæũ, postea Thomã. Nec publicani nomẽ ascribũt, ne antiquę cõuersationis recordãtes, sugillare euangelistã viderẽtur. Iste verò & post Thomã se ponit, & publicanũ appellat: vt vbi abundãuit peccatũ, superabundet & gratia. Remi. Thomas aũt interpretatur abyssus siue geminus: qui Græcè dicitur dydimus. Bene autẽ dydimus & abyssus interpretatur: quia quo diutius dubitauit, eo profundius effectũ dominicæ passionis credidit, & mysteriũ diuinitatis agnouit. vnde dixit: Dominus meus & deus meus. Matthęus autẽ interpretatur donatus: quia dei munere de publicano euãgelista factus est. Sequitur: Et Iacobus Alphęi & Thadæus. Raba. Iste Iacobus est qui in euangeliis frater domini nominatur, & etiã in epist. ad Gala. quia Maria vxor Alphæi, soror fuit Mariæ matris domini, quã Ioannes euangelista Mariã Cleophæ nominauit: fortasse quia idẽ Cleophas & Alphæus est dictus. Vel ipsa Maria defuncto Alphæo post Iacobũ natũ, nupsit Cleophæ. Remig. Et heoe dicitur filius Alphæi.i. iusti siue docti: qui non solũ vitia carnis supplantauit, sed etiã curã carnis contẽpsit: nam cuius meriti fuerit testes sunt apostoli, qui eum episcopum Hierosolymę ecclesiæ ordinauerũt: vnde & Ecclesiastica historia inter cætera de eo dicit: Quia carnẽ nunquã comedit, & vinum & sicerã non bibit, balneis & lineis vestibus nõ est vsus die noctúq; flexis genibus orabat. Adeo etiã magni meriti fuit, vt ab oĩbus iustus vocaretur. Thadæus autẽ ipse est, quẽ Lucas Iudam Iacobi.i. fratrem Iacobi appellat: cuius epistola in ecclesia legitur, in qua se fratrẽ Iacobi nominat. Aug. de con. euan. Nonnulli autem codices habẽt, Lebbæum: quis autem vnquam prohibuit duobus vel tribus nominibus vnum hominem vocari? Remi. Iudas autem interpretatur cõfessus, eo ꝙ filium dei confessus sit. Raba. Thadæus autẽ siue Lebbæus interpretatur corculus.i. cordis cultor. Sequitur: Simon Chananæus & Iudas Iscarioth qui tradidit eum. Simõ Chananæus ipse est qui ab alio euãgelista scribitur zelotes: chana quippe zelus interpretatur. Iudas autem Iscarioth, vel à vico in quo ortus est, vel ex tribu Isachar vocabulum sumpsit, vt quodam vaticinio in condemnationẽ sui natus sit. Isachar eñ interpretatus est merces: vt significetur preciũ proditoris. Remi. Interpretatur autẽ scarioth memoria domini, quia secutus est dominũ: siue memoriale mortis, quandiu meditatus est in corde suo vt dominũ traderet in mortẽ: seu suffocatio, quia seipsum strangulauit. Et sciendũ ꝙ duo discipuli hoc nomine sunt vocati, per quos oẽs Christiani designantur: ꝑ Iudã Iacobi, illi qui in confessione fidei perseuerant: per Iudã Scariotẽ, illi qui relicta fide retro cõuertuntur. Glo. Duo & duo nominatim exprimuntur, vt iugalis societas approbetur. Aug. 18. de ciui. dei. Elegit ergo hos in discipulos, quos & apostolos nominauit humiliter natos, inhonoratos, illuminatos: vt quicquid magnum essent & facerẽt, ipse in eis esset & faceret. Habuit inter eos vnũ, quo malo vtens bene, vt suæ passionis impleret dispositum, & ecclesiæ suę tolerandorum malorum pręberet exemplũ. Raba. Qui etiã non ꝑ imprudentiã inter apostolos eligitur: magna est enim veritas, quã nec aduersarius minister infirmat. Voluit etiã à discipulo prodi, vt tu à socio proditus modestè feras tuum errasse iudicium, perisse beneficium.

Hos duodecim misit Iesus, præcipiens eis, & dicens: In uiam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicate, dicentes: quia appropinquabit regnũ cælorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite: gratis accepistis, gratis date.

Glo. Quia manifestatio spiritus vt Apostolus dicit, ad vtilitatẽ ecclesię datur: post datam apostolis potestatẽ, mittit eos vt potestatẽ ad aliorũ vtilitatẽ exequantur. vnde dicitur, Hos 12. misit Iesus. Chry. Attẽdite autem opportunitatẽ missionis. Postquã enim viderunt mortuũ suscitatẽ, mare increpantẽ, & cætera huiusmodi, & sufficienter virtutis eius demõstrationẽ susceperãt per verba & per opera, tunc eos mittit. Glo. Mittens autem docet eos quò eant, quid prædicent, & quid faciãt. Primò quidẽ quò eant. vnde dicitur, Præcipiens eis & dicens, In viam Gentium ne abie. & in ciui. Sa. ne intr. sed potius ite ad oues quæ perie. do. Israel. Hiero. Non est autem contrarius locus iste ei præcepto quo postea dicitur, Euntes docete omnes gentes. quia hoc ante resurrectionem, illud post resurrectionem præceptũ est. Et oportebat prius aduentum Christi nunciare Iudęis, ne iustam haberent excusationẽ, dicentes, ideo à se dominum reiecisse, quia ad Gẽtes & Samaritanos Apostolos miserit. Chryso. Ideo etiam primo ad Iudæos mittit, vt quasi in quadam palęstra in Iudæa exercitati, ad agones orbis terrarum intrarent, & velut quosdam pullos debiles ad volandum eos inducens. Greg. in ho. Vel quia prius soli Iudææ voluit & postmodũ Gentibus prædicari, quatenus redẽptoris nostri prædicatio à propriis repulsa, gentiles populos quasi extraneos quæreret. Erant etiã tunc quidã qui de Iudæa vocandi essent, & de gentibus vocandi non essent, qui nec ad vitam reparari mererentur, nec tamen grauius de contẽpta prædicatione iudicari. Hila. Legis etiam lectio obtinere priuilegiũ euangelij debebat, hoc minus Israel sceleris sui excusationem habiturus, quò plus sedulitatis in admonitione sensisset. Chry. Item ne existimarent quia Christo conuiciabantur & dæmoniacum eum vocabant ꝙ propter hoc eos odio haberet, primũ eos emendare studuit, & ab omnibus aliis discipulos abducens, eis medicos & doctores mittit, & non solùm prohibuit aliis annunciare antequam Iudæis, sed neque viã quæ ad gentes fert pertingere concedebat, quod signat cum dicit: In viã gentiũ ne abieritis. Et quia Samaritani contrarij erant Iudæis: quãuis faciliores essent vt cõuerterentur ad fidẽ, tamen neq; Samaritanis prius quã Iudæis prædicari permisit. vnde dicit: Et in ciui. Sama. ne intra. Glo. Samaritani quidem fuerunt gentiles dimissi in terra Israel à rege Assyriorũ post captiuitatem ab eo factã, & multis periculis coacti ad Iudaismum sunt cõuersi: circuncisionem & quinq; libros Moysi recipientes, cætera verò omnino abhorrentes: vnde Iudæi Samaritanis non coutebantur. Chrys. Ab his ergo discipulos auertens, ad filios Israel mittit, quos oues pereũtes vocat nõ abscondentes: vndique veniam eis excogitans & attrahens eorum mentem. Hila. Qui tamen licet oues vocẽtur, in Christum luporum ac viperarum linguis & faucibus sæuierunt. Hier. Iuxta tropologiam verò pręcipitur nobis qui Christi censemur nomine, vt in viam gẽtium & hęreticorum ambulemus errorem: vt quorum religio separata est, separetur & vita. Glo. Postquã aũt docuit eos quo eant, insinuat quid predicẽt. vnde subditur: Euntes autem predi. quia appro. reg. celo. Raba. Hic appropinquare dicitur regnum celorũ per collatã

Allegoriæ mysterium.

nobis fidē inuisibilis creatoris,non aliqua motione electorū.Rectè autē cæli vocantur sancti,qui deū fide retinent,& diligunt charitate.Chry.in ho. Vides mysterij magnitudinē,vides apostolorū dignitatē: nihil sensibile præcipiuntur dicere, vt Moyses & prophetæ: sed noua quędā & inopinata.Illi enim terrena bona prædicauerunt,hi autē regnū cælorū & omnia quæ illic sunt bona.Greg.in ho. Adiūcta sunt autem prædicatoribus sanctis miracula,vt fidē verbis daret virtus ostēsa,& noua facerent,qui noua prædicarent.vnde sequitur: Infirmos cu.mor.susci.lepro.mun.dæ.eiicite. Hier. Necē hominibus rusticanis & absq; eloquij venustate indoctis & illiteratis nemo crederet pollicētibus regna cælorum,dat potestatem prædicta faciendi:vt magnitudinem promissorum probet magnitudo signorum.Hila. Tota autē virtutis dominicæ potestas,in apostolis refertur:vt qui in Adā imagine & similitudine dei erāt figurati,nūc perfectā Christi imaginē sortiunt:& quicquid malorum Adæ corpori satanæ instinctus intulerat,hoc rursum ipsi de cōmunione dominicæ potestatis emendēt.Greg.in ho. Hæc aūt signa in exordio ecclesiæ necessaria fuerunt:vt eiō fides cresceret,credētiū miraculis erat nutrienda.Chry.Postea autē steterūt reuerētia fidei vbiq; plātata Si aūt postea facta sunt,pauca & rara fuerunt:consuetudo enim est deo talia facere, cū aucta fuerint mala,tūc enim suā demōstrat potētiā. Greg.in ho. Sancta tamen ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc p apostolos corporaliter faciebat:quæ nimirū tātò maiora sunt,quātò per hæc nō corpora sed animæ suscitantur.Remi. Infirmi quippe sunt ignaui,qui nō habēt vires bene viuēdi.Leprosi sunt immundi opere vel delectatione carnali. Mortui sunt, q̄ opa mortis agūt.dæmoniaci sunt,qui in potestatē diaboli sunt redacti.Hiero.Et quia semper dona spiritualia, si merces media sit,viliora sunt:adiungitur auaritiæ cōdemnatio cū subdit:Gratis acce.gra.da.q.d. Ego magister & dominus absque pretio vobis hoc tribui: ergo & vos sine pretio date. Glo.Hoc aūt dicit ne Iudas qui loculos habebat de prædicta potestate pecuniā cōgregare vellet dānans etiā hic perfidiā simoniacæ hæreseos.Grego.in ho. Præsciebat nanq; nonnullos donū accepti spiritus in vsum negociationis inflectere,& miraculorum signa ad auaritiæ obsequiū declinare.Chrys.Vide autē qualiter morū diligētia nō minus habet q̄ signorū:mōstrās qooniā signa sine his nihil sunt. Etenim superbiā eorū cōprimit,dicēs:Gratis accepistis.& ab amore pecuniarū mundos esse præparat,dicens:Gratis date.Vel vt nō videatur eorum esse beneficium, ait: Gratis accepistis. q.d.nihil vos de vestro largimini suscipientibus,neque enim mercede hoc accepistis,neq; laborantes in ea gratia,gratis enim accepistis:ita igitur aliis date. neq; enim est eondignum pretinm eorum inuenire.

Nolite possidere aurū neque argentū, neque pecuniam in zonis vestris:non peram in via,neque duas tunicas, neque calceamenta,neque virgam.Dignus est enim operarius cibo suo.

Chry.Quia spiritualium mercationem suprà dominus prohibuerat, cōsequenter radicem omnium malorum euellens ait: Nolite possidere aurum neque argentum. Hier.Si enim sic prædicant vt pretium non accipiant, superflua est auri & argēti numorúmque possessio. Nā si hęc habuissent,videbantur nō causa salutis hominū, sed causa lucri prædicare. Chrys. Per hoc ergo præceptum primò quidem discipulos facit nō esse suspectos. Secundò ab omni eos liberat solicitudine, vt vacarent omnino verbo dei.Tertiò docet eos suam virtutē.Hoc nempe eis postea dixit: Nunquid aliquid defuit vobis quādo misi vos sine sacculo & pera?Hier.Qui autē diuitias detruncauerat, quæ per aurum & argētum & æs signantur,propemodum & vitæ necessaria amputat: vt apostoli doctores veræ religionis,qui instituebant omnia dei prouidentia gubernari,seipsos ostenderēt nihil cogitare de crastino.Glos.Vnde addit:Neque pecu. in zo.vestris.Duo enim sunt genera necessariorū: vnū quo emūtur necessaria,quod intelligitur per pecuniā in zonis: aliud ipsa necessaria, quod intelligitur per peram. Hiero.Per hoc autem quod dicit:Neq; peram in via,arguit philosophos qui vulgo appellantur bacthe operite, quòd contemptores seculi & omnia pro nihilo ducentes cellariū secū vehāt.Sequitur:Neque duas tu. In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere vestimētum,nō q̄ in locis Scithię & glatiali niue rigētibus vna quis tunica debeat esse contētus,sed q̄ in tunica vestimentū intelligamus:ne alio vestiti,aliud nobis futurorum timore reseruemus.sequitur:Neq; calce. Et Plato etiā præcipit,duas corporis summitates non esse velandas,nec assuefieri debēre mollitiei capitis & pedum.cū enim hæc habuerint firmitatē, cætera robustiora sunt. sequitur:Neq; virgam.Qui enim domini habemus auxiliū,baculi præsidiū cur quæramus?Remig.Ostendit etiam dominus his verbis, quia sancti prædicatores reuocati sunt ad primi hominis dignitatē,qui quādiu cęlestes possedit thesauros,ista non concupiuit: sed mox vt peccando illa amisit,ista desiderare cœpit.Chrys. in ho.Fœlix autem est ista cōmutatio.nā pro auro & argēto & huiusmodi, acceperūt potestatē curādi infirmos, suscitādi mortuos,& alia huiusmodi. vnde nō à principio dixit eis,Nō possideatis aurū vel argentū, sed quādo dixerat:Leprosos mūdate,dæmones eiicite. Ex quo patet q̄ angelos eos ex hominibus,vt ita dicā,cōstituit, ab omni soluens vitę huius solicitudine,vt vna sola detineantur cura,quæ est doctrinę. A qua & eos soluit,dicens:Ne soli.si.quid lo.quare, quod videtur esse valde onerosum & graue,hoc maximè leue eis ostendit & facile.Nihil enim est ita iucundum, vt à cura & solicitudine erutū esse, & maximè cū possibile fuerit ab hac erutos in nullo minorari,deo præsente & pro omnibus nobis effecto.Hier. Et quia nudos quodāmodo expeditos ad prędicādū apostolos miserat, & dura videbatur esse cōditio magistrorū,seueritatē pręcepti,sequēti sententia tēperauit,dicēs, Dignus est eīm op.ci.suo.q.d. Tātū accipite,quantū in vestitu & victu vobis necessariū est.vñ Apostol⁹:Habētes victū,& vestitū,his cōtēti sim⁹.& alibi:Cōicet is q̄ cathecizaē ei qui se cathechizat ī oīb⁹bonis.vt quorū discipuli metūt spūalia,cōsortes faciāt eos carnaliū suorū,nō in auaritiā, sed ī necessitatē. Chrys.A discipulis autē apostolos cibari oportebat, vt neq; ipsi magna saperēt aduersus eos q̄ docebātur, sicut oīa prębētes & nihil accipiētes:neque rursus illi abscedāt,quasi ab his despecti.Deinde vt nō dicāt Apostoli: Mēdicātes ergo nos iubet viuere,& in hoc verecūdarētur,mōstrat hoc eis debitū esse, operarios eos vocās, & quod datur mercedē appellās. nō eīn quia apostolorū in sermonib⁹operatio erat,ęstimare debebār, verū esse beneficiū quod pręstabat. & ideo dicit, Di. est ope.ci. suo.Hoc aūt dixit,nō quidē ostēdēs tāto pretio apostolicos dignos esse labores,sed apostolis legē inducens & tribuētib⁹suadēs,quia q̄d ab ip sis daē,debitū est.Chry. Nō ergo est venale euāgeliū,vt p̄ tēporalib⁹ pdicetur. Si eñ sic vēdūt,magnā rē vilipēdūt. Accipiāt ergo prędicatores sustētationē necessitatis à populo, mercedem dispēsationis à deo.Non enim à populo redditur quasi merces illis qui sibi in charitate euāgelij seruiūt,sed tāquā stipendiū datur quo vt possint laborare pascātur. Aug.de cō.euā.Vel aliter,Cū dixerat dominus aposto-

Legatio Apostolica.

lis, Noli.poſ.au.cõtinuò ſubiecit, Dignus eſt enim operari⁹ cibo ſuo. vnde ſatis oſtẽdit, cur eos poſsidere hoc ac ferre noluerit: nõ ꝙ neceſſaria nõ ſint ſuſtẽtatiõi huius vitæ, ſed quia ſic eos mittebat, vt eis hoc deberi demõſtraret ab illis, quibus euangelium credẽtibus annuntiarẽt, tãquã ſtipẽdia militãtibus. Apparet autẽ hîc nõ pręcepiſſe dominũ ita, tãquã euãgeliſtæ viuere aliũde nõ debeãt, q̃ eis præbentibus quibus annũtiant euãgeliũ. Alioquin cõtra hoc præceptum fecit Paulus, qui victũ de manuũ ſuarũ laboribus trãſigebat: ſed apparet poteſtatẽ dediſſe apoſtolis, domũ in qua ſtarẽt ſibi iſta debere. Cũ autẽ à domino aliquid imperatur, niſi fiat, inobedientiæ culpa eſt. Cũ autẽ à domino poteſtas datur, licet cuiq; non vti, & tanquã de ſuo iure recedere. Hoc ergo ordinãs dominus, ꝙ qui euãgeliũ annũtiant, de euãgelio viuãt: illa apoſtolis loquebãt, vt ſecuri non poſsiderent, neq; portarẽt huic vitæ neceſſaria nec magna nec minima. ideo poſuit: Nec virgã, oſtendens à fidelibus ſuis oĩa deberi miniſtris ſuis, nulla ſuperflua requirẽtibus. Hãc ergo poteſtatẽ virgæ nomine ſignauit, cũ dixit ſecũdũ Marcũ, ne quid tollerẽt in via, niſi virgã tãtũ. Sed & calceamẽta cũ dicit Matthæus in via nõ eſſe portanda, curã prohibuit qua ideo portanda cogitãtur, ne deſint: hoc de duabus tunicis intelligendũ eſt, ne quiſquã eorũ præter eã qua eſſet indutus aliã portãdã putaret, ſolicitus ne opus eſſet: cum ex poteſtate illa poſsit accipere. Proinde Marc⁹ dicẽdo calceari eos ſandaliis vel ſoleis, aliquid hoc calceamentũ myſticè ſignificationis habere admonet: vt pes neq; tectus ſit deſup neq; nudus ad terrã. i. nõ occultetur euangeliũ, nec terrenis cõmodis innitãtur. Et ꝙ nõ portari duas tunicas, ſed expreſsius indui prohibet, monet nõ dupliciter ſed ſimpliciter ambulare: ita dominũ oĩa dixiſſe nullo modo dubitandũ eſt, partim propriè, partim figuratè: ſed euãgeliſtas alia iſtũ, alia illũ inſeruiſſe ſcriptis ſuis. Quiſquis autẽ putat non potuiſſe dominũ in vno ſermone quædam figuratè, quædam propriè ponere eloquia, cętera eius inſpiciat: & videbit q̃ temerè atq; ineruditè arbitretur. quia enim dominus monet vt neſciat ſiniſtra quid faciat dextera, ipſas eleemoſynas & quicquid hic aliud pçæcipit, figuratè accipiendũ putabit. Hieronymus: Hæc hiſtoricè dixerimus, cætera ſecundũ anagogẽ. Non licet magiſtris aurũ & argentũ & pecuniã quæ in zonis eſt, poſsidere. Aurũ ſæpe legimus pro ſenſu, argentũ pro ſermone, æs pro voce: hæc non licet vobis ab aliis accipere, ſed data à domino poſsidere, neq; hæreticorũ & philoſophorũ peruerſæq; doctrinæ ſuſcipere diſciplinas. Hilar. Quia verò zona miniſterij apparatus eſt, & ad efficaciã operis præcinctio: p hoc ꝙ æris in zona inhibetur poſſeſsio, ne quid in miniſterio venale ſit, admonemur. Admonemur etiã nec perã habere in via, curã. ſ. ſecularis ſubſtantiæ relinquẽdã: quia omnis theſaurus in terra pernicioſus eſt cordi, illic futuro vbi cõdatur theſaurus. Dicit aũt: Nõ duas tunicas: ſufficit enĩ nobis ſemel Chriſtus indutus, néve poſt intelligẽtiam verã, altera deinceps vel hæreſis, vel legis veſte induamur. Nõ calceamẽta, quia in ſancta terra peccatorũ ſpinis atq; aculeis nõ obſeſſa (vt Moyſi dictũ eſt) nudis pedib⁹ ſtatuti, admonemur nõ aliũ greſſus noſtri habere, q̃ quẽ accepimus à Chriſto, apparatũ. Hiero. Vel docet dominus pedes noſtros mortiferis vinculis nõ alligari, ſed ſanctã terrã ingrediẽtes eſſe nudos: neq; habere virgã, quæ vertatur in colubrũ, neq; in aliquo pręſidio carnis inniti: quia huiuſmodi virga & baculus arũdine⁹ eſt quẽ ſi paululũ preſſeris frangitur, & manũ trãſforat incumbentis. Hila. Poteſtatis autem heſternæ iure nõ ſumus indigni, habentes virgam de radice Ieſſe.

Calceamentum apoſtolorum.

In quãcunque autẽ ciuitatẽ aut caſtellũ intraueritis, interrogate quis in ea dignus ſit: & ibi manete, donec exeatis. Intrantes autẽ in domũ, ſalutate eã, dicẽtes: Pax huic domui. Et ſi quidẽ fuerit domus illa digna, ueniet pax ueſtra ſuper eam: ſi autẽ non fuerit digna, pax ueſtra reuertetur ad uos. Et quicunq; non receperit uos, neque audierit ſermones ueſtros: exeuntes foras de domo uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus ueſtris. Amen dico uobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quàm illi ciuitati.

Chry. in ho. Quia dixerat ſuperius dominus: Dign⁹ eſt operarius cibo ſuo, ne crederetur ꝑpter hoc omniũ eis ianuã aperire, multã diligentiã hic iubet facere de hoſpite eligendo. vnde dicitur: In quãcunq; ciuitatem aut caſtel. intr. &c. Hier. Apoſtoli nouam introeũtes vrbẽ, ſcire non poterant quis talis eſſet: ergo fama hoſpes eligendus eſt populi, & iudicio vicinorum, ne prædicatoris dignitas ſuſcipiẽtis infamia deturpetur. Chry. in ho. Qualiter ergo ipſe Chriſtus apud publicanum manebat? quia. ſ. dignus effectus erat ex conuerſione: hoc etiã nõ ſolùm in gloriam eis proderat, ſed in cibationem. Si enim dignus eſt, omnino dabit cibũ: & maximè, cũ nihil amplius neceſſariis peteretur. Intende autem qualiter omnibus eos denudans, omnia eis dedit, permittens in domibus eorum qui docebantur manere. Ita enim & ipſi à ſolicitudinibus eruebãtur, & aliis ſuadebãt, quoniam propter eorũ aduenerant ſalutẽ ſolã: in hoc ꝙ nihil deferebant, & nihil amplius neceſſariis expetebant. Et non ad omnes ſimpliciter introibãt: nõ enim ſignis ſolũ volebat eos claros apparere, ſed magis virtute. Nihil autem ita virtutẽ deſignat, ſicut non ſuperfluis vti. Hila. Hoſpes vnus etiã eligitur non tribuens beneficiũ ei, qui apud ſe manſurus eſt, ſed accipiens: hic enim dicitur quis in ea dignus ſit, vt magis ſe nouerit accipere gratiã q̃ dare. Hier. in ho. Intende autẽ quia nondũ omnia eis tribuit, neq; enim eis largitur vt ſciant quis ſit dignus, ſed iubet ſcrutari. Non ſolũ dignos iubet quærere, ſed neq; de domo in domum trãſmutari, cũ ſubdit: Et ibi manete do. exea. vt neq; ſuſcipientem contriſtẽt, neque ipſi opinionem accipiãt leuitatis, aut gulæ. Ambro. ſuper Luc. Non ergo otioſa domus, quã ingrediãtur apoſtoli, eligenda diſcernitur, vt mutandi hoſpitij cauſa non ſuppetat, non tamen eadem cautio receptori mãdatur: ne dũ hoſpes eligitur, hoſpitalitas minuatur. ſequitur: Intrantes au. in do. ſa. eam dicẽ. Pax huic domui. Glo. Quaſi diceret: Pacẽ hoſpiti precamini, vt ſopiatur omnis repugnantia contra veritatem. Hieron. Io hoc etiã occultè ſimilitudinẽ Hebrææ ac Syri ſermonis expreſsit. Quod enim Græcè dicitur Chære, & Latinè Aue, Hoc Hebraico Syróq; ſermone appellatur Salenlach, ſiue Samalach. i. pax tecum. Quod autẽ præcipit, tale eſt: Introeuntes autem, pacem imprecamini hoſpiti: & quantũ in vobis eſt, diſcordiæ bella ſedate. Sin autem orta fuerit contradictio, vos mercedẽ habebitis de illata pace: illi qui habere noluerunt, bellum poſsidebũt. vnde ſequitur: Et ſi quidem ſu. do. il. di. ve. pax ve. ſuper eã: ſi autem non ſu. di. pax veſtra ad vos reuertetur. Remi. Quia. ſ. aut erit quiſque prędeſtinatus ad vitam, & cæleſte verbum ſequitur quod audit: aut ſi nullus audire voluerit, ipſe prædicator ſine fructu nõ erit: quia ad eum pax reuertitur, quando ei à domino pro labore ſui operis recompenſatur. Chry. in ho. Inſtruit ergo eos dominus, quòd non propter hoc expectẽt ab aliis præſalutari, quia docebant: ſed antecedere ſalutatione, alios honorando. Deinde monſtrat ꝙ nõ ſola ſalutatio, ſed benedictio, per hoc quod dicit: Si ſu. do. di. &c. Remi. Docuit ergo domin⁹ diſcipulos ſuos offerre

Pax triplici lingua expreſſa.

pacẽ in introitu domꝰ vt ſalutatione pacis eligereť domus digna vel hoſpes, acſi patenter diceret: Omnibus offerte pacẽ, quia aut accipiendo dignos, aut non accipiendo indignos ſe manifeſtabunt, quis enim ſama populi dignus electꝰ ſit hoſpes, tamẽ ſalutandꝰ eſt: vt magis ſua dignitate prædicatores vocẽtur, quã vltro ſe ingerere videãtur. hæc autẽ pax paucorũ verborũ ad totã explorationẽ dignę domꝰ, vel hoſpitis, poteſt referri. Hila. Salutant ergo apoſtoli domum cum pacis affectu, ſed ita vt potius pax dicta ſit quã data. Porrò autẽ pacem propriã, quæ viſcera miſerationis ſunt, non oportere in eã venire niſi ſit digna: quæ ſi digna reperta non fuerit, ſacramentũ patris cæleſtis intra propriã apoſtolorũ conſcientiã eſt continendũ: in eos autẽ qui cæleſtis regni præcepta reſpuerint, egreſſu apoſtolorũ & ſigno pulueris à pedibus excuſſi æterna maledictio relinquatur. vnde ſequitur: Et quicũq; nõ rece. vos, neque au. ſer. ve. ex. ſo. d. do. vel de ciuita. excu. puluerem de pedibus veſtris. Exiſtẽti eñ in loco cũ loco videtur eſſe cõmunio. Totũ ergo qđ illius domus, excuſſo puluere pedũ relinquitur, nihilq; ſanitatis de inſiſtentiũ apoſtolorum veſtigiis mutuatur. Hiero. Puluis etiam excutitur de pedibꝰ ĩ teſtimoniũ laboris ſui, quod ingreſſi ſint ciuitatẽ, & prædicatio apoſtolica ad illos vſque peruenerit. Siue excutiẽ puluis, vt ſi tolerabilius erit terræ Sodomorũ quàm illi ciuitati, quę nõ recipit euãgeliũ: nihil ab eis accipiant nec ad victum quidẽ neceſſaria, qui euangelium ſpreuerint. Rab. Vel aliter: Pedes diſcipulorũ ipſum opus inceſſũmq; prædicationis ſignãt. Puluis verò quo aſperguntur, terrenæ leuitas eſt cogitatiõis, à qua etiam ſummi doctores immunes eſſe nequeunt, cum pro auditoribus ſoliciti ſalubribus curis intendunt: & quaſi per itinera mundi, vno calcaneo terræ puluerẽ legunt. Qui ergo ſpreuerint doctrinam docentium, ſibi labores & pericula tædiũque ſolicitudinũ ad teſtimoniũ ſuæ dãnationis inflectunt. Qui verò receperit verbũ, afflictiões curáſq; doctorum quas pro ſe tolerabunt, in argumentũ ſibi vertunt humilitatis, & ne leuis culpa videatur eſſe apoſtolos nõ recipe, ſubdit: Amen di. vo. tole. erit ter. So. & Go. in die iu. q̃ illi ci. Hiero. Quia Sodomitis & Gomorrhęis non fuit ꝓdicatũ: huic aũt cũ prædicatũ ſit, non recipit euangeliũ. Remi. Vel quia Sodomitæ & Gomorrhæi inter vitia carnis & hoſpitales fuiſſe legũť, quanuis nõ tales hoſpites receperint, ſicut apoſtoli. Hie. Si autem tolerabilius erit terræ Sodomorũ q̃ illi ciuitati, quæ nõ recipit euãgeliũ: ergo inter peccatores ſupplicia diuerſa ſunt. Remi. Spiritualiter tamẽ Sodomorũ & Gomorrhęorũ mẽtionẽ facit, vt ꝑ hoc demonſtraret. quia illa peccata ſunt deo magis odibilia quę fiunt cõtra naturã, pro quibus deletus eſt mũdus aquis diluuii, quatuor ciuitates ſubuerſę, & mũdꝰ quotidie diuerſis malis affligitur. Hila. Myſticè aũt inſtruit dñs non immiſceri eorum domibꝰ aut familiaritatibꝰ, qui Chriſtũ aut inſectãtur, aut neſciũt: & in quacũque ciuitate interrogare quis eorũ habitatione ſit dignus. i. ſicubi eccleſia ſit, & Chriſtus habitator: neq; quoq; alibi trãſire, quia hæc eſt domus digna, & iuſtꝰ hoſpes. Iudæorũ aũt plures erant futuri, quorũ tantꝰ in fauorẽ legis affectꝰ eſſet, quanuis per admirationẽ operũ in Chriſtũ credidiſſent, tamẽ in legis operibꝰ morarẽtur, alii verò explorãdæ libertatis quę ĩ Chriſto eſt curioſi, tranſire ſe ad euangelia ex lege eſſent ſimulaturi. Multi etiã in hæreſim per intelligentiæ peruerſitatem traducerẽť. Et quia iſtiuſmodi omnes penes ſe eſſe veritatem catholicã mentiuntur, domo ipſa. i. eccleſia cautè vtendum eſt.

Allegoria.

Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradẽt enim vos in conciliis, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos: & ad præſides & ad reges ducemini propter me, in teſtimonium illis & gentibus.

Chryſ. in ho. Quia ſuperius apoſtolorũ remouit ſolicitudinem, & ſignorũ ſuorum oſtẽſione eos armauit: cõſequẽter prædicit eis mala, quæ debebãt eis cõtingere. Primò quidẽ, vt diſcerẽt ꝓſcientię eiꝰ virtutẽ. Secũdò vt nullus ſuſpicareẽ, qm̃ propter imbecillitatẽ, magiſtri hæc eis ſuperuenirẽt mala. Tertiò, vt ipſi ſuſtinẽtes nõ obſtupeſcerẽt, dũ inopinabiliter & preter ſpem euenirẽt. Quartò, vt hoc audiẽtes nõ turbẽtur in tp̃e crucis: deinde vt diſcãt, qm̃ noua hæc ꝓlij lex eſt. Nudos enim mittit, à ſuſcipientibꝰ iubet cibari. Neque in hoc ſiſtit, ſed vlteriꝰ ſuã virtutẽ oſtẽdit, dicens: Ecce ego mitto vos &c. Vbi cõſiderandũ ꝙ non ſimpliciter ad lupos, ſed in medio luporũ mittit: vt ſic ſuam virtutem magis demõſtrent, cũ oues lupos ſuperauerint, etiam in medio luporum exiſtentes: & plurimos morſus accipientes ab eis non ſolũ non cõſumuntur, ſed & illos cõuertunt. Multo autẽ mirabilius eſt & maius, tranſmutare mentes eorũ q̃ interficere eos. Inter lupos autẽ, omnium manſuetudinem eos docet oſtendere. Greg. in ho. Qui eñ locũ prædicatoris ſuſcipit, mala inferre non debet. ſed tolerare, vt ex ipſa ſua manſuetudine, irã ſæuientiũ mitiget, & peccatorũ vulnera ipſe in aliis afflictionibus vulneratus ſanet. Quoniã & ſi qñ zelꝰ rectitudinis exigit. vt erga ſubditos ſæuiat: furor ipſe de amore ſit, non de crudelitate: quatenus & iura diſciplinæ foris exhibeat, & intus paterna pietate diligat quos foris caſtigat. Multi autem cùm regiminis iura ſuſcipiunt, ad lacerandos ſubditos inardeſcũt, terrorẽ poteſtatis exhibẽt, dñi videri appetũt, patres ſe eſſe minime recognoſcunt, humilitatis locum in elatione dñationis immutãt: & ſi qñ extrinſecus blãdiuntur, intrinſecꝰ ſæuiunt. de quibꝰ diciẽ: Veniunt ad vos in veſtimẽtis ouium, intrinſecus autẽ ſunt lupi rapaces. Contra q̃ nobis conſiderandũ eſt, quia ſicut oues inter lupos mittimur: ſenſum ſeruãtes innocentiæ, morſum malitiæ non habeamus. Hiero. Lupos autem ſcribas & phariſæos vocat, q ſunt clerici Iudæorũ. Hila. Lupos etiã ſignificat omnes hos qui veſano furore in apoſt. deſęuituri erant. Chry. in ho. Malorũ autẽ erat eis cõſolatio mittẽtis virtus. Et iden ante oĩa poſuit, dicẽs: Ecce ego mitto vos. q. d. Ne turbemini, quoniã in medio luporũ mittimini, poſſum enim facere vt nihil mali ſuſtineatis, nõ ſolũ lupis non ſuppoſiti, ſed leonibus terribiliores effecti: ſed ita expedit fieri. hoc eñ vos clariores facit, & meã virtutẽ magis diuulgat. deinde, vt aliquid etiã à ſeipſis inferant, & nõ ſine cauſa coronari æſtimenẽ, ſubdit: Eſtote er. pru. &c. Hier. Vt ꝑ prudentiã deuitẽt inſidias ꝑ ſimplicitatẽ nõ faciũt malũ. Et ſerpẽtis aſtutia ponitur in exẽplũ quia toto corpore occultat caput: vt illud, in quo vitã eſt, protegat. Ita nos toto periculo corporis caput noſtrũ, qui Chriſtus eſt, cuſtodiamus. i. fidẽ integrã & incorruptã ſeruare ſtudeamus. Raba. Solet etiã ſerpẽs eligere ſtrictas rimas, ꝑ quas trãſiẽs veterẽ pellẽ exuat: ſimiliter prædicator trãſiens ꝑ anguſtã viã, veterẽ hominẽ omnino deponat. Remi. Pulchrè etiã dominus prædicatores ſerpẽtis prudẽtia monet habere, quia primus homo per ſerpentẽ deceptus eſt. acſi diceret, quia hoſtis callidus fuit ad decipiendũ, vos prudẽtes ſitis ad liberandum. ille laudauit lignum, vos laudate crucis virtutem. Hilarius: Ille animum primo mollioris ſexus aggreſſus eſt, & communionem mortalitatis ſpopondit. Pari ergo opportunitate introſpecta vniuſcuiuſque natura & voluntate, verborum adhibenda prudentia eſt,

De quare mala prædixit apoſtolis.

spes futurorum bonorum reuelanda: & quod ille mentitus est, nos prędicemus ex vero secúdú spósioné dei, angelis similes futuros esse qui credát. Chrys. in ho. Sicut auté prudétiam serpétis oportet habere, vt in principalibus nó lædamur: sic & simplicitaté colúbæ in nó vindicádo cú ininsta patimur, neque per insidias alicui nocédo. Remi. Ideo aút dñs hęc duo sociauit, quia simplicitas absq; prudétia facilè decipi potest: & prudétia periculosa est, nisi simplicitate téperetur alicui nocendo. Hiero. Simplicitas aút columbarú ex spiritus sancti specie demonstratur. vnde dicit Apostolus, Malitia aút paruuli estote. Chryso. in ho. Quid auté durius bis fiet iussionibus? nó enim sufficiés est pati mala, sed neque turbari cóceditur, quod est colúbę. ira enim nó per irá sed p másuetudiné extinguitnr. Rab. Quòd auté lupi, de quibus suprà dixerat, sint homines, ostédit cú subdit, Cauete auté ab hominibus. Glo. Ideo auté necessariú est vt sitis sicut serpétes. i. astuti: ná secundú suá cósuetudiné tradét vos, primú in cóciliis prohibendo, ne prædicetis in nomine meo, deinde incorrectos flagellabút vos, tandé ad reges & pręsides ducemini. Hila. Qui extorquere silétium vestrú, aut conniuentiam tentant. Chry. in ho. Mirandú est auté qualiter hoc audientes, non statim abscesserát hnmines, qui stagnú illud nunq̃ egressi fuerant, circa quod piscabátur: quod non virtutis eorum erat solùm, sed sapiétiæ doctoris. Vnicuique enim malorú mitigationem adiungit, vnde & boc dicit propter me: nó enim parua cósolatio est propter Christum pati, quoniam non vt perniciosi & nociui hoc patiebátnr. Et iterú addidit, in testimonium illis. Grego. Qui. s. persequendo morté intulerunt, vel qui vidédo non sunt mutati. Mors quippe sanctorum bonis est in adiutorium, malis in testimoniú: vt inde peruersi sine excusatione pereant, vnde electi exemplum capiant & viuunt. Chry. in ho. Hoc auté eos cósolabatur, nó quia aliorú cupiebát pœná, sed vt confidentiá habeát, quoniam vbique eum habent præsentem & præscientem. Hila. Non solùm auté boc testimonio, excusatio ignoratæ diuinitatis adimenda est persequétibus, sed etiam gentibus via pandenda credenti Christum pertinaciter, inter sæuientium pœnas confessorum vocibus prędicatum: & hoc est quod subiungit: Gentibus.

Cùm autem tradent uos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim uobis in illa hora quod loquamini. Nó enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis.

Chry. in ho. Cú præmissis consolationibus nó paruam & aliam apponit: vt enim non dicerent, qualiter suadere poterimus hominibus talibus persequentibus? persecutionibus existentibus iubet eos de responsiune confidere, dicés, Cú auté tra. vos, nolite, &c. Remi. Duo antem dicit, Quomodo, aut quid: quorú vnú refertnr ad sapiétiam, alterum ad oris officium. Quia enim & ipse subministrabat verba quæ loquerétur, & sapientiá qua ea proferrent: nó fuerat necesse sanctis prædicatoribus quid loquerentur, aut quomodo. Hiero. Cú enim propter Christú ducamur ad iudices, voluntaté tantú nostram pro Christo debemus offerre. Cæterú ipse Christus, qui in nobis habitat, loquitnr pro se, & spirit⁹ sancti in respódédo gratia ministrabitur. Hila. Fides enim nostra omnibus præceptis diuinæ volútatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur, in exemplo habens Abraham, cui postulanti ad hostiam Isaac, non defuit aries ad victimá. Et iden sequitur, Non enim vos estis, &c. Remi. Et est sensus: Vos acceditis ad certamen, sed ego sum qui prælior. Vos verba æditis, sed ego sum qui loquor. Hinc Paulus ait, An experiétiam quæritis eius qui in me loquitur Christus? Hiero. Per hoc antem ad prophetarum dignitatem eos reduxit, qui. s. dei spiritu sunt locuti. Cú aút hic di. ne soli. sitis quid loqua. alibi dicitur: Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationé de ea, quæ in vobis est spe. Cú enim in medio amicorum certamé erit, iubemur esse soliciti: cum autem est iudicium terribile, & plebes insanientes, & timor vndique, auxilium à Christo præbetur, vt confidenter loquanrur, & non obstupescant.

Tradet autem frater fratrem in morté, & pater filium, & insurgent filii in parétes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit.

Glo. Pręmissa cósolatione subdit grauiora pericula: vnde dicitur, Tradet auté fra. fra. in mor. & pater fi. & insurgent, &c. Greg. in bo. Minoré enim doloré ingerút mala quæ ab extraneis, maioré quæ ab illis patimnr, de quorú mentibns præsnmebamus: quia cú dáno corporis, mala nos cruciant charitatis amissæ. Hiero. Hoc auté in persecutionibus fieri crebro videmus, nec vllus est inter eos fid⁹ affect⁹, quorú diuersa est fides. Chrys. Deinde quod est multo horribilius, appnsuit di. Et eritis odio omni. homi. vt enim cómunes orbis terrarum hostes ita eos expellere tentabát. Hinc etiam rursus apponitur consolatio, cú dicit, Propter nomé meú. Et cú hoc rursus aliá consolationé ponitur: cú subditur, Qui auté perseue. &c. Quoniá enim cósueuerunt multi in principio quidé esse vehementes, postea verò dissolui, propter hoc ait: Quoniá finé requiro. Quæ enim vtilitas est seminú, in principio quidé florescentiú, postmodú auté tabescentiú? Propter boc auté sufficienté perseneranti á expetit ab ipsis. Hiero. Nó enim cœpisse, sed perfecisse, virtntis est. Remi. Nec inchoátibns, sed perseuerátibus præmiú tribuitur. Chry. Ne aút aliquis dicat, quia omnia Christus in apostolos fecit, nihil mirabile est tales illos esse effectos, nihil patiétes onerosum: propter boc ait, ꝙ perseuerantia eis est opus. Etsi enim ex primis eruti fuerint periculis, aliis difficilioribus cóseruárur, & post illa rursus alia succedét: & nó stabunt quin insidias patiátur, donec viuunt: & hoc occultè insinuat, dicens: Qui perseuerauerit vsque in finé, hic saluus erit. Remi. i. qui præcepta fidei nó deseruerit, & in persecutionibus nó defecerit, saluus erit: quia pro psecutionibus terrenis percipiet præmia regni cælestis.

Perseuorantię expositio.

Et notandum, quia finis nó semper signat cósumptionem, sed aliquádo perfectionem. iuxta illud: Finis legis Christus est. vnde etiá potest esse sensus: Qui perseuerauerit vsque in finem. i. in Christo. Aug. 21. de ciui. dei. In Christo nanque persenerare, est in fide eius permanere, quæ per dilectionem operatur.

Cùm autem persequentur uos in ciuitate ista, fugite in aliá. Amen dico uobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec ueniat filius hominis.

Chry. in ho. Postq̃ prędixit terribilia illa quæ post crucé & resnrrectioné & ascensioné eis erát vétura, rursus ducit eos ad másuetiora. Nó enim iussit eos ad persecutioné audaciter ire, sed fugere. vnde dicit, Cú auté perse. &c. Quia enim interim priucipium erat cóuersionis eorú códecéte vtitur sermone. Hiero. Hoc eñ ad illud tépus referendú est, cú ad prædicationé apostoli mittebantur, quibus & propriè dictú est, In viam gétium ne abieritis: ꝙ persecutioné timere nó debeant, sed declinare. Quod quidé videmus in principio fecisse credentes, quando orta Hierosolymis persecutione, dispersi sunt in vniuersam Iudęam, vt tribulationis occasio, fieret euágelij seminárium. Aug. cótra Fau. Neqne tamen saluator, quia nó puterat tueri discipulos suos, ideo fu-

gere præcipit, & huius rei prior exemplū præbuit: sed
nistruebat hominis infirmitatē, ne deū tentare audeat,
quādo habet quid faciat, vt quod cauere oportet eua-
dat. Aug. 1. de ci. dei. Potuit autē eos admonere vt sibi
manus inferrent, vt non in manus persequētium deue-
nirēt. Porrò si hoc ille nō iussit aut monuit, vt hoc mo-
do sui ex hac vita emigrarent, quibus migrātibus se mā-
sionē æternā præparaturū esse promisit: quælibet exē-
pla apponant gētes, quę ignorāt deū. Manifestū est hoc
non licere credentibus vnū verū deū. Chrys. in ho. Ne
autē dicāt, quid igitur si persecutionē passi fugerimus,
& rursus hinc nos abiecerint? hunc destruens timorem
ait: Amen di. vo. nō consum. i. nō pręuenietis me circū-
euntes Palestinā, donec vos assumā. Raba. Vel prædicit
ꝙ non antè prædicationibus suis ad fidē perducēs om-
nes ciuitates Israel, q̈ resurrectio domini fuerit perpe-
trata, & in toto orbe terrarū prædicandi euangeliū po-
testas concessa. Hila. Vel aliter: Ex vna in aliā fugam sua
det, quia prædicatio eius primū à Iudæa effugata tran-
Verbū diuinū mundo vulgatum. sit ad Græciam. Deinde diuersis intra Græciæ vrbes a-
postolorum passionib⁹ fatigata. Tertiò in vniuersis gē-
tibus demoratur. Sed vt ostenderet genees quidē apo-
stolorum prædicationi crediruras, verum vt reliquum
Israel crederent, esse aduentui suo debitum ait: Nō cō-
sum. ci. Israel. s. post plenitudinem gentiū, quod erit re
liqnum Israel ad implendum numerum sanctorū, furu
ro claritatis Christi aduentu est in ecclesia conuocan-
dum. Aug. in epist. ad Honofr. Faciant ergo serui Chri
sti quod pręcepit, vel permisit: sicut ipse fugit in Aegy
ptū, fugiant omnino de ciuitate in ciuitatē, quando eo-
rū quisq; specialiter à persecutoribus quęritur: vt ab a-
liis qui nō ita requirūtur nō deseratur ecclesia, sed prę
beant cibaria cōseruis, quos aliter viuere non posse no-
uerūt. Cū autē omniū. i. episcoporū, clericorū, & laico-
rū, est cōmune periculū: hi qui aliis indigent, non dese-
rātur ab his quib⁹ indigēt. aut igitur ad loca munita oēs
transeant, aut qui habēt necessitatē remanēdi, nō relin-
quātur ab eis, per quos illorū ecclesiastica est supplen-
da necessitas: vt vel pariter viuāt, vel pariter sufferāt qđ
eos paterfamiliâs volet pati. Remi. Præterea sciendum
est ꝙ sicut & pręceptū perseuerādi in persecutionibus
specialiter ad apostolos pertinet, & ad eorū successores
viros fortes, sic licētia fugiēdi satis cōuenit infirmis in
fide, quibus cōdescendit pius magister: ne si se vltro ad
martyriū obtulissent, fortassis positi in tormētis nega-
rēt. leuius eñ erat fugere, quā negare. Sed quāuis fugiē-
do perfectæ fidei cōstantiā in se nō ostēderēt, tamē ma
gni meriti erāt: quoniam omnia pro Christo parati erāt
deserere, scilicet fugiendo. Nisi autem illis licentiam
fugiendi dedisset, dicerent eos aliqui alienos esse à glo-
ria regni cælestis. Hiero. Spiritualiter autem possumus
dicere: Cū persecuti vos fuerint in vna ciuitate, hoc est
in scripturarum libro vel testimonio: nos fugiamus ad
alias ciuitates, id est, ad alia volumina. quanuis enim cō
tentiosius fuerit persecutor, antè præsidium saluatoris
adueniet, quàm aduersariis victoria concedatur.

Non est discipulus super magistrū, nec seruus super dominū suum: Sufficit discipulo ut sit sicut magister eius: & seruo sicut dominus eius. Si patremfamiliâs Beelzebub uocauerunt: quantò magis domesticos eius.

Chry. in ho. Quia futurū erat vt discipuli cū promissis
persecutionibus etiā diffamati, malam opinionem pate
rētur, quod multis onerosius esse videbatur: hic eos cō
solatur à seipso, & ab his quæ de ipso sunt dicta: cui cō-
solationi nulla poterat esse æqualis. Hiero. Dominus e-
nim lumē æternū, dux credentiū, & immortalitatis pa-
rēs discipulis suis in futurarum passionum solatiū antè
ꝓmisit, vt gloriæ loco amplectamur si domino nostro
vel passionib⁹ adęquemur. vnde dicit: Nō est disci. &c.
Chry. in ho. Intelligendū donec fuerit discipulus & ser
uus, nō est inquā super magistrū & dominū, secūdū ho
noris naturā. Nec mihi ea quæ raro contingunt hic ob-
iicias, sed ab his quæ sunt in pluribus suscipe hunc ser-
monem. Remig. Magistrū autē & dominū semetipsum
appellat: per seruū & discipulū, suos vult intelligi apo-
stolos. Glo. q. d. Ne īdignemini tolerare q̄ tolero, quia
domin⁹ sum, faciēs quod volo: & magister, docēs quod
vtile scio. Remi. Et quia hæc sentētia minus videbatur
superioribus verbis congrua, quo tendant verba mani-
festatur, cū subditur: Si patrem Beel. voca. &c. Chryso.
in ho. Non dixit seruos sed domesticos, vt multā ad eos
familiaritatē ostenderet. sicut & alibi dixit: Non dicam
vos seruos, sed amicos meos. Remi. q. d. Vos ergo tēpo-
rales honores & humanam gloriam non quæratis, dum
me videtis per irrisiones, & opprobria genus humanū
redimere. Chry. in ho. Nō solū autē dicit, si domus do-
minū cōuitiati sunt, sed ipsam speciē cōuitij, quoniam
Beelzebub eum vocauerunt. Hier. Beelzebub idolum
est Accaron quod vocatur in regum volumine idolum
muscæ. Beel ipse est bel siue baal, zebub autem musca
dicitur. Principem ergo dęmoniorum ex spurcissimi i-
doli appellabant vocabulo, qui musca dicitur, propter
immunditiam quæ exterminat suauitatem olei.

Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod nō reueletur: & occultum, quod non sciatur. Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam,

Remi. Post præmissam consolationem, aliā nō minorē
subiungit, dicēs: Ne er. ti. eos. s. persecutores. Quare aūt
nō esset timēdū, manifestat cū subiūgit: Nihil eñ oper.
est &c. Hier. Quō ergo in præsenti seculo multorū vi-
tia nesciūtur: sed de futuro tēpore scribitur, quādo iu-
dicabit de⁹ occulra hominū, & illuminabit latebras te-
nebrarū, & manifesta faciet cōsilia cordiū. & est sensus:
Nolite timere persecutorū sæuitiā, & blasphemātium Honor apostolic⁹.
rabiē: quia veniet dies iudicij, in qno & vestra virtus, &
illorū nequitia demōstrabitur. Hila. Igirur non minas,
non conuicia, nō potestates insectantiū monet esse me-
tuendas: quia dies iudicij nulla hic fuisse, atque inania
reuelabit. Chryso. in ho. Vel aliter: Figura quidem eo-
rum quæ dicuntur, vniuersalem videtur enūciationem
habere: verùm nō de omnibus, sed de præmissis solum
dictum est. q. d. si doletis audientes conuicia, hoc cogi-
tate: quia & ab hac suspicione post parum eruemini.
Vocant quidem vos ariolos, & magos, & seductores:
sed expectate parū, & saluatores vos orbis terrarū vni-
uersi dicent, cū per res ipsas apparueritis benefactores:
nec illorum attendent sermonibus homines, sed rerum
veritati. Remi. Quidā autē dicūt ꝙ his verbis promise-
rit dn̄s discipulis suis, ꝙ per eos essent reuelāda omnia
occulta mysteria, quę sub velamine literę legis latebāt,
vnde Apost. dicit, Cū conuersi fuerint ad Christū, tūc
auferetur velamen. & est sensus, Quare debetis timere
vestros persecutores, cū tantę sitis dignitatis, vt per vos
occulta mysteria legis & prophetarum sint manifesta?
Chry. in ho. Deinde quia eos ab omni timore liberaue-
rat, & altiores opprobriis fecerat: nunc opportuno tem
pore eis loquitur de libera propalatiōe, quæ est in præ-
dicatione, dicens, Quod di. vo &c. Hil. Nā legimus do
minum solitū fuisse noctibus sermocinari, & doctrinā
in tenebris tradidisse, sed hoc dicit, quia oīs sermo eius
carnalibus tenebræ sunt, & verbū eius infidelibus nox

est.Itaq; ab eo quod dictū est,cū libertate fidei & cōfes sione est loquēdū.Remi.Est ergo sensus:Quod di.vo. in te.i.inter Iudæos incredulos,vos dicite in lu.i.fidelibus prædicate. Et quod in au.au.i. quod dico vobis secretè,prædicate super tecta.i.palā,corā omnibus.Solemus enim dicere:In aurē loquitur illi.i.secretè.Rab.Sanè qd ait:Prędicate super tecta,iuxta morem prouincię Palæstinæ loquitur,vbi solēt in tectis residere:quia nō sunt cacuminata,sed æqualia.Ergo prędicabitur in tectis,quod cūctis audiētibus palā dicetur.Gl.Vel aliter: Quod di.vo.in te.i. dum adhuc in timore carnali estis, Dicite in lu.i.in fiducia veritatis,cū à spiritu sancto eritis illuminati.Et quod in au.aud.i.solo auditu percipitis,prædicate opere cōplendo.Super tecta.i. quod vos erudiui in paruulo Iudææ loco,vniuersis vrbibus in toto mūdo audacter dicite.Chry.in ho.Sicut aūt quādo dicebat:Qui credit in me,opera quę ego facio & ille faciet,& maiora his faciet:ita & hic demōstrat quoniā omnia per eos operatur,etiā plusquam per seipsum.q.d. principiū ego dedi,sed quod plꝰ est per vos explere volo.hoc autē nō iniūgētis est solū,sed & futurū prædicētis,& ostendentis quoniā omnia superabūt.Hil.Cōstāter ergo ingerēda est dei cognitio,& profundū doctrinæ euangelicę secretū,lumine prædicationis reuelādū nō timēdo eos quibus cū sit licētia in corpora tantū, in animā ius nullū est.Et ideo subditur:Et no.ti.eos q oc. cor.ani.au.nō pos.oc. Chr.in ho. Vide qualiter omnibus eos statuit superiores,non solicitudinē solū & maledictionē,neq; pericula,sed & ipsam,q̄ omnibꝰ videtur terribilior,mortē suadēs propter dei timorē contēnere.vnde subdit:Sed po.ti.eū qui po.ani.& cor.per.in ge.Hier.Nomē gehennæ in veteribus libris nō inuenitur,sed primò à saluatore ponitur.quæramus ergo quæ sit huius sermonis occasio.Idolū Baal fuisse iuxta Hierusalem,ad radices montis Moria,in quibus Siloe fluit, non semel legimus.Hæc vallis & parua cāpi planicies irrigua erat & nemorosa,plenáq; deliciis , & lucus in ea idolo consecratus.In tantam autem populus Israel dementiam venerat,vt deserta tēpli vicinia,ibi hostias immolaret,& rigorem religionis deliciæ vincerent,filiósque suos incēderent dæmoni:& appellabatur locus ipse gehennō.i.vallis filiorum Ennon.Hoc regū volumē & Paralipomenon & Hieremias scribūt plenissimè: & comminatur deus se locum ipsum impleturum cadaueribus mortuorū,vt nequaquā vocetur Tophet & Baal, sed vocetur Polyandrium.i.tumulus mortuorum. Futura ergo supplicia & pœnę perpetuæ quibus peccatores cruciādi sunt,huius loci vocabulo denotātur.Aug. 13.de ci.dei.Hoc autem non antea fiet,q anima corpori fuerit copulata,vt nulla direptione separentur:& tamē tunc recta mors animæ dicitur, quia non viuit à Deo: mors autē corporis quia in dānatione nouissima , quāuis homo sentire non desinat,tamē quia sensus ipse nec volnntate suauis,nec quiete salubris,sed dolore pœnalis est,mors potius appellata quam vita.Chry.in ho.Vide antē rursus,quia nō promittit eis liberationē à morte,sed suadet contemnere mortem, quod multo maius est quàm erui à morte:& quòd hoc sermone ea,quę de immortalitate sunt dogmata,eius infigit.

Gehenna vnde dicatur.

Nónne duo passeres asse væneunt? Et unus ex illis non cadet super terram sine patre uestro. Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere:multis passeribus meliores estis uos.

Chry.in ho.Postquā timorē mortis excluserat,ne ęstimarēt apostoli q̄ si interficerētur,essēt derelicti à deo: rursus sermonē de prouidētia dei inducit,dicēs: Nōne duo pas.as.væneūt?& vnus ex il.nō ca.sup ter.si.pa.vestro.Hier.Et est sensus:Si parua animalia absq; deo nō decidūt authore,& in oībꝰ est prouidētia & quæ in bis peritura sunt,sine volūtate dei nō pereūt:vos qui æterni estis,nō debetis timere q̄ absq; dei viuatis prouidentia.Hilar.Mysticè aūt quod vēditur,corpus atq; anima est:& cui vēditur,peccatū est.Qui ergo dno passeres asse væneūt,seipsos peccato minimo vendūt,natos ad volandū,& ad cęlū pēnis spiritualibus efferēdos:sed capti prætiis præsentiū voluptatū, & ad luxū seculi venales, totos se talibus actionibus nūdināt . dei aūt volūtatis est,vt nullus ex illis magis euolet:sed lex constitutione dei perfecta decernit,vnū ex eis potius decidere. Quēadmodū eīn si euolarēt,vnū essent, fierētq; corpus spirituale:ita peccatorū pretio vēditis,anima terrenā contrahit ex vitiorū sorde materiā,fitq; vnū ex illis qd̄ tradatur in terrā.Hiero.Quod autē ait: Vestri autē & capil.ca.omnes nu.funt:immēsam dei erga homines ostēdit prouidentiā, & ineffabilē signat affectū,q̄ nihil nostrorū deū lateat.Hila.In numerū enim aliquid colligi diligētię est.Chry.Vnde hoc dixit,nō quòd pilos deus numeret,sed vt diligentē cognitionē,&multā circa eos prouidentiā ostendat.Hier.Deridēt aūt intelligentiam ecclesiasticā in hoc loco,qui carnis resurrectionem negant:quasi nos & capillos qui numerati sunt,& à tōsore decisi,omnes dicamus resurgere:cū saluator nō dixerat,Vestri autem & capilli omnes saluandi sunt,sed nu merati sunt.Vbi numerus est, scientia numeri demonstratur,nō eiusdē numeri cōseruatio.Aug.vlt.de ciuit. dei. Quamuis & de ipsis capillis possit inquiri, vtrū redeat quicquid tōdētibus decidit . quod si rediturū est, quis non exhorreat illā deformitatē? Semel aūt intellecto ita nihil periturū esse de corpore, vt deforme nihil sit in corpore:simul intelligitur ea quæ deformē factura fuerāt enormitatē,massę ipsi accessura esse,non locis quibus mēbrorum forma turpetur.velut si de limo vas fieret,quod rursus in eundem limum redactum totum de toto iterum fieret:non esset necesse vt illa pars limi quæ in ansa fuerat,ad ansam rediret:aut quæ fundū fecerat,ipsa rursus faceret fundū:dū tamen totum reuerteretur id totū.i.totus ille limus in totum vas: nulla sui parte pdita remaneret.Quapropter si capilli toties tōsi ad sua loca deformiter redeunt, non redibunt, quia in eandem carnem,vt quemcunq; locum ibi corporis teneāt,seruata partiū congruētia materię in vtilitatē vertētur.Quāuis quod dicit,Capillus capitis vestri nō peribit,nō de lōgitudine,sed de numero capillorum posset intelligi.vnde& hic dicitur:Capilli capitis vestri nu merati sunt.Hila.Neq; enim dignū negocii est peritura numerare.Vt igiē nihil ex nobis periturū esse cognosceremus,ipso capillorum nostrorum supputatorū nu mero indicatur. Nullus igitur corporum nostrorū casus est pertimescēdus.Et ideo subditur:Nolite ergo timere,multis passeribus meliores estis vos.Hier. In quo manifestius superior expositionis sensus expressus est, quòd timere non debeant eos qui possunt corpus occidere:quoniā si sine dei scientia parua quoque animalia non decidūt,quātò magis homo qui apostolica fultus sit dignitate? Hila. Vel cū dicit plurimis eos antestare passeribus,ostēdit multitudini infidelium electionem fidelium præesse.quia his casus in terra est,illis volatus in cælum.Remi.Mysticè autē Christus caput est,apostoli capilli,qui pulchrè numerati dicūtur, quia nomina sanctorum scripta sunt in cælis.

Anagogicus intellectus.

Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus,confitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis est. Qui autem negauerit me coram hominibus,negabo & ego eum coram patre meo qui est in cælis.

Chry. Eiiciens dominus timorem qui discipulorū con cutiebat animā, per ea quæ cōsequūtur rursus eos confortat: non solū timorē eiiciens, sed & spe præmiorum maiorū eos erigens in liberā propalationē veritatis, dicens: Omnis ergo qui cōfitebitur me corā hominibus, confitebor & ego eum corā patre meo qui est in cælis. Hilar. Hoc concludendo dicit, quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam de deo cōfitendi habere constantiam. Remi. Cōfeßio autē hic illa intelligenda est, de qua dicit Apostolus, Corde creditur ad iustitiā, ore fit cōfeßio ad salutē. Ne ergo aliquis putaret se abs que oris confessione posse saluari, nō solū ait: Qui me confessus fuerit, sed addit, corā hominibus, & iterū addit, Qui aūt negauerit me corā hominibus, negabo & ego eū corā patre meo qui est in cęlis. Hila. In quo ostē dit quales nos nominis sui testes hominibus fuerimus, tales apud deū patrem testimonio eius vsuros. Chry. in ho. Vbi cōsiderandū est, quia in pœna amplius est sup plicium, & in bonis maior retributio. q. d. Superabūdasti prius, me hic confitendo aut negando, superabūdabo & ego ineffabiliter tibi maiora dādo. Illic enim ego te cōfitebor aut negabo. Propter hoc si feceris aliquod bonū, & nō susceperis retributionē, ne turberis: cū additamēto enim in futuro tēpore retributio te expectat. Et si feceris aliquod malū, & nō exolueris vindictā, nō contēnas: illic enim te excipiet pœna, nisi transmuteris & melior fias. Rab. Et sciendū q̄ negare quòd deus nō sit, nec pagani possunt: sed quòd nō sit deus filius & pater, negari ab infidelibus potest. Confitebitur ergo aliquem filius apud patrem, qui per filium habebit accessum ad patrē. Et quia filius dicet: Venite benedicti patris mei. Remi. Negabit autē negantem se, quia per ipsum nō habebit accessum ad patrem, & à cōspectu suæ diuinitatis & patris repelletur. Chrys. Ideo autē nō solum fidē quæ est secūdū mentē, sed & cōfeßionē erigit oris, vt erigat nos in liberā propalationē, & ampliorem amorem excelsos nos faciens. Hęc autem verba ad vniuersos loquitur, & neque persona apostolorū vtitur solum. Nō enim solos apostolos, sed & discipulos eorum facit viriles. Qui nunc hoc seruat, nō solum cum libera propalatione docebit, sed & omnibus facilē suadebit: huius enim verbi obseruatio multos ad apostolos adduxit. Raba. Vel, confitetur quis Iesum, ea fide quę per dilectionem operatur, mādata eius fideliter implendo, negat, qui præceptis non obedit.

Deū esse negare non possunt.

Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terrā. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis, domestici eius.

Hiero. Suprà dixerat: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: nunc infert quid post prædicationē sequatur, dicens, Nolite arbitrari quia, &c. Glo. Vel aliter continua: Sicut timor mortis non debet attrahere, sic nec carnalis affectus. Chry. Qualiter ergo eis iniunxit, vt in vnamquanque domū ingredientes pacē indicerent? Qualiter etiam & angeli dixerūt, Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus. quoniā hic maximē est pax, cū id quod ægrotat, inciditur: cū id quod litem infert, separatur: ita enim posibile erit cælū terræ copulari. Nam & medicus ita reliquum cōseruat corpus, cùm id quod insanabiliter se habet, absciderit. Ita quidē & in turri Babel gestū est. malā enim pacē, bona dissonantia soluit. Ita & Paulus eos qui aduersus eum consonabant, diuisit. Non enim vbique cōcordia bonum est, nam & latrones consonāt. Hoc autē prælium non est sui propositi, sed illorū consilij. Hiero. Ad fidē

Pacis mādatum à domino.

enim Christi totus orbis cōtra se diuisus est. Vnaquæque domus & infideles habuit, & credētes: & propterea bellū missū est bonū, vt rūperetur pax mala. Chrys. Hoc aūt dixit, quasi discipulos cōsolās, ac si diceret, Ne turbemini, quasi pręter spē his cōtingentibus: propter hoc enim veni vt præliū mittā. Et nō dixit prelium sed quod difficilius est, gladiū. Voluit enim asperitate verborū, eorū excitare auditū: vt nō in difficultate rerum deficiant, ne aliquis dicat, q̄ blanda suasit, sed difficilia occultauit. Melius est enim in rebus mansuetudinē videre, q̄ in verbis: & propter hoc in bis nō stetit, sed exponēs prælij speciē, ostēdit hoc esse ciuili bello difficilius, dicens: Veni enim separare hominē aduersus patrē suum, & filiā aduersus matrē suā, & nurū aduersus socrum suā. In quo ostēdit q̄ nō solū in familiaribus erit hoc præliū, sed in amātißimis & valde necessariis, quod maximē Christi virtutem ostendit: quia discipuli hæc audientes, & ipsi susceperunt, & aliis suaserunt. Quanuis autē non ipse Christus hāc separationē fecerit, sed illorū malitia, tamē dicit se facere secūdū scripturę cōsuetudinē. Scriptū est enim: Dedit eis deus oculos vt nō videant. Hoc aūt maximē ostēdit, vetus testamentū no uo esse cognatum. Etenim in Iudęis vnusquisq; proximū interficiebat, quādo vitulū fecerūt, & quādo Beelphegor immolauerūt. vndevt mōstraret eundē esse cui hæc & illa placuerūt, prophetiæ meminit, dicēs: Et inimici hominis domestici eius. Et in Iudæis tale aliquid contigit, erant enim prophetæ, & pseudoprophetæ: & plebs scindebatur, & domus diuidebatur: & hi quidē his credebant, alij autē illis. Hiero. Hic autē locus propè iisdē verbis in Michæa propheta describitur. Et notandum vbicunque de veteri testamento testimonium ponitur, vtrū sensus tantū an verba consentiant. Hilar. Mysticē autē gladius telorū omniū acutißimū est, in quo est ius potestatis & iudicij, seueritas & animaduersio peccatorū. Dei igitur verbū nūcupatū meminerimus in gladio, qui gladius missus est in terram. i. prædicatio eius hominū cordibus infusa. Hic igitur quinque habitātes in vna domo diuidit, tres in duo, & duo in tres, & tria ad hominē referimus. i. corpus & animā & volūtatem. nam vt corpori anima data est, ita & potestas homini vtēdi vtroq; vt vellet, indulta est. Atque ob id lex est proposita voluntati, sed hoc tantū in illis deprehenditur, qui primi à deo figurati sunt. Sed ex peccato atque infidelitate primi parentis sequētibus generationibus cœpit esse corporis nostri pater peccatū, mater animę infidelitas, volūtas autē sua vnicuique adiacet: ergo iam vnius domus quinque sunt. Cū ergo innouamur baptismi lauacro, per virtutē verbi ab originis nostræ peccatis separamur, recisisque quadā abscisione gladij dei, à patris & matris affectionibus dissidemus, sitq; grauis in domo vna dissensio, & domestica in nouo homini erunt inimica: quia illa manere in spiritus nouitate gaudebit, ea verò quę à prosapię antiquitate deducta sunt, consistere in his, quibus oblectātur concupiscūt. Aug. de con. euangel. Vel aliter: Veni separare ho. aduersus patrem suum: quia renuntiat quis diabolo, qui fuit filius eius. Et filiam aduersus matrē suam, plebs dei aduersus mundanā ciuitatē, hoc est perniciosam societatem generis humani, quā nūc Babylonia, nūc Aegypto nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus scriptura signat. Nurū aduersus socrū suam, ecclesiam aduersus synagogam, quæ secundū carnem Christū peperit, sponsum ecclesiæ. Diuiduntur autē in gladio spiritus, quod est verbū dei. Et inimici hominis domestici eius, cum quibus antè consuetudine implicatus erat. Raba. Nulla apud eos iura custodiri possunt, inter quos fidei

Verbum dei gladius est.

bellũ est. Glo. Vel aliter: Hoc dicit, q.d. Non ad hoc inter homines veni, vt carnales affectus confirmẽ: sed spirituali gladio dissecẽ. vnde rectè dicitur: Et inimici hominis domestici eius. Grego. 3. Mora. Callidus nanque aduersarius cũ à bonorũ cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis valde diligũtur, exquirit. Et per eorum verba blandiens loquitur, qui plus cæteris amantur: vt dum vis amoris cor perforat, facilè persuasionis eius gladius ad intimæ rectitudinis munimen irrumpat.

Qui amat patrem aut matrem plusquàm me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet illam. Et qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.

Hiero. Quia antè præmiserat, nõ veni pacem mittere, sed gladiũ, & diuidere hominem aduersus patrẽ & matrem & socrum, ne quis pietatem religioni anteferret, subiecit, dicẽs: Qui amat pa. aut. ma. &c. Et in Cãtico le- Ordo charitatis. gim⁹ canticorũ. Ordinauit in me charitatẽ. hic enim ordo in omni affectu necessarius est. Ama post deũ, patrẽ, aut matrem aut filios. Si autem necessitas venerit, vt amor parentum aut filiorũ, dei amori cõparetur, & non possit vtrunque saluari: odiũ in suos, pietas in deũ est. Non ergo prohibuit amari patrẽ aut matrem, sed signãter addidit: Plusquàm me. Hila. Illi enim qui domesticas hominũ charitates dilectioni eius prætulerint, futurorũ bonorũ indiguerunt hæreditate. Chry. Si aũt Paulus iubet per omnia parentibus obedire nõ mireris: in illis enim solũ dicit obediendũ, quæ non nocent pietaṫ: etenim sanctum est, omnẽ eis aliũ reddere honorẽ. Cũ aũt amplius debito exigerint, nõ oportet assentire. Sũt autẽ hæc veteri testamento consonãtia, etenim illic eos qui idola colebãt, nõ odio habere solũ, sed & lapidare dominus iubet: & in Deute. dicitur: Qui dixerit patri suo & matri suæ, nescio vos, & fratribus suis ignoro illos, hi custodierunt eloquiũ tuũ. Glo. Videtur aũt id in pluribus accidere, vt parentes plus diligãt filios, q̃ filij diligant eos: & ideo gradatim postquã suũ amorẽ, amori parentũ esse præponendũ docuit, docet cõsequenter præferẽdũ esse filiorũ amori, dicẽs: Et qui amat fi. &c. Raba. Per qđ significat illũ diuino consortio esse indignũ, qui consanguinitatis carnalẽ amorẽ, præponit spirituali amori dei. Chry. Deinde vt nõ molestè ferãt illi s. quibus amor dei præfertur, ad altiorẽ adducit sermonẽ: anima enim nihil est familiarius alicui, sed tamen & hãc non simpliciter eã haberi odio iussit, sed vt eã quis tradat in occisiones & sanguines: ostẽdẽs ꝙ nõ solũ ad mortẽ oportet esse paratũ, sed ad mortẽ violentã & reprobatissimã. s. mortẽ crucis. vnde sequitur: Et qui nõ acci. cru. &c. Nihil aũt adhuc eis de ꝓpria dixerat passione, sed interim in his eos erudit, vt sermonẽ de passione ci⁹ magis suscipiãt. Hil. Vel qui Christi sunt, crucifixerũt corpus suũ cũ vitiis & cõcupiscentiis: & indign⁹ est Christo qui nõ crucẽ suã, in qua cõpatimur, cõmorimur, cõsepelimur, cõsurgimus, accipiẽs dñm sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus nouitate victurus. Grego. in ho. Crux quippe à cruciatu dicitur, & duobus modis crucẽ domini baiulamus: cũ aut per abstinẽtiam carnẽ affligimus, aut per cõpassionẽ proximi, ne- Notabilis diuisio. cessitatẽ illius nostrã putamus. Sciendũ verò est ꝙ sunt nõnulli, qui carnis abstinentiã nõ pro deo, sed pro inani gloria exhibẽt: & sunt nõnulli, qui cõpassionem proximo nõ spiritualiter sed carnaliter impendũt, vt ei nõ ad virtutẽ, sed quasi miserãdo ad culpas faueant. Hi itaque crucẽ vidẽtur ferre, sed dñm nõ sequũtur. Et ideo ait: Et sequitur me. Chry. Quia verò præcepta hęc quę iniungũtur onerosa videbantur, ponit & vtilitatẽ eorũ maximã existẽtẽ, dicẽs: Qui inue. ani. &c. q.d. Nõ soũl hæc q̃ præmisit nõ nocẽt, sed maximè ꝓderũt, cõtraria verò nocebunt: & hoc vbiq; facit ab his eni q̃ hoĩes cõcupiscunt inducit, sicut si dicatur: Propter quid nõ vis cõtemnere animã tuã? quia diligis eã? Quocirca ꝓpter hoc cõtẽne: & tũc ei maximè ꝓderis. Remi. Aĩa aũt in hoc loco nõ subiecta est intelligẽda, sed hęc vita pſens. & est sensus, Qui inue. ani. suã. s. hãc præsentẽ vitã. i. q. hãc lucẽ & eius dilectionẽ & voluptates ad hoc desiderat, vt semper inuenire posit istã quã semp seruare cupit, perdet, & aĩam suã æternæ dãnationi ꝑparat. Raba. Vel aliter: Qui salutẽ animæ suæ quęrit æternã, pdere, hoc est in mortẽ dare nõ dubitat. vtrique aũt sensui cõgruit aptè qđ seqtur, Et q perdi. ani. suã, &c. Remi. Id est, qui hãc tẽporalẽ lucẽ & eius dilectiones & voluptates tẽpore persecutiõis, ꝓpter cõfessionẽ nominis mei cõtẽpserit, animę suæ inueniet æternã salutẽ. Hila. Sic ergo ꝓficit lucrũ aĩæ in mortẽ, & dãnũ in salutẽ: detrimẽto enim breuis vitę, fœnus immortalitatis acqritur.

Qui recipit uos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli: amen dico uobis, non perdet mercedem suam.

Hiero. Dñs ad prædicationẽ discipulos mittens, docet pericula nõ timẽda, affectũ subiecit religioni. aurũ suprà tulerat, æs de zona excusserat: dura euãgelistarũ cõditio. Vnde ergo sumptus? vnde victus? vnde necessaria & cætera. Et ideo austeritatẽ præceptorũ spe tẽperat promissorũ, inquiens: Qui reci. vos, me reci. vt in suscipiendis apostolis vnusquisque credentiũ Christũ se suscepisse arbitretur. Chry. Sufficientia siquidẽ erãt præmissa ad persuadẽdũ eis qui erãt apostolos suscepturi. Quis enim eos, qui ita erãt fortes, & oẽs contẽnebãt vt vt alij saluarentur, nõ susciperet cũ omni desiderio? & superius quidem pœnã cõminatus est his, qui nõ reciperent, hic autem retributionem promittit recipientibus. Et primò quidẽ repromittit honorem suscipientibus apostolos, vt Christũ suscipiant & etiã patrẽ. vnde subdit: Et qui me recipit, recipit eũ qui me misit. Quid autẽ huic honori fiet æquale, vt quis patrem & filium Christus mediator. recipiat? Hil. In quibus verbis docet eũ in se mediatoris officiũ, qui cũ sit receptus à nobis atque ipse profectus ex deo sit, deus per illũ transfusus in nobis sit, & per hũc ordinem gratiarũ nõ aliud apostolos recipere q̃ deum: quia & in illis Christus, & in Christo deus habitat. Chry. Promittit autem post hęc & aliam retributionem, dicẽs: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: & qui reci. iustum, &c. Non autem simpliciter dixit: Qui suscipit prophetam, aut qui suscipit iustũ, sed addit: In nomine prophetæ, & in nomine iusti: hoc est, si non propter vitæ huius eminentiã, neque propter aliud temporalium susceperit, sed quia vel propheta est, vel iustus. Hiero. Vel aliter: Quia ad susceptionem magistrorum discipulos prouocauerat, poterat credentium occulta esse responsio, ergo & pseudoprophetas & Iudam proditorem debemus suscipere: vnde dominus dicit non personas suscipiendas esse, sed nomina: & mercedem non perire suscipientis, licet indignus fuerit qui susceptus sit. Chry. Dicit autem, Mercedẽ prophetæ, & mercedem iusti accipiet. i. qualem decens est accipere eum qui suscipit prophetam vel iustum, vel qualem propheta aut iustus est accepturus. Chry. in ho. Nõ enim ait mercedem de propheta vel iusto, sed mercedẽ prophetæ vel iusti. Iste enim fortasse iustus est: & quãto in hoc mũdo

nihil posſidet, tantò loquendi pro iuſtitia fiduciã maiorẽ habet. hunc cũ ille ſuſtentat qui in hoc mũdo aliquid poſsidet, illius iuſtitiæ libertatẽ ſibi participẽ facit: & cũ eo pariter iuſtitiæ præmia recipiet, quẽ ſuſtentãdo adiuuit. Ille prophetiæ ſpiritu plenus eſt, ſed tamẽ corporeo eget alimento. Et ſi corpus non reficitur, certũ eſt ꝙ vox ipſa ſubtrahatur. Qui igitur prophetæ alimenta tribuit, vires illi ad loquendum dedit. Cũ propheta ergo mercedem prophetæ accipiet, qui hoc ante dei oculos exhibuit quod audiuit. Hiero. Myſticè autẽ qui prophetã recipit vt prophetã, & intelligit eũ de futuris loquẽtem, hic prophetæ mercedẽ accipiet. Igitur Iudæi carnaliter intelligentes prophetas, mercedẽ non accipiẽt prophetarũ. Remi. Nonnulli verò prophetam intelligũt dominũ Ieſum Chriſtũ, de quo Moyſes dicit: Prophetã vobis ſuſcitabit deus, quem ſimiliter per iuſtũ intelligunt, quia incomparabiliter iuſtus eſt. Qui ergo in nomine iuſti & prophetę. i. Chriſti prophetam vel iuſtũ ſuſcipit, ab eo recipiet remunerationẽ, pro cuius amore recipit. Hiero. Poterat autẽ aliquis cauſari & dicere: Paupertate prohibeor, vt hoſpitalis eſſe nõ poſſim. & hanc excuſationẽ leuiſsimo exẽplo diluit, vt calicem aquæ frigidæ toto animo porrigamus, dicens: Et quicunq; potũ dederit vni ex &c. Frigidæ inquit nõ calidæ, ne & in calida paupertatis & penuriæ lignorũ occaſio quæreretur. Remi. Dicit autẽ minimis. i. nõ prophetæ, non iuſto, ſed alicui ex minimis. Gloſ. Vbi nota deum magis ad pium affectũ dantis reſpicere, ꝙ̃ ad quãtitatem rei exhibitæ. Vel minimi ſunt qui nihil penitus habent in hoc mundo: & iudices erũt cũ Chriſto. Hila. Vel præuidens plures futuros tantùm apoſtolatus nomine glorioſos, omni verò vitæ ſuæ opere improbabiles: obſequium quod ipſis ſub religionis opinione delatum eſt, mercede non fraudat. nam licet & ipſi minimi eſſent. i. peccatorum omnium vltimi, non inania tamen in eos etiam leuia, ſub frigidæ aquæ nomine deſignata officia eſſe decernit. Nõ enim peccatis hominis, ſed diſcipuli nomini honor præſtitus eſt.

Christus propheta & iustus antonomaticè.

CAPVT XI.

ET factum eſt cũ conſummaſſet Ieſus præcipiens duodecim diſcipulis ſuis, tranſit inde, ut doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.

Raba. Poſtquã diſcipulos ſuos dominus ad prædicãdũ mittẽs, præmiſsis verbis eos inſtruxit: ipſe etiam quod docuerat verbis, factis impleuit, offerens primã prædicationẽ Iudæis. & hoc eſt quod dicitur: Et factũ eſt cũ conſum. Ieſus. Chry. in ho. Dicit autem: Tranſiit inde. Quia enim eos miſit, ſubtraxit ſeipſum, dans locum eis & tẽpus facere quę iniunxerat: eo enim præſente & curante nullus ad diſcipulos vellet accedere. Remig. Pulchrè autẽ de ſpirituali doctrina, qua. ſ. apoſtolos inſtruxerat, ad generalem tranſit in ciuitatibus prædicando: quia in hoc de cælis ad terras deſcendit, vt omnes illuminaret: in quo facto monentur etiam ſancti prædicatores, vt omnibus prodeſſe ſtudeant.

Ioannes autem cùm audiſſet in uinculis opera Chriſti, mittens duos de diſcipulis ſuis, ait illi: Tu es qui uẽturus es, an aliũ expectamus? Et respondẽs Ieſus ait illis: Euntes renunciate Ioãni quæ audiſtis & uidiſtis: cæci uident, claudi ambulãt, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur. Et beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me.

Gloſ. Poſuit ſuprà euangeliſta quomodo per miracula & doctrinã Chriſti tam diſcipuli ꝙ̃ turbæ inſtruebantur, nunc oſtendit quomodo hæc inſtructio vſque ad diſcipulos Ioannis peruenerit, qui ad Chriſtũ æmulationem habere videbantur. vnde dicit: Ioannes autem cum audiſſet in vin. &c. Greg. Quærendus autem nobis eſt Ioannes propheta & pluſquam propheta, qui venientem ad baptiſmum dominum oſtendit, dicens: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mũdi. cur in carcere poſitus mittẽs diſcipulos requirit: Tu es qui vẽturus es, an alium expectamus? tanquã ſi ignoraret quem oſtenderat, & an ipſe ſit neſciat, quẽ ipſe prophetizando, baptizãdo, oſtẽdẽdo ipſum eſſe clamauerat. Ambr. Nonnulli autẽ hoc ſic intelligũt: Magnũ quidẽ ita prophetam eſſe Ioannem vt Chriſtũ agnoſceret, annũtiaret remiſsionẽ peccatorũ futurã: ſed tamen tanquã piũ vatem quem venturum crediderat, non credidiſſe moriturũ. Non igitur fide ſed pietate dubitauit. Dubitauit etiam & Petrus, dicens: Propitius tibi eſto domine, non fiet hoc. Chry. in ho. Sed nõ vtiq; hoc habet rationem. Ioannes enim neq; hoc ignorabat, ſed hoc primũ teſtatus eſt, dicẽs: Ecce agnus dei ecce q. tol. pec. mun. Agnũ enim vocans, crucẽ diuulgat, nec aliter quàm per crucẽ peccatum abſtulit mundi. Qualiter autẽ maior propheta eſt hic, ſi neq; quæ prophetarũ ſunt noſcit? Etenim Eſaias dicit: Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt. Greg. in ho. Sed aliter hæc quæſtio ſoluitur, ſi geſtę rei tẽpus penſatur. Ad Iordanis enim fluẽta poſitus, quia ipſe redemptor mũdi eſſet, aſſeruit: miſſus verò in carcere, an ipſe veniat, requirit: non quia ipſum eſſe mundi redemptorẽ dubitat, ſed quærit vt ſciat, ſi is qui per ſe in mũdum venerat, per ſe etiam ad inferni clauſtra deſcẽdat. Hieronymus: Vnde non ait: Tu es qui veniſti, ſed tu es qui venturus es? Et eſt ſenſus: Manda mihi, quia ad inferna deſcenſurus ſum, vtrum te etiam inferis debeam nuntiare, an aliũ ad hæc ſacramenta miſſurus es? Chry. in ho. Sed qualiter & hoc habet rationem? Cuius enim gratia non dixit: Tu es qui vẽturus es in infernum? ſed ſimpliciter: Qui venturus es? quamuis & deriſibilius videatur quòd propter hoc ei dixerit, vt & illuc abiens prædicaret. præſens enim vita, gratiæ tempus eſt: poſt obitum autem iudicium eſt, & pœna: quare in nullo opus erat præcurſore illic. Sed aliter: Si infideles poſt mortem credentes eſſent ſoluendi, nullus peribit aliquando: omnes enim pœnitebunt tunc, & adorabunt. Omne enim genu flectetur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum. Glo. Conſiderandum autem eſt quòd nõ ideo Hieronymus & Gregorius dixerunt, quòd Ioannes aduentum Chriſti in infernum prænũtiaturus eſſet, quia eius prædicatione aliqui non credentes conuerterentur ad fidẽ: ſed vt iuſtis in expectatione Chriſti manentibus, ex vicino aduentu conſolationem afferret. Hila. Certum eſt autem quòd qui venturũ vt præcurſor nuntiauit, cõſiſtentem vt propheta agnouit, adeuntem vt confeſſor veneratus eſt: eius abundanti ſciẽtię error nõ obrepſit. Nec ſanè credi poteſt ſpiritus ſancti gratiam in carcere poſito defuiſſe, cũ apoſtolis virtutis ſuæ lumen eſſet in carcere poſitis miniſtraturus. Hieron. Non ergo quaſi ignorans interrogat, ſed quomodo ſaluator interrogat vbi ſit Lazarus poſit⁹: vt qui locum ſepulchri indicabant, ſaltem ſic pararentur ad fidem, vt viderent mortuum reſurgentem. Sic & Ioãnes interficiẽdus ab Herode diſcipulos ſuos mittit ad Chriſtum, vt per hanc occaſionem videntes ſigna atque virtutes, crederẽt in eum & magiſtro interrogante ſibi diſcerent. Quòd autẽ haberent diſcipuli Ioannis aliquid mordacitatis ex inuidia aduerſus dominum, ſuperior quoque interrogatio demonſtrauit, cũ dixerunt: Quare nos & phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant? Chryſ. in ho. Donec igitur Ioannes erat cũ ipſis, ſuadebat eis continuè de Chriſto: quia autẽ iam erat obiturus, amplius ſtudium facit. Etenim formidabat ne relinquat in diſcipulis ſuis pernicioſi

Quæſtio euangelica.

dogmatis conditionem, & maneant abiecti à Christo, cui & à principio oēs suos afferre studuit. Si autē dixisset eis: Abite ad ipsum, quia melior me est: non vtique persuasisset, sed æstimaretur humilia de se sentiēs hoc dicere, & sic magis essent ei affixi. Quid igitur facit. Expectat ab eis audire quòd Christus miracula facit: neq; omnes mittit, sed duos quosdā, quos nouerat fortaßis aliis pci suasibiliores existentes, vt insuspicabilis interrogatio fieret, & ex rebus ipsis discerent distantiam inter eum & Iesum. Hila. Ioannes igitur non suæ, sed discipulorū ignorantiæ consuluit. vt enim scirēt nō alium à se prædicatum, ad opera eius intuenda discipulos suos misit, vt auctoritatem dictis suis illius opera cōferrent, nec Christus alius expectaretur q̃ cui testimoniū opera præstitissent. Chry. in ho. Christus autem mentē noscens Ioānis, nō dixit: Quoniam ego sum, quia per hoc rursus obsisteret hoc audientibus: excogitassent enim & si non dixissent, quod Iudæi ad ipsum dixerunt, Tu de teipso testimoniū perhibes, & propter hoc à miraculis fecit eos discere, insuspicabilē doctrinam faciens, & manifestiorē. Testimonium enim quod est à rebus, credibilius est testimonio quod est à verbis: vnde confestim curauit cæcos & claudos, & alios multos: non vt doceret Ioannem scientem, sed hos qui dubitabant. & ideo sequitur, Et respondens Iesus ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulāt, leprosi mūdantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Hiero. Quod præmissis non minus est. Pauperes autem euāgelizatos intellige, vel pauperes spiritu, vel certè opibus pauperes. Vt nulla inter nobiles & ignobiles, inter diuites & egenos in prædicatione, distantia sit: hæc magistri rigorem, hæc præceptoris cōprobant veritatem: quando omnis apud eū q saluari potest æqualis est. Chry. Quod autem ait: Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me, internuntios percutit: quia enim scādalizabātur in ipso dubitationē eorū non diuulgans, & soli eorū conscientiæ derelinquēs, redargutionē eorū latēter induxit. Hilar. Itaq; cui rei Ioannes cauisset ostēdit, dicens beatos eos in quibus aliquid in se scandali non fuisset: quia metu eius. s. ne scandalizarentur, discipulos suos Ioannes, vt Christū audirēt, misit. Greg. Vel aliter: Infideliū mens, graue in Christo scandalū pertulit, cū eum etiam post tot miracula moriētē vidit. vnde Paulus dicit: Nos prædicamus Christū crucifixū, Iudæis quidē scandalū. Quid ergo est dicere: Beatus qui non fuerit scādalizatus in me, nisi aperta voce abiectionem mortis suæ humilitatémq; signare? acsi patenter dicat: Mira quidē facio, sed abiecta perpeti non dedignor. quia ego moriēdo te subsequor, cauēdū valde est hominibus ne in me mortē despiciant, qui signa venerantur. Hila. Præbetur etiam mysticè in his quæ in Ioanne gesta sunt, intelligentia amplior: vt propheta ipso conditionis suæ genere prophetizaret, quia in eo forma legis lata est. Christū enim lex annūtiauit, & remißionē peccatorū prædicauit, & regnum cælorum spopondit, & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iā lege quę peccatis plebis inclusa, ne Christus posset ītelligi, quasi vinculis & quasi carcere continebatur, ad euangelia cōtuenda lex mittit, vt infidelitas fidem dictorum contēpletur in factis. Ambr. super Lucam: Et fortasse isti discipuli quos misit, sunt duo populi: vnus qui ex Iudæis credidit, alter qui ex Gentilibus.

Ioannes discipulorum curā gerit.

Allegorica expositio.

Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioāne: Quid existis in desertum uidere? Arūdinem uento agitatā? Sed quid existis uidere? Hominem mollibus uestitum? Ecce qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis uidere? Prophetam? Etiam, dico uobis, & plusquam prophetam. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meū ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te.

Chry. Quantum ad discipulos Ioannis satis actum erat certificati enim de Christo per signa quæ viderant, recesserunt. Sed oportebat etiā turbas sanari, quæ ex interrogatione discipulorū Ioānis multa inconuenientia subintellexerint, ignorantes mittētis consiliū. Poterant vtiq; dicere, qui tāta testatus est de Christo, aliter persuasus est nunc, & dubitat vtrum sit ipse. Nunquid ergo alterans ad Iesum hoc dicit? nunquid timidior à carcere factus? nunquid vanè & inaniter priora dixit? Hil. Ac ne illud quod immediatè præmiserat referri posset ad Ioannē tanquā scandalizatus esset in Christo, subditur: Illis autē abeuntibus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne. Chry. in ho. Propter hoc aūt abeūtibus eis vt nō videatur homini adulari: corrigēs aūt & plebem, non ducit in mediū suspicionē eorū, sed solutionē cogitationū eorū inducit, qua eos in dubitationem mittebat demonstrans se nosse occulta. Neque enim dicit sicut Iudæis, quid cogitatis mala? etenim si mala cogitauerint, nō tamen ex malitia, sed ex ignorātia. vnde nō loquitur eis durè, sed respondet pro Ioāne, ostendens q̄ non excidit à priori opinione. Hoc autē docet, nō solū proprio verbo, sed eorū testimonio: non tantùm per ea quæ dixerūt, sed per ea quæ egerūt. Ideóq; ait: Quid existis in desertū videre? acsi diceret: Propter quid ciuitates dimittētes cōuenistis in desertū? Non enim plebs tāta cū tanto desiderio in eremū venisset, nisi magnum quēdam & mirabilē & petra solidiorem se videre existimans. Glo. Nō autē tunc exierāt in desertum ad hoc vt viderent Ioannem, nec enim erat tūc in deserto, sed in carcere: sed præteritū refert, quia frequenter exierat populus in desertum videre Ioannem, cùm adhuc esset in deserto. Chry. in ho. Et vide quia omnem aliam malitiam prætermittens remouet à Ioanne leuitatem, de qua turbæ dubitabant, dicens: Arūdinem vento agitatam. Greg. in ho. Quod videlicet non asserēdo, sed negando intulit. Arundinem quippe mox vt aura contingit, in partē flectit: per quā carnalis animus designatur, qui mox vt fauore & detractione tāgitur, in partē quālibet declinatur. Arundo ergo vento agitata Ioannes non erat, quem à statu sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. acsi dominus diceret. Hieronymus: Nunquid ob hoc existis in desertum, vt videretis hominem calamo similem, qui omni vento circunfertur, & leuitate mentis de eo ambigeret, quem antea prædicaret? An forsitan stimulus inuidiæ contra me cogitur, & prædicatio eius vanam sectatur gloriam, vt ex ea quærat lucra? Vt diuitias cupiat? vt affluat dapibus? locustis vescitur & melle syluestri. An vt mollibus vestiatur? pili camelorum sunt tegmen eius. & ideo subiūgit: Sed quid existis videre? hominē mollibus vestitū? Chr. in ho. Vel aliter: Quòd non sit Ioannes similis calamo mobili, per vestrum studium significastis. s. in desertū exeuntes. Non tamen potest aliquis dicere, quòd Ioānes quidem constans erat, sed postea lasciuiæ seruiens factus est mobilis. sicut enim aliquis est iracundus natura, alius per infirmitatē longam: ita aliqui sunt mobiles per naturam, alij verò lasciuiæ seruiendo mobiles fiūt. Ioannes autē neque natura mobilis erat propter quod dixerat: Num existis videre arūdinem vento agitatam? Neque lasciuiæ dans seipsum, perdidit quam habebat excellentiam. quòd enim non seruierit lasciuiæ, monstrat stola, solitudo, & carcer. Si enim vellet mollibus vestiri, non eremum inhabitasset, sed regum palatia. vnde sequitur: Ecce qui mollib⁹ vestiūtur, in domibus

Ioannis constantia.

regum ſunt. Hiero. Ex hoc oſtẽditur rigidã vitã & auſteram prædicationẽ, vitare debere aulas regũ, & mollium hominũ palatia declinare. Grego. in ho. Nemo autem exiſtimet in fluxu atq; ſtudio pretioſarũ veſtium peccata deeſſe: quia ſi hoc culpa non eſſet, nullo modo Ioannẽ dñs de veſtimẽti ſui aſperitate laudaſſet. Et nequaquã Petrus fœminas à pretioſarũ veſtium appetitu cõpeſcerer dicẽs, Nõ in veſte precioſa. Angu. 4. de doctrina Chriſtiã. Cũ in omnibus talibus nõ vſus rerum ſed libido vtentis in culpa eſt. Quiſquis rebus reſtrictius vtitur q̃ ſe habẽt mores eorũ cũ quibus viuit, aut intẽperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis verò ſic vtitur vt metas cõſuetudinis bonorũ inter quos verſatur, excedat: aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. Chry. in ho. A loco autẽ & veſtimentis & à concurſu hominum eius moribus deſignatis, inducit iam & propherã etiam eum eſſe, dicens: Sed quid exiſtis videre? prophetam? dico vobis etiam pluſquã prophetã. Grego. Prophetæ enim miniſterium eſt vẽtura prædicere, nõ etiã demonſtrare. Ioãnes ergo pluſquam propheta eſt, quia quẽ præcurrẽdo prophetauerat, etiam oſtendẽdo nuntiabat. Hier. In quo etiam cæteris prophetis maiot eſt. Et quia ad priuilegiũ prophetale etiam baptiſmi acceſſit præmiũ, vt ſuum dñm baprizaret. Chryſ. in ho. Deinde mnnſtrat ſecundũ quid eſt maior, dicens: Hic eſt enim de quo ſcriptũ eſt, Ecce mitto angelũ meum ante faciem tuam. Hiero. Vt enim meritorũ Ioannis augmẽtum faceret de Malachia teſtimoniũ inſert, in quo etiã angelus prædicatur. Angelũ autẽ hic dici Ioãnem non putemus naturæ ſocietate, ſed officij dignitate. i. nuntium qui ventutũ dñm nũtiauit. Grego. Qui enim grę-
Dignitas Ioannis. cè angelus, hîc latinè nuntius dicitur. Rectè ergo qui nuntiare ſupernum nuntium venerat, angelus vocatur: vt dignitatem ſeruet in nomine, quam explet in operatione. Chryſ. in ho. Mõſtrat igitur ſecundũ quid eſt maior Ioannes prophetis, ſecundum id. ſ. ꝙ eſt prope Chriſtum. & ideo dicit: Mitto ante faciem tuam, hoc eſt prope te. ſicut enim qui prope currũ regis incedũt, aliis ſunt clariores: ita & Ioannes prope Chriſti præſentiam. Glo. Deinde alij prophetę miſſi ſunt vt aduẽtum Chriſti annũtiarent: iſte aũt vt præpararet viam ipſius. vnde ſequitur: Qui præparabit viã tuã ante te. i. peruia reddet tibi corda auditorũ, pœnitẽtiã prędicãdo, & baptizãdo. Hila. Myſticè autẽ deſertũ, ſpiritu ſancto vacuum eſt ſentiendum, in quo habitatio dei nulla ſit. In arũdine talis homo oſtẽditur, de gloria ſeculi vitæ ſuæ inanitate ſpecioſus, in ſe aũt fructus veritatis cauus: exterior placens, & nullus interior, ad omnẽ ventorũ motum. i. immundorũ ſpirituũ flatu mouẽdus, neq; ad cõſiſtendi firmitatẽ valẽs, & animæ medulis inanis. veſte autẽ, corpus quo induitur anima, ſignatur: quod luxu ac laſciuiis molleſcit, in regibus tranſgreſſorũ angelorũ nuncupatio eſt, hi enim ſeculi ſunt potẽtes, mundíque dominãtes. Ergo veſtiti mollibꝰ in domibꝰ regũ ſunt. i. illorũ quibus per luxum fluida & diſſoluta ſunt corpora, patet eſſe dæmonum habitationem. Grego. Ioannes etiam mollibus veſtitus non fuit, quia vitã peccantium non blandimẽtis fouit, ſed rigore aſperæ inuectionis increpauit, dicens: Genimina viperarum, &c.

Amẽ dico vobis, nõ ſurrexit inter natos mulierũ maior Ioanne Baptiſta. Qui autẽ minor eſt in regno cælorũ, maior eſt illo. Chryſ. Præmiſſa cõmendatione Ioannis ex prophetæ teſtimonio non hic ſtetit, ſed iam ſentẽtiam propriam de ipſo inducit, dicens: Amen dico, &c. Raba. Ac ſi diceret: Quid dicerẽ per ſingula de cõmendatione Ioan-
Ieſu de Ioãne digna ſentẽtia. nis? Amẽ dico vobis, inter natos mulierũ: inter natos inquit mulierũ, non virginũ: mulieres enim propriè corruptæ vocantur. Si autẽ Maria aliquãdo mulier in euãgelio nũcupatur, ſciendũ eſt interpretem, mulierem pro fœmina poſuiſſe, ſicut ibi: Mulier, ecce filius tuus. Hiero. His ergo præfertur hominibus, qui de mulieribꝰ nati ſunt & de cõcubitu viri, & nõ ei qui natus eſt ex virgine & ſpiritu ſancto: quãuis in eo quod dixit, Nõ ſur. inter na. mu. ma. Io. Bapti. non cæteris prophetis & patriarchis cunctíſque hominibus Ioannem prętulit: ſed Ioanni cæteros exęquauit. Nõ enim ſtatim ſequitur, vt ſi alij maiores eo nõ ſunt, ille maior aliorũ ſit. Chry. ſuper Matt. Sed tanta cũ ſit iuſtitiæ altitudo, vt in illa nemo poſsit eſſe perfectus niſi ſolus deus, puto ꝙ omnes ſancti, quantũ ad ſubtilitatẽ diuini iudicij, inuicẽ ſibi inferiores ſunt aut priores. ex quo intelligimus, quoniam qui maiorẽ ſe nõ habet, maior omnibus eſt. Chryſ. in ho. Ne autẽ rurſus ſuperabũdantiã laudũ pariat aliquod incõueniens Iudæis Ioannẽ præferentibus Chriſto, cõuenienter hoc remouet, dicens: Qui autẽ minor eſt in regno cælorũ, hic maior eſt illo. Augu. cõtra aduerſariũ legis & propherarũ. Argumẽtatur autẽ ex hoc hæreticus, ita velut ratiocinãdo, tanq̃ Ioannes non pertineat ad regnũ cælorũ: & ob hoc multò minus cæteri prophetæ illius populi, quibus maior eſt Ioannes. Hęc autem verba domini duobus modis poſſunt intelligi. Aut enim regnũ cælorũ appellauit hoc quod nondum accepimus: de quo in fine dictus eſt, Venite benedicti patris mei, percipite regnũ: & quia ibi ſunt angeli, quibus in eis minor, maior eſt quolibet iuſto portante corpus quod corrũpitur. Aut ſi regnũ cælorũ intelligi voluit eccleſiã, euius filij ſunt ab inſtitutione generis humani vſque nũc omnes iuſti, dñs ipſum ſignificauit: qui naſcẽdi tempore minor erat Ioanne, maior aũt diuinitatis æternitate & dominica poteſtate. Proinde ſecundum priorem expoſitionẽ ita diſtinguitur: Qui minor eſt in regno cælorũ, ac deinde ſubinfertur: Maior eſt illo. Secundũ hanc autẽ poſteriorẽ, ita: Qui autẽ minor eſt, ac deinde ſubinfertur: In regno cęlorũ maior eſt illo. Chry. Dicit autem in regno cælorum. i. in ſpiritualibus & vniuerſis, quę ſunt ſecundũ cælum: quidam autem dicunt quoniam de apoſtolis hoc dixit Chriſtus. Hiero. Nos autẽ ſimpliciter intelligamus quòd omnis ſanctus qui iam cũ domino eſt, ſit maior illo qui adhuc cõſiſtit in pręlio. aliud eſt enim victorię coronam poſſidere, aliud adhuc in acie dimicare.

A diebus autem Ioannis Baptiſtæ uſque nunc, regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Omnes enim prophetæ & lex, uſque ad Ioannem prophetauerunt: & ſi uultis recipere, ipſe eſt Helias qui uenturus eſt. Qui habet aures audiendi, audiat.

Glo. Quia dixerat ſuperiùs: Qui minor eſt in in regno cęlorũ, eſt maior Ioanne: ne videretur Ioannes à regno cęlorũ eſſe alienus, hoc remouet ſubdẽs: A diebus autẽ &c. Grego. Per regnum cælorũ ſupernum ſolium deſignatur, cum quo peccatores quolibet facinore polluti ad pœnitentiam redeunt, & ſemetipſos corrigunt quaſi peccatores in locũ alienũ intrant, & violẽter regnum cælorum rapiunt. Hiero. Si autẽ primus Ioannes Baptiſta pœnitẽtiam populis nũtiauit, dicẽs: Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnum cælorũ, cõuenienter à diebus illius regnum cælorum vim patitur, & violẽti rapiunt illud. Grandis eſt enim violentia in terra nos eſſe generatos, & cælorum ſedem quærere, & poſſidere per virtutem quæ nõ tenuimus per naturam. Hila. Vel aliter, Dominus apoſtolos ire ad oues perditas Iſrael iuſſerat, ſed omnis hæc prędicatio profectũ publicanis & peccatoribus afferebat, itaque vim regnum patitur, violenti diripiunt, quia gloria Iſrael à patribus debi-

Vim inferre cęlo quid ſit.

ta,à prophetis nuntiata,à Christo oblata,fide gentium occupatur & rapitur.Chrys.Vel rapiunt regnũ dei per fidẽ Christi omnes,qui cũ festinatione veniũt. vnde dicit:A diebus autẽ Ioannis vsque nũc. Et ita impellit & festinare facit ad fidẽ suam,simul autẽ & his quæ antea dicta sunt à Ioanne opitulatur. Si enim vsque ad Ioannem omnia cõpleta sunt, ipse est qui vẽturus est.vnde subdit,Omnes enim ꝓphetæ,&c.Hier. Nõ quòd post Ioannẽ excludat prophetas. Legimus enim in Actibus apostolorum & Agabũ prophetizasse, & quatuor virgines filias Philippi. Sed vt lex & prophetæ quos scriptos legimus, quicquid prophetizauerunt de domino vaticinati sunt. Quando ergo dicitur, Vsque ad Ioannem prophetizauerunt,Christi tẽpus ostẽditur:& quẽ illi dixerũt esse venturũ,Ioannes venisse ostẽdit.Chry. Deinde aliam coniecturã sui aduẽtus ponit,dicens: Et si vultis recipere, ipse est Helias qui vẽturus est. Dicit dominus in Malachia,Mittã vobis Heliam Thesbytẽ, & de isto dicit,Ecce ego mitto angelũ meum ante faciem tuã.Hiero.Helias ergo Ioannes dicitur:nõ secundum stultos philosophos & quosdã hæreticos, qui reuersionẽ animarũ introducũt,sed quòd iuxta aliud testimoniũ euãgelij venerit in spiritu & virtute Heliç,& eandẽ spiritus sancti vel gratiã habuerit vel mẽsuram. Sed & vitæ austeritas rigórq; mẽtis Heliç,& Ioãnis pares sunt: vterque in eremo,vterq; zona pellicea cingebatur.Ille qm̃ regẽ Achab & Iezabel impietatis arguit, fugere cõpulsus est:iste quia Herodis & Herodiadis illicitas arguit nuptias,capite truncatur.Chrys.Et bene dixit,Si vultis recipere, libertatẽ ostendens, & volũtariam expetẽs mentem.Est enim ille hic,& hic ille:quia precursores facti sunt vtrique.Hiero.Hoc aũt quod dictũ est,ipse est Helias: mysticũ esse & egere intelligentia,sequẽs domini sermo demõstrat,dicens,Qui habet aures audiẽdi audiat.Remi.Acsi diceret: Qui habet aures cordis audiendi.i.intelligendi,intelligat: quia nõ dixit Ioannem Heliam esse in persona,sed in spiritu.

Reditus animarũ retũditur

Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedẽtibus in foro, qui clamãtes coæqualib⁹ suis dicũt: Cecinimus uobis,& non saltastis:lamentauimus,& non planxistis. Venit ergo Ioannes,neque manducans neque bibens,& dicunt,dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens,& dicunt: Ecce homo uorax & potator uini, publicanorum & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filiis suis.

Hila.Totus hic sermo infidelitatis opprobriũ est,& de affectu superioris querimoniæ descẽdit : quia insolens plebs per diuersa sermonum genera docta non fuerit. Chry.Vnde & interrogatione vtitur, monstrans quoniam nihil quod deberet fieri ad salutẽ eorũ,derelictũ est,dicẽs:Cui autẽ similẽ æsti.&c. Glo.q.d.Tantus est Ioannes,sed vos nec sibi nec mihi voluistis credere: & ideo cui vos similes æstimabo?per generationem accipit communiter & Iudæos & se cum Ioanne. Remig. Mox autem sibiipsi respondet, subiungens: Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt,Cecin.vo.& non salta.lamen.& non plan.Hila. In pueris,prophetæ signantur, qui in simplicitate sensus,vt pueri prædicauerunt,& in medio synagogç tanquam in publico fori conuentu coarguunt:quòd cantantibus sibi officio corporis non obsecundauerint, & quòd dictis suis non paruerint: ad cãtantium enim modum saltantium motus aptatur.Prophetç enim ad confessionẽ psallendi deo prouocauerũt, vt cãtico Moysi tenetur,vt Esaiæ,vt Dauid. Hiero. Dicunt ergo,Cecinimus vobis & nõ saltastis,id est prouocauimus vos,vt ad nostrum canticũ bona opera faceretis, & noluistis. Lamẽtati sumus, & vos ad pœnitentiã prouocauimus: & nec hoc quidem facere voluistis, spernentes vtranque prædicationẽ,tam exhortationis ad virtutes,q̃ pœnitentiæ post peccata.Remi. Quid est autẽ quòd dicit coæqualibus? Nũquid infideles Iudæi coæquales erãt sanctis prophetis?Sed hoc dicit,quoniam de vna stirpe orti fuerunt. Hiero. Pueri etiam sunt de quibus Esaias loquitur:Ecce ego &pueri mei quos dedit mihi dominus.isti ergo pueri sedẽt in foro vbi multa venalia sunt, & dicunt. Chry.Cecinimus vobis & non saltastis,hoc est remissam vitã ostẽdi,& non persuasi estis:lamentauimus & nõ planxistis, hoc est Ioannes durã sustinuit vitam,& non attẽdistis.non autẽ dicit ille illud, & ego hoc,sed communiter, quia vna intentio vtriusque erat vnde sequitur: Venit enim Io.neque mãdu.neque bi. & di.dæmo.habet.Venit filius,&c.August.cõtra Fau. Vellem autẽ vt mihi Manichæi dicerent,quid manducabat & quid bibebat Christus,qui in cõparatione Ioannis nõ mãducantis neque bibẽtis hic se dicit manducantem ac bibentẽ? Non enim dictũ est quòd Ioannes omnino nõ biberet,sed ꝙ vinũ & sicerã nõ biberet: bibebat ergo aquã.cibus aũt eius nõ omnino nullus erat, sed locusta & mel syluestre. vnde ergo dictus est non manducans neque bibẽs,nisi quia illo victu quo Iudæi vtebãtur nõ vtebatur.hoc ergo dominus nisi vteretur, nõ in eius cõparatione manducãs bibẽnsq; diceretur. Mirũ aũt si nõ mãducans dicitur, qui locustas & mel comedit:& mãducans dicitur qui pane & olere cõtentus est.Chry.Dicit ergo,Venit Iesus,acsi dicat per contrariam viã venimus ego & Ioãnes,& idẽ fecimus:sicut si venatores per duas cõtrarias vias aliquod animal insequantur,vt in alterũ incidat.Vniuersum autẽ hominũ genus ieiuniũ & durã vitã admiratur:& propter hoc dispensatũ est à prima çtate ita nutriri Ioannẽ,vt per hoc digna fide essent,quæ dicerẽtur ab ipso. Incesит siquidẽ dñs per hanc viã quãdo quadraginta diebus ieiunauit:sed tamẽ & aliter docuit quòd sibi esset credẽdum: multò enim mai⁹ erat quod testaretur ꝓ eo Ioãnes,qui per hãc viã incesserat, q̃ quòd ipse per hãc viã incederet:aliter Ioannes nihil prius ostẽdit, præter vitã & iustitiam: Christus autẽ & à miraculis testimoniũ habebat.dimittens ergo Ioannẽ ieiunio fulgere,ipse contrariam incesit viam,ad mẽsam intrans publicanorum,& manducans & bibẽs. Hier. Si ergo ieiunium vobis placet,cur Ioannes displicuit?si saturitas, cur filius hominis?quorũ alterũ dçmonium habentẽ,alterũ voracẽ & ebrium nũcupastis.Chry.Qualẽ igitur iam excusationẽ accipiẽt?propter hoc subdit:Et iustificata est sapiẽtia à filiis suis,hoc est,Etsi vos persuasi nõ çstis, sed me iam incusare nõ habetis,quod & de patre ait propheta: Vt iustificeris in sermonibus tuis.etsi enim nihil in vobis expleatur à procuratione dei, quæ est circa nos oĩa quæ sunt,ex patre suo cõplet,vt inuerecundis neq; vmbrã relinquat ingratæ dubitationis. Hiero. Iustificata est ergo sapientia à filiis suis.i.dei dispẽsatio atque doctrina:vel ipse Christus qui est dei virtus, & dei sapientia iustè fecisse ab apostolis, suis filiis, cõprobatus est. Hila. Est autẽ ipse sapientia nõ ex effectu,sed ex natura.Plures enim dictũ apostolicum quod ait, Christum dei sapientiam & dei virtutẽ, his modis solent eludere: quòd in eo ex virgine creando efficax dei sapientia & virtus extiterit: sed ne tale posset intelligi, ipsum se sapiẽntiam nũcupauit,eam in se,nõ quæ sunt eius ostendens. Non enim idẽ opus virtutis & virtus:& efficiens discernitur ab effectu.Aug.de quçst.Vel iustificata est sapientia à filiis suis,quia sancti apostoli intellexerunt regnũ dei non esse in esca & potu,sed in æquanimitate

Manichæorum hæreticorũ redargutio.

Notanda expositio

tolerandi, quos nec copia sublenat nec deprimit egestas. vnde & Paulus dicebat: Scio abundare, & penuriā pati. Hier. In quibusdam libris legitur, Iustificata est sapientia ab operibus suis: sapientia nãque nō quęrit vocis testimonium, sed operum. Chry. Si autem exempla vilia sunt de pueris, nō mireris, ad imbecillitatem enim audiētium loquebatur: sicut Ezechiel multa exempla dixit Iudęis cōuenientia dei magnitudine indigna. Hila. Mysticè autē Iudæos nec Ioannis prædicatio inflexit, quibus lex grauis visa est potibus cibísque præscriptis & difficilis & molesta, peccatū in se quod dæmonium nuncupauit habēs: quia per obseruantiæ difficultatem, necesse esset eis in lege peccare: rursusq; in Christo euangelij prædicatio vite libertate non placuit, per quam difficultates legis & onera laxata sunt, & ad eam publicani peccatorésque crediderunt: atque ita tot & tantis admonitionū generibus frustrà habitis nec per gratiam iustificātur, & lege sunt abdicati: & iustificata est sapientia à filiis suis, ab his. s. qui regnū cælorum fidei iustificatione diripiunt, cōfitentes iustū sapientiæ opus, quod munus suum ad fideles à contumacibus transtulerit.

Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ uirtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent uirtutes quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Veruntamen dico uobis, Tyro & Sydoni remißius erit in die iudicii quàm uobis. Et tu Capharnaum nunquid usque in cælum exaltaberis? usque in infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ fuissent uirtutes quæ factæ sunt in te, fortè mansissent usque in hanc diem. Veruntamen dico uobis, quia terræ Sodomorum remißius erit in die iudicij, quàm tibi.

Glo. Hucusque Iudęos cōmuniter increpauerat, nunc autem quasi nominatim quasdā ciuitates increpat, quibus spiritualiter prædicauerat, nec tamē conuerti volebant. vnde dicitur, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus, &c. Hiero. Exprobratio enim ciuitatum Corozaim & Bethsaidæ & Capharnaū, capituli huius titulo pāditur, quod ideo exprobrauerat eis, quia post factas virtutes & signa quāplurima nō egerint pœnitētiam. vnde subditur: Væ tibi Coro, vę tibi Beth. Chry. Vt autē non dicas à natura ipsos esse malos, ponit nomen ciuitatis, scilicet Bethsaida, à qua quādoq; processerunt apostoli. etenim Philippus & duo binarij principaliū apostolorū hinc fuerūt, scilicet Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes. Hiero. Sed per hoc ꝙ dicit Væ, hæ vrbes Galilææ à saluatore planguntur: quòd post tanta signa, atque virtutes nō egerint pœnitētiam. Rab. Corozaim autē quę interpretatur mysteriū meū: & Bethsaida quę domus fructuum vel domus venatorum dicitur, ciuitates sunt Galilææ sitæ in littore maris Galilææ. Plangit ergo dominus ciuitates quæ quondam mysterium dei tenuerunt, & virtutū iam fructum gignere debuerūt, & in quas spirituales venatores sunt missi. Hiero. Et præferuntur eis Tyrus & Sidon vrbes idololatriæ & vitiis deditæ. & ideo sequitur, Quia si in Tyro & Sidone factæ essent, &c. Grego. 35. Mora. In cilicio quidem asperitas, quæ punctio peccatorum: in cinere aut puluis ostēditur mortuorū. & idcirco vtrunque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet, vt in punctione cilicij cognoscamus quid per culpā fecimus, & in fauilla cineris perpendamus quid per iudicium facti sumus. Raba. Tyrus autē & Sidon sunt vrbes Phœnicis: interpretatur autē Tyrus angustia, & Sidon venatio, & significat gentes, quas venator diabolus in angustia peccatorum comprehendit: sed saluator Iesus per euangelium absoluit. Hiero. Quærimus autē vbi scriptum sit, quòd in Corozaim & Bethsaida domin⁹ signa fecerit. Suprà legimus: Et circuibat ciuitates omnes & vicos, curans omnē infirmitatē, & reliqua. Inter cæteras ergo vrbes & viculos, æstimādū est in Corozaim & in Bethsaida dominū signa fecisse. Aug. de perseue. Non ergo verū est quòd his tēporibus, & his locis euangeliū eius prædicatū non est: in quibus tales omnes futuros esse præsciebat, quales multi in eius corporali pręsentia fuerunt, qui in eū nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt. Ecce enim dominus attestatur quòd Tyrij & Sidonij acturi essent magnę humilitatis pœnitentiam, si in eis facta essent diuinarū signa virtutū. Porrò si etiā secundū facta quæ facturi essent, si viuerent, mortui iudicantur: profectò quia fideles futuri erant isti, si eis cū tantis miraculis euangelium fuisset prędicatū, non sunt vtique puniendi: & tamē in die iudicij puniētur. Sequitur enim: Verūtamē dico vobis. Seuerius ergo punientur illi, isti remissius. Hier. Quod ideo est: quia Tyrus & Sidō, naturalē tantū legē calcauerant, istæ verò ciuitates post trāsgressionē naturalis legis & scriptæ, etiam signa quæ apud eos facta sunt, parui duxerunt. Raba. Impletū autem hodie videmus dictū saluatoris: quia. s. Corosaim & Bethsaida præsente domino credere noluerunt. Tyrus autē & Sidon postea euangelizantibus discipulis, crediderunt. Remig. Capharnaum autē metropolis erat Galilææ, & insignis ciuitas illius prouincię: & ideo dominus spiritualiter mentionē illius facit, dicens: Et tu Capharnaum, nunquid vsque in cælū exaltaberis? vsque ad infernū descendes. Hiero. In altero exemplari reperimus, Et tu Capharnaum quæ vsq; ad cælū exaltata es, vsque ad inferna descendes. Et est duplex intelligētia: vel ideo ad inferna descēdes, quia cōtra prædicationē meā superbissimè restitisti. Vel ideo quia exaltata vsque in cælum, meo hospitio & meis signis atque virtutibus tantū habens priuilegiū maioribus plecteris suppliciis, ꝙ his quoque credere noluisti. Remi. Non solū autem Tyri & Sidonis, sed ipsa Sodomorum & Gomorrhæorū fecerūt leuia peccata per cōparationem, & ideo sequitur: Quia si in Sodomis factæ essent virtutes quæ factę sunt in te, fortè mansissent vsque in hunc diē. Chry. In quo augetur eorū accusatio. etenim maxima malitiæ demonstratio est, cō nō solùm his qui tunc erant, sed his qui nunquā fuerāt mali, apparent deteriores. Hiero. In Capharnaū autē, quæ interpretatur villa pulcherrima, condemnatur Hierusalem, cui dicitur per Ezechielē: Iustificata est Sodoma ex te. Remi. Ideo autem dominus qui omnia nouit, in hoc loco verbū dubitatiuum posuit. s. fortè: vt demonstraret quia liberū arbitrium cōcessum hominibus. Sequitur: Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorū remissius erit in die iudicij q̄ tibi. Et sciendū est quòd nomine ciuitatis vel terræ, non ædificia vel domorū parietes dominus increpat, sed homines in eis cōmorātes, secūdum speciē tropi, quæ est metonomia. In qua per hoc quod continet, id quod cōtinetur, ostenditur. per hoc aūt quod dicit: Remissius erit in die iudicij: apertè demōstrat, quia diuersa sunt supplicia in inferno, sicut & diuersę sunt māsiones in regno cęlorū. Hiero. Quærat autē prudēs lector, & dicat, Si Tyr⁹ & Sidō & Sodoma potuerunt agere pœnitentiam ad prædicationē saluatoris, signorúmq; miracula: nō sunt in culpa quòd nō crediderūt, sed vitij silentiū in eo est, qui acturis pœnitentiā noluit prędicare. Ad qđ facilis & aperta est responsio: ignorare nos iudicia dei, & singularium eius dispensationū sacramēta nesciri. Propositū fuerat Iudeorum fines nō excedere, ne iustam pharisæis & sacerdotibus

occaſionem perſecutionis daret. vnde & apoſtolis pręcepit: In viã Gentiũ ne abieritis. Corozaim & Bethſaida dãnantur, ꝙ præſente Domino credere noluerunt. Tyrus & Sydõ iuſtificantur, ꝙ apoſtolis illius crediderunt. Non quæras tẽpora, cũ credẽtium intuearis ſalutem. Remi. Soluitur autẽ & aliter: Fortaſsis erant plurimi in Corozain & Bethſaida, qui credituri erant: & erant multi in Tyro & Sidone qui non erãt credituri, & ideo non erant digni euangelio. Dominus ergo ideo habitatoribus Corozaim & Bethſaidæ prædicauit, vt illi qui credituri erant crederent: & habitatoribus Tyri & Sidonis prędicare noluit, ne fortè illi qni non erãt credituri, cõtemptu euangelij deteriores facti atrocius punirentur. Aug. de perſeueran. Quidam autem diſputator catholicus non ignobilis, hunc euãgelij locum ſic expoſuit, vt diceret præſciſſe dominũ Tyrios & Sidonios à fide fuiſſe poſtea receſſuros, & cũ factis apud ſe miraculis credidiſſent: & miſericordia potius non eum illic iſta feciſſe, quoniã grauiori pœnæ obnoxij fierent, ſi fidẽ quam tenuerãt reliquiſſent, ꝙ ſi eam nullo tẽpore tenuiſſent. Vel aliter: Præſciuit profectò deus beneficia ſua, quibus nos liberare dignatur: hæc aũt eſt prędeſtinatio ſanctorũ, præſcientia. ſ. & pręparatio beneficiorũ dei: quibus certiſsimè liberantur, quicũque liberantur. Cæteri autẽ non niſi in maſſa perditionis, iuſto diuino iudicio relinquentur, vbi Tyrij relicti ſunt & Sidonij, qui etiam credere poterãt, ſi multa Chriſti ſigna vidiſſent: ſed quoniam vt crederent nõ eis erat datum, & vnde crederent eſt negatũ. Ex quo apparet habere quoſdam in ipſo ingenio diuinũ naturaliter munus intelligentiæ quo moueantur ad fidem, ſi congrua ſuis mentibus vel audiant verba, vel ſigna conſpiciant: & tamen ſi dei altiore iudicio, à perditionis maſſa non ſunt gratiæ prædeſtinatione diſcreti, nec ipſa eis adhibentur vel dicta diuina, vel facta, per quæ poſſent credere, ſi audirent vtique talia, vel viderent. In eadẽ perditionis maſſa relicti ſunt etiam Iudæi, qui non potuerunt credere factis in conſpectu ſuo tam magnis clariſque virtutibus. Cur enim nõ poterãt credere, nõ tacuit euangelium, dicens: Cũ autem tãta ſigna feciſſet coram eis, non poterant credere, quia dixit Eſaias: Excæcaui oculos illorum, & induraui cor eorum. Non erant ergo ſic excæcati oculi, nec ſic induratũ cor Tyriorũ & Sidoniorũ, quin credidiſſent, ſi qualia viderũt iſti ſigna vidiſſent. Sed nec illis profuit quòd poterant credere, quia prædeſtinati non erãt: nec iſtis obfuiſſet ꝙ nõ poterant credere, ſi ita prędeſtinati eſſent vt eos cæcos dominus illuminaret, & induratis cor lapideum vellet auferre. Auguſt. de con. euan. Hoc autẽ quod hic dicitur, etiam Lucas cõmemorat cõtinuatim cuidam ſermoni domini, etiam hic ex ipſius ore coniũgens. vnde magis videtur ipſe hoc ordine illa cõmemorare, quo à domino dicta ſunt, Matthæus autem ſuæ recordationis ordinem tenuiſſe: aut illud quod Matthęus ait, Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus: ſic accipiendum putãt, vt punctũ ipſum tẽporis voluiſſe credatur exprimere in hoc quod eſt, Tunc: non autẽ ipſum tẽpus aliquanto latius quo hic multa gerebantur & dicebantur. Quiſquis ergo credit, credat hoc eſſe bis dictum. Cũ enim & apud vnum euangeliſtã inueniantur quædã, quæ bis dixerat dominus: ſicut apud Lucã de non tollenda pera in via: quid mirũ ſi aliquid aliud bis dictũ ſigillatim à ſingulis dicitur eodem ordine quo dictũ eſt? Et ideo diuerſus ordo apparet in ſingulis, quia & tũc quãdo ille, & tunc quando iſte commemorat, dictum eſt.

In illo tempore, respondens Ieſus, dixit: Confiteor tibi pater domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis, ita pater, quoniam ſic fuit placitum ante te.

Chry. Quia ſciebat dominus multos de ſuperiori quęſtione dubitaturos. ſ. ꝙ Iudæi Chriſtũ nõ receperunt, quem gentilitas tam prona ſuſcepit, reſpondet hic cogitationibus eorum. Et ideo dicit: Reſpon. Ie. di. Cõfi. tibi pa. &c. Glo. Id eſt qui facis cęlos, & relinquis in terrenitate quos vis. Vel ad literam, Augu. de ver. domi. Si Chriſtus dixit confiteor, à quo longè eſt omne peccatum, confeſsio nõ ſolius peccatoris, ſed aliquãdo etiam laudatoris. Confitemur ergo ſiue laudantes deum, ſiue accuſantes noſmetipſos. Dixit ergo confiteor tibi. i. laudo te, non accuſo me. Hiero. Audiant ergo qui ſaluatorem nõ natum ſed creatũ calumniantur, ꝙ patrẽ ſuum vocet cęli & terrę dominũ. Si enim & ipſe creatura eſt & creatura conditorẽ ſuum patrẽ appellare poteſt: ſtultum fuit non & ſui, & cæli & terrę dominũ vel patrem ſimiliter appellare. Gratias autẽ agit ꝙ apoſtolis aduentus ſui aperit ſacramenta, quæ ignorauerunt ſcribæ & phariſęi: qui ſibi ſapientes videntur, & in cõſpectu ſuo prudẽtes. Et ideo ſequitur: Quia abſcõdiſti, &c. Aug. de ver. do. Nomine ſapientum & prudẽtum ſuperbos intelligi poſſe, ipſe expoſuit, cùm ait: Reuelaſti ea paruulis. Quid enim eſt paruulis niſi humilibus? Greg. 27. Mora. Quòd enim non ſubiunxit, Reuelaſti ea ſtultis, ſed paruulis: tumorem ſe damnaſſe innuit, nõ acumen. Chryſ. Vel dicens ſapientes, non veram ſapientiam dicit, ſed eam quã videbantur ſcribæ & phariſæi ab eloquentia habere. Propter hoc neque dixit, Reuelaſti ea ſtultis, ſed paruulis. i. informibus aut ruſticis: in quo erudit nos per omnia ab elatione erui, humilitatem autem zelare. Hila. Cæleſtiũ ergo verborũ arcana atque virtutes ſapientibus abſcondũtur, & paruulis reuelantur: paruulis malitia, non ſenſu: ſapientibus vero ſtultitiæ ſuæ præſumptione, non prudẽtiæ cauſa. Chry. Reuelatũ autẽ eſſe his, dignũ eſt lætitia: occultari autẽ his non lætitia, ſed lachrymis dignũ eſt. Nõ ergo propter hoc lætatur, ſed quoniã quæ ſapientes nõ cognouerũt, cognouerũt hi. Hil. Facti aũt huius æquitatẽ, dominus paternæ volũtatis indicio confirmat: vt qui indignantur paruuli in deo fieri, ſtulti deinceps in ſapientia ſua fiant. Et ideo ſubditur: Ita pater, quoniã ſic placitũ fuit ante te. Grego. 25. Mora. Quibus verbis exempla humilitatis accipimus, ne temerè diſcutere ſuperna conſilia de aliorum vocatione, aliorũ verò repulſione pręſumamus: oſtendens quòd iniuſtũ eſſe non poteſt quod placuit iuſto. Hiero. In his etiam verbis blandientis affectu loquitur ad patrẽ, vt cœptum in apoſtolis cõpleatur beneficiũ. Chry. Hęc autẽ quę dñs diſcipulis dixit, ſtudioſiores eos fecerũt: quia enim cõſequens erat eos de ſe magna ſapere qui dæmones abigebant, ideo hinc eos reprimit: reuelatio enim erat quod eis factũ eſt, nõ illorum ſtudium. ideóque ſcribę ſapientes & prudẽtes æſtimantes ſe eſſe, exciderũt propter proprium tumorem. Vnde ſi propter hoc ab eis abſcõdita ſunt dei myſteria, timete dicit & vos, & manete paruuli: hoc enim fecit vos reuelatione potiri. Sicut autẽ cũ Paulus dicat: Tradidit illos deus in reprobum ſenſum: non hoc dicit inducẽs deum hoc agentẽ, ſed illos qui cauſam tribuerunt: ita & hic, Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus. Et propter quid abſcõdita ſunt ab illis? audi Paulum dicentẽ: quoniam quærentes propriam iuſtitiam ſtatuere, dei iuſtitiæ non ſunt ſubiecti.

Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et nemo nouit filium niſi pater: neque patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.

Chryſo. Quia dixerat: Confiteor tibi pater, quoniam abſcon-

absconditi hæc à sapientibus: vt non æstimes, quoniã ita gratias agit patri, sicut si ipse sit hac virtute priuatus, consequenter adiungit: Oĩa mihi tradita sunt à patre meo. Cũ aũt audieris, quoniã tradita sunt, nihil humanũ suspiceris: vt enim non duos deos ingenitos esse existimes, hanc ponit dictionẽ. Simul enim cũ genitus est, omniũ dominator fuit. Hiero. Alioquin si iuxta nostrã fragilitatẽ sentire volumus: cũ cœperit habere q̃d accepit, incipiet nõ habere quod dedit. Vel tradita sibi omnia, nõ cælũ & terra & elementa intelligenda sunt, & cætera quæ ipse fecit, & condidit: sed hi, qui per filiũ accessum habẽt ad patrẽ. Hila. Vel hoc dicit, ne quid in illo minus q̃ quod in deo est æstimaretur. Aug. contra Maximum. Nam si minus habet in potestate aliquid q̃ pater, non sunt eius omnia quæ habet pater: gignendo enim dedit pater potentiam filio, sicut omnia quæ habet in substãtia sua gignendo, dedit ei quem genuit de substantia sua. Hil. Deinde in mutua cognitione patris & filij, dat intelligere non aliud in filio quàm quod in patre extitisse. Sequitur enim: Et nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius. Chryso. Et eo enim quòd solus patrem nouit, latenter ostendit eiusdẽ se esse substãtiæ, acsi diceret: Quid mirum est si omnium sum dominator, cùm aliquid aliud maius habeam. s. scire patrem, & eiusdem esse substantiæ? Hilar. Eãdem enim vtriusque in mutua cognitione docet esse substantiam, cùm qui filium cognosceret, patrem quoque cogniturus esset in filio, quia omnia ei à patre sunt tradita. Chry. Cùm autem dicat, neq; patrẽ aliquis cognoscit nisi filius: non hoc ait, quoniã eum oẽs omnino ignorent, sed quoniã cognitione qua ipse eũ nouit, nullus eum scit: quod de filio dicendum est. Neque etiã de ignoto quodam deo hoc dixit, sicut Martiõ ait. Aug. t. de tri. Denique propter substantiæ inseparabilitatẽ sufficienter aliquãdo nominatur vel solus pater, vel solus filius: nec inde separatur vtriusq; spiritus, qui propriè spiritus dicitur veritatis. Hiero. Erubescat ergo Eunomius hæreticus tantam sibi notitiam patris & filij, quãtam alterutrum inter se habent vendicans. ꝙ si inde cõtẽdit, & suam cõsolatur insaniam, quia sequitur, Et cui voluerit filius reuelare. Aliud est naturę ęqualitate nosse quod noueris, aliud reuelantis dignatione. Aug. 7. de ci. dei. Reuelatur autem pater per filium. i. per verbum suum. Si enim hoc verbum quod nos proferimus temporale & transitorium, & seipsum ostendit & illud de quo loquimur: quantò magis verbum dei, per quod facta sunt omnia? quod ita ostendit patrẽ, sicut est pater: quia & ipsum ita est, & hoc est q̃d pater. Aug. de quęst. euan. Cũ autem diceret: Nemo nouit filium nisi pater, non dixit: & cui voluerit pater filium reuelare: sed cùm diceret, Nemo oouit patrem nisi filius, addidit: Et cui voluerit filius reuelare, quod non ita intelligẽdum est, quasi filius à nullo possit agnosci nisi à patre solo: Pater autem non solũ à filio, sed etiam ab eis quibus reuelauerit filius. sic enim potius dictũ est, vt intelligamus patrem & ipsum filiũ per filiũ reuelari, quia ipse est mẽti nostræ lumen, vt quod postea intulit, Et cui voluerit filius reuelare: non tantũ patrem, sed etiam filium accipiamus: ad totum enim quod dixit illatum est, verbo enim suo se pater declarat. Verbum autem non solùm id quod per verbum declaratur, sed etiam seipsum declarat. Chrys. Si ergo patrem reuelat. Sed hoc quidẽ vt manifestum dimisit, illud autem posuit: quia. s. poterat esse dubiũ: per hoc etiã instruit, ꝙ adeò concordat patri, ꝙ non est possibile aliquẽ venire ad patrem nisi per filiũ: hoc enim maximè scandalizabat ꝙ videbatur deo contrarius. Et ideo per omnia hoc destruere studuit.

Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meũ super uos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus uestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.

Chry. Per ea quæ dicta sunt in desideriũ sui discipulos constituerat, ostendẽs ineffabilẽ suã virtutem: nũc aũt eos ad se vocat, dicens: Venite ad me omnes qui labo. & one. estis. Aug. de ver. do. Quare eĩ omnes laboramus? nisi quia sumus homines mortales, lutea vasa portãtes, quæ faciunt inuicem angustias. Sed si angustentur vasa carnis, dilatãtur spatia charitatis, ad quid ergo dicit, Venite ad me oẽs qui laboratis, nisi vt non laboretis? Hila. Legis etiam difficultatibus laborãtes, & peccatis seculi oneratos ad se vocat. Hier. Grauia enim esse onera peccati & Zacharias propheta testatur, iniquitatem dicens sedere super talẽtum plumbi. Et Psalmista compleuit: Iniquitates meæ aggrauatæ sunt sup me. Greg. 30. Mora. Asperum etiã iugum & durum seruitutis põdus est subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labẽtia, velle stare in non stantibus: appetere quidem transeuntia, sed cũ treanseuntibus nolle trãsire. Dũ enim cõtra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, pòst ex pauore amissionis premunt. Chry. Non autem dicit, Venite ille & ille, sed omnes qui in solicitudinibus, qui in tristitiis, qui in peccatis estis: non vt expetã noxas, sed vt soluã peccata. Venite, non quoniam indigeo vestra gloria, sed quia volo vestram salutem: vnde dicit, Et ego reficiam vos: nõ dixit, saluabo solũ, sed quod multò amplius erat, reficiam vos. i. in omni quiete constituã. Raba. Non solũ exonerabo, sed interna refectione saturabo. Remi. Venite dicit nõ pedibus, sed moribus: non corpore, sed fide. Iste nanq; est spũalis accessus, quo quis deo appropinquat. & ideo sequitur, Tol. iu. meum super vos. Rab. Iugum Christi est euangeliũ Christi, quod Iudæos & Gentes in vnitate cõiungit & sociat. Hoc autẽ supar nos iubemur sumere. i. in honore habere, ne fortè subtus ponẽtes. i. illud prauè contẽnentes lutulentis pedibus vitiorũ cõculcemꝰ. vnde subditur, discite à me. Aug. de ver. do. Non mundũ fabricare, non in ipso mundo miracula facere, sed quia mitis sum & humilis corde. Magnus esse vis? à minimo incipe. Cogitas magnã fabricã cõstituere celsitudinis? de fundamẽto prius cogita humilitatis. & quantò quisq; vult superimponere maius ædificiũ, tantò altius fodiat fundamentum: quo autẽ peruẽturũ est cacumẽ nostri ædificij? vsq; ad conspectũ dei. Raba. Discendum ergo nobis est à saluatore nostro, vt simus mites moribus, & humiles mentibus: neminẽ lædamus, neminẽ contẽnamus: & virtutes quas foris ostẽdimus in opere, intus teneamus in corde. Chr. Et ideo incipiẽs diuinas leges ab humilitate incipit, & maximũ præmium ponit, dicens: Et inue. requi. anima. vestris. Hoc maximum est præmium, non enim alteri efficeris vtilis solũ, sed teipsum requiescere facis: & ante futurã hanc tibi dat retributionẽ, in futuro autẽ perpetua gaudebis requie. Chry. Et ne formidarent, quia dixerat, onus & iugũ, subdit: Iugum enim meum &c. Hilar. Iugi autẽ suauis, & leuis oneris blãdimenta proponit, vt credentibus eius boni scientiã præstet, quod ipse solus nouit in patre. Greg. 4. Mora. Quid graue mentis nostræ ceruicibus imponit, qui vitare omne desiderium quod perturbat, præcipit: qui declinare laboriosa mundi huius itinera monet? Hila. Et quid ipso suauius, quid onere leuius? probatior fieri, scelere abstinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna cõsequi, præsentibus nõ capi, nolle inferre alteri quod sibi perpeti sit molestum. Raba. Sed quomodo iugum

Cbristi suaue, cũ soprà dicatur: Arcta est via, quę ducit ad vitā? Sed quod angusto initio incipitur, processu tēporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur. Aug. de ver. do. Item qui iugum domini intrepida ceruice subierunt, tam difficilia pericula patiuntur, vt non à laboribus ad quietem, sed à quiete ad laborem vocari videantur. Sed profecto adest spiritus sanctus, qui in exterioris hominis corruptione interiorem renouaret de die in diem, & gustata requie spirituali in affluentia deliciarum dei, in spe futuræ beatitudinis omnia præsentia deliniret aspera, & omnia grauia releuaret. Secari & vri se homines patiuntur, vt dolores non ęterni sed aliquātò diuturniores vlceris, acriorum dolorum præcio redimantur. Quibus tēpestatibus vel pœnis importuni sunt mercatores, vt diuitias perituras acquirant? Sed qui has non amant, eadem quid patiuntur: qui verò amant eadem quidem sed non grauia patiuntur. Omnia enim sæua & immania, prorsus facilia & propè nulla efficit amor. quantò ergo facilius ad veram beatitudinē charitas facit, quod ad miseriā quantū potuit cupiditas fecit? Hier. Quomndo etiā leuius est lege, euangeliū: cū in lege homicidiū & adulteriū, in euāgelio ira concupiscentiáq; puniatur? In lege enim multa præcepta sunt: quę Apostolus nō posse cōpleri, plenissimè docet. In lege opera requirūtur, in euāgelio volūtas quæritur: quæ etsi effectū nō habuerit, tamen præmiū non amittit. Euangeliū ea præcipit, quæ possumus, ne. s. concupiscamus, hnc in nostro arbitrio est: lex cū voluntatē nō puniat, punit effectum, ne adulterium facias. Finge in persecutione aliquam virginem prostitutā: hęc apud euangelium, quia volūtate nō peccat, virgo suscipitur: in lege, quasi corrupta repudiatur.

CAPVT. XII.

IN illo tempore: Abiit Iesus per sata sabbato, discipuli autem eius esurientes cœperunt uellere spicas & mandacare. Pharisæi autem uidentes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciūt quod non licet eis facere sabbatis. At ille dixit eis: Non legistis qaid fecerit Dauid quanda esuriit ipse, & qui cū ea erant, quomoda intrauit in domū dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neqae his qui cū eo erāt, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum uiolant, & sine crimine sunt? Dico autem uobis, quia tēplo maior est hic. Si autem sciretis quid est, Misericordiam uolo & non sacrificium, nanquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati.

Glo. Narrata prædicatione cū miraculis vnius anni ante quæstionē Ioannis factis, transit ad ea quæ facta sunt in alio anno. s. post mortem Ioannis, quando iam in omnibus Cbristo contradicitur: vnde dicit, In il. tem. &c. Aug. de con, euan. Hoc autem quod hic sequitur, sine vlla repugnantiæ quæstione cōmemoratur à Marco & à Luca, sed illi non dicunt: In illo tempore. vnde fortassis Matthæus rei gestæ hic ordinem tenuit, illi autē recordationis suæ: nisi latius accipiatur quod dictum est, In illo tempore. i. quo hæc multa & diuersa gerebātur. vnde concipitur ista omnia post mortem Ioanois completa esse. Cū enim Ioannes discipulos suos ad Cbristū misisset, creditur post paululum decollatus fuisse: vnde cùm dicitur, In illo tempore: interminatum tempus ponere videtnr. Chry. Qoare autem per sata sabbato eos ducebat, quia omnia præsciuit, nisi quia volebat soluere sabbatum? volebat quidem, sed nō simpliciter: ideóque nō sine causa id soluit, sed dans occasionem rationabilē: vt & legem cessare faciat, & legem nō offendat, & ideo hic vt Iudæos mitiget, naturæ necessitatē præmittit: & hoc est quod dicitur, Discipuli autem eius esuriē. &c. Quanuis in peccatis quę manifesta sunt, nulla sit excusatio: neque enim occidens, ad sui excusationem potest furorem prætendere: neque qui adulterat, concupiscentiam, sed nec vllam aliam causam: hic tamē famem inducens, discipulos ab omni accusatione liberat. Hiero. Vt autem in alio euāgelista legimus propter nimiam importunitatem nec vescendi quidē habebant locum, & ideo quasi homines esuriebant. Quòd autem spicas segetum manibus confricant, & in eisdem consolantur: vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed simplicem cibum quærentium. Chry. Tu autem admirare discipulos qui erant oppressi, & nullam corporalium habebant curam, sed & contēnebant carnalem mensam: & fame oppugnabantur, nec tamen desistebant à Cbristo. nisi enim eos cogeret vehementer esuries, nequaquam hoc fecissent. quid autem pharisæi ad hoc dicerent, subditur: Pharisæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt &c. Aug. de operibus monachorum: De sabbato autem potius quàm de furto discipulis domini Iudæi calumniati sunt: quia populo Israel per legem præceptum est, vt in agris suis furem nullum tenerent, nisi qui secum aliquid vellet auferre. nā qui nihil aliud attigisset quàm id quod comedisset, liberum impunitúmque abire sinerēt. Hierony. Nota verò quòd primi apostoli saluatoris literam sabbati destruunt aduersus Ebionitas, qui cum cęteros recipiant apostolos, Paulum tanquam transgressorem legis repudiant. deinde ad se excusationem eorum subditur, At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit Dauid quando esuriit? Ad cōfutandam siquidem calumniam pharisæorum, veteris recordatur bistoriæ, quando Dauid fugiēs Saulem inuenit Nobbam, & ab Acbimelech sacerdote susceptus postulauit cibos, qui cū panes laicos non baberet, dedit eis consecratns panes, quibus nō licebat vesci nisi solis sacerdotibus & leuitis: melius arbitratus de famis periculo homines liberare, quàm deo sacrificiū offerre. hostia enim deo placabilis, est hominum salus. Opponit ergo dominus & dicit: Si & Dauid sanctus est, Achimelech pōtifex à vobis non reprehenditur, & legis vtique mandatum probabili excusatione transgressi suot, & fames in causa est: cur eandem famē non probatis in apostolis, quam probatis in cæteris? Quanquam in boc mnlta distantia sit. Isti spicas in sabbato manu confricant, illi panes comederunt leuiticos: & ad sabbati solennitatem accedebant neomeniarum dies, quibus requisitus in conuiuio fugit ex aula regia. Cbry. Excusans autem discipulos, Dauid in mediū adducit. etenim multa prophetæ huius erat gloria apud Iudæos. Nec potest responderi quòd Dauid propheta erat quia nec propter hoc ei licebat, sed sacerdotibus solis. tantò autem magis discipulos ab accusatione liberat, quantò maior inuenitur qui hoc fecit. sed si Dauid propheta erat, non tamen qui cum ipso erant. Hier. Obserua tamen quòd panes propositionis nec Dauid nec pueri eius acceperunt antequam mundos se à mulieribus esse respōderint. Chry. Sed dicet aliquis: Quid est exemplum hoc ad id quod quęritur? Non enim Dauid sabbatū transgressus est, sed in hoc ostenditur Christi sapientia, quòd aliud exemplum fert sabbato maius. Neque enim est æquale transgredi sabbati diem, quod multoties factum est: & sacram illam tangere mensam, quod nulli fas erat. Deinde rursus & aliter soluit, principaliorem inducens solutionem, cùm dicit: Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Hieroy. Ac si diceret: calumniamini discipulos meos, cur sabbato spicas triuerint, famis necessitate cngēte, cū ipsi sabbatum violetis in tēplo immolantes victimas, cedentes tauros,

holocausta super lignorũ struẽ incendio concremãtes, & iuxta alterius euangelij fidẽ circũcĩditis paruulos in sabbato, vt dũ aliam legem seruare cupitis, sabbatũ destruatis. Nũquã autẽ leges dei sibi cõtrariæ sunt: & prudẽter vbi discipuli sui argui poterãt transgreßionis, & Achimelech & Dauid dicit exẽpla sectantes: verã autẽ & absq; necesßitatis obtentu sabbati præuaricationem in ipsos refert, qui calumniã fecerãt. Chry. Ne autẽ mihi dicas, quoniã afferre in mediũ aliũ peccantẽ, non est erui ab accusatione. cũ enim nõ accusatur qui fecit, ex cusatio fit circa id quod factũ est. Verũ hoc his nõ sufficit, sed quod maius est dixit, quòd sine crimine sunt. Vide autẽ quanta posuit. Locũ, vbi dicit: In templo. Tẽpus, cũ dixit: Sabbatis. Legis remisßionem, cũ dicit: Violant & non solùm soluunt. Et ꝙ nõ solũ liberãtur à pœna, sed à culpa liberati sunt. vñ dicit: Sine crimine sunt. Neque aũt hoc secundũ simile est priori, quod dixerat de Dauid. Illud enim & semel factũ est, & à Dauid non sacerdote, & necesßitatis causa fuit. Hoc autem secundum, singulo sabbato, à sacerdotibus, & secundũ legem. Et ideo non secundum veniam, vt in primo exemplo, sed secundum legem sunt discipuli ab accusatione liberati. Sed nunqd discipuli sunt sacerdotes? imò sunt sacerdotibus maiores: ipse enim aderat qui templi est dominus, qui veritas est & non typus: & ideo subditur, Dico autem vo. &c. Hiero. Hîc, non pronomen sed aduerbiũ loci legẽdum est: ꝙ maior templo sit locus, qui dominũ templi teneat. Aug. de quæst. euan. Notãdum autem vnum exemplum datum esse regiæ potestatis de Dauid, alterum sacerdotalis de his qui propter ministeriũ templi sabbata violant: vt multò minus ad ipsum euulsarum sabbato spicarum crimẽ pertineat, qui verus rex & verus sacerdos est. Chrys. Deinde quia graue audientibus videbatur esse quod dixerat, rursus conuolat ad misericordiam, sermonem cũ quadã vehementia indncẽs, cũ dicit: Si autem sciretis quid est, Misericordiã volo & non sacrificium, uunquam condẽnaßetis innocentes. Hiero. Quid autem est misericordiã volo & nõ sacrificiũ, suprà diximus. Quod autem dixit: Nunquã condemnaßetis innocẽtes, de apostolis intelligendum est. Et est sensus: Si misericordiam comprobastis Acbimelech, eo quòd periclitantem fame Dauid refocillatit, quare meos discipulos condemnatis? Chryso. Vide autem rursus qualiter ad veniam ducens sermonẽ discipulos rursus venia superiores ostendit, in hoc ꝙ dicit eos innocentes: quod quidem suprà & de sacerdotibus dixerat. Deinde & aliam causam dicit quare sunt innocentes, dicens: Dominus enim est filius hominis etiã sabbati. Remi. Filium autem hominis seipsum appellat. & est sensus: Ille quem vos purum hominẽ putatis, deus est omnium creaturarum dominus, & etiam sabbati: & ideo potest legem mutare pro sua voluntate, quia fecit eam. Aug. contra Fau. Discipulos autẽ suos vellere spicas sabbato non prohibuit, vt inde conuinceret & præsentes Iudæos & futuros Manichæos, qui herbam non euellũt, ne homicidium perpetrent. Hila. Mysticè autẽ in principio est contuendum sermonẽ hunc ita cœptũ esse in illo tempore, quo. s. deo patri gratiã data gẽ8bus salute confessus est. Ager autem, mũdus est: sabbatum, otium est: seges, credituorũ profectus in messem. Est ergo sabbato in agrum profectus, in legis otio domini progressus in hunc mundum est. Esuries fames est salutis humanæ. Raba. Spicas vellunt, dum singulos homines à terrena intentione retrahunt. Fricant, dum à concupiscẽtia carnis mentes exuunt. Grana comedunt, dũ emendatos in corpus ecclesiæ traiiciunt. Aug. de quæst. euan. Nullus autem trãsit in corpus Christi, nisi carnalibus spoliatus fuerit indumentis: secundum illud apostoli, Exuite vos veterem hominem. Sabbato hoc agũt, scilicet spe quietis æternæ ad quam alios inuitãt. Raba. Item ambulant per sata cum domino, qui in scripturarũ meditatione delectantur. Esuriunt dum panẽ vitæ. i. dei amorem in eis euenire desiderant. Vellunt spicas & terũt, dũ testimonia discutiunt donec inueniant quod latebat in litera: & hoc sabbato, dũ à turbidis cogitationibus vacãt. Hila. Pharisæi qui penes se clauem cælorũ esse existimabant, illicita agere discipulos arguũt, quos dominus factorũ in quibus sub rerum argumento prophetiæ ratio continetur admonuit: atque vt ostenderet omnium rerum efficaciam speciem futuri operis contineret, adiecit: Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo &c. opus enim salutis nostræ non in sacrificio legis, sed in misericordia est: & lege cessante, in dei bonitate saluamur. Cuius rei donum si intellexissent, nunquam condemnaßent innocentes, id est apostolos suos quos insimulaturi erant transgressæ legis inuidia, cum sacrificiorum vetustate cessante vniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret.

Et cùm inde transisset, uenit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam: & interrogabant eum, dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum. Ipse autẽ dixit eis: Quis erit ex uobis homo qui habeat ouem unã. Et si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit? Quantò magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera.

Hiero. Quia destructionem sabbati qua discipulos arguebant, probabili exemplo exeusauerat: ipsum calumniari volunt. Vnde dicitur: Et cùm inde transisset venit in &c. Hila. Hæc enim quæ præmissa sunt in campo di-cta gestáque sunt, & post hæc synagogam ingreditur. Aug. de con. euã. Posset autem putari eodem die factũ & de spinis & de isto sanato, quoniam & sabbatum hic cõmemoratur: nisi Lucas aperuisset alio sabbato factũ fuisse. Proinde quod dicit Matthæus: Et cùm inde trãsisset, venit in synagogam eorum. Non quidẽ venit, nisi cum inde transisset: sed post quot dies in synagogã eorum venerit postea quàm à segete illa transiit, an rectè continuóque illuc ierit, non expressum est: ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato huiusmodi manum fuisse sanatam. Hila. Ingressò autẽ synagogam hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret, occasionem arguẽdi eum ex responsione quærentes. vnde sequitur: Ecce homo ma. &c. Chry. Non autem interrogant vt adiscant, sed vt accusent eum. vnde sequitur: Vt accusarent eũ. quãuis & ipsum opus sufficeret, si accusare volebant: sed & per verba volebãt captionem inuenire maiorem copiã argutionum sibi præparantes. Hiero. Et interrogãt, vtrum liceat curare sabbatis: vt si nõ curauerit, crudelitatis aut imbecillitatis: si curauerit, transgreßionis vitio eum accusent. Aug. de cõ. euã. Sed potest mouere quomodo Matthæus dixerit, quòd ipsi interrogauerũt dominum si licet sabbato curare? cùm Marcus & Lucas illos potius à domino interrogatos esse perhibeant: Licet sabbato benefacere, an male? Itaque intelligendum, ꝙ illi prius interrogauerunt dominũ: Si licet sabbato curare, deinde intelligens cogitationes eorum aditum accusandi quærentium, constituit in medio illum quem erat sanaturus, & interrogauit quæ Marcus & Lucas eũ interrogaße commemorant, & tunc illis tacẽtibus proposuit similitudinem de oue, & conclusit quòd licet sabbato benefacere. vnde sequitur, Ipse autẽ dixit illis, Quis erit ex vobis homo &c. Hiero. Vbi sic soluit pro-

poſitã quęſtionem, vt interrogantes auaritiæ condemnaret. Si vos (inquit) in ſabbato ouem, & aliud quodſibet animal in foueam decidens, eripere feſtinatis: non animali, ſed veſtræ auaritiæ conſulentes: quantò magis ego hominẽ, qui multò melior eſt oue, debeo liberare? Raba. Competenti ergo exemplo ſoluit quæſtionem eorum, vt eos oſtẽdat ſabbatum violate in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere charitatis: legem malè interpretantes, qui dicunt in ſabbato à bonis feriandum, in quo à malis tantum feriandum eſt. Vnde opus ſetuile non facietis in eis, hoc eſt peccatum: ſic in æterna requie à malis tantum feriabitur, non à bonis. Aug. de con. euang. Poſita autem ſimilitudine de oue, concludit quod liceat ſabbato benefacere, dicens: Itaq; li. ſab. benefacere. Chry Intende autem qualiter vanæ excuſationis de ſolutione ſabbati inducit: ſed quia iam ioſanabiliter ægrotabat, ad opus proceſsit. vnde ſeqnitur: Tunc ait homini: Exten. ma. &c. Hieron. in euan. quo vtuntur Nazaræi & Ebionitæ, quod vocatur à pleriſque Matthæi autenticum: Homo iſte qui aridam habet manum, cementarius ſcribitur, iſtiuſmodi vocibus auxilium procans: Cementarius eram, maoibus victum quæritans: precor te Ieſu vt mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Raba. Sabbatis autem præcipue docet & operatur Ieſus, non ſolum propter ſpirituale ſabbatum, ſed etiam propter celebriorem populi conuentum, quærens ſalutem omnium. Hila. Myſticè autem poſt reditum de ſegete, ex qua iã apoſtoli fructus ſationis acceperãt, ad ſynagogã venit, nã illic meſsis ſuę op⁹ paraturus, quia plures poſtmodũ vnà cũ apoſtolis extiterunt qui curabantur. Hier. Vſq; autẽ ad aduentum domini ſaluatoris arida manus in ſynagoga Iudæorum fuit: & dei opera non fiebant in ea. Poſtquã autem ille venit in terras, reddita eſt in apoſtolis credẽtibus dextera, & operi priſtino reſtituta. Hila. Curatio autẽ omnis in verbo eſt: & manus ſicut altera redditur. i. ſimilis miniſterio apoſtolorum in officium dandæ ſalutis efficitur, docetq; phariſęos ęgrè ferre nõ oportere operationem humanæ ſalutis in apoſtolis, cũ ipſis ad officij eiuſdem miniſterium manus ſit reformãda ſi credant. Raba. Vel aliter: Homo qui habebat manum aridam, humanum genus indicat, ſterilitate boni operis areſactum, per manum ad pomum extenſam: quam ſanauit manus innocens in cruce extenſa: & bene manus in ſynagoga erat arida, quia vbi maius donũ ſcientiæ, ibi grauius eſt inexcuſabilis noxæ periculum. Sananda autem manus arida iubetur extendi, quia infructuoſa debilitas animæ nullo melius ordine quàm eleemoſynarum largitate curatur. Habebat autem bomo dexteram manum languidam, quia ab eleemoſynis torpebat: ſiniſtram ſanam, quia ſuæ vtilitati intẽdebat. ſed veniente domino dextera ſanatur vt ſiniſtra, quia quod cõgregauerat auidè, modo diſtribuit charitatiuè.

Exeuntes autem phariſæi conſiliũ faciebant aduerſus eum, quomodo perderent eũ. Ieſus autem ſciens, ſeceßit inde: & ſecuti ſunt eum multi, & curauit eos omnes. Et præcepit eis, ne manifeſtum eum facerent. Vt adimpleretur quod dictũ eſt per Eſaiam prophetam dicentem: Ecce puer meus quem ego elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ: ponam ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus nuntiabit. Nõ contendet, neque clamabit: neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Arundinem caſſatam non confringet & lignum fumigans non extinguet, donec eiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius gentes ſperabunt.

Hilari. Inuidia autem facti phariſæos commouet, quia contuentes hominem in corpore, dum in operibus non intelligebant. vnde dicitur: Exeuntes autem pbariſæi, &c. Raba. Exeuntes dicit, quia eorum mens à domino auerſa fuit: conſilium fecerunt, quomodo vitam perderent, non quomodo ipſi vitam inuenirent. Hila. Sciẽſque eorum conſilia ſeceſsit, vt à conſiliis malignãtium procul abeſſet, vnde ſequitur: Ieſus autẽ ſci. &c. Hiero. Sciens inquam eorum inſidias, ſeceſsit: vt phariſæorum contra ſe occaſionem impietatis auſerret. Remig. Sine ſeceſsit inde quaſi homo, fugiens inſidias ſnorum perſequentium: ſiue quia non erat tempus neque locus patiendi. non enim cupit perire prophetam extra Hieruſalem, ſicut ipſe dicit: Declinauit etiam dominus odio ſe perſequentes, & peruenit illuc vbi inuenit plurimos ſe per amorem diligentes. vnde ſequitur: Et ſecut. ſunt eũ. mul. Quem phariſęi vnanimi conſilio perdere quęrunt, rurba indocta vnanimi dilectione ſequirur: vnde mox ſui deſiderij conſequuntur effectum. Nam ſequitur: Et curauit eos omnes. Hila. His autẽ, quos curauit, ſilẽtium imperauit. vnde ſequitur: Et præce. eis ne &c. nam ſalns vnicuique reddita, erat ſibiipſi teſtis. Sed iubendo ſilentium teneri, & gloriandi de ſe iactãtiam declinat, & nihilominus cognitionem ſui præſtat in eoipſo, cùm admonet de ſe taceri: quia obſeruatio ſilẽtij ex re quæ ſit ſilenda, proficiſcitur. Raba. In hoc etiam nos inſtruit, ne cum aliquid magni fecerimus, laudem foris quæramus. Remi. Ideo etiam præcepit vt non manifeſtarent eum, ne perſequentes ipſum deteriores fierent. Chry. in ho. Deiode vt non turberis in his quæ fiunt inſania opinabili phariſæorum, induxit prophetam hoc prædicentem. Tanta enim erat prophetarum diligentia, vt neque hoc derelinquant, ſed & vias eius & tranſitus prophetizarent, & intentionem cum qua hoc faciebat: vt diſcas quoniam omnia à ſpiritu ſancto loquebantur. ſi enim cogitationes hominum impoſsibile eſt ſçire, multò magis Chriſti intẽtionem niſi ſpiritus ſanctus reuelaret. Sequitur ergo: Vt impleretur quod dictum. &c. Remig. Dominus quidẽ Ieſus Chriſtus puer omnipotentis dei dictus eſt, non ſecundum diuinitatem, ſed ſecundum aſſumptæ carnis diſpenſationem, quia cooperante ſpiritu ſancto carnem ſuſcepit ex virgine abſque macula peccati. Quidam libri habent: Electus quẽ elegi. Electns enim fuit à deo patre. i. prędeſtinatus, vt eſſet filius dei proprius, non adoptiuus. Raba. Quem elegi dicit ad opus quod nemo alius fecit, vt redimeret genus humanum, & pacificaret mundum deo. Sequitur: Dilectus meus in quo &c. Quia ipſe ſolus eſt agnus ſine macula peccati, de quo pater dicit: Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Remi. Quòd autem dicit Animæ meæ, non ita intelligẽdum eſt quòd deus pater animam habeat, ſed tranſlatiuè anima in deum aſcribitur, vt per eam demonſtraretur dei affectus. Nec mirum ſi anima tranſlatiuè in deo dicitur, cùm etiam cętera corporis membra ei aſcribãrur. Chry. Hoc autem in principio propheta ponit, vt diſcas, quia hoc quod bic dicitur, fuit ſecundum conſilium patris: dilectus enim ſecundum cõſilium eius qui diligit, facit. Sed iterum electus non vt aduerſarius ſoluit legem, neque, vt inimicus exiſtens legiſlatori, ſed ei concordãs. quia ergo dilectus eſt, ponam ſpiritum meũ ſuper eum. Remi. Tnnc etiam deus pater poſuit ſpiritum ſuum ſuper enm, cùm operante ſpiritu ſancto ſuſcepit carnẽ ex virgine, & mox vt homo factus eſt, plenitudinem ſpiritus ſancti ſuſcepit. Hiero. Ponitur autẽ ſpiritus ſanctus non ſuper dei verbnm, ſed ſuper vnigenitum qui de ſinu patris proceſsit, ſcilicet ſuper eũ de quo dictum eſt: Ecce puer mens. Quid autẽ per ipſum facturus ſit, ſubdit: Et iudi. geo. nun. Aug. 22. de ci. dei. Quia, ſcilicet iudicium prænuntianit futurum, quod

gentibus erat occultum. Chry. Deinde humilitatē eius manifestās, dicit: Nō cōtēdet, quia sicut illi placuit oblatus est, & manibus persequētiũ se vltro obtulit. Neq; clamauit, sicut agnus corā tondente se obmutuit. Neq; audiet aliquis in plateis vocē eius. Hiero. Lata enim est & spatiosa via quæ ducit ad perditionē, & multi ingrediũtur per eā: qui multi nō audiũt vocē saluatoris, quia nō sunt in arcta via, sed in spatiosa. Remi. Platea nanq; Græcè, Latinè latitudo dicitur. in plateis ergo vocē eius nemo audiuit, quia suis dilectoribus nō delectabilia in hoc mũdo promisit, sed aspera. Chrys. Volebat aũt dñs ꝑ huiusmodi mãsuetudinē curare Iudæos: sed licet isti renuerēt, nō tamē eis restitit eos destruēdo. vnde & ei⁹ virtutē & illorũ imbecillitatem propheta ostendēs dicit: Arundinē quassatā nõ cōfringet, & lignũ fumigans nō extinguet. Hier. Qui peccatori nō porrigit manum, nec portat onus fratris sui, iste quassatũ calamũ confringit: & qui modicā scintillā fidei cōtēnit in paruulis, hic lignũ extinguit fumigās. Aug. 20. de ciui. dei. Vnde persecutores Iudæos (qui calamo cassato perdita integritate, & ligno fumāti amisso lumine cōparati sunt) nō contriuit, nō extinxit. quia pepercit eis, qui nondũ venerat eos iudicare, sed iudicari ab eis. Aug. de quæst. euan. In ligno etiā fumigāte notādũ est, quia deserto lumine facit putorē. Hila. Vel in hoc ꝙ dicit: Arundinē quassatā nō cōfringet, ostendit ꝙ ita facile erat ei oēs eos frāgere, sicut arundinē, nō simpliciter arundinē, sed iā cōtritam. In hoc autē ꝙ dicit: Lignũ fumigans nō extinguet. demōstrat & illorũ furorē accēsum, & virtutē Christi potentē ad extinguendũ huiusmodi furorē cũ omni facultate. vnde in hoc multa mansuetudo Christi ostēditur. Rab. Vel per hoc ꝙ dicit: Arundinē quæ cassata est nō esse confractā, ostēdit caduca & cassata Gentiũ corpora nō fuisse cōtrita, sed in salutē poti⁹ reseruata. Per hoc aũt ꝙ dicit, Lignũ fumi. non extin. ostēdit exiguitatē ignis iā tantũ fumigantis in ligno nō extinctā. i. Israel ex reliquiis veteris gratiæ spiritũ nō ablatum, quia resumēdi totius luminis in tēpore pœnitētiæ sit facultas. Raba. Vel ecōuerso, arundinē quassatam vocat Iudæos, quos à vento agitatos, & quasi abinuicem dissipatos, non statim dominus condēnauit, sed patienter supportauit. Lignum autem fumigans vocat populum de gentibus cōgregatum: qui extincto naturalis legis ardore fumi amarissimi & oculis noxij, tenebrosæque caliginis inuoluebantur erroribus: quē non solũ nō extinxit & redegit in cinerē, sed ecōtrario de parua scintilla & penè moriente, maxima suscitauit incendia. Chry. Sed posset aliquis dicere: Quid igitur? semper hæc erunt? & & feret vsq; in finē eos qui sic insidiantur & insaniunt? Absit, sed cum sua omnia facta erũt, tunc & illa operabitur. Et hoc signauit, dicēs: Donec eiiciat &c. Acsi dicat: Cũ ea quæ ex se sunt omnia cōpleuerit, tunc perfectā vltionē inducet: tunc enim punientur cũ claram fecerit suā victoriā, vt nō relinquatur eis inuerecũda cōtradictionis occasio. Hila. Vel donec eiiciat ad victoriā iudiciũ, sublata. s. mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditũ introducat. Raba. Vel donec illud iudicium quod in eo agebatur, ad victoriā perueniret: quia postquā mortē resurgēdo superauit, expulso principe hui⁹ mundi victor ad regnum rediit, in patris dextera sedēs donec ponat sub pedibus omnes inimicos suos. Chrys. Sed nō in hoc stabũt ea quæ sunt dispensationis, vt solùm puniantur qui non crediderunt, sed & orbē terrarũ ad se trahet, vnde sequitur: Et in nomine eius. &cæ. Aug. 20. de ciui. Hoc aũt vltimũ iā videmus impletũ. & si ꝑ hoc quod negari nō potest, creditur & illud quod imprudēter à quibusdā negatur nouissimũ iudiciũ: qđ ponet in terra, cũ venerit ipse de cælo. quis enim speraret gētes in Christi nomine speraturas, quādo tenebatur, ligabatur, cædebatur, illudebat̃, & crucifigebatur, quādo & ipsi discipuli spē perdiderāt, quā in illo habere iā cœperāt? quod tũc vix vnus latro sperauit in cruce, nũc sperāt gētes lōge latêq; diffusæ. Et ne in æternũ moriātur, ipsa in qua ille mortuus est cruce signāt̃. Nullus igitur dubitet per Iesum Christũ nouissimũ futurũ esse iudiciũ. Rem. Sciendũ est aũt quia nō solũ istius loci sensus, sed & multorũ aliorũ hoc testimonio confirmatur. nā ꝙ dicit: Ecce puer meus: ad illũ locũ refertur vbi dixerat pater: Hic est filius me⁹. Quod verò ait: Ponā spiritum meũ super eum, ad hoc refertur quòd spiritus sanctus descēdit super dominum baptizatũ. Quod autem subiungit: Iudicium gentibus nũtiabit, refertur ad id quod infrà dicitur: Cũ sederit filius hominis ĩ sede maiestatis suæ. Quod autem subdit: Non contendet neque clamabit, ad hoc refertur quòd dominus pauca respondet principi sacerdotum & Pilato, Herodi verò nulla. Quod verò dicitur: Arundinem quassatam non confringet, ad hoc pertinet quòd dominus suos persecutores declinauit, ne fierent deteriores. Quod verò dicit: In nomine eius gentes sperabunt, ad hoc refertur quod ipse dixit: Euntes docete omnes gentes.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus & mutus: & curauit eum, ita ut loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autē audientes dixerunt: Hic non eiicit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.

Glo. Cōfutauerat superius dominus pharisæos Christi miracula calumniantes, ex hoc quòd sabbatum soluere videbatur: sed quia maiori nequitia ipsa Christi miracula diuina virtute facta peruertebāt, attribuentes ea immundo spiritui, ideo euangelista præmittit miraculum ex quo blasphemandi occasionem sumpserunt, dicens: Tunc oblatus est ei &c. Rem. Quòd autē dicit: Tũc, ad superiora refertur, quando sanato homine qui habebat manũ aridā, exiuit de synagoga. Siue quòd dicit: Tunc, potest referri ad latius atque prolixius tēpus, vt sit sensus: Tunc, quādo hæc vel illa dicebātur vel gerebātur. Chry. Mirāda est autē nequitia dæmonis: vtrũq; ingressum oppilauit, per quem ille erat crediturus. s. & auditũ & visum. Sed Christus vtrunq; aperuit. Vnde sequitur: Et curauit &c. Hiero. Tria autē signa simul in vno homine perpetrata sunt. Cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur. Quod & tunc quidē carnaliter factũ est, sed quotidie cōpletur in conuersione credentium, vt expulso dæmone primũ fidei lumē aspiciāt, deinde in laudes dei tacētia prius ora laxētur. Hila. Non autē sine ratione cũ turbas oēs curatas in cōmuni dixisset, nũc seorsum dæmoniũ habens cæcus & mutus offertur. Oportebat enim vt postquā manus aridæ homo oblatus est, qui in synagoga curabatur, in vnius huiusmodi hominis forma, gētium salus fieret: vt qui erat habitatio dæmonij, & cæcus & mutus, deo capax pararetur, & deum contineret in Christo, & Christi opera confessione laudaret. Aug. de quæ. euan. Dæmoniũ enĩ habēs, cæcus & mutus est, qui nō credit: & subditus est diabolo, qui non intelligit & nō cōfitetur ipsam fidem, vel qui non dat laudem deo. Aug. de con. euan. Hoc autem non isto ordine, sed post multa alia Lucas commemorat, & mutum dicit tantũ & non cæcum. Sed etiam ex eo ꝙ aliquid tacet, de alio dicere putandus est. ea enim sequentia & ipse cōtexit quæ Matt. Hila. Stupuerunt facti istius omnes turbæ: sed pharisæorũ ingrauescit inuidia. vnde sequit̃: Et stupebāt &c. Glos. Ob misericordiam, & beneficia filiũ Dauid prædicant. Raba.

Turbæ aũt quæ minus eruditæ videbãtur, domini semper facta mirantes: illi contra vel negare hoc, vel q̃ negare nequiuerãt sinistra interpretatione ꝑuertere laborabãt, quasi hæc nõ diuinitatis, sed immũdi spiritus opera fuissent.i. Beelzebub qui deus erat Accarõ. vnde sequitur: Pharisæi autem audientes dixerunt: Hic nõ eiicit dę. nisi in Beel. pri. dæ. Remi. Beelzebub aũt ipse est Beel & Baal & Belphegor. Beel fuit pater Nini regis Assyriorũ. Baal dictus est, quia in excelso colebatur. Belphegor à loco.i. à mõte Phega. Zebub seruus fuit Abimelecb filij Gedeonis, qui occisis septuaginta fratribus ædificauit tẽplũ Baal, & constitnit eũ sacerdotẽ in ipso ad abigendas muscas, quę ibi cõgregabãtur propter nimiũ cruorẽ victimarũ. Zebub nãq; musca dicitur. Beelzebub ergo vir muscarũ interpretatur. vnde, ꝓpter spurcissimũ ritũ colendi, dicebant eũ esse principem dæmoniorum. nihil ergo sordidius inueniẽtes quod domino obiicerent, dicebant eum in Beelzebub eiicere dæmonia. Et sciendum quòd nnn est legendũ per d, vel t, in fine vt quędam mendosa exemplaria habent, sed per d.

Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum contra se diuisum, desolabitur: & omnis ciuitas uel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eiicit, aduersus se diuisus est. Quomodo ergo stabit regnum eius?

Hier. Pharisæi opera dei, principi dæmoniorũ deputabãt: quibus dominus nõ ad dicta, sed ad cogitata respõdit, vt vel sic cõpellerẽtnr credere potentiæ eius, q cordis videbat occulta. vnde dicitur: Iesus autẽ sciens. &c. Chry. Superius quidẽ & de hoc Christũ accusauerant, quia in Beelzebub eiiceret dęmonia, sed tũc quidẽ eos oõ increpauit, cõcedens eis & à pluribus signis cognoscere eius virtutem, & à doctrina discere eius magnitudinem: sed quia permanebãt eadẽ dicentes, iã increpac eos, qnanuis eorum accusatio valde irrationabilis esset. Inuidia aũt nõ quęrit quid dicat, sed solũ vt dicat: neq; tamen Christus eos contẽpsit, sed respondet cũ decẽti mansuetudine, docẽs non mites esse inimicis & nõ turbari, etiamsi talia dicant quæ nos in nobis non recognoscimus, neq; babent aliquã rationẽ. In quo etiã ostẽdit mendacia esse quæ ab ipsis sunt dicta: neq; enim est dęmonium babentis tantam ostendere mansuetudinẽ, & cogitationes scire. Et quia valde irrationabilis erat eorũ suspicio, & multitudinẽ timebant, non audebãt publicare Christi accusationẽ, sed in mẽte voluebãt. Propter quod dicit: Sciẽs cogitationes eorũ. Ipse aũt accusationẽ quidẽ in respondeodo nõponit, neq; diuulgat eorũ oequitiã, solutionẽ autẽ inducit. studiũ enim eius erat prodesse peccantibus, non publicare. Non autẽ respondet eis à scripturis, quia non attenderent aliter exponentes, sed à cõmunibus opinionibus. Nõ eñ ita exteriora prælia corrũpunt, sicut ea quę sunt contribulũ: hoc enim fit in corporibus, & in omnibus reb⁹: sed interim à magis cognitis exẽpla dueit, dicẽs: Omne regnũ cõtra &c. Nihil enim est in terra regno potẽtius, sed tamen per altercationẽ perit. Quid aũt dicendũ est de ciuitate, vel de domo? siue magnum siue paruum fuerit, contra seipsum pugnãs perit. Hila. Vnde domus & ciuitatis eadem est hic ratio, quæ est regni, propter quod sequitur: Et omnis ciuitas &c. Hiero. Quomodo enim eõcordia paruæ res crescunt, sic discordia maximæ dilabũtur. Hil. Sermo autẽ dei dines est, & vel simpliciter intellectus, vel inspectus interius ad omnẽ profectũ est necessarius. Relictis ergo his quæ ad cõmunẽ intelligẽtiã patẽt, causis interioribus immoremur. Respõsurus enim dominus ad id quod de Beelzebub dictũ erat, in ipsos quibns respõdebat respõsionis conditionẽ retorsit. lex enim à deo est, & regni Israel pollicitatio ex lege est. si regnũ legis cõtra se diuiditur, dissoluatur necesse est: & sic Israel amisit legẽ, quando impletionẽ legis in Christo plebs legis impugnat. Sed ciuitas hic Hierusalẽ indicatur, quæ postquã in dominũ suũ furore plebis exarsit, & Apost. eius cũ eredentiũ turbis fugabit, post diuisionẽ nõ stabit: atq; ita quod ꝑ hanc diuisionẽ mox cõsecutũ est, ciuitatis illius denuntiatnr excidiũ. Deinde assumit: Et si sata. sata. &c. Hier. Acsi diceret: si satanas pugnat cõtra se, & dæmõ inimicus est dæmoni, deberet iã mũdi venire cõsummatio. Nec habẽt in eo locũ aduersarię potestates, quarũ inter se bellũ, pax hominũ est. Glo. Necessaria eigo cõplexione eos arguit. Vel eñ Cbristus in virtute dei dæmones eiicit, vel in principe dæmoniorũ: si in virtute dei, frustra calũniantur: si in principe dæmoniorũ, regnũ eius diuisum est, nec stabit: & ideo à regno eius recedant, quòd innuit sibi eos elegisse, dum in se nõ credunt. Chry. Vel sic: Si diuisns est, imbecillior factus est & perit: si autẽ perit, qualiter potest aliũ proiicere? Hila. Vel aliter: Si ad diuisionem suam coactus est dæmõ vt dæmones perturbaret, hinc quoq; æstimandum est plus in eo qui diuiserit, q̃ in his qui diuisi sunt inesse virtutis: ergo regnũ diaboli diuisione facta, à Christo est dissolntũ. Hiero. Si autem putatis ô scribæ & pharisæi, quòd recessio dæmonũ obediẽtia sit in principẽ sunm, vt homines ignorãtes fraudulenta simulatione delndant, quid potestis dicere de corporũ sanitatibus quas dominus perpetrauit? Aliud est si membrorum qnoque debilitates & spiritualium virtutum insignia dæmonibus asignetis.

Etsi ego in Beelzebub eiicio dæmones, filii uestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices uestri erunt. Si autem ego in spiritu Dei eiicio dæmones, igitur peruenit in uos regnum dei.

Cbry. Post primam solutionem venit ad secundã, prima manifestiorẽ, dicens: Et si ego in Beelze. &c. Hiero. Filios Iudæorũ vel exorcistas legis Gẽtis illius ex more signat, vel apostolos ex eorũ stirpe generatos. Si exorcistas, qui ad inuocationẽ dei eiiciebãt dæmones, coarctat pharisæos interrogatione prudenti, vt confiteantur spiritus sancti esse opus eorũ. Si expulsio, inquit, dęmonum in filiis vestris deo, nõ dæmonibus deputatur, quare in me idem opus oon eandem habeat & causam? ergo ipsi vestri iudices erunt, non potestate sed comparatione, dum illi expulsionẽ dæmonum deo asignant, vos principi dæmoniorum. Sin autẽ & de apostolis dictum est, qund & magis iotelligere debemus, ipsi erunt iudices eorum, quia sedebunt in dnodecim soliis, iudicantes duodecim tribus Israel. Hila. Idcirco autem dignè iudices sunt in eos cõstituti, quib⁹ id dedisse Christus aduersus dæmones potestatis repetitur quod ipse est negatus habuisse. Raba. Vel quia apostoli bene sibi conscii erant, nihil malæ artis se ab eo didicisse. Chrys. Non autem dixit, Discipuli mei, neque apostoli, sed filii vestri. Vt siquidem voluerint reuerti ad illorum dignitatem, multam hinc accipiant occasionem: si autem ingrati fuerint, neque inuerecundã habẽt excusationẽ. Eiiciebant autẽ apostoli dęmones, quia acceperãt potestatem ab ipso, & tamen nihil eos incusabant: nõ enim rebus, sed personæ Christi aduersabantur, volẽs igitnr monstrare quoniã inuidiæ erant quæ dicebantur de ipso, apostolos in medium dncit. Rursus autem ad sui cognitionem inducit eos, demonstrans qnoniam propriis aduersantur bonis, & contrariantur suæ saluti, cũ deceret eos lętari, ꝗ magna bona illis aduenetat donaturus. vnde sequitur, Si autẽ ego &c. Per hoc autem demonstrat ꝗ magnę virtutis opus est dæmones eiicere, & nõ cuinslibet gratia. Et ob hoc qnidem syllogizat, dicens: Ergo peruenit in vos regnum dei. Acsi dicat, Si hoc est

profectò filius dei aduenit, hoc aũt obumbratè dicit, vt non illis sit graue: deinde vt illos alliciat, non dixit simpliciter peruenit regnũ, sed in vos. q. d. Vobis veniunt bona, propter quid vestrã impugnatis salutẽ? hoc enim est signũ à prophetis traditum, pręsentiæ filii dei tanta fieri potestate diuina. Hiero. Regnũ enim dei seipsum signat: de quo in alio loco scriptũ est: Regnũ dei intra vos est, & medius stat inter vos, quẽ nescitis. Vel certè illud regnũ, quod & Ioannes & ipse dñs prædicauerat: Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnũ cælorũ. Est & tertium regnũ scripturę sanctę, quod aufertur à Iudæis, & traditur gẽti facienti fructus eius. Hila. Si ergo discipuli operantur per Christum, & ex spiritu dei Christus operatur, adest regnum dei iam in apostolos mediatoris officio transfusum. Diminutio etiam regni diaboli, est augmentatio regni dei. Aug. de con. euang. Vnde potest etiam hic esse sensus: Si ego in Beelzebub eiicio dæmones, etiam secundum vestram sententiam peruenit in vos regnũ dei: quia regnũ diaboli stare non potest, quem aduersum se diuisum fatemini. Regnum enim dei nunc dixit, quo dãnantur impii, & à fidelibus de peccatis suis pœnitentiã agentibus nunc secernunt.

Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet?

Chry. Posita secunda solutione inducit & tertiã, dicens: Aut quomodo potest &c. Quòd enim nõ potest satanas satanã eiicere, manifestũ ex dictis est. Sed quoniã neq; alius potest eũ eiicere nisi prius eu superauerit, omnibus est manifestũ: cõstituitur ergo quod & antea, cũ manifestiori abũdantia. dicit enim: Tantũ absisto ab hoc ꝙ vtar diabolo coadiutore, ꝙ prælior cũ eo & ligo eũ: & huius cõiectura est, ꝙ vasa eius diripio. Et sic cõtrarium eius quod illi tentabant dicere, demõstrat. Illi enim volebãt ostẽdere, ꝙ nõ propria virtute eiicit dæmones. Ipse autẽ ostẽdit, ꝙ nõ solũ dęmones, sed & eorum principẽ ligauit: quod manifestũ est ab his quæ facta sunt. Qualiter enim principe nõ victo, hi qui subiacent dæmones direpti sunt? Hoc autẽ mihi prophetia videtur esse quod dicitur. Nõ enim solũ dæmones eiicit, sed & errorẽ vniuersi orbis terrarũ abiget, & machinationẽ diaboli dissoluet, & non dixit rapiet, sed diripiet: ostẽdẽs quòd hoc cũ potestate fiat. Hiero. Domus illius, mũdus est: qui in maligno positus nõ creatoris dignitate, sed magnitudine delinquẽtis alligatus est fortis, & religatus in tartarũ, & domini pede cõtritus. Nõ autẽ debemus esse securi, aduersarius noster fortis victoris quoq; vocibus cõprobatur. Chrys. Fortẽ autem eum vocat, antiquã eius ostẽdens tyrannidem, quæ ex nostra desidia orta est. Aug. de quæ. euan. Quos. s. ipse tenebat, ne possent virib⁹ suis ab illo se homines eruere, sed per gratiam dei. Vasa eius dicit omnes infideles. Alligauit autem fortẽ, quia potestatem illi ademit impediẽdi voluntatẽ fideliũ, assequẽdo Christũ, & obtinendo regno dei. Raba. Domũ ergo eius diripuit, quia ereptos à diaboli laqueis eos quos suos esse pręuidit ecclesiæ adunauit, vel quia omnes mundi partes apostolis & eorum successoribus cõuertendum distribuit. Ostẽdit igitur per manifestã parabolã, dicẽs: quòd nõ cõcordat in fallaci operatione cũ dæmonibus vt calumniabãtur, sed virtute diuinitatis homines à dęmonibus liberauit.

Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit.

Chry. Posita tertia solutione, hic ponit quartam, dicens: Qui nõ est mecũ &c. Hila. In quo ostendit longè à se esse, vt aliquid à diabolo mutuatũ sit potestatis: & ex hoc ingẽtis periculi res intelligitur, malè de eo opinari, cũ quo nõ esse, idipsum est quod cõtra esse. Hier. Nõ tamẽ putet hoc quisquã de hæreticis dictũ & schismaticis, quanquã & ita ex superfluo posset intelligi: sed ex consequentibus textũq; sermonis ad diabolũ refertur, eo quòd nõ possit opera saluatoris Beelzebub operibus cõparari. Ille cupit animas hominũ tenere captiuas, dominus liberare. Ille prædicat idola, hic vnius dei notitiam. Ille trahit ad vitia, hic reuocat ad virtutes. Quomodo ergo possunt inter se habere concordiam, quorũ opera sunt diuersa? Chry. Qui ergo nõ mecum cõgregat neq; mecum est, non erit mihi cõparandus vt mecum dæmones eiiciat, sed magis desiderat quæ mea sunt spargere. Sed dic mihi: Si oportuerit cũ aliquo pręliari: qui non vult tibi auxiliari, hoc ipso non est aduersum te. Ipse etiã dominus alio in loco dixit: Qui nõ est aduersum vos, pro vobis est. Sed non est contrariũ hoc quod hic dicitur: Hic enim loquitur de diabolo aduersario existẽte, ibi aũt de homine qui in parte erat cũ eis: de quo dictũ erat, Vidimus quendã in noĩe tuo eiicientem dęmonia. Videtur autẽ Iudęos hic occultè insinuare, cũ diabolo statuẽs eos: ipsi eñ aduersus eum erant, & spargebant quæ ipse congregabat. Sed & decens est credere, hoc de seipso dixisse: quia aduersus diabolũ erat, & quæ illius sunt dispergebat.

Ideo dico vobis: omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicũque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neque in futuro.

Chry. Quia dominus pharisæis excusando responderat, iam eos terret. Est enim hoc correctionis nõ parua pars, non solũ excusando respondere, sed & contrariari. Hila. Pharisæorũ enim sentẽtiã, & eorũ qui ita cũ his sentiũt peruersitatẽ, seuerissima diffinitione condẽnat: peccatorum oĩm veniam promittens, & blasphemiæ spũs indulgentiam abnegans. Ideo dico vobis &c. Remi. Sciẽdũ est tamen quòd nõ passim quibuscunq; dimittuntur, sed illis qui pro suis reatibus dignam pœnitentiã egerint. Destruitur autẽ his verbis error Nouatiani, qui dicebat ꝙ fideles post lapsum per pœnitentiam non possunt surgere, neq; peccatorum suorũ veniam promereri, maximè illi qui in persecutione positi negabant. Sequitur: Spiritus aũt blas. &c. Angu. de verbo. Quid enim interest ad rẽ, vtrũ dicatur, Spiritus blasphemiæ non remittetur, an dicatur, Qui blasphemauerit in spiritũ sanctũ, nõ ei remittetur, vt Lucas dicit, nisi fortè ꝙ eadẽ sentẽtia apertius isto modo q̃ illo dicitur. aliũ euangelistã nõ destruit alius, sed exponit. Spiritus enim blasphemiæ clausè dictũ est, quia nõ est expressum cuius spiritus, & ideo ad huiusmodi expositionem subditur: & quicunq; &c. Ideo post vniuersalẽ cõmemorationẽ omnis blasphemiæ eminẽtius voluit exprimere blasphemiã quæ dicitur cõtra filium hominis, quã in euãgelio secundũ Ioan. valde graue ostẽdit hoc esse peccatũ, vbi ait de spiritu sancto: Ille arguet mũdũ de peccato, de iustitia, & de iudicio: de peccato quidẽ, quia nõ credũt ĩ me. Sequitur: Qui aũt di. &c. Nõ ergo hoc dicitur propterea, quia in trinitate maior est filio spiritus s. quod nullus vnquã vel hæreticus dixit. Hilar. Quid aũt tã extra veniã est, q̃ in Christo negare qđ dei est, & consistentẽ in eo paterni spiritus substantiã adimere, cũ in spiritu dei omne opus cõsummet, & in eo deus sit mundum reconcilians sibi? Hiero. Vel ita locus iste est intelligendus: Qui verbum dixerit cõtra filium hominis, scandalizatus carne mea, & me hominem tantũ arbitrans: talis opinio atque blasphemia quanquam culpa nõ careat erroris, tamẽ habet veniã propter cor-

poris vtilitatẽ. Qui autẽ manifesta intelligẽs opera dei, cũ dei virtutẽ negare nõ posśit, eadẽ calũniatur ſtimulatus inuidia, & Chriſtũ dei verbũ & opera ſpiritus ſancti dicit eſſe Beelzebub: iſti non remitietur neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro. Aug. de ver. do. Sed ſi hoc propterea dictũ eſſet, profectò de omni blaſphemia taceretur: & hæc ſola remiſsibilis videretur quæ cõtra filiũ hominis dicitur, quaſi cùm homo ſolũ putatur. Cũ verò præmiſſum ſit: Omne peccatũ & blaſphemia remittetur hominibus, proculdubio & illa blaſphemia quæ cõtra patrẽ dicitur, iſta generalitate concluditur: & tamẽ hæc ſola irremiſsibilis diffinitur quæ dicitur cõtra ſpiritũ ſanctũ. Nũquidnã & pater formã ſerui accepit, quaſi ſit maior ſpirit' ſanctus? Quis etiã nõ cõuincitur dixiſſe verbũ cõtra ſpiritũ ſanctũ, antequã chriſtianus vel catholicus fieret? Primò ipſi pagani cũ dicũt Chriſtũ magicis artibus feciſſe miracula, nõnne ſimiles ſunt his qui dixerũt eũ in principe dæmoniorũ eieciſſe dæmonia? Iudæi etiã & quicunq; heretici, qui ſpiritũ ſanctũ cõfitentur, ſed negãt eũ eſſe in corpore Chriſti, qđ eſt eccleſia catholica, ſimiles ſunt phariſæis, qui negabant ſpiritũ ſanctũ eſſe in Chriſto. Quidã etiã hæretici ipſum ſpiritũ ſanctũ vel creaturam eſſe cõtendũt, ſicut Arriani, Eunomiani, & Macedoniani: vel eũ prorſus ita negãt vt deũ negẽt eſſe trinitatẽ, ſed ſolũ patrẽ eſſe deũ aſſeuerant, & ipſum aliquando vocari filiũ, aliquando ſpiritum ſanctum, ſicut Sabelliani: Photiniani quoque patrem ſolũ eſſe dicentes deum, filiũ verò nõ niſi hominẽ, negant omnino tertiã eſſe perſonã ſpiritũ ſanctum. manifeſtũ eſt igitur à Paganis, Iudæis, & hereticis blaſphemari ſpiritũ ſanctũ. Nonquid ergo deſerendi ſunt, & ſine vlla ſpe deputãdi? quibus ſi nõ eſt dimiſſũ verbũ quod dixerũt cõtra ſpiritum ſanctum, inaniter eis promittitur ꝙ in baptiſmo ſiue in eccleſia remiſsionẽ accipiant peccatorum. Non enim dictũ eſt: Nõ remittetur ei in baptiſmo, ſed neq; in hoc ſeculo neq; in futuro: & ſic illi ſoli æſtimãdi ſunt ab huiuſmodi grauiſsimi pctĩ reatu liberi, qui ab infantia ſunt catholici. Nõnullis autem videtur eos tãtummodo peccare in ſpiritum ſanctum, qui lauacro regenerationis abluti in eccleſia, & accepto ſpiritu ſancto, velut tanto poſtea dono ſaluatoris ingrati mortifero aliquo peccato ſe immerſerũt, qualia ſunt vel adulteria, vel homicidia, vel ipſa diſceſsio à nomine Chriſtiano ſiue catholica eccleſia. Sed iſte ſenſus vnde probari poſsit, ignoro: cũ & pœnitentiæ quorumcunque criminũ locus in eccleſia non negetur, & ipſos hæreticos ad hoc vtiq; corripiẽdos dicat apoſtolus: Ne forte det illis deus pœnitentiã ad cognoſcendã veritatem. Poſtremò nõ ait dominus, qui fidelis catholicus dixerit verbũ contra ſpiritũ ſanctũ, ſed qui dixerit i hoc eſt quicunq; dixerit, nõ remittetur ei, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro. Aug. de ſer. domi. in mõ. Vel aliter dicit Ioan. Apoſt. Eſt peccatum ad mortẽ, nõ pro eo dico vt roget quis. peccatũ autẽ fratris ad mortẽ dico eſſe, cùm poſt dei agnitionẽ per gratiã domini noſtri Ieſu Chriſti, quiſq; oppugnat fraternitatem, aut aduerſus ipſam gratiã qua recõciliatus eſt deo, inuidentiæ facibus agitatur. Huius peccati tanta labes eſt, vt deprecãdi humilitatẽm nõ poſsit, etiam ſi peccatum ſuũ mala conſciẽtia & agnoſcere & annuntiare cogatur. Quis mẽtis affectionem propter peccati magnitudinem iam de dãnatione aliquos habere credendus eſt? & hoc fortaſſe eſt peccare in ſpiritum ſanctum. i. per malitiam & inuidiã, fraternam impugnare charitatem, poſt acceptam gratiã ſpiritus ſancti: quod peccatum dominus neque hic, neque in futuro ſeculo dimitti dicit. Vnde quæri poteſt vtrũ in ſpiritũ ſanctũ Iudæi peccauerint, quando dixerunt ꝙ in Beelzebub principe dæmoniorum dominus dæmonia expellebat? vtrũ enim hoc in ipſum dominũ dictũ accipiamus? quia de ſe dicit alio in loco: Si patrẽfamiliãs Beelzebub vocauerunt, quantò magis domeſticos eius? An quoniã de magna inuidentia dixerant, ingrati tam præſentibus beneficiis, quanuis nondũ chriſtiani fuerint, tamen propter ipſam inuidẽtię magnitudinẽ in ſpiritũ ſanctũ peccaſſe credẽdi ſunt? Non enim hoc colligitur de verbis domini, videri tamẽ poteſt adhuc eos monuiſſe vt accedant ad gratiã, & poſt acceptã gratiã nõ ita peccẽt vt nũc peccauerũt. Nũc enim i filiũ hominis dixerũt verbũ nequã, & poteſt eis dimitti ſi cõuerſi fuerint & ei crediderint. Si aũt poſtquã ſpiritum ſanctum acceperint, fraternitati inuidere & gratiã quã acceperunt oppugnare voluerint, non eis dimitti, neq; in hoc ſeculo, neq; in futuro. Nam ſi eos ſic haberet cõdemnatos, vt nulla ſpes illis reliqua eſſet, non adhuc monẽdo iudicaret cũ addidit, dicẽs: Aut faci. arbo. bo. &c. Aug. in lib. retra. Hoc autẽ nõ confirmaui, quia hoc putare me dixi: ſed tamen addẽdum fuit, ſi in hac tam ſcelerata mentis peruerſitate finierit hanc vitã: quoniã de quocunq; peſsimo in hac vita conſtituto, nõ eſt vtique deſperandum: nec pro illo imprudenter oratur, de quo non deſperatur. Aug. de ver. do. Eſt autẽ magnũ ſecretum huius quæſtionis. Lumẽ ergo expoſitionis à domino quæratur. Dico autem charitati veſtræ, fortè in omnibus ſcripturis ſanctis nulla maior quæſtio, nulla difficilior inuenitur. Priùs ergo vt aduertatis admoneo, non dixiſſe dominum: Omnis blaſphemia ſpiritus non remittetur, neq; dixiſſe: qui dixerit quodcũq; verbum contra ſpiritum ſanctũ, ſed qui dixerit verbũ. Quapropter non eſt neceſſe vt omnem blaſphemiam & omne verbum, quod dicitur contra ſpiritum ſanctum, remiſsionem quiſquam exiſtimet non habere. ſed neceſſe eſt planẽ vt ſit aliquod verbum, quod ſi dicatur cõtra ſpiritũ ſanctũ, nullam remiſsionẽ mereatur. Solent enim ſcripturæ ita loqui, vt quando aliquid ſic dicitur vt neque ex toto neq; ex parte dictũ ſit: non ſit neceſſe vt ex toto fieri poſsit, vt ex parte non intelligatur: ſicut cum dominus dixit Iudæis: Si nõ veniſſem & locutus eis nõ fuiſſem, peccatum nõ haberẽt. Non enim ita dictũ eſt, vt ſine vllo omnino peccato vellet itelligi futuros fuiſſe Iudęos, ſed eſſe aliquod peccatũ quod non haberent niſi Chriſtus veniſſet. Quis autem ſit iſte modus cõtra ſpiritũ ſanctũ, ordo poſtulat vt dicamus: Inſinuatur ſiquidẽ nobis in patre authoritas, in filio natiuitas, in ſpiritu ſancto patris filiiſq; cõmunitas. Quod ergo cõmune eſt pri & filio, & per hoc nos voluerũt habere cõmunionẽ, & inter nos, & ſecũ. Charitas enim dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ, qui datus eſt nobis: & quia peccatis alienabamur à poſſeſsione bonorũ verorũ, charitas operit multitudinẽ peccatorũ. Quòd enim Chriſtus in ſpiritu ſancto peccata dimittat hinc itelligi poteſt, ꝙ cũ dixiſſet diſcipulis, Accipite ſpiritũ ſanctum, continuò ſubiecit: Si cui dimiſeritis peccata, dimittentur illi. Primũ itaque credentiũ beneficiũ eſt in ſpiritu ſancto remiſsio peccatorum, contra hoc donũ gratuitũ loquitur cor impœnitẽs: ipſa ergo impœnitẽtia, eſt ſpirit' blaſphemię, quę nõ remittetur, neq; in hoc ſeculo neq; in futuro. Cõtra enim ſpiritũ ſanctũ, quo pctã dimittũtur, verbũ valde malũ, ſiue cogitatiõe ſiue lĩgua ſua dicit, qui ſecũdũ duritiã cordis ſui & cor impœnitens theſaurizat ſibi irã in die iræ: hæc omnino impœnitentia nõ habet remiſsionem neque in hoc ſeculo neque in futuro: quia pœnitentia impetrat remiſsionem in hoc ſeculo, quæ valeat in futuro. Sed iſta impœnitentia quandiu quiſque in hac carne viuit, non

potest iudicari. de nullo enim desperandũ est, quandiu patientia dei ad pœnitẽtiam adducit. Quid enim si isti quos in quocunque genere erroris notas, & tanq̃ desperatissimos dãnas, antequam istã vitam finiant, agant pœnitẽtiam, & inueniant verã vitã in futuro? Hæc autem blasphemia quāuis prolixa & pluribus verbis contexta sit, solet tamen scriptura etiam multa verba verbum appellare. neque enim vnũ verbũ locutus est dominus cũ propheta, & tamẽ legitur, Verbũ quod factũ est ad illũ vel ad illum prophetam. Hic autẽ fortasis aliquis quærat, vtrum tantummodo spiritus sanctus peccata dimittat, an & pater & filius? respõdemus quòd & pater & filius. ipse enim filius de patre dicit, Dimittet vobis pater vester peccata vestra. & de se ait, Filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata. Cur ergo illa impœnitentia quæ nunquã dimittitur, solùm ad spiritus sancti blasphemiã dicitur pertinere? tanq̃ ille qui in hoc impœnitẽtiæ peccato fuerit obligatus, dono spiritus sancti resistere videatur, quòd en dono fiat remissio peccatorũ. sed peccata, quia præter ecclesiam nõ dimittũtur, in eo spiritu dimitti oportebat, quo in vnũ ecclesia congregatur. Remissio ergo peccatorũ, quã tota trinitas facit, propriè ad spiritũ sanctũ dicitur pertinere: ipse enim spiritus adoptionis filiorũ, in quo clamamus abba pater, vt ei possim⁹ dicere, Dimitte nobis debita nostra: & in hoc cognoscimus sicut dicit Ioannes, Quoniam Christus manet in nobis, de spiritu sancto quẽ dedit nobis. Ad ipsum etiam pertinet societas, qua efficimur vnũ corpus vnici filii dei, quia quodammodo societas patris & filij est ipse spiritus sanctus. Quisquis ergo reus fuerit impœnitentię contra spiritũ sanctum, in quo vnitas & societas communionis congregatur ecclesiæ, nunquam illi remittitur. Chry. Vel aliter secundum primã expositionẽ: Iudæi quidẽ ignorabant Christum quis esset: spiritus autem sancti sufficiens acceperant experimentum: etenim prophetæ per eum locuti sunt. Quod ergo dicit, hoc est, Esto quòd me offẽditis propter carnẽ circũpositã, nũquid & de spiritu sancto habetis dicere, quoniã ignoramus eũ? propter hoc non ignoscibilis est vobis hæc blasphemia, & hic & illic dabitis vindictã. quia enim dæmones eiicere, & sanitates perficere, spiritus sancti est. Nõ ergo mihi cõtumelias infertis solum, sed spiritui sancto: ideoque vobis ineuitabilis erit cõdemnatio, & hic & illic. Etenim hominũ hi quidẽ hîc solũ puniũtur, sicut qui indigni participauerũt mysteriis apud Corinthios: hi autem illic solũ, sicut diues in inferno: hi autẽ hîc & illic, sicut & ipsi Iudæi, qui & hîc intolerabilia passi sunt Hierusalem capta, & ibi difficillimã sustinent pœnã. Rab. In hac autẽ authoritate extinguitur hæresis Origenis, qui asserit post multa secula omnes peccatores veniam consecuturos, quę refellitur per hoc quòd dicitur quòd nõ remittetur neq; in hoc seculo, neque in futuro. Greg. in dialo. Datur etiam intelligi quasdã culpas in hoc seculo, quasdam verò in futuro relaxari. quod enim de vno negatur, de quibusdam conceditur. sed tamen hoc de paruis minimísque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpã qualiter debeãt declinare sciunt: aut in non grauibus culpis error ignorantię, quæ etiam post mortem grauant, si nobis in hac vita adhuc positis minimè fuerint relaxata. Hoc tamẽ sciendum est, quia illic saltem de minimis nil quisque purgationis obtinebit, nisi qui hoc bonis actibus in hac vita positus vt obtineat, promeretur.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Siquidem ex fructu, arbor agnoscitur. Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo, de bono thesauro profert bona: & malus homo, de malo thesauro profert mala.

Chry. Post priores redargutiones, rursus eos aliter confundit. Hoc autem facit, non vt seipsum accusatione liberet (ad hoc enim sufficiebant priora) sed eos corrigere volens. vnde dicit, Aut facite arbo. bo. &c. Ac si dicat: Nullus vestrum dixit quòd malum est aliquos à dæmone liberare: sed quia operibus non maledicebãt, sed diabolum dicebãt hoc operantẽ, demõstrat quòd hæc accusatio est præter consequentiam rerum, & præter communes conceptiones. talia autẽ confingere, est immẽsæ in[illegible]recundię. Hiero. Constringit ergo eos syllogismo, quem [illegible]ræci vocãt aphycton, nos ineuitabilem possumus appel[illegible] qui interrogatos hincinde concludit, & in vtroque con[illegible]premit. Si, inquit, diabolus malus est, bona opera facere n[illegible]test: si autem bona sunt quæ facta cernitis, sequitur vt n[illegible]t diabolus qui illa fecit: neque enim fieri potest vt ex ma[illegible]bonum, aut ex bono oriatur malũ. Chrys. Etenim arboris [illegible]dicatio à fructu apparet, non fructus ab arbore. vnde sequ[illegible]: Siquidẽ ex fru. arbo. ag. &c. Etsi enim arbor fructus est causa, sed tamen fructus arboris est demõstratiuus: vos autem cõtrariũ facitis. In operibus enim nihil accusare habentes, contrarium de arbore fertis sententiam, me dæmoniacum appellantes. Hila. Sic ergo in præsens Iudæos refellit, qui cũ intelligerẽt Christi opera vltra humanam esse virtutem, noluerũt tamen ea quæ dei sunt confiteri. futuram verò omnẽ fidei peruersitatem coarguit, eorum. s. qui diuinitatem & communionẽ paternæ substantiæ domino detrahẽtes in diuersa hæresum studia efferbuerunt, neutrũ facientes, nec inter gentes sub venia ignorationis habitãtes, nec in veritatis cognitione versantes. Arborem se in corpore positũ signat, quia per interiorem virtutis suæ fœcunditatem exeat vbertas hominis in fructus. igitur arbor bona facienda cum fructibus bonis est, aut mala constituenda cũ malis fructibus. non quòd arbor mala possit cõstitui quæ bona est, nec econtra. Sed vt per hanc significãtiam intelligeremus Christum tãquam vtilem relinquẽdum, aut tanquã bonorũ fructuũ vtilitate retinendũ. Cæterum medium se agere, & in Christum aliqua deferre, negare quæ maxima sunt: venerari tanquã deũ, dei cõmunione spoliare, blasphemia spiritus est: & cũ per admirationẽ tantorũ operũ dei nomen detrahere non audeas, per maleuolentiam mẽtis generositatẽ eius abnegata paternæ substantiæ cõmunione deturpas. Augu. de ve. do. Vel in hoc admonuit nos dominus vt bonæ arbores simus, vt bonos fructus producere possimus. vbi enim ait, Facite enim arborẽ bonã, & fructũ eius bonũ: est præceptũ salubre, cui obedientia est necessaria. Quod autẽ dicit: Facite arborẽ malã, & fructũ eius malũ: nõ præceptũ est vt faciatis, sed monitio vt caueatis. Cõtra hos enim dixit, qui putabãt se cũ mali essent, bona loqui posse, vel bona opera habere: hic dominus dicit esse nõ posse. Prius enim est mutãdus homo, vt opera mutẽtur. si enim manet homo in eo q malus est, bona opera habere nõ potest: si manet in eo quod bonum est, mala opera habere nõ potest. Omnes ergo malas arbores Christus inuenit, sed dedit potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius. Chry. Quia verò non pro seipso sed ꝓ spiritu sancto facit sermonẽ, eos cõuenienter increpat, dicẽs, Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cũ sitis mali? Hoc autẽ dicit & eos incusans, & eorum quæ dicta sunt demõstrationem ex

ipsis præbēs, q. d. Ecce vos cùm sitis arbores malæ, non potestis portare fructum bonum. nō ergo miror quòd hæc loquimini. Etenim malè nutriti estis à malis progenitoribus, & mentem malam habetis. Et vide quòd non dixit, Qualiter potestis bona loqui, cùm sitis progenies viperarum? Nihil enim hoc ad illud pertinet: sed qualiter potestis bona loqui, cùm sitis mali? Progenies autem viperarum eos dicis, quia in primogenitoribus gloriabantur. vt ergo excluderet eorum superbiam, separauit eos à cognatione Abraham, attribuens eis progenitores similium morum. Raba. Vel progenies viperarum, id est filios & imitatores diaboli eos appellat: quia scienter bonis operibus detrahunt, quod diabolicum est. vnde sequitur, Ex abundantia enim cordis os loquitur. Ille homo ex abundantia cordis loquitur, qui non ignorat ex qua intentione verba promantur: quod apertius ostēdere volens subiungit: Bonus homo de bono thesauro profert bona. & malus homo de malo thesauro profert mala. Thesaurus cordis intētio est cogitationis, ex qua internus arbiter iudicat prouentum operis: vt aliquando maiora minorem habeant mercedem, aliquando ob incuriam cordis tepidi, magna virtutum opera ostentantes, minora à Domino præmia sortiuntur. Chrysostomus, Ex his etiam demonstrat suam deitatem scientem cordis occulta, quoniam non verborum solùm, sed etiam malarum cogitationum exoluent vindictam. Est autem naturæ continentia supereminentis, inter nequitiæ verba per os extra effundi. quare cùm audieris hominem male loquentem, multo ampliorem æstimes nequitiam quàm verba demonstrāt. Quod enim exterius dicitur, est superfluentia eius quod intus est: in quo eos vehementer tetigit. Si enim quod dictum est ab eis, ita est malum: excogitata radix verborum quàm magna est? Contingit autem hoc decēter: lingua enim confusa multoties non repente effundit nequitiam, cor autem nullum hominum habens testem, sine timore quæcunque vult parturit mala: dei enim non multa cura est ei, sed eum augetur multitudo malorū, quæ intus sunt, quæ interim occultabantur, extra per verba proueniunt. Et ideo dicit: Ex abundantia cordis os loquitur. Et quòd homo de thesauris cordis loquitur. Chrysostomus, In hoc autem quod dicit: Bonus homo de bono thesauro loquitur. &c. Vel ipsos Iudæos deum blasphemantes ostendit de quali thesauro blasphemiam proferant. Vel cum superiori quæstione hæret sententia, quòd quomodo non possit bonus homo proferre mala, nec malus bona sic non possit Christus mala, nec diabolus bona opera facere.

Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

Chryso. Post præmissa eis dominus multum timorem incutit, ostendens quòd vltimam dabunt vindictam, qui talia deliquerunt. vnde dicit: Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint ho. &c. Hieronymus, Et est sensus: Si otiosum verbum quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo eius qui loqtur, & in die iudicij reddet vnusquisque rationem sermonum suorū: quāto magis vos, qui opera spiritus sancti calumniamini, & dicitis me in Beelzebub eiicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ? Chrysostomus, Non autem dixit, Quod locuti estis vos, simul quidem omne hominum erudiens genus, simul autem minus onerosum faciens suum sermonem. Otiosum autē verbum est quod mēdax est, quod calumniam habet. Quidam autē dicunt quoniam & vanū, quale est quod risum mouet in ordinatum vel turpe, vel inuerecundum. Gregorius in ho. Vel otiosum verbum est, quod aut vtilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis caret, quod scilicet sine vtilitate & loquentis dicitur & audientis: si omissis seriis de rebus friuolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Cæterum qui scurrilia replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid profert turpitudinis: hic non otiosi verbi, sed criminosi tenebitur reus. Remi. Ex superioribus autem verbis adhuc sequens dependet sententia, cùm dicitur: Ex verbis enim tuis iustificaberis, &c. Non est dubium quia vnusquisque de verbis suis malis, quæ loquitur, condemnabitur. Verumtamē quia ex bonis verbis nō iustificatur quis, nisi ex intimo corde & deuota intentione ea proferat. Chry. Vide autem quia non est onerosum hoc iudicium: non ex quibus alius dixit de te, sed ex quibus ipse locutus es, sentētias iudex feret. Non igitur accusatos timere oportet, sed accusantes: non enim illi coguntur accusare se pro his malis quæ audierunt, sed pro his quæ malè dixerunt.

Tunc responderunt ei quidā de scribis & pharisæis, dicentes, Magister, volumus à te signum videre. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signū quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.

Chrysostomus, Quia dominus superius multoties verbis inuerecundam pharisæorum obstruxerat linguam, rursus ad opera veniunt: quod admirans euangelista, dicit, Tunc responderunt ei quidam de scribis, &c. Tunc scilicet cùm flecti oportebat, cùm admirari, cùm obstupescere: sed tunc à malitia non desistunt. Dicunt enim, volumus à te signum videre, vt eum capiant. Hieronymus, Sic signa postulant, quasi ea quæ viderant, signa non fuerint: sed in alio euangelista quid petant, plenius explicatur: Volumus à te signum videre de cæ. Vel in morem Heliæ ignem de sublimi venire cupiebant, vel similitudinem Samuelis tempore æstiuo, contra naturā loci mugire tonitrua, coruscare fulgura, imbres ruere, quasi non possint & illa calumniari, & dicere ex occultis & variis aeris passionibus accidisse. nam qui calumniaris ea quæ oculis vides, manu tenes, vtilitate sentis: quid facturus esses in his quæ de cælo veniunt? vtique responderes & magos in Aegypto multa signa fecisse de cælo. Chry. Verba autem eorum adulatione & ironia sunt plena: & prius quidem conuitiabantur dæmoniacum eum dicentes, nunc autem adulantur, vocantes eum magistrum: propter hoc & dominus eos vehementer arguit, vnde sequitur, Qui respōdens, ait illis: Gene. &c. Et quidem cum ei conuitiabantur, mansuetè eis respōdeat: cùm autem adulabantur, conuitiose: demonstrans quòd vtraque passione erat superior, & neque conuitiis in iram deducitur, neque ab adulatione mollitur. Quod autē dicit tale est: Quid mirum si hoc in me facitis qui ignotus sum vobis, cùm in patrem cuius tantam accepistis experientiam, hoc idē fecistis, derelicto eo ad dæmones currentes? Propter hoc autem eos dicit generationem malam, quia ingrati semper facti sunt circa benefactores, & beneficiis deteriores fiunt, quod est vltimæ malitiæ. Hier. Egregiè autem dixit: & adultera, quia dimiserat virum, & iuxta Ezechielem multis se amatoribus copulauit. Chrys. Vnde & monstrat se patri æqualem, si ei non credere generationem adulteram facit. Rabanus, Deinde respondere

incipit non eis signum de cælo, quod indigni erant videre, sed de profundo inferni tribuens. Discipulis autē suis signū de cælo dedit, quibus æternam beatitudinis gloriam, & prius in monte figuraliter, & pòst veraciter in cęlum supereleuatus ostendit. vnde sequitur, Et sig. non dabit, &c. Chry. Quia non vt eos induceret, signa faciebat (sciebat enim lapideos esse) sed vt alios emendet, aut quoniam nō acciperent signum quale est illud quod petebant. Signum eis factū est, quando per propriam pœnam cognouerunt eius virtutem. hoc igitur occultè insinuans, dicit, Signum non dabitur ei, ac si diceret: Multa beneficia demōstraui, nihil horum vos allexit ad venerandum meam virtutem, quā cognoscetis per pœnam, quādo ciuitatem vestram in terrā proiectam videbitis. Interim autem sermonem de resurrectione interponit, quē cogniturí erant per ea quę postea erant passuri, dicens: Nisi sig. Io. prophe. Crux enim profectò credita nō esset, nisi signa testantia habuisset. Hac autē non credita & resurrectio vtique credita non esset: propter hoc & signum hoc vocat, & figuram in medium fert vt veritas credatur. vnde sequitur, Sicut fuit Ionas in ven. & c. Raba. Ostendit Iudæos ad instar Niniuitarum criminosos, & nisi pœniterēt subuersioni proximos. sed sicut illis denuntiatur supplicium, & demonstratur remedium: ita Iudæi non debent desperare veniam, si saltem post Christi resurrectionem egerint pœnitentiam. Ionas enim, i. columba vel dolens, signum est eius super quem descendit spiritus sanctus in specie columbæ, & qui dolores nostros portauit. Piscis qui Ionam deuorauit in pelago, significat mortem, quam Christus passus est in mundo. Tribus diebus & noctibus fuit ille in ventre ceti, & iste in sepulcbro: ille eiectus est in aridam, iste resurrexit in gloriam. Aug. de con. euang. Quidam autem modum locutionis scripturæ nescientes, noctem voluerūt aduertere tres illas horas à sexta vsq; ad nonam quibus sol obscuratus est: & diem tres horas alias, quibus iterum terris est reditus. i. à nona vsque ad eius occasum. Sequitur enim nox futura sabbati, qua cum suo die cōputata, erunt iam duæ noctes & duo dies. Porrò autem post sabbatum sequitur nox primæ sabbati. i. illucescentis diei dominici, in qua tunc dominus resurrexit. Erūt ergo duæ noctes & duo dies, & vna nox etiam si tota posset intelligi, nec ostēderemus quòd illud diluculò pars eius extrema sit: quapropter nec annumeratis illis sex horis, quarum tribus tenebratus est & tribus illuxit, coustabit ratio triū dierum & trium noctium. restat ergo vt hoc inueniatur illo scripturarū vsitato loquendi modo, quo à parte totum intelligitur. Hier. Non quòd omnes tres dies & tres noctes in infernum fecerit, sed quòd in parte parasceues & dominicæ, & tota die sabbati tres dies & tres noctes intelligantur. Augu. 4. de trini. Ipsum enim triduum non plenū & totum suisse scriptura testis est, sed primus dies à parte extrema totus annumerat' est, dies verò tertius à parte prima & ipse totus: medius autem inter eos. i. secundus dies absolutè totus 24. horis suis, 12. nocturnis 12. diurnis: nox enim vsque ad diluculum quo domini resurrectio declarata est, ad tertium pertinet diem. Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapsum à luce in noctem, ita isti propter hominis reparationem à tenebris in lucē cōputantur. Chry. Non autem manifestè dixit quòd resurgeret, quia eum derisissent: sed occultè insinuat vt & illi crederēt quod præsciuit. Non autem dixit in terra, sed in corde terræ: vt & sepulchrum ostenderet, & quòd nullus solā mortis apparentiam suspicetur. Et tres dies propter hoc posuit, vt credatur quòd mortuus est. Sed ipsa figura veritatem demonstrat. non enim fuit Ionas in ventre ceti in phantasia, sed in veritate: neque figura fuit in veritate, & veritas in imaginatione. propter quod manifestū est quòd filij sunt diaboli, Marchionem sequentes, qui Christi passionem phantasticam esse asseruit: & quòd pro eis esset passurus, licet eis non proficeret, ostendit. Per hoc innuit quòd illi generationi signum daretur Ionæ prophetæ.

Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce plusquam Ionas hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia uenit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquam Salomon hic.

Chrys. Ne aliquis existimaret quòd talia deinceps futura essent in Iudæis, qualia Niniuitis contigerāt: vt sicut Ionas illos conuertit, & ciuitas fuit à periculo liberata, ita isti post resurrectionem conuerterentur, dominus nunc totum contrarium ostendit: quoniam scilicet ex beneficio passionis nullum fructū perceperunt, sed & grauia patientur, vt infrà ostendit per exemplum dæmonis. Interim autem ostēdit quòd iustè patientur, dicens: Viri Niniuitæ, &c. Remi. Ostendit autē dominus his verbis vnā esse bonorū & malorū resurrectionem futurā, cōtra quosdā hæreticos qui dixerunt vnam esse resurrectionē bonorū, & alterā malorū. Destruit etiā his verbis fabula Iudæorū, qui solent dicere quòd ante iudicium mille annis celebretur resurrectio, apertè his verbis ostendēs, quia mox vt celebrabitur resurrectio, celebrabitur & iudicium. Et condēnabunt eam. Hier. Non sententiæ potestate, sed cōparationis exemplo. vnde subdit: Quia pœniten. ege. & c. Hie, aduerbium loci nō pronomen intelligas. Ionas secundū 70. interpretes triduo prædicauit, ego tanto tēpore. Ille Assyriis genti incredulæ, ego Iudęis populo dei. Ille voce locutus est simplici nihil signorum faciens, ego tanta faciens Beelzebub calumniam sustineo. Chry. Non autem hic stat dominus, sed & aliam annūtiationem adiungit, dicens, Regina Austri, &c. Istud plus fuit q̃ prius. Ionas enim ad illos abiit, regina autem Austri non expectauit Salomonem ad ipsam ire, sed ipsa ad eum accessit: & mulier & barbara, & tantum remota non mortem formidans, sola cupidine verborū sapientum. Ibi ergo mulier aduenit, hic ego veni. Et ipsa quidem à finibus terræ surrexit, ego autē ciuitates & castra circumeo. Et illa quidem de arboribus & lignis disputauit, ego autem de ineffabilibus mysteriis. Hiero. Eodē ergo modo condemnabit regina Austri populū Iudæorū, quo condemnabunt viri Niniuitæ Israelem incredulum. Ista est regina Saba, de qua in Regum volumine, & in Paralipomenon legimus: quæ per tantas difficultates gente sua & imperio derelictis, venit in Iudæam sapientiam audire Salomonis: & ei multa munera obtulit. In Niniue autē & in regina Saba occultè fides nationum præfertur Israeli. Raba. Niniuitæ significant eos qui peccare desistunt, regina vero eos qui peccare nesciunt. pœnitentia enim peccatū abolet, sapientia cauet. Remi. Pulchrè autem ecclesia de gentibus cōgregata regina dicitur, quia mores suos regere nouit. De qua Psalmista: Astitit regina à dextris tuis. Austri autem regina est, quia ardore spiritus sancti supetabundat. Auster enim ventus calidus significat spiritum sanctū. Salomon autem qui interpretatur pacificus, significat ipsum de quo dictum est: ipse ex pax nostra.

Cùm autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiē & non inuenit Tunc dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et ueniens, inuenit eam

uacantem, scopis mundatam & ornatam. Tunc uadit, *& assu-
mit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes ha-
bitant ibi: & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Sic
erit generationi huic pessimæ.

Chry. Quia dominus dixerat Iudęis, Viri Niniuitę sur
gent in iudicio, & cõdemnabunt generationẽ istam, ne
propter tẽporis tardationem contẽnerent & fierent pi
griores, ostẽdit ꝙ nõ solùm in futuro seculo: sed & hic
grauissima patientur, futuram in eis pœnã sub quodam
ænigmate subdẽs. vnde dicit, Cũ autẽ, &c. Hiero. Qui-
dam istum locum de hæreticis dictũ putant, quòd im-
mundus spiritus qui in eis ante habitauerat, quãdo gen
tiles erãt, ad confessionẽ verę fidei eiiciatur. Postea ve-
rò cũ se ad hæresim transtulerint, & simulatis virtuti-
bus ornauerint domum suam, tunc aliis septẽ nequam
spiritibus adiunctis, reuertatur ad eos diabolus: & habi
tet in illis, fiántque nouissima eorum peiora prioribus.
Multo quidem peiori conditione sunt hæretici, quàm
gentiles: quia in illis spes fidei, in istis est pugna discor-
diæ: cum hæc intelligentia plausum quendam & colo-
rem doctrinæ præferat, nescio an habeat veritatem, ex
eo enim ꝙ finita vel parabola vel exẽplo sequitur: Sic
erit generationi huic pessimæ, cõpellimur nõ ad hære-
ticos & quosque homines, sed ad Iudæorũ populũ re-
ferre parabolam: vt contextus loci non passiuus & va-
gus in diuersum fluctuet, atque insipientium more tur
betur, sed hærẽs sibi vel ad priora, vel ad posteriora re-
spondeat. Vnde, Immũdus spiritus exiit à Iudæis, quan
do acceperunt legem. Expulsus autẽ à Iudæis, ambula-
uit per gentiũ solitudines. vnde sequitur: Ambulat per
lo. &c. Remi. Loca arida appellat corda gẽtium ab om-
ni humore salutarium aquarũ, hoc est sanctarũ scriptu
rarũ spiritualium donorum, & ab infusione sancti spi-
ritus aliena. Rab. Vel loca arida sunt corda fideliũ, quæ
à mollitie fluxę cogitationis expurgata callidus insidia
tor explorat, si quos gressus ibi ĩfigere possit. sed castas
mentes effugiẽs diabolus in solo sorde prauorũ gratam
sibi potest inuenire quietem. vnde sequitur, Et nõ in-
uenit. Remig. Putabat autẽ diabolus se perpetuã quie-
tem posse habere in gẽtili populo, sed subditur: Et non
inuenit: quia apparente dei filio per mysterium incar-
nationis suæ gẽtilitas credidit. Hiero. Quæ cũ domino
credidisset, ille non inuento loco in nationibus dixit,
Reuer. in do. me. vnde exiui. Habeo Iudæos quos antè
dimiseram. Et veni. inue. va. scopis mun. & orna. Vaca-
bat enim templum Iudæorum, & Christũ hospitẽ non
habebat, dicentẽ, Surgite & abeamus hinc. Quia igitur
& dei & angelorum præsidia non habebant, & ornati
erant superfluis obseruationibus legis, & traditionibus
pharisæorum: reuertitur diabolus ad sedẽ suam pristi-
nam, & septenario numero sibi addito dæmonũ habi-
tant pristinam domum, & fiunt nouissima illius popu-
li peiora prioribus. Multo enim nunc maiore dæmonũ
numero possidentur blasphemantes in synagogis suis
Christum Iesum, quàm in Aegypto possessi fuerãt an-
te legis notitiã. quia aliud est venturũ nõ credere, aliud
non suscepisse qui venerat. Septenariũ autẽ numerum
adiũctum diabolo vel propter sabbatum intellige, vel
propter numerũ spiritus sancti: vt quomodo in Esaia
super florem, qui de radice Iesse descendit, septẽ spiri-
tus virtutũ descẽdisse narrãtur: ita è cõtrario, vitiorum
numerus in diabolo cõsecratus sit. Pulchrè ergo septẽ
spiritus assumi dicuntur, vel propter violationem sab-
bati, vel propter criminalia peccata, quæ cõtraria sunt
septẽ donis spiritus sancti. Chrys. Vel hic pœnã eorum
demonstrat. Dicit enim quòd cùm dæmoniaci liberati
fuerint ab infirmitate, si desidiores efficiantur grauio-
rem attrahũt aduersus se phantasiã: ita & in vobis fiet.
Etenim antè detinebamini à dæmone, quando idola a-
dorabatis, & filios vestros dęmonibus occidebatis: sed
tamen non dereliqui vos, sed expuli dæmonem illum
per ꝓphetas, & per memetipsum: rursus veni, amplius
expurgare vos volens. Quia igitur non vultis attende-
re, sed in maiorẽ excidistis nequitiam: grauius enim est
occidere Christum quàm prophetas: propter hoc dif-
ficiliora patiemini. Quæ enim sub Vespasiano & Tito
contigerunt, eis multo grauiora fuerunt his, quæ passi
sunt in Aegypto, & in Babylone, & sub Antiocho: nec
hoc solùm ostendit, sed quoniam ab omni virtute erũt
desolati, & dæmonũ actibus occupabiles magis quàm
antè. Hęc autem nõ solùm ad illos, sed ad nos etiam di-
cta esse rationẽ habet: si illuminati, & à prioribus eru-
ti malis, rursus ab eadẽ possideamur nequitia. Etenim
difficilior iam erit pœna posteriorum peccatorũ. pro-
pter quod paralytico Christus dixit, Ecce sanus factus
es, noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Ra-
ba. Homo enim quilibet ad fidem conuersus est, à quo
diabolus per baptismum eiicitur: qui eiectus inde loca
arida peragrat, id est corda fidelium. Grego. 33. Mora.
Loca enim arentia atque inaquosa, sunt corda iustorũ,
quæ per disciplinæ fortitudinem ab omni carnalis con
cupiscentiæ humore siccantur. Loca verò humentia,
sunt terrenorum hominum mentes, quas humor car-
nalis concupiscẽtiæ, quia replet, fluidas facit: in quibus
diabolus iniquitatis suæ vestigia tanto altius imprimit,
quanto in eisdem mẽtibus per transitus illius, quasi in-
fluxa terra descendit. Raba. Rediens autem ad domum
suam, vnde exiuerat, inuenit eam vacãtem à bonis acti-
bus per negligentiam, scopis mundatam. s. à vitiis pristi
nis per baptismum. Ornatam simulatis virtutibus per
hypocrisim. Aug. de quæst. euang. Vnde per hęc verba
signat dominus quosdam ita credituros, vt non possint
ferre laborem continẽtiæ, & ad seculum redituri sunt.
Quòd dicit, Assumit secum alios septem, intelligitur
quia cùm quis ceciderit de iustitia, etiã simulationem
habebit. Cupiditas enim carnis expulsa per pœniten-
tiam, consuetis operibus, cùm non inuenerit in quibus
delectationibus conquiescat, auidius redit, & rursus oc
cupat mentes hominis, si negligentia subsecuta est,
vt non introduceretur tanquam habitator mundatæ
domui, sermo dei per sanam doctrinã. & quoniam non
solùm habebit illa septem vitia quæ septem virtutibus
sunt contraria spiritualibus, sed etiam per hypocrisim
se ipsas habere virtutes simulabit: propterea assumptis
secum septem aliis nequioribus, hoc est ipsa septenaria
simulatione redit ipsa concupiscentia, vt sint nouissi-
ma hominis illius peiora prioribus. Grego. 7. Mor. Plę-
runque etiam fit vt cùm mens ex ipso exordio sui pro-
fectus extollitur, cúmque se iam quasi de virtutibus
erigit, sæuienti contra se aduersario aditum pandat: tan
tóque se vehementius in eius confractione exhibet,
quanto & grauius, quia vel ad modicum fuerat proie-
ctus, dolet.

*Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres sta
bant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce ma
ter tua & fratres tui foris stant, quærentes te. *At ipse respon-* * Allo-
dens dicenti sibi ait: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres qui.
*mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater
mea & fratres mei. Quicũque enim fecerit uoluntatem patris
mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater mea est.*

Hila. Quia prędicta omnia in paternę maiestatis virtu-
te loquebantur, nuntianti sibi quòd foris à matre, at-
que fratribus expectaretur, quid responderit euangeli-
sta demõstrat, subdens: Adhuc eo loquente ad turbas,

ecce mater eius & fra. foris sta. &c. Aug. de con. euang. Hoc sine dubio conuenienter gestum intelligere debemus: præmisit enim cũ ad hoc narrandum transiret, adhuc eo loquen. ad tur. Quid est autẽ, Adhuc nisi quando illud loquebatur. Nam & Marcus post illud quod de blasphemia spiritus sancti retulerat, dixit, Et veniũt mater eins & fratres. Lucas autem nõ buius rei gestę ordinem tenuit, sed præoccupauit hoc, & recordatũ ante narrauit. Hiero. contra Heluidium, Hinc Heluidij vna propositio sumitur, ex hoc quòd fratres domini in euãgelio nominãtur. Vnde, inquit, fratres dñi dei sunt, qui non erant fratres? Sed iam ounc sciendum est quatuor modis in scripturis diuinis fratres dici: natura, gente, cognarione, & affectu. Natura, vt Esan & Iacob. Gente, vt omnes Iudæi fratres inter se vocantur, vt in Deuteronomio, Non poteris constituere super te hominem alienũ, qui nõ est frater tuus. Porrò cognatione fratres vocantur, qui sunt de vna familia, sicut in Genesi, Dixit autẽ Abraham ad Loth, Non sit rixa inter te & me, quoniam fratres sumus. Affectu etiam fratres dicuntur quod in duo diuiditur: in speciale, & commune: in speciale, quia omnes Christiani fratres dicuntur, vt saluator dicit, Vade dic fratribus meis. Porrò io commune, quia omnes bomines ex vno patre nati, pari inter nos germanitate coniungimur, sicut ibi, Dicite his qui oderunt vos, fratres nostri vos estis. Interrogo ergo iuxta qnẽ modũ fratres domini in euãgelio appellẽtur? Iuxta naturam? sed scriptura non dicit, nec Marię eos vncans filios, nec Ioseph. Iuxta gentẽ? Sed absurdũ est vt pauci ex Iudæis vocati sint fratres, cùm omnes qui ibi fuerãt Iudæi, fratres potuerunt appellari. Iuxta affectum humani inris & spiritus verum fit, qui magis erant fratres q̃ apostoli, quos dominus docebat intrinsecus? Aut si quia omnes homines sunt fratres, stnltum fuit nũtiare quasi proprium, Ecce fratres tui quærunt te. Restat igitur vt fratres eos intelligas appellatos cognatione, non affectu, non gentis priuilegio, non natura. Hiero. super Mat. Quidam verò fratres domini de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, & quandam mœcham vel eschã mulierculã confingentes: nos autem fratres domini, non filios Ioseph, sed cõsobrinos saluatoris sororis Mariæ matertetę domini filios intelligimus: quæ esse dicitur mater Iacobi minoris, & Ioseph, & Iudæ: quos in alio euangelij loco fratres domini legimus appellatos. fratres autem consobrinos dici, omms scriptura demõstrat. Cbry. Vide autem & fratrum eius elationem. cũ enim deceret eos ingredi, & audire cum turba: vel si hoc non vellent, expectare finem sermonis & tũc eum adire: hi extra eum vocant, & corã omnibus hoc faciunt, & superfluum honoris amorem ostendentes, & monstrare volẽtes quòd cum omni potestate Christo aliquid iniungunt: quod & euangelista ostendit, hoc ipsum obscurè insinuans, cum dicit, Adhuc eo loquente: ac si diceret, Nunquid non erat tempus aliud? Quid autem & loqui volebant? si pro veritatis dogmatibus, communiter hoc proponere oportebat, vt alios lucrarentur: si autem de aliis sibiipsis pertinentibus, non oportebat ita festinanter vocare. vnde manifestum est, quoniam solùm ex vana gloria hoc faciebãt. Aug. de natnra & gratia. Sed quicquid dicatur de fratribus de sancta virgine Maria propter honorem Christi, nullam prorsus cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus quòd ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatnm, quàm cõcipere & parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatũ. Sequitur, Dixit ei quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. Hiero. Videtur mihi iste qui nũtiat non fortuitu & simpliciter nũtiare, sed insidias tẽdere, vtrũ spirituali operi carnem & sanguinem præferat. vnde & dominus non quòd matrẽ negaret & fratres exire contempsit: sed quo responderet insidianti. Chry. Neq; autem dixit, Vade dic ei quoniam non est mater mea, sed ad eum qui nuntiauerat extendit sermonem. Sequitur enim, At ipse respoodens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Hila. Non autem fastidiose de matre sua sensisse existimandus est, cui in passione positus maxime solicitudinis tribuit affectum. Chry. Quòd si negare vellet matrem, tũc vtique negasset quando Iudęi exprobrabãt ei de matre. Hiero. Non ergo iuxta Marchionem & Maaichęum matrem negauit, vt natus de phãtasmate putaretur: sed apostolos cognationi prætulit, vt & nns in comparatione dilectionis carni spiritum præferamus: nec maternum refutat obsequium pietatis, cuius præceptum est, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Sed paternis se mysteriis vel affectibus amplius, q̃ maternis debere demonstrat. vnde sequit: Et ex. m. in discipulos di. Ecce mater mea, & fra. mei. Greg. in ho. Fideles quidẽ discipulos fratres nominare dignatus est dominus, dicens: Ite nnnriate fratribus meis. Qui ergo frater domini fieri ad fidem veniẽdo potuit, quærẽdũ est quomodo etiã possit esse mater? Sed sciendum nobis est, quia qui Christi frater vel soror est in credendo, mater efficitur prædicando: quasi enim parit dominũ, quẽ cordi audiẽtis infundit: & mater eius efficitur, si per ei' vocem amor domini in proximi mente generatur. Chry. Cum his autem quæ dicta sunt, & aliud nos docuit: videlicet ĩ nulla cognatione cõfidentes virtutem negligere. Si enim matri nihil prodest matrẽ esse nisi virt' adesset, quis vtique ali' det cognationẽ saluabitur? Vna eñ nobilitas sola est, dei facere voluntatẽ, & ideo sequitur: Quicunq; enim fece. &c. Multæ mulieres beatificauerunt sanctã virginẽ illã, & eius vterum, & optauerunt tales fieri matres. Quid est igitur quod prohibeat? Ecce latã vobis constituit viã: & licet nõ mulieribus solùm, sed & viris fieri matrẽ dei. Hier. Dicam' autem & aliter: Saluator loquitur ad turbas, intrinsecus erudit nationes: matęr eius & fratres, hoc est synagoga & populus Iudæorum, foris stant. Hila. Cũ itaque ingrediendi ad eũ haberent vt cæteri potestatẽ, sed quia in sua venit & sui eum nõ receperunt, ingressu eius atq; auditn abstinent. Grego. in ho. Vnde & mater eius cũ quasi non agnoscitur, foris stare perhibetur, quia videlicet synagoga idcirco ab auctore suo non recognoscitur, quia legis obseruationẽ tenens, spiritualem intellectum perdidit, & se ad custodiam literæ foris fixit. Hier. Cũque rogauerint. & quęsierint, & nuntiũ miserint, responsum accipient: liberos eos esse arbitrii, intrare posse si velint & ipsi credere.

CAPVT XIII.

*In illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in litore, & locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce, exiit qui seminat, seminare *. Et dum seminat, quædam ceciderunt secus uiam, & uenerunt uolucres cæli, & comederunt ea. Alia antem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam, & continuò exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. Sole antem orto æstuauerunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia antem ceciderunt in spinas: & creuerunt spinæ & suffocauerunt ea. Alia antem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexage-* * Semen suum.

ſimum, aliud trigeſimum. Qui habet aures audiendi audiat.

Chryſ. Poſtquam increpauerat eum qui matris & fratrum præſentiam nuntiauit, dehinc ſecit quod illi cupiebant. exiit. ſ. domum primò ſanans ægritudinem vanæ gloriæ fratrum: ſecundò decentem honorem exhibens matri. vnde dicitur, In illo die exiẽs Ieſus, &c. Auguſt. de con. euang. Cùm dicit in illo die, ſatis indicat, aut hoc conſequenter geſtum poſt præmiſſa, aut non multa interponi potuiſſe: niſi fortè dies, more ſcripturarum, tempus ſignificet. Raba. Non ſolùm autem verba & facta domini, verumetiam itinera ac loca in quibus virtutes operatur, prædicat, cæleſtibus ſunt plena ſacramentis. Poſt ſermonem quippe in domo habitum, vbi nephanda blaſphemia dæmonium habere dictus eſt, egrediens docebat ad mare: vt oſtẽderet ſe relicta ob culpam perſidiæ Iudęa, ad gentes ſaluandas eſſe tranſiturum: gentium enim diu corda ſuperba & incredula, merito tumidis amaríſque fluctibus maris aſſimilantur: domum verò domini, per fidem fuiſſe Iudęam quis neſciat? Hiero. Conſiderandum etiam ꝙ populus domum Ieſu non poterat intrare, nec eſſe ibi, vbi apoſtoli audiebant myſteria. Idcirco miſerator dominus egreditur de domo ſua, & ſedet iuxta huius ſeculi mare, vt congregentur ad eum multę turbæ, & audiant in litore, quæ intus non merebãtur audire. vnde ſequitur: Et congregatæ, &c. Chry. Hoc autem non ſimpliciter euangeliſta poſuit, ſed vt monſtraret quòd dominus hoc ſecerit: volens cum diligẽtia hoc ſpectaculum ſtatuere, vt nullum dimittat poſt dorſum, ſed omnes coram facie habeat. Hila. Sediſſe autem dominũ in naui & turbas foris ſtetiſſe ex ſubiectis rebus eſt ratio. In parabolis enim erat locuturus: & facti ipſius genere ſignificat eos qui extra eccleſiam poſiti ſunt, nullam diuini ſermonis poſſe capere intelligentiam. Nauis enim eccleſiæ typum præfert, intra quàm verbum vitæ poſitum eſt & prædicatum his qui extra ſunt, & arenæ modo ſteriles intelligere non poſſunt. Hiero. Ieſus etiam in mediis fluctibus eſt, hincinde mari tũditur, & in ſua maieſtate ſecurus appropinquare facit terræ nauiculam ſuam: vt populus nequaquam periculum ſuſtinẽs, non tentationibus circundatus quas ferre non poterat, ſtet in litore fixo gradu vt audiat quæ dicuntur. Raba. Vel quòd aſcendens nauem ſedebat in mari, ſignificat quòd Chriſtus per fidẽ aſcenſurus erat in mentes gentilium, & eccleſiam collecturus in mari. i. in medio nationum contradicentium. Turba verò quæ ſtabat in litore, quæ neque in naui neque in mari erat, gerit figuram recipientium verbum dei: & iam fide à mari. i. à reprobis ſeparatorum, ſed necdum myſteriis cæleſtibus imbutorum. Sequitur: Et locutus eſt eis multa in parabolis. Chry. Quanuis in mõte ita non ſecerit, nõ enim per parabolas ſermonem contexit. Tunc enim turbæ ſolæ erant & plebs incompoſita, hic autem & ſcribę & phariſæi. Non propter hoc autem ſolùm in parabolis loquitur, ſed vt maniſeſtiorem ſermonem faciat, & ampliorem memoriam imponat, & ſub viſu res reducat. Hiero. Eſt notãdum quòd non omina locutus ſit eis in parabolis, ſed multa. ſi enim dixiſſet cuncta in parabolis abſque emolumento populi receſſiſſent, perſpicua miſcet obſcuris, vt per ea quæ intelligũt, prouocentur ad eorum notitiam, quæ non intelligunt. Turba etiam non vnius ſententiæ eſt, ſed diuerſarum in ſingulis voluntatum: vnde loquitur ad eam in multis parabolis, vt iuxta varias voluntates, diuerſas reciperent diſciplinas. Chry. Primam autem parabolam ponit eam quę faciebat auditorem attentiorem: quia enim ſub ænigmate erat tractaturus, erigit mentes audientium per primam parabolam, dicens, Ecce exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum, &c. Hierony. Significatur autem ſator iſte qui ſeminat eſſe filius dei, & patris in populis ſeminare ſermonem. Chryſoſtomus, Vnde autem exiit qui vbique præſens eſt, vel qualiteꝛ exiit? non loco, ſed incarnatione propinquior factus nobis per habitum carnis: quia enim nos intrare non poteramus ad eum, peccatis noſtris prohibentibus nobis ingreſſum, ipſe ad nos egreditur. Rabanus, Vel exiit, cùm relicta Iudæa per apoſtolos ad Gentes tranſiuit. Hieronymus, Vel intus erat, dum domi verſabatur: loquebatur diſcipulis ſacramenta. Exiit ergo de domo ſua, vt ſeminaret in turbis. Chryſoſtomus, Cùm autem audieris, quoniam exiit qui ſeminat vt ſeminet: non æſtimes eſſe identitatem ſermonis. Egreditur enim multoties qui ſeminat & aliam rem, vel vt ſcindat terrã, vel vt malas incidat herbas, vel vt ſpinas euellat, vel vt aliam quandam talem diligentiam exhibeat: hic autem ad ſeminandum exiuit. quid igitur fit de ſemine iſto? tres depereunt partes, & vna ſaluatur: & hoc non æqualiter, ſed cum diſſerentia quadam. vnde ſequitur: Et dum ſeminat quædam ce. &c. Hieronymus, Hanc parabolam ad probandam hæreſim ſuam Valentinus aſſumit, tres introducens eſſe naturas, ſpiritualem, naturalem vel animalem, ac terrenam, cum hæc quatuor ſint: vna iuxta viam, alia petroſa, tertia plena ſpinis, quarta terra bona. Chryſoſtomus, Sed ſecundum hoc qualiter haberet rationem inter ſpinas ſeminare, & ſuper petram, & in via? In ſeminibus quidem & terra materialibus nõ haberet vtique rationem. non enim eſt in poteſtate petrę fieri terram: neque viæ, nõ eſſe viam: neque ſpinæ, non eſſe ſpinam. In animabus autem & doctrinis multam habet hoc laudem: poſſibile enim eſt petram fieri terram pinguem, & viam non vltra conculcari, & ſpinas deſtrui. Quòd igitur plus ſeminis periit, non eſt ab eo qui ſeminat, ſed à ſuſcipiente terra, id eſt, ab anima. Ipſe enim qui ſeminat, non diuitem, nõ pauperem diſcernit: non ſapientem, neque inſipientem: ſed omnibus loquebatur, quæ à ſeipſo erant complens: præuidens tamen quæ futura erant, vt liceat ei dicere, Quid me oportuit facere, & non feci? Ideo autem non dicit maniſeſtè, quoniam hæc ſuſceperunt deſides, & perdiderunt: hæc autem diuites, & ſuffocauerunt: hæc autem molles, & perdiderunt: non voluit eos vehementer tangere, vt non indifferentiam mittat. Per hanc etiam parabolam diſcipulos erudit: & ſi plures audientium eos fuerint qui pereant, vt non propter hoc deſides ſint, quia nec propter hoc dominus qui omnia pręuidit deſtitit à ſeminando. Hieronymus, Obſerua autem hanc eſſe primam parabolam, quæ cum interpretatione ſua poſita eſt: & cauendũ eſt vbicunque dominus exponit ſermones ſuos, ne vel aliud vel quid plus vel minus præſumas intelligere, quàm ab eo expoſitum eſt. Rabanus, Quæ verò tacita noſtræ intelligentiæ dereliquit, perſtringenda ſunt breuiter. Via eſt mens ſedulo malarum cogitationum, meatu trita atque areſacta. Petram, duritiam proteruæ mentis: terram leuitatem animæ obedientis: ſolem, dicit ſeruorem perſecutionis ſæuiẽtis. Altitudo terræ, eſt probitas animæ diſciplinis cæleſtibus inſtitutæ: in qua expoſitione diximus, quia nequaquam ipſæ res in vna eadémque ſignificatione ſemper allegoricè ponantur. Hieronymus, Prouocamur autem ad dictorum intelligentiam quoties his ſermonibus commonemur qui ſequuntur: Qui habet aures audiendi, audiat. Remigius, Aures audiendi ſunt aures mentis, ſcilicet intelligendi & faciendi quæ iuſſa ſunt.

Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis: Quia nobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autē non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis: quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. Vt adimpleatur in eis prophetia Esaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non uidebitis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt, nequando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & cōuertantur, & sanem eos. Vestri autem beati oculi quia uident, & aures uestræ quia audiunt. Amen quippe dico uobis, quia multi prophetæ & iusti cupierūt uidere quæ uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

Glo. Intelligentes discipuli esse obscura quę à domino populo dicebantur, voluerunt domino intimare ne parabolicè loqueretur. vnde dicitur, Et acce. discip. dixe. ei, &c. Chry. Vbi dignum est admirari discipulos, quare discere cupientes sciunt, quando interrogare oporteat, non enim coram omnibus hoc faciunt: & hoc ostendit Matthæus, cùm dicit: Et accedentes. Marcus autem manifestius demonstrat, dicens quòd singulariter accesserunt. Hiero. Quærēdum est autem quomodo accedant tunc ad eum, cū Iesus in naui sedebat? nisi fortè intelligatur quòd dudum cum ipso nauem conscenderint, & ibi stantes super interpretatione parabolæ scitati sunt. Remi. Dicit ergo euangelista, Accedentes, vt ostenderet quę solicitati sunt, siue poterant accedere corpore: quanuis esset aliquod vel breue spacium inter eos. Chry. Considerāda est autem & eorum rectitudo, qualiter multam pro aliis habent curā: & prius quæ aliorum sunt quęrunt, & tunc quæ sunt ipsorum: non enim dixerunt: In parabolis loqueris nobis: sed in parabolis loqueris illis. Qui respōdens ait illis: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Remi. Vobis inquam qui mihi adhæretis, & in me creditis. Mysteria enim regni cælorum appellat euāgelicam doctrinam. Illis autem, s. qui foris sunt, & in eum credere nolunt: scribis scilicet & pharisæis, & cæteris in infidelitate perseuerantibus non est datum. Accedamus ergo cum discipulis ad dominum corde, vt nobis euangelicam doctrinam interpretari dignetur, iuxta illud: Qui appropinquāt pedibus eius, accipient de doctrina eius. Chry. Hoc autem dixit non necessitatem inducens neque fatum, sed monstrans quoniam illi quibus non est datum, causa sibi sunt vniuersorum malorum: & ostendere volens, quoniam cognoscere diuina mysteria donum dei est, & gratia desuper data, non tamen propter hoc liberū arbitrium destruitur: & hoc ex bis quæ sequuntur manifestum est: vt enim neque isti desperent, neque illi pigritētur, audientes quoniam eis datum est, demonstrat à nobis principium horum esse, cùm subdit: Qui enim habet, dabitur ei, &c. acsi diceret: Cùm aliquis desiderium habuerit & studium, dabūtur ei & vniuersa quę à deo sunt. Cùm autem bis vacuus fuerit, & quæ ad se pertinent non inferat; neq; quę à deo sunt ei dantur, sed & quod habet aufertur ab eo: non deo auferente, sed se indignum faciente his quæ habet. vnde & nos si viderimus aliquem desidiose audientem, & exhortantes quòd attendat non ei persuaserimus, sileamus: quia si magis immorati fuerimus, intēdetur ei desidia. Studentē autem discere allicimus, & multa effundimus. Et bene dixit secundum euāgelistam: Quod videtur habere: neque enim habet ipsum quod habet. Remi. Qui etiam habet studium legendi, dabitur ei & facultas intelligendi: & qui non habet legēdi studium, hoc quod per naturale bonum videtur habere, auferetur ab eo: vel qui habet charitatem, dabuntur ei cæterę virtutes: & qui non habet auferetur ab eo: quia absque charitate nullum bonū esse potest. Hiero. Vel apostolis in Christo credentibus conceditur, Iudæis verò qui non crediderunt in filium dei, etiam si quid per naturale bonum possident tollitur. neque enim possunt aliqui sapienter intelligere, quia sapientię non habent caput. Hila. Fidem etiam Iudæi nō habentes, legem quoque quam habuerant perdiderunt. & ideo perfectum fides euangelica habet donum, quia suscepta nouis fructibus ditat, repudiata verò etiam veteris substantiæ opes detrahit. Chriso. Vt autem manifestius quod dixerat fiat, subdit: Ideo in parabolis loq. eis, &c. Et siquidē naturæ hæc excæcatio esset aperire eorū oculos oportebat: quia verò voluntaria est hæc excæcatio, propter hoc non dixit simpliciter, Non vidēt, sed videntes non vident: viderunt enim dæmones exeuntes, & dixerunt: In Beelzebub eiicit dæmonia. Audiebant quòd ad deū omnes attrahebat, & dicunt: Non est hic homo à deo. Quia ergo contraria his quæ videbant & audiebant enuntiabant, propter hoc ipsum videre & audire eis aufertur: nihil enim hinc proficiunt, sed in iudicium magis incidunt: vnde & à principio non eis parabolicè loquebatur, sed cum multa certitudine. Quia autem audita & visa peruertunt, iam in parabolis loquitur. Remi. Et notandum est quia non solùm quæ loquebatur, verum etiam quæ faciebat parabolæ fuerūt. i. signa spiritualium rerum: quod liquidò ostendit, cùm dicit: Vt videntes non videant. Verba nanque videri non poterant, sed audiri. Hiero. Hęc de his loquitur qui stant in litore, & diuiduntur à Iesu, & sonitu fluctuum perstrepente non audiunt ad liquidum quæ dicuntur. Chrys. Deinde vt nō dicerent, quoniam vt inimicus noster non his detrahit, prophetam inducit eadem sententiem. vnde sequitur: Vt impleatur in eis prophetia Esaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. i. auditu audietis verba, sed nō intelligetis verborum arcana. Videntes videbitis, carnem. s. & non videbitis, hoc est nō intelligetis diuinitatem. Chry. Hoc autem dixit, quia sibiipsis abstulerunt videre & audire, aures & oculos sibi claudentes & cor incrassantes. Non enim solummodo audiebant, sed grauiter audiebant. vnde sequitur, Incrass. est, &c. Raba. Incrassatum est enim cor Iudæorum crassitudine malitiæ, & abundantia peccatorum grauiter verba domini audierunt, quia ingrati susceperūt. Hiero. Ac ne fortè arbitremur crassitudinem cordis, & grauitatem aurium naturæ esse, nō voluntatis: subiungit culpam arbitrij & dicit, Et oculos suos clauserunt. Chry. In hoc autem intensam eorum nequitiam ostendit, & auersionem cum studio: vt autem attrahat eos subdit, Et conuertantur & sanem eos. In quo demonstrat, quia si conuerterentur sanarentur. sicut aliquis diceret, Si rogatus essem, confestim donaturus eram: ostendit qualiter aliquis sibi reconcilietur, ita & hic cùm dicit: Nequando conuertantur & sanem eos: demonstrat quoniam & conuerti possibile est, & pœnitentiam agentes saluari. Augu. de quæst. euang. Vel aliter: Oculos suos clauserunt, nequando oculis videant. i. ipsi causa fuerunt vt deus eis oculos clauderet. Alius enim euangelista dicit: Excęcauit oculos eorum. Sed vtrum vt nunquam videant, an verò ne vel sic, vel sic aliquando videant, cæcitate sua sibi displicentes & se dolentes, & ex hoc humiliati atque commoti ad confitēdum peccata sua & piè quærendum deum. Si enim Marcus hoc dicit: Ne quādo conuertātur, & dimittantur eis peccata.

Vbi intelliguntur peccatis ſuis meruiſſe, vt non intelligerent, & tamen hoc ipſum miſericorditer eis factum, peccata ſua cognoſcerent, & cõuerſi veniam mererentur. Quòd autẽ Ioannes húc locú dicit, propterea non poterant credere, quia iterú dixit Eſaias, Excæcauit oculos eo. & indu. cor. eo. vt nõ videant oculis & non intelligant corde & cõuertãtur & ſanẽ eos: aduerſari videtur huic ſentẽtiæ, & omnino cogere vt quod hic dictum eſt: Nequãdo oculis videant: nõ accipiatur ne vel ſic aliquãdo oculis videant, ſed prorſus vt nõ videant: quandoquidẽ apertè dicit, Ita vt oculis non videant. Et quod ait: Propterea non poterant credere: ſatis oſtẽdit, non ideo factam excæcationem, vt ea commoti & dolentes ſe nõ intelligere cõuerterentur aliquãdo per pœnitẽtiam. non enim poſſent hoc facere niſi prius crederent, vt credẽdo conuerterẽtur, & cõuerſione ſanarentur, & ſanati intelligerẽt. ſed ideo potius excæcatos, vt non crederẽt: dicit enim apertiſsimè. Propterea nõ poterant credere. quod ſi ita eſt, quis nõ exurgat in defenſionem Iudeorú, vt eos extra culpam fuiſſe proclamet, ꝙ nõ crediderũt? propterea enim nõ poterãt credere, quia excæcauit oculos eorú. Sed qm̃ potius deus extra culpã debet intelligi, cogimur fateri aliis quibuſdã peccatis ita eos excæcari meruiſſe, qua tamen excæcatione non poterãt credere: verba enim Ioannis iſta ſunt: Non poterãt credere, quia iterum dixit Eſa. Excęcauit oculos eorú. Fruſtra itaque conamur intelligere, ideo fuiſſe excęcatos vt conuerterẽtur, cú cõuerti non poterãt, quia non credebant: & ideo credere non poterãt, quia excæcati erãt. An fortè non abſurdè dicimus quoſdam Iudæorum fuiſſe ſanabiles, ſed tanto tamen tumore ſuperbiæ periclitatos, vt eis expedierit primo non credere, vt non intelligerent dominum loquentem parabolas, quibus non intellectis non in eum crederent, non credentes autem cum cæteris deſperatis crucifigerent eum, atque ita poſt eius reſurrectionẽ conuerterẽtur: quando iam de reatu mortis domini amplius humiliati diligerent, à quo ſibi tantú ſcelus dimiſſum eſſe gauderent, quoniam tanta eorú ſuperbia tali humiliatione eſſet deiicienda. quod incongruè dictum eſſe quilibet arbitretur, ſi nõ ita contigiſſe in Actibus apoſtolorum manifeſtè legerit. Nõ ergo abhorret quod ait Ioannes, propterea nõ poterant credere, quia excæcauit oculos eorum vt non videant. Ab ea ſentẽtia qua intelligimus ideo excæcatos vt conuerterentur, hoc eſt, ideo eis per obſcuritates parabolarum occultatas ſententias domini, vt poſt eius reſurrectionẽ ſalubriori pœnitentia reſipiſcerent: quia per obſcuritatẽ ſermonis excæcati, dicta domini non intellexerũt, & ea nõ intelligendo non in eum crediderũt, non credẽdo eú crucifixerũt, atque ita poſt reſurrectionẽ miraculis quæ in eius nomine fiebant exterriti, maioris criminis reatu compúcti ſunt & proſtrati ad pœnitentiam, deinde accepta indulgentia ad obedientiam flagrãtiſsima dilectione conuerſi: quibuſdam autẽ non profuit illa cæcitas ad cõuerſionem. Remi. Et quantú ad hoc poteſt hęc ſententia ſic intelligi, vt in omnibus ſubaudiatur non: hoc modo, nequando oculis videant, & nequando auribus audiant, & nequando corde intelligant, & nequando conuertãtur & ſanem eos. Glo. Sic ergo oculi eorú qui vident & nolũt credere ſunt miſeri, veſtri autem beati. vnde ſequitur: Veſtri autem oculi quia vidẽt, & aures veſtræ quia audiunt. Hiro. Niſi autẽ ſupra legiſſemus auditores ad intelligentiam prouocatos, ſaluatore dicente: Qui habet aures audiendi audiat: putaremus núc oculos & aures, quæ beatitudinem accipiunt, corporales intelligi. Sed mihi vidẽtur oculi illi beati, qui Chriſti poſſunt agnoſcere ſacramenta: & illæ beatæ aures, de quibus Eſaias loquitur: Dominus appoſuit mihi aurem. Gloſ. Mens enim eſt oculus, quia naturali vigore ad intelligendum aliquid dirigitur: auris, quia alio docente diſcit. Hilar. Vel apoſtolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit dei ſalutare viſere & audire, prophetis atque iuſtis cupientibus videre & audire in plenitudine temporum deſtinatum. vnde ſequitur, Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderũt: & audire quæ vos auditis, & nõ audierũt. Hiero. Videtur autem huic loco illud eſſe cõtrarium quod alibi dicitur: Abrahã cupiuit videre diem meum: vidit, & gauiſus eſt. Raba. Eſaias quoque & Michæas & multi alij prophetæ viderunt gloriam domini, qui etiã propterea videntes appellati ſunt. Hiero. Non autem dixit prophetæ & iuſti, ſed multi. Inter multos enim poteſt fieri vt alij viderint, alij non viderint: licet & in hoc periculoſa ſit interpretatio, vt inter ſanctorú merita diſcretionem quãlibet facere videamus, ſcilicet quãtum ad fidẽ de Chriſto habitã. ergo Abrahã vidit in ænigmate, nõ vidit in ſpecie: vos autem impreſentiarú tenetis, & habetis dominum veſtrum, & ad voluntatem interrogatis, & cõueſcimini ei. Chry. Hæc ergo quæ apoſtoli viderunt & audierunt, præſentiam ſuam dicit miracula, vocẽ, & doctrinam. In hoc aũt nõ ſolum malis, ſed his qui boni fuerant eos pręponit. Etenim antiquis iuſtis beatiores eos dicit: quoniam non ſolum quæ Iudęi non viderant hi vident, ſed & quæ iuſti & prophetæ cupierunt videre, & non viderunt. Illi enim fide ſolum conſiderauerunt, hi autem viſu & multo manifeſtius. Vides autem qualiter vetus teſtamentum copulat nouo. non enim ſi prophetæ alieni cuiuſdam & contrarii dei ſerui fuiſſent, Chriſtum cupiuiſſent.

Vos ergo audite parabolam ſeminantis: Omnis qui audit uerbum regni & non intelligit, uenit malus, & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius: hic eſt qui ſecus uiam ſeminatus eſt. Qui autem ſupra * *petroſa ſeminatus eſt: hic eſt qui* *petram. *uerbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud: non habet autem in ſe radicem, ſed eſt temporalis. Facta autem tribulatione & perſecutione propter uerbum, continuo ſcandalizatur. Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis, hic eſt qui uerbum dei audit & ſolicitudo ſeculi iſtius & fallacia diuitiarum ſuffocat uerbum, & ſine fructu efficitur. Qui uerò in terram bonã ſeminatus eſt, hic eſt qui audit uerbum, & intelligit, & fructum affert: & facit aliud quidem centeſimum, aliud autem ſexageſimum, aliud uerò trigeſimum.*

Glo. dixerat ſuperius quia Iudæis non eſt datum noſſe regnú dei, ſed apoſtolis: & ideo concludit, dicens: Vos ergo audite parabolã ſeminãtis: quibus. ſ. comittuntur cæli myſteria. Augu. ſup Geneſim ad literam. 8. Quod narrauit euãgeliſta, factum eſt, dominum. ſ. talia locutum fuiſſe: ipſius autem domini narratio, parabola fuit: de qua nunquam exigitur vt etiam ad literã facta monſtrentur, quæ ſermone proferuntur. Glo. Vnde parabolam exponẽs, ſubdit: Omnis qui audit verbum regni & non intelligit. ſic cõſtruendum eſt: Omnis qui audit verbum regni, id eſt prædicationem meam, quæ ad regnú cælorú adipiſcẽdum valet. Et non intelligit. Quomodo autem non intelligat, ſubiungit: Venit enim malus. i. diabolus: & rapit quod ſeminatú eſt in corde eius. Omnis inquã qui talis eſt, hic eſt qui ſecus viam ſeminatus eſt. Notandú eſt autem quod ſeminatum, diuerſis modis accipitur. Dicitur em̃ & ſemẽ ſeminatum, & ager ſeminatꝰ: quid vtrũq; hic inuenitur. Vbi enim ait: Rapit quod ſeminatum eſt, de ſemine intelligendum eſt: vbi autẽ ſequitur: Secus viam ſeminatus eſt: non de ſemine,

femine, fed de loco feminis intelligẽdũ eft, id eft homine qui eft quafi ager diuini verbi femine feminatus. Remi. His autem verbis exponit dominus quid fit femen, verbũ.f.regni.i.euangelicæ doctrinæ. Sunt enim nonnulli qui verbũ dei nulla cordis deuotione fufcipiunt, & ideo femen verbi dei, quod in eorum cordibus feminatur, dæmones quafi femen viæ tritæ fubito auferunt. Sequitur: Qui autem eft feminatus fupra petram, hic verbum &c. Semen em̃ verbũ dei quod in petra.i. corde duro & indomito feminat, fructificare non poteft: quia multa eft eius duritia, & paruum cæleste defideriũ: vnde propter nimiam duritiam nõ habet in fe radicem. Hiero. Attende autem quòd dictum fit: Continuò fcandalizatur. Eft ergo aliqua diftantia inter eũ qui multis tribulationibus pœnifq; compellitur Chriftum negare, & eum qui ad primam perfecutionẽ ftatim fcãdalizatur, & corruit, de qua hic loquitur. Sequitur: Qui autẽ feminatus, &c. Mihi videtur & illud qđ iuxta literam ad Adam dicitur: inter fpinas & tribulos panem tuum mãducabis: hic fignificare myfticè quòd quicunque feculi fe dederit voluptatibus, curfifque iftius mũdi, panem cæleftem & cibum verum inter fpinas comedit. Raba. Rectè autem fpinæ vocantur, quia cogitationum fuarum punctionibus mentem lacerent, & quafi ftrangulando fpirituales virturum fructus gignere nõ permittunt. Hiero. Et eleganter adiunxit: Fallacia diuitiarum fuffocat verbũ. Blandæ enim funt diuitiæ: aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica eft illarum poffeffio, dum huc illùcque circunferuntur: & inftabili gradu vel habẽtes deferũt, vel non habentes reficiũt: vnde & domin⁹ diuites afferit difficulter intrare in regnum cælorum fuffocantibus diuitiis verbum dei, & vigorem virtutum emollientibus. Remi. Et fciendum quòd his tribus generibus terræ nequam, comprehenduntur omnes qui verbũ dei audire poffunt, fed tamen ad falutem perducere non valent. Excipiũtur gentiles qui nec audire meruerũt. Sequitur: Qui verò in ter. bo. &c. Terra bona eft fidelis confcientia electorum, fiue mens fanctorum: quæ verbum dei cum gaudio & defiderio, & cordis deuotione fufcipit: & inter profpera & aduerfa viriliter conferuat, & ad futura perducit. vnde fequitur: Et facit fructum aliud centefimum, aliud fexagefimum, aliud verò tricefimum. Hiero. Et notandũ quòd ficut in terra mala tres fuere diuerfitates, fcilicet fecus viam, & petrofa, & fpinofa loca: fic in terra bona, trina diuerfitas eft: centefimi, fexagefimi, & fructus tricefimi. Et in illa, aut etiam in ifta non mutatur fubftantia, fed voluntas: & tam incredulorum quàm credentiũ corda funt, qui femen recipiunt. Vnde primò dixit: Venit malus, & rapit quod feminatum eft in corde eius: & fecundò, & tertiò ait: Hic eft qui verbum audit. In expofitione quoque terræ bonæ, ifte eft qui audit verbũ. Primùm ergo debemus audire, deinde intelligere, poft intelligentias fructus reddere doctrinarum: & facere vel centefimum fructum, vel fexagefimum atque tricefimum. Aug. 21. de ciui. dei. Quidam putant hoc fic effe intelligẽdum, quòd fancti pro fuorum diuerfitate meritorum alij tricenos homines liberent, alij fexagenos, alij centenos: quod in die iudicij futurum fufpicari folent, non poft iudicium: qua opinione quidam cũ viderent homini impunitatem peruerfifsimè pollicentes, eo ꝙ omnes ifto modo ad liberationem pertinere poffe videantur: refpondit, bene potius effe viuendum, vt inter eos quifque reperiatur, qui pro aliis interceffuri funt liberandis: ne tam pauci fint vt cito ad numerum fuum peruenientes multi remaneant, qui erui iam de pœnis illorum interceſsione non poſsint, & in eis inueniatur quifquis fibi fpem fructus alieni temeritate vanifsima pollicetur. Remi. Tricefimum ergo fructum facit, qui fidem fanctæ trinitatis docet: fexagefimum verò, qui perfectionem bonorum operum commendat: fenario enim numero omnis mundi ornatus completus eft. Cẽtefimum autẽ fructum facit, qui vitam æternã promittit. centenarius enim de læua tranfit ad dexterã: per læuam autem vita præfens defignatur, per dexteram futura. Aliter femen verbi dei tricefimum fructũ facit, quãdo bonam cogitationem gignit: fexagefimum, quando bonam locutionem: centefimum, quando ad fructũ boni operis perducit. Aug. de queſt. euan. Vel aliter: Centefimus fructus, eft martyrum, propter fanctitatem vitæ, vel contemptum mortis. Sexagenarius, virginũ: propter otium interius, quia non pugnant contra confuetudinem carnis: folet enim otium concedi fexagenariis poft militiam, vel poft actiones publicas: tricefimus verò, coniugatorum: quia hæc eft ætas prælantium, ipfi habent acriorem conflictum, ne libidinibus fuperẽtur. Vel aliter: Confligendum eft cum amore temporalium bonorum, vt ratio vincat: aut etiam edomitus fubditũſ que effe, vt cùm furgere cœperit, facilè reprimatur: aut ita extinctus, vt fe omnino nulla ex parte commoueat. Ex quo fit vt ipfam etiam mortem propter veritatẽ alij fortiter fubeant, alij æquanimiter, alij libẽter: quæ tria genera fructus funt terræ triceni, & fexagefimi, & centefimi. In horum aliquo genere inueniendus eft tẽpore mortis fuę, fi quis de hac vita rectè cogitat emigrare. Hiero. Vel centefimus fructus, virginibus: fexagefimus viduis & continẽtibus: tricefimus, fancto matrimonio deputatur. Nam ipfa digitorũ coniunctio, & quafi molli fe ofculo complectens & fœderãs maritum pingit & coniugem: fexaginta ad viduas, eo quòd in anguftia & tribulatione fint pofitæ. vnde & inferiori digito deprimuntur, quantò maior eft difficultas expertæ quõdam voluptatis illecebris abftinere, tantò maius & præmiũ. Porrò centefimus numerus à finiftra tranfit ad dexteram, & iifdem digitis non eadem manu circulũ faciens, exprimit virginitatis coronam.

Aliam parabolam propofuit illis, dicens: Simile factum eft regnum cælorum homini, qui feminauit bonum femen in agro fuo. Cùm autem dormirent homines, uenit inimicus eius, & fuper feminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cum autem creuiffet herba, & fructum feciffet: tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem ferui patrisfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum femen feminafti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: Vis igitur imus & colligimus ea? Et ait: Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis fimul cum eis & triticum. Sinite utraque crefcere ufque ad meffem: & in tempore meffis dicam mefforibus: Colligite primũ zizania, & alligate ea in fafciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum.

Chry. In præcedenti parabola locutus eft dominus de his qui verbum dei non fufcipiũt, hic autem de his qui fufcipiunt corruptiuum fermonem: etenim hoc eft diabolicæ machinationis, veritati femper errorem infererе. vnde dicitur: Aliam parabolam propo. &c. Hieron. Propofuit autem aliam parabolam, quafi diues paterfamiliãs inuitatos diuerfis reficiens cibis, vt vnufquifque fecundum naturam fui ftomachi varia alimenta fufciperet. Non autem dixit alteram, fed aliam. Si enim propofuiffet alteram, expectare tertiã non poteramus: præmifit aliam, vt plures fequantur. Quæ autem fit parabola, oftenditur cum fubditur: Simile factum eft regnum cælo. ho. qui fe. &c. Remi. Regnum cælorum appellat ipfum filium dei, quod regnũ fimile dicitur effe homi-

ni,qui feminauit bonum femen in agro fuo.Chry.Deinde modũ infidiarum diaboli oftendit,dicens,Cũ autem dormirent homines,venit inimicus eius & fuperfeminauit zizania in medio tritici, & abiit. Demonftrat hic quòd error poft veritatem exiftit: quod & rerum exitus teftatur. Et enim poft prophetas fuerunt pfeudoprophetæ,& poft apoftolos pfeudoapoftoli,& poft Chriftũ Antichriftus.Nifi enim diabolus viderit quid imitetur, vel quibus infidietur,non tentat. quia igitur vidit quòd hic reddit in fructu cẽtefimum,ille lx. alius xxx. & non poterat rapere neque fuffocare quod radicatum erat:per aliam deceptionẽ infidiatur, interferẽs fua,multis ea fimilitudinibus colorans, vt facilè furripiat his qui habiles funt ad deceptionẽ:propter hoc nõ dicit ꝙ feminet aliquod aliud femen, fed zizania, quæ fecundum vifum afsimilatur quodammodo frumento. Hinc etiam apparet diaboli malignitas:tunc enim feminauit,quando vniuerfa erant cõpleta,vt magis noceret agricolæ ftudio. Aug.de quæft.euan.Dicit autem cùm dormirent homines,quia cũ negligentius agerent præpofiti ecclefiæ, aut dormitionẽ mortis acciperent apoftoli, venit diabolus & fuperfeminauit eos quos malos filios dominus interpretatur. Sed rectè quæritur vtrum hæretici fint, aut malè viuentes catholici. Sed ꝙ dicit eos in medio tritici feminatos,quafi videtur illi fignificari,qui vnius communionis funt. Verũtamen quoniam agrum ipfum non ecclefiam, fed hunc mundum interpretatus eft,bene intelliguntur hæretici:qui in hoc mundo permifcentur bonis, vt illi qui in eadem fide mali fint, palea potius q̃ zizania deputentur, quia palea etiam fundamentum habet cũ frumẽto radicemque communem. Schifmatici autẽ videntur fpicis corruptis etiã fimiliores,vel paleis ariftarum fractis vel fciffis & de fegete abiectis:nec tamen confequens eft vt omnis hæreticus vel fchifmaticus ab ecclefia corporaliter feparetur.multos enim portat ecclefia,quia non ita defendunt falfitatem fententiæ fuæ, vt intẽtam multitudinem faciant:quod fi fecerint,tunc expellũtur. Cũ ergo diabolus afperfis prauis erroribus,falfifq́; opinionibus fuperfeminaffet,hoc eft præcedẽte nomine Chrifti hærefes fuperieciffet:magis ipfe latuit, atque occultiffimus factus eft. Hoc eft enim quod dicit:Et abiit, quãquam in hac parabola dominus ficut in expofitione conclufit non quædam, fed omnia fcandala,& eos qui faciunt iniquitatem, zizaniorũ nomine fignificaffe intelligitur.Chryfoft.Ex pofterioribus autem diligenter hæreticorum formam defcribit,dicẽs: Cum autem creuiffet herba & fructum feciffet, tunc apparuerunt & zizania.In principio enim hæretici obumbrant feipfos,cùm autem multam acceperint libertatem, & fermone aliquis cũ eis participauerit,tũc venenum effundunt.Aug.de quę.euange.Vel aliter:Cùm homo fpiritualis effe cœperit diiudicans omnia,tunc ei errores incipiunt apparere:difcernit enim quicquid audierit,aut legerit abhorrere à regula veritatis: fed donec in eifdẽ perficiatur fpiritualib⁹,poteft eum monere,quare fub nomine Chriftiano tam multæ hæreticorũ extitere falfitates.vnde fequitur:Accedentes autem ferui patrisfamilias dixerunt ei:Domine,nónne bonum femen feminafti in agro tuo?vnde ergo habet zizania? &c. Vtrum autem ipfi fint ferui quos poftea meffores appellat, an quia in expofitione parabolæ meffores dicit effe angelos?nec quifquam dicere facile aufus fuerit angelos nefciffe,quis zizania fuperfeminauerit:magis oportet intelligi homines fideles feruorum nomine hoc loco fignificatos.nec mirum fi & bonum femen ipfi dicũtur: ex diuerfis enim fignificationibus vna res diuerfas fimilitudines recipit: ficut & de fe ait,quòd ipfe fit ianua, quòd ipfe fit paftor. Remi. Accedunt autem ad deum fine corpore,fed corde & mentis defiderio:quo docẽte intelligunt diaboli calliditate hoc effe factum.vnde fequitur:Et ait illis,Inimicus homo hoc fecit.Hiero.Diabolus propterea inimicus homo appellatur:qui deꝰ effe defiit,& in 9.pfal.fcriptum eft de eo, Exurge domine,non confortetur homo.Quamobrem non dormiat qui ecclefiæ præpofitus eft, ne per illius negligentiam inimicus homo fuperfeminet zizania,hoc eft hæreticorum dogmata.Chry.inimicus autẽ vocatur propter iacturã,quã infert hominib⁹:vexatio enim diaboli aduerfus nos eft:principiũ autẽ vexationis factũ eft nõ ab inimicitia quę eft ad nos,fed quæ eft ad deũ.Aug.de quę.euã.Cũ autẽ ferui dei cognouerint hãc excogitaffe diabolũ fraudẽ,cũ cõtra tanti nominis authorẽ nihil fe valere fentiret,vt fallacias fuas eodem nomine obtegeret, poteft fibi fuborjri voluntas,vt tales homines de rebus humanis auferat,fi aliquã tẽporis habeãt facultatẽ: fed vtrũ facere debeant,iuftitiã dei cõfulunt. vnde fequit̃, Serui autẽ dixerũt ei,Vis imus& colligim⁹ ea? Chr. Vbi intuenda eft feruorũ diligentia & dilectio:etenim feftinant zizania euellere:quod modò monftrat eorũ de femine folicitudinẽ.Ad hoc enim folũ refpiciunt,non vt aliquis puniatur,fed vt feminata non pereant. Quid autẽ dominus refpõderit,fubditur:Et ait,non. Hier.Datur enim locus pœnitentiæ, & monemur ne cito amputemus fratrem:quia fieri poteft vt ille qui hodie noxio deprauatus eft dogmate,cras refipifcat,& defendere incipiat veritatem.vnde fubditur, Ne fortè colligentes zizania,eradicetis fimul & triticum. Aug.de quæft. euan.In quo eos patientifsimos & tranquillifsimos reddit:hoc enim dicitur, quia boni dũ adhuc infirmi funt, opus habẽt in quibufdam malorum commixtione:fiue vt per eos exerceantur,fiue vt eorum cõparatione magna illis exhortatio fiat & inuitẽtur ad melius. Aut fortè fimul eradicatur triticũ cùm auferũtur zizania, quia multi primò zizania funt,& poftea triticum fiunt: qui nifi patienter cum mali funt tolerentur, ad laudabilem mutationem non perueniũt.itaque fi euulfi fuerint, fimul eradicatur & triticũ, quod futuri effent fi eis parceretur. Ideo dicit tales non effe auferendos de hac vita:ne cum malos conatur interficere, bonos interficiat, quod fortè futuri funt,aut bonis obfit, quibus & inuitis vtiles funt.Sed tunc opportunè hoc fiet,cùm iam de fine non reftat,vel tempus commutandæ vitæ,vel proficiẽdi ad veritatem ex occafione atq; cõparatione alieni erroris.& ideo fubdit, Sinite vtraq; crefcere vfq; ad meffem.i.vfq; ad iudiciũ. Hiero. Videtur autẽ hoc effe contrarium illi præcepto:Auferte malum de medio veftrum.Si enim prohibetur eradicatio,& vfque ad meffem tenenda eft patiẽtia: quomodo eiiciendi funt quidam de medio noftrum? Sed inter triticum & zizania (quod nos appellamus loliũ)quandiu herba eft,& necdũ calam⁹ venit ad fpicã,grãdis fimilitudo eft:& in difcernendo aut nulla,aut difficilis fubftantia.primò monet ergo dominus ne verbi quod ambiguũ eft, cito fententiã proferamus,fed deo iudici referuemus:vt cũ dies iudicij venerit,ille non fufpicionẽ criminis, fed manifeftum reatum de fanctorũ cœtu eiiciat. Aug.con. epift. Parmeniani.Cũ enim quifque Chriftianorum intus in ecclefia cõftitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehẽfus,vt anathemate dignus habeatur:fiat hoc (vbi periculum fchifmatis non timetur)cum dilectione, nõ ad eradicandum, fed ad corrigendum: quòd fi fe non agnouerit,neque pœnitendo correxerit,ita foris exiet, & per propriam voluntatem ab ecclefię communione

Herefεos prauitas.

Concordãtia euãgeliorũ.

dirimetur:vnde dominus cũ dixiſſet, Sinite vtraq; creſcere vſq; ad meſſem:ſubiunxit cauſam,dicens:Ne fortè cũ vultis colligere zizania,eradicetis ſimul & triticũ. Vbi ſatis oſtẽdit cũ metus iſte non ſubeſt,ſed omnino de frumentorũ ſtabilitate certa ſecuritas manet.i.quãdo ita cuiuſq; crimen notum eſt,& omnibus execrabile apparet, vt vel nullos prorſus vel nõ tales habeat defenſores,per quos poſsit ſchiſma contingere, non dormiat ſeueritas diſciplinæ : in qua tantò eſt efficacior emendatio prauitatis,quantò diligentior fuerit obſeruatio charitatis. Cũ verò idem morbus plurimos occupauerit,nihil aliud boni reſtat ꝙ dolor & gemitus:ſic igitur miſericorditer corripiat homo qđ poteſt, quod autem non poteſt patienter ferat : & ex dilectione gemat atq; lugeat,donec ille deſuper emendet ac corrigat, atque vſque ad meſſem differat eradicare zizania & paleã ventilare. Turba autẽ iniquorũ cũ facultas eſt in populis promendi ſermonem generali obiurgatione feriẽda eſt , & maximè ſi occaſionẽ atque opportunitatẽ præbuerit aliquod domini deſuper flagellũ,quo eos appareat pro ſuis meritis vapulare:tunc enim aures humiles præbet emendari ſermone calamitatis auditorũ , & facilius in gemitum confitendi ꝙ in murmura reſiſtendi afflicta corda cõpellit.quanquã etſi nulla calamitas tribulationis premat,cũ facultas detur vtiliter corripitur in multitudine multitudo. Nã ſicut ſeparata ſæuire,ſic in ipſa cõgregatione obiurgata gemere cõſueuit. Chr. Hoc autẽ dixit dominus prohibẽs occaſiones fieri. neque enim oportet interficere hæreticũ,quia præliũ inexpiabile in orbẽ terrarũ induceretur: & ideo dicit,Ne eradicetis ſimul cũ eis frumentũ.i.ſi moueritis arma,& occideritis hæreticos,neceſſe eſt multos ſanctorum ſimul ſubmitti:nõ ergo detinere hæreticos,& abſcindere liberã eorũ propalationẽ,& ſynodos & ſtudia diſſoluere ꝓhibet,ſed interficere & occidere. Aug.ad Vincen. Hæc antẽ primitus mea ſentẽtia erat,neminẽ ad vnitatẽ Chriſti eſſe cogendũ:verbo eẽ agendũ,diſputatione pugnandũ,ratione vincendũ:ne fictos catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea non contradicentiũ verbis, ſed demõſtrãtium ſuperabatur exẽplis. harũ enim legum terror quibus promulgandis reges ſeruiũt domino in timore, ita profuit vt nunc alii dicant:Iam hoc volebamus , ſed deo gratias qui nobis occaſionem præbuit & dilationũ morulas amputauit. Alii dicant:Hoc eſſe verũ iã ſciebamus,ſed neſcio qua conſuetudine tenebamur : gratias deo,qui vincula noſtra dirupit. Alii dicant : Neſciebamus hoc eſſe veritatem,nec eam dicere volebamus, ſed ad eam cognoſcendam metus fecit intentos:gratias domino,qui negligentiam noſtrã ſtimulo terroris excuſſit. Alii dicant:Nos falſis rumoribus terrebamur intrare,quos falſos eſſe neſciremus niſi intraremus : nec intraremus,niſi cogeremur:gratias deo qui prædicationẽ noſtram flagello abſtulit,expertos docuit , quàm vana & inania de eccleſia ſua mendax fama iactauerit. Alii dicant:Putabamus quidẽ nihil intereſſe vbi fidẽ Chriſti teneremus : ſed gratias domino qui nos à diuiſione collegit,& hoc vni deo congruè , vt in vnitate colatur oſtendit. Seruiant ergo reges terræ Chriſto,leges ædẽdo pro Chriſto. Aug.ad Boniſacium comitẽ: Quis autem veſtrum velit non ſolùm aliquem hæreticorum perire, verumetiam aliquid perdere? ſed aliter non meruit habere pacem domus Dauid , niſi Abſalon filius eius in bello quod contra patrem gerebat fuiſſet extinctus:quamuis magna cura mandauerit ſuis , vt eũ quantum poſſent viuum ſaluúmque ſeruarent : & eſſet cui pœnitenti paternus affectus ignoſceret. Quid autem ei reſtitit,niſi perditũ flere, & ſui regni pace acquiſita ſuã mœſtitiam cõſolari ? Sic ergo catholica mater eccleſia, ſi aliquorũ perditione tã multos cæteros colligit,dolorem materni cordis linit,& ſanat tantorum liberatione populorũ: vbi eſt antẽ quod iſti clamare conſueuerũt, liberũ eſt credere vel nõ credere?cui vim Chriſtus intulit?quẽ coegit?ecce habent Apoſtolũ Paulum,agnoſcant in eo prius cogentem Chriſtum,& poſtea docentem:prius ferientem, & poſtea conſolantem. Mirũ autem eſt quomodo ille qui pœna corporis ad euangeliũ coactus intrauit,plus illis omnibus qui ſolo verbo vocati ſunt in euangelio laborauit . cur ergo non cogeret eccleſia perditos filios vt redirent,ſi perditi filij coegerunt alios vt perirent?Sequitur : Et in tempore meſsis dicam meſſoribus:Colligite primùm zizania,& alligate ea in faſciculos ad comburendum. Remi. Meſsis autẽ appellatur tẽpus metendi:per meſſem verò deſignatur dies iudicij,in quo ſeparãdi ſunt boni à malis. Chr. Sed propter quid dicit colligite primùm zizania? vt nõ timeant boni,quaſi ſimul cum zizaniis tollatur frumẽtum. Hiero. Quòd autem dicit zizaniorum faſciculos, igni tradi,& triticum cõgregari in horrea, manifeſtum eſt hæreticos quoſque & hypocritas gehennæ ignibus concremandos:ſanctos verò,qui appellantur triticum, horreis,id eſt, cæleſtibus manſionibus recipi. Auguſt. de quæſt.euang. Quæri autem poteſt cur non vnum faſcem,aut vnum aceruum zizaniorum fieri dixerit: niſi fortè propter varietatem hæreticorum , non ſolũ à tritico,ſed etiam à ſeipſis diſcrepantium. Ipſa vniuſcuiuſque hæreſeos,in quibus ſigillatim ſua cõmunione diſiuncti ſunt nomine faſciculorum deſignauit , vt etiam tunc incipiant alligari ad comburendum,cúm à catholica communione ſegregati , ſuas proprias quaſi eccleſias habere cœperint:vt combuſtio earum ſit in fine ſeculi,non alligatio faſciculorum. Sed ſi ita eſſet non tam multi reſipiſcendo & in catholicam remeando ab errore diſcederent. Quapropter alligatio faſciculorum in fine profutura eſt, vt non confuſẽ, ſed pro modo peruerſitatis ſuæ vniuſcuiuſque erroris pertinacia puniatur. Rabanus : Et notandum quòd vbi dicit : Seminauit bonum ſemen : notat bonam voluntatem, quæ in electis eſt:vbi verò dicit,inimicus venit,&cæ.cautelam habẽdam intimare voluit: de qua creſcentibus zizaniis quaſi patienter ferens ait:Inimicus homo hoc fecit:patientiam nobis cõmendauit.vbi verò ait, Ne fortè colligentes zizania,donauit nobis diſcretionis exemplum. Quando autem ſubiungit,Sinite vtraque creſcere vſq; ad meſſem, commendauit longanimitatem . Ad vltimum iuſtitiam , cùm dixit , Alligate ea in faſciculos ad comburendum &c.

Aliam parabolam propoſuit eis , dicens : Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis , quod accipiens homo ſeminauit in agro ſuo: quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibus. Cùm autem creuerit, maius eſt omnibus oleribus, & fit arbor, ita ut uolucres cæli ueniant, & habitent in ramis eius.

Chryſ. Quia dominus dixerat quòd de ſemine tres partes pereunt & ſaluatur vna: & in ipſa rurſus quæ ſaluatur, multa efficitur iactura , propter zizania quæ ſuperſeminantur,ne diceret: Qui ergo erunt,& quãti fideles? conſequenter hunc timorem aufert per parabolam ſinapis, & ideo dicitur : Aliam parabolã propoſuit eis, dicens : Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis, quod accipiens homo &c. Hierony. Regnum cęlorum prædicatio euangelij eſt & notitia ſcripturarum , quæ ducit ad vitam: de qua dicitur ad Iudæos, Auferetur à vobis regnum dei. huiuſmodi ergo regnũ cælorum eſt ſimile grano ſinapis. Aug. de quæſt.euan. Granum nã-

que ſinapis ad feruorem fidei pertinet, vel eo ꝙ dicatur venena expellere. ſequitur: Quod accipiẽs homo ſeminauit in agro ſuo. Hier. Homo qui ſeminat in agro ſuo, à pleriſque ſaluator intelligitur, qui in animis credentium ſeminat. Ab aliis, ipſe homo ſeminãs in agro ſuo, id eſt in corde ſuo. Quis autem eſt iſte qui ſeminat, niſi ſenſus noſter & animus? qui ſuſcipiens granũ prædicationis, & fouens, ſementẽ humore fidei facit in agro ſui pectoris pullulare. ſequitur: Quod minimũ quidem eſt omnibus ſeminibus. Prædicatio euangelij minima eſt omnibus diſciplinis: ad primam quidem doctrinam fidem non habet veritatis: hominem deum, deum mortuum, & ſcandalum crucis prædicans: confer huiuſmodi doctrinam dogmatibus philoſophorum & libris eorum, & ſplẽdori eloquentiæ, compoſitioníque ſermonum: & videbis quantò minus ſit cæteris ſeminibus ſemen euangelij. Chry. in ho. Vel minimum eſt ſemẽ euangelij, quia diſcipuli vniuerſis erant imbeciliores: ſed tamen quia magna erat virtus in eis, expanſa eſt eorum prædicatio vbiq; terrarum. & ideo ſequitur: Cùm autẽ creuerit, maius eſt omnibus olerib⁹. i. dogmatib⁹. Aug. de quæ. euan. Dogmata autem ſunt placita ſectarũ. i. vt placuit ſectis. Hiero. Phariſæorum enim dogmata cum creuerint, nihil mordax, nihil vitale demonſtrans, totũ flaccidnm marcidúmque ebullit in olera & in herbas, quæ citò areſcunt & corruunt. Prædicatio autẽ euangelica, quæ parua videbatur in principio: cũ vel in animam credentis, vel in totum mundum ſata fuerit, non exurgit in olera, ſed creſcit in arborem: ita vt volucres cæli (quas vel animas credentium, vel fortitudines dei ſeruitio mancipatas ſentire debemus) veniant & habitent in ramis eius. vnde ſequitur: Et fit arbor, ita vt volucres cæli veniant & habitant in ramis eius. Ramos puto euangelicæ arboris, qui de grano ſinapis creuerint, dogmatum eſſe diuerſitates, in quibus ſupradictarum volucrũ vnaqueque requieſcit. Aſſumamus & nos pennas columbæ vt altiora volitantes poſsimus habitare in ramis huius arboris, & nidos nobis facere doctrinarum terrenáque fugiẽtes ad cæleſtia feſtinare. Hila. Vel grano ſinapis ſeipſum dominus comparauit, acti ſemini & omnium ſeminum minimo, cuius virtus preſſuris accẽditur. Grego. 19. Mora. Ipſe quidem eſt granum ſinapis qui in orto ſepulturæ plantatus arbor magna ſurrexit. Granũ nanque fuit cũ moreretur, arbor cum reſurgeret: granum per humilitatem carnis, arbor per potentiã maieſtatis. Hila. Granum igitur hoc poſtquam in agro ſeminatum fuit, id eſt vbi à populo comprehenſus & traditus morti, tãquam in agro fuit ſatione quadã corporis conſepultus, vltra mẽſuram omnium olerum excreuit, & vniuerſam prophetarum gloriam excedit. Oleri enim vitæ tanquam ægroto Iſrael data eſt prædicatio prophetarum: ſed iam in ramis arboris cæli volucres inhabitãt, apoſtolos ſcilicet ex Chriſti virtute protenſos, & mundum inumbrantes in ramis intelligimus: in quos gentes in ſpem vitæ aduolabunt, & aurarũ turbine, id eſt diaboli ſpiritu flatúque vexatæ, tanquam in ramis arboris conquieſcent. Greg. 19. Mora. In iſtis etiã ramis volucres requieſcunt: quia ſanctæ animæ quę quibuſdam virtutum pennis à terrena cogitatione ſe ſubleuant, in eorũ dictis atque conſolationibus ab huiuſmodi fatigatione vitæ reſpirant.

Aliam parabolam locutus eſt eis, dicens: Simile eſt regnũ cælorum fermento: quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum.

Chry. Ad idem oſtendendum dominus apponit parabolam de fermento. vnde dicitur: Aliam parabolam locutus eſt eis. Simile eſt regnum cælorum fermento, quaſi dicat, Sicut fermentum multam farinam trãſmutat in ſuam virtutem, ita & vos totum mundum tranſmutabitis. Et vide Chriſti prudentiã: ea enim quæ ſunt naturæ inducit, demonſtrans, quoniam ſicut illa poſsibile eſt fieri, ita & hoc. Non autem dixit quòd poſuit ſimpliciter, ſed abſcondit: ac ſi diceret: Ita & vos cũ ſubiecti fueritis impugnatoribus veſtris, tũc eos ſuperabitis. Et ſicut fermentum ſuffoditur quidem, non autem deſtruitur: ſed paulatim ad ſuum habitum omnia tranſmutat, & ſic in prędicatione veſtra cõtinget. Non itaq; quia multas dixit ſuperuenturas vobis vexationes, timeatis: ita enim fulgebitis, & omnes ſuperabitis. Tria enim ſata hic pro multis poſuit, hunc enim numerum determinatũ pro multitudine indeterminata accepit. Hiero. Satum autẽ, eſt genus menſuræ iuxta morem prouinciæ Paleſtinæ, vnum modium & dimidium accipiens. Aug. de quæſt. euan. vel fermentum dicit dilectionẽ, eo quòd ferueſcere facit & excitat. Mulierem ſapientiam dicit. In farinæ autem ſatis tribus intelligũtur, vel tria illa in homine, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: vel tria illa fructifera: cẽteſimum, ſexageſimum, & triceſimum: vel tria illa genera hominum: Noe, Daniel, & Iob. Raba. Dicit autem donec fermentatum eſt totum: quia charitas in noſtra mente recondita eouſque creſcere debet, vt totam mẽtem in ſui profectionem commutet: quod hîc quidem inchoatur in futuro verò perficietur. Hier. Vel aliter: Mulier iſta quæ fermentum accipit, & abſcondit: prædicatio mihi videtur apoſtolica, vel eccleſia de diuerſis gẽtibus congregata: hæc tollit fermentum, intellectum ſcilicet ſcripturarũ, & abſcondit illud in farinæ ſatis tribus, vt ſpiritus, anima, & corpus in vnum redacta non diſcrepent inter ſe. Vel aliter, Legimus in Platone tria eſſe in anima: rationale, iraſcibile, & concupiſcibile: & nos ergo ſi accepérimns fermentum euangelicum ſacrarum ſcripturarum, in ratione poſsideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in deſiderio cupiditatem virtutum & hoc totum fiet per euãgelicam doctrinam, quam nobis mater eccleſia præſtitit. Dicam & quorundam intelligentiam: mulierem iſtam & ipſi eccleſiam interpretantur, quæ fidem hominis farinæ ſatis tribus commiſcuit, ſcilicet credulitati patris & filij & ſpiritus ſancti: cum in vnum erit fermẽtata, non nos ad triplicem deũ, ſed ad vnius diuinitatis perducit notitiam. Pius quidẽ ſenſus, ſed nũquam parabolæ & dubia ænigmatum intelligentia poſſunt ad authoritatem dogmatum proficere. Hilar. Vel aliter: Fermento ſe dominus comparauit: fermentum enim de farina eſt, quod virtutem acceptam aceruo ſui generis reddit: hoc autem fermentum acceptum mulier, ſynagoga ſcilicet per iudicium mortis abſcondit. Hoc autem in farinæ menſuris tribus id eſt legis, prophetarum, euangeliorum æqualitate coopertũ, omnia vnum fecit, vt quod lex conſtituit, prophetæ nunciauerunt, idipſum euangeliorum profectibus expleatur, quanquam ad trium gentium vocationem, ex Sem, Cham, & Iaphet, tres menſuras farinæ eſſe referendas ſenſiſſe multos memini. Sed neſcio an hoc ita opinari ratio permittat, cùm etſi omniũ gentium vocatio ſit, in his tamen Chriſtus non abſconſus ſit ſed oſtenſus: & in tanta infidelium multitudine non fermentatum eſt totum.

Hæc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas: & ſine parabolis non loquebatur eis. Vt impleretur quod dictum erat per prophetam, dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.

Chry. Poſt pręmiſſas parabolas ne aliquis opinaretur ꝙ Chriſtus noua induceret, induxit euãgeliſta propho-

tam, etiã hunc prædicentẽ doctrinæ modũ. Et ideo dicit: Hæc omnia &c. Marcus aũt ait: Quoniã sicut poterãt audire, loquebatur eis sermonẽ ĩ parabolis. vnde nõ mireris si de regno disputans, grani & frumenti meminit: hominibus enim loquebatur idiotis, & indigẽtibus ab his indici. Remi. Parabola Græcè, Latinè dicitur similitudo, per quã veritas demõstratur. Ostẽdit quippe in ipsa similitudine quasdã figuras verborum, & imagines veritatis. Hiero. Non antè discipulis, sed turbis parabolis loquebatur: & vsq; hodie turbę in parabolis audiunt. & ideo dicitur: Et sine parabolis nõ loquebatur eis. Chry. Quanuis enim non multa sine parabolis turbis dixerit, sed tamen tunc nihil. Aug. de quæst. euang. Vel boc dicitur, non quia nihil propriè locutus est, sed quia nullũ ferè sermonẽ explicauit, vbi non ꝑ parabolã aliquid significauerit: quãuis in eo aliqua & propriè dixerit, ita vt sæpe inueniatur totus sermo eius parabolis explicatus, totus autem propriè dictus nullus inueniatur. Explicatos autem sermones dico, quãdo ex aliqua occasione rerũ incipit loqui, quousque terminet quicquid ad ipsam rem pertinet, & transeat ad aliud. Nonnunqnam sanè alius euangelista contexit, quod alius diuersis temporibus dictum indicat: nõ enim omnino secundum rerum gestarum ordinem, sed secundum suæ quisque recordationis facultatem, narrationem, quam exorsus est, ordinauit. Quare autem in parabolis loqueretur, manifestat euangelista, cum subdit: Vt adimpleretur quod &c. Hier. Hoc testimonium de 77. psalmo sumptũ est. Legi in nõnullis codicibus eo loco, vbi nos posuimus, & vulgata æditio babet: Vt adimpleretur qđ dictũ est per prophetam dicẽtem, vbi scriptum est per Esaiam prophetam dicentem. Rem. Vnde Porphyrius obiecit fidelibus: Enangelista vester tantæ insipientiæ fuit, vt quod reperitur in psalmis, ipse deputauerit Esaiæ. Hiero. Quia ergo minimè inueniebatur in Esaia, arbitror postea à prudentibus viris esse sublatum. Sed mihi videtur in principio ita æditum: Quod scriptum est per Asapb prophetã dicẽtem: Septuagesimus enim septimns psalmus, de quo sumptum est hoc testimoniũ Asapb prophetæ inscribitur: & primum scriptorẽ non intellexisse Asapb. & putasse scriptoris vitium, atque emendasse nomen Esaiæ, cuius vocabulum manifestius erat. Sciendum est itaque ꝙ non solùm Dauid, sed etiã cæteri (quorũ in psalmis & hymnis & canticis dei, pręscripta sunt nomina) prophetæ sunt appellandi, Asapb videlicet, & Iditbum, Emam Esraytes, & reliqui quos scriptura commemorat, quódq; in persona domini dicitur: Aperiam in parabolis os meum, &c. Considerandum attentius & inueniendum describi egressum Israelis ex Aegypto: & omnia signa narrari quæ in Exo. cõtinẽtur historia. Ex quo intelligimus vniuersa illa quæ ibi scripta sunt parabolicè sentienda, & manifestare absc õdita sacramenta. Hoc enim saluator editurum se esse promittit, dicens: Aperiam in parabolis os meum. Glo. q.d. Qui prius locutus sum per prophetas, modò in propria persona aperiam os meum in parabolis, & eructabo de thesauro mei secreti, emittam mysteria, quæ abscondita erant à constitutione mundi.

Tunc dimißis turbis uenit in domum. Et accesserunt ad eum discipnli eius, dicentes: Edisſere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem, est mundus. Bonum uerò semẽ, hi sunt filii regni: zizania autem, filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Meßis uerò, consummatio seculi est. Messores autem, angeli sunt. sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in cõsummatione seculi. Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & stridor dentiũ. Tũc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi audiat.

Chrys. Locntus fuerat dominus turbis in parabolis, vt eos ad interrogandum induceret: & quanuis multa in parabolis dixisset, nullus tamen eum interrogauit: & ideo eos dimisit. vnde sequitur: Tunc dimissis turbis, venit in domum. Nullus autem eum scribarum sequitur. Vnde manifestũ est quòd propter nihil aliud prius sequebantur, quàm vt eum caperent in sermone. Hiero. Dimittit autem turbas Iesus, & domum reuertitur, vt accedant ad eum discipuli, & secretò interrogent, quæ populus nec merebatur audire, nec poterat. Raba. Mysticè autem dimissa turba tumultuantium Iudæorum ingreditur ecclesiam gẽtium, & ibi fidelibus exponit sacramenta cælestia. vnde sequitur: Et acces. ad eum &c. Chry. Cùm aliquando volentes discere formidauerint interrogare: nunc liberè interrogãt & cõfisi sunt, quoniam audierant: Vobis datum est nosse mysterium regni dei: ideóque singulariter interrogant, non multitudinem æmulantes, quibus non erat datum. Dimittunt autem parabolam fermenti & sinapis, vt manifestiores. Interrogãt autem de parabola zizaniorum, quia babet conuenientiam ad præmissam parabolam de semine, & aliquid amplius ostendit: dominus autem quæ esset parabola, exponit. vnde sequitur, Qui respondens ait eis: Qui &c. Remi. Ideo autem dominus se filium bominis appellauit, vt hoc indicio nobis exemplnm humilitatis relinqueret: siue quia futurum erat, vt hęretici negarẽt eum verum bominem esse, siue vt per bumilitatis fidẽ pnssimus conscendere ad diuinitatis cognitionem. Sequitur: Agér autem est mundus. Glos. Cùm autem ipse sit qui seminat agrum suum, manifestum est quòd pręsens mundus est eius. Sequitur: Bonum verò semen &cætera. Remi, id est sancti & electi viri, qui inter filios regni computãtur. Aug. con. Faust. Zizania antem exponit dominus nõ aliqua falsa veris scripturis immissa, sicut Manicbæus interpretatur, sed omnes filios maligni, id est, imitatores diabolicæ falsitatis. vnde sequitur: Zizania autem sunt filij nequam. Per quos omnes impios & malignos vult intelligi. Aug. de quæ. euã. Omnis autẽ immũditia in segete, zizania dicũtur. Sequitur: Inimicus autẽ &c. Cbry. Etenim hoc diabolicę est macbinationis, veritati semper inserere errorẽ. Sequitur, Meßis verò consummatio est seculi. Alio aũt loco ait, de Samaritanis loquens: Leuate oculos vestros & considerate regiones, quoniam iam albæ sunt ad messem. Et rursus: Meßis quidẽ mnlta, operarij autẽ pauci: in quibus verbis messem dicit iam adesse. Qualiter ergo hic eã dicit esse futurã? Sed sciendum quòd in alia significatiõe messem dicit: vnde & ibi dicit quòd alins est qui seminat, & alius qui metit: hîc autem eundem dicit esse qui seminat, & qni metit: qnoniam ibi non ad sui differentiam, sed apostolorum prophetas inducit. Etenim ipse Christus per prophetas seminauit in Iudæis & Samaritanis. Idem ergo nominat semen & messem secundnm aliud & aliud. Cùm enim de obedientia loquatur & persuasione ad fidẽ, tunc vocat messem: sicut in quo totum perficitur. Sed cùm inquirit de fructu auditionis verbi dei, tunc cõsummationem dicit messem, sicut hic. Remi. Per messem enim designatur dies iudicij, in qno separandi sunt boni à malis, qnod fiet ministerio angelorum. vnde infrà dicitur, ꝙ veniet filius hominis cũ angelis suis iudicare. propter quod sequitur, Messores autem angeli sunt. Sequitur: Sicut ergo colligũt zizania &c. Aug. 20. de ci. dei: Nunquid de regno illo vbi nulla sunt scãdala? de regno ergo isto eius quod est hic,

scilicet ecclesia, colligentur. Aug. de quæ. euan. Quòd autem primò separantur zizania, hoc est, quia tribulatione præcedente separabuntur impii à piis, quod per bonos angelos intelligitur fieri: quia officia vindictæ possunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo Iudex: officia verò misericordiæ, mali implere non possunt. Chry. Vel potest intelligi de regno cœlestis ecclesiæ, & tunc ostenditur hic duplex pœna: videlicet quòd excidunt à gloria, in hoc quòd dicit: Et colligent de regno eius omnia scandala. s. ne scandala in regnum eius intrent: & quòd comburuntur, in hoc quod subdit: Et mittent eos in caminum ignis. Hier. Omnia autem scandala referuntur ad zizania. hoc autem quod dicit: Et colligent de reg. &c. Inter hæreticos & schismaticos, qui faciunt iniquitatem, voluit distinguere: vt per eos qui faciunt scandala, intelligantur hæretici: per eos verò qui faciūt iniquitates, intelligātur schismatici. Glos. Vel aliter: Per scandala possunt intelligi illi qui præbēt proximo occasionem offensionis aut ruinæ: per facientes iniquitatem, quoscunque peccantes. Rabanus. Obserua quod dicit: Et eos qui faciunt iniquitatem, non qui fecerunt. quia non qui conuersi sunt ad pœnitentiam, sed solum qui permanent in peccatis, æternis cruciatibus mancipandi sunt. Chry. Vide autem ineffabilem dei amorē ad homines. Est enim ad beneficia promptus, & ad pœnam tardus. Cùm enim seminat, per seipsum seminat: cùm autem punit, per alios: mittit enim ad hoc angelos suos. Sequitur: Ibi erit fletus & stri. den. Remi. His verbis demonstratur vera corporum resurrectio. nihilo minus ostenditur per hoc duplex pœna inferni scilicet nimii caloris, & nimii frigoris. sicut autem scandala referuntur ad zizania, ita iusti reputantur in filios regni. de quibus sequitur: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum: in præsenti enim seculo fulget lux sanctorum coram hominibus, post consummationem autem mundi, ipsi iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Chryso. Non quia ita solum sicut sol, sed quia hoc sydere aliud magis luculentum non noscimus, cognitis nobis vtitur exemplis. Remi. Quòd autem dicit: Tunc fulgebunt, intelligendum est, quia & nunc fulgent in exemplum aliorum: sed tunc fulgebunt sicut sol, ad laudandum deum. Sequitur: Qui habet aures aud. &c. Raba. id est qui habet intellectum intelligat, quia mysticè hæc omnia intelligenda sunt.

Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quē qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius uadit, & uēdit uniuersa quæ habet, & emit agrum illum.

Chrys. Parabolæ quas suprà dominus posuerat de fermento & sinapi, ad virtutem euangelicæ prædicationis referuntur, quoniā superabit orbem terrarū: tunc autē vt pretiositatem & magnificentiam eiusdem ostenderet, proponit parabolam de thesauro & margarita, dicens: simile est regnum cælorum thes. abscon. in agro. Prædicatio enim euangelij occultata est in mundo: & si non vendideris omnia, non emes eam: & cum gaudio hoc oportet facere. vnde sequitur: Quem qui inuenit homo abscondit. Hila. Hic quidem thesaurus gratis inuenitur. Euangeliorum enim prędicatio in abscondito est. Sed vtendi & possidendi huiusmodi thesauri cum agro potestas non potest esse sine pretio, quia cælestes diuitiæ non sine dāno seculi possidentur. Hier. Quòd autem abscondit, non de inuidia facit, sed more seruātis & nolentis prodere: abscondit in corde, quem pristinis prætulit facultatibus. Greg. in ho. Vel aliter: Thesaurus in agro absconditus, est cæleste desideriū. Ager verò in quo thesaurus abscōditus, est disciplina studij cælestis: quem. s. thesaurum cū inuenit homo abscondit, scilicet vt seruet. quia studiū cœlestis desiderij à malignis spiritibus custodiri non sufficit ei, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit: in præsenti etenim vita quasi via sumus, qua ad patriam pergimus. Maligni autem spiritus iter nostrum, quasi quidam latrunculi, obsident. Deprædari ergo desiderant, qui thesaurum publicè portant in via. Hoc autē dico, non vt proximi nostri opera nostra non videant, sed vt per hoc quod agimus, laudes exterius non quæramus. Cælorum autem regnum idcirco terrenis rebus simile dicitur: vt ex his quæ animus nouit, surgat ad incognita, vt p hoc quod scit notum diligere, discat ignotū amare. Sequitur: Et præ gaudio &c. Agrum profectò venditis omnibus cōparat, qui voluptatibus carnis renūtians, cūcta sua terrena desideria per disciplinæ cœlestis custodiam calcat. Hieron. Vel thesaurus iste in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, aut deus verbum est, qui in carne Christi videtur absconditus: aut sanctæ scripturæ, in quibus reposita est notitia saluatoris. Augu. de quęst. euange. Hunc autem thesaurum dixit in agro absconditū. s. duo testamenta in ecclesia: quæ cū quis ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere, & vadit & vendit omnia sua & emit illū, id est cōtemptu temporalium comparat sibi ocium, vt sit diues cognitione dei.

Iterum simile est regnum cælorum homini negociatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem una pretiosa margarita, abijt, & uendidit omnia quæ habuit, & emit eam.

Chryso. Euangelica prædicatio nō solùm lucrum multiplex præbet vt thesaurus, sed & pretiosa est vt margarita. Vnde post parabolā de thesauro, ponit parabolam de margarita, dicens: Iterum simile est reg. cælo. &c. In prædicatione enim duo oportet adesse. s. ab huius vitæ negociis separari, & vigilantem esse: qđ negociatio designat. vna autem est veritas & non partita, & propter hoc vna margarita dicitur inuenta. Et sicut qui margaritam habet, ipse quidem nouit quòd diues est, aliis vero non est cognitus, multoties eam manu detinens propter eius paruitatem: ita est in prædicatione euangelij. qui enim eam detinent, sciunt se diuites esse: infideles autem hunc thesaurum nescientes, diuitias nostras ignorant. Hieron. Bonæ autem margaritæ possunt intelligi lex & ꝓphetę. Audi ergo Marchiō & Manichæe, quòd bonæ margaritæ sunt lex & prophetæ. Vna ergo pretiosissima margarita est scientia saluatoris, & sacramētū passionis & resurrectionis illius: quod cùm inuenerit homo negociator similis Pauli apostoli, omnia legis prophetarúmque mysteria & obseruationes pristinas in quibus inculpatè vixerat, quasi purgamenta contemnit, vt Christum lucrifaceret. non quòd inuentio bonæ margaritæ condemnatio sit veterum margaritarum: sed quòd comparatione eius, omnis alia gemma sit vilior. Glos. Vel per margaritam pretiosam intelligitur cælestis vitæ dulcedo, quem inuentam omnia vendens emit: quia qui cælestis vitæ dulcedinē, inquantum possibilitas admittit, perfectè cognouerit: ea quæ in terris amauerat, libēter cuncta derelinquit. deforme conspicitur quicquid de terrenæ rei placebat specie, quia sola pretiosæ margaritæ claritas fulget in mente. August. de quæst. euang. Vel homo cum quærat bonas margaritas, inuenit vnā pretiosam, quia quærens homines bonos cum quibus vtiliter viuat, inuenit vnum sine peccato, Iesum Christū, aut præcepta quærens quibus seruatis cum hominibus rectè cōuersetur, inuenit dilectionem proximi, in quo vno dicit apostolus omnia contineri: aut bonos intellectus quærens, inuenit illud verbum quo cuncta continentur in princi-

pio erat verhum: quod eſt lncidum candore veritatis,
& ſolidum firmitate æternitatis, & vndique ſibi ſimile
pulchritudine veritatis, qui deus penetrata teſtitudine
intelligēdus eſt. Quodlibet verò illorum trium ſit, vel
ſi aliud occurrere potuerit, quod margaritæ vnius pre-
tioſæ nomine ſignificetur pretiū ei⁹ eſt noſipſi, qui ad
eam poſsidendam non ſumus liberi, niſi omnibus pro
noſtra liberatione contemptis quæ temporaliter poſ-
ſidentur. Venditis enim rebus noſtris, nullū aliud pre-
tiū mains accipimus q̃ noſipſos: quia talibns implicati,
noſtri nō eram⁹: vt rurſus nos pro illa margarita demus
non quia tantū valet, ſed quia plus dare non poſſumus.

Iterum ſimile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congregāti, Quam cùm impleta eſſet educentes, & ſecus litus ſedentes, elegerunt bonos in uaſa ſua, malos autem foras miſerunt. Sic erit in conſummatione ſeculi. Exibūt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorū, & mittēt eos in caminum ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentium.

Chry. Poſtquam per prædictas parabolas euangelicam
prędicationem commendauerat, vt non confidamus in
prædicatione ſolū, neq; quidam nobis æſtimemus ſuf-
ficere ad ſalutem: aliam parabolam terribilem ſubdit,
dicens: Iterum ſimile &c. Hiero. Impleto enim Hiere-
miæ vaticinio dicentis: Ecce ego mittam ad vos piſcato
res multos, poſtquam autem audierunt Petrus & An-
dreas, Iacobus & Ioānes, ſequimini me, faciam vos fieri
piſcatores hominum, contexuerunt ſibi ex veteri & no
uo teſtamento ſagenam euangelicorvm dogmatum: &
miſerunt eam in mare huius ſeculi, quæ vſque bodie in
mediis fluctibus tēditur, capiens de ſalſis & amaris gur-
gitibus quicquid inciderit, id eſt, bonos homines & ma
los. & hoc eſt quod ſubdit: Et ex omni, &c. Grego. Vel
aliter: Sancta eccleſia ſagenę comparatur, qnia & piſca-
toribus eſt commiſſa, & per eam quiſque ad æternnm
regnum à præſentis ſeculi fluctibus trahitur, ne æternę
mortis profundo mergatur: quæ ex omni genere piſciū
congregat, quia ad peccatorum veniam ſapientes & fa-
tuos, liberos & ſeruos, diuites & pauperes, fortes & in-
firmos vocat. Quæ ſagena, ſcilicet tūc vniuerſaliter im
pletur, cū in fine ſuo humani generis ſumma concludi-
tur. vode ſequitur: Quam cū imple. &c. Sicut enim ma
re ſeculum, ita ſeculi finem ſignificat litus maris: in qno
ſcilicet ſiue, boni piſces in vaſis eliguotur, mali proiiciū
tur foras: quia & electus quiſque in tabernacula ęterna
recipitur, & in æterni regni luce perdita, ad exterio-
res tenebras reprobi protrahuntur. Nunc enim malos
honóſque communiter quaſi permixtos piſces fidei ſa
gena cōtinet, ſed litus indicat, ſagena eccleſiæ quid tra-
hebat. Hiero. Dum enim ſagena extrahetùr ad litus, tūc
verum ſecernendorum piſcium iudicium demonſtra-
bitur. Chry. Quid autem diſtat hęc parabola, à paraho
la zizaniorum? Etenim illic bi quidem ſaluantur, hi au-
tem pereunt, ſicut & hic: ſed illic quidem, propter pra-
uorum dogmatum hęreſim. In anteriori autē parabo-
la de ſemine, quia non attendebant quę dicebantur, hic
autem propter vitæ nequitiam: propter qoam quanuis
& piſcatione capitis. i. cognitione dei fruentes, non poſ
ſuot ſaluari. Ne autem audiens quoniā malos foras mi-
ſeruot, æſtimes hanc pœnam non eſſe periculoſam, per
expoſitionem eius grauitatem oſtendit, dicens: Sic erit
in conſum. ſecu. exibunt angeli &c. quanuis alihi dicat
quòd ipſe ſegregabit eos, ſicut ſeparat paſtor oues: hic
angelos hoc facere dicit, ſicut & in parabola zizaniorū.
Greg. in ho. Timendum eſt autē hoc potius, quàm ex-
ponēdum: aperta enim voce tormēta peccantium dicta
ſunt, ne quis ad ignorantiæ ſuæ excuſationem recurre-
ret, ſi quid de æterno ſupplicio ohſcurè diceretur. Ra-
ba. Cū enim venerit finis mundi, tunc verum ſecernen-
dorum piſcium iudicium demonſtrabitur: & quaſi in
quodam quietiſsimo portu, boni mittentur in vaſa cę-
leſtium manſionum, malos autē torrendos & exiccan-
dos gehennæ flamma ſuſcipiet.

Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam *. *Ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in regnum cælorum, ſimilis eſt homini patrifamiliâs, qui profert de theſauro ſuo noua & uetera.* *Domine.

Chry. Recedentibus turbis, dominus diſcipulis in pa-
rabolis loquitur, ex quibus ſapientiores ſunt facti, itaq;
intelligunt quæ dicuntur. Quocirca dicit eis: Intellexi-
ſtis hæc omnia? dicunt ei: Etiam. Hier. Ad apoſtolos e-
nim propriè ſermo eſt, quos non vult audire tantùm vt
populum, ſed etiam intelligere vt magiſtros futuros.
Chryſo. Deinde quia intellexerunt, rurſus eos laudat.
vnde ſequitur: Ait illis: Ideo omnis ſcri. &c. Augu. 20.
de ciui. dei, Non dixit: Vetera & noua. quod vtiq; dixiſ-
ſet, niſi maluiſſet meritorum ordinē ſeruare q̃ tempo-
rum. Manichęi etiam dū ſola dei promiſſa noua tenere
ſe arbitrantur, remaoent in vetuſtate carnis, & nouita-
tem inducunt erroris. Aug. de quęſt. euan. Vtrum aūt
iſta concluſione exponere voluit, quem dixerit theſau
rum in agro abſconditum (q̄m ſanctæ ſcripturę intelli-
guntur, quæ nomine dnorū teſtamentorū, noui & vete
ris concludūtur) an oſtendere voluit eum doctū habē-
dum in eccleſia, qui etiam ſcripturas veteres parabolis
explicatas intellexerit, ab iſtis nouis accipiens regulas,
quia & iſta dominus per parabolas enūciauit: vt ſi ipſe,
in qno illa complentur & manifeſtantur, per paraholas
adhuc loqnitnr, donec paſſio ei⁹ velū diſcindat, vt nihil
ſit occultū, quod nō reueleſ, multò magis illa, quæ tam
longe de illo ſcripta ſunt, parabolis operta eſſe noueri-
mus: quæ cùm Iudæi ad literam accipiant, nolnerunt
eſſe docti in regno cælorum. Chryſ. Sed ſi per nouū &
vetus, quod dicitur, vtrunque teſtamētum accipimus,
Abraham doctum fuiſſe denegamus: qui noui & vete-
ris teſtamenti, etſi facta nonit, minimè verba nūtiauit.
Moyſen quoque docto patrifamiliâs cōparare nō poſ-
ſumus, quia etſi teſtamētum edocuit vetus, noni tamē
dicta nnn protulit. Sed in eo quod hic dicitur, intelligi
valet quia non de his qui fuerant, ſed de his qui eſſe in
eccleſia poterant, loquebatur: qui tunc noua & vetera
proferunt, cū vtriuſque teſtamenti prædicamēta voci-
bus & morihus loquuntur. Hila. Diſcipulis enim eſt lo
quutus, quos ſcribas propter ſciētiam nuncupat, eo q̄
intellexerint ea quæ illa noua & vetera. i. euangeliis &
io lege protulerit, quæ ſunt & eiuſdē patrisfamiliâs, &
vnius vtraque theſauri, ipſos etiā ſub patrisfamiliâs, no
mine ſibi cōparat, eo q̄ doctrinā de ſpiritus ſancti the-
ſauro ſuo nouorū ac veterū ſunt adepti. Hier. Vel apo-
ſtoli inſtructi ſcribę dicuntur, quaſi notarij ſaluatoris,
qui verba illius & præcepta ſignabant in tabulis cordis
carnibus regnorum cæleſtinm ſacramētis, & pollebant
opibus patrisfamiliæ, eiiciētes de theſauro doctrinarū
ſuarum noua & vetera: vt quicquid in euangelio predi-
cabant, legis & prophetarum vocibns comprobarent.
Vnde & ſpōſa dicit in Cantico cantico. Noua cum ve-
teribus dilecte mi reſeruaui tibi. Greg. Vel aliter: Ve-
tus eſt vt pro culpa humanum genus in æterna pœna
intereat, & nouum vt cōuerſus in regnum viuat. Prius
autē de regoi ſimilitudine theſaurū inuentū ac marga-
ritā bonā protulit, poſtmodū inferni pœnas de malorū
combuſtione narrauit, atque in cōcluſione ſubiungit:
Ideo doctus ſcriba &c. Ac ſi dicat: Ille in ſancta eccle-
ſia doctus prędicator eſt, qui & noua ſcit proferre de
ſuauitate regni, & vetuſta dicere de terrore ſupplicij:
vt vel pœnę terreant, quos præmia non inuitant.

Et factum est cùm consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. Et ueniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, & dicerent: Vnde huic sapientia hæc & uirtutes? Nónne hic est fabri filius? Nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simon, & Iudas? & sorores eius, nónne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi uirtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Hiero. Post parabolas quas dominus ad populum est locutus, & quas soli apostoli intelligunt, transiit in patriam suam, vt ibi apertius doceat. Et hoc est quod dicitur: Et factum est. &c. August. de concor. euan. A superiori sermone parabolarum istarum sic transit, vt nõ ostendat consequentis ordinis necessitatem, præsertim quia Marcus ab istis parabolis non in quod Matthæus, sed aliud intendens, in quod & Lucas, ita contexuit narrationem, vt credibilius ostendatur hoc esse potius consequenter gestum quod ipsi duo consequenter adiungunt, de naui, scilicet in qua dormiebat Iesus, & de miraculo expulsorum dæmoniorũ, quæ Matthæus superius recolens interposuit. Chry. Patriam autẽ eius hic Nazareth vocat, non enim fecit ibi virtutes multas, vt infrà dicitur, sed in Capharnaum fecit multa signa, sed doctrinam eis ostendit nõ minorem admirationem habentem, quàm signa. Remi. In synagogis autem docebat, vbi plurimi conueniebant, quia propter multorum salutem de cælis descendit ad terras. Sequitur: Ita vt mira. & dice. Vnde &cę. Sapiẽtia refertur ad doctrinam, virtutes verò ad miraculorum operationem. Hierony. Mira stultitia Nazarenorum. Mirantur vnde habeat sapientiam sapientia, & virtutes virtus. sed error in promptu est, quia fabri filium suspicantur: vnde & dicunt: Nónne hic est fabri filius? Chrys. Per omnia ergo erant insensati, vilipendentes eum ab eo qui æstimabatur esse pater, quanuis multa horum exempla habentes in antiquis temporibus, & patrum ignobilium nobiles videntes filios. Etenim David cuiusdam agricolæ Iesse fuit filius: & Amos cuiusdam pastoris, & ipse pastor. Oportebat enim propter hoc maximè ipsum honorare, quoniam à talibus existens, talia loquebatur. Ex hoc enim erat manifestum quoniam non ex humana diligẽtia erat, sed ex diuina gratia. Aug in ser. de nat. Est autẽ pater Christi faber deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noe disposuit, Moysi tabernaculũ ordinauit, arcam testamenti instituit. Fabrũ dixerim qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. Hila. Fabri etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, seculi virtutem iudicio decoquẽtis, massamque formantis in omne opus vtilitatis humanæ, formam, scilicet corporũ nostrorum in diuersa membrorũ mynisteria, & ad omnia æternæ vitæ opera fingẽtis. Hiero. Cũ autẽ errent in patre, non est mirandũ si errẽt in fratribus. vnde subditur, Nónne eius mater dicitẽ Maria? &c. Hiero. contra Heluidiũ: Fratres domini hic appellantur filij materteræ eius Mariæ: & hæc est mater Iacobi & Ioseph. ¶ Maria Cleophe vxor Alphæi, & hęc dicta est Maria mater Iacobi minoris. Aug. de quę. euã. Non ergo mirum est dictos esse fratres domini ex materno genere quoscunq; cognatos, cũ etiã ex cognatione Ioseph dici potuerunt fratres eius ab illis qui eũ patrẽ domini esse arbitrabantur. Hilar. Inhonoratur ergo dominus à suis: & quanquã docendi prudentia & operandi virtus admirationem commoueret, non tamẽ credũt hæc in nomine domini agere, & paternæ artis quodã opprobrio lacessunt. Inter tot ergo magnifica quæ gerebat, corporis eius cõtemplatione commonebãtur & ideo dicũt: Vnde ergo huic omnia ista? Sequitur: Et sic scandalizabantur in eo. Hiero. Error Iudæorum salus nostra est, & hæreticorum condemnatio. intantum enim cernebant hominem Iesum Christum, vt putarẽt filium fabri. Chry. Intuere enim Christi mãsuetudinẽ: conuitiatus est, sed cũ multa mansuetudine respondit. vnde sequitur, Iesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua & in domo sua. Remigi. Prophetam seipsum appellat, quod & Moyses manifestat, cùm dicit: Prophetam suscitabit deus de fratribus vestris vobis. Et hoc sciendum, quia non solùm Christus qui est caput omnium prophetarum, sed etiã Hieremias & Daniel & cæteri minores prophetæ, maioris honoris & dignitatis fuerunt apud exteros, quàm apud suos. Hiero. Propemodum enim naturale est, ciues semper ciuibus inuidere: non enim considerant præsentia viri opera, sed fragilis recordantur infantiæ: quasi non & ipsi per eosdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint. Hila. Inhonorabilem etiam prophetam in patria sua esse respondit, quia in Iudæa esset vsque ad crucis sententiam codemnandus: & quia penes solos fideles dei virtus est: & propter eorum incredulitatẽ operibus diuinæ virtutis abstinuit. vnde sequitur: Et nõ fecit &c. Hiero. Non ꝙ etiam incredulis illis facere non potuerit virtutes multas, sed ꝙ ne multas faciens virtutes ciues incredulos condemnaret. Chrys. Si autem admiratio ei adueniebat ex miraculis, quare non multa fecit? quia non ad ostentationem suam inspiciebat, sed ad ea quæ aliis erant vtilia. hoc igitur non proueniẽte despexit quod erat suiipsius, vt non pœnã eis augeat. Cur igitur & pauca fecit signa? vt non dicant: Si vtique facta essent signa, nos credidissemus. Hieronymus: Potest etiam aliter intelligi quòd Iesus despiciatur in domo & in patria sua, hoc est in populo Iudæorum, & ideo ibi pauca signa fecerit, ne penitus inexcusabiles fierent. maiora autem signa quotidie in gentibus per apostolos facit, non tam in sanatione corporum quàm in animarum salute.

CAPVT XIIII.

IN illo tempore: Audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo uirtutes operantur in eo. Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Et uolens illum occidere, timuit populum quia sicut prophetam eum habebant.

Glos. Quia suprà euangelista ostenderat quomodo pharisęi Christi miracula calumniabãtur, conciues autẽ eius hoc admirantes, Christũ tamen contemnebant: refert nunc quam opinionem ex auditis miraculis Herodes de Christo conceperat. vnde dicitur: In illo tempore &c. Chryso. Non absque causa hic tempus euangelista designat, sed vt discas tyranni superbiam & negligentiam. neq; enim à principio didicit ea quæ erant de Christo, sed post plurimum tempus. sic etiam multi qui in potestatibus sunt, multa elatione circundati huiusmodi tardè addiscunt, quia non multam horum faciũt curam. Aug. de con. euã. Dixit autem Matthæus in illo tẽpore, non in illo die, vel ipsa hora. nam & Marcus quidem hoc eodem modo dicit, sed nõ eodem ordine, sed postquam discipulos ad prædicandum misit: nulla tamen facta necessitate, qua hoc consequenter gestum esse intelligeretur. Lucas etiam narrandi eum ordinem tenet, quem & Marcus, nec ipse tamen rerum gestarum ordinẽ fuisse eundẽ credi cogit. Chry. Vide ergo ꝗ magnum quid est virtus: nam & defunctum Ioãnem He-

rodes formidauit, & de resurrectione philosopbatur. & ideo sequitur, Et ait pueris suis, &c. Raba. Sed quāta est inuidia Iudæorū ex isto loco docemur. Ioānē enim à mortuis potuisse resurgere, nullo attestāte, Herodes alienigena pronūtiauit. Iudæi verò Christū, quē prophetæ prædixerāt, nō resurrexisse, sed furtim ablatum esse, credere maluerunt. in quo insinuatur quòd promptior est animus gētiū ad credulitatē, quàm Iudæorū. Hiero. Quidam autē ecclesiasticorū interpretum quærit, quare Herodes ista sit suspicatus, vt putet Ioannem à mortuis surrexisse? quasi alieni erroris nobis reddenda sit ratio, aut ex his verbis habeat occasionem hæresis Mathemichoseos, quæ post multos annorū circulos in diuersa corpora dicit animas insinuari: cū eo tempore quo Ioannes decollatus est, dominus triginta annorum esset. Raba. Bene autem de resurrectionis virtute omnes senserunt, quòd maioris potentiæ sunt sancti futuri cū à mortuis resurrexerint, quàm fuere dum adhuc carnis infirmitate grauarentur. Propterea dicit: Et ideo virtutes operantur in eo. Aug. de con. euan. Lucas autem dicit: Et ait Herodes: Ioannem ego decollaui, quis est iste de quo audio talia ego? Quia ergo hæsitantem Lucas commemorauit Herodem, intelligendū est aut post hanc hæsitationem confirmasse in animo suo, quod ab aliis dicebatur. cùm dixit pueris suis, sicut hic Matthæus narrat. Hic est Ioannes Bapti. &c. aut ita proouncianda sunt hæc verba, vt hæsitantem adhuc io dicent: vtroque enim modo pronuntiari potest, vt aut cōfirmatū eum ex aliorū verbis accipiamus, aut adhuc eū hæsitantē vt Lucas cōmemorat. Remi. Fortè autem quæret aliquis, quare dicat Mattbęus: In illo tēpore audiuit Herodes &c. cū lōgè superi⁹ dicat ꝙ mortuo Herode reuersus est dominus ex Aegypto? Sed hæc quæstio soluitur, si intelligatur duos fuisse Herodes: mortuo nanq; priore Herode successit ei Arcbelaus filius eius, qui post decē annos relegatus est exilio apud Viennā vrbē Gallię. Deinde Cæsar Augustus iussit diuidi illud regnum in tetrarchias, & tres partes dedit filiis Herodis. Iste ergo Herodes qui Ioannē decollauit, est filius maioris Herodis, sub quo dn̄s natus est: & vt boc ostenderet euāgelista, addidit, tetrarcha. Glo. Quia verò dixerat de opinione resurrectionis Ioannis, cum nihil de morte dixisset, ideo reuertitur & narrat qualiter obierit. Chry. Et hanc historiā nobis euangelista non principaliter inducit, quia totum studium fuit ei dicere de Christo, & nihil aliud, nisi ad hoc conferre deberet. Dicit ergo: Herodes tenuit Ioannem, & alligauit eum. Aug. de con. euan. Lucas quidē non eodē ordine id recordatur, sed circa baptismū quo dominus baptizatus est. vnde hoc præoccupasse intelligitur, vt narret quod multo pòst factū est. Cū em̄ cōmemorasset Ioānes verba de domino ꝙ vētilabrū in manu eius sit, cōtinuò boc subiecit, quod nō continuò factū esse Ioannes euangelista exponit, cū cōmemoret posteaq̄ baptizatus est Iesus, isse eū in Galilęā, & pòst rediisse io Iudæā, & ibi baptizasse circa Iordanē anteq̄ Ioannes in carcerē missus esset. Sed nec Matthæus nec Marcus eo ordioe de Ioāne io carcerē misso io sua narratione posuerūt, quod factū apparet in eorū scriptis: nam & ipsi dixerūt tradito Ioanne dominū isse in Galilęā, & post multa quæ fecit ibi ex occasione famæ veniētis ad Herodē de Christo, narrant omnia quæ de Ioanne fuerūt incluso & occiso. Causam aūt quare positus sit in carcerē, ostendit cū dicit: Propter Herodiadē vxorem fratris sui. dicebat em̄ isti Ioānes: nō licet tibi habere eam. Hiero. Vetus oarrat historia, Philippū Herodis maioris filiū, fratrē huius Herodis, duxisse vxorē Herodiadē filiam Arethæ regis Arabū. postea verò socer eius, exortis quibusdā cōtra generū simultatibus, tulisse filiam suam, & in dolorē prioris mariti, Herodis inimici eius ouptiis copulasse. Ergo Ioannes Baptista, qui venerat in spiritu & virtote Heliæ, eadē authoritate qua ille Achab corripuerat & Iesabel, arguit Herodem & Herodiadem quòd illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre viuente germano vxorē eius ducere: malens periclitari apod regem, quàm propter adulationē esse immemor præceptorū dei. Chry. Non tantū vxori loquitur, sed viro eius, quooiā principalior erat hic. forsan enim legē Iudęorum tenebat, & ideo Ioannes eum ab adulterio prohibuit. Sequitur, Et volens eum occidere, timuit populū. Hiero. Seditionem quidē populi verebatur propter Ioannē, à quo sciebat turbas in Iordane plurimas baptizatas, sed amore vincebatur vxoris ob cuius ardorem etiam dei præcepta neglexerat. Glo. Timor enim dei corrigit, timor hominum differt, sed voluntatem non aufert. vnde & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit à crimine.

Die autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Vnde cū iuramento pollicitus est ei dare quodcūque postulasset ab eo. At illa præmonita à matre sua: da mihi, inquit, hîc in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex. Propter iusiurandū autem & eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et alatum est caput eius in disco, & datum est puellæ: & illa attulit matri suæ. Et accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud, & uenientes nuntiauerūt Iesu.

Glo. Postquā narrauit euangelista incarcerationem Ioannis, prosequitur de occisione ipsius, dicēs, Die autem natalis, &c. Hiero. Nullū inuenimus alium obseruasse diem natalis sui nisi Herodem & Pharaonem: vt quorum erat par impietas, esset vna solennitas. Remig. Et sciendum quòd cnnsuetudo est nō solùm diuitum, sed etiam pauperum mulierū, ita pudicè filias suas nutrire, vt vix ab extraneis videātur. Hæc autem impudica mulier impudicè filiam suam nutriuit, quam nō docuit pudorem, sed saltationem. Nec minus reprehendendus est Herodes qui oblitus est domom suam esse aulam regiam, quā prædicta mulier fecerat theatrum. vnde sequitur: Et placuit Herodi, vnde, &c. Hier. Ego autem non excuso Herodē quòd inuitus & oolēs propter iuramentū homicidiū fecerit, qui ad hoc fortè iurauit, vt futoræ occisionis machinas præpararet: alioquin si ob iusiurandum fecisse se dicit, si matris, si patris postulasset interitum, facturus fuerat, an non? tulit: quod in se ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit in propheta. Isido. In malis ergo promissis rescinde fidē. Impia est promissio quæ scelere adimpletur. Illud non est obseruandum sacramentū, quo malū iocautè promittitur. Sequitur, At illa præmonita à matre, &c. Hiero. Herodias enim timens oe Herodes aliquaodo resipisceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atqoe illicitæ ouptiæ repudio soluerentur, monet filiam vt in ipso statim cōuiuio Ioanois caput postulet: digno operi saltationis, digoum sanguinis præmium. Chrys. Duplex est autē hic poellæ accusatio: & quoniā saltauit & quoniam ita ei placuit, vt occisiooem expeteret io mercedē. Vide autē qualiter crudelis, & qualiter mollis est Herodes: seipsum enim obnoxiū iuramēto facit, illam aūt domioā petitionis cōstitoit. qoia ergo sciuit quòd ex eius petitione malū eueniebat, tristatus est. vnde sequitur: Et cōtristatus est rex. Virtus enim etiam apud malos admiratione & laudibus digna est. Hiero. Vel aliter: Coosuetudinis scripturarum est vt opinionē multorū sic narret bistoric⁹, quomodo eo tēpore ab bomi-

nibus credebatur, sicut Inseph ab ipsa quoq; Maria appellabatnr pater Iesu, ita & nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discūbentes putabant. Dissimulator enim mentis suæ & artisex homicidij, tristitiā præferebat in facie, cū lætitiā haberet in mente. Sequitur: Propter iusiurandū, &c. Scelus excusat iuramento, vt sub occasione pietatis impius fieret. Quod aūt subiicit: Et propter eos qni pariter discūbebāt, vult nmnes sceleris sui esse cōsortes, vt in luxuriosn cnnuiuin cruentæ epulæ deferrentur. Chry. Si autē testes habere periurationis formidauit, quantn magis timuisse opnrtebat tā iniquæ nccisionis tātos testes habere? Remi. Sed in eo minus peccatū, factū est causa maioris peccati. nam quia libidinosam vnlūtatē nō extinxit, idcirco ad luxuriam vsque peruenit: & quia luxuriam non coercuit ideo ad reatum homicidij descendit. vnde sequitur, M sitque & decolauit, &c. Hiero. Legimus in Romaoa historia Flaminiū ducē Romannrū, quòd accubanti iuxià meretriculę, quę nunquāvidisse se diceret hominē decollatū, accensus sit, vt reus quidā capitalis criminis in cōuiuin trūcaretur, à censoribus pulsum curia, quòd epulas sanguini cnmmiscueriti & mortē, quanuis noxij hnminis in alterius delicias præstiterit, vt libido & homicidium pariter miscerētur: quātò sceleratior Herodes, & Herodias, ac puella quæ saltauit, in precium sanguinis petiit caput prophetæ, vt haberent in pntestate linguam, quæ illicitas nuptias arguebat. Sequitur, Et datnm est puellæ, &. Gln. Vt habeat in potestate linguā, quæ illicitas nuptias arguebat. Greg. 4. Mnra. Sed nnn sine admiratinne grauissima perpendo quòd ille prophetiæ spiritu intra matris vterum impletus, quo inter natos mulierum nemn maior surrexit, ab iniquis in carcerē mittitur, & pro puellæ saltu capite trūcatur, & vir tantæ seueritatis prn risu turpium moritur. Nunquid nā credimus aliquid fuisse qund in eius vita illa sic despecta mnrs tergeret? Sed idcirco deus suos sic premit in infimis, quia videt quomndo muneret in summis. Hinc ergo vnusquisque coligat quid illi sint passuri quos reprobat, si sic cruciat quos amat. Grego. 29. Mn. Neque autē Ioannes de cōfessinne Christi, sed de iustitiæ veritate requisitus occubuit. Sed quia Christus est veritas vsque ad mortē pro Christo, quasi pro veritate peruenit. Sequitur, Et accedē. disci. &c. Hiero. In qun ipsius Ioannis & saluatoris discipulns intelligere possumus. Raba. Narrat autē Iosephus vinctū Ioannē in castellū Macherōta adductū, ibsq; truncatū: Ecclesiastica verò bistoria narrat sepultū eū in Sebastia vrbe Palęstinorū, quæ quondā Samaria dicta est. Chry. Intēde autē qualiter discipuli Ioannis iam magis familiares facti sunt Iesu: ipsi enim sunt qui annūtiauerunt ei qnod factū est de Ioāne. vnde sequit̄, Et veni. nun. Iesu, &c. Etenim voiuersos dimittētes ad ipsum cōfugiūt, & ita paulatim post calamitatē & respoosionē à Christo datam directi sunt. Hila. Mysticè aūt Ioānes prętulit formā legis, quia lex Christū prędicauit: & Ioannes profectus ex lege est, Christū ex lege pronuntians. Herodes verò princeps est populi, & populi princeps subiectæ sibi vniuersitatis nomē causamq; cōplectitur. Ioannes ergo Herodē monebat, oe fratris sui vxorē sibi iuogeret. Sunt enim atque erant duo populi circūcisionis & gentium: hi igitur fratres ex eodē sunt humani generis parente, sed Israelē lex admonebat, ne opera gentiū & infidelitatē sibi iniūgeret, quæ ipsis tanq̄ vinculo cōiugalis amoris annexa est. Die aūt natalis. i. rerū cnrporalium gaudiis, Herodis filia saltauit: voluptas enim tanq̄ ex infidelitate orta, per omnia Israel gaudia totis illecebris snæ cursibus offerebatur, cui se etiā sacramēto væ nalem populus addixit. sub peccatis enim & seculi voluptatibus Israelitæ vitæ æternę munera vendiderunt. Hæc matris suæ. i. infidelitatis instinctu, orauit deferri sibi caput Ioannis. i. gloriā legis: sed populus boni cins quod in lege erat cōscius, vnluptatis cōditionibus non sine periculi sui dolnre cōcedit, scitq; se talē præceptorū gloriā nō oportuisse cōcedere, sed peccatis tāquam sacramēto coactus & principū adiacētium metu, atque exēplo deprauatus: & victus illecebris voluptatis mœstus obtēperat. Igit̄ inter reliqua dissoluti pnpuli gaudia, in disco Inannis caput offertur, damnū. s. legis, voluptas corporum, & secularis luxus augetur. Igitur per puellā ad matrē defertur, acsi probrosus Israel etiā voluptati & infidelitati suæ gloriam legis adduxit. Finitis igitur legis tēporibus & cū Ioanne sepultis: & discipuli eius res gestas domino annūtiant, ad euāgelia. s. ex lege venientes. Hiero. Vel aliter: Nos vsque hodie cernimus io capite Ioāois prophetæ, Iudæns Christū, qui caput prophetarū est perdidisse. Raba. Sed & linguam & vncē apud eos prodidit propheta. Remi. Vel aliter, Decollatin Ioannis signat minoratinnem famæ illius qua æstimatur à populo Christus, sicut exaltatio domini io cruce signat profectum fidei. vnde Ioannes dixerat, Illum oportet crescere, me autem minui.

Quod cùm audisset Iesus secessit inde in nauicula, in locū desertum seorsum Et cùm audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. Et exiens vidit turbam multam, & misertus est eis, & curauit languidos eorum.

Glo. Saluator audita nece sni Baptistæ secessit in locū desertū. vnde sequitur: Quod cū audisset Iesus secessit in locū desertū. vnde sequitur, Quod cùm audisset Iesus, secessit inde in nauicula io locū desertū seorsum. Aug. de con. euan. Hoc autē cōtinuò post Ioannis passionē euangelista factū esse cōmemorat: vnde post hæc facta sunt illa quæ primo narrata sunt, quib⁹ motus Herodes dixit: Hic est Ioannes. Illa enim posteriora debēt intelligi quę ad Herodē pertulit fama vt moueretur & hæsitaret. quisnam iste esse posset, de quo audiret talia, cū Ioannē ipse occidisset. Hiero. Nō autē secedit in locū desertū, vt quidā arbitrātur timore mortis: sed parcens inimicis suis ne hnmicidiū homicidio iungerent, vel in diē Paschæ suū interitū differens, io quo propter sacramentū immolādus est agnus, & postes credētium sanguine respergendi. Siue ideo recessit vt nobis præberet exemplū temeritatis vltro se tradētium vitandæ: quia nnn omnes eadē constantia perseuerāt in tormeotis, qua se torquēdns nfferunt. Ob banc causam in alio loco p̄cipit, Cū persecuti vos fuerint in ista ciuitate, fugite in aliam. vnde eleganter quoque euāgelista nō dicit: Fugit in locū desertū, sed secessit vt persecutores vitauerit magis quàm timuerit: potest etiam aliā ob causam audito Ioannis interitu secessisse in locū desertum vt credētium p̄baret fidem. Chrys. Vel ideo hoc fecit, quia plura humanitus vult dispēsare, nondū tēpore existēte denudādi suā manifestè deitatē: propter quod & discipulis dixit, ꝙ nulli dicerent ꝙ ipse esset Christus. Post resurrectionē autem volebat hoc fieri manifestū. Ideo aūt quāuis per se nouerit quod factū est, tamē aotequā oūtiaretur ei, nō secessit, vt demōstraret per oīa incarnationis veritatē: nō enim solo visu, sed operibus hoc credi volebat. Recedēs verò nō abiit in ciuitatē, sed in desertū in nauigio, vt oullus sequeretur. Turbę autē neque ita desistūt, sed sequūtur: & neq; quod gestū est de Ioāne eos terruit. vnde seqnitur: Et cū audissent turbæ, &c. Hiero. Secutæ snnt aūt eū pedestres, nō iumentis, nō in vebiculis, sed proprio labore pedū: vt ardorē mētis ostēderēt. Chry. Et propter hoc statim retribu-

tionem acceperunt. vnde ſequitur: Et exiens vidit turbam multã, & miſertus eſt eius, & curauit lãguidos eorum. & ſi enim multa erat affectio eorũ qui ciuitates dimittebant, & diligenter eũ quærebant: ſed tamen quæ ab ipſo fiebant, omnis ſtudii ſuperexcedũt retributionem. Ideoq́; cauſam talis curationis miſericordiã ponit. Eſt aũt magna miſericordia ꝙ oẽs curat, & fidem non expetit. Hila. Myſticè aũt dei verbũ lege finita, nauem conſcendens eccleſiã adiit, in deſertum deſcẽdit. Relicta quippe cõuerſatione Iſrael, in vacua diuinę cognitionis pectora tranſit. Turba autẽ hoc audiens, dominũ de ciuitate ſequitur in deſertũ, de ſynagoga videlicet ad eccleſiã tendens: quã videns miſertus eſt, & omnem languorẽ infirmitatémque curat: obſeſſas.ſ. mẽtes, & corda infidelitatis vitio ad intelligentiam nouæ prædicationis emundat. Rab. Illud quoque notandum quòd poſtquam dominus in deſertum venerit ſecutæ ſunt eum turbæ multæ. Nam antequam veniret in ſolitudinẽ gẽtium, ab vno tantũ populo colebatur. Hiero. Relinquunt autem ciuitates ſuas, hoc eſt priſtinas conuerſationes & varietates dogmatum. Egreſſus autẽ Ieſus ſignat quòd turbæ quidem habebant eundi voluntatem, ſed perueniendi vires nõ habuerunt, ideo ſaluator egreditur de loco & obuiam pergit.

Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, dicentes, Deſertus eſt locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas ut euntes in caſtella, emant ſibi eſcas. Ieſus autem dixit eis, Non habent neceſſe ire, date illis vos manducare. Reſponderunt ei, Non habemus niſi hic quinque panes, & duos piſces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cùm iuſſiſſet turbã diſcumbere ſuper fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piſcibus, aſpiciens in cælũ benedixit & fregit, & dedit diſcipulis panes, diſcipuli autem turbis. Et manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis.

Chry. Turbarum fidem oſtendit, quòd dominũ etiam famem patiẽtes expectabãt vſque ad veſperam. & ideo ſequitur, Veſpere autẽ facto acceſ. ad eũ di. eius dicen. Deſertus eſt locus. Cibaturus quidẽ eos dominus expectat rogari, quaſi vbique non inſiliens prior ad miracula, ſed vocatus. Ideo autem nullus de turba accedit, venerabantur enim eum abundanter: & neq; famis ſenſum accipiebant amore inſtantiæ. Sed neque diſcipuli accedentes dicunt, Ciba eos: adhuc enim imperfectius erant diſcipuli diſpoſiti: ſed dicunt, Deſertus eſt locus. quod enim videbatur Iudæis in eremo eſſe miraculũ, cũ dicerent, Nunquid poteſt parare menſam in deſerto? hoc & per opera oſtendit. Propter hoc autem & in deſertũ eos ducit, vt ſine omni ſuſpicione ſit hoc miraculum: & nullus æſtimet ex caſtello aliquo prope exiſtenti inferri aliquid in menſam. Sed quanuis deſertus ſit locus, tamen qui nutrit orbẽ terrarũ adeſt: & ſi hora iam præteriit, vt dicũt: tamẽ qui nõ erat horæ ſuppoſitus, loquebatur. Et quanuis præueniens diſcipulos dominus multos infirmos curauerit, tamẽ interim ita imperfecti erant, ꝙ neque quid de panibus facturus erat poterant æſtimare. vnde ſubdunt, Dimitte turbas, &c. Vide autẽ magiſtri ſapientiã, nõ enim ſtatim dixit eis, Ego cibabo eos: neq; enim hoc facilè ſuſcepiſſent, ſed ſubditur, Ieſus autẽ dixit eis, Non habent neceſſe ire, date illis vos manducare. Hiero. In quo prouocat apoſtolos ad fractionem panis, vt illis ſe nõ habere teſtãtibus magnitudo miraculi notior fieret. Auguſt. de con. euan. Poteſt autẽ mouere, ſi dominus ſecundũ narrationẽ Ioannis proſpectis turbis quæſiuit à Philippo vnde illis eſcæ dari poſſent, quomodo ſit verũ quod Matthæus hic narrat, prius dixiſſe domino diſcipulos vt dimitteret turbas quo poſſent alimenta emere de proximis locis? Intelligitur ergo poſt hæc verba dominũ inſpexiſſe multitudinẽ & dixiſſe Philippo quod Ioannes cõmemorat. Matthæus autẽ & alij prætermiſerunt. & omnino talibus quæſtionibus neminẽ moueri oportet cùm ab aliquo euangeliſtarũ dicitur quod ab alio prætermittitur. Chryſ. Diſcipuli vero neque per præmiſſa verba directi ſunt, ſed adhuc vt homini loquũtur. vnde ſequitur, Reſpõderunt ei, Nõ habemus hic, &c. Adiſcimus autẽ in hoc diſcipulorũ philoſophiam, qualiter contẽpſerunt eſcã. duodecim enim exiſtẽtes, quinque panes habebant & duos piſces: contẽptibilia enim illis erant corporalia, & à ſpiritalibus poſſidebantur. Quia igitur diſcipuli adhuc ad terram trahebãtur, iam dominus inducere incipit, quæ ab ipſo erant. vnde ſequitur: Qui ait eis, afferte illos mihi huc. Propter quid autem nõ facit panes ex nihilo, quibus turbam paſcat? vt obſtruat Marchionis & Manichæi os, qui creaturas alienãt à deo: & per opera doceat, quoniam omnia quæ videntur, eius opera & creationes ſunt: & vt oſtendat quoniam ipſe eſt qui fructus tradidit, qui dixit à principio: Terra germinet herbam virentem, neque enim hoc minus illo eſt. Non enim minus eſt de quinque panibus facere tãtos: & de piſcibus ſimiliter, quã de terra educere fructũ: & ab aquis reptilia alia animata, quod demonſtrat eum eſſe dominũ terræ & maris. Oportet aũt erudiri diſcipulorũ exemplo: quoniã & ſi pauca habuerimus, oportet ea retribuere indigentibus. Iuſſit nanque diſcipulis afferre quinque panes, nõ dicunt vnde mitigabimus famẽ noſtrã? ſed obediunt confeſtim. vnde ſequitur: Et cũ iuſſiſſet tur. diſcum. ſuper fœ. &c. Quare aũt aſpexit in cœlum & benedixit? Oportebat nanque credi de eo, quoniam à patre eſt, & quoniam ei æqualis eſt. Aequalitate demõſtrabat, cũ poteſtate omnia faceret. A patre autẽ ſe eſſe mõſtrabat, per hoc ꝙ ad ipſum omnia referens faciebat, inuocans eum ad ea quę fiebant: & ideo vt vtrũque oſtendat, nunc quidem poteſtate, nunc autẽ orans miracula facit. Deinde conſiderandũ ꝙ in minoribus quidẽ reſpicit in cęlũ, in maioribus aũt poteſtate oĩa facit. Quando enĩ pctã dimiſit, mortuos ſuſcitauit, mare refrenauit, occulta cordiũ redarguit, oculos cõdidit cęci nati, quę ſolius dei ſunt, nequaquã videtur orans. Quando autẽ panes multiplicari fecit, quod his omnibus minus eſt, tunc reſpexit in cælum: vt diſcas quoniã & in minoribus non aliunde virtutẽ habet quàm à patre. Simul autẽ erudit nos non prius tangere menſam, donec gratias egerimus ei qui cibum dat nobis. Propter hoc etiam & in cęlum reſpicit: aliorũ enim ſignorum multorũ exẽpla habebant diſcipuli huius autem nullum. Hiero. Frangente autẽ domino ſeminarium fit ciborum: ſi enim fuiſſent integri, & non in fruſtra diſcerpti, & nõ diuiſi in multiplicẽ ſegetem, tantã multitudinẽ alere nõ poterãt. Turbæ autẽ à domino per apoſtolos alimenta ſuſcipiunt. vnde ſequitur: Et dedit diſcipulis &c. Chry. In quo quidem non ſolùm eos honorauit, ſed voluit vt hoc miraculo facto nõ increduli fiant, neque obliuiſcãtur eius cũ præterierit, manibus ipſis teſtantibus. Ideóque turbas dimittit prius famis ſenſum accipere, & diſcipulos accedere & interrogare, & ab ipſis accepit panes: vt multa eſſent teſtimonia ei⁹ quod fiebat, & multas rememorationes haberẽt miraculi. Ex hoc aũt quòd nihil amplius ꝗ panes & piſces eis dedit, & ex hoc quòd omnibus cõmuniter ea appoſuit: humilitatẽ, parſimoniam, & charitatẽ, quę omnia æſtimarent cõmunia, eos erudiuit: quod & à loco docuit, cũ ſuper fœnũ eos diſcũbere fecit. non enim

nutrite solũ corpora volebat, sed & animã erudite. Panes autẽ & pisces in discipulorũ manibus augebantur. vnde sequitur: Et manducauerunt oẽs, &c. Sed neque vsque ad hoc stetit miraculũ: sed & superbundare fecit non panes integros: sed fragmẽta: vt ostendat quoniam illi panes, neque quãtum reliquiæ erant, vt absentes discant quod factum est, & ne vllus quod factũ est æstimet esse phãtasiam. vnde sequitur: Et tulerũt reliquias duodecim cophinos plenos fragmentorum. Hierony. Vnusquisq; enim apostolorũ de reliquiis saluatoris implet cophinũ suũ, vt ex reliquiis doceat veros fuisse panes, qui multiplicati sunt. Chrys. Propter hoc enim & duodecim cophinos superabũdare fecit, vt & Iudas suũ cophinum portaret. Accipiẽs autẽ fragmẽta dedit discipulis & nõ turbis, quę adhuc imperfectius dispositæ erant q̃ discipuli. Iuxta numerũ quinque panũ, & comedentium virorũ quinque milliũ multitudo est. vnde sequitur, Manducantium autẽ, &c. Chry. Hoc enim erat plebis maxima laus, quoniam mulieres & viri astabant, quãdo hæ reliquiæ factę sunt. Hila. Non autẽ quinque panes multiplicãtur in plures, sed fragmẽtis fragmenta succedunt. Crescit deinde materies, nescio vtrũ in mensarũ loco, aut in sumẽtium manibus. Raba. Hoc autem miraculum scripturus Ioannes pręmisit, quia proximũ esset pascha. Matthæus verò & Marcus hoc interfecto Ioanne continuo factũ esse cõmemorant: vnde colligitur imminẽte paschali festinitate fuisse decollatum: & anno pòst sequente cũ paschale tẽpus rediret, mysterium dominicę passionis esse cõpletum. Hiero. Omnia autẽ hæc plena mysteriis sunt: hoc enim facit dominus nõ mane, nõ meridie, sed vespere, quãdo sol iustitię occubuit. Remi. Per vesperũ enim mors domini designatur, quia postq̃ ille verᵘˢ sol in ara crucis occubuit, famelicos satiauit. Vel pet vesperũ vltima ętas seculi designatur, in qua filius dei veniẽs, turbas in se credentiũ refecit. Raba. Quia autẽ discipuli rogãt dominũ vt dimittat turbas vt emãt sibi cibos per castella, signat fastidium Iudæorũ contra turbas gentiũ, quos iudicabãt magis aptos vt quærerẽt sibi cibum in cõuenticulis pharisæorũ, q̃ diuinorũ librorũ vterẽtur pastu. Hila. Sed dominus respondit: Non habẽt necesse ire: ostendens eos quibus medetur, vęnalis doctrinæ cibo non egere, neque necessitatẽ habere regredi ad Iudęã cibòsque mercari: iubetq; apostolis, vt escã darent. Nũquid aũt ignorabat non esse quod dari posset? sed erat omnis typica ratio explicanda. nondum enim concessum apostolis erat ad vitæ æternę cibũ cælestẽ panẽ perficere ac ministrare: quorum responsio ad spiritalis intelligentiæ ordinẽ tendit, quia adhuc sub quinque panibus. i. quinque libris legis continebãtur: & piscium duorũ. i. prophetarũ & Ioannis prædicationibus alebantur. Raba. Vel per duos pisces & prophetias & psalmos habemus: totũ enim vetus testamẽtũ in his tribus cõpletur: lege, prophetiis, & psalmis. Hila. Hęc igitut primum, quia in his adhuc erat, apostoli obtulerunt: sed ex his euangeliorum prædicatio ad maiorẽ suæ virtutis abũdantiam crescit. Accũbere post hoc supra fœnũ populus iubetur, nõ iam in terra iacẽs, sed lege suffultus, & tanq̃ terrę fœno fructibus operis sui vnusquisq; snbsternitut. Hiero. Vel discũbere iubẽtur super fœnũ, & secũdum aliũ euãgelistã per quinquagenos & cẽtenos, vt postq̃ calcauerint carnẽ suã, & seculi voluptates quasi arens fœnũ sibi subiecerit, tunc pet quinquagenarij numeri pręsentiam ad perfectũ centesimi numeri culmẽ ascendant. Aspicit autẽ ad cælũ, vt illuc dirigẽdos oculos doceat. Frãgitut autem lex cũ ptophetis, & in eius medio proseruntur mysteria: vt quod integrũ nõ alebat, diuisum per partes alat gẽtium multitudinem. Hila. Dãtur autem apostolis panes, quia per eos erant diuinę gratiæ dona reddenda. Idẽ autẽ edẽtium numerus inuenitur, qui futurus fuerat crediturorũ: nã sicut in libro Actuũ cõtinetur ex Israel populi infinitate, virorum quinque millia crediderunt. Hiero. Comederunt autẽ quinqne millia virorũ qui in pefectũ virũ creuerant: mulieres autem & paruuli, sexus fragilis, & ætas minor numero indigni sunt. Vnde & in Numerorum libro, serui, mulieres, & paruuli, & vulgus ignobile absque numeto prætermittitut. Raba. Turbis autẽ esurientibus non noua creat cibaria, sed acceptis eis quæ habebãt discipuli benedixit: quia veniens in carne non alia quàm quæ prædicta sunt prædicabat, sed legis & prophetarum scripta mysterüs grauida esse demõstrat. Quod autem superest turbis, à discipulis tollitur, quia secretiora mysteria quæ à rudibus capi nequennt, non sunt negligenter habẽda, sed à duodecĩ apostolis qui per duodecim cophinos signãtur, & ab eorũ successoribus diligenter requirenda. Cophinis enim seruilia opera aguntur: & deus infirma mũdi elegit, vt cõfundat fortia. Quinque autẽ millia pro quinque sensibus corporis hi sunt, qui seculari habitu exterioribus rectè vti nonerunt.

Et statim compulit discipulos ascendere in nauiculam, & praecedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimißa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto, solus erat ibi. Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim contrarius uentus. Quarta autem uigilia noctis, uenit ad eos ambulans super mare. Et uidentes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. Statimque Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. Respondens autem Petrus, dixit illi: Domine si tu es, iube me ad te uenire super aquas. At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquam ut ueniret ad Iesum. Videns uerò uentum ualidum, timuit. Et cùm cœpisset mergi, clamauit, dicens: Domine, saluum me fac. Et continuò Iesus extendens manum, apprehendit eum, & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cùm ascendisset in nauiculam, ceßauit uentus. Qui autem in nauicula erant uenerunt, & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius dei es.*

*venientem.

Chry. Diligentem examinationem eorum quę facta erant tradere volens, eos qui præmissum signum viderant, iußit à se separari: quia & si præsens visus fuisset, phantasticè & non in veritate fecisse miraculũ demonstraretur: non tamen vt absens: Et ideo dicitur, Et statim compulit Iesus, &c. Hierony. Qno sermone ostenditur inuitos eos à domino recessisse, dum amote præceptoris ne ad pũctum quidem temporis ab eo volunt separari. Chrysosto. Considerãdum autem quòd cùm dominus magna operatur, dimittit turbas, docens nos nusquam gloriam multitudinis prosequi, neque attrahere multitudinem. Et iterum docet, nõ debere turbis nos commiscere cõtinuè, neque fugere multitudinem semper, sed alterutrũ vtiliter facere. vnde sequitur, Et dimissa turba, &c. In quo nos docet quia solitudo bona est, cùm nos deũ interpellare oporteat: propter hoc etiam ad desertum vadit, & ibi pernoctat, dum orat, erudiens nos in oratinne tranqnillitatẽ quærere, & à tẽpore, & à loco. Hiero. Quia autẽ ascendit solus orare, non ad eũ referas quidẽ, qui quinque panibus quinque millia hominũ satiauit, sed ad eũ qui audita morte Ioãnis secessit in solitudinem: non qno personam domini separemus, sed quo opera eius inter deũ hominẽmque diuisa sunt. Aug. de con. euang. Potest autẽ hoc videri contrarium, quòd Matthæus dimissis turbis eum dicit ascendere in montẽ vt illic solus oratet. Ioannes autem

in mōte fuiſſe, cū eaſdē turbas pauit. Sed cū & ipſe Ioannes dicat poſt illud miraculū fugiſſe eum in mōtem ne à turbis teneretur, quæ eū volebāt facere regem: vtique manifeſtū eſt quòd de mōte in planiora deſcēderat, quādo illi panes miniſtrati ſunt, nec illud repugnat quod Matthæus dixit, Aſcendit in mōtem ſolus orare. Ioánes aūt, Cū cognouiſſet, inquit, ꝙ vēturi eſſent vt facerent eum regē, fugit iterū in montē ipſe ſolus. neque enim cauſa orādi, cōtraria eſt cauſæ fugiēdi: quādoquidem & hinc dominus docet hāc eſſe nobis magnā cauſam orādi, quādo eſt cauſa fugiēdi. Nec illud cōtrariū eſt ꝙ Matthæus prius dixit eum iuſsiſſe aſcēdere diſcipulos in nauiculā, ac deinde dimiſsis turbis aſcēdiſſe in montē ſolus orare. Ioannes verò prius eū fugiſſe cōmemorat ſolū in montē, ac deinde, Vt autē ſero factū eſt, inquit, deſcēderunt diſcipuli eius ad mare, & cū aſcendiſ.na. &c. Quis enim nō videat hoc recapitulādo Ioannē poſtea dixiſſe factū à diſcipulis, quod iā Ieſus iuſſerat antequā fugiſſet in montē? Hier. Rectè antē quaſi inuiti & retractātes apoſtoli à domino receſſerāt, ne illo abſente naufragia ſuſtinerēt. Sequitur enim: Veſpere autē facto, &c. Chry. Rurſus aūt diſcipuli tēpeſtatē ſuſtinēt ſicut & prius: ſed tūc quidē habētes eū in nauigio hoc paſsi ſunt, nūc aūt ſoli exiſtētes. Paulatim enim ad maiora eos ducit, & ad ferendū omnia viriliter inſtruit. Hiero. Domino quidē in mōtis cacumine cōmorante, ſtatim ventus cōtrarius oritur & turbat mare, & periclitātur apoſtoli: & tādiu imminēs naufragiū perſeuerat, quandiu Ieſus veniat. Chry. Tota autē nocte dimittit eos fluctuari: erigēs eorū cor poſt timorē, in maius ſui deſiderium immittens eos, & in memoriam continuam, propter hoc nō cōfeſtim eis aſtitit. vnde ſequitur: Quarta autem vigilia noctis, &c. Chryſ. Stationes enim & vigiliæ militares in trina horarū ſpatia diuidūtur. Quādo ergo dicit, Quarta vigilia noctis veniſſe ad eos dominū, oſtēdit tota nocte periclitatos. Chry. Erudiens eos nō cito ſolutionē inquirere aduenientiū malorū; ſed ferre ea quæ contingunt viriliter. Quando autem putauerunt erui, tunc intenſus eſt timor. vnde ſequitur: Et videntes eū, &c. Semper enim hoc dominus facit, cū ſoluturus ſit mala aliqua, difficilia & terribilia inducit. Quia enim nō eſt lōgo tēpore tētari cū finiendi ſunt agones iuſtorū. volēs amplius eos lucrari, auget eorum certamina: quod in Abrahā fecit, vltimum certamen tentationū filij ponens. Hiero. Cōfuſus autē clamor, & incerta vox, magni clamoris indicium eſt. Si autem iuxta Marchionem & Manichæū dominus noſter nō eſt natus ex virgine, ſed viſus in phantaſmate, quomodo nūc apoſtoli timēt ne phātaſmata videāt? Chry. Chriſt⁹ ergo nō prius ſe reuelauit diſcipulis, donec clamauerunt: quātò enim magis intendebatur timor, tātò magis lætati ſunt in eius præſentia. vnde ſequitur, Statímq; Ieſus locutus eſt eis, dicens: habete fiduciam, ego ſum, nolite timere. hoc autē verbū & timorē ſoluit, & fiduciam pręparauit. Hiero. Quia autē dicit, Ego ſum, nec ſubiungit, quis ſit: vel ex voce ſibi nota poterāt intelligere eum, qui per obſcuræ noctis tenebras loquebatur: vel ipſum eſſe ſcire poterāt, quē locutū ad Moyſen nouerant: Hęc dices filiis Iſrael, qui eſt, miſit me ad vos. In omnibus autem locis ardentiſsimæ fidei inuenitur Petrus. Eodē igitur fidei ardore quo ſemper, nunc quoq; tacētibus cęteris credit ſe poſſe facere ꝑ volūtatē magiſtri quod nō poterat per naturā. vnde ſequitur Reſpon. autē Pe. di. Domine, &c. Tu præcipe, & illico ſolidabuntur vndę: & leue fiet corpus, quod per ſe graue eſt. Aug. de ver. do. Nō enim poſſum hoc in me, ſed in te. Agnouit Petrus quid ſibi eſſet à ſe, quid ab illo, cuius voluntate ſe credidit poſſe, quod nulla humana infirmitas poſſet. Chryſo. Vide autem quantus eſt feruor, quanta fides, nō dixit, Ora, & deprecare, ſed iube. Nō enim ſolū credidit quoniā poteſt Chriſtus ambulare ſuper mare, ſed quoniā poteſt & alios inducere: & cōcupiſcit velociter ad eum ire. Hoc enim tam magnū quęſiuit propter amorē ſolū, nō propter oſtentationē. Nō enim dixit: Iube me ire ſuper aquas, ſed iube me venire ad te. Patet aūt ꝙ cū in miraculo ſuprà poſito oſtēderit ꝙ dominatur mari, nūc admirabilius ſignum eis inducit. vnde ſequitur, At ille ait, Veni. Et deſcendens Petrus, quaſi molle & aereum inceſſerit. Reſpondeant quomodo ambulauerit Petrus, quē vtique verū hominē nō negabūt. Raba. Deniq; Theodorus ſcripſit corporale pōdus nō habuiſſe dominū ſecūdū carnem, ſed abſque pōdere ſuper mare ambulaſſe: ſed cōtrarium fides catholica prędicat. Nam Dionyſius dicit, quòd nō infuſis pedibus corporale pondus habētibus materiale onus deābulabat ſuper vndā. Hiero. Petrus autē quod maius eſt ſuperans ſcilicet vndas maris, à minori turbatur. ſ. à vēti impulſu. vnde ſequitur, Vidēs autē, &c. Talis eſt enim natura humana, vt multoties in magnis rectè ſe habēs, in minoribus reprehēdatur. hic autē quòd Petrus timuit, differentiam demōſtrabat magiſtri & diſcipuli, ſed alios diſcipulos mitigabat. Si enim in duobus fratribus ſeſſuris ad dexterā moleſtati ſunt, multò magis hic moleſtati fuiſſent, nondum enim erāt ſpiritu pleni: poſtea verò ſpirituales effecti vbiq; Petro primatū concedūt, & in cōcinnibus præmittūt. Hiero. Paululū etiam relinquitur tētationi, vt augeatur fides, & intelligat ſe non facultate poſtulationis, ſed potentia domini cōſeruatū. Ardebat enim in animo eius fides, ſed humana fragilitas in profundū trahebat. Augu. de ver. do. Pręſumpſit ergo Petrus de domino, titubauit vt homo, ſed rediuit ad dominū. vnde ſequitur, Et cū cœpiſſet, &c. Nūquid aūt dominus deſereret titubantē, quē audierat inuocātē? vnde ſequitur? Et cōtinuo &c. Ch. Ideo aūt non iniunxit ventis quieſcere, ſed extendens manū apprehendit eum, quoniam illius fide opus erat. Cúm enim quæ à nobis ſunt, defecerint, tum ea quę à deo ſunt ſtant. Vt igitur monſtraret, quia non vēti immiſsio, ſed illius modica credulitas periculū operabatur, ſubditur, Et ait illi, Modi. fi. qua. du. In quo manifeſtat, quia neque ventus nocere potuiſſet, ſi fides firma fuiſſet. Sicut autē pullū ante tēpus ex nihilo exeuntē & caſurū mater alis portans, rurſus ad nidū reducit: ita & Chriſtus fecit. vnde ſequitur. Et cū aſcen. in na. &c. Verè filius dei es. Raba. Quod quidē de nautis intelligendum eſt, ſiue de apoſtolis. Chryſ. Vide autem qualiter paulatim ad id quod excelſius vniuerſos ducebat? Suprà enim increpauit mare, nūc autē magis virtutem ſuā demonſtrat ſuper mare ambulando, & alij hoc idem facere iubendo, & periclitantem ſaluādo. ideóque dicebant ei, Verè filius dei es, quod ſuprà nō dixerant. Hiero. Si ergo ad vnum ſignū tranquillitate maris reddita (quæ poſt nimias procellas interdū & caſu fieri ſolet) nautæ atq; rectores verè filium dei confitētur, cur Arrius ipſum in eccleſia prędicat creaturam? Aug. de ver. do. Myſticè autē mons altitudo eſt. Quid autem altius cælo in hoc mundo? Quia verò in cælum aſcendit nouit fides noſtra. Cur autē ſolus aſcendit in cælū? quia nemo aſcendit in cælū niſi qui de cælo deſcēdit: quanuis & cū in fine venerit, & nos in cælū leuauerit, etiam tunc ſolus aſcendet: quia caput cum corpore ſuo vnus Chriſtus, nunc autem ſolum caput aſcendit. Aſcendit autem orare, quia aſcendit ad patrem pro nobis interpellare. Hila. Vel quòd veſpere ſolus eſt, ſolitudinē ſuā

in tẽpore passionis ostẽdit, cæteris trepidatione dila-
psis. Hiero. Ascendit etiam in montẽ solus, quia turba
ad sublimia sequi nõ potest, nisi docuerit eã iuxta ma-
re in litore. Augu. de ver. do. Veruntamen dũ Christus
orat in excelso, nauicula turbatur magnis fluctibus in
profundo: & quia insurgunt fluctus, potest ista nauicu
la turbari: sed quia Christus orat, non potest mergi. Na
uiculã quippe istã, ecclesiam cogitate: turbulentũ ma-
re, hoc seculũ. Hila. Quòd autẽ nauẽ cõscendere disci-
pulos iubet & ire trans fretum, dũ turbas ipse dimittit,
& dimissis turbis ascendit in montẽ orare: esse intra ec-
clesiam iubet, & periculũ fieri vsque in id tẽpus quo re
uertẽs in claritatis aduentũ populo omni quæ ex Israel
erit reliquus salutẽ reddat, eiúsque peccata dimittat, di
missóque eo vel in cæleste regnũ potius admisso, agens
deo patri gratias in gloria eius & maiestate consistat.
Sed inter hæc discipuli vento ac mari deferũtur, & to-
tius seculi motibus immũdo spiritu aduersante iactan-
tur. Aug. de ver. do. Quãdo enim aliquis impię volũta-
tis maximę potestatis persecutionẽ indicit ecclesię, su-
per nauiculã Christi grãdis vnda cõsurgit. Raba. Vnde
bene dicitur quia nauis erat in medio mari, & ipse solus
in terra: quia nõnunq̃ ecclesia tãtis pressuris est afflicta
vt eã dominus deseruisse videatur ad tẽpus. August. de
ver. do. Venit aũt dñs ad visitãdos discipulos suos q tur
babantur in mari, quarta vigilia noctis. i. extrema parte
noctis. Vigilia enim vna tres horas habet, ac p hoc nox
quatuor vigilias habet. Hil. Prima igitur vigilia fuit le-
gis, secunda prophetarum, tertia corporalis aduentus,
quarta in reditu claritatis. Aug. de ver. do. Quarta igi-
tur vigilia noctis hoc est penè iã nocte finita, veniet in
fine seculi iniquitatis nocte transacta ad iudicandũ vi-
uos & mortuos: venit aũt mirabiliter. Surgebãt eñ flu-
ctus, sed calcabantur: quantũlibet eñ potestates seculi
consurgãt, premit earũ caput, nostrũ caput. Hila. Veni-
ens aũt Christus in fine inuenit ecclesiã fessam, & An-
tichristi spiritu & totius seculi motibus inueniet cir-
cumactã. Et quia de Antichristi consuetudine ad oẽm
tentationũ nouitatẽ soliciti erunt, etiam ad domini ad-
uentũ expauescent falsas rerũ imagines metuẽtes. Sed
bonus dñs timorẽ depellet, dicens: Ego sum, & aduen-
tus sui fide metum naufragii imminẽtis repellet. Aug.
de quæ. euan. Vel ꝙ dixerunt discipuli phantasma es-
se, signat quia quidam, qui cesserint diabolo, de Christi
aduentu dubitabũt. Quia aũt Petrus implorat auxiliũ
à domino ne mergatur, signat quibusdam tribulationi-
bus etiã post vltimã persecutionẽ purgaturũ ecclesiã,
quod & Paulus signat, dicẽs, Saluus erit, sic tamẽ quasi
per ignẽ. Hila. Vel quòd Petrus ex omni cõsistentiũ in
naui numero respõdere audet, & iuberi sibi vt supra a-
quas ad dominum veniat precatur, passionis tẽpore vo
luntatis suæ designat affectũ, dũ vestigiis domini inhę-
rens ad contẽnendã mortẽ conatus est. Sed infirmitatẽ
futuræ tẽtationis timiditas eius ostẽdit. Per metũ enim
mortis vsq; ad negãdi necessitatẽ coactus est. Clamor
autẽ eius pœnitẽtiæ suæ gemitus est. Rab. Respexit do
minus, & ad pœnitentiã cõuertit, manũ extẽdit, & in-
dulgẽtiam tribuit, & sic discipulus salutẽ inuenit. quia
non est volẽtis neque currẽtis, sed miserẽtis dei. Hila.
Quia autẽ trepidante Petro virtutẽ perueniendi ad se
dominus nõ inducit: sed manu apprehẽsum sustinuit.
hæc est ratio: solus enim passurus pro omnibus omniũ
peccata soluebat, nec sociũ admittit quicquid vniuersi
tati pręstatur ab vno. Aug. de ver. do. In vno etiã Apo-
stolo. i. Petro in ordine apostolorũ primo & pręcipuo,
in quo figurabatur ecclesia vtrũq; gen⁹ significãdũ fuit. i.
firmi in hoc ꝙ sup aquas ambulauit, & infirmi in hoc
ꝙ dubitauit. Nã & vnicuiq; sua cupiditas tẽpestas est.
Amas deũ? ambulas supra mare, sub pedibus tuis est se-
culi timor. Amas seculũ? absorbet te. sed cũ fluctuat cu
piditas cor tuũ, vt vincas cupiditatẽ, inuoca Christi di-
uinitatẽ. Rab. Aderit autẽ dominus si sopitis tentatio-
nũ periculis protectionis suæ fiduciã retribuat: & hoc
diluculo appropinquante. Cũ enim humana fragilitas
pressuris obsita suarũ viriũ paruitatẽ cõsiderat, erga se
tenebras cernit. Cũ autẽ mentẽ ad supernũ præsidium
erexerit, repente exortũ Luciferi cõspicit, qui totam vi
giliam matutinã illuminat. Nec mirandũ si ascendente
in nauiculã domino, vẽtus cessauit. In quocũque enim
corde dñs p gratiã adest, mox vniuersa bella quiescũt.
Hila. Ascẽsu etiã Christi in naui ventũ & mare esse se-
datũ, post claritatis suæ reditum æterna ecclesiæ pax &
tranquillitas indicatur, & quia tũc manifestius adueni-
et, rectè admirãtes vniuersi locuti sunt: Verè filius dei
es. Cõfessio enim vniuersorũ tunc absoluta & publica
erit: dei filiũ nõ iam in humilitate corporea, sed in glo-
ria cælesti pacẽ ecclesiæ reddidisse. Aug. de quæst. euã.
Signatur enim claritatẽ eius tunc manifestã futurã, per
speciem iam videntibus, qui per fidem nũc ambulant.

Et cùm transfretassent, uenerunt in terram Genezareth. Et cũ cognouissent eum uiri loci illius, miserunt in uniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum ut uel fimbriam uestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

Remi. Narrauerat superius euangelista dominũ iussis-
se discipulos suos ascẽdere in nauiculã, & pręcedere eũ
trãs fretũ, nũc incœpta intẽtione perseuerãs dicit quò
in transfretando peruenerint, dicens, Et cũ, &c. Raba.
Terra Genezar iuxta stagnum Genezareth à loci ipsius
natura nomẽ trahẽs, qua crispãtibus aquis de seipso si-
bi excitare aurã perhibetur: gręco enim vocabulo quasi
generans sibi aurã dicitur. Chry. Mõstrat autẽ euãgeli
sta quòd post multũ tẽpus ad partes illas Christus ve-
nerat. Et ideo sequitur, Et cũ cognouissent, &c. Hier.
Cognouerunt aũt eum rumore, nõ facie: vel certè pro
signorũ magnitudine quæ pperabat in populis, vultu
plurimis notus erat. Et vide quãta fides sit hominũ ter-
rę Genezareth: vt nõ pręsentium tantũ salute, contẽti
sint, sed mittant ad alias per circuitũ ciuitates. Chry.
Neq; eñ similiter vt prius ad domos trahebant, & ta-
ctũ manus inquirebant: sed cũ maiori fide eum allicie-
bãt. vnde sequitur, Et obtulerũt, &c. Mulier enim quę
fluxũ sanguinis patiebatur, vniuersos hanc sapientiam
edocuit, vt. s. tangẽdo fimbriam vestimenti Christi sal-
uarẽtur. Patet etiam ꝙ tẽpus quo Christus absens fuit,
nõ solũ fidẽ eorũ dissoluit, sed & maiorẽ reddidit, cu-
ius virtute omnes saluati sunt. & ideo sequitur, Et qui-
cũque tetigerũt, salui facti sunt. Hiero. Si aũt sciremus
quid in nostra lingua resonat Genezareth, intelligere-
mus quomodo Iesus per typũ apostolorũ & nauis ec-
clesiã de persecutionis naufragio liberatã trãsducat ad
litus, & in trãquillissimo portu faciat requiescere. Ra-
ba. Genezar enim interpretatur hortus principũ: tunc
autem plena nobis tribuetur trãquillitas, quando para-
disi per Christũ nobis restituetur hæreditas, ac primæ
stolæ iocunditas. Hila. Vel aliter, Finitis legis tempori-
bus, & ex Israel quinque millibus virorum intra eccle-
siam collocatis, iam credentium populus occurrit, iam
ipse ex lege per fidẽ saluus, reliquos ex suis infirmos æ-
grotósq; offerũt domino, oblatísque fimbrias vestimẽ-
torum cõtingere optabãt salui per fidem futuri, sed vt
ex veste tota fimbriæ, ita ex domino nostro Iesu Chri-
sto sancti spiritus gratia virtus exiit: quæ apostolis da-
ta, ipsis quoque tanquam ex eodẽ corpore exeuntibus

ſalutẽ his quicõtingere cupiunt, ſubminiſtrãt. Hiero. Vel fimbriam veſtimenti eius, minimũ mandatũ intelli ge: quod qui tranſgreſſus fuerit, minimus vocabitur in regno cælorum: vel aſſumptionem corporis, per quam venimus ad verbum dei. Chry. Nos autem nõ ſolũ fimbriam aut veſtimentũ Chriſti habemus, ſed etiam corpus eius vt comedamus. Si ergo qui fimbriam veſtimẽti eius tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipſum ſument.

CAPVT XV.

TVnc acceſſerunt ad eũ ab Hieroſolymis ſcribæ & phariſæi, dicentes: Quare diſcipuli tui tranſgrediũtur traditionem ſeniorũ? Non enim lauant manus ſuas cũ panẽ manducant. Ipſe autem reſpondens, ait illis: Quare & vos tranſgredimini mandatum dei propter traditionem veſtram? Nã deus dixit, honora patrem & matrem, Et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur, Vos autem dicitis, quicunque dixerit patri vel matri, munus quodcũque eſt ex me, tibi proderit. Et non honorificabit patrem ſuum aut matrem ſuam, & irritum feciſtis mandatum dei propter traditionem veſtram.

Raba. Homines Genezareth & minus docti credunt, ſed qui ſapientes videntur ad pugnam veniunt: iuxta illud, Abſcondiſti à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. vnde dicitur: Tũc acceſſerũt, &c. Aug. de con. euang. Ita autem conſerit euangeliſta narrationis ſuæ ordinem, dicens: Tunc acceſſerunt, vt quãtum ipſe tranſitus indicat, rerum etiam conſequentium ordo ſeruetur. Chry. Propter hoc autem euangeliſta hic tempus deſignat, vt oſtendat illorũ ineffabilem nequitiam nulli cedentem: tunc enim venerunt, quando plurima ſigna operatus eſt, quando infirmos ex tactu fimbriæ curauerat. Quòd autem ab Hieroſolymis veniſſe dicuntur ſcribæ & phariſæi, ſciendũ eſt quòd per omnes tribus erant diſſeminati: ſed qui in metropoli habitabant, peiores aliis erãt, velut ampliori fruentes honore, & maiorem ſuperbiam poſsidentes. Remi. Duabus autem de cauſis reprehenduntur: & quia ab Hieroſolymis venerant. i. à loco ſancto deſcenderant: & quia ſeniores populi, & legis doctores erant, & non ad diſcendum, ſed ad reprehendendum dominũ venerant. Subditur enim: Dicentes, quare diſcipuli, &c. Hiero. Mira phariſæorũ ſcribarũmque ſtultitia: dei filium arguunt, quare traditiões hominũ & præcepta nõ ſeruet. Chry. Vide autem qualiter & à ſua interrogatione capiũtur. Non enim dicunt: Quare tranſgrediuntur legẽ Moyſi: ſed traditionem ſeniorũ: vnde manifeſtũ eſt quòd multa noua inducebant ſacerdotes: quamuis Moyſes dixerit, Non adiicietis ad verbũ, quod ego propono vobis hodie, & non auferetis ab eo. & quando oportebat eos ab obſeruationibus liberari, tunc amplioribus obſeruationibus ſe alligabant, timentes ne aliquis eorum principatum auferret, terribiliores eſſe volẽtes, quia & ipſi eſſent legiſlatores. Remi. Quæ autem fuerint traditiones, manifeſtat Marcus cũ ait: Phariſæi & omnes Iudæi niſi crebro lauent manus ſuas, non manducant panem: vnde & hic diſcipulos reprehendunt, dicentes: Non enim lauant, &c. Beda ſuper Mat. Verba enim prophetarum carnaliter accipientes quod dictum erat: Lauamini & mundi eſtote: de corpore ſolũ lauãdo ſeruabant, & ideo ſtatuerãt nõ niſi lotis manibus manducandum eſſe. Hiero. Manus autẽ. i. opera nõ corporis, ſed animæ lauandæ ſunt, vt fiat in illis verbum dei. Chry. Ideo autem diſcipuli non lotis manibus manducabãt, quia iam ſuperflua deſpiciebant, ea ſolũ quæ ſunt neceſſaria attẽdentes: & neque nõ lauari pro lege habentes, ſed vt contingebat alterutrũ facientes. Qui enim & ipſum neceſſarium cibũ contẽnebant, qualiter circa hoc ſtudiũ haberẽt? Remi. Vel reprehẽdebãt phariſæi diſcipulos domini, nõ de iſta lauatione quæ cõſueto more cõgruit, & neceſſariis tẽporibus agitur, ſed de illa ſuperflua, quę de ſuperſtitioſa traditione ſeniorũ fuerat repta. Chry. Chriſtus autẽ nõ excuſauit, ſed cõfeſtĩ reaccuſauit: demonſtrãs quoniam eum qui magna peccat, pro paruis peccatis aliorũ ſolicitũ eſſe nõ oportet. vnde ſequitur: Ipſe autẽ reſpondẽs ait illis: Quare vos, &c. Nõ autem dicit quòd bene faciunt trãſgredientes, vt nõ det eis occaſionẽ calũniç. neq; tamẽ vituperat quod ab apoſtolis factũ eſt ne approbet eorũ traditiones. Neque rurſus accuſat ſeniores, ne tanq̃ iniuriatorẽ eum repuliſſent: ſed increpat eos qui aduenerãt, tãgens etiã ſeniores qui talẽ traditionẽ ſtatuerãt, dicẽs. Hiero. Cũ vos propter traditionẽ hominũ præcepta dei negligatis, quare diſcipulos meos arguendos creditis, quòd ſeniorum iuſſa paruipendãt, vt dei pręcepta cuſtodiant? nã deus dixit: honora patrẽ & matrẽ. Honor in ſcripturis nõ tantũ in ſalutationibus & officiis deferendis, quantum in eleemoſynis ac munerũ oblatiõe ſentitur. Honora, inquit, Apoſtolus, viduas quę verę viduę ſunt: hic enim honor donũ intelligitur. Præceperat ergo dominus, vel imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentũ conſiderans, vt filij honorarent etiã in vitæ neceſſariis miniſtrandis parẽtes ſuos. Chryſ. Voluit aũt mõſtrare quòd parẽtes eſſent valde honorandi, per hoc quod adiunxit & præmium & pœnã. ſed dominus hic præmiũ prætermittẽs quod honorãtibus repromittitur, ſcilicet eſſe longæuũ ſuper terrã: ponit quod terribilius eſt, ſcilicet pœnam: vt & ipſos ſtupefaceret, & alios attraheret. vnde addit: Et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. In quo demõſtrat eos, morte dignos eſſe. Si enim qui verbo dehonorat patẽtẽ, morte punitur, multo magis vos q opere: & nõ ſolũ dehonoratis parẽtes, ſed & alios hoc docetis. Qui igitur neque viuere debetis, qualiter meos diſcipulos incuſatis? Quomodo autem dei mandatum tranſgrediantur, manifeſtat cũ ſubdit, Vos autẽ dicitis, quicunque dixerit, &c. Hiero. Præmiſſam enim prouidentiſsimã dei legẽ volẽtes ſcribæ phariſæiq; ſubuertere, vt impietatem ſub nomine pietatis inducerẽt, docuerũt peſsimos filios, vt ſi quis ea quę parẽtib' offerẽda ſunt, deo voluerit ſoluere, qui ver' eſt pater, oblatio domini præponatur parentũ muneribus. Glo. vt ſit ſenſus: Quod ego offero deo, & mihi & tibi proderit: & ideo nõ debes ſumere, ſcilicet res meas in tuos vſus, ſed pati vt deo offerã. Hiero. Vel certè ipſi parẽtes qui deo cõſecrata cernebãt, ne ſacrilegij crimen incurrerẽt, declinantes, egeſtate conficiebãtur: atq; ita fiebat vt oblatio liberorum, ſub occaſione tẽpli & dei, in lucra cederẽt ſacerdotũ. Gloſ. Vt ſit ſenſus: Quicunq;. i. quiſquis veſtrũ ô iuuenes, Dixerit. i. dicere poterit, vel dicet patri vel matri: O pater, munus quod eſt deo ex me iã deuotũ, proderit tibi, admirãdo: quaſi diceret, non debes ſumere, ne ſis reus ſacrilegij. Vel poteſt legi per defectũ, hoc modo: Quicunq; dixerit patri, &c. ſubaudi, faciet dei mandatũ, vel cõplebit legẽ, vel erit dignus vita æterna. Hiero. Poteſt autẽ & hunc breuiter habere ſenſum: Compellitis, inquit, filios, vt dicãt parẽtibus ſuis, Quodcunque donũ oblaturus erã deo, in tuos cõſumo cibos, tibíq; prodeſt ô pater & mater: quaſi diceret, nõ. Glo. Et ſic propter iſtas perſuaſiones auaritiæ veſtrę, ille iuuenis nõ honorificabit patrẽ & matrẽ. vnde ſequitur, Et non honorificabit patrem & matrem. quaſi diceret, Vos filiis iſta peſsima ſuaſiſtis, & propter hoc filius poſtea patrẽ & matrẽ nõ honorificabit, & ita mandatũ dei de ſuſtẽtandis parẽtibus feciſtis irritũ propter traditionẽ veſtrã. ſ. auaritiæ veſtræ ſeruiẽtes. Aug. con-

Superſtitio ſacerdotum.

Honor quid in ſcriptura.

Senſus verborũ.

tra aduersarium legis & prophetarũ. Euidenter autem hîc Christus ostẽdit, & illá esse dei legẽ, quam hæretticus blasphemat: & Iudæos habere suas traditiones à libris propheticis & legitimis alienas, quas Apostolus appellat prophanas fabulas & viles. Aug. cõtra Faustum: Multa etiá nos hic dominus docet: & Iudæos à deo suo se non auertere, & eius mãdata nõ tantũ se non infringere, verumetiam illos à quibus infringerentur arguere, & non nisi per Moysen ista mãdasse. Aug. de quæst. euan. Vel aliter, Munus quodcũq; est ex me, tibi proderit. i. munus quod offers causa mei, ad te iam pertinebit. quibus verbis significant filij, iam sibi non necesse esse parentum pro se obligationẽ: quòd ad eam ætatem peruenissent, vt possent iá ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constitutos vt possent parentibus suis hoc dicere: cũ hoc dixissent, negabant pharisæi reos esse, si parentibus noń præstarent honorem.

Hypocritæ, bene prophetauit de uobis Esaias, dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorũ longè est à me. Sine causa autẽ colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et conuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

Chry. Monstrauerat dominus quòd pharisæi nõ erant digni accusare transgredientes mãdata seniorum, cùm dei legẽ destruerent. Rursus aũt demõstrat hoc ipsum & à propheta. vnde dicit: Hypocritæ, bene, &c. Remi.

Hypocrisis ratio.

Hypocrita dicitur simulator: quia aliud opere simulat, & aliud corde gestat. Isti ergo bene hypocritæ dicuntur: quia sub honore dei, terrena sibi lucra accumulare cupiebant. Raba. Præuidit autẽ Esaias simulationes Iudæorum, quòd in dolo pugnarẽt cõtra euangelium. Et ideo dixit ex persona domini: Populus hic labiis me honorat &c. Remig. Iudæorũ nanque populus labiis & ore deo appropinquare & honorare eũ videbatur, quia vnius dei cultũ se habere gloriabatur: sed corde longè à deo recessit, quia visis signis atque miraculis, nec diuinitatem eius cognoscere, nec eum suscipere voluerunt. Raba. Item labiis eum honorabant, quãdo dicebãt: Magister, scimus quia verax es, sed cor eorum longè ab eo fuit, quando miserunt insidiatores vt eũ caperẽt in sermone. Glo. Vel cõmendando exteriorẽ munditiá eum honorabant, sed dũ interiori quæ vera est, carebãt, cor eorum lõge erat à deo, & illis talis honor inutilis erat. vnde sequitur, Sine causa autem colũt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Raba. Non enim habebunt mercedẽ cum veris cultoribus docẽtes doctrinas & mãdata hominũ, contẽptis præceptis diuinis. Chry. Augmentata ergo accusatione pharisęorum à testimonio prophetæ, & illis nõ emẽdatis, iam eis nõ loquitur, sed turbis. vnde dicit: Et conuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite. Quia turbis dogma excelsum & multa philosophia plenũ propositurus erat: non simpliciter hoc enuntiat, sed susceptibilẽ facit sermonem: primò quidẽ & ore & solicitudine exhibita circa turbas: quod ostendit euangelista, dicẽs: Et conuocatis ad se turbis. Deinde etiam susceptibilẽ facit sermonem ex tempore, quia post mortuos suscitatos, post victoriam contra pharisęos habitam, tunc legem proponit, vt facilius suscipiatur. Et non solùm simpliciter turbas aduocauit, sed etiam eos attentiores fecit in hoc quòd dixit: Audite & intelligite, id est attendite & erigimini mente ad hoc audiendũ. Non autem dixit eis: Nihil est obseruatio escarum, neq; quod Moyses malè iniunxerat: sed per modũ admonitionis & consilii, à rerum ipsarũ natura testimonium accipiens, ait: Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ &c. Hieronymus habet, communicat. Hiero. Verbum cõmunicat, propriè scripturarum est, & proprio sermone non teritur, populus autẽ Iudæorũ cũ partem dei se esse iactans, cõmunes cibos vocat, quibus omnes vtũtur homines, verbi gratia, Suillam carnẽ, ostreas, lepores, & istiusmodi animãtia quæ vngullam non findunt, nec ruminant, nec squamosa in piscibus sunt. Vnde & in Actibus apostolorũ scriptũ est: Quod deus sanctificauit, tu ne cõmune dixeris. Cõmune ergo quod cęteris hominibus patet quasi non de parte dei, pro immundo appellatur. Aug. cõtra Faustũ, Testamento autem veteri non est contraria ista sententia, qua dominus dicit: Nõ quod intrat in os, &c. & qua Apostolus dicit: Omnia munda mundis, & omnis creatura dei bona est. Si possunt hoc Apostolum de ipsis dixisse naturis intelligant Manichęi: illas autẽ literas propter quasdam præfigurationes tempori congruentes, animalia quædam nõ natura, sed significatione immũda dixisse. Itaque verbi gratia, Si de porco & agno requiratur: vtrunque natura mundũ est, quia omnis creatura dei bona est: quadá verò significatione agnus mũdus, porcus immũdus est: tanq̃ si stultũ & sapientẽ diceres, vtrunque hoc verbum natura vocis & literarũ & syllabarũ, quibus constat, vtique mundũ est: significatione autem vnũ horum verbum quod dicitur stultus, immundũ dici potest: nõ natura sui, sed quoniá quoddam immũdum significat. Et fortasse quod est in rerũ figuris porcus hoc est in hominũ genere stultus. & tam illud animal quàm istæ duæ syllabæ quod dicitur stultus, quoddá vnum idémq; significant. Immũdum quippe illud animal in lege positũ est, eo quòd nõ ruminet: non autẽ hoc eius vitium, sed natura est. Sunt autẽ homines qui per hoc animal significantur immundi proprio vitio, non natura, qui cũ libenter audiant verba sapientiæ, postea de his omnino nõ cogitãt. Quod enim vtile audieris velut ab intestino memoriæ, tanquam ad os cogitationis recordandi dulcedine reuocare, quid aliud est quàm spiritualiter ruminare? quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurãtur. Hæ autem similitudines rerum in locutionibus vel obseruationibus figuratis rationales mentes vtiliter & suauiter mouent, sed priori populo multa talia nõ tantũ audienda, verumetiam obseruanda præcepta sunt. Tempus enim erat quo non tantum dictis, sed etiam factis prophetizari oportebat ea quę posteriore tẽpore fuerant reuelanda, quibus per Christũ atque in Christo reuelatis, fidei gentium onera obseruationũ nõ sunt imposita, prophetię tamẽ est authoritas cõmendata. Requiro autẽ à Manichæis, vtrũ ista domini sententia, qua dixit nõ inquinari his hominem quæ in os eius intrant, vera aut falsa sit? Si falsam dicunt, cur eorũ doctor Adimãtus à Christo prolatam dicẽs, ad expugnandum vetus testamentũ obiecit? Si autem verax est, cur aduersus eam credũt se coinquinari. Hiero. Opponat autem prudens lector & dicat: Si quod intrat in os nõ coinquinat hominẽ, quare idolothytis nõ vescimur? Sciendũ igitur quod ipsi quidem cibi & omnis dei creatura per se mũda sit, sed idolorum & dæmoniorũ inuocatio ea facit immũda, apud eos. s. qui cũ conscientia idoli idolothytũ manducant: & cõscientia eorũ, cũ sit infirma, polluitur vt Apostolus dicit. Remi. Quicũque autẽ tantæ fidei est, vt intelligat creaturã dei nullo modo inquinari posse: sanctificetur cibus per verbum dei & orationem, & comedat quicquid vult, ita tamen quòd hæc licentia offendiculum non fiat, infirmis, vt Apostolus dicit,

Doctor Manichæorum.

Obseruatio escarum.

Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei: Scis quia pharisæi, audito hoc uerbo, scandalizati sunt? At ille respondens ait: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cælestis

cælestis, eradicabitur. Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Hiero. Ex vno sermone domini omnis superstitio obseruationũ Iudaicarũ fuerat elisa: qui io cibis sumendis abominandísq; religionem suam sitam arbitrabantur. Chry. Præmissa itaq; cũ audissent pharisæi, uihil cõtradixerũt illi: quia vehementer eos conuicerat, nõ redarguendo solũ, sed & dolum illorum propalando: sed scãdalizati sunt pharisæi, scilicet non autem turbæ: vnde dicitur, Tunc ascenden. disci. eius dixe. ei: Scis quia pharisæi audito hoc verbo, scandalizati sunt? Hiero. Quia crebrò teritur in ecclesiasticis scripturis scandalũ: breuiter dicendũ quid significat scandalũ, nos offendiculũ vel ruinã & impactionẽ pedis possumus dicere. Quãdo ergo legimus: Quicunq; scandalizauerit: hoc intelligimus, qui dicto vel facto occasiooẽ ruinæ dederit. Chr. Christus autẽ nõ soluit pharisæorũ scandalum, sed magis eos increpauit. vnde sequitur: At ille respõdens, ait: Omnis plan. quam oon planta. pa. meus cæle. eradicabitur. hoc autem Manichæi de lège dictum esse dicũt, sed consutant eos quæ antea dicta sunt. Si enim de lege dixisset: qualiter superius pro lege pugnasset, dicẽs: Quare trãsgredimini mandatum dei propter traditionẽ vestrã? Qualiter etiam propheram induxissent in mediũ? Si etiã deus dixit: Honora patrẽ & matrẽ: qualiter quod iu lege dictũ est, nõ est dei plantatio? Hila. Dicens ergo omnem plantatiooem quæ nou à patre sit, docet traditionem hominum eradicandam, cuius fauore legis præcepta transgresi sunt. Remi. Omnis etiã falsa doctrina & superstitiosa obseruatio cum suis authoribus permaoere non potest: & quia à deo patre nõ est, cum eisdem eradicabitur. Illa ergo sola permanebit, quæ à deo patre est. Hiero. Nunquid ergo eradicabitur & illa plãtatio de qua Apost. ait: Ego plantaui, Apollo rigauit? Sed soluitur quæstio ex eo quod sequitur: Deus autẽ incrementum dedit. Dicit & ipse: Dei agricultura, dei ædificario estis. & alibi: Cooperatores dei sumus. Si autẽ cooperatores, igitur plantante Paulo & rigante Apollo, deus cũ cooperatoribus suis plantat & tigat. Abutũtur autem hoc loco qui diuersas naturas introducũt, dicẽtes: Si plantatio quam nõ plantauit pater eradicabitur, ergo quã ille plantanit non potest eradicari. Sed audiãt illud Hieremiæ: Ego vos plantaui vineam veram, quomodo versi estis in amaritudiuẽ vitis alienæ? Plantauit quidẽ deus, & nemo potest eradicare plantationẽ eius. Sed quoniam ista plantatio in volũtate proprij arbitrij est, nullus alius eam eradicare poterit, nisi ipsa tribuerit assensum. Glo. Vel plantatio ista doctores legis significat cum sequacibus suis, qui Christum non habebant fundamentum. Quare autem sunt eradicãdi subditur: Siui. il. cæci sunt & du. cæcorũ. Rab. Cæci quidẽ sunt. i. luce mandatorum dei priuati: & sunt duces cæcorum, quia alios iu præcipitium trahunt errantes, & in errorẽ mittentes. vode subditur: Cæcus autem si cæco ducatũ præstet, ambo io foueam cadunt. Hiero. Hoc etiam est quod Apostolus præceperat: Hæreticum hominẽ post primam & alteram correctiouem deuita, sciens quòd sit peruersus huiusmodi. In hunc sensum & saluator præcipit doctores pessimos dimittendos arbitrio suo, sciens eos difficulter ad veritatem posse trahi.

Scandalizatio. (margin note)

Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolã istam. At ille dixit: Adhuc & uos sine intellectu estis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in uentrem uadit, & in secessum emittitur? Quæ autẽ procedunt de ore, de corde exeũt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinant hominem.

Remi. Consueuerat dominus parabolicè loqui, & ideo Petrus cùm audisset, quod intrat iu os, non coinquinat hominem, putauit illum parabolicè fuisse locutum: & ideo interrogauit, vt subditur: Respondens autem Petrus, dixit ei: Edis. uo. para. istam. Et quia ex persona cæterorum hoc dixerat, idcirco simul cum aliis à domino reprehensus est. vnde sequitur: At ille dixit: Adhuc & vos si. intel. estis? Hiero. Corripitur autem à domino quare parabolicè dictum putet, quod perspicuè locutus est. Ex quo animaduertimus vitiosum esse auditorem qui obscura manifestè, aut manifestè dicta obscurè velit intelligere. Chry. Vel ideo dominus increpat eum, quia nõ erat ex incertitudine quod quæsierat, sed ex scandalo quo scandalizatus erat. Turbæ enim nõ intellexerant quod dictum erat. Discipuli autem scandalizari fuerãt, vnde à principio quasi pro pharisæis interrogare volebant. sed quia audierant eum magna dicentem, omnis plantatio &c. represi fuerunt. Sed Petrus qui vbique feruens erat, neque ita silet: quẽ dominus increpat, & increpationi rationem addidit, dicens: Nõ intelligitis quia om. quod in os intrat, in ven. va. & in seces. emittitur? Hiero. Ex hac sententia quidam calomniãtur quòd dominus physicæ disputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrem ire & in secessum digeri, cũ statim infusæ escæ per artus & venas ac medullas, neruósque fundantur. Sed sciendũ quòd tenuis humor & linquens esca, cum iu venis & artubus coucocta fuerit & digesta, per occultos meatus corporis, quos Græci poros vocant, ad inferiora dilabitur, & in secessum vadit. Aug. de ve. reli. Alimenta carnis corrupta, id est, amittenria formam suam iu membrorum fabricam migrant: & corrupta reficiunt in aliam formam per cõueoientiam transeuntia, & per vitalem motum diiudicãtur quodammodo, vt ex eis in structurã huius pulchri visibilis quæ apta sunt, assumantur: oon apta verò, per congruos meatus abiiciautur: quorum aliud fæculentissimum redditur terræ ad alias formas assumendas, aliud per totum corpus exhalat, aliud torius animalis latentes neruos accipit, & inchoatur in prolem. Chryso. Cùm autem hoc dominus dicit, adhuc discipulis secũdum Iudaicam infirmitatem respõdet: dicit enim quoniam cibus nõ manet, sed egreditur: quanuis etsi maneret, uon facerer immundum, sed uondum hæc audire poterant: propter hoc autem Moyses tantũ tempus dicit esse immundos, quantũ cibus iutus manet. In vespere enim iubet lauari & mundum esse, quasi tempus digestionis & egestionis dimetiens. Aug. 25. de trini. Duo autẽ quædam hominis ora dominus cõplexus est: vnũ corporis, aliud cordis: nam cũ dicit, Omne quod in os iutrat &c. Apertissimè demonstrauit os corporis. At in eo quod sequitur, os cordis ostendit, dicens: Quæ autẽ procedũt de ore &c. Chrys. Quæ enim cordis sunt, intus in homine manent, & exeuntia inquinant non manentia solùm: imò tunc magis, cùm exierint. vnde subiungit: De corde euim exeunt cogitationes malæ: quas primò ponit, quia hoc erat Iudaicũ vitium: qui scilicet ei insidiabantur. Hiero. Principale igitur animæ nõ secũdum Platonem in cerebro est, sed iuxta Christum in corde: & arguendi sunt ex hac sententia, qui cogitationes à diabolo immitti putant, & nõ ex propria uasci voluntate. Diabolus adiutor esse & incensor malarum cogitationũ potest, author esse non potest. Si autẽ semper in insidiis positus, leuẽ cogitationum nostrarũ scintillã suis somitibus inflammauerit: non debemus opinari eũ quæq; occulta cordis rimari, sed ex corporis habitu & gestibus æstimare quid versemus intrinsecus. verbi gra

Doctrina moralis. (margin note)

Duplex os hominis. (margin note)

tia, Si pulchram mulierem oos crebrò viderit inspicere intelligit cor ab oculis vulneratum. Glo. Ex cogitatiooibus autem malis proueniũt & mala facta & mala verba, quę lege prohibentur. vnde subdit: Homicidia, quę prohihentur illo legis præcepto: Non occides. Adulteria, fornicationes, quæ intelligũtur prohiheri illo præcepro: Non mœchaberis. Furta, quæ prohihentur illo præcepto: Non furtum facies. Falsa testimonia, contra illud præceptum: Nõ dices aduersus proximum tuum falsum testimonium. Blasphemiæ, contra illud præceptum: Non assumes nomen dei in vanum. Remi. Nominatis autem vitiis quæ diuina lege prohihẽtur, pulchrè domious subiungit: Hæc sunt quæ coinquinant hominem, id est, immundum & impurum reddunt. Glos. Et quia huiusmodi verba domini ex pharisæorum nequitia occasionem sumpserãt, qui traditiones suas diuiois præceptis præferebant: consequenter concludit inconuenientiam traditionis præmissæ, dicens: Non lotis au-
Cautio verborũ. tem manibus mandu. non coinquinat hominẽ. Chrys. Non autem dixit, escas in lege prohibitas manducare, non coinquinat hominem, vt non possent illi contradicere: sed conclodit de illo, de quo disputatio erat.

Et egressus inde Iesus secessit in partes Tyri, & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamauit, dicens ei: Miserere mei domine fili David, filia mea malè à dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbũ. Et accedentes discipuli eius, rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens, ait: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. At illa venit, & adorauit eum, dicens: Domine, adiuua me. Qui respondens, ait: Non est bonum sumere panẽ filiorum, & mittere canibus. At illa dixit: Etiam domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorũ suorum. Tunc respondens Iesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora.

Hiero. Scrihis & pharisæis & calumniatorihus derelictis transgreditur io partes Tyri & Sidonis, vt Tyrios Sidoniósque curaret: & ideo dicitur, & egressus inde Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Remi. Tyrus & Sidon ciuitates fuere gentilium. nam Tyrus metropo-
Reuelatur mysterium. lis fuerat Chananæorum, Sidon terminus Chananæorum, respiciens ad Aquilonem. Chrys. Cõsiderandum autem quòd quando ah escatum ohseruatione Iudæos eripuit, tunc & gẽtihus ianuam aperuit. sicut & Petrus prius in visione iussus est haoc legẽ soluere, & pòst ad Cornelium mittitur. Si quis autem quærat: cùm discipulis suis dixerit, In viam gentium ne ahieritis: qualiter hanc amhulat viam? Primùm quidẽ illúd dicemus: quia ooo erat obnoxius præcepto quod discipulis dederat. Secundò autem, quia neque vt prædicaturus ahiit. vnde & Marcus dicit: Quoniá occultauit seipsum. Remi. Iuit autem vt Tyrios Sidonióq; curaret, siue vt huius mulieris filiá liberaret à dęmonio, quatenus p eius fidẽ, scriharum & pharisæorũ nequitiá cõdemnaret: de qua quidem muliere subditur, Ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa, &c. Chry. Dicit autẽ euangelista esse Chananæam: vt ostendat virtutem præsentiæ Christi. Chananæi enim, qui expulsi fuerant vt non peruerterent Iudæos, hi Iudæi apparuerunt prudẽtiores: vt exirent à terminis suis, & accederent ad Christum. Cùm autem hæc mulier accessisset, nihil aliud quàm misericordiam poposcit. vnde sequitur: Clamauit, dicens ei:
Planctus Chananææ. Miserere mei domine fili Dauid. Gl. Magna fides Chananææ hic notatur: deum credit, vbi dominum vocat: hominem, vhi dicit filium Dauid. Nihil ex merito postulat, sed solam misericordiam dei efflagitat, dicens: Miserere. Nec dicit, Miserere filiæ: sed, Miserere mei, quia dolor filiæ, dolor est matris: & vt magis eum ad compassionem moueat, totum ei dolorem enarrat. vnde sequitur, Filia mea malè à dæmonio vexatur. Io quo vulnera medico detegit, & magnitudinem & qualitatẽ morbi: magnitudioem, cum dicit, Malè vexatur: qualitatem, cum dicit, A dæmonio. Greg. in ho. Vide autem prudentiam fœminæ, non iuit ad homines seductores, non quęsiuit inanes ligaturas, sed omnes relinquẽs diaboli cultus, venit ad dominum. Noo petinit Iacohum, non rogauit Ioannem, non accessit ad Petrũ, sed suscepit in se pœnitentiæ patrociniũ, & sola cucurrit ad dominum. Sed vide, inexpertum negocium petit, & lamẽtum suum producit in clamorem: & amator hominum deus non respõdet verbũ. vnde sequitur, Qui nõ respõdit ei verbum. Hiero. Non autẽ de superbia pharisaica, oec de scriharum supercilio: sed ne ipse sententiæ suæ contrarius videretur, per quam iusserat, In viam gentiũ ne ahieritis, nolebat enim occasionem calumniantibus dare, perfectámque salutem gentium passionis & resurrectionis tempori reseruabat. Glo. Differendo etiam & non respondendo, patiẽtiam mulieris & perseuerãtiam nohis ostendit. Ideo etiá ooo respõdit, vt discipuli pro ea rogarent, ostẽdens per hoc necessarias esse preces sanctorum ad aliquid impetrandum. vnde sequitur, Et ac. dis. eius &c. Hiero. Discipuli adhuc illo tẽpore mysteria domini nescientes, vel misericordia moti, rogabant pro Chananæa muliere, vel importunitate eius carere cupientes. Aug. de con. euan. Affert autem aliquam repugnantiæ quæstionẽ quòd Marcus in domo dicit fuisse dominũ, cũ ad illum venit mulier pro filia sua rogás, Matthæus autẽ posset intelligi de domo tacuisse, eandẽ tamen rem commemorasse. Sed quoniam dicit discipu Concordia euág.
los domino ita suggessisse: Dimitte illá quoniá clamat post nos, nihil videtur aliud significare quàm post ambulantem dominum mulierem istam deprecatoriá vocem misisse. Intelligendum est ergo dixisse quidẽ Marcum, ꝙ intrauerit vbi erat Iesus, cũ eũ prædixisset fuisse in domo. Sed quia Matthæus ait, Non respondit verbum: dedit ei agnoscere ꝙ tacuerunt ambo, & in eo silẽtio egressum fuisse Iesum de domo illa: atq; ita cętera contexuntur, quæ iá in illo discordent. Chry. Aestimo autẽ & discipulos ad calamitatẽ mulieris esse tristatos, sed tamen noo sunt ausi dicere, Da ei hanc gratiam: sed Dimitte eá, sicut & nos, cũ voluerimus alicui persuadere, mulroties contraria dicimus. Ipse autẽ respondẽs ait, Non sum missus &c. Hiero. Nõ autẽ hoc dicit, quin ad gẽtes non missus sit, sed ꝙ primũ ad Israel missus est, vt illis nõ recipientihus euangeliũ, iusta fieret ad gẽtes trásmigratio. Rem. Specialiter etiá missus est ad salutẽ Iudæorũ, vt etiá corporali præsentia eos doceret. Hier. Signanter autẽ dixit, Ad oues perditas domus Israel, vt etiá ex hoc loco nunc errooeam onem de alia parahola intelligamus. Chrys. in ho. Sed quia mulier vidit nihil posse apostolos, inuerecunda effecta est. bona inuerecũdia: antea enim neque in conspectum venire audebat. vnde dictum est, clamat post oos. Quádo autem videbatur vt angusthata recederet, tunc propius venit. vnde sequitur, At illa ve. & ado. eum. Hiero. Nota quòd ista Chananæa perseueranter primum filium Dauid, deinde dominum vocat, & ad extremum deum adorauit. Chry. Ideóq; non dixit, Roga, vel deprecare deum, sed Domine adiuua me. Quantò ergo magis mulier multiplicabat supplicationem, tãtò & ipse multiplicabat negationẽ: & non adhuc Iudæos oues vocat, sed filios, illá autẽ canem. vnde sequitur, Qui respõ. ait, Non est bo. &c. Glos. Filij sunt Iudæi generati & nutriti sub cultu vnius dei per legem. Panis est euangelium, miracula, & alia quæ ad nostrá salutẽ pertinẽt. non est ergo conue-

niens vt à filiis auferantur & dentur gentibus, qui sunt canes, donec Iudæi repudiēt. Raba. Canes autē gentiles propter idololatriam dicūtur, qui esui sanguinis dediti & cadaueribus mortuorū, vertūtur in rabiē. Chry. Vide autē mulieris prudentiā: qualiter neq; contradicere ausa est, neq; tristata in aliorū laudibus, neq; molestata in proprio conuitio. vnde sequitur: At illa dixit, Etiam do. nā & catel. edunt de &c. Ille dixerat, Non est bonū: hæc autē dixit, Vtiq. domine. Ipse Iudęos filios vocat, hæc autē dominos: ipse canē eam nominauit, hæc autē & opus canis adiecit. ac si dicat, Si canis sum, non sum aliena. canem me dicis, ergo nutri me vt canem: non possum relinquere mensam domini mei. Hiero. Mira autē huius mulieris fides, patientia, & humilitas prędicatur: fides, qua credebat sanari posse filiam suā: patiētia, qua toties cōtempta in precibus perseuerat: humilitas, quòd se nō canibus sed catulis comparat. Scio me, inquit, filiorum panem nō mereri, nec integros capere posse cibos, nec sedere ad mēsam posse eum patre: sed cōtenta sum reliquiis catulorum, vt per humilitatem micarū ad panis integri veniam magnitudinem. Chry. Propter hoc autem Christus tardabat, præsciebat enim eam hoc dictură, nec occultari volebat tātā mulieris virtutē. vnde sequitur: Tūc respondēs Iesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Acsi dicat: Fides tua maiora his audire potest, verū interim fiat tibi sicut vis. Vide aūt qualiter non parū & hæc mulier intulit in filię medicinā: propter hoc enim neq; Christus dixit: Sana sit filia tua, sed magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. vt discas quoniam simpliciter loquebatur, & nō adulationis, sed multæ fidei erāt verba ipsius. Hæc autē Christi vox similis est illi voci quæ dixit, Fiat firmamentum & factum est. vnde sequitur, Et sanata, &c. Intende aūt qualiter apostolis non impetrantibus impetrat ipsa, tā magnum quid est instantia orationis. Etenim pro nostris noxis à nobis vult magis rogari, quàm ab aliis pro nobis. Remigius, His etiam verbis datur nobis exemplum catechizandi & baptizandi pueros, quoniam hoc mulier non ait, Salua filiam meam: aut, adiuua eam: sed miserere mei: & adiuua me. Hinc etenim descendit cōsuetudo in ecclesia vt fideles pro suis paruulis fidē deo promittant, quando ipsi non sunt tantæ ætatis & rationis, vt per se fidem deo promittere valeant: quatenus sicut fide istius mulieris sanata est filia eius, ita & fide virorum catholicorum peccata paruulis relaxentur. Allegoricè autem hæc mulier sanctam ecclesiam significat, de gentibus cōgregatam. Per hoc enim quòd dominus relictis scribis & pharisæis venit in partes Tyri & Sidonis, præfigurabatur, quia relicturus erat Iudæos, & trāsiturus ad gētes. Est autem hæc mulier egressa à finibus suis: quoniam ecclesia sancta recessit à pristinis erroribus & vitiis. Hiero. Filiam autē Chananęę puto animas esse credentiū, quæ malè à dæmonio vexabantur, ignorantes creatorem & adorantes lapidē. Remi. Filios autē dominus appellat patriarchas & prophetas illius temporis. Per mēsam, designatur sacra scriptura, per micas verò, minima pręcepta vel interna mysteria, quibus sancta ecclesia pascitur: per crustas verò, carnalia præcepta, quæ Iudæi obseruant. Micæ autem sub mensa comedi dicuntur, quia ecclesia humiliter se submittit ad implenda diuina præcepta. Raba. Non autem crustas, sed micas de pane puerorum edunt catelli, quia cōuersi ad fidem qui erant despecti in gentibus, non literæ superficiem in scripturis, sed spiritualem sensum quo in bonis actibus proficere valeant, inquirunt. Hieron. Mira autem rerum cōuersio: Israel quondam filius, nos canes: pro diuersitate fidei, ordo nominum commuta-

Tropologica expositio.

tur. De illis postea dicitur: circūdederūt me canes multi: nos audiuimus cum muliere, Fides tua te saluam fecit. Raba. Quæ meritò magna dicitur, quia cùm gentes nec lege fuerint imbutæ, nec vocibus prophetarum instructæ, ad prædicationem mox apostolorum in auditu auris obedierunt, ideóque salutem impetrare meruerunt. Verùm si ad primas ecclesiæ rogantis lachrymas dominus salutem animæ differt dare, nō est desperādū vel à petendo cessandum, sed magis precibus insistendum. Aug. de quęst. euan. Quòd & puerū Cēturionis, & filiam Chananęæ mulieris, non veniēs ad domos eorum sanat, significat gentes ad quas non venit, saluas fore per verbum suum. Quòd rogantibus filij sanantur, intelligenda est persona ecclesiæ, quæ sibi est & mater & filij. nam simul omnes quibus constat ecclesia mater dicitur, singuli autem idem ipsi filij appellantur. Hilar. Vel hæc mulier proselytorū formā præfert: fines suos egreditur, & ex gentibus. s. in populi alterius nomē excedens, quæ pro filia videlicet gētium plebe dominatu immundorum spirituū occupata fuerat, & quia dominum cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. Raban. Item si quis conscientiā habet alicuius vitij sorde pollutam, filiam habet malè à dæmonio vexatam. Item si quis bona quę gessit peccatorum peste fœdauit, filiam habet immundi spiritus furiis agitatam, ideóque necesse est vt ad preces lachrymásque cōfugiat, sanctorumque intercessiones & auxilia quærat.

Allegoria pulcra.

Et cùm transisset inde Iesus, venit secus mare Galilææ: & ascendens in montem sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos. Et proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos: ita ut turbæ mirarentur, uidentes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos uidentes, & magnificabant deum Israel.

Hieron. Sanata Chananææ filia reuertitur dominus ad Iudæā, vnde dicitur, Et cū trā. &c. Remi. Hoc mare diuersis vocabulis appellatur. Dicitur enim mare Galilęę propter Galilęā adiacentē: mare Tyberiadis, propter Tyberiadē ciuitatē. Sequitur, Et ascende. in mon. sede. ibi. Chrys. Cōsiderandū autē quòd aliquādo dominus circuit vt sanet infirmos, aliquādo autē sedet, expectans eos, & ideo conueniēter hic sic subditur, Et accesserunt ad eū &c. Hier. In eo loco vbi Latinus interpres trāstulit debiles, in Græco scriptū est Sulloys: quod non debilitatis generale, sed vnius infirmitatis nomē est, vt quomodo claudus dicitur, qui pede claudicat vno, sic Sulloys appelletur, qui vnā manū debilē habet. Chrys. Hi autē in duobus fidē suā demōstrabant, & in ascēdēdo montē, & in hoc quia existimabāt se nullo alio indigere, nisi vt proiicerentur ad pedes Iesu, neq; etiā adhuc tangūt ad fimbriā vestimēti, sed & ad altiorē fidē ascendūt. vnde dicitur, Et proie. eos ad pe. eius. Et mulieris quidē filiā cū multa tarditate curauit, vt eius virtutē ostenderet. His autem non quia meliores erant, sed vt infidelium Iudæorum ora obstrueret, cōfestim sanationē præbet. vnde sequitur, Et curauit omnes. Multitudo autē eorū qui curabantur, & facilitas sanationis eos in stuporem mittebat. vnde sequitur: Ita vt tur. mira. vi. mutos loquen. Hiero. De debilibus tacuit, quia quid de contrario diceret vno verbo, non habebat. Raba. Mysticè aūt cum filia Chananææ præfigurasset salutem gentiū, venit in Iudæam: quia cùm plenitudo gentium intrauerit tūc omnis Israel saluus erit. Glo. Mare autē iuxta quod venit Iesus, turbida huius seculi volumina significat: quod est Galilææ, cùm homines à vitiis ad virtutes trāsmigrant. Hieronymus, Ascendit autem in montem, vt quasi auis teneros fœtus prouocet ad volandū. Rab. Vt scilicet auditores suos erigat ad superna & cęlestia me-

Expositio allegorica.

in terrā recūbunt:nullis enim legis operibus fuerāt ante sūbstratę,ſed peccatorū & corporū ſuorum inhærebāt.Glo.Vel ibi ſuper fœnū,vt deſideria carnis cōprimātur:hic ſuper terrā,vbi & ipſe mūdus relinqui præcipitur: vel mons in quo dominus reficit, eſt altitudo Chriſti:ibi ergo fœnū ſuper terrā,quia ibi eſt celſitudo Chriſti, propter carnales, carnali ſpe & deſiderio tegitur,hic remota omni cupiditate carnali conuiuas noui teſtamēti ſpe permanētes, ſolidatóſq; cōtinet:ibi quíque millia,qui carnales quinq; ſenſib⁹ ſubditi,hic quatuor,propter quatuor virtutes,quib⁹ ſpiritualiter muniūtur:Tēperantiā,Prudentiā,Fortitudinē,& Iuſtitiā: quarū prima eſt cognitio rerū appetendarū & vitandarū:ſecūda refrenatio cupiditatis ab his quæ tēporaliter delectāt:tertia firmitas cōtra moleſta ſeculi: quarta q̄ per omnes diffunditur,dilectio dei & proximi.& ibi & hic mulieres& paruuli excepti ſunt,quia in vete.& no. teſta.nō admittūtur ad dominū qui nō perdurāt occurrere in virum perfectum vel infirmitate viriū,vel lenitate mētis.Vtraq; refectio in monte celebrata eſt, quia vtriuſq; teſtamēti ſcriptura & altitudinē cæleſtiū præceptorū mādat & præmiū.Vtraq; altitudinem Chriſti

Expoſitio allegorica. prædicat,aliiora myſteria quæ non capit cōmunis turba,apoſtoli ſufferūt & implent.f. perfectorū corda ſeptiformis ſpiritus gratia ad intelligendū illuſtrata.ſportæ iunco & foliis palmarū ſolent contexi:& ſignificant ſanctos qui radicem cordis in ipſo fonte vitę collocant ne areſcant,vt iuncus in aqua:ita palmam æternæ retributionis in corde retinent.

CAPVT XVI.

*Plurimi hic xvi. cap. incipiunt. *rogauerunt.

ET *dimiſſa turba aſcēdit in nauiculā:& uenit in fines Magedan.*Et acceſſerunt ad eū phariſæi & ſadducæi tentātes & *rogantes eū,ut ſignū de cælo oſtenderet eis.At ille reſpondēs ait illis:Facto ueſpere dicitis,ſerenū erit,rubicūdū eſt enim cælū.Et mane,hodie tēpeſtas:rutilat enim triſte cælū. Faciem ergo cæli diiudicare noſtis:ſigna autē temporū nō poteſtis. Generatio mala & adultera ſignum quærit: & ſignum nō dabitur ei niſi ſignum Ionæ prophetæ.Et relictis illis abiit.*

Chry.Sicut poſt miraculum quinque panum dominus turbas dimiſit,ita & nunc:nec autem pedes recedit ſed nauigio,ne turba eum ſequatur:vnde dicitur, Et dimiſſa turba &c.Aug.de con.euan. Marcus autem dicit quòd in Dalmanutha:nec eſt dubitandum eundem locum eſſe ſub vtroque nomine. Nā plerique codices nō habent,etiam ſecundum Marcum,niſi Magedan.Rab. Eſt autem Magedan regio cōtra Geraſam,& interpretatur poma vel nuncia:& ſignificat hortum,de quo dicitur:Hortus cōcluſus,fons ſignatus,vbi creſcūt poma virtutū:& vbi nuntiatur nomē domini. Docet autē q̄ prædicatores miniſtrato verbo turbæ,ipſi intra cubiculum cordis virtutum pomis debent refici.Sequitur: Et acceſſerunt ad eum phariſæi & ſad.&c.Remi. Admirāda quippe eſt cæcitas phariſæorum & ſadducæorum: ſic enim poſtulabant ſignū de cælo,quaſi ea non eſſent ſigna quæ facere videbātur. Quod autem ſignum poſtularent,Ioānes manifeſtat: refert enim poſt refectionem de quinque panibus,turbam acceſſiſſe ad dominū & dixiſſe, quod ſignum facis vt videamus & credamus tibi?Patres noſtri manna in deſerto comederunt, ſicut ſcriptum eſt?Panē de cælo dedit eis manducare. Ideóque & hi dicunt:Oſtende nobis ſignum de cælo,id eſt, fac vt vno vel duobus diebus manna pluat,vt totus populus paſcatur, ſicut multò tempore factum eſt in deſerto.Ipſe verò inſpiciens cogitationes eorum vt deus, & ſciens quòd ſi etiam ſignum de cælo eis oſtenderet non crederent, noluit eis dare ſignum quod poſtulabant:vnde ſequitur,At ille reſpōdens ait illis:Facta veſpere &c.Hiero. Hoc apud Græcos in pleriſque codicibus non habetur. Senſus autem manifeſtus eſt,quòd ea elementorum ordine & conſonantia, poſſunt & ſereni & pluuioſi dies prænoſci. Scribæ autem & phariſæi,qui videbantur legis eſſe doctores,ex prophetarum vaticinio non poterant cognoſcere ſaluatoris aduentum.Augu.de quæſt. euang. Poteſt etiā intelligi quod dixit dominus:Facto veſpere dicitis, ſerenum erit : etenim rubicundum eſt cælum,id eſt,ſanguine paſsionis Chriſti primo aduentu indulgētia peccatorum datur. Allegorica expoſitio.

Et mane,hodie tempeſtas,rubet enim cum triſtitia cælum:illud eſt quòd ſecundo aduentu igne præcedente venturus eſt.Glo.Vel aliter:Rutilat triſte cęlum,id eſt patiuntur apoſtoli poſt reſurrectionem,poſt quos me iudicare in futuro ſcire poteſtis: quia cùm non parco meis bonis quin patiantur, non parcam aliis in futuro. Faciem ergo cæli iudicare noſtis,ſigna autem temporū non poteſtis. Signa temporum dicit de aduētu ſuo vel paſsione,cui ſimile eſt roſeum cælum veſpere: & idem de tribulatione ante aduentum ſuum futura,cui ſimile eſt mane roſeum cum triſtitia cęlum.Chry.Sicut ergo in cælo aliud quidem eſt ſignum ſerenitatis, aliud pluuiæ : ita & in me putare oportet.nunc enim, ſcilicet in primo aduētu his ſignis quæ in terra ſunt opus eſt,quæ autem in cælo ſunt,conſeruantur tempori ſecundi aduentus.Nunc enim ſicut medicus veni,tūc ſicut iudex adero:propter hoc nūc occultus veni,tunc autem cum multa diuulgatione,quando virtutes cælorū mouebūtur.Sed nō eſt nūc tempus horum ſignorum,quia veni mori,& quæ abiecta ſunt pati:& ideo ſequitur, Generatio mala & adultera ſignū quærit &c. Aug.de cō.euā. Hoc autem & alibi iam dixit Matthæus:vnde retinendum eſt dominum ſæpe dixiſſe,vt quod exiſtente contrario ſolui non poterit,bis dictū intelligatur.Glo. Dicit autē,generatio mala & adultera.i.incredula, pro ſpirituali carneum habens intellectum.Raba.Nō ergo generationi illi tentantium dominum ſignum cæleſte datur,quale quærebāt,quibus multa ſigna dedit in terra.Sed generationi quærentium dominum,id eſt, apoſtolis,quibus cernentibus aſcendit in cælum, & ſpiritum ſanctum miſit.Hierony.Quid autem ſibi velit ſignum Ionæ,iam ſuprà dictum eſt: Chryſ. Cùm autem hoc ſecundo phariſæi audiſſent,oportebat interrogare & dicere:Quid eſt quod dicitur? Sed ipſi non deſiderio diſcendi hoc à domino quæſierūt,& ideo dominus eos reliquit:vnde ſequitur,Et relictis illis abiit. Raba. Signa duplicatē. id eſt, relicta generatione mala Iudæorum, abiūt trans fretum:& gentium ſecutus eſt populus.Nota quòd nō ſicut in aliis legitur locis,dimiſsis turbis abiit, ſed quia infidelitatis error in inſolentium animos obtinebat,dicitur quòd eos reliquit.

Et cùm uniſſent diſcipuli eius trans fretum, obliti ſunt panes accipere. Qui dixit illis: Intuemini & cauete à fermento phariſæorum & ſadducæorū.At illi cogitabant inter ſe,dicentes,quia panes nō accepimus. Sciens autē Ieſus dixit illis: Quid cogitatis inter uos modicæ fidei,quia panes non habetis? Nondū intelligitis,neque recordamini quinque panum & quinq; millium hominum, & quot cophinos ſumpſiſtis? Neque ſeptem panum & quatuor millium hominum, & quot ſportas ſumpſiſtis? Quare non intelligitis quia non de pane dixi uobis,cauete à fermento phariſæorum & ſadducæorum? Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, ſed à doctrina phariſæorum & ſadducæorum.

Glo.Sicut dominus phariſæos reliquerat propter eorū infidelitatē,ita cōſequenter & doctrinā eorū à diſcipulis cauendā eſſe docet:vnde ſequitur,Et cū ve.diſc.eius trans fre.ob.ſunt pan.ac. Remi.Tātò enim amore ma-

gistri detinebantur, vt nec etiã ad punctũ vellent ab eo recedere. Animaduertendũ est ergo quãtũ alieni essent ab appetitu deliciarũ, cũ tã paruã haberent de necessariis curã, vt etiã obliti sunt panes accipere, sine quibus humana fragilitas subsistere non potest. Sequitur: Qui dixit illis, Intuemini & cauete &c. Hil. In quo monentur apostoli non admisceri Iudæorũ doctrinæ, quia legis opera in effectũ fidei & præfigurationem rerũ consequentiũ constituta sunt: & in quorũ tẽpora atq; ætatẽ veritas cõtigisset, nihil vltra in veritatis similitudinẽ positũ arbitrarentur: ne doctrina pharisæorũ Christũ nesciens, effectum euangelicæ veritatis rũperet. Hiero. Qui enim cauet à fermẽto pharisæorum & sadducæorum, legis ac literæ pręcepta non seruat, traditiones hominum negligit, vt faciat dei mãdata, hoc est fermentũ de quo Apost. ait: Modicũ fermẽtũ totã massam corrũpit. Istiusmodi fermentũ etiã omni ratione vitandũ est, quod habuit Marchion & Valẽtinus, & omnes hęretici. Fermẽtũ enim hãc habet vim, vt si farinę mixtũ fuerit, quod parũ videbatur, crescat in maius, & ad saporẽ suũ vniuersam cõspersionẽ trahat: ita & doctrina hæretica, si vel modicã scintillam iecerit in tuum pectus, in breui ingens flamma concrescit, & totam hominis passionẽ ad se trahit. Chry. Sed quare nõ dixit: Attẽdite à doctrina pharisæorũ manifestè? quia vult cõmemorare ea quæ facta sunt. s. de multiplicatione panũ: etenim nouerat eos esse oblitos: simpliciter aũt de hoc eos incusare nõ videtur rationẽ habere, occasione autẽ ab eis recepta eos increpare susceptibilẽ faciebat incusationẽ: & ideo q̃ cogitabãt discipuli, euãgelista in mediũ introducit dicẽs: At illi cogitabãt ĩtra se, dicẽtes: Quia panes nõ accepimus. Hier. Quomodo autẽ panes nõ habebãt qui statim impletis septẽ sportis, ascẽderũt in nauiculã & venerũt in fines Mageda, ibi audiunt nauigãtes q̃ cauere debeãt à fermẽto pharisæorũ & sadducæorũ, sed scriptura testatur q̃ obliti sunt eos secũ tollere. Chris. Quia verò discipuli circa obseruatiões Iudaicas adhuc repebant, ideo dominus vehemẽter eos increpat ad vtilitatem omnium. vnde sequitur, Sciens autẽ Iesus dixit eis: Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes nõ habetis? Glo. q. d. Quid cogitatis me dixisse de terrenis panib⁹, de quib' nõ est vobis dubitãdũ, cũ de tã paucis tantas feci abundare reliquias? Chry. Hoc autẽ facit vt solicitudinẽ escarũ ab eis abiiciat. Sed quare non arguit eos, cũ dixerunt: vnde nobis in solitudine panes tãti? etenĩ opportunius videbatur hoc dici. Sed ideo tunc nõ reprehẽdit eos, ne videretur se ingerere ad signa faciẽda, & nolebat ante turbas eos increpare. Tunc etiam rationabilior hæc accusatio fuit, quando iã duplici miraculo de panibus facto tales erãt, vt adhuc de escis dubitarenţ. Vide autem & increpationẽ cũ mãsuetudine. velut enim excusando respondet pro his quos increpauerat dicens: Nondũ intelligitis &c. Glo. q. d. Neq; mysteriũ intelligitis, neque virtutem in memoria habetis. Chry. Per quod in memoriã eos reducit ad ea quę pręterierunt, & ad futura attentiores facit. Hiero. Per hoc autem quod dicit: Quare non intelligitis &c. ecce p occasionem docet eos quid significẽt quinq; panes & septẽ, quinq; millia hominũ & quatuor millia quæ pasta sunt in eremo. Si enĩ fermẽtũ pharisęorũ & sadducæorum non corporalem panem, sed traditiones peruersas & hæretica significãt dogmata, quare cibus quibus nutritus est populus dei, non veram doctrinam integrãq; significent? Chry. Vt autem discas quantum in discipulis potuit interpretatio Christi, & qualiter eorum mentem erexerit dormientem, audi quid euangelista dicat: Tunc intellexerunt q̃ non dixit cauendũ à fermẽto, panũ, sed à doctrina pharisæorum & sadducæorũ, quãuis eo hoc nõ interpretãte. Interpretatio ergo domini eos Iudaicis obseruationibus abduxit: desides existẽtes attentiores fecit, & à parua fide eos eripuit: vt non timeãt si quando paucos panes habere videantur, neq; pro pane soliciti sint, sed hæc despiciant vniuersa.

Mansuetudo Christi.

Fermẽtũ malitiæ cauendum.

Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos, dicẽs: Quẽ me dicũt homines esse filiũ hominis? At illi dixerũt: Alii Ioannẽ Baptistã, alii autẽ Heliã, alii verò Hieremiã, aut unũ ex prophetis. Dixit illis Iesus: Vos autẽ quẽ me esse dicitis? Respõdẽs Simõ Petr⁹ dixit, Tu es Christus filius dei viui. Respondẽs autẽ Iesus dixit ei, Beatus es Simõ Bariona, quia caro & sanguis nõ reuelauit tibi, sed pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terrã, erit ligatum & in cælis. Et quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.

Glo. Postquã discipulos à pharisæorũ doctrina remouerat dominus, cõuenienter euangelicæ doctrinæ altitudinẽ in eis fundat, & vt maior solennitas designetur, locus describitur cũ dicitur: Venit autẽ Iesus in partes Cæsa. Philippi. Chry. Ideo autẽ non simpliciter Cæsareã nominat, sed Cæsaream Philippi, quia est alia Cæsarea, quæ est Stratonis: nõ autem in illa, sed in hac discipulos interrogauit, longè eos à Iudæis abducens, vt ab omni timore eruti, liberè dicant quæ habebant in mẽte. Philippus autẽ iste frater fuit Herodis tetrarchę Itureæ & Thraconitidis regionis, qui in honorẽ Tyberij Cæsaris, Cæsareã Philippi, quæ nũc Paneas dicitur, appellauit. Glo. Confirmaturus autem in fide discipulos, prius opiniones & errores aliorũ à mentibus eorũ voluit remouere, vnde sequitur: Et inter. dis. su. di. Quem &c. Orig. Interrogat Christus discipulos, vt ex apostolorũ responsionibus nos discamus diuersas opiniones fuisse tunc apud Iudæos de Christo: & vt nos semper scrutemur qualis opinio sit apud homines de nobis. vt si quid malè dicitur de nobis, occasiones illius præcidamus: si quid autẽ boni, eius occasiones augeamus. Sed & discipuli episcoporum apostolorũ instruuntur exẽplo, vt qualescunq; opiniones audierint foris de episcopis suis referant eis. Hier. Pulchrè autẽ interrogat. Quẽ dicunt homines esse filium hominis? Quia qui de filio hominis loquũtur, homines sunt: qui verò diuinitatẽ eius intelligunt, non homines sed dij appellãtur. Chry. Non autẽ dicit: Quẽ me dicunt scribæ & pharisæi esse, sed quẽ me dicunt homines esse? plebis mentẽ, q̃ ad malũ prona inflexa nõ erat, inuestigãs. Etsi enĩ multò humilior q̃ oportebat eorũ erat de Christo opinio, sed tamen à nequitia libera erat: pharisæorum aũt opinio de Christo erat plena multa malitia. Hilar. Dicendo ergo: Quẽ di. ho. &c. significauit præter id quod in se videbatur esse aliud sentiẽdũ: erat enĩ hominis filius. Quod igitur de se opinandi iudiciũ desiderabat. nõ illud arbitramur qđ seipse cõfessus est, sed occultũ erat de quo quærebatur, in quod se credẽtiũ fide debeat extẽdere. Est autẽ cõfessionis tenẽda ratio, vt sicut dei filiũ, ita & filiũ hominis meminerim⁹: quia alterũ sine altero nihil spei tribuit ad salutẽ, & ideo signãter dixit: Quẽ di. ho. esse fi. ho. Hiero. Nõ enĩ dixit: Quẽ me esse dicũt homines, sed quẽ dicunt esse filium hominis? ne iactanter de se quærere videretur. Et nota q̃ vbicunq; in vete. test. scriptum est: Filius hominis, in Hebræo positum est filius Adam. Orig. Diuersas autẽ Iudæorũ opiniones de Christo discipuli referunt. vnde dicitur: At il. di. Alij Ioan. Bap. æstimationem. s. secuti Herodis. Alij autem Heliã, videlicet æstimãtes q̃ aut secundã natiuitatẽ fu-

ſceperit Helias, aur ex eo tẽpore in corpore viuẽs in tẽpore apparuit illo. Alij verò Hieremiã, quẽ dominus in gentibus prophetam conſtituit, nõ intelligẽtes quoniã Hieremias typicus fuerat Chriſti. Aut vnũ ex prophetis, ratione ſimili propter illa quę deus ad ipſos locutus eſt per prophetas, non tamẽ in ipſis, ſed in Chriſto ſunt impleta. Hiero. Sed tamẽ turbæ ſic errare potuerunt & iu Helia & Hieremia, quomodo Herodes errauit in Ioãne: vnde miror quoſdã interpretes cauſas errorũ inquirere ſingulorũ. Chr. Quia verò diſcipuli opinionẽ turbæ recitauerant, euocat eos per ſecũdam interrogationẽ ad opinandũ aliquid maius de ipſo, & ideo ſequitur: Dicit il. Ie. &c. Vos autẽ &c. Vos inquã qui ſimul mecum eſtis ſemper, quia maiora ſigna vidiſtis, q̃ turbæ, nõ oportet vos in opinione cõuenire cũ turbis. & propter hoc oon à principio prædicationis eos de hoc interrogauit, ſed poſtquam multa ſigna fecit, & multa locutus eſt eis de ſua deitate. Hiero. Attende autem ꝙ ex hoc textu ſermonis, apoſtoli nequaquam homines, ſed dij appellãtur. Cũ enim dixiſſet: Quẽ dicunt ho. eſſe filium ho. ſubiecit, Vos autem quem me eſ. di. Acli dicat illis, quia homines ſunt humana opinantes, vos qui dij eſtis, quem me eſſe exiſtimatis? Raba. Non autem quaſi neſciens de ſententia diſcipulorũ vel extraneorũ inquirit, ſed ideo diſcipulos quid de ſe ſentiãt interrogat, vt cõfeſsionẽ rectæ fidei digna mercede remuneret. Ideo quid alij de ſe ſentiant inquirit, vt expoſitis primo ſententiis errantiũ, diſcipuli probarentur veritatẽ ſuæ cõfeſsionis nõ de opinione vulgata, ſed de ipſo percepiſſe dominicæ reuelationis arcana. Chry. Quando verò dominus de plebis opinione interrogat, omnes reſpõdẽt: ſed omnibus diſcipulis interrogatis, Petrus tãquã os apoſtolorũ & caput, pro omnibus reſpõdet. vnde ſequitur, Reſpõdẽs Simõ Pe. di. &c. Orig. Denegauit quidẽ Petrus aliquid eorũ eſſe Ieſum, quæ arbitrabantur Iudæi, confeſſus eſt autẽ: Tu es Chriſtus, quod neſciebãt Iudæi: ſed & quod mai' eſt, filius dei viui, qui & p prophetas dixerat: Viuo ego dicit dominus, & ideo dicebatur viuus, ſed ſecundum ſupereminentiam, quia ſupereminet omnibus habentibus vitam, quoniã ſolus habet immortalitatem: & eſt fons vitæ, quod propriè dicitur deus pater, vita autem eſt quaſi de ſonte procedẽs, qui dixit: Ego ſum vita. Hier. Deum etiam viuum appellat ad comparationem eorũ deorum, qui putantur dij, ſed mortui ſunt. Saturnum dico, Iouẽ, Venerẽ & Herculẽ: & cætera idolorum portenta. Hila. Eſt autẽ vera & inuiolabilis fides ex deo deum filium profectum eſſe, cui ſit ex ęternitate patris æternitas. Hunc igitur aſſumpſiſſe corpus & hominẽ factum eſſe, perfecta cõfeſsio eſt. Complexus eſt itaque omnia qui & naturam & nomẽ expreſsit, in quo ſumma virtutum eſt. Raba. Mira autẽ diſtinctione factum eſt, vt dominus ipſe humilitatẽ aſſumptę humanitatis profiteatur, diſcipulus excellentiã diuinæ æternitatis oſtendat. Hila. Dignum autem confeſsio Petri præmium conſecuta eſt, quia dei filium in homine vidiſſet. vnde ſequitur: Reſpondens autẽ Ieſus di. ei: Beatus es Simon &c. Hier. Reddit enim Chriſtus apoſtolo vicem pro teſtimonio quod de ſe Petrus dixerat: Tu es Chriſtus filius dei viui. Dominus autem dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quare? quia non reuelauit tibi caro & ſanguis: ſed reuelauit pater. Quod caro & ſanguis reuelare non potuit, ſpiritus ſancti gratia reuelatum eſt. Ergo ex cõfeſsione ſortitur vocabulũ quod reuelationẽ ex ſpiritu ſancto habeat, cuius & filius appellandus ſit. ſiquidem Bariona in lingua noſtra ſonat filius columbæ. Hiero. Alij ſimpliciter accipiũt, quòd Simon. ſ. Petrus filius ſit Ioannis, iuxta alterius loci interrogationẽ: Simõ Ioãnis, diligis me? & volũt ſcriptorum vitio deprauatũ, vt pro Barioanna. i. filius Ioannis, Bariona ſcriptũ ſit vna detracta ſyllaba. Ioãna verò interpretatur dei gratia, vtrũq; autẽ nomẽ myſticè intelligi poteſt: ꝙ & colũba ſpiritũ ſanctũ, & gratia dei donũ ſignificet ſpirituale. Chr. Vanũ autẽ eſſet dicere: Tu es filius Ionæ vel Ioanna, niſi vt oſtendat quoniã ita naturaliter eſt Chriſtus filius dei, ſicut Petrus filius Ionę, eiuſdem ſubſtantiæ cũ eo qui genuit. Hiero. Illud autẽ qđ ait, Quia caro & ſangnis nõ reuelauit tibi, apoſtolicæ narrationi cõparat, in qoa ait: Continuò nõ acquieui carni & ſanguini, carnem ibi & ſanguinẽ Iudæos ſignificans, vt hic quoq; ſub alio ſenſu demõſtretur ꝙ ei non per doctrinam pharisæorum, ſed per dei gratiam Chriſtus dei filius reuelatus ſit. Hila. Vel aliter: Beatus hic, quia vltra humanos oculos & intendiſſe & vidiſſe laudatus eſt, non id quod ex carne & ſaoguine eſt contuẽs, ſed dei filiũ cæleſtis patris reuelatione cõſpiciens, dignúſq; iudicatus eſt vt primus agnoſceret ꝙ diuinitas eſſet in Chriſto. Orig. Eſt aũt in hoc loco quærẽdũ, vtrum cũ prius mitterentur iam cognoſcebãt diſcipuli quoniã ipſe erat Chriſtus? Hic enim ſermo demõſtrat, quoniã tunc primũ cõfeſſus fuerit eum Petrus Chriſtũ filiũ dei viui. & vide ſi potes, quoniã credere Ieſum eſſe Chriſtum, minus eſt q̃ cognoſcere. vt dicamus ꝙ quãdo mittebantur ad prædicaodũ, credebãt quidẽ Ieſum eſſe Chriſtum, poſtea autem proficientes etiã cognouerunt. Aut ita eſt reſpondendũ, vt dicamus quoniã tunc quidem apoſtoli initia cognitionis habebãt Chriſti, & exigua cognoſcebãt de illo: poſtea autẽ profecerunt in agnitionẽ ipſius, vt poſſent capere ſententiã Chriſti reuelatã à patre, ſicut & Petrus qui beatificatur, non ſolũ in eo quòd dicit, Tu es Chriſtus, ſed in eo magis ꝙ addidit, filius dei viui. Chry. Nimirũ autẽ ſi nõ confeſſus eſſet Petrus, Chriſtũ propriè ex patre natũ, non eſſet hic reuelatione opus, neque æſtimare Chriſtum vnum ex multis filiis adoptiuis beatitudine dignum eſſet. Nã & ante hoc illi qui erant in naui, dixerunt, Verè filius dei eſt hic. Sed & Nathanael dixit: Rabi, tu es filius dei. nõ tamen beati dicti ſunt, quia non talẽ confeſsi ſunt filiationem, qualem Petrus, ſed vnum ex multis eũ æſtimabant, non verè filiũ: vel etſi præcipuum quidẽ præ multis, non autem ex ſubſtãtia patris. Vides autem qualiter & filiũ reuelat pater, & patrem filius. Nõ enim ab alio eſt dicere filium quàm à patre, nec ab alio patrẽ quàm à filio: quare & hioc manifeſtum eſt quòd filius eſt cõſubſtantialis & coadorandus patri. Oſtendit autẽ Chriſtus ex hinc iã multos credituros, qđ fuerat Petrus confeſſus. vnde ſubdit: Et ego dico tibi &c. Hiero. Acſi dicat, qoia tu mihi dixiſti: Tu es Chriſt' filius dei viui: & ego dico tibi, non ſermone caſſo, & nullũ opus habẽte, ſed dico tibi: quia meũ dixiſſe, feciſſe eſt. Quia tu es Petrus. ſicut enim ipſe lumen apoſtolis donauit, vt lumen mundi appellentur, & cætera quæ à domino ſortiti vocabula ſunt: ita & Simoni qui credebat in petrã Chriſtum, Petri largitus eſt nomen. Aug. de con. euan. Nullus tamen arbitretur quòd hic Petrus nomẽ acceperit, noo enim accepit hoc nomen niſi vbi Ioannes commemorat ei dictũ eſſe, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Hiero. Secũdum autẽ metaphoram petræ, rectè dicitur ei: Aedificabo eccleſiam meam ſuper te. & hoc eſt quod ſequitur, Et ſuper hanc petram ędificabo eccleſiam meam. Chr. i. in hac fide & cõfeſsione ædificabo eccleſiam meam. Hinc oſtendit multos iam credituros quod Petrus confeſſus fuerat: & exigit eius ſenſum, & paſtorẽ ipſum facit. Aug. in libr. retrac. Dixi io quodã loco de apoſtolo Petro, quòd in illo, tãquam

Cõfeſsio Petri.

in petra ædificata est ecclesia: sed scio me postea sæpissimè sic exposuisse quod à domino dictū est, Tu es Petrus &c. vt super hunc intelligeretur, quē confessus est Petrus, dicēs: Tu es Christus filius dei viui, acsi Petrus ab hac petra appellatus, personā ecclesiæ figuraret, quę super hāc petrā ædificatur. nō enim dictū est illi: Tu es petra, sed tu es Petrus: petra autē erat Christus, quē cōfessus Simon, sicut ei tota eccelsia cōfitetur, dictus est Petrus. Harum autem duarū sentētiarum quæ sit probabilior eligat lector. Hila. Est autē in nūcupatione noui nominis fœlix ecclesiæ fundamentum, dignáq; ædificatione illius petra, quę infernales leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. vnde ad ostendendam firmitatem ecclesię supra petrā fundatæ, subditur: Et portæ inferi &c. Glos. Id est, non separabunt eam à charitate mea & fide. Hier. Ego portas inferi vitia reor atque peccata, vel certè hæreticorū doctrinas, per quas illecti homines ducūtur ad tartarū. Orige. Sed & singulæ spirituales nequitiæ in cælestib⁹, portæ sunt inferorum, quibus contrariantur portæ iustitiæ. Raba. Portæ quoque inferi, etiam tormenta & blandimenta sunt persecutorum, sed & praua infidelium opera, ineptáq; colloquia portæ sunt inferi, quia iter perditionis ostendunt. Chry. Non autē exprimit vtrum petrę non præualebūt, in qua ædificat Christus ecclesiam: aut ecclesiæ, quam ędificat super petram. tamen manifestum est, quia nec aduersus petrā nec aduersus ecclesiā portę pręualent inferorum. Ciril. in lib. thes. Secundū autem hanc domini promissionē ecclesia apostolica Petri ab omni seductione hæreticáq; circumuentione manet immaculata, super omnes ꝓpositos & episcopos, & super omnes primates ecclesiarū & populorū in suis pōtificib⁹, in fide plenissima & authoritate Petri. Et cū alię ecclesiæ quorundā errore sint verecundatæ, stabilita inquassabiliter ipsa sola regnat, silentiū imponens & omniū obturās ora hęreticorū: & nos necessariò salutis nō decepti superbia, neq; vino superbię ebriati, typū veritatis & sanctæ apostolicæ traditionis, vnà cū ipsa confitemur & prædicamus. Hiero. Nemo autē putet hoc de morte dici, ꝙ apostoli cōditioni mortis subiecti nō fuerint, quorū martyria videat coruscare. Orige. Si ergo & nos, patre nobis reuelante, qui est in cælis, quando. s. cōuersatio nostra in cęlis est, cōfessi fuerim⁹ Iesum Christum esse filium dei viui, & nobis dicetur: Tu es Petrus &c. Petra em̄ est oīs qui imitator est Christi. aduersus quē autem portæ præualent inferorū, ille neq; petra dicendus est, supra quā ædificat Christus ecclesiā, neque ecclesia, neq; pars ecclesiæ, quā Christus ædificat supra petrā. Chrys. Deinde & alium Petri dicit honorem, cū subditur: Et tibi dabo claues regni cęlorū. q. d. Sicut pater dedit me cognoscere, ita & ego aliquid dabo. s. claues regni cælorū. Raba. Qui enim regē cælorū maiori præ cæteris deuotione confessus est, meritò præ cæteris ipse collatis clauib⁹ regni cælestis donatus est: vt cōstaret omnibus, quia absq; ea confessione ac fide regnū cælorum nullus posset intrare. Claues autem regni cælorum ipsam discretionem & potentiam nominat: potentiā qua liget & soluat, discretionē qua dignos vel indignos discernat. Glo. Vnde sequitur: Et quodcunque ligaueris. i. quēcunque indignū remissione iudicaueris dū viuit, indignus apud deū iudicabitur. Et quodcūq; solueris. i. quēcūq; soluēdū iudicaueris dū viuit, remissionē peccatorū consequetur à deo. Orig. Vide autem quantā potestatem habet petra, super quā ędificatur ecclesia eius, vt etiā iudicia maneant firma, quasi deo iudicante per eam. Chry. Vide autem qualiter Christus reducit Petrū ad excelsam de ipso intelligētiā. Hęc enim ei se promittit daturū, quæ sunt ꝓpria dei solius. s. peccata soluere, & ecclesiā immutabilē facere īter tot persecutionū & tentationū procellas. Raba. Hæc autē ligādi atq; soluendi potestas quāuis soli Petro data videatur à domino, tamē & cæteris apostolis datur, necnō etiā nunc episcopis ac presbyteris omni ecclesiæ. Sed ideo Petrus specialiter claues regni cælorū & principatū iudiciariæ potestatis accepit, vt omnes qui per orbē credētes intelligāt, quia quicūq; ab vnitate fidei vel societatis illius quolibet modo semetipsos segregant tales nec vinculis peccatorū absolui, nec ianuā possunt regni cælestis ingredi. Glo. Specialiter etiā eam Petro cōcessit vt ad vnitatem nos inuitaret. Ideo enim eum principē apostolorū constituit, vt ecclesia vnū principalem Christi haberet vicariū, ad quē diuersa mēbra ecclesiæ recurrerent, si fortè inter se dissentirēt. Quòd si diuersa capita essent in ecclesia, vnitatis vinculū rūperetur.

Claues ecclesię quę sunt.

Quidam autem dicunt ꝙ ideo dicit, super terrā. Nō enim data est potestas hominibus ligandi vel soluendi mortuos, sed viuos. Qui autem mortuus solueret vel ligaret, nō super terram, sed post terram hoc faceret. Ex senten. Constantinopoli. cōcilij. Quomodo autē præsumunt quidā dicere de viuis tantūmodo hæc dicta esse? an ignorāt, quia iudiciū anathematis nihil est aliud ꝗ separatio? Euitādi sunt autem illi qui à pessimis culpis detinentur, siue in viuis sint, siue non. A nocente enim semper resurgere necessarium est. Sed & Augustini religiosæ memoriæ, qui inter Aphricanos episcopos splēduit, diuersæ epistolę recitatæ sunt, significantes quòd oporteret hæreticos & post mortē anathematizare. Talem autem ecclesiasticā traditionem & alij Aphricani episcopi seruauerunt. Sed & sancta Romana ecclesia quosdam episcopos post mortē anathematizauit, licet pro fide in vita sua nō essent accusati. Hiero. Istum locum episcopi & presbyteri nō intelligētes, aliquid sibi de pharisæorū assumunt supercilio: vt vel dānent innocētes, vel soluere se noxios arbitrētur: cū apud dominū nō sentētia sacerdotum, sed reorū vita quæratur. Legimus in Leuitico de leprosis, vbi iubētur ostēdere se sacerdotibus: & si leprā habuerint, tunc à sacerdote immundi fiāt: nō ꝙ sacerdotes leprosos faciant & immundos, sed ꝙ habeant notitiā leprosi & nō leprosi: & possunt discernere qui mundus, quíve immūdus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos immundū facit, sic & hic alligat vel soluit episcopus, vel presbyter: non eos qui insontes sunt vel innoxij, sed pro officio suo cū peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui soluendus. Orige. Sit ergo irreprehēsibilis qui alterum ligat vel soluit, vt inueniatur dignus ligare vel soluere in cælo. Sed & ei qui potuerit virtutib⁹ portas obstruere inferorū, quasi premium dantur claues regni cęlorū. omnes enim species virtutum cum quis eam cœperit operari, quasi ipse se adaperit ante eū, domino videlicet aperiente eam per gratiam suam, vt inueniatur eadem virtus & porta esse, & clauis portæ. Forsitan autem & vnaquæque virtus est regnum cælorum.

Apostolica authoritas super viuos & mortuos.

Tūc præcepit discipulis suis ut nemini dicerēt quia ipse esset Iesus Christ⁹. Exinde cœpit Iesus ostēdere discipulis suis quia oporteret eū ire Hierosolymā: & multa pati à senioribus & scribis, & principibus sacerdotū, & occidi, & tertia die resurgere.

Origenes. Postquam Petrus confessus est Christum filium dei viui, quia noluit hoc eos interim prædicare, subdit: præcepit discipulis &c. Hieronymus: Sed cùm suprà mittens discipulos suos ad prædicandum, iusserit eis, vt annuntiarent aduentum suum, videtur esse contrarium quod hic præcepit, ne se dicant esse Iesum Christum. mihi videtur aliud esse Christum præ-

dicare, alius Iesum Christũ. Et Christ° cõmune dignitatis est nomẽ, Iesus ꝓpriũ vocabulũ saluatoris. Orige. Vel tũc leniter quidẽ de eo annuntiabant, quasi de magno & mirabili viro: Christũ autẽ esse eũ nondũ annuntiabant. Qui autẽ vult etiã Christũ eũ prædicasũ priùs ab apostolis, dicet quoniam leuiter præmittere voluit eos mentionẽ nominis sui, vt interim facto silẽtio prædicationis hui°, hoc ipsum quod leuiter de Christo auditũ fuerat, digeratur in sensibus auditorũ. Aut ita est soluenda quæstio, vt videantur ea quæ superius de annuntiando Christo sunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante Christi resurrectionẽ, sed ad tẽpora post futura. Hæc autẽ quæ mãdat vt nemini dicãt, tunc apostolis cõuenire: inutile enim est ipsum quidẽ prædicari, crucẽ autem eius tacere. Propterea præcipit eis vt nemini dicerent, quia ipse est Christus: & præparabat eos vt postmodum dicant, quoniam ipse est Christus qui crucifixus est, & resurrexit à mortuis. Hieron. Quod ne quis putet nostræ tantũ esse intelligẽtiæ, causas tũc ꝓhibitæ prædicationis exponit. Sequitur enim, Exinde cœpit Iesus, &c. Est autẽ sensus: Tunc me prædicate, cũ ista passus fuero. quia nõ prodest Christum publicè prędicari, & eius vulgare in populis maiestatẽ, quem post paululum flagellatum visuri sunt & crucifixum. Chrys. Quod enim semel radicatum est, & postea euulsum: si iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos: quod autem infixum semel est, & mansit postea immobile, facile prouehitur ad augmentũ. propter hoc autẽ immoratur tristibus prædicendis, & sermonẽ multiplicat: vt aperiat discipulorũ mẽtes. Orige. Et vide quia non dixit, Cœpit dicere vel docere, sed ostendere. quoniam sicut corporalia ostendi dicũtur, sic ostendi dicuntur à Christo ea quæ loquebatur. Non autem sic puto eis qui corporaliter eum multa patientem viderũt, ostensa fuisse ea quæ videbantur, quomodo discipulis ostensus est rationabilis sermo de mysterio passionis & resurrectionis Christi: & tunc quidem cœpit ostendere, consequenter autem postea capacioribus factis plenius demõstrauit: quia omne quod cœpit Iesus, hoc perfecit. Oportebat autẽ eum ire in Hierusalem, vt occidatur quidẽ in Hierosolymis, quæ sunt deorsum, regnet autem resurgens in Hierusalẽ cælesti. Postquam enim resurrexit Christus, & alij consurrexerunt ei, iam non deorsum quæritur Hierusalem, vel domus orationis in ea, sed sursum. patitur autem multa à senioribus Hierusalẽ terrenę, vt glorificetur ab his qui capiunt beneficia eius cælestibus senioribus. Tertia autem die resurrexit à mortuis, vt eripiens à maligno acquirat eis qui liberati fuerãt hoc donũ, vt baptizentur spiritu & anima & corpore in nomine patris & filij & spiritus sancti. qui sunt tres dies simul perpetuò instantes eis, qui per eos facti fuerunt filij lucis.

Et assumens eam Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Absit à te domine: non erit tibi hoc. Qui conuersus, dixit Petro: Vade post me satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ hominum.

Orige. Adhuc initia eorum quæ ostendebantur docens Christus, Petrus indigna hæc filio dei viui arbitrabatur: & quasi oblitus, quoniam filius dei viui nihil dignũ increpatione facit aut agit, cœpit increpare: & hoc est quod dicitur: Et assumens eum Petrus, &c. Hiero. Sæpe diximus nimij ardoris, amorísque quammaximi fuisse Petrũ in dominũ saluatorem. Qui ergo post confessionem suam & præmium saluatoris quod audierat, non vult destrui confessionẽ suam, nec putat posse fieri vt dei filius occidatur, assumit eum in affectũ suum, vel separatim ducit, ne præsentibus cæteris condiscipulis videatur magistrum arguere: & cœpit illũ increpare amãtis affectu, & obstãs dicere, Absit à te domine. Vel vt melius habetur in Græco: Propitius sis tibi domine, nõ erit hoc: quasi necessariam haberet propitiationem, cuius affectum quidem suscipiens Christus, ignorantiam exprobrat. vnde sequitur, Qui cõ. dixit Petro, Vade, &c. Hila. Sciẽs enim dominus diabolicæ artis instinctum, Petro ait: Vade retrò post me. i. exemplum suæ passionis sequatur. In eũ verò per quẽ opinio hæc suggerebatur cõuersus, adiecit: Satana, scan. &c. Non enim conuenit existimare Petro Satanæ nomen, & offensionem scandali deputari, post indulta illa beatitudinis & potestatis tãta præconia. Hiero. Sed mihi error apostolicus de pietatis affectu veniens, nunquã incẽtiuum videbitur diaboli. prudens ergo lector consideret Petro illã beatitudinẽ ac potestatẽ in futuro promissam, non in præsenti datam: quam si statim dedisset ei, nũquam in eo prauæ cõfessionis error inuenisset locum. Chrys. Quid etiã mirabile est hęc pati Petrũ, qui de his reuelationem non suscepit. Vt enim discas quòd neque illa quæ de Christo confessus fuerat, ex se locutus est, vnde qualiter in his quæ nõ reuelata sunt ei turbationem patiatur: humana enim & terrestri cogitatione quæ sunt Christi considerans, æstimabitur turpe & indignum esse ei quòd pateretur. Et ideo dominus subiecit, Quia non sapis ea, &c. Hieronym. q. d. Meæ voluntatis est & patris, vt pro hominum salute moriar, tu tuam tantùm considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terrã, vt multos afferat fructus: & ideo quia contraria loqueris voluntati meæ, debes aduersarius appellari: satanas enim interpretatur aduersarius siue contrarius. non tamen vt plerique putant eadem satanas & Petrus sententia condemnatur: Petro enim dicitur, Vade retro me satana, id est sequere me qui cõtrarius es voluntati meæ. Ille audit, vade satana: & non ei dicitur retro, vt subaudiatur: Vade in ignem æternum. Origenes. Dixit ergo Petro, Vade post me, quasi desistẽti per ignorãtiã ire post Christũ. Sathana autem dixit ei, quasi per ignorantiã aliquid habenti contrariũ deo. Beatus autem ad quẽ conuertitur Christus, etiam si corripiendi causa cõuertitur. Sed quare dixit ad Petrum: Scandalum mihi es, cùm in psalmo dicatur: Pax multa diligẽtibus legem tuam, & non est illis scãdalũ? Sed respondendum est, quoniam non solùm Iesus non scãdalizatur, sed nec omnis homo qui in dilectione dei perfectus est. sed quantũ ad se qui tale aliquid vel agit vel loquitur, scandalum est alteri, licet ille inscandalizabilis sit. Aut certè omnem discipulũ peccantem scãdalum sibi appellat. sicut & Paulus dicebat: Quis scandalizatur, & ego non vror?

Petr° quomodo satanas.

Tunc Iesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suã, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Qui autẽ perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.

Chry. Postquam Petrus dixerat, propitius esto tibi, nequaq̃ erit tibi hoc: & audiuit, vade retro me satana: non fuit dominus hac solũ increpatione contentus, sed ex superabundantia voluit ostendere incõuenientiam dictorũ à Petro & fructũ suæ passionis. vnde subditur: Tunc Iesus dixit discipulis suis, si quis vult post me venire. q. d. tu dicis mihi, propitius esto tibi. Ego autem dico tibi, quoniam nõ solùm me prohibere à passione nociuum tibi est, sed neque saluari poteris nisi patiaris, & moriaris, & vitę abrenũties semper. & vide quòd nõ coactiuum facit sermonem: non enim dixit, si volueritis, oportet vos hoc pati, sed si quis vult: hoc autem dicens magis attrahebat. qui enim libertati auditorem di-

mittit, magis attrahit, qui verò violentiam infert, multoties impedit, non autē solis discipulis suis, sed & commune hoc dogma orbi terrarum proponit, dicens, Si quis vult. i. si mulier, si vir, si rex, si liber, si seruus. Chry. Tria autem sunt quæ dicuntur, Abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Grego. in hom. Quia nisi quis à semetipso deficiat, ad eū qui super ipsum est, non appropinquat. Sed si nosipsos relinquimus, quò ibimus extra nos: vel quis est qui vadit, si se deseruit? sed aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi: tunc ergo nosmetipsos relinquimus & abnegamus, cùm vitamus quod per vetustatem fuimus, & ad hoc nitimur ad quod per nouitatem vocamur. Grego. super Ezech. Semetipsum etiam abnegat, quicūque mutatur ad meliora, & incipit esse quod nō erat, & desinit esse quod erat. Grego. 23. Mora. Semetipsum etiam abnegat, qui calcato typo superbiæ, ante dei oculos se esse à se alienum demonstrat. Orig. Quāuis autem videatur aliquis à peccato abstinere: tamen nisi in crucem Christi crediderit, non potest dici Christo cōfixus, siue cruci. vnde sequitur, Et tollat crucem suam. Chrys. Vel aliter: Qui negat alium, vel fratrem, vel famulum, vel quemcunque: & si flagellatum viderit, & quodcūque patientem non assistit, non adiuuat: ita vult corpori nostro nos non ignoscere, vt si flagellauerint vel quodcūque aliud fecerint, corpori non parcamus. hoc enim est parcere, sicut patres tunc ignoscūt filiis, cùm magistris eos tradentes iusserint vt non parcant. Ne autem æstimes quòd vsque ad verba tantùm & contumelias oportet abnegare seipsum, ostendit vsque ad quantū abnegare seipsum oporteat, quia vsque ad mortem etiam turpissimam, scilicet crucis: quod significat in hoc quod dicit, Et tollat crucem suam, & sequatur. Hila. Sequēdus enim est dominus cruce assumpta passionis suæ, & si non sorte, tamē voluntate comitandus est. Chry. Quia etiam latrones multa grauia patiuntur, vt nō æstimes quòd passio malorum sufficiat, adiungit causam patiendi, cùm dicit, Et sequatur me: vt propter eum omnia sustineas, & alias eius virtutes addiscas: hoc est enim sequi Christum vt oportet, diligētem esse circa virtutes, & pati omnia propter ipsum. Greg. Duobus etiam modis crux extollitur: cū aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Sed quia ipsis virtutib⁹ quędam vitia mixta sunt, dicendum nobis est quòd abstinentiam carnis nonnunquam vana gloria obsidet. quia dum tenuitas in corpore, dum pallor in vultu respicitur, virtus patefacta laudatur. Compassionem verò animi plerūque latenter obsidet pietas falsa, vt hanc nonnunquam vsque ad condescendēdum vitiis pertrahat: vnde ad hæc excludenda subdit, Et sequatur me. Hier. Vel aliter: Tollit crucem suam, qui mūdo crucifigitur: cui autem mūdus crucifixus est, sequitur dominū crucifixum. Chry. Deinde quia graue videbatur quod dictū est, per ea quæ cōsequuntur id mitigat, prēmia ponens supereminentia laboribus, & malitię pœnas. vnde sequitur, Qui enim volue. &c. Orige. Quod dupliciter potest intelligi. Primum sic: Si quis amator vitæ præsentis parcit animæ suæ timens mori, & putās animam suam per hanc mortē perire, iste volens hoc modo saluare animam suam, perdet eam, alienam illā faciens à vita æterna. Si quis contemnens vitam præsentem vsque ad mortem pro veritate certauerit, perdet quidem animam suam quantū ad vitā præsentem: sed quoniā propter Christum perdet eam, magis eam saluam faciet in vitam ęternam. Alio modo sic: Si quis intelligit quę est vera salus, & acquirere vult eam ad salutem animę suę: iste abnegans semetipsum perdit quantum ad voluptates carnales, animā suam propter Christum: & perdens animam suam hoc modo, saluat eam per opera pietatis. dicendo enim, Qui voluerit, præcedentem & sequentem vnum sensum esse ostendit. Si ergo quod superius dixit, Abneget semetipsum, de morte corporali dixit, consequenter hoc de sola morte intelligere debemus dictum esse. si autem abnegare seipsum, est carnalē cōuersationem reiicere: & perdere animam, est deponere voluptates carnales.

Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundum opera eius. Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

Chrys. Quia dixerat, qui vult saluare, perdet: & qui perdet saluabit, vtrobique salutē & perditionē ponēs: ne aliquis æstimet æqualem esse hincinde perditionem & salutem, subiūgit: Quid enim prodest, &c. q. d. ne dicas ꝙ qui pericula, quæ propter Christum imminēt, effugit, saluet animam suam. i. vitam temporalem. Sed pone etiam cū anima. i. vita tēporali totū orbē terrarum, quid ex his homini erit amplius anima in perpetuum pereunte? Si enim famulos tuos videas in lætitia, te autem in malis vltimis constitutū, quid lucraueris ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cū carne lasciuiente ipsa futurā perditionē expectat. Orig. Puto etiam ꝙ mundū lucratur, qui nō abnegat semetipsum, nec perdit animā suā quantū ad voluptates carnales, & facit animæ suæ detrimētum. Ideo duobus nobis propositis, maius est eligendum vt mundum perdamus, & lucremur animas nostras. Chrys. Sed si regnaueris super vniuersum orbē terrarū, nō poteris animā tuā emere. vnde sequitur: Aut quā dabit homo cōmutationem pro anima sua? Ac si dicat: Diuitias si perdideris, poteris dare diuitias alias ad eas redimendas: animam autem perdens, non poteris animā aliquā dare, sed neque aliquid aliud. Quid autē mirabile est, si in anima hoc contingit? Etenim in corpore hoc videtur cōtingere. Etsi enim decem millia diademata corpori insanabiliter ægroto circumposueris, non curatur. Origen. Et prima quidem facie cōmutatio animę est in substantia, vt det substantiam suam homo pauperibus, & saluet animam suā. Sed puto quòd nō habet aliquid homo, quod dans quasi commutationē animæ suæ liberet eam de morte, deus autē pro animabus hominū dedit cōmutationem preciosum sanguinē filij sui. Greg. Vel aliter potest cōtinuari, quia sancta ecclesia aliud habet tēpus persecutionis, & aliud pacis redemptor noster ipsa eius tempora distinguit in præceptis: nam persecutionis tēpore ponenda est anima: pacis autē tēpore, ea quæ amplius dominari possunt frāgēda sunt desideria terrena. vnde dicitur: Quid enim ꝓdest homini? Hiero. Prouocatis autem discipulis vt abnegarēt se, & tollerent crucē suam, grandis fit terror audientiū. Idcirco tristibus læta succedūt, & dicit, Filius enim hominis, &c. Times mortē? Gloria
audi gloriam triūphātis. Vereris crucē? ausculta ange- Christi
lorum ministeria. Orig. q. d. Nūc quidem filius homi- quæ sit.
nis venit, sed non in gloria, non enim decebat eū in gloria constitutum peccata nostra portare: sed tunc veniet in gloria, cùm antè præparauerit discipulos suos, factus sicut illi, vt illos faceret, sicut & ipse, conformes gloriæ suæ. Chrysosto. Non autem dixit in tali gloria in quali est pater, ne alteritatem gloriæ suspiceris, sed ait: Gloria patris, vt eadem gloria ostendatur. Si autem gloria

vna est, manifestű quòd & substantia vna est. Quid ergo times Petre mortē audiens? tunc me videbis in gloria. Si ego autem in gloria, & vos. sed tamen dicens gloriam, terribilia immiscuit in medium iudiciű introducens. vnde sequitur, Et tűc reddet vnicuique secűdum opera eius. Hiero. Nō est enim distinctio Iudæi & Gētilis, viri & mulieris, pauperum & diuitum, vbi nō personæ sed opera considerantur. Chry. Hoc autem dixit non solű peccatoribus pœnas commemorãs; sed iustis brauia & coronas. Hiero. Poterat autem apostolorum tacita cogitatio istiusmodi scandalum sustinere. Occisionē & mortē nunc dicis esse futuram, quod autē promittis te affuturű in gloria, in tēpora longa differtur. Præuidens ergo occultorum cognitor quid possent obiicere, præsentem timorem præsenti cōpensat præmio dicens, Amen dico vobis, sunt, &c. Chry. Volēs ergo mōstrare quid est illa gloria in qua postea ventura est, eis in præsenti vita reuelauit sicut possibile erat eus discere, vt neque in domini morte iam doleãt. Remi. Quod ergo hîc dicitur, impletum est in tribus discipulis, quibus dominus transfiguratus in monte gaudia æternæ repromissionis ostendit, qui viderűt eum in regno suo venientem. i. in ea claritate fulgentē, in qua peracto iudicio videbitur ab omnibus sanctis. Chry. Propter hoc autem non prædicit nomina eorum qui ascensuri erãt in montem, quia reliqui valde concupiscerent sequi, exēplum illius glorię visuri: & grauiter tulissent velut despecti. Grego. Vel regnum dei præsens ecclesia vocatur, & quia nōnulli ex discipulis eius vsqueadeo in corpore victuri erant, vt ecclesiam dei constructam conspicerent, & cōtra huius mundi gloriam erectam: consolatoria promissione nűc dicitur: Sunt quidam de hîc stantibus. Orige. Moraliter autem verbum dei his qui nouiter inducűtur ad fidem, formam habet serui, perfectis autem venit in gloria patris. Raba. Angeli autem illius sunt prophetarum sermones, quos non est possibile ante spiritualiter intelligere, nisi cùm spiritualiter intellectum fuerit verbum Christi, vt videantur simul apparere in maiestate. Tunc autem dabit vnicuique de gloria sua secundum actum eius: quia quanto quis melior fuerit in actibus suis, tanto spiritualius intelligit Christum vel prophetas ipsius. Stantes autem vbi stat Iesus, sunt qui fundatas habent apud Iesum animæ bases. Ex quibus qui melius stant, dicuntur non gustare mortem, donec videant verbum dei, quod venit in regno suo, videns eminentiam dei, quam videre non possunt, qui diuersis inuoluti sunt peccatis, quòd est mortem gustare: quia peccãs anima moritur. Sicut enim vita est & panis viuus qui de cælo descendit, sic & inimica eius mors panis est mortuus. Ex istis autem panibus quidam modicum manducant, tantum gustantes, quidam autem abűdantius, qui enim raro & modicum peccant, tantummodo gustant mortem: qui autē perfectius susceperint spiritualem virtutē, non gustant eam, sed viuo pane semper vescűtur. quòd autē dicit, donec videant, non definit tempus, vt postquam transierit illud, donec fiat quod antè nō fuerat factű: sed rem, quæ necessaria est, exponit. qui enim semel videt eum in gloria eius, iam nequaquam gustabit mortem. Raba. Sanctos autem mortē gustare testatur. à quibus mors corporis quasi libando gustatur, vita verò animæ possidendo tenetur.

Vita panis est.

CAPVT XVII.

ET post dies sex assumpsit Iesus Petrum, Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol: uestimēta aűt eius facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuerunt illi Moyses & Elias cű eo loquentes. Respondens autem Petrus dixit ad Iesum, Domine, bonum est nos hic esse: si uis, faciamus hic tria tabernacula: tibi unű, Moysi unum & Eliæ unum.

Remi. Claritatē suę visionis quam promiserat dominus discipulis suis in hac transfiguratione habita in mōte post sex dies cōpleuit. vnde dicitur, Et post sex dies, &c. Hiero. Quæritur autem quomodo post sex dies assumpsit eos, cùm Lucas octonarium numerum ponat? sed facilis est responsio: quia hîc medij ponuntur dies, ibi primus additur & extremus. Chrys. Ideo autem nō cōfestim facta promissione eos sursum ducit, sed post sex dies, vt reliqui discipuli nihil patiãtur humanum. i. aliquem inuidiæ motum, vel vt horum dierum spatio vehementiori cōcupiscentia repleti, qui assumēdi erãt, solicita mente accederent. Rab. Meritò autem post sex dies gloriam illam ostendit, quia post sex ætates futura est resurrectio. Orig. Vel quia in sex diebus totus perfecti numeri factus est visibilis mundus, qui transcendit omnes res mundi, potest ascendere super montem excelsum, & gloriam aspicere verbi dei. Chry. Ideo autem hos tres assumpsit, quoniam aliis potiores erant. Intēde autem qualiter Matthæus non occultat eos qui sibi præpositi sunt, hoc enim & Ioãnes facit, pręcipuas Petri laudes cōmemorans. Ab æmulatione enim & vana gloria mundus fuit apostolorum chorus. Hila. In tribus autem assumptis de trium origine Sem, Cham, & Iaphet, futura electio populi ostēditur. Raba. Vel tres solummodo discipulos secű ducit, quia multi sunt vocati, pauci verò electi. Vel quia qui nunc fidem sanctæ trinitatis incorrupta mente seruãt, tunc æterna eius visione lætantur. Remi. Ostensurus autem dominus gloriam suæ claritatis discipulis, duxit eos in montem. vnde sequitur, Et duxit illos, &c. In quo docet, quia necesse est omnibus qui deum cōtemplari desiderant, vt nō in infimis voluptatibus iaceant, sed amore supernorum semper ad cælestia erigantur, & vt ostēdat discipulis quatenus gloriã diuinæ claritatis non in huius seculi profundo quærant, sed in cælestis beatitudinis regno. Ducuntur autem seorsum, quia sancti viri toto animo & fidei intētione separati sunt à malis, funditúsque separabuntur in futuro, vel quia multi vocati, pauci verò electi. Sequitur, Et transfi. &c. Hiero. Qualis enim futurus est tēpore iudicandi, talis apostolis apparuit. Nemo autem putet pristinam eum formã & faciem perdidisse, vel amisisse corporis veritatē, & assumpsisse corpus spiritale vel aereum. Sed quomodo transfiguratus sit, euãgelista demōstrans dicit, resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta eius facta sunt alba sicut nix. Vbi splendor faciei ostenditur, & candor describitur vestium: non substantia tollitur, sed gloria commutatur. Certè transformatus est dominus in eam gloriam qua venturus est postea in regno suo. Transformatio splendorem addidit, faciem non substraxit: & si corpus spiritale fuerit, vnde & vestimēta mutata sunt: quæ intantum fuere candida vt alius euangelista disserit, qualia fullo super terram nō posset facere. huiusmodi autem corporale est & tactui subiacet, non spiritale & aereum quod illudat oculos, & tantum in phantasmate aspiciatur. Chry. Si autem facies domini resplenduit sicut sol, & sancti sicut sol fulgebunt, nunquid erit æqualis claritas domini & seruorum? nequaquam. Sed quia nihil lucidius inuenitur sole, idcirco ad manifestandű exemplű futuræ resurrectionis, & facies domini resplendere, & iusti fulgere dicuntur sicut sol. Orig. Mysticè autem cùm aliquis transcēderit sex dies secűdum quod diximus, videt transfiguratum Iesum ante

Expositio anagogica.

Tropologia pulchra.

oculos cordis sui. Diuersas enim habet verbum dei formas, apparens vnicuique secundum quòd videnti expedire cognouerit: & nemini supra quod capit semetipsum ostendit. vnde non dixit simpliciter, Transfiguratus est, sed coram eis. In euangeliis enim Iesus simpliciter intelligitur ab eis qui non ascendunt per excitationem verborum spiritualium, super excelsum sapientiæ montem. Eis autem qui ascendunt, iam non secundum carnem cognoscitur, sed deus verbum intelligitur. Coram his ergo trāsfiguratur Iesus, & non coram illis qui sunt deorsum in cōuersatione terrena viuentes. Hi autem coram quibus transfiguratur, facti sunt filij dei, & ostenditur eis sol esse iustitiæ, & vestimēta ipsius fiunt candida sicut lumē, quæ sunt sermones & literæ euangeliorum, quibus Iesus indutus est secundum illa quæ ab apostolis dicūtur de eo. Glo. Vel vestimenta Christi sanctos significant, de quibus Esaias, Omnibus his velut vestimento vestieris: & viui operantur, quia candidi erūt virtutibus: & omnis vitiorum æstus ab eis remotus erit. Sequitur, Et appa. ill. Moy. &c. Chry. Hoc autem multas habet rationes: Et prima quidē est hæc, Quia enim turbæ dicebant eum esse Eliam vel Hieremiam, aut vnum ex prophetis, capita prophetarum secum ducit, vt saltē videatur hinc differentia seruorum & domini. Alia ratio est, Quia enim cōtinuè Iesum accusabant Iudæi, tanquam transgressorem legis & blasphemum, patris sibi gloriam vsurpantem: vt ostendatur ab vtraq; accusatione innoxius, eos qui in vtroque fulserunt in medium ducit. etenim Moyses legem dedit, & Elias pro gloria dei æmulator fuit. Alia ratio est, vt discant, quoniam mortis & vitæ potestatem habet, propter hoc & Moysen qui morte defecerat, & Eliam qui nondum mortem passus fuerat, in medium ducit. Aliā causam & ipse euangelista reuelat. s. mōstrare crucis gloriam, & mitigare Petrum, & alios discipulos passionē timentes. Loquebātur enim, vt alius euangelista dicit, de excessu, quem cōpleturus erat in Hierusalem: vnde eos in mediū ducit qui se morti exposuerunt pro his quæ deo placebant, & pro plebe credentiū. Etenim tyrānis vterque se liberè præsentauit. Moyses quidem Pharaoni, Elias autem Achab. Ducit autem & propter hoc eos in medium: volebat enim quòd discipuli illorum priuilegia zelarent, vt. s. fierēt māsueti sicut Moyses, & zelantes sicut Elias. Hila. Quòd etiam Moyses & Elias ex omni sanctorum numero assistunt, medius inter legem & prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israelem, quibus testibus prædicaturus est, iudicabit. Orige. Si quis etiam intelligit spiritalem legem couenientem sermonibus Iesu, & in prophetis absconditam Christi sapientiam, ille vidit Moysen & Eliam in gloria vnà cum Iesu. Hiero. Considerandū est etiam quòd scribis & pharisęis, de cęlo signa poscentibus dare noluit: hîc verò, vt apostolorum augeat fidem, dat signum de cælo. Elia inde descendente quo conscenderat, & Moyse ab inferis resurgente, quod & Achaz per Esaiam præcipitur, vt petat sibi signum de inferno vel de excelso. Orig. Quid autem feruidus Petrus dixerit, subditur: Respon. autē Pe. di. ad Iesum, &c. Quia enim audiuit, quòd oportet eum Hierosolymam ire, adhuc timet pro Christo, sed post increpationem non audet dicere rursus, Propitius esto tibi: sed idem occultè per alia signa insinuat. Quia enim videbat multā quietem & solitudinem, cogitauit conuenientem ibi stationem esse ex loci dispositione, quod significat, dicēs: Bonum est nos hic esse. Vult etiam ibi semper esse, ideo tabernaculorum meminit, dicens, Si vis, faciamus hic tria tabernacula. Cogitauit enim quòd si hoc fieret, nō ascenderet Hierosolymā: & si non ascenderet Christus, non moreretur. Ibi enim sciebat scribas insidiari ei. Cogitabat etiam quòd Elias aderat, qui in montem ignem descendere fecit: & Moyses, qui intrauit nebulam & deo locutus est: vnde occultari poterant, vt nullus persecutorum sciret vbi essent. Remig. Vel aliter, Visa domini maiestate & duorū seruorum, Petrus adeo delectatus est, vt cuncta tēporalia obliuioni traderet, & ibi in perpetuum vellet manere. Si autem tunc Petrus sic accensus est, quanta erit suauitas & dulcedo videre regem in decore suo, & interesse choris angelorum & omnium sanctorum? In eo sanè quòd ait Petrus, Domine si vis, deuotionem subditi & obediētis serui ostendit. Hier. Erras tamen Petre: & sicut alius euangelista testatur, nescis quid dicas. Noli tria tabernacula quærere, cùm vnum sit tabernaculū euangelij, in quo lex & prophetæ recapitulanda sunt. Si autem quæris tria tabernacula, nequaquam seruos cum domino cōferas, sed fac tria tabernacula, imò vnū patri & filio & spiritui sancto: vt quorum est vna diuinitas, vnū sit, & in pectore tuo tabernaculū. Remi. Errauit etiam, quia voluit vt regnum electorum constitueretur in terra, quod dominus promiserat dare in cælis. Errauit etiam, quia oblitus est se & socios suos esse mortales: & absque gustu mortis voluit subire æternam fœlicitatem. Raba. Et in eo quòd cælesti conuersationi tabernacula facienda putauit, in qua domus necessaria non erat, cùm scriptum sit, Templum non vidi in ea.

Anagogica expositio.

Moyses & Elias quare præsentes.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde. Et accessit Iesus, & tetigit eos, dixitque eis: Surgite, & nolite timere. Leuantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Iesum. Et descendentibus illis de monte, præcepit illis Iesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat.

Hiero. Qui carnale ex frontibus aut tentoriis quærebant tabernaculum, nubis lucidæ operiuntur vmbraculo. vnde dicitur: Adhuc eo loquen. ecce, &c. Chrys. Cū dominus comminatur, nubem tenebrosam ostendit, sicut in Sina. hic autē quia non terrere volebat, sed docere, nubes apparuit lucida. Orige. Lucida autē nubes obumbrans sanctos, est virtus paterna, vel fortè spiritus sanctus: dicam etiam saluatorem nostrum esse lucidam nubem, quæ obumbrat euangelium & legem & prophetas, sicut intelligunt, qui possunt aspicere lumē ipsius in præmissis. Hiero. Quia verò imprudenter interrogauerat Petrus, propterea domini responsionem nō meretur, sed pater respōdet pro filio, vt verbū domini compleretur, Qui me misit, ipse de me testimonium perhibet. Chryso. Neque autem Moyses loquitur, neque Elias, sed pater omnibus maior vocem emittit ex nube, vt discipuli credant, ꝙ à deo hæc vox erat. Semper enim apparere solet deus in nube, sicut scriptū est: Nubes & caligo in circuitu eius: & hoc est quod dicitur, Et ecce vox de nube. Hiero. Vox quidem patris de cælo loquentis auditur, quæ testimonium perhibeat filio, & Petrum errore sublato doceat veritatem, imò per Petrum cęteros apostolos. vnde subdit, dicens: Hic est filius meus dilectus, huic est fiendum tabernaculum, huic obtemperandum, hic est filius, illi serui sunt, debent & ipsi nobiscum in penetralibus cordis sui domino tabernaculū præparare. Chrys. Ne igitur timeas Petre. Si enim potens est deus, manifestum quia & filius similiter potens est: si enim diligitur, ne timeas: nullus enim eum quem diligit prodit: nec tu æqualiter

Nubes quæ intelligatur.

eum diligis genitori. Neque autẽ solũ diligit eum quia genuit, sed & quia vnius est volũtatis cũ ipso. Sequitur enim, In quo mi.be.cõpla. acsi diceret, In quo requiesco, quẽ accepto, quia omnia quæ sunt patris cum diligentia exequitur, & est volũtas vna ipsius patris: quare & si crucifigi vult, nõ cõtradicas. Hila. Hũc ergo esse filium, hũc dilectũ, hunc cõplacitũ, sed & hũc audientiũ vox de nube significat, dicens, Ipsum audite, vt.s.idoneus ipse præceptorũ taliũ author esset, qui seculi damnum, crucis voluntatẽ, obitũ corporis, & post hæc regni cælestis gloriã facti cõfirmasset exemplo. Remi. Dicit ergo, Ipsum audite, ac si aliis verbis diceretur: Recedant vmbræ legales & typi prophetarũ, & solum coruscũ lumẽ euãgelij sequamini. siue ideo ait, Ipsum audite, vt illũ esse ostẽderet, quẽ Moyses prædixerat, dicẽs, Prophetã suscitabit vobis deus de fratribus vestris tãquam me, audietis ipsum. Sic ergo dominus vndique habuit testes ex cælo vocẽ patris, ex paradiso Eliam, ex inferis Moysen, ex hominibus apostolos: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestiũ, terrestriũ, & infernorũ. Orige. Vox aũt de nube aut ad Moysen & Eliam loquitur, qui desiderabãt videre filiũ dei & audire eũ, aut discipulos docet. Glo. Notandũ aũt quòd bene cõuenit mysteriũ secũdæ regenerationis, quæ scilicet erit in resurrectione vbi caro resuscitabit cũ mysteriu primæ, quæ est in baptismate: vbi anima resuscitatur. In baptismate enim Christi operatio totius trinitatis ostẽsa est. Fuit enim ibi filius incarnatus, apparuit in colũbæ specie spiritus sanctus, & pater fuit ibi in voce declaratus. Et similiter in transfiguratione, quę est sacramentũ secũdæ regenerationis, tota trinitas apparuit: pater in voce, filius in homine, spiritus sanctus in nube. Quæritur autẽ quare spiritus sanctus ibi in colũba, hic in nube declaratus est? Dona siquidem sua per species declarare solet. Innocẽtiam autẽ in baptismate donat: quæ per auẽ simplicitatis designatur. Daturus est autẽ claritatẽ & refrigerium in resurrectione: ideo in nube refrigeriũ, in fulgore nubis claritas resurgẽtium corporũ designatur. Sequitur, Et audi.disci.&c. Hiero. Triplicẽ autẽ ob causam pauore terrẽtur: vel quia se errasse cognouerãt, vel quia nubes lucida operuerat eos, aut quia dei patris vocẽ loquẽtis audierant. Humana enim fragilitas conspectũ maioris glorię ferre nõ sustinet, ac toto animo & corpore contremiscẽs ad terram cadit. quantò enim quis ampliora quęsierit, tãtò magis ad inferiora colabitur si ignorauerit mensurã suam. Remig. In eo vero quòd sancti apostoli in faciẽ ceciderũt, fuit indicium sanctitatis: quia sancti in faciem cadere dicũtur, impij verò retrorsum. Chrys. Sed cũ antè in Christi baptismo, quãdo talis etiam vox de cælo delata est, nullus ex turba quæ aderat tale aliquid passus est, quomodo discipuli in monte ceciderunt? quia scilicet solitudo, altitudo, & silentium erat multũ, & transfiguratio stupore plena, & lumen purum, & nubes extẽsa: ex quibus omnibus stupor in eis congregabatur. Hieron. Quia verò illi iacebãt & surgere nõ poterant, ipse clemẽter accedit, & tãgit eos: vt tactu fuget timorẽ, & debilitata mẽbra solidẽtur: & hoc quod dicitur, Et accessit Iesus & tetigit eos. quos autẽ manu sanauerat, etiam sanauit imperio. vnde sequitur, Dixítque eis, surgite & nolite timere. Primũ timor expellitur, vt postea doctrina tribuatur. Sequitur, Leuantes autẽ oculos suos, &c. Quod rationabiliter factum est, ne si Moyses & Elias perseuerassent cũ domino, patris vox videretur incerta, cui potissimũ daret testimonium. Vident etiam Iesum stãtem ablata nube & Moysen & Eliam euanuisse, quia postquã legis & prophetarũ vmbra discesserat,

Compara tio baptismi & resurrectionis.

Indicium sanctitatis.

vtrunque in euãgelio reperitur. Sequitur, Et descẽdentibus illis de monte præcẽpit eis Iesus, dicens, Nemini, &c. Non vult ergo in populos prædicari, ne & incredibile esset pro rei magnitudine: & post tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalũ faceret. Remi. Siue quia si maiestas illius diuulgaretur in populo, populi impedirent dispensationem passionis eius, resistendo principibus facerẽ dutũ, & sic redẽptio humani generis retardaretur. Hila. Silentiũ etiã rerum gestarũ quas viderant imperat, vt cùm essent spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent.

Et interrogauerunt eum discipuli eius, dicentes: Quid ergo scribæ dicunt quòd Eliam oporteat primo uenire? At ille respondens ait eis: Elias quidẽ uenturus est, & restituet omnia. Dico autem uobis: quia Elias iam uenit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque noluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis.

Hiero. Traditio Pharisæorũ est iuxta Malachiã prophetã, ꝙ Elias ueniat ante saluatoris aduentũ, & reducat cor patrũ ad filios, & filiorum ad patres, & restituat omnia ĩ antiquũ statũ. Aestimãt ergo discipuli trãsformationẽ gloriæ hãc esse: quã in mõte viderant. Et ideo dicitur: Et interrogauerũt, &c. Ac si dicerẽt. Si iam venisti ĩ gloriã, quomodo præcursor tuus nõ apparet? maximè autẽ hoc dicũt, quia Eliã viderãt recessisse. Chry. Non autẽ aduentũ Eliæ discipuli de scripturis sciebãt, sed scribæ eis manifestabant: & ferebatur hic sermo in plebe indocta, sicut & de Christo. Non autẽ vt oportebat aduentus Christi & Eliæ à scribis interpretabatur. Scripturæ enim duos dãt Christi aduentus: eũ.s. qui factus est, & eum qui futurus est. Sed scribæ plebẽ euertẽtes, secundũ aduentũ solũ cõmemorabãt plebi, & dicebãt, Quoniã si hic est Christus, oportebat Eliã præuenire. Est igitur solutio quã Christus inducit. Sequitur: At ille respondens ait: Elias quidẽ ven.est: & resti. omnia. Dico autẽ vobis, &c. Ne autẽ æstimes eũ in sermone errasse, si quãdoque dicit Eliã vẽturũ, & quãdoque venisse. Cũ enim dicit ꝙ Elias vẽturus est, & restaurabit omnia, de ipso Elia in ꝓpria persona loqtur: qui quidẽ restaurabit oĩa, dũ corriget infidelitatẽ Iudęorũ qui tũc inuenientur: quod est cõuertere corda patrũ ad filios. i. Iudæorũ ad apostolos. Aug. de quęst. euan. Vel restituet omnia. i. eos quos antichristi persecutio perturbauerit, vel vt ipse restituat moriendo, quæ debet. Chry. Si autẽ tot bona erunt ex Eliæ præsentia, quare tunc nõ eum misit? Dicemus quia & tũc Christũ æstimantes Eliã nõ crediderũt ei. Tunc autẽ Eliæ credentes quia cũ post tantã expectationẽ venerit annuntians Iesum, facilius suscipient, quæ ab eodẽ dicẽtur. Cũ verò dicit, ꝙ Elias iam venit: Ioannẽ Eliã vocat, propter mysterij modũ: sicut enim Elias secũdi aduẽtus pręcursor erit, ita Ioãnes præcursor factus est primi. propter hoc autẽ Ioannẽ Eliam nominat, vt ostẽdat primũ suũ aduentũ veteri testamẽto & prophetiæ cõuenire. Hiero. Ipse ergo qui vẽturus est in secũdo saluatoris aduentu iuxta corporis fidẽ, nunc per Ioannem venit in virtute & spiritu. Sequitur: Et non cognouerũt eum, &c. Hoc est spreuerunt & decollauerunt eum. Hila. Vt domini aduentum prænuntians passionẽ quoque pręcurreret, & iniuriæ & vexationis exemplo. Vnde sequitur: Sic & filius, &c. Chry. In quo opportunè suã passionẽ cõmemorat ex passione Ioannis, multã eis præbens cõsolationẽ. Hiero. Quæritur ergo cũ Herodes & Herodias Ioannẽ interfecerint, quomodo ipsi quoq; Iesum crucifixisse dicãtur, cũ legamus eũ à scribis & pharisęis interfectũ? Et breuiter respõdendũ, quòd in Ioãnis nece

Duo aduentus Christi.

Quæstio euangelica.

pharisæorum factio consenserit: & in occisione domini Herodes iunxerit voluntatē suā: qui illusū atque despectū remisit ad Pilatū, vt eū crucifigeret. Rab. Ex iudicio autē passionis suæ, quam dñs eis sæpius prædixit, & præcursoris sui quā iam cōpletam cernebāt: discipuli cognoscebant Ioannē sibi in Eliæ vocabulo demonstratum esse. vnde sequitur: Tunc intel. discipuli, &c. Origenes: Quòd autem dixit propter Ioannem, Elias iam venit: non anima Eliæ est intelligenda, ne incidamus in dogma transcorporationis, quod alienum est ab ecclesiastica veritate: sed sicut angelus prædixit, Venit in spiritu & virtute Eliæ.

Et cùm uenisset ad turbam, accessit ad eū homo genibus prouolutus ante eū, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur. Nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Et obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum. Respondens autem Iesus, ait: O generatio incredula & peruersa, quousq; ero uobiscū? Vsquequo patiar uos? Afferte huc illum ad me. Et increpauit illū Iesus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora.

Orige. Concupiscens Petrus spectabilē illā vitam, & præponens vtilitatē suā vtilitatibus plurimorum, dicebat: Bonū est nos hic esse. Sed quoniam charitas non quærit quæ sua sunt, hoc quod videbatur bonum Petro nō fecit Iesus, sed quasi de mōte excelso diuinitatis descendit ad turbam: vt qui nō poterant ascēdere sursum propter infirmitatē animarū suarū, illis proficiat. Vnde dicitur: Et cū venisset ad turbā. Nisi enim cū discipulis suis electis venisset ad turbā, non accessisset ad eum ille, de quo subditur: Accessit ad eū homo genibus prouolutus ante eū, dicēs, Domine miserere filio meo. Vbi considerandū est, quòd quādoque qui patiuntur, credunt & deprecantur pro sua salute: quādoque aūt pro eis alij faciunt, sicut nūc qui genibus voluitur pro filio rogat: quādoque verò à semetipso saluator etiam à nullo rogatus, sanat. Primò aūt quæram⁹ quid est quod sequitur, Quia lunaticus est, & malè patitur. Medici ergo loquūtur quæ volūt: quia nec immundū spiritū arbitrātur, sed corporalē aliquā passionē: & dicūt humida moueri in capite secūdū aliquā cōpassionē ad lumē lunare, quod humidā habet naturā, nos autē qui euāgelio credimus, dicemus hāc passionē immūdū spiritū in hominib⁹ operari. Obseruat em̄ quædā schismata lunæ & sic operatur, vt ab obseruatione lunæ pati hoīes mētiātur, & p hoc culpabilē dei creaturā ostēdat: sic & alij dæmones secūdū aliqua stellarū schismata īsidiātur hominib⁹, vt iniqtatē cū in excelso loqt̄, quasdā stellas dicētes maleficas, quasdā bñficas: cū nulla stella à deo sit facta, vt malè faciat. In hoc autē quod subdit̄, Nā sæpe, &c. Chry. Cōsiderādū est q̄ nisi ꝓuidētia hic hō esset munit⁹, dudū periisset. Dæmō em̄ qui ipsum in ignē & in aquā mittebat, interfecisset eū omnino, nisi de⁹ eū refrenasset. Hiero. Quod aūt dicit, Et obtuli, &c. latēter accusat apostolos cū impossibilitas curādi interdū non ad imbecillitatē curātiū, sed ad eorū qui curandi sunt, fidē referatur. Chry. Inspice aūt & aliūde eius insipientiam: qualiter corā turba interpellat ad Iesum aduersus discipulos, sed eos liberat ab accusatione, defectū curationis imputās illi. Ex multis enim monstratur eū infirmū in fide fuisse, nō tamē tantū in eius personā inuehitur: ne ipsum conturbaret, sed in oēs Iudæos. Probabile est enim multos præsentiū de discipulis incōuenientia cogitasse, & ideo sequitur, Respōdens aūt Iesus &c. Per hoc aūt quod dicit: Quousque ero vo. ostēdit desideratā ab eo esse mortē & cōcupiscibilē recessum. Remi. Sciendū quoque quia dñs nō tantū tūc cœperat pati improbitatē Iudæorū, sed à lōgo pri⁹ tēpore, & ideo

Lunaticus quis dicitur.

hic dicit, Vsquequo patiar vos? ac si dicat: quia lōgo tēpore cœpi pati vestras improbitates, ideo indigni estis mea præsentia. Orig. Vel qm̄ nō potuerāt eū sanare discipuli, quasi adhuc modicæ fidei cōstituti, propterea dixit, O generatio incredula. & q̄ ait: Peruersa, ostēdit qm̄ ex peruersitate malitia est introducta extra naturā, puto autē quòd propter peruersitatē totius humani generis quasi grauatus malitia eorū, dixit: Vsquequo ero vobiscū? Hiero. Nō autē credēdū est q̄ tædio superatus sit & māsuet⁹ ac mitis in verba furoris eruperit. sed q̄ in similitudinē medici si ægrotū videat cōtra sua præcapta se gerere, dicat: Vsquequo accedā in domū tuā? vsquequo artis perdā industriā, me aliud iubente & te aliud ꝑpetrāte? q̄ aūt nō sit iratus homini, sed vitio, ac per vnum hominē Iudæos arguat infidelitatis, patet ex hoc quod infert, Afferte huc illū ad me. Chrys. Postq̄ enim discipulos excusauerat, ducit patrē pueri ad spē benignā credēdi quòd ab hoc malo eripietur, & vt inducat pater ad fidē futuri miraculi vidēs dæmonē tumultum pati, ex hoc solū q̄ vocabatur increpauit eum. vnde sequitur, Et increpauit eū Iesus. Nō ille qui patiebatur, sed dæmō increpat̄. Remi. In quo facto reliquit exēplū prædicatoribus, vt vitia persequātur, homines verò subleuat. Hier. Siue increpauit puerū quia ꝓpter peccata sua à dæmone fuerat oppressus. Sequitur: Et exiit ab eo, &c. Raba. Quia nulla remanet ibi īfirmitas, vbi omnipotēs salutē præstat. Hiero. Mihi autē videtur iuxta tropologiā lunatic⁹ esse, qui per horarū momēta mutatur ad vitia, & nūc quidē in ignē fertur, quo adulterantiū corda succēsa sunt: nūc in aquas. s. voluptatū, vel cupiditatū, quæ nō valēt extinguere charitatē. Augu. de quæst. euā. Vel ignis ad irā pertinet, eo quòd alta petat: aqua ad voluptates carnis. Orig. De inconstantia autē peccatoris dicitur: Stultus vt luna mutatur. Et est videre in talibus impetus quosdā quasi operū bonorū subrepere: aliquādo autē quasi quadā abreptione spiritus à passionibus cōprehendūtur, & cadūt à statu bono, in quo stare putabantur. Forsitan ergo angelus qui sortitus est huius lunatici custodiā, pater huius appellatur, deprecās quasi pro filio medicum animarum, vt liberet eum, qui nō potest sanari à passione per verbū humile discipulorum Christi: quia nō recipit eorū admonitionem, veluti surdus. Et ideo opus est ei Christi sermo vt iam de cætero sine ratione non agat.

Christus medicus.

Tropologica expositio.

Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretò, & dixerunt, Quare nos nō potuimus eiicere illum? Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem uestram. Amen quippe dico uobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illuc, & transibit: & nihil impossibile erit uobis. Hoc autē genus nō eiicitur, nisi per orationem & ieiunium.*

*eius.

Chry. Acceperāt discipuli à domino potestatē spirituū immundorū: & quia oblatū dæmoniacū curare nō potuerāt, videtur q̄ in dubitationē deuenerint, ne fortè gratiā quæ erat eis tradita, perdidissent, & ideo dicit, Tunc accesserūt, &c. Interrogāt quidē singulariter nō propter verecundiā, sed quia de ineffabili & magna re erant eum interrogaturi. Sequitur: Dixit illis Iesus, &c. Hila. Crediderāt quidē apostoli, nondū tamē erāt perfectæ fidei, nā domino in mōte demorāte, & ipsis cum turbis residētibus quidā tepor eorū fidē retardauerat. Chry. Vnde manifestū est hinc, quoniā & discipuli in fide infirmati sunt, sed nō omnes: columnæ enim illæ non aderāt. s. Petrus, Iacobus, & Ioannes. Hie. Hoc est autē quod in alio loco dñs dicit, Quæcūq; in nomine meo, &c. Ergo quoties non accipimus: non præstātis est impossibilitas, sed poscentiū culpa. Chry. Sciendū tamen quòd sicut multoties accedentis fides accipere sufficit

effectũ miraculi:ita multoties facientiũ miracula sufficit virtus, etiã nõ credentibus illis qui expetieriot miracula operari. Etenim qui circa Corneliũ ex propria fide allexerunt gratiam spiritus sancti. Ille autem mortuus qui proiectus est in sepulchrũ Helisæi, sola virtute corporis sancti resuscitatus est. contigit autẽ & tune discipulos infirmari in fide : imperfectius enim dispositi erant ante crucem, & ideo fidem dicit hîc esse causam signorum. vnde subditur: Amen quippe &c. Hier. Putant aliqui fidem grano sinapis cõparatam paruam dici, cum apostolus dicat: Et si habuero tantam fidem ita vt montes transferam: magna est ergo fides quę grano sinapis comparatur. Gre. x. Mor. Granum quippe sinapis nisi teratur, nequaquam virtus eius agnoscitur: sic si virum sanctum tritura persecutionis opprimat, mox in feruorem virtutis vertitur quicquid in illo antea despicabile infirmumque videbatur. Orige. Vel ideo omnis fides grano sinapis comparatur, quoniam contemnitur quidem fides ab hominibus, & modicum aliquid & vile apparet. Cùm vero consecutum fuerit huiusmodi semen bonam animam quasi terram, fit arbor magna. Sic autem magna est prędicta lunatici infirmitas, & fortis ad curandum inter omoia mala, vt monti assimiletur, oec expellatur, nisi per omnem fidem eius qni pasiones huiusmodi sanare voluerit. Cbry. Vode & de translatione montinm mentionem facit. Et vltra procedit, dicens: & nihil imposs. erit vob. Raba. Sic enim fides mentem nostram capacem donis cælestibus facit, vt quæcunque volumus, facilimè à fideli domino impetrare possimus. Chry. Si autem dixeris, vbi apostoli montem transtulerunt? Illud dicam, quia multa maiora fecerunt, mortuos plurimos suscitantes. Dicuntur autem post Apostolos, sancti quidam apostolis minores, montes necessitate imminente transtulisse. Si autẽ apostolorum tempore montes noo sunt translati, hoc non fuit quia non potuerunt, sed quia noluerunt, vtilitate nõ imminente. Nec domin⁹ dixit quòd hoc essẽt facturi, sed quòd hoc facere possent: probabiliter tamẽ est, factum esse, sed scriptum non esse. neque enim omnia miracula quæ fecerunt, scripta sunt. Hiero. Vel mõtis translatio non eius significatur quem oculis carnis aspicimus, sed illius qui à domino translatus fuerat ex lunatico: qui per prophetam corrumpere dicitur omnem terram. Glo. Vt sit sensus: Dicetis monti huic. i. superbo diabolo: Transi hinc. i. ab obsesso corpore, in altum maris. i. in profundũ Inferni, & transibit: & nihil impossibile erit vobis. i. nulla incommoditas insanabilis. Augu. de coo. euan. Vel aliter: Ne discipuli in miraculis faciendis extollerẽtur in superbiã, admoniti sunt potius per bumilitatem fidei, quasi per sinapis granum elationẽ terrenam, quæ montis nomine significata est, curare transferre. Raba. Dum autem docet apostolos quomodo dæmon debeat expelli, omnes instituit ad vitam: vt scilicet nouerimus grauiora quæq; vel immuodorum spirituum, vel hominum tentamenta ieiuniis & orationibns esse superanda: iram quoq; domini hoc remedio singulari pnsse placari. vnde subdit: Hoc autem genus &c. Chry. Quod dicit non solũ de genere lunaticorum, sed & vniuerso genere dęmonũ. Ieiuniũ enim multam sapientiã imponit, & hominẽ quasi angelũ de cælo cõstituit, & incorporeas potestates impugnat: sed & oratione op⁹ est, quasi principaliori. Qui enim orat vt oportet, & ieiuoat, non multis indiget: & ita non fit auarus, sed ad eleemosynã prõpt⁹ est. Qui etiã ieinnat leuis est, & vigilanter orat, & cõcupiscentias pnitiosãs extinguit, & propitiũ deũ facit, & animã snperbã humiliat. Qui ergo orat cum iciunio duplices habet alas, etiam ipsis ventis leuiòres. Neq; enim oscitat & torpet orans, quod & multi patiuntur: sed est igne vehementior, & terra fixior: ideoq; talis maximè dæmoniis aduersatur. nihil est homine decẽter orante potentius. Si aũt infirmũ est tibi corpus ad cõtinuè ieiuuandũ, non tamẽ ad orandum: & si ieiunare nõ potes, potes tamen noo lasciuire. oon paruũ aũt est hoc, neq; multũ à ieiuoio distans. Orig. Si ergo aliquãdo oportuerit nos circa curationẽ tale aliquid patientiũ permanere, non adiuremus, neq; interrogemus, neq; loquamur quasi audienti spiritni immundo: sed abigamus ieiuniis & orationibus nostris spiritus malignos. Glo. Vel hoc genus dęmonii. i. ista carnaliũ volnpiatũ mntabilitas, nõ vincitur nisi spiritus oratione confirmetur, & caro per ieiuniũ maceretur. Remi. Vel ieiuniũ hic intelligitur generale, quo non solum abstinemus à cibis, sed ab omnibus illecebris carnalibus & peccatorũ passionibus: similiter oratio intelligenda est generalis, quę in piis & bonis operibus consistit. De qua dicit apostolus: Sine iotermissione orate.

Sãcti mõtes transtulerunt.

Conuersantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & tertia die resurget. Et contristati sunt uehementer.

Remi. Sæpe dominus mysteria suæ passionis discipulis prædixit: vt quãdo acciderent, tanto leuius ea ferrent quanto pręcognita haberent. Et ideo hîc dicitur: Cõuersantibus autẽ eis in Galilæa &c. Orig. Videntur quidẽ hæc illis quæ suprà dixerat similia esse, vt facile quis dicat dominũ eadẽ ipsa repetere, quod non est ita: tradendũ enim snperius nõ est dictũ, hîc autẽ non solũ tradendũ, sed etiã in manus hominũ tradendũ audiuimus. Traditũ igitur apostolus filiũ narrat à deo patre, sed etiã cõtrarię potestates eum in maous hominũ tradiderunt. Hiero. Semper aũt prosperis miscet tristia. Si enim cõtristat eos quia occidendus est, debet lætificare quod subditur: Et die tertia resurget. Chry. Neq; enim multũ tẽpus dixit quo in morte maneret, sed tertia die se dixit resurrecturũ. Orig. Prædicente aũt hæc domino tristati sunt discipuli. vnde sequitur: Et contristati sunt vehemẽter, non attẽdentes ad illud quod dixerat: Et tertia die resurget, nec considerantes quis esset cui ad destruendã mortem trium dierũ tempus sufficeret. Hiero. Porrò quòd contristabantur vehementer, non de infidelitate venit, verùm pro dilectione magistri, nihil de eo sinistrum & humile patiuntur audire.

Et cùm uenissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magister uester non soluit didrachma? Ait. Etiam. Et cùm intrasset in domum, præuenit eum Iesus, dicens: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum uel censum, à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii. Vt autem non scandalizemus eos, uade ad mare & mitte hamum: & eum piscem qui* primo ascenderit, tolle. Et aperto ore eius inuenies staterem: illam sumens, da eis pro me & te.*

*illis.

*primus.

Glo. Quia discipuli auditã domini passione contristati erant, ne aliquis pasionẽ Christi necessitati ascriberet non humilitati, subiungit factum in quo Christi libertas & humilitas demoostratur. vnde dicitur, Et cũ venisset, &c. Hila. Dominus didrachma soluere postulatur. i. denarios, hoc enim omni Israel lex pro redemptione corporis & animę constituerat, in ministerio tẽpli seruientium. Chry. Cum enim primogenita Aegyptiorum interfecit deus, tunc tribum Leui pro eis accepit. Deinde quia primogenitis qui erant apud Iudæos minor huius tribus numerus erat, pro deficientibus io oumerũ siclũ iussit inferri, & ex tũc tenuit cõsuetudo

Ratio di drachmatis.

vt primogenita vectigal hoc inferrent. Quia igitur primogenitus erat Christus, videbatur aũt discipulorum primus esse Petrus, ad eũ accedunt. Et vt mihi videtur, non in vnaquaque ciuitate hoc expetebant. Ideóque in Capharnaũ adeunt Christũ, quia eius patria existimabatur. Hiero. Vel aliter, Post Augustũ Cæsarem Iudea facta est tributaria: omnes censi capite ferebãtur, vnde & Ioseph cũ Maria cognata sua profectus est in Bethlehẽ. Rursus qm̃ dñs nutrit⁹ erat in Nazareth, quod est oppidũ Galilææ subiacẽs Capharnaũ vrbi, ibi deposci tur tributũ, & pro signorũ magnitudine hi qui exigebant nõ audebãt ipsum repetere, sed discipulũ conueniunt. Chry. Et neq; hũc cũ multa vehemẽtia, sed mansuetius: neque enim incusantes, sed interrogantes dixerunt, Magister vester nõ soluit didrachma? Hiero. Siue malitiose interrogant vtrum reddat tributa, an contradicat Cæsaris volũtati. Chry. Quid igitur Petrus? Ait, Etiam. Et his quidẽ dixit, quoniã soluit: Christo autẽ non dixit, erubescẽs fortassis pro his ei loqui. Glo. Vel aliter: Et Petrus respondit, Etiam. i. ita est ꝙ nõ soluit. Voluit aũt Petrus dño intimare quòd Herodiani peterent cẽsum: sed dominus preuenit eum. vnde sequitur, Et cũ intras. do. &c. Hiero. Ante quidem quàm Petrus suggerat, dñs interrogat: ne scãdalizentur discipuli ad postulationẽ tributi, cũ videãt eũ nosse quæ absente se gesta sunt: Sequitur, At ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo liberi sunt filij. Orig. Sermo iste duplicem habet sensum. Secundũ vnũ enim filij regũ terræ liberi sunt apud reges terræ, extranei autem extra terrã liberi non sunt, propter eos qui deprimunt eos, sicut Aegyptij filios Israel. Secũdũ alterũ autẽ, propter hoc ipsum quòd aliqui sunt alieni à filiis regũ terræ, sed sunt filij dei, liberi sunt: qui manent in verbis Iesu & cognouerunt veritatẽ, & veritas liberauit eos à seruitute peccati. Filij autẽ regũ terræ, liberi nõ sunt: quoniam omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati. Hier. Dominus au-

Christus rex. tẽ noster & secundũ carnẽ & secũdũ spiritũ filius erat regis: vel ex Dauid stirpe generatus, vel omnipotẽtis patris verbũ. Ergo tributa, quasi filius regis non debebat. Aug. de con. euã. Dicit em̃ in omni regno liberos esse filios. i. nõ esse vectigabiles. Multo ergo magis liberi esse debent in quolibet regno terreno filij regni ipsius, sub quo sunt oĩa regna terrena. Chry. Si autẽ nõ erat filius; inaniter hoc exemplum induxit. Sed dicet aliquis: Filius est, sed nõ proprius, est ergo alienus: & sic hoc exẽplum non habet veritatem. Ipse enim de propriis filiis disputat, ad quorum differẽtiam alienos vocat: qui non ex parentibus substantialiter nati sunt. Intende autem qualiter & hinc Christus certificat eam cognitionem quæ Petro reuelata est à deo: per quã dixit, Tu es Christus filius dei viui. Hiero. Quãuis ergo liber esset, quia tamen humilitatem carnis assumpserat: debuit omnem iustitiam adimplere. vnde sequitur, Vt autem nõ scan.

Doctrina pulchra. &c. Orig. Consequẽs quoque est intelligere: quoniam quoties exurgunt quidã, qui per iustitiam tollant nostra terrena: reges huius terræ eos transmittunt, vt exigant à nobis quæ sunt ipsorum: & suo exemplo prohibet dominus aliquod scandalũ fieri etiam huiusmodi hominibus, siue ne amplius peccent, siue vt saluentur. Filius enim dei qui nullum opus fecit seruile, quasi habens formã serui, quam propter hominẽ suscepit, tributũ & censum dedit. Hiero. Quid primũ in hoc loco mirer nescio, vtrũ præscientiam, an magnitudinem saluatoris. Præscientiã, ꝙ nouerat habere piscẽ in ore staterem, & ꝙ primus ipse capiẽdus esset: magnitudinem atque virtutẽ, si ad eius verbũ stater in ore piscis creatus est: & quod futurũ erat, ipse loquendo fecerit. Ipse ergo Christus propter eximiã charitatẽ & crucẽ sustinuit & tributa reddidit. nos infœlices, qui Christi censemur nomine, & nihil tanta dignũ facimus maiestate. pro illius honore & tributa nõ reddimus, & quasi filij regis à vectigalibus immunes sumus. Hoc etiã simpliciter intellectũ ædificat auditorẽ, dũ audit dominũ tantæ fuisse paupertatis, vt vnde tributa pro se & apostolo redderet, nõ habuerit. Quòd siquis obiicere voluerit: quomodo Iudas in loculis portabat pecuniam? respondebimus, rem pauperũ in vsus suos conuertere nephas putauit, nobísque idem tribuit exemplum. Chrys. Vel ideo nõ ex repositis iubet dare, vt ostẽdat ꝙ maris & pisciũ dominetur. Orig. Vel quoniã Iesus nõ habuit imaginẽ Cæsaris, princeps enim huius seculi nihil habebat in eo, propterea nõ ex proprio, sed ex mari imaginẽ Cęsaris accepit: nõ autẽ suscepit ipse staterem, neque fecit eũ sibi possessionẽ, ne sit aliquãdo imago Cęsaris apud imaginẽ inuisibilis dei. Vide etiam Christi prudẽtiam, qualiter nec renuit tributũ, nec simpliciter iubet dari: sed prius ostendit se nõ esse obnoxiũ, & tunc dat: quorum vnũ fecit. s. dare tributũ, vt illi. s. exactores nõ scandalizẽtur: hoc antẽ. s. quod ostẽdit se liberũ, vt nõ scandalizẽtur discipuli. Alio verò loco cõtemnit pharisęorum scandalum, quãdo de escis disputabat: docens nos scire tempora secundũ quæ oportet nõ contẽnere eos qui scandalizãtur, & secundũ quæ oportet contẽnere. Greg. super Ezechielẽ, Cõsiderandũ enim est, quia inquantũ sine peccato possumus, vitare proximorũ scandalũ debemus. Si autẽ de veritate scandalũ sumitur, vtilius permittitur nasci scandalũ q̃ veritas relinquatur. Chry. Sicut autẽ stupescis de Christi virtute, ita admirare Petri fidẽ, quoniã rei tã difficiliori obediuit. Ideóque de fide eum remunerãs, copulauit eum sibi in tributi datione, quod fuit abundantis honoris. Et hoc est quod dicitur: Et aperto ore eius inuenies sta. &c. Glos. Consuetudo enim erat vt vnusquisque pro se didrachma redderet. Stater verò est põdus duorũ didrachmatum. Orig. Mysticè autẽ in agro cõsolationis (sic enim interpretatur Capharnaum) cõsolatur omnẽ discipulũ & liberũ filium esse pronũtiat: & dat ei virtutẽ piscãdi primũ piscẽ, vt ascẽdẽte eo cõsolationẽ accipiat Petrus super eum quẽ piscatus est. Hila. Cũ aũt primũ piscem admonetur Petrus inquirere: ascensuri ostenduntur & plures. Beatus ille primus martyr Stephanus, primus ascendit, & staterẽ in ore continuit. In quo didrachma nouæ prędicationis tanquam duo denarii habebantur: dei enim gloriã & dominũ Christũ in passione cõtuẽs prædicabat. Hiero. Vel iste piscis qui primus capt⁹, est primus Adã, qui per secũdũ Adã liberatur: & id quod in ore eius, hoc est in confessione fuit inuentũ, pro Petro & domino redditur. Orige. Cũ etiam videris auarũ, hominẽ ab aliquo Petro correctũ, quod abstulit de ore eius verbũ pecuniæ: dices eum ascendisse de mari. i. de fluctibus solicitudinũ auaritiæ, ad hamũ rationabilem, & cõprehensum atque saluatũ ab aliquo Petro, qui eũ docuit veritatẽ, vt pro statere habeat imaginẽ dei. i. eloquia eius. Hiero. Et pulchrè illud ipsum quidẽ datur precium: sed diuisum est: quia pro Petro quasi pro peccatore, precium reddebatur. Dominus autẽ noster peccatum non fecit. Ostenditur autem similitudo carnis dum eodem & dominus & seruus precio liberantur. Expositio moralis.

CAPVT XVIII.

IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Quis putas maior est in regno cælorum? Et aduocans Iesus paruulũ: statuit eum in medio eorum, & dixit: Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicunque ergo humiliauerit se sicut

paraulus iste: hic est maior in regno cælorum. Et qui susceperit unum p.ruulum talem in nomine meo, me suscipit. Qui autem scandalizauerit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.

Hier. Quia discipuli viderāt pro Petro & domino idē tributum redditum: ex æqualitate pretij, arbitrati sunt omnibus apostolis Petrum esse prelatum. Chrys. Vnde passi sunt aliquod humanū, quod euangelista designat, dicens: In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicētes: Qui sputas maior est in regno cælorum? Verecūdati siquidem passionem confiteri, quam passi sunt, non dicūt manifestè: Petru cur præhonorasti nobis? sed indeterminatè interrogant: Quis maior est? Quādo autē tres præhonoratos viderunt. s. Petrū Iacobū, & Ioannē in transfiguratione, nihil tale passi sunt, quādo verò in vnū solū contulit honorem, tunc doluerūt. Tu autem cōsidera primū quidē, ꝙ nihil eorū, quæ sunt in terris, quærunt: deinde, ꝙ postea hanc passionē deposuerunt. Nos autem neq; ad defectus eorū cōtingere possumus: neq; enim quærimus quis maior est in regno cęlorum, sed quis maior est in regno terræ. Orig. In his autē imitatores discipulorū esse debemus, si quando aliquid in nobis dubiū quæritur & non inuenitur, vt cū omni cōsensu accedamus ad Iesum, qui potens est illuminare corda hominū ad intelligēdam solutionē omniū quæstionū. Interrogemus etiā aliquē doctorū, qui prępositi habentur in ecclesiis. Sciebant autē discipuli hoc interrogātes, quia non est æqualitas sanctorum in regno cælesti: sed quomodo maior, & qualiter viuens minimus, hoc discere cupiebant. Vel sciebant quis esset minimus & quis magnus, ex eo quod suprà dominus dixerat: sed ex multis magnis quis esset maior, hoc eis nō erat manifestum. Hieron. Videns autem Iesus cogitationes eorum, voluit desiderio gloriæ humilitatis contentionem sanare. vnde sequitur, Et aduocans &c. Chrys. mihi videtur valde paruulū in medio statuere omnib⁹ passionibus exutū. Hieron. Vt in eo & ætatē quæreret, & similitudinē innocentiæ demōstraret: vel certè paruulum statuit in medio eorū seipsum, qui non venerat ministrari sed ministrare, vt eis humilitatis tribueret exēplū. Alij paruulū interpretantur spiritū sanctū, quē posuerit in cordibus discipulorū, vt superbiā in humilitatem mutaret. sequitur: Et dixit, Amen dico vobis, &c. Non præcipit apostolis vt ætatem habeant paruulorū, sed innocentiam: & quod illi per annos possidēt, hi possideāt per industriam: vt malitia, non sapientia paruuli sint. Acsi dicat: Sicut iste paruulus cuius vobis exemplum tribuo, non perseuerat in iracundia, Iesus non meminit, videns pulchram mulierem non delectatur, non aliud cogitat & aliud loquitur: sic & vos nisi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, in regnum cęlorum nō poteritis intrare. Hila. Pueros etiā credentes omnes per audientiæ fidem nuncupauit. Hi enim patrem sequuntur, matrem amant: velle malum nesciunt, curam operum negligunt, non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt verum habent. litera ergo sic legitur. Glo. Nisi cōuersi fueritis ab hac elatione & indignatione in qua modo estis, & efficiamini omnes ita innocentes & humiles per virtutē sicut paruuli sunt per ætatem, nō intrabitis in regnum cęlorū: & quando quidem aliter nō intratur. Quicunque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior est in regno cælorum. Quantò enim quis erit humilior, tantò maior efficitur in regno cælorū. Remi. i. in cognitione gratiæ, vel ecclesiastica dignitate: vel certè in æterna beatitudine. Hieron. Vel aliter: Quicunque humiliauerit se sicut paruulus iste. i. qui se in exemplum mei humiliauerit, hic intrabit in regnum cælorū. Sequitur, Et qui susceperit vnū &c. Chry. acsi di. Non solū si tales efficiamini, mercedē accipietis, sed & si alios tales propter me honorabitis: & honoris qui est ad illos retributionē, vobis determino regnum. Magis autē quod multò maius est ponit, dicens: Me suscipit. Hier. Qui enim talis fuerit, vt Christi imitetur humilitatē & innocētiā, in eo Christus suscipitur, & prudēter (ne cū delatum fuerit apostolis, se putēt honoratos) adiecit, non suo illos merito, sed magistri honore suscipiēdos. Chry. Deinde facilè susceptibilē hunc sermonē facit, pœnā inducens. vnde sequitur: Qui autem scādalizat &c. Acsi diceret, Sicut qui hos honorāt propter me, mercedē habēt: ita & qui hos dehonorant, vltimā sustinebūt vindictā. Si autem conuitium scandalū vocat, ne mireris, multi enim pusillanimes ex eo ꝙ despiciūtur scādalizati sunt. Hiero. Nota quòd qui scādalizatur, paruulus est, maiores enim scandala nō recipiūt. Et quanquam generalis posuit esse sentētia aduersus omnes qui aliquē scandalizant, tamen iuxta consequentiam sermonis etiā cōtra apostolos dictū intelligi potest, qui interrogādo quis maior esset in regno cęlorū, videbantur inter se de dignitate contendere, etsi in hoc vitio permansissent, poterāt eos quos ad fidē vocabant per suum scandalū perdere, dū apostolos viderēt inter se de honore pugnare. Orige. Quomodo autē qui conuersus est & factus quasi puer, & minimus est potēs scādalizari? hoc si possumus explanare, Omnis qui filio dei credit & cōuersatur secundū euāgelicos actus, cōuersus ambulat quasi puer: qui autē non cōuertitur vt fiat sicut puer, hunc impossibile est intrare in regnū cælorum. In omni autem credētium multitudine, sunt quidam nuper conuersi vt fiant sicut paruuli, nondum autem sunt facti, hi pusilli habentur in Christo, & sunt scandali receptores. Hieron. Quod autem dicitur, Expedit ei vt suspendatur, &c. Secundum ritum prouinciæ loquitur, quo maiorum criminum ista apud veteres Iudæos pœna fuerat, vt in profundum ligato saxo demergeretur. Expedit autē ei, quia multò melius est pro culpa breuem recipere pœnam, quàm æternis seruari cruciatibus. Chry. Consequens autem erat prioribus dicere, Me non suscipit: quod erat omni pœna amarius. sed quia grossi erāt, & prædicta pœna eos non mouebat, comparatione exempli cogniti manifestat præparatam pœnā: propter hoc enim dicit, quòd expedit ei hoc sustinere: quoniam eos alia grauior pœna expectat. Hila. Mysticè autem molæ opus labor est cæcitatis. Nam clausis iumētorum oculis aguntur in gyrum. & sub asini quidem nomine, frequenter gentes cognominatas reperimus, qui cæci laboris ignorātia cōtinentur, Iudæis autē scientiæ iter in lege præstitū est: qui si Christi apostolos scādalizauerint, rectius alligata collo mola asinaria demersi in mare fuissent. i. gentiū labore depressi, ignorātia seculi demōstrarentur: quia illis tolerabilius fuerat nescisse Christū, ꝙ prophetarū dominum non recepisse. Grego. 7. Mor. Vel aliter, Quid per mare nisi seculū? quid per molam asinariam, nisi actio terrena significatur? quæ cùm colla mentis per stulta desideria stringit, hanc in laboris circuitū mittit. Sunt vtiq; nōnulli qui dum terrenas actiones deserūt, & ad cōtēplationis studia humilitate postpolita vltra intelligentiæ vires surgūt, non solū se in errorem deiiciunt, sed infirmos quosq; de gremio veritatis diuidunt. Qui ergo vnū de minimis meis scandalizat, melius ei fuerat, ligata collo mola asinaria in mare proiici, quia nimirum peruersæ menti expedientius esse potuisset, vt occu-

Cōditiones paruulorum.

Mos prouinciæ.

l

pata mūdo terrena negotia negaret, quàm per cōtēplationis studia ad multorū perniciē vacaret. Ang. de quę. euā. Vel aliter: Qui scādalizauerit vnū ex pusillis istis. i. ex humilibus, quales vult esse discipulos suos, nō obtēperando vel etiā cōtradicendo: sicut de Alexādro Apostolo. dicit, expedit illi vt mola asinaria suspēdatur collo eius, & præcipitetur in profundū maris. i. cōgruit ei vt cupiditas rerum temporalium, cui stulti & cæci alligātur, eum deuinctum pondere suo deducat ad interitū.

Væ mundo à scandalis. Necesse est enim ut ueniant scādala. Veruntamen uæ homini illi per quem scandalum uenit. Si autē manus tua, uel pes tuus scandalizat te, abscinde eū, & proiice abs te. Bonum est tibi ad uitam ingredi debilem uel claudum, quàm duas manus uel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proiice abs te. Bonum est tibi unum oculum habentem in uitam intrare quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

Glo. Dixerat dominus quòd expedit ei qui scandalizat, vt suspendatur mola asinaria in collo eius. Cuius rationem assignans subdit: Væ mundo à scandalis. i. propter scandala. Orig. Hoc non de elemētis mūdi intelligamus, sed hic homines qui sunt in mūdo, dicūtur mūdus. Non sunt autem discipuli Christi de hoc mundo, vnde non potest eis esse à scandalis væ. Nam etsi multa sunt scādala, non tangūt eum qui nō est de hoc mūdo. Si autē adhuc est de hoc mūdo, propterea quod diligit mūdum & quæ sunt in eo: tāta scandala cōprehēdent eū, quanuis fuerat obligatus in mundo. Sequitur: Necesse est enim vt veniant scādala. Chry. Cùm autē dicit: Necesse est: non destruit libertatē arbitrij, neq; necessitatē aliquarū rerum supponit: sed quod omnino futurū est prædicit. scandala quidē sunt prohibitiones rectæ viæ: non autem prædictio Christi scandala inducit. neque enim quia prędixit, propter hoc fit: sed omnino futurū erat, propter hoc prædixit. Sed dicet aliquis, Si omnes corrigātur, & nullus sit qui scandala afferat, nónne mēdacij arguetur hic sermo? Nequaquam, quia enim pręuidit inemendatos futuros homines esse, propter hoc dixit: Necesse est vt veniant scādala. i. omnino veniēt: si autem corrigendi essent, non dixisset. Glo. Vel necesse est vt veniant scandala, quia sunt necessaria. i. vtilia: vt qui per hoc probati sunt, manifesti fiāt. Chrys. Scandala enim erigūt homines, & acutiores eos faciūt: & eum qui cadit, velociter erigunt: inquantum. s. ingerunt, sollicitudinē. Hila. Vel humilitas passionis scandalum mūdo est, quod sub deformitate crucis æternæ gloriæ dominum voluit accipere. Et quid in mundo tam periculosum, quàm non recepisse Christū: Ideo verò necesse ait venire scādala, quia ad sacramentum reddendæ nobis æternitatis omnis in eo passionis humilitas esset cōplenda. Orige. Vel veniētia scādala, sunt angeli satanæ: nec tamen putes secundū naturā vel substantiā esse huiusmodi scandala: sed libertas arbitrij in quibusdā genuit scandalū: volens suscipere pro virtute laborē. Non potest autem esse verum bonum nisi habeat impugnationē mali. Sic ergo necesse est venire scandala, sicut necesse est sustinere malitiā cælestiū: qua magis irritantur, quantò magis verbum Christi in hominibus inualescens, expellit ab eis malignas virtutes. Quærunt autem organa per quę scandala operentur, quibus est magis vę. Nā multò peius erit ei qui scandalizat, quàm ei qui scādalizatur. vnde sequitur, Verūtamen vę homini illi per quē scandalū venit. Hier. Acsi dicat, vę homini illi qui vitio suo facit vt per se fiat, quod necesse est vt in mundo fiat. Simúlque

Allegoria per generalem sententiam percutitur Iudas, qui proditioni animū præparauerat. Hila. Vel sub hominis nuncupatione, auctorē scādali huius quod est extra passionē Christi Iudaicum populum designat, per quē omne huic mūdo periculum cōparatur, vt Christū in passione abnegent, quem lex & prophetæ passibilem prædicauerunt. Chry. Vt autem discas quòd nō sunt absolutæ necessitatis scandala, audi quæ sequuntur, Si autē manus tua, vel pes tuus &c. Nō autē hoc de mēbris corporalibus dicit, sed de amicis, quos in ordine necessariorum membrorum habemus. nihil est enim ita nociuum, vt cōuersatio mala. Scandalū quippe sermo Gręcus est, quod nos offendiculum vel ruinā & impactionē pedis dicere possumus. Ille ergo scandalizat fratrem qui ei dicto factóve minus recto occasionem ruinę dederit. Hier. Igitur omnis truncatur affectus, & vniuersa propinquitas amputatur, ne per occasionē pietatis vnusquisque credentium scandalis pateat. Si (inquit) ita est tibi coniunctus vt manus, pes, oculus, & est vtilis atque solicitus & acutus ad prospiciendū, scādalum autē tibi facit, & propter morū dissonantiā te pertrahat in gehēnam: melius est vt propinquitate eius careas, & emolumentis carnalibus: quàm dum vis lucrifacere cognatos & necessarios, causam habeas ruinarū. Nouit enim vnusquisque credētium quid sibi noceat, vel in quo solicitetur animus ac sæpe tētetur. melius est enim vitā solitariam ducere, quàm ob vitæ præsentis necessaria vitā æternā perdere. Orig. Vel sacerdotes rationabiliter possunt dici ecclesiæ oculus, quoniam speculatores habentur, Diaconi autē cæterísq;, manus: quia per eos opera spiritualia geruntur. populus autem, sunt pedes corporis ecclesiæ, quibus omnibus parcere nō oportet, si scandalū ecclesiæ facti fuerit. Vel actus animæ, peccās manus intelligitur, & incessus animæ, peccās pes: & visus animæ peccans oculus: quos oportet præcidere, si scandalum præbent. Frequenter ipsa opera membrorum, pro mēbris in scriptura ponuntur. Tropologia.

*Videte ne contemnatis unum ex his pusillis, Dico enim uobis, quia angeli eorum in cælis semper uident faciem patris mei qui in cælis est. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Quid uobis uidetur? si fuerint alicui centum oues, & errauerit una ex eis: nōne relinquet nonagintanouē in mōtibus, & uadit quærere eā quæ errauit? Et si contigerit * quòd inueniat eā, Amen dico uobis, quia gaudebit super eā magis quàm super nonagintanouem, quæ non errauerunt. Sic non est uoluntas ante patrem uestrum qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis.* *vt.

Hiero. Suprà dixerat dominus per manū & pedē & oculū, omnes propinquitates & necessitudines quæ scādalum facere poterant, amputandas, austeritatem itaq; sententiæ subiecto præcepto temperauit, dicens, videte ne contēnatis vnum ex his pusillis. Acsi dicat, Quātum in vobis est, nolite contemnere, sed post vestram salutem etiā illorū quærite sanitatē. Sin autem perseuerantes in peccatis videritis, melius est vos saluos fieri, quàm perire cum multis. Chrys. Vel aliter, Sicut fugere malos, ita honorare bonos magnū habet lucrū. Suprà ergo docuit scādalizantiū abscindere amicitias, hic autē docet exhibere sanctis honorē & procurationē. Glo. Vel aliter, Quia tantū malū prouenit ex scandalizatis fratribus, videte ne contemnatis vnū ex his pusillis. Orig. Pusilli autem sunt qui nuper Christo sunt nati, aut tales qui permanent sine profectu, quasi nuper nati. Non autem habuit necesse mandare Christus de perfectioribus fidelibus non contemnendis, sed pusillis sicut & suprà dixerat, Si quis scandalizauerit vnum ex pusillis istis. Alius autem fortè dicit pusillum, hic dicit perfectū, secundū quod alibi ait, Qui minimus fuerit in vobis, hic erit maior. Chr. Vel quia perfecti paruuli apud multos æstimantur. s. pauperes & cōtemptibiles. Orig. Sed huic expositioni non videtur conuenire quod dicitur,

si quis scandalizauerit vnũ de pusil. &c. Perfectus enim non scãdalizatur, nec perit. Sed qui hanc expositionem æstimat veram, dicit quòd iusti hominis anima vertibilis est, q scandalizatur aliquãdo, etsi non facilè. Glo. Ideo autē non sunt contemnendi, quia adeo chari sunt deo, quòd angeli sunt eis ad custodiam deputati. vnde sequitur: Dico enim vobis, quia &c. Orig. Quidam volunt ex eo dari hominibus angelum adiutorem, ex quo per lauacrũ regenerationis nati sunt infantes in Christo, dicentes non esse credibile incredulis & errantibus præesse angelum sanctum, sed tempore infidelitatis & peccatorum est homo sub angelis satanæ. Alij autem volunt mox cùm quis fuerit natus, eorũ qui præcogniti sunt, à deo accipere sibi præpositum angelum. Hier. Magna enim dignitas animarum, vt vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum delegatum. Chry. Hic autem non de quibuscũque angelis loquitur: sed de superioribus. Cùm enim dicat: Vidēt faciem patris mei, nihil aliud ostendit quàm magis liberã præsentiam & maiorē eorũ apud deum. Greg. in hom. Dionysius autem dicit quòd ex maioribus angelorum agminibus ad explendum ministerium vel visibiliter vel inuisibiliter mittuntur: nam superiora illa agmina vsum exterioris ministerij nequaquam habent. Grego. 2. Mora. Et faciem ergo patris angeli semper vident, & tamen ad nos veniunt: quia & ad nos speciali præsentia foras exeunt, & tamen ibi se vnde recesserant per internam contemplationem seruant. Neque enim sic à diuina visione foras exeunt, vt internæ contēplationis gaudiis priuentur. Hierony. Saluandorum igitur per Christum orationes angeli deo quotidie offerunt: ergo periculosè ille cōtemnitur, cuius desideria ac postulationes ad æternum & inuisibilem deum angelorum famulatu ac ministerio peruehuntur. Aug. vlti. de ciuita. dei: Vel angeli nostri dicuntur, qui sunt angeli dei. Dei sunt, quia deum non reliquerunt: nostri sunt, quia suos ciues nos habere cœperunt. Sicut ergo nunc illi vident deum, ita & nos sumus visuri faciē ad faciem: de qua visione dicit Ioannes: Videbimus eum sicuti est. facies enim dei manifestatio eius intelligenda est: non aliquod tale membrũ quale nos habemus in corpore, atque isto nomine nuncupamus. Chr. Rursus aliam rationem ponit, quare pusilli non sint contemnendi priore maiorē, dicens: Venit enim fil. ho. Remi. q. d. Non contemnatis pusillos, quia ego pro hominibus homo fieri dignatus sum. Cùm enim dicit, quod perierat, subintelligendum est genus humanum: Omnia enim elementa suum ordinem seruãt, sed homo errauit, quia suum ordinem perdidit. Chry. Deinde ad hanc rationem parabolã copulat, per quam & patrem inducit salutem hominum volentem, dicēs, Quid vobis videtur si fuerint &c. Greg. in ho. Hoc ad ipsum authorem hominũ pertinet: quia enim centenarius perfectus est numerus, ipse centum oues habuit, cùm angelorum & hominum substãtiam creauit. Hila. Ouis autem vna homo intelligendus est, & sub homine vno, vniuersitas sentienda est, in vnius enim Adæ errore omne hominum genus oberrauit. Igitur & quærens hominem, Christus est, & nonagintanouem relictæ, cælestis gloriæ multitudo est. Greg. Dicit autem Euangelista eas relictas in montibus, vt significet in excelsis. quia nimirum oues, quæ non perierãt, in sublimibus stabant. Beda, Ouem ergo dominus inuenit, quando hominem restaurauit. Et super eam inuentam maius gaudium est in cælo, quàm super nonagintanouem, quia maior materia diuinæ laudis est in restauratione hominum, quàm in creatione angelorum. Mirabiliter enim angelos creauit, sed mirabilius hominem restaurauit. Rab. Nota q vnum deest à nouem vt x. sint, & à nonagintanouem, vt centum sint. Variari ergo per breuitatē & magnitudinem numerari possunt quibus vnum deest, & vt perficiantur, ipsum verò vnũ sine varietate in se manens, cùm accesserit, cæteros perficit. Et vt perfecta summa ouium integraretur in cęlo, homo perditus quærebatur in terra. Hieron. Alij verò nonagintanouem ouibus, iustorum putant numerum intelligi, & in vna ouicula, peccatorũ, secundum quòd in alio loco dixerat: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Greg. in ho. Considerãdum autem nobis est cur dominus plus de conuersis peccatoribus, quàm de stantibus iustis gaudiũ esse fateatur, quia, scilicet plerũque pigri remanent ad exercenda bona præcipua, qui valde sibi securi sunt q nulla commiserint mala grauiora. At contrà nõnunquam hi qui se aliquid egisse illicitē meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti inardescũt in amorem dei. Et quia se errasse à deo considerant, dãna præcedentia lucris subsequentibus recōpensant, sic & dux in prælio plus eum militem diligit qui post fugam conuersus hostem fortiter premit: quàm illum qui nũquam terga præbuit, & nũquam aliquid fortiter fecit. Sed & sunt quidam iusti de quibus tantũ est gaudium, vt eis nullus pœnitens præponi possit: qui etsi non sint sibi malorum conscij, tamen licita respuunt, & in omnibus se humiliãt. Quantũ ergo gaudiũ est, si humiliter plangat iustus: cũ gaudium sit, si quod malè gessit damnat iniustus. Beda, Vel per nonagintanouē oues quas in montibus reliquit, superbos significat, quibus ad perfectionem vnius deest. Cùm ergo inuenerit peccatorem, magis super eũ gaudet. i. suos gaudere facit. q̃ super iustos falsos. Hiero. Quòd autē subditur, Sic non est voluntas &c. refertur ad superius propositum, de quo dixerat, Videte ne contemnatis vnum de pusillis istis, & docet idcirco parabolam positam, vt pusilli non contēnantur. In eo autem quod dicit, Non est voluntas ante patrem &c. ostendit quòd quotiescunque perierit aliquis ex pusilis, non voluntate patris perit.

Si autem peccauerit in te frater tuus: uade & corripe eum inter te & ipsum solũ. si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum uel duos, ut in ore duorum uel trium testium stet omne uerbum. Quòd si non audierit eos, dic ecclesiæ. Si autem ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.

Chrys. Quia superius vehementem sermonem aduersus scandalizantes proposuit, vndique eos terrēs: ne rursus hi quibus scandala inferuntur sic fiant resupini, vt totum contemnentes in aliud vitium incidant. i. negligentię, sed scandalizantes per omnia sibi parci volētes in elationem incidant; hic dominus eos comprimit, & redargutionem fieri iubet, dicens, Si autē peccauerit &c. Aug. de ser. do. Admonet nos quidē dominus noster non negligere inuicem peccata nostra, non quærēdo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Debemus enim amando corripere, nõ nocendi auiditate, sed studio corrigendi: si neglexeris, peior eo factus es. Ille iniuriam fecit, & iniuriam faciendo graui seipsum vulnere percussit: tu vulnus fratris contemnis, peior es, tacendo, quàm ille conuitiando. Aug. 1. de ci. dei. Plerũq; enim à malis docendis, admonendis, aliquando etiã obiurgandis & corripiendis, malè dissimulatur: vel cũ laboris piget, vel cũ eorum inimicitias deuitamus, ne impediãt & noceant in istis temporalibus rebus, siue quas adipisci adhuc nostra cupiditas appetit, siue quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quisque obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportuni⁹ tēpus inquiritur, vel eisdē ipsis

Angelus præest hominibus.

Anagogæ

Quæstio pulchra.

metuit ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam & piam erudiendos impediát alios infirmos, aut premant, atque auertant à fide: non videtur esse cupiditatis occasio, sed cõsiliũ charitatis. Longè autẽ grauiorẽ habent causam ecclesiarũ præpositi, qui in ecclesiis cõstituti sunt, vt nõ parcát obiurgãdo pctá: nec ideo tamẽ ob huiuscemodi culpá penitus alienus est, qui licet præpositus nõ sit, in eis tamẽ, quibus vitæ huius necessitate cõiungitur, multa monẽda vel arguenda nouit & negligit: deuitans eorũ offensiones propter illa quibus in hac vita non indebitè vtitur, sed plus q̃ debuit delectatur. Chry. Considerandũ autẽ ꝙ quãdoq; dominus eum qui contristauit, ad eum qui cõtristatus est, ducit: sicut cũ dicit, si recordat' fuerit ꝙ frater tuus habet aliquid aduersum te: vade reconciliari fratri tuo. Quandoq; autem eum qui iniusta passus est, iubet dimittere proximo. sicut ibi: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos &c. Hic autem alium excogitat modũ: eũ enim qui contristatus est ducit ad eum qui contristauit: & ideo dicit, Si peccauerit in te frater tuus. Quia enim ille qui iniusta fecit, non facilè veniret ad excusationẽ verecũdatus: hunc qui passus est, ad illum trahit, & non simpliciter, sed vt corrigat quod factum est: vnde dicit, Vade & corripe eum. Raba. Non passim iubet peccáti dimittere, sed audienti. i. obedienti & pœnitentiam agenti: ne vel difficilis sit venia, vel remissa indulgẽtia. Chrys. Nõ autem dicit: accusa, neque increpa, neque vindictas expete: sed argue. i. rememora sibi peccatũ, dic ei quæ ab eo passus es. Ipse eñ ira & verecundia detinetur ebrius fact', quasi graui somno. Vnde oportet te qui sanus es, ad illum qui ægrotat abire. Hiero. Sciendum tamen ꝙ

Iniuriæ remittendæ

si peccauerit in vos frater vester, & i qualibet causa vos læserit, dimittẽdi habetis potestatem, imò necessitatẽ: quia præcipitur, vt debitoribus nostris debita dimittamus. propter quod & hîc dicitur, Si peccauerit in te frater tuus. Si autem in deum quis peccauerit, non est nostri arbitrij. Nos econtrariò in dei iniuria benigni sumus, in nostris cõtumeliis exercemus odia. Chry. Ideo autem præcepit arguere ei qui passus est iniuriá, & non alij: quia ille qui fecit iniuriam, ab eo mansuetius sustinet: & maximè cùm solus eum corripiat. Quum enim qui vindictam expetere debebat, hic salutis videtur diligentiam habere, maximè hoc eum potest propriũ facere. Augu. de ver. do. Quando ergo in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam, non pro nobis. nam gloriosum est iniuriam obliuisci: sed obliuiscere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui: ergo corripe eum inter te & ipsum solum, studens correctioni, parcens pudori. Fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatũ suum: & quem vis facere correctiorem, facis peiorem. Hier. Corripiẽdus est enim seorsum frater, ne si semel pudorem atque verecundiam amiserit, permaneat in peccato. Aug. de ver. do. Apostolus autem dicit, Peccãtem coram omnibus argue, vt & cæteri timorẽ habeát. Aliquando ergo scias corripiẽdum esse fratrem solum, aliquando autem coram omnibus. Quid autem ante facere debeamus intẽdite & videte. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, corripe eũ inter te & ipsum solũ. quare? quia in te peccauit: tu scis quia peccauit. Quid est, in te peccauit? Quia enim secretum fuit quando in te peccauit: secretum quære cum corrigis quæ peccauit. nam si solus nosti quia peccauit in te, & eum vis coram omnibus arguere: non es corrector, sed proditor. Peccauit ergo in te frater tuus: sed si tu solus nosti, tunc verè in solum peccauit. Nam si multis audiẽtibus tibi fecit iniuriam: & in illos peccauit quos testes suæ iniquitatis effecit, ergo ipsa corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus: ipsa corripienda sunt secretius, quæ peccantur secretius. Distribuite tempora, & concordate scripturas. Quare autem proximum corripis? quia tu doles quòd peccauerit in te? absit si autẽ amore tui id facis, nil facis: si amore illius facis, optimè facis. Denique, in ipsis verbis attende cuius amore id facere debeas: vtrum tui, an illius. Sequitur enim: Si te audierit &c. Ergo propter illum fac vt lucreris illũ. Agnosce, quia in hominem peccando peristi: nam si non perieras, quomodo te lucratus est? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem. Chrys. In quo etiam demonstratur quòd inimicitia damnum est commune: & propter hoc nõ dixit quòd ille lucratus est seipsum, sed quòd tu lucratus es eum. Ex quo ostendit quoniam & tu & ille damnum passi eratis ex discordia. Hierony. Per salutem enim alterius nobis quoque acquiritur salus. Chry. Quid autem facere debeas si non persuadeatur, subditur, Si autem te non audierit, adhibe tecum vnum vel duos. Quantò enim inuerecundior fuerit & pertinacior, tantò magis nos ad medicinam studere oportet, non ad iram & odium. Etenim medicus cùm viderit morbum non remitti, non desistit: sed tunc magis præparatur ad curandum. Vide autem qualiter nõ vindictæ gratia hæc correctio fit, sed emẽdationis, & propter hoc non confestim iubet duos accipere, sed quãdo ipse corrigi non voluerit: neque tunc ad eũ mittit multitudinem, sed vnum vel duos, & ad hoc legis testimonium inducit, dicẽs, Vt in ore duorum &c. q. d. Habeas iam testimonium quòd totum fecisti quod tuum erat. Hieron. Vel intelligendum est hoc modo, Si te audire noluerit, adhibeatur vnus frater tantùm. quòd si nec illum audierit, adhibeatur & tertius, vel corrigendi studio, vt, scilicet vel admonitione aut pudore corrigatur, vel conueniendi sub testibus. Glos. Vel si dixerit, non esse peccatum, vt probent illud esse peccatum. Hieron. Porrò si nec illos audire voluerit, tunc multis dicendũ est, vt detestationi eum habeant, vt qui non potuit pudore saluari, saluetur opprobriis. vnde sequitur, Quòd si non audierit eos, dic ecclesiæ. Chry, id est, his qui ecclesiæ præsident. Glo. Vel dic toti ecclesiæ, vt maiorem erubescentiam patiatur. Post hæc omnia sequatur excommunicatio, quæ fieri debet per os ecclesiæ, id est per sacerdotem, quo excommunicante tota ecclesia cum eo operatur. vnde sequitur, Si autem ecclesiam non &cæ. Aug. de ver. do. id est noli illum iã deputare in numero fratrum tuorum, nec sic tamen salus eius negligẽda est. nam & ipsos ethnicos, id est, gentiles & paganos in numero quidem fratrum non deputamus, sed tamen eorũ salutem semper inquirimus. Chry. Nil tamen tale præcepit dominus obseruãdum in his qui extra ecclesiam

Ethnici non dicũtur fratres nostri.

sunt, quale præcipit hic de fratribus corripiendis. Sed de exterioribus dicit, Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei & aliam. quod & Paulus dicit, Quid mihi est de his qui foris sunt iudicare? Hiero. Fratres autem & arguere & auertere iubet. Quòd autem dicit, Sicut ethnicus & publicanus, ostenditur maioris esse detestatiõis, qui sub nomine fidelis agit opera infideliũ, quàm hi qui apertè gẽtiles sunt. Publicani enim vocãtur, qui seculi sectantur lucra, & exigunt vectigalia per negociationes & fraudes ac furta scelerata atq; periuria. Orig. Videamus autẽ ne fortè sententia hæc non de quocunque peccato posita sit. quid enim si aliquis peccauerit aliquod peccatorum quæ sunt ad mortem, puta masculorum concubitor factus, adulter, homicida, aut mollis: nunquid talem rationis est arguere solus ad solum, & si audierit statim eum dicere lucrifactum & non prius expulerit eum de ecclesia, nisi postquã coram te-

ſtibus argutus & ab eccleſia, perſtiterit in actu priori. Alius autē reſpiciēs ad immēſam miſericordiā Chriſti, dicet: quoniā cū verba Chriſti nullā faciāt diffetētiam peccatorū, contra Cbriſti miſericordiā faciūt, qui hæc ad minima tantū peccata pertioere diſtingūt. Alius cōtrà cautè ipſa verba cōſiderās, nō de omni peccato bæc dicta defendet: quoniā qui grandia illa peccata facit nō eſt frater, ſed nominatur frater: cū quo ſecundum apoſtolum non oportet nec cibū ſumere. ſicut autē negligentibus peccādi occiſionem dant, qui ad omne peccatum boc pertinere exponnnt: ſed econtrà, qui docet in minimis & non mortiferis peccatis peccantem, poſt argutiooem teſtiū vel eccleſiæ, fieri oportere ſicut etbnicū & publicanū, aliquid ctudelitatis videtur inducere. Vtrū eñ omnino pereat, pronūtiare nō poſſumus. primū, quia qui ter argutus nō obediuit, poteſt in quarto obedire. deinde, quia aliquando nō ſecundū opera hominis redditur ei, ſed amplins q̄ peccauit, quod expedit in hoc mūdo. demū, quia nō dixit ſolū, Sit ſicut ethnicus & publicanus, ſed ſit tibi. Qui ergo in peccato leui correctus ter, nō ſe emēdat, nos quidē debemus eū habere ſicut ethnicū & publicanū, abſtinētes eo vt cōfundatur: an aūt etiā à deo quaſi publicanus & etbnicus iudicetur, nō eſt noſtrū pronūtiare, ſed eſt in iudicio dei.

Amen dico uobis, quæcunque alligaueritis ſuper terram, erūt ligata & in cælo. & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo. Iterum dico uobis, quia ſi duo ex uobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cælis eſt. Vbi enim ſunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.

Hiero. Quia dixerat, ſi eccleſiā nō audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus: & poterit cōtēpti fratris hęc eſſe reſpōſio vel tacita cogitatio: Si me deſpicis, & ego te deſpicio: ſi me condēnas, & tu mea ſentētia cōdēnaberis: poteſtatē tribuit apoſtolis vt ſciāt ꝙ qui talibus cōdēnantur, humanā ſententiā diuina ſentētia corroborari. vnde dicitur, Amen di. vo. quæcunq; &c. Orig. Non dixit: In cælis, ſicut Petro: ſed in cælo vno, quia nō ſunt tantæ perfectionis ſicut Petrus. Hila. Per boc tameo ad terrorē maximi metus, quo ad pręſens omnes continētur, immobile ſeueritatis apoſtolicæ iudicium demonſtrauit: vt quos in terris ligauerint. i. peccatorum nodis innexos reliquerint: & quos ſoluerint, cōceſſionē. ſ. veniæ accepetint in ſalutē, hi in cęlis ligati ſunt vel ſoluti. Chryſ. Et notandū ꝙ non dixit primati eccleſiæ: Liga talem, ſed, ſi liganeris, indiſſolubilia erūt ligamina: quaſi hoe eius iudicio dimittens. Vide aūt qualiter incorrigibilē duplicibus colligauit neceſſitatibns. ſ. & pœna q̄ eſt bic. ſ. proiectiōe ab eccleſia, quā ſuprà pnſuit, dicēs: Sit tibi ſicut etbnicus &c. & ſupplicio ſuturo, quod eſt ligatum eſſe in cælo: vt multitudine iudiciorum diſſoluat fratris iram. Aug. de ver. do. Vel aliter. Cœpiſti habere fratrem tuum tāquā publicanū, ligans eū in terra: ſed vt iuſtè alliges, vide. Nā iniuſta vincula diſrūpit iuſtitia. Cū autē correxeris & cōcordaueris cū fratre tuo, ſolniſti illū ī terra: cū ſolueris in terra, ſolutus erit & in cælo. Multū præſtas, nō tibi, ſed illi: quia mnltū nocuit non tibi, ſed ſibi. Glo. Non ſolū autem de excommunicatione, ſed etiam de omni petitione quę fit à cōſentiētibus in vnitate eccleſiæ, dat confirmationē, cū ſubdit, Iterū dico vobis, quia ſi duo ex vobis cōſenſerint ſuper terram: vel pœnitentē recipiendo, vel ſuperbū abiiciēdo, vel de alia re quā petierint, quæ nō eſt contraria eccleſiæ vnitati, Fiet à patre men qui in cælis eſt. Per hoc autem quod dicit, Qui in cælis eſt, eū ſuper omnia eſſe oſtendit, & per hoc cōplere eū poſſe quod petitur. Vel in cælis eſt. i. in ſanctis: quod valet ad probandū, q̄d fiet illis quicquid petierint quod digunm ſit: quia illum apud ſe habent à quo petunt. Vnde rata eſt ſentētia conſentientium, quia deus cū eis habitat. & ideo ſequitur, Vbi enim ſunt duo vel tres &c. Chry. Vel quia dixerat: Fiet illis à patre meo, vt oſtendat ſe etiam eſſe datorem ſimul cū patre, ſubdit, Vbi ſunt enim duo vel tres. Ori. Non autē dixit: In medio corū ero, ſed ſum. Mox enim vt aliquid conſenſerint, Chriſtus inuenitur in eis. Hila. Ipſe enim qui pax atq; charitas eſt, ſedē atq; habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit. Hiero. Vel aliter: Omnis ſuperior ſermo ad concnrdiā nos prouocauerat, igitur & præmium pollicetur, vt ſolicitius feſtinemus ad pacem, cū ſe dicat inter duos vel tres medium fore. Cbry. in ho. Non autem dixit ſimpliciter, Vbi congregati fuerint, ſed addit, in nomine meo q. d. Si quis propter me principalē cauſam amicitiæ ad proximum habuerit, cū eo ero, ſi & in aliis virtuoſus erit. Quomndo ergo non ibi conſentientes conſequuntur id quod petunt? Primò quidem, quia non expedientia petunt. Secundò, quia indigni ſunt qui petunt, & ea quæ ſunt à ſeipſis inſerunt, vnde dicit, Si duo ex vobis, qui euāgelicam oſtenditis cōuerſationem. Tertiò, quia aduerſus eos qui contriſtauerunt, orant, vindictā quęrentes. Quartò, quia petunt miſericordiā peccantibus, qui non pœnituerūt. Orig. Et iſta eſt etiam cauſa propter quam non exaudimur orantes, quia non conſentimus nobis per omnia ſuper terrā, neque dogmate, neq; conuerſatione. Sicut eñ in muſicis, niſi fuerit cōuenientia vocum, non delectat audientē: ſic in eccleſia, niſi cōſenſum habuerit nō delectatur deus in ea, nec audit voces eorum. Hiero. Poſſumus autem & hoc ſpiritualiter intelligere, ꝙ vbi ſpiritus & anima corpúſq; conſenſerint, & non intra ſe bellom dinerſarum habnerint voluntatum, de omni re quam petierint, impetrēt à patre. nulli enim dubiū eſt quin bonarum rerū poſtulatio ſit, vbi corpus vult habere ea quæ ſpiritus. Ori. Vel in quo duo teſtamenta conſentiunt ſibi, eius inuenitur oratio de omni re acceptabilis deo.

Tropologica expoſitio.

*Tunc accedens Petrus ad eum, dicit: Domine, quoties * peccauerit in me frater meus, & dimittam ei? Vſque ſepties? Dicit illi Ieſus: Nō dico tibi uſq; ſepties: ſed uſq; ſeptuagies ſepties.*

*peccabit

Hier. Suprà dixerat dominus: Videte ne contēnatis vnū de puſillis iſtis, & adiecerat, Si peccauerit ī te frater tu⁹ &c. & præmiū repromiſerat, dicēs, Si duo ex vobis &c. vnde prouocatus apoſtol. Petrus interrogat, & hoc eſt qnod dicitur, Tūc acce. ad eum Pet. dixit, Domine &c. Et cum interrogatione profert ſentētiam, dicēs, Vſque ſepties? Cbryſ. Putaoit quidē Petrus aliquid ſe magnū dicere. Sed quid amator hominū Chriſtus reſponderit ſnbditur: Dicit il. Ie. Non dico tibi &c. Aug. de ver. do. Audeo dicere & ſi ſeptuagies octies peccauerit, ignoſcas: etſi cēties, & omnino quoties peccauerit, ignoſce. Si enim Chriſtus millia peccatorum inuenit, & tamen omnia donauit, noli ſubducere miſericordiā. Ait enim Apoſt. Donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquē habet querelam, ſicut deus in Chriſto donauit nobis. Chry. Cū ergo dicit, Vſq; ſeptuagies ſepties, nō numerum determinatū ponit vt numero eoncludat remiſſionē, ſed quod cōtinuè & ſemper eſt, ſignificauit. Aug. de ver. do. Non ramē ſine cauſa dominus ſeptagies ſepties dixit. nā lex in decē præceptis cōmēdatur: lex enim per x. peccatū per xi. ſignificatur, quia tranſgreſſio denarij eſt. Septē autē ſolet pro tnto cōputari, quia ſeptē dieb⁹ voluitur tempus. Duc autem ſepties xi. fiunt ſeptuagies ſepties. Omoia ergo peccata dimitti voluit, quia ea ſeptuageſimn ſeptimo numero præſignrauit. Orige. Vel quia numetus ſex, videtur eſſe operis & laboris, ſepti-

Myner - numen. mus autem repausationis, dicit remissionẽ fieri oportere fratribus iu hoc mũdo de gẽtibus, secundũ res huius mũdi peccãtibus. Si autẽ aliquis vltra ea peccata peccauerit, iá nõ habebit remissionẽ. Hiero. Vel intelligẽdũ est septuagies septies. i. quadringẽtis nonaginta vicibus: vt toties peccanti fratri dimitteret, quoties ille peccare posset. Rab. Aliter tamen datur venia petendi fratri, vt nobis, scilicet socia charitate communicet, sicut Ioseph fratribus: aliter inimico persequenti, vt bonum ei velimus, & si licet faciamus, vt Dauid lugens Saul.

Ideo aßimilatũ est regnnm cælorum homini regi, qui noluit rationem ponere cum seruis suis. Et cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debebat ei decem millia talenta. Cũ autẽ non haberet unde redderet, iußit enm dominus eius uenũdari & uxorẽ eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autẽ seruus ille, orabat eũ, dicẽs, Patiẽtiã habe in me, & omnia reddam tibi. Misertus autẽ dominus serui illius, dimisit eũ, & debitũ dimisit ei. Egressus autẽ seruus ille, inuenit unũ de conseruis suis, qui debebat ei centũ denarios, & tenens suffocabat eũ, dicẽs, Redde quod debes. Et procidẽs cõseru⁹ eius, rogabat eũ, dicẽs, Patientiã habe in me, & omnia reddã tibi. Ille autẽ noluit, sed abiit, & misit eũ in carcerẽ, donec redderet *vniuersum. **debitũ. Videtes autẽ cõserui eius quæ fiebãt cõtristati sunt ualde, & nenerunt & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Tunc uocauit illnm dominns suus, & ait illi, Serue nequã, omne debitũ dimisi tibi, quoniã rogasti me. Nõne ergo oportuit & te misereri cõserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius, tradidit enm tortoribus, quoadusq; redderet ei uniuersum debitũ. Sic & pater me⁹ cælestis faciet uobis si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris.*

Chry. Ne aliquis æstimaret magnũ quid & graue dominũ iniũxisse, cũ dixit dimittendũ vsq; septuagies septies adiecit parabolã. Hier. Familiare enim est Syris & maximè Palestiuis ad omuẽ sermonẽ suũ parabolã iũgere: vt quod per simplex præceptum ab auditoribus teneri non potest, per similitudinẽ exẽplóq; teneatur. vnde dicitur: Ideo assimilatum &c. Orig. Filius dei sicut est sapiẽtia, iustitia, & veritas, ita ipse est regnũ: nõ aũt alicuius eorum quæ sunt deorsum, sed omniũ quæ sunt sursum, in quorũ sensib⁹ iustitia & cæteræ virtutes regnãt: qui facti sunt cæli, per hoc q portãt cælestis imaginem. Hoc ergo regnũ cælorũ. i. filius dei, quãdo factus est in similitudinem carnis peccati, tunc similis factus est homini regi, vniens hominem sibi. Remi. Vel regnum cælorũ congruè sancta ecclesia intelligitur, iu qua dominus operatur hoc quod in ista parabola loquitur. Nomine autem hominis aliquando designatur pater, sicut ibi, Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo &c. aliquando verò designatur filius: hic autẽ vtrunque intelligi potest, & pater & filius, qui sunt vnus deus. Deus autẽ rex dicitur, cuncta quæ creauit regnando & gubernando. Orig. Serui autem hi soli sont, quãtum ad istas parabolas, qui dispensatores verbi habentur, & quibus hoc est commissum vt negotiẽtur. Remi. Vel per seruos huius hominis regis, designãtur omnes homines, quos ad laudãdum se creauit, quibúsque legem naturæ dedit: cũ quibus rationem ponit quãdo vitam & mores & actus singulorum discutit, vt vnicuique secundũ quod gessit tribuat. vnde sequitur: Et cùm cœpisset rationem ponere &c. Orig. Omnis autem vitæ nostræ ratio ponenda est à rege, quando omnes nos præsentari oportuerit ante tribunal Christi. Nec hoc dicimus vt suspitio sit, ne fortè res ipsa necessarium habeat longum tempus. Volens enim deus ventilare omnium mẽtes, citò omnia ab omnibus omni tẽpore gesta, singulis quibusq; faciet in mẽtem venire ineffabili quadam virtute. Dicit autem: Et cùm cœpisset rationem ponere, quia initium iudicij est, vt incipiat à domo dei. In priucipio ergo ponendæ rationis oblatus est debitor talentorum multorum, qui. s. multa fecerat damna, & magna ei eraut iuiuncta, & nullum attulit lucrum, qui forsitau tot talenta perdidit, quantos perdidit homines. & ideo talentorum multorũ est factus debitor, quoniam secutus est mulierem super talentũ plũbi sedentẽ, cuius nomẽ iniquitas. Hiere. Scio quosdam istum qui debebat decẽ millia talẽta, diabolũ iuterpretari, cuius vxorem & filios venundandos, perseuerante illo in malitia, iusipientiam & malas cogitatioues intelligi volunt. Sicut enim vxor iusti, dicitur sapientia: sic vxor iniusti & peccatoris, appellatur stultitia. Sed quomodo ei dimittat dominus decem millia talenta, & ille nobis conseruis suis x. denarios nõ dimiserit, nec ecclesiasticæ interpretatiouis est, nec à prudentibus viris recipiẽda. *Interpretatio vana reiicitur.* Aug. de ver. do. Ideo diceudũ est q quia lex in decem præceptis commendatur, ille debebat decẽ millia talentorum, per quod omnia peccata significat, quæ secundum legem fiunt. Remi. Hnmo autem sua voluntate & sponte peccans, suo conatu nullo modo surgere valet, & non habet vnde reddat, quia nihil iu se inuenit per quod se à peccatis soluat. vnde sequitur, Cũ autem non haberet &c. Vxor quidem stulti, est stultitia & carnis voluptas seu cupiditas. Aug. de quæst. euan. Per hoc ergo significatur transgressorem decalogi pro cupiditate & prauis operibus, tãquam vxore & filiis pœuas soluere debuisse, quod est precium eios. preciũ enim venditi, est supplicium damnati. Chrys. Hoc autem non ex crudelitate iussit, sed ex ineffabili affectiõe. Vult enim eum terrere per has minas vt supplicet & non vẽdatur: quod & factum ostenditur, cùm subditur: Procidens autem seruus ille &c. Remi. His autẽ verbis humilatio & satisfactio peccatoris demoustratur, dũ dicitur: Procidens. Iu hoc verò quòd dicit, Patientiam habe in me, vox exprimitur peccatoris, poscentis tẽpus viuendi, & spacium corrigeudi. Est autem larga dei benignitas & clementia erga peccatores conuersos, quoniã ipse semper paratus est, per baptismum aut pœniteutiam peccata dimittere. *Diuina largitas commendatur.* vnde sequitur, Misertus autem dominus &c. Chrys. Vide autem diuini amoris superabũdantiã: petit seruus solius temporis dilationem, ipse autem maius eo quod petiit, dedit: & dimissionẽ, & cõcessionem totius mutui. volebat autem & à priucipio dare, sed nolebat solum suum esse donum, sed & supplicationis illius, vt non incoronatus abscedat. Ideo autem antequã rationẽ poneret, debitum non dimisit, quia docere voluit à quautis debitis eum liberat, vt saltem ita ad cõseruos mansuetior fieret. Et quidẽ vsque ad hæc quæ præmissa sunt, acceptabilis fuit. Etenim confessus est, & promisit se reddere debitum, & procidens rogauit, & debiti magnitudiuẽ cognouit. Sed quæ postea fecit, indigna fuere prioribus. Sequitur enim, Egressus autem seruus ille &c. Aug. de ver. do. Quòd autem dicitur quòd debebat ei centum denatios, ab eodẽ uumero, scilicet decem sumitur, qui est uumerus legis. nam & centum cẽties, fiunt decem millia, & decies deni sunt centum: illa decem millia talentorũ, & illi decies deni, & à legitimo numero non recedunt, in quo vtroq; inuenies peccata. vterq; est ergo debitor, vterque veniæ deprecator. Omnis enim homo & debitor est dei, & debitorẽ habet fratrem suum. Chry. Tanta autem differentia est peccatorũ quæ cõmittuntur in hominẽ, & quæ cõmittũtur in deum, quanta est differentia x. millium talentorũ, & centum denariorum. magis autem & multò plus patet ex differentia personarũ, & à paucitate peccantiũ. Homine enim vidẽte & desistimus, & pigritamur peccate:

Palæstinis parabolæ sunt familiares.

deo autẽ vidẽte secundũ vnũquẽq; diẽ, nõ obsistimus, sed agimus informidabiliter oĩa & loquimur. Nõ hinc aũt solũ grauiora patẽt peccata in deũ, sed etiã à beneficio quo sumus potiti ab illo. Fecit enim nos esse, & oĩa propter nos operat' est. Animã rationalẽ nobis inspirauit, filiũ suũ misit, cælũ nobis aperuit, & nos filios suos fecit. Nũquid ergo si vnaquaq; die moreremur pro illo retribueremus ei aliquod dignũ? nequaquã. Sed hoc rursus ad vtilitatẽ nostrã pertineret. Nos autẽ ecõtrariò in legib' eius offendimus. Remi. Sic ergo p debitorẽ decẽ milliũ talentorũ signantur illi, qui maiora crimina committũt: per debitorẽ autẽ centũ denariorũ, qui minora cõmittit. Hiero. Quod vt manifestius fiat, dicamus sub exẽplo: Si quis vestrũ cõmiserit adulteriũ, homicidiũ, sacrilegiũ, maiora crimina decẽ millia talẽtorũ roganti dimittũtur, si & ipse dimittat minora, peccãtibus. Aug. de ver. do. Sed ille seruus ingratus, iniquus noluit præstare quod illi indigno præstitũ fuit. Sequitur enim: Et tenẽs suffo. eũ, di. Redde &c. Remi. i. acriter insistebat vt vindictã ab eo exigeret. Ori. Ideo vt arbitror suffocabat, quoniã à rege exierat: nõ enim suffocaret conseruũ suũ, si non exisset à rege. Chry. Per hoc etiam ꝙ dicitur egressus, ostẽditur ꝙ nõ post multũ tẽpus, sed cõfestim adhuc quasi in auribus habẽs beneficiũ, in malitiã abusus est liberatione à proprio domino sibi data. Quid igitur ille fecerit subditur: Et proci. cõ. eius rog. eũ. di. Patiẽtiã &c. Orig. Cõsidera subtilitatẽ scripturæ, quoniã seruus multorũ debitor talẽtorũ procidẽs adorauit regẽ, qui aũt centũ debebat denarios, procidẽs nõ adorabat, sed rogabat cõseruũ, dicẽs: patientiã habe. Chr. Sed neq; hæc verba ingratus seruus reueritus est, quibus sanatus est. Sequitur enim, Ille autẽ noluit. Aug. de quæ. euã. i. tenuit cõtra eũ hũc animũ, vt suppliciũ illi vellet. sed abiit. Remi. i. magis ira exarsit, vt ab eo vindictã exigeret, & misit eũ in carcerẽ donec redderet debitũ. i. apprehẽso fratre vindictã ab eo exegit. Chry. Vide domini charitatẽ, & serui crudelitatẽ. hic pro decẽ millibus talẽtis, hic autẽ pro centũ denariis: hic cõseruũ, hic aũt dominũ rogabat: & hic quidẽ totalẽ absolutionẽ accepit, ille autẽ solã dilationẽ petebat, nec hoc dedit. Condoluerunt qui nõ debebãt. vnde sequitur: Vidẽtes autẽ conser. &c. Aug. de quæ. euan. Per conseruos intelligitur ecclesia, quæ illum soluit & ligat. Remi. Vel conserui fortè angeli sunt intelligẽdi, aut prædicatores sanctę ecclesiæ, siue quicunque fideles, qui videntes aliquem fratrem remissionem peccatorum adeptũ, non velle misereri conserui sui, cõtristantur de eius perditione. Sequitur, Et venerũt & nar. &c. Veniũt quidẽ nõ corpore, sed corde. Domino autẽ narrare, est dolores & cõtristationes cordis in suo affectu demõstrare. Sequit: Tũc vocauit eũ dominus suus. vocauit quidẽ per sentẽtiam mortis, & ab hoc seculo migrare iussit, & dixit ei: Serue nequã, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Chry. Et quando quidẽ decem millia talenta debebat, non vocauit eum nequã, neq; cõuitiatus, sed misertus. Quando autem contra seruũ ingratus est effectus, tunc dicitur, Serue nequam. & hoc est quod dicitur: Nõnne ergo oportuit &c. Remi. Et sciendum, quia seruus ille nullum responsum legitur domino dedisse. in quo demonstratur, quòd in die iudicij & statim post hãc vitã, omne argumentum excusationis cessabit. Chrys. Quia verò beneficio nõ est factus melior, relinquit vt pœna corrigatur. vnde sequitur, Et iratus dominus eius &cę. Nõ autẽ simpliciter dixit, Tradidit eũ sed iratus, quod non posuit quando iussit eum vendi. Nõ enim hoc erat iræ, sed magis amoris ad correctionem: nũc autem hæc sententia est supplicij & pœnę. Remi. Tunc enim dici- (Reatus pœnæ æternæ.)

tur deus irasci, quando aduersus peccatores vindicat. Tortores autẽ dicuntur dæmones, quia semper ad hoc parati sunt, vt perditas animas suscipiant, & in pœna ęternæ dãnationis eas torqueant. Nunquid autem postquã aliquis demersus fuerit in æternã dãnationem, poterit inuenire spaciũ corrigendi, aut aditũ exeũdi? Nõ: Sed, quousq; ponitur pro infinito, & est sensus: semper soluet, sed nunquam persoluet: & semper pœnam luet. Chry. Per hoc ergo ostẽditur ꝙ continuè. i. ęternaliter punietur, neq; reddet aliquando. quãuis autem irreuocabilia sint charismata & dei vocationes, tamen tantùm valuit malitia, vt hanc legem soluere videatur. Aug. de ve. do. Dicit enim deus, Dimittite, & dimittetur vobis: sed ego prior dimisi, dimitte vel postea. nã si non dimiseris, reuocabo te, & quicquid tibi dimiserãm, replicabo tibi. non enim fallit aut fallitur Christus, qui subiecit, dicens: Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Melius est eñ vt clames ore, & dimittas in corde: quàm sis blãdus ore, & crudelis in corde. Ideo enim dominus subdit: de cordibus vestris: vt si per charitatẽ imponitis disciplinam, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quàm medicus ferens ferramẽtum? sæuit in vulnus, vt homo sanetur. quia si vulnus palpatur, homo perditur. Hiero. Ideo & dominus addidit, De cordibus vestris, vt omnem simulationem fictæ pacis auerteret. Præcipit ergo dominus Petro sub comparatione regis domini, & serui qui debitor x. millium talẽtorum à domino rogãs veniam impetrauerat, vt ipse quoq; dimittat cõseruis suis minora peccãtibus. Orig. Vult etiã docere faciles nos esse ad indulgendum eis qui nocuerũt nobis, maximè si satisfaciant & deprecẽtur sibi veniam dari. Raba. Allegoriæ autem sensus hic, qui x. millia talentorum debuit, Iudaicus est populus decalogo legis astrictus, cui dominus sæpius dimisit debita, quãdo in angustiis constituti illius misericordiam deprecabantur: sed liberati, omnes debitores atrociter repetebant: & à gentili populo, quasi sibi obnoxio, circuncisionem & ceremonias legis experunt, & prophetas & apostolos crudeliter trucidant. vnde tradidit eos dominus in manus Romanorum vel malignorum spirituum, qui æternis cruciatibus eos punirent. (Allegorica expositio.)

CAPVT XIX.

*ET factum est, cùm consummasset Iesus sermones istos, migrauit à Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanẽ & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi. Et accesserunt ad eum pharisæi tentãtes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere uxorẽ suam quacunque ex causa? Qui respondens ait eis, Non legistis quia qui fecit * ab initio, masculũ & fœminam fecit eos? & dixit, Propter hoc, dimittet homo patrẽ & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaq; iã non sunt duo, sed una caro. Quod ergo deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi, Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudii, & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiã cordis uestri permisit uobis dimittere uxores uestras, ab initio autem non fuit sic.* (*hominẽ)

Chrys. in ho. Dominus prius Iudæã relinquẽs propter illorũ æmulationẽ, nunc ibidẽ iã immoratur, quia passio in proximo futura erat: non tamẽ ad Iudæã interim ascendit, sed in terminos Iudææ. vnde dicitur, Et factũ est cũ consum. Iesus &c. Rab. Hic ergo incipit narrare quæ in Iudæa fecit & docuit, siue passus est: & primò quidem trans Iordanem ad orientem, deinde etiam cis Iordanẽ, quando venit Hierico & Bethphage & Hierusalẽ. vnde sequitur, Et ve. in fi. &c. Chrys. Quasi iustus dominus omniũ qui sic diligit alios seruos, vt alios non cõtẽnat. Remi. Sciendũ est autẽ ꝙ omnis illa Israelita-

rum prouincia generaliter Iudæa dicebatur ad cōparationē aliarū gentiū, verūtamen meridiana eius plaga in qna habitabat tribus Iuda & tribus Beniamin specialiter dicebatur Iudæa ad distinctionē aliarū regioaū, q̄ in ipsa ꝓuincia cōtinebātur.i.Samaria,Decapolis: & reliquæ aliæ. Sequitur: Et secu.sunt eū tu.mul.Chry.super Mat.Perducebant eū quasi paruuli filij patrē peregre lōgè proficiscentē.Ipse aūt tāquā pater proficiscēs, pignora charitatis filiis reliquit remedia sanitatū. vnde dicitur, Et curauit eos.Cbry.in bo.Considerandū etiā ꝙ neq; doctrinę verborū cōtinuè dominus insistit,nec signorū operationi:sed nūc quidē boc,nūc aūt illud facit: vt à signis credibilis appareret ī his quæ dicebat. Ex sermonū aūt doctrina vtilitas quę erat io signis ostēderetur. Orig. Sanabat autē dominus turbas trās Iordanē, vbi baptismus dabatur. Verè enim omnes à spiritualib⁹ infirmitatibus saluātur etiā in baptismo: & multi quidē sequūtur Christū sicut turbæ,tamē nō surgētes vt Matthæus,qui surgēs secutus est domioū. Raba. Curat etiā Galilæos in Iudęæ finibus,vt peccata gētiū in eā vineā, quæ Iudęę parabatur admitteret. Chry.in ho. Curabat siquidē Christus homines, & illis benefaciēs: & per eos multis aliis. Horū enim sanatio aliis erat occasio diuinę cognitionis,sed nō pharisæis qui ex signis duriores fiebāt. vnde sequitur, Et ac.ad eū pha.ten.eū & di. Si licet &c. Hier. Vt qnasi cornuto eum teneant syllogismo, & quodcunq; respōdeat, pateat captioni. Si dixerit dimittendā vxorē qualibet ex causa & ducendā aliā, pudicitiæ ꝑdicator sibi videtur dicere cōtraria. Sin autē respōderit, nō omnē ob causam debere dimitti, quasi sacrilegij reus tenebitur, & aduersus doctrinā Moysi & dei facere. Chry. in ho. Intuere aūt ex modo etiā interrogationis malitiā: dominus enim suprà de lege hac disputauerat, ipsi aūt quasi iā nullo dicto interrogant.s.opinātes ꝙ oblitus esset eorū quæ dixerat. Chry. super Mat. Sicut autē si videas hominem asiduè amicitias medicorum colentē, intelligis quia iofirmus est: sic & cū videas virum siue mulierem de dimittendis vxoribus aut viris interrogātes, cognosce quia vir ille lasciuus est, mulier illa meretrix est. oā in matrimonio castitas delectatur, libido autem qnasi vinculo cōiugij alligata torquetur. Sciebāt autem quoniā nullam causam idoneā habebāt circa dimittendas vxores præter solā turpitudinē: & alias atq; alias sibi iungebāt. Timuerūt autē interrogare ex quibus causis, ne seipsos infra angustias certarū causarū astringerēt, sed interrogauerūt si ex omnibus causis licet, sciētes qa modū nescit, nec infra termioos voi⁹ cōiugij capit libido: sed quantò magis exercetur, magis accenditur. Orig. Tentato autē domino, nullus discipulorū eius qui positus est ad docendū grauiter ferat, si tētatus fuerit à quibusdā: tamē & tētatoribus respondet dogmata pietatis. Hier. Sic autē responsionē tēperat: vt disciplinā traoseat, scripturā san. adducens in testimooiū & naturalē legē, primāq; dei sententiā secundò opponēs. vnde seqnitur, Qui respōdena ait eis, Nō le. &c. Hoc io exordio Gen. scriptū est. Dicendo aūt masculū & fœminā, ostendit secūda vitāda cōiugia, non enim ait, Masculū & fœminā, quod ex propriorum repudio quærebat: sed masculū & fœminā, vt voius coniugij cōsortia nectērētur. Rab. Salubri autem cōsilio dei factū est vt sui corporis portionē vir amplecteretur, in fœmina, nec à se putaret esse diuersum, quod de se cognosceret fabricatū. Chry. super Mat. Si ergo ad hoc deus marē & fœminā ex vno creauit vt sint vnū, quare ergo decętero vir & mulier nō ex vno vtero nascūtur, sicut volatilia quædā? quia deus masculū quidē creauit & fœminā, propter necessitatē filiorū generādorū; tamē semper fuit castitatis amator, & cōtinentiæ anthor. Ideo illū typū nō seruauit in omnibus, vt siquidē vult homo nubere secundū primā dispositionē creationis bumanæ intelligat quid est vir & vxor. Si autē noluerit nubere, nō habebit necessitatē nubēdi propter cōiunctionē natiuitatis, ne fortè videatur per suā continentiā alterū perdere qui oolebat esse continens: sicut dominus post coniunctū matrimoniū iubet, ne alter altero nolente se separet. Cbry. in bo. Non solū autem ex modo creationis, sed etiam ex modo legislationis monstrauit, quooiam vnū oportet vni coniuogi: & nnnquam rescindi. vnde sequitur, Et dixit, propter boc relinquet &c. Hie. Similiter ait vxori, nō vxoribus. Et expresse subditur, Et erunt duo io carne vna. Præmiū eoim est ouptiarū, ex duobus vnam carnē.s.prolis fieri. Glos. Vel in carne vna.i.in carnali copula. Chry. super Matt. Si ergo quia ex viro est vxor, & ex vna carne suot ambo, relinquet homo patrē suū & matrem, maior nunc charitas debet esse inter fratres & sorores: qnia hi quidē ex eisdem parentibus exeunt, illi autem ex diuersis. Sed hoc magnū est nimis, quia fortior est dei cōstitutio, q̄ virtus naturę. Nō enim præcepta dei naturæ subiecta sunt, sed natura dei præceptis obtēperat. Deinde fratres ex vno nascūtur, vt diuersas vias petāt: vir aūt & vxor ex diuersis nascuntur, vt in vnū conueniant. Ordo etiā naturæ dei ordinationē sequitur. Quod enim est in arboribus humor, hoc est in hominibus amor. bumor autē de radicibus ascendit in herbā: & rursum transmittitur in semē. Ideo parentes quidem diligunt, sed non sic diliguntur à filiis. homo enim non ad parentes, sed ad procreādos filios transmittit affectū, & hoc est quod dicitur: Propter hoc relinquet bomo patrem & matrē, & adhærebit vxori suæ. Cbry. in ho. Vide etiam sapientiā doctoris. Interrogatus enim si licet, non confestim dixit, Nō licet, vt noo turbarentur, sed per probationem hoc cōstituit. Deus enim à principio masculū & fœminā fecit, & nō simpliciter eos cōiunxit, sed matrē iussit dimittere & patrem: & nō simplicirer virum mulieri dixit aduenire, sed cōiungi: ex ipso modo locutionis indiuisibilitatem ostendens. Sed & maiorem copulā adiunxit cū dixit, Et erunt duo io car. vna. Aug. ix. super Ge. ad lit. Hæc tameo verba cū primi hominis fuisse scriptura testetur, dn̄s tamē hic deū hoc dixisse declarat, vt binc intelligeremua propter extasim, quæ præcesserat in Adā hoc diuioitua tanquā prophetā dicere potuisse. Remi. Mysteriū enim hoc esse Apostolus dicit in Cbristo & ecclesia: dn̄s enim Iesus Christua quasi patrē deseruit, cū de cælis ad terrā descēdit: & matrē deseruit. i. synagogā, propter infidelitatē: & adhæsit vxori suæ, sanctæ s. ecclesiæ: & sunt duo in carne vna.i. Christus & ecclesia in vno corpore. Chry. io ho. Postquā verò veteris legis & verba & facta induxit cū potestate, iam & ipse interpretatur & legē indnxit, dicēs, Itaq; iā nō sunt dno, sed vna caro. Sicut enim qui spiritualiter se diligūt, vna anima esse dicuntur, dicente scriptura, Omniū credentiū erat cor vnū & anima vna: sic vir & vxor qui carnaliter se diligunt, vna caro esse dicuntur. Quēadmodum igitur carnē incidere est sordidū, ita & mulierē diuidere est iniquū. Aug. xiij. de ci. dei. Vnū etiam dicūtur vel propter cōiunctionē, vel propter originē fœminæ, quę de masculi latere creata est. Chrys. in ho. Vlterins autē & deus induxit dicēs, Quod ergo deus cōiunxit, homo nō separet: demōstrans ꝙ & præter naturam, & præter legem est vxorē dimittere: præter naturam quidē, quia vna caro diuiditur: præter legem autem, quoniam deo copulante & iubente non diuidi, vxor dimittitur. Hieron. Deus enim coniunxit vnā faciendo carnem viri &

fœminæ:hanc ergo homo nō poteſt ſeparare,ſed ſolus deus.Homo ſeparat,quādo propter deſideriū ſecundę vxoris prima dimittitur. Deus ſeparat qui & cōiunxerat,quādo ex cōſenſu propter ſeruitutem dei ſic habemus vxorē quaſi nō habentes.Aug.cōtra Fauſtū:Ecce Iudæi ex libris Moyſi cōuincuntur non eſſe vxorē dimittendam,qui ſecundū voluntatē legis Moyſi arbitrabantur ſe facere,cū dimitterēt. Simul & illud hoc,ipſo Chriſto atteſtante, cognoſcimus deum feciſſe & coniunxiſſe maſculum & fœminā,quod Manichæi negando dānantur Chriſti euāgelio reſiſtentes. Chry.ſuper Mat. Grauis eſt aūt fornicariis interpretatio caſtitatis: ſed cōtra rationē reſpondere non poſſunt, veritati tamen credere non acquieſcunt.Cōferunt ergo ſe ad patrocinium Moyſi, ſicut homines malā cauſam habētes cōfugiūt ad potētes viros: & ſi per iuſtitiā nō poſſunt, vincāt perſonam.vnde ſequitur,Dicūt illi: Quid ergo Moyſes mādauit &c.Hier.Aperiunt calūniam quā parauerant,licet dñs nō propriā ſentētiam protulerit,ſed veteris hiſtoriæ & mandatorum dei fuerit recordatus. Chry.in ho.Si antē dñs alienus eſſet à veteri teſtamento,nō decertaſſet pro Moyſe,neque quæ ſua ſunt mōſtraſſet veteribus conuenire. Sed ineffabilis Chriſti ſapientia & ꝓ his excuſando reſpōdit.vnde ſequitur,Et ait illis,Quoniam Moyſes ad duritiā cordis veſtri,&c. In quo liberat Moyſen ab accuſatione, & totū in illorum caput conuertit.Aug.cōtra Fauſtū.Quanta enim erat duritia,quæ nec per libelli interpoſitionē vbi diſſuadēdi locus iuſtis & prudētibus tribuebatur,ſolui & flecti poſſet ad recipiendā vel reuocandā cōiugij charitatē?Porrò qua calliditate reprehēdūt Manichęi Moyſen,tanquā cōiugium dirimentē per libellū repudij: & laudāt Chriſtū tanquā eius in omni vinculo cōfirmantem,cū ſecundum ſuam ſacrilegā ſententiam,Moyſen laudare debuerunt,ſeparantē quod coniunxerat diabolus,& Chriſtum vituperare diaboli ligamenta ſolidantem.Chryſ.in ho.Denique quia graue erat quod dictū erat,ſtatim reducit ſermonem ad antiquam legem, dicens:Ab initio autem nō fuit ſic.Hier.Quod dicit huiuſmodi eſt: Nunquid poteſt deus ſibi eſſe contrarius, vt aliud ante iuſſerit, & ſententiam ſuam nouo frangat imperio?Non ita ſentiendū eſt, ſed Moyſes cùm videret propter deſiderium cōiugum ſecundarū, quæ illis ditiores vel iuniores vel pulchriores eſſent,primas vxores interfici,aut malam vitam ducere,maluit indulgere diſcidium ꝗ odia & homicidia perſeuerare. Simúlque conſidera quòd non dixit:Propter duritiam cordis veſtri permiſit vobis deus,ſed Moyſes:vt iuxta Apoſtolū conſilium eſſet hominis, non imperium dei. Chry.ſuper Mat.Propterea bene dixit,ꝙ Moyſes hoc permiſit non præcepit. Quod enim præcipimus, ſemper volumus: quod aūt permittimus, nolētes indulgemus,quia malam voluntatē hominū ad plenū prohibere non poſſumus.Permiſit ergo vobis facere mala,ne faceretis peiora : ergo hoc vobis permittendo non vobis dei iuſtitiam demonſtrauit,ſed à peccato abſtulit culpam peccandi, vt quaſi ſecundum legem à gentibus vobis peccatum veſtrum non videatur eſſe peccatum.

Dico autem vobis,quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationē,& aliam duxerit,mœchatur.Et qui dimiſſam duxerit,mœchatur.

Chry.in ho.Quia os illorum oppilauerat,iam cum authoritate legem inducit,dicens, Dico autē vobis quia, &c. Orige.Fortè autē dicet aliquis,quoniam Ieſus,dicens,Quicunque dimiſerit vxorem ſuam,niſi ob fornicationem,permittit vxorem dimittere, queādmodum Moyſes,quem retulit propter duritiam cordis Iudęorum hoc præcepiſſe. Sed ad hoc reſpondendum:quoniam ſi ſecūdum legem adultera lapidatur, non ſecundum hoc intelligitur res turpis, propter quam Moyſes permittit libellum repudij:nec enim in cauſa adulterij oportebat libellū dare repudij.Sed forſitan Moyſes omnem culpam mulieris turpem rem appellauit, quæ ſi inuenta fuerit in vxore, ſcribitur ei libellus repudij. Quærendū eſt autē ſi propter ſolā cauſam fornicationis dimittere iubet vxorē:quid eſt ſi mulier non fuerit fornicata,ſed aliud quid grauius fecerit, puta venefica inueniatur,aut interfectrix filiorū?Sed dominus exponens rem alibi dixit:Qui dimiſerit,excepta cauſa fornicationis,facit eā mœchari, dās eis occaſionē ſecundarū nuptiarū. Hier.Sola ergo fornicatio eſt quæ vxoris vincit affectū. imò cùm illa vnā carnem in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit à marito, nō debet teneri,ne virū quoque ſub maledictione faciat,dicente ſcriptura,Qui adulterā tenet,ſtultus & impius eſt.Chryſ. ſuper Mat. Sicut enim crudelis eſt & iniquus qui caſtā dimiſit,ſic fatuus eſt & iniquus qui retinet meretricē. Nā patronus turpitudinis eſt, qui crimen celat vxoris. Aug.de adulterinis cōiugiis. Non tamē erit turpis,nec difficilis etiā,poſt patrata & purgata adulteria, reconciliatio cōiugij, vbi per claues regni cęlorū nō dubitatur fieri remiſsio peccatorū : nō vt poſt viri diuortium adultera reuocetur,ſed vt poſt Chriſti cōſortium adultera nō vocetur. Chry.ſuper Matt.Omnis autē res per quas cauſa naſcitur, per ipſas ſoluitur. Matrimonium autē non facit coitus,ſed voluntas:& ideo non ſoluit illud ſeparatio corporis, ſed ſeparatio voluntatis. Ideo qui dimittit coniugē ſuam & aliam non accipit,adhuc maritus eſt:nam & ſi corpore iam ſeparatus eſt, tamen adhuc voluntate coniunctus eſt. Cùm ergo aliam acceperit, tunc planè dimittit. Et ideo dominus non dicit, Qui dimittit mœchatur, ſed qui alteram ducit. Raba. Vna ergo ſolùmodo carnalis eſt cauſa.i.fornicatio:vna ſpiritualis, hæc eſt timor dei vt vxor dimittatur: nulla autem cauſa eſt vt viuente ea quæ relicta eſt,alia ducatur.Hiero.Poterat autē accidere vt aliquis calumniam faceret innocēti vxori, & ob ſecundā copulā nuptiarū, veteri crimen impingeret.Ideo ſic priorē dimittere iubetur vxorem,vt ſecundā, prima viuente, non habeat. Necnon quia poterat euenire,vt iuxta eandē legē vxor quoque marito daret repudium, eadē cautela præcipitur,ne ſecundū accipiat virū: & quia meretrix, & quia ſemel fuerat adultera,opprobrium nō timebat, ſecundo non nubere præcipitur viro,ꝙ ſi talem duxerit,ſub adulterij crimine ſit. vnde ſequitur : Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Glo. Accipientē terret, quia adultera non timet opprobrium.

Dicunt ei diſcipuli eius: ſi ita eſt cauſa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbū iſtud,ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi,qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum.Qui poteſt capere,capiat.

Hiero.Graue pondus vxor eſt,ſi excepta cauſa fornicationis eam dimittere non licet. Quid enim ſi temulenta fuerit,ſi iracunda,ſi malis moribus tenenda erit? Videntes ergo apoſtoli graue vxorum iugum, proferunt motum animi ſui:vnde dicitur, Dicūt ei diſcipuli eius: Si ita eſt cauſa,&c.Chryſo.in ho.Leuius enim eſt contra concupiſcentiam præliari,& contra ſeipſum,quàm ad mulierem malam. Chryſ.ſuper Matth.Non autem dixit, quia expedit, ſed magis conſenſit quòd non expedit,ſed infirmitatem carnis conſiderauit. vnde ſequitur:Qui dixit eis, Non omnes capiunt verbum iſtud.i.

non omnes hoc possunt. Hier. Nemo autem putet sub hoc verbo quod addit: Sed quibus datū est, vel pactum vel fortunā introduci: quòd hi sunt virgines, quos ad hoc casus adduxit. Sed his datū est à deo qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent laborauerunt. Chrys. super Matt. Ideo ergo non omnes capere possunt, quia non omnes volūt: palma proposita est, qui concupiscit gloriam, non cogitet de labore. Nemo vinceret, si omnes periculum timerent. Ex eo ergo quòd quidā à proposito continentiæ cadunt, non debemus circa virtutem castitatis fieri pigriores: sicut & qui in pugna cadunt, non exanimāt cæteros. Quod ergo dicit, Quibus datum est, illud ostendit, quia nisi auxilium gratiæ acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratiæ volētibus non denegatur. Dicit enim dominus, Petite, & accipietis. Chry. in ho. Deinde posibile hoc esse ostēdens, ait: Sunt enim eunuchi, q.d. Excogita si ab aliis excisus esses, quid vtique faceres? voluptate quidē priuatus, mercedem autem non haberes. Chrys. super Mat. Sicut enim peccatum opus sine voluntate non facit, ita & iustitia ex opere non consummatur, nisi & voluntas affuerit. Illa est ergo gloriosa continentia, non illa quā transgredi non potest necesitas debilitatis corporis, sed quam complectitur voluntas sancti propositi. Hier. Triplex ergo genus eunuchorū posuit, quorum duo sunt carnales, & tertij spirituales. Alij enim sunt qui de vtero matris sic nascuntur: alij quos vel captiuitas facit, vel delitiæ matronales. Tertij sunt qui seipsos castrauerunt propter regnum cęlorū, & qui cum posint esse viri, propter Christum eunuchi fiunt. Istis promittitur præmiū: superioribus autē, quibus necesitas castimonia est, non volūtas, nihil omnino debetur. Hila. In vno enim eorū posuit naturam. s. in eo qui nascitur: in altero necesitatē. s. in eo qui factus est: in tertio volūtatē, qui. s. spe regni cælestis talis esse decreuit. Chry. super Mat. Quòd autem aliqui sic nascūtur hac ratione fit, sicut & nascuntur sex digitos habentes, aut quatuor. Sic enim deus sicut ab initio cōstituit vnamquanque naturā, sic dimitteret illā immutabiliter semper in suo ordine permanere, in obliuionem deduceretur coram hominibus operatio dei. Ideo ergo interdū natura rerum conuertitur cōtra suam naturam, vt semper deus naturæ opifex in memoriam reducatur. Hier. Possumus & aliter dicere: eunuchi sunt ex matris vtero, qui frigidioris naturæ sunt, nec libidinem appetentes: & alij qui ab hominibus fiunt, quos aut pharisæi faciunt, aut propter idolorum cultum emolliūtur in fœminas, vel persuasione hæretica simulant castitatem, vt mentiantur religionis veritatem. Sed nullus eorū consequitur regnū cælorum, nisi qui se propter Christum castrauerit. vnde sequitur: Qui potest cape. capiat. Vt vnusquisq; consideret vires suas, vtrum posit virginalia & pudicitiæ implere præcepta. Per se enim castitas blanda est, & quemlibet ad se alliciens: sed considerandæ sunt vires, vt qui potest capere, capiat. Quæ hortantis domini vox est, & milites suos ad pudicitiæ præmiū concitantis: quasi qui potest pugnare, pugnet & superet, ac triumphet. Chry. in ho. Cū autē dixit: Qui se castrauerunt: non membrorū dicit abscisionem, sed malarum cogitationum interemptionē: maledictioni est enim obnoxius qui membrorum abscidit. Etenim quę homicidarū sunt, talis præsumit. Et Manichęis, qui detrahunt creaturis, tribuit occasionē: & eadem cū gentibus mēbra detruncātibus, iniqua agit. Abscidere enim membra, dæmoniacæ tētationis est. Cū his autem quæ dicta sunt neque concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliunde enim habet fontes sperma quod in nobis est: & præcipue à proposito incontinēti, & mente negligente: & si ipsa sobria fuerit, naturaliū motuum nullum est nocumentū: nec ita abscisio membri comprimit tētationes & tranquillitatem facit, vt cogitationis frenum.

Triplex genus eunuchorū.

Tunc oblati sunt ei paruuli, ut manus eis imponeret, & oraret. Discipuli autē increpabant eos. Iesus uerò ait eis, Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me uenire. talium est enim regnum cælorum. Et cùm imposuisset eis manus abijt inde.

Chry. super Mat. Dominus de castitate sermonē fecerat, audientes autem quidam obtulerunt ei infantes castitate mundisimos: putabant enim quia dominus corpore mūdos tantùm laudaret. & hoc est quod dicitur, Tunc oblati, &c. Orig. Iam enim ex præcedētibus virtutibus eius experti erant, quoniā per impositionē manuum eius, & orationē repelluntur mala. Offerunt ergo ei pueros, considerantes quoniam imposibile est vt postquam per tactum dominus dederit in eis diuinam virtutē, vt ruina aut dęmoniū aliquod tangere eos posit. Remi. Consuetudo etiam fuit apud veteres vt paruuli offerrentur senioribus, quatenus eorum manu vel ore benedicerētur: & iuxta hanc consuetudinem paruuli oblati sunt domino. Chry. super Matt. Caro autē quia non delectatur in bonum, facere obliuiscitur bonum: malum autē quod audierit, retinet semper. Ante modicum autem tempus Christus accipiens puerū, dixit, Nisi facti fueritis sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum: & ecce statim obliti discipuli puerilis innocentiæ, vetabāt pueros ad Christum quasi indignos accedere. vnde sequitur, Discipuli autē increpabant eos. Hiero. Non quia nollent eis saluatoris & manu & voce benedici, sed quòd nondū habentes plenissimam fidem, putarent eum in similitudinem aliorum hominum, offerentium importunitate lassari. Chry. in homi. Vel discipuli expellebāt pueros causa dignitatis Christi. Dominus autem docens eos moderata sapere, & tumorem conculcare mūdanum, accepit paruulos, & in vlnis tenuit eos, & talibus regnum cælorum promittit. vnde sequitur, Iesus autem ait eis, Sini. par. & noli, &c. Chry. super Mat. Quis enim mereatur appropinquare Christo, si repellitur ab eo simplex infātia? Ideo dixit, Et nolite, &c. Nam si sancti futuri sunt, quid vetatis filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri sunt, vt quid sententiam condemnationis profertis antequam culpam videatis? Hiero. Signanter autem dixit, Talium est enim regnum cæ. istorū: vt ostenderet non ætatem regnare, sed mores. & his qui similē haberent innocentiam & simplicitatē, præmium repromitti. Sequitur, Et cùm imposuisset, &c. Chry. super Mat. Præsens locus instituit omnes parentes, vt filios suos sacerdotibus offerant: nō enim sacerdos manus imponit, sed Christus, in cuius nomine manus imponitur. Si enim qui escas suas per orationem offert deo, sanctificatas eas manducat (Sanctificatur enim per verbum dei & orationem, vt Apostolus dicit) quantò magis pueros offerri deo & sanctificari necesse est? Causa autem sanctificandarum escarum, hæc est: quoniam totus mundus in maligno positus est. vnde & res corporales, quæ sunt magna pars mundi, in maligno positæ sunt. Consequenter infantes, quādo nascuntur, & ipsi (quantum ad carnem) in maligno positi sunt. Orig. Pueros autem mysticè dicimus, qui in Christo adhuc carnales sunt, & lacte opus habentes. Qui autem profitentur verbi doctrinam, simpliciores quidem & quasi puerilem sermonem habentes, quo nutriuntur adhuc nouitij sunt, qui offerunt saluatori pueros & infantes. Qui autem videntur esse perfectiores, & ideo sunt discipuli Iesu,

Mos antiquus.

Benedictionis vtilitas.

priusquam discant rationem iustitiæ de pueris, reprehendunt eos qui per simplicē doctrinam pueros & infantes.i.minus adhuc eruditos offerūt Christo. Dominus autem hortās discipulos suos,iam viros cōstitutos, condescēdere vtilitatibus puerorū:vt fiant pueris quasi pueri,vt pueros lucrentur,dicit,Talium est enim re. cæ.Nam & ipse cùm in forma dei esset, factus est puer. Hæc ergo debemus attendere, ne æstimatione sapientiæ excellētioris & profectus spiritualioris,contemnamus quasi magni pusillos ecclesiæ,prohibentes pueros venire ad Iesum.Quoniam autē pueri non omnia quæ dicūtur,sequi possunt,imposuit eis manus Iesus& virtutem relinquens in eis per tactū,abiit ab eis quasi non potentibus sequi Christum,sicut cæteri discipuli eius perfecti.Remi. Manibus etiā impositis benedixit pueris,significans quòd humiles spiritu,sunt digni eius gratia & benedictione.Glo.Imposuit etiam eis manus,viris continentibus,vt gratiam sui auxilij conferēdam significaret.Hila.Infantes etiam gētium forma sunt, qui bus per fidem & auditum salus redditur.Verum ex affectu primo saluandi Israel à discipulis inhibentur accedere:quos dominus ait non oportere prohiberi. Mu nus enim spiritus sancti & per impositionem manus & præcationem, testante legis opere, erat Gentibus largiendum.

Allegorica exposi. tio.

Et ecce vnus accedens, ait illi, Magister bone, quid boni faciam ut habeam uitam æternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus, deus. Si autem uis ad uitā ingredi, serua mandata. Dicit illi, Quæ? Iesus autem dixit, Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum & matrem tuam: & diliges proximum tuum sicut teipsum. Dixit illi adolescens, Omnia hæc custodiui à iuuētute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, Si uis perfectus esse, uade, & uēde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & ueni, sequere me. Cùm audisset autem adolescens uerbum, abiit tristis. Erat enim habens multas possessiones.

Raba. Audierat forsan humo iste à domino tantùm eos,qui volunt paruulis similes esse,dignos introitu regni cælestis: & ideo certior cupiens esse,non per parabolas,sed apertè postulat exponi,quibus meritis vitam æternā cōsequi possit.Et ideo dicitur,Et ecce vnus ac. ait il.Magister,&c.Hiero.Iste qui interrogat,& adolescens & diues,& erat superbus, & nō voto discētis, sed tentantis interrogat. quod ex eo probare possumus, ꝙ dicente sibi domino,si vis ad vitā ingredi,serua mandata:rursum fraudulēter interrogat,quę sunt illa mandata?quasi nō & ipse legere,aut dominus posset eidē hæc iubere cōtraria. Chry.in ho.Ego autē auarū quidē eū, & pecuniarum amatorem, nequaquam recuso dicere, quia & Christus talē eum esse redarguit: simulatorem autem nequaquā,quia nō est securū de incertis iudicare, & maximè accusando. Marcus autē hāc suspicionē destruit, dicit enim quòd occurrēs & genuflectēs roga bat eum : & quoniam inspiciēs eum Iesus amauit eū. si etiam tentans accessisset,demōstrasset nobis hoc euangelista,sicut in aliis facit. Si autē & ipse siluisset, Christus eum non permisisset latere,sed redarguisset manifestè,aut occultè insinuasset. Hoc autē nō facit. Sequitur enim: Qui dicit ei,Quid me inter.de bono? Augu. de con.euā.Potest autē videri distare aliquid quod hic secundū Mat.dicitur,Quid me inter.de bo.secundum alios autē,Quid me dicis bonū?Nam quid me interrogas de bono, ad illud magis referri potest, quod ait ille quærens quid boni faciam? Ibi enim & bonum nominauit,& interrogatio est.Magister autem bone,nondū est interrogatio.Cōmodissimè ergo intelligitur vtrūq; dictum,Quid me dicis bonū,& inter.me de bo. Hier. Quia verò magistrū vocauerat bonū, & non deum vel dei filium confessus erat:dixit quęuis sanctū hominem comparatione dei non esse bonum,de quo dicitur,con fitemini domino quoniam bonus. Et ideo dixit, Vnus est bonus,deus. Ne quis autē putet in eo quòd bonus deus dicitur, excludi à bonitate filium dei, legimus in alio loco:Pastor bonus ponit animam suam pro ouibus suis.Aug.1.de ciui.dei.Vel quia ille vitam æternā quærebat. Vita autē æterna est in illa cōtēplatione, qua nō ad pœnā videtur deus, sed ad gaudium sempiternū: & non intelligebat cum quo loquebatur: quoniam tantummodo eum filiū hominis arbitrabatur. ideo dicit: Quid me interro.de bo.& vocas me,secundū ꝙ vides, magistrū bonū? Hæc forma filij hominis apparebit in iudicio,nō tantū iustis,sed & impiis, & ipsa visio malū eis erit,quia pœnalis erit.Est autē visio formæ meæ, in qua æqualis sum deo.Ille ergo vnus deus pater,filius,& spiritus sanctus, ipse est solus bonus, quia nemo videt eum ad luctū & planctū,sed tantū ad salutē & lætitiam veram.Hiero.Saluator etiam nuster bonitatis testimonium non renuit,sed magistri absque deo exclusit errorem.Quæ enim vtilitas est,vt ita responderet?Reducit enim eū paulatim & erudit liberari ab omni adulatione: & ab his quæ sunt super terram eum adducēs. Deo adhærere suadet, & futura quærere, & nosse eū qui verè est bonus & radix & fons vniuersorū bonorū. Origē.Respondet etiā sic Christus propter eum qui dixit, Quid bo.fa.&c.quando enim declinamus à malo & facimus bonum,quantū ad cōparationē cæterorū hominū,dicitur bonū quod facimus:quantū autē ad veritatem,secundū ꝙ hic dicitur, Vnus est bonus,bonū nostrū nō est bonū.Dicere aūt potest quis,quoniā sciens dominus propositū interrogātis nō esse vt faciat,vel hu manū bonū dixit, Quid me interrogas de bono? Ac si dicat,Cū sis imparatus ad ea quæ dicuntur, cur me interrogas de bono? Post hoc aūt dicit, Si vis ad vitā,&c. Vita vera Vbi considera quoniā adhuc quasi extra vitā cōstituto respondit,Si vis ad vitā ingre.secundū enim vnū modū homo est extra vitam,qui est extra eū qui dixit,Ego sum vita:aliâs autē omnis qui super terrā est,quāuis iustissimus,potest quidē in vmbra esse vitæ, nō autem in ipsa vita,cùm sit corpore mortis circundatus. Introibit autem quis in vitā,abstinens se ab operibus mortuis,appe tens autem opera viua.Sunt autem & verba mortua, & verba viua:& cogitationes mortuæ, & cogitationes viuę.& ideo dicit,Si vis ad vi.&c.Aug.de ve.do.Nec etiā dixit,Si vis venire ad vitam æternam:sed, Si vis ingredi ad vitam eam diffiniēs vitā,quæ fuerit æterna vita. Hic ergo cōsiderandum est quemadmodū amāda sit æterna vita,quando sic amatur misera ista,& quandoque finienda vita.Remi. Demōstratur autem his verbis quia lex suis impletoribus non solū bona temporalia dabat, sed & vitam æternam. Et quia hoc audierat, solicitus factus interrogauit.vnde sequit,Dicit illi,Quæ.Chry. in ho.Hoc autē non tentās dixit, sed æstimās alia quædā præcepta esse preter legalia,quę vitæ causa fierēt ei. Remi.Iesus verò quasi infirmo cōdescēdēs,clementissimè legis præcepta exposuit.vnde sequitur:Iesus autem dixit:Non ho.&c.Quorū præceptorū expositio est sequens sententia,qua dicitur, Et diliges proximum tuū sicut teipsum.Etenim Apost.dicit, Qui diligit proximū,legē impleuit. Quærēdū est aūt,quare domin' istū secūdæ tabulæ præcepta commemorauit?Idcirco.s. quia fortè iste studiosus erat in dilectione dei,siue quia dilectio proximi gradus est ascēdendi ad dilectionem dei.Orig.Forsitan autem ista præcepta sufficiunt vt in quæ sit.

pecuniis quidẽ detrahẽs, ſed eis qui detinẽtur ab ipſis. Et diſcipulos pauperes exiſtẽtes nõ verecũdari ob inopiam. Hila. Habere enim diuitias criminis non eſt, ſed modus in habẽdo retinẽdus eſt. Nã quomodo cõmunicandũ eſt neceßitatibus ſanctorũ, ſi cõmunicanda materia nõ relinquitur. Rab. Sed inter pecunias habere & pecunias amare, nõnulla diſtãtia eſt: tutius autẽ eſt nec habere nec amare diuitias. Remi. Vnde domin⁹ in Marco exponẽs huius loci ſenſum, dixit, Difficile eſt confidentibus in diuitiis, intrare in regnũ cælorũ. Illi enim in diuitiis cõfidũt, qui omnẽ ſuã ſpem in diuitiis collocant. Hiero. Quia verò diuitiæ habitæ, difficile cõtemnũtur, non dixit quòd impoßibile eſt diuitem intrare in regnũ cælorũ, ſed difficile: vbi difficile ponitur, non impoßibilitas prætẽditur, ſed raritas demõſtratur. Hila. Periculoſa enim cura eſt velle diteſcere, & graue onus innocẽtia ſubit incrementis opum occupata. Rem enim ſeculi famulatus dei non ſine ſeculi vitiis aſſequetur: hinc difficile eſt diuitẽ regnũ cælorũ adire. Chryſ. in ho. Quia verò dixerat difficile diuitem intrare in regnum, procedit ad oſtendendum quòd eſt impoßibile. vnde ſequitur, Et iterum dico vobis: facilius eſt camelum, &c. Hiero. Secundũ hoc nullus diuitũ ſaluus erit. Sed ſi legamus Eſaiam, quomodo cameli Madian & Epha veniãt ad Hieruſalẽ cũ donis atq; muneribus: & qui quondã curui erãt, & vitiorũ grauitate diſtorti, ingrediãtur portas Hieruſalẽ: videbimus quomodo & iſti cameli, quibus diuites cõparantur, cũ depoſuerint grauẽ ſarcinã peccatorũ, & totius corporis prauitatem intrare poſſunt per anguſtã & arctã viã, quæ ducit ad vitam. Chry. ſuper Matt. Gentiũ etiã animæ aßimilatę ſunt tortuoſis camelis, in quibus erat gibbus idololatriæ: quoniam cognitio dei, erectio eſt animarũ: Arcus autẽ eſt filius dei, cuius prima pars ſubtilis eſt, ſecundũ diuinitatẽ: alia verò großior, ſecũdum incarnationem eius. Tota autẽ recta eſt, & nullam habet deflexionem: per cuius vulnus paßionis, gẽtes ingreſſæ ſunt in vitam æternam, hac acu cõſuta eſt immortalitatis tunica: ipſa eſt acus quæ ſpiritui conſuit carnẽ: hæc acus Iudaicum populũ iũxit & gentiũ: hæc acus amicitiam angelorum & hominum copulauit. Facilius eſt ergo gentiles trãſire per foramẽ acus, q̃ diuites Iudæos intrare in regnum cælorum. Si enim gẽtes cũ tanto labore diuelluntur ab irrationabilibus idolorũ culturis: quanto magis Iudæi diuelluntur à rationalibus dei culturis? Glo. Aliter dicitur, Quia Hieroſolymis quædam porta erat quæ foramẽ acus dicebatur, per quã camelus, niſi depoſito onere, & flexis genibus, trãſire nõ poterat: per quod ſignificatur diuites nõ poſſe trãſire viã arctã, quæ ducit ad vitã: niſi ſordibus peccatorũ & diuitiis depoſitis, ſaltẽ nõ amãdo. Gre. xxxv. Mora. Vel noĩe diuitis quẽlibet elatũ, cameli appellatione propriã cõdeſcẽſionẽ ſignificat. Camelus aũt per foramẽ acus trãſit, cũ redemptor noſter vſque ad ſuſceptionẽ mortis per anguſtias paßiõis intrauit, quę paßio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autẽ camelus foramen acus, q̃ diues regnũ cælorũ ingreditur: quia niſi ipſe pri⁹ per paßionem ſuã formã nobis humilitatis oſtenderet, nequaquam ſe ad humilitatem ipſius ſuperba noſtra rigiditas inclinaret. Chryſ. in ho. Diſcipuli autẽ inopes exiſtẽtes, turbãtur, pro ſalute aliorũ dolẽtes, & doctorum iam viſcera aſſumẽtes. vnde ſequitur, Audiẽtes autẽ diſcipuli mirabãtur, dicentes, Quis ergo poterit ſaluus eſſe? Aug. de quæ. euã. Cũ autẽ pauci ſint diuites in cõparatione multitudinis pauperũ: intelligendũ eſt ꝙ omnes qui diuitias cupiunt, in diuitũ numero haberi, diſcipuli animaduerterunt. Chry. in ho. Dei autẽ opus hoc eſſe conſequenter oſtendit: quoniam multa opus eſt gratia, vt homo in diuitiis dirigatur. vnde ſequitur: Aſpiciens autẽ Ieſus, dixit eis, Apud homines hoc impoßibile eſt, apud deũ autẽ omnia poßibilia ſunt. Per hoc quod dicit: Aſpiciẽs ſignificat euangeliſta ꝙ manſueto oculo timidam eorũ mentẽ mitigauit. Remi. Nõ autẽ hoc ſic intelligendũ eſt: ꝙ poßibile ſit apud deũ ꝙ diues cupidus, auarus, & ſuperbus intret in regnũ cęlorum, ſed vt cõuertatur & ſic intret. Chry. in ho. Neque etiam hoc ideo dicitur vt reſupinus iaceas, & ſicut ab impoßibilibus abſtineas, ſed magnitudinem iuſtitię conſiderans inſilias deum rogans.

Allegorica expoſitio.

Camelũ alij funẽ nauticum interpretantur.

Tunc respondens Petrus, dixit ei: Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis, Amen dico uobis, quòd uos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorẽ, aut filios, aut agros, propter nomẽ meum, centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Multi autem erunt primi nouißimi, & nouißimi primi.

Orige. Audierat Petrus verbũ domini dicẽtis, Si vis perfectus eſſe, vade & vẽde omnia quæ habes. Deinde cõſiderauit adoleſcentẽ cũ triſtitia abeuntẽ, & difficultatẽ diuitũ ingrediendi in regnũ cælorũ, ideo quaſi qui facilem rem cõſummauerat fiducialiter quæſiuit. Etſi enim minima cũ fratre reliquit, ſed nõ minima æſtimata ſunt apud deũ, cõſiderantẽ quoniã ex tãta plenitudine dilectiõis illa minima reliquerũt, vt etiãſi multas habuiſſent poſſeßiones, oĩa reliquiſſent. Et puto ꝙ magis Petrus cõfidens de affectu ſuo q̃ de ipſa quãtitate rerũ relictarũ, fiducialiter interrogauit: vnde dicitur, Tunc reſpõdens Petrus dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia. Chry. in ho. Qualia omnia ô beate Petre? arũdinẽ, rete, nauigium. Omnia quidẽ hæc dicit, nõ propter munificentiam, ſed vt per interrogationẽ hanc inopẽ inducat plebẽ. quia enim domin⁹ dixerat: Si vis perfectus eſſe, &c. ne dicat aliquis inopũ: Quid igitur ſi non habuero, nõ poſſum eſſe perfectus? Interrogat Petrus, vt tu inops diſcas, quoniam in nullo hinc diminutus es. Qui enim claues regni cælorũ acceperat: pro his quæ ibi ſunt iam cõfidit: & pro orbe terrarũ vniuerſa interrogat. Intuere autem & qualiter reſpondet diligenter, ſicut Chriſtus inquiſiuit. etenim Chriſtus duo à diuite expetiit, dare pauperibus q̃ habebat, & ſequi ſe. propter hoc ipſe addit, Et ſecuti ſumus te. Orig. Poteſt dici ſecundũ omnia q̃ pater reuelauit Petro eſſe filiũ ſuũ, ſecuti ſumus te, iuſtitiam, ſanctificationem & huiuſmodi. Propter hoc quaſi victor athleta interrogat q̃ ſint præmia certaminis. Hiero. Quia ergo non ſufficit tantũ relinquere, iungit quod perfectũ eſt: Et ſecuti ſumus te. fecimus quidẽ quod iuſsiſti, quid ergo erit nobis præmij? & hoc eſt qđ dicitur, Quid ergo erit &c. Sequitur, Ieſus autẽ di. il. Amen dico vo. ꝙ &c. Hiero. Non dixit, Qui reliquiſtis oĩa. Hoc enim & Socrates philoſophus fecit, & multi alij diuitias contempſerũt. Sed qui ſecuti eſtis me, quod propriè apoſtolorũ eſt, atq; credẽtiũ. Hilar. Secuti ſunt quidẽ diſcipuli Chriſtũ in regeneratione, id eſt in lauacro baptiſmi, in fidei ſanctificatione: hæc enim illa regeneratio eſt, quam Apoſtoli ſunt ſecuti, quam lex indulgere non potuit. Hieron. Vel aliter debet conſtrui, Vos qui ſecuti eſtis me, ſedebitis in regeneratione, id eſt, quando mortui ex corruptione reſurgent incorrupti, ſedebitis & vos in ſoliis iudicantiũ condemnantes xij. tribus Iſrael, quia vobis credentibus illi credere noluerunt. Auguſt. xx. de ciuit. dei. Sic enim caro veſtra regenerabitur per incorruptionem,

Notanda ſententia

quemadmodũ anima nostra regenerabitur per fidem. Chry.super Mat.Futurũ enim erat vt in die iudicij responderẽt Iudæi, Dñe, non te cognouimus filiũ dei in corpore cõstituti: quis hominũ videre poterat thesaurũ in terra abscõditũ, solẽ nube celatũ? Respõderũt ergo discipuli, Et nos homines sum⁹ rustici & obscuri in plebe, vos sacerdotes & scribæ: sed in nobis bona volũtas facta est, quasi lucerna rusticitatis nostræ: in vobis autẽ malitia facta est quasi caligo sciẽtiæ vestræ. Chry. in ho. Propter aũt hoc nõ dixit: Et gẽtes, & orbẽ terrarum: sed tribus Israel, quia in eisdẽ erãt educati & legibus & cõsuetudinibus apostoli & Iudęi. Cũ ergo dixerint Iudæi, qm̃ propter hoc nõ potuimus credere Christo, quia lex ꝓhibuit: discipuli in mediũ inducẽtur qui eandẽ susceperũt legẽ. Sed dicet aliquis, Quid magnũ promisit eis, si id quod Niniuitæ habent & regina Austri, hoc & ipsi habebũt? Maxima quidẽ alia pręmia ante & post eis promittit: sed & hîc occultè insinuat aliquid plus illis. De illis enim simpliciter dixit, ꝙ surgẽt & condemnabũt generationẽ hanc: de his autẽ, Cũ sederit filius hominis, sedebitis & vos. Manifestũ est ergo ꝙ cõregnabũt & cõmunicabũt in gloria illa: honorem enim & gloriã ineffabilẽ significauit per thronos. Qualiter autẽ hæc ꝓmissio cõpleta est? nũquid enim & Iudas sedebit? nequaquã. Lex enim à domino posita est ꝑ Hieremiã prophetã, loquar super gẽtẽ & regnũ vt ædificẽ, & plantẽ illud: sed si fecerit malũ in cõspectu meo pœnitebo & ego de bonis quę locut⁹ sum vt facerẽ eis. quasi dicat, Si indignos seipsos promissione faciant, nõ adhuc faciam quod promisi. Indignum autem seipsum principatu Iudas ostẽdit: & propter hoc tunc loquens discipulis, nõ simpliciter eis promisit: neq; enim dixit, Vos sedebitis: sed adiũxit, Qui secuti estis me, vt & hîc Iudam excludat, & eos qui postea futuri erant, attraheret. nõ enim ad illos solos dictũ est: neque ad Iudã iam indignũ effectum. Hila. Sequela ergo Christi Apostolos super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel, id est, duodecim patriarcharum gloriam copulauit. Aug. xx. de ciui. dei. Ex hoc enim loco discim⁹ cũ suis discipulis iudicaturũ Iesum: vnde & alibi Iudęis dicit: Ideo iudices vestri erunt: nec qm̃ super duodecim sedes sessuros esse ait, duodecim solos homines cũ ipso iudicaturos putare debemus. Denario quippe numero vniuersa quædam significata est iudicantiũ multitudo, ꝓpter duas partes numeri septenarij, quo significatur plęrunque vniuersitas, quæ duę partes. i. tres & quatuor, altera per alteram multiplicatæ, duodecim faciunt. alioquin quoniã in locũ Iudę traditoris, apostolũ Matthiã legim⁹ ordinatũ. Apostol⁹ Paulus, qui plus illis omnibus laborauit, vbi ad iudicandũ sedeat nõ habebit: qui ꝓfecto cũ aliis sanctis ad numerũ iudicũ se pertinere demõstrat. cũ dicit, Nescitis quia angelos iudicabimus? Aug. in lib. de pœnitẽtia. In hoc ergo numero iudicãtium omnes intelligũtur, qui propter euangeliũ sua omnia dimiserũt, & secuti sunt dominũ. Greg. x. Mora. Quisquis enim stimulo diuini amoris excitatos, hîc possessa reliquerit, illic proculdubio culmẽ iudiciariæ potestatis obtinebit: vt simul tunc iudex cum iudice veniat: qui nũc consideratione iudicij sese spontanea paupertate castigat. Augu. xx. de ciui dei. De ipsis quoque iudicandis in hoc numero duodenario similis causa est: nõ enim quia dictũ est, Iudicantes duodecim tribus Israel, tribus Leui quę xiij. est ab eis iudicãda nõ erit: aut solũ illũ populũ, non etiam gentes cæteras iudicabũt. Chry. super Mat. Vel per hoc quòd dicit, In regeneratione, præmittit Christus tempus Christianitatis futurũ post ascẽsionem suam: quia scilicet homines regenerantur per baptismum: & illud est tempus quando Christus sedet in sede maiestatis suæ. Et vide quia non de tẽpore futuri iudicij dicit, sed devocatione gentiũ vniuersarum: nõ enim dixit, Cũ venerit filius hominis sedẽs super sedẽ maiestatis suæ: sed in regeneratione, cũ sederit in sede maiestatis suæ. Quod extunc fuit, ex quo gentes credere cœperũt in Christũ, secundum illud psalmi. Regnabit dominus super gentes: deus sedet super sedẽ sanctam suam. Et extunc apostoli sederunt super duodecim thronos, id est in omnibus christianis: omnis enim christianus qui suscipit verbum Petri, thronus fit Petri, & sic de aliis apostolis: sedent ergo apostoli ĩ his thronis. i. in duodecim partes distĩctis secundũ differentias animarum, & diuersitates cordium: quas solus deus cognoscit. Sicut enim Iudęorum populus in duodecim tribus fuit diuisus, sic & vniuersus populus Christianus diuiditur in duodecim tribus, vt quędam animæ sint de tribu Ruben, & sic de aliis propter diuersas virtutes. Non enim omnes gratiæ in omnibus æqualiter sunt, sed vnus præcedit in ista, alius in illa. Et sic apostoli iudicabũt duodecim tribus Israel. i. oẽs Iudæos, per hoc ꝙ verbũ apostolorũ est à gẽtibus receptũ. Omnes autẽ christiani, sunt quidẽ duodecim sedes apostolorum: sed vna sedes Christi. Christi enim omnes virtutes sunt, quasi vna sedes: quia in omni virtute æqualiter ipse solus perfectus est: vnusquisq; etiã apostolorũ in aliquo bono speciali fit perfectior, vt Petrus in fide: & ideo Petrus requiescit in fide, Ioannes in innocentia, & sic de aliis. & quòd de retributione apostolis in hoc mundo danda Christus loquatur, demonstrat quod sequitur, Et oĩs qui reliquerit do. &c. Si eñ in hoc seculo cẽtuplũ recipiũt: sine dubio & apostolorum etiã in hoc seculo merces futura promittebatur. Chry. in ho. Vel discipulis ꝓmittit futura, quia excelsiores erãt iã & nihil pręsentiũ quęrebãt, aliis antẽ quę sunt hic repromittit. Orig. Vel aliter, Si quis reliquerit omnia & secutus fuerit Christũ, quæ promissa sunt Petro, & ipse recipiet. Si aũt nõ omnia reliquit, sed quędã quæ specialiter referũtur: hîc multiplicia recipiet, & vitã possidebit æternã. Hier. Ex occasione aũt huius sententiæ quidã introducũt mille annos post resurrectionẽ, dicẽtes, Tũc nobis centuplũ omniũ rerũ quas dimisimus, & vitã æternã esse reddendã. quòd si in cæteris digna sit promissio, in vxoribus appareat turpitudo, vt qui vnã pro domino dimiserit, cẽtũ recipiat in futuro. Sensus igitur iste est, Qui carnalia pro saluatore dimiserit, spiritualia recipiet: quæ cõparatiõe & merito sui, quasi paruo numero centenarius numerus cõparetur. *Error retunditur.* Orige. Sed in hoc seculo quia pro fratribus carnalibus multos inueniet fratres secundũ fidẽ: sic & parentes omnes episcopos & presbyteros & filios omnes ętatẽ filiorum habẽtes. Sũt autẽ & angeli fratres & sorores omnes, quę exhibuerũt se Christo virgines castas, tã istę quæ nũc habẽtur in terris, q̃ illæ quæ iam viuunt in cælis. Agros aũt & domos multiplices, intellige in requie paradisi & ciuitate dei: super hæc autẽ omnia possidebunt vitã æternã. Aug. xx. de ciui. dei, hoc etiam quod hîc dicitur, Centuplũ accipiet, exponens quodãmodo Apostolus, ait: quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Centũ enim pro ipsa vniuersitate ponũtur aliquando. Hier. Quod autẽ dicit, Et omnis qui reli. cõgruit illi sentẽtiæ qua dixerat, Veni separare hominem à patre suo. Qui enim ꝓpter fidẽ Christi ad prædicationẽ euãgelij omnes affectus cõtẽpserint atque diuitias, & seculi voluptates, isti centuplũ accipiẽt, & vitã æternã possidebũt. Chry. in ho. Cũ autem dicit, Qui reli. vxorem, nõ hoc ait vt simpliciter nuptiæ diuellãtur, sed vt om-

Iudas excluditur.

nibus præferamus fidei pietatem. Videtur autem mihi & persecutiōis tēpus occultè insinuare: quia enim multi futuri erant, filios ad impietatē trahētes, cū hoc acciderit, neq; pro patribus, neq; pro viris habeātur. Raba. Verū qnia multi virtutū studia nō eadē, qua incipiunt, intentione pietatis consummāt: sed vel tepescūt, vel accelerate labūtur. sequitur: Multi autē erūt pri. &c. Orige. Per hoc exhortatur eos qui nuper accedunt ad verbū diuinū: vt festinent ad perfectū ascendere præ multis, qui vidētur senuisse in fide. Potest etiam hic sensus destruere eos qui gloriantur eo quòd christianis parentibus sunt enutriti in ipsa christianitate, neque pusillanimes fiant, ꝙ christianitatis dogmata nouissimè receperunt. Habet etiam alium intellectū, vt sint primi Israelitæ, qui facti sunt nouissimi, propter infidelitatem: gentes autē nouissimæ, primi. Cautè autē dicit, Multi: non enim omnes primi, erūt nouissimi: nec omnes nouissimi, primi. Adhuc autē multi hominum qui natura nouissimi sunt, efficiūtur per vitā angelicā quibusdam angelis superiores: & quidam angeli qui fuerunt primi sunt nouissimi propter culpā. Remi. Potest etiam specialiter referri ad tristitiam diuitis, qui primus videbatur legis præcepta implendo: sed quia terrenā substantiam prætulit deo, nouissimus factus est. Sancti verò apostoli nouissimi videbantur, sed relinquendo omnia per humilitatis gratiam, facti sunt primi. Sūt etiam plurimi qui post studia bonorum operū à bonis operibus deficiunt, & cùm fuerint primi, fiunt nouissimi.

CAPVT XX.

Simile est regnū cælorum homini patrifamiliâs, qui exiit primo mane conducere operarios in uineam suam. Conuentione autē facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in uineam suam. Et egressus circa horam tertiam uidit alios stantes in foro ociosos, & dixit illis, Ite & uos in uineā meam, & quod iustum fuerit, dabo uobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextā & nonam horā, & fecit similiter. Circa undecimam uerò exiit, & inuēnit alios stantes, & dixit illis, Quid hîc statis tota die otiosi? Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Dixit illis, Ite & uos in uineam meam. Cùm sero autem factum esset, dicit dominus uineæ procuratori suo, Voca operarios & redde illis mercedem suam, incipiens à nouißimis usque ad primos. Cùm uenissent ergo qui circa undecimam horam uenerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autē & primi arbitrati sunt quòd plus essent accepturi. Acceperūt autem & ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant aduersus patremfamiliâs, dicentes, Hi nouißimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus. At ille respōdens uni eorum dixit, Amice, non facio tibi iniuriam. Nónne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & uade. Volo autem huic nouißimo dare sicut & tibi. *An non licet mihi quod uolo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Sic erunt nouißimi, primi: & primi, nouißimi. Multi enim sunt uocati, pauci uerò electi.*

*Aut.

Remi. Quia dixerat dominns, Multi erūt primi nouissimi, & nouissimi primi: vt hāc sententiam cōfirmaret, subiunxit similitudinē, dicens: Simile est reg. cælo. &c. Chry. super Mat. Homo paterfamiliâs Christ⁹ est, cui cæli & terra, qnasi vna est domus: familia autē, cęlestiū & terrestriū & inferioū creaturarū: vinea autē eius iustitia est, in qua diuersæ species iustitiarū positæ sunt, quasi vites, puta māsuetudo, castitas, patientia, cæteræque virtutes, quæ omnes generaliter iustitia appellantur: homines autem, vineæ cultores ponuntur. vnde dicitur, Qui exiit pri. &c. Deus enim iustitiam suam dedit in sensibus nostris, nō propter suam vtilitatem, sed propter nostram. Scitote ergo quia mercenarij sumus conducti. Sicut ergo nemo ideo cōducit mercenariū,

Vineę tropologica expositio.

vt hoc solùm faciat quod manducat, sic & nos nō ideo vocati sumus à Christo, vt hæc solū operemur quæ ad nostrum pertinent vsum, sed ad gloriam dei. Et sicut mercēnarius prius aspicit opus suum, deinde quotidianum cibum: sic & nos primùm debemus aspicere, quæ ad gloriam dei pertinent, deinde quæ ad nostram vtilitatem. Et sicut mercennarius totam diem circa domini opus impēdit: vnam autem horam circa suum cibū: sic & nos omne tempus vitæ nostræ debemus impendere circa gloriam dei, modicā autē partē circa vsus nostros terrenos. Et sicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubescit intrare in domum & petere panē: quomodo tu non confunderis intrare in ecclesiam, & stare ante conspectum dei, quando nihil boni in conspectu dei gessisti? Greg. in ho. Vel paterfamiliâs. i. cōditor noster habet vineam, vniuersam. s. ecclesiam, quę ab Abel iusto, vsque ad vltimū electū qui in fine mundi nasciturus est quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Ad erudiendum autem dominus plebem suam, quasi ad excolendam vineam suam nullo tēpore destitit operarios mittere: quia & prius per patres, & postmodum per legisdoctores, deinde per prophetas, ad extremū verò per apostolos quasi per operarios in vineę cultū laborauit: quāuis in quolibet modulo vel mensura quisquis cum fide recta bonæ actionis extitit, huius vineæ operarius fuit. Orig. Totū aūt hoc seculū pręsens, vnū diem dicere possumus: magnū quidē quantum ad nos, modicum autē quantū ad dei vitā. Grego. in ho. Mane autem mūdi fuit ætas ab Adam vsque ad Noe. Et ideo dicitur: Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam, & modū conductionis subiungit, dicēs, Conuen. autē facta, &c. Orige. Salutis autē arbitror nomen esse denarium. Remig. Denarius enim dicitur qui antiquitus pro decē nūmis imputabatur, & figurā regis habet. Rectè ergo per denarium designatur obseruati decalogi præmium. pulchrè ergo dicit, Conuētione facta, &c. Quia vnusquisque in agro sanctæ ecclesiæ pro spe futurę remunerationis laborat. Grego. Tertia verò hora à Noe fuit vsque ad Abraham, de qua dicitur: Et egressus circa horam tertiam, vidit alios in foro stantes otiosos. Orig. Forum autem est, quicquid est extra vineam. i. extra ecclesiam Christi. Chryso. super Mat. In hoc enim mūdo vendendo & emēdo viuunt homines: & inuicem sibi fraudem facientes, vitam suam sustentant. Grego. Qui autem sibi viuit, qui carnis suę voluptatibus pascitur, rectè otiosus arguitur quia fructum diuini operis non sectatur. Chry. super Mat. Vel otiosi sunt peccatores, illi enim mortui dicuntur. otiosus autē est qui opus dei nō operatur. Vis ergo non esse otiosus? non aliena tollas, & de tuis des: & operatus es in vinea domini, misericordiæ vitem colēs. Sequitur, Et dixit illis, Ite & vos in vineā meam. Nota quòd solis primis conuenit specialiter dare denarium, alios autē sub incerto pacto cōduxit, dicēs, Quod iu. fue. da. vo. Sciēs enim dominus quia prępuaricaturus fuerat Adam, & omnes postmodū in diluuio erant perituri, certum fecit pactū ad eum: nequando dicat ideo se neglexisse iustitiā, quia nesciebat quæ pręmia fuerat recepturus. Istis autē nō fecit pactū: quia tātum paratus est retribuere, quantum mercenarij recipere non sperabant. Origen. Vel quia per operarios tertię horę nō inuitauit ad totū opus: quicquid autem poterūt operari, suo arbitrio reseruauit. Poterant enim æquale opus facere in vinea eis qui ex mane sunt operati, quicunque in tempore breui volebant operantem virtutem ad opus extendere, quæ ante non fuerat operata. Grego. Sexta quoque hora est ab Abraham vsq; ad Moysen. Nona est à Moy-

Aetates mundi.

ſe vſque ad aduentum domini. vnde ſequitur: Iterũ autem exiit, &c. Chry. ſuper Mat. Ideo autẽ cõiũxit ſextam & nonam, quia in ſexta & nona generationem vocauit Iudæorũ & frequentauit cum hominibus diſponere teſtamenta quaſi diffinitio ſalutis omni tempore iam appropinquãte. Greg. Vndecima verò hora eſt ab aduentu domini vſque ad finem mũdi. Operator ergo mane, hora tertia, ſexta & nona antiquus ille & Hebraicus populus deſignatur, qui in electis ſuis ab ipſo mundi exordio dum recta fide deum ſtuduit colere, quaſi non deſtitit in vineæ cultura laborare: ad vndecimam verò Gentiles vocãtur. vnde ſequitur: Circa vndecimã verò exiit, &c. Qui enim tranſacto tam longo mundi tempore pro vita ſua laborare neglexerant, quaſi tota die otioſi ſtabãt. ſed animaduerte quid inquiſiti reſpõdeant. Sequitur enim: Dicunt ei, quia nemo nos conduxit. Nullus quippe ad eos patriarcha, nullus propheta ad eos venerat. & quid eſt dicere, Nemo nos conduxit: niſi vitæ nobis nemo viã prędicauit? Chry. ſuper Mat. Quæ eſt enim conductio noſtra & conductionis merces? promiſsio vitæ æternæ: gẽtes enim ſolæ neque deũ ſciebant neque dei promiſſa. Hilarius. Hi igitur mittuntur ad vineam. vnde ſequitur, Dixit eis, Ite & vos, &c. Raba. Poſtquam autem operis diurni ratio reddita eſt ad remunerationis tẽpus opportunũ, dicit: Cùm autem ſero factum eſſet, hoc eſt cùm dies totius mundi ad veſperam conſummationis inclinata eſſet. Chryſo. ſuper Mat. Conſidera quia ſero, non alio mane mercedem reddit: ergo adhuc ſtante ſeculo iſto iudicium eſt futurũ, & vnicuique merces ſua reddenda: & hoc propter duas rationes. Prima eſt, quia ipſa beatitudo futura eſt merces iuſtitiæ, ideo non in illo ſeculo fit iudicium, ſed ante illud. Deinde, ante aduẽtum diei illius remittitur iudicium, ne videant peccatores diei illius beatitudinem. Sequitur: Dicit dominus procu, ſuo. i. filius ſpiritui ſancto. Gloſ. Vel ſi volueris dici pater filio, qui ſcilicet pater operatur per filium, & filius per ſpiritum ſanctum, non propter aliquã differẽtiam ſubſtantiæ aut dignitatis. Origenes. Vel dicit dominus procuratori ſuo. i. alicui angelorum, qui ſuper mercedes tribuendas eſt poſitus: ſiue alicui ex multis procuratoribus, ſecundum quòd ſcriptum eſt: Sub curatoribus & tutoribus eſſe hæredem in tempore quo paruulus eſt. Remig. Vel dñs Ieſus Chriſtus ipſe eſt paterfamilias, & vineę procurator: ſicut & ipſe eſt oſtiũ & oſtiarius. ipſe enim eſt venturus ad iudicium, vt vnicuique reddatur ſecundum quòd geſsit. Vocat ergo operarios, & reddit illis mercedem, quando omnes cõgregabuntur in iudicio, vt vnuſquiſque accipiat ſecundũ opera ſua. Orige. Primi autem operarij teſtimonium habẽtes, per fidẽ nõ acceperũt dei promiſsionem, pro nobis aliquid melius proſpiciẽte patrefamiliâs, vt nõ ſine nobis perficiantur. Et quia miſericordiam conſecuti ſumus, primi mercedẽ ſperam' accipere, qui ſumus Chriſti: poſt nos autẽ qui ante nos operati ſunt. & ideo dicitur: Voca operarios, & redde illis mercedem, &c. Chry. ſuper Mat. Semper enim libentius aliquid damus illis quibus gratis donam', quia pro ſolo noſtro honore donamus. Ergo omnibus ſanctis deus reddens mercedem, iuſtus oſtenditur: gentibus autẽ dans, miſericors: dicẽte Apoſtolo, Gẽtes autẽ ſuper miſericordiam honorate deum & ideo dicitur: Incipiens à nouiſsimis vſque ad primos Aut certe vt oſtendat deus inæſtimabilem miſericordiam ſuam, primũ nouiſsimis & indignioribus reddit mercedem, poſtea primis: nimia miſericordia ordinem non aſpexit. Aug. de. de ſpiritu & litera. Vel ideo velut priores reperiuntur minores, quia minus ditati ſunt. Sequitur: Cùm veniſſent autem, &c. Grego. Eundem denarium accipiunt qui laborauerũt ad vndecimã (quem expectauerunt toto deſiderio) & qui laborauerunt ad primam: quia æqualem vitæ æternę retributionem ſortiti ſunt cum his qui ab initio mundi vocati fuerant, hi qui in fine mundi ad deum venerũt. Chry. ſuper Mat. Non autem iniuſte: nam & qui in prima parte ſeculi natus eſt, & non amplius vixit quàm ſtatutum tempus vitæ ſuæ, & quid illi nocuit ſi poſt illius exitum mundus ſtetit? & qui circa finem naſcuntur nõ minus viuent q̃ dies qui numerati ſunt eis: & quid illis prodeſt ad compendium laboris, ſi cito mundus finitur cùm penſum vitæ ſuæ compleant ante mundum? Deinde non eſt in homine quando naſcatur prius aut poſtea, ſed poteſtatis diuinæ. Nec ille quidem ſibi priorem debet locum defendere, qui prius natus eſt: nec ille contẽptibilior debet eſſe, qui poſtea. Sequitur: Et acci. mur. aduer. pa. fa. Si autem verum eſt quod diximus, quia primi & poſteriores tempus ſuum vixerunt, & non amplius neque minus, & vnicuique mors ſua eſt conſummatio ipſius, quid eſt quod dicunt, Portauimus pondus diei & æſtus: quia. ſ. magna eſt nobis virtus ad facieendam iuſtitiam, cognoſcere propè eſſe finem mũdi. Vnde & Chriſtus nos armans dicebat: Appropinquauit regnum cælorum. Illis autem infirmatio erat, ſcire mundi ſpacia eſſe longinqua. quanuis ergo non per omne ſeculum vixerint, tamen totius ſeculi grauamina pertuliſſe videntur. aut pondus totius diei, dicit oneroſa legis mandata: ęſtum autem, vrentem erroris tentationem: quam conflabant ſpiritus maligni in eos, ad æmulationem gentium eos irritantes: à quibus omnibus gentiles liberi extiterunt Chriſto credentes, & per compendium gratiæ ad plenum ſaluati. Gregori. Vel pondus diei & æſtus ferre, eſt per longioris vitæ tempora carnis ſuæ calore fatigari. Sed poteſt quæri quomodo murmurare dicti ſunt. qui ad regnum vocãtur cælorum? etenim regnum nullus qui murmurat accipit, nullus qui accipit murmurare poteſt. Chryſoſtomus. in home. Non autem oportet ea quæ in parabolis ſunt ſecundum totum quod dicitur inueſtigare, ſed intentionem propter quam compoſita eſt intelligere, & nihil vltra ſcrutari. Non ergo inducit hoc, vt oſtendat aliquos eſſe inuidia morſos: ſed vt oſtendat, hos tanto potitos eſſe honore, quod & inuidiam aliis poterat generare. Grego. Vel quia antiqui patres vſque ad aduentum domini, quantũlibet iuſtè vixerant, ducti ad regnum non ſunt: eorum hoc ipſum murmuraſſe eſt. Nos autem qui ad vndecimam venimus, poſt laborem nõ murmuramus. quia poſt mediatoris aduentum in hoc mundo venientes, ad regnũ ducimur mox vt de corpore eximus. Hiero. Vel omnis retro vocatio gẽtilibus inuidet, & in euãgeliis torquetur gratia. Hila. Et ſecundum inſolentiam populi iam ſub Moyſe contumacis hoc murmur operantium eſt. Sequitur: At ille reſpondens vni eorum dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Remig. Per hunc vnũ poſſunt intelligi omnes qui ex Iudęis crediderunt, quos amicos propter fidẽ nominat. Chry. ſuper Matt. Non autem dolebãt quaſi defraudati de mercede ſua, ſed quia illi amplius quàm merebãtur, acceperant. Sic enim dolent inuidi, quãdo alteri aliquid additur, quaſi eis ſubtraharur: ex quo patet quòd ex vana gloria naſcitur inuidia. Ideo enim dolet eſſe ſecundus, quia deſiderat eſſe prior: & ideo inuidiæ motum remouet, dicens, Nónne ex denario conueniſti mecum? Hierony. Denarius figuram regis habet: recepiſti ergo mercedem, quam tibi promiſeram: hoc eſt imaginem & ſimilitudinem meã: quid quæris amplius? & nõ tam ipſe plus accipere

Allegorica expoſitio.

Denarius beatitudinis.

cipere, q̃ aliú nihil accipere desideras. Tolle quod tuū est, & vade. Remig. i. recipe mercedem tuam, & vade in gloriā. Volo auté & huic nouissimo. i. gētili populo dare secundū meritū, sicut & tibi. Orig. Forsitan aūt Adæ dicit, Amice, non facio tibi iniuriam: nónne ex denario cōuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade. Tuum est salus, quod est denarius: volo aūt & huic nouissimo dare sicut & tibi. nō incredibiliter potest quis arbitrari hūc nouissimū esse apostolū Paulū, qui vna hora operatus est: & similiter omnes qui ante eū fuerūt. Aug. de
Anagogica expositio. san. virg. Quia verò ipsa vita æterna pariter erit omnib' sanctis æqualis, denarius omnibus est attributus qui est omnium merces. quia verò in ipsa vita æterna distinctè fulgebūt lumina meritorū, multæ māsiones sunt apud patrem: ac in denario quidem impari nō viuet alius alio prolixius, in multis autem mānsionibus honoratur alius alio clarius. Greg. Et quia ipsa regni perceptio eius est bonitas voluntatis, rectè subiungitur, Aut non licet mihi quod volo facere? Soluta enim est quæstio hominis, cōtra bonitaté dei murmurare. Conquerendū quippe esset, nō si dat quod non debet, sed si non daret quod deberet, vnde apertè subditur, An oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum? Remi. Per oculū enim vult intētioné intelligi. Iudæi nanq; nequā habuerūt oculū. i. intentioné malā, quia de salute gentiū dolebāt: ad quid auté sensus huius parabolæ tēdat, manifestat cū subditur, Sic erunt primi nouissi. & nouissimi primi: eo. s. q̃ Iudæi de capite vertātur in caudā, & nos de cauda mutamur in caput. Chry. super Matt. Aut ideo primos dicit nouissimos, & nouissimos primos: non vt nouissimi digniores sint q̃ primi, sed vt coæquentur, & nulla sit inter eos differentia, tēporis causa. Quòd autem dicit: Multi sunt voca. pau. verò electi: Non ad supiores sanctos pertinet, sed ad gētes. quoniā ex ipsis gentibus qui multi vocati sunt, pauci sunt eligendi. Greg. Ad fidem enim plures veniūt, vt ad cęleste regnū pauci perducūtur. Plęriq; enim deū vocib' sequūtur, moribus fugiūt. Ex hoc ergo duo pēsare debemus. Primum est, vt de se quisq; minimè præsumat: quia etsi iā ad fidem vocatus est, vtrū ad regnū eligēdus sit, nescit. Secundū verò est, vt vnusquisq; proximū suū quem iacere in vitiis cōspicit, desperare nō audeat, quia diuinæ misericordiæ diuitias ignorat. vel aliter, Mane nostrum, pueritia est: hora
Aetates hominis. tertia, adolescētia intelligi potest. quia quasi iam sol in altū proficit, dum calor ætatis crescit. Sexta autem, iuuentus est: quia velut in centro sol figitur, dū in ea plenitudo roboris solidatur. Nona aūt, senectus intelligitur, in qua velut sol ab alto axe descēdit, quia ætas à calore inuentutis deficit. Vndecima verò est ea ætas, quæ decrepita vel veterana vocatur. Chry. in ho. Quòd aūt nō omnes simul cōduxit, sed alios mane, alios hora tertia, & sic de aliis, ex differētia mētis eorū processit. Tūc enim eos vocauit, quādo erant obedituri, nā & latroné vocauit, quādo obediturus erat. Si auté dicant, quia nemo nos cōduxit, sicut dictū est, Nō oportet ea scrutari quæ in parabolis sunt. Itē hoc nō dicit dominus, sed operarij: q̃ ipse enim omnes quantū ad se pertinet à prima ętate vocet, significatur, cū dicitur, Exiit primo mane operarios cōducere. Greg. Qui ergo vsq; ad vltimā ætaté deo viuere neglexerūt, vsq; ad horā vndecimam otiosi steterūt, & tamé tales paterfamiliās vocat. & plęrūq; antè remunerātur, quia prius ad regnū de corpore exeūt, q̃ hi qui modò in pueritia vocati esse videbātur. Orig. Non auté dicetur, Quid hic statis tota die otiosi, his qui spiritu incipiētes carne consumuntur, si postea regredi volūt, vt iterū spiritu viuāt. quod non dicimus dissuadētes ne ad domum paternam reuertātur lasciui filij, qui viuēdo luxuriosè euangelicæ doctrinæ substātiā cōsumpserunt. Sed quoniam nō similes sunt eis qui peccauerunt in iuuentute sua, dū nō adhue didicissent quæ fidei erant. Chry. in ho. Quòd autem dicit, Erunt primi no. & no. primi: eos occultè insinuat qui à principio claruerunt, & postea virtutem contempserunt, & rursus eos qui à malitia reducti sunt, & multos superexcesserunt. Composita est ergo hæc parabola, vt eos audiores faceret, qui in vltima senectute conuertūtur: ne existimarent se minus aliquid habituros.

Et ascendēs Iesus Hierosolymā assumpsit duodecim discipulos secretò, & ait illis, Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & cōdemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus ad illudēdum & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.

Chrys. in ho. Dominus à Galilæa veniens non repente Hierosolymam ascēdit, sed prius miracula fecit, pharisæos cōfutauit, & discipulos de vitę pfectione & remuneratione instruxit: nunc iā ascēsurus Hierusalē rursus eis de passione loquitur vnde dicitur, Et ascē. Iesus &c. Orige. In xii. adhuc erat & Iudas, adhuc enim forsitan dignus erat cum aliis seorsum audire quæ passurus erat magister. Chry super Matt. Omnis auté salus hominū in Christi morte posita est: nec est aliquid, ppter quod magis deo gratias agere debeamus, quàm propter mortē ipsius. Ideo xii. Apostolis in secreto mortis suę annūtiauit mysteriū, quia semper pretiosior thesaur' in melioribus vasis includitur. Si auté alii audissent pasioné Christi futurā, viri forsitan turbarētur propter infirmitaté fidei: & mulieres, ppter molitiā suæ naturæ ex qua in tali negocio ad lachrymas excitantur. Chrys. in ho. Dictū est quidem & ad multos, tamé occultè, sicut ibi: Soluite tēplū hoc, & signū non dabitur ei, nisi signū Ionæ, pphetæ. Discipulis auté manifestè exposuit, dicēs, Ecce ascē. Hieros. Chry. super Mat. Quòd dicit. Ecce, constantiæ sermo est, vt memoriā præsentiæ huiusmodi in cordibus recōdant. Dicit auté, Ascēdimus, acsi d. Videte quia volūtariè vado ad morté. Cū ergo videritis me in cruce pendenté, ne æstimetis me hominé esse tantum. nam etsi posse mori hominis est, velle tamen mori hominis non est. Orige. Hoc igitur considerantes scire debemus, quoniam frequenter etiā cognoscentes, quoniam & tentationes aliquas subituri sumus, nosipsos offerre debemus. sed suprà dictum est, Si quis vos persecutus fuerit in vna ciuitate, fugite in aliam: sapientis in Christo est, vt cognoscat quale tempus exigit declinationem, quale antem obuiationem periculorum. Hier. Crebrò autē de passione sua discipulis dixerat, sed quia multis ī medio disputās poterat labi de memoria quod audierant: iturus Hierosolymam, & secundum ductu rus apostolos, ad tētationē eos parat, ne cū venerit persecutio, & crucis ignominia, scandalizentur. Chry. super Mat. Tribulatio enim cū superuenerit expectantibus nobis, leuior inuenitur q̃ esset futura, si repentina venisset. Chr. in ho. Prædicit etiā eis vt discat, qm̃ præsciens ad passionem venit & volēs. sed à principio quidem mortem prædixit eis solam: quando autem exercitati sunt, adducit alia. s. quoniam tradent eum gētibus. Rab. Tradidit enim Iudas dominū Iudæis, & ipsi tradiderunt eum gentibus. i. Pilato, & potestati Romanorū. Ideo autem dominus in mundo noluit prosperari, sed grauia pati, vt ostēderet nobis qui p delectatioé cecidimus, cū qua amaritudine redire debeamus. vnde sequitur, Ad illu. & fla. & crucifigendum. Aug. 18. de ci. dei. Passione ostendit quid sustinere pro veritate: resurrectiōe quid sperare in trinitate debeamus. vnde dicit, Et ter. die re. Chr. in ho. Quæ quidē huius gratia dixit,

Mors Christi sanctissima.

Tropologica expositio.

vt cũ tristitia viderint, resurrectionẽ expectarent. vnde subdit, Et ter. die resur. Aug. 4. de ci. dei. Vna em̃ mors s. saluatoris, secũdũ corpus, duabus mortibus nostris saluti fuit. s. aiæ & corporis, & vna eius resurrectin, duas nobis resurrectiones præstitit. Hæc autẽ ratio simplici ad duplũ: oritur quidẽ à ternario oumero: vnũ quippe & duo. tria sunt. Ori. Hic aũt oõ referũtur discipuli dixisse aut fecisse aliquid, cũ audissent tristia hæc Christo futura, recordãtes quæ dominus dixit ad Petrũ, ne audiant talia, vel peiora. & nunc quidẽ qui diuinas literas scire se arbitrãtur, scribæ, condẽnant Iesum morte, & in linguis suis flagellãt, & crucifigũt eũ ꝑ hoc ꝙ tollere volunt doctrinã ipsius. Ille autem paululum deficiens, surgit apparens his qui acceperunt posse videre.

*Tunc accessit ad eũ mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei, Quid uis? Ait illi, Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram in regno tuo. Respõdens autẽ Iesus, dixit, Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei, possumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram meam * uel ad sinistram, non est meum dare uobis, sed quibus paratum est à patre meo.*

*& sinistram.

Hiero. Quia post omnia dixerat dominus, Et tertia die resurget, putauit mulier post resurrectionẽ eũ regnaturũ, & auiditate fœminea præsentia cupit: immemor futurorum. vnde dicitur, Tũc accessit ad eum &c. Chry. super Matt. Hæc mater filiorum Zebedæi, est Salome, cuius apud alterum euangelistam ponitur nomen, verè pacifica: quæ verè filios genuit pacis. Magna laus mulieris ex hoc loco colligitur, quia non sulũ filij reliquerũt patrem: sed ipsa reliquerat virum suũ, & secura fuerat Christum. quia ille sine ista viuere poterat, ista autẽ sine Christo salua esse non poterat. nisi fortè quis dicat: quia infra tempus vocationis apostolorum & passionis Christi mortuus est Zebedæus, & sic illa sexu fragilis, ętate defecta, Christi vestigia sequebatur. quia fides nũquã senescit, & religio fatigationẽ nõ sentit. Audacem autem fecerat eam ad petendum naturæ affectus. vnde dicitur, Adorans & pe. ali. ab eo. i. reuerentia exhibita petit, vt quod perierit sibi detur. Sequitur, Qui dixit ei, quid vis? Non interrogat quasi nesciẽs, sed vt illa exponẽte manifestum fecerat irrationabilem esse petitionẽ. vnde subditur, Ait illi, Dic vt sedeant hi duo filij. Aug. de con. euan. Quod autẽ hic per matrẽ esse Matthæus expressit, Marcus ipsos filios Zebedęi perhibet dixisse, cũ illa eorum voluntatem attulit ad dominũ, vnde magis ipsos quàm illam dixisse quod dictũ est, Marcus breuiter intimauit. Chry. in ho. Videbant enim seipsos honoratos præ aliis, & audierant, ꝙ super xii. thronos sedebitis, vnde primatum ipsius cathedræ petebant accipere. & ꝙ quidem plus aliis honoris apud Christũ habebant, nouerant, timebant verò Petrum sibi præferri. vnde & alius euangelista dicit, quòd quia prope erant Hierusalem, putabant quòd regnũ dei esset in ianuis. i. aliquid sensibile. Vnde manifestũ est ꝙ nihil spirituale petebant, nec intelligentiam superioris regni habebãt. Orig. Sicut enim in regno mundiali in honore esse videntur qui sedent cum rege, non fuit mirum si mulier muliebri simplicitate vel imperitia, talia se debere petere æstimauit: & ipsi fratres adhuc imperfecti, & nihil altius cogitãtes de regno Christi, talia arbitrati sunt de his qui sedebant cum Iesu. Chry. super Mat. vel aliter: Non dicimus quòd rectè peteret hæc mulier, sed hoc dicimus, quia nõ terrena sed cælestia filiis suis optabat. non enim sentit sicut cæteræ matres quæ corpora natorum suorum amant, animas autem contemnũt: desiderant illos valere in seculo isto, & non curãt, quid sint passuri in illo: vt ostendant quia corporum sunt parentes, nõ animarum. Aestimo autem quòd hi fratres cùm audissent dominum de passione ac resurrectione sua prophetantem, cœperunt dicere intra se, cũ essent fideles, Ecce rex cęlestis descẽdet ad regna Tartarea, vt regẽ mortis destruat. Cũ autem victoria fuerit consummata quid aliud restat, nisi vt regni gloria subsequatur? Ori. Destructo enim peccato quod regnabat in corporibus mortalibus hominum, & omni principatu malignantiũ virtutum eminẽtiam Christi in hominibus Christum recipit: quod est ipsum sedere in sede gloriæ suæ. quòd autem omnia deus facit ad dexteram & sinistrã, hoc est vt iam nullum malum sit ante eum, & qui quidẽ præcellunt præ cæteris appropinquantibus Christo, sunt à dextris eius, qui aũt inferiores sunt, à sinistris sunt eius. Dexteram autem Christi, vide si potes intelligere inuisibilem creaturam: sinistram autem, visibilem & corporalem. Appropinquantium enim Christo quidã dexteram sortiuntur, vt intelligibilia: alii sinistram, vt sensibilia. Chry. super Mat. Qui autẽ seipsum donauit hominibus, quomodo regni sui societatem non donabit? Petentis negligentia reprehenditur, vbi de dantis misericordia non dubitatur. Si nos rogamus magistrũ, forsitã cæterorum fratrum corda concutimus. Etsi enim vinci à carne non possunt quasi iam spirituales, tamen percuti possunt quasi adhuc carnales. ergo submittamus matrem nostram, vt suo nomine deprecetur pro nobis. Si enim reprehẽsibilis inuenta fuerit, facilè merebitur veniam: ipse enim sexus excusat errorem. Si autẽ non fuerit importuna, facilius impetrabit mater, pro filiis suis rogans. Ipse enim dominus, qui maternos animos filiorum miseratione impleuit, facilius audiet maternũ affectum. Tunc dominus occultorũ cognitor non ad verba intercedentis mulieris respondit, sed ad consilia suggerentium filiorum. Bonum quidem erat eorũ desiderium, sed inconsiderata petitio: Ideo etsi impetrare nõ debebant, simplicitas tamen petitionis eorum confundi nõ merebatur, quia de amore domini talis petitio nascebatur, propterea solam ignorantiam in eis dominus reprehendit. vnde sequitur: Respondens autẽ Iesus, dixit, Nescitis quid petatis. Hiero. Nec mirũ si ista arguatur imperitiæ, cũ & de Petro dicatur, Nesciens quid diceret. Chry. super Matt. Nam frequẽter dominus patitur discipulos suos aliquid nõ rectè aut dicere aut agere aut cogitare, vt ex illorum culpa occasionẽ inueniat exponendi regulam pietatis: sciens quia error eorũ non nocet præsente magistro. & non solùm in præsenti, sed etiã in futuro doctrina eius ædificat. Chrys. in ho. Hoc autẽ dicit, ostendens quòd vel nihil spirituale petebãt: vel si nouissent quę petebãt, non ausi fuissent tãtũ quid petere, quod superexcedit superiores virtutes. Hil. Nesciunt etiam quid petant, quia nihil de gloria apostolorum ambigendum erat. Iudicaturos enim eos sermo superior exponit. Chry. super Mat. vel Nescitis quid petatis, quasi dicat, Ego vos vocaui ad partem dexterã de sinistra, & vos vestro cõsilio curritis ad sinistram. ideo forsitan & per mulierem res agebatur. Cõtulit enim se diabolus ad consueta arma mulierum, vt sicut Adã per mulierem spoliauit, ita & istos separaret per matrẽ: sed iam non poterat per mulierem perditio introire in sanctos, ex quo de muliere salus cunctorum processit. Vel ideo dicit, Nescitis quid petatis. Non enim solũ debemus cogitare qualem gloriam consequamur, sed quomodo euadamus ruinam peccati. quia & in seculari bello, qui semper de præda victoriæ cogitat, difficile vincit. ideo petendum erat, Da nobis auxilium gratiæ tuæ, vt omne malum vincamus. Rab. Nesciebãt etiam quid

Maria Salome.

Doctrina salubris.

Responsio domini.

Cautio spiritualis.

peterent, quia sedē gloriæ à domino, quā nondū merebantur, inquirunt. Delectabat eos culmen honoris, sed prius habebant exercere viam laboris. vnde subdit: Po. bibere ca. &c. Hie. Calicē in scripturis diuinis passionē intelligimus: vt in psal. Calicē salutaris accipiā: statimq; infert, quis iste sit calix, Pretiosa in conspectu domini mors sanctorū eius. Chry. super Matt. Sciebat autē dominus, quia passionē ipsius poterāt imitari: sed ideo interrogat, vt oēs audiamus quia nemo potest cū Christo regnare, nisi passionē Christi fuerit imitatus. Res enim pretiosa, nō nisi pretioso pretio cōparatur. Passionē autē domini dicimus nō solū persecutionē gentilium, sed omnem violentiam, quam patimur contra peccata certātes. Chry. in ho. Dicit ergo, Potestis bibere &c. Acsi dicat, Vos mihi de honore & coronis loquimini, ego autē de agonibus vobis & sudoribus: non eñ hoc est præmiorum tempus. Ex modo autem interrogationis eos attrahit: non enim dixit, Potestis sanguinē vestrū effundere: sed potestis bibere calicē. Deinde addit, Quē ego bibiturus sum. Remi. Vt ex communione ad ipsum auidiores fiant. At illi qui iā martyrii libertatē constantiāque retinebant, bibituros se pollicētur. vnde sequitur: Di. ei, Possumus. Chry. super Mat. Vel dicūt hoc nō tā ex fiducia suæ fortitudinis, quàm ex ignorantia. Inexpertis enim leuis videtur esse tentatio passionis & mortis. Chry. in ho. Vel hoc ex desiderio promittūt. Neque enim hoc dixissent, nisi expectassent audire quod petebāt. Dominus autē eis ꝓphetat magna bona. i. martyrio dignos efficiendos. Sequitur, Ait il. Calicem qui. me. bibetis. Orig. Non ita respondit Christus, Calicē meū bibere potestis: sed ad futurā eorum perfectionem respiciens, dixit, Calicem quidem meū bibetis. Hiero. Quæritur autem quomodo calicem martyrij, filij Zebedæi, Iacobus videlicet & Ioannes, biberint, cū scriptura narret Iacobū tantū apostolū ab Herode capite truncatū, Ioānes aūt propria morte vitā finierit? Sed si legimus in ecclesiastica historia ꝙ ipse Ioannes propter martyriū si missus in feruentis olei doliū, & relegatus in Pathmos insulā sit, videbimus martyrio animum non defuisse & bibisse Ioannē calicem confessionis, quem & tres pueri in camino ignis biberūt, licet persecutor nō fuderit sanguinem. Hila. Dominus ergo collaudans eorum fidem, ait, martyrio quidem eos secum cōpati posse, sed læuæ eius ac dextræ assidēre aliis à deo patre fuisse dispositū.

Martyriū apostolorum. vnde sequitur, Sede. autē &c. Et quidē quantū arbitramur, ita honor iste aliis est reseruatus, ꝙ tamē nec apostoli ab eo erunt alieni: qui in 12. patriarcharum sede cōsidētes, Israelē iudicabūt: & quantū sentire ex ipsis euangeliis, in regno cælorum Moyses & Elias assidebūt, quibus commitrantibus cū gloriæ suæ habitu, in mōte apparuit. Hiero. Sed mihi hoc nequaquā videtur, sed ideo sedentiū in regno cælorū vocabula non dicuntur, ne paucis nominatis cæteri putarētur exclusi: regnum enim cælorū nō est tantū dātis, sed accipiētis. Nō enim est personarū acceptio apud deum: sed quicunq; talē se præbuerit vt regno cælorū dign⁹ fiat, hic accipiet quod nō personæ, sed vitę paratū est. Si itaq; tales estis qui cōsequamini regnū cælorū, quod pater meus victoribus præparauit, vos quoq; accipietis illud. Ideo tamē nō dixit, Neq; nō sedebitis, ne duos confunderet: neq; sedebitis, ne cæteros irritaret. Chr. in ho. vel aliter, Videtur inuius omnibus esse locus ille, nō solū hominibus, sed etiam angelis. sic enim pręcipuū vnigeniti ponit id Paulus, dicēs, Ad quē aūt angelorū dixit vnquā, Sede à dextris meis? Dominus ergo non quasi existentibus quibusdā qui assessuri sunt, sed condescendēs interrogantiū suspicioni respondit: hoc enim vnū solū quęrebant præ aliis, stare apud ipsum. Sed dominus respōdet: Moriemini quidem propter me, nō tamen hoc sufficit, vos facere primum ordinem obtinere. Si enim aliquis alius venerit cum martyrio ampliorem virtutem possidens: nō quia vos amo, illum expellam, & vobis dabo primatum. Propter hoc autē vt non infirmus esse ostendatur non dixit simpliciter, Non est meum dare: sed non est meum vobis dare, sed quibus paratum est, his. s. qui ab operib' possunt fieri clari. Remigius, vel aliter, Nō est meum dare vobis, id est, superbis talibus, quales vos estis: sed humilibus corde, quibus paratum est à patre meo. Aug. 1 de tri. vel aliter, Secundū formam serui discipulis dominus respōdet, Sedere autem ad dexteram &c. Quod autem paratum est à patre eius, & ab ipso filio est paratum, quia & ipse & pater vnum sunt.

*Et audiētes decem, indignati sunt de duobus fratribus. Iesus autem vocauit eos ad se, & ait, Scitis quia principes gentium dominātur eorū, & qui maiores sunt, potestatē exercēt in eos. Non ita erit inter uos. Sed quicunque uoluerit inter uos maior fieri, sit uester minister. Et * quicunq; uoluerit inter uos primus esse, erit uester seruus. sicut filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare, & dare animā suā in redēptionem pro multis.* *qui

Chry. in ho. Donec Christi sentētia incerta erat nō tristabantur alij discipuli, sed tunc tristati sunt quādo eos increpauit. vnde dicitur, Et audientes, &c. Hier. Nō ad mulieris audaciam referunt postulantis, sed ad filios: ꝙ ignorantes mensuram suā, nō modica cupiditate exarserūt. Chry. in ho. Intellexerūt enim quia hæc petitio discipulorū fuit, quādo eos dominus increpauit. Quādo autem eos à domino præhonoratos viderunt in trāsfiguratione, & secundum mentem volebāt in medium efferre, non audebant venerantes doctorem. Chry. super Mat. Sicut autem duo carnaliter petierunt, ita & x. carnaliter contristati sunt. nam velle quidem esse super omnes, vituperabile est: sustinere autem alium super se, minus est gloriosum. Hier. Humilis autem magister & mitis nec cupiditatis duos arguit postulantes, nec x. reliquos indignationis increpat & liuoris. vnde sequit, Iesus autē vocauit eos Chrys. in ho. Quia enim turbati erāt, vocatione eos cōsolatur, de propinquo eis loquēdo. etenim duo à societate x. seipsos separantes propius stabant, seorsum domino loquentes: non tamen sicut prius pueros in mediū ducens, eos consolatur, sed à cōtrario inseruit dicēs: Scitis quia principes gentiū dominantur eorū. Orig. i. Non contenti tantum regere suos subditur, sed violenter eis dominari nituntur: inter vos autē qui estis mei, non erunt hęc. quoniam sicut omnia carnalia in necessitate sunt posita, spiritualia autē in volūtate: sic & qui principes sunt spirituales, principatus eorū in dilectiōe subditorū debet esse positus, nō in timore corporali. Chry. in ho. Ostendit aūt in hoc, ꝙ gētiliū est primatus cupere: & sic gentiū cōparatione, eorum animam æstuantem cōuertit. Chry. super Mat. Et corpus quidem desiderare bonum, bonum est: quia nostræ voluntatis est, & nostra est merces: primatū autem honoris cōcupiscere, vanitas est. hoc enim cōsequi iudiciū dei est: propter quod ex primatu honoris nescimus si mercedē iustitiæ meremur. Neq; enim Apostolus laudem habebit apud deū quia Apostolus fuit, sed si opus apostolatus sui bene impleuit. nec Apostolus ꝓ merito suo antecedēti honoratus est vt esset apostolus sed ad hoc ministerium aptus est iudicatus secundum motum animæ suæ. Primatus etiam fugientem se desiderat, & desiderantē se horret. conuersatio ergo melior desideranda est, non dignior gradus. Volēs ergo dominus & duorum fratrum Zebedæi, & aliorum indignationem extinguere, introducit differentiam inter prin-

Imperfectio apostolorum.

Distīctio carnaliū & spiritualium.

cipes mundiales & ecclesiasticos:ostẽdens qnia primatus in Christo nec ab aliquo appetendus est non habẽte, nec alteri inuidendus est habenti. quia principes mũdi ideo sunt vt dominẽtur minoribus suis, & eos seruituti subiiciant & expolieot, & vsque ad mortẽ eis vtantur ad suam vtilitatem & gloriam. Principes autem ecclesiæ fiunt, vt seruiant minoribus suis, & ministrẽt eis quæcunqne acceperunt à Christo: vt suas vtilitates negligant, & illorum procurent: & mori nõ recusent pro salute inferiorum. Primatum ergo ecclesiæ concupiscere, neque iustum est, neque vtile. Nullus sapiẽs vult vltro se subiicere seruituti & periculo tali, vt det ratione ꝓ omni ecclesia: nisi fortè qui non timet dei iudiciũ abutens primatu suo ecclesiastico seculariter, ita vt cõuertat illum iu secularẽ. Hiero. Denique sui proponit exemplum, vt si dicta paruipenderent, erubescerent ad opera. Vnde subdit: Sicut filius hoĩs &c. Orige. Nã & si angeli & Martba ministrauerunt ei, tamen non ideo venit vt ministretur, sed vt ministret: & tantum creuit ministrans, vt impleretur qđ seqtur: Et daret aĩam suã redẽptionem pro multis. s. qui crediderunt in eum: daret inquam in mortem. Sed qm̃ solus erat inter mortuos liber, & fortior omni potestate mortis, oẽs sequi se volentes liberauit à morte. Ecclesiarũ ergo principes imitari debent Christum accessibilem, & mulieribus loquentem, & pueris manus imponẽtem, & discipulis pedes lauantem: vt ipsi similiter faciaut fratribus. Nos autem tales sumus vt etiam principum mundi excedere videamur superbiam, vt nõ intelligẽtes & contẽnentes mandatum Cbristi: & quærimus sicut reges acies præcedentes, & terribiles nos & accessu difficiles (maximè pauperibus) exhibemus, nullam affabilitatẽ habentes, vel habere ad nos permitteotes. Cbry. in ho. Quantocunque ergo te bumiliaueris, nõ poteris tantum descendere, quantum dominns tuus.

Exemplũ prælatorum.

Et egredientibus illis ab Hierico, secuta est eum turba multa. Et ecce duo cæci sedentes secus uiam, audierunt quia Iesus transiret: & clamauerunt, dicentes: Domine, miserere nostri, fili Dauid. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes, Domine, miserere nostri, fili Dauid. Et stetit Iesus & uocauit eos, & ait, Quid uultis ut faciam uobis? Dicunt illi, Domine, ut aperiantur oculi nostri. Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum. Et confestim uiderunt, & secuti sunt eum.

Chry. super Matt. Sicut testimoniũ studiosi agricolæ, est messis fœcũda: ita assidui doctoris est documentum, ecclesia plena. vnde & hic dicitur: Et egredientibus, &c. Neminem labor itineris impediuit: quia amor spiritualis fatigationẽ nõ sentit. Neminem passionum suarũ recordatio retraxit: quia ingrediebãtur in possessionẽ regni cælestis. Verè enim nõ habet super terram quod amet, qui bonũ cæleste in veritate gustauerit. Opnrtunè autẽ oblati sunt ante faciem Christi duo cæci: vt apertis oculis quasi testes virtutis, asceodereot cum eo in Hierusalẽ. vnde sequit: Et ecce duo cæci. Hi currentium strepitum audiebãt & personas nõ videbant: nihil solutum habẽtes de toto corpore, nisi vocem. Et ideo quia pedibus eum sequi non poterãt, voce sequebantnr. vnde dicitur, Audierunt quia Iesus, &c. Augu. de con. euã. Hoc autẽ factũ Marcus cõmemorat, sed de vnn cæco factũ. Quia ita soluitur quæstio, nã duorum cęcorũ, quos Matthæus interposuit, vnũ fuisse in illa ciuitate famosissimum ex boc satis apparet, quòd & nomẽ eius, & patris eius Marc⁹ cõmemoranit. Bartimeus enim, Timei filius, ex aliqua magna fœlicitate deiectus, notissimè fuit: qui non solum cæcus, verum etiam mendicus sedebat. Hinc est ergo quòd ipsum solnm voluit commemorari Marcus, cuius illuminatio tam clarã famam huic miraculo comparauit, q̃ erat illius nota calamitas. Lncas verò quanuis omnino eodem modo factũ, tamen in alio cæco intelligendus est, par commemorare miraculum. Ille qnippe hoc factnm dicit, cũ appropinquaret Hierico: alij, cũ egrederetur ab Hierico. Sequitur, Turba autem incre. &c. Chry. super Mat. Videbant enim sordidas vestes: & non cõsiderabant cõsciẽtiæ claritatem. Ecce fatua sapiẽtia bominum: existimabant enim iniuriam pati magnos, si à pauperibus honorentur. Quis enim pauper ausus est diuitem publicè salutare? Orige. Vel silentium non causa honoris exigũt, sed ꝙ acerbè à cæcis audiebant quod negabant. s. dominum esse Dauid filium. Orig. Vel qui crediderãt increpabant eos, vt non appellarent eũ contẽptibili nomine filiũ Dauid, sed potius dicerẽt, Fili dei, miserere nostri. Hil. Inuitabantur autẽ magis vetiti, q̃ compescebãtur. fides enim quãdo vetat, magis accẽditur: & ideo in periculis secura est, & in securitate periclitatur. vnde sequitur, At illi magis clamabãt, dicẽtes, Mise. no. fil. Da. Primò enim clamabãt, quia cæci erãt. Secũdò magis clamabãt, qnia vetabãtur ad lumẽ accedere. Cbry. in ho. Christus autem permittebat eos vetari: vt plus eorum desiderium appareret. Hinc autem disce, quoniã si abiecti fuerimus cũ studio accedẽtes ad deũ: per nosipsos assequemur qđ petimus. Seqnitur, Et stetit Iesus &c. Hier. Ideo autẽ stetit Iesus: quia cæci quo pergerent ignorabãt. Multæ foueæ erãt in Hierico, multæ rupes, & pręrupta in profundum vergẽtia: idcirco dominus stat, vt venire possint. Orig. Vel Iesus nõ pertransit, sed stat: vt stante eo transfluat beneficiũ, sed quasi de fonte stante misericordia defluat vsq; ad eos. Hiero. Vocari autẽ iubet, ne turbæ prohibeant: & interrogat quid velint, vt ex responsione eorum manifesta, debilitas appareat, & virtus ex remedio cognoscatur. Chry. super Matt. Vel interrogabat propter fidem: vt dnm cæci Christum filium dei confitentur, confundantur videntes, qui eum tantũ bominem putant. Dominum quidem Cbristum vocauerant & verum dixerãt. Sed dicentes filiũ Dauid, dissipabant quod bene confessi sunt. nã abusiuè & homines domini dicũtur, vérè antem nemo dominus, nisi deus. Cũ ergo dicũt, Domine, fili Dauid: abusiuè Christũ secnndũ hominẽ bonorant. Si autẽ solũmodo dñm dicerẽt, deitatẽ cõfiterentur, ideo interrogat, Quid vultis? Tũc illi iã nõ dixerũt, Domine, fili Dauid, sed tãtũ, domine. Sequitur eñ, dicũt illi, Dñe, vt aperiãtur oculi nostri. Filius enim Dauid cæcos illuminare non potest: filius dei potest. Quãdiu ergo dixerũt, Dñe fili Dauid, suspeosa est sanitas. Mox autẽ vt dixerũt dñe, infusa est sanitas. Sequitur eñ, Misertus autẽ eorũ Iesus &c. Tetigit aũt vt bomo carnaliter, sanauit vt deus. Hier. Pręstat enim artifex, qnod natnra nõ dederat: ant certè qđ debilitas tulerat, misericordia donat. Cbr. in bo. Hi aũt, sicut ante dationẽ fuerũt perseuerãtes, ita & post donationẽ nõ fuerunt ingrati. Chry. super Mat. Bonũ enim munus obtulerũt Christo sanati. Sequitur enim, Et se. sunt eũ. Hoc enim deus à te requirit secundũ propbetã solicitũ te ambulare cũ domino deo tuo. Hier. Hi ergo in Hierico contracti sedebant, nec clamare tantũ nouerant: postea sequnntur Iesum, nnn tã pedibus q̃ virtutibus. Raba. Hierico autẽ quæ interpretatur luna, defectũ nostræ mutabilitatis significat. Orig. Mysticè autẽ Hierico intelligitur mundus, in quẽ Christus descendit. Qui autem sunt in Hierico, exire nesciunt de sapiẽtia mundi, nisi viderint non solùm Iesum exeuntem de Hierico, sed etiam discipulos eius. Hæc ergo videntes secutæ sunt eum turbæ multæ, mundum & mun-

Aurea sententia.

Christus filius Dauid.

Allegorica expositio.

dana nſa cōtēnentes, vt Chriſto duce aſcēdāt in Hieruſalē cæleſtē. Duos cæcos poſſum⁹ dicere Iudā & Iſrael, qui ante Cbriſti aduētū cęci fuerūt, quia non videbant verbū verū quod erat in lege & ꝓpbetis: tamē ſedētes ſecus viā legis & prophetarū, & ſecundū carnē rantum intelligētes, clamabāt tantū ad eū qui ſactus eſt ex ſemine Dauid ſecundū carnē. Hier. Vel dnos cæcos pleriq; phariſæos & ſadducæos intelligūt. Vel aliter, Duo cęci ſedētes iuxta viā, ſignificāt de vtroq; popnlo qnoſdā iā cohærētes ꝑ fidē diſpēſatinni tēporali, ſecundū quam Cbriſt⁹ via eſt, & deſiderātes illuminari. i. aliquid de verbi æternitate intelligere: qđ trāſeunte Ieſu ī petrare cupiebāt. i. per meritū fidei, qua credit̄ filius dei natus homo, & paſſus propter nos: per hāc enim diſpēſationem quaſi trāſit Ieſus, quia actio tēporalis eſt. Oportebat aūt vt tantū clamarēt, donec reſiſtentis ſibi turbæ ſtrepitū vincerent. i. tā perſeuerādo animū intēderent orando, atq; pulſando, quouſq; cōſuetudinem deſideriorū carnaliū, quæ tanquā turba obſtrepit cognitioni, lucē veriiatis æternę videre conāti: vel ipſam hominū carnaliū turbā ſtudia ſpiritnalia impedientē, fortiſsima intētione ſuperarent. Aug. de ver. do. Bonos enim cbriſtianos volētes facere præcepta dei, chriſtiani mali & tepidi ꝓhibēt: clamabāt tamē illi nou deficiētes. cū enim quiſq; chriſtianus cœperit bene viuere, mundûq; contēnēre, in ipſa ſui nouitate patitur reprehēſores, frigidos chriſtianos: ſed ſi perſeuerauerint, ipſi iā obſequētur q ante prohibebāt. Aug. de quæ. euan. Itaq; audiēs Ieſus quia pulſanti aperietur, ſtans eos tāgit, & illuminat: quia eñ fides incarnationis tēporalis ad æterna intelligēdo nos præparat, tranſeunte Ieſu admoniti ſunt vt illuminarētur, & ab eo ſtāte illuminati ſunt, tēporalia enim tranſeunt, æterna ſtant. Cbry. ſuper Mat. Quidā interpretātur duos cæcos gētiles, vnus ex Cbā, alius ex Iaphet: qui ſecus viā ſedebāt. i. iuxta veritatē cōuerſabātur, ſed veritatē inuenire nō poterāt: vel ſecūdū rationē verbi cōſiſtētes, quia notitiā verbi nōdū acceperāt. Rab. Agnita autē ſama oominis Cbriſti, participes eius fieri quærebant: cōtradicebāt multi, primò Iudæi vt in Acti. legimus, deinde etiā gentiles perſecutione inſtabāt: nec tamen eos qui erant ad vitam præordinati, ſalute priuare valebant. Chry. ſuper Mat. Conſequenter autem gentium oculos mentis tetigit Ieſus, dans eis gratiam ſpiritus ſancti, quæ illuminatæ ſecutæ ſunt eum, operibus bonis. Orige. Et nos ergo ſedentes iuxta ſcripturarum viam, & intelligētes in quibus cæci ſumus, ſi ex affectu petierimus, tanget oculos animarum noſtrarum, & recedēt à ſenſibus noſtris tenebrę ignorantiæ: vt eum videamus & ſequamur, qui dedit nobis poſſe videre, propter nihil aliud, niſi vt eum ſequamur.

Moralitas.

CAPVT XXI.

ET cū appropinquaſſent Hieroſolymis, & uenïſſent Betphage ad montē oliueti, tūc Ieſus miſit duos diſcipulos, dicens eis: Ite in caſtellū quod contra nos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam & pullum cum ea, ſoluite, & adducite mihi. Et ſi quis nobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet, & cōfeſtim dimittet eos. Hoc autem factum eſt, ut adimpleretur quod dictum eſt per prophetam dicentē, Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus uenit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam & pullum filium ſubiugalis. Euntes autē diſcipuli, fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus. Et adduxerunt aſinam & pullum & impoſuerunt ſuper eos ueſtimenta ſua, & eum deſuper ſedere fecerūt. Plurima autem turba ſtrauerunt ueſtimenta ſua in uia. Alii autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in uia. Turbæ autem quæ præcedebant & quæ ſequebantur, clamabant, dicētes, Hoſanna filio Dauid, Benedictus qui uenit in nomine domini, Hoſanna in excelſis.

Remi. Narrauit ſuperius euágeliſta dominū egreſſum à Galilæa & cœpiſſe aſcēdere Hieroſolymā. Poſtq̄ ergo narrauit quid in via geſſerit, in Incœpta intētione ꝑſeuerās, dicit, Et cū appro. Hieroſo. &c. Betphage viculus fuit ſacerdotū, ſitus in latere mōtis oliueti, diſtās vno miliario à Hieruſalē. Sacerdotes enim qui per certos dies in tēplo deſeruiebāt, cōpleto officio vicis ſuæ, illic diuertebāt ad manendū: ſimiliter & illi qui accipiebāt officiū, illnc diuertebant. quia præceptū fuit in lege, vt nullus diebus ſabbatorū plus q̄ mille paſſus incederet. Ori. Vnde & interpretatur Betphage, domus maxillarū, quoniā maxilla propria erat pars ſabbatorū in lege. Seqnitur, Tūc Ieſus, &c. Chry. ſuper Mat. Nō dixit diſcipulis, dicatis, Dominus tuus his opus babet, vel dominus veſter, vt intelligant quia ipſe ſit ſolus dominus, nō ſolū animaliū ſed omniū hominū. nā & peccatores cōditione quidē, ſui ſunt: volūtate autem ſua, diaboli. Cbryſ. in h. Neq; paruū enim exiſtimes quod factū eſt. quis enim ſuaſit dominus iumentorū, nō velle cōtradicere volētes ſilere & cōcedere? & in hoc diſcipulos erudit, quoniā poterat & Iudęos prohibere, ſed noluit, ſed & docet vt quodcunq; petitū fuerit, darēt. ſi enim qui ignorabāt Chriſtū, ita cōceſſerūt, multò magis diſcipulos cōuenit omnibus dare. ꝙ autē dicitur, Et confeſtim dimittet eos, Cbry. ſuper Matt. Intelligendū eſt ꝙ animal poſtquā ingreſſum eſt in Hieruſalē, ad dominū ſuū remiſſum eſt à Cbriſto. Glo. Vel dominus iumētorum confeſtim dimittet eos in domini ſeruitio mancipādos. Adhibetnr autē huic facto prophetæ teſtimoniū, vt appareat dominū omnia quæ de ipſo ſcripta erant impleuiſſe, ſed inuidia cæcatos Scribas & phariſæos ea q̄ ipſi legebāt, intelligere noluiſſe. & ideo ſequitur, Hoc autē totū fa. eſt &c. per prophetā. ſ. Zachariam. Chry. ſuper Mat. Sciēs enim propbeta malitiā Iudęorū, quia cōtradicturi erāt Cbriſto aſcendēti templum, pręmonnit vt per boc ſignū cognoſcerēt regē ſuū, dicēs, Dicite filiæ Sion &c. Rab. Filia Sion hiſtorialiter dicitur Hieruſalē ciuitas, quę ſita eſt in mōte Sion, myſticè autē eſt eccleſia fideliū, pertinens ad ſupernā Hieruſalē. Cbry. ſuper Mat. Ecce, oſtēdētis verbū. i. nō carnali aſpectu, ſed ſpirituali intellectu opera virtutū eius aſpicite. Ante tēpora quidē multi dicebāt, Ecce, vt oſtenderēt quia ille de quo loquebatur, antequā naſceretur iam erat rex tuus. Cū ergo videritis eū, nolite dicere, Non habemus regē niſi Cæſarē. Venit tibi: ſi intellexeris, vt ſaluet te: ſi non intellexeris, venit cōtra te. Māſuetus. Nō vt ꝓpter potētiā timeretur, ſed vt propter maoſuetudinē amaretur: vnde nō ſedet in curru aureo pretioſa pnrpura fulgens nec aſcēdit ſuper ſeruidū equū, diſcordiæ amatorē & litis: ſed ſuper aſinā, tranqnillitatis & pacis amicam, vnde ſequitur, Sedens ſuper aſinā. &c. Aug. de con. euang. In hoc autem teſtimonio propbetico, aliquanto diuerſa eſt euangeliſtarum locutio: hoc enim Mattbæus ſic adbibet, vt aſinā dicat cōmemoraſſe prophetam: non autē ita ſe habet vel quod Ioannes interponit, vel codices eccleſiaſticę interpretationis lxx, Cuius rei cauſa mihi videtur quòd Matthæus Hebræa lingua perhibetur euangelium cōſcripſiſſe. Manifeſtū aūt interpretationē illā, quæ dicitur lxx. in nonnullis aliter ſe habere quàm inueniunt in Hebræo, qui eam linguā nouerunt, & qui interpretati ſunt ſinguli eoſdē libros Hebræos. Huius autem diſtaotiæ cauſa ſi quæratur, nihil probabilius æſtimo quàm eos lxx. eo ſpiritu interpretatos, qno & illa quæ interpretabantur dicta fuerant, quod ex ipſa eorū mirabili quæ prædicatur conſenſione firmatū eſt: ergo & ipſi nonnulla in eloquio variando, & volnntati Dei, cuius verba erāt, non credēdo, nihil aliud demonſtrare

Concordātia euāgeliorum.

voluerũt, quàm hoc ipſum quod in euãgeliſtarũ cócor dia quadã diuerſitate narratur:qua nobis oſtẽdit nõ eſſe mendaciũ, ſi quiſquã ita diuerſo modo aliquid narret, vt ab eius volũtate cui cõſentiẽdũ eſt nõ recedat. quod noſcere, in moribus vtile eſt propter cauẽda mendacia: & ipſi fidei, ne putemus quaſi cõſecratis ſonis ita muniri veritatẽ, tanquã deus nobis queadmodũ ipſam rẽ, ſic verba quæ propter illã ſunt dicẽda, cõmẽdet: eũ potius ita res ſermonibus proſeratur, vt iſtos omnino quærere nõ deberemus, ſi rem ſine his noſſe poſſemus, ſicut illã nouit deus, & in eo angeli eius. Sequitur, Eũ.au. diſcip. &c. Cęteri autẽ euãgeliſtæ de aſina tacẽt. Non deberet aũt permouere lectorẽ, nec ſi Matthęus de pullo tacuiſſet, ſicut illi de aſina tacuerũt: quãtò minus moueri oportet, quia vnus ita cõmemorauit aſinã, de qua cæteri tacuerũt, vt tamẽ pullũ nõ taceret de quo illi dixerunt, vbi enim vtrũq; poteſt intelligi factũ, nulla repugnãtia eſt, nec ſi alius aliud cõmemoraret: quãtò minus vbi vnus vnũ, alius vtrunq;? Sequitur: Et impoſuerũt ſuper eos &c. Hier. Sed videtur ꝙ ſup vtrunq; animal in paruo itineris ſpatio dominus ſedere nequiuerit: ergo cùm hiſtoria aut impoſſibilitatẽ habeat, aut turpitudinẽ: ad altiora trãſmittitur. i. ad myſticum ſenſum. Rem. Licet potuerit fieri vt ſuper vtrunq; animal dominus ſederit. Chry. in ho. Mihi aũt videtur ꝙ nõ propter myſteriũ ſolũ ſuper aſinam ſedit, ſed & menſurã nobis ſapiẽtiæ tribuẽs demõſtrat. ſ. ꝙ nõ ſuper equos ferri neceſſe eſt, ſed ſufficit aſino vti, & eo quod neceſſitatis eſt eſſe cõtentũ. Interroga aũt Iudæos, quis rex ſuper aſinã delatˀ ſtrauit Hieroſolymã? ſed nõ vtiq; aliã habẽt dicere, niſi iſtũ ſolũ. Hier. Turbæ ergo q̃ egreſſæ fuerãt de Hierico & ſecutæ ſaluatorẽ, ſuppoſuerũt veſtimẽta ſua, & ſtrauerũt viã ramis arborũ. & ideo ſequitur, Pl.au. tur. &c. pedibus aſini, nec vbi offendat in lapidem, nec calcet ſpinã, nec labatur in foueã. Sequitur, Alii aũt cęd. ra. de ar. & ſter. in via. de arboribus. ſ. fructiferis, quibus mõs Olіueti conſitus eſt. Cũq; opere cuncta feciſſent, vocis quoq; tribuũt teſtimoniũ. vnde ſequitur, Turbę aũt
Interpretatio vana ſuper hoſanna. quæ præce. & ſeque. cla. di. Hoſan. fi. Da. Quid autẽ ſignificet hoſanna, nunc perſtringã breuiter. In. pſal. 117. qui manifeſtè de aduẽtu ſaluatoris ſcriptus eſt, inter cætera hoc quoque legimus, O domine, ſaluum me fac: ô domine, bene proſperare. Benedictus qui vẽturus es in nomine domini. Pro eo quod in 70. habetur interpretibus, O domine ſaluũ me fac, in Hebræo legimus Anna adonay oſi anna. Quod manifeſtius eſt interpretatˀ Symmachus, dicẽs, Obſecro domine, ſaluũ me fac. Nemo ergo putet ex duobus verbis, gręco. ſ. & Hebręo ſermonẽ eſſe cõpoſitũ, ſed totũ hebraicũ eſt. Remi. Et eſt cõpoſitus ex integro & corrupto. Oſi enim latinè dicitur ſalua, ſiue ſaluifica, Anna verò apud illos interiectio eſt obſecrantis, nã ſicut apud illos ab obſecrãte dicitur, anna: ſic apud latinos à dolente dicitur, heu Hiero. Significauit enim ꝙ aduentus Chriſti ſalus mundi ſit. vnde ſequitur, Benedictus qui venit in nomine domini. Saluatore quoque idipſum in euangelio comprobãte, Ego, inquit, veni in nomine patris mei. Rem. Quia. ſ. in omnibus bonis operibus non ſuã, ſed patris gloriã quęſiuit. Glo. Et eſt ſenſus, Benedictus. i. glorioſus ſit, Qui venit. i. incarnatus eſt, In nomine domini. i. patris, eum glorificando. Iterũ repetunt: Hoſanna. i. ſalua obſecro: & determinant vbi ſe vellent ſaluari, In altiſſimis, id eſt in cæleſtibus, non in terrenis. Hier. vel per hoc ꝙ iũgitur, Hoſanna. i. ſalus in excelſis, perſpicuè oſtenditur ꝙ aduentus Chriſti non tantum hominis ſalus ſed totius mundi ſit terrena iungens cæleſtibus. Origenes: Vel humanã quidẽ Chriſti diſpenſationẽ laudãt in eo ꝙ di

cebãt, Hoſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini. Reſtitutionẽ autẽ eius in ſancta, in eo qđ dicebãt, Hoſanna in excelſis. Chry. ſuper Mat. Hoſanna etiã quidã interpretantur gloriã: alij vero redẽptionem. Nã & gloria illi debetur, & redẽptio illi conuenit qui oẽs redemit. Hil. Laudationis enim verba redẽptionis in eo exprimũt poteſtatẽ: filiũ aũt Dauid nũcupãt, in quo agnoſcerẽt æterni regni hæreditatẽ. Chry. Nũquã autẽ antea dominus ſibi adhibuit miniſteria iumẽtorum, nec ramorũ virẽtia circa ſe ornamẽta cõſtituit: niſi modo quãdo Hieruſalẽ, vt pateretur, aſcẽdit. Excitauit enim videntes vt facerent quod prius volebãt: ergo poteſtas eis data eſt, nõ mutata volũtas. Hiero. Myſticè autẽ, appropinquat dñs Hieroſolymis egrediẽs de Hierico, turbis inde eductis quãplurimis, quia magnus magnis ditatus mẽtibus ſalute credentiũ rediẽs, ingredi cupit vrbẽ pacis, & locũ viſionis dei. Et venit Bethphage. i. ad domũ maxillarũ, & cõfeſsionis portabat typum, & erat ſitus in mõte Oliueti, vbi eſt lumẽ ſciẽtiæ, laborũ & dolorũ requies. Per caſtellũ enim quod cõtra apoſtolos erat, mũdus iſte deſignat: cõtra apoſtolos eñ erat, nec lumẽ doctrinarũ volebat accipere. Remi. Dñs ergo de mõte Oliueri diſcipulos ad caſtellũ miſit: quia de primitiua eccleſia prædicatores in mundũ direxit. Duos quippe miſit, propter duos ordines prędicatorũ, quos manifeſtat Apoſt. dicẽs, Qui operatus eſt Petro in apoſtolatũ circũciſionis: operatus eſt & mihi inter gentes. ſiue quia duo ſunt præcepta charitatis, ſiue propter duo teſtamẽta, ſiue propter literã & ſpiritũ. Hier. Siue propter theoricã & practicã. i. ſcientiã & opera. Aſina autẽ iſta, quæ ſubiugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, ſynagoga intelligitur. Pullus aſinæ laſciuus & liber gentiũ populus. Indęa enim ſecundum deũ, mater eſt gentiũ. Rab. Vnde Matthæus ſolus qui Iudæis euãgeliũ ſcripſit, aſinã domino refert adductã, vt eidẽ etiã genti Hebrææ ſi pœniteat nõ deſperandã mõſtret eſſe ſalutẽ. Chry. ſuper Mat. Propter quaſdã aũt ſimilitudines, animalibus aſsimilati ſunt homines, dei filiũ nõ cognoſcẽtes. Eſt enim animal immundum & præ cæteris penè iumentis magis irrationabile, & ſtultũ, & infirmũ & ignobile, & oneriferũ. Sic fuerũt homines ante Chriſti aduentũ, paſsionibus diuerſis immundi, irrationabiles, verbi ratione carentes, ſtulti propter contemptum, infirmi ſecũdũ animã: ignobiles, quia obliti generationis cæleſtis, facti fuerãt ſerui paſsionum, & dæmonum: oneriferi, quia ſufferebant ſarcinam erroris à dæmonibus vel phariſæis impoſitam. Ligata autem erat. i. diabolici erroris vinculo impedita, vt nõ haberet libertatem eundi quo vellet. nam antequam peccemus, liberum habemus arbitrium ſequi voluntatem diaboli, an non. Quòd ſi ſemel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam noſtra virtute euadere nõ poſſumus: ſed ſicut Allegorica expoſitio. nauis fracto gubernaculo, illuc ducitur vbi tempeſtas voluerit: ſic & homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, non quod vult agit, ſed quod diabolus vult. Et niſi deus valida manu miſericordiæ ſuæ ſolueritt eũ, vſque ad mortem in peccatorum ſuorum vinculis permanebit. & ideo dicit diſcipulis, Soluite. ſ. per doctrinã veſtrã, & per miracula veſtra: quia omnes Iudæi & gentes per apoſtolos ſunt liberati. Et adducite mihi, id eſt ad gloriam meam illos conuertite. Orig. Vnde & aſcendens in cælum iuſsit diſcipulis ſuis vt ſoluerent peccatores, dans eis ſpiritum ſanctum. Abſolnti autẽ & proficiẽtes, & nutriti verbi diuinitate, digni habentur remitti in locum ex quo erant aſſumpti: non iam ad opera priora, ſed vt prædicarent eis filium dei. & hoc eſt quod ſignificat, dicẽs, Et confe. di eos. Hilarius: Vel per

asinã & pullũ, duplex vocatio ex gẽtib⁹ ostẽditur. Erãt enim Samaritani sub quadã obseruãtiæ suæ cõsuetudine seruiẽtes & feroces. qui. s. significãtur p asinã: erant etiã indomitę gẽtes & feroces, quæ. s. signãtur per pullũ. Igitur duo mittũtur vt soluãt ligatos erroris vinculis: per Philippũ enim Samaria credit, per Petrũ Cornelius Christo tanquã primitiæ gẽtiũ adductus est. Remi. Sicut autẽ tũc dictũ est apostolis, Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet: sic nũc prædicatoribus est præceptũ, vt si aliquid aduersitatis obstiterit, à prædicãdo nõ cessarẽt. Hiero. Vestis aũt apostolica, q̃ iumẽto superponitur: vel doctrina virtutũ, vel discretio scripturarum intelligi potest, siue ecclesiasticorum dogmatũ varietates: quib⁹ nisi anima instructa fuerit & ornata, sessorẽ habere dominũ nõ meretur. Remi. Dñs aũt super asellũ sedẽs Hierosolymã tẽdit, quia præsidẽs sanctæ ecclesiæ vel animæ fideli, & eã in hoc seculo regit, & post hãc vitã ad visionẽ cælestis patriæ introducit. Apostoli aũt & cęteri doctores, vestimẽta posuerũt super asinã: quia gloriã quã acceperũt à Christo, gẽtib⁹ dederũt. Turba aũt vestimẽta sternebat in via, quia credẽtes ex circũcisione gloriã, quã habebãt ex lege, contẽnebant. Ramos aũt de arboribus præcidebãt, quia ex prophetis acceperũt exẽpla de Christo quasi de arboribus virẽtibus. Vel turba quæ vestimẽta strauit in via, significat martyres, qui vestimenta sua. i. corpora quæ tegumẽta sunt animarum, pro Christo ad martyriũ tradiderunt. Vel significãtur illi qui corpora sua per abstinentiã domãt. Illi autẽ ramos arborũ præcidunt, qui dicta & exempla sanctorum patrum quærunt ad suã vel filiorum salutem. Hier. Quod autem ait, Turbæ autem quæ præcedebant & quæ sequebãtur, vtrunq; populũ ostendit: & qui ante euangelium, & qui post euangeliũ domino crediderunt, consona Iesum confessionis voce laudarunt. Chry. super Mat. Et illi quidem prophetantes de Christo venturo clamauerunt: hi autem laudantes clamant de aduentu Christi iam adimpleto.

Et cũ intrasset Hierosolymam, commota est uniuersa ciuitas, dicẽs: Quis est hic? populi autẽ dicebãt: Hic est Iesus propheta à Nazaret Galilææ. Et intrauit Iesus in tẽplum dei: & eiiciebat omnes uendentes & emẽtes in tẽplo, & mensas nummulariorum, & cathedras uẽdẽtium colũbas euertit, & dixit eis, Scriptum est, domus mea, domus orationis uocabitur: uos autẽ fecistis illã speluncã latronum. Et accesserunt ad eũ cæci, & claudi in tẽplo: & sanauit eos. Videntes autẽ principes sacerdotũ, & scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes Hosanna filio Dauid: indignati sunt. & dixerunt ei: Audis quid isti dicũt? Iesus autem dixit eis, Vtiq;. Nunquã legistis, quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?

Hiero. Introeũte Iesu cũ turba, tota Hierosolymorum ciuitas cõmouetur, mirãs frequentiã, nesciẽs veritatem. vnde dicit, Et cũ intra. Hieroso: &c. Quis est hic? Chr. super Mat. Meritò aũt cõmouebantur vidẽtes rẽ mirabilẽ: homo laudabatur quasi deus, sed deus laudabatur in homine. Puto autẽ ꝙ nec ipsi qui laudabant, sciebãt quid laudabãt, sed spiritus subito ingressus in eos veritatis verba fundebat. Ori. Sed quãdo intrauit Iesus Hierosolymã, veterani admirãtes virtutes cęlestes, dicebãt: Quis est iste rex gloriæ? Hier. Aliis autẽ vel ambigentibus vel interrogãtibus, nisi plebecula confitetur. vnde sequitur, Populi autẽ di. Hic est Iesus &c. A minoribus incipiunt, vt ad maiora perueniãt: prophetã enim dicũt quẽ Moyses sui similẽ dixerat esse vẽturũ. A Nazareth autẽ Galilææ, quia ibi educatus fuerat: vt flos cãpi nutriretur in flore virtutũ. Rab. Notãdũ autẽ ꝙ hic introitus eius in Hierusalem fuit ante quinque dies paschæ. Narrat enim Ioannes ꝙ ante sex dies paschæ venerit in Bethaniã, & in crastinũ asino sedẽs, venerit in Hierusalẽ. vbi notanda est cõcordia nõ solũ in rebus, sed etiã in tẽporibus veteris & noui testa. Decima enim die mẽsis primi agnus qui in pascha immolaretur, domũ introduci iussus est: quia & dominus decima die eiusdẽ mensis, hoc est ante quinq; dies paschæ, ciuitatẽ in qua pateretur, erat ingressurus. Sequitur, Et in. Ie. in tẽ. Chry. sup Matt. Hoc erat propriũ boni filij, ad domũ currere patris, vt illi honorẽ redderet: & tu imitator Christi fact⁹, cũ ingressus fueris in aliquã ciuitatẽ, primò ad ecclesiã curras. hoc etiã erat boni medici, vt ingress⁹ ad infirmã ciuitatẽ saluandã, primũ ad originẽ passionis intenderet. Nam sicut de templo omne bonũ egreditur, ita de tẽplo omne malũ procedit. si enim sacerdotiũ integrũ fuerit, tota ecclesia floret: si autẽ corruptũ fuerit, tota fides marcida est sicut enim cũ videris arborẽ pallẽtibus foliis, intelligis quia vitiũ habet in radice: sic cũ videris populũ indisciplinatũ, sine dubio cognosce, quia sacerdotiũ eius nõ est sanũ. Sequitur, Et eiicie. om. ven. &c. Sciendũ quidẽ est ꝙ iuxta mãdata legis in venerabili toto orbe tẽplo domini, & de cunctis penè regionib⁹ Iudęorũ illuc populo cõfluente, innumerabiles immolabãtur hostiæ, maximè festis diebus, taurorũ, arietũ, hircorũ: pauperibus, ne absq; sacrificio essent, pullos colũbarũ, & turtures offerẽtibus. Accidebat autẽ, vt qui de lõgè venerãt victimas nõ haberẽt: excogitauerũt igitur sacerdotes quomodo prædã de populo facerẽt, & omnia animalia quibus opus erat ad sacrificia, vẽdebant, & vt vẽderent nõ habẽtibus, & vt ipsi rursus empta susciperẽt: hãc ergo strophã. i. fraudẽ se in diuersa vertentẽ, crebro venientiũ inopia dissipabat, qui indigebãt sumptibus, & non solũ hostias non habebant, sed nec vnde emerent. Posuerunt itaque nummularios, qui mutuam sub cautione darent pecuniã. sed quia erat lege præceptum, vt nemo vsuras acciperet, & prodesse nõ poterat pecunia fœnerata, quæ cõmodi nihil haberet, & interdũ perderet sortẽ, excogitauerũt & aliã technen. i. artẽ, vt pro nũmulariis collybistas facerẽt: huius verbi proprietatẽ latina lĩgua nõ exprimit. Collybistę sũt apud illos, quæ nos appellam⁹ tragemata vel vilia munuscula, verbi gratia frixi ciceris vuarũq; passarum, & poma diuersi generis. Igitur quia vsuras accipere nõ poterãt collybistæ pro vsuris accipiebãt varias species: vt q̃ in nummo nõ licebant, in his rebus exigerẽt quæ nũmis coemuntur, quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicauerit, dicẽs, Vsurã & superabundantiam non accipietis. Istiusmodi dominus cernẽs in domo patris negociationẽ seu latrociniũ ardore spiritus cõcitatus tantã hominũ multitudinẽ eiecit de tẽplo. Orig. In quo nõ debent vẽdere & emere, sed orationibus tãtum vacare, qui cõgregantur quasi in domo orationis. vnde sequit, Et dicit eis, Scriptũ est. s. in Esaia, Domus mea do. ora. voca. Aug. in regula: Nemo ergo in oratorio aliquid agat, nisi ad quod factũ est, vnde & nomẽ accepit. Sequitur, Vos autẽ fe. &c. Latro enim est, & tẽplum dei in latronũ conuertit speluncã, qui lucra de religione sectatur. Mihi autẽ inter omnia signa quæ fecit dominus, hoc videtur esse mirabilius, quòd vnus homo in illo tẽpore cõtemptibilis, intãtũ, vt postea crucifigeretur, scribis & pharisæis cõtra se sæuiẽtibus & vidẽtibus lucra sua destrui, potuerit ad vnius flagelli verbera tantã eiicere multitudinẽ. Igneum enim quiddã atque sydereũ radiabat ex oculis eius, & diuinitatis maiestas lucebat in facie. Aug. de cõ. euan. Manifestum autem est hoc nõ semel, sed iterum à domino esse factum: sed primum commemoratũ est à Ioanne, hoc autem vltimum à cæteris tribus. Chrys. in ho. In quo maior est accusatio Iudæorũ: quoniã cũ

Cõcordia legis & euangelij.

Collybistæ quid.

bis hoc idē fecisset, morabantur tamē in sua dementia.
Ori. Mysticè autē tēplum dei, est ecclesia Christi. Sunt
autem multi in ea, nō (sicut decet) viuētes spiritualiter,
sed secundū carnē militāt: qui domū orationis de lapi-
dibus viuis constructā, faciunt speluncā esse latronum
actibus suis. Si autē oportet tres species eiectas à tēplo
cautius exponere, possumus dicere, Quicunq; in popu-
lo Christiano ad nihil aliud vacāt, nisi circa emptiones
& venditiones, rarius autē in orationibus permanēt, vel
in aliis actibus rectis: ipsi sunt vendētes & emētes in tē-
plo dei. Diaconi, qui non bene tractant ecclesiarū pecu
nias, & diuites fiunt de rebus pauperum: ipsi sunt num-
mularij pecuniarū mēsas habentes, quas Christus euer
tit. ꝙ autē mēsis ecclesiasticarū pecuniarū diaconi prę-
sint, docemur in Act. Apost. Episcopi autē qui tradūt
ecclesias quibus nō oportet, ipsi sunt qui vendūt colū-
bas. i. gratiā spiritus sancti, quorū Cathedras Christus
euertit. Hila. Iuxta simplicē enim intelligentiā colūbæ
nō erāt in cathedris, sed in caueis: nisi fortè columbarū
institutores sedebant in cathedris, qđ absurdū est. quia
in cathedris magistrorū magis dignitas indicatur, quæ
ad nihilū redigitur cū mixta fuerit lucris. Obserua etiā
propter auaritiā sacerdotū altaria dei nummulariorum
mensas appellari. Quod autē de ecclesiis diximus, vnus
quisq; de se intelligat. dicit enim Apost. Vos estis tem-
plum dei, nō sit ergo in domo pectoris vestri negocia-
tio, nō donorū cupiditas: ne ingrediatur Iesus iratus &
rigidus, & non aliter mūdet tēplū suū, nisi flagello ad-
hibito, vt de spelunca latronum domū faciat orationis.
Orige. Vel in secundo aduentu eiiciet vel euertet quos
inueniet in tēplo dei indignos. Chry. super Matt. Ideo
etiā nūmulariorū mensas euertit: quod significat quòd
in tēplo dei nō debēt esse nūmi nisi spirituales, qui dei
habent imaginē, nō qui portāt imaginem terrenā. Ca-
thedras vendentiū colūbas euertit, loquens ipso facto:
quid faciunt in tēplo multæ columbæ venales, ex quo
vna colūba gratuita descendit in templū corporis mei.
Doctrina moralis. Quòd autē turbæ verbis clamauerunt, dn̄s factis ostē-
dit. vnde sequitur, Et acce. ad eum &c. Orig. In templo
enim dei. i. in ecclesia, nō sunt omnes vidētes, neque re-
ctè ambulantes: sed qui ex eis intelligunt, quia nullius
est opus nisi Christi vt sanētur, accedētes ad verbū dei
sanantur. Remi. Quòd autem in tēplo sanantur, signifi
cat homines non nisi in ecclesia sanari posse, cui data
est potestas ligādi atque soluēdi. Hier. Nisi autē mēsas
nūmulariorū subuertisset, cathedrásq; colūbas venden
tiū: cæci & claudi lucē pristinā, & concitū gradū in tē-
plo non meruissent recipere. Chry. in ho. Principes au-
tem sacerdotū neque ita persuadebātur, sed ex reliquis
miraculis & ex prçconiis puerorum eum extollentibus
indignabantur. vnde sequitur, Vi. autem prin. sa. Hier.
Cū enim manum non audcant in eū iniicere sacerdotes
tātum opera calūniantur, & testimonium populi atque
puerorū, qui clamant Hosanna filio Dauid, benedictus
qui venit in nomine domini: quòd videlicet hoc nō di-
citur nisi soli filio dei. Videāt ergo episcopi & quilibet
sancti homines cū quanto periculo dici sibi ista patian-
tur, si verò domino cui hoc dicebatur, quia nondū so-
lida erat credētiū fides, pro crimine impingitur. Chry.
super Matt. Sicut autem columna si modicū obliquata
fuerit, accepto pondere amplius vadit in latus, sic & cor
hominis cū peruersum fuerit, si alicuius viri iusti opera
videat vel audiat, non cōfirmatur, sed magis ad inuidiā
concitatur. Hoc modo sacerdotes concitati sunt cōtra
Christum, dicentes, Audis quid isti dicunt? Hiero. Sed
Christi responsio moderata fuit. Nō dixit (quod scribę
audire cupiebant) bene faciunt pueri, vt mihi testimo-
nium perhibeāt: nec rursum, errant, pueri sunt, debetis
ætati ignoscere: sed profert exemplū de 8. psal. vt tacen-
te domino testimonium scripturarum puerorum dicta
firmaret. vnde seqoitur, Iesus autē dixit eis, Vtiq;. Nū-
quā legistis &c. Chry. super Mat. Tanquā si dicat: Esto
mea culpa est quia isti clamant: nunquid mea culpa est,
quia tot millia annorum hoc futurum propheta præ-
dixit. Infantes autē & lactētes nec intelligere aliquem,
nec laudare possunt. Dicunt ergo infantes, nō ætate sed
simplicitate cordis: lactentes autem, quoniam quasi la-
ctis suauitate, ita mirabiliū delectatione excitati clama-
bant. Lac enim dicitur opus miraculorū, quia miracula
nullum laborē videntibus ponunt, sed vidētes admira-
tione delectant & ad fidem molliter inuitant. Panis aūt
est doctrina perfectæ iustitiæ, quā accipere nō possunt
nisi exercitati sensus circa res spirituales. Chrys. in ho.
Hoc autē & typus gentiū erat, & apostolis nō parua cō
solatio. vt enim non angustiarētur qualiter idiotæ exi-
stentes possent prædicare, præueoientes pueri eorum
eiecerunt timorem: quoniam scilicet dabit eis sermonē
qui hos fecit laudem cantare. Hoc etiam miraculum si-
gnificat quòd Christus cōditor erat naturæ, quia pueri
significatiua loquebantur & prophetis consona, viri au
tem insipientia & insania plena.

Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniā: ibiq;
mansit. * *Mane autē reuertens in ciuitatem esuriit. Et vidēs fici* *& docebat eos de regno dei
arborem unam secus viam, venit ad eam: & nihil inuenit in ea
nisi folia tantùm, & ait illi, Nunquam ex te fructus nascatur in
sempiternum. Et arefacta est continuò ficulnea. Et videntes di-
scipuli mirati sunt, dicentes, Quomodo continuò aruit? Respon
dens autem Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidē, &
non hæsitaueritis, non solùm de ficulnea facietis, sed & si mon-
ti huic dixeritis, * *tolle & iacta te in mare: fiet. Et omnia quæ-* *tollere & iactare.
cunque petieritis in oratione credentes, accipietis.

Chry. super Mat. Malū hominē melius locū, dādo, po-
test aliquis vincere, ꝗ̄ respondēdo: quia malitia non in-
struitur sermonibus, sed excitatur: & ideo dominus re-
cedendo cōpescere studuit, quos respondēdo nō cōpe
scuit. vnde dicitur, Et relictis &c. Hie. Hinc autē intelli
gēdū est ꝙ dominus tātæ fuerit paupertatis, & ita nulli
adulatus sit: vt in vrbe maxima nullū hospitē, nullā in-
uenerit mansionē, sed in vico paruulo apud Lazarū so-
rorésq; ei⁹ habitaret: eorū quippe viculus Bethania est.
vnde sequit̄, Ibiq; māsit. Chry. sup Mat. Vt. s. ibi mane-
ret corporaliter vbi spiritualiter repausabat. nā sancto-
rū virorū est, ꝙ nō gaudēt vbi epulæ largę sunt, sed vbi
sanctitas floret. Hier. Discussis autē noctis tenebris, cū
in ciuitatē reuerteretur dn̄s, esuriit. vn̄ sequit̄, Mane au
tē reuer. in ciui. esu. veritatē. s. humanæ carnis ostēdēs.
Chry. super. Mat. Quādo eñ cōcessit carni quod pro-
priū erat pati, tunc demōstrat eius passionē. Rab. Nota
aūt maiorē studiosi operatoris affectū, dū dicitur mane
reuertisse in ciuitatē vt prædicaret, & vt aliquos deo pa
tri acquireret. Hier. Dominus autē passurus in populis
& baiulaturus scandalū crucis, voluit discipulorū ani-
mos signi anticipatione firmare. vnde sequitur, Et vi. fi-
ci arborē &c. Chry. in ho. Nō ꝓpter hoc veniebat quia
esuriebat, sed ꝓpter discipulos, quia enim vbiq; benefa
ciebat, nullū aūt puniebat, oportebat & punituris eius
virtutis demōstrationē tribuere. Noluit autē in homi-
nibus hoc ostēdere, sed in planta. Hila. Et in hoc quidē
bonitatis dominicæ argumētū reperimus. Nā vbi affer-
re voluit procuratæ per se salutis exemplū, virtutis suæ
potestatē in humanis corporibus exercuit: spē futuro-
rum, & animæ salutem curis pręsentium ægritudinum
cōmendans. nūc verò verbi in contumaces formam se-
ueritatis cōstituebat, futuri speciē damno arboris indi-

canit. vnde sequitur, Et ait illi: Núquã ex te fruc. na. in sempi. Hiero. Vel in seculũ, vtrũq; enim vno modo grę cus sermo significat. Chry. in ho. Suspicionis autem discipulorum erat existimare propter hoc eam esse maledictam, quia nõ habebat fructum. cur igitur maledicta est? discipulorũ gratia, vt discant quoniam poterat siccare eos qui crucifixerunt eum. vnde sequitur, Et aresacta est cõti. ficul. Ideo autẽ nõ in alia planta, sed in omniũ humidissima miraculũ hoc fecit, vt & hinc maius hoc miraculũ appareat. Cũ autem in plantis vel in brutis fit aliquid tale, non quæras qualiter iustè siccata est ficus, si tempus non erat? hoc enim quærere, est vltimæ dementiæ: quia scilicet in talibus non inuenitur culpa & pœna, sed miraculũ inspice & admirare miraculi factorẽ. vnde sequitur, Et viden. discipuli, &c. Glo. Non facit creator iniuriam possidenti, sed creatura suo arbitrio ad vtilitatẽ aliorum mutatur. Chryso. in ho. Et vt discas quoniam propter eos hoc factũ est. s. ad confitendum eos erigat, audi quid deinceps dicatur. Sequitur enim, Respon. autẽ Iesus ait illis, Amẽ dico, &c. Hiero. Latrant contra vos gentilium canes, asserentes apostolos non habuisse fidẽ, quia mõtes trãsferre non potuerunt. Quibus respondemus multa facta esse signa à domino, quæ scripta non sunt: igitur & hæc credimus fecisse apostolos, sed ideo scripta nõ esse, ne fidelibus cõtradicendi maior daretur occasio: alioquin interrogemus eos, vtrũ credãt his signis quæ scripta narrãtur, an non? & cũ incredulos viderimus, consequenter probabimus nec maioribus eos credituros fuisse, qui minoribus non crediderũt. Chry. in ho. Hoc autem quod dominus dicit orationi ascribit & fidei, vnde iterũ dicit: Et omnia quęcunque petie. &c. Orige. Discipuli enim Christi nihil eorũ quæ nõ oportet, petunt, & quasi credẽtes magistro nihil aliud petũt nisi magna & cælestia. Hila. Quotiescũque autẽ petẽtes nõ exaudimur, ideo fit: quia vel contra auxilium nostræ salutis petimus, vel quia eorũ pro quibus petimus peruersitas vt nõ impetrem* obsistit: vel in futurũ petitionis nostræ differtur effectus, vt desideria crescant, & perfectius cupiant gaudia quæ requirũt. Aug. de quęst. euã. Considerandũ autem miratos esse discipulos de hoc ꝙ arbor aruerat: & eis dominum respõdisse quod dictũ est de fide, nõ ipso secũdo die quo maledixit arbori, sed tertio die Marcus dicit. Ipso quippe die secũdo cõmemorauit Marcus de tẽplo eiectos vendentes, quod primo die factũ prætermiserat: ipso ergo secundo die dicit facta vespere egressum de ciuitate: & cũ mane trãsirent vidisse discipulos mane factã ficũ aridã. Matthæus aũt sic loquitur tanq̃ secundo die hoc totũ sit factũ: vnde intelligitur quòd cũ Matthęus dixisset arefacta est cõtinuò ficulnea, prętermissis cæteris ad secũdũ diẽ pertinẽtibus adiũxit statim: Et vidẽtes discipuli admirati sunt. ita tamen quòd alio die viderit dominus ficulneã, & alio die discipuli admirati sunt, intelligitur enim nõ tunc aruisse, quãdo viderunt arefactã sed cõtinuò quãdo maledicta est: nõ enim arescentem, sed penitus arefactã viderunt, ac sic eã cõtinuò in verbo domini aruisse intellexerũt. Orig. Mysticè autẽ relinquens dominus principes & scribas, factus est extra Hierusalẽ terrenã quę ideo cecidit. Venit autẽ in Bethaniam ad domũ obedientiæ. i. ecclesiã, vbi cũ requieuisset post principiũ cõstituendi ecclesiã, reuertitur in ciuitatem quã paulò ante reliquerat: & reuertẽs esuriit. Chry. super Mat. Si aũt quasi homo esurisset cibũ carnalẽ, nũquã mane esurisset: sed mane esurit, qui aliorũ esurit salutẽ. Hiero. Arborẽ autem quam vidit in via, intelligimus synagogã: quæ iuxta viã erat, quia legẽ habebat, non tamẽ credebat in viã. i. in Christum. Hila. Quæ ficus arbori cõparatur, quia credẽtes primi ex Israel apostoli crasso modo, cæteros resurrectionis gloria & tẽpore anteibũt. Chryso. super Matt. Ficus etiã propter multitudinẽ granorũ sub vno cortice, est quasi congregatio multorũ fideliũ. Nihil autem inuenit in ea nisi folia tantũ. i. traditiones pharisaicas, iactationẽ legis absque fructibus veritatis. Orig. Et quoniam arbor illa erat figuraliter animã habens, quasi audienti dicit, Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum, ideo infructuosa est synagoga Iudęorũ: & hoc erit vsque ad consummationẽ seculi, donec intrauerit gentium multitudo. & aruit ficulnea adhuc peregrinãte in hac vita Christo: & vidẽtes discipuli oculis spiritualibus mysterium fidei siccatæ, mirati sunt: sed & discipuli Christi fideles & non hæsitantes, relinquentes eam, siccã faciunt: cũ vitalis virtus trãsierit ab eis ad gẽtes. sed & à singulis qui adducuntur ad fidem, tollitur mõs ille satanas, & mittitur ĩ mare. i. in abyssum. Chry. super Matth. Vel in mare. i. in istum mundum vbi sunt aquæ salsæ. i. populi iniqui. Raba. Exclusionẽ enim suã ab electis amplius sæuiendo vindicat in reprobis. Aug. de quæst. euan. Vel hoc sibi seruus dei dicere debet de mõte superbiæ vt eã à se repellat, vel quia per eos euangelium prædicatũ est, ipse dominus qui mons appellatus est à Iudæis, in gentes tanquã in mare iacitur. Orig. Omnis etiam qui obedit verbo dei Bethania est: & requiescit Christus in eo, malos quidem & peccatores relinquit. quãdo autẽ fuerit apud iustos, fit & apud alios post illos & cũ illis, nõ enim dicitur ꝙ relinquens Bethaniam venit in ciuitatẽ. Esurit autẽ semper dominus in iustis, volens manducare fructũ spiritus sancti in eis, qui sunt Charitas, Gaudium, & Pax. Erat autem secus viam hæc ficus, quæ folia tantum habuit sine fructu. Chrys. super Matt. i. iuxta mundũ. Si enim homo iuxta mundũ vixerit, nõ potest in se fructum iustitiæ tenere. Orige. Si autẽ venerit dominus in tentationibus fructũ requirẽs, & inuẽtus fuerit aliquis nihil iustitiæ habens, nisi professionẽ tantummodo fidei, quod est folia sine fructu: mox exsiccatur, hoc ipsum etiã ꝙ videtur fidelis amittens. sed & vnusquisque discipulorum ficũ arescere facit, manifestum faciẽs eum esse vacuum à Christo, sicut Petrus dixit ad Simonem: Cor tuum non est rectum coram deo. Melius est enim vt fallacem ficum quæ viuere æstimatur, non autẽ fructificat, siccari verbis discipulorum Christi & fieri manifestam: quàm vt furetur per figmentum innocentium corda. Est autem & in vno quoque infideli mons secundũ mensurã infidelitatis suæ, qui verbis discipulorum Christi tollitur.

Mysteriũ arboris.

Allegorica expositio.

Et cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotum & seniores populi, dicentes, In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Iesus, dixit eis: Interrogabo vos & ego vnum sermonem quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicã in qua potestate hæc facio. Baptismus Ioannis vnde erat: è cælo, an ex hominibus? At illi cogitabãt inter se, dicentes, Si dixerimus è cælo, dicet nobis, quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus: timemus turbã. Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. Et respondentes Iesu, dixerunt, Nescimus. Ait illis & ipse, Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.*

*habent.

Chry. Quia viderãt sacerdotes Christum cum magna gloria introeuntem in templum, inuidia torquebãtur. Itaque nõ sufferentes in pectore suo inuidiæ stimulantis ardorem, prorũpunt in vocẽ. vnde sequitur, Et cùm ve. in templũ, &c. Chry. in ho. Quia enim signis detrahere non habebant, ex his que inhibebantur in templo vẽdere, afferunt reprehensionẽ. acsi dicerent: Nũquid magistralẽ suscepisti thronũ? Sacerdos consecratus es,

quoniā tantā demōstrasti potestatē? Chry.super Mat. Per hoc autē ꝙ subdūt, Et quis de.tibi hanc potestatē? Ostēdunt multas esse personas. quæ dāt hominibus potestatē, siue corporalē, siue etiam spiritualē. quasi dicerēt, De sacerdotali familia genitus nō es, senat⁹ tibi hoc nō cōcessit, Cæsar nō donauit. Si autē credidissēt quia omnis potestas ex deo est, nunquā interrogassent, quis tibi dedit hanc potestatē? Omnis enim homo secúdum se æstimat alterū, fornicarius neminē æstimat castū, castus nō facilè de fornicario suspicatur. sic qui nō est ex deo sacerdos, nullius sacerdotium putat ex deo. Hiero. Vel his verbis eandē, quā supra calūniam struunt, quando dixerunt, In Beelzebub principe dæmoniorū eiicit dæmonia. Quādo enim dicunt, In qua potestate hęc facis? dubitāt de dei potestate: & subintelligi volūt diaboli esse quod faciat. Addentes quoque: Quis tibi dedit hanc potestatē? manifestissimè dei filiū negāt, quē putant non suis sed alienis viribus signa facere. Poterat autem dominus aperta respōsione tantorū calūniam confutare, sed prudenter interrogauit, vt suo ipsi vel silentio vel scientia condemnarētur. vnde sequitur, Respondens Iesus dixit eis, Interrogabo, &c. Chry. super Mat. Non quidē vt respōdentes audiāt, sed vt impediti non interrogenr. quia ipse præceperat: Nolite sanctū dare canibus. Deinde etiam si dixisset, nihil proficeret. quia non potest sentire quæ lucis sunt tenebrosa voluptas. Interrogantē enim oportet dicere, tētantem autem rationabili percussione cōfundere, nō antē ei virtutē mysterij publicare. Dominus ergo simplici interrogationi laqueum ponit in sua interrogatione: & quia eum vitare nō poterant, subdit, Quē si dixeritis mihi, &c. Est autē interrogatio talis: Baptismus Io. vnde erat, è cælo, an ex hominibus? Augu. super Ioann. Accepit quidem Ioannes, vt baptizare posset, ab eo quem postmodū baptizauit: baptismus autē quem accepit, baptismus Ioannis hic dicitur. Solus tale donum accepit: nullus ante ipsum iustorū, nullus post ipsum accepit baptismū, qui baptismus diceretur ipsius. Venit enim Ioannes baptizare in aqua pœnitentię, viam domino pręparādo, non autē interius mūdando: quod purus homo nō potest. Hiero. Ipsi antē sacerdotes quid in sua malitia pertractauerint, ostēditur, cū subditur, At illi cogitabāt inter se. Si enim respondissent baptisma Ioannis esse de cęlo, consequēs erat respōsio: quare ergo nō estis baptizati à Ioāne? Si autē dicere voluissent humana deceptione cōpositū, & nihil habere diuinū: seditionē populi formidabant. Omnes enim cōgregatæ multitudines Ioannis receperāt baptisma, & sic habebāt eum vt prophetam. Respondit itaque impijssima fictio, & humilitatis verbo, quo nescire se diceret, versa est ad insidias cooperiendas. vnde sequitur, Et respondentes Iesu, dixerunt, nescimus. In eo ꝙ nescire se responderant, mētiti sunt. cōsequens ergo erat iuxta responsionē eorū dominum quoque dicere: Nec ego scio, sed mētiri veritas nō potest. Sequitur enim, Ait illis & ipse, Nec ego dico, &c. Ex quo ostēdit & illos scire, sed respondisse nolle: & se nosse, & ideo non dicere, quia illi quod sciant, taceant. Orige. Sed dicet aliquis cōtra hoc: quia ridiculum erat interrogare ī qua potestate hęc faceret Iesus: nec enim poterat fieri vt responderet, qui in potestate diaboli faceret, sed nec ipse responderet quod erat verū, quoniā in potestate propria facit. Siquis autē dicat, quoniā interrogabāt principes vt illum terrerent: vt puta si facit aliquis quod nobis nō placet in nostris, dicimus ei: quis te iussit hoc facere? eum terrētes vt recedat ab actu: sed quid est ꝙ & Christus ita respondit? Dicite mihi vos hoc: & ego vobis dico in qua potestate hæc facio: forte

Omnis potestas à deo.

ergo sic intelligitur hic locus. Generaliter quidē sunt duæ potestates diuersæ: vna ex parte dei, altera ex parte diaboli. Specialiter autē sunt plures. Non enim vna potestas omnibus prophetis facientibus signa cooperabatur: sed alia istis, alia illis: & ad res forsitā inferiores inferior, ad res autem eminentiores eminentior. Principes autē sacerdotū videbant Iesum multa prodigia facientem: & ideo potestatis sibi cooperantis speciem & proprietatē volebāt audire à Christo. Alij quidē qui signa fecerūt in primis quidē in ista potestate fecerūt: proficiētes autē ī alia potestate maiori, tamē saluator vniuersa fecit in vna potestate, quā accepit à patre. Quoniam autem nō erant digni talia audire mysteria, propterea non dat eis responsum, sed econtra interrogabat. Rab. Ob duas enim causas scientia veritatis est occultanda quærentibus: cū scilicet is qui quærit aut minus capax est ad intelligendum: aut odio vel contemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

Duæ diuersæ potestates.

*Quid autem uobis uidetur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit, Fili, uade hodie operare in *uineam meam. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondēs ait: Eo domine. Et nou iuit. Quis ex duobus fecit uoluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Iesus, Amen dico uobis, quia publicani & meretrices præcedent uos in *regno dei. Venit enim ad uos Ioannes in uia iustitiæ, & nō credidistis ei: publicani autem, & meretrices crediderunt ei. Vos autem uidētes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut *crederetis ei.*

**vinea mea.*

**regnum*

**&c.*

Hiero. Post præmissa infert dominus parabolā, qua & illos impietatis arguat, & ad gētes regnū dei doceat trāsferendum, dicens, Quid autem vobis videtur? Chry. super Matt. Quos reos proponis in causa, ipsos & iudices petit: vt à nullo mereātur solui, qui seipsos condēnant. Magna est fiducia iustitiæ, vbi aduersario ipsius causa committitur. In parabolis ergo figurat personas eorū, vt non intelligant quomodo ipsi aduersus se sententiā dicerent. Sequitur enim: Homo quidam, &c. Quis ille nisi deus, qui omnes homines creauit? qui cū sit natura dominus, tamen vult magis diligi quasi pater, q̄ timeri vt dominus. Maior filius gentium populus erat, minor verò populus Iudęorū: quoniam gentes quidē erant ex tempore Noe. Sequitur, Et ac. ad primū dixit: Fili, &c. Hodie. i. tēpore seculi huius: locutus est aūt nō in facie vt homo, sed ī corde vt de⁹, sensibus ingerēs intellectū. Operari autē in vinea, est iustitiā facere: nescio autē si totā quis hominum sufficiat operari. Hier. Primò ergo dicitur gētiliū populo per naturalis legis notitiā: Vade & operare ī vineā meā, hoc est, quod tibi nō vis fieri, alteri ne feceris. qui superbè respōdit: vnde sequitur, Ille aūt respōdēs, ait: Nolo. Chry. super Mat. Gētes enim à principio relinquētes deū & iustitiā eius, & trāseuntes ad idola & peccata, in cogitationibus suis respōdere videntur: Nolumus facere dei iustitiam. Hier. Postea verò in aduentu saluatoris, gētium populus acta pœnitentia operatus est in vinea dei, & sermonis contumaciā labore correxit: & hoc est quod dicitur, Postea pœnitentia motus, abiit. Sequitur, Accedēs autē ad alterū dixit similiter. At ille respō. ait, Eo domine. Secundus enim filius, populus Iudæorum qui respondit Moysi. Omnia quæcūq; dixerit nobis dñs, faciemus. Chry. super Mat. Sed postea auersi, mentiti sunt deo, secundū illud, Filij alieni mentiti sunt mihi: & hoc est quod dicitur, Et nō iuit. Interrogat ergo dñs cōsequenter. Quis ex duobus fecit voluntatē patris? Dicunt ei, Primus. Vide quomodo aduersus se protnlerunt sententiā, dicētes, Priorem filium volūtatem patris fecisse. i. populū gentium. quia

melius est non promittere deo iustitiā & facere, quàm promittere & mētiri. Orig. Vnde potest cōsiderari dominū esse locutū in parabola ista ad eos, qui modicum aut nihil promittūt, operibus aūt ostēdūt: & cōtra eos qui magna promittūt, nihil autē secundū promissionē suā agūt. Hiero. Sciendū est autē in veris exēplaribus nō haberi nouissimū, sed primū, vt proprio iudicio cōdēnentur. Si autē nouissimū voluerimus legere, vt quidā habēt, manifesta est interpretatio, vt dicamus intelligere quidē Iudæos veritatē, sed tergiuersari & nolle dicere quid sentiunt: sicut & baptismū Ioānis sciētes esse de cęlo dicere noluerūt. Chry. super Mat. Eorū autem iudiciū dominus abundanter cōfirmat. vnde sequitur, Dixit illis Iesus, Amē dico vobis, quia publicani & meretrices præcedēt vos in regno dei. ac si dicat, Non solū populus gentiū melior est vobis, sed etiā publicani & meretrices. Rab. Potest autē regnū dei euangeliū vel ecclesia præsens intelligi, in quo gētes Iudæos præcedūt, quia citius credere voluerūt. Orige. Per hoc autē non excluditur quin Iudæi aliquando intrent in regnū dei, sed cū plenitudo gentiū intrauerit, tūc omnis Israel saluus fiet. Chry. super Mat. Puto autē ꝙ ex persona omnium virorū peccatorū publicani ponūtur, & ex persona omniū mulierū peccatricū meretrices: quia auaritia pręcipuè in viris abūdat, fornicatio autē in mulieribus. Mulier enim in quiete seder inclusa: fornicatio aūt maximè ex otio nascitur: vir autē quoniam in actibus rerū diuersarū est assidue, in auaritiæ peccatū facile incurrit, in fornicationē aūt nō facile, nisi multū sit lasciuus: nam occupatio viriliū solicitudinū voluptatē plerunque excludit. vnde propriū est hoc adolescentiū nihil agentiū. Cōsequenter exponit causam eius quod dixerat, dicēs, Venit enim Ioannes ad vos in via iustitiæ, & non credidistis ei. Raba. Viā iustitiæ Ioānes prædicans venit, quia Christum qui consummatio legis est, digito monstrauit. Chry. super Matt. Vel venit in via iustitiæ sic manifestè, vt cōuersatio eius venerabilis peccatorū corda cōcuteret. vnde sequitur, Publicani autē & meretrices crediderunt ei. Considera quomodo cōuersatio bona prędicatoris pręedicationi pręstet virtutem, & etiam indomita domet corda. sequitur, Vos autē videntes nec pœnitētiā habuistis postea vt crederetis ei. ac si diceret, Illi fecerūt, quod maius est credendo. Isti autē neque pœnitentiā fecerūt, quod minus est. In hac autē expositione, quā secundū multorū expositionē tractauimus, aliquid mihi videtur esse contrariū. Si enim duo filij, Iudæi & Gētes intelligendi sunt, postquam sacerdotes interrogāti respōderent priorē filiū patris voluntatem fecisse, concludens Christus parabolā, sic debuit dicere, Amē dico vobis, quia Gētes pręcedēt vos in regno dei. Nūc autem dicit, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno dei, quod magis populariū hominū ostēdit conditionē ꝗ Gētium, nisi fortè intelligamus, vt prius dictū est: In tantū Gentiū populus magis placet deo quàm vos, vt etiam publicani & meretrices sint acceptabiliores deo quàm vos. Hier. Vnde alij putant non Gentiliū & Iudæorū esse parabolā, sed simpliciter peccatorū & iustorū. eo ꝙ illi quidē per mala opera deo seruire negauerāt, postea pœnitētiæ baptismum acceperāt à Ioanne: Pharisæi autē qui iustitiā præferebant, & legē dei se facere iactabāt: Ioannis contempto baptismate, eius pręcepta nō fecerūt. Chry. super Mat. Hoc autē ideo introducit, quia sacerdotes nō discendi causa, sed tentādi interrogauerāt, In qua potestate hoc facis? Multi autē ex populis crediderant: & ideo introducit parabolā duorum filiorū, ostendens eis per eam, quia meliores sunt populares qui à principio secularē profitentur vitā ꝗ sacerdotes, qui à principio profitentur deo seruire. quia populares quidem aliquādo compuncti conuertuntur ad deum, sacerdotes autē impœnitibiles cōstituti, nūquā desinūt peccare in deū. Prior enim filius populus est. Nō enim populus est propter sacerdotes, sed sacerdotes propter populum.

Doctrina moralis.

Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamiliâs qui plātauit vineam, & sepem circūdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eā agricolis, & peregre profectus est. Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas vt acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehensis seruis eius, aliū ceciderūt, alium occiderunt, alium verò lapidauerunt. Iterū misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt illis similiter. Nouissimè autem misit ad eos filium suum dicens, Verebuntur filium meum. Agricolæ autē videntes filium dixerunt inter se, Hic est hæres: venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Cùm ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, Malos malè perdet, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis, Lapidē quē reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnū dei, & dabitur genti facienti* fructū eius. Et qui ceciderit super lapidē istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum.*

*fortè.

*fructus.

Chrys. in ho. Post priorem parabolam, aliam ponit: vt ostendat eorū accusationem esse maiorem, & venia indignā. vnde dicitur, Aliam parabolam au. Homo erat. &c. Orig. Homo paterfamiliâs deus est, qui dicitur homo ī quibusdā parabolis, sicut si pater cū paruulo filio suo loquatur infantilia, vt descendat ad verba filij sui, & instruat eum. Chry. super Matth. Homo autem dicitur nomine, non natura: similitudine, nō veritate. præscius enim filius, quia propter appellationem humani nominis quasi homo purus fuerit blasphemādus, etiam deum patrem inuisibilem hominem appellauit, qui angelorum & hominū natura dominus est, beneuolentia pater. Hiero. Plantauit autem vineam, de qua Esaias loquitur, Vinea domini Sabaoth, domus Israel est. Sequitur, Et sepem cicundedit ei, vel murum vrbis vel angelorum auxilia. Chry. super Matt. Vel per sepem intellige custodiam patrum iustorum, qui tanquam murus facti sunt populo Israel. Orige. Vel custodia dei fuit sepes ipsius, torcular autem locus libationum. de quo sequitur: Et fodit in ea torcular. Hiero. Altare. s. aut torcularia illa quorū titulo tres psalmi prænotantur, octauus, octogesimus, octogesimustertius. s. martyres. Hil. Vel prophetas quasi quædā torcularia aptauit, in quos musti modo quædam vbertas spiritus sancti feruentis influeret. Chry. super Matth. Vel torcular est verbum dei, quod cruciat hominem contradicente carnis natura. Sequitur, Et ædificauit turrim. Hierony. i. templum de quo dicitur per Michæam: Et tu turris nebulosa filia Sion. Hila. Vel in turre eminentiam legis extruxit, quæ & in cælum ex solo egressu proueheret, & ex qua speculari posset Christi aduentus. Sequitur, Et locauit eam agricolis. Chrys. super Matt. Quando. s. per legem constituti sunt sacerdotes & leuitæ, & procurationem regendi populum susceperunt. Sicut autem colonus, quāuis de suo munere obtulerit domino, non sic eum placat, sicut de vinea eius redditus ei obtulerit: sic & sacerdos non tantū propter suā iustitiā placet deo, quomodo si populū dei in sanctitate docuerit. qm̄ ipsius iustitia vna est, populi autē multiplex. Sequitur, Et peregrè profectus. Hier. Nō loci mutatione, nec enim deus alicubi abesse potest quo complentur omnia, sed abire

videtur à vinea, vt vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat. Chry. in ho. Vel peregrè profectus est, cùm longanimitatem habuit, non semper eorũ peccatis pœnas inducẽs. Orige. Vel quia dominus qui fuerat cum illis in nube diei, & in columna ignis per noctẽ nequaquam postea similiter apparuit illis. In Esaia ergo Iudaicus populus vinea nominatur: & comminatio patrisfamiliâs contra vineam fit. In euangelio autem vinea non culpatur, sed eius coloni. Sed fortè in euangelio vinea est regnum dei, id est doctrina quæ scripturis inserta est scientiæ: vita autem irreprehensibilis hominum, est vineæ fructus. Litera autẽ scripturæ est vineæ [Allegorica expositio.] sepes circũposita, vt non videantur ab his qui foris sunt fructus qui sunt in abscon so: profunditas autẽ eloquiorum dei, est vineæ torcular: quod qui profecerunt de eloquiis dei, infundunt studia sua quasi fructus. Turris autem ædificata, est verbũ de ipso deo, & de dispensationibus Christi. hanc vineam tradidit colonis. i. populo ante nos, tã sacerdotibus quàm laicis. Et peregrè profectus est ad suam profectionem, dans occasionem colonis. Appropinquat autem tempus fructuum: & secundum vnumquemque, & generaliter populo vniuerso. Primum enim vitę tempus est secundum infantiam: & tunc nihil vinea ostendit, nisi tãtum habens in se vitalem virtutem: cùm autem cœperit posse loqui, tempus est generationis. Quantum autem proficit anima pueri, & tãtum vinea. i. verbum dei: & post profectum, vinea operatur fructum maturum charitatis & gaudij & pacis & huiusmodi. Sed & populo qui acceperũt legem per Moysen tempus fructuum appropinquat aliquando. vnde sequitur: Cùm autem tem. fruct. appro. &c. Raba. Vnde tempus fructuum posuit non prouentuum: nullus enim est fructus populi cõtumacis. Chrysosto. in ho. Seruos dicit prophetas, qui offerunt quasi sacerdotes domini populi fructus, & obedientiæ ostensionem per opera. Hi autem non solùm malitia potiti in non dando fructum, sed etiam in indignando ad eos qui venerũt, & sanguine manus impleuerunt. vnde sequitur, Et agri. app. ser. eius, &c. Hier. Cęciderunt quidem, vt Hieremiã: occiderũt, vt Esaiam: lapidauerunt, vt Nabot, & Zachariam, quem interfecerunt inter templum & altare. Chry. super Mat. Per singulos autẽ gradus malitię dei misericordia addebatur, & per singulos gradus diuinæ misericordiæ malitię Iudæorum crescebant: & sic contra dei clementiam, malignitas humana certabat. vnde sequitur: Iterum misit alios seruos, &c. Hila. Missi autẽ plures prioribus ilud tempus designat, quo post singulorum prophetarũ prædicationem, plurimus simul numerus prophetãtium emissus est. Raba. Vel primi serui qui missi sunt, ipse legifer Moyses intelligitur, & Aaron primus sacerdos dei: quos cæsos flagello linguæ vacuos emiserunt: alios autem seruos, prophetarum choros intellige. Hila. In filio autem ad vltimum missio domini nostri aduẽtus significatur. Sequitur enim: No. autem mi. ad eos fi. suum. Chry. in homi. Quare autem non confestim misit? vt ex his quæ ad alios fecerant, seipsos accusarent, & furorem dimittentes, verecundarentur propter filium aduenientem. vnde sequitur, Vereb. for. fi. meum. Chryso. Hunc autem misit non quasi ad obnoxios pœnæ sentẽtiam baiulantem, sed pœnitẽtiæ veniam: misit eos confundere, non punire. Hiero. Quòd autem dicit, Vereb. for. fi. meum, non de ignorantia venit. Quid enim nesciat paterfamiliâs, qui hoc loco deus intelligitur? sed semper ambigere deus dicitur, vt libera voluntas homini reseruetur. Chry. in ho. Vel hoc dicit annuntians quid fieri debebat, quoniam oportebat eos verecundari. per hoc enim vult ostendere peccatum eorum magnum, & omni excusatione priuatũ. Orige. Vel illud quod ait: Verebuntur fortè filium meum, videtur impletum illis Iudæis qui intelligentes Christum crediderunt in eum. Hoc autem quod sequitur: Agricolæ autem vidẽtes filium, dixerũt intra se: Hic est hæres, venite occidamus eum: in illis impletum est qui videntes Christum, & cognoscentes filium dei, nihilominus crucifixerunt eum. Hierony. Interrogemus Arrium & Eunomiũ. Ecce, pater [Arrius & Eunomius condẽnantur.] dicitur ignorare, quicquid pro patre responderint, hoc intelligant de filio, qui se dicit ignorare consummationis diem. Chrys. super Matth. Dicunt autem quidam, quia post incarnationem dictus est Christus filius ex baptismo sicut cæteri sancti: quos ex hoc loco conuincit dominus, vbi dicitur: Mittã filium meum. Quando ergo adhuc cogitabat ad transmittẽdum filiũ post prophetas iam filius erat. deinde si in eo modo dicitur filius sicut omnes sancti ad quos factum est verbum dei, debuit & prophetas dicere filios sicut & Christũ: aut & Christum seruum dicere, sicut & cæteros prophetas. Hiero. Per hoc autem quod dicunt, Hic est hæres: manifestè dominus probat Iudæorum principes, non per ignorantiam, sed per inuidiam dei filium crucifixisse. Intellexerunt enim eum esse illũ, cui pater per prophetam dicit: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Hæreditas quippe filio sancta ecclesia data est: quam non moriens pater illi reliquit, sed ipse sua morte mirabiliter acquisiuit. Chry. super Mat. Tamen postquam introiuit in templum, & videntes animalia, quæ ad sacrificium pertinebant, foras eiecit: tunc præcipue cogitauerunt eum occidere. vnde dicunt: venite occidamus eum. Dicebant enim intra se, Necesse est vt populus per istum dimittat consuetudinẽ hostiarum, quæ ad nostrum pertinent lucrum: & acquiescat offerre sacrificium iustitiæ, quod ad gloriam pertineat dei: & sic iam nõ erit populus iste possessio nostra, sed dei. Si autẽ occiderimus eum, dum nõ est qui iustitiæ fructum à populo quærat, semper durabit cõsuetudo offerendarum hostiarum: & sic populus iste erit nostra possessio. & hoc est quod sequitur: Et nostra erit hæreditas. hæc est cogitatio communis omnium sacerdotũ carnalium, qui non sunt soliciti quomodo viuat populus sine peccato, sed aspiciũt quid in ecclesia offeratur: & hoc æstimant sacerdotij sui lucrum. Rab. Vel hæreditatem occiso eo præripere moliebantur Iudæi, cùm fidem quæ per eum est, extinguere, & suam magis, quæ ex lege est iustitiam præferre, ac gentibus imbuendis conabantur inserere. Sequitur: Et apprehensum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Hila. Christus enim extra Hierusalem tanquam extra vineam in sententiam damnationis abiectus est. Orige. Vel quod dicit, eiecerũt extra vineam: tale mihi videtur: Quantum ad se, alienum eum esse iudicauerũt à vinea & colonis. Sequitur, Cũ ergo vene. domi. vineæ, quid faciet agricolis illis? Hiero. Interrogat quidem eos dominus, non [Interrogatio domini.] quòd ignoret quid responsuri sint, sed vt propria responsione damnentur. Sequitur, Aiunt illi, Malos malè perdet, &c. Chrysosto. super Matt. Quòd autem verum responderunt, non est illorũ, qui iustè iudicauerunt, sed ipsius causæ: veritas enim ipsis violentiam fecit. Orige. Sicut enim Caiphas, sic & isti non ex se prophetauerunt contra se, quoniam tollenda ab eis erant eloquia dei, & danda gentibus, fructum in tempore daturis: vel dominus, quem occiderũt, statim venit resurgens à mortuis: & malos quidem colonos malè perdidit, aliis autem colonis. i. apostolis vineam suam consignauit. i. eis qui ex Iudaico populo crediderũt. Aug. de

con. euan. Marcus autẽ hoc non ab ipsis respõsum esse commemorat, sed dominũ consequẽter locutum, post interrogationem suam ipsum sibi quodãmodo respondisse. Sed facilè potest intelligi, vel illorũ vocẽ ita subiectam, vt non interponeretur: illi responderunt, sed tamen intelligeretur, aut ideo responsionẽ istam domino potius attributam, quia cùm verum dixerint, etiam de illis hoc ipse respondit qui veritas est. Chrys. in ho. Vel non est cõtradictionis, etenim vtraque facta sunt: quia. s. & ipsi primo hoc responderunt, & postea dominus intrauit. Aug. de con. euan. Sed illud magis mouet quòd Lucas non solum eos hoc respondisse non dicit, verum etiam cõtrariam retulisse responsionẽ. Ita enim narrat, Quo audito. s. hac sententia ex ore domini prolata, dixerunt: Absit. Restat ergo vt intelligamus in plebe, quæ audiebat, quosdã respondisse quod Matthæus commemorat. quosdam verò illud quod Lucas dicit. s. absit. Nec moueat quòd Matthæus principes sacerdotum & seniores populi dixit accessisse ad dominum, & sic sine interpositione alicuius personæ sermo contexitur, vsque ad hoc quod de locata agricolis vinea commemoratur. Potest enim putari omnia hæc cum principibus sacerdotum locutum fuisse, sed Matthæus breuitatis causa tacuit, quod Lucas non tacuit: parabolã. s. istam non ad eos solos dictam qui de potestate interrogauerant, sed ad plebem: in qua erant qui dicerent, perdet illos, & vineam suã dabit aliis: quæ vox rectè etiam ipsius domini fuisse intelligitur, siue propter veritatẽ, siue propter membrorũ eius cum suo capite vnitatem. Erant etiam qui talia respondentibus dicerent: Absit. quia intelligebant cõtra seipsos parabolam esse dictam. Chry. super Matt. Vel aliter: Lucas quidem secundum responsionem oris eorũ narrauit, Matthęus secundum responsionẽ cordis. Nam verè visibiliter quidem in facie contradixerunt, dicentes: Absit. In conscientia autem susceperũt, dicẽtes, Malos malè perdet. Sicut cùm homo deprehẽsus fuerit in malo: verbis quidem excusat, intus autem eius conscientia recognoscit. Chrys. in homil. Vel aliter, Dominus propter hoc eis parabolam proposuit, vt ipsi non intelligentes contra se sentẽtiam proferrent: sicut & ad Dauid factum est per Nathan.

Concor- dia euãge horum.

rursus autem intelligentes quæ dicta sunt contra se esse, dixerũt: Absit. Rab. Moraliter aũt cuique vinea locatur colẽda, cũ baptismi ministeriũ datur, quod operãdo exerceat. Mittitur seruus vnus, alter, & tertius: cũ lex, psalmus, prophetia legitur ad quorũ monita bene operetur. Sed missus cæditur & eiicitur, cùm sermo contemnitur, vel quod peius est, blasphematur. Hæredem quantum ad se occidit, qui filium dei conculcauerit, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo cultore vinea alij datur cùm donum gratiæ quod superbus spreuerit, humilis accipit. Chry. super Matt. Deinde quasi non acquiescentibus illis, testimoniũ scripturæ inducit. Sequitur enim: dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis: Lapidem quem reprobauerunt. i. si parabolã meam non intelligitis, vel istam scripturam cognoscatis. Hiero. Variis autem parabolis res eædem contexũtur. quos enim suprà operarios & agricolas appellarat, nunc ædificatores. i. cementarios vocat. Chry. in homi. Lapidem autem, Christum vocat. Aedificatores autem doctores Iudæorum, qui Christum reprobauerunt, dicentes: Hic non est à deo. Raba. Sed illis nolẽtibus ideo lapis caput aguli firmauit, quia de vtroque populo quotquot ipse voluit, sua fide coniunxit. vnde sequitur, Hic factus est in caput anguli. Hila. Est enim caput anguli factus: quia est inter legem & gentes lateris vtriusque coniũctio. Chry. in ho. Deinde vt discãt, quoniam nihil eorũ quæ fiebant, deo contrarium erat, subdit: à domino factum est. Orige. Id est, iste lapis, donum est donatum à deo ædificio vniuerso: & admirabile caput in oculis nostris, qui possumus eum videre oculis mentis. Chrysost. super Mat. Quasi diceret, Quare non intelligitis in cuius ædificij angulo ponẽdus est ille lapis, non in vestro quando reprobatus est, sed in alio? Si autem aliud ædificium est futurum, ergo vestra ædificatio est contemnenda. vnde subdit, Ideo dico vobis, &c. Orige. Regnum dei dicit mysteria regni dei. i. diuinas scripturas, quas tradidit dominus: Primò quidem populo illi priori, cui credita sunt eloquia dei: Secundò autem gentibus facientibus fructum. Nemini enim datur verbum dei, nisi facienti fructum de eo: & nemini in quo peccatum regnat, datur regnũ dei. quomodo ergo illis datum est, à quo & ablatum est? Sed considera quomodo quod datur, intelligitur gratis datum. Quibus ergo locauit, non omnino quasi electis & fidelibus dedit: quibus autem donauit, cum iudicio ele- Christus

ctionis donauit. Chry. super Matt. Lapis autem dicitur lapis est.

Christus, non solum propter firmitatẽ: sed etiam quia est inimicorum magna confractio. vnde sequitur: Et qui ceciderit super lapidem istum, &c. Hierony. Qui peccator est & tamen in illum credit, cadit quidem super lapidem, & confringitur: sed non omnino conteritur, reseruatur enim per patientiam ad salutem. Super quem verò ille ceciderit, hoc est cui lapis ille irruerit, & qui Christum penitus negauerit, sic conteret eum, vt nec testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum. Chrysosto. super Matth. Aliud est enim confringi & aliud comminui. De eo enim quod confringitur, aliquid remanet: quod autem comminuitur, quasi in puluerem conuertitur. Quod autem cadit ad lapidem, non frangitur secundum quòd est lapidis virtus, sed inquantũ fortiter cadit, aut propter pondus suum, aut propter altitudinem casus: sic & Christianus peccans, non tantum perit quantum potest perdere Christus, sed quantum ipse se perdit per opera sua, aut propter magnitudinẽ peccati, aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantum, quantum potest eos perdere Christus. Chrysosto. in hom. Vel hìc duas perditiones eorum ostendit: vnam ab eo quòd offenderunt, & scandalizati sunt: quam designat, dicens: Qui ceciderit super lapidem, &c. aliam à captiuitate eis superuẽtura: quam manifestat, dicens: Super quem verò ceciderit, &c. Aug. de quæst. euang. Vel de his dicit qui cadent super eum, qui illum modo contẽnunt vel iniuriis afficiunt. Ideo nondum penitus intereunt, sed tamen confringuntur, vt non rectè ambulent, super quos cadet, dum veniet desuper in iudicio cum pœna perditionis. Ideo dixit: Conteret eos: vt sint impij tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

Et cùm audissent principes sacerdotum & pharisæi parabolas eius: cognouerunt quòd de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

Hiero. Quanuis duro corde Iudæi propter incredulitatem essent: tamen intelligebant contra se omnes domini sententias dirigi vnde dicitur: Et cùm audissent principes & cætera. Chr. super Mar. Hæc est autem differẽtia bonorum hominum & malorum. Bonus enim comprehensus in peccato gemit, quia peccauit: malus autem fremit, non quia peccauit, sed quia comprehensus est in peccato: & non solùm pœnitẽtiam non agit, sed magis aduersus corripientem irascitur. vnde & isti comprehẽsi magis ad malitiam sunt excitati. Sequitur enim: Et quærentes tenere eum, timuerũt turbas. quo-

niam sicut prophetā eum habebāt. Orige. Sapiunt quidem aliquid de eo quod verū est, prophetā eum æstimantes: nō autē magnitudinē eius intelligūt, secūdum quòd erat filius dei. Turbas autē sic sapientes de eo, & paratas pro eo pugnare timēt principes: neque enim ad eorum scientiā pertingere possunt, nihil dignū sentientes de eo. Deinde sciendum est, quoniam volētium Iesum tenere differentia est. Aliter enim principes & pharisæi quærebāt eum tenere: aliter sponsa quæ dicit, Tenui eum, nec dimittam, adhuc eum tētura melius. sicut dicit, Ascēdam in palmam, & tenebo altitudinem eius. Omnes enim non rectè sapientes de diuinitate, tenere volunt Iesum & perdere eum. Et alia quidē verba præter verbum Christi possibile est comprehendere & tenere. Verbum autem veritatis nemo potest cōprehendere. i. intelligere, neque tenere. i. cōuincere, neque separare à sensu credentium, neq; mortificare. i. destruere. Chry. super Mat. Omnis etiam homo malus, quantum ad voluntatem suam & manus mittit in deum, & occidit eum. Qui enim præcepta dei cōculcat, qui murmurat cōtra deum, & turbato vultu aspicit cælū, nónne si fieri potuisset manus mitteret in deū & occideret eum, & iam licenter peccaret? Rab. Sed tamen quòd timēt mittere manū in Iesum propter turbam, quotidie in ecclesia geritur: cū quilibet solo nomine frater, fidei & pacis vnitatem quam non diligit, propter bonos cohabitantes vel erubescit impugnare, vel timet.

Iesus quo modo tenetur.

Tropologica expositio.

CAPVT XXII.

ET respondēs Iesus dixit iterum in parabolis eis dicens, Simile factū est regnū cælorū homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Et misit seruos suos uocare inuitatos ad nuptias & nolebant uenire. Iterum misit alios seruos, dicens, Dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata, uenite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in uillam suam, alius uerò ad negociationem suam. Reliqui uerò tenuerunt seruos eius: & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cùm audisset iratus est, & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit. Tunc ait seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui inuitati erant non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum, & quoscūque inueneritis, uocate ad nuptias. Et egreßi serui eius in uias, congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos, & impletæ sunt nuptiæ discumbentiū. Intrauit autē rex ut uideret discumbentes, & uidit ibi hominem non uestitū ueste nuptiali. Et ait illi, Amice, quomodo huc intrasti nō habens uestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris: Ligatis manibus & pedibus eius mittite eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & stridor dentium. Multi enim sunt uocati, pauci uerò electi.

Chry. in ho. Quia dixerat, Dabitur genti facienti fructus eius: hic ostēdit cui genti. vnde dicitur, Et respondens Iesus, dixit, &c. Glos. Dicit autem, Respondens. i. obuians prauæ cogitationi eorum de morte sua. Augu. de con. euang. Parabolam autem istam solus Matthæus narrat: simile quidem etiam Lucas commemorat, sed non est hoc: sicut & ipse ordo indicat. Grego. in hom. Hic per nuptias, præsens ecclesia: illic per cœnam, æternum & vltimū conuiuium designatur: quia & in hanc nonnulli exituri intrant, ad illud quisquis semel intrauerit vlterius non exibit. At si quis fortè contēdat hanc eandem esse lectionem: intelligi forsitā potest, quia de proiecto eo qui cū nuptiali veste non intrauerat, quod Lucas tacuit, Matthæus dixit: quòd verò per illum cœna. per hunc autem prandium dicitur, nequaquam obsistit: quia cùm ad horā nonā apud antiquos prandium fieret, quotidie ipsum quoq; prandiū cœna vocabatur.

Concordia euan.

Orig. Regnū autē cælorū simile est secundū eum quidem qui regnat, homini regi: secundum eum autē qui cōregnat, filio regis: secundū ea verò quę sunt in regno regis, seruis & inuitatis ad nuptias: inter quos est & exercitus regis. Additum est autem homini regi, vt hominibus quasi homo loquatur: & dispensat homines, non cupientes dispensari à deo. Sed tunc cessabit regnū cælorum esse simile homini, cùm cessante zelo & cōtentione & cæteris passionibus & peccatis, cessauerimus secundū hominē ambulare, & videbimus eū sicuti est. Nunc enim videmus eum non sicuti est, sed sicuti per nostram dispensanonē factus fuerit nobis. Greg. in ho. Tunc autem deus pater deo filio nuptias fecit, quando hunc in vtero virginis humanæ naturæ coniunxit. Sed quia ex duabus personis fieri solet nuptiarum coniunctio, absit hoc ab intellectibus nostris: vt personam redēptoris nostri ex duabus personis credamus esse vnitam. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis existere dicimus: sed ex duabus personis credere cōpositū, vt nephas vitamus. Securius ergo dici potest, quia in hoc rex pater regi filio nuptias fecit, ꝙ ei per incarnationis mysteriū sanctā ecclesiam sociauit. Vterus autē genitricis virginis, huius sponsi thalamus fuit. Chry. super Mat. Vel aliter, Cū resurrectio fuerit facta sanctorum, tunc suscipiet hominē vita, quę est Christus, mortalitatē eius sua mortalitate absorbēs. Nūc enim quasi arras futuri coniugij spiritū sanctū accipimus, tūc autē ipsum Christū plenius in nobis habebimus. Orige. Vel coniunctionē sponsi ad sponsam. i. Christi ad animam, verbi susceptionem intellige: partus autē opera bona. Hila. Meritò autē à patre iā sunt hæ nuptiæ factæ, quia æternitatis huius societas, & noui corporis desponsata coniūctio, habetur iam perfecta in Christo. Sequitur: Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & noluerunt venire. Chry. super Mat. Et quando misit seruos suos, iam inuitati prius erant. Inuitati sunt enim homines à tēpore Abrahæ, cui Christi incarnatio promittebatur. Hier. Misit aūt seruū suū nec dubiū quin Moysen, per quem legē inuitatis dedit. Si autē seruos legerimus, vt plæraque habēt exēplaria, ad prophetas referēdum est: quia inuitati per eos venire contempserūt. Sequitur, Iterū misit alios seruos, dicens, Dicite inuitatis. Serui qui secūdò missi sunt, melius est vt prophetę intelligātur ꝗ apostoli, ita tamē si seruus suprà fuerit scriptus: sin autē seruos ibidem legas, hic serui secūdi apostoli sunt intelligendi. Chry. super Mat. Quos misit cū eis dixit, In viā gentium ne abieritis, sed potius ite ad oues perditas domus Israel. Orig. Vel qui primò mittuntur serui vocare inuitatos ad nuptias, habentur prophetæ conuertentes ex populo per suas prophetias ad lætitiam & restitutionē ecclesię ad Christum. Qui autē noluerunt venire in primis inuitati, sunt qui noluerūt audire verba prophetarum. Iterum alij transmissi, alia cōgregatio prophetarum est. Hila. Vel serui primo missi, qui inuitatos vocarent apostoli sunt: qui autem admonentur vt veiāt inuitati antea, populus Israel est: in gloriā enim æternitatis per legē est aduocatus. Apostolorum ergo erat propriū, cōmonefacere eos quos inuitauerāt prophetæ. Qui vero iterū cū præceptorū conditione mittūtur apostolici viri, sunt successores eorum. Grego. Sed quia hi qui prius inuitati sunt ad nuptiarū cōuiuium venire noluerūt, in secūda inuitatione iā dicitur, Ecce prādiū meū paraui. Hier. Prandiū paratū & tauri & altilia occisa, vel per metaphorā opes regiæ describuntur, vt ex carnalibus intelligātur spiritualia: vel certe dogmatū magnitudo & doctrina dei lege plenissima sentiri potest. Chry. super Mat. Cū ergo dominus

Nuptię allegoricæ.

prandiũ meũ paraui.i.ex lege & prophetis ſcripturarũ mẽſas ornaui.vnde ſequitur: Tauri mei, &c. Grego.in ho.Per tauros autẽ patres veteris teſtamenti figurãtur: qui ex permiſſione legis inimicos ſuos virtutis corporeæ cornu feriebant. Altilia verò ſaginata dicimus, ab eo enim quod eſt alere altilia:quaſi altilia, vel quaſi alita vocamus.Per altilia ergo patres noui teſtamenti figurantur:qui dum gratiam pinguedinis internæ dulcedinis percipiunt,à terrenis deſideriis ad ſublimia contemplationis ſuę penna ſubleuantur.Dicit ergo,Tauri mei & altilia occiſa ſunt.Ac ſi dicat:Patrũ pręcedẽtiũ mortes aſpicite,& remedia vitæ veſtræ cogitate.Chryſ.ſuper Mat.Vel aliter,Ideo dicit, Et ſaginata & tauros,nõ quia & tauri non fuerint ſaginati, ſed quia omnes ſaginati fuerunt tauri:ergo ſaginata tantummodo dicit prophetas,qui fuerunt ſpiritu ſancto repleti: tauros autem, qui,prophetæ fuerunt & ſacerdotes: ſicut Hieremias & Ezechiel.vt enim tauri duces ſunt gregis, ita & ſacerdotes, principes ſunt populi.Hil.vel aliter, Tauri glorioſa martyrum ſpecies eſt,qui confeſſioni dei tanquam hoſtia electa ſunt immolati. Saginata verò ſunt homines ſpirituales, tanquã cæleſti pane ad euolãdum aues paſtę:cęteros accepti cibi vbertate expleturę.Grego. Notãdũ verò quòd in priore inuitatione nil de tauris & altilibus dicitur.In ſecunda autẽ iam tauri & altilia mactata memorantur: quia omnipotens deus cũ verba eius audire nolumus,adiũgit exẽpla, vt omne quod impoſſibile credimus,tanto nobis ad ſperandum fiat facilius,quãto per hoc trãſiſſe & alios audiuimus.Orige. Vel quia prãdium quod paratur,eſt eloquiũ dei: fortia quęque eloquiorũ dei,tauri intelligãtur:ſuauia verò & delectabilia eorũ, ſunt ſaginata. Si quis enim proferat quædã dicta modica & nõ firma, & nõ magnã virtutẽ rationis habẽtia : videntur macra eſſe quæ proferũtur. Saginata autẽ ſunt, cũ ad vnãquanque propoſitionem exẽpla multa rationis probatione repleta inducuntur: puta, ſi aliquis de caſtitate ſermonẽ loquitur, rectè intelligitur turtur. Sed cùm ipſum ſanctitatis ſermonem cum rationis probatione de ſcripturis repletũ protulerit,ita vt delectet & confirmet animũ audientis:protulit eum ſaginatũ.Chry.ſuper Mat.Quòd autẽ dicitur, Et omnia parata ſunt:intelligitur quia quicquid quæritur ad ſalutẽ,iam adimpletũ eſt in ſcripturis.Qui enim ignorans eſt,inuenit ibi quod diſcat.Qui cõtumax eſt, inuenit ibi quod timeat. Qui laborat,inuenit ibi promiſſa,quibus excitetur ad opus.Glo.Vel omnia parata ſunt:introitus regni paratus eſt per fidem meæ incarnationis, qui antè fuerat clauſus.Chr.ſuper Mat.Vel omnia parata dicit, quæ pertinẽt ad myſterium dominicæ paſſionis,& noſtræ redemptionis.Dicit autem,Venite ad nuptias:non pedibus,ſed fide & moribus.Sequitur: Illi autẽ neglexerunt.Qua autem re neglexerint manifeſtat,cùm ſubditur, Et abierũt:alius in villã ſuam &c. Chry.in ho. Quãuis autẽ videantur rationabiles occaſiones eſſe:ſed hinc diſcimus etiã ſi neceſſaria ſunt quę detinẽt : omnibus tamẽ præponere ſpiritualia oportet. Mihi autẽ videtur ꝙ his occaſionibus vſi, negligentiæ velamina proponebant. Hila. Ambitione enim ſeculi tanquã villa,homines occupantur:plures verò propter pecuniæ cupiditatẽ negociatione detinentur.Chry.ſuper Matt.vel aliter,Cũ labore manuum noſtrarum aliquid facimus, puta exercẽtes agrũ vel vineam,aut opus ligni vel ferri,villã colere videmur.Cũ autẽ non labore manuum noſtrarũ alia lucra ſequimur,totũ hoc,negociatio appellatur. O miſerrimus mundus, & miſeri qui eum ſequũtur. Semper enim mũdialia opera homines excluſerunt à vita.Grego. Qui ergo intẽtus labori terreno,vel mundi actionibus deditus,myſteriũ incarnationis dominicæ pẽſare,& ſecundũ illud viuere diſſimulat:quaſi ad villam vel negocium pergẽs,venire ad regias nuptias recuſat:& plerumque(quod eſt grauius) nõnulli vocati gratiam nõ ſolũ reſpuunt, ſed etiã perſequuntur.vnde ſubditur,Reliqui verò tenuerũt, &c. Chry.ſuper Mat.Vel per occupationẽ villę,populares Iudæorum ſignificat,quos mũdi delectatio ſeparauit à Chriſto.Per occupationẽ verò negociationis,ſacerdotes cæteróſque miniſtros tẽpli ſignificauit: quos lucri obtẽtu veniẽtes ad miniſteriũ legis & tẽpli,auaritia ſeparauit à fide:quibus nõ dixit quòd malignati ſunt,ſed neglexerunt. qui enim odio aut inuidia crucifixerunt Chriſtum,illi malignati ſunt:qui autẽ negociis impediti nõ crediderũt,illi neglexiſſe dicuntur,nõ malignari. De ſua tamen morte dominus tacet,quia iu priori parabola dixerat: ſed oſtẽdit mortẽ diſcipulorum ſuorum, quos poſt aſcenſum ipſius occiderunt Iudęi Stephanũ lapidãtes, & Iacobum Alphæi occidẽtes,propter quæ Hieruſalẽ deſtructa eſt à Romanis.Et notandum ꝙ ira in deo nõ propriè ſed trãſlatiuè dicitur. Tunc enim iraſci dicitur,quando vlciſcitur.vnde hic dicitur, Rex autem cũ au.iratus eſt.Hiero.Quando inuitabat ad nuptias,& agebat opera clementiæ,hominis nomẽ appoſitum eſt:nunc autẽ quando ad vltionẽ venit,homo ſiletur,& rex tantũ dicitur. Orige. Dicãt autẽ qui peccant in deũ legis & prophetarũ & totius creationis,vtrũ iſte qui & homo dicitur, & irat⁹ proponitur, ipſe eſt pater Chriſti:quòd ſi dixerint hunc ipſum eſſe,cogendi ſunt confiteri, quoniam multa in eo ſecundũ paſſibilẽ hominũ naturã eſſe dicũtur:nõ quia ipſe paſſibilis eſt,ſed quia motem gerit paſſibilis naturæ hominũ. Et ſecundum hãc cõſequentiam ſuſcipere cõuenit & iram dei, & pœnitentiam,& cætera huiuſmodi in prophetis.Sequitur, Et miſsis exerci.&c. Hiero.Per hos exercitus, Romanos intelligimus ſub duce Veſpaſiano & Tito, qui occiſis Iudææ populis præuaricatricẽ incẽderunt ciuitatem. Chry.ſuper Mat. Romanus autẽ exercitus, dicitur exercitus dei: quia domini eſt terra & plenitudo eius.nec etiam veniſſent Romani Hieruſalẽ,niſi eos dominus excitaſſet.Orig.Vel angelorum agmina, ſunt exercitus regis noſtri. miſsis ergo exercitibus extinxiſſe homicidas dicitur, quia in hominibus omne iudiciũ per angelos exercetur. Homicidas ergo perdit, quia perſequẽtes interimit.Ciuitatem eorũ igni ſuccendit, quia illorum nõ ſolũm animæ ſed caro quoque in qua habitauerant, ęterna gehennæ flãma cruciantur. Orig. Vel ciuitas impiorũ eſt ſecundũ vnumquodq; dogma congregatio eorum qui conueniunt in ſapientia principum huius ſeculi: quam ſuccendit rex & exterminat quaſi ex malis ędificationibus conſiſtentem.Greg.Sed is qui inuitãtem ſe contemni conſpicit, filij ſui nuptias vacuas non habebit.quemque enim ſermo dei inuẽturus eſt vbi requieſcat. vnde ſubditur, Tunc ait ſeruis ſuis.Origenes,Id eſt apoſtolis aut angelis,qui præpoſiti erant in vocatione gentium. Nuptiæ quidem paratæ ſunt.Remi.Id eſt omne ſacramentũ humanæ diſpenſationis iam peractũ atque cõpletum eſt.Sed qui inuitati erant.i.Iudæi,non fuerunt digni:quia dei iuſtitiã ignorantes & ſuã ſtatuere volentes,indignos ſe iudicauerũt æternæ vitæ. Reprobato ergo Iudaico populo, ad has nuptias gentilis populus eſt ſuſceptus. vnde ſequitur, Ite ergo ad exitus viarũ &c.Hiero. Gẽtilium enim populus non erat in viis,ſed in exitibus viarũ.Remi. Qui ſunt errores gentium?Chry.ſuper Matt.Vel vię ſunt omnes profeſsiones huius mundi, vtputa philoſophiæ, malitiæ,& huiuſmodi.Dicit ergo, Ite ad exitus viarum

Patres veteris teſtamenti figurantur.

Tropologia verborum.

Excuſationes variæ.

Allegorica expoſitio.

vt cuiuslibet cōditionis homines vocēt ad fidē. Adhuc: sicut castitas via est quæ ducit ad deū, sic fornicatio via est quæ ducit ad diabolū, & sicut de aliis virtutibus & vitiis. Iubet ergo vt cuiuscunque cōuersationis vel con ditionis homines inuitent ad fidē. Hila. Per viam etiam tēpus seculi intelligendū est: atq; ideo ad exitus viarū iubētur ire, quia omnibus retroacta donātur. Grego. Vel aliter: In scriptura sacra vias, actiones accipimus: exitus viarū, intelligimus defectus actionū, quia illi plærūque facile ad deū veniunt, quos in terrenis actionibus prospera nulla comitātur. Orige. Vel aliter: Puto hāc primā vocationē fuisse ad nuptias aliquarū ingenuarū animarū. Principaliter enim deus vult venire ad epulationē diuini eloquij eos, qui ad intelligendū sunt ingeniosiores: & quoniā huiusmodi sunt, nolunt ad istā vocationē venire: trāsmittūtur alij serui prouocātes eos, & promittētes q; si venerint, percipiēt prādium paratū à rege. Sicut enim in corporalibus alia est quæ nubit spōsa, alij inuitatores, alij qui inuitātur ad nuptias: sic deus scit diuersos ordines animarū, earūmq; virtutes & causas ob quas hi quidē in cōstitutione spōsę accipiuntur, alii in ordine seruorū vocantiū, alij in numero inuitatorum ad nuptias. Sed qui principaliter quidē fuerāt inuitati, primos inuitatores quasi pauperes sensu neglexerūt, & abierūt sua sequētes: in quib' magis sunt delectati, q̄ in his qui rex per seruos suos promittebat: sed hi leuiores sunt his, qui seruis transmissis iniuriantur, & interficiunt: qui. s. preparatione cōtētiosorū verborū ausi sunt tenuisse seruos missos: qui nō sunt preparati ad soluendas questiones eorū versutas, & cōtumeliis afficiūtur vel interficiuntur ab eis. Sequitur, Et egressi serui eius in vias, &c. Orige. Egredientes serui siue de Iudæa & Hierusalē apostoli Christi, siue ab interioribus angeli sancti: & veniētes ad vias diuersas diuersorū morū, cōgregauerūt quoscūque inuenerūt. Et nō curāt vtrū aliquādo ante vocationē mali fuerint, aut boni. bonos autē intelligere hic simpliciter conuenit humiliores & rectiores ex eis qui veniebāt ad cultū dei, quibus cōueniebat quod Apostol' ait: Cū gētes quæ legē nō habēt ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex. Hiero. Inter ipsos enim gētiles infinita est diuersitas: cū alios sciam' esse procliuiores ad vitia, alios ad honestatē morū virtutibus deditos. Grego. Vel hoc dicit: quia in hac ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt. bonus aūt nō fuit, qui malos tolerare recusauit. Sequitur, Et impletæ sunt nuptiæ dis. &c. Orig. Nuptiæ. s. Christi & ecclesiæ sunt implete, dū restituti deo qui ab apostolis sunt inuēti recubuerunt ad epulandū in nuptiis. sed qm̄ bonos & malos oportuit quidē vocari, nō autē vt mali permanerēt mali: sed vt deponerēt vestimenta cōtraria nuptiis, & induerēt nuptialia indumēta. s. viscera misericordiæ benignitatis, &c. Ideo rex egreditur vt videat discūbentes, priusquā apponatur eis prandiū: vt retineat habētes nuptialia vestimenta & delectēt, coodemnētq; cōtrarios. vnde sequitur: Intrauit autē rex vt videret discūbentes. Chry. super Mat. Nō quia alicubi ipse nō est: sed vbi vult per iudiciū aspicere, ibi dicitur præsens: vbi aūt nō vult, absens videtur. Dies autē aspectionis est dies iudicij quando visitaturus est christianos, qui super mēsam scripturarū recūbunt. Orige. Ingrediēs autē inuenit quēdā qui nō mutauerat proprios mores. vnde seqtur: Et vidit ibi hominē nō ve. &c. Singulariter dixit: quia vnius sunt generis omnes qui seruant malitiam post fidē, quā habuerāt ante fidē. Greg. Quid autē debemus intelligere per nuptialē vestē, nisi charitatē? quia hāc in se dominus habuit, dū ad sociādę sibi ecclesiæ nuptias veniret. Intrat ergo ad nuptias, sed sine veste nuptiali, qui in ecclesia fidē habet, sed charitatem nō habet. Aug. cō. Fau. Vel sine veste nuptiali nu ptias addit, qui quærit ibi gloriā, nō spōsi sed suā. Hila. Vel vestis nuptialis est gratia spiritus sancti, & cādor habitus cælestis: qui bonæ interrogationis cōfessione susceptus, vsque in cœtū regni celorū immaculatus & integer est reseruandus. Hier. Vel vestis nuptialis præcepta sunt domini, & opera quæ cōplentur ex lege & euāgelio, nouūque hominis efficiūt vestimentū: quod qui in die iudicij inuētus fuerit sub nomine christiano, nō habere, statim corripitur. vnde sequitur: Et ait illi, Amice, quomodo, &c. Amicum vocat, quia est inuitatus ad nuptias: quasi sit amicus per fidē. Arguit autē imprudētiæ, q; veste sordida mūditias polluerit nuptiales. Orig. Et quoniam qui peccat & non induit dominum Iesum Christū, nō habet excusationē aliquam. ideo sequitur, At ille obmutuit. Hiero. In tempore enim illo non erit locus imprudentiæ, nec negandi facultas: cū omnes angeli & mūdus ipse testes sint peccatorū. Greg. Non autem solū reiectus est à nuptiis qui iniuriā nuptiis fecit, sed adhuc à ministris regis super vincula cōstitutis ligatus incessione qua nō est vsus ad bonū, & apprehensoria virtute qua nullū opus ad bonū impleuit: cōdemnatus est in loco ab omni lumine alieno, qui vocantur tenebræ exteriores. vnde sequitur, Tunc rex dixit ministris: Ligatis mani. & pedib. mitti. eum in tene. exterio. Greg. Ligātur tūc pedes & manus per districtionē sententiæ, qui modo à prauis operibus ligari noluerūt per meliorationē vitæ. vel tūc ligat pœna, quos modō à bonis operibus ligauit culpa. Aug. xj. de trinitate. Prauarū verò atque distortarū voluntatū implicatio, vinculum est quo alligatur qui hoc agit, vt piiciatur in tenebras exteriores. Greg. Interiores autē tenebras, dicimus cæcitatem cordis: exteriores verò tenebras, æternam noctem damnationis. Chrys. super Mat. Vel per hoc designatur differentia tormentorum in peccatoribus. Sunt enim primæ tenebræ exteriores, interiores autē minores & nouissima loci. Sequitur, Ibi erit fletus & stridor dētium. Hiero. In fletu oculorū & stridore dentiū, per metaphorā membrorū corporaliū magnitudo ostēditur tormentorum. Manus quoque ligatas & pedes, fletum oculorū & stridorē dētium, ad cōprobandā resurrectionis intellige veritatē. Grego. Vt illic dentes strideant, qui de edacitate gaudebant: illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiscētias versabantur: quatenus singula mēbra supplicio subiaceant, quæ hic singulis quibusque vitiis subiecta seruiebant. Hiero. Et quia in conuiuio nuptiali non initium, sed finis quæritur: subditur, Multi enim sunt voca. &c. Hila. In inuitante enim sine exceptione publicę bonitatis humanitas est: in inuitatis verò vel vocatis, de iudicio meritorū probitatis electio est. Grego. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli verò in bonis quæ inceperunt minimè persistunt. Tanto ergo sibi vnusquisq; solicitè metuat, quanto ignorat quæ restant. Chry. super Mat. Vel aliter, Quoties deus tentat ecclesiam suam, ingreditur ad eam vt videat discumbētes: & si inuenerit aliquem non habētem vestem nuptialem, interrogat eum: vt quid sanctus es christianus, si hæc opera negligebas? Talem ergo Christus tradit ministris suis. i. aliquibus magistris seductionis: & ligant manus eius. i. opera: & pedes, id est motus animæ: & mittunt eum in tenebras, id est in errores, vel Gentium, vel Iudęorum, vel hæresim. propinquiores enim sunt tenebræ gentiliū, quia veritatem spernunt quam non audierunt: sed exteriores Iudæorum qui audierunt, sed non crediderunt: sed magis exteriores hæreticorum, qui audierunt, & didicerunt.

Conditiones gentium.

Moraliter intelligendum.

Tenebrę exteriores.

Tropologica expositio.

Tunc

Tunc abeuntes pharisæi, consilium inierunt, ut caperent eū in sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicētes, Magister, scimus quia uerax es, & uiam dei in ueritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum. Dic ergo nobis quid tibi uidetur? Licet censum dare Cæsari, an non? Cognita autem Iesus nequitia eorum, ait: Quid me tētatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus, Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt dei, deo. Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.

Chry. sup Mat. Sicut si aliquis claudere voluerit aquæ currentis meatum, si exclusa fuerit per aliquam violentiam, aliunde sibi semitam quærit: sic Iudæorum malignitas ex vna parte cōfusa, alium sibi aditum adinuenit: vnde dicitur, Tunc abeū. phar. &c. Abierūt inquam ad Herodianos. Quale consilium, tales & consiliatores, & ideo sequitur, Et mittunt ei discipulos suos cū Herodianis dicentes, Magister, scimus quia verax es, & viam dei &c. Glo. Tanquam ignotis, vt facilius deciperent & per eos illū caperent: cū timentes turbā hoc per se non præsumerēt facere. Hier. Nuper quidē sub Cæsare Aug. Iudæa subiecta Romanis quando in toto orbe est celebrata descriptio, stipēdiaria facta fuerat. Et erat in populo magna seditio, dicētibus aliis pro securitate & quiete, qua Romani pro omnibus militarēt debere tributa persolui. Pharisæis verò, qui sibi applaudebāt in iustitia econtrario nitentibus nō debere populum dei (qui decimas solueret, & primitias daret, & cætera quæ in lege scripta sunt) humanis legibus subiacere. Cæsar aūt Augustus Herodem filiū Antipatris alienigenā & proselytum, regem Iudæis cōstituerat, qui tributis præesset, & Romano parēret imperio. Mittūt igitur pharisæi discipulos suos cū Herodianis. i. militibus Herodis: seu quos illudētes pharisæi (quia Romanis tributa soluebāt) Herodianos vocabant, & nō diuino cultui deditos. Chry. in ho. Propter hoc autē suos discipulos & Herodis milites simul mittunt, vt quodcunque dixerit, reprehendatur: cupiebant enim magis aduersum Herodianos eū aliquid dicere: quia enim eum detinere timebant, propter turbas, voluerunt ei periculum immittere, ex hoc quòd esset publicis tributis obnoxius. Chr. super Mat. Hæc est autem hypocritarū prima simulatio, quia laudant quos perdere volunt. Et ideo in laudem prorumpunt, dicētes, Magister, scimus quia verax es. Magistrum eum vocāt, vt quasi honoratus & laudatus mysterium sui cordis simpliciter eis aperiat, tanquam volēs eos habere discipulos. Glo. Tripliciter autem cōtingit aliquē veritatem non docere. Primò ex parte ipsius docentis, quia. s. veritatem vel non nouit, vel non amat, & cōtra hoc dicūt, Scimus quia verax es. Secundò ex parte dei, cuius timore postposito quidam veritatem de deo, quā nouerunt, non purè annuntiant, & cōtra hoc dicūt: Et viam dei in veritate doces. Tertiò ex parte proximi, ex cuius timore vel amore aliquis veritatē tacet, & ad hoc excludendū dicunt, Et non est tibi cura de aliquo. s. homine, non enim respicis personam hominum. Chry. in ho. Hoc de Herode & Cæsare occultè insinuabāt. Hie. Blanda quidem & fraudulenta interrogatio illuc prouocat respondentem, vt magis deum quàm Cæsarem timeat: vnde dicūt, Dic ergo nobis quid tibi &c. Vt si dicat non debere tributa solui: statim audiētes Herodiani, seditiosis reum contra Romanum principem eū teneant. Chrys. in ho. Quia enim sciebant quòd quidam hanc discordiā meditantes occisi erant, volebant & ipsum per sermones hos in talem suspitionē immittere. Sequitur: Cognita autē Iesus &c. Chry. super Mat. Nō secundum sermones eorum pacificos blādè respondit, sed secundum conscientiam eorum crudelē aspera dixit: quia deus voluntatibus respondet, non verbis. Hie. Prima ergo virtus est respondentis, interrogantiū mentes cognoscere, & non discipulos sed tētatores vocare: hypocrita ergo vocatur qui aliud est, & aliud simulat. Chry. super Mat. Dicit ergo eis, hypocritæ, vt considerātes eum humanorum cordium cognitorem, quod facere cogitabant perficere non auderēt. Vide ergo quòd pharisæi blandiebantur vt perderent: sed Iesus eos confundebat vt saluaret: quia vtilior est homini deus irat^9, quàm homo propitius. Hiero. Sapiētia enim semper sapienter egit, vt suis potissimum tentatores sermonibus confutentur. Et ideo sequitur, Ostēdite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium, hoc genus nummi est quod pro decem nummis computabatur: & habebat imaginem Cæsaris. vnde sequitur, Et ait illis Ies. Cuius est ima. hæc, & superscriptio? Qui putant interrogationem saluatoris ignorantiam esse & non dispensationem: discant ex præsenti loco quòd vtiq; poterat scire Iesus, cuius imago esset in nūmo. Sequitur, Dicūt ei, Cæsaris. Cæsarem non putemus Augustum, sed Tyberiū priuignū eius significari, sub quo & passus est dominus. Omnes autē reges Romani à primo Caio Cęsare, qui imperiū arripuerat, Cæsares appellantur. Sequitur, Reddite er. quæ sunt Cæsa. Cæsa. i. nummū, tributum, & pecuniam. Hila. Si enim nihil quod Cæsaris est, penes nos resederit: cōditione reddēdi ei quæ sua sunt, non tenebimur. Porrò aūt si rebus illius incumbamus, si iure potestatis suæ vtimur, extra querelam iniuriæ est reddere Cæsari quod Cæsaris est. Chrys. Tu autem cū audieris, Redde quæ sunt Cęsaris Cęsari: illa scito eum dicere solū, quæ in nullo pietati nocent: quia si aliquid tale fuerit, nō adhuc Cæsaris est, sed diaboli tributum. Deinde vt non dicant: quoniā hominibus nos subiicis, subdit, Et quæ sunt dei, deo. Hier. i. decimas, primitias, oblationes, & victimas: sicut & ipse dñs reddidit Cæsari tributa pro se & Petro: & deo reddidit q̄ dei sunt, patris faciens voluntatem. Hila. Deo etiā quę eius sunt, reddere nos oportet. i. corpus, & animam, & voluntatē. Numisma eīn Cæsaris in auro est, in quo est eius imago depicta, Dei aūt nūmisma, homo, est in quo est dei imago figurata: ideo diuitias vestras date Cæsari, deo autē innocentiæ vestræ conscientiam seruate. Orig. Ex hoc loco discimus saluatoris exemplo vt non his quę à multis dicuntur, & propterea gloriosa videntur, occasione pietatis attendamus: sed quæ conueoienter secundum ordinem rationis dicuntur. Possumus autem & moraliter intelligere locum istum, quoniam debemus corpori quędā dare quasi tributū Cæsari. i. necessaria. Quæcunque autē sunt cōuenientia animarum naturę, id est ea quę ducūt ad virtutē, debemus deo offerre. qui ergo supra modum docēt legem dei, & de rebus debitis corpori nihil curare præcipiunt: sunt pharisæi, qui reddere Cæsari tributum vetabant prohibētes scilicet nubere, & abstinere à cibis quos deus creauit. qui verò supra modum æstimant oportere corporibus indulgere, ipsi sunt Herodiani. Saluator autem nos vult, vt nec virtus minoretur, dum supra modum carni seruimus: nec carnis natura grauetur, dum abūdantius virtutibus adhæremus. Vel princeps mundi, id est, diabolus, dicitur Cæsar. nō enim possum^9 reddere deo quæ dei sunt, nisi prius reddiderimus principi quæ sunt sua. i. nisi deposuerimus malitiam vniuersam. Hoc etiam discamus ex loco præsenti, quòd contra tentantes nec omnino tacere debemus, nec simpliciter respondere sed circunspectè: vt præcidamus occasionem quærentium in nobis

Hypocritæ notantur.

Responsionis mod^9.

n.

occasionem,& doceamus irreprehensibiliter,quę possunt saluare volentes saluari. Hiero. Qui autem credere debuerant ad tantam sapientiam,mirati sunt ꝙ calliditas eorum insidiandi non inuenisset locũ. vnde sequitur, Et audientes mirati sunt,& relicto eo abierũt. Infidelitatem pariter cum admiratione reportantes.

*In illo die accesserunt ad eum sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionẽ, & interrogauerunt eũ dicentes, Magister, Moyses dixit, Si quis mortuus fuerit, non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autẽ apud nos septem fratres, & primus uxore ducta defunctus est: & non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus & tertius, usque ad septimum. Nouißimè autẽ omniũ & mulier defuncta est. In resurrectione ergo cuius erit de septem uxor? Omnes enim habuerunt eam. Respondens autem Iesus, ait illis, Erratis nescientes scripturas, neq; uirtutem dei. In resurrectione enim neque nubẽt, neque nubẽtur, sed *erũt sicut angeli dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à deo dicente uobis, ego sum deus Abrahã & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus mortuorum, sed uiuentium. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina eius.*

*sunt

Chry. in ho, Confutatis pharisæorũ discipulis cũ Herodianis, Sadducæi se immittunt, cũ tamen ex confusione priorum eos oporteret effici pigriores: sed presumptio inuerecundũ quid est, & pertinax, & impossibilia tentans. propter hoc & euãgelista stupens eorum dementiam, hoc ipsum significat, dicens, In illo die &c. Chry. super Matt. Quando recedebant pharisæi, accedebant Sadducæi: fortè tali consilio, quia decertabãt quis eum ante deprehendere posset: vel si ratione eum non possent superare, saltem per ipsam frequentiã subuerterẽt sensum eius. Hieron. Duæ hæreses erant in Iudæis: vna pharisæorum, & altera sadducæorum. pharisæi traditionum & obseruationum iustitiam præferebant, vnde & diuisi vocabantur à populo, Sadducæi autem, qui iterpretantur iusti, & ipsi vendicabant sibi quod non erant, prioribus & corporis & animæ resurrectionem credentibus confitentibúsque, & angelos & spiritum sequentes, iuxta actus Act. Apost. omnia denegabant. vnde & hic dicitur, Qui dicunt resurrectionem nõ esse. Orig. Non solùm autem carnis resurrectionem negabant, sed etiam animæ immortalitatem tollebant. Chry. super Mat. Videns enim diabolus, quia iustitiam dei omnino extinguere nõ potuit, introduxit hæresim Sadducæorum, qui dicerent non esse resurrectionem mortuorum: quæ res omne propositum faciẽdæ iustitiæ frangit. quis enim contentus erit aduersus seipsum quotidie luctamina exercere, nisi ad spem resurrectionis aspiceret? Greg. ca. 4. Mora. Sunt autẽ nonnulli considerantes quòd spiritus à carne soluitur, ꝙ caro in putredinem vertitur, ꝙ putredo in puluerem reducitur, ꝙ puluis in elementa soluitur vt nequaquam ab humanis oculis videatur, resurrectionẽ fieri posse desperant, & dum arida ossa inspiciunt, hæc vestiri carnibus, rursumq; ad vitam virescere posse fieri diffidunt. Augu. in Enchi. Non autem perit deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro in quemlibet puluerem cinerémve soluatur; in quoslibet halitus auràsq; diffugiat, in quamcunque aliorum corporum substantiam vel in ipsa elementa vertatur, in quorumcunque animalium, aut etiam hominum cibum cedat, carnémq; mutetur: animæ illi humanæ in puncto temporis redditur, quæ eam primitus vt homo fieret, viueret & cresceret, animauit. Chry. super Mat. Ad defensionem autem sui erroris, inuenisse se argutissimam rationem Sadducæi putabãt. vnde sequitur, Et interro. eum dicẽ. Magister &c, Chry. in ho. Quia enim immitigabile malum mors erat apud Iudæos, qui omnia pro præsenti vita faciebant: in legem deduxit Moyses defuncti sine filiis vxorem fratri dari oportere, vt defuncto filius nasceretur, ex fratre: & non excideret nomen eius, quod erat quædam mortis mitigatio. Nõ autem alius quàm frater vel propinquus iubebatur accipere vxorem defuncti, quoniã non ita putaretur qui ex tali coniunctione erat nasciturus esse filius eius qui obiit: & iterum extraneus non ita haberet necessitatem statuere domum eius quĩ obierat, sicut frater: cui etiam ex cognatione hoc facere iustum erat. Sequitur, Erant autem &c. Hiero. Qui resurrectionem corporum non credebant & animam putabant interire cũ corporibus, rectè istiusmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionẽ asseuerant mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, vt resurrectionis denegent veritatẽ: vnde concludunt in resurrectione ergo cuius erit? potest autem fieri, vt verè in gentem eorum hoc aliquãdo acciderit. Aug. de quæ. euan. Per hos autem fratres mysticè intelliguntur homines impij, qui fructum iustitiæ non potuerunt afferre in terra per omnes septem mundi ætates, quibus ista terra consistit. Postea enim & ipsa terra transiet, per quam omnes illi quasi septẽ steriliter transierunt. Sequitur, Respondens autem Iesus, ait: Erratis nescientes scri. &c. Chrys. super Mat. Sapienter primũ arguit stultitiam eorum, quia non legebant. Secundò ignorantiam, quia non cognoscebant deum. Ex diligentia enim lectionis, nascitur scientia dei. ignorantia autẽ, negligentiæ filia est. Hiero. Propterea ergo errant, qui scripturas nesciunt: & quia scripturas nesciunt, consequenter ignorant virtutem dei. Orig. Duas autẽ res dicit eos nescire: vnam quidem scripturas, alteram autem virtutem dei, per quã resurrectio fit & noua vita in ea. Vel dominus arguẽs Sadducæos nescire virtutem dei, sed eos nõ cognoscere arguebat. Ipse enĩ erat virt⁹ dei, & non cognoscebant eum, quasi nescientes scripturas, quæ loquuntur de eo. Propterea nec resurrectionẽ credebant, quam facturus fuerat ipse. Quæritur autem, cũ saluator dicat, Erratis nesciẽtes scripturas, An dicat, ꝙ in quibusdam scripturis positum est, quod sequitur, In resurrectione neque nubent &c. quod in veteri testamento non legitur scriptum? Nos autem dicimus, quia scriptum est, non in ipsis sermonibus manifestè ista dicentibus, sed in mysterio indicantibus, secundum intellectum moralem. Nam cùm sit lex vmbra futurorũ bonorum: dicens quodlibet de viris & vxoribus, de spiritualibus nuptiis principaliter dicit. Sed nec hoc inuenio alicubi scripturam dicentem, sanctos post exitũ fore sicut angelos dei, nisi fortè quis & hoc moraliter intelligat, secũdum illud quod dicitur, Tu autem ibis ad patres tuos. Item, appositus est ad populum suum. Dicet autem aliquis, Ideo eos increpabat, quia nõ legebãt cæteras scripturas, quæ sunt extra legem: & ideo errabant. Alius autem dicit quòd nesciebant Mosaicæ legis scripturas: ex eo quòd diuinum sensum earum nõ scrutabantur. Chry. super Mat. Vel quod dicit, In resurrectione neque nubẽt neque nubẽtur &c. retulit ad hoc quod dixerat, Nescitis virtutem dei. Quod autẽ dixit, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob: ad illud quod dixerat, Nescitis scripturas. Et quidẽ calumniatoribus primũ oportet in aliqua quæstione authoritatem scripturæ proferre, deinde rationem exponere: interrogantibus autem per ignorantiam prius rationem exponamus, postea authoritate confirmemus. quoniam calumniatores conuincere oportet, interrogatores autẽ docere: ideo his interrogantibus per ignorãtiam, prius rationem exposuit, dicens, In resurrectio-

Duæ hæreses Iudæorum.

Fides resurrectionis.

Mod⁹ informãdi.

ne.Hiero.In hoc autē quod dicit, Neque nubēt neque nubentur,Latina cõſuetudo,Grecn idiomati nõ reſpõdet.Nubere enim apud Latinos,propriè dicuntur mulieres,ſed nos ſimpliciter dictum intelligamus ꝙ nubere de viris,& nubi de mulieribus dictū ſit.Chryſ.ſuper Mat.In hnc quidem ſeculo quia morimur, ideo naſcimur:quia naſcimur,ideo vxnres ducimus: vt quod moriendo minuitur,naſcendo ſuppleat.Ibi autem moriēdi neceſsitas tollitur, vnde & naſcēdi cauſa ſoluta eſt. Hila.Et quidem ſuffecerat aduerſus phariſæis opinionem illecebræ corporeæ recidiſſe, & officiis ceſſantib⁹ inania hæc corporum gaudia ſuſtuliſſe,ſed adiecit: ſed ſunt ſicut angeli dei in cæln.Chryſ.in ho.Per quod ad interrogatum conuenienter reſpondet. quia enim hæc erat eis cauſa æſtimandi reſurrectionem non eſſe, quia credebant eandem fore reſurgentium conditionē. Hác cauſam remouit,oſtendens eos alterius conditinnis futuros.Chryſ.ſuper Mat. Nntandū verò quòd cū de ieiuniis & elemoſynis cæteriſq; virtutibus ſpiritualibus locutus fuit,nunquā angelorū ſimilitudinem introduxit,niſi cū de abſolutione à coitu loqueretur.quoniam ſicut omnes actus carnales,opera ſunt animaliū,præcipuè tamē actus libidinis:ſic omnes virtutes ſunt res angelicæ,præcipuè tamen caſtitas,per quam vincitur natura virtutibus.Hiero.Quod ergo infertur,Sed ſunt ſicut angeli dei in cælo, ſpiritalis cõuerſatio repromittitur.Dio.Tunc enim quando incorruptibiles & immortales erimus, viſibili quidē ipſius dei apparitione in caſtiſsimis contēplationibus adimplebimur:intelligibilis aūt luminis datione participabimus in impaſsibili & in immateriali mēte, ſecundū imitationē ſupercæleſtium mentiū:propter quod dicitur, ꝙ erimus angelis æquales.Hila.Eādem autem calumniam quam Sadducæi aſſerunt de coniugio, afferre plures ſolent: in quam formam muliebris ſexus reſurgat. Sed qualis in ſcripturis authoritas eſt de angelis opinãdo,talem in reſurrectione ſpeciei noſtrę ſenſum oportet eſſe de fœminis.Aug. 22.de ci.dei.Sed mihi melius vidētur ſapere,qui vtrūq; ſexum reſurrecturū eſſe nõ dubitant.Nnn enim libido ibi erit,quæ confuſinnis cauſa eſt.Nā priuſquā peccaſſent,nudi erantnatura autem ſeruabitur,quæ tūc quidē & à concubitu,& à partu immunis erit:erunt tamen mēbra fœminea non accõmodata vſui veteri,ſed decori nouo:quo non allicitur aſpicientis cõcupiſcentia,quæ nulla erit.ſed dei laudetur ſapiētia,atq; clemētia:qui & quòd nõ erat fecit, & liberauit à corruptione quod fecit.Hier. Nemo em̄ dicit de lapide & arbore,& his rebus quæ nõ habent mēbra genitalia,ꝙ non nubēt neq; nubētur:ſed de his qui cū poſſunt nubere, tamē aliqua ratione non nubunt.Raba.Hæc autē quæ dicta ſunt de reſurrectionis conditionibus,propoſitæ reddidit quęſtioni:de ipſa verò reſurrectione contra eorum infidelitatē cõuenienter loquitur.Chry.in ho. Et quia illi interrogando Moyſen præmiſerāt,per Moyſen eos cõfutat. vnde ſubdit, De reſurrectione autē mortuorū &c. Hiero. Ad comprobādam reſurrectionis veritatē multis aliis exemplis manifeſtioribus vti potuit, ex quibus eſt illud:Reſuſcitabūtur mortui,& reſurgēt qui in monumētis ſunt.Et in alio loco,Multi dormientiū de terræ puluere reſurgent. Quæritur ergo quid ſibi voluerit dominus hoc proferre teſtimoniū quod videtur ambiguum,vel non ſatis ad reſurrectionis pertinēs veritatē:& quaſi hoc,plato probauerit quod volebat, ſtatim intulerit,Non eſt deus mortuorū,ſed viuētium? Suprà diximus autem Sadducæos nec angelum nec ſpiritum, nec reſurrectionem corporū confitentes: & animarum quoq; interitū prædicaſſe.Hi quinq; tātū libros Moyſi recipiebāt,prophetarū vaticinia reſpuētes.Stultum aūt erat inde proferre teſtimonia, cuius authoritatē nõ ſequebantur. Porrò ad æternitatē animarū probandā de Moyſe ponit exemplū,Egn ſum deus Abrahā, ſtatímque infert,Nõ eſt deus mortuorum,ſed viuentiū:vt cū prnbauerit animas permanere poſt mortē(neq; em̄ poterat fieri vt eorū eſſet deus,qui nequaquā ſubſiſterēt) conuenienter introduceretur & corpnrū reſurrectio, quæ cū animabus bnna malaq; geſſerunt. Chryſ.in ho. Sed qualiter alibi ait: vt viuorū & mortunrū dominetur? ſed hoc nnn eſt ſimile ei qund hic dicitnr.Mortuorum enim ibi dicitur eſſe dominus eorū. ſ. qui victuri ſunt, nõ autē eorū qui ſemel diſparuerunt,& vltra nõ reſurgent.Hier.Conſiderandū etiā ꝙ ſermo hic ad Moyſen iam factus erat, ſanctis patriarchis iam pridē quieſcentibus:erāt ergo, quorū deus erat.nihil enim habere poterant,ſi nõ erant.quia in natura rei eſt,vt eſſe id neceſſe ſit,cuius ſit alterum:atq; ita habere deum, viuētium eſt, cū deus æternitas ſit:& non ſit enrum quæ mortua ſunt,habere id quod ęternū eſt,& qunmodo eſſe illi ſuturi ſemper negabuntur,quorū ſe eſſe prnfiteatur æternitas?Orige.Deus etiā eſt qui dicit, Egn ſum qui ſum. Sic ergo impoſsibile eſt vt dicatur eorū de⁹ eſſe qui nõ ſunt.Et vide quia non dixit: Egn ſum deus Abraham, Iſaac & Iacob:ſed deus Abraham,deus Iſaac,& deus Iacob.In alin autem loco ſic dixit,Deus Hebręorum miſit me ad te. Qui enim perfectiſsimè ſunt circa deum, quātum ad cõparationem cæterorū hominum, totum habēt deum in ſe:propterea non communiter, ſed ſingulariter dicitur eorū deus.vtputa ſi dicamus:Ager ille, illorum eſt: oſtendimus quòd vnuſquiſque eorum non habet eum in totn.Si autem dicimus ꝙ ager ille illius eſt,demonſtramus quia totū agrū poſſidet ille.Vbi ergo dicitur,Deus Hebræorum, imperfectin demonſtratur eorum,quia vnuſquiſque eorum aliqnid modicum de den habebat.Dicitur aūt deus Abraham , deus Iſaac, & deus Iacob:quia ſingnli eorum totū habebant deū.nnn autem ad modicam laudē reſpicit patriarcharum quòd viuebant. Aug.con. Fauſt. Opportunè itaq; eadē vnce nunc conuincuntur Manichæi,qua tūc conuicti ſunt Sadducæi:nā& ipſam reſurrectionē alio quidem modo,ſed tamen ipſi negāt. Aug.ſuper Ioannem. Ideo autē ſpecialiter deus Abraham,deus Iſaac, &deus Iacob dicitur : quia in iſtis tribus omnes modi generationis filiorum dei vocantur. Generat enim deus multoties de bono prædicatore bonū filium,& de malo malum,quod ſignificatur per Abrahā,qui de libera vxore fidelē filiū habuit, & de ancilla infidelē genuit.Aliquādo verò generat per bonum prędicatorē,bonū & malū filinm,quod ſignificatur in Iſaac,qni de libera vnū bonū,& alterum malū generauit. Aliquando generat bonos per bonū & malū prædicatorem:qnod ſignificatur p Iacob,qui bonos filios genuit & de liberis, & de ancillis.Chry.ſuper Mat. Et vide quomodo ſit infirmior congreſsio Iudæorum contra Chriſtum.Prima fuit cū terrore,dicendo,In qua poteſtate hęc facis?contra quā neceſſaria fuit conſtantia cordis.Secunda fuit cum dolo,contra quam neceſſaria fuit acuta ſapientia.Hęc autem fuit enm præſumptione ignara,quæ præcedētibus facilior eſt. Hominem enim putantem ſe aliquid ſcire cū neſciat,viro ſcienti facilè eſt conuincere.Sic & operatio inimici in primis grauis eſt,ſed ſi quis forti animo ſuſtinuerit,inueniet eum infirmiorem.ſequitur,Et audientes turbæ mirabantur.Remi.Non quidem Sadducæi,ſed turbæ mirantnr. Hoc etiam qnotidie agitur in eccleſia.cū enim diuina inſpiratione aduerſarij eccleſię ſuperantur,turbæ fidelium lætantur.

Libidinis atteſtatio.

Aſſertio reſurrectionis.

Tres modi generationum.

Pharisæi autem audientes quòd silentium imposuisset Sadducæis, conuenerunt in unum, & interrogauit eum unus ex eis legisdoctor tentans eum, Magister, quod est mādatum magnum in lege? Ait illi Iesus, Diliges dominum deum tuū ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis uniuersa lex pendet & prophetæ.

Hier. Quòd suprà pharisæi in ostēsionē denarij fuerāt confutati, & aduersæ partis viderant factionem subrutā: debuerāt ex hoc moueri, ne vltra molirētur insidias, sed maleuolentia & liuor nutrit impudentiam. vnde dicitur, Pharisæi autem au. ꝙ &c. Orig. Silentium autem Sadducæis imposuit Iesus, volens ostendere, quoniam mēdacij vocem obmutescere facit claritas veritatis. Sicut enim proprium iusti est tacere, cū sit tempus tacendi: & loqui, cū sit tēpus loquendi, non tamen obmutescere: sic proprium est omnium, qui mendacij sunt doctores, obmutescere quidem quantum ad rem, nō autē tacere. Hieron. Pharisæi ergo & Sadducæi qui inter se contrarij sunt, ad tentandum Iesum pari mente consentiunt. Chry. super Mat. Vel conuenerunt in vnum pharisæi vt multitudine vincerent, quē rationibus superare non poterant: à veritate se nudos professi sunt, qui multitudine se armauerunt. Dicebant enim apud se: Vnus loquatur pro omnibus, & omnes loquamur per vnū. vt siquidē vicerit, omnes videamur vicisse: si autē cōuictus fuerit, vel solus videatur confusus, & ideo sequitur, Et inter. eū vnus &c. Orig. Omnē ergo qui non discendi sed tentandi causa interrogat aliquē doctorū, æstimare debemus illius pharisæi fratrē: secundū illud, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Augu. de con. euang. Non moueat autē ꝙ Matthæus hic dicit tentatum fuisse, à quo dominus Iesus interrogatus est, Marcus autē hoc tacet, & in fine ita concludit, ꝙ ei dominus sapienter respondenti dixerit, Non longè es à regno dei. Fieri em̄ potest vt quāuis tentās accesserit, domini tamen responsione correctus sit. Aut certè ipsam tētationem, de qua loquitur Iacob, nō accipiamus malam, tāquam decipere volentis inimicum: sed causa potius tanquam experiri amplius volētis ignotum. neque frustra scriptum est, Qui facilè credit, leuis est corde. quid autē interroget, subditur. Magister, quod est mādatum in le. &c. Orig. Tentans dicebat, Magister, quoniam non inquātum discipulus Christi proferebat hāc vocem. Si quis ergo non discit aliquid à verbo, nec tradit se ex toto animo suo: dicit autem ei magister, frater pharisæi est Christum tentantis. Cùm ergo ante saluatoris aduētum legeretur lex: forsitan quærebatur quod est mandatum magnum in ea. Neque enim interrogasset hoc pharisæus, nisi diu apud illos de hoc quæsitum fuisset, & non inuentum, donec veniens Iesus hoc doceret. Chry. super Mat. De magno tamen mandato interrogat, qui nec minimum obseruabat. ille debet interrogare de maiore iustitia, qui iam minorem compleuit. Hiero. Vel non de mādatis interrogat, sed quod sit primū mādatum magnūmque: vt cùm omnia quæ deus mandauerit magna sint, quicquid ille respondeat occasionem habeat calumniādi. Chry. super Mat. Dominus autem sic ei respondit vt interrogationis eius fictam cōscientiam statim primo responso percuteret. vnde sequitur, Ait illi Iesus, Diliges dominum deum tuū &c. [Timor minuit meritum.] Diliges, inquit, nō timore: quia diligere magis est quàm timere. timere enim seruorum est, diligere filiorum. Timor sub necessitate est, dilectio in libertate. Qui in timore seruit deo, pœnam quidem euadit, mercedem verò iustitiæ nō habet: quia inuitus fecit bonum, propter timorem. Non vult ergo deus vt timeatur seruiliter ab hominibus, quasi dominus: sed vt diligatur, quasi pater: qui adoptionis spiritum donauit hominibus. [Expositio præcepti charitatis.] Diligere autem deum, ex toto corde, est vt cor tuum non sit inclinatum ad alicuius rei dilectionem magis quàm dei. Diligere autem deū in tota anima, est certissimū animū habere in veritate, & firmū esse in fide. Alius est enim amor cordis, & alius est amnr aīæ. Amor cordis quodāmodo carnalis est, vt etiā carnaliter diligamus deū: qđ facere nō possumus, nisi recedamus ab amore carnaliū rerū. Cordis ergo amor sentitur in corde, amor verò animæ non sentitur, sed intelligit: quia in iudicio animæ cōsistit. Qui em̄ credit apud deū esse omne bonū, & nihil boni esse extra ipsum: hic diligit deū in tota aīa. Tota verò mente diligere deū, est vt omnes sensus deo vacent. Cuius enim intellectus deo ministrat, cuius sapiētia circa deū est, cuius cogitatio ea quæ dei sunt tractat, cuius memoria quæ bona sunt recordatur: tota mēte diligit deum. Aug. de doctri. christ. Vel aliter, Deū ex toto corde diligere præciperis, vt omnes cogitatiōes tuas: Ex tota anima, vt omnem vitam tuā: Ex tota mēte tua, vt omnem intellectum tuum, in illum conferas, à quo habes ea quæ confers. Nullam ergo vitæ nostræ partē reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum dare, vt alia re velit frui. Sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo totus dilectionis, impetus currit. Tunc enim est optimus bomo, cū tota vita sua pergit in incommutabile bouum. Glo. Vel ex toto corde, id est, intellectu, Anima. i. volūtate, Mente. i. memoria: vt nihil ei contrarium velis, sentias, aut recorderis. Orig. Vel aliter, Ex toto corde, id est, secundum totam recordationem, & operationem, & cogitationem: Ex tota anima, id est, vt parati sint eam ponere pro pietate dei, In tota mente, nihil aliud scilicet proferentes nisi quæ dei sunt. Et vide si potes, cor quidem accipere pro intellectu, quo intelligibilia speculantur: mentem autem ad proferendas res. Mente enim proferimus singulas res, & per vnūquodque quod significatur, quasi mēte nostra inambulamus atque proferimus. Si autem tētanti pharisęo dominus nō respondisset: æstimare possemus nō esse vnum mādatum maius altero. Sed dominus respondens subdit: hoc est maximum & primum mādatum. vbi discimus sententiam de mandatis, quod est magnū, & sunt inferiora vsque ad minima. Respondet autem dominus non solùm quod est magnum mandatum, sed etiam primum: nō pro ordine scripturæ, sed pro dignitate virtutis. Hi autem soli huius mandati in se suscipiunt magnitudinem & primatum, qui non solùm diligunt dominum deum suum, sed etiam illa tria susceperint, scilicet ex toto corde &c. Docuit autem ꝙ nō solùm est magnum & primum, sed etiam quod esset secundum simile priori. vnde sequitur, Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Si autem qui diligit iniquitatem, odit animam suam: manifestum quòd non diligit proximum sicut seipsum, cùm nec seipsum diligat. Aug. 1. de doct. christ. Manifestum est autem omnem hominem proximum esse putandum: quia erga neminem operādum est malum. Iam verò si vel cui præbendum, vel à quo præbēdum est nobis officium misericordiæ rectè proximus dicitur: manifestum est hoc pręcepto, quo tenemur diligere proximum: etiam sanctos angelos contineri, à quibus nobis tanta misericordiæ impenduntur officia, quanta nobis in scripturis animaduertere facilè est, ex quo ipse dominus noster, proximum se nobis dici voluit: quoniam seipsum dominus Iesus Christus significat opitulatum esse semiuiuo iacenti in via. Aug. 8. [Angeli diligendi.]

de tri. Qui antem amat homlnes, aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint amare debet: sic enim & seipsum amare debet, aut quia iustus est, aut iustus sit: sic eñ diligit proximũ sicut seipsum sine vllo periculo. Augu.1.de doct. christ. Si autem teipsum non propter te debes diligere sed propter illũ vbi dilectionis tuæ rectissim⁹ finis est, nõ succenseat aliquis homo, si & ipsum propter deũ diligis. Quisquis ergo rectè proximum diligit, hoc cũ eo debet agere, vt etiam Ipse toto corde diligat deũ. Chry. super Mat. Qui autem hominem amat, simile est sicut qui deũ amat: quia imago dei est homo, in quo deus diligitur, sicut rex in sua imagine honoratur. Et propter hoc, dicitur hoc mandatum simile esse primo. Ori. Vel aliter, Quòd mandatũ sequens, primo est simile: significat idẽ esse officij & meriti in vtroq;. neque enim aut dei sine Christo, aut Christi sine den potest vtilis esse dilectio ad salutẽ. Sequitur: In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. Aug. de quæ. euã. Pendet dixit.i. illuc refertur vbi habet finẽ. Rab. Ad duo eñ hæc præcepta pertinet totus decalogus. Præcepta quidẽ primæ tabulæ ad dilectionem dei, præcepta secũdæ ad dilectionem proximi. Orige. Vel quia omnia qui impleuit quę scripta sunt de dei dilectiõe & proximi, dignus est magnas gratias à deo percipere, vt intelligat omnem legem & prophetas. Aug. 7. de tri. Cũ aũt sint duo pręcepta in quibus pendet lex & prophetæ, dilectione dei & proximi nõ immerito scriptura plerũque pro vtroq; vnum ponit: siue dilectionẽ dei, sicut est illud, Scimus enim quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonũ: siue dilectionẽ proximi, sicut est illud: Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Sed hoc ideo, quia qui proximũ diligit, consequens est vt deum diligat. Ex vna eadémq; charitate deum proximúmque diligimus: sed deum propter deũ, nos autẽ & proximum propter deũ. Aug. de doct. chri. Sed tamẽ quoniã excellentior & supra nostrã naturã est diuina substãtia, præceptũ quo diligimus deũ, à proximi dilectione distinctũ est: ꝙ si te totum intelligas.i. animã & corpus, & proximum tuum.i. animam & corpus, nullum diligendarum rerum genus in his duobus præceptis prætermissum est. Cũ enim pręcurrit dilectio dei, sequitur dilectio proximi, eiúsque dilectionis modus præscriptus sit, vt eum sicut teipsum diligas simul & tui abs te dilectio prætermissa non est.

Duo præcepta decalogi.

Congregatis autem pharisæis interrogauit eos Iesus, dicens, Quid nobis uidetur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis Iesus, Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo Dauid uocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere uerbum, neque ausus fuit quisquã ex illa die eum amplius interrogare.

Chry. in ho. Iudæi æstimãtes Christum esse hominem purum, eum tẽtabant: nec eum tentassent, si filium dei credidissent. Volens ergo Christus ostendere ꝙ agnoscebat fallaciam cordis eorũ: & quia deus erat, nec manifestè voluit vincere veritatem, ne occasionem blasphemiæ inuenientes Iudæi amplius insanirent: nec omnino tacere, quia ad hoc venerat vt veritatem annũtiaret, ideo talem interrogationẽ eis proposuit, vt ipsa interrogatio eis ostenderet quis esset. vnde dicitur, Congregatis aũt pharisæis interrogauit eos Iesus &c. Chry. in hom. Discipulos quidem primum interrogauit quid alij dicerent de Christo, & tunc quid ipsi dicerent: hoc autem non ita. Profectò enim seductorem eum dixissent, & malum, existimabant autem, quoniam Christus purus homo erat, & ideo dixerunt eum esse filium Dauid. & hoc est quod subditur, Dicũt ei, Dauid. Ipse aũt reprehendens, inducit prophetam dominationẽ eius & proprietatem filiationis, & cohonorationẽ, quæ est ad patrẽ testantẽ. vnde subditur, Ait illis, Quomodo ergo Dauid &c. Hiero. Testimonium de 109. psal. sumptum est. Dominus ergo filius Dauid vocatur, nõ secundum id ꝙ de eo natus est, sed iuxta id ꝙ natus ex patre semper fuit, præueniens ipsum carnis suę patrem, vocat aũt eum dominum suum, non errore incerto, nec propria voluntate, sed spiritu sancto. Remi. Quod autem dicit, Sede à dextris meis, nõ intelligendũ est quòd deus corpore⁹ sit, vt dexterã vel sinistrã habeat, sed à dextris dei sedere, est in honore & æqualitate paternæ dignitatis manere. Chry. super Mat. Puto aũt hãc interrogationẽ nõ solũ contra pharisæos, sed etiã contra hęreticos posuit. nã secundũ carnẽ verè filius erat Dauid, dominus autẽ secundũ diuinitatẽ. Chry. in ho. Non autẽ in hoc stat, sed vt timeant, subdit, Donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ, vt saltem ita eos inducat. Ori. Deus etiã nõ ad perditionẽ solũ ponit scabellum pedũ Christi inimicos ipsius, sed & ad eorum salutem. Rem. Donec antẽ pro infinito ponitur, vt sit sensus, Sed semper, & inimici tui in sempiternum subiicietur pedibus tuis. Glo. Quòd autem à patre inimici subiiciuntur filio, non infirmitatem filij, sed vnitatẽ naturæ significat. nam & filius subiicit inimicos patri, quia patrem clarificat super terram. Et ex hac authoritate concludit, Si ergo Dauid vocat eum dominũ, quomodo filius eius est? Hiero. Interrogatio hæc nobis proficit vsq; hodie contra Iudæos. Et hi qui confitentur Christum esse vẽturum, hominem simplicem & sanctum virum asserũt de genere Dauid. Interrogemus ergo eos docti à domino, si simplex homo est, & tantum filius Dauid, quomodo Dauid vocat eum dominum suum? Iudæi autem ad diluendam interrogationis veritatem, friuola multa confingunt, vernaculũ Abrahæ, asserentes, cuius filius fuerit Damascus Eliezer: & ex ipsius persona scriptũ psalmum, ꝙ post sedẽ quinq; regũ dominus deus, domino suo Abrahã dixerit, Sede ad dexterã meã, donec ponam &c. Quos interrogemus quomodo dixerit Abrahæ ea quæ sequũtur, & respõdere cogamus quomodo Abrahã ante Luciferũ genitus sit, & quomodo sacerdos fuerit secundũ ordinẽ Melchisedech, pro quo Melchisedech obtulerit panẽ & vinũ, & à quo decimas prędę acceperit. Chry. in ho. Hoc tantũ imposuit finẽ ipsorũ disputationibus quasi magnũ & sufficiẽs præcludere eorũ ora. vnde sequitur, Et nemo po. respõ. ei verbũ. Neque ausus &c. Siluerunt enim extunc non volentes sed non habendo aliquid dicere. Orig. Si autem interrogatio eorum fuisset ex voluntate discendi, nunquam eis talia proposuisset, vt amplius non essent ausi eum interrogare. Raban. Ex hoc intelligimus venena inuidiæ superari posse, sed difficile quiescere.

Testimoniũ diuinitatis Christi.

Iudæorũ correptio.

CAPVT XXIII.

TVnc Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos, dicẽs, Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint uobis seruate & facite: secundum opera uerò eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Alligãt autẽ onera grauia & importabilia, & imponũt in humeros hominum, digito autem suo uolunt ea mouere.

Chry. super Mat. Postquã dñs sacerdotũ respõsionem prostrauit, & incorrigibilẽ eorũ conditionẽ ostẽdit, sicut clerici, si malè fecerint, inemẽdabiles sunt: laici verò delinquẽtes facilè emẽdantur: tunc cõuertit sermones ad apostolos & ad populum. vnde dicitur, Tunc locutus est Iesus ad tur. &c. Infructuosum nanq; est verbũ in quo sic alter confunditur, vt alter non erudiatur.

Orig. Sũt aũt meliores discipuli Christi reliquis turbis, & inuenis in ecclesiis qnosdã affectuosius accedẽtes ad verbũ dei esse discipulos Christi, cæteros autẽ populũ esse ipsius. Et interdũ quædã discipulis solis dicit, quædã verò turbis, alia verò turbis simul atq; discipulis, sicut sunt hæc. vnde sequit̃, Dicẽs super cathedrã Moysi &c. Qui legẽ Moysi profitentur & interpretari se gloriãrur, hi sedẽt super cathedrã Moysi. Qui ergo nõ recedũt à lirera legis, scribæ dicuotur. Qui aũt maius aliquid profitẽtes, diuidũt seipsos quasi meliores à multis pharisæi dicuntur, quod interpretatur diuisi. Qui autẽ Moysen secundũ spiritualẽ virtutẽ intelligũt & exponunt, sedent quidẽ super cathedrã Moysi, sed non sunt scribæ & pharisæi, sed his meliores dilecti Christi discipuli. Post aduentũ aũt Christi sedẽt super cathedrã ecclesiæ, quæ est cathedra Cbristi. Chry. super Matt. Videndũ est tamen quomodo quis super cathedrã sedeat, quia nõ cathedra facit sacerdotẽ, sed sacerdos cathedrã: nõ locus sanctificat bominẽ, sed homo locũ. Ideóque malus sacerdos de sacerdotio suo crimẽ acquirit, nõ dignitarẽ. Cbry. in ho. Ne autẽ aliquis dicat, quoniã propter hoc desidior factus sum ad agendũ, quia malus est doctor: hãc destruit occasionẽ cũ subdit, Omnia ergo quæcũq; &c. Nõ enim sua dicũt, sed quæ dei sunt, quæ ꝑ Moysen deus in legẽ deduxit. Et intuere quãtò circa Moysen vtitur honore, eã iterũ quæ ad vetus est testamẽtũ, concordiã ostendẽs. Orig. Si aũt scribæ & pharisęi sedẽtes super cathedrã Moysi, sunt Iudęorũ doctores, secundũ lirerã docentes legis mãdata, quomodo iubet nos dominus secũdum oĩa quæ dicũt illi facere? cũ apostoli in Act. verẽt fideles viuere secũdũ literã legis. Sed illi docẽt secũdũ literã, legẽ spiritualiter non intelligẽtes. Quæcuoq; ergo dicũt nobis ex lege, intelligẽtes sensum legis facimus & seruamꝰ, nequaquã faciẽtes secundũ opera eorũ. Nõ enim sicut lex docer, faciũt, nec intelligũt velamẽ esse sup literã legis. Vel cũ omnia audieris nõ omnia intelligas præcepta legis, puta multa q̃ de escis suot & quę de hostiis & similia, sed ea quę corrigunt mores. Sed quare nõ de lege gratiæ hoc mandauir sed de doctrina Moysi? quia. s. nõdũ erat tẽpus pcepra nouæ legis ante tẽpus passiõis manifestare. Mihi antẽ videtur ꝙ & aliquid aliud prædispensans hoc dicit: quia eñ accusaturus erat scribas & pharisæos in sequẽtibus sermonibus, ne videretur apud stultos ex boc eorũ principatũ cupere, vel propter ioimicitiã hoc facere, primũ à se hãc suspicionẽ remouet, & tũc eos incœpit repħẽdere, vt turbæ nõ in eadẽ vitia incidãt: & ideo ne existimẽt ꝙ quia debẽt eos audire, ideo eos debeãt in operibus imitari. Subditur enim, Secundũ verò opera eorũ nolite facere. Quid est autẽ doctore illo miserabilius, cuius vitã discipuli cũ non sequũtur, saluãtur: cùm imitãtur, perdũtur? Chry. super Mat. Sicut autẽ anrum de terra eligirur, & terra relinquitur: sic & auditores doctrinã accipiãt, & mores relinqnãt. Frequẽter enim de homine malo, bona doctrioa procedit: sicut aũt & sacerdotes melius iudicãt propter bonos, malos dicere, q̃ ꝓpter malos, bonos negligere. sic & subditi, propter bonos sacerdotes eriã malos honorenr, ne propter malos boni etiam contemnãtur. melius est enim malis iniusta ꝓstare, q̃ bonis iusta subtrahere. Chrys. in ho. Cõsidera verò vnde incipit eos reprehendere. Nam sequitur, Dicunt enim & non faciũt. Maximè enim accusatione dignus est, qui doctrinæ authoritatem habens, legem trãsgreditnr. Primò quidẽ, quia præuaricatur qui alios corrigere debet, deinde, quia peccans maiore pœna dignus est propter honorẽ. tertiò, quia plus corrũpit velut in ordine doctoris peccans. Rursus aũt & aliã eorũ reprehensionẽ ponit, qm̃ graues sunt sibi subiectis. vnde sequitur, Alligãt enim onera grauia &c. In quo duplicem eorũ malitiã ostẽdit, vnã quidẽ in hoc ꝙ sine venia expetunt à subiectis summã diligentiã vitæ: aliam verò in hoc ꝙ sibiipsis multã cõcedunt licentiã. Oportet autẽ bonũ principẽ ecõtrario se habere. In his enim quæ secundũ ipsum sunt, grauẽ iudicẽ esse, in subiectis autem mãsuetũ. Intende autẽ qualiter & eorũ reprehẽsionem aggrauat. Non enim dixit, Non possunt, sed nolũt. neq; dixit, Portare, sed digito mouere. i. neq; propè fieri neque tangere. Chry. super Mat. Et quidẽ quantũ ad pharisæos & scribas de quibus loquitur, onera grauia & importabilia dicit legis mãdata, qnibus Pet. in Act. dicit, Vt quid vultis imponere iugũ super ceruices discipulorũ quod neq; nos, neq; patres nostri portare potuimus? Onera enim legis quibusdã rationibus fabulosis commendantes auditoribus, quasi vincula super humeros cordis eorũ alligabãt, vt velut rationis vinculo constricti nõ reiicerẽt ea à se. Ipsi aũt nec ex modica pte ea implebãt. i. vt nõ dicã pleno opere, sed nec modico tactu, id est. digito. Glo. vel alligãt onera. i. vndecunq; traditiones colligũt, quæ cõsciẽtiã nõ leuãt, sed grauãr. Hie. Humeri autẽ & digitus, & onera, & vincula, quibus alligãt onera, spiritualiter sunt intelligẽda. Hic etiã generaliter dominus aduersus omnes magistros loquitur, q̃ grãdia iubẽt & minora nõ faciũt. Chry. super Mat. Tales autẽ sunt qui graue põdus veniẽtibus ad pœnitentiã imponũt: & sic dũ pœna præsens fugirur, contemnitur pœna futura. Si enim fascẽ super humeros adolescẽtia quem nõ potest baiulare, posueris, necesse habet, vt aut fascẽ reiiciat, aut sub pondere cõfringatur: sic & homini, cui graue pondus pœnitentię imponis, necesse est vt aut pœnirentiã reiiciat, aut suscipiẽs dũ sufferre nõ potest, scãdalizatus amplius peccet. Deinde etsi erramus, modicam pœnitentiam imponentes, nónne melius est propter misericordiam reddere rationẽ, quàm propter crudelitatẽ? vbi paterfamilias largus est, dispensator nõ debet esse tenax. Si deus benignus, vt quid sacerdos eiꝰ austerus? Vis parere sanctus? circa tuã vitã esto austerꝰ, circa aliorũ benignus: audiãt te homines parua mandãtẽ & grauia faciẽtẽ. Talis est aũt sacerdos qui sibi indulget & alios exigit: quemadmodũ malus descriptor tributi in ciuitare, qui se relenat & onerat tribuentes.

Omnia uerò opera sua faciunt ut uideãtur ab hominibus. Dilataut enim phylacteria sua: & magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & uocari ab hominibus rabbi. Vos autem nolite uocari rabbi. Vnus est enim magister uester, omnes autem uos fratres estis. Et patrem nolite uocare uobis super terram: unus est enim pater uester qui in cælis est. Nec uocemini magistri: quia magister uester, unus est Christus. Qui maior est uestrum, erit minister uester. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur, & qui se humiliauerit, exaltabitur.

Chrys. in ho. Suprà dominus arguerat scribas & pharisæos crudelitatis & negligentiæ, consequenter autẽ arguit eos inanis gloriæ, quæ fecit eos à deo recedere: vnde dicit, Omnia au. ope. &c. Chry. in ho. In omni re nascirur quod ipsam exterminat: sicut ex ligno vermis & ex vestimẽto tinea: vnde sacerdotum ministerium qui positi sunt ad ædificationem sanctitatis, corrũpere diabolus nititur: vt hoc ipsum bonum dum propter homines fit, fiat malum. Tolle hoc vitium de clero, & sine labore omnia resecabis: ex hoc enim fit vt difficilè clerici peccantes pœnirentiam agãt. Vult antem dominus in hoc ostendere causam propter quã non poterãt credere Christo, hoc est quia omnia faciunt vt videãtur ab hominibus: imposibile enim est vt credat Christo cæ-

Quæ sit cathedra Moysi.

Mali possunt esse bona doctrina.

Onus legis.

lestia prædicaoti,qui gloriam hominũ concupiſcit ter-
renã:legi enim aliquẽ ſic interpretãtẽ hunc locũ, ſuper
cathedra.i.in hoore & gradu quo fuerat Moyſes, coo
ſtituti ſunt ſeribæ & phariſæi indignè,qui prophetãtes
de Chriſto venturo prædicabãt aliis, ipſi autẽ nõ reci-
piebant præſentẽ:propter hoc hortatur populũ audire
Phariſæorũ error. legẽ, quã prædicabãt.i. credere in Chriſtũ prædicatũ à
lege:& oon imitari ſcribas & phariſæos incredulos: &
reddit cauſam quare prędicabãt ex lege Chriſtũ ventu
rũ,& oõ credebãt in eũ,quia.ſ. omnia opera ſua faciũt,
vt ab huminibus videantur.i.quia nõ prædicabãt Chri
ſtũ venturum deſiderio aduentus eius,ſed vt doctores
legis eſſe ab bominibus viderẽtur.Orig. Ad hoc autem
opera ſua faciunt vt ab hominihus videantur,viſibilem
ſuſcipientes circuncisionẽ,& viſibiliter corporalia ſer-
meota auſerentes de domibus ſuis ı & ſimiliter his ſi-
milia agentes.Chriſti verò diſcipuli legẽ io occultis im
plent,quaſi in occulto conſtituti Iudęi,vt Apoſt.dicit.
Chry.in ho. Vide aũt hic ꝙ cũ quadã intẽtione cos io-
cuſat.Nõ enim ſimpliciter ait ꝙ faciãt opera ſua, vt vi-
deantur ab homioibus,ſed addidit omnia . Deinde de-
mõſtrat ꝙ neq; in magnis vanè gloriabãtur, ſed io qui-
buſdã vilibus rebus.vnde ſubditur, Dilatant enim phy
Peruerſio ſcripturarum. lacteria ſua,& magnificant fimbrias.Hieron.Dominus
enim cũ dediſſet mãdata legis per Moyſeo, ad extremũ
intulit:ligabis ea in manu tua, & erũt ſemper ante ocu-
los tuos, & eſt ſenſus, Præcepta mea ſiot in manu tua,
vt opere cõpleantur:ſiot ante oculos tuos,vt die ac no-
cte mediteris in eis. Hoc phariſæi malè interpretantes,
ſcribebãt in mẽbranis decalogũ Moyſi.i.decẽ legis ver
ba,complicantes ea & ligantes in fronte:& quaſi coro-
nã capitis facientes, vt ſemper ante oculos mouerẽtur.
Iuſſerat quoq; aliud Moyſes,vt in quatuor angulis pal-
liorum hyacinthinas fimbrias facerẽt,ad Iſraelis popu-
lum diſcernendum:vt quomodo in corporibus circun
ciſio ſignũ Iudaicæ gentis daret , ita veſtis haberet ali-
quam differentiã.Superſtitioſi verò magiſtri captantes
aurem popularẽ, atque ex mulierculis captantes lucra,
faciebãt grandes fimbrias,& acutiſsimas in eis ſpinas li-
gabant:vt videlicet ambulantes & ſedentes interdũ pũ-
gerentur,& quaſi hac cõmonitione retraherẽtur ad mi
niſteria ſeruitutis dei.Pictatiola ergo illa decalogi phy-
lacteria vocabant.i.conſeruatoria,eo ꝙ quicunque ha-
buiſſeot ea quaſi ob cuſtodiã & munimẽtũ ſui haberẽt.
Non intelligentibus phariſæis,quòd hæc in corde por-
tanda ſunt oon in corpore: alioquio & armaria & arcæ
habent libros,& notitiam dei non habent.Chry.Illorũ
autem exemplo,& ounc multi aliqua nomina Hebrai-
ca angelorũ confingunt & ſcribuot,& alligant,quæ oõ
intelligentibus metuenda videotur : quidã verò aliquã
partẽ euãgelij ſcriptam circa collum portant.Sed nón-
ne quotidie euãgelium in eccleſia legitur:& auditur ab
omnib⁹?Cui ergo io auribus poſita euãgelia oihil pro-
ſuot,quomodo eum poſſunt circa collum ſuſpenſa ſal-
uare?Deinde vbi eſt virtus euangelij, io figuris literarũ
an in intellectu ſenſuũ?Si io figuris,bene circa collũ ſu
ſpẽdis: ſi io iotellectu ergo melius in corde poſita pro-
ſunt,ꝗ circa collũ ſuſpenſa.Alij verò ſic exponunt hũc
locũ,quia dilatabaot verba ſua de propriis obſeruãtiis,
quaſi phylacteria.i. conſeruatoria ſaluris ea populo aſ-
ſiduè prædicantes.Fimbrias autem veſtimentorum ma
gnificatas dicit ſuperemioentias eorundem mandato-
rum.Hiero.Cũ autem ſuperfluè phylacteria dilatẽt,&
magnas faciaot fimbrias,gloriam captantes ab homini-
bus,cooſequeoter arguũtur in reliquis. vnde ſequitur,
Amant enim primos accu.in cœ.&c.Raba.Notandum
quòd non ſalutari in foro, non primo ſedere vel diſcũ-
here vetat eos,quibus hoc officij ordioe competit : ſed
eos qui hæc ſiue habita ſiue non habita, indebitè amãt
à fidelibus quaſi improbos docet eſſe cauendos. Cbry. Signa ſuperbiæ.
Non enim vituperat eos , qui in primo loco recũbunt,
ſed eos qui amant primos diſcubitus: ad voluotatẽ vitu
perationem refereos,non ad factum.Sine cauſa enim lo
co ſe humiliat,qui corde ſe præfert . Aliqois eñ iacta-
tor audiens laudabile eſſe in vltimo loco diſcũbere,di-
ſcũbit poſt omnes: & non ſolũ iactaotiã cordis non di-
mittit,ſed adhuc aliam iactantiam humilitatis acquirit:
vt qui vult videri iuſtus,& humilis videatur.Multi eñ
ſuperbi corpore quidem in nouiſsimo recũbentes,cor-
dis autem elatione vidẽtur ſibi in capite recumbere: &
multi ſunt humiles in capite recũbentes,& conſcientia
ſe in vltimo eſſe exiſtimant.Chryſ.in ho.Intẽde autem
vbi in eis vana gloria domioabat,in ſynagogis.ſ.in qoas
intrabãt alios directuri. In cœnis hoc pati qualitercũq;
tolerabile erat, quã uis doctorem io admirationem eſſe
oporteat,non in eccleſia ſolũ,ſed vbique.Si autẽ dilige
re talia eſt incuſatio,ꝗ malum eſt ſtudere,vt his aliquis
poriatur?Chry.ſuper Matt.Primas etiã ſalutationes a-
mant non ſolũ in tempore,vt cos primũ ſalutemus: ſed
etiã in voce,vt clamantes dicamus, Aue rabbi:& in cor-
pore,vt flexis capitibus eis incuruemur:& in loco,vt in
publico ſalutẽtur.vñ dicit,Et ſalutationes in foro. Ra-
ba.Quanuis in hoc culpa non careat ſi iidem in foro li-
tibus intereſſe,qui in cathedra Moyſi magiſtri ſynago-
gæ cupiũt appellari,& vocari ab hominib⁹ rabbi. Chr.
ſuper Mat.i.vocari volunt & non eſſe:oomen appetũt,
Arrogantia clericorum. & officiuum negligũt.Orig.Io eccleſia etiã Chriſti in-
ueniuntur menſarum ſuſcipientes primatum vt diaco-
nes fiant,conſequenter autem primas cathedras eorum
qui dicuntur presbyteri,præripere ambiunt:quidã au-
tem machinantur vt epiſcopi vocentur ab hominibus,
hoc eſt rabbi. Chriſti autem diſcipulus diligit quidem
in ſpiritalibus cœnis recubitus primos,vt meliora ſpiri
talium ciborum manducet.Diligit etiam, cùm apoſto-
lis ſedentibus ſuper doodecim thronos , primas caibe-
dras actibus bonis dignum ſe præbere feſtinans cathe-
dris huius.Sic autem & ſalutationes diligit, quæ fiũt in
nundinis cæleſtibus.i. cæleſtibus primitiuorũ congre-
gationibus.Vocari autẽ rabbi neq; ab hominibus, neq;
ab aliquo alio diligit iuſtus:quia vnus eſt magiſter om-
nium.vnde ſubdit,Vos autẽ nolite vocari rabbi.Cbry.
in ho.Vel aliter, Præmiſſorũ, de quibus phariſæos in-
cuſauerat,alia quidẽ ſicut parua& vilia ꝓtermiſit,quaſi
diſcipulis de his inſtrui non iodigẽtibus: ſed quod erat
omnũ malorũ cauſa.i.thronũ appetere magiſtralẽ,hoc
in mediũ ducit ad diſcipulos inſtruendũ. vnde ſubdit,
Vos au.no.vo.ra.&c.Chry.ſuper Mat.q.d. Nolite vo.
ra.ne quod deo debetur,vobis præſumatis. Nolite& a-
lios vocare rabbi,ne diuinũ honorẽ hominibus deſera-
tis.Vnus eſt enim magiſter omniũ,qui omnes homines
naturaliter docet.Si enim homo hominẽ erudiret,om-
nes homines diſcerẽt qui habẽt doctores.Nũc aũt quia
nõ homo docet,ſed deus:multi quidem docẽtur,pauci
aũt diſcũt.Nõ enim homo intellectum pręſtat homini
docendo,ſed à deo præſtitũ per admonitionẽ exercet.
Hil.Et vt meminerint diſcipuli ſe filios vnius parentis,
& ꝑ nouæ natiuitatis generationẽ terreoi ortus exceſ-
ſiſſe primordia ſubdit.Omnes aũt vos fratres eſtis.Hie.
cõtra Helui.Omnes autem homines affectu fratres dici
poſſunt,quod in duo diuiditur:in ſpeciale,& cõmune.
In ſpeciale,quia oẽs chriſtiani fratres vocãtur.Porrò in
cõmune,quia oẽs homines ex vno patre nati, pari inter
nos germanitate cõiũgimur.Sequitur,Et patrẽ nol.vo.
&c.Chry.ſuper Mat.In mũdo enim,quãuis homo ho-

minem generet, tamẽ vnus est pater qui omnes creauit. Nõ enim initiũ vitæ habemos ex parẽtibus, sed trãsitũ vitæ ꝑ eos accipimus. Orig. Sed quis non vocat patrẽ in terris? qui ꝑ omnẽ actũ secundũ deũ impletũ dicit, Pater noster qui es in cælis. Gl. Quia verò apparebat quis esset omniũ pater, in hoc quod dixerat, Qui es in cælis vult expoonere quis sit omniũ magister. Vnde præceptũ de magistro iterum repetit, dicẽs, Nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christ⁹. Chry. in ho. Nõ tamẽ dũ dicitur Christus magister, excluditur pater, sicut neq; ex hoc ꝙ deus pater noster dicitur homĩ oũ pater, excluditur Christus. Hie. Quæritur aũt quare aduersum hoc præceptũ apostolus doctorẽ gentiũ se esse dixerit? aut quõ in monasteriis vulgato sermone se inuicẽ patres vocãt? Quod sic soluit, Aliud est esse aut natura patrẽ, vel magistrũ, aliud indulgẽtia. Nos, si hominẽ patrẽ vocamus honorẽ ætati deferimus, nõ authorẽ nostræ ostẽdimus vitę. Magister enim dicitur ex cõsortio veri magistri: & ne infinita replicẽ, quõ vnus ꝑ naturã deus, & vnus filius nõ præiudicat cæteris, ne ꝑ adoptionẽ dij vocẽtur & filij: ita & vnus pater & magister non præiudicat aliis, vt abusiuè vocẽtur & patres & magistri. Chry. in ho. Nõ solũm autẽ dominus primatus cupere prohibet, sed ad contrariũ auditorẽ inducit. vñ subdit, Qui maior est vestrũ &c. Ori. Vel aliter, Et si ministrat quis verba diuina, sciẽs quia Christus in eo fructificat, nequaquã se magistrũ sed ministrũ profitetur. vnde sequitur, Qui ma. est vestrũ. Quoniã & ipse Christus cũ esset verè magister, ministrũ se esse professus est, dicẽs, Ego sum in medio vestrũ quasi qui ministrat: bene aũt post omnia, quibus vanæ gloriæ vetauit cõcupiscentiã addidit dicẽs, Qui autẽ se exal. humilia. & qui se humi. exaltabitur. Remi. Quod sic intelligitur, Omnis qui se de suis meritis extollit, apud deum humiliabitur: & qui se de beneficiis humiliat, apud deum exaltabitur.

Quæstio euangelica.

Væ autem vobis scribæ & pharisæi hypocritæ: qui clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

Orig. Christus quasi verè filius dei illius qui legẽ dedit secundũ similitudinẽ benedictionũ quę sunt in lege, dixit & ipse beatitudines eorũ qui saluantur: secũdum similitudinẽ autẽ maledictionũ positarum in lege, ponit væ, aduersus peccatores dicens, Vę vo. scri. & pha. hyp. qui fatẽtur bonitatis esse aduersus peccatores ista pronuntiare, intelligãt quia simile est propositũ dei in maledictionibus legis. siue aũt illa maledictio siue istud vę nõ ex pronũtiãte cõtingit peccãti, sed ex peccatis, quibus dignũ se præbet ad susceptionẽ istorũ, quæ deus disciplinæ causa pronũtiauit, vt conuertãtur homines ad bonũ. sicut pater increpans filiũ, profert verba maledictiones, nec tamẽ vult illũ dignũ fieri maledictionibus illis, sed magis ab eis diuertere. Huius autem vę causam subdit: Qui clau. reg. cælo. &c. Hæc duo præcepta naturaliter inseparabilia sunt, quoniã hoc ipsum sufficit ad expulsionẽ, ꝙ alios nõ permittit intrare. Chry. super Mat. Regnũ cęlorũ, dicuntur scripturæ, quia in illis insertũ est regnũ cælorũ: ianua est intellect⁹ earũ. Vel regnũ cęlorum est beatitudo cælestis: ianua aũt est Christus, per quẽ introitur in eã. Clauicularij aũt sunt sacerdotes, quibus creditũ est verbũ docendi, & interpretãdi scripturas. Clauis autem est verbũ sciẽtiæ scripturarũ: per quã aperitur hominibus ianua veritatis. Apertio autẽ eius est interpretatio vera. Vide aũt quia nõ dixit, Væ vobis, qui aperitis: sed qui clauditis. ergo non sunt scripturæ clausæ, licet sint obscuræ. Orig. Pharisæi ergo & scribæ nec intrabant, nec eũ volebant audire qui dixit, Si quis per me introierit, saluabitur. Et nec intrãtes. i. eos qui credere poterant, propterea quæ à lege & prophetis ante fuerãt declarata de Christo, introire sinebãt: cũ omni terrore ianuã claudentes adhuc derogabant doctrinæ eius, & subuertebãt omnẽ propheticam scripturã de eo, & blasphemabãt omne op⁹ ipsius quasi falsum & à diabolo factũ. Sed & omnes qui mala cõuersatione sua dant exemplũ peccandi in populo: & qui faciũt iniuriã scandalizantes pusillos, claudere videntur ante homines regnũ cælorũ. Et hoc peccatũ inuenitur quidẽ in popularibus, maximẽ autẽ in doctoribus, qui docent quod decet secundum iustitiã euangelij homines: non autem faciunt quod docent. Bene aũt viuentes & bene docẽtes, aperiũt hominib⁹ regnũ cælorũ: & dũ ipsi intrãt, alios prouocãt introire. Sed & multi nõ permittũt intrare in regnũ cælorũ, intrare volentes: quãdo & sine ratione excõmunicãt quosdã per aliquem zelũ, qui meliores sunt ꝗ ipsi: & ipsi quidẽ nõ permittũt eos introire. Illi autẽ qui sobrij sunt mente, patiẽtia sua tyrannidẽ eorũ vincentes, quamuis vetiti, tamen intrãt & hæreditant regnum. Sed & qui cũ multa temeritate seipsos dederunt ad professionem docendi priusquam discerent: & Iudaicas fabulas imitantes, detrahunt eis qui ea quæ sursum sunt in scripturis requirunt, claudunt quantum ad se ante homines regnum cælorum.

Væ nobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos uiduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis iudicium.

Chry. in ho. De reliquo dominus de gula eos reprehendit: & quod deterius est, quoniã nõ à diuitibus, sed à viduis accipiebant vnde ventrẽ implerent: & illorum inopiã conterebant, quam reuelare oportebat. vnde dicitur, Væ vo. scri. & pha. &c. Glo. i. qui vestra superstitione nihil intenditis, nisi vt prædam de subiecta plebe faciatis. Chry. super Matt. Sexus autẽ mulierum incautus est: quia non omnia quæ videt aut audit, cum ratione considerat. Mollis etiam est, quia facilè flectitur vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum. Virilis autẽ sexus & cautior & durior est. ꝓpterea simulatores sanctitatis circa mulieres maximẽ negociantur. Quia nec intelligere eorum simulationes possunt: & facilè ad eorum dilectionem inclinãtur religionis causa. præcipuè tamen circa viduas negociantur, primò quidẽ quia non mulier non facilè decipitur habens cõsiliarium virum: deinde quia non facilè de facultatibus suis aliquid dant, cũ sint in potestate viri. propterea ergo dominus dum Iudaicos sacerdotes confundit, christianos monet, ne viduis mulieribus amplius commorentur quàm cæteris: quia etsi volontas mala non sit, tamen suspicio mala est. Chry. in ho. Deinde & huius rapinę modus erat grauior. Additur enim orationes longas orantes. Quicunque enim malum facit dignus est pœna, sed qui à religione causam accipit nequitiæ, grauiori est obnoxius pœnę. vnde sequitur, Propter hoc am. acci. iudi. Chry. super Mat. Primũ quidem, pro eo quòd estis iniqui: alterum, pro eo quòd figmentum accipitis sanctitatis. auaritiam enim vestram religionis colore depingitis, & quasi prestatis diabolo arma dei, vt ametur iniquitas, dum pietas æstimatur. Hila. Vel quia hinc procedat regni cælestis obseruatio, vt in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio: ideo accipient amplius iudicium, quia pœnam proprij peccati & reatum alienæ ignorantiæ debebunt. Glo. Vel quia seruus sciens & nõ faciens, vapulabit multis.

Viduę deuitãdæ religiosis.

Væ uobis scribæ et pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum, et cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm uos.

Chrys. in ho. Post præmissa rursus eos dominus ali-

ter incusat: & quia inefficaces sunt ad multorum salutem, cum multo labore indigeant, vt ad salutem vnum conuertant: & quia non solũ desides sunt circa eos quos conuertunt, sed eorũ etiam destructores dum eos corrumpunt prauæ vitæ exẽplis. vnde dicitur, Væ vo. scri. & phar. hypo. Hila. Maris autẽ & terræ peregrinatione significat in totius orbis finibus eos esse Christi euangelio obtrectaturos: & legis iugo contra iustificationes fidei aliquos subdituros. Proselyti enim sunt ex gẽtibus in synagogam recepti, quorũ futurorum raritas in vno indicatur. Neque enim post Christi prędicationem doctrinæ eorum fides relicta est, sed quisquis acquisitus fuerit ad fidẽ Iudæorũ, filius fit gehennæ. Orige. Quicunque enim post saluatorẽ iudaizant, docẽtur imitari affectũ eorũ, qui dixerũt illo tẽpore: Crucifige crucifige eum. vnde sequitur: Et cũ fuerit, &c. Hila. Ideo autẽ pœnæ duplicatæ erit filius, qui neq; sit remissionẽ peccatorũ gentilium cõsecutus, & societatẽ eorũ qui Christum persecuti sunt, sit secutus. Hiero. Vel aliter: Scribæ & pharisęi totũ lustrantes orbẽ id studij habebant, de gentibus facere proselytum. i. aduenã incircũcisum miscere populo dei. Chry. super Mat. Nõ autẽ propter misericordiam volẽtes eum saluare, quẽ docebant: sed aut propter auaritiam, vt additis in synagoga Iudæis sacrificiorum adderetur oblatio, aut propter vanam gloriam. Qui enim seipsum mergit in gurgite peccatorum quomodo alterũ à peccatis velit eripere? Nunquid magis misericors potest alteri aliquis esse q̃ sibi? Ex ipsis ergo actibus ostenditur, qui propter deũ aliquẽ vult conuertere, aut propter vanitatẽ. Grego. 21. Mora. Quia verò hypocritæ quamuis peruersa semper operentur, loqui tamen recta non desinunt. Bene loquendo quidem in fide, vel conuersatione, filios pariunt: sed eos bene viuendo nutrire non possunt: quãto enim se libẽtius terrenis actibus inserũt, tãto negligentius eos quos genuerant, agere terrena permittũt. Et quia obduratis cordibus viuunt, ipsos etiam quos generant filios, nulla pietate debiti amoris agnoscũt. vnde & hîc de hypocritis dicitur, Et cũ fue. factus, &c. Aug. contra Fau. Hoc autẽ non quia circũcidebatur dixit, sed quia eorũ mores imitantur: à quibus imitandis suos cohibuerat, dicens: Super cathedrã Moysi, &c. In quibus verbis vtrunque debet aduerti: & quantus honor delatus sit doctrinæ Moysi, in cuius cathedra etiam mali sedentes, bona docere cogebantur: & inde fieret proselytus filius gehennæ, nõ quidẽ verba legis audiẽdo, sed eorũ factã sectãdo. Propterea autẽ duplo q̃ illi, quia hoc negligebat implere, quod ꝓpria volũtate susceperat, modo ex Iudęis natus, sed sponte Iudæus factus. Hiero. Vel quia ante, dum esset gẽtilis simpliciter errabat, & erat semel filius gehennæ. Videns magistrorũ vitia, & intelligẽs destruere eos opere, quod verbo docebat, reuertitur ad vomitum suum: & gentilis factus, quasi præuaricator, maiori pœna dignus erat. Chryso. super Mat. Vel quia fortè sub cultura idolorum cõstitutus, vel propter homines iustitiã seruabat: factus autẽ Iudæus malorũ magistrorũ prouocatus exẽplo, fiebat peior magistris. Chrys. in ho. Cũ enim virtuosus fuerit magister, discipulus imitatur, cũ autẽ fuerit malus, superexcedit. Filius autẽ vocatur gehẽnæ, quomodo filius perditionis, & filius huius seculi. Vnusquisque enim cuius opera facit, huius filius appellatur. Orig. Ex hoc autẽ loco discimus, quoniam & eorum qui in gehennã futuri sunt, erit differentia tormẽtorũ: quãdo alter est simpliciter filius gehennæ, alter verò dupliciter. Sed & hoc videre oportet: & si generaliter est fieri aliquẽ filiũ gehẽnę, vtputa Iudęũ aut gentilẽ: aut etiam specialiter, vt per singulas species peccatorũ fiat quis filius gehennę, vt iustus quidem secundum numerum iustitiarum suarũ augeatur in gloria, peccator autem secundum numerum peccatorum suorum, multiplicentur in gehenna.

Proselyti qui dicantur.

Filius gehẽnę quis dicatur.

Væ vobis duces cæci, qui dicitis: quicũque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debitor est. Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum, quod sanctificat aurũ? Et quicunque iurauerit in altari, nihil est: qui autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quod enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari: iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt. Et quicũque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui iurat in cælo, iurat in throno dei, & in eo qui sedet super ipsum.

Hiero. Sicut in phylacteriis & fimbriis dilatatis opinio sanctitatis captabat gloriã, & per occasionẽ glorię quęrebant lucra: sic alia traditionis fraude inuenta impietatis arguit transgressores. Si quis enim in contẽtione, seu in aliquo iurgio vel in causæ ambiguo iurasset in templo, & postea conuictus esset mendacij, non tenebatur criminis reus. Et hoc est quod dicit: Væ vo. du. cæ. qui di. Quicũque, &c. quasi dicat, Nihil debet. Sin autẽ iurasset in auro & pecunia quę in tẽplo sacerdotibus offerebatur, statim id ĩ quo iurabat cogebatur exoluere. vnde sequitur, Qui autẽ iura. in au. tẽpli, &c. Chry. super Mat. Templũ quidẽ ad gloriã dei pertinet, & ad hominum spiritualẽ salutẽ. Aurũ aũt tẽpli & si ad gloriã dei pertineat, tamẽ magis ad delectationẽ hominũ & ad vtilitatẽ sacerdorum offertur. Iudæi ergo aurũ, quo ipsi delectabãtur: & dona quibus ipsi pascebantur, sanctiora dicebant esse q̃ ipsum templũ: vt homines prõptiores facerent ad offerenda dona, q̃ ad preces fundẽdas in tẽplo. vnde cõuenienter reprehendit eos dominus, dicens, Stulti & cęci quid enim &c. Multi autẽ nũc christiani sic insipientes intelligũt. Ecce enim si aliqua causa fuerit, modicũ videtur facere qui iurat per deũ. Qui autẽ iurat per euãgelium, maius aliquid fecisse videtur. Quibus similiter dicẽdũ est, Stulti & cæci. Nã scripturæ propter deum scriptę sunt, nõ deus propter scripturas. Maior ergo est deus qui sanctificat euãgeliũ quàm euãgeliũ quod sanctificatur ab eo. Hier. Rursus si quis iurasset in altari, piurij rerũ nemo retinebat: si aũt iurasset in dono vel in oblationib⁹, hoc est in hostia, vel in victimis, in simila, & cæteris quæ offeruntur deo super altare, hoc studiosissimè repetebãt. Totũ autẽ faciebant nõ ob dei timorẽ, sed ob diuitiarũ cupiditatẽ. vnde sequitur, Et quicũque iura. in altari, nihil est, &c. Arguit enim eos dominus & stultitiæ & fraudulẽtiæ: ꝙ multo maius sit altare, quàm hostiæ quæ sanctificãtur ab altari. vnde sequitur, Cęci, quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donũ? Glo. Et ne fortè in tãtam insaniam prorũperent, vt dicerent aurũ sanctius esse tẽplo, & donũ altari: eos alia ratione cõuincit, quia videlicet iuramẽto quod fit per tẽplum & altare, continetur iuramentũ quod fit per aurũ vel per donũ. Et hoc est quod subdit. Qui ergo iu. in al. iurat in eo, &c. Orig. Similiter quoniã Iudæi cõsuetudinẽ habebãt per cælum iurare, ad reprehensionẽ eorũ subdit: Et qui iurat in cęlo, iurat in throno dei, &c. Non ergo sicut arbitrantur, euadũt periculũ in eo quòd nõ per deum iurãt, sed per thronũ dei. s. cælũ. Glo. Qui enim per subiectã creaturam iurat: & diuinitatẽ præsidẽtẽ creaturę iurat. Orig. Est aũt iuramentũ cõfirmatio verbi de quo iuratur. Iuramentũ ergo intelligendũ est testimoniũ scripturarũ quod ꝓfertur ad cõfirmationẽ verbi quod loquimur: vt sit quidẽ templũ dei: scriptura diuina: aurum autem sensus in ea. Sicut autẽ aurũ quod fuerit extra tẽplum,

Cupiditas sacerdotũ notatur.

non eſt ſanctificatū:ſic omnis ſenſus qui fuerit extra diuinā ſcripturā,quāuis admirabilis videatur,non eſt ſanctus. Non ergo debemus ad confirmandā doctrinā noſtros intellectus aſſumere, niſi oſtēderimus eos eſſe ſanctos ex eo quòd in ſcripturis continētur diuinis. Altare autem eſt hominis cor quod principale habetur in homine. Vota autem & dona quæ ponuntur ſuper altare eſt omne quod ſuperponitur cordi, vt orare, pſallere, eleemoſynas facere,ieiunare. Sāctū ergo facit omne votum hominis cor eius ex quo votū ei offertur. Ideo nō poteſt honorabilius eſſe votum ꝗ cor hominis, ex quo trāſmittitur votū. Si ergo cōſciētia hominis nō pugnat fiduciā habet ad deū: non propter dona,ſed quia(vt ita dicā)altare cordis ſui bene cōſtruxit. Tertiū eſt vt dicamus ꝙ ſuper templū.i.ſuper omnē ſcripturā: & ſuper altare.i.ſuper omne cor, eſt intellectus quidā,qui dicitur cælū:thronus ipſius dicitur dei,in quo videre eſt facie reuelata cū venerit quod perfectū eſt faciē veritatis. Hila. Aduenięte etiā Chriſto inutilē docet eſſe fiduciā legis,quia non in lege Chriſtus, ſed lex ſanctificatur in Chriſto: in quo veluti ſedes thronúſq; ſit poſitus,atq; ita ſtulti cæciq; ſunt qui ſanctificante prætermiſſo,ſanctificata venerātur. Aug. de quęſt.euan. Tēplum etiam & altare ipſum Chriſtū intelligimus,aurū & donū, laudes & ſacrificia precū,quæ in eo & per eum offerimus. Non enim ille per hoc: ſed iſta per illum ſanctificātur.

Allegorica expoſitio.

Væ nobis ſcribæ & phariſæi hipocritæ,qui decimatis mentam & anethum,& cyminū:& reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis,iudicium,& miſericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere,& illa non omittere. Duces cæci,excolantes culicē,camelum autem glutientes.

Chry. in ho. Suprà dominus dixerat,ꝙ ligabāt grauiora onera,& aliis imponebant,quæ ipſi nec tangere volebant. Hic autē rurſus oſtēdit ꝙ in paruis quærentes diligentiam,magna contemnebant. vnde dicitur: Væ vo. ſcri,& pha.hy.qui &c. Hiero. Phariſæi enim,quia prçceperat dominus propter alimoniā ſacerdotū & leuitarū,quorū pars erat dominus,omniū rerū offerri in templo decimas: vt intellectus myſticos dimittamus, hoc vnū habebāt ſtudij:vt quęvilia fuerāt cū portarētur,cętera quæ erāt maiora paruipendebāt. vnde ſequitur, Et reliqui.quæ grauio.ſunt, &c. Ex hoc capitulo arguit eos auaritiæ:quòd ſtudioſe etiā viliū olerū decimas exigant:& iudiciū in diſceptatione negotiorū,miſericordiámque in pauperes:& fidē in deum,quæ magna ſunt prętermittāt. Chry. ſuper Mat. Vel quia ſacerdotes auaritia pleni,ſi quis decimas alicuius rei minimæ nō obtuliſſet,corripiebant eum, quaſi magnū crimē feciſſet. Si quis autē alterum lædebat aut in deum peccabat,nō curabant eum corripere:de lucro autem ſuo ſoliciti,& de gloria dei ac ſalute hominū negligētes. Seruare enim iuſtitiam,& facere miſericordiam,& habere fidem, propter ſuā gloriā deus mādauit: decimas aūt offerre propter vtilitatē ſacerdotū, vt ſacerdotes quidē populo in ſpiritualibus obſequantur,populi autē in carnalibus ſacerdotibus ſubminiſtrent. ſic & modò fit quia omnes de honore ſuo ſunt ſoliciti,de honore autem dei nulli. Portiones etiam ſuas vigilāter defendūt, ſed circa obſequium eccleſiæ curā impendere non attendūt. Si populus decimas nō obtulerit, murmurāt omnes: ſi peccātē populū viderint,nemo murmurat contra eos. Sed quia ſcribarū & phariſęorū,ad quos loquebantur,quidā populares erant, nō eſt incongrum vt aliā expoſitionē faciamus propter eos qui decimas dabant. Nam qui accipit decimas,rectè decimare dicitur: & qui dat. Scribæ ergo & phariſæi minimarū quidē rerū decimas offerebant,oſtendendæ religionis gratia. In iudiciis autē erāt iniuſti,in fratribus ſine miſericordia, in veritate increduli. Orige. Sed quoniam contingens erat vt audientes quidam dominum iſta loquentē contēnerent minimarum rerū decimationē,ſapienter addidit: & hæc oportuit facere,hoc eſt iudiciū,miſericordiam & fidē:& illa non omittere.i.decimationē mentæ,anethi,& cymini. Remi. Oſtēdit quippe dominus his verbis,quoniam omnia prçcepta legis,tam maxima ꝗ minima, ſunt implēda. Redarguuntur autem qui eleemoſinas de fructibus terrę faciunt,putantes ſe minimè poſſe peccare,quibus nihil proſunt eleemoſynæ,niſi à peccatis ſtudeant ceſſare. Hila. Et quia minoris periculi eſſet decimationem oleris, ꝗ beneuolentiæ officium prætcrire, irridet eos conſequenter dominus,dicens, Duces cæci, &c. Hiero. Camelum puto eſſe magnitudinē præceptorū,iudiciū, miſericordiam,& fidem. Culicē,decimationē mentæ, anethi,& cymini,& reliquorum olerum viliū. Hæc autem præcepta dei quæ magna ſunt deuoramus, atque negligimus:& operationem religionis in paruis quæ lucrum habēt cū diligentia demōſtramus. Orige. Vel excolētes culicē.i.expellētes à ſe minima delicta quæ culices nominauit. Camelum autē glutiunt.i.committētes maxima delicta,quæ nominat camelos, animalia videlicet tortuoſa & grandia. Scribæ autē moraliter ſunt,qui amplius nihil æſtimant poſitū in ſcripturis, ꝗ ſimplex ſermo demōſtrat. Phariſæi autē ſunt omnes qui iuſtificant ſemetipſos,& diuidunt ſe à cæteris,dicentes: Noli mihi appropinquare,quoniam mundus ſum. Menta autē,& anethū,& cyminū ciborū cōdituræ ſunt, nō principales cibi. Sic in conuerſatione noſtra quædam ſunt neceſſaria ad iuſtificationē, vt iudicium, miſericordia, & fides. Alia ſunt etiam quaſi cōdientia actus noſtros, & ſuauiores eos facientia,vt abſtinētia,riſus,ieiuniū,flexio genuū,& huiuſmodi. Quomodo autē nō æſtimantur cæci qui nō vidēt? quoniam nihil prodeſt cautū eſſe diſpenſatorē in rebus minimis, cū principalia negligūtur. Hos ergo ſermo pręſens cōfundit,nō quidē leuia prohibēs obſeruare,ſed principalia pręcipiens cautius cuſtodire. Grego. 1. Mora. Vel aliter, Culex ſuſurrando vulnerat: camelus autē ſponte ſe ad ſuſcipienda onera inclinat. Liquauerūt ergo culicē Iudæi,qui ſeditioſum latronē dimitti petierūt. Camelum verò glutierūt,quia eū qui ad ſuſcipiēda noſtrę mortalitatis onera ſponte deſcenderat, extinguere clamando conati ſunt.

Ritus nefarij arguuntur.

Moralis expoſitio.

Væ nobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ:qui mundatis quod de foris eſt calicis & paropſidis,intus autem pleni eſtis rapina & immunditia. Phariſæe cæce,munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis,ut fiat & id quod de foris eſt mundum.

Hier. Diuerſis verbis eodē ſenſu quo ſuprà arguit phariſæos ſimulationis & mendacij,quòd aliud oſtendant hominibus foris,aliud domi agāt. vnde dicitur: Væ vo. ſcri.& pha.hypo. &c. Nō hoc dicit quòd ī calice & paropſide eorū ſuperſtitio moraretur,ſed ꝙ foris hominibus oſtēderēt ſanctitatē, quod manifeſtū eſt ex eo quod addidit dicēs: Intus autē ple.eſtis ra.& immun. Chryſ. ſuper Mat. Vel hoc dicit,quia Iudæi quoties ingreſſuri erant in templum,aut ſacrificia oblaturi,aut per dies feſtos ſeipſos & veſtimēta ſua & vtenſilia lauant:& à peccatis nemo ſeipſum purgabat,cū deus neq; corporis mūditiā laudet,neq; ſordes condēnet. Pone tamen ꝙ deus odit ſordes corporū & vaſorū, quæ neceſſe eſt vt ipſo vſu ſordidentur, quanto magis ſordes cōſcientiæ horret,quā ſi volumus ſemper mundā ſeruamus? Hila. Arguit ergo eos qui iactantiā inutilis ſtudij ſequentes, vtilitatis perfectæ miniſteriū derelinquunt. Calicis namque vſus interior eſt,qui ſi obſorduerit, quid proficiet lotus exterior? atque ideo interioris conſcientiæ nitor

Sordes duplices.

est obtinēdus, vt ea quæ corporis sunt forinsecus abluantur. & ideo subdit, Pharisæe cæce, munda prius, &c. Chry. super Mat. Non autē hoc dicit de sensibili calice aut paropside, sed de intelligibili: qui si nunquā tetigerit aquā, mūdus potest esse apud deū. Si autē peccauerit & tota aqua pelagi & fluminū se lauerit, sordid⁹ est & miser ante deum. Chry. in ho. Attēde autē ꝙ vbi de decimis loquebatur, cōueniēter dixit, Hæc oportuit facere & illa nō omittere. Decima enim, elemosyna quędā est. Quid autē nocet elemosynā dare? nō tamē hoc dixit sicut legalē obseruationē inducēs. Hic aūt vbi de purgationibus & immūditiis disputat, non ad hoc addit: sed ostēdit ꝙ de necessitate ad interiorem munditiam exterior sequitur: quod quidē extrà calicis & paropsidis corpus vocans, quod autē est intus animā. Orige. Hic sermo nos instruit vt festinemus esse iusti, non apparere. Quid eñ studet vt appareat iust⁹, quæ à foris sunt mundat: & quæ vidētur, curat: cor aūt & conscientiam negligit. Qui autē studet ea quæ intus sunt. i. cogitationes, mūdare, consequēs est vt etiam ea quæ à foris sunt, faciat mūda. Sed omnes falsi dogmatis professores calices sunt à foris, quasi mundati propter speciem religionis quā simulant: ab intus autē pleni rapina & simulatione, dū rapiūt homines ad errorē. Calix etiā est vas ad potū, paropsis ad cibū. Omnis ergo sermo per quē potamur spiritualiter, vel omnis narratio per quā nutrimur, vasa sunt potus & cibi. Qui ergo studet cōpositū proferre sermonē, magis q̄ salutari sensu repletum: calix eius à foris mundatus est, ab intus sordibus vanitatis impletus. Sed & literæ legis & prophetarū calices spiritualis potus & paropsides necessariarū escarum sunt. Scribæ quidē & pharisæi student sensum exteriorem mundum demonstrare: discipuli autē Christi sensum spiritualem mundare festinant.

Decima est elecmosyna.

*Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ: quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt oßibus mortuorum, & omni spurcitia. Sic & uos à foris quidem * apparetis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.*

*paretis.

Orige. Sicut habetur superius, intus pleni rapina & intēperantia, similiter hîc pleni sunt hypocrisi & iniquitate, qui cōparantur ossibus mortuorū & immunditiæ vniuersæ. vnde dicit. Væ vo. scri. & pha. &c. Chry. sup Mat. Merito quidē iustorū corpora tēpla dicūtur, quia anima in corpore Christi dominatur, sicut deus in templo, vel quia ipse deus in corporibus habitat iustis. Corpora aūt peccatorū, sepulchra dicūtur mortuorū, quia anima mortua est ī corpore peccatoris. nec enim viuēs putāda est, quæ nihil viuū aut spirituale agit ī corpore. Hiero. Sepulchra autē forinsecus læuigata sunt calce, & ornata marmorib⁹ in auro coloribúsq; distinctis, intus autē plena sunt ossibus mortuorū. vnde dicit: Quæ ap. ho. spe. int. au. pl. sunt ossib. mortuorū, & omni spurcitia. Sic autē & peruersi magistri qui alia docēt, & alia faciūt, munditiā habitu vestis & verborum humilitate demonstrāt, intus aūt pleni sunt omni spurcitia & auaritia, & libidine. & hoc manifestè exprimit inferens: Sic & vos à foris quidē apparetis, &c. Orig. Omnis enim iustitia simulata, mortua est quæ propter deū non fit: magis autē neq; iustitia est, sicut mortuus homo nō est homo. Et sicut mimi, qui personas suscipiūt aliorū, & nō sunt ipsi quos simulāt. Tanta ergo sunt ossa in eis & immunditiæ, quāta bona simulant ex malo affectu. Videntur autem à foris iusti corā hominibus, nō eis quos scriptura appellat deos, sed corā eis qui sicut homines moriuntur. Grego. 26. Mora. Ante districtū verò iudicem excusationē ideo de ignorātia habere nō possunt, quia dū ante oculos hominum omnem modū sanctitatis ostendunt, ipsi sibi sunt testimonio, quia bene viuere nō ignorāt. Chry. super Mat. Dic autē hypocrita, si bonū est esse malū, vt quid nō vis apparere quod vis esse? Nā quod turpe est apparere, turpius est esse: quod aūt formosum est apparere, formosius est esse. Ergo aut esto quod appares, aut appare quod es.

Væ nobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra, prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis nobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt.

Hiero. Prudentissimo syllogismo arguit eos esse filios homicidarū, dū ipsi opinione bonitatis & gloriæ in populo ædificant sepulchra prophetarum, quos maiores eorū interfecerūt. Et hoc est quod dicit, Væ vo. scri. & & pha. hyp. &c. Orig. Nō satis rationabiliter cōminari dicitur aduersus eos qui ædificāt sepulchra prophetarum: quantum enim ad hoc laudabile aliquid faciebāt, quomodo ergo erant digni suscipere væ? Chry. io ho. Nō ergo eos incusat, qm̄ sepulchra ædificāt, sed intētioni eorū detrahit cū qua ædificabāt: quoniā nō propter honorē eorū qui occisi fuerāt, sed sicut pompā sibi statuentes in occisionibus illorū, & formidantes ne fortè tēpore procedente sepulchris destructis tabescat tantę audaciæ memoria. Chry. super Mat. Vel quia dicebant apud se: Si bene fecerimus pauperibus, nō multi vident & pro tēpore vident. Nónne ergo melius ædificia facimus quæ omnes aspiciunt, nō solū in hoc tempore, sed etiā in posterū? O insipiēs homo, quid tibi ꝓdest post mortē ista memoria: si vbi es, torqueris: & vbi nō es laudaris? Dū aūt Iudæos castigat dominus, christianos docet. Nā si ad illos solos dixisset, hęc dicta fuissent tantū, non etiam scripta: nūc autē & dicta sunt propter illos, & scripta propter istos. Si ergo iuxta alia bona fecerit homo ædificia sancta, additamentū est bonis operibus: si autē sine aliis bonis operibus, passio est gloriæ secularis. Non enim gaudēt martyres quādo ex illis pecuniis honorantur in quibus pauperes plorant. Semper etiam Iudæi præteritorū sanctorū cultores fuerūt & præsentium contēptores, magis aūt & persecutores. Nō enim sustinētes increpationes prophetarū suorū, persequebantur eos & occidebant: postea verò nascētes filij intelligebant culpas patrū suorū, & ideo quasi de morte innocentium prophetarū dolentes ædificabant memorias eorū. Et ipsi tamē similiter persequebātur, & interficiebant suos prophetas, increpantes eos propter peccata sua. & ideo subditur: Et dicitis, Si fuissemus in diebus patrum nostrorū, non essemus socii eorum in sanguine prophetarū. Hier. Hoc aūt & si sermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quòd ambitiosè & magnificè ædificant memorias occisorum. Chrys. super Mat. Qualia ergo cogitabant in corde, talia loquebantur & factis. Naturalē autē cōsuetudinem oīm malorū hominū hic Christus exponit, quia alter alterius culpā cito intelligit, suā aūt difficile. Homo enim in causa alterius tranquillū habet cor, in sua verò turbatū. In causa ergo alterius de facili possumus iusti iudices esse. Ille autem verè iustus & sapiens est, qui sibiipsi iudex fieri potest. Sequitur: Itaq; testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorū qui ꝓphetas occiderūt. Chry. in ho. Qualis autē est incusatio filiū esse homicidæ, eum qui non cōmunicat mēti patris? patet quòd nulla. vnde manifestum est quòd propter hoc dicit, quia occultè insinuat malitiæ similitudinē. Chrys. super Mat. Testimonia enim sunt de filiis mores parētum: si enim pater fuerit bonus & mater mala, aut econuerso: filij interdū patrē

Bene actæ vitæ æterna memoria.

ſequútur, interdú matrem. Si auté ambo fuerint æquales, fit quidé aliquádo vt de bonis parentibus mali exeant filij, aut econuerſo, ſed raro. Sic enim hoc eſt, ſicut cú extra regulá naturæ naſcitur homo, aut ſex digitos habens aut oculos non habés. Orige. Sed & in propheticis dictis narratio ſecundum hiſtoriam eſt corpus, ſpiritualis ſenſus auté eſt anima, ſepulchra ipſæ literæ ſcripturarum & libri. Qui ergo ſolá hiſtoriam attendunt, corpora prophetarum colunt in literis poſita, quaſi in quibuſdam ſepulchris: & dicuntur phariſæi. i. præciſi quaſi animam prophetarum præcidentes à corpore.

Comparatio gratiæ & naturę.

Et uos implete menſuram patrum ueſtrorum. Serpentes, genimina uiperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo dico uobis, ecce ego mitto ad uos prophetas & ſapientes & ſcribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis ueſtris, & perſequimini de ciuitate in ciuitatem: ut ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti uſque ad ſanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico uobis, uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam.

Chry. ſuper Mat. Quia dixerat contra phariſęos & ſcribas quòd filij eſſent eorum qui occiderunt prophetas, núc manifeſtat quòd in malitia eis ſimiles erát: & quòd fictio erat hoc quod dicebát, quòd nó cómunicaſſent operibus eorum ſi fuiſſent in tempore illo. Et ideo dicit: Et vos implete menſurá pa. veſtro. Non quidé hoc dicit, quaſi iniungens, ſed quaſi prędicens quod futurú erat. Chry. ſuper Mat. Prophetizat enim illis futurum eſſe vt ſicut patres eorum interſecerunt prophetas, ſic & ipſi interficerent Chriſtum & apoſtolos, & cæteros ſanctos: vtputa ſi contra aliqué litiges aduerſarium, dicis illi, fac mihi quod es facturus: nó iubes vt faciat, ſed oſtendis te intelligere quod cogitat facere. Et quidem quantum ad veritatem, exceſſerunt menſuram patrum ſuorum. Illi enim homines occiderút, iſti deum crucifixerunt. Sed quia voluntate ſua deſcendit in mortem, non imputat illis ſuæ mortis peccatum, imputat autem illis mortem apoſtolorum, cæterorúmque ſanctorum. Et ideo dicit: Implete & non ſuperimplete. Nam benigni & iuſti iudicis eſt ſuas iniurias contemnere, & aliorum iniurias vindicare. Orig. Implent etiam mēſuram paternæ iniquitatis, per hoc ipſum quòd non credunt in Chriſtú. Cauſa auté incredulitatis fuit, quoniá ſemper animum ſuum dederút circa hiſtorias corporales, nihil ſpirituale in eis volentes intelligere. Hila. Quia ergo menſuram paternæ voluntatis implebút, ideo & ſerpentes & viperina generatio ſunt. vnde ſequitur: Serpétes genimina viperarú, quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Hiero. Hoc ipſum & Ioá. Bap. dixerat, Sicut ergo de viperis, inquit, naſcuntur viperæ, ſic de homicidis patribus vos nati eſtis homicidæ. Chry. ſuper Mat. Genimina auté viperarú dicútur, quoniam talis eſt viperarum natura vt filij rúpant vterú matris & ſic procedant: ſic & Iudæi ſemper parétes condénant, reprehendentes eorú facta. Dicit auté, Quomodo fugietis à iudicio gehennæ? Nunquid ſepulchra ſanctorum ædificatis? Sed primus gradus pietatis eſt, ſanctitatem diligere, deinde ſanctos: ſine cauſa enim iuſtos honorat, qui iuſtitiá ſpernit. Non poſſunt ſancti amici eſſe illorum, quibus deus eſt inimicus. an forſitan nomen vacuú vos liberabit, quia videmini eſſe in populo dei? puto autem quòd melior eſt inimicus apertus, q̃ amicus falſus: ſic & apud deum odibilior eſt qui ſeruum dei ſe dicit, & mádata diaboli facit. Apud deum quidé qui hominem occidere diſponit, antequá occidat, homicida habetur. Voluntas enim eſt quæ aut remuneratur pro bono, aut condénatur pro malo: opera autem, teſtimonia ſunt voluntatis. Nó ergo quærit deus opera propter ſe, vt ſciat quomodo iudicet: ſed propter alios, vt omnes intelligant quia iuſtus eſt deus. Prouidet auté deus occaſioni peccandi malis, nó vt peccare faciat, ſed vt peccatorem oſtédat: & bonis præbet occaſioné, per quá oſtendant propoſitú volútatis ſuę. Sic ergo & ſcribis & phariſęis dedit occaſioné oſtédendi volútatem ſuá. vnde cócludit, Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes & ſcribas. Hila. Id eſt apoſtolos, qui de futurorú reuelatione prophetæ ſunt, de Chriſti agnitione ſapientes, de legis intelligentia ſcribæ. Hiero. Vel obſerua iuxta Apoſtolú ſcribeoté ad Corin. varia dona eſſe diſcipulorum Chriſti, alios prophetas, qui vétura prędicát: alios ſapientes, qui nouerút quádo debét proferre ſermoné: alios ſcribas, in lege doctiſſimos, ex quibus lapidat' eſt Stephanus, Paulus occiſus, Petrus crucifixus, flagellati in Actib. apoſtolorú diſcipuli: & perſecuti ſunt eos de ciuitate in ciuitaté, expellentes de Iudæa vt ad Gétium populos tranſmigrarét. Orige. Vel ſcribæ qui mittútur à Chriſto, ſunt ſecundú euágelium quos & ſpiritus viuificat, & litera nó occidit: ſicut litera legis, quá ſequentes in vanas ſuperſtitiones incurrút. Simplex auté euangelij narratio ſufficit ad ſaluté. Scribæ aút legis, ſcribas noui teſtamenti adhuc per detractioné flagellát in ſynagogis ſuis: ſed & hæretici qui ſunt ſpirituales phariſæi, linguis ſuis chriſtianos flagellant & perſequuntur de ciuitate in ciuitatem, interdú corporaliter, aliquádo autem ſpiritualiter volétes eos expellere, quaſi de propria ciuitate legis & prophetarum & euangelij in aliud euangelium. Chry. ſuper Mat. Deinde vt oſtédat quoniam nó impunè hoc faciút ineffabilé eis ex his timoré incutit. vnde ſubditur, Vt veniat ſuper vos, &c. Raban. Id eſt omnis debita vltio pro effuſo ſanguine iuſtorú. Hier. De Abel quidem nulla eſt ambiguitas quin is ſit, qué Cain frater occiderit. Iuſtus aút nó ſolú ex domini núc ſentétia, ſed ex Geneſis teſtimonio cóprobatur, vbi accepta eius à deo narrátur munera. Quærimus autem, quis fuerit iſte Zacharias filius Barachię, quia multos legimus Zacharias: & ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum eſt: Quem occidiſtis inter templum & altare. Alij Zachariam filium Barachię dicunt qui ex duodecim prophetis vndecimus eſt, patriſq; in eo nomen conſentit: ſed vbi occiſus ſit inter templum & altare ſcriptura non loquitur, maximè cú temporibus eius vix ruinę tépli fuerint. Alij Zachariam patrem Ioannis intelligi volunt. Orige. Venit enim ad nos traditio talis, quaſi ſit aliquis locus in templo, vbi virginibus quidé licet adorare deú, ex parte auté earú thorum virilé nó permittebát in eo conſiſtere. Maria aút poſtquam genuit ſaluatoré, ingrediens ad orandú, ſtetit in illo virginú loco, prohibentibus auté eis qui nouerant eam iam filium genuiſſe, Zacharias dixit, quoniá digna eſt virginum loco cú adhuc ſit virgo. Ergo quaſi maniſeſtiſſimè aduerſus legé agenté occiderunt eú inter téplum & altare viri generationis illius. Et ſic verum eſt verbum Chriſti quod dixit ad præſentes, qué occidiſtis. Hiero. Hoc tamen quia de ſcripturis non habet authoritaté, eadem facilitate contemnitur qua probatur. Alij iſtum volunt eſſe Zachariam, qui occiſus ſit à Ioas rege Iudæ inter téplum & altare. i. in atrio templi. Sed obſeruandum quòd ille Zacharias non fuit filius Barachiæ, ſed Ioiadæ ſacerdotis. Sed Barachias in lingua noſtra benedicens deú dicitur: & ſacerdotis Ioiadæ iuſtitia Hebræo nomine demonſtratur. In euangelio verò quo vtuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, filiú Ioiadæ ſcriptum reperimus. Rem. Quærendú eſt aút quomodo vſque ad ſanguiné Zachariæ dixerit, cú plurimorú

Varia dona granarum.

ſanctorum ſanguis poſtea fuit effuſus? Snluitur autem ſic: Abel paſtor ouiũ ĩ cãpo ſuit occiſus. Zacharias ſuit ſacerdos & in atrio tẽpli interfectus. Ideo ergo dñs bos duos cõmemorar, qm̃ per hns oẽs ſancti martyres deſignantur, laicalis.ſ.& ſacerdotalis ordinis. Chryſ.in ho. Abel etiã cõmemorauit, oſtendẽs quoniã ex inuidia eſſent Chriſtũ & diſcipulos eius occiſuri. Zachariæ autẽ mentionẽ ſecit, qm̃ duplex præſumptio ſuit in eius occiſione. nõ enim ſolũ in ſanctũ hominẽ facta eſt, ſed & in loco ſancto. Orige. Zacharias etiã interpretatur memoria dei. Omnis ergo qui memoriã dei diſperdere feſtinat, in eis quos ſcãdalizat, Zacharię ſanguinẽ videtur effundere filij Barachiæ. Per benedictionem enim dei, memores ſumus dei. Ab impiis etiã memoria interficitur dei, quãdo & tẽplum dei à laſciuiis corrũpitur, & altare eius per negligẽtiã orationũ ſordidarũ ſordidatur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit qund ſcriptũ eſt, Beati qui lugẽt: ſanguinẽ effundit Abel, hoc eſt, veritatẽ luctus ſalutaris. Effundũt etiã aliqui veritatẽ ſcripturarũ: quaſi ſanguinẽ earũ, quia omnis ſcriptura niſi ſecundũ veritatẽ intelligatur, mortua eſt. Chry.in ho. Et vt omnẽ excuſationẽ illis adimeret, ne dicerẽt qm̃ ad gẽtes eos miſiſti, propter hoc ſcandalizati ſumus, prædixerat ꝙ ad eos eſſent mittẽdi diſcipnli. & ideo de vltione eorum ſubditur: Amen dico vobis, veniẽt hęc omnia ſuper generationẽ iſtã. Glo. Non hos tantũ præſentes dicit, ſed omnẽ generationẽ pręcedẽtẽ & futurã: quia omnes vna ciuitas ſunt, & vnũ corpus diaboli. Hiero. Regula aũt ſcripturarũ eſt, duas generationes bonorũ & malorũ noſſe. De generatione bonorũ dicitur, Generatio iuſtorũ benedicetur: de malis verò in præſenti loco, generatio viperarũ. Ergo & iſti quia ſimilia, ſicut Cain, & Ioas contra apoſtolos geſſerunt: de vna generatione eſſe referuntur. Chryſ.in ho. Vel aliter: quia gehẽnæ pœnã quam eis cõminatus fuerat, tardabat. Cõminatur etiam eis præſentia mala, cùm dicit, Venient hęc omnia ſuper generationẽ iſtã. Chry. ſuper Mat. Sicut enim omnia bona quæ in ſingulis generationibus à cõſtitutione mundi omnes ſancti merebantur, illis nouiſsimis ſunt donata, qui receperũt Chriſtum: ſic omnia mala, quæ in ſingulis generarionibus à conſtitutione mũdi pati meruerũt omnes iniqui, ſuper nouiſsimos Iudæos venerũt, quia Chriſtũ repulerunt. Aut ita, ſicut omnis iuſtitia pręcedentiũ ſanctorũ, imò omnium ſanctorũ, tantũ mereri nõ potuit, quantũ gratiæ datũ eſt hominibus in Chriſto: ſic oĩm peccata impiorũ tantũ malũ mereri nõ potuerũt, quantũ venię ſuper Iudæos, vt cnrporalia paterẽtur, qualia paſsi ſunt à Romanis: & ſic poſtmodũ omnes generationes eorũ vſque in finẽ ſeculi proiicerẽtur à deo, & ludibriũ fierẽt

Impiens Iudęorũ.

gẽtibus vniuerſis. Quid enim peius poteſt fieri q̃ filium cũ miſericordia & humilitate veniẽtẽ nõ ſuſcipere, ſed tali modo interficere? Vel ita, omnis gẽs, vel ciuitas nõ ſtatim cũ peccauerit punit eã de⁹, ſed expectat per multas generationes: quãdo autẽ placuerit deo perdere ciuitatẽ illã aut gentẽ, videtnr omniũ generationũ præcedentium peccata reddcre illis: quoniã quę omnes merebamnr, hæc ſola paſſa: ſic & generatio Iudæorũ pro patribus ſuis videtur punita. Verè autẽ nõ ꝓ illis, ſed pro ſe cõdemnati ſunt. Chry.in ho. Qui enim multos iam peccantes vidit, & incorrectus permãſit: eadem rurſus vel grauiora faciens, maiori eſt pœna obnoxius.

Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt. Quoties uolui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquetur uobis domus ueſtra deſerta. Dico enim uobis, nõ me uidebitis amodo donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine domini.

Chry.in ho. Poſt prædicta ad ciuitatẽ cõuertit dominus ſermonẽ, ex hoc erudire volens auditores. vnde dicit, Hieruſalẽ, Hieruſalẽ. Hæc autẽ duplicatio miſerentis eſt, & valde diligẽtis. Hiero. Hieruſalẽ autẽ nõ ſaxa & ædificia ciuitatis, ſed habitatores vocat, quam patris plãgit affectn. Chry. ſuper Mat. Præuidẽs ruinã ciuitatis illius, & plagã quæ à Romanis ſupernentura erat, recordabatur quidẽ ſanguinis ſanctorũ ſuorũ, qui effuſus crat ab illis & poſtmodũ effundendus. vnde addit, Quæ occidis ꝓphetas, & lapidas eos q̃ ad te miſsi ſunt. Miſſum ad te Eſaiã occidiſti, & ſeruũ meũ Hieremiam lapidaſti, Ezechielem tractũ per lapides excerebraſti, quomodo ſaluaberis, quæ ad te medicũ nõ venire permittis? & non dixit: Occidiſti aut lapidaſti, ſed occidis & lapidas. i. quaſi hoc propriã & naturalẽ conſuetudinem habes, vt occidas & lapides ſanctos. Eadẽ enim fecit apoſtolis quæ fecerat aliquãdo prophetis. Chry.in ho. Deinde cũ vocaſſet eã, & abominabiles eius occiſiones dixiſſet, quaſi ſe excuſando dixit, ſubdens, Quoties volui congregare filios tuos? quaſi dicat, neq; prędictis occiſionib⁹ me à tua beneuolẽtia auertiſti, ſed volui te mihi adiũgere, nõ ſemel aut bis, ſed multories. Magnitudinem autẽ amoris ſub ſimilitudine gallinæ oſtẽdit. Gallinæ natura. Aug. de quæſt. euan. Hoc enim genus animãtis, magnũ affectum in filios habet: ita vt eorũ infirmitate affecta, infirmetur & ipſa. Et qnod difficile in cæteris animantibus inuenies, alis ſuis filios protegens contra miluum pngnat: ſic & mater noſtra dei ſapiẽtia per carnis ſuſceptionẽ infirmata quodammodo ſecundũ illud Apoſtoli, Quod infirmũ eſt dei, fortius eſt hominibus: protegit infirmitatẽ noſtrã, & reſiſtit diabolo, ne nos rapiat. Orige. Filios autẽ Hieruſalẽ dicit, ſecundũ quòd dicimus ſemper ciuinm ſucceſſores præcedẽrium filios. Dicit autẽ: Quoties volui, cũ ſit manifeſtũ ſemel eum docuiſſe in corpore Iudæos. Semper enim Chriſtus præſens fuit & in Moyſe, & in prophetis & in angelis miniſtrantibus ſaluti humanæ per ſingulas generationes. Si quis aũt nõ fuerit congregatus ab eo, iudicabitur quaſi noluerit congregari. Rab. Ceſſent igitur hæretici Chriſto principium ex virgine dare: omittant alium legis & prophetarũ deũ prædicare. Aug. in Enchi. Vbi eſt autẽ illa omnipotẽria, qua in cælo & in terra omnia quæcũque voluit fecit: ſi colligere filio Hieruſalem voluit & nõ fecit? An nõ potius illa quidẽ filios tuos ab ipſo colligi noluit, ſed ea quoque nolẽte, filios eius colligit ipſe, quos voluit? Chryſ.in ho. Deinde cõminatur pœnã quã ſemper formidauerũt.ſ. ciuitatis & tẽpli euerſionẽ dicens, Ecce reliquetur vobis domus veſtra deſerta. Chry. ſuper Mat. Sicut enim corpus, anima recedente, prius quidẽ frigeſcit, deinde putreſcit & ſoluitur: ſic & templũ noſtrũ dei ſpiritu recedẽte, prius ſeditionibus & indiſciplinatione replebitur, deinde veniet ad ruinã. Orige. Semper etiam eis qui noluerunt congregari ſub alis eius, cõminatur Chriſtus: Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. i. anima & corpus. Sed & ſi quis ex vobis noluerit congregari ſub alis Chriſti, ex tempore illo ex qno cõgregationẽ refugit actu magis q̃ corpore, non videbit pulchritudinẽ verbi, donec pœnitens à propoſito malo dicat, benedictus qui venit in nomine dñi. Tũc enim verbũ dei benedictũ venit ſuper cor hominis: quãdo fuerit quis cõuerſus ad deũ. vnde ſeqtnr: Dico enim vobis, nõ me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Hier. q. d. Niſi pœnitentiã egeritis & confeſsi fueritis ipſnm eſſe me, de quo ꝓphetæ cecinerũt filiũ omnipotẽtis patris, faciem meam nõ videbitis. Habẽt ergo Iudæi datũ ſibi

tempus pœnitentiæ. Confiteantur benedictum qui venit in nomine domini, & Christi ora cõspicient. Chry. in ho. Vel aliter, Per hoc occultè secundum aduentum significauit: quoniam tunc omnino eum adorabunt. Quod autem dicit amodo, ad tempus crucis refertur.

CAPVT XXIIII.

*ad eum

*Et egressus Iesus de tẽplo, ibat. Et accesserũt *discipuli eius ut ostenderent ei ædificationes templi. Ipse autem respondens, dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem qui non destruatur.*

Orige. Postquã omnia quæ super Hierusalem ventura erant, Christus prædixit, exiit de tẽplo qui conseruauerat templũ ne caderet donec fuit in eo. vnde dicitur: Et egress. Iesus de temp. ibat. Sed & vnusquisque cũ sit tẽplum dei propter spiritũ dei inhabitantem in se: ipse sit causa suæ desertionis vt egrediatur ab eo Christus. Sequitur, Et accesserunt ad eum discipuli, &c. Dignũ est videre quomodo ostẽdũt ei structuras tẽpli: quasi nũquam viderit tẽplum. Ad quod respondendũ est quòd cũ Christus prophetizasset superius ruinã templi futuram: audientes discipuli mirati sunt talẽ ac tantã templi structurã ad nihilum redigendã, propterea ostendunt ei vt flecterent eum ad misericordiam loci illius, ne faceret quod fuerat cõminatus. Sed & cũ sit humanæ naturæ admirabilis cõstructio facta, videlicet tẽplum dei discipuli cæterique sancti etiã modò mirãda opera dei erga figmentum humanũ cõsitentes, ante conspectum Christi intercedunt: ne deserat genus humanũ propter peccata ipsorum. Sequitur, Ipse autem respondens, dixit eis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidẽ qui nõ destruatur. Raba. Iuxta historiã manifestus est sensus, quia 42. anno post passionem domini, sub Vespasiano & Tito Romanis principibus ciuitas euersa est cum templo. Remi. Diuinitus autẽ procuratũ est vt reuelata iã luce gratiæ templum cũ suis ceremoniis tolleretur, ne fortè aliquis paruulus in fide dũ videret omnia illa quæ à domino fuerant instituta & à prophetis sanctificata adhuc permanere, paulatim recedẽdo à synceritate fidei, ad carnalẽ Iudaismũ trãsiret. Chry. in ho. Sed qualiter verum est ꝙ non mansit lapis super lapidem? Vel enim desolationem eius ostẽdens omnimodã hoc dixit, vel secundum illum locũ vbi erat, sunt enim eius partes vsque ad fundamẽta destructæ. Cũ his & illud dicã, quoniam ex his quæ facta sunt, & de reliquis oportet credere ꝙ peribunt perfectè. Hiero. Mysticè autẽ recedente domino de tẽplo omnia legis ædificia & cõpositio mãdatorum ita destructa est, vt nihil à Iudæis possit impleri: & capite sublato vniuersa inter se membra cõpugnent. Orig. Omnis etiam homo qui suscipiens in se verbũ dei templum est, si post peccatũ adhuc seruat ex parte vestigia fidei & religionis, templum est ex parte destructum & ex parte consistẽs. Qui autem postquã peccauerint curam sui nõ habet, paulatim minuitur donec ad plenum recedat à deo vinẽte, & sic non relinquetur lapis super lapidem mandatorum dei qui non destruatur.

Quæstio euangelica.

Sedente autem eo super mõtem Oliueti, accesserunt ad eum discipuli secretò, dicẽtes: Dic nobis, quãdo hæc erunt? & quod signum aduentus tui, & consummationis seculi? Et respondens Iesus dixit eis: Videte ne quis vos seducat. Multi enim uenient in nomine meo dicentes, ego sum Christus: & multos seducẽt.

Remi. Perseuerãs dominus in itinere, peruenit ad montem Oliueti, & quibusdam discipulis in via ostendentibus & laudantibus ædificationem templi, ipse palàm prædixerat omnia esse destruenda, idcirco cũ peruenisset ad mõtem Oliueti, accesserunt ad eum interrogantes. vnde dicitur, Sedente autẽ eo super montẽ Oliueti. Chry. Propter hoc aũt secretò accesserunt, quia de magnis erant interrogaturi. Etenim cupiebant discere diẽ aduentus eius, quia vehementer desiderabant gloriam eius videre. Hieronym. Et interrogãt tria. Primo, quo tempore Hierusalẽ destruenda sit, dicentes: Dic nobis quando hæc erunt? Secũdo, quo tẽpore Christus venturus sit. vnde dicunt: Et quod signũ aduentus tui? Tertio, quo tempore consummatio seculi sit futura. vnde dicũt, Et consummationis seculi. Chrys. Lucas autẽ ait vnã esse interrogationẽ quæ est de Hierosolyma, quasi æstimantibus discipulis tunc futurũ esse Christi aduentum & finem mundi, quando Hierosolyma destrueretur. Marcus autẽ ait nõ omnes eos de consummatione Hierosolymæ, sed Petrum, Iacobum, Ioannem, & Andreã, quasi liberius & securius Christo loquẽtes. Orig. Puto autẽ montẽ Oliueti mysteriũ esse ecclesiæ, quæ ex gẽtibus est. Remi. Mõs autẽ Oliueti nõ habet infructuosas arbores, sed oliueta quibus lumẽ nutritur ad fugandas tenebras, & quibus fessis requies, infirmis salus præstatur. Sedens antem dominus supra montẽ Oliueti contra templum, de ruina ipsius & excidio Iudaicæ gẽtis disputat, vt etiam ipso situ corporis mõstret, quia quietus manẽs in ecclesia impiorũ superbiã condẽnat. Orige. Agricola enim residẽs in mõte Oliueti, verbum dei est in ecclesia confirmatũ, Christus scilicet qui semper oleastri ramos inserit in bonam oliuam patrũ. Qui aũt habẽt fiduciam ante Christũ, discere volũt signum aduentus Christi & consummationis seculi. Est autem duplex aduentus verbi in anima. Primus quidem, stulta prædicatio de Christo: quãdo prædicamus Christũ natũ & crucifixũ. Secũdus autẽ aduentus est viris perfectis, de quibus dicitur, Sapientiã loquimur inter perfectos. & huic secundo aduentui adiungitur consummatio seculi in viro perfecto, cui mũdus crucifixus est. Hila. Et quia tria à discipulis quæsita sunt, distinctis & temporibus & intelligentiæ significationibus separantur. Respõdetur ergo primo de ciuitatis occasu, & ante cõfirmatur veritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus possit obrepere. vnde sequitur: Et respondens Iesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicẽtes, Ego sum Christus. Chry. Neque enim de Hierosolymæ destructione, neque de secundo aduẽtu respondit statim: sed de malis, quibus statim obuiandũ erat. Hiero. Vnus autem eorũ de quibus loquitur, fuit Simon magus, quem in Actibus apostolorum legimus, qui se magnã dicebat esse virtutem, hic quoque inter cætera in suis voluminibus scripta dimittẽs, Ego sum sermo dei, ego omnipotẽs, ego omnia dei. Sed & Ioannes apostolus in epistola sua loquitur: Audistis quia Antichristus venturus est: nũc autẽ Antichristi multi sunt. Ego reor omnes hæresiarchas Antichristos esse, & sub nomine Christi ea docere quę cõtraria sunt Christo. nec mirum si aliquos ab his videamus seduci, cũ dominus dixerit: Et multos seducẽt. Orige. Multi enim sunt qui seducuntur, quia larga est porta quæ ducit ad perditionẽ, & multi sunt qui intrãt per eã. Hoc autẽ solũ sufficit ad cognoscẽdũ seductionẽ Antichristorũ, qui dicũt, Ego sum Christus, quod nunquam legitur Christus dixisse. Sufficiebãt enim ad credendum quòd ipse est Christus opera dei, & sermo quẽ docebat, & virtus ipsius. Omnis etiam sermo qui profitetur expositionẽ scripturarũ, secundũ fidẽ earũ & non habet veritatem, Antichristus est. Veritas enim Christus est, & simulata veritas Antichristus. Sed & omnes virtutes inuenimus esse Christũ, & omnes simulatas virtutes Antichristũ: qm̃ oẽs species boni quascun-

Tertia interrogatio discipulorum.

Aduentus duplex.

quæ habet Christus in se in veritate ad ædificationem hominum, omnes eas habet diabolus in specie ad seductiones sanctorũ. Opus ergo est nobis deo auxiliatore, ne quis nos seducat vel sermo vel virtus. Malum enim, inuenire aliquem secundum mores vitę errantem: multo autem peius arbitror esse, non secũdum verisimam regulam scripturarum sentire.

Audituri enim estis prælia, & opiniones præliorum. Videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondum statim est finis, Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnũ: & erunt pestilentiæ & fames, & terræmotus per loca. Hæc antem omnia, initia sunt dolorum.

Augu. ad Esichium, Interrogantibus discipulis ea dominus respõdit, quę iam ex illo tẽpore fuerãt secutura: siue de excidio Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio: siue de aduẽtu suo per ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat: in suis enim veniens agnoscitur, dum eius quotidie mẽbra nascuntur: siue de ipso fine, in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cùm itaque signa dicat quæ ad ista tria pertinent, quod eorũ trium signorũ ad aliquid horũ referẽdum sit diligẽter considerandũ est: ne fortè quod pertinet ad vnũ, referendũ putemus ad alterũ. Chrys. Hic autem loquitur de præliis quæ Hierosolymis erant futura, cũ dicit, Audituri enim estis prælia & opiniones præliorum. Orige. Qui audit ipsas voces quæ fiunt in præliis audit prælia: qui autẽ de præliis longè gestis audit, opinionesvel rumores audit præliorũ. Chry. in ho. Quia verò per hoc turbari etiã discipuli poterant, ideo subdit, Videte ne turbemini. Deinde quia æstimabant post illud bellũ quo Hierusalem destrueretur, statim finem mundi esse venturũ, eos in vera opinione stabilit dicẽs, Oportet enim hæc fieri, sed nondũ statim est finis. Hiero. Id est, nõ putemus diem instare iudicij, sed in tẽpus aliud reseruari, cuius signũ perspicuè in consequẽtibus ponitur. Cõsurget enim gens in gentẽ, & regnũ in regnũ. Raba. Vel admonẽtur apostoli ne his aduenientibus terreãtur, vt Hierosolymã Iudæãmq; deserãt: quia nõ statim finis, sed in quadragesimũ annũ desolatio prouinciæ, vltimũmque vrbis & tẽpli sequetur excidium. de quibus subditur, Consurget enim gens in gentẽ, & regnũ in regnum. Constat autẽ hic acerbissimos dolores, quibus omnis vastata est prouincia ad literam contigisse. Chry. in ho. Deinde vt ostendat quoniam & ipse præliabitur contra Iudæos non solũ bella prænuntiat, sed & plagas diuinitus illatas. vnde subdit, Et erunt pestilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. Raba. Notandũ quòd in hoc quod dicit, Cõsurget gẽs in gentem, ostẽditur perturbatio hominum. Erunt pestilentiæ, ecce inæqualitas corporũ: erit fames, ecce sterilitas terræ: terrẽmotus per loca, ecce respectus irę desuper. Chry. in ho. Et non simpliciter hæc fient secundum consuetudinem antea in hominibus existentem, sed ex ira quæ erit desuper. Et propter hoc nõ simpliciter dixit ea esse ventura, neque repẽte, sed cũ quadam significatione. vnde subdit: Hæc autem omnia sunt initia dolorum. i. Iudaicorum malorũ. Orig. Vel aliter, Sicut ægrotant corpora ante mortẽ, sic necesse est ante corruptionem mundi, vt quasi languens terra frequẽtius terræmotibus conquassetur. Aer enim vim mortiferã concipiens pestilens fiat, & vitalis virtus terræ deficiẽs, suffocet fructus. Consequens autẽ est vt propter inopiam ciborum, in auaritiam & bella homines excitentur, sed quia in furtectiones & lites interdũ fiunt propter auaritiam, interdum autem propter concupiscentias principatus & gloriam vanã, adhuc profundiorem dabit aliquis causam eorum quæ ante finem mũdi sunt ventura.

Signa finis mũdi.

Sicut enim aduẽtus Christi in pluribus gentibus diuina virtute fecit pacẽ: sic consequẽs est vt propter abundantiam iniquitatis refrigerit charitas multorum, & ideo derelinquerit illos deus & Christus eius, iterũ fieri prælia dum nõ prohibentur à sanctitate operationes seminatrices bellorum: sed aduersariæ virtutes, dũ non vetantur à sanctis, & à Christo absque prohibitione operabũtur in cordibus hominũ, vt excitẽt gentẽ aduersus gentẽ, & regnũ aduersus regnum. Si autẽ (sicut quibusdã placet) & fames, & pestilentiæ ab angelis satanæ fiunt, hi etiam tunc inualescent ab aduersis virtutibus, quando non fuerint sales terræ & lux mundi Christi discipuli, destruentes quæ ex dæmonum malitia seminantur. Et aliquãdo quidem in Israel fames & pestilẽtiæ fiebant propter peccata, quas orationes sanctorum soluebant. Bene autem per loca, nõ enim insimul vult deus perdere humanũ genus, sed iudicãs per partes, dat pœnitentiæ locũ. Si autẽ incipientibus huiusmodi malis non fuerit facta correptio, proficient ad peius. vnde sequitur, Hæc autem omnia, initia sunt dolorũ generalium. s. in vniuerso mũdo, & eorũ qui secuturi sunt aduersus impios, vt in doloribus acutissimis crucientur. Hiero. Mysticè autẽ videtur regnũ cõtra regnũ consurgere, & pestilentia eorũ, quorũ sermo serpit vt cancer, & fames audiendi verbũ dei, & cõmotio vniuersæ terræ, & à vera fide separatio in hæreticis magis intelligi, qui contra seinuicem dimicantes, ecclesiæ victoriam faciunt. Orige. Oportet autem hæc fieri antequam videamus perfectionẽ sapientiæ quæ est in Christo, sed non statim erit finis quẽ quærimus: pacificus enim finis longè est ab hominibus istis. Hiero. Quod autẽ dixit, Hæc omnia initia sunt dolorum, melius transfertur parturitionum: vt quasi cõceptus quidam aduentus Antichristi non partus intelligatur.

Tropologia.

Tunc tradent vos in tribulationem, & occidẽt vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem. Et multi pseudoprophetæ surgent, & seducent multos. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui autẽ perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Et prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.

Raba. Quo merito Hierosolymis ac prouinciæ Iudæorum vniuersæ tot interrogauda fuerint aduersa, dominus manifestat, subdẽs, Tunc tradent vos. &c. Chry. in ho. Vel aliter, Quia discipuli audiẽtes ea quæ de Hierosolyma prædicabãtur, sic dispositi erant vt extra turbationẽ essent, quasi de alia pœna audiẽtes, sibi verò prospera superuẽtura sperabant, quæ aduenire valde desiderabant: propter hoc eis grauia prænũtiat, in sollicitudinem eos statuens: & prius quidem iusserat eos vigilare cõtra deceptiones seductorũ, nunc autẽ tyrãnorum violentiã eis prędicit, dicens, Tunc tra. vos in tri. & oc. vos. Opportunè enim eorũ mala interposuit mitigationẽ habentia à cõmunibus malis, nec solũ ita eos consolatus est, sed ostẽdendo tribulationis causãm, adiũgens quòd propter nomen eius hæc essent passuri. vnde sequitur, Et eri. odi. om. homi. pro. no. meum. Orige. Sed quomodo etiam in vltimis partibus terræ cõmorantibus gentibus odio habetur populus Christi? nisi fortè & hic aliquis dicat propter exaggerationem positum omnibus pro multis. sed hoc quod dicit: Tunc tradent vos, habet quęstionẽ. Nã & priusquã hæc fierẽt, traditi sunt christiani in tribulationes. Sed aliquis respõdebit: quia tunc maximè tradẽtur christiani in tribulationes queadmodũ vnquã. Amãt enim q in calamitatib' sunt, causas earũ discutiẽtes inuenire aliquid quod loquan-

tur. Consequens ergo est vt quasi derelinquentibus ho
minibus deorũ culturã propter multitudinẽ Christia-
norũ dicãt fieri bella, fames, & pestilẽtias: sed & terræ-
mot⁹ causam, dicerẽt christianos, ꝓpter quod & perse
cutiones passæ sunt ecclesię. Chry. in ho. Postquã autẽ
iam duplex præliũ posuit. s. quod est à seductoribus, &
quod est ab inimicis, cõsequẽter tertiũ pręlium ponit,
quod est à falsis fratribus. vnde subdit, Et tũc scãdaliza
bũtur, &c. Vide aũt & Paulũ hæc plorantẽ & dicentẽ,
Foris pugnæ, intus timores. Et alibi, Pericula in falsis
fratribus. De quibus alibi dicit, Tales sunt pseudoapo-
stoli, operarij subdoli. vnde & hic subditur: Et multi
pseudoprophetę, &c. Remi. Imminẽte enim captiuita-
te Hierusalẽ, multi insurrexerunt christianos se esse di-
cẽtes, & multos seduxerũt: quos Paulus nominat falsos
fratres, Ioannes verò Antichristos. Hila. Vt Nicolaus
vnus ex septẽ diaconib⁹ fuit, qui multos mẽtita veritate
peruertit. Chr. in ho. Deinde quod his difficilius est o-
stendit, quia tales pseudoprophetæ nullã mitigationẽ à
charitate accipiẽt. vnde sequitur: Et quoniã abundabit
&c. Remi. i. vera dilectio erga deũ & proximũ. Nã quã-
tò magis ab vnoquoq; iniquitas suscipitur, tantò magis
in corde ipsius ardor charitatis extinguitur. Hier. Con
siderandũ autẽ ꝙ nõ negauit omniũ futurã esse charita
tẽ, sed multorũ. Nã in apostolis & eorũ similibus per-
mãsura est charitas, de qua Paulus dicit, Quis nos sepa-
rabit à charitate Christi? ꝓpter quod & hic subditur,
Qui autẽ perseuc. vsq; in fi. hic sal. erit. Remi. Vsque in
finẽ dicit, vsque ad terminũ vitæ suæ. Qui enim vsque
ad terminũ vitę suæ, in cõfessione nominis Christi per
seuerauerit, & in charitate, saluus factus est. Chryso. in
ho. Deinde ne dicerent: qualiter ergo inter tot mala vi-
uemus? quod plus est, promittit: ꝙ nõ solũ viuerẽt sed
etiam vbiq; docerẽt. vnde subditur, Et pręd. hoc euan.
reg. in vni. orbe. Remi. Quia enĩ nouerat dñs corda di-
scipulorũ cõtristãda esse de excidio Hierusalẽ, & perdi
tione suæ gẽtis, hoc solatio cõsolatur eos, ꝙ multo plu
res credituri erãt de gẽtibus q̃ de Iudęis perirẽt. Chry.
in ho. Quòd autẽ & ante captionẽ Hierosolymæ vbiq;
pręDicatũ est euangeliũ, audi quod ait Paulus, In omnẽ
terram exiuit sonus eorũ. Et vides eum à Hierusalẽ ad
Hispaniam currentẽ. Si autẽ vnus tantã portionẽ acce-
pit, excogita reliqui quanta operati sunt. Vnde & qui-
busdã scribẽs de euãgelio dicit, ꝙ fructificat & crescit,
in omni creatura quæ sub cælo est. Hoc autẽ est maxi-
mum signũ virtutis Christi, quòd in 30. annis vel parũ
amplius euãgelij sermo fines orbis terrarum impleuit.
quãuis aũt euangeliũ vbiq; pręDicatũ fuerit, nõ tamẽ o-
mnes crediderũt, propter quod subdit: In testi. om. gẽ.
id est, in accusationẽ his qui nõ crediderint. Qui enim
crediderũt, testabũtur aduersus eos qui nõ crediderũt,
& condẽnabunt eos. Cõuenienter autẽ postq̃ pręDica-
tũ est euangeliũ per orbẽ terrarum, tunc Hierosolymã
petiit. vnde sequitur, Et tunc ve. consummatio. i. finis
Hierosolymorũ. Qui enim viderunt Christi virtutem
vbiq; refulgentẽ, & in breui tẽpore orbẽ terrarũ super-
gressam, quã veniã habere debuerunt in ingratitudine
permanẽtes? Remi. Potest autẽ & totus locus iste refer
ri ad cõsummationẽ seculi. Tunc enim plurimi scanda
lizabũtur recedentes à fide, vidẽtes multitudinẽ & di-
uitias malorũ & miracula Antichristi, & cõsocios per-
sequẽtur, & Antichristus mittet pseudoprophetas qui
seducẽt multos, & abundabit iniquitas, quoniã nume-
rus malorũ augebitur, & refrigescet charitas: quoniam
numerus bonorũ minuetur. Hiero. Signũ etiã domini-
ci aduentus est in toto orbe euangeliũ pręDicari: vt nul
lus sit excusabilis. Orige. Quod aũt dicitur, Eritis odio
omnibus hominibus propter nomẽ meum, sic saluare
quis poterit, quia nũc quidẽ in vnũ cõsenserũt omnes
gẽtes aduersus christianos. Cũ aũt cõtigerint quę Chri
stus prædixit: tunc fiẽt persecutiones iam non ex parte
sicut ante, sed generaliter vbique aduersus populũ dei.
Aug. ad Esi. Sed qui putãt hoc quod dicitur, PręDicabi
tur euãgeliũ regni ĩ vniuerso orbe, per ipsos apostolos
factũ esse, nõ ita esse certis documẽtis probatũ est. Sunt
enim in Aphrica barbaræ innumerabiles gẽtes, in qui-
bus nondũ prædicatũ esse euãgeliũ ex his qui ducũtur
inde captiui addiscere ĩ prõptu est. Neq; tamẽ vllo mo
do rectè dici potest, istos ad promissionẽ dei nõ perti-
nere. Nõ enim Romanos solũ, sed oẽs gẽtes dñs semini
Abrahæ iurando promisit. In quibus ergo gẽtibus nõ-
dum est ecclesia? oportet ꝙ sit, nõ vt oẽs qui ibi fuerint
credant. quomodo enim & illud ĩplebitur, Eritis odio
omnibus gẽtibus propter nomẽ meũ: nisi in omnibus
gẽtibus sint & qui oderint, & quos oderint. Nõ est igi-
tur ab apostolis prædicatio ista cõpleta, qñ adhuc sunt
gẽtes, in quibus nondũ cœpit impleri. ꝙ aũt dixit Apo
stolus, In omnẽ terrã exiuit sonus eorũ: quãuis locutio
sit pręteriti tẽporis, verbis tamẽ quod futurũ erat, dixit
nõ quod iam factũ atq; completũ, sicut & ipse prophe
ta quo[illegible]s est teste fructificare & crescere dixit euãge
liũ in vniuerso mũdo, vt ita significaret, vsque quo cre
scẽdo esset vẽturũ. Si ergo latet quãdo euãgelio vniuer
sus orbis implebitur, ꝓculdubio latet quãdo finis erit,
ante quippe nõ erit. Orig. Cũ ergo omnis gẽs audiuerit
euangelij prædicationẽ, tunc erit seculi finis. & hoc est
quod sequitur: & tunc erit cõsummatio. Multæ enim
nõ solũ barbarorũ, sed etiã nostrarũ gentiũ nondũ au-
dierunt christianitatis verbũ. Glo. Vtrũque autẽ dicto
rũ tueri potest, si tamẽ diuerso modo diffusio prædica
tionis euãgelij intelligatur. Si enim intelligatur quãtum
ad fructũ prædicationis, qui est vt in singulis gentibus
fundetur ecclesia credẽtium in Christũ, vt Aug. expo-
nit, est signũ quòd oportet præcedere ante finẽ mũdi:
non tamẽ pręcessit ante destructionẽ Hierosolymę. Si
autẽ intelligatur quantũ ad famã prædicationis, sic an-
te finẽ Hierosolymæ fuit completũ, discipulis Christi
per quatuor mũdi partes dispersis. Vnde Hier. dicit nõ
puto aliquã remãsisse gẽtẽ, quæ Christi nomẽ ignoret:
& quanq̃ nõ habuerit prædicatorẽ, tamẽ ex vicinis gen
tibus opinionẽ fidei nõ potest ignorare. Orig. Morali-
ter autẽ qui visurus est secundũ verbũ dei aduentũ glo
riosum illũ in animã suã, necesse est vt secundũ mensu-
ram profectus sui insidias à cõtrariis operationibus pa-
tiatur quasi magnus athleta, & Christus in eo ab omni-
bus odiatur nõ tantũ à gentibus secũdum carnẽ, quã-
tũ à gẽtibus spiritualiũ nequitiarũ: sed & in quæstioni-
b⁹ pauci erũt veritatẽ plenius attingẽtes, plures aũt scã
dalizabuntur & cadẽt ab ea proditores & accusatores
alterutrũ propter dissensionẽ dogmatũ veritatis: quæ
causa fiet vt odiant seinuicẽ. Multi etiam erũt non sane
tradentes de futuris sermonẽ: & quomodo non opor-
tet interpretãtes prophetas (quos pseudoprophetas di-
cit) seducẽtes multos, & feruentẽ dilectionẽ quæ prius
fuerat in simplicitate fidei, refrigescere facient: sed qui
potuerit manere in apostolicæ traditionis proposito,
ipse saluabitur, & sic prædicatũ euangelium in animas
omnium erit in testimonium omnibus gentibus, id est
omnibus cogitationibus incredulis animarum.

Cùm ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta stantem in loco sancto (qui legit intelligat.) Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro non reuertatur tollere tunicam suam. Væ autem prægnantibus

bus & nutrientibus in illis diebus. Orate autem ut non fiat fuga uestra hyeme uel sabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modò, neque fiet. Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi.

Chry. in ho. Quia suprà occultè insinuauit Hierosolymæ finem, cõsequenter idem manifestè ostẽdit, prophetiam inducens quæ destructionẽ Iudæorũ credere facit. vnde dicit, Cùm ergo vide. abo. desolationis &cę. Hier. Hoc autem quod dictum est, Qui legit intelligat, ponitur vt ad intelligentiam mysticã prouocemur. Legimus autem in Daniele hoc modo, Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificiũ & libamina, & in templo desolationum abominatio erit vsque ad consummationem temporis, & consummatio dabitur super solitudinẽ. Aug. ad Esic. Lucas quidem vt ostenderet tunc factam fuisse abominationẽ desolationis quæ à Daniele prędicta est, quando expugnata est Hierusalem: eodem loco hæc domini verba cõmemorat. Cùm videritis circundari ab exercitu Hierusalẽ, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Chrys. in ho. Vnde abominationem desolationis videtur mihi exercitũ dicere: quo scilicet desolata est ciuitas sancta Hierusalem. Hie. Aut potest intelligi de imagine Cæsaris, quã Pilatus posuit in tẽplo: aut de Adriani equestris statua, quę in ipso sancta sanctorum loco stetit vsque in pręsentem diẽ. Abominatio enim secundũ veterẽ scripturam, idolum nuncupatur: & idcirco additur desolationis, quòd in desolato templo, atque deserto idolum positũ sit. Chrys. in

Cõcordia euang.

ho. Vel quia ille qui desolauit ciuitatem & templũ, statuam intus posuit. Vt autem discant, quoniam viuentibus quibusdã eorum hæc erunt, propter hoc dixit, Cũ videritis ergo &c. Ex quo admirare Christi virtutẽ, & discipulorum fortitudinem, qui in talibus temporibus prædicabant, in quibus omnia Iudaica impugnabãtur. Apostoli antẽ ex Iudæis existentes, leges introduxerũt nouas, aduersus Romanos tũc dominãtes: infinita millia Iudæorum cœperunt Romani, & duodecim viros non superauerunt nudos & inermes. Quia verò multoties contigerat in grauibus prælijs Iudæos restauratos fuisse, sicut tẽporibus Sennacherib & Antiochi: ne aliquis suspicetur tale aliquid futurũ, suis fugiendũ esse pręcepit, cũ subdit, Tũc qui in Iudæa &c. Remig. Hæc enim omnia imminente desolatione Hierusalẽ constat fuisse impleta. Appropinquante nanque Romano exercitu, omnes Christiani qui in prouincia erant, sicut historia ecclesiastica refert, diuino miraculo moniti longius recesserunt: trãseuntes Iordanem venerũt in Pellam ciuitatem, & ibi sub tutela Agrippæ regis, cuius mentio in Act. Apost. fit, aliquantò tempore manserunt: ipse autẽ Agrippa cum parte Iudęorum quę sibi obtemperabat, Romano subditus erat imperio. Chryso. in ho. Deinde ostendẽs ineuitabilia mala futura esse Iudęis, & infinitã calamitatem, subdit, Et qui in tecto est, non descendat &c. Eligibilius enim erat nudo corpore saluari, q̃ intrare domum vt tolleret vestimentum, & occidi: propter quod & de eo qui est in agro subdit, Et qui in agro est &cæ. Si enim qui in ciuitate sunt fugiunt, multò magis qui foris sunt, non oportet ad ciuitatẽ refugere. Et quidem pecunias cõtemnere facilè est, & prouidere sibi in vestimentis nõ difficile: quæ autem à natura sunt, qualiter aliquis fugiet? Qualiter enim pregnãs fiet leuis ad fugam? aut lactans poterit eum quem peperit deserere? propter quod subdit, Væ autem preg. &c. His quidem qui pigriores sunt, & quia facilè fugere non possunt, onere conceptionis grauatæ: his autem quia detinentur vinculo cõpassionis filiorum, & non possunt simul saluare eos quos lactant. Orige. Vel quoniam nõ erit tunc tẽpus miserendi, neq; super pregnantes, neque super lactantes, neque super infantes earum: & quasi ad Iudęos loquens, qui arbitrabantur in sabbato nõ oportere ambulare viã amplius quàm est sabbati iter, subdit, Orate autẽ vt non fiat fuga. &c. Hiero. Quia scilicet in altero

Intellect⁹ verborũ.

duritia frigoris prohibet ad solitudines pergere, & in montibus desertis latitare: in altero autem transgressio legis est, si fugere voluerint: aut mors imminẽs, si remãserint. Chry. in ho. Vide autẽ quoniã aduersus Iudæos est hic sermo, non enim apostoli sabbatum erant obseruaturi, neque ibi mansuri, cũ Vespasianus hoc egit: plures enim eorum iam præmortui erant. Si autem aliquis remanserat, in alijs partibus orbis terrarum tunc cõuersabatur: propter quid autem orandum esse dixerit, subdit, Erit enim tunc tri. magna &c. Aug. ad Esich. Apud Lucã sic legitur, Erit autẽ pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadẽt in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Nam & Iosephus, qui Iudaicã scripsit historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videantur: vnde nõ immeritò dictum est, talem tribulationem nec fuisse à creaturæ initio, nec futuram: sed & si tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum quòd eis talis amplius futura nõ erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipuè recepturi sunt, facturus est tũc idem populus tribulationẽ potius q̃ passurus. Chrys. in ho. Interrogo autem Iudæos vnde tam intolerabilis ira diuinitus venit super eos, omnibus quę ante factæ sunt difficilior? Nam manifestum est quoniam propter crucis manifestationem, sed adhuc ostẽdit ipsos grauiori pœna fuisse dignos, in hoc quod dicitur, Et nisi breuiati fuissẽt dies illi &c. Acsi diceat, Si amplius durasset pręlium Romanorum aduersus ciuitatẽ, vniuersi perissent Iudæi. Omnem enim carnem Iudaicam dicit, & qui foris & qui intus erant. non enim solũ eos, qui in Iudæa erant, impugnabãt Romani, sed & eos qui vbique dispersi erant, persequebãtur. Aug. ad Esic. Quidã autem conuenienter mihi intellexisse videntur mala ipsa significata nomina dierũ, sicut sunt dicti dies mali, in alijs scripturæ diuinæ locis. Neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quę fiũt in eis. Ipsa enim dicta sunt breuiati, vt deo tolerantiã donante minus sentirentur, ac si quæ magna essent, fierent breuia. Chrys. in ho. Ne verò Iudæi dicerent quoniam propter prædicationem & discipulos Christi hæc mala euenerunt, ostendit q̃ nisi illi essent, radicitus perissent. vnde subdit, Sed propter ele. bre. di. il. Aug. ad Esic. Non enim debemus ambigere quando euersa est Hierusalem, fuisse in illo populo electos dei qui ex circuncisione crediderant, siue fuerant credituri electi ante constitutionẽ mundi: propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fierent. Nõ autem desunt qui existimãt ita breuiores dies illos futuros: quòd cursu solis celeriore breuientur, sicut fuit longior dies orante Iesu Naue. Hier. Nec recordãtur illius scripti, Ordinatione tua perseuerat dies: sed iuxta temporum qualitatẽ, id est, abbreuiatos nõ mensura, sed numero, ne temporum mora concutiatur credentium fides. Aug. ad Esic. Non tamen putemus hebdomadas Danielis, vel propter dierũ breuiationes fuisse turbatas, vel illo iam tempore non fuisse cõpletas, sed in fine temporum esse complendas. Apertissimè enim Lucas testatur Danielis prophetiam tunc fuisse cõpletam, quando euersa est Hierusalem. Chrys. in ho. Intẽde autem spiritus sancti dispensationem, quoniam nihil horum scripsit Ioãnes, vt non videretur ex ipsa eorũ quæ facta sunt historia scribere: etenim post captio

Notula pulchra.

nem Hierusalẽ vixit multo tempore. Sed qui antè mor
tui sunt & nihil horum viderũt, ipsi scribunt: vt vndiq;
fulgeat prænunciationis virtus. Hila. Vel aliter, Totum
indiciũ aduentus futuri dominus ponit, dicens, Cùm
ergo vi. abo. &c. De antichristi enim temporibus hic lo
cutus est propheta. Abominatio ex eo dicta est, ꝙ ad-
uersus deũ veniens honorem dei sibi vendicet: desola-
tionis aũt abominatio, quia bellis & cædibus terrã deso
laturus sit, atq; ob id à Iudæis susceptus, loco sanctifi-
catiõis instituitur: vt vbi sanctorũ precibus Deus inuo-
cabatur, illic ab infidelibus receptus dei honore vene-
rabilis sit: & quia prius iste Iudęorũ error erit, vt qui ve
ritatẽ respuerũt, suscipiant falsitatẽ, Iudæã deseri mo-
net, & transfugere in mõtes, ne admixtione plebis illius
antichristo credituræ vis aut cõtagiũ afferatur. Quòd
autẽ ait, Et qui in tecto sunt &c. sic intelligitur, Tectũ
est domus fastigium, & habitationis totius excelsa per-
fectio. Qui igitur in cõsummatiõe domus suæ. i. in cor-
dis sui perfectione cõstiterit, regeneratione spiritus no
ui celsus non descendere in humiliora rerũ secularium
cupiditate debebit. Et qui in agro erit &c. s. positus in
operatione præcepti, non ad curas pristinas reuertatur,
ob quas veterũ exinde peccaminum, quibus antea con-
tegebatur, erit tunicã relaturus. Aug. ad Esic. In tribu-
lationibus enim cauẽdum est, ne quisquam deuictus ad
carnalem vitam de spirituali sublimitate descendat: aut
qui profecerat in anteriora se extendens, deficiendo in
posteriora respiciat. Hil. quod aũt dicitur, Væ prægnã.
& nu. in il. die. non de fœtarum onere dominum admo-
nuisse credendum est, sed animarum peccatis repletarũ
ostẽdisse grauitatem: quòd neque in tecto positæ, neq;
in agro manentes repositæ, iræ tempestatem vitare pos-
sint: illis quoque væ erit qui nutrientur. Infirmitatem
enim animarum, quæ ad cognitionem dei tanquã lacte
educantur, in his ostẽdit: & idcirco vę ipsis erit, quia ad
fugiendum antichristũ graues, & ad sustinendũ impe-
ditæ: nec peccata effugerunt, nec cibũ veri panis acce-
perunt. Aug. de ver. do. Vel pręgnans est, qui res alienas
concupiscit: nutriens est, qui iam rapuit quod concu-
piuerat: istis enim væ erit in die iudicij. quod autẽ domi
nus dixit, Orate autem &c. Aug. de quæ. euã. i. ne in læ-
titia vel tristitia rerum temporalium quis inueniatur in
die illo. Hila. vel ne in peccatorum frigore, aut in ocio
bonorum operũ reperiamur: quia grauis vexatio incũ-
bet, nisi ꝙ causa electorum dei diebus illis sit breuitas
afferenda, vt vim malorum coartatũ tempus exuperet.
Orig. Mysticè autem in loco sancto omnium scriptu-
rarum, tam veteris testamenti quàm noui Antichristus,
qui est falsum verbum, stetit frequẽter: qui autem hoc
vidẽt, ex Iudæa literæ fugient ad sublimes veritatis mõ
tes. Et si quis inuentus fuerit ascendisse supra tectũ ver
bi, & stare super fastigium eius: non descendat inde, oc-
casione vt auferat aliquid de domo sua. Et si fuerit in a-
gro, in quo absconditus est thesaurus, & reuersus fuerit
retro, incurret in seductionem verbi mendacis, & maxi
mè si spoliauerat se vestimentum vetus, id est veterem
hominẽ, & iterum conuersus fuerit tollere ipsum: tunc
autem anima in vtero habens, quæ necdum fructifica-
uit ex verbo, incurrit in væ: proijcit enim cõceptum, &
uacuatur à spe quæ est in actibus veritatis. similiter aũt
si videatur formatum & fructificatum verbum, nõ au-
tem fuerit enutritum sufficienter. Orent autem qui fu
giunt in montes, ne fuga eorum fiat hyeme vel sabbato
quoniam in tranquillitate animæ constitutæ, possunt
impetrare viam salutis: & in sabbato, quando homo bo
na opera non facit, fuga vestra non fiat. Nemo enim in
periculo falsi dogmatis facilè superatur, nisi qui nudus
fuerit ab operibus bonis. Quæ est autẽ maior tribula-
tio quàm videre fratres nostros seduci, & quòd aliquis
videat seipsum moueri & conturbari? Dies autem intel
liguntur præcepta & dogmata veritatis: omnes autẽ in-
tellectus scientia falsi nominis venientes, additamenta
sunt dierum, quæ deus abbreuiat per quos vult.

*Tunc si quis uobis dixerit, ecce hic est Christus, aut illic: no-
lite credere. Surgent enim Pseudochristi & pseudoprophetæ:
& dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducã-
tur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi uobis. Si ergo dixe
rint uobis, ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetrali-
bus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & * pa-* *Apparet
*ret usque in occidẽtem, ita erit & aduentus filii hominis. Vbi-
cunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.*

Chry. in ho. Cũ complesset dominus ea quæ de Hiero-
solymis sunt, ad suum de cætero peruenit aduẽtum, &
dicit eius signa, non illis vtilia solum, sed & nobis, & his
qui post nos erunt omnibus. vnde dicit, Tũc si quis vo.
dixerit &c. Sicut antẽ cũ suprà dixit euãgelista: In die-
bus illis Ioannes baptista, non tempus quod immedia-
tè est consequens exposuit, cũ 30. anni in medio essent:
ita & hic cũ dicit, Tunc, tamẽ medium tempus præter-
misit, quod futurum erat à captione Hierosolymæ, vs- Interpre-
que ad initia consummationis mundi: dãs autem eis si- tatio futu
gna sui secundi aduẽtus, de loco eos certificat, & de se- ri iudicij.
ductoribus. non enim sicut in priori aduẽtu in Bethleẽ
apparuit, & in paruulo angulo orbis terrarum, & nullo
sciente à principio: ita & tunc erit, sed manifestè veniet
ita quòd indigeat quòd aliquis eius aduentum annun-
tiet, propter quod dicit, Si quis vobis dixerit, Ecce hic
est Christus, aut illic: non credatis. Hier. In quo osten-
dit quòd secundus aduentus non in humilitate vt pri-
mus, sed in gloria demonstrandus est. Stultum est itaq;
eum in paruo loco vel in abscõdito quærere, qui totius
mundi lumen est. Hila. Et tamẽ quia in magna vexatio-
ne positi erunt homines, pseudoprophetæ tanquã prę-
sentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis
Christum esse atque haberi mentientur, vt in antichri-
sti famulatũ depressos vexatósq; deducãt. & ideo sub-
dit, Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ.
Chry. in ho. Hic de antichristo loquitur & de quibus-
dam eius ministris, quos pseudochristos & pseudopro-
phetas appellat, quales & tempore apostolorum multi
fuerunt: sed ante secundũ aduentum Christi erũt mul- Miracula
tò priorib[9] amariores. vnde subdit, Et da. si. ma. & pro. quomodo
Aug. in libr. 83. quæstio. Admonet autem hic dominus, fiũt à ma-
vt intelligamus quædam miracula etiam sceleratos ho- lis.
mines facere, qualia sancti facere non possunt: nec tamẽ
ideo potioris loci apud deum arbitrãdi sunt. Non enim
acceptiores erant deo, quàm populus Israel magi Aegy
ptiorum, quia non poterat ille populus facere quod il-
li faciebant, quamuis Moyses in virtute dei maiora po-
tuerit. Sed ideo non omnibus sanctis ista attribuuntur,
ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimã
tes in talibus factis maiora dona quàm in operibus iu-
stitiæ, quibus vita æterna comparatur. Cũ ergo talia fa-
ciunt magi, qualia nõnunquam faciunt sancti, diuerso
fine & diuerso iure fiunt. Illi enim faciunt quærentes
gloriam suam, illi quærentes gloriam dei: & illi faciunt
per quædam potestatibus concessa in ordine suo, quasi
priuata commercia vel beneficia: illi autem publica ad-
ministratione iussu eius cui cũcta creatura subiecta est.
Aliter enim cogitur possessor equum dare militi, aliter
tradit emptori, vel cuilibet donat aut commodat. Et
quẽadmodũ pleriq; mali milites, quos imperialis disci-
plina condẽnat, signis imperatoris sui nonnullos posses
sores territant, & ab eis aliquid quod publicè non iu-

betur, extorquēt: ita nōnūquā mali Christiani, vel schismatici, vel hæretici: per nomen Christi, vel p verba vel sacramēta Christiana exigūt aliquid à potestanbus, cū autē malis iubentibus voluntate cedunt, ad seducēdos homines cedunt, quorum errore lętantur. Quapropter aliter faciūt miracula magi, aliter boni Christiani, aliter mali Christiani. Magi per priuatos contractus: boni Christiani, per publicam institiam: mali Christiani per signa publicæ iustitiæ: nec hoc etiā oportet mirari, quia omnia quæ visibiliter fiūt, etiā per inferiores potestates aeris buius non absurdè fieri posse credūtur. Aug. 3. de tri. Nec ideo tantū putandū est trāsgressoribus angelis ad nutū seruire hanc visibilium rerū materiam, sed deo potius, à quo eis potestas datur: nec sanè creatores illi, mali angeli dicendi sunt: sed pro subtilitate sua semina rerum istarū nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas tentationes electorum latenter spargunt: atq; ita & gignendarum rerum & accelerandorū incremētorū præbēt occasiones. Nam & multi bomines nouerūt ex quibus herbis, ant carnibus, aut succis, aut bumoribus ita obrutis vel cōmixtis quæ animalia nasci soleant: sed hæc ab hominibus tantò difficilius fiunt, quātò desunt sensuum subtilitates & corporū mobilitates in mēbris terrenis & pigris. Greg. 15. moral. Cū ergo Antichristus coram carnalium oculis miranda prodigia fecerit, post se tunc bomines trahet, quia qui bonis pręsentibus delectātur, potestati illius se absq; retractione subiiciunt. vnde sequitur, Ita vt in errorem &c. Orig. Exaggeratorius sermo est, dicens, Si possibile est, nō enim pronuntiauit, neque dixit, vt in errorem mittātur electi: sed ostendere vult quoniā frequēter valde persuasorij sunt sermones hæreticorum, & commouere potentes etiam eos qui sapienter agunt. Gre. 33. moral. Vel quia electorum cor, & trepida cogitatiooe cūcutitur, & tamen eorum constantia non mouetur, vna sententia dominus vtrunque cōplexus est. quasi enim iam errare, est in cogitatione titubare: sed si fieri potest, subiungitur, quia fieri nō potest vt in errorem electi capiātur. Orig. Vel non ideo hoc dicit ꝙ electio diuina frustretur, sed qui bumano iudicio electi videbantur, illi in errorem mittentur. Greg. in ho. Minus autē iacula feriūt quæ præuidentur, & propter boc subditur, Ecce prędixi vobis. Dominus enim noster perituri mundi præcurrētia mala denunciat, vt eo minus perturbeot veniētia, quo fuerint præscita: propter qnod consequenter cōcludit, Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto &c. Hila. Nā pseudoprophetæ, de quibus suprà dixerat, nnnc in desertis Christū esse dicent, vt homines errore deprauēt: nunc in penetralibus asserent eum esse: vt homines dominantis Anticbristi potestate cōcludant, sed dominus se nec loco occultandum, nec à singulis seorsum contuēdum esse profitetur: sed vbiqne & in conspectu omniū præsentem se futurum esse denuntiat. vnde sequitur, Sicut enim fulgur &c. Chry. in ho. Sicut enim suprà prędixit qualiter Antichristus venturus est, ita & per hoc ostēdit quāliter ipse sit venturus. Sicut enim fulgur non indiget annuntiatore ant præcone, sed instāti momento tēporis mōstratur secūdum vniuersum orbem terrarum: etiam his qui in thalamis sedent: ita & aduentus Cbristi simul apparebit vbique, propter gloriæ fulgorem. consequenter autem dicit & aliud signnm sui aduentus, cū subdit, Vbicunque fuer. corpus &c. per aquilas multitudinem angelorum, martyrum, & sanctorum omniū designās. Hiero. De exemplo enim naturali quod quotidie cernimus, Christi instruimnr sacramento. Aquilę enim & vultures, etiam trans maria dicuntur sentire cadauera, & ad escam buiuscemodi cōgregari. Si ergo irrationabiles volucres, naturali sensu tantis terrarū spatiis separatæ, paruum cadauer sentiant vbi iaceat, quātò magis omnis multitudo credētium debet ad Christum festinare, cuius fulgur exiit ab oriēte: & patet vsque ad occidentē? Possumus autem per corpus. i. Ioathā, quod significantius latinè dicitur cadauer, ab eo quod p mortem cadat, passionem Christi intelligere. Hila. Vnde vt nec loci in quo vēturus esset essemus ignari, dicit, Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ. Sanctos de volatu spiritualis corpnris aquilas nominauit, qnorum congregantibus angelis conuentum futurum in loco passionis ostendit, & dignè claritatis aduentus expectabitnr, vbi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis operatus est. Orig. Et vide quia non dixit, Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur vultures, aut corui, sed aquilæ. Volens ostendere magnificus & regales omnes, qui in passione domini crediderunt. Hiero. Aquilæ enim appellantur, quibus iuuentus renouata est vt aquilæ, & qui assumunt pennas, vt ad Christi veniant passionem. Greg. 14. mor. potest etiam intelligi, vbicun. fue. cor, &c. ac si dicat, quia cælesti sedi incarnatus præsideò, electorū animas cùm carne soluero, ad cælestia subleuabo. Hiero. Vel aliter, qđ hic de pseudoprophetis dicitur, intelli potest. Multi enim tempore captiuitatis Iudaicæ principes extitere, qui Christos se esse dicerent: in tantum vt obsidētibus Romanis, tres intus fuerint factinnes, sed melius de consummatione mūdi dicitur, vt expositum est. Potest autem & tertia de hæreticorum cōtra ecclesiam pugna iotelligi, & de istiusmodi Antichristis, qui snb opinione falsæ scientiæ contra Christum dimicant. Orig. Generaliter enim vnus est Antichristus. species autem eius multæ, tanquam si dicamus, Mendacium nihil differt à mēdacio. Sicut autem veri Cbristi fuerunt sancti prophetæ, sic intellige secundum vnúquenq: pseudochristum, multos eius falsos prophetas, qui Anticbristi alicuius falsos sermones prædicant quasi veros: quorū dicet aliquis, Ecce bic est Cbristus, ecce illic, quasi, non extra scripturam foras aspiciēdum est. Ex lege enim, & prophetis, & apostolis, proferuot qnæ videntur defendere mendacium. vel per hoc quod dicit, Ecce hic est Christus, ecce illic, ostendūt nō Christū, sed aliquē fictū eiusdem nominis, vt puta secundū Marcbionis doctrinā aut Valentini & Basilidis. Hie. Si quis ergo promiserit vobis ꝙ in deserto gentiliū & pbilosophorum dogmate Christus moretur, aut bæreticorum penetralibus, qui dei pollicentnr archana, nolite credere, sed ꝙ ab oriente vsque in occidentem fides catholica in ecclesiis fulget. Aug. de quæ. euan. Orientis & occidentis nomine, totum orbem voluit significare, per quem futura erat ecclesia. Secūdum autem illum sensum, quo dixit, Amodo videbitis filium hominis veniētē in nubibus, conuenienter etiam nunc fulgur nominauit: quod maximè solet emicare de nubibus. Constituta ergo authoritate ecclesię per orbem terrarum clara atq; manifesta conuenienter discipulos admonet, atque omnes fideles ne schismaticis atque hæreticis credant. Vnumquodq; schisma aut vnaquęq; bęresis, locū sunm habet in orbe terrarū, aliquam tenens partem, aut obscuris atque occultis conuenticulis curiositatem bominū decipit, quo ptinet quod ait, Si quis vobis dixerit, ecce hic est Cbristus aut illic: quod significat terrarū partes aut prouinciarū: aut in penetralibus, aut in deserto, quod significat occulta & obscura conuenticula hæreticorū. Hier. vel per hoc qnod dicit, In deserto & in penetralibus: ostenditur quòd persecutionis & angustiarum tempore semper pseudoprophetę decipiendi inueniunt locum.

Orig. vel quádo secretas & nõ vulgatas scripturas proferũt, ad confirmationẽ mendacij sui, videntur dicere: Ecce in solitudine verbũ est veritatis. Quoties autem canonicas proferunt scripturas, in quibus omnis Christianus consentit, videntur dicere, Ecce in domibus est verbum veritatis. Sed nos exire non debemus à prima ecclesiastica traditiõe: vel eis sermones, qui sunt omnino extra scripturá ostẽdere volẽs, dixit, Si dixerint vobis, Ecce in solitudine est: nolite exire de regula fidei. Eos autẽ qui simulát diuinas scripturas ostẽdere volẽs,
Veritas similis fulguri. dixit, Si dixerint vobis, Ecce in penetralibus est, nolite credere: veritas enim similis est fulguri egredienti ab oriẽte, & apparẽti vsque ad occidẽtẽ. vel hoc dicit, quoniá veritatis fulgur ex omni scripturarũ loco defenditur. Exit ergo veritatis fulgur ab oriẽte. i. ab initiis Christi: & apparet vsq; ad pasionẽ ipsius, in qua est occasus eius: vel à primo initio creaturæ mundi, vsque ad nouissimam apostolorũ scripturam. vel oriens quidẽ vel lex, occidẽs autẽ finis legis & prophetiæ Ioánis: sola autem ecclesia neq; subtrahit huius fulgoris verbũ & sensum, neque addit quasi prophetiam aliquid aliud: vel hoc dicit, ꝙ non debemus attendere eis qui dicunt, Ecce hîc Christus, non autem ostendunt eum in ecclesia, in qua totus est aduentus filij hominis, dicentis, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationẽ seculi. Hiero. Prouocamur autem ad pasionem Christi, vt vbicunque in scripturis legitur, congregemur, vt per illam venire posimus ad verbum dei.

Statim autẽ post tribulationem dierũ illorũ sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suũ, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur, & tunc apparebit signum filii hominis in cælo. Et tunc plagent omnes tribus terræ.

Glo. Postquá dominus præmuniuit fideles cõtra seditionẽ Antichristi & ministrorũ eius, ostẽdẽs se manifestẽ esse venturũ, nunc ordinẽ & modũ sui aduentus demõstrat, dicẽs, Statim au. post tri. die. il. sol ob. Chry. in ho. Tribulationẽ dicit dierũ antichristi & pseudoprophetarũ. Tribulatio enim tũc erit magna, tot existentibus deceptoribus, sed nõ extendetur per tẽporis longitudinẽ. Si enim Iudaicum bellũ propter electos decurtatũ est, multomagis propter eos hæc tribulatio abbreuiabitur: & propter hoc non simpliciter dixit, Post tribulationẽ: sed addit, statim, ipse enim confestim aderit. Hil. Gloriam aũt aduẽtus sui indicat obscuritate solis, & defectionẽ lunæ, & casu stellarum. nam sequitur, Et lu. non da. lu. suũ, & stel. ca. de cæ. Orig. Dicet autẽ aliquis, sicut in magnis ignibus succendi incipientibus, tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli: sic in cõsummatione mundi ab igne qui succendẽdus est, obscurabũtur etiam luminaria magna, marcescente stellarũ lumine reliquũ earũ corpus cũ exaltari non valeat, sicut primum cum à lumine ipso portatũ extollebatur, cadet de cælo. His accidentibus consequens est cælorũ rationabiles virtutes patientes stuporẽ & commotionem aliquá pati & cõturbari: remotas. s. à primis functionibus suis. vnde sequitur, Et vir. cæl. cõ. & tunc ap. si. fi. ho. in cæ. quo. s. cælestia facta sunt. i. virt⁹ quá operatus est filius suspensus in ligno: & in cælo apparebit maximè signũ illius, vt homines de omnibus tribubus quæ prius non crediderunt Christianitatem annũtiari, tunc recognoscentes per signum illud manifestatũ plágent & lamentabuntur propter ignorantiam suam atque peccata. vnde sequitur, Et tunc plan. om. tri. terræ. Alius aũt aliter arbitrabitur, quoniá sicut lucernæ paulatim deficit lumen, sic cælestium luminum deficiente nutrimẽto sol obscurabitur & luna, & stellarũ lumen deficiet. & quod remáserit in eis, quasi terrenum cadet de cęlo.

Sed quomodo potest dici de sole, quoniá obscurabitur lumen eius, cũ Esaias propheta profectũ aliquẽ solis in cõsummatione fore declaret? similiter & de luna Esaias refert, quoniá erit sicut sol. de stellis aũt quidam dicere tẽtát, aut omnes aut plures earũ maiores esse tota terra. Quomodo ergo cadẽt de cælo cũ magnitudini earum nõ sufficiat terra? Hier. Nõ ergo diminutione luminis huius mũdi accidẽt, alioquin solẽ legimus septuplũ habiturũ luminis, sed cõparatione veræ lucis omnia visũt apparebunt diminutione tenebrosa. Raba. Nihil tamẽ prohibet intelligi veraciter tunc solẽ & luná cũ cæteris syderibus ad tẽpus suo lumine priuari, sicut de sole factum constat tempore dominicæ pasionis. vnde Iohel dicit, Sol cõuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequá veniat dies domini magnus & manifestus. Cęterũ peracto die iudicij, & clarescente futuræ gloriæ vita, cũ fuerit cęlum nouum & terra noua, tunc fiet quod Esa. propheta dicit, Erit lux lunæ, sicut lux solis: & lux solis erit septempliciter. Quòd autem de stellis dictum est, Et stel. ca. de cælo, in Marco ita scriptũ est, Et stellæ cęli erũt decidẽtes. i. suo lumine carentes. Hiero. Per virtutes autẽ cælorũ, angelorum multitudines intelligimus. Chry. in ho. Qui valde decenter commouebũtur Apparitio crucis.
vel cõcutientur videntes tantá transmutationẽ fieri, & conseruos suos puniri, & orbẽ terrarũ terribili asistẽtẽ iudicio. Orig. Sicut autẽ in dispẽsatione crucis, sole deficiente, tenebræ factæ sunt super terrá: sic & signo filij hominis apparente in cęlo, deficient lumina solis, lunę, & stellarum, quasi consumpta ex multa virtute signi illius. vnde sequitur, & tũc ap. sig. fi. ho. in cælo. Signum autem crucis hic intelligamus, vt videant iuxta Zachariam & Ioannem Iudæi quem compunxerant, & signũ victoriæ. Chry. in ho. Si aũt sol quidẽ obtenebraretur, crux nõ appareret: nisi multò solaribus radiis luculentior esset. Ne autem discipuli verecundentur, & doleát de cruce: eam signum nominat cum quadam claritate. Apparebit autem signum crucis, vt Iudæorum inuerecundiá confutet: adueniet enim Christus in iudicio nõ vulnera solũ, sed mortem exprobratisimam ostendẽs. vnde sequitur, Et tunc plangent se omnes tribus terræ. Visa enim cruce cõsiderabunt ꝙ mortuo eo nihil profecerunt, & quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat. Hier. Rectè autẽ dicit tribus terræ. Hi enim plangent qui municipatũ non habent in cælis, sed scripti sunt in terra. Orig. Moraliter autẽ dicet aliquis obscurádum solem esse diabolũ, qui in consummmatione est arguendus cũ sit tenebræ, simulat autem se solẽ. Luna autẽ quæ videtur homini illuminari sole, est omnia ecclesia malignantium, quæ frequenter lumẽ se habere & dare promittit: tunc autem redarguta cum reprobatis dogmatibus suis claritatem suam amittet: sed & quicunq; siue in dogmatibus, siue in virtutibus falsis hominibus quod veritatem promittebant, mendaciis autem seducebant, hi conuenienter dicendi sunt stellæ cadentes de cælo, vt ita dicam, suo, vbi erant in altitudine cõstitutę, extollẽtes se aduersus scientiá dei. Ad cõmendationem autem sermonis huius vtemur exemplo prouerbiorum, dicẽte, Lumen iustorũ semper inextinguibile est, lumẽ autem impiorũ extinguetur, tunc claritas dei apparebit in omni qui portauit imaginẽ cælestis: & cælestes lætabũtur, terreni aũt plágẽt. Vel ecclesia est sol, luna & stellę, cui dictum est, Speciosa est luna, electa vt sol. Aug. ad Esic. Tũc enim sol obscurabitur & luna nõ dabit lumẽ suũ, quia ecclesia nõ apparebit impiis, tunc persecutoribus vltra modũ sæuiẽtibus. Tunc stellę cadẽt de cælo, & virtutes cælorũ cõmouebuntur: quoniá multi qui gratia dei fulgere videbátur, persequentibus

cedét & eadent:& quidē fideles fortiſsimi turbabūtur. hoc aút poſt tribulationē dierū illorū dicitur eſſe futurū,nō quia tranſacta tota illa perſecutione accidát iſta, ſed quia pręcedet tribulatio, vt ſequatur quorūdá deſectio: & quia per omnes dięs illos ita fiet propterea poſt tribulatinnē dierū illorū, ſed tamē in eiſdē diebus fiet.

Et uidebunt filium hominis uenientem in nubibus cæli,cum uirtute multa & maieſtate.

Chry.in ho.Quia crucē audierát, ne rurſus exiſtimarent aliquid turpe eſſe futurum,ſubiungit, Et vi.fi.ho. &c. Aug.ad Elic.Cuius quidem proprior ſenſus eſt,& cū boc quiſquis andierit vel legerit,ipſum eſſe aduentū accipiat quādo venturus eſt ad viuos & mortuos iudicandos in corpore ſuo,in quo ſedet ad dexteram patris, in quo etiá mortuus eſt & reſurrexit,& aſcendit in cælum:& ſicut in Act.Apoſto.legitur,Nubes ſuſcepit eū ab oculis eorum.& quia illic dictum eſt ab angelis, Sic veniet quomodo vidiſtis eum eūtem in cælum, meritò credendus eſt non ſolū in eodem corpore, verūtiam in nube venturus.Orig.Videbunt ergo oculis corporalibus,fi.ho.ſpeciem humanam habentem,ve.in nu.cæ.i. ſupernis. Sicut enim cū transformatus eſt vox venit de nube,ſic cū veniet iterum in ſpeciē transformatus glorioſam:& non ſuper vnam nubē ſed ſuper multas,quæ erunt vehiculum eius. Et ſiquidem vt ne terrá calcaret filius dei Hieroſolymam aſcendens,diligētes eum ſtrauerunt veſtimēta ſua in via, neq; aſellum qui portabat eum volentes terram calcare.quid mirū ſi pater & deus omnium nubes ſternat cęleſtes ſub corpore filij deſcēdentis ad opus cōſummationis? Dicet aūt aliquis,quoniá ſicut in creatione hominis accepit deus limū de terra & finxit hominem,ſic vt appareat gloria Chriſti,accipiens dominus de cælo & de cæleſti corpore,corporauit primū quidē in trāsfiguratione in nubē lucidá.i. in conſummatione in nubes lucidas: propter quod nubes cæli dicuntur, ſecundū quod & limus terræ eſt dictus.& decet patrem talia miranda dare filio ſuo,qui ſe humiliauit.Et propterea exaltauit illū,non ſolū ſecundum ſpiritum,ſed etiam ſecundum corpus,vt ſuper talibus nubibus veniret, & forſitan ſuper nubibus rationabilibus, ne irrationabile eſſet vehiculū filij hominis glorificati. Et primū quidem venit Ieſus cū virtute ex qua faciebat ſigna & prodigia in populo.Omnis autem illa virtus comparatione illius virtutis multæ,cū qua in fine vēturus eſt,modica erat,virtus enim erat exinanientis ſeipſum: conſequens eſt etiam vt ad maiorem gloriá reformetur q̃ fuit transformatus in monte: tunc enim propter tres tantummodo transformatus eſt:in cōſummatione autem mundi totius apparebit in gloria multa vt videát eū omnes in gloria.Aug.ad Eſi.Sed quoniam

Videnda anteriora ſcripturæ. ſcripturæ ſcrutandæ ſunt nec earū ſuperficie debemus eſſe cōtenti,diligenter ſunt inſpicienda ſequentia, poſt pauca enim ſequitur,Cū videritis hæc omnia fieri, ſcitote quia propè eſt iá in ianuis. tunc enim ſcimus propè eſſe,cùm nō aliqua videmus eſſe præmiſſorum,ſed hæc omnia,in quibus & hoc eſt,ꝙ videbitur filius hominis veniēs:& mittet angelos ſuos de quatuor partibus mūdi.i.de toto orbe terrarum:congregat electos ſuos,quę tota hora nouiſsima facit veniens in ſuis membris, tanquá in nubibus,vel in tota ipſa eccleſia tanquá in nube magna,ſicut nūc venire non ceſſat:ſed ideo cū poteſtate magna & maieſtate, quia maior poteſtas & maieſtas illius apparebit ſanctis,quibus magnā virtutē dabit, ne tanta perſecutione vincantur. Orig.Vel cū magna virtute venit quotidie ad animam hominis credentis nubibus propheticis,in ſcripturis prophetarū & apoſtolorū qui verbum dei ſuper humanam naturam in intellectibus ſuis declarat:ſic etiam eis qui intelligūt dicimus apparere gloriá multá,quæ quidē videtur in ſecūdo verbi aduentu,quod eſt perfectorū:& ſic fortaſſe omnia quæ à tribus euangeliſtis dicta ſunt de Chriſti aduētu diligētius inter ſe collata & bene diſcuſſa,inuenientur ad hoc pertinere,ꝙ quotidie venit in corpore ſuo,quod eſt eccleſia.de quo aduentu ſuo alibi dixit,Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis dei, & veniētem in nubibus cæli, exceptis locis vbi ab eo ille aduentus vltimus in ſeipſo promittitur.

Et mittet angelos ſuos cū tuba et uoce magna:et congregabunt electos eius à quatuor uentis,à ſummis calorum uſque ad terminos eorum.

Orig.Quia de planctu mentionē fecerat, qui ad hoc erit vt ſponte contra ſe ſententiā proferát & ſeipſos cōdēnent:ne putetur ꝙ in iſto plāctu mala eorū terminētur,ſubdit,Et mit.an.ſu.&c.Rem.Hęc aūt turba nō re vera corporea eſt intelligēda,ſed archágelica vox,quæ adeò magna erit,vt ad clamorē illius omnes mortui de terræ puluere reſurgant.Chry.Sonus aūt turbæ pertinet ad reſurrectionē,ad gaudiū,ad repræſentandū ſtuporē qui tunc erit,ad dolorē illorū qui relinquentur,& in nubibus nō rapientur.Orig.Scriptū eſt aūt in numeris,ꝙ ex quatuor ventis cōgregabūt ſacerdotes tubicinantes eos qui ſunt ex caſtris Iſrael,ſecundū quorū cōparationē de angelis Chriſti cōſequēter dicitur,Et cō. ele.&c.Rem.i.à quatuor climatibus mundi.i.oriēte,occidente,aquilone & auſtro.Orige.Et ſimpliciores quidē opinantur eos tantū qui tunc inuenti fuerint in corpore aggregandos: ſed melius eſt dicere congregandos non ſolū ab angelis Chriſti eſſe omnes,nō ſolū ab aduētu Chriſti,& vſq; ad conſummationē vocatos atq; electos,ſed & omnes qui à cōſtitutione fuerint mūdi, qui viderūt,ſicut Abrahá Chriſti diē, & exultauerūt in illū. Quoniá autē non tantū illos qui in corpore fuerint cōprehenſi dicit cōgregādos Chriſti electos,ſed etiam illos qui de corporibus ſunt egreſsi, manifeſtat ſermo, dicens cōgregatos electos,nō ſolū à quatuor ventis,ſed etiá ſubdēs,A ſum.cæ.vſ.ad ter.eorū. Quod nemini ſuper terrá exiſtenti arbitror cōuenire.Vel cęli ſunt ſcripturæ diuinæ,aut authores earū, in quib' habitat deus. Summa autē ſcripturarum,ſunt initia illarum. termini autem conſummationes earū.Congregantur ergo ſancti à ſummis cælorum.i.ab eis qui viuunt in initiis ſcripturarum vſque ad eos qui viuūt in cōſummationibus earum.Cōgregabūtur enim tuba & voce magna,vt qui audierint & aduerterint,parēt ſe ad viá pfectionis,quæ ducit ad filiū dei.Remi.Vel aliter, Ne fortè aliquis putaret ꝙ ſolummodo à quatuor partibus mundi & non à mediterraneis regionibus & locis,ideo addit,A ſummis cælorū &c.Per ſummū enim cęli,mediū orbis intelligitur,quia medio orbis ſūmi cæli præſidet. Per terminos autem cælorum, fines terræ ſignificat, vbi lōgè diſtantibus circulis cæli terræ inſidere videntur. Chryſ. Quòd autē per angelos dominus electos vocat, ad electorū honorē pertinet: nam & Paulus dicit ꝙ rapiētur in nubibus:quia eos quidem qui reſurrexerunt cōgregabunt angeli,congregatos autem recipient nubes.

Ab arbore autem fici diſcite parabolam,cùm iá ramus eius tener fuerit et folia nata,ſcitis quia propè eſt æſtas. Ita,et uos cū uideritis hæc omnia,ſcitote quia propè eſt in ianuis.Amē dico uobis,quia non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant. Cælū et terra tranſibūt,uerba autē mea non preteribunt.

Chry.in ho.Quia dixerat ꝙ ſtatim poſt tribulationem dierū illorū,q̃ prædicta ſunt,contingerēt,ipſi aūt quærere poterát,Poſt quātū tēpus? Ideo exponit, exemplū ponēs de ficu,dicēs, Ab arbo.autē fici &c. Hiero.q.d.

Sicut quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, & gemma erumpit in florẽ, cortexq́: folia parturit, intelligitis æstatis aduentum, & Fauonij ac veris introitũ. Ita cũ omnia quę scripta sunt videritis, nolite putare iã adesse cõsummationẽ mundi, sed quasi præuia & præcursores quosdam venire, vt ostendãt ꝙ propè sit & in ianuis. vnde sequitur, Ita & vos cũ vi. hæc omnia, scitote &c. Chry. in ho. Per quod ostendit ꝙ nõ multũ erit tẽporis mediũ, sed statim aduentus Christi occurret. Per ramũ autẽ & aliud quiddã prænũciat. s. æstatẽ spiritualẽ & tranquillitatẽ iustis post hyemẽ esse futurã, peccatoribus autẽ ecõtrario hyemẽ post æstatẽ. Orig. Sicut enim ficus in tẽpore quidẽ hyemis vitalẽ virtutẽ habet in se absconditã, postmodũ autem cũ virtus ipsa vitalis prodire cœperit, ad manifestationẽ prætereũte hyeme & ipsa valetudine, eius ramus efficitur tener, & folia ꝓducit: sic & mundus, & vnusquisq; eorũ qui saluantur ante Christi aduentum, quasi in hyeme in se abscõsam habent vitalẽ virtutẽ, Christo autem inspirante fiũt teneri & non duri cordis rami, & quæ abscondita erãt in eis progrediuntur in folia, & manifestos fructus ostendũt, talibus autẽ propè est ęstas & aduẽtus gloriæ verbi dei. Chry. in ho. Propter hoc etiam istud posuit, vt credere faciat hunc sermonẽ omnino ita esse virtutũ. vbicunq enim quod omnino euẽturum esse dicit, naturales necessitates in exemplũ inducit. Aug. ad Esi. Quòd autem de signis euãgelicis & propheticis, quæ fieri cernimus, propinquũ domini aduentũ sperare debemus, quis negat? quotidie quippe magis magísq; sit proxim⁹: sed quãto interuallo propinquat, de hoc dictũ est, Nõ est vestrũ scire tempora vel momenta. Ved quando dixit Apo. Nũc propior est nostra salus, ꝗ cũ credidimus, & ecce tot anni trãsierunt, nec tamẽ quod dix⁹t falsum est, quantò magis nunc dicendũ est appropioquare domini aduentũ, quãdo tantus factus est ad finẽ accessus? Hila. Mysticè autẽ synagoga ficus arbori cõparatur: ramus igitur ficus, Antichristus esse intelligitur, diaboli filius, peccati portio, legis assertor: qui cũ virescere cœperit & frondescere, quadã peccatorũ exultantiũ viriditate, tunc proxima est æstas. i. dies iudicij sentietur. Rem. Vel cũ hæc ficus rursum germinabit. i. cũ synagoga verbũ sanctæ prædicationis accipiet, prædicantibus Enoch & Elia, intelligere debemus, quia propè est dies cõsummationis. Aug. de. q. eu. Vel ꝑ arborẽ fici intellige genus humanũ, propter pruritum carnis. Cũ iam ramus tener fuerit. i. cũ filij hominũ ꝑ fidẽ Christi ad spirituales fructus profecerint, & in eis honor adoptionis filiorũ dei emicuerit. Hila. Vt aũt fides certa esset futurorũ, subiunxit, Amen di. vo. &c. Amẽ aũt dicẽdo, professionẽ veritatis adiũxit. Rem. Et simplices quidem ad destructionẽ Hierusalẽ referũt verba, & de illa generatione ęstimãt dicta, quæ passionẽ Christi aspexit, ꝙ nõ esset trãsitura priusquã fieret destructio ciuitatis illius. Nescio aũt si verbũ à verbo exponere possint ab eo qđ ait, Nõ relinquetur hic lapis super lapidẽ, vsq; ad illud quod ait, Propè est in ianuis. forsitan enim in quibusdã potuerũt, in aliis aũt nõ potuerũt omnino. Chry. in ho. Hæc ergo omnia de fine Hierosolymorũ dicta sunt, & quæ de pseudoprophetis, & pseudochristis, & alia omnia quę diximus vsq; ad Christi aduentũ futura. Quòd autem dixit generatio hęc, non de ea quæ tunc erat, dixit, sed de ea quæ est fideliũ. cõsueuit enim scriptura generationẽ nõ solũ à tẽpore designare, sed à loco, cultu, & cõuersatiõe: sicut cũ dicitur, Hęc est generatio quęrentiũ dominũ. Ex hoc aũt ostendit ꝙ Hierusalẽ peribit, & amplior pars Iudęorũ destruetur, generationem autẽ fideliũ nulla separabit tẽtatio. Orig. Generatio tamen ecclesiæ trãsibit, aliquãdo tamẽ totũ hoc seculũ vt hæreditet futurũ, tamen donec hęc omnia fiãt, nõ trãsibit. Cũ aũt omnia hęc facta fuerint, trãsibit nõ solũ terrena, sed etiã cælũ. vnde sequitur, Cælũ & terra. i. nõ solũ hoĩes quorũ vita terrena est, & propterea terra dicũtur, sed etiã illi, quorũ cõuersatio est in cælis, & ideo cęlũ vocãtur, trãsibũt aũt ad futura, vt veniãt ad meliora. verba aũt quæ à saluatore sunt dicta nõ transibũt, quoniã quæ sua propria sunt, operãtur & semper operabũtur, perfecti aũt & qui nõ recipiũt vt iã meliores efficiãtur, trãseuntes quod sunt, ad illud quod nõ sunt: & hoc est quod subditur, verba autẽ mea nõ præteribunt. Et fortè quidẽ verba Moysi & prophetarũ trãseunt: quoniã quæ prophetizabãtur ab illis impleta sunt, verba autẽ Christi semper sunt plena & quotidie implentur, & adhuc sunt implẽda in sanctis. Aut fortè neque Moysi verba, aut prophetarũ dicere debemus impleta omnino: propriè eñ & illa verba filij dei sunt, & semper implẽtur. Hier. Vel hic per generationẽ omne hominũ significat genus, aut specialiter Iudæorũ. Deinde magis eos ad fidẽ præmissorũ inducit, cũ subdit, Cælũ & ter. trã. ver. autẽ &c. Ac si dicat, Facilius est fixa & immobilia destrui, ꝗ sermonũ meorũ aliquid decidere. Hil. Cęlũ enim & terra ex cõditione suę creationis nihil habẽt in se necessitatis vt nõ sint, verba aũt Christi ex æternitate deducta, id in se cõtinent virtutis vt maneãt. Hier. Cælũ autẽ & terra transibunt in mutatione, non abolitiõe sui, alioqui quomodo sol obscurabitur, & luna nõ dabit lumen suum, si cælũ, in quo ista sunt, terráq; non fuerint? Rab. Cælũ tamen quod trãsibit, nõ sydereum, sed aereũ intelligere debem⁹, quod prius diluuio periit. Chry. in. ho. Eelementa aũt mũdi in mediũ adducit, ostendens quoniã preciosior cęlo & terra est ecclesia: simul etiam & hinc conditorem se hominum ostendit.

*De die autem illo & hora nemo scit, neque angeli cælorum, nisi pater solus. Sicut autem in diebus Noe, ita erit aduentus filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, vsque ad eum diẽ quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerũt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit & aduentus filii hominis. Tũc duo erũt in agro: vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & altera relinquetur. Duo in lecto * unus assumetur, & alter relinquetur.* *vno

Chry. in ho. Cũ dixisset dominus omnia quæ pręcedũt Christi aduentum & ad ipsas ianuas narrationem dixisset, diem tacere voluit. vnde dicit, De die autem il. &c. Hiero. In quibusdam autẽ latinis codicibus additũ est, Neq; filius, cũ in græcis & maximè Adamantij & Pierei exemplaribus hoc non habeatur ascriptum: sed quia in nonnullis legitur, disserendum videtur. Remi. Marcus etiã euangelista nõ solũ dicit angelos nescire, sed etiam filium. Hier. In quo gaudent Arrius & Eunomius. Dicunt enim, Non potest æqualis esse, qui nouit & qui ignorat. Cõtra quos breuiter ista dicẽda sunt: cũ omnia tẽpora fecerit Iesus, hoc est verbũ dei: omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. In omnib⁹ autẽ tẽporibus cũ dies iudicij sit, qua consequentia potest eius ignorare partẽ, cuius totũ nouerit? hoc quoq; dicendũ est. Quid est maius notitia patris, an notitia iudicij? si maius nouit, quomodo ignorat quod min⁹ est? Hil. Nũquid etiã deus pater cognitionẽ illius diei filio denegauit, cùm dictum ab eo sit, Omnia mihi tradita sunt à patre meo: ergo non omnia sunt tradita, si est aliquid quod negatur. Hiero. Igitur quia probauimus nõ ignorare filium dei consummationis diem, causa reddẽda est cur ignorare dicatur. Post resurrectionem quidem interrogatus ab apostolis, de hac die manifestius

respōdit, Nō est vestrū scire tēpora & momēta quę pater posuit in sua potestate. In quo ostēdit ꝙ ipse sciat, sed nō expediat oosse apostolis: vt semper iocerti de aduētu iudicis sic quotidie viuāt, quasi die illa iudicandi sint. Aug. 1. de tri. ꝙ ergo dicit, Nescit, intelligēdum est nesciētes facit. i. quòd oō ita sciebat, vt tunc discipulis indicaret. sicut dictū est ad Abrahā, Nūc cognoui qm̄ times deū. i. nūc feci vt cognosceres. quia & ipse sibi io illa tentatione inuotuit. Aug. de ver. do. Quòd autē dixit patrē scire, ideo dixit, quia in patre & filius scit: quid enim est in die quod nō in verbo factū sit, per quod factus est dies? Aug. in lib. 83. qu. Bene aūt accipitur quod dictū est, solū patrē scire, secundū prædictū modū sciēdi, quia facit filiū scire: filius autē nescire dicitur, quia nō facit homines scire. Orig. Vel aliter, Donec ecclesia quæ est corpus Christi oescit diē illū & borā, tādiu nec ipse filius dicitur diē illū & horā scire. Dicitur autē scire secundū propriā significationē, sicut est in coosuetudioe scripturarū. Apostolus eñ saluatorē dicit nescientē peccatū, quia nō peccauit: præparat autē filius scientiā diei illius & horā cohæredibus suæ promissionis, vt omnes simul sciāt. i. re ipsa experiātur io illa hora & die quæ præparauit deus diligētibus se. Basi. Legi quoq; in cuiusdā libro, filiū hūc nō vnigenitū, sed adoptiuū debere intelligi: nō eoim vnigeoito filio aogelos præposuisset: sic eñ ait, Neq; angeli cęlorū, neq; filius. Aug. ad Esic. Sic ergo euāg. dicit, De die illa & bora nemo scit. Tu aūt dicis, Ego autē dico, neq; mēsem neq; annū aduentus ipsius nescire posse: ita enim hoc videtur sonare tāquā oō possit sciri quo anno vēturus sit: sed possit sciri qua bebdomada annorū, vel qua decade, tanquā dici possit atq; diffiniri inter illos septē aunos, aut decē, aut centū: vel quodlibet, seu maioris numeri, seu minoris. si autē hoc te nō cōprehēdisse prȩsumis, hoc sentis quod ego. Chry. in ho. Vt autē addiscas, qoòd oō ignorantiæ suę est quòd de die & bora iudicij tacet, aliud signū inducit cū subdit, Sicut autē fuit in dieb⁹ Noe, ita fiet aduentus filij hominis. Hoc autē dixit, ostendēs quòd repēte venit & inopinatè, & pluribus lasciuiētibus. hoc enim & Paulus dicit, Cū dixerint pax & securitas, tūc repētinus eis superueniet interitus. vnde & hic subditur, Sicut enim erāt in die il. ante dil. come. & bibētes. Rab. Non igitur hic iuxta Martionis & Manichæi errorē cōiugia vel alimēta dānātur, cū in his, successioois: in illis, oaturę sint posita subsidia: sed immoderatus licitorum vsus arguitur. Hier. Quæritur autē quomodo supra dictū est, Surget gēs cōtra gentē, & regnū cōtra regnū, & erūt pestilētiæ, & fames, & terræmotus: & nūc ea futura memorētur, quæ pacis indicia suot? sed ęstimaodum quòd post pugnas &c. quibus vastatur genus humanū, breuis subsecutura pax sit, quæ quieta omoia repromittit, vt fides credentiū cōprobetur. Chrys. in ho. Vel lasciuia erit & pax his, qui insensibiliter dispositi sunt: ꝓpter hoc nō dixit Apost. Cū fuerit pax: sed cū dixerint pax & securitas: insensibilatē eorū ostendēs, sicut illorū qui fuerūt in diebus Noe: quoniā mali lasciuiebant, nō autē iusti, sed in tribulatione & tristitia pertrāsibāt. Hinc autē ostēdit quoniā cū Antichrist⁹ venerit, indecētes voluptates assumētur apud eos qui iniqui erūt, & de propria desperabūt salute: & ideo exēplū ponit huic rei cōueniens. Cùm enim arca fabricaretur, præiacebat quidē in medio futura prædicēs mala. Mali aūt credentes ac si oullū fuisset futurū malū lasciuiebāt: & quia futura apud multos credūtur, ex præteritis credibilia facit q̄ prædicit. Deinde aliud signū ponit per quod ostēdit, & quòd inopinabiliter dies ille veniet, & quòd diē illū nō ignorat, dicēs, Tunc duo erūt in agro, vnus assumetur & aliter relinquetur. Ex quibus ostenditur ꝙ assumūtur, & relinquētur & serui & domini: & qui in otio, & labore. Hil. Vel duos in agro, duos populos fideliū & infideliū io securo, tanquā in vitæ huius opere dies domini deprehenderet: separabuotur tamē relicto suo, & alio assumpto: in quo fideliū & infideliū destructio docetur. Dei enim ira ingrauescēte, sancti in promptuario recondentur: perfidi verò ad cæleltis ignis materiā relinquentur: de molentibus etiam par ratio est. vnde sequitur, Duæ erūt molentes, &c. Mola enim opus legis est, sed quia pars Iudęorū, vt per apostolos creditur, ita per Eliā est creditura, iustificāda per fidē: ideo vna per eadem fidem booi operis apprebendetur, alia verò infructuosa legis opere relinquetur molens incassum, & non factura cælestis cibi panem. Hier. Vel duo in agro pariter inuenieotur euodem habētes laborem, & quasi parem sementem, sed fructus laboris non equè recipiētes. In duabus etiā quæ pariter molunt, vel synagogam intelligere debemus, vel ecclesiam: quòd simul molere videantur in lege, & de eisdem scripturis sanctis farinā terere præceptorum dei: vel cæteras hæreses, quæ aut de vtroq; testamēto, aut altero vidētur molere farinam doctrinarum suarum. Sequitor, Duo in le. vnus assu. & vnus relin. Hila. Duo autem in lecto sunt eandē passionis dominicæ requiem prædicantes, circa quam hæreticorum & catholicorum eadem confessio est: sed quia voitatē diuinitatis patris & filij catholicorū fides prædicabit, & hæreticorum falsitas impugnabit, fidem cōfessionis vtriusque diuini arbitrii iudiciū cōprobabit, vnū assumendo, & alium relinquendo. Remi. Vel his verbis tres ordines ecclesiæ demonstraotur: per duos in agro, ordo prædicatorum, quibus commissus est ager ecclesiæ: per duos in mola, ordo coniugatorum, quæ dū per diuersas curas nunc ad hęc, nūc ad illa flectootur, quasi molas in circuitu trahunt: per duos in lecto, ordo cōtinentium, quorum requies nomine lecti designatur. In his autē ordinibus sunt boni & mali, iusti & ininsti: & ideo ex eis quidā relinquentur, & quidam assumentur. Ori. Vel aliter, Corpus qoidē quasi infirmū in lecto est carnalium passionum, anima autē molit in graui mola mundi: vel corporis sensus in agro mundi operantur.

Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus uester uētur⁹ sit. Illud autē scitote, quoniam si sciret paterfamiliàs qua hora fur uenturus esset, uigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam. Ideo & uos estote parati: quia qua nescitis hora filius hominis uenturus est.

Hila. Perspicuè ostendit domious quia suprà dixit, De die autē illa nemo nouit oisi pater solus, quia. s. non expediebat apostolis scire, vt pendulæ expectationis incerti, semper credant eum esse veoturum, quē ignorāt, quando venturus sit. & ideo quasi ex superioribus concludens, dicit, Vigila. er. quia nescitis &c. Et non dixit, Quia nescimus, sed nescitis. s. vt ostēdat se diem iudicii nō ignorare. Chry. in ho. Vult autem eos semper in solicitudine esse, propter hoc dicit, Vigilate. Gre. Vigilat qui ad aspectū veri luminis oculos apertos tenet. Vigilat, qui seruat operādo quod credit. vigilat, qui à se torporis & negligentiæ tenebras repellit. Orig. Dicit autē qui simplicior est, quoniam de secundo aduētu in quo venturus fuerat, hunc dicebat sermonem: alius autem, quòd intelligibilem & futurum io sensum discipulorū verbi dicebat aduentum: quia nōdum erat in sensu eorum, quemadmodum erat futurus. Aug. de Esich. Non solùm autem illis dixit, vigilate, qnibus tunc audientibus loquebatur: sed etiam illis qui fuerūt post illos annos, & ad nosipsos, & qui eruot post nos vsque ad nouissimū eius aduentū, quia ad omnes pertioet quodam-

modo: tunc enim vnicuique veniet dies ille, cum venerit eius dies vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illa die: ac per hoc vigilare debet omnis christianus, ne imparatũ eum inueniat dñi aduentus. Imparatũ eñ inueniet ille dies, quẽ imparatũ inuenerit suæ vitę vltima dies. Orig. Vani aũt sunt oẽs, siue qui consummationem mũdi scire se profitẽtur quando erit, siue qui vitæ propriæ finẽ scire se gloriantur, quẽ nemo cognoscere potest nisi spiritu sancto illuminatus. Hiero. Præmisso aũt patrisfamilias exẽplo cur reticeat consummationis diẽ, manifestius docet cũ subdit: Illud au. sci. qm̃ si sci. paterfamilias &c. Orig. Paterfamilias domus, est sensus hoĩs: domus aũt eius est anima: fur autẽ diabol⁹. Est autem omnis sermo cõtrarius qui non per naturalẽ introitum intrat ad animã negligentis, sed quasi qui foderit domũ, primũ destruens quædam naturalis ædificia animæ. i. naturales intellectus, & per ipsam dirutionem ingressus spoliat animam. Aliquoties inuenit quis furem in ipsa persossione, & comprehendens eum percussorẽ sermonẽ immitteus interficit ipsum. Non autẽ in die fur venit, quando illuminata est à sole iustitiæ anima hoĩs studiosi, sed in nocte. i. in tẽpore adhuc malitiæ permanentis: in qua cũ fuerit aliquis possibile est & si non habuerit virtutẽ solis, quòd tamen illustretur ex aliquo splendore verbi, quod est lucerna, adhuc quidẽ manens in malitia, sed tamen habens propositũ meliorũ & vigilãtium, ne persodiatur hoc eius propositũ, vel in tempore tẽtationũ, vel in quarũcunque calamitatum maximè fur solet venire, volens persodere animæ domũ. Grego. Vel nesciente patrefamilias fur domum persodit, quia dũ à sui custodia spiritus dormierit, improuisa mors veniens carnis nostræ habitaculũ irrumpit, & eum quem dominũ domus dormientẽ inuenerit necat: quia dũ ventura damna spiritus minimè præuidet, hunc mors ad suppliciũ nescientem rapit, furi autẽ resisteret si vigilaret, quia aduentũ iudicis qui occultè animas rapit pręcauens ei pœnitẽdo occurreret, ne impœnitens periret. Horã verò vltimam idcirco dominus voluit esse incognitam, vt semper posit esse suspecta: vt dum illã præuidere minimè possum⁹, ad illã sine intermisione præparemur: propter quod sequit̃: Ideóq; esto. par. quia nescitis &c. Chryso. in ho. Hinc videtur confundere eos qui nõ tantũ studiũ faciunt animæ suę quantum student circa pecunias qui furem expectant.

Quis putas est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore. Beatus ille seruus quem cũ uenerit dominus eius, inuenerit sic facientem. Amen dico uobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo, moram facit dominus meus uenire, & cœperit percutere conseruos suos, mãducet autem & bibat cum ebriosis: ueniet dominus serui illius in die, qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum partémque eius ponet cum hypocritis, illic erit fletus & stridor dentium.

Hila, Quamuis dominus suprà in communi nos ad indefessam vigilãtiæ curam fuerit adhortatus, specialem tamen populi principibus. i. episcopis in expectatione aduentúq; suo solicitudinẽ mandat. Hunc eñ seruũ fidelem atque prudentẽ ꝑpositũ familię significat, cõmoda atque vtilitates populi sibi commissi curantem, vnde dicit: Quis putas est fide. ser. &c. Chry. in ho. Quod autẽ dicit: Quis putas, non est ignorãtis, inuenitur eñ & pater interrogando loquens, vt cũ dicit: Adã vbi es? Remig. Nec enim signat hæc interrogatio impossibilitatem perficiendæ virtutis, sed difficultatẽ. Glo. Rarus enim est fidelis seruus domino propter dominum seruiens, oues Christi non ad lucrũ, sed pro amore Christi pascens: prudẽs qui subditorũ capacitatẽ vitam & mores discutiat, quẽ constituet dominus, qui. s. sit vocatus à deo, & non se iniecerit. Chry. in ho. Duo autem expetit ab huiusmodi seruo. s. prudentiam & fidem. fidelem enim eum dicit, quoniã nihil quod domini sui est, sibi propriũ fecit, nihil etiam de rebus sui domini vanè & inaniter cõsumpsit. Prudẽtem autẽ eum vocat, quoniã cognouit id ad quod oportet dispensare quę data sunt. Orig. Vel qui in fide proficit, & si nondum in ea perfectus est, cõmuniter fidelis vocatur: & qui naturalẽ habent mentis velocitatem, dicitur prudens. Si quis autẽ consideret, inueniet fideles multos & studiũ fidei exercentes, non autem & prudentes: quoniam quæ stulta sunt mundi elegit deus. Et iterum videbit alios veloces quidem esse & prudentes, modicæ aũt fidei. Conuenire aũt in vnum fidelem atque prudẽtem rarissimum est. Vt aũt in tẽpore det cibũ, necessariã habet quis prudentiam: vt autem non adimat cibos indigentium, opus est fides, quoniam & secundũ simplicem intellectũ op⁹ habemus vt fideles simus ad dispẽsandũ ecclesiæ redditus, & nõ deuoremus quę sunt viduarum: vt memores simus pauperũ, & ne occasionẽ accipientes ex eo quod scriptum est: Dominus constituit his qui euangelium prędicãt de euãgelio viuere, nec amplius quæram⁹ quã cibum simplicem & necessaria vestimẽta, & vt nec amplius teneamus nobis q̃ his qui necessitatẽ patiuntur. Prudentes autem vt prudenter intelligamus indigentium causas, ꝑpter quas sunt indigentes, & vniuscuiusque dignitatem quõ educatus est, & quantũ necessariũ habet. Multa enim sapientia opus est ei qui bene vult dispensare ecclesiasticos redditus. Sit etiam fidelis seruus & prudens vt non effundat rationabilem & spiritualem cibũ quibus non oportet, volẽs ostendere se esse prudẽtem illis. s. qui magis necessariũ habẽt verbum quàm mores eorũ ædificet, & vitã cõponat, q̃ quod illuminet scientiæ lucem: aut vt ne eis qui possunt acutius audire, pigeat exponere altiora: ne exponentes vilia cõtẽnantur ab his qui naturaliter sunt ingeniosi, aũt per exercitationẽ secularis sapiẽtiæ acuti. Chry. in ho. Adaptatur etiam & ad principes seculares hæc parabola: vnumquenque enim his quæ habet ad cõmunẽ vtilitatem vti oportet, nõ ad nocumentum conseruorum, neque ad ꝑditionẽ suiipsius, siue habeat sapiẽtiã, siue prĩcipatũ, siue aliud quodcunque. Rab. Dominus autem, Christus est, familia autẽ supra quam constituit, est ecclesia catholica. Difficile est ergo inuenire in vno & vt prudens sit & fidelis, nõ aũt impossibile, nec enim beatificaret eum qui non potest esse, cũ subdit: Beatus ille seruus quem cũ venerit dominus eius, inuenerit sic facientẽ. Hil. Id est præcepto domini sui obediẽtẽ, vt doctrinæ opportunitate verbũ vitę ęternitatis cibũ alẽdę familiæ dispenset. Remig. Notandum autẽ quòd sicut magna distantia est meritorũ inter bonos prędicatores & bonos auditores, ita magna distantia est præmiorũ. Bonos enim auditores si vigilantes inuenerit, faciet discumbere, vt Lucas dicit: Bonos autem prędicatores super omnia bona sua cõstitue, vnde sequitur: Amẽ dico vo. quoniã super omnia bona sua constituet eũ. Orige. vt. s. conregnet cum Christo, cui omnia sua tradidit pater, sicut boni patris filius super omnẽ patris substantiam cõstitutus, participat huiusmodi dignitatẽ & gloriam fidelibus & prudentibus dispensatoribus suis, vt sint & ipsi super omnem creaturam. Raba. Non vt soli, sed vt præ cæteris ęterna p̃mia habeant, tum pro sua vita, tũ pro gregis custodia. Hi. Vel super omnia bona cõstituetur. i. in dei gloria collocabitur, quia nihil est vl-

Quis seruus fidelis.

tra quod melins sit. Chrys. Deinde nó solú ab honore qui imminet bonis, sed à pœna quá minatur malis erudit auditorem cùm subdit: Si aút dixe. malus, &c. Aug. ad Esichiú, Ex moribus huius serui apparet anim' eius quos mores licet breuiter bonus magister curauit exprimere. i. superbiá, cú dicit, Et cœ. per. con. suos: atq; luxuriá, cú dicit, Máducet auté, &c. ne quod dicebat, Morá facit dominus meus, desiderio sui dñi dicere crederetur. Quomodo enim ardebat ille qui dixit: Sitiuit anima mea ad deum viuú quádo veniá. Dicendo enim quando veniam, moras se perpeti molestè ferebat: quia etiam quod tempore acceleratur, desiderio tardú videtnr. Orige. Peccat autem in deum quicúque episcopus qui nó quasi cóseruus ministrat, sed quasi dominus, & frequétervt amarus dominus pervim dominatur, & nó esuriétes suscipit, sed epulatur cum ebriosis, & semper somniat, quòd post multú téporis vèturus est domin'. Raba. Typicè etiam potest intelligi conseruos percutere cóscientias infirmorum, verbo vel exemplo vitiare. Hiero. Quòd aút dicit, Veniet dominus ser. illi. &c. Ad hoc dicit, vt sciat quádo nó putatur dominus túc eum esse venturú, & vigilantiæ ac solicitndinis dispésatores admonet. Porrò quòd dicit, Diuidet eum, nó est intelligendú qnòd gladio eú dissecet, sed à sanctorú consortio eum separet. Orige. Vel diuidet enm, quando spiritus eius. i. spirituale donú reuertetur ad Deú qui dedit eum. Anima auté cú corpore suo vadet in gehenná. Iustus anté non diuiditur, sed anima eius vadit cú spiritu. id est spirituali dono ad regna cælestia. Qui auté diuiduntur, nó habét postmodú in se partem spiritualis doni quæ erat à deo, sed relinquetur pars quæ est ipsorú id est, anima quæ cú corpore punietur. vnde sequitur, Et partem eius ponet cú hypocritis. Hiero. Cú his videlicet qui erant in agro & qui molebant, & nihilominus derelicti sunt. Sæpe enim dicimus hypocritá aliud esse & aliud ostendere, sicut & in agro & in mola idem facere videbátur, sed exitus diuersę volútatis apparuit. Raba. Vel cú hypocritis suscipit partem suam, scilicet duplicem gehennæ pœnam. i. ignis & frigoris. vnde sequitur, Ibi erit fletus & stridor détium: ad ignem enim pertinet fletus oculorú, ad frigus stridor dentium. Orige. Vel fletus erit eis qui malè in hoc múdo ridétes fuerunt, & his qui reqnieuerunt irrationabiliter erit dentium stridor, nolentes enim dolores materialiter sufferre, compulsi tormentis dentibus stridét. illi. s. qui manducauerunt acerbitaté malitiæ. Ex his auté cognoscere est quoniá non solú qui fideles sunt & prudentes có stitnit dominus super familiá suam, sed etiam malos: & quòd non soluat eos de hoc quòd constituti sunt à domino super familiam eius, sed illud vt dent in tempore cibos, & vt abstineant à speculationibns & comessationibus. Au. ad Esic. Hoc autem seruo malo remoto qui proculdubio domini sui odit aduentum, cóstituamus ante oculos tres seruos bonos aduentú domini sui desiderátes. Si vnus eorú citius alter tardius dominú suum dicit esse venturú, tertius de hac re suá ignorátiam confitetur, videmus tamé quia magis euágelio cósonet: vnde dicit vigilemus & oremus, quia citius vèturus est dominus. Alter dicit: vigilemus quia breuis & incerta est vita ista, quanuis tardius venturus dominus. Tertius dicit vigilemus quia breuis & incerta est ista vita, & nescimus tempus quando venturus est dominus. Quid auté aliud hìc dicit quàm quòd cùm audimus euangelium dicere: Vigilate, quia nescitis qua hora venturus sit dominus: omnes quidem præ desiderin regni dei hoc volunt esse verum quod putat primus: deinde si factú fuerit, gaudebit cum illo secúdus & tertius: si auté factum non fuerit, metuendum est ne inter ipsas moras perturbentur qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant domini aduentum non tardú putare, sed nullum. Qui autem credit quod dicit secundus tardius dominum esse venturum, si falsum fuerit nulli turbabnntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Qui antem quid horú verú sit ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nil eorum ant affirmat, aut negat.

Casus pulcher.

CAPVT XXV.

TVnc simile erit regnum cælorum decem uirginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso & sponsæ. Quinque auté ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum. Prudétes uero, acceperút oleum in uasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente spóso, dormitauerunt omnes ac dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus uenit, Exite obuiam ei. Tunc surrexerunt omnes uirgines illæ, & ornauerunt lampades suas. Fatuæ autem, sapientibus, dixerunt, Date uobis de oleo uestro, quia lampades nostræ extinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes, Ne fortè non sufficiat nobis & uobis, ite potius ad uendentes, & emite uobis. Dum autem irent emere, uenit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua. Nouißimè uerò uenrút & reliquæ uirgines, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. At ille respondens, ait, Amen dico uobis, nescio uos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.

Chry. In superiori parabola dominus pœnam ostendit eius qui percutiebat & inebriabatur, & bona domini sui dispergebat. In hac autem parabola pnnitionem inducit etiam ei qui vtilitatem non affert, neque copiose hæc quibus indiget sibi præparabat. habebant enim fatuæ virgines oleum, sed non copiose. vnde dicitur, Túc simile erit regnú cæ. de. vir. Hila. Ideo auté dicit, Tunc, qnia de magno die domini de quo suprà agebatur omnis hic sermo est. Cbrys. Regnú auté cælorú præsentis temporis ecclesia dicitur, sicut & ibi, Mittet filius hominis angelos suos, & colligét de regno eius omnia scádala. Hiero. Similitudinem autem decem virginum fatuarum atque prudentium quidem simpliciter interpretátur in virginibus, quarú aliæ, iuxta Apostolum, & corpore & mente sunt virgines: aliæ virginitatem tantum corporú reseruantes, vel cętera opera non habent; vel parentum custodia reseruante nihilominus mente nupserunt. Sed mihi videtur ex superioribus esse alius sensus qui dicitnr, & non ad virginalia corpora, sed ad omne hominú genus hanc comparationem pertinere. Greg. in ho. In quinque enim corporis sensibus vnusquisque subsistit geminatus: geminatus autem quinarius denariú perficit. Et quia ex vtroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta ecclesia decem virginibus similis denútiatur, vbi mali cú bonis, reprobi cum electis admixti sunt, rectè simile virginibus prudétibus & fatuis perhibetur. Cbry. in ho. Ideo autem ponit parabolam hanc in virginum persona, vt ostendat quòd licet virginitas magnú quid sit, tamen si ab operibns misericordiæ sit deserta, cum adulteris foras eiicietnr. Orige. Vel sensus omnium qui receperút verbum dei virgines sunt. Tale enim est verbum dei, vt de sua mundicia accommodet omnibus qui per suam doctrinam recesserunt ab idolorú cultura, accesserunt auté per Christum ad dei culturá. vnde sequitur, Quæ acci. lamp. su. exier. &c. Accipiunt enim lápades suas. i. organa sua naturalia, & egrediuntur de mundo & erroribus, & veniút obuiá saluatori qui semper parat' est venire, vt ingreditur simul cú dignis ad beatá sposam ecclesiam. Hila. Vel spósus atque spósa dominus noster est in corpo

re deus, nanque ſpiritui caro ſponſa eſt: lãpades autem quas acceperũt, animarũ ſplendentiũ lumẽ eſt, quę ſacramento baptiſmi ſplẽduerunt. Augu. de ver. do. Vel lãpades quæ manibus geſtantur, opera ſunt. dictum eſt enim, Luceant opera veſtra coram hominibus. Grego. Qui autem rectè creduot, & iuſtè vinont, aſsimilantur quiuque prudentibus: qui autẽ profitentur quidem fidem Ieſu, non autem præparãt ſe bonis operibus ad ſalutẽ, reliquis quinque virginibus fatuis. vnde ſubditur:

Senſus quinque ſpirituales.

Quinque autẽ ex eis erãt fatuæ & quinque prudentes. Hiero. Sunt enim quinque ſenſus qui feſtinant ad cæleſtia & ſuperna deſiderant. De viſu autem & auditu & tactu ſpecialiter dictũ eſt. Quod vidimus, quod audiuimus, quod oculis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ palpauerũt. De guſtu: Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt dominus. De odoratu: In odore vnguentorũ tuorũ currimus. Alij autem ſunt quinque ſenſus terrenis fœcibus inhiantes. Aug. de ver. do. Vel per quinque virgines ſignificatur quinque partita continentia à carnis illecebris. cõtinendus eſt enim aoimi appetitus à voluptate oculorũ, aurium, olfaciẽdi, guſtandi & tangendi. Sed quia iſta conrinẽtia partim coram deo fit, vt illi placeatur interiori gaudio cõſcientiæ: partim corã hominibus tantũ, vt gloria humana capiatur. quinque dicuntur ſapientes, & quinque ſtultæ: vtræque tamẽ virgines, quia vtraque cõtinentia eſt, quanuis diuerſo fomite gaudeat. Orige. Sicut autẽ ſequũtur ſeipſas inuicẽ virtutes, & qui vnã habuerit, oẽs habeat: ſic & ſenſus omnes alterutrũ ſe ſubſequuntur, propterea neceſſe eſt, vt aut omnes quinq; ſint ſenſus prudẽtes, aut oẽs fatui. Hil. Vel abſolutè in quinque prudeotibus & quinq; fatuis, fideliũ atque infideliũ eſt cõſtituta diuiſio. Greg. Notandũ verò eſt ꝙ omnes lãpades babẽt, ſed non oẽs oleũ habẽt. Sequitur enim, Sed quinq; fatuæ acce. lãp. &c. Hila. Oleum, booi operis fructus eſt: vaſa, humana ſunt corpora, intra quorũ viſcera theſaurus bonæ conſcientię recondẽdus eſt. Hiero. Oleũ ergo habẽt virgines, quæ iuxta fidẽ operibus adornãtur: nõ habẽt oleũ quæ videntur ſimili quidẽ fide confiteri, ſed virtutum opera negligunt. Aug. de ver. do. Vel per oleum ipſam lętitiã ſignificari arbitror, ſecundũ illud, Vnxit te deus tuus oleo exultarionis. Qui ergo nõ propterea gaudet, quia deo intrinſecus placet, nõ habet oleũ ſecũ: gaudiũ enim nõ habet dũ continenter viuunt, niſi in laudibus hominũ. Prudẽtes verò acce. oleum cũ lãpadibus. i. lætitiam bonorũ operũ. In vaſis ſuis. i. in corde atq; cooſcientia poſuerunt, ſicut Apoſtolus monet: Probet, inquit, ſeipſum homo, & tunc gloriã babebit in ſeipſo, & nõ in altero. Chry. in bo. Vel oleum hic vocat charitatẽ & eleemoſynã, & quodcũque circa indigentes auxilium.

Lãpades quid myſtice ſignent.

Lãpades autẽ vocat virginitatis charilmata, propter hoc ꝙ ſtultas eas vocat, quoniã maiorẽ ſuſtinẽtes laborẽ, propter minorẽ omnia perdiderũt: maiori enim labore vincitur carnis cupido, quàm pecuniarũ. Orige. Vel oleũ eſt verbũ doctrinæ, quo vaſa animarum implẽtur. Nihil enim ſic cõſortat, ſicut moralis ſermo, q oleũ luminis appellatur. Prudẽtes ergo acceperũt huiuſmodi oleũ, quod ſatis ſit eis, etiã tardãte exitu, & morante verbo venire ad conſummationẽ eorũ. Fatuæ aũt acceperũt lãpades, in primis quidẽ accẽſas, ſed raotum oleum non acceperũt, vt eis ſufficeret vſque ad finem, negligentes circa ſuſceptionem doctrinæ, quæ cõſortat fidẽ, & bonorũ actuum lumẽ illuminat. vnde ſequitur, Morã aũt fa. ſpon. &c. Aug. de ver. do. Ex vtroque enim genere hominum moriuntur hoc interuallo temporis, donec ſub aduentu domini fiat reſurrectio mortuorũ. Greg. Dormire etenim mori eſt. Ante ſomnum verò dormitare, eſt ante mortem à ſalute langueſcere, quia per põdus ægritudinis, peruenitur ad ſomnũ mortis. Hiero. Vel dormitauerũt. i. mortuæ ſunt. Cõſequẽter aũt dicitur, Dormierũt, quia poſtea ſuſcitãdæ ſunt. Per hoc autẽ ꝙ dicit, Morã autẽ faci. ſpon. oſtendit ꝙ non parum temporis inter priorẽ & ſecũdum domioi aduentum prætergreditur. Orig. Vel ſponſo tardante, & non cito veniente verbo ad conſummationem vitæ, patiuntur aliquid ſenſus dormientes, & quaſi io nocte mundi agentes: & dormierunt, vtputa remiſsius agentes à ſenſu illo vitali, nõ tamẽ lãpades perdiderunt, neque deſparauerunt de cõſeruatione olei illæ prudẽtes. vnde ſequitur, Media autẽ nocte clamor factus eſt &c. Hiero. Traditio Iudæorũ eſt, Chriſtum media nocte venturum in ſimilitudinẽ Aegyptij, quãdo paſcha celebratum eſt & exterminator venit: & dominus ſuper tabernacula tranſiit, & ſanguine agni poſtes noſtrarum frontium cõſecratæ ſuot. vnde reor & traditionẽ apoſtolicã permanſiſſe, vt die vigiliarũ paſchæ ante noctis dimidium populũ dimittere nõ liceat, expectãtes Chriſti aduentũ poſt quã illud tempus tranſierit, ſecuritate præſumpta feſtum cuncti agant diem. vnde pſal. dicebat, Media nocte ſurgebã ad confitendum tibi. Augu. de ver. do. Vel media nocte. i. nullo ſciente aut ſperante.

Mediæ noctis interpretatio.

Hiero. Subito ergo quaſi intempeſta nocte, & ſecuris omnibus, quãdo grauiſsim⁹ ſopor eſt per angelorũ clamorem, & tubas præcedentium fortitudinum Chriſti reſonabit aduentus. quod ſignificatur cũ dicitur: Ecce ſpon. venit, exite obuiam ei. Hila. Tuba enim excitãte ſpõſo tantũ obuiã proceditur. Erũt enim iam ambo voum. i. caro & deus, quia in gloriam ſpiritualẽ bumilitas carnis transformata erat. Augu. de ver. do. vel quod dicit ſponſo tantum obuiam venire virgines, ſic intelligendum puto, vt ex ipſis virginibus conſtet ea quæ dicitur ſpooſa, tanquam ſi omnibus chriſtianis in eccleſia concurrentibus filij ad matrẽ currere dicãtur, cùm ex ipſis filiis congregatis cõſtet ea quę dicitur mater. Nũc enim deſpõſata eſt ecleſia, & virgo eſt ad nuptias perducenda, illo tempore quo vniuerſa mortalitate in ea prætereunte, immortali cooiunctione habeatur. Orig. Vel media nocte. i. in altitudine remiſsioois, factus eſt clamor omnes ſuſcitare volentium, ſicut exiſtimo angelorũ, qui ſunt adminiſtratorij ſpiritus, intus clamantes in ſenſibus omnium dormientium. Ecce. ſpoof. ve. exite obuiam ei: & ſuggeſtionem quidẽ hanc omnes audierunt, & ſurrexerũt, non autem omnes decenter impoſuerunt lampadibus ſuis ornatũ. vnde ſequitur, Tũc ſurre. omnes, &c. Ornãtur autẽ lapades ſeoſuũ euãgelicis vſibus atque erectis. Qui autẽ malè vtũtur ſenſibus, ornamentũ oullũ babent in ſenſibus. Grego. Vel tunc quidẽ oẽs virgines ſurgunt, quia & electi & reprobi à ſomno ſuę mortis excitantur. Lãpades ornant, quia ſua ſecum opera numerant, pro quibus æternam recipere beatitudinẽ expectãt. Aug. de ver. do. Aptauerũt enim lampades ſuas. i. rationes reddendas operũ ſuorũ. Hila. Vel lampadarũ aſſumptio animarũ eſt reditus in corpora, eorũmque lux eſt cõſcientia boni operis elucẽs, quę vaſculis corporum continetur. Orige. Sed lampades fatuarum virginũ extinguũtur, quia earũ opera, quæ clara hominibus foris apparuerant, in aduentu iudicis intus obſcurantur. vnde ſequitur: Fatuę autẽ ſapientibus dixerunt, Date nobis de oleo, &c. Quid eſt autẽ quòd tunc à prudentibus oleum petũt, niſi quòd in aduentu iudicis cũ ſe intus vacuas ioueneriot, teſtimooiũ foris quærunt? ac ſi à ſua fiducia deceptæ, proximis dicant, Quia nos quaſi ſine opere repelli conſpicitis, dicite de noſtris operibus quod vidiſtis. Aug. de ver. do. De con

ſuetudine enim id ſemper inquirit, vnde gaudere animus ſolet. Itaque hominum qui corda nõ vident, teſtimonium volunt habere apud deũ, qui cordis inſpector eſt, ſed quorũ aliena facta laude fulciũtur eadẽ ſubtracta deficiunt, vnde & earum lampades extingnuntur: vel virgines quæ lãpades ſuas queruntur extingui, oſtẽdunt eas ex parte lucere: & tamẽ non habent lumen indeficiens, nec opera perpetua. Si quis igitur habet animum virginalẽ, & amator eſt pudicitiæ, non debet mediocriter eſſe contentus his quæ cito exareſcunt, & orto caumate areſiunt, ſed perfectas virtutes ſequatur, vt lumen habeat ſempiternũ. Chry. in ho. Vel aliter, Non ſolũ verè virgines ſtultæ erant, quoniam hinc receſſerunt miſericordia carentes, ſed quia æſtimabant ibi ſe acceptnras vbi importunè quęſierunt. Quanuis antem illis virginibꝰ prudentibus nihil miſericordius ſit, qnæ propter miſericordiam maximè fuerũt approbatę, non tamen ſtultæ virgines ſua petitione potitę ſunt. Seqnitur, Reſponderunt prudentes dicentes: Ne fortè, &c. Hinc autem diſcimus quòd nnllus noſtrũ adire poterit niſi operibus, cũ quibus inuenti erimus. Hiero. Non enim hoc virgines prudentes de auaritia, ſed de timore reſpondẽt. vnde quiſque pro ſuis operibus mercedem accipiet, neque poſſunt in die iudicij aliorũ virtutes, aliorũ vitia ſubleuare. Dant autẽ prudẽtes cõſilium, vt nõ debeãt ſine oleo lãpadarũ ſpõſo occutrere. Et boe eſt quod ſequitur: Ite potius ad vẽden. & emite vobis. Hila. Vendentes hi ſunt qui miſericordia fideliũ indigentes, reddunt ex ſe petita cõmercis indigentiæ, ſua ſatietate boni operis noſtri cõſcientiam venũdãtes. Hæc eſt enim indefeſsi luminis copioſa materia, quæ miſeticordiæ fructibus emenda eſt & recondenda. Chryſ. in ho. Vides ergo quanta nobis ſit à pauperibus negociatio: pauperes autem nõ ſunt ibi, ſed hîc. ideóque hîc oleum congregare oportet, vt illic vtile ſit cũ tẽpus nos vocet. Hiero. Venditur etiam hoc oleum & muleo emitur precio, ac difficili labore conqueritur, qnod nõ ſolum in eleemoſynis, ſed in cunctis virtutibus & conſiliis intelligimus magiſtrorum. Orige. Vel aliter, Etſi fatuæ erant, tamẽ hoc intelligebãt, quoniã cũ lumine debebant obuiam ire ſpõſo, omnes lãpades ſenſuum habẽtes illuminatas: videbãt autẽ & illud qnoniam ex eo quòd minus habebant oleum rationabile, iam propinquantibus tenebris lampades earũ fuerãt obſcurandæ. Sed ſapientes tranſmittunt fatuas ad olei venditores, videntes quoniã nõ tãtùm oleum. i. verbũ doctrinæ congreganerãt, vt ſufficeret ipſis ad vitã, & illos docerent. vnde dicũt, Ite potins ad venden. i. ad doctores: & emite vobis. i. ab eis accipite: & pretium aſt perſeuerãtia & amor diſcendi, & diligentia, & labor cupientiũ diſcere. Aug. de ver. do. Vel non ſunt putãdæ dediſſe conſiliũ, ſed crimen earum ex obliquo cõmemoraſſe. Vendunt enim adulatores oleum, qni ſiue ſalſa ſiue ignorata laudando, animas in errores mittũt: & eis vana gaudia, tanquam fatuis cõſiliando aliquã de his mercedem cõmodi temporalis accipiunt. Dicitur ergo, Ite ad venden. & emi. vo. i. videamus nunc quid vos adiunent, qui vobis Caſus pulcher. laudes vendere conſueuerũt. Dicunt autẽ: Ne for. non ſuf. no. & vo. Quia alieno teſtimonio nõ iuuatur quiſquã apud deum, cui ſecreta cordis apparẽt, & vix quiſquã ſibi ſufficit, cui teſtimonium perhibeat cõſcientia ſua. Hiero. Verũ quia iam emendi tempus exceſſerat, & adueniente indicij die locus non erat pœnitentiæ, non noua patrate opera, ſed præteritorũ rationem cogũtur exoluere. vnde ſequitur, Dum autẽ irẽt emere ve. ſpon. &c. Hila. Nuptiæ autem immortalitatis aſſumptio eſt: & inter corruptionẽ atque incorrnptionẽ ex noua ſocietate coniunctio. Chry. in ho. Per hoc autẽ quod dicit, Dũ irent emere, oſtendit quia & ſi miſericordes eſficiamur poſt mortẽ, nihil hinc lucrabimur ad effugiẽdũ, ſicnt nec diuiti proſuit quòd factus eſt miſericors & ſolicitus circa eos qui ſibi attinebant. Orige. Vel dicit, Dũ irent emere. eſt enim inuenire quoſdã qui quãdo debnerunt, neglexerũt aliqd vtile diſcere: in ipſo autem exitu vitę ſuę, dũ diſponũt diſcere, cõprehenduntur à morte. Augu. de ver. do. Vel aliter, Euntibus illis emere. i. inclinantibus ſe in ea quæ foris ſunt, & ſolitis gaudere quærẽtibus, quia gaudia interna nõ nouerant, venit iſte qui iudicat. Et quæ paratæ erant. i. quibus coram deo cõſcientia teſtimoniũ perhibebat. Intra. cum eo ad nup. i. vbi mũda anima, puro ac perfecto dei verbo fœcũda copulatnr. Hiero. Poſt iudicij autem diem bonorum operũ & iuſtitiæ occaſio nõ relinquitur. vnde ſequitur, Et clauſa eſt ianua. Aug. de ver. do. Receptis enim illis qui ſunt in angelicã vitã cõmntati, clauditur aditus ad regna cælorum. nõ enim poſt iudicium patet precũ ac meritorũ locus. Hilar. Et tamen cũ iam pœnitentię nullũ eſt tẽpus, fatuæ occnrrnnt, aperiri ſibi aditũ rogant. vnde ſequitur, Nouiſ. autẽ veniũt, &c. Hiero. Egregia in domino appellatione confeſsio iudiciũ fidei eſt. Sed quid prodeſt voce inuocare quẽ operibus neges? Greg. Dolore autẽ repulſionis cõpnlſæ appellationẽ ingeminãt dominatiõis, inuocãdo patrẽ, cuins in vita ſua miſericordiã cõtempſerunt. Aug. de ver. do. Nõ autẽ dictũ eſt quòd emerunt oleũ, & ideo intelligendæ ſunt uullo iam remanente de alienis laudibus gaudio, in anguſtiis & magnis afflictionibus redire ad implorationẽ dei. ſed magna eins eſt ſeueritas poſt iudicium, cuius ante iudiciũ ineffabilis miſericordia prerogata eſt. Propter quod ſequitur, At ille reſpondens ait, Amẽ di. vo. neſcio vos. Ex illa. ſ. regula, quia non habet ars dei. i. eius ſapiẽtia vt intrẽt in gaudinm eius qui non coram deo, ſed vt placerent bominibus conati ſunt aliquid ſecnndum præcepta eius operari. Hiero. Nouit enim dominus eos qni ſunt eius, & qui ignorat ignorabitur. & licet virgines ſint vel corporis puritate, vel veræ fidei confeſsione: tamen quia oleum non habent, ignorantur à ſponſo. Ex hoc aũt qđ inſert, Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam, intelligit vniuerſa quæ dicta ſunt eſſe præmiſſa, vt quia ignoramus indicij diem, ſolicitè nobis lumẽ bonorum operum præparemus. Aug. de ver. do. Non antem ſolùm illins futuri temporis qno venturus eſt ſponſus, ſed ſuę quiſq; dormitionis diem & horam neſcit: ad quam qniſquis paratus eſt, etiam paratus inuenitur cùm illa vox ſonuerit, qua omnes euigilaturi ſunt. Aug. ad Eſi. Non defuerũt autem qui docere volnerũt quas quinque, & quinque virgines ad hunc eius aduentum, qui nunc fit per eccleſiam, pertinere: ſed hęc non ſunt temerè pollicenda, ne aliqnid occurrat quod validè contradicat.

Sicut enim homo peregrè proficiſcẽs, uocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii uerò unum, unicuique ſecundũ propriam uirtutem, & profectus eſt ſtatim. Abiit aũt qui quinque talẽta acceperat, & operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus eſt alia duo. Qui autẽ unũ acceperat, abiens, fodit in terram, & abſcõdit pecuniam domini ſui. Poſt multum uerò temporis uenit dominus ſeruorum illorum, & poſuit rationẽ cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicẽs, Domine, quinque talẽta tradidiſti mihi: ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Ait illi dominus eius, Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te cõſtituã: intra in gaudiũ domini tui. Acceſſit aũt & qui duo talẽta acceperat, & ait, Domine duo talenta

tradidisti mihi, ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus eius, Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te cõstituã, intra in gaudiũ domini tui. Accedẽs aũt & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi nõ seminasti, & congregas ubi non sparsisti: & timens abii, & abscondi talentũ tuum in terra. Ecce habes quod tuum est. Respondens autẽ dominus eius, dixit ei, Serue male & piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi. Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, et ueniens ego recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentũ, et date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, et abundabit, ei autẽ qui non habet, et quod uidetur habere, auferetur ab eo. Et inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium.

Glo. In præcedenti parabola demõstrata est eorũ condemnatio, qui oleum sibi sufficiẽter nõ præparauerãt, siue per oleum nitur operum, siue gaudium conscientiæ, siue eleemosyna quæ est per pecuniã, intelligatur. Hæc autẽ parabola inducitur cõtra eos qui nõ sulũ pecuniis, sed nec verbo, nec alio modo prodesse proximis volunt, sed omnia occultant. vnde dicit, Sicut enim homo, &c. Greg. Homo autẽ iste, qui peregrè proficiscitur, redẽptor noster est, qui in ea carne quam assumpserat, abiit in cælũ. Carnis enim locus proprius terra est, quæ quasi ad peregrinandũ ducitur, cũ per redemptorem nostrũ in cęlo collocatur. Orige. Secundũ enim diuinitatis suæ naturã non peregrinatur, sed secundũ dispensationẽ corporis quod suscepit. Qui enim dicit discipulis suis: Ecce ego vobiscũ sum vsque ad consummationem seculi, vnigenitus dei est, qui non est corporeo habitu circũclusus: hoc autem dicẽtes nõ soluimus Iesum, sed vnicuique substantiæ proprietatem eius saluamus. Possumus & talia dicere, quòd pregrinatur dominus per fidẽ ambulãtibus, & nõ per speciẽ: si autem peregrinãtes à corpore cũ domino fuerimus, tũc & ipse erit nobiscũ. Simul etiã considera, quòd nõ videtur redditio sermonis ita conscripta, sicut homo peregrinãs, ita ego aut filius hominis. quoniã ipse est qui in parabola proponitur peregrinãs quasi homo, nõ sicut filius dei. Hier. Vocatis aũt apostolis doctrinã eis euangeliorũ tradidit, nõ quasi pro largitate & parcitate alteri plus & alteri minus tribuẽs, sed pro accipiẽtiũ viribus. quomodo & Apostolus eos qui solidũ cibũ capere nõ poterãt, lacte potasse se dicit. vnde sequitur, Et vni dedit quinque talenta, alij autẽ, &c. Chry. In quinque, & duobus, & vno talẽto, diuersas gratias intelligimus, quę vnicuiq; traditę sunt. Orig. Si quãdo enim videris eorũ qui acceperũt à Christo dispensationẽ eloquiorũ dei, alios quidẽ habere amplius, alios aũt minus: & vt ita dicam, neque in dimidio intelligentes rerum negotia cõparatione meliorũ, alios aut adhuc minus habere videbis differentias eorũ, qui eloquia domini susceperunt à Christo: qm alia fuit virtus eorũ quibus data sunt quinque talẽta, alia quibus duo, alia quibus vnũ, & alter alterius nõ capiebat mẽsurã: & qui accepit talentũ vnũ, accepit quidẽ datũ nõ cõtẽptibile. Multũ est enim & vnũ talentũ talis domini: tamẽ tres sunt proprij serui, sicut tria genera eorũ qui fructũ faciunt: & quinque quidẽ accepit talenta, qui omnia sensibilia scripturarũ potest adducere sed sensus diuiniores: duo autẽ, qui est corporalẽ doctrinã edoctus. duo enim videtur carnalis numerus esse: sed adhuc minus potẽti vnũ talentũ paterfamilias dedit. Greg. Vel aliter, Quinque talẽtis, dona quiuque sensuum. i. exteriorũ scientia exprimitur: duobus verò, intellectus & operatio designatur: vnius autẽ talẽti nomine, intellectus tantũ designatur. Sequitur, Et profectus est statim. Glo. Nõ locũ mutans, sed liberam eis operãdi potestatem permittẽs, & suo arbitrio relinquens. Sequitur, Abiit aũt qui quin. ta. &c. Hiero. Acceptis enim terrenis sensibus, cælestiũ sibi notitiam duplicauit, ex creaturis intelligens creatorẽ, ex corporalibus incorporalia, ex breuibus sempiterna. Grego. Sunt etiam nonnulli, qui & si interna ac mystica penetrare nesciunt, pro intentione tamẽ supernæ patriæ docent recta quę possunt de ipsis exterioribus quos acceperũt dúmque se à carnis petulantia, à terrenarũ rerũ ambitu atque à visibilium voluptate custodiunt, ab his etiam alios admonendo cõpescunt. Orig. Vel qui habẽt sensus exercitatos conuersati salubriter, & ad maiorẽ sciẽtiam seipsos erigentes, & studiose docẽtes, lucrati sunt alia quinque. quia nemo facilè aditamẽtũ accipit virtutis alterius, nisi eius quã habet, & qoanta ipsa scit, tanta alterum docet, & non amplius. Hila. Vel seruus ille qui quinque talẽta accipit, populus ex lege credẽtium est: ex qua profectus meritũ ipsius rectè impleta euãgelicæ fidei operatione duplicauit. Sequitur, Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Grego. Sunt enim nonnulli qui dũ intelligẽdo & operãdo aliis prædicãt, quasi duplicatũ de negotio lucrum reportãt, quia dum vtrique sexui prædicatio impẽditur, quasi accepta talẽta geminãtur. Orige. Vel lucrati sunt alia duo. i. corporalẽ æditionẽ & aliã paulò sublimiorẽ. Hil. Vel ille seruus, cui duo talẽta cõmissa sunt, gẽtium populus est, fide atq; cõfessione & filij iustificatus & patris, dominũ nostrũ Iesum Christũ deũ atque hominẽ ex spiritu & carne cõfessus est. Hæc ergo huic sunt duo talẽta commissa. Sed vt populus Iudæorũ omne sacramẽtũ quod in quinq; talẽtis. i. in lege cognouerat, idipsum fide euãgelij duplicauit: ita iste incremẽto duorũ talentorũ intellectũ atq; operationẽ promeruit. Sequitur, Qui aũt vnũ acce. abiens, &c. Greg. Talentũ quippe in terra abscondere, est acceptum ingeniũ in terrenis actibus implicare. Orige. Vel aliter, Si quando videris aliquẽ, qui virtutẽ habet docẽdi & animabus proficiendi, & hanc virtutẽ occultat: quãuis habeat quandã religionẽ conuersationis, nõ dubites dicere talẽ esse qui accepit vnũ talentũ, & abscõdit ipsum in terra. Hila. Vel iste seruus qui vnũ talentũ accepit, & in terra recondidit, & populus est in lege persistens, qui propter inuidiã saluandarum gentiũ in terra acceptũ talentũ abscondit: In terra enim talentũ abscondere, est nouæ prædicationis gloriam sub obtrectatione corporeæ passionis occultare. Sequitur, Post mul. ve. tẽpo. &c. In rationẽ aũt ponẽda iudicij examen est. Orig. Et obserua in hoc loco, quoniam nõ serui ad dominũ vadũt vt iudicẽtur, sed dominus venit ad eos, cũ tẽpus fuerit impletũ, de quo dicit, Post multũ verò tẽporis. i. postquã dimisit aptos ad negotiandũ animarũ salutẽ: & ideo forsitã nõ facilè inuenitur quis ex eis qui apti fuerint ad huiusmodi opus, vt cito transeant de hac vita, sicut est manifestum ex eo ꝙ & apostoli senuerũt. Ex quibus dicit ad Petrum, Cùm senueris, extendes manum tuam. de Paulo autem dictũ est ad Philemonem, Nunc autẽ vt Paulus senex. Chry. in ho. Vide & dominũ vbique non confestim expetentem rationẽ vt discas eius longanimitatẽ. Mihi autẽ videtur quòd resurrectionẽ occultè insinuans hoc dixit. Hiero. Ideo ergo dicit, Post multũ temporis, quia grande tempus est inter ascensionẽ saluatoris, & secundum eius aduentũ. Greg. Hęc autẽ lectio huius euãgelij considerare nos admonet, ne qui plus cæteris in hoc mundo accepisse aliquid cernuntur, ab authore mundi grauius iudicẽtur. Cũ enim augentur dona, rationes etiam crescũt donorũ. Tantò ergo humilior quisq; debet es-

Tria genera fructificantium.

ſe ex munere, quáto ſe obligatioré eſſe conſpicit in reddenda ratione. Orige. Fiducia auté fecit eum qui quinque talenta acceperat audire, vt ad dominũ prius accederet. Seqnitur enim, Et acce. qui quin. tal. &c. Grego. Seruus ergo qni geminata talenta retulit, landatur à domino, atque ad æterná remunerationé perducitur. vnde ſubditur, Ait illi dominus, Euge. Raba. Euge, interiectio eſt lætãtis, per qnod gaudium ſuũ dominus inſinuat, qui bene laborantẽ ſeruũ ad gaudiũ æternũ inuiuitat, de quo Propheta ait, Lętificabis nos in gaudio cũ vultu tuo. Chryſo. in ho. Serue bone, qui de bono loquitur quod eſt ad proximũ. Et fidelis, quia nihil eorũ qnæ ſunt dñi ſibi appropriauit. Hier. Dicit auté, Super pauca fuiſti fidelis, quia omnia quę in pręſenti babem' licet magna videãtur & plurima, tamẽ cõparatione futurorũ parua & pauca ſunt. Grego. Sed tunc fidelis ſeruus ſupra mnlta cõſtituitur, quãdo deuicta omnis corruptioois moleſtia, de ęternis gaudiis in illa cęleſti ſede gloriatur. Tũc etiam ad domini ſui gaudiũ perfectè intromittitur, quando in æterna illa patria aſſumptus atque angelorũ cœubus admixtus, ſic interius gaudet de munere, vt non ſit quod exterius doleat iam de corruptione. Hiero. Quid auté poteſt maius dari fideli ſeruo quã eſſe cũ dño & videre gaudiũ dñi ſui? Chryſ. in bo. Per hœc enim verbũ omnẽ beatitudinẽ oſtẽdit. Aug. 1. de tri. Hoc enim erit plenũ gaudiũ noſtrũ, quo ampli' nõ eſt frui deo trinitate, ad cuius imaginẽ facti ſumus. Hier. Vtrique auté ſeruo & qui de quinque talẽtis decem fecerat, & qui de duobus quatuor, idẽ patrisfamilias ſermo blanditur. Vtrunque etiam ſimili recipit gaudio non conſiderans lucri magnitudinẽ, ſed ſtudij voluntatẽ. vnde ſequitur, Acceſsit auté & qui duo talent. acce. Orige. Quod auté dixir, vel in eo qui quinque talenta acceperat, vel in iſto qui duo accedẽs, intellige acceſſum tranſitũ de boc mũdo ad illũ: & vide quoniam eadem dicta ſunt ambobus, ne fortè & qui minorẽ babuit virtutẽ, & totá illã quã habuit, ſecũdũ quòd oportebat, exercuit, nihil minus habiturus ſit apud deũ, quã ille qui fuerit in maiori virtute. Hoc enim ſolũ quæritur vt quicquid habuerit bomo ex deo, toto eo vtatur ad gloriã dei. Grego. Seruus aũt qui operari de talento noluit. ad dñm cũ verbis excuſationis redit. vnde ſubditur. Acce. aũt, &c. Hiero. Verè enim hoc quod ſcriptũ eſt, Ad excuſandas excuſationes in peccatis, etiam buic ſeruo contigit, vt ad pigritiã & negligentiam, ſuperbiæ quoque crimẽ accederet. Qui enim debuit ſimpliciter inertiã cõfiteri, & orare patrẽfamilias, ecõuerſo calumniatur, & dicit ſe prudẽti feciſſe cõſilio: ne dũ lucra pecuniæ quæreret, etiam de ſorte periclitaretur. Origen.
Fictio christianorum damnabilis. Videtur enim mihi iſte ſeruus fuiſſe inter credẽtes quidem nõ auté fiducialiter agentes, ſed latere volentes & omnia facientes vt non cognoſcantur quaſi cbriſtiani. adhuc vidẽtur mihi qui huiuſmodi ſunt timorẽ dei habere, & ſapere de eo qnaſi de aliquo auſtero & implacabili. hoc enim ſignat cũ dicit, Domine, ſcio quia homo durus es. Intelligimus auté ꝙ verè dñs noſter metit vbi nõ ſeminauit: qm iuſtus ſeminat in ſpiritu, ex quo metet vitã æterná. Metit etiã vbi non ſeminat, & congregat vbi nõ ſpargit: quia ſibi cõputat eſſe collata quęcũque in pauperibus fuerint ſeminata. Hier. Ex eo etiam ꝙ hic ſeruus auſus eſt dicere, Metis vbi non ſeminaſti, intelligimus etiam & gentilium philoſophorũ bonam vitã recipere dñm. Grego. Sunt auté plerique intra eccleſiã, quorũ iſte ſeruus imaginẽ tenet, qui melioris vitæ vias aggredi metuunt, & tamẽ iacere in ſui corporis ignauia non pertimeſcunt. Cũque ſe peccatores conſiderant, ſanctitatis vias arripere trepidãt, & remanere in ſuis iniquitatibus nõ formidãt. Hila. Vel per hũc ſeruũ intelligitur populus Iudæorũ, in lege perſiſtẽs, qui dicit, Timui te, tanquã metu veterũ præceptorũ, ab vſu euãgelicę libertatis abſtineat, dicãtque, Ecce quod tuũ eſt: velut in his qnæ à dño præcepta ſunt, fuerit immoratus, cũ tamẽ ſciuerit metẽdos illic iuſtitię fructus vbi lex ſata non ſit: & colligendos ex genribus qui non ex Abrahę ſint ſtirpe diſperſi. Hiero. Sed quod putauerat ſe pro excuſatione dixiſſe, in culpã propriam vertitur. vnde ſequitur, Reſpondẽs auté dñs eius, di. ei, Ser. ma. Sernus auté malus appellatur: quia calumoiam dño fecit: Piger, quia talentũ noluit duplicare: vt in altero ſuperbiæ, in altero negligẽtiæ condẽnetur. Si, inquit, durũ & crudelẽ me noueras, & aliena ſectari: tu ſcires me mea diligentius quæſiturum, & dares pecnniam meam ſiue argentũ nũmnlariis: vtrũque enim argyliũ græcus ſermo ſignificat. Eloquia, inqnit, dñi eloquia caſta, argẽtũ igne examinatũ: pecunia ergo & argẽtũ, pręedicatio euangelij & ſermo diuinus eſt, qui dari debuit nũmulariis. i. vel cæteris doctoribus quod fecerũt apoſtoli, per ſingulas prouincias presbyteros & epiſcopos ordinantes: vel cũctis credantibus qui poſſunt pecuniam duplicare, & cum vſuris reddere: vt quicquid ſermone didicerant, opere explerent. Grego. Sicut ergo periculum doctorũ aſpicitur, ſi dominicá pecuniam teneant: ita & auditorũ. qnia cum vſuris ab eis exigitur quod audierunt, vt. ſ. ex eo quod audiũt, etiam ſtudeant intelligere non audita. Orig. Nõ auté confeſſus eſt dominns ſe eſſe durum ſicut ille arbitrabatur, cæteris autem eius ſermonibus conceſsit. Sed verè durus eſt his qni miſericordia dei abutuntur ad negligentiam ſuam, nõ ad cõnerſionẽ. Grego. Pigrũ verò ſeruũ, qua ſententia domi nus feriat, andiamus, Tollite itaqne ab eo talentnm, & date ei qui habet decẽ talẽta. Orig. Poteſt quidẽ dominus ſuæ diuinitatis virtnte anferre ſufficientiam ab eo qni pigrius eſt ea vſus, & dare ei qui eam multiplicauit. Greg. Opportunũ auté videbatur vt ei potius qui duo, quàm qui quinque talenta acceperat, daretur. Illi enim dari debuit, qni minns babebat: ſed cũ per quinque talenta exteriorũ ſciẽtia deſignetur, per duo auté intellectus & operatio: plus habuit qui duo, ꝙ qui quinque talenta acceperat, quia qui per talenta quinque exteriorum adminiſtrationẽ meruit, ab intellectu æternorum adhnc vacuus fuit. Vnũ ergo talentũ, per quod intellectum ſignificari diximus, illi dari debuit qui bena exteriora, quæ acceperat, miniſtrauit: quod quotidie in ſancta eccleſia cernimus, vt etiam de interna intelligentia polleant, qui exteriora fideliter adminiſtrant. Hier. Vel datur ei qui decẽ talenta fecerat, vt intelligamus licet æquale ſit domini gaudiũ in vtriuſq; labore, eius. ſ. qui quinq; & qui duo duplicauit, tamen maius deberi præmiũ ei qni plus in domini pecunia laborauit. Greg. Generalis etiam mox ſententia ſubditur, qua dicitur, Omni enim ha. da. &c. Quiſquis auté charitatẽ habet, alia etiã dona pęrcipit: quiſquis aũt charitatẽ nõ habet, etiam dona quæ percepiſſe videbatur, amittit. Chry. in bo. Qui etiam gratiã ſermonis & doctrinæ ad proficiẽdum habet, nõ vtẽs ea, gratiam perdit: qui autem ſtudiũ adhibet, amplius attrahit donum. Hiero. Multi atiam cùm ſint ſapientes naturaliter, & babeant acumen inge Nota laboris & industriæ fructum.
nij, ſi fuerint negligentes, & deſidia bonnm naturæ corruperint, ad comparationem eius qui paulnlũ tardior labore & induſtria compenſauit quod minus habuit, perdunt bonum naturæ, & præmium quod eis fuerat repromiſſum vidẽt tranſire ad alios. Poteſt etiã ſic intelligi, Et qui fidẽ habet & bonam in domino volũtatem etiam ſi quid minus vt homo in opera babuerit, dabi-

tur à bono iudice. Qui antè fidē non habuerit, etiā cæteras virtutes, quas videbatur naturaliter possidere, perdet. Et eleganter inquit, Quod videtur habere auferetur ab eo: quicquid enim sine fide Christi est, nō ei debet imputari, qui malè eo abusus est, sed illi qui etiā malo seruo naturæ bonum tribuit. Grego. Vel quisquis charitatem non habet, etiam ea quæ percepisse videbatur amittit. Hila. Habentibus etiam vsum euangeliorū, & legis honor redditur. non habēti autem fidem Christi, etiam quod ex lege sibi esse videbatur honoris, auferetur. Chry. in ho. Seruus autem malus nō solùm damno punitur, sed etiam intolerabili pœna, & cum pœna accusabili denuntiatione. vnde sequitur, Et inutilē seruum eiicite in tenebras. Orige. Vbi s. nulla illuminatio est, fortisā nec corporalis, nec est respectio dei illic: sed quasi indigni speculatione dei, qui talia peccauerunt, condemnantur in his quæ exteriores tenebræ appellantur. Legimus etiam aliquem ante nos exponentē de tenebris abyssi, quæ est extra mundū: vt quasi indigni toto mūdo in abyssum illam foras eiiciantur, in qua sunt tenebræ, nemine eas illuminante. Greg. Et sic per pœnam in tenebras exteriores cadet, qui per suam culpam sponte in interiores tenebras decidit. Hier. Quid sit autem fletus & stridor dentium supra diximus. Chrys. in ho. Vide autem quia nō solùm qui rapit aliena, aut qui mala operatur, punitur vltima pœna, sed etiam qui bona non facit. Grego. Habens igitur intellectū, curet omnino ne taceat: habens rerū affluentiam à misericordia non torpescat: habens artē qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur: habēs loquendi locū, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Talenti enim nomine cuilibet reputabitur, quod vel minimū accipiet. Orig. Si autem displicet tibi quod dicitur, si propter quod nō docuit quis iudicatur, recordare illud Apostoli: Væ mihi est, si non euangelizauero.

Cùm autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ: & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hædis: & statuet quidem oues à dextris suis, hædos autem à sinistris. Tunc dicet rex his qui à dextris ei⁹ erūt, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnū à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me. Nudus & operuistis me. Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientē, & pauimus: sitientem, & dedimus tibi potum? Quādo autem te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudū, & cooperuimus te? Aut quādo te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et respōdens rex, dicet illis: Amen dico vobis, quandiu fecistis vni de fratribus his meis minimis, mihi fecistis. Tūc dicet & his qui à sinistris erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternū: qui paratus est diabolo, & angelis eius. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi potū. Hospes eram, & nō collegistis me, Nudus & nō operuistis me. Infirmus, & in carcere erā, & nō visitastis me. Tūc respondebunt ei & ipsi, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitiētem aut hospitem, aut nudū, aut infirmum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respōdebit illis dicens, Amen dico vobis, quandiu non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis.

Raba. Post parabolas de fine mundi, iam exequitur dominus modū futuri iudicij. Chrys. in ho. Est autē hæc pars dilectissima, quā cōtinuè in animo vertētes cū studio audiamus, & omni cōpunctione: nam & ipse Christus terribilius & lucidius hunc pertractat sermonem. Idcirco non dicit de cætero, Simile factū est regnū cælorum, sed reuelatè seipsum ostēdit, dicēs, Cùm autem ve. fi. ho. &c. Hiero. Post biduum quidē pascha facturus & tradendus cruci & illudendus ab hominibus, rectè promittit gloriam triumphantis: vt secura scandala pollicitationis præmio cōpensaret. Et notandū quòd qui maiestate cernendus est, filius hominis sit. Aug. super Ioan. In forma enim humana videbunt eum impij: videbūt & ad dexteram positi. In iudicio enim apparebit in forma, quam ex nobis accepit: sed postea futurū est vt videatur in forma dei, quam sciūt omnes fideles. Remi. Destruitur autē his verbis illorū error, qui dixerunt dominum non in eadem forma serui manere: maiestatem autem appellat diuinitatē, qua æqualis est patri & spiritui sancto. Ori. Vel quia cū gloria hoc reuertetur, vt corpus eius sit quale fuit cū transfiguratus fuit in mōte. Sedes autē eius, aut quidē perfectiores sanctorum dicuntur: de quibus scriptum est: Quoniam illic sederunt sedes in iudicio: aut quædam virtutes angelicæ, de quibus dicitur, Siue throni siue dominationes. Aug. 20. de ciui. dei. Descēdet enim cū angelis quos ad vocabit de supernis locis ad faciendum iudicium, vnde dicitur, Et omnes angeli eius cū eo. Chrys. in ho. Omnes enim angeli cū ipso aderunt testantes & ipsi quantum administrauerūt missi à domino ad hominū salutē. Aug. de pœni. Vel angelorū nomine significauit homines, qui cum Christo iudicabunt. Angeli enim nūcij sunt. Nuncios autē rectissimè accipimus omnes qui salutem cęlestem hominibus nuntiauerunt. Sequitur, Et congregabūtur &c. Remig. His verbis vera hominibus futura demōstratur resurrectio. Aug. 20. de ci. dei. Hæc autem congregatio per ministeriū angelicū fiet, quibus in Psal. dicitur, Congregate illi sanctos eius. Orige. Vel non localiter intelligamus ꝙ cōgregabuntur ante eum omnes gentes, sed quia iā non erunt dispersæ in dogmatibus falsis & multis de eo. Manifesta enim fiet diuinitas Christi: vt non solū nullus iustorū, sed nec aliquis peccatorū ignoret. Non enim in aliquo loco apparebit filius dei, & in altero non apparebit, sicut ipse secūdum comparationem fulguris voluit demonstrare. quandiu ergo iniqui nec se cognoscunt nec Christum, vel iusti per speculum in ænigmate vident: tandiu nō sunt segregati boni à malis. Cū autem propter manifestationem filij dei omnes ad intellectū venerint suū, tunc saluator segregabit bonos à malis. vnde sequitur, Et sep. eos ab inui &c. Quia & peccatores cognoscent sua delicta, & iusti manifestè videbunt semina iustitiæ suæ, ad qualem eos perduxerint finem. Oves autem dicti sunt qui saluantur propter mansuetudinē, quā didicerunt ab eo qui dicit, Discite à me, quia mitis sum: & propter quod vsque ad occisionē parati fuerunt venire imitātes Christū, qui sicut ouis ad occisionē ductus est. Sēsus moralis. Hœdi aūt dicuntur mali quia aspera & dura saxa ascēdunt, & per præcipitia eorū incedūt. Chry. in ho. Vel per hos vocat bœdos, illos autem oues: vt horū infructuositatē ostēdat, nullus enim fit ab hœdis fructus: illorū autē vtilitatem: multus enim est ouis fructus: & lana, & à lacte, & à fœtibus, qui pariuntur. Nomine autē ouis in scripturis diuinis simplicitas, & innocentia solet designari. Pulchrè enim in hoc loco per oues electi designātur. Hier. Hœdus autē lasciuū est animal & feruēs semper ad coitum, & semper pro peccatis offertur in lege. Nec dicit capras quæ possunt habere fœtus, & tōsæ egrediuntur de lauacro. Chrys. in ho. Deinde segregat eos etiā situ. Nam sequitur, Et statuet quidem oues à dextris, hœdos autē à sinistris. Orig. Sancti enim qui dextera operati sunt, acceperunt pro mercede suorū dexterorum dexterā regis, in qua requies & gloria est. Mali

Alacritas euang.

verò propter opera sua pesſima & ſiniſtra, ceciderũt in ſiniſtrã.i.in triſtitiã tormentorũ. Sequitur, Tũc di.rex, &c. Venite, vt quicquid minus fuerat eis, cũ perfectius vniti fuerint Chriſto conſequantur. Addit autẽ, Benedicti patris mei, vt eminentia benedictionis eorum manifeſtetur, quia prius benedicti ſunt à domino qui fecit cælũ & terrã. Raba. Vel vocãtur benedicti, quibus pro bonis meritis, debetur æterna benedictio. Patris autem ſui dicit eſſe regnũ, quia ad eũ refert poteſtatẽ regni, à quo ipſe rex eſt genitus: vnde per authoritatẽ regiã qua ipſe ſolus exaltabitur in die illa proferet iudicij ſententiam. vnde ſignãter dicitur, Tũc dicet rex. Chry.in ho. Nota autẽ ꝙ nõ dixit accipite, ſed poſsidete, ſiue hæreditate, ſicut familiaria bona, ſicut paterna, ſicut veſtra vobis antiquitus debita. vnde dicitur, Para.vo.reg.à cõſtitu.mundi. Hier. Hæc autẽ iuxta præſcientiã dei accipienda ſunt, apud quẽ futura iã facta ſunt. Augu.20.de ciui.dei. Excepto autẽ illo regno, de quo in fine dicturus eſt, Poſsi.para.vo.reg. licet longè impari modo: etiã præſens eccleſia dicitur regnũ eius: in quo adhuc cũ hoſte cõfligitur, donec veniat ad illud pacatiſsimũ regnũ vbi ſine hoſte regnabitur. Aug.de pœnitẽ. Sed dicet aliquis regnare nolo, ſufficit mihi ſaluũ eſſe: ĩ quo primũ eos fallit, quia eorũ nec ſalus eſt vlla, quorum iniquitas perſeuerat: deinde ſi eſt aliqua differentia inter regnantes, & nõ regnantes, oportet tamẽ vt in vno regno ſint omnes: ne in hoſtiũ, aut aliorũ numero deputentur, & cęteris regnantibus ipſi pereant. Omnes enim Romani Romanũ regnũ poſsidẽt, quãuis nõ omnes ĩ eo regnẽt. Chry.in ho. Pro quibus ergo ſancti cęleſtis regni bona accipiant, manifeſtat cũ ſubditur, Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare. Remi. Et notandũ ꝙ in hoc loco ſex opera miſericordiæ à domino cõmemorantur: quæ quicũque implere ſtuduerit, regnũ à cõſtitutione mũdi præparatũ electis percipere merebitur. Rab. Myſticè autẽ qui eſurientẽ & ſitientem iuſtitiã pane verbi reficit, vel potu ſapientiæ refrigerat: & qui errantẽ per hæreſim vel per peccatum in domum matris eccleſiæ recipit, & qui infirmũ in fide aſſumit, veræ dilectionis obſeruat iura. Greg.25.Mora. Hi autẽ quibus iudex veniens in dextram conſiſtentium, dicit, Eſuriui &c. ſunt qui ex parte electorũ iudicãtur, & regnãt, qui vitæ maculas lachrymis tergunt, qui mala præcedẽtia factis ſequentibus redimentes quicquid illicitũ aliquãdo fecerãt, ab oculis iudicis, eleemoſynarũ ſuperductione cooperiunt. Alij verò ſunt qui non iudicãtur & regnant, qui etiam præcepta legis perfectionis virtute tranſcendunt. Orige. Humilitatis ergo cauſa laude beneficiorũ ſuorũ indignos ſe proclamant nõ obliti eorũ quę fecerunt. Ipſe autẽ oſtendit eis ſuã cõpaſsionẽ in ſuis. vnde ſequitur, Tũc reſpõdebũt ei iuſti, &c. Rab. Hoc quidẽ dicunt nõ diffidentes de verbis domini, ſed ſtupent de tanta ſublimatione, & de maieſtatis ſuæ magnitudine. Vel quia videbitur eis paruũ eſſe bonũ quod egerãt ſecundũ illud Apoſtoli: Nõ ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futurã gloriã quę reuelabitur in nobis. Sequitur, Et reſpõdens rex dixit eis, Amẽ di.&c. Hier. Libera quidẽ nobis erat intelligẽtia ꝙ in omni paupere, Chriſtus eſuriẽs paſceretur, ſitiẽs potaretur, & ſic de aliis: ſed ex hoc quod ſequitur, Quãdiu fe.&c. nõ mihi videtur generaliter dixiſſe de pauperib⁹, ſed de his qui pauperes ſpiritu ſunt, ad quos extẽdens manũ dixerat: fratres mei ſunt, qui faciunt voluntatẽ patris mei. Rab. Sed ſi fratres eius ſunt, quare eos minimos vocat? ꝓpter hoc quia ſunt humiles, quia pauperes, quia abiecti. Nõ autẽ per hos, monachos ſolũ intelligit, qui ad mõtes ſeceſſerũt, ſed vnumquẽque fidelẽ, etiã ſi fuerit ſecularis

Duplex regnantiũ genus.

& fuerit eſuriẽs: aut aliud huiuſmodi vult miſericordię procuratione potiri. Fratrẽ enim baptima facit & miniſteriorũ cõmunicatio. Sequitur, Tũc dicet & his, qui à ſiniſtris eius erũt, Diſcedite, &c. Orige. Sicut iuſtis dixerat: Venite, ita & iniuſtis dicit: Diſcedite. Nã propinqui ſunt verbo qui ſeruant dei mandatũ, & vocãtur vt adhuc propinquiores efficiantur. Lõgè autẽ ab eo ſunt & ſi videantur ei aſsiſtere, qui nõ faciũt mãdata ipſius: propter hoc audiunt, Diſcedite: vt qui modo vel videntur eſſe ante eum, poſtea nec videantur. Conſiderandũ eſt aũt quoniã in ſanctis dictũ eſt, benedicti patris mei: non autẽ nũc dicitur, maledicti patris mei. Nã benedictionis quidẽ miniſtrator eſt pater: maledictionis autẽ vnuſquiſq; ſibi eſt author, qui maledictione digna eſt operatus. Qui autẽ recedũt à Ieſu, decidũt in ignẽ æternum: qui alterius eſt generis ab hoc igne, quẽ habemus in vſu. Nullus enim ignis inter homines eſt ęternus, ſed nec multi tẽporis. Et cõſidera quoniã regnũ quidẽ nõ angelis præparatũ dicit, ignẽ autẽ æternũ diabolo & angelis eius: quia quantũ ad ſe homines nõ ad perditionẽ creauit, peccãtes autẽ cõiungũt ſe diabolo: vt ſicut qui ſaluãtur, ſanctis angelis coæquãtur: ſic qui pereunt, diaboli angelis coæquãtur. Aug.21.de ci.dei. Ex hoc autẽ habetur ꝙ idẽ ignis erit hominũ ſupplicio attributus, & dæmonum. Si autẽ erit corporali tactu noxius, vt eo poſsint corpora cruciari, quomodo in eo erit pœna ſpirituũ malignorũ: niſi quia ſunt quædã dæmonibus corpora, ſicut quibuſdã viſum eſt, ex iſto aere craſſo atque humido? Si aũt aliquis nulla habere dæmones corpora aſſerat, nõ eſt de hac re cõtentioſa diſputatione certandum. Cur enim non dicamur: quãuis miris, tamẽ veris modis, etiam ſpiritus incorporeos poſſe pœna corporalis ignis affligi? Si ſpiritus hominũ etiam ipſi profecto incorporei, & nunc potuerunt concludi corporalibus membris, & tunc poterũt corporũ ſuorũ vinculis inſolubiliter alligari. Adhęrebũt ergo dęmones licet incorporei corporalibus ignibus cruciãdi, accipiẽtes ex ignibus pœnã, nõ dantes ignibus vitã. Ignis autem ille corporeus erit, & cruciabit huiuſmodi corpora cũ ſpiritibus: dęmones autẽ ſpiritus ſine corporibus. Orige. Vel forſitã ignis ille talis ſubſtantiæ eſt vt inuiſibilia cõburat ipſe inuiſibilis cõſtitutus ſecundũ ꝙ ait Apoſtolus: Quæ videntur tẽporalia ſunt: quæ autẽ nõ vidẽtur, æterna. Ne autẽ mireris audiens eſſe inuiſibilẽ ignẽ & punientẽ: & cũ videas interius calorẽ corporibus accidentem, & non mediocriter cruciantem. Sequitur, Eſuriui enim, &c. Scriptũ eſt ad fideles, Vos eſtis corpus Chriſti. Sicut ergo anima habitans in corpore cùm non eſuriat quantum ad ſuam ſubſtantiam ſpiritualẽ, eſurit tamen corporis cibũ, quia copulata eſt corpori ſuo: ſic & ſaluator patitur quæ patitur corpus eius eccleſia, cùm ſit ipſe impaſsibilis. Et hoc cõſidera, quia loquens ad iuſtos, per ſingulas ſpecies eorũ beneficia dinumerat: ad iniuſtos autem præcindens narrationem adunauit vtrunque, dicens, Infirmus & in carcere, &c. Quoniam miſericordis iudicis erat benefacta quidem hominum largius prædicare & ampliare, malefacta autem eorum trãſitoriè memorari & abbreuiare. Chry.in ho. Intuere autem quia non in vno tantum vel duobus, ſed in omnibus miſericordiã deſeruerũt. nõ enim eſurientem ſolum nõ cibauerunt, ſed neque quod leuius erat infirmum viſitauerunt. Et vide qualiter leuia iniungit. non enim dixit, In carcere eram, & non eripuiſtis me: infirmus, & non curaſtis me: ſed ſed non viſitaſtis, & non veniſtis ad me. In eſuriendo etiã nõ pretioſam petit menſam, ſed neceſſarium cibũ. Omnia ergo ſufficiẽtia ſunt ad pœnam. Primo quidẽ facilitas petitionis, panis enim

Aurea deductio.

erat: Secũdo miſeria eius qui petebat, pauper enim erat: Tertio compaſsio naturę, homo enim erat: Quarto deſiderium promiſsionis, regnũ enim promiſit: Quinto dignitas eius qui accipiebat, deus enim erat qui per pauperes accipiebat: Sexto ſuperabundantia bonoris, quoniam dignatus eſt ab hominibus accipere: Septimo iuſtitia dationis, ex ſuis enim à nobis accipit. Sed contra vniuerſa hæc homines per auaritiã excęcantur. Grego. 25. Mora. Iſti autem quibus hoc dicitur, ſunt mali fideles, qui iudicãtur & pereũt: alij verò .ſ. infideles, nõ iudicãtur & pereunt. Nõ enim eorũ tunc cauſa diſcutitur, qui ad cõſpectũ diſtricti iudicis iam cũ dãnatione ſuæ infidelitatis accedũt: profeſsionẽ verò fidei retinentes, ſed profeſsionis opera non habentes, redarguuntur vt pereant. Iſti enim ſaltẽ verba iudicis audiunt, quia eius fidei ſaltẽ verba tenuerunt. Illi in dãnatione ſua æterni iudicis nec verba percipiunt, quia eius reuerentiam nec verbotenus ſeruare voluerunt. nam & principes terrenã rempublicã regẽs, aliter punit ciuem interius delinquentẽ, atque aliter hoſtẽ exterius rebellantem: in illo enim iura ſua conſulit, contra hoſtẽ verò bellũ mouet, & de pœna eius quid lex habeat, nõ requirit. Chryſ. in ho. Verbis autẽ iudicis redarguti, cũ manſuetudine loquitur. Sequitur enim: Tũc reſpon. ei & ipſi di. Domine, &c. Orige. Cõſidera quòd iuſti immorãtur in vnoquoq; verbo: iniuſti autẽ nõ ita per ſingula, ſed curſim dicũt: quoniã proprium eſt iuſtorũ, benefacta ſua relata ſibi in facie diligenter, & per ſingula refutare cauſa humilitatis: malorum autem hominum eſt culpas ſuas excuſationis cauſa, aut nulla eſſe oſtendere, aut leues & paucas, ſed & reſponſio Chriſti hoc ipſum ſignat. vnde ſequitur, Tunc reſpon. il. di. Amen dico vobis. Volens enim iuſtorũ benefacta oſtendere grãdia, peccatorum autẽ culpas non grandes, ad iuſtos quidem dicit: Ex eo quod feciſtis vni ex minimis meis fratribus: ad iniuſtos autẽ nõ adiecit fratribus. Reuera enim fratres eius ſunt qui perfecti ſunt. Gratius eſt autẽ apud deum opus bonum quod fit in ſanctioribus quàm in minus ſanctis, & leuior culpa eſt negligere minus ſanctos quàm ſanctiores. Augu. 20. de ci. dei. Nũc autẽ de nouiſsimo iudicio agitur, quando Chriſtus de cælo venturus eſt, viuos & mortuos iudicaturus: hoc diuini iudicij vltimũ hũc diẽ dicimus .i. nouiſsimũ tẽpus. nam per quot dies iſtud iudicium protendatur, incertum eſt, ſed ſcripturarũ ſanctarum more dies poni ſolet pro tẽpore. Ideo autem dicimus vltimũ iudicium vel nouiſsimũ: quia & nunc iudicat, & ab humani generis initio iudicauit, à ligno vitę ſeparans primos homines, & angelis peccantibus non parcẽs: In illo autem finali iudicio ſimul & homines & angeli iudicabũtur. fiet enim virtute diuina, vt cuique opera ſua vel bona vel mala cuncta in memoriam reuocentur: & mentis intuitu mira celeritate cernãtur, vt accuſet vel excuſet ſcientia conſcientiam.

Iuſtorum proprietas.

Et ibunt hi in ſupplicium æternũ, iuſti autẽ in vitã æternam. Aug. de fide & operibus. Nõnulli ſeipſos ſeducunt, dicentes ignem æternum, non dictum ipſam pœnã æternam. Hoc præuidẽs dominus ſententiam ſuam ita concluſit dicẽs: Et ibunt hi in ſup. æter. iuſti autẽ, &c. Orige. Attende quoniã cũ prius dixiſſet: Venite benedicti, deinde: diſcedite maledicti, propterea quòd proprium boni dei, eſt primũ recordari benefacta bonorũ quàm malefacta malorum. hinc prius nominat pœnã malorũ deinde vitã bonorũ: vt primũ quæ timoris ſunt, euitemus mala: poſtea quæ honoris ſunt, appetamus bona. Grego. 15. Mora. Si ergo tanta pœna mulctatur, qui nõ dediſſe cõuincitur, qua pœna feriendus eſt, qui redarguitur abſtuliſſe aliena? Aug. 19. de ciui. dei, Eſt autem vita æterna ſummũ bonũ noſtrũ, & finis ciuitatis dei, de quo fine dicit Apoſtolus: Finẽ verò vitã æternam. Sed rurſus quia vita æterna ab his qui familiaritatẽ non habent cũ ſcripturis ſanctis poteſt accipi: etiam in vita malorum propter animæ immortalitatem, vel propter interminabiles pœnas impiorũ: profectò finis ciuitatis huius in quo ſummum habebitur bonũ, vel pax in vita æterna, vel vita æterna in pace dicẽdus eſt, vt ab hominibus poſsit intelligi. Aug. 2. de trinit. Quod enim dixit dominus famulo ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum, hoc cõtemplabimur cùm viuemus in æternum. Ita enim dominus ait, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verũ deũ. Hæc enim nobis contẽplatio promittitur actionũ omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorũ. de qua dicit Ioan. Videbimus eum ſicuti eſt. Hiero. Prudens autẽ lector intẽde ꝙ & ſupplicia æterna ſunt, & vita perpetua metũ deinceps nõ habeat ruinarũ. Greg. 33. Mora. At inquiũt ideo peccãtibus minatus eſt, vt eos à peccatis cõpeſceret. quibus reſpondemus ſi falſa minatus eſt vt ab iniuſtitia corrigeret: etiã falſa promiſerat vt ad iuſtitiã prouocaret. & ſic dũ ſatagunt deum perhibere miſericordẽ, nõ verẽtur prædicare fallacẽ. At inquiũt, ſine fine puniri non debet culpa cũ fine. quibus reſpondemus, quòd rectè diceret: ſi iudex iuſtus nõ corda hominum, ſed facta penſaret. Ad diſtricti ergo iudicis iuſtitiã pertinet, vt nunquã careant ſupplicio, quorũ mẽs in hac vita nũquã voluit carere peccato. Aug. 1. de ciui. dei: Nullius etiam legis iuſtitia attendit, vt tanta mora tẽporis quiſque puniatur, quãta mora tẽporis vnde puniretur, admiſit. Nullus enim extitit qui cẽſeret tã cito nocentiũ finienda tormẽta, quàm cito factũ eſt homicidium vel adulteriũ. Qui verò pro aliquo grandi crimine morte mulctatur: nunquid morã, qua occiditur eius ſuppliciũ leges exiſtimãt, & nõ quòd eũ in ſempiternũ auferant à ſocietate viuentiũ? Iã verò damnũ, ignominia, exilium, ſeruitus: cũ plerunque ſic infigũtur, vt nulla venia relaxẽtur: nónne pro huius vitæ modo ſimilia pœnis videntur æternis? Ideo quippe æterna eſſe nõ poſſunt, quia nec ipſa vita quæ his plectitur, porrigitur in æternũ. Sed inquiunt, Quomodo ergo verum quod ait Chriſtus, In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis: ſi tẽporale peccatũ ſupplicio puniatur æterno? nec attẽdunt non propter æquale tẽporis ſpatium, ſed propter viciſsitudinẽ mali .i. vt qui mala fecerit, mala patiatur, eandẽ dictã mẽſurã fuiſſe. Factus eſt aũt homo malo dignus æterno, qui hoc in ſe peremit bonũ quod eſſe poſſet æternum. Greg. 20. Mor. At inquiunt, Nullus iuſtus credulitatibus paſcitur, & delinquẽs ſeruus à iuſto domino idcirco cædi præcipitur, vt à nequitia corrigatẽ. Iniqui autẽ gehẽnæ ignibus traditi, quo fine ſemper ardebũt? Quibus reſpõdemus, ꝙ omnipotẽs deus, quia pius eſt, miſerorum cruciatu non paſcitur, quia autem iuſtus eſt, ab iniquorum vltione non ſedatur: & tamen ad aliquid iniqui ſemper concremãtur: vt ſcilicet iuſti tãtò in æternum magis diuinæ gratiæ debitores ſe eſſe cognoſcant, quantò in æternum mala puniri cõſpiciunt, quæ eius adiutorio vitare potuerunt. Aug. 21. lib. de ciui. dei, Sed nullum eſt, inquiunt, corpus quod dolere poſsit, mori non poſsit. Neceſſe eſt autem vt viuat, dolens, nõ eſt neceſſe vt occidat dolor: quia nec corpora iſta mortalia omnis dolor occidit. Et vt dolor aliquis poſsit occidere illa cauſa eſt, quoniam ſic connexa eſt anima huic corpori, vt ſummis doloribus cedat atque diſcedat. Tunc autem tali corpori anima & eo cõnectitur modo, vt illud vinculum nullo dolore vincatur. nõ ergo tunc nulla, ſed ſempiterna mors erit: quando nec viuere anima poterit deum non habẽdo, nec doloribus corpo-

Vitæ æternæ deſcriptio.

Cur peccato temporali debeatur æterna pœna.

corporis carere moriendo. Inter huiusmodi autẽ æter-
nitatẽ supplicij negantes misericordior fuit Origenes,
qui & ipsum diabolum & angelos eius post grauiora
pro meritis & diuturna supplicia ex illis cruciatibus e-
ruendos & sociãdos sanctis angelis credidit. Sed illum
& ꝓpter hoc & ꝓpter alia nõnulla nõ imerito reproba
uit ecclesia, quia & hoc ꝙ misericors videbatur amisit
faciẽdo veras misericordias, quibus pœnas luerẽt: & fal
sas beatitudines, in quibus securũ & sempiternũ boni
gaudium nõ haberẽt. Lõgè autẽ aliter aliorũ misericor
dia ab humano erat affectu, qui hoĩm illo iudicio dãna
torũ misericordias tẽporales: hoĩm verò q vel citi⁹ vel
tardius liberanẽ æternã fœlicitatẽ pntãt. Cur autẽ hæc
misericordia ad vniuersam naturã manat humanam: &
cùm ad angelicã ventum fuerit, mox arescit? Grego. 32.
Mora. At inquiunt: Vbi est quòd sancti sunt, si pro ini
micis suis, quos tunc ardere viderint nõ orabunt? Orãt
quidem pro inimicis suis eo tẽpore quo possunt ad fru
ctuosam pœnitẽtiã eorum corda cõuertere, quomodo
autẽ tunc orabiẽ pro illis qui iã nullatenus possunt ab
iniquitate cõmutari? Aug. 21. de ciui. dei: Item sunt alij
ab æterno supplicio liberationẽ nõ oĩbus hoĩbus pro-
mittentes, sed tantũmodo Christi baptismate ablutis,
qui participes sunt corporis eius quomodolibet dixe-
rint, propter illud quod ait dominus: Si quis manduca-
uerit ex hoc pane, non morieẽ in æternũ. Item sunt qui
non oĩbus habẽtibus Christi sacramẽtum non solũ ca-
tholicis: q̃uis malè viuentibus hoc pollicenẽ, qui nõ so
lùm sacramẽto, sed re ipsa manducauerũt corpus Chri-
sti: in corpore eius quod est ecclesia constituti, etiam si
postea in aliquã hęresim vel in gentiliũ idololatriã fue
rint lapsi. Sunt autẽ qui ꝓpter id quod scriptũ est: Qui
pseuerauerit vsq; in finẽ, hic salu⁹ erit: nõ nisi in catho
lica ecclesia perseuerãtibus hoc ꝓmittunt, quòd meri-
to fundamenti. i. fidei per ignẽ saluanẽ, quo igne in vlti
mo iudicio punienẽ mali. Sed oĩbus his cõtradicit apo-
stolus, dicẽs: Manifesta sunt opera carnis, quę sunt im-
munditia, fornicatio, & his similia, quæ prędico vobis:
qm̃ qui talia agunt, regnũ dei non possidebunt. Si quis
autẽ temporalia in corde suo præponit Christo: & si vi
deatur habere fidẽ Christi, non est tñ in eo fundamen-
tũ Christ⁹, cui alia ꝑponunẽ: quantò magis si cõmittat
illicita, nõ pręposuisse sed postposuisse Christũ cõuin
citur? Comperi etiã quosdam putare eos solũ arsuros il
lius æternitate supplicij, qui pro peccatis dignas elee-
mosynas facere neglıgũt: ideo iudicem ipsum noluisse
existimãt cõmemorare aliud se esse dicturum, nisi elee
mosynas, siue factas, siue non factas. Sed qui dignè pro
peccatis suis eleemosynas facit: prius eas facere incipit
à seipso: indignũ est enim vt ipse sibi non faciat qui fa-
cit in proximum, cùm audiat dicentem deum: Diliges
proximũ tuũ sicut teipsum. Itémq; audiat: Miserere a-
nimæ tuæ placens deo. Hanc eleemosynã. i. vt deo pla-
ceat, non faciens animæ suæ quomodo dignas pro pec-
catis suis facere eleemosynas dicẽdus est? Propter hoc
ergo eleemosynæ faciendę sunt: vt cũ de præteritis pec
catis deprecamur, exaudiamur: non vt in eis perseueran
tes licentiã malefaciendi nos per eleemosynas cõpara-
re credamus. Ideo aũt dñs à dextris eleemosynas ab eis
factas, in sinistris nõ factas se imputaturum esse prædi-
xit, vt hinc ostẽderet quantũ valẽt eleemosynæ ad prio
ra delenda, non ad perpetua impunè cõmittenda pecca
ta. Orig. Vel non vnius tantũ iustitiæ species remune-
ratur, sicut existimãt multi. In quibuscũque eñ causis *Christi cibus spiritualis.*
mandatũ Christi quis fecerit: Christum cibat, & potat,
qui fideliũ iustitiam & veritatẽ manducat & bibit. Itẽ
Christo algenti teximus vestimentũ, accipientes sapiẽ-
tię texturam: adeo vt per doctrinam aliquos doceamus
& induamus eos viscere misericordiæ. Quando & pręparamus cor nostrum diuersis virtutibus ad receptacu
lum eius vel illorum qui sunt ipsius, ipsum peregrinan-
tem suscipimus in domum pectoris nostri. Itẽ cùm fra
trem infirmũ, siue in fide, siue in bono opere visitaue-
rimus, aut per doctrinam, aut per increpationẽ, aut per
consolationẽ, qui ipsum Christũ visitamus. Deinde o-
mne quod hic est, carcer est Christi & eorum qui sunt
eius qui sunt in hoc mũdo dicẽtes, quasi etiã in carcere
naturæ necessitate cõstricti. Cũ ergo bonũ opus in eis
fecerimus, visitamus eos in carcere, & Christum in eis.

CAPVT XXVI.

Et factum est cùm cõsummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: Scitis quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.

Hila. Post sermonẽ quo venturũ se dominus in reditu
claritatis ostẽderat, nũc passurũ esse se admonet, vt sa-
cramentũ crucis admixtũ esse gloriæ æternitatis agno-
scerent. vnde dicitur, Et factum est cùm consummas-
set Iesus sermo. hos omnes. Raba. de consummatione
seculi & die iudicij. Vel quia ab initio euangelij vsque
ad passionem omnia faciendo & prædicando cõpleue-
rat. Orige. Non simpliciter autem dixit omnes, sed hos
omnes: adhuc enim oportebat eum etiã alios loqui ser-
mones priusquã traderetur. dixit discipulis suis: Scitis
quia post biduum pa. fiet. Rab. Sicut etiam ex Ioannis
narratione colligitur: ante sex dies paschæ venit Iesus
in Bethaniã, inde venit Hierusalẽ sedens super asellum,
postea geruntur ea quę narrantur Hierosolymis gesta.
Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, intelligimus
consummatum quatriduum, vt occurrat dies ante bi-
duum paschæ. Hoc autẽ inter pascha & azyma distat,
quòd pascha ipse solus dies appellatur in quo agnus oc *Differentia inter pascha & azyma.*
cidebatur ad vesperã, hoc est, 14. luna primi mensis 15.
autem luna quando egressus est populus de Aegypto,
succedebat festiuitas azymorum: verũ euangelistę vnũ
pro altero ponere solent. Hiero. Pascha autẽ quod He
braicè dicitur phase, nõ à passione, vt pleriq; arbitran-
tur, sed à transitu nominatur, eo quòd exterminator vi
dens sanguinẽ in foribus Israelitarũ pertransierit, nec
percusserit eos, vel ipse dominus præbens auxilium po
pulo suo desuper ambulauerit. Remi. Siue quia auxiliã
te domino populus Israeliticus liberatus ab Aegyptia-
ca seruitute, transiuit ad libertatem. Orig. Non autẽ di
xit: Post biduum pascha erit aut veniet, ne ostẽderet il-
lud pascha futurum, quod fieri solebat secũdum legẽ,
sed pascha fiet, hoc est quale nunquam factum fuerat.
Remig. Mysticè enim pascha dicitur, siue quia ea die
Christus transiuit de mundo ad patrem: de corruptio-
ne ad incorruptionẽ, de morte ad vitam. Siue quia salu
bri transitu à dæmoniaca seruitute mundum redemit.
Hiero. Post duos etiã dies clarissimi luminis veteris &
noui testamenti, verum pro mundo celebratur pascha:
transitus etiam noster. i. phase, ita celebratur, si terrena
dimittentes ad cælestia festinemus. Orig. Prædicit autẽ
discipulis se tradendum, cùm subdit: Et fi. ho. trade. vt
crucifi. Præmuniens eos, ne priusquam audiãt quæ fue
rant futura subito vidẽtes tradi magistrum ad crucem
obstupescant: ideo autem impersonaliter posuit Tra-
detur, quia deus tradidit eum propter misericordiã cir
ca genus humanum, Iudas propter auaritiã, sacerdotes
propter inuidiam, diabolus propter timorem, ne euel-
leretur de manu eius genus humanum per doctrinã ip
sius: non aduertens quoniam magis fuerat eripiendum
genus humanum per mortem ipsius, quàm ereptũ fue-
rat per doctrinam & miracula.

Tunc cōgregati sunt principes sacerdotū & seniores populi in atrium principis sacerdotū, qui dicebatur Cayphas: & cōsilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebāt autem, Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.

Glo. Ostēdit euāgelista apparatū & machinationē dominicę passionis quā Christus prænūtiauerat. vñ dicit: Tūc cōgre. sunt prio. sacer. Remi. Quod aūt dicit, Tūc, superioribus verbis cōiungitur. i. antequā pascha celebraretur. Orig. Nō autē veri sacerdotes & seniores, sed illius qui videbatur populus dei: verè aūt erat populus Gomorræ, nō intelligentes summū sacerdotē dei, insidiati sunt ei: & nō cognoscentes primogenitū vniuersę creaturæ etiam seniorē omnibus, consiliati sunt contra eum. Chry. in ho. Iniqua verò negotia tentātes ad principem sacerdotum veniunt, inde volentes potestatē accipere vnde prohibere oportebat. Multi autē erant tūc principes sacerdotū, lex verò vnum esse volebat, vnde manifestū est ꝙ Iudaica dissolutio accipiebat principium: Moyses enim vnū principem sacerdotū esse iussit & eo mortuo alterū fieri, postea verò annui facti sunt. Eos igitur ait hic principes sacerdotū, qui de principibus sacerdotū erant. Remi. Condēnantur autem isti, & quia cōgregati sunt, & quia prīcipes sacerdotū fuerūt. Quo enim plures ad peragendū aliquod malum conueniunt, & quo sublimiores, & nobiliores fuerint: eo deterius habetur malū quod cōmittitur, & eo maior pœna illis præparatur. Ad ostēdendā autē dñi simplicitatē & innocentiā, addit euangelista: Vt le. do. tene. & occi. In quo enim nullā mortis causam inuenire poterāt: cōsiliū fecerunt vt dolo tenerēt & occiderent. Chryso. in hom. Consiliati sunt ergo vt tenerent eū occultè & interimerēt: formidabāt autē populū, ideóq; expectabāt festiuitatē præterire, propter quod sequitur: Di. au. nō in die festo. Diabolus enim nolebat in pascha Christū pati, vt non manifestā eius constitueret passionē. Principes autē sacerdotum nō ea quæ dei sunt timuerūt, ne scilicet peccato in hoc tēpore peracto maior eis inquinatio fieret, sed vbiq; quæ humana sunt cogitabāt vnde sequitur, Ne for. tumul, fieret in populo. Orig. Propter diuersa studia populi diligentis Christū & odientis, credentis & nō credentis. Leo pa. in ser. de pas. Prouidentibus ergo principibus, ne in sancto die tumultus oriretur: nō festiuitati, sed facinori studebant: seditiones enim turbarum fieri in precipua solēnitate metuebant, nō vt populus nō peccaret, sed ne Christus euaderet. Chry. in ho. Sed tamen furore feruentes immutati sunt à suo consilio: quia enim traditorē inuenerūt, in ipsa festiuitate Christū occiderunt. Leo pa. in ser. de pa. Diuino autē intelligimus dispositū fuisse consilio, vt Iudæorū principes qui sæuiendi in Christū occasiones sępe quęsierant: non nisi in solēnitate paschali exercendi furoris sui acciperent potestatē. Oportebat enim vt manifesto implerentur effectu, quæ diu figurata fuerant promissa mysteria, vt ouē significatiuam vera remoueret ouis, & vno expleretur sacrificio variarum differentia victimarum. Vt ergo vmbræ cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis, hostia in hostiam transiit: sanguine sanguis aufertur, & legalis festiuitas, dum mutatur, impletur.

Ouis significatiua agni paschalis.

Cùm autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti preciosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem discipuli eius, indignati sunt, dicentes: Vt quid perditio hæc? Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habetis vobiscū, me aūt non semper habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum ad sepeliendū me, fecit. Amē dico vobis, vbicunque prædicatū fuerit hoc euangeliū in toto mundo, dicetur & quòd hoc fecit in memoriam eius.

Glo. Ostenso consilio principū de Christi occisione vult exequi euāgelista cōpletionē ei⁹, ostēdēs qualiter Iudas habuit conuentionē cum Iudæis, vt Christū traderet, sed prius causam proditionis pmittit. Doluit eñ quia nō erat venundatū vnguētum quod mulier super caput Christi effudit, vt de pretio aliquid tolleret: vnde voluit hoc dānum proditione magistri recōpensare. Dicit ergo: Cùm autē esset Iesus in Bethania in domo Simonis, &c. Hiero. Nō quòd leprosus illo tēpore permaneret, sed quia antea leprosus, postea à saluatore mūdatus est: nomine pristino permanēte, vt virtus curantis appareat. Sequitur, Accessit ad eū mulier ha. alaba. vnguenti pretiosi. Rab. Est autē alabastrum genus marmoris cādidi, variis coloribus intincti, quod ad vasa vnguentaria cauare solent, eo quòd optimè seruare ea incorrupta dicatur. Hiero. Alius autē euangelista pro alabastro vnguenti pretiosi, nardum pisticum posuit, hoc est verū & absque dolo. Raba. Pistis enim Gręcè, Latinè dicitur fides, vnde pisticum. i. fidele. Erat enim illud vnguentū fidele, id est purum & non adulteratū. Sequitur, Et ef. super caput ipsius recumbētis. Orig. Forsitā quis diceret quatuor fuisse mulieres, de quibus cōscripserunt euangelistæ. Ego autē magis consentio tres fuisse: & vnā quidē de qua scripserunt Matthæus & Marcus, alterā aūt de qua scripsit Lucas, aliā de qua scripsit Ioānes. Hier. Nemo eñ putet eandē esse q̃ super caput vnguentū, & quæ super pedes effudit. Illa enim lachrymis lauit, & crine tersit, & manifestè meretrix appellatur. De hac autē nihil tale scriptum est: nec enim poterat statim capite domini meretrix digna fieri. Ambros. super Lucam, Potest ergo nō eadem esse ne sibi contraria dixisse euangelistæ videantur. Potest etiam quęstio meriti & tēporis diuersitate dissolui: vt adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. Chryso. in hom. Et secundum hoc apud tres euāgelistas. s. Matthęum, Marcum & Lucam, vna & eadem esse videtur. Non autē absque ratione leprę Simonis meminit euangelista, sed vt ostēdat, vnde fiduciā sumens hæc mulier accessit ad Christum: quia enim lepra immunda passio esse videbatur, videntes quòd Iesus illum hominē curauerat apud quē manebat, cōfidit ꝙ & animę eius immūditiā facilè expurgaret: & aliis mulieribus pro curatione corporis ad Christum accedētibus, sola ipsa honoris gratia ad Christum accessit, & propter animæ curationem, cùm nihil in corpore infirmum haberet. Quapropter maximè aliquis eandem admirari debet. Apud Ioannem autē non est eadem mulier, sed altera quædam mirabilis Lazari soror. Orige. Quoniam Matthæus quidem & Marcus in domo Simonis leprosi hoc factum fuisse exponunt: Ioannes autē quòd venit Iesus vbi erat Lazarus & non Simon, sed Maria & Martha ministrabāt. Adhuc secūdum Ioannem ante sex dies paschæ venit in Bethaniā, quādo fecerūt ei cœnā Maria & Martha: hic autē quādo recūbit in domo Simonis, post biduum pascha erat futurū. Et apud Matthæū & Marcū discipuli indignātur ex bono pposito, apud Ioannem autē solus Iudas furandi affectu: apud Lucam autem murmurat nemo. Grego. in ho. Vel dicendum quòd hanc eandem quam Lucas peccatricem mulierem, Ioannes Mariam nominat. Augu. de con. euan. Lucas autem quanuis simile factum cōmemoret ei quod hic dicitur, noménq; conueniat eius apud quem cōuiuabatur dominus (nam & ipsum Simonem dicit) tñ quia non est contra naturā vel

Hæc est cōis opinio ecclesiæ.

morē hominū vnū nomē habere duos homines. Potius credibile est fuisse aliū illum Simonē non leprosum, in cuius domo hæc in Bethania gerebantur. Nihil igitur aliud arbitror, nisi quòd non quidē aliā fuisse mulierē, quæ peccatrix tūc accessit ad pedes Iesu, sed eandē Mariam bis hoc fecisse: semel.s.qund Lucas oarrauit. Nam Ioannes Mariā cōmendans cōmemorauit, antequā veniret in Bethaniā, Erat (inquit) lāguens Lazarus in Bethania de castello Mariæ & Marthæ sororis eius. Maria autē erat quæ vnxit dnminū vnguēto, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur: iam itaq; hoc Maria fecerat. Quod autē in Bethania rursus fecit aliud est, quod ad Lucæ narrationem nō pertinet, sed pariter narratur à tribus, Ioane.s. Matthæo & Marco. ꝙ aūt Matthæus & Marcus caput domini vnguēto illo persusum dicunt, Ioānes autem pedes: ostenditur nō esse cōtrariū, si accipiamus, nō solū caput sed & pedes dnmini persudisse mulierē: nisi fortè quoniā Marcus fracto alabastro persusum caput cōmemorat, tāquisq; calūniosus est vt aliquid in vase fiacto neget remanere pntuisse, vnde etiā pedes domini perfunderet. Ille autē qui sic calūniatur, prius accipiat perfusos pedes anteq̃ illud fractū esset: vt in integro remaneret, vnde etiā caput pfunderetur vbi fractura illa totū effuderat. Aug. de doc.chri. Neque vllo modo quisquā fieri crediderit domini pedes ita vnguēto pretioso à muliere persusos, vt luxuriosorū & nequā bominū solēt. In omnibus em̄ talibus non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est. Quisquis enim rebus sic vtitur, vt metas cōsuetudinis bonorū inter quos versatur, excedat: aut aliquid signat, aut flagitiosus est. Itaq; quod in aliis persnnis plerūque flagitium est, in diuina vel prophetica persona magnū cuiusdā rei signum est. Odor enim bonus, fama bona est, quā qnisquis bonæ vitæ nperibus habuerit: dū vestigia Christi sequit̃, quasi pedes eius pretiosissimo odore perfundit. Aug. de quæ.euan. Sed hoc videri potest esse cōtrariū quòd Matthæus & Marcus, posteaquā dixerūt pascha post biduū futurū, deinde cōmemorauerūt ꝙ erat Iesus in Bethania, vbi de vnguento illo pretioso dicitur. Ioānes autē ante sex dies paschæ de vnguēto eadē narratur. Sed qui ita mouētur nō intelligūt Matthæū & Marcū, illud quod in Bethania de vnguentn factū erat recapitulādo posuisse. Non enim qnisquā enrū cū dixisset post biduū pascha futurū, sic adiunxit vt diceret, Post hęc cū esset Bethaniæ. Chry. in ho. Sed quia discipuli audierāt magistrū dicētē, Misericordiā volo & nō sacrificium, apud se cogitabāt, Si holocausta non acceperat, multò minus olei huiusmodi vsum. vnde sequitur, Videntes autē discipuli, indignati sunt, dicētes, Vt quid perditio hæc? potuit enim istud venūdari multò, & dari pauperibus. Hiero. Scio quosdā hūc calūniari, quare Ioānes Iudam solū dixerit cōtristatū, eo quòd loculos tenuerit, & fur ab initio fuerit, & Matthęus scribat omnes discipulos indignatos: nesciētes tropum, qui vocatur synecdoche, quòd & pro multis vnus, & pro vno multi soleāt appellari. Nam & Paulus in epist. ad Heb. dicit, Secti sunt: cū vnnm tantūmodo.s. Esaiā sectū autument. Aug. de con.euan. Potest etiam intelligi quòd & alij discipuli aut senserunt hoc, aut dixerunt, aut eis Iuda dicente persuasum sit, atque omnium volūtatem Matthęus & Marcus etiam verbis expresserint. Sed Iudas propterea dixerat, quia fur erat: cęteri verò propter pauperum curam. Ioannes autem de solo illo id cōmemorare voluit, cuius ex hac occasione furandi cōsuetudinem credidit imitādam. Chrys. in ho. Disclpuli ergo ita existimabāt: sed domious mentē mulieris vidēs permittit: multa enim erat eius religio & ineffabile studiū: idcirco cōdescendens, concessit super caput suū vnguētum effundi. Sicut enim pater eius odorem victimæ & fumum patiebatur: ita & Christus mulierē deuotè vngentem, cuius discipuli mentem nesciebanr, querelā facientes. vnde sequitur, Sciēs autem Iesus, ait illis, Quid mole.est. huic muli. Remig. Per quod apertè ostēdit ꝙ apostnli aliquid molestè locuti fuerāt aduersus eā, pulchrè autem subdit, Opus bo.ope.est in me. Acsi di. Nō est perditio vnguenti sicut vos dicitis, sed opus bonū.i. pietatis & deuotinnis obsequiū. Cbry. in ho. Ideo autē non simpliciter hic dixit, Bonū opus operata est in me: sed prius posuit, Quid molesti estis huic mulieri? erudiens nos quodcūque geritur bonum à quocunq;: etsi nnn valde diligenter factum fuerit, suscipere & augere & fouere, & non ex principio omnem diligentiā expetere. Quisquis enim eum interrogasset antequā fecisset hoc mulier, noo mandasset hoc fieri: sed post effusum vnguentum non habebat locum discipulorum increpatio, & ideo ipse vt non obtūderet desiderium mnlieris, omnia hæc in consolationem mnlieris dixit. Sequitur, Nam pau. semper ha.vo. Remi. Ostēdit enim dominus his verbis quasi ex quadam ratione, quoniam non erant illi culpandi, qui sibi adhuc in mortali corpore conuersanti, aliquid de suis facultatibus ministrarent, cū pauperes semper habendi essent io ecclesia, quibus fideles cùm velleot benefacere possent: ipse verò breui tēpore corporaliter mansurus erat cum eis. vnde sequitur, Me autem non semper habebitis. Hiero. Oritur autem hic quæstio, quare dominus post resurrectinnem dixerit ad discipnlos, Ecce ego vobiscū sum vsque ad cōsummationem mundi: & nunc loquitur, Me autem nō semper habebitis? Sed mihi videtur in hoc loco de præsentia dicere corporali, quòd nequaquam cum eis ita futurus sit post resurrectionē, qnomodo nunc in omni conuictn & familiaritate. Remi. Vel soluitur ita vt intelligatur quòd soli Iudæ dictū sit, sed ideo nō dixit habetis, sed habebitis, quia in persona Iudę omnibus imitatoribus illius dictū est. Ideo autē dixit, Nō semper: cū nec ad tempus habeant, quia mali videntur habere Christū in præsenti seculo, quādo miscent se mēbris Christi, & accedunt ad mensam eius: sed nō semper sic habebunt, quādn solis electis dicturus est, Venite benedicti patris mei. Sequitur, Mit. enim hæc vnguentum &c. Consuetndo erat illius populi vt corpora mortuorū diuersis aromatibus condirētnr, quatenus diutius illæsa conseruarētur. Et quia futurū erat vt hæc mulier corpus domiui mnrtuum vellet perungere, & tamen non posset, quia resurrectione anticiparetur: idcirco diuina prouidentia actum est, vt viuum domini corpus perungeret. boc est ergo quod dicit, Mit. hęc &c.i. cùm hęc mulier corpus meum viuum perungit, me moriturum & sepeliendum ostendit. Chry. in ho. Quia ergn sepulchrum & mortem cōmemorauerat, vt non videatur in tristitiā mittere mulierē: rursus eam consolatur per ea quæ cōsequūtur, Amē di.vo. vbicunq; prædi. fuerit. &c. Rab. id est, in quocūqū loco dilatabitur ecclesia, per totum mundū dicetur, & quòd hoc fecit &c. Istud & appositū notat, quòd sicut Iudas cōtradicēs adeptus est perfidiæ infamiam, sic & ista pię deuotionis gloriam. Hiero. Attende noritiā futurorū quòd passurus post biduū & moriturus, sciat euangeliū suum in toto orbe celebrandum. Chrys. in ho. Ecce autē quod dixit factum est, & vbicunq; terrarū abieris, videbis hanc mulierem famosam effectam: qnod virtus prædicētis effecit. Et regum quidem multorum & ducum victoriæ silētur, & multi qui ciuitates costruxerunt, & gentes multas seruituti subegerūt, neq; ex auditu neq; ex nomine sunt cogniti.

quoniam autem hæc mulier oleum effudit in domo leprosi cuiusdã 12. viris præsentibus, hoc omnes concinunt per orbẽ terrarũ, & tempus tantum pertransiit, & memoria eius quod factum est non est tabefacta. Sed quare nihil speciale promisit mulieri: sed sempiternam memoriã? quia ex his quæ dixit intelligi potuit. Si enim opus bonum fecit: manifestum est quòd & mercedem dignam suscipiet. Hieron. Mysticè autem passurus pro omni mũdo moratur in Bethania, in domo obedientię, quæ quondam fuit Simonis leprosi. Simon quoq; ipse obediens dicitur, quia iuxta aliam intelligentiam mundus interpretari potest, in cuius domo curata est ecclesia. Orig. Oleum autẽ vbique in scripturis: aut opus misericordiæ intelligitur, quo lucerna verbi enutrita clarescit: aut doctrina, cuius auditu verbũ fidei, quod est accensum, nutritur. Generaliter ergo omne quo quis vngitur, oleum appellatur. Olei autem aliud est vnguẽtum, item vnguenti aliud est pretiosum: sic omnis actus iustus, opus bonũ dicitur. Operis autem boni aliud est quod facimus propter homines, vel secundũ homines, aliud quod propter deum & secundum deũ. Item hoc ipsum quod facim' propter deũ, aliud proficit ad vsum hominum, aliud tantum ad gloriam dei: vt puta aliquis benefacit homini naturali iustitia motus, non propter deũ, quomodo faciebãt interdũ & gentes: opus illud oleum est vulgare nõ magni odoris, & ipsum tamen acceptabile apud deũ: quoniam vt dicit Petrus apud Clementẽ, Opera bona quæ fiunt ab infidelibus, in hoc seculo eis prosunt, non in alio ad consequendã vitã æternã. Qui autem propter deum faciunt, magis illis in illo seculo proficit. hoc est vnguẽtũ boni odoris. Sed aliud fit ad vtilitatem hominũ, vtputa eleemosynæ & cætera huiusmodi. Hoc qui facit in Christianos, pedes domini vngit, quia ipsi sunt domini pedes: quod precipuè solẽt facere pœnitẽtes pro remissione peccatorum suorum. Qui autẽ castitati studet, in ieiuniis & orationibus permanet, & cæteris quæ tantum ad gloriã dei proficiunt: hoc est vnguẽtum quod vngit domini caput: & hoc est vnguẽtũ pretiosum, ex cuius odore, tota repletur ecclesia: & hoc est opus proprium non pœnitentiũ sed perfectorũ, aut doctrina quæ necessaria est hominib', hoc est vnguentũ quo pedes domini vnguntur. Agnitio aũt fidei quæ ad solum pertinet deum est vnguentum, quo vngitur caput Christi: quo consepelimur Christo per baptismum in mortem. Hil. Mulier autẽ hæc in præfiguratione plebis gentium est, quæ in passione Christi gloriã deo reddit. Caput enim eius perunxit, caput autem Christi deus est. Nam vnguentum boni operis est fructus, sed discipuli fauore saluandi Israelis vendi hoc in vsum pauperum dicunt debuisse: pauperes autem Iudæos fide indigentes, instinctu prophetico nuncupãt: quibus dominus ait plurimum esse temporis, quo habere curam pauperum possent. Cæterum nõ nisi ex præcepto suo salutẽ gentibus posse præstari, quæ secũ infuso mulieris huius vnguẽto sunt consepultæ. quia regeneratio non nisi cum mortuis in baptismi professione reddetur. & idcirco, vbi prędicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius: quia cessante Israel, euangelij gloria fide gentium prædicatur.

Tropologia pulchra.

Tunc abiit unus de duodecim qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes sacerdotũ, & ait illis, Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet.

Glo. Posita occasione proditionis, consequẽter de proditione Iudæ agit euangelista. vnde di. Tunc abiit vnus de duo. &c. Chrys in ho. Tunc. s. quando hoc audiuit, quoniam prædicabitur hoc euãgelium vbique, timuit enim: nam virtutis ineffabilis erat quod dictũ est. Aug. de con. euan. Ita enim sermo dirigitur dicẽte domino, Scitis quia post biduũ pascha fi. tunc congre. sunt principes sacer. Tunc abiit vnus de &c. Inter illud enim qđ dictũ est, Ne tumultus fieret in populo: & hoc quod dicitur, Tunc abiit vnus de 12 interpositũ est illud de Bethania, quod recapitulatio dictum est. Ori. Abiit autem aduersus vnum principem sacerdotũ, qui factus est sacerdos in æternum ad multos principes sacerdotum, vt venderet pretio volentem redimere totum mundum. Rab. Abiit autem dicit quia non coactus, non inuitus sed spõte sceleratum iniit consiliũ. Chrys. in ho. Addit aũt, vnus de 12. ac si diceret, de primo choro eorum qui sublimiter electi sunt, & ad designationem eius adiungit, Qui dicitur Iudas Scariotes. Erat enim alius Iudas. Remi. Scariotha namq; fuit villa vnde ortus est iste Iudas. Leo pa. in ser. de passio. Qui non timoris perturbatione Christum deseruit, sed pecuniæ cupiditate distraxit. amore enim pecuniæ vilis est omnis affectio: & anima lucri cupida, etiã pro exiguo perire nõ metuit: nullũque est iustitiæ in illo corde vestigium, in quo sibi auaritia facit habitaculũ. Hic perfidus Iudas inebriatus veneno, dum sitit lucrum tã stultè impius fuit, vt & dominum venderet & magistrum. vnde dixit principibus sacerdotum, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eũ tra. Hiero. Infœlix Iudas damnũ quod ex effusione vnguẽti se fecisse credebat, vult magistri pretio compensare: nec certam tamen postulat summam, vt saltem lucrosa videretur proditio, sed quasi vile tradens mãcipium, in potestate emẽtium posuit quãtum vellent dare. Orige. Hoc aũt faciunt omnes qui accipiunt aliquid corporaliũ aut mundialiũ rerum, vt tradãt & eiiciant ab anima sua saluatorem & verbum veritatis quod erat in eis. Sequitur, At illi const. ei 30. argen. Tantam mercedẽ constituentes, quantos annos saluator cõuersatus fuerit in hoc mundo. Hiero. Ioseph autem, non vt multi putãt, iuxta 70. interpretes 30. aureis vẽditus est, sed iuxta hebraicã veritatẽ 30. argenteis. neque enim poterat seruus pretiosior esse quàm dominus. Aug. de con. euã. Quòd autem dominus 30. argenteis venditus est, significauit per Iudam Iudæos iniquos, qui persequentes carnalia & tẽporalia, quæ ad quinque pertinẽt sensus corporis Christum habere noluerunt. & quia sexta mũdi ætate fecerunt, sexies quinque eos quasi pretium venditi domini accepisse signatum est. & quia eloquium domini argẽtum est, illi autem ipsam legem etiam carnaliter intellexerũt, tanquã in argento impresserant secularis principatus imaginẽ, quã amisso domino tenuerũt. Sequitur, Et exin. quæ. op. vt eum traderet. Orig. Qualẽ autẽ opportunitatẽ quærebat Iudas, Lucas manifestius explanat dicẽs, Et quærebat opportunitatem vt traderet eũ sine turba. i. quando populus nõ erat circa eum, sed secretus erat cum discipulis: quod & fecit tradens eũ post cœnam, cũ secretus esset in prædio Gethsemani. & inde vsque nũc opportunitas ista videtur his qui volunt prodere dei verbum in tempore persecutionis, quando multitudo credentium non est circa verbum veritatis.

Contra auaritiam.

Duæ pulchræ allegoriæ.

Prima autẽ die azymorũ accesserunt discipuli ad Iesum dicẽtes, Vbi uis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit, Ite in ciuitatẽ ad quẽdam, & dicite ei, Magister dicit, Tempus meũ propè est, apud te facio pascha cũ discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerunt pascha.

Glo. Prosecutus fuerat euãgelista de his quæ erãt præambula ad Christi passionẽ. s. de prænuntiatione passionis, de consilio principũ, & de tractatu proditionis. nũc autem tempus & seriem passionis incipit prosequi, dicens, Prima autem die azy. Hieron. Prima dies azymo-

rum 14. dies mensis primi est, quãdo agnus immolatur, & luna plenissima est, & fermẽtum abijcitur. Remi. Et notandũ q̃ apud Iudæos primo die pascha celebratur, reliqui verò 7. sequẽtes dies azymorũ vocabatur, sed nunc dies azymorũ dicitur pro die paschæ. Chr. in ho. Vel hãc primã diẽ azymorũ dicit quia 7. dies azymorũ erãt, assueuerũt enim Iudæi à vespera semper numerare diem. vnde huius diei facit mentioẽ, secundum quã io vespera pascha erat immolãdũ, quod 5. feria fuit. Remi. Sed fortè dicet aliquis, Si ille typicus agn⁹ figurã huius veri agni gestabat: quare nõ ea nocte passus est Christ⁹, quãdo solebat agnus immolari? Sed sciẽdum quia eadẽ nocte mysteria sanguinis & corporis sui discipulis celebranda tradidit, & sic tẽtus & ligatus à Iudæis & suę im molationis. i. passionis sacrauit exordiũ. Sequit, Acces. ad Ie. dis. di. Vbi vis pare. ti. come. pascha? Inter eos aũt discipulos q̃ accesserũt ad Iesum interrogantes, & Iudã

Paupertas Christi. fuisse æstimo proditorẽ. Chry. in ho. Ex hoc aũt manifestũ est, quoniã nõ erat ei dom⁹ neq; tuguriũ. Ego aũt æstimo neq; discipulos habuisse. profectò em eũ illuc rogassent venire. sequitor, At Ie. di. Ite io ciui. ad quendã. &c. Aug. de cõ. euan. Eũ. s. quẽ Marc. & Luc. dicunt patrẽfamilias vel dominũ domus. Quod ergo interposuit Mattheus, Ad quẽdã, tãquã ex persona sua studio breuitatis illud cõpẽdio voluit ĩsinuare: nã neminẽ sic loqui vt dicat, Ite ad quendã, quis nesciat? Ac p hoc cũ Matthæus verba domini posuisset dicentis, Ite io ciuitatẽ, interposuit ipse. Ad quẽdã, non quia ipse dominus hoc dixerit, sed vt ipse nobis iosinuaret tãto noĩe fuisse quẽdã in ciuitate ad quẽ domini discipuli mittebãtur: vt præpararent pascha. Manifestũ est enim discipulos à domino nõ ad quẽlibet, sed ad quẽdã hominẽ. i. ad certũ aliquẽ, missos esse. Chry. io ho. Vel dicendũ quòd p hoc quòd dicit, Ad quendã: ostẽdit quòd ad ignotum hominẽ mittit, monstrans hinc quoniã poterat nõ pati. Qui enim menti huius persuasit vt eos susciperet, quid nõ vtique operatos esset in his qui eũ crucifigebãt, si tamen voluisset non pati? ego autem neque hoc admiror solũ quoniã eũ suscepit, ignotus existens, sed quoniã suscipiẽdo Christũ multorũ odiũ cõtẽpsit. Hil. Vel ideo hominẽ cu quo pascha celebraturus esset nõ nominat, nõ em Christiaoi nomiois honor credẽtibus erat præscitus. Rab. Vel nomen prætermittit, vt omnibus verũ pascha celebrare volentibus Christũmq; hospitio suæ mẽtis suscipere dãda facultas designetur. Hiero. In hoc etiã morẽ vete. testa. noua scriptura cõseruat. Frequenter enim legimus, Dixit ille illi: & in loco illo, & illo: & tamẽ nomẽ personarũ locorũque non ponitur. Sequitur, Et dicite ei, Magister dicit, tẽpus meum propè est. Chry. in ho. Hoc autẽ dixit discipulis passioẽ commemorãs, vt ex multiplici passionis enũtiatione exercitati meditarentur quod futurũ erat, simul autẽ demonstrãs quòd volens ad passioẽ venit. Sequitur, Apud te facio pascha. In quo demõstrat quoniã vsq; ad vltimũ diẽ nõ erat cõtrarius legi. Addidit autẽ, Cũ discipulis meis: vt sufficiens fieret præparatio. & vt ille ad quem mittebat non existimaret eũ occultari velle. Sequitur, Et fec. di. sicut const. il. Ie. & pa. pascha. Orig. Forsitã autẽ aliquis requiret ex eo. quòd Iesus celebrauit more Iudaico pasche, quia conuenit & nos imitatores Christi similiter facere, nõ cõsiderãs quòd Iesus factus est sub lege: nõ vt eos qui sub lege erãt, sub lege relinqueret: sed ex lege educeret: quãtò ergo magis nõ cõuenit illos iotroire io lege qui prius fuerant extra legem: sed spiritualiter celebrantes quæ in lege corporaliter celebranda mandãtur: vt in azymis sinceritatis & veritatis celebremus pascha secundũ voluntatẽ agni, dicẽtis, Nisi mãducaueritis carnem meã, & bibe. san. meum non ha. vi. in vobis.

Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus illis dixit, Amen dico vobis: quia vnus vestrũ me traditurus est. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere, Nunquid ego sum domine? At ipse respondens, ait, Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo, Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Respondens autem Iudas qui tradidit eũ, dixit, Nunquid ego sum rabbi? Ait illi, Tu dixisti.

Hier. Quia suprà dominus de passione sua prædixerat, nunc etiã de proditore prædicit, dãs ei pœnitẽtię locũ, vt cũ intelligeret sciri cogitationes suas & occulta cordis cõsilia, pœniteret eũ facti sui. vnde dicitur, Vespere aũt fa. dis. cũ 12. di. suis Remi. Cũ 12. dicit quia Iudas adhuc erat in numero, quia iã recesserat meritò. Hier. Omnia enim sic ait Iudas vt tollatur suspicio proditoris. Rem. Et notandũ, quia pulchrè vespere facto discubuisse dicitur: quoniã ad vesperã agnus immolari solebat. Raba. Ideo etiã vespere discubuit cum discipulis, quia in passione Christi, quãdo verus sol ad occasum properauit, refectio æterna omnibus fidelibus præparauit. Chry. in ho. Designat autẽ euãgelista quòd comedentibus illis disputat Iesus de traditione Iudæ, vt & à tẽpore & mẽsa ostendat malitiã proditoris, & ideo sequitur, Et edẽtibus illis dixit, Amẽ dico vobis quia vnus &c. Leo pa. io ser. de passio. In quo notã sibi esse proditoris sui cõscientiã dumõstrauit, nõ aspera ac aperta impiũ increpatione cõfundens, sed leui, & tacita admonitione con ueniens: vt facilius corrigeret pœnitẽdo, quẽ nulla deformasset abiectio. Orig. Vel dixit generaliter, vt testimonio percussi cordis singulorũ qualitas probaretur, & vt Iudæ ostẽderet malitiã qui nec cognitori cõsiliorũ suorum credebat, esto quia in primis putauit latere quasi hominẽ, qui postquã vidit cooscientiã suã positã in verbis ipsius: quorũ primũ infidelitatis erat. Secũdũ imprudentiæ, & vt etiã discipulorũ ostenderet bonitatẽ: quia plus credebãt verbis Christi q̃ cõscientiæ suæ. vnde sequitur, Et cõ. val. & cœp. sing. di. Nũquid ego sum domine? Vnusquisq; enim discipulorũ sciebat ex his quæ docuerat Iesus, quoniam ad malũ vertibilis est humana natura, & io colluctatione aduersus rectores huius mundi tenebrarũ, & propter hãc causam vnusquisque eorũ, timẽs, interrogauit: vnde & de omnibus futuris timendũ est nobis infirmis. Vidẽs aũt dominus de seipsis timentes discipulos, demonstrauit proditorẽ indicio propheticę vocis, dicẽtis, Qui manducat panẽ mecum, ampliauit aduersum me supplantationẽ. vnde sequitur, At ip. resp. ait, Qui intin. mecũ. &c. Hiero. O mira domini patientia, prius dixerat, Vous vestrum me tradet, perseuerat proditor in malo: manifestius arguit, & tamen nomen propriũ non designat. Iudas enim cæteris contristatis & retraheotibus manũ & interdicentibus cibos ori suo, temeritate & imprudentia qua proditurus erat, etiã manũ cũ magistro mittit in paropsidẽ, vt audacia bonã cõscientiã mẽtiretur. Chry. in ho. Mihi autẽ videtur & hoc Christũ fecisse, quòd. s. Iudas cũ eo io paropside iotingeret, magis eũ confundẽs & in amorẽ suũ attrahẽs. Rab. Quod autẽ dicit hic Matth. in paropside, Mar. dicit in catino. Paropsis enim vas escarũ quadrangulatũ à paribus assibus. i. æquis lateribus dictũ. Catinũ verò vas fictile aptũ ad immittendũ liquorẽ, & potoit fieri vt in mẽsa vas fictile quadrãgulatũ cõtineretur. Orig. Hæc est autẽ propria cõsuetudo hominũ nimis malorũ, vt post salẽ & panẽ insidietur hominibus, maximè nihil amicitię ab eis habẽtibus. Si autẽ & post spiritualẽ mensam abundantius videbis multitu-

Infirmi de futuris timere debent.

dinē malitiæ eius non recordatus, nec in corporalibus bonis, magistri dilectionē: nec in spiritualibus, doctrinā. Tales sunt omnes in ecclesia, qui insidiātur fratrib° suis, cū quibus ad eādē mēsam corporis Christi frequēter simul fuerūt. Hier. Iudas aūt nec primo nec secūdo correctus à proditiōe retrahit pedē, sed patiētia dñi nutrit impudentiā suā: & ideo pœna prædicitur, vt quē pudor nō vicerat, corrigāt denuntiata supplicia: vnde sequitur, Filius quidem hominis &c. Remi. Humanitatis nāq; est ire & redire, diuinitatis semper manere & esse: & quia humanitas pati potuit & mori, idcirco pulchrè dicitur filius hominis abire. Apertè etiā dicit, Sicut scriptū est de eo, qm̄ quæcunq; passus est, prius à prophetis prædicta sunt. Chry. in ho. Hoc autē dixit ad cōsolādū discipulos, vt non existimarēt infirmitatis id esse q͏̄ passurus erat, & vt etiā corrigeret proditorē. quāuis autē scriptū fuerit passurū esse Christū, nihilomin° tamē incusatur Iudas. Nō enim traditio Iudæ salutē nostrā operata est, sed sapiētia Christi, qui aliorū nequitiis ad id quod nobis expediebat, vtebatur. vnde sequitur, Væ aūt homini &c. Orig. Nō aūt dixit væ homini illi à quo traditur, sed p quē tradetur: ostendēs alterū à quo tradebatur. i. à diabolo, ipsum aūt Iudā ministrū esse traditionis: væ autē omnibus proditoribus Christi: quicūq; enim discipulos Christi tradit, ipsum Christum tradit. Rem. Væ etiā erit omnibus qui maligna cōscientia, & polluta ad mēsam Christi accedūt: quāuis em̄ Christū nō tradāt Iudæis crucifigēdū, tradunt tamē suis iniquis mēbris sumēdū: & ad maiorē exaggerationē subdit, Bonū erat ei &c. Hier. Nō aūt ideo putādus est ante fuisse q̄ nasceretur, quia nulli posset esse bene, nisi ei qui fuerit: sed simpliciter dictū est, multò melius esse nō subsistere q̄ malè subsistere. Aug. de quæ. euan. Et si quispiā contendit aliquā vitā esse ante istā, nō Iudæ tantū, vt nasceretur, sed nulli expedire cōuincitur. An diabolo dicit nō expedire nasci, s. ad peccatū, ante iā bonū erat illi vt Christo nō nasceretur per vocationem, ne esset apostata. Orig. Iudas autē post omnium apostolorū interrogationes, & post Christi narrationem de ipso vix aliquando & ipse interrogauit versuto consilio, vt similia cæteris interrogādo celaret proditionis cōsilium. Nam vera tristitia nō sustinet morā. vnde sequitur, Respondēs autē Iudas qui tradidit eū, dixit, Nunquid ego sum rabbi? Hier. In quo blādientis fingit affectū siue incredulitatis signū. Cæteri enim qui nō erant proditurī, dicūt. Nūquid ego sum domine? Iste qui proditurus erat nō dominū, sed magistrū vocat: quasi excusationē habeat si domino denegato saltē magistrū ꝓdiderit. Ori. Vel hoc ipsum quasi subsanniās dicit, quia vocabat magister cū non esset hoc vocabulo dignus. Chrys. in ho. Quamuis autem dominus poterat dixisse: argentum es pactus accipere, & adhuc audes interrogare: sed nihil horū dixit mitissimus Iesus, nobis terminos & regulas præfigēs. Sequitur em̄, Et ait illi, tu dixisti. Rem. Quod sic potest intelligi, Tu dicis & verum dicis, siue tu dixisti & non ego, vt adhuc ei locus pœnitentiæ cōcederetur, dum non apertius eius peruersitas manifestatur. Raba. Potuit hoc etiā sic dici à Iuda & à domino respōderi, vt non omnes aduerterent quod dictum erat.

Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panē, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait, Accipite & comedite, hoc est corpus meum.

Hier. Postquā typicum pascha fuerat impletū, & agni carnes cū apostolis comederat: ad verū paschæ trāsgreditur sacramentū, vt quando omni præfigurationē eius Melchisedech, summi dei sacerdos, panē & vinū offerēs fecerat, ipse quoq; in veritate sui corporis & sanguinis repræsentaret. vñ dicit, cœnātibus autē illis. Aug. ad Ianuariū. In quo liquido apparet, quādo primo accepe rūt discipuli corpus & sanguinē domini, nō eos accepisse ieiunos. Nunquid tamē propterea calūniandus est ritus vniuersæ ecclesiæ, q͏̄ à ieiunis semper accipitur? Placuit enim spiritui sancto vt in honorē tāti sacramēti in os Christiani prius dominicū corpus intraret q̄ cæteri cibi. Saluator nāq; quo vehemēti° cōmēdaret mysterij huius altitudinē, vltimū hoc voluit infigere cordib° & memoriæ discipulorū, à quibus ad passionē digressur° erat: & ideo nō præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt apostolis per quos ecclesiā dispositurus erat, seruaret hūc locū. Glos. Sub alia tamē specie carnē & sanguinē suū tradidit Christus, & deinceps sumēdū instituit: vt fides haberet meritū, quæ de his est quæ nō videntur. Amb. de sacr. Et vt nullus horror cruoris sit, & pretiū tamē operetur redēptionis. Aug. super Ioā. Cōmēdauit aūt dominus corpus & sanguinē suū in eis reb°, quæ ad vnū aliquid redigūtur ex multis. Panis nanq; in vnū ex multis granis conficitur: vinū verò in vnū ex multis acinis cōfluit: ita dñs Iesus Christ° nos signauit, & mysteriū pacis ac vnitatis nostræ in sua mēsa consecrauit. Rem. Aptè etiā fructū terræ obtulit, vt per hoc demonstraret, quia ad hoc venerat vt illā maledictionē auferret, qua maledicta est terra propter peccatū primi hominis. Cōgruēter etiā iussit offerri quæ de terra nascūtur, & pro quibus homines maximè laborāt: vt non esset difficultas in acquirēdo, & homines de labore manuū suarū sacrificiū deo offerrēt. Amb. de sacr. Ex hoc aūt accipe anteriora esse mysteria Christianorū quàm Iudæorū. Obtulit enim Melchisedech panē & vinū similis p omnia filio dei, cui dicitur, Tu es sacerdos inæternū secundū ordinē Melchisedech, de quo & hic dicitur, Accepit Iesus panē. Glos. Quod de pane frumēti intelligi debet: grano enim frumēti se cōparauit dñs, dicēs, Nisi granū frumēti cadēs in terra. Talis etiā panis cōpetit sacramēto, quia ei° vsus est cōmunior: nā alij panes propter eius defectū fiūt. Quòd verò Christus vsq; ad vltimū diē demōstrauit se nō esse cōtrariū legi, vt supra ex verbis Chry. habitū est: in vespera verò, quando pascha immolabatur, secundū legis præceptum, azyma comedēdū erat, & omne fermentatū abiiciendū, manifestū est q͏̄ panis iste quem dominus accepit vt discipulis traderet azymus fuit. Greg. in registro. Solet aūt nōnullos mouere, q͏̄ in ecclesia alij offerūt panes azymos, alij fermētatos. Ecclesia nāque Romana offert azymos panes, propterea q͏̄ dominus sine vlla cōmixtiōe suscepit carnem: aliæ verò ecclesiæ offerunt fermētatum, pro eo quòd verbū patris indutū est carne, & est verus deus & verus homo: nā & fermentū cōmiscetur farinę, sed tamē tā azymum quàm fermētatum dū sumimus, verū corpus domini nostri saluatoris efficimur. Ambr. de sacr. Iste autem panis ante verba sacramentorum, panis est vsitatus: vbi accesserit cōsecratio, de pane fit caro Christi. Cōsecratio autem quibus verbis est, & quibus sermonibus, nisi domini Iesu? Si enim tanta vis est in eius sermone vt inciperēt esse quę non erant, quantò magis operatorius est vt sint quę erāt, & in aliud cōmutētur? Si enim operatus est sermo cęlestis in aliis rebus, nō operatur in cælestib° sacramētis? Ergo ex pane corpus fit Christi, & vinū fit sanguis cōsecratione verbi cęlestis. Modum requiris? Accipe. Consuetudo est vt nō generetur homo nisi ex viro & muliere: sed quia voluit dominus, de spiritu sancto & virgine nat° est Christus. Aug. de ver. do. Sicut ergo per spiritū sanctū vera caro sine coitu creatur, ita & per eundem substantia panis & vini idem corpus Christi, & sanguis cōsecratur: & ideo

Quod Christus in azymo consecrauit.

quia verbo domioi fit prędicta cõsecratio,subditur,Be
nedixit.Remi. Per hoc etiã monstrauit quia humanam
naturam vnà cum patre & spiritu sancto gratia diuinæ
virtutis impleuit,& æternæ immortalitatis munere di-
tauit.Sed vt mõstraret quia corpus eius nõ absque sua
voluotate subiectum erat paßioni,subditur, Ac fregit.
Aug.in lib.sen.Prosperi.Cũ enim frangitur hostia, dũ
sanguis de calice in ora fideliũ fundit̃, quid aliud quàm
dominici corporis immolatio in cruce,eiúsque saogui-
nis effusio de latere designatur? Diony.in eccle. hierar.
In hoc etiã oltẽditur quòd vnũ & simplex dei verbum
ꝑ humanationẽ cõpositũ & visibile ad nos peruenit,&
ad se nostram societatem benignè peragens,spiritualiũ
bonorũ distributorũ nos participes fecit. vnde sequi-
tur,Dedítque discipulis suis.Leo pa.in ser.de pas. Nec
ab hoc quidem mysterio traditore submoto, vt osten-
deretur Iudas nulla iniuria exasperatus. qui impietate
voluntaria erat præscius.Aug. super Ioã. De vno enim
paoe & Petrus accepit, & Iudas, sed Petrus accepit ad
vitam,Iudas ad mortem.Chry.in ho.Et hoc Ioãnes o-
stendit dicens,Quoniã post hoc intrauit in eũ Satanas,
Etenim maius peccatuio est factum, & quoniam cũ ta-
li mente ad mysteria accessit,& quoniam cũ accessisset
non factus est melior,neque timore, neque beneficio,
neque bonore.Christus autem non prohibuit eũ quã-
uis omnia nouerit, vt discas quoniam nihil dereliquit
eorum quæ in cnrreptionem conueniũt.Remi. In hoc
etiam facto reliquit exemplum ecclesiæ, vt neminem à
societate sui neque à cõmunione corporis & sangoinis
dnmini segreget, nisi pro aliquo manifesto & publico
crimine.Hil. Vel sine Iuda pascha accepto calice & fra-
cto pane conficitur:dignus eoim æternorum sacramẽ-
torum communione non fuerat:discessisse aũt eũ hinc
intelligitur,quod cũ turbis reuersus ostenditur.sequi-
tur,Et ait,accipite & comedite Aug.de ver.do. Inuitat
domious seruos vt præparent eis cibum.s.seipsum. Sed
quis audeat manducare dominum suũ? & quidẽ quan-
do mãducatur,reficit,sed non deficit.viuit mãducatus,
quia surrexit occisus:oec quaodo mãducatur,partes de
illo facimus,& quidem in sacramento sic fit. Norũt fi-
deles quemadmodum manducent carnẽ Christi,vnus-
quisque partem suam accipit,per partes mãducatur in
sacramẽto & integer manet,totus in cælo,totus in cor-
de tuo.Ideo autem ista dicũtur sacrameota, quia in eis
aliud videtur,& aliud intelligitur: quod videtur,habet
speciem corporalem:quod intelligitur, fructum habet
spiritualem.Aug super Ioã. Carnem autem Christi nõ
edamus tantũ in sacramẽto, quod & multi mali faciũt,
sed vsque ad spiritus participationem manducemus,vt
in dnmini corpore tanquã membra maneamns, vt eius
spiritu vegetemur.Amb.de sacra.Ante enim quàm cõ
secretur, panis est:vbi autem verba Cbristi accesserint
dicentis,Hoc est corpus meum,corpus Christi est.

Et accipiens calicẽ,gratias egit: & dedit illis,dicẽs,Bibite ex hoc omnes.Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remißionẽ peccatorum Dico autem uobis, non bibam amodo de hoc genimine uitis usque in diem illum, cùm illum bibam uobiscum nouum in regno patris mei.

Rem.Quia corpus suũ sub specie panis dominus disci-
pulis dederat, pulchrè etiam calicẽ sui sanguinis tradit
eisdẽ.vnde dicitur,Et acci.cal. &c. In quo demonstrat
quantum de nostra salute gratuletur,pro quibus etiam
sanguinem suum funderet.Chry.in ho.Ideo etiam gra
tias egit,vt nos doceret qualiter oporteret nos hoc my
sterium perficere,& etiã monstrauit quoniã ad paßio
nem nõ veoit nolens. Erudiuit enim nos quodcunque
patimur cũ gratiarũ actiooe ferre,& etiã ex hoc bonam
spẽ oobis dedit.Si enim figura huius sacrificij.s.immo-
latio agni paschalis,facta est liberatio populi ab Aegy- Christus
ptiaca seruitute,moltò magis veritas liberabit orbẽ ter ipsum
rarũ Sequitur,Et dedit illis dicẽs,Bibite ex hoc oẽs.Ne primò cõ-
autẽ hoc audiẽtes turbarẽtur, primũ ipse sanguioẽ suũ munica-
bibit,inducẽs eos sine turbatione ad cõmunionem my uit,& hoc
steriorũ. Hier.cõtra Hel.Sic igitur dominus Iesus fuit inde no-
cõuiua & cõuiuiũ ipse comedẽs & qui comeditur. Se- tatur.
quitur,Hic est sanguis meus oouitestamẽti &c. Chry.
in ho.Hoc est annũtiationis legis nouæ,hoc enim pro-
mittebat vetus testamentõ quod cõtinet nouum. Sicut
enim vetus test.habuit sanguinẽ vitulorũ & ouium, ita
nouũ habet sanguinẽ dominicũ.Rem.Sic enim legitur,
quia accepit Moyses sanguinẽ agni & misit in craterã,
& intincto fasciculo hysopi aspersit populũ,dicens,hic
est sanguis testamẽti quod mãdauit ad nos deus.Chry.
in ho.Sanguioẽ aũt nominans,& paßionẽ suã pronon-
tiat,dicens,Qui pro multis effundetur. Et rursus dicit
mortis causam,cũ subdit,Io remißionem peccatorum.
q.d.sanguis agni in Aegypto effusus est pro salute pri-
mogenitorũ populi Israelis:hic aũt in remißionẽ pecca
torõ vniuersi orbis terrarũ. Rem. Et notandũ quia non
ait,Pro paucis,aut pro omnibꝰ, sed pro multis:quia nõ
venerat vnam tantũ gentẽ redimere, sed multos de o-
mnibus gentibus.Chry.in ho.Hoc autem dicens osten
dit quòd paßio eius mysteriũ est salutis humanæ, per
quod etiam discipulos cõsolatur. Et sicut Moyses ait,
Hoc erit vobis memoriale sempiternũ, ita & ipse dixit
vt Luc.refert,hoc facite in meam commemorationem.
Rem.Nõ solũ autem panem,sed etiã vinũ offerendum
docuit,vt esurientes & sitiẽtes iustitiã,his mysteriis do
ceret esse recreandos. Glo.Sicut enim corporalis refe-
ctio fit per cibũ & potũ,ita sub specie cibi & potus no
bis spiritualẽ refectionẽ dñs præparauit.Cõueniẽs etiã
fuit ad signandũ dominicam paßionem vt sub duplici
specie hoc sacramẽtum institueretur. In paßiooe eoim
sanguinem suũ effudit,& sic sanguis eios fuit à corpore
separatus.Oportuit ergo ad dominicã paßionẽ repræ-
seotandã seorsùm proponi panẽ & vinũ quæ sunt cor-
poris & sanguinis sacramẽta.Sciendum tamẽ est,quòd
sub vtraq; specie totus Christus continetur,sub specie
quidem panis simul sangois cum corpore,& sub specie
vioi simul corpus cum sanguioe.Amb.io epist.ad Cor. Rectè in-
Ideo etiam in duobus speciebos celebratur.valet enim telligas i-
ad tuitionẽ corpóris & animę quod percipimus.Chry. stud scien
ad conci. Calix verò domini nõ est aqua sola & vinum dum.
solũ,nisi vtrũq; misceator.quomodo nec corpus domi
ni potest esse farina sola aut aqua sola,nisi vtrunq; fue-
rit adunatũ. Amb.de sacra.Si autem Melchisedech pa
nem & vinum obtulit,quid sibi vult aquæ mixtio? Ac-
cipe rationem.Tetigit Moyses petram: & petra vndam
maximam fudit.Petra autem erat Christus: & vnus de
militibus laocea tetigit latus Christi, & de latere eius a-
qua fluxit,& sanguis:aqua vt mundaret,sanguis vt redi
meret.Rem. Sciẽdũ etiam quòd vt Ioãnes dicit, Aquæ
multę populi sunt. Et quia nos oportet semper manere
in Christo,& Christum in nobis:vinum aquæ mixtum
offertur,vt ostendatur,quia caput & membra.i. Chri-
stus & ecclesia vnum sunt corpus:vel vt demonstretur
quia nec Christus passus est absque amore nostræ redẽ
ptionis, oec nos saluari possumus absq; illius paßione.
Chry.io ho.Quia verò de paßione & cruce eis locutus
erat, consequẽter eum qui de resurrectione est sermo-
nem inducit,dicens,Dico au.vo.non bi.amo.de hoc ge
nimine vitis,&c.Regnum autem resurrectionem suam
nominat.Ideo aotem hoc de resurrectiooe dixit, quòd
scilicet cũ apostolis esset bibiturus,ne aliqui existima-

rent phãtasiá esse resurrectionẽ, & ideo persuadẽtes ho
minibus de Christi resurrectione, dixerũt, Simul com-
edimus & bibimus cũ eo: postquã resurrexit à mortuis.
per hoc ergo ostẽdit quòd videbũt eũ resuscitatum, &
cũ ipsis rursus erit. Quod autẽ dicit, Nouũ, clarè intelli
gendũ est nouũ.i.nouo modo, nõ quasi corpus passibi
le habens & indigens cibo. Non enim post resurrectio-
nẽ comedit & bibit, quia cibo indigeret, sed propter re-
surrectiõis certitudinẽ. Quia verò sunt quidã hæretici
in sacris mysteriis aqua vtentes, nõ vino, demõstrat per
hæc verba quoniã & cũ sacra mysteria tradidit, vinum
dedit, quod & resuscitatus bibit: propter hoc dicit, Ex
boc genimine vitis. Vitis enim vinũ non aquã generat.
Hier. Vel aliter, De carnalibus dominus transit ad spiri
tualia: quòd vinea de Aegypto transplãtata, populus sit
Israel, sacra scriptura testatur. dicit ergo dominus se de
hac vinea nequaquã esse bibiturũ, nisi in regno patris.
Regnũ patris fidẽ puto esse credentiũ: ergo cũ Iudęi re-
gnũ receperint patris, tũc de vino eorũ dominus bibet.
Attende autẽ quòd dicat Patris, & nõ dei. Omnis enim
pater nomen est filij, ac si diceret, cũ crediderint in deũ
patrẽ, & adduxerit eos pater ad filium. Rem. Vel aliter,
Nõ bibã de geni. vi. huius.i nõ vltra synagogæ carnali-
bus oblationibus delectabor, in quibus illa paschalis a-
gni immolatio pręcipuũ locũ tenere solebat. Aderit au
tẽ meæ resurrectionis & dies in quo in regno patris cõ-
stitutus.i.gloria æternæ immortalitatis sublimatus vo-
biscũ illud bibã nouũ, boc est de saluatiõe illius populi
iã renouati per aquã baptismatis, quasi nouo gaudio læ
tabor. Aug. de quę. euan. Vel aliter, Cũ dicit, Bibã illud
nouũ, vult intelligi hoc vetus esse. Quia ergo de propa-
gine Adã, qui vetus homo appellatus, corpus suscepit,
quod in passione morti traditurus erat, vnde etiã ꝑ vi-
ni sacramentũ cõmẽdauit sanguinẽ suũ. sed quid aliud
nouum vinũ, nisi immortalitatem renouandorum cor-
porũ intelligere debemus? Quod autẽ dicit, Vobiscum
bibã, etiã ipsis resurrectionem corporũ ad induendam
immortalitatẽ promittit: vobiscũ enim non ad idẽ tem
pus, sed ad eandẽ innouationem esse dictũ accipiẽdum
est. Nam & nos dicit apostolus resurrexisse cũ Christo
vt spes rei futuræ iam lætitiam præsentẽ afferat. Quod
autem de boc genimine vitis, etiã illud nouũ esse dicit,
significat vtiq; eadẽ corpora resurrectura secundũ in-
nouationem cælestem, quæ nũc secundũ terrenã vetu-
statẽ sunt moritura. Hil. Videtur autẽ ex hoc quòd Iu-
das cũ eo nõ biberit, quia nõ erat bibiturus in regno, cũ
vniuersos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros
secum postea polliceretur. Glo. sed sustinẽdo aliorum
sanctorum sententiam: quòd scilicet Iudas sacramenta
receperit à Christo, dicendũ est quod bic dicit, Vobis-
cum, ad plures eorum, non ad omnes referendum esse.

Quidã hę retici loco vini vtuntur aqua.

Anagogica expositio.

Et hymno dicto, exierunt in montem oliueti. Tunc dicit illis Iesus, Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Postquã autem resurrexero, præcedam vos in Galilæã. Respondens autem Petrus, ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Ait illi Iesus, Amen dico tibi: quia in hac nocte, antequam gallus cãtet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

Orig. Discipulos qui acceperãt benedictionis panẽ, &
biberãt calicẽ gratiarũ actionis docebat dñs pro his o-
mnib⁹ hymnũ dicere patri. vnde dicitur, Et hymno di-
cto exie. in mõ.. oli. vt de alto transirent ad altũ: quia fi-
delis nõ potest aliquid agere in conualle. Chrys. in ho.
audiãt quicũque, velut porci, simpliciter mãducantes,
cũ ebrietate surgũt, cũ deceret gratias agere & in hym-
nũ mensam desinere. Audiant quicunq; vltimã oratio-
nẽ in sacris mysteriis non expectãt. Vltima enim oratio
missæ illius hymni est signũ. Gratias ergo egit antequã
sacra mysteria discipulis daret, vt & nos gratias agam⁹.
Hymnũ dixit postquã dedit, vt & nos hoc ipsum facia-
mus. Hier. Iuxta hoc exẽplũ saluatoris qui pane Chri-
sti & calice saturatus & inebriatus fuerit potest lauda-
re deum & cõscendere montẽ olìueti: vbi laborũ refe-
ctio, doloris solatiũ & veri luminis notitia est. Hila. Per
hoc etiã ostenditur quòd homines cõsummati in vni-
uersis diuinorũ mysteriorũ virtutibus, gaudio, exulta-
tioneq; cõmuni, in cælestẽ gloriã efferũtur. Orig. Aptè
etiam mõs misericordiæ est electus, vbi prænũtiaturus
fuit scandalũ infirmitatis discipulorũ: iam tunc paratus
vt non repelleret discipulos discedẽtes, sed vt reciperet
reuertentes. vnde sequitur, Tunc dixit il. Iesus, Omnes
vos scan. patie. in me in ista nocte. Hiero. Prædicit qui-
dẽ quod passuri sunt, vt cũ passi fuerint non desperent
salutem, sed agẽtes pœnitentiã liberentur. Chry. in ho.
In quo etiam docet nos quales ante crucem fuerunt di
scipuli, & quales post crucẽ. Etenim qui neq; cũ Chri-
sto dũ crucifigebatur stare poterãt, post mortẽ Christi
adamante fuerunt fortiores. Fuga enim discipulorũ, &
timor, demõstratio est mortis Christi, vt confundãtur
qui hæresi Marchionis ęgrotant. Si enim neque ligatus
est, neq; crucifixus, vnde Petro & reliquis apostolis in-
cussus est tantus timor? Hier. Et signãter addidit: in ista
nocte. quia quomodo q inebriantur, nocte inebriãtur:
sic & qui scandalum patiuntur, in nocte & in tenebris
sustinent. Hil. Huius etiam prædicationis fides, autbo-
ritate prophetiæ veteris continebatur. vnde sequitur,
Scriptum est enim &c. Hier. Hoc aliis verbis in Zacha-
ria propheta scriptũ est, & ex persona prophetæ ad deũ
dicitur, Percute pastorẽ, & dispergentur oues. percuti-
tur autẽ pastor bonus, vt ponat animam suam pro oui-
bus suis, & de multis gregibus errãtium, fiat vnus grex,
& vnus pastor. Chry. in ho. Hanc autẽ prophetiã indu-
cit, simul quidẽ suadẽs eis attẽdere semper quæ scripta
sunt, simul etiam ostendẽs quoniam secundum dei cõ-
silium crucifigebantur, & vndique monstrans nõ alie-
num se esse à vet. test. & à deo qui in eo prænũtiabatur.
non autẽ permisit eos in tristibus permanere, sed & læ-
ta prænuntiat, dicens, Postquam autẽ resurrexero, pręce-
dam vos in Galilæã. Non enim confestim post resur-
rectionem in cælo eis apparuit, neque in longuã quan-
dam regionem, vt eis appareat, vadit: sed in ipsa gẽte, &
in ipsis ferè regionibus: vt & binc crederent, quoniam
qui crucifixus est, ipse est qui resurrexit. Propter hoc
etiam se in Galilæam abire dicit, vt à timore Iudæorũ
liberati, crederent ei quod dicebatur. Orige. Prædicit
etiam hoc eis vt qui ad modicũ disperguntur scandalũ
passi, post congregentur à resurgente Christo & præce
dente eos in Galilæam gentiũ. Hil. Sed Petrus in tãtum
& affectu, & charitate Christi efferebatur, vt & imbe-
cillitatem carnis suæ, & fidem verborũ domini nõ con
tueretur, quasi dicta eius efficienda non essent: vnde se-
quitur, Respõdens Petrus ait illi, Et si &c. Chry. io ho.
Quid ais ô Petre? Propbeta dixit, Dispergẽtur oues, &
Cbristus cõfirmauit quod dictũ est: & tu dicis, Nequa-
quã. Quãdo dixit, Vnus ex vobis me tradet, timebas ne
tu esses traditor, quãuis nibil tibi tale conscius eras: nũc
autem manifestè eo dicente, quoniã omnes scandaliza-
bimini, contradicit: sed quia erutus erat ab anxietate,
quam de proditione habuerat, confidens de reliquo, di
cebat, Ego nunquam scandalizabor. Hierony. Non ta-
men est temeritas, nec mẽdacium, sed fides est apostoli
Petri, & ardens affectus erga dominum saluatorẽ. Re-

Christus præcessit apostolos in Galilęã gentium.

mig. Quod ergo ille dicit præuidendo, iste denegat amãdo: vbi moraliter instruimur, vt quantũ confidimus de ardore fidei, tantum timeamus de carnis fragilitate. Videtur tamen accusabilis Petrus, & qm̃ contradixit, & qm̃ aliis seipsum præposuit: & tertiò, qm̃ totum sibi attribuit, quasi fortiter esset pseueratur⁹. Vt hoc igit̃ in eo sanaret, permisit fieri eius casum, nõ impellens eum ad negandũ, sed eum sibi deserens, & naturã humanam de fragilitate conuincẽs. Orige. Vnde alij discipuli scãdalizati sunt in Iesu: Petrus autem oon solũ scandalizatur, sed abundãtius relinquit̃ vt ter denegaret. vnde sequitur: Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte anteq̃ gallus cantet, ter me negabis. Aug. de con. euan. Potest autẽ mouere ꝙ tam diuersa non tantum verba, sed etiam sentẽtias euangelistæ pmittunt, quibus præmonit⁹ Petrus illam psumptionẽ proferret, vel cũ dño vel pro domino moriendi: ira vt cogant intelligibiliter eũ expsisse præsumprionẽ suã diuersis locis, sermonis Christi: & ter illi à dño responsum ꝙ cùm esset ante galli cantũ ter negatutus, sicut etiã post resurrectiooem ter illũ interrogar: vtrũ eum amet, & mandatũ de pascendis ouibus rer pcepit. Quid em̃ habent hæc verba Matthęi vel sentẽtiæ similes illis, vel quibus secũdũ Io. vel quib⁹ secundũ Lu. Petr⁹ ptulit psumptionẽ suã: Marcus aũt penè ipsis verbis hoc cõmemorat, quib⁹ & Matthæ⁹ nisi ꝙ distinctius quẽadmodum futuiũ esset, expsit dictũ esse à dño: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocẽ dederit, ter me es negatur⁹: vnde nonnullis qui parũ attendunt Marc⁹

Concor. euange. videtur nõ cõgruere cæteris. tota em̃ negatio Petri trina est: quæ si post primum galli cantũ inciperet, falsum dixisse viderẽtur tres eoangelistæ, qui dicũt dixisse dominũ, quòd anteq̃ gallus cantatet eum, Petrus esset negaturus. Rursus si totã trinã negationẽ ante peregisset, q̃ cãtare gallus inciperet, superfluo dixisse Marcus deprehenderetur ex psona dñi: Priusquam gallus bis vocẽ dederit, ter me es negaturus. Sed quia ante primum galli cantũ cœpta est illa trina negatio: attẽderunt tres euãgelistæ non quando eã cõpleturus esset Petrus, sed qnanta futura esset, & quando incœptura. i. ante galli cantum: quãquam in animo eius, & ante primum galli cantum tora posset intelligi, quoniã ante galli cantum tantus timor obsederat mentẽ, qui eam posset vsque ad tertiã negationẽ perducere. Multominus igitut mouere debet, quia trina negatio etiã trinis negantis vocibus ante galli cantum cœpta: & si nõ ante primom galli cãtũ peracta est, ranq̃ si alicui diceretur: Antequã gallus cantet ad me scribes epistolã, in qua mihi ter conuiciaberis: noo vtiq; si eam ante omnẽ galli cantum scribere inciperet, & post primum galli cãtum finiret: ideo dicẽdnm erat falsum fuisse ptædictũ. Orig. Qnæres autẽ si possibile erat vt oon scãdalizaret̃ Petrus, semel saluatore dicente: qm̃ omnes vos scandalum patiemini in me? Ad quod aliquis respondebit, quoniã necesse erat fieri quod predictũ erat à Iesu. Alius autẽ dicit: qm̃ qui exoratus à Niniuitis, quæ prædixerat per Ionam non fecit, possibile fuit vt repelleret etiam scandalum à Petro deprȩcãte. Nunc autẽ promissio cius audax in affectu qui dẽ prõptn, non sine prudẽti facta est ei causa, vt nõ solùm scandalizaretur, verũetiam ter denegaret. Postquã autẽ cum affirmatiooe iuramenti pronuncianit, dicet aliquis quòd non erat possibile vt nõ denegarer. Si em̃ iutamentum erat Christi, amen: mentitus fuisset, dicendo: Amen dico tibi, si verũ dixisset Petrus, quia non tenegabo. vident̃ autem mihi cæteri discipuli cogitantes quod primum fuerat dictum: Oẽs vos scãdalum patiemini. Ad hoc autẽ qood dictum est Petro: Amen dico tibi &c. pmiserunt similiter Petro, quia nõ erãt cõprehensi in illa prophetia. vnde sequit̃: Ait illi Petrus: Etiã si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & oẽs discipuli dixerunt: hic etiã Pettus nescit quid loquatur. Cum Iesu enim mori pro oĩbus moriẽte hoĩm non erat: qm̃ oẽs foerant in peccatis, & oẽs opus habebant vt pro eis alius moreretur, non ipsi pro aliis. Rab. Sed quia intellexerat Petr⁹ dominũ prę timore mortis eũ se prædixisse negaturum, ob hoc dicebat, quòd licet periculum mortis immineret, nullo modo ab eius fide posset auelli, & similiter alii apostnli per ardorẽ mẽtis non timuerunt damnum mortis: sed vana fnit prȩsumptio humana sine protectione dluina. Chry. in ho. Hĩc ergo magnum discimus dogma, quòd non sufficit desiderium hominis, nisi diuino aliquis potiatur auxilio.

Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani. Et dixit discipulis suis: Sedete hic donec vadam illuc & orem. Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi cœpit contristari & mœstus esse. Tunc ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem. Sustinete hic, & vigilate mecum.

Remig. Paulò superius euangelista dixerat quia hymno iam dicto, exilt cum discipulis in montẽ Olιueti, & vt ostenderet ad quẽ locum ipsius montis diuerterit, cõsequenter adiunxit: Tũc venit Iesus cum illis &c. Rab. Lucas dixit: In montẽ Olιueti: Ioannes traos torrentem Cedrõ, quod idem est quod Gethsemani, & est

lncus in quo orauit ad radicẽ montis Olιueti, vbi ortus Gethsemani interpretatio.
est: vbi etiã ecclesia est ædificara. Hiero. Gethsemani interpretat̃ vallis pinguissima, in qua iussit discipulos sedere paulisper, & expectate redeuntẽ, donec pro cunctis dñs solus orarer. Orige. Nõ em̃ eonueniebat vt ibi caperet̃, vbi cum discipulis manducauerat pascha: conueniebat autem & priusquam pderetur orare & eligere locum mundum ad orationem. vnde sequit̃: Et dixit discipulis suis, sedete hic, donec &c. Chry. ĩ ho. Hoc autẽ dicit quia discipuli indiuisibiliter sequebãtnt Christum. Cõsuetudo em̃ ci erat sine discipulis orare. Hoc autem faciebat erudiens nos in orationibus quietẽ nobis cõstituere, & solitudinem quærere. Dama. in lib. 3. Sed cùm otatio sit ascensus intellectus ad deum, vel petitio decentiũ à deo, qualiter dñs orabat? Neqne enim ascensione, quȩ à deo est, indigebat intellectns eius, semel secundum personã deo verbo vnitus, neq; enim ea quæ à deo est petitione: vnus em̃ deus & homo, Christus est. Sed formãs in seipso quod nostrum est, docuit nos à deo patre petere, & ad ipsum extendi: sicut enim passiones sustinuit vt triumphans, nobis aduersus eas victoriã tribueret: ita orat, nobis viam faciens ad eum qnȩ ad deum est ascensionẽ, & pro nobis omnẽ iustitiã implens, & reconcilians nobis patrẽ suum, & vt principium ipsum honorãs & mõstrans quòd nõ est deo contrarius. Remig. Cùm aũt dñs in monte orauit, docuit nos in oratione p cælestibns dñm supplicare. Cùm verò in villa oranit, nos instruxit vt in oratione semp humilitatẽ seruare studeamus. Raba. Pulchrè autẽ appropinquãs passioni, in valle pinguedinis orasse dicitur, vt demõstraret quòd per vallẽ humilitatis, & pinguedioẽ charitatis, mortẽ pro nobis susceperit. Moraliter etiam nos instruxit, vt nõ gestemus cor aridum à pinguedine charitatis. Raba. Appropinquãs morti dominus, in valle pinguedinis orauit, quia per vallẽ humiliratis, & pinguedinẽ charitatis, pro nobis mortẽ subiit. Rem. Qnia vero fidẽ discipulorum & constantiã deuotæ sibi volũtatis acceperat, sed turbandos illos & dispergẽdos præsciebat, ideo iussit eos in loco sedere. Nã sedere requiescentis est, laboraturi enim erant eũ negatnri. Qualiter aũt progressus sit manifestat, cũ subiũgit: Et assumpto

Petro & duob' filiis Zebedæi, cœpit cōtristari & mœst' esse. Illos videlicet assumpsit, quibus in mōte claritatem suæ maiestatis ostenderat. Hila. Sed quia dicit, Cœpit contristari, & mœstus esse, hæreticorum omnis hic sensus est: vt opinētur metum mortis in dei filium incidisse: quia asserunt non de æternitate prolatū, neq; de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nihilo per eum qui oīa creauit effectū: & ideo in eo doloris anxietas, ideo metus mortis, vt qui mortē timere potuit, & mori posit: qui verò mori potuit, licet in futurū erit, non tñ per eū qui se genuit ex præterito sit æternus. q si per fidē capaces euangeliorū essent, scirent verbū in principio deū, & hoc in principio apud deū, & eandem esse æternitatē gignentis & geniti. Sed si virtutē illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ forte assumptio carnis infecerit, vt sit ad dolorē infirma, ad mortē trepida, iam & corruptioni subdita erit: ac si æternitate demutata in metum hoc quod in ea est, poterit aliqñ nō esse. Deus autē sine mensura tēporum semper est, & qualis est, semp ætern' est. Mori igitur nihil in deo potuit: nec ex se metus deo vllus est. Hie. Nos autē ita dicimus hominē passibilem à dei filio susceptū, vt deitas impassibilis pmaneret. Passus est em̄ dei filius non putatiuè, sed verè omnia quæ scriptura testatur: secūdū illud quod pati poterat, secundum. s. substantiam assumptā. Hila. 10. de trini. Puto autē non alia hic ad timendum, q̃ passionis & mortis causa à quibusdā prætenditur. Interrogn autē eos qui hoc ita existimāt, an ratione subsistat, vt mori timuerit, qui omnē ab apostolis timorē mortis expellens, ad gloriā eos sit martyrii adhortatus. quid em̄ ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus vitam rependit? Deinde quē dolorē mortis timeret, potestatis suę libertate moriturus? Si etiam passio honorificatura eū erat, quō tristē eū metus passionis effecerat? Hil. Quia ergo mœstū dominū fuisse legimus, causas mœstitię reperiamus. Admonuerat superius oēs scandalizandos. Petrū etiam dñs ter negaturū esse respondit, assumptisq; eo, & Iacobo, & Ioanne cœpit tristis esse: ergo nō ante tristis est q̃ assumit, sed omnis met' illis esse cœpit assumptis: atq; ita non de se orta est, sed de eis quos assumpserat mœstitudo. Hiero. Contristabatur ergo dominus non timore patiendi, qui ad hoc venerat vt pateretur, & Petrum temeritatis arguerat: sed propter infelicissimū Iudam, & scandalum oīm apostolorum, & reiectionē vel reprobationē populi Iudęorum, & euersionem miseræ Hierusalem. Dama. in lib. 3. Vel aliter: Omnia quæ non ante ad esse deducta sunt à conditore existendi naturaliter fugiunt: & deus igitur verbum homo factus habuit, & hoc est desideriū, quod dei desiderauit escā & potum & somnum, quibus. s. conseruatur ita desiderans, & naturaliter in experientia horum factus, & ecōtrario desiderauit corruptiuorum amotionem: vnde & tempore passionis quam voluntariè sustinuit, habuit mortis timorē naturalē, & tristitiam: est em̄ timor naturalis, anima nolēs diuidi à corpore, propter eam quæ ex principio à conditore imposita est naturalem familiaritatē. Hiero. Dominus ergo noster vt veritatē assumpti probaret hominis, verè quidē contristatus est, sed ne passio in animo illius dominaretur, per passionē cœpit cōtristari: aliud est enim contristari, & aliud incipere contristari. Remig. Destruuntur aūt in hoc loco Manichæi, qui dixerunt illum phantasticū corpus assumpsisse, nihilominus & illi qui dixerunt eum verā animā non habuisse, sed loco animę diuinitatē. Aug. in lib. 83. quæst. Habemus em̄ euangelistarū narrationes, p quas Christū & natum de beata virgine Maria cognouimus, & cōprehensum à Iudęis, & flagellatum & crucifixum atq; interfectū & sepultum in monumēto, quæ omnia facta esse, intelligere sine corpore nemo potest: nec figuratè accipienda quisquā vel dementissimus dixerit, cū dicta sint ab eis qui res gestas vt meminerant, narrauerunt. Sic ergo illi corpus eū habuisse testantur, sicut & eum habuisse indicant animam affectiones illę quæ nō possunt esse nisi in anima, quas nihilomin' eisdem euāgelistis narrantibus legimus. Et miratus est Iesus, & iratus, & contristatus. Ambro. super Luc. Cùm ergo in euangelista ista referuntur, non falso vtique referūtur, verum ille hos motus certissimæ dispensationis gratia, ita cū voluit suscepit animo humano, vt cū voluit fact' est homo. Habem' quidē & nos huiusmodi affectus ex humanæ conditionis infirmitate: non autem ita dominus Iesus, cuius infirmitas fuit ex potestate. Dama. in 3. lib. Quapropter naturales nostræ passiones secundum naturam & supra naturā fuerunt in Christo. Secundū naturā enim quia permittebat carni pati quæ propria: super naturam autem, quia non præcedebant in eo voluntatem naturalia: nihil enim coactum in Christo consideratur, sed omnia voluntaria. Volens enim esuriuit, timuit, & contristatus est. Et ideo de manifestatione tristitiæ subditur: Tūc ait illis, tristis est anima mea vsque ad mortem. Ambr. super Lu. Tristis autem est, nō ipse, sed anima. Non enim tristis sapientia, non diuina substantia, sed anima. Suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. Hiero. Non autem propter mortem, sed vsque ad mortem dicitur contristatus, donec apostolos sua liberet passione. Dicant qui irrationabilem Iesum sumpsisse animam suspicantur, quomodo contristetur, & nouerit tempus tristitiæ: quanuis enim & bruta mœreant animalia, tamen non nouerunt, nec causas, neq; tempus vsq; ad quod debeant contristari. Orige. Vel aliter: Tristis est anima mea vsq; ad mortē, q. d. Tristitia cœpta est in me, non semper, sed vsq; ad tempus mortis: vt cùm mortuus fuero peccato, moriar & vniuersæ tristitiæ, cuius principium tantum fuit in me. Sequitur: Sustinete hic &c. ac si dicat: Cæteros quidem iussi sedere ibi quasi infirmiores ab agone isto seruans eos securos, vos autem quasi firmiores adduxi, vt collaboretis mecum in vigiliis & orationibus: tamen & vos manete hic, vt vnusquisque in gradu suæ vocationis consistat. quoniam omnis gratia quanuis fuerit magna, habet superiorem. Hier. Vel ideo à somno prohibet, cuius tempus non erat imminente discrimine, sed à somno infidelitatis & torpore mentis. Tristitia Christi.

Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamen nō sicut ego nolo, sed sicut tu. Et uenit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Iterum secundò abiit, & orauit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat uoluntas tua. Et uenit, & iterum inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati. Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò, eundem sermonem dicens.

Orige. Petrum magis de se confidentē, & alios adduxit, vt videāt cadentem in faciē & orātem, & discāt non magna, sed humilia de se sapere, nec veloces esse ad pmittendum: sed soliciti ad orandum. & ideo dicitur: Et progressus pusillum. Nolebat enim longè fieri ab eis, sed iuxta eos constitutus, orare, & qui dixerat: Discite à me quia mitis sum & humilis corde: laudabiliter se humilians cadit in faciem. vñ sequitur: Procidit in faciem suā orans, & dicens, Pater mi &c. Manifestans autē in

Alia sententia Hilarij.

oratione sua deuotionem, quasi dilectus & complacēs dispositioni patris addidit: Verūtamen nō sicut ego volo, sed sicut tu. Docens vt non oremus fieri nostrā volūtatem, sed dei. Secundū autem ꝙ cœpit pauere, & tristari, secundū hoc orat calicē passionis trāsire: & nō sicut ipse vult, sed sicut pater: hoc est non secūdū substantiā eius diuinam & impassibilē, sed secundum naturam humanam & infirmam. Suscipiens eñ naturam carnis humanæ oēs proprietates impleuit, vt non in phātasia habuisse carnē æstimaretur, sed in veritate. Proprium est autē hominis fidelis, primū quidem nolle pati aliquid doloris, maximè quod ducit vsque ad mortem, quia homo carnalis est: si autem sic voluerit deus acquiescere, quia fidelis est. Nā sicut multū cōfidere non debemus, ne nostram virtutē videamus profiteri: sic diffidere nō debemus, ne dei adiutoris nostri impotentiam videamur pronūciare. Notandū est aūt quoniā Marcus quidem & Lucas hoc ipsum scripserūt, Ioannes aūt orantē Iesum vt transiret ab eo calix, non introducit. quoniā hi quidē magis secundū humanam naturā eius exponunt de eo, q̃ secundū diuinam: Ioannes autem magis secundū diuinam. Aliter autē Iesus videns qualia erant Iudæi passuri petentes eum ad mortē, dicebat: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Hiero. Vnde signāter dicit: Calix iste, hoc est populi Iudæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non possunt, si me occiderint, habentes legē & prophetas, qui me vaticinantur. Orige. Rursus videns quanta vtilitas totius mundi esset futura per passionē ipsius, dicebat: Sed nō sicut ego volo, sed sicut tu. i. si possibile est vt sine passione mea omnia illa bona proueniant, quæ per passionē meā sunt prouentura, transeat passio hæc à me, vt & mūdus saluetur, & Iudæi in passione mea non pereant. Si autē sine perditione quorundam multorū salus non potest introduci, quantū ad iustitiam tuam non trāseat. Calicem autē hunc qui bibitur, passionis in multis locis nominat scriptura. Bibit autē calicē totū, qui patitur pro testimonio quicquid fuerit ei illatū. Effundit autē accipiens, qui denegat, ne aliquid patiatur. Augu. de con. euan. Et ne quis eum putaret patris minuisse potestatē, non dixit: Si facere potes, sed si fieri potest, vel si possibile est: ac si diceretur, si vis. Fieri enim potest quod ille voluerit: veruntamen & Lucas hoc ipsum planius intimauit: non enim ait: Si fieri potest, sed si vis. Hila. Vel aliter: Non ait, Transeat à me calix iste: hæc enim esset pro se timentis oratio. ꝙ autem vt à se transeat, rogat: non vt ipse pretereatur orat, sed vt in alterū illud quod ad se transit, accedat. Totus igitur supra eos qui passuri erant metus est, atq; ideo pro his orat qui passuri post se erant, dicens: Transeat calix à me, id est quō à me bibitur, ita ab his bibatur, sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Ideo autē ait, si possibile est, quia carni & sanguini horum terror est: & difficile est eorum acerbitate corpora non vinci humana. Quòd autem ait: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Vellet quidem eos non pati, ne fortè in passione diffidant si cohæreditatis suæ gloriam, sine passionis suæ difficultate mereantur. Non ergo vt non patiantur, rogat, dicens: Non vt ego volo, sed sicut tu, ait: eo quod pater vult vt bibēdi calicis in eos ex ipso transeat fortitudo, quia ex voluntate patris non tā per Christū vinci diabolū, q̃ etiam per eius discipulos oportebat. Aug. in Enchi. Sic igitur Christus hominē gerens, ostēdit priuatam quandā hominis voluntatē, in qua & suam & nostrā figurauit, qui caput nostrū est, cùm dicit: Trāseat à me. Hæc eñ erat humana voluntas propriū aliquid & tanq̃ priuatum volens, sed quia rectū vult esse hominem & ad deū dirigi,

Vtilitas passionis Christi.

subdit: Verūta. non si. ego vo. sed si. tu. ac si diceret: Vide te in me quia potes aliquid ꝓprium velle: & si deus aliud velit, concedit hoc humanæ fragilitati. hæc vox capitis, salus est totius corporis. Leo papa in ser. de pas. Hæc vox oēs fideles instruit, oēs confessores accendit, omnes martyres coronauit. Nam quis mūdi odia, quis tentationū turbines, quis posset persecutorū superare terrores, nisi Christus in omnibus & pro omnibus patri diceret: fiat voluntas tua? Discāt igitur hanc vocem omnes ecclesiæ filii: vt cū aduersitas violenter alicuius tentationis incumbit, separato timore formidinis, accipiāt tolerantiā passionis. Orige. Pusillum autē progrediente Iesu ab eis, nec vna hora potuerunt vigilare eo absente: propter quod oremus vt nec modicum aliquādo Iesus progrediatur. Sequit: Et ve. ad discipu. suos, & inuenit eos dormientes. Chry. in ho. Quia tēpus intempestæ noctis erat, & oculi eorū à tristitia erant grauati. Hil. Postq̃ ergo ad discipulos redit & dormientes dep̄hendit, Petrū arguit. vnde sequit: Et dicit Petro, sic nō potuisti vna hora vigilare mecū? Petrū ideo præ omnibus ex tribus arguit, quia præ cęteris nō se scādalizandum fuerat gloriatus. Chry. in ho. Sed quia & alii idem dixerunt, oīm etiā infirmitatem arguit. qui eñ mori simul cū Christo elegerāt, neq; simul cū eo potuerūt vigilare. Orig. Inueniens autē dormientes suscitat verbo ad audiendū, & p̄cipit vigilare, dicens: Vigilate & orate, ne intretis in tentationē: vt primùm vigilemus, & sic vigilantes oremus. Vigilat, qui facit opera bona, & qui solicitè agit, ne in aliquod tenebrosum dogma incurrat, sic eñ vigilātis exauditur oratio. Hier. Impossibile est humanam animā non tentari. Ergo non ait, Vigi. & ora. ne tētemini, sed ne intre. in tenta. hoc est ne vos tētatio superet. Hil. Cur autem ne in tentationē venirēt, admonere eos voluisset orare, ostendit, dicens, Spiritus quidem prōptus est, caro autem infirma. Non enim de se hoc dicit, ad eos enim hic sermo conuersus est. Hiero. Hoc autē est aduersus temerarios, qui quod crediderint, putāt se posse consequi. Itaque quātum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus. Orig. Hic considerandum est vtrū sicut omnium caro infirma est, sic oīm spiritus prōptus est: an omniū quidē caro infirma est, non autem & oīm hoīm spiritꝰ prōptꝰ est, sed tātum sanctorum: infideliū autē spiritus segnis est, & caro infirma. Est autem & alio modo caro infirma eorum solū quorū spiritus prōptus est, quā cū spiritu prompto opera carnis mortificant. Hos ergo vult vigilare & orare, vt non intrent in tentationē. qm̄ qui spiritalior est, solicitior debet esse, ne magnū bonū ipsius grauē habeat lapsum. Remig. Vel aliter: his verbis ostendit se verā carnē ex virgine sumpsisse, & verā animā habuisse. vnde & nunc dicit spiritum suū promptum esse ad patiendū, carnem verò infirmā, timere dolorē passionis. Sequit: Iterum secundo abiit & orauit, dicēs: Pater mi, si non potest calix iste trāsire nisi bibā illum, fiat voluntas tua. Orig. Aestimo ꝙ calix ille passionis, omnino à Iesu fuerat trāsiturus, sed cū differentia: vt si quidem biberet eum & ab ipso transiret, postmodum & ab vniuerso genere hominū. Si autē non biberet eum, ab ipso quidem forsitā trāsiret, ab hominibus autē nō transiret. Hunc ergo calicē passionis volebat quidē à se trāsire, sic vt omnino neq; gustaret amaritudinē eius, si tamen possibile esset, quāsium ad iustitiam dei. Si autē non poterat fieri, magis volebat vt sumeret eum, & sic trāsiret ab eo & ab vniuerso hominū genere, q̃ vt contra voluntatē paternā bibitionem eius effugeret. Chry. in ho. Quòd quidē secundo vel tertio orat, ex affectu. s. humanæ infirmitatis quo mortē timo

bat,certificat q verè factus est homo. Secundo enim vel tertio orat,ex affectu.s.humanæ infirmitatis quo mortē timebat,certificat q verè factus est homo. Secūdo em̄ vel tertio aliquid fieri,veritatis est maximè demonstratiuū in scripturis.vnde Ioseph dixit Pharaoni: Quod vidisti secundo ad eandē rem pertinēs somnii, firmitatis indiciū est.Hiero. Vel aliter:Secūdo orat vt si Niniue.i.gētilitas aliter saluari nō potest,nisi aruerit cucurbita.i.Iudæa,fiat volūtas patris: quæ non est contraria filii volūtati,dicente ipso per prophetā: Vt facerē volūtatē tuā deus meus volui.Hil.Vel aliter: Passuris discipulis omnem in se corporis nostri infirmitatem assumsit,crucisq; secum vniuersis quibus infirmamur affixit: & ideo transire ab eo calix non potest,nisi illum bibat: quia pati,nisi ex eius passione, non possumus. Hiero. Christus autē solus orat pro omnibus,sicut & solus patitur pro vniuersis,Sequitur enim:Et ve.it. & inue. eos dor. Erant em̄ oculi eorū grauati. Languescebant enim & opprimebantur apostolorū oculi negatione vicina. Orige.Puto em̄ q non tantū corporum oculi, quantū animarum grauati erant: nondum em̄ erat eis spiritus datus: vnde non eos reprehendit,sed vadens iterū orauit:docēs vt nō deficiamus,sed permaneamus in oratione,donec impetremus ea,quæ postulare iam cœpimus. vnde sequit:Et relictis illis iterū abiit, & orauit tertio eundē sermonem dicēs. Hiero.Tertio antē orauit,vt in ore duorum vel triū testium staret omne verbum. Raba.Vel ideo tribus vicibus dñs orauit, vt nos à peccatis præteritis veniam, & præsentibus malis tutelam,& futuris periculis cautelā,oremus:& vt omē orationē ad patrem & ad filiū & ad spiritum sanctū dirigamus, & vt integer spirit⁹ noster & anima & corpus seruet. Augu. de quæst.euan.Non absurdè etiā intelligitur ꝑpter trinam tentationē passionis,ter dñm orasse.Sicut em̄ tentatio cupiditatis trina est, ita & tentatio timoris trina est.Cupiditati q̄ in curiositate est,opponit timor mortis:sicut em̄ in illa cognoscēdarū rerum est auiditas, ita & in ista metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati verò honoris vel laudis, opponitur timor ignominiæ & contumeliarū.Cupiditati autē voluptatis,opponitur timor doloris.Remig.Vel ter orat pro apostolis, & maximè pro Petro,qui ter erat eum negaturus.

Alia sententia Hilarii.

Tunc uenit ad discipulos suos, & dicit illis:Dormite iā & requiescite:ecce appropinquauit hora,& filius hominis tradetur in manus peccatorum.Surgite,eamus.Ecce appropinquauit qui me tradet.

Hila.Post orationem frequentē,post discursus recursusq; multiplices,metū demit, securitatē reddit, in requiem adhortat. vnde dicitur:Tunc ve.ad discipu. &c. Chry.in ho.Et quidē tunc vigilare oportebat, sed hoc dixit,vt ostenderet quoniā neque visum possent ferre futurorum malorū,& q̄m eorum non indiget auxilio, q̄m omnino tradi eum oportebat.Hila . Vel hoc dicit, quia voluntatē patris de discipulis iam securus expectabat,de qua dixerat:Fiat voluntas tua,qua. s. transiturū in nos calicē bibens infirmitatem corporis nostri,& timoris sollicitudinem,& ipsum dolorem mortis absorbuit.Orige.Vel non est ille ipse somnus, quem iubet nunc discipulos suos dormire, & ille qui eis superius scribitur contigisse. Illic enim dormientes inuenit,non requiescentes,sed grauatos oculos habentes:nunc autē præcepit eis non simpliciter dormire,sed cū requie, vt ordo seruetur,vt primum quidem vigilemus orātes, vt non intremus in tentationem,vt postea dormiamus & requiescamus, vt cū aliquis inuenerit locū dño, tabernaculum deo Iacob,ascendat supra lectū stratus sui, & det somnum oculis suis.Forsitan autem & aīa non potēs semp sufferre labores,quasi incarnata, remissiones aliquas sine reprehēsione consequetur, quæ moraliter dormitiones dicuntur, vt vsq; ad aliquantū tēporis habens remissionem renouata resuscitetur. Hila. Quòd autē ad eos reuertens,dormientesq; reperiens: primum reuersus obiurgat,secūdo siler,tertio quiescere iubet. ratio ista est,quòd primum post resurrectionē dispersos eos,& diffidentes ac trepidos reprehendit.Secundo misso spiritu paracleto,grauatis ad contuendā euangelij libertatem oculis, visitauit:nam aliquandiu legis amore detenti,quodā fidei somno occupati sunt. Tertio verò.i.claritatis suæ reditu securitati eos,quietique restituet.Orige.Postq̄ autem resuscitauit eos à somno, videns in spiritu appropinquantē Iudā traditioni, qui nondū videbatur à discipulis ei⁹,dicit: Ecce appro. ho. &c.Chry.in ho.Per hoc autē quod dicit: Appropinquauit hora,ostendit quoniā diuinæ dispositionis erat qđ gerebatur:per hoc autem quod dicit:in manus peccatorū,demonstrat quoniā illorum nequitię hoc opus erat,nō quod ipse delicto esset obnoxius. Orige. Sed & nunc in manus peccatorū traditur Iesus,quando hi qui videtur Iesum credere,habent eum in manibus suis, cū sint peccatores. Sed quotiescunq; iustus habēs in se Iesum in potestate factus fuerit peccatorū,Iesus est traditus in manus peccatorū. Hiero. Postq̄ ergo tertio orauerat,& apostolorū timorē sequente pœnitentia impetrauerat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, & vltrò se ad interficiendum præbet. vnde sequitur:Surgite,eamus.q.d. Non vos inueniant quasi timentes,vltro pergamus ad mortē, vt confidentiam & gaudium passuri videant. Sequitor em̄:Ecce appropinquauit qui me tradet. Orig.Non dicit appropinquauit mihi,nec em̄ ipsi appropinquabat traditor eius, qui se elōganerat peccatis suis ab eo. Aug.de con.euan. Videtur autē hic sermo secundum Mat. sibiipsi esse cōtrarius. Quō enim dixit, Dormite iam, & requiescite, cū cōnectat:Surgite, eam⁹? Qua velut repugnantia quidā cōmoti conātur ita ꝓnunciare quod dictū est:Dormite iam, & requiescite, tanq̄ ab exprobrāte, nō à permittēte sit dictum:quod rectè fieret, si esset necesse.Cū verò Marcus ita cōmemorauit,vt cū dixisset: Dormite iam & requiescite, adiungeret: Sufficit, & deinde inferret: Venit hora. Ecce tradetur filius hominis, vtiq; intelligitur post illud quod eis dictū est, Dormite iam & requiescite: siluisse dominū aliquantulum,vt hoc fieret quod promiserat, & nunc intulisse: Ecce appropinquauit hora. Propter quod secundū Marcum positum est, Sufficit, id est quòd iam requiescitis.

Cōcor. euange.

Adhuc eo loquente, ecce Iudas unus de duodecim uenit: & cū eo turba multa cum gladiis & fustibus missi à principibus sacerdotum & senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens: Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Iesum dixit: Aue rabbi. Et osculatus est eum. Dixitque illi Iesus: Amice, ad quid uenisti? Tunc accesserunt ad eum, & manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum.

Glo. Quia superius dictum est, quòd dominus vltrò se persecutoribus exhibebat, cōsequēter euāgelista ostendit quō sit à persecutoribus detētus. vñ dicit: Adhuc eo loquente &c. Remi. Vnus videlicet numero, nō merito. Hoc autem dixit ad ostēdendum immane facinus illius, qui de apostolica dignitate, factus fuerat proditor. sequitur Et cum eo tur. mul. cum gla. & fusti. Vt aūt ostenderet euangelista, inuidentię causa illū deprehensum, subiungit: Missi à prin. sa. & se. pop. Orig. Potest dicere aliquis, q̄m propter multitudinē eorum, qui iam crediderant, multi venerunt aduersus eum, timen-

tes ne multitudo credentium de manibus eorum tollerent eum. Ego æstimo etiam alteram causam, quoniam qui putabant in Beelzebub eiicere solere dæmonia, arbitrabantur eum ex quibusdam maleficiis posse effugere de medio volentium eum tenere. Multi etiam nunc spiritalibus gladiis militant contra Iesum, variis. s. & diuersis de deo dogmatibus. Sequitur: Qui autem tra. eū de. eis sig. dicens: Quencunque osculatus. &c. Dignum est autem quærere, cum secundum faciem notus esset omnibus habitantibus in Iudæa, quare quasi non cognoscentibus effigiem eius, dedit eis signum? venit autem traditio talis de eo ad nos, quoniam nō solum duæ formæ in eo fuerunt: vna secundum quam eum omnes videbant: altera secundum quam transfiguratus est coram discipulis in monte, sed etiam vnicuiq; apparebat secundum quod fuerat dignus, sicut & de manna scriptum est quod habebat saporem ad omnem vsum cōuenientem, & verbum dei non similiter cunctis apparet. Propter huiusmodi ergo transfigurationes eius signo indigebāt. Chry. in ho. Vel ideo signum eis dedit, quia multoties detentus ab ipsis pertrāsiit nescientibus eis, quod & tūc factum esset, si ipse voluisset. sequitur: Et confestim accedens ad Iesum, dixit: Aue rabbi. Et osculatus est eum. Raba. Suscipit dominus osculum traditoris, non quod simulare nos doceat, sed ne proditionem fugere videatur. Orig. Si autem aliquis quærat: Cur osculo Iudas tradidit Iesum? Secundum quosdā quidē voluit reuerentiam ad magistrum seruare, non audens manifestè in eum irruere. Secundum alios autem hoc fecit, timens ne si fortè se manifestum aduersarium praebuisset ipse, ei fieret causa euasionis, cum posset secundum opinionem eius effugere, & facere se imperuium. Ego autē puto quòd omnes proditores veritatis, amare veritatem fingentes, osculi signo vtuntur. Omnes etiam hæretici, sicut & Iudas, Iesu dicunt, Rabbi. Iesus autem placabilia respondet. vnde sequitur: Dixitq; illi: Amice, ad quid venisti? Dicit autem amice, improperans simulationem. hoc enim nomine neminē bonorum in scripturis cognoscimus appellatum: ad malum enim dicitur, Amice, quomodo non facio tibi iniuriam. Aug. in se. do. de pas. Dicit autē: Ad quid venisti? tanquam si diceret: oscularis & insidiaris: noui quare veneris, amicum fingis, cùm proditor sis. Remi. Siue, Amice, ad quid venisti? hoc fac, subintelligitur. Sequitur: Tunc accesserunt, & manus iniecerūt in Iesum, & tenuerunt eū. Tunc. s. quando ipse permisit. frequenter enim voluerunt, sed non potuerunt. Rab. Exulta christiane, in commercio inimicorum tuorum vicisti, q̄ Iudas vēdidit, & quod Iudæus emit, tu acquisiuisti.

Et ecce vnus ex his qui erant cum Iesu, extendens manū exemit gladium suum, & percutiens seruum principis sacerdotū, amputauit auriculam eius. Tunc ait illi Iesus: Conuerte gladiū tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones angelorum? Quō ergo implebūtur scripturæ? Quia sic oportet fieri.

Chry. in ho. Sicut Lucas refert, dominus in cœna discipulis dixerat: Qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. & discipuli responderūt: Ecce gladii duo hîc. Conueniens autē erat illic gladios esse, propter agnū. s. paschalem quē comederant. Audiētes quoque quoniā venirent persecutores ad Christum capiendū, à cœna exeuntes gladios sumpserunt in auxiliū aduersus persecutores, quasi pro magistro præliaturi. vnde & hîc dicitur: Ecce vnus ex his qui erant cum Iesu extendens manum, exemit gladium suū. Hiero. In alio euangelio scri-

Duplex forma Christi.

ptum est q̄ Petrus hoc fecerit eodē ardore, quo & cætera fecit. vnde sequitur: Et percutiens ser. prin. sacer. amputauit auricu. eius. seruus principis sacerdotū Malchus appellatur, auricula quoq; quæ amputatur, dextra est. trāsitoriè ostēdendū est quòd Malch⁹. i. rex quondā populus Iudæorū, seruus factus est impietatis & deuorationis sacerdotū. Dextramq; perdidit auriculam, vt literæ veritatem audiat in sinistrā. Orige. Nam si videntur legem audire, modo cū sinistro auditu audiunt vmbram traditionis de lege, non veritatem. Populus autē ex gentibus significatus per Petrū, per hoc ipsum q̄ crediderūt in Christū, facti sunt causa vt præcideretur Iudæorum auditio dextra. Rab. Vel Petrus non tollit audientibus intelligēdi sensum, sed diuino ablato iudicio negligentibus prodit: verū eadem dextera auris in iis qui ex eodem populo crediderunt, diuina pietate pristino restituta est officio. Hila. Vel aliter: Seruo principis sacerdotū auricula ab apostolo desecatur, populo. s. sacerdotio seruienti per Christi discipulū inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem veritatis hoc quod erat non audiens amputatur. Leo papa in sermo. de passio. Dominus autem zelantis apostoli piū motum progredi vltra nō patitur. vnde sequitur: Tūc ait illi Iesus: Cōuerte gla. tu. in lo. suū. Contra sacramentū enim erat redemptionis nostræ, vt qui mori pro omnibus venerat, capi nollet. Dat ergo in se furentibus licentiā sæuiēdi, ne dilato gloriosę crucis triumpho, & dominatio diabolica fieret longior, & captiuitas humana diuturnior. Raba. Oportuit etiam vt actor gratię fideles patiētiam suo exemplo doceret, & potius ad sustinendum fortiter aduersa instrueret, q̄ ad vindicādū prouocaret. Chry. in ho. Ad hoc autē vt discipulo persuaderetur cōminationem addit, dicens, Omnes enim qui acceperint gladiū, gladio peribūt. Augu. contra Fau. Id est omnis qui vsus fuerit gladio. Ille aūt vtitur gladio, qui nulla superioritate, aut legitima potestate vel iubēte vel cōcedente in sanguinē alicuius armatur. Nam vtiq; domin⁹ iusserat vt ferrum discipuli eius ferret: sed non iusserat vt ferirent. Quid ergo indignū si Petrus post hoc peccatū factus est pastor ecclesiæ, sicut Moyses post percussum Aegyptiū fact⁹ est rector & princeps synagogæ? Vterque em̄ non detestabili immanitate, sed emendabili animositate regulā excessit: vterq; odio improbitatis alienæ: sed ille fraterno, iste dominico (licet adhuc carnali) tamen amore peccauit. Hila. Sed non omnibus gladio vtentibus mors solet esse per gladium. Nam plures aut febris, aut alius accidēs casus, absumit: quia gladio aut iudicii officio, aut resistēdi latronibus necessitate sunt vsi. Et si secundū sententiā eius omnis gladio vtens gladio perimeretur, rectè ad necē eorum gladius eximebatur, qui eodem vtebantur ad facinus. Hiero. Quo ergo gladio peribit quicunq; gladium sumpserit? Illo nēpe qui igneus vertitur ante paradisum, & gladio spirit⁹ qui in dei describitur armatura. Hila. Recondi ergo gladiū præcipit dn̄s: quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus. Remig. Vel aliter: Quia gladio vtitur ad occidendū hominē, ipse suæ prius malitiæ moritur gladio. Chry. in ho. Non solū autem mitigauit discipulos per cōminationem pœnæ: sed etiā ostēdendo quòd voluntariè hoc sustinebat. vnde sequitur: An putas quia non possum rogare patrē meum, & exhibebit mihi modò plus q̄ duodecim legiones angelorum? Quia multa humanæ infirmitatis ostenderat: non videretur credibilia dicere, si dixisset quòd eos perdere posset. Et ideo dicit, An putas quia non possum? Hier. Quasi diceret, Non indigeo duodecim apostolorū auxilio, etiā si oēs me defenderēt, qui possum habere duodecim legiones

Auricula amputata allegoricè designat cæcitatem.

angelici exercitus. Vna legio apud veteres ſex millibus hominum complebatur, de duodecim ergn legionibus 72. millia angelorum fiunt, in quot gentes hominũ lingua diuiſa eſt. Orig. Ex hoc autem demonſtratur, quoniam ſecundum ſimilitudinem legionum militiæ mundialis, ſunt & angelorum legiones militiæ celeſtis militantium contra legiones dæmonum. Militia enim omnis propter aduerſarios intelligitur conſtitùta. Non autem quaſi indigens auxilio angelorum hoc dicebat, ſed ſecũdum ęſtimationem Petri, volentis ei auxilium ferre. Magis enim angeli opus habent auxilio vnigeniti filij dei, quàm ipſe illorum. Remig. Poſſumus etiam intelligere per angelos Romanorũ exercitũ, cum Tito enim & Veſpaſiano omnes linguæ aduerſus Iudæam ſurrexerunt, & impletũ eſt, Quia pugnabit pro eo orbis terrarum cõtra inſenſatos. Chry. in ho. Non ſolùm autem per hoc timorem diſcipulorum euacuat: ſed etiam per hoc quòd ſcripturas in mediũ introducit, dicẽs, Quomodo ergo implebũtur ſcripturæ, quia ſic oportet fieri? Hiero. Hæc ſententia promptum ad patiendum demonſtrat animum, quòd fruſtra prophetæ cecinerint, niſi dominus eos vera dixiſſe ſua paſsione aſſeuerat.

Motus oĩm gentiũ in Iudæos.

In illa hora dixit Ieſus turbis: Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus cõprehendere me? Quotidie apud uos ſedebam, docens in tẽplo, & non me tenuiſtis. Hoc autem totum factum eſt ut adimplerentur ſcripturæ prophetarũ. Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi tenentes Ieſum, duxerunt ad Caipham principem ſacerdotum, ubi ſcribæ & ſeniores conuenerant. Petrus autem ſequebatur eum à longè uſque in atrium principis ſacerdotum. Et ingreſſus intrò, ſedebat cum miniſtris, ut uideret finem.

Orige. Poſtquam dixit Petro, Recunde gladium tuum quod eſt patientiæ: poſtquam etiam auriculam reſtituit amputatam, ſicut alter dicit euãgeliſta, quod ſummæ benignitatis indiciũ fuerat & diuinæ virtutis, ſubditur, In illa hora dixit Ieſus turbis: vt ſi præterita beneficia non recordantur, vel præſentia recognoſcant. Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me? Remi. Acſi diceret, Latronis officium eſt nocere, & latitare: ego verò nemini nocui, ſed plures ſanaui, & in ſynagogis ſemper docui. Et hoc eſt quod ſubitur, Quotidie apud vos ſedebam in templo docens, &c. Hier. Quaſi diceret, Stultum eſt cum gladiis & fuſtibus quærere, qui vltro ſe veſtris tradat manibus: & in nocte, quaſi latitantem proditorem inueſtigare, qui quotidie in templo doceat. Chry. in ho. Ideo autẽ eum in templo non tennerũt, quia non auſi erant propter turbam: propter quod dominus foras exiuit, vt ex loco & tempore daret eis aptitudinem ſe capiendi. Ex hoc ergo docet, quoniam niſi voluntarius permiſiſſet, nequaquam eum capere valuiſſent. Deinde euangeliſta queſtionẽ ſoluit, propter quid dominus capi voluit, cùm ſubdit, Hoc autẽ totũ factũ eſt, &c. Hiero. Foderunt manus meas & pedes meos. Et alibi, Sicut ouis ad victimã ductus eſt. Et in alio loco, Ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortem. Remi. Quia enim omnes prophetæ prædixerunt Chriſti paſsionem ideo non poſnit fixũ teſtimonium, ſed generaliter dicit impleri vaticinia omnium prophetarum. Chryſo. in ho. Diſcipuli autem qui quãdo detentus eſt dominus permanſerunt, quando hęc locutus eſt ad turbas fugerunt vnde ſequitur: Tunc diſcipuli omnes relicto eo &c. Sciebant enim quoniam iam non erat poſsibile effugere: eo ſe voluntariè illis tradente. Remi. In hoc tamen facto demonſtratur fragilitas apoſtolorum, qui enim de ardore fidei promiſerant ſe mori cum eo, nunc timore fugiunt, immemores ſuæ promiſsionis. quod etiã videm⁹ impleri in his qui pro amore dei magna ſe promittunt facturos, & poſt modũ non implent: nõ tamen deſperare debẽt, ſed cũ apoſtolis reſurgere, & per pœnitentiam reſipiſcere. Raba. Myſticè autẽ ſicut Petrus, qui culpã negationis pœnitentiæ lachrymis abluit, recuperationem eorũ oſtendit qui in martyrio labuntur: ita cæteri diſcipuli fugientes, cautelã fugiendi docent eos qui ſe minus idoneos ad tolerãda ſupplicia ſentiũt. Sequitur: At illi tenentes Ieſum duxerunt ad &c. Aug. de con. euan. Sed tamen primò ad Annã ductus eſt ſocerum Caiphæ ſicut Ioãnes dicit: Ductus eſt autẽ ligatus, cùm adeſſent in illa turba tribunus & cohors, vt Ioannes cõmemorat. Hiero. Refert autem Ioſephus iſtũ Caypham vnius tantũ anni pontificatũ pretio redemiſſe, cùm tamen Moyſes deo iubente præceperit, vt pontifices patribus ſuccederent, & generationis in ſacerdotibus ſeries texeretur. non ergo mirum eſt ſi iniquus pontifex iniqua iudicet. Raba. Conuenit etiam nomen actioni: Caypha. i. inueſtigator vel ſagax ad implendam ſuam nequitiam, vel vomens ore: quia impudẽs fuit ad proferẽdum mendaciũ, & ad perpetrandũ homicidiũ. Ideo autẽ illuc adduxerunt vt cum conſilio omnia facerent. Vnde ſequitur: Vbi ſcribæ & phariſæi & ſeniores conuenerant. Orig. Vbi Cayphas eſt princeps ſacerdotum, illic congregãtur ſcribæ. i. literati: qui pręſunt literæ occidenti: & ſeniores, nõ in veritate ſed in vetuſtate literæ. Sequitur: Petrus autem ſequebatur eum à lõgè. Non enim poterat de proximo eũ ſequi, ſed de longinquo, nec tñ omnino recedens ab eo. Chry. in ho. Multus enim erat feruor Petri, qui cùm alios fugientes vidiſſet, non fugit, ſed ſtetit & intrauit. Si autem & Ioannes intrauit, tamen notus erat principi ſacerdotum. Lõgè autẽ ſequebatur, quia erat dñm negaturus. Rem. Neque eñ negare potuiſſet, ſi domino proximus adhæſiſſet. Per hoc etiã ſignificatur, ꝙ Petrus dñm ad paſsionẽ euntẽ erat ſecuturus. i. imitaturus. Augu. de con. euan. Significatur etiã eccleſiam ſecuturam quidem, hoc eſt imitaturã paſsiones domini, ſed longè differenter: eccleſia enim pro ſe patitur, at ille pro eccleſia. Sequitur, Et ingreſſus intrò ſedebat cum miniſtris, vt videret finem. Hiero. Vel amore diſcipuli, vel bumana curioſitate ſcire cupiebat quid iudicaret de domino pontifex, vtrũ eum neci addiceret, an flagellis cæſum dimitteret.

Latronis officium & conditio.

Principes autem ſacerdotum, & omne concilium quærebãt falſum teſtimonium contra Ieſum, ut eum morti traderent: & non inuenerunt, cum multi falſi teſtes acceßiſſent. Nouißimè autem uenerunt duo falſi teſtes, & dixerũt. Hic dixit: Poſſum deſtruere templum dei, & poſt triduum reædificare illud: & ſurgens princeps ſacerdotum ait illi: Nihil reſpondes ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur? Ieſus autem tacebat. Et princeps ſacerdotum ait illi: Adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis ſi tu es Chriſtus filius dei. Dixit illi Ieſus: Tu dixiſti. Veruntamen dico uobis, amodo uidebitis filium hominis ſedentem à dextris uirtutis dei, & uenientem in nubibus cæli. Tunc princeps ſacerdotum ſcidit ueſtimenta ſua, dicens: Blaſphemauit. Quid adhuc egemus teſtibus? Ecce nũc audiſtis blaſphemiam, Quid uobis uidetur? At illi reſpondentes dixerunt: Reus eſt mortis. Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt: alii autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Propheti za nobis Chriſte, quis eſt qui te percußit?

Chry. in ho. Cõgregatis principibus ſacerdotum, & tota peſtilentiæ conuenticula, volebant ſuis inſidiis iudicii formam imponere. vnde dicitur, Principes autem ſacer. & om. con. quærebãt fal. teſt. con. Ieſum &c. Sed ꝙ fictũ erat iudiciũ, & omnia tumultus & turbationis plena, maniſeſtatur per hoc ꝙ ſubditur, Et non inuenerũt, cũ multi falſi teſtes acceſsiſſent. Orige. Falſa eñ

testimonia tũc locum habent, quãdo cũ colore aliquo proferuntur. Sed nec color inueniebatur qui posset cõtra Iesum adiuuare mendacia, quãuis essent multi, gratiã tribuere volẽtes principibus sacerdotum: quod maximam laudem exhibet Iesu, qui sic omnia irreprehẽsibiliter dixit & fecit, vt nullam verisimilitudinem inuenirent in eo reprehensionis mali multi astuti. Sequitur: Nouissimẽ autẽ venerũt duo falsi testes, &c. Hier. Quomodo autẽ falsi testes sunt, si ea dicunt quæ dominum dixisse legimus? Sed falsus testis est qui nõ eodem sensu dicta intelligit, quo dicuntur: dominus enim dixerat de tẽplo corporis sui, sed in ipsis verbis calumniãtur, vt paucis additis vel mutatis quasi iustam calumniã faciãt: Saluator dixerat: Soluite templum hoc: isti commutant, & aiũt: Possum destruere templum dei. Vos inquit soluite, non ego: quia illicitum est vt nobisipsis inferamos manus: deinde illi vertũt, Et post triduum reædificare illud, vt propriè de templo Iudaico dixisse videretur: dominus autẽ vt ostenderet animale & spirans templũ, dixerat: Et ego in triduo suscitabo illud. aliud est ædificare, aliud suscitare. Chry. in ho. Sed quare nõ adduxerunt in medium accusationem de solutione sabbati? quia multoties eos super hoc confutauerat. Hier. Ira autẽ præceps & impatiens, non inueniens calumniæ locũ, excutit de solio pontificem, vt væsaniam mentis motu corporis demonstraret. vnde sequitur: Et surgẽs princeps sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Chryso. in ho. Hoc autẽ dixit volẽs ab eo inexcusabilem responsionẽ elicere: vt ex ipsa eũ capiat. Inutilis autẽ erat excusationis responsio, nullo eã exaudiente. Et ideo sequitur: Iesus autẽ tacebat. Etenim solũ figura iudicii ibi erat, in veritate autẽ latronũ erat incursus, sicut in spelũca: & ideo silet. Orige. Ex hoc autẽ loco discimus contẽnere calũniantiũ & falsorũ testiũ voces, vt nec respõsione dignos eos habeam⁹, qui nõ cõuenientia dicũt aduersus nos: maximè vbi maius est liberè & fortiter silere, quàm defendere sine vllo profectu. Hier. Sciebat enim quasi deus, quicquid dixisset torquẽdũ ad calũniã. Quantò ergo Iesus magis tacebat ad indignos responsione sua falsos testes & sacerdotes impios, tantò magis pontifex furore superatus eum ad respondendũ prouocat: vt ex qualibet occasione sermonis, locũ inueniat accusandi. vnde sequitur: Et prioceps sacerdotũ ait illi: Adiuro te per deũ viuũ, vt dicas nobis, &c. Orig. In lege quidem adiurandi vsum aliquoties inuenimus. Aestimo autẽ quoniã nõ oportet vt vir, qui vult secundũ euangeliũ viuere, adiuret alterum. Si enim iurare nõ licet, nec adiurare: sed & qui respicit Iesum imperantem dæmonibus & potestatem dantem discipulis super dæmonia, dicet quòd secũdum potestatem datam à Saluatore nõ est adiurare dæmonia. Princeps autem sacerdotũ peccatũ faciebat insidiãs Iesu, & ideo imitabatur proprium patrem qui bis dubiè interrogauit Saluatorem, Si tu es Christus filius dei. vnde quis rectè dicere potest, quoniã dubitare de filio dei vtrũ ipse sit Christ⁹, opus diaboli est. Nõ decebat autẽ dominũ ad adiurationem principis sacerdotum respõdere quasi vim passum: propter quod nec denegauit se filiũ dei esse, nec manifestè confessus est. vnde sequitur: Dicit illi Iesus: Tu dixisti. Non enim erat dignus Christi doctrina: propterea nõ eũ docet, sed verbũ oris eius accipiẽs, in redargutionẽ ipsius conuertit. Sequitur, Verũtamẽ dico vobis &c. Videtur mihi quoniam firmitatẽ quandam regalẽ significat sessio filii hominis: iuxta virtutem ergo dei, qui solus est virtus, fundatus est qui accepit omnẽ potestatẽ à patre, sicut in cælo & in terra. Erit autem quãdo hanc fundationem videbũt etiam aduersarii, quòd à tempore dispensationis incœpit impleri. Viderunt enim eius discipuli eum resurgentem à mortuis, & per hoc viderũt eũ fundatũ ad dexteram virtutis. Vel quia secundũ longitudinẽ sempiternam quæ est apud deũ à cõstitutione mundi vsq; ad finem, est vnus dies. Nihil ergo mirum quod hic dicit Saluator: Amodo, spatiũ est breuissimũ, vsq; ad finẽ ostendens & non solũ sedentẽ eum ad dexteram virtutis visuros prophetabat, sed etiam venientẽ in nubibus cæli, vnde sequitur, Et venientem in nubibus cæli. Hæ nubes sunt prophetæ & apostoli Christi: quibus mandat pluere cũ oportet, & sunt nubes cæli nõ transeuntes: quasi portantes imaginem cælestis, & dignæ sunt vt sint sedes dei quasi hæredes dei & cohæredes Christi. Hier. Pontificem autem quem de solio sacerdotali furor excusserat eadem rabies ad scindendas vestes prouocat. Vnde sequitur: Tũc princeps sacerdotũ scidit vestimẽta sua dicẽs: Blasphemauit. Cõsuetudinis enim Iudaicæ est, quòd cũ aliquid blasphemũ, & quasi contra deum audierint, scindãt vestimẽta sua. Chry. in ho. Hoc igitur fecit, vt accusationẽ redderet grauiorẽ: & quod verbis dicebat, factis extolleret. Hie. Per hoc autẽ quòd scidit vestimẽta sua, ostẽdit Iudæos sacerdotalem gloriã perdidisse: & vacuã sedem habere põtificis. Dum enim vestem sibi discidit, ipsum quo tegebatur velamentum legis abrupit. Chry, in ho. Cùm ergo scidisset vestimẽta sua, nõ fert sententiam à seipso, sed ab aliis eam exquirit dicens, Quid vobis videtur? Sicut in cõfessis peccatis & blasphemia manifesta fieri solet, & quasi cogẽs & violentiam inferens ad sententiam proferẽdam præuenit auditorẽ, dicẽs, Quid adhuc egemus testibus? Ecce &c. Quæ autem fuit illa blasphemia? Etenim antè eis congregatis dixerat, Dixit dominus domino meo sede à dextris meis: & interpretatus est eis, & siluerunt, nec de cætero contradixerũt, qualiter ergo nũc quod dictũ est blasphemiã vocãt? Sequitur, At illi respondentes dixerũt, Reus est mortis. Ipsi accusantes, ipsi discutiẽtes, ipsi sententiã proferentes. Orig. Quantũ putas fuit erroris? ipsam principalẽ omnium vitã ream mortis pronũciare, & per tantorũ surgentiũ testimonia nõ respicere fontem vitæ, de quo in omnes resurgẽtes vita fluebat. Chryso. in ho. Vt autẽ venationem inuenientes, ita suam demonstrabãt ebrietatem, & insania ferebantur. Sequitor, Tunc expue. in fac. eius, &c. Hiero. Vt cõpleretur quod dictũ est, Dedi maxillam meam alapis, & faciem meã nõ auerti à cõfusione sputorũ. Sequitur, Alij autem pal. in fac. ei⁹. dede. dicẽ. Prophetiza, &c. Glo. in contumeliam ei hoc dicitur, qui se prophetã haberi voluit à populis. Hiero. Stultũ autem erat verberantibus respondere & prophetare cædentẽ, cũ palàm percutiẽtis insania videretur. Chry. in ho. Attende autem quòd euangelista cum summa diligentia, ea quæ vidẽtur esse exprobratissima exponit, nihil occultans aut verecundans, sed gloriam existimãs maximam, dominatorẽ orbis terrarũ pro nobis alia sustinere. Hoc autẽ legamus continuè hoc nostræ menti inscribamus & his gloriemur. Aug. de quæst. euang. Quod autem dictum est expuerunt in faciem eius, significauit eos qui præsentiam gratiæ eius respuunt. Item tanquam colaphis eum cædunt, qui ei honores suos præferunt. Palmas in faciem eius dãt, qui perfidia cæcati eum non venisse affirmant tanquam præsentiam eius exterminantes & repellẽtes.

Opprobriũ Christi honor est Christiani.

Petrus uerò sedebat foris in atrio: & accessit ad eum una ancilla, dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras? At ille negauit coram omnibus, dicens? Nescio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, uidit eum alia ancilla, & ait his qui erãt ibi, Et hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum negauit cum iuramento, quia

non noui hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Verè & tu ex illis es: nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem. Et continuò gallus cantauit. Et recordatus est Petrus uerbi Iesu qui dixerat illi: priusquam gallus cantet ter me negabis. Et egressus foras, fleuit amarè.

Augo. de coo. euan. Inter prædictas domini contumelias trina oegatio Petri facta est, quā non omoes euangelistæ eodē ordine oarraot. Lucas enim explicat prius tentationem Petri, nnnc demum contumelias domioi. Sed Matthæus & Marcus eas primò commemorant, & deinde Petri teotatiooem. Sic enim sequitur: Petrus verò sedebat foris in atrio. Hiero. Foris sedebat, vt videret exitū rei, & ooo appropinqoabat Iesu, ne ministris aliqua suspicio nasceretur. Chrys. io ho. Et qui quādo detentū magistrū vidit solū, ita efferbuit, vt gladiū euaginauerit, & auriculam absciderit, quando cōtumelias Christi audiuit, negator efficitur, & vilis puellæ minas nō sustinet. Sequitur enim: Et accessit ad eū vna ancilla dicēs: Et tu cū Iesu galilæo eras. Raba. Quid sibi vult, quia prima eū prodit ancilla, cū viri magis eū potuerint recognoscere: nisi quod iste sexus peccare in oece dñi videretur, & eius passione redimeretur? Sequitur: At ille negauit corā nmnib⁹ dicēs: Nescio quid dicis. Palàm corā omnib⁹ negauit, quia se manifestare expauit, quod dicebatur se nescire respōdit, quia pro saluatore adhuc mori ooluit. Leo pa. in sermone de pas. Ob hoc autem sicut apparet hæsitare permissus est, vt in ecclesiæ principe remediū pœnitētię cōderetur, & nemo auderet de sua virtute coofidere: quando mutabilitatis periculum nec beatus Petrus potuisset euadere. Chry. in ho. Noo solū autem semel, sed & secundo, & tertio oegat in breui tēpore. vnde sequitur. Exeūte autē. &c. Aug. de cō. euan. Intelligitur aotem quòd postquā exiit foras cū iam semel oegasset, gallus cātauit primū, quod Marcus dicit. Chry. io ho. Vt ostēdat quòd neq; vox galli eum à negatione detinuit, neq; in memoriam suæ promissionis reduxit. Augu. de con. euang. Non autem foris ante ianuam iterū negauit, sed cū rediisset ad focū: neq; enim iam exierat, & foris eū vidit altera ancilla: sed cū exiret eū vidit. id est, cū surgeret & exiret, animaduertit: & dixit his qui erant ibi, id est, qui simul aderāt ad ignem in atrio. Et hic erat cū Iesu Nazareno. Ille autem qui foris exierat, hoc andito regressus est: vt se quasi purgaret negando. Vel quod est credibilins, nō audiuit quod de eo dictū fuerat cū foras exiret, & postea quā rediit quod dictū est ei, quod Lucas cōmemorat. Sequitur: Et iterū negauit cū iuramēto, &c. Hiero. Scio quosdam pio affectu erga Apostolom Petrum locum hunc interpretatos: vt diceret Petrum bomioem negasse, non deū: & esse sensum, Nescio hominem, quia scio deū. Hoc quā friuolū sit prudens lector intelligit. si enim iste non negauit: ergo mētitus est dominus, qui dixerat: Ter me negabis. Rab. In hac autem oegatiooe Petri, dicimus non solū abnegare Christū, qui dicit eum oō esse Christū. sed qui cū sit, negat se esse Christianū. Ang. de cō. euā. Nuoc iā de tertia negatione inspiciamus. Sequitur eñ: Et post pusil. acces. qui sta. & dix. Petro: Verè & tu ex illis es. Lucas autem dixit: Interuallo facto quasi horæ vnius, & vt eū conuincant consequenter adiūgūt: Nam & loquela toa manifestū te facit. Hiero. Nō quod alterius sermonis esset Petr⁹, aut gētis externę: omnes qoippè Hebræi erāt & qui arguebant, & qui arguebatur: sed quo vnaquæq; prouincia & regio habeat proprietates suas, & vernaculū loquēdi sonū vitare nō possit. Rem. Vide autē quā sint noxia prauorū hominū colloquia, ipsa quippe coegerūt Petrū negare dominū, quem prius cōfessus fuerat esse dei filiū. Sequitur enim: Tūc cœpit detestari. &c. Rab. Nota quia primū ait: Nescio quid dicis. Secūdò cū iuramēto oegat. Tertiò quia cœpit detestari & iurare, quia nō nonit hominē. Perseuerare quippe io peccato dat incrementū scelerū: & qui mioima aspernit, cadit in maiora. Rem. Spiritualiter autē per hoc quòd Petrus ante primū galli cātū negauit, illi designātur qui ante Christi resurrectiooē nō credebāt eū esse deum eius morte turbati. Per hoc autē quòd post galli cātū negauit, illi designātur qui in vtrāq; domini naturam & secundū deū, & secundū bominē erāt. Per primam autem ancillam designatur cupiditas, per secūdā carnalis delectatio: per illos qui astabant, dæmones intelligūtur. His enim trahūtur homines ad Christi negationē. Orig. Vel per primā ancillā iotelligitur synagoga Iudæorū, qui frequēter compulerūt denegare fideles: per secundam, cōgregatio gentiū, qui & persecuti suot Cbristiaoos: per tertios stantes in atrio, ministri hæresum diuersarū. Aug. de quæst. euā. Ter etiam Petrus negauit, nā & error hæreticorū de Christo tribus geoeribus termioatur: Aut eoim de diuinitate, aut de humanitate, aut de vtroque fallūtur. Rab. Post tertiam autem negationē, sequitur gallicantus: & boc est quod subditur. Et conti. gallus cantauit. Per quem doctor ecclesię iotelligitur qui somnolētos increpās, ait: Euigilate iusti & nolite peccare. Solet autem sacra scriptura sæpe meritū causarū per statū temporū designare. vnde Petrus qui media nocte negauit, ad galli cātum pęnituit. vnde seqnitur: Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat: Priusquam gallus caotet, ter me negabis. Hiero. In euāgelio legimus: qoòd post negationem Petri, & galli cantū, respexit saluator petrū, & intuitu suo eū ad amaras lachrymas prooocauit: non enim fieri poterat vt in negatioois tenebris permaoeret, quem lux perspexerat mūdi. vode & hic sequitur: & egressus foras fleuit amarè. In atrio eñ Caiphę sedēs oō poterat agere pęoitētiā vnde foras egreditur de impiorū cōcilio: vt pauidæ oegationis sordes amaris fletibus lauet. Leo pa. Fœlices o apostole saoctæ lachrymæ tuę, quæ ad diluendā culpā negatiōis virtutē sacri habuere baptismatis. Affuit eñ ne dextera domioi Iesu christi quę labētē te priusquā deiicereris exciperet, & firmitatē stādi io ipso cadēdi periculo recepisti: cito itaq; ad soliditatē rediit Petr⁹, tāq̄ recipiēs fortitudinē: vt qui tūc in christi expauerat passiōe ī suo pòst suplicio nō timeret, sed cōstās pmaneret

CAPVT XXVII.

MAne autem facto consilium inierunt omnes principes sacerdotū & seniores populi aduersus Iesum ut eū morti traderent. Et uinctū adduxerūt eū, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Tunc uidens Iudas qui eum tradidit, quòd damnatus esset pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus dicens: Peccaui tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu uideris. Et proiectis argenteis in templo, recessit: & abiens, laqueo se suspendit.

Aug. de con. euao. Contexuerat superius euāgelista oarrationē in his quę cū domino acta sunt, vsq; ad mane. Sed postea rediit ad narrādā Petri oegationē, qua terminata rediit ad mane: vt inde cætera cōtexeret. Et boc est quod dicitur: Mane autem facto concilium inierūt omnes priocipes sacerdotom & seuiores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent. Orig. Putantes per mortem extinguere eius doctrinam, & fidem apud eos qui crediderunt io eum, quasi in filium dei. Talia autē contra eum conciliantes, allegauerunt, Iesum soluentē à vioculis. vnde seqnitur: Et vinctum adduxerūt eum, & tradiderūt Pōtio Pilato pręsidi. Hier. Vide solicitu-

dinem sacerdotum, iu malum tota nocte vigilaruut, vt homicidium facerent: & vinctũ tradiderunt Pilato. Habebant enim hunc moré, vt qué adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. Rab. Attamen notãdum quòd non tunc primũ ligauerunt, sed mox comprehẽsum in orto, vt Ioã. declarat. Chrys. in ho. Ideo aurem eum nõ occultè interfecerunt, quia volebant eius gloriæ detrahere. Multi enim eũ admirabantur, & propter hoc studuerũt publicè, & coram omnibus eũ occidere, & ideo ad præsidem eum duxerunt. Hier. Videns autem Iudas dominum adiudicatũ morti, pretium retulit sacerdotibus, quasi in potestate sua esset persecutorũ mutare sententiam. vnde sequitur: Tunc videns Iudas qui tradidit eum quòd dãnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus populi, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iustũ. Orig. Respondeant mihi qui de naturis quasdam fabulas introducunt. vnde est quòd Iudas cognoscens peccatum suum, dixit, Peccaui, tradens sanguiuem iustum: nisi ex bona plantatione mentis & seminatione virtutis? quæ seminata est in omni rationabili anima: quã non coluit Iudas, & ideo cecidit in tale peccatũ. Si aũt naturæ pereuntis est aliquis hominũ, magis huius naturæ fuit Iudas. Et siquidé post resurrectionem Christi hoc dixisset Iudas: forsitan erat dicendũ: quoniã cõpulit eũ pœnitere de peccato ipsa virtus resurrectionis. Nunc auté vidés eũ traditum esse Pilato pœnituit, forsitã recordatus quæ frequẽter Iesus dixerat de sua resurrectione futura. Forsitã & Sathanas qui ingressus in eũ fuerat, præsto fuit ei, donec Iesus traderetur Pilato. Postquã auté fecit quod voluit, recessit ah eo, quo recedéte pœnitétiã capere potuit. Sed quomodo vidit Iudas quoniã cõdemnatus est? nondum enim à Pilato fuerat iuterrogatus. forsitan dicet aliquis: quoniam consideratione mẽtis suę vidit exitum rei ex eo ꝙ traditum aspexit. Alius autem dicet: quoniam quod scriptum est *: Videns Iudas quia coudemnatus est: ad ipsum Iudã refertur, tunc enim sensit malum suum & intellexit se condemnatũ. Leo pa. Dicendo tamen, Peccaui, tradens sanguinem iustum: in impietatis suæ perfidia perstitit, qui Iesum, nõ dei filium, sed nostræ tantũmodo conditionis hominẽ, etiã inter extrema mortis suæ pericula credidit: cuius flexisset misericordiam: si eius omnipotentiã nõ negasset. Chry. in ho. Vide aũt quoniã pœnitẽtiã agit: quando completum est & finem accepit peccatũ. Non enim permittit diabolus eos qui non vigilant, videre malum, antequã perficiant. Sequitur, At illi dixerunt. Quid ad nos? tu videris. Remig. Ac si dicant, Quid ad nos pertinet si iustus est? tu videris. i. opus tuum quale sit manifestabitur. Quidam antem coniunctim voluerũt legere hæc verba, vt sit sensus, cuius æstimationis deputaris apud nos, qui eum qué tradidisti iustũ cõfiteris? Orig. Recedente autem ab aliquo diabolo, obseruat iterũ tẽpus, & postquam cognouerit & ad secũdum peccatum induxerit, obseruat etiam tertię deceptionis locũ. Sicut ille qui primò vxoré patris habuit: de hoc malo postea pœnituit. Sed postea diabolus voluit hanc ipsam tristitiam exaggerare: vt ipsa tristitia abundantior facta absorberet tristantem. Simile aliquid factum est in Iuda. Postquam enim pœnituit, non seruauit cor suũ: sed suscepit abundantioré tristitiam à diabolo sibi submissam: quia voluit eũ absorbere. vnde sequitur, Et abiẽs, laqueo se suspendit. Si autem locũ pœnitentiæ tequisisset & tempus pœnitentiæ obseruasset: forsitan inuenisset eum qui dixit, Nolo morté peccatoris. Vel forè æstimauit præuenire magistrũ moriturũ: & occurrere ei cũ anima uuda, vt coufitens, & deprecans, misericordiam mereretur: uec vidit quia non conuenit seruũ dei seipsum expellere de hac vita, sed expectare dei iudiciũ. Raba. Suspẽdit auté se laqueo, vt se ostéderet cælo, terręq; perosum. Aug. de no. & ve. test. Sed occupatis principibus sacerdotũ ad necé domini à mane vsque ad horam nonã: quomodo Iudas eis retulisse pretium, sanguinis, quod acceperat ante crucé domini probatur & dixisse illis in templo: peccaui, ꝙ tradiderim sanguiné iustum: cũ cõstet omnes principes & seniores ante passionem domini non fuisse in templo? Quippe cũ in cruce posito insultarẽt ei. Nec enim inde potest probari, quia ante passionem domini relatum est, cũ sint multa quæ antè facta probantur: & nouissima ordinantur. Sed ne fortè post horam nonam factum sit, vt videns Iudas occisum saluatorem, & ob hoc velum templi scissum, terram tremuisse, saxa scissa, elementa cõterrita ipso metu correctus doluerit. Sed post horã nonã occupati erant (vt existimo) seniores & principes sacerdotũ ad celebrationé paschæ. Sabbato auté secundũ legé nõ licet nummos portare, ac per hoc nõ est probabile apud me, quo die, imò tempore, laqueo vitam finierit Iudas.

*Aliqua desunt. Dãnatio quam Iudas vidit, potest referri ad Christum & ad ipsũ Iudam. Sensus non tatu dignus.

Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Nõ licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est. Cõsilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc uocatus est ager ille Aceldema, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tũc impletũ est quod dictum est per Hieremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filiis Israel, & dederunt eos in agrũ figuli, sicut constituit mihi dominus.

Chry. in ho. Quia principes sacerdotum nouerant quòd occisionem emerant, à propria conscientia condemnati fuerunt, & ad hoc ostendendum subdit Euãgelista, Principes autem sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est. Hieron. Verè culicem liquantes, & camelum glutientes. si enim ideo non mittunt pecuniã in corbanam, hoc est gazophylacium, & dona dei, quia pretium sanguinis est: cur ipse sanguis effunditur? Ori. Videbant autem quoniã circa mortuos magis eã pecuniam cõueniebat expendi, quia pretium sanguinis erat: sed quia & inter loca mortuorum sunt differentiæ, visi sunt pretio sanguinis Iesu ad comparationem agri figuli alicuius: vt in eo peregrini sepeliãtur, non secundum votum suum in monumẽtis paternis. vnde sequitur, Cõcilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Aug. in ser. de cœ. do. Prouidẽtia autem dei factum puto vt pretium saluatoris non peccatorihus sumptum præbeat, sed peregrinis requié subministret: vt iam exinde Christus & viuos sanguinis sui passione redimat: & mortuos pretiosa passiõe suscipiat. Pretio ergo dominici sanguinis ager figuli cõparatũ. Legimns in scripturis ꝙ totius generis bumani salus redẽpta sit sanguine saluatoris. Ager ergo iste, mundus bic totus est. Figulus autem qui mũdi possit habere dominatũ, ipse est qui vascula corporis nostri fecit de limo. Istius itaque figuli ager, Christi sanguine emptus est: peregrinis iuquam qui sine domo, patria, & toto orbe exules iactabantur, requies Christi sanguine prouidetur. Istos autem peregrinos esse dicimus deuotissimos Christianos, qui renunriantes seculo, nihil possidentes iu mundo: in Christi sanguine requiescunt. Sepultura enim Cbrilti nihil aliud est quàm requies Christiani. Cõsepulti enim sumus (sicut ait Apostolus) cũ illo per baptismum in morte. Nos ergo peregrini in boc mũdo sumus: & tãquam hospites in hac luce versamur. Hier. Qui etiam peregrini eramus à lege & propbetis, praua

Iudæorũ ſtudia ſuſcepimus in ſalutem. Orig. Vel peregrinos dicimus qui vſq; ad finẽ extranei ſunt à deo. Nã iuſti cõſepulti ſunt Chriſto in monumẽto nouo, quod exciſum eſt in petra. Qui autẽ alieni ſunt à deo vſq; ad finẽ, ſepulti ſunt in agro figuli cõparantis lutũ, qui pretio ſanguinis eſt cõparat⁹, & ager ſanguinis nominatur. vnde ſequitur, Propter hoc vocatus eſt ager ille Alchedemach, hoc eſt ager ſanguinis, vſq; in hodiernũ diem. Glo. Quod referendũ eſt ad tẽpus quo euangeliſta hoc ſcripſit: deinde cõfirmat idẽ prophetico teſtimonio, dicens, Tunc impletũ eſt quod dictũ eſt per Hieremiam prophetam, dicentem, Et acceperunt triginta argẽteos pretium appretiati, quẽ appretiauerunt à filiis Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dñs. Hier. Hoc in Hieremia penitus nõ inuenitur, ſed in Zacharia (qui penultimus eſt duodecim prophetarũ) quędam ſimilitudo refertur: & quanquã ſenſus non multũ diſcrepet, tamẽ ordo & verba diuerſa ſunt. Aug. de cõ. euang. Si quis ergo putat ideo fidei euangeliſtæ aliquid derogandum, primò nouerit non omnes codices euangeliorum habere, quod per Hieremiã dictũ ſit: ſed tãtummodo per prophetam. Mihi autem hæc non placet defenſio: quia & plures codices habẽt Hieremię nomẽ, & antiquiores: & nulli fuit cauſa cur adderetur hoc nomẽ, & mendoſitas fieret. Cur aut tolleretur, fuit vtique cauſa vt hoc audax imperitia faceret, prædicta quęſtione turbata. Potuit autem fieri vt animo Matthæi euangelium ſcribẽtis, pro Zacharia Hieremias occurreret vt fieri ſolet: quod tamẽ ſine vlla dubitatione emendaret, ſaltem ab his admonitus, qui ipſo adhuc in carne viuente hęc legere potuerũt: niſi cogitaret recordationis ſuę, quæ ſpiritu ſancto regebatur, non occurriſſe aliud pro alio nomen prophetæ, niſi quia dominus hoc ita ſcribi conſtituit. Cur autem cõſtituerit, prima cauſa eſt: quia ſic inſinuat, ita omnes prophetas vno ſpiritu locutos, mirabili inter ſe conſenſione cõſtare, vt hoc multò amplius ſit, quàm ſi omnium verba prophetarũ vno vnius hominis ore demonſtrentur: & ideo indubitãter accipi debent, quæcunque per eos ſpiritus ſanctus dixit: & ſingula eſſe omnium, & omnia ſingulorum. Si enim hodie quiſquam volens alicuius verba iudicare, dicat nomen alterius à quo dicta ſunt, qui tamẽ ſit amiciſſimus illius cuius verba dicere voluit: & cõtinuò recordatus alium pro alio ſe dixiſſe, ita ſe corrigat, vt tamen dicat: bene dixi, nihil aliud intuens niſi inter ambos eſſe cõcordiam, quantò magis de prophetis ſanctis hoc commendandũ fuit? Eſt etiam alia cauſa cur hoc nomẽ Hieremiæ in teſtimonio Zachariæ ſit manere ꝑmiſſum, vel potius ſancti ſpiritus authoritate præceptum ſit. Eſt apud Hieremiam quòd emerit agrum à filio fratris ſui, & dederit ei argentũ: non quidem ſub hoc nomine pretij, quod poſitum eſt apud Zachariam triginta argenteis. quòd autẽ prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus ſit euangeliſta, quod modò de domino completum eſt, manifeſtum eſt. ſed ad hoc pertinere etiã illud de agro empto, quod Hieremias dicit. hinc poteſt myſticè ſignificari, vt non hic Zachariæ nomen poneretur qui dixit triginta argẽteis, ſed Hieremiæ qui dixit de agro empto: vt lecto euãgelio, atque inuẽto nomine Hieremiæ: lecto autem Hieremia, & non inuẽto teſtimonio de triginta argenteis: inuento tamẽ agro empto, admoneatur lector vtrunq; conferre, & inde ſenſum enucleare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc quod in domino cõpletũ eſt. Nã illud quod ſubiecit huic teſtimonio Matthæus, cũ ait, Quem appretiauerũt à filiis Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi dominus: nec apud Zachariam nec apud Hieremiam reperitur. Vnde magis ex perſona euangeliſtæ accipiendũ eſt, & myſticè inſertũ. quia hoc ex domini reuelatione cognouerit: & ad hãc rem, quæ de Chriſti pretio facta eſt huiuſmodi pertinere prophetiam. Hiero. de optimo genere interpretãdi. Abſit ergo de pediſſequo Chriſti ꝙ poſſit argui de falſo: cui cura fuit, non verba & ſyllabas aucupari, ſed ſentẽtias dogmatum ponere. Chry. in ho. Legi nuper in quodam hebraico volumine, quod Nazarææ ſectæ mihi Hebræus contulit, Hieremiæ apocryphum, in quo hoc ad verbum ſcriptum reperi, ſed tamẽ mihi videtur magis de Zacharia ſumptum teſtimoniũ euangeliſtarum & apoſtolorum more vulgato, quo verborum ordine prætermiſſo, ſenſus tamen de veteri teſtamento proferunt exemplum.

• Ieſus autem ſtetit ante præſidem, & interrogauit eum præſes, dicens, Tu es rex Iudæorum? Dicit illi Ieſus, Tu dicis. Et cùm accuſaretur à principibus ſacerdotum & ſenioribus, nihil reſpõdit. Tunc dixit illi Pilatus, Non audis quãta aduerſum te dicũt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad ullum uerbum, ita ut miraretur præſes uehementer.

Aug. de cõ. euã. Finitis his quæ Matthæus de Iuda proditore interpoſuit, ad ordinẽ narrationis reuertitur, dicens, Ieſus autem ſtetit ante præſidẽ. Orig. Iudex totius creaturæ conſtitutus à patre, vide quantũ ſe humiliauit vt acquieſceret ſtare ante iudicem tunc terræ Iudææ, & interrogatus eſt interrogationẽ, quam forſitan deridẽs, aut dubitãs Pilatus interrogat. vnde ſequitur, Et interrogauit eũ præſes, dicens, Tu es rex Iudæorũ? Chryſ. in ho. Id Pilatus interrogat, quod aduerſarij contra ipſum cõtinuè reuoluebãt. Quia enim ſciebãt Pilatũ nullã curam facientẽ legaliũ, ad publicas accuſationes rẽ ducũt. Orig. Vel pronũtiatiuè hoc dixit Pilatus. vnde & alibi ſcripſit in titulo, Rex Iudæorum. Principi autem ſacerdotum reſpondẽs, Tu dixiſti, obliquè arguit eius dubitationem. Pilati verò ſententiã confirmat pronuntiantis. vnde ſequitur, Dicit ei Ieſus, Tu dicis. Chryſ. in ho. Confeſſus eſt ſe eſſe regem ſed cæleſtem: vt in alio euangelio manifeſtius legitur. Regnum (inquit) meum non eſt de hoc mũdo: vt neque Iudæi neque Pilatus excuſationem habeant, huic accuſationi inſiſtentes. Hila. Vel interroganti pontifici, an ipſe eſſet Ieſus Chriſtus dixerat, Tu dixiſti, quia ſemper futurũ Chriſtũ ex lege ipſe dixiſſet, huic verò legis ignaro interrogãti, an ipſe eſſet rex Iudęorũ dicitur, Tu dicis: quia per fidẽ pręſentis cõfeſſionis ſalus gentium eſt. Hiero. Attẽde autem quòd Pilato, qui inuitus promebat ſentẽtiam aliqua ex parte reſpondit: ſacerdotibus autem & principibus ſacerdotum reſpõdere noluit, indignos eos ſuo ſermone iudicans. vnde ſequitur, Et cũ accu. à prin. ſacer. &c. Augu. de con. euan. Lucas autem ipſa crimina quæ accuſantes obiecerunt, aperuit. dicit enim, Cœperunt illum accuſare dicẽtes, Hunc inuenimus ſubuertentem gentẽ noſtrã, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicẽtem ſe Chriſtũ regẽ eſſe. Nihil autẽ intereſt ad veritatẽ quo ordine iſta retulerint, ſicut nihil intereſt ſi ali⁹ aliud tacet quod alius commemorat. Orig. Accuſatus autem Ieſus ſicut tunc, illis nihil reſpondit, ſic nec & modo: non fit enim eis verbũ dei, ſicut aliquãdo fuerat ad prophetas, ſed neque dignum erat vt Pilato interroganti reſpõderet, qui nõ habebat permanẽs & firmum de Chriſto iudiciũ, ſed ad contraria trahebatur. vnde ſequitur, Tunc dicit ei Pilatus, Non audis quãta aduer. te dicunt teſtimonia? Hiero. Gentilis quidem eſt qui contẽnit Ieſum ſed cauſam refert in populum Iudæorum. Chry. in ho. Ideo autem hoc dicebat, quia volebat eum liberare, dũ ſe excuſando reſponderet. Sequitur, Et non reſpon. ei ad vl. verbum, ita vt mir. præ. vehementer. Quia enim

multas habentes demõstrationes ex ipsis rebus virtutis & mansuetudinis eius & humilitatis, tamẽ in ipsum indignabãtur, & peruerso iudicio agebãtur cõtra ipsum, propter hoc nihil respõdet: & si aliquãdo respõdet, breuia quidẽ dicit, ne cõtinua taciturnitate pertinacię opinio de ipso accipiatur. Hier. Vel ideo Iesus nihil respondere voluit, ne crimẽ diluens dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur. Orig. Miratus est autem pręses constantiam eius: forsitan sciens quòd idoneus esset pronuntiare crimen, & tamen videbat eum in tranquilla, & quieta sapiẽtia, & grauitate nõ turbabili stare, sed & vehementer miratur. Dignum enim ei videbatur magno miraculo vt exhibitus Christus ad criminale iudicium, imperturbabilis staret ante mortem, quę apud omneis homines terribilis æstimatur.

Per diem autem solẽnem cõsueuerat præses populo dimittere unum uinctum quem uoluissent. Habebat autem tũc unũ uinctum insignem qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus, Quem uultis dimittam uobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus? Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eũ. Sedente autem illo pro tribunali misit ad eum uxor eius dicens: Nihil tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie per uisum propter eum. Principes autem sacerdotum & seniores, persuaserunt populo ut peterent Barrabam, Iesum uerò perderent. Respondens autem præses, ait illis: Quem uultis uobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barrabam. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciã de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt oẽs, Crucifigatur. At illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicẽtes: Crucifigatur. Vidẽs autẽ Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti huius: uos uideritis. Et respondens uniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

Pilati industria ꝓ Iesu liberando.

Chryso. in homel. Quia Christus ad accusationem Iudæorum nihil responderat per quod posset eum Pilatus ab accusationibus Iudæorũ excusatũ habere, aliud machinatur per quod eũ liberare posit. vnde dicitur: Per diem autem solennem consueuerat præses populo dimittere vnũ vinctũ, quem voluissent. Orig. Sic enim quasdam gratias præstant gẽtes eis quos subiiciunt sibi donec confirmetur super eos iugum ipsorum: tamen consuetudo hęc aliquãdo fuit apud Iudæos. Saul enim nõ interfecit Ionatham: omni populo petente eũ ad vitam. Chryso. in home. Per hanc autem consuetudinem Chrystum eripere tentauit, vt neque vmbram excusationis Iudæi sibi derelinquant, manifestus homicida in comparatione Christi adducitur: de quo sequitur, Habebat autem tunc vnum vinctum insignem qui dicebatur Barrabas. Non simpliciter dicit latronem, sed insignem, hoc est in malitia diffamatum. Hieron. Iste Barrabas in euangelio quod inscribitur iuxta Hebræos, filius magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem & homicidium fuerat condemnatus. Offert autẽ optionem eis Pilatus dimittendi quem vellent, latronẽ an Iesum non dubitans Iesum potius eligendum. vnde sequitur: Cógregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis? Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus? Chrysosto. in homel. quasi dicat: Si non vultis sicut innocentem dimittere: saltem condemnatum festiuitati dimittatis. Si enim oportebat in peccatis manifeltis existentem dimittere: multò magis in dubiis. Vide autem ordinem conuersum. Petitio pro condemnatis solet esse plebis, concessio autem principis: nunc autem contrarium gestum est. Princeps enim petit à plebe, & plebs ferocior redditur. Glo. Quare autem Pilatus ad liberationẽ Christi laborauit manifestat euãgelista cùm subdit, Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eum. Remi. Quæ autem inuidia fuerit Ioãnes manifestat, qui narrat eos dixisse, Ecce mundus totus post eum vadit, & si dimittimus eum sic, omnes credẽt in eum. Notandum etiam loco eius quod Matthæus dicit, An Iesum qui dicitur Christus, Marcus dicit, Vultis dimittam vobis regem Iudæorum: soli nanque reges Iudæorum vngebantur, & ab ipsa vnctioue Christi vocabantur. Chry. io ho. Deinde subditur aliud quod sufficiens erat omnes à passione reuocare. Sequitur enim, Sedẽte autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius di. Nihil tibi & iusto illi. Cũ demonstratione enim quæ erat à rebus, & somnus non paruum quid erat. Raban. Notandum verò quia tribunal iudicis, sedes est iudicis, solium regnum, cathedrę magistrorũ. In visionibus autem & somniis gẽtilis viri vxor hoc intellexit, quod Iudæi vigilantes nec credere, nec intelligere voluerunt. Hiero. Nota etiam quòd gentilibus sæpe à deo somnia reuelantur. Et quòd in Pilato & vxore eius iustum dominum confitentibus gentilis populi testimonium sit. Chry. in ho. Sed cuius gratia non ipse Pilatus somnium videbat? quia illa magis digna erat, vel quia si Pilatus vidisset, non ęqualiter sibi creditum esset, vel fortè neque dixisset: propter hoc dispensatur à deo, quòd mulier vidit, vt manifestum omnibus fieret. Et non simpliciter videt, sed & patitur multa. Sequitur enim, Multa enim passa sum ho. per vi. propter eum, vt scilicet à compassione, quę erat ad vxorem, desidior fieret vir circa occisionem: sed & tempus nõ parum conferebat, etenim eadem nocte vidit. Aug. in ser. de pas. Sic ergo iudex terretur in coniuge, & vt crimini Iudæorum non præbeat in iudicio cõsensum, pertulit in vxoris afflictione iudiciũ, iudicatur ipse qui iudicat, & torquerur antequam torqueat. Rab. Vel aliter, Nunc demum diabolus intelligẽs per Christum se spolia sua amissurum, sicut primũ per mulierem, mortem intulerat: ita per mulierẽ vult Christum de manibus Iudæorum liberare, ne per eius mortem, mortis amittat imperium. Chrys. in ho. Nihil autẽ præmissorum Christi aduersarios mouit, quia eos omnino inuidia excæcauerat: vnde ex propria malitia plebem corrumpunt, & hoc est quod sequitur: principes autem sac. & seni. &c. Orig. Et est videre nunc quomodo populus Iudæorũ à senioribus suis, & Iudaicæ culturæ doctorib' suadetur, & excitatur aduersum Iesum vt perdant eum. Sequitur, Respon. autem præses, ait il. Quem vul. &c. Glo. Respondisse autem dicitur Pilatus hæc dicens, siue ad ea quæ vxor nuntiauerat, siue ad petitionem populi, qui iuxta consuetudinem aliquem in die festo sibi dimitti petebãt. Orig. Turbæ autem quasi feræ, quæ spatiosam ambulant viam, voluerunt sibi Barrabam habere solutum. vnde subditur, At isti dixerũt, Barrabam. Ideo gens illa habet seditiones & homicidia & latrocinia secundum quosdã gentis suæ in rebus quę foris habẽtur: secundum autem omnes, intus in anima. Vbi enim non est Iesus: illic lites & pręlia sunt: vbi autẽ est, vbi sunt omnia bona & pax. Omnes etiã qui Iudæis sunt similes vel in dogmate vel in vita, Barrabã sibi solui desiderant. Quicunque enim mala agit, solutus est in corpore eius Barrabas, Christus autem vinctus. Qui autem bona agit, Christum hàbet solutum, Barrabam vinctum. Voluit autem Pilatus pudorem tantæ iniquitatis eis incutere. vnde sequitur, Dicit il. Pilat. Quid igitur &c. Nõ solum autem hoc, sed & mensurã colligere volens impietatis eorum. Illi autem nec hoc erubescunt ꝙ Pilatus Iesum Christum esse confitebatur: nec modum impietatis seruant. vnde sequitur, Dicunt omnes, Crucifigatur. In quo multiplicauerunt impietatis suæ men-

Iudæi in suis rebus dãna patiũtur ob iniustam Christi necem.

ſuram, non ſolùm homicidam poſtulātes ad vitam, ſed etiam ioſtum ad mortem: & ad mortem turpiſsimam crucis. Rab. Peodentes ſiquidem in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus manibúſque confixi, producta morte necabātur: & diu viuebant in cruce, nō quia longior vita eligebatur, ſed quia mors ipſa protendebatur: ne dolor citius finiretur. verū Iudæi de morte peſsima cogitabant: ſed à domino nō intelligentibus eis electa erat. Ipſam enim crucē diabolo ſuperato erat tanquam tropheum in frontibus fidelium poſiturus. Hier. Cùm autē hoc reſponderent, non ſtatim acqoieuit: ſed iuxta ſuggeſtionem vxoris quæ mandauerat, Nibil tibi & iuſto illi: ipſe quoque reſpondit. vnde ſequitur, Ait illis præſes, Quid enim mali fecit? Hoc dicendo Pilatus abſoluit Ieſum. Sequitur, At illi magis clamabant dicētes, Crucifigatur. Vt impleretur quod in pſal. dicitur, Circundederunt me canes multi, cōgregatio malignātium obſedit me. Et illud Hieremiæ, Facta eſt mihi hęreditas mea, ſicut leo in ſylua: dederūt ſuper me vocem ſuam. Aug. de con. euan. Sæpius autem Pilatus cum Iudęis egit, volēs vt dimitteretur Ieſus. quod paucißimis verbis teſtatur Matthęus, cū ſubdit, Vidēs Pilatus quia nihil profi. ſed magis tumult' fieret. qđ nō diceret, niſi multū ille conatus fuiſſet, quanuis tacuerit quoties hoc tentauit vt erueret Ieſum furori eorum. Sequitur, Accepta aqua, lauit manus coram populo, diceos, Innocēs &c. Remi. Mos enim erat apud Antiquos, vt cùm vellet quis ſe oſteodere immunem ab aliquo crimine: accepta aqua lauaret maous ſuas coram populo. Hiero. Pilatus ergo accepit aquam iuxta illud propheticum, Lauabo inter innocentes manus meas, quodammodo in hoc cō teſtans & dicens, Ego quidem innocentem volui liberare, ſed quoniā ſeditio oritur, & rebellionis mihi contra Cæſarem crimen impingitur, iooocēs ſum à ſanguine iuſti huius. Iudex ergo qui cogitur cōtra dominum ferre ſententiam, non damnat oblatum, ſed arguit offerentes: iuſtū eſſe pronūtians eum qui crucifigēdus eſt. Sequitur, Vos videritis, quaſi dicat, Ego miniſter legū ſum: vox veſtra ſanguinem fundit. Sequitur, Et reſpō. vni. po. dixit, Sang. &c. Perſeuerat vſque in præſentem diem hæc imprecatio ſuper Iudæos, & ſanguis domini non auferter ab eis. Chry. in bo. Intuere autē & hîc Iudæorum multam inſaniam. eorū eoim impetus & pernitioſa concupiſcentia, non permittit eos quæ oportet inſpicere: & ſibi maledicuot di. Saoguis eius ſuper nos: qui? ad filios maledictionem attrahunt di. Et ſuper filios noſtros? Sed tamen miſericors deus eorum ſenteotiam non firmauit: ſed ex eis & eorum filiis ſuſcepit, qui pœnitentiam egerunt. etenim & Paulus ex ipſis fuit, & multa millia eorum qui in Hieroſolymis crediderunt. Leo pa. in ſer. de paſ. Exceſsit ergo Pilati culpā ſacious Iudænrum: ſed nec ipſe euaſit reatum qui reliquit proprium iudicium, & in crimen tranſiuit alienum. Sequitur eoim, Tūc dimi. il. Bar. Ieſum autem flagellatū &c. Hiero. Sciendum eſt autem Pilatum Romanis legibus miniſtraſſe, quibus ſancitū eſt, vt qui crucifigitur, prius flagellis verberetur. Traditur igitur Ieſus militib' verberādus, & illud ſaoctiſsimum corpus pectus dei capax flagellis ſecuerunt. Aug. in ſer. de paſ. Ecce dominus aptatur ad verbera: ecce iam cæditur, rupit ſanctam cutē violentia flagellurum, repetitis ictibus crudelia verbera ſcapularum terga conſcindunt. Prohdolor iacet extenſus ante hominem deus, & ſupplicium patitur rei, in quo oullum peccati veſtigium potuit inueniri Hieron. Hoc autem factum eſt. vt (quia ſcriptū erat, Multa flagella peccatorum) illo flagello nos à verberibus liberemur. Io lauacro etiam maouum Pilati geutilium omnia

Mos antiquorum.

opera purgantur, & ab impietate Iudænrum nos alieni efficimur. Hil. Hortantibus autē ſacerdotibus populus Barrabam elegit, qui interpretatur patris filius, io quo arcanum futuræ infidelitatis oſtenditur, Chriſto antichriſtum peccati filium præferendo. Raba. Barrabas etiam qui ſeditiones ſaciebat in turbis, dimiſſus eſt populo Iudæorum, id eſt, diabolus qui vſque hodie regnat in eis, & idcirco pacem habere noo poſſunt.

Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem, & exuentes eum, chlamidem coccineam circundederūt ei. Et plectentes coronā de ſpinis, poſuerunt ſuper caput eius, & arundinem in dextera eius. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, Aue rex Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius.

Aug. de cō. euan. Poſt accuſationes Chriſti conſequēs eſt vt ipſam domini paßionē videamus, quā Matthæus ſic incipit, Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prętorio cōgregauerunt ad eum vniuerſam cohortem. Hiero. Quia enim rex Iudæorum fuerat appellatus, & hoc ei ſcribæ & ſacerdotes crimeo obiecerāt, quòd ſibi populo Iſrael vſurparet imperiū: illudentes hoc faciūt vt nudatum priſtinis veſtibus induant chlamidem coccineam pro ruſo limbo, quo reges veteres vtebantur: & pro diademate, imponant ei corooam ſpineam: pro ſceptro regali, dēt calamum, & adorent quaſi regē: & hoc eſt quod ſubditur, Et exuētes eum, chlamidem coccioeam &c. Aug. de con. euan. Per hoc autem intelligitur Marcum dixiſſe indutum purpura. Pro regia enim porpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat: & eſt rubra quędā purpura cocco ſimillima. Poteſt etiam fieri, vt purpuram etiam Marcus commemoraue rit quā chlamys habebat, quāuis eſſet coccinea. Chryſ. io ho. Quæ igitur erit nobis cura de reliquo, ſi contumelias ab aliquo patiamur, poſtquā Chriſtus hoc paſſus eſt? Etenim quod fiebat in Chriſtum, vltimus terminus contomelię erat: oec vna particula tantum, ſed vniuerſum corpus patiebatur iniurias: caput per coronam & arundinē & colaphos, facies, quia ioſpuebatur, genæ quia lapis cedebantur, corpos totū per flagella. Et quia denudatum eſt per circundatiooem chlamydis, & per fictam adorationem: manus per arūdinem, qoam dederunt ei pro ſceptro, ac ſi timerent ne aliquid prætermitterent grauißimę præſumptionis Aug. de con. euā. Apparet autem Matthæum recapitulando iſta commemoraſſe, non quo tunc factum ſit: cù eum Pilatus crucifigēdum tradidiſſet. Ioaones enim antequam diceret, quòd eum Pilatus crucifigendum tradiderit iſta commemorauit. Hiero. Nos autem omnia hæc intelligamus myſticè. Quomodo enim Cayphas dixit, Oportet voum hominem mori pro omnibus, neſcieos quid diceret: ſic & iſti quodcunque fecerunt, licet alia mēte fecerint, tamē nobis, qui credimus, ſacramēta tribuebāt. In chlamyde coccinea, opera gentiū cruenta ſuſtentat: In corona ſpinea, maledictum ſoluit antiquum: In calamo venenata occidit animalia, ſiue calamū tenebat in manu, vt ſacrilegium ſcriberet Iudæorum. Hier. Vel aliter, Suſceptis omnibus corporis noſtri infirmitatib' à domino omne deinde noſtrum, quibus regnum ſecum erat debitū, ſanguine cocci colore perfunditur. Spiois quoque, id eſt, compungentium quondam peccatis gentiū coronatur. eſt enim aculeus io ſpinis, ex quib' Chriſto victroiæ corona cōtexitur. In calamo verò earuodem gentium infirmitas atque inanitas manu comprehenſa firmatur, quin etiā capiti eius illiditur, vt infirmitas gentiū manu Chriſti cōprehenſa, etiā in deū patrem, qui caput eius eſt, conquieſcat. Orig. Vel calamus myſteriū fuit, qood

Libus veſtis faſcia eſt, et' extremitatē ambiens.

priusquã crederemus, cõfidebamus in virga arundinea Aegypti, vel cuiuscunq; regni cõtrarij deo quẽ accepit vt triũphet eũ in ligno crucis. Percutiũt aũt cũ hoc calamo caput Christi Iesu, quoniam semper regnũ illud verberat deũ patrem caput saluatoris. Remi. Vel aliter, Per chlamydẽ coccineã, caro dñi designat, quæ rubra dicitur propter sanguinis effusionẽ: ꝑ spineã coronã, su sceptio peccatorũ nostrorũ, quia in similitudinẽ carnis peccati apparuit. Raba. Calamo igitur Christi caput ꝑcutiũt, qui diuinitati eius cõtradicẽtes errorẽ suum authoritate sanctæ scripturæ, quæ calamo scribitur, cõfirmare conãtur. Spuũt in faciẽ eius: qui præsentiã gratiæ illius verbis execrandis respuunt, & Iesum in carne venisse denegant. Falso autẽ illũ adorãt qui in eũ credũt, sed peruersis actibus despiciunt. Aug. de cõ. euã. Quòd autem dominum in passione exuerunt vestem propriã, & induerunt fucatam, signati sunt hæretici, qui eum dicunt verum corpus non habuisse, sed fictum.

Et postquam illuserunt ei, exuerunt eũ chlamyde & induerunt eũ uestimentis eius, & duxerũt eũ ut crucifigerent. Exeũtes autẽ, inuenerunt hominẽ Cyrenæum, nomine Simonẽ: hunc angariauerũt ut tolleret crucẽ eius. Et uenerunt in locũ qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. Et dederunt ei uinum bibere cum felle mixtum. Et cùm gustasset, noluit bibere.

Glos. Postquã euãgelista cõmemorauit ea quæ ad illusionẽ Christi pertinẽt: nunc narrare incipit processum crucifixionis ipsius. vnde dicitur, Et postquã il. ei exue. eum chla. &c. Aug. de con. euan. Hoc autẽ in fine factũ esse intelligitur: cũ iam duceretur ad crucifigẽdũ. Postquã. s. Pilatus tradidit eum Iudæis. Hier. Notandũ antẽ quando flagellatur Iesus & cõspuitur, non habet propria vestimẽta, sed ea quæ propter peccata nostra sumpserat: cũ autem crucifigitur & illusionis pompam pręterierit, tunc pristinas vestes recipit & propriũ assumit ornatũ: statimq; elementa turbãtur, & creatori dat testimonium creatura. Orig. Et de chlamyde quidem scriptum est: quoniam denuo expoliauerũt eum. De corona autem spinea nihil tale euangelistæ scripserunt, vt iã non sint spinæ nostræ antiquæ: postquã semel eas à nobis abstulit Iesus super venerabile caput suũ. Chrys. in ser. de pas. Nõ autem voluit dominus pati sub tecto, nõ in templo Iudaico: ne putares pro illa tantũ plebe oblatum, & ideo foras ciuitatem, foras muros, vt scias sacrificiũ esse cõmune quod totius terræ est oblatio, qđ cõmunis est purificatio. & hoc signatur cũ dicitur, Exeũtes autem inuenerunt hominem Cyre. nomine Simonẽ &c. Hiero. Ne quis autem putet huic loco euangelistæ Ioannis historiam esse contrariam: ille enim dicit, exeũtem dominum de prætorio portasse crucem suam. Matthæus autem refert quòd inuenerunt hominem Cyrenęum, cui imposuerunt crucem Iesu. Sed hic intelligendum est quòd egrediens de prætorio Iesus, ipse portauerit crucem suam, postea obuiam habuerunt Simonẽ, cui portandam crucem imposuerunt. Orig. Aut egressi quidem angariauerunt Simonem, appropinquantes autem ad locum, in quo eum fuerant suspensuri, imposuerunt crucem & ipsi, vt ipse eam portaret. Non fortuitò autem angariatus est Simõ, sed secũdum dispositionem dei ductus est ad hoc, vt euãgelica scriptura dignus inueniretur & ministerio crucis Christi. Non solũ autem saluatorem conueniebat accipere crucem suam, sed & nos conueniebat eam portare, salutarẽ nobis angariam adimplentes, nec tamen sic profecisset nobis eam accipere, sicut cũ ipse eã accepit. Hier. Mysticè enim crucẽ suscipiunt nationes: & peregrinus obediẽs portat ignominiã saluatoris. Hil. Indignus enim Iudæus erat Christi crucem ferre, quia fidei gentium erat in reliquum & crucẽ accipere & cõpati. Rem. Iste enim Simõ non erat Hierosolymita, sed peregrinus, & aduena. s. Cyrenæus. Cyrene enim ciuitas est Lybiæ. Interpretatur autem Simõ, obediẽs, Cyrenæus hæres, vnde pulchrè per eum designatur populus gentium qui peregrinus erat testamentorum dei, sed credendo factus est ciuis sanctorũ, & domesticus, & hæres dei. Greg. in ho. Vel aliter, Per Simonem qui crucem dominicam in angariam portat, designãtur abstinentes & arrogantes, quia per abstinentiam quidem carnem afficiunt, sed fructum abstinẽtiæ interius non requirunt: vnde idem Simon crucem portat, sed non moritur: quia abstinentes & arrogantes per abstinentiam quidẽ corpus afficiunt, sed per desyderiũ quidem gloriæ mundo viuunt. Sequitur, Et vene. in lo. qui dicitur Gol. quod est caluariæ locꝰ. Rab. Golgotha enim Syrũ nomen est & interpretatur caluaria. Hiero. Audiui quẽdam exposuisse Caluariæ locum, in quo sepultus est Adam: & ideo sic appellatũ, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput. Fauorabilis interpretatio, & mulcẽs aurẽ populi, nec tamẽ vera. Extra vrbẽ enim, & foris portam, loca sunt in quibus truncantur capita damnatorum: & caluariæ. i. decollatorũ, sumpsere nomen. Propterea aũt ibi crucifixus est Iesus: vt vbi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrij. Adam verò sepultum iuxta Ebron & Arbeæ, in Iesu filij Naue volumine legimus. Hil. Locus autem crucis talis est vt positurus in medio terræ ad capessendã dei cognitionem vniuersis gẽtibus esset æqualis. Sequitur, Et dede. ei bibe. vinum cũ fel. mixtum. Aug. de con. euan. Hoc Marcus ita narrat, Et dabãt ei bibere myrrhatum vinum. Fel quippe pro amaritudine Matthæus posuit, myrrhatũ enim vinũ amarissimum est, quanquàm fieri possit vt & fel & myrrha vinũ amarissimum redderẽt. Hier. Amara vitis amarum vinum facit, quo potant dominum Iesum, vt impleatur quod scriptũ est, Dederũt in cibum meũ fel. Et deus loquitur ad Hierusalẽ, Ego te plantaui vineam veram, quomodo facta es in amaritudine vitis alienæ? Et cũ gustasset, noluit bibere. Aug. de con. euan. Quòd autẽ Marcus ait. Et non accepit: intelligitur nõ accepit vt biberet. gustauit aũt sicut Matthæus testis est. & quod idẽ Matthæus ait, Noluit bibere, hoc Marcus dixit, Nõ accepit. tacuit etiã ꝙ gustauit. Quòd aũt cũ gustasset noluit bibere, hoc indicat quòd gustauerit quidẽ pro nobis mortis amaritudinẽ, sed tertia die resurrexit. Hila. Vel ideo oblatũ vinum felle admixtum bibere recusauit. non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur.

Cyrenęus Simõ gentilis erat.

*Postquam autem crucifixerunt eũ, diuiserunt uestimẽta eius sortem mittentes, ut *impleretur quod dictum est per prophetam, dicentem, Diuiserunt uestimenta mea, & super uestẽ meã miserunt sortem. Et sedentes seruabant eum. Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam, Hic est Iesus rex Iudæorum. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus à dextris, & unus à sinistris.*

*Adimpleretur.

Glos. Pręmisso quomodo Christus ad locum passionis est ductus: hic euangelista ipsam passionẽ prosequitur, genus mortis exponens, cũ dicit, Postquam autem crucifixerunt eum. Aug. in lib. 83. quæst. Sapientia quidem dei hominem ad exemplũ, quo rectè viueremus suscepit: pertinet autem ad vitam rectã ea quæ non sunt metuenda, non metuere. Sunt autem homines qui quanuis mortem ipsam non timeant, genus tamen mortis horrescunt: vt ergo nullum mortis genus rectè viuenti homini metuendum esset, illius hominis cruce ostendẽdum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis illo genere execrabilius & formidabilius. Augu. in ser. de pas. Quantum autem valeat virtus crucis aduertat sanctitas

vestra. Contẽpsit Adã præceptũ, accipiẽs ex arbore pomũ, sed quicquid Adam perdidit, Christus in cruce inuenit: de diluuio aquarũ humanũ genus archa lignea liberauit: de Aegypto dei populo recedẽte, Moyses mare virga diuisit, Pharaonẽ prostrauit, & populũ dei redemit. Itẽ Moyses lignũ in aquã misit: & amaram aquã in dulcedinem cõmutauit. Ex lignea virga de spirituali petra salutaris vnda profertur, & vt Amalech vinceret, circa virgã Moyses extensis manibus extenditur. & lex dei archæ testamẽti creditur ligneæ, vt his omnibus ad lignũ crucis quasi per gradus quosdã veniatur. Chrys. in ser. de pas. Ideo & in excelso ligno non sub tecto passus est, vt etiã ipsius aeris natura mundetur: sed & terra simile beneficiũ sentiebat, decurrentis de latere sanguinis stillatione mundata. Glo. Lignum etiã crucis significare videtur ecclesiam in quatuor mundi partibus diffusam. Rab. Vel secundum moralem sensum, Crux per suam latitudinem significat hylaritatem operãtis, quia tristitia angustias facit. Latitudo enim crucis, est in trãsuerso ligno vbi figũtur manus. Per manus aũt opera intelligimus. Per altitudinẽ aũt crucis cui caput adiungitur, significatur expectatio retributionis de sublimi iustitia dei. Longitudo autẽ qua totum corpus extẽditur, tolerantiã designat. vnde lõganimes dicuntur qui tolerant. profundũ aũt quod terræ infixũ est, secretũ sacramenti præfigurat. Hil. Sic ergo in ligno vitæ cũctorum salus & vita suspenditur. vnde dicitur, Postquã aũt crucifi. eũ &c. Aug. de cõ. euã. Hoc breuiter à Matthæo dictũ est. Ioãnes aũt distinctius explicat quemadmodum gestũ sit. Milites (inquit) cũ crucifixissent eũ, acceperũt vestimenta eius: & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem: & tunicam. Erat autẽ tunica incõsutilis. Chry. in ho. Notandum ergo quòd non parua hæc abiectio Christi erat. quasi enim circa dehonoratũ & omnium vilissimum in Christo hoc agebant: in latronibus autẽ nihil tale operati sunt. Diuidere enim vestimẽta in condẽnatis valde vilibus & abiectis fit, & nihil aliud habentibus. Hier. Hoc autem quod circa Christũ gestum est, in psal. fuerat prophetatum, & ideo sequitur, Vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Sequitur, Et seden. ser. eum, s. milites. Diligentia militum & sacerdotum nobis profuit, vt maior & apertior resurgentis virtus appareat. Sequitur, Et im. su. ca. eius cau. ip. scriptam, Hic est Iesus rex Iudæorum. Non possum autem dignè admirari pro rei magnitudine quòd emptis falsis testibus, & ad seditionem. clamorémque infœlici populo concitato, nullã aliã inuenerunt causam interfectionis eius, nisi quòd rex Iudæorum esset: & illi forsitan illudentes, ridẽtésque hoc fecerunt. Rem. Diuinitus autem procuratum fuit, vt talis titulus super caput eius poneretur, vt per hoc Iudæi agnoscerent, quoniam nec etiam occidendo facere potuerunt vt eum regem non haberent. Per mortis enim patibulum nõ amisit imperium, sed potius corroborauit. Orig. Et princeps quidem sacerdotum, secundum literam legis, portabat in capite suo sanctificationẽ domini scriptam. Verus autem princeps sacerdotũ: & rex Iesus in cruce quidem habet scriptum, Hic est rex Iudæorum. Ascendens autem ad patrem pro literis, & pro nomine quo nominatur habet ipsum patrem. Rab. Quia enim rex simul & sacerdos est, cũ suæ carnis hostiam in altari crucis offerret, regis quoque dignitatem titulus prætendit, qui non infra, sed supra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, super crucẽ tamẽ regis maiestas fulgebat, quã per crucẽ non perdidit, sed potius confirmauit. Sequitur, Tũc crucifixi sunt cũ eo duo lat. vnus à dex. & vnus à sinistris. Hiero. Sicut enim pro nobis maledictũ crucis factus est Christus, sic pro omnium salute inter noxios, quasi noxius crucifigitur. Leo pa. in ser. de pas. do. Duo autem latrones, vnus ad dexteã, & alter ad sinistrã crucifiguntur, vt in ipsa patibuli specie, monstraretur illa, quæ in iudicio ipsius omnium hominum est facienda discretio. Passio igitur Christi salutis nostræ cõtinet sacramentum, & de instrumẽto quod iniquitas Iudæorũ parauit ad pœnã, potentia redẽptoris gradũ fecit ad gloriã. Hil. Vel aliter, Duo latrones leuæ ac dextræ affigũtur, omnem humani generis vniuersitatem vocari ad sacramentum passionis domini ostendentes, sed quia per diuersitatem fidelium, ac infidelium, fit omnium secũdũ dextrã sinistrãq; diuisio, vnus ex duobus ad dextrã eius situs, fidei iustificatiõe saluatur. Rem. Vel per istos duos latrones designantur omnes, qui arctioris vitæ cõtinentiã apprehendunt. quicunque enim sola intentione placendi deo hoc faciũt, designantur per illum qui à dextris dei crucifixus est. q verò appetitu humanæ laudis, vel aliqua minus digna intentione, designantur per illum, qui à sinistris crucifixus est.

Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis templum dei, & in triduo illud reædificas. Salua temetipsum: si filius dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudẽtes cum scribis et senioribus, dicebant, Alios saluos fecit, seipsum nõ potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce et credimus ei. Confidit in deo: liberet nunc eum si vult. Dixit enim, quia filius dei sum. Idipsum autem et latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

Chry. in ho. Cùm Christum denudassent & crucifixissent, vltra procedunt, & in cruce videntes affixũ exprobrant ei. vnde dicitur, Prætereũtes autẽ blasphemabãt eũ &c. Hier. Blasphemabant quidẽ, quia prætergrediebãtur viam, & in vero itinere scripturarũ ambulare nolebant. Mouebant autem capita sua, quia iã ante mouerant pedes, & non stabant supra petram. Idipsum autem insultans dicit fatuus populus quod falsi testes cõfinxerant. vnde sequitur, Et dicentes, Vah qui destruis templũ dei, &c. Remi. Vah interiectio est insultantis siue irridentis. Hila. Quid ergo veniæ erit cũ post triduũ reædificatũ templum dei, in corporis resurrectione cernetur? Chrys. in ho. Vt quasi prioribus signis incipiẽtes detrahere, subiungũt, Salua temetipsum: si filius dei es, descende de cruce. Chrys. in ser de pas. Sed econtrario quia filius dei est, ideo non descendit de cruce. Nã ideo venit, vt crucifigeretur pro nobis. Sequitur, Similiter & principes sacerdotum &c. Hier. Etiam nolentes scribæ & pharisæi cõfitentur quòd alios saluos fecerit. Itaque vestra vos condemnat sentẽtia, qui enim alios saluos fecit, vtique si vellet seipsum saluare poterat. Sequitur, Si rex Israel est, descendat nunc de cruce & credimus ei. Chry. in ser. de pas. do. Considera autem nũc vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocẽ paternã. Diabolus enim dicebat, Mitte te deorsum si filius dei es, & Iudæi dicunt, Si filius dei es, descende de cruce. Leo pa. De quo erroris fonte Iudæi talium blasphemiarum venena potastis? Quis vobis magister tradidit? quæ doctrina persuasit, quod illum regem Israel, illum dei filium credere deberetis, qui se, aut crucifigi non sineret, aut à confixione clauorum liberum corpus excuteret? Non hoc vobis legis mysteria, aut prophetarum ora cecinerunt. Sed illud verè legistis, Faciem meam non auerti à confusione sputorum. Et iterum, Foderũt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Nunquid legistis, Dominus descendit de cruce? sed legistis,

Iudæi pro- pro ore condemnabiles.

Dominus regnauit à ligno. Raba. Si autẽ tunc de cruce surgeret insultantibus cedens virtutem nobis patientię non demõstraret: sed expectauit paululum, irrisionem sustinuit, qui de cruce surgere noluit, de sepulchro resurrexit. Hier. Fraudulẽta autem est promissio cùm addunt, Et credimus ei. Quid enim plus est, de cruce adhuc viuentem descendere, an de sepulchro mortuũ resurgere? Resurrexit, & non credidistis. ergo etiam si de cruce descenderet nõ crederetis. Sed mihi videtur hoc dæmones immittere: statim eñ vt crucifixus est dominus, senserunt virtutem crucis, & intellexerunt fractas vires suas esse, & hoc agunt vt de cruce descendat. Sed dominus sciens aduersariorum insidias permanet in patibulo, vt diabolũ destruat. Sequitur, Confidit in deo, liberet eum si vult. Chry. in ho. O ioquinati valde. Nũquid prophetę & iusti non erant quia eos non eripuit à periculis deus? Si autem illorũ gloriæ non obfuit, quòd eis pericula induxistis, multò magis in isto non oportebat vos scandalizari per ea quæ patitur, quia semper per ea quæ dixit, hãc vestram remouit suspicionem. Sequitur, Dixit enim quia filius dei sum. Per quod ostendere volebant eum pati ob seductoris & erronei causam, & sicut superbum & vanè gloriantem in his quæ dicebat. Sic ergo non solùm Iudæi & milites de subtus eũ deridebant, sed & desuper latrones cum eo crucifixi. vnde sequitur, Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei. Aug. de conc. euang. Potest autem putari Lucas, repugnare ei quod hic dicitur, qui dicit quòd vnus de latronibus blasphemabat eum, quẽ alter increpabat: nisi intelligamus Matthæum breuiter restringentem hunc locum, pluralẽ numerum pro singulari posuisse, sicut in epist. ad Heb. legimus pluraliter dictum, clauserunt ora leonum: cũ solus Daniel significari intelligatur. Quid autem vsitatius quàm vt aliquis dicat, Eo rustici mihi insultant, etiam si vnus insultet? Esset autem contrariũ si Matthæus dixisset ambos latrones cõuitiatos domino. Cùm verò dictum est latrones, nec additũ est ambo, potuit vsitato locutionis modo per pluralem numerum significari. Hier. Vel potest dici quòd primum vterq;. s. blasphemauerit, deinde sole fugiente, terra cõmota saxísq; diruptis: & ingruentibus tenebris vnus crediderit in Iesum, & priorẽ negationẽ sequẽti cõfessione emẽdauerit. Chry. in h. Vt enim nõ existimes ex quadam cõuenientia id gestũ fuisse neque latronẽ fuisse, qui latro videbatur à contumelia, ostẽdit tibi quoniã etiã in cruce positus latro erat & inimicus, & repente transmutatus est. Hil. Quòd autem latrones ambo cõditionẽ ei passionis exprobrant, vniuersis etiã fidelibus scandalum crucis futurũ esse significat. Hier. Vel in duobus latronibus vterq; populus gentiũ & Iudæorum primò dominum blasphemauit, postea signorum multitudine alter exterritus egit pœnitentiam, & vsque hodie Iudæos increpat blasphemãtes. Orig. Sed & latro qui saluatus est, potest esse mysteriũ eorũ, qui post multas iniquitates crediderunt in Christum.

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram, usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamauit Iesus uoce magna, dicens, Eli, Eli, Lamasabathani? Hoc est, Deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me? Quidam autem illic stantes et audientes dicebant, Eliam uocat iste. Et continuò currens unus ex eis acceptam spongiam impleuit aceto, et imposuit arundini: et dabat ei bibere. Cæteri uerò dicebant, Sine, uideamus an ueniat Elias liberãs eum. Iesus autem iterum clamans uoce magna emisit spiritum

Chry. in ser. de pas. Nõ poterat ferre creatura iniuriam creatoris. vñ sol retraxit radios suos, ne videret impiorũ facinora. Et ideo dicitur, A se. au. ho. tene. fa. sunt super &c. Orig. Ab hoc textu quidã calũniantur euãgelicam veritatẽ. Defectio enim solis à seculo semper fuit in suo tẽpore facta. Sed defectio solis quæ secundũ consuetudinem temporum ita currentium fieri solet, non in alio tẽpore fit nisi in conuẽtu solis, & lunę: quãdo luna subtus currens, solis impedit radios occurrentis ei. In tempore autẽ quo passus est Christus, manifestũ est quoniã cõuentus non erat lunæ ad solẽ, quoniã tẽpus erat paschale, quod cõsuetudinis est agere, quando luna plena est. Quidã autẽ credẽtiũ volẽtes defensionẽ aliquã inducere, cõtra hoc dixerũt: quoniã illa defectio solis cõuenienter secundũ cætera prodigia noua, contra cõsuetudinẽ facta est. Diony. in epist. ad Poly. Inopinabiliter enim soli lunã incidentẽ videbamus: non enim erat conuentus tẽporis, & rursus ipsam à nona hora vsq; ad vesperã ad diametrũ solis supernaturaliter restitutã. Eclypsim etiam ipsam ex oriẽte vidimus inchoatam, & vsq; ad solarẽ terminũ venientem, postea regredientẽ, & rursus non ex eodẽ & defectum & repugnationẽ, sed econtrario secundum diametrum factã. Chry. in ho. Tribus etiam horis tenebræ permanserũt cũ eclypsis in momẽto transeat: non enim habet moram vt sciunt illi qui cõsiderauerũt. Orig. Sed aduersus hoc filij huius seculi dicunt, Quomodo hoc factum tam mirabile, nemo Gręcorum, aut Barbarorum scripsit eorum qui notauerũt, si quid tale nouũ factũ est aliquãdo? Et Phlegon quidẽ in Chronicis suis scripsit, in principatu Tyberij Cæsaris factũ, sed nõ signauit ĩ luna plena. Arbitror ergo, sicut cætera signa quę facta sunt in passione ipsius. s. velũ scissum, & terra tremuit, &c. Hierusalem tantummodo facta sunt. Aut si latius voluerit quis extendere ad terrã Iudæam, sicut in 3. lib. Reg. dixit Abdias ad Eeliã, Viuit deus tuus, si est gens aut regnum, vbi nõ misit dominus meus quærere te: ostendens quoniam satis eum in gẽtibus quæsierat circa Iudæam. Est autem coosequens intelligere quasdã tenebrosissimas nubes & multas & magnas cõcurrisse super Hierusalem & terram Iudææ. Et ideo factæ sunt tenebræ profundæ à sexta hora vsq; ad nonam. Duæ enim creaturæ in sexta die factæ fuisse intelliguntur, ante sextam quidem, animalia: in sexta autẽ homo, & ideo conueniebat pro salute hoĩs morientẽ in hora sexta suspẽdi, & à sexta hora propter hoc tenebras fuisse factas super omnem terrã vsque ad nonã. Et sicut Moyse manus extẽdẽte in cælũ, factæ sunt tenebræ super Aegyptios, seruos dei tenẽtes in seruitute, similiter & Christo in sexta hora manus extendente in cruce ad cælũ super populũ qui clamauerat, Crucifige eũ, factæ sunt tenebrę, & ab omni lumine sunt priuati, in signum futurarũ tenebrarũ, quæ cõprehensurę erant gentẽ Iudæã. Itẽ sub Moyse factæ sunt tenebræ super omnẽ terrã Aegypti tribus diebus, omnibus autẽ filiis Israel erat lumẽ. Sub Christo autẽ factę sunt tenebræ super omnẽ Iudæã tribus horis, quoniã propter peccata sua priuati sunt à lumine dei patris & à splendore Christi, & ab illuminatione spiritus sancti. Lumen autem fuit super omnẽ reliquã terrã, quod vbiq; illuminat omnẽ ecclesiã dei in Christo. Et si vsq; ad horam nonã tenebræ factæ fuerunt super Iudæã, manifestũ est quoniã iterũ eis lumen refulsit, quia cũ plenitudo gentiũ intrauerit, tũc omnis Israel saluus fiet. Chry. in ho. Vel aliter, Hoc admirandũ erat, ꝙ in omnẽ terram tenebræ factę sunt, quod nunquam prius cõtigerat. In Aegypto enim solũ tenebræ factæ sunt, quando pascha perficiendum erat: quæ enim tunc agebãtur, horum typus erant. Et intuere ꝙ fiunt tenebræ in media die, quando vbique terrarum dies erat, vt omnes qui habitabant terram, hoc miraculum cognoscerent. Hoc autem est signum quod pœni-

tentibns promittebat dare, dicens, Generatio praua & adultera signũ quærit, & signũ nõ dabitur ei, nisi signũ Ionæ prophetæ, crucem signãs & resurrectionem. Etenim multò mirabilius est in eo qui crucifixus erat hoc fieri, q̃ ambulante eo super terrã. Hoc autem sufficiens erat eos cõuertete, non solũ magnitudine miraculi, sed quia hoc gestum est postquã omnia locuti fuerant quæ voluerãt, & satietatem acceperãt cõtumeliarum. Qualiter autẽ nnn admirati sunt vniuersi, neque æstimauerunt eum esse deum? quia. s. hominum genus tunc multa malitia, & desidia detinebatur, & hoc miraculum factũ, confestim transiit & non nouerant, quæ esset causa eius quod gerebatur. Et propter hoc ipse postea loquitᷣ vt ostẽdat se viuere, & ꝙ ipse hoc miraculũ fecit. vnde sequitᷣ, Et circa horã nonã clamauit Iesus voce magna dicens, Ely, Ely, lamazabathani, hoc est: Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Hier. Principio vicesimi primi psal. versus est. Illud verò quod est in medio versiculi, Respice in me, superfluũ est. Legitur eñ in Hebręo, Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Ergo impij sunt qui psal. ex persona Dauid, siue Hester, & Mardochæi dictũ putãt, cũ etiã euangelistę testimonio ex eo sumpta super saluatore intelligãtur, vt est illud, Diuiserunt sibi vestimẽta mea, & foderũt manus meas. Chrys. in ho. Ideo autem emisit propheticã vocẽ, vt vsque ad vltimam horam testimoniũ perhibeat vet. test. & vt videant quoniam bonorat patrem & non est deo contrarius: & ideo Hebraicam vocem emisit, vt eis fieret cognita & manifesta. Orig. Requirendum est autẽ, quid est quòd à deo derelictus est Christus. Et quidam quia nõ possunt exponere, derelinqui Christum à deo dicunt, quòd per humilitatem dictum est. Sed manifestè intelligere poteris quid sit quod dicit, faciẽs cõparationem gloriæ illius quam habuit apud patrem ad confusionem quam contemnens sustinuit crucẽ. Hila. Per hanc autem verba ingenia contendunt hæretica, ꝙ aut defecisse omnino deum verbum in animã corporis volũt, dum corpus officio animæ viuificat, aut omnino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo dei verbum modo spiritus habitauerit ꝓphetalis, quasi Iesus Christus animæ solũ & corporis homo cõmunis: hoc habet sui exordiũ, quo esse cœpit homo, qui nunc à dei verbo cõtracta rursum ꝓtectione desertus clamet, Deus me⁹, quare me dereliquisti? Vel certè in anima verbi natura mutata, paterno Christus in omnibus vsus auxilio, nũc inops eius, mortiq; permissus solitudinẽ suã conqueratur, relinquentẽmq; se arguat. Sed inter has impias infirmásq; sententias ecclesiæ fides imbuta apostolicis doctrinis, nõ patitur Iesum Christũ ne filius dei, non & filius hominis intelligatur. Nã querela derelicti moriẽtis infirmitas est, promissio autẽ paradisi viuẽtis dei regnũ est. Habes in conquerente ad mortẽ relictũ se esse, quia homo est: habes eum qui moritur profitentem se in paradiso regnare, quia deus est. Nõ ergo mireris verborũ humilitatem & querimonias derelicti: cũ formam serui sciens, scandalum crucis videas. Glo. Dicitur autẽ deus eum deseruisse in morte, quia potestati persequentium eũ exposuit: subtraxit enim protectionẽ, sed non soluit vnionẽ. Orig. Postquã autẽ vidit super omnem terram Iudæã tenebras, hoc, dixit, ostendere volẽs. Dereliquisti me pater. i. talibus exinaniuũ calamitatibus tradidisti vt populus qui fuerat apud te honoratus recipiat quæ in me ausus est, vt priuetur à lumine tuæ prospectionis, sed & pro salute gentium dereliquisũ me. Quid autem tam bonum fecerunt qui ex gẽtibus crediderũt, vt pretioso sanguine super terram effuso pro eis eruerem eos à maligno? Aut quid tale dignum facturi sunt homines pro quibus patior ista? Forsitan autem & vidẽs peccata hominum pro quibus patiebatur, dixit, Quare me dereliquisti? vt fierem quasi qui colligit stipulã in messe, & racemos in vindemia. Non autẽ æstimes humano more saluatorem ista dixisse propter calamitatem quæ cõprehendat eũ in cruce. Si enim ita acceperis, non audies magnam vocem eius qui ostẽdit aliquid esse magnum absconditũ. Raba. Vel saluator hoc dixit, nostros circunspectens motus: qui in periculis positi à deo deserti nos putamus. Humana enim natura propter peccatũ à deo fuerat derelicta, sed quia filius dei factus est noster aduocatus, quorũ suscepit culpã, deplorat miseriã: in quo ostẽdit quantũ flere debeãt qui peccãt, quãdo sic fleuit qui nunquã peccauit. Sequitur, Quidã autẽ illic stantes & audientes dicebant, Eliã vocat iste. Hiero. Non omnes, sed quidã quos arbitror milites fuisse Romanos: nõ intelligentes Hebraici sermonis proprietatẽ, sed ex eo ꝙ dixit, Ely, Ely, putant Eliã ab eo inuocatũ. Sin autẽ Iudæos qui hoc dixerint intelligere voluerimus, hoc more sibi solito fecisse, vt dominũ imbecillitatis infament, qui Elię auxiliũ deprecetur. Sequitur, Et cõtinuò currens vnus ex eis, acceptã spongiã &c. Aug. in ser. de pas. Sic ergo propinator fontiũ potatur aceto, mellis dator cibatur felle, flagellatur remissio, condẽnatur venia, illuditur maiestas, ridetur virt⁹, profunditur largitor imbriũ sputis. Hila. Est autem acetũ, vinũ quod per vitiũ, aut incuriæ aut vasis acescit. Vinum autẽ est honor immortalitatis aut virtus. Cũ igitur in Adã coacuisset, ipse accepit & potauit ex gentibus. In calamo enim & spongia, vt potaret, offertur. i. ex corporibus gẽtium in se ad communionem immortalitatis ea quæ in nobis erãt vitiata transfudit. Remi. Vel aliter, Iudęi acetum erãt degenerãtes à vino patriarcharum & prophetarum, habebant fraudulenta corda, quasi spõgiam cauernosis atq; tortuosis latibulis. Per arundinem designatur sacra scriptura quæ in hoc facto implebatur. sicut eñ lingua Hebræa vel Græca dicitur loquela, quæ fit per linguam: sic & arundo dici posset litera vel scriptura quæ in hoc facto implebatur, quæ fit per arundinem. Orig. Et forsitan quicunque secundũ doctrinã ecclesiasticã sapiunt, viuunt autẽ malè, dant ei vinum bibere felle permixtũ. Qui autem alienas à veritate sententias applicãt Christo, quasi eas dicenti, hi spongiã implẽtes aceto imponunt calamo scripturæ & offerũt ori eius. Sequitur, Cæteri verò dicebãt, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum. Raba. Quia enim milites prauè sonũ vocis dominicæ intelligebant, ideo inaniter aduentum Eliæ expectabant. Deum ergo quem saluator Hebraico sermone inuocabat, inseparabiliter semper secũ habebat. Aug. in ser. de pas. Cũ ergo nil iam Christo restaret ex pœnis, mors moratur, quia suũ esse ibi nil sentit. Suspecta est vetustati nouitas. Hunc primum, hũc solum vidit hominem peccati nescium, noxa liberũ, iuris sui legibus nihil debentem. Accedit tamen confœderata Iudaico mors furori, & desperata vitæ inuadit authorem. vnde sequitur, Iesus autem iterum clamãs voce magna, emisit spiritum. Quare autẽ displicet, si Christus de sinu patris ad nostram seruitutẽ venit, vt nos suæ redderet libertati? nostram mortẽ suscepit, vt nos eius morte liberemur, quãdo nos despectu mortis mortales ĩ deos retulit, terrenos cælestibus æstimauit. Quantum enim diuina virtus operũ contẽplatione lucebat, tantum pati pro subiectis, pro seruis mori insigne est charitatis immensæ. Ergo hæc prima causa est dominicæ passionis, sciri voluit quantũ amaret hominẽ deus, qui plus amari voluit quàm timeri. Secunda causa est, vt sententiam mortis, quam iustè dederat, iustius aboleret. Quia nãq;

Quid allegoricè designet acetum.

primus homo adiudicāte deo de reatu incurrerat mortē, & eā trāſmittit ad poſteros:venit de cęlo ſecūdus homo peccati neſcius, vt mors dānaretur, quæ rapere iuſſa reos, innocētiæ ipſum inuadere pręſumpſit anthorē. Nec mirādū eſt, ſi pro nobis poſuit quod ſuſcepit à nobis, ſcilicet animam qui propter nos fecit tanta, & talia largitus eſt nobis. Aug. cōtra Fœlicianum. Abſit enim à fidelibus iſta ſuſpicio, vt ſic Cbriſtus ſenſerit mortē noſtrā, vt quantū in ſe eſt vita, perdat vitā. Nam ſi hoc ita eſſet, quomodo illo triduo potuiſſe dicimus aliquid viuere, ſi vitę fons dicitur aruiſſe? Senſit igitur mortem deitas Chriſti participatione humana, ſiue humani affectus quē ſpoote ſuſceperat, non naturæ ſuæ potentiam perdidit, per quam cuncta viuificat. In morte enim noſtra ſine dnbio deſtitutum corpus vita animā noſtram non perimit, dū diſcedens anima non vim ſuam perdit, ſed quod viuificauerat hoc dimittit, & quantū in ſe eſt alterius mortē facit, ipſa nō recipit. De ſaluatoris nuoc anima dicemus, qui vt non dicā propter inhabitantem diuinitatē, & propter iuſtitiā ſingularē, certè propter communē moriendi ſortē corpus illo triduo ſic potuit deſerere, vt ipſa oō poſſet penitus ioterire. Credo enim dei filiū mortuū eſſe nō ſecūdū pœnā iniuſtitiæ, quam ex toto non habuit, ſed ſecūdum legem oaturæ, quam pro humani genetis redemptione ſuſcepit. Dama. Et ſi tamē mortuus eſt vt homo, & ſancta eius anima ab incōtaminato diuiſa eſt corpore, ſed tamē deitas inſeparabilis ab vtriſq; permāſit, ab anima dico & corpore. Et neque vna ita hypoſtaſis in duas diniſa eſt. Corpus enim & anima ſicut à principio io verbi hypoſtali habuerūt exiſtentiā etiā iu morte. Neque enim anima neque corpus propriam habuerunt hypoſtaſim, præter hypoſtaſim verbi. Hier. Diuinæ autē poteſtatis indiciū eſt emittere ſpiritū, & ipſe quoque dixerat, Nemo poteſt tollere animam meam à me, ſed ego pooo eam, & iterū ſumo eam. Spiritū enim in hoc loco pro anima intelligamus. Sed quod vitale aut ſpirituale corpus faciat, ſeu ꝙ ipſius animæ ſubſtantia ſpiritus ſit, iuxta id quod ſcriptum eſt, Auferes ſpiriiū eorū & deficiēt. Chry. in bo. Propter hoc autē & voce magna clamauit, vt oſtendatur quoniā ſecundū eins poteſtatē id geritur. Per boc enim ꝙ moriēs vocē emiſit maguā, apertiſsimè ſe verū deum eſſe oſtendit, quoniā homines cū moriuntur, vix tenuē vocē emittere poſſunt. Aug. de con. euang. Quid autē voce magna dixerit, Lucas declarauit. dixit enim, clamans Ieſus voce magna ait, Pater in manus tuas commendo ſpiritū meū. Hil. Vel ſpiritū cū clamore magnę vocis emiſit, dolens oon ſe omnia peccata portare.

Et ecce uelum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſūmmo aſque deorſum. Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt. Et exeuntes de monumētis poſt reſurrectionem eius, uenerunt in ſanctā ciuitatem, & apparuerunt multis. Centurio autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, uiſo terræmotu, & his quæ fiebant, timuerunt ualde, dicētes: Verè filius dei erat iſte. Erant autem ibi mulieres multæ à longe quæ ſecutæ erant Ieſum à Galilæa miniſtrantes ei, inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Iacobi, et Ioſeph mater, et mater filiorum Zebedæi.

Orig. Magna facta ſnnt ex eo quòd magna voce clamauit Ieſus. vnde ſequitur, Et ecce velum templi ſciſſum eſt, &c. Aug. de con. euan. In quo ſatis oſtendit tunc eſſe ſciſſnm, cùm emiſit ſpiritum. Si autem nō addidiſſet Et ecce. & ſimpliciter dixiſſet, Et velum tēpli ſciſſum eſt: incertum eſſet vtrum ipſe & Marcus boc recapitulando commemoraſſent. Lucas autem ordinem tenuiſſet, qui cum dixiſſet: Sol obſcuratus eſt: continuò ſubiungēdum æſtimauit. Et velum templi ſciſſum eſt. An Lucas recapitulaſſet, quod illi ordine poſuiſſent. Orig. Duo autem ſuiſſe vela intelliguntur, vnum quod velat ſancta ſanctorum, aliud exterius ſiue tabernaculi ſiue templi. In paſsione ergo domini ſaluatoris, velū quod erat à foris conſciſſum eſt à ſurſum vſque deorſum, vt ab initio mundi vſq; ad finē cooſciſſo velamine myſteria publicētur, quæ vſq; ad aduentū domini rationabiliter fuerūt occultata. Cū autē venerit quod perfectum eſt, tunc auferetur ſecūdū velū, vt videamus etiam quę interius ſunt occulta. ſ. veram arcā teſtamenti, & ſicut ipſa ſe habet natura videamus cherubin & alia. Hil. Vel ideo velum tēpli ſcinditur, quia exinde popolus eſt diuiſus in partes, & veli honor cū cuſtodia angeli ꝓtegētis auſertur. Leo pa. in ſermone de paſsione. Eſt autem ad teſtimonium venerādæ paſsionis ſufficiens ſignum, elemētorū inordinata turbatio. vnde ſequitur, Et terra mota eſt, & petræ, &c. Hiero. Nulli enim dubinm eſt quid ſignificet iuxta literā magnitudo ſignorū, vt crucifixū dñm ſuum & cęlū & terra omnia demōſtrarent. Hil. Mouetur terra, quia capax hui⁹ mortui eſſe nō poterat: petræ ſciſſę ſunt, omnia enim valida & fortia penetrās dei verbū & poteſtas æternæ virtutis irruperat. Et monumenta aperta ſunt, erāt enim mortis clauſura reſerata. Sequitur, Et multa cor. ſanc. qui dor. ſur. Illuminans enim mortis teuebras, & inferorū obſcura colluſtrans mortis ſpolia dettahat. Chryſ. in ho. Ipſo quidem iu cruce manente, eū irridētes dicebant: Alios ſaluos fecit, ſeipſum oō poteſt ſaluū facere, & quod iu ſe facere noluit, in ſeruorū corporibus cū multa ſuperabnndautia demonſtrauit. Si enim quatridnanū Lazarū exurgere magnū fuit, multò magis eos tēpēte qui olim dormierant apparere viuētes, quod ſutnræ reſurrectionis erat indicium. vt autē nō putaretur eſſe phantaſma quod factū eſt, euangeliſta ſubiungit. Et exe. de monu. poſt reſur. eius ve. in ſan. ci. & appa. mnl. Hier. Quomodo autem Lazarus mortuus reſurrexit, & ſic multa corpora ſanctorum reſutrexerunt, vt dominū oſtēderent reſurgentē, & tamē cum monumenta aperta ſunt, non ante reſurrexerunt, qnàm reſurgeret dominus vt eſſet primogenitus reſurrectionis ex mortuis: ſanctā autem ciuitatem in qua vſi ſunt reſurgentes, aut Hieruſalem celeſtē intelligamus, aut bāc terrenam quæ ante ſancta fuerat. ſancta enim appellabatnr ciuitas Hieruſalē, propter tēplum & ſancta ſanctorū, & ob diſtinctionē aliarum vrbium, in quibus idola colebantur. Quādo verò dicitur, Appa. multis, oſtenditnr nō generalis ſuiſſe reſnrrectio, quæ omnib⁹ appareret: ſed ſpecialis ad plurimos, vt hi viderēt qui cernere merebātur. Remi. Quæret autem aliquis quid de illis factū ſit qui reſurgēte domino teſurrexerunt. Credendum quippe eſt quoniam ideo reſurrexerūt, vt teſtes eſsēt dominicę reſurrectionis. Qoidam autem dixerūt qnòd iterum mortui ſunt, & in cinerem conuerſi, ſicut & Lazarus & cæteri quos dominus ſuſcitauit. Sed iſtorum dictis nullo modo eſt fides accommodanda, quoniam maius illis eſſet tormētum qui ſurrexerūt, ſi iterum mortui eſſent, quàm ſi nō reſurgerēt. Incūctāter ergo credere debemus, quia qui reſurgente domino à mortuis reſurrexerunt, aſcendēte eo ad cælos & ipſi pariter aſcenderūt. Orig. Semper autem hic eadem magna quotidie fiunt. velum enim templi ad reuelandū quæ intus habentur ſcinditur ſanctis. Terra etiā mouetur. i. omnis caro nouo verbo & nouis rebus ſecundum nouum teſtamentum. Petræ autē ſcindnntur, quia myſterium fuerunt prophetarum, vt in profundis eorum poſita ſpiritualia myſteria videamus. Monumenta autem, dicuntur corpora peccatricum

animarum.i.mortuarum deo, cú auté per gratiam dei animæ huiuſmodi fuerint ſuſcitatæ, corpora eorũ quæ prius fuerũt monuméta, fiũt corpora ſanctorũ, & vidétur à ſeipſis exire, & ſequũtur eum qui ſurrexerit, & in nouitate vitæ ambulant cum eo. Et qui digni ſunt habere conuerſationé in cęlis ingrediuntur in ſanctá ciuitatem per ſingula tempora & apparent multis videntibus opera bona ipſorũ. Sequitur, Centurio auté & qui cũ e.cuſ.Ie.viſo terræmotu & his quæ fie.ti.val.di.ve. filius dei erat iſte. Aug.de con.euan. Non eſt contrariũ quòd Matthæus viſu terræmotu dicit admiratum Centurioné & eos qui cũ eo erant, cũ Lucas dicat hoc admiratum, quòd emiſſa magna voce expiraſſet. In eo enim quòd Matthæus nõ ſolũ dixit: Viſo terręmotu, ſed etiá addidit: His quæ fiebant integrũ locũ fuiſſe demonſtrauit luce, vt diceret Centurioné ipſam domini mortem fuiſſe miratũ, quia & hoc inter illa eſt quæ tũc mirabiliter facta erant. Hiero. Ex hoc conſiderandũ quòd Centurio in ipſo ſcandalo paſsionis verè dei filiũ confiteatur, & Arrius in eccleſia prędicet creaturá. Raba. Vnde meritò per Centurioné fides eccleſiæ deſignatur: quæ verò myſteriorum cæleſtium per morté dñi reſerato continuò Ieſum & verè iuſtum hominem & verè dei filium ſynagoga tacente confirmat. Leo pa.in ſer.de paſ. Exéplo igitur Centurionis contremiſcat in redéptoris ſui ſupplicio terrena ſubſtantia, rumpantur infidelium mentium petræ: & qui mortalitatis grauabantur ſepulchris, diſcuſſa obſtaculorum mora proſiliát, appareant nunc quoque in ciuitate ſancta.i.eccleſia dei futuræ reſurrectionis indicia, & quod credendum eſt in corporibus fiat in cordibus. Sequitur, Erát auté ibi mul.à lon. quæ, &c. Hiero. Conſuetudinis enim Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis antiquæ, vt mulieres de ſubſtátia ſua victum atque veſtitum præceptoribus miniſtrarent. hoc quia ſcádalum facere poterat in gentibus, Paulus ſe abieciſſe memorat. Miniſtrabát autem domino de ſubſtantia ſua, vt meteret illarũ carnalia cuius illæ metebát ſpiritualia, nõ quia indigebat cibis dominus creaturarum: ſed vt typũ oſtenderet magiſtrorum, quia victu atque veſtitu ex diſcipulis debeiét eſſe contenti. Sed videamus quales comites habuerit. Sequitur enim: Inter quas erat Maria Mag. Iac. & Ioſeph mater, & mater filiorũ Zebedei. Orige. Apud Marcum auté tertia illa Salome appellatur. Chry.in ho. Hę auté mulieres conſiderabant quæ gerebantur, quæ maximè erant cõpaſsibiles, & quæ ſequebantur miniſtrantes vſque ad pericula affuerũt, maximá fortitudiné oſtédentes, quia cũ diſcipuli fugerunt, ipſæ affuerũt. Hier.con. Helui. Ecce inquit Heluidius Iacob⁹ & Ioſeph ſunt filii Mariæ matris dñi, quos Iudæi appellauerunt fratres Chriſti. Dicit aũt Iacobi minoris ad diſtinctioné Iacobi maioris, qui erat filius Zebedei. Impiũ enim dicit eſſe Helui. hoc ſentire de Maria: vt cum aliæ fœminæ ibi fuerint matré eius abeſſe dicamus, aut alterá eſſe Mariá neſcio quá confingamus: præſertim cũ euangelium Ioannis teſtetur eá illic fuiſſe præſenté. O furor cæcus & in proprium exitũ més væſana, audi quid Ioan.euan. dicat, Stabant iuxta crucé Ieſu mater & ſoror matris eius Maria Cleophæ & Maria Mag. Nulli dubium eſt duos fuiſſe apoſtolos Iacobi nũcupatos vocabulo, Iacobum Zebedæi, & Iacobũ Alphæi. Iſte aũt neſcio quis minor Iacobus qué Mariæ filiũ ſcriptura cõmemorat. Si apoſtolus eſt, Alphæi filius erit. ſi nõ eſt apoſtolus, ſed tertius neſcio quis Iacob⁹ quomodo putádus eſt frater domini, & quomodo tertius ad diſtinctioné maioris, minor appellabitur, cũ maior & minor non inter tres, ſed inter duos ſoleant præbere diſtantiá, & frater domini apoſtolus ſit, Paulo dicente, Aliũ apoſtolũ vidi neminé, niſi Iacobũ fratré domini. Ne auté hũc Iacobũ putes filiũ Zebedæi, lege Actus apoſtolorũ, iá ab Herode fuerat interéptus. Reſtat cõcluſio vt Maria iſta quæ Iacobi minoris ſcribitur mater, fuerit vxor Alphæi, & ſoror Mariæ matris domini, quá Mariam Cleophæ Ioan. euan. cõmemorat. Si auté inde tibi alia atque alia videtur, ꝙ alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & alibi Maria Cleophę: diſces ſcripturę cõſuetudiné eundé hominé diuerſis nominibus appellari, ſicut Raguel ſocer Moyſi Ietro dicitur: Et ſimiliter dicit Maria Cleophæ vxor Alphæi: hęc eadé dicta eſt Maria mater Iacobi minoris: quæ ſi mater eſſet domini, magis eá vt in omnibus locis matré alterius voluiſſet intelligi. verum & ſi alia fuerit Maria Cleophæ, & alia Maria Iacobi & Ioſeph mater: hoc tamé cõſtat nõ eandé Mariam Iacobi & Ioſeph eſſe ꝙ matré domini. Aug.de con.euan. Poſſemus autem dicere alias mulieres à longè, vt tres euangeliſtæ dicunt, & alias iuxta crucé fuiſſe, vt Ioannes dicit, vbi Matthæus & Lucas Mariá Magdalená nominaſſent inter ſtantes longè, quam ſcilicet Ioannes nominauit inter ſtantes iuxta crucé. Quomodo auté hoc intelligitur, niſi quia eo interuallo erant vt & iuxta dici poſſent quia in cõſpectu eius pręſtò aderant, & à longe in cõparatione turbæ propinquius circunſtantis cũ Centurione & militibus. Poſſumus etiam intelligere quòd illæ quæ ſimul aderant cũ matre domini, poſtꝙ eam diſcipulo cõmendauit, abire iam cœperant, vt à denſitate turbæ ſe exuerent, & cętera quę facta ſunt longius intuerentur, vt euangeliſtę qui poſt mortem domini eas commemorauerunt, & longè ſtantes commemorent.

Cùm autem ſero factũ eſſet, uenit quidã homo diues ab Arimathia, nomine Ioſeph, qui et ipſe diſcipulus erat Ieſu. Hic acceßit ad Pilatum et petiit corpus Ieſu. Tunc Pilatus ıußit reddi corpus, et accepto corpore Ioſeph inuoluit illud in ſyndone mũda, et poſuit illud in monuméto ſuo nouo quod exciderat in petra. Et aduoluit ſaxum magnum ad oſtium monumenti, et abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene, et altera Maria, ſedentes contra ſepulchrum.

Glo. Poſtꝙ euágeliſta retulerat ordinem dominicę paſſionis & morté, nunc agit de eius ſepultura, dicens, Cũ auté ſero factũ eſſet, &c. Remig. Arimathia autem ipſa eſt & Ramatha ciuitas Helcanę & Samuelis, quę ſita eſt in regione Chananitica iuxta Dioſpolim. Iſte autem Ioſeph ſecũdum ſeculi ſtatum magnæ fuit dignitatis. Sed multò maioris meriti apud deum fuiſſe laudatur: ſiquidem iuſtus fuiſſe deſcribitur. Decebat quippe eum talem exiſtere qui corpus domini ſepeliret quatenus per iuſtitiam meritorũ dignus eſſet tali officio. Hier. Diues auté refertur nõ de iactátia ſcriptoris, quo virum nobilem atque ditiſsimum referat Ieſu fuiſſe diſcipulũ. Sed vt oſtendat cauſam quare à Pilato corpus Chriſti potuerit impetrare. Sequitur, Hic acceſ.ad Pila. & pe.corpus Ieſu. Pauperes enim & ignoti non eſſent auſi ad Pilatum pręſidem Romanæ poteſtatis accedere, & crucifixi corpus impetrare. In alio auté euágelio Ioſeph iſte Bulites appellatur.i.conſiliarius, & de ipſo quidam putant primum pſalmum fuiſſe compoſitum: Beatus vir qui non abiit in cõſilio impiorum, &c. Chry.in ho. Inſpice auté huius viri fortitudiné: in mortis enim periculũ ſe tradidit inimicitias ad omnes aſſumés, propter beneuolentiá Chriſti, & non ſolùm audet corpus Chriſti petere, ſed & ſepelire. vnde ſequitur, Et acce.cor.Ieſu, & inuol.il.in ſyn.munda. Hiero. Ex ſimplici ſepultura domini ambitio diuitum condemnatur: qui nec in tumulis quidem poſſunt carere diuitiis. Poſſumus autem iuxta intelligétiam ſpiritualé & hoc ſentire, quòd cor-

pus domini nõ auro, nõ gemmis, nõ ſerico, ſed linteamine puro obuoluendũ ſit, quãquàm & hoc ſignificet ꝙ ille in ſyndone mũda inuoluit Ieſum, qui pura mẽte eum ſuſceperit. Remi. Vel aliter, Qoia ſyndõ lineus pãnus eſt. linum autẽ ex terra procreatur, & cũ magno labore ad candorẽ producitur, deſignatur quia corpus illius qđ ex terra .i. ex virgine ſumptũ eſt, per laborẽ paſſionis peruenit ad candorẽ immortalitatis. Raba. Hinc etiã eccleſię mos obtinuit vt ſacrificiũ altaris nõ ſerico neq; in pãno tincto, ſed in lino terreno celebretur. Vt à beato Syluestro legim' eſſe ſtatutũ. Seqnitur, Et po. illud in mo. ſuo no. quod exciderat in petra. Aug. in ſermone de ſabbato ſancto. Ideo aũt ſaluator in aliena ſepultura ponitur, quia pro aliorũ moriebatur ſalute. vt quid ergo in ꝓpria ſepultura, qui io ſe mortẽ propriam non habebat? vt quid illi tumulus in terris, cuius ſedes manebat in cælis? vt quid illi ſepultura propria, qui tridui tãtũ tẽporis ſpacio in ſepulchro nõ tã mortuus iacuit, ꝙ velnt io lectulo cõquieuit? Sepulchrũ autẽ mortis eſt habitaculũ. Neceſſariũ ergo non erat mortis habitaculũ Chriſto, quia vita eſt, nec opns habebat ſemper viuẽs habitaculo defunctorũ. Hier. In nouo autem ponitur monumẽto, ne poſt reſurrectionẽ cæteris corporibus remanẽtibus ſurrexiſſe alius fingeretur. Poteſt autem & nouũ ſepulchrũ Mariæ virginalẽ vterũ demõſtrare. In monnmẽto autẽ exciſo in petra conditus eſt, ne ſi ex multis lapidib' ędificatũ fuiſſet ſuffoſsis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Augu. in ſer. de ſab. ſancto. Si etiam ſepulchrũ fuiſſet in terra, dicere poterant: ſuffoderunt terrã & furati ſunt eum. Si fuiſſet lapis paruulus ſuperpoſitus, dicere poterãt, dormiẽtibus nobis tolerũt eum. vnde ſequitur, Et aduol. ſax. ma. ad oſti. monu. & abier. Hiero. Saxũ enim magnũ appoſitũ oſtẽdit, nõ abſq; auxilio plurimorũ ſepulchrũ potuiſſe reſerari. Hil. Myſticè aũt Ioſeph apoſtolorũ habet ſpeciem, hic in munda ſyndone corpus inuoluit, & quidẽ in hoc eodẽ linteo reperimus de cælo ad Petrũ vniuerſorũ animãtiũ genera ſubmiſſa: ex quo intelligitur ſub lintei illius nomine cõſepeliri Chriſto eccleſiã. Domioi ergo corpns inſertur in vacuam & nouã requiẽ lapidis exciſi, quia per apoſtolorũ doctrinã impetus duritiæ gẽtilis quodã doctrinæ opere exciſum Chriſtus infertur, rude. ſ. ac oonũ, & nullo antea ingreſſu timore dei peruiũ, & quia nil præter eũ oporteat in pectora noſtra penetrare. lapis oſtio aduoluitur, qnia oullus antea in nos diuinæ cognitioois anthor fuerat illatus, nullus abſque eo poſtea inſeratur. Orig. Nõ autẽ fortuitu ſcriptũ eſt, quoniã innoluit corpus in ſyodone muoda & poſuit in monumẽto nono, & ꝙ aduoluit lapidẽ magnũ: quoniam omnia quæ ſunt circa corpus Ieſu mũda ſunt, & oona & omnia magna valde. Remi. Poſtq̃ autẽ corpus dñi ſepultũ eſt, cæteris ad propria remeãtibus, ſolæ mnlieres quæ eũ arctius amauerunt perſeuerauerunt, & diligẽti cura notauerũt locũ io quo corpus domini poneretur, quatenus congruo tẽpore munus ſuæ deuotionis ei offerrẽt, & ideo ſequitur: Erant autẽ ibi Ma. Magda. &c. Orig. Mater autẽ filiorũ Zebedei oon ſcribitur ſedere cõtra ſepulchrũ, forſitã enim vſque ad crucem peruenire potuit. Iſtæ autem quaſi maiores in charitate neque his qnæ pnſtea geſta ſunt defuerunt. Hier. Vel cæteris relinquẽtibus dominũ mulieres in officio perſeuerãt, expectãtes quod promiſerat Ieſus. Et ideo meruerunt videre reſurrectionẽ, quia qui perſeuerauerit vſque in finẽ, hic ſaluus erit. Remi. Quod vſq; hodie ſanctæ mulieres id eſt humiles animæ ſanctorũ in hoc ſeculo faciũt, & pia curioſitate attendũt quemadmodum paſsio Chriſti completa ſit.

Altera autẽ die quæ eſt poſt paraſceuen, conuenerunt, principes ſacerdotum & phariſæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati ſumus quia ſeductor ille dixit adhuc uiuens, poſt tres dies reſurgam. Iube ergo cuſtodiri ſepulchrũ uſque in diem tertium ne forte ueniant diſcipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, ſurrexit à mortuis: & erit nouiſsimus error peior priore. Ait illis Pilatus, Habetis cuſtodiam: ite, cuſtodite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulchrum ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

Hiero. in ho. Nõ ſufficerat principibus ſacerdotũ crucifixiſſe dñm ſaluatorẽ, niſi ſepulchrũ cuſtodirent, & quantũ io illis eſt, manus imponerent reſurgenti. vnde dicitur, Altera autẽ die, quę eſt poſt paraſceuen &c. Raba. Paraſceue dicitur præparatio: hoc nomine vocatur ſexta ſabbati, io qua præparabant neceſſaria ſabbato, vt de mãna dictũ eſt, Sexta die colligetis duplũ quia eoim ſexta die factus eſt homo, in ſeptima die requieuit deus, Ideo ſexto die Ieſus pro homine moritur, & in ſabbato quieuit in ſepulchro. Hiero. Principes autẽ ſacerdotũ licet immenſum facinus in nece domini perpetrauerint, tamẽ nõ ſufficit eis, niſi etiã poſt mortẽ eius conceptæ nequitiæ virus exerceant, famã eius lacerantes: & quẽ innoceotẽ ſciebãt, ſeductorẽ vocãt, vnde dicunt, Domine, recordati ſumns quia ſeductor ille dixit &c. Sicut autẽ Caiphas ignorãs ante prophetauerat, dicens: Expedit vnũ hominẽ mori pro populo & nõ tota gens pereat, ſic & modò: Seductor enim erat Chriſtus: oon à veritate io errorem mittens, ſed à falſitate in veritatem, à vitiis ad virtntes, à morte ad vitã ducẽs. Remi. Ex hoc autẽ dicunt eũ dixiſſe quod poſt tres dies reſurgam, quia dixerat: Sicut fuit Ionas tribus diebus & tribus noctibus io ventre ceti &c. Sed videndnm qoomodo poſt tres dies reſurrexit. Nonnulli voluerũt tres horas tenebrarũ vnã intelligi noctẽ, & lucem quæ ſecuta eſt tenebras diẽ, ſed hi vim figuratæ locutionis ignorauerunt. Figuratè enim ſexta feria qua paſſus eſt, cõprehendit noctem præcedentem. Sequitur autem nox ſabbati cum ſuo die: nox verò dominici diei comprehẽdit ſuũ diẽ, ac ꝑ hoc verũ eſt quòd poſt triduũ reſurrexit. Aug. in ſer. de paſ. Ideo autẽ poſt tres dies reſurrexit, vt in paſsione filij totius trinitatis monſtraretur aſſenſus. Triduũ eoim legitur in figura, quia trinitas quæ in principio fecerat hominẽ, ipſa in fine hominem per Chriſti reparat paſsionem. Sequitur, Iube ergo cuſtodiri ſepulchrum vſque in tertium diẽ. Rab. Diſcipuli eoim Chriſti fures ſpiritualiter erãt, qnia ab ingratis Iudæis ſcripta noui & ve. teſt. ablata in vſum eccleſiæ conferebãt, & ſaluatorem qui eis promiſſus fuerat illis oocte dormientibus, hoc eſt, in fidelitate torpeotibus, abſtulerũt gentibns credendum tradentes. Hil. Metus furãdi corporis & ſepulchri cuſtodia atque obſignatio, ſtultitiæ atqne infidelitatis teſtimoniũ eſt, quòd ſignare ſepulchrũ eius voluerũt, cuius præcepto cõſpexiſſent de ſepulchro mortuũ ſuſcitatũ. Rab. In hoc aũt quòd dicũt. Et erit nouiſsimus error peior priore: ignoranter verũ dicũt. Peior enim fuit contẽptus pœnitentiæ in Iudęis, quàm error ignorantiæ. Chry. in ho. Vide etiã qualiter nolentes concertant ad demonſtrandam veritatẽ. irrefragabilis enim demõſtratio reſurrectiõis facta eſt per ea quæ pręteſderunt: quia enim cuſtoditũ eſt ſepolchrũ nulla fraus facta eſt. Si autem fraus facta non eſt, manifeſtè & irrefragabiliter dominus ſurrexit. Quid autem Pilatus reſpondeat ſubiungitur, Ait illis Pilatus, habetis cuſtodiã. Ite cuſtodite ſicut ſcitis. Rab. q. d. Sufficiat vobis quòd cõſenſi io necẽ innocẽtis, de cætero veſter error vobiſcum permaneat. Sequitur, Illi autem abeũtes munierũt ſepulchrũ, ſignantes lapidem cum cuſto-

Nota ſignificatũ.

Quomodo poſt triduum iacuerit in ſepulchro vide.

dibus. Chry.in ho. Nõ aũt permittit Pilatus solos milites sigillare. si enim soli milites sigillassent, possent dicere, qm̃ milites permiserunt ꝙ discipuli corp⁹ dñi furarẽtur, & ita resurrectionis infringere fidem: nũc hoc dicere non possunt, cùm ipsimet sepulchrũ sigillassent.

CAPVT XXVIII.

VEspere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati, uenit Maria Magdalene, & altera Maria uidere sepulchrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus enim domini descendit de cælo: & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eũ. Erat autem aspectus eius sicut fulgur: & uestimentum eius sicut nix. Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt uelut mortui. Respondens autem angelus dixit mulieribus. Nolite timere uos. Scio enim quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis. nõ est hic: surrexit enim sicut dixit. Venite & uidete locum ubi positus erat dominus. Et cito euntes, dicite discipulis eius, quia surrexit: & ecce præcedet uos in Galilæam ibi eum uidebitis, ecce prædixi uobis.

Aug.in ser.de resur. Post illusiones & verbera, post aceti & fellis pocula mixta, post supplicia crucis & vulnera, & postremò post ipsam mortẽ & inferos, surrexit de suo funere caro noua: redit ab occiduo latens vita & in morte salus reseruata resurgit, pulchrior reditura post funus. Aug.de con.euan. De hora vero qua mulieres venerũt ad monumẽtũ, nõ cõtẽnenda exoritur quæstio. Cùm enim Matthæus hîc dicat: Vespere autẽ sabbati, &c. Quod est ꝙ dicit Marcus, Et valde mane vna sabbatorom venit Maria Magd. & altera Maria videre sepulchrum? Apertè quippe prima noctis, quod est vespere, ipsam noctẽ voluit significare Matthæus, cuius noctis fine venerunt ad monumentum. ergo quoniã sabbato impediebãtur vt nõ ante facerent, ab eo tẽpore nominauit noctẽ, ex quo eis licere cœpit, vt facerent quodcũque vellẽt tẽpore eiusdẽ noctis. Sic itaque dictũ est, Vespere autẽ sab. ac si diceretur, nocte sabbati. i. nocte quæ sequitur diem sabba. quod ipsa verba eius satis indicant. Sic enim ait, Quæ lucescit in prima sabbati, qđ fieri nõ potest nisi tãtũmodo primã noctis particulã. i. solũ initiũ noctis intellexerimus dicto vespere significatũ. Neque enim ipsum initium noctis lucescit in prima sabbati, sed ipsa nox quæ in luce incipit terminari: & vsitatus modus loquendi est diuinæ scripturæ, à parte totum significare. Vespere ergo, noctẽ significauit, cuius extremũ est diluculũ: diluculo enim venerunt ad monumẽtũ. Raba. Vel aliter: Quod dictũ est, quia mulieres vespere sabbati quæ lucescit in prima sabbati venerunt videre sepulchrũ, ita intelligendũ, quia vespere quidẽ venire cœperint, sed lucescente mane prima sabbati ad sepulchrũ peruenerunt. i. vespere aromata parauerunt quibus corpus domini vngere desiderabãt, sed aromata vespere præparata, mane ad sepulchrũ detulerunt. Quod Matthæus quidem breuitatis causa obscurius posuit, sed euãgelistæ alij, quo ordine factũ sit euidẽtius ostẽdũt. Sepulto nãque sexta feria dño, reuersæ à monumẽto mulieres pręparauerũt aromata & vnguẽta quãdiu operari licebat: & sabbato quidẽ siluerũt secundũ legis mãdatũ, sicut Lucas apertè designat. Cũ autẽ trãsisset sabbatũ, vesperáque adueniente tẽpus operãdi reduxisset, prõptè ad deuotionẽ emerũt quæ minus præparauerant aromata, sicut Marcus cõmemorat, Vt venientes vngerẽt Iesum. & valde mane veniunt ad monumẽtũ. Hier. Vel aliter: ꝙ diuersa tẽpora istarũ mulierũ in euãgeliis describũtur, nõ mẽdacij signũ est, vt impij obiiciũt, sed sedulę visitatiõis officia, dũ crebro abeunt & redeũt & nõ patiũtur à sepulchro dñi diu abesse vel lõgius. Remi. Sciendũ autẽ quia Matthæus mysticè loquens studuit nobis insinuare, illa sacratissima nox quantã dignitatẽ ex honore deuictę mortis & dñicæ resurrectionis accepit. ideo dixit, Vespere autẽ sab. &c. Cũ cõsuetus ordo tẽporũ habeat, vt vesperę nõ lucescãt ĩ diẽ, sed potius obtenebrescãt ĩ noctẽ, ostẽditur his verbis ꝙ dñs totã hãc noctẽ luce suę resurrectionis festiuam & coruscã reddidit. Beda in ho. Ab exordio etiã mũdanę creatiõis vsque huc, ita tẽporũ curs⁹ distiguebãt vt dies noctẽ pcederet, quia hõ à luce paradisi peccãdo laps⁹ in huius seculi tenebras ęrunnásq; decidit. Aptissimè aũt nũc dies sequitẽ noctẽ, qñ per fidẽ resurrectiõis à pctĩ tenebris, & vmbra mortis ad lucẽ vitę Chrõ largiẽte, reducimur. Seue.in ser.de pas. Est autẽ vespera sabbati que lucescit, quia illuminatẽ p Christũ, sabbatũ nõ deletẽ. Nõ inquit veni soluere legẽ, sed adimplere. Illuminatẽ vt in diẽ dñicã luceat, clarescat in ecclesia qđ synagoga Iudæis obscuritatib⁹ fuscabatẽ. Sequitur: Venit Maria Mag. &c. Serò quidẽ mulier currit ad veniã, quæ maturè cucurrit ad culpã: quæ de paradiso pfidiã sumpserat, festinat fidẽ sumere de sepulchro. cõtẽdit rapere de morte vitã, quæ de vita rapuerat mortem. nõ aũt dixit, Venerũt, sed venit sub vno noĩe, veniũt duæ mysterio, nõ casu. Venit ipsa, sed altera vt mutaretur mulier, virtute nõ sexu. Pręcedũt aũt apostolos fęminæ, quæ ecclesiarũ typũ ad dominicũ deferunt sepulchrũ. Maria. s. & Maria: maternũ Christi vnũ nomẽ in duas geminatẽ fœminas: quia hic ecclesia ex duobus populis veniẽs. i. ex Gẽtibus & Iudæis, vna esse figuratẽ. venit aũt Maria ad sepulchrũ sicut ad resurrectiõĩs vterũ, vt iterũ Chrũs ex sepulchro nasceretẽ fidei, qui carni fuerat gñatus ex vẽtre, & eũ quem clausa virginitas ad p̃sentẽ tulerat vitã, clausum sepulchrũ ad vitã redderet sempiternam. Diuinitatis insigne est clausam virginẽ reliquisse post partum, & de sepulchro clauso exisse cũ corpore. Sequitẽ: Et ec. ter. fa. &c. Hiero. Dñs noster vnus atq; idẽ filius dei & hoĩs iuxta vtráque naturã diuinitatis & carnis, nũc magnitudinis suæ, nunc humilitatis signũ demonstrat. vnde & in p̃senti loco quãq̃ hõ sit qui crucifixus est. qui sepult⁹, tñ quæ foris agũtur ostẽdũt filiũ dei. Hila. Mot⁹ enĩ terræ, resurrectionis est virtus cũ cõcusso mortis aculeo, & illuminaris illius tenebris resurgẽte virtutũ cælestiũ domino, inferorũ trepidatio cũmouetẽ. Chrys.in ho. Vel ideo terræmotus factus est, vt exurgãt & euigilent mulieres: etenim accesserãt vt vnguẽtum mitterẽt, & quia in nocte hæc gerebantur probabile est quasdã obdormisse. Beda.in ho. ꝙ etiã terræmotus resurgẽte domino de sepulchro sicut etiã moriẽtẽ in cruce fact⁹ est magnus, significat terrena quidẽ corda per fidẽ passionis prius ac resurrectiõis eius ad pęnitẽtiam concutienda salubri pauore permota. Seue.in ser.pas. Si aũt sic terra tremuit, cũ dominus ad veniã sanctorũ resurgeret: quomodo cõtremiscet, cũ noxiorũ omniũ surget ad pœnã? dicente propheta: Terra tremuit, dũ resurgeret in iudiciũ deus. Et quomodo domini præsentiã sustinebit, quę angeli pręsentiã sustinere nõ valuit? nã sequitur, Angelus domini descendit de cælo. Surgẽte siquidẽ Christo morte pereunte terrenis redditur cæleste cõmerciũ: & mulieri, cui fuerat cũ diabolo letale cõsiliũ, cũ angelo colloquium fit vitale. Hila. Misericordiæ enim dei patris insigne est resurgẽte filio ab inferis virtutũ cælestiũ mysteria mittere, atq; ideo prioris resurrectionis ipse est iudex, vt quodã famulatu paternæ volũtatis resurrectio nũciaretẽ. Beda in ho. Quia enim Christ⁹ de⁹ & homo est, inter acta humanitatis semp ei angelorũ ministeria deo debita non desunt. Sequitẽ: Et accedẽs reuoluit lapidẽ. Nõ vt egresſuro dño ianuã pãdat, sed vt egressus eius iam facti hominibus præstet indiciũ. Qui enim mortalis clauso virginis

vide magistrũ historiarum de historia euangelica. c. 154.

& hunc locũ intelliges. alias non

Seuerianus.

vtero potuit nascēdo ingredi mūdū, ipse factus immortalis clauso sepulchro potuit resurgendo exire de mundo. Remi. Significat aūt reuolutio lapidis reseratiōnem sacramētorū Christi quæ litera legis tegebātur, lex nāque in lapide scripta fuit, & ideo per lapidem designatur. Seue. Nō aūt di. Voluit, sed reuoluit lapidē, quia lapis aduolutus ꝓbauit mortē, & reuolutus exitit resurrectionis assertor. Mutaē hic ordo rerū, sepulchrū mortēnō mortuū deuorat, domus mortis māsio fit vitalis, vteri noua forma, mortuū recipit, reddit viuū. Sequiē, Et sedebat super eū. Sedebat inquā cui nulla inerat lassitudo, vt fidei doctor, vt resurrectionis magister sedebat supra petrā vt soliditas sedētis daret credētibus firmitatē, ponebat angelus supra petrā fundamenta fidei, super quā Christus erat ecclesiā fundaturus. Vel per lapidem monumenti potest designari mors qua oēs premebātur. per hoc ergo ꝙ angelus super lapidē sedit, significatur ꝙ Christus mortē sua virtute subiecit. Beda in ho. Et rectē stās apparuit angelus qui aduentū domini in mūdo prædicabat, vt stādo designaret quia dñs ad debellādum mūdi principē veniret. præco aūt resurrectionis sedisse memoratur, vt sedēdo significaret eū superato mortis authore sedē regni iā cōscendisse perpetui: sedebat aūt super lapidē reuolutū quo ostiū monumēti claudebatur, vt claustra inferorū ipsum sua virtute deiecisse doceret. Aug. de cō. euā. Potest etiā mouere quomodo secūdū Matthęū angel' super lapidē sedebat reuolutū à monumento, cū Marcus dicat mulieres introeūtes in monumētū vidisse iuuenē sedentē in dextris? nisi intelligamus aut Matthæū tacuisse de angelo, quē intrantes viderūt. Marcū aūt de illo quē viderunt sedentē super lapidē, vt duos viderint, & à duobus sigillatim audierint, quæ dixerūt angeli de Iesu. aut certē ꝙ dicit: Intrātes in monumētū, in aliqua septa maceriæ debemus accipere qua cōmunitum locū tūc fuisse credibile est. in aliquō spacio ante petram, in qua excisa locus factus fuerat sepulturæ. vt ipsum viderint in eodē spacio, sedentē à dextris, quē dicit Matthęus sedentem

Seuerianus. super lapidē. Sequitur, Erat autē aspe. &c. Seue. Vultus claritas à vestiū cādore separatur, & facies fulguri, niui vestis angeli cōparatur: quia fulgur de cælo, nix de terra. vnde Propheta, Laudate dñm de terra, ignis, grādo, nix, &c. In facie ergo angeli claritas cælestis seruatur naturæ, in veste significatur gratia cōmunionis humanæ. & sic tēperatur species angeli colloquentis, vt carnales oculi & vestiū ferāt placitā claritatē, & ex fulgure vultus nuntiū sui tremerēt, & reuererētur authoris. Idē in alio ser. Quid autē facit indumentū vbi tegēdi necessitas nō habetur? sed angelus nostrū habitū, nostram formam in resurrectione prefigurat, vbi homo ipsa corporis sui claritate vestitur. Hier. In cādido etiā vestitu angelus significat gloriā triūphantis. Grego. in ho. de pas. Vel aliter in fulgure terror timoris est, in niue autē blādimentū cādoris. quia verò omnipotēs deus & terribilis est peccatoribus & blandus iustis, rectē resurrectionis eius angelus, & in fulgure vultus, & in candore habitus demōstratur, vt de ipsa sua specie & terreret reprobos & mulceret pios. vnde seqtur, Prę ti. aūt &c. Raba. Timoris anxietate sunt exterriti, quia amoris fiduciam

Cur timuerunt custodes. nō habebāt: & facti sunt velut mortui, qui resurrectionis veritatē credere noluerunt. Seue. in ser. paschæ. Custodiebāt em̄ crudelitatis studio, nō pietatis obsequio. stare enim nō potest quē cōsciētia destituit, ꝓpellit reatus. Hinc est ꝙ angelus percellit impios, pios alloquitur, & solatur. Sequitur, Respōdēs aūt angel. &c. Hierō. Custodes quidē timore perterriti ad instar mortuorū stupefacti iacent, & angelus tamen non illos, sed mulieres cōsolatur, dicens, Nolite tim. vos, quasi dicat: Illi timeant in quibus permanet incredulitas, cæterum vos, quia Iesum quæritis crucifixum audite ꝙ surrexerit, & promissa perfecerit. vnde sequitur, Scio enim ꝙ Iesum qui crucifixus est, quæritis. Seue. Adhuc enim crucifixū & mortuū requirebant, quarū fidē sæua passionis procella turbauerat, & tētationis ita eas pondus incuruauerat, vt cæli dominū quærerent in sepulchro. Nō est hic. Rab. per præsentiā carnis, qui tamē nusquā deest per præsentiā maiestatis. Sequitur: Surrexit enim sicut dixit. Chry. in ho. q.d. Et si mihi non creditis, illius memētote verborū. deinde & alia sequitur demonstratio, cū subditur, Venite & videte locū vbi positus erat dominus. Hier. Vt si meis verbis nō creditis, vacuo credatis sepulchro. Seue. Angelus ergo prędicit nomē, crucē dicit, loquitur passionē, sed mox resurrectionē, mox dominum cōfitetur, & angelus post tanta supplicia, post sepulchrum agnoscit dominū suū. Cur homo aut minoratū deū in carne iudicat: aut in passione existimat defecisse virtutē? Dicit aūt crucifixū, & ostendit locū vbi positus erat dominus, ne alter & non idem resurrexisse crederetur ex mortuis. Et si dominus in eadem reddit carne & suæ resurrectionis facit indicia, quare homo in alia putat se carne rediturum? aut carnē fortē seruus dedignatur suā, cū nostrā dominus nō mutauit. Raba. Non autē solis vobis hoc gaudiū magnum cōcessum est occulto corde tenere, sed similiter amantibus debetis illud pādere. vnde sequitur, Et cito eūtes &c. Seue. q.d. Reuertere ad virū mulier iam sanata, & suade fidē, quæ perfidiā ante suasisti. Refer homini resurrectionis indiciū: cui ante consiliū ruinæ dedisti. sequitur, Et ecce præcedet vos &c. Chry. in ho. Hoc aūt dicit, eripieos eos à periculis ne timor fidē impediret. Hiero. Mysticē autē pręcedet vos in Galilæā hoc est in volutabrū gentiliū, vbi ante error erat & lubricū: & firmo ac stabili pede vestigiū nō tenebat. Sequitur, Ibi eū videbitis: ecce prædixi vobis. Beda in ho. Bene autē dominus in Galilæa videtur à discipulis, qui iā de morte ad vitā, iā de corruptione ad incorruptionē transierat. Galilæa quippe trāsmigratio interpretaē: fœlices fœminę, quę triūphū resurrectionis mūdo annūtiare meruerūt: fœliciores animę, q̄ in die iudicij ꝑcussis pauore reprobis, gaudiū beatæ resurrectionis intrare meruerint.

Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno currentes nuntiare discipulis eius. Et ecce Iesus occurrit illis dicens: auete. Illæ autem accesserūt, & tenuerūt pedes eius, & adorauerunt eum. Tūc ait illis Iesus, Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me uidebunt.

Hiero. Mulieribus per angelū adhortatis, cōfestim dominus occurrit vt oūtiantes expectātibus discipulis, resurrectionē nō angelis potios quàm Christi ore loquerentur. vnde sequitur: Et exierunt cito de &c. Aug. de con. euan. Egressæ autem dicuntur à monumento, hoc est ab illo loco vbi erat orti spacium ante lapidem effossum. Hiero. Duplex autē mentes mulierū tenebat affectus: timoris, & gaudij: & alter de miraculi magnitudine, alter ex desiderio resurgentis, & tamen vterque fœmineū concitabat gradū. vnde sequitur, Currentes nūtiare discipulis eius. Pergebāt enim ad apostolos, vt per illos fidei seminariū spargeret. Quæ autē sic quærebāt, quæ ita currebāt, merebātur obuiā habere dominū resurgentē. vnde sequitur, Et ecce Iesus occurrit illis, dicens, Auete. Raba. Per hoc ostēdit se omnibus iter virtutum inchoantibus, vt ad salutē perpetuam peruenire queant adiuuādo occurrere. Hier. Primę mulieres merētur audire: Auete, vt maledictū Euæ mulieris, in mulieribus solueretur. Seueri. In istis verò fœminis eccle-

siæ figurã manere euidẽter ostenditur, quia discipulos suos Christ⁹ de resurrectione arguit trepidãtes. Occurrens autẽ istis nõ potestate terret, sed præuenit charitatis ardore. Christ⁹ enĩ in ecclesia se salutat, quã suũ recipit in corpus. Aug. de con. euãg. Colligimus & angelorum allocutionem bis numero eas habuisse veniẽtes ad monumentũ. s. cũ viderãt vnum angelũ, de quo narrat Matthæus & Marcus: & cũ postea viderũt duos, vt narrant Lucas & Ioannes. Et similiter ipsius domini bis, semel scilicet illic, qñdo Maria hortulanũ putauit, & nunc iterũ cũ eis occurrit in via, vt eas in ipsa repetitione firmaret, atque à timore recrearet. Seue. Sed ibi Mariæ nec tangẽdi datur facultas: hic nõ solũ tangendi sed tenẽdi copia tota cõceditur. vnde sequitur: Illæ autem accesserunt & tenuerũt pedes eius: & adorauerũt eum. Raba. Superius quidẽ dictũ est, quia clauso monumento surrexit, vt immortale iam factũ doceret esse corpus quod in monumẽto clausum fuerat mortuũ. Tenẽdos aũt mulieribus nũc præbuit pedes, vt intimaret verã se carnem habere, quæ à mortalibus tãgi posset. Seue. Isti quidẽ tenẽt pedes Christi, qui in ecclesiæ typo euãgelicæ prędicationis tenẽt & merẽtur excursum: ac sic fide astringũt sui vestigia saluatoris, vt totius deitatis perueniant ad honorẽ. Illa autẽ meritò audit, Noli me tãgere, quæ in terris deflet dñm, & sic in sepulchro quærit mortuũ, vt in cælis eũ nesciat regnare cũ patre. Quòd ergo eadem Maria nũc in fidei vertice cõstituta tangit Christũ, ac tenet toto sanctitatis affectu: tũc imbecillitate carnis & fœminea infirmitate deiecta dubitat, & tactũ sui nõ meretur authoris, nõ facit quæstionẽ. Siquidem illud de figura est, hoc de sexu: illud est de diuina gratia hoc de humana natura: quia nos ipsi cũ diuina scimus, deo viuimus: cũ humana sapimus, cæcamur ex nobis. Tenuerunt autẽ pedes eius: vt scirẽt in capite Christi virũ esse, se autẽ esse in pedibus Christi: & datũ sibi virũ sequi, nõ præire ipsum. Quod autẽ dixerat angelus, dicit & dñs: vt quas firmauerat angelus, Christ⁹ redderet firmiores. Sequitur, Tũc ait illis Iesus, Nolite timere. Hier. Et in veteri & in nouo testamento hoc semper obseruãdũ est, ꝙ quãdo aliqua augustior apparuerit visio: primũ timor pellatur, vt sic mẽte placata possint quæ dicũtur audiri. Hil. In cõtrariũ autẽ ordo causæ principalis est redditus, vt quia à sexu muliebri cœpta mors esset, ipsi primũ resurrectionis gloriæ & visus & nũtius redderetur. vnde dñs subdit. Ite, nũtiate fratribus meis, vt eãt in Galilæã, ibi me videbũt. Seue. Vocat fratres, quos corporis sui fecit esse germanos: vocat fratres, quos benignus hæres sibi præstitit cohæredes: vocat fratres, quos patris sui adoptauit in filios. Aug. de con. euan. Quòd aũt dñs nõ vbi primũ se mõstraturus erat, sed in Galilæa vbi postea visus, se videndũ mãdauit, & per angelũ & per seipsum, quẽuis fidelẽ facit intentũ ad quęrendũ in quo mysterio dictũ intelligitur. Galilæa nãque interpretatur vel trãsmigratio vel reuelatio. Prius itaque secũdũ trãsmigrationis significationem quid aliud occurrit intelligendũ, nisi quia Christi gratia de populo Israel transmigratura erat ad gentes, quibus apostoli prædicantes euãgeliũ nullo modo crederent, nisi eis ipse dñs viã in cordibus hominũ præpararet? & hoc intelligitur: Pręcedet vos ĩ Galilęã. Quòd autẽ subditur: Ibi eũ videbitis, sic intelligitur: id est ibi mẽbra eius inuenietis: ibi viuũ corp⁹ eius in his qui vos susceperunt, agnoscetis. Secundum autem ꝙ Galilæa interpretatur reuelatio, non iam in forma serui intelligendũ est, sed in illa, in qua æqualis est patri. Illa erit reuelatio tanquã vera Galilæa, cũ similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Ipsa etiam erit beatior trãsmigratio ex isto seculo in illam æternitatem.

Concor. euangel.

Allegoria cũ anagoge.

Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nũtiauerunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes, Dicite, quia discipuli eius de nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditũ fuerit à præside, nos suadebimus ei & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia fecerũt sicut erant edocti. Et diuulgatum est verbum istud apud Iudæos, usque in hodiernum diem.

Chry. in ho. Signorũ quæ circa Christũ apparuerunt: quędã fuerũt orbi terrarũ cõmunia, puta tenebrę, quędã ꝓpria militib⁹ custodiẽtibus, sicut mira angeli apparitio, & terræmot⁹, q̃ ꝓpter milites facta sunt vt stupefierent, & ab ipsis fiat testimoniũ veritatis. veritas enim à cõtrariis diuulgata magis refulget, quod & contigit. vnde dicitur, Quæ cũ abiis. scilicet mulieres. Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatẽ, &c. Rab. Simplex quidem animi qualitas & indocta hominũ rusticitas, sæpe veritatẽ rei vt est, sine fraude manifestat: at cõtrà versuta malignitas, falsitatẽ verisimilibus verbis pro vero cõmendare decertat. Hiero. Principes ergo sacerdotũ q debuerãt cõuerti ad pœnitẽtiã, & Iesum quærere resurgentẽ, perseuerãt in malitia, & pecuniã, quæ ad vsus tẽpli data fuerat, vertũt in redẽptionẽ mẽdacij: sicut & ante xxx. argẽteos Iudęi dederũt proditori. vnde sequitur, Et cõgre. cũ seni. cõsi. accepto, &c. Seue. Nõ enim cõtẽti sunt interfecisse magistrũ, imò etiã quomodo discipulos perdere possĩt, moliũtur: & discipulorũ crimẽ esse faciũt, virtutẽ magistri. Planè amiserũt milites, perdiderũt Iudæi, sed discipuli magistrũ suũ nõ furto, sed fide: virtute, nõ fraude: sanctitate, nõ crimine: viuũ non mortuũ, sustulerũt. Chry. in ho. Qualiter enim furarẽtur discipuli homines pauperes & idiotæ, & neque apparere audẽtes? Si enim adhuc Christũ viuũ videntes fugerunt, qualiter mortuo eo nõ timuissent tot militũ multitudinẽ? Nũquid ostiũ sepulchri poterant euertere? lapis enim imminebat magnus, multis indigens manibus. Nũquid etiã nõ erat sigillũ superimpositũ? Propter qd autẽ nõ furati sunt prima nocte, quãdo nullus sepulchro affuit? Sabbato enim petierũt à Pilato custodiã. Quid autẽ sibi volũt hæc sudaria, quę Petrus vidit iacẽtia? Si enim vellẽt furari, nõ essent nudũ corp⁹ furati, nõ solũ ne iniuriarẽtur, sed ne etiã in exuẽdo tardarẽt: tribuerẽt se militibus detinẽdi facultatem, maximè quia myrrha erat corpori & vestimentis affixa, ita glutinosa vt nõ facile esset à corpore auellere vestimenta. Quare nõ persuasibilia sunt quę de furto dicta sunt. Vnde per quæ resurrectionem obũbrare conãtur, per hæc eã faciunt clarere. Dicẽtes enim ꝙ discipuli furati sunt, confitentur non esse corpus in sepulchro: furtum autẽ ostẽdit esse mendax custodia militũ, & discipulorum pauor. Remi. Sed si custodes dormierunt, quomodo furtum viderũt? & si non viderũt, quomodo testes fuerunt? & ideo quod voluerunt facere, nõ potuerunt. Glo. Ne autẽ timore principis à mendacio reuocarentur, timẽtes propter negligentiã puniri, subdunt: Et si hoc auditũ fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. Chrys. in ho. Vide omnes corruptos. Pilatus enim ipse persuasus est, plebs Iudaica cõmota est, milites corrupti sunt. vnde sequitur, At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti. Si pecunia apud discipulũ tãtã habuit virtutẽ, vt eũ faceret magistri proditorem: nõ mireris, si pecunia milites superantur. Hil. Emitur ergo resurrectionis silẽtium, & mẽdacium furti, argẽto: quia honore scilicet seculi, qui in pecunia est & cupiditate, Christi gloria denegatur. Rabanus, Sicut

Signorũ Christi ratio.

Ratio obstinationis Iudaicæ.

Retorquentur seniorum dicta in eos.

antē sanguinis reat⁹, quē sibi & posteris suis ipsi imprecabātur, grauis peccatorū sarcina illos ꝓmit: ita emptio mēdacij, per quod resurrectionis denegāt veritatē, reatu eos constringit perpetuò. vnde sequitur: Et diuulgatum est verbū apud Iudæos vsq; in hodiernū diē. Seue. Apud Iudæos quidē diuulgatū est, nō apud Christianos. quod enim in Iudæa Iudæus obscurabat auro, fide toto claruit in mūdo. Hiero. Oēs autē qui stipe tēpli & bis quę cōferūtur ad vsus ecclesię abutūtur in aliis reb⁹ quibus suā expleāt volūtatē, similes sunt scribarū & sacerdotū redimētiū mendaciū & saluatoris sanguinem.

Moralis expositio.

Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem vbi constituerat illis Iesus. Et videntes eum adorauerunt: quidā autem dubitauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.

Beda in ho. Postquā dominicā resurrectionē ab angelo nuntiatā beatus Matthęus asseruit, visionē domini etiā à discipulis impletā refere, dicens, Vndecim autē discipuli abierūt in Galilæam, in montē vbi cōstituerat illis Iesus. nā pergēs domin⁹ ad passionē ait discipulis, Postquam resurrexero, præcedā vos in Galilæam. Angelus quoque mulieribus ait, Dicite discipulis eius, quia pręcedet vos in Galilæam. Quapropter iussioni magistri, obediētia discipulorū obsequitur. Rectè autē vndecim discipuli ad adorandū pergūt: iam enim vnus perierat, qui dominū, ac magistrū suū tradiderat. Hier. Post resurrectionē ergo Iesus in Galileę mōte cōspicitur, ibique adoratur: licet quidā dubitēt & dubitatio eorū nostram augeat fidē. Sequitur, Et videntes eum adorauerūt, quidā autē dubitauerūt. Remi. Hoc aūt Lucas euāgelista plenius manifestat. Refert enim quia cū dominus resurgens à mortuis ipse apparuisset discipulis, ipsi conturbati & exterriti, existimabant se spiritū videre. Rab. In mōte quidē apparuit eis dominus, vt significaret quoniam corpus, quod de cōmuni generis humani terra nascēdo susceperat, resurgēdo iam super terrena omnia subleuarat: & vt admoneret fideles si illic celsitudinē resurrectionis eius cupiūt videre, hic ab infimis voluptatibus ad superna studeāt desideria trāsire. Iesus autē discipulos in Galilæā pręcedit, quia Christ⁹ resurrexit à mortuis primitiæ dormientiū. Sequuntur aūt hi qui sunt Christi, & suo ordine ad vitā de morte trāsmigrant in sua specie diuinitatē contēplantes, & huic congruit quod Galilæa reuelatio interpretatur. Augu. de con. euan. Sed cōsiderandū est quomodo corporaliter in Galilæa dominus videri potuerit. quia enim nō ipso die quo resurrexit visus est, manifestū est. Nā in Hierusalē visus est eo die in initio noctis, vt Lucas & Ioannes apertissimè cōsonāt, neque etiā in sequētibus octo diebus, post quos dicit Ioannes discipulis apparuisse dominū: vbi primo die vidit eū Thomas, qui non viderat die resurrectionis eius, nisi quis dicat nō illos vndecim qui iam tūc Apostoli vocabātur, sed discipulorū vndecim illic fuisse ex multo numero discipulorū. Sed occurrit aliud quod obsistit: Ioānes enim quādo cōmemorauit nō in monte ab vndecim, sed ad mare Tyberiadis à septem piscātibus visum esse dominū: Hoc iā tertio (inquit) manifestauit se Iesus discipulis suis: quod intelligendū est ad numerū dierū retulisse: nō ad numerū manifestationū. Si autē acceperimus intra illos octo dies antequam Thomas eum vidisset ab vndecim discipulis quibusque dominum visum, nō erit ad mare Tyberiadis tertio manifestū esse, sed quarto. Ac per hoc cogimur intelligere post omnia factū esse, ꝙ eum in monte Galilææ discipuli vndecim viderūt. Inuenimus itaque apud quatuor euāgelistas decies cōmemoratū dominū visum ab hominibus esse post resurrectionē. Semel ad monumentū à mulieribus. Iterū eisdē egredientibus à monumento in itinere. Tertio Petro. Quarto duobus eūtibus in castellum. Quinto pluribus in Hierusalem, vbi nō erat Thomas. Sexto vbi vidit eū Thomas. Septimo ad mare Tyberiadis. Octauo in monte Galilææ secundū Matthæū. Nono quod dicit Marcus, nouissime recumbētibus, quia iam nō erant in terra cū illo cōuiuaturi. Decimo in ipso die non iā in terra sed eleuatum in nube, cū in cælū ascenderat, quod Marcus & Lucas cōmemorāt: sed nō omnia scripta sunt, sicut Ioānes fatetur: crebra enim erat eius cū illis cōuersatio per dies 40. priusquā ascendisset in cælū. Remi. Videntes ergo discipuli dn̄m cognouerūt, & iccirco demissis in terrā vultibus adorabant: & ideo pius & clemēs magister vt omnē dubietatē auferret à cordibus eorum accedēs ad eos corroborauit in fide. vnde sequitur: Et accedēs Iesus locut⁹ est eis dicēs, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Hiero. Illi autem potestas data est qui paulò antè crucifix⁹, qui sepult⁹ in tumulo, qui postea resurrexit. Raba. Nō enim hoc de coæterna patri diuinitate, sed de assumpta loquor humanitate secūdū quā minoratus est paulominus ab angelis. Seue. Filius quippe dei virginis filio, deus homini, diuinitas carni contulit, quod semper ipse cū patre possedit. Hiero. In cælo aūt & in terra potestas data est. vt qui antè regnabat in cælo, per fidē credētium regnet in terris. Remi. Quod ergo Psalmista de resurgente domino dicit: Cōstituisti eum super opera manuum tuarū, hoc nūc dominus dicit, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Et hic sciendū quia antequā dominus surrexisset à mortuis, nouerant angeli se subiectos homini Christo. Volens ergo Christus etiā hominibus notū fieri ꝙ data esset sibi omnis potestas ī cælo & terra, prædicatores misit, qui verbū vitæ cūctis nationibus prædicarent. Vnde sequitur, Euntes ergo docete omnes gentes. Beda in ho. Qui enim ante passionē suam dixerat, In viam gentium ne abieritis: surgens à mortuis dicit, Ite docete omnes gentes. Quapropter confundantur Iudæi qui dicūt Christū tantūmodo ad suā salutē esse venturū. Erubescant & Donatistæ, qui localiter Christū cōcludere cupiētes dixerūt tantūmodo in Apbrica esse, nō in aliis regionibus. Hiero. Primū ergo docēt omnes gētes, deinde doctas intingunt in aqua. non enim potest fieri vt corpus baptismi recipiat sacramētū, nisi antè anima fidei susceperit veritatē, baptizātes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti: vt quorū est vna diuinitas, sit vna largitio, nomēq; trinitatis vnus deus. Seue. Omnes ergo gētes potestas vna eadémq; recreat ad salutē, quas creauit ad vitā. Didi. in lib. de spiritu sancto. Licet autē quis possit existere mētis alienæ qui ita baptizare conetur, vt vnū de prędictis nominibus prætermittat, videlicet cōtrarius Christo legislatori. tamē sine perfectione baptizabit: imò penitus à peccatis liberare nō poterit, quos à se existimauerit baptizatos. Ex his aūt colligitur ꝙ indiuisa sit substantia trinitatis, & patrē verè filij esse patrē, & filiū verè patris filiū, & spiritū sanctū verè patris & dei filij esse spiritū, & insuper sapientiæ & veritatis. i. filij dei. Hæc est salus credentium, & dispēsatio ecclesiasticæ disciplinæ in hac trinitate perficitur. Hila. Quid enim in hoc sacramento salutis humanæ nō cōtinetur? plena sunt oīa, vt à pleno & perfecto ꝓlata. Habet enim naturę suę nomē in patre, sed pater tantū est. Nō eñ humano modo habet aliūde quod pr̄ est. Ipse

Anagogicus sensus

Catalogus apparitionum.

Vide quomodo Christus reuocauit prius prohibitum.

ingenitus, æternus, habens in ſe ſemper, vt ſemper ſit ſoli filio notus. Filius autẽ eſt progenies ingeniti, vnus ex vno, verus à vero, viuus à viuo, perſectus à perſecto: virtutis virtus, ſapientiæ ſapientia, gloriæ gloria: imago inuiſibilis dei: forma patris ingeniti. Spiritus autẽ ſanctus nõ poteſt à cõfeſsione patris & filij ſeparari: & quidem vbique nõ deeſt hoc expectationis noſtræ ſolatiũ. Hic in bonorum operationibus futuræ ſpei pignus eſt, hic mentiũ lumẽ, hic ſplẽdor animorũ eſt. Hæc igitur licet mutare nõ poſsint hæretici, afferũt tamẽ humana commẽta: vt Sabellius patrẽ ex quo tẽdat in filiũ, idque nominibus potius conſitẽdũ putat eſſe q̃ rebus, cũ ipſis filium proponat & patrẽ: vt Ebion omne initiũ ex Maria concedens, nõ ex deo hominẽ, ſed ex homine deũ proferat: vt Arriani, qui ex nihilo atque ex tẽpore formam & ſapientiã & virtutẽ dei producũt. Quid autẽ mirum eſt vt de ſpiritu ſancto diuerſa ſentiãt, qui in filio largitore eius tam temerarij ſunt authores? Hiero. Conſideratur autẽ hic ordo præcipuus: Iuſsit apoſtolos vt primũ docerẽt vniuerſas gẽtes, deinde fidei tingerẽt ſacramento, & poſt fidẽ ac baptiſma quæ eſſent obſeruanda præciperẽt. vnde ſequitur, Docẽtes eos ſeruare omnia quęcũque mãdaui vobis. Rab. Quia ſicut corp⁹ ſine ſpiritu mortuum eſt: ita & fides ſine operibus mortua eſt. Chry. in ho. Quia verò eis magna iniũxerat, erigens eorũ ſenſus dicit: Et ecce ego vo. ſum oĩb⁹ di. vſq; ad cõſ. [Ordo verborum hiſtoricus.] ſec. q. d. ne dicatis difficile eſſe iniũctũ negotiũ, ego ſum vobiſcũ qui oĩa facio leuia. Nõ autẽ cũ illis ſolũ dixit ſe futurũ eſſe, ſed & cũ oĩbus qui poſt illos credũt: non enim vſq; ad conſum. ſeculi apoſtoli manſuri erant, ſed ſicut vni corpori fidelibus loquit̃. Rab. Ex hoc autẽ intelligitur q̃ vſq; ad finẽ ſeculi nõ ſunt defuturi in mundo, q̃ diuina mãſione & inhabitatiõe ſunt digni. Chry. Rememorat aũt eis & cõſummationẽ, vt eos magis attrahat: & ne præſentia ſolũ inſpiciãt, ſed & futura bona & ſine fine manentia. q. d. Triſtitia quã ſuſtinebitis ſimul cũ præſenti vita cõſumetur & totũ ſeculũ ĩ cõſummationẽ deueniet: bona autẽ quibus potiemini, ſunt in æternũ permanſura. Beda in ho. Quæritur autẽ quare [Quæſtio pulchra.] hic dicat: Ecce ego vo. ſum, cũ alibi dixiſſe legatur: Vado ad eũ q̃ me miſit? ſed alia ſunt quę humanitati aſcribũtur, & alia quę diuinitati. Ibit ad patrẽ per humanitatem, manet autẽ cũ diſcipulis in forma qua eſt patri æqualis. Quod aũt dicit, Vſq; ad conſ. ſec. finitũ pro infinito ponitur: nã qui in præſenti ſeculo manet cũ electis eos protegẽdo: ipſe poſt finẽ cũ eis manebit, eos remunerãdo. Hiero. Qui ergo vſq; ad cõſummationẽ ſec. cũ diſcipulis ſe eſſe promittit, & illos oſtendit ſemper eſſe victuros, & ſe nunq̃ à credentibus receſſurũ. Leo pa. In ſer. de paſ. Qui enim aſcẽdit in cælos, nõ deſerit adoptatos: & ipſe deorſum cõſortat ad patiẽtiã, qui ſurſum inuitat ad gloriã. Cuius gloriæ participes nos faciat ipſe Chriſt⁹ rex glorię, q̃ eſt de⁹ benedictus in ſecula. Amẽ.

INCIPIVNT CAPITA EVANGELII *Matthæi per ordinem,*

1. Natiuitas domini noſtri Ieſu Chriſti.
2. Magorum munera. Occultatio Ieſu. Infantes interficiuntur.
3. Regreſſus Ieſus ex Aegypto in Nazareth, à Ioanne in Iordane baptizatur.
4. Ieſus in deſerto, tentatus à diabolo, vicit: Petrum & Andream, Iacobum & Ioannem piſcatores conuocat: & circuiens varios languores hominum curat.
5. De beatitudine, & cæteris mandatis.
6. Orationem docet: & inter cætera mandata, non eſſe cogitandum de victu & veſtitu prædicit.
7. Non eſſe præpropere iudicandũ: de margaritis ante porcos nõ mittendis, petendũ, quærendum & pulſandum, à pſeudopropheti is cauendũ, quia non omnes qui dicũt mihi domine domine, intrabũt in regnũ cælorũ, de domo ædificata ſupra petram vel arenam. 8. Leproſum mũdat. Puerũ Cẽturionis paraclytũ curat. Socrũ Petri à febribus liberat. De plurimis curatis: & vt mortui mortuos ſuos ſepeliant cuidam dicit: nauigans tempeſtatẽ ſedat: & in terra Gerazenorum dęmonia eiicit.
9. Paraclytus curat⁹ lectũ ſuũ baiulat. Matthæũ cũ uocat. Dicit phariſæis, nõ eſſe opus medico validis. Parabolã pãni & ſciſſuræ, & vtriũ & vini, ponit. Mulierẽ à profluuio liberat: & filiã principis cuiuſdã mortuã ſuſcitat: Cęcis oculos aperit: Surdũ & mutũ dęmoniũ eiicit.
10. Duodecim apoſtolos præmittit cũ oĩ doctrina. Ac dicit, q̃ nõ venerit pacẽ mittere ſuper terrã, ſed gladiũ.
11. Teſtimonium dicit Ieſus de Ioanne, atque increpat ciuitates quæ credere noluerunt. Confeſsio domini ad patrem. Et iugum domini leue eſt.
12. Diſcipuli ſpicas vellunt: manũ aridã habentẽ ſanãt: Hominẽ à dæmonio cæcũ & mutũ liberat: Et in principe dæmoniorũ facere opinãtes deſtruit. Ionæ & Niniuit. ſignum Phariſæis tradidit: Matrẽ & fratres ſpernit.
13 De nauicula turbis parabolas exponit. Prophetam in patria ſua ſine honore eſſe dicit.
14. De Ioannis capite in diſco. De quinque panibus, & duobus piſcibus in quinque millia viros. De Ieſu ſupra mare ambulante. Petrum mergentem releuat.
15. Quòd ea magis quæ de corde exeunt, coinquinant hominem. Filiam mulieris Syropœniſſæ à dæmone liberat, & multos alios ſanat. De ſeptem panibus in quatuor millia viros.
16. De ſigno Ionæ prophetæ. A fermento phariſæ. cauendum. Chriſtum dei viui filium eſſe Petrus confitetur, quemque poſt paululum durè increpat.
17. In monte transfiguratur Chriſtus. Puerum lunaticum curat. De ſtatere in ore piſcis.
18. Humilitatẽ docet ſicut pueri. Et nec minimũ fidelium ſcandalizandũ, quorũ angeli faciẽ patris ſemper vident. Corripiẽdos fratres, & ſępi⁹ indulgendũ. Similitudo de illo q̃ conſeruũ ſuũ propter 100. denar. ſuffocat.
19. Vxorem non debere dimitti. De Eunuchis. Infantes non eſſe arcendos à benedictione. Difficile diuitem intrare in regnum cælorum.
20. De primis nouiſsimos futuros. parbolã operariorũ in vinea conductorum. De petitione filiorum Zebed. De primis accubitibus cœnæ. De du. cæcorum ſecus viam curatione.
21. De aſino & pullo eius. De ficu areſa. Interrogatus in qua poteſtate hæc faceret, interrogat de Ioannis baptiſmate, ſubiungẽs parabolã 2. filiorũ in vineã miſſorũ, parabolam de vineę colonis qui interficiunt ad ſe miſſos.
22. Parabolam de his qui inuitati ad nuptias, venire contemnunt. De denario Cæſaris. De muliere quæ 7. viros habuit. Ieſus tẽtatus à pha. interrogat, cu. fi. eſt Chriſt⁹.
23. Increpãs Ieſus ſcribas, dicit, Væ vobis ſcribæ & phariſæi. Increpatio ciuitatis Hieruſalẽ, de occiſione prophetarum, & lapidatione.
24. De ſignis nouiſsimorũ dierũ. De aduẽtu ſaluatoris.
25. De decem virginibus. De talentis. De ouibus à dextris & hœdis à ſiniſtris.
26. Iudæorũ conſilium de cõprehendendo Ieſu, & cętera quæ in cœna domini geſta ſunt. Petro prædixit q̃ tertio eum abnegaturus eſſet. Oratio Ieſu ad patrẽ &c.
27. Ieſus Pilato traditur. Iudas laqueo ſe ſuſpendit. Paſſio Chriſti, & ſepultura.
28. Reſurrectio. Item mãdata & doctrina eius de bapt.

INDEX EVANGELIORVM QVAE *dominicis, ac alijs festis diebus leguntur iuxta consuetudinem ecclesiæ Romanæ.*

PROPRIVM SANCTORVM.

FINIS TABVLAE.

REVERENDO IN CHRISTO PAtri domino Hanibaldo, *Basilicæ 12. apostolorum venerabili presbytero Cardinali, frater Thomas de Aquino, ordinis fratrum prædicatorum, se totum.*

RErum opifex deus solo suę bonitatis intuitu cuncta inesse producẽs naturalẽ boni amorẽ, omnibus indidit creaturis: vt dum vnaquęq; res bonum sibi conueniens naturaliter amat & appetit, quadã cõuersione mirabili in suũ recurrere demõstretur authorem. sed in hoc præfertur cæteris rationalis natura, quòd ipsum vniuersalem bonitatis fontem per sapientiam intueri potest, & per charitatis amorem suauiter degustare: vnde fit vt sapientiæ bonum, quo ad ipsum fontẽ bonitatis accedimus, omnibus humanis bonis secundũ rectæ rationis iudicium præferatur. Hæc est enim quæ fastidiũ nescit, ita vt qui eã edit, adbuc esuriat: & qui eam bibit, sitire non cesset. Hæc est quæ intantũ peccato repugnat, vt qui secundũ ipsam operantur, non peccẽt. Hæc est quę indeficientẽ fructum suis ministris largitur: vt qui eam elucidãt, vitã poßideant sempiternã. Pręcellit itaque voluptates dulcedine, securitate sedes & regna, vtilitateq; diuitias vniuersas. Huiusmodi igitur delectatus muneribus euãgelicæ sapientiæ à seculis in mysterio abscõditæ, quam in lucẽ produxit dei sapientia incarnata, ministeriũ expositionis adhibui, sacrorũ doctorũ sententias cõpilando ad quod me induxit primitus fœlicis recordationis Vrbani papę quarti mandatũ. Verum quia eo sommo põtifice ex hac vita subtracto, tria euangelia Marci, Lucæ, & Ioannis exponenda restabãt, ne opus quod obedientia inceperat, negligentia imperfectũ relinqueret: cum multo labore diligẽs adhibui studiũ, vt quatuor euangeliorũ expositionẽ cõplerem: eadẽ in omnibus forma seruata in ponẽdis sanctorum authoritatibus & eorum nominibus pręscribendis. Et vt magis integra & continua prædicta sanctorum expositio redderetur, quasdã expositiones doctorum gręcorũ in latinũ feci transferri: ex quibus plura expositionibus latinorũ doctorũ interserui, authorũ nominibus prænotatis. Verũ quia cõgruit vt de laborũ fructibus oblationes sacerdotib' offerantur: expositionis euangelicæ opus, laboris mei fructum apostolorũ presbytero censui offerendũ: in quo vestra suscipiat authoritas debitum: vt sciens industria iudicij censuram exerceat, & antiqua dilectio amoris affectum in offerentis munere cõprehendat. Glo. Laus euãgelij.

PROOEMIVM.

VOcationem gentium & causam salutis earũ Esaias propheta manifesto pręnũtiat oraculo, dicẽs, Deus

meus factus est fortitudo mea. & dixit, Paratū est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel cōuertēdas. Dedi te in lucē gentiū, vt sis salus mea vsq; ad extremū terræ. Hiero. super Esaiā: In quibus verbis ostenditur Christū appellari seruū, inquantū est formatus ex vtero. Nā ante verba ista præmittitur, Hæc dicit dominus, formans me ex vtero seruū sibi. Fuerat siquidē volūtas patris, vt pessimi vinitores missum susciperēt filiū. vnde de ipsis Christus ad discipulos loquitur, In viā gentiū ne abieritis, sed ite magis ad oues perditas domus Israel. quia igitur Israel nō est reductus ad deū, propterea dei filius loquitur Iudæis nō credentibus, dicens, Deus meus factus est fortitudo mea: qui & cōsolatus est me super abiectiōe populi mei. Et dixit mihi, Parū est si seruias mihi ad suscitādas tribus Iacob, quę suo vitio corruerunt: & ad fęces siue reliquias Israel cōuertendas. Pro illis enim dedi te in lucē gentiū omnium, vt illumines vniuersum mundū: & salutē meā per quā homines salui fiūt vsque ad extrema terræ facias peruenire. Glo. Ex præmissis igitur verbis duo possumus colligere: quorum primū est diuina virtus, quæ fuit in Christo, ex qua efficax fuit ad gentiū illuminationē, quia dicitur, Deus meus factus est fortitudo mea. Deus igitur erat in Christo mūdū recōcilians sibi: vt Apost ad Cor. dicit. vnde & euāgeliū per quod credētes saluātur, virtus dei est in salutē omni credenti: vt idē Apost. ad Ro. dicit. Secundū autē est illuminatio gentiū & salus mūdi ex dispositiōe patris per Christū cōplexa, quia dicitur, Dedi te in lucem gentium. vnde post resurrectionē suā dominus vt dispositionē patris impleret, ad prædicandū discipulos misit, dicens, Docete omnes gentes, quorum quidam ad prædicandum Iudæis: quidā ad prædicandū gentibus, ministeriū acceperunt. Quia verò euāgelium oportuit non solū prædicare propter præsentes, sed etiam scribi propter futuros: eadē distinctio est in scriptoribus euangelij obseruata. Nam Matthæus Iudæis euāgelium hebraico sermone scripsit. Marcus autē primus euangeliū scripsit in gentibus. Euse. in eccle. hist. Cū enim Romanæ vrbi clarū verbi dei lumē fuisse exortum, sermo veritatis & lucis, quæ per Petrum prædicabatur, vniuersorū mētes placido illustrauit auditu ita vt quotidie audientibus eū nulla vnquā satietas fieret: vnde neq; eis auditio sola sufficiebat, sed Marcū discipulum eius omnibus precibus exorant, vt ea quæ ille verbo prædicabat, ad perpetuā eorū commonitionē habendā scripturæ traderet: quo domi forisque in huiusmodi meditationibus verbi permanerent: nec prius ab obsecrādo desistunt, quàm quæ rogauerant impetrarēt. & hoc fuit causa scribēdi euāgelium secundū Marcum. Petrus verò vt per spiritū sanctum religioso se cōperit furto spoliatū, delectatus est, fidē eorū per hoc deuotionémq; considerans, factū confirmauit, & in perpetuum legendā scripturam ecclesiis tradidit. Hier. super Mar. Principiū autē quia à perfectioris ætatis Christi prædicatione inchoat, nec laborat in natiuitate infantuli, qui loquitur de perfectione filij dei. Chry. Compēdiosam autem ac breuem narrationem facit, in quo magistrum imitatus est. s. Petrum breuitati studentem. Aug. de cō. euan. Vnde Matthæus qui regiam Christi personā narrādam susceperat, habuit Marcum sibi tāquam comitē, & abbreuiatorem adiūctum: qui sua vestigia quodammodo sequeretur. Regum enim est nō esse sine comitū obsequio. Sacerdos autem quoniam in sancta sanctorū solus intrabat, propterea Lucas, cuius circa sacerdotiū Christi erat intentio, non habuit tanquam socium obsequentē, qui suā narrationem quodāmodo breuiaret. Beda. Notandū est etiā quòd euan. sancti diuersum narrationis suæ primordiū, singuli diuersum statuere terminū. Mat. nāq; à natiuitate dñica exordiū sumēs, ad tēpus vsq; dñicæ resurrectiōis seriē suæ narratiōis perduxit. Marcus ab initio euā. prædicationis incipiēs peruenit vsq; ad tēpus ascēsionis domini, & prædicationis discipulorū eius cunctis gentibus p orbē. Lucas autē à natiuitate præcursoris inchoās euā. terminauit ascēsione dominica. Ioānes ab æternitate verbi dei principiū sumēs, vsq; ad tēpus dñicæ resurrectiōis euāgelizādo pertingit. Amb. su. Lu. Quia igitur Marcus à potētiæ cœperit expressione diuinæ, rectè sub leonis imagine figuratur. Rem. su. Mar. Per leonē etiā signatur Marcus, quia sicut Leo terribilē vocē in deserto emittit, sic Marcus à voce in deserto incipit, dicēs, Vox clamantis in deserto. Aug. de cō. euan. Quāuis & de figura aliter dici posset. Marcus enim, qui neq; stirpē regiā vt Matthæus ob hoc p leonē signatus, neque sacerdotalē vt Lucas signatus p vitulū, vel cognationē vel cōsecrationē narrare voluit: & tamē in eis versatus ostenditur, quæ homo Christus operatus est, per hominis figurā in illis 4. animalibus signatus videtur. Theoph. Vel euāgeliū secundū Marcū aquila innuit, à prophetia enim Ioānis incœpit. Prophetia enim acutè quæ à longè sunt speculatur, vt aquila.

Allegoria pulchra.

Primitiæ feruor Romanorū.

SANCTVM IESV CHRISTI EVANgelium *secundum Marcum.*

CAPVT I.

Nitium euang. Iesu Christi filii dei.

Hier. in prologo, Marcus euāgelista sacerdotiū in Israel agens, secundū carnē leuita ad dominū cōuersus euangeliū in Italia scripsit, ostēdēs in eo quid & generi suo deberet Christus. Nā initiū euāgelij in voce prophetiæ exclamationis instituens, ordiōē Leuiticæ electionis ostēdit, prædicās Ioannē Zachariæ filiū in voce angeli emissum dicēs, Initiū euā. Iesu Chri. fi. dei. Hier. Euangeliū Græcè dicitur, Latinè bona annuntiatio prædicatur, quod propriè ad regnū dei & remissionē pertinet peccatorū: est enim euāgeliū, per quod venit redēptio fidelium & beatitudo sanctorū. Quatuor autē euāgelia vnū sunt, & vnū quatuor. In Hebræo Iesus, in Græco Sother, in Latino Saluator dicitur. Christus autē græcè, Messias Hebraicè, Latinè Vnctus. i. rex & sacerdos dicit. Beda. Cōferendū autē est hoc euangelij principiū, principio Matthæi quo ait, Liber generatiōis Iesu Christi, filij Dauid filij Abrahā. Hic autē dicitur, filii dei. Ex vtroq; enim vnus dominus Iesus Christus, dei & hominis filius est intelligēdus. Et aptè primus euāgelista filiū hominis eū secūdus filiū dei nominat, vt à minorib' ad maiora paulatim sensus noster assurgeret, ac per fidē & sacramenta humanitatis assumptæ ad agnitionē diuinæ æternitatis ascenderet. Aptè etiā qui humanā erat generationē descripturus à filio hominis cœpit, Dauid. s. siue Abrahā. Aptè etiā is qui librū suū ab initio euangelicæ prædicationis inchoabat filiū dei magis appellare voluit Iesum Christū, quia humanæ erat naturæ de progenie patriarcharū veritatē carnis suscipere. Et diuinæ fuit potētiæ euāgeliū mūdo prædicare. Hil. su. Luc. Nō aūt solo nomine cōtestatus est Christū filium dei, sed etiā proprietate. Nos filii dei sumus, sed non talis hic filius. hic enim verus & proprius est filius: origine, nō adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuitate, non creatione.

Collatio Marci atque Ioannis.

Sicut scriptū est in Esaia propheta, Ecce mitto angelum meū ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, Parate viā domini, rectas facite semitas eius.

Beda. Scripturus euangeliũ Marcus, congruè primò ponit testimonia prophetarũ, vt eo cunctis sine scrupulo dubietatis suscipienda quæ scriberet intimaret, quo hæc à prophetis antea pdicta esse demõstraret. Simúlq; vno eodẽq; euãgelij sui principio, & Iudæos qui legem ac prophetas susceperat ad suscipiendã euangelij gratiã ac sacramẽta q̃ ipsorũ prophetæ prædixerant, instituit. Et gẽtiles qui p euãgelij præconia ad dñm venerãt, ad authoritatẽ quoq; legis & prophetarũ suscipiẽdã venerandãq; prouocat. vnde dicit, Sicut scriptũ est in Esaia propheta, Ecce &c. Hier. de optimo genere interpretãdi. Hoc aũt nõ scribitur in Esaia, sed in Malachia in nouissimo 12. prophetarũ. Chry. Potest aũt dici q falsitas est scriptoris. Vel aliter dicẽ q, duas prophetias in diuersis locis dictas à duobus prophetis in vnũ congregãs posuit. In Esa. enim propheta post Ezechiæ describitur historiã, Vox clamãtis in deserto. In Malachia verò, Ecce mit. ange. meũ. Secundus igitur euãgelista duas prophetias posuit, vt ab Esa. dictas, & ad vnam lectionẽ hic referẽs, tacẽs verò à quo dicatur, Ec. ego mit. ang. Aug. de q. eu. Sciẽs eñ omnia ad authorẽ referẽda dicta hæc ad Esaiã reuocauit, qui sensum istũ prior intimauerat. Denique post verba Malachiæ statim subiecit, dicens, Vox clamãtis in deserto, vt iũgeret verba vtriusq; prophetæ ad vnum sensum pertinentia sub prioris prophetæ persona. Beda. Vel aliter intelligẽdũ est, quia etsi nõ hæc verba inueniuntur in Esaia, sensus tamẽ eorũ inuenitur ĩ multis aliis locis, & manifestius in hoc quod subiunxit, Vox clamantis in deserto. Nã quòd dixit Malachias mittẽdũ angelũ ante faciẽ dñi qui præpararet viã eius, hoc est, qđ dixit Esaias, vocẽ clamantis in deserto audiendã, quæ diceret, Parate viã domini. In vtraq; aũt sentẽtia similiter parãda via domini prædicatur. Potuit aũt fieri vt animo Marci euangelium scribẽtis pro Malachia Esaias occurrerit, vt fieri solet, quod tamen sine vlla dubitatione emẽdaret: saltẽ ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne viuente legere potuerũt: nisi cogitaret recordationi suæ quę sancto spiritu regebatur, nõ frustra occurrisse aliud p alio nomẽ prophetæ. Sic eñ insinuãtur quæcunq; per prophetas spiritus sanctus dixit: & singula esse omniũ, & omnia singulorũ. Hier. Per Malachiã ergo, patris vox sonat ad filiũ, q est facies patris, vnde agnitus est. Beda. Angelus autẽ vocatur Ioannes, non naturæ societate, iuxta hæresim Origenis, sed officij dignitate. Angelus enim græcè, latinè nuntius dicitur, quo nomine rectè appellari potuit homo ille qui fuit missus à deo, vt testimoniũ perhiberet de lumine & venientẽ in carne dominũ mundo nuntiaret, cũ constet omnes qui sacerdotio funguntur ob euãgelizandi officium angelos posse vocari dicente propheta Malachia, Labia sacerdotis custodiunt scientiã, & legem requirũt ex ore eius, quia angelus est domini exercituũ. Theop. Pręcursor igitur Christi angelus dicitur, propter vitam angelicã & reuerẽtiã excelsam. Quòd autẽ dicitur, Ante faciẽ tuã, hoc significat, q. d. iuxta te est nuntius tuus. vnde ostenditur propinquitas præcursoris ad Christũ. Etenim iuxta reges ambulãt qui propinqui sunt magis. Sequitur, Qui præparabit viã tuã ante te. Per baptismũ enim præparabit animas Iudæorum vt Christũ susciperent. Hiero. Vel via domini qua ad homines ingreditur pœnitentia est, per quã deus ad nos descendit & nos ad illum ascẽdimus. Hinc autẽ initiũ prædicationis Ioãnis fuit, Pœnitentiã agite. Beda, Sicut aũt Ioannes angelus potuit vocari pro eo quòd faciẽ domini euãgelizando præuenit: ita rectè appellari q vox potuit, quia verbum dei sonãdo præibat. vnde sequitur, Vox cla. &c. Cõstat enim quòd vnigenitus filius verbum patris vocatur, & ex ipsa nostra locutione cognoscim⁹ quia prius vox sonat, vt verbũ postmodũ possit audiri. Hier. Dicitur aũt vox clamãtis, quia clamor ad surdos, & lõge positos, siue cũ indignatione fieri solet, quæ Iudaico certũ est populo euenisse, dũ lõge est à peccatoribus salus, & aures suas obturauerunt sicut aspides surdæ, & indignationẽ & iram & tribulationem à Christo audire meruerunt. Chrys. Per hoc aũt quod dicitur, In deserto, manifestè ostẽdit prophetia nõ in Hierusalẽ diuina fieri dogmata sed in deserto, quod implebatur ad literã à Ioãne Baptista in deserto Iordanis, verbi dei apparitionẽ salutiferã prædicãte. Ostendit etiã sermo propheticus pręter desertum quod à Muyse ostensum fuit, vbi semitas faciebat, aliud esse desertum in quo serpentem esse salutem Christi significabat. Hier. Vel in deserto fit vox & clamor: quia deserti erant à spiritu dei, sicut domus vacans & scopata: deserti etiã à propheta rege atq; sacerdote. Bed. Quid aũt clamaret, aperitur, cùm subditur, Parate viã do. rec. fa. se. eius. Omnis enim qui fidẽ rectã & opera bona prædicat, quid aliud q̃ veniẽti dño ad corda audientiũ viã parat, vt hæc. s. corda vis gratiæ penetret, & lumẽ veritatis illustret? Rectas aũt semitas facit, dũ mũdas in animo cogitationes p sermonẽ prædicatiõis format. Hier. Vel aliter, Parate viã domini, hoc est pœnitẽtiam agite & prædicate: rectas facite semitas eius, vt via regia incedentes proximos nostros vt nos, & nosmetipsos vt proximos diligamus. Qui enim semetipsum diligit, & non diligit proximum, ad dexteram declinat. Nã multi bene agunt & non bene corrigunt, vt fuit Heli: & qui seipsum audiẽs, proximum diligit, ad sinistrã diuertit. Multi eam corrigunt, sed non bene agunt: vt fuerũt scribæ, & pharisæi. Semitas autem post viam sequũtur: quia mandata moralia post pœnitentiam explanantur. Theoph. Vel via est nouum testamentum: semitæ verò vetus, quasi attritum. Ad viam enim necesse erat præparari scilicet ad nouum testamentum. Veteris autem testamenti rectas semitas fieri oportebat.

Ioannes angelus.

Allegoria pulchra.

Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitẽtiæ in remißionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi, & baptizabantur ab illo in Iordanis flumine confitentes peccata sua. Et erat Ioãnes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos eius: & locustas & mel syluestre edebat, & prædicabat, dicens, Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizo vos aqua, ille verò baptizabit vos spiritu sancto.

Hier. Secundũ præmissam Esaiæ prophetiam via dñi à Ioãne paratur, per fidẽ, baptismũ & pœnitẽtiã: rectę semitæ fiũt p austera indicia vestis cilicinæ, & zonę pelliceæ, & cibi locustini, & mellis syluestris, & humilimæ vocis. vnde dicitur, Fuit Ioãnes in deserto. Ioãnes enim & Iesus quærunt quod in deserto amissum est. vbi vicit diabolus, ibi vincitur: vbi cecidit homo, ibi exurgit. Ioãnes autem gratia dei interpretatur: à gratia aũt narratio incipit. Sequitur enim, baptizans. Per baptismum enim gratia datur, qua peccata gratis dimittuntur. Quod aũt cõsummatur per spõsum, initiatur per paranymphum. Vnde catechumeni hoc est instructi, incipiunt p sacerdotem, chrismantur per episcopũ, & ad hoc designãdũ subditur, Et prædicãs baptismũ pœnitentiæ &c Beda. Liquet quia Ioannes baptismum pœnitentiæ nõ solùm prædicauit, verũetiam quibusdam dedit: sed baptismũ in remissionem peccatorum dare nõ potuit. Remissio etenim peccatorum in solo baptismo Christi nobis tribuitur. Dicitur ergo, prædicans baptismum pœnitẽtiæ in remissionem peccatorum, quoniam baptismũ quod peccata solueret, quia dare nõ poterat, prędicabat: vnde

Mysteriũ desertu.

ſicut incarnatũ verbũ patris præcurrebat verbo prædicationis, ita baptiſmũ pœnitentię quo peccata ſoluũtur præcurreret ſuo baptiſmate quo peccata ſolui nõ poſſunt. Theo. Vel aliter, Baptiſmus Ioãnis etſi nõ haberet peccatorũ remiſſionẽ: tamẽ homines ad pœnitẽtiã inducebat. Suũ ergo baptiſmũ pœnitẽtiæ ꝑdicabat, ſed hæc prędicatio pœnitẽtiæ ducebat in remiſſionẽ peccatorũ quaſi qui pœnitẽtes Chriſtũ reciperẽt, remiſſionẽ reciperẽt peccatorũ. Hier. Per Ioãnẽ aũt ſicut ꝑ amicũ ſpõſi, inducitur ſponſa ad Chriſtũ, ſicut ꝑ puerũ Rebecca ad Iſaac. vnde ſequitur, Et egrediebatur ad illũ oĩs &c. Cõfeſſio enim & pulchritudo in cõſpectu eius. ſ. ſpõſi. Deſilit enim ſpõſa de camelo cũ humiliat ſe. Nũc eccleſia viſo viro Iſaac. i. Ieſu Chriſto Iordanis aũt deſcẽſio aliena ĩterpretatur: vbi peccata abluũtur. Nos eñ olim alienati à deo per ſuperbiã, ꝑ baptiſmi ſymbolũ humiliati, erigimur in alta. Beda. Exẽplũ aũt ſumitur confitẽdi peccata, ac meliorẽ vitã promittẽdi eis qui baptiſma deſiderãt, per hoc quod ſubdit, Confitẽtes peccata ſua. Chry. Quia verò Ioãnes pœnitentiã prędicabat, pœnitẽtiæ ſigna gerebat in veſtitu & cibo. vnde ſequitur, Et erat Ioan. veſtitus pilis cameli. Bed. Pilis (inquit) veſtitus nõ lana. aliud auſteræ veſtis indiciũ eſt, aliud luxuriæ eſt mollioris: zona aũt pellicea qua accinctus fuit vt Elias, mortificationis indiciũ eſt. Porrò quod ſequitur, Et locuſtas & mel ſylueſtre edebat, habitatori ſolitudinis cõgruũ eſt: vt nõ delicias ciborũ, ſed neceſſitatẽ humanæ carnis expleret. Hier. Veſtis aũt Ioannis & cibus & potus totã auſterã vitã prædicãtiũ ſignificat, & futuras gẽtes ad gratiã dei, quę eſt Ioannes, intus & foris eſſe coniungendas. Pilis enim cameli diuites gentiũ ſignificantur, & zona pellicea pauperes mundo mortui, & locuſtis errantibus, ſapientes huius mundi: quæ ſtipulas Iudæis aridas relinquẽtes frumẽta myſtica curribus trahunt, & in calore fidei ſaltus in altũ dãt: & melle ſylueſtri fideles inſpirati de inculta ſylua ſaginantur. Theo.

Tropologica expoſitio.

Vel aliter, Veſtis de pilis camelorũ doloris erat oſtenſiuũ, innuẽte Ioãne quòd pœnitentẽ dolere oportet. Dolorẽ eñ, ſaccus ſignificat: zona verò pellicea, mortificationẽ Iudaici ſignificat populi. Eſca etiã Ioãnis nõ ſolũ abſtinentiã notat, ſed etiã eſt indicatiuum intelligibilis eſcę, qua tunc populus veſcebatur, nõ quid altũ intelligẽs, ſed tamẽ in alta ſaliẽs, iterũq; ſe deprimẽs. Talis eñ eſt locuſta in altũ ſaliẽs & iterũ cadẽs. Sic igitur & melle quidẽ veſcebatur popul⁹, quod erat ex apibus natũ. ſ. ex prophetis, nõ tamẽ cultũ, ſed ſylueſtre. Habebãt enim ſcripturas Hebręi, ſicut mel quoddã, ſed nõ bene intelligebant. Greg. 31. mor. Vel ipſa ciborũ ſpecie deſignauit dominũ, quem præuenit, quia infructuoſæ gẽtilitatis dulcedinẽ ſumpſit, mel ſylueſtre edit. Quia verò Iudęorũ plebẽ in ſuo corpore in partẽ cõuertit, in cibo locuſtas accepit q̃ ſubito ſaltus dantes protinus ad terrã cadũt. Saltus enim Iudæi dabãt, cũ præcepta domini ſe implere promitterẽt. Sed ad terrã cadebant, cũ per praua opera hoc ſe audiſſe denegarent. Habebant ergo ſaltũ ꝑ vocẽ, & caſum per actionẽ. Beda. Poteſt etiã habitus & victus Ioannis qualitatẽ internæ conuerſationis eius exprimere. Namq; auſterioribus vtebatur indumẽtis, quia vitã peccantiũ non blandimẽtis fouit, ſed vigore aſperæ inuectionis increpauit: zonã pelliceã habebat circa lumbos, quia carnẽ ſuã crucifixit cũ vitiis & concupiſcentiis. Locuſtas & mel ſylueſtre edebat, quia dulce quiddam ſapiebat turbis prædicatio eius, exiſtimante populo ne ipſe eſſet Chriſtus: ſed potius finem eſt intelligentibus eius auditoribus, quia non ipſe Chriſtus, ſed ꝑcurſor & propheta eſſet Chriſti. In melle etenim dulcedo, in locuſtis eſt alacer volat⁹. vnde ſequit.

Iudæi per locuſtas deſignati.

Et prædicabat, dicens, Venit fortior me poſt me. Gloſ. Hoc dicebat ad remouendã turbæ opinionẽ, quæ eum Chriſtũ eſſe credebat: fortiorẽ aut Chriſtũ eſſe prænũtiat qui remiſſurus erat peccata, quod ipſe facere nõ valebat. Hiero. Quis etiã fortior eſt gratia qua abluuntur peccata, quã Ioãnes ſignificat? ille qui ſepties & ſeptuagies dimittit peccata. Gratia quidẽ prior eſt, ſed ſemel dimittit peccata ꝑ et baptiſmũ: miſericordia verò ad miſeros ab Adã vſque ad Chriſtũ per lxxvij. generationes: & vſq; ad centũ 44. millia peruenit. Chry. Ne autẽ æſtimaretur hoc ſecundũ cõparationẽ ſui ad Chriſtũ dicere, ſubiungit, Cuius nõ ſum dignus &c. Nõ eſt autẽ idẽ ſoluere corrigiã calceamentorũ eius, quod hic Marcus dicit, & calceamenta portare, quod dicit Matthæus. Et quidẽ narrationis ordinẽ proſequẽtes euangeliſtæ, nec in aliquo fallẽtes, dicũt vtrũq; Ioannẽ dixiſſe ſecũdũ alterũ ſenſum: cõmentantes verò circa hoc differẽter expoſuerũt vnũquodq;. Corrigiã enim vocat ligamẽ calceamentorũ. Ad excellentiã igitur poteſtatis Chriſti & diuinitatis magnitudinẽ extollendã hoc dicit: ac ſi diceret, neq; in miniſtri ordine deputari ſufficiẽs ſum. Magnũ enim eſt in his quæ ſunt corporis Chriſti quaſi ꝓcũbendo inferius attẽdere, & imaginẽ ſupernorũ inferius videre & ſoluere vnũquodque inexplicabiliũ, quæ ſunt circa myſteriũ incarnationis. Hiero. Calceamentũ eñ in extrema parte corporis eſt. In fine eñ ad iuſtitiã eſt ſaluator incarnatus. vnde per prophetã dicitur: In Idumeã extẽdã calceamentũ meũ. Grego. in ho. Calceamẽta etiã ex mortuis animalibus fiunt. Incarnatus ergo dominus veniẽs quaſi calceatus apparuit: qui in diuinitate ſua morticina noſtræ corruptionis aſſumpſit. Vel aliter, Mos apud veteres fuit, vt ſi quis eã quæ ſibi cõpeteret accipere vxorẽ nollet, ille ei calceamentũ ſolueret qui ad hãc ſponſus iure propinquitatis veniret: rectè ergo ſe indignũ eſſe ad ſoluendã corrigiã calceamẽti eius denũtiat: ac ſi apertè dicat, Ego redẽptoris veſtigia denudare non valeo: quia ſponſi nomen mihi immeritus nõ vſurpo. Theo. Intelligitur verò etiã ſic: Omnes qui veniebãt, & à Ioãne baptizabantur, per pœnitentiã ſoluebãtur à ligamine peccatorũ, in Chriſtũ credẽdo. Igitur omnium aliorum Ioannes ſic ſoluebat corrigiam. i. vinculum peccatorum. Ieſu verò non valuit corrigiam ſoluere, quia nõ inuenit in eo peccatum. Beda. Sic ergo Ioannes dominum non adhuc manifeſtè dominum aut dei filium, ſed tantũ vnum ſe fortiorem prædicat. Non enim rudes adhuc auditores tanti capiebant archana ſacramenti, quòd filius dei æternus homine aſſumpto ex virgine denuo natus eſſet in mũdũ, ſed paulatim per agnitionem glorificatæ humilitatis introducendi erant ad finẽ diuinæ æternitatis: quibus tamẽ latenter deum hũc eſſe verũ declarãs, ſubdit, Ego baptizo vos in aqua, ille verò baptizabit vos in ſpiritu ſancto. Cui eñ dubiũ eſt nullũ poſſe alium, gratiam ſpiritus ſancti niſi deũ dare? Hieronym. Quid enim intereſt inter aquam & ſpiritum ſanctum, qui ferebatur ſuper aquas? aqua, myſterium eſt hominis: ſpiritus verò, myſteriũ dei eſt. Beda. Baptizamur aũt à domino in ſpiritu ſancto, non ſolùm cum in die baptiſmatis fonte vitæ in remiſſionem peccatorum abluimur, verumetiam quotidie per gratiam eiuſdẽ ſpiritus ad agenda quæ deo placẽt accendimur.

Conſenſus euangel.

Mos veterinus.

Et factum eſt in diebus illis: uenit Ieſus à Nazaret Galilææ, & baptizatus eſt à Ioanne in Iordane. Et ſtatim aſcendens de aqua, uidit cælos apertos. & ſpiritum ſanctum tanquam columbum deſcendẽtẽ, et manentem in ipſo. Et uox facta eſt in cælis, Tu es filius meus dilectus, in te complacui.

Hier. Marcus euangeliſta ſicut ceruus ad fontes aquarũ deſiderans, ſaltus in planis & arduis dat: & velut apis

mellifua flores summatim degustat. vnde à Nazareth
veniëté Iesum enarrauit, dicés, Et factū est in dieb⁹ illis
&c. Chry. Alterū siquidē baptisma ordinās ad Ioannis
venit baptisma, qood respectu sui baptismi incōpletū
erat: à Iudaico verò baptismate alienū tanquā in ambo-
rū medio existēs, vt per baptismi naturam ostēdat, quia
nō in peccati remissionē baptizatur, aut quasi īdigēs spi
ritus sancti acceptione: his em̄ ambobus baptisma Ioan
Cur Christus baptizari voluit. nis carebat. Baptizatus est autē vt notus omnibus fieret
& in eū crederēt, & adimplēdam omnē iustitiā, quæ est
obseruatio mandatorū: mandatū siquidē erat homini-
bus, baptismū subire prophetæ. Beda: Baptizatus est, &
vt baptismate suo Ioānis baptisma cōprobaretur, & vt
Iordanis aquā sanctificās per descensionē colūbę spiri-
tus sancti in lauacro credentiū mōstaret aduentū. vnde
sequitur, Et statim ascen. de aqua vidit aper. cę. & spiri-
tū san. tan. col. descen. & manē. in ipso. Aperiūtur autē
cæli nō reseratinne elemētorū, sed spiritualibus oculis:
qnibus Ezechiel in principiu voluminis sui eos apertos
esse commemorat. hoc autem quòd apertos cælos post
baptisma vidit, nostri vtiq; gratia factū est: quibus p la-
uacrum regenerationis ianua panditur regni cælestis.
Chry. Vel vt de cęlis hominib⁹ sanctificatio tribuatur,
ac terrena cælestibus cōiungātur. Spiritus autē sanctus
super eū descendisse dicitur, nō tanquā tunc primū ad
eū accesserit, nō enim ab eo vnquā fuerat derelict⁹: sed
vt ostēderet Christū qui à Ioāne prædicabatur, tanquā
digito quodā fidei omnibus demōstratum. Bed. Quòd
etiā in baptismū descēdere visus est spiritus sanctus, si-
gnū erat cōferēdæ nobis in baptismo gratiæ spiritualis.
Hier. Hæc est autē vnctio Christi secundū carnē. s. spi-
ritusſ. de qua dicitur, Vnxit te deus deus tuus oleo læti
tiæ præ consortibus tuis. Beda. Bene autem in specie co
lumbæ descendit spiritus sanctus, quod multum sim-
plex est animal, atq; à malitia fellis alienū: vt figuratè no
bis insinuaret, quia simplicia corda quærit, nec habita-
re dignatur in mentibus impiis. Hier. In specie etiā colū
bæ spiritus sanctus descendit, quia in cātico de ecclesia
canitur, Sponsa mea, amica mea, dilecta mea, columba
mea. Sponsa in patriarchis, amica in propbetis, proxima
in Ioseph, & mea dilecta in Ioanne baptista, columba in
Christo & apostolis: quibus dicitur, Estote prudentes
sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Beda. Sedit
autē colūba super caput Iesu: ne quis putaret vocē pa-
tris ad Ioānē factā, nō ad dominū. Bene aūt addidit ma-
nentē in ipso: hoc enim est Christo speciale, vt implens
Nota pulcherrimū ecclesiæ progressum. eū semel spiritusſ. nunquā recedat. Nā fidelibus eius ad
signa virtutū, & miracula faciēda, aliquādo gratia spiri-
tus cōfertur, aliquādo tollitur: quibus tamen ad opera-
tionē pietatis & iustitiæ ad amorē dei & proximi con-
seruādū nūquā gratia spirit⁹ abest. Ipsum aūt qui bapti-
zādus cū aliis ad Ioannē venit, verū esse filiū dei spiritu
sancto baptizare volentē vox patris docuit. vnde sequi-
tur, Et vox fa. est de cælis, Tu es fi. meus dile. in te com.
Nō aūt per hoc ipse filins quod nesciebat, docetur, sed
nobis quid credere debeamus, ostenditur. Aug. de con.
euan. Vnde Matthęus ait dictū esse: filins meus dilectus
quia ostendere voluit ad id valere quod dictū est, Hic
est filius meus: vt illis potius qui audiebant indicaretur
quòd ipse filius esset dei. Si autē quæris: quid horum in
illa voce sonuerit, quod libet accipiēdū, dūmodo intel-
ligas eos qui nō eandē locutionē retulerūt, eandē retu-
lisse sententiā. Quòd aūt deus in filio sibi placuisse vi-
deatur, admonemur ex eo quod dictū est: in te cōpla-
cui. Bed. Nos quoq; vox eadē docuit per aquā ablutio-
nis & spiritum sanctificationis dei posse filios effici. my
steriū etiā trinitatis in baptismate demōstrat: filius ba-
ptizatur, spiritus descendit in specie colūbæ, patris vox
filio testimoniū perhibētis auditur. Hier. Moraliter &
nos de volubilitate mūdi, odore florū, munditiæ tracti
cū adolescentibus post sponsum currimus, & baptismi
sacramento de duobus fontibus dilectionis dei & pro-
ximi gratia remissionis abluimur, & ascendentes spe cæ
lestia secreta mūdi cordis oculis intuemur. Dehinc spi-
ritum sanctū spiritu contrito & humiliato cum simpli- *Expositio moralis.*
ci corde descēdentem ad mansuetos, & cū charitate nū-
qoam cadente manētem suscepimus Et vox domini de
cælis ad nos à deo dilectos dirigitur, Beati pacifici, quo-
niam filij dei vocabūtur. & nunc in nobis cōplacet pa-
ter cū filio & spiritu sancto, scilicet quaodo efficimur
vnus spiritus cum deo.

Et statim spiritus expulit eum in desertum. Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et tentabatur à satana, Erátque cum bestiis, et angeli ministrabant illi.

Chry. Quia Christ⁹ oīa ad doctrinā nostrā operabatur
& sustinebat, incœpit post baptismū ab heremi habita-
tiōe, & pugnauit cōtra diabolū, vt vnusquisq: baptiza-
torū tētatiōes maiores patiēter sustineat post baptismū
nec turbetur tāquā præter spē hoc cōtingente, sed oīa
sustinēs maneat triūphator. Etsi em̄ deus permittat tē-
tatiōes fieri multis aliis modis, ob hoc etiā permittit, vt
cognoscas ꝙ homo tentatus in maiori honore cōstitui-
tur: nō em̄ accedit diabolus, nisi vbi aliquē in maiori ho
nore viderit constitutū: & ideo dicitur, Et statim expu
lit eū spiritus in desertū. Propter hoc aūt nō ostēdit eū
simpliciter eūtē in desertū, sed expulsum, vt hoc intelli
gas fieri iuxta diuinę dispositionis verbū: per quod etiā
innuit ne homo seipsum in tentationē ingerat, sed aliū-
de in tentationē quasi expulsos, victores existere. Beda.
Verū ne cui veniret in dubiū à quo eū spiritu expulsum
diceret in desertū, occultè Lucas primò posuit ꝙ Iesus
plenus spū sancto regressus est à Iordane, ac deinde in-
tulit, & agebatur à spiritu in desertū: ne quid contra eū
valuisse spiritus putaretur immūdus, qui plenus spiritu
sancto, quò volebat digrediēs, q̄ volebat agebat. Chrys.
Expulit aūt eū spiritus in desertū, quia enim diabolum
ad tētādū prouocare proponebat, nō solū fame sed etiā
loco occasionē dedit. Tūc enim maximè diabolus se in-
gerit, cū videt aliquos solitarios permanētes. Bed. Sece- *Exemplū Christi.*
dit etiā in deserto, vt nos doceat relictis mūdi illecebris
& societate prauorū, diuinis p omnia seruire mandatis.
Tētatur solus à diabolo, vt nobis insinuet, quia omnes
qui volūt piè viuere in Christo, persecutiones patiun-
tur. vnde seqnitur, Et erat in deserto 40. diebus, & 40.
noctibus, vt tentabatur à satana. Tentatur aūt 40. dieb⁹
& 40. noctibus vt indicet, quia quādiu hic viuetes dño
seruimus, siue prospera blādiantur, qđ ad dies pertinet:
seu aduersa fiant, quod noctis figuræ cōgruit toto tēpo
re aduersarius assit, qui iter nostrū tētādo impedire nō
cessat. 40. em̄ dies & noctes totū huius seculi tēpus in-
sinuat, quia quadripartitus est mondus, in quo domino
famulamur, 10. verò sunt præcepta, per quorū obseruā-
tiā cōtra hostē certam⁹, decē aūt quater ducta, 40. fiūt.
Sequit, Eratq; cū bestiis. Chry. Hoc autē dixit vt ostē-
dat quale erat desertū. Inuiū enim erat hominib⁹, & be-
stiis plenū. Seqnitur, Et angeli ministrabāt ei. Post ten-
tationē & victoriā cōtra diabolū, operatus est hominū
salutē. Et sicut Apost. dicit, angeli in ministeriū mittū-
tur propter eos qui hęreditatē capiūt salutis. Notandū-
que est quòd vincenti tentationē assistunt angeli mini-
straotes. Bad. Cōsiderandū etiā quòd Christus inter be
stias cōmoratur vt homo, sed ministerio vtitur angeli-
co vt deus. Et nos cum in eremo sanctæ conuersatio-
nis bestiales hominum mores impolluta mente tolera-

mus, ministeriū angelorum meremur, à quibus corpore absoluti ad æternā beatitudinē transferemur. Hier. Vel tunc bestiæ pacatæ nobiscū sunt, sicut in archa animalia munda cum immundis, cū caro non concupiscit aduersus spiritum. Post hoc angeli ministri mittuntur nobis, vt responsa & solatia cordibus vigilantibus dent.

Postquam autem traditus est Ioannes, uenit Iesus in Galilæā, prædicans euangelium regni dei; & dicens, Quoniam impletū est tempus, & appropinquabit regnum dei. Pœnitemini, & credite euangelio.

Chrys. Marcus euāgelista Matthæū in ordine sequitur & ideo postquam dixit angelos ministrare, subiungit, Postq̄ autē tra. est Ioan. ve. Iesus &c. Post tētationes & angelos ministrātes recedit in Galilęā, instruēs nos non resistere violētiis malignorū. Theoph. Et vt ostēdat nobis ꝙ in persecutionib⁹ deces recedere & nō expectare, cū verò inciderim⁹ decet sustinere. Chr. Recessit etiā vt ad doctrinas & sanationes seipsum cōseruaret priusquā pateretur, hísq; omnibus adimpletis fieret obediēs vsq; ad mortē. Bed. Ioāne tradito rectè incipit dn̄s prædicare. vnde sequit̄ prædicās euan. regni dei. Desinēte em̄ lege, consequenter oritur euangeliū. Hier. Cessante vmbra, adest veritas, Ioannes in carcere, lex in Iudæa, Iesus in Galilæa, Paulus in gentibus prędicās euāgeliū regni. Regno em̄ terreno succedit paupertas, paupertati Christianorū regnū tribuitur sempiternū. Honor autē terrenus spumæ aquæ, vel fumo, seu somno cōparatur. Bed. Nemo autē putet traditionē Ioannis in carcerē statim post tentationē 40. dierū & ieiuniū domini factā. Quisquis em̄ euangeliū Ioānis legerit, inueniet dominū ante traditionē Ioānis multa docuisse, & multa miracula fecisse: habes enim in euangelio ipsius, Hoc fecit initiū signorū Iesus, & postea, Necdū enim missus erat Ioannes in carcerē. Fertur aūt quia cū legisset Ioānes Mat. Mar. & Lucæ volumina, probauerit quidē textū historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tātū anni in quo & passus est post carcerē Ioannis historiā texuisse. Prętermisso itaq; anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris tēporis anteq̄ clauderetur Ioānes in carcere gesta narrauit. cū ergo dixisset Marcus, Quia venit Iesus in Galilæā prædicans euangeliū regni: subiungit dicēs, Qm̄ īpletū est tēp⁹, &c. Chrys. Siquidē cōpleto tēpore quādo. s. venit plenitudo tēporis, misitq; deus filiū suū, conueniens fuit humanū genus vltimā consequi dei dispēsationē. Et ideo dicit ꝙ appropinquauit regnū dei. Regnū autem dei idem est secundū substantiā cum regno cælorū, quanuis differt ratione. Regnum enim dei intelligitur quo deus regnat: hoc verò est in regione viuentiū, quādo facie ad faciē deū videntes in bonis promissis existent. Siue amorē quis velit suscipere illam regionē, siue aliquā aliā confirmationē eorū qui imaginē induunt supernorū, quæ per cælos intelliguntur. Satis enim apparens est ꝙ regnum dei neq; loco neq; tēpore cōcluditur. Theo. Vel cōpletum esse dicit dn̄s tēpus legis, quasi diceret: vsq; ad tēpus præsens operabatur lex, amodo operabitur regnū dei quod est secundū euangeliū conuersatio, quæ cōuenienter assimilatur regno cælorū. Cū enim vides aliquē carne indutū secundū euangeliū viuere, nūquid non dices quoniā ista habes regnū cælorū? quod non est esca & potus, sed iustitia & pax & gaudiū in spiritu sancto. Sequitur, Pœnitemini. Hiero. Pœnitentiam enim agit qui vult æterno bono. s. regno dei adhęrere. Qui enim desiderat nucleū, frangit nucē. Amaritudinem radicis dulcedo pomi compensat. Periculum maris, spes lucri delectat. Dolorē medicinæ, spes salutis mitigat. Præconia autem Christi illi narrare dignè possunt, qui ad palmā indulgentiæ meruerunt peruenire. & ideo postq̄ dixit, Pœnitemini: subiunxit, Et credite euangelio. Nam nisi credideritis, non intelligetis: pœnitemini igitur & credite, id est, renuntiate operibus mortuis. Quid enim prodest credere sine bonis operibus? non tamen bonorū operū meritū adducit ad fidem, sed fides incipit vt bona opera consequantur.

Dei habere baptismū hic loquitur.

Euāgelij Ioānis ratio.

Et præteriēs secus mare Galilex, uidit Simonē & Andreā fratrē eius mittentes retia in mare (Erāt enim piscatores.) Et dixit eis Iesus, Venite post me, & faciā uos fieri piscatores hominū. Et protinus relictis retibus secuti sunt eū. Et progressus inde pusillum uidit Iacobū Zebedæi & Ioānem fratrem eius, & ipsos componentes retia in naui, & statim uocauit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum.

Glo. Posita prædicatione Christi ad turbas, agit euangelista de vocatione discipulorū, quos fecit suæ prædicationis ministros. vnde sequitur, Et præteriens secus mare Galilææ &c. Theo. Sicut Ioannes euangelista refert præcursoris erant discipuli, Petrus & Andreas: vidētes verò quòd Ioannes de Iesu testimonium dederat, adiūcti sunt ei: post hęc dolentes quia Ioannes traditus erat ad artem propriam sunt reuersi. vnde sequitur, Mittētes retia in mare. Erāt enim piscatores. Vide autē eos de laboribus propriis enutritos, & nō ex iniquitate. Tales enim digni erant Christi primi discipuli fieri. vnde subditur, Et dixit eis Iesus, Venite post me. nunc secundò illos vocat. Est enim hæc secūda vocatio respectu illius quæ legitur in Ioanne. Ad quid autem vocentur, ostenditur cū subditur, Faciam vos fieri pisca. hominū. Rem. Quia per rete sanctæ prædicationis, pisces. i. homines, de profundo pelagi. i. infidelitatis ad lucem fidei traxerunt. Admiranda autem est ista piscatio. Pisces enim cū capiuntur mox moriūtur, homines cū capti sunt verbo, prædicationis, potius viuificātur. Beda: Piscatores autē & illiterati mittuntur ad prædicandum, vt fides credētiū in virtute dei, non in eloquentia dei atque in doctrina esse putaretur. Sequitur, Et protinus relictis retibus secuti sunt eum. Theo. Non enim oportet interuallum facere, sed statim sequi dominum. Post hos verò piscatur Iacobum & Ioannem: quia & illi pauperes existentes, tamen senectutē nutriebant paternam. vnde sequitur, Et progressus inde pusillum, vi. Iaco. Zebedæi. Reliquerunt autē patrem, quia in sequela Christi, eos erat impediturus. Sic & tu cū à parentibus impedieris, relinque eos & accede ad deum. Ostenditur autem ꝙ Zebedæus nō credidit. Mater verò apostolorū credidit, quæ secuta est Christū mortuo Zebedæo. Quæri autem potest quomodo binos vocauerit de nauiculis piscatores? Primò Petrum & Andream, deinde progressus paululū alios duos filios Zebedæi, cū Lucas dicat Iacobū & Ioānem vocatos fuisse ad adiuuandū Petrum & Andreā & Christum Petro tātum dixisse, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens, simul tamen subductis ad terram nauibus eos fuisse secutos. Vnde intelligendum est hoc primò esse factū quod Lucas insinuat, & postmodū ad capturam pisciū eos ex more remeasse vt postea fieret quod Marcus hic narrat. Tūc enim secuti sunt dominū non subductis ad terram nauibus tanquā cura redeūdi, sed tanquā vocantem ac iubentem vt sequerētur. Hier. Mysticè aūt hac quadriga piscatorū vehimur ad ethera vt Elias. His quatuor angulis cōstruitur prima ecclesia. his quatuor literis hebraicis tetragrāmaton nomen domini agnoscitur à nobis, quibus simili exemplo præcipitur, vt audiamus vocem domini vocantis, & obliuiscamur populum vitiorum, & domum paternæ conuersationis, quæ est stultitia deo, & rete aranearū, in quo nos velut culices penè lapsos tenebat aer, qui pendet in nihili, nauem pristinæ conuersationis abominātes, Pelli-

Nota

Cōsensus euāgelic.

minâtes, Pellibus enim mortuis tegitur Adã, qui eſt genitor noſter ſecũdũ carnẽ: & nũc depoſito vetere homine cũ actibus ſuis nouũ ſequẽtes hominẽ pellibus tegimur Salomonis, quibus ſpõſam gloriatur ſe eſſe formoſam factã. Simõ autẽ obediens, Andreas virilis, Iacobus ſupplantans, Ioãnes gratia in latino ſonãt. Quibus quatuor nominibus in imaginẽ dei cõuertimur, obediẽtia vt audiamus, virilitate vt pugnemus, ſupplantatione vt perſeueremus, gratia vt cõſeruemur. Quæ quatuor virtutes cardinales dicũtur. p prudẽtiã enim obedimus, p iuſtitiã viriliter agimus, per temperãtiam ſerpentẽ calcamus, per fortitudinem gratiam dei meremur. Theop. Sciẽdum eſt etiam hoc, quoniam primò vocatur actio, deinde contemplatio: qui quidem eſt circa Petrum, actionem ſignificat: qui verò circa Ioannem, contemplationem. Petrus enim ſeruidiſsimus & magis ſollicitus aliis, Ioannes verò theologus fuit excellentiſsimus.

Pulcherrima adaptatio.

Et ingrediuntur Capharnaum, & ſtatim ſabbatis ingreſſus in ſynagogã, docebat eos. Et ſtupebãt ſuper doctrina eius: erat enim docens eos quaſi poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ.

Hier. Marcus dicta euãgelij in ſeipſo diſponens ordinẽ hiſtoriæ nõ ſecutus, myſteriorũ ordinẽ ſeruat. vñ ſabbatis primã virtutẽ narrat, dicẽs, Et ĩgrediũtur Capharnaũ. Theo. A Nazaret recedẽs. In die aũt ſabbati quãdo ſcribæ cõgregabãtur tũc docẽs ſynagogã intrauit. vnde ſequitur, Et ſtatim ſabbatis ingreſſus in ſynagogã docebat eos. Etẽn lex ad hoc ſabbatis feſtare iubebat, vt lectioni ſtudentes cõuenirent in vnũ. Docebat aũt Chriſtus arguẽdo, nõ adulãdo ſicut phariſæi. vnde ſequitur, Et ſtupebant ſuper doctrina eius. Erat eñ docẽs quaſi poteſtatẽ habẽs, & nõ ſicut ſcribæ. docebat etiã in poteſtate trãſmutans homines ad bonũ, & per pœnam nõ credẽtibus minabatur. Bed. Scribæ etiã docebãt populos quæ ſcripta ſunt in Moyſe & prophetis: Ieſus verò quaſi deus & dominus ipſius Moyſi libertate voluntatis ſuæ, vel ea quæ minus videbãtur addebat in lege, vel commutans prædicabat in populo, vt in Matthæo legimus, Dictum eſt antiquis, ego autem dico vobis.

*Et erat in ſynagoga eorum homo in ſpiritu immundo: & exclamauit, dicens, Quid nobis & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti *perdere nos? Scio quòd ſis ſanctus dei. Et comminatus eſt ei Ieſus, dicens, Obmuteſce, et exi de homine. Et diſcerpens eum ſpiritus immundus, et exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati ſunt omnes: ita ut conquirerent inter ſe, dicẽtes, Quidnam eſt hoc? Quænam doctrina hæc noua? quia in poteſtate ſpiritibus immundis imperat, et obediũt ei. Et proceſsit rumor eius ſtatim in omnem regionem Galilææ *quoniã inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum contra ipſum.*

*Ante tẽpus.

*Noſquã legi hanc clauſulã, quã puto radicitus euertẽdã.

Beda. Mortis authorẽ primò debuit medicina ſalutis operari. & ideo dicit, Et erat in ſyna. eorũ &c. Chry. Spiritus quidẽ angelus & aer & anima nuncupatur, & etiã ſpiritus S. Ne igitur propter cõmunicãtiã nominis in errorẽ decidamus, addit, immundo. immũdus aũt dicitur propter impietatẽ ac elõgationẽ à deo, & quia omnibus immundis & prauis operationibus ſe immiſcet. Aug. 9. de ci. dei. Cõtra ſuperbiã porrò dæmonũ quantã virtutẽ habeat dei humilitas, quę ĩ forma ſerui apparuit, ipſi dæmones ita ſciunt, vt idem domino infirmitate carnis induto hoc exprimerẽt. Sequitur enim, Et exclamauit dicẽs, Quid no. & ti. Ie. Nazarene? Veniſti &c. Clarum eſt in his verbis quòd in eis & ſciẽtia erat, & charitas nõ erat. Pœnã quippe ſuã formidabãt ab illo, non in illo iuſtitiã diligebãt. Bed. Dæmones enim dominum in terris cernentes ſe continuò iudicãdos cernebant. Chry. Vel hoc ita dicit, quaſi diceret, auferẽs immunditiã diuinãque imponens cognitionẽ hominũ animabus, nobis locum in hominibus non das. Theo. Exire enim ab homine prædicationẽ ſuã dicebat dæmonũ. immiſericordes enim exiſtunt dęmones, malũ aliquod pati ſe exiſtimãtes cũ homines nõ moleſtãt. Sequitur, Scio quòd ſis ſanctus dei. Chry. Quaſi diceret, Conſidero aduentũ tuũ, non enim firmã ac certã aduẽtus dei habebat notitiam. Sanctũ aũt dicit eum non vnũ de pluribus, quia & ſanct⁹ erat vnuſqſq; prophetarũ, ſed vnũ eũ eſſe denũtiat. Per articulũ qui in græco ponitur, vnũ oſtendit: p timorẽ verò, omniũ dominum recognoſcit. Augu. Tantum enim eis innotuit, quantũ voluit: tantũ aũt voluit, quãtũ oportuit. Sed innotuit nõ ſicut angelis ſanctis, qui eius ſecundũ id quod eſt verbũ participata æternitate perfruũtur, ſed ſicut eis terrẽdis ĩnoteſcẽdus fuit, ex quorũ tyrãnica poteſtate fuerat liberaturus prędeſtinatos. Innotuit ergo dæmonibus nõ per id quod eſt vita ęterna, ſed quædã temporalia ſuæ virtutis effecta, quæ angelicis ſenſibus in malignorũ ſpirituũ potius q̃ infirmitati hoĩm poſsint eſſe cõſpicua. Chr. Nõ autẽ volebat veritas teſtimonia ſpirituũ immundorũ. vnde ſequitur, Et cõminatus eſt ei Ieſus, dicẽs, &c. Vnde dogma ſalutiferũ nobis datur, ne credamus dæmonib⁹ quãtũcũq; denũciẽt veritatẽ. Sequitur, Et diſcerpens eũ ſpiritus &c. Quia eñ hõ ille tãquã ſapiẽs loquebat, ac diſcretè verba proferebat, ne putaret q nõ ex dęmone, ſed ex corde verba cõponeret, virũ diſcerpi permiſit à dęmone, vt oſtẽderet dæmonẽ eſſe qui loquebatur. Theo. Vt vidẽtes cernerẽt à quo malo liberabat hõ, vt ppter miraculũ crederẽt. Bed. Poteſt aũt videri cõtrariũ qũo diſcerpẽs, vel ſicut quidã codices habẽt, cõuexãs eũ exiuerit? cũ nihil ei nocuerit ſecũdũ Lucã, ſed & ipſe Lucas dicit & cũ pieciſſet eũ dęmoniũ in mediũ, exiit ab eo, nihilq; ei nocuit. vnde intelligitur hoc dixiſſe Marcũ. Cũ uexãs eũ ſiue diſcerpens, quod Luc. dicit, Cũ proieciſſet eũ in mediũ, & quod ſecutus ait, Nihilq; ei nocuit hoc intelligatur quòd illa iactatio mẽbrorũ atq; vexatio non eũ debilitauit: ſicut ſolẽt dæmonia exire etiã quibuſdã mẽbris amputatis atq; euulſis. Viſa autẽ virtute miraculi, nouitatẽ dominicæ admirãtur doctrinæ, atq; ad inquiſitionẽ eorũ quæ audierãt, p ea q̃ viderãt, excitãtur. Vnde ſequitur, Et mirati ſunt oẽs &c Ad hoc eñ fiebãt ſigna vt p hoc euãgelio regni dei quod prædicabat, certius crederet, dũ hi qui cæleſtia terrigenis gaudia pmittebãt, cæleſtia in terris ac diuina opera mõſtrabãt. Prius aũt (teſte euãgeliſta) erat docẽs eos quaſi poteſtatẽ habẽs, & nũc turba atteſtãte in poteſtate imperat ſpiritib⁹ immundis, & obediũt ei. Sequitur, Et proceſsit rumor eius ſtatim &c. Glo. Ea enim quæ hoĩes multũ mirãtur promptè diuulgãt, quia ex abũdantia cordis os loquitur. Hier. Myſticè autẽ Capharnaũ villa cõſolationis interpretatur, ſabbatũ aũt requies. Homo in ſpiritu immũdo requie & cõſolatione ſanatur, vt locus & tempus congruãt ſaluti. homo in ſpiritu immũdo genus humanum eſt in quo immunditia regnauit ab Adã vſque ad Moyſen. nã ſine lege peccauerũt, & ſine lege perierunt. Qui ſciens ſanctum dei obmuteſcere iubetur, dum ſcientes quidẽ deum non ſicut deum glorificauerũt, ſed ſeruierunt potius creaturæ, quàm creatori. Spiritus diſcerpẽs hominẽ exiit ab eo. Appropinquante ſalute, appropinquauit tentatio. Pharao dimiſſurus Iſrael, perſequitur Iſrael, diabolus contemptus ſurgit in ſcandala.

Concor. euang.

Allegoria pulchra.

Et protinus egredientes de ſynagoga, venerunt in domũ Simonis et Andreæ cum Iacobo et Ioanne. Recumbebat autem ſocrus Simonis febricitans: qui ſtatim dicunt ei de illa. Et accedẽs eleuauit eam apprehenſa manu eius: & continuò dimiſit eam febris: et miniſtrabat eis.

Beda. Primò debuit lingua ſerpentina ne vltra virus ſpargeret concludi, deinde fœmina quæ primò ſeducta

est à carnalis concupiscentiæ febre sanari. vnde dicitur, Et pro.egre.de syna.vene.&c.Theo. Recesit eni vt cõsuetudo erat in sabbato circa vesperã ad edẽdũ in discipulorũ domũ. Quæ aũt ministrare debebat, febrib⁹ tenebatur. vnde sequitur, Recũbebat aũt socrus Simonis febricitãs. Chry. Discipuli autẽ tanquã exinde vtilitatẽ aliquã recepturi, nõ expectãtes vespere socrũ Petri sanari precabãtur. vnde sequitur, Qui statim dicũt ei de illa. Beda, In euãg. aũt Lucę scriptũ est quòd rogauerũt illũ pro ea. Modò enim saluator rogatus vltrò curat ægrotos, ostendẽs se contra vitiorum quoq; pasiones & precibus semper annuere fideliũ, & ea nõnunquã quæ ipsi minimè intelligunt vel intelligenda dare, vel piè petẽtibus etiã nõ intellecta dimittere, iuxta id quod psal. postulat, Ab occultis meis munda me dñe. vnde hic rogatus sanat. Sequitur enim, Et ac,ele.eã appre. ma.eius. Theo. Per hoc significatur quòd si aliquis infirmatur à deo curabitur si sanctis ministrauerit ob Christi amorẽ. Beda, Quòd aũt sabbatis maximè medicinæ doctrinæq; suæ dona frequẽtat, docet se nõ sub lege esse, sed supra legẽ, nec Iudaicũ eligere sabbatũ sed verũ sabbatũ, dilectãq; dño esse requiẽ, si saluti studẽtes animarũ ab opere seruili.i. à cunctis cõtineamus illicitis. Sequit, Et cõ.di.eũ feb. &c. Sanitas q̃ dñi cõfertur imperio simul tota reddit tãto robore comitante, vt eis continuò q̃ se adiuuãt ministrare sufficiat. Si aũt virũ à dæmonio liberatũ moraliter animũ ab immũda cogitatiõe purgatũ significare diximus, cõueniẽter fœmina à febribus ad imperiũ dñi curata, carnẽ ostẽdit à cõcupiscẽtię suæ feruore p̃ cõtinẽtiæ p̃cepta frenatã. Hier. Febris eni intẽperantiã significat, de qua nos filij synagogæ per manũ disciplinæ, desiderij eleuatiõe sanamur, & huius qui sanat nos ministramus voluntati. Theo. Febricitat autẽ qui irascitur: vt ex ira manus effrenatus extendat, sed si ratio retineat manum eius surget, & sic ratio ministrat.

Sabbati dignitas.

Vespere autem facto cùm occidisset sol, afferebãt ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes, & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabãtur uariis languoribus: & dæmonia multa eiiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.

Theo. Quia turbæ cõsiderabãt neminẽ licere die sabbati curare: huius gratia solis expectabant occasum, vt curando ad Iesum adducãt. vnde dicitur, Vespere autẽ fa. &c. Sequitur, Et cura.mul. qui vexabã.va.languoribus. Chry. Per hoc aũt quòd dicit multos: oẽs oportet intelligere iuxta scripturæ consuetudinẽ. Theo. Vel multos dicit. Erãt enim quidã infideles qui minimè curati sunt propter incredulitatẽ eorũ. Multos ergo ex oblatis sanauit, illos.f. qui fidẽ habebãt. Sequitur, Et dæmo.mul. eiiciebat &c. Aug. de quæ.no.& ve.te. Sciebãt enim dæmonia Christũ esse qui per legẽ fuerat repromissus: oĩa enim signa videbant in eo quæ dixerant prophetæ: mysteriũ aũt diuinitatis eius ignorabant, sicut & principes eorũ. Si enim cognouissent nunquã dominũ maiestatis crucifixissent. Bed. Quẽ enim dierum xl. ieiunio fatigatũ diabolus hominẽ cognouerat, nec tentãdo voluit an dei filius esset experiri: iam nunc per signorum potentiã vel intellexit, vel potius suspicatus est esse dei filiũ. Nõ igitur ideo Iudęis eũ crucifigere persuasit, quia dei filiũ nõ esse putauit, sed quia se morte illius nõ præuidit esse damnandum. Theo. Ideo autem non sinebat loqui dæmonia, docẽs nos non credere eis etiam si vera dicãt. Si enim inuenerint aliquos sibi credentes, veritatibus mẽdacia miscent. Chry. Non est autem contrariũ ei quod hic dicitur, hoc quod Lucas dicit, quòd exibant dęmonia à multis clamantia & dicentia, quia tu es Christus filius dei: subiũxit enim, Et increpãs nõ sinebat ea loqui.

Marcus enim multa sub breuitate pertransiens circa finem prædictorum verborum loquitur. Beda, Mysticè aũt solis occubit⁹ pasionẽ mortẽq; significat illius qui dixit, Quãdiu in mũdo sum, lux mundi sum: & sole occidẽte plures quàm ante dæmoniaci & ægroti sanãtur: quia qui tẽporaliter in carne viuẽs paucos Iudæorũ docuit, omnibus per orbem gentibus fidei salutisq; dono transmisit. Hier. Ianua autẽ regni moraliter pœnitentia est, cũ fide quæ operatur salutem languoribus variis: varia etenim sunt vitia, quibus lãguescit ciuitas mundi.

Allegoric⁹ sensus.

*Et diluculo valdè surgens, egressus abiit in desertum locum ibique orabat. Et prosecutus est eum Simon et qui cum illo erãt. Et cùm *uenissent ad eum, dixerunt ei, quia omnes quærunt te. Et ait illis, Eamus in proximos uicos et ciuitates, ut et ibi prædicem: ad hoc enim ueni. Et erat prædicans in synagogis eorum in omni Galilæa, et dæmonia eiiciens.*

*Inuenissent eum.

Theo. Postquã dominus infirmos curauit seorsum recedit. vnde dicitur: Et dilu.val.sur.egres.abiit in deser. locum. In quo docuit nos nõ facere aliquid ad apparẽtiam, sed & si boni aliquid operamur nõ propalare. Sequitur, Ibiq; orabat. Chrys. Non quia oratione indigeret. Ipse enim erat qui hominum orationes suscipiebat, sed hoc quidẽ dispẽsatiuè agens forma bona operationis nobis est fact⁹. Theo. Ostẽdit enim nobis quòd deo debet attribui si aliquid boni facimus: & ei debemus dicere, Quoniã omne datũ optimum desuper est descendens à te. Sequitur, Et prosecutus est illum Simon &c. Chry. Lucas aũt dicit turbas accesisse ad Christũ & dixisse, quod Marcus hic dicit dixisse apostolos subdens, Et cũ ve.ad eum, dixe. ei, quia omnes quæ.te. Non aũt inuicem contradicunt. Suscepit enim Christus & post apostolos turbam coniungi Christi pedibus anhelantẽ: gaudens autem eos suscipiebat, sed volebat eos dimittere, vt & reliqui doctrinæ eius participes essent, tãquam non multo tempore in mundo moraturus. Et ideo sequitur, Et ait, eamus in proximos vicos & ciuitates vt & ibi prædicem. Theo. Transit enim ad illos magis indigẽtes quia doctrinam concludere non conuenit in vno loco, sed vbique radios eius extendere. Sequitur, Ad hoc enim veni. Chry. In quo manifestat exinanitionis.i. incarnationis mysterium, & diuinitatis suæ dominium: dnm, scilicet asserit spõte se in mundum venisse. Lucas verò dicit, Ad hoc missus sum, denuntians dispensationem, & dei patris bonam volũtatem de filij incarnatione. Sequitur, Et erat prædicans in synagogis &c. Augu. de con. euan. In hac autem prædicatione quam dicit eũ habuisse in omni Galilæa, intelligitur etiam sermo domini habitus in monte, cuius commemorationem facit Matthæus, quem Marcus omnino nõ commemorauit, nec aliquid simile ei dixit, nisi quasdam sententias non contextim, sed sparsim repetiuit, quas domin⁹ aliis in locis dixit. Theophy. Doctrinæ autem operationem immiscuit, prædicans enim postmodum fugauit dæmonia. Sequitur enim, Et dæmonia eiiciens. Nisi enim ostenderet Christus miracula, eius sermoni non crederetur, sic & tu post doctrinam operare, vt non sit in te vacuus tuus sermo. Beda, Mysticè autem si occasu solis mors exprimitur saluatoris, quare non diluculo redeũte resurrectio eius indicetur? Cuius manifesta luce abiit in desertum gentium, ibique in suis fidelibus orabat, quia corda eorum per gratiam sancti spiritus ad virtutem orationis excitabat.

Concor. euang.

Mortis & resurrectiõis mysterium.

Et uenit ad eũ leprosus deprecans eum, et genu flexo, dixit, Si uis, potes me mundare. Iesus autẽ misertus eius, extendit manũ suam: et tangens eum ait illi, Volo, mundare. Et cùm dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. Et comminatus est ei, statimque eiecit illum: et dixit ei, Vide nemini dixeris. sed

uade, ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatio-
*Et egressus. *ne tua quæ præcepit Moyses in testimoniū illis.* At ille egressus*
cœpit prædicare & diffamare sermonem: ita ut iam non posset
manifestè introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis esse.
Et conueniebant ad eum undique.

Beda: Postquam lingua serpentina dæmonum obclusa
est: & fœmina quę primò seducta est à febre curata, ter
tiò vir qui male suadētis dicta cōiugis audiuit ab erro-
ris sui lepra mundatur, vt ipse esset ordo restaurationis
in domino qui erat ordo casus in protoplastis. vnde se-
quitur, Et venit ad eum leprosus deprecans eum. Aug.
de con. euan. De hoc leproso mūdato talia Marcus con
nectit, vt ipse intelligatur quē Matthæus cōmemorat
tunc esse mundatū, quando dominus post sermonē de
mōte descēdit. Beda, Et quia dominus ait: Nō veni sol-
uere legē sed adiplere, ille qui excludebatur à lege pur-
gari se domini potestate præsumēs: non ex lege, sed su-
pra legē esse gratiam indicauit, quæ leprosi maculā pos
set abluere: verū sicut in domino potestatis authoritas,
ita in illo fidei cōstantia declaratur. Sequitur enim, Et
ge. fle. di. Dn̄e si vis &c. In faciem procidit quod humi
litatis est & pudoris, vt vnusquisque de vitæ suæ macu
lis erubescat, sed confessionem verecūdia nō repressit,
ostendit vulnus, & remedium postulauit: & ipsa cōfes-
sio religionis & fidei plena est. In volūtate enim domi-
ni tribuit potestatē. Theo. Non enim dixit si deū depre
catus fueris, sed si vis, quasi ipsum credens deum. Beda,
De volūtate autem domini non quasi pietatis incredu-
lus dubitauit, sed quasi colluuionis suæ conscius non
præsumpsit. Sequitur: Iesus autem misertus eius exten-
dit manum suam, & tangens eū, ait illi: Volo: mundare.
Non vt plerique Latinorū putant intelligendum est &
legendū, Volo mūdare, sed separatim dicat, Volo: dein-
Tactus Christi vitalis. de imperet, mundare. Chry. Propter hoc autem lepro-
sum tangit, & nō solo verbo contulit sanitatem, quia in
lege à Moyse dictū est: Qui leprosum tetigerit, immun
dus erit vsque ad vesperum. vt enim ostēdat ꝙ secun-
dum naturā est hæc immunditia: & ꝙ lex nō erat pro-
pter eū posita, sed propter homines puros, & quòd ipse
est propriè dominus legis, & quia non sicut seruus in-
fert, sed sicut dominus sanitatē, leprosum tetigit con-
gruenter, non tamen existente necessario tactu ad cura
tionis operationē. Bed. Ideo etiā tetigit vt ꝓbaret quia
contaminari nō poterat qui alios liberabat, simúlq; il-
lud mirabile, ꝙ eo sanauit genere quo fuerat obsecra-
tus. Si vis, inquit leprosus potes me mundare. Volo in-
quit: ecce habes voluntatē, Mūdare: & iam habes pieta-
tis effectū. Chry. Per hoc autē nō solū opinionē lepro-
si nō destruxit, sed magis cōfirmauit: verbo enim verbū
fugat, & quod leprosus verbo dixerat, hic opere adim-
pleuit. vnde sequitur: Et cū hoc dixisset statim, &c. Be-
da, Nihil enim medium inter opus dei atque pręceptū,
Approbatio legis. quia in præcepto est opus: dixit enim & facta sunt. Se-
quitur, Et cōminatus est illi, statímq; &c. Vide nemini
dixeris. Chrys. Quasi dicat tēpus nondū est mea opera
prædicari, tua non indigeo prædicatione. Per hoc autē
docet nos ex nostris operibus honorem apud homines
pro retributione non quærere. Sequitur, Sed vade, ostē
de te principi sacerdotū. Propter hoc autē hunc ad sa-
cerdotē mittit saluator, ad probationē medelæ & ne ex
tra templū fieret, sed in oratione cum populo cōpute-
tur. Mittit etiā quæ sunt legis adimplēs, vt Iudæorum
linguā maliloquā obturaret. Opus quidē ipse cōpleuit
probationē operis illis dimittēs. Beda: Vt. s. intelligeret
sacerdos eum nō legis ordine, sed gratia dei supra legē
esse curatum. Sequitur, Et offer pro emundatione tua,
quod præcepit Moyses in testimoniū illis. Theo. Præ-
cepit quidē munus offerre quod habebāt in cōsuetudi
ne qui mūdabātur offerre, tanq̃ in huiusmodi testimo-
niū, ꝙ nō erat cōtra legē sed magis legē, cōfirmabat, in-
tantū ꝙ ipse legis operaretur præcepta. Bed. Si quē ve-
ro mouet quomodo dn̄s Iudaicū videtur approbare sa
crificiū, cū id nō recipiat ecclesia? meminerit ꝙ nondū
obtulerat in passiōe holocaustū suū. Nō aūt oportebat
auferri significātia sacrificia priusquā illud quod signi
ficabatur cōfirmatū esset cōtestatione apostolorū prę-
dicātiū, & fide credētiū populorū. Theo. Leprosus aūt
quāuis dn̄s prohibuerit beneficiū, patefecit. vnde sequi
tur: At ille egressus cœpit ꝑdicare & diffamare sermo-
nē. Oportet enim beneficiatū gratū esse & gratias red-
dere etiā si benefaciens non indigeat. Greg. 19. Moral. Doctrina moralis.
Meritò autē quęritur, quid nā sit quod dn̄s quæ gessit
abscōdi iussit, & nec ad horā potuerūt abscōdi? Sed no
tandū miraculū faciēs taceri iussit, & tamē taceri nō po
tuit, vt videlicet electi eius exempla doctrinæ illius se-
quentes in magnis quæ faciunt, latere quidē in volunta
te habeant, sed vt prosint aliis prodātur inuiti. Nō ergo
voluit quicquā fieri, & minimè potuit: sed quid velle
eius mēbra debeant, quídve de eis etiam volētibus fiat,
doctrinæ magisterio exemplū dedit. Beda, Vnius autē
perfecta saluatio multas ad dominū cogit turbas. vnde
subditur, Ita vt iam nō posset manifestè introire in ciui
tatē, sed foris in desertis locis esse. Chrys. Leprosus enī
vbiq; prędicabat mirabilē curationē, ita vt omnes cur
rerent ad visum & fidem curātis, vt propter hoc domi-
nus in ciuitatibus euāgelizare non posset, sed in eremis
conuersaretur. vnde sequitur: Et conueniebāt ad eum
vndique. Hier. Mysticè lepra nostra peccatū primi ho
minis est, quæ à capite cœpit quādo regna mūdi deside
rauit. Radix enim omnium malorū est cupiditas. vnde
Giezi auaritiā secutus, lepra suffunditur. Beda: Exten-
ta verò manu saluatoris, hoc est, incarnato dei verbo,
humanǽq; contingēte naturā ab erroris prisci varietate
mundatur. Hiero. Quæ quidē lepra vero sacerdoti, se-
cūdum ordinē Melchisedech, ostēsa oblatione mūda-
tur, eo dicēte nobis: Date eleemosynā, & omnia mūda
sunt vobis. Quòd autē nō poterat Iesus manifestè in ci
uitatē introire, &c. significatur ꝙ non omnibus manife
status est Iesus, qui latis atq; plateis seruiūt laudibus
& ꝓpriis volūtatibus, sed his qui foras cū Petro exeūt,
& in desertis locis sunt, quę elegit dominus ad orādum
& reficiēdum populū: qui. s. deserūt delectationes mū
di, & oīa quæ possidēt, vt dicant: Portio mea, dominus,
Gloria verò domini manifestatur his qui conueniunt
vndiq;. i. per plana & ardua, quos nihil potest separare
à charitate Christi. Beda: Post factū etiā in ciuitate mi-
raculū secedit dominus in desertū, vt ostēdat se magis
quietā, & à seculi curis remotā diligere vitā, atq; ob hu-
ius appetitum se sanandis curam adhibere corporibus.

CAPVT II.

ET iterum intrauit Capharnaum post dies octo: et auditum
est quòd in domo esset, et cōfestim conuenerunt multi, i-*
ta ut non caperet eos domus, neq; ad ianuam, & loqueba * Ita vt non caperēt, neque ad ianuā.
tur eis uerbum. Et uenerunt ad eum ferētes paralyticum, qui à
quatuor portabatur. Et cùm non possent afferre eum illi præ
turba, nudauerunt tectum ubi erat: & patefacientes, submise-
runt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cū autem uidisset
Iesus fidem illorum, ait paralytico: Fili dimittuntur tibi pecca-
ta tua. Erant autem illic quidā de scribis sedentes & cogitātes
in cordibus suis, Quid hic sic loquitur? Blasphemat. Quis potest
dimittere peccata, nisi solus deus? Quo statim cognito Iesus à
spiritu suo quia sic cogitarent intra se, dixit illis, Quid ista cogi-
tatis in cordibus uestris? Quid est facilius dicere paralytico, Di
mittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, tolle grabatū tuum &

ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico,) Tibi dico, surge. tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam. Et statim surrexit ille: & sublato grabato, abiit inde coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarẽt deum, dicentes, Quia nunquã sic uidimus.

Bed: Quia nec carnales superna pietas deserit, quin etiã his gratiam suæ visitationis, per quã & ipsi spiritales effici valeãt iudulget. post desertum dominus redit in ciuitatem. vode dicitur: Et iterum intrauit Caphar. &c. Augu. de consen. euao. Matthæus autem hoc miraculũ quod sequitur, ita scribit tanqoã in ciuitate domini factum sit, Marcus autẽ in hoc Capharnaum, quod difficilius solueretur, si Matthęus etiam Nazareth nominaret. Nũc verò cũ potuerit ipsa Galilęa dici ciuitas Christi, quia in Galilęa erat Nazareth, quis dubitauerit in ciuitate sua hoc fecisse dominũ, cũ hoc fecerit in Capharnaum ciuitate Galilææ? præsertim quia & ipsa Capbarnaum ita excellebat in Galilæa, vt tãquã metropolis haberet. Vel Matthæus prætermisit, quę gesta suot postq̃ venit in ciuitatẽ suam, donec veniret Capharnaum, & sic adiũgit de sanato paralytico, subiungens: Et ecce offe. ei. para. postquã dixerat quòd venit in ciuitatẽ suã. Chry. Vel Capharnaũ ciuitatẽ eius dixit Matthæus, eo quòd sæpius illuc ibat, ac multa ibidẽ miracula perpetrabat. Sequitur, Et auditũ est quòd in domo esset, &c. Laborẽ enim accedendi, desideriũ audiendi superabat. Post hoc paralyticum introducũt: de quo & Matthęus & Lucas dicunt. vnde sequitur, Et venerũt ferentes ad eum paralyticũ qui à quatuor portabatur. Inuenictẽsque multitudioe ianuam obturatam, per eam nõ valuerunt aliquatenus intrnire. Sperantes autẽ portitores eũ qui portabatur curatioois gratiam posse promereri, lectum cum onere subleuantes nudato tecto intromiserunt cũ lecto paralyticũ aote faciem saluatoris, & hoc est quod subditur: Et cũ nõ possent auferre eũ &c. Sequitur, Cũ vidisset aũt Iesus fidẽ illorũ ait paralytico: Fili dimittũtur tibi peccata tua. Nõ quidẽ dixit fidem paralytici, sed portantium. Contingit enim aliquando quòd aliquis fide alterius cõualescit. Beda, Intuendum sanè quanti propria cuiusque fides apud deum valeat, vbi tantũ valuit aliena, vt totus homo repente interius exteriũsque sanatus exurgeret, aliorũ meritn aliis relaxarentur errata. Theo. Ipsius etiã paralytici fidẽ vidit: etenim ille portari nõ fineret, uisi curationis fidẽ haberet. Beda, Curaturus aũt hominẽ à paralysi dñs, primò peccatorũ vincula dissoluit, vt ostẽderet eum ob nexus culparũ, artuũ dissolutiõe, fuisse dãnatũ: nec nisi his relaxatis, mẽbrorũ posse recuperatione sanari. Mira autẽ humilitas despectũ & debilẽ totísque mẽbrorũ dissolutum cõpagibus filiũ vocat, quẽ sacerdotes oõ dignabãtur attĩgere: aut certè ideo filiũ, quia dimittũtur ei peccata sua. Sequitur, Erãt autẽ illic quidã de scribis sedentes & cogitãtes in cordibus suis: Quid hic sic loquitur? blasphemat. Cyril. Arguũt autẽ eum blasphemiæ mortis præcipitãtes sentẽtiam: erat enim in lege mandatum quòd quicũq; blasphemaret in deũ, morte puoiretur. Hoc autẽ ei imponebãt quia sibi attribuebãt diuinam potestatẽ remittendi peccata. vnde subditur, Quis potest dimittere peccata, nisi sol⁹ deus? Solus enim iudex omoiũ potestatẽ habet dimittendi peccata. Beda, Qui per eos quoq; dimittit quibus dimittendi tribuit potestatẽ. & ideo Cbristus verè deus esse probatur, quia dimittere peccata quasi deos potest. Errant itaque Iudæi qui cũ Cbristũ & deum esse & peccatũ dimittere posse credaot, Iesum tamẽ Christũ esse nõ credunt. Sed multò demẽtius errãt Arriani, qui cũ Iesum & Christũ esse & peccata posse dimittere euãgelij verbis deuicti negare nõ audeãt, oihilomious deũ negare nõ timẽt. At ipse perfidos saluare desiderans, & occultorũ cognitione & virtute operũ deum se esse manifestat. Nam sequitur, Quo statim cognito Iesu iu spiritu sancto, qoia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? in quo ostendit se deũ, qui potest cordis occulta cognoscere, & quodãmodo tacẽs loquitur: Eadẽ maiestate & potentia qua cogitatioues vestras intueor, possum & bominibus delicta dimittere. Theo. Sed quãuis fuerint eorũ cogitationes reuelatæ, tamẽ permanẽt inseosibiles, oon in hoc cõsentiẽtes q̃ peccata valeat dimittere qui nouit eorũ corda. vode dñs certificat de curatione animæ per curationẽ corporis demõstrans per visibile, inuisibile: per id quod est facile, difficilius: quãuis ipsi ita nõ crederẽt. Pharisæi eoim difficilius credebaot saoare corpus, taoq̃ manifestũ: animã verò curare facilius, quia inuisibilis est medela. ita vt talia cogitarẽt: Ecce corpus curare desinit, & inuisibilẽ curat animam: magis autẽ si valuisset, corpus iam curasset, & nõ ad inuisibile refugisset. Saluatnr igitur ostendens q̃ vtraque potest, ait, Quid est facilius. q. d. Ego quidẽ per corporis medelã, quæ secuodũ veritatẽ facilior est, difficilior autẽ vobis videtur, ostendã vobis animæ saoitatẽ, quæ difficilior est. Cbry. Et quia dicere q̃ facere facilius est adhuc manifesta erat cõtradictio, quia opus nõdũ erat manifestũ. vnde subdit, vt aũt sciatis, &c. Quasi d. qooniam de verbo diffiditis, operatiooẽ inducã, quod erat iouisibile cõfirmaotem. Signãter autẽ dicit: Io terra dimitteodi peccata, vt ostẽderet q̃ humanę oaturæ potestatem diuinitatis vniuit indiuisibili vnione: quia & si fact⁹ est homo, tamẽ dei verbũ permãsit: & si per dispẽsationẽ in terris cũ hominibus cõuersaretur, nõ tamen probibebatur miracula perpetrare, ac remissionem tribuere peccatorũ: oõ eoim bumanitas dimiuoit aliquid de proprietatibus diuinitatis, nec diuinitas impediuit dei verbũ incõmutabiliter, & veraciter io terris, secuudum carnẽ fieri filium homiuis. Theo. Dicit autẽ: Tolle grabatũ tuum, ad maiorẽ miraculi certitudinẽ: ostendẽs quòd nõ est secundũ fantasiã, simúlq; vt ostẽderet quòd oõ solũ curauit, sed & fortitudinẽ dedit: sic animas oõ solũ à peccato conuertit, sed eis virtutẽ tribuit ad operandũ maodata. Beda, Fit igitur carnale signũ, vt probetur spiritale, quanq̃ eiusdẽ virtutis sit & corporis & animæ vitia dimittere. vode sequitur, Et statim ille surrexit, & sublato grabato, abiit corã omnibus. Cbry. Prius autem id quod quærere venerat, scilicet animam remittendo, peccata curauit: vt cũ nõ credentes dubitauerunt, tunc opus adducat in medium: vt verbũ opere cõfirmetur, & per manifestũ occultũ: animæ scilicet sanitas per medelã corporis ostẽdatur. Bed. Datur etiam nobis intelligentia propter peccata plerasque euenire corporũ debilitates, & idcirco forsitan prius dimittuntur peccata: vt causis debilitatis ablatis, sanitas restituatur. Quinque enim de causis affligũtur homines mnlestiis carnis: aut propter merita augenda, vt Iob & martyres: aut propter humilitatẽ cõseruandã, vt Paulus ab angelo satanæ: aot ob peccata intelligenda & corrigenda, vt Maria soror Moysi, & hîc paralyticus: aut ad gloriam dei, sicut cæcus natus & Lazarus: aut ad initiũ dãnationis, sicut Herodes. Mirãda est autẽ diuinę potẽtię virtus, vbi nulla rẽporis interueniẽte morula iussu saluatoris salus festina comitator. vnde sequitur, Ita vt admirarẽtur. Relinquẽtes maius, scilicet remissionẽ peccatorũ, admirantur tantùmodo quod apparet, corporis scilicet sanitatẽ. Tbeo. Non est autẽ hic paralyticus qui à Ioanne curatus narratur. Ille enim hominẽ nõ ha

Concordia euangeliorũ.

Fides aliena ꝓdest.

Arriani damnantur.

Reuelatur secretum.

bebat, hic verò quatuor: ille in probatica piscina curatur, hic verò in domo. Est autē vnus qui à Matthæo & Marco curatus narratur. Mysticè autē et & nūc Christus in Capharnaum: in domo scilicet cōsolationis.i. in ecclesia quæ est domus paralytici. Beda: Prędicāte autē domino in domo, nō capiūtur, neque ad ianuam, quia prędicāte in Iudęa Christo, gētiles ad audiendū nondū intrare valuerunt, ad quos tamen etsi foris positos, doctrinę suę verba per prędicatores direxit. Hier. Paralysis autē typus est corporis, quo piger iacet in mollitie carnis, habens desideriū salutis. Theo. Si ergo ego dissolutis potentiis animæ quasi paralyticus, inutilis ha bear ad bonū: & attollar à 4. euāgelistis, & ad Christū adducar, audiā; tūc fili: & relinquūtur mihi peccata. filius enim dei fit aliquis propter mandatorū operationem. Beda: Seu quia quatuor sunt virtutes quibus ad promerēdā sospitatē homo fiducia mētis erigitur: quas nonnulli prudentiam, fortitudinē, tēperantiam, & iustitiam nūcupant. Desiderant autem paralyticū Christo offerre, sed turba interposita ab omni parte recluduntur, quia sæpe anima post infirmi corporis desidiam supernæ gratiæ remedio cupiens innouari, priscæ cōsuetudinis obstaculo retardatur. Sępe inter ipsas orationis secretæ dulcedines, & quasi suaue cū dño colloquium turba cogitationū interueniens aciem mētis, ne Christus videatur, impedit. Nō itaque est in infimis vbi turba cumulātur remanendū, sed tectū domus.i. sacrę scripturę sublimitas est appetēda, lēxque domini meditanda. Theo. Sed quomodo ferar ad Christū, nisi tectum apetiatur? Tectū enim est intellectus qui supponitur omnibus his quę in nobis sunt: hic multū habet terrę quātum ad lateres fictiles, terrenas dico res: sed si hæc subleuetur virtus, intellect⁹ in nobis exoneratur. Post hoc submittatur.i. humilietur. Non enim decet extolli de hoc quod intellectus est exoneratus, sed magis humiliari. Beda. Vel patefacto tecto æger submittitur, quia reseratis scripturarū mysteriis ad notitiā Christi peruenitur, hoc est ad humilitatē eius fidei pietate descenditur. Quòd autē cū grabato deponitur infirmus, significat ab homine adhuc in ista carne constituto Christū debere cognosci. De grabato autē surgere, est animam se à carnalibus desideriis, vbi ægra iacebat, abstrahere. Grabatū tollere, est ipsam quoque carnē per cōtinentiæ frena correptā, spe cælestiū præmiorū à deliciis segregare terrenis. Sublato autē grabato domū ire, ad paradisum redire est. Vel sanus qui languerat domum reportabat grabatum cum anima, remissione accepta peccatorum, cū ipso suo corpore ad internā sui custodiam se refert. Theo. Oportet etiam grabatum.i. corpus tollere ad operationem boni. Tūc enim ad contemplationem peringere valebimus, ita vt quæ in nobis sunt cogitationes dicant quoniam nunquam sic vidimus, id est, nunquam sic intelleximus, sicut nunc paralysi curati, qui enim à peccatis mundatus est mundius videt.

Allegoricus sensus

Expositio tropologica.

Et egressus est rursus ad mare, omnisque turba ueniebat ad eum & docebat eos. Et cùm præteriret, uidit Leui Alphæi sedentem ad teloneum: & ait illi: sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cū Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui sequebantur eum. Et scribæ & pharisæi uidentes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister uester? Hoc audito Iesus ait illis, Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent. Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores.

Beda: Postquā dominus in Capharnaū docuit, egressus est ad mare, vt nō solū ciuilem vitā hominū instrueret, verū etiā etiā habitatoribus maris euāgeliū regni prædicaret, eósque fluctiuagos rerū labentiū motus contemnere, ac fidei firmitate superare doceret. Vnde dicitur: Et egressus rursus ad mare, omnísque turba &c. Theo. Vel post miraculum ad mare egreditur, quasi solitarius volens esse, sed turba concurrit iterū, vt addiscas quòd quantū fugis gloriam, tantum ipsa te persequetur. Et si quidē tu ipsam persequeris, ipsa te fugiet. Inde autem transiens dñs vocauit Matth. vnde sequitur, Et cū prę teriret, vidit Leui Alphæi &c. Chry. Idē autē publicanus à tribus euangelistis nominatus, scilicet Matthæus à Matthæo, Leui autē simpliciter à Luca, Leui aūt Alphæi à Marco: filius enim erat Alphæi. Binominis autē secundū scripturā & alios est videre, sicut socer Moysi quādoque Iethro, quādoque Raguel vocatur. Beda: Sic & idē est Leui qui & Matthęus. Sed Lucas, Marcúsque propter verecundiam & honorē euāgelistæ, nomen ponere nolunt vulgatū. Ipse autem Matthæus iuxta illud quod scriptum est: Iustus accusator est sui, Matthæum se & publicanū nominat, vt ostēdat legētibus nullū debere cōuersum de salute diffidere, cū ipse de publicano in apostolū sit repēte mutatus. Ad teloneum autē.i. ad curā dispensationémq; vectigaliū sedentē dicit. Telos enim græce, latine vectigal nominatur. Theo. Sedebat enim in teloneo vt cōsuetudinis est, aut aliquos impetens, aut verba vendēs, aut aliquid huiusmodi faciēs, quibus in suis mansionibus teloneari vtūtur, qui de hoc statu sic subleuatus est, vt relinquēs omnia Christū sequeretur. vnde sequitur: Et ait illi, Seq̄re me &c. Beda: Sequi autē imitari est, ideóque vt pauperē Christū non tā gressu q̄ affectu imitari posset. reliquit propria, qui rapere solebat aliena. Nō solū autē lucra reliquit vectigalium, sed & periculū contempsit quod euenire poterat à principibus seculi, quia vectigaliū rationes imperfectas atq; incōpositas reliquit. Ipse enim domin⁹, qui hūc exterius humana allocutione vt sequeretur, vocauit: intus diuina inspiratione, vt mox vocātem sequeretur, accendit. Hier. Sic ergo Leui qui appositus interpretatur, à teloneo negociorū secularium solū sequitur verbū quod dicit: Qui nō renūtiauerit omnibus quę possidet, nō potest meus esse discipulus. Theo. Qui autem prius alios impetebat sic factus est beneuolus, vt ad comestionem plurimos cōuocaret. vnde sequitur: Et factum est cū accūberet Iesus &c. Beda, Publicani autem appellātur hi qui vectigalia publica exigūt, siue qui cōductores sunt vectigalium fisci vel rerū publicarū: necnon & hi qui seculi huius lucra per negocia sectantur, eodē vocabulo censentur. Qui viderāt publicanū à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœnitentiæ, & ob id etiam non desperant salutē, neque vero in pristinis vitiis permanētes veniunt ad Iesum: & vt pharisæi & scribę murmurant: sed pœnitentiam agentes, vt sequens euangelistæ sermo designat, dicens: Erāt enim multi qui sequebātur eum. Ibat enim dominus ad conuiuia peccatorū, vt occasionē haberet docēdi, & spirituales inuitatoribus suis prębere cibos quod in mysteriorū figuris cōgrult. Qui enim domicilio Christū recipit interno, maximis delectationibus exuberantiū pascitur voluptatū. Itaque dñs libēter ingreditur, & in eius qui crediderit recumbit affectu: hoc est bonorum operū spirituale cōuiuium quo diues populus eget, & pauper epulatur. Theo. Pharisęi autē hoc arguūt, quasi puros se facientes. vnde sequitur, Et scribæ & pha. vid. quia &c. Beda, Si per Matthæi electionē & vocationē publicanorū, fides exprimitur gētium, quę prius mūdi lucris inhiabant, profecto supercilium scribarum & pharisæorum, Iudæorū inuidiam insinuat, qui de gen-

Expositio literalis.

Publicani qui dicantur.

tium salute torquētur. Sequitur: Hoc au. Ie. ait il. Non necesse, &c. Sugillat scribas & pharisæos, qui iustos se putantes peccatorū consortia declinabāt. Seipsum medicum dicit, qui miro medicādi genere vulneratus est, propter iniquitates nostras: & eius liuore sanati sumus.

Tropologica expositio.

Sanos autem & iustos appellat eos, qui suam iustitiam nolentes statuere, iustitiæ dei sunt subiecti. Porrò malè habentes & peccatores vocat eos, qui suæ fragilitatis conscientia deuicti, nec per legē se iustificari posse videntes, Christi gratiæ pœnitendo colla submittūt. vnde subditur, Non enim veni, &c. Non quidem vt maneant peccatores, sed vt ad pœnitētiam conuertantur.

Et erant discipuli Ioannis & pharisæorum ieiunantes & ueniunt & dicunt illi, Quare discipuli Ioannis & pharisæorum ieiunāt, tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus: Nunquid possunt filij nuptiarum, quandiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habent secum sponsum non possunt ieiunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: & tūc ieiunabūt in illis diebus. Nemo assumentū panni rudis assuit uestimēto ueteri: alioquin aufert supplementū nouum à ueteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit uinū nouū in utres ueteres alioqui disrumpet uinū utres et uinum effundetur, et utres peribunt. Sed uinum nouum in utres nouos mitti debet.

Glo. Sicut superius apud discipulos magister arguebatur de cōsortio peccatorū in conuiuiis, ita nunc econuerso apud magistrū discipuli incusantur de ieiuniorū omissione, vt sic inter eos materia dissidij oriretur. vnde dicitur, Et erāt di. Io. & pha. ie. Theo. Ioannis enim discipuli in imperfecto positi in cōsuetudinibus Iudaicis permanebant. Aug. de con. euan. Potest autem putari ideo addidisse pharisæos, ꝙ simul cū discipulis Ioannis hoc quod sequitur, domino dixerint, cū Matthæus hoc discipulos Ioannis tantum dixisse perhibeat: sed verba quæ sequuntur magis indicant alios hoc dixisse de aliis. Sequitur enim, Et ve. & dicunt illi, Quare, &c. Hæc enim verba indicant conuiuas qui aderant venisse ad Iesum, & hoc idem discipulis dixisse, ita vt quod ait, Veniūt, nō de ipsis dixerit, de quibus interposuerat, Et erant di. Io. & pha. ieiu. sed cū isti essent ieiunantes veniunt illi quos hoc mouit. vnde ergo Matthæus dicit, Et accesserunt ad eum disci. Ioannis dicentes, nisi quia & apostoli aderāt, & omnes certatim, vt quisque poterat, hæc obiecerunt? Chrys. Discipuli ergo Ioannis & pharisæorū cōtra Christum zelotipè se habētes, ipsum interrogant, vtrū solus discipulis suis absque abstinentia & labore pugnas superet passionū. Beda: Sed Ioannes vinū & sicerā nō bibit, quia illi abstinētia meritum

Comparatio Ioānis & Christi

auget, cui potētia nulla inerat naturæ. Dominus autem cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinētibus poterat reddere puriores? sed ieiunauit & Christus, ne præceptū declinaret: māducauit cū peccatoribus, vt gratiā cerneres, agnosceres potestatē. Sequitur: Et ait illis Iesus, Nūquid, &c. Aug. Marcus hic filios nuptiarum appellat, Matthæus autē filios sponsi: filius enim nuptiarū non tantū sponsi, sed etiam sponsæ intelligimus. Chry. Sponsum ergo seipsum vocat, tanq̃ ecclesiam desponsaturus. Est enim desponsatio datio arræ. s. gratiæ spiritus sancti, per quā credidit orbis terræ. Theo. Sponsum etiam seipsum vocat, non solùm tanq̃ virgineas animas desponsantē, sed quia tēpus primi aduentus eius nō est doloris neque tristitiæ, his qui credunt in eum, neque labores cōtinens, sed requiem. Est enim absque operatione legali dās requiem per baptismū per quē facilè sine labore salutem consequimur. Filij autem nuptiarū siue sponsi sunt apostoli, quia ipsi dei gratia digni sunt facti omni bono cælesti, ac omni delectatione participes. Chrys. Conuersationem autem suam omnis angustiæ dicit esse alienā, cùm subdit, Quāto tēpore ha. secū &c. Ille tristatur, qui præsens bonū nō habet: qui verò in præsenti accipit, gaudet, & non tristatur. Vt autē elationē illorū destrueret, & ostēderet ꝙ nō ad lasciuiā proprios discipulos cōseruabat, subiūgit: Venient autē dies, &c. quasi dicat, Tempus erit in quo suā virilitatē demonstrarēt: quādo enim subtrahet ab eis spōsus, ieiunabūt eius affectātes aduentum: vt spiritus illi coniungant per corporales angustias emundatos. Ostendit etiam ꝙ nulla necessitas est vt sui discipuli ieiunent, sicut & illi qui spōsum humanæ naturæ, qui vbique præsidet verbis dei, & qui tribuit semē vitæ, secū habeant præsentē. Filij etiā sponsi quia infantes sunt, nō possunt per totū conformari patri & sponso, qui eorū infantiā cōsiderans, dignatur eos non tunc ieiunare: recedente autē sponso propter desideriū ieiunabunt, sed cū perfecti fuerint, & sponso coniungentur in nuptiis, regalē semper comedent cœnam. Theo. Intelligendū est autē & sic, quoniā omnis homo qui bene operatur, est sponsi filius, & spōsum secū habet, scilicet Christū, & non ieiunat. i. opera pœnitentiæ non ostēdit, qui non peccat: quādo verò aufertur sponsus homine in peccatū labēte, tūc ieiunat & pœnitet, vt curet delictū. Beda: Mystico autē sensu potest sic exponi, quòd discipuli Ioannis & pharisæi ieiunāt, quia omnis qui de operibus legis sine fide gloriatur, & qui traditiones sequit hominū, & præconiū Christi aure corporis nō fide cordis percipit, spiritualibus abstinens bonis ieiuno corde tabescit, qui verò Christi mēbris fideli incorporatur amore non potest ieiunare, quia carne ipsius epulatur & sanguine.

Moralitas pulchra.

Sequit: nemo assumētū panni rudis. i. noui, &c. Chry. q. d. Quia hi noui prædicatores testamēti existūt, legibus eas seruire veteribus possibile nō est: vos autē cōgruè veteres sequētes cōsuetudines Mosaica ieiunia obseruatis. Isti verò nouas ac mirabiles obseruationes tradituri hominibus, veteres obseruare non est necesse, sed esse mētibus virtuosos: aliquo verò tēpore ieiuniū cū cæteris virtutibus obseruabunt. Sed hoc ieiuniū differt à ieiunio legis: quia illud erat ex necessitate, hoc ex voluntate, propter seruorē spiritus cuius nondū sunt capaces. vnde sequitur: Et nemo mit. vi. &c. Beda, Discipulos enim veteribus cōparat vtribus quos vino nouo. i. spiritalibus præceptis facilius disrūpi, q̃ posse contineri, dicit. Erūt autē vtres noui cū post ascensum dñi desiderio cōsolationis eius innouabuntur, & tūc nouum vinū nouis vtribus adueniet, hoc est spiritus sancti seruor spiritualiū corda replebit. Doctori etiam cauendū est ne animæ in vetustate malitiæ perduranti, nouorū mysteriorū secreta committat. Theo. Vel aliter, Discipuli vestimētis veterib⁹ assimilati sunt propter eorum mētis infirmitatē, quibus nō erat congruum imponere statutū graue ieiunij. Beda: Quòd est aliqua particula doctrinæ quæ ad nouæ vitæ tēperantiā ptinet, q̃ generale docet ieiuniū ab oī lætitia tēporaliū delectationū: quia si hoc fiat, & doctrina scindit, & nō cōuenit vetustati. Vestimēto aūt nouo bona opera quæ foris, aguntur insinuātur: vino autē nouo seruor fidei, spei, & charitatis, qua intus reformamur, exprimitur.

*Et factum est iterum cum * sabbatis ambularet per sata: et discipuli eius cœperunt progredi & uellere spicas. Pharisæi autem dicebant ei, Ecce quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet? Et ait illis, Nunquam legistis quid fecerit Dauid quando necessitatem habuit, & esuriit ipse & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit: quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus & dedit eis & qui cum eo erant? Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem*

* Dominus.

factum est: & non homo propter sabbatũ. Itaque dominus est filius hominis, etiam sabbati.

Chry. Liberati à figora, & veritate vniti Christi discipuli, figurale sabbati festũ non seruãt. vnde dicitur, Et factum est iterũ cum, &c. Beda. Legimus & in sequentibus ꝙ erant qui veniebant & redibant multi: & nec manducaodi quidem spacium habebant, & ideo qoasi homines esuriebant. Chry. Esurientes autẽ escã simplicem comedebãt, nõ ad voluptatẽ, sed propter naturæ necessitatẽ. Pharisæi autẽ figuræ & vmbræ seruientes discipulos accusabant tanq̃ iniustè agentes. vnde sequitur, Pharisæi etiã dicebãt ei, ecce quid faciũt, &c. Aug. de operibus monachorũ, Populo siquidẽ Israel per legem scriptã præceptũ est: vt in agris suis furẽ nullus teneret, nisi qui secũ aliquid vellet auferre. Nã qui nihil aliud attigisset q̃ id quod comedisset, liberum impunitúmque abire sinerẽt. vnde etiam spicas vellentibus discipulis domini de sabbato potius quàm de furto Iudæi

Dao exẽplum Iudæos.

calũniati sunt. Chry. Domious autẽ Dauid in medium introducit, cui aliquando contigit nõ secũdum legem comedere, cũ sacerdotalẽ tetigit cibũ, vt illius exemplo accusationẽ discipulorũ soluat. Sequitur enim: Et ait illis, nũquam legistis, &c. Theo. Fugiẽs enim Dauid à facie Saol: ad principẽ sacerdotũ deuenit, & panes propositionis comedit, & gladium abstulit Goliæ: quæ domino erant oblata. Quærunt verò aliqui, qualiter nunc euãgelista Abiathar priocipẽ sacerdotũ nominauit, cũ liber Regũ hunc nominet Abimelech? Beda. Hoc autẽ nihil habet dissonãtiæ: ambo etenim fuerunt illic, cum veniẽs Dauid panes petiit, & accepit: Abimelech videlicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius eius: occiso autẽ Abimelech à Saule, fugit Abiathar ad Dauid, & comes factus totius exilij eius, postea eo regnante, summi sacerdotij, & ipse gradum accepit, multóque maioris excellẽtiæ filius quàm pater effectus est: ideo dignus fuit, cuius memoriam dominus, etiam viueote patre, quasi summi sacerdotis faceret. Sequitur, Et dicebat eis. Sabbatom propter hominem, &c. Maior enim est cura sanitati & vitæ hominis, quàm custodia, sabbati adbibenda. Sic igitur mandatũ est sabbatũ custodiri, vt tamen si necessitas esset, reus non esset qui sabbatũ violasset, ideo sabbato circũcidi non est prohibitum, quia necesse erat fieri. Et Machabæi necessitate instante, sab

Necessitas soluit sabbatum

bato pugnabant. vnde discipulis esurientibus quod licitũ nõ erat in lege, necessitate famis factũ est licitum: sicut hodie si quis eger ieiuniũ corruperit, nulla ratione reus tenetur. Sequitur, Itaque dominus, &c. q. d. Dauid rex sacerdotali cibo pastus excusabilis est, quantò magis filius hominis verus rex & sacerdos, & dñs sabbati, euulsarũ sabbato spicarũ noxa nõ tenetur? Chry. Dominũ quidẽ sabbati & filiũ hominis seipsum ꝓpriè vocat, quandoquidẽ dei existens filius, filius hominis, propter homines, dignatus est dici. Legis autem latori, & domino lex non dominatur: plus enim licet regi quã legibus statuatur. Infirmis quidem datur lex, nõ perfectis & operantibus supra legem. Beda: Mysticè autem discipuli per sata trãseunt cũ doctores sancti, quos in fide instituerunt curæ piæ solicitudinis inspiciunt, quos esurire nihil melius q̃ salutem intelligimus homioum: vellere autem spicas est homines à terrena intentione eruere. Fricare autem manibus, est exemplis virtutum à carnis cõcupiscentia, quasi à quibosdam folliculis puritatẽ mentis exuere. Grana manducare est mandatum quodque à sordibus vitiorũ per ora prædicantium, ecclesiæ membris incorporari. & bene hoc discipuli progredientes aote faciẽ domini fecisse memorantur, quia doctoris necesse est sermo præcedat, & sic cor auditoris subsequens gratia supernæ visitationis illustret. Bene sabbatis, quia & ipsi doctores in prædicãdo pro spe

Tropologia. (Tropologia.)

futuræ quietis laborant, & auditores suos monent pro æterna requie insudare laborib⁹. Theo. Vel quia cũ habent in passionibus requiẽ, tũc aliis ad virtutẽ ductores fiunt euellẽtes terrena. Beda: Itẽ per sata ambulãt cum dño, qui eloquia sacra meditari delectãtur. Esuriũt, cũ in eis panẽ vitæ inuenire desiderãt: & hoc in sabbatis, cũ sopita mẽte à turbulẽtis cogitationibus vacare gaudẽt: vellunt spicas, cõtritas purgant, donec ad escam perueniant, cũ testimonia scripturarũ ad quæ legentes perueniunt meditando assumũt, & tandiu discutiunt donec in eis medullam dilectionis iouoniãt: verũ hic mẽtium refectio stultis displicet, sed à domino approbatur.

CAPVT III.

ET introiuit iterum in synagogam: & erat ibi homo habẽs manum aridam. Et obseruabant eum si sabbatis curaret: ut accusarent illum. Et ait homini habenti manum aridã: Surge in medium. Et dicit eis, licet sabbatis benefacere, an malè? animam saluam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circunspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illi.

Theo. Postquam dominus Iudæos qui discipulos accusauerãt quòd spicas sabbato euellebant, exẽplo Dauid confudit: nũc amplius ipsos ad veritatẽ reducẽs, miraculũ in sabbato operatur, ostendẽs quòd si operari sabbato miracula in salutem hominũ pium est, non est malum in sabbato necessaria corporis operari. dicit ergo: Et introioit iterum in synagogã &c. Beda: Quia enim destructionem sabbati quã in discipulis arguebãt probabili excusauerat exemplo, nũc ipsum obseruando calomniari volunt: vt si sabbato curet, trãgressionis: si nõ curet, crudelitatis aut imbecillitatis arguãt. Seq̃tur, Et ait ho. habenti ma. ari. Surge in medium. Chrys. Statuit quidẽ illum in medio vt terrerentur aspectu, ac viso eo compatiantur & malitiam deponaot. Beda. Et præueniens calumniam Iudæorũ, quam ei parauerant, arguit eos, quia legis præcepta praua tẽtatione violabant. vnde seq̃tur, Et di. eis, licet sab. benefacere, an malè? Hoc autem quærit, quia æstimabant in sabbato etiã à bonis operibus feriandum, cũ lex à malis abstioere iubeat, dicens, Omne opus seruile nõ facietis in eo, id est, peccatum: quia qui facit peccatũ, seruus est peccati. Idẽ autẽ est quod ꝓmiserat, benefacere an malè: & quod postea subdit, Animã saluã facere an perdere, hoc est hominẽ curare an nõ, nõ quòd deus summè bonus author perditionis nobis esse possit: sed quod eius nõ saluare, scripturæ cõsuetudine perdere dicitur. Si quẽ verò mouet quare dominus cùm corpus esset curaturus, de animæ saluatiõe interrogauerit: intelligat vel animã more scripturarũ pro homine positã, sicut dicitur: Hæ sunt animæ quæ exierũt de femore Iacob: vel quod illa miracula propter animæ salutẽ faciebat: vel quòd ipsa manus sanatio salutẽ animæ significabat. Augu. de con. euang.

Concordia euangelistarũ.

Sed potest mouere quomodo Matthæus dixerit quòd ipsi interrogauerint dõm, si licet sabbato curare? cùm Marcus illos potius interrogatos à dño perhibeat, licet sabbato benefacere, an malè? Itaqoe intelligendum est quòd illi prius interrogauerũt dñm, si licet sabbato curare: deinde quòd intelligens cogitationes eorum aditũ accusandi quærentiũ, cõstituerit in medio illũ, quẽ fuerat sanaturus, & interrogauerit quæ Marcus & Lucas eum interrogasse cõmemorãt, ac tunc illis taceotibus proposuisse similitudinẽ de oue, & cooclusisse ꝙ liceat sabbatis benefacere. Sequitur: At illi tacebant. Chri. Sciebant enim ꝙ eum omnino curaret. Sequitur:

Et circunspi. eos cum ira, Quòd eos cũ ira circunspicit ac tristatur super cæcitate cordis eorũ, humanitati cõuenit, quam pro nobis suscipere dignatus est: verbo autem miraculũ coniũgit, vnde sola voce homo curatur. vnde sequitur, Ex exten. & resti. est ma. illi. per hæc omnia pro discipulis respondens, simúlque ostendens suam vitam existere supra legem. Beda. Mysticè autem homo qui manũ habebat aridam humanum genus indicat infœcunditate boni operis arefactũ, sed domini miseratione curatum: cuius dextera quæ in primo parente, dum vetitæ arbori poma decerperet, aruerat, per redemptoris gratiam dum insontes manus in cruce arboris tenderet, bonorũ operũ succis est restituta saluti. Et bene in synagoga manus erat arida, quia vbi scientię donum maius est, ibi grauius est inexcusabilis noxæ periculum. Hiero. Vel significant auaros, qui valentes dare volunt accipere, prędari & nõ largiri: quibus dicitur vt extendant manus suas. i. qui furabatur iam nõ furetur, magis autem laboret operans manu sua quod bonũ est, vt habeat vnde communicet indigentibus. Theo. Vel aridã dextram habet manũ, quisquis nõ operatur quæ sunt dexterę partis: ex quo enim manus nostra cõstituitur in operibus prohibitis, extũc arescit in operatione boni: Iterum verò restaurabitur, quando in virtute stabit. vnde Christus dicit, Surge scilicet à peccatis, & sta in medio, & neque ad diminutum neque ad superabundantiam se extendit.

Exeuntes autem pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: & multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem multitudo magna audientes quæ faciebat venerunt ad eum. Et dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbam, ne comprimerent eam. Multos enim sanabat, ita ut irrueret in eam, ut illum tangerent. Quotquot autem habebant plagas, & spiritus immundi cùm illum uidebant, procidebant ei, et clamabant, dicentes: Tu es filius dei. Et uehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum.*

* Vt illũ tangerent quotquot habebant plagas. Et spiritus, &c.

Beda. Pharisæi reputãtes in crimẽ quod ad verbũ dñi saluam qui languebat extendit dextram, de voce saluatoris fecerunt consilium. vnde dicitur, Exeuntes autem pharisæi &c. Quasi nõ ipsorũ quisque maiora sabbatis ageret, cibos portando, porrigẽdo calicẽ, & cætera quę victui sunt necessaria exequendo. Neque enim ille qui dixit & facta sunt, sabbato laborasse poterat conuinci. Theo. Herodiani autẽ dicuntur milites Herodis regis. hæresis nanque quædam noua surrexerat, quæ Herodẽ Christũ esse dicebat. Prophetia enim Iacob innuebat quòd quãdo deficerent principes de Iuda, tunc Christus veniret, & quia Herodis tempore nullus supererat Iudaicorũ principũ, sed ipse solus regnabat alienigena existens, quidam ipsum esse Christum putauerunt, & hæresim constituerunt. Isti ergo cum pharisæis Christũ interficere conabãtur. Beda. Vel Herodianos Herodis Tetrachæ ministros dicit: qui propter inimicitias quas eorũ dominus aduersus Ioannẽ habebat: etiã saluatorẽ quẽ Ioannes prædicabat, insidiis persequebantur & odiis. Sequitur: Iesus autẽ cum discipulis suis secessit ad mare, quasi homo fugiens persequentiũ insidias, quia neque adhuc venerat hora passionis eius, neque extra Hierusalẽ fuit locus passiõis: vbi & exẽplum dedit suis, si in vna ciuitate persecutionem paterentur, in alterã fugiendi. Theoph. Simul etiam secedit vt plurimis benefaciat ab ingratis recedẽs, etenim multi secuti sunt eum & sanauit eos. Sequitur enim: Et multa turba à Galilæa. Tyri & Sidonij alienigenæ existentes, vtilitatẽ à Christo accipiũt, propinqui verò eius, Iudęi scilicet ipsum persequebãtur, & sic nulla est propinquitatis vtilitas, nisi similitudo bonitatis existat. Beda: Illi enim videntes opera virtutũ eius & verba doctrinæ audientes, eũ persequebãtur. Isti autẽ opinione tãtum ducti virtutũ eius, congesto agmine permaximo veniunt ad audiendũ eũ: opẽmq; salutis flagitandũ. vnde sequitur: Et dixit discipulis suis vt ĩ nauicula sibi &c. Theo. Vide autẽ occultatam gloriam eius: etenim ne læderet eum turba petit nauiculã, vt intrans in eam cõseruetur illæsus. Sequitur. Quotquot autẽ habebãt plagas. &c. Plagas autẽ dicit infirmitates: ipse nanque deus nos vulnerat, vt filios pater. Beda, Procidebãt ergo vtrique domino, & qui habebant plagas infirmitatum corporalium, & qui à spiritibus vexabantur immũdis: sed infirmi simplici intentione obtinẽdæ salutis, dæmoniaci autem vel potius in eis habitãtes dæmones vi diuini timoris coacti: non solùm ad procidendum ei, verum etiam ad cõfitendũ eius maiestatẽ cõpulsi. vnde sequitur: Et clamabant, dicẽtes, Tu es filius dei. vbi miranda est Arrianorũ cæcitas, qui post resurrectionis gloriam filium dei negant, quẽ dæmones adhuc mortali carne indutũ filium dei profitẽtur. Sequitur, Et vehemẽ. commi. eis ne ma. eum. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas? Prohibetur ergo dominũ prædicare peccator: ne quis dũ prædicantẽ audit, sequatur errantẽ. improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet: vt spiritus veritatis testimoniũ fraudis obtegat. Cæterũ nõ solũ dæmones, sed & à Christo sanati, & apostoli ante passionẽ pręcipiuntur reticere de illa, ne diuina maiestate prædicata passionis dispensatio differretur. Iuxta allegoriã vero in hoc quod dominus egressus de synagoga secessit ad mare, gẽtium saluationẽ præfigurauit, ad quas venire per fidẽ relicta ob perfidiam Iudæa dignatus est. Rectè enim diuersis errorũ anfractibus iactatæ nationes instabilitati pelagi cõparãtur. Multa autẽ turba à diuersis prouinciis secuta est eum, quia prædicantibus apostolis multas nationes ad se veniẽtes benignè suscepit. Nauicula verò domino in mari deseruiẽs ecclesia est de gentibus cõgregata, propter turbam autẽ ne se cõprimat nauiculã ascẽdit, quia turbidas carnaliũ mentes fugiens ad eos qui gloriã seculi spernũt venire & mansionẽ facere gaudet. Distat aũt inter cõprimere dominũ & tangere. cõprimunt enim eũm carnalibus cogitationibus aut factis pacẽ turbant: in qua veritas manet. tangit verò qui per fidem & dilectionẽ eũ suscepit corde. vnde qui eũ tetigerunt saluati esse perhibentur. Theop. Moraliter autẽ Herodiani, id est, carnales, Christum interficere volunt. Herodes enim pelliceus interpretatur. Quia verò de patria sua egrediuntur, id est à carnali habitudine, hi sequuntur Christum: & eorum plagę curantur, id est, peccata quę conscientiam vulnerant. Iesus autem in nobis est ratio quæ præcipit vt nauicula nostra, id est, corpus ei deseruiat, ne ratione turbationes opprimant rerum.

Erpositio allegorica

Et ascendens in montem, uocauit ad se quos uoluit ipse, & uenerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim cum illo: & ut mitteret eos prædicare, & dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. Et imposuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum Zebedæi, & Ioannẽ fratrẽ Iacobi: & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filius tonitrui, & Andræã, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobũ Alphæi, & Thadæum, Simonẽ Chananæum, & Iudam Scariotem qui tradidit illum.

Beda. Postquã nephandos spiritus se prædicare prohibuit, elegit sanctos qui & immundos spiritus eiicerent, & euangelium pręedicarent. vnde dicitur: Et ascendens

in montē.&c.Theo.Lucas aūt dicit ꝙ ascēdit ad orandum. post miraculorū enim ostensionē orat, docēs nos quòd oportet gratias agere cū consequimur aliquid boni, & hoc diuinæ virtuti appropriare. Chryso. Prælatos etiam ecclesiæ instruit in orationibus pernoctare antequā ordinationē faciant: vt eorū officiū nō frustretur. Cū ergo secundū Lucā dies factus esset, vocauit quos voluit. Erant enim plures qui eum sequebantur. Beda. Non enim illorum electionis ac studij: sed diuinæ erat indignationis & gratiæ, vt in apostolatum vocarentur. Mōs etiam ille in quo apostolos dn̄s elegit altitudinem designat iustitiæ, in qua erant instituendi, & quā erant hominibus prædicaturi. Hiero. Vel Christus spiritualiter mons est, ex quo aquæ viuæ fluunt, lac in paruulorū salutē præparatur, pinguedo spiritualis agnoscitur, & quicquid summè bonū creditur in montis istius est gratia constitutū. In montē ergo vocātur excelsi meritis & verbis: vt locus cōgruat meritis altis. Sequitur, Et vene. ad eum, &c. Speciē enim Iacob dilexit dn̄s, vt sint ipsi super thronos 12. iudicātes 12. tribus Israel, qui etiā trini & quaterni circa tabernaculū domini excubant, sancta domini verba humeris operum portāt. Beda. In hoc enim sacramento quondā filij Israel circa tabernaculū castrametabātur: vt ex omni parte per quadrū trinæ tribus manerēt. Ter aūt quatuor, duodecim faciūt: & ter quaterni ad prædicandum sunt missi apostoli, vt per vniuersas quadrati orbis plagas baptizarent gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Sequitur, Et dedit illis potestatē, &c. Vt scilicet promissorum cælestium magnitudini attestatur magnitudo factorum, & noua facerent qui noua prædicarent. Theo. Numerat autem apostolorum nomina: vt propter falsos apostolos euitādos sint noti & veri. & ideo sequitur, Et impo. Simo. no. Petrus. Aug. de con euan. Nullus autē putet nunc accepisse Simonem nomen, vt Petrus vocaretur, ne sit cōtrarium Ioanni, qui lōgè ante dictū esse illi cōmemorat. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus: Marcus autē recapitulando hoc cōmemorauit. Cū enim vellet nomina duodecī apostolorū enumerare & necesse haberet Petrum dicere: breuiter insinuare voluit, quòd non hoc antea vocaretur, sed hoc ei dominus nomē imposuerit. Beda. Ideo autē dominus voluit eū prius aliter vocari, vt ex ipsa cōmutatione nominis sacramētū cōmēdaretur. Idē est ergo græcè siue latinè Petrus, quod Syriacè Cephas, & in vtraque lingua nomen à Petra deriuatū est, nec dubiū quin illa de qua Paulus ait: Petra autē erat Christus. Nam sicut lux vera erat Christus & donauit apostolis vt lux mundi vocentur, sic & Simoni qui credebat in petrā Christus petræ largitus est nomen. Hiero. De obedientia autē quā Simon significat, ascēditur ad agnitionem quā significat Petrus. Sequitur: & Iacobū Zebedæi & Io. fra. Ia. Beda. Subauditur à superioribus vocauit ad se ascendens in montem. Remi. Iacobum scilicet qui supplātata habet tota desideria carnis, & Ioannē qui gratia accepit quod alij per laborem tenent. Sequitur, Et impo. eis nomina Boanerges. Chry. Filios quidem Zebedæi sic nominat propter hoc ꝙ magna & clara diuinitatis edicta debebant orbi terræ diffundere. Hier. Vel per hoc trium superiorū sublime ostenditur meritum: qui in mōte merētur audire tonitruū patris per nubē de filio tonantis: Hic est filius meus dilectus. vt & ipsi per nubē carnis & ignem verbi quasi fulgura in pluuiam in terris spargerent, quoniā dominus fulgura in pluuiā fecit, & extinguat misericordia quod iudiciū vrit. Sequitur, Et Andream, qui viriliter vim facit perditioni, & vt responsum mortuis in se semper habeat, & anima eius sit semper in manibus suis. Beda. Andreas enim græcū nomen est, & interpretatur virilis, ab arach quod est vir, quia viriliter domino adhæsit. Sequitur, Et Philippū. Remi. Qui est os lampadis qui illuminare potest ore quod corde concepit, cui dedit dominus apertionē oris illuminātis. Scimus hunc modū locutionis propriū esse diuinarū scripturarū: quòd Hebræa nomina ad aliquod mysterium significationis sunt posita. Sequitur, Et Bartholomæū qui est filius suspendētis aquas: illius scilicet qui dixit. Et mādabo nubibus meis ne pluant super eum imbrē. Nomen verò filij dei per pacē & dilectionē acquiritur inimici. Beati enim pacifici, quoniā filij dei sunt. Et diligite inimicos vestros, vt filij dei sitis. Seqtur, Et Matthæū qui est donatus, cui donatur à dn̄o, vt nō solū remissionē peccatorū adipiscatur, sed numero ascribatur apostolorū. Et Thomā qui est abyssus: multa enim profunda sciētes dei numine proferūt, sequitur: Et Iacobū Alphæi. i. docti vel millesimi, cuius à latere cadent mille. Hic alter Iacobus est, cui colluctatio non est aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus spirituales nequitias. sequitur, Et Thadæum: is est corculus, id est cordis cultor, qui cōseruat cor suum omni custodia. Beda, Thadæus autem ipse est quem Lucas in euāgelio & in actibus apostolorū Iudā Iacobi nominat: erat enim frater Iacobi fratris domini, vt ipse in epistola sua scripsit. sequitur, Et Simonē Chananæum & Iudā Scariotē qui tradidit illū. Hæc cū additamēto posuit ad distinctionem Simonis Petri, & Iudæ Iacobi. Simon autē Chananæus dicitur à Chana vico Galilææ: Iudas autē Scariotes, à vico in quo ortus est: aut ex tribu Isachar dicitur. Hier. Quomodo inter apostolos cōputatꝰ, vt discamus ꝙ deus non repellit aliquē propter futuram malitiam: sed propter præsentē virtutē dignū facit habere. Hiero. Simō autē ponēs tristitiam interpretatur. Beati nāque qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. Chananæus autē. i. zelotes dicitur, quem zelus domus dei comedit. Iudas autē Scariotes est qui nō delet peccatum suum per pœnitentiam. Iudas enim cōfitens vel gloriosus interpretatur, Scariotes autē memoria mortis. Sunt autē cōfessores multi in ecclesia superbi & gloriosi, vt Simon Magus & Arrius & cæteri hæretici: quorū memoria mortalis ideo in ecclesia celebratur vt euitetur.

Doctrina sacerdotalis.

Consensus euangelicus.

Boanerges ratio datur.

Notula bona.

Iscarioth cognomē Iudæ.

Et ueniunt in domū, et conuenit iterum turba, ita ut nō possent neque panem māducare. Et cùm audissent sui, exierunt tenere eum. Dicebant enim, quoniā in furorē uersus est. Et scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet. Et quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

Beda. Electos in mōte apostolos dominus ad domū reducit quasi eos admonens, vt post acceptū apostolatus gradū ad cōsciētiam suā redeāt. vnde dicitur: Et veniunt in domū & conuenit iterū turba ita vt nō possent neque panē māducare. Chrys. Ingratæ quidē erāt principū multitudines, quos impedit à cognitiōe elatio, grata verò populi multitudo venit ad Iesum. Beda. Quam beata verò frequētia turbæ cōfluētis, cui tantū fuit curæ ad obtinēdā salutem, vt authori salutis cū his qui secum erant, nec vescendi quidē hora libera maneret? sed quē turba frequentat externa, hunc propinquorū æstimatio paruipēdit. sequitur em̄, Et cū audissent sui &c. Quia enim latitudinē sapiētiæ quam audiebant capere non poterāt, quasi in alieno eū sensu locutū esse credebāt. vnde sequitur, Dicebāt enim quoniā in furorē versus est. Theo. Id est dæmoniū habet & furit, & ideo eū tenere volebant, vt incarcerarent tāquam dæmoniacū. Et quidē sui hoc volebant. i. propinqui fortè cōpatriotæ eius vel fratres eius. Stulta autem fuit insania, quòd tantorū miraculorū diuinæ sapientiæ factorē in furiam

verti concipiunt. Beda. Multũ antè distat inter eos qui verbum dei pro mentis tardicate nõ intelligunt, quales fuerũt de quibus dictũ est, & eos qui hoc quod intelligunt de industria blasphemant, de quibus subditur, Et scribæ qui ab Hierosolymis, &c. Quæ enim negare nequiuerant, sinistra interpretatione peruertere laborant, quasi non deitatis opera essent sed immundissimi spiritus. i. Beelzebub qui deus erat Accaron. Nam beel quidem ipse est baal, zebub autem musca vocatur: Beelzebub ergo, id est vir muscarũ interpretatur: ob sordes immolati cruoris, ex cuius spurcissimo ritu, principem dæmoniorum eum nominabant cùm subdunt, Et quia in prin. dæmo. eiicit dæmonia. Hierony. Mysticè autẽ domus ad quã veniunt, primitiua est ecclesia. Turbæ quę impediũt panẽ mãducari, peccata & vitia sunt: quia qui manducat indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Beda. Scribæ etiam ab Hierosolymis descendentes blasphemant. Turba verò ab Hierosolymis veniens secuta est dominum, & ab aliis regionibus Iudæorũ siue gentium: quia sic erat passionis tẽpus futurũ vt turba illum populi Iudęorũ cũ palmis ac laudibus Hierosol. perduceret, videre gentiles desiderarent: sed scribæ & pharisæi de eius morte tractarent.

Differentia audientium verbi dei.

Et conuocatis eis in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam eiicere? Et si regnum in se diuidatur, nõ potest stare regnum illud. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. Et si satanas cõsurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & nõ poterit stare, sed finẽ habet. Nemo potest vasa fortis ingressus in domũ diripere, nisi prius fortẽ alliget: & tũc domum eius diripiet. Amẽ dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominũ peccata & blasphemiæ, quibus blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum: sed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant, Spiritum immundum habet.

Chry. Posita blasphemia scribarũ dñs ostendit impossibile fore quod dicebant, suam probationem exemplo cõfirmans. vnde dicit, Et cõuocatis eis in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanã eiicere? qua si diceret, Regnũ cõtra se intestino bello diuisum necesse est desolari: quod & in domo & in ciuitate videtur. Quocirca & si satanæ regnum in seipsum diuisum est, ita q̃ satanas ab hominib⁹ repellat satanã, desolatio regni dæmonũ appropinquauit: regnũ autẽ eorũ est in hoc quòd homines subditos teneant. Si igitur ab hominibus pelluntur, hoc non est aliud q̃ regnũ eorum dissolui. Si autẽ adhuc in hominibus tenent potestatẽ, manifestũ est quòd regnũ maligni adhuc stat, & nõ est cõtra seipsum diuisum. Glo. Et quia iam ostendit exẽplo quòd dęmon dæmonẽ nõ expellit, ostendit quomodo possit expelli, dicens, Nemo potest, &c. Hiero. Exẽplũ tale est: fortis est dæmõ: vasa eius sunt homines, in quibus recipitur. Nisi ergo quis prius vincat dæmonẽ & alliget, quomodo vasa eius, id est dæmoniacos, ab eo diripiet? Sic & ego qui diripio vasa eius, id est libero homines à dæmoniaca passione, prius alligo dæmones & supero eos, & inimicus eorum sum. Quomodo ergo dicitis q̃ Beelzebub habeo, & dęmonũ amicus existens dęmonia eiicio? Beda. Alligauit etiã dominus fortẽ. i. diabolũ, hoc est electorũ seductione cõpescuit, & ingressus in domũ. i. in mundum, domum eius & vasa. i. homines diripuit, quia ereptos à diaboli laqueis ecclesiæ suæ adunauit. Vel domum eius diripuit, quia omnes mundi partes quibus olim hostis dominabatur antiquus, apostolis eorũmq; successoribus distribuit, vt populos ad viam vitę cõuerterẽt. Ostẽdit autẽ dominus q̃ grande scelus cõmitterent, qui hoc quod dei esse cognouerãt, diaboli esse clamabant, cùm subdit, Amen dico vobis,

Intestini belli pernicies.

quoniam, &c. Omnia quidẽ peccata & blasphemiæ nõ passim dimittũtur omnibus hominibus, sed his qui dignáter ꝑ erroribus suis in hac vita pœnitentiã egerint: & sic neque vllum habet locũ, vel Nouatus qui pœnitentibus, qui in martyrio lapsi sunt: veniã neget esse tribuendã: vel Origenes qui asserit, post iudicium vniuersale trãsactis iiij. seculorũ volutationibus cũctos peccatores veniã peccatorũ esse cõsecuturos: cuius errorem sequẽtia domini verba redarguũt, cũ subditur: Qui autẽ blasph. in spiritũ sanctũ &c. Chry. Et quidẽ blasphemiã quæ circa eum erat excusationẽ habere dicit: quia tũc videbatur homo despect⁹ & infimi generis, sed iniuria dei remissionẽ nõ habet. Blasphemia autẽ in spiritum sanctũ cõtra deũ fit. Est enim spiritus sancti operatio regnũ dei, & propter hoc irremissibilẽ dicit esse spiritus sancti blasphemiã. Pro eo autẽ quod hic subditur, Sed erit reus æterni delicti: alius euangelista dicit, Neque in hoc seculo neque in futuro. Per quod intelligitur iudiciũ quod est secũdũ legẽ & futurũ. Cũ enim lex maledicentẽ deum occidi iubeat, in hoc legis secũdæ excusationẽ nõ habet: omnis aũt qui baptizatur, extra hoc seculũ fit. Latebat antẽ Iudęos remissio quæ fit per baptismũ. Qui ergo miracula & dæmonũ eiectionẽ quę solũ sunt propria spiritus sancti dæmoni appropriat, nulla excusatio sibi de blasphemia relinquetur. Sed neque blaphemia talis, cũ sit cõtra spiritũ sanctũ, remitti videtur. vnde expones subdit: Quoniam dicebant, Spiritũ habet immũdũ. Theo. Est autẽ intelligendum quòd veniã nõ cõsequẽtur, nisi pœniteant. Cùm verò in carne Christi scãdalizãtur, etiã si non pœnituerent, aliquid excusationis habebant, & remissionis aliquid consequebãtur. Hiero. Vel hoc dicit quia nõ merebitur pœnitentiam agere, vt recipiatur qui Christum intelligens, principẽ dæmoniorum esse dicebat. Beda. Neque tamẽ hi qui spiritũ sanctũ eẽ deũ creduot, irremissibilis blasphemiæ crimine tenẽtur: quia nõ inuidentia diabolica, sed humana ignorãtia ducti, hoc faciunt. Aug. de verbis domini, Vel ipsa impœnitẽtia est blasphemia spiritus sancti, quæ nõ remittetur. Contra enim spiritũ sanctũ quo peccata dimittũtur, verbũ dicit siue cogitatione, siue lingua, qui sibi cor impœnitẽs thesaurizat. Subiungit autẽ quoniã dicebãt spiritũ immundũ habet, vt ostẽderet hinc fuisse exortã causam vt hoc diceret, eo q̃ diceret eũ in beelzebub dæmonẽ expellere, nõ quia esset blasphemia quæ nõ remittitur, cũ & hæc remittatur si recta pœnitẽtia consequatur: sed hinc causa extitit vt à domino illa sentẽtia proferretur, facta meotione spiritus immũdi quẽ aduersus seipsum diuisum dominus ostẽdit propter spiritũ sanctum: qui etiam quos colligit efficit indiuisos, peccata quæ aduersus se diuisa sunt dimittẽdo, cui dono remissionis non resistit, nisi qui duritiam cordis impœnitẽtis habuerit. Nã alio loco dixerunt Iudæi de domino q̃ dęmonium haberet: nec tamen ibi aliquid dixit de blasphemia spiritus sancti: quoniam non ita obiecerũt spiritũ immundum, vt in se diuisus ex eorum posset ostendi sicut beelzebub, à quo dæmones eiici posse dixerunt.

Et venerunt mater eius & fratres, & foris stantes miserũt ad eum vocantes eum. Et sedebat circa eum turba, & dicunt ei: Ecce mater tua & fratres tui quærunt te. Et respondens eis ait, Quæ est mater mea, & fratres mei? Et circunspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait: Ecce mater mea & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem dei, hic, frater meus, & soror mea, et mater mea est.

Theo. Quia propinqui domini venerãt tenere eũ tanq̃ in furiam versum, mater eius amoris cõpassione detẽta venit ad ipsum. vnde dicitur, Et venerũt mater eius &

Expositio literalis.

fratres, &c. Chry. Ex hoc autem manifestum fit, quod non semper cum eo erant fratres eius & mater: quia verò di lectus erat, ad eum propter reuerentiam & affectum ve niunt, de foris expectãtes. vnde sequitur, Et sedebat cir ca eum turba &c. Beda. Fratres domini, nõ filij semper virginis Mariç iuxta Heluidium, nec filij Ioseph ex alia vxore iuxta quosdã putandi sunt: sed eius potius intelli gendi sunt esse cognati. Chry. Alter autem euangelista dicit, quod fratres eius nõdũ credebant in eũ. Cui conue nit quod hic dicitur, quòd eum quærebant de foris ex pectantes, & secundum eandem intentionem dominus eorum non sicut propinquorum meminit. vnde sequi tur, Et respondens eis, ait, Quæ est mater mea & fratres mei? Hoc autem nõ dixit matrem & fratres omnino re probando: sed ostendẽs quòd super omnem cognatio nem temporalem oportet preponi animam prçhono rare: vnde conuenienter hoc dicitur his qui vocabãt ad propinquorum collocutionem, quasi ad aliquid vtilius quàm sit doctrina salutis. Bed. Rogatus ergo officio ver bi egredi dissimulat, non maternæ refutans obsequium pietatis, sed paternis se mysteriis amplius quàm mater nis debere mõstrat affectibus. Nec iniuriose fratres cõ temnit, sed opus spirituale carnis cognationi præferens religiosiorem cordium copulam docet esse. quàm cor porum. vnde sequitur, Et circun. eos qui in cir. eius se. ait, Ecce mater mea & fratres mei. Chry. In quo domi nus ostẽdit quòd oportet eos qui fidei sunt propinqui, prę omnibus cõsanguineis honorare. Iesu quidẽ aliquis mater efficitur prædicãdo: quasi enĩ parit dominũ quẽ cordi audientis infuderit. Hierony. Sciamus autem nos esse fratres eius & sorores, si voluntatem patris eius im pleuerimus: vt cohæredes simus eius. vnde sequitur, Qui enim fecerit voluntatem dei, hic fr. &c. Theo. Nõ ergo negans matrem hoc dixit, sed ostendens quòd nõ solùm est digna honore propter hoc quòd genuit Chri stum, sed & propter omnem aliam virtutem. Beda. My sticè autẽ mater & frater Iesu, sunt synagoga: ex cuius carne est editus & populus Iudæorũ, qui saluatore in tus docente, veniẽtes intrare nequeunt, cũ spiritualiter intelligere dicta nequeunt. Præoccupans autem turba ingreditur, quia differente Iudæa, gentilitas fluxit ad Christum: foris enim stantes volunt dominum videre cognati ipsius: cùm Iudæi se ad custodiam literæ foris fixerunt, & Christum potius ad carnalia docenda co gunt exire, quàm se ad discenda spiritualia consentiunt ingredi. Si ergo foris stantes nec ipsi agnoscuntur paren tes, quẽadmodum nos agnoscemur, si foris stemus? In tus enim est verbum, intus est lumen.

Allegoria pulchra.

CAPVT IIII.

Et iterum cœpit docere ad mare: & congregata est ad eum turba multa, ita ut in nauim ascendẽs sederet in mari. & omnis turba circa mare super terrã erat: & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua: Audite, Ecce exiit seminãs ad seminandũ. Et dum seminat, aliud cecidit circa uiã, & uenerunt uolucres cœli, & comederunt illud. Aliud ue rò cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multã, & statim exortũ est, quoniã nõ habebat altitudinẽ terræ, & quando exor tus est sol, exæstuauit: & eo quod non habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terrã bonam: & dabat fructum ascẽdentẽ & crescentẽ, & afferebat unum trice simum, & unum sexagesimum, & unum cẽtesimum. Et dicebat, Qui habet aures audiẽdi, audiat. Et cũ esset singularis, interro gauerunt eum hi qui cũ eo erãt duodecim, parabolã. Et dicebat eis, Vobis datũ est nosse mysterium regni dei: illis autẽ qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: ut uidentes uideant, & non ui deant: & audientes audiant, & non intelligant: ne quando cõ uertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis, Nescitis para bolã hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui semi nat, uerbũ seminat. Hi autẽ qui sunt circa uiã, ubi seminatur uer bũ: & cũ audierint, confestim uenit satanas & aufert uerbum quod seminatum est in cordibus eorũ. Et hi sunt similiter qui su per petrosa seminãtur: qui cũ audierint uerbum, statim cũ gau dio accipiunt illud, & nõ habent radicẽ in se, sed tẽporales sunt: deinde orta tribulatione uel persecutione propter uerbum, cõfe stim scãdalizãtur. Et alii sũt qui in spinis seminãtur: hi sunt qui uerbum audiunt, & ærumnæ sæculi & deceptio diuitiarum, & circa reliqua cõcupiscentiæ introeuntes suffocant uerbum, & sine fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonã seminati sunt: qui audiunt uerbum & suscipiunt, & fructificant, unum trigesimum, & unum sexagesimum, & unum centesimum.

Theo. Licet matrẽ dominus superius negligere videre tur, tamen reneretur eam. Cũ propter eã nanq; egredi tur circa mare. vnde dicitur. Et ite. ce. Ie. &c. Bed. Si enĩ euãgeliũ Matthei inspicim⁹, patet hãc doctrinã domini ad mare eadẽ die qua superiorẽ in domo celebratũ esse sermonẽ: terminato enim primo sermone cõtinuò sub iunxit Matthæus, dicẽs, In illo die exiẽs de domo, sede bat ad mare. Hier. Cœpit autẽ docere ad mare, vt locus docẽdi indicet auditores amaros fuisse & instabiles. Be da, Relicta etiã domo cœpit docere ad mare, quia reli cta synagoga ad colligendã per apostolos populi gẽtilis multitudinẽ venit. vnde sequitur, Et cõ. est ad eũ turba &c. Chry. Quod non sine causa factũ oportet intelligi, sed vt post se neminem dimitteret, sed omnes auditores ante faciẽ haberet. Bed. Præfigurabat autẽ hæc nauis ec clesiã in medio nationũ ædificandã, in qua dominus di lectã sibi cõsecrat mansionẽ. sequitur, Et do. eos in pa. mul. Hier. Parabola est rerũ natura discrepantium sub aliqua similitudine facta cõparatio. Græco enim voca bulo dicitur similitudo: quãdo illud quod intelligi vo lumus, per cõparationes aliquas indicam⁹. Sic enim fer reũ quẽpiam dicimus, quando durũ ac fortẽ desideramus intelligi: cũ velocẽ, vẽtis aut auib⁹ cõparamus. Lo quitur aũt turbis in parabolis more prouidẽtiæ suæ, vt qui cælestia capere non poterant, per similitudinẽ ter renam audita percipere possent. Chry. Erigit enim pa rabolã audientiũ mentẽ, vt manifestiorẽ sermonẽ face ret res visui ostendens. Theop. Et vt attentiores faceret auditores primã parabolã proponit de semine quod est verbũ dei. vnde sequitur, Et di. il. in do. sua. Nõ Moysi, non prophetarum, quia suũ prędicabat euangeliũ. Au dite. Ecce &c. Seminans autẽ Christus est. Chrys. Non autẽ loco exiuit, qui præsens extitit omnibus & implet, sed habitu & dispensatione qua nobis factus est propin quior per carnis amictũ. Quia enim non valebamus ire ad eum peccatis impedientibus iter nostrũ: ipse exiit ad nos. Exiit autem prędicãs pietatis seminare sermonem, quem copiose loquebatur. Non autẽ inculcat sermonẽ eundem in eo quod dicit, Exiit se. ad semi. Exiit enim a liquando seminans, aut vt faciat nouale, aut herbas ma las euellat, aut aliquid aliud operetur. Iste autẽ exiit ad seminandum. Bed. Vel exiit ad seminandum, cùm post vocatam ad fidem suam, partem synagogæ electam, ad vocationem quoque gentium gratiæ suę dona diffudit. Chry. Sicut autem seminans non discernit terram sub iectum, sed simpliciter & absque discretione semẽ mit tit: sic & ipse omnes alloquitur. Et ad hoc significandũ subdit, Et dum semi. aliud cecidit circa viam. Theoph. Vide quia non dixit, quòd proiecit illud in via, sed quia cecidit: qui enim seminat, quantum in se est, in terram bonam proiecit: sed illa si fit mala, corrũpit ver bum. Via autem Christus est: infideles, autem sunt cir ca viam, id est, extra Christũ. Beda. Vel via est mens se-

Honor Iesu ad matrem.

Parabolæ diffinitio

Doctrina Christi quæ sit.

dulo malarum cogitationum motu trita, ne verbi semē in ea germinare sufficiat. Et ideo quicquid boni seminis vicinia talis viæ cōtigerit, perit, & à dæmonibus rapitur. vnde sequitur, Et ve.vo.cæ.& co.il. Rectè autē dęmones volucres cæli dicūtur, siue quia cęlestis spiritualísq; sunt naturæ: siue quia in aere habitāt. Vel qui sunt circa viā sunt negligētes & desides. Sequitur, Alij ve.ce. su.pe. Petrā dicit duritiā proteruæ mētis, terrā leuitatē animæ obedientis, solē feruorē persecutionis sæuiētis. Altitudo ergo terræ quæ semen dei debuerat accipere, probitas est animi disciplinis cęlestibus exercitatis: atq; ad obediendū diuinis eloquiis regulariter instituti. Petrosa autē loca quæ vim radicis suscipiendę non habēt, illa sunt præcordia quę dulcedine tātū auditi sermonis ac ꝓmissis cælestibus ad horā delectētur, sed in tēpore tētationis recedūt, quia parū est in eis salutaris desiderij quod semē vitæ cōcipiat. Theo. Vel petrosi sunt qui modicū adhærētes petræ .i. Christo, inquantū ad tēpus verbū recipiūt, postmodū abiiciunt recedentes. Sequitur, Et ali.ce.in spi. per quod signātur animæ multa curātes. Spinæ enim curę sunt. Chry. Vlterius verò ponit terrā bonā, dicens, Et aliud ce.in ter.bo. Secundū enim conditionē terræ est differentia fructuū. Multa est aūt dilectio seminantis ad homines, quoniā & primos commēdat, & secundos non reiicit, & tertiis tribuit locum.

Nota Theo. vide etiam quomodo mali sunt plurimi, & pauci qui saluantur: quarta eñ pars seminis inuenitur saluata. Chrys. Non tamē maior pars seminis occasione amittitur seminantis, sed terræ recipiētis .i. animæ audiētis. & quidē materialis agricola hoc modo seminādo cōgruè incusaretur. Non enim ignorat lapidē, aut viā, aut terrā spinosam, terrā pinguē nō fieri. In rationabilibus verò nō est sic. Petrā enim possibile est fieri terrā pinguē, & viā nō cōculcari, & destrui spinas: quod si fieri non posset, non ibi seminasset. Per hoc ergo nobis tribuit pœnitētiæ spem. Sequitur, Et qui ha.au.au. audiat. Hiero. Quoties hæc admonitio in euang. aut in apoca. Ioannis interponitur: mysticum hoc quod dicitur, atque ad audiendū discendúmque insinuatur. Aures enim audiendi, sunt cordis, & sensus interioris: aures, obediēdi, & faciendi quæ iussa sunt. Sequitur, Et cùm esset singularis interrogauerūt &c. Bed. Quasi diceret vos qui estis digni omnia quæ ad prædicationē sunt congrua edoceri, parabolarum manifestationem addiscetis. Ad istos aūt parabolis vsus sum, quia digni non sunt addiscere propter eorum malitiam. Qui enim legis quam acceperant obedientiam non tenebant, iustum fuit vt noui sermonis participationem non haberent, sed ab vtroque sunt alieni. Ostendit enim per discipulorū obedientiā quòd per contrariū indigni facti sunt reliqui mysticę doctrinæ. Postea verò inductione vocis propheticæ eorū cōfundit nequitiam tanquam à longè confutatā. vnde se-

Allegoria pulchra. quitur, Vt vid.vi. & non vi. & audien. &c. Quasi dicat vt prophetia impleatur quæ hoc prædicit. Theo. Deus enim eos fecit videntes .i. intelligētes bonum. Ipsi verò non vident, voluntariè se fingentes non videre: ne conuertantur & corrigāt se tanquam suæ saluti inuiderēt. Sequitur, Nequādo con. & di.eis pec. Chry. Sic ergo vident & non vident, audiunt & non intelligunt. Quòd enim vident & audiunt, cōtingit eis ex gratia dei: sed ꝙ vidēt & non intelligunt, cōtingit eis quia gratiam recipere nolunt, sed oculos claudunt & fingunt se non videre, neque dictis acquiescunt: & sic à peccatis non mutantur per hoc quod vident & audiunt, sed cōtrarium patiūtur. Theo. Vel potest aliter intelligi quòd reliquis loquebatur in parabolis, vt videntes non videant, audiētes no intelligant. Deus enim dat visum & intellectum his qui petunt, reliquos autem obcæcat, ne in maiorem redargutionem sit eis, quod cū intelligerent, noluerunt facere quæ oportet. vnde sequitur, Nequādo con. & di. eis pec. Aug de con.euan. Vel hoc intelligūtur peccatis suis meruisse, vt non intelligerent: & tamen hoc ipsum misericorditer eis factum, vt peccata sua cognoscerent, & conuersi veniā mererentur. Hier. Illis ergo quæ foris sunt in parabolis omnia fiūt & facta .s. & verba saluatoris, quòd neque in his quæ operabatur virtutibus, neq; in his quæ prædicabat arcanis eum cognoscere deū valent. Chry. Ideoq; ad remissionem peccatorū attingere non valent. Quòd autem non loquebatur eis nisi in parabolis, nec omnino loqui desistebat, demonstrat quòd his qui bono propinqui sunt, etsi in seipsis bonum non habeant, occultum tamen eis ostenditur. Cùm autē aliquis cū reuerentia ac recto corde accedit, occultorū reuelationem consequitur abundāter. Cū autem nō sana sentit, nec his quæ multis facilia sunt dignus fiet, nec etiam eorum auditu. Sequitur, Et ait illis, Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes para.cognos. Hieron. Oportebat siquidem vt illi quibus in parabolis loquebatur, requirerent quod nō intelligerent, & per apostolos quos contemptos habebant, dicerent mysterium regni quod ipsi non habebant. Glos. Et ideo dominus hæc dicens, ostendit oportere eos & hanc primā & omnes cōsequētes parabolas intelligere, propter quod exponens, subdit, Qui seminat, verbū semi. Chry. Et quidem propheta doctrinam populi plantationi vineæ cōparauit: hoc verò seminationi: manifestās per hoc quòd breuior est nunc & facilior obedientia, & statim fructū dabit. Bed. In hac autē domini expositione omnes eorū qui audire verba salutis potuerunt si ad salutem peruenire nequeunt distantia comprehenditur. Sunt nanque qui verbum quod audiunt nulla fide, nullo intellectu, nulla saltē tētandi vtilitatis occasione percipiūt. de quibus dicit, Hi autē sunt qui circa viā. Cordibus enim eorum mandatū verbū confestim immundi spiritus quasi viæ tritæ volucres semen eripiūt. Sunt qui auditi verbi & vtilitatem probant & desiderium gustāt, sed ne ad id quod probant perueniant alios huius vitæ aduersa terrendo, alios prospera blandiendo retardāt, de quorum primis dicitur, Et hi sunt similiter qui supra petrosa. De aliis dicitur, Et alij sunt qui in spinis. Spinæ autē diuitiæ vocātur, quia cogitationū suarū pūctionibus mētē lacerāt, & cū vsque ad peccatū pertrahūt, quasi inflicto vulnere cruentāt. Dicit aūt, Et ærūnæ seculi & deceptio diuitiarū. Quēcūq; enim superuacuus diuitiarū decipit appetitus, necesse est mox curarum ærūna cōtinuarum affligat. Addit autem, Et circa reliqua concupiscentiæ: quia qui mandatis dei contemptis circa reliqua concupiscens aberrat, ad gaudium beatitudinis nō potest attingere. Suffocant autem huiusmodi concupiscentię verbum, quia bonum desiderium ad cor intrare non sinunt: quasi aditum flatus vitalis necant. Excipiūtur autem ab his hominum differentiis gentiles qui nec audire verba vitæ merentur. Theo. Eorum verò qui semē suscipiunt conueniēter rursus tres sunt gradus. vnde sequitur, Et hi sunt qui super terram bonam semi. Gētilium infortunium. Qui in centum fructificant, sunt qui perfectam & obedientem habent vitam, vt virgines & eremitę. Qui autē in 60. qui mediocriter se habent vt continentes, & qui in cœnobio sunt. Qui autē 30. qui parui quidē sunt secundū propriā virtutē fructū ferentes, vt laici & qui in cōiugio sunt. Beda. Vel 30. fructificat cùm aliquis fidē sanctæ trinitatis electorum cordibus insinuat, 60. cùm perfectionē docet bonæ operationis, cētum cū cælestis regni præmia demonstrat. Centū nanque computando

in daxtrã trãsferútur. Vnde rectè in significatione ponũtur perpetuæ beatitudinis. Terra aũt bona est electorũ cõscietia, q̃ omnib⁹ prædictis tribus terris cõtraria facit quia & cõmẽdatũ sibi semẽ verbi libẽter excipit, & exceptũ inter aduersa & prospera cõstãter ad fructus vsq; tẽpora conseruat. Hier. Vel fructus terræ in 30. & 60. & 100. continetur, hoc est, lege & prophetia & euãgelio.

*Et dicebat illis, Nũquid uenit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nõne ut super cãdelabrum ponatur? Non est enim aliquid absconditum, quod nõ manifestetur, nec factũ est occultum, quod nõ ueniat in palã. Si quis habet aures audiẽdi, audiat. Et dicebat illis, Videte quid audiatis. In qua mensura mẽsi fueritis, remetietur uobis *Qui enim habet, dabitur illi: & qui nõ habet, etiam quod habet auferetur ab eo.*

Et adiicietur vobis.

Chrys. Post interrogationẽ discipulorũ de parabola ac explanationẽ, bene subiungit, Et di. il. Nunquid ve. lucerna &c. quasi dicat propter hoc parabola dicta est, nõ vt immanifesta maneat aut occulta, tanquã sub modio aut sub lecto, sed vt dignis manifestetur. Lucerna in nobis est intellectualis natura, quæ secũdum proportionẽ illuminationis aut clarè apparet, aut obscurè. Si eñ meditationes quæ nutriunt lumẽ, ac recordationes in quibus lucerna talis accenditur, negligantur, mox extinguitur. Hier. Vel lucerna verbũ est de tribus seminib⁹. Modius aut lectus auditus est inobediẽtiũ. Cãdelabrũ, apostoli sunt quos illuminauit verbũ dei. vnde sequit̃, Nõ est eñ ali. abscõ. Abscõditũ & occultũ, parabola seminis est. In palã verò venit, dũ à dño tractatur. Beda, Vel hic dñs discipulos monet lucidus esse secũdũ vitã & cõuersationẽ. q. d. Sicut lucerna ad lucẽdũ ponitur, sic ad vitã vestrã oẽs respiciẽt. Itaq; studete bonã vitã habere: non in angulis sedeatis, sed lucerna estote. Lucerna eñ non sub lecto, sed supra candelabrũ posita lucet. Quã quidẽ lucernã necesse est ponere supra candelabrũ. i. in altitudinẽ cõuersationis quæ secũdũ deũ est, vt aliis lucere valeat: non sub modio. i. est circa gulã, neq; sub lecto. i. ocio. Nemo eñ qui escis studet & requiẽ diligit, potest esse lucerna omnibus lucens. Theo. Vel quia tẽpus vitæ nostræ sub certa diuinæ prouisionis mensura cõtinetur, rectè modio cõparatur. Lectus verò animæ, corpus est: ĩ quo tẽporaliter habitãs quiescit. Qui ergo amore vitæ tẽporalis & illecebrarũ carnalium occultat verbũ dei, modio vel lecto lucernã operit. Supra cãdelabrũ aũt ponit lucernã, qui corpus suũ ministerio verbi dei subiicit. vnde his typicè figurã docet prædicandi. vnde sequitur, Nõ est enim ali. abscon. quod nõ reueletur, neq; factũ est occultũ, quod nõ in palã veniet. q. d. nolite erubescere euangeliũ, sed inter tenebras persecutorũ lumẽ verbi dei supra corporis vestri cãdelabrum leuate, fixa mẽte retinentes illum diem quo illuminabit deus abscondita tenebrarũ: tunc enim & vos iam, & aduersarios pœna manet æterna. Chry. Vel aliter, Nõ est aliquid absconditum, quasi dicat, Si vos cũ diligẽtia vitam duxeritis, accusationes lucernam vestram nõ poterunt obũbrare. Theo. Vnusquisq; enim nostrũ seu bonum aliquid seu malũ in preterito fecerit, manifestatur in præsenti, & multò magis in futuro. Quid eñ est deo occultius? sed tamen ipse manifestatus est in carne. Sequit̃, Si qs habet aures audiẽdi audiat. Bed. Id est si quis habet sensum intelligendi verbũ dei, non se subtrahat, non auditum ad fabulas conuertat, sed his quæ veritas dixit accommodet aurem scrutandi, manus implendi, linguam predicandi. Sequitur, Et di. il. Videte quid audiatis. Theo. Vt. s. nihil eorum quæ vobis à me dicũtur subterfugiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. i. quantãlibet mensurã intẽtionis introduceritis, tãtam recipietis vtilitatẽ. Beda, Vel aliter, Si solerter omnia quę valetis bona facere ac proximis intimare studueritis, aderit diuina pietas quæ vobis & in præsenti sensum altiora capiẽdi, ac potiora gerẽdi affectũ cõferet, & in futuro æternam retributionem adiiciet. Et ideo subditur, Et adiicietur vobis. Hiero. Vel aliter. Secundũ mẽsurã fidei vnicuiq; diuiditur intelligẽtia mysteriorũ, & scientiæ etiã adiicientur virtutes. sequitur, Qui eñ habet, dabitur ei. i. qui fidẽ habet, habebit virtutẽ: & qui habet opus verbi, habebit & intelligentiam mysterij. Et qui nõ habet ecõtra fidẽ, deficit virtute: & qui nõ habet opus verbi, eius intelligentia caret: & qui nõ intelligit, iã auditum perdidit. Chry. Vel aliter, Qui habet. s. affectũ & voluntatẽ audiendi & petendi, dabitur ei. Qui verò non habet diuini auditus desiderium, & quod contingit habere scriptę legis, aufetetur ab eo. Bed. Nonnunquam enim lector ingeniosus negligendo se, priuat se sapientia, quã tardus ingenio, studiosius elaborãdo degustat. Chry. Potest aũt ideo dici q̃d nõ habet, quia veritatem non habet: dicit autem quod habet propter hoc quòd mendacium habet: putat enim aliquid se habere, qui mendacis intellectus existit.

Moralitas pulchra.

Mensura fidei.

*Et dicebat, Sic est regnum dei, quemadmodum si homo iaciat *semen in terram, & dormiat & exurgat nocte & die, & semẽ germinet, et increscat dum nescit ille. Vltrò enim terra fructificat, primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumẽtum in spica. Et cùm ex se produxerit fructus statim mittit falcem quoniam adest messis.*

*Semẽtẽ.

Chry. Posuit suprà parabolã de tribus seminibus diuersimodè perditis, & vno saluato: cuius secundũ proportionẽ fidei & operationis, tres differẽtias ostẽdit, hìc verò parabolã ponit solũ de saluatis. vnde dicit, Et di. Sic est re. dei quẽ. &c. Hier. Regnũ dei ecclesia est, quæ regitur à deo, & ipsa regit homines, & contrarias virtutes & vitia calcat. Chry. Vel regnũ dei dicit fidem, quæ est in ipsum, ac dispensationẽ humanitatis: quod quidẽ regnũ est sicut si iaciat homo. Ipse eñ existẽs deus & dei filius homo incõmutabiliter factus pro nobis, terrã seminauit. i. totũ mũdũ verbo diuinæ cognitionis illuminauit. Hiero. Semẽ enim verbũ vitæ est, terra corda humana, & dormitio hominis mors est saluatoris. Exurgit semẽ nocte ac die, quia post somnũ Christi numer⁹ credẽtiũ per aduersa & prospera, magis magisq; germinauit in fide, & creuit in opere. Chryso. Vel exurgit ipse Christus qui sedebat expectãs per longanimitatẽ quòd recipientes semen fructificarent. Surgit autẽ. i. beniuolentiæ suæ verbo ad fructificationem nos erigẽs per arma iustitiæ à dextris, quibus significatur dies: & à sinistris, quibus significatur nox persecutionum: per hæc enim semẽ germinat nec arescit. Theo. Vel aliter, Christus dormit. i. ascendit in cælum, vbi licet dormire videatur: surgit tamen nocte cũ per tentationes nos erigit in suã cognitionẽ: die verò, cũ propter orationes, nostrã disponit salutem. Hiero. Quòd autem dicit, Dũ nescit, ille: tropica est locutio. i. nescire nos faciat, quis fructus vsque in finem afferat. Chry. Vel dicit, Nescit ille, vt ostendat liberam voluntatem eorum qui verbum suscipiunt: voluntati enim nostræ cõmittit opus, & non totum ipse solus operatur, ne bonum inuoluntarium videatur. vnde subdit, Vltrò enim terra fructificat. i. non necessitate coacta contra propriã voluntatẽ, sed volũtate adducitur ad fructificandũ. Primùm herbam. Hiero. id est, timorẽ. Initiũ enim sapientiæ timor domini. Deinde spicam. i. pœnitentiam lachrymosam. Deinde plenum fru. in spi. i. charitatẽ: plenitudo enim legis est charitas. Chry. Vel primò herbam fructificat in lege naturæ, paulatim ad profectum crescens. postmodũ perducit spicas in manipulum colligendas, & in altari domi-

Allegorica expositio.

no offerendas, in lege. s. Moysi, postea plenú fructum in euangelio: vel quia non solú oportet nos frondescere p obedientiam, sed esse prudétes, & quasi arúdinis spicas erectos persistere, de vétis agitantibus nó curantes. Oportet nos etiá animá curare per assiduitaté memoriæ, vt táquá spicas fructú gestem⁹. i. operationé virtutis cópletam demóstremus. Theo. Herbá enim germinamus cú principiú boni ostédimus: deinde spicá, cú resistere in tétationibus possumus: deinde fructum, cú perfectú quis operatur. Sequitur, Et cú ex se produxerit fructus statim &c. Hier. Falax est mors vel iudiciú, quod secat omnia, messis est consummatio seculi. Greg. Vel aliter, Semen homo iactat in terrá, cú cordi suo boná intétionem inserit. Dormit autem, qui iam in spe boni operis quiescit. Nocte veró exurgit ac die: quia inter aduersa & prospera proficit, dú ille nescit qui adhuc metiri incrementa sua non valet, & tamé cócepta virtus ad pro-

Intellect⁹ moralis. fectú ducitur. Cùm igitur desideria bona concipimus, semé in terrá mittimus: cú rectè operari incipimus, herba sumus: cú ad perfectú boni operis crescim⁹, ad spicá peruenimus: cú in eiusdé operationis perfectione solidamur, iam plenum frumentum in spica proferimus.

Et dicebat, Cui assimilabimus regnum dei, aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis, quod cú seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & cùm natum fuerit, ascédit in arborem, & fit maius omnibus oleribus: & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aues cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis uerbum, prout poterant audire. Sine parabola autem nó loquebatur eis Seorsum autem, discipulis suis differebat omnia.

Glos. Postquam posuit parabolá de fructificatione seminis euágelij, hîc subiungit aliá parabolá, ad ostendédam excellentiá doctrinæ euágelicæ ad oés alias doctrinas. vnde dicitur, Et di. Cui assi. reg. dei? Theo. Paruissimú quidé est fidei verbú, Crede in deú & salu⁹ eris: sed sparsim super terrá prædicatio dilatata est & augmétata, ita vt cęli volatilia. i. contéplatiui hoíes & alti intellectu & cognitione sub eo habitét. Quanti em sapiétes géntiliú relinquentes sapientiá sub prædicatione euangelij requieuerunt? omniú igitur maior prædicatio facta est. Chry. Et etiá quia quód fuit hominibus in breuib⁹ sermonibus nuntiatú, sapiétia quę inter perfectos dicitur, dilatauit sup omnes sermones: quia nihil maius est hac veritate. Theo. Ramos auté magnos fecit: quidam enim apostolorum in Romá, & quidam in Indiá, & quidá in alias terræ partes sunt diuisi sicut rami. Hier. Vel semen istud minimum est timore, magnum auté in charitate quæ est maior omnibus oleribus quia deus charitas est & omnis caro fœnum. fecit auté ramos misericordiæ & compassionis, cú sub vmbra pauperes Christi, qui sunt cæli animalia, delectantur habitare. Bed. Homo autem qui seminat, à plerisq; saluator ipse intelligitur, ab aliis autem ipse homo seminans in corde suo. Chrys. Postea

Marcus amator breuitans. veró Marcus breuitate gaudens, ostendens parabolarú naturá, subiúgit, Et ta. mul. parabolis &c. Theo. Quoniam enim turbæ erant indoctæ à comestilibus & consuetis nominibus instruit eas, & propter hoc subdit, Sine parabola &c. Vt. s. mouerentur ad accedédum & interrogandum. Sequitur, Seor. autem disc. suis di. om. s. de quibus Interrogabant vt ignorantes: non simpliciter omnia, tá manifesta quàm immanifesta. Hier. Illi enim digni erát seorsum audire mysteria in penetrali in timore sapientię: qui remoti à cogitationum malarú tumultibus in solitudine virtutum permanebant. Sapientia enim in tempore ocij percipitur.

*Et ait illis in illa die, cú sero esset factum, Transeamus cótra. Et dimittentes turbam, assumút eum ita ut erat in naui, & aliæ naues erant cum illo. Et facta est procella magna uéti: & fluct⁹ mittebat in nauim, ita ut impleretur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens: et excitant eum, et dicút illi, Magister, nó ad te pertinet, quia perimus? Et exurgés cóminatus est uéto, et dixit mari, Tace, obmutesce. Et cessauit uétus et facta est tranquillitas magna. Et ait illis, Quid timidi estis? Necdú habetis fidé? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum, Quis putas est iste? *quia mare et uenti obediunt ei?* *Quia & ventus & mare.

Hiero. Post doctriná dehinc ad mare veniút, & fluctib⁹ turbantur. vnde dicitur, Et ait il. in il. die cú se. es. factú &c. Remi. Tria enim legitur dominus habuisse refugia, scilicet nauis, montis, & deserti: quoties à turbis cóprimebatur, ad aliquod istorum refugiebat. Cú ergo vidit dominus turbas multas circa se, earum importunitaté, Tria domini refugia. quasi homo, volens declinare, iussit discipulos suos tráſfretare. Sequitur, Et di. tur. &c. Chry. Discipulos quidé assumpsit dominus, vt visores fierét futuri miraculi: sed solú ipsos assumit, ne alii cognoscerent ipsos esse tá modicæ fidei. vnde ad ostendendum quòd separatim alij transfretabant, subiungit, Et aliæ na. er. cú illo. Ne auté superbirent discipuli quòd eos solos assumpserat, periclitari eos permittit. Et vt etiam per hoc discerent tétationes viriliter sustinere. vnde sequitur, Et fa. est proce. ma. Vt autem futuri miraculi maioré eis imprimat sensum, dat tempus timori dormiédo. vnde sequitur, Et erat ip. in pup. su. cer. do. Si enim vigilasset, aut nó timuissent neque rogassent tempestate orta: aut enim aliquid tale facere nó putassent. Theo. Dimisit ergo eos incidere in timorem periclitationis, vt eius virtutem in seipsis cognoscerét: qui alios ab eo beneficiatos videbát. Dormiebat autem super cer. nauis, ligneú siquidem. Chry. Ostendens suam humilitatem, & ex hoc multam sapiétiam docens. Nondum autem discipuli qui circa eú existebant eius gloriam cognoscebant: & quidé q surgens poterat ventis imperare, credebant: sed quòd quiescens seu dormiens, nequaquam. Et ideo sequitur, Et excitát eum & dicunt ei, Magister, non ad te pertinet quia perimus? Theo. Ipse autem exurgens, comminatur primò quidem vento qui maris tempestaté & fluctus faciebat: & hoc est quod subditur, Et exur. com. est ven. deinde verò præcipit mari. vnde sequitur, Et dixit mari, Tace, obmutesce. Glos. Ex commotione enim maris quidam sonitus consurgit, qui videtur esse quædam maris locu- Expositio literalis. tio periculum comminantis: & ideo conuenienter sub quadam metaphora tranquillitatem imperat taciturnitatis vocabulo: sicut & incohibitione vétorum qui sua violentia mare conturbant, comminationé nominauit. Solent enim potestatem habentes eos qui violentia pacem hominum conturbant, comminatione pœnarú refrenare. Per hoc ergo datur intelligi, quòd sicut rex aliquis potest cóminatione violentos cóprimere, & suis edictis murmur subiecti populi mitigare, ita Christ⁹ rex vniuersæ creaturæ existés, sua comminatione vétorum cohibuit violentiá, & mari taciturnitaté indixit. Et statim est effectus secutus: sequitur enim, Et cessa. ven. cui scilicet fuerat cóminatus. Et facta est tranquillitas magna. s. in mari, cui taciturnitatem indixerat. Theophyl. Comminatus est etiam & discipulis tanquam fidem nó habentibus. sequitur enim, Et ait il. Quid timidi estis? necdú habetis fidem? Si enim habuissent fidem, credidissent quòd etiam dormiés seruare eos potuisset incolumes. Sequitur, Et ti. timo. mag. & di. ad alte. Quisputas &c. Et enim dubiè habebant se erga eum. Inquantum enim iussu mare placauit, non baculo vt Moyses, non precibus vt Eliseus Iordanem, neque archa vt Iesus Naue. secundum hoc verè deus eis videbatur: secúdum verò quòd dormiebat, homo. Hieronym. Mysti-

cè enimuero puppis ecclesiæ est initiũ,ĩ qua dñs corpo
raliter dormit,quia nũq̃ dormit q̃ custodit Israel: pup-
pis eñ mortuis pellib⁹ viuos cõtinet,& fluct⁹arcet,& li
gno solidatur.i.cruce & morte dñi ecclesia saluaẽ. Cer-
uical corpus dñi est cui diuinitas sicut caput inclinata
est.Vẽtus autẽ & mare,dæmones & persecutores sunt,
quibus dicit,Tace,quãdo cõpescit edicta regũ iniquo-
rũ vt voluerit.Trãquillitas magna,est pax ecclesię post
pressurã:siue theorica,post vitã actiuã.Bed.Vel nauicu
la quã ascẽdit,passionis arbor intelligitur,ꝑ quã fideles
Allegoria pulchra. ad securitatẽ securi littoris perueniũt. Aliæ naues quæ
fuisse dicuntur cũ dño,illos significãt qui fide domini-
cæ crucis imbuti sunt, nõ tamẽ turbine tribulationum
pulsati. Vel post tẽtationũ procellas serenitate pacis v-
tũtur.Discipulis aũt nauigãtibus Christus obdormiuit,
quia fidelibus futuri regni quietẽ meditãtibus tẽp⁹ do
minicæ passionis aduenit. Vnde hoc sero factum fuisse
perhibetur,vt veri solis occubitũ,nõ sola dñi dormitio
sed ipsa discedẽtis lucis hora significet.Ascẽdẽte aũt il-
lo in puppim crucis,fluctus blasphemãtiũ persecutorũ
assurgũt,dæmoniacis excitati procellis,quibus tamẽ nõ
ipsius patiẽtia turbatur, sed discipulorũ ĩbecillitas cõ-
cutiẽ.Excitãt autẽ discipuli dominũ,quia cuius mortẽ
viderant,maximis votis resurrectionẽ quærebãt. Vẽto
exurgẽs cõminatus est,quia resurrectiõe celebrata dia-
boli superbiã strauit.Mare silere præcepit,quia Iudęo-
Allegorica expositio. rum rabiem resurgendo deiecit.Discipuli autẽ arguun
tur,quia post resurrectionem exprobrauit eis incredu-
litatem eorum,& nos quoq; cũ signo dominicæ crucis
imbuti seculũ relinquere disponimus,nanẽ cũ Iesu cõ-
scendimus,mare transire conamur, sed nobis nauigãti-
bus inter æquoris fremitus obdormit,quãdo inter me-
dios virtutum vsus,vel immundorum spirituũ, vel ho-
minũ prauorũ,vel ipsarũ nostrarũ cogitationũ impetus
amoris flãma refrigescit.Verũ inter huiusmodi procel-
las illum sedulò excitemus, mox tẽpestatem cõpescet,
refundet tranquillitatem,portum salutis indulgebit.

CAPVT V.

ET uenerunt trãsfretum maris in regionẽ Gerasenorum. Et exeunti ei de naui, statim occurrit de monumẽtis homo in spiritu immũdo,qui domicilium habebat in monumẽtis. Et neq; cathenis iam quisquam poterat eum ligare:quoniã sæpe cõpedibus & cathenis uinctus dirupisset cathenas. & cõpedes cõminuisset: & nemo poterat eũ domare. & semper die ac nocte in monumentis & in mõtibus erat,clamãs & cõcidẽs se lapidibus. Vidẽs autẽ Iesum à lõgè,cucurrit, & adorauit eum: & clamãs uoce magna dixit,Quid mihi & tibi Iesu fili dei altißimi? adiuro te per deum ne me torqueas.Dicebat enim illi,exi spirit⁹ immunde ab homine isto.Et interrogabat eum, Quod tibi nomẽ est? & dicit ei,Legio mihi nomẽ est quia multi sum⁹. Et deprecabatur eum multum,ne se expelleret extra regionẽ. Erat autẽ ibi circa montem grex porcorum magnus,pascẽs in agris.Et deprecabantur eum spiritus,dicẽtes,Mitte nos in porcos ut in eos introeamus.Et cõcessit eis statim Iesus.Et exeuntes spiritus immũdi introierũt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia, & suffocati sunt in mari.Qui autẽ pascebãt eos fugerunt & nuntiauerunt in ciuitatẽ & in agros.Et egreßi sunt uidere quid esset factum: & ueneruntad Iesum, & uident illum qui à dæmonio uexabatur sedentem,uestitum, & sanæ mentis, & timuerunt.Et narrauerũt illis qui uiderãt qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat: & de porcis. Et rogare cœperunt eum,ut discederet de finibus eorũ. Cũq; ascenderet nauim,cœpit illũ deprecari qui à dæmonio uexatus fuerat ut esset cum illo, & non admisit eum,sed ait illi,Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi dominus fecerit, & misertus est tui.Et abiit et cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus,et omnes mirabantur.

Theo.Quia qui in nauicula erãt conquirebant adinni-
cẽ, Quis putas est iste? inimicorũ testimonio cõfirmaẽ
quis esset.Accessit eñ dæmoniac⁹ cõfitẽs ipsum esse fi-
liũ dei:ad qđ narrãdũ euãgelista accedẽs di.Et ve.trans
fre.ma.in re.Gera.Bed.Geraza est vrbs insignis Arabię Expositio literalis.
trans Iordanẽ iuxta montẽ Galaad,quã tenuit trib⁹ Ma
nasse,nõ lõgè à stagno Tyberiadis,in qđ porci pręcipi-
tati sunt.Chry.Sed tamẽ neq; Gerazenorũ neq; Gera-
sinorũ exquisita scriptura cõtinet, sed Gergesinorum.
Geraza enim est ciuitas Iudęę,& nequaq̃ in ea est mare.
Geraza verò Arabiæ ciuitas est, neq; mare neq; stagnũ
proximũ habẽs,vt ne tã euidẽs mẽdaciũ euãgelistæ di-
xisse videãtur,viri tã diligẽter scientes quæ circa Iudæã
erãt.Gergese quidẽ,à qua Gergesei,antiqua ciuitas fuit
nũc Tyberias nũcupata,circa quã pręcipuũ est circũpo
sitũ stagnũ.Sequiẽ,Et exe ei de na.sta.oc.de mo.homo.
Aug.de cõ.Cũ Mat.dicat duos fuisse,Mar.& Luc. vnũ
cõmemorãt,vt intelligas vnũ eorũ fuisse personę alicu-
ius clarioris,quẽ regio illa maximè dolebat. Chr.Videẽ Cõsensus euãgelic⁹.
ꝙ Mar.& Luc.illud qđ erat miserabilius narrauerũt,&
propter hoc diffusius quod illi cõtigerat enarrant. Se-
quitur eñ,Et neq; ca.iã quis.eũ po.ligare.Dixerũt ergo
simpliciter dæmoniacũ,numerũ nõ quęrẽdo:vel vt vir
tutẽ maiorẽ ostẽderẽt operãtis.Nã qui vnũ talẽ curane
rat,nõ erat ei impossibile multos alios curare: nec tamẽ
hic dissonãtia demõstratur.Nõ eñ dixerũt ꝙ vnus so-
lus erat:quod si dixissent,Matthæo contradicere vide-
rẽtur.Habitabãt aũt in monumentis dæmones,erroneũ
dogma multis volẽtes immittere,ꝙ decedẽtiũ animę in
dæmones cõuertebãtur.Greg. Nisse. Parauerat autẽ se
cœtus dæmonũ ad resistendũ diuinę potestati.Cũ antẽ
appropinquaret qui potestatẽ habet suꝑ oĩa, exclamãt
eminentẽ eius virtutẽ.vnde sequitur,Vidẽs autẽ Iesum
à lõ.cu.& ado.eũ,& cla. vo.mag.& di.ei:quid mi. & ti.
Ie.fi.dei al.Chry.Vide dæmonẽ duplici passione diui-
sum:audacia & timore,reluctaẽ & orat, quasi quæstio-
nẽ aliquã intentans.vult scire quid sibi & Iesu cõmune
q.d.qua de cã eiicis me ab hoĩb⁹,cũ sint mei?Bed.Quæ
aũt impietas est Iudæorũ eũ dicere in principe dæmo-
niorũ eiecisse dæmonia,quẽ & ipsa dęmonia fatẽtur ni-
hil secũ habere cõmune?Cyril.Deinde orãs subiungit,
Adiuro te per deũ ne me tor.emissionẽ enim reputabat
tormẽtũ,vel etiã inuisibiliter torquebatur.Chr. Quã-
uis enim mali sunt dæmones,sciũt tamẽ quòd ipsos ꝑ-
pter pctã expectat vltimò aliqua pœna:quia verò nõdũ
eis tẽpus vltimæ pœnæ aduenerat firmissimè cognosce
bant:maximè cũ permissum esset eis,hoĩbus cõmisceri.
Sed quia Christus cõprehẽdãt eos tãta mala perpetrare Dissonat communi theologię
putabãt quòd propter factorũ excessum vltimũ puni-
tionis tẽpus minimè expectarẽt: propter hoc supplicãt
ne torqueãtur.Bed.Magnũ eñ tormẽtũ est dæmonia à
læsione hominis cessare,& tãtò dimittit grauius,quãtò
possidet duri⁹.Sequitur enim,Dice.eñ illi, Exi spi.im.
ab ho.isto.Cyril.Attẽdas inexpugnabilẽ virtutẽ Chri-
sti,cõquassat satanã,cui verba Christi sunt ignis & flã-
ma,secũdũ quod psal.dicit,Liquefacti sunt mõtes à fa-
cie dei.i.sublimes & superbæ virtutes.Sequitur, Et in-
ter.eũ qđ tibi nomẽ est?Theo.Interrogat quidẽ dñs nõ
vt ipse sciret,sed vt cæteri sciãt multitudinẽ habitantiũ
dæmonũ. Chr.Ne si ipse diceret ꝙ multi sunt incredi-
bile fieret:vult ergo quòd ipsi cõfiteantur quòd multi
erant.vnde sequitur,Et di.ei:legio mi.no.est:quia mul.
sum⁹. Nõ dicit determinatũ numerũ,sed multitudinẽ
non enim prodest ad scientiam exquisitio numeri.Bed.
Cõfessa autem publicè peste quã furens tolerabat, vir-
tus curantis gratior apparet. Sed & nostri temporis sa-
cerdotes,qui per exorcismi gratiã eiicere norunt,solent

dicere patientes non aliter valere curari, nisi quantũ sapere possunt, omne q̃d ab immũdis spiritibus, visu, auditu, gustu, tactu, vel alio quolibet corporis aut animi sensu vigilãtes, dormiẽtésve, pertulerint, cõfitendo patẽter exponãt. Sequitur, Et depre. eũ mul. ne se exp. ex. regionẽ. Chry. Lucas aũt dicit in abyssum. Abyssus em̃ est separatio huius mundi: promerẽtur enim dæmones mitti ad tenebras exteriores diabolo & suis angelis pręparatas. Hoc aũt Christus facere poterat, permisit tamẽ eos in hac terra esse, ne absentia tentatoris, homines corona victoriæ priuaret. Theo. Et vt nobiscũ pugnãtes, nos peritiores constituant. Sequitur enim, Erat autẽ ibi cir. mõ. grex por. mag. pascẽs. Aug. de con. euan. Quòd hic dicit Mar. circa mõtes fuisse gregẽ, Lucas aũt in mõte, nihil repugnat. Grex enim porcorũ tã magnus fuit vt aliquid eius esset in monte, & aliquid circa mõtẽ. Sequitur, & de. eũ spi. di. Mitte nos in por. vt in eos introeamus. Remi. super Mat. Idcirco autẽ intrauerũt in porcos non sponte, sed petierunt vt eis cõcederetur: vt demonstraretur quia non possunt nocere hominibus, nisi permissione diuina. Ideo autẽ non petierũt mitti in homines, quia illũ cuius virtute torquebãtur, humanã speciẽ gestare videbãt. nec petierũt vt in pecora mitterentur, quia velut mũda animalia in tẽplo dei offerebãtur. Petierunt vt in porcos mitterentur, quia nullũ animal, est immundius porco, & dæmones semper in spurciciis delectãtur. Sequitur, Et cõ. eis sta. Iesus. Bed. Ideo quidẽ permisit, vt per interfectionẽ porcorũ, hominibꝰ salutis occasio præbeatur. Chry. Volens furiã quã contra homines habẽt dæmones omnibꝰ demõstrare, & quòd multò peiora vellẽt hominibus infligere si possent virtute nõ impediti diuina. & quia in hominibus hãc demõstrationẽ fieri ejus pietas nõ ferebat, ipsos in porcos intrare permisit, vt in illis virtus & furor dæmonum videatur. Sequitur, Ex exe. spi. im. Titus. Fugã autem arripuerũt pastores ne cũ porcis perirẽt, & huiusmodi terrorẽ ciuibꝰ intulerũt. vnde sequitur, Qui au. pasce. eos. Illos aũt ad saluatorẽ adduxit dãni necessitas: frequẽter enim cũ deus homines dãnat in rebus possessis, confert beneficiũ animabus. vnde sequitur, Et ve. ad Ie. & vi. illũ qui à dæ. ve. se. s. iuxta pedes à quibus nactus erat salutẽ, quẽ antea nec catenæ cõpescere poterãt, vestitũ & sanæ mentis, qui cõtinuò nudus erat, & obstupuerunt. vnde sequitur, Et ti. hoc igitur miraculum partim visu, partim nobis cõperiũt. vnde sequit, Et nar. il. qui vide. Theo. Stupentes autẽ propter miraculũ quod audierãt timuerũt, & propter hoc deprecãtur ipsum vt ab eorũ recedat finibus: & hoc est quod subditur, Et ro. eũ cœ. vt disc. à fi. eorũ. timebãt enim ne aliquãdo tale aliquid paterẽtur. Cõtristati enim de porcorũ perditione præsentiã renuunt saluatoris. Bed. Vel cõscij fragilitatis ꝓprię, præsentia domini se iudicabãt indignos. Sequitur, Cũq; asceo. na. ce. il. depre. qui à dæ. vex. fue. vt es. cum illo. Theo. Timebat enim ne aliquando inuenientes eũ dæmones reintrarent in eũ: dñs verò remittit eũ in domũ suã, innuens ei quòd quanuis ipse præsens nõ esset, tamen sua virtus ipsum custodiret, simul etiã vt curatus aliis prosit. vnde sequitur, Et non ad. eũ, sed ait il. va. in do. tuã ad tuos & nun. il. quã. ti. domi. fe. & mi. sit tui. Vide saluatoris humilitatẽ, non dixit denuntia omnia quę feci tibi, sed oĩa quæ fecit tibi dñs: sic & tu cùm aliquid boni feceris, non tibi, sed deo attribuas. Chry. Licet aũt aliis sanatis præceperit nemini dicere, conuenienter tamẽ huic præcepit quòd annuntiet, quoniam omnis illa regio dæmonibus detẽta sine deo manebat. Theo. Ipse igitur cœpit prædicare & oẽs mirantur. & hoc est quod sequitur, Et cœ. præ. Bed. Mysticè aũt Gerasa siue gergese, vt quidã legũt colonũ eiiciens siue aduenæ appropinquãs interpretatur, quia gentiũ populus & hostẽ de corde repulit, & qui erat longè, factus est propè. Remi. Hic aũt dęmoniacus, desperatissimus gẽtiũ populus est nec lege naturæ, nec dei, nec humano timore alligatus. Bed. Qui in monumẽtis habitabat, quia in mortuis operibus: hoc est in peccatis delectabatur, semper nocte ac die furebat, quia in prosperis & aduersis à seruitio malignorũ spirituũ nõ cessabat. sed ꝑ operũ fœditatẽ quasi in monumẽtis iacebat: ꝑ factũ superbiæ in montibus errabat, ꝑ verba durissimæ infidelitãtis quasi lapidibus se cõcidebat. Dic. aũt, Legio mihi nomẽ est: quia populus gentiũ diuersis idololatriæ cultibus erat mãcipatus. Quòd autem exeuntes spiritus immundi ab homine intrant porcos quos in mare præcipitant, significat quòd liberato populo gẽtiũ à dominatiõe dæmonũ, qui Christo credere noluerunt, in abditis agunt sacrilegos ritus. Theo. Vel per hoc significatur quòd dæmones intrant in homines ad modũ porcorũ viuẽtes, & volutabro voluptatũ se inuoluẽtes, præcipitãt eos præcipitio in mare vitæ istius & suffocantur. Hier. Vel suffocãtur in inferno sine respectu misericordiæ per impetum maturæ mortis à quibus fugiunt multi: quia flagellato stulto, sapiens prudentior fit. Bed. Quòd aũt dominus volẽtem esse cũ illo nõ admisit, significat quòd quisq; intelligat post remissionẽ peccatorũ ingrediendũ sibi esse in conscientiã bonã, & seruiendũ euangelio propter aliorũ salutem, vt deinde cũ Christo requiescat. Greg. vij. mor. Cùm enim quantũlibet parũ de diuina cognitione percepimus, redire iam ad humana nolumus, quietem contemplationis quærentes: sed dominus præcipit vt mens prius exudet in opere, & postmodum refici debeat per contemplationem. Hiero. Homo autem sanatus prædicabat in Decapoli, dũ à Romano nũc regno Iudæi conuertuntur, qui in litera tantum pendent decalogi.

Et cũ ascẽdisset Iesus in nauem, rursum trãs fretum conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et uenit quidã de archisynagogis nomine Iairus, & uidẽs eũ procidit ad pedes eius: & deprecabatur eum multum, dicẽs, quoniã filia mea in extremis est, ueni, impone manum tuã super eã, ut salua sit & uiuat. Et abiit cum illo: & sequebatur eum turba multa, & cõprimebãt eũ. Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis, annis xij. & fuerat multa perpessa à cõpluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquã profecerat, sed magis deterius habebat: cũ audisset de Iesu, uenit in turba retrò, & tetigit uestimẽtũ eius. Dicebat enim, quia si uel uestimẽtum eius tetigero, salua ero et cõfestim siccatus est fons sanguinis eius, & sensit corpore quia sanata esset à plaga. et statim Iesus cognoscens in semetipso uirtutẽ quæ exierat de illo, conuersus ad turbã aiebat, Quis tetigit uestimenta mea? & dicebãt ei discipuli sui: Vides turbam cõprimẽtem te, et dicis, Quis me tetigit? Et circunspiciebat uidere eã quæ hoc fecerat. Mulier uerò timens et tremens, sciens quod factum esset in se, uenit et procidit ante eum, et dixit ei omnẽ ueritatem: Iesus autem dixit ei, Filia, fides tua te saluam fecit, uade in pace, et esto sana à plaga tua.

Theo. Post miraculũ dæmoniaci, aliud miraculũ dominus operatur, filiam. s. archisynagogi resuscitans, ad cuius miraculi narrationẽ euan. accedens dicit, Et cũ ascẽ. Ie. in na. trans fretum. Aug. de con. euan. Intelligẽdum est autem quòd de archisynagogi filia subditur factum esse cũ trãscẽdisset Iesus in naui rursus trãs fretum, sed quantũ post, nõ apparet: nisi enim fuisset interuallũ, nõ esset quãdo fieret quod narrat Mat. de cõuiuio domus suæ, post quod factũ nihil aliud cõtinuò sequitur q̃ illud de archisynagogi filia: sic enim ipse contexit, vt ipse trãsitus apertè indicet, hoc cõsequẽter narrari quod cõsequenter est factum. sequitur, Et ve. quidã de archisy.

Honor ꝑsonę Christi.

Allegoria pulchra.

nomine Iairus.Chryſ.Nomen poſuit propter Iudæos,

Cōſenſus euāgelic.

qui tunc erant vt nomē miraculi fieret oſtenſiuum. Sequitur,Et vi.eum pro.ad pe.eius,& depre.cum mul.di. Quoniā filia mea in extremis eſt. Et quidē Matt.narrat archiſynagogum puellā mortuā annuntiaſſe. Mar.verò grauiter infirmatam, ſed poſtmodū archiſynagogo cū quo dn̄s ire debebat nuntiatū fuiſſe puellā mortuā eſſe. Matt.ergo eandē rē ſimiliter ſignificat, quòd.ſ.mortuā ſuſcitauerit, breuitatis cauſa eam dicens obiiſſe, quam cōſtat mortuā ſuſcitatā fuiſſe. Aug.de cō.euan. Attēdit em̄ nō verbo patris de filia,ſed quod eſt potiſsimū, voluntatem:ita enim deſperauerat,vt potius eā vellet reuiuiſcere,nō credens viuam poſſe inueniri quā morientē reliquerat. Theo.Fuit aūt hic vir ex parte fidelis,inquātū cecidit ad pedes Ieſu:inquātū verò deprecatur vt veniat nō quantam oportebat habere fidē oſtendit. Oportebat enim dicere:Dic verbo,& ſanabitur filia mea. Sequitur,Et abiit cū illo &c.Chry.Mulier iſta famoſa & nota omnibus,propter hoc ſaluatorē in maniſeſto accedere non audebat,neq; ante eum venire, quia ſecūdum legē immūda erat: propter hoc retrò tetigit & nō antè, quia nec hoc facere audebat,ſed veſtimentorū fimbriā nō autem fimbria,ſed eius cogitatio eā ſaluam fecit. Sequitur,Dicebat enim,quia ſi vel veſti. eius teti. ſal.ero. Theo. Fideliſsima quidē eſt hæc mulier quæ à fimbriis curationē ſperauit, propter quod cōſequitur ſanitatē.

Vera fidei ſignum.

vnde ſequitur,Et con.ſic.eſt fons &c.Chry.His autem qui fide tangunt Chriſtū, virtutes eius eū ſua volūtate donātur.vnde ſequitur,Et ſta.Ie.cog.in ſemet.vir.quæ exi.de eo cō.ad tur.di. Quis te.veſt.meū? Virtutes quidē ſaluatoris exeūt ab eo non localiter aut corporaliter

Virtutes Chriſti quomodo exeunt.

ipſum modo aliquo relinquētes,incorporales enim cùm ſint ad alios exeunt aliiſq; donantur,neq; tamē extra eū ſunt à quo exire dicuntur,ſicut ſcientiæ,quę à doctore diſcentibus tribuuntur. Dicit ergo,Cog. in ſe.vir. quæ exi.de eo,vt intelligens quòd eo ſciente non ignorante mulier ſalutem recepit. Interrogabat verò quis me tetigit? licet ſentiret tangentē,vt mulierē venientē manifeſtat & eius publicet fidē,& ne virtus miraculoſi operis obliuioni tradatur. Sequitur,Et di.ei diſ.ſui,vi.tur. cō. teti.& di.quis me tetigit? Quæſierat autē dominus quis me tetigit.i.cogitatione & fide:non em̄ cōprimētes turbæ me tangunt,quia non cogitatu & fide accedunt. Sequitur,Et cir.vi.eam quæ hoc fecerat. Theop. Volebat enim dominus mulierem manifeſtare primò quidē vt fidē approbet mulieris,deinde vt archiſynagogū ad cōfidētiā prouocaret,quia ſic eius filia curaretur, ſimúlq; vt mulierem ſolueret à timore. Etenim timebat mulier quia furata fuerat ſanitatē.propter quod ſequitur,Mulier autem tremens &c.Bed. Ecce quo tēdebat interrogatio,vt.ſ.mulier confiteatur veritatē diuturnæ infidelitatis,ſubitę credulitatis & ſanationis,& ita ipſa cōfirmatur in fide,& aliis præbet exemplum. Sequitur, Ille au.di.ei,fi. fi.tua te ſal.ſe.va. in pa. & eſto ſa.à plaga tua. Non dixit,fides tua te ſal.factura eſt,ſed te ſaluam fecit q.d.in eo quòd credidiſti iam ſalua facta es.Chry.Filiā verò vocat ſaluatā fidei ratione, fides enim Chriſti dei filiationem præſtat.Theo. Dicit autē ei, vade in pace.i. in requie.q.d.vade, requieſce, quia hucuſque fuiſti in anguſtiis & cruciatibus.Chryſ.Vel dicit, vade in pace, mittēs eam in fidem bonorum,in pace enim deus habitat,vt cognoſcat quòd nō ſolùm corpore curata eſt,ſed etiam à cauſis corporalis paſsionis.i. peccatis mutata.

Allegorica expoſitio.

Hiero.Myſticè autem poſt prædicta venit Iairus archiſynagogus,quia cùm intrauerit plenitudo gentiū,tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.Iairus ſiue illuminans ſiue illuminatus interpretatur.i. Iudaicus populus vmbra literæ depoſita, ſpiritu illuſtratus & illuminans, procidēs ad pedes verbi.i.ad incarnationem Ieſu ſe humiliās,rogat pro filia,quia qui ſibi viuit,alios viuere facit. Abraham etiam & Moyſes & Samuel rogāt pro plebe mortua,& ſequitur Ieſus preces eorum. Bed. Ad puellā aūt ſanandam pergēs dominus à turba cōprimitur, quia gēti Iudææ ſalutaria monita præbēs, noxia carnaliū populorum eſt cōſuetudine grauatus. Mulier autem ſanguine fluēs,ſed à domino curata,eccleſia eſt congregata de gētibus,fluxus enim ſanguinis & ſuper idololatriæ pollutione,& ſuper his quæ carnis & ſanguinis delectatione geruntur,poteſt rectè intelligi. Sed dū verbū dei Iudæam ſaluare decerneret,plebs gentium paratā promiſſamq; aliis præripuit ſpe certa ſalutē. Theo. Vel per mulierem quæ emorroiſſa erat intelligas humanam naturā profluebat enim peccatum quod animā occidens quaſi ſanguinem fudit animarum noſtrarum. Hæc à pluribus medicorum,ſapiētum dico huius mūdi & legis & prophetarum,curari non valuit,mox vt fimbriā Chriſti tetigit.i.carnē eius,ſanata eſt.qui enim credit filiū dei incarnatum,hic eſt qui veſtimentorum fimbriam tangit. Bed. Vnde vna credula mulier dominum tangit; turba comprimit, quia qui diuerſis hæreſibus ſiue peruerſis moribus grauatur, ſolo eccleſiæ catholicæ corde fideliter veneratur. Venit autē eccleſia gentium retrò,quia præſentem in carne dominum non videns,peractis iam ſacramentis incarnationis illius ad fidei eius gratiā peruenit,ſicq; dum participatione ſacramentorum eius ſaluari à peccatis meruit, quaſi tactu veſtimentorum eius fontem ſui ſanguinis ſiccauit. Circunſpiciebat autē dominus videre eā quæ hoc fecerat,quia omnes qui ſaluari merentur,ſuo dignos intuitu ac miſeratione iudicat.

Adhuc eo loquente ueniunt nuntij ad archiſynagogum,dicētes,quia filia tua mortua eſt:quid ultra uexas magiſtrum? Ieſus autē audito uerbo quod dicebāt ait archiſynagogo, Noli timere tantummodo crede. Et nō admiſit quenquā ſe ſequi, niſi Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. Et ueniunt in domum archiſynagogi, & uidit tumultum, & flētes, & eiulātes multū. Et ingreſſus ait illis, Quid turbamini et ploratis? Puella non eſt mortua,ſed dormit. Et irridebāt eum. Ipſe uerò eiectis omnibus, aſſumit patrē et matrē puellæ,et qui ſecum erant,et ingrediatur ubi puella erat iacens. Et tenens manum puellæ,ait illi, Tabitha cumi,quod eſt interpretatum,puella tibi dico,ſurge,et cōfeſtim ſurrexit puella:et ambulabat. Erat autem annorum xij.et obſtupuerūt ſtupore magno. Et præcepit illis uehemēter ut nemo id ſciret:et iuſſit illi dari manducare.

Theo.Hi qui circa archiſynagogum erant,Chriſtum vnū ex prophetis eſſe credebant, & propter hoc eū deprecandum putabant,vt veniens ſuper puellam oraret: quia verò iam expirauerat puella,putabant nō eſſe precandum,& ideo dicitur,Adhuc lo.ve.ad archi.di. quia fi.tua mor.eſt,quid vl.ve.magiſtrū? Sed ipſe dominus ad confidendum patrem inducit.Sequitur enim, Ieſus au.ver.quod dicebatur an.ait archiſynagogo,No.ti.tantummodo crede. Aug.de con. euan. Non legitur quòd

Cōſenſus euāgelic.

ſuis nuntiantibus & prohibentibus ne iam magiſter veniret,ille cōſenſerit,ac per hoc quòd dominus dixit ei, Noli time.crede,non diffidentem reprehendit,ſed credentem robuſtius confirmauit. Si autem euāgeliſta archiſynagogum commemoraſſet dixiſſe,quod ſui à domo venientes dixerunt,quòd iam non vexaretur,Ieſus, repugnarent eius cogitationis verba quæ poſuit Matthæus eū dixiſſe,quòd.ſ.puella mortua eſſet. ſequitur, Et non admiſit quenquam ſe ſequi niſi Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. Theo.Non enim humilis Chriſtus ad oſtētationem voluit aliquid operari. Sequitur,Et veniunt in domū archiſynagogi,& vident

tumultú, & flentes & ciulátes multú. Chry. Ipse autem iubet nō vlulare, taoquā puella non sit mortua, sed dormiens. vode sequitur, Et ingref. ait, quid tur. &c Hiero. Archisynagogo dicitur, filia tua mor. est, Iesus autē dixit, Non est mor. sed dor. vtrunq; verú est. q. d. mortua est vobis, mihi dormit. Beda, Hominibus enim mortua erat, qui suscitare nequiuerant ideo dormiebat, in cuius dispositione & anima viuebat, & caro suscitanda quiescebat. vnde mos apud christianos obtinuit vt mortui qui resurrecturi nō dubitantur, dormientes vocentur. Sequitur, Et ir. eū. Theo. Deridēt autem eum, tanquam vlterius nō posset aliquid facere, sed ipsemet cootra seipsos attestantes disputat, tanquā verè mortuam suscitauerit, & ideo miraculosum erit si suscitauerit eam. Bed. Quia ergo verbū resuscitātis irridere quàm credere malebant, meritò foras excludútur, vtpote indigni qui potētiā resuscitātis ac resurgentis mysteriū viderēt. vnde sequitur, Ipse ve. eie. omnibus &c. Chry. Vel vt ostētationem auferret, propter hoc nō omnes secū esse finit: vt verò testes postmodum haberet diuinæ virtutis, tres præcipuos ex discipulis elegit, & patrē & matrē puellę, tanquam præ omnibus magis necessarios, manu verò & verbo puellā viuificat. vnde sequitur, Et te. ma. puellæ ait illi, Tabitha cumi: quod est interpretatú, Puella tibi dico, surge. Manus enim Iesu viuificatiua existens, mortuum corpus viuificat, vox autem iacētem excitat. vnde

Expositio literalis.

sequitur, Et cō. sur. pu. & ambulauit. Hiero. de optimo genere interpret. Arguat aliquis euaogelistā mendacij, quare exponēdo addiderit: tibi dico, cū io Hebraico tabitha cumi, tantū significet, puella surge. sed vt sensum vocantis & imperātis exprimeret, addit, tibi dico, surge. Seqoitur, Erat an. xij. Glos. Hoc euangelista addidit ad ostendendum puellā huius ætatis esse quòd poterat ambulare. In ambulatione eius nō solùm suscitata, sed etiā perfectè sanata ostenditur. Sequitur, Et obstupuerunt &c. Chry. Ad demonstrādū quòd eā verè suscitaoerit, & nō secundū phantasiā. Bed. Mysticè autem saluata à profluuio sanguinis muliere, mox filia archisynagogi mortua nuntiatur, quia dum ecclesia gentiū à vitiorū labe mūdata & ob fidei meritū filia est cognominata, cōtinuò synagoga perfidiæ simul & iooidię zelo soluta est: perfidiæ quidē, quia in Christo credere noluit: inuidiæ verò quia ecclesiā credere noluit, & quod aiebant nūtij archisynagogo quid vltra vexas magistrū? per eos hodie dicitur qui à deo destitutū synagogæ statum vidēt, & restaurari posse non credūt, ideóq; pro resuscitatione illios supplicandū non esse æstimant. Sed si archisy-

Allegorica expositio.

nagogus. i. cœtus doctorū legis credere voluerit, & subiecta ei synagoga salua erit: quia verò synagoga lætitiā dominicæ inhabitatiōis meritò īfidelitatis amisit, quasi inter flentes & ciulātes mortua iacet. Tenens autē puellæ manum dominos eam suscitauit, quia nisi prius mūdatæ fuerint manus Iudæorū, quæ sanguine plenæ sunt synagoga mortua oon resurget. In sanatione autem hemorroissæ mulieris & suscitatione puellæ, salus ostēditur generis humani, quæ à domino ita dispensata est, vt primò aliqui ex Israel ad fidem venirent, deinde plenitudo gentiū intraret, ac si omnis Israel saluus fieret: annorum autē xii. erat puella, & annis xij. mulier erat passa, quia peccata non credentium apparuerunt in initio fidei credentium. vnde dicitur, Credidit deo Abraham deo & reputatum est ei ad iustitiam. Greg. 4. mor. Moraliter verò redemptor noster puellā in domo, iuuenē verò extra portam, in sepulchro autem Lazarū suscitat: adhuc quidem in domo mortuus iacet, qui latet in peccato: iā extra portam educitur, cuius ioiquitas vsque ad vecordiā publicæ perpetrationis aperitur: sepulturæ verò aggere premitur, qui perpetratiōe nequitiæ etiā visu cōsuetudinis pressus grauatur. Beda, Et notandū quòd

Expositio literalis.

leuiores & quotidiani erratus, leuioris pœnitentiæ possunt remedio curari: vnde iacētē io cōclaui dñs facillima voce puellam resuscitat, dicēs, Puella surge: vt verò quatriduanus mortuus sepulchri claustra euadere posset, fremuit spiritu, turbauit seipsum, lachrymas fudit, Quantò igitur grauior animæ mors, tātò acrior necesse est vt pœnitentis feruor insistat. Sed hoc notandum, quia publica noxa publico eget remedio. vnde Lazarus de monumento vocatus populis innotuit. Leuia autem peccata, secreta queuot pœnitētia deleri: vnde puella in domo iacēs paucis arbitris exurgit, eisdē vt nemini manifestent præcipitur. Turba etiā foras eiicitur vt puella suscitetur, quia si nō prius à secretioribus cordis expellitur secularīū multitudo curarum, anima quæ introrsecus iacet mortua, non resurgit. Bene autem surrexit & ambulat, quia aoima à peccatis resuscitata, non solùm à sordibus scelerū exurgere, sed & bonis proficere debet operibus, & mox oecesse est vt cælesti pane satietur, diuini scilicet verbi & altaris particeps effecta.

CAPVT VI.

ET egressus inde, abiit in patriam suā: & sequebantur eum discipuli sui. Et facto sabbato cœpit in synagoga docere, & multi audiētes admirabātur in doctrina eius, dicētes. Vnde huic hæc omnia? Et quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nónne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi & Ioseph & Iudæ & Simonis? Nōne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabātur in illo. Et dicebat illis Iesus, quia nō est propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatiōe sua. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem eorum.

Patria Christi quæ sit.

Theo. Post præmissa miracula dominus in patriam suā reuertitur, noo ignorans quoniā spernerēt eū, sed vt occasionē nō haberēt vlterius dicēdi, quia si venisses credidissemus tibi. vnde dicitur, Et egres. &c. Bed. Patriam eius Nazaret dicit, in qua erat nutritus. Sed quāta Nazareorū cæcitas, qui eū quē verbis factísq; illius Christū cognoscere poterant, ob solā generis notitiā cōtemnunt? Sequitur, Et facto sabbato &c. Sapiētiā ad doctrinā, virtutes referunt ad sanitates, & miracula quę faciebat. Sequitur, Nōne hic est fa. fi. Mariæ? Aug. de cō. eu. Matthæus quidem fabri filiū eū dictū esse dicit, nec mirādum est eū vtrunq; dici potuerit: eo enim fabrū credebant, quo & fabri filiū. Hier. Filius quidem fabri Iesus vocatur, sed fabri qui fabricatus est aurorā & solē. i. ecclesiam primam & sequentē, in quarū figura mulier & puella sanatur. Bed. Nam etsi humana non sint cōparanda diuinis, typus tamē integer est quia pater Christi igne operatur & spiritu. Sequitur, Faber Ia. & Io. & Iudæ & Simonis, nónne & sorores eius hic nobiscū sunt? Fratres & sorores eius secū esse testaotur, qui tamē non liberi Ioseph aot Mariæ iuxta hæreticos sunt putandi, sed potius iuxta morē sacræ scripturæ cognati sunt intelligendi, quomodo Abrahā & Loth fratres appellantur, cū esset Loth filius fratris Abrahæ. Et scādalizabātur in illo. Scandalum & error Iudæorum salus nostra est, & hæreticorum condemnatio Intantum enim spernebant dominū Iesum Christū, vt eū fabrū & fabri vocarent filiū. Sequitur, Et dicebat eis Iesus, Quia noo est propheta sine honore &c. Prophetam dici in scripturis dominū Iesum etiam Moyses testis est, qui futurā eius incarnationem prædicens filiis Israel, ait, Prophetā vobis suscitabit dominus deus vester, de fratribus vestris, Non solùm autem ipse qui dominus est prophetarum, sed & Elias, Hieremias, cæterique prophetæ, minores

Iesus fabri filius.

in patria sua, q̃ in exteris ciuitatibus habiti sunt. quia propemodũ naturale est, ciues semper ciuibus inuidere. nõ enim cõsiderant præsentia viri opera, sed fragilẽ recordãtur infantiã. Hiero. Comitaẽ etiã sæpe vilitas originẽ, vt est illud: Quis est filius Isai? quia humilia dominus respicit, & alta à lõge cognoscit. Theo. Siue etiã pręclaros cõsanguineos propheta habeat, ciues odiunt eos, & propter hoc dehonorãt prophetam. Sequitur, Et nõ poterat &c. Quòd autẽ dicit nõ poterat intelligere oportet, nõ acceptabat, quia nõ ipse impotẽs, sed illi infideles erãt: ergo ibi nõ operatur virtutes, parcẽs eis ne maiori reprehensione digni essent, etiã factis miraculis nõ credẽtes. Vel aliter, In miraculis faciẽdis necessaria est virtus operantis & recipiẽtium fides, quę ibi deficiebat: vnde nõ acceptabat Iesus ibi signa facere. Sequitur, Et mira. propter incre. Bed. Nõ quasi inopinata & improuisa miratur qui nouit omnia, anteq̃ fiãt: sed qui nouit occulta cordis, quod mirandũ intimare vult hominibus, mirari se corã hominibus ostẽdit: Iudæorum enim mirãda notatur cęcitas, qui nec prophetis suis credere de Christo, nec ipsi inter se nato voluerũt credere Christo. Mysticè autẽ Iesus despicitur in domo & in patria sua, hoc est in populo Iudęorũ, & ideo pauca ibi signa fecit, ne penitus excusabiles ibi fierẽt. Maiora autem signa quotidie in gẽtium populo facit, non tam in sanitate corporum quàm in animarum salute.

Miraculorũ ratio

Et circuibat castella in circuitu, docens, Et uocauit duodecim & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatẽ spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in uia, nisi uirgam tantum, non peram, neque panem, neque in zona æs, sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis: Quocũque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde. Et quicunque nõ receperint uos, nec audierint uos, exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus uestris in testimonium illis. Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiã agerent: & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægrotos, et sanabantur.

Theo. Nõ solũ in ciuitatibus prædicabat dominus, sed & in castellis: vt discamus parua nõ spernere, neq; magnas semper quærere ciuitates, sed verbum dei in vicis abiectis, & vilibus seminare. Vnde dicitur: Et circui. castel. in circuitu do. Beda, Benignus autem & clemẽs dominus ac magister, non inuidet seruis atque discipulis suis virtutes suas, & sicut ipse curauerat omnẽ languorem & omnem infirmitatẽ apostolis quoque suis dedit potestatẽ. Vnde sequitur: Et vocauit xij. Sed multa distantia est inter donare & accipere. Iste quodcunque agit, potestate domini agit: illi si quid faciunt, imbecillitatem suam & virtutes domini confitẽtur, dicentes, In nomine Iesu surge & ambula. Theo. Binos autẽ apostolos mittit, vt fierẽt prõptiores, quia vt ait Ecclesiastes: Melius est simul duos esse, q̃ vnũ. Si autẽ plures q̃ duos misisset, nõ esset sufficiens numerus vt in plura castella mitterentur. Greg. in ho. Binos autẽ in prædicationem discipulos mittit, quoniam duo sunt præcepta charitatis: dei videlicet amor, & ꝓximi: & minus q̃ inter duos, charitas haberi non potest, per hoc ergo nobis innuit, qui charitatẽ erga alterũ nõ habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet. Sequitur, Et pręcepit eis ne, &c. Beda, Tanta enim prædicatori in deo debet esse fiducia, vt præsentis vitæ sumptus, quãuis nõ prouideat, tamẽ hos sibi nõ deesse certissimè sciat: ne dum mẽs eius occupatur ad tẽporalia, minus aliis prouideat æterna. Chrys. Hoc etiam eis dominus præcepit, vt per habitum ostenderẽt quantũ à diuitiarũ desiderio distabãt. Theo. Instruens etiam eos per hoc nõ esse amatores munerũ, & vt vidẽtes eos prædicare paupertatẽ acquiescãt, cũ apostoli nihil habeant. Aug. de cõ. euã. Vel quia cũ secũdũ Matt. dñs cõtinuò subiecerit: Dign⁹ est enim operarius cibo suo: satis ostẽdit cur eos possidere hæc aut ferre noluerit, nõ ꝙ necessaria non sint necessitati huius vitæ, sed quia sic eos mittebat, vt eis hoc deberi demõstraret ab illis quibus euãgeliũ credẽtibus nunciarent. vnde apparet hæc nõ ita præcẽpisse dñm, tanq̃ euãgelistæ viuere aliunde nõ debeant q̃ eis præbẽtibus quibus annũtiant euangeliũ: alioquin cõtra hoc præceptũ fecit Apostolus, qui victũ de manuũ suarũ labore trãsigebat: sed potestatem dedisse, in qua scirẽt sibi ista deberi. Solet itẽ quæri quomodo Matthæus & Lucas cõmemorauerint dixisse dñm discipulis vt nec virgam ferrent, cũ dicat Marcus: Et pręcepit eis, ne quid tol. in via, nisi virgã tantũ? Quod ita soluit, vt intelligam⁹ sub alia significatione dictã virgã, quæ secũdũ Marcũ ferẽda est, & sub alia illã, quę secũdũ Matthęũ & Lucã non est ferẽda. Potuit enim sic breuiter dici, Nihil necessariorũ vobiscũ feratis, nec virgã, nisi virgã tantùm, vt illud quod dictũ est: Nec virgã, intelligatur nec minimas quidẽ res. Quòd verò adiunctũ est, Nisi virgã tantùm, intelligatur quia per potestatẽ à dño receptã quę virgę nomine significata est, etiã quę nõ portãtur, nõ deerũt. Vtrũq; ergo dominus dixit, sed quia nõ vtrũq; vn⁹ euãgelista cõmemorauit, putatur ille, qui virgã cũ alia significatione positã tollendã dixit, ei qui virgã rursus aliud significãtem nõ tollẽdam dixit, esse cõtrarius: sed iã ratione reddita nõ putetur. Sic & calceamenta, cùm dicit Matthæus in via non esse portanda, curã prohibet: quia ideo cogitantur portanda ne desint, hoc & de duabus tunicis intelligendũ est, ne quisquam eorũ præter eam qua esset indutus, aliam portãdam curaret, solicitus ne opus esset, cũ ex illa potestate posset accipere: proinde Marcus dicẽdo calceari eos sandaliis vel soleis aliquid hoc calceamentum mysticæ significationis habere admonet, vt pes neq; tect⁹ sit desuper, nec nudus ad terrã. i. nec occultetur euãgeliũ, nec terrenis cõmodis innitatur: & ꝙ nõ haberi vel portari duas tunicas, sed expressius indui prohibet, quid eos monet, nisi nõ dupliciter, sed simpliciter ambulare? Quisquis autẽ putat nõ potuisse dominũ in vno sermone quædã figuratè, quædã propria ponere eloquia, cætera eius inspiciat, & videbit ꝙ hoc temerè ac ineruditè arbitretur. Bed. In duab⁹ autem tunicis videtur mihi duplex ostẽdere vestimẽtum, nõ quòd in locis Scythię glaciali niue rigẽtib⁹, vna quis tunica debeat esse cõtentus: sed in tunica vestimentum intelligimus, ne aliud vestiti, aliud nobis futurorum timore seruetur. Chry. Vel aliter: Matthæus & Lucas nõ calceamenta neq; baculum portare ꝑmittit, quod ostẽdit ꝑfectissimũ esse. Marcus vero baculũ iubet assumere & sandaliis calceari, quod dictũ est ꝑmissius. Be. Allegoricè autẽ per perã, onera seculi: ꝑ panẽ, deliciæ tẽporales: per æs in zona, occultatio sapientię designatur: quia quisquis officiũ doctoris accipit, neque oneribus seculariũ negociorũ deprimi, neque desyderiis carnalibus resolui, neque cõmissum sibi talẽtũ verbi sub otio debet lẽti corporis abscõdere. Sequitur: Et dicebat eis, quocũque introieritis &c. Vbi dat constãtiæ generale mãdatũ, vt hospitalis necessitudinis iura custodiãt, alienum à prædicatore regni celestis astruens, cursitare ꝑ domos. Theo. Ne scilicet de gula contingeret eos reprehendi, ab aliis ad alios transeuntes. Sequitur: Et quicunque nõ receperint &c. Hoc autẽ dominus præcepit, vt ostẽderent ꝙ lõgam ꝓpter eos viam ambulauerunt, & nihil eis profuit. Vel quia nihil ab eis acceperũt etiã neque puluerẽ, sed & hũc excutiũt, vt hoc sit in testimoniũ illis. i. in redargutionẽ illis. Chry. Vel vt sit in testi-

Notatur mysterium

Consensus euangelicus

moniū laborisviæ, quā ſuſtinebāt pro eis, aut tāquā pulius peccatorū prædicātiū cōuertatur in ſeipſos. Sequitur: Et exe.predi. vt pœnitētiā agerent &c. Quòd oleo vngerēt ſolus Marcus enarrat. Iacobus autē in epiſtola ſua canonica ſimilia dicit. Oleū enim & labores curat, & luminis & hilaritatis cauſa exiſtit. Significat autem oleū vnctionis dei miſericordiā, infirmitatis medelā & cordis illuminationē qđ totū oratio operatur. Theo. Significat etiā gratiā ſpūs ſancti, p quā à laborib' transmutamur: & lumē & lætitiam ſpiritualē ſuſcipimus. Beda, Vnde patet ab ipſis apoſtolis hunc ſanctæ eccleſiæ morem eſſe traditū, vt energumini vel alij quilibet ægroti vngantur oleo pontificali benedictione cōſecrato.

Vnctio ſacramentorum notatur.

Et audiuit Herodes rex, manifeſtum enim factum eſt nomen eius, et dicebat: Quia Ioannes Baptiſta reſurrexit à mortuis, et propterea operantur uirtutes in illo. Alij autem dicebant, Quia Elias eſt. Alij uerò dicebant: Quia propheta eſt, quaſi unus ex prophetis. Quo audito Herodes ait: Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis reſurrexit.

Glo. Poſt prædicationem diſcipulorū Chriſti, & miraculorum operationē, cōuenienter euangeliſta ſubiungit de fama, quæ conſurgebat in populo. vnde dicit: Et audiuit Hero. rex. Chry. Herodes iſte filius erat primi Herodis, ſub quo Ioſeph Ieſum duxerat in Aegyptū. Tetrarcham autem Matthæus nominat hūc, atque Lucas tanq̃ principantem ſuper quartam partē regni patris ſui. Romani enim poſt mortē patris, regnū in partes quatuor diuiſerunt. Marcus vero regē eū vocat, aut patris conſuetudine, aut quia hoc loco eius congruum exiſtebat. Hiero. Sequitur: Manifeſtum enim factū eſt nomē eius. Lucernam enim ſub modio abſcōdi fas non eſt. Et dicebant. ſ. aliqui de turba, quia Ioannes bapt. reſur. à mortuis. Et propterea operantur vir. in illo. Beda. Quanta enim fuit Iudæorū inuidia docemur. Ecce enim, Ioannem de quo dictū eſt, quia ſignū fecit nullū à mortuis potuiſſe reſurgere nullo atteſtāte credebant: Ieſum autē approbatū à deo virtutibus & ſignis, cuius reſurrectionē angeli, apoſtoli, viri ac fœminæ prædicabant, nō reſurrexiſſe, ſed furtim eſſe ablatū credere maluerūt: qui cū dicerēt Ioannē reſurrexiſſe à mortuis, & propterea virtutes operatas eſſe in illo, bene de virtute reſurrectionis ſenſerunt, q maioris potētię futuri ſunt ſancti, cū à mortuis reſurrexerint, q̃ fuerūt cùm carnis adhuc infirmitate grauarentur. Sequitur, Alij autē dicec. quia El. eſt. Theo. Cōfutabat enim multos homines Ioannes quādo dicebat, Genimina viperarū. Sequitur: Alij autē dicebāt, quia propheta eſt, quaſi vnus ex prophetis. Chryſ. Mihi quidem videtur hūc prophetā dicere, de quo Moyſes dixit: Prophetam ſuſcitabit vobis deus de fratribus veſtris. Rectè quidē, ſed quia manifeſte dicere trepidabant hic eſt Chriſtus, Moyſi vtebantur voce, propriā ſuſpicionē velātes prępoſitorū ſuorū timore. Sequitur: Quo audito Hiero. ait: Quē ego decol. Ioā. hic à mor. reſur. Per ironiam hoc Herodes expreſſe pronuntiat. Theop. Vel aliter, Sciens Herodes q Ioannē iuſtū exiſtentem ſine cauſa occiderat, credebat eum à mortuis ſurrexiſſe, & quòd ex reſurrectione ſuſcepiſſet miraculorū operationē. Aug. de con. euan. In his autem verbis Lucas Marco atteſtatur, ad hoc duntaxat q alij dixerint nō Herodes, Ioannē ſurrexiſſe, ſed hæſitantem Lucas cōmemorauit Herodem, verbáque eius ita poſuit dicētis, Ioannē ego decollaui. Quis autē eſt iſte de quo audio talia? Intelligendum eſt autē poſt hanc hæſitationem confirmaſſe in animo ſuo quod ab aliis dicebatur, cū ait pueris ſuis, ſicut Mattheus narrat: Hic eſt Ioannes Baptiſta, ipſe ſurrexit à mortuis. Aut ita pronuntianda ſunt hæc verba, vt hæſitantem adhuc indicent, præſertim quia & Marcus qui ſuperius dixerat ab aliis dictū fuiſſe, quòd Ioannes à mortuis reſurrexerit, in extremo tamen ipſum Herodem dixiſſe non tacet: Quē ego decolla. Ioā. hic à mor. reſurre. Quæ item verba duobus modis pronuntiari poſſunt, vt aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur.

Inuidia Iudæorū.

Conſenſus euangelicus.

Ipſe enim Herodes miſit ac tenuit Ioannem, & uinxit eum in carcerem propter Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam. Dicebat enim Ioannes Herodi, Non licet tibi habere uxorē fratris tui. Herodias autē inſidiabatur illi: & uolebat occidere eum nec poterat. Herodes autem metuebat Ioannem, ſciēs eum uirum iuſtū & ſanctū: & cuſtodiebat eum, & audito eo multa faciebat: & libenter eum audiebat. Et cū dies opportunus accidiſſet, Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus & tribunis & primis Galilææ. Cumque introiſſet filia ipſius Herodiadis & ſaltaſſet, & placuiſſet Herodi, ſimúlque recūbentibus, rex ait puellæ, Pete à me quod uis, & dabo tibi, & iurauit illi: Quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidiū regni mei. Quæ cùm exiſſet, dixit matri ſuæ, Quid petam? At illa dixit: Caput Ioannis Baptiſtæ. Cúmque introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad regem petiuit, dicens, Volo ut protinus des mihi in diſco caput Ioannis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt rex, propter iuſiurandum & propter ſimul diſcumbentes noluit eam contriſtari: ſed miſſo ſpeculatore præcepit afferri caput eius in diſco. & dedit illud puellæ, & puella dedit matri ſuæ. Quo audito diſcipuli eius uenerunt, & tulerunt corpus eius, & poſuerunt illud in monumento.*

*Ioannis

Theo. Ex præmiſsis Marcus euāgeliſta occaſionem ſumens, hic de morte cōmemorat præcurſoris, dicēs: Ipſe enim Herodes miſit ac tenuit Ioannē &c. Beda, Vetus narrat hiſtoria Philippū Herodis maioris filiū, ſub quo dñs fugit in Aegyptum, fratrē huius Herodis ſub quo paſſus eſt Chriſtus, duxiſſe Herodiadē vxorē filiam regis Arethæ, poſtea verò ſocerū eius exortis quibuſdam cōtra generū ſimultatibus tuliſſe filiā ſuā, & in dolorē mariti prioris inimici eius nuptiis copulaſſe. ergo Ioannes Baptiſta arguit Herodē, & Herodiadem, q illicitas nuptias fecerint, & nō liceat fratre viuente germano illius vxorē ducere. Theo. Lex etiam præcipiebat q frater vxorē fratris acciperet cū defunctus prolē nō haberet. Ibi autē erat filia, propter quod erant nuptiæ ſceleratæ. Sequit, Herodias autē inſi. illi, &c. Bed. Timebat enim Herodias, ne Herodes aliquando reſipiſceret, vel Philippo fratri ſuo amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio ſoluerētur. Sequitur, Hero. aūt metu. Io. quia ſciebat eū virū iuſtū & ſanctū. Glo. Timebat inquā eū reuerēdo, ſciebat enim eū eſſe iuſtū, quoad homines & ſanctū quo ad deū. Et cuſtodiebat eū, ne. ſ. ab Herodiade interficeretur. Et audito eo multa faciebat, quia putauit eum ſpiritu dei loqui. Et libēter eū audiebat, quia reputabat vtilia, quæ ab eo dicebātur. Theo. Vide antē quantū operatur cōcupiſcētię rabies, quia cū Herodes tantā circa Ioannē haberet reuerentiā & timorē, horū fit immemor, vt ſuę fornicationi prouideret. Remi. ſuper Matt. Libidinoſa enī volūtas eū coegit in illū manū mittere, quē ſciebat iuſtū & ſanctū. Ac per hoc datur intelligi quòd minus peccatū factū eſt ei cauſa maioris peccati, ſecūdū illud: Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Sequit, Et cū dies opportunus &c. Bed. Soli mortaliū Herodes & Pharao legūtur diē natalis ſoi gaudiis feſtiuis celebraſſe, ſed vterque rex infauſto auſpicio natiuitatē ſuam ſanguine fœdauit: verū Herodes tāto maiore impietate, quanto ſanctū & innocentē doctorem veritatis occidit, & hoc pro voto ac petitione ſaltatricis. Sequitur enim, Cūque introiſſet, &c. Rex ait: Pete à me quod vis & dabo tibi. The. Dū enim conuiuiū fit,

Veteris hiſtoriæ teſtimonium.

Notula pulchra.

Sathanasper puellã salrat, & iusiurãdũ perficitur scele-ratũ. Sequitur enim: Et iura. illi quia &c. Beda. Nõ ex-cusatur ab homicidio per iuramẽtũ, ideo enim fortè iu rauit vt occasionẽ inueniret occidendi: & si patris aut matris interitũ postulasset, nõ vtiq; concessisset Hero-des. Seqnitur: Quæ cũ exis. di. mat. suę quid petam? At illa dixit. Cap. Ioã. Bap. Digno operi saltationis, dignũ postulatur sanguinis pręmiũ. Sequitur. Cũq; introisset statim cũ festi. &c. The. Maligna muher protinus sibi capnt Ioannis dari petit. i. statim in illa hora. Timebat enim ne Herodes resipisceret. Sequitur: Et contri. est rex. Beda. Cõsuetudinis est scripturarũ vt opinionem multorũ sic narret historicus, quomodo eo tẽpore ab omnibus credebatur: sicut & Ioseph ab ipsa quoq; Ma ria appellatur pater Iesu: Ira & nũc Herodes dicitur cõ tristatus, quia hoc discumbentes putabãt. dissimulator enim mẽtis tristitiã præferebat in facie, cũ lætitiã habe-ret in mẽte: scelusq; excusat iuramẽto, vt sub occasio-ne pietatis impius fieret. vnde sequitur: Propter iusiu-randũ & prnpter simul discumbẽtes, noluit eã contri-stare. Theo. Herodes quidẽ nõ sui cõpos, sed voluptuo sus iusiurandum impleuit, & iustũ interemit. Decebat autẽ magis in hoc peierare & nõ tãtum scelus operari. Beda, Quòd autẽ subdit, Et propter simul recubẽtes, vult omnes sceleris sui esse cõsortes, vt in luxurioso im puroq; cõuiuio, cruentæ epulę deferrẽtur. Vnde sequi tur: Sed mis. spi. prę. as. ca. Io. i di. Theo. Spiculator car-nifex dicitur, qui cõstituitur ad homines interficiẽdũ. Beda, Nõ autẽ Herodẽ puduit caput occisi hominis an te cõuiuas inferre. Pharao verò nil talis vesaniæ cõmi-sisse legitur. Ex vtroq; tamẽ exẽplo ꝓbatnr vtilius esse nobis diẽ mortis futuræ timẽdo, & castè agẽdo sæpius in memoriã reuocare, quàm diẽ natiuitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborẽ nascitur in mũdo, & electi ad reqniẽ per mortẽ trãseũt è mundo. Sequitur:

Mors Ioãnis funesta. Et decol. eũ in carcere &c. Greg. iii. moraliũ. Non fine grauissima admiratione perpẽdo, quòd ille, prophetiæ spiritu, intra matris vterũ impletus, quo inter natos mu lierũ nemo maior surrexit ab iniquis in carcerẽ mitti-tur, & pro puellę saltu capite trũcatur, & vir tãtæ auste ritatis pro vsu turpiũ moritur. Nunqnid credimus ali-qnid fuisse quod in ei⁹ vita illa sic despecta mors terge ret? Sed quãdo ille vel in cibo peccauit, qui locustas so-lũmodo & mel syluestre edit? Quãdo cõnersatiõe sua offẽderc potuit qui de heremo nõ recessit? Qũid est ꝙ omnipotens deus sic vehemẽter in hoc seculo despicit, quos sic sublimiter ante secula elegit? nisi ꝙ pietati fi-deliũ patet, quoniam iccirco sic eos premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in sũmis, & foras vsq; ad despecta deiicit, quia intus vsq; ad incõprehẽsibilia perducit. Hic ergo vnusquisq; colligat: quid illic passu ri sint qnos reprobat: si hic sic cruciat quos amat. Beda, Sequitur: Quo audito disci. eius ve. & tul. corp. eius & pos. illud in monumẽto. Narrat Iosephus vinctũ Ioãnẽ io castellũ Macherõta adductũ: ibiq; trũcatũ. narrat ve rò ecclesiastica historia sepultũ eũ in Sebaste Palęstinę vrbe, quæ quondã Samaria dicta est. Decollatio autem Ioãnis minorationẽ famæ illius qua Christus à popnlo credebatur insinuat, sicut exaltatio saluatoris in cruce profectũ designabat fidei. quia & ipse qui prius à tur-bis propheta esse credebatur, dei filius à cunctis fideli-bus est agnitus. vnde Ioannes quẽ nportebat minui, cũ diurnũ lumẽ decrescere incipit, natus est: dominus au-tem eo tempore anni, quo dies crescere incipit. Theo.

Allegoria pulchra. Mysticè antẽ Herodẽ qui interpretatur pelliceus, po-pulus est Iudęorum qui habebat vxorẽ. s. inanẽ gloriã, cuius filia saltat & mouetur etiã nũc circa Iudæos. s. fal sus intellect⁹ scripturarũ. decapitarũt siquidẽ Ioãnẽ, id est verbum ꝓpheticũ, & sine capite Christo habẽt eũ. Hier. Vel aliter: Caput legis qđ est Christus de corpo-re abscinditur ꝓprio, id est Iudaico populo, et datur gẽ tili puellæ, id est Romanæ ecclesiæ, & puella dat matri suæ adulteræ, id est synagogæ credituræ in fine. Corp⁹ Ioannis sepelitur: caput in disco collocatur. Litera hu-mana tegitur: Spiritus in altari honoratur & sumitur.

Et cõuenient es apostoli ad Iesum, renũtiauerũt ei omnia quæ egerãt & docuerãt. Et ait illis, Venite seorsum in desertum lo-cum, & requiescite pusillum. Erãt enim qui ueniebãt & redi-bãt multi, & nec spacium mãducandi habebãt. Et ascendentes in nauim, abierunt in desertum locum seorsum. Et uiderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi et pedestres de omnibus ciui-tatibus cucurrerũt illuc, et præuenerunt eos. Et exiẽs uidit tur-bam multam Iesus: et misertus est super eos, quia erãt sicut oues non habentes pastorem, et cœpit illos docere multa.

Glo. Postquàm euãgelista narrauit mortẽ Ioãnis, nar rat ea quæ Christus cũ suis discipulis post mortẽ Ioã-nis egerit, dicens: Et conue. apostoli &c. Hiero. Ad lo-cum enim vnde exeunt flumina, reuertũtur, deo sem-per referũt gratias missi super his quæ acceperãt. Theo. Discamus autẽ & nos cũ in ministeriũ aliquod mitti-mur non elongari, & vltra cõmissum officiũ nõ efferri, sed mittentem visitare & renuntiare ei omnia que egi-mus & docuimus. Bed. Non enim solũ oportet docere sed facere, nõ solũ autem que ipsi egerãt & docuerant apostoli, domino renuntiant, sed etiã quæ Ioãnes eis in docẽdo occupatis sit passus, & sui & Ioannis discipuli domino renũtiant, sicut Matthæus describit. Sequitur: Et ait illis: Venite seorsum &c. Aug. de cõ. euã. Hoc cõ tinuò post Ioãnis passionẽ factũ esse cõmemorat, vnde post hæc facta sunt illa quæ primò narrara sunt, quibus motus Herodes dixit, Hic est Ioannes Bap. quẽ ego de-collaui. Theo. In desertũ antẽ recedit locũ, propter hu militatẽ. Quiescere autẽ facit Christus suos discipulos *Consensus euangelicus.* vt addiscãt præpositi, ꝙ qui laborãt in opere & sermo-ne requiẽ ꝓmerentur, & ꝙ nõ debẽt cõtinuè laborare. Beda. Quæ autẽ necessitas fuerit cõcedendæ requiei di scipulis ostẽdit cùm subdit: Erant enim qui ve. &c. Vbi magna tẽporis illius fœliciras de labore docentiũ simul & discẽtiũ studio demonstratur. sequitur: Et ascen. in nauim &c. Nõ discipuli soli, sed assumpto domino ascẽ dentes in nauim, locũ petiere desertũ vt Matthæus de-monstrat. Tentat autem fidem turbarũ, petendo enim solitudinẽ, an sequi curent, explorat. Ille sequendo & nõ in iumentis aut vehiculis diuersis, sed ꝓprio labore pedũ quãtam salutis suæ curã gerant, ostẽdũt. seqnitur: Et vide. eos abeun. &c. Dũ pedestres eos præuenisse di cuntur, ostẽditur quia nõ in aliã maris siue Iordanis ri-pam nauigio peruenerunt discipuli cũ domino, sed pro xima eiusdẽ regionis loca adierunt, quo etiã indigenæ pedestres poterãt præuenire. Theo. Ita tu Christũ non expectãs quòd ipse reuocet, sed præcurrens eum præ-uenias. sequitur: Et exi. vi. tur. mul. Iesus & misertus &c. Pharisæi lupi existentes rapaces, nõ pascebãt popu lum, sed deuorabãt. ꝓpter hoc ad Christũ verũ cõgre-gantur pastorẽ qui tradidit illis cibũ spiritualẽ. s. verbi dei. vnde sequitur: Et cœpit eos docere multa. Videns enim eos qui miraculorũ occasione eũ sequebãtur præ lõgitudine viæ fessos, eorũ misertus, voluit eorũ satisfa cere voluntati, docẽdo eos. Beda, Matthæus dicit quòd curauit languidos eorum, hoc est enim veraciter pau-perũ misereri, eis veritatis viam docẽdo aperire, & mo-lestias corporales auferre. Hiero. Mysticè autem seor-sum ducit dominus quos elegit, vt inter malos viuen- *Allegoria pulchra* tes, mala non intendant, vt Loth in Sodomis, & Iob in

terra Hus, & Abdias in domo Achab. Beda, Derelicta etiã Iudæa in deserto ecclesiæ prædicatores sancti, qui apud Iudæos in tribulationum sarcina præmebantur de gratia fidei gentibus collata requiem nacti sunt. Hiero. Pusilla tamẽ est hic sanctis requies, lõgus labor, sed postea dicitur illis, vt requiescant à laboribus suis. Sicut autem in archa Noe animalia quæ intus erant, foras mittebãtur, & quæ foris erant, intrò erũpebant: sic agitur in ecclesia, Iudas recessit, latro accessit. sed quãdiu receditur à fide in ecclesia nõ est requies sine mœrore. Rachel enim plorans filios suos noluit consolari. Nõ est etiã hoc cõniuium in quo bibirur vinũ nouum, cum cãtabitur canticũ nouũ ab hominibus nouis, cùm mortale hoc induerit immortalitatem. Bed. Christum autẽ petentẽ deserta gentium, multæ fidelium cateruę relictis mœnibus priscæ conuersationis seqnuntur.

Et cùm iam hora multa fieret, accesserunt discipali eius dicentes, Desertus est locus hic, & iam hora præterijt: dimitte illos, at euntes in proximas uillas & uicos, emãt sibi cibos quos manducent. Et respondens, ait illis: Date illis mãducare. Et dixerunt ei: euntes emamus ducẽtis denariis panes: & dabimus illis manducare. Et dicit eis, Quot panes habetis? ite & uidete. Et cùm cognouissent, dicunt, quinque, & duos pisces. Et præcepit illis at accũbere facerẽt omnes secundum contubernia super uiride fœnum: & discubuerunt in partes per centenos & per qainquagenos. Et acceptis qainq; panibus & duobus piscibus: intoens in cælum benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis ut ponerent ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustulerũt reliquias fragmentorũ duodecim cophinos plenos, & de piscibus. Erant autem qai mandacauerunt quinque millia uirorum.

Theo. Præponens dominus quod vtilius est, scilicet cibum sermonis dei, deinde etiã corporalẽ cibũ præbuit turbę, ad cuius narrationẽ euãgelista accedit dicens, Et cùm iam bora multa fieret, acces. dis. eius di. Deser. lo. est hic. Beda, Horã multã vespertinũ tẽpus dicit. vnde Lucas dicit, Dies autẽ cœperat declinare. Tbe. Videaũt quomodo discipuli Christi circa hominũ amorẽ proficiunt, turbarũ enim miserti accedũt ad Christũ, & pro eis intercedũt. Dominus antẽ tẽtauit eos si eius virtutẽ tantam esse cognouerant quod turbas pascere posset: vnde sequitur, Et respondens ait illis, Date eis manducare. Beda, Prouocat etiam apostolos, boc dicens ad fractionem panis, vt illis se non habere testantibus magnitudo signi notior fieret. The. Discipuli autẽ arguebãt eum, tanquã ignorantẽ, quod illis esset necessariũ, ad tantam multitudinem turbarum pascendã, vnde turbati respondent. Sequitur enim, Et dixerunt ei: Euntes emamus ducẽtis, &c. Aug. de con. euan. Hoc Philippus apud Ioannẽ respõdet, sed Marcus à discipulis responsum esse cõmemorat, volẽs intelligi hoc ex ore cæterorum, Pbilippũ respõdisse, quãquã & pluralẽ numerũ pro singulari vsitatissimè ponere potuerit. sequitur: Et cũ cog. dicũt: quinque & du. pisc. Quod Andreas apud Ioannẽ de quinque panibus & dnobus piscibus suggesserat, hoc cæteri euangelistę pluralẽ numerũ pro singulari ponentes ex discipulorũ persona retulerunt. sequitur, Et præce. illis vt accũbere face. &c. Quòd autẽ Lucas dicit qninquagenos iussos esse discũbere, Marcus verò quinquagenos & cẽtenos, ideo nõ hoc mouet, quia vnus partẽ dixit, alter totũ. Qui enim de centenis retulit, hnc retulit quod ille prętermisit. Theo. Per hoc autem datur intelligi quòd feqnestrati discubuerunt per partes & partes: in græco enim quod hic dicitur secũdum contubernia, duplicatur: ac si diceretur, per cõtubernia & cõtubernia. sequitur: Et acc. quinque pa. &c. Cbry. Decenter autem in cęlum aspexit, quia in deserto manna accipiẽtes Iudęi, de deo dicere attentauerũt: Nunquid poterit dare panem? Ne verò hoc contingat, antequàm faceret, ad patrẽ retulit quod erat facturus. Theo. Intnetur etiam in cælum, vt instrueret à deo petere escã & non à diabolo, sicut faciunt illi, qui alienis iniustẽ laboribus nutriuntur. Ex hoc etiam turbis tũc innuit quòd non esset deo contrarius, sed deum innocaret. Dat autẽ panẽ discipulis apponendũ turbis, vt tractando panẽ nõ dubiũ sed miraculũ videatur. sequitur, Et mandu. omnes, & satu. sunt &c. Duodecim cophini superabũdant fragmẽtorum, vt quolibet apostolorum vnũ cophinũ super humerũ portãte, ineffabile miraculũm videatur. Superabũdãtis enim virtutis erat nõ solum tot homines pascere, sed & tantam superabundãtiam relinquere fragmentorũ. Moyses enim & si mãna dabat secũdũ vniuscuiusque necessitatẽ illud largiebatur, superfluum verò vermibus scaturiebat. Elyas etiã viduã pascẽs, quãtum ei erat sufficiens, tribuebat, Iesus vero tãquã dominus superabũdãter operabatur. Beda, Mysticè autẽ die declinata esuriẽtes turbas saluator reficit, quia vel fine seculorũ propinquãte, vel cum sol iustitiæ pro nobis occubuit, à spiritualis inediæ famus tabe saluati. prouocat apostolos ad fractionẽ panis, insinuans quòd quotidie per eos ieiuna sunt corda nostra pascenda, eorum. s. literis & exemplis. Per quinq; panes quinq; Mosaycę legis libri: per duos pisces psalmi sunt & prophetæ signati. Theo. Vel dno pisces sunt piscatorũ sermones, scilicet epistolę & euãgeliũ. Beda, Quia vero quinq; sunt exteriores bominis sensus, quinq; millia viri dominũ secuti designant eos qui in seculari adhuc habitu positi, exterioribus bene vti nouerũt. Gregorius xvi. moraliũ. Diuersi cõuiuãtium discubitus distinctiones eccleliarũ, quę vnam catholicam faciũt, designãt. Iubilei autẽ requies qninquagenarii numeri mysterio cõtinetur, & quinquagenarius bis ducitur vt ad cẽtenariũ perueniatur. Quia ergo prius à malo quiescitur opere, vt post anima plenius quiescat in cogitatione: alii quinquagenarii, alii cẽteni discũbũt. Beda, Super fœnũ antẽ discũbẽtes dominicis pascũtur alimẽtis, qui per cõtinẽtiã calcatis cõcupiscẽtiis andiẽdis implẽdisq; dei verbis operã impendũt. saluator autẽ nõ noua creat cibaria, quia veniens in carne non alia quàm quæ prædicata sunt pdicat: sed legis et prophetarũ scripta quàm grauida sint mysteriis gratiæ demõstrat. Intuetur in cęlum vt ibi lucẽ doceat esse querẽdã. Frãgit, & ante turbas ponẽda distribuit discipulis: quia sacramenta prophetię sanctis doctoribus qui hæc toto orbe prædicẽt, patefecit. Quod turbis supereſt à discipulis tollitur, qa sacretiora mysteria, que à rudibus capi nequeũt, nõ negligenter omittẽda, sed sunt inquirẽda perfectis. Nam per copbinos xii. apostoli & sequẽtes doctores figurãtur: sorisquidẽ hominibus despecti, sed intus saluatoris cibi reliquijs cumulati. Cõstat enim copbinis opera seruilia geri solere. Hierony. Vel duodecim cophini pleni fragmẽtis colliguntur, cũ sint super thronos iudicantes duodecim tribus Israel, qni sunt fragmenta: Abraham, Isaac, & Iacob, quando ex Israel reliquiæ saluæ fient.

Et statim coegit discipulos suos ascendere nauim: ut præcederent eum transfretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. Et cùm dimisisset eos abijt in montem orare. Et cum sero esset, erat nauis in medio mari: et ipse solus in terra. Et uidens eos laborantes in remigando: erat enim uentus contrarius eis, et circa quartam uigiliam noctis uenit ad eos ambulans supra mare: et uolebat præterire eos. At illi ut uiderunt eum ambulantem supra mare, putauerunt fantasma esse, et exclamauerunt. Omnes enim uiderunt eũ, et conturbati sunt. Et statim locutus est cũ eis, et dixit eis: Confidite, ego sum:

Fruct⁹ sapit arborem.

Consensus euangelicus.

Doctrina ex gestis Christi.

Notatur mysteriũ.

Allegoria pulchra.

Nolite timere. Et ascendit ad illos in nauim: & cessauit uentus. Et plus magis intra se stupebant. Non enim intellexerunt de panibus, erat enim cor eorum obcæcatum.

Glo. Dñs quidẽ in miraculo panũ, quòd esset conditor rerũ ostẽdit: nũc autẽ ambulãdo super vndas, quòd haberet corpus ab omniũ peccatorũ grauedine liberum edocuit: & in placando vẽtos, vndarúmque rabiẽ sedãdo, quòd elementis dominaretur mõstrauit. vnde dicitur, Et statim coegit &c. Chry. Dimittit quidẽ populũ in benedictione & aliquibus curationibus. Coegit autem discipulos, quia nõ de facili ab eo poterãt separari: & hoc quidẽ tum propter nimiũ affectũ, quẽ ad eũ habebant, tum quia solicitabantur qualiter ad eos veniret. Beda: Meritò autẽ mouet quomodo Marcus dicat peracto miraculo panũ, discipulos venisse trans fretum Bethsaidã, cũ videatur Lucas dicere ꝙ in locis Bethsaidæ factũ fuerit miraculũ illud? nisi fortè intelligamus quod Lucas ait in desertum locũ, qui est Bethsaida, nõ ipsius intima ciuitatis, sed loca deserti ad eam pertinentis esse designata. Marcus autẽ dicit vt præcederẽt eum ad Bethsaidã, vbi ipsa ciuitas notatur. Sequitur: Et cũ di. eos, &c. Chry. Quod decet intelligere de Christo secundũ quòd est homo: hoc etiã fecit instruens nos ãsi duos esse in oratione. Theo. Dimissa autẽ turba ascẽdit orare: requiẽ etenim & silentiũ oratio exigit. Bed. Non omnis autem qui orat, ascẽdit in montem: sed qui bene orat, qui deum orãdo quærit. Qui verò de diuitiis, aut honore seculi, aut de inimici morte obsecrat, ipse in infimis jacẽs viles ad deũ preces mittit. Quare autem dominus dimisso populo in montẽ oraturus abierit, Ioannes declarat, dicens, Iesus ergo cũ cognouisset quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regẽ: fugit iterũ in montẽ ipse solus. sequitur, Et cũ sero esset, erat na. &c. Theo. Permisit aũt dñs periclitari discipulos vt patiẽtes fierẽt. vnde nõ statim eis astitit, sed per totam noctẽ periclitari permisit, vt doceret eos patienter expectare, & nõ à principio sperare in tribulationib' subsidium. sequitur enim, Et vidẽs eos labo. in, &c. Chry. Quatuor vigilias noctis dicit sacra scriptura, vnãquãque diuidens in tres horas, vnde quartã vigiliam dicit quæ est post horã nonã, scilicet in hora x. vel posteriori hora. sequitur, Et vo. præte. eos. Aug. de cõcord. euãgelista. Quomodo autẽ hoc intelligere potuerunt, nisi quia in diuersum ibat: eos volens prꝫterire tanquã alienos, à quibus ita nõ agnoscebatur, vt fantasma putaretur. sequitur enim, At illi vt vi. eũ, &c. Theo. Vide aũt quoniã cũ Christus debebat eorũ pericula cõpescere, tũc maiorẽ eis incussit timorem. Sed statim per vocẽ cõfortauit eos. Sequitur eñ, Et statim locutus est cũ eis & dixit eis, cõfidite: ego sum. no. time. Chrys. Statim autẽ in voce cognouerũt eũ & timor solutus est. Aug. de cõ. euan. Quomodo ergo eos volebat prꝫterire, quos pauẽtes ita cõfirmat, nisi quia illa volũtas prætereũdi, ad eliciendũ illũ clamorẽ valebat cui subuenire oportebat? Beda. Scripsit autem Theodorus Saratanus quondam episcopus, corporale põdus nõ habuisse dñm secundũ carnẽ, sed absq; põdere super mare ambulasse: sed fides catholica põdus secũdũ carnẽ habere eũ prædicat. Ait enim Dionysius: Ignoramus qualiter nõ infusis pedib' corporale põdus habẽtibus & materiale onus, deambulat in humidã & instabilẽ substãtiã? Theo. Deinde per introitũ in nauiculã dñs cõpescuit tẽpestatẽ. Sequitur enim: Et ascen. ad il. in na. & ces. vent. Magnũ quidem miraculũ est ꝙ ambulat dñs super mare, sed tẽpestas & venti contrarietas opposita fuerũt propter maius miraculũ. Apostoli enim ex miraculo quinque panũ, nõ intelligẽtes Christi potẽtiam, nũc ex maris miraculo plenius cognouerũt. vnde sequitur: Et plus intra se stupebant. Non enim &c. Beda, Stupebãt quidẽ carnales adhuc discipuli, virtutũ magnitudine: necdũ tamen in eo veritatẽ diuinæ maiestatis cognoscere valebant. vnde sequitur: Erat enim cor eorum obcæcatũ. Mysticè autem labor discipulorum in remigando & ventus cõtrarius, labores sanctæ ecclesiæ designat: quæ inter vndas seculi aduersitates, & immundorũ flatus spirituum, ad quietem patriæ cælestis peruenire conãtur. Bene autẽ dicitur, quia nauis erat in medio maris, & ipse solus in terra: quia nonnunquã ecclesia tantis gentilium pressuris afflicta est, vt redẽptor ipsius eam prorsus deseruisse videretur. Sed videt dñs suos laborãtes in mari: quia eos ne in tribulationibus deficiant, suæ respectu pietatis corroborat, & aliquando manifesto adiutorio liberat. Quarta autẽ vigilia venit ad eos diluculo appropinquante, quia homo mentẽ cũ ad superni lumẽ præsidij erexerit, aderit dñs, & tentationum pericula sopientur. Chry. Vel prima vigilia est vsque ad diluuium, secunda vsque ad Moysen, tertia vsque ad aduentum Domini, in quarta venit dominus & discipulis locutus est. Bed. Sæpe autẽ fideles in tribulatione positos superna pietas deseruisse visa est, vt quasi laborantes in mari discipulos præterire Iesus voluisse putaretur. Adhuc autem hæretici putant fantasma fuisse dñm, nec verã assumpsisse carnẽ de virgine. Hiero. Dicit autem eis, Confidite, ego sum: quia videbimus eum sicuti est. cessauit antẽ vẽtus & procella, Iesu sedẽte. i. regnãte in naui quꝫ est vniuersa ecclesia. Beda, In quocunq; etiã corde per gratiam sui adest amoris: mox vniuersa vitiorũ & aduersantis mundi siue spirituum malignorum bella cõpressa quiescunt.

Intellect' hystoricus.

Vigiliæ quæ sunt.

Vigiliæ quatuor.

Et cùm transfretassent uenerunt in terram Genezareth, & applicuerunt. Cumq; egressi essent de naue, continuò cognouerunt eum: & percurrẽtes uniuersam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se malè habebant circunferre, ubi audiebant eum esse. Et quocunque introibat in uicos, uel in uillas, aut in ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum ut uel fimbriam uestimenti eius tangerent, Et quotquot tangebant eum, salui fiebant.

Glo. Quia euãgelista exposuerat periculũ quod discipuli in nauigãdo sustinuerant, & quomodo fuerãt liberati: nũc ostẽdit quo nauigãdo peruenerunt, dicens: Et cũ trãsfretassent, &c. Theo. Post magnũ autẽ spatium temporis ad prædictũ locum dominus trãsfretauit. Et ideo euãgelista subdit, Cũq; egressi essent de naui conti. cog. eum. f. incolæ. Beda, Cognouerũt autẽ eum rumore, nõ facie: vel præ signorum magnitudine & vultu plurimis notus erat. Vide autem quanta fides sit hominum terræ Genezareth, vt nõ præsentium tantũ salute contenti sint, sed mittant ad alias per circuitum ciuitates, quo omnes currant ad medicum. vnde sequitur: Et percurrentes vniuersam regionem illam, cœpe. in grabatis, &c. Theo. Nõ enim ad domus inuitabant eum vt curaret, sed magis ipsi malè habẽtes afferebãtur ad eũ. vnde etiam sequitur, Et quocunque introibat in vicos aut in vil. &c. Miraculum enim quod circa mulierem hæmorroissam contigerat, ad aures multorum deuenerat, & multam fidem eis dabat, ex qua sanabantur. Sequitur enim: Et quotquot tangebant eum, &c. Beda, Mysticè autem fimbriam vestimẽti eius minimũ mandatum intellige: quod quicunque transgressus fuerit, minimus vocabitur in regno cælorum, vel assumptionem carnis, per quàm venimus ad verbum dei, & illius postea fruimur maiestate. Hiero. Quod autem dicitur, Et quotquot tangebant eum salui fiebant, implebitur quando fugiet dolor & gemitus.

Expositio literalis.

Allegorica expositio.

illa sunt quæ coinquinãt hominẽ.i.immundum faciũt. Ea enim q̃ Christi sunt, intra hominẽ cõsiderantur: ea verò quę legis sunt, magis cernũtur extra hominẽ, quibus quasi corporalibus crux Christi finẽ in breui dare debebat. Theo. Hoc aũt dñs dicit, volens instruere homines q̃ obseruationes escarũ quas lex cõmemorat nõ oportet corporaliter intelligere, & ex hoc intẽtionẽ legis eis manifestare incœpit. Chryſ. Subiungit autem, Si quis ha.au.audi.audiat. Nõ enim manifestè aperuerat, quæ essent illa, quæ de homine procedebãt & hominẽ coinquinãt, & propter hoc verbũ apostoli crediderũt quod aliquod aliud profundũ prædictus dñi sermo innueret. vnde sequitur, Et cũ introisset in domũ à turba, interrogabãt &c. Parabolã autẽ immanifestũ sermonẽ vocabant. Theo. Dominus autẽ prius increpat. vnde sequitur, Et ait illis, Sic & vos impru. estis? Bed. Vitiosus enim est auditor: qui obscura manifestè, aut manifestè dicta obscurè vult intelligere. Theo. Deinde dñs manifestat id quod erat occultũ, dicẽs, Nõ intelli. quia omne &c. Bed. Iudæi enim se partẽ dei iactantes, cõmunes cibos vocãt, quibus omnes homines vtũtur, vt ostrea, lepores, & huiusmodi animalia, nec etiam idolothytũ inquantũ cibus & dei creatura est, sed dæmonũ inuocatio hoc facit immundũ. Et causam subdit dicens, Quia non intrat in cor eius. Animæ locus principalis iuxta Platonem in cerebro, sed iuxta Christum in corde est. Glo. Dicitur ergo in cor eius.i.in mentẽ quæ est principalis pars animæ, ex qua tota hominis vita depẽdet. vnde secũdũ eã necesse est hominẽ mundũ vel immundũ æstimari: & sic ea quæ ad mentẽ nõ perueniunt, nõ possunt homini immunditiã afferre. Cibi ergo, quia ad mẽtem nõ perueniũt, secundũ suam naturã hominem inquinare nõ possunt: sed inordinatus ciborum vsus, qui ex inordinatione prouenit mentis, ad hominis immunditiam perueniet. Quod autẽ cibi ad mentẽ non perueniant, ostẽdit per id quod subdit, dicẽs, Sed in ventrem &c. Hoc autem dicitur ne intelligatur q̃ inde ex cibis in corpore maneat. Manet enim quod necessarium ad corporis nutrimentũ, & augmentũ. Egreditur autem quod est superfluũ: quasi purgatio quædã interius remanentis nutrimẽti. Aug. in lib. lxxxiij. quęſt. Quidam enim sic accedũt, vt etiã mutẽt, & mutẽtur, sicut & ipse cibus amittẽs speciẽ suam in corpus nostrũ vertitur, & nos refecti robur mutamur. Sed & tenuissimꝰ humor, cùm in venis & aliis arteriis cocta fuerit esca, & digesta per occultos meatus, quos greci poros vocãt, dilabitur, & in secessum vadit. Beda, Sic ergo cibi nõ faciũt homines immũdos, sed malitia quę operatur passiones ab interioribus procedẽtes. vnde sequitur, Dicebat autem, quoniã quæ de ore exe. &c. Chry. Cuius rationẽ significat, cũ subdit, Ab intus enim de cor. ho. cogi. ma. procedunt. Et sic patet q̃ malę cogitationes ad mentẽ pertinent: quæ hîc cor nominatur, secundũ quã homo dicitur bonus vel malus, mundus vel immundus. Beda, Hinc aũt arguũtur qui cogitationes à diabolo immitti putant, nõ ex propria nasci volũtate. Diabolus incẽsor & adiutor malarũ cogitationũ esse potest, & author esse nõ potest. Glo. Ex malis aũt cogitationibus vlterius mali actus procedunt, de quibus subditur, Adulteria, quæ in violationẽ alieni thori cõsistunt. Fornicationes quæ sunt illiciti coitus personarum à matrimonio solutarum. Homicidia, quibus in personas proximorum nocumentũ infertur. Furta, quibus res subtrahũtur. Auaritiæ, in quantũ aliqua iniustè retinẽtur. Nequitiæ, quæ cõsistũt in proximorũ calũniis. Dolꝰ, in eorũ deceptione. Impudicitiæ, quantũ ad quãlibet corruptionẽ mentis vel corporis. Theo. Oculus malus.i.odium & adulatio, nam qui odit, oculũ malũ & inuidũ habet ad eum quẽ odit, & adulator non recto oculo vidẽs, quæ sunt proximi ad malũ ipsum deducit. Blasphemiæ.i.iniuriæ in deum. Superbia.i.dei contemptus, dũ ſ. quis bonum quod operatur nõ deo, sed suę virtuti ascribit. Stultitia id est iniuria in proximum. Glo. Vel stultitia est cũ nõ rectè de deo sentitur. Cõtrariatur enim sapientiæ, quę est diuinarũ rerum cognitio. Sequitur, Omnia hęc ma. abintus proce. & coinqui. ho. Hoc enim in culpã homini imputatur quod in sua potestate existit. Talia autem sunt quæ procedunt ab interiori voluntate, per quam homo est suorum actuum dominus.

Doctrina moralis. *Error arguitur.*

Et inde surgens abijt in fines Tyri & Sidonis: Et ingressus domum neminẽ voluit scire, & non potuit latere. Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filia habebat spiritũ immundum, intrauit & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum, ut dæmonium eiiceret de filia eius. Qui dixit illi, Sine prius saturari filios. Nõ est enim bonum sumere panẽ filiorum, & mittere canibus. At illa respondit, & dixit illi: Vtique domine. Nam & catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi, propter hunc sermonem, uade, exiit dæmonium de filia tua. Et cùm abiisset domũ suam inuenit puellam iacentẽ super lectum, & dæmonium exiisse.

Theo. Postquam de escis dominus docuerat, vidẽs incredulos esse Iudæos: fines ingreditur gentiũ. Iudæis enim infidelibus existentibus, salus ad gẽtes cõuertitur. vnde dicitur, Et inde surgẽs abiit, &c. Chryſ. Tyrus & Sidõ loca Chananæorũ erãt, venit igitur ad eos dñs, nõ tanq̃ ad propinquos: sed tanquã ad eos quibus nihil est cõmune ad patres, quibus promissio facta est. Et ideo sic venit vt aduẽtus suus Tyriis & Sidoniis nõ appareret. vnde sequitur, Et ingreſ. do. neminẽ vo. scire. Nondum enim tẽpus aduenerat vt cũ gentibus habitaret, & eas ad fidẽ adduceret: huius enim tempus debitum erat post crucẽ & resurrectionẽ. Theo. Vel ideo clã ingreditur, ne occasionẽ Iudæi sumerẽt cõtra eum: tanquam ad immũdas gẽtes trãsisset. Sequitur, Et non potuit latere. Aug. de quę. no. & veteris test. Si autẽ voluit & nõ potuit, infirma volũtas eius esse videtur: Impossibile est autẽ vt saluatoris volũtas nõ impleatur, nec potest velle quod sic fieri nõ deberet. Idcirco quod factũ est hoc voluisse dicẽdus est. Aduertendũ est autẽ q̃ istud in finibus gestũ est gentiliũ, quibus adhuc tẽpus prędicãdi nõ erat: vltro tamẽ venientes ad fidẽ nõ suscipere inuidiæ erat. Sic ergo factũ est vt saluator à discipulis proditus nõ esset, ab aliis tamẽ qui ingredientẽ domũ viderãt proditus est & incœpit sciri quòd esset in domo. A suis ergo noluit prædicari: requiri autẽ se voluit, & ita factũ est. Bed. Ingressus etiã domũ præcepit discipulis, ne se cuiquã in regione ignota quis esset aperirẽt, vt exẽplo eius discerent, quibus sanãdi infirmos gratiã cõferret in exhibitiõe miraculorũ humani fauoris gloriam, quantũ possent declinare, nec tamẽ à pio virtutis opere cessare: quando hoc fieri vel fides bonorũ iustè mereretur, vel ifidelitas prauorũ necessario cogeret. Ipse enim suum illo introitũ gentili fœminæ, & quibuscũque voluit, publicauit. Aug. de quæ. no. & ve. test. Deniq; mulier Chananæa audiens de illo intrauit ad eum: quę nisi prius subiecisset se deo, Iudęorũ beneficiũ cõsecuta nõ esset. de qua sequitur: Mulier enim statĩ vt audiuit, &c. Chry. Per hoc aũt voluit dñs ostẽdere discipulis, quòd etiã gẽtibus aperuit ostiũ salutis. vnde mulieris genus describitur cũ subditur: Erat enim mu. gen. Syrophœnissa genere.i.de Syria Phœnicis. Sequitur, Et rogabat eum vt dæmo. &c. Aug. de cõcor. euan. Videtur autem afferre aliquã repugnantiæ quæstionẽ: quia dicit in domo fuisse dominum cũ ad illũ venit mulier pro filia sua

Tempus gentiliũ. *Consensus euangelicus.*

rogás. Sed quoniam Matthæus dicit discipulos dño ita suggessisse, Dimitte illá, quoniá clamat post nos, nihil aliud videtur significare q̃ post ambulanté dñm mulieré illá deprecatorias voces emisisse. Quomodo ergo in domo: nisi quia intelligendú est dixisse quidé Marcú, quòd intrauerit vbi erat Iesus, cú eú prædixisset fuisse in domo? Sed quia Matthæus ait, Nó respódit ei verbú dedit agnoscere in eo silentio egressum fuisse Iesum de domo illa, atque ita cętera cótexútur: quę iá in nullo discordát. sequtur, Qui dixit illi, Sine prius saturari filios. Bed. Quasi dicat futurú est vt etiá vos q̃ de gétib᷒ estis saluté cósequamini, sed prius oportet Iudæos qui merito antiquæ electionis filiorú dei solét nomine censeri, pane cælesti refici: & sic tandé gétibus vitæ pabula ministrari. Sequitur. Nó est eñ bonú sumere, &c. Chrys. Hoc auté verbú dixit, nó ꝙ in eo sit defect᷒ virtutis ad benefaciendú oíbus, sed quia beneficiú eius distributú Iudæis & gétibus cómunionè inter se nó habétib᷒, prouocationé magis operaretur. Theo. Canes vocat gétiles tanq̃ à Iudæis sceleratos reputatos. Pané verò dicit beneficiú quod filiis. i. Iudæis dñs ꝓmisit. Est ergo sensus ꝙ nó decet gétiles beneficij primò esse participes, qđ Iudæis principaliter promissum est. Ideo auté dñs non statim exaudit, sed gratiá differt, vt etiá ostédat mulieris fidé cóstanté, & vt discamus nó statim deficere cùm oramus, sed vt insistam᷒ donec recipiamus. Chry. Similiter etiá vt Iudæis ostéderet, ꝙ nó æqualiter eis dabat & alienigenis sanitaté, & vt patefacta mulieris fide, magis patefieret infidelitas Iudæorú. Mulier enim nó grauiter tulit, sed vocé dñi cú multa reuerétia cófirmauit. vnde sequitur: At illa respódit, & dixit ei, Vtique dñe. ná & catel. co. sub mé. de micis puerorú. Theop. Quasi dicat: Iudęi pané totú habét, scilicet descendenté de cęlo, & tua etiá beneficia: ego micas postulo. s. modicá beneficij parté. Chry. Quòd ergo in ordine canú se reputat reuerétiæ est, quasi dicat ꝓ gratia habeo etiá in numero canú esse: & nó ab aliena sed à propria mensa comedere domináis. Theo. Quia ergo mulier sapientissimè respódebat, obtinuit quod optabat. vnde sequitur, Et ait illi, &c. Non dixit, virtus mea te saluam fecit, sed propter húc sermoné. i. propter fidé tuam, quæ hoc sermone demóstratur. Vade, exijt dæmó à filia tua. Sequitur, Et cú abi. in domú suá, &c. Beda: Propter humilem eni matris fidelémq; sermoné filiá deseruit dęmoniú. vbi datur exéplum catechizádi, & baptizandi infantes, quia videlicet per fidé & confessioné parentú in baptismo liberátur à diabolo paruuli: qui necdú per se sapere vel aliquid agere boni possunt vel mali. Hiero. Mysticè auté mulier gétilis, quæ pro filia rogat, est mater nostra Romana ecclesia. Nata ei᷒ dęmoniaca, barbarica est occidétalis natio, cuius fides fecit de cane oué. Micas aút spiritualis intellectus, non pané infractú literæ sumere cupit. Theo. Vnusquisque etiam nostrú cú peccat, mulier est anima eius. Infirmá verò filiá habet hæc anima, actus prauos, quæ filia dæmoniú habet: ná actus praui dæmonium sunt. Peccatores auté existétes núcupantur catuli impleti immúditiis. Prpter quod non sumus digni pané dei recipere, aut participes fieri immaculatorú mysteriorú dei. Si verò cognoscétes nosmetipsos per humilitaté catulos esse cófiteamur peccata nostra, tunc sanabitur filia, scilicet operatio praua.

Allegorica expositio.

Muliebris fidei preconiú.

*Et iterum exiens de finibus Tyri uenit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos Et adducunt ei surdum & mutum & deprecabantur eum ut*imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius: & expuens, tetigit linguam eius. Et suspiciens in cælum, ingemuit, & ait illi: Hephethaph, quod est adaperire. Et statim apertæ sunt aures eius: & solutum est uinculum linguæ eius & loquebatur rectè. Et praecepit illis ne cui dicerét. Quáto autem eis pracipiebat, tantò magis plus prædicabant, et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui.*

*Imponeret.

Theo. In gentiliú locis morá dñs facere nó volebat: ne occasioné Iudæis daret, vt transgressoré legis eú æstimarent ꝙ se gétibus admiscebat, & ideo cófestim reuertitur. vnde dicitur, Et iterum exiens, &c. Bed. Decapolis est regio x. vrbiú trás Iordané ad orienté cótra Galilæam. Quòd ergo dicitur ꝙ dñs venit ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos, nó ipsos fines Decapolis intrasse significat, neque enim mare nauigasse dicitur: sed poti᷒ ad mare vsq; venisse, atq; ad ipsum peruenisse locú, qui medios fines Decapolis lóge trás mare positos respiciebat. sequitur, Et adducút ei surdú, &c. Theo. Quod rectè post dæmoniaci liberationé ponit: ex dæmonio enim talis passio erat. Sequitur, Et apprehendés eú &c. Chry. Seorsum à turba oblatú surdú & mutú apprehédit, vt diuina miracula nó faceret manifestè, instruens nos vaná gloriam eiicere & tumoré. nihil enim est ex quo aliquis sic miracula operet, sicut si humilitaté colat, & modestiá sequatur. Misit verò digitos in auriculá potés verbo sanare, vt ostéderet quòd diuina virtute dicatú erat corpus diuinitati vnitú, & operatio eius. Quia enim ꝓpter trásgressionem Adæ, natura humana multá incurrerat passioné, ac mébrorú & sensuú læsioné, veniés Christ᷒ in seipso perfectioné demóstrauit humanæ naturę, & ꝓpter hoc digitis aures aperuit & sputo loquelá dedit. vnde sequitur, Et expu. te. ling. eius. Theo. Vt. s. ostenderet quòd omnia membra sacri corporis eius diuina existút & sancta, sicut & sputú quod vinculú linguæ dissoluit. Etenim omne sputú superfluitas est, sed in dño omnia diuina fuerút. Sequitur, & suspi. in cę. inge. &c. Bed. Suspexit quidem in cęlú: vt inde mutis loquelá, inde auditú surdis, inde cúctis infirmátibus medelá doceret esse quærendá. Ingemuit auté: non quia ipsi opus esset cú gemitu aliquid petere à patre, qui cúcta petentibus donat cú patre: sed vt nobis gemédi daret exépla, cú vel pro nostri, vel pro nostrorú erratibus proximorú supernæ pietatis præsidia inuocamus. Chry. Simul etiá ingemuit nostrá causam suscipiés in seipso, & naturæ misertus humanę, vidés miseriá in quá humanú genus inciderat. Bed. Quod aút ait, Hephetaph. i. adaperire, ad aures ꝓpriè pertinet, aures eñ ad audiédú aperiendæ, lingua verò vt loqui posset à retinaculis erat suæ tarditatis soluenda. vnde sequitur, Et statim apertę sunt au. &c. Vbi vtraque natura vnius & eiusdem Christi manifestè distincta est. Suspiciens quidem in cęlú, quasi homo, deú deprecatus, ingemuit: sed mox vno sermone, quasi potens diuina maiestate curauit. Sequitur, Et præ. eis ne cui dice. Hier. Per quod nó in virtutibus gloriandú esse docuit, sed in cruce & humiliatione. Chry. Præcepit etiá miraculú occultare, ne ante tempus accenderet Iudæos ad homicidiú per inuidiá perpetrandú. Hier. Ciuitas auté in monte posita vndiq; circúspecta abscódi nó potest, & humilitas semper præcedit gloriá. vnde sequit, Quátò auté eis &c. Theo. Doceemur auté ex hoc, cú alicui beneficia elargimur, minimè applausus & laudes petere: cú verò accepimus beneficia, benefactores prædicare & laudare, quamuis nolint. Aug. de con. euan. Si auté sciebat eos, sicut ille qui notas habebat, & præsentes & futuras hominú volútates, tantò magis prædicaturos, quantò magis ne prædicarent eis præcipiebat, vt quid hoc præcipiebat? nisi pigris volebat ostendere quantò gaudiosius, quantò feruentius eum prædicare debeát, quibus iubet vt prædi-

Occasio scádali remouenda

Omnia Christi fuere sacrosancta.

Doctrina exempli Christi.

cẽt:quãdo illi q̃ prohibebãtur, tacere nõ poterãt. Glos. Ex prædicatione aũt saluatorũ à Christo, crescebat admiratio turbarũ & confeßio beneficiorũ Christi. vnde sequitur, Et eo amp. ad. di. Bene omnia fecit: hoc. s. surdos fecit audire, & mutos loqui. Hier. Mysticè aũt Tyrus interpretatur angustia, & signat Iudæã, cui domin⁹ dicit, Coangustatũ est stratũ, à qua trãsfert se ad gentes alias. Sidõ, venatio interpretatur. Fera aũt indomita, nostra natio est: & mare, qđ fluctuosa volubilitas est. Inter medios autẽ fines Decapoleos, qđ interpretatur decalogi mãdata, saluator ad saluandas gentes venit. Genus autẽ humanũ per multa mẽbra, quasi vnus homo varia peste assumptus enumerat̃ in protoplasto, cęcatur dũ malè videt, surd⁹ fit cũ audit, obmutescit cũ loquit̃. Deprecantur autẽ eũ vt imponat illi manũ, quia incarnatũ fore dominũ multi iusti & patriarchæ cupiebant & optabãt. Bed. Vel surdus & mutus est, qui nec aures audiẽdi verba dei habet, nec os aperit pro loquendis, quales necesse est, vt hi qui loqui iam & audire diuina eloquia didicerunt, domino sanandos offerant. Hier. Scorsum autẽ semper à turbulentis cogitationibus & actibus inordinatis sermonibúsque incõpositis educitur, qui sanari meretur. Digiti autẽ qui in aures mittũtur, verba vel dona spiritus sunt, de quo dicitur, Digitus dei est hic. Sputũ aũt diuina sapiẽtia est, quę soluit vinculũ labiorũ humani generis, vt dicat, Credo in deum patrem omnipotentẽ, & reliqua. Suspiciens aũt in cælũ ingemuit. i. gemere nos docuit, & in cælum thesauros nostri cordis erigere: quia per gemitum cõpunctionis intimæ friuola lætitia carnis purgatur. Apertè sunt autẽ aures ad hymnos & cantica & psalmos. Soluit linguã, vt eructet verbum bonum, quod non possunt nec verbera cohibere.

Allegoria pulchra.

CAPVT VIII.

*In dieb⁹ illis iterũ cũ turba multa esset, *nec haberẽt quod mãducarent, cõuocatis discipulis, ait illis, Misereor super turbam quia ecce iã triduo sustinent me, nec habẽt quod mãducẽt. Et si dimisero eos ieiunos in domũ suã, deficiẽt in uia. Quidã enim ex eis de lõgè uenerũt. Et respõderũt ei discipuli sui, Vnde *istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? Et interrogauit eos, Quot panes habetis? Qui dixerũt, septẽ. Et præcepit turbæ discũbere super terrã. Et accipiens septẽ panes, gratias agẽs fregit, & dabat discipulis suis ut apponerent, & apposuerũt turbæ. Et habebant pisciculos paucos: & ipsos benedixit, & iußit apponi. Et manducauerunt & saturati sunt. Et sustulerunt quod *superérat de fragmentis septem sportas. Erant autem qui mãducauerant, quasi quatuor millia, & dimisit eos.*

*Cũ Iesu

*Illos.

*Superauerat.

Theo. Postquã dominus superius miraculũ de multiplicatione panũ perpetrasset, nunc iterũ occasione habita cõgruenti adducit simile miraculũ operari. vnde dicit̃, In die. il. ite. cũ tur. &c. Nõ enim semper circa alimenta miracula faciebat, ne propter cibũ, ipsum sequerentur. Et nunc igitur hoc miraculũ nõ fecisset, nisi quia videbat turbis periculũ imminere. vnde sequit̃, Et si di. eos &c. Quidã enim &c. Bed. Quare triduo sustinẽt de longè veniẽtes? Mat. plenius dicit sic, Et ascendens in montẽ sedebat, & accesserunt ad eũ turbæ multæ, habentes multos infirmos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curauit eos. Theo. Discipuli adhuc non intelligebant, nec virtuti eius propter priora miracula credebãt. vnde sequitur, Et respon. ei disc. &c. Ipse autẽ dominus nõ eos vituperat: ex hoc instruens nos quòd nõ debemus ignorantibus & non intelligentibus grauiter irasci, sed eorũ ignorãtiæ cõpati. vnde sequitur, Et inter. eos, Quot panes ha. Qui dixerunt, septem. Rem. super Mat. Nõ ideo interrogauit, quia ignoret quot haberent: sed vt dũ illi respondent septẽ, quo pauciores essent, eo magis miraculũ diffamaretur, & notius fieret. Sequitur, Et prę. tur. dis. super ter. In superiorib⁹ refectione supra fœnũ discubuisse dicũtur: hic verò super terrã. Sequitur, Et ac. sep. pa. gra. agens fre. In eo q̄ gratias egit, nobis reliquit exẽplum, vt de omnibus donis nobis cęlitus collatis illi gratias referamus. Et notandũ quia dominus panes non dedit turbæ, sed discipulis: discipuli autem dederũt turbis. sequitur enim, Et da. dis. &c. Nõ solũ panes, sed & disciplulos benedicẽs iußit apponere. Sequitur enim, Et habebãt pisciculos pau. &c. Bed. In hac ergo lectiõe cõsideranda est in vno eodẽq; redemptore nostro distincta operatio diuinitatis & humanitatis: atq; Euticetis error, qui vnã tantũ in Christo operationẽ dogmatizare præsumit, procul à Christianis finib⁹ expellẽdus. Quis enim nõ videat hoc q̄ super turbã miseretur dominus, affectũ esse & cõpaßionem humanæ fragilitatis? Quòd aũt vij. panibus & pisciculis paucis quatuor millia hominũ satiauit, diuinæ opus est virtutis. Sequitur, Et su. quod su. &c. Theo. Turbæ comedẽtes & saturatæ non secũ tollũt panũ reliquias, sed ipsas discipuli sustulerũt, sicut & superius cophinos. In quo secundũ historiã discimus, quoniã oportet nos his quæ sufficiunt esse contentos, & non quærere vltra. Deinde numerus manducantiũ describitur, cũ dicitur, Erant autẽ qui mã. quasi quatuor millia, &c. Vbi cõsiderandũ est quòd Christus neminẽ ieiunũ dimittit, omnes enim vult sua gratia enutriri. Bed. Hoc verò tipicè inter hãc refectionẽ, & illam v. panũ & duorum pisciũ distat, quòd ibi litera vet. test. spirituali gratia plena significata est, hic autẽ veritas & gratia noui test. fidelibus ministrãda mõstrata est. Turba autem triduo dominũ sustinet propter sanationẽ infirmorum, vt Mat. narrat. cũ electi in fide sanctæ trinitatis pro peccatis perseueranti instantia supplicant. Vel quia ad dominum se opere, locutione atque cogitatiõe cõuertunt. Theo. Vel per eos qui per triduũ expectãt, signat baptizatos. Baptismus enim illuminatio dicitur, & trina submersiõe perficitur. Gre. 1. mor. Nõ vult autẽ eos ieiunos dimittere, ne deficiant in via. oportet eñ quòd in prædicatione verbũ consolationis accipiãt, ne à veritatis pabulo ieiuni remanentes in huius vitæ labore succũbant. Ambr. super Luc. Bonus quidẽ dominus studia exigit, vires ministrat, nõ vult ieiunos dimittere ne deficiãt in via, hoc est vel in istius cursu vitæ, vel antequã ad caput viæ perueniant. s. ad patrẽ, & intelligant quòd ex patre Christ⁹ est: ne fortè cũ acceperint quòd natus ex virgine est, incipiant non dei virtutem, sed hominis ęstimare. Diuidit ergo escas dominus Iesus, & ille quidẽ vult dare omnibus, negat nemini, dispẽsator est omnium: sed cũ ille panes frangat vt det discipulis, si tu manus tuas non extẽdas vt accipias tibi escas, deficies in via, nec poteris in eũ culpã referre qui miseretur & diuidit. Bed. Qui verò post carnis flagitia, post furta, violẽtias, & homicidia ad pœnitentiã redeunt, ad dominum de lõginquo veniũt. Quantò enim quisq; plus in prauo opere errauit, tantò ab omnipotẽte deo lõgius recesit. Credẽtes de gẽtibus de lõgè venerũt ad Christũ, Iudæi verò de propè, qui legis & prophetarũ erant literis edocti ex illo. Suprà autẽ in refectione v. panũ turbæ super fœnũ viride discũbebant, hic autẽ super terrã: quia per scripturam legis desideria carnis cõprimere iubẽtur. Iuno. aũt test. ipsam quoq; terrã, ac facultates tẽporales relinquere præcipimur. Theo. Septem autem panes sunt spirituales sermones, nam septenarius numerus spiritus sancti significatiuus est, qui perficit omnino: in septenario enim numero dierum, nostra vita perficitur. Hier. Vel septẽ panes dona sunt spiritus sancti, fragmenta panum mystici intellectus sunt huius septimanæ. Beda, Quòd enim dominus panes fregit, apertionẽ significat

Notula pulchra.

Operatio duplex in Christo.

Recessus à deo quid sit.

sacramētorū:q̄ gratias egit, ostēdit quantū de salute humani generis cōgaudeat:q̄ panes discipulis dedit vt turbæ apponerēt, significat quia spiritualis dona sciētię tribuit apostolis, & p eorū ministeriū voluit ecclesiæ suæ vitæ cibaria distribui. Hier. Pisciculi benedicti libri sūt no. test. quoniā piscis assi partē dñs resurgens postulat: vel in pisciculis sanctos accepimus, quorū scriptura no. test. fidē, vitā, & passiones cōtinet, qui è turbulētis huius seculi fluctibus erepti, refectionē nobis internā exēplo suo præbuerūt. Bed. Quod aūt turbis saturatis superērat, apostoli tollūt: quia altiora perfectionis præcepta, q̄ turba nequit attigere, ad illos pertinēt qui generalē populi dei conuersationē transcendūt: & tamen turba saturata esse memoratur, quia etsi sua relinquere nequeāt neq; explere quod de virginibus dicitur, tamē audiēdo mandata legis dei, ad vitam perueniunt æternam. Hier. Septem autem sportæ, septē ecclesiæ. Quatuor millia, annus est no. test, cū quatuor tēporibus. Bene etiā quatuor millia sunt, vt in ipso numero docerent euāgelicis se pastos esse cibariis. Theo. Vel quatuor millia sunt, id est, quatuor virtutibus perfecti: & propter hoc veluti fortiores plura comedentes, pauciora reliquerunt. In isto enim miraculo vij. sportæ remanent, in miraculo autem quinque panum xij. cophini: quia quinq; millia erāt id est quinque sensibus seruientes, & propter hoc non potuerunt comedere, sed paucis cōtenti multę superabundant reliquiæ fragmentorum.

Allegoria pulchra.

Et statim ascendens nauim cū discipulis suis, uenit in partes Dalmanutha. Et exierunt pharisæi, & cœperunt cōquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cælo, tentantes eum. Et ingemiscēs spiritu, ait, Quid generatio ista signum quærit? Amē dico uobis si dabitur generationi isti signū. Et dimittēs eos ascēdit iterū nauim, & abiit transfretum. Et obliti sunt panē sumere, & nisi unum panē nō habebāt secum in naui. Et præcipiebat eis, dicēs, Videte & cauete à fermento pharisæorum, & fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes, Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Iesus, Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis nec intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor uestrum? Oculos habentes nō uidetis, & aures habentes non auditis? Nec recordamini quādo quinq; panes fregi in quinq. millia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim. Quādo & septem panes in quatuor millia, quot sportas fragmētorum tulistis? Et dicunt ei, Septem. Et dicebat eis, Quomodo nondum intelligitis?

Dalmanutha.

Theo. Postquā dominus operatus est miraculū panum statim in aliū secedit locū: ne propter miraculū ipsum turbæ caperēt, vt facerent regē. vnde dicitur, Et sta. asc. na. cū dis. suis, ve. in par. Dalma. Aug. de cō. euā. In Mat. autem legitur, quod venit in fines Magedā. Non autem dubitādum est eundem locū esse sub vtroque nomine. Nā plerique codices nō habent etiam secundū Marcū nisi Magedā. Sequitur, Et exie. phar. & cœ. con. cum eo quæ. ab il. fig. de cæ. ten. eū. Bed. Pharisæi siquidē signū quærunt de cælo: vt qui multa homioum millia secūdò de paucis panibus saturauit, nūc in exēplo Moysi māna cælitus missa & per omnia passim dispersa, populū omnem in vltimo tempore reficiat, quod in euang. Ioannis quærunt dicentes, Quod sig. fa. vt vide. & cre. ti. Patres nostri man. māna in defer. sicut scriptum est, Panem de cælo. s. vt solem & lunam sisteret, grādinem plueret, & aerem immutaret. Credebant enim quòd de cælo signa facere non poterat, sed quòd in Beelzebub solùm poterat facere signum in terra. Bed. Sicut autē turbam supra credentem refecturus gratias agerat, ita nūc ob stultam pharisæorum petitionem gemit: quia humanæ naturæ circunferens affectus, sicut de homioum salute lętatur, ita super eorum dolet erroribus. vnde sequitur, Et ing. spiritu ait, Quid generatio ista sig. qu. amen dico vob. si dabi. ge. isti signum. i. nō dabitur: iuxta illud in psalmo, Semel iuraui in sancto, si Dauid mentiar. i. non mentiar Dauid. Aug. de con. euan. Non autē moueat quod Marcus non dicit responsum esse quærentibus signū de cælo, idem quod Mat. de Iona, sed ait dominum respōdisse, Signum non dabitur ei. intelligēdum est enim quale petebant, hoc est de cælo. prætermisit autem dicere de Iona quod Matt. cōmemorauit. Theo. Ideo autem eos dominus non exaudit, quia aliud est tempus signorū cælestium. s. tempus aduentus secundi, cū virtutes cælorū commouebuntur: & luna non dabit lumen suum. Tempore autem primi aduentus non fiunt talia, sed omnia mansuetudine plena. Bed. Non etiam dandum erat cæleste signum generationi tētantium dominum. Cæterū generationi quærentium dominum signū de cælo ostēdit, quando cernentibus apostolis ascendit in cælū. Sequitur, Et di. as. ite. na. & abiit trans fre. Theo. Dimittit quidem dominus pharisæos quasi incorrectos: nam vbi spes est correctionis, ibi morandum est: vbi verò malū incorrigibile est, inde recedēdum. sequitur, Et ob. sunt pa. su. & nisi vnum pa. &c. Bed. Quæret autem aliquis, Quomodo panes non habebant qui statim impletis vij. sportis ascenderunt in nauiculam? Sed scriptura testatur quòd obliti sunt eos secum tollere: quod indicium est quàm modicā carnis curam haberēt in reliquis, quibus ipsa reficiēdi corporis necessitas intētione domini comitatus mente excesserat. Theo. Dispensatiuè etiā panes sumere discipuli sunt obliti, vt reprehēsi à Christo fierēt meliores, & ad virtutis Christi notitiam peruenirent. sequitur, Et præ. eis di. Vi. & ca. à fer. phar. & fer. Hero. Chry. Matthæus dicit à fermento pharisæorum & sadducæorum. Lucas verò pharisæorum solùm, tres ergo pharisæos nominant, quasi principales. Matthæus verò & Mar. sibi secundarios diuiserūt. Cōgruè autem Marcus posuit Herodianos, quasi relictis à Matthæo Herodianis in supplementum narrationis ipsius. Hoc autem dicens, paulatim inducit discipulos ad sensum & fidem. Theoph. Fermentum pharisæorū & Herodianorum vocat doctrinam eorum quasi damnosam & corruptiuam, & malitia veteri plenam. Herodiani enim doctores erant qui Herodem Christum esse dicebant. Beda, Vel fermentum pharisæorum est decreta legis diuinæ traditionibus hominum post ponere: legem verbis prędicare, & factis impugnare: dominum tentare doctrinæ eius aut operibus non credere. Fermentum autem Herodis est adulterium, homicidium, temeritas iurandi, simulatio religionis, & odium in Christum & præcursorem eius. Theo. Ipsi autē discipuli de fermento panum dixisse dominum putauerūt. vnde sequitur, Et cog. ad al. di. quia pa. non ha. Hoc autē dicebāt, quasi non intelligentes Christi virtutem, quòd poterat panes facere ex nō ente. vnde dominus eos reprehēdit. sequitur enim, Quo cog. Iesus ait il. Quid cog. quia pa. nō habe. Bed. Per occasionem autem præcepti quod salutare tulerat dicens, Cauete à fer. pha. & fer. Hero. docet eos quid significēt quinq; panes & septem, de quibus subdit, Ne recor. quando quinque panes freg. &c. Si enim fermentum prædictum traditiones peruersas significaret, cibi quibus nutritus est populus dei non veram doctrinam significent?

Cōsensus euāgelic.

Gemitus Christi ratio.

Cōsensus euāgelic.

Et ueniunt in Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret. Et apprehensa manu cæci, eduxit eū extra uicum: & expuens in oculos eius impositis manibus suis, interrogauit eum si quid uideret. Et aspiciens ait, Video homines uelut arbores, ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos eius: & cœpit uidere, & restitutus est, ita ut

clarè uideret omnia. Et misit illum in domum suam, dicens, Vade in domum tuam: & si in uicum introieris, nemini dixeris.

Glo. Post refectiunem turbarũ euãgelista de illuminatione cæci subiũgit, dicẽs, Et ve. Beth. & ad. ei cæ. & ro. eũ vt il. tan. Bed. Sciẽtes quia tactus domini sicut leprosum mundare, ita cæcũ illuminare valeret. Sequitur, Et ap. ma. cæ. edu. eũ ex. vicũ. Theo. Videtur nãq; Bethsaida multa infidelitate fuisse infecta, vñ dominus exprobrat ei, veh tibi Bethsaida, quia si ĩ Tyro & Sidone &c. In hac ergo adductũ cæcũ extra vicũ educit, non enim erat vera adducentiũ fides. Sequitur, Et ex. in ocu. eius im. mani. suis, inter. eum si ali. videret. Chry. Spuit quidem & manus imponit cæco, volẽs ostẽdere quòd verbum diuinũ operationi adiũctum mirabiliter perficit. Marcus enim operationis est ostensiua, sputũ verò sermonis ex ore prolati. Interrogat autẽ si aliquid videret quod in aliis sanctis non fecit. significãs propter imperfectã adducentiũ fidẽ ac ipsius cæci, oculos eius nõ esse omnino apertos. vnde sequitur, Et aspic. ait, Video ho. ve. ar. ambulantes. Quia enim in infidelitate adhuc detinebatur, obscurè se videre homines declarabat. Beda, Formã quidẽ corporũ inter vmbras aspiciens, sed nulla membrorũ lineamenta visu adhuc caligante discernere valens: quales cõdensę arbores à lõgè aspectantibus, vel in luce nocturna solent apparere, ita vt non facilè arbor an homo sit possit cognosci. Theo. Ideo autẽ nõ statim eum perfectè facit videre, sed in parte: quia nõ perfectã fidem habebat. Nam secundũ fidẽ datur medela. Chry. Deducit autẽ eũ ab initio sensus redditi in fidei apprehensionẽ, & sic fecit cũ perfectè videre. vnde sequitur, Deinde ite. im. ma. su. ocu. eius &c cœ. vi. & postea subiũgit, Et re. est: ita vt vi. cla. omnia: sensu. s. & intellectu perfectè curatus. Sequitur, Mi. eum in domum suã, dicens, Vade in do. tuã & si in vicũ intro. ne. Dixe. Theop. Hoc quidem præcepit ei, quia infideles erãt, vt dictum est: ne fortè ab eis in anima læderetur, & ipsi non credẽtes grauius crimen incurrant. Bed. Vel exemplũ suis tribuit, ne de his quæ faciunt mirandis fauorem vulgi requirant.
Allegoria pulchra. Mysticè autẽ Bethsaida domus vallis interpretatur. i. mundus qui est vallis lachrymarum. Adducunt autem ad dominũ cæcũ. i. qui non videt quid fuit, quid est, & quid erit. Rogant illum vt eũ tãgeret. Quis enim est qui tangitur, nisi qui cõpungitur? Bed. Tangit enim nos dominus cũ mentẽ afflatu sui spiritus illustrat: atq; ad agnitionẽ nos propriæ infirmitatis studiũq; bonæ actionis accendit. Apprehẽdit manũ cæci: vt eũ ad executionem bonæ operationis confortaret. Hiero. Et ducit eum extra vicum. i. ciuitatẽ malorum. Expuit autem in oculos eius vt videat volũtatem domini per flatum spiritus sancti. Impositis autem manibus interrogat eũ si videret, quia per opera domini videtur maiestas eius. Bed. Vel expuens in oculos cæci imponit manus suas vt videat, quia cæcitatẽ humani generis & per inuisibilia dona, & per sacramẽta assumptæ humanitatis extersit. Sputũ enim quod de capite hominis procedit, gratiam spiritus sancti designat. Sed quẽ vno verbo totũ simul curare poterat, paulatim curat, vt magnitudinẽ humanæ cæcitatis ostẽdat, quæ vix & quasi per gradus ad lucẽ redeat. Et gratiã suã nobis indicat, per quã singula pfectionis incremẽta adiuuat. Quisquis autẽ ita longi tẽporis obscuritate depressus est, vt inter bonũ & malũ discernere nesciat, quasi ambulãtes homines instar arborum cernit: quia facta multitudinis absque luce discretiõis videt. Hier. Vel videt homines velut arbores, quia homines existimẽt se superiores. Iterum autem manus posuit super oculos eius vt videret clarè omnia. i. per opera visibilia, inuisibilia intelligeret: & quæ oculos nõ vidit, & clarum animæ suæ statum post rubiginem peccati mundi cordis oculo contempletur. Misit eũ in domum suam. i. in cor suum: vt videret in se, quod antè nõ vidit. Non enim putat homo desperans de salute omnino posse, quod illuminatus facilè potest perficere. The. Vel postquã sanauit mittit ĩ domũ: nã dom⁹ vniuscuiusque nostrũ cælũ est, & mansiones quæ sunt in eo. Hier. Dicit autem ei, Et si in vicum intr. nemini dixeris, id est vicinis cæcitatem tuam semper enarra, non virtutem.

Et ingressus est Iesus & discipuli eius castella Cæsareæ Philippi: & in uia interrogabat discipulos suos, dicẽs eis, Quẽ me dicunt esse homines? Qui responderunt illi, dicẽtes, Alii Ioannẽ baptistã, alii Heliã, alii uerò quasi unũ de prophetis. Tunc dicit illis, Vos uerò, quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus. Et cõminatus est eis, ne cui dicerent de illo. Et cœpit docere eos, quoniã oportet filiũ hominis pati multa, & reprobari à senioribus, & à summis sacerdotibus & scribis occidi, & post tres dies resurgere, & palam uerbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum, Domine, propitius esto tibi, non hoc erit. Qui conuersus & uidens discipulos suos, comminatus est Petro, dicens, Vade retro me sathana, quoniam non sapis quæ dei sunt sed quæ sunt hominum.

Theo. Postquam eduxit lõgè à Iudæis discipulos suns, tunc de seipso interrogat, vt nõ timẽtes Iudæos respondeãt veritatẽ. vnde dicit, Et ingr. est Ie. & dis. eius in castel. Cæsa. Phil. Hier. Philippus iste fuit frater Herodis, de quo suprà diximus, qui in honorem Tyberij Cęsaris Cæsaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellauit. Seqnitur, Et in via in. dis. di. eis, Quẽ me dicunt esse Expositio literalis. homines? Chry. Sciẽs quidem interrogat, quia decebat vt discipuli quãdoq; eũ melius laudarent quàm turbæ. Bed. Vnde primum hominum sententiã interrogat, discipulorũ fidem exploraturus, ne illorũ confessio vulgi videretur opiniõe firmata. Sequitur, Qui res. il. di. Alij Io. ba. alij Heliã, alij verò quasi vnũ de prophetis. The. Multi nanque putabant quòd Ioannes à mortuis resurrexisset, sicut & Herodes credebat: & post resurrectionem suam miracula perpetrasset. Postquam verò ab eis sciscitatus est aliorũ suspicionẽ, ipsos interrogat, quid de hoc in eorum mente consistat. vnde sequitur, Tunc dicit illis, Vos verò quem me esse dicitis? Chry. Ex ipso autem interrogationis modo, in maiorẽ eos reducit sensum ad maius aliquid æstimandum de eo, ne cũ turbis conueniant. Quid verò vertex discipulorum, os apostolorum interrogatis omnibus responderit, manifestatur cũ subditur, Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus. Theo. Confitetur quidem illum esse Christũ à prophetis denuntiatum. Sed quid ad confessionẽ Petri responderit dominus, & qualiter ipsum beatificauit, Marcus euangelista pertransiit, ne huiusmodi narrando Petro suo magistro gratiam pręstare videretur. Matthæus aũt hoc planè pertractat. Orig. super Mat. Vel quia Mar. & Lucas scripserunt Petrum respondentem: Tu es Christus: non adiicientes quod positum est in Matthæo, Filius dei viui: propterea non scripserunt ad cõfessionem relatã beatitudinem. Sequitur, Et cõ. est il. ne cui di. de il. The. Volebat enim interim suam gloriam occultare, ne multi scandalizarentur de eo, & pœnam mererẽtur maiorem. Chry. Vel vt scandalo crucis completo purã infigat fidem in mentem eorum. prius enim perfecta circa ascensionem dixit eis, Euntes docete omnes gentes. Theo. Postquam autem dominus confessionem discipulorum acceptauit dicentium verum deũ, tunc ipsis reuelat crucis mysterium. vnde sequitur, Et cœ. do. eos quo. opor. fi. homi. &c. Et palã verbũ loquebatur. s. de futura passione. Non autem intelligebant discipuli ordinem veritatis, neque resurrectionem comprehẽdere

poterāt,ſed putabāt eſſe melius quòd nō pateref.Chry- Prædixerat tamē hoc eis dn̄s hac occaſiōe vt oſtēderet ꝙ oporteret poſt crucē & reſurrectionē Chriſtū à teſtibus ꝓdicari.Rurſus Petr⁹ exiſtēs ſeruid⁹,ſolus de his ſumit audaciā diſputādi.Vnde ſequitur,Et appre.eū Pet. cœ.incr.eū,Do.pro,eſto ti.nā hoc nō erit.Hoc aūt amātis affectu & optātis dixit,quaſi diceret,Hoc nō poteſt fieri,nec recipiūt aures meæ, vt dei filius occidēdus ſit. Chr.Quid eſt aūt hoc ꝙ Petrus qui reuelatione patris potitus erat ſic velociter cecidit,& inſtabilis eſt effect⁹? Sed dicimus nō eſſe mirū ſi hoc ignorauit q̄ de paſsione reuelationē nō accepit.Quod em̄ Chriſtus filius dei viui eſſet,reuelatiōe didicerat.Myſteriū verò crucis &reſurrectionis nōdū ei ſuerat reuelatū. Ipſe verò oſtēdēs quòd oporteret eū ad paſsionē venire,Petrū īcrepauit, vnde ſequit̄,Qui cō.& vi.di.ſu.&c.The. Dn̄s nanq; volēs oſtēdere ꝙ ꝓpter ſalutē hominū debebat eius paſſio fieri,& ꝙ ſolus ſatanas Chriſtū pati nolebat,vt gen⁹ nō ſaluaretur humanū,Petrū ſatanā nominauit, eo ꝙ ſaperet quæ ſunt ſatanæ,nolēs Chriſtū pati, ſed aduerſans eidē. Satanas enim aduerſarius interpretatur. Chr. Dæmoni aūt ipſum tētāti nō ait,Vade poſt me, ſed Petro dicit,vade retro me.i.ſequere me,& volūtario meæ paſsionis cōſilio nō reſiſtas.Sequitur,Quoniā nō ſa. ea quæ dei ſunt,ſed quę hominū.The.Quæ hominū ſunt dicit Petrū ſapere ſecūdum quòd affectiones carnales quodammodo ſapiebat:volebat enim Petrus quòd ſibi Chriſtus præſtaret requiem & non crucifigeretur.

Myſteriū crucis reuelatur apoſtolis.

Et cōuocata turba cum diſcipulis ſuis,dixit eis:Si quis vult me ſequi,deneget ſemetipſum,& tollat crucē ſuā,& ſequatur me. Qui enim voluerit animā ſuā ſaluā facere,perdet eā:qui autem perdiderit animā ſuā propter me,& euangeliū ſaluā faciet eā. Quid enim proderit homini,ſi lucretur totū mundū,& detrimētū animæ ſuæ faciet? Aut quid dabit homo cōmutationis pro anima ſua? Qui enim me cōfeſſus fuerit & verba mea in generatione iſta adultera,et peccatrice & fili⁹ hominis* cōfitebitur eū, cū venerit in gloria patris ſui cū angelis ſanctis.* Et dicebat illis;men dico vobis,quia ſunt quidā de hîc ſtantibus qui nō guſtabunt mortem,donec videant regnum dei venieus in virtute.*

Cōfuſus.
Confundetur.
Alij hic incipiūt caput 9.

Bed.Poſtquā diſcipulis myſteriū ſuæ paſsionis& reſurrectionis oſtēdit,hortatur eos vnà cū turba ad ſequēdū ſuæ paſsionis exēplū.vnde ſequitur,Et cō.tur.cū diſci. ſuis dixit eis,Si quis vult me ſequi,dene.ſemet.Chryſo. Quaſi diceret ad Petrū,Tu quidē increpas me paſsionē ſuſtinere volentē,ego aūt dico tibi,quòd nō ſolū prohibere me pati nociuū eſt,ſed neq; ſaluari poteris niſi ipſe moriaris.Dicit aūt,Si quis vult me ſequi.q. d.ad bona voco quæ quíſ velle debet, non ad mala & grauia vt cogitatis.Qui enim infert violentiā,frequēter impedit: qui verò auditorē ī libertate dimittit,magis attrahit ipſum.Aliquis aūt abnegat ſeipſum,cū nullā ſui corporis curā habet,vt ſiue flagelletur,ſiue aliquid ſimile patiaf, ſuſtineat patienter.The.Nā ſicut qui abnegat alterū fratrē aut patrem,quāuis vulnerētur & moriātur nō cōpatitur nec irritatur:ſic & nos debemus ſpernere corpus noſtrum,vt ſi vulnerari cōtingat,vel aliquid ſimile pati nō curemus.Chry.Non aūt ait quod parcat ſibiipſi,ſed quod amplius eſt quòd abneget ſemetipſum, quaſi nihil cōmune ad ſe habeat,ſed periculis exponat,& circa ea ſic diſponatur ac ſi alius pateretur: & hoc eſt ſibiipſi parcere,quia patres tunc liberis ſuis ignoſcūt,cū tradētes eos doctoribus illis iubent nō parci.Vſquequo autē oporteat ſeipſum abnegare oſtendit cū ſubdit, Et tol. cru.ſu.q.d.vſque ad mortē exprobrabiliſsimā.The.Nā tūc crux exprobrabilis videbatur,quia in ea malefici figebātur.Hier.Vel aliter,Sicut gubernator peritus tēpeſtatē in tranquillitate præcauēs,nautas ſuos vult eſſe paratos:ita & dominus dicit,Si quis vult me ſequi, &c.Be. Tunc enim noſipſos abnegamus,cū vitamus quod ꝑ vetuſtatē ſuimus, & ad hoc nitimur quod ꝑ nouitatē vocamur.Crux aūt tollitur, cū aut ꝑ abſtinentiā afficitur corpus, aut ꝑ compaſsionē proximi affligitur animus. Theo.Quia verò poſt crucē virtutē aliā nos habere oportet,adiecit,Et ſequatur.Chr.Hoc aūt dicit,quia cōtingit aliquē patientē nō ſequi Chriſtū,cū.ſ. aliquis nō patitur propter Chriſtū.Sequitur enim Chriſtū q̄ poſt eū ambulat,qui morti eius ſe cōformat, prīcipes enā & poteſtates contēnens,ſub quibus ante Chriſti aduentū peccabat.Sequitur,Qui enim vo.ani.ſuā &c. Qui autē perd. &c.q.d.Hęc vobis mādo,quaſi vobis parcēs:etem̄ qui filio ſuo parcit,perdit eū,qui verò nō parcit,ſaluat. Oportet ergo nos eſſe ad mortē cōtinuè præparatos. Si em̄ in materialibus ꝑlūs qui paratus eſt ad mortē melior eſt aliis,nullo poſt mortē eum reſuſcitare valēte,multò magis in ſpiritualibus præliis cū ſpes tāta reſurrectiōis exiſtat,ꝙ qui ponit animā ſuā in mortē,ſaluā facit eam. Rem.Anima aūt hoc loco intelligenda eſt vita præſens non aūt ipſa ſubſtātia animæ.Chry.Quia ergo dixerat, Qui vo.ani.ſu.ſal.ſa.per.eam.ne quis perditionē hāc& ſalutē illā æſtimet æqualē,ſubiungit, Quid enim pro. hom.&c.q.d.ne dicas,Quoniā animā ſuā ſaluauit, qui crucis effugit pericula.Quādo enim cū anima ſua.i.vita iſta lucratur aliquis orbē terræ,quid amplius erit ei aīa pereūte? Nūquid aliā habet animā,pro aīa dare? Pretiū enim pro domo poteſt aliquis cōmutare,animā verò ꝑdens,aliā animā dare nō poteſt.Cautè aūt dicit, Aut q̄d da.ho. Deus enim propter noſtrā ſalutē dedit cōmutationē pretioſum ſanguinē Ieſu Chriſti.Bed.Vel hoc dicit,quia perſecutionis tēpore ponenda eſt anima, pacis aūt tēpore frangēda ſunt deſideria terrena,quod ſignificat cū dicit,Quid enim proderit homini &c. Plerūq; aūt verecūdiæ viu præpedimur,vt rectitudinē quā ſeruamus in mente,non exprimere valeamus in voce.Et ideo ſubditur,Qui enim me cō.ſu.&c.The. Non enim eſt ſufficiens fides q̄ ſolū in mēte cōſiſtit,ſed & oris cōfeſsionem dominus requirit. ſanctificata enim per fidē anima,debet & corpus ꝑ cōfeſsionē ſanctificari.Chry. Qui autem hoc didicit,ſubiecit ſe cū deſiderio ad hoc quòd ſine confuſione Chriſtū cōfiteatur.Dicitur autē adultera generatio quæ deū verū animæ ſponſum dereliquit,& non eſt ſecuta Chriſti doctrinā, ſed dæmonibus proſtrata ſemina impietatis ſuſcepit,propter quod & peccatrix dicitur.Qui ergo inter hos Chriſti dominationē negauerit & verba dei in euāgelio reuelata, dignā impietatis pœnā ſuſcipiet,audiens in ſecūdo aduētu,Non noui vos.The.Qui ergo cōfeſſus fuerit crucifixū eſſe ſuū deū,& ipſe cōfitebitur illū,nō hic vbi reputatur Chriſtus pauper & miſer,ſed in gloria & cū multitudine angelorū. Grego.in ho.Sunt aūt nonnulli qui Chriſtū ideo cōfitentur, quia cunctos Chriſtianos eſſe conſpiciunt.Non ergo ad probationē fidei vox ſufficit quā defendit à verecundia profeſsio generalitatis.Pacis ergo tēpore eſt aliud vbi oſtēdamur vobis:veremur ſæpe à proximis deſpici, dedignamur iniurias verbi tolerāre.Si cōtigerit iurgiū fortaſſe cū ꝓximo,erubeſcimus priores ſatisfacere.Cor quippe carnale dum huius vitæ gloriā quærit humilitatē reſpuit.Theop.Quia verò de ſua gloria dixerat,volēs oſtēdere quòd non inania promittebat,ſubditur,Et di.il.Amen di.vo. quia &c. Ac ſi diceret.quidam.i. Pet. & Iaco. & Ioan.non guſtabunt mortem,donec eis oſtendam in trāsfiguratione, cū qua gloria venturus ſim in ſecundo aduentu. Non enim erat aliud transfiguratio, niſi ſecundi aduentus pronuntiatio, in quo & ipſe Chriſtus & ſancti lucebunt. Be-

Abnegatio ſeipſum quid ſit.

Præparatio ad mortem.

Trāsfiguratio eſt 2.aduētus pronuntiatio.

da. Pia verò prouisiōe factū est, vt cōtēplatione semper manētis gaudij ad breue momētū delibata, forti⁹ aduersa tolerarēt. Chry. Nō aūt eorū q ascēsuri erāt noīa declarauit, ne reliqui discipuli aliquid paterētur humanū: prædicit aūt vt dociliores circa huiusmodi cōtēplationem fiant. Bed. Vel regnū dei præsens ecclesia vocatur. Aliqui autem ex discipulis vsq; adeò in corpore erant victuri, vt ecclesiam constructā conspicerent, & cōtra mūdi gloriam erectā. Discipulis enim rudibus de præsenti vita aliquid promittēdū fuit, vt possent robustius in futuro solidari. Chry. Mysticè aūt vita Christus est, mors verò diabolus. Gustauit aūt mortem qui peccatis immoratur. adhuc omnis homo habens dogmata bona aut praua, mortis aut vitæ panē degustat. Et quidē minus malū est videre mortē, malū autem est eam gustare, sed adhuc peius eam sequi, pessimum autē ei supponi.

CAPVT IX.

ET post dies sex assumpsit Iesus Petrū & Iacobū & Ioānē, et duxit illos in mōtē excelsum seorsum solos, & trāsfiguratus est corā ipsis. Et uestimēta eius facta sunt splēdētia, & cādida nimis uelut nix, qualia fullo nō potest super terrā candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyse, & erāt loquētes cū Iesu. Et respondēs Petr⁹ ait Iesu, Rabbi, bonū est nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliæ unum. Nō enim sciebat quid diceret. Erāt enim timore exterriti. Et facta est nubes obumbrans eos, & uenit uox de nube dicēs, Hic est filius meus charissimus, audite illum. Et statim circunspicientes, neminem amplius uiderunt, nisi Iesum tantum secum.

Hier. Post cōsummationē crucis, gloria resurrectionis ostendit, vt nō timerēt opprobria crucis, qui oculis suis visuri erāt gloriā resurrectiōis futuræ. vnde dicitur, Et post dies sex. &c. Chry. Quòd aūt Luc. dicit post octo dies, nō cōtrariaē huic. Lucas enim & diē quo Christus prædicta locutus fuerat, & diē in quo eos assumpsit, numerauit. Ideo autē post sex dies eos assumpsit, vt vehe-

Laus triū apostolorum. mētiori repleti desiderio in borū dierū spacio vigilanti, & solicita mēte ea q̄ videbāt, attēderent. The. Assumit autē tres vertices apostolorū, Petrū tanquā cōfitentē & diligentē, Ioannē tanquā dilectū, Iacobū verò tāquam altiuocū & theologum. Intātū enim grauis erat Iudęis, vt Herodes volēs Iudæis placere, ipsum occiderit. Chr. Nō aūt in domo suā gloriā demōstrat, sed in mōtē excelsum illos assumit: quoniam mōtis sublimitas conueniens erat ad gloriæ sublimitatē ostēdendā. The. Seorsum autē eos ducit, quia debebat eis mysteria reuelare. Transfigurationē autem oportet intelligere, nō figuræ immutationē, sed quia manente vt prius erat figura, appositio facta est cuiusdā inenarrabilis claritatis. Chrys. Neq; ergo decet aliquā figurę trāsformationē in regno dei esse futurā, aut circa ipsum saluatorē, aut circa eos qui assimilabūtur, sed appositionē claritatis. Bed. Trāsfiguratus igitur saluator nō substātiā verę carnis amisit sed gloriam fututæ vel suæ vel nostrę resurrectionis ostendit: qui qualis tunc apostolis apparuit, talis post iu-

Alteratio. diciū cunctis apparebit electis. Sequitur, Et vestimēta &c. Greg. 32. mor. Quia in supernę claritatis culmine ei vitæ iustitia fulgentes adhærebūt: vestiū enim nomine iustos, quos sibi adiūgit, insinuat. Sequiē, Et ap. il. Elias &c. Chry. Moysen & Eliā in medio introducit, primò quidē, quia turbæ dicebant Christū Eliā aut vnū prophetarū, apostolis se cū eis ostēdit, vt differentiā seruorum & domini cernerēt. Et etiam quia de transgressione legis Iudæi Christū accusabant, & blasphemū eū putabant, tanquā sibi gloriā patris attribuētem, eos qui in vtroq; fulserūt in mediū ducit. Etenim Moyses legem dedit, & Elias gloriæ dei zelator fuit. vnde ei nō assisterent, si deo & legi eius contrarij essent. Et vt scirent ꝙ vitæ potestatē & mortis habet, propter hoc & Moysen qui mortuus erat, & Eliā qui nōdū mortē passus fuerat in mediū introducit. Itē ꝑ hoc significauit ꝙ doctrinæ legis Christi, prophetarū doctrina pædagogus fuit. Significat etiā cōiunctionē no. ꝙ ve. test. Et qm̄ in resurrectione cū prophetis apostoli cōiungentur, & vna erit obuiatio regi cōmuni. sequiē, Et res. Pet. ait Ie. Rabbo. bo. est &c. Be. Si tātū figurata Christi humanitas, duorūq; societas sanctorū ad punctū visu delectat, vt eos ne discedāt etiā obsequio Petr⁹ sistere velit: quāta erit fœlicitas visioni deitatis inter angelorū choros adesse ꝑpetuò? Sequitur: Nō em̄ sci. quid dice. Etsi em̄ Petrus prę stupore humanæ fragilitatis nesciat quid dicat, insiti tamē sibi dat affectus indiciū: nesciebat em̄ quid diceret, quia oblitus est regnū sanctis à dn̄o nō alicubi terrarū, sed in cęlis esse promissum, nec recordatus est se, suósq; coapostolos mortali adhuc carne circūseptos immortalis vitæ statū subire nō posse, cui etiā mente excesserat: quia in domo patris q̄ in cælis est, dom⁹ manufacta necessaria nō fit. Sed & vsq; nūc impetitiæ notaē quisquis legi prophetis & euāgelio tria tabernacula facere cupit, cū hæc adinuicē nullatenus valeāt separari. Chry. Non etiā intellexit Petrus, ꝙ ad demōstrationē veræ gloriæ

trāsfigurationē dn̄s est operatus, neq; ꝙ propter doctrinā hominū hoc faciebat. nā plurimi erāt relicturi multitudinē ī heremo habitātes. Sequiē, Erāt em̄ ti. ex. Erat aūt hic timor secūdū quē de cōmuni mēte ī statū eleuabātur meliorē. qđ em̄ in interiorib⁹ videbaē, Moyses & Elias erat. Ducebatur aūt aīa ad quendā diuinū affectū quasi ex diuina visione ab hūano sensu abstracta. Theo. Vel aliter: Petrus timēs è mōte descendere, quia iā præsens erat quòd Christus crucifigi debebat, dixit, Bonū est nos hîc esse, & nō illic descēdere ī mediū. s. Iudęorū. Si aūt huc veniēt furētes cōtra te, habem⁹ Moysen qui Aegyptios debellauit, habem⁹ & Eliā q ignē eduxit de cælo & quinquagenos destruxit. Orige. sup Mat. Marc. aūt ex ꝑsona sua dicit, Nō em̄ sciebat quid diceret. Vbi cōsiderādū ne fortè ꝑ excessum mētis hoc loquebatur, motus quodā spiritu alieno, ne fortè. s. ille spiritus qui voluit quantū ad se Christū scādalizare, vt recederet à passione omnib⁹ hominib⁹ salutari. Ipse operās etiā hic seductoriè vult euellere Christū sub colore boni, vt nō cōdescendat hominib⁹, nec veniat ad eos, nec suscipiat mortē ꝓ cis. Bed. Quia verò Petrus materiale quæsiuit tabernaculū, nubis accepit vmbraculū, vt discat ī resurrectione nō tegmine domorū, sed spūs sancti gloria eos esse protegēdos. vnde sequiē, Et fa. est nu. ob. eos. Quia verò imprudēter interrogauerūt, propterea respōsionē dn̄i nō merentur, sed pater respōdet ꝓ filio. vn̄ sequiē, Et ve. vox de nu. di. Hic est fi. &c. Chry. A nube quidē vox emittiē, in qua deus apparere cōsueuit, vt crederēt ꝙ vox illa ferretur à deo. In hoc aūt quòd dicit, Hic est fi. meus cha. vnā voluntatē patri & filio protestatur, & quòd salua filiatione quātū ad oīa cū eo qui genuit, vnū esset. Bed. Quē aūt Moyses cū venerit in carne audiendū ab omni aīa, q̄ saluari vellet, ꝓdixit, hūc iā veniētē in carne deus pater audiendū discipulis ostēdit. Sequitur, Et sta. cir. ne. &c, Vbi enim cœpit filius designari, mox serui discesserunt, ne ad illos paterna vox missa putaretur. The. Mysticè aūt post cōsummationē huius seculi, qđ in sex diebus factū est, assumet nos Iesus (si eius sumus discipuli) in mōtem excelsum. i. in cælū, & tūc videmus eius gloriā singularē. Bed. Vestimenta aūt dn̄i re-

ctè sancti eius accipiūt, qui nouo cādore fulgebūt. Fullo aūt intelligendus est, cui Psal. loquitur, Amplius laua me ab ini. mea, & à deli. meo mun. me. Qui nō potest suis fidelib⁹ dare claritatē in terra, q̄ eis cōseruata manet in cęlis. Rem. sup Mat. Vel ꝑ fullonē sancti designātur prædicatores, & animarū purgatores, quorū in hac

Anagogica expositio.

Excessus mentalis.

Anagogica expositio.

vita nullus ita viuere valet, vt alicuius peccati maculis nõ obſuſcetur. In futura enim reſurrectione ſancti ab omni macula peccati purgabuntur. Tales ergo eos faciet dominus, quales nec ipſi mẽbra ſua caſtigando, nec vllus prædicatorũ ſuo exemplo vel doctrina facere poteſt. Chry. Vel veſtimenta alba, euangelica ſunt & apoſtolica ſcripta omniũ clariſſima, quib⁹ ſimilia nullus expoſitorũ facere poteſt. Orig. ſuper Mat. Vel forſitã fullones ſuper terrã poſſum⁹ moraliter exiſtimare ſapiẽtes ſeculi huius, q̃ putantur ornare etiã turpes intellect⁹ & dogmata falſa fullonicatiõe ĩgenij ſui, ſed illorũ ars fullonica poteſt facere aliquid ſimile ſermoni, qui oſtẽdit ſpiritualiũ intellectuũ ſplẽdorẽ in dictis ſcripturarum imperitis, quæ à plurimis cõtemnũtur. Bed. Moyſes & Elias quorũ vnũ mortuũ & aliũ in cælis raptũ legimus, futurã omniũ ſanctorũ gloriã ſignificat, qui videlicet tẽpore iudicij, vel viui in carne reperiendi, vel ab omni guſtata morte reſuſcitandi & pariter ſunt regnaturi cũ illo. The. Vel hoc ſignificat, quia in gloria videbimus & legẽ & prophetas cũ ipſo loquentes. i. q̃ per eũ fuerunt dicta per Moyſen & alios prophetas, tunc videbim⁹ eſſe cõſona rebus, & tũc audiemus vocẽ paternã reuelantẽ. ſ. nobis filiũ patris, & dicentẽ, qm̃ hic eſt filius meus, obũbrante nube. i. ſpũ ſancto qui eſt ſapiẽtię fons. Bed. Et notãdũ ſicut dño in Iordane baptizato, ſic & in mõte clarificato totius ſanctæ trinitatis myſteriũ declaratur: quia gloriã ei⁹ quã ĩ baptiſmo credẽtes cõfitemur, in reſurrectione vidẽtes collaudabim⁹. Nec fruſtra ſpiritus ſanctus hîc in lucida nube, illic apparuit in columba: quia nunc ſimplici corde fidem quã percepit, ſeruat: tũc luce apertæ viſionis quod crediderat cõtẽplabitur. Cũ aũt fieret vox ſup̃ filiũ, inuẽtus eſt ipſe ſol⁹, quia cũ manifeſtauerit ſeipſum electis, erit deus omnia in oib⁹, imò cũ ſuis p̃ oĩa Chriſtus caput cũ corpore ſplẽdebit.

Anagogica pulchra

Et deſcendentibus illis de mõte, præcepit illis ne cuiquã quod uidiſſent, narrarẽt, niſi cũ filius hominis à mortuis reſurrexit. Et uerbum continuerunt apud ſe conquirentes quid eſſet, cũ à mortuis reſurrexerit. Et interrogabant eum dicentes, Quid ergo dicunt phariſæi & ſcribæ, quia Eliam oportet uenire primũ? Qui reſpondens, ait illis, Elias cũ uenerit primò reſtituet omnia, & quomodo ſcriptum eſt in filium hominis, ut multa patiatur, & cõtemnatur. Sed dico uobis, quia & Elias uenit, & fecerunt illi quæcunque uoluerunt ſicut ſcriptum eſt de eo.

Orig. ſuper. Mat. Poſt myſteriũ oſtẽſum in mõte deſcẽdentibus de monte diſcipulis præcepit vt eius trãsfiguratio non manifeſtetur ante gloriam paſſionis & reſurrectionis ipſius. vnde dicit, Et de. il. de mõte &c. Chry. Vbi non ſimpliciter ſilere iubet, ſed paſſionẽ inſinuãs, cauſam inſinuat, p̃pter quã ſilere debebũt. The. ſ. ne homines ſcandalizentur, audientes de Chriſto tã glorioſa qui eũ crucifixũ erant viſuri. Nõ igitur erat cõgruũ talia de Chriſto dicere anteq̃ pateretur: poſt reſurrectionẽ verò credibile videbatᷣ. Chryſ. Illi verò reſurrectionis myſteriũ ignorantes, verbũ quidẽ retinentes inuicẽ diſputabãt. vnde ſequitur, Et ver. conti. &c. Hier. Hoc quod propriè Marci eſt id ſignificat, quia cũ abſorpta fuerit mors in victoriã, nõ erunt in memoria priora. ſequitur, Et in. eũ di. Quid er. di. &c. Chry. Intentio quidem diſcipulorum ſuper hac interrogatione talis mihi eſſe videtur, Nos quidem Eliã tecũ vidimus, & prius te vidimus q̃ Eliã, ſcribæ verò prius Eliam venire docẽt: credimus itaq; eos mendacium protuliſſe. Beda, Vel ita æſtimabant diſcipuli transformationem glorię hãc eſſe quam in monte viderant, & dicũt: Si iã veniſti in gloria quomodo præcurſor tuus nõ apparet? maximè quia Eliam viderant receſſiſſe. Chry. Quid autẽ ad hoc Chriſtus reſponderit, apparet per hoc quod ſubditᷣ, Qui reſpõdens ait, Elias &c. In quo oſtẽdit quòd Elias veniet ante ſecundũ aduentũ. Scripturæ enim duos aduentus Chriſti prænuntiant: vnũ. ſ. qui factus eſt, & aliũ qui vẽturus eſt. Dñs aũt ſecundi aduentus Eliã aſſerit præcurſorẽ. Bed. Reſtituet autem omnia, vtiq; illa q̃ Malachias oſtendit dicens, Ecce ego mittã vobis Eliã prophetã, vt cõuertat cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorũ: reſtituet etiã hoc quod morti debet ac diu viuendo diſtulit. The. Proponit aũt hoc dñs ad reſiſtendum opinioni phariſæorũ, qui tenebãt quòd primi aduẽtus præcurſor erat Elias, quaſi ad incõueniens ducẽs. vnde ſubdit, Et quomodo ſcri. eſt &c. Ac ſi dicat. Elias Theſbytes cũ venerit pacificabit Iudæos, & ad fidẽ adducet ipſos: ita vt ſit ſecundi aduentus præcurſor. Si ergo primi aduentus Elias eſt præcurſor, quomodo ſcriptũ eſt quòd filius hominis debet pati? Ex his ergo duob⁹ vnũ erit, aut quòd non ſit primi aduentus Elias præcurſor, & ſcripturæ erunt veræ: aut quòd ſit præcurſor primi aduentus, & ſcripturæ nõ erunt veræ, quæ dicũt quòd oportet Chriſtũ pati, cũ Elias debeat omnia reſtituere, & nõ debeat eſſe Iudæus aliquis incredulus, ſed omnes credere debeant ad prædicationem eius quicunque audiẽt eum. Bed. Vel ita & quomodo ſcriptum eſt. i. quomodo de Chriſti paſſione multiſariè prophetæ multa ſcripſerunt, ſed & Elias cũ venerit multa paſſurus eſt & cõtemnendus ab impiis. Chry. Sicut aũt dominus ſecũdi aduentus Eliã aſſerit præcurſorem, ſic & conſequenter aſſerit Ioannẽ eſſe præcurſorẽ primi aduentus. vnde ſubdit, Sed di. vo. &c. Glo. Ioannem vocat Eliam, non quia Elias erat in perſona, ſed quia Elię miniſteriũ adimplebat: ſicut enim ille præcurſor erit ſecundi aduentus, ſic iſte factus eſt primi. Theo. Erat etiam Ioãnes redargutor & zelotes & eremita vt Elias, non tamen audierunt illum ſicut Eliam audiẽt: neſario verò ludo eũ occiderunt caput illius amputantes. vnde ſequitur, Et fe. il. quæcunque &c. Chryſo. Vel aliter, Interrogabant diſcipuli Ieſum, quomodo ſcriptum eſt pati filium hominis? Ad hoc autem quaſi reſpõdens dicit, Sicut ad ſimilitudinem Eliæ Ioannes venit & ei mala intulerunt, ſic ſecũdum ſcripturas oportet filium hominis pati.

Tráſfiguratio quare occultatur.

Argumentum pulchrum.

Ioannis & Eliæ comparatio.

Et ueniẽs ad diſcipulos ſuos, uidit turbã magnã circa eos, & ſcribas cõquerentes cum illis. Et confeſtim omnis populus uidẽs Ieſum, ſtupefactus eſt, & expauerunt: & accurrẽtes ſalutabãt eum. Et interrogauit eos, Quid inter uos conqueritis? Et reſpondens unus de turba, dixit, Magiſter, attuli filium meum ad te habentẽ ſpiritum mutum, qui ubicunq; eum apprehẽderit, allidit illum, & ſpumat, & ſtridet dentibus ſuis, & areſcit. Et dixi diſcipulis tuis ut eiicerent illum & non potuerunt. Qui reſpondẽs eis dixit, O generatio incredula, quãdiu apud uos ero? Quãdiu uos patiar? Afferte illum ad me. & attulerunt eum. Et cũ uidiſſet eum, ſtatim ſpiritus cõturbauit illum, & eliſus in terrã uolutabatur ſpumãs. Et interrogauit patrẽ eius, Quantum tẽporis eſt, ex quo ei hoc accidit? At ille ait: ab infantia, & frequẽter eũ in ignẽ & in aquã miſit eũ ut p̃deret, ſed ſi qd potes, adiuua nos miſertus noſtri. Ieſus autẽ ait illi, Si potes credere, omnia poßibilia ſunt credẽti. Et cõtinuò exclamãs pater pueri cum lachrymis aiebat: Credo domine: adiuua incredulitatem meã. Et cùm uidiſſet Ieſus cõcurrẽtẽ turbã, cõminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi, Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamãs & multum diſcerpẽs eum exiit ab eo, et factus eſt ſicut mortuus, ita ut multi dicerẽt, quia mortuus eſt. Ieſus autẽ tenẽs manum eius, eleuauit eum, et ſurrexit. Et cùm intraſſet in domum, diſcipuli eius ſecretò interrogabant eum, Quare nos nõ potuimus eiicere? et dixit illis, Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione et ieiunio.

The. Poſtquã gloriã ſuã tribus diſcipulis in mõte oſtẽderat, reuertitur ad alios diſcipulos qui cũ eo nõ aſcenderãt in mõte. vnde dicitur, Et ve ad diſc. &c. Phariſæi nanq; captãtes horã cũ præſens non extiterat Chriſtus

accesserũt vt ipsos ad se attraberẽt. Hier. Nõ est aũt homini requies sub sole, semper patuulos occidit inuidia: magnos percutiũt fulgura mõtes, alij discentes cũ fide vt turbæ, alij inuidẽres cũ fastu vt scribæ ad ecclesiã cõueniũt. Sequitur, Et cõ. om. pop. Be. Notãdũ in omnibus locis distantiã mentis scribarũ & turbæ. Scribæ cm̃ nibil denotiõis, fidei, bumilitatis & renerẽtiç exhibuisse oarrãtur, sed veniẽte dño mox omnis turba stupefacta expauir, eũq; salutãs accurrit. vnde sequitur, Et ac. sa. eũ. The. Affectabãt enim turbæ enm videre, ita vt eũ venientẽ à lõgè salutarẽt. Quidã verò dicũt ꝙ aspectus eius ex trãsfiguratione speciosior factus, turbã ad salutationẽ eius attrabebat. Hier. Populns autẽ vidẽs stupefactus est & expauit, nõ discipoli, quia non est timor in charitate: timor est seruorũ, stupescere stultorũ. Sequitur, Et in. eos, Quid in. vos con. Quod. s. dñs ĩterrogat? vt cõfessio pariat salutem, vt murmur cordis nostri sermonibus piis soluatur. Bed. Porest verò (nisi fallor) intelligi de hoc quæstionẽ fuisse motã, quare ipsi cũ essẽt discipuli saluatoris sanare dæmooiacũ, qui ĩ medio erat positus, oõ possent. quod ex sequẽtibus potest cõuinci cũ dicitur, & respõdẽs vnus de tur. di. Magister, at. filiũ. &c. Cbry. Huoc hominẽ scriptuta iofirmũ in fide ostẽdit, ex hoc quod Christus dicir, O generatio incredula: & ꝑ hoc quod subdit, Si pores credere. Sed etsi infidelitas eius occasio exriterit dæmooẽ oõ pellẽdi, incusat tamẽ discipulos. vnde subditur, Et di. dis. tois &c. Vide aũt istios insipientiã. Iesum in medio turbarũ precatur discipulos incusaos: vnde & dñs corã plebe multò magis hoc ei imputat, non solũ in personã eios accusationẽ intendẽs, sed in persooã oĩm Iudæorũ: probabile em̃ est multos præseotiũ scãdalizatos, ea q̃ nõ cõueniebant de discipulis cogitasse. vnde sequitur, Qui eis res. dixit, O gene. incre. quandiu apud vos ero? quandiu vos patiar? In quo ostendit, & mortẽ se desiderare, & graue ei esse cũ illis cõuersari. Bed. Io tantũ aũt nõ est homini iratus sed vitio, vt statĩ intulerit, Afferte illũ ad me, &c. Chry. Hoc aũt dñs permisit propter patrẽ pueri, vt cũ vexãtẽ dæmonẽ videret, ad fidẽ futuro miraculo traheretur.

Dęmonis impietas.

Tbeo. Permittit etiam vexari puerũ, vt ex hoc sciremus dęmonis impietatem, qui occidisset eũ nisi fuisset à dño adiutus. Sequitur, Et in. pa. eius, Qoantum tẽporis &c. Bed. Etubescat Iuliaous qui dicere audet omnes homines absq; peccati cõtagione nasci in carne tanquã innoeentes per omoia, vt fuit Adã quãdo crearus est. Quid em̃ habuit iste pner vt ab infantia dæmonio vexaretur acerbissimo, si nullo originalis peccati vinculo tenebatur? quia constat illũ adhnc propriũ oon habere potuisse peccatũ. Glos. Exprimit aurẽ in verbis suæ petitionis fidei defectõ. vnde subdit, Sed si quid potes &c. Cũ em̃ dicit, Si quid potes, manifestat se de eius potentia dubitare, qoia viderat filiũ suũ à discipulis Christi curatum non esse. Dicit autem, Misertus nostri, vt designaret miseriã filij qui patiebatur, & parris qui cõpatiebatur. Sequitur, Iesus au. ait il. Si po. cre. &c. Hier. Libertatẽ arbitrij hoc indicat quod dicit, Si potes. Quæ aũt sunt omnia quæ possibilia sunt credenti, nisi quæ in nomine Iesu. i. salutis postulãtor cũ lachrymis? Beda, Aptũ autem responsum dominos dedit petẽti. Ipse enim ait, Siquid potes, adiuua nos. Er dominus, Si potes inqoit credere. At cõtra leprosus qui fideliter clamabat, Domine, si vis potes me muodare. cogruũ suç fidei accepit respõsum. Volo: mũdare. Chry. Quod autẽ dicit, tale est, Tãta est

Abundãtia virtutis Christi

virtutis apud me superabundantia, vt non solũ hoc possim, sed & alios hoc faciã operari: quare si credideris vt oportet, & honc ipse curare poteris, & alios multos. Sic ergo eum ad fidẽ reducebat, qui adhuc de infidelitate loquitur. vnde sequitur, Et cõ. ex. pater &c Sed si erediderat, dicens, Credo, quomodo subdit, Adiuua incredulitatem meam? Dicamus igitur quoniã multiplex est fides: introductoria. s. & perfecta: hic aorẽ ioeipiens credere saluatorem deprecabatur, vt apponeret reliquum ad virtutẽ suam. Bed. Nemo enim repente fit summus, sed in bona conuersatione à minimis quisque iochoat, vt ad magna perueniat. Alia nãq; sunt virtutis exordia, aliud profect⁹, aliud perfectio. Quia igitur per occultã inspirationem gratiæ meritorum suorũ gradibus fides crescit, vno eodémq; tẽpore is qui necdũ perfectè erediderat, simul & credebat, & incredulus erat. Hier. Per hoc etiam monstratur ꝙ credulitas nostra infirma est, nisi iooixa sobsistat adiutorio subsidij dei. Fides autem cũ lacbrymis optata vota capit. vnde sequitur, Et cùm vi. Ie. cõcur. tur. com. est im. di. il. Sur. & mute &c. The. Ideo autem cũ videret turbã coocurrere, comminatus est spiritui immundo: nolebat enim coram turba curare, vt ostentationem fugere doceret. Cbry. Quòd autẽ cõmioatur & dixit, Ego tibi præcipio, diuioæ attribuitur potestati. Quòd verò dicit nõ solùm, Exi ab eo: sed etiam amplius, noli introire in eum: ostẽdit quia ad reinrrandum promptus erat, quia ille nõdum erat in fide perfect⁹: sed hoc domini iussio iobibebat. Sequitur, Ex excl. & mul. &c. Nõ enim valuit mortẽ diabolus impooere propter veræ vitæ aduẽtum. Bed. Quẽ aũt bostis impius morti similẽ reddit, hunc pius saluator piæ dextræ tactu saluauit. vnde sequitur, Iesus au. te. manũ &c. Ex quo sicut verũ se esse deũ potentia saluandi docuit, ita & in veram se habuisse carnis naturam more tactus humani declaraoit. Negar nanq; Mani. insanus veraciter eum carne indutum fuisse, sed ipse cũ tot languẽtes suo tactu erexit, mundaoit, illuminauit, hæresim illius, antequã nata esset dãnauit. sequitur, Et cũ in. in do. &c. Chry. Timebãt eoim ne fortè collatã sibi gratiã amisissent. receperant enim potestatẽ iã spirituum immũdorũ. Sequitur, Et di. il. Hoc geous &c. Theo. s. lunaticorũ, vel simpliciter omnium dæmooiotum genus. Oportet nanq; ieiunare eũ qui curari debet, & illũ qui curat. Sic enim vera otatio perficitur, cũ cõiungitur oratiooi ieiuniũ, quando nõ grauatur qui orat ex sumptione ciborum, sed sobrius est.

Oratio pficitur.

Bed. Mysticè autẽ dominus sursum discipulis mysteria regni reserat, deorsum turbis peccata infidelitatis exprobrat, & spiritus malos ab his qoi vexãtur, expellit. Nam carnales adhuc & insipiẽtes consortat, docet, castigat, & perfectionẽ liberius de æternis instruit. Theo. Dęmon autẽ iste surdus & mutus est: surdus, inquantum non vult dei sermones audire: mutus verò, inquantũ nõ vult alios, quod coodecẽs est, docere. Cbry Peccator autem spumat stultitia, stridet iracundia, arescit ignauia. Discerpit aũt spiritus appropinquantẽ ad salutem, & similiter quos in ventrẽ suum trahere desiderat, discerpit per terrores & dãna vt fecit Iob. Bed. Sæpe enim dũ cõuerti ad deũ post pctã conamur, maioribus nouisque antiqui hostis pulsamur iosidiis: quod facit, vt vel odiũ virtutis incutiat, vel expulsionis suæ vendicet iniuriam. Greg. ro. mor. Velut mortous autem ostenditur, qui à maligoi spiritus potestate liberatur, quia quisquis iã terrena desideria subegit, vitã in se carnalis conuersationis extinguit. & modò mortuus apparet, quem multi mortuũ dicũt, quia qui spiritualiter viuere oesciunt, eũ qui carnalis bona oõ sequitur, extinctum fundirus arbitrãtur. Hiero. Per boc autẽ ꝙ ab infantia vexarus est, significarur gentilis populus, cuius à natiuitate creuit cult⁹ inutilis idolorũ, vt stultè immolaret filios suos dęmoniis. Vnde dicitur, Quòd in ignem & aquã eum misit. Alij enim de gentibus ignem

venerabantur, alij aquã. Bed. Vel in hoc dæmoniaco significãtur qui originalis culpæ reatu astricti veniũt in mundũ rei, secundũ gratiã saluãdi. Ignis aũt ad feruorẽ iracundiæ referẽdus est, aqua ad voluptates carnis quæ dissoluere mentẽ p delicias solẽt. Nõ aũt puero qui vim patiebatur, sed dæmoni qui inferebat comminatus est: quia qui peccantẽ emendare desiderat, vitiũ vtiq; increpando & execrãdo debet exterminare, sed hominẽ amãdo resouere. Hier. Imputat aũt dominus spiritui quod homini præstat, dicens, Surde & mute spiritus, quia ille nũq̃ audiet nec loquetur, q̃ peccator pœnitẽs audit & loquitur. Exiẽs aũt dæmon ab homine, nunquã reuertitur, si homo cor suũ serauerit clauib' humilitatis & charitatis & ostiũ obtinuerit immunitatis. Factus est homo sanatus velùt mortuus. Sanatis etẽm dicit, Mortui estis, & vita vestra abscõdita est cũ Christo in deo. The. Sed si Iesus. i. euãgelicus sermo, teneat manũ. i. virtutẽ actiuam, tunc è dæmone liberabimur. Vide etiam q primò deus nos iuuat, deinde requiritur à nobis quòd bonum operemur. Vnde dicitur q Iesus eleuauit illũ, in quo ostẽditur dei auxiliũ, & surrexit, in quo mõstratur hominis studiũ.

Moralis expositio.

Bed. Dũ aũt docet dominus apostolos quomodo dæmon nequissimus debeat expelli, oẽs instituit ad vitã, vt. s. nouerimus grauiora quæq; vel immũdorũ spirituũ, vel hominũ tentamẽta, ieiuniis & orationibus esse superãda. Irã quoq; domini cũ in vltionẽ scelerum nostrorũ fuerit accẽsa, hoc remedio singulari posse placari. Ieiuniũ aũt generale est nõ solũ ab escis, sed & à cũctis illecebris abstinere carnalibus, imò ab omnibus vitiorũ passionibus. Sic & oratio generalis nõ solũ in verbis est quibus diuinã clementiã inuocamus, verũ etiã in omnibus quæ in obsequium nostri conditoris fidei deuotione gerimus, teste Apostolo qui ait, Sine intermissione orate. Hier. Vel stultitia quæ ad luxuriam carnis pertinet, sanatur. Ira & ignauia oratiõe depellitur. Medicina cuiusque vulneris adhibenda est ei. Non sanat oculum, quod calcaneo adhibetur. Ieiunio passiones corporis, & oratione pestes sanandæ sunt mentis.

Et inde profecti prætergrediebãtur Galilæã: nec volebat quẽquã scire. Docebat autẽ discipulos suos, & dicebat illis: Quoniã filius hominis tradetur in manus hominũ, & occidẽt eũ, & occisus, tertia die resurget. At illi ignorabãt verbũ: & timebãt interrogare eum. Et venerunt Capharnaum, qui cũ domi essent interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebãt. Siquidẽ in via inter se disputauerãt, quis eorum maior esset. Et residens vocauit xij. & ait illis, Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister. Et accipiens puerum statuit eum in medio eorum, quẽ cùm cõplexus esset, ait illis, Quisquis unum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo me recipit. Et quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me.

The. Post miracula interponit dñs sermonẽ de passiõe, ne putaretur q inuolũtariè passus est. Vnde dicitur, Et in. pro. præt. Gali. &c. Bed. Semper prosperis miscet tristia, vt cũ repente venerint, non terreant apostolos, sed p̃meditatis animis ferãt. The. Postquã verò dixerat qđ tristis erat, tũc adiungit quod lętificare debet. Vnde sequitur, Et oc. ter. die re. vt disceremus ex hoc q post angustias lætitiæ subsequũtur. Sequitur. At il. ig. ver. &c.

Tarditas discipulorum.

Bed. Hæc ignorantia discipulorum, non tã de tarditate ingenii, q̃ de amore nascitur saluatoris, qui carnales adhuc & mysterij crucis ignari quem deũ verũ cognouerãt, moriturũ credere nequiebãt: & quia per figuras eũ loquentẽ sępe audire consueuerant, horrentes euentũ mortis eius etiam in eis quæ de sua traditione ac passione apertè loquebatur, figuratè aliquid significari volebant. Sequitur, Et venerunt Capharnaũ. Hier. Capharnaum dicitur villa consolationis, & congruit interpretatio ad prædictam sententiam quæ dixerat, Et oc. ter. die resur. Sequitur, Qui cũ domi essent, inter. eos. Quid in via tractabatis? at illi tacebãt. Chry. Mat. autẽ dicit q accesserunt ad Iesum discipuli dicẽtes, Quis putas maior est in regno cælorũ? Non enim ab initio narrationẽ incepit, sed tacuit de intelligentia saluatoris circa discipulorũ cogitationes & dicta, quanuis posset intelligi q ea etiam quæ seorsum cogitabant aut dicebant, dicebãt ad eum: quoniam omnia erãt ei ita cognita, ac si ad eũ dicta fuissent. Sequitur, Siquidẽ inter se in via disputauerant quis esset illorum maior. Lucas autem dicit quòd cogitatio intrauit in discipulos, quis esset illorũ maior. Cogitationem enim & intẽtionem eorum dominus ex illorum verbis manifestauit secundum historiam euãgelicam. Hier. Rectè aũt in via tractabãt de principatu. Similis enim est hæc tractatio ioco. Principat' eñ sicut ingreditur, sic deseritur: & quandiu tenetur, labitur, & incertum est in qua mãsione. i. in qua die finiatur. Bed. Inde autem videtur orta disputatio discipulorũ de primatu, quia viderant Petrum, Iacobum & Ioãnem seorsum ductos in mõtẽ, secretúmq; eis ibi aliquid esse creditum, sed & Petro secũdum Matt. claues regni cælorũ esse promissas. Vidẽs autem discipulorum cogitationes dominus, curat desideriũ gloriæ humilitate sanare, primatum non esse quærendũ, & prius simplici humilitatis commonet imperio. vnde sequitur, Et resi. vo. 12. & ait illis, Si quis &c. Hier. Vbi notandũ q illi euntes disputabant de principatu, ipse sedẽs docet humilitatem. Principes enim laborãt, humiles quiescunt. Chry. Appetebant quidem discipuli honorem habere à domino, desideriũ etiam eis inerat vt magnificarẽtur à Christo. quantò enim quis maior est, tãtò maioribus honoribus dignus existit. propter hoc non eorum desiderium impediuit, sed humilitatem introduxit. Theo. Non enim vult vt vsurpemus nobis primatus, sed per humilitatẽ altitudinẽ consequamur. Mox aũt monet eos innocentiæ puerilis exemplo. vnde sequitur, Et ac. puerum &c. Chry. Ipso visu eis persuadẽs humiles esse & simplices. Etenim ab inuidia & vana gloria paruulus mundus existit, & à concupiscendo primatum. Non solùm autem ait si tales efficiamini, mercedẽ magnam accipietis, sed etsi alios tales honorabitis propter me. vnde sequitur, Quem cùm cõ. esset, ait illis, Quisquis &c. Bed. In quo vel simpliciter pauperes Christi ab his qui volunt esse maiores, pro eius ostendit honore recipiendos: vel in malitia paruulos esse suadet, vt simplicitatem sine arrogantia, charitatem sine inuidia, deuotionem sine iracũdia cõseruent. Quòd autem complectitur puerum, significat humiles suo dignos esse complexu ac dilectione. Addidit autem In nomine meo: vt formam virtutis quam natura duce puer obseruat, ipsi pro noĩe Christi rationis industria sequantur. Sed quia se in pueris recipi docebat, ne putaretur hoc esse solùm quod videbatur, subiunxit: Et quicunque me susceperit. &c. Talem se vtiq; ac tantũ credi volẽs, qualis & quantus est pater. Theo. Vide quantum valet humilitas: patris namq; & filij inhabitationem meretur, & etiam spiritus sancti.

Persuasio hũilitatis.

Pueri significatio datur.

Respõdit illi Ioãnes, dicẽs, Magister vidimus quendã in nomine tuo eiicientẽ dæmonia, qui nõ sequitur nos, & prohibuimus eũ. Iesus autẽ ait, Nolite prohibere eũ. Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citò malè loqui de me. Qui enim nõ est aduersus vos, pro vobis est. Quisquis enim potũ dederit vobis calicẽ aquæ frigidæ in nomine meo (quia Christi estis) amen dico vobis, nõ perdet mercedẽ suã. Et quisquis scandalizauerit unũ ex his pusillis credẽtibus in me: bonũ est ei magis si circundaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur.

Aug. Ioãnes præcipua deuotione dñm amans exclu-

dendũ beneficio putauit eum qui non rectè vtatur officio. Vnde dicitur, Respondit illi Ioannes dicens: Magister, &c. Chry. Multi enim credentiũ charismata receperũt, nec tamen cum Christo erant, qualis erat hic qui dæmones eiiciebat. nõ enim omnes ad omnia ordinarè se habebant. Alij enim erãt puræ vitæ, fidē autē iã perfectè nõ habebãt, alij verò ecõtrario. Theo. Vel etiã quidã increduli vidētes nomē Iesu virtuosum, dicebãt & ipsi hoc nomē, & signa faciebãt, licet diuina gratia essent indigni. Volebat enim dominus etiã per indignos nomē suũ ampliare. Chry. Nõ aũt zelo, seu inuidia motus Ioãnes ꝓhibebãt illũ qui dæmones expellebat, sed volebat ꝙ omnes qui nomē dñi inuocabãt, sequerētur Christũ & essent cũ discipulis vnũ. Sed dñs per hos qui miracula faciunt, licet sint indigni, alios prouocat ad fidem & ipsosmet per hanc ineffabilē gratiam inducit, vt fiãt meliores. Vnde sequitur: Iesus autē ait, Nolite, &c. Bed. In quo docet neminē à bono quod ex parte habet esse arcendũ, sed ad hoc potius quod nondũ habet esse prouocandũ. Chry. Decēter aũt eũ nõ esse prohibēdũ ostēdit consequēter dicēs, Nemo est enim qui fa. virtutem, &c. Hoc aũt dicit propter eos qui in hæresim ceciderunt, quales erãt Simõ & Menãder & Cherintus: neque enim illi in nomine Christi miracula faciebãt, sed deceptionibus quibusdã facere videbãtur. Isti verò etsi nõ sequuntur nos, non tamen cõtra nos aliquid firmiter dicere valebunt, eo quòd honorãt in operãdo virtutes nomē meum. Theo. Qualiter enim malè de me loquetur qui ex nomine meo occasionē gloriæ habet, & per hoc ꝙ ipsum inuocat miracula operatur? Sequitur, Qui enim nõ est aduer. vos, &c. Aug. de con. euan. Videndũ est ne hoc illi sentētiæ dñi videatur cõtrariũ, vbi ait, Qui mecũ nõ est, aduersum me est, an hoc interesse aliquis dicit, quia hic discipulis ait, Qui nõ est adu. vos, pro vob. est. Ibi autē de seipso locutus est: Qui mecum nõ est, aduersum me est. quasi nõ possit cũ illo nõ esse, qui discipulis eius tanq̃ mēbris eius sociatur. Alioquin quomodo verũ erit, Qui vos recipit, me recipit? Aut potest etiã nõ esse aduersus eum, qui fuerit aduersus discipulos suos? nã vbi erit illud, Qui vos spernit, me spernit? Sed nimirũ hoc vult intelligi tantũ cũ illo non esse aliquē, inquantũ est aduersus illũ: & cũ illo esse, inquãtum cũ illo est. Exēpli gratia, Sicut iste qui in nomine Christi virtutes faciebat, & in societate discipulorũ nõ erat, inquantum operabatur virtutes in illo nomine, in tantũ cum illis erat, & aduersus eos non erat. Inquãtum verò eorum societati nõ adhærebat, in tantũ cum ipsis nõ erat, & aduersus eos erat. Sed quia illi hoc eum facere prohibuerunt in quo cũ ipsis erat, dixit eis dominus: Nol. prohiber. Illud enim prohibere debuerunt, quod extra eorũ erat societatē, vt illi vnitatem ecclesiæ suaderēt, nõ illud in quo cum illis erat: nomen. s. magistri & domini eorũ in expulsione dæmonũ commēdans: sicut ecclesia catholica facit, nõ improbãs in hæreticis sacramēta cõmunia, sed diuisionē, vel aliquã aduersam paci veritatiq́; sentētiã. In hoc eñ aduersus nos sunt. Chry. Vel aliter: Hoc dicit de credentibus in eum, qui tamen ipsum non sequuntur propter vitæ laxationem. Illud autem de dæmonibus dicitur, qui à deo omnes studēt separare, & congregationem eius dispergere. Sequitur: Quisquis enim potum ded. &c. Theo. Quasi d. Non solùm hunc qui in nomine meo miracula operatur non prohibeo, sed & quisquis minimũ quid dederit vobis propter nomen meum, & receperit vos propter me, nõ propter humanam gratiam & mundanam, non perdet mercedē suam. Aug. de con. euan. Vnde ostendit quod & ille de quo Ioãnes suggesserat, non ita separabat à societate discipulorũ, vt eã tanq̃ hæreticꝰ improbaret, sed sicut solēt hoĩes, nondũ audere Christi suscipere sacramēta, & tñ nomini fauere christiano, ita vt christianos etiã suscipiãt, & nõ ob aliud nisi ꝙ Christiani sunt, obsequũtur: de quibus dicit ꝙ nõ perdēt mercedē suã, nõ quia iã tuti atq; securi sibi debeãt videri ex hac beniuolētia, quã erga Christianos habēt, etiã si Christi baptismo nõ abluãtur nec vnitati eius incorporētur: sed quia ita iam dei misericordia gubernent, vt ad ea quoq; perueniãt & ita securi de hoc seculo abscedãt. Chry. Et ne quis paupertatē alleget, ponit illud quo nõ cõtingit egere. s. caliceẽ aquæ frigidæ, pro quo etiã consequetur mercedē. non em ptium dati, sed dignitas recipiētiũ & affectus dantiũ facit opꝰ dignũ mercede. Nõ solũ autē recipiēdos discipulos verbo ostēdit ex mercede quam aliquis sequitur: sed etiã quia retrahitur à tormēto. Sequit: Et quis. scan. vnũ ex his &c. q. d. Si qui vos ꝓpter me honorant, mercedem habent, sic & inhonorãtes. i. scandalizantes vltimã accipient vltionē. Ex manifestis autem nobis tormentum describit intolerabile, faciens mētionē molæ & submersionis, & nõ ait: mola suspendatur in collo, sed bonũ est ei hoc sustinere: demõstrãs quoniam eum grauius aliquod malũ expectat. Pusillos autē in se credentes dicit eos, qui inuocant nomen eius nõ solũ sequētes etiam eos qui calicē frigidũ offerunt, & non operãtur alia maiora. Istorũ autē neminem vult scãdalizari neque supplantari. Hoc enim est prohibere nomē eius inuocare. Bed. Rectè autē qui scãdalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quodcunque passus fuerit nõ declinat à fide: qui aũt pusillus est animo & paruus, occasiones quærit quo scandalizetur. propterea oportet nos maxime his consulere qui parui sunt in fide, ne occasione nostri offendãtur & recedant à fide, ac decidant à salute. Greg. super Eze. Notandũ tamē ꝙ in nostro bono opere aliquãdo cauēdũ est scãdalũ ꝓximi, aliquãdo autē pro nihilo contēnendũ, inquantũ eñ sine peccato possumus vitare ꝓximi scãdalũ debemus. Si aũt de veritate scãdalũ ponitur, vtilius permittitur scãdalũ nasci, q̃ veritas relinquat. Gre. in pa. Mysticè aũt in mola asinaria secularis vitæ circuitus ac labor exprimitur, & per profundũ maris extrema dãnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciē deductus vel verbo cæteros destruit vel exēplo, melius profectò erat vt hũc ad mortē sub exteriore habitu terrena acta constringeret, quàm sacra officia in culpa cæteris imitabilē demõstrarent: quia nimirum si solus caderet vtcunque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illã. Bonum est tibi debilē introire in vitã, quàm duas manus habentem ire in gehēnã, in ignem inextinguibilē, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scãdalizat, amputa illũ. Bonũ est tibi claudum introire in uitam æternã, quàm duos pedes habentē mitti in gehēnam ignis inextinguibilis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd si oculus tuus scãdalizat te, eijce eũ. Bonũ est tibi luscũ introire in regnum dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Omnis enim igne salietur, & omnis uictima sale salietur. Bonum est sal. Quòd si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in uobis sal: & pacem habete inter uos.

Beda, Quia suprà docuerat dñs ne scandalizaremus eos qui credũt in eũ, nunc consequenter admonet quãtum cauere debeamus eos qui scandalizare nos. i. verbo vel exemplo suo ad ruinã peccati propellere certant. vnde dicit: Et si scã. te &c. Chry. Nõ de mēbris hoc dicit. sed de propinquis amicis, quòs quantũ ad necessaria in mēbrorũ ordine no. habemus. Nihil enim tam nociuũ, vt

Increduli fecere signa in nomine Iesu

Consensus euangelicus.

Consensus euangelicus.

Scandalũ duplex.

perniciosa societas. Beda. Manũ quippe nostrã appellat
necessariũ amicũ, cuius auxilio quotidiano opus habe-
mus. sed si talis nos lædere in causa animæ voluerit, ex-
eludẽdus est à nostra societate, ne si cũ pdito in hac vi-
ta partem habere volum*, simul iu futuro cũ illo pea-
mus. vnde sequit̃, Bonũ est tibi debilẽ, &c. Gloss. Debi
lẽ dicit, adiutorio alicuius amici priuatũ. Nam melius
est absq; amico ire in vitam, q̃ cum eo ire in gehẽnam.
Hiero. Vel aliter: Bonũ est tibi debilẽ ingredi in vitã. i.
sine cupito principatu, q̃ duas manus habẽtẽ. Duę ma-
nus principatus sunt, hũilitas & superbia: abscinde su-
perbiã, tenẽs humilẽ principatũ. Chry. Deinde testimo
niũ propheticũ ex Esaia propheta inducit: dicens: Vbi
ver. eo. nõ mo. & ig. non ex. Nõ de sensibili verme hoc
dicit, sed vermẽ cõscientiam vocat mordentem animã,
quòd nõ sit operata bonũ. Vnusquisq; eñ suiipsius ac-
cusator fiet, rememorãs que gessit in vita mortali, & sic
eorũ vermis ĩmortalis permanet. Beda. Sicut autẽ ver-
mis est dolor interius accusans, sic ignis est pœna ex-
trinsecus sæuiens. Vel in verme putrediuẽ gehennæ si-
cut in igne ardorẽ designat. Aug. xxi. de ci. dei. Vtrunq;
autẽ horũ, ignẽ scilicet ac vermẽ, qui volunt ad animæ
pœnas nõ ad corporis pertinere, dicũt etiam vri dolo-
re animæ sero ac infructuose pœnitẽtis, eos qui fuerint
à regno dei separati. Et ideo ignẽ pro isto dolore vren-
te nõ congruè imponi posse contendunt, secundũ illud
apostoli: Quis scandalizatur, & ego nõ vror? Eũdẽ etiã
vermẽ putant intelligendũ esse, secundũ illud, Sicut ti-
nea vestimentũ & vermis lignum, sic mœror excruciat
cor viri: qui si pœnas & animæ & corporis in illo sup-
plicio futuras esse nõ dubitant, igne vri corpus, animã
vero rodi quodãmodo verme mœroris affirmãt. Quòd
etsi credibilius dicitur, quia vtiq; absurdũ est ibi dolo-
Nota verba. rem aut corporis aut animæ defuturũ. Ego tamẽ facili*
æstimo vt ad corpus vtrũq; dicã pertinere q̃ neutrũ, &
ideo tacitum esse in istis diuinæ scripturæ verbis animi
dolorẽ: quia cõsequẽs esse intelligitur vt corpore dolẽ-
te animus quoq; cruciet̃. Eligat ergo quisque quod pla
cet, aut ignẽ tribuere corpori, animę vermẽ: hoc ꝑpriè,
illud tropicè: aut vtrũque propriè corpori. Possunt eñ
a lalia etiã in ignib* viuere, in vstione sine cõsumptione
in dolore sine morte p miraculũ potẽtissimi creatoris.
Sequitur, Et si pes &c. Bed. Pes amicus dicitur propter
ministerium discursus quasi in nostris vsibus accõmo-
datus. Seqnit̃, Quòd si oculus, &c. Oculus dicitur ami-
cus vtilis atque solicitus & acutus ad perspiciẽdũ. Aug.
de cõ. euan. Hîc profectò apparet, ꝙ illi q noĩe Christi
sunt deuoti, & priusquã Christianorũ numero facient
vtiliores sunt q̃ hi qui cũ iam Christiani appellãtur &
Christianis sacramẽtis imbuti sunt, talia suadẽt, vt qui-
bus ea psuaserint, secũ in æternã pœnã pertrahãt: quos
mẽbrorũ corporaliũ nomine tanquã manũ vel oculum
scãdalizãtẽ iubet erui à corpore, hoc est ipsa vnitatis so
cietate: vt siue his potius veniatur ad fidẽ, q̃ cũ eis eatur
in gehennã. Hoc ipso aũt separãtur, à quibus separãtur,
ꝙ eis mala suadẽtibus hoc est scãdalizãtibus nõ cõsen
tiũt. Et si quidẽ oĩbus bonis cũ quib* eis notitia est de
hac puersitate innotescũt, ab oĩ peuit* societate atque
ab ipsa diuinorũ sacramentorũ participatione separan-
tur. Si aũt quibusdã ita noti sunt, pluribus aũt ista eorũ
est ignota peruersitas, ita tolerãdi sunt, vt neque illis ad
iniquitatis cõmunionẽ cõsentiatur, neque ꝑpter illos
bonorũ societas deseratur. Beda, Quia verò dñs tertiò
mẽtionẽ vermis & ignis fecerat, vt hoc valeamus euita-
re tormẽtũ, subdit: Omnis eñ igne salietur. Fœtor eñ
vermiũ de corruptione solet nasci carnis & sanguinis,
ideóque caro recens sale conditur, vt exiccato humore

sanguineo vermescere neq̃at. Et quidẽ qđ sale salit̃, ver Vade putrescit caro.
mis putredinẽ arcet: qđ verò igne salit̃. i. ignibus sale a-
spersis recõdit̃, nõ solũ vermes abiicit, sed ipsam quoq;
carnẽ cõsumit. Caro ergo & sanguis vermes creat, quia
delectatio carnalis cui cõdimentũ cõtinẽtię nõ resistit,
pœnã luxuriosis generat æternã: cuius fœtorẽ quisquis
vitare desiderat, & corpus sale cõtinẽtię, & mentẽ stu-
deat cõdimento sapiẽtię ab erroris & vitiorũ labe casti
gare. Sal eñ dulcedinẽ sapientiæ, ignis spirit* sancti gra
tiã designat. Dicit ergo: Oĩs igne salietur, quia oĩs ele-
ctus sapientia spirituali debet à corruptiõe cõcupiscen
tiæ carnalis expurgari. Vel ignis est tribulatiõis, quo pa
tientia fideliũ vt perfectũ opus habere possint, exerce-
tur. Chryso. Simile aũt est huic quod dicit Apostolus,
Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Postea à
Leuitico testimoniũ introducit di. Et oĩs victima salie
tur. Hier. Victima dñi est genus humanũ, quod hic ra-
tione sapientiæ salitur, dũ corruptio sanguinis, custo-
dia putredinis & mater vermiũ cõsumetur, & illic pur
gatorio igne examinabitur. Bed. Possumus & ita intelli
gere, ꝙ altare dei sit cor electorũ, hostiæ verò & sacrifi
cia in hoc altari offerẽda, bona sunt opera fideliũ. In o-
mnibus aũt sacrificiis sal debet offerri, quia nullũ est o-
pus bonũ qđ nõ sal sapiẽtię ab omni corruptione vanę
laudis, cęterísque prauis siue superfluis cogitationibus
expurgat. Chry. Vel hoc dicitur, quia omne munus vi- Sal in sacrificiis quid sit.
ctimę nostrę quæ est secũdũ orationẽ & proximi sub-
uentionẽ salitur igne diuino, de quo dicitur, Ignẽ veni
mittere in terram: de quo subditur, Bonũ est sal. i. ignis
dilectionis. Quòd si sal insul. fuerit. i. seipso priuatũ, &
propria qualitate per quã dicitur bonũ, in quo illud cõ
dietis? Sũt enim sal habentes, qui. s. habẽt gratiæ pleni-
tudinem: & sunt sales, sal nõ habẽtes: qui enim nõ sunt
pacifici, sal sunt insulsum. Bed. Vel bonũ est sal, dei ver
bũ audire frequentius, & sale sapientiæ spiritualis cor-
dis arcana cõdire. Then. Sicut enim sal carnes cõseruat
& vermes eas nõ sinit generare: sic & sermo doctoris, si
desiccatiuus erit, carnales homines constringit, & in eis
inextinguibilem vermẽ nõ sinit generari. Si verò sit in-
sulsus. i. si virtutẽ desiccatiuã & conseruatiuã non ha-
beat, in quo condietur? Chry. Vel secundũ Matthæum
discipuli Christi sunt sal qui totũ orbẽ cõseruant, resi-
stentes putredini quæ est ab idololatria & fornicatione
peccatorũ. potest etiã intelligi ꝙ vnusquisque nostrũ
habeat tantũ salis, quãtũ capax est dei gratiarũ. vnde &
Apostolus cõiungit gratiã sali dicens: Sermo vester sit
in gratia sale cõditus. Sal etiam est dominus Iesus Chri
stus qui fuit sufficiens totã terrã conseruare, & multos
in terra fecit sales: quorũ si aliqui marcescant (possibile
est enim & bonos in putredinẽ trãsmutari) dignũ est vt
foras mittantur. Hiero. Vel aliter: Sal insulsum est qui
amat principatum, & increpare non audet. vnde sequi
tur, Habete in vo. sal, &c. Vt. s. salsedinem correptio-
nis amor proximi temperet, & dilectionem proximi sal
iustitiæ cõdiat. Greg. super Ezech. Vel hoc dicitur cõ-
tra quosdã quos dũ maior conscientia erigit, à cætero-
rum societate disiungit, & quo plus sapiunt, à concor-
diæ virtute resipiscũt. Greg. in pasto. Qui etiam loqui
sapiẽter nititur, magnopere metuat ne eius eloquia au-
dientiũ vnitas cõfundatur: ne dũ sapiens videri deside-
rat, vnitatis cõpagem insipienter abscindat. Then. Vel
qui constringit se vinculo dilectionis ad proximum,
hic salẽm habet, & ex hoc pacem cum fratre suo. Aug.
de con. euang. Hæc Marcus dominum locutum fuisse Consensus euangelicus.
contextim commemorat, & aliqua posuit quæ nullus
alius euangelistarum posuit. Alia verò quæ Matthæus
quoq; posuit, & aliqua quæ Matthæus & Lucas. sed illi

ex aliis occaſionibus, & in alio rerum ordine. vnde mihi videtur, etiã hoc in loco dominum dixiſſe quæ aliis locis dixit, quia ſatis pertinebant ad hãc ipſam eius ſententiam, qua vetuit prohiberi virtutes in nomine ſuo fieri, etiam ab illo qui cũ diſcipulis eũ nõ ſequebantur.

CAPVT X.

ET inde exurgens, uenit in fines Iudææ ultra Iordanem, & conueniunt iterum turbæ ad eum: & ſicut cõſueuerat, iterum docebat illos. Et accedentes phariſæi, interrogabant eum, ſi licet uiro uxorem dimittere, tentãtes eum. At ille reſpondens, dixit eis. Quid uobis præcepit Moyſes? Qui dixerũt: Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere & dimittere. Quibus reſpondens Ieſus, ait: Ad duritiam cordis ueſtri ſcripſit uobis præceptum iſtud. Ab initio autem creaturæ, maſculum & fœminã fecit eos deus. Propter hoc relinquet homo patrẽ ſuum & matrem, & adhærebit ad uxorẽ ſuam, & erunt duo in carne una. Itaque iam nõ ſunt duo, ſed una caro. Quod ergo deus cõiunxit, homo non ſeparet. Et in domo iterũ diſcipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait illis: Quicũque dimiſerit uxorẽ ſuam, & aliam duxerit: adulterium committit ſuper eam. Et ſi uxor dimiſerit uirum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur.

Beda, Hucuſque Marcus ea narrauit de domino quę in Galilæa fecit & docuit. Hic incipit enarrare quæ in Iudęa fecit & docuit ſiue paſſus eſt: & primò quidem trãs Iordanem ad orientẽ. Et hoc eſt quod dicitur: Et inde exurgens, &c. Deinde etiam citra Iordanẽ quãdo venit Expoſitio literalis Hierico, Bethaniam, & Hieroſo. Et cũ omnis Iudæorũ prouincia generaliter ad diſtinctionem aliarũ gentium Iudæa ſit dicta, ſpecialius tamen meridiana eius plaga appellabatur Iudæa ad diſtinctionẽ Samariæ, Galilęæ, Decapolis, & cæterarũ in eadẽ ꝓuincia regionũ. Theo. Viſitat autẽ regionẽ Iudęæ, quã ſæpe propter Iudęorũ æmulationẽ reliquerat, quia paſsio in ea erat ſutura: nõ tamen aſcendit tunc Hieroſol. ſed Iudææ confinia, vt turbæ nõ malitioſe proficerẽt. Hieroſolyma enim erat operatrix omnis nequitiæ ob malitiam Iudæorũ. vnde ſequitur: Et conue. iterum, &c. Bed. Notanda eſt mentium diſtantia in turbis & phariſæis. Hæ cõueniunt vt doceãtur, & ſui ſanarẽtur infirmi, ſicut Matthęus commemorat: illi accedunt, vt ſaluatorẽ tentãdo decipiant. vnde ſequitur: Et accedentes phariſæi, &c. Theo. Accedunt quidẽ nõ deſerẽtes eũ ne turbæ in eum crederẽt, ſed cõtinuè accedentes credebãt eum in dubitationem inducere, & eum per interrogationes cõfundere. Quæſtio pulchra. Propoſuerunt autẽ ei quæſtionẽ ex vtraque parte pręcipitium habentẽ, vt ſi dicat ꝙ licet viro vxorẽ dimittere, vel nõ licet, accuſarẽt ipſum contradicẽtes eidẽ ex dogmatibus Moyſi. Chriſtus igitur ſapientia ipſa reſpõdit eis reſponſione illorũ laqueos fugientẽ. Chry. Interrogatus enim ſi licet, nõ ſtatim reſpõdit, non licet, ne tumultuentur, ſed primò eis legis ſentẽtiam voluit reſpõdere: vt quod eũ dicere oportebat, hoc illi reſpõderẽt. vnde ſequitur: At ille re. ait, Quid vobis præce. Moyſes? Sequitur, Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere & dimittere. Proponunt quidẽ Moyſen hoc dixiſſe, aut propter interrogationẽ Saluatoris, aut volẽtes in eũ virorũ multitudinẽ incitare. Etenim hoc Iudæis erat indifferens, & omnes hoc operabantur tanquam à lege permiſſum. Aug. de con. euan. Nihil autem ad rei veritatẽ intereſt, vtrũ domino ſeparationem prohibenti, & ſentẽtiam ſuam de lege firmãti ipſi turbæ, vt Matthæus narrat, intulerint quæſtionem de libello repudij per eũdem Moyſen ſibi permiſſo: an hoc quidẽ illi de præcepto Moyſi illos interroganti reſponderint, vt Marcus hic dicit. Nam & voluntas eius ita ſe habebat, vt non eis redderet rationem, cur illud Moyſes permiſerit, niſi prius ipſi hoc cõmemoraſſent. Cùm ergo voluntas loquentium cui debent verba ſeruire ab euãgeliſta vtroque mõſtrata ſit, nihil intereſt iam, licet diuerſus inter ambos fuerit modus narrãdi. Poteſt etiã hoc intelligi, ꝙ ſicut dicit Marcus, prius eos de vxore dimittẽda interrogantes, dñs viciſsim interrogat, quid eis præcepit Moyſes, qui cũ reſpõdiſſent Moyſen permiſiſſe libellum repudij ſcribere & dimittere, reſpondit eis de ipſa lege per Moyſen data, quomodo deus inſtituerit cõiugium maſculi & fœminæ, dicẽs ea quę ponit Matthęus, quib᷒ auditis illi id quod ei primò interroganti reſponderant repetierũt, dicentes: Quid ergo mandauit Moyſes? Aug. contra Fau. Nolebat autem dimitti vxorẽ à viro qui hanc interpoſuit morã, vt in diſſidium animus præceps libelli conſcriptione refractus abſiſteret, præſertim quia vt perhibent, apud Hebręos ſcribere literas hebræas nulli ſas erat niſi ſolis ſcribis. Ad hos igitur quos oporteret eſſe prudentes legis interpretes, & iuſtos diſsidij diſſuaſores, lex mittere voluit eum quẽ iuſsit libellum dare repudij ſi dimiſiſſet vxorem. Nõ enim poterat ei ſcribi libellus niſi ab ipſis quẽ Mos Hebręorum. per hanc occaſionẽ & neceſsitatẽ veniẽtẽ quodãmodo in manus ſuas bono cõſilio regerent, atque inter ipſum & vxorem pacificè agendo dilectionẽ concordiámque ſuaderent. ꝙ ſi tantũ intercideret odiũ vt extingui emẽdaríque non poſſet, tunc vtique ſcriberetur libellus, quia fruſtra non dimitteret, quam ſic odiſſet vt ad debitam cõiugio charitatem nulla prudentium ſuaſione reuocaretur, propter hoc ſubditur: Quibus re. Ie. ait: Ad dur. cor. veſtri ſcri. vo. præce. iſtud. Magna enim duritia erat: quæ nec per libelli interpoſitionem, vbi diſſuadendi locus iuſtis & prudẽtibus tribuebatur, ſolui vel flecti poſſet ad recipiendã vel reuocandã coniugij charitatẽ. Chry. Vel dicitur, Ad du. cor. veſtri: quia ſi anima fuerit purgata deſideriis & ira, poſsibile eſt mulierẽ nequiſsimã tolerare. Multiplicatis autem in anima paſſionibus pręd ictis, multa mala cõtingẽt circa odioſum connubium. ſic igitur ab incuſatione eorũ Moyſen eripit qui dederat legem, & totũ in eorum caput conuertit. Sed quia graue erat quod dictum eſt, ſtatim ad antiquã legẽ ſermonẽ reducit, dicẽs, Ab ini. autẽ crea. maſ. & fœ. fecit eos deus. Beda, Nõ ait maſculũ & fœminas, quod ex priorũ repudio quęrebatur: ſed maſculũ & fœminã, vt vni᷒ cõiugis cõſortio nectẽrẽtur. Chry. Si aũt voluiſſet hãc quidẽ dimitti & alterã introduci, creaſſet plurimas mulieres. Nec ſolũ homini deus mulierẽ cõiũxit: ſed & relinquere parẽtes præcepit & mulieri adhęrere. vnde ſequitur: Et dixit ſcilicet deus per Adam: Propter hoc re. ho. pa. ſu. & ma. ſu. & adhære. ad vxo. ſuam. Ex ipſo modo locutionis inſeparabilitatẽ matrimonij demonſtrans, quia dicit, Adhærebit. Bed. Et ſimiliter quia dicit, adhęrebit ad vxorẽ ſuã, nõ ad vxores. Sequitur, Et erũt duo in carne vna. Chry. id eſt, ex vna radice facti, in vnũ corpus cõueniunt. Sequitur, Itaque iã nõ ſunt duo, ſed vna caro. Beda. Primũ igitur nuptiarum eſt, ex duabus vnã carnẽ fieri. Vis verborum. Caſtitas iuncta ſpiritui, vnus efficitur ſpiritus. Chry. Poſt hæc terribile faciens argumentũ non dixit: ne diuidatis, ſed concluſit, Quod ergo deus coniũxit, homo non ſeparet. Aug. cõ. Fau. Ecce Iudæi ex libris Moyſi conuincũtur, non eſſe vxorẽ dimittendã: qui ſecũdũ voluntatẽ legis Moyſi arbitrãtur ſe facere, cũ dimitterẽt. Similiter & illud hinc cũ ipſo Chriſto atteſtante cognoſcimus deum feciſſe & coniunxiſſe maſculũ & fœminam, quod Manichæi negando damnantur, non iam Moyſi libris ſed Chriſti Manichæorum error. euangelio reſiſtentes. Bed. Quod ergo deus con. vnam faciendo carnem viri & fœminæ: hoc homo non poteſt ſeparare, ſed ſolus deus. Homo ſeparat, quãdo pro-

pter desyderiũ secũdæ vxoris primã dimittim⁹. De⁹ separat, quãdo ex cõsensu ꝓpter seruitutẽ dei sic habem⁹ vxores, quasi nõ habẽtes. Chry. Si autẽ duo, quos deus cõiunxit separari nõ debẽt: multò magis ecclesiã quam deus Christo cõiũxit ab eo nõ cõuenit separare. Theo. Quia vero scãdalizabãtur discipuli tãquam ex prædictis nõ plenè eis fuerit satisfactũ, ꝓpter hoc enim iterũ interrogãt. vnde sequitur: Et ite. in do. discipuli eius de eodẽ inter. eũ. Hiero. Secũda interrogatio ab apostolis iterũ dicta est, quia de eadẽ re, de qua pharisęi eũ interrogauerũt, id est, de cõiugij statu, et hoc propriè. Iterata enim verbi sentẽtia, nõ fastidiũ sed esuriem, & sitim pręstat. vnde qui me comedũt, adhuc esuriẽt: et qui me bibũt, adhuc sitiẽt. Melliflua enim sapiẽtiæ eloquia gustata, diligẽtibus multimodũ saporẽ reddunt. vnde dñs iteratò discipulos instruit. nam sequitur: Et dixit illis, Quicũq; di. vxo. suã et al. duxe. adul. cõ. super eã. Chry. Adulteriũ vocat nõ cũ sua simul esse. Nõ enim est sua quã accepit prima derelicta: & propter hoc committit adulteriũ super eã, id est, super secundã quam introducit. Idem autem est & de muliere. vnde sequitur: Et si vxor di. virũ suũ, & alij nup. mœcharur. Nõ enim alteri vt proprio viro potest cõiũgi, si proprium derelinquat. Et quidẽ lex prohibuit adulteriũ manifestũ, sed saluator hoc nõ manifestũ, neq; ab omnib⁹ notũ, naturæ tamen cõtrariũ. Bed. In Matthæo verò scriptũ est pleni⁹: Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem. Vna ergo solummodo carnalis est causa, fornicatio. Vna spiritualis, timor dei, vt vxor dimittatur, sicut multi religionis causa fecisse legũtur. Nulla autẽ causa est dei lege perscripta, vt viuẽte ea quæ relicta est, alia adducatur. Chry. Quòd autẽ Matthæus dicit pharisęis hæc verba dixisse, Marcus vero discipulis, non est contrarium: contingit enim hæc his, & illis dicta esse.

Et offerebant illi paruulos, ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cùm uideret Iesus, indignè tulit, & ait illis: Sinite paruulos uenire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum dei. Amen dico uobis: quisquis non receperit regnum dei uelut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos.

Theo. Ostẽsa superius nequitia pharisæorũ Christũ tentantium, nunc ostenditur multa fides turbarũ, quæ tantum manuum impositione putabant Christum benedicere paruulos quos illi offerebant. vnde sequitur: Et offerebãt illi paruulos, vt tãgeret eos. Chry. Sed discipuli prohibebãt offerẽtes propter Christi dignitatẽ. Et hoc est quod subditur: Discipuli autẽ cõminabãtur offerẽtibus. Saluator autẽ erudiẽs discipulos sapere moderata, & tumorẽ conculcare mundanũ, accipit pueros & eis prænunciat regnum dei. vnde sequitur: Et dixit illis, Sinite paruulos ve. ad me. & ne prohi. eos. Orig. Si quis ergo eorũ qui doctrinã ecclesiasticã profitentur, videat aliquem offerẽtẽ quosdã stultos mundi & ignobiles & infirmos, qui propter hoc appellati sunt pueri & infantes: non prohibeat quasi sine iudicio facientẽ, eum qui offert talẽ saluatori. Post hoc exhortatur discipulos suos iam viros constitutos condescendere vtilitatibus puerorũ, vt fiant pueris quasi pueri, vt pueros lucrentur. Nã & ipse cum in forma dei esset, humilians se factus est puer. vnde subdit: Taliũ est enim regnum dei. Chry. Etenim ab omnibus passionibus pura existit anima pueri, propter hoc oportet vt hæc ex volũtate operemur, quæ pueri habẽt per naturã. Theo. Vnde nõ dixit horũ est regnũ dei, sed taliũ scilicet habẽtiũ & studio & labore innocẽtiã & simplicitatẽ, quã habẽt pueri ex natura. Puer enim nõ odit, neque maliciose aliquid operatur, neq; verberatus à matre discedit: sed etsi eum vilibus induat vestimẽtis, pręfert ea regalibus indumẽtis. sic & ille qui viuit secũdũ virtutem ecclesiæ matris suę, nihil huic pręhonorat, neq; etiam reginam multorum voluptatem. vnde & dominus subdit: Amen dico vobis, Quisquis non rece. reg. dei velut paruu. non intrabit in illud. Beda, Id est nisi talem habueritis innocẽ- Innocentia puerilis.
tiam & animi puritatẽ sicut paruulus habet, in regnum cælorum nõ poteritis intrare. Aliter regnum dei, id est doctrinam euangelij, sicut paruulus recipere iubemur, quia quomodo paruulus in discendo non contradicit doctoribus, neq; rationes & verba cõponit eis resistẽs, sed fideliter suscipit quæ docẽt, & cũ metu obtẽperat & discit: ita & nos obediẽdo simpliciter, & sine vlla cõtradictione verbum domini suscipere debemus. Sequitur: Et cõ. eos, & im. ma. super il. bene. eos. Chry. Bene autẽ amplexatur eos ad benedictionẽ tãquã in propriũ sinũ eleuãs propitiatus facturã suã ab eo cadẽtem ab initio & diuisam. Imponit autem paruulis manus, docens diuinæ virtutis operationem. Et quidem secundũ consuetudinẽ aliorũ manus imponit: sed nõ secũdum consuetudinẽ operatur. Deus enim existẽs humanũ modũ seruabat tanquam verus homo factus. Beda, Cõplexus etiam benedixit paruulos: vt humiles spiritu, sua benedictione & gratia & dilectione dignos esse significet.

Et cùm egressus esset in uiam, procurrens quidam genu flexo ante eum rogabat eum, dicẽs: Magister bone, quid faciã ut uitam æternã percipiam? Iesus autem dixit ei, Quid me dicis bonũ? Nemo bonus nisi unus deus. Præcepta nosti? Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, honora patrem tuum & matrem. At ille respondens, ait illi, Magister, hæc omnia seruaui à iuuentute mea. Iesus autẽ intuitus eum, & dilexit eum, et dixit ei, unum tibi deest. Vade, quæcunque habes, uẽde, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo: et ueni, sequere me. Qui contristatus in uerbo, abiit mœrens, Erat enim habens multas possessiones. Et circumspiciens Iesus, ait discipulis suis: quàm difficile qui pecunias habent in regnum dei introibunt! Discipuli autẽ obstupescebãt in uerbis eius. At Iesus respondens, ait illis, Filioli, quàm difficile est confidentes in pecuniis, in regnum dei introire? Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos, quis potest saluus fieri? Et intuẽs illos Iesus, ait, Apud homines impoßibile est, sed non apud deum. Omnia enim poßibilia sunt apud deum.

Beda, Audiuerat quidã à dño tantũ eos qui paruulorũ volunt esse similes, dignos esse introitu regni cęlorum, atque ideo poscit sibi exponi non parabolis sed apertè: quibus operam meritis vitã æternã cõsequi posit. vnde dicitur, Et cũ egressus esset in via, procurrens quidã genu flexo ante eum, rogat eum, dicens, Magister bone quid faciam vt vitã æternã percipiam? Theo. Miror de hoc iuuene qui oĩbus aliis pro infirmitatibus ad Christum accedentibus, hic vitæ æternæ possessionẽ postulat, cũ maligna sit passio auaritiæ propter quã postmodũ cõtristatus est. Chry. Quia verò accesserat ad Christũ tanq̃ homo ad hominẽ, & ad vnũ Iudaicorũ doctorum: Christus tanq̃ homo respõdit eidem. vnde sequitur, Iesus autẽ dixit ei, Quid me di. bo. Nemo bo. nisi vnus deus. Hęc aũt dicens nõ excludit homines à bonitate, sed à cõparatione bonitatis diuinæ. Bed. Vnus aũt deus bonus, non pater solus intelligendus est, sed & filius qui dicit, Ego sum pastor bo. sed & spirit⁹ sanctus, quia dicitur, Pater de cælis dabit spiritũ bonũ petentibus se. Ipsa enim vna & indiuidua trinitas pater & filius & spiritus sanctus, solus & vnus deus bonus est. Nõ igitur dominus se bonũ negat, sed esse deum signat, nõ se

Christus doctor Hebræus reputatur

magistrū bonū nō esse, sed magistrū absq; deo nullum bonū esse testatur. Theo. Voluit igitur dominus hæc verba mētē iuuenis facere altiorē, vt ipsum cognosceret tā quam deum. Sed & aliud quidē innuit in his verbis, vt quādo debes cōferre cū aliquo, nō adulādo cū eo cōferas, sed respicias radicē bonitatis & fontem deum, & ei præstes honorē. Beda, Notādum autem ꝙ iustitia legis suo tēpore custodita, nō solū bona terræ, verumetiam suis electoribus vitā conferebat. vnde dominus de vita æterna quærēti, consequēter dixit: Præcepta nosti? Ne adulteres, ne occidas. Hæc est enim puerilis innocētia, quę nobis imitāda ꝓponitur, si regnū dei volumus intrare. vnde sequitur: Et ille respondens ait: Magister, hęc om. seru. à iuu. mea. Nō est putādus homo iste vel voto tētātis, vt quidā putauerūt, dominū interrogasse, vel de sua vita esse mētitus: sed simpliciter vt dixerat esse confessus, quod patet ex hoc quod subditur: Iesus autē intuitus eū dilexit eū, & dixit ei. Si autē mēdacij aut simulationis noxa reus teneretur: nequaquam intuitus arcana cordis eius diligere diceretur Iesus. Orig. sup Matt. In hoc enim ꝙ dilexit eū vel osculatus est eū, videtur affirmasse ꝓfessionē eius qui dixit se omnia ista implesse. Intēdēs enim mēte in eū, vidit hominē ex bona conscientia cōfitentē. Chry. Dignū tamē est inquirere qualiter hūc dilexit, qui eū nō erat secuturus. est autē hoc dicere, quoniā quātū ad priora dignus erat amore, quæ legis sunt obseruās à iuuentute. circa finē verò neq; diminutionē prioris dilectionis cōsecutus est, sicut neq; ꝑfectionē suscepit. Et si enim nō excesserat mēsurā humanā, Christi perfectionē non sequens, nullo tamē crimine existebat reus, iuxta possibilitatem hominis legē obseruans: & in hac obseruatione Christus eum dilexit. Beda, Diligit enim dominus eos qui mandata legis, quamuis minora custodiunt, sed nihilominus quæ in lege minus fuerāt his qui ꝑfecti esse desyderāt, ostendit: quia nō venit soluere legē, sed adimplere. Vnde sequitur: Et dixit ei, Vnū tibi deest. Vade, quæcunq; hab. vē. & da paup. & hab. thes. in cęlo: & veni, seque me. Quicūq; enim ꝑfectus esse voluerit, debet vēdere quæ habet, nō ex parte sicut Ananias fecit & Saphira, sed totū. Theo. Et cùm vendiderit, dare pauperibus, nō histrionibus & luxuriosis. Chry. Bene autem non fecit ęternę vitæ mētionem, sed thesauri, dicens: Et habeb. thesaur. in cælo. Quia enim de pecuniis erat sermo, & de abrenunciatione omnium, ostendit ꝙ reddit plura his quæ præcipit relinquere, quanto maius est cęlū quàm terra. Theo. Sed quia multi sunt pauperes non humiles, sed ebrij, aut aliquā aliā habētes maliciā, propter hoc dicit: Et veni sequere me. Beda, Sequitur enim dominū qui imitator eius est, & per vestigia eius graditur. Sequitur: Qui cōtristatus in verbo abiit mœrēs. Chry. Et causam tristitiæ subdit euāgelista, dicēs: Erat enim possessiones habēs multas. Nō enim eodē modo afficiūtur qui pauca habēt, & qui multa. Adiectio enim acquisitarū diuitiarū maiorē flammā cupiditatis accendit. Sequitur: Et circun. Iesus ait discipulis suis: Quàm diffi. qui pecu. hab. in reg. dei intr. Theo. Non hoc dicit ꝙ diuitię malæ sint, sed habentes ipsas vt custodiāt. docet enim non ipsas habere, i. retinere & custodire, sed eis in necessariis vti, & in seruitio hominis esse. Chry. Dixit autē hoc dominus discipulis pauperibus existētibus & nihil possidētibus, instruēs eos inopiā nō erubescere, & quasi excusando eis respōdēs pro eo ꝙ nihil eos habere cōcesserat. Sequitur: Discipuli autē obstu. in verbis eius. Manifestū est enim quoniā inopes existētes pro aliorū salute dolebāt. Beda, Sed quia inter pecunias habere & amare multa distantia est, vnde & Salomon nō ait: Qui habet, sed qui amat diuitias, fructū nō capit ex eis. ideo dominus obstupescētibus discipulis verba præmissæ sententiæ exponit. vnde sequitur: At Iesus rursus respondens ait illis: Filioli, quàm difficile est cōfidētes in pecuniis, regnū dei introire? Vbi notādū est quòd non ait, quàm impossibile est, sed quàm difficile est. quod enim impossibile est, omnino fieri nō potest: quod difficile, cū labore potest. Chrys. Vel dicēs difficile, ostēdit esse impossibile, & nō simpliciter, sed cum quadam intentione. & hoc ostendit exemplo, dicens: Facilius est camelū per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Theo. Camelū siquidem oportet intelligere aut ipsum animal, aut funē illū grossum quo naues magnæ vtūtur. Beda, Quomodo ergo vel in euāgelio Matthæus & Ioseph, vel in veteri testamēto quàm plurimi diuites intrauerunt in regnū dei, nisi forte quia diuitias vel pro nihilo habere, vel ex toto relinquere, dño inspirāte, didicerūt? Altiore autē sensu facilius est Christū pati ꝓ dilectoribus suis, q̄ dilectores seculi ad Christū posse cōuerti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia infirmitatis nostrę onera sustulit. per acum autem significat pūctiones, id est, dolores in passiōe susceptos. Foramen ergo acus dicit angustias passionis, qua scissa nostræ quasi vestimēta naturę quodammodo resarcire dignatus est. Sequitur: Qui mag. admi. dice. ad semetipsos: Et quis potest saluus fieri? cū incōparabiliter maior sit turba pauperū, quę diuitibus perditis potest saluari, intellexerūt tamē cūctos qui diuitias amant, etiā si adipisci nequeant, in diuitū numero deputari. sequitur: Et intuens eos Iesus ait: Apud &c. Quod non ita intelligēdum est, quasi cupidi & superbi in regnum cælorū sint intraturi, cum cupiditate & superbia: sed possibile est deo, vt à cupiditate & superbia ad charitatē & humilitatē cōuertātur. Chry. Ideo autem hoc opus dei esse dixit: vt ostenderet quòd multa opus est illi gratia, qui ad hoc à deo dirigitur. vnde monstratur quòd non parua merces est diuitibus volentibus Christi philosophiam sequi. Theo. Vel intelligendū est quod dicit: Apud homines impossibile est, sed nō apud deū, quia cū deū audimus, hoc fit possibile: cū verò humana sapim⁹, impossibile. Sequitur: Omnia enim possibilia sunt apud deū. Cū enim omnia dicit, entia subintelligas, peccatū enim nō est ens. Est enim res absq; essentia & hypostasi peccatū. Vel aliter: Peccatū nō virtutis sed infirmitatis est, & ideo peccatū sicut & infirmitas impossibile est apud deum. Sed nūquid deus facere potest vt id quod factū est, nō sit factum? Ad quod dicitur, quòd deus est veritas: facere autē quod factū est vt non sit factum, falsum est. Qualiter ergo veritas faciet falsum? Prius igitur destruet propriam naturam, vt quidam dicunt: Nunquid potest deus non esse deus? hoc enim ridiculum est.

Legis iustitia ostēditur.

Quæstio pulchra.

Vsus pecuniarū quomodo licitus.

Allegoria pulchra.

Peccatum nō est ens.

Et posthac cœpit ei Petrus dicere: Ecce, nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Respondens Iesus, ait: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me & propter euangelium: qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, et agros cum persecutionibus, & in seculo futuro uitam æternā. Multi autem primi erunt nouissimi, & nouissimi primi.

Glo. Quia iuuenis audito consilio saluatoris de rerū dimissione tristis abscesserat, discipuli autē Christi pręmissum consilium iam adimpleuerant, solicitare cœperunt de præmio, æstimantes se magnum aliquid fecisse, cū iuuenis qui præcepta legis impleuerat, hoc sine tristitia nec audire potuerit. vnde Petr⁹ pro se et aliis dominum īterrogat. Et hoc est quod dicitur: Et cœpit ei Petrus dicere, Ecce nos re. &c. Theo. Petrus etsi pauca di-

misit, tamen hæc omnia vocat. Nam & pauca habẽt vinculũ passionis, ita vt beatificet ille qui pauca relinquit. Beda, Et quia nõ sufficit tãtũ dimittere, iũgit quod pſectum est, Et secuti sumus te. Quasi dicat: fecimus quod iussisti. Quid igitur dabis nobis præmij? Petro autẽ de discipulis tãtũ interrogãte, dominus vniuersalẽ respõsionẽ facit. Vnde sequit: Respõdẽs Iesus ait, Amẽ dico &c. Hoc autẽ dicẽs, non innuit vt patres relinquamus, nõ adiuuantes eos, neq; vt ab vxoribus separemur: sed nos instruit pręferre honorẽ dei secularib⁹ reb⁹. Chry. Mihi autẽ videtur ꝙ in hoc intendebat pſecutiones futuras occultè prænũtiare, quia futurũ erat vt multi patres ad pietatẽ filios inducerent, & vxores viros. Nõ autem differt dicere: Propter nomẽ meũ, aut euãgeliũ, vt Marcus dicit: aut propter regnum dei, vt ait Lucas. Et enim nomẽ Christi virtus euãgelij est, & regni. Euãgelium enim recipitur in nomine Iesu Christi, & regnũ dei per nomẽ ipsius cognoscitur & venit. Beda, Quidã autẽ ex occasione huius sentẽtiæ qua dicitur, Accipiet centies tãtũ nũc in tempore hoc, Iudaicã mille annorũ fabulã post resurrectionẽ iustorũ dogmatizãt: quando omnia quæ propter deum dimisimus, multiplici sunt fœnore reddenda, insuper & vita æterna donanda. Nec vident quòd etsi in cæteris digna sit promissio, in vxoribus tamen centenis iuxta alios euangelistas appareat turpitudo: præsertim cũ dominus in resurrectione nubendũ nõ esse testetur, & ea quæ ꝓpter se dimissa fuerint, recipiẽda in hoc tẽpore cum pſecutionibus asseuerint, quas mille annis suis abesse affirmãt. Chry. Et quidem igitur cẽties tantũ merces secundũ cõmunicationem & nõ secundũ possessionẽ: hoc enim adimpleuit eis dominus non corporaliter, sed alio quodam modo. Hiero. Vxor enim in domo circa viri cibum negotiatur & vestimẽta. Vide igiẽ hoc & in apostolis: Multæ enim mulieres solicitę erãt de eorũ cibo & vestimẽtis, & ministrabãt eis. Similiter & patres & matres plurimas apostoli habuerunt. s. eos qui ipsos diligebãt: sed & Petrus vnã relinquẽs domũ, postea omniũ discipulorũ domos habebat. Et maius est, quia cum pſecutionibus hęc omnia possidebunt sancti, si pſecutionẽ sint passi & angustiati. ꝓpter qđ sequit: Multi antẽ erũt primi nouissimi, & nouissimi primi. Pharisæi enim primi existẽtes, facti sunt nouissimi. Qui verò omnia reliquerũt & Christũ secuti sunt, fuerunt nouissimi in seculo isto per angustias & pſecutiones, sed erunt primi per spem quæ est in deũ. Beda, Potest sanè hoc quod ait, Accipiet cẽties tãtũ: altius intelligi. Cẽtenarius quippe numerus de læua trãslatus in dexterã licet eãdẽ in flexu digitorũ videtur habere figurã, quam habuerat denarius in læua: tamen quãtitatis magnitudine sursum crescit. quia videlicet omnes qui ꝓpter regnũ dei tẽporalia spreuerũt, et in hac vita pſecutionibus plenissima eiusdẽ regni gaudium fide certa degustãt, atq; in expectatione patrię cęlestis, quæ significatur in dextera, omniũ electorũ delectatione fruuntur. Verũ quia multi virtutũ studia non eadẽ qua incipiũt intentione pietatis cõsummant, mox subinfertur: Mul. autẽ erũt &c. Quotidie enim videm⁹ multos in laico habitu constitutos, magis vitæ meritis excellere, & alios à prima ætate spirituali studio feruentes, ad extremum otio torpẽte lassescere, atq; inerti stultitia quod spiritu cœpere, carne consummare.

Intellectus duplex.

Cura apostolorum notatur.

Erant autẽ in via ascẽdentes Hierosolymã, & præcedebat illos Iesus, & stupebant: & sequentes timebant. Et assumẽs iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei ventura, Quia ecce ascẽdimus Hierosolymã, & filius hominis tradetur principibus sacerdotũ, & scribis, & senioribus, & cõdẽnabũt eum morte. Et tradẽt gẽtibus, & illudẽt ei, & cõspuẽt eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget.

Beda, Meminerãt discipuli sermonis quo dominus se passurũ multa à summis sacerdotibus & scribis pdixerat, & ideo Hierosolymã tendentes stupebant. Et hoc est quod dicitur: Erant autem in via ascen. Hierosolymam &c. Theop. Vt ostẽdat quòd ad passionẽ pręcurrit, & quòd non refugit mortẽ ꝓ nostra salute. Et stupe. & sequen. timebant. Beda, Ne vel ipsi cum eo occiderẽtur, vel saltem ille cuius vita & magisterio gaudebant, inimicorum manibus occũberet. Præuidens autẽ dominus ex passione sua discipulorũ animos pturbandos, eis & passionis pœnã & resurrectionis suæ gloriã prædicit. vnde sequitur: Et assumẽs iterũ xii. &c. Theo. Vt scilicet discipulorũ corda cõfirmaret: vt cũ hæc pręaudirẽt, leuius postmodũ sustinerẽt, & in repẽtinis nõ formidarent: & etiã vt ostenderet quòd volũtariè pateretur. Qui enim prænoscit & potest fugere & nõ fugit, manifestum est quòd voluntariè seipsum passionibus tradit. Seorsum autem assumit discipulos: nanque conueniẽs erat passionis mysterium propinquioribus sibi reuelare. Chry. Cõmemorat autẽ singula quæ passurus erat: ne si aliquid pretermissum remaneret, cernentes postmodum illud subitò turbarentur. vnde subdit: Quia ecce ascendimus Hierosolymam. Glos. Ad quẽ scilicet pertinet pati. Nam diuinitas pati nõ potest. Tradetur scilicet à Iuda princi. sacer. & scri. & senioribus: & condem. eum morte iudicantes eum esse reum mortis. Et tradent eum gentibus, scilicet Pilato gentili. Et illudent ei milites eius. Et cõspuent eum, & flagellabũt eum, & interfi. eum. Chry. Vt autẽ cũ fuerint contristati propter passionem & mortem, tunc & resurrectionẽ expectent, subdit: Et tertia die resurget. Cùm enim tristitias & opprobria quæ contigerunt non occultauerit, conueniens erat vt ei & de reliquis crederent.

Prædictio passionis.

Et accedunt ad eũ Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes: Magister, volumus vt quodcunq; petierimus, facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt, Da nobis vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistrã tuã sedeamus in gloria tua. Iesus autẽ dixit eis: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicẽ quẽ ego bibo: aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt: Possumus. Iesus autẽ ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis: & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est.

Chry. Audiẽtes discipuli Christũ frequenter de suo regno loquentẽ, putabãt ꝙ hoc regnum post eius mortem non esset, & ideo nunc pnũciata Christi morte, accesserunt ad eum vt honoribus regni statim fierent digni. vnde dicitur: Et acce. ad eũ Iacobus & Ioannes &c. Erubescentes enim quòd aliquid humanũ passi erant, accesserunt ad Christum seorsum eum à discipulis assumentes. Saluator verò nõ ignorãs quid petere debebãt, sed ad respõdendum eos inducẽs interrogationẽ subiũgit. At ille dixit eis: Quid vultis vt faciã vobis? Theo. Credebant autem prædicti discipuli quòd propter hoc Hierosolymam ascenderet vt regnaret, & postmodum pateretur quæ se passurum prædixerat, & hoc cogitantes dexterã & sinistrã sedẽ appetebant. vnde sequit: Et Dixerũt, Da nobis vt vnus ad dexteram, & alius ad sinistram sedeat in gloria tua. Aug. de cõ. euan. Hoc ab eis non per eos ipsos, sed per matrẽ dictum esse Matthæus expressit: cũ illa eorũ volũtatẽ attulisset ad dominũ, vnde magis ipsos quàm illã dixisse ꝙ dictum est Marcus breuiter intimauit. Chry. Vel cõuenienter dici potest vtrumq; factum esse. Vidẽtes enim se pręæ aliis honoratos, prædictam petitionẽ se cõsequi ęstimabant, & vt facilius petitione obtinerent, matrem assumpserũt, vt cũ

Opinio apostolorum de regno Christi.

Consensus euangelicus.

hac simul Christũ ꝑcarētur. Aug. de cō. euā. Deniq; & dñs etiā secūdũ Marcũ & secūdũ Matthæũ ipsis potius q̃ matri respōdit. Nā sequit̃: Iesus aũt dixit eis, Nescitis quid petatis. Theo. Quasi dicat: Nō est hoc ꝙ creditis, quod sim tēporaliter in Hierusalē regnatur⁹, sed omnia hæc quæ scilicet ad regnũ meũ ptinēt, supra intellectũ sunt. Etenim sedere à dextris meis tā magnũ quid est vt excellat ordines angelorũ. Beda, Vel nesciunt quid petant, qui sedē gloriæ à domino quā nōdũ merebantur inquirũt. Chry. Vel dicit, nescitis quid petatis, ac si diceret: Vos de honore loquimini: ego verò de agonibus & sudoribus disputo. Nō enim est hic pręmiorũ tēpus sed occisionis, pręliorũ & periculorũ. vnde subdit: Potestis bibere calicē quē ego &c. Per modũ interrogationis attrahit eos, vt ex cōmunicatione quæ est ad ipsum, auidiores fierēt. Theo. Calicē aũt & baptismũ crucem nominat, calicē quidē tāquàm potum dulciter ab ipso susceptũ: baptismũ vero tāquam emundationē nostrorum faciētem peccatorũ. Qui nō intelligētes quod dixerat, respōderũt. vnde sequitur: At illi dixerũt, Possumus.

Quæstio vtilis.

Credebāt enim quòd de calice sensibili, et baptismo, quo Iudæi baptizari solebāt, lauātes scilicet se antequàm comederēt, loqueretur. Chry. Respōderũt autem tā prōptè, expectātes in eo quod petierũt exaudiri. Seqnit̃: Iesus autē ait eis, Calicē quidē quē ego bi. &c. i. martyrio digni eritis & patiemini sicut & ego. Beda, Quærit̃ autē quomodo calicē martyrij Iacobus & Ioānes biberũt, aut quomodo baptismn domini fuerũt baptizati, cũ scriptura narret Iacobũ tātũ apostolũ ab Herode capite trũcatum, Ioānes autē ꝓpria morte finiuit vitā? Sed si legamus ecclesiasticas historias in quib⁹ fertur quod & ipse ꝓpter martyriũ in feruētis olei doliũ missus sit, statimque relegatus in Pathmos insulā, sic videbim⁹ martyrium animo nō defuisse, & bibisse Ioānē calicē cōfessionis, quē & tres pueri in camino ignis biberunt, licet ꝑsecutor nō fuderit sanguinē. Sequit̃: Sedere aũt ad dexterā &c. Chry. Vbi duo quęrunt̃: vnum est, si paratũ est alicui sedere à dextris eius? Alterũ aũt, si omniũ dñs his quibus paratũ est, potestatē tribuendi non babet? Ad primũ ergo dicim⁹ quod null⁹ à dextris neque à sinistris sedet: inuius enim est omni creaturæ thronus ille. Qnomodo ergo dixit: Sedere ad dexteram meā vel ad sinistrā nō est meũ dare vobis, quasi quibusdā sessuris? Ad suspicioōē quidē interrogātiũ respondit, eorũ intētioni cōdescēdēs: neq; eoim nouerant illũ thronũ excelsum & cathedram quę est à dextris patris, sed vnũ solũ petebāt scilicet potiri primatn & aliis preesse. Quidā enim audiuerāt dictũ de apostolis, ꝙ super xii. thronos essent sessuri, quid esset ꝙ dictũ est ignorātes, inter cæteros petierũt primatũ. Ad secūdũ dicendũ est quòd tale donũ potestatē filij dei nō transcēdit, sed quod in Matthęo dicit̃: Paratũ est à patre meo: idem est ac si diceret, à me. vnde & Marcus nō dixit hic: à patre meo. Quod ergo hic Christus dicit, tale est: Moriemini inquam ꝓpter me: non tamē hoc sufficit ad hoc, quòd vos primũ ordinem obtineatis. Si enim aliquis alius cũ martyrio venerit omnem aliam virtutē possidens, multa vobis maiora possidebit: his enim paratur primatus, qui per opera possunt fieri primi. Sic igitur dominus sua responsione eos instruxit, vt non vanè & inaniter ꝓ primatibus molestentur: simul autem & eos noluit contristari. Beda, Vel non est meum vobis dare, id est superbis: hoc enim adhuc erant, Aliis paratum est, & vos alij estote, id est bumiles, & vobis paratum est.

Quæstio duplex mouetur.

Et audientes decē, indignati sunt de Iacobo & Ioanne. Iesus autem uocans eos, ait illis: Scitis quia hi qui uidentur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in uobis: sed quicunque uoluerit fieri maior, erit uester minister: & quicunque uoluerit in uobis primus esse, erit omnium seruus: Nam et filius hominis non uenit ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam in redemptionem pro multis.

Theo. Quia reliqui apostoli vidēt Iacobũ & Ioannē honorem petere, patiēter ferre nō possunt. vnde dicit̃: Et audiētes decē indignati sunt de Iacobo & Ioāne. Patientes enim humana inuidia mouebant̃, sed tũc primò indignati sunt, cùm viderũt ipsos à domino non susceptos, nō autē prius indignabant̃, quia videbāt ipsos aliis præhonorari, tunc igitur sic imꝑfectè se habebant apostoli: sed postea in primatibus sibi cedebāt adinuicem. Christus autem eos sanat. Primò quidē ad eorũ consolationē eos iuxta se adducēdo: & hoc significatur cũ dicitur, Iesus autē vocās eos. Deinde demōstrādo, quòd vsurpare honorē & desyderare primatũ, gentilium est. vnde sequit̃: Ait illis, Scitis quia hi qui vidētur principari gentibus, dominant̃ eis, & principes eorũ potestatem habent ipsorum. Gentiliũ principes tyrannicè & dominabiliter ad principatũ se ingerunt. Sequitur: Non ita est autē in vobis. Beda, In quo docet eũ maiorē esse qui minor fuerit, & illũ dominũ fieri qui omniũ seruus sit, frustra igitur aut illi immoderata quæsierāt, aut isti dolent sup maiorũ desyderio: cum ad summitatem virtutum non potentia, sed bumilitate veniatur. Deinde ꝓponit exēplum, vt si dicta paruipenderent, erubescerēt ad opera, & dicit: Nam & filius hominis nō venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret, & daret animā suā in redēptionem ꝓ multis. Theo. Quod maius est q̃ ministrare. Cum enim aliquis ꝓ eo cui ministrat moritur, quid isto potest esse maius & mirabilius? sed tamē ista ministratio & humilitatis descensus, gloria eius erat & omniũ. Ante enim q̃ homo fieret, solũ ab angelis notus est. Cũ autē factus est homo, & crucifixus est, nō tantũ ipse gloriā habet, sed & alios in participatione suæ gloriæ suscepit, & dominatus est per fidē orbi terræ. Bed. Non autem dixit animam suam in redemptionē dare ꝓ omnibus, sed pro multis: id est qui credere voluerint.

Indignatio inter Apostolos.

Et ueniũt Hierico. Et proficiscente eo de Hierico, & discipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat iuxta uiā mēdicās. Qui cum audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare et dicere: Iesu fili Dauid, miserere mei. Et cōminabantur illi multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat, fili Dauid, miserere mei Et stans Iesus, præcepit illum uocari. Et uocant cæcum dicentes ei: Animæquior esto, surge, uocat te. Qui proiecto uestimento suo, exiliens uenit ad eũ. Et respondens Iesus, dixit illi: Quid tibi uis faciam? Cæcus autem dixit ei: Raboni, ut uideam. Iesus autem ait illi: Vade, fides tua te saluam fecit. Et confestim uidit, et sequebatur eũ in uia.

Hiero. Passioni domini appropinquāti ciuitatis nomē respōdet. dicitur enim: Et veniũt Hierico. Hierico luna siue anathema interpretatur. Defectus autē carnis Christi, præparatio est Hierusalem cælestis. Sequit̃: Et ꝓficiscēte eo de Hierico &c. Beda, Matthęus duos iuxta viā sedeotes & ad dominũ clamātes cæcos dicit esse illuminatos. Lucas autem cum appropinquaret Hierico pari ordine illuminatum ab eo cæcũ esse perhibet: vbi nemo, saltem sapiens, putet euangelistas sibimet contraria scribere, sed aliũ plenius scribere quæ alter omisit. Intelligendum est ergo vnum eorum fuisse potissimũ, quod ex hoc apparet, & quod nomē eius & nomē patris eius Marcus cōmemorauit. Augu. de con. euan. Hinc est ergo quòd ipsum solũ voluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam clarā famam huic miraculo cōparauit, q̃ erat nota calamitas. Lucas vero quāuis omnino eodē modo factũ, tamē in alio cęco intelli-

Consensus euangelicus.

gendus est par cōmemorate miraculū, & eiusdē miraculi parem modū. sequitur: Qui cū audisset quia Iesus Nazarenus &c. Chry. Filium Dauid vocat cæcus dominum, prætereuntis turbæ laudē audiēs, ac ꝓphetarū expectatione cōplera certificatus. Sequitur: Et commi. illi mul. vt taceret. Orige. Tanquā si dicat, Qui primi crediderāt increpabāt eū clamātē, Fili Dauid, vt taceret & nō appellaret eum contemptibili nomine, sed deberet dicere, fili dei miserere mei: ille autē nō destitit. vnde sequitur: Ille autem ma. clamabat &c. Cuius clamorē dominus exaudiuit. vnde sequitur: Et stans Iesus præce. illum vocari. Vide autē ꝙ inferior est cæcus, de quo Lucas loquitur: nā nec Iesus eū vocauit vt Matthæus dicit, nec iussit eū vocari, vt hic dicitur, sed iussit eū ad se adduci, quasi nō potentē per se venire. Iste autē cæcus ad imperium domini vocatur. vnde seqnitur: Et vocāt eū, dicētes ei: Animæquior esto, surge, vocat te. Ille autē abiiciēs vestimētū, venit ad eū, Sequitur: Qui proiecto vesti. suo venit ad eum. Fortè vestimentum cæci & mendicantis, velamentū intelligitur cæcitatis & mendicitatis quo fuerat circundatus, quod abiiciens venit ad Iesum quē appropinquantē dominus interrogat. vnde sequitur: Et respōdēs Iesus ait illi: Quid tibi vis faciā? Bed. Nūquid qui lumē reddere poterat, quid vellet cæcus ignorabat? Ad hoc ergo requirit vt petatur: ad hoc requirit vt cor ad orationē excitet. Cbry. Vel quęrit, ne scilicet æstimaret quòd aliud volēti accipere, aliud daret. Etenim cōsuetudo erat eius, vnluntatē curādorum vniuersis facere manifestā, & tunc medelā inducere, vt alios duceret in zelū, & vt ostenderet eū qui curandus erat gratiæ dono dignè potiri. Sequitur: Cæcus autem dixit ei: Raboni, vt videā. Bed. Paruipendit enim extra lucem cæcus aliquid quærere: quia etsi habere cæcus quodlibet potest, sine luce nō potest videre quod habet. Hiero. Cōsyderās autē Iesus prompiā volūtatem, complexione desyderij remuncrat. Orige. sup. Mat. Dignius autē est dicere Rabnni, vel sicut in aliis dicitur domine, quàm fili Dauid. vnde ꝓpter illud quod dixit, fili Dauid, nō præstitit ei sanitatē: sed ꝓpter hoc quod dixit, Raboni. vnde sequitur: Iesus autē dixit ei: Vade, fides tua saluum te fecit. Et cōfestim vidit &c. Theo. Grata enim est anima cæci in eo quòd sanus effectus Iesum nō reliquit, sed secutus est eū. Bed. Mysticè autem Hierico quæ interpretata dicitur luna, defectū nostræ mutabilitatis designat. appropinquās domin' Hierico lumē cæco reddidit, quia veniēs in carne & passioni appropinquās, multos ad fidē adduxit. Nō enim primis incarnationis suæ tēporibus, sed paucis antequā pateretur annis, mysteriū verbi mundo exhibuit. Hiero. Cæcitas etiā ex parte facta Iudæis illustrabitur in fine, quādo eis mittet Eliā ꝓphetā. Bed. Quòd autē appropinquās Hierico vnū illuminauit, ac ꝓficiscēs de Hierico duos, hoc intimauit, quòd ante passionē suā vni tātum populo Iudæorū prædicauit, resurrectionē verò atq; ascēsionē suā per apostolos & Iudæis & gētibus diuinitatis & humanitatis suæ arcana patefecit. Quòd verò Marcus vnū illuminatū scribit, ad gētiū salutē respicit, vt eorū quos instruebat ad fidē saluationi figura cōgrueret. Matthæus verò qui credētibus ex Hebręis suū scribebat euāgeliū, ꝙ in gētiū quoq; notitiā erat ꝓuēturū, rectè duos dicit illuminatos, vt ad vtrūq; populū fidei gratiā pertinere doceret. Proficiscēte igitur domino, & discipulis eius, & plurima multitudine de Hierico, cæcus sedebat iuxta viā mendicans: quia ascendente ad cęlos domino & multis fideliū sequētibus, imò cūctis ab initio mundi electis vnà cū illo ianuā regni cælestis ingredientibus, mox gentium populus cœpit suæ illuminationis spem habere: qui mendicat iuxta viā sedens, quia necdum iter veritatis ingrediens ad hoc peruenire cōtendit. Hiero. Populus etiā Iudæorū qui scripturā cōseruat nec complet iuxta viam, mēdicans esurit. Clamat autē, Fili Dauid miserere mei, quia per merita patriarcharū Iudaicus populus illuminatur. Comminātur autē ei multi vt taceat, quia peccata & dæmonia cōpescunt clamorē pauperis: sed ille magis clamabat, quia ingrauescēte bello manus ad lapidē adiutorij hoc est Iesum Nazarenum cum clamore leuandę sunt. Beda, Populus etiā gētiū agnita fama nominis Christi, particeps eius fieri quærebat, cui contradicebāt multi. Primò Iudæi, deinde etiā gentiles ne illuminandus mūdus Christum inuocaret: nec tamen impugnaotiū furor eos, qui ad vitā erāt præordinati, valebat salute priuare. Clamantē autem cęcum trāsiens audiuit, quia per humanitatem suam misertus est, qui per diuinitatis potentiam mentis nostræ tenebras exclusit. ꝙ enim propter nos natus & passus est Iesus, quasi transiit, quia hęc actin temporalis est. Stare autem dei, est immutabiliter cuncta disponere. Clamantem autem cæcum dominus vocat, cum populo gentium per prædicatores verbum fidei mittit, qui vocātes cæcum animæquiorem esse, & surgere atque ad dominū venire precipiunt, cū prædicando indoctis, spem eos salutis habere, ac de corpore vitiorū erigi, atq; ad virtutū studia se accingere iubent: proiecto autē vestimēto exilit, qui abiectus mundi retioaculis expedito mētis gressu ad largitorē æternæ lucis properat. Hiero. Venit etiā Iudaicus popnlus exiliens, nudus veteri homine vt hinnulus saliens super montes, quia segnitiem deponens patriarchas, prophetas, apostolos, in altis cōsiderans ad superna se extēdit. Quod conueniens autem est ordo salutis. Audiuimns primò per prophetas, deinde clamamus per fidem, postea vocamur per apostolos, surgimus per pœnitentiam, exuimur per baptismū, interrogamur per volnntatē. Cęcus autem interrogatus hoc requirit, vt videat volūtatē domini. Beda, Imitemur ergo & nos eum, non diuitias, nō terrena bona, non honores à domino sed lucē quæramus, quā videre cum solis angelis possumus, ad quā via fides est. Vnde & cæco respondetur: Fides tua te salnū fecit. Videt autem & sequitur, qui bonum quod intelligit operatur. Iesum enim sequitur, qui bonū quod intelligit operatur: qui imitatur, qui ꝓsperari in hoc mūdo noluit, opprobria ac irrisiones tolerauit. Et quia rerum corporaliū delectatinne à gaudio interno cecidimus, cū qua amaritudine illuc redeatur ostēdit. Theo. Dicit autem ꝙ secutus est dominū in via, scilicet in hac vita: quia post hanc excluduntur omnes qui hic eū non sequūtur, ab operādo mādata eius. Hieron. Vel via ista est quę dixit, Ego sum via, veritas, & vita. Hęc est via angusta quæ ducit ad ardua Hierosolymæ & Bethaniæ, ad mōtē oliuarū, qui est mons luminis & cōsolationis.

Christus Raboni.

Passionis allegoria pulchra.

Exemplū Christi.

CAPVT XI.

ET cùm appropinquarent Hierosolymæ & Bethaniæ ad montē Oliuarum, mittit duos ex discipulis suis, & ait illis: Ite in castellum quod contra nos est, & statim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum super quem nemo adhuc hominū sedit. Soluite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, quid facitis? dicite, quia domino necessarius est: & cōtinuò illū dimittet huc. Et abeuntes, inuenerūt pullū ligatū ante ianuam foris in biuio, & soluunt eū. Et quidam de illic stantibus, dicebant illis: Quid facitis, soluentes pullum? Qui dixerunt eis, sicut præceperat illis Iesus: & dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum: & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum. Multi autem vestimenta sua strauerunt in via, alij autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via. Et qui

præibant, & qui sequebantur clamabant, dicentes Hosanna, benedictus qui uenit in nomine domini: benedictum quod uenit regnum patris nostri Dauid Hosanna in excelsis.

Chry. Postquã dñs suæ virtutis sufficientẽ experientiã dederat, & crux instabat in iannis, nũa iã cũ maiori agit claritate, quę aduersarios inflãmatura erãt. & ideo quãuis multoties prios ascẽderit Hierosolymã, nunquã tamen cũ tanta excellentia sicut modò. Then. Vt si velint valeãt gloriã eius agnnscere, & ꝓphetias de eo cõpletas scirẽt ꝙ est verus deus. Si verò noluerint, maius fieret eis iudiciũ, quia tnt claris miraculis nõ crediderunt: huius igirur adnẽtus claritatẽ euãgelista describens, di. Et cũ ap. Hierosolymæ &c. Bethania villula est cinitas in latere mõtis Oliueti, vbi Lazarus est suscitatus à mortuis. Qũo antẽ discipulos miserit & ad quid, ostendit subdẽs, Et ait il. ite in castel. &c. Theo. Considera verò quanta dñs discipulis prædixerit. s. ꝙ inuenirent pullũ. vnde sequitur, Et sta. introeuntes &c. Et quòd impedirẽtur ab accipiẽdo. vnde sequitur, Et si quis vo. di. quid facitis? dicite &c. Et qoòd hoc dicto permitterẽt accipere. vnde sequitur, Et cont. il. dimit. huc. Et sicut dñs prędixerat, ita impletur. vnde sequitur, Et ab. in. pul. li.

Consensus euangelicus. an. ia. so. in bi. & sol. eũ. Aug. de cõ. euã. Matthæus asinã dicit & pullũ, cæterit aũt de asina tacẽt. vbi ergo vtrũq; factũ potest intelligi, nulla repugnãtia est, nec si alius vnũ, alius aliũ cõmemoraret: quãtò minus moueri oportet si alius vnũ, alius vtrunque cõmemoraret? Sequitur. Et quidã il. stan. di. illis, Quid facitis, sol. pullũ? Qui di. eis. si. præce. il. Iesus, & dimiserunt eis. s. pullum. Theo. Non autem hoc permitterent, nisi diuina virtus eis incumberet cogens illos, præsertim quia rurales existẽtes & coloni permiserunt pullũ auferre. sequitur, Et duxe. pul. ad Ie. & impo. il. vesti. sua, & se. su. eum. Chrys. Nõ quidem quòd ex necessitate à mõte olineti vsque Hierusalem super pullum ire dominũ oportebat, cũ Iudæã & omnem Galilæam pedes perambulanerat, sed signũ erat qnod fiebat. Sequitur, Multĩ au. vestim. sua stra. in via. Hier. Sub pedibus pulli asinæ. Alij autẽ frondes cędebant de arboribus, & sternebant in via. Magis autem ad ornatũ & ad sacramẽtũ pertinet, quàm ad oecessitatem. Sequitur, Et qui præi. & qui seque. cla. dicen. Hosanna &c. Mnltitudo enim donec corrupta nõ fuit, cognouit quod congruum erat: propter quod honorauit Iesum vnusquisque secundum propriã virtutem. vnde laudantes ipsum, hymnum leuiticum assumpserũt, dicẽtes, Hosanna, quod secundum quosdam idẽ est quod saluum me fac: secundum verò quosdã idẽ quod, hymnus. Aestimo autem primum esse verius, nam in 117. psal. habetur, O domine saluũ me fac: quod in Hebraico scriptum est Hosanna. Bed. Est aũt Hosanna verbũ Hebraicum, cõpositum ex duobus. s. corrupto & integro Salua nanq; siue saluifica, apud eos dicitur hosi. At verò anna, interiectio est deprecantis, quomodo apud Latinos est dolentis, heu. Hier. Hosanna igitur. i. saluifica dicunt, vt homines saluẽtur ab eo benedicto, vincẽte, & veniente in nnmine domini. i. patris sui, quoniam filius de patre nomen suscepit, & pater de filio. Chrys. Sic ergo dant deo glnriam, dicentes, Benedictus qui ve. in no. domini. Benedicunt etiam regnum Cbristi, dicẽtes, Benedictum quod venit regnũ patris nostri Dauid.

Regnum Christi quale sit. The. Regnum autem Dauid, regnum Christi dicebãt: & quia de semine Dauid Christus descenderat, simúlq; quia Dauid interpretatur manu fortis. quis eñ fuit manu fortis, nisi dominus, cuius manus tot & talia miracula operata est? Chry. Vnde & multoties prophetæ Dauid Christum nuncupãt, propter originem Christi ex Dauid secundũ carnẽ. Bed. Legimus autẽ in euã. Ioãnis quia ne facerent eũ regem in montẽ fugit. Nunc autem vbi passurus Hierosolymã venit, non refugit eos qui se regẽ noocupant, vt apertè doceret quia nõ tẽporalis & terreni, sed æterni in cęlis rex esset imperij, atque ad regnũ per cõtẽptum mortis perueniret. Nntandũ autem quanta sit cõsnnantia turbæ cũ voce Gabrielis, qui ait, Dabit illis dominns deus sedẽ Dauid patris sui: vt. s. gẽtẽ, cui Danid qunndã tẽporalis regni gubernacula prębuit, hanc ipse verbis & factis ad regnũ cæleste vocaret. Chry. Et vlterius dãt gloriam deo, cũ subdunt: Hosanna in excelsis. i. hymnus, & gloria vniuersorum deo qui est in excelsis. Hiero. Vel hosanna i. saluifica, in excelsis & imis. i. vt iusti ædificentur in ruinam angelorũ, & terreni ad subterranei etiam saluentur. Mysticè aũt appropinquat dnminus Hiernsolymæ, quæ est visin pacis. In qua manet fixa immobilisq; fœlicitas, quæ secũdũ apnstolũ & omniũ credentiũ. Bed. Bethania autẽ dnmus obedientiæ dicitur, quia multos ante pasinnem suã docendo domũ sibi obedientiæ effecit, & in mõte Oliueti posita esse dicitur, quia ecclesiam vnctinne spiritualiũ charismatum, & scientiæ pietatisq; lnce refouet. Misit autẽ discipulos in castellũ quod contra ens erat, hoc est doctores qui indocta orbis loca quasi contrapositi castelli mœnia euãgelizãdo penetrarent destinauit. Hier. Bini vocantur, & bini mittũtur discipuli Christi, quoniam charitas non consistit cũ vno, vt dicitur, Væ soli. Binarij mistri.

Duo educunt Hebræos de Aegypto: dun deportãt botrum de terra sancta, vt semper præpositi iungant opus & scientiã, & duo mandata de duabus tabulis proferãt, & duobus fontibus abluãtur, & de duobus vectibus archã domini portẽt, & inter duos Cherubin deũ cognoscãt spiritu & mẽte psallentes. Tbe. Non aũt erat ei necessarius pullus, sed eũ quæsiuit, ostẽdẽs quòd debebat se ad gentilẽ populũ transferre. Bed. Pullus enim asinæ lasciu[9] & liber populũ nationũ signat: super quẽ nemo adhuc hominũ sedit, quia nemo rationabiliũ doctorũ frenum correctionis quo vel linguam cohibere à malo, vel in arctã vitæ viã ire cogeretur vtilia suadendo cõtulerat. Hier. Inuenernnt aũt pullũ ligatũ ante ianuã foris quia populus gentilis ligatus erat vinculis peccatorum suorum ante ianuam fidei. i. extra ecclesiã. Amb. su. Lu. Vel inuenerunt eũ ligatũ ante ianuam, quia extra Christũ quicũque est, foris est in via: qui autẽ in Christo est, foris nõ est. In transitu siue in biuio addidit, vbi nullius certa possessin, non præsepe, non alimẽta, non stabulũ: misera seruitus, cui vagũ ius est. Plures enim dominos habet, qui vnũ non habet. Alieni alligant vt possideant, iste soluit vt teneat. Vehementiora enim dona nouit esse quàm vincula. Bed. Vel rectè in biuio stabat, quia nõ viam certam vitæ fidesque tenebat, sed plures dubiósque sectarum calles sequebatur errnneus. Hier. Vel in biuio. i. in libertate arbitrij dubitãs inter vitam & mortem. Theo. Vel in biuio. i. in vita hac, solutus est autem à discipulis per baptismum & fidem. Hiero. Quidã autem dicebant, quid facitis? ac si dicerent, Quis potest dimittere peccata? Theo. Vel prohibentes sunt dæmones quibus fuerũt apostoli fortiores. Beda, Vel magistri errorum, qui veniẽtibus ad salutem gentium doctnribus obsistebant: at postqnam fidei dominicæ potestas apparuit credentibus aduersariorum querelis, liber credentium pnpulus ad dominum quem corde portaret adducebatur. Vestimenta autem apostolorum qnæ illi imponunt, vel doctrina virtutum vel discretio scripturarum vel ecclesiasticorum dogmarum varietates intelligi possunt, quibus illi corda hominum ante nuda & frigida, quæ Christo sessore digna fiant, operiunt. Hieronym. Vel imponunt vestimẽta sua, id est, stolam primam im-

mortalitatis per baptismi sacraměta afferunt. Sedit autě Iesus super eũ.i.ĩ eis regnare cœpit, vt nõ regnet peccatũ in lasciua carne, sed iustitia & pax & gaudiũ in spiritu sancto. Multi aũt strauerũt vestiměta sua ĩ via sub pedibus pulli asinæ. Qui sunt pedes nisi extremi qui portãt quod ad iudicandũ cõstituit apostolus? qui & ipsi, etsi nõ sunt deorsum in quo sedit dñs, tamě cũ militib' à Ioanne instruuntur. Bed. Vel multi vestimenta sua in via sternũt, quia sancti martyres propriæ se carnis amictu exuětes, simplicioribus dei famulis viã suo sanguine parant. Multi etiam vestimenta sua in via sternũt, quia corpora sua per abstinentiã domant, vt dei iter ad montě parět, vel exěpla bona sequětibus prębeãt. Frõdes autě vel ramos de arboribus cædũt, qui in doctrina veritatis semina patrũ de eorum eloquio rapiũt, & hæc in via dei ad auditoris animum veniětis humili prædicatione submittũt. Theo. Sternamus & nos viã vitæ nostræ cædentes ramos de arboribus.i. sanctos imitãtes. Nã arbores sancti sunt, de quibus ille ramos cędit, qui virtutě imitatur eorũ. Hier. Iusti eñ vt palma florebũt, angusti radicib', lati florib' & fructibus: qm̃ bon' odor Christi sunt. Sternũt viã mãdatorũ dei bona fama, qui præibãt, prophetæ sunt: & qui sequebãtur, apostoli. Be. Et quia oẽs electi, siue qui in Iudæa esse poterant, siue qui nunc in ecclesia existunt, in mediatorem dei & hominũ crediderunt & credunt. Qui præeũt & qui sequũtur, Hosanna clamabant. Theo. Sed & qui præeunt, & qui sequũtur nostrorum actuum, ad laudem sunt dei. Quidã enim in præterita vita bonum fecerunt initium, sequẽs verò non est vt prior neque in laudem dei finita.

Allegorica expositio.

Et introiuit Hierosolymã in těplum: & circũspectis omnibus cũ iã vespera esset hora, exiit in Bethaniã cum duodecim. Et alia die cùm exiret à Bethania, esuriit. Cúmq; vidisset à longè ficum habětě folia, venit, siquid fortè inueniret in ea. Et cùm venisset ad eam, nihil inuenit præter folia. Non enim erat těpus ficorum. Et respondens, dixit ei, Iam non amplius in æternum ex te quisquam fructum manducet. Et audiebant discipuli eius.

Passio Christi spõtanea.

Beda, Appropinquãte těpore passionis appropinquare voluit dñs loco passionis, vt per hoc intimaret quia sua spõte mortě subiret. vnde dicitur, Et in. Hieroso. in těplũ. Quòd aũt ingressus ciuitatě primò těplũ adiit, formã nobis religionis quã sequamur præmõstrat: vt cùm fortè quělibet locũ in quo sit domus oratiõis intramus primò ad hanc diuertamus. Hoc quoq; intelligendũ est ꝙ tantæ dominus fuerit paupertatis, & ita nulli sit adulatus, vt in vrbe maxima nullũ hospitě, nullã inuenerit mansionem: sed in agerulo paruulo apud Lazarũ, sororésq; eius habitaret: eorũ quippe vicus Bethania est. vñ sequitur, Et cir. om. si quis eũ hos. susciperet. Cũ iã ve. esset &c. Nõ hoc simul fecit, sed per omnes quinq; dies ex quo Hierosolymã ascěderat vsq; ad těpus passionis, hoc ipsum semper agere solebat, vt per diě in těplo doceret, nocte verò exiens moraretur in montem olíueti. Sequitur, Et alia die cũ exi. à Beth. esu. Chrys. Qualiter autem mane esuriebat, vt Mat. dicit, nisi quia dispěsatiuè hoc carni suæ cõcessit? Sequitur, Cũq; vi. à lõ. fi. ha. fo. ve. si quid for. inue. in ea. Manifestũ est aũt ꝙ hoc secundum suspicionem discipulorũ dicitur, qui æstimabant propter hoc Christũ ad ficulneã accessisse, & propter hoc ficulneã ipsam maledictã esse, quòd in ea fructum non inuenit. Nam sequitur, Et cũ venis. ad eã, nihil inue. præ. fo. Non enim erat tem. ficorum. Et res. di. ei, Iam non am. in ęter. quisquã ex te fru. mãducet. Maledicit ergo ficulneam propter discipulos vt cõfidant. Quia enim vbiq; beneficia tribuebat, nullũq; puniebat oportebat autem eius punitiuæ virtutis demonstrationem præbere, vt discerět quòd posset etiã Iudæos persequětes siccare, noluit hoc demõstrare in hominibus. vnde in plãta suæ virtutis punitiuę præbuit signũ: vnde ostěditur ꝙ pricipaliter propter hoc ad ficulneã venit, nõ propter esuriě. Quis eñ tã inscius est quòd matutino těpore tali stimularetur esurie: aut quid est quod impediret eũ comedere antequã domũ exiret? Neque potest dici ꝙ visio fructus excitauit in esuriě appetitũ: nõ eñ erat ficorũ těpus. Sed si esuriebat, cur de alio comedere non quærebat, sed de ficu fructus ante tempus tribuere nõ valěte? Qua etiã pœna erat dignũ, ficũ fructũ non habere ante těpus? Ideoq; ex his sufficiěter syllogizari potest, quòd propriã volebat demonstrare virtutě vt non frangerětur animis in eius passione. The. Volěs ostendere discipulis, quòd si vellet hos qui crucifixuri erãt ipsum, in moměto posset exterminare. Mysticè autě dñs introiuit in těplũ, sed rursus exiuit, ostěděs quòd ipsum relinqueret desertũ & in rapinã. Bed. Circunspicit aũt omnia corda, & in cõtradicětibus veritati, & nõ inueniens vbi caput reclinet, secedit ad fideles, & in eis qui obediũt mãsioně facit. Bethania nanq; domus obedientiæ dicitur. Hier. Mane aũt ad Iudæos venit, atque nos in vespera mũdi visitat. Bed. Sicut aũt parabolas loquitur, ita & operatur: ideo esuriens in ficu fructũ quęrit, cuius nondũ těpus esse nouit, & tamě eam perpetua sterilitate dãnauit, vt ostěderet plebě Iudæorũ propter folia.i. verba iustitiæ q̃ habebat, sine fructu.i. bono opere non posse saluari, sed scindi & in ignem mitti. Esuriěs ergo.i. salutě humani generis desiderãs, vidit, ficũ.i. Iudæũ habětem folia.i. eloquia legis & prophetarũ, & quæsiuit in ea fructũ boni operis: docědo, corripiědo, miracula faciendo: & nõ inuenit, & ideo damnauit. Tu quoque si nõ vis dãnari à Christo in iudicio, arbor sterilis esse caueto, sed potius pauperi Christo fructũ pietatis, quo indiget, offer. Chry. Est aũt & aliter dicere, ꝙ dñs ante těpus fructũ quæsiuit in ficu, & nõ inueniens maledixit: quia omnes qui mandata legis adimplent, isti suo tempore fructificare dicuntur: sicut est illud mandatũ, non mœchaberis. Qui autě non solũ non mæchatur, sed permanet virgo, quod est magis, virtutibus excedit. Dominus autem à perfectis non solùm exigit vt virtutes obseruent, sed suprà mandata fructificent.

Esuries domini Iesus.

Arbor ficus quare maledicta

Ficus allegorice.

Et veniunt iterum Hierosolymã. & cũ introissent in těplum, cœpit eiicere věndentes & eměntes in těplo, & měsas nummulariorum, & cathedras věndentium columbas euertit. Et nõ sinebat vt quisquã transferret vas per templum. Et docebat eos, dicens eis, Nónne scriptum est, quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Quo audito; principes sacerdotum & scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius.

Bed. Quia maledicědo ficũ infructuosam per figuram dominus fecit: hoc idem mox apertius ostendit eiiciendo improbos de templo. Ficus enim nõ peccauit si ante tempus fructum nõ habuit, sed sacerdos. vnde dicitur, Et veniunt iterum. Hier. Et cũ introisset. Et quidě credendum est quòd ea tantùm vendi vel emi reperit in těplo, quæ ad ministerium templi necessaria essent. Si ergo ea quæ alibi liberè geri poterant, dominus in domo sua temporalia negocia geri non patitur: quantò magis per ea quæ nunquam fieri licet, plus cælestis iræ merentur, si in ædibus deo sacratis aguntur? sequitur, Et mensas nummulariorum. Theo. Nũmularios vocat cãpsores nummorũ. Nummus enim genus æris minuti est. sequitur, Et cathe. ven. co. euertit. Bed. Quia spiritus sanctus in columba super dominum apparuit, rectè per columbas, spiritus sancti charismata designãtur. Columba igitur venditur: quando manus impositio per quam

Templi prophanatio.

impositio ꝑ quã spirituſſ.recipitur,ad pretiũ prębetur, Cathedras aũt vendentiũ colũbas euertit:quia qui spiri tualẽ gratiã venũdãt, vel ante homines vel aute dei ocu los sacerdotio priuantur. Theo. Sed & si quis baptisma tis gratiã & puritatẽ tradiderit demoui per peccatũ,suã colũbã vendidit, & propter hoc foras de tẽplo eiicitur. sequit. Et nõ fiu.vt quis.tran.vas p tẽ.Bed.De vasis illis dicit,quæ mercãdi gratia inferebantur. Cæterũ absit vt vasã deo dicata dñs eiiceret de tẽplo, vel vtro ferre ꝓhiberet in tẽplũ:vbi futuri examinis prætendit exẽplũ, quia de ecclesia repellit reprobos,& ne vltra ad cõturbandã ecclesiã intrẽt,æterno eos verbere cõpescit. Sed & peccata quæ cordibus fideliũ inerãt,diuinitus imissã cõpunctio tollit,& ne vltra repetãtur,diuina in eis gratia adiuuat.sequitur,Et do.eos di.eis,Nónne &c.Hier. Iuxta Esaiã.Vos autẽ fecistis eã speluncã latronũ:iuxta Hieremiã.Bed. Omnibus(inquit) gẽtibus nõ vni genti Iudææ,nec in vno Hierosõ.vrbis loco: sed in toto orbe terrarũ:& nequaquã taurorũ,& hircorũ, & arietũ, sed orationis.Theo.Speluncã aũt latronũ,tẽplũ nominat propter lucrũ.Genus nanq; latronũ ad lucrũ se cõgregat. Quia ergo illa animalia q̃d sacrificiũ oblata erant, causa lucri vendebãt,latrones ipsos dixit. Ad hoc enim in tẽplo erãt:vel vt nõ dãtes corporaliter persequerentur,vel dãtes spiritualiter necarẽt.Tẽplũ etiã & domus dei mẽs est & conscientia fideliũ:quæ si in lęsione proximi peruersas cogitatiões profert:quasi in speluca latrones resident. Ergo mẽs fideliũ spelũca latronis fit,quãdo relicta simplicitate sanctitatis illud conatur agere, quo valeat proximis nocere. Aug.de con.euan.Ioannes autẽ lõgè diuerso ordine hoc narrat. vnde manifestum est nõ semel sed iterũ hoc esse à domino factũ,sed aliud primũ cõmemoratũ à Ioanne,hoc vltimũ à cæteris tribus.Theo.Quod etiã est in maiorẽ redargutionem Iudæorũ:quia cũ dominus hoc toties fecerit,ipsi minimè se correxerunt. Aug. de cõ.euã.In hoc etiã Marcus nõ eũdẽ ordinẽ tenet cũ Matthæo, sed quia Matthæus ita cõnectit:Et relictis illis abiit foras extra ciuitatẽ in Bethaniã:vñ mane reuertentẽ in ciuitatẽ,arbori maledixiſ se cõmemorat : probabilius credit ipse potius tenuisse ordinẽ tẽporis de vẽdẽtibus & ementibus & eiectis de tẽplo.Prætermisit Marcus quod prima die factũ est cũ intrauit in tẽplũ,& recordatũ interposuit cũ dixisset ꝙ nõ inuenerit aliquid in ficulnea præter folia, quod secũdo die factũ est sicut ambo testãt.Gl.Quẽ autẽ affectũ correctio dñi in ministria tẽpli habuerit, ostẽdit euãgelista cũ subdit,Quo au.prin.sa.& scri.quæ.quõ eũ perderẽt.Secundũ illud Amos, Odio habuerũt corripiẽtẽ in porta,& loquẽtẽ pfectẽ abominati sunt.Ab hoc aũt tã iniquo proposito ad tẽpus solo timore retrahebãtur. vnde subditur,Ti.enim eũ quo.vni.tur.ad.fu. do.eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & pharisæi,vt alibi dicitur.

Et cùm vespera facta esset,egrediebatur de ciuitate. Et cùm mane transirent,viderunt ficum aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus,dicit ei, Rabbi,ecce ficus cui maledixisti,aruit. Et respondẽs Iesus,ait illis,Habete fidẽ dei. Amẽ dico vobis,quia quicunq; dixerit huic mõti,tollere,& mittere in mare,& non hæsitauerit in corde suo,sed crediderit, quia quodcunq; dixerit, fiat,fiet ei. Propterea dico vobis,omnia quæcunque orantes petitis,credite quia accipietis , & euenient vobis. Et cùm stabitis ad orandum,dimittite si quid habetis aduersus aliquem:& pater vester qui in cælis est dimittat vobis peccata vestra. Quòd si vos non dimiseritis,nec pater vester qui in cælis est,dimittet vobis peccata vestra.

Hier. Relinquẽs dominus post se tenebras in Iudæorũ cordibus,vt sol egrediebatur de ciuitate ad aliã,quę est beniuola & obediẽs.Et hoc significatur cũ dicitur, Et cũ vesp.facta &c.Sed occidit sol, & oritur sol:lux enim ablata à scribis,lucet in apostolis.vnde in ciuitatẽ reuertitur,propter quod subditur,Et cũ ma.trã.f.in ciuitatẽ euntes,vide.fi.ari.fa.à rad. Theo. Quod miraculũ magnũ videtur in hoc quòd tã humidã & viridẽ arborem siccauerit. Quãuis autẽ Matth. dicat ficulneam continuò arefactã,& quòd videntes discipuli admirati sunt, nõ admireris si nũc à Marco audis ficũ in crastinũ arefactã vidisse discipulos.Nã sic intelligendũ est hoc quod dicitur à Matthæo.s.quòd nõ statim viderũt,sed in crastinũ.Aug.de cõ.eu.Intelligitur aũt nõ tũc aruisse quãdo viderũt,sed cõtinuò quando maledicta est:neq; eñ arescentẽ,sed penitus arefactã viderũt, ac si eã cõtinuò in verbo domini aruisse intellexerunt. Hier.Ficus autẽ arida à radicib⁹,Synagoga est à Cayn,& à cęteris,à quibus omnis sanguis ab Abel vsq; ad Zachariã requiritur. Bed.A radicibus aũt arefacta est ficus, vt ostenderetur gens impia,nõ ad tẽpus,vel ex parte corripienda externorum incursibus,& per pœnitentiã liberãda,sicut sępe factũ est,sed æterna dãnatione ferienda: vel arefacta est à radicibus, vt ostendatur non solũ humano extrinsecus,sed diuino intus fauore funditus destituẽda. Nã & vitam perdit in cælis & patriã in terris.Hiero. Petrus autẽ agnoscit aridã & abscissam radicẽ,cui succedit oliua fructifera pulchra vocata à domino. vnde sequitur, Et re.Pe.di.ei,Rab.ec.fi.cui ma.aruit.Chry.Quòd aũt Petrus & alij discipuli mirati sunt,non erat perfectę fidei:non enim magnum erat hoc deo.Quia ergo nõ manifestè nouerant eius virtutem, eorum ignorantia fecit eos in admirationem prorumpere,& ideo subditur, Et resp.Ie.ait il.Hab.fi.dei.Amen dico &c.q.d.Non solũm lignum siccare poteritis,sed & montem iussu ac præcepto transmutare.Theo.Mirare autem diuinam misericordiam qualiter nobis appropinquãtibus ad eum per fidẽ,miraculorũ virtutẽ cõdonat. quã ipse possidet per naturam,intantum vt etiam montes transmutare possimus.Bed.Solent autem gentiles qui contra ecclesiã maledicta scripsere improperare nostris:quia non habuerunt plenam fidem dei,qui nunquam montes trãsferre potuerunt.Quibus respondendum est,non omnia scripta esse quæ in ecclesia sunt gesta, sicut & de factis ipsi⁹ Christi scriptura testatur Fieri aũt potuit , si necessitas id fieri poposcisset, quomodo factũ legimus precibus Gregorij Neocæsariensis,cuius precibus mons tantum spatij reliquit structoribus ecclesiæ, quantum opus habuerat.Chry.Vel aliter,Sicut ficũ non propter se siccauit,sed in signũ Hierusalẽ ad arefactionẽ peruẽturæ,& ad demonstrationem virtutis suæ:sic intelligẽdũ est & de promissione quæ est circa montẽ, quãuis huiusmodi transmutatio non sit impossibilis secundum dei virtutẽ.Hier.Christus igitur qui est mõs crescens de lapide abscisso sine manibus,tollit & mittitur in mare, qũ apostoli dicunt, dignè transferamur ad gentes alteras, quia vos indignos iudicastis audiẽtes verbũ dei.Be.Vel quia mõtis nomine diabolus significatur ꝓpter superbiã,mõs ad præceptũ eorum qui fortes sunt in fide tollitur de terra,& in mare proiicitur,cũ prædicantib⁹ verbum dei doctoribus sanctis, immũdus spiritus ab eorũ corde repellitur qui ad vitam præordinati,& in turbulentis amarisque infideliũ mẽtibus vesaniam suæ tyrannidis exercere permittitur.In quo tantò acrius deseuit, quantò amplius se dolet à læsione priorum fuisse depulsum.Sequitur,Pro.di.vo.omnia &c.The.Qui enim ex affectu credit,manifestum est quòd in deum erigit cor suum & illi coniungitur,& certificatur cor eius calefactum,quasi suam petitionem iam cõsecutum,quod in-

Exẽplum iudicij.

Cõsensus euãgelist.

Miraculũ narũ in ficu.

Fide vere effectus.

telligibile eſt ei qui paſſus eſt hoc, & mihi quidẽ videtur illos hoc pati qui menſurã & modũ attendunt. propter hoc dñs dicit, ꝙ oĩa accipietis q̃ cũ fide petieritis. Qui eñ credit ſe totũ diſponi à deo, cũ lachrymis intercedẽs, & quaſi dñi pedes in oratiõe tenere ſe cogitãs, quę iuſtè poſtulat, cõſequetur. Vis autẽ & aliter q̃ petis accipere? dimitte ſi quid cõtra te peccauerit frater tuꝰ. Et hoc eſt quod ſubditur, Et dũ ſta. ad oran. &c. Hier. Septẽ verſus oratiõis dominicę Marcꝰ ſuo more in vna oratione comprehendit. Is autẽ cui dimiſſa ſunt omnia peccata, quid amplius rogabit, niſi vt perſeueret in eo quod obtinuit? Bed. Notãda autẽ diſtinctio deprecantiũ: qui perfectã habet fidẽ quæ per dilectionẽ operatur, ille orãdo vel etiã iubẽdo poteſt trãsferre montes ſpiritales, quomodo fecit Paulus de Helima mago: qui vero tãtæ veſtigiũ pfectiõis necdũ cõdeſcẽdere queũt, poſtulẽt ſibi peccata dimitti, & impetrabũt, ſi tamẽ in ſe peccantibus aliis primo ipſi dimittãt. Sin autẽ hoc facere contẽnunt, nõ ſolũ orãdo virtutes facere, ſed nec ſuorũ poſſunt veniã conſequi peccatorum. Et hoc eſt quod ſubditur: Quòd ſi vos non dimiſeritis, nec pater veſter qui in cælis eſt dimittet vobis peccata veſtra.

Fides imperfecta quæ ſit.

Et ueniunt rurſus Hieroſolymã, Et cùm ambularet in templo, accedunt ad eum ſummi ſacerdotes & ſcribæ & ſeniores, & dicũt ei: In qua poteſtate hæc facis? & quis dedit tibi hanc poteſtatẽ ut ita facias? Ieſus autem reſpondens, ait illis, Interrogabo uos & ego unum uerbum, & reſpondete mihi, & dicã uobis in qua poteſtate hæc faciam. Baptiſmus Ioannis, de cælo erat, an ex hominibus? Reſpondete mihi. At illi cogitabant ſecum, dicẽtes, Si dixerimus de cælo, dicet nobis, Quare ergo nõ credidiſtis ei? Si dixerimus ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia uerè propheta eſſet. Et reſpondentes, dicunt Ieſu, Neſcimus. Et reſpondens Ieſus, ait illis, Neque ego dico uobis in qua poteſtate hæc faciam.

Hiero. Quia dñs de tẽplo eiecerat eos qui templum quaſi tabernã rerũ venaliũ faciebãt, irati fuerãt, & ideo accedũt vt interrogẽt & tẽtẽt. vnde dicitur: Et ve. rur. Hiero. Et cũ &c. q. d. quis es tu qui talia facis? Nunquid doctorẽ te conſtituis, & te ordinas principẽ ſacerdotũ? Bed. Et quidẽ quãdo dicũt, In qua poteſtate hæc facis? de dei dubitabãt poteſtate, & ſubintelligi volũt diaboli eſſe quod facit. Addẽtes quoq;, Quis dedit tibi hãc poteſtatẽ? manifeſtiſsimè dei filiũ negãt, quẽ putãt nõ ſuis ſed alienis viribus ſigna facere. The. Hæc aũt dicebant, credẽtes ipſum ĩ iudicationẽ reducere, vt ſi diceret: In poteſtate mea, ipſum tenerẽt. Si aũt diceret, In poteſtate alterius, ab eo diſcedere populũ ꝓcurarẽt, qui ipſum deũ eſſe credebãt. Dñs verò illos interrogat de Ioanne, nõ fruſtra neq; ſophiſticè, ſed quia de eo Ioannes perhibuerat teſtimoniũ: vñ ſequit̃, Ille au. reſ. ait il. Inter. vos & ego. Bed. Poterat quidẽ dñs aperta reſpõſione tẽtatorũ calũnias cõfutare, ſed prudẽter interrogat, vt ſuo vel ſilẽtio vel ſentẽtia cõdẽnentur, qđ apparet ex eo quod ſubdit̃, At il. co. ſe. di. Si dixe. de cæ. di. no. Quare ergo nõ credidiſtis ei? Quaſi quẽ cõfitemini de cælo habuiſſe prophetiã, mihi teſtimoniũ perhibuit, & ab illo audiſtis in qua iſta facio poteſtate. ſequit̃, Si dixe. ex hominibus. Viderũt ergo quodlibet horum reſpõdiſſent, in laqueũ ſe caſuros, timẽtes lapidationẽ, ſed magis timẽtes veritatis cõfeſsionẽ. vnde ſequitur, Et re. di. Ie. Ne. Be. De lucerna inuidi obſcurãtur, vnde dicitur, paraui lucernã Chriſto meo, inimicos eius induã confuſione. ſequitur, Reſpõdẽs Ie. ait il. Neque ego di. vo. in qua po. hæc fa. Hier. q. d. Nõ vobis dico quod ſcio, quia nõ vultis fateri quod ſcitis. Notandũ autem quòd duas ob cauſas maximè ſciẽtia veritatis eſt occultanda quærẽtibꝰ. ſ. cũ is qui quærit, aut minus capax eſt ad intelligendum quod quærit, aut contemptu veritatis, aut aliquo alio, indignus eſt cui debeat aperiri quod quærit.

Verſutia Iudæorũ.

Veritas quãdo occultanda.

CAPVT XII.

ET cœpit illis in parabolis loqui, Vineam paſtinauit homo, & circundedit ſepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eã agricolis, & peregre profectus eſt. Et miſit ad agricolas in tempore ſeruum ut ab agricolis acciperet de fructu uineæ. Qui apprehẽſum eum cæciderunt: & dimiſerunt uacuum. Et iterum miſit ad illos illum ſeruum: & illũ in capite uulnerauerunt: & contumeliis affecerunt. Et rurſum alium miſit, & illum occiderunt, & plures alios, quoſdã cædentes, alios uerò occidẽtes. Adhuc ergo unum habẽs filium chariſsimum, & illum miſit ad eos nouiſsimum, dicens, quia reuerebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt adinuicem, Hic eſt hæres, uenite occidamus eum: & noſtra erit hæreditas. Et apprehẽdentes eũ, occiderunt, & eiecerunt extra uineam. Quid ergo faciet dominus uineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit uineã aliis. Nec ſcripturam hanc legiſtis: Lapidem quem reprobauerunt ædificãtes, hic factus eſt in caput anguli: à domino factum eſt iſtud & eſt mirabile in oculis noſtris. Et quærebant eũ tenere & timuerunt turbam. Cognouerunt enim quoniam ad eos parabolã hanc dixerit. Et relicto eo abierunt.

Glo. Poſtq̃ dñs prudenti interrogatione tẽtatorum ora cõcluſerat, cõſequẽter eorũ malitiã parabolicè demõſtrat. vñ dicit̃: Et cœ. il. in para. lo. Vi. pa. hõ. Hiero. Homo deus pater dicitur humano affectu, vinea domus Iſrael eſt. Sepis eſt cuſtodia angelorũ. Lacus eſt lex, turris tẽplũ, agricolę ſacerdotes. Beda. Vel ſepis murus eſt vrbis, lacus ſiue torcular altare, aut illa torcularia quorum tres pſalmi prænotãtur titulo. Theo. Vel ſepis eſt lex, prohibẽs eos alienigenis cõmiſceri ſequitur, Et pe. pro. eſt. Bed. Nõ loci mutatione, ſed abire videtur à vinea, vt vinitoribꝰ liberũ operãda arbitriũ derelinquat. ſequitur, Et mi. ad agri. in tẽ. ſer. vt ab agri. ac. de fru. vi. Serui miſſi prophetæ, fructus vineæ obedientia eſt. De ꝓphetis alij cæſi, alij vulnerati, alij occiſi ſunt. vnde ſequit̃, Qui ap. eũ cæ. & di. va. Bed. Seruus qui primò miſſus eſt, ipſe legiſer Moyſes intelligitur. Sed cæſum eum dimiſerunt vacuũ, irritauerũt enim Moyſen in caſtris. ſequitur, Et ite. mi. ad. il. ali. ſe. & il. in ca. vul. & con. af. Seruus alter Dauid regem & cæteros pſalmiſtas ſignificat, ſed hunc affectum contumeliis in capite vulnerauerunt, qui pſalmiſtarum carmina paruipendentes, ipſum Dauid abiecerũt, dicentes, Quæ nobis pars cũ Dauid? ſequitur, Et rur. ali. mi. & il. occiderunt &c. Tertiũ cũ ſuis ſociis ſeruum, prophetarum chorũ intellige. Sed quem prophetarum nõ ſunt perſecuti? His ſanè tribus ſeruorum gradibus, omniũ ſub lege doctorũ figurã poſſe cõprehendi dominus alibi pronuntiat dicẽs, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege & ꝓphetis & pſalmis de me. Theo. Vel aliter: Per primũ ſeruum intellige prophetas qui circa tempus Eliæ fuerũt: quoniam Michæam verberauit Sedechias pſeudopropheta. Secundum verò ſeruum quem in capite vulnerauerũt. i. affecerũt iniuria, intellige prophetas qui fuerunt circa tempus Oſeę & Eſaiæ. Tertium verò ſeruũ intellige prophetas, qui fuerunt circa tempus Danielis & Ezechielis. ſequitur, Ad. ergo vnum ha. filium &c. Hiero. Filius chariſsimus & nouiſsimus vnigenitus eſt. Quod autem dicit Re. fi. me. per iro. hoc dicitur. Beda, Vel aliter, Quod ait, quia fortè reue. fi. me. non de ignorantia dicitur: ſed ambigere dicitur deus, vt libera voluntas homini reſeruetur. The. vel aliter, Nõ ignorãs quod futurum erat hoc dixit: ſed oſtendens quid erat decens & congruum eos operari. Co. autẽ di. adi. Hic eſt. Beda. Be. Manifeſtiſsimè dominus probat Iudęorũ principes non per ignorantiam, ſed per inuidiã crucifixiſſe filium

Deus homo dicitur.

Allegoria

dei. Intellexerunt enim hunc eſſe cui dictum eſt, Dabo tibi gentes bæredirarem tuam. Hanc occaſionẽ eius mali coloni præripere moliebantur, cũ crucifigentes eum Indæi, fidem quæ per eum eſt extinguere, & ſuam magis qnæ ex lege eſt inſtitiam præſerre, ac gentibus imbuendis conabãtur inſerere. ſequitur, Et ap. eum oc. & exie. ex. vi. The. ſ. extra Hieruſalẽ. extra ciuitatẽ quippe crucifixus eſt dominus. Hier. Vel eiecerunt eũ extra vineã. i. extra plebẽ, dicentes, Samaritanus es, & dæmoniũ habes. Vel quia quantum in ſe erat, ex ſuis finibus excludentes, gẽtibus ſuſcipiẽdũ dederũt. ſequitur, Quid er. fa. do. vi. Ve. &c. Aug. de cõ. euã. Et quidẽ Mat. illos reſpondiſſe ſubiungit atq; dixiſſe: Malos malè perdet, quod Marcus hic nõ ab ipſis reſponſum eſſe cõmemorat, ſed dñm poſt interrogationẽ ſuã ipſum ſibi quodãmodo reſpõdiſſe. Sed facilè poteſt intelligi vel illorum vocẽ ita ſubiunctã vt nõ interponeretur, illi reſponderũt, aut illi dixerũt, ſed tamẽ intelligeretur, aut ideo reſponſionẽ iſtã dño potius attributã, quia cũ verũ dixerũt, etiã de illis hoc ipſe reſpõdit qui veritas eſt. Theo. Dñs ergo vineæ eſt pater filij interẽpti, & ipſe filius interemptns qui per dei colonos tradẽs ipſos Romanis, & populũ dabit aliis colonis. i. apoſtolis. Perlegas Act. Apoſt. & inuenies tria millia & quinq; millia repẽtè credẽtiũ & fructificantiũ deo. Hier. Vel datur vinea aliis. i. ab oriente & occidente & auſtro & ab aquilone veniẽtibus & recũbẽtibus cũ Abrahã Iſaac & Iacob iu regno dei. Bed. Hoc autẽ ira diuinitus fuiſſe procuratũ ꝓphetico ſtatim affirmauit exẽplo, ſubiiciens, Nec ſcrip. hãc

Coſenſus euãgeliſ.

Lapis angularis, Chriſtus.

le. Lapidẽ &c. q. d. Quomodo implebitur hæc prophetia: niſi quia Chriſtus à nobis reprobatus & occiſus, traditus eſt gentibus prædicandus, vt quaſi lapis angularis duos populos condat in ſemetipſum, atque ex vtroque populo vnam ſibi fideliũ ciuitatem, vnũ templũ ædificet? Eoſdem enim ſynagogæ magiſtros quos ſupra colonos dixerat, nunc ædificantes appellat, qnia ſubditã ſibi plebem ad ferendos vitæ fructus quaſi vineã videbãtur excolere, ipſi quoq; hãc deo inhabitatore dignam quaſi domũ cõſtruere atq; ornare præcipiebãtur. Theop. Lapis ergo quẽ reprobauerũt doctores dei factus eſt in caput anguli. i. in caput eccleſiæ. Angulus nãque eccleſia eſt quaſi cõiungẽs Iudæos & gẽtiles. Hic aũt angulus. ſ. eccleſia, à domino fact⁹ eſt, & eſt mirabilis in oculis noſtris. ſ. fideliũ. Nã ab infidelibus miraculis detrahit̃. Mirabilis qnidem eſt eccleſia, quaſi miracnlis ſiſtẽs domino cooperante apoſtolis & ſermonẽ confirmãte conſequentibus ſignis. & hoc eſt quod dicitur, A domino factũ eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Hiero. Vel aliter, Hic lapis reprobus quẽ geſtat angulus cõiungens in cœna agnum cũ pane, finiẽs vetus, nouũ inchoans teſtamẽtũ, præſtat mira in oculis noſtris, vt topazion. Be. Principes autẽ ſacerdotũ oſtẽdebãt vera eſſe q̃ dñs dixerat. quod patet ex hoc quod ſubditur, & quęrebãt eum tenere. Ipſe eñ eſt hæres cuius iniuſtã necẽ dicebat eſſe vindicãdã à patre. Moraliter aũt cuiq; fideliũ cũ myſteriũ baptiſmi cõmittitur, quaſi vinea quã excolat locat̃. Sed miſſus ſeruus cõtumeliis affectus vel cęſus eiicitur, cũ ſermo auditus vel cõtẽnitur, vel qnod peius eſt, etiã blaſphematnr. Miſſum ioſuper hæredẽ quantũ in ſe eſt occidit, q filiũ dei cõculcauit. Perdito malo cultore vinea datur alteri, cũ dono gratię, quòd ſuperbus ſpreuit, humilis quiſq; ditabit̃. Sed & hoc ꝙ principes ſacerdotũ manũ mittere qnærẽtes in Ieſum timore turbæ retinentur qnotidie geritur in eccleſia, cũ quilibet ſolo nomine ſuper eam quã nõ diligit, eccleſiaſticæ fidei & pacis vnitatem propter cohabitãtium fratrum bonorum multitudinem ant erubeſcit aut timet impnggare.

Tropologia hæredis filij.

Et mittunt ad eũ quoſdã ex Phariſæis & Herodianis, ut eũ caperẽt in uerbo. Qui uenientes, dicunt ei, Magiſter, ſcimus quia uerax es, & nõ curas quẽquã. Nec enim uides in faciẽ hominis, ſed in ueritate uiã dei doces, Licet dare tributum Cæſari, an nõ dabimus? Qui ſciẽs uerſutiam illorum, ait illis, Quid me tentatis? Afferte mihi denarium ut uideã. At illi obtulerũt ei. Et ait illis, Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Reſpondens autẽ Ieſus dixit illis, Reddite igitur, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei, deo. Et mirabantur ſuper eo.

Bed. Quærentes dominum comprehendere ſummi ſacerdotes timuerunt turbam, atque ideo quod per ſe nõ potuerũt, terrenis poteſtatibus efficere tentabãt, vt vel ipſi à morte eius viderẽtur immunes. & ideo dicitur, Et mit. ad eum quoſdam &c. The. Diximus alibi de Herodianis, ꝙ hæreſis quædam noua erat dicẽtiũ Chriſtum eſſe Herodẽ propter hoc ꝙ defecerant ſucceſsiones regni Iudæorũ. Alij verò dicunt Herodianos milites fuiſſe Herodis quos phariſæi pro teſtibus inducebãt de his quæ dicebãtur à Chriſto, vt eũ caperent & adducerẽt. Vide autẽ eorũ malitiam, qualiter cũ adulatione Chriſtũ decipere volebant. Nam ſequitur, Qui ve. di. ei, Ma. ſci. quia ve. es. Hier. Mellitis enim verbis eũ interrogabãt, & circundabant eũ ſicut apes mel portantes in ore, aculeum in tergn. Beda, Blanda autem & fraudulẽta interrogatio illuc prouocat reſpondẽtem, vt magis deum quàm Cæſarem timeat, & dicat non debere tributa ſolui, vt ſtatim audientes Herodiani ſeditionis contra Romanos authorem habeant. & ideo ſubdunt, Et nõ curas quenquam: nec enim vides iu faciem hominũ. The. Ita vt Cæſarẽ nõ honores. ſ. cõtra veritatem. Ideo ſubdũt: ſed in veri. vi. dei doces &c. Totum enim artificiũ eorũ erat vndiq; præcipitiũ habens, vt ſi diceret ꝙ licet cenſum Cæſari dari, prouocent contra eum plebẽ quaſi in ſeruitutem redncẽtem ipſum populum. Si verò diceret quòd non licet dari, ſic accuſarẽt eum tanquã excitaret popnlum contra Cæſarẽ, ſed ſapientiæ fons fugit dolos eorum. vnde ſequitur, Qui ſci. ve. eo. ait il. Quid me tẽ. Afferte &c. Bed. Denarius eſt genus nummi, quod pro 10. nnmmis imputabatur, & habebat imaginẽ Cæſaris. vnde ſeqnitur, Et ait il. Cu. eſt ima. hæc & inſcriptio? Dicunt ei Cæſaris. Qui putãt interrogationem ſaluatoris ignorantiam eſſe non diſpenſationem, ex hoc diſcãt quòd potuit ſcire cui⁹ imago eſſet, ſed interrogat, vt ad ſermonem eorum cõpetenter reſpondeat. vnde ſequitur, Reſpon. au. Ie. di. il. Red. igi. quæ ſunt Cæſa. Cæſa. & quæ ſunt dei deo. The. q. d. Date quod imaginem habet imaginato. i. denarium Cæſaris. Poteſtis enim & cẽſum Cæſari dare, & deo propria offerre. Bed. i. decimas & primitias & oblationes & victimas, quomodo & ipſe reddidit quæ dei ſunt, patris faciens volũtatẽ. Hier. Vel aliter, Nummũ habẽtẽ Cæſaris imaginẽ reddite coactũ Cæſari, voſipſos libẽter deo reddite. Signatũ eſt enim ſuper nos lumẽ vultus tui dñe, nõ Cæſaris. The. Quaſi Cæſar etiã eſt vniuſcuiuſq; noſtrũ corporũ ineuitabilis neceſsitas. Iubet ergo dñs dari corpori cibaria propria, & veſtitũ & quæ ſunt dei deo. Sequitur, Et mira. ſu. eo. Qui credere debuerant ad tantam ſapientiam ſunt mirati, quod calliditas eorum non inueniſſet locum.

Herodianorũ hæreſes.

Denarij valor exprimitur.

Tropologia hominis.

Et uenerũt ad eum Sadducæi qui dicunt reſurrectionẽ nõ eſſe, & interrogabant eum dicentes, Magiſter, Moyſes nobis ſcripſit, ut ſi cuius frater mortuus fuerit & dimiſerit uxorẽ, et filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorẽ ipſius, et reſuſcitet ſemẽ fratri ſuo. Septem ergo fratres erant, et primus accepit uxorem, et mortuus eſt non relicto ſemine. Et ſecundus accepit eam, et mortuus eſt, et nec iſte reliquit ſemen. et tertius ſimiliter. Et acceperunt eam ſimiliter ſeptem, et non reliquerunt ſemen. Nouiſſimè omnium, defuncta eſt et mulier. In reſurrectione ergo cũ reſur-

rexerint, cuius de his erit uxor? Septem enim habaerunt eã uxorem. Et respondens Iesus, ait illis, Nónne ideo erratis, non sciẽtes scripturas, neque uirtutem dei? Cùm enim à mortuis resurrexerint, neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cælis. De mortuis autẽ quòd resurgãt nõ legistis in libro Moysi, super rubum, quomodo dixerit illi deus, inquiens, Ego sum deus Abraham, et deus Isaac, et deus Iacob? Nõ est deus mortuorum, sed uiuorum. Vos ergo multum erratis.

Glo. Postquã dominus sapiẽter pharisæorum callidam tentationem euitauit, ostenditur quomodo etiã sadducæos tẽtaotes confundit. vnde dicitur, Et ve. ad eũ sad. &c. Theo. Hæresis quædam Iudæorũ erat, qui dicebantur, sadducæi, & hi resurrectionem negabãt, & dicebãt ꝙ nõ sit angelus neque spiritus. Hi ergo accedentes ad Iesum, dolose narrationem quandam inquisieruot, per quam ostenderent resurrectionem non esse factam nec fictã. Et ideo subditur, Et int. eũ di. Magister. In qua quidem narratione septem ponunt qui mulierẽ acceperant, vt magis rem trahant à resurrectione. Beda, Rectè enim istiusmodi fingunt fabulam quæ delyramenti arguat eos qui resurrectioõẽ assernnt corporũ. Potest aũt fieri vt verè in gente eorũ aliquãdo hoc acciderit. Hier. Mysticè autem mulier sterilis non relinquens semẽ ex septem fratribus nouissimè moriens, quid aliud significat quàm Iudaicam synagogam relictam à spiritu septiformi, qui 7. patriarchas impleuit, qui non reliquerũt ei semẽ Abrahæ, quod est Iesus Christus. licet enim puer natus est illis, nobis tamen gentibus datus est, quæ mulier mortua erat Christo, nec cuiquam patriarchę de 7. in resurrectione cõiungetur. Septenario nanq; numero vniuersitas perfectorũ significatur vt versa vice ꝑ Esa. dicitur, Apprehendent 7. mulieres virũ vnũ. i. septẽ ecclesiæ quas dominus amat, arguit & castigat, eum vna fide adorant. vnde sequitur, Et res. Ie. ait il. Nónne ideo er. &c. The. q. d. Vos non intelligitis qualẽ resurrectionem scriptura annuntiet. Creditis enim quòd restauratio corporum talium sit futura qualia nunc sunt, nõ aũt sic erit. Sic igitur ignoratis scripturam, sed etiam virtutem ignoratis diuinam. Vos enim consideratis quasi difficilè, dicentes, Qualiter poterunt mẽbra dissoluta coniungi & animabus adunari? hoc enim respectu diuinæ potentiæ quasi nihil est. Sequitur, Cùm enim à mortuis &c. q. d. Diuina quædã erit vitę restanratio & angelica, cũ vlterius nõ corrũpemur, sed eodẽ modò manebim⁹, & propter hoc nuptiæ auferẽtur. Nã nuptię quidẽ nũc sunt propter corruptioõẽ vt ꝑ successionẽ generis persistamus, & nõ deficiamus: tũc verò sicut angeli erimus, qui sunt sine successione nuptiali & nunquam desinũt. Bed. Cõsiderandũ est hic quòd latina consuetudo hic græco idiomati non respõdet. Nubere enim propriè dicũtur mulieres, & viri vxores ducere: sed nos simpliciter dictum intelligamus, vt nubere de viris, & nubi de vxoribus scriptum sit. Hier. Sic igitur erant non intelligentes scripturas, quia in resurrectione homines erunt sicut angeli dei. i. nemo ibi moritur, nemo ibi nascitur, nec infans est ibi nec senex. The. Et aliter etiam decipiuntur nõ intelligentes scripturas. Si enim has intellexissent, intelligerent quomodo per scripturas resurrectio mortuorum possit probari. vnde subdit, De mor. autẽ quòd &c. Hier. Dico autem super rubum, in quo est similitudo vestra in quo ignis ardebat, sed nõ eius spinas consumebat: sic vos inflammat eloquium meũ, nec spinas vestras sub maledicto germinatas absumit. The. Dico autẽ, Ego sum deus Abra. deus Isaac & deus Iacob. Quasi dicat, deus viuẽtium. vnde subdit, Non est deus mortuorum sed viuorum. Non enim dixit, ego fui, sed ego sum, tanquã illi præsentes existant. Sed fortè aliquis dicet quòd hoc dixit solum deus de anima Abrahæ, nõ de corpore. Ad quòd dicimus, quòd Abraham vtrunq; importat. s. corpus & animam: ita vt & corporis ipse sit deus, & corpus viuat apud deũ, id est in dei ordinatione. Bed. Vel quia cùm probauit animas permanere post mortem (neque enim poterat fieri vt eorum esset deus qui nequaquam subsisterent) cõseqnenter introduceretur & corporum resurrectio, quæ cũ animabus bona maláque gesserunt. Hiero. Cùm autem dicit deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob, ter deũ nominando, trinitatẽ intimauit. Cùm aũt dicit, Non est deus mor. vnũ deum iterans, vnam substantiam significauit. Viuũt autem qui vendicant portionem quam elegerant: mortui autem sunt, qui quod vendicauerant, perdiderunt. Vos ergo multum erratis. Glos. Quia videlicet & scripturis contradicebant, & virtuti dei derogabant.

Sadducęorum hæresis qualis.

Allegoria synagogæ.

Resurrectio asseritur.

Rubi significatio

Aĩæ post mortẽ tradent.

Et accessit unus de scribis, qui audierat illos conquirentes, et uidens quoniam bene illis responderit, interrogauit eum quod esset primum omnium mãdatum. Iesus autẽ respõdit ei, quia primum omnium mandatum est: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est. Et diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mẽte tua, et ex tota uirtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximũ tuum tanquam teipsum. Maius horum aliud mãdatum non est. Et ait illi scriba, bene magister, in ueritate dixisti, quia unus est deus, et nõ est alius præter eum. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine, et diligere proximum tanquam seipsum, maius est omnibus holocaustomatibus, et sacrificiis. Iesus autẽ uidens quòd sapienter respondisset, dixit illi, Nõ es longe à regno dei. Et nemo iam audebat eum interrogare.

Glo. Postquam dominus consutauit pharisæos & sadducæos tentãtes, hîc ostẽditur quomodo satisfecit scribæ quærẽti. vnde dicitur, Et ac. &c. Hier. Quæ est hæc quęstio problematis quod est cõmune omnibus peritis in lege? nisi ꝙ diuersa in Exo. & Leuit. & Deut. ordinãtur mandata? vnde non vnum, sed duo intulit mandata, quibus quasi duobus vberibus super pectus spõsæ eleuatis nostra alitur infantia. Et ideo subditur, Primũ mãda. est, Audi Israel dominus deus tu⁹ deus vnus est. Primum omnium maximum mãdatum dicit: hoc est quod ante omnia debemus in corde singuli quasi vnicũ pietatis fundamẽtũ loquare. i. cognitio atq; cõfessio diuinæ vnitatis cũ executione bonæ operationis, quæ in dilectione dei & proximi perficitur. vnde subditur, Et dil. do. deũ tuũ &c. The. Attende qualiter omnes animæ vires enumerauit. Est enim virtus animæ animalis, quam expedit in dicendo, Ex tota anima tua, ad quã pertinet ira & desideriũ, quæ oĩa tribui vult diuino amori. Est & alia vis q̃ dicitur naturalis, ad quã pertinet nutritiua & augmẽtatiua, & ista est etiã danda domino tota, propter quod dicit, Ex to. corde. Est alia vis rationalis quã mẽtem vocat: & ista etiã est dãda deo tota. Glos. Quòd aũt subdit. Et ex to. forti. ad vires corporales referri potest. Sequitur, Secũ. au. si. est huic, Dili. pro. tuũ si. teip. The. Propter hoc dicit esse simile, quia hæc duo mãdata alternatim sunt sibi cõsona, & reciprocè cõuertũtur. Nã qui diligit deum, diligit & facturam suam. Principale autem factorum eius est homo: vnde qui diligit deũ, diligere debet omnes homines. Qui verò diligit proximũ, qui multoties dat causam scandali, multò magis eũ debet diligere qui semper præstat beneficia. Et ideo ꝓpter cohærentiam horum mãdatorũ subdit, Maius horum aliud mandatum non est. Sequitur, Et ait illi scri. Bene magi. in veri. dixisti. Bed. Ostẽdit ex hoc quod dicit, Maius est omnibus holocaustomati. & sacri. grauẽ sæpe inter scribas & pharisæos quęstionẽ esse versatam

Duo vbera sponsi.

Mandatũ primum quod sit.

Animæ vires.

quod esset mādatum primū siue maximū diuinæ legis, quibusdā videlicet hostias & sacrificia laudātibus, aliis verò fidei & dilectionis opera præferētibus, eo ꝙ plurimi patrū ante legē ex fide tantū q̄ ꝑ dilectionē operatā placerēt deo. In hac sententia scriba iste se fuisse declarat Sequit̃, Iesus au.vi.ꝙ sa.res.di.il. Non lō.à te.de. Theo. In quo nō eū esse perfectū testatur: non em̄ dixit, Intr. regnū cælorū es, sed nō lōgè es à regno dei. Be. Ideo aūt nō fuit lōgè à regno dei, quia sentētiæ illius q̄ no. testa. & euāgelicæ perfectionis est propria, fautor extitisse, ꝓbatus est. Aug. de cō.euā. Nec moueat ꝙ Mat. dicit, tētātē fuisse à quo dn̄s interrogatus est. Fieri enim potest vt quāuis tētans accesserit, domini tamē respōsione correctus sit. Aut certè ipsam tētationē nō accipiamus malā tanquā decipere volentis inimicū: sed causam potius tāquā experiri amplius volētis ignotū. Hier. Vel nō est lōgè q venit callidè. Lōgior nāq; est ignorātia à regno dei q̄ scientia: vnde suprà Sadducæis, Erratis inquit, nesciētes scripturā neq; virtutē dei. Sequitur, Et nemo au. eum int. Qui enim in sermonibus consutati sunt vltra non interrogant, sed apertissimè cōprehensum Romanæ tradunt potestari. Ex quo intelligimus venena inuidiæ posse quidem superari, sed difficilè conquiescere.

Inuidiæ venena.

Et respondens Iesus dicebat, docens in templo, Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid? Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse ergo Dauid dicit ipsum dominū, ut unde est filius eius? Et multa turba eum libenter audiebat.

Theo. Quia Christus ad passionē vēturus erat, opinionē falsam corrigit Iudæorū qui Christū filiū Dauid esse dicebāt, nō dominū eius, vnde dicitur, Et res. Ie. di. do. in tē. Hiero. i. palā eis de se loquit̃, vt inexcusabiles sint. Sequitur em̄, Qūo di. scri. Chri. fi. Da, esse? The. Ostendit verò Christus se esse dominū per verba Dauid. Nā sequitur, Ipse em̄ di. ī spi. san. Di. do. do. meo sed. à dex. meis. q. d. Non potestis mihi dicere ꝙ Dauid absq; gratia spiritus sancti hoc dixerit, sed in spiritu sancto vocauit eū dominū. Et ꝙ sit dominus ostēdit per hoc quod subdit, Donec po. ini. tuos, sca. pe. tuorū. Ipsi enim erāt inimici eius, quos deus pater posuit scabellum Christi. Quòd aūt à patre subiiciūtur ei inimici, nō infirmitatē filij sed vnitatē naturæ, qua in altero alter operatur, significat. Nā & filius subiicit inimicos patri, quia patrē clarificat super terrā. Glo. Sic ergo dn̄s ex prædictis cōcludit dubitabilē quæstionē. Nā ex verbis Dauid præmissis habetur ꝙ Christus sit dn̄s Dauid, ex dicto autē scribarū habetur ꝙ sit filius eius. Et hoc est quod subditur, Ipse er. Da. di eū do. & vn. est fi. eius? Bed. Interrogatio Iesu nobis profuit vsq; hodie cōtra Iudæos: & hi em̄ qui cōfitētur Christū esse vēturū, hominē simplicē & sanctū virū asserunt de genere Dauid: ioterrogemus ergo eos docti à dn̄o, si simplex homo est, & tātū filius Dauid quomodo vocet eum Dauid dominū suū in spiritu sancto? Non autē reprehenduntur ꝙ Dauid filium dicunt, sed quòd dei filium eū esse non credunt. Sequitur, Et mul. tur. eum liben. audiebat. Glo. Quia. s. videbant eum sapienter respondentem & interrogantem.

Iesu pulchra interrogatio.

Et dicebat eis in doctrina sua: Cauete à scribis, qui uolunt in stolis ambulare, & salutari in foro, & in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis. Qui deuorāt domos uiduarū sub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius iudicium.

Hier. Consutatis scribis & pharisæis, vt ignis eorū arida exēpla incēdit, vnde dicitur, Et di. eis in doctri. sua, ca. à scri. &c. Bed. Ambulare in stolis, cultioribus vestimētis indutos, ad publicū ꝓcedere significat, in quo inter cætera diues ille qui epulabat̃ quotidie splēdidè, peccasse describitur. The. In stolis aūt venerabilibus ambulabāt ex hoc volētes præhonorari, & similiter alia appetebāt quæ cedunt ad gloriā. Nā sequitur, Et sal. in so. & ī pri. ca. in syn. & pri. discu, in cœ. s. volūt. Bed. Notandū aūt quòd non salutari in foro, non primos sedere vel discūbere vetat eos quibus hoc officij ordine cōpetit: sed eos qui hæc siue habita, siue non habita indebitè amāt, à fidelibus quasi improbos docet esse cauendos, animū videlicet non gradum redarguens: licet culpa non careat, si iidē in foro litibus interessent, qui in cathedra Moysi synagogæ magistri cupiunt appellari. Duplici sanè ratione vanæ gloriæ cupidis attendere iubemur, ne. s. eorum vel simulatione seducamur, æstimantes bona esse quæ faciunt: vel æmulatione inflāmemur, frustra gaudentes in bonis quæ laudari simulant. The. Specialiter etiam apostolos docet vt nullā cū scribis habeāt cōuersationem, sed ipsum Christum imitentur. ordinānsque ipsos magistros in his quæ sunt circa vitam agēda, alios eis supponit. Bed. Non solùm autem laudes ab hominibus, verū etiam pecunias quærunt: vnde sequitur, Qui de. do. vi. sub ob. pro. orationis. Sunt enim qui se in stos simulantes à peccatorū suorū cōscientia turbatis quasi orationi pro eis in iudicio futuri, pecunias accipere non dubitant: & cū porrecta manus pauperi præces iuuare soleat, illi ob hoc maximè in precibus pernoctāt, vt pauperi nummū tollāt. Theo. Accedebāt, aūt scribæ ad has mulieres quæ sine protectione viri manebāt, quasi earū fierent protectores, & simulatione orationis & habitu reuerentiæ & hypocrisi viduas decipiebant & sic etiam deuorabāt diuitum domos. Sequitur, Hi acci. prolixius iudicium. s. quàm cæteri Iudæorum peccantium.

Vanæ gloriæ detestatio.

Et sedēs Iesus cōtra gazophylacium, aspiciebat quō turba iactaret in gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. Cùm uenisset autē una uidua pauper misit duo minuta, quod est quadrās. Et cōuocans discipulos suos, ait illis, Amē dico uobis, quoniā uidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylaciū. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miserunt, hæc uerò de penuria sua, omnia quæ habuit misit totum uictum suū.

Bed. Dominus qui appetituros primatus & vanæ gloriæ cauendos esse monuerat, etiam dona ferētes in domum domini certo examine discernit. vnde dicitur, Et se. Ie. con. ga. as. quomodo tur. iac. in ga. Sermone græco phylaxe, seruare dicitur, & gaza persica lingua, diuitiæ vocātur, vnde Gazophylaciū locus appellari solet quo diuitiæ seruantur: quo nomine & arca in qua donaria populi congregabantur ad vsus tēpli necessarios, & porticus in quibus seruabantur, appellabātur. Habes exemplum de porticibus in euāgelio. Hęc inquit verba locutus est in gazophylacio docens in templo. Habes & de arca in lib. Reg. Et attulit Ioiada pontifex gazophylaciū vnū. Theo. Erat autem laudabilis cōsuetudo apud Iudæos: vt. s. habentes & volentes aliquid in gazophylacio ponerent quod esset pro sacerdotibus & pauperibus & viduis: vt exinde nutrirentur. vnde subditur, Et multi di. ia. mul. Multis autem hoc facientibus accessit & vidua, ostendēs affectum in oblatione pecuniæ, secundū propriam virtutem. vnde subditur: Cùm ve. au. vna vi. pau. mi. duo. mi quod est quadrans. Beda, Quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiuslibet rei videlicet & loci, aut temporis aut pecuniæ. Forsitan ergo hoc loco quartam partem sicli. i. quinque obolos significat. Sequitur, Et cō. dis. i. suos ait il. Amē di. vo. quo. vi. hæc pau. plus om. mi. qui mise. in. ga. Deus enim nō substantiam offerentium, sed conscientiā pensat: nec perpendit quantū in eius sacrificio, sed ex quāto proferatur. vnde subdit, Omnes enim ex eo quod &c. Hier. Mysticè aūt

Cōsuetudo laudabilis.

Quadrās quid sit.

diuites sunt qui proferunt de thesauro cordis sui noua & vetera, quæ sunt incerta & occulta sapientiæ diuinæ vtriusq; testaméti: paupercula aût q̃ est vt ego & mei similes, qui mitto qđ possum, & desidero quod nõ possũ vobis explanare. Nã nõ quantũ vos audistis sed ex quãtò desiderat deus. vnusquisq; aût quadranté potest offerre quæ est volútas prõpta, quæ dicitur quadrãs, quia cũ trib⁹ cõsistit. s. cogitatu, verbo & facto. Quod dicit, Totũ victũ suũ misit, hoc significat, quia tota voluntas corporis in victu cõsistit. vnde dicit, Totus labor hominis in ore suo est. The. Vel aliter, Vidua ista aĩa hominis est, relinquẽs satanã cui fuerat adiũcta, q̃ mittit in tẽpli ærario duo minuta, carnẽ. s. & mẽtẽ. carnẽ quidẽ p abstinentiã, mentẽ verò p humilitatẽ, vt sic audire valeat quòd totum victũ suũ posuit & sacrũ fecit, nihil de suo mũdo relinquẽs. Bed. Allegoricè aût diuites qui in Gazophylaciũ munera mittebant, Iudæos de iustitia legis elatos designant: vidua pauper, ecclesiæ simplicitatem designat: pauper quidem, quia spiritũ superbiæ vel concupiscẽtias temporalium abiecit: vidua verò, quia Iesus pro ea mortem pertulit. Hęc in Gazophylaciũ duo minuta mittit, quia dilectionem dei & proximi seu fidei & orationis munera defert: quæ consideratur propriæ fragilitatis minuta, sed meritò piæ intentionis accepta cunctis superbiẽtibus Iudæorũ operibus præstant: ex abundanti sibi Iudæus mittit in munera dei, qui de iustitia sua præsumit. Omnem autem victum suum in dei munera mittit ecclesia, quia omne quod viuit, non sui meriti sed diuini muneris esse intelligit.

CAPVT XIII.

ET cùm egrederetur de tẽplo, ait illi unus ex discipulis suis, Magister, aspice quales lapides, & quales structuræ. Et respondẽs Iesus, ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidẽ qui nõ destruatur.

Bed. Quia fundata ecclesia Christi Iudæa dignas suæ pfidiæ pœnas erat luitura, aptè dñs post laudatã in paupere vidua deuotionẽ ecclesię egreditur de tẽplo, ruinãq; eius futurã atq; ædificia nũc admiranda, nõ multò pòst contẽnẽda esse pręedixit. vnde dicit, Et cũ egre. de tẽ. ait il. vn⁹ &c. The. Quia eñ multa circa destructionẽ Hierusalẽ dñs locutus fuerat, discipuli eius mirabãtur q̃ tã magna & pulchra ædificia destrui debeant: & propter hoc ostẽdũt ei tẽpli decorẽ, qui nõ solũ ait hæc destruẽda fore, sed & quòd in eis lapis super lapidem nõ relinqueretur. vnde sequitur, Et res. Ie. ait il. Vides has omnes magnas ædificatiões? Nõ relinquetur lapis &c. Sed dicerẽt aliqui quòd multæ reliquiæ remãserũt, vt Christũ mendacẽ nitantur ostẽdere: sed nequaquã est hoc. Etsi eñ aliquæ reliquiæ remãsissent: tamẽ vsq; ad vniuersalẽ cõsummationẽ nõ relinquetur lapis super lapidẽ. Præterea narratur q̃ Helius Adrianus ciuitatẽ & tẽplũ à fundamẽto euertit, ita q̃ verbũ dñi quod hic dicit sit impletum. Bed. Diuinitus autem procuratum est vt patefacta p orbẽ fidei euangelicæ gratia tẽplũ ipsum cũ cerimoniis tolleretur, ne quis fortè paruulus ĩ fide si videret illa permanere quæ à deo sunt instituta, paulatim à sinceritate fidei quæ est in Christo Iesu ad carnalẽ laberetur Iudaismũ. Hier. In hoc etiã enumerat dominus discipulis cladẽ nouissimi tẽporis. i. destructionẽ tẽpli cũ plebe & litera sua: de qua lapis super lapidẽ nõ relinquetur. i. testimonia prophetarum super eos in quo Iudæi retorquebãt ea vt in Esdram & Zorobabel & Machabæos. Bed. Recedente etiam domino de templo omnia legis ædificia & compositio mandatorum ita destructa est, vt nihil à Iudæis impleri possit, & capite sublato, vniuersa inter se membra repugnant.

Cõtrarietas solut.

Gratia euangelij.

Et cũ sederet in mõte oliuarum cõtra tẽplum, interrogabãt eũ separatim Petrus, & Iacobus & Ioãnes, & Andreas: Dic nobis quãdo ista fient: & quod signum erit quãdo hæc omnia incipiẽt cõsummari? Et respõdẽs Iesus, cœpit dicere illis, Videte ne quis vos seducat. Multi enim uenient in nomine meo, dicẽtes, quia ego sũ, & multos seducẽt. Cùm audieritis autẽ bella & opiniones bellorum ne timueritis. Oportet enim hæc fieri: sed nõdum finis. Exurget enim gẽs cõtra gentẽ, & regnum super regnum: & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum hæc.

Bed. Quia laudãtibus quibusdã ædificationes tẽpli dñs palã respõderat hæc esse omnia destruẽda, discipuli secretò tẽpus & signa prædictę destructionis interrogãt. vnde dicitur, Et eũ sede. &c. Sedet dñs in mõte oliuarũ cõtra tẽplũ cũ de ruina & excidio tẽpli disputat, vt etiã ipso corporis situ verbis quę loquitur cõgruat mysticè designãs quòd quietus manẽs in sanctis, superborũ detestatur amentiã. Mõs enim oliueti fructiferã designat sanctæ ecclesię celsitudinem. Aug. Interrogãtibus autẽ eũ discipulis, ea respõdit dominus quæ iam ex illo tempore fuerãt secutura, siue de excidio Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio. siue de aduentu suo per ecclesiã in qua vsq; ad finẽ venire non cessat. In suis enim veniens agnoscitur, dũ eius quotidie membra nascũtur, siue de ipso fine in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. The. Sed antequam eis ad interrogata respondeat, mentem eorũ cõfirmat vt nõ seducantur. vnde sequitur, Et res. Ie. cœ. di. il. Vide. ne quis &c. Hoc aũt dicit quia incipientibus circa Iudæã passionibus insurrexerunt quidã qui se doctores esse dicebant. vnde sequitur, Mul. enim ve. in no. meo &c. Bed. Multi enim imminente Hierosolymorũ excidio extitere qui se esse Christos dixerunt, tempúsq; libertatis iã appropinquare. Multi etiam in ecclesia ipsis etiã temporibus apostolorum hæresiarchæ prodiere. Multi etiam in nomine Christi venere Antichristi, quorũ primus est Simon Magus, cui, sicut in Act. Apost. legimus, auscultabãt qui in Samaria erant dicẽtes, Hæc est virtus dei quę vocatur magna. vnde & hic subditur, Et mul. sed. A tẽpore autem dominicæ passionis in populo Iudæorum qui latronem seditiosum elegerũt, & Christũ saluatorẽ abiecerũt, nec hostium, nec seditiones ciuiũ cessauerũt. vnde sequitur, Cũ au. autẽ bel. &c. Sed his aduentantibus, apostoli ne terreantur ne Hierusalẽ Iudæãque deserant admonẽtur, quia videlicet non statim finis quin potius in quadragesimũ differendũ sit annũ. Et hoc est quod subditur, Oportet enim hæc fie. sed nõdũ finis. i. desolatio prouinciæ vltimũque vrbis ac tẽpli excidiũ. sequitur, Exurget &c. The. i. Romani cõtra Iudęos, qđ Iosephus narrat ante destructionẽ Hierusalẽ factũ. Cũ enim gens Iudæorum tributum non redderet, Romani venerunt turbati: sed quia tũc tẽporis Romani misericordes erant, cepissent eorum spolia, non fuisset tamen destructio Hierusalem: sed quòd deus contra Iudæos præliaretur, ostẽditur p id quod subditur, Et erunt terræ. p lo. & fa. Bed. Cõstat aũt hoc tẽpore Iudaicæ seditionis ad literã cõtigisse. Potest verò regnũ super regnũ & pestilẽtia eorũ quorũ sermo serpit vt cãcer, & fames audiendi verbũ dei, & cõmotio vniuersę terrę, & à vera fide separatio in hęreticis magis intelligi, qui contra seinuicem dimicantes, ecclesiæ victoriam faciunt.

Anagogia pulchra.

Antichristi multi.

Videte autẽ vosmetipsos, tradẽt enim vos in cõcilijs, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me, in testimonium illis. Et in oẽs gẽtes primũ oportet prædicari euãgelium. Et cũ duxerint vos tradẽtes, nolite præcogitare quid loquamini: sed quod datum uobis fuerit in illa hora, id loquamini. Non enim uos estis loquentes: sed spiritus sanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filii in parentes, & morte afficiẽt eos. Et odio eritis omni-

bus hominibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic saluus erit.

Beda, Quo merito Hierosolymis ac ꝓuinciæ Iudęorū vniuersę irrogāda tot fuerūt aduersa dn̄s manifestat cū dicit, Videte autē vosmetipsos, tradēt enim vos in cōci. & in syna. vapu. Ea quippe Iudaicę gēti maxima causa erat excidij, ꝙ post occisionē saluatoris, nominis quoq; ac fidei ei⁹ præcones impia crudelitate vexabāt. Theo. Cōueniēter autē pręposuit narrationē de his quę circa apostolos erāt, vt in ꝓpriis tribulationib⁹ aliqualē cōsolationē haberēt ex cōmunib⁹ tribulationib⁹ & passionibus. Sequit̄ enim: Et ante p̄sides &c. Reges & p̄sides dicit, sicut Agrippā, Neronē, & Herodē. Quòd autē dicit, Ante re. & præ. sta. pro. me, nō modicam eis cōsolationē dedit, quia. s. ꝓpter eū erāt passuri. Quòd autē dicit, In testimoniū illis, sic intelligit̄. i. in p̄iudiciū eorū, vt. s. essēt inexcusabiles: ꝙ. s. apostolis laborātib⁹ illi nō potuerūt veritati cōiungi. Deinde vt crederēt ꝙ ꝓpter tribulationes & pericula p̄dicatio ipediret̄, subdit: Et ī om. &c. Aug. de cō. euā. Matthę⁹ addit: Et tūc veniet cōsummatio. Sed hoc qđ Marc⁹ ait: Primū, signatvtiq; antequā veniat cōsummatio. Be. Hoc ita fuisse cōpletū ecclesiasticæ testant̄ historiæ, in qb⁹ refert̄ quòd apostoli omnes multò antè excidiū Iudæę ꝓuinciæ ad p̄dicādū euāgeliū toto orbe fuerūt dispersi, excepto Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre dn̄i, qui in Iudæa ꝑ verbo dn̄i pri⁹ sanguinē fuderāt. Quoniā ergo nouerat dn̄s corda discipulorū de excidio ac ꝑditione suæ gētis esse cōtristāda, hoc eos solatio alleuat, vt nossent sibi etiā Iudęis abiectis socios nō deesse gaudij regniq; cælestis, immò multò plures q̄ de Iudæa perirēt ex oīb⁹ toto orbe hominib⁹ esse colligēdos. Glo. Poterat etiā alia solicitudo in discipulorū cordib⁹ oriri, quia enim audierant quòd ante reges & pręsides essent ducēdi, ne dubitarēt quòd ex defectu ꝓpriæ sciētię ac facūdiæ ad respōdendū insufficiētes essent, domin⁹ eos cōsolat̄ cū subdit: Et cum dux. vos tradētes &c. Beda: Cū enim ꝓpter Christū ducimur ad Iudices, volūtatē tantū nostrā ꝑ Christo debem⁹ offerre. Cæterū ipse Christ⁹ quātū in nobis habitat loquitur, & spirit⁹ sancti in respōdēdo gratia dabitur. vnde sequitur: Non enim vos estis qui lo. sed spiritus sanct⁹. Theo. Prædicit etiā eis qđ erat graui⁹, quòd scilicet à ꝓpinquis ꝑsecutionē patiētur. vnde sequitur: Tradet autē frater fra. ī mor. & pater &c. Beda: Hoc in persecutionib⁹ fieri crebro vidim⁹, nec vll⁹ est inter eos fidus affectus, quorū diuersa fides est. Theo. Hoc autē dicit, vt audito hoc præparēt se vt ꝑsecutiones & mala patiētius sustinerēt. Deinde cōsolationē inducit, dicēs: Et eritis odio omnib⁹ hominib⁹ propter nomē meum. quòd enim habeamur odio propter Christū, causa est sufficiēs patiēter persecutiones sustinēdi, nō enim martyrem facit pœna, sed causa. Sed in hoc etiam quod sequitur: Qui autē susti. in fi. hic saluus erit, & nō modica consolatio esse videtur inter persecutiones.

Historia pulchra.

Cùm autem uideritis abominationē desolationis, stantē ubi non debet (qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes, & qui super tectum, non descendat in domum, nec introeat, ut tollat quid de domo sua: & qui in agro erit, nō reuertatur retro tollere uestimentum suum. Veh autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate uerò, ut hyeme non fiāt. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus usque nunc, neque fient. Et nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos; quos elegit, breuiauit dies.

Glo. Præmissis his quæ ante excidiū ciuitatis erant futura, nunc dominus prædicit ea quæ circa ipsam ciuitatis destructionē contigerunt, dicens: Cùm autem vi. abominationē &c. Aug. de con. euan. Matthæus dicit, Stantem in loco sancto. in hac autem mutatione verbi Marcus exposuit eandē sententiā. Ideo quippe. Vbi nō debet scilicet in loco sancto, vbi nō debet. Beda: Quādo autē ad intelligentiā prouocamur mysticū mōstratur esse qđ dictū est. Potest autē simpliciter aut de Antichristo accipi, aut de imagine Cæsaris, quā Pilat⁹ posuit in tēplo, aut de Adriani equestri statua quę in ipso sancto sanctorū loco multo tēpore stetit. Abominatio quoq; secundū veterē scripturā idolū nūcupatur, & icirco addidit, Desolationis, quòd in desolato templo atq; deserto idolū positū sit. Theo. Vel abominationē desolationis dicit ingressum hostiū in ciuitatē per violentiā. Aug. ad Esi. Lucas verò vt ostenderet tūc factā fuisse abominationem desolationis, aut expugnationē Hierusalem hoc eodem loco domini verba cōmemorat. Cū videritis circūdari ab exercitu Hierusalem, tūc scitote quia appropinquauit desolatio eius. Sequitur: Tūc qui in Iu. sunt &c. Beda: Hęc iuxta literā facta esse cōstat, cum appropinquāte Romano bello, & exterminio Iudaicę gentis, oraculo admoniti omnes qui erant in prouincia Christiani, longius discesserūt vt ecclesiastica narrat historia, & trans Iordanem secedentes, manebāt ad tempus in ciuitate Pella sub tutela Agrippæ regis Iudæorū, cuius in actib⁹ Apostolorū mentio est, qui cū ea quę sibi obtemperare volebat parte Iudęorū, semper imperio Romanorū subdit⁹ agebat. Theo. Bene autem dixit, Qui in Iudęa sunt, quia apostoli in Iudæa adhuc nō erāt, sed ante prælīū fugati sunt à Hierusalem. Glo. Vel magis ipsi exierūt spiritu ducti diuino. sequitur: Et qui super tectū, nō descē. in do. nec intro. vt tol. quid de do. sua. Desiderabile enim erit etiam nudo corpore de tāta tribulatione saluari. Sequitur: Veh autē &c. Bed. Quarum scilicet vel veteri vel manus filiorum sarcina prægrauatę fugę necessitatē nō minimè impedient. Theo. Mihi autem videtur quòd filiorum esum in his ostendat, nam fame & pestilētia afflicti manus filiis iniecerunt. Glo. Postquam autem fecerat mētionē de duplici impedimento fugæ, quòd scilicet posset esse vel ex cupiditate rerū asportādarū, vel ex deportatione natorū, tangit tertium impedimentū, quod scilicet est ex parte temporis, dicēs: Orate ergo vt hyeme non fiāt. Theo. Ne. s. ex difficultate tēporis impediantur qui fugere cupiunt. Causam autē tantæ necessitatis ad effugiendū cōueniēter assignat cùm dicit: Erunt eñ in diebus illis tribula. tales &c. Aug. ad Esich. Iosephus qui Iudaicas scripsit historias, talia multa dicit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videantur. vnde non immerito dictū est talē tribulationem nec fuisse à creaturæ initio, nec futuram. Sed etsi tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intelligēdum est de illo populo dictum, quòd eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichristū illi primi & præcipui recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius q̄ passurus. Bed. Hoc autē solū est in tantis malis refugium, vt deus qui dat virtutē patiendi, breuiter potentiam persequendi. vnde sequitur, & nisi breui. do. di. &c. Theo. Id est nisi in breui spatio bellum Romanorū fuisset, nō fuis. sal. omnis caro. i. null⁹ euasisset Iudæus. sed propter electos quos elegit. i. ꝓpter Iudæos credentes aut in posterum credituros, breuiauit dies. i. cito bellū est terminatū. nā præsciebat deus quòd multi post desolationē ciuitatis crederent Iudæorum. huius gratia eorū genus ex toto destrui non permisit. August. ad Esi. Quidam autem conuenientius intellexisse mihi videntur mala ipsa significata nomine dierum, sicut dicti sunt dies mali in aliis scripturæ diuinæ locis:

Cōsensus euāgelic.

Historia pulchra.

Angustia temporū.

Dies mali qui sunt

neq; enim dies ipſi mali ſunt, ſed ea quæ fiũt in eis. Ipſa ergo dicta ſunt breuiari, vt deo donãte tolerãtiã minus ſentirẽt, ac ſic quæ magna eſſent, breuia fierẽt. Bed. Vel aliter: Hæc quæ dicit ab illo loco: Erũt dies tribulationis: tẽporib⁹ Antichriſti propriè cõgruũt, quãdo nõ ſolùm tormẽta crebriora & acerbiora quàm prius cõſueuerãt ingerẽda ſunt fidelib⁹, ſed quod graui⁹ eſt ſignorum quoq; operatio eos qui tormenta ingerũt comitabitur. Hæc autẽ tribulatio quãto cæteris quæ præceſſere preſſurarũ pondere grauior fuit, tãto eſt tẽporis breuitate moderatior futura. Nãq; trib⁹ annis & dimidio quantum de prophetia Danielis & Apocalypſi Ioãnis coniici poteſt, eccleſia per orbẽ impugnãda eſſe creditur. Iuxta verò ſenſus ſpirituales, cũ viderim⁹ abominationẽ deſolationis ſtare vbi nõ debet, hoc eſt hæreſes & flagiria regnare inter eos qui cæleſtibus myſteriis videbãtur eſſe cõſecrati tũc quicũque in Iudæa, hoc eſt in confeſſione veræ fidei perſiſtimus, tanto altius virtutũ

Antichriſti perſecutio.

colmen debemus aſcẽdere, quãto plures ampla vitiorũ itinera ſequi videmus. Hiero. Fuga enim in montes eſt, vt nõ deſcẽdat ad ima qui aſcendit ad alta. Beda: Tunc qui ſuper tectũ eſt, hoc eſt qui excedens animo carnalia facta tanquã in aura libera ſpiritualiter viuit, ne deſcẽdat ad infimos actus priſtinę cõuerſationis, neq; ea quę reliquerat mũdi, carnis ſuę deſyderia repetat. Domus nãq; noſtra vel mũd⁹ hic, vel ipſa in qua degimus, noſtra intelligẽda eſt caro. Hiero. Dicit enim, Orate vt hyeme nõ fiat fuga veſtra vel ſabbato, id eſt ne finiantur fructus noſtri operis cũ fine tẽporis. hyeme enim finitur fructus: ſabbato verò tẽpus. Beda: Si autẽ de cõſummatione mundi intelligatur hęc pręcipi, vt nõ refrigeſcat fides noſtra & in Chriſtum charitas, neque vt ocioſi in opere dei torpeam⁹ virtutum ſabbato. Theo. Oportet etiã nos à peccato fugere cum feruore, & non frigidè & quietè. Hiero. Tribulatio autem erit ingens, & dies breues propter electos, ne malitia huius temporis mutet intellectum eorum.

Et tunc ſi quis uobis dixerit, Ecce hîc eſt Chriſtus, ecce illic, ne credideritis. Exurgẽt enim pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & portenta ad ſeducendos, ſi fieri poteſt, etiam electos. Vos ergo uidete. Ecce prædixi uobis omnia. Sed in illis diebus poſt tribulationẽ illã ſol cõtenebrabitur, & luna non dabit ſplendorẽ ſuũ. Et ſtellæ cæli erunt decidẽtes, & uirtutes quæ in cælis ſunt, mouebuntur. Et tunc uidebunt filiũ hominis uenientẽ in nubibus cũ uirtute multa & gloria. Et tunc mittet angelos ſuos, & congregabit electos ſuos à quatuor uẽtis, à ſummo terræ uſque ad ſummum cæli.

Theo. Poſtquã ea quæ ad Hieruſalẽ pertinebãt dominus compleuit, nũc de aduẽtu loquitur Antichriſti, dicẽs: Et tũc ſi quis vobis dixerit, ecce hîc eſt Chriſtus, ecce illic, ne credideritis. Hoc autẽ quod dicit, Tũc, nõ ſic intelligas, id eſt ſtatim cum cõpleta fuerint ſupradicta circa Hieruſalẽ, ſicut & Matthæus poſt Chriſti generationẽ dicit, In diebus illis venit Ioãnes, nũquid immediatè poſt Chriſti natiuitatẽ? nõ, ſed indeterminatè vel indiſtinctè: ſic & in loco Tũc accipi poteſt, non ſcilicet quando Hieruſalẽ deſolabitur, ſed circa tẽpus aduentus Antichriſti. Sequitur: Exurgẽt enim &c. Multi enim Chriſti nomen ſuſcipient, ita etiam vt fideles ſeducant. Aug. 20. de ciui. dei. Soluetur enim tunc Satanas, & per Antichriſtum in omni virtute ſua mirabiliter quidẽ ſed mẽdaciter operabitur. Solet autẽ ambigi, vtrũ propterea dicta ſint ab apoſtolo ſigna & prodigia mẽdacij, quoniam mortales ſenſus per phantaſmata decepturus eſt, vt quod non facit, facere videatur: an quia illa ipſa etiã ſi erũt vera prodigia, ad mẽdacia pertrahent credituros, non ea potuiſſe niſi diuinitus fieri,

Solutio Satanæ qualis.

virtutẽ diaboli neſcientes, maximè quãdo tantã quantã nũquã habuit acceperit poteſtatẽ? ſed propter quodlibet horũ dictũ ſit, ſeducẽtur eis ſignis atque prodigiis qui ſeduci merebũtur. Greg. ſuper Ezech. Cur autem ſub dubitatione dicitur, Si fieri poteſt, cũ quid futurũ ſit à dño pręſciatur? Vnũ verò ex duobus eſt, quia ſi electi ſunt, fieri non poteſt: ſi autem fieri nõ poteſt, electi non ſunt. Iſta ergo dominici ſermonis dubitatio in electis exprimit trepidationẽ mentis, quos & electos nominat, quia cernit ꝙ in fide & bono opere perſiſtent: quia qui electi ſunt ad perſiſtendũ, per ſigna pręedicatorũ Antichriſti tentabũtur ad cadendũ. Bed. Quidã aũt hoc ad captiuitatis Iudaicæ tempus referunt, vbi multi Chriſtos ſe eſſe dicẽtes deceptas poſt ſe cateruas populi trahebãt, ſed in illa ciuitatis obſidione nullus erat fidelis ad quem diuina exhortatio ne falſos magiſtros ſequeretur fieri deberet. vnde melius de hęreticis accipiẽdum eſt, qui cõtra eccleſiam venientes Chriſtos ſe eſſe mentirẽtur. quorũ primus Simõ Magus fuit, extremus autẽ ille maior cæteris eſt Antichriſtus. Sequitur, Vos ergo, &c. Augu. ad plebẽ Hippo. Non enim ſolũ bona quæ ſanctis & fidelibus ſuis eſt redditurus, verũetiam mala quibus erat hic mũdus abundaturus, aut pręedixit vt bona poſt ſeculi finẽ ſecutura certiores expectaremus quãdo mala ſimiliter prænunciata ante ſeculi finẽ pręcedẽtia ſentiremus. Theo. Poſt Antichriſti aũt aduẽtũ alterabitur & mutabitur machina mũdialis obſcuratis ſideribus propter abũdantiã claritatis Chriſti. vnde ſeqtur: Sed in diebus illis poſt tribulationẽ &c. Bed. Sidera enim in die iudicij videbũtur obſcura: nõ diminutione ſuæ lucis accidẽte, ſed ſuperueniente claritate veri luminis, hoc eſt ſummi iudicis: quãuis nihil prohibeat intelligi veraciter ſolẽ tũc & lunã cũ ſideribus cæteris ad tẽpus ſui lumine priuari, quomodo de ſole factũ cõſtat tẽpore dominicæ paſſionis. Cæterũ peracto die iudicij cũ fuerit cęlum nouũ & terra noua, tunc fiet quod Eſa. dicit, Erit lux lunę ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptẽpliciter. ſequitur, Et vir. quæ ſunt in cælo mouebũtur. Theo. Id eſt virtutes angelicæ ſtupebũt tanta magnalia vidẽtes fieri, & eorũ iudicari cõſeruos. Beda: Quid mirũ homines ad hoc iudiciũ perturbari, cuius aſpectũ & ipſę angelicę tremũt poteſtates? Quid faciũt ibi tabulæ quãdo tremũt colũnæ? Quid virgula deſerti patitur, cũ cedr⁹ paradiſi cõcutitur? Hier. Vel aliter: Sol obtenebrabitur ad gelida corda vt hyeme. Et luna nõ dabit ſplẽdorẽ ſuũ, ſerena à tẽpeſtate diſſẽſionũ. Et ſtellæ cæli erunt decidẽtes in lumine, quãdo penè deerit ſemẽ Abrahæ, cui ſunt ſimilatæ. Et virtutes quæ in cælis mouebũtur, ad irã vindictæ quãdo mittẽtur à filio hominis veniẽte: de cui⁹ aduẽtu ſubditur, Et tũc vi. fi. ho. ve. in nu. cũ vir. ma. & glo. qui. ſ. prius ſicut pluuia in vellus Gedeõ deſcẽdit cũ humilitate. Aug. ad Eſich. Quia enĩ dictũ eſt apoſtolis ab angelis: ſic veniet quomodo vidiſtis eũ euntẽ in cælũ: meritò credẽdus eſt nõ ſolũ in eodẽ corpore, verũetiã in nube vẽturus: quoniã ſic veniet ſicut abiit, & nubes ſuſcepit eum abeuntem. Theo. Videbũt autẽ dominũ tanquàm filiũ hominis. ſ. in corpore: quod enim videtur, corp⁹ eſt. Augu. primo de tri. Viſio quippe filij hominis exhibetur etiã malis: nã viſio formæ dei nõ niſi mũdis corde: quia ipſi deũ videbunt. Et quia filium dei ſecundũ id quod in forma dei æqualis eſt patri, iniqui videre nõ poſſunt: oportet autem vt iudicẽ viuorũ & mortuorũ corã quo iudicabũtur, & iuſti videant & iniqui, ideo oportebat vt fili⁹ hominis acciperet iudiciariam poteſtatem, de cuius executione mox ſubditur: Et tunc mit. ange. ſu. Theo. Vide quòd Chriſtus Ieſus mittit angelos ſicut & pater

Mũdi innouatio fiet.

Signa iudicij.

vbi ergo sunt qui dicût ꝙ patri nõ est ęqualis? Egredięntur nāq; angeli cõgregare fideles electos, vt in aera rapti obuiēt Iesu Christo. vnde sequit: Et cõgre. elec. su. à quatuor vẽtis. Beda. A quatuor autẽ ventis à quatuor mũdi partib⁹ dicit: oriẽte, occidẽte, aquilone, & austro. Et ne quisquã putaret à quatuor solũmodo plagis terræ, & nõ poti⁹ à cũctis ei⁹ finib⁹ simul & mediterraneis regionib⁹ electos esse congregandos, aptè subiunxit: A summo terræ vsq; ad summũ cæli. i. ab extremis terræ vsq; ad vltimos terminus ei⁹ vbi lõgè aspectãtib⁹ circulus cæli terræ finib⁹ insidere videtur. Null⁹ ergo in die illa remanebit elect⁹, qui nõ veniẽti ad iudiciũ domino in aera occurrat: veniũt ad iudicium & reprobi, vt peracto iudicio dissipẽtur & pereant à facie dei.

Quatuor partes mũdi.

A ficu autem discite parabolam. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia: cognoscitis quia in ꝓximo sit æstas. Sic & uos cùm uideritis hæc fieri, scitote quòd in proximo sit in ostiis Amen dico uobis, quoniã non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. Cælũ & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.

Beda: Sub exemplo arboris docuit dominus cõsummatioois exẽplũ, dicẽs: A ficu discite parabolã. Cũ iam ramus ei⁹ tener fuerit &c. Theo. Quasi dicat: Sicut cùm ficui nascuntur folia, statim est æstas: sic & post angustias antichristi, statim nullo sequente medio, Christi erit aduẽtus: qui æstas erit iustis ex hyeme, peccatorib⁹ verò hyems ex æstate. Aug. ad Esic. Vel aliter: Omoia quæ à tribus euãgelistis dicta sunt de domini aduentu, diligentius inter se collata atque discussa fortasse inueniũtur ad boc pertinere, quòd quotidie venit in corpore suo, quod est ecclesia, exceptis his locis vbi ille aduẽtus vltimus ita promittitur vt propinquare dicatur: & quòd in vltimo sermonis secũdũ Matthæũ ipse aduentus euidenter exprimitur: vbi dicitur, Cùm venerit fi. ho. in ma. sua. Quid enim est, Cũ videritis bæc fieri? nisi ea quæ suprà dixit in quibus est etiã id quod ait, Et tũc videbũt fi. ho. ve. in nubib⁹. Nõ itaque tũc erit finis, sed tunc erit in proximo: an dicendũ est nõ omnia quæ supra cõmemorata sunt esse intelligẽda, sed aliqua eorũ, hoc videlicet excepto quod dictũ est: Et tunc vide. fi. ho. venientẽ? Ipse quippe finis erit, non tunc proximus erit: sed Matthæus aperuit nullis exceptis esse accipiẽdum, dicens: Cùm vi. hæc omnia: scitote quia propè est in ianuis. Intelligitur ergo quod suprà dictũ est sic: Et mittet angelos suos de quatuor mũdi partibus, id est de toto orbe terrarũ cõgregabit electos suos, quæ tota hora nouissima facit veniẽs in suis mẽbris tanquàm in nubibus. Beda: Potest autem bic fructificatio fici mysticè intelligi super statu synagogæ, quæ veniente ad se domino quia fructũ iustitiæ non habebat in eis qui tunc increduli erãt, æterna sterilitate damnata est. Sed quoniã dixit apostolus, quòd cùm plenitudo gentiũ intrauerit, omnis Israel saluus erit. Quid est boc, nisi ꝙ diu sterilis arbor fici fructũ quẽ negauerat reddet? qđ vbi factũ fuerit, æstatẽ veræ pacis esse in proximo nõ ambiges. Hiero. Vel folia fici nata, verba sunt pręsentia: ęstas proxima, dies est iudicij in qua vnaquæque arbor manifestabit quæ intus babuit, aridũ ad cõburendũ an viride ad plãtandũ cum ligno vitæ. sequitur: Amen dico vo. quoniã nõ trans. gene. hæc donec omnia fiãt. Beda: Nomine generationis aut omne hominũ significat genus, aut specialiter Iudæorum. Theoph. Vel aliter: Nõ transi. genera. bæc. s. Christianorũ, donec omnia fiant: quæ circa Hierusalẽ & antichristi aduentũ dicta sunt. Nõ enim dicit generationẽ apostolorũ, quia maior pars apostolorũ non peruenit vsque ad Hierusalẽ consummationẽ. Dicit autẽ boc de generatione christianorum

Cõsensus euãgelic⁹

Fici allegoria.

Christianorum generatio.

volẽs discipulos cõsolari ne crederẽt quòd illis tẽporibus fides deficeret. prius enim elemẽta immobilia deficient, quàm verba Christi. vnde subditur, Cælũ & terra tran. verba aũt mea nõ trãsibũt. Bed. Cælũ quod trãsibit nõ æthereum siue sidereũ, sed aereum intelligere debem⁹. Quocũq; enim peruenire potuit aqua diluuij, eò iuxta beati Petri sententiam ignis iudicij perueniet. Transient autẽ cælũ & terra per eã quam nunc habent imaginem, attameo per essentiam sine fine subsistent.

De die autem illo, uel hora, nemo scit: neque angeli in cælo, neque filius: nisi pater. Videte, uigilate & orate. Nescitis enim quando tempus sit. Sicut homo qui peregre profectus, reliquit domum suam: & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori præcepit ut uigilet. Vigilate ergo. Nescitis enim quando dominus domus ueniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane. Ne cùm uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico: omnibus dico, Vigilate.

Theo. Volẽs dñs discipulos impedire ab interrogatione illius diei & horæ, dixit: De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque filius, nisi pater. Si enim dixisset, quia scio, tamen nolo vobis reuelare, ipsos non modicũ cõtristasset. Nũc verò sapiẽtius egit, & ipsos excludit ab huiusmodi interrogatiõe: ne ei molesti fierẽt in hoc quod dixit, Neq; angeli sciunt neque ego. Aug. ix. de trini. Ignoratio autẽ diei atq; horæ obiicitur vnigenito deo, vt deus ex deo natus nõ sit in ea naturæ perfectione qua deus est. Sed primũ sensu cõmunis iudicij sentiendum est: an credibile esse possit vt aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt atque erũt author est? Quomodo enĩ extra eius naturæ scientiã est, per quã & in qua id quod efficiẽdũ sit continetur? Hãc autẽ ille diẽ ignorat, quæ aduẽtus sui dies est: humanæ naturæ, quod agere diffiniũt, quantũ in se est præsciunt, & sequitur gerendorũ cognitio voluntatem agẽdi. Quomodo ergo dominus gloriæ aduẽt⁹ sui ignorata die naturę esse imperfectę creditur, quę & necessitatem habeat adueniendi, & scientiam aduẽtus sui nõ adepta sit? Iamverò quãta impietatis geminatur occasio, si deo patri deputabitur indignitatis affectus, si ei ademerit beatitudinis cognitionẽ, cui mortis induxerit præscientiã? ꝙ si in eo omnes sciẽtiæ thesauri sunt, diẽ hũc nõ ignorat: sed meminisse nos cõuenit occultos in eo sciẽtiæ thesauros esse. Ignoratio igiẽ ei⁹ est secundũ ꝙ thesauri sciẽtiæ in eo latẽt. In omnibus enim quæ de⁹ ignorare se loquiẽ ignoratione nõ detineẽ, sed aut tẽpus est nõ loquẽdi, aut dispẽsatio nõ agẽdi. Si autem tũc cognouisse deus dicitur, ꝙ Abrahã eũ amauerit, cũ hoc nõ celauit Abrahę, necesse est vt & pater ob id diẽ scire dicatur, quia nõ celauerit filio. Si itaq; diem filius nescit, sacramẽtũ est vt taceat: ecõtrario pater solus ostẽditur scire, quia nõ tacet. Absit autẽ corporaliũ mutationũ nouitates in patre & filio existimari. deniq; ne per infirmitatẽ ignorare dicatur, continuo subiecit: Videte, vigilate & orate: nescitis enim quãdo temp⁹ sit. Hiero. Vigilia enim opus est mẽtis ante mortẽ corporis. Theo. Docet autẽ vigilare & orare, duo bæc. Multi nãque vigilamus, sed noctes ducentes in prauitate: ad hoc autẽ cõsequenter similitudinẽ inducit dicẽs: Sicut homo q peregre &c. Beda: Homo q peregre ꝓfect⁹ reliquit domũ suã Christ⁹ est, qui ad patrẽ post resurrectionẽ victor ascẽdẽs, ecclesiã corporaliter reliqt, quã tamẽ nunq̃ diuinę pręsentię præsidio destituit. Gre. in ho. Carnis etenim loc⁹ ꝓpriè terra est: quę velut ad peregrinãdũ ducta est, cũ p redẽptorem nostrũ est in cælis collocata. Dedit autẽ seruis suis potestatẽ cuiusq; operis, quia fidelibus suis cõcessa sancti spirit⁹ gratia, facultatẽ tribuit bonis operibus seruiendi. Ianitori quoque

Dies iudicij quomodo ignota.

Filius omnia nouit.

præcepit vt vigilaret,quia ordini pastoram commissæ sibi ecclesiæ curã iubet impẽdere.Nõ solũ autẽ rectores ecclesię,sed omnes vigilare præcipimur ianuas cordiũ custodiẽtes,ne antiqui hostis mala suggestio subintret,ne nos domin⁹ dormiẽtes inueniat:vnde ex hac similitudine cõcludẽs subdit:Vigil.er.quia nes.&c.Hie. Nã qui dormit,nõ corpora vera sed phãtasmata intendit:& vacuus vigilat de his quæ viderat.sic nimirũ sunt qui quos mũdi amor rapit in vita,deserũt post vitã qđ somniabãt pro certo.Theo. Vide autem quia nõ dixit,

Indicij dies quare occulta

Nescio quãdo tẽp⁹ erit,sed nescitis.Propter hoc enim hoc occultauit,quia nobis expediebat:nã si nũc ignorãtes finẽ non curamus,quid faceremus si finẽ sciremus? malitias nãque nostras differremus vsque ad vltimum. Attẽdamus etiã dictiones:sero nãque finis existit,cùm quis moritur senectute: media nocte,cũ quis moritur in medio iuuẽtutis:gallicãtu verò cùm ratio cõpletur in nobis.Cùm enim incipit puer secundũ rationẽ viuere,tũc gallus in eo vociferatut,excitãs à somno sensualitatis:mane autẽ puerilis est ętas.Oportet enim omnes istos finẽ præscire:nã & puero cauẽdũ ne imbaptizatus pertranseat.Hiero.Hoc autẽ fine cõcludit sermonem: vt cõmune omniũ præceptũ nouissimi per primos audiãt.vnde subdit:Quod autem vo.dic.om.di.vigilate. Aug.ad Hesi.Non solũ enim illis dixit quibus tũc audientibus loquebatur,sed etiã illis qui fuerunt post illos antè nos & ad nosipsos,& qui erũt post nos vsq; ad nouissimũ eius aduentũ.Nũquid antem omnes inuenturus est dies ille in hac vita,aut quisquam dicturus est quòd ad defunctos etiam pertineat quod ait Vigilate? ne cùm ven.rep.inue.vos dormientes.Cur itaque omnibus dic.quòd ad eos solos pertineat qui tũc erũt,nisi quia ad omnes pertinet quomodo dixi? Tũc enim vnicuique veniet dies ille cùm venerit ei⁹ dies,vt talis hinc exeat,qualis est iudicandus illo die,ac per hoc vigilare debet omnis christianus,ne imparatũ eũ inueniat domini aduentus.Imparatũ autẽ inueniet dies ille,quem imparatũ inueniet suæ vitæ huius vltimus dies.

CAPVT XIIII.

ERat aatem Pascha & Azyma post biduum:et quærebant summi sacerdotes,et scribæ,quomodo eum dolu tenerent, et ucciderent.Dicebant aatem:Non in die festo,ae fortè tumultus fieret in popalo.

Hiero.Nunc aspergamus librũ nostrũ de sanguine, & limina domorũ:& funem coccineũ circũdemus domui orationis nostræ,& coccum in manu nostra,vt & areæ ligemus,vt vaccã rusam in valle occisam enarrare possimus.De Christi enim occisione narraturus euan-

Paschæ nomẽ vnde.

gelista,præmittit:Erat autem Pascha,&c. Beda.Pascha quidem Hebraicè dicitur phase,non à passione vt plerique arbitrãtur,sed à trãsitu nominat̃:eo ꝙ extermina tor vidẽs sanguinẽ in forib⁹ Israelitarũ pertrãsierit,nec percusserit eos:vel ipse domin⁹ præbẽs auxiliũ populo suo,desuper ambulauit.Hiero.Vel pascha trãsit⁹ interpretatur:phase verò immolatio.De immolatione agni

Allegoria passionis.

& trãsitu populi ꝑ mare vel ꝑ Aegyptũ. Præfiguratur antẽ passio Christi & redẽptio populi de inferno,quãdo nos post biduũ visitat.i.plenissima luna ætate Christi ꝑfecta,vt nec cũ aliqua parte tenebrosa carnes agni immaculati qoi tollit peccata mundi in vna domo quæ est ecclesia catholica,calceati charitate,& armati virtute comedamus.Beda:Hoc autẽ iuxta veteris testamenti scripturã ĩter pascha & azyma distat,quòd pascha ipse solus dies appellatur,in quo agn⁹ occidebatur ad vesperam,hoc est xiiii.luna mensis primi.xv.autẽ luna,quãdo egressum est de Aegypto,succedebat festiuitas azymorũ,quæ septem diebus vsque ad xxj.diẽ eiusdẽ mensis ad vesperã est statuta solẽnitas.verùm euãgelistę indifferenter & diem azymorũ pro pascha,& pro diebus azymorũ pascha ponere solẽt:vnde & Marc⁹ hîc dicit, Erat autẽ pascha & azyma post biduũ,quia & paschæ dies in azymis panibus est celebrari præceptus,& nos quasi pascha perpetuũ facientes,semper ex hoc mũdo transire præcipimur.Hiero.A principibus autẽ egressa est iniquitas in Babylone,qui templũ & vasa & se purificare secundũ legem ad esum agni debuerant.vnde sequitur:Et quære.sum.sacer. & scri.quomodo eũ dolo tenerent & occiderent.Occiso autẽ capite totũ corpus inerme efficitur:vnde miseri faciũt quòd caput moriatur.Vitant autẽ diẽ festũ qui euenit illis:nõ enim est festiuitas his qui vitã & misericordiã perdiderũt.vnde sequitur:Dicebãt autẽ,Nõ in die festo,ne fortè tumultus fieret in populo.Nõ quidem metuẽtes seditionẽ vt simplex sermo demonstrat,sed cauentes ne auxilio populi de suis manibus tolleretur.Theo.Ipse tamẽ Christus sibi tempus constituerat passionis: volnit enim in paschate crucifigi,quia ipse verũ erat pascha.

Et cùm esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi,& recũberet,uenit mulier habeas alabastrum anguẽti nardi pisticæ pretiosi.& fracto alabastro,effudit saper caput eius.Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos,& dicẽtes:Vt quid perditio ista ungaeati facta est? Poterat eaim aaguentum istud ueaundari plusquam trecẽtis denariis,& dari pauperibus. Et fremebant in eam.Iesus autem dixit:Siaite eam.Quid illi molesti estis? Bonum opas operata est in me.Sẽper enim pauperes habetis uobiscum,& cùm aolueritis,potestis illis benefacere: me autem nun semper habetis.Quod habuit,hæc fecit:præaenit ungere corpus meũ in sepultarã.Amea dico uobis,ubicũque prædicatũ fuerit euangeliũ istud in uniuersũ mundo,& quod fecit hæc,aarrabitur in memoriam eius.

Beda.Passur⁹ domin⁹ ꝑ toto mũdo & vniuersas nationes sub sanguine redẽpturus:moratur in Bethania, id est in domo obedientiæ.vnde dicitur:Et cũ esset Bethaniæ in domo Sim.lep.& recũ.ve.mulier.Hier. Hinnulus enim ceruorũ semper ad lectũ suũ redit,id est filius patri obediens vsque ad mortẽ,à nobis obedientiã petit.Beda:Dicit autem:Simonis leprosi,non quòd leprosus illo tẽpore permaneret,sed quòd antea leprosus,postea à saluatore mũdat⁹ est nomine pristino permanente,vt virtus curantis appareat.Theo.Quãuis au-

Opinio theophili.

tem quatuor euãgelistæ vnguentũ mulieris cõmemorarent,nõ est tamen vna,sed duę:vna quidẽ quæ describitur à Ioanne,quæ soror est Lazari quę.s.ante sex dies paschæ vnxit pedes Iesu:alia verò quæ à reliquis tribus euãgelistis describitur.Adhuc autem si attendas,inuenies has tres esse.A Ioãne enim vna describitur,altera verò à Luca,à duobus vero reliquis altera.Quæ enim à Luca describitur meretrix esse dicitur,in medio prædicationis tempore ad Iesum venisse.Hæc verò quæ à Matthæo & Marco describitur,dicitur in tempore passionis venisse non confitentem se peccatricem.Aug.de con.euan.Ego autem nihil aliud intelligendum arbitror:nisi quòd nõ aliã quidem fuisse mulierẽ quæ peccatrix tunc accessit ad pedes Iesu,sed eandem Mariam bis hoc fecisse:semel scilicet quod Lucas narrauit cùm primo accedens cum humilitate & lachrymis,meruit peccatorum remissionem.nam & hoc Ioannes cõmemorauit,cùm de Lazaro resuscitando cœpisset loqui, antequàm veniret in Bethaniã dicẽs:Maria autem erat

Cõsens⁹ euãgelicus.

quæ vnxit dominũ vnguento,& extersit pedes eius capillis suis,cuius frater Lazarus infirmabatur.Quod autem in Bethania rursus fecit,aliud est,quod ad Lucæ narrationẽ non pertinet,sed pariter narratur à reliquis tribus.Quòd ergo Matthæus & Marcus caput domini

vnguēto illo perfusum dicunt, Ioānes autē pedes, accipiam⁹ nō solú caput sed etiā pedes dñi perfudisse mulierē: nisi forte quoniā Marcus fracto alabastro perfusum caput cómemorat, tā quisq; calúniosus est, vt ī vase fracto neget aliqd remanere potuisse, vnde etiā pedes dñi perfunderet. Sed religiosi⁹ cótēdet aliquis nō ita fractú esse, vt totú effunderet: vel prius accipiat ꝑfusos pedes, antequā illud fractú esset: vt in integro remaneret, vnde etiā caput ꝑfunderet. Beda: Est autē alabastrú genus marmoris cādidi, variis colorib⁹ interstincti, quod ad vasa vnguētaria cauare solēt, eo ꝙ optimè seruare ea incorrupta dicat. Nardus verò est frutex aromaticus grādi vt aiunt & crassa radice, sed breui ac nigra fragiliq;. Quāuis autē pinguis sit, tamē redolet vt cupressus aspero sapore, folio paruo dēsoq;, cuius cacumina in aristas se spargút, ideoq; gemina dote pigmētarij nardi spicas ac folia celebrāt. Et hoc est quod ait Marc⁹ vnguēti nardi spicati preciosi. quia videlicet vnguētú illud qđ attulit Maria dño nō solú de radice cōfectú est nardi, verú etiā quo preciosius esset, spicarú quoq; foliorú ei⁹ adiectione odor ac virtutis illi⁹ erat accumulata gratia. The. Vel sicut in græco dicitur, Nardi pistici, id est fidelis: eo quòd vnguētú nardi erat absq; dolo cú fide cōfectú. Aug. de con. euā. Potest autem videri cōtrarium quòd Matthæus & Marc⁹ posteaquam dixerút, pascha & biduum: deinde cómemorauerút quòd erat Iesus in Bethania, vbi de illo precioso dicitur: Ioānes autē ante sex dies paschæ dicit Iesum venisse in Bethaniā, de eo vnguēto narraturus. Sed qui ita mouētur, nō intelligunt Matthæum & Marcú illud quod in Bethania de vnguēto factú erat, non post illā prædicationē de biduo, sed adhuc cú sex dies essent ante pascha recapitulādo posuisse. Hiero. Mysticè autē Simon leprosus múdú infidelē primò & postea fidelē significat, mulier antē cum alabastro ecclesiasticā fidē, quæ dicit: Nardus mea dedit odorē suú. Pistica nardus dicitur, id est mystica & preciosa. Domus impleta odore, cælú & terra est. Fractú alabastrú, carnale desyderiú est: quod frangitur ad caput ex quo omne corpus cōpaginatú est, recúbente ipso. i. humiliāte se vt eú tangeret fides peccatricis, quæ de pedibus ascēdit ad caput: & ad pedes à capite descēdit per fidē, id est ad Christú & ad mēbra eius. Sequitur: Erat autē quidam indi. feren. intra semetip. dic. vt quid perdi. ista? Per synecdochē dicitur vn⁹ ꝓ multis, & multi pro vno. Perdit⁹ enim Iudas de salute perditionem inuenit, & in vitę fructifera mortis laqueus nascitur. Sub prætextu autē auaritiæ mysteriú fidei loquitur. Etenim nostra fides trecētis emitur denariis in decē sensibus interioribus scilicet & exterioribus, scilicet per corpus & animā & spiritú triplicatis. Beda, Quòd autē dicit, Et fremuerút in eā: nequaquam debemus de diligētibus Christú apostolis dictú credere, sed de Iuda potius sub numero plurali. Theo. Vel cōueniēter videtur innui quòd discipuli plures mulierē arguerút, eo quòd sæpe Christú audierāt de eleemosyna docentē. Iudas verò nō eadē intētione indignè tulit, sed propter amorē pecuniæ & turpe lucrú: vnde & Ioannes ipsum solú cómemorat tanquàm fraudulēta intētione mulierem arguētē. Dicit autē: Et fre. in eā, id est molesti erāt ei, exprobrātes & iniurias inferētes. Arguit autē dominus discipulos, eo quòd desyderiú impediút mulieris. vnde sequitur: Iesus autē dixit: Sinite eā, quid illi molesti estis? Postquàm enim munus obtulerat, illā per opprobria peruertebāt. Orige. super Matthæú. Doluerút enim de perditione vnguenti, quod poterat vęnundari multo pretio & dari pauperib⁹, tamē nō debebat fieri hoc, quia cōueniēs erat vt super caput Christi funderet sancta & decenti infusione. vnde sequit: Bonú opus operata est in me. vsqueadeo autē efficax est laus huius operis boni, vt exhortet nos omnes odoriferis & preciosis operibus implere domini caput, vt de nobis dicatur: quia bonú op⁹ fecim⁹ super caput Christi, quia semper quidem habem⁹ quādiu in hac vita sum⁹ pauperes nobiscú, & opus habētes cura eorú qui profecerút in verbo, & diuites facti sunt in sapiētia dei. Nō autē possunt sufficere vt semper diebus & noctibus habeāt secú filiú dei, id est verbú & sapiētiā dei. sequitur enim: Sēper enim pauperes habebitis vobiscú, & cú volueritis potestis illis benefacere: me antē nō semper habebitis. Beda, Mihi quidē videtur in hoc loco de præsentia corporali locutus, quòd nequaquam cú eis ita futur⁹ sit post resurrectionē, quomodo túc in omni cōuictu & familiaritate. Hiero. Dicit etiā, Bonú op⁹ operata est in me: quia qui credit in deú, reputatur ei ad iustitiam. Aliud est enim credere ei, & aliud credere in eú, id est totum eiicere se in illú. Sequitur: Quod habuit, id est quod potuit, hoc fecit: præuenit vngere corpus meú in sepulturam. Beda, Quasi diceret, vos putatis perditionem esse vnguēti, officium sepulturæ est. Theo. Præuenit enim quasi à deo ducta vngere corpus meú in signú sepulturæ futuræ: in quo proditorem cōfundit, ac si ei diceret: Qua cōscientia mulierem confundis, quæ in sepulturā corpus meum vngit: teipsum verò nō cōfundis, qui me in mortem trades? Prophetizat autē dominus cōsequēter duas prophetias, scilicet quòd euāgeliú eius prædicabitur in vniuerso múdo: & quòd opus mulieris laudabitur. vnde sequitur: Amē dico vobis, vbicúq; prædicatú fue. &c. Beda, Notādum autē quòd sicut Maria gloriam adepta est in toto orbe de obsequio quod domino exhibuit: ita ecōuerso ille qui obsequio eius detrahere non timuit, longè lateq; infamatus est. sed dominus bonum laude digna remunerans, futuras impii contumelias tacendo præteriit.

Et Iudas Iscariothes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. Qui audientes gauisi sunt: & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportunè traderet.

Beda. Infœlix Iudas dānú quod ex effusione vnguēti fecisse credebat, vult magistri precio cōpēsare. vnde dicit: Et Iudas Iscar. vnus de duodecim abiit ad summos sacerdotes vt ꝓderet eú illis. Chry. in ser. de pas. Quid mihi eius patriā dicis? vtinā ipsum quoq; nescire licuisset. Sed alter erat discipulus, qui Iudas Iacobi Zelotes vocabatur, & ne appellatione cognominis fiat cōfusio ꝑsonarú, ꝓpterea húc ab illo separauit. Nō aút dixit, Iudas ꝓditor, vt doceat detractiones nescire, & accusatione declinare. Quòd aút dicit, Vn⁹ de duodecim, auget detestabilitatē proditoris. nam & alii discipuli erāt qui fuerāt numero 70. sed illi nō intimi, nō tāta cōfidentia sociati sunt: isti autē 12. fuerút cōprobati: hæc erat caterua legalis, de qua ꝓditor malign⁹ exiuit. Hiero. Vn⁹ tamē erat de 12. numero, nō vn⁹ merito: vn⁹ corpore, nō vn⁹ animo. Abiit autē ad principes postquàm exiit, & intrauit in eú Satanas, vnúquodq; animal ad simile sibi iungitur. Beda. Quòd antē dixit: Abiit, ostēdit eú nō à principibus inuitatú, nō vlla necessitate cōstrictú, sed spōte propria sceleratę mētis iniisse cōsiliú. Theo. Dicit aút vt ꝓderet eú illis. i. vt annuntiaret illis quādo solus existeret. Timebant antē in eum irruere quando docebat, propter turbā. Hier. Promittit autem se tradere vt magister eius diabolus ante dicebat. Tibi dabo potestatē hāc vniuersam. Sequitur, Qui aút ga. sunt, & promi. ei. pec. se da. Promittút quidē pecuniam, & amittunt vitam: quā ipse recipit, cú vitā amittit. Chry. in ser. de pas.

O dementiam, imò cupiditatē proditoris. cuncta enim mala cupiditas procreauit. Nam cupiditas captas animas retinet, & omnibus modis alligatas constringit, & rerum oblininnem imponit, & alienationem mentis ostendit. Ab hac Iudas captiuus cupiditatis insania, cōuersationis, mensæ, discipulatus, admonitionis, suasionis oblitus est. Nam sequitur: Et quære. quomodo eū oppor. trade. Hiero. Sed opportunitas doli nunquā inuenitur, vt non vindicetur hic aut illic. Bed. Multi hodie scelus Iudæ q̄ dn̄m ac magistrum deúmque suum pecunia vēdiderit, velut immane & nefariū exhorrēt, nec tamē cauēt. nā cū pro muneribus charitatis & veritatis iura spernūt, deū q est charitas & veritas prodūt.

Iudę mul ti hodie.

Et primo die azimorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus & paremus tibi ut manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in ciuitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ baiulās. Sequimini eum: & quocūque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit: Vbi est refectio mea, ubi pascha cū discipulis meis manducem? Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande stratum: & illic parate nobis. Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem: & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt pascha.

Chry. in ser. de pas. Quādo Iudas de traditione tractabat, alij discipuli sunt de præparatione paschę soliciti. vnde dicitur, Et primo die azimo &c. Bed. Primū diem azymorū 14. diem primi mēsis appellat, quando fermēto abiecto immolare. i. agnū occidere solebāt ad vesperam, quod exponēs apostolus ait: Pascha nostrum immolatus est Christus. qui licet die sequenti, id est 15. luna sit crucifixus: attamen nocte qua agnus immolabatur, & corporis sanguinisq; sui tradens mysteria celebranda, & à Iudæis tentus ac ligatus, ipsius immolationis, hoc est passionis suæ sacrauit exordium. Hierony. Azyma verò quæ cū amaritudine, id est lactucis agrestibus manducatur, redemptio nostra est, amaritudo verò passio domini. Theo. Ex hoc autem q̄ dicūt discipuli: Quo vis eam⁹? manifestè videtur q̄ Christ⁹ hospitium aliquod non habebat, sed neq; discipuli proprias domos: si enim habuissent, duxissent eū ad illas. Hiero. Dicunt etiam: Quo vis eamus? vt cum volūtate dei dirigamus gressus nostros, dominus autem indicat cum quo māducat pascha, & more suo mittit duos quod supra exposuimus. vnde sequitur: Et mit. du. ex di. suis, & di. eis: Ite in ciuita. Theo. Mittit quidem ex discipulis suis Petrum scilicet & Ioannē, vt Lucas dicit, ad ignotum hominem, innuens ex hoc q̄ posset non pati. Nam qui mentem ignoti nouit vt ipsos reciperet, quid non operaretur in alijs? Dat etiam eis signum vt domū scilicet inuenirent, cùm subdit: Et occurret vob. &c. Aug. de con. euan. Marcus lagenā dicit, quam Lucas amphoram: ille vasis genus, iste modum significauit: vterque veritatem sententiæ custodiuit. Beda: Indicium autem præsentiæ diuinitatis est, quòd cum discipulis loquens quid alibi futurū sit nouit. vnde sequitur. Et abi. discicius &c. Chry. in ser. de pas. Nō illud quod nostrū, sed interim Iudæorum: illud autē quod nostrum est nō solùm constituit, sed ipse factus est pascha. Sed & cur illud manducauit? quia factus est sub lege, vt eos qui sub lege erāt redimeret, & ipse legi requiem daret: & vt nemo dicat, quòd ideo eam euacuauerit, quia eam implere vt molestā & arduam nō valuit: ipse prius eam compleuit, & sic fecit eam requiescere. Hiero. Mysticè autem ciuitas ecclesia est, quæ muro fidei cingitur: homo occurrens, populus primitiuus est: amphora aquæ, lex literæ. Beda: Vel aqua lauacrum gratiæ: lagena fragilitatem designat eorum, per quos eadem erat gratia mūdo monstranda. Theoph. Lagenā aquæ portat, qui baptizatus est: qui autem baptisma baiulat, venit ad requiem secundum rationem viuēs: & sicut in domo requie potitur. vnde subdit: Sequimini eum. Hiero. Qui scilicet ducit in altū vbi est refectio Christi. Dominus domus Petrus apostolus est, cui dominus domū suam credidit, vt sit vna fides sub vno pastore. Cœnaculum grāde, ecclesia magna est, in qua narratur nomē domini strata veritate virtutū & linguarū. Beda. Vel cœnaculū magnū spiritualiter lex est, quę de angustijs literæ egrediēs, & sublimi loco, id est in alto mētis solatio recipit saluatorē. Consultè autē siue aquæ baiuli, siue domini domus sunt prætermissa vocabula, vt omnibus verum pascha celebrare volētibus, hoc est Christi sacramētis imbuit, eūq; suæ mētis hospitio suscipere quærētibus, facultas dāda signet. Theo. Vel domin⁹ dom⁹ intellect⁹ est, qui ostēdit cœnaculū grāde. i. altitudinē intelligentiarū: quod & si altū sit, tamē nihil habet vanę glorię & tumoris, sed sternitur & planū fit humilitate. Ibi autē, id est in tali mēte pascha Christo paratur à Petro scilicet & Ioanne, id est ab actione & contemplatione.

Paschæ ratio mystica.

Cōsens⁹ euāgelicus.

Vespere autem facto, uenit cum duodecim. Et discumbentibus eis & manducantibus, ait Iesus: Amē dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperant contristari, & dicere ei sigillatim: Nunquid ego? Qui ait illis: unus ex duodecim qui intingit mecū manum in catino. Et filius quidem hominis uadit, sicut scriptum est de eo, Væ autem homini illi, per quem filius hominis traditur. Bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

Beda, Dominus qui de sua passione prædixerat, etiā de proditore prædicit, dās locū pœnitētiæ: vt cū intellexisset sciri cogitationes suas, pœniteret eum facti sui. vnde dicitur: Vespere autē facto, venit &c. Chry. in ser. de pas. Vbi patet quòd nō apertè eū omnibus publicabat, ne impudētiorē eū faceret: nec etiā penitus silētio præteribat, ne celari arbitratus, audacter ad proditionē properaret. Theo. Sed quomodo discūbētes cœnabāt, cum lex præciperet quòd stātes erecti deberēt pascha comedere? Probabile autem est prius eos adimplesse pascha legale: deinde discubuisse, incipiēte eo propriū tradere pascha. Hiero. Vespera autē diei, vesperā indicat mūdi. Circa vndecimā nāq; horā veniūt nouissimi: qui primi denariū æternæ vitæ accipiūt. Omnes igitur discipuli tāgūtur à domino, vt fiat harmonia cytharæ: omnes nerui bene suspēsi cōsona voce respōdēt. Nam sequitur: At illi cœperūt cōtristari, & dicere ei sigillatim: Nūquid ego? Vn⁹ autē remissus, & pecuniæ amore madefactus dixit: Nūquid ego sum rabbi? sicut in Matthæo legitur. Theo. Cœperūt autē alij discipuli cōtristari, ꝑpter domini verbū. Nā etsi extra hāc existerent passionē, magis tamē credunt illi qui omniū nouit corda, q̄ ibi. sequitur: Qui ait illis: vn⁹ ex duodecim, qui intingit mecū manū in catino. Beda: Iudas scilicet qui cęteris cōtristatis & retrahētibus manum, cum magistro manū mittit in catinū. Et quia prius dixerat: Vn⁹ ex vobis me trader, & perseuerat proditor in malo, manifestius arguit, & tamē nomē proprium nō designat. Hiero. Dicit autē: Vnus de duodecim, quasi ab eis separatus. separat enim seorsum lupus ouem, quam capit. Ouis quæ de ouili egreditur, lupi morsibus patet. Iudas autem nec primo, nec secūdo correptus à proditione retrahit pedem, vnde pœna prædicitur: vt quem pudor non vicerat, corrigant denunciata supplicia, & hoc est quod subditur: Et filius quidem ho. va. sicut scriptum est de eo. Theo. Per hoc quod dicitur, Vadit, ostēditur quòd mors Christi fuit volūtaria, & nō necessaria. Hiero. Sed quia multi bonū vt Iudas faciūt, sed omnino il-

Cytharę harmonia.

lis non proficit, teĉtè ſubditur, Vę aũt ho.il.per quẽ fi. ho.tradetur. Bed. Sed & bodie quoq; in ſempiternũ vę illi homini, qui ad mẽſam dñi malign⁹ accedit. Etenim ille in exemplũ Iudæ filium hominis tradit, nõ quidem Iudæis peccatoribus, ſed tamen peccatnribns membris ſuis. ſequitur: Bonũ erat ei, ſi non eſſet natus homo ille. Hiero. Scilicet intimo latens vtero materno. melius eñ eſt nõ eſſe quàm ad tormenta eſſe. Theo. Quantũ enim ex fine, melius fuiſſet ei ꝙ eſſet ſi nõ ꝓditor exiſteret: Nota verba. oẽ deus ſecit ipſum ad opera bona, ſed poſtq̃ ad tãtam deuenit malitiam, melius ſuiſſet ei ſi natus non fuiſſet.

Et manducantibus illis, accepit Ieſus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc eſt corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis. Et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico uobis, quia iam non bibam de genimine uitis uſque in diem illum cùm illud bibam nouum in regno dei.

Beda, Finitis paſchę veteris ſolẽniis trãſit ad nouũ vt. ſ. ꝓ carne agni ac ſanguine, ſui corporis ſanguinísq; ſacramentũ ſubſtitueret. vnde ſequitur, Et mãdu. illis accepit Ieſus panẽ: vt ſcilicet ipſum ſe eſſe mõſtraret, cui iurauit dñs: Tu es ſacerdos in æternũ ſecũdũ ordinẽ Melchiſedech. ſequitur, Et benedicẽs fregit. Theop. Id eſt, gratias agẽs fregit, quod & nos facim⁹ orationes ſuperaddẽtes. Beda, Frãgit etiã ipſe panẽ quẽ diſcipulis porrigit, vt oſtẽdat corporis ſui fractionem nõ abſque ſua ſpõte vel procuratione futurã: quẽ etiã benedixit, quia naturã humanã qu⁹ paſſurus aſſumpſit, ipſe vnà cũ patre & ſpiritu ſancto gratia diuinę virtutis impleuit. Benedixit panẽ ac fregit: quia hominẽ aſſumptũ ita morti ſubdere dignatus eſt, vt ei diuinę immortalitatis ineſſe potentiã demõſtraret, ideóq; velocius eũ à morte reſuſcitãdũ eſſe doceret. ſequitur, Et dedit eis, & ait: Sumite: hoc eſt corp⁹ meũ. Theo. Hoc ſcilicet quod nũc do, & quod nunc ſumitis. Nõ aũt panis figura tantũ corporis Chriſti eſt, ſed in propriũ Chriſti corpus trãſmutatur. nã dñs ait: Panis quẽ ego dabo, caro mea eſt. Sed tamen caro Chriſti nõ videtur propter noſtrã infirmitatem. panis enim & vinũ de noſtra cõſuetudine eſt. ſi verò carnẽ & ſanguinẽ cerneremus, ſumere nõ ſuſtinere mus: propter hoc dominus noſtrę infirmitati cõdeſcendens, ſpecies panis & vini cõſeruat, ſed panẽ & vinũ in veritatẽ cõuertit carnis & ſanguinis. Chryſo. in ſer. de paſ. Et nunc etiam ille præſto eſt Chriſtus: qui illã ornauit menſam, ipſe iſtã quoque cõſecrat. Non enim homo eſt qui propoſitũ corpus Cbriſti facit & ſanguinẽ, ſed ille qui pro nobis crucifixus eſt Chriſtus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & dei virtute cõſecrantur & gratia, hoc verbo quod dicit: Hoc eſt corpus meũ, propoſita cõſecrantur: & ſicut illa vox q̃ dicit, Creſcite & multiplicamini, & replete terrã, ſemel quidẽ dicta eſt, ſed oĩ tẽpore ſentit effectũ ad generationẽ operãte natura: ita & vox iſta ſemel quidẽ dicta eſt, ſed per oẽs mẽ Allegoria corporis Chriſti fas eccleſiæ vſque in hodiernũ diẽ, & vſq; ad ei⁹ aduẽtũ præſtat ſacrificio firmitatẽ. Hiero. Myſticè aũt in pane trãsfigurat dñs corpus ſuũ, quod eſt eccleſia præſens, q accipitur in fide, benedicitur in numero, frãgitur in paſſionib⁹, datur in exẽplis, ſumitur in doctrinis, ſomatur in ſanguinẽ ſuũ in calice, vino & aqua cõmixtũ, vt alio purgemur à culpis, alio redimamur à pœnis. Sanguine aũq; agni ſeruãtur domus à percuſſione angeli, & aqua maris rubri, extinguũtur inimici, quę ſunt myſteria eccleſię Chriſti. vnde ſequitur, Et acci. cali. gra. ag. de. eis. Gratia eñ & non meritis ſaluati ſumus à deo. Greg. ij. Mor. Cũ appropinquaret eia paſſioni, accepto pane gratias egiſſe perhibetur: Gratias itaq; egit qui flagella alienæ iniquitatis ſuſcepit: & qui nihil percuſſione dignũ exhibuit, humiliter in paſsione benedicit: vt hinc oſtẽdat quid vnuſquiſque in flagello culpę facere debeat, ſi ipſe æquanimiter flagella culpæ portat alienæ: vt hinc etiam oſtẽdat quid in correctione faciat ſubditus, ſi in flagello poſitus patri gratias egit æqualis. Bed. Quia & Mixtio vini & aquę in calice. nos in Chriſto & in nobis Chriſtũ manere oportet, vinum dominici calicis aqua miſcetur. Atteſtãte enim Io anne aquæ populi ſunt, & oeque aquã ſolã, neque ſolũ vinũ cuiq; licet offerre: ne talis oblatio caput à mẽbris ſecernendũ eſſe ſignificet, & vel Cbriſtũ ſine noſtrę re dẽptionis amore pati potuiſſe, vel nos ſine illi⁹ paſsione ſaluari ac pati poſſe offerri cõtigat. ſequitur, Et biberũt ex illo omnes. Hier. Ebrietas felix, ſatietas ſalutaris: quę quantò copioſius ſumitur, tãtò ſobrietatẽ mẽtis donare dignatur. Theo. Quidã aũt dicũt Iudã myſteriorum nõ fuiſſe participẽ, ſed quòd exiuerit antequã dominus myſteria largiretur. Alij etiã dicunt quòd illi tradidit de illo myſterio. Chry. in ſer. de paſ. Chriſtus enim ſanguinẽ ei, qui eũ vẽdidit offerebat, vt haberet remiſsionẽ peccatorũ, ſi tamen impius eſſe noluiſſet. Hiero. Bibit ergo Iudas, ſed non ſaturatus, nec ſitim extinguit Iudas cõmunicatus fuit cũ aliis. ignis æterni: quia in igne ſumit myſteria Chriſti, cuius ſacrificium nõ emũdat, ſed eos cogitatio inſipiens perducit ad culpas, q ſe cœnoſis crudelitatis fœtoribus miſcuerunt. Chryſ. in ſer. de paſ. Nullus ergo ſit Iudas io domini mẽſa: hoc ſacrificium cibus ſpiritualis eſt. nam ſicut corporalis cibus cũ vẽtrem inuenerit aduerſis bu moribus occupari, amplius lædit: ita eſt & iſte ſpiritualis cibus, ſi aliquem reperit malignitate pollutũ, magis eum perdit, non ſua natura, ſed accipiẽtis vitio. Pura igitur ſit mens in omnibus, pura cogitatio, quia & ſacrificium purũ eſt. ſequitur, Et ait illis: hic eſt ſan. meus noui teſtamenti. Beda, Hoc ad diſtinctionẽ reſpicit veteris teſtamenti, quod hircorũ & vitulorum eſt ſanguine dedicatum, dicente inter aſpergendum legiſlatore, hic eſt ſanguis teſtamenti quod mãdauit ad nos deus. ſequitur: Qui pro multis effundetur. Hiero. Non enim omnes emundat. ſequitur, Amen dico vobis ꝙ, &c. Theo. Quaſi diceret, Nõ bibã de vino vſque ad reſurrectionem: regnum enim reſurrectinnem vocat, quaſi tunc regnauerit contra mortem. Poſt reſurrectionem verò bibit cum diſcipulis, & comedit, oſtẽdens quòd idem ipſe eſſet qui paſſus eſt. Nounm aũt bibit illud. i. nouo Anagoge vini noui. quodammodo & alieno. Nõ enim corpus babebat paſſibile indigens cibo, ſed immortale & incorruptibile. Intelligendum eſt autem & ſic: Vitis eſt ipſe dominus, genimen vitis myſteria & intellectus occultus quẽ ipſe generat, qui docet hominem ſciẽtiam. In regno autem dei, id eſt, in futuro ſeculo bibet cum ſuis diſcipulis myſteria & ſapientiam, noua quædam nos docẽs, & reuelans quæ nunc occultat. Beda, Vel aliter, Vitem ſiue vineam domini appellatam eſſe ſynagogam Eſaias teſtatur, dicens: Vinea domini ſabaoth domus Iſrael eſt. Iturus ergo dominus ad paſsionem ait, Iam non bibam de genimine vitis, ac ſi apertè dicat, Non vltrà carnalibus ſynagogę ceremoniis delectabor, in quibus etiam iſta paſchalis agni ſacra locum tenuere præcipnum. Aderit enim tempus meæ reſurrectionis, aderit dies illa cùm in regno Dei poſitus, id eſt gloria vitæ immortalis ſublimatus, de ſalute eiuſdem populi ſonte gratiæ ſpiritualis regenerati vobiſcum gaudio perfundar. Hieronymus, Conſiderandum autem quòd hic dominus mutat tantum ſacrificium, ſed non mutat tempus, vt nos nunquam cœnam domini ante quartamdecimam lunam faciamus: qui facit in decimamquartam reſurrectionem, in xj. luna cœnam domini faciet: quod nunqnam in veteri teſtamẽto nec in nouo factum eſt.

Et hymno dicto, exierunt in montem oliuarum. Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est, percutiam pastorem, & dispergētur oues. Sed postquam resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Petrus autem ait illi: Et si omnes scādalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Iesus, Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac priusquā gallus uocem bis dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur, Et si oportuerit me simul commori tibi, nō te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.

Hila. Sicut gratias egerūt antequam biberent, ita etiam gratias agūt post quā biberūt. vnde dicitur, Et hymno dicto exierūt in montē oliuarum: vt scilicet addiscas & ante cibū, & post cibū gratiarū reddere actiones. Hier.

Hymnus Iesu quis fuerit.

Hymnū enī dicit laudē dñi, vt est in psalmo, Edēt pau. & sa. & lau. domi. qui requi. eū. Et adorauerunt & manducauerūt oēs pingues terrę. Theo. Simul etiam & hic ostnedit ꝙ amplectibile erat sibi pro nobis mori: quia cū tradēdus erat, deū laudare dignatus est. Docet etiam nos cū in angustias incidimus ꝓpter multorū salutē nō cōtristari, sed deo gratias agere, qui in nostra operatione operatur multorū salutē. Bed. Potest etiam hymnus ille intelligi quē dñs secūdū Ioannē patri gratias agens decantabat, in quo & pro seipso, & discipulis, & pro eis qui ꝑ verbū ipsorū credituri erāt, eleuatis sursum oculis precabatur. Theo. Exiuit autē in montē: vt ad eum solitariū existentē exeuntes ipsum caperent absque tumultu. Si enim accessissent cū in ciuitate manebat, fortè fuisset multitudo populi conturbata, & tūc manifestè occasionē inimici captantes viderentur ipsum iustè interficere tanquā populum cōcitantem. Bed. Pulchrè etiā dñs discipulos sacramētis imbutos in mōtē educit oliuarū, vt typicè designet nos per acceptionē sacramētorum ad altiora virtutū dona & charismata sancti spiritus, quibus in corde perungamur ascendere debere.

Captus Iesus in orto.

Hier. In monte etiam oliueti Iesus tenetur, vnde ad cælos ascendit: vt nos sciamus quia inde ascendimus ad cęlos, vnde vigilamus & oramus, ligamur nec repugnamus in terra. Beda, Prædicit autem dñs discipulis quid passuri sunt, & cū passi fuerint, nō desperent salutē sed agentes pœnitentiā liberentur. vnde sequitur, Et ait illis Iesus, Omnes scandalizabimini in me in nocte ista. Hier. Omnes quidem cadūt, sed nō omnes iacēt. Nunquid enim qui dormit nō adiiciet vt resurgat? Carnale est cadere, sed diabolicū est iacere. Theo. Permisit autē eos dñs cadere, vt nō in seipsis cōfidāt: & ne videretur hoc quod prædixerat ex quodam argumēto apparenti prædixisse, inducit testimonium Zachariæ prophetæ. vnde sequitur, Percutiam pastorē, & dispergētur oues gregis. Bed. Hoc aliis verbis in Zacharia ꝓpheta scriptū est, & ex persona prophetę ad dominū dicitur, Percute pastorē, & dispergentur oues. Propheta enim postulat passionem domini, pater respondet, Percutiā pastorem precibus inferiorū. Filius à patre mittitur, & percutitur. i. incarnatur & patitur. Theop. Dicit autem pater, Percutiam pastorem, quia ipsum percuti dimisit. Oues discipulos dicit, quasi innocentes & quasi absque malitia. Vltimò consolationē inducit, dicēs: Sed postquam resurrexero, præcedā vos in Galilæā. Hier. In quo vera

Resurrectionis argumentum.

promittitur resurrectio, vt spes nō extinguatur. Sequitur: Petrus autem ait ei, Et si omnes scādalizati fuerint, sed non ego. Ecce auis sine pennis in altum volare nititur, sed corpus aggrauat animā, vt timore humanę mortis timor domini superetur. Bed. Et Petrus ergo de arbore fidei ꝓmittebat, & saluator quasi deus futura nouerat. vnde sequitur: Et ait ill. Ie. Amen dico tibi, &c. Aug. de con. euan. Cū omnes euangelistæ dicant prædixisse dominū quòd eum Petrus esset negaturus, antequam gallus cantaret: Marcus hoc solùm narrauit expressius. vnde nonnullis videtur non congruere cæteris: quia parum attendūt. Tota enim Petri negatio trina est, quæ si tota post primū galli cantū inciperet, falsum dixisse viderentur tres alij euangelistæ, quòd scilicet antequam gallus cantaret, ter eum esset negaturus.

Negatio Petri.

Rursus si totam trinā negationē antè peregisset quàm cantare gallus inciperet: superfluo dixisset Marcus ex persona domini, Priusquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es. Sed quia ante primum galli cātum cœpta est illa trina negatio, attenderunt illi tres non quando eam completurus esset Petrus, sed quāta futura esset, id est trina, & quando cœptura, id est ante galli cantum: quanquam in animo eius & ante primum galli cantum tota concepta est. Marcus autē de ipsarū vocū interuallo planius elocutus est. Theo. Quod sic intellitur: Petrus semel negauit, deinde gallus cātauit: negante verò eo duabus aliis negationibus, tūc gallus secundò vocem emisit. Hieron. Gallus lucis nuntius quis est nisi spiritus sanctus? cuius voce in prophetia & in apostolis nos de trina negatione excitamur ad amarissimos post lapsum fletus, qui malè cogitauimus de deo, & malè locuti sumus ad proximos, & malè fecimus ad nosmetipsos. Bed. Fides autem apostoli Petri ardens affectus ad dominum consequenter ostenditur. Sequitur enim, At ille ampli. loque. Et si opor. me si. commo. tibi, non te negabo. Theop. Feruorem etiam intrepidum & alij discipuli ostēderunt. Nam sequitur, Similiter autem & omnes dicebant, sed tamen resistebant veritati, quam Christus prædixerat.

Et ueniunt in prædium cui nomen Gethsemani, & ait discipulis suis, Sedete hîc donec orem. Et assumit Petrum & Iacobū & Ioannem secum, & cœpit pauere & tædere. Et ait illis, Tristis est anima mea usque ad mortē. Sustinete hîc, & uigilate. Et cùm processisset paululum, procidit super terram: & orabat ut si fieri posset, transiret ab eo hora, & dixit: Abba pater, omnia possibilia tibi sunt, transfer calicē hunc à me. Sed non quod ego uolo, sed quod tu. Et uenit, & inuenit eos dormiētes. Et ait Petro: Simon, dormis? Non potuisti una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro uerò infirma. Et iterum abiens orauit, eundem sermonem dicens. Et reuersus denuo, inuenit eos dormientes (erant enim oculi eorum grauati) & ignorabant quid responderēt ei. Et uenit tertiò, & ait illis, Dormite iam & requiescite, sufficit. Venit hora, ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui me tradet propè est.

Glos. Postquam dominus scandalum discipulorū prędixerat, nunc euangelista narrat de oratione ipsius, in qua pro discipulis creditur orasse: & primò describens locum orationis dicit: Et veniunt in prædium cui nomen Gethsemani. Bed. Monstratur vsque hodie locus Gethsemani, in quo dominus orauit ad radices montis Olíueti. Interpretatur aūt Gethsemani, vallis pinguiū siue pinguedinum.

Gethsemani interpretatio.

Cùm autē dominus in monte orat, nos docet sublimia orando inquiri debere. At cùm in valle pinguedinis orat: insinuat nobis humilitatem semper in orationibus, & internæ pinguedinem dilectionis esse seruandam. Ipse etiam per vallem humilitatis & pinguendinem charitatis pro nobis mortem subiit. Hiero. In valle etiam pinguedinum tauri pingues obsederunt eum. Sequitur: Et ait discipulis suis, Sedete hîc donec orem. Separantur in oratione, qui separantur in passione: quia ille orat, illi dormiunt, pigredine cordis oppressi. Theo. Singulariter etiā erat consuetudo illi semper orare, formam nobis tradēs vt silentium & solitudinem in orationibus requiramus. Sequitur, Et assumit Petrum & Iacobum & Ioannē secum. Illos

tres tantũ assumit, qui gloriæ eius in monte Thabor inspectores extiterant: vt qui gloriosa viderant, viderent etiã tristia, & addiscerent quòd verus erat homo in hoc quòd tristatur. vnde sequitur, Et cœ.pa.& tæ. quia em̃ totum assumpserat hominẽ, assumpsit & naturales proprietates hominis, pauere & tædere & contristari naturaliter. nã homines naturaliter inuiti tendũt ad mortẽ. vnde sequitur, Et ait il. Tristis est ani. mea vs. ad mortẽ. Bed. Quasi deus in corpore constitutus fragilitatẽ carnis exponit, vt eorũ qui sacramẽtum incarnationis obiurgant, excluderetur impietas. nã qui corpus suscepit, omnia debet suscipere quæ corporis sunt, vt esuriret, sitiret, angeretur, cõtristaretur. Diuinitas enim ꝑ hos cõmutari nescit affectus. The. Quidã aũt hoc sic intellexerunt. q.d. Tristor enim nõ quòd mori debeo, sed quòd Israelitæ propinqui mei me crucifixuri sunt, ac per hoc à regno dei debent excludi. Hier. In hoc etiã pauere &

Causa tristitię Christi.

tristari docemur ante iudiciũ mortis, ꝙ non possumus per nos dicere, sed per illũ, Venit princeps mũdi huius, & in me nõ habet quicquã. sequitur, Sust. hic & vi. Be. Nõ à somno dormitionis prohibet, cuius tẽpus nõ erat imminente discrimine, sed à somno infidelitatis, & torpore mentis. Paululũ aũt procedens ruit in faciẽ suã: & humilitatẽ mẽtis, habitu carnis ostẽdit. vnde sequitur, Et cũ pro. pau. & c. Aug. de con. euan. Nõ dixit si facere posset, sed si fieri posset. fieri em̃ potest quod ille voluerit. Sic itaq; dictũ est, Si fieri potest: ac si diceretur, si vellet. Et ne quis putaret eũ patris minuisse potestatẽ: manifestauit quo intellectu accipiendũ sit quod dictũ est. Nã sequitur, & dixit, Abba pater, om. ti. pos. sunt. In quo satis ostendit nõ ex impossibilitate sed ex volũtate patris dictũ esse, si fieri potest. Quòd autem Marcus nõ solũ pater, sed abba pater eum dixisse cõmemorat: hoc est abba Hebraicè, quod Latinè pater. Et fortasse dominus propter aliquod sacramentũ vtrunq; dixit: volẽs ostendere se illã tristis personã iã sui corporis. i. ecclesiæ suscepisse, cui factus est angularis lapis venienti ad eum partim ex Hebręis, ad quos pertinet quòd ait abba: partim ex gentibus, ad quos pertinet quòd ait pater. Beda, Orat aũt trãsire calicẽ: vt ostẽdat verè ꝙ homo erat. vñ subdit, Trãsfer ca. hũc à me. Reminiscẽs aũt & propter quid missus est, perficit dispensationẽ ad quã missus est: & clamat, Sed non quod ego volo, sed quod tu. q.d. Si moritur mors, me nõ moriente secundũ carnẽ, transeat calix. verũ quia non aliter hoc fiet, non quod ego volo, sed quod tu. Multi adhuc cõtristãtur futura morte, sed habeãt rectũ cor, vitẽt mortẽ quã possunt, sed si nõ possunt, dicant id quod propter nos dominus dixit. Hiero. Ex quo etiã vsq; in finẽ non cessat nos docere patribus obedire, & voluntatẽ eorũ, voluntati nostræ præponere. Sequitur, Et ven. & inue. eos dor. Sicut em̃ dormiũt mente, sic & corpore. Post orationem aũt dominus veniens, & videns discipulos dormiẽtes, Petrũ solũ increpat. vnde sequitur, Et ait Pe. Si. dor. nõ potuisti vna ho. vig. me. q.d. Qui vna hora non potuisti mecũ vigilare, quomodo mortẽ spernes tu qui spondes mori mecum? Sequitur, Vig. & ora. vt nõ int. in ten. s. negãdi me. Bed. Nõ ait, Orate ne tentemini, quia impossibile est humanam animam non tẽtari, sed ne intretis in tentationem, hoc est ne vos tentatio superet. Hier. In tentationẽ aũt intrare dicitur, q orare negligit. Sequitur, Spiritus qui. prõ. est, ca. au. infirma. The. q.d. Spiritus quidem vester promptus est ad me non negandum, & propterea hoc promittitis: sed caro vestra intantum infirma est, quòd nisi dominus per orationem, virtutem carni dederit, in tentationẽ intrabitis. Bed. Temerarios hic reprimit, qui quicquid crediderint, putant se cõsequi posse: sed quã-tũ ex mentis ardore confidimus, tantũ ex fragilitate carnis timeamus. Facit etiã hic locus aduersus eos qui dicũt vnã in domino operationẽ, & vnã voluntatẽ fuisse. Duas enim voluntates ostendit: humanã. s. quæ propter infirmitatẽ carnis recusat passionẽ: & diuinã, quæ prõptissima est. Sequitur, Et ite. abi. ora. eũ. ser. dicẽs. The.

Oratio secundaria.

vt. s. per secundariam orationẽ quòd verus homo esset, affirmaret. sequitur, Et reuer. de. inuen. eos dormient. tamen non vehemẽter redarguit. Erant enim oculi eorum grauati. s. somno. Et igno. quid responderẽt ei: per hoc infirmitatem humanã addiscas, ne. s. grauati somno promittamus ea quæ nobis impossibilia sunt. Ideo tertiò abiit ad orandum oratione prædicta. vnde sequitur, Et ven. ter. & ait il. Dor. iam & re. Non turbatur cõtra illos, cũ post redargutionem peius fecerint, sed ironicè dicit illis, Dor. iam & re. quia iam sciebat quòd proditor appropinquabat. Et quòd ironicè dixerit apparet ꝑ hoc quod subditur, Sufficit, ve. ho. ec. tra. fi. ho. in ma. pec. Hoc dicebat deridens somnum eorum, quasi diceret, nũc tempus est vt dormiatis quãdo inimicus appropinquat. Deinde subiungit, Sur. ea. ec. qui me tra. pro. est. Non vt fugerent hoc dixit: sed inimicis obuiarent. Aug. de con. euan. Vel aliter, Per hoc quòd cũ dixisset, Dor. iam & re. adiungit, Sufficit. & deinde infert, Venit

Ironica locutio.

hora: ec. tra. fi. ho. vtique intelligendum est post illud, Dor. & requ. siluisse dominũ, aliquantum, vt hoc fieret quod præmiserat: & tunc intulisse, Venit hora. & ideo interponit, Sufficit, scilicet quòd requieuistis. Hieron. Trina autem discipulorũ dormitio tres mortuos, quos

Trina dormitio.

dominus suscitauit, signat: primus in domo, secũdus ad sepulchrum, tertius de sepulchro. Trina autem domini vigilia docet nos orando, & de præteritis & de futuris & de præsentibus veniam rogare.

Et adhuc eo loquẽte, uenit Iudas Iscariotes unus de duodecim & cum eo turba multa cum gladiis & lignis, missi à summis sacerdotibus & scribis & senioribus. Dederat autẽ traditor eis signum, dicẽs, Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite cautè. Et cùm uenisset, statim accedens ad eũ, ait, Aue Rabbi. Et osculatus est eum. At illi manus iniecerũt in Iesum: & tenuerunt eum. Vnus autem de circunstantibus, educens gladium percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit illi auriculam. Et respondens Iesus, ait illis, Tanquam ad latronem exiistis cum gladiis & lignis comprehẽdere me? Quotidie erã apud uos in tẽplo docens, & non me tenuistis. Sed ut impleantur scripturæ. Tunc discipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. Adolescẽs autẽ quidã sequebatur eũ amictus syndone super nudo, & tenuerũt eũ. At ille reiecta syndone, nudus ꝓfugit ab eis.

Bed. Postquam tertiò dominus orauerat, & apostolorũ timorem sequente pœnitentia impetrauerat corrigendum, securus de passione sua pergit ad persecutores, de quorum aduentu euangelista dicit, Et ad. eo lo. ve. Iud. Isca. vnus de 12. Theo. Hoc non frustra ponitur, sed ad maiorẽ proditoris redargutionẽ: ꝙ cũ de primo choro discipulorũ existeret, contra dominum in rabiem ver. est. Sequitur, Et cùm eo tur. mul. cum gla. & lig. missi à sum. sacer. & scri. & senio. Hiero. Incumbit enim virtuti seculi, qui desperat de adiutorio dei. Bed. Adhuc tamen habet aliquid Iudas de verecundia discipuli, cùm eum non palã tradidit persecutoribus, sed per signum osculi. vnde sequitur, Dede. au. trad. eis sig. dic. Quẽcũ-

Osculum traditoris.

que oscu. fuero &c. Theo. Vide eius insensibilitatem, quomodo credebat in osculo Christũ decipere, vt quasi amicus æstimaretur. Si autẽ amicus eras ô Iuda, cuius gratia cum inimicis accessisti? sed omnis prauitas sine prouidentia est. Sequitur, Et cùm ve. statim &c. Hiero. Dat Iudas signum osculi cũ veneno doli. sic Cain obtulit sacrificium subdolum & reprobatum. Beda, Inui-

dens autem & ſcelerata cõfidentia magiſtrum vocat & oſculum inſert ei quem tradit. Suſcipit autẽ dominus oſculum traditoris, nõ quo ſimulare nos doceat, ſed ne proditionem ſugere videatur, ſimul & illud Pſal. complẽs, Cũ his qui oderũt pacem eram pacificus. ſequitur, At il. ma. in Ie. &c. Hier. Hic adeſt Ioſeph vẽditus à fratribus, & ferrũ pertranſiuit animã eius. Sequitur, Vnus au. de cir. &c. Bed. Petrus hoc fecit, vt Ioannes declarat, eodem mẽtis ardore quo cætera faciebat. Sciebat enim quomodo Phinees puniendo ſacrilegos, mercedẽ iuſtitiæ & ſacerdotij perennis acceperit. The. Tacet autem nomen eius Marcus, vt nõ videretur ſuum laudare magiſtrum quaſi zelãtem pro Chriſto. Innuit autẽ Petrus ex hoc quòd inobedientes erant & increduli ſpernentes ſcripturas. nam ſi habuiſſent aures audiẽtes ſcripturas, non crucifixiſſent dominũ gloriæ. Amputauit autẽ auriculam ſerui ſummi ſacerdotis. nam ſummi ſacerdotes primò præteribant ſcripturas, quaſi ſerui nõ audiẽtes facti. Sequitur, Et reſ. Ie. ait il. Tanquã &c. Bed. q. d. Stultum eſt cũ gladiis & fuſtibus quærere eũ qui vltrò ſe veſtris tradidit manibus, & in nocte quaſi latitantem per proditorem inueſtigare, qui quotidie in templo docebat. The. Iſtud autem diuinitatẽ eius oſtendit: quãdo enim in templo docebat, non valuerunt ipſum accipere, quamuis in manibus eorum eſſet, quia nondum tempus aduenerat paſsionis. quando autem ipſe voluit, tũc tradidit ſeipſum, vt adimplerẽtur ſcripturæ, quia tãquã agnus ad occiſionem ductus eſt non clamãs neq; vociferans, ſed voluntariè patiens. Sequitur, Tunc diſ. eius re. eum, om. fug. Bed. In hoc impletur ſermo. quẽ dominus dixerat, quòd omnes diſcipuli ſcandalizarentur in ipſo in illa nocte. Sequitur, Ado. au. qui. ſeq. il. ami. ſyn. ſuper nudo, ſubditur corpore, quia non aliud indumenti q̃ ſolã habebat ſyndonẽ. Sequitur, Et tenue. eũ. At ille re. ſyn. nu. pro. ab eis, quorũ ſ. præſentiam deteſtabatur & facta: nõ à domino, cuius amorem & abſens corpore fixum ſeruauit in mẽte. Hier. Sicut etiã Ioſeph relicto pallio nudus de manibus impudicæ fœminę aufugit. Qui vult effugere manus iniquorum, relinquens mente quæ mundi ſunt, fugiat poſt Ieſum. The. Probabile autem videtur quòd hic adoleſcens erat de illa domo, in qua Paſcha comederant. Quidam verò dicunt hunc adoleſcẽtem fuiſſe Iacobum fratrem domini qui dicebatur iuſtus, qui ab apoſtolis poſt Chriſti aſcẽſionem cathedram Hieroſolymorũ accepit. Greg. 4. mor. Vel hoc de Ioanne dicitur. qui etſi poſt vt verba redemptoris audiret ad crucem rediit, prius tamen territus fugit. nã & illũ eo tẽpore fuiſſe adoleſcentẽ lõga poſt hoc in carne vita eius indicio eſt. Potuit enim fieri vt ad horam tenentium manibus elapſus, mox reſumpto indumento redierit, & ſub dubia lucis nocte ſe turbis ducẽtiũ Ieſum quaſi vnus de ipſis ĩmiſcuerit, donec ad atriũ pontificis cui erat notus perueniret, vt ipſe in ſuo euangelio commemorat. Sicut autem Petrus, qui culpã negationis pœnitentiæ lachrymis abluit, recuperationem oſtendit eorum qui in martyrio labuntur: ita cæteri diſcipuli qui articulum comprehenſionis fugiendo præuenerunt, cautelã fugiendi docet eos, qui ſe minus idoneos ad toleranda ſupplicia ſentiunt.

Comitas Mar.

Alluſio figuræ.

Articulus cõprehenſionis.

Et adduxerunt Ieſum ad ſummũ ſacerdotem: & conuenerunt omnes ſacerdotes, & ſcribæ & ſeniores. Petrus autẽ à longè ſecutus eſt eum uſque intro in atrium ſummi ſacerdotis: et ſedebat cum miniſtris ad ignem, et calefaciebat ſe. Summi verò ſacerdotes et omne concilium quærebant aduerſus Ieſum teſtimonium, ut eũ morti traderent: nec inueniebãt. Multi enim falſum teſtimonium dicebant aduerſus eum, et conuenientia teſtimonia non erant. Et quidam ſurgentes falſum teſtimonium ferebãt aduerſus eum, dicentes, Quoniam nos audiuimus eum dicentẽ, Ego diſſoluã tẽplum hoc manufactũ, et poſt triduũ aliud non manufactum ædificabo. Et non erat cõueniẽs teſtimonium illorum.

Glo. Narrauerat euangeliſta ſuperius quomodo dominus à miniſtris ſacerdotum fuerat captus, nunc narrare incipit quomodo in domo principis ſacerdotum morti adiudicatus fuit. vnde dicit, Et addu. Ie. ad ſum. ſa. Bed. Summum ſacerdotẽ ſignificat Caiphã, qui (ſicut Ioannes ſcribit) erat pontifex anni illius, de quo teſtatur Ioſephus, quòd pontificatũ ſibi emerit à principe Romano. ſequitur, Et con. in vn. om. ſa. & ſcri. & ſen. Hieron. Tunc facta eſt cõgregatio taurorum in vaccis populorum. Sequitur, Petrus au. à lõ. &c. Timor enim retrahit, ſed charitas trahit. Bed. Meritò autem à longè ſequebatur, qui iã erat proximè negaturus. Neque enim negare poſſet ſi Chriſto proximus adhæſiſſet. ſequitur, Et ſed. cum miniſtris &c. Hiero. In atrio cum miniſtris calefacit ſe ad ignem. Atriũ ſacerdotis eſt ſecularis circuitus, miniſtri dæmonia ſunt, cũ quibus qui manet, flere peccata nõ poteſt: ignis, deſiderium carnale. Bed. Eſt enim ignis charitas, de quo dicitur, Ignem veni mittere in terram, qui ſuper credentes deſcendens variis linguis eos laudare dominũ docuit. Eſt & ignis cupiditatis, de quo dicitur, Omnes adulterantes velut clybanus corda eorum. hic ignis in atrio Caiphæ inſtinctu maligni ſpiritus accenſus, ad negandum, ad blaſphemandum dominum perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo maligna ſynodus gerebat, hoc ignis in atrio inter frigora noctis accenſus figurabat. Quoniam enim abũdat iniquitas, refrigeſcit charitas multorum. hoc frigore torpens ad horam Petrus, quaſi prunis miniſtrorum Caiphe calefieri cupiebat: quia tẽporalis commodi ſolatium perfidorum ſocietate quærebat. Sequitur, Summi verò ſacerdotes & omnes &c. The. Lege præcipiente quòd vnus exiſteret ſummus ſacerdos, tunc multi erant ſubſtituti, & deſtituti annis ſingulis per principem Romanorum. Summos ergo ſacerdotes dicit illos, qui determinatum eis tempus complentes iam compleuerant & à ſacerdotio deſtituti erant. Figuram autem iudicij quod in præiudicium agebant operantur, teſtimonia quęrentes vt videantur Ieſum iuſtè damnare & perdere. Hier. Sed mẽtita eſt iniquitas ſibi, vt regina aduerſus Ioſeph, & ſacerdotes aduerſus Suſannam: ſed ignis ſine materia deficit. vnde ſequit̃, Nec inueniebãt. Mul. enim ſal. te. di. aduerſus eum &c. Quod enim variatur, incertum habetur. Sequitur, Et quidem ſur. ſal. teſt. ferebant. Moris eſt hæreticorum, vmbrã de veritate trahere: non ille dixit quod illi dicunt, ſed ſimile verbum de tẽplo corporis ſui, quod poſt biduum reſuſcitauit. Theo. Nõ enim dominus dixerat, Ego diſſoluam illud, ſed ſoluite: neque manu factũ dixit, ſed ſimpliciter templum. Hiero. Dixit etiam, Suſcitabo, viuum animal ſignificans, & ſpirans templum. Falſus teſtis eſt qui in eo ſenſu dicta intelligit, quo non dicuntur.

Charitas ignis eſt

Præuaricatio legis.

Exurgẽs autẽ ſummus ſacerdos in medium, interrogauit Ieſum dicens, Nõ reſpõdes quicquã ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille autem tacebat, et nihil reſpondit. Rurſus ſummus ſacerdos interrogat eum, et dixit ei, Tu es Chriſtus filius dei benedicti? Ieſus autẽ dixit illi, Ego ſum. et uidebitis filium hominis ſedentem à dextris uirtutis dei, et uenientem cum nubibus cæli. Summus autem ſacerdos ſcindes ueſtimẽta ſua, ait, Quid adhuc deſideramus teſtes? Audiſtis blaſphemiam. Quid uobis uidetur? Qui omnes cõdemnauerunt eum eſſe reum mortis. Et cœperunt quidam conſpuere eum, et colaphis eum cædere, et dicere ei, Propheti za. Et miniſtri alapis eum cædebant.

Bed. Quantò Ieſus tacebat ad indignos reſpõſione ſua, falſos teſtes & ſacerdotes impios, tantò magis pontifex

furore superatus, eum ad respondẽdum pronocat: vt ex qualibet occasione sermonis, locũ inueniat accusandi. vnde dicitur, Et ex. sum. sac. &c. Iratus quidẽ princeps & impatiens, non inueniens calũniæ locũ, exurgit de solio, vt insaniã mentis, motu corporis demõstraret. Hier. Sed ipse deus & saluator noster, qui mundo salutẽ contulit, & humano generi sua pietate subuenit, sicut ouis ad occisionẽ sine voce ducitur, & obmutuit & siluit à bonis. vnde sequitur, Ille au. ta. & ni. resp. Taciturnitas Christi apologiã. i. excusationẽ Adæ absoluit. The. Tacebat autẽ sciens ꝙ nõ attenderent verbis eius. vnde secundũ Lucã respondit, Si dixero vobis, nõ credetis mihi. vnde sequitur, Rur. sum. sac. int. eum & dix. ei, Tu es &c. Interrogat quidẽ hoc summus sacerdos, non vt addiscẽs crederet, sed vt ex hoc aliquã occasionẽ captaret. Quærit autẽ, Tu es Christus filius dei benedicti? Multi nanq: erãt Christi. i. vncti, sicut reges & summi sacerdotes, sed nullus eorũ dicebatur filius dei benedicti, quasi semper collaudati. Hier. Hunc autẽ expectabãt de lõgè quẽ propè nõ vidẽt: sicut Isaac caligãtibus oculis Iacob sub manibus nõ agnoscit, sed longè de eo futuro canit. sequitur, Iesus au. di. il. Ego sum. vt. s. iexcusabiles sint. Theo. Sciebat nanq; quoniã nõ crederent, tamẽ respõdit ne postea dicerent, si audissemus aliquid ab eo, credidissemus ei: hoc autẽ est in eorũ præiudiciũ, quia audierũt & nõ crediderũt. Aug. de cõ. euã. Mat. antẽ nõ dixit respõdisse Iesum, Ego sum: sed, tu dixisti. Sed Mar. tãtũ valere ostendit quod ei dixit Iesus: tu dixisti, quãtum si diceret, Ego sum. sequitur, Et videb. fil. ho. sed. à dext. dei, & ven. cũ nub. cęli. The. Ac si di. Videbitis me tanquam filium hominis à dextris patris sedentem. Virtutem nanque hic patrem dicit, nõ autem sine corpore veniet, sed qualis apparuit crucifigẽtibus, in iudicio eis apparebit. Bed. Si ergo tibi in Christo ô Iudęæ, ô Pagane & hæretice contemptus, infirmitas, & crux cõtumelia est, vide quia per hoc filius hominis ad dexteram dei patris sessurus, & in sua cum nubibus cæli est maiestate futurus. Hier. Et quidem sacerdos Interrogat filiũ dei, Iesus autem respondet filium hominis: vt hinc intelligamus, dei filium idem esse & filiũ hominis, & ne quaternitatem faciamus in trinitate, sed homo in deo, & deus in homine sit. Dixit autem à dextris virtutis sedẽtem, i. in vita regnantem sempiterna, & virtute diuina. Et ve. cũ nub. cæ. In nube ascendit, cũ nube veniet. i. in corpore suo solo, quod sumpsit à virgine ascendit: & cũ multiformi ecclesia, quæ corpus ipsius & plenitudo eius, ad iudicium, venturus est. Leo pa. Caiphas autem ad exaggerandum auditi sermonis inuidiam, scidit vestimenta sua, & nesciẽs quid hæc significaret insania, sacerdotali se honore priuauit, oblitus præcepti illius quod legitur de principe sacerdotum, De capite suo cidarim nõ deponet, & vestimẽta sua non disrumpet. Nam sequitur, Sum. au. sa. scin. ve. sua, ait, Quid adhuc desi. testes? au. blas. &c. Theo. Adimplet quidem sacerdos consuetudinem Iudaicam. Cùm enim aliquid intolerabile & triste illis occurrebat, vestimenta scindebãt. Vt ergo mõstraret, quòd Christus magnam & intolerabilem blasphemiam dixerit, vestimenta scidit. Bed. Altiori autem mysterio factũ est, vt in passione domini pontifex Iudæorum sua ipse vestimenta scinderet, hoc est ephot: cũ tunica domini nec ab ipsis, qui eum crucifixere, militibus scindi potuerit. Figurabatur enim quia sacerdotium Iudæorum pro sceleribus ipsorum pontificum esset scindendum. Soliditas verò ecclesiæ, quæ vestis sui redemptoris solet appellari, nunquam valet disrumpi. Theo. Ex eo autẽ sacerdotium Iudæorum scindẽdum erat, ꝙ condemnauerunt Christum esse reum mortis. vnde sequitur, Qui omnes con. eum esse reum mor. Hier. Condemnant quidem eum esse reũ mortis, vt reatu suo reatum nostrũ solueret. Sequitur, Et cœ. qui. con. eũ, vt. s. sputaminibus susceptis faciẽ animæ nostræ lauaret, & velamine faciei suæ velamẽ cordium nostrorum auferret, & colaphis quibus in capite percussus est, caput humani generis (quod est Adam) sanaret, & alapis quibus expalmatus est, maxima laus eius nostris manibus labijsq; plauderet, vt dicit, Omnes gẽtes plaudite manibus. Bed. Quòd verò dicũt ei, Prophetiza, quis est qui te percussit? quasi in contumeliam faciunt eius qui se à populis prophetam haberi voluit. Aug. de cõ. euan. Hoc autem intelligitur passus dominus vsq; ad mane, in domo principis sacerdotum, quo prius adductus est.

Gloria crucis.

Consuetudo Iudæorum.

¶ *Et cùm esset Petrus in atrio seorsum, uenit una ex ancillis summi sacerdotis. Et cùm uidisset Petrum calefacientẽ se, aspiciens illum, ait, Et tu cũ Iesu Nazareno eras? At ille negauit, dicens, Neq; scio, neq; noui quid dicas. Et exijt foras ante atriũ: & gallus cantauit. Rursus autem cùm uidisset illum ancilla, cœpit dicere circunstantibus quia hic ex illis est. At ille iterum negauit. Et post pusillum rursus qui astabãt dicebãt Petro, Verè ex illis es, nam & Galilæus es. Ille autem cœpit anathematizare & iurare, quia nescio hominẽ istum quem dicitis. Et statim gallus iterũ cantauit. Et recordatus est Petrus uerbi quod dixerat ei Iesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.*

Aug. de con. euan. De Petri tentatione quæ inter prædictas domini cõtumelias facta est, non eodem ordine omnes euangelistæ narrant. Nam Lucas èxplicat prius tẽtationem Petri, tum dæmum has domini contumelias. Ioannes autem incipit Petri tentationẽ dicere, & interposuit quædã de contumeliis domini, & adiunxit ꝙ inde missus est ad Caipham pontificẽ, & inde recapitulat vt explicet quam cœperat tentationem Petri. Mat. autẽ & Mar. primò commemorant Christi contumelias, deinde Petri tentationem, de quo dicitur, Et cũ es. Pet. in at. &c. Bed. Quid autem sibi vult ꝙ prima eum prodit ancilla, cũ viri vtique eum magis potuerint recognoscere, nisi vt & iste sexus peccasse in necẽ domini videretur, & iste sexus redimeretur per domini passionẽ? Sequitur, At il. neg. di. &c. Hiero. Petrus sine spiritu voci ancillæ cessit, cũ spiritu nec principibus nec regibus cedit. The. Hoc autem eum pati dispensatiuè permisit dominus: ne. s. extolleret se, simul vt peccãtibus misericors ostẽdatur, tanquam ex seipso instructus humanæ infirmitatis euẽtum. sequitur, Et exi. fo. an. &c. Bed. De hoc gallicantu cæteri euangelistæ tacent, nõ tamen factum negant, sicut & multa alia alij silentio prætereunt quæ alij narrant. Sequitur, Rursus au. cũ vi. &c. Aug. de cõ. euan. Hæc ancilla nõ eadem sed alia est, sicut dicit Mat. Sanè hoc quoque intelligitur, quia in secunda negatione à duobus compellatus est, ab ancilla. s. quã cõmemorant Mat. & Mar. & ab alia quam commemorat Lucas. Sequitur, At il. ite. ne. Iam Petrus redierat vt quemadmodum dicit Ioannes, ad focum stans iterum negaret: vnde ancilla dicebat quod supra dictum est, non illi. s. Petro, sed his qui illo exeunte ibi remãserunt, sic tamẽ vt ille audiret: vnde rediens & rursus ad ignem stans resistebat negãdo verbis eorum. Liquidò enim colligitur collatis de hac re omnibus euangelistarum testimoniis, non ante ianuam secundò Petrum negasse, sed intus in atrio ad ignem. Matthęum autem & Marcum qui commemorauerunt exisse eum foras, regressum eius breuitatis causa tacuisse. Bed. In hac autẽ negatione Petri discimus nõ solũ abnegari Christum ab eo qui dicit eum nõ esse Christum, sed ab alio etiam qui cùm sit negat se esse Christianum. Dominus enim non ait Petro, Discipulum meum te negabis, sed me negabis. Negauit ergo

Cõsensus euãgelist.

Petri negatio refertur.

Christú,cú se negauit eius discipulú. Sequitur, Et post pu.rur.qui &c. Nó ꝙ alia lingua Galilæi ꝙ̃ Hierosolymitæ loquerentur, qui vtique fuerunt Hebræi,sed ꝙ vnaqueq; prouincia & regio suas habet proprietates,ac vernaculum loquendi sonum vitare non possunt. The. Igitur timore Petrus perterritus & domini sermonem oblitus dicentis, Qui me confessus fuerit coram hominibus,cófitebor & ego eú corá patre meo,dominú abnegauit. vnde sequitur, Il.au.cœ.anath.&c. Bed. Quàm noxia sunt prauorú cócilia: inter infideles hominẽ negauit se nosse, quẽ inter discipulos deum fuerat cófessus. Solet autem scriptura sacra meritum causatum per statum designare temporum: vnde Petrus qui media nocte negauit, ad gallicátum pœnituit. vnde subditur, Et sta.ite.gal.can.&c. Theo. Lacbrymæ enim Petrú Christo per pœnitentiam adduxerunt. Cófundantur itaque Nouatiani, qui dicút ꝙ qui post susceptionẽ baptismatis peccauerit, non suscipitur vt sibi delictú remittatur. Ecce enim Petrus qui & Christi corpus sumpsit & sanguinẽ, per pœnitentiã est susceptus. Etenim sanctorum defectus, ꝓpter hoc descripti sunt, vt & nos si ꝑ cautelá deciderimus, recursum haberemus ꝑ eorú exemplú, & speremus per pœnitẽtiã subleuari. Hier. Mystice autẽ, prima ancilla, titubatio est: secúda, cósensio: tertius vir, actus est. Hæc trina negatio quam abluit per fletus verbi Christi recordatio. Tunc nobis gallus cantat, quando prædicator quisque per pœnitentiam corda nostra ad compunctionem excitat. Tunc incipimus flere, quádo ignimur intus per scintillá scientiæ, & foras eximus, cùm extra eiicimus quod intus fuimus.

Noxia prauorum concilia.

Tropologia pulchra.

CAPVT XV.

ET confestim mane cócilium faciẽtes summi sacerdotes cum senioribus & scribis & vniuerso concilio, vincientes Iesum, duxerunt & tradiderunt Pilato. Et interrogauit eum Pilatus: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait illi, Tu dicis. Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. Pilatus autem rursum interrogauit eum, dicens, Non respondes quicquam? Vide in quantis te accusant. Iesus autem nihil amplius respondit, ita vt miraretur præses.

Bed. Hebebát Iudæi hunc morem, vt quẽ adiudicassent morti, ligatum iudici traderent. vnde post condẽnationẽ Christi subiungit euangelista. Et con. ma con.faciẽ. &c. Attamen notandum quòd non tunc primú ligauerunt eum, sed mox cóprehẽsum nocte in horto vt Ioánes declarat, ligauerunt. The. Tradiderunt itaq; Iesum Romanis, sed & ipsi à deo traditi fuerút in manibus Romanorum, vt adimpleretur scripturæ, dicẽtes, Secundú opera manuum eorú tribue illis. Sequitur, Et int.&c. Pilato nihil aliud criminis interrogante nisi vtrum rex Iudæorum sit, arguuntur impietatis Iudæi, ꝙ nec falsò quidem inuenire potuerunt quod obiicerẽt saluatori. Sequitur, At il.res.&c. Sic respódet & verú diceret, & sermo eius calumniæ non pateret. The. Dubiã enim responsionem emisit. nam, Tu dicis, potest sic intelligi, Tu dicis hoc, sed ego nó dico. Et nota quòd Pilato qui inuitus fert sententiã aliqua in parte responderit, sacerdotibus autẽ & principibus respódere noluerit, indignósque sermone suo iudicauerit. Sequitur, Et ac.eum &c. Aug.de con.euá. Luc. etiã ista crimina quæ falsò obiecerunt aperuit. sic enim narrat, Cœperunt accusare eum, dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentẽ nostrã, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentẽ se Christum regem esse. Sequitur, Pilatus autem rur. &c. Non respondes quicquam? vides in quantis te accusant? Bed. Ethnicus quidem est qui cõdemnat Iesum, sed causam refert in populú Iudæorú. Sequitur, Iesus au.ni.am.re. ita.&c. Nihil quidem respondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur à præside, & crucis vtilitas differretur. Theo. Mirabatur autem Pilatus, quia cùm legis doctor esset, & eloquẽs, & potens responsione sua eorum accusationes instingere, nó respódebat quicquam, sed magis accusationes viriliter sustinebat.

Notula pulchra.

Per diem autẽ festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis quẽcunque petissent. Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cú seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. Et cùm ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. Pilatus autem respódit eis, & dixit, Vultis dimittam vobis regẽ Iudæorum? Sciebat enim ꝙ per inuidiã tradidissent eum summi sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbã, vt magis Barrabam dimitteret eis. Pilatus autem iterum respondens, ait illis, Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt, Crucifige eum. Pilatus verò dicebat illis, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, Crucifige eum. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barrabã, & tradidit Iesum flagellis cæsum vt crucifigeretur.

Bed. Multas liberádi saluatorem Pilatus occasiones dedit, primò latronem iusto conferens. vnde dicitur, Per diem autem fest.&c. Glo. Quod quidem solitus erat facere, vt gratiá populi captaret: & præcipuè in die festo, quádo de tota prouincia Iudæorum populus Hierosolymam confluebat. Et vt maior Iudæorum improbitas appareat, describitur consequenter enormitas culpę latronis, quem Iudæi Christo prętulerút. vnde sequitur, Erat au.qui di.Bar.&c. In quo ostenditur, & ex grauitate culpæ notabilis quòd homicidium fecerat: & ex modo faciẽdi, quia cú perturbatione ciuitatis hoc fecerat, seditionem concitando: & etiam quia culpa eius manifesta erat, nã & cum seditiosis vinctus erat. sequitur, Et cú as.tur.&c. Aug.de có.euan. Nulla quæstio est, quòd Matthęus tacet ipsos petisse vt aliquis eis dimitteretur, quod Marc' hic dicit. Nihil enim interest si alius aliud tacet, quod alius cómemorat. sequitur, Pila.au. resp.eis & dixit, Vul.&c. Quæri potest quæ verba Pilatus dixerit, vtrum quæ à Mat. an quæ à Marco referútur? Aliud enim videtur esse, Quem vultis dimittam vobis, Barrabã, an Iesum, qui dicitur Christus? vt Matthæus refert: aut, Vultis vobis dimittam regem Iudæorum? vt hic dicitur. Sed quia Christos reges dicebant, & qui dixit illú an illum, manifestum est eum dixisse an vellent dimitti regem Iudæorum .i. Christú. Nihil autem interest sententiæ, ꝙ hic tacuit Marcus de Barraba, hoc solùm volens dicere, quod ad dominum pertinebat, quandoquidem in eorum responsione satis & ipse ostendit quem sibi dimitti voluerint. Nam sequitur, Pon.au.con.tur. vt ma.Bar.dimit.eis. Bed. Hæret Iudæis vsq; hodie sua petitio, quã tãto labore impetrarút: quia enim data sibi optióe pro Iesu latronẽ, pro saluatore interfectorẽ elegerunt, meritò salutẽ perdiderunt & vitam: & latrociniis ac seditionibus se intantum subdiderút, vt patriam regnúq; suú, quod plus Christo amauerút, perdiderint, & libertatẽ, corpus & animã nunquã reciperẽt. Deinde aliã occasionẽ dat Pilatus liberandi saluatorẽ, cú sequitur, Pila.au.it.&c. Aug.de có.euan. Iam satis apparet ꝙ id Mar. velit ostendere, dicendo regẽ Iudæorum, quod Matthæus dicẽdo Christú. Non enim dicebátur Christi reges, nisi Iudæorú. In hoc enim loco secundú Mat. dicitur, Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christ'? sequitur, At illi it.cla.Cru.eum. Theo. Vide autem Iudæorum prauitatem, & Pilati commensurationẽ, quãuis & ipse dignus sit condemnatione pro eo quòd populo non resistebat. Illi nanque clamabant, Crucifige: hic tentat humiliter ab illo prẹiudicio eruere Iesum & ideo rursus interrogat. vnde sequitur, Pila.au.di.eis, Quid enim mali fecit? Occasionẽ nanq; ex hoc sumeret,

Occasiones quærit Pilat'.

Reges Christi.

Cósensus euãgelic'.

volebat vt Christum solueret innocentē. Bed. Iudæi verò insaniæ suæ satisfaciētes, interrogationi præsidis respōdēt. vnde sequitur, At il. ma. cla. Cru. eū. vt impleret illud Hieremiæ, Facta est mihi hæreditas mea, sicut leo in sylua, dederūt super me vocē suā. Sequitur. Pila. au. vo. satis. po. di. il. Bar. & tra. Ie. flagel. cæ. vt cru. The. Volebat quidem satisfacere populo. i. eorum facere voluntatē, & nō quod erat placitum iustitiæ & deo. Hier. Hic duo hirci assunt, vnus apompeius. i. emissarius cum peccato populi in desertum inferni absolutus dimittitur: alter pro peccatis absolutorum vt agnus occiditur. pars domini semper mactatur, pars diaboli qui est magister eorum, quod sonat Barrabas, effrenata in tartarum præcipitatur. Bed. Iesus autem flagellatus non ab alio q̃ ab ipso Pilato intelligendus est. Scribit nanque Ioānes, Apprehēdit Pilatus Iesum & flagellauit: quod quidem ideo fecisse credendus est, vt satiati pœnis ac opprobriis eius Iudæi mortem vltra sitire desisterent.

Milites autē duxerunt eum in atrium prætorii, & conuocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineā coronā, & cœperunt salutare eū, Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conspuebant eum & ponentes genua, adorabant eum. Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum uestimentis suis.

Militū vanitas. Theo. Militaris vana gloria semper inordinatis gaudēs & opprobriis sibi propria ostēdebat. Vnde dicitur, Milites au. du. & c. Bed. Quia enim rex Iudæorū fuerat appellatus, & hoc ei scribæ & sacerdotes crimē obiecerāt, quòd sibi in populo Israelitico vsurparet imperium, illudētes hoc faciūt, vt nudatū pristinis vestibus, induāt purpura qua reges veteres vtebantur. Aug. de con. euā. *Christi allusio regia.* Intelligitur autem quod Matt. ait, Chlamydē coccineā circundederūt ei, hic Marcum dixisse indutum purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat: & est rubra quædam purpura cocco simillima. potest enī fieri vt purpuram etiā Marcus commemorauerit, quam chlamys habebat, quanuis esset coccinea. Bed. Pro diademate autem ponūt ei coronā spineam. Vnde sequitur, Et impos. ei plec. & c. Pro sceptro autem regali dant calamum, vt Matthæus scribit, & adorant quasi regem. vnde sequitur, Et cœp. sal. & c. Et quòd milites eum quasi qui deum seipsum falsō dixisset adorabant illudentes, patet ex hoc quod subditur, Et pet. ea. eius & c. quasi falsō se dixisset deū. Hier. Opprobria autem eius nostrum abstulere opprobriū. Vincula eius nos liberos fecerunt. Corona spinea capitis eius, diadema regni adepti fumus. Vulneribꝰ eius sumus sanati. Aug. de con. euā. Apparuit autem Mattheū & Marcum recapitulando ista posuisse, non quo tūc factum sit, cū eum Pilatus iam crucifigēdum tradidisset. Ioannes enim apud Pilatum dicit hæc gesta, hoc autem quod sequitur, Et po. il. ci, & c. in fine factū intelligitur, cùm iam adduceretur ad crucifigendum Hiero. Mysticè autē vestimentis suis nudatur Iesus. i. Iudæis, purpura induitur. i. gētili ecclesia, quę de scopulis collecta est. Item ea exutus in fine scandalizāte, Iudaica rursum induitur plebe. Cùm enim intrauerit plenitudo gētium, tunc omnis Israel saluus erit. Bed. Vel in purpura, qua indutus est dominus, ipsa eius caro quam passionibus obiecit insinuatur: in corona verò quā portabat spinea, nostrorum susceptio peccatorū. The. Indnamus & nos purpuram stolam regalem, quia vt reges ambulare debemus, calcantes super serpentes & scorpiones, & *Christiani sunt regij.* suppeditātes peccatum. Christiani nanq; dicimur. i. vncti, sicot & tunc reges vncti dicebantur. Sumamus & coronā spineā. i. festinemus coronari vita arcta, & abstinētiis & puritate. Bed. Caput autē Christi percutiūt, quoniā eū verū esse deū negāt. Et quia per arūdinem scriptura solet cōfici, quasi arundine caput Christi feriūt, qui diuinitati illius contradicentes errorē suū confirmare au thoritate sacræ scripturæ conātur. Spuunt in fariē eius, qui gratię præsentiā verbis execrandis respuūt. Sunt & hodie qui eū certa fide vt deū verū adorāt, sed peruersis actibus verba eius quasi fabulosa despiciunt, ac promissa verbi illius tēporalibus illecebris postponunt. Sicut autem Caiphas nescius dixit, Oportet vnum hominem mori pro populo, sic & milites nescientes faciunt.

Et educunt illum ut crucifigerēt eum, & angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum uenientem de uilla, patrē Alexandri & Ruffi, ut tolleret crucem eius. Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatum, Caluariæ locus. Et dabant ei bibere myrrhatum uinum, & non accepit. Et crucifigentes eum, diuiserunt uestimenta eius, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum. Et erat titulus causæ eius inscriptus, Rex Iudæorum, Et cùm eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alium. à sinistris eius. Et impleta est scriptura quæ dicit, Et cum iniquis deputatus est.

Glo. Post condemnationē Christi & contumelias condēnato illatas, ad crucifixionē eius narrandā euāgelista accedit dicens, Et edu. il. cru. eū. Hier. Hic educit Abel in agrū à fratre vt perimatur. Hic adest Isaac cū lignis, & Abraham cū ariete vepribus hærēte. *Passionis Christi figuræ.* Hic etiā Ioseph cū fasce somniato & tunica talari sanguine lita. Hic adest Moyses cū virga & serpēte suspēso in ligno. Hic est botrus in ligno portatus. Hic adest Eliseus cū ligno ad quærendā securim, quæ in imo demersa est, & natauit ad lignū. i. genus humanū, quod à ligno vetito in infernum decidit, per lignū crucis Christi, & per baptismum aquę ad paradisum natauit. Hic adest Ionas de ligno for ti in mare ventremq; ceti triduo missus. sequitur, Et an. & pt. & c. The. Ioā. autē ait q̄ ipsemet baiulabat sibi crucem: vtrūq; enim fuit, nā ipse quidem primò baiulauit sibi crucem, donec præterit quidam, quem angariauerunt, & tunc ille portabat. Dixit autē quorum filiorum erat pater, ad maiorem fidem & affirmationem. nam ho mo ille adhuc viuebat, qui poterat omnia quę circa crucē facta sunt, enarrare. Hiero. Cùm autē alij per merita *Theologia Simonis.* patrum suorum commemorētur, alij per merita filiorū suorum: hic Simon qui crucē in angaria portat, meritis filiorum suorum qui erant discipuli cōmemoratur. De hoc nos in præsenti vita admonemur parentes adiuuari per natorū suorū sapientiā vel merita, vt populus Iudæus propter patriarcharum, & prophetarum, & apostolorum merita, semper commemoratur. Simon autem iste qui portat crucē in angaria, ipse est qui laborat pro laude humana. Cogunt enim homines hunc laborare, quem non cogit timor & dilectio dei. Bed. Vel quia Simon iste non Hierosolymita, sed Cyrenæus esse perhibetur, Cyrene enim Lybiæ ciuitas est, rectè per eū populi gentium designantur, qui quodam peregrini & hospites testamentorum, nūc obediēdo hæredes sunt dei, cohæredes autem Christi. Vnde aptè Simon obediens, Cyrene hæres interpretatur. De villa autem venisse refertur: villa enim grecè pagus dicitur: vnde paganos appellamus eos quos à ciuitate dei alienos videmus. De pago igitur egrediens Simō crucem portat post Iesum, cū populus nationū paganis ritibus derelictis vestigia dominicæ passionis obedienter amplectitur. sequitur, Et per. eū in Glo. & c. Extra vrbem & foris portā, loca sunt in quibus trūcantur capita damnatorum, & caluariæ. i. decollatorum sumpsere nomen. Propterea autē ibi crucifixus est dominus, vt vbi prius erat area damnatorum ibi erigerētur vexilla martyrij. Hier. Tradūt autē Iudæi

quòd in hoc mõtis loco immolatus eſt aries pro Iſaac, & ibi decaluatur Chriſtus.i.à carne ſua, carnali videlicet Iudæa ſeparatur. Sequitur, Et da.ei bi.myr.vi. Aug. de con.euan. Hoc intelligendũ eſt Matthæũ dixiſſe cũ ſelle mixtũ, ſel quippe pro amaritudine poſuit, & myrrhatũ vinũ amariſsimũ eſt, quãquã fieri poſsit, vt & ſel & myrrha vinũ amariſsimũ redderẽt. The. Vel.ordinatione quadã exiſtẽte, alij alia afferebãt, quidam acetũ & ſel, quidã vinũ mirrhatũ. Hier. Vel myrrhatũ vinũ hoc eſt acetũ, ꝑ hoc ſuccus lethalis pomi abſtergitur. Beda, Amara vitis amarũ vinũ ſecit, quo propinat dominũ Ieſum, vt impleatur quod ſcriptũ eſt, Dederũt in cibum meũ ſel, & in ſiti mea potauerũt me aceto. Aug. de con. euan. Quod autẽ ſubditur, Et non accepit, intelligitur nõ accepit vt biberet, guſtauit autẽ, vt Matthæus teſtis eſt. Et ſicut idẽ Mat. ait, Noluit bibere, hoc Mar. dixit, Et nõ accepit: tacuit autẽ ꝙ guſtauit. Hier. Nõ accepit etiã id pro quo patitur. vnde de eo dicitur, Quæ nõ rapui, tũc exoluebã. Sequitur, Et cru. eũ di.ve. &c. Hoc loco figuratur ſalus ꝑ lignũ: primũ lignũ ſcientiæ boni & mali fuit, ſecundũ lignũ boni tantũ nobis, & vitæ lignũ eſt. Extẽſio manus primæ ad lignũ, mortẽ apprehendit. Extẽſio autẽ ſecundæ, vitã quæ perierat inuenit. Ligno hoc vehimur per mare vndoſum ad terrã viuẽtiũ: cruce eñ ſua Chriſtus cruciatũ noſtrũ abſoluit, & morte ſua mortẽ noſtrã necauit. Cũ forma ſerpẽtis ſerpẽtẽ necat, quia à ſerpẽte de virga facto alij abſorbẽtur ſerpentes. Ipſa autẽ ſpecies crucis, qd eſt niſi forma quadrata mũdi? Oriẽs de vertice ſulget, Arctos dextrã tenet, Auſter læua cõſiſtit, Occidẽs ſub plantis firmatur. Vnde apoſtolus, vt ſciamus quæ ſit altitudo & latitudo, longitudo & ꝓfundũ. Aues quãdo volãt ad æthera, formã crucis ſumũt: homo natãs per aquas, forma crucis vehitur. Nauis marina attẽna crucis ſimilata ſufflatur. Tau litera ſignũ ſalutis & crucis deſcribitur. Bed. Vel in trãſuerſo ligno crucis vbi figuntur manus, gaudiũ ſpei ſignatur, per manus enim opera: ꝑ latitudinẽ hilaritatẽ operãtis intelligimus, quia triſtitia ſacit anguſtias: ꝑ altitudinẽ, cui caput adiungitur, expectationẽ retributionis de ſublimi iuſtitia dei: per lõgitudinẽ, qua totũ corpus extẽditur, tolerãtiã, vnde lõganimes dicũtur: ꝑ profundũ, quod terræ eſt infixũ, ipſum ſacramentũ ſecretum. Quandiu ergo hîc agunt corpora noſtra, vt deſtruatur corpus peccati, tẽpus nobis eſt crucis. The. Quòd autẽ ponebãt ſortem ſuper veſtimenta eius, & hoc illudendes ſecerũt quaſi regis veſtimẽta diuidẽtes: etenim vilia erãt, nõ valde pretioſa. Hoc autẽ Ioan. euan. plenius exponit, quia. ſ. milites cætera in quatuor partes iuxta ſuũ numerũ diuidẽtes, de tunica q̃ incõſutilis erat deſuper cõtexta ꝑ totũ, ſortẽ miſerũt. Hier. Veſtimẽta autẽ dñi, eius mãdata ſunt, quibus tegitur corpus eius. i. eccleſia: quæ diuidũt inter ſe milites gentiũ, vt ſint quatuor ordines cũ vna fide. i. cõiugati & viduati, prępoſiti & priuati. Sortiti ſunt tunicã ĩdiuiſam, q̃ eſt pax & vnitas. ſequitur, Erat au. ho. ter. &c Hoc verè & propriè Mar. tulit. nã ſexta hora tenebræ ſuffuderũt terram, vt nõ quiſquã potuiſſet mouere caput. Auguſt. de cõ. euã. Si hora quaſi ſexta Pilato ſedẽte pro tribunali traditus eſt Ieſus crucifigẽdus Iudæis, vt Ioannes refert, quomodo hora tertia crucifixus eſt, ſicut verba Marci nõ intelligentes quidã putauerũt? Prius ergo qua hora crucifigi potuerit, videamus: deinde videbimus cur hora tertia crucifixũ dixerit Marcus. Hora erat quaſi ſexta cũ traditus eſt crucifigẽdus à Pilato ſedẽte pro tribunali, vt dictũ eſt: nõ eñ iã plena ſexta erat, ſed quaſi ſexta. i. pacta quinta, & aliquid etiã de ſexta eſſe cœperat, vt peracta quinta, & inchoata ſexta gererẽtur hæc quæ narrata ſunt ĩ crucifixione dñi noſtri, donec cõpleta ſexta, illo pendente fierẽt hæc q̃ dicũtur tenebræ. Quæramus autẽ iã cur dixerit Mar. Erat au. ho. ter. &c. Iã certè dixerat, Et cru. eũ, di. ve. eius, ſicut etiã cæteri teſtantur, ꝙ eo crucifixo veſtimẽta diuiſa ſunt. Si eñ rei geſtę tẽpus voluit cõmemorare Marcus, ſufficeret dicere, Erat au. ho. ter. vt qd adiunxit, Et crucifixerũt eũ? niſi quia voluit aliquid recapitulãdo ſignificare, quod quaſi tũ inueniretur, cùm ſcriptura ipſa illis tẽporibus legeretur, quibꝰ vniuerſæ eccleſię notũ erat qua hora dñs ligno ſuſpẽſus eſt, vnde poſſet huiuſmodi vel error tolli, vel mendaciũ refutari. Sed quia ſciebat à militibus ſuſpẽſum dominũ nõ à Iudęis, ſicut Ioãnes apertiſsimè dicis, occultè oſtẽdere voluit eos magis crucifixiſſe, quia clamauerũt vt crucifigeretur, q̃ illos qui miniſteriũ principi ſuo ſecundũ ſuum officiũ prębuerũt. Intelligitur ergo fuiſſe hora tertia cũ clamauerunt Iudæi vt dñs crucifigerẽt: & veriſsimè demõſtratur tũc eos crucifixiſſe, quãdo clamauerũt. In conatibus autẽ Pilati ad eripiẽdũ dñm, & in tumultu Iudæorũ cõtradicẽtiũ, cõſumptũ tẽpus duarũ horarũ intelligimus, & circa horã fuiſſe ſextã, qua nondũ terminata geſta ſunt, q̃ ab eo tẽpore quo Pilatus dominũ tradidit vſq; ad tenebras factas narrãtur. Facilè autẽ videbit, qui ſine impietatis duritie voluerit attẽdere ꝙ opportuno loco Marcus hoc de tertia hora poſuerit vbi. ſ. factũ miniſtrorũ multũ cõmemoratũ eſt. Ergo ne quiſquã cogitationẽ tãti criminis auerſus à Iudęis in milites illos cõuerteret, Erat inquit, ho. ter. & cru. eũ. vt illi potius crucifixiſſe inueniãtur, quos hora tertia, vt crucifigeretur, clamare potuiſſe diligẽs inquiſitor inueniet, cũ aduerterit hoc quod à militibus factũ eſt, hora ſexta factũ eſſe. Aug. de quæ. no. & ve. te. Iudæorũ ergo ſententiã de crucifixione Chriſti tertia hora datã vult intelligi. Oĩs eñ qui morti addicitur, ex eo iã mortuus cõputatur, quo ſentẽtiã excepit. Manifeſtauit ergo Mar. quia nõ iudicis ſentẽtia ſaluator crucifixꝰ eſt. difficilè eſt eñ innocẽtẽ probare eũ, qui ſentẽtia iudicis punitur. Aug. de cõ. euã. Quanquã nõ deſint qui paraſceue quã Ioãnes cõmemorat, dicens, Erat autẽ paraſceue hora quaſi ſexta, horã diei tertiã velint intelligi. dicũt eñ, Die quidẽ illo quẽ dies ſabbati ſequebatur paraſceuẽ fuiſſe paſchę Iudęorũ, ꝙ ab eodẽ ſabbato iã inciperet azyma: ſed tamẽ verũ paſcha quod iã in paſsiõe domini celebratur nõ Iudæorũ, ſed Chriſtianorũ cœpiſſe præparari. i. paraſceuẽ habere ab ea hora noctis 9. in eo ꝙ dñs à Iudęis occidẽdus præparabatur. Paraſceue quippe interpretatur p̃paratio. Ab illa ergo hora noctis vſq; ad eiꝰ crucifixionẽ occurrit hora paraſceues ſexta ſecundũ Ioan. & hora diei tertia ſecũdũ Mar. Quis fidelis nõ huic faueat ſolutioni quæſtionis? Si modo poſsit aliquis articulus cõiici, vnde ab hora nona noctis cœpiſſe paraſceuẽ paſchæ noſtræ. i. præparationẽ mortis Chriſti, cõgruenter intelligamus. Si enim dicamus eã cœpiſſe quando à Iudæis apprehẽſus eſt dominꝰ, adhuc noctis partes primæ erãt: ſed quãtò ad domũ perductus eſt ſoceri Caiphæ, vbi & auditus eſt à principibus, adhuc gallus nõ cãtauerat. Si autẽ quando Pilato traditus eſt, iã mane fuiſſe apertiſsimè ſcriptũ eſt. Reſtat ergo vt intelligamus tunc cœpiſſe pręparationẽ mortis dñi, quãdo oẽs principes ſacerdotũ dixerunt, reus eſt mortis. Nõ eñ abſurdè cõiicitur eo tẽpore nonã horã noctis eſſe potuiſſe, vt recapitulãdo intelligatur de Petri negatione poſtea dictũ eſſe quod antea factũ erat. Sequitur, Et erat ti. &c. Theo. Scripſerunt autẽ hũc titulũ. ſ. cauſam propter quã crucifixus eſt, quaſi vituperantes eius opinionem qui regẽ ſeipſum faciebat: vt ſic prætereuntes miſereri non valerent, ſed magis ei improperarent tanquam tyranno.

Hier.Scripſerűt autẽ hoc tribus linguis.Hebraicè,Mal
chus Iudęnrű:Græcè Baſilyos exomoloſeő:Latioè rex
cőfeſſorű.Hæ tres linguæ ad prĩcipatű in crucis titulo
cőſecratæ ſunt,vt omois lingua cőmemoraret perfidiã
Titulimy ſterium. Iudęorű.Bed.Titulus autẽ hic poſit⁹ ſupra crucẽ illud
oſtẽdit:quia nec occidẽdo potuerűt efficere,vt eű regẽ
nő haberẽt,q eis ſecũdű ſua opera redditur⁹eſt. Sequi-
tur,Et cũ eo cru.du.la.&c.The.Vt.ſ.homines prauã o-
pinionẽ cőtra eű cőciperent, ꝙ & ipſe latro & malefic⁹
eſſet.hoc autẽ diſpẽſatiuè factű eſt,adimplẽdű ſcriptu-
rã.vnde ſequitur,Et im.eſt ſcri.&c.Hier.Cű iniquis ve
ritas deputata,vnű reliquit ſiniſtrű,alterű aſſumit dex-
terű:ſicut in die iudicij faciet,& ſimili crimine tã diſsi-
miles ſortiunť vias:alter antecedit Petrű in Paradiſum,
alter Iudã in infernum. Cőfeſsio breuis,vitã acquiſiuit
lőgã:& blaſphemia finita,pœna plectitur æterna. Bed.
Myſticè autẽ latrones,q cũ dño crucifixi ſunt, ſignifi-
cãt eos q ſub fide & cőfeſsione Chriſti,vel agonẽ mar-
tyrij, vel quælibet arctioris diſciplnæ inſtituta ſubeűt.
Latronű allegoria. Sed qui hoc ꝓ æteroa gloria gerunt,dextri latronis fide
deſignãť:qui verò humanę laudis iotuitu,ſiniſtri latro-
nis mentẽ imitãť & act⁹.The.Vel aliter,Indiciű erãt duo
latrones duorű populorű.ſ. Iudaici & Gentilis: ambo
nanq; iniqui, Gẽtilis quidẽ tanquã legẽ naturalẽ præ-
tergrediens,Iudaicus verò ſcriptam legem quam ei tra-
diderat dominus:ſed Gentilis pœnitẽs, Iudaicus vſque
in finem blaſphemus: in quorű medio crucifigitur do-
minus,ipſe enim eſt lapis angularis nos coniungens.

*Et prætereűtes blaſphemabant eũ,moűẽtes capita ſua,& di-
centes,Vah qui deſtruis templum dei,& in tribus diebus reædi
ficas:ſaluum fac temetipſum deſcendens de cruce. Similiter &
ſummi ſacerdotes illudentes ad alterutrum cum ſcribis dicebãt:
Alios ſaluos fecit,ſeipſum nő poteſt ſaluum facere. Chriſtus rex
Iſrael deſcẽdat nunc de cruce,ut uideamus & credamus. Et qui
cum eo crucifixi erant,conuitiabantur ei.*

Hier.Pullo Iudęæ ligato ad vitẽ & ei⁹ pallio ĩ ſanguine
Diaboli inſultus & inſtinctus vuæ intincto,lacerãt hœdi vineã blaſphemãtes Chriſtű
& mouẽtes capita ſua.vnde dicitur,Et præ.blaſ.eű mo-
uentes &c.The. Trãſeűtes eñ Chriſtű blaſphemabant
exprobrantes ei tanquã ſeductori.Diabolus aűt moue-
bat illos ad dicendű ꝙ de cruce deſcenderet.quia enim
nouerat ꝙ ſalus fiebat per crucẽ,rurſus ingerebat ſe ad
teotandű Chriſtű:vt ſi à cruce deſcenderet, certus fie-
ret quòd nő eſt verè filius dei,& ſic ſalus,q̃ ꝑ crucẽ eſt,
deſtrueretur,ſed ipſe dei verus exiſtens filius nő deſcẽ-
dit.Si enim deſcẽdere debuiſſet,non illuc à principio a
ſcendiſſet:ſed quia debat ꝙ ꝑ hűc modű ſalutẽ fieri o-
portebat,ſuſtinuit crucifigi & multa alia pati, & perfi-
cere opus ſuű.Sequitur,Simi.& ſum.ſa.&c. Hæc dice-
bãt,eius miracula abolẽtes,quaſi ab eo ſecuodű apparẽ
tiam perpetrata fuiſſent.operãs nanq; miracula multos
ſaluabat.Bed.Sic etiã nolẽtes cőfitentur quòd alios ſal-
uos fecit.Itaq; vos veſtra cődẽnat ſentẽtia: qui eñ alios
ſaluos fecit,ſeipſum ſaluare poterat.ſequitur, Chriſtus
rex Iſrael deſcẽdat nűc de cruce,vt videam⁹& cre.Hie.
Et viderűt poſtea reſurgentẽ de ſepulchro,quẽ de cru-
cis deſcendere nő credebãt poſſe patibulo.Vbi eſt ô Iu
dæi infidelitas veſtra?voſipſos cooſulo: voſipſos iudi-
ciű peto. Quantò mirabilius eſt mortuum poſſe reſur-
gere,q̃ adhuc viuű de cruce velle deſcendere?Parua pe
tiſtis,dű maiora prouenerint. ſed infidelitas veſtra non
potuit ſanari ſignis multò fortioribus quàm petiſtis hi
omnes declinauerűt,ſimul inutiles facti ſunt. vnde ſe-
quitur,Et qui cum eo cru.erant &c.Aug.de con.euan.
Quomodo hoc verum eſt, quãdoquidem vnus eorum
conuitiatus eſt ſecundum Lucæ teſtimonium, alter &
compeſcuit eum,& in deum credidit,niſi intelligamus
Matthæum & Marcű breuiter perſtringẽtes hűc locű
pluralẽ oumerű pro ſingulari poſuiſſe? Theo. Vel duo
à principio cőuitiabãtur ei, deinde vnus cogooſcẽs ip-
ſum inoocentem,increpat alterum blaſphemantem.

*Et facta hora ſexta, tenebræ factæ ſunt per totã terram uſque
ad horam nonam. Et hora nona exclamauit Ieſus uoce magna,
dicẽs:Eloi,Eloi,lamma ſabathani? Quod eſt interpretatű,Deus
meus,deus meus ut quid dereliquiſti me? Et quidam de circun-
ſtantibus audientes,dicebant:Ecce,Eliam uocat. Currẽs autem
unus & implens ſpongiam aceto,circumponẽnſque calamo,po
tum dabat ei,dicens: Sinite,uideamus ſi ueniat Elias ad depo-
nendum eum.Ieſus autem emiſſa uoce magna,expirauit.*

Bed.Clariſsimű lumẽ műdo retraxit radios ſuos,ne aut
pendentẽ videret dñm, aut impij blaſphemãtes ſua lu-
ce fruerẽtur.vnde dicitur:Et ſa.ho.ſex.te.ſa.ſunt ꝑ to.
ter.vſ.in ho.no.Aug.de con. euã. Addidit autẽ Lucas,
vnde factæ ſunt tenebrę.i.ſolẽ obſcuratű.Theo.Si aűt Eclipſis contra naturam.
tẽpus eclipſis fuiſſet,poſſet quis dicere ꝙ naturalis fuiſ-
ſet hęc paſsio,ſed tűc xiiij.erat luna cùm naturalis ecli-
pſis fieri non poſſet.Sequitur: Et ho.no.excl.vo.ma.di
cens:Eloi,Eloi.Hiero. Nona hora inuenitur euerſa do
mo decima drachma quæ perierat.Bed.Nã & Adã pec
cãte ſcriptű eſt ꝙ audierit vocẽ dñi dei ambulantis in
paradiſo ad aurã poſt meridiẽ.& qua hora primus Adã
peccando mortẽ huic műdo inuexit, eadẽ hora ſecun-
dus Adã mortẽ moriendo deſtruxit.Et ootandű ꝙ re- Allegoria paſsionis.
cedẽte à cẽtro műdi ſole crucifixus eſt dñs: oriẽte autẽ
ſole reſurrectionis ſuæ myſteria celebrauit, quia mor-
tuus eſt ꝓpter peccata noſtra,& reſurrexit porpter iu-
ſtificationẽ noſtrã.Nec mireris verborű humilitatem,
querimonias derelicti, cű formã ſerui ſciẽs ſcãdalű cru
cis videas.Sicut eñ eſurire, & ſitire, & fatigari oő erant
ꝓpria deitatis ſed corporales paſsiones: ita quod diciť,
Vt quid dereliquiſtj me?corporalis vocis erat propriű:
quia ſolet ſecűdű naturã corpus oullatenus velle à ſibi
cőiuncta vita fraudari.Licet eoim ipſe ſaluator dicebat
hoc,ſed ꝓpriè oſtẽdebat corporis fragilitatẽ. vt homo
ergo loquiť in eos,circűferẽs mot⁹,ꝙ in periculis poſiti
à dño deſeri nos putem⁹. The. Vel hoc loquitur homo
crucifixus deo pro me:nos eñ hoïes ſum⁹ derelicti,ipſe
nűq̃ à patre derelict⁹ fuit.Audi eñ q dicit,Nő ſum ſo-
lus,ſed quia pater mecű eſt.Etſi etiã hoc ꝓ Iudæis dixe
rit,quaſi & ipſe ſecűdű carnẽ Iudæus exiſtẽs:ac ſi dice-
ret,Vt quid Hebraicű populű dereliquiſti, vt tuű cru-
cifigerẽt filiű?Sicut eñ aliqñ cőſueuimus dicere,Deus
induit me.i meã naturã.ſ.humanã: ſic & hîc dereliqui-
ſti me,oportet intelligere bumanã naturã vel Iudaicű
populű.ſequiť,Et qui.de cir.au.di. Ecce He.vo.Beda, Milites qui fuerűt
Sed quos arbitror milites fuiſſe Romanns, nő intelligẽ
tes ſermonis Hebraici proprietatem, ſed ex eo ꝙ dixit,
Eloi,putãtes ab eo Eliã vocatű.Si autẽ Iudæos qui hoc
dixerűt intelligere volueris,hoc faciűt,vt eű imbecilli-
tatis infament,ꝙ Eliæ auxiliű deprecetur. ſequiť, Cur-
rẽs aűt vnus & im.ſpon ace.Quã ob cauſam dño acetű
ſit potui datű,Ioannes plenius oſtẽdit dicẽs,ꝙ Ieſus vt
cőſummarẽtur ſcripturæ dixit,Sitio.Illi autẽ ſpőgiam
plenã aceto obtulerűt ori eius.Hier.Innuit autẽ hîc Iu
dæorű ſimilitudinẽ,ſpongiã.ſ.cannam infirmã,aridã,i-
gnibus aptã:implet aceto,hoc eſt malitia & dolo.Aug.
de cő.euã.De Elia verò nő ipſum qui obtulit ſpőgiam
cű aceto,ſed cæteros dixiſſe Mattheus narrauit, vñ in-
telligimus & illű,& cæteros hoc dixiſſe Hier.Infirma-
ta aűt carne vox inualuit diuina quæ dicit,Aperite mi-
hi portas iuſtitiæ. vnde ſequitur, Ieſus au.emi. vo.ma.
expi. Cű ima voce ſiue ſine voce nos morimur, qui de
terra ſumus.Ille verò cum exaltata voce expirauit, qui
de cælo deſcẽdit.The.Et qui morti dominatur & prę-

cipit, sicut dñs potestatiuè expirat. Qualis aũt hæc vox fuerit Lucas declarat: Pater (inquit) in manus tuas cõmẽdo spiritũ meũ. Etenim Christus extũc ꝑ hoc nobis voluit declarare, quòd sanctorũ animæ io manus dei ascẽdunt. Nam prius ab inferis omnium animæ tenebãtur, donec venit qui prædicauit captiuis remissionem.

Et velũ tẽpli scissum est in duo, à summo vsq; deorsum. Videns autem Cẽturio qui ex aduerso stabat, quia sic clamã expirasset, ait, Verè hic homo, filius dei erat. Erant autem & mulieres de longè aspicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, & Salome: & cùm esset in Galilæa, sequebantur eum & ministrabãt ei, & aliæ multa quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam

Veli scissura quid signet.

Glo. Postq̃ narrauit euãgelista passionẽ & mortẽ Christi, nũc prosequitor de his quæ post mortẽ dñi cõtigerũt. vnde dicit, Et ve. tẽpli &c. Hier. velũ tẽpli scindit .i. cælũ aperitur. The. Scissum est etiã velũ innuẽte deo. ꝙ spiritus sancti gratia à tẽplo recedit & scinditur vt sancta sanctorũ ab omnibus vidẽda essent, & ꝙ tẽplũ lugebit in Iudæis cũ calamitates deplorabunt & vestimenta scindẽt. Hoc etiã & tẽplũ animarũ .s. corpꝰ Christi, ostẽdit, in cuius passione vestimẽtũ eius laceratũ est .s. caro & aliud etiã significat. Caro nanq; velũ est nostri templi .s. mẽtis nostræ. Virtꝰ autẽ carnis scissa est in Christi passionibus à summo vsq; deorsum .s. ab Adã vsq; ad vltimos homines. Nã & Adã effectus est sanus ꝑ passionẽ Christi, & eiꝰ caro nõ manet sub maledicto, neq; digna est corruptione, sed oẽs incorruptione honorati sumꝰ. Vidẽs aũt Cẽturio. Cẽturio dicitur qui centũ militibus præest. Vidẽs autẽ quòd ita potestatiuè & dominabiliter expirasset, miratus est & cõfessus est. Bed. Manifesta autem causa miraculi Centurionis exponitur, quòd vidẽs dominũ sic expirasse .i. spiritũ emisisse dixerit, Ve. ho. hic fi. dei erat. Nullus enim habet potestatẽ mittẽdi spiritũ nisi qui animarũ cooditor est. Aug. iiij. de tri. Et hoc maximè miratus est quòd post illã vocem in qua figurã peccati nostri ædidit cõtinuò tradidit spiritũ. Demõstrauit eñ spiritus mediatoris quòd oulla pœna peccati vsq; ad mortẽ carnis eius accesserit, quia nõ eũ deseruit inuitꝰ, sed quomodo voluit, quippe dei verbo ad vnitatẽ personæ cõiunctus. Hier. Nouissimi autẽ nunc primi efficiũtur, Gẽtilis cõfitetur populus, Iudæa cæca negat, ne fiat eis error peior priore. Theo. Et sic ordo cõuertitur dũ Iudæi occidũt & gẽtilis cõfitetur, & discipuli fugiũt, & mulieres expectãt. Sequitur eñ, Erat autẽ & mu. &c. Salome dicta est mater filiorũ Zebedæi. Orig. Opinatus autẽ suos hoc videns apud Mat. & Mar. hic tres præcipuas mulieres nominatas, & duas quidem vterq; euãgelista exponit, Mariã Mag. & Mariã Iac. Tertia autẽ à Matt. dicitur mater filiorũ Zebedæi, à Marco autem tertia illa Salome appellatur. Bed. Iacobũ autem minorẽ dicit Iacobũ Alphei, quia & frater dñi dicabatur, eo quòd esset filius Mariæ materteræ dñi cuius meminit Ioao. dicẽs, Stabãt iuxta crucẽ Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleo. & Maria Mag. Mariã aũt Cleophe videtur eã dicere à patre siue cognatione. Vocabatur autẽ minor Iacobus ad distinctionẽ maioris Iacobi, videlicet filij Zebedæi, qui inter primos apostolos vocatus est à dño. Cõsuetudinis autẽ Iudaicæ fuit, nec sducebatur in culpã more gẽtis antiquæ, vt mulieres de sua substãtia victũ atq; vestitũ præceptoribꝰ ministrarẽt. vnde sequitur, Et cũ es. i Gal. &c. Ministrabãt dño quidẽ de substãtia sua, vt meteret earũ carnalia, cuiꝰ illę metebãt spiritualia. & vt typũ ostẽderet magistrorũ, ꝙ victu atq; vestitu ex discipulis deberẽt esse contẽti. Sed videamus quales comites habuerint. Sequitur enim, Et aliæ. mul. quæ si. cũ eo ascẽ. Ierosõ. Hier. Sicut nõ excluditur muliebris sexus à salute ꝑ Mariã virginẽ, ita nõ repellitur à mysterij crucis sciẽtia & resurrectionis ꝑ viduam Magdalenam Mariam, & cæteras matres.

Ordo cõuersus.

Et cùm ia sero esset factũ, (quia erat parasceue, quod est ante sabbatũ) venit Ioseph ab Arimathæa nobilis decurio qui & ipse erat expectans regnum dei. Et audacter introiuit ad Pilatũ, & petiit corpus Iesu. Pilatus autẽ mirabatur si iam obiisset. Et accersito Centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset. Et cũ cognouisset à Centurione, donauit corpus Ioseph. Ioseph autem mercatus syndonem, & deponens eum inuoluit in syndone, & posuit eum in monumento quod erat excisum in petra, & aduoluit lapidem ad ostium monumenti. Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

Glo. Post passionẽ & mortẽ Christi euãgelista sepulturã eius enarrat dicens, Et iã cũ &c. Bed. Parasceue græcè latinè præparatio dicitur, quo nomine Iudæi qui inter græcos morabãtur sextam sabbati appellabãt, eo quòd in illo ea quæ requiei sabbati oecessaria essent, præparare solerẽt. Quia ergo sexta die homo factus est, septima autem die conditor ab omni opere suo requieuit, rectè saluator sexta die crucifixus humanę restaurationis impleuit arcanũ. Sabbato autẽ in sepulchro quiescens, resurrectionis, quæ octaua die ventura erat, expectabat euentũ. Sic & nos in hac quidem seculi ętate mundo oecesse est crucifigi: in septima verò die .i. cũ mortui quis debitum soluit, corpora quidem in tumulis, animas aũt secreta in pace cũ dño post bona opera oportet quiescere: donec octaua ętate etiã corpora ipsa resurrectione glorificata cũ animabus iocorruptionem accipiẽt. Talẽ autem esse dicebat qui corpus domioi sepeliret, qui etiã per iustitiam meritorum tali ministerio dignus esset, & per nobilitatem potentiæ secularis facultatẽ posset obtinere ministrãdi: & ideo dicitur nobilis decurio expectans regnum dei. Decurio vocatur quòd sit de ordine curiæ, & officium curiæ ministraret, qui etiam curialis à procurando munera ciuilia solet appellari. Arimathia autem ipsa est Ramatain ciuitas Helchanę & Samuelis. Hier. Quæ interpretatur deponens, de qua fuit Ioseph, qui venit ad deponẽdũ corpus Christi de cruce. sequitur, Et au. in. ad Pi. & pe. cor. Ie. The. Audet ausum laudabilem: nõ enim excogitauit, à diuitiis decidam, & expellar à Iudęis, si corpus petam eius qui est blasphemus cõdemnatus. sequitur. Pi. au. mi. si. iam obiisset. Putabat eñ ꝙ diu viueret in cruce, sicut & latrones in patibulo viuebant diu. sequitur, Et ac. cen. inter. eũ si iã mortuus esset .s. ante horã qua cæteri mori consueuerunt. sequitur, Et cũ cog. à cen. s. quòd mortuus esset, donauit corpus Ioseph. Bed. Nõ autẽ quilibet ignotus, aut mediocris ad præsidẽ accedere & crucifixi corpus poterat impetrare. sequitur, Ioseph au. mer. syn. &c. The. Pretiosum corpus pretiose sepeliens, cũ enim esset discipulus dñi, sciebat qualiter corpus domini honorari deberet. Bed. Possumus autem secũdum intelligẽtiã spiritualem hoc sentire, quòd corpus domioi nõ auro non gẽmis & serico, sed linteamioe puro obuoluendũ sit. hinc ecclesię mos obtinuit, vt sacrificium altaris nõ in serico, neq; io panno tincto, sed in lino terreo celebretur, sicut corpus est dñi io syndone mũda sepultũ, iuxta quod in gestis pootificalibus à b. Syluestro legimus esse statutum quanquã & hoc significet quòd ille in syodone mũda inuoluit Iesum, qui pura cũ mẽte susceperit. sequitur, Et po. eum &c. dicitur quòd monumẽtum domini domus rotunda fuit, de subiacente rupe excisa, tantæ altitudinis vt homo rectus existẽs vix extensa manu culmẽ posset attingere, & habet introitum ab oriente, cui lapis magnus iouolutus atque impositus est in eius parte aquilonari: ipsum sepulchrum, id est, locus domioici

Parasceue interpretatio.

Mos ecclesiæ.

corporis de eadem Petra factũ est 7. habens pedes longitudinis trium palmarũ mẽsura à pauimẽto altius emi nẽs.qui.f.locus nõ desuper, sed à latere meridiano per totũ patet, vnde corpus post inserebatur. Color autem monumẽti & loculi albo & rubeo dicitur esse permixtus. Hiero. Sepultura autẽ Christi resurgimus, descensione eius ad inferos nos ascẽdimus ad cęlos: hic inueni tur mel in ore leonis mortui. Theo. Imitemur autẽ & nos Ioseph, recipientes Christi corpus per vnitatem & ponamus illud in monumento exciso de petra.i.in anima memorante & non obliuiscente deũ: illa enĩ anima est ex petra excisa.i.ex Christo qui est petra qui cõtinet firmitatẽ. Inuoluere etiam debemus ipsum in syn done.i.in corpore puro suscipere. Syndõ nãque est cor pus quod est animæ indumentũ. Decet enim nõ solùm pura anima corpus Christi suscipere, sed in corpore pu ro. Inuoluere autem oportet, sed nõ operire, nã secretũ clausum est & occultũ. Sequit, Maria autẽ Mag. & Maria Ioseph, &c. Bed. In Luca legimus quòd stabant noti eius à lõge & mulieres quæ secutæ erãt eũ. His ergo no tis Iesu post depositum eius corpus ad sua remeantibus, solæ mulieres quæ arctius amabãt funus subsecutæ, quomodo poneretur respicere curabant, vt ei tẽpore cõgruo munus possent deuotionis offerre. Die autẽ parasceues sanctæ mulieres. i. animæ humiles idem faciũt, cũ amore saluatoris feruẽtes passiõis eius vestigiis in hoc seculo, quo præparãda est requies futura, diligẽ ter obsequuntur, & si forte valeãt imitati pia curiosita te quo ordine sit eius passio cõpleta, perpendũt. Hiero. Hæc etiam cõgnuunt ad populũ Iudaicũ in fine credẽtem, qui nobilitatur fide vt Abrahæ sit filius, deponit desperationem, expectat regnũ dei. Intrat ad Christianos vt baptizetur, quod significat nomen Pilati.i.malleatoris, qui domat ferreas gentes, vt regat eas in virga ferrea, & petit sacrificium quod donatur pœnitẽtibus in fine viaticũ, & corde mundo & peccatis mortuo inuoluit munimine fidei, stabilitum operculo spei per opera charitatis concludit. Finis enim præcepti est chari tas aspicientibus à longe electis qui sunt stellæ maris, quoniam (si fieri potest) scandalizabuntur etiam electi.

Tropologia pulchra.

CAPVT XVI.

ET cùm transisset sabbatum, Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata ut uenientes ungerẽt Iesum. Et ualde mane una sabbatorũ, ueniunt ad monumẽtum orto iam sole. Et dicebant adinuicẽ, Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes, uiderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus ualde. Et introeuntes in monumentũ, uiderunt iuuenem sedentem in dextris coopertum stola cãdida: & obstupuerũt. Qui dicit illis, Nolite expauescere: Iesum quæritis Nazarenum, crucifixũ, surrexit, nõ est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis eius & Petro, quia præcedet uos in Galilæã: ibi eũ uidebitis sicut dixit uobis. At illę exeuntes, fugerunt de monumento: Inuaserat enim eas tremor & pauor: & nemini quicquã dixerũt. Timebant enim.

Sabbati gaudium.

Hier. Post sabbati tristitiam felix irradiat dies, quæ primatũ in diebus tenet, luce prima in eo lucescẽte, & dño in eo cũ triũpho resurgente. vnde dicitur, Et cum trã. sab. Maria Mag. &c. Glo. Religiosæ enim mulieres sepulto dño cũ licuit operari.i. vsq; ad solis occasum vnguenta parauerũt, vt Lucas dicit. Et quia præ angustia tẽporis nõ poterãt explere, mox transacto sabbato.i. occidente sole, vt operãdi licẽtia rediit, festinauerũt emere aromata, sicut Marcus dicit, vt venientes mane vngerent corpus Iesu, neque vespere sabbati præoccupare iam noctis articulo, monumẽtũ adire valuerunt. vnde sequitur: Et valde mane vna sabbatorũ &c. Seue. Mulieres hoc loco fœminea deuotione discurrũt, quę non vt viuẽti fidẽ, sed vt mortuo vnguẽta deferũt ad sepulchrũ: vt sepulto darẽt mœroris obsequia, non vt resurgenti præparent diuinorũ gaudia triumphorũ. Theop. Nõ enim magnitudinẽ atque dignitatẽ diuinitatis Christi sapiunt. Venerũt autẽ iuxta consuetudinẽ Iudęorũ, vngere corpus Iesu, vt scilicet maneret odoriferũ, & ne humiditate scaturiret: nã aromata virtutẽ habẽt desiccatiuã, humiditatẽ corporis absorbẽtia, vnde incorruptũ corpus cõseruãt. Greg. in ho. Nos autẽ in eum qui est mortuus credentes, si odore virtutũ refecti cũ opinione bonorũ operũ dominum quærimus, ad monumentũ illius cũ aromatibus venimus. Sequitur: Et val. ma. vna sab. ve. ad &c. Aug. de con. euã. Quòd Lucas di cit diluculo, & Ioannes mane, cũ adhuc tenebrę essent, hoc intelligitur Marcus dicere, valde mane oriẽte iam sole.i. cũ cælũ ab orientis parte albesceret, quod fit vtique solis oriẽtis vicinitate. Eius enim est ille fulgor qui nomine auroræ appellari solet, ideo nõ repugnat ei qui ait, Cũ adhuc tenebræ essent. Die quippe surgente, aliquæ reliquiæ tenebrarũ tantò minus sunt, quantò magis oritur lux: nec accipiendũ est quod ait, Valde mane orto iam sole: tanquã sol ipse iã videretur super terrã, sed de proximo adueniẽte in has partes sole.i. ortu suo iam cælũ illuminare incipiente. Hiero. Valde ergo mane dicit, quod alius euagelista dicit diluculo. Diluculũ autem est inter tenebras noctis, & diei claritatẽ, in qua salus humani generis prouenit, fœlici vicinitate in ecclesiam declaranda more solis, qui proxima luce cõsurgens, roseam præmittit aurorã, vt gratiam præclari splẽdoris præparatis oculis possit intueri, quãdo tẽpus dominicæ resurrectionis illuxit, vt tunc laudes Christi tota caneret secundũ exẽplũ fœminarũ ecclesia, quando genus humanũ exemplo suæ resurrectionis animauit, quãdo vitã præstitit, & lumẽ credulitatis infudit. Bed. Sicut autẽ quòd valde mane mulieres venerunt ad monumentum, iuxta historiam magnus feruor charitatis ostenditur: ita iuxta intellectum mysticũ nobis datur exemplum, vt illuminata facie, discussisque vitiorũ tenebris, odorẽ bonorũ operũ domino & orationũ suaui tatem studeamus offerre. Theop. Dicit autẽ, vna sab.i. prima dierũ hebdomadæ. Sabbata nanque dies hebdomadæ nuncupãtur: vna vero dicitur prima. Beda, Vel prima sabbatorũ, prima dies est à die sabbatorũ.i. requietionũ quæ in sabbatis custodiebantur. sequitur, Et di. adin. Quis reuoluet, &c. Seue. Obscuratũ erat vestrum pectus, oculi clausi, & ideo patefacti sepulchri gloriam prius non videbatis. sequitur enim, Et res. vi. reuol. lap. Bed. Quomodo lapis p angelũ reuolut' sit, Matthæus sufficienter exponit. Hęc reuolutio lapidis mysticè reserationẽ sacramentorum Christi, quæ velamine literę legalis tenebant, insinuat: lex enim in lapide scripta est. sequitur, Erat quippe magnus valde. Seuer. Et plus iam magnus merito quàm forma, quo creatoris mundi corpus & claudere & operire sufficit. Greg. Mulieres autem angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia illæ mẽtes supernos ciues aspiciunt, quæ cum virtutibus ad sancta desideria veniunt. vnde sequitur, Et intro. in monumentum, &c. Theop. Si Matthæus dicit angelum sedere super lapidẽ, Marcus verò quòd mulie tes introeuntes monumentum viderũt sedentem iuuenem, non mireris: nam quem viderunt prius sedentem ipsum etiam intus in monumento postmodũ viderunt. Aug. de con. euã. Aut intelligamus Matthæum tacuisse de illo angelo quem intrantes viderunt, Marcum verò de illo quem foris super lapidem sedentem viderunt, vt duos viderint, & à duobus sigillatim audierint quæ dixerunt angeli de Iesu aut certè introẽtes in monumen

Vnctio corporũ vnde.

Consensus euangel.

Suppletur historia.

tum in aliqna septa maceriæ debemus accipere, qua cõmunirum locum tunc fuisse credibile est in aliqno spatio ante petrã qua excisa locus factus fuerat sepulturæ: vt ipsum viderint in eodẽ spatio sedentẽ à dextris, quẽ dicit Matthæus sedentẽ super lapidẽ. Theo. Quidã aũt dicunt quòd aliæ fuerũt mulieres, quę dicũtur à Matthæo, aliæ quæ à Marco: sed Maria Mag. sequebatᷣ oẽs

Mulierũ deuotio.

feruidã festinationẽ habẽs & ardentẽ affectũ. Seue. Introierũt ergo mulieres ad sepnlchrũ, vt cõsepnltæ Christo, Christo cõsurgerent de sepulchro: vidẽt iuuenem, vt cernerent nostræ resurectionis ætatẽ, quia nescit resurrectio senectutẽ: & vbi nasci morísq; nescit, ibi ætas nec admitrit detrimenta, nec indiget incremẽtis. vnde inuenẽ, nõ senẽ, nõ infantẽ, sed iucundã ætatẽ viderũt. Beda, Viderũt aũt iuuenẽ sedentẽ in dextris. i. ad meridianã partẽ loci illius vbi positũ erat. Corpus eñ quod supinũ iacens, caput habebat ad occasum, dextrã necesse erat habere ad austrũ. Gre. in ho. Quid aũt p̄ sinistrã nisi vita præsens? Quid verò per dextrã, nisi vita perpetua designatᷣ? Quia igitur redẽptor noster iã præsentis vitæ corruptionẽ transierat, rectè angelus, qui nuntiare perennẽ eius vitã venerat, in dextera sedebat. Seue. Vident etiã iuuenẽ sedentẽ à dextris, quia resurrectio nil recipit sinistrũ. Vident etiã coopertũ stola cãdida. Stola ista non est ex morcali vellere, sed ex virtute vitali, splendẽs cęlesti lumine, nõ colore terreno, dicẽte propheta: Amict⁹ lumine sicut vestimẽto: & de iustis, Tũc iusti fulgebunt sicut sol. Greg. in ho. Vel stola candida coopertus apparuit, quia festiuitatis nostræ gaudia nũriauit. cãdor etenim vestis, splẽdorẽ nostræ denũtiat solennitaris. Hiero. Vestis etiã candida, vera lętitia est, hoste depulso, regnóque adepto, rege pacis quęsito, & inuento & nunq̃ dimisso. Hoc igitur innuẽs, formã resurrectionis timẽtibus mortẽ ostẽdit. Quòd autẽ obstupuerunt. i. quod oculus nõ vidit, nec auris audinit, nec in cor hominis ascendit: quæ præparauit deus diligentibus se. Sequitur, Qui dicit illis, &c. Greg. in ho. Ac si dicat: Paueant illi qui nõ amãt aduentũ supernorũ ciuiũ, pertimescãt qui carnalibus desideriis presi, ad eorũ societatẽ pertingere se posse desperant. vos autẽ cur pertimescitis, qui vestros cõciues videtis? Hier. Nõ enim est timor in charitate. Quid expauescerẽt, quæ inuenerũt quẽ quæsierũt? Greg. in ho. Sed iam quid angelus snbiungit, audiamus: Iesum quæritis Nazarenum. Iesus latino eloquio salutaris. i. saluator interpretatur. at verò tunc multi Iesus dici poterãt, nec tamen substãtialiter, sed nũcupatiuè, ideo & locus subiũgitur, vt de quo Iesn dictũ sit manifestetur, Nazarenũ. Et causam p̄tinus subdit, Crucifixũ. Theo. Nõ eñ erubescit crucẽ: in hac nanq; salus bominum est, & beatorũ principiũ. Hiero. Radix aũt amara crucis euanuit. Flos vitæ cũ fructibus erupit. i. qui iacuit morte, surrexit in gloria. vnde addit: surrexit: nõ est hic. Greg. in ho. Nõ est bîc dicitᷣ p̄ præsentiã carnis, qui tamẽ nusquã deerat p̄ præsentiã maiestatis. Theo. Et quasi dicat: Vultis certificari de eius resurrectione? subdit: Ecce loc⁹ vbi posuerũt eũ. Propter hoc enim & reuolnerat lapidẽ, vt locũ ostẽderet. Hier.

Mulieres nũtiæ resurrectionis.

Ostẽditnr autẽ immortalitas mortalibus ad gratiarum actionẽ debitã, vt intelligamus quid fuerimus, & sciamus quid futuri erimus. Sequitur: Sed ite, dicite, &c. Mulierib⁹ dicitur vt nnntiẽt apostolis, quia p̄ mulierẽ mnrs annũtiata est: per mulierẽ vita resurgẽs. Dicit autẽ

Apparitiones Christi.

specialiter, Et Petro, quia se indignũ iudicauit discipulatu, cũ ter negauit magistrũ. sed peccata præterita non nocẽt, quando nõ placẽt. Greg. in ho. Si autẽ hũc angelus non nominatim exprimeret qui magistrum negauerat, venire inter discipulos non anderet: vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Au. de cõ. euã. Quòd aũt dicit, Pręcedet vos, &c. Videtur hoc sonare ꝙ Iesus nõ fuit demõstratur⁹ se discipnlis post resurrectionẽ nisi in Galilæa: quã demõstrationẽ nũc ipse Mar. cõmemorauit. Quòd eñ dixit, mane prima sabbati apparuit Mariæ Mag. post hæc duobus eũtibus in villã, factũ est in Hierusalẽ ipso die resurrectiõis: deinde venit ad vltimam manifestationem, quam factã scimus in mõte olíueti nõ lõgè à Hierusalẽ. Nũquã igitur cõmemorat Mar. impletũ quod ab angelo pręnuntiatũ esse testatur. Mat. verò nullum aliũ locũ omnino cõmemorat, vbi discipuli postquam surrexit, viderint dominũ, nisi in Galilæa, secundũ angeli prædicationem. Sed cũ nõ sit expressum quando id futurũ esset vtrũ primũ, antequã alibi ab eis visus esset: idq; ipsum ꝙ discipulos Mat. dicit isse in Galilæam in montem, nõ exprimit diẽ nec narrandi ordinem, nõ aduersatur quidẽ Matthæus narrationibus cæterorũ, sed dat eis intelligendi atq; accipiendi locũ. Verũtamẽ ꝙ dñs nõ ibi primũ se demõstraturus erat, sed in Galilæa, vbi postea visus est, se videndũ mandauit, quẽuis fidelẽ facit intentum ad quærendũ in quo mysterio dictũ intelligatur. Greg. in bo. Galilæa nanq; transmigratio interpretatur: iam quippe redemptor noster à passione ad resurrectionẽ, à morte ad vitam trãsmigrauerat: & nos resurrectionis eius gloriã post læti videbimus, si modo à vitiis ad virtutũ celsitudinẽ trãsmigramus. Qui ergo in sepulchro nũtiatur, in transmigratione ostenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur, in transmigratione mẽtis videtur. Hier. Breuis ergo sententia in syllabis, sed ingens in quantitate promisio. Ibi est gaudij nostri fons, & salutis æternæ origo præparata. Ibi cõgregantur dispersiones, & sanãtur cõtriti corde. Ibi inquit, eũ videbitis, sed nõ sicut vidistis. Aug. de cõ. euan. Significatur etiam ꝙ graria Christi de populo Israel erat transmigratura ad gentes, à quibus apostoli nnllo modo prædicãtes suscipientur, nisi eis viam dñs in eorũ cordibus præueniens præparasset: & hoc est, Præcedã vos in Gal. ibi eũ vid. i. ibi membra eius inuenietis. Sequitur, At illę exeũ. fuge. de monumento. Inuaserat enim eas tremor & pauor.

Anagogæ pulchræ.

The. i. stupor propter visionẽ angeli & admirationẽ resurrectionis. Seue. Angelus quidem sedet in monumẽto, de monumento fugiunt mulieres: quia ille de cælesti substãtia cõsidit, turbantur istæ de cõditione terrena. Sepulchrũ, mori non potest, timere nescit: mulieres autem & de præsenti facto tremunt, & sepulchrum vt mortales adhuc mortaliter expauescunt. Hier. Hoc etiã dicitur de futnra vita, in qua fugiet dnlnr & gemitus. Imitantur enim mulieres ante resurrectionẽ omnia quę faciunt post resurrectionem, fugiẽtes mortem & pauorẽ. Sequitur, Et ne. quic. dix. time. enim. Tbe. Aut propter Iudæos, aut timore visionis detentæ tacebant hoc quod audierant. Aug. de cõ. euan. Quæri autem potest quemadmodum hoc dicat Marcus, cũ dicat Matthæus, Et exierũt citò de monumento, cum timore & gaudio magno, currentes nuotiare discipulis eius? nisi intelligamus ipsorum angelorum nemini ausas fuisse aliquid dicere, id est, respondere ad ea quæ ab illis audierant, aut certè custodibus quos iacentes viderũt. nam illud gaudium quod Matthæus commemorat, non repugnat timori de quo Marcus dicit. Debuimus enim vtrunque in illarum animo factum intelligere, etiam si Matthæus de timore non diceret Cùm verò & ipse dicat, Exierũt citò de monumento cum timore & gaudio magnn: nibil ex hac re quæstiõis remanere permittit. The. Signãter etiã dicitur quòd nemini qnicquam dixerunt. quia mulierib⁹ audire, nõ loqui datũ est: discere, nõ docere.

Cõsensus euangelicus.

Surgens autẽ Iesus mane prima sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæmonia. illa uadens, nuntiauit his qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus. & illi audientes quia uiueret & uisus esset ab ea, nõ crediderunt. Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostẽsus est in alia effigie, euntibus in uillam, & illi euntes nuntiauerunt cæteris: nec illis crediderunt.

Apparitionis ordo.

Aug. de con. euan. Iam post resurrectionẽ quemadmodùm apparuit dominus considerãdum est. Dicit enim Marcus: Surgẽs autẽ, &c. Bed. Hęc apparitio quomodo & vbi facta sit, Ioannes plenissimè docet. Surrexit autem dominus mane de monumento in quo sero iam facto erat deposit⁹, vt adimpleretur illud Psalmi, Ad vesperam demorabitur fletus & ad matutinũ lętitia. Theop. Vel aliter, Quòd dicit, Surgens Iesus, ibi punctua: deinde dicas, Mane pri. sabba. ap. pri. Ma. Mag. Greg. in ho.

Figuræ allusio.

Vt enim Sanson media nocte non solùm de Gaza exiit, sed etiam portas tulit: sic & redemptor noster ante lucem resurgens nõ solùm liber de inferno exiit, sed ipsa etiã inferni claustra destruxit. De Maria autẽ hic Marcus septẽ dæmonia eiecta fuisse testatur, & quid septẽ dæmonia, nisi vniuersa vitia significãt? quia enim septẽ diebus omne tempus comprehẽditur, rectè septenario numero vniuersitas figuratur. Theop. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ vniuersis vitiis plena fuit: aut septem dæmonia septem virtutibus spiritus contrarios dicit, vt spiritus absque timore, absque sapientia, absque intellectu, & quæcunque alia donis spiritus sancti opponuntur. Hiero. Ei autẽ, de qua eiecerat septem dæmonia, primò ostẽditur: quia meretrices & publicani præcedent synagogam in regnum dei, vt latro præcessit apostolos. Beda, In principio etiam mulier inductrix culpæ viro fuit, nũc quæ mortem prima gustauit, resurrectionẽ primò videt, ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret: & quæ viro culpam transfuderat, transfudit & gratiam. Nam sequitur: Illa vadẽs &c. Hiero. Flent & lugẽt qui nõdum viderunt, sed non post multũ consolabũtur. Beati enim qui lugent nunc, quoniam ipsi cõsolabuntur. Bed. Rectè autem hæc mulier, quæ lætitiam dominicæ resurrectionis prima nuntiauit, à septem dæmonibus curata esse memoratur, ne quisquam dignè pœnitẽs, de admissorum venia desperaret: & vt ibi abundauit peccatum, superabundasse & gratia monstraretur. Seue. Nuntiat autẽ Maria, sed iam non fœmina, sed ecclesiam gestãs, vt supra sicut fœmina tacebat: hic in ecclesia & nuntiet & loquatur. Sequitur: Et illi aud. &c. Greg. in ho. Quòd resurrectionem dominicam discipuli tardè crediderũt, nõ tam illorum infirmitas quàm nostra, vt ita dicã, futura firmitas fuit. Ipsa nanque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est: quę dum nos legentes agnoscimus, quid aliud q̃ de eorũ dubitatione solidamur? Sequitur: Post hæc autem du. ex his, &c. Aug. de cõ. euã.

Consens. euangel.

De istis duobus quorũ vnus erat Cleophas, Lucas totũ narrat, sed Marcus hic breuiter perstringit. Castellum quippe illud de quo Lucas loquitur, nõ absurde accipimus etiam villã potuisse appellari: & in codicibus quidem grẹcis magis agrum inuenimus, q̃ villam. Agri autem nomine nõ castella tantũ, verũetiam municipia & coloniæ solent vocari extra ciuitatẽ, quæ quasi caput & mater est cæterarũ. Quod autẽ ait Marcus eis in alia effigie dñm apparuisse, hoc Lucas dicit, quòd eorũ oculi tenebantur ne noscerẽt eum. Oculis enim eorum acciderat aliquid quod ita manere permissum est vsque ad fractionem panis. Seueri. Nemo autem putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse, sed mutatur effigies, dũ efficitur ex mortali immortalis: vt hoc sit acquisiuisse vultus gloriam, non vultus substantiam perdidisse. Duobus autem visus est, quia duobus populis. i. gentibus & Iudæis resurrectionis fides prędicanda mõstratur. sequitur: Et illi euntes nuntiauerunt cætetis, nec illis crediderunt. Quod Marcus dicit, Nuntiauerunt cæteris, nec illis crediderunt: cùm Lucas dicat q; iam inde loquebantur verè resurrexisse dominũ, & Simoni apparuisse: quid intelligẽdũ est nisi aliquos ibi fuisse qui nollent credere? Theo. Non enim de vndecim apostolis hoc dicit, sed de quibusdam aliis, quos cæteros nominat. Hiero. Mysticè autem intelligitur q; fides hic laborat agens actiuã vitã, illic contemplatiua secura visione regnat. Hic per speculum cõtuemur imaginẽ, illic facie ad faciem videbimus veritatem. vnde ambulantibus. i. laborantibus ostẽsus est in alia effigie, & nuntiantibus non est creditũ, dum sicut Moyses viderunt quod non sufficiebat eis, qui dicit, Ostende mihi temetipsum. Oblitus enim carnis suæ postulat in vita ista quod speramus in futura.

Nouissimè autem, recumbentibus illis undecim apparuit, & exprobrauit incredulitatẽ eorum & duritiam cordis, quia his qui uiderãt eum resurrexisse, nõ crediderunt. Et dixit eis: Euntes in mundũ uniuersum, prædicate euãgelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, cõdemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollẽt. & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt.

Glo. Completurus euangelicã narrationem Marcus nouissimam apparitionem, qua Christus post resurrectionem discipulis apparuit, commemorat, dicens: Nouissimè autem, &c. Greg. in ho. Notandum autem quid Lucas in Actibus referat, dicens, Conuescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent. & post pauca, Videntibus illis eleuatus est. Comedit enim & ascendit, vt videlicet per effectum comestionis veritas patesceret carnis: vnde & hîc dicitur quòd recũbentibus illis nouissimè apparuit.

Signa duplicis naturæ in Christo.

Hiero. Apparuit autẽ vndecim simul congregatis, vt omnes testes sint & enarrẽt omnibus quod cõmuniter viderunt & audierunt. Sequitur, Et exprobrauit incredulitatem eorũ & duritiam cordis eorum: quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderũt. August. de con. euang. Quomodo autem nouissimè hoc factum est? Nouissimũ quippe illud est, quod dominum in terra apostoli viderunt, quod factum est 40. die post resurrectionem eius. Nunquídnam tunc exprobraturus erat, quòd non credidissent eis qui eum viderant resurrexisse, quãdo iam & ipsi post resurrectionem toties eum viderant? Restat igitur vt intelligamus nunc Marcum breuiter commemorare voluisse, & iam dixisse, Nouissimè, quia ipso die hoc nouissimum fuit iam incipiente nocturno tẽpore, posteaquam discipuli de castello redierũt in Hierusalem & inuenerunt, sicut dicit Lucas 11. & qui cum illis erant colloquẽtes de resurrectione domini. Sed erant ibi vtique non credẽtes. His ergo (sicut Marcus dicit) discumbẽtibus, & adhuc inde (sicut dicit) loquẽtibus, stetit in medio eorum dominus, & ait illis: Pax vobis, sicut Lucas & Ioannes dicunt. Verbis itaque domini quæ tunc eum locutum esse discipulis Lucas Ioannésque dixerunt, interponitur & illa exprobratio de qua Marcus hic dicit. Sed hîc rursus mouet, quomodo discumbẽtibus 11. dicit apparuisse, Marcus si illud tempus est diei dominici iam noctis initio? cùm apertè Ioannes dicat non cũ eis fuisse Thomam, quem credimus exiisse inde antequam dominus ad eos intraret posteaquam illi duo redeuntes de castello cùm ipsis 11. collocuti sunt, sicut apud Lucã inue

nitur. Sed Lucas io sua narratione dat locũ, quo posit intelligi dum hæc loquerentur prius inde exiisse Thomam & postea dñm intrasse. Marcus autẽ qui dicit: Nouissimè discũbentibus illis xi. apparuit: etiã Thomã illic fuisse cogit fateri: nisi fortè quãuis vno absente, xi. tamẽ voluit appellare, quia eadẽ tunc apostolica societas hoc numero nũcupatur antequã Mathias in locũ Iudę subrogaretur. Aut si hoc durũ est accipere, illud accipiamus, post multas demõstrationes eius eũ nouissimè recumbẽtibus vndecim apparuisse. i. ipso 40. die. Et qm̃ iã erat ab eis ascẽsurus in cælũ, hoc eis illo die magis exprobrari voluisse, quia his qui audierãt eũ resurrexisse non crediderant, antequã ipsi eum viderent: cũ vtique post ascẽsionẽ suã prædicãtibus euangeliũ etiã gentes, quę nõ viderũt, fuerant credituræ, post illã quippe exprobrationẽ ait idẽ Marcus & dixit eis, Eũtes in mũdũ vniuersum. Et infrà: Qui verò nõ crediderit, cõdẽnabitur. Hoc ergo prædicaturi, nónne ipsi primitus fuerant obiurgãdi, qui antequã dñm vidissent, nõ crediderunt eis quibus prius apparuisset? Greg. in ho. Icciroo etiam tũc dñs discipulos increpauit cũ corporaliter reliquit, verba quæ recedens diceret in corde audientiũ arctius impressa remanerent. Hiero. Exprobrat autẽ incredulitatẽ, vt succedat credulitas. Exprobrat duritiam cordis lapidei, vt succedat cor carneũ charitate plenũ. Grego. in ho. Increpata igitur eorũ duritia, quid admonẽdo dicat audiam'. Sequitur enim: Eũtes in mũdũ vniuersum prædicate euãgelium omni creaturæ. Omnis creaturæ nomine signatur homo. Omnis enim creaturæ aliquid habet homo: habet nanque cõmune esse cũ lapidibus, viuere cũ arboribus, sentire cũ animalibus, intelligere cũ angelis. Omni enĩ creaturę prædicat: quia ille videlicet docetur, propter quẽ in terra cũcta creata sunt: & à quo omnia per quãdã similitudinẽ alia nõ sunt. Potest etiam omnis creaturæ nomine, omnis natio gentiũ designari. ante enim dictũ fuerat, In viã gentiũ ne abieritis. nũc autẽ dicitur: Prædicate euangeliũ omni creaturæ. vt. s. prius à Iudæa apostolorũ repulsa prædicatio, tunc nobis in adiutoriũ fieret, cũ hanc illa ad dãnationis suæ testimoniũ superbè repulisset. Theo. Vel omni creaturę. i. credẽti & nõ credẽti. Sequit: Qui credi. &c. Nõ enim sufficit credere. nã q credit & nõdũ est baptizat', sed cathecumin', nõdũ est perfectè salutẽ adept'. Gre. in ho. Fortasse aũt vnusquisq; apud semetipsum dicat, Ego iã credidi, saluus ero. verũ dicit, si fidẽ operib' teneat. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, operibus nõ cõtradicit. Sequit: Qui ve. nõ credi. cond. Bed. Quid adhuc hic dicem' de paruulis, qui per ætatẽ adhuc credere nõ valẽt? nam de maioribus nulla quæstio est. In ecclesia enim saluatoris per alios paruuli credunt, sicut ex aliis ea quę illis in baptismo peccata remittũtur pertraxerũt. Sequit: Sig. au. eos qui cre. hæc sequẽtur, In no. meo dę. eii. &c. Theo. Hoc est, dispergent intellectuales, sicut illud: Calcabitis super serpentes & scorpiones: intellectualiter intelligitur: Potest autẽ intelligi de sensibilib' serpẽtib', sicut etiã Paulus à vipera nullũ habuit nocumentũ. Sequit, Et si mort. quid bib. nõ eis no. Multa talia facta in historiis legim'. Multos nãq; venena bibita Christi munita signaculo lędere non valebãt. Sequit: Su. æg. ma. im. &c. Grego. in ho. Nunquid autẽ quia signa ista nõ facimus, minimè credimus? Sed hæc necessaria in exordio ecclesiæ fuerũt. vt enim fides cresceret credentiũ, miraculis fuit nutriẽda. quia & nos cũ arbusta plãtamus, tãdiu eis aquã fundimus, quousque ea in terra cõualuisse videamus: & si semel radicẽ fixerint, à rigando cessamus. Habemus de his signis atque virtutibus quę adhuc subtilius cõside-

Homo omnis creatura.

rare debeamus. Sãcta quippe ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tũc p apostolos corporaliter faciebat. Nã sacerdotes eius cũ per exorcismi gratiã manũ credẽtibus imponũt, habitare malignos spiritus in eorũ mentibus contradicũt: quid aliud faciunt, nisi dæmonia eiiciunt? Et fideles quiq; qui iã secularia verba derelinquũt, sancta aũt mysteria insonãt, linguis loquũtur nouis: qui dũ bonis suis exhortationib' malitiã de alienis cordib' auferũt, serpẽtes tollũt: & dũ pestiferas suasiones audiũt, sed tamẽ ad operationẽ prauã minimè pertrahũtur mortiferũ est quod bibũt, sed nõ eis nocebit: qui quoties proximos suos in bono opere infirmari cõspiciũt, dũ exẽplo suæ operationis illorũ vitã roborãt, super ægros manus imponũt vt bene habeãt. Quæ nimirum miracula tãto maiora sunt, quãto spiritualia: & quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur.

Signa mystica dantur.

Et dominus quidẽ Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum: & sedet à dextris dei. Illi autem profecti, prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.

Hier. Dominus Iesus qui de cęlo descẽderat ad liberãdã infirmitatis nostræ naturã: ipse etiã super cęlos ascẽdit. vnde, Et dñs quidẽ, &c. Aug. de con. euang. In quo satis videtur ostẽdere nouissimũ cũ illis in terra pręmissum babuisse sermonẽ, quãuis nõ omnimodo ad id coarctari videatur. Nõ enim ait, Postq̃ hęc locut' est eis, vnde admittit si necessitas cogeret, nõ illũ fuisse locutionẽ, sed ad omnia quæ cũ eis omnibus illis diebus locut' est posse ptinere quod dictũ est. Postquã locutus est eis, assumptus est in cælũ. Sed quia ea quæ supra diximus magis suadẽt nouissimũ diẽ fuisse, ideo post pręmissam locutionẽ quã Marcus cõmemorauit, adiũctis etiam illis verbis quę cõmmeorãtur in Actibus apostolorũ, credendũ est assumptũ esse dñm in cælũ. Greg. in ho. In veteri testamẽto cognouimus q Elias sit raptus in cælũ. Sed aliud est cælũ æthereum, aliud cælũ aereũ. Cælũ quippe aereum terrę est proximũ. In cęlũ itaque aereum Elias subleuatus est, vt in secreta quadam regione terrę repẽte duceretur, vbi in magna iam carnis & spiritus quiete viueret, quoadusque ad finẽ mũdi redeat, & mortis debitũ soluat. Notandũ quoque est q Elias in curru legitur ascendisse, vt videlicet apertè illis demõstraretur, quia homo purus adiutorio indigebat alieno. Redẽptor autẽ noster nõ curru, nõ angelis subleuatus legitur. quia qui fecerat oĩa, super oĩa sua virtute ferebatur. Considerandũ verò nobis est quod Mar. subdit, Et sedet à dextris dei: cũ Stephan' dicat, Video cælos apertos, & filiũ hoĩs stantẽ à dextris. sed sedere iudicantis est, stare verò pugnantis vel adiuuãtis. Stephanus ergo in laboris certamine positus stantẽ vidit, quẽ adiutorẽ habuit: sed hũc post assumptionẽ Marcus sedere describit, quia post assumptiõis suę gloriã iudex in fine videbitur. Aug. de symbolo. Sessionẽ igitur istã nõ accipiamus quasi sit in humanis mẽbris positus, tanquã pater sedeat à sinistra, & filius sedeat à dextris: sed ipsam dexterã, intelligimus potestatẽ, quã accepit ille homo à deo, vt veniat iudicaturus, qui primò venerat iudicãdus. Sedere enim, habitare intelligitur: quomodo dicimus de quocũq; homine, In illa patria sedit per tres annos. Sic ergo credite habitare Christum in dextera dei patris. Beatus enim est & habitat ĩ beatitudine, q dextera patris vocatur. Ibi enim omnis dextera est, quia nulla est ibi miseria. Sequitur, Illi au. pro. præd. vbiq; &c. Be. Nota q Mar. euãgelista euangeliũ suũ quãtò inchoauit tardius, tantò in longinquiora tempora scribendo perrexit. ab initio enim euangelicæ prædicationis quod à Ioanne factũ est cœpit, & ad illud vsque tempus narrã-

Cõsensus euãgelicus.

Ascensio Christi diuina.

do peruenit, quo apostoli idem euangelij verbũ per totum orbẽ seminauerunt. Greg. in ho. Quid autẽ in his considerandum est nisi quòd præceptum obedientia, obedientiã verò signa secuta sunt? Præceperat enim dominus: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium: & in Actibus, Eritis mihi testes vsque ad extremum terræ. Aug. ad Esic. Quo autem pacto ab apostolis est prædicatio ista completa, quando vsque adhuc sunt gentes, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœpit impleri? Non vtique hoc à domino sic mandatum est apostolis, tanquam ipsi soli, quibus tunc loquebatur tãtum munus fuerint impleturi: sed sicut eis solis videtur dixisse, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationẽ seculi: quod tamen eum vniuersæ ecclesiæ promisisse, quæ aliis morientibus, aliis nascentibus, hic vsque in seculi consummationem futura est, quis non intelligat? Theo. Sciendũ est autẽ & hic, ꝙ sermo per opera cõfirmatur, sicut in apostolis tũe operationes confirmabant sermonẽ sequentibus signis. Fiat autem ô Christe, vt nostri sermones, quos de virtute dicimus per opera confirmẽtur & actus, vt tandem simus perfecti te cooperante in omnibus verbis & operibus; quia te decet, & sermonum & operum gloria.

AMEN.

INCIPIVNT CAPITA

Euangelij Marci per ordinem.

FINIS.

HIERONYMVS IN CATALOGIS SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

MATTHAEVS qui & Leui ex publicano apostolus, primus in Iudæa propter eos, qui ex circuncisione crediderant, Euangelium Christi Hebraicis literis, verbisque cõposuit. Quod quis postea in Græcum trãstulerit, non satis certum est. Porrò ipsum Hebraicum habetur vsque hodie in Cæsariensi bibliotheca, quam Pãphilus martyr studiosissimè confecit. Mihi quoque à Nazaræis qui in Berœa vrbe Syriæ hoc volumine vtũtur, describendi facultas fuit. In quo animaduertendũ, ꝙ vbicũque euangelista, siue ex persona sua, siue ex persona domini saluatoris, veteris scripturæ testimoniis vtitur, non sequatur septuaginta trãslatorum authoritatẽ, sed Hebraicam: è quibus illa duo sunt, Ex Aegypto vocaui filium meum. Et, Quoniam Nazaræus vocabitur.

MARCVS discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romę à fratribus breue scripsit euangelium, Quod cũ Petrus audisset, probauit, & ecclesiæ legendum sua authoritate edidit, sicut Clemẽs in sexto Hypotyposeon libro scripsit. Et Papias Hierosolymitanus episcop⁹ meminit huius Marci: & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis, figuraliter Romam significans: Salutat vos quæ in Babylone collecta, & Marcus filius meus. Assumpto itaque euangelio quod ipse cõfecerat, perrexit Aegyptũ, & primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit ecclesiam, tantæ doctrinæ & vitæ cõtinentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Iudeorũ, vidẽs Alexandriæ primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ, librũ super eorũ conuersatione scripsit, & quomodo Lucas narrat Hierosolymę credentes omnia habuisse communia, sic ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autẽ ab octauo Neronis anno, & sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.

LVCAS medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis nõ ignarus fuit: sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes: scripsit euangelium, de quo idẽ Paulus: Misimus inquit, cum illo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses, Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum, Lucas est mecũ solus. Aliud quoque edidit volumẽ egregium, quod titulo Praxis apostolon prænotatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ cõmorantis Pauli peruenit, id est, vsque ad quartũ Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadẽ vrbe librum esse compositũ. Igitur Periodos Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam inter Apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, vt indiuiduus comes apostoli inter cæteras eius res, hoc solùm ignorauerit? Sed & Tertulianus vicinus eorũ temporum, refert presbyterum quendam in Asia Spoudasten apostoli Pauli per conuictum apud Ioannẽ, ꝙ author esset libri, & confessum se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse quidam suspicantur quotiescũque in Epistolis suis Paulus dicit iuxta euangelium meum, de Lucæ significare volumine: & Lucam nõ solùm ab apostolo Paulo didicisse euangelium qui cum domino in carne non fuerat, sed & à cęteris apostolis, quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens: Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euangelium sicut audierat, scripsit: Acta verò apostolorum sicut viderat, composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, vxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam vrbem vicesimo Cõstãtini anno ossa eius cum reliquiis Andreæ apostoli translata sunt de Achaia.

SVPER EVANGELIO SANCTI LVCAE CONTINVVM SANcti Thomæ Proœmium.

Nter cetera iocarnationis Christi mysteria quæ Esaias propheta diligēter & apertè prænuntiat, dicit: Induam cælos tenebris & saccum ponam operimentum eorum: domiout dedit mihi linguam eruditam, vt sciam susteotare eũ qui lapsus est verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurē: vt audiam quasi magistrum. Ex quibut verbis accipere possumus euãgelij secundum Lucã materiã, modũ scribēdi, finē & cōditionem scriptoris. Aug. de con. euã. Lucas eoim circa sacerdotalem domini stirpē atque persooã magis occupatus videtur: vnde per vitulum significatus est, propter maximã victimã sacerdotis. Amb. Vitulus enim sacerdotalit est victima: vnde bene cōgruit vitulo hic euangelij liber, qui à sacerdotibus inchoauit, & consummauit in vitulo. qui omnium peccata suscipient pro tutiut mundi vita est immnlatus. & ipsam vituli immolationē Lucas stilo qnodã pleniore diffudit. Glo. Quia igitur passionē Christi principaliter exponere Lucas intēdit, hnius euãgelij materia significari potest in eo quod dicitur, Induam cælos renebris, & saccũ ponã operimētum eorũ. Nã ad literã in passione tenebræ factæ suot, & in discipulis fides obscurata est. Hiero. super Esaiam: Et Christus despectut erat & igoobilis quãdo pēdebat in cruce, & abscōditus est vultus eius atq; despect⁹, vt humano corpore diuina potētia celaretur. Hier. Setmo autē Lucæ tã in euãgelio q̃ in Actibus apost. cōptior est, & seculari redolet eloquētia. vnde subditur: Dñs dedit mihi linguã eruditã. Ambr. Nam licet scriptura diuina mũdanæ euacuet sapientiæ disciplinã, quòd io maiore fucata verborũ ambitu, quòd rerũ ratione subnixa sit: tamē si quis in scripturis diuiois etiã illa quę imitãda illi putãt quęrat, inueniet. Sanctut eñ Lucas velut qnendã historicũ ordinē tenuit, & plura oobis gestorũ dñi miracula reuelauit: ita tamē vt oēs sapiētiæ virtutes euãgelij ipsius cōplecteretur historia. Quid enim præcellētius ad sapientiã naturalē, q̃ quòd spiritũ sanctũ creatorē etiã dñicæ incarnatioois extitisse teserauit? Docet moralia in eodē libr. qnēadmodũ. s. amare inimicũ debeã. Docet etiã rationalia, cũ lego: quoniã q fidelit est in minimo, & in magno fidelit est. Euseb. in ecclesiast. historia. Is ergo genere quidē Antiochenus, arte medicus, secundũ hanc medicinã quã ex apostolorũ vel societate vel traditione susceperat, duos nobis medicinales libros, quibus oō corpora sed animæ curētur explicuit. vnde sequitur, Vt sciã sustētare eum qni lapsus est verbo. Hier. super Esaiã. Dicit eñ se à dño accepisse sermonē, quoniã lapsum errantēmq; populũ sustentet & reuocet ad salutē. Græcut expositor, Cũ aũt Lucas bonę indolis esset & capacitatis strenuę, & Gręcorũ scientiam cōsecutut est. Grammaticã siquidē atque Poesim adeptus perfectè: Rhetoricam autē & persuadēdi leporem assecutus ad plenũ, oeque philosophię muoeribus caruit, deoique & Medicinã acquirit. Et qm̃ naturę velocitate satis de humaoa gustauerat sapiētia, ad altiorē cōuolat. Accelerat igit̃ ad Iudæã & visibiliter & verbo tenus Christũ adit. Cũmq; veritatē cognosceret, verut efficitur Christi discipul⁹, plurimũ magistro cōmorat⁹. Glo. vode subdit̃: Erigit mane: quasi à iuuētute ad secularē sapiētiã. Mane erigit mihi aurē ad diuina: vt audiã quasi magistrũ. s. ipsum Christũ. Euse. i ecclesia. histor.

Figura Lucæ euangelistæ.

Historia sancti Lucæ.

Tradũt autē quòd euãgeliũ suũ ex Pauli ore cōscripserit: sicut & Marcus quę ex Petri ore fuerãt prædicata, cōscripsit. Chry. supet Matt. Vterque autē eorũ magistrũ imitatut est: hic quidē Paulũ super flnmioa fluētē: ille autē Petrũ breuiloquio stndentē. Aug. de cō. euan. Eo autē tēpore scripserũt quo nō solũ ab ecclesia Christi, verũetiã ab ipsis etiã adhuc in carne maoētibus apostolis ꝓbari meruerũt. Et hæc procemialiter dicta sufficiant.

Procemiũ Lucæ.

Voniam quidē multi conati sunt ordinare narrationes quæ in nobis cōpletæ sunt rerum: sicut tradiderunt nobis quæ ab initio ipsi uiderunt et ministri fuerunt sermonis: uisum est et mihi assecuto à principio omnia diligenter ex ordine tibi scribere optime Theophile, ut cognoscas eorum uerborum de quibus eruditus es ueritatem.

Euse. in ecclesiast. hist. Lucas io initio euãgelij sui causam cur scripserit indicauit, videlicet quoniã multi alij temerè pręsumpserant enarrare res quæ sibi magis erãt ad liquidũ cōpertę. Et hoc est quod dicit: qnoniã quidē multi cooati suot ordioare narrationes rerũ. Ambr. Nam sicut multi in Iudæorũ populo dinino infusi spiritu prophetauerũt, alij autem pseudoprophetæ erant potius q̃ prophetæ: sic & nũc in nouo testamento multi euangelia scribere conati sunt, quæ boni nũmularij nō probarũt: & aliud quidē fertur euãgeliũ quod duodecim scripsisse dicũtur. Ausus est etiã Basilides euangelium scribēre. Fertur aliud secundũ Thomã: & aliud secundũ Matthiã. Bed. Multos ergo eos nō tam oumerositate q̃ hęreseos multisariè diuersitate cōmēdat, qui nō spiritus sancti munere dooati, sed vacuo labore conati magis ordinauerũt narrationē, q̃ historię texuerũt veritatē. Amb. Qui enĩ conatus est ordinare: suo labore conatus est, nec impleuit suo conatu. Sunt enim & donationes & gr̃a dei: quæ vbi se infuderit, rigare cōsueuit, vt oō egeat sed redũdet scriptoris iugeniũ. Et ideo bene dicit, Rerũ quæ in nobis cōpletæ suot, vel quæ in oobit redundant: quod enim reduodat, oulli deficit, & de cōpleto nemo dubitat, cũ fidē effectus astruat, exitus prodat. Orige. Dicit autē, Rerũ: quia nō secundum phantasiã iuxta hæreticos exercuit Iesut carnalē ipsius aduentum, sed cũ veritas esset, re vera negocium prosecutut est. Affectũ autem suũ indicat ex hoc quòd ait: Quæ io uobis cōpletę suot. i. quę in nobis manifestissimè sunt ostēsæ. certa enim fide & ratiooe cognonerat, neque io aliquo fluctuabat. Chry. Euangelista autē nō solũ testimonio cōtētus est ꝓprio, sed ad apostolos totum refert, iode robur venatur sermoni, & ideo subdit: sicut tradiderũt nobit quę ab initio ipsi viderũt. Eus. in eccl. hist. Certus est ꝙ veritatē vel Paulo exponēte, vel aliis apostolit qui ab initio ipsi viderãt, vel sibi tradideruot, cōsecutut sit. Chry. Dicit autē, Viderũt, quia hoc maximè robur nãciscirur credulitatis quod addiscitur ab his qui præsentialiter viderũt. Orig. Palã est autē ꝙ cuiusdã doctrinæ finis, est in ipsa doctrina, sicut Geometriæ: alteri⁹ verò doctrioæ finis io opere cōputatur, sicut Medicinę. & ita est in sermone dei. Et ideo postq̃ significauerat scientiam, ex hoc quod dixerat, Ipsi videruot: demōstrat opera, ex hoc quod seq̃tur, Et ministri fueruot sermonis vel verbi. Amb. Nã cōgruit ista locutio vt maius mysteriũ verbi q̃ auditũ esse credamus: sed quia oō ꝓlatiuũ verbũ substãtiale significatur: nō vulgare verbũ, sed cæleste intelligamus, cui apostoli ministrarũt. Chry. Quòd autē dicit huiut verbi visores fuisse apostolos, cōcordat cũ Ioanne qui dicit, Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriã eius. Verbũ nãque mediãte carne visibile factũ est. Ambro.

Euangelia apocrypha taxantur.

Finis sciētiarũ alius & alius.

Non solú auté secúdú corpus viderút dominú, sed etiá secundú verbú. Viderút enim verbú, qui cú Moyse & Elia viderunt gloriá verbi:alij nó viderunt, qui corpus tantum videre potuerunt. Orige. Et in Exodo quidem scriptum est: Populus videbat vocé domini, vox autem auditur potius q̃ videtur. Sed propterea ita scriptú est, vt ostéderetur nobis aliis videri oculis vocem domini quibus illi aspiciunt qui merentur. Porrò in euangelio non vox cernitur, sed sermo qui voce præstantior est. Theo. Ex hoc ení manifestè innuitur, quòd Lucas nó fuit discipulus ab initio sed processu téporis. Alij auté fuerút discipuli ab initio. s. Petrus & filij Zebedęi. Bed. Et tamen Matthæus quoque & Ioannes in multis quæ scriberét ab his qui infantiam, pueritiá, genealogiámq; eius scire & gestis interesse potuerant, audire opus habebant. Orige. Deinde facultaté scribendi replicat, qm̃ ea quæ scripsit, nó rumore cognouit, sed ab initio fuerat ipse subsecutus. vnde sequitur, Visum est & mihi assecuto à principio omnia diligenter ex ordine tibi scri-

Deus pręparat voluntatem hominis. bere optime Theophile. Amb. Cú dicit, Visum est mihi, nó negat deo visum, à deo enim præparatur volútas hominú. Prolixioré auté húc euágelij librú q̃ cæteros esse nemo dubitauerit, & ideo nó ea quæ falsa sunt, sed quæ vera sibi vendicat. Et ideo dicit: assecuto quidem omnia visum est scribere non omnia, sed ex omnibus. quia quæ fecit Iesus si scribátur omnia, nec ipsum mundú capere arbitror. Cósulto auté quæ ab aliis sunt scripta præteriit, vt propriis quibusdá singuli euágeliorú libri mysteriorú gestorúq; miraculis eminerét. Theo. Scribit aút ad Theophilú virú inclytú fortassis & principé, quia quod dicit, Optime: non dicebatur nisi principibus & pręsidibus: sicut & Paul⁹ Festo pręsidi dixit, Optime Feste. Bed. Theophil⁹ auté interpretatur amás deum, vel amatus à deo: quisquis ergo amat deum siue à deo se desiderat amari, ad se scriptú putet euágelium: & vt sibi datú munus sibíque cómendatú pignus conseruet. Non auté nouorum quorúlibet eidé Theophilo & velut ignotorú ratio pádenda, sed eorum de quibus eruditus est verború promittitur veritas exprimenda, cùm subditur: Vt cognoscas eorú verború de quibus eruditus es, veritaté. s. vt quo quidque ordine à domino dictum gestúmve sit, agnoscere queas. Chry. Vel aliter: Vt certitudiné habeas & securus existas, quæ auditu perceperas prospiciens in scriptura. Theo. Plerúque enim cum sine scripto aliquid dicitur, calúniantur illud quasi salsum: cùm verò quis quæ dicit scripserit, tunc magis credimus, quasi nisi putaret vera, nó scriberet. Chry. Vel aliter: Totú euágelistæ prooemium duo

Procemij epilogus. continet: códitionem eorum qui ante eum euágelium scripserát, puta Matthæi & Marci: & rursum cur & ipse scribere proposuit. Cùm verò dixisset, Conati sunt: vocabulú potens applicari & ad præsumptuose aggredientes materiam, & ad honestè pertractantes illá: duabus additionibus dubiam sententiam certificat. Primò quidem quia dixit, Quæ in nobis cópletæ sunt rerum. Secúdò quia dixit: Sicut tradiderút nobis quę ab initio ipsi viderunt. Simul auté hoc quod dico, Tradiderunt: indicare mihi videtur quòd & ipsi moneátur propagare: velut enim illi tradiderunt, ipsos quoque oportebit accipiétes seriatim adinuicé promulgare. Nondú auté commendantes scripturæ quæ tradita fuerant, contingebat inconuenientia plurima prouenire diuturnitate temporis: vnde merito qui de primis visoribus verbi & ministris vbi acceperant, in scriptis vniuerso mundo traditionem præstiterunt, & calumnias propelléres & obliuionem destruentes, & ex ipsa traditione integritatem accommodantes.

SANCTVM IESV CHRISTI EVANgelium secundum Lucam. CAP. I.

VIT in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidá nomine Zacharias, de uice Abbia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Helizabeth. Erát auté iusti ambo ante deum, incedétes in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela. Et non erat illis filius: eo quòd esset Helizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.

Chry. Euágelicę narrationis exordiú à Zacharia sumit & natiuitate Ioannis, mirum ante edisserés: minus ante maius. Ná qm̃ virgo paritura erat, præparauit gratia vt vetus prius cóciperet. Declarat auté tép⁹ cú dicit, Fuit in diebus Herodis: & adiicit dignitaté cú subdit, Regis Iudææ. Ali⁹ auté Herodes fuit, q Ioáné occidit, sed ille Tetrarcha fuit, hic auté rex. Beda, Tépus auté Herodis alienigenæ regis, dóico attestaſ aduétui. Prædictú náq; fuerat, quia nó deficiet princeps de Iuda, neq; dux de femore ei⁹, donec veniat q mittéd⁹ est. Ex quo ení patres ex Aegypto exierút, gétis suæ iudicib⁹ vsq; ad Samuelé ꝓphetá, ac deinde regib⁹ vsq; ad tráſmigrationé Babyloniæ regebanſ. Post reditú verò Babyloniæ ꝑ pótifices rerú summa gerebaſ vsq; ad Hyrcanú regé simul & pótificé: quo ab Herode interépto Iudęę regnú ipsi Herodi alienigenę iussu Augusti Cæsaris tradiſ gubernádú, cui⁹ xxxi. anno iuxta ꝓphetiá supradictá, q mittéd⁹ erat aduenit. Amb. Docet auté nos diuina scriptura nó solú mores í his q ꝑdicabiles sunt, sed etiá parétes oportere laudari: vt veluti tráſmissa ímaculatæ veritatis hæreditas in his quos volum⁹ laudare ꝑcellat. Nó solú igiſ à parétib⁹ sed etiá à maiorib⁹ sancti Ioánis nobilitas ꝓpagaſ: nó seculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis. Plena est igitur laudatio qua gen⁹, mores, officiú, factú, iudiciú, cóprehédit. Officiú in sacerdotio. vnde dicit, Sacerdos qdá nomine Zacharias. Beda in ho. De sacerdotali enim prosapia Ioánes ort⁹, vt eo potétius imitationé sacerdotij præconizaret, quo ipsum ad sacerdotale gen⁹ pertinere clarescceret. Amb. Gen⁹ auté cóprehédit in maiorib⁹: vnde sequiſ, De vice Abbia. i. nobilis inter familias. Beda: Erát enim prícipes sanctuarij. i. summi sacerdotes, tá de filiis Eleazar, q̃ de filiis Thamar: quorú vices secúdú ministeria sua vt ingrederétur domú dei xxiiij. sortib⁹ Dauid distinxit, in quib⁹ familiæ Abbia de qua Zacharias ort⁹ est, sors cótigit octaua. Nó auté frustra prim⁹ noui testaméti pręco in octauæ sortis iure nascitur: quia sicut septenario sæpe numero propter sabbatú vetus testamentú, sic nouum aliquoties per octonariú propter sacramentú dominicæ vel nostræ resurrectionis exprimiſ. Theo. Voléés etiá ostédere ꝙ legaliter ex sacerdotali genere erat, subdit: & vxor illi de filiabus Aaró, & nomé eius Helizabeth. Non enim permittebatur de alia tribu vxorem accipere, sed de sua. Helizabeth interpretatur requies, Zacharias verò memoria domini. Beda in ho. Iustis ení parentibus Ioannes est genitus, vt eo confidentius iustitiæ præcepta populis daret: quo hæc ipsa non quasi nouitia didicisset, sed velut hęreditario iure à progenitoribus accepta seruaret. vnde sequitur, Erát auté ambo iusti ante deú. Amb. Et sic mores in æquitate cóprehendit. Bene aút dicit ante deú: fieri enim potest vt aliquis affectata bonitate populari iust⁹ videatur mihi, iust⁹ autem ante deum nó sit: si iustitia nó ex métis simplicitate formetur, sed adulatione simuleſ. Perfecta igiſ laus est, ante deú iustú esse. solus ení perfectior est qui ab eo ꝓbatur qui nó potest falli. Factú aút cóprehédit in mádato, in iustificatione iudiciú. vnde sequitur: Incedétes

Right margin notes: Mysteriú pulchrum (beside "Chry. Euágelicę narrationis…"); Herodes alienigena. (beside "pótificé: quo ab Herode…"); Ioannes nobilis. (beside "Voléés etiá ostédere…").

in omnibus mãdatis & iustificationibus domini. Cùm enim mandatis cælestibus obedimus in mãdatis domini incedimus:cùm congruè indicamus,tenere domini iustificationes videmur. Prouidere autem oportet bona non solũ corã deo,sed etiam corã hominibus. vbi & vnde sequitur:Sine querela. Nulla enim querela est, mẽtis bonitas cócordat & facti. & plerũq; institia durior hominũ quetelã excitat. Orig. Potest etiã aliquid iustũ iniustè fieri:vt si iactãtiæ causa quis pauperi elargiatur,quod non est sine querela. Sequitur: Et et.il.fil. eo quòd erat ster. Helizabeth,& am.&c. Chry. Nõ solum autẽ Helizabeth erat sterilis,sed & patriarcharum cóiuges,Sarra,Rebecca,Rachel,quod dedec° erat anti quis.nõ possum°dicere quòd peccati effect°esset sterilitas:cũcti iusti,cũcti virtuosi. Hæc autẽ fuit sterilitatis causa,vt cũ videris virginẽ pariẽtẽ dominũ,nõ sis incredul°,exercitãs mẽtẽ tuã in aluo steriliũ. Theo. Etvt etiã tu addisceres quòd lex dei multiplicationẽ filiorũ non appetit corporalẽ,sed magis spirituale. Processerãt ambo,nõ solũ secũdũ corpus,sed secũdũ spiritũ:ascẽsiones in corde ponẽtes,& vitã suã vt diem & nõ vt noctẽ habentes,quasi in die honestè ambulantes.

Factum est autẽ cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine uicis suæ ante deum,secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exijt ut incensum poneret,ingressus in templum domini. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.

Beda: Per Moysen domin° vnũ cõstituit summũ sacerdotem,cui mortuo succedere iussit:& hoc vsq; ad Dauid tẽpora seruatum est,à quo plures fieri domino agẽte decretum est. vnde nũc Zacharias in ordine vicis suæ sacerdotio fũctus esse asserit,cũ dicitur:Factũ est autẽ cũ sac.fun.Zach.in ord.vic.suæ an.deũ secũ.cõs. sac.sor.&c. Amb. Videtur autẽ hic Zacharias summus designari sacerdos:quia semel in anno solus summ° sacerdos in secũdo sanctuario intrabat,nõ sine sanguine quem offerret pro se & pro populi delictis. Beda: Non autẽ nũc noua sorte electus est vt incẽsum esset adolẽdum,sed prisca sorte cũ ex ordine sui pontificatus in vicem Abbia succederet. Sequitur: Et om. multi. po.&c. Incẽsum in sancta sanctorũ à põtifice deferri expectãte foris tẽplũ omni populo decimo die septimi mensis est iussum,& hãc diẽ expiationis siue propitiationis vocari:cuius diei mysteriũ apostolus ad Hebræos pãdens Iesum ostẽdit pontificẽ esse verũ,qui in sanguine proprio cæli secreta subiit,vt propitiũ nobis faceret patrẽ, & interpellaret pro peccatis eorũ qui adhuc pre foris° orantes expectant. Ambro. Hic est autem ille summus sacerdos qui adhuc sorte quæritur: quia verus adhuc ignoratur.qui enim sorte eligitur,humano iudicio nõ
Vices Zachariæ quales. cõprehẽditur. Ille igitur quærebatur,& alius figurabatur:verus in æternũ sacerdos,qui nõ hostiarũ cruore, sed proprio patrẽ deum generi reconciliaret humano, tunc quidem vices erant,nunc autẽ perpetuitas.

Apparuit autẽ illi angelus domini,stans à dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est,uidens:& timor irruit super eum. At autem ad illũ angelus:Ne timeas Zacharia,quoniam exaudita est deprecatio tua. Et uxor tua Helizabeth pariet tibi filium,& uocabis nomẽ eius Ioannẽ:& erit gaudium tibi,& exultatio,& multi in eius natiuitate gaudebunt.

Chry. Ingressus Zacharias in templũvt preces ferret pro cunctis ad eum,& quasi dei & hominũ mediator, vidit angelũ intus stãtẽ. vnde dicitur: Apparuit autẽ illi &c. Ambro. Bene apparuisse dicitur ei qui eum repẽte cõspexit,& hoc specialiter ant de angelis aut de deo scriptura diuina tenere consueuit. vt quod non potest præuideri,apparere dicatur. Non enim similirer sensibilia videntur,& is cuius in voluntate situm est videri,& cuius naturæ est nõ videri. Orige. Et hoc tantũ in pręsenti seculo dicimus,sed & in futuro cum migrauerimus à mũdo.nõ omnib° vel de° vel angeli apparebũt, sed ille tantũ videbit qui mundũ habuit cor. Locus aũt nec nocere poterit quẽq̃ nec iuuare. Chrys. Manifestè aũt apparuit nõ i somnis:eo quod minus arduũ annũtiabatur,vnde manifestiori & mirabiliori visione egebat. Dama. Tamẽ angeli nõ vt sunt hominib° patefiũt:sed trãsfigurati prout possunt visores aspicere,in quodcũque iusserit dñs. Basi. Dicit aũt,Altaris incẽsi,eo quod alterũ erat altare deputatũ ad holocausta. Amb. Nõ immerito autẽ angelus videtur in tẽplo,quia veri sacerdotis annũ tiabatur iã aduẽtus,& cæleste sacrificiũ parabat,in quo angeli ministrarẽt.nõ eñ dubites assistere angelũ quãdo Christus immolatur. Apparuit autẽ à dextris altaris incẽsi,quia diuinę in signe misericordię deferebat. Dñs enim à dextris est mihi,ne cõmouear. Chry. Nõ potest autẽ homo quãtũcũq; sit iustus absque timore cernere angelũ. vnde & nũc Zacharias aspectũ nõ tolerãs præsentiæ angeli, nec fulgorẽ illũ valẽs sufferre turbatur. Et hoc est quod subditur: Et Zacharias,&c. Sicut autẽ auriga pterrito lorãq; dimittẽte corruũt equi præcipites,totaq; quadriga pueritur:sic accidere cõsueuit animæ quoties ab aliquo stupore vel solicitudine deprimitur. vnde & hic subdit: Et timor &c. Orig. Noua quippe facies humanis se obtutib° præbẽs,turbat mẽtẽ animumq; cõferuat. vnde angel° sciẽs hãc humanã esse naturã,primũ pturbationi medet. Nã sequit: Ait autẽ &c. Atha. in vita Antonii. Vnde nõ difficilis est bonorũ spirituũ malorũq; discretio. si enĩ post timorẽ successerit gaudiũ,à dño venisse sciam°auxiliũ:quia securitas animæ præsentis maiestatis indiciũ est. si autẽ incussa formido pmãserit,hostis est qui videt. Nõ solũ autẽ trepidantẽ refocillat,sed etiã nouo lætificat nũtio,subdens: Quoniã exandita est deprecatio tua. & vx. &c. Aug. de quæst. euã. Vbi primò hoc attẽdẽdũ est,quia nõ est verisimile vt cũ p peccatis populi vel salutevel redẽptione sacrificiũ ille offetret,q potuerit publicis votis relictis homo senex vxorẽ habẽs pro accipiẽdis filiis orare præsertim:nã nemo orat accipere,quod accepturũ esse desperat. Vsqueadeo autẽ ille iã se habiturũ filios desperabat:vt hoc angelo pmittẽti nõ crederet. Ergo q ei dicitur,Exaudita est deprecatio tua:p populo intelligendũ est,cui° populi quoniã sal° & redẽptio & peccatorũ abolitio p Christũ futura erat,adhuc nũtiat Zachariæ nascitur° filius:quia pcursor Christi destinabat. Chry. Vel q exaudita sit ei° deprecatio,pbat p hoc q gignẽdus erat ei filius,clamãs:Ecce agnus dei,qui &c. Theo. Quasi ipso dicẽte:vnde erit mihi hoc manifestũ?ait angelus:ex hoc q Helizabeth pariet,credesquòd peccata populo sunt remissa. Amb. Vel aliter: Plena semper & redũdãtia sut diuina beneficia,nõ exiguo cõstricta munere,sed verbi bonorũ coaceruata cõgestu: vt hic primũ pcationis fruct° promittit,deinde sterilis part° vxoris. Cui°nomẽ prenũtiat subdẽs: Et vo.no.e. Io.&c. Beda: Singularis meriti indiciũ datur,quoties hominib° à deo vel imponit nomẽ vel nũtiatur. Chry. su. Ios. Illud quoq; oportet exprimere,quoniã is qui°ab ipsa teneritate infantiæ virt° refulgere debebat,à principio diuinit° sumebãt nomina. His verò qui postea debebãt excrescere,nomẽ postea imponebatur. Beda: Ioãnes ergo interpretatur in quo est gratia,vel domini gratia,quo nomine declaratur primo parẽtib° ei° gratiã,quib° decrepitis nasceret fili° esse donatã,deinde ipsi Ioãni qui magnus corã domino erat futurus,postremo etiã filiis Israel quos ad dominũ erat cõuersurus. vnde sequitur: Et erit gau. tibi & exul. Chry. Quãdo enim iustus ori-

Angelorũ apparitio.

Discretio spirituum

tur in mũdo, ministri natiuitatis eius lætãtur: quãdo verò ille nascitur qui quasi ad pœnas & ergastulũ relegaẽ, minister cõsternitur & cõcidit. Amb. Sãctus autem nõ solũ parẽtũ gratia, sed etiã salus est plurimorũ. vnde sequitur, Et mul. in natiui. eius gaude. Admonemur hoc loco sanctorũ generatione lætari: admonentur parẽtes gratias agere non enim mediocre munus est dei, date liberos propagatores generis, successionis hæredes.

Erit enim magnus coram domino, & uinum & siceram nõ bibet, & spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ: & multos filiorum Israel conuertet ad dominum deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & uirtute Eliæ: ut conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum parare domino plebem perfectam.

Ambr. Post lætitiã plurimorũ magnitudo virtutis promittiẽ cũ diciẽ, Erit enim &c. Nõ corporis, sed aĩæ magnitudinẽ declarauit: est corã dño magnitudo aĩæ, magnitudo virtutis. The. Multi nanq; magni dicũtur, sed corã hominib⁹, nõ corã deo, sicut hypocritæ: ita autẽ & parẽtes Ioãnis, iusti corã dño dicti sunt. Ambr. Deinde nõ fines alicui⁹ ꝓpagauit ĩperij, nõ triũphos bellici certaminis reportauit, sed qđ est ampli⁹ ꝑdicans in deserto delicias hominũ, corporísq; lasciuiã magna animi virtute depreßit. vñ sequiẽ, Et vinũ &c. Bed. Sicera interpretaẽ ebrietas, quo vocabulo hebræi omne quod íebriare potest poculũ, sine de pomis, siue de frugib⁹, seu de qualibet alia materia cõfectũ, significãt. Propriũ verò in lege Nazareorũ erat vino & sicera tempore obsecrationis abstinere. Vnde Ioãnes cæterísq; tales vt semper Nazaræi. i. sancti, manere poßint, semper his abstinere satagũt: nõ enim decet vino in quo est luxuria, inebriari eũ q musto spũs sancti desiderat ĩpleri vnde rectè cui vini ebrietas tolliẽ, spũs gratia cumulatur. sequiẽ aũt, Et spi. san. &c. Amb. Cui spũs sanctus infunditur, magnarũ est plenitudo virtutũ. Siquidẽ S. Ioãnes anteq̃ nasceretur, matris adhuc in vtero positus, spirit⁹ accepti gratiã designauit, cũ in vtero parẽtis exiliẽs dñi euãgelizauit aduẽtũ. Alius est spiritus vitæ huius, ali⁹ gratiæ. Ille nascẽdo sumit exordiũ, moriẽdo defectũ. Iste nõ ætatib⁹ coercetur, nõ obitu extinguitur: nõ aluo matris excludiẽ. Græcus, Quod aũt erit opus Ioãnis, quídve ꝑ spũm sanctũ perageret, ostẽdit subdẽs, Et mul. fi. Isr. cõ. ad do. deũ ipsorũ. Orig. Ioãnes quidẽ plurimos cõuertit, Domini aũt opus est vt oẽs ad deũ patrẽ cõuertat. Bed. Cũ autẽ Ioannes, qui Christo testimoniũ perhibẽs, in ei⁹ fide populos baptizabat, dicitur filios Israel ad dñm deũ ipsorũ cõuertisse: patet Christũ dominũ deũ esse Israel. vnde desinant Arriani Christũ dñm deũ esse, negare. Erubescãt Photiniani Christo ex virgine principium dare. Cessent Manichæi aliũ populi Israel atq; aliũ Christianorũ deũ credere. Amb. Nõ autẽ egem⁹ testimonio, ꝙ plurimorũ S. Ioannes corda cõuertit, in quo nobis propheticæ scripturæ & euãgelicæ suffragãtur. Vox enim clamãtis in deserto, Parate &c. Nõ enĩ de se, sed de dño prædicabat prænuntius Christi. & ideo sequitur, Et ipse præ. &c. Bene præcedet ante illũ qui prænuntius natus & prænũtius mortuus est. In spi. & vir. Eliæ. Orige. Non dicit in anima Eliæ, sed in spiritu & virtute. Spiritus eñ qui fuerat in Elia, venit in Ioãne, & similiter virtus eius. Ambr. Nũquã enim sine virtute spiritus, vel sine spiritu virtus: & ideo in spiritu & virtute, quia sanct⁹ Elias & virtutẽ habuit magnã & gratiã. Virtutem, vt ad fidẽ animos populorũ à ꝑfidia retorqueret: virtutẽ abstinentiæ, atq; patiẽtiæ, & spiritũ prophetãdi: in deserto Elias, in deserto Ioãnes. Ille Achab regis gratiã nõ quæsiuit, hic spreuit Herodis. Ille Iordanẽ diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit. Ille prioris, hic sequentis dominici præcursor aduentus. Beda. Quod autem de Elia per Malachiã prædictũ est, hoc per angelũ de Ioãne dicitur, cũ subditur, Vt con. cor. pa. in fi. spiritualem antiquorũ sanctorũ sciẽtiã populus prędicando infundens. Et incredulos ad prudentiã iustorũ, quę est nõ de legis operib⁹ iustitiã præsumere, sed ex fide salutẽ quęrere. Græcus. Vel aliter, Parentes Ioãnis & apostolorũ Iudæi fuerũt, sed tamẽ cõtra euãgeliũ ex superbia & infidelitate sæuiebãt. Itaque tanquã benigni filij Ioannes prius, & apostoli cõsequẽter eis veritatẽ mõstrabant, in propriã iustitiã & prudẽtiã eos attrahẽtes, sic etiã Elias reliquias Hebræorũ cõuertit ad apostolorũ veritatem. Bed. Quia verò Zachariã pro plebe supplicãtẽ dixerat exanditũ, subiũgit, Para. do. ple. perse. ĩ quo docet quo ordine plebs eadẽ saluari & perfici debeat, ad ꝑdicationẽ. s. Ioãnis pœnitẽdo & credẽdo in Christũ. The. Vel aliter, Ioãnes plebẽ parauit, nõ incredulã, sed perfectã. i. ꝑparatã ad suscipiẽdũ Christũ. Ori. Sacramẽtũ aũt Ioãnis vsq; nũc expletur in mũdo. Quicũq; eñ crediturus est in Iesum Christũ, antea spiritus & virtus Ioannis ad animã illius venit & præparauit dño populũ perfectũ.

Siceræ significatio

Ioãnes in spiritu & virtute Eliæ.

Sacramentum Ioannis.

Et dixit Zacharias ad angelũ, unde hoc sciã? Ego enim sum senex: et uxor mea processit in diebus suis. Et respõdẽs angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante deũ: et missus sum loqui ad te, et hæc tibi euãgelizare. Et ecce, eris tacẽs et non poteris loqui usq; in diẽ quo hæc fiant: pro eo quòd nõ credidisti uerbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam et mirabãtur quòd tardaret ipse in templo. Egressus autem nõ poterat loqui ad illos: et cognouerunt quòd uisionem uidisset in templo. et ipse erat innuens illis, et permansit mutus.

Chry. Habito respectu Zacharias ad propriam ætatem, quinetiam cõiugis sterilitate cõspecta diffisus est. vnde dicitur, Et di. Zach. &c. Vnde hoc sciam? q. d. quõ hoc fiet? Et causam dubitatiõis subdit, Ego enim sum senex &c. Aetas intẽpesta, natura inepta, ego generãs debilis, terra sterilis. Nõ autem cẽsetur propter hoc dignus esse venia sacerdos, dum seriem rerum expostulat. quandocũq; enim deus aliquid indicat, oportet in fide suscipere. nam super huiusmodi disceptare, cõtumacis est animæ. vnde sequitur, Et resp. &c. Ego sum Gab. qui asto ante deũ. Bed. q. d. Si homo talia signa promitteret, impunè signũ flagitare liceret: at cũ angelus promittat, iã dubitare nõ decet. sequitur, Et mis. sum &c. Chrys. Vt cũ audias me à deo missum fore, nihil humanũ æstimes ex his quæ tibi dicuntur. Neq; enim ex me loquor, sed mittentis relata denuntio. hæc est enim nuntij bonitas, vt nihil ex se referat. Bed. Vbi notandũ est ꝙ angelus se & ante deũ stare ad euangelizãdũ Zachariæ missum esse testatur. Greg. in ho. Quia & cũ ad nos veniũt angeli sic exterius implent ministeriũ, vt tamen nunquã interius desint per cõtemplationẽ. quia etsi circunscriptus est angelicus spiritus, summus tamen spiritus (qui deus est) circũscriptus nõ est. Angeli itaq; etiã missi ante ipsum sunt, qoia non quõlibet missi veniant, intra ipsum currunt. Bed. Dat autẽ ei signũ, quod rogatur, vt quod discredendo locutus est, iã tacẽdo credere discat. vnde sequitur, Et ec. eris. &c. Chry. Vt à vi generatiua ad organa vocalia, vincula trãsferãtur: nec intuitu sacerdotij ei parcitur, sed ob hoc plectebatur amplius, quia circa fidẽ cęteris pręesse debebat. The. Sed quia verbũ quod iugi animo habetur, potest etiã surdũ significare: quia bene talis eris surdus, & nõ poteris loqui. Conueniẽter enim hæc duo passus est, tanquã enim inobediẽs surditatẽ incurrit, & tanquã cõtradictor taciturnitatẽ. Chr. Dicit autẽ, Et ec. q. d. in hoc instanti. Sed considera miserationẽ domini in hoc quod sequitur, vsq; in diẽ quo hæc fient. q. d. Cũ ꝑ euẽtus rerũ quod dico ostendo, &

Diffidentia Zachariæ vnde.

Angelorũ missio.

noueris te iure punitū,tūc te de pœna eripiā. Et causam pœnæ ostēdit cū subditur, Pro eo ꝙ nō credidisti verbis meis,q̄ implebūtur in tēpore suo,nō attendēs virtutē eius qui misit me,cui ego assisto.Si aūt is qui erga natiuitatē mortalē incredulus erat punit,qualiter qui cælestē & ineffabilē calūniatur vitabit vltionē? Grec⁹.Dū aūt hęc intrinsecus agerētur,dilatio tēporis admirari cogebat expectātē forinsec⁹ multitudinē. vnde sequitur, Et erat plebs &c.Cūq; p diuersa vagaret̄ suspicio,qui licet dictabat ad libitum,donec Zacharias egrediens docuit silendo quod latendo perpessus est.vnde sequitur, Egres.au.nō poterat &c.The.Innuebat aūt populo Zacharias fortè causam taciturnitatis interroganti, quam loqui non valens,per nutum declarabat.vnde sequitur, Et ip.erat innuens illis,& permansit mutus. Ambr. Est autem mutus quidem sine verbo corporales actus indicare moliens,nec exprimens eius voluntatem.

Et factum est ut impleti sunt dies officij eius, abijt in domū suā. Post hos autē dies cōcepit Elizabeth uxor eius: & occultabat se mensibus quinque, dicēs, Quia sic fecit mihi dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

Bed. Vicis suæ tēpore pōtifices templi tantū officiis mācipati,non solū à cōplexu vxorū,sed ab ipso quoq; domorū suarū abstinebant ingressu.vnde dicitur,Et fa.est vt impleti &c.Quia eīn tūc sacerdotalis ex stirpe Aarō successio quærebatur,necessariò tēpus substituēdæ sobolis procurabatur. At quia nūc non carnalis successio, sed profectio spiritalis inquiritur sacerdotibus,vt semper altari queant assistere, semper castitas obseruanda præcipitur.Sequitur,Post hos autē &c.Post dies.s.officij Zachariæ cōpletos.Gesta sunt autē hæc mēse Septēbri,8.calen.Octobris,quādo oportebat Iudæos ieiuniū scenophegiæ celebrare,iminēte ęquinoctio,in quo incipit nox esse maior q̄ dies:quia Christū oportet crescere,Ioannē autē minui. Nec frustra tūc dies ieiuniorum erant,quia p Ioannē erat hominibus afflictio pœnitētię prædicāda.Sequitur,Et occultabat &c.Amb. Quæ causa occultationis,nisi pudor? Sunt enim quædā tempora præscripta cōiugio, quādo dare operā procreādis liberis sit decorū,dū anni vigent, dū suscipiēdorū liberorū spes est.At vbi & matura ætas senectus successerit,& ætas est regendis liberis habilior q̄ creandis,pudor est legitimi licet fœtus gestare indicia,& grauari alienæ ætatis onere,& tumescere aluum non sui temporis fructu. Pudebat ergo propter ætatē.vnde intelligi potest causa quia iā nō cōueniebāt inter se cōcubitu coniugali.neq; enim ea quæ senilē nō erubesceret coitum, erubesceret partū. hæc tamen erubescit donec cognouit & ipsum mysteriū religionis. Sed quæ occultabat se,quia conceperat filiū:iactare se cœpit,quia generabat prophetam. Orig.Et ideo dicit,Mēsibus quinq;.i.donec Maria cōciperet, & fœtus eius exultans cū gaudio prophetaret. Amb.Et quāuis partus sui erubesceret ætatē,rursus caruisse se gaudebat opprobrio, dic. Quia sic fecit &c. Chry.s.Solui sterilitatē,donū supra naturā cōcessit, & petra infructuosa spicas virētes produxit,abstulit dedecus dum genitricem fecit.vnde sequitur,In diebus &c. Ambr.Pudor enim est fœminis nuptiarum præmia nō habere,quibus hæc sola est causa nubendi.Chrys.Dupliciter igitur gaudet,dum & à nota sterilitatis ipsam eripuit dominus: & quoniam illustrem partum enixa est.Nō enim vt in cæteris gigneotiū solus cōcubitus interuenit, sed gratia cælestis huius ortus fuit exordiū. Bed.Mysticè autē per Zachariam sacerdotiū Iudæorū, per Elizabet potest lex ipsa designari, quæ sacerdotum doctrinis exercitata spirituales deo filios gignere debebat:sed nō valebat,quia neminē ad perfectionem dedu xit lex. Erant ambo iusti, quia bona est lex,& sacerdotium pro illo tēpore sanctū.Ambo processerant in diebus suis,quia adueniente Christo iā incuruantur ad seniū.Ingreditur Zacharias tēplū, quia sacerdotū est intrare in sanctuariū mysteriorū cęlestiū. Foris erat multitudo,quia mystica penetrare nequit. Dum altari thymiama imponit,nasciturū Ioannē agnoscit:quia dū doctores flāma diuinę lectiōis ardēt,gratiā dei p Iesum,perditurā reperiūt:& hoc p angelū, quia lex p angelos ordinata est.Amb.In vno aūt vox plebis obmutuit,quia ī vno totus ad deū loquebatur populus.trāsiuit enim ad nos dei verbū,& in nobis nō tacet. Mutus est qui nō intelligit legē.Cur enim tibi magis videatur mutus esse q̄ sermonē,q̄ qui mysteriū nescit? Innuēti similis est populus Iudæorū,qui actuū suorū præstare nō potest ratiōnē.Bed.Et tamē Elizabeth cōcepit Ioannē, quia interiora legis sacramētis Christi abundant. Conceptum quinq; mēsib⁹ occultat,quia Moyses quinq; libris mysteria Christi designat, seu quia Christi dispensatio in quinq; mūdi ætatib⁹ p sanctorū dicta, vel facta figurat.

In mēse autē sexto, missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatē Galilææ, cui nomen Nazareth ad virginē desponsatam viro, cui nomē erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen virginis Maria.

Bed. Quia Christi incarnatio vel sexta ætate seculi futura, vel ad impletionē legis erat profutura, rectè sexto mēse cōcepti Ioānis missus ad Mariā angelus nasciturū nūtiat saluatorē.vnde dicitur,In mense &c.Mēsem sextū Martiū intellige, cuius 25.die dominus noster & conceptus traditur & passus: sicut & 25.die mēsis Deceb. natus.ꝙ si vel hoc die vt nōnulli arbitrantur æquinoctiū vernale, vel illo solstitiū brumale fieri credamus, cōuenit cū lucis incremento cōcipi vel nasci eū qui illuminat omnē hominē venientē in hunc mundū. At si quis ante dominicæ natiuitatis & cōceptionis tempus cōsiderat lucē, vel crescere vel tenebras superare cōuicerit, dicimus & nos quia Ioannes ante faciē aduētus eius regnū cælorum euāngelizabat. Basi. Adeunt autē nos cælestes spiritus, nō quasi ex seipsis, sed ex eo ꝙ diuinæ sapientiæ decorē cōspiciunt. vnde sequitur, Missus est angelus.&c.Greg.in ho. Ad Mariā enim virginē nō quilibet angelus, sed Gabriel archāgelus mittit. ad hoc quippe ministerium summū angelū venire dignū fuerat, qui summū omnium nuntiabat. Qui idcirco priuato nomine cēsetur, vt signetur per vocabulū in operatiōe quid valeat. Gabriel enim dei fortitudo nominatur. per dei ergo fortitudinē oūtiādus erat, qui virtutū dominus & potens in prælio ad debellandas potestates aereas veniebat.Glo. Additur autem & locus quo mittitur cū subditur, In ciu.&c. Nazaræus enim.i. sanctus sanctorum nuntiabatur venturus.Bed.in ho. Aptum autem humanæ restaurationis princip iū, vt angelus à deo mitteretur ad virginem partu consecrandū diuino, quia prima perditionis humanæ fuit causa, cū serpēs à diabolo mittebatur ad mulierē spiritu superbię decipiendam.vnde dicitur, Ad virgiōē. Aug.de sao.virg. Illum enim solū virginitas decenter parere potuit, qui in sua natiuitate parem habere nō potuit. Oportebat enim caput nostrū propter insigne miraculū, secūdū corpus nasci de virgine, quod significaret membra sua de virgine, etiā secūdum spiritum nascitura. Hiero.in ser.de assum. Et bene angelus ad virginē mittitur, quia semper est angelis cognata virginitas. Profectò in carne præter carnem viuere nō terrena vita est sed cælestis. Chry.sup.Mat. Non autem angelus post partum annuntiat virgini, ne omniū exinde turbaretur. Et ideo ante conceptionem illam alloquitur, non in somnis imò visibiliter assistit:nā quasi magnā valde relationē accipiens egebat ante rei euentū

Differētia sacerdotij

Præmia nuptiarū partus.

Allegoria pulchra.

Virginitas īsigne.

visioni soléni. Ambr. Bene auté vtrũq; posuit scriptura vt & despõsata esset & virgo. sequit̃ eñ, De. viro. Virgo vt expers virilis cõsortij videret̃. Despõsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui grauis aluus corruptelæ videretur insigne præferre. Maluit aũt dñs aliquos de suo ortu q̃ de matris pudore dubitare. sciebat enim tenerã esse virginis verecũdiã, & lubricã famã pudoris: nec putauit ortus sui fidẽ matris iniuriis astruendã. Seruat̃ itaq; S. Marię sicut pudore integra, ita & inuiolabilis opinione virginitas. nec decuit sinistra virginibus opinione viuẽtib⁹ velamẽ excusationis relinqui, ꝙ infamata mater quoq; dñi videretur. Quid auté Iudæis, qd Herodi posset ascribi, si natũ viderẽtur ex adulterio psecuti? Quẽadmodũ aũt ipse diceret, Non veni legẽ soluere sed adimplere, si videret̃ cœpisse à legis iniuria? cũ partus innuptæ lege dãnet̃? Quid ꝙ etiã fides Mariæ verbis magis adsciscitur, & mẽdacij causa remouetur. videtur eñ culpã obũbrare noluisse mẽdacio innupta prægnãs. Causam auté mẽtiendi despõsata nõ habuit, cũ cõiugij præmiũ & gratia nuptiarũ partus sit sœminarũ. Nõ mediocris quoq; causa est, vt virginitas Mariæ falleret principẽ mũdi, q cũ despõsatã viro cerneret partũ nõ potuit habere suspectũ. Orig. Si eñ nõ habuisset spõsum, statim cogitatio tacita diabolũ surrepsisset, qũo q̃ nõ accubuit cũ viro prægnãs esset? debet iste cõcept⁹ esse diuinus, debet aliqd humana natura esse sublimius. Amb. Sed tñ magis refellet principes seculi. dęmonũ eñ malitia facilè etiã occulta deprehẽdit. At verò q secularib⁹ vanitatib⁹ occupãtur, scire diuina nõ possũt. quinetiã locupletior testis pudoris maritus adhibetur, q posset & delere iniuriã, & vindicare opprobriũ, si nõ agnosceret sacramẽtum. de quo subditur, Cui no. erat &c. Bed. in ho. Quod nõ tãtũ ad Ioseph, sed etiã ptinet ad Mariã. Legis nãq; erat pceptũ, vt de sua quisq; tribu aut familia acciperet vxorẽ. Sequitur, Et no. vir. Maria.

Causa desponsatio-nis Marię.

Bed. super Lucam. Maria hebraicè stella maris, Syriacè verò domina vocatur, & meritò, quia hæc totius mũdi dominum, lucem seculi meruit generare perennem.

Interpretatio nominis Mariæ.

Et ingressus angelus ad eã, dixit, Aue gratia plena, dominus tecum: benedicta tu in mulieribus: Quæ cũ audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio.

Amb. Disce virginẽ moribus, sola in penetralibus: quã nemo virorũ videret, solus angelus repetiret. vnde dicitur, Et ingr. &c. Et ne quidẽ degeneri deprauaretur affatu, ab angelo salutatur. Græcus, Cõtra vocẽ prius ędi tam mulieri, dirigitur nũc sermo ad virginẽ. In illa dolorib⁹ partus est causa peccati pnnita, in hac p gaudiũ mœstitia pellitur. vnde iocunditatẽ nõ absurdè prænuntiat angelus virgini, dicẽs, Aue. Quòd autẽ digna cognosceretur spõsaliũ attestatur, cũ dicit, Gra. pl. quasi eñ quędam arra aut dos spõsi osteoditur, ꝙ fœcũda sit gratiis. Horũ enim quę dicit hęc sunt spõsæ, alia spõsi. Hier. in ser. de assum. Et bene gratia plena, quia cæteris p partes præstatur, Mariæ verò simul se totam infudit gratię plenitudo. Verè gratia plena, per quã largo spiritus sancti imbre superfusa est omnis creatura. Iam autem erat cũ virgine, qui ad virginẽ mittebat angelũ, & pręcessit nũtiũ suum dñs, nec teneri potuir locis, qui omnibus habetur in locis. vnde sequitur, Dominus te. Augu. in ser. de na. Magis q̃ mecũ, ipse eñ in tuo est corde, in tuo fit vtero, adimplet mentẽ, adimplet ventrẽ. Græcus, Hoc aũt est totũ legationis cõplementũ: dei enim verbũ vt spõsum supra rationẽ vnionẽ efficiẽs tanquam ipse germinans, idemq; germinatus totã naturã humanam sibiipsi confirmauit. Vltimum verò ponitur tanquã perfectissimum & compendiosum, Bene. tu in mu. Vna. s. præ cũctis mulierib⁹, vel etiã benedicãtur in te mulieres, sicut mares in filio, sed magis vterq; in vtrisq;. Velut enim p vnã sœminã & vnũ marẽ peccatũ simul ac tristitia intrauit, sic & nũc per vnã & vnũ benedictio reuocata est & lætitia, & ad singulos est profusa. Amb. Disce autem virginẽ à verecũdia, quia pauebat. nã seqnitur, Quæ cũ &c. Trepidare virginũ est, & ad nmnes ingressus viri pauere, oẽs viri affatus vereri. Disce virgo verborũ vitare lasciuiã. Maria etiã salutationẽ angeli verebatur. Grec⁹, Cũ assueta foret his visionib⁹, euãgelista nõ visioni, sed relatibus turbationẽ attribuit dicẽs, Tur. est in ser. eius. Attẽde autẽ virgiois & pudicã & prndentẽ, & animam simul & vocẽ. audita lætitia dictũ examinauit, & neque manifestè obstitit per incredulitatẽ, nec statim paret ex lenitate, Euæ leuitatẽ euitans simul & duritiam Zachariæ. vode dicitnr, Et cogit. &c. Nõ conceptio: nã adbuc ignorabat immensitatẽ mysterij: sed salutatio nunquid libidinosa, vt à viro an virginẽ: ad diuina, dũ dei faceret mẽtionẽ, dicẽs, Dominus tecũ. Amb. Benedictionis etiã nouam formulam mirabatnr, quæ nusquam est ante cõperta, soli Marię hæc seruabatur. Orig. Si enim sciuisset Maria ad alium quempiam similem factum esse sermonem, vtpote quæ habebat legis scientiam, nũquam eam quasi peregrinam talis salutatio exterruisset.

Maria assueta visioni angelicæ.

Et ait angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud deũ. Ecce concipies in vtero & paries filium: & vocabis nomẽ eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altißimi vocabitur. Et dabit illi dominus deus sedem David patris eius, et regnabit in domo Iacob inæternum, & regni eius non erit finis.

Bed. Quia salutatione insolita virginẽ turbatã viderat, quasi familiarius notã vocans ex nomine, ne timere debeat iubet. vnde dicitur, Et ait ei ang. &c. Græcus. q. d. Nõ accessi decepturus, imò deceptionis absolutionem depromere. Nõ veni prædaturus inuiolabilẽ tuam virgioitatẽ, sed cõditoris puritatis & custodis cõrubernia reserare. Nõ sum serpentis minister, sed perimentis serpentem legatus: spõsalium tractator, nõ insidiarum molitor. Sic ergo nequaquã distrahẽtibns ipsam cõsiderationibus vexari permisit, ne diiudicaretur infidus minister negocij. Chrys. Qui autẽ apud deũ meretur gratiã, nõ habet quid timeat. vnde sequit̃, Inue. enim gra. &c. Qualiter autẽ illã quisque reperiet, nisi humilitate mediante? Humilib⁹ enim dat deus gratiã. Gręcus, Inuenit enim gratiã virgo corã deo, quia splẽdore pudicitiæ ppriam exornãs animã, gratũ deo se habitaculũ præparauit. nec solũ cælibatũ inuiolabilẽ cõseruauit, sed etiam immaculatã cõsciẽtiã custodiuit. Orig. Inuenerãt enim plures gratiã ante eã. Et ideo subdit quod propriũ est, dicẽs. Ec. cõ. in vte. Gre. Quòd dicitur ecce, cõcelleritatẽ & præsentiã denotat, insinuãs cũ eius verbo celebratã esse cõceptionẽ. Dicit autẽ, Cõcipies in vtero, vt demõstraret dñm ab ipso vtero virginali, & de nostra substãtia carnẽ suscipere. Venit enim diuinũ verbũ emũdaturũ naturam humanã & partũ, & nostræ generationis primordia. Et ideo sine peccato humano semine p singula sicut nos in carne cõcipitur, & nouẽ mẽsiũ spacio gestatur in vtero. Gre. Ni. Sed qm̃ contingit specialiter diuinũ cõcipi spiritũ, & spiritũ parere salutarẽ secũdũ prophetã, ideo addidit, Et pa. fi. Amb. Nõ autẽ oẽs sunt sicut Maria, vt dũ de spiritu sancto cõcipiunt verbũ, pariant. Sunt autẽ q̃ obortiuũ excludant verbũ antequam pariant. Sunt q̃ in vtero Christũ habeant, sed nõdũ formauerint. Gre. Nise. Cũ autẽ expectatio partus mulieribus timorẽ incutiat, sedat timoris metum dulcis partns relatio cùm subditur, Et vocabis nomeneius Iesum Saluatoris enim aduentus est cuiuslibet timoris propulsio. Be. Iesus autẽ saluator siue salutaris interpretatur. Gre. Dicit autẽ, tu vocabis non pater: patre enim caret,

Cęlibatus Mariæ.

Iesu nominis mysterium.

quãtũ ad inferiorẽ generationẽ, ſicut & matre reſpectu ſupernæ. Cyr. Hoc aũt oomẽ de nouo ſuit verbo ĩpoſitũ natiuitati cõgruẽs carnis, ſecuodũ illud prophetieũ, Vocabitur tibi nomẽ nouũ, qđ os dñi nominauit. Græ. Verũ quia hoc nomẽ cõe eſt ſibi cum ſucceſſore Moyſi, idcirco innuẽs angelus ꝙ nõ erit ſecũdũ illius ſimilitudioẽ ſubiũgit, Hic erit magnꝰ. Amb. Dictũ eſt quidẽ etiã de Ioãne, quia erit magnus, ſed ille quaſi homo magnus, hic quaſi magnus deus. Latè em̃ fundiẽ dei viitus, latè cęleſtis ſubſtãtię magnitudo porrigiẽ: nõ loco clauditnr, nõ opiniooe cõprehẽditur, nõ æſtimatiõe cõcluditur, oõ ætate variaıur. Orig. Vide ergo magnitndinẽ ſaluatoris, qũo in toto orbe diffuſa ſit: aſcende io cælos, qũo cæleſtia repleuerit: deſcẽde cogitatione ad abyſſos & vide eũ illuc deſcẽdiſſe: ſi hoc videris, pariter ĩtueberis opere cõpletũ, hic magnus. Græ. Neq; carnis aſſumptio deitatis derogat celſitudini, imò potius humanitatis humilitas ſublimaıur. vñ ſequitur, Et fi. al. vo. Non vtiq; tn ĩpones vocabulũ, ſed ipſe vocabitur, à quo oiſi à cõſubſtãtiali genitore? nullꝰ em̃ filiũ nonit niſi pater. Penes qoẽ verò infallibilis eſt notitia geniti, nec verꝰ interpres eſt erga impoſitionẽ cõgruã nominis. ꝓpter qđ dicir, Hic eſt filius meus dilectus, ab æteroo ſiquidẽ eſt, quãuis nũc ad noſtrã doctrinã nomẽ eius patuerit. Et ideo ait, vocabitur, nõ fiet vel generabitur: nã & aote ſecula ſuerat cõſubſtãtialis patri. Hũc ergo cõcipies, huiꝰ mater efficieris, hũc virginalis cella cõcludet, cuiꝰ cęleſte ſpaciũ capax nõ extitit. Chry. Cęterũ ſiqdẽ enormè quibuſdã videtur, deũ habitare corpus. Nõne ſol cuius eſt corpus ſenſibile quocũq; radios mittit, oõ leditnr in ꝓpria puritate? Multò ergo magis iuſtitiæ ſol ex vtero virginali mundiſsimũ corpus aſſumẽs, nõ tantũ cõtaminatus non eſt, imò etiã ipſam matrẽ ſanctiorẽ oſtendit. Græ. Et vt virginẽ redderet memorẽ ꝓphetarũ. ſubdit, Et da. il. &c. Vt noſcat liquido, qm̃ qnaſciturꝰ eſt ab ea, ipſe eſt Chriſtꝰ quẽ illi promiſerũt ex Dauid ſemine naſciturũ. Cyr. Nõ tñ ex Ioſeph eſt æditũ corpus Chriſti mũdiſsimũ, ſecũdũ em̃ vnã lineã cognationis profluxerãt Ioſeph & virgo, ex qua formã humaoitatis vnigenitos ſumpſit. Baſi. Nõ autẽ in materiali ſede Dauid ſedit dñs trãſlato Iudaico regno ad Herodẽ, ſed ſedẽ appellat Dauid io qua reſedit dñs, indiſſolubile regnũ. vñ ſequiẽ, Et reg. &c. Chry. Dicit autẽ ad præſens, domũ Iacob eos qui de numero Iudæorũ crediderũt in illũ. Vt em̃ Paulus dicit, Nõ oẽs q ex Iſrael ſuot, hi ſunt Iſraelitæ, ſed qui ſunt filij promiſsionis cõputãtur in ſemine. Bed. Vel domũ Iacob totã eccleſiã dicit, vel q̃ de bona radice nata, vel cũ oleaſter eſſet, meritò tamẽ fidei ĩ bonã eſt inſerta oliuã. Græ. Nullius autẽ eſt in æternũ regnare niſi dei ſolius, quo fit vt & ſi ꝓpter incarnationẽ dicatur Dauid ſedẽ acciprre, tamen idẽ ipſe inquantum deus, rex æternus agnoſcitur. ſequitur, Et regni &c. Nõ ſolũ inquãtũ deus eſt, ſed etiã in eo ꝙ homo: & in præſenti quidẽ habet regnũ multorũ, finaliter verò vniuerſorũ, cũ ei omnia ſubiiciãtur. Bed. Omittat ergo Neſtorius dicere hominẽ tãtũ ex virgine natũ, & hũc à verbo dei, nõ io vnitate perſonæ eſſe receptũ. Angelus em̃ qui euodem ipſum patrem habere Dauid, quem filiũ altiſsimi vocari pronuotiat, in duabus naturis vnam Chriſti perſonam demooſtrat. Non autem ideo futuri temporis verbis angelus vtitur, quia ſecundũ hæreticos Chriſtus ante Mariã noo fuerit, ſed quia ſecundum eandem perſooam homo cum deo idem filij nomen ſortitur.

Cõceptus Ieſu relatio.

Neſtorij error.

Dixit autẽ Maria ad angelũ, Quomodo fiet iſtud quoniã virũ nõ cognoſco? Et reſpondens angelus, dixit ei, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obumbrabit tibi. Ideóq; & quod naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius dei.

Amb. Neq; non credere angelo Maria deboit, neq; tã temerè vſurpare diuina. vode diciẽ, Di. ao. Ma. ad ange. Quo. fiet iſtud? Tẽperatior eſt iſta reſponſio q̃ verba ſacerdotis. Hæc ait, Qũo fiet iſtud? Ille reſpondit, vñ hoc ſciã? Negat ille ſe credere, & quaſi fidei adhuc aliũ quęrit authorẽ. Iſta ſe facere ꝓfitetur, nec dobitat eſſe faciẽdũ, quod qũo fiat inquirit. Legerat Maria, Ecce concipiet ĩ vtero, & pariet filiũ, ideo credidit futurũ, ſed qũo fieret, ante oõ legerat: nõ em̃ quẽadmodũ, fieret vel ꝓphetæ tãto fuerat reuelatũ: tãtũ em̃ myſteriũ nõ hominis fuit, ſed angeli ore promendũ. Gre. Niſ. Attẽde etiã mũdæ virginis vocẽ, partum aonũtiat angelus, ipſe verò virginitati inoititur, præſtãtiorẽ incorruptibilitatẽ angelica viſiõe diiudicãs. vnde dicit, Quo. vi. nõ cog. Baſi. Cognitio multifariè diciẽ. Dicitur em̃ cognitio noſtri conditoris ſapientia, ac magnaliũ ſuorũ notitia, necnon mandatorũ cuſtodia, & quæ ſit apud eũ appropinquatio & copula nuptialis vt hic accipitur. Gre. Ni. Hæc igitur Mariæ verba indiciũ ſunt eorũ quæ tractabat in mentis arcano. Nã ſi cauſa copulæ cõiugalis Ioſeph deſponſari voluiſſet, cur admiratione ducta eſt, dum ſibi oarratur cõceptio? cũ nimirũ ipſa præſtolaretur ad tẽpus mater effici iuxta legis naturam. Verùm quia oblatum corpus deo, quaſi quoddã ex ſacris inuiolabile reſeruari decebat: & ideo dicit, Quoniã vi. nõ cog. q. d. Et ſi ſis angelus, tamen ꝙ virum non cognoſcam ex impoſſibilibus cernitur. qualiter igitur mater ero carens coniuge? Ioſeph quidẽ in ſpõſum agnoui. Græ. Sed cõſidera qualiter virgini ſoluit dubiũ angelus, ac explanat intemeratũ cooonubiũ & ineffabilẽ partũ. ſequitur enim, Et reſ. ang. di. ei, Spi. ſan. &c. Chry. q. d. Non quæras ordinem naturalẽ vbi naturã traoſcendũt & ſuperãt quæ tractantur. Dicit, quomodo fiet iſtud quoniam virũ nõ cognoſco? quinimò eoipſo contioget ꝙ es coniugis inexperta. Nã ſi virũ experta fuiſſes, non digna cenſerereris hoc myſterio. nõ quia prophanũ ſit coniugiũ, ſed quia virginitas potior. Decebat enim communẽ omniũ dominum, & in natiuitate nobiſcum participare, & ab ea diſcrepare. ꝙ enim ex vtero naſceretur, habuit cõmune nobiſcũ: ꝙ autẽ abſq; concubitu naſceretur, plus à nobis obtinuit q̃ beatũ corpus illud, qood ob exuberãtem munditiam virginis Mariæ vt videtur donum animæ ad ſeipſum allexit. In ſingulis enim cæteris vix vtiq; aoima ſincera ſancti ſpiritus impetrabit præſeotiam, ſed nunc caro receptaculum efficitur ſpiritus. Gre. Niſ. Tabulas enim noſtræ oaturæ, quas culpa confregerat, denuò verus legiſlator de terra noſtra ſibi dolauit, abſq; cõcubitu diuinitatis ſuæ corpus ſuſceptibile creans, qood diuinus digiꝰ ſculpſit. ſ. ſpiritus ſuperueniẽs virgini. Chr. Inſuper & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Altiſsimi regis virtus Chriſtus eſt, qui per aduentum ſpiritus ſancti formatur in virgioe. Greg. 18. mo. Per obumbrationis enim vocabulũ incarnaodi dei vtraque natura ſignificatur, vmbra eoim à lumine formatur & corpore. Dominus autem per diuinitatẽ lumen eſt: quia ergo lumẽ incorporeum in eius erat vtero corporandũ, rectè ei dicitur, Virtus altiſ. obum. tibi. i. corpus in te humanitatis accipiet incorporeũ lumẽ diuinitatis. Hoc enim Mariæ dicitur propter mẽtis refrigerium cælitus datum. Bed. Non ergo virili quod nõ cognoſcis ſemine, ſed ſpiritus ſancti quo impleris opere coocipies: concupiſcentiæ in te non erit æſtus, vbi vmbram faciet ſpiritus ſanctus. Gregoiius Niſen. Vel dicit, Obumbrabit tibi: quia ſicut corporis vmbra præcedentium charactere conformatur: ita iodicia deitatis filij ex virtute generandi parebunt. Sicnt enim io nobis quædam viuifica virtus in materia corporali conſpicitur, qua homo formatur: ſic

Cõparatio Mariæ & Zacharię.

Expoſitio pulcherrima.

Obũbratio diuina quæ ſit.

in virgine altißimi virtus per viuificantē ſpiritū pariter corpori inſitā materiam carnis ex virgineo corpore ad formādū nouū hominē aſſumpſit. vnde ſequit, Ideoq; & quod naſcetur ex te &c. Atha. Profitemur enim qm̄ naturæ humanæ aſſumpſiū ex materia corpus veriſsimū extitit, & idē ſecundū naturā corpori noſtro: ſoror nāque noſtra Maria eſt, cū omnes ab Adā deſcenderimus. Baſi. Vnde & Paulus dicit, Quoniam miſit deus filium natū nō per mulierē, ſed ex muliere. Nā hoc quod dico per mulierē tranſitura, poterat indicare natiuitatis ſententiā: quod autē dicitur ex muliere, manifeſtat cōmunionē naturæ genitī reſpectu parētis. Gre. 18. mo. Ad diſtinctionē autē noſtræ ſanctitatis Ieſus ſingulariter ſanctus naſciturus aſſerit: nos quippe etſi ſancti efficimur, nō tamen naſcimur, quia ipſa naturæ corruptibilis cognatione conſtringimur: ille autem ſolus veraciter ſanctus eſt, qui ex cōiunctione carnalis copulæ conceptus nō eſt, qui non (ſicut hæreticus deſipit) alter in humanitate, al ter in deitate eſt: vt purus homo cōceptus atq; æditus, & poſt per meritū vt deus eſſet accepit. Sed nūtiante angelo & adueniente ſpiritu: mox verbū in vtero mox intra vterū verbū caro. vnde ſequitur, Vocabitur &c. Græ. Tu autem attēde qualiter virginī angelus totam trinitatem æddidit: dum ſpiritum ſanctum commemorat virtutē & altiſsimū: trinitas enī indiuiſibilis eſt.

Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipſa concepit filium in ſene ctute ſua. Et hic menſis eſt ſextus illi qui vocatur ſterilis, quia nō erit impoßibile apud deum omne verbum. Dixit autem Maria, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum uerbum tuum. Et diſceßit ab illa angelus.

Chry. Quoniā precedēs dictū ſuperabat virginis mētē, ad humiliora declinauit, ſermonē p ſenſibilia ipſi ſuadēs. vnde dicit, Et ec. Eli. co. tua. Animaduerte Gabrielis induſtriā: nō memorauit eam Sarræ vel Rebecæ vel Rachelis, quia antiquiora erāt exēpla: ſed imminens factū inducit, vt eius mentē corroboraret: & ob hoc & ætatē cōmemorauit, cū dicit, Et ip. con. fi. in ſenec. ſua: & defectū naturæ. ſequitur, Et hic men. &c. Nō enī à principio conceptus Elizabeth ſtatim annuntiauit, ſed acto ſex menſiū ſpacio, & tumor ventris perhibeat argumētum. Gre. Nazā. Sed quæret aliquis, Qualiter ad Dauid Chriſtus refertur? Siquidē Maria de ſanguine manauit Aarō, cuius cognatā angelus Elizabeth aſſeruit: ſed hoc nutu ſuperno contigit vt regiū genus ſacerdotali ſtirpi iungeretur: vt Chriſtus, qui rex eſt & ſacerdos, ab vtriſque ſecūdū carnē naſceretur. Legitur etiam in Exodo, Quoniā Aaron primus ſecundū legē ſacerdos, duxit ex tribu Iudæ cōiugē Elizabeth filiā Aminadab. & attēde ſacratiſsimā ſpiritus adminiſtrationē: dū & hāc Zachariæ cōiugē ſtatuit Elizabeth vocari: reducēs nos ad illā Elizabeth quā duxerat Aaron. Bed. Sic ergo ne virgo ſe parere poſſe diffidat: accepit exemplū ſterilis anus pariturae: vt diſcat omnia deo poßibilia eſſe, etiā quæ naturæ ordine videātur eſſe cōtraria. vnde ſequitur, Quia nō erit Imp. apud deū omne verbū. Chry. Ipſe nanq; cū ſit naturæ dñs cū cta poteſt cū velit: qui cūcta peragit & diſponit, vitæ mortiſq; lora gubernans. Aug. cōtra Fauſt. Quiſquis autē dicit, Si omnipotens deus eſt, faciat vt ea quæ facta ſunt, facta nō fuerint: nō percipit ſe dicere vt ea q̄ vera ſunt eo ipſo q vera ſunt, falſa ſiot. Poteſt enim facere q aliquid nō ſit quod erat: velut cùm aliquis qui cœpit eſſe naſcendo, faciat nō eſſe moriendo. Quis autē dicat, vt id quod iā nō eſt faciat nō eſſe? quicquid enim præteritum eſt, iam nō eſt: ſi de ipſo fieri aliquid poteſt adhuc eſt de quo fiat. Et ſi eſt, quomodo præteritū eſt? nō ergo eſt quod verè diximus fuiſſe: ſed ideo verū eſt illud fuiſſe, quia in noſtra ſententia verum eſt, nō in ea re

Quæſtio vtilis.

Omnipotentia dei exponitur

quæ iā nō eſt: hāc autē ſententiā deus falſam facere nō poteſt. Omnipotentē autē deū non ita dicimus, ac ſi eū etiā mori poſſe credamus. Ille planè omnipotēs verè ſolus dicitur quod verè eſt: etiam à quo ſolo eſt quicquid aliquo modo eſt. Amb. Vide autem humilitatē virginis vide deuotionem. Sequitur enim, Di. au. Ma. Ec. an. do. Ancillā ſe dicit, quæ mater eligitur: nec repentina exaltata promiſsione eſt. Mitē enim humilēq; paritura humilitatē debuit etiā ipſa præferre: ſimul etiā ancillā ſe dicēdo, nullā ſibi prærogatiuam tantæ gratiæ vendicauit, quin faceret quod iuberetur. vnde ſequitur, Fiat mi. ſe. ver. tuū. Habes obſequiū, vide votum Ecce ancilla dñi, apparatus officij eſt. Fiat mihi ſecundū verbū tuū, concept⁹ eſt voti. Euſ. Alius aliud quiddā ſ pſenti ſermone virginis extollet apicibus, hic quidē cōſtantiā, hic obedientiæ prōptitudinē, alius q nō allecta eſt tā ſplēdidis & arduis p magnū archangelū pmiſsis pollicitis, aliusq nō exceſsit modū in dāno inſtantias, ſed equaliter cauit & Euæ leuitatem, & Zachariæ inobedientiā: mihi autē humilitatis profunditas non minus cōſpicitur admirāda. Greg. 18. mo. Per ineffabile nanq; ſacramentū cōceptō ſancto partu inuiolabili ſecūdum veritatē vtriuſq; naturæ eadem virgo ancilla domini fuit & māter. Beda, Accepto autem virginis conſenſu mox angelus cæleſtia repetit. vnde ſequitur, Et diſceſsit ab illa angelus. Euſ. Non ſolùm impetrans quod optabat, ſed ſtupēs in virginea forma & virtutis plenitudine.

Deuotio virginis.

Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cū feſtinatione in ciuitatem Iuda & intrauit in domum Zachariæ, & ſalutauit Elizabeth. Et factum eſt, ut audiuit ſalutationē Mariæ Elizabeth, exultauit infans in utero eius. Et repleta eſt ſpiritu ſancto Elizabet. Et exclamauit uoce magna, & dixit: benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui. Et unde hoc mihi ut ueniat mater domini mei ad me? Ecce enim ut facta eſt uox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidiſti, quoniam perficiētur ea quæ dicta ſunt tibi à domino.

Amb. Angelus cū abſcōdita nūtiaret vt fides aſtrueretur, exemplo fœminæ ſterilis cōceptū virginis nūtiauit. Vbi hoc audiuit Maria, nō quaſi incredula de oraculo, nec quaſi incerta de nuntio, nec quaſi dubitās de exēplo, ſed quaſi lęta pro voto, religioſa pro officio, feſtina p gaudio in montana perrexit. vnde dicit, Exur. au. Ma. in di. illis &c. Quo enim iam deo plena, niſi ad ſuperiora cū feſtinatione cōdeſcenderet? Orige. Ieſus enim qui in vtero illius erat feſtinabat adhuc in vētre matris Ioānem poſitū ſanctificare. vnde ſequitur, Cū feſti. Ambr. Neſcit tarda molimina ſpiritus ſancti gratia. Diſcite virgines nō demorari in plateis, nō aliquos in publico miſcere ſermones. The. Propter hoc abiit in mōtana, quia Zacharias in montanis habitabat. vnde ſequitur, In ci. Iu. & int. in do. Zach. Amb. Diſcite vos ſanctę mulieres ſedulitatem, quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam autem, quæ ſola in intimis penetralibus verſabatur, nō à publico virginitatis pudor, nō à ſtudio aſperitas montiū, non ab officio prolixitas itineris retardauit. Diſcite etiā virgines humilitatē Marię, venit propinqua ad proximam, iunior ad ſeniorē: nec ſolū venit, ſed & prior ſalutauit. vnde ſequitur, Et ſa. Eliza. Decet enim vt quātò caſtior virgo, tātò humilior ſit, nouerſtque deferre ſenioribus. Sit magiſtra humilitatis, in qua eſt profeſsio caſtitatis. Eſt etiā cauſa pietatis, quia ſuperior venit ad inferiorē, vt inferior adiuuetur. Maria ad Elizabeth, Chriſtus ad Ioānē. Chry. ſuper Mat. Vel aliter, Celabat quæ ſupra dicta ſunt ſ ſe virgo, nec cuiquā hominū pandit: nō enim credebat ab aliis poſſe fidē adhiberi mirādis relatibus, imò magis putabat ſe pati con-

Viſitationis Marię ratio.

uitia si diceret, quasi volẽs scelus propriũ palliare. Græ. Ad solã autẽ refugit Elizabeth, sic enim cõsueuerat ꝓpter cognationẽ & propter cæterã huiusmodi coniunctionẽ. Amb. Citò autẽ euẽtus Mariæ & præsentiæ dominicæ beneficia declarãtur. nã sequitur, Et fac. est au. &c. Vide distinctionẽ singulorũq; verborũ ꝓprietates: vocem prior Elizabeth audiuit, sed Ioannes prior gratiã sensit: illa naturę ordine audiuit, iste exultauit ratione mysterij: illa Mariæ, iste dñi sensit aduẽtũ. Grę. Propheta enim parẽte acutius videt & audit, salutatq; prophetatũ: sed quoniam verbis nõ poterat, saltat in vtero, quod maximũ existit in gaudio. Quis vnquã nouit tripudiũ natiuitate antiquius? Insinuauit gratia, quæ naturæ ignota extiterãt: reclusus ventre miles agnouit dominũ ac rege moriturũ, ventris tegmine non obstãte mysticæ visioni: inspexit eñ, nõ palpebris, sed spiritu. Origę. Non autẽ antea repletus fuerat spiritu donec assisteret, quæ Christũ gerebat in vtero: tunc autẽ & spiritu erat plenus, & resultabat in parente. vnde sequitur, Et re. est spi. san. Elizabeth. Nõ autẽ dubiũ est quin quę tunc repleta est spiritu sancto, propter filiũ sit repleta. Amb. Illa autẽ quæ se occultauerat & cõceperat filiũ, iactare se cœpit, quia gerebat prophetã: & quæ erubescebat antè, benedicit. vnde sequitur, Et ex. vo. ma. & di. Ben. tu inter mulie. Magna voce clamauit, vbi domini sensit aduẽtũ: quia religiosum credidit partũ. Orig. Dicit autẽ, Benedicta tu in. mulieres. Nulla enim vnquã tãtæ fuit gratiæ particeps, aut esse poterat. Vnius enim diuini germinis parẽs est vnica. Bed. Eadẽ autem voce ab Elizabeth, quã à Gabriel benedicitur, quatenus & angelis & hominibus venerãda mõstretur. The. Quia verò aliæ sanctæ mulieres fuerũt, quæ tamẽ genuerunt filios peccato inquinatos, subiũgit, Et be. fru. vẽ. tui. Vel aliter intelligitur: dixerat benedicta tu inter mulieres: deinde quasi interrogante aliquo subiungit, Et bene. fru. sicut dicitur in psal. Benedictus qui venit in nomine domini, de' dominus & illuxit nobis. Consueuit eñ sacra scriptura, &

Fructus.

pro, quia recipere. Orig. Fructũ autẽ vẽtris dei genitricis dominũ dixit: quia nequaquã ex viro, sed ex sola Maria processit. Nã qui semẽ sumpserũt à patrib', fructus eorũ existunt. Greg. Solus ergo hic fructus benedictus, quia absq; viro & absque peccato producitur. Bed. Iste est fructus qui Dauid promittitur, De fructu vẽtris tui ponã super sedẽ tuã. Euse. In qua parte emergit Eutycis redargutio: dũ fructus vẽtris Christus asseritur. Omnis enim fructus est eiusdẽ naturæ cũ plãta: vnde & virginẽ relinquitur eiusdẽ fuisse naturæ cũ secũdo Adam, qui tollit peccata mũdi. Sed & qui phantasticã opinionẽ de carne Christi cõfingũt, ĩ vero dei genitricis partu erubescant. nã ipse fructus ex ipsa substãtia procedit arboris. Vbi sunt etiã dicẽtes, quasi per aquæ ductũ Christũ transisse per virginem, aduertãt ex dictis Elizabeth quã repleuit spiritus, Christum fructum fuisse ventris. sequitur, Vnde hoc mi. vt ve. ma. do. mei ad me? Ambr.

Mariæ laus.

Nõ quasi ignorans dicit: scit eñ esse sancti spiritus gratiam & operationem, vt mater domini matrem prophetæ ad profectũ sui pignoris salutet: sed quasi nõ humani hoc meriti, sed diuinæ gratiæ munus esse cognoscat, ita dicit, Vnde hoc mihi: hoc est qua iustitia, quibus factis, pro quibus meritis? Orig. Conuenit autem hoc dicens cũ filio, nã & Ioannes indignũ se sentiebat aduẽtu Christi ad ipsum. Matrẽ autẽ domini nuncupat adhuc virginẽ existentẽ, præoccupans euentum ex dicto prophetico. Diuina autẽ promissio duxerat Mariã ad Elizabet, vt Ioãnis testimoniũ ab vtero perueniret ad dominũ: & tũc enim Ioannẽ dominus in prophetã cõstituit. vnde sequitur, Ecce enim vt facta est vox salutationis &c. Aug. Ad Dard. Hoc autem vt diceret sicut euangelista prælocutus est, repleta est spiritu sancto, quo proculdubio reuelante cognouit quid illa exultatio significasset: infantis eñ illius venisse matrẽ, cuius ipse præcursor, & demũstrator esset futur'. Potuit ergo esse ista significatio rei tantæ à maioribus cognoscendæ nõ à paruulo cognitæ. nõ enim dixit, Exultauit in fide infans in vtero meo, sed exultauit in gaudio. Videmus autẽ exultationẽ nõ solũ paruulorũ, sed etiã pecorũ, nõ vtiq; de aliqua fide vel religione, vel quacũq; rationabili cognitione venientẽ, sed hæc inusitata & noua extitit, quia in vtero & eius aduentu quę omniũ saluatorẽ fuerat paritura. Ideo hæc exultatio & tanquã matri domini reddita resalutatio, sicut solẽt miracula fieri, factã est diuinitus in infante, nõ humanitus ab infante: quanquã etiã si vsq; adeo in illo puero est acceleratus vsus ratiõis & voluntatis, vt intra viscera materna iã posset agnoscere, credere, & cõsentire, etiam hoc in miraculis habendum diuinæ potentiæ, nõ ad humanæ trahendũ exẽplar naturæ. Orige. Venerat autẽ mater domini visura Elizabeth miraculosum conceptũ, quem retulerat angelus, vt per hoc sequatur credulitas potioris ad virginẽ manaturi. Et ad hanc fidẽ facit sermo Elizabeth, dicẽtis, Et beata quæ credi. quo. per. ea quæ di. sunt à domino. Amb. Vides minimè dubitasse Mariam sed credidisse, & ideo fructum fidei cõsecutã. Bed. Nec mirum si dominus redẽpturus mũdum operationem suã inchoauit à matre: vt per quã salus omnibus pręparabatur, eadẽ persona fructũ salutis hauriret ex pignore. Amb. Sed & vos beati q audiuistis & credidistis: quęcunq; eñ crediderit anima & concipit & generat dei verbum, & opera eius agnoscit. Bed. Omnis autem anima quæ verbũ dei mente cõcepit, virtutum statim celsa cacumina gressu conscẽdit amoris, quatenus ciuitatẽ Iuda. i. confessionis & laudis arcem penetrare & vsq; ad perfectionem fidei, spei, & charitatis, quasi tribus in ea mensibus valeat commorari. Ori. super Ezech. Simul & de præterito, & de pręsenti, & de futuro per prophetię spiritum tacta est, quę & eã promissionibus angeli credidisse cognouit, & matrem nominans, quia redemptorem humani generis in vtero portare intellexit, etiam cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro sequeretur aspexit.

Exultatio Ioannis qualis.

Cõceptus mysticus Christi.

Et ait Maria: Magnificat anima mea dominum.

Amb. Sicut peccatũ à mulierib' cœpit, ita & bona à mulieribus inchoãtur. vnde nõ ociosum videtur ꝙ & ante Ioãnẽ Elizabeth prophetizat, & Maria ante domini generationem. Sequitur autẽ, vt Mariæ, quo persona melior, eo prophetia sit plenior. Bas. Virgo enim intẽtione sublimi, ac speculatione profunda, immensitatẽ cootẽplãs mysterij, quasi profundius gradiẽs magnificat deũ. vnde dicitur, Et ait Ma. Mag. ani. mea do. Grę. quasi diceret, Mirabilia quæ deus pronuntiauit in meo corpore exercebit, sed anima mea infructuosa apud deum nõ erit. Cõuenit autẽ mihi & volũtatis fructum afferre: nã quantũ amplo doceor miraculo, tantũ teneor glorificare in me mirabilia operantẽ. Orig. Si autẽ dominus nec augmentũ, nec detrimentũ recipere potest, quid est ꝙ Maria loquitur, Magnificat anima mea dominũ? Sed si considerẽ dñm saluatorẽ imaginẽ esse inuisibilis dei, & animã factã ad eius imaginẽ, vt sit imago imaginis: tunc videbo quoniã in exẽplo eorũ qui solẽt imagines pingere, quãdo magnificauero animã meã opere, cogitatiõe, sermone: tunc imago dei grandis efficitur, & ipse dominus, cuius imago est in anima mea, magnificatur.

Magnificatio dei.

Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo.

Basi. Primus spiritus fructus est pax, & gaudium. Quia ergo virgo sancta totã sibi hauserat spiritus gratiã, me-

rito subiúgit, Et exul. spi. &c. Idé animá dicit & spiritú. Cósueta aút in scripturis exultationis prolatio insinuat alacré quédá & ioco sum habitú animæ io his qui digni sunt. Proinde virgo exultat in dño ineffabili cordis tripudio, & resultatione í strepitu honesti affectus. sequit, In deo sal. meo. Bed. Quia eiusdé Iesu. i. saluatoris spiritus virginis, æterna diuinitate lætatur, cuius caro tēporali cōceptione fœtatur. Amb. Magnificat ergo aīa Mariç dñm, & exultauit spiritus eius in deo, co ꝙ anima, & spiritu patre, filioque deuota, vnū deū ꝑ quē omnia pio venerātur affectu. Si aút in singulis Mariæ anima vt magnificet dñm: sit in singulis spiritus Mariæ & exultet in dño. Si secūdū carnē vna mater est Christi, secūdū fidē tamē omniū fruct⁹ est Christus. Omnis ēm aīa accipit dei verbū, si tamē ímaculata & ímunis à vitiis ītemerata castimoniā pudoris custodiat. The. Ille aút deū magnificat, q̄ dignè sequit Christū: & dū Christianus vocatur, Christi nō minuit dignitatē, magna & cęlestia operādo, & tunc spiritus eius. i. spirituale chrisma, exultabit. i. pficiet, & nō mortificabitur. Basi. Si qnando verò lux io cor suū irrepserit, & ad deū diligēdū & contēnēda corpora, per illā obscuram & breuē imaginē perfectā perceperit iust otū conscientiā, absq; vlla difficultate cōsequetur in domino gaudium. Orige. Prius autem anima magnificat dominū, vt postea exultet in deo. nisi enim antea crediderimus, exultare noo possumus.

Quia respexit humilitatē ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Græ. expositor. Causam manifestat cur se magnificare deū deceat, ac exultare in illo, dicēs, Quia res. hu. ancil. suæ. q. d. Ipse prouidit nō ego expectaui, humilibus enī contenta. Nunc autē ad ineffabile consiliū eligor, & exaltor de terra ad sydera. Aug. in ser. de assum. O vera humilitas, quæ deū hominibus peperit, vitā mortalibus ędidit, cælos innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & hominū animas liberauit. Facta est Mariç humilitas scala cælestis, ꝑ quā de⁹ descēdit ad terras. Quid enim est dicere respexit, nisi approbauit? Multi eīm videntur in cōspectu hominū humiles esse, sed eorū humilitas à domino nō respicitur. Si enim veraciter humiles essent, deinde ab hominibus nō se laudari vellēt, nō in hoc mundo, sed in deo spiritus eorū exultaret. Orig. Sed quid humile atq; deiectū, quæ dei filiū gestabat in vtero? Sed cōsidera quoniā humilitas in scripturis vna de virtutibus prædicatur, quæ à philosophis modestia dicitur. Sed & nos eam possumus appellare quodā circuitu, cū aliquis nō est inflatus, sed ipse se deiecit. Beda, Cnius autem humilitas respicitur, rectè beata ab omnibus cognominat. vnde sequit, Ecce enim ex huc beatā &c. Athan. Si enim secūdū prophetam beati sunt qni habent semen in Sion, & proximos in Hierusalē: quantum debet esse præconium diuinæ, ac sacrosanctæ virginis Mariæ, quæ secundum carnem verbi genitrix est effecta? Græ. Non autem se beatam appellat inani vexata gloria. vnde enim focus in ipsa superbiæ quæ se ancillā domini nuncupauit? sed sacro tracta spiritu quæ futura sunt, præsciuit. Decebat enim vt sicut per superbiā primi parentis mors in mundū intrauit, ita per humilitatem Mariæ, vitæ introitus videretur. Theoph. Et ideo dicit, Omnes generationes: non solūm Elizabeth, sed etiam omnes credentium natiooes.

Humilitatis laus.

Mariç excimia laus.

Vmbra mortis.

Quia fecit mihi magna qui potēs est & sanctum nomen eius.

Theo. Ostēdit virgo nō per suā virtutē se beatā prædicādā, sed causā assignat, dicēs, Quia fe. mi. ma. q. po. est. Quæ tibi magna fecit? Credo vt creatura ederes creatorē, famula dominū generares, vt per te mūdum deus redimeret, per te illuminaret, per te ad vitā reuocaret. Titus, Quomodo verò magna, nisi ꝙ manens illibata concipio superans nutu dei naturam? Digna reputata fum viro, nō quomodocūq; genitrix effici, sed vnigeniti saluatoris. Bed. Respicit autē hoc ad ioitiū carminis, vbi dictū est, Magnificat anima mea dominū. Sola enim anima illa cui dñs magna facere dignatur, dignis eū præconiis magnificare potest. Ti. Dicit autē, Qui potēs est: vt si quis diffidat in cōceptionis negocio, dū virgo manēs cōcepit, referat miraculū ad potentiam operantis. Nec quia vnigenit⁹ accessit ad fœminā ex hoc inqninatur, quia sanctū est nomen eius. Basi. Sanctū verò dicitur nomen dei, non quia in syllabis quandam significatiuam virtutem contineat, sed quia quomodolibet dei speculatio sancta dignoscitur & sincera. Be. Singularis enim potentiæ diuinæ transcendit omnem creaturam, & ab vniuersis quæ fecit lege segregatur: qnod Græca locutiōe melius intelligitur. In quo ipsum verbū quod dicit agion, quasi extra terram esse significat.

Et misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eū.

Bed. In specialibus se donis generalia dei iudicia cōuertens totius humani generis statum describit, subdēs, Et mise. eius à proge. in proge. ti. eū. q. d. Non solū mihi fecit magna qui potēs est, sed in omni gēte qui timet deū acceptus est illi. Orig. Misericordia enim dei, nō in vna generatione, sed in sempiternū extēditur à generatione in generationē. Græc. Et misericordia eius quam habet in generatione generationum ego concipio, ac ipse cor pori animato coniungitur, nostram tractās salutē solius intuitu pietatis. Miseretur autem non qualitercunque, sed his quos timor eius cōpescuit in qualibet natione. vnde dicitur, Timentibus eū: qui. s. pœnitētia ducti, & ad fidem & pœnitentiam conuertuntur. nam qui obstinati sunt incredulitatis vitio clauserūt sibi ianuā pietatis. The. Vel per hoc innuit ꝙ timentes misericordiam consequentur in generatione ista, id est in præsenti seculo: & futuram, id est in seculo futuro. In hoc seculo centuplum accipientes, in illo verò multò maiora.

Misericordia Dei qualis.

Fecit potētiā in brachio suo, dispersit superbos mēte cordis sui.

Be. Humani generis statum describens, quid superbi & quid humiles mereantur ostendit dicēs, Fecit. &c. i. In ipso dei filio. sicut eīm tuū brachiū est quo operaris, sic brachiū dei dictū est eius verbū, per quod operatus est mundum. Orig. Timentibus aut se fecit potentiā in brachio suo, quia licet iofirmus ad deū accesseris, si timueris eum promissam virtutē cōsequeris. The. In brachio suo. s. eius filio incarnato potentiā fecit, quia natura deuicta est virgine pariēte, & deo humanato. Græ. Vel dicit, Fecit pro faciet potentiam, nō vt dudū per Moysen contra Aegyptios, nec per angelū, puta quando multa millium rebellium prostrauit Assyriorum, nec quoquā alio mediante nisi in proprio brachio triumphū docuit iotelligibiles hostes superando. vnde sequitnr, Dispersit &c. Scilicet quamlibet mentem elatam nō parētem eius aduentui, quinetiam aperuit & vitiosas ostendit superbas cogitationes eorum. Cyri. Magis autem propriè de dæmonum hostili caterua intelligēda suot hæc. hos enim sæuientes in terra dissipauit adueniēs dominus, & compeditos ab eis obedientiæ suæ restituit. Theo. Potest hoc etiam de Iudæis intelligi, quos in omnē dispersit regionem, sicut nunc dispersi sunt.

Filius brachium dicitur.

Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Bed. Quòd dixit, fecit potentiā in brachio suo: & quod præmiserat, Et misericordia eius à progenie in progenies, his versiculis per singula cōtinuata est annectēdū: quia. s. ꝑ omnes seculi generationes, & perire superbi, & humiles exaltari, pia iustáq; diuinæ pntentiæ dispensatione nō cessant. vnde dicitur, Deposuit po. &c. Cyril.

Magna ſapiebāt dęmones & diabolus,gentiliū ſapiētes, pharisęi & ſcribæ,hos tamen depoſuit, erexítq; humiliātes ſe ſub potēu manu dei,dās illis virtutē calcādi ſerpētes & ſcorpiones,omnēq; poteſtatē inimici.Erant & quādoq; Iudæi poteſtate ſuperbi, ſed proſtrauit hos īcredulitas.ex gentibus autē ignobiles & humiles p fidē adapicē cōdeſcēderūt. Græ.Deitatis enim tribuoal noſter ītellectųs eſſe cognoſcitur,ſed iniquæ virtutes poſt tranſgreſſionem incubuerunt præcordiis protoplaſti, tanquam in proprio ſolio.Ob hoc ergo venit dominus & ſpiritus iniquos eiecit à ſedibus volūtatū,& proſtratos à dæmoniis exaltauit eorum conſcientias purgans, & eorum mentem ſtatuens propriam ſedem.

Miſericordia dei qualis.

Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes.

Glo.Quia humana proſperitas præcipuè in honoribus potētium, & in abūdantia diuitiarū conſiſtere videtur, poſt deiectionē potentiū & exaltationē humiliū,de diuitū examinatione & pauperū repletiōe mētionē facit di.Eſurien.&c.Baſ.ſup.Pſal. Diſponit quidē nos præſens verbū etiā quo ad ſenſibilia, edocens rerū mundanarū incertitudinē. Caduca ſiquidē ſunt hæc,ſicut vnda quæ ab impetu vētorū bincinde diffunditur.Intellectualiter autē ſumendo eſuriebat genus humanū exceptis Iudæis, hos nāq; ditauerat legis traditio & ſanctorū dogmata prophetarū.Quia verò nō humiliter hæſerunt verbo humanato dimiſsi ſunt inanes,nihil deſerētes,nō fidē,nō ſcientiā,& ſpe bonorū priuati ſunt, & à terrena Hieruſalem,& à vita futura excluſi.Quos verò de gentibus fames & ſitis cōtriuerat,cū hæſiſſent dnmino,repleti ſunt ſpiritualibus bnnis.Glo.Qui etiā æterna toto ſtudio quaſi eſurientes deſiderant,ſaturabūtur, cùm Cbriſtus apparuerit in gloria,ſed qui terrenis gaudent,in fine totius beatitudinis inanes dimittentur.

Efuries humanæ naturæ.

Suſcepit Iſrael puerū ſuū,recordatus miſericordiæ ſuæ. Sicut locutus eſt ad patres noſtros,Abrahā & ſemini eius in ſecula.

Glo.Poſt generalē diuinæ pietatis & iuſtitiæ cōmemorationē,ad ſingularē nouæ incarnationis diſpenſationē cōuertit verba,di.Suſcepit &c.quaſi medicus ægrū viſibilis inter homines factus, vt faceret Iſrael.i.videntem deū puerū ſuum.Baſ.Obedientē.ſ.& humilē. oam qui contemnit humiliari,no poteſt ſaluari.Bed.Iſrael enim dicit non materialē,quē ſola nobilitabat appellatio:ſed ſpiritualē,qui nomen fidei retinebat,habens oculos tēdētes ad deum videndū per fidē. Poteſt etiam ad Iſrael carnalē boc adaptari,cū ex eo infiniti crediderunt.Hoc autē fecit recor. miſe.ſuæ.hoc enim impleuit quod Abrahæ promiſit, di.Quoniam benediceotur io ſemine tuo omnes cngnationes terræ.Huius ergo promiſsionis dei genitrix recordata dicebat:Sicut lo.&c.Nā& Abrahæ dictnm eſt,Statuam pactum meū inter me & te: & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno,vt ſim deus tuus & ſeminis tui poſt te.Bed. Semen autē dicit non tam carne progenitus q̄ fidei eius veſtigia ſecutus,quibus aduētus ſaluatoris in ſecula pmiſſus eſt.Gloſ. Quia ipſa promiſsio hæreditatis nullo fine claudetur, & vſque in finem ſeculi credentes oon deerunt, & beatiudinis gloria erit perennis.

Mira expoſitio.

Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribu, & reuerſa eſt in domum ſuam.

Amb.Tādiu māſit Maria,quādiu Elizabeth pariēdi tēpus impleret.vnde dicit:Manſit autē &c. The.Io ſexto eñ mēſe cōceptionis pręcurſoris venit angelns ad Mariā,quæ māſit cū Elizabeth mēſibus tribus, & ſic nouē menſes implentur.Amb.Nō autem ſola familiaritas eſt cauſa q diu manſit,ſed etiā tāti nati perfectio.nā ſi primo ingreſſu tantus progreſſus extitit vt ad ſalutationē Mariæ exultaret infans in vtero,repleretur ſpiritu ſancto māter infantis:quantū putamus vſum tāti temporis ſanctę Marię addidiſſe præſentiā?Bene ergo inducitur, exhibuiſſe officiū,& myſticū numerū cuſtodiſſe. Bed. Aoima enim caſta, q̄ ſpiritualis verbi deſideriū cōcipit neceſſe eſt vt alta cæleſtis exercitus iuga ſubeat,& quaſi triū mēſiū dies ibidē demorata, quouſq; fidei & ſpei & charitatis luce radietur,perſeuerare non deſiſtat. The. Quādo verò Elizabeth paritura erat,virgo receſsit.vnde ſequitur,Et reuerſa eſt &c.ſ.propter multitudinem quæ ad partū cōgregari debebat. incōueniens autē erat in talibus virginem eſſe præſentem. Græ.Mos enim eſt virginibus,cedere quoties prægnās parit.Vt autē propriam applicuit domnm, aliò quidem nullatenus abiit, ibi verò manebat vlterius,donec adeſſe partus borā cognouit,ibſque Ioſeph dubitans ab angelo edocetur.

Iſrael ſpiritalis.

Virginū mos.

Elizabeth autē impletū eſt tēpus pariendi, & peperit filium. Et audierunt uicini & cognati eius:quia magnificauit dominus miſericordiam ſuam cum illa, & congratulabantur ei.

Amb.Si diligēter aduertas, plenitudinis verbū nuſquā inuenies poſitū niſi in generatione iuſtorū.vnde & nūc dicitur, Elizabeth autē &c. Plenitudinē eñ habet iuſti vita,inanes autē ſunt dies impiorū. Chryſ.Idcirco autē deus Elizabeth partū retardauit,vt gaudiū augeretur & famoſiorē faceret mulierē.vnde ſequitur,Et aud.vicini &c.Nam qui ſterilitatem eius cognouerant, teſtes diuinæ gratię ſunt effecti.Nemo autem viſo ioſante cū ſilētio diſcedebat: ſed deum qui illū ex inſperato cōceſſerat collaudabat.Amb.Habet enim ſanctorum editin lætitiam plurimorum,quoniam commune eſt bonum.Iuſtitia eoim communis eſt virtus, & ideo in ortu iuſti futuræ vitæ inſigne præmittitur, & gratia ſecuturæ virtutis exultatione vicinorum præfiguratè deſignatnr.

Et factum eſt in die octauo uenerunt circūcidere puerum, & uocabant eum nomine patris ſui, Zachariam. Et reſpondēs mater eius,dixit, Nequaquam,ſed uocabitur Ioannes. Et dixerūt ad illā, Quia nemo eſt in cognatione tua qui uocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius quem uellet uocari eum. Et poſtulās pugillarem ſcripſit,dicens,Ioannes eſt nomē eius. Et mirati ſunt uniuerſi.Apertum eſt autem illicò os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens deum.

Chry. Circūciſionis norma primò tradita eſt Abrahæ ī ſignū diſtinctionis,vt genus patriarchę impermixtū cōſeruetur,& ſic promiſſa bona cōſequi valeant.Vbi autē pacti cōſummatur negocium,appoſitū ſignum de medio tollitur.Sic igitur & p Cbriſtū circunciſione ceſſante baptiſmus ſuccedit,ſed antea Ioannē circūcidi decebat.vnde dicitur,Et fa.&c.Dixerat enim dñs, Infans 8. dierū circuncidatur in vobis.Hanc autē tēporis mēſurā à diuina clementia conſtitutā autumo duplici de cauſa. Primò quidē vt in tenerrima ætate leuius patiatur dolorē ſectionis carnis. Secundò vt ex ipſis operibus moneamur,quoniā hoc agebatur in ſignū. Tener eñ puer minimè diſcernit quæ circa ipſum fiūt.Poſt circūciſionē autē nomen imponebatur.vnde ſequitur,Et voc.eū &c.Hoc autē ideo fiebat,quia prius oportet ſumere ſignaculū domini,& poſtea nomē humaoū.vel quia nullus niſi prius abiiciat carnalia,quod ſignificat circunciſio,dignus eſt q in libro vitæ nomē eius ſcribat.Ambr. Mirè autē ſanctus euangeliſta præmittendū putanit, q plurimi inſantē patris nomine Zachariā appellandū putarunt:vt aduertas matri nō nomen alicuius diſplicuiſſe de genere,ſed id ſancto infuſum ſpiritu,qnod ab angelo ante Zachariæ fuerat pronuntiatum. Et quidē ille mutus intimare vocabnlum filij nequiuit vxori,ſed per prophetiā Elizabeth didicit,quod non didicerat à marito.vnde ſequitnr,Et reſpondens &c. Ne mireris ſi nomē mulier quod non audiuit aſſeruit, quādo ſpiritus ſā

Circunciſionis ratio exponitur.

Ioānis cōmunis ratio.

ſanctus qui angelo mandauerat, reuelauit. neq; poterat domini ignorare prenuntium, qui prophetauerat Chriſtũ. Et bene ſequit̃, Et dixerũt ad, &c. Vt intelligas nomẽ non generis eſſe ſed vatis. Zacharias quoq; nutu interrogatur. vnde ſequitur: Innuebãt autẽ patri, &c. Sed quia incredulitas ei affatum eripuerat & auditũ, quod voce nõ poterat, manu & literis eſt locutus. vnde ſequitur, Et poſtulãs, &c. Hoc eſt non ei nos nomẽ imponimus, qui iã à deo nomẽ accepit. Orige. Zacharias quidẽ interpretat̃ memor dei. Ioannes autẽ ſignificat demonſtrantẽ. Cæterũ & abſentis memoria, præſentis demonſtratio eſt. Debebat autẽ Ioãnes nõ memoriã dei vt abſentis exprimere, imò digito demõſtrare præſentẽ, dicẽs: Ecce agnus dei. Chry. Quinetiã hoc nomẽ Ioannes gratia dei interpretatur. Quòd ergo diuina gratia fauẽte nõ natura Elizabeth hũc filiũ cõcepit, beneficij memoriã in nomine pueri cõſcripſerũt. Theo. Quia verò cũ muliere circa hoc nomẽ pueri, pater mutus cõcordauit, ſequitur: Et mirati, &c. Nemo enim huius nominis erat in cognatione eorũ vt aliquis diceret, ꝙ antea hoc ambo cogitaſſent. Greg. Nazanzenus, Editus ergo Ioannes, Zachariæ ſoluit ſilentiũ. vnde ſequitur: Apertũ eſt &c. Abſurdũ eñ erat vt cũ vox verbi progreſſa fuiſſet, pater maneret elinguis. Ambr. Meritò etiã cõtinuo reſoluta eſt lingua eius, quia quam vinxerat incredulitas, ſoluit fides. credamus igitur & nos, vt lĩgua noſtra quæ incredulitatis vinculis eſt ligata, rationis voce ſoluatur. ſcribamus ſpiritu myſteria, ſi volum⁹ loqui. Scribamus prænũtium Chriſti, ſed nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Ioannẽ loquitur, Chriſtũ prophetizat. Sequitur eñ: Et loquebatur, &c. Bed. Allegoricè autẽ Ioannis celebrata natiuitas gratia noui teſtamenti eſt inchoata, cui vicini & cognati nomen patris, ꝗ̃ Ioannis imponere malebant, quia Iudæi qui legis obſeruatione quaſi affinitate iuncti erant, magis iuſtitiam quæ ex lege eſt ſectari, quàm fidei gratiam ſuſcipere cupiebãt, ſed Ioannis hoc eſt gratiæ dei vocabulũ, mater verbis, pater literis deuotiare ſatagunt: quia & lex ipſa pſalmiq; & prophetiæ apertis ſententiarũ vocibus gratiã Chriſti prædicãt, & ſacerdotiũ illud vetus figurans cæremoniarum, ac ſacrificiorũ vmbris eidem teſtimonium perhibet. Pulchréq; Zacharias 8. die prolis æditæ loquitur, quia per domini reſurrectionẽ quæ octaua die, hoc eſt poſt ſeptimum ſabbati facta eſt, occulta legalis ſacerdotij arcana patuerunt.

Natiuitatis Ioannis allego.

Et factus eſt timor ſuper omnes vicinos eorũ: & ſuper omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: & poſuerũt omnes qui audierant in corde ſuo, dicentes: Quiſputas puer iſte erit? Etenim manus domini erat cum illo.

Theop. Sicut in taciturnitate Zachariæ miratus eſt populus, ita & cũ locutus eſt. vnde dicitur: Et factus, &c. Vt propter hæc duo magnũ aliquid circa natũ puerum vniuerſi exiſtimẽt. hæc autẽ oĩa diſpẽſatiuè fiebãt, vt q teſtis eſſe Chriſti debebat exiſteret fide dign⁹. vnde ſequit̃: Et poſuerũt, &c. Beda, Præcurrẽtia eñ ſigna præbẽt iter præcurſori veritatis, & futurus ꝓpheta ꝑmiſsis cõmẽdatur auſpiciis. vnde ſequit̃: Et eñ, &c. Glo. Prodigia eñ deus in illo peragebat, quę nõ faciebat Ioãnes, ſed dextera diuina. Græcus, Myſticè autẽ tẽpore diuinæ reſurrectionis ꝑdicata gratia Chriſti ſalubris timor non ſolũ Iudæorũ, quia erãt vicini vel ſitu loci vel ſciẽtia legis, ſed etiam exterarũ gẽtium corda cõcuſsit: nec tantũ montana Iudææ, ſed omnia mundani regni mundanæque ſapientiæ culmina Chriſti fama tranſcendit.

Et Zacharias pater eius repletus eſt ſpiritu ſancto, & prophetauit, dicens: Benedictus dominus deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ.

Ambr. Bonus deus & facilis indulgere peccatis non ſolùm ablata reſtituit, ſed etiã inſperata concedit. Nemo ergo diffidat, nemo veterũ cõſcius delictorũ prẽmia diuina deſperet. Nouit de⁹ mutare ſententiã, ſi tu noueris emẽdare delictũ: Ille ſiquidẽ dudũ mutus prophetizat. vnde dicit̃, Et Zacharias, &c. Chry. Scilicet operatione ſancti ſpiritus, nec quocũque modo gratiã ſpiritus ſancti nactus, ſed ad plenũ, & fulgebat in eo prophetiæ donũ. vnde ſequit̃: Et ꝓphetauit. Orig. Plenus autẽ ſpiritu ſancto Zacharias duas ꝓphetias generaliter nuntiat, primã de Chriſto, alterã de Ioanne, quod manifeſtè de verbis illius ꝓbatur in quib⁹ quaſi de præſenti, & quaſi iam verſarẽtur in mundo loquitur de Ioãne, & primò de ſaluatore, dicẽs: Benedictus dñs deus Iſrael, quia viſitauit, &c. Chry. Dũ deũ benediceret Zacharias, viſitationẽ dicit eſſe factã ab eo erga populũ ſuũ, ſiue materiales Iſraelitas quis velit accipere: venit eñ ad oues q̃ perierant domus Iſrael: ſiue ſpirituales. i. fideles qui digni fuerunt hac viſitatione efficacẽ erga ſe diuinã prouiſionẽ facientes. Bed. Viſitauit autẽ dominus plebem ſuam quaſi lõga infirmitate tabeſcentẽ, & quaſi venditam ſub peccato vnici filij ſui ſanguine redemit. Quod, quia Zacharias ꝓximo faciendũ cognouerat, ꝓphetico more, quaſi iã factũ narrat. Dicit autẽ, Plebẽ ſuam: non quia veniẽs ſuam inuenit, ſed quia viſitãdo ſuam fecit.

Dei liberalitas.

Viſitatio dei.

Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui.

Theop. Videbatur deus dormire peccata multa reſpiciẽs, ſed in nouiſsimis incarnatus temporibus excitatus eſt, & cõtriuit dæmones q nos oderãt. vnde dicitur: Et erexit cornu ſalutis nobis, ĩ domo Dauid pueri ſui. Orige. Quia de ſemine Dauid, ſecũdũ carnẽ, nat⁹ eſt Chriſtus. vnde dicitur, Cornu ſalutis nobis in domo Dauid, ſicut & alibi dictũ eſt: Vinea facta eſt in cornu. i. in Ieſu Chriſto. Chryſ. Cornu autẽ nominat poteſtatẽ, gloriã & famã: metaphoricè à brutis animalib⁹ illud accipiẽs, quibus loco muniminis & gloriæ cornua deus dedit. Bed. Cornu etiã ſalutis regnũ ſaluatoris Chriſti vocat̃. Oſſa ſiquidẽ omnia carne inuoluta ſunt. Cornu excedit carnẽ, & ideo cornu ſalutis regnũ Chriſti vocatur: quo mũd⁹ & carnis gaudia ſuperãtur: in cui⁹ figurã Dauid & Salomõ cornu olei ſunt ĩ regni gloriã cõſecrati.

Cornu ſalutis.

Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius.

Theo. Quòd de domo Dauid Chriſtus naſceretur, Micheas mentionẽ facit, dicens: Et tu Bethlehẽ terra Iuda nequaquã minima es ex te enim exiet dux qui regat populũ meũ Iſrael. Sed oẽs ꝓphetæ de incarnatione dixerũt. Et ideo dicitur: Sicut locutus eſt per os, &c. Greg. Per quod innuit deũ per illos eſſe locutũ, & nõ eſſe humanũ quod dixerũt. Bed. Dicit aũt: Qui à ſeculo ſunt: quia tota veteris teſtamẽti ſcriptura ꝓpheticè de Chriſto proceſsit. Nam & ipſe pater Adam & cæteri patrũ factis ſuis eius diſpenſationi teſtimonium reddunt.

Salutẽ ex inimicis noſtris, & de manu omniũ qui oderũt nos.

Bed. Cũ primo breuiter præmiſiſſet: Et erexit cornu ſalutis nobis: cõtinuò explanãs quid dixerit, ſubdit: Salutem ex inimicis noſtris. q. d. erexit nobis cornu. i. erexit nobis ſalutẽ ex inimicis noſtris. Et de manu omniũ qui oderũt nos. Orige. Nõ autẽ putemos nũc de corporalibus inimicis dici, ſed de ſpiritualibus. Venit eñ dñs Ieſus fortis in prælio deſtruere omnes inimicos noſtros: vt nos de eorũ inſidiis & tentationibus liberos faceret.

Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris: & memorari teſtamenti ſui ſancti. Iuſiurandũ quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum, daturum ſe nobis.

Beda, Dixerat dominũ iuxta eloquia prophetarũ in domo Dauid naſciturũ: dicit eundẽ ad exemplũ teſtamẽ-

Iuſiurandũ ad patres.

ij quod Abrahæ disposuit nos esse liberaturū, quia his præcipue patriarchis de suo semine. vel cōgregatis gentiū, vel Christi est incarnatio ꝓmissa: præmittitur autē Dauid, quia Abrahæ sanctus ecclesię cœtus est promissus, Dauid autē ꝙ ex eo Christus nasciturus esset audiuit. Et ideo post id quod dictū est de Dauid, subdit de Abrahā, dicēs: Ad faciendā misericordiam cū patribus nostris. Orige. Ego puto quòd in aduentu dñi saluatoris & Abrahā & Isaac & Iacob fruncti sunt misericordia eius. Non est enim credibile vt qui prius viderunt diē illius & lętati sunt, postea in aduētu ipsius nihil vtilitatis acciperēt, cū scriptū sit: Pacē faciēs per sāguinem crucis suæ: siue super terram, siue in cælis. Theo. Christi etiā gratia se vsq; ad illos extēdit qui mortui extiterūt: quia per eū resurgemus nō solū nos, sed & qui fuerunt antè mortui. Fecit & misericordiā cū patribus nostris, secundū ꝙ eorū spem & desyderiū impleuit. vnde sequit: Et memorari testamēti sui sancti, illius. s. de quo dicit: Benedicēs benedicā tibi, & multiplicabo te. Multiplicat⁹ est enim Abrahā in omnibus gētibus per imitationē fidei eius adoptatis in filios, sed etiam patres videntes suos filios talia beneficia recepisse, congaudēt & recipiūt misericordiam in seipsis. vnde sequitur: Iusiurandum quod iurauit ad Abrahā patrem nostrū daturum se nobis. Basil. Nemo autē audiēs quòd iurasset dominus Abrahæ, ad iurandum sit prōptus. sicut enim furor de deo dictus non significat passionem, sed punitionem: sic neque deus iurat vt homo, sed verbum eius loco iuramenti nobis ad veritatem exprimitur, immutabili sententia, quod promissum est approbans.

Vt sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi.

Chrys. Quia exortū nobis cornu salutis ex domo Dauid dixerat: ostēdit ꝙ ipsum & gloriam participamus, & dispendia inimici vitauimus. Vnde dicit: Vt sine timore de manu inimicorū nostrorū liberati seruiam⁹ illi. Duo prædicta non facilè reperiet aliquis sese comitantia. Plures eñ euitāt pericula, sed vita gloriosa priuātur: sicut sceleris patratores, qui de carcere ex indulgentia regia absoluuntur: ecōtra gaudent angeli gloria, sed ob hāc periclitari cogūtur: sicut milites bellicosi vitam inclytā amplexātes securitate multoties caruerūt. Sed hoc cornu & saluat & glorificat: saluat quidē, eripiēs à manibus hostiū, nō leuiter sed mirificè, vt nō sit vltra timendū. Et hoc est quod dicit: Vt sine timore. Orige. Vel aliter, crebrò de hostiū manu aliqui liberantur, sed nō absque timore. Cū enim metus & discrimē ante ꝑcesserint: & sic de inimicorū manu quis eruatur, liberatus est quidē, sed non sine timore: ideo dixit quòd Christi aduētus sine timore nos à manibus hostium eripi fecit. Non enim eorum insidias sensimus, sed repente ab eis nos segregans eduxit ad sortis propriæ mansionem.

Duo singularia.

In sanctitate & iustitia corā ipso, omnibus diebus nostris.

Chry. Glorificat Zacharias dominū, quia fecit nos sibi seruire cum plena fiducia nō carnaliter vt Iudæi in sanguine victimarū, sed spiritualiter in bonis operibus. Et hoc est quod dicit: In sanctitate & iustitia. Est enī sanctitas apia circa deū æquitas. Iustitia verò quæ est circa homines, puta ꝙ aliquis reuerenter exequat̄ diuina, & quo ad homines laudabiliter cōseruetur. Dicit autē nō corā hominibus, vt hypocritæ volētes hominibus placere: sed corā deo, sicut hi quorū cōmēdatio nō est ab hominibus sed à deo: & hoc nō semel aut ad tēpus, sed singulis dieb⁹ & quādiu vixerint. vnde dicit, Omnibus diebus no. Bed. Nā qui vel ante mortē ab eius seruitio discedit, vel immūditia qualibet siue iustitiā fidei sine sinceritatem commaculat: vel coram hominibus tantum & non coram deo sanctus & iustus esse contendit, nondū perfectè de manu spiritualium inimicorū liberatus domino seruit, sed exemplo veterum Samaritanorum diis gentium pariter & dæmonio seruire conatur.

Sanctitatis & iustitiæ ratio.

Et tu puer propheta altissimi uocaberis: præibis enim ante faciem domini parare uias eius.

Ambr. Pulchrè cū de domino ꝓpheraret, ad ꝓphetam sua verba cōuertit: vt hoc quoq; beneficiū esse dñi designaret. ne cū publica numeraret, sua quasi ingratus tacuisse videretur. vnde dicitur, Et tu puer prophe. altis. vo. Orige. Ideo reor Zachariam festinasse vt loqueretur ad puerū, quia sciebat eū post paulū in heremo moraturū, nec se eius posse habere præsentiā. Amb. Si miraris fortasse ꝙ octo dierū infantē alloquit: verū si tenemus superiora, intelligimus ꝓfectò quòd potuit vocē patris natus audire, qui Mariæ salutationē anteq̄ nasceretur audiuit: sciebat ꝓpheta alias esse aures ꝓphetę quę spiritu dei nō corporis ętate reserātur: habebat intelligēdi sensum, q̄ exultādi habebat affectū. Bed. Nisi fortè putādus est Zacharias ꝓpter eos qui aderant potius instruēdo futura sui filij, quæ dudū per angelū didicerat mox vt loqui potuit prędicare voluisse. Audiāt Arriani quòd Christū, quē Ioannes prophetādo præibat altissimū vocat, sicut in psalmo dicitur, Homo nat⁹ est in ea, & ipse fundauit eā altissimus: Chry. Sicut autē regibus commilitones sunt qui eis viciniores existunt, sic Ioannes cū esset amicus sponsi, de prope eius aduentum præcessit. & hoc est quod subditur: Præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Alij enim prophetæ eminus Christi mysterium prędicauerant, hic verò propius prædicauit, vt & Christū videret, & eum cæteris indicauit. Greg. xix. moral. Quisquis autem prædicando à sordibus vitiorū corda, audientium mundat, venienti sapientiæ ad cor viam præparat.

Mysteriū præsumū.

Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remißionem peccatorum eorum.

Theo. Qualiter pręcursor viā domini pręparauit exponit, subdēs, Ad dand. scien. sal. ple. eius. Salus, dominus Iesus est: data est autē plebi scientia salutis. i. Christi à Ioanne qui testimonium perhibebat de Christo. Bed. Quia eñ Iesu. i. saluatoris nomē exponere desiderat, saluus mentionē frequētat: sed ne tēporalē salutē promitti putarent, subdit: In remissionē peccatorum eorum. Theo. Nō enim aliter cognit⁹ esset deus, nisi plebi peccata dimisisset. Dei enim est peccata dimittere. Bed. Verum Iudæi non Christū suscipere, sed antichristū malunt expectare: quia nō intus à peccati dominio, sed foris ab humanæ seruitutis iugo cupiunt liberari.

Ioannis præconiū.

Per uiscera misericordiæ dei nostri, in quibus uisitauit nos oriens ex alto.

Theo. Quia deus peccata nobis dimisit, nō ꝓpter opera nostra, sed propter misericordiam suam: ideo conuenienter addidit, Per viscera misericordiæ Dei nostri. Chry. Quā quidē misericordiā nō ipsimet inquirentes inuenimus, sed desuper nobis deus aperuit. vnde sequitur: In quibus. s. misericordię operib⁹, Visitauit nos assumpta carne, Oriēs ex alto. Græcus, In altis permanēs tamen in terrenis præsens, non diuisionē patiens neque circūscriptionē: quod intellectus noster cōprehendere non potest, nec vlla serie verborū exprimere.

Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedēt, ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis.

Beda, Rectè Christus oriēs vocatur: quia nobis ortū veræ lucis aperuit. vnde sequitur: Illuminare his qui ī tenebris & in vmbra mortis sedent, &c. Chry. Tenebras hîc appellat nō materiales, sed errorem & à fide distantiam. Basil. Tenebrosa enim erat plebs gentilis: quæ

idolorũ cultu grauabatur, donec lux orta diſperſit caliginẽ & ſplẽdorẽ veritatis expãdit. Greg.iiij.mor. Vmbra verò mortis, obliuio mentis accipitur. Sicut enim mors hoc quod ĩterficit, agit vt nõ ſit invita: ita obliuio hoc quod intercipit, agit vt nõ ſit in memoria. vnde Iudæorũ populus qui dei oblitus fuerat, dicitur in vmbra mortis ſedere. Vmbra etiam mortis, mors carnis accipitur: quia ſicut vera mors eſt, qua anima ſeparatur à deo: ita vmbra mortis eſt, qua caro ſeparatur ab anima. vnde voce martyrũ dicitur, Operuit nos vmbra mortis. Per vmbrã etiam mortis imitatio diaboli, qui mors in Apocalypſi dicitur, deſignatur. quia ſicut vmbra iuxta qualitatẽ corporis dicitur, ita actiones iniquorũ de ſpecie imitationis eius exprimũt. Chry. Rectè aũt dicit, Sedẽt, nõ enim ambulabamus in tenebris, ſed ſedebam⁹. The.

Oriens deus.

Nõ ſolũ antẽ oriẽs dñs his qui in tenebris ſedẽt illuminat, ſed aliquid amplius facit. vnde ſequitur: Ad dirigẽdos pedes noſtros in viã pacis. Via pacis eſt via iuſtitiæ, ad quam direxit pedes. i. affectus animarũ noſtrarum. Greg. in ho. Tũc enim greſſus noſtros in viam pacis dirigimus: quãdo per illud actionũ iter pergimus, in quo ab authoris noſtri gratia nõ diſcordemus. Amb. Simul & illud aduerte, quàm paucis Heliſabeth, q̃ multis Zacharias prophetizet: & vterque ſancto impletus ſpiritu loquebatur. ſed diſciplina ſeruatur, vt mulier diſcere magis quæ diuina ſunt ſtudeat, quàm docere.

Puer autem creſcebat et confortabatur ſpiritu, et erat in deſertis usque ad diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.

Beda, Prædicator pœnitentiæ futurus, vt liberius auditores ſuos à mundi illecebris erudiendo inſtollat, primæuam in deſertis trãſigit vitã. vnde dicitur, Puer autẽ

Creſcentia pueri Ieſu.

creſcebat. Theo. Secundũ corporalẽ ætatẽ, & confortabatur. Simul enim cũ corpore ſpirituale donũ creſcebat, & ſpiritus operationes in eo magis ac magis oſtẽdebantur. Orig. Vel creſcebat ſpiritu, nec in eadẽ permanebat mẽſura qua cœperat, ſed ſemp creſcebat ſpiritus in eo, ſemp volũtas eius ad meliora tẽdẽs habebat profectus ſuos, & mẽs diuinius aliquid cõtẽplabatur. Exercebat ſe memoria, vt pura in theſauro ſuo reconderet. Addit autẽ: Et cõſortabatur. Infirma eſt enim humana natura. Legimus enim: Caro aũt infirma. Cõfortãda eſt itaque ſpiritu: ſpiritus enim prõptus eſt. Multi cõfortãtur carne: athleta dei ſpiritu roborãdus eſt, vt ſapientiã carnis elidat: vnde receſsit, fugiens tumultũ vrbium ꝓpter frequẽtiã. Sequiť eñ: Et erat in deſertis, vbi purior aer eſt, cælũ aperti⁹, & familiarior deus, vt quia nõdum baptiſmi & prædicationis tẽpus aduenerat, vacaret orationib⁹, & cũ angelis cõuerſaretur: appellaret dominũ, & illũ audiret dicẽtẽ: Ecce aſſum. Theo. Vel erat in deſertis, vt extra multorũ malitiam nutriretur, & vt neminem vereretur arguere. Si enim fuiſſet in mundo, fortè fuiſſet amicitia & cõuerſatione hominum deprauatus: ſimul etiam vt eſſet fidedignus qui prędicaturus erat Chriſtũ. Occultabatur autẽ in deſertis, donec placuit deo ipſo Iſraelitico populo demonſtrare. vnde ſequitur: Vſque ad diem oſtẽſionis ſuæ ad Iſrael. Amb. Pulchrè autẽ tempus quo fuit in vtero propheta deſcribitur, ne Mariæ præſentia taceatur: ſed tempus ſiletur infantiæ, eo quòd præſentia matris domini in vtero roboratur, qui infantis impedimenta neſciuit.

CAPVT II.

Factum eſt autem in diebus illis exiit edictum à Cæſare Auguſto, ut deſcriberetur uniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur ſinguli in ſuam ciuitatem. Aſcẽdit autem et Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid quæ uocatur Bethlehem, eo quòd eſſet de domo et familia Dauid ut profiteretur cum Maria deſponſata ſibi uxore prægnante.

Bed. Naſciturus in carne dei filius: ſicut de virgine natus virginitatis ſibi decus oſtẽdit eſſe gratiſsimũ, ita pacatiſsimo tẽpore ſeculi procreatur: quia pacẽ quærere docuit, & pacis ſectatores inuiſere dignatur. Nullum

Tẽpus natiuitatis Chriſti.

autẽ potuit magis eſſe pacis indiciũ, quàm vna totũ orbem deſcriptione cõcludi, cuius moderator Auguſtus tanta duodecim annis circa tempus dominicę natiuitatis pace regnauit, vt bellis toto orbe ſopitis prophetæ præſagium ad literã videatur impleſſe. vnde dicitur, Factũ eſt autẽ in diebus illis, Exiit edictũ &c. Græc⁹, Tũc etiã naſcitur Chriſtus, cũ principes Iudæorũ defecerãt & ad Romanos principes tranſlatũ erat imperium, quibus Iudæi tributa ſoluebant. & ſic impletur prophetia prædicens nõ deficere ducẽ de Iuda, nec principem de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt. Iam verò Cæſare Auguſto 42. annũ imperij peragẽte, exiit ab eo edictũ totũ orbẽ cõſcribi ad tributa ſoluenda: quod cuidã Cyrino Cæſar cõmiſerat, quem Iudææ & Syriæ præſidem ſtatuit. vnde ſequitur: Hæc deſcriptio prima facta, &c. Bed. Signat hanc deſcriptionẽ vel primã eſſe earũ quæ totũ orbem concluſerint, quia pleræque iam partes terrarũ ſæpe legũtur fuiſſe deſcriptæ: vel primò tũc cœpiſſe, quando Cyrinus in Syriã miſſus eſt. Amb.

Deſcriptionis ratio.

Pulchrè aũt præſidis nomẽ addidit, vt ſeriẽ tẽporis deſignaret. Nam ſi cõſules aſcribũtur tabulis emptionis, quanto magis redẽptioni omniũ debuit tẽpus aſcribi? Bed. Superna autẽ diſpẽſatione profeſsio cenſus ita deſcripta eſt, vt in ſuã quiſq; patriam ire iuberetur, ſecũdũ quod ſequiť: Et ibãt omnes vt ꝓfite. ſinguli in ciui. ſuam. Quod ideo factũ eſt, vt dominus alibi cõceptus, alibi natus, inſidiãtis Herodis furorẽ facilius euaderet. vnde ſequitur, Aſcẽ. au. & Ioſeph à Galilæa &c. Chry. Domino autem dirigẽte Auguſtus hoc edictũ cenſuit, vt vnigeniti præſentia famuletur: nam hoc edictum matrem attrahebat in patriam, quam prophetæ prædixerant, ſcilicet in Bethlehẽ Iudæ. vnde dicit, Ciuitatẽ Dauid quæ vocať Bethlehẽ. Grecus, Ideo autẽ addidit ciuitatẽ Dauid, vt ꝓmiſsionẽ factã Dauid à deo ex fructu ventris eius rex perpetuus adueniret, eſſe cõpletã annũtiet. vnde ſequiť: Et quòd eſſet de domo & familia Dauid. Per hoc aũt ꝙ Ioſeph erat de cognatione Dauid, contẽtus fuit euãgeliſta ipſam quoq; virginẽ de cognatione Dauid ꝓmulgare, cũ lex diuina præciperet coniugales copulas ex eadẽ ꝓgenie cõtrahi. vnde ſequitur: Cũ Maria deſpõſata, &c. Cyril. Dicit autem eã fuiſſe deſpouſatã, innuens ꝙ ſolis ſpõſalibus precedẽtibus

Cõceptio Chriſti poſt deſponſalia.

eſt conceptio ſubſecuta: neq; eñ ex virili ſemine ſancta virgo cõcepit. Greg. in ho. Myſticè autẽ naſcituro domino mundus deſcribitur: quia ille apparebat in carne, qui electos ſuos aſcriberet in æternitate. Ambr. Et dũ profeſsio ſecularis oſtenditur, ſpiritalis implicatur: nõ terrarũ regi dicãda, ſed cæli: profeſsio iſta fidei, cenſus animorũ eſt. Abolito eñ ſynagogę cẽſu vetuſto, nouus cẽſus eccleſiæ parabať. deniq; vt ſcias cẽſum nõ Auguſti eſſe ſed Chriſti, tot⁹ orbis ꝓfiteri iubeť. Quis aũt poterat ꝓfeſsionẽ totius orbis exigere, niſi qui toti⁹ orbis habebat imperiũ? Nõ eñ Auguſti, ſed dñi eſt terra, &c. Bed. Qui etiã vocabulũ Auguſti perfectiſsimè cõpleuit, vt puta ſuos & augere deſiderãs, & augere ſufficiens. Theop. Conueniens etiã erat, vt per Chriſtũ cultus multorũ deorũ deficeret, & vnus deus coleretur: vnde vnus rex orbis imperaſſe deſcribitur. Orige. Diligentius autẽ intuẽti ſacramentũ quoddã videtur figurari, quod in totius orbis ꝓfeſsione deſcribi oportuit Chriſtum, vt cum omnibus ſcriptus ſanctificaret omnes, & cum orbe relatus in cenſum, cõmunionẽ ſui præberet

Nascens Christus describitur.

orbi. Beda, Sicut autē tunc imperante Augusto, & pręsidente Cyrino ibant singuli in suam ciuitatem vt profiterentur censum: sic modò imperāte Christo per doctores ecclesiæ p̄sides profiteri debem⁹ cēsum iustitiæ. Ambr. Hęc est ergo prima professio mētium domino cui omnes profitētur, nō pręconlis euocatiōe, sed vatis dicētis: omnes gētes plaudite manibus. Deniq; vt sciant censum esse iustitiæ, veniūt ad eū Ioseph & Maria, boc est iustus & virgo. Ille, qui verbū seruaret: ista, quæ pareret. Beda: Ciuitas nostra & patria est patria beata, ad quā crescētibus quotidie virtutib⁹ ire debemus. Quotidie autē sancta ecclesia suū comitata doctorem de rota mūdanæ cōuersationis, qđ Galilęa sonat, in ciuitatē Iuda, scilicet cōfessiouis & laudis ascēdens: cēsum suę deuotionis regi æterno persoluit: quæ in exēplo beatę virginis Mariæ cōcepit nos virgo de spiritu, quæ alij quidē despōsata ab illo fœcūdat, dū p̄posito sibi pōtifici visibiliter iūgit: sed inuisibilis spūs virtute cumulat, indicās ipso nomine, q̄ instātia loquētis magistri nil valet, nisi augmentū superni iuuaminis vt audiat, accepent.

Factum est autē cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pānis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia nō erat ei locus in diuersorio.

Natiuitatis Christi circūstantiæ.

Ambr. Breuiter sanct⁹ Lucas & quomodo, & quo tempore, & quo loco secūdum carnem Christus natus sit, explicauit, dicens, Factū est autem &c. Quomodo quidem? quia nupta concepit, sed virgo generauit. Grego. Nis. Apparens enim vt homo nō per omnia legibus humanæ naturæ subiicitur. nā quod ex muliere nascitur, humilitatem redolet. Virginitas verò quæ ortui deseruit, ostēdit q̄ trāscenderet hominē. Huius ergo iucunda portatio, ort⁹ īmaculatus, partus facilis, absque corruptela natiuitas, nec ex luxu incipiens, nec doloribus ædita, quia nanque ea quæ naturæ nostræ mortem per culpā inseruit dānata est: vt cū doloribus pareret, oportebat parentem vitæ cū gaudio partū perficere. Eo aūt tēpore per incorruptionem virgineā ad vitā trāsmigrat mortaliū: in quo diminui incipiunt tenebræ, & nocturna immensitas exuberātia deficere cogitur. Mors enim peccati finē prauitatis attigerat, sed de cætero tendit ad nihilū propter veræ lucis præsentiam, quæ radiis euāgelicis totū orbē lustrauit. Bed. Eo etiā tempore dignatus est incarnari, quo mox natus censu Cęsaris ascriberetur, atque ob nostri liberationem ipsi seruitio subderetur. vnde etiā nō solū propter iudiciū regij schematis, sed etiam propter nominis sacramentū dominus in Bethlehem nascitur. Greg. Bethlehē quippe domus panis interpretatur. Ipse nāque est qui ait: Ego sum panis viuus qui de cælo descēdi. Locus ergo in quo dn̄s nascitur, dom⁹ panis antea vocabatur: quia futurū erat vt ibi ille per naturā carnis appareret, qui electorū mētes interna satietate reficeret. Bed. Sed & vsque ad cōsummationem seculi dominus in Nazareth cōcipi, in Bethlehem nasci non desinit, cū quilibet audientium verbum flore suscepto domū in se æterni panis efficit quotidie in vtero virginali, boc est in animo credentium per fidem cōcipitur, per baptismū gignitur. Sequitur: Et peperit, &c. Hier. contra Helu. Ex hoc Heluidius nititur approbare primogenitū dici nō posse, nisi eum qui babeat & fratres, sicut vnigenitus illė vocatur, qui parentibus sit solus filius. Nos aūt ita diffinimus. Vnigenit⁹ est primogenitus, nō omnis primogenitus est vnigenitus. Primogenitū nō esse dicimus eum, quē alij subsequuntur, sed ante quē nullus. alioquin si nō est primogenitus, nisi is quem sequātur & fratres, tādiu sacerdotibus primogenita nō debētur, quandiu & alij fuerint, p̄crea tione fortè partu postea non sequente, vnigenitus sit & nō primogenitus. Bed. Est etiā vnigenitus ī substātia diuinitatis, primogenit⁹ susceptione humanitatis: primogenitus in gratia, vnigenitus in natura. Hier. cōtra Hel. Nulla autē ibi obstetrix, nulla mulierculārū solicitudo intercessit. Ipsa pannis inuoluit infantem, ipsa mater & obstetrix fuit. vnde sequit: Et pānis eū inuoluit. Beda: Qui totū mundū vario vestit ornatu, pānis vilibus inuoluitur, vt nos stolā primā recipere valeamus. p̄ quem omnia facta sunt, manus pedésq; astringūtur, vt nostras manus ad opus bonū exercitet, pedésq; sint in viam pacis directi. Græcus, O admirabilem coarctationem & peregrinationē quam subiit qui cōtinet orbē, ab initio captat penuriā, & eā in seipso decorat: nimirum si voluisset venire poterat mouēdo cælum, cōcutiendo terram, emittens fulmina: nō autem sic processit. nō enim perdere, sed saluare volebat: ab ipsis primordiis bumanā cōculcare superbiā: atq; ideo nō tantū bomo fit sed etiam homo pauper, & pauperē matrem elegit: quæ caret his quibus natū infantē reclinet. Sequitur em̄: Et reclinauit eū in præsepio. Bed. Duri præsepis angustia cōtinetur cui cælū sedes est, vt nos per cælestis regni gaudia dilatet. qui panis est angelorū in præsepio reclinatur, vt nos quasi sancta animalia carnis suæ frumēto reficiat. Cyril. Reperit etiam bominē factū bestialem in anima: & ideo in præsepio loco pabuli ponitur, vt vitā bestialē mutātes, ad cōsonā homini perducamur scientiam: pertingentes nō fœnū, sed panem cælestem vitæ corpus. Bed. Qui autem ad dexteram patris sedet, in diuersorio loco eget, vt nobis in domo patris sui multas mansiones præparet. vnde sequitur: Quia nō erat ei locus in diuersorio. Nascitur non in parentū domo, sed in diuersorio & via: quia per incarnationis mysterium via factus est, qua nos ad patriā vbi veritate & vita fruemur adduceret. Greg. in ho. Et vt ostenderet, quia per humanitatem quā assumpserat, quasi in alieno nascebatur, nō secundū potestatem, sed secundū naturā. Amb. Propter te ergo infirmitas in se potentia, propter te inopia in se opulentia. noli hoc æstimare quod cernis, sed quòd redimeris agnosce. Plus dn̄e Iesu iniuriis tuis debeo quòd redemptus sum, q̄ opibus quòd creatus. Nō prodesset nasci, nisi etiam redimi profuisset.

Nascentis Christi paupertas

Et pastores erant in regione eadem uigilantes, & custodientes uigilias noctis super gregem suum. Et ecce angelus domini stetit iuxta illos, & claritas dei circunfulsit illos, & timuerūt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim euangelizo uobis gaudium magnū, quod erit omni populo: quia natus est uobis hodie saluator, qui est Christus dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc uobis signum. Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.

Curię angelicæ sedulitas.

Ambr. Videte quemadmodū diuina curia fidē astruat. Angelus Mariā, angelus Ioseph, angelus pastores edocet. de quibus dicitur, Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, &c. Chry. Ioseph quidē in somnis apparuit angelus, pastoribus autē visibiliter quasi rudioribus: non autem angelus init Ierosolymam, non requisiuit scribas & pharisæos: erāt enim corrupti, & pręinuidia cruciabātur. Sed bi erant synceri, antiquam conuersationē patriarcharū Moysi colentes. Est autem semita quædā ad philosophiā perducens innocentia. Beda in ho. Nusquā autē in tota veteris testamēti serie reperimus angelos, qui tam seculo apparuere patribus, cū luce apparuisse. Sed hoc priuilegium rectè huic tempori est seruatum, quando exorum est in tenebris lumen rectis corde. vnde sequitur: Et claritas dei, &c. Ambr. Ex vtero funditur, sed coruscat à cęlo: terreno in diuersorio iacet, sed cælesti lumine viget. Gręcus. Verum pauidi facti sunt in miraculo. vnde sequitur: Et timuerūt

&c. Sed angelus cũ pauor increuerit, fugat ipsum. vnde sequitur: Et dixit illis, &c. Nõ solũ se dat terrorem, sed etiam alacritatẽ infundit. Sequitur enim: Ecce em̃ euã. &c. Nõ soli populo Iudæorũ, sed etiam omnibus. Causa autem gaudij ostẽditur: nouus & admirabilis partus manifestatur ex ipsis nominibus. Nã sequitur: Quia natus est vobis hodie saluator, qui est Christus dominus: quorum primum .i. saluator, est actionis: tertium autẽ, scilicet dñs, maiestatis. Cyril. Sed id quod in medio ponitur, scilicet Christus, nõ naturã significat, sed hypostasim cõpositam. In Christo enim saluatore vnctionẽ fore celebratam fatemur, nõ tamen figuralẽ, sicut olim in regibus ex oleo quasi ex prophetica gratia: neque ad perfectionẽ alicuius negocij: iuxta illud Esaiæ: Hæc dicit dñs Christo meo Cyro, Qui quãquã esset idololatra dictus est Christus: vt cælesti censura totã occuparet Babyloniorũ ꝓuinciã. Fuit aũt vnctus saluator spiritu sancto humanitus in forma serui. vngens autem vt deus spiritu sancto credẽtes in eũ. Græcus: Huius autẽ natiuitatis & tẽpus ostẽdit, cũ dicit, Hodie: & locũ, cũ subdit, In ciuitate Dauid: & signa, cũ subiungit, Et hoc vobis signũ, &c. Ecce pastoribus angeli pastorẽ præcipuum prædicant, tanquã agnũ in antro manifestatũ & æditũ. Beda, Crebris autẽ infantia saluatoris & angelorum præconiis & euãgelistarũ nobis est conculcata testimoniis, vt nostris altius cordibus quid pro nobis factum sit infigatur. Et notandũ ꝙ signũ nati saluatoris datur non tyrio exceptũ ostro sed pannis squalentibus inuolutũ: nõ in ornatis auro stratoriis, sed in præsepibus inueniendũ. Maximus in sermone nati. Sed si tibi panni fortasis vilescunt, angelos collaudantes admirare. Si præsepe despicis, erige parũper oculos, & nouam in cælo stellã protestantẽ mundo natiuitatẽ dominicã contuere. Si credis vilia, crede mirifica: si de his quæ humilitatis sunt disputas, q̃ alta sunt & cælestia venerare. Greg. in ho. Mysticè autẽ quòd vigilãtibus pastoribus angelus apparet, eósque claritas dei circũfulsit, hoc est quòd illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse solicitè sciunt. Dũque ipsi piè super gregẽ vigilãt, diuina super eos latius gratia coruscat. Beda in ho. Significant enim mysticè pastores illi gregũ doctores quosq; ac rectores fidelium animarũ. Nox cuius vigilias custodiebant super gregẽ suum pericula tentationũ indicat: à quibus se suósque subiectos custodire non desistũt. Et bene nato domino pastores super gregem vigilãt, quia natus est qui dicit, Ego sum pastor bonus: sed & tẽpus imminebat quo idẽ pastor oues suas quæ dispersæ erant, ad vitę pascua reuocaret. Ori. Cæterũ si ad secretiorẽ oporteret ascẽdere intellectum dicã quosdã fuisse pastores angelos qui res humanas regerẽt. Et cũ horũ vnusquisq; suã custodiã cõseruaret, venisse angelũ nato domino, & annũtiasse pastoribus quòd verus esset pastor exortus. Angeli enim ante aduẽtũ saluatoris parũ poterãt cõmissis sibi vtilitatis afferre. Vix enim aliquis vnus ex singulis gẽtibus credebat in deum: nunc autem populi accedunt ad fidẽ Iesu.

Natiuitatis Christi modus.

Et subito facta est cũ angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium deum & dicentiũ: Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

Bed. Ne parua vnius angeli videtur authoritas, postquã vnius sacramẽtũ nouæ natiuitatis edocuit, statim multitudo cælestiũ agminũ affuit. vnde dicitur: Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis. Bene chorus adueniens angelorum militiæ cælestis vocabulũ accipit. Qui & duci illi in prælio, qui ad debellandas aereas potestates apparuit, humiliter obsecundat: & ipse potestates easdem cõtrarias, ne mortales tantũ tentare valeant quantũ volũt, fortiter armis cælestibus perturbat. quia verò deus & homo nascitur, iure hominibus pax deo gloria canitur. vnde sequitur, Laudantium deum & dicẽtium: Gloria in altissimis deo. vno angelo, vno euangelizante nuntio, natũ in carne deum mox multitudo militiæ cælestis in laudẽ creatoris prorumpit: vt & Christo deuotionẽ ĩpẽdat, & nos suo instruat exẽplo, quoties aliquis fratrũ sacrę eruditionis verbum insonuerit, vel ipsi quæ pietatis sunt ad mentẽ reduxerimus: deo statim laudes corde, ore & opere reddamus. Chry. Et olim quidẽ angeli ad puniendũ mittebantur, puta ad Israelitas, ad Dauid, ad Sodomitas, ad gemitus conuallẽ, nũc ecõtra canũt in terra gratias agentes deo, eo quòd suũ descẽsum ad homines eis reserauit. Greg. 28. mora. Simul etiam laudãt, quia redẽptioni nostrę voces suæ exultationis accõmodant, simul etiam quia dũ nos conspiciunt recipi, suum gaudẽt numerũ impleri. Bed. Optant etiam pacẽ cũ hominibus cùm subdũt: Et in terra pax hominibus: quia quos infirmos prius abiectósq; despexerãt, nascẽte in carne domino iam socios venerantur. Cyril. Hæc autẽ pax per Christũ facta est. Recõciliauit enim nos per se deo & patri, culpã hostilẽ de medio auferens, duos populos in vnũ hominẽ pacificauit, ac cælicolas, & terrenos in vnũ gregẽ cõposuit. Beda, Quibus autẽ hominibus pacẽ poscant, exponunt dicentes: Bonæ volũtatis, eis scilicet qui suscipiunt natum Christũ: nõ enim est pax impiis, sed pax multa diligentibus nomẽ dei. Orige. Sed diligens lector inquiret quomodo saluator dicat: Non veni pacẽ mittere super terrã: & nunc angeli de eius natiuitate cantant, In terra pax hominib[9]: sed hoc ꝙ pax esse dicitur in hominibus bonæ volũtatis, soluit quæstionẽ. pax enim quã nõ dat dominus super terrã, nõ est pax bonæ volũtatis. Augu. 13. de trinit. Pertinet enim iustitia ad bonã voluntatem. Chry. Aspice autẽ mirandũ processum: angelos ad nos deduxit prius, ac deinde deduxit hominem ad superna: factum est cælum terra, cùm terrena deberet recipere. Orig. Mysticè autem videbant angeli se opus quod eis creditũ fuerat implere nõ posse absque eo qui verè saluare poterat, & medicinã suã inferiorẽ esse, q̃ hominũ cura poscebat. Vnde sicut si veniat aliquis qui habeat summã in medicina notitiam, & illi qui prius sanari nequiuerãt, cernẽtes ad magistri man[9] putredines cessare vulnerũ: nõ inuideãt, sed in laudẽ medici erũpãt & dei: qui sibi, ęgrotãtibúsq; tãtę sciẽtię hominẽ miserit, multitudo angelorum pro Christi aduentu Deum laudãt.

Chori angelici oratio.

Pax allata per Christum.

Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cælum, pastores loquebantur adinuicem: Transeamus vsque Bethlehem, & videamus hoc verbũ quod factum est, quod fecit dominus & ostẽdit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierũt mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autẽ conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes & laudantes deum in omnibus quæ audierant et viderant, sicut dictũ est ad illos,

Græcus, Quæ visa sunt & relata stuporem ingesserunt pastoribus, & sic ouilia sua omiserunt, & profecti sunt nocte Bethlehem, lucẽ indagantes saluatoris. vnde dicitur, Et factum est, &c. Beda, Verè quasi vigilantes non dixerunt videamus puerum: sed verbum quod factum est, id est verbum quod semper erat videamus quomodo pro nobis caro factũ est, siquidem hoc ipsum verbum dominus est. Sequitur enim: Quod fecit dominus & ostendit nobis, id est videamus quomodo verbum ipsum ipse se fecerit, & ostendit nobis carnem suam.

Mysteriũ latet in verbis.

Ambr. Vide quàm singulariter scriptura singulorũ libret momēta verbnrũ. Etenim cũ caro dñi videtur, videtur verbũ quod est filius, nõ mediocre fidei tibi hoc videatur exemplũ, nõ vilis persona pastorũ: simplicitas enim quæritur, nõ ambitio desideratur. Sequit: Et venerunt festinantes. Nemo enim cũ desidia Christũ requirit. Orige. Quia verò festinantes venerũt, & nõ pedetentim, ideo sequitur: Et inuenerunt Mariã quæ scilicet sudit Iesum in partu: Et Ioseph, scilicet dispẽsatorem ortus dominici: Et infantẽ positũ in præsepio, scilicet ipsum saluatorẽ. Bed. Est autẽ iusti ordinis, vt honore digno celebrata verbi incarnatione, ad ipsam quãdoq; verbi gloriã intuendã pertingatur. vnde sequitur: Vidẽtes aũt cognouerũt de verbo quod dictũ erat, &c. Grecus: Occulata scilicet fide felicia relata cõtuentes, nec contẽti de veritate, stupere quæ primitus viderant & perceperãt ãgelo nũtiante, nõ solũ Mariæ & Ioseph promebant, sed etiã cæteris, & quod est amplius, eorũ mẽtibus insigebãt. vnde sequitur, Et omnes qui audierunt mirati sunt &c. Quomodo enĩ nõ erat mirãdũ videre cælicolã in terrenis, & terrã pace cõciliari cælestibus: & ineffabilẽ illũ infantulũ numine quidẽ cælestia, humanitate verò terrestria cõnectentẽ adinuicẽ, & sui cõpagine fœdus mirandũ præstantẽ? Glo. Nec solùm mirãtur de incarnatinnis mysterio, sed etiã de tanta pastorũ attestatione: qui fingere inaudita nescirẽt, sed simplici facundia vera prędicarẽt. Ambr. Nec contẽnenda putes quasi verba vilia prophetarũ, à pastoribus & Maria colligit fidẽ. vnde sequitur: Maria autẽ conseruabat omnia verba hæc, cõferens in corde suo. Discamus sanctæ virginis in omnibus castitatem: quę non minus ore pudica q̃ corpore, argumẽta fidei conferebat in corde. Beda in ho. Virginalis enĩ pudicitiæ iura custodiẽs, secreta Christi quæ nnuerat, nemini diuulgare volebat, cõferebat ea quę facienda legerat, cũ his quæ iam facta cognouit, nõ ore ꝓmẽs, sed clauso in corde custodiẽs.

Cõcordia in verbis euangelij

Græcus, Quicquid etiã ei tulerat angel⁹, quicquid à pastoribus audierat, cũcta cõgerebat in mẽte & adinuicẽ cõparans vnã in omnibus mater sapientiæ cernebat cõcordiã, verè deus erat qui natus erat ex ea. Athanasius, Singuli autẽ in Christi natiuitate exultabant, nõ humanitus sicut in puero nato soliti sunt homines cõgaudere, sed in Christi præsentia & lucis diuinæ fulgore. vnde sequitur, Et reuersi sunt pastores glorificãtes & laudantes deum in omnibus quæ audierãt. Bed. Scilicet ab angelis: Et viderãt, scilicet ĩ Bethlehẽ, sicut dictũ est ad illus. i. in boc glorificant, quòd non aliud venientes inuenerant quàm dictũ est ad illos, siue sicut dictũ est ab illis, gloriã deo laudẽsq; reserũt. Etenim hoc illis facere dictũ est ab angelis: nõ quidẽ verbo imperãtib⁹, sed formã suæ deuotionis offerentibus: cũ deo in excelsis gloriam resonarent. Bed. in ho. Mysticè autẽ intellectualium pastores gregũ, imò cuncti fideles exẽplo horum pastorũ transeãt cogitatione vsque in Bethlehẽ, & incarnationẽ Christi dignis celebrẽt bonoribus. Trãseamus autẽ abiectis cõcupiscẽtiis carnalibus toto mentis desiderio vsque in Bethlehem supernam. i. domum panis viui: vt quẽ illi in præsepio videre vagientẽ, nos in patris solio mereamur videre regnãtem. Nõ est autem tanta beatitudo cũ desidia ac torpore quęrẽda, sed alacriter sunt Christi sequẽda vestigia. Videntes autẽ cognouerunt. Et nos quæ dicta sunt de saluatore nostro plena dilectione festinemus amplecti, vt hoc in futuro perfectæ cognitionis visu cõprehẽdere valeamns. Bed. sup. Lucã: Dominici etiã gregis pastores præcedẽtiũ patrum vitã, in qua panis vitæ seruatur, quasi Bethlehem portas contemplando subeunt, nihilque in hac aliud reperiũt, q̃ virginalẽ ecclesiæ pulchritudinẽ, quasi Mariam: virilẽ spiritualiũ doctorũ cœtũ, quasi Iosephi & humilẽ Chtisti aduentũ scripturæ paginis sacræ insertum, quasi in præsepio positũ Christũ infantem. Orig. Vel pręsepe illud Israel erat secũdũ illud Esaię, Cognouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domini sui. Beda in ho. Non celauere autem silentio pastores quæ agnouerãt: quia ecclesiæ pastores in hoc ordinati sunt, vt quę in scripturis didicerũt, auditorib⁹ ostẽdãt. Bed. sup. Luc. Magistri etiã spiritualiũ gregũ modo cæteris dormiẽtib⁹ cõtẽplando cęlestia subeunt, modo fideliũ exẽpla quęrẽdo circũeunt, modo ad publicũ pastoralis officij docẽdo reuertũtur. Bed. in ho. Vnusquisq; etiã qui priuatus videre credit, pastoris officiũ tenet, si bonorũ actuũ cogitationũmq; mũdarũ aggregãs multitudinẽ, hãc iusto moderamine gubernare scripturarũ pastu nutrire, & cõtra dęmonũ insidias seruare cõtendit.

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circuncideretur puer, uocatum est nomen eius Iesus. Quod uocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.

Beda in ho. Exposita natiuitate dominica, subiũgit euãgelista atque ait: Et postquã cõsummati snnt dies octo vt circũcideret puer. Ambr. Quis puer nisi ille de quo dictũ est, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. factns est enim sub lege, vt eos qui sub lege erãt lucrifaceret. Epiph. Dicunt autẽ Hebionis & Cherinthi sequaces, sufficit discipulo si sit sicut magister eius. Circũcidit autẽ se Christus, tu ergo circundaris. Falluntur autem destruentes sua principia. Si enim fateretur Hebion Christũ deũ cælitus descendentẽ octauo die fuisse circũcisum: tũc præberet circũcisioni materiã argumenti: sed cùm nudũ hũc asserit bominem, nõ puer est causa vt circũcidatur, sicut nec infantes sunt suę circũcisionis authores. Nos enĩ deũ ipsnm fatemur cælitus descendentẽ, & in claustro virgineo morã debitã fœtibus protraxisse: quoadusque sibi ex vtero virgineo humanitatis carnẽ perfectè cõponeret: quia circũcisus est veraciter, nõ apparẽter octauo die: quatenus cũ ad spiritalẽ effectũ figuræ peruenerint: tã ab ipso q̃ à suis discipulis diuulgẽtur nõ vltrà figuræ sed veritas. Orige. Sicut enim mortui sumus cũ illo moriente, & cõsurreximus resurgẽti, sic cũ eo circũcisi simus. vnde nequaquã nunc indigemus circuncisione carnali.

Hæres expellitur.

Circuncisiõn Christi ratio.

Epiph. Pluribus autẽ ex causis cirircũcisus est Christus. Et primò quidẽ, vt ostẽdat carnis veritatẽ cõtra Manichæum, & illos qui apparẽter eum dicunt prodisse. Deinde vt pateat ꝙ nequaquã deitati consubstantiale corpus extiterit, vt fatur Apolinaris: neq; cælitus detulit illud, vt asserit Valentinus. & vt confirmet circuncisionẽ quam olim instituerat eius aduẽtui seruientẽ, quinetiã vt nulla sit Iudæis excusatio: nã nisi circuncisus fuisset obiicere poterãt, quòd nõ possent incircuncisum Christum recipere. Bed. in ho. Vel etiã nobis obediendi vritutem commendaret exẽplo, & vt eos qui sub lege positi legis onera portare nequiuerãt, sua cõpassione iuuatentur: vt qui in similitudine carnis peccati aduenit, remediũ quo caro peccati consueuerat mundari nõ respuit.

Comparatio circuncisionis & baptismi.

Idẽ enim salutiferæ curationis auxiliũ circũcisio in lege cõtra originalis peccati vulnus agebat quod nunc baptismus relatæ gratiæ tẽpore cõsueuit: excepto ꝙ regni cęlestis ianuã nondũ intrare poterant, tantũ in sinu Abrahæ post mortẽ beata requie consolari supernę pacis ingressum spe felici expectabãt. Athan. Nihil enim aliud exprimebat circuncisio nisi generationis vetustæ spoliationẽ: per hoc quòd circũcidebat pars corporis, quæ corporalis natiuitatis causa existit. Hoc autem tũc temporis agebãtur in signum futuri per Christum baptis-

matis. Iccirco postquā venit signatū, cessauit figura. vbi nāque tota vetustas tollitur per baptismū, superfluum est quod partis sectio præfigurat. Cyril. Octauo autem die cōsuetū erat carnalē celebrari circūcisionē: octaua enim die Christ⁹ à mortuis resurrexit, & insinuauit nobis spiritualē circūcisionē, dicēs: Euntes docete omnes gentes baptizantes eos. Beda. In eius aūt resurrectione præfigurata est, vtraque nostra resurrectio & carnis & spiritus. Christus enim circuncisus nostram naturā docuit & nunc per ipsum à vitiorū labe purgandam, & in nouissimo die à mortis peste restaurandam. & sicut dominus octaua die, hoc est post septimā sabbati resurrexit: ita & ipsi post sex hu⁹ seculi ætates, & septimā sabbati, animarū, quæ nūc interim in alia vita geritur, quasi octauo tēpore surgemus. Cyril. Secundū autē legis præceptū eodē die impositionē nominis recepit. vnde sequit: Vocatū est, &c. Quod interpretat saluator: æditus enim fuit ad totius orbis salutē, quā sua circūcisione præfigurauit: secundū quod Apostolus dicit: Circūcisi estis circūcisione nō manufacta in expoliatione corporis carnis, scilicet in circuncisione Christi. Beda: Sed & hoc ꝙ eodem die suæ circūcisionis nomē accepit, ad imitationē priscę obseruationis fecit. Abrahā enim qui primū circūcisionis sacramentū accepit: in die suæ circūcisionis amplificatione nominis benedici ꝓmeruit. Orig. Nomē autē Iesu gloriosum, omniq; cultu dignissimū, nomē quod est super oē nomē, nō decuit primū ab hoīb⁹ appellari, neq; ab eis afferri in mūdū. vnde signāter euāgelista subdit: Quod vocatū &c. Beda, Hui⁹ autē nominis etiā electi in sua spirituali circūcisiōe participes existere gaudēt: vt sicut à Christo christiani, ita etiā à saluatore saluati vocētur. quod illis à deo vocabulum non solū priusquā in vtero ecclesiæ per fidem conciperēt, sed etiam ante tempora secularia vocatum est.

Iesu nominis laus.

Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, ut sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini. Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur. Et ut darent hostiam secundum quòd dictum est in lege domini: par turturum, aut duos pullos columbarum.

Cyril. Post circūcisionem rursus expectatur purgationis tempus. vnde dicitur: Et postq̄ impleti &c. Beda, Si legis ipsius verba diligentius inspexeris, profectò reperies ꝙ ipsa dei genitrix sicut à cōmixtiōe virili, sic & legali fit iure immunis. Non enim omnis mulier pariēs, sed ea quæ suscepto semine peperit designatur immunda ritu, q; legis docetur esse mundanda, ad distinctionē scilicet illius quę virgo cōcepit & peperit. Sed vt nos à legis vinculo solueremur sicut Christ⁹: ita & beata Maria legi est spōte subiecta. Titus: Vnde elegāter euangelista protulit ꝙ cōpleti sunt dies purgationis eius secūdū legē. Nam reuera nō incūbebat necessitas virgini sacræ, vt dies purgationis eius expectaretur, quæ cum ex spiritu sancto cōcepisset caruit cōiugio. Sequit: Tulerunt illum in Hierusalē vt sisterēt eū dño. Athana. Sed quando à paternis aspectibus latuit dominus? aut quis locus excipitur ab ci⁹ imperio: vt ibi existēdo semotus à patre sit, nisi afferatur Hierosolymā, & introducat in tēplū. Sed fortè causa nostri huiusmodi scripta sunt. Sicut enī nō gratia sui homo factus est, circūcisus in carne, sed vt nos ꝑ gratiā faceret deos, & vt spiritualiter circūcidamur, sic ꝓpter nos sistitur dño, vt discamus deo præsentare nosipsos. Beda, Post tricesimū autē & tertiū circūcisionis diē dño sistitur: mysticè autē insinuās neminē nisi circūcisum vitiis, dominicis dignū esse cōspectibus: neminē nisi mortalitatis nexib⁹ absolutū, supernæ ciuitatis gaudia posse perfectè subire. Sequit: Sicut scriptū est in lege domini. Orig. Vbi sunt qui deū legis negāt à Christo fuisse in euāgelio prędicatū? An putandū est ꝙ filiū suū bon⁹ deus sub lege inimici fecit, quā ipse nō dederat? In lege enī Moysi scriptū est quod sequitur, Quia omne masculinū adaperiēs vuluā, sanctū dñi vocabitur. Bed. Quod dicit adaperiēs vuluā, & hominis & pecoris primogenitū significat: quod vtrūque dño vocari, atque ideo sacerdotis esse præceptū est, ita dūtaxat vt ꝓ hominis primogenito preciū acciperet, & omne animal immūdū redimi faceret. Greg. Nise. Hoc autē legis decretū in solo incarnato deo singulariter, & ab aliis differēter impleri videtur. Ipse nāque solus ineffabiliter cōceptus, ac incōprehensibiliter editus virginalem vterum aperuit, nō ante à cōnubio reseratū, seruans & post partū mirabile inuiolabiliter signaculū castitatis. Amb. Non enim virilis coitus vuluæ virginalis secreta reserauit, sed immaculatū semē inuiolabili vtero spiritus sanctus infudit. Qui ergo vuluam sanctificauit alienā, vt nasceretur ꝓpheta: hic est qui aperuit matri suæ vuluam, vt immaculatus exiret. Beda, Quod ergo ait, Adaperiens vuluam cōsuetæ natiuitatis more loquitur, nō quòd dñs sacri vētris hospitiū quod ingressus sanctificarēt, egressus deuirginasse credēd⁹ sit. Gre. Nise. Solus autē hic partus masculinus spiritualiter esse cōspicitur, qui nil de fœmineitate culpę portauit, vnde reuera sanctus vocatus est: vnde & Gabriel, quasi hoc decretū, ad ipsum solum pertinere memorans, dicebat: Quod ex te nascetur sanctū vocabit filius dei. In cæteris quidē primogenitis sanctos illos vocari euāgelica solertia statuit, tanq̄ oblatiōe diuina sortitos huiusmodi nomē: at in totius primogenito creaturę quod nascitur sanctū pronūtiat angelus, quasi propriè sanctū existēs. Amb. Solus enī ꝓ oīa in natis de fœmina sanctus dñs Iesus, qui terrenæ cōtagia corruptelæ immaculati partus nouitate nō senserit, & cęlesti maiestate depulerit. nam si literā sequimur, quomodo sanctus omnis masculus cū multos sceleratissimos fuisse non lateat? sed ille sanctus per quē figurā futuri mysterij legis diuinæ præscripta signabāt: eo quòd solus sanctus ecclesię virginis ad generandos populos aperiret genitale secretum. Cyril. O profunditas scientiarū sapientiæ & scientiæ dei, offert hostias qui per singulas hostias honoratur cū patre figuras legis custodit veritas: qui legis et cōditor sicut deus, legē custodiuit vt homo. vnde sequitur: Et vt darēt hostiā secundū quòd dictū est in lege domini: Par turturū aut duos pullos colūbarū. Beda in ho. Hostia autem hæc pauperū erat: præcepit quippe dñs in lege, vt qui possent agnū pro filio aut filia, simul & turturē siue colūbā offerrēt. Qui verò nō sufficiebāt ad offerēdum agnum, duos iam turtures vel duos pullos colūbę offerrent. ergo dominus cum diues esset, pauper fieri dignatus est, vt nos sua paupertate diuitiarū suarū donaret esse participes. Cyril. Videādū autē quid hæc oblata insinuāt? Nimirū loquacissim⁹ est turtur in auibus, at colūba est animal māsuetum. Talis autē factus est erga nos saluator, māsuetudinē pfectè colēs, & vt turtur orbē allexit, replēs ortū suū propriis melodiis. Occidebatur ergo turtur aut colūba, vt ipse per figuras nobis panderet passurus in carne pro vita mundi. Beda in ho. Vel colūba simplicitatē, turtur īdicat castitatē: quia & colūba simplicitatis, & castitatis amator est turtur: ita vt si coniugē casu perdiderit, non vltra aliam quærere curet. Merito ergo turtur & colūba domino offerūtur in hostiam, quia simplex & pudica fidelium conuersatio est illi iustitiæ sacrificium gratū. Athana. Ideo verò bina insāt offerri, quia homine cōsistente ex anima & corpore, duplū à nobis poscit deus: castitatem & man-

Manichęorum error eliditur.

Iesus legis obseruator.

Bina oblatio.

ſuetudinē nō ſolū corporis ſed etiam animæ : alioquin
erit homo fictor & hypocrita, gerēs in tegumentū oc-
culrę malitiæ innocentiā apparentē. Beda in bo. Cùm
verò vtraque auis propter cōſuetudinē gemēdi præſen
tes ſanctorū luct⁹ deſignat: in boc tamē differūt, ꝙ tur-
tur ſoliuagus colūba autē gregatim volare cōſueuit: &
ob id iſte ſecretas orarionū lachrymas, illa publicos ec-
cleſiæ cōuentus inſinuat. Beda ſuper Lucā: Vel colūba,
quæ gregatim volar, actiuę vitæ frequentiā demōſtrat.
Turtur, qui ſingularitate gandet, ſpeculatiuæ vitæ cul-
mina denūtiat. Er quia æquè vtraque cōditori accepta
eſt hoſtia, conſultè Lucas vtrū turtures an pulli colūba
rum ꝓ dn̄o ſint oblati non dixit : ne vnū alteri viuendi
ordinem præferret, ſed vtrunque ſequendum doceret.

Tropologia de columba.

Et ecce, homo erat in Hieruſalem, cui nomen Simeon. Et homo iſte iuſtus & timoratus, expectans conſolationem Iſrael: et ſpiritus ſanctus erat in eo. Et reſponſum acceperat à ſpiritu ſancto, non uiſurum ſe mortem, niſi prius uideret Christum domini. Et uenit in ſpiritu in templum. Et cùm inducerent puerum Ieſum parentes eius, ut facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, & ipſe accepit eum in ulnas ſuas.

Ambr. Nō ſolū ab angelis & ꝓphetis, à paſtoribus & à
parētibus: ſed etiam à ſenioribus & iuſtis, generatio do
mini accepit teſtimoniū. vnde dicitur, Et ecce bo. erat
in Hieruſalē, cui nomen Simeō: & homo iſte iuſtus &
timoratus. Bed. Quia difficulter iuſtitia ſine timore cu
ſtoditur : nō illū dico timorē qui temporalia ſibi bona
ſubtrahi perhorreſcit, quē perfecta dilectio foras mit-
tit: ſed timorē domini ſanctū qui manet in ſecula, qno
iuſtus deum quāto ardētius diligit, tāto ſolertius offen
dere cauet. Ambr. Et bene iuſtus, qui nō ſuam ſed po-
puli gratiam requirebat. vnde ſequitur: Expectans con
ſolationem Iſrael. Greg. Niſe. Non vtique mundanā fe
licitatē in conſolationē Iſrael prudēs Simeon expecta-
bat: ſed veram tranſlationē ad veritatis decorem per ſe-
parationem à legis vmbra. habuerat nāque per oracula
quòd viſurus eſſet Chriſtū domini priuſquā de ſeculo
præſenti tranſmigraret. vnde ſequit: Et ſpiritus ſanctus
erat in eo à quo ſcilicet iuſtificabatur. Et reſpō. ac. à ſpi
ritu ſancto, &c. Ambr. Cupiebar ipſe quidē corporeæ
vinculis fragilitatis abſolui, ſed expectabat videre pro-
miſſum: ſciebat enim quia beati oculi qui viderēt. Gre.
18. Moral. In quo etiam diſcimus quanto deſiderio ex
plebe Iſraelitica ſancti viri incarnationis eius myſteriū
videre cupierunt. Bed. Videre autem mortem, experiri
eam ſignificat: multúmq; felix mortem videbit carnis,
quicunque Chriſtum domini prius oculis carnis vide-
re ſatagerit, cōuerſationē habēdo in cæleſti Hieruſalē,
templi dei limina frequentando : hoc eſt ſanctorum in
quibus deus habitat exempla ſectando. Eadem autē ſpi
ritus gratia qua olim vēturum præcognouerat, & nunc
venientē cognouit. vnde ſequitur: Et venit in ſpiritu in
templum. Orige. Et tu, ſi vis tenere Ieſum & amplexa-
ri manibus, omni labore nitere, vt ducē habeas ſpiritū,
veniáſque ad tēplū dei. ſequitur enim: Et cū inducerēt
puerum Ieſum parētes eius, ſcilicet Maria mater, & Io-
ſeph, qui putabatur pater: Vt faceret ſecundū conſue-
tudinem legis pro eo, & ipſe accepit eum in vlnas ſuas.
Greg. Niſe. Quàm beatus ille ſacer ad ſacra introitus,
per quē ad vitæ terminū maturauit. Beatæ manus quæ
verbū virę palpauerūt. & vlnę quoq; quas ad ſuſceprio
nē parauit. Bed. Accepit aūt iuſtus ſecundū legē puerū
Ieſum in vlnas ſuas, vt ſignificet iuſtitiā operū, q̄ ex le-
ge erat ꝑ man⁹ & brachia figuratorū, humili qdē ſed ſa
lutari fidei euāgelicę grā imitādū. Accepit ſenior infā
tē Chriſtū, vt inſinuet hoc ſeculū quaſi ſenio iā defeſſū
ad īfantiā & īnocētiā Chriſtianę cōuerſatiōis rediturū.

Videre mortem quid ſit.

Et benedixit deum, et dixit: Nunc dimittis ſeruum tuum domine, ſecūdum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum, Quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Iſrael.

Orige. Si autē ad tactū fimbrię veſtimenti mulier ſana-
ta eſt, quid putādū eſt de Simeone, qui in ſuas vlnas ac-
cepit infantem, & gaudebat vidēs paruulū à ſe geſtari?
qui venerat ad vinctos reſoluendos, ſciens neminē eum
poſſe de clauſtro corporis emittere cum ſpe futuræ vi-
tæ, niſi is qnem in brachiis continebat? vnde dicitur: Et
benedixit deum, & dixit, Nunc dimittis ſeruum tuum
domine. Theo. Quòd dicit domine, confitentis eſt, ꝙ
ipſe mortis eſt & vitæ dn̄s: & ſic pnerū quem ſuſcepit
deum confitetur. Orige. Quaſi dicat, quandiu Chriſtū
non tenebā, clauſus eram, & de vinculis exire non po-
teram. Baſi. Si aurē voces iuſtorū inqniras, omnes ſuper
hoc mūdo, & eius flebili mora ingemiſcunt. Heu mibi,
dicit Dauid, quia incolatus meus prolōgatns eſt. Amb.
Vidit ergo iuſtum velut corporeæ carcere molis inclu-
ſum velle diſſolui, vt incipiat eſſe cum Chriſto. ſed qui
vult dimitti veniat in templum, veniat in Hieruſa-
lem, expectet Chriſtū domini, accipiat in manibns ver
bum dei, & cōplectatur velut quibuſdam fidei ſuę bra
chiis: tunc dimittetur, vt nō videat mortem qui viderit
vitam. Gręcus, Simeon autem benedicebat deum inter
cætera, quòd promiſſa ſibi facta ſortita erant efficaciæ
veritatem. nam conſolationem Iſrael ocnlis perſpicere
meruit, & manibus portare: & ideo dicit, ſecundū ver-
bum tuum. i. cùm finem obtinuerim promiſſorū: at vbi
viſibiliter ſenſi quod deſiderabā, nunc ſoluis tuum ſer
uum, nec guſtu mortis attonitum, nec hæſitationis co-
gitationib⁹ cōturbatū. Et ideo ſubditur, In pace. Greg.
Niſ. Quia poſtq̄ Chriſtus culpā hoſtilē deſtruxit, nos
quoque patri recōciliauit, facta eſt trāſlatio ſanctorum
in pace. Orige. Qnis eſt autē qui de ſeculo iſto recedit
in pace, niſi is qui intelligit quòd Deus erat in Chriſto
mundū recōcilians ſibi? nibilque habet inimicum deo,
ſed omnē pacē bonis in ſe operibus aſſumpſit. Gręcus,
Fuerat autem ſibi repromiſſum, non viſurū ſe mortem
niſi prius videret Chriſtū domini: & ideo hoc impletū
oſtendēs ſubdit: Quia viderunt oculi mei ſalutare tnū.
Gre. Niſe. Beati oculi tui, tā animę q̄ corporis: hi quidē
viſibiliter deum ſuſcipientes, illi verò nō ſolū quæ viſa
ſunt attendentes, imò illuminati fulgore ſpiritus domi
ni verbū in carne cognoſcentes, ſalutare nanque quod
tuis oculis percepiſti, ipſe Ieſus eſt quo nomine ſalus
declaratnr. Cyril. Fuerat autē Chriſti myſteriū, quod
patuit in vltimis tēporibus ſeculi præparatū ante mūdi
originē. vnde ſequitur : Quod paraſti ante faciem, &c.
Athana. Scilicet confectā toti mundo per Chriſtū ſalu
tem: qualiter ergo ſupra dictum eſt, quod expectabat
Iſrael conſolationē? eo quòd ſcilicet tunc futuram eſſe
conſolationem Iſrael agnouit in ſpiritu, cum & in om-
nibus populis paratū eſt ſalutare. Græcus, Attende etiā
ſagacitatem digni & venerandi ſenis: antequam dignus
videretur beatæ viſionis, pręſtolabatur ſolamen Iſrael.
Vt autem quod ſuperabat obtinuit, exclamat ſe vidiſſe
ſalutē omnium populorū. adeo enim in ſantis ineffabi-
le iubar illuſtrauit eum, vt proceſſu temporis ſecutura
mox ſibi fierent notæ. Theo. Signāter autem dicit, An-
te faciem: vt ſcilicet omnibus eius incarnatio appareret.
hoc autem ſalutare dicit eſſe gentium lumen, & glo-
riam Iſrael. vnde ſequitur, Lumē ad reuelationem gen-
tium. Athanaſ. Gentes enim ante Chriſti aduentum
in vltimis tenebris erant conſtitutæ cognitione diui-
na priuatæ. Cyril. Sed Chriſtus adueniens factus eſt
lux tenebroſis & erraticis, quos diabolica manus preſ-
ſit

Benedictio Simeonis.

Intellect⁹ verborū.

fit. Vocati ſunt autẽ à deo patre ad notitiã filij, q eſt lux vera. Atha. Iſrael autẽ licet tenuiter lege illuminabatur. & ideo nõ dicit ꝙ lumẽ illis ꝓtulerit, ſed ſubdit, Et glo. ple. tuæ Iſrael. Memorãs antiquã hiſtoriã: ꝙ ſicut olim Moyſes dominũ alloquẽdo glorioſam retulit faciẽ, ſic & ipſi diuinã humanitatis lucẽ ꝑtingẽtes, vetus abiiciẽtes velamẽ, in eandẽ imaginẽ transformarẽtur de gloria in gloriã. Cyr. Nã etſi quidã eorũ inobedientes fuerint, tamẽ reliquiæ ſaluæ factæ ſunt, & ꝑ Chriſtũ peruenerũt ad gloriã. Harũ primitiæ fuere diui apoſtoli, quorũ fulgores vniuerſum orbem illuminãt: fuit etiã Chriſtus ſingulariter Iſrael gloria, quia ſecundum carnem ex eis proceſsit: quãuis cunctis, vt deus, præeſſet per ſecula benedictus. Greg. Niſ. Et ideo ſignanter dixit, Plebis tuæ: quia non ab eis tantùm eſt adoratus, ſed inſuper ex eis eſt ſecundum carnem natus. Beda, Et bene reuelatio gẽtium Iſraelis gloriæ præfertur, quia cùm plenitudo gẽtium introierit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.

Et erant pater eius & mater eius mirantes ſuper his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionẽ multorum in Iſrael, & in ſignum cui contradicetur. Et tuã ipſius animam pertranſibit gladius, Vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.

Ioſeph quomodo pater Ieſu dicatur.

Græ. Tranſcendentiũ rerũ notitia, quoties in memoriã venerit, toties renouat in mẽte miraculũ. vnde dicitur, Et erant pa. eius & ma. &c. Orig. Tã ab angelo ꝗ̃ à multitudine cæleſtis exercitus, necnõ & à paſtoribus & ipſo Simeone. Bed. Patrẽ ſaluatoris appellat: nõ ꝙ verè pater fuerit ei, ſed quo ad famã Mariæ cõſeruandã pater ſit ab omnibus æſtimatus. Aug. Quanuis & eo modo pater illius valeat dici quo & vir Mariæ: rectè intelligitur ſine cõmixtione carnis, ipſa copulatione coniugij multò videlicet cõiunctius, ꝗ̃ ſi eſſet aliunde adoptatus. neq; eñ ꝓpterea nõ erat appellandus Ioſeph pater Chriſti, quia nõ eũ cõnubendo genuerat, quãdoquidẽ pater eſſet & ei, quẽ non ex ſua cõiuge procreatũ aliunde adoptaſſet. Ori. Qui autẽ altius aliquid ĩquirit, poteſt dicere quoniã generationis ordo à Dauid vſq; ad Ioſeph deducitũ, ne videretũ fruſtra Ioſeph nominari, quia pater nõ fuerat ſaluatoris. vt generationis ordo haberet locũ, pater domini appellatus eſt. Greg. Laudibus autem diuinis exhibitis, vertit ſe Simeon ad benedictionẽ adducentium puerũ. vnde ſequitur, Et bene. il. Simeon. Benedictione igitur vtrunq; donat. occultorũ verò præſagia dirigit tãtũ ad matrẽ, quatenus per cõmunẽ benedictionem non priuetur Ioſeph ſimilitudine patris: per ea verò quæ dicit matri ſeorſum à Ioſeph, verã eã prædicit genitricẽ. vnde ſequitur, Et di. ad Mar. ma. &c. Amb. Vide vberẽ in omnes gratiã domini in generatiõe diffuſam: & prophetiã incredulis negatã eſſe, nõ iniuſtis. Ecce & Simeõ prophetizat, in ruinã & reſurrectionẽ multorũ veniſſe Chriſtum Ieſum. Orig. Qui ſimpliciter exponit, poteſt dicere in ruinam eum veniſſe infidelium, & in reſurrectionẽ credentiũ.

Chriſtus lux eſt mũdi.

Chry. Sicut enim lux, etſi oculos debiles turbet, lux eſt: hoc modo Saluator perſeuerat, etſi corruant plurimi. neq; enim eſt eius officiũ deſtructio, ſed eorũ veſaniæ: quamobrẽ nõ ſolũ ex ſalute bonorũ, ſed etiã ex malorũ diſsipatione virtus eius oſtenditur. Nã ſol, quoniã multũ radiat, propterea viſus debiles ꝓcipuè perturbat. Gre. Niſ. Attẽde autẽ diſtinctionis exquiſitã prolationẽ: præparatio quippe ſalutis dicitur coram omni populo, ſed caſus & ſubleuatio pluriũ. Diuinũ enim propoſitũ eſt ſalus, & nõ deificatio ſingulorũ, caſus autem & ſubleuatio cõſiſtit in pluriũ intentione credentiũ & nõ credentiũ. Quòd autẽ iacẽtes & increduli ſubleuẽtur, nõ eſt abſurdũ. Ori. Qui autẽ curioſus interpres eſt, dicit, nequaquã eũ cadere qui ante nõ ſteterit. Da mihi igitur quis fuerit ille q ſtetit, in cuius ruinã Saluator aduenerit. Gre. Niſ. Sed ꝑ hoc deſignat ruinã ad infima, quaſi nõ puniẽdus æqualiter ante incarnationis myſteriũ, & poſt datam diſpenſationem & prædicationẽ. Et maximè hi ſunt ex Iſrael, quos neceſſe erat & priſtinis bonis carere, & pœnas luere grauiores, ꝗ̃ omnes aliæ gẽtes, eo ꝙ dudũ prophetatũ in eis & adoratũ, & ex eis productũ minimè ſuſceperunt. Idcirco ſpecialiter eis minatur ruinã nõ ſolũ à ſpirituali ſalute, ſed etiam propter deſtructionem vrbis & habitantiũ ciuitatem. Reſurrectio verò promittitur credentibus: partim quidẽ velut ſub lege iacẽtibus & ab eius ſeruitute ſubleuandis, partim verò velut cõſepultis cũ Chriſto & ei cõſurgentibus. His autem verbis intellige per cõcordiã intellectuum, ad dicta prophetica vnũ & eũdem deum & legiſlatorẽ, & in prophetis in no. teſt. locutũ eſſe. Lapidẽ nanque ruinæ & petrã ſcandali futurũ, ne confundantur credentes in eũ ſermo propheticus declarauit.

Orig. Eſt autem & altius quid intelligendum aduerſus eos qui cõtra conditorẽ latrant, dicẽtes, Ecce deus legis & prophetarũ, videte qualis ſit. Ego (inquit) occidã, & ego viuificabo: ſi propterea cruentus eſt iudex & crudelis conditor, manifeſtiſsimũ eſt & Ieſum eſſe illius filiũ.

Ieſus Dei filius.

eadẽ ſiquidẽ de eo hîc ſcripta ſunt, ꝙ veniat in ruinã & reſurrectionẽ multorũ. Amb. ſ. iuſtorũ iniquorũq; merita diſcernat, & pro noſtrorũ qualitate factorũ iudex verus & iuſtus, aut ſupplicia decernat, aut præmia. Ori. Videndum eſt autem ne fortè ſaluator nõ æquè aliis in ruinam venerit & in reſurrectionem. quia enim in peccato ſtabam, primò mihi vtilitas fuit vt caderem, & peccato morerer. Denique & ſancti prophetæ quando anguſtius aliquid contẽplabantur, cadebãt in faciẽ ſuã, vt peccata ꝑ ruinã plenius purgarẽtur: hoc ipſum & Saluator tibi primũ cõcedit: peccator eras, cadat in te peccator, vt poſsis dehinc reſurgere & dicere, Si commortui ſumus, & conuiuemus. Chry. Reſurrectio quidẽ eſt cõuerſatio noua: cũ enim laſciuus caſtus efficitur, auarus miſericors, atrox mãſueſcit, reſurrectio celebratũ, mortuo quidẽ peccato, reſurgẽte verò iuſtitia. Sequitur, Et in ſig. cui con.

Ruinæ & reſurrectionis ſignificatio.

Baſ. Signũ cõtradictionẽ accipiens, ꝓpriè crux dicitur à ſcriptura. Fecit enim (inquit) Moyſes ſerpentẽ æneũ, & poſuit pro ſigno. Greg. Niſ. Miſcet autẽ dedecus gloriæ. Huius eñ rei nobis Chriſticolis eſt hoc ſignũ ĩdiciũ, cõditractionis verò, dũ ab his quidẽ accipitur vt ridiculoſum ac horribile, ab his verò admodum aduenerandũ. Vel forſan ipſum Chriſtum nominat ſignum, tanquã ſupra naturã exiſtentẽ, & ſignorũ authorẽ. Baſ. Eſt enim ſignũ alicuius rei mirabilis & occultæ indicatiuũ, viſum quidẽ à ſimplicioribus, intellectũ verò ab habẽtibus exercitatũ intellectũ. Orige. Omnibus autẽ quæ de Chriſto narrat hiſtoria cõtradicitur, non ꝙ cõtradicant hi qui credebant in eũ. Nos quippe ſcimus omnia vera eſſe quæ ſcripta ſunt, ſed quia apud incredulos vniuerſa quæ de eo ſcripta ſunt, ſignũ ſunt cui contradicetur. Greg. Niſ. Hæc ſiquidem de filio dicuntur, ſpectant tamẽ ad eius genitricẽ, dũ ſingula ſibi aſſumit ſimul periclitata & glorificata, nec tamen proſpera, ſed illa denuntiat etiam doloroſa. Nam ſequitur, Et tuã ip. ani. pertrã. gla. Orig. Nulla docet hiſtoria beatã Mariam ex hac vita gladij occiſione migraſſe, præſertim cũ non anima ſed corpus ferro ſoleat interfici: vnde reſtat intelligi gladium illum de quo dicitur, Et gladius in labiis eorum: hoc eſt dolorem dominicæ paſsionis animã eius pertranſiſſe, quæ etſi Chriſtum vtpotè dei filium ſponte propria mori, mortémque ipſam non dubitaret eſſe deuicturum, ex ſua tamen carne procreatũ, nõ ſine

Gladius Simeonis qualis.

doloris affectu potuit videre crucifigi. Amb. Vel prudẽtiã Mariæ nõ ignarã mysterij cælestis ostendit: viuũ est enim verbũ dei & validũ, & acutius omni gladio acutissimo. Aug. de q. no. & ve. test. Vel p hoc significauit ꝙ Maria per quã gestũ est incarnationis mysteriũ, ĩ morte domini stupore quodã dubitauit, vidẽs filiũ dei sic humiliatũ, vt vsq; ad mortẽ descenderet. Et sicut gladius pertransiens iuxta hominẽ timorẽ facit, nõ percutit: ita & dubitatio mœstitiã fecit, nõ tamen occidit: quia non sedit in animo, sed pertransiit quasi p vmbrã. Greg. Ni. Sed nec ipsam solã in ea passione occupari significat cũ subditur, Vt re. ex mul. cor. cogitationes. quod dicit, vt euentũ designet, nõ autẽ causaliter ponitur. His enim omnibus euenientibus, secuta est erga multos intentionum directio. Quidã enim deũ fatebãtur in cruce, alij ne sic ab infamiis & criminationibus desistebant. Vel hoc dictũ est, quatenus tẽpore passionis pateãt ex pluriũ cordibus meditationes, & emendẽtur per resurrectionem: velox enim illis post ambiguitatẽ certitudo superuenit. nisi fortè reuelationem, illuminationẽ quis æstimet, vt solitũ est scripturæ. Bed. Sed & vsq; ad cõsummationẽ seculi præsentis ecclesiæ animam gladius durissimæ tribulationis pertrãsire non cessat, cũ signo fidei ab improbis contradici, cũ audito dei verbo multos cũ Christo resurgere, sed plures à credulitate ruere gemebũda pertractat, cũ reuelatis multorũ cordiũ cogitationibus, vbi optimũ euãgelij seuit semen, ibi zizania vitiorũ vel plus iusto præualere, vel sola geminare conspicit. Orig. Cogitationes etiã malæ in hominibus erãt, q̃ propterea reuelatę sunt, vt occideret eas ille q p nobis mortuus est. quãdiu enim abscõditę erant, impossibile erat eas penitus interfici: vnde & nos si peccauerimus, debemus dicere: Iniquitatẽ meã nõ abscõdi. Si enim reuelauerimus peccata nostra, non solùm deo, sed his qui possunt mederi vulneribus nostris, delebuntur peccata nostra.

Erat Anna prophetissa filia Phãnuel, de tribu Aser, hæc processerat in diebus multis, et uixerat cũ uiro suo annis septẽ à uirginitate sua. Et hæc uidua usq; ad annos octoginta quatuor: quæ nõ discedebat de templo ieiuniis et obsecrationibus seruiens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superueniens confitebatur domino, et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionẽ Israel.

Cõfessio Christi nascentis.

Amb. Prophetauerat Simeon, prophetauerat copulata cõiugio, prophetauerat virgo: debuit & vidua prophetare, ne qua professio deesset aut sexus. & ideo dicitur, Et er. An. pro. &c. The. Immoratur euãgelista circa Annæ descriptionẽ, & patrẽ & tribũ enarrans, testes, quasi multos adducens, qui patrem & tribum viderunt. Gre. Nis. Vel quia tunc temporis cũ hac aliæ quædã eodem nomine nũcupabantur. Vt igitur ad eã manifesta discretio fieret, patrem eius commemorat, & generis qualitatem describit. Amb. Antea verò & stipendiis viduitatis & moribus talis inducitur, vt digna fuisse credatur quæ redẽptorẽ omniũ nunciaret. vnde sequitur, Hæc proces. in die. mul. & vi. cũ vi. &c. Orig. Neq; enim spiritus

Laus viduitatis.

sanctus fortuitu habitauit in ea, bonum enim est primũ si qua potest, virginitatis gratiam possidere. Si autẽ hoc nõ potuerit, sed euenerit ei vt perdat virum, vidua perseueret: quod quidem non solũ post mortẽ viri, sed etiã cũ ille viuit, debet habere in anima, vt etiã si nõ euenerit, volũtas ipsius & propositũ à domino coronetur, & dicat. Hoc voueo, hoc promitto, si mihi humanum aliquid quod non opto contigerit, nihil aliud faciã, quàm vt incontaminata & vidua perseuerem. Iustè ergo sancta mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longis etiam ieiuniis ad hoc culmẽ ascẽderat. vnde sequitur, Quæ nõ disce. de tem. ieiu. & obs. &c. Gre. In quo liquet quòd cæterarum virtutũ inerat ei congeries, & aspice conformem Simeoni virtutibus: simul enim erãt in tẽplo, simul etiã digni reputati sunt prophetica gratia. vnde sequitur, Et hæc ip. ho. sup. &c. Greg. Nis. Hoc est, regratiabatur vidẽdo mundi salutẽ in Israel, & consortabatur de Iesu, quoniã ipse esset redẽptor, idemq; saluator. vnde sequitur, Et lo. de il. om. &c. Verũ quia Anna prophetissa modicũ aliquid & nõ nimis clarum de Christo disseruit euangeliũ, non seriatim induxit quæ ab ea sunt dicta. Forsan autẽ ob hoc aliquis Simeonẽ præuenisse fatebitur, eo ꝙ is quidẽ formam legis gerebat: nã & ipsum nomẽ notat obedientiã: illa verò gratię, quod interpretatio nominis manifestat: inter quos Christus medius erat, idcirco illum quidem dimisit cũ lege morientẽ, hãc verò souet vltra viuẽtem per gratiã. Be. Iuxta intellectũ etiã mysticũ Anna ecclesiã significat, quæ in præsenti sponsi sui est morte quasi viduata. Numerus etiam annorum viduitatis eius tempus ecclesiæ designat, quo in corpore cõstituta peregrinatur à domino. septies quidem duodeni, 84. faciunt, & 7. quidẽ ad huius seculi cursum, qui diebus 7. voluitur: 12. verò ad perfectionẽ doctrinæ apostolicæ pertinent. Ideóq; siue vniuersalis ecclesia, seu quęlibet anima fidelis quę totũ vitæ suæ tẽpus apostolicis curat mancipare institutis, octogintaquatuòr annis domino seruire laudatur. Tempus etiam septem annorũ, quo cũ viro suo manserat, cõgruit: nam propter dominicæ priuilegium maiestatis, quo in carne versatus docuit, in signum perfectionis simplex septem annorum est numerus expressus. Arridet etiã ecclesiæ mysteriis Anna, & gratia eius interpretatur: & filia Phannuelis, qui facies dei dicitur: & de tribu Aser, id est, beati descendit.

Sensus allegoricus.

Et ut perfecerunt omnia secũdum legem domini, reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat et confortabatur: plenus sapientia, et gratia dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem, in die solenni Paschæ.

Beda, Pertermisit hoc loco Lucas, quæ à Matthæo satis exposita nouerat: dominũ videlicet post hoc ne ab Herode necandus inueniretur, in Aegyptum à parentibus esse delatum, defuncto Herode sic demũ in Galilæam reuersum, Nazareth ciuitatem suã inhabitare cœpisse. Solent enim euangelistæ singuli sic omittere quædam, quæ vel ab aliis commemorata viderunt, vel ab aliis cõmemoranda in spiritu præuiderunt, vt continuata suæ narrationis serie, quasi nulla prætermisisse videantur, q̃ tamen alterius euangelistæ cõsiderata scriptura quo loco transita fuerint, diligẽs lector inueniat. Vnde multis prætermissis Lucas dicit, Et vt perfe. om. &c. Erat quidẽ eorũ ciuitas Bethlehem sicut patria, Nazareth verò tanquã habitaculũ. Aug. de cõ. euan. Fortè autẽ hoc mouet, quomodo dicat Matthæus propterea cũ puero parentes eius iisse in Galilęã, quia metu Archelai in Iudęã ire noluerunt, cũ propterea magis iisse in Galilæam videãtur, quia ciuitas eorum erat Nazareth Galilęę, sicut Lucas hîc non tacet? Sic intelligendum est, vbi angelus ĩ somnis ĩ Aegypto dixit ad Ioseph, Surge & accipe puerum & matrem eius & vade in terram Israel: sic intellectum primò esse à Ioseph, vt putaret iussum se esse pergere in Iudæã: ipsa enim intelligi primitus potuit terra Israel: porrò autem postea quoniam comperit illic regnare filiũ Herodis Archelaũ, noluit obiicere se illi periculo, cũ posset terra Israel etiã sic intelligi, vt etiã Galilæa illi deputaretur, quia & ipsam populus Israel incolebat. Græ. Vel aliter, Enumerat hic Lucas tempus ante descensum in Aegyptum: neque enim ante purgationem eam Ioseph deduxisset. Ante verò quàm in Aegyptũ descenderent, nõ receperant per oracula vt Naza-

Mos euãgelistarũ.

reth pergerent, imò quasi libētius in patria cōuersantes illuc vltro pergebāt. Cū enim ad nihil aliud ascensus in Bethlehē euenisse, nisi causa descriptionis, expedito eo cuius causa ascenderant, descendunt in Nazareth. The. Poterat autē secuodū corpus ex ipso vtero in mēsuram maturæ ætatis prodire, sed videretur hoc secundū phātasiā, ꝓpterea paulatim crescit. vnde sequitor, Puer autē cres. & confor. Bed. Notanda est distinctio verborū, quia dominus Iesus Christus in eo ꝙ puer erat. i. habitū humanæ fragilitatis induerat; crescere & confortari babebat. Atha. Cęterū si secundū quosdā caro in diuinam naturā mutata est, quomodo capiebat augmētū? increato enim augmentū attribuere, nephariū est. Cyr. Decēter verò ætatis incremento sapientiæ coniunxit augmētum, cū dicit, Et confortabatur. s. spiritu. nā iuxta mensuram ætatis corporeæ, natura diuina sapientiā propriā reuelabat. The. Si enim dū paruus ætate erat, omnem sapientiam demonstrasset, videretur prodigiū: sed ꝑ profectum ætatis seipsum ostendebat, vt totū impleret orbem. Non autem quasi suscipiens sapientiā, spiritu cōfortari dicitur, quod enim ab initio perfectissimum est quomodo potest deīde perfectius fieri? vnde sequitur, Plenus sa. & gra. dei erat in illo. Bed. Sapientia quidem, quia in ipso babitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: gratia autem, quia bomini Iesu Christo magna gratia donatū est, vt ex quo homo fieri cœpisset, perfectus esset & deus: multò autem magis in eo ꝙ verbū dei & deus erat, nec cōfortari indigebat, nec habebat augeri. Adhuc autē cū paruulus esset, habebat gratiā dei: vt quomodo in illo omnia mirabilia fuerant, ita & peritia mirabilis esset, vt dei sapientia cōpleretur. Sequitur, Et ibāt pa. eius per om. an. in Hier. in die so. paschæ. Chry. In Hebræorū solēnitatibus nō solū tēpus, sed etiā locū obseruare lex iusserat, & ideo nec domini parētes extra Hierosolymā celebrare pascha volebāt. Aug. de cō eu. Quomodo autem ibant parentes eius per omnes annos pueritiæ Christi in Hierusalē, si Archelai timore illuc probibebantur accedere? hoc mihi dissoluere non esset difficilè, nec si aliquis euangelistarum expresisset quādiu regnaret Archelaus. Fieri enim poterat, vt per diem festum inter tam ingentē turbā latenter ascēderēt mox reuersuri, vbi tamen aliis diebus habitare metuerunt: vt nec solennitate prætermissa essent irreligiosi, nec cōtinua mansione conspicui. cū verò etiam de regno Archelai omnes quàm fuerit diuturnum tacuerint, iste quoq; intellectus patet, ꝙ Lucas dicit, per omnes annos eos ascendere solitos io Hierusalem, tunc accipimus factum cùm iam non timeretur Archelaus.

Profectus pueri Iesu.

Historiæ expositio.

Et cùm factus esset annorū duodecim, ascendētibus illis Hierosolymā secundū cōsuetudinem diei festi, cōsummatisq; diebus cùm redirēt remāsit puer Iesus in Hierusalē, & nō cognouerunt parētes eius. Existimātes autē illū esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebāt eum inter cognatos & notos. Et nō inuenientes eum, regreßi sunt Hierusalē requirentes eum. Et factum est post triduum inuenerunt illum in tēplo, sedentē in medio doctorum, audientē illos, & interrogantē eos. Stupebāt autem omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis eius. Et uidentes, admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quòd me quærebatis? Nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt uerbum quod locutus est ad eos.

Cyril. Quia dixerat euangelista ꝙ puer crescebat & cōfortabatur, proprium sermonem verificat, inducens Iesum vnà cū sacra virgine in Hierusalem ascendentem. vnde dicitur, Et cū factus &c. Græ. Nō enim indicium sapientiæ transcendit ætatis mensurā, sed quo tempore penes nos discretionis ratio perfici consueuit, 12. s. anno Christi sapientia demōstratur. Amb. Vel à 12. anno dominicæ sumitur disputationis exordiū: hic enim prędicandæ fidei euangelizantiū numerus debebatur. Basil. Possumus & hoc dicere, quia sicut septenario numero, sic & duodenario q multiplicatis inter seinuicē septenarij partibus constat, vel rerū vel tēporū vniuersitas ac perfectio designetur, atq; ideo quo omnia loca vel tēpora doceat occupari, rectè à 12. numero iubar Christi sumit exordiū. Beda, in ho. Quòd autē dominus ꝑ omnes annos cū parētibus in pascha Hierosolymam venit, humilitatis est humanæ indicium: bominis nanq; est ad offerenda deo sacrificia concurrere, & eū orationibus cōciliare. Fecit ergo dominus inter homines homo natus, quod faciēdū hominibus ꝑ angelos imperauit deus. vnde dicitur, Secundū con. di. fe. Sequamur igitur iter humanæ conuersationis eius, si deitatis gloriā delectamur iotueri. Græ. Celebrato autē festo aliis remeātibus Iesus latenter remansit. vnde sequitur, Consummatisq; diebus cū red. remā. puer. Ies. in Hieru. & non cog. pa. eius. Dicit autem, Consummatis diebus, quia septem diebus durabat solennitas. Ideo autem latenter remanet ne parētes impedimento essent disputationi peragēdæ cū legisperitis, vel forsitan hoc euitās, ne videatur parētes cootemnere, si mandantibus non pareret. Latenter ergo remanet, ne aut retrahatur, aut sit inobediēs. Orig. Nō autē miremur parētes vocatos, quorū alter ob partū, alter ob obsequiū patris & matris meruerūt vocabula. Be. in ho. Sed quæret aliquis, Quomodo dei filius tāta parentū cura nutritus potuerit obliuiscēdo relinqui? Cui respondēdum, Quia filiis Israel moris fuit vt temporibus festis vel Hierosolymā confluētes, vel ad ꝓpria redeuntes, seorsum viri, seorsum fœminæ incederēt, infantésq; vel pueri cū quolibet parente indifferenter ire potuerint, ideóq; Mariā vel Ioseph vicissī putasse puerū Iesum quē secū nō cernebāt, cū altero parēte reuersum. vnde sequitur, Exist. aut. il. es. &c. Orig. Sicut autē quādo insidiabantur ei Iudæi, elapsus est de medio eorum, & nō apparuit: sic & nūc puto remansisse puerum Iesum, & parētes eius vbi remāserit ignorasse. Seqoitur, enim. non inue. reg. sunt Hieru. &c. Glo. Vna quidē die reuersi sunt à Hierusalē, secūda quærūt inter cognatos & notos, & non inuenientes tertia die regresi sunt in Hierusalem, & ibi inuenerunt. vnde sequitur, Et sa. est post &c. Orig. Non statim vt quæritur inuenitur: non enim inter cognatos & carnis propinquos inuenitur Iesus: neq; enim poterat humana cognatio dei filiū continere. Non inuenitur inter notos, quia maior est mortali notitia: in multorū comitatu non potest inueniri, nec vbique inuenerunt, sed in templo. Et tu ergo quęre Iesum in templo dei, quære in ecclesia vbi Christi sermonē atq; sapientiam. i. filium dei reperies. Ambros. Post triduum reperitur in templo, vt esset indicio, quia post triduum triumphalis passionis in sede cælesti & honore diuino fidei nostræ se ostenderet resurgens qui mortuus credebatur. Glo. Vel quia quæsitus aduētus Christi à patriarchis ante legem non est inuentus, quæsitus à propbetis & iustis sub lege non est inuentus, quæsitus à gentibus sub gratia inuenitur. Orig. Quia verò paruulus erat, inuenitur in medio præceptorū sanctificās & erudiens eos. vnde dicitur, Sedentem in medio &c. Et hoc pietatis officio, vt nos doceret quid pueris quāuis sapiētes & eruditi sunt conueniret, vt audiant potius magistros quàm docere desiderent: & se vana ostentatione non iactent. Interrogabat autem non vt addisceret, sed vt interrogans erudiret. ex vno quippe doctrinæ fonte manat. & interrogare & respondere sapienter. vnde se-

Exemplū Christi ꝓponitur.

Parentes Christi quomodo intelligēdi.

Tridui Christi mysteriū.

quitur, Stu.au.&c. Bed. Ad ostendendú enim quia homo erat, hoíes magistros humiliter audiebat: ad probádú verò quia deus erat, eisdé loquétibus sublimiter respódebat. Græ. Quærit enim rationabiliter, audit prudéter, respódétq; prudétius, quod stuporé faciebat. vnde sequitur, Et admi. sunt. Chry. sup. Ioá. Nullú quippe miraculú egit dñs in pueritia, hoc tamen vnú prodit Lucas, per quod mirabilis videbatur. Bed. Diuina siquidé lingua sapientiá prodebat, sed infirmitaté ætas prætédebat humaná. vnde Iudæi inter alta quæ audiút, & infima quæ vidét, dubia admiratione turbátur. nos auté nequaquam miremur si scientes secundum prophetam quòd sic paruulus natus est nobis, quòd permanet deus fortis. Græ. Miranda verò dei genitrix maternis affecta visceribus, quasi cú lamétis inquisitioné dolorosam ostédit, & omnia sicut mater & fiducialiter & humiliter & affectuose exprimit. vnde sequitur, Et di. ma. eius ad illum, Fili &c. Orige. Nouerat virgo sacrata húc nó esse filiú Ioseph, & tamé patré vocat illius spósum suú, propter Iudæorú suspicionem æstimantiú ipsum vulgo sore cóceptú. Dicetur autem fortè simplicius, quòd eum honorauit spiritus sanctus patris nomine, eo quòd puerum Iesum educauit. artificiosius verò, quòd genealogiá Ioseph ex Dauid produxit, ne superflua censeretur. Cur auté dolentes eú quærebát, an ex eo quòd perierit an errauerit? Absit. Nunquid enim fieri poterat & perditú formidarét infanté, qué dominú esse cognouerát? sed quomodo tu si quando scripturas legis, quęris in eis sensum cú dolore, nó quòd scripturas errasse arbitreris sed veritaté quá intrinsecus habent quæris inuenire: ita illi quærebant Iesum, ne fortè relinqués eos reuersus esset ad cælos, cú illi placuisset iterú descésurus. Oportet ergo eú qui quærit Iesum non negligenter & dissoluè transire sicut multi quærunt & nó inueniunt, sed cú labore & dolore. Glo. Vel metuebant eú ne quod Herodes in infantia eius patrasse quęsierat, tunc iá in pueritia positum inuenta opportunitate alij interficerét. Græ. Sed ipse dominus respódet ad omnia, & corrigés quodammodo dictú eius de eo qui putabatur pater, verum patrem manifestat: docens non per infima gradi, sed in altum extolli. vnde sequitur, Et ait ad illos &c. Bed. Et quòd potius debebat ei cui est æternus filius, métis oculos attollere cogit. vnde sequitur, Nesciebatis quia. &c. Amb. Duæ sunt in Christo generationes: vna est paterna, altera materna. paterna diuinior, materna verò quæ í nostrú laboré vsumq; descédit. Cyr. Hoc igitur dicit ostendens se mensuram humanam transcendere, & innués quòd sacra virgo effecta sit ministra negotij cum peperit carnem: ipse verò naturaliter & verè deus erat, & filius patris excelsi. Hinc auté Valentini sequaces audiétes quòd templú erat dei, pudeant dicere quòd creator & legis deus & tépli nó ipse pater est Christi. Epip. Attendat & Hebion quòd post annos 12. & nó post 30. annum Christus repertus stupédus in sermonibus gratiæ. quamobrem non est dicere quòd postquá venit ad eú spiritus in baptismo, factus fuit Christus, sed ab ipsa pueritia & templum agnouit & patrem. Græ. Hæc demonstratio prima sapientiæ & virtutis pueri Iesu: quæ nanq; puerilia eius vocant, diabolicæ putamus esse cósiderationis, nisi quis ea sola velit acceptare nequaquam his quæ tenemus oppugnátia, sed magis cósona prophe ticis dictis: quia speciosus præ filiis hominum, & matri obediens, & moribus facetus, & visu non modicum venerandus & placidus, ad loquendum facúdus, dulcis & prouidus, & multum strenuitate cognitus tanquá qui repletus sapiétia fuerat, & sicut in aliis sic cóuersationis humanæ atq; locutionis, quamuis supra hominé terminus & ratio. másuetudo enim sibi præcipuú elegit locú. Super hęc auté omnia nihil ascendit super verticé eius, nec humana manus excepta materna. Hinc auté possumus vtilitatem consequi. Dum enim Mariam increpat dominus quærenté ipsum inter propinquos, omissioné vinculorum sanguinis apertissimè suggerit, ostendens quòd nó contingit metá perfectionis attingere eú, qui adhuc vagatur in his quæ corpori conferunt, & quòd homo deficit à perfectione per affectum cognatorú. sequit, Et ipsi nó &c. Be. Quia. s. de sua diuinitate ad eos loquebatur. Orige. Vel nesciebant vtrum dicens, in his quæ patris mei sunt, significaret in templo, an aliquid altius & quod magis ædificat. Vnusquisque enim nostrú si bonus fuerit, potius sessio dei patris est. Si quis autem nostrum sessio dei patris est, habet in medio sui Iesum.

Honor delatus Ioseph.

Maria ministra sacramenti.

Sessio spiritalis.

Et descendit cum eis, & uenit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia uerba hæc in corde suo. Et Iesus pficiebat sapiétia et ætate et gratia apud deú et homines.

Græ. Totá intermediá Christi vitá quæ est inter ostensioné ætatis & tépus baptismatis, velut immuné alicui° famosi & publici miraculi & doctrinæ, euangelista sub vno verbo colligit, dicés, Et descé. &c. Orig. Crebro Iesus descédit cú discipulis suis, nec semp versatur í móte, quia nó valebát qui variis morbis laborabát ascédere in monté: idcirco & núc descendit ad illos qui deorsum erant. sequitur, Et erat sub. &c. Grec. Quandoque enim verbo prius leges instituens, ipse secundario opere cóprobabat, sicut illud, Bonus pastor animá suá ponit pro ouibus suis. Ipse nanq; paulò post nostrá saluté exquirés animá exposuit propriá. aliquádo verò prius viuendi proponit exéplar, & postea promebat verbotenus sanctioné, sicut hic: hæc tria præ cæteris opere móstrans, diligere deú, honorare parétes, deú verò & ipsis præferre parétibus. Cú enim reprehenderetur à parentibus, minoris curæ cætera reputat q̃ q̃ sunt dei, deniq; ipsis quoq; parétibus obedientiá præstat. Be. Quid eñ magister virtutis nisi officiú pietatis impleret? Quid íter nos aliud quàm quod agi à nobis vellet, ageret? Ori. Discamus ergo & nos filij parétib° nostris esse subiecti. quòd si patres nó fuerint, subiiciamur his qui patrú habét ætaté. Iesus filius dei subiicit Ioseph & Mariæ, ego verò subiiciar episcopo qui mihi constitutus est pater. puto quòd intelligebat Ioseph, quia maior se erat Iesus & trepidus moderabatur íperiú. Videat ergo vnusquisque quòd sæpe qui subiectus est, maior sit. quod si intellexerit, nó eleuabitur superbia, qui est sublimior dignitate, sciens sibi melioré esse subiectú. Gre. Nis. Amplius. quoniá impuberibus adhuc est imperfecta discretio, egétq; per prouectos ad statú prouehi perfectioré. ideo cú pertigisset 12. annú, paret parétibus: vt ostédat q̃ quicquid per promotioné perficitur, antequá ad finem perueniat obedientiá táquá perducenté ad bonú vtiliter amplexat. Bas. in lib. relig. Ab ipsa auté primæua ætate parétibus obediés quélibet laboré corporeú humiliter & reueréter sustinuit. Cú eñ hoíes essent honesti & iusti, egeni tamé necessariorú penuriá patiétes, teste p̃sepi partus venerandi ministro, manifestú est quòd sudores corporeos cótinuò frequentabát, necessaria vitæ sibi quærentes. Iesus auté obediés illis vt scriptura testatur, etiá in sustinédo labores subiectioné plenariá sustinebat. Amb. Et miraris si patri defert, qui subditur matri? nó vtique infirmitatis, sed pietatis est ista subiectio? Attollat licet caput hæreticus, vt alienis auxiliis afferat qui mittitur indigere. Núquid & humano egebat auxilio, vt materno seruiret imperio? deferebat ancillæ, deferebat simulato patri, & miraris si deo detulit? an homini deferre pietatis est, deferre deo infirmitatis? Beda,

Tria præcepta præcipua.

Doctrina moralis.

Virgo aotẽ siue quæ intellexit, siue quæ nõdũ intellige
re potuit, omnia sua pariter in corde quasi ruminãda &
diligẽtius scrutãda recõdebat. vnde sequitor, Et mater
Mariæ prudẽtia. eius, &c. Grę. Cõsidera prudẽtissimã mulierẽ Mariam,
veræ sapiẽtiæ matrẽ, qualiter scholaris sit pueri. Nõ eñ
vt puero, neq; vt viro, sed vt deo vacabat: vlteri⁹ & illi⁹
voces diuinas & opera reputabat, idcirco oil ex dictis
aut actis ab eo incassũ illi patebat: sed sicut seipsum ver
bũ prius io visceribos, ita nũc eiusdẽ modos & dicta cõ
cipiebat, & ĩ corde suo quodãmodo fouebat: & hoc q-
dẽ iã secũ in præsenti cõtẽplabatur, hoc aũt expectabat
io futurũ clarius reuelandũ. & hac quidẽ taoquã regu-
la & lege, ꝑ totã vitã vtebaẽ. vnde sequitur, Et Ies. profi.
&c. The. Sed inquiunt, Quomodo potest æqualis patri
esse in substãtia, q quasi imperfectus crescere dicit̃? nõ
aõt in eo ꝙ est verbũ dicitur incremẽtũ suscipere, sed ĩ
eo ꝙ factus est homo. Si eñ verè profecit, postq̃ factus
est caro qui antè imperfectus extiterat, quid ergo gra-
tias agimns ei velut iocarnato pro nobis? Qualiter autẽ
si ipse est vera sapiẽtia, in sapiẽtia potest augeri? vel qua-
liter qui cæteris largitur gratiã, ipse in gratia promone-
tur? Amplins, si nemo scãdalizatur cũ audit ꝙ verbnm
seipsum humiliauerit, infirma quædã de deo verbo sen
tiẽs, sed potius miratur misericordiã eius, qũo nõ est su
peruacaneũ scãdalizari audiẽdo ꝙ proficit? Nã sicut ꝓ
nobis humiliatus est, sic pro oobis profecit, vt nos ĩ eo
proficiamus q lapsi fuimns ꝑ peccatũ. nã quicquid spe-
ctat ad nos ipse verè pro nobis Christns suscepit, vt cũ-
cta reformet in melius. Cyr. Et attẽde ꝙ nõ dixit profi
cere verbũ sed Iesum, ne simplex verbũ proficere intel-
ligas, sed verbũ caro factũ. Theo. Et sicut verbũ ĩ caroe
passum fatemur, quanuis sola caro fuit passa, qnia caro
verbi erat q̃ patiebatur: ita ꝓficere dicit̃ ex eo ꝙ huma-
nitas ꝓficiebat in ipso. Gre. Naz. Dicitur autẽ secundũ
humanitatẽ proficere, nõ ꝙ ipsa suscipiat angmẽtũ quę
ab initio fuit ꝑfecta, sed ex eo quòd paulatĩ manifesta-
Dictamẽ legis naturalis. baẽ. The. Naturalis eñ lex respuit hominẽ sensu maiore
vti q̃ ætas corporis patiatur. erat itaq; verbũ factũ homo
perfectũ, cũ sit virtus & sapiẽtia patris. Verũ quia dãdũ
erat aliquid oostrę natoræ morib⁹, ne aliquod extraneũ
à vidẽtibus reputetur taoquã homo paulatim crescẽte
corpore manifestabat seipsum, & quotidie sapiẽtior ab
Profectus Iesu. audiẽtib⁹ & vidẽtibus cẽsebatur. Græ. Proficiebat ergo
secundũ ætatẽ quidẽ, corpore in virilẽ statũ promoto:
sapientia autẽ, ꝑ eos qui ab eo dioina docebãtur: gratia
verò, qua cũ gaodio promouemur, credẽtes in fine obti
nere quæ ab ipso promissa sunt: vt hoc quidẽ apud deũ,
ex eo quòd assumpta carne paternũ opus peregit: apud
homines verò, ꝑ cõuersationẽ eorũ à culto idolorũ ad
summæ trinitatis notitiã. Theo. Dicit eñ, Apud deũ &
homines. quia prius decet placere deo, & postea homi-
nibus. Gre. Nis. Differenter etiam proficit verbũ in his
qni ipsum suscipiunt: secundum enim mensuram illius
apparet aut infans, aut adultus, aut perfectus.

CAPVT III.

Anno autem quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autẽ fratre eius tetrarcha Ituraeæ, & Thraconitidis regionis, & Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principib⁹ sacerdotum Anna & Caipha factum est uerbum domini super Ioannem filium Zachariæ in deserto.

Greg. in ho. Redẽptoris pręcursor quo tẽpore verbum
p̃dicationis accepit, memorato Romanæ reip. principe
& Iudęę regibus designatur, cũ dicitur, Anno an. quin.
imp. Tyb. Cæs. Quia enim illũ prædicare veniebat, qui
ex Iudæa quosdã, & multos ex gẽtibus redẽpturus erat,
ꝑ regẽ gentiũ & principes Iudæorũ prædicationis eius
tẽpora designãtur. Quia autẽ gẽtilitas colligẽda erat, in
Rom. repu. vo⁹ præfuisse describitur, cũ dicit̃. Im. Tyb.
Cæ. Grę. Mortuo eñ Augusto mooarcha, à quo Roma
ni principes nomẽ Augusti adepti sunt, Tyberius post
illũ ad iura monarchiæ succedẽs, xv. anoũ suscepti prin-
cipatus agebat. Orig. Et in ꝓphetico quidẽ sermone so Differentia Christi & prophetarũ.
lis Iudæis p̃dicato, solũ Iodæorũ regnũ describit̃. Visio
(inquit) Esaiæ io dieb⁹ Oziæ, Ioathã & Achã regũ Iu-
da. At ĩ auã. qđ erat p̃dicandũ vniuerso mũdo, dominiũ
describit̃ Tyb. Cæ. qui totius orbis dñs videbaẽ. verũ si
solũ hi qui sunt de gẽtib⁹ essent saluãdi, satis erat solius
Tyberij facere mẽtiooẽ. Sed quia oportebat & Iudæos
credere, ob hoc etiã Iudæorũ regna describũtur seu te-
trarchiæ, cũ subditur, Procu. Pon. &c. Gre. in ho. Quia
etiã Indæa erat ꝓ culpa ꝑfidiæ dispgẽda, ĩ Iudęæ regno
per partẽ & partẽ plurimi principabãtur: secũdũ illud,
Omne regnũ ĩ seipsum diuisum desolabit̃. Bed. Pilatus
quidẽ 12. aono Tyb. Cæ. in Iudæã missus ꝓcurationẽ gẽ
tis suscepit, atq; ibi ꝑ 10. cõtinuos annos vsq; ad ipsum
penè finẽ Tyberij perdurauit. Harodes aũt & Philipp⁹
& Lysanias filij sunt Herodis illius, sub quo dñs oatus
est, ĩter quos & ipse Herodes Archelaus frater eorũ 10.
annis regnauit, q à Iudæis apud Augostũ criminatus a-
pud Viẽnã exilio perijt. Regnũ aũt Iudææ quo min⁹ va
lidũ fieret idẽ Augustus ꝑ tetrarchias diuidere curauit.
Greg. in ho. Et quia Ioãnes illũ prædicauit, q simul rex
& sacerdos existeret, Lucas euangelista p̃dicatioois eius
tẽpora nõ solũ ꝑ regnũ, sed etiã ꝑ sacerdotiũ designa-
uit. vnde subditur, Sub prio. sac. An. & Ca. Bed. Ambo
quidẽ iocipiẽte p̃dicatiooe Ioaonis. i. Anna & Caiphas
prĩcipes fuere sacerdotũ, sed Anna illũ annũ, Caiphas
verò eũ quo crucẽ dñs ascẽdit, administrabat, trib⁹ aliis
ĩ medio põtificatu perfunctis: verũ hi maximè q ad dñi
passionẽ pertioẽt, ab euãgelista cõmemorãtur. Legalib⁹
nanq; præceptis vi & ambitione cessantibus, nnlli põti- Abusio sacerdotij.
ficatus honor vitæ vel generis merito reddebaẽ, sed Ro
mana potestate summa sacerdotij præstabatur. Ioseph⁹
enim refert ꝙ Valerius & Gracchus Anoa à sacerdotio
deturbato Ismaelẽ põtificẽ designauit filiũ Baphi, sed
etiã hũc nõ multò pòst abiiciẽs, Eleazarũ Ananiæ põti-
ficis filiũ subrogauit. Post annũ verò & hunc arcer offi-
cio, & Simooi cuidã Caiphæ filio pontificatus tradidit
ministeriũ: quo nõ amplius ipse q̃ vnius anni spatio ꝑ-
functus Iosephũ, cui & Caiphas nomẽ fuit, accepit suc
cessorẽ, itaq; hoc omne tẽpus quo dñs noster docuisse Simon filius Caiphæ.
describit̃, intra quadriẽnij spatia coarctaẽ. Amb. Cõgre
gatur⁹ aũt ecclesiã dei fili⁹ añ operat̃ in seruulo. Et ideo
bene dicit̃, Factũ est ver. do. sup. Io. &c. vt ecclesia nõ ab
homioe cœperit, sed à verbo. Bene aũt Lucas cõpendio
vsus est, vt Ioannẽ declararet propbetã, dicẽs, Factũ est
super eũ verbũ dei, aliàs nõ adderet: nullius eñ eget iu-
dicio sui, qui verbo dei abũdat. vnum itaq; dicẽs, omnia
declarauit. At verò Mat. & Mar. & vestitu, & cinctu, &
cibo prophetã declarare voluerũt. Chry. Verbũ aũt dei
hîc mãdatũ esse dicitur, quia nõ à se venit Zachariæ fi-
lius, sed deo ipsnm mouẽte. The. Per totũ autẽ tẽpus p̃-
teritũ vsq; ad sui osteosionẽ occultus fuit in deserto: &
hoc quod subditur, In deserto: vt nulla suspicio ĩnasca-
tur homioibus, vt gratia affinitatis ad Christum vel cõ
uersationis à teneris annis, talia de ipso testaretur, vnde
ipse testificans dicebat, Ego nesciebã illũ. Greg. Nis. Si-
mul etiã qui in spiritu & virtute Elię hãc vitã iogressus
est, amotus à cõuersatione humana iouisibiliũ specula-
tioni vacãs, oc huiusmodi fallaciis quæ ꝑ sensus ingerũ-
tur assuetus, quandã coofusionem ac errorẽ incurreret
erga viri boni discretiooẽ. Et ideo ad tantũ diuinarum
gratiarũ eleuatus est apicẽ, vt plus quàm prophetis sibi

gratia infunderetur: quia mũdũ & expers cuiuslibet naturalis passionis desideriũ suum à principio vsq; ad finẽ diuinis aspectibus obtulit. Amb. Desertũ etiam est ipsa ecclesia, quia plures filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Factum est ergo verbum domini vt quæ erat ante deserta, fructum nobis terra generaret.

Et uenit in omnẽ regionẽ Iordanis prædicãs baptismũ pœnitentiæ in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophetæ: Vox clamantis in deserto, parate uiã domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis mõs & collis humiliabitur. Et erũt praua in directa, & aspera in uias planas. Et uidebit omnis caro salutare dei,

Amb. Factũ verbũ vox secuta est. Verbũ eñ prius intus operatur: sequitur nobis officiũ. vñ dicit, Et ve. in om. re. Ior. Orig. Iordanis est qđ descẽdẽs, descẽdit eñ dei filius aqua salubris. Quæ aũt loca decebat perambulare baptistã, nisi Iordani circũadiacẽtia? vt si quẽ pœnitere cõtingeret, protinus occurreret fluẽti humilitas ad recipiẽdum pœnitẽtiæ baptismum. subditur eñ, Prędicans ba. pœ. in re. pec. Gre. in h. Cũctis legẽtibus liquet, quia Ioãnes baptismũ pœnitẽtiæ nõ solũ prædicat, verũ etiã quibusdã dedit, tamẽ baptismũ suũ ĩ remissionẽ peccatorũ dare nõ potuit. Chrys. su. Ioã. Cũ eñ nõdũ oblata esset hostia nec descẽdisset spũs, qualiter erat fiẽda remissio peccatorum? Erãt siquidẽ Iudæi ignari, nec culpas ꝓprias perpẽdebãt. Qm̃ igitur hæc erat causa malorũ vt pctã agnoscerẽt ad redẽptorẽ quęrẽdũ, venit Ioãnes hortãs illos pœnitẽtiã agere, vt per pœnitẽtiã effecti meliores atq; cõtriti ad recipiẽdã satagãt. Aptè ergo cũ dixisset ꝙ venit ꝑdicãs baptismũ pœnitẽtiæ in remissionẽ pctõrũ. q. d. Idcirco suadebat illis pœnitere, vt subsequẽtẽ veniã facilius ĩpetrarẽt, credẽtes ĩ Christũ. Nã nisi pœnitẽtia ducerẽtur, nequaquã exposcerẽt gratiã: vnde baptisma illud nullã aliã habet causam, nisi ꝙ ꝑparatoriũ erat ad fidẽ Christi. Gre. in ho. Vel Ioannes dicitur ꝑdicãs baptismũ pœnitentiæ in remissionẽ pctõrũ, qm̃ baptismũ quod pctã solueret, quia dare nõ poterat, ꝑdicabat: vt sicut incarnatũ verbũ patris ꝓcurrebat verbo prædicatiõis, ita baptismũ pœnitẽtiæ quo pctã soluũt, præcurreret suo baptismate, quo pctã solui nõ possunt. Amb. Et ideo plærią; sancto Ioãni typũ legis ĩponunt, eo ꝙ lex pctm̃ denũtiare potuit, donare nõ potuit. Gre. Naz. Et vt aliquatenus de baptismi differẽtia disseramus, baptizauit Moyses, sed in aqua, nube, & mari: hoc autẽ figuraliter agebatur. Baptizauit quoq; Ioãnes nõ vtiq; ritu Iudæorũ, nõ eñ solũ in aqua, sed etiã in remissionẽ pctõrũ, nõ tñ oĩno spũaliter, neq; eñ addit ĩ spũ. Baptizat Iesus, sed ĩ spũ, & hic est perfectio. Est quoq; quartũ baptisma, quod fit per martyriũ & sanguinẽ. quo etiã ipse Christus est baptizatus, quod cæteris est venerabilius nimis, eatenus, quatenus iteratis cõtagiis nõ fœdat. Est etiã quintũ ex lachrymis, laboriosius tñ, iuxta quod quidẽ singulis noctibus suũ rigat cubile & stratũ ĩ lachrymis. sequitur, Sicut scri. est in lib. Esa. pro. Vox cla. ĩ de. Amb. Bene vox dicitur Ioãnes verbi prænũtius, qa vox præcedit inferior: verbũ sequitur quod præcellit. Gre. Qui etiã in deserto clamat, quia derelictæ ac destitutæ Iudææ solatiũ redẽptionis annũtiat. Quid aũt clamaret aperitur, cũ dicitur, Para. viã do. &c. Oĩs eñ qui fidẽ rectã & bona opera prædicat, quid aliud q̃ venienti dño ad corda audiẽtiũ viã parat, vt rectas deo semitas faciat, dũ mundas in animo cogitationes per sermonem bonæ prędicatiõis format? Orig. Vel in corde nostro via pręparãda est dño, magnũ eñ est cor hominis & spaciosum si tñ fuerit mundũ, neq; in corporis quãtitate, sed ĩ virtute sensuũ magnitudinẽ eius intelligere, q̃ tantã sciẽtiã capiat veritatis. Præpara ergo in tuo corde viã dño per

Remissio peccatorũ qualis.

Baptismatum differentia.

cõuersationẽ bonã, & egregiis vel perfectis operibus dirige semitã vitæ, vt in te sermo dei absq; offensa perambulet. Bas. Et quia semita est via quã pręcedentes calcauerant, & quã priores homines corruperunt, eã iterato dirigere iubet sermo illis qui à præcedentiũ zelo recedunt. Chrys. Clamare autẽ, Parate viã dñi, nõ regis erat sed pręcursoris officiũ. Et ideo eũ vocauerat vocẽ, quia verbi erat præcursor. Cyr. Sed quasi quis respõderet & diceret, Qualiter viã præparabimus dño, vel qualiter eius semitas rectas faciemus, cũ plura sint impedimẽta honestã vitã volentibus ducere? Ad hoc propheticus sermo respõdet: Sunt enim viæ quædam & semitæ, nequaquã ad eundum habiles, adeo vt alicubi ad tumulos & iuga tollantur, alicubi decliues sint: & ad hoc remouendum dicit, Omnis va. im. & om. mõs. &c. Quædam viarũ inæqualiter dispositæ sunt, & dũ nunc sursum erigũt nũc vergũt deorsum, valde sunt ad eundũ difficiles: & quãtum ad hoc subdit, Et erunt pra. in di. & aspe. in vias planas. Hoc autem intelligitur actũ esse per nostri saluatoris potentiã: quõdam enim euangelicæ cõuersationis & vitæ iter erat ad eundũ difficile, eo ꝙ & mẽtes singulorum mundanæ voluptates oppresserant: vt autẽ deus factus homo peccatum dãnauit in carne, explanata sunt oĩa, & reddita sunt ad eũdũ facilia, & nec collis nec vallis ꝓficere volẽtibus obuiat. Orig. Quãdo eñ venit Iesus & spiritũ suũ misit, omnis vallis repleta est operibus bonis, & fructibus spiritus sancti: quos si habueris, non solũ vallis esse desistis, sed etiam mõs dei esse incipies. Grego. Nise. Vel quietam in virtutibus conuersationẽ significat per cõualles, secũdũ illud Psalmi: Valles abũdabunt frumento. Chry. Elatos aut superbos nomine mõtis denũciat, quos Christus humiliauit. Colles autẽ desperatos appellat, nõ solũ ob superbiã mentis suę, sed propter desperationis sterilitatẽ, collis enim nullos fructus producit. Orig. Vel intelligas quoniam montes & colles qui sunt aduersariæ potestates per aduentũ Christi prostrati sunt. Basi. Sicut aũt colles respectu montiũ magnitudine differũt. in aliis sunt idẽ: sic & aduersæ potestates proposito quidem consormes sunt, immanitate tamẽ ostensionũ secernũtur. Gre. in ho. Vel vallis ĩpleta crescit, mõs autẽ & collis humiliatus decrescit: quia ĩ fide Christi & gentilitas plenitudinẽ gratiæ accepit, & Iudæa per errorẽ perfidiæ hoc vnde tumebat, perdidit. Humiles eñ donũ accipiunt, quod à se corda superbiẽtiũ repellunt. Chry. Vel ꝑ hoc declarat legis difficultatẽ in fidei facilitatẽ cõuersam: ac si dicat, Nõ vlterius sudores & dolores imminẽt, sed gratia & remissio peccatorũ facilẽ viã pariũt ad salutẽ. Gre. Ni. Vel iubet valles impleri, deiici verò colles & montes, volẽs ostendere ꝙ nec ob defectũ virtutis ordo sit cõcauus, nec discrepet ob excessum. Gre. in ho. Praua autẽ directa fiunt, cũ malorũ corda ꝑ iniustitiã detorta ad iustitiæ regulã dirigũtur. Aspera autẽ in vias planas immutantur, cũ immites atq; iracũdæ mẽtes ꝑ infusionẽ supernæ gratiæ ad lenitatẽ mãsuetudinis redeunt. Chry. Deinde horũ subiicit causam dicẽs, Et vi. om. ca. &c. Ostendẽs quoniã vsque ad fines mundi diffundetur euangelij virtus: atq; cognitio ex more ferino & obstinata volũtate, ad mãsuetudinẽ & lenitatẽ humanũ genus cõuertens. Nõ autẽ Iudæi & proselyti, imò tota humana natura salutare dei videbit. Chrys. i. patris qui filiũ misit vt nostrum saluatorẽ. Caro aũt ad præsens accipitur pro toto homine. Greg. ĩ ho. Vel aliter, Omnis caro. i. omnis homo salutare dei, videlicet Christum in hac vita videre non potuit. propheta ergo oculum ad extremũ iudicij diẽ tendit, quãdo hunc omnes & electi & reprobi pariter videbunt.

Viarũ varietas.

Legis & euangelij distinctio.

Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab

ipſos Genimina viperarum, quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere, patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potēs eſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.

Baptizandus qualis ſit.

Chry. Manēs aliquis in priſtino ſtatu & mores ſuos & cōſuetudinē nō relinquens, nequaquā ritè ad baptiſmū venit. Si quis ergo velit baptizari egrediatur. vnde ſignāter dicitur: Et dice. ad tur. quæ exi. vt bap. ab ipſo. Egredientibus itaq; ad lauacrum turbis loquitur quæ ſequūtur. Si eñ iā egreſsi eſſent, nequaquàm ad eos diceret, genimina viperarū. Chry. Ille itaq; cultor deſerti, videns oēs incolas Palæſtinæ circūſtantes ipſum & admirātes, nō flectebaē pro tanta reuerētia, ſed inſurgens in ipſos arguebat eos. Sacra autē ſcriptura ſecundū ſtimulātes paſsiones plærumq; ferarū nomina imponit hominibus. Interdū canes eos nominans cauſā procacitatis, eqnos ob luxū, aſinos ꝓpter dementiā, & leones & pardos cauſā rapacitatis & petulantiæ, aſpides cauſā doli, ſerpentes & viperas cauſā veneni & caliditatis. Vnde & nūc Ioānes Iudæos audacter genimina viperarū vocat. Baſi. Oportet aūt ſcire ꝙ hæc nomina, nat⁹ & filius, de animalibus dicūtur: genimē vero poteſt dici fœtus anteꝗ̄ efficiē, frnctus etiā palmarū genimina dicunē: raro aūt in aīalibus accipiunē, & ſemp in malo. Orig. Ferūt aūt viperā marē coeundo necare, cuius fœtus excreſcēs perimit matrē, & ſic prodit in lucē ſciſſo parentis vtero in vindictā quodāmodo parentis genitoris, itaq; patricida eſt proles vipera. Tales erant Iudæi qui patres ſpiritales eorū atq; doctores occidebāt. Quid aūt ſi inueoit eos peccātes ſed incipiētes cōuerti? non debebat eis cōuitiari ſed permulcere. Dicendū ꝙ nō adhibebat mentē his quæ fiebāt exterius: mentis enim eorū arcana cognouerat domino reuelāte. nimis enim ſe iactabāt in progenitoribus. Hanc ergo radicē ſcindens nominat illos genimina viperarū, nō qnidē vituperās patriarchas, aut eos viperas nominās. Greg. Sed quia per hoc ꝙ bonis inuident eóſq; perſequūtur, patrū ſuorū carnalium vias ſequētes, quaſi venenati filij de veneficis parētibus nati ſuot. Quia verò ſupradicta ſentētia intēdit ꝙ extremo Chriſtus examine ab omni carne videbiē, rectè ſubditur, Quis oſten. vo. &c. Ventura ira eſt animaduerſio vltionis extremæ. Amb. Oſtēdiē aūt his dei miſeratione infuſa prndētia, vt gerant ſuorū pœnitentiā delictorū, futuri terrorē iudicij prouida deuotione metuētes, aut fortaſſe iuxta quod ſcriptum eſt: Eſtote prud. ſicut ſer. oſtēdūtur habere prudentiā naturalē q ꝓ futura videāt & ſpōte depoſcāt, ſed adhuc noxia nō relinquāt. Greg. in ho. Quia verò tunc fugere ab ira peccatorū nō valet, qui nunc ad lamenta pœnitētiæ non recurrit, ſubditur, facite ergo &c. Chry. Non enim ſatis eſt pœnitentibus peccata dimittere, ſed opus eſt eius fructus ferre, ſecundum illud, Declina à malo, & fac bonum. ſicut non ſufficit ad ſanationem ſagittam euellere, ſed oportet vlceri medicamentum apponere. Nō autē dicit fructū ſed fructus, copiā deſignans. Greg. in ho. Nec ſolū fructus pœnitentiæ, ſed dignos pœnitentię admonet eſſe faciēdos. Quiſquis enim illicita nulla cōmiſit, huic cōceditur vt licitis vtatur. ac ſi quis in culpā lapſus eſt, tātò à ſe licita debet abſcindere, quantò meminit ſe perpetraſſe illicita. Neq; enim ꝑ fructus eſſe boni operis dabet eius qui minus, & qui amplius deliquit: aut eius qui in nullis, & eius qui in quibuſdam facinorib⁹ cecidit. per hoc ergo cuiuſlibet conſcientia cōuenitur, vt tantò maiora quęrat bonorum operum lucra per pœnitentiā, quantò grauiora ſibi intulit damna per culpam. Maxi. Pœnitentiæ fructus eſt impaſsibilitas animæ qua plenariè non fruimnr, dū interdū paſsionibus inſtigamur: nōdū enim fructus pœnitētiæ dignos peregimus pœniteamus ergo veraciter vt à paſsionibus expediti peccatorū veniā conſequamur. Gre. in ho. Sed Iudęi de generis nobilitate gloriātes, idcirco ſe agnoſcere peccatores nolebāt, quia de Abrahæ ſtirpe deſcenderāt, quibus rectè dicitur: Et ne cœ. di. pa. ha. Abra. Chry. Non hoc indicans ꝙ ab Abraham naturali origine non deſcenderant, ſed quia nihil prodeſt ab Abraham deſcēdiſſe, niſi ſecundū virtutem cognationē obſoruent. Cognationis nanq; leges cōſueuit ſcriptura vocare, nō eas quæ ſecundū naturam cōſiſtūt, ſed quæ deriuāiur à virtute vel vitio. Quibus nāq; ſe quiſq; cōformē ſtatuit, horū filius vel frater vocatur. Cyr. Quid eñ cōfert carnalis generoſitas, niſi cōſimilibus ſtudiis fulciatur? Vanū eſt igitur extolli de bonis ꝓdeceſſoribus, & deficere ab eorū virtutib⁹. Baſi. Neque enim equū velocē eſſe facit patris erga curſum ſtrēnuitas, ſed veluti cæterorū animaliū probitas cōſideratur ī ſingulis: ſic quoq; laus propria viri diſcernitur, quā præſentiū bonorū in ſe cōprobat argumentū. Turpe nanq; eſt alienis ornari decorib⁹, quē virtus propria nō venuſtat. Gre. Niſ. Sic igitur Iudæorū promulgato exilio, cōſequēter ingerit cōuocationē gentiū, quos lapides appellat. vnde ſequitur, Dico eñ vo. &c. Chr. q. d. Ne putetis ꝙ ſi vos perieritis, filiis priuetur patriarcha: poteſt enim deus etiā ex lapidibus bomines illi præbere, & ad illū perducere ſanguinē. Nā ab ipſo prīcipio ſic euenit. Ei nanque quod eſt ex lapidibus homines fieri, ęquipollet exitus filij ab illo emortno vtero Sarræ. Amb. Sed licet deus poſsit diuerſas cōuertere & mutare naturas, tamen mihi plus myſteriū ꝗ̄ miraculū prodeſt. Quid eñ aliud quàm lapides habebātur, qui lapidibus ſeruiebāt ſimiles vtique his qui fecerāt eos. Propbetaē igiē ſaxoſis gentiliū fides inſundenda pectoribus, & futuros ꝑ fidē Abrabæ filios oracnlo pollicētur. Vt autē ſcias quia lapidibus cōparati ſunt homines, arboribus quoque homines cōparauit, cū ſubdit, Iā eñ ſe. po. eſt ad radicē arboris. Exēpli aūt ideo facta eſt mutatio, vt illo cōparationis proceſſu quidā intelligatur homini clemētior iā ꝓfectus. Ori. Et quidē ſi qui iā ingrueret cōſummatio & tēporū finis inſtaret, nulla mihi quæſtio oaſceretur. dicerē enim propterea hoc prophetatū eſſe, quia illo tēpore cōplebitur. Cū aūt tāta poſt ſecula fluxerint quo ſpiritusſ. hoc dicit, ego puto Iſraelitico populo prophetari quòd præciſio eius vicina ſit. His enim qui egrediebantur ad eū vt baptizarentur, hæc inter cætera loquebatur. Cyril. Securim ergo in præſenti nominat mortiferā irā, quę diuinitus irruit in Iudæos propter exercitā impietatē in Chriſtū, nō tamē hæſiſſe radici ſecurim ꝓnuntiat, ſed ad radicē. i. inxta radicē poſitā. Deciſi nanqne fuerūt rami, nec radicitus extirpata eſt planta, reliquiæ eñ Iſrael ſaluæ fiēt. Greg. in ho. Vel aliter, Arbor bnius mūdi eſt vniuerſum gen⁹ bumanū. Securis eſt redēptor noſter, qui velut ex manubrio & ferro tenetur ex humanitate, ſed incidit ex diuinitate: quæ videlicet ſecuris iā ad radicē arboris poſita eſt, quia etſi ꝑ patientiā expectat, videtur tamen qnid factura eſt. Et notādū eſt quòd nō iuxta ramos ſecurim poſitā ſed ad radicem dicit. Cū enim malorū filij tolluntur, quid aliud quàm rami infructuoſæ arboris abſcinduntur? Cū verò tota ſimul progenies cum parente tollitur, infructuoſa arbor radice abſciſſa eſt. Vnuſquiſque autē peruerſus paratā citius gehennæ concremationē inuenit qui fructū boni operis cōtēnit. vnde ſequiē, Omnis ergo &c. Chr. Eleganter dictum eſt, Nō faciens fructum, & adiicitur. Bonū, officioſum enim hoc animal deus creauit, & na-

Coitus viperæ.

Fructus pœnitētię quis ſit.

Filij Abrahæ qui ſint.

Inertię nocumentū.

turalis est sibi exercitiorũ instantia: ociũ verò innaturale. Obest enim inertia etiã cunctis corporis mẽbris, nulli autẽ vt animę. Ea nanq; cũ cõtinuò sit naturaliter mobilis, aciori nõ patitur. sicut autẽ ociũ malũ est, ita & indecẽs exercitiũ. Ex eo autẽ ꝙ præmisit pœnitentiã prędicat quòd securis adiacet, non quidẽ incidens, sed terrorẽ incutiens. Amb. Faciat ergo fructũ qui potest gratiæ, qui debet pœnitẽtiæ: adest dominus qui fructum requirat, fœcundos viuificet, steriles reprehendat.

Et interrogabãt eũ turbæ, dicẽtes: Quid ergo faciemus? Respõdens autẽ dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det nõ habenti, & qui habet escas, similiter faciat. Venerũt autẽ et publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illũ: Magister quid faciemus? At ille dixit ad eos: Nihil amplius quàm quod constitutũ est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicẽtes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis uestris.

Greg. in ho. In præmissis verbis bap. Ioan. cõstat quòd audientiũ corda turbata sunt quæ consiliũ quærebant, cũ subinfertur, Et int. &c. Orig. Tres ordines inducuntur sciscitãtiũ Ioannẽ super salute sua: vnus quẽ scriptura appellauit turbas, alius quẽ publicanos nominat, tertius qui militum appellatione censetur. Theo. Et quidẽ publicanis & militibus à malo abstinere præcipit. Turbis autem quasi non malitiosis existentibus bonum aliquod pręcipit obseruari. vnde sequit, Res. aũt. &c. Gre. in ho. Propter hoc quòd tunica plus est necessaria vsui nostro ꝙ palliũ, ad fructũ dignum pœnitentię pertinet, vt nõ solũ exteriores quęcunq; sed ipsa nobis valde necessaria diuidere cũ proximis debeamus. s. vel tunicam qua vestimur, vel escã qua carnaliter viuimus. vnde sequitur, Et qui ha. escas &c. Bas. Hîc aũt docemur quòd ex eo omni eo quod affluit supra proprij victus necessitatẽ, tenemur erogare illi qui nõ habet ꝓpter deũ, quia quęcunq; possidemus largitus est. Greg. in ho. Quia eñ in lege scriptũ est, Diliges prox. tuũ sic. teipsum, minus proximum amare cõuincitur qui nõ cũ eo in necessitate illius, etiã ea quæ sunt sibi necessaria partitur: idcirco de diuidendis cũ proximo duabus tunicis datur præceptum: quoniã si vna diuiditur, nemo vestitur. Inter hæc autem sciendũ est quantum misericordię opera valeãt, cũ ad fructus dignos pœnitentiæ ipsa præ cæteris pręcipiuntur. Amb. Alia enim officiorum præcepta propria

Misericordiæ cõmẽdatio. sunt singulorũ misericordia, cõmunis est vsus. ideo cõmune præceptũ est omnibus, vt conferant non habẽti. Misericordia est plenitudo virtutũ, misericordiæ tamẽ ipsius pro possibilitate cõditionis humanæ mẽsura seruaẽ, vt nõ sibi vnusquisq; totũ eripiat, sed qđ habet cũ paupere partiatur. Orig. Profundiorẽ autem locus iste recipit intellectũ. Qũo eñ nõ debemus duobus seruire dominis, sic nec duas habere tunicas, ne sit vnum indumentũ veteris hominis & alteru noui, sed debemus nos exuere veterẽ hominẽ & ei dare qui nudꝰ est. Alius eñ habet vnũ: alius verò omnino nõ habet. Cõtrario. s. fortitudo, & qũo scriptũ est vt in profundũ maris præcipitemꝰ nostra delicta, sic proiici à nobis oportet vitia atq; peccata, & iacere super eũ qui eorũ nobis causa extitit. The. Quidã autẽ tunicas suas esse dixit, spiritũ scripturæ & literã, habentẽ verò duo hæc monet Ioãnes vt instruat ignorantẽ & det ei ad minus literã. Bed. Quãtam autẽ Baptistæ sermo virtutẽ habuerit hinc probatur, cũ & publicanos & milites ad cõsilium salutis suæ coegerit inquirendũ. vnde sequitur, Vene. au. &c. Chrysostomus, Magna est virtutis fortitudo, dum fœlicitatis viam requirũt ab indigno locupletes. Bed. Præcepit ergo eis ne vltra præscriptum exigant. vnde sequitur, Et il. dixit ad eos. Nihil amplius &c. Publicani verò appellãtur hi

Virtus verborũ Ioãnis bapti.

qui vectigalia publica exigũt, siue qui cõductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarũ, necnõ & hi qui seculi huius lucra per negocia sectantur, eodẽ vocabulo censentur: quos omnes pariter in suo quęque gradu ab agenda fraudę coercet: vt dum primò se ab aliorũ tẽtarent appetitu, tandẽ ad propria cũ proximis cõmunicanda pertingerẽt. sequitur, Int. au. &c. Iustissimo autẽ moderamine præmonet ab eis calumniando prædã requirant, quibus militando prodesse debuerat. vnde sequitur, Et ait il. Nemi. cõcu. s. per violentiã. Neque calũniam faciatis. s. per fraudulẽtam malitiam. Et contẽti estote stipendiis vestris. Amb. Docens idcirco stipẽdia militiæ cõstituta, ne dũ sumptus quæritur, prædo grassetur. Gre. Naz. Stipẽdiũ enim appellat imperialẽ prouisionẽ, & deputata ꝑ legẽ dignitatibus munera. Augu. cõ. Faust. Sciebat enim eos cũ militarent non esse homicidas, sed ministros legis: & non vltores iniuriarum suarũ, sed salutis publicæ defensores, alioquin respõderet eis, Arma abiicite, militiam istam deserite, nẽminẽ percutite, vulnerate, prosternite. Quid eñ culpatur in bello? an quia moriuntur quandoque morituri, vt domentur in pace victuri? hoc reprehẽdere timidorum est nõ religiosorum. nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas: implacatus atque implacabilis animus, feritas rebellãdi, libido dominandi & si qua talia. Hæc sunt quę in bellis iure culpantur, quæ plerunque vt etiam inde puniãtur aduersus violentiam resistentium, siue deo siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cũ in eo rerũ humanarũ ordine inueniũtur, vbi eos vel iubere tale aliquid vel in talibus obedire iustè ipse ordo cõstringit. Chry. su. Matt. Volebat autem Ioannes quando publicanis & militibus loquebatur, ad aliã maiorẽ philosophiã ipsos traducere: sed qm nondũ erãt ad illa idonei, minora referat: ne si potiora ꝓferret, nequaquam illis intenderent, & his etiam priuarentur.

Militia bona describitur.

Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioãne ne fortè ipse esset Christus, respondit Ioãnes dicens omnibus, Ego quidem aqua baptizo uos: uenit autem fortior me post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni. Cuius uentilabrum in manu eius, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

Orig. Dignum erat vt plus Ioanni quàm cæteris hominibus deferretur, qui aliter quàm cuncti mortales vixerat: quam ob causam diligebant quidẽ eũ iustissimè, sed nõ seruabant in charitate modum. vnde dicitur, Existi. autem &c. Amb. Quid autẽ ineptius, quàm quòd is qui in alio æstimatur, in seipso esse non creditur? quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse nõ credunt: & vtique diuini aduẽtus signũ in virginis partu, non mulieris constitutum est. Orig. Habet autẽ periculum dilectio, si modum trãseat: debet enim qui aliquem diligit naturam & causas considerare diligẽdi, & nõ plus diligere ꝙ meretur. nã mẽsurã charitatis modũque si trãscẽderit, & qui diligit & qui diligitur in peccato erunt. Greg. Vnde Ioãnes nõ fuit gloriatus in habita opinione de ipso ab hominibus, nec aliquatenus visus est primatũ appetere, sed infimã humilitatẽ amplexatꝰ est. vnde sequitur, Resp. Ioan. &c. Bed. Quomodo autẽ respõdit eis qui in secreto cordis quia Christus esset cogitabant, nisi quia non solùm cogitabãt sed etiam sicut alius euangelista declarat, missis ad eum sacerdotibus ac leuitis an esset Christus inquirebant? Ambrosius, Vel videbat Ioannes cordis occulta. Sed consideremus cuius gratia: dei enim munus est qui reuelat, non virtus hominis qui diuino magis adiuuatur be-

Periculũ dilectiõis.

Ioãnes occultorum cognitor.

nescio quā naturali cernit officio. Cito autē respondēs ꝓbauit nō esse Christū qui visibili operatur officio. nā cū ex duabus naturis.i.ex anima homo subsistat & corpore, visibile per visibilia, inuisibile ꝑ inuisibile mysteriū cōsecratur. aqua em̄ corpus abluitur, spiritu animæ delicta mūdātur, licet etiā in ipso fonte sanctificatio diuinitatis aspiret: & ideo aliud fuit baptisma pœnitentiæ, aliud est gratiæ. Istud baptisma ex vtroq;, illud ex vno. Opus hoīs est gerere pœnitētiā delictorū, dei munus est gratiam implere mysterij. Declinans ergo maiestatis inuidiā nō verbo, sed opere declarauit non esse se Christum. vnde sequit: Venit aūt &c. In hoc ꝙ dicit fortior me, cōparationē non fecit. neq; em̄ inter dei filiū & hominē vlla poterat esse cōparatio, sed quia multi fortes, fortior nemo nisi Christus. Deniq; non fecit cōparatinnē eo ꝙ addiderit: Cuius nō sum dignus &c. Augu. de con. euang. Matthæus quidē dicit: Cuius non sum dignus calceamenta portare. Itaq; si ad rē pertinet aliquid aliud intelligere in eo ꝙ dictum est, Calceamēta portare, & corrigiā calceamētorum soluere, vt nouus euāgelistarū boc, alij aliud dicerent, oēs verū narrauerunt. Si autē nihil intēdit Ioānes cū de calceamētis domini diceret, nisi excellētiam eius & humilitatē suam, quodlibet horū dixerit, siue de soluēda calceamentorū corrigia, siue de portandis calceamētis, eandē tamē sententiam tenuit. Quisque etiā verbis suis per calceamentorū memoriā eādē significationē humilitatis expressit. Ambr. Per hoc etiā ꝙ dicit, Cuius non sum dignus calceamēta portare, euāgelicæ prædicationis ostēdit apostolis gratiā esse collatā, qui sunt calceati in euangelium: videtur tamē ideo hoc dicere, ꝙ plerūq; Ioannes personā accipit populi Iudæorum. Greg. Sed & Ioānes se indignū esse ad soluendum corrigiā calceamenti eius denunciat: ac si apertè dicat, Ego redemptoris vestigia denudare nō valeo, qui sponsi nomē mihi immeritus nō vsurpo. Mos em̄ apud veteres fuit: vt si quis eā quæ sibi cōpeteret accipere nollet vxorē, ille ei calceamētū solueret: qui ad hāc spōsus iure ꝓpinquitatis veniret. Vel quia calceamēta ex mortuis animalibus fiūt: incarnatus dn̄s quasi calceatus apparuit, qui morticina nostræ corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterij. Ioānes itaq; soluere corrigiā calceamēti ei⁹ nō valet, quia incarnationis mysteriū nec ipse inuestigare sufficit, qui hūc per prophetiæ spiritum agnouit. Chry. Et quia dixerat ꝙ suū baptisma nil plus haberet q̄ aquā, cōsequēter ostendit excellētiā exhibiti ꝑ Christū baptismatis cùm subdit: Ipse vos baptizabit in spū sancto & igni. Per ipsam dicti metaphorā ostēdens abundantiā gratiæ: non em̄ ait, Dabit vobis spiritū sanctum: sed baptizabit. Ac rursus per id qđ de igne subiicit, ostēdit virtutem gratiæ: & sic Christ⁹ aquam vocat spūs gratiā, ostendens per vocabulū aquæ, nitorem qui cōtingit ex ea, & cōsolationē immēsam quæ mentibus capacibus illius ingeritur: sic & Ioānes per ignis vocabulū exprimit feruorē & rectitudinē gratiæ, necnon & peccatorū cōsumptionē. Beda: Potest & spiritus sanct⁹ nomine ignis sanctificat⁹ intelligi, quia incēdit ꝑ amorē, & per sapientiā corda quæ replet, & illuminat: vnde & apostoli baptisma spirit⁹ in ignis visione percipiunt. Sunt qui ita exponūt, ꝙ in præsenti in spiritu & in futuro baptizaremur in igne: vt videlicet sicut in remissionē omniū peccatorū ex aqua & spiritu renascimur, ita & tūc de leuib⁹ quibusdā peccatis purgatorū ignis baptismate mundaremur. Orig. Et quomodo Ioannes iuxta Iordanē fluuiū venientes ad baptismū præstolabatur, & alios abigebat dicēs, Generatio viperarum: eos verò qui cōfitebantur peccata suscipiebat: sic stabit in igneo flumine dn̄s Iesus iuxta flāmeam rompbæam, vt quicūq; post exitū vitæ huius ad Paradisum trāsire desyderat, & purgatione indiget, hoc cū lauamine baptizet, & ad Paradisum transmittat: eū verò qui nō habet signū priorū baptismatum, lauacro igneo nō baptizet. Basi. Non autem ꝓpter hoc ꝙ dicit, Baptizabit vos in spū sancto: integrū quis esse baptisma fatebitur, in quo nomē soli⁹ spiritus inuocatū est: oportet em̄ semp illibatā manere assignatā traditionē in viuificante gratia. Nam addere vel minuere quieq̄ excludit à vita perpetua: sicut em̄ credim⁹, sic & baptisma suscipimus in nomine patris & filij & spiritus sancti. Græc. Per hoc ergo ꝙ dicit: Baptizabit in spiritu sancto, ostendit abundantiam gratiæ & beneficij copiam. Ne autē aliqui putent ꝙ dona largiri, & potestas & voluntas est creatoris punire verò innbediētes, nullā sibi fore causam: ob boc subdit, Cuius ventilabrū in manu eius. Ostendēs quòd nō solū munificus est dignis, sed etiā præuaricationum vltor. Ventilabrū autē prōptitudinē iudicij exprimit. non enim cū inducis, sed in instāti & absque quolibet interuallo separat dānandos à collegio saluandorū. Cyril. Per boc autē quod subdit, Et permūdabit areā suā: designat Baptista ecclesiam pertinere ad Christū quasi ad dn̄m. Bed. Per areā enim præsens ecclesia figuratur: in qua multi sunt vocati, pauci verò electi: cuius areæ purgatio & nūc viritim geritur, cū quisque peruersus vel ob manifesta peccata de ecclesia sacerdotali castigatione eiicitur: vel ob occulta post mortē diuina districtione dānatur. Et vniuersaliter in fine pficietur: quādo mittet filius hominis angelos suos & colliget de regno ei⁹ oīa scādala. Amb. Vētilabri ergo indicio discriminādorū dn̄s declarat ius habere meritorū, eo ꝙ dum frumēta vētilātur in area, plena à vacuis velut quodam aure spirātis examine separātur. vnde sequitur: Et cōg. triti. in horreū suū, &c. Per hanc cōparationē dn̄s ostēdit ꝙ iudicij die solida merita fructūsq; virtutis ab inanis iactātiæ exilisq; factorū infructuosa leuitate discernat: perfectioris meriti viros locaturus in māsione cœlesti. Ipse enim perfectior fructus est qui meruit eius esse cōformis, qui sicut granum tritici excidit, vt plurimos fructus afferret. Cyril. At paleę lentos & inanes signāt, & quolibet vēto peccati vētilatos & volubiles. Basi. Cōferunt autē his qui digni sunt regno cęlorū velut paleę tritico, nō tamē intuitu diuinæ charitatis & proximorum hoc faciunt, siue spiritualibus donis, siue corporalibus beneficiis. Orige. Vel quia absque vento nō possunt triticum & paleę separari: ideo habet ventilabrum in manu sua, quod alios paleas alios triticum esse demōstrat. Cū enim esses palea leuis.i. incredulus, ostendit te esse tētatio quod latebas: cùm autem fortiter tentamen ta toleraueris, non te faciet fidelem tentatio atque patientē, sed virtutem quæ in te latebat profert in mediū. Gre. Nis. Expedit autem scire quòd nec dona quæ per repromissiones reposita sunt honestè viuentibus talia sunt vt verbo valeant explicari: quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nec peccatorū pœnæ ad aliquid in eorū quæ præsenti sensum afficiunt proportionē habent: & quāuis aliqua illarum pœnarū per nostra nominētur vocabula, differt tamen nō modicum. Cū enim audis ignem, aliud quiddam cōiicere doceris, ex eo quod additur, Inextinguibili: quod in istum ignem nō cadit. Greg. xv. mor. Miro modo expressus est ignis gehennę. Ignis nanque noster corporeus per cōgesta ligna nutritur: nec valet nisi fotus subsistere. At contra gehennę ignis cùm sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, lignis non nutritur, sed creatus semel inextinguibilis durat.

Mos veterum.

Iudicij significatio.

Præmia bonorū & malorum.

Multa quidē & alia exhortans euāgelizabat populo. Herodes aūt Tetracha cùm corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes: adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannem in carcerem.

Orig. Annuntiauerat Ioānes Christum, baptismum spiritus sancti p̄dicabat, & cætera quæ euangelij tradit historia. Exceptis ergo his alia annūtiasse mōstratur in eo qđ dicitur: Multa quidē & alia exhortās euangelizabat populo. Theo. Exhortatio em̄ ei⁹ erat bona doctrina, & ideo cōuenieēter euāgeliū dicit. Orig. Et quomodo in euāgelio secūdū Ioānē de Christo refertur: quia multa & alia locutus est, sic & in p̄senti loco intellige quod Lucas hic dixit, qm̄ maiora quædā a Ioanne annūtiantur, q̄ vt deberet literis credi. Miramur aūt Ioannē quo inter natos mulierū maior nemo fuerit: q̄ in tantā opinionē meritis virtutis ascēderit, vt à plærisq; Christus putaretur. Sed illud multo mirabilius quòd nō timuit Herodem, nō formidauit interitū. vnde sequitur: Herodes aūt tetrarcha, cū corri. ab illo. Euse. Dicit aūt tetrarcha ad differētiam alterius Herodis, quo regnāte natus est Christus. Erat em̄ ille rex, hic autē tetrarcha. Erat autē illi cōiux Arethæ regis Arabū filia, quā cùm coniux esset, fratris sui Philippi more sacrilego duxit, quāuis p̄lē haberet à fratre: his em̄ solū licebat hoc agere, quorū fratres sine prole vitā cōpleuerāt. Super hoc Herodē reprehēderat Baptista: primò quidē diligenter eius audiebat sermones, cū sciret eos pōderosos & consolatione plenos, sed Herodiadis cōcupiscētia cogebat eū aspernari verba Ioannis: vnde & eū detrudit in carcerē. Et hoc est quod dicitur, Adiecit & hoc super om. & inclu. Ioan. in car. Beda. Nō aūt his diebus captus est Ioannes, sed iuxta euāgeliū Ioannis post aliqua gesta signa à domino, & post eius baptismum diffamatum: sed à Luca propter exaggerandam malitiam Herodis præoccupatum est, qui cùm videret ad prædicationem Ioānis multos confluere, milites tradere, publicanos pœnitere, totum vulgus baptisma suscipere: ipse econuerso non solum Ioānem contemnit, sed vinculat & occidit. Glo. Ante etiā quā Lucas aliquid narret de actibus Iesu, dicit Ioannem ab Herode captum, vt ostendat se solummodo eadem facta præcipuè descripturum quę eo anno gesta sunt quo Ioannes captus est vel punitus.

Ioānis sanctitas.

Factum est autem cùm baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante, apertum est cælum, & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum, & uox de cælo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.

Amb. Pulchrè in his quæ in cæteris dicta sunt, Lucas cōpendiū sumpsit. Et intelligēdū magis quòd à Ioanne dn̄s baptizatus est, q̄ expressum reliquit. vnde dicitur: Factū est autē cū baptizaretur &c. Baptizatus est autē dominus nō mūdari volens, sed mūdare aquas, vt ablutæ per carnē Christi quæ peccatū non cognouit, baptismatis ius haberent. Greg. Naza. Accedit etiā Christus ad baptismū, forsitan sanctificaturus Baptistā, quod autem nulli dubiū est vt totū veteranum Adā immergat aquę. Ambr. Quæ etiā sit dominici causa baptismatis, domin⁹ ipse declarat, dicēs: Sic decet implere omnem iustitiā. Quæ est ergo iustitia, nisi quia quod alterū tibi facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios horteris exēplo? Nemo igitur refugiat lauacrum gratiæ, quādo tēpus lauacrū pœnitentiæ nō refugit. Chry. Fuerat autē baptisma Iudaicū, quod sordes carnis amouebat, nō cōscientiæ crimina. Nostrū aūt baptisma separat à peccatis, lauat animā, & spiritus copiā elargitur. Baptisma verò Ioānis Iudaico p̄stātius fuit: neq; em̄ ad obseruantiā corporaliū mūdificationū īducebat, sed monebat à vitio ī virtutē cōuerti. Nostro verò baptismate minus: eo q̄ nec spiritū sanctū administrabat, nec remißionē, quæ per gratiā fit exhibebat, cùm quasi finis quidā esset vtrorumq; baptismatū: sed neq; Iudaico baptismate nec nostro baptizatus est Christus: quia nec indulgentia peccatorū egebat, nec illa caro expers erat spiritus sancti, quę per spiritū sanctū ab ipso principio cōcepta est: sed baptizat⁹ est Ioānis baptismate, vt ex ipsa natura baptismatis scias, quia neq; causa peccati, neque propter indigentiā doni baptizatus est. Dicit autem baptizato & orante, vt perpēdas quòd suscepto baptismate oportuna sit iugis oratio. Beda. Quia etsi p̄ctā sunt omnia in baptismo laxata, nō adhuc terrenæ carnis est fragilitas solidata: nam quasi trāsito mari rubro gratulamur submersos Aegyptios, sed in deserto mundanæ cōuersatiōis hostes occurrūt alij, qui duce Christi gratia nostro sudore vincātur, donec perueniamus ad patriā. Chry. Dicit autē, Apertū est cælum: tanq̄ hacten⁹ reclusum fuisset. Iam aūt ouili superno & īfimo in vnū redacto, & vno existente ouiū pastore, cęlum patuit, & homo terricola aggregatus est angelis. Beda. Non enim ei cælū tūc apertū est, cuius oculi cælorū interiora cernebāt, sed virt⁹ ibi baptismatis ostēditur, de quo quisq; cū egreditur, regni cælestis ei ianua aperitur: dūq; caro innoxia frigentibus tangitur aquis, opposita quondam noxiis rōphæa extinguitur ignea. Chrys. Descēdit etiā spiritus sanctus ad Christū tanq̄ ad generis nostri principiū: vt in Christo sit primò, qui nō sibi sed nobis potius illū suscepit. vn̄ sequitur: Et descendit spiritus sanctus &c. Non existimet aliquis quòd cū nō habuit eū, suscepit ipsum. Ipse nāq; illum desursum tāquā de⁹ mittebat, ad idem vt homo recipiebat inferius. Igitur ex eo deuolauit in eum, ex ipsius deitate ad eius humanitatē. Aug. 15. de trinitate. Absurdißimum autē est cū iam 30. annorum esset accepisse spiritum sanctum: sed venit ad baptismū sicut sine peccato, ita nō sine spiritu sancto. Si enim de Ioanne scriptum est, spū sc̄tō replebitur ab vtero matris suæ, quid de homine Christo credendum est, cuius carnis ipsa cōceptio nō carnalis sed spiritualis fuit? Nunc ergo corpus suum. i. ecclesiā præfigurare dignatus est, in qua baptizati præcipuè accipiunt spiritū sanctū. Chry. Redolebat illud baptisma aliquid vetustatis, & partim sapiebat nouitatem: q̄ em̄ baptisma susciperet à propheta, ostendebat aliquid vetustatis: q̄ aūt spiritus descēderit, nouū aliquid designabat. Amb. Merito autē spiritus se in corpore demonstrauit, quoniam diuinitatis substātia nō videtur. Aduertamus mysteriū, quare sicut columba: simplicitatē em̄ lauacri requirit gratia: quoniā in typo veteri columba quōdā ad illam arcam quæ sola fuit diluuij immunis, reuersa est. Chry. Vel nunc vt mansuetudinē magistri declaret, in specie columbina apparet: in Pentecoste aūt quēadmodū ignis, vt ostendat pœnā. Cùm em̄ oportebat delictis ignoscere, mansuetudo necessaria erat: sed vt adepti sumus gratiam, restat examinis & iudicij tēpus. Cypri. de vnit. ecclesiæ. Est autem colūba simplex & lætum animal, nō felle amarum, non morsibus sęuum, non vnguiæ laceratione violētū, hospitia humana diligere, vnius domus nosse cōsortiū, cō generant filios simul sedere, cū commeant volatu inuicem cohærere, cōuersatione cōmuni vitā suam degere, oris osculo cōcordiam pacis agnoscere, legem circa oīa vnanimitatis implere. Chry. Et quidē Christ⁹ in ortu suo per plurima se manifestauerat oracula, verū quia noluerūt aduertere, cum medio latuerit tēpore rursum se ab alio clariore patefecit prīcipio, nō stella sed desuper indicabat pater in vndis Iordanis, & spūs deuolabat p̄trahens illam vocem super verticem eius qui baptizabatur. vnde sequitur: Et vox

Baptismi Christi ratio.

Apertiōis cælorum ratio in baptismo.

Columbę signatus.

de cæ. fa. est. Tu es filius meus dilectus &c. Ambro. Vidimus spiritum, sed in specie corporali. Et patrẽ quem videre non possumus, audiamus. Inuisibilis enim est pater, sed & filius inuisibilis secundũ diuinitatem, sed demonstrare se voluit in corpore: & quia pater non gerebat, ideo probare voluit nobis in filio sese præsentem, dicẽs: Tu es enim filius meus. Athana. Sacra quidẽ scriptura ex nomine filij duplicẽ intellectũ ostẽdit. vnũ quidem, vt in euãgelio dicitur: Dedit eis potestatẽ vt fiant filii dei. Alterum aũt intellectum, iuxta quem Isaac est filius Abrahę. Christus ergo nõ simpliciter dicitur dei filius, sed cũ articuli additione, vt cõprehendam⁹ quoniam ipse est qui re vera & secundũ naturam est filius: quamobrem vnigenitus dicitur. Nam si secundum insaniam Arrij dicitur filius, sicut qui hoc nomẽ per gratiã assequuntur: in nullo à nobis differre videbitur. Restat ergo secundum alium intellectũ fatendũ esse Christum filium dei, secũdum quem Isaac filius Abrahę esse cognoscitur: quod enim ab alio naturaliter gignitur: non autem ab extrinseco sumit exordium, filiũ natura recenset. sed dicit: Nunquid vt hominis est passibilis natiuitas filij? minime. sed deus cum sit indiuisibilis impassibiliter pater est filii. vnde verbum patris dicitur, quia nec ipse vt humanum passibiliter producitur, & cum simplex sit natura diuina, vnius solius filij pater est, & propter hoc additur, Dilectus. Chry. Cùm enim quis vnũ solũ possidet filiũ, maximè diligit: si vero pater factus sit plurium, dispartitus affectus remittitur. Athan. Cũ autẽ antea propheta protulerit dei promissa dicentis, Mittã Christum filiũ meum: nunc apud Iordanem quasi consummato promisso decenter subiungit, In te com. mi. Beda. Acsi dicat, in te placitum mihi constitutum. i. hoc per te gerere quod mihi placet. Grego. super Ezech. Vel aliter: Omnis qui pœnitẽdo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipso ꝙ pœnitet se sibi displicuisse indicat, quia emendat quod fecit. Et quia omnipotẽs pater humano modo de peccatoribus locut⁹ est, dicẽs: Pœnitet me fecisse hominẽ, quasi sibimetipsi displicuit in peccatoribus quos creauit. in solo aũt Christo sibi cõplacuit, quia in solo eo non inuenit culpã, in qua se reprehẽdat quasi per pœnitentiã. Aug. de cõ. euã. Quòd autẽ Matthæus dicit: Hic est filius meus, Lucas autẽ: Tu es filius meus dilectus: ad eandẽ sententiã explicandã valet. vox enim cœlestis vnũ horũ dixit, sed Matthæ⁹ ostẽdere voluit ad id valere quod dictũ est: hic est filius meus: vt illis potius q audiebant indicaretur ꝙ ipse esset fili⁹ dei. non enim Christo indicabatur qui sciebat, sed audiebant qui aderant, propter quos etiam ipsa vox facta est.

Filii nomẽ exponitur.

Cõsensus euãgelic⁹

Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph. Qui fuit Eli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Mathatiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum qui fuit Hesli, qui fuit Nagge qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohenna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cossan, qui fuit Helmadam, qui fuit Her, qui fuit Iesu, qui fuit Heliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Heliachim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Mathathia, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iesse, qui fuit Obeth, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naason, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarag, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainam, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusalem, qui fuit Enoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan, qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Orig. Cum autẽ baptizatũ dominũ dixisset generationem domini exponit non à superioribus ad inferiora deducens, sed à Christo vsq; ad ipsum puenit deum. vnde dicit: Et ipse Iesus erat &c. Quando enim baptizatus est, & mysteriũ secundæ generationis assumpsit, tũc dicitur incepisse, vt tu quoq; priorem natiuitatem destruas, & in secunda regeneratione nascaris. Grego. Nazan. Est ergo considerandũ quis esset qui baptizat⁹ est, & à quo, & quando. Mũdus siquidẽ, & à Ioanne, & iam inceptis miraculis: vt ex hinc suscipiamus doctrinã nos premũdãdi, & humilitatẽ amplexãdi, quin & in pfectione & spiritalis & carnalis ætatis pdicãdi. Quorum primum dictũ est baptisma suscipientibus, & non præmuniẽtibus se per habitũ bonum: nã etsi relaxationem peccatorum faciat donũ baptismi, verendũ tamen est ne ad eũdem vomitũ reuertamur. Secundũ dictum est aduersus insurgẽtes cõtra dispẽsatores mysterij: siquidem ipsi dignitate præcellunt. Tertiũ editum est illis qui de iuuẽta cõfidunt, & quodlibet tempus arbitrãtur ad prelationẽ vel doctrinã spectare. Purgatur Iesus, & tu purgationẽ cõtemnis: à Ioanne, ac tu in tuũ monitorem insurgis tricenarius, tu autẽ docẽdo seniores lanuginẽ præuenis. Sed assunt Danielis & similiũ exẽpla in ore: nã quilibet noxius ad respondendũ paratus est. Non est aũt lex ecclesiæ, quod raro contingit: eo ꝙ nec vnica hirundo ver statuit. Chry. Vel iccirco vsq; ad illã ætatẽ quæ cuncta peccata recipit, expectat totã legem perficiens, ne quis dicat, ꝙ ideo legem soluit, quòd eam non poterat consummare. Græc. Ob hoc etiã tricenarius accedit ad baptisma, vt ostendat quòd spiritalis regeneratio viros parit perfectos secundũ spiritalẽ ætatẽ. Beda. Potest etiam tricenalis baptizati saluatoris ætas nostri etiã baptismatis intimare mysteriũ, propter fidẽ scilicet trinitatis & operationẽ decalogi. Greg. Nazan. Baptizãdus est tamẽ infantulus, si necessitas vrgeat. nã vtilius est insensibiliter sanctificari, q̃ nõ signatos trãsmigrare. Sed dices, Christus tricenarius baptizatur cũ deus esset, tu vero iubes accelerare baptisma: cũ dixisti deus, id obiectũ soluisti. Ipse nõ indigebat purgamine, nec aliquod imminebat ei periculũ dũ differret baptisma: at tibi in paruum non redundat piaculũ, si transmigres in corruptione natus, non autẽ incorruptionis veste indutus. Et quidẽ bonũ est baptismi mũditiã custodire: sed potius est interdũ paulisper maculari, q̃ gratia carere omnino. Cyril. Licet tamẽ Christus secũdũ carnem careat patre, suspicabantur aliqui eũ patrem habere. vnde sequitur, Vt putabatur filius Ioseph. Amb. Bene, Vt putabatur, qui verè nõ erat: sed ideo putabatur, quia eũ Maria quæ Ioseph viro suo erat despõsata, genuerat. Cur autẽ Ioseph magis q̃ Marie generatio describitur, cũ Maria de spũ sancto genuerit Christum, & Ioseph à generatione dñi videatur alien⁹? dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret scripturarũ, quę semper viri originẽ quærit, maxime cũ in Ioseph etiam sit origo Marię. nam cũ vir iustus fuerit Ioseph, vtiq; ex tribu sua, & ex patria sua accepit vxorẽ. itaq; & census tempore ascendit Ioseph de domo & de patria Dauid, vt profiteret cũ Maria vxore sua, quæ ex eadẽ domo & ex eadem patria professionẽ defert: vtiq; eiusdẽ tribus, & eiusdem patriæ se esse designat. vnde generationem Ioseph explicans subdit: Qui fuit Eli. Illud aũt aduertamus, quòd sanctus Matthęus Iacob, qui fuit pater Ioseph, filium Nathã esse cõmemorat: Lucas vero Ioseph cui desponsata fuit Maria, filiũ Eli esse descripsit: quomodo vnius duo patres, scilicet Eli & Iacob esse potue

Baptismi Christi circũstantię.

Baptizãdi pueri.

ſpectu dei. Qui verò aſcẽdit, & ſecundo per baptiſmũ ortꝰ eſſe deſcribit, vt refert Lucas, non p Salomonẽ ſed per Nathan naſcit: qui arguit patrẽ ſuper Vriæ morte ortúq; Salomonis. Aug. in lib. retra. Dicẽdũ autẽ quòd huiuſmodi nominis ꝓpheta arguit Dauid: ne puteẽ idẽ fuiſſe homo cũ alter fuerit. Grego. Nazan. Sed à Dauid vltra, ſecundũ vtrunq; euãgeliſtam eſt generis ꝓceſſus indiuiſibilis. vñ ſequit: Qui fuit Ieſſe. Glo. Interpretat̃ Dauid manu fortis, Ieſſe incenſum. Sequitur: Qui fuit Obeth, qđ eſt ſeruitus. Qui fuit Booz, quod eſt fortis. Qui fuit Salmon, qđ eſt ſeoſibilis vel pacificꝰ. Qui fuit Naazõ, qđ eſt auguriũ vel ſerpentinꝰ. Qui fuit Aminadab. i. populꝰ voluntariꝰ. Qui fuit Arã, qđ eſt erectꝰ vel excelſꝰ. Qui fuit Eſrõ. i. ſagitta. Qui fuit Phares, quod eſt diuiſio. Qui fuit Iuda. i. cõfitẽs. Qui fuit Iacob, qđ eſt ſupplãtator. Qui fuit Iſaac, quod eſt riſꝰ vel gaudiũ. Qui fuit Abrahã, quod eſt pater multarũ gẽtiũ, vel videns populũ. Chryſo. Matthæus quidem tanq̃ qui Iudæis ſcribebat, nihil ſtatuit vlteriꝰ ſcribere niſi quòd ad Abrahã & Dauid Chriſtꝰ ꝓceſſerat: hoc enim maximè placabat Iudæos. Lucas verò ſicut qui oĩbꝰ cõmuniter loquebat̃, vlteriꝰ ꝓtendit ſermonẽ attingẽs vſq; ad Adã. vñ ſequit: Qui fuit Thare. Gloſ. Quod interpretat̃ exploratio ſiue nequitia. Qui fuit Nachor, quod eſt requieuit lux. Qui fuit Seruth, quod eſt corrigia vel comprehẽdens lorũ, vel perfectio. Qui fuit Ragau, quod eſt ægrotꝰ vel paſcens. Qui fuit Phares, quod eſt diuidens vel diuiſum. Qui fuit Heber, quod eſt trãſitꝰ. Qui fuit Sale, quod eſt tolẽs. Qui fuit Cainã: quod eſt lamẽtatio vel poſſeſsio eorũ. Bed. Nomẽ & generatio Cainã iuxta hebraicã veritatẽ neque in Geneſi neque in verbis dierũ inuenitur, ſed Arphaxat Selaa vel Sale filiũ nullo interpoſito genniſſe perhibetur. Scito ergo Lucã hãc generationẽ de 70. interpretũ æditione ſumpſiſſe, vbi ſcriptũ eſt ꝙ Arphaxat cxxxv. annorũ genuerit Cainã, & ipſe Cainã cũ 35. fuerit annorũ genuerit Sale. Sequitur: Qui fuit Arpha. Glo. quod eſt ſanans depopulationẽ. Qui fuit Sem, quod eſt nomẽ vel nominatus. Qui fuit Noe, qđ eſt requies. Amb. Noe quidẽ iuſti inter dominicas generatiões cõmemoratio nõ debuit prætermitti vt quia ædificator eccleſiæ naſcebat̃: cũ ſui generis authorẽ pmiſiſſe videat̃, quia eã in typo antè fundauerat. Qui fuit Lamech. Glo. quod eſt humiliatũ vel percutiẽtẽ, percuſſũ vel humilẽ. Qui fuit Mathuſale, qđ eſt mortis emiſsio vel mortuus eſt & interrogauit. Ambr. Huiꝰ vltra diluuiũ numerãtur anni: vt qm̃ ſolꝰ eſt Chriſtus vnus cuius vita nullã ſentit ætatẽ, in maioribꝰ quoque ſuis nõ ſenſiſſe diluuia videretur. Qui fuit Enoch, & hic pietatis dominicę & diuinitatis manifeſtũ indiciũ eſt, eo ꝙ nec mortẽ ſenſerit dñs, & ad cęlũ remeauerit, cuius generis author raptꝰ ad cælũ eſt: vnde manifeſtũ eſt Chriſtum potuiſſe non mori, ſed voluiſſe, vt nobis mors illa prodeſſet: & ille quidẽ raptus ne malitia mutaret cor eius, dñs autẽ quẽ malitia ſeculi mutare nõ poterat, eo vnde venerat, naturæ ſuæ maieſtate remeauit. Bed. Pulchrè aũt à Baptizato dei filio vſque ad deũ patrẽ aſcẽdẽs, lxx. gradu Enoch ponit: q dilata morte trãſlatus eſt in paradiſum, vt ſignificet eos q in gratiã adoptiõis filiorũ ex aqua & ſpiritu ſancto regenerãtur, Iterim poſt corporis abſolutionẽ æternã ſuſcipiẽdos in requiẽ. Septuagenarius eñ ꝓpter ſeptimã ſabbati illorũ requiẽ ſignificat, qui iuuãte dei gratia, decalogum legis impleuerũt. Glo. Interpretatur autẽ Enoch, dedicatio. Qui fuit Iared qđ eſt deſendẽs ſiue continẽs, Qui fuit Malaleel, quod eſt laudatꝰ dei, vel laudãs deũ. Qui fuit Cainã, vt ſupra. Qui fuit Enos. i. hõ deſperãs vel violẽtus. Qui fuit Seth, quod eſt poſitio ſiue poſuit. Ambr. Seth poſterior filius Adæ nõ ſiletur, vt cũ duæ ſint populi generationes ſignificarẽtur in typo, in poſteriore potius q̃ in priore generatione Chriſtũ numerandũ. Sequitur: Qui fuit Adã. Glo. Quod eſt homo vel terrenꝰ vel indigẽs. Qui fuit Dei. Amb. Quid pulchrius potuit cõuenire, q̃ vt ſancta generatio à dei filio inciperet, & vſque ad dei filiũ duceretur? creatúſq; pręcederet in figura, vt natꝰ in veritate ſequeret̃: ad imaginẽ factꝰ periret, ꝓpter quẽ dei imago deſcẽderet? Putauit etiam Lucas ad deũ Chriſti originẽ referendã, quòd verus Chriſti generator deus ſit, vel ſecundũ generationẽ verã pater vel ſecũdum lauacrũ & regenerationẽ myſticè author muneris. Et ideo nõ à primo generationẽ eiꝰ cœpit deſcribere, ſed poſtea quàm baptiſma eius explicuit: vt & ſecũdum naturã, & ſecũdum gratiã dei filiũ demõſtraret. Quod autẽ euidẽtius diuinæ generationis indiciũ, quàm quòd de generatione dicturus, patrẽ pręmiſit loquẽtem, Tu es filius meus dilectus? Aug. de cõ. euãg. Satis etiã per hoc demõſtrauit, nõ ſe ideo dixiſſe Ioſeph filiũ Eli, quòd de illo genitus, ſed ꝙ ab illo potius fuerit illi adoptatus: cũ etiam ipſum Adã filiũ dixit, Cũ ſit factus à deo, ſed per gratiã quam poſtea peccãdo amiſit tãquam filius in paradiſo conſtitutus ſit. Theo. Ideo etiã generationẽ finit in deũ, vt addiſcamus quòd qui in medio ſunt patres, Chriſtus ad deum eriget, & filios dei faciet, vt etiam crederetur Chriſti generatio ſine ſemine fuiſſe. q. d. Si non credis ꝙ ſecũdus Adam factus ſit ſine ſemine, deuenias ad primum Adam, & inuenies abſq; ſemine factum à deo. Aug. de coo. euang. Et Matthæus quidẽ ſignificare voluit dominũ deſcendẽtem ad noſtrã mortalitatem, ideo generationes ab Abraham vſq; ad Chriſti natiuitatẽ deſcẽdendo cõmemorauit ab initio euãgelij ſui. Lucas autẽ nõ ab initio, ſed à baptiſmo Chriſti generationes narrat, nec deſcendendo, ſed aſcendẽdo tanquam ſacerdotem in expiandis peccatis magis aſsignans, vbi teſtimonium perhibuit, dicens: Ecce qui tollit peccata mũdi. Aſcendendo autem peruenit ad deũ, cui mundari & expiati recõciliamur. Amb. Nec ſic euangeliſtæ diſcrepare videantur, qui veterem ordinem ſunt ſecuti. Nec mireris ſi ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſsiones vſque ad Chriſtum ſunt: pauciores ſecundum Matthæum, cũ per alias perſonas generationẽ fatearis eſſe decurſam. Poteſt enim fieri vt alij longæuam tranſigerint vitam, alterius verò generationis viri immatura ætate deceſſerint: cũ videamus quàm plures ſenes cũ ſuis nepotibus viuere, alios verò viros ſtatim filiis obire ſuſceptis. Aug. de cõ. euã. Conuenientiſsimè autem Lucas baptizato domino generationes per lxxvij. perſonas ſurſumverſus numerat. Nam & aſcendẽs ad deũ, cui per peccatorũ abolitionẽ recõciliamur expreſſus eſt, & per baptiſmum fit homini omnium remiſsio peccatorum, quæ illo numero ſignificatur: nam vndecies ſeptem, lxx. & ſeptẽ ſunt. In denario autem perfectio beatitudinis eſt. vnde manifeſtum eſt quòd tranſgreſsio denarij deſignat peccatum per ſuperbiam plus aliquid habere cupientis. Hoc autem ſepties propterea ducitur, vt motu hominis facta ſignificetur illa tranſgreſsio. Ternario enim numero incorporea pars hominis ſignificatur, quaternario verò corpus. motus autẽ in numeris nõ exprimitur, cũ dicimus, vnũ, duo, tria, ſed cũ dicimꝰ ſemel, bis, ter, vnde p ſepties xj. ſignificatur motꝰ hominis facta trãſgreſsio.

Ratio genealogiæ Chriſti.

Noe typꝰ Chriſti.

Aperitur myſteriũ.

Cõſenſus euangelicus.

CAPVT IIII.

Iesus autem plenus ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane, & agebatur ſpiritu in deſertum diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis, & conſummatis illis eſuriit. Dixit autem illi diabolus: Si filius dei es,

dic lapidi huic ut panis fiat. Et respondit ad illum Iesus: Scriptũ est, Quia non in pane solo uiuit homo sed in omni uerbo dei.

Theo. Post baptismum Christus tentatur, innuẽs nobis quòd postq̃ erimus baptizati tentationes imminẽt nobis. vnde dicitur: Ies. au. ple. spi. san. &c. Cyril. Dudũ dixit deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, eo quòd sunt caro: vbi verò regeneratione per aquam & spiritũ ditati sumus, facti sumus diuinæ naturæ participes: per spiritus aũt participationẽ primogenitus, aut in multis fratribus primus recepit spiritũ: qui & spiritus dator est, vt etiam ad nos per ipsum peruenit gratia spiritus sancti. Orig. Quando igitur legis Iesum plenum spiritu sancto, & in Actib⁹ scribit de apostolis, ꝙ repleti fuerint spiritu sancto, vide ne æquales putes esse apostolos saluatori. Quomodo eñ si volueris dicere: Hęc vasa pleoa sunt vioo vel oleo, nõ statim dices ꝙ æquali mensura sunt plena: sic & Iesus & Paulus pleni erant spiritu sancto, sed vas Pauli multò minus erat q̃ Iesu, & tamen erat secundum mẽsuram suã vtrunq; repletũ: accepto itaq; à saluatore pleno spiritu sancto baptismo, q̧ sup eũ in specie colũbæ de cælis venerat, ducebat̃ à spiritu: quia quotquot spiritu dueũt̃, hi filii dei sunt: iste aũt supra oẽs propriè fili⁹ dei erat. Bed. Ne cui autem veniret in dubiũ à quo spiritu ductũ siue expulsum, alii euangelistæ dicerent in desertũ, cõsultè Lucas demũ intulit: Et ageb. in des. à spir. xl. di[illegible]ns, ne quid contra eũ valuisse spiritus putaret̃ immũdus, qui plen⁹ spiritu sancto quæcunq; volebat, agebat. Græc. Si verò nos arbitrio proprio nostrã vitã disponimus: quomodo ipse trahebatur inuitus? Quòd ergo dicitur agebat̃ spũ, huiusmodi habet intellectum. Spõte spiritualẽ duxit conuersationẽ, vt locũ exhiberet tentãti. Basi. Non enim verbo prouocãs inimicũ, sed opere visitans quærit desertũ: delectatur eñ diabolus in deserto, non patitur esse in vrbibus, cõtristat ipsum cõcordia cinimm. Amb. Agebatur igitur cõsilio in desertũ, vt diabolũ ꝓuocaret. nã nisi ille certasset, nõ mihi iste vicisset. Mysterio, vt illũ Adam de exilio liberaret, q̧ de paradiso in desertũ eiectus est. Exẽplo, vt ostẽderet nobis diabolũ ad meliora tendentibus inuidere, & tunc magis esse cauendũ ne mysterii gratiã deserat mentis infirmitas. vnde sequitur: Et tentabatur à diabolo. Cyril. Ecce fact⁹ est in athletis iubẽs agones deus in his qui coronat sanctorũ vertices. Greg. 3. mor. Hostis tamẽ noster mẽtem mediatoris dei & hominũ [illegible]tatione quassare non valuit: sic eñ dignatus est tẽtationes exterius suscipere, vt tamen eius mẽs interius diuinitati inhærens incõcussa ꝑmaneret. Orig. Tẽtatur aũt Iesus à diabolo xl. dieb⁹. & quæ fuerint tentamenta nescimus: quæ ideo fortasse prætermissa sunt, quia maiora erant q̃ vt literis traderentur. Basi. Vel domin⁹ per quadragenã intẽtatus mãsit, non erat eñ diabol⁹ ꝙ ieiunabat & non famescebat, & ideo nõ audebat accedere. vñ sequitur: Et nihil mã. in dic. &c. Ieiunauit siquidẽ, ostendens ꝙ illi, q̧ se vult ad pugnas tentatiooũ accingere, sobrietas est necessaria. Amb. Tria igitur sunt, quæ ad vsum ꝓficiũt salutis humanæ: sacramentũ, desertũ, ieiuniũ. Nemo, nisi q̧ legitimè certauerit, coronatur: nemo aũt ad certamẽ virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorũ, gratię cœlestis munere cõsecretur. Greg. Nazan. Quadraginta siquidem diebus ieiunauit nihil manducãs, erat enim deus: nos autẽ ieiuniũ possibilitati proportionamus, licet zelus aliquib⁹ progredi suadeat vltra posse. Basi. Sed tamen nõ sic vtendũ est carne, vt ꝑ egestatẽ alimenti naturalis vigor eius soluatur, neq; vt ad vltimatũ torporẽ intellectus vrgeatur ꝑ dissolutiõis excessum: vnde dominus noster semel hoc peregit, sed per totum consequens ordine debito gubernauit corpus: & similiter Moyses, & Elias. Chry. Valde aũt prudenter factũ est ꝙ in ieiunãdo eorũ non excessit numerum, ne. s. putaretur apparẽter venisse, non aũt recepisse verã carnẽ, aut præter humanã esse oaturam. Ambr. Qnadraginta aũt dierũ mysticũ numerũ recognoscis: tot eñ dieb⁹ aquas abyssi effusas esse meministi, & tot ieiunio dierũ sanctificato refusam cęli serenioris ostendit clemẽtiã: tot ieiunio dierũ Moyses ꝑceptionẽ legis emeruit, tot annos in heremo cõstituti patres panẽ angelorũ cõsecuti sunt. Aug. de cõ. eu. Numer⁹ aũt iste laboriosi hui⁹ tẽporis sacramẽtũ, qno sub disciplina regis Christi aduersus diabolũ dimicamus. Hic enim numerus temporalẽ vitã significat: tempora eñ annorũ quadripartitis vicibus currũt: xl. autem quater habẽt decẽ. Porrò ipsa decẽ ab vno vsq; ad quatuor progrediente numero consummãtur. quod declarat ꝙ xl. dierum ieiunium, hoc est humiliationẽ animæ cõsecrauit & lex & prophetæ per Moysen & Eliã, & euangeliũ ꝑ ipsius domini ieiuniũ. Basi. Verũ quia nõ esurire supra hominem est, assumpsit dominus passionẽ famis, indicans eã non esse peccatũ: & concessit cũ voluit naturæ humanę quæ sua innt pati & agere. vnde sequitur: Et cons. il. es. Non coact⁹ ad necessitatẽ qui pręest naturæ, sed quasi prouocans diabolũ ad duellũ. Sentiẽs eñ diabol⁹ quia vbi fames: ibi imbecillitas. aggreditur ad tentandum: & quasi tẽtationũ excogitator, famẽ Christo patiẽti suadebat lapidibus appetitũ sedare. vnde sequitur: Di. au. il. dia. Si fil. dei es, dic lap. hu. vt pa. fiat. Ambr. Tria pręcipuè docemur tela esse diaboli, quibus ad eõuertendã mentem hominis cõsueuit armari: gulę vnũ, aliud iactãtiæ, tertium ambitionis. Inde ergo cœpit vnde iã vicit s. Adam. Discamus igitur cauere gulã, cauere luxuriã, quia telũ est diaboli. Sed qnid sibi vult talis sermo: Si filins dei es, nisi quia cognouerat dei filium esse venturũ, sed venisse per hanc iofirmitatẽ corporis noo putabat? Alind est explorantis, aliud tentãtis: iden profitetur se credere & homini conatur illudere. Orig. Rogato autẽ patre à filio panẽ, nec dãte lapidem pro pane: iste qnasi aduersarius & fallax, pro pane dabat lapidẽ. Basi. Suadebat quidẽ lapidibus appetitũ sedare, hoc est permutare desiderium ab alimento naturali ad existentiam præter naturã. Orig. Puto etiam ꝙ vsq; hodie lapidẽ diabolus ostẽdit, vt hortetnr singulos ad loquendũ: dic vt lapis iste panis fiat. Si videris hæreticos dogmatũ suorũ mendaciũ pro pane comedere, scito lapidẽ enrũ esse sermonem quẽ mõstrat ei diabolus. Basi. Dissipator autẽ tẽtationũ Christus, nõ repellit à natura famem. vnde sequitur, Et respõ. ad il. Ie. Scriptũ est, &c. Theò. q. d. Nõ solis panib⁹ humana natura sustẽtatur, imò sufficit verbũ dei ad nutriẽdã vniuersam naturã humanã. Taliter pastus est Israelitic⁹ popul⁹ colligẽs annis xl. mãna, & gaudens volatiliũ præda. diuino cõsilio Elias conuiuas habuit coruos, Eliseus herbis agrestibus socios nutriuit. Cyrill. Vel aliter, Terrenis cibis, terrenũ nostrũ alitur corpus: anima verò rationalis, diuino verbo vigoratur ad bonã habitudinẽ spiritus: nõ enim naturã incorporeã corp⁹ alit. Greg. Nis. Vnde nõ alitur virt⁹ pane, nec per carnes bene se habet anima & pinguescit: aliis epulis vita sublimis educatur & crescit. nutrimẽtum boni, castitas panis, sapientia pulmentũ, instiria potus, impassibilis status delectatio bene sapere. Amb. Vides igitur quo genere vtatur armorũ quo hominem à spiritualis nequitiæ incursione defendat aduersum incitamenta gnlæ. non enim quasi deus vtitur potestate: qnid enim mihi proderat? Sed quasi homo cõmuni sibi accepit auxilio, vt diuino pabulo lectionis intentus famem

Iesu quomodo plenus spiritu sancto.

Tentatio Iesu qualis.

Argumẽta duplicis naturę in Christo.

Tria tela diaboli.

Arma nequitiæ spiritualis.

corporis negligat, alimentũ verbi acquirat. nõ enim poteſt, qui verbũ ſequitur, panẽ deſiderare terrenum: humanis enim diuina præſtare nõ dubiũ eſt, ſimul cũ dicit, nõ in ſolo pane viuit homo, oſtendit hominem eſſe tentatũ, hoc eſt ſuſceptionẽ noſtrã, nõ ſuã diuinitatẽ.

Et duxit illum diabolus in mõtem excelſum, & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo poteſtatẽ hanc vniuerſam & gloriam illorum, quia mihi tradita ſunt: & cui volo, do illa. Tu ergo procidens ſi adoraueris coram me, erunt tua omnia. Et reſpõdens Ieſus dixit illi: Scriptum eſt, Dominum deum tuum adorabis, et illi ſoli ſerues.

Theo. Primò inimicus Chriſtũ de gula tẽtauerat ſicut & Adam, deinde de cupiditate ſiue auaria, in hoc quòd oſtẽdit ei omnia regna mũdi. vnde ſequitur: Et du. illũ Diabolus &c. Greg. 10 ho. Quid mirũ ſi ſe permiſit ab illo in montẽ duci, qui ſe pertulit etiã à mẽbris ipſius crucifigi? Theo. Sed qualiter oſtẽdit ei omnia regna orbis terræ? Quidã dicũt ꝙ mẽte hæc ei oſtẽdit, ego autẽ dico quòd ſenſibiliter & in fantaſia apparere fecit. Titus, Vel deſcripſit orbẽ verbo & velut quandã domum intentioni eius manifeſtat, vt exiſtimabat. Ambr. Bene autẽ in momẽto tẽporis ſecularia & terrena monſtrantur. nõ enim tã cõſpectus celeritas indicatur ꝙ caducæ fragilitas poteſtatis exprimitur. In momẽto enim cuncta illa prætereunt, & ſæpe honor ſeculi abũt antequam venerit. Sequitur: Et ait illi, Tibi dabo po. &c. Titus, In vtroque mentiebatur: neque enim habebat nec conferre poterat quo carebat: nullus enim obtinet poteſtatẽ, ſed ad pugnam eſt aduerſarius derelictus. Ambr. Alibi enim legitur: quia omnis poteſtas à deo eſt. itaq; à deo eſt poteſtatũ ordinatio, à malo ambitio poteſtatis: nec eſt poteſtas mala, ſed is qui malè vtitur poteſtate. Quid ergo: bonũ eſt vti poteſtate, ſtudere honori? bonum ſi. deferatur, nõ eripiatur. Diſtingue tamẽ hoc ipſum bonum: alius enim bonus in ſeculo, alius perfectę virtutis vſus. Bonũ eſt enim deũ quærere, & cognoſcẽdę diuinitatis ſtudiũ nullis occupationibus impediri. ꝙ ſi is qui deũ quærit propter fragilitatẽ carnis & mẽtis anguſtias ſæpe tentatur, quãtò magis qui ſeculũ quærit obnoxius eſt? Docemur ergo ambitionẽ deſpicere, eo ꝙ diabolicæ ſubiecit poteſtati. Titus, Habet autem in forẽſis gratia domeſticũ periculũ: & vt dominetur, aliis prius ſeruit, curuatur ad obſequiũ, vt honore donetur: & dũ vult eſſe ſublimior, ſimulata humilitate fit vilior. vñ ſubdit. Tu ergo ſi adoraueris corã me erũt tibi omnia ſubdita. Cyril. Quomodo tu cuius fors eſt inextiguibilis flãma, qualiter omniũ dño quæ ſua ſunt ſpondes? potaſti cultorẽ habere, cuius metu tremũt vniuerſa? Orig. Vel aliter totũ: Duo reges certatim regnare feſtinant, peccati rex peccatorib⁹ diabol⁹, & iuſtitiæ rex iuſtis Chriſtus: ſciẽnſq; diabolus ad hoc veniſſe Chriſtũ vt regnũ eius tolleret, oſtẽdit ei omnia regna mũdi. Nõ quidẽ regnũ Perſarũ & Medorũ, ſed regnũ ſuũ quomodo regnaret in mũdo, quomodo ſcilicet alij regnantur à fornicatione, alij ab auaritia. Et oſtendit ei in puncto tẽporis, hoc eſt in præſenti tẽporũ curſu: quia ad cõparationẽ æternitas pũcti obtinet inſtar. neque em̃ neceſſariũ habebat ſaluator vt ei diutius huius ſeculi negotia mõſtrarentur: ſed ſtatim vt aciem luminũ ſuorũ ad contẽplãdum vertit, & peccata rẽgnantia & eos qui regnarentur à vitiis cõſpexit. dicit ergo ad eum: Veniſti vt aduerſus me de imperio dimiceſ? adora me, & accipe regnum quod teneo. Verũ dominus vult quidem regnare, quaſi iuſtitia vt abſque peccato regnet, vult gentes ſibi eſſe ſubiectas, vt ſeruiant veritati: nec ſic vult regnare cæteris, vt ipſe regnetur ab alio. vnde ſequitur: Et reſpon. Ieſus dixit illi: ſcriptum eſt, Domin. &c. Bed. Dicens diabolus ſaluatori, Si procidẽs adoraueris me, econtrario audit, quòd ipſe magis adorare eum debeat quaſi dominũ & deũ ſuum. Cyril. Qualiter autem ſi ſecundum hæreticos filius eſt creatura, adoratur? quod crimẽ inſerretur aduerſus eos qui ſeruierunt creaturæ & nõ creatori, ſi filium ſecundum eos creaturam exiſtentẽ colimus tanquã deũ? Orige. Vel aliter, Hos, inquit, omnes propterea mihi volo eſſe ſubiectos, vt dominũ deum adorent & ipſi ſoli ſeruiant: tu autẽ à me vis incipere peccatum, quod ego diſſoluturus huc veni. Cyrill. Hoc autẽ mandatum, eius tetigit intima: ante aduentũ enim eius ipſe vbique colebatur: lex autẽ diuina eiiciens ipſum à dominio vſurpato, adorare ſtatuit ſolum eum qui naturaliter deus eſt. Bed. Quæret autem aliquis, quomodo cõueniat quòd hîc præcipitur, ſoli domino ſeruiendũ, apoſtoli verbo qui dicit, Per charitatẽ ſeruite inuicem? Sed in græco dulia intelligitur ſeruitus communis, hoc eſt, ſiue deo ſiue homini exhibita: ſecundum quam iubemur ſeruire inuicem. Latria autem vocatur ſeruitus diuinitatis cultui debita: qua iubemur ſoli deo ſeruire.

Tentatio nis Chriſtianæ.

Duo reges compugnant.

Cult⁹ diaboli ante aduẽtum Chriſti.

Et duxit illum in Hieruſalem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, & dixit illi: Si filius dei es, mitte te hinc deorſum. Scriptum eſt enim, ꝙ angelis ſuis deus mandauit de te, ut conſeruent te, & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et reſpondens Ieſus, ait illi: Dictum eſt, Non tentabis dominum deum tuum. Et conſummata omni tentatione, diabolus receßit ab illo uſque ad tempus.

Amb. Sequitur iactantiæ telũ, quo in procliue delinquitur: quia dũ homines gloriã virtutis ſuæ iactare deſyderant, de loco meritorũ & ſtatione decidunt. vñ dicitur: Et duxit illũ in Hieruſalẽ &c. Orig. Sequebatur planè quaſi athleta ad tentationẽ ſponte proficiſcẽs, & quodammodo loquebat: Duc quo vis, & inuenies me in omnibus fortiorẽ. Amb. Ita eſt autẽ iactantia, vt dum ſe putat vnuſquiſq; ad altiora conſcandere, ſublimium vſurpatione factorũ ad inferiora trahatur. vnde ſequit: Et dixit illi, Si filius dei es, mit. &c. Atha. Non autem contra diuinitatẽ certamen diabolus iniit, neq; em̃ audebat, & ideo dicebat: Si fili⁹ dei es, ſed cũ homine certamen iniit, quem quondã ſeducere potuit. Amb. Verè autem diabolica vox eſt, quæ mentem hominis de gradu altiore meritorũ præcipitare cõtẽdit, ſimul infirmitatem ſuam diabolus malitiámq; deſignat: quia nemini poteſt nocere, niſi ipſe deorſum ſe miſerit. nam qui relictis cœleſtib⁹ terrena eligit, volũtarium quoddã præcipitium vitæ labẽtis incurrit, ſimul quoniã telũ ſuum diabolus vidit obtuſum, qui oẽs homines propriæ ſubiecerat poteſtati, plus cœpit hominẽ iudicare. Transfigurat aũt ſe Satanas velut angelũ lucis, & de ſcripturis ſæpe diuinis laqueum fidelibus parat. vnde ſequit, Scriptum eſt em̃, &c. Orige. Vnde tibi diabole ſcire ꝙ iſta ſcripta ſunt? nunquid legiſti prophetas vel diuina eloquia? legiſti quidẽ, nõ vt ipſe ex lectione eorum melior fieres, ſed vt de ſimplici litera eos qui amici ſunt literæ interficias. ſcis quia ſi de aliis ei⁹ voluminib⁹ loqui volueris, nõ decipies. Amb. Ergo non te capiat hæreticus, quia poteſt de ſcripturis aliqua exẽpla proferre: vtit & diabolus teſtimoniis ſcripturarũ, non vt doceat, ſed vt fallat. Orig. Vides autem quomodo & in ipſis teſtimoniis verſipellis eſt: vult enim minuere gloriã ſaluatoris, quaſi angelorũ indigeat auxilio, offenſurus pedem, niſi eorum manibus ſubleuetur. Hoc enim teſtimonium non de Chriſto, ſed de ſanctis generaliter ſcriptum eſt. neq; enim indiget angelorum auxilio, qui maior eſt angelis. quin potius diſce diabole, ꝙ niſi deus adiuuaret angelos, offenderent pedẽ ſuum: & tu propterea cũ ſulgure cecidiſti, quia credere in Ieſum Chriſtum dei fi-

liũ noluisti. Quòd autẽ siles quod sequitur, Super aspidẽ & basiliscum ambulabis? nisi quia tu es basiliscus, tu draco, tu leo? Amb. Sed dominus rursus ne ea quę de se fuerãt prophetizata, ad arbitriũ diaboli putaret esse facienda, sed diuinitatis propriæ antboritate seruata versutiæ eius occurrit: vt quia scripturarũ exemplũ pręteñderat, scripturarũ vincerctur exẽplis. vnde sequitur, Et resp. Ie. ait illi, Dictũ est, quia nõ ten. do. deũ tuũ. Chry. Diabolicũ enim est seipsum iniicere ad pericula, & tẽtare si eripiat deus. Cyri. Non enim tẽtantibus largitur dens auxilia, sed credentibus in eũ. vnde Christus tẽtantibus eũ nõ ostẽdebat miracula, quibus dicebat, Generatio praua signũ quærit, & nõ dabitur ei. Chry. Aspice autem quomodo nõ turbatus est dominus, imò de scripturis humillime cum iniquo disceptat, vt cõformeris Christo pro posse. Nouit diabolus arma Christi quib⁹ succubuit, ex mansuetudine eũ cepit, ex humilitate deuicit. Tu quoq; cũ videris hominẽ effectũ diabolũ & tibi obuiãtem eo modo deuincas, doceas animã tuã formare os cõdecens ori Christi. sicut enim cũ Romanus forsan residet iudex, nõ exaudiet respõsum ignorantis eo modo loqui quo ipse: sic & Christus nisi suo modo loquaris nõ exaudiet te, nec vacabit tibi. Greg. Nis. Legitimè autẽ pugnanti agonũ reperitur terminus: vel ꝙ aduersarius sua sponte cedat vincẽti, vel trino casu deponitur secũdum pugnatoriæ artis decretum. vnde sequitur, Et con. om. &c. Amb. Non dixisset scriptura omnem tẽtationem cõsummatã, nisi in tribus præmissis esset omnium materia delictorum: quia causæ tentationũ, causæ cupiditatũ sunt. s. carnis oblectatio, spes gloriæ, auiditas potentię. Atha. Accesserat quidem ad eum hostis vt ad hominem, non inueniens autem in ipso antiqui sui seminis signa, discessit. Ambro. Vides ergo ipsum diabolum in studio non esse pertinacem, cedere veræ solere virtuti: etsi inuidere non desinat, tamẽ instare formidat, quia frequentius refugit triumphari. audito itaq; dei nomine recessit inquit, vsq; ad tempus. postea enim nõ tentaturus, sed apertè pugnaturus venit. The. Vel quia de voluptate tentauerat in deserto, recessit ab eo vsq; ad tẽpus crucis, in quo eum erat de tristitia tentaturus. Maxi. Vel diabolus ĩ deserto Christo suggesserat præferre mundi materiam diuino amori, quẽ dominus retrocedere iussit, quod erat indicium diuini amoris. vnde postea satagebat præuaricatorẽ eũ facere dilectionis ad proximos, & ideo docente eo semitas vitæ, ꝓuocabat ad illi⁹ insidias pharisæos & scribas, vt ad eorũ odium peruertãtur, sed dominus dilectionis intuitu quã habebat in eos monebat, arguebat, beneficia cõferre nõ cessabat. Aug. de cõ. euã. Totũ autẽ hoc similiter Mat. narrat, sed nõ eodẽ ordine. vnde incertũ est quid prius factũ sit, vtrũ regna terræ prius demonstrata sint ei, & postea in pinam templi leuatus sit, an hoc prius & illud postea nihil tamẽ ad rem, dũ omnia facta esse manifestum sit. Maxi. Ob hoc autẽ euãgelistarũ hanc iste, illam verò ille præmittit, quia inanis gloria & auaritia adinuicem sese gignunt. Orige. Ioannes autẽ quia à deo exordium fecerat, dicens, In principio erat verbum, tẽtationẽ domini non descripsit, quia deus tentari nõ potest, de quo ei erat sermo: quia verò in Matthæi euãgelio & in Luca generatio hominis scribitur, & in Marco, homo autem est quia tẽtatur, ideo Matthæus, Lucas & Marcus tentationem domini descripserunt.

Christi mansuetudo.

Diaboli suggestio

Et regressus est Iesus in uirtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per uniuersam regionem de illo. Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur in omnibus, & uenit Nazareth ubi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suã die sabbati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Esaiæ prophetæ, & ut reuoluit librũ, inuenit locũ ubi scriptũ erat: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, euãgelizare pauperibus misit me, sanare cõtritos corde, prædicare captiuis remißionẽ, & cæcis uisum, dimittere cõfractos in remißionẽ, prædicare annum domini acceptum & diẽ retributionis. Et cũ plicuisset librum, reddidit ministro & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus uestris.

Orig. Quia dominus tentatorẽ vicerat, virtus ei addita est, quantũ scilicet ad manifestationẽ. vnde dicitur: Et regressus est Iesus &c. Bed. Virtutem spiritus signa miraculorũ dicit. Cyril. Agebat autẽ miracula, non ab extrinseco & quasi acquisitam habẽs spiritus sancti gratiam sicut alij sancti, sed potius cũ esset naturaliter dei filius & consors omniũ quę sunt patris, tanquã propria virtute & operatione vtitur ea quæ est spiritus sancti. Decebat autem extũc eum notũ fieri, & humanationis fulgere mysteriũ apud eos qui erãt de sanguine Israel. ideo sequitur, Et fama exiit, &c. Bed. Et quia sapientia pertinet ad doctrinam, virtus verò refertur ad opera: vtraque hîc cõiunguntur. vnde sequitur: Et ipse docebat, &c. Synagoga grecè, latinè dicitur cõgregatio: quo nomine nõ solũ turbarũ conuentũ sed & domũ in qua ad audiendum verbũ dei cõueniebant Iudæi appellare solebant, sicut nos ecclesias & loca & choros fideliũ vocamus. verũ differt inter synagogã quæ cõgregatio, & ecclesiam quę cõuocatio interpretatur: quia scilicet & pecora & quæque res cõgregari in vnũ possunt, cõuocari non possunt nisi ratione vtentia: ideo nouæ gratiæ populũ quasi maiori dignitate præditũ, rectius ecclesiã q̃ synagogã nominare apostolicis doctrinis visum est. Meritò autẽ & magnificatus à præsentibus asseueratur præcedentibus factorum dictorúmve indiciis cũ sequitur: Et magnifi. ab om. Orig. Caue autem ne beatos tantum illos iudices, & te arbitreris priuatum esse Christi doctrina: quia nunc etiam in toto orbe docet per organa sua, & nũc magis glorificatur ab omnibus q̃ illo tempore, quo tantũ in vna prouĩcia cognoscebatur. Cyril. Largitur autẽ sui notitiam illis inter quos educatus est secundũ carnẽ. vnde sequit: Et venit Nazar. &c. Theo. Vt & nos doceat prius proprios beneficiare & docere, deinde & ad reliquos amicitiam spargere. Bed. Cõfluebant autem die sabbati in synagogis, vt feriatis mundi negociis ad meditanda legis monita quieto corde residerent. vnde sequitur: Et intrauit secundũ, &c. Amb. Ita autem dominus ad omnia se curuauit obsequia, vt ne lectoris quidẽ aspernaretur officiũ. vnde sequitur: Et surre. leg. & trad. &c. Accepit quidẽ librũ, vt ostenderet seipsum esse qui locutus est in prophetis, & remoueret sacrilegia perfidorũ, qui aliũ deum dicũt veteris testamenti, aliũ noui: vel qui initium Christi dicũt esse de virgine. Quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur? Orige. Nõ autẽ fortuitu reuoluit librum, & caput de se vaticinãs reperit lectionis: sed hoc prouidentiæ dei fuit, vnde sequitur, Et vt inue. lo. &c. Atha. Explicans enim nobis causam factæ in mũdo reuelationis & suæ humanationis hoc dicit. sicut enim filius, cũ sit spiritus dator, non recusat fateri tanquã homo, ꝙ in spiritu dei eiicit dæmonia: ita non recusat dicere, spiritus domini super me, pro eo quòd factus est homo. Cyril. Similiter autem fatemur eum vnctũ fuisse inquantũ carnẽ suscepit. vnde sequit: Propter quod vnxit me: nõ eñ vngit diuina natura, sed quod nobis cognatũ existit: sic etiam & ꝙ dicit se missum, imputandum est humanitati. nam sequitur: Euang. pau. mi. me. Ambr. Vides trinitatem coæternam atque perfectam, ipsum loquitur scriptura Iesum deũ hominémq; in vtero

Miracula Christi.

Beati qui sint mendicandi.

Christus quomodo vnctus.

Trinitatis apparitio.

rò perfectū, loquitur & patrē, & ſpiritū ſanctū, qui cooperator oſtenditur, quando corporali ſpecie, ſicut columba deſcēdit in Chriſtū. Orig. Pauperes autē nationes dicit, iſti autē erant pauperes nihil omnino poſsidentes: non deū, nō legē, nō prophetas, nō iuſtitiā, reliquáſque virtutes. Amb. Vel vniuerſaliter vngitur oleo ſpirituali & virtute cæleſti, vt paupertatē cōditiōis humanæ theſauro reſurrectionis rigaret ęterno. Bed. Mittitur etiam euāgelizare pauperibus, dicēs, Beati pau. quia ve. eſt re. cælorū. Cyr. Forſitan enim pauperibus ſpiritu in bis oſtendit exhibitū liberale donū inter omnia dona quæ ꝑ Chriſtū obtinentur. Sequitur, Sanare cō. cor. vocat cōtritos corde debiles, fragilē mentē hahentes, & reſiſtere nequeuntes inſultibus paſsionū: quibus remediū ſanitatis promittit. Baſ. Vt cōtritos corde venit ſanare. i. remediū dare habentibus cor contritū à Satana per peccatū, eo ꝙ præ cæteris peccatū cor humanū proſternit. Bed. Vel quia ſcriptū eſt: Cor cōtritū & humiliatū deus non ſpernit, ideo miſſum ſe dicit ad ſanandū cōtritos corde ſecundū illud Pſalmi, Qui ſanat cōtritos. Sequitur, Et præd. ca. rem. Chry. Captiuationis vocabulū multiplex eſt. Eſt enim captiuatio bona, ſicut Paulus di. Captiuantes omnem intellectū ad obedientiā Chriſti. Eſt & praua & ſenſibilis, quæ eſt à corporalibus hoſtibus: ſed deterior eſt intelligibilis, de qua hîc dicit. Fungitur enim peccatū peſsima tyrannide: præcipiens mala, & obediētes cōfundens. ab hoc intelligibili carcere nos Chriſtus eripuit. Theo. Poſſunt antē & hæc de mortuis intelligi, qui captiui exiſtētes ſoluti ſunt ab inferni dominio per Chriſti reſurrectionem. Sequitur, Et viſum cæcis. Cyril. Profluētes enim à diabolo tenebras in corda humana Chriſtus, quaſi ſol iuſtitiæ remouit, faciens homines filios non noctis & tenebrarū, ſed lucis & diei. Qui eñ aliquādo errabāt, perceperūt iuſtorū ſemitas. ſequitur, Di. cō. in re. Orig. Quid enim ita fractum atq; colliſum fuerat vt homo, qui à Ieſu dimiſſus eſt & ſanatus? Bed. Vel dimittere cōfractos ī remiſsionē. i. eos qui legis pōdere importabili fuerāt depreſsi releuare. Orig. Iſta autē omnia prædicta ſunt, vt poſt viſionē ex cęcitate, poſt libertatē ex vinculis, poſt ſanitatē à diuerſis vulneribus veniamus ad annū domini acceptū. vnde ſequitur, Præ. an. do. ac. Aiunt autē quidā iuxta ſimplicē intelligentiā anno vno euāgeliū Saluatorem in Iudæa prædicaſſe: & hoc eſt quod dicitur, Præ. an. do. &c. Vel annus domini acceptus eſt totū tēpus eccleſiæ, quo dū verſatur in corpore, peregrinatur à domino. Bed. Neq; enim ſolus ille annus quo dominus prędicabat, fuit acceptabilis, ſed etiā iſte quo prædicabat Apoſt. di. Ecce nunc tēpus acceptabile. Poſt annū ſanè domini acceptabilem ſubdit, Et diē retributionis. ſ. extremæ, quando reddet vnicuique ſecundū opus ſuū. Amb. Vel diē hunc annū domini acceptū dicit ꝑpetuis diffuſum tēporib⁹, qui redire ī orbē laboris neſciat, cōtinuationē fructus hominib⁹ & quietis indulgeat. Sequitur, Et cū pli. li. red. &c. Bed. Librū audiētibus illis qui aderant legit, ſed lectū miniſtro reddidit: quia dū eſſet in mundo, palā locutus eſt, ducēs in ſynagogis & templo: ſed ad cæleſtia reuerſurus, his qui ab initio viderant, & miniſtri ſermonis fuerant, euangelizandi officium tradidit. Stans legit, quia nobis ſcripturas quæ de ipſo erant aperuit, quia in carne dignatus eſt operari: ſed reddito libro reſidet, quia ſe ſupernæ quietis ſolio reſtituit. Stare enim operantis eſt, ſedere autem quieſcentis vel iudicātis: ſic & prædicator verbi ſurgat, legat. i. operetur & prædicet, Et reſideat. i. præmia quietis expectet. Reuolutū aūt librū legit, quia eccleſiā miſſo ſpiritu omnē veritatē docuit: plicatū miniſtro reddidit, quia olā nō omnibus dicenda, ſed pro captu audiētium cōmittit doctori diſpenſandū verbum. ſequitur, Et om. in ſyn. &c. Ori. Et nunc etiam ſi volumus oculi noſtri poſſunt intendere ſaluatorē. Cū enim principale cordis tui direxeris ad ſapientiam, veritatem, deiq́; vnigenitum cōtemplandū, oculi tui intuētur Ieſum. Cyri. Tunc autem omnium oculos cōuertebat ad ſe, quodāmodo ſtupētium qualiter literas nouit quas nō didicit. Sed quoniam mos erat Iudæis promulgatas de Chriſto prophetias dicere conſummari, vel in quibuſdam eorū præpoſitis, vel in aliquibus ſanctis prophetis, dominus hoc prædicauit, vnde ſequitur, Cœpit aut. di. ad il. &c. Bed. Quia ſcilicet ſicut illa ſcriptura prædixerat, & magna faciebat, & maiora dominus euangelizabat.

Ann⁹ acceptus quid ſit.

Libri plicati myſterium.

Et omnes teſtimoniū illi dabāt: & mirabātur in uerbis gratiæ quæ procedebāt de ore ipſius, & dicebāt, Nónne hic eſt filius Ioſeph? Et ait illis: Vtiq; dicetis mihi hāc ſimilitudinē, Medice cura teipſum. Quanta audiuimus facta in Capharnaū, fac & hic in patria tua. Ait antē, Amē dico uobis, quia nemo propheta acceptus eſt in patria ſua. In ueritate dico uobis: multæ uiduæ erāt in diebus Eliæ in Iſrael, quando clauſum eſt cælum annis tribus & menſibus ſex, cū facta eſſet fames magna in omni terra: & ad nullam illarū miſſus eſt Elias, niſi in Sarepta Sidonis, ad mulierem uiduā. Et multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſæo propheta: & nemo eorum mundatus eſt niſi Naaman Syrus.

Chry. Cùm veniſſet Nazareth dominus à miraculis abſtinet, ne prouocaret eos ad maiorem liuorē. Prætendit autem eis doctrinam non minus admirandam miraculis: erat enim quædā diuina gratia ineffabilis in dictis ſaluatoris cōcurrens, animas permulcēs auditorū. vnde dicitur, Et omnes teſt. &c. Bed. Teſtimoniū illi dabant atteſtando illū verè eſſe vt dixerat, de quo propheta cecinerat. Chry. Sed ſtulti admirātes ſermonis virtutem, paruipēdūt ipſum ab eo qui putabatur. vnde ſequitur, Et il. Nō. hic eſt fi. Io. Cyril. Sed quid impedit vt venerabilis & admirabilis ſit, ſi filius eſſet vt putabat̃ Ioſeph? Nónne vides diuina miracula? Satanam iam proſtratū? nonnullos ab his ægritudinibus liberatos? Chryſ. Poſt multum enim tempus & ſignorum oſtēſionē profectus eſt ad eos, nec eum ſuſtinuerunt, ſed iterum ſe ſuccēdebant inuidia. vnde ſequitur, Et ait il. vti. di. &c. Cyr. Cōmune quidem prouerbium erat apud Hebræos ad improperium excogitatum, clamabant enim aliqui contra medicos, Medice, cura teipſum. Gloſſ. Quaſi dicerent, Qui in Capharnaum plures te curaſſe audiuimus, cura etiam teipſum. i. fac ſimiliter in tua ciuitate vbi conceptus es & nutritus. Aug. de con. euan. Cùm autem iā magna ab illo facta fuiſſe commemerant, quæ ſe nondum narraſſe ſcit, quid euidentius q̃ hoc eum ſcienter præoccupaſſe narrādum? Neque enim tantū ab eius baptiſmo progreſſus eſt vt oblitus putetur, nōdum ſe aliquid cōmemoraſſe de his quę in Capharnaū geſta fuerāt. Amb. Non ocioſe autem ſaluator ſe excuſat, quòd nulla ī patria ſua miracula virtutis operat⁹ ſit: ne fortaſsis aliquis viliorem patriæ nobis eſſe debere putaret affectum. Nā ſequitur, Ait au. Amen di. vo. quia &c. Cyr. q. d. Vultis multa prodigia inter vos à me fieri, penes quos ſum nutritus: ſed non latet me quædam communis quæ multis accidit paſsio: contemnuntur enim quodammodo ſemper etiam optima quæque, quando non raro contingūt alicui ſed ſuppetunt ad velle, & ſic etiam cōtingit in hominibus: familiaris enim, quia ſemper præſto eſt, debita reuerētia priuatur à notis eius. Bed. Prophetam autem dici in ſcripturis Chriſtum, & Moyſes teſtis eſt qui dicit, Prophetā vobis ſuſcitabit deus de fratribus veſtris. Ambr. Hoc autē exemplo declaratur quòd fruſtra opē miſericordiæ cæleſtis expectes, ſi alienæ fructibus virtutis inuideas. Aſpernator enim deus inuidorum eſt, &

Virt⁹ Chriſti prædicantis.

Inuidiæ detestatio

ab his qui diuina beneficia in aliis persequútur miracula suæ potestatis auertit. Dominicæ quippe carnis actus diuinitatis exemplú est, & inuisibilia eius nobis per ea q̃ sunt visibilia demóstrantur. Videte igitur quid mali inuidia afferat: indigna propter inuidiá patria iudicatur in qua ciuis operetur, quę digna fuit in qua dei filius nasceretur. Orige. Quantú ad Lucæ historiá pertinet nódum in Capharnaú fecisse aliquod signú describitur: ná antequá veniret in Capharnaum, in Nazareth dixisse legitur quæcunque audiuimus facta in Capharnaú: vnde puto in præsenti sermone aliquid latitare mysterij, & Nazareth esse typú Iudæorú, Capharnaú typú Gentiú. Erit enim tépus quádo dicturus est populus Israel: quæ ostédisti vniuerso orbi, ostéde & nobis, prædica sermonem tuú populo Israel, vt saltē cú subítrauerit plenitudo gétiú, túc omnis Israel saluus fiat. Quáobré videtur mihi cóuenienter respódisse Saluator: Nemo propheta acceptus est pa. sua. Plus iuxta sacramentú q̃ iuxta literá, licet & Hieremias in Anathot patria sua non fuerit acceptus, & reliqui prophetæ: sed magis videtur mihi intelligi, vt dicamus patriá omniú prophetarú fuisse populú circúcisionis. Et nationes quidé susceperút vaticinium Iesu Christi, magis habentes Moysen & prophetas de Christo prædicátes, q̃ illi qui ex his non susceperút Iesum. Amb. Bene auté apto cóparationis exéplo arrogátia ciuiú inuidorú retúditur, dominicúq; factú scripturis docetur veteribus cóuenire. Ná sequitur, In veri. di. vo. quia mul. vi. erát in Israel in die. Eliæ. Nó quia Eliæ dies fuerút, sed í quib' Elias operat' est. Chr. Ipse quidé terrestris angelus, cælestis hó, qui nec tectú nec mésam nec amictum habebat vt multi, clauem cælorú gerit in lingua. Et hoc est quod sequitur, Quando clau. est cæl. &c. Postquam auté cælú serauit, terramq; reddidit sterilem, regnabat fames, & consumpta sunt corpora. vnde sequitur, Cú facta esset fa. in terra. Bas. Vt enim aspexit in saturitate nó modicú generari opprobriú, per famem illis ieiunium attulit, quo culpam eorú quæ in immensum erescebat, cohibuit. Corui auté facti sunt iusto cibi ministri, qui cósueuerunt aliorum pabula vsurpare. Chry. Sed quoniam exsiccatus est fluuius ex quo pabula iusto dabantur, vade (inquit deus) in Sareptá Sidoniæ, illic mando mulieri viduæ vt pascat te. vnde & hic sequitur, Et ad nul. earú mis. est Elias nisi in Sar. Sido. ad mu. viduam. Quod ex quadam dei dispésatione factum est. fecit enim deus eum per longú iter pergere vsque in Sidoné, vt visa múdi peste poscat à domino pluuias. Multi auté tunc téporis opuléti erát, sed nullus tale aliquid fecit vt vidua: reuerétiam enim mulieris ad prophetam non prædiorú, sed voluntatis fiebant diuitię. Amb. Mysticè autem dicit, in diebus Eliæ, quia dies faciebat illis qui in eius operibus lucem videbát gratiæ spiritualis: & ideo aperiebatur cælú vidétibus diuina mysteria, claudebatur quádo fames erat, quia nulla erat cognoscédæ diuinitatis vbertas. In vidua auté illa ad quá Elias directus est, typus ecclesiæ præmissus est. Orig. Occupante enim fame populú Israel. s. audiendi sermoné dei, venit propheta ad viduam, de qua dicitur, Multi filij desertæ magis quàm eius quę habet virum: & cú venisset, panem illius & alimenta multiplicat. Bed. Sidonia auté venatio inutilis, Sarepta incendium, vel angustia panis interpretatur. Quibus omnibus gétilitas exprimitur, quæ inutili venationi dedita. i. lucris & negociis seculi seruiens, incendium carnalium cupiditatum panisq; spiritualis angustias patiebatur, donec Elias. i. propheticus sermo cessante scripturarum intelligentia, pro perfidia Iudæorum venit ad ecclesiam, vt receptus pasceret & reficeret corda credétium. Bas. Quælibet etiam anima viduata & priuata virtute & diuina notitia, postquá diuinum verbum recipit propria delicta cognoscens, docetur nutrire verbum virtutú panibus, & irrigare fonte vitæ doctrinam veritatis. Orig. Sed & aliud ad eundem sensum pertinens loquitur cú subdit, Et mul. lep. erant in Israel sub Eliseo pro. & nemo eo. mú. est, nisi Naamá Syrus, qui vtique non erat ex Israel. Amb. Mysticè autem populus ecclesiam contingit vt sequatur populus ille ex alienigenis congregatus, antè leprosus priusquá mystico baptizaretur in flumine, id est, post sacramenta baptismatis, maculis corporis & mentis ablutis immaculata virgo cœpit esse sine ruga. Bed. Naamá enim qui decorus interpretatur populum significat nationú, qui septies lauari iubetur, quia illud baptisma salnat quod septiformis spiritus regenerat. Caro eius post lauacrum sicut pueri apparet, quia mater gratia omnes in vnam parit infantiam: vel quia Christo conformatur, de quo dicitur, Puer natus est nobis.

Interpretatio mystica.

Allegoria pulchra.

Et repleti sunt. oés in synagoga ira, hæc audiétes. Et surrexerút & eiecerunt illú extra ciuitaté: & duxerunt illú usq; ad supercilium mótis super quem ciuitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.

Græ. Quia prauam eorum intentionem redarguerat, ideo indignátur. Et hoc est quod dicitur, Et reple. sunt om. in syn. ira. pro eo etiam quòd dixerat, hodie completa est hæc ꝓphetia: arbitrati sunt quod seipsum cópararet prophetis, & ideo indignantur & fugant eú extra ciuitatem. vnde sequitur, Et sur. & eic. &c. Ambro. Nec mirum si perdiderunt saluté, qui eiecerunt de suis finibus Saluatorem. Dominus autem qui docuerat apostolos exemplo sui omnibus omnia fieri, nec volétes repudiat, nec inuitos alligat: nec eiicientibus reluctatur, nec rogátibus deest. non mediocriter auté inuidia proditur, quæ charitatis oblita, in acerba odia causas amoris inflectit. Cú enim ipse dominus per populos beneficia diffunderet, illi iniurias irrogabát. vnde sequitur, Et du. il. vs. ad sup. &c. Beda, Peiores sunt Iudæi discipuli, diaboli, diabolo magistro. Ille enim ait, Mitte te deorsum. isti verò facto mittere conátur, sed illorú méte mutata subito vel ho stupefacta descédit, quia adhuc illis pœnitentiæ locum reseruat. vnde sequitur, Ip. au. tran. &c. Chry. In quo & quæ sunt humanitatis, & quæ sunt diuinitatis ostendit: stare enim in medio insidiátium & non apprehendi, diuinitatis eminentiam ostendebat: discedere verò, dispensationis approbat mysteriú. Amb. Simul intellige non ex necessitate fuisse, sed voluntariá corporis passionem: etenim quando vult capitur, quádo vult elabitur. Nam quemadmodum à paucis teneri potuit, qui à populo nó tenetur, sed voluit sacrilegium esse multorum: vt paucis quidem affligeretur, sed pro toto orbe moreretur. Quinetiam malebat Iudæos adhuc sanare quàm perdere, vt efficaci furoris exitu desinerent velle quod implere non possent. Bed. Nondum etiam venerat hora passionis, quæ in parasceue paschæ futura extiterat: necdum locum passionis adierat, qui non in Nazareth, sed Hierosolymis hostiarum sanguine figurabatur: nec hoc genus mortis elegerat, qui crucifigendum se à seculo præconabatur.

Passio Christi voluntaria.

Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant in doctrina eius: quia in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum, & exclamauit uoce magna, dicens, Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio te, quia sis sanctus dei. Et increpauit illum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ab ea. Et cùm proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pauor in omnibus, & colloquebantur adinuicem, dicentes: Quod est hoc uer-

lũ, quia in potestate & uirtute imperat immũdis spiritibus, & exeunt. Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. Amb. Nõ indignatione cõmotus dominus, nec scelere offensus Iudæã deseruit, quinimò Ĩmemor iniuriæ, memor clemẽtiæ, nũc docendo, nunc sanãdo in fide plebis corda demulcet. vnde dicit, Et desc. in Caph. &c. Cyri. Quãuis enĩ sciret ꝙ inobediẽtes essent & duri cordis, tamẽ visitat illos: sicut bonꝰ medicus illos, qui vltima laborant ægritudine, tentat sanare. Docebat autem in synagogis cõfidenter, secundũ illud Esaiæ, Nequaquam occultè locutus sum, nec in obscuro loco terræ. In sabbato quoq; disputabat cũ eis, quia vacabãt. Mirati sunt ergo de doctrinæ, virtutis, & potestatis magnitudine. vnde sequitur, Et stup. in doct. &c. i. nõ blãdus sed imperiosus ad salutem. Iudæi autem putabãt esse Christum, sicut aliquẽ sanctorũ aut prophetarũ. Vt autem maiorẽ de eo opinionẽ accipiant, transcendit mensurã propheticã: nõ enim dicebat, Hæc dicit dominus, vt prophetæ consueuerant dicere: sed sicut dñs legis, q̃ sunt supra legẽ proferebat, transferẽs literã ad veritatẽ, & figuras ad spiritualẽ intelligentiã. Bed. Sermo etiã doctoris in potestate fit, cũ ea quæ docet operatur. qui enim facto destruit quod prædicat, cõtẽnitur. Cyr. Opportunè autẽ dogmatibus plerũq; ardua miscet opera. quos enim nõ disponit ratio ad cognoscẽdũ, hos instigat signorũ ostẽsio. vnde sequitur, Et in syn. er. ho. &c. Ambr. Sabbato medicinæ diuinæ opera cœpta significat, vt inde noua creatura cœperit, vnde vetꝰ creatura ante desiuit: ne sub lege esse dei filiũ, sed supra legẽ in ipso principio designaret. Bene etiã sabbato cœpit, vt ipsum se ostenderet creatorẽ, qui a opera operibus intexeret, & prosequitur opus quod ipse antè iam cœperat. vt si domũ faber renouare disponat, nõ à fũdamẽtis sed à culminibus incipit soluere vetustatẽ, ita vt ibi prius manum ad moueat vbi antè desierat: deinde à minoribus incipit, vt ad maiora perueniat. Liberare à dæmone, etiã homines (sed in verbo dei) possunt: resurrectionem à mortuis imperare, diuinæ solius est potestatis. Cyri. Calumniabantur autem Iudæi gloriã Christi, dicentes, Hic non eiicit dæmones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum, quod remouendũ cũ repræsentarentur dæmones inuictæ potestati eius, nec tolerarent congressum deitatis, fœdam vocem emittebãt. vnde & hic sequitur, Et excl. vo. ma. &c. Be. q.d. Paululũ à me vexãdo quiesce, cui nulla est societas cũ nostra fraude. Am. Nec quẽquã mouere debet ꝙ Iesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primꝰ inducitur: nec enĩ ab eo Christus nomen accepit, quod de cœlo angelus ad virginẽ detulit. Est huius impudentiæ diabolus, vt inter homines aliquid primus vsurpet, & ad homines quasi nouũ deferat, quo terrorẽ suæ potestatis incutiat. vnde sequitur, Scio enim te. &c. Atha. Nõ dicebat eũ sanctũ dei, quasi aliis sanctis similis, sed quasi eo singulariter sancto existẽte cum articuli adiectiõe. Ipse est enim naturaliter sanctus, cuius participatione omnes alij sancti vocãtur. neq; tamẽ hoc dicebat quasi eum veraciter nosset, sed se cognoscere fingebat. Cyril. Putauerũt enim dæmones ꝙ p huiusmodi laudẽ facerẽt ipsum inanis gloriæ amatorẽ, vt abstineret enim cõtrarietate, vtpote pro gratia gratiã recõpensans. Chr. Voluit etiã dæmõ perturbare ordinẽ rerũ, & apostolorũ rapere dignitatẽ, & suggerere multis, vt ei obediant. Atha. Quãuis igitur vera fateretur, cõpescebat tamẽ eius sermonẽ, ne simul cũ veritate etiã suã iniquitatẽ promulget: vt nos etiã assuefaciat ne curemus de talibus, etsi vera loqui videantur. Nefas est enim vt cũ adsit nobis scriptura diuina, instruamur à diabolo. vnde sequit, Et inc. il. Ie. Bed. Diuina autem permissione liberãdus à dæmone homo proiicitur in mediũ, vt virtus patefacta saluatoris, plures ad viã salutis inuitet. vnde sequitur, Et cũ proie. il. &c. Videtur autẽ repugnare quod hic dicitur à Marco, qui ait, Et discerpẽs eum spiritus immũdus, & exclamans voce magna, exiuit ab eo. Nisi intelligamus hoc dixisse Marcũ, discerpẽs eũ, quod hic Lucas dicit, Et cũ proiecisset illũ in mediũ, vt quòd secutus ait, Nihilq; illi nocuit: intelligatur quia iactatio illa membrorum atque vexatio non eũ debilitauit: sicut solent exire dæmonia, etiam quibusdam membris amputatis & euulsis: vnde meritò pro tam integra restitutione sanitatis mirantur. nã sequitur, Et fact. est pa. in omnibus &c. Theo. Quasi dicant, quale est præceptũ hoc quod præcepit exi ab eo, & exiit? Bed. Expellere qdẽ dæmonia & homines sancti, sed in verbo dei, possunt: ipsum aũt dei verbum propria potestate virtutes operatur. Amb. Mysticè autem qui in synagoga spiritum habebant immũdum, populus est Iudæorum, qui immunditiã diaboli laqueis, simulatam corporis mõditiã interioris mẽtis sordibus inquinabat: & bene spiritum immundũ habebat, quia spiritum sanctum amiserat: introierat enim diabolus, vnde Christus exierat. The. Sciẽdũ est etiam ꝙ multi nunc dæmonia habent. s. qui dæmoniorũ desyderia implent: vt furiosi habent dæmonum iras, & sic de cæteris: sed dominus in synagogam venit cùm mens hominis fuerit congregata, & tunc dicit dæmoni inhabitanti, obmutesce: & statim eiiciens eum in medium, egreditur ab eo. nõ enim decet hominem semper iracundum esse, bestiale nanque hoc est: nec semper absque ira, insensibile nanque hoc est: sed medium iter ambulare oportet, & iram contra mala habere: & sic proiicitur homo, cùm immundus spiritus ab eo egreditur.

Visitatio Christi.

Significatio sabbati.

Consens. euangel.

Surgens autem Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogauerunt illum pro ea. Et stans super illam imperauit febri, & dimisit illam. Et continuò surgens ministrabat illis.

Ambr. Postquã Lucas virum à spiritu nequitiæ liberatum antè præmisit, substituit fœminæ sanitatẽ. Vtrũq; enim sexum dominus curaturus aduenerat, & prior sanari debuit qui prior creatus est. vnde dicitur, Sur. an. de sy. &c. Chry. Manebat enĩ apud discipulos honorãs ipsos, & ob hoc animosiores reddens. Cy. Aspice autem quomodo manet penes virum inopẽ Christus, qui spõtanea voluntate paupertatem pro nobis passus est: vt discamus cũ pauperibus conuersari, nec spernere depressos & pauperes. Sequitur, Socrus au. Simo. ten. ma. feb. & rog. il. pro ea. Hier. su. Matt. Modò saluator rogatus, modò vltrò curat ægrotos, ostendẽs se contra peccatorum quoq; passiones & precibus semper annuere fidelium, & ea quæ ipsi minimè in se intelligũt vel intelligẽda dare, vel nõ intellecta dimittere. secundũ illud, Delicta quis intelligit? ab occultis meis mũda me domine. Chry. Quòd autẽ Matt. hic reticuit, non differt. Illud enim est breuitatis, hoc antẽ exquisitę interpretationis. Sequitur, Et stans su. il. &c. Bas. In quo Lucas figurauit sermonẽ tanquã de præcepto animali sensibili facto, sic dicens febri imperatũ, & ꝙ febris nõ omisit imperantis operationem. vnde sequitur, Et con. sur. &c. Chr. Quia enim morbus curabilis erat, p modũ medendi potestatẽ suã declarauit, faciens quod minimè ars medicinæ facere potuisset. Post febris enim sedationem, multo tempore patiẽtes egent, vt pristinæ restituantur sanitati: tũc autẽ simul omnia facta sunt. Amb. Si autem altiori cõsilio ista perpendamus, animi debemus intelligere & corporis sanitatem: vt prius animus qui serpẽtis laborabat insidiis, absolutus sit. Denique non prius Eua esuriit, quàm serpẽtis eam versutia tentauit: & ideo aduersus

Clemẽti Christi.

ipſum authorem peccati prius debuit medicina ſalutis operari Fortaſsis etiã in typo mulieris illi⁹ variis criminum febribus caro noſtra langueſcat, nec minorẽ febrẽ amoris eſſe dixerim ꝗ caloris. Beda, Si eñ virũ à dæmonio liberatũ, moraliter animũ ab immunda cogitatione purgatũ ſignificare diximus: conſequẽter fœmina febribus tenta, ſed ad imperiũ domini curata, carnẽ oſtendit à cõcupiſcentiæ ſuæ feruore per cõtinentiæ præcepta frenatã. Cyr. Et nos ergo ſuſcipiamus Ieſum: cũ eñ viſitauarit nos, & portamus eũ in mẽte & corde, tũc enormiũ voluptatũ æſtũ extinguet, & incolumes faciet vt miniſtremus ei, hoc eſt ei beneplacita peragamus.

Tropologia verborum.

Cùm autem ſol occidiſſet, omnes qui habebant infirmos varnis languoribus, ducebant illos ad eũ. At ille ſingulis manus imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia à multis clamãtia & dicentia, Quia tu es filius dei. Et increpans, non ſinebat ea loqui, quia ſciebant ipſum eſſe Chriſtum.

The. Conſiderandũ eſt turbæ deſideriũ: nã cũ ſol occidiſſet, adducũt ad eũ infirmos, nõ à tẽpore impediti. vnde dicitur, Cũ au. ſol &c. Orig. Ideo quidẽ circa ſolis occaſum. i. elapſa die illos educebãt, quia verecundabãtur vel timebãt phariſæos, vel quia de die intenti erãt circa alia, vel quia putabant non licere ſanare in ſabbato. ipſe autem ſanabat eos. vnde ſequitur, At il. ſin. ma. im. &c. Cyr. Quãuis autẽ vt de⁹ potuiſſet omnes verbo pellere morbos, tamẽ tang¹t eos, oſtendens propriã carnẽ efficacẽ ad pręſtanda remedia, nã caro dei erat. Sicut eñ ignis appoſitus vaſi æneo, imprimit ei propriæ caliditatis effectũ: ſic omnipotens dei verbum, cũ vniuit ſibi veraciter aſſumptũ tẽplum ex virgine animatũ & intellectũ, particeps ſuę poteſtatis eius effectũ inſeruit. Tangit & nos, imò potius nos illũ tãgamus, quatenus & nos ab animarum infirmitatibus liberet, necnon à dæmonum impugnatione & ſuperbia. ſequitur enim, Exi. au. &c. Be. Dæmonia filium dei cõfitẽtur: & ſicut poſtea dicitur, Sciebant ipſum eſſe Chriſtum. quia cũ eũ ieiunio fatigatum diabolus videret, verũ hominẽ intellexit: ſed quia tẽtando non præualuit, vtrum filius dei eſſet, dubitabat. nũc autem per ſignorũ potentiam vel intellexit, vel potius ſuſpicatus eſt eſſe filium dei. Non igitur ideo Iudæis eũ crucifigere perſuaſit, quia Chriſtum ſiue filium dei nõ eſſe putauit: ſed quia ſe morte illius non ꝑuidit eſſe dãnandum. De hoc enim myſterio à ſeculis abſcõdito dicit Apoſt. ꝙ nemo principum huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Chry. In hoc autẽ quod ſequitur, Et incre. non ſi. &c. Percipe Chriſti humilitatẽ, nõ ſinebat vt dæmones immũdi eũ manifeſtarẽt. Nõ eñ oportebat eos ſubripere officij apoſtolici gloriã, nec decebat Chriſti myſteriũ lingua fœda publicari. The. Quia nõ eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris: vel quia nolebat inuidiã accẽdere Iudæorum ex hoc quòd ab omnibus laudaretur. Be. Ipſi autẽ apoſtoli pręcipiũtur reticere de illo, ne diuina maieſtate prædicata, paſsionis diſpenſatio differretur.

Tactus Christi ratio.

Dæmonũ confeſsio.

Facta autẽ die, egreſſus ibat in deſertum locũ: & turbæ requirebant eum, & venerunt uſque ad ipſum, et detinebãt illum ne diſcederet ab eis. Quibus ille ait: Quia et aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei: quia ideo miſſus ſum. Et erat prædicans in ſynagogis Galilææ.

Chry. Poſtquã ſatis vtilitatis populis ꝑ miracula eſt collatũ, oportebat eũ abeſſe. maiora nanq; putãtur miracula poſt abſentiã operantis, dũ ipſa magis exclamãt, & vice vocis fruũtur. vnde dicitur, Facta autẽ die &c. Græ. Abiit etiã i deſertũ vt Mar. dicit, & orabat, nõꝙ ipſe oratione indigeret, ſed vt nobis bonę operationis fieret forma. Chry. Phariſæi quidẽ ipſis prodigiis prædicantibus potentiam Chriſti ſcãdalizabãtur. Populi verò eloquia audientes acquieſcebãt & ſequebantur. vnde ſequitur, Et tur. req. eum, &c Non quidem aliqui primatum aut ſcribarum, ſed quoſcunque malitię fucus non denigrauerat, & illæſam habebãt conſcientiã. Græ. Quòd autẽ Marcus dicit apoſtolos perueniſſe ad eum dicentes, ꝙ omnes quærũt te: Lucas verò dicat populos perueniſſe, nõ diſcrepant ab inuicem. Applicauerãt enim ad ipſum populi, apoſtolorum ſequentes veſtigia. Dominus autẽ gaudebat detentus, ſed mandabat vt eum dimitterẽt, vt etiam alij participes forent eius doctrinæ, quaſi tẽpore ſuæ præſentiæ non multũ duraturo. vnde ſequit, Quibus ait, Quia & al. ci. &c. Marcus dicit, Ad hoc veni, oſtendens diuinitatis eius celſitudinem & voluntariã exinanitionẽ. Lucas verò dicit: Ad hoc miſſus ſum. i. incarnationem oſtendens, necnon beneplacitum patris miſſionem appellãs. & ille quidẽ ſimpliciter dicit, Vt prædicem: iſte verò regnũ dei adiunxit, quod eſt ipſe Chriſtus. Chry. Simul etiam conſidera quòd poterat in eodem loco manẽdo omnes attrahere ad ſe, non tamẽ hoc fecit, præbens nobis exẽplum vt perambulemus & requiramus pereũtes ſicut paſtor ouem perditam, & medicus accedit ad infirmum. vna enim anima recuperata, poterit aliquis mille delicta abolere. vnde & hîc ſequit, Et er. præd. in ſy. Gal. frequentabat quidem ſynagogas docens illos quòd non eſſet ſeductor. nam ſi iugiter inhabitata coleret, diffamarent eum velut latitãtem. Bed. Si autem occaſu ſolis myſticè mors domini exprimitur, die redeunte reſurrectio illius indicatur, cuius manifeſtata luce à credentium turbis requiritur, & in gentium deſerto inuentus ne abeat detinetur, maximè cùm hoc contigerit prima ſabbati quo reſurrectio celebrata eſt.

Cõſenſus euãgelic⁹.

CAPVT V.

Factum eſt autem cùm turbæ irruerent in eum ut audirent uerbum dei, et ipſe ſtabat ſecus ſtagnum Genezareth. Et uidit duas naues ſtantes ſecus ſtagnum: piſcatores autem deſcenderant, et lauabant retia. Aſcendens autem in unam nauim, quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere puſillum. Et ſedens, docebat de nauicula turbas.

Ambr. Vbi dñs impartiuit multis varia genera ſanitatũ, nec tẽpore nec loco cepit à ſtudio ſanandi turba cohiberi: veſpera incubuit, ſequebantur: ſtagnũ occurrit, & turbæ vrgebant. vnde dicitur, Fa. eſt aut. cũ &c. Chryſ. Erant ei connexi diligentes eũ & mirãtes, tenere cupiẽtes. Quis enim diſceſsiſſet, dum huiuſmodi miracula faciebat? quis noluiſſet ſolã proſpicere faciẽ & os talia loquens? neq; enim in agendo miracula ſolũ admirabilis erat, ſed viſus eius abũdabat plurima gratia: vnde loquẽtẽ eũ audiũt in ſilẽtio, ſeriẽ locutionis nõ interrũpẽtes. dicitur enim, Vt au. ver. dei &c. Be. Stagnũ Genezareth idẽ dicũt eſſe quod mare Galilæę vel mare Tyberiadis, ſed mare Galilææ ab adiacente prouincia dicitur, mare autẽ Tyberiadis à proxima ciuitate. Porrò Genezareth à laci ipſius natura, quæ criſpãtibus aquis de ſeipſo ſibi excitare auram perhibetur, græco vocabulo quaſi generans ſibi aurã dicitur. Neque enim in ſtagni morẽ ſternitur aqua, ſed frequentibus auris ſpirantibus agitatur: hauſtu dulcis & ad portandũ habilis. Sed Hebrææ linguæ conſuetudine omnis aquarũ congregatio ſiue dulcis ſiue ſalſa, mare nuncupatur. The. Fugit autẽ dñs gloriã, quantò magis ipſa eũ ſequebatur: & ideo à turbis ſe ſeparãs aſcẽdit in nauẽ. Et vid. du. na. &c. Chry. Quod ſignũ erat vocationis. Secũdũ verò Mat. inuenit eos reficientes retia: tantus enim erat paupertatis exceſſus, vt laniata repararent, noua nequeuntes habere. Volens autem diligenter congregare ſpectaculum, vt nemo remaneret poſt tergum, ſed omnes facie ad faciem cernerẽt, aſcendit in nauim. vnde dicitur, Aſcend. autem in &c.

Dulce Ieſu contubernium.

Theo. Vide autem Christi mansuetudinem, quomodo rogat Petrum: & Petri obedientiam, quomodo in omnibus fuit obediens. Chry. Postquã verò multa peregerat miracula, iterum doctrinam proponit: & existẽs in mari, piscatur existentes in terra. vnde sequitur, Et se. doc. tur. de na. Gre. Naz. Cunctis cõdescendẽs, vt à profundis extrahat piscẽ, hominẽ. s. natãtẽ in mobilibus rebus & amaris huius vitæ ꝓcellis. Bed. Mysticè autẽ duæ naues circũcisionẽ & præputiũ figurant, quas videt dominus, quia in vtroq; populo nouit qui sunt eius, & ad futuræ vitæ tranquillitatẽ quasi ad litus videndo, hoc est misericorditer visitãdo prouehit. Piscatores sunt ecclesiæ doctores, qui nos per rete fidei cõprehẽdũt, & quasi litori, sic terræ viuentiũ aduehunt. Sed hæc retia modò laxantur in capturã, modò lota plicãtur: quia nõ omne tempus est habile doctrinę, sed nũc exercẽda est lingua doctoris, & nunc sui met cura gerenda. Nauis Simonis est ecclesia primitiua, de qua Paul dicit, Qui operat⁹ est Petro in apostolatũ circuncisionis: bene vna dicta, quia multitudinis credentiũ erat cor vnũ & anima vna. Aug. de cõ. euan. De qua docebat turbas. quia de authoritate ecclesiæ docet gentes: ꝙ autẽ dominus ascendens in nauim rogat eum à terra reducere pusillũ, significat tẽperatè vtendum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiantur, nec à terrenis in profunda sacramentorum recedatur. Vel prius in proximis regionibus gẽtibus prædicandum, vt quod postea dicit, Duc in altũ, ad remotiores gentes postea prædicandum præcipiat.

Allegoria pulchra.

Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totã noctẽ laborãtes nihil cepimus, in verbo autẽ tuo laxabo rete. Et cũ hoc fecissent, cõcluserunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt sociis qui erant in alia naui, vt venirent & adiuuarẽt eos. Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita vt penè mergerẽtur.

Cyril. Postquam sufficienter populum docuerat, regreditur iterum ad magnificentias proprias, & per piscatoria ministeria piscatur discipulos vnde sequitur, Vt au. cessa. lo. &c. Chry. Condescendens enim hominibus sicut magos per sydus vocauit, sic & piscatores per piscatoriam artem. The. Petrus autem non distulit, vnde sequitur, Et resp. Si. di. il. Præ. &c. Non autẽ addidit, Non te audiam, nec secundis laboribus me exponam, sed magis subdit: In ver. au. &c. Quia verò turbam de nauicula dominus instruxerat, non sine mercedę nauiculæ dominum dereliquit, dupliciter beneficians ipsum, quia primò dedit ei multitudinem piscium, & deinde discipulũ ipsum fecit. vnde sequitur, Et cũ hoc fe. &c. Tot autem pisces cepit, vt nõ posset eos foras educere, sed à sociis auxiliũ peteret. vnde sequitur, Rum. au. re. eo. &c. Per nutum ipsos vocat, quia ex stupore propter capturã piscium loqui non poterat: sequitur de eorum auxilio cùm dicitur, Et ve. &c. Aug. de con. euan. Ioãnes quidẽ videtur simile miraculum dicere, sed illud longè aliud est quod factum est post resurrectionem domini ad mare Tyberiadis: ibi enim nõ solũ ipsum tempus valde diuersum est, sed etiam res ipsa plurimum distat: nã retia illic in dexteram partem missa, centumquinquagintatres pisces ceperũt, magnos quidem, sed pertinuit ad euangelistã dicere, ꝙ cũ tam magni essent, retia nõ sunt disrupta: respicientẽ. s. ad hoc factum quod Lucas commemorat, vbi præ multitudine piscium retia rũpebantur. Amb. Mysticè autem nauis Petri secundũ Mat. fluctuat, secundum Lucam repletur piscibus, vt & principia ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis agnoscas. Non turbatur ista quę Petrum habet, turbatur illa quæ Iudam habet: in vtraq; Petrus, sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caueamus igitur proditorẽ ne per vnum plurimi fluctuemus. Illic turbatio vbi modica fides, hic securitas vbi perfecta dilectio. Deniq; etsi aliis imperatur vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur, Duc in altum, hoc est, in profundũ disputationũ. Quid est tam altũ quàm scire dei filium? Quæ sunt autem apostolorum quæ laxari iubentur retia, nisi verborum cõplexiones, & quasi quidẽ orationis sinus & disputationũ recessus, qui eos quos ceperint non amittãt? Et bene apostolica instrumenta piscãdi retia sunt, quæ non captos perimunt sed reseruant, & fluctuãtes de infimis ad superna transuehũt. Dicit autẽ, Præ. per to. no. lab. ni. ce. quia non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Qui autẽ ante nihil ceperant, magnã in verbo domini concludunt piscium multitudinem. Cyri. Hoc autem fuit figura futuri, non enim incassum laborabũt euangelicę doctrinæ rete tendẽtes, sed greges gentiũ aggregabunt. Aug. de cõ. euan. Quòd autẽ retia rũpebantur, & piscium copia nauiculæ impletæ sunt, ita vt penè mergerentur, significat hominũ carnalium multitudinem tantam futurã in ecclesia, vt etiã disruptione pacis per hæreses & schismata scinderẽtur. Bed. Rumpitur autem rete, sed non labitur piscis, quia suos dominus inter persequẽtiũ scandala seruat. Amb. Alia autem nauis est Iudæa ex qua Ioannes & Iacobus eligũtur. Hij igitur de synagoga ad nauim Petri, hoc ad ecclesiam conuenerunt vt implerent ambas nauiculas: omnes enim in nomine Iesu genuflectunt, siue Iudęus, siue Græcus. Bed. Vel alia nauis est ecclesia gentiũ, quæ & ipsa vna nauicula non sufficiente piscibus impletur electis. Quia nouit dominus q sunt eius, & apud ipsum certus est suorum numerus electorum: dúmque tot in Iudęa credituros non inuenit, quot ad fidem vitamque prædestinatos nouit æternam, quasi alterius nauis receptacula piscibus quærens suis, corda quoq; gentiũ fidei gratia replet. Et bene, rupto reti socia nauis aduocatur, quando Iudas proditor, Simon Magus, Ananias & Saphira, & multi discipulorum abierunt retro, ac deinde Barnabas & Paulus ad gentiũ sunt apostolatũ segregati. Amb. Possumus tamen & aliã ecclesiam intelligere nauim alterius: ab vna enim plures ecclesię deriuãtur. Cy. Innuit autẽ sociis vt auxiliarentur eis. Multi eñ sequũtur apostolorũ labores, & prius qui illi qui euangeliorũ ediderunt scripturas, post quos alij præsides & populorũ pastores, & in veritatis doctrina periti. Beda, Harũ autẽ impletio nauiũ i fines seculi crescit: sed ꝙ impletæ mergũtur, hoc est in submersione premuntur (nõ enim sunt submersæ, sed periclitatę) Apost. exponit, dicẽs, In nouissimis diebus erũt tẽpora periculosa, & erũt hoĩes seipsos amãtes &c. Nã mergi naues, est hoĩes in seculo ex quo electi per fidẽ fuerant, morum prauitate relabi.

Allegoria de nauicula.

Piscantur apostoli.

Credulitas gẽtiũ.

Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicẽs: Exi à me domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis, & ait ad Simonem Iesus: Noli timere, ex hoc iam eris homines capiens. Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

Amb. Admirabaĩ Petrus donã diuina, & quo plus meruerat, præsumebat magis. vnde dicitur. Quod cũ vi. Si. Pet. pro. ad ge. Ie. di. Exi à me domine, &c. Cyri. Reducens enim ad conscientiam patrata delicta, tremit & trepidat, & velut immundus mundum non credit se posse suscipere: acceperat enim à lege, destinguẽdum esse inter maculatum & sanctũ. Greg. Nis. Cũ enim mãdasset demergere retia, tanta copia piscium capta est, quantam ipse maris dominus & terræ voluerat. Vox enim verbi

semper est vox virtutis,cuius pręcepto in origine mūdi lux & cæteræ creaturæ prodibāt. In his admirat Petr', vnde sequitur,Siu.enim cir. eū, & om.qui cū il. er.&c. Aug.de cō.eu.Andreā nō nominat, qui tamē intelligitur in ea naui fuisse secundū Mat. & Mar.narrationem. Et ait ad Sim.Ie.No.tim.Amb.Dic & tu,Exi à me dñe quia homo peccator sum.Vt respōdeat deus,Noli timere.Indulgenti dño peccatū fatere.Vides q̄ bonus dñs,q tantū tribuit hominibus,vt viuificādi habeāt potestatē. vnde sequit,Ex hoc eris iā homi.ca.Bed. Hoc ad ipsum Petrū specialiter pertinet:exponit eñ ei dominus quid hæc captura pisciū significet: ꝙ.s. ipse sicut nūc p retia pisces,sic aliquādo p verba sit capturus homines: totusque facti huius ordo quid in ecclesia,cuius ipse typum

Typus ecclesiæ in Petro.

tenet,quotidie geratur,ostendit.Chry. Cōsiderat autē eorū fidē & obedientiam:habentes enim opus præ manibus appetibilis piscationis,cū audissent mandantē,nō distulerūt,sed relictis omnibus sequebātur. Talē enim obedientiā requirit à nobis Christus,vt eā non prætermittamus,etiā si aliquid valde necessariū vrgeat. Vnde & sequitur:Et sub.ad ter.&c.Aug.de cō.euan.Mat. & Marcus breuiter hoc perstringūt, quemadmodū gestū sit quod Lucas hîc apertius explicauit. Hoc tamē videtur distare,ꝙ tantū Petro à domino dictū cōmemorat, Ex hoc iā homines eris capiens,quod illi ambobus fratribus dictū esse narrauerūt.Sed potuit vtiq; prius hoc

Consens. euangel.

Petro dici,cū de capta ingenti multitudine pisciū miraretur,quod Lucas insinuauit:& ambobus postea,quod illi duo cōmemorauerunt.vel intelligendū est hoc primò fuisse factū quod Lucas commemorat:nec tūc eos à domino vocatus,sed tantū fuisse prædictū Petro,quòd homines esset capturus:nō autē quod nunquā pisces esset capturus.vnde datur locus intelligere,eos ad capturā pisciū remeasse,vt postea fieret quod Matt. & Marc' narrant,tūc nō subductis ad terrā nauibus tanquā cura redeūdi,sed ita eū secuti sunt,tanquā vocantē aut iubētē.sed si secundū Ioānem iuxta Iordanē secuti sunt eū Petrus & Andreas,quomodo ab aliis euangelistis dicit, quòd eos in Galilæa piscantes inuenit, & ad discipulatū vocauit?nisi quia intelligēdū est,nō sic eos vidisse dñm iuxta Iordanē vt ei inseparabiliter cohærerēt, sed tantū cognouisse qs esset,eūq; miratos ad ppria remeasse. Am. Mysticè autē quos Petrus in verbo capit,in verbo credidisse negat suā prædā,negat suū munus.Exi (inquit) à me domine.Noli timere & tu quę tua sunt domino deferre,quia quæ sua,nobis ille cōcessit. Aug. de qu.euā. Vel aliter, Ex persona ecclesiæ carnalibus hominibus plenè Petrus dicit,Exi à me,quia homo peccator sum: tanquam ecclesia turbis carnaliū impleta, & eorū moribus penè submersa,regnum spiritualiū in quibus maximè persona Christi eminet,à se quodāmodo repellit. Non enim hoc voce linguæ dicunt homines bonis mi-

Vox hominū duplex.

nistris dei vt eos à se repellāt,sed voce morum & actuū suadent à se recedi,ne per bonos mergantur:& eo vehemētius,quòd deferunt eis honorem,vt bonorificētiam eorū significauerit Petrus,cadens ad pedes domini: mores autē,in eo quòd dixit,Exi à me. Bed. Cōfortat autē dominus timorē carnaliū, ne quis vel de sua consciētia culpæ tremens,vel de aliorum innocentia stupens sanctitatis iter formidet ingredi.Aug.de qu.euā.Dominus autē dū nō recessit ab eis,significat in bonis & spiritualibus viris non esse oportere hanc voluntatē,vt peccatis turbarum commoti quo quasi securius trāquilliúsque viuāt,munus ecclesiasticū deserant. Quòd autem subductis ad terrā nauibus relictis omnibus secuti sunt eū, potest significare finem temporis, quo ab huiusmodi salo,qui Christo inhæserunt,penitus recessuri sunt.

Et factū est cū esset in una ciuitatum, & ecce uir plenus lepra, & uidens Iesum, & procidēs in faciem suam,rogauit eū,dicēs: Domine,si uis potes me mundare.Et extendens Iesus manū,tetigit eū,dicens:Volo,mundare.Et confestim lepra discessit ab illo. Et ipse præcepit illi,ut nemini diceret:sed uade, ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses in testimonium illis.Perambulabat autem magis sermo de illo, & conueniebant turbæ multæ ut audirent & curarentur ab infirmitatibus suis.Ipse autem secedebat in desertum & orabat.

Amb.Quartò signo ex quo in Capharnaū dñs venit,leprosus sanat. Si autē quarto die solē illuminauit & clariorē cæteris fecit,hoc clarius opus æstimare debemus, de quo dicit,Et fa.est cū es.&c. Bene vbi leprosus mūdatur, certus nō exprimitur locus,vt ostēdatur nō vnū populū specialis alicuius ciuitatis,sed oēs populos fuisse sanatos.Atha.Adorauit autem leprosus dominū deū existentē in corpore, & neq; propter carnē putauit esse creaturam verbū dei:nec pro eo ꝙ verbū erat vilipēdit carnē,quam vestiebat: imò vt in tēplo creato adorabat omnium creatorem,in faciē procidens.Sequitur enim,

Corpus Christi tēplum est.

Et vi.Ie.& pro.in fa.ro.eū.Amb.Quòd in faciem procidit,humilitatis est & pudoris,vt vnusquisq; de vitæ suæ maculis erubescat:sed confessionē verecundia non repressit,ostendit vulnus,remediū postulauit,dicēs,Domine,si vis,po.me mun. De voluntate domini nō quasi pietatis incredulus dubitauit, sed quasi iniquitatis suæ conscius non præsumpsit.religionis autem & fidei plena confessio est,quæ in voluntate domini tribuit potestatem.Cyr.Nouerat enim lepram experimentis medicorum non cedere, sed vidit diuina maiestate pelli dæmones,& cæteros ab aliis valetudinibus curari,quę cōiecit diuina dextera fieri.Titus.Addiscamus etiā ex verbis leprosi corporalium infirmitatū medelam nō quærere,sed diuino beneplacito totum cōmittere, qui nouit oportuna,& omnia iudicio disposuit.Amb. Eo autē sanat genere quo fuerat obsecrat'. vnde sequitur,Et ext.Ie.&c. Lex tangi leprosos prohibet, sed qui dominus legis est,non obsequitur legi:sed legem facit.Nō ergo tetigit,quia sine tactu mundare non poterat, sed vt probaret quia subiectus non erat legi,nec cōtagium timebat vt homines, sed quia contaminari non poterat, quia alios liberabat:simul econtrario vt lepra tactu domini fugaretur, quæ solebat contaminare tangentem. The.Ipsius enim sacra caro est purgatiua & vitam tribuens,sicut existens verbi dei caro.Ambr.In hoc aūt ꝙ subdit:Volo,mundare,habes voluntatē,habes & pietatis effectū.Cyr.A maiestate autē processit imperiosum mandatum.Qualiter igitur in seruis computatur vnigenitus filius,qui volendo tantūmodo cuncta potest?Legitur de deo patre quòd omnia quæcūque voluit fecit. Qui verò sui patris potestate fungitur,quomodo diuersificabitur in natura ab eo?Solent etiam quęcunq; sunt eiusdem virtutis,eiusdem esse substantiæ. Mirare tamē in his Christum diuinè & corporaliter operātem: diuinum enim est,ita velle vt præsto fiant omnia: humanū autē,extendere dexterā. Vnus itaque Christus ex vtrisque perficitur,eo quòd verbum caro factum est.Greg. Nis.Et quia cū vtraq; hominis particula,anima.s.& corpore,vnita est deitas,per vtraque patebant supernæ naturæ indicia.Corpus enim reconditum in se lumen declarabat, cùm palpando præstabat remedia, sed anima præpotenti voluntate diuinam ostendebat virtutem.velut enim sensus tactus proprius corporis est, sic & animę voluntarius motus.vult anima,tangit corpus.Amb. Dicit ergo Volo, propter Photinum, imperat propter Arrium,tangit propter Manichæum. Nihil autem medium est inter opus dei atque præceptum, vt intelligas

Tres errores excluduntur.

medentis affectū, virtutē operis. vnde sequitur, Et con. lep. dis. ab il. Sed ne lepra trāsire posset in medicū, vnusquisq; domicilij humilitatis exēplo iactātiā vitet. nā sequitur, Et pręc. il. vt ne. di. vt. s. doceret nō vulgāda nostra beneficia, sed prēmenda: vt non solū à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiā gratiæ. aut fortasse illa silētij causa est imperati, quòd meliores putabat q fide magis spontanea q̈ speratis beneficiis credidissent. Cyr. Leproso etiam silente sufficiebat ipsa negocij vox ad narrandū omnibus agnoscentibus per eum potestatem curantis. Chry. Et quia vt plurimū homines dū ęgrotant, dei sunt memores: vt autem conualescūt, hebetātur: mādat vt deum præ oculis habeat, dans gloriam deo. vnde sequitur, Sed va. ost. te sa. vt. s. mundatus leprosus committeret se sacerdotis aspectui, acsi per illius censuram numeraretur inter suos. Amb. Et vt etiā intelligeret sacerdos nō legis ordine, sed gratia dei supra legē esse curatū, vt dū mādatur sacrificiū secūdū præceptū Moysi, ostenderet dominus quia legē nō solueret, sed adimpleret. vnde sequitur, Et of. pro. em. tua si. præc. Mo. Aug. de qu. euan. Videtur hic approbare sacrificium quod p Moysen præceptū est, cū id non recipiat ecclesia. quod ideo iussisse intelligi potest, quia nondū cœperat esse sacrificiū sanctū sanctorū, quod corpus eius est. nō enim oportebat auferri significatiua sacrificia, priusquā illud quod significabatur, confirmatū esset cōtestatione apostolorum prædicantium & fide credentiū populorum. Amb. Vel quia lex spiritalis est, videtur sacrificiū mandasse spiritale. vnde dixit, Si. præc. Mo. Deniq; addidit, In test. il. Titus, Hæretici perperā hoc accipiunt dicētes in opprobriū legis esse dictum. Qualiter autem iuberet offerre pro emundatione secundū præceptum Moysi? Cyr. Dicit ergo, In testimonium illis, quia ex hoc facto ostenditur Christū incōparabili excellētia Moysi præferri. quia Moyses insufficiens erat à sorore lepræ pellere morbum, orabat dominum vt eam liberaret: sed saluator in potestate diuina protulit, Volo, mūdare. Cyri. Vel in testimonium illis, hoc est ad reprehensionē eorū, & ad probationem quòd legē reuereor. Cùm enim te curauerim, mitto te ad sacerdotum experientiam, vt attesteris mihi quòd nō sim præuaricatus in legem. Et quanuis dominus impendens remedia moneret nemini dicere, instruens nos euitare superbiam, fama tamē eius volabat vndiq; instillans auditui cunctorum miraculū. vnde sequitur, Peram. an. ma. se. de il. Bed. Vnius autem perfecta saluatio multas ad dominū cogit turbas. vnde sequitur, Et con. tur. mul. vt &c. Vt enim leprosus exterius & interius se sanatum doceret, perceptum beneficium, vt Mar. ait, etiam iussus non tacet. Greg. 6. moral. Redemptor autem noster per diē miracula in vrbibus exhibet, & ad orationis studiū in nocte pernoctat. vnde sequitur, Ipse aut. se. in de. & ora. vt perfectis videlicet prædicatoribus innuat, quatenus nec actiuā amore speculationis funditus deserant, nec contemplationis gaudia operationis nimietate contemnant, sed quieti contēplantes sorbeant, quod occupati erga proximos loquētes profundant. Bed. Quòd autem secedit orare, non ei naturæ tribuas quæ dicit, Volo mūdare: sed ei, quæ extendens manum tetigit leprosum. non quòd iuxta Nestorium gemina sit filij persona, sed eiusdem personæ, sicut naturæ, sic & operatiōes sunt duę. Gre. Naz. Et opera quidem in populo, orationes autē in deserto peragebat vt plurimum, sanciens quòd liceat parūper quiescere, vt mente syncera cum deo colloquamur. Neque enim ipse indigebat remorione, quia nō erat in eo quod remitteretur, cū deus esset: sed vt pateat nobis & operationis hora, & altioris solertiæ. Bed. Typicè autē leprosus humanū genus languidū peccatis designat, plenum lepra, quia omnes peccauerunt, & egent gratia dei, vt. s. extenta manu. i. verbo dei humanā contingente naturā à prisci erroris varietate mundentur, & offerant deo p emundatione corpora sua hostiam viuam. Am. Si autē lepræ medicina verbū est, contemptus verbi lepra mētis est. Theo. Vide autem quòd postquā mundatus est aliquis, tunc dignus est offerre hoc munus. s. corpus & sanguinem domini, quod est diuinæ vnitum naturæ.

Reprehēsio Iudæorum.

Quæ loca Christus elegerit.

Et factum est in vna dierū, & ipse sedebat docens, et erāt pharisæi sedentes et legisdoctores qui venerant ex omni castello Galilææ et Iudææ et Hierusalem: et virtus domini erat ad sanandū eos. Et ecce viri portantes in lecto hominē qui erat paralyticus et quærebant eum inferre, et ponere ante eum. Et nō inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectū et per tegulas submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo, remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare scribæ et pharisæi, dicentes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris: Quid est facilius dicere, dimittūtur tibi peccata, an dicere, surge et ambula? Vt autē sciatis quia filius hominis habet potestatē in terra dimittendi peccata (ait paralytico) Tibi dico, surge, tolle grabatū tuum, et vade in domum tuam. Et confestim surgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, et abiit in domum suam, magnificās deum. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant deum, et repleti sunt timore, dicentes: quia vidimus mirabilia hodie.

*lectum

Intellectus historiæ.

Cyril. Scribæ & Pharisæi qui facti fuerāt prodigiorum Christi visores, audiebant ipsum quoque docētem, vnde dicitur, Et factum est in vna die. &c, Non quasi mutuo acciperet potestatem alterius, sed quasi deus & dominus propria operabatur virtute. fiūt autem homines sæpe donorum spiritalium digni, sed plerunq; deficiūt ea ratione quā nouit donorum largitor, quod in Christo non accidit. affluebat enim in præstandis remediis virtus diuina. Quia verò necessarium erat vbi tanta scribarum & pharisæorum turba conuenerat, aliquid fieri ex his quæ virtuti attestarentur ipsius, corā eis qui eum paruipendebant, factū est quoddā miraculū in paralytico: in quo quia defecisse videbat medicinalis ars, portabatur à proximis ad supernū & cælestē medicū. vnde sequitur, Et ec. vi. &c. Chry. Mirādi verò sunt qui paralyticū adduxerūt, qualiter cū nequissent intrare per ostium, nouum aliquid & alienū attentauerunt. vnde sequitur, Et nō inu. &c. detegentes autē tectū deponūt grabatū & ponunt in medio paralyticū. vnde sequitur, Et per teg. &c. Dicet aliquis demissum fuisse locum, à quo per tegulas deposuerunt paralytici lectū. Bed. Hominum autē dominus à paralysi curaturus primò peccatorum vincula dissoluit, vt ostenderet eū ob nexus culparum artuum dissolutione dānari, nec nisi his relaxatis membrorū posse recuperatione sanari. vnde sequitur, Quorum fid. vt vi. &c. Magnus dominus qui aliorū merito ignoscit aliis, & dū alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te homo collega non valeat, cū apud deū seruus & interueniendi meritum & ius habeat impetrādi? si grauium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe ecclesiam quæ pro te precetur, cuius contēplatione quod tibi dn̄s negare posset, ignoscat. Chryso. Occurrebat autem & in hoc ipsius patientis fides. non enim sustinuisset se inferius submitti, nisi credidisset. Aug. de cō. euan. Quòd autē dicit Homo, dimittuntur tibi peccata, ad hoc insinuandum valet, quia homini dimittebantur peccata, qui eo ipso q̄ homo erat, nō posset dicere. Non peccaui. Simul etiam vt ille qui homini dimittebat, intelligeretur deus. Chrys. Nos autē si cor-

Inertia hominũ. poraliter patimur, ſatagimus nociuũ abiicere: cũ verò
malè ſit animæ, differimus, atq; ideo nec à corporis no-
ciuis curamur. Abſcindamus igitur fontẽ malorũ, & ceſ
ſabũt ægritudinum fluxus. Metu autẽ multitudinis ſuã
intẽtionẽ aperire Phariſæi nõ audebãt, ſed ſolũ in cor-
dibus ſuis meditabantur. vnde ſequitur, Et ecc. &c. Cy
ril. In quo mortis præcipitant ſententiã. Erat enim mã-
datum in lege, ꝙ quicunq; blaſphemaret in deũ, morte
puniretur. Amb. Itaq; ab ipſis ex operibus ſuis dei filius
accipit teſtimoniũ. Nã & validius eſt ad fidẽ ꝙ confitẽ-
tur inuiti, & ꝑniciosius ad culpã ꝙ negãt qui ſuis aſſer-
tionibus relinquũtur. vnde ſequitur, Quis poteſt pecc.
&c. Magna in fide plebis amentia, vt cũ confeſſa fuerit
ſolius dei eſſe donare peccata, nõ credat deo peccata do
nanti. Bed. Verum enim dicunt quia nemo peccata di-
mittere niſi de⁹ poteſt, qui per eos quoq; dimittit quib⁹
dimittendi tribuit poteſtatẽ. Et ideo Chriſtus verè de⁹
eſſe probatur, quia dimittere peccata quaſi deus poteſt.
Amb. Dominus autem ſaluos volens facere peccatores,
ex occultorum cognitione deum ſe eſſe demõſtrat. vn-
de ſequitur, vt au. cog. &c. Cyr. q. d. O phariſæi quia di
citis, Quis poteſt peccata dimittere, niſi ſolus deus? Re-
ſpondeo vobis, Quis poteſt ſecreta cordis ſerutari, niſi
ſolus deus? qui per prophetas dicit: Ego dominus ſeru-
tans corda & probãs renes. Cyri. Si ergo increduli eſtis
erga primũ. ſ. remiſsionẽ peccati, ecce aliud adiicio dũ
intima veſtra patefacio. quinetiam aliud dum paralyti-
Corporis & animæ cõparatio. ci corpus ſolido. vnde ſubdit, Quid eſt faci. &c. Palam
quidem eſt, quia conſolidare corpus facilius eſt. quãtò
nanq; nobilior eſt anima corpore, tantò eſt excellẽtior
abſolutio criminũ: verũ quia illud nõ creditis eo quòd
lateat, adiiciam quod minus eſt, apertius tamen, quate-
nus quod eſt magis occultum per hoc demõſtretur. Et
quidem cũ allocutus eſt infirmantem, nõ dixit dimitto
tibi peccata, propriam exprimẽs poteſtatem, ſed remit-
tuntur tibi peccata. Cogentibus autem illis, euidentius
propriã declarat poteſtatem, dicẽs, Vt autem ſciatis &c.
The. Vide quòd inte. di. pec. Dum enim ſumus in terra
peccata noſtra delere poſſumus. Poſtquam verò à terra
tollimur, nõ valebimus cõfiteri, clauditur enim ianua.
Chryſ. Demõſtrat autem peccatorum veniam per cor-
poris ſanationẽ. vnde ſequitur, Ait par. di. Sur. Ipſam ve
rò corporis ſanitatẽ demõſtrat ꝑ lecti portationẽ, vt ſic
non reputetur fantaſia quod factum eſt. vnde ſequitur,
Tol. gra. tuũ. q. d. Ego volebã per tuã paſsionem curare
illos qui ſani videntur, infirmantur autem in animis: ſed
quia nolunt, vade tuam correcturus familiã. Amb. Nec
mora vlla ſanitatis interuenit, vnũ dictorũ remediorũq;
momentũ eſt. vnde ſequitur, Et con. ſur. &c. Cyr. Quo
facto patuit, quòd filius hominis poteſt in terra relaxa-
re peccata, quod pro ſe & pro nobis dixerat. ipſe nãque
vt deus factus homo tanquam dominus legis peccata di
mittit. Sortiti ſumus etiam nos ab eo tam mirabilẽ gra-
tiam. Dictum eſt enim diſcipulis, Quorum remiſeritis
peccata remittuntur eis. Quomodo autẽ nõ magis ipſe
peccata dimittit, qui cæteris poteſtatẽ faciendi hoc tra-
didit? Chry. Reges autẽ terreni & principes homicidas
abſoluentes à pœna præſenti liberant, à criminibus autẽ
expiare non poſſunt. Amb. Spectant autem ſurgentem
increduli, mirãtur abeuntem. vnde ſequitur, Et ſtupor
&c. Chry. Paulatim ſerpunt Iudæi magnificãtes deum,
nõ tamẽ putãt eum deũ eſſe, obſtabat enim eis caro, nec
tamen erat modicum æſtimare eum præcipuũ eſſe mor
talium & à deo proceſsiſſe. Ambr. Diuini autem operis
miracula malunt timere quàm credere. vnde ſequitur,
Et rep. ſunt timore. &c. Si autẽ credidiſſent non timuiſ
ſent vtiq; ſed dilexiſſent, perfecta enim dilectio foras ti-
morem excludit. Nõ otioſa autem huius paralytici nec
anguſta medicina eſt, quoniam oraſſe præmittitur, non
propter ſuffragiũ, ſed propter exẽplum. Aug. de q. euã.
De paralytico enim poteſt intelligi animam diſſolutam
mẽbris, hoc eſt operationibus Chriſtũ quærere. i. volũ-
tatem verbi dei. Impediri autẽ à turbis. ſ. cogitationum
niſi tecta. i. operta ſcripturarũ aperiat, & ꝑ hoc ad noti-
tiam Chriſti perueniat, hoc eſt ad eius humilitatẽ fidei
pietate deſcendat. Bed. Bene domus Ieſu tegulis conte-
cta deſcribitur, quia ſub contẽptibili literarũ velamine
ſpiritalis gratiæ virtus inuenitur. Amb. Vnuſquiſq; au- Moralis intellect⁹.
tem æger petendo prædicatores ſalutis debet adhibere,
per quos noſtræ vitæ compago reſoluta, actuũmq; no-
ſtrorũ clauda veſtigia verbi cæleſtis remedio reformen
tur. Sint igitur aliqui monitores mẽtis qui animum ho-
minis, quanuis exterioris corporis debilitate torpẽtem
ad ſuperiora erigant, quorum rurſus adminicolis & at-
tollere, & humiliare ſe facilis ante Ieſum locetur, domi
nico videri dignus aſpectui. humilitatem enim reſpicit
dominus. Aug. de q. euan. Hi ergo à quibus deponitur,
bonos doctores eccleſiæ poſſunt ſignificare: quòd autẽ
cũ lecto deponitur, ſignat ab homine in iſta carne ad-
huc conſtituto Chriſtum debere cognoſci. Ambr. Do-
minus autem plenã ſpem reſurrectionis oſtendẽs, pec-
cata donat, animorum debilitatem carnis excludit: hoc
eſt enim totum hominem eſſe curatum. Quanuis igitur
magnum ſit hominibus peccata dimittere, tamẽ multò
diuinius eſt reſurrectionẽ donare coporibus: quoniã-
quidem deus reſurrectio eſt. lectus autem qui tolli iu-
betur, nihil aliud eſt quàm corpus humanum. Aug. de
quę. euan. Vt non iam in carnalibus gaudiis tanquam in
lecto requieſcat infirmitas animæ, ſed magis ipſa conti-
neat affectiones carnales & tendat ad domum ſuam, id
eſt, requiem ſecretorum cordis ſuis. Amb. Vel domum
repetere ſuam, hoc eſt ad paradiſum redire: ea enim eſt
vera domus quæ hominẽ prima ſuſcepit, non iure amiſ
ſa ſed fraude. Meritò ergo reſtituitur, quoniam vene-
rat qui nexum fraudis aboleret, iúſque reformaret.

Et poſt hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui ſedẽtem ad teloneum: & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, ſurgens ſecutus eſt eum. Et fecit ei conuiuium magnũ Leui in domo ſua: & erat turba multa publicanorũ & aliorum qui cũ illis erãt diſcumbentes. Et murmurabant phariſæi & ſcribæ eorum, dicẽtes ad diſcipulos eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et reſpondens Ieſus dixit ad illos, Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui malè habent. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.

Aug. Poſt paralyticũ ſanatũ de conuerſione publicani
ſubiungit, dicens, Et poſt hæc exiit & vi. pu. no. Le. ſed.
ad telo. Ipſe eſt Matthæus qui & Leui. Beda, Sed Lucas
& Marcus propter honorem euangeliſtæ nomen tacẽt
vulgatum. Matthæus autem in ſermonis principio ac-
cuſator ſui factus, Matthæum ſe & publicanum nomi-
nat, ne quis à ſalute deſperet pro immanitate peccatorũ
cũ ipſe de publicano in apoſtolum ſit mutatus. Cyrill.
Publicanus enim fuerat Leui, vir auarus, effrenis erga
ſuperflua, alieni amator. Hoc eſt enim publicanorũ offi
cium, ſed ab ipſis officinis malitiæ detrahitur, Chriſto
eum vocante. vnde dicitur, Et ait il. Sequere me. Amb.
Sequi iubet non corporis greſſu, ſed mẽtis affectu. Itaq;
ille verbo vocatus, propria dereliquit qui rapiebat alie-
na. vnde ſequitur, Et relict. om. ſur. ſec. &c. Chryſ. Vbi
& vocantis virtutem, & vocati obedientiam conſidera.
Neque enim obſtitit, neque vacillauit, ſed protinus pa-
ruit: nec in propriam domum ire voluit vt ſuis hoc inti
maret, ſicut nec piſcatores. Baſil. Nec ſolũ fœnora telo-
nei poſtpoſuit, ſed etiam contẽpſit pericula quę ſibi ac

Censũs Christi.

ſuis accidere poterant, dũ calculos telonei dimitteret imperfectos. Theo. Et ſic ab accipiẽte cẽſum à trãſeuntibus, Chriſtus cenſum accepit: nonquidẽ eius accipiẽs pecuniã, ſed totaliter eũ trãſferẽs ad ſuũ cõſortiũ. Chr. Vocatũ autẽ Leui dominus honorauit, dũ cũ eo confeſtim epulatus eſt: hoc enim ei maiorem prȩſtabat fiduciã. vnde ſequitur: Et fe. ei. cõ. ma. Le. in do. ſua. Nec ſolũ cũ eo diſcũbit, imò cũ pluribus. vnde ſequit̃: Et erat tur. mul. pu. & ali. qui cũ il. erãt, di. Cõuenerãt enim publicani ad eũ ſicut ad collegã & hominẽ eiuſdẽ officij, ſed & ipſe glorians de præſentia Chriſti conuocauit omnes. Chriſtus etiã quodlibet gen' remedij exhibebat & nõ ſolũ diſputãdo & præſtãdo ſanitatis remedia, vel etiã redarguẽdo æmulos, ſed etiã comedẽdo nõnullos errãtium corrigebat: inde nos inſtruẽs, ꝙ quodlibet opus & tẽpus poteſt nobis vtilitatem afferre. Sed nec publicanorũ participationẽ vitauit ꝓpter vtilitatẽ ſequẽtem, more medici: qui niſi tangeret ſaniem, non liberaret à morbo. Amb. Cũ peccatoribus enim manducando etiam cũ gentibus nõ prohibet nos inire cõuiuium. Chry. Sed tamen dominus inculpatus eſt inde à phariſæis inuidẽtibus & volentibus à Chriſto diſcipulos ſeparare. vnde ſequit̃, Et mur. pha. &c. Amb. Serpentina vox eſt: hãc primã vocẽ ſerpẽs emiſit, dicẽs Euæ, Quid dixit deus, nolite manducare, &c. ergo patris ſui venena diffundunt. Aug. de cõ. euã. Videtur autem Lucas hoc aliquãto differentius ab aliis euangeliſtis cõmemoraſſe: nõ enim dicit tantũ dño obiectũ eſſe, ꝙ cũ publicanis & phariſæis mãducaret & biberet, ſed diſcipulis ꝙ de ipſo ac de ipſis acciperetur. Propterea eñ Matthȩus & Marcus de Chriſto diſcipulis obiectũ narrant, quia ꝙ diſcipuli cum publicanis & peccatoribus manducabant magiſtro magis obiiciebatur, quẽ ſectãdo imitabãtur: vna ergo ſentẽtia eſt tãtò melius inſinuata, quantò quibuſdã verbis manẽte veritate varia. Chry. Ipſe autẽ dominus in cõtrariũ eorũ ſermonẽ cõuertit, oſtendens nõ eſſe culpã cũ peccatoribus cõuerſari, ſed etiam conſonũ miſericordiæ propriæ. vnde ſequitur: Et reſp. Ie. dixit ad il. Nõ egẽt me. qui ſa. ſunt, ſed qui malè habẽt. In quo cõmonet eos cõmunis infirmitatis, & de numero languẽtium eos eſſe oſtẽdit: ſe verò medicũ eſſe latẽter ſubiungit. Nõ eñ ve. vo. iuſt. ſed peccatores. Greg. Niſ. q. d. Adeo peccatores nõ abominor, quia eorũ tantum gratia veni, nõ vt maneãt peccatores, ſed vt conuertantur & boni fiant. Aug. de cõ. euan. Vnde addidit: In pœnitẽtiam: quod ad explanandam ſentẽtiam valet, ne quiſquã peccatores ob hoc ipſum ꝙ peccatores ſunt diligi arbitretur à Chriſto, cũ & illa ſimilitudo de ægrotis bene intimet quid velit deus vocãdo peccatores tãꝗ medicus ægrotos, vt ab iniquitate tanquã ab ægritudine ſalui fiant. Amb. Sed quomodo dũ iuſtitias dilexit, neq; vidit Dauid iuſtũ derelictũ, ſi iuſtus derelinquitur, peccator aſciſcit? nõ intelligas ꝙ eos iuſtos dixit qui ex lege præſumãt, & euãgelij gratiã nõ requirãt. Nemo autẽ iuſtificat̃ ex lege, ſed redimitur ex gratia. nõ vocat ergo eos qui ſe iuſtos dicũt: vſurpatores enim iuſtitiæ nõ vocãtur ad gratiam. nã ſi gratia eſt ex pœnitẽtia, vtique qui faſtidit pœnitẽtiã, abdicat gratiã. Beda, Peccatores autẽ vocat eos qui ſua mala attẽdẽtes, nec per legẽ iuſtificari ſe poſſe putãtes, Chriſti gratiæ ſe pœnitẽdo deiiciũt. Chry. Ironicè autẽ dicit illos iuſtos, ſicut quãdo dicitur, Ecce Adã factus eſt quaſi vnus noſtrũ. ꝙ autẽ nullus erat iuſtus ſuper terrã oſtẽdit Paulus, dicens: Omnes peccauerũt & egẽt gratia dei. Greg. Ni. Vel dicit nõ egere ſanos & iuſtos medico, ſcilicet angelos: ſed malè habẽtes & peccatores. i. nos, quia morbũ peccati incurrimus qui in cælis nõ eſt. Bed. Per Matthæi autẽ electionem fides gentium exprimitur, qui prius mũdanis inhiabant, ſed nũc Chriſti corpus ſedula deuotione cõficiunt. Theo. Vel publicanus eſt qui principi mũdi ſeruit & debitũ carni reddit, cui guloſus reddit eſcas, adulter voluptatem, & alius aliud. Cũ autẽ viderit eũ dominus ſedentem in teloneo, id eſt nõ mouentem ſe ad maiorem nequitiam, tunc à malo erigetur & ſequetur Ieſum, & ſuſcipiet in domo animæ dominum. Amb. Qui autem domicilio Chriſtũ recipit interno, maximis delectationibus exuberantiũ paſcitur voluptatum. itaque libenter dominus ingreditur, & in eius recũbit affectu, ſed rurſus accenditur inuidia perfidorũ, & futuræ pœnæ ſpecies præfiguratur: epulantibus enim fidelibus in regno cȩlorũ perfidia ieiuna torquebitur. Bed. Vel per hnc deſignatur Iudæorũ inuidia, quæ de gentium ſalute torquetur. Amb. Simul etiam oſtenditur quantum ſit inter æmulos legis & gratiȩ. & ꝙ illi qui legẽ ſequũtur, mentis famẽ patientur æternam, qui verò verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cæleſtis & fontis vbertate recreati, eſurire & ſitire non poſſunt. Et ideo qui animo ieiunabant, murmurabant.

Magni ſcrupuli diſcuſſio.

At illi dixerunt ad eum: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obſecrationes faciunt, ſimiliter & Phariſæorum: tui autem edunt & bibunt? Quibus ipſe ait: Nunquid poteſtis filios ſponſi, dum cum illis eſt ſponſus, facere ieiunare? Venient autem dies, cùm ablatus fuerit ab illis ſponſus, tunc ieiunabũt in illis diebus. Dicebat autem & ſimilitudinem ad illos: Quia nemo commiſſuram à nouo veſtimento immittit in veſtimentum vetus: alioquin & nouum rumpit, et veteri non conuenit commiſſura à nouo. Et nemo mittit uinum nouum in utres veteres: alioquin rumpit uinum nouum utres, et uinum effundetur, et utres peribunt. Sed uinum nouum in utres nouos mittendum eſt: et utraque conſeruantur. Et nemo bibens uetus, ſtatim uult nouum: dicit enim, Vetus melius eſt.

Cyril. Poſtquam primum verbũ acceperũt à Chriſto, ab aliis ad alia ſe transferunt: volentes oſtendere ſacros diſcipulos & ipſum cũ eis Ieſum minimè curaſſe de lege. vnde ſequit̃, At il. di. ad eũ, Quare di. Io. &c. Quaſi dicant, comeditis cũ publicanis & peccatoribus, cũ iubeat lex immũdo nõ cõmunicare, ſed in excuſationem præuaricationis vobis accedit miſericordia. Cur ergo non ieiunatis, vt mos eſt ſecundũ legẽ volentibus viuere? Sed ſancti quidẽ idcirco ieiunant, vt corpus affligentes quietent paſsiones ipſius. Sed Chriſtus non egebat ieiunio ad perfectionẽ virtutis: cũ tanꝗ deus abſolutus eſſet à quolibet vinculo paſsionis: ſed nec eius comitatiua ieiunio egebat, ſed particeps gratiæ eius ſine ieiunio decorata virtuoſe cõuerſabatur. quòd tempus 40. dierũ ieiunauerat, non hoc fuit vt in ſe paſsionẽ mortificaret, ſed vt normam abſtinentiæ oſtendat carnalibus. Aug. de cõ. eu. Euidẽter autẽ Lucas alios de aliis hoc dixiſſe narrauit: vnde ergo Mat. di. Tunc acceſſerũt ad eũ diſcipuli Ioannis dicentes: Quare nos & phariſæi ieiunamus: niſi quia & ipſi aderant, & oẽs certatim vt quiſque poterat, hoc obiecerunt? Aug. in eodem, Eſt autem duplex ieiuniũ: vnũ in tribulatione, ad propitiandũ deũ in peccatis: aliud in gaudio, cũ tantò minus delectãt carnalia, quãtò ſpiritualiũ maior ſarcina eſt. Interrogatus ergo dominus cur diſcipuli eius nõ ieiunarẽt, de vtroq; ieiunio reſpondit: & primò de ieiunio tribulationis. ſequitur enim, Quib. ip. ait: Nun. pot. filios &c. Cyri. q. d. Præſens tẽpus lætitiȩ eſt & alacritatis: non igitur immiſcenda ſunt triſtia. Cyril. Saluatoris enim noſtri in hoc ſeculo demonſtratio, nihil aliud fuit quàm quædã feſtiuitas intelligibiliter quaſi quandam ſponſam copulans illi noſtram naturam: vt quondã ſterilis fœcũda fieret. Igitur filij ſponſi eſſe noſcuntur quicũque vocati ſunt

Cõſenſus euangelicus.

ab eo per nouã & euãgelicã disciplinã:non autẽ Scribæ
cũ Phariſęis qui ſolã legis vmbrã cõſiderãt. Aug. de cõ.
euan. Per hoc autẽ ꝙ ſolus Lucas dicit, Nun. poteſtis fi
lios ſpon. facere ieiunare: intelligitur eos ipſos qui lo-
quebãtur fuiſſe facturos vt lugẽtes ieiunarẽt filij ſpon-
ſi, quoniam ipſi eſſent ſponſum occiſuri. Cyril. Vbi ve-
rò cõceſſerat filius ſpõſi ꝙ nõ decebat eos laborare, tã-
quã qui ſpiritalẽ ſolennitatẽ habebãt, ne inter nos an-
nullaretur ieiuniũ, diſpẽſatiuè ſubiũgit, di. Ve. au. di. & cũ
ab. ſ. ab eis ſpõ. tũc ie. in il. die. Aug. de cõ. euã. q. d. Tũc
deſolabũtur & in mœrore & luctu erũt, donec eis per
ſpiritũ ſanctũ gaudia cõſolatoria retribuãtur. Ambro.
Vel aliter, Nõ hoc ieiuniũ relegatur quo cõficitur caro,
& corporis luxuria caſtigatur. ieiuniũ nos cõmendat deo:
ſed nõ poſſumus ieiunare qui Chriſtũ habem', & Chri
ſti carnẽ epulamur & ſanguinẽ. Baſi. Filij etiam ſpõſi ie
iunare nequeũt, hoc eſt animę nutrimentũ nõ ſumere,
nec viuere in omni verbo quod de ore dei ꝓcedit. Am-
bro. Sed qui ſunt illi dies quibus nobis Chriſtus auſere
tur, cũ ipſe dixerit, Vobiſcũ ero vſq; ad conſummatio-
nem mundi? ſed nemo tibi Chriſtũ poteſt auferre, niſi
illi ipſe auferas. Bed. Quãdiu cũ ſpõſus nobiſcũ eſt, in
lætitia ſumus, nec ieiunare poſſumus nec lugere. Cũ au
tem per peccata ille recedit, tunc indicendũ eſt ieiuniũ
& requirẽdus luctus. Ambr. Deniq; de animi dictũ eſt
ieiunio, vt ſequẽtia declarãt. ſequitur enim, Dic. autẽ &c.
Quia ne. cõ. id eſt particulã ablatã à ve. no. immit. in ve.
vetus Appellauit ieiuniũ veſtimẽtũ vetus, quod exuen
dum Apoſtolus æſtimauit, dicens, Spoliate vos veterẽ
hominẽ cũ actibus ſuis. In eadẽ igitur forma ſeries con
uenit præceptorũ, ne actus veteris & noui hominis mi-
ſceamus. Aug. de q. euan. Vel aliter, Dono ſpiritus ſan-
cti percepto. Genus autẽ ieiunij quod fit per lætitiam
iam renouati in vitã ſpiritualẽ cõuenietiſsimè celebrãt,
quod antequã accipiant dicit eos eſſe tanquã vetera ve
ſtimẽta quibus incõuenienter pãnus nouus aſſuitur. i.
aliqua particula doctrinæ quæ ad nouæ vitæ tẽperan-
tiã pertinet: quia ſi hoc fiat, & ipſa doctrina quodãmo
do ſcinditur quę docet generale ieiuniũ, nõ à cõcupiſcen
tia ciborũ tantũ, ſed ab omni lætitia tẽporaliũ delecta-
tionũ, cuius particulã quæ ad cibos pertinet dicit nõ o-
portere hominib' adhuc veteri cõſuetudini deditis im
partiri: quia & illic quaſi cõciſio videtur fieri, & ipſi ve
tuſtati nõ cõuenit. Dicit etiã eos eſſe ſimiles veteribus.
vtrib'. vnde ſequitur, Et nemo mit. vinũ no. in vtres vete-
res. Amb. Fragilitas humanæ cõditionis aperitur, cũ cor-
pora noſtra exuuiis defũctorũ animaliũ cõparantur. Au.
de quæ. euã. Veteribus autẽ vtribus cõparantur apoſto
li, qui vino nouo quaſi ſpiritualibus præceptis facilius
diſrũpũtur ꝗ cõtineant. vnde ſequitur: Alioquin rũpit
vi. no. vtr. & vinũ ef. &c. Erũt autẽ noui vtres cũ poſt a-
ſcenſionẽ accepto deſiderio conſolationis eius, orando
& ſperando innouabuntur. vnde ſequitur: Sed nouum
vinũ in vtres nouos mittẽdũ eſt: & vtraque cõſeruãtur.
Bed. Vino ſiquidẽ intus reficimur, veſte autẽ foris tegi
mur. Veſtis ergo ſunt bona opera quæ foris agim': qui-
bus corã hominibus lucemus, vinũ feruor fidei, ſpei, &
charitatis. Aliter: Veteres vtres ſunt ſcribæ & phariſæi,
nouus pannus & nouũ vinũ præcepta euangelij. Greg.
Niſ. Vinum enim de nouo elicitũ propter feruorem na
turalis humidi fumoſum eſt, deſpumans naturali agita-
tione à ſe materialem ſorditiem. Tale vinũ nouũ teſta-
mentũ eſt, quod antiqui vtres qui ꝓpter incredulitatẽ
inueterati ſunt, nõ capiũt imò ſcindũtur excellentia do
ctrinę occnõ & gratiam ſpiritus incaſſum fluere faciũt,
quia in maliuolam animam nõ intrabit ſapientia. Bed.
Sed cuicunque animæ nondum in nouitate ſed in vetu
ſtate malitiæ perſeueranti, nouorum myſteriorum ſa-
cramenta non debent immitti: qui etiã præceptis euan-
gelicis præcepta legis miſcere volũt vt Galatę, vinũ no-
uum in vtres veteres mittũt. Sequitur, Et nemo bibens
vetus, ſtatim vult nouum: dicit enim, Vetus melius eſt.
quia Iudęis vitę veteris ſaliua imbutis nouę gratię prę-
cepta ſordebant, quia maiorum traditionibus comma-
culati dulcedinem ſpiritalium verborum percipere nõ
valebant.

CAPVT VI.

*Factum eſt autem in ſabbato ſecundo primo, cùm tranſirent
per ſata, vellebant diſcipuli eius ſpicas, & manducabant cõ
fricãtes eas manibus ſuis. Quidã autẽ phariſæorũ dicebant
illis: Quid facitis quod non licet in ſabbatis? Et reſpondens Ie-
ſus ad eos, dixit: Nec hoc legiſtis quod fecit Dauid, cũ eſuriſſet
ipſe & qui cũ illo erant: quomodo intrauit in domũ dei, & pa
nes propoſitionis ſumpſit, & mãducauit, & dedit his qui cum
ipſo erant, quos non licet manducare niſi tantùm ſacerdotibus?
Et dicebat illis: quia dominus eſt filius hominis etiam ſabbati.*

Ambr. Nõ ſolũ cõprehenſione verborũ, ſed etiam ipſo
vſu ſpeciéque geſtorũ incipit hominẽ dominus veteris
obſeruatione legis exuere, vnde dicitur, Factum eſt au-
tem, &c.. Bed. Non habentes enim diſcipuli ſpatiũ mã-
ducãdi propter importunitatem turbarũ, eſuriebãt vt
homines, ſed vellentes ſpicas inediam cõſolabantur, qđ
eſt indiciũ auſterioris vitæ, nõ præparatas eſcas, ſed ſim
plices quærere cibos. Theop. Dicit autem in ſabbato Sabbatũ
ſecundo primo, quia Iudęi omnẽ feſtiuitatẽ ſabbatum duplex.
nũcupabãt. requies enim dicitur ſabbatũ. Multoties er
go contingebat in paraſceue feſtiuitas, & vocabant pa-
raſceuen feſtũ propter ſabbatũ. deinde principale ſab-
batum ſecũdũ primũ dicebant, quaſi ſecundũ exiſtens
à præcedẽtis die feſtiuitate. Chry. Duplex enim erat fe
ſtũ, & prĩcipalis feſti & alterius ſolẽnitatis ſabbati. Iſi-
do. Vel dicit ſecundo primo, quia ſecundũ erat paſcha,
primũ autẽ azymorũ cũ immolarent enĩ paſcha in ſero
ſequẽti die feſtũ azymorũ celebrabãt. ꝙ autẽ ita ſit, pa-
tet ex hoc quòd apoſtoli vellebant ſpicas, & manduca-
bãt. in illo nãque tẽpore ſpicę flectũtur à fructu. Epip.
Die igitur ſabbati viſi ſunt trãſeuntes per ſegetes & ſpi
cas edebant, oſtendẽtes quoniã diſſolutũ eſt vinculum
ſabbati, vbi magnũ aduenit ſabbatũ, hoc eſt Chriſtus,
qui fecit nos quieſcere ab opere delictorũ noſtrorum.
Cyril. Phariſæi autẽ & ſcribæ ignari ſacrarum ſcriptu-
rarum, in vnũ cõſpirauerant ad reprehendẽdũ Chriſti
diſcipulos. vnde ſequitur: Quidam autẽ phariſęorũ di-
cebant illis: Quid facitis, & c. Dic mihi tu cũ in ſabbato
tibi menſa ꝓponitur, nónne frangis panẽ? Quid igitur
alios reprehendis? Beda, Alij verò dicunt ipſi domino
hęc fuiſſe obiecta: ſed à diuerſis, & ipſi domino, & diſci
pulis potuerũt obiici: & cuicũque obiectum, ad ipſum
maximè reſpicit. Ambr. Dominus autem defenſores le
gis arguit neſcire quæ legis ſunt, exẽplum inducens Da
uid. vnde ſequitur: Et reſpond. Ieſus ad eos di. Nec hoc
legiſtis, &c. Cyrill. Quaſi dicat: Cùm expreſſe dicat
lex Moyſi, Iudicate iuſtum iudicium, nec conſidera-
bis perſonam in iudicio, qualiter increpatis diſcipulos
qui vſque in hodiernum diem extollitis Dauid vt ſan-
ctum, & prophetam: cùm Moyſi præceptum non ſerua
uerit? Chryſ. Et attende quòd quandocunque domino
fit ſermo pro ſeruis. i. diſcipulis: ſeruos ducit in mediũ,
ſcilicet Dauid & ſacerdotes: quando verò pro ſe, intro-
ducit patrem, ſicut ibi: Pater meus vſque modo opera-
tur. & ego operor. The. Aliter autem eos reprimit cùm
ſubditur, Et dicebat illis, quia dominus eſt filius homi-
nis etiam ſabbati. quaſi dicat, Ego ſum dominus ſabba-
ti tãquam diſpoſitor: & ſicut legiſlator poteſtatem ha-

Christus dominus sabbati.

beo soluere sabbatum. filius enim hominis vocatus est Christus, qui dei existēs filius miraculose, dignatus est filius hominis propter homines fieri & vocari. Chrys. Marcus autem de cōmuni natura hoc ipsum protulisse fatetur, dicebat enim, propter homines sabbatū factū est, non homo propter sabbatū. Expedit igitur potius sabbatū homini subiici, quàm huic colla subiicere sabbato. Ambr. Non mediocre autem mysterium hic est. Ager enim est hic mundus, agri seges, in satione humani generis fœcunditas numerosa sanctorum. Spicæ agri fructus ecclesiæ, quos operibus discutiētes suis apostoli pascebantur: nostro se alentes profectu, & tanquam folliculis corporū mentium fructus ad fidei lucē præclaris operum suorum miraculis eruebant. Bed. Spicas enim cōfricant, quia in illis quos in corpus Christi volunt traiicere, mortificant veterē hominem cū actibus suis à terrena intentione extrahendo. Amb. Sed hoc putabant Iudæi sabbato non licere, Christus autem nouę gratiæ munere designabat ociū legis opus gratiæ: mirè tamen secūdo primū, nō primo secundū sabbatū dixit: quia sabbatum illud ex lege solutum est quod erit primum, & hoc primum factum est quod secundo constitutum est. Sabbatū igitur dicitur secundū, iuxta numerum: primū, iuxta operationis gratiam. melius est enim sabbatū quo impunitas datur, q̄ quo pœna præscribitur. Hoc fortè primū est in prædestinatione cōsilij: & secundū in sanctione decreti. Deinde quòd Dauid cū sociis fugit, hic prefiguratus in lege Christus est, qui cū apostolis principē mundi lateret. Quomodo autem ille obseruator legis atque defensor panes & ipse manducauit & dedit his qui secū erant, quos nō licebat mãducare nisi sacerdotibus: nisi vt per illam demonstraret figurā sacerdotalē cibū ad vsum transire populorū? siue quòd omnes vitā sacerdotalē debemus imitari, siue quod omnes filij ecclesiæ sacerdotes sunt. vngimur enim in sacerdotiū sanctū, offerentes nosmetipsos deo hostias spiritales. Si autē sabbatum propter homines factū est, vtilitas autem hominū postulabat esurientem hominē, qui diu fuerit terræ fructibus abdicatus, veteris panis vitare ieiunia, non vtique lex soluitur, sed impletur.

Dauid figurat Christum

Factum est autem & in alio sabbato, ut intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem scribæ & pharisæi si in sabbato curaret, ut inuenirent unde accusarent eum. Ipse uerò sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus: Interrogo uos si licet sabbatis benefacere, an malè: animam saluam facere, an perdere? Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manū tuam. Et extendit: & restituta est manus eius: ipsi autem repleti sunt insipientia: & colloquebantur adinuicem quidnam facerent de Iesu.

Ambr. Hic ad alia progreditur dominus, nam qui totū hominē saluū facere disposuerat, per singula mēbra curabat. vnde dicitur: Factū est autē in alio sabbato vt intraret in synag. & doceret. Bed. Sabbatis maximè curat & docet, nō solū propter insinuandū spirituale sabbatum, sed etiam propter celebriorem populi conuentum. Cyrill. Docebat autē reuera transcēdētia intellectum, & quæ salutis futuræ per eū reserabant audientibus semitā. deinde precedēte doctrina subito diuinā ostendebat virtutē. vnde sequitur: Et erat ibi homo, &c. Bed. Quia verò destructionē sabbati, quā in discipulis arguebāt, probabili magister excusauerat exemplo, nūc ipsum obseruando magistrū calūniari volunt. vnde sequitur: Obseruabāt autē scribæ & pharisæi si in sabbato curaret, vt scilicet si nō curet crudelitatis vel imbecillitatis, si curet transgressionis vitio arguant. vnde sequitur: Vt inuenirēt vnde accusarēt eū. Cyri. Hic enim est mos aduersarij, pascit in se doloris morbū aliorum preconiis: sed dominus nouit omnia, & corda rimatur. vnde sequitur, Ipse ve. s. cog. &c. Et surgēs stetit: vt forsan incitaret ad pietatē crudelē pharisæum, & ipsa passio flammas mitigaret liuoris. Beda, Præueniens autem dominus calūniam quā sibi preparabant, arguit eos qui præcepta legis malè interpretando etiam à bonis operibus sabbato æstimabant feriandum, cùm lex à seruili opere. i. malis abstinere precipiat in sabbato. vnde sequitur: Ait au. ad il. Ie. Inter. &c. Cyrill. Nimis est idonea quæstio. nam si licet in sabbato benefacere, nec aliquid obstat vt laborantes à deo misericordiam cōsequantur desinas colligere aduersus Christum calūniam. Si autē non licet in sabbato benefacere, & lex prohibet animarum salutē, factus es legis accusator. Ipsam quoque sabbati sanctionē si velimus discutere, ad opus pietatis introductum fuisse reperiemus. Iussit enim in sabbato feriari, vt quiescat, inquit, puer tu⁹ & ancilla tua, bos tuus & quodlibet pecus tuū. qui verò bouis miseretur & cæterorū pecorū, quomodo nō miserebitur hominis graui morbo perplexi? Ambr. Lex autē in præsentibus formā prefigurauit futurorū, in quibus vtique malorū feriæ sunt nō bonorū. nā licet secularia opera cōquiescāt non ociosus tamē boni operis actus est in dei laudes requiescere. Aug. de. q. euā. Cùm autem dominus corpus curauerit, sic interrogauit: Animam saluā facere, an perdere? Vel quia illa miracula propter fidem faciebat, vbi salus est animæ: vel quia ipsa sanatio manus dexteræ salutem animę significabat, quę à bonis operibus cessans, aridam quodammodo dexteram habere videbatur: vel animā pro homine posuit, sicut dici solet: Tot animæ ibi fuerūt. Aug. de con. euang. Sed potest mouere quomodo Matthæus dixerit, q ipsi interrogauerunt dominum, si licet curare sabbato, cū Lucas hic illos potius à domino interrogatos esse perhibeat? itaque intelligendum est q illi prius interrogauerunt dominum, si licet sabbato curare. Deinde intelligēs cogitationes eorum, aditum accusandi quęrētium, constituit in medio eum quē fuerat sanaturus: & interrogauit quę Marcus & Lucas eū interrogasse cōmemorāt. Sequitur, Et circūspectis omnibus. Titus. Quasi collectis omnium oculis, quinetiam incitata mente eorū ad cōsiderationem negocij, dixit homini, Extende manū tuā. Ego tibi mãdo qui creaui hominē. audit autē qui læsam habebat manum, & sanus fit. vnde sequitur: Et ex. & re. &c. Quos autem oportebat in miraculo stupere, augēt malitiam. vnde sequit: Ipsi autē rep. &c. Chry. Et vt narrat Matt. exeunt & consiliantur vt occidant eum. Cyrill. Cernis ò pharisæe operantē diuinè ac superna maiestate liberantem languentes, & mortē portas ex liuore. Bed. Homo iste humanum genus significat in fœcunditate boni operis arefactum pro manu in primo parente ad pomum extensa, quā sanauit innocens manus in cruce extensa: & bene manus in synagoga erat arida, quia vbi maius donum scientię, ibi transgressor maiori subiacet culpæ. Amb. Audisti igitur verba dicentis: Extēde manum tuam. Communis ista generalísque medicina est. & tu qui putas manū habere te sanā, caue ne auaritia vel sacrilegio cōtrahatur. Extende sępius eam, vt proximū iuues, vt viduæ præsidium feras, eripias iniuriæ quem vides iniustè contumeliæ subiacere. extende ad pauperem qui te obsecrat, extende ad dominum pro peccatis tuis. sic manus extenditur, sic manus sanatur.

Mos aduersarij.

Cōsensus euangelicus.

Factum est autem in diebus illis, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione dei. Et cùm dies factus esset, uocauit discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis quos & apostolos

nominauit: Simonem quem cognominauit Petrũ, & Andream fratrem eius, Iacobũ & Ioãnem, Philippũ & Bartholomæum, & Matthæũ & Thomã, Iacobũ Alphæi, & Simonẽ qui uocatur Zelotes, & Iudã Iacobi, & Iudã Scariotẽ qui fuit proditor. Glo. Insurgẽtibus aduersariis contra Christi miracula & doctrinam, apostolos elegit quasi defensores veritatis & testes, quorũ electioni orationẽ præmittit. vnde dicitur: Factum est autem, &c. Ambr. Noli insidiatrices aperire aures, vt putes filium dei quasi infirmũ orare vt impetret quod implere nõ possit. potestatis enim obedientiæ magister ad pręcepta virtutis suo nos informat exemplo. Cyril. Scrutemur igitur in his quæ Christus egit, qualiter nos doceat orationib⁹ diuinis insistere, semotim scilicet & secretò nemine vidente: amota quoque mũdana solicitudine, vt sursum ad diuinæ speculationis intuitum erigatur intentio, quod designatur in hoc quòd semotim orabat Iesus exiens in montem. Ambr. Vbique etiam solus obsecrat. Dei eñ consilium humana vota nõ capiũt. Nec quisquã interiorũ potest esse particeps Christo. nõ autẽ omnis qui orat ascendit in montẽ, sed qui orat à terrenis ad superiora pgrediẽs, sed nõ ille qui de seculi diuitiis aut de honore solicitus est. Omnes sublimes in montẽ ascendũt. quare in euangelio inuenies solos in montẽ cũ dño ascẽdisse discipulos. Species autẽ tibi christiane datur, forma præscribitur quam debeas æmulari, cùm sequitur: Et erat pernoctans, &c. Quid enim te pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat? Cyril. Exurge igitur & tu tempore noctis. Purior est eñ tunc tẽporis anima, ipsæ tenebræ silẽtium nimium possunt sufficienter ad cõpunctionẽ perducere. Cæterum si ipsum quoq; cælũ inspicias punctarũ stellis quasi infinitis luminibus, si cõsideres ꝙ qui per diẽ saltãt, iniuriantúrque, hi tunc nihil à mortuis discrepant: detestaberis quẽlibet ausum humanũ. Hæc omnia sufficiunt ad animam erigendã. tunc nõ vexat inanis gloria, non acedia, nõ conciliatio occupat: non sic ignis ferri sequestrat rubiginẽ, velut nocturna oratio æruginẽ peccatorũ. Quẽ de die solis æstus pcussit, nocte refrigeratur: quẽlibet rorem superãt nocturnæ lachrymę, & cõtra cõcupiscentiã valẽt & quẽlibet timorẽ. si verò prædicto rore non foueatur homo, arescit sub die. Quapropter licet non multum ores noctu: semel ora vigilando, & sufficit. ostende quòd nõ solũ ad corpus nox pertinet, sed etiam ad animam. Ambro. Quid autẽ te facere conuenit cùm vis aliquod officium pietatis adoriri, quando Christus missurus apostolos prius orauit? Sequitur enim, Et cũ di. fa. ess. vo. dis. suos, &c. Quos scilicet ad propagãdum auxilium salutis humanæ per terrarũ orbẽ satores fidei destinauit. Simul aduerte cæleste cõsilium: nõ sapiẽtes aliquos, nõ diuites, nõ nobiles, sed piscatores & publicanos, quos dirigeret elegit: ne diuitiis aut potẽtię nobilitatísq; authoritate traxisse aliquos ad suã gratiã videretur: vt veritatis ratio, nõ disputationis gratia præualeret. Cyril. Attẽde autẽ maximã euãgelistæ sedulitatẽ, non solũ dicit electos fuisse sacros apostolos, imò nominatim eos enumerat, ne quisquã audeat alios inscribere apostolorũ catalogo: Simonẽ quẽ cognominauit Petrum, & Andream fratrẽ eius. Bed. Nõ modò primũ eum cognominauit, sed lõge prius cũ ab Andrea adductio dicitur, Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Sed volẽs Lucas nomina apostolorũ enumerare, cùm necesse haberet Petrum dicere, breuiter voluit innuere quòd non hoc antea cognominaretur, sed ita dominus cognominauerit. Euse. Secunda autẽ cõbinatio est Iacobi & Ioannis: vnde sequitur, Iacobum & Ioannẽ, ambos. s. filios Zebedæi, qui etiam piscatores fuerunt. Post hos autẽ dicit Philippũ & Bartholomæum: Philippũ dicit Ioannes fuisse de Bethsaida cõcinẽ Andreæ & Petri, ipse quoque Bartholomæus vir simplex & expers scientiæ mũdanæ & amaritudinis. Matthæus verò ex his qui prius cẽsus exigebãt vocatus est: de quo subdit Matthæum & Thomã. Bed. Matthæus compari suo Thomæ in ordine, humilitatis causa se supponit, cũ à cæteris euãgelistis prælatus sit. Sequit: Iacobũ Alphæi & Simonẽ qui vocat Zelotes. Glos. Quia scilicet fuit de Chana Galilææ qui interpretat zelus, quod addit ad differentiã Simonis Petri. Sequit: Iudã Iacobi & Iudã Scarioth qui fuit proditor. Augu. de con. euan. In nomine Iudę Iacobi Lucas videt discrepare à Matthęo qui eũ Thadæum appellat. Sed quis vnquã prohibuit duobus vel tribus nominib⁹ vnũ hominẽ vocari? Eligitur aũt Iudas proditor nõ per imprudẽtiã, sed per prouidẽtiam: susceperat quidẽ hominis fragilitatẽ, & ideo nec has partes recusauit infirmitatis humanę: voluit ab apostolo suo tradi, vt tu à socio proditus moderatè feras, tuum errasse iudiciũ, periisse beneficium. Bed. Mysticè autẽ mons in quo apostolos elegit, altitudinẽ designat iustitiæ, qua instituendi erãt & eam pdicaturi: sic & lex in mõte data fuit. Cyril. Quòd si libet interpretationẽ apostolicorũ nominũ scire, scito quòd Petrus dicitur dissoluẽs vel agnoscens, Andreas decora potentia vel respondens, Iacobus autẽ supplãtator doloris, Ioannes domini gratia, Matthæus donatus, Philippus os magnum vel orificiũ lãpadis, Bartholomęus filius aquas suspẽdẽtis, Thomas abyssus vel geminus, Iacob⁹ Alphæi supplãtator gress⁹ vitę, Iudas cõfessio, Simõ obediẽtia.

Exẽplum Christi.

Doctrina pulchra.

Cõcordia verborũ.

Et descendens cum illis stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa et Hierusalẽ, & maritima, & Tyri & Sidonis, qui uenerant ut audirent eum & sanarẽtur à languoribus suis. Et qui uexabantur à spiritibus immundis curabantur, & omnis turba quærebat eum tangere: quia uirtus de illo exibat, & sanabat omnes. Cyril. Celebrata ordinatione apostolorũ, pluribus cõgregatis & de regione Iudæorũ, necnõ à maritima Tyri & Sidonis qui erant idololatræ: constituit eos totius orbis doctores, vtpote qui euocarẽt Iudæos à legis seruitute, cultores autẽ dæmonũ ab errore gentili ad veritatis cognitionẽ. vnde dicitur: Et ascen. cũ &c. Bed. Nõ à proximo mari Galilęę maritimã dicit: quia hoc nõ miraculi loco poneretur, sed à mari magno cognominatur, in quo etiam Tyrus & Sidõ cõprehendi poterant, de quibus sequitur: Et Tyri & Sidonis. Quæ quia ciuitates gentiũ sunt, cõsultè nominatim ponũtur, vt quanta sit fama virtutísq; saluatoris intimetur, quæ externas quoque ad sanitatẽ doctrinámque capessendã ciuitates accersierat: vnde sequitur, Qui venerant vt audirẽt eũ. Theo. Hoc est, ad animarũ medelã: vt sanarentur à languoribus suis, hoc est ad medelã eorũ corporũ. Cyrill. Postquã aũt sacerdos publicauit apostolos, plurima & & ardua fecit miracula: vt qui cõuenerant Iudęi & gentiles, scirẽt eos decoratos esse à Christo dignitate apostolatus, & quòd ipse nõ erat sicut vnus aliorum hominũ, magis autẽ deus, vt verbũ incarnatũ. vnde sequitur: Et om. tur. quæ. &c. Neque enim alienã virtutẽ accipiebat Christus: sed cũ naturaliter esset deus, propriam virtutẽ super infirmos emittẽs, sanabat omnes. Amb. Aduerte autẽ omnia diligẽter, quomodo & cum apostolis ascẽdat ac descẽdat ad turbas, quomodo cum turba sequitur ad excelsa: denique vbi descendit, inuenit infirmos: in excelsis enim infirmi esse non possunt. Bed. Raro hoc quoque vspiam vel turbas dominum ad altiora sequi, vel quempiam debilẽ inuenies in monte curari: sed extincta febre libidinũ, accensáque sciẽtiæ luce pe-

Mysteriũ verborũ.

detẽtum quẽquã ad culmẽ subire virtutũ. Turba autem quæ dñm tãgere potuit, spiritus illius virtute sanatur, vt supra leprosus domino tangente mũdatur. Tactus ergo Saluatoris, opus est salutis: quẽ tãgere est fideliter in eum credere: à quo tangi, est eius munere sanari.

Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat, Beati pauperes, quia uestrum est regnum dei. Beati qui nũc esuritis quia saturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cũ uos oderint homines, & cũ separauerint uos & exprobrauerint, & eiecerint nomen uestrum tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces uestra multa est in cælo. Secundum hæc enim faciebant prophetis patres eorum.

Cyril. Post apostolorũ ordinationẽ ad euãgelicæ vitæ nouitatẽ saluator suos discipulos rectificauit. Amb. Diuinitatis autẽ prõptur᷒ oracula incipit esse sublimior, etsi in humili stabat, tamẽ oculos eleuauit. vnde dicitur Et ipse eleuatis oculis. Quid est leuare oculos nisi interius lumẽ aperire? Bed. Et quãuis generaliter omnibus loquatur, specialius tamẽ oculos in discipulos leuat. Sequitur enim: In discipulos suos: vt his qui verbũ intenta cordis aure percipiunt, latius saporis intimi lumen aperiat. Ambr. Quatuor autẽ tantũ beatitudines Lucas posuit, octo verò Matthæus: sed in istis octo, illæ sunt quatuor: & in istis quatuor, illę octo. Hic enĩ quatuor velut virtutes amplexus est cardinales, ille in istis octo mysticũ ordinẽ reserauit. Sicut enim spei nostræ octaua perfectio est, ita octaua summa virtutum est. Primã autem beatitudinẽ paupertatis vterque euangelista posuit: ordine enim prima est, & parẽs quædam virtutum. quia qui cũtempserit secularia, ipse merebitur sempiterna. Nec potest quisquã meritũ regni cælestis adipisci, qui mũdi cupiditatẽ post se emergẽdi nõ habet facultatẽ. vnde sequitur: Dicebat, Beati pauperes. Cyril. In euangelio quidẽ quod est secundũ Matthæum beatos fieri dixit pauperes spiritu: vt intelligamus esse pauperem spiritu, habentem intellectũ modestum & quodammodo remissum. vnde dicit Saluator: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Hic autẽ beatos asserit pauperes non addito, spiritu: pauperes appellãs diuitias contẽnentes: decebat enim vt cũ pronũtiaturi essent salutiferi euangelij dogma, mentẽ nõ gererẽt cupidã, sed promptũ affectũ haberent erga maiora. Cyril. Non autem omnis quem paupertas premit beatus est, sed qui Christi præceptum mũdanis prætulerit opibus: plures enim pauperes sunt in substãtia, auarissimi tamẽ secũdum affectum: quos non saluat paupertas, sed affectus damnat. Nihil enim inuolũtariorũ beatificabile est, eo quòd omnis virtus libero designatur arbitrio. Beatus ergo pauper quasi Christi discipulus, qui pro nobis paupertatẽ sustinuit. Nã ipse dñs quodlibet opus impleuit quod ad beatitudinẽ ducit, se prębẽs exẽplar discẽtib᷒. Euse. Sed cùm cæleste regnũ in multis gradibus bonorum consideretur. Primus gradus scandentiũ est eorũ qui diuino intuitu colũt paupertatẽ: tales antẽ fecit eos qui primò facti sunt eius discipuli. Ob hoc in eorũ persona dicit: Quia vestrũ est regnũ dei: quasi demonstratiuè hoc proferens ad præsentes, ad quos etiam oculos eleuauit. Cyril. Postquã igitur mandauit paupertatem colere: ea quæ cõsequuntur inopiam coronat honorib᷒. Contingit autẽ paupertatẽ colẽtes, necessariorũ incurrere defectum & vix acquirere victũ, idcirco non sinit discipulos pusillanimes super hoc fieri, dicẽs: Beati qui nunc esuritis. Cyril. Id est beati qui castigatis corpus vestrũ, & seruituti subiicitis, qui in fame & siti verbo operam datis, quia cælestium tunc gaudiorum habebitis vbertate perfrui. Greg. Nise. Altius autem, sicut secundum sensibilem escam diuersificatur participãtium appetitus ad comestibiliũ species: sic & in cibo animæ, ab his quidẽ opinabile, ab his autem appetitur quod naturaliter est bonũ: vnde hic secundum Matthæum batificantur, qui iustitiam loco cibi & potus reputant, nõ inquã particularẽ sed vniuersalẽ virtutẽ: quã q esurit, beatificandũ dicit. Bed. Apertissimè nos instruẽs nunquã nos satis iustos æstimare debere: sed quotidianũ iustitiæ semper amare profectũ, ad cuius perfectã saturitatẽ nõ in hoc seculo sed in futuro possumus puenire, Psalmista ostendit, dicẽs: Satiabor cũ manifestabitur gloria tua. vnde sequitur, Quia saturabimini. Greg. Nis. Auidis enim iustitiæ desideratorũ copiã spondet. Nihil enĩ eorũ quæ secundũ voluptatem in vita quærũtur, satiat inquirentes. Solũ autẽ virtutis studiũ subsequitur prẽmiũ quod indeficiens gaudiũ inserit animæ. Cyril. Cõsequitur autem inopiã nõ solũ defectus rerum ad delectationes facientiũ, sed etiam depressus vultus propter mœstitiã. vnde sequitur, Beati qui nũc fletis. Beatificat flentes nõ eos qui simpliciter ab oculis lachrymas emittũt, cõmune enĩ est hoc tã fidelibus quàm infidelib᷒, si quid tristiũ accidat. Magis aũt illos beatos asserit, qui lenem vitam & implicitã, carnalibus voluptatibus deditã vitant refutantes delicias, & penè lachrymãtes propter odiũ mũdanorũ. Chry. Magnũ quid verò secundũ deũ tristitia est: & impetrat ei pœnitentiam in salutem. vnde Paulus, cũ non haberet suos defectus flere, pro alienis lugebat: talis luctus est alacritatis materia. vnde sequitur: Quia ridebitis. Etenim si nihil profumus his ꝓ quibus flemus, tamẽ proficimus nobismetipsis. Nã qui sic aliena deflet, multò magis nõ præteribit inflebiliter sua delicta. Magis autem nec facilè labetur in scelus: nõ dissoluamur in hac breui vita, ne suspirem᷒ in infinita. Non quæramus delicias, à quibus manat luctus & dolor nimius: sed tristemur tristitia, quæ germinat veniã. Est etiam dñm sæpius reperire lugentem: ridentem nequaquam. Basi. Promittit autẽ flentibus risum, nõ quidem emissum per mãdibulas sonũ, sed merã & impermixtã cuilibet tristitiæ alacritatem. Bed. Qui ergo propter diuitias hæreditarias Christi, propter panem vitæ æternæ, propter spẽ cælestiũ gaudiorũ: fletus, esuriem, paupertatẽmq; pati desiderat, beatus est. Multò autem beatior qui has virtutes inter aduersa seruare non trepidat. vnde sequitur: Beati eritis cũ vos oderint homines. Licet enim homines odiant corde nephando, dilectum cor Christi lædere nequeunt. Sequitur: Et cũ sep. vos. Separent, & à synagoga expellant, Christus inuenit & cõfirmat. Sequitur, Et exprobrauerint. Exprobrẽt nomen crucifixi, ipse cõmortuos sibi corresuscitat, & cõsedere facit in cælestibus. Sequitur: Et eie. no. vestrum tanquã malũ. vbi nomen christianorũ significat quòd à gentilibus Iudęisque sæpissimè quãtũ ad ipsos memorię abrasum & ab hominibus est abiectũ, nulla existente causa odij, nisi propter filiũ hominis, qui. s. credentes nomen Christi, suũ cognomen facere voluerũt. Docet ergo eos ab hominibus insectãdos, sed vltra homines esse beãdos. vnde sequitur: Gaud. in il. die & exul. ec. &c. Chry. Multũ & paucũ mẽsuratur dignitate ꝓferentis. Quæramus igitur quis multã ꝓmisit mercedẽ? siquidẽ propheta vel apostolus velut homo paucũ esse multũ existimauit, nũc aũt dñs qui possidet perennes thesauros, opes, quæ quemlibet intellectũ transcendũt, multã pollicitus est mercedem. Basil. Rursus magnũ, aliquando absolutã habet intentionem: sicut magnũ est cælũ, & magna est terra: aliquãdo verò ad aliquid habet relationem, vt magnus equus & bos in cõparatione similiũ: sic arbitror multam fore mercedem repositam patienti

Oracula diuinitatis. — Quæ paupertas beata. — Tristitia secundũ deum. — Nominis Iesu iniuria

bus opprobria propter Christũ, nõ tanquã cõparatam ad ea quæ penes non sunt, sed in se multã existẽtem, & tanquã à deo donatã. Dama. Illa etiã quæ mẽsurari vel numerari possunt, terminatè ingerũtur: quod autem ex quadã excellẽtia omnẽ trãscendit mensurã & numerũ, indeterminatè dicitur magnũ & multũ, puta quãdo dicimus multam esse dei misericordiam. Euseb. Deinde muniens discipulos ad pugnã aduersariorũ quã passuri erant per totũ orbẽ prædicãtes subdit: secundum hæc enim facie.pro.pa.eorũ. Ambr. Quia prophetas vt Iudæi vsque ad mortẽ corporis persecuti sunt. Bed. Quia vera dicentes solent persecutionẽ pati: nec tamen ideo prophetæ antiqui timore persecutionis à veritatis prædicatione defecerunt. Euse. Hoc autẽ dicebat muniens discipulos ad pugnã aduersariorũ prędicantes per totũ orbem. Ambro. In hoc ergo quod dicit, Beati pauperes habes tẽperantiam quæ te à peccato abstinet, seculum calcat, illecebrosa nõ quærit. Beati qui esuritis: habes iustitiam. qui enim esurit, esurienti cõpatitur, compatiendo largitur, largiendo fit iustus, quia iustitia eius manet in æternum. Beati qui nũc fletis: habes prudentiam cuius est flere quotidiana, & ea quę æterna sunt quærere. Beati eritis cũ vos oderint homines: habes fortitudinẽ, sed eã q̃ nõ odiũ meretur ex crimine, sed persecutionẽ patitur ex fide. Sic enim ad passionis peruenitur coronam, si gratiam hominũ negligas, diuinã sequaris. ergo temperantia cordis habet mũditiam, iustitia misericordiam, pacem prudentia, mansuetudinẽ fortitudo. Connexæ sibi sunt & concatenatæ virtutes: vt qui vnam haber, plures habere videatur: & sanctis vna cõpetit virt⁹, sed eius quæ fuerit vberior, vberius est præmiũ. Quanta hospitalitas in Abraham? quanta humilitas? sed quia fide præstitit, fidei præ cæteris meruit principatum. Ergo vnicuique plura præmia, quia plurima incẽtiua virtutum: sed quo in aliquo merito copiosius, hoc etiam in præmio redundantius.

Virtutes connexæ.

Veruntamen væ vobis diuitibus qui habetis cõsolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ cùm benedixerint vobis omnes homines, secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum.

Cyril. Prædicto quòd paupertas propter deũ causa sit cuiuslibet boni, & quòd esurire & flere nõ vacabit mercede sanctorũ, transfert sermonẽ ad opposita, & innuit ipse damnationis & supplicij fore materiam: vnde dicitur: Veruntamen væ vob. diui. qui habetis consola. vestrã. Cyril. Hæc enim dictio væ, semper in scripturis dicitur his qui non possunt euadere à futuro supplicio. Ambr. Licet autẽ pecuniariis copiis multa sunt lenocinia delictorũ, pleraq; tamẽ sunt incẽtiua virtutũ: quanquã virtus subsidia nõ requirat, & cõmendatior sit collatio pauperis, q̃ diuitis liberalitas: tamẽ nõ eos qui habent diuitias, sed eos qui vti his nesciunt, sentẽtiæ cęlestis authoritas cõdẽnat. Nam vt ille pauper laudabilior est, qui prompto largitur affectu: ita criminosior diues est, qui de eo referre gratiam deo debuit quod accepit, nec censum ad communẽ vsum datum sine vsu abscondere. Non census igitur, sed affectus in crimine est. Et quanquã nulla pœna grauior sit q̃ successorum profutura cõpẽdiis anxio timore seruare, tamẽ quoniam auaritiæ desideria cõgerendi quadã voluptate pascuntur, qui consolationẽ vitæ præsentis habuerunt remunerationem perpetuam perdiderunt. Possumus tamẽ hîc diuitẽ itelligere populũ Iudæorũ vel hæreticos, vel certe pharisæos, qui vbertate verborũ & quodã ambitiosæ facundiæ patrimonio delectati, simplicitatẽ verę fidei supergressi thesauros inutiles condiderũt. Sequit. Vę vo. qui saturati estis, quia esuri. Bed. Diues ille purpuratus saturabatur epulãs quotidie splẽdidè, sed dirũ væ sustinebat esuriens, quãdo de Lazari quẽ despexerat digito guttã aquę quærebat. Basi. Quod autẽ necessaria sit abstinẽtiæ ratio palã est ex eo ꝙ Apostolus eam inter fructus spiritus enumerauit. Subiectio enim corporis per nihil aliud sic obtinetur, sicut per abstinẽtiam: qua sicut quodã freno docet cõpescere iuuẽtutis feruorẽ. Est igitur abstinẽtia interemptio criminis, amotio passionũ, vitæ spiritalis initium, obtundens in se illecebratum aculeum. Ne autẽ coincidẽtia fiat cũ inimicis dei, debet accipi quodlibet cũ exigit tempus, ad ostendendum ꝙ mundis omnia munda. Procedẽdo quidem ad necessaria vitæ, abstinendo autẽ omnino ab his que faciunt ad voluptatẽ. Attamen nec eandẽ horã sibi cunctis sancire possibile, nec modũ nec mensurã. Sit autẽ cõmunis intentio, nõ expectare repletionem. Replere nanq; ventrem, ipsum quoque corpus inutile facit erga proprias operationes, somnolentũ & ad nocumẽta dispositum. Bed. Aliter: Si beati sunt illi qui iustitię semper esuriũt opera, infelices ecõtra æstimandi, qui sibi in desideriis placẽtes nullã veri boni famẽ patiũtur. sequitur: Vę vo. qui ridetis, &c. Basi. Cũ dominus ridentes nũc arguat, palã est ꝙ nunquã erit fideli tempus risus: & præcipuè in tanta multitudine eorum qui in peccato moriuntur, pro quibus oportet lugere. superfluus aũt risus est immoderãtiæ signum, & effrenis animæ motus. sed vsque ad vultus iocũditatẽ exprimere passionem animæ non dedecet. Chry. Dic autẽ mihi cur cõcuteris & defluis, qui debes assistere terribili iudicio, & ponere rationem de omnibus hîc operatis? Beda: Quia verò ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flãmis, sic in culpa ardentibus solita est ministrare fõmentũ. Subdit: Væ cũ bene. vo. &c. Chry. Nõ autẽ cõtrariũ est quod hîc dicitur, ei quod alibi domin⁹ dicit, Luceat lux ve. co. ho. Vt. s. manifestemus bene agere ad gloriam dei, nõ ad propriam. Perniciosum enim quid est inanis gloria: & inde sumit ortũ iniquitas atque desperatio, & mater malorũ auaritia. quòd si viã quæris diuertẽdi ab hoc, dirigas aspectũ semper ad deum, & esto cõtentus ea quæ apud eum est gloria. Nã si in qualibet facultate doctiores eligere oportet in arbitros, quomodo virtutis experimentũ pluribus credis, nõ autẽ illi qui prę omnibus eam nouit, & dare & coronare potest? à quo si gloriã cupis, vita laudem humanam. De nullo enim alio magis cõsueuimus admirari, q̃ de respuente gloriã: quòd si nos, multò magis dñs omniũ. Deinde illud cõsideres, ꝙ hominũ gloria celeriter deficit, quia per cursum tẽporis obliuioni traditur. Sequitur: Sec. hoc en. sa. &c. Bed. Pseudoprophetæ significãtur, eo quòd ad captandũ vulgi fauorẽ futura præloqui conentur. Itaque dominus in monte beatitudines solummodo proborũ, in cãpo verò etiam væ describit reproborum: quia rudes adhuc auditores necesse est terroribus ad bona cõpelli, perfectos autem satis est præmiis inuitari. Ambr. Et attende quòd Matthæus præmiis ad virtutẽ & fidẽ populos prouocauit, hîc autem etiam à criminibus atque peccatis futurorũ suppliciorum denunciatione deterruit.

Abstinentia quid.

Gloriæ despectus mirabilis.

Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros: benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam unam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omnia autem petenti te, tribue, & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter

Beda, Quia dixerat supra quid ab inimicis pati possent, nunc qualiter cum eisdem inimicis agere debeant

ostendit, dicens: Sed vob. di. qui aud. Amb. Non ociose plurimorū factorū cælestiū enumeratione progressus ad hunc locum serius venit, vt populus diuinis miraculis roboratus vltra legis tramitē virtutū vestigiis progredi edoceretur. Denique inter tria maxima, spem, fidem, & charitatem maior est charitas, quę ordinatur cū dicitur, Dili. ini. ve. Basi. Inimici quidē propriū est obesse & insidiari. Omnis igitur qui qualitercūque nocet alicui, dicitur inimicus. Cyril. Conueniens autem erat huiusmodi conuersatio doctoribus sanctis, qui prædicaturi erant vbique terrarū salutarē sermonem, quos si cōtingeret velle recipere de persequētibus vindictam omisissent eos ad cognitionem veritatis vocare. Chry. Non autem dicit, Nē odio habeas: sed, Diligas. neque simpliciter mādauit diligere, sed etiā bene facere. vnde sequitur, Benefa. his qui ode. vos. Basi. Verùm quia homo ex corpore consistit & anima: secundū animā quidem bene faciemus huiusmodi arguētes & cōmonētes eos & omnino ad cōuersionē manuducētes, secūdum corpus autē benefaciētes eis in necessariis victui. Sequitur, Benedicite maled. vob. Chry. Qui enim percutiūt proprias animas, digni sunt lachrymis & fletib⁹, nō maledictionib⁹. Nihil enim detestabilius est anima maledicta, nec immūdius lingua quæ maledictiones effert. Homo ex aspidum venena non euomas, nec vertaris in beluam. Est tibi datū os nō vt mordeas, sed vt aliorum vulnera sanes. inimicos autē mādauit nobis annumerare gradui amicorum, nō quorumcūque, sed præcipuorum pro quibus orare solemus. vnde sequitur: Orate pro per. vos. Plerique autē ecōtra procūbētes, & frōte super terrā percutiētes, & manus expandētes, non pro suis criminib⁹ orāt deum, sed aduersus inimicos: quod nihil aliud est ꝙ̄ seipsum trāsfodere. Cū eum qui prohibuit cōtra inimicos orare precaris, vt te maledicentem inimicis exaudiat, quomodo possibile est audiri, quando prouocas exauditurū verberando inimicū corā rege, etsi non manibus, verbis tamen. Quid facis homo? stas vt veniam impetres peccatorum, & imples os amaritudine. Mitigationū est tēpus, orationis & gemitus: nō furoris. Bed. Sed meritò mouetur quæstio, quomodo in prophetis inueniuntur multæ imprecationes aduersus inimicos? Vbi videndū est quia prophetæ per imprecationē quid esset futurū cecinerūt non optantis voto, sed spiritu præuidentis. Cyril. Vetus autē lex mādabat nō offendere alios, vel, si prius fuerimus læsi, non vltra proportiones lædentium iras protendere: sed perfectio legis in Christo est & in suis mādatis. vnde sequitur: Et qui te &c. Cyril. Nā & medici cū calce feriuntur ab insanis, tunc maximè miserētur eis, & accingunt se ad eorum remedium. Tu quoq; similē habeas coniecturā erga persequentes. Ipsi nanque sunt qui præcipuè infirmātur: nec pri⁹ desistam⁹, ꝙ̄ totā amaritudinē euomuerint, tūc vberes gratias agent tibi: & ipse deus te coronabit, eo ꝙ fratrem tuum in pessima ægritudine liberasti. Bed. Ferè autē cūcti cōtra hoc mandatum procedimus & presertim potētes vel principes: non solū si passi fuerint contumelias, sed & si præstita eis non sit reuerentia: aduersarios reputantes quicunque eos minus reueriti sunt ꝙ̄ se reputauerint dignos. Est autē magna infamia principis, esse prōptum ad vindictā. nam & qualiter alium docebit nil mali pro malo rependere, qui nocēti retribuere satagit? Cyril. Vult autē dominus insuper esse contemptorē rerū. vnde sequitur: Et ab eo qui &c. Hęc est enim virtus animæ quę omnino auersa est à passione cupiditatis diuitiarum. Decet enim eum qui pius est, & obliuisci malorū: vt ea & quib⁹ charos amicos iuuamus, persequentibus conferamus. Chry. Non autem

Oris vsus quis.

Principū vindicatio.

dixit: Fer humiliter iniuriātis impetū: sed procedas per sapientiā, & vlterius te disponas ad patiendū quę illi cupiat facere, superans insolētiam eius vbertate prudentiæ: vt habito pudore in excellēti patientia tua descēdat. Sed dicet aliquis, Quomodo potest hoc fieri? Cùm videris deum factum hominem, tot passum pro te, adhuc quæris & dubitas, quomodo possibile sit nequitiis ignoscere cōseruorum. Quis tale passus est quale dominus tuus dum ligaretur, flagellaretur, sputa perferens, mortē patiēs? vnde sequitur, Omni autē pe. te tribue. Aug. de ser. do. Nō dicit omnia petēti, sed vt id des quod iustè & honestè potes. i. quod nec tibi nec alteri noceat quantū sciri aut credi ab homine potest: & cui iustè negaueris quod petit: indicanda est iustitia: & aliquando melius aliquid tribues, cū petentem iniusta correxeris. Chry. In hoc tamen peccamus non modicum, non solum non dando petentibus, sed & eos increpando. Cur inquit non laborat? cur ociosus alitur? Dic mihi, & tu laborando possides? Sed & si laboras, ad hoc laboras vt vituperes alium: propter vnicū panē & tunicam, appelles cupidū: nihil tribuis? ne cōuitieris. Cur nec tu misereris, & volētibus dissuades? Si cunctis indifferenter erogauimus, semper miserebimur. Quia enim Abraham cunctos recipiebat, recepit & angelos. Nam & si homicida sit & prædo, nónne tibi dignus videtur panis habēdi? Non igitur simus seueri aliorū cēsores, ne nos quoque exquisitè iudicemur. Sequitur: Et qui au. qu. tua. su. ne. rep. Chrys. A deo percipimus omnia, quod autē dicimus meum & tuū, nuda tantū sunt verba. si nanque domum tuam asseris, emisisti verbū carens subsistentia rei. Nam & aer & solū & cementum creatoris sunt. Tu etiam ipse qui domū construxisti, sed & si tuus sit vsus dubitatur, nō solū propter mortem, sed etiam propter rerum euentus. anima tua non possidetur à te, & quo pacto tuæ reputabuntur opes? vult autē deus tua fore, quæ tibi pro fratribus credita sunt: fient autē tua, si pro aliis dispensaueris. Sin verò tibi affluenter expenderis quæ sunt tua; iam facta sunt aliena. Sed propter nefandam opum cupidinem homines in curiis contrixantur, cōtra quod Christus ait: Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Aug. de ser. do. Quod de veste, domo, fundo, iumēto, & generaliter omni pecunia dicit. Nō autē Christianū oportet sic possidere seruū, quomodo equū aut argentū. seruus si honestius à te regeretur, quàm ab illo qui eum tibi cupit auferre, nescio vtrū quisquā dicere audeat eum debere contemni. Chry. Est autē insita nobis lex naturalis per quā dinoscimus quid sit virtus & vitiū, vnde sequit: Et prout vul. vt fa. &c. Nō ait: Quæcūque nō vultis vt faciāt nec vos faciatis. Cū enim duæ sint viæ quę ducūt ad virtutē, s. abstinentia mali, & operatio boni: hāc ponit per istā, & p illā significās: & siquidem dixisset, Vt sitis homines diligite bestias, esset mandatum difficilè. si verò homines diligere iussit, ad quod naturalis monitio est: quam difficultatem res continet, quā leones & lupi seruāt, in quibus naturalis cognatio ad amicitiam cogit? Ostēditur igitur ꝙ Christus nihil statuit nostram transcendens naturā, sed quod dudum inseruit conscientiæ nostræ, docet vt propria voluntas pro lege sit tibi: vt si vis bene tibi, benefacias alij: si vis vt alius tui misereatur, proximi miserere.

Abrahæ hospitalitas.

Duæ viæ virtutis.

Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores, diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuum date nihil inde sperantes

& erit merces uestra multa, & eritis filij altißimi: quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes sicut & pater uester misericors est.

Chry. Dixerat dominus diligendos esse inimicos: ne autem putes hyperbolicè esse dictũ, æstimãs solũ ad terrorem eis dici, adiicit rationẽ, dicens: Et si diligitis eos qui vos, &c. Plures quidem causæ sunt quę dilectiones

Causæ dilectionũ variæ.

constituunt: dilectio verò spiritalis vniuersas pręcellit. nihil enim terrenũ eam parit, nõ vtilitas, nõ beneficiũ, non natura, non tẽpus, sed de cælo descendit. Quid aũt miraris si non indiget beneficio vt consistat, quãdo nec ex casu malorũ peruertitur? pater quidem passus iniurias rumpit fœdus amoris, coniux post iurgia virum relinquit, filius si longæuũ videat patrẽ, grauatur. At Paulus ibat ad lapidantes, benefacturus eis: Moyses lapidatur à Iudæis, & orat pro eis. Veneremur itaque spiritales amicitias, quia sunt insolubiles. vnde arguens volentes pigrescere subdit. Nam & pec. &c. q.d. Quia volo vos his amplius aliquid posſidere, nõ moneo solũ amicos diligere, sed etiam inimicos. Benefacientibus etiam benefacere commune est omnibus. Ostendit etiam se parũ plus petere q̃ sit moris peccatorũ, qui benefaciũt amicis. vnde sequitur: Et si be. his, &c. Beda. Nõ solùm autem dilectionẽ vel beneficiũ peccatorũ quasi infructuosam redarguit, sed etiã mutuũ. vnde sequitur: Et si mut. ded. &c. Nam & peccatores peccatoribus fœnerãtur. i. mutuantur, vt recipiant æqualia. Amb. In tres aũt partes philosophia sibi videt̃ diuisisse iustitiã: vnam in

Tres partes iustitiæ.

deum, quæ pietas vocatur: alteram in parentes, vel reliquum gen⁹ humanũ: tertiã in mortuos, vt his exequiarum iura soluantur. at dñs legis oraculũ ac prophetię fastigium supergressus in eos quoq; qui læserunt, pietatis porrexit officiũ cùm subdit: Veruntã. dil. &c. Chry. In quo plus tibi q̃ illi conferes: ille enim diligitur à cõseruo, tu verò efficieris similis deo. est autem maximæ virtutis, quando nocere volentes beneficiis complectimur. vnde sequitur: Et benefacite. Sicut enim fornacẽ succensam aqua proiecta extinguit, sic irã ratio cum lenitate: quod enim est aqua igni, hoc est irę humilitas & mansuetudo. Et sicut non extinguitur ignis per ignẽ, sic nec ira per irã mitigatur. Greg. Nisse. Debet aũt homo vitare dãnosam solicitudinẽ, ne quærat ab inope diuitiarũ augmenta, æris & auri metallorũ sterilium exigens fructum. Vnde subdit: Et mut. da. ni. inde speran. &c. Malignam fœnorũ excogitationem si quis appellet furtũ & homicidiũ, non peccabit. Nam quid refert suffosso pariete quẽq̃ erepta possidere, ac fœnorũ necessitate posſidere illicita? Basil. Talis autẽ auaritiæ modus tolkos meritò nuncupatur in græco: à pariẽdo, propter mali fœcunditatẽ. Animalia siquidẽ tractu tẽporis adolescunt & pariunt, & fœnus statim cũ orit̃ incipit procreare. Animalia quæ citius pariunt, citius à generatione desistunt: sed nũmus auarorũ cũ tempore propa-

Nummus auarorũ.

gatur. animalia transferẽtia partũ ad proprios alumnos, ipsa parere cessant: æs aũt auarorũ & superueniẽtia ꝓcreat, & pręcedẽtia renouat. Non attentes igitur mortiferam beluã. Quæ nanq; vtilitas si eauetur hodierna pauperies, quę iterato irruet augmentata? iam meditare vnde restituas. Vnde intantũ multiplicabitur cẽsus, vt tuã partim releuet egestatẽ, partim integret capitale, & insuper pariat fœnus. Sed ais: Qualiter ergo victum acquirã? Labora, serui, tandẽ mendica: vnũquodq; tolerabilius est fœnoris mutuo. Dicis autẽ, Quódnã est illud mutuũ cui spes retributionis nõ hæret? Considera virtutẽ sermonis, & miraberis pietatem authoris. Cùm daturus es pauperi diuinę charitatis intuitu, idipsum & mutuũ est & donũ: donũ quidẽ ob insperatam retributionem: at mutuum ob beneficentiam domini, qui vice illius restituit. vñ sequitur: Et erit merces vestra multa. Non vis omnipotentẽ tibi obligari ad restitutionẽ? an quenquã opulentũ ciuiũ si fideiubeat acceptas, deum autẽ pro pauperibus fideiubentẽ repudias? Chry. Attẽde mutui naturam mirabilem: alius recipit, & alius obligat se pro debitis, centuplũ in præsenti reddens, in futuro verò vitã æternam. Ambr. Quanta misericordiæ merces, q̃ filiis diuinæ misericordiæ asciscitur? Sequitur enĩ: Et eritis filij altissimi. Sequere igitur mĩam, vt merearis gratiam. latè patet benignitas dei, super ingratos pluit, malis fœcunda non negat terra prouentus. Sequit̃: Quia ipse benign⁹ est super ingratos & malos. Bed. Vel temporalia bona largiẽdo, vel cœlestia dona singulari gratia inspirando. Cyril. Magnũ est ergo præconiũ pietatis: reddit enim hæc virt⁹ nos deo cõformes, & quasi quędam signa sublimis naturæ nostris imprimit aĩabus. vñ sequit̃: Estote ergo misericor. &c. Atha. Vt scilicet aspicientes beneficia eius, bona quę facimus non hominum sed eius intuitu faciamus: quatenus à deo, non ab hominibus præmia consequamur.

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & nõ condẽnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur uobis. Mensuram bonam & confertam & coagitatã & supereffluentem dabunt in sinum uestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur uobis.

Ambr. Addidit dominus non temerè iudicãdum, ne cui⁹ conscius ipse delicti in alterum cogaris ferre sentẽtiam. vnde dicit: Noli. iudi. Chry. Non iudices præcedentes te. i. qui discipulus es magistrum, peccator innocentẽ: quos nõ oportet increpare, sed monere & charitatiuè corrigere: nec etiam iudicãdum est in incertis & qualibuscũq;, quæ nec similitudinẽ habent peccati, aut quæ nõ sunt grauia siue ꝓhibita. Cyril. Sedat ergo hĩc pessimã passionẽ nostram conscientiarũ contẽpt⁹ principum. quãuis enĩ deceat aliquos se circũspicere & secũdum deũ conuersari, hoc non faciunt, sed examinant aliena. Et si videãt aliquos infirmari, tanquã propriarũ passionũ obliti faciũt hoc detractionis materiã. Chrys.

Error cõmunis notatur.

Nec facile repies quẽquã neq; patrẽfamilias, neq; claustralem expertem huius erroris. Sunt autem & hæ diabolicæ tẽtationis insidiæ. nam qui seuerè discutit aliena, nunquã propriorũ reatuũ merebit̃ veniã. vñ sequit̃: Et non iudicabi. Sicut enĩ pius & mitis reprimit peccatorũ timorẽ: sic seuerus & dirus adũcit criminib⁹ propriis. Greg. Nisse. Non igitur cum acrimonia præcipitetis ĩ seruos sententiã, ne similia patiamini. vocat enim iudicium asperiorẽ damnationẽ. vnde sequitur: Nolite con. & non cond. Non enim iudicium cum venia ꝓhibet. Bed. Breui aũt sentẽtia cuncta quæ de cõuersando cum inimicis mandauerat, cõprehendendo concludit, di. Dimitt. & di. vo. &c. Vbi dimittere nos iniurias, & dare beneficia iubet, vt & nobis pctã dimittant̃, & vita det̃ ęterna. Cyril. Quòd aũt ãpliori manu recõpẽsationẽ accipiem⁹ à deo qui largifluè donat diligentib⁹ eũ, ostendit subdens: mensuram bonã & confertam & coagitatam, & supereffluẽtem dabũt in sinũ vestrũ. Theo. q.d. Sicut si farinã sine parcitate mensurare velles conferres eam, coagitares & supereffunderes abũdè: sic dominus mensurã magnã, & supereffluentẽ dabit in sinũ vestrum. Aug. de con. euan. Dicit autẽ, Dabunt: quia ꝑ illorũ merita quibus vel calicẽ aquæ frigidæ in nomine discipuli dederunt, mercedẽ cœlestẽ recipere merebuntur. Sequitur: Eadẽ quip. &c. Basil. Qua enim mensura vnusquisq; vestrũ mensurat in bene operando aut peccando, eadem vel præmia vel pœnas feret. Theoph.

Subtilior intellect⁹

Interrogabit autẽ fortasſis aliquis subtilius: Si enĩ su-

perflu

perefloéter redditur,quomodo eadem eſt mẽſura? Ad quod dicimus ꝙ noo dixit, In tanta mẽſura remetietur vobis,ſed io eadẽ. Qui eñ bene fecit,bene fiet ei, quod eſt remetiri eadẽ menſura.Sed ſupereffluentẽ menſurã dicit,quia millies bene fiet ei. Sic & in iudicaodo. Qui enim iudicat,& deiode iudicatur,accipit eaodẽ menſuram:ſecundùm verò ꝙ ad plus diiudicabatur, quia ſibi ſimilem iudicauit, ſecuodũ boc ſupereffluens eſt mẽſura.Cyr.Hoc autem ſoluit Apoſt.di.Qui parcè ſemioat hoc eſt modicè& manu tenaci, parcè & metet, hoc eſt nõ copioſe.& qui ſeminat in beoedictionibꝰ,in benedictionibus & metet,hoc eſt copioſe. Si quis autem non habet, ſi non faciat,non delinquit.in eo enim quod habet acceptatur,non in eo quo caret.

Dicebat autẽ illis & ſimilitudinẽ: Nũquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nónne ambo in foueã cadunt? Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum: perfectus autem omnis erit,ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo eſt, nõ conſideras? Aut quomodo poteſt dicere fratri tuo: Frater,ſine eiiciã feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabẽ non vides? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies vt educas feſtucam de oculo fratris tui.

Cyril. Addidit dñs prædictis parabolam valde neceſſariam.vnde dicitur, Dice.au.il.& ſimil.Erant enim eius diſcipuli futuri mũdi doctores, vnde docebat eos ſcire viã coouerſationis honeſtæ, quaſi illuſtratam mentem habentes diuino ſulgore,oe cæci cęcos ducerẽt:& ideo ſubdit,Nun.po.cæ.&c.At ſi cootingat aliquos hoc attingere,vt æqualem virtutem docentium virtuti poſsideant,ſiſtant in menſura docentium,& illorum ſequãtur veſtigia.vnde ſequitur,Nõ eſt diſ.&c.vode & Paulus di.Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. Chriſto ergo oon iudicante cur tu iudicas? neq; enim venit iudicare mũdum ſed miſereri.The.Vel aliter,Si tu aliũ iudicas,& ipſe in eiſdem peccas,nóooe aſsimilaris cæco cæcum ducenti? quomodo enim ille à te ducetur ad bo-

Dux cæcus.

oũ,cũ & tu pecces? Noo eſt enim diſcipulus ſuper magiſtrum.Si igitur tu peccas qui te magiſtrum & doctorem putas,vbi erit qui à te diſciplinatur& ducitur? Perfectus enim erit diſcipulus,ſi ſit ſicut magiſter eiꝰ. Bed. Vel ſenſus huius ſeotentiæ pendet ex ſuperioribus, vbi danda eleemoſyna & iniuria dimittenda præcipitur. Si te ioquit ira contra violentum,& contra petentem auaritia cæcauerit,nuoquid tu meote vitiata,vitiũ eius curare poteris? Si etiam magiſter Chriſtus qui quaſi deus potuit ſuas vlciſci ioiurias,maluit perſecutores patiendo reddere mitiores,eandem neceſſe eſt quòd diſcipuli qui puri homines ſuot regulam perſectionis ſequãtur. Aug de qu.euã.Vel quod dicit, Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere,ideo ſubiunxit,vt noo ſperarẽt à leuitis ſe accepturos menſuram illam,de qua dicit, Dabunt in ſinum veſtrum:quoniã decimas dabant eis:quos cæcos dixit,quia euangelium noo tenerent: vt illam remuneratiooem per diſcipulos domini potius plebs inciperet iam ſperare,quos imitatores ſuos volens oſtendere addidit:Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. The.Inducit autem domious & aliam parabolam de eodem ſubdẽs, Quid autem vides feſtucã,id eſt modicum criminis in

Trabs euangelica.

oculo fratris tui. Trabem autem quæ in oculo tuo eſt, &c.i.peccatum tuum maximum non conſideras. Beda, Hoc autem ad ſuperiorem ſenſum reſpicit, vbi cæcum à cæco duci.i.peccantem à peccatore caſtigare oõ poſſe præmonuit, vnde dicitur, Aut quomodo potes dicere fratri tuo:Frater,ſine eiiciam,&c.Cyril.q.d. Qui grauibus obuoxius eſt peccatis quæ trabem vocat, qualiter damnat eum qui pauca vel quandoque nil mali commiſit? hoc enim feſtuca ſignificat. Theo. Coouenit aotem hoc omnibus, & maximè doctoribos,qui ſubditorum cùm mioima peccata puniant, propria impunita relinquuot.propter hoc eos domious hypocritas vocat, qui ex hoc aliorum peccata iudicant vt iuſti videãtur. vode ſequitur,Hypocrita eiice primùm &c.Cyril.Videlicet teipſum primùm mundum oſtendas à magnis peccatis, conſequenter conſules proximo modica cõmittẽti. Baſil. Videtur enim reuera cognitio ſuipſius grauiſsimũ omnium.neque enim ſolus oculus exteriora videns ſuper ſe viſu non vtitur, ſed & ipſe noſter intellectus cũ alienum velociter coniectat peccatum, lentus eſt erga propriorum perceptionem defectuum.

Non eſt enim arbor bona quæ facit fructus malos: neque arbor mala faciẽs fructum bonum. Vnaquæque enim arbor, de fructu ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus,neq; de rubo vindemiant vuam. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum: & malus homo de malo theſauro profert malũ. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

Bed. Cõtra hypocritã quæ cœperat dnminos exequitẽ, dicens, Noo eſt enim arbor bo.&c.q.d.Si veram & non fictam vis habere iuſtitiã,quæ verbis oſtentas,etiã facto compẽſa:quia ſi ſe bonum fingat hypocrita,non eſt bonus qoi facit opera mala:& ſi reprehendat ioſontẽ, non ideo malus eſt qui facit opera booa.Titus, Hoc autẽ audieos noo ſumas iode tibi ſauorem ioertiæ. naturaliter enim arbor mouetur, tu verò libero arbitrio ſuogeris: & omnis arbor ſterilis ad aliquid ordinata eſt, tu verò factus es ad opera virtutum. Iſido. abbas,Nõ ergo pœnitẽtiã ſed pertinaciã mali exclodit.cũ enim mala ſit,nõ poteſt fructus bonos producere:in virtutem verò coouerſa,fructificabit. Quod autem eſt arboribus oatura boc eſt nobis affectio. & ſi ergo arbor mala ooo poteſt fructum bonũ producere,poterit tamen.Chry.Quan- Pertinaciæ detestatio.
uis autẽ fructus cauſetur ex arbore,facit ramẽ ootitiam arboris,eo quòd arboris diſtinctio per fructũ apparet. vnde ſequitur,vnaquæq; enim arbor &c. Cyril. Sed & vita morũ vniuſcuiuſque erit ſignificatiua,neque enim extrinſecis ornamentis & fictis humilitatibus,veræ ſœlicitatis apprehenditur decor,ſed ex his quæ aliquis operatur:cuius rei exẽplum ponẽs ſubdit, Neq; enim de ſpi.col. ficus. Ambro. In ſpinis iſtius muodi ficus illa reperiri ooo poteſt, quæ ſœcundis fructibus melior eſt bene ſpes ei reſurrectionis aptatur. Vel quia vt legiſti: Ficus dederunt groſſos ſuos,quòd immaturus & caducus & innutilis in ſynagoga fructus ante præceſsit. vel quia immatura ooſtra vira eſt in corpore:matura in reſurrectione, & ideo procul à oobis debemus ſeculares ſolicitudioes abdicare quæ mordent animũ,mentémq; aduruot,vt maturos fructus culturæ diligẽtis poſsimus adipiſci.Hoc ergo ad mundum & reſurrectionẽ, alterũ ad animam & corpus reſertur,cũ ſubditur,Neq; de ru. Vel quia nemo peccatis fructum acquirit animæ ſuæ q̃ ſicut vua proxima terris corrumpitur, in ſuperioribus maturatur: vel quia nemo poteſt damnatiooem carnis euadere,oiſi quẽ Chriſtus redemerit, qui ſicut vua pependit in ligno.Beda,Vel ſpinas & rubũ ſeculi curas & puuctiooes puto eſſe vitiorum,ficus verò & vuam dulcedioem oouæ conuerſationis & feruorem dilectioois. oõ autem de ſpinis ficus,neque vua de rubo colligitur, quia mens adhuc veteris hominis cõſuetudine depreſſa ſimulare poteſt,ſed fructus noui hominis ferre noo poteſt.Sed ſciendum quòd ſicut ferax palmes ſepi inuolutus recumbit, portánſque fructum ſpina nõ ſuũ vſibus ſeruat bumanis: ſic dicta vel acta malorũ ſi quãdo proſunt boois,nõ hoc ſibi faciunt mali,ſed fit de illis dei cõſilio.Cyril.Poſtquam autem oſtẽdit ꝙ ex operibus poteſt diſcerni homo bonus & malus, ſicut ex fructibus

Thesaurus cordis.

arbor:nunc idē ostendit per alind signum, dicens, Bonus homo de bono, &c. Beda, Idem est thesaurus cordis quod radix est arboris. Qui ergo in corde thesaurum patientię perfectísque habet amoris optimós fructus effundens diligit inimicum, & cætera facit quæ supra edocuit:at qui thesaurum nequā corde seruat, contraria facit. Basil. Verbi etiā conditio cor à quo processit manifestat, euidenter ostendens dispositionem pręcordiorum nostrorum. vnde sequitur, Ex abunt. enim &c. Chry. Naturalis enim consequentia est, vt cùm intus abundet nequitia, effluant oretenus verba nequam. vnde cum audiueris hominem inhonesta proferētem, non tantam in eo putes latere malitiam quanta verbis exprimitur, sed coniecta fontē riuo esse vberiorem. Beda, Per oris etiam locutionē dominns vniuersa quæ dicto vel facto vel cogitatu de corde proferimus insinuat. moris enim est scriptnrarum verba pro rebus ponere.

Mira verba.

Quid autem uocatis me, domine, domine: & nō facitis quæ dico? Omnisq; uenit ad me, & audit sermones meos & facit eos: ostendam uobis cui similis sit. Similis est homini ædificāti domū qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram, Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata enim erat super petram. Qui autem audit & non facit, similis est homini ædificanti domum suā super terram sine fundamento: in quam illisus est fluuius, & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

Beda, Ne aliquis sibi frustra blandiretur ex eo quòd dictum est, Ex abundantia cordis os loquitur, quasi verba solum & non magis opera veri Christiani quærantur. consequenter dominus adiungit, Quid autem vocatis me do. &c. q.d. Quid folia rectæ confessionis vos germinare iactatis, qui nullos operis boni fructus ostenditis? Cyril. Conuenit autem soli supernę omnium naturæ dominationis & nomen & res. Atha. Non est ergo hoc verbum hominis sed dei ostendentis proprium ortum à patre. dominus enim est qui natus est à solo domino, non timeas autem dualitatem. Cyril. Quæ autem sit vtilitas in mandatorum obseruatione, quódve damnum accidere posit ex inobedientia, ostendit subdens, Omnis qui venit ad me. &c. Be. Petra erat Christus qui fodit in altum, qui præceptis humilitatis terrena omnia de cordibus fidelium eruit, ne propter commodum tēporale seruiant deo. Basi. Ponere autem fundamentum super petram, hoc est initi fidei Christi, vt immobilis perseueret in sduersis, siue humanit⁹, siue diuinitus accidant. Bed. Vel fundamentum domus ipsa est intentio bonæ conuersationis, quæ perfectus verbi auditor in adimplendis Christi mandatis firmiter inserit. Ambro. Vel omnium fundamentum docet esse virtutum obedientiam cælestium præceptorum, per quā domus hæc nostra, nnn in profluuio voluptatum, non nequitię spiritalis incursu, non imbre mundano, non hæreticorum posit nebulosis disputationibus commoueri. vnde seqnitur, Inundatione autem facta, &c. Inundatio tribns modis fit: vel immundorum spirituum, vel improborum hominum, vel ipsa mentis aut carnis inquietudine: & quantum propriis viribus homines fidunt, inclinantur: quantum verò inuictissimæ illi petræ adhærēt, etiam labefactari nequeunt. Chrysost. Ostendit etiam nobis dominus quòd nullam parit fides vtilitatem, si fœda sit conuersatio. vnde sequitur, Qui autem audierit, & non fa. similis &c. Beda, Domus diaboli, mundus qui in maligno positus est: quam super terram ædificat, quia obsequentes sibi de cælis ad terrena detrahit: sine fundamento ædificat, quia omne peccatum fundamentū nō habet, quia nō ex propria natura subsistit: malum quippe sine substantia tua est, quod tamen quodcúque sit, in boni natura conualescit. Quia verò à fundo dicitur fundamentú, possumus etiā fundamentú profundo positum, non inconuenienter accipere, sicut qui in puteo mergitur, putei fundo retinetur: sic anima corruens quasi in quodā fundi loco consistit, si se in aliqua peccati mensura continet. Sed cū peccato in quo labitur non potest esse contenta, dum qnotidie ad deteriora deiicitur, quasi in puteo in quo cecidit, fundum non inuenit, quo figatur. Ingruente autem qualibet tentatione, & verè mali & fictè boni peiores fiunt, donec ad extremū perpetnam labantur in pœnam. vnde sequitur, In quam illisus est, &c. Potest etiam per impetum fluminis extremi iudicij discrimen intelligi, quando vtraque domo consummata, ibunt impij in snpplicinm æternum, iusti autem in vitam æternam. Cyril. Vel super terram sine fundamento ædificant, qui super arenā dubietatis, quæ secundum opinionem est ponit fundamentnm spiritalis fabricæ, quod paucę stillæ tentationnm dissiparunt. Aug. de con. euang. Hunc autem sermonē domini prolixum sic exorsus est Lucas, sicut & Matthæus: vterque enim dixit, Beati pauperes. Deinde multa quæ seqnuntur in vtriusq; narratione similia sunt: & ad extremum sermonis ipsa conclusio prorsus eadem repetitnr, scilicet de homine qni ædificat super petram, & super arenam. Posset ergo facillimè credi eundem Lucas domini interposuisse sermonem, aliquas tamen prætermisisse sententias, quas Matthæns posuit: item alias posuisse. quas Matthæus nō dixit: nisi moueret quòd Matthæus in monte dicit habitum sermonem à domino sedente, Lucas autem in loco campestri à domino stante: non tamen istos duos sermones longa temporis distantia separari improbabiliter creditur. ꝙ & ante & postea quædam similia vel eadem ambo narrarunt: quāquam illud posit occurrere, in aliqua excelsiori parte montis primò cum solis discipulis fuisse dominum, quando ex eis illos 12. elegit: deinde cum eis descendisse de monte, scilicet de ipsa montis celsitudine in campestrem locum, id est in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multas turbas capere poterat, atque ibi stetisse donec ad enm turbæ congregarentur, ac postea cum sedisset accessisse propinquius discipulos snos, atque illis cæterísque turbis præsentibus, vnum habuisse sermonem.

Obedientia est sūma virtutum.

Mundus est domus diaboli.

CAPVT VII.

CVm autem implesset omnia uerba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam: seruus male habens, erat moriturus, qui illi erat preciosus. Et cùm audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum: rogans eum ut ueniret, & saluaret seruum eius. At illi cùm uenissent ad Iesum, rogabant eū solicitè, dicentes ei: quia dignus est ut hoc illi præstes. Diligit enim gētem nostram: & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cùm iā non longè esset à domo misit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine noli uexari. Non enim sum dignus ut sub tectum meum intres, propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus ut uenirē ad te: sed dic uerbo, & sanabitur puer meus. Nā & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, uade, & uadit. & alij ueni, & uenit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito Iesus miratus est & cōuersus, sequentibus se turbis dixit, Amē dico uobis, nec in Israel tātā fidē inueni. Et reuersi, qui missi fuerant, domum, inuenerunt seruum, qui languerat, sanum.

Titus, Cùm perfectioribus documentis suos refecisset discipulos, vadit Capharnaum, ibi prodigiosa operaturus, vnde dicitur, Cùm autem implesset &c. Augu. de con. euang. Hic intelligendnm est, quia non antequā hæc verba terminauit, intrasset, sed non esse expressum post quantum temporis internallū cùm istos sermones

terminasset, intrauerit Capharnaum: ipso quippe interuallo leprosus ille mundatus est, quem suo loco Matt. interponit. Amb. Pulchrè autem vbi præcepta compleuit, forma docetur suorum præceptorum exequi: nam statim gentilis Centurionis seruus domino curãdus offertur. vnde sequitur: Centurionis autem cuiusdã, &c. Quòd moriturũ dixerit euangelista non fefellit: moriturus enim erat nisi fuisset sanatus à Christo. Eus. Strénuus siquidem in bellis erat iste Centurio, & militibus Romanis præfectus. Quia verò specialis seruiens eius domi languens iacebat, consideràs quales saluator erga cæteros virtutes agebat sanando languidos, & iudicans quòd non secundum vires humanas hæc agebantur miracula, mittit ad eum vt ad deum: non habito respectu ad apparens organum, quo cum hominibus cõuersabatur. vnde sequitur, Et cùm audisset de Iesu, &c. Aug. de con. euãg. Quomodo ergo verum erit quod Matthæus narrat: Accessit ad eum quidam Centurio, cùm ipse nõ accesserit? vbi diligenter aduertentes intelligamus Matthæum non deseruisse vsitatum modum loquendi. Si enim ipsa peruentio vsitatè dicitur per alios fieri, quantò magis accessus per alios fieri potest? Non ergo absurdè Matthæus per alios facto accessu Centurionis ad dominum, compendio dicere voluit ipsum potius accessisse ad Christum, quàm illos per quos verba sua misit. quia quo magis credidit, eo magis accessit. Chry. Qualiter etiam Matthæus dicit quòd ipse dixit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum: Lucas autem hîc dicit quoniam rogat vt veniam? Sed mihi videtur quòd Lucas significat nobis Iudaicas blandirias. Credibile enim est vt cùm vellet abire Centurio, retraheretur à Iudæis blandientibus, & dicentibus, quia nos euntes ducemus eum: vnde & eorum preces adulationibus plenæ sunt. sequitur enim: At illi cũ venissent &c. Decebat siquidẽ ipsos dicere, quoniam ipse volebat venire & supplicare, nos autem detinuimus calamitatem videntes & cadauer quod in domo iacebat, aut promere fidei eius immensitatem: sed nolebant propter inuidiam fidem viri detegere, ne magnus aliquis esse videretur cui preces porrigũtur. Quòd autem Mattheus significat ipsum Israelitam non esse, Lucas verò dicit, Quoniam ædificauit synagogam: non est contrarium. Potuit enim & Iudæus non esse, & synagogam construxisse. Bed. In hoc autem ostẽdunt, quia sicut nos ecclesiam, sic etiam illi synagogam non cõuentum solummodo fidelium, sed etiam locum quo conueniebãt sint soliti appellare. Euse. Et seniores quidem Iudæorum pro modicis sumptibus ad opus synagogæ datis gratiam poscunt, sed dñs nõ propter hoc sed pro maiori, volẽs scilicet generare credulitatem in cunctis mortalibus, per suam virtutẽ seipsum exhibuit. vnde sequitur, Iesus autem ibat cum illis. Ambr. Quod vtique non ideo faciebat, quia absens curare non poterat, sed vt formam tibi daret humilitatis imitandæ: ad reguli filium noluit pergere, ne videretur magis diuitiis detulisse: hic ipse perrexit, ne videretur in Centurionis famulo conditionẽ despexisse seruilem. Centurio verò militari tumore deposito reuerentiam sumit, & ad fidẽ facilis, & ad honorificentiam promptus. vnde sequitur: Et cũ iam &c. Non enim hominis sed dei potestate cõiecit dari à Christo hominibus sanitatẽ. Iudæi quidẽ dignitatem eius prætenderãt: iste verò indignum se asseruit, non solùm beneficij, sed etiam susceptionis domini. Non enim dignus sum, vt sub tectum meum intres. Chry. Postquam enim liberatus est à Iudæorum tædio tunc mittit dicens, Ne putes præ tædio me non venisse, sed indignum reputaui te domi recipere. Ambro. Bene autem Lucas in occursum amicos dicit esse à Centurione transmissos, ne præsentia sua & generare domini verecundiam videretur & officio prouocasse. Vnde sequitur, Propter quod & meipsum non sum dig. arbi. vt veni. ad te, sed dic tantum ver. & sana. puer meus. Chrys. vbi attende Centurionem debitam opinionem habentem de domino: non enim dixit, Ora: sed tantummodo iube, dubitans ne se humiliando renueret. Subdit, Nam & ego homo sum &c. Beda, Hominẽ se vt potestati vel Tribuni vel Præsidis subditum dicit, imperare tamen minoribus, vt subaudiatur eum multò magis qui deus sit, non per aduentum tantum corporis, sed per angelorum ministeria posse implere quod vellet: repellendæ enim erant vel infirmitates corporum vel fortitudines contrariæ & verbo domini, & ministeriis angelorum. Chry. Est autem hic notãdum quòd hoc verbum Fac, imperium designat dictum seruo: ob hoc deus cum hominem vellet creare non ait vnigenito: Fac hominem, sed faciamus hominem: vt per formam consensus verborum declaret æquiparantiam. Quia ergo in Christo considerabat excellentiam dominij, ob hoc ait, Dic verbo. nam & ego dico seruo meo, &c. Christus autem nõ eum reprehendit, sed eius intentionem roborauit. vnde sequitur, Quo audito Iesus miratus est. Bed. Sed quis in illo fecerat ipsam fidẽ, nisi ille qui admirabatur? sed etsi alius eam fecisset, quid miraretur, qui præscius erat? quod ergo miratur dominus, nobis mirandum esse significat: omnes enim tales motus cum de deo dicuntur, nõ perturbati animi signa sunt, sed docentis magistri. Chrys. Vt autem liqueat tibi quòd dominus hoc dixit vt alios instruat. Prudenter enim euangelista hoc aperiens subdit, Amẽ dico vobis nec in Israel, &c. Amb. Et quidem si sic legas: In nullo tantam fidem inueni in Israel, simplex intellectus & facilis est: si verò iuxta græcos, nec in Israel tantam fidem inueni, fides huiusmodi etiã electoribus & deum videntibus antefertur. Bed. Non autem de omnibus retro patriarchis & prophetis, sed de præsentis æui loquitur hominibus, quibus ideo Centurionis fides antefertur, quia illis legi prophetarúmque monitis edocti, hic autem nemine docente sponte credidit. Amb. Probatur autem fides domini, & serui sanitas roboratur. vnde sequitur, Et re. qui mis. fue. do. inue. ser. qui lang. sanum. Potest ergo meritum domini & famulis suffragari, non solùm fidei meritò, sed & studio disciplinæ. Bed. Plenius autem hæc explicat Matthæus, quòd dicente domino Centurioni, Vade, sicut credidisti fiat tibi & sanatus sit puer ex illa hora. Sed beato Lucæ moris est quæ plenè viderit ab aliis euangelistis exposita abbreuiare, vel etiam de industria præterire: quæ verò ab eis omissa vel breuiter cognouerit tacta, dilucidare solertius. Amb. Mysticè autem seruo Centurionis populus nationum, qui mundanæ seruitutis vinculis tenebatur, æger lætalibus passionibus beneficio domini sanandus exprimitur. Bed. Centurio autem cuius fides Israeli præfertur, electos ex gẽtibus ostendit, qui quasi Cẽturio milite stipati virtutum spiritualium sunt perfectione sublimes: numerus enim centenarius qui de læua transfertur ad dexteram in cælis vitæ significatione poni consueuit. Tales ergo pro his necesse est domino supplicent, qui adhuc spiritu seruitutis premũtur: nos autem qui de gentibus credimus, non ipsi ad dominum venire possumus quem in carne videre non valeamus, sed ad eum accedere debemus per fidem. Seniores autem Iudæorum mittere, hoc est summos ecclesiæ viros qui nos ad dominum præcesserunt, simpliciter obsecrãdo patronos acquirere, qui nobis testimonium reddẽtes, quòd ecclesiam ædificare curemus, pro nostris peccatis intercedant. Pulchrè autem dicitur, quia Iesus nõ

Mos Lucæ euang.

Consensus euangelicus.

Mysteriũ in verbo.

Centurio Roman⁹.

longè erat à domo, quia propè timentes eum salutare ipsius, & qui naturali lege rectè vtitur, quo bona quę nouit operatur, eo illi qui bonus est appropiat. Amb. Non vult autem Iesum vexari Cẽturio, quia quem Iudæorũ populus crucifixit, inuiolatũ ab iniuria manere desiderat populus nationum: & quod ad mysteriũ spectat vidit in pectora adhuc gentilium non esse penetrabilem Christum. Bed. Milites autem & serui qui Centurioni obediunt, virtutes sunt naturales, quarum quopiã multi ad dominum venientes deferunt secum. Theo. Vel aliter: Centurio est intellectus qui multorum in militia princeps existit, dum multas in hac vita res habet. Habet autẽ seruum infirmum, irrationabilem animę partẽ, irascibilem & cõcupiscibilem dico. Et mittit ad Iesum mediatorẽs Iudæos, id est confessionis cogitationes & verba, & confestim suscipit seruum suum.

Tropologica expositio.

Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naim: et ibant cum eo discipuli eius, et turba copiosa. Cùm autẽ appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ: et hæc, vidua erat: et turba ciuitatis multa cũ illa. Quam cùm vidisset dominus, misericordia motus super eam dixit illi, Noli flere. Et accessit, et tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait, Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui, et dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor: et magnificabant deum dicentes, Quia propheta magnus surrexit in nobis: et quia Deus visitauit plebem suam. Et exiit hic sermo in vniuersam Iudæam de eo, et in omnem circà regionem.

Splendor diuinorũ operum.

Cyri. Mira dominus miris annectit, & supra quidem accersitus occurrit, hic verò non vocatus accedit. vnde dicitur, Et factum est deinceps &c. Bed. Naim est ciuitas Galilææ in secundo miliario montis Tabor. diuino autem nutu multa turba dominum comitatur, vt multi essent tati miraculi testes. vnde sequitur, Et ibant cum illo discipuli &c. Greg. Nise. Resurrectionis autem experimentũ non ita verbis sicut operibus à saluatore didicimus: qui ab inferioribus inchoans opus miraculi, fidem nostram assuefacit ad maiora. Primò quidem in ęgritudine desperata serui Cẽturionis, resurrectionis incepit potestatem: post hæc altiori potestate ducit homines ad fidem resurrectionis, dum suscitauit filium viduæ, qui ferebatur ad monumẽtum. vnde sequitur, Cũ autẽ appropinquaret, &c. Diceret enim aliquis de puero Centurionis, quòd moriturus non erat. vt igitur temerariam linguam compesceret, iam defuncto iuueni Christum obuiare fatetur vnico filio viduæ. nã sequitur, Et hæc vi. erat & tur. ci. mul. cum illa. Aerũnæ molem breuibus verbis explicuit. Mater vidua erat, & non sperabat vlterius filios procreare, non habebat in quem aspectum dirigeret vice defuncti: hunc solum lactauerat, solus aderat alacritatis causa in domo, quicquid matri dulce ac preciosum, hic solus extiterat. Cyri. Miseranda passio & ad fletum & ad lachrymas potẽs prouocare. vnde sequitur, Quam cùm vi. do. mis. motus super eam dixit illi: noli flere. Bed. q. d. Desiste quasi mortuum flere, quem mox viuum resurgere videbis. Chry. Iubens autem cessare à lachrymis qui consolatur mœstos, monet nos præsentibus defunctis consolationem recipere, resurrectionem sperantes: tenet autem feretrũ vita obuiãs mortis, vnde sequitur, Et accessit &c. Cyri. Ideo autem nõ solùm verbo peragit miraculum, sed & feretrum tangit, vt cognoscas efficax esse sacrum Christi corpus ad humanam salutem. est enim corpus vitę & caro verbi omnipotentis cuius habet virtutem. sicut enim ferrum adiũctum igni perficit opus ignis, sic postquam caro vnita est verbo quod viuificat omnia, ipsa quoque facta est viuificatiua & mortis expulsiua. Tit.

Non autem Saluator similis est Eliæ, deflenti filium Sareptanæ: nec qualis Eliseus: qui proprium corpus applicuit corpori defuncti: nec qualis est Petrus, q pro Thabita orauit: sed ipse est qui non entia velut entia vocat, qui mortuos vt viuos alloqui potest. vnde sequitur, Et ait, adolescens &c. Greg. Nise. Qui dixit adolescentem, florẽtis significauit temporis horam primam producentẽ lanuginem, qui pauloante muliebris erat maternorum oculorum aspectui, iam aspirans ad tempus spõsalium virga generis, successionis ramus, baculus senectutis. Titus, Incontanter autem erectus est, cui sunt mandata directa: diuina enim potestas est irrefragabilis, nulla mora, nulla orationum Instantia. vnde sequitur, Et resedit qui erat mor. & cœ. lo. & dedit illum matri suæ. Indicia sunt hæc veræ resurrectionis: corpus enim exanime loqui non potest: nec reportasset mulier ad domum defunctum filium inanimatum. Beda, Pulchrè autem euangelista dominum prius misericordia motum esse super matre, ac sic filium resuscitare testatur: vt in vno nobis exemplum imitãdæ pietatis ostenderet in altero fidem mirãdæ potestatis astrueret. vnde sequitur, Accepit autem omnes ti. & magnificabant deum, &cæ. Cyrillus, Hoc magnum fuit in populo insensibili & ingrato: post modicum enim nec prophetam, nec ad vtilitatem populi procedere ipsum existimauit. Neminem autem habitantium Iudæam hoc miraculum latuit. vnde sequitur, Et exiit hic sermo in vniuersam &c. Amb. Idoneum autem est dicere, quòd septem resurrectiones ante dominicam narrantur: quarum prima est filij Sareptanæ, secunda filij Sunamitis, tertia quæ facta est in reliquiis Elisæi, quarta quæ facta est in Naim, quinta filię Archisynagogi, sexta Lazari, septima in Christi passione. Multa nanque corpora sanctorum surrexerunt, octaua est Christi qui expers mortis remansit, vlterius in signum quòd communis resurrectio quæ futura est in octaua ætate, non tolletur morte, sed indissolubilis permanebit. Beda, Defunctus autem qui extra portam ciuitatis multis est intuentibus elatus, significat hominem letali funere criminum soporatum & animæ mortem non cordis adhuc cubili tegentem, sed ad multorum notitiam per locutionis operisve indicium, quasi per ciuitatis ostia propalantem. Portam enim ciuitatis puto aliquem de sensibus esse corporalibus, qui bene filius vnicus matris suæ fuisse perhibetur, quia vna est ex multis personis collecta mater ecclesia: viduam autem esse ecclesiam, omnis anima quæ se domini morte redemptam meminit agnoscitur. Ambrosius, Hanc enim viduam populorum turba circunseptam plus video esse quàm fœminam, quæ resurrectionem vnici adolescẽtis filij à pompa funeris reuocat ad vitam, suarum contemplatione lachrymarum, quæ flere prohibetur eum cui resurrectio debebatur. Bed. Vel Nouati dogma cõfunditur, qui dum pœnitẽtium mundationem euacuare conatur, matrem ecclesiam de natorum suorum spiritali extinctione plorantem spe vitæ reddendæ negat consolari debere. Ambr. Hic autem mortuus in loculo materialibus quatuor ad sepulchrum ferebatur elemẽtis, sed spem resurgendi habebat, quia ferebatur in ligno: quod & si nobis antè non proderat, tamen postea quàm Christus id tetigit, proficere cœpit ad vitam, vt esset indicio salutem populo per crucis patibulum refundendam. In secretò enim iacemus exanimes, cùm vel ignis immodicæ cupiditatis exæstuat, vel frigidus humor exundat, & pigra quadam corporis habitudine vigor hebetatur animorũ. Beda, Vel loculus in quo mortuus effertur malè secura desperati corporis consciẽtia est: qui verò sepeliendum portant, vel immũda deside-

Corporis Christi sanctitas.

Septẽ resurrectiones.

Moralitas.

ria, vel blandimenta sunt sociorũ: qui domino loculum tangente steterũt, quia superni formidine iudicij tacta cõscientia, carnales sæpe voluptates & iniustè laudãtes coercens ad se reuertitur, vocantiq; ad vitã respõdet saluatori. Amb. Si ergo graue peccatum est quod pœnitẽtiæ tuæ lacbrymis ipse lauare nõ posis, fleat pro te mater ecclesia, asistat & turba iam resurgens à funere, & incipies alia vita loqui, timebũt omnes, vnius enim exẽplo omnes corriguntur. Laudabunt etiam deũ qui tãta nobis remedia vitandæ mortis indulsit. Beda, Visitauit autem deus plebem suam nõ solùm semel verbum suũ incorporando, sed semper in corda mittendo. The. Viduam etiam potes intelligere animam virum amittentem, id est diuinum sermonẽ: filius enim est intellectus qui extra ciuitatem effertur viuẽtium. Loculus eius est corpus eius, quod quidam dixerunt esse sepulchrum. Tangens autem eum, dominus eleuat ipsum iuuenescere faciens eum qui surgens à peccato incipit loqui & alios edocere. Non enim prius ei crederetur.

Et annuntiauerunt Ioanui discipuli eius de omnibus his. Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum, dicens, Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Cùm autem uenissent ad eum uiri, dixerunt, Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit uisum Et respondens, dixit illis, Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis & uidistis. Quia cæci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiũt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me.

Cyril. Miraculum quod omnes inhabitãtes Iudæam & Galilæam sciuerant, referunt sancto Baptistæ quidã ex eius discipulis. vnde sequitur, Et nuntiauerunt Ioanoi &c. Beda, Non simplici corde vt opinor, sed inuidia stimulante. Nam & alibi conqueruntur dicentes, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Chry. Tunc autem magis ad eũ erigimur, cùm incumbit necesitas, & ideo Ioannes detrusus in carcerem quando magis discipuli eius indigebant Iesu, tunc mittit ad eos Christum, sequitur enim, Et con. du. de disci. suis Io. & mi. eos ad Ie. di. Tu es qui venturus &c. Beda, Non ait, Tu es qui venisti, sed tu es qui venturus es. Et est sensus, Manda mihi, quia interficiendus ab Herode & ad inferna descensurus sum, vtrũ te & inferis debeã nuntiare qui superis nuntiaui: an hoc non conueniat filio dei, & alium ad hæc sacramẽta missurus es? Chry. Sed omnino reprobãda est talis opinio: nunquam enim reperimus sacram scripturam differere quòd infernalibus prænuntiauerit Baptista Ioannes saluatoris aduentum. Illud etiam verum est dicere, quòd non ignorauit Baptista virtutem mysterij incarnationis vnigeniti. vnde & hoc cum aliis nouerat, quòd illuminaturus erat in inferno manentes, cùm pro omnibus gustauerit mortem tam viuis quàm mortuis. Sed quoniam sermo sacræ scripturæ hunc quidem prædixit vẽturum tanquam deum & dominum, alij verò missi sunt sicut famuli ante Christum, ideo omnium Saluator & dominus à prophetis nominabatur, qui venit vel qui vẽturus est, secundum illud Psalm. Benedictus qui venit in nomine domini. & in Abacuc, Post modicum qui vẽturus est veniet, & non tardabit. Igitur diuinus baptista quasi nomen accipiens à sacra scriptura, misit quosdam discipulorum suorum quæsituros an ipse sit qui venit, vel qui vẽturus est. Ambrosius, Sed quomodo fieri posset vt de quo dixerat, Ecce qui tollit peccata mũdi, adhuc eum dei filium esse non crederet? aut enim insolentiæ est ei tribuere diuina quæ nescit, aut de dei filio dubitasse perfidiæ est. Nonnulli autem de ipso Ioanne intelligunt magnum quidem ita prophetam vt Christum agnosceret, sed tamen non tanquam dubium sed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, nõ credidisset moriturum. Non igitur fide sed pietate dubitauit, sicut & Petrus dicẽs, propitius tibi esto domine, nõ fiet hoc. Cyrillus: Vel ex dispensatione interrogat: nouerat enim vt præcursor passionis Christi mysterium, sed vt discipulis suis constet quanta sit excellentia Saluatoris, ex propriis discipulis prudentiores misit, quos præcepit sciscitari, & viua saluatoris voce coniicere, si ipse est qui expectabatur. vnde subditur, Cùm autẽ ve. ad e. vi. di. Ioan. bap. mi. nos ad te di. Tu es &c. Sciẽs autem vt deus quo animo misisset eos Ioannes, & causam aduentus eorum, tunc temporis egit vberiora miracula vnde sequitur, In ip. au. ho. cu. mul. à languoribus & cæ. Non dicit eis expresse, Ego sum, sed ducit eos magis ad rei certitudinem, vt congrua ratione sumentes fidem ipsius reuertantur ad eum qui misit eos. vnde nõ ad verba, sed ad propositũ mittentis responsum exhibuit. vnde sequitur, Et respon. di. il. Euntes renun. Ioã. quæ vi. & au. q. d. narrate Ioanni, quæ quidem audistis per prophetas, consummari verò vidistis à me. Ea enim tunc agebat quæ prædixerant prophetæ eum facturũ, de quibus subditur, Quia cęci vident, claudi, &c. Ambrosius, Plenum sanè testimonium quo dominum propheta cognosceret, de ipso enim fuerat prophetatum, Quia dominus dat escam esurientibus, erigit elapsos, soluit compeditos, illuminat cæcos: & qui ista facit regnabit inæternũ. Ergo nõ humanę ista, sed diuinę virtutis insignia sunt. Huius autem euangelij exempla vel rara vel nulla inueniuntur: vnus Thobias oculos recepit, & hæc fuit angeli nõ hominis medicina: Elias mortuos suscitauit, ipse tamẽ rogauit & fleuit, hic iussit: Elisæus leprosum mundari fecit, non tamen ibi valuit pręcepti authoritas sed mysterij figura. Theophyla. Sunt etiam hæc verba Esaiæ dicentis, Deus ipse veniet & saluabit nos, tunc aperientur oculi cęcorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus. Beda, Et quod his non minus est subditur, Pauperes euangelizantur, pauperes scilicet spiritu vel opibus intus illuminantur, vt inter diuites & egenos in prædicatione nulla distantia sit: hoc magistri comprobauit veritatem, quando omnis qui apud eum saluari potest, æqualis est. Ambrosius, Sed tamen parua adhuc ista dominicę testificationis exempla plenitudo fidei, crux domini, obitus sepultura est. vnde addidit, Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Crux enim etiam electis scandalũ posset afferre, sed nullum hoc maius diuinæ personę est testimonium. Nihil enim est quod magis esse vltra humana videatur, q̃ totum se vnum obtulisse pro mũdo. Cyril. Vel per hoc volebat ostendere quòd quæcũque versabãtur in cordibus eorum, ab oculis ipsius effugere nequiuerunt: ipsi enim erant qui scandalizabantur de ipso. Ambros. Mysticè antẽ in Ioanne supra diximus typum esse legis quę prænuntia fuit Christi. Mittit ergo Ioannes discipulos suos ad Christum, vt supplementum scientiæ cõsequamur, quia plenitudo legis est Christus. Et fortasse isti discipuli, sunt duo populi, quorum vnus ex Iudæis credidit, alter ex gentibus, qui ideo credidit quia audiuit. Voluerunt ergo & isti videre, quia beati oculi qui vident. Cùm autem venerint ad euangelium, & cognouerint illuminari cæcos, ambulare claudos, tunc dicent: Oculis nostris perspeximus: videmur eñ nobis vidisse quæ legimus, aut fortasse in parte quadam corporis nostri, omnes videmur inuestigasse dominicæ seriẽ pasionis: fides enim ꝑ paucos ad plures peruenit. Lex ergo Chri-

Opinio Chry.

Secretum verborũ Christi.

Beneficia dei.

Allegoria pulchra.

ſtum venturum anountiat, euangelij ſcriptura veniſſe confirmat.

Et cùm diſceßiſſent nuntij Ioannis cœpit de Ioanne dicere ad turbas: Quid exiſtis in deſertũ uidere? Arundinẽ uento agitatã? Sed quid exiſtis uidere? Hominẽ mollibus ueſtimẽtis indutum? Ecce qui in ueſte pretioſa ſunt et delicijs, in domibus regũ ſunt. Sed quid exiſtis uidere? Prophetam? Vtique dico uobis, et pluſquam prophetam. Hic eſt de quo ſcriptum eſt: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuã ante te. Dico enim uobis, maior inter natos mulierũ propheta Ioanne baptiſta nemo eſt, qui autem minor eſt in regno dei, maior eſt illo.

Agni dei myſteriũ.

Cyrillus, Coniecit dominus tanquam hominum ſecreta cognoſcens aliquos dicturos, ſi vſq; hodie ignorat Ioannes Ieſum, qualiter eum oſtendebat nobis dicens, Ecce agnus dei qui tollit peccata mundi? vt igitur ſanaret hãc paſsionem quæ eis acciderat, damnum quod ex ſcandalo procedebat excluſit. vnde dicitur, Et cùm diſceſsiſſent nuntij Ioannis cœpit dicere de Ioã. ad turbas, Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento agitatam? q.d. mirati eſtis de Ioan. Baptiſta & pluries perrexiſtis ad eum, percurrentes tã longa deſerti itinera: fruſtra ſiquidem ſi ſic leuem ipſum exiſtimatis, vt ſimilis ſit arundini declinanti quocunque agitat ventus. Talis enim eſſe videtur, ſi quę cognouit, ex leuitate ſe ignorare fatetur. Titus, Non autem exiſtis in deſertũ, vbi nulla iocũditas ciuitatibus omiſsis, niſi de hoc viro curam gerentes. Græcus, Hoc autem poſt receſſum diſcipulorum Ioannis dominus dixit. Non enim præſentibus eis proferre volebat Baptiſtæ præconia, ne blandientis verba eſſe putarentur. Ambroſius, Non ocioſe autem Ioan nis hic perſona laudatur, qui vitę amore poſthabito iuſtitiæ formã nec mortis terrore mutauit. Deſerto enim mũdus hic comparari videtur adhuc ſterilis, adhuc incultus, in quem negat nobis dominus ita prodeundum, vt mente carnis inflatos vacuóſque virtutis internæ viros & fragilis gloriæ ſeculari ſublimitate iactatores, exẽplari quodã & imagine nobis potemus imitandos, quos procellis huius mundi obnoxios vita mobilis inquietat iure arundini comparandos. Græcus, Eſt etiam infallibile teſtimonium vitæ Ioannis veſtitus cum carcere, in quẽ detruſus non fuiſſet, ſi fciuiſſet fauere principibus. vnde ſequitur, Sed quid exiſtis videre? hominẽm moll. veſtimentis indutum? Ecce qui in veſte precioſa ſunt, & delicijs, in domibus regum ſunt. Mollibus veſtimentis indutos, viuẽtes in delicijs ſignificat. Chryſoſtomus, Mollis autem veſtis diſſoluit rigidam animam, & ſi rigidum corpus aſſumat & aſperum, facilè per huiuſmodi mollitiem delicatum reddit & fragile. Facto verò corpore molliori neceſſe eſt & animam participare læſionem. Nam vt plurimum operationes ipſius conſonant, diſpoſitionibus corporis. Cyrillus, Qualiter ego tanta ſedulitas religionis vt carnales paſsiones ſubijceret, ad tantam ignorantiam deueniret, niſi ex mentis leuitate, quã non aſperitates, ſed illecebræ mundanæ delectant? Igitur ſi velut non colentem delicioſa Ioannem imitamini, date ei robur continentiæ competens: ſi verò nihil amplius debetur honeſtæ conuerſationi, quid omiſſa reuerentia delicatorum, incolam deſerti, viléque tegumen & camelorum vellus miramini? Chryſoſtomus, Per vtrunque autem dictorum deſignat, quòd Ioannes nec naturaliter, nec facilè mobilis erat, nec vlla volupta te flecteretur. Ambroſius, Et quanuis pleroſque mollioris cura veſtis effœminet, tamen alia videtur hic indumenta ſignificare, humana ſcilicet corpora, quibus animã noſtra veſtitur. Sunt autem mollia indumenta delicioſi actus & mores. hi verò quibus fluida delitijs mem bra ſoluuntur, regni cæleſtis extorres ſunt, quos recto-

Laus Ioãnis baptiſtæ

res mundi huius atque tenebrarũ ceperũt. hi ſunt enim reges qui dominantur fuorũ operũ æmulos. Cyril. Sed fortè inconueniens eſt circa hoc excuſare Ioanoẽ, fatemini enim eum imitabilem eſſe: vnde ſubdit, Sed quid exiſtis videre? prophetam? vtique dico vobis pluſquam prophetã. prophetæ naoq; prędicabant venturũ, hic autem non ſolùm venturum prædicauit, ſed & præſentem indicauit, dicẽs, Ecce agnus dei. Amb. Maior enim propheta, in quo finis eſt prophetarum, quia multi cupierunt videre quem iſte conſpexit, quem iſte baptizauit. Cyrill. Cũ igitur & à loco & à veſtibus & ex concurſu hominum morem eius deſcripſerit, introducit prophetæ teſtimonium, dicens, Hic eſt de quo ſcriptũ eſt, ſcilicet in Malachia, Ecce mitto angelum meum. Titus, Angelum appellat hominem, nõ quia natura eſſet angelus, homo enim naturaliter erat, ſed quia opus angeli exercebat nuntiando Chriſti aduentũ. Græc. Quòd autem ſubdit, An. ſa. tuam, propinquitatem deſignat, apparuit enim hominibus prope Chriſti aduentũ, quapropter & pluſquam prophetam ipſum eſſe exiſtimãdum eſt. nam & hi qui in militijs collaterales ſunt regibus, digniores & familiariores ſunt. Ambroſius, Viam autem domino non ſolùm naſcendi ſecũdum carnem ordine fideſque nuntio, ſed etiam præcurſu quodam parauit paſsionis. vnde ſequitur, Qui præpa. viam tuam ante te. Ambroſ. Si autem & Chriſtus propheta, quomodo maior hic omnibus? ſed inter mulieris non virginis natos: maior enim his fuit, quibus æqualis poterat eſſe forte naſcendi. vnde ſequitur, Dico enim vobis, Maior inter natos mu. prophe. Ioan. bap. non eſt. Chryſoſtomus, Sufficit quidem domini vox præbens teſtimonium præminentiæ Ioãnis inter homines, reperiet autem qui vult & rei veritatem conſonam, ſi menſam eius conſiderauit, ſi vitã, ſi mentis excellentiam. velut enim qui cælitus deſcendiſſet, degebat in terra, ferè nullam gerẽs curam de corpore, intellectualiter erectus in cælum, & ſoli deo coniunctus, de nullo mũdanorum ſolicitus, ſermo ſeuerus & lenis. nam cum populo Iudæorum viriliter & feruẽter, cum rege audacter, cum proprijs diſcipulis leniter conſerebat: nil fruſtra vel leniter, ſed omnia conuenienter agebat. Iſidor. Abbas. Maior etiam inter natos mulierum Ioannes, eo quòd ab ipſo matris vtero propheta uit, & poſitus in tenebris lumen quod iam venerat non ignorauit. Amb. Deniq; eouſq; cũ dei filio nõ poterit Ioannis eſſe vlla collatio, vt & ipſa angelos æſtimetur. vnde ſequitur, Qui au. mi. eſt in re. dei, ma. eſt. il. Beda, Hæc ſententia duobus modis poteſt intelligi: aut enim regnum dei appellauit quod nondũ accepimus, in quo ſunt angeli: & quilibet in eis minor, maior eſt quolibet iuſto portante corpus, quod aggrauat animã, aut ſi regnũ dei intelligi voluit huius temporis eccleſiam, ſeipſum dominus ſignificauit, quòd naſcendi tẽpore minor erat Ioanne, maior autem diuinitatis authoritate & poteſtate dominica. proinde ſecũdum primam expoſitionem ita diſtinguitur, Qui autẽ minor eſt in regno dei, ac deinde ſubinſertur, Maior eſt illo. ſecũdum poſteriorem verò ita, Qui autem maior eſt, ac deinde ſubinſertur, In regno dei maior eſt illo. Chryſoſto. Vt enim copia laudum Ioãnis occaſionem Iudæis non daret præferendi Ioãnem Chriſto, hoc ſubdit. Ne autẽ putes quòd comparatiuè ſe dixerit maiorem Ioanne. Ambroſ. Alia enim eſt iſta natura, nec humanis generationibus comparanda. Non poteſt enim homini cũ deo vlla eſſe collatio. Cyrillus, Myſticè autem cùm Ioannis prærogatiuam oſtẽdit inter natos mulierũ, ponit ex oppoſito aliquid maius eo, ſcilicet qui per ſpiritum ſanctum natus eſt filius dei. regnum enim donũ dei ſpiritus eſt. Quan-

Ioannes finis prophetarũ.

Expoſitiõ duplex.

uis ergo secundum operationem & sanctitatem minores sumus his qui legis mysterium sunt assecuti, quos Ioannes significat, tamen maiora per Christum attingimus participes facti diuinæ naturæ.

Et omnis populus audiens, et publicani, iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem et legisperiti, consilium dei spreuerunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Ait autem dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis huius, et cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus adinuicem, et dicentibus: Cantauimus uobis tybiis, et non saltastis: lamentauimus, et non plorastis. Venit autē Ioānes Baptista, neque manducans panem, neque bibens uinum et dicitis, Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans et bibens et dicitis: ecce homo deuorator, et bibens uinum, amicus publicanorum et peccatorum. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

Chry. Prætermissa commendatione Ioannis, magnū pharisæorū & legisperitorum prodidit crimen, qui nec post publicanos baptisma Ioannis acceperunt. vnde dicitur, Et omnis populus audiens, & publicani &c. Ambro. Iustificatur deus per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo iustificāt: qui enim peccat & confitetur deo peccatum: iustificat deum credens ei vincenti, ab eóque gratiam sperās. In baptismate igitur iustificatur deus, in quo et confessio & venia peccatorum. Euseb. Quia etiam crediderunt, iustificauerunt deum: apparuit enim eis iustus in omnibus quæ fecit: pharisæi autem repellendo Ioannem tanquam inobedientes non consonabant prophetæ dicenti: Vt iustificeris in sermonibus tuis. vnde sequitur, Pharisæi autem &c. Bed. Hæc verba siue ex persona euangelistę, siue ex persona saluatoris, vt quibusdā placet, dicta sunt. quòd autem dicit, In semetipsis vel contra semetipsos significat, quia qui gratiam dei respuit, contra semetipsum facit: vel ad semetipsos missum dei consilium stulti & ingrati vituperantur noluisse recipere. Cōsilium ergo est dei, quòd per passionem & mortem Christi saluare decreuit, quod pharisæi & legisperiti spreuerunt. Ambr. Non condemnamus ergo, sicut pharisæi, consilium dei quod est in Ioannis baptismate, hoc est cōsilium quod magni consilij angelus reperit. Ioannis cōsilium nemo contemnit dei consilium quis refutet? Cyril. Erat autē quidam modus ludendi talis consuetus apud filios Iudæorum: bipertiebatur puerorum caterua, qui rerum præsentis vitæ deridentes repentinam transmutationē, hi quidem canebant, hi verò mœrebant, sed nec gaudētibus congaudebant mœrentes, nec qui gaudebant cōformabant se flentibus. deinde arguebant seinuicē improperantes incompassionis malitiam, tale quid passam fuisse Iudæorum plebē vnà cum principibus Christus innuebat. vnde ex persona Christi subditur, Cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui simil. sunt? Similes sunt pue. sedē. in foro, &c. Beda, Generatio Iudæorum comparatur pueris quia doctores olim prophetas habebant, de quibus dicitur, Ex ore infantiū & lactentium perfecisti laudem. Ambrosius, Cantauerunt autem prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes, fleuerunt threnis flebilibus Iudæorum dura corda mulcentes. Hoc canticum nō in foro, non in plateis canebatur, sed in Hierusalem. ipsa est enim dominicum forum, in quo præceptorum cælestium iura conduntur. Gregorius Nisenus, Cāticum autē & lamentatio nil aliud est quàm excessus: hoc quidem gaudij, illud verò mœroris. Resonat autem quædam cōsona melodia ex organo musico, secundū quam dum homo pede & motu consono corporis commouetur, intrinsecam dispositionem manifestat. & ideo dicit, Lamentauimus &c. Augustinus de quæst. euangel. Hæc autem pertinent ad Ioannem & Christum. Quòd autem dicit, Lamentauimus, & non plorastis, ad Ioannem pertinet, cuius abstinentia à cibis & potu luctum pœnitentiæ significabat. vnde exponendo dicit: Venit enim Ioan. Bapst. neque man. pa. neque bi. vi. & dicitis, Dæmonium habet. Cyrillus, Præsumunt criminari virum qualibet admiratione dignum. Dæmonium habere dicunt mortificantem legem peccati, quæ latet in mēbris. Augustinus de quæst. euang. Quòd autem dixerat, Cantauimus tybiis, & non saltastis, ad ipsum dominum pertinet, qui vtendo cum exteris cibo & potu, lætitiam regni significabat, vnde sequitur, Venit filius hominis manducans &c. Titus, Noluit enim Christus abstinere ab huiusmodi cibis, ne occasionem daret hæreticis, qui dicunt creaturas esse malas, & vituperant carnes & vinum. Cyrillus, Vbi autem potuerunt ostendere dominum voratorem? inuenitur enim Christus vbique reprimere immoderantiam, & ad modestiā ducere. Conuersabatur autem cum publicanis & peccatoribus. vnde contra eum dicebant: Amicus publicanorum & peccatorum, cùm tamē nullatenus ipse posset in peccatum incidere, sed econtra fiebat eis causa salutis. non enim coinquinatur sol radians super totam terrā, & frequenter superueniens immundis corporibus: nec sol iustitiæ læditur conuersando cum prauis. Nemo autem conetur comparare propriam mensuram dignitatibus Christi, sed quilibet propriam fragilitatem considerans, vitet consortia talium. praua nanq; colloquia, mores corrumpunt bonos. Sequitur, Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Ambrosius, Sapientia dei filius est per naturam, non per profectum, quæ iustificatur per baptisma, in eo quòd non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam dei munus agnoscitur. In eo ergo iustificatio dei est, si non ad indignos & obnoxios, sed ad innocentes per ablutionem, sanctos & iustos videatur sua munera transtulisse. Chrysostomus, Filios autem sapientiæ dicit sapientes. consueuit enim scriptura malos magis ex peccato quàm ex nomine iudicare, bonos autem filios appellare informātis eos virtutis. Ambrosius, Bene autem dicit, Ab omnibus, quia circa omnes iustitia reseruatur, vt susceptio fiat fidelium & eiectio perfidorum. August. de quæst. euangel. Vel quòd dicit, iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis, ostendit filios sapientiæ intelligere nec in abstinendo nec in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tolerandi inopiam. non enim vsus sed concupiscentia reprehēdenda est, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi viuendum est.

Iustifica-tio dei qualis.

Lud° puerorū Hebræorum.

Tēperātia Christi.

Filij sapiētię qui dicantur.

Rogabat autem illum quidam de pharisæis, ut manducaret cū illo. Et ingressus domum pharisæi, discubuit. Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ut cognouit quòd Iesus accubuit in domo pharisæi, attulit alabastrum unguenti, et stās retro secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes eius, et unguento ungebat. Videns autem pharisæus qui uocauerat eum, ait intra se dicens, Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus, dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister dic. Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donauit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? respondens Simon dixit: Aestimo quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Rectè iudicasti. Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni, Vides hāc mulierem? Intraui in domum tuam, aquā pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, et capil-

lis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intrauit, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittuntur, minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se, Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem: Fides tua te saluam fecit. Vade in pace.

Beda, Quia superius dictum fuerat, Et omnis populns audiens & publicani iustificauerunt deum baptizati baptismate Ioãnis. Idem euangelista quæ verbis proposuerat, etiam factis astruit, iustificatã, scilicet sapientiam à iustis & pœnitentibus, dicens, Rogabat autem illum &c. Greg. Nise. Hæc coos

criptio quendam vtilem intellectum sapit. Sunt enim pleiique eorum qui se iustificãt ioflati suspicione vani sensus, priusquam veniat verum iudicium, separantes seipsos velut agnos ab hœdis, oec tecto nec escis cum plerisque communicare volentes, abominantes omnes quicunque non extremum, sed medium tenent callem in vita. Lucas ergo plus medicus animarum quàm corporum, ostẽdit ipsum deum & saluatorem nostrum piissimè alios visitantem. vnde sequitur, Et ingres. do. pha. dis. Non vt aliquid de vitiis eius sortiatur, sed vt impartiatur de iustitia propria. Cyrillus, Mulier autem inhonestæ vitæ, promens autem fidelem affectum, venit ad Christum, quasi petentem veniam commissorum largiri. Sequitur enim, Et ecce mulier &c. Beda, Alabastrum est genus marmoris candidi, variis coloribus intercincti, quod ad vasa vnguentaria cauari solet, eo quòd optimè seruare ea incorrupta dicatur. Gre. in ho. Quia eñ hæc mulier turpitudinis suæ maculas aspexit, lauanda ad fontem misericordię cucurrit, conuiuantes nõ erubuit. nam quia semetipsam grauiter erubescebat intus, nihil esse credidit quod verecũdaretur foris. Discite quo dolore ardet, quæ flere & inter epulas nõ erubescit. Greg. Nis. Indignitatem autem suam ostendens stabat post tergum deiectis luminibus & effusa coma pedes amplectẽs lachrymísque eos perfundens, rebus tristem animum ostendebat veniam implorans. Sequitur enim, & stans retro & c. Grego. in ho.
Magdalenæ humilitas. Oculis enim terrena cupierat, sed hos iam per pœnitentiam conterẽs flebat: capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed iã capillis lachrymas tergebat. vnde sequitur, Et capillis ca. sui tergebat. ore superba dixerat, sed pedes domini osculans hoc in redemptoris sui vestigia figebat. vnde sequitur, Et oscu. pedes eius. Vnguẽtum sibi pro odore suę carnis exhibuit. Quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc iam deo laudabiliter offerebat. vnde sequitur, Et vnguento vngebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta. Conuertit ad virtutum numerum, criminum: vt totum deo seruiret in patientia, quicquid ex se deum contempserat in culpa. Sic igitur meretrix effecta est honestior virginibus. Postquam enim accensa est pœnitẽtia, exarsit in Christi amorem. & hæc quidem quæ dicta sunt agebantur exterius, quæ verò reuoluebat eius intentio multò feruẽtiora his erant quæ solus deus inspiciebat. Gregorius in homelia, Hæc autem pharisæus intuens despicit, & non solùm venientem peccatricem mulierem, sed etiam suscipientem dominum reprehendit: videns autem pharisęus qui vocauerat eum ait intra se dicẽs, Si hic esset propheta, sciret vtique quæ & qualis mulier est quæ tangit eum. Ecce pharisæus veraciter apud se superbus & fallaciter iustus ægrum reprehendit de ægritudine, medicum de subuẽtione: quæ profecto mulier si ad pharisæi pedes venisset, calcibus repulsa discederet. Inquinari enim se alieno peccato crederet, quia hunc vera sua iustitia non replebat. Sic & quidem sacerdotali officio pręditi, si quid fortasse iustè exterius vel tenuiter egeiint, protinus snbiectos despiciunt, & peccatores quosque in plebe positos dedignãtur. Necesse est autem vt cum peccatores quosque conspicimus, nosmetipsos prius in eorum calamitate defleamus: qoia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus. Oportet autem vt solicitè discernamus: quia districtionem debemns vitiis, compasionem naturæ. Si enim feriẽdus est peccator, nutriẽdus est proximus. Cùm verò iam per pœnitentiam percutit ipse quod fecit, iam noster proximus peccator non est: quia hic in se punit, quod iustitia dinina reprehendit. Inter duos ergo ægros medicus aderat: sed vnus in febre sensum tenebat, alter sensum perdiderat mentis. Illa quippe flebat quod fecerat, Pharisæus autem de falsa iustitia elatus, vim suæ valetudinis exaggerabat. Titus, Dominus autem non verba eius audiens, sed cogitationes inspiciens, dominum se prophetarum ostendit. vnde sequitur, Et respondens Iesus dixit ad illum: Simon habeo tibi aliquid dicere. Glo. Quod quidem dixit, eius cogitationi respondens, pharisæus autem ex verbis domini attentior est factus. vnde dicitur, At ille ait, Magister dic. Greg. De duobus antem debituribus paradigma opponitur, quorũ vnus minus, alius amplius debet. vnde sequitur, Duo debitores erant cuidã fœneratori, &c. Titus. q. d. Neque tu absque debito es: quid igitur? si in paucioribus teneris, non superbias: quia tu quoqne venia eges. Vnde de venia subdit, dicens, Non habenti autem il. vnde redderent, donauit vtrisque. Gloss. Nullns enim potest per seipsum à debito peccati liberari, nisi dinina gratia veniam consequatur. Gregor. in homelia, Vtrorumque autem debito dimisso, quis amplius largitorẽ debiti diligat, pharisæus interrogatur. Sequitur enim: Quis ergo plus diligit? Quibus verbis protinus ille respondit, Aestimo quia is cui plus donauit. Qua in re noiãdum est, quòd dum sua sententia pharisæus conuincitur, quasi freneticus funem portat ex quo ligetur. sequitur, At ille dixit ei: Rectè iudicasti. Enumerantur autem ei bona peccatricis, enumerantur & mala falsi iusti. vnde sequitur, Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni, vides hanc mulierem? Int. in domum. &c. Ambr. q. d. Facilis est vsus aquarum, non est facilis lachrymarum effusio: tu promptis non es vsus, hæc effudit non prompta: lauans lachrymis pedes meos, lauit maculas proprias, tersit comis, vt ꝑ eas sibi assumat sacros sudores: & quibus venata est ad peccatum iuuentutem, venata est sanctitatẽ. Chrysostomus, Sicut autem vbi vehemens imber prorumpit fit serenitas, sic lachrymis effusis apparet tranquillitas, & perit caligo reatuum: & sicut per aquam & spiritum, sic per lachrymas & confessionem denuo mundamur. vnde sequitur, Propter quod di. ti. remit. ei pecca. mul. quoniam dile. multum. Comparatio notanda. Nam qui vehementer se ingesserunt malis, rursus & bonis vehementer insistent, conscij ad quot debita se obligauerunt. Gregorius, Tantò ergo amplius peccati rubigo consumitur, quãtò peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. Titus, Contingit antem sæpius eum qui multum peccauit, per confessionem purgari: pauca verò peccantem ex arrogantia non venire ad cõfessionis remedium, vnde sequitur, Cui au. mi. dimit. mi. diligit. Chry. Opus est ergo nobis feruenti anima, quia nihil impedit homioem fieri magnum. Nullus ergo constitutorum in peccatis desperet, nemo virtuosus dormitet, nec hic cõfidat, sæpe eñ meretrix præcedet eũ: nec ille diffidat, possibile nanq; est eũ etiam primos supera-

re. vnde & hic ſubditur, Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata tua. Greg. Ecce quæ ad medicũ venerat ægra ſanata eſt: ſed de ſalute eius adhuc alij ægrotant. Sequitur enim, Et cœperũt qui ſimul accũbebant dicere intra ſe: quis eſt hic qui etiam peccata dimittit? ſed cęleſtis medic⁹ ægros nõ reſpicit, quos etiã de medicamento fieri deteriores vidit: eam autem quã ſanauerat, per pietatis ſuæ ſententiam cõfirmat vnde ſequitur: Dixit autẽ ad mulierẽ, Fides tua te ſaluã fecit. quia ſcilicet hoc quod petiit, poſſe ſe accipere nõ dubitauit. Theoph. Poſtquam autem ei peccata dimiſit, nõ ſiſtit in remiſsionẽ peccati, ſed adiicit operationẽ boni. vnde ſequitur, Vade in pace, id eſt in iuſtitia: quia iuſtitia eſt pax hominis ad deum, ſicut peccatũ eſt inimicitia inter deum & hominem. q.d. operare omnia quæ ad pacem dei te ducunt. Ambro. Hoc autẽ loco plerique pati videntur ſcrupulũ quæſtionis, vtrũ videantur euãgeliſtæ diſcordaſſe de fide. Græcus, Quia enim quatuor euan-

Opinio Græci.

geliſtæ dicunt Chriſtũ vnctum fuiſſe vnguento à muliere: tres puto fuiſſe mulieres, ex perſonarum qualitate, ex modo agendi, ex differentia temporum. Ioannes quidẽ narrat de Maria ſorore Lazari, quoniam ſex diebus ante paſcha vnxit pedes Ieſu in propria domo. At Matthęus, poſtquam dominus dixerat: Scitis quia poſt biduũ fiet paſcha, ſubdit ꝙ in Bethania in domo Simonis leproſi mulier fudit vnguentũ ſuper domini caput, non autem vnxit pedes vt Maria: Marcus etiã Matthęo ſimiliter. Lucas autem non circa tempus paſchæ, ſed in medio euangelij hoc refert. Chryſoſtomus autem binas aſſerit has mulieres fuiſſe: vnam quidẽ quę continetur in Ioanne, alteram verò cuius mentio fit à tribus. Ambr. Hãc ergo mulierem inducit Matthæus ſupra caput Chriſti effundentẽ vnguentũ, & ideo noluit dicere peccatricem. Nam peccatrix ſecundũ Lucã ſupra Chriſti pedes effudit vnguentũ. Poteſt ergo non eadem eſſe, ne ſibi cõtrariũ ęuangeliſtę dixiſſe videantur. Poteſt etiam quæſtio meriti, & temporis diuerſitate diſſolui: vt adhuc illa peccatrix ſit iam perfectior. Aug. de con. euang. Eandem enim Mariam bis hoc feciſſe arbitror intelligendũ: ſemel ſcilicet quod Lucas narrauit, cùm primò accedens cum humilitate & lachrymis meruit remiſsionẽ peccatorũ: vnde Ioannes, cùm de Lazaro reſuſcitando cœpiſſet loqui, antequam veniret in Bethaniam dicit: Maria autem erat quæ vnxit dominum vnguento, & terſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur. Iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rurſum fecit, aliud eſt, quod ad Lucæ narrationẽ non pertinet, ſed pariter narratur ab aliis tribus. Greg. in hom. Myſtico autem intellectu phariſæus de falſa iuſtitia præſumens, Iudaicum populum peccatrix mulier, ſed ad veſtigia domini veniẽs & plorans, conuerſam gentilitatem deſignat. Ambro. Vel

Anagoge pulchra.

princeps huius ſeculi quidam leproſus eſt, domus autẽ Simonis leproſi terra eſt: ergo dominus ex illis ſuperioribus locis deſcendit in terram: neque enim ſanari potuiſſet hæc mulier quę ſpeciem habet animæ vel eccleſiæ, niſi Chriſtus veniſſet in terram. Meritò autem ſpeciem accipit peccatricis, quia Chriſtus quoque formã peccatoris accepit: itaque ſi cõſtituas animam fideliter appropinquantẽ deo non peccatis turpibus & obſcœnis, ſed piè ſeruientẽ dei verbo, habentẽ immaculatę fiduciam caſtitatis, ad ipſum Chriſti caput aſcendit, caput autẽ Chriſti deus eſt: ſed qui caput nõ tenet Chriſti, illę pedes teneat. Peccator ad pedes, iuſtus ad caput: habet tamen etiam ea quæ peccauit vnguentum. Greg. Quid aliud vnguento, niſi bonus odor opinionis exprimitur? ſi igitur recta opera agimus quibus opinione boni odoris eccleſiam reſpergamus, quid in corpore domini niſi vnguẽtum fundimus? Sed ſecus pedes mulier ſtetit: contra pedes enim domini ſtetimus, cùm in peccatis poſiti eius itinerib⁹ retinebamur. ſed ſi adverã pœnitentiam poſt peccata conuertimur, iam retrò ſecus pedes ſtamus, quia eius veſtigia ſequimur quem impugnabamus. Ambr. Defer & tu poſt peccata pœnitentiã: vbicunq; audieris Chriſti nomen, accurre. In cuiuſcunque interiorẽ domũ Ieſum intraſſe cognoueris, & ipſe feſtina. cùm repereris ſapientiam, cùm repereris iuſtitiam in aliquibus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, id eſt vel extremam partem quære ſapientiæ lachrymis confitere peccata. Et fortaſſe ideo non lauit Chriſtus ſuos pedes, vt eos lachrymis nos lauemus. Bonæ lachrymæ, quę nõ ſolũ noſtrum poſſunt lauare delictum, ſed etiam verbi cæleſtis rigare veſtigiũ, vt greſſus eius nobis exuberẽt. Bonæ lachrymæ, in quibus nõ ſolum redẽptio peccatorũ, ſed etiam iuſtorũ refectio eſt. Gregor. Lachrymis enim domini pedes rigamus, ſi quibuſlibet vltimis membris domini compaſsionis affectu inclinemur. Capillis pedes domini tergim⁹, quãdo ſanctis eius, quibus ex charitate compatimur, ex his quæ nobis ſuperfluunt, miſeremur. Ambro. Expande

Myſtica officia circa Chriſtum.

etiam capillos, ſterne ante eum omnes corporis tui dignitates: non mediocres capilli ſunt, qui poſſunt pedes tergere Chriſti. Gregor. Oſculatur mulier pedes quos terſit, quod nos quoque plenè agimus, ſi ſtudioſe diligimus, quos ex largitate cõtinemus. Poteſt quoque per pedes ipſum myſterium incarnationis eius intelligi, oſculamur igitur redemptoris pedes, cùm myſteriũ incarnationis eius ex toto corde diligimus. Vnguento pedes vngimus, cùm ipſam humilitatis eius potentiam ſacri eloquij bona opinione prædicamus. ſed hoc etiam phariſæus vidit & inuidit, quia cùm Iudaicus populus gentilitatem deum prædicare conſpicit, ſua apud ſe malitia tabeſcit. ſic autem phariſeus retũditur, vt per eum perfidus ille populus oſtẽdatur, quia videlicet infidelis ille populus, nec ea quæ extra ſe erãt, vnquã pro domino tribuit. Cõuerſa autem gẽtilitas pro eo nõ ſolũ rerum ſubſtantiam, ſed etiam ſanguinẽ fudit. vnde phariſæo dicit: Aquam pedibus meis non dediſti, hæc au. lachrym. ri. pe. me. Aqua quippe extra nos eſt, lachrymarum humor intra nos eſt. Infidelis & ille populus Deo oſculum nõ dedit, quia ex charitate eum amare noluit, cui ex timore ſeruiuit: oſculũ quippe dilectionis eſt ſignum. vocata autẽ gentilitas redemptoris ſui vſtigia oſculari nõ ceſſat, quia in eius continuo amore ſuſpirat. Ambro. Non mediocris autẽ hæc meriti eſt, de qua dicitur, Ex quo intrauit non ceſſauit oſculari pedes meos vt aliud niſi ſapientiam loqui neſciat, niſi iuſtitiam diligere, niſi caſtitatẽ libare, niſi pudicitiã oſculari. Gregor. Phariſæo autẽ dicitur: Oleo caput nõ vnxiſti, quia ipſam quoque diuinitatis potẽtiam, in qua ſe Iudaicus populus credere ſpopondit, digna laude prædicare neglexit. Hæc autẽ vnguẽto vnxit pedes meos, quia dum incarnationis eius myſteriũ gentilitas credidit, ſumma laude eius etiam prędicauit. Amb. Beatus qui poteſt & oleo vngere pedes Chriſti: ſed beatior qui vngit vnguẽto. multorũ enim florũ in vnum collecta ſparſit, & fortaſſe iſtud vnguentum nõ poſſet alius niſi eccleſia ſola deferre quę diuerſi ſpiraminis innumerabiles habet flores: & ideo nemo poteſt tantũ diligere quantũ illa quæ in pluribus diligit. In domo autem phariſæi. i. in domo legis & prophetæ, non phariſæus ſed eccleſia iuſtificatur. Phariſæus enim nõ credidit, iſta credebat. lex myſteriũ nõ habet quo occulta mũdãtur, & ideo quod in lege minus eſt, cõſummatur in euãgelio. Duo aũt debito-

res duo populi fuot, fœneratori illi thesauri cælestis obnoxij. Non materialem autem fœneratori huic debemus pecuniam, sed meritorũ examina, æra virtutum, quarum merita grauitatis pódere, iustitiæ specie, sono confessionis expendnotur. Noo mediocris autem est iste denarius in quo regis imago formatur, væ mihi si noo habuero qood accepi: aut quia difficile quisquam est, qui fœneratori huic debitum integrum possit exoluere: væ mihi si non petiero cõcedi mihi debitum. Sed quis est populus iste qui amplius debet, nisi nos qoibus amplius creditum est? Illis credita sunt eloquia dei nobis creditur virginis partus Emanuel. i. nobiscum deus, domini crux, mors, resurrectio. Itaque nõ est dubiom quod plus debet qui plus accipit, secuodum homines plus fortasse offendit, qui plus debuerit. Sed per misericordiam domini causa mutatur, vt amplius diligat qui amplius debuerit, si tamen gratiam consequatur. Et ideo quoniam nihil est quod dignè deo referre possimus, væ mihi & si non dilexero. Reddamus ergo amorem pro debito: amplius enim diligit cui donatur amplius.

Anagogicus sensus

CAPVT VIII.

ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella prædicans & euangelizans regnum dei, & duodecim cũ illo, et mulieres aliquæ quæ erãt curatæ à spiritibus malignis et infirmitatibus, Maria quæ uocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, et Ioãna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

Hierony. Qui cælitus descendit, vt exeplum fieret oobis & forma, instruit nos oon pigritare io docendo. vnde dicitur: Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat, &c. Greg. Nazãzenus, Vadit quippe de loco in locum, noo solũ vt plures lucretur, sed etiam vt multa dedicet loca, Dormit & laborat, vt somnum & laborem sanctificet: plorat, vt det precium lachrymis: prędicat cęlestia, vt audiétes exaltet. Titus, Qui enim de cælo ad terram descendit, annũtiat habitantibus terram regoum cæleste, vt terrã in cælum conuertat. Quis aotem prędicare debeat regnum dei, nisi filius dei cuius est regnum? venerunt plures prophetæ, non tamen prædicauerunt regnum cælorum. Nam qualiter eorũ quæ non viderunt sermonem prætenderent? Isidorus abbas, Hoc autem regnũ dei aliquibus videtur altius, & melius regno cælesti: quibusdam verò vnum & idem secundum essentiam, sed diuersimodè nominari: aliquando quidem regnum dei à regnante, aliquando autem regnum cælorum à subditis angelis & sanctis qui cęli dicuntur. Bed. More autem aquilæ prouocantis ad volandum pullos suos: dominus pedetentim discipulos suos ad sublimia erigit. Siquidem primò docet io synagogis, & miracula facit: ex his duodecim quos apostolos nominat elegit: postmodum omnes prædicans secũ ducit. vnde sequitur: Et duodecim cũ illo. Non docentes aut prædicaotes, sed instruendi ab eo. Ne antè fœmineus sexus prohiberi videretur sequi Christum, subditur: Et mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibus malis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dęmooia exierãt. Bed. Maria Magdalena ipsa est, cuius tacito nomine proxima lectio pœnitentiam narrat. Nam pulchrè euãgelista, vbi eam cum domino iter facere commemorat, noto hanc vocabulo manifestat: vbi verò peccatricem sed pœnitentem describit, mulierem generaliter dicit: ne nomen tantæ famæ prisci erroris nota fuscaret: de qua dæmonia septem exisse referuntur. Greg. io homil. Quid per septem dæmonia nisi vniuersa vitia iotelliguntur? Quia enim septem diebus omne tempos comprehenditur, rectè septenario numero vniuersitas figuratur. Septem ergo dæmonia Maria habuit: quæ vniuersis vitiis plena fuit. Sequitur, Et Ioanna, vxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Hieronymos contra Vigilantium, Consuedinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in colpam more gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus darent: hoc quia scandalum facere poterat in natiooibus, Paulus se abiecisse commemorat. Ministrabant autem domino de substantia sua, vt meteret earum carnalia, cuius ipsæ metebant spiritualia. non quòd indigeret cibis dominus creaturarum, sed vt typum ostenderet magistrorum, quòd victu atque vestitu de discipulis deberent esse contenti. Beda, Interpretatur autem Maria amarum mare propter pœnitentiæ rugitum. Magdalená turris, vel melius turrensis, à turre de qua dicitur: factus es spes mea turris fortitudinis, à facie inimici. Ioaona dominus gratia eius, vel dominus misericors interpretatur, videlicet quia eius est omoe quod viuimus. Si autem Maria mundata à sorde vitiorum ecclesiam de gentibus insinuat, cur non Ioanna eandem designat ecclesiam, quondam idolorum cultui subditam? Nam quilibet malignus spiritus dum pro regno diaboli facit, quasi Herodis procurator existit. Interpretatur Susaona lilium aut gratia eius, propter odoriferum cælestis vitæ candorem, aureúmque internæ dilectionis ardorem.

Regni dei annũtiatio.

Magdalena binomia.

Cùm autem turba plurima conueniret, et de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: Exiit qui seminat, seminare semen suum. Et dum seminat, aliud cecidit secus uiam, et conculcatum est, et uolucres cæli comederunt illud. Et aliud cecidit super petram, et natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonã: et ortum fecit fructum centuplũ. Hæc dicens, clamabat, Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabãt autem eum discipuli eius quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit, vobis datum est nosse mysterium regni dei, cæteris autem in parabolis: ut uidentes non uideant, et audientes non intelligant. Est autem hæc parabola, Semen est uerbũ dei. Quod autem secus uiam, hi sunt qui audiunt: deinde uenit diabolus, et tollit uerbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nã quod super petrã: hi sunt qui cùm audierint, cum gaudio suscipiunt uerbum. Et hi radices non habent, quia ad tẽpus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt, et à solicitudinibus et diuitiis et uoluptatibus uitæ euntes suffocantur, et non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: hi sunt qui in corde bono et optimo audientes uerbum retinent et fructum afferunt in patientia.

Theoph. Quod Dauid in persona Christi prædixerat, aperiã in parabolis os meũ, hic dominus implet. vnde dicitur, Cùm autem turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem. Loquitur autem dominus per similitudioem. Primò quidem vt attentiores faceret auditores: consueneroot enim homines in obscuris se exercitare, & spernere manifesta. deinde vt non caperent indigni, quæ mysticè dicebantur. Origenes, Et ideo signanter dicitur: Cũ turba plurima cõueniret, & de ciuitatibus, &c. Non enim sunt multi, sed pauci quæ per arctam viam incedunt, & qui ioueniunt viam quæ ducit ad vitam. vode Matthęus dicit, quòd extra domũ docebat per parabolas, sed intra domum parabolam discipulis exposuit. Euse. Satis autem cõgruè Christus primã proponit parabolam multitudini, noo solũ tunc astantium, sed etiam futu-

Exitus filij dei qualis.

rorum post illos inducentē ad audientiā verborū suorum,cùm dicit:Exiit qui seminat seminare semē suum. Bed.Satorem istum nullū melius quàm filiū dei intelligere possumus : qui de sinu patris quo creaturæ non erat accessus egrediens,ad hoc venit in mundū,vt testimonium perhiberet veritati. Chry.Exiit autē qui vbique est nō localiter,sed per amictū carnis nobis appropinquauit. Decenter autem aduentum proprium Christus exitum nominaret: eramus enim exclusi à Deo: & sicuti condemnati & rebelles regi eiecti sunt, qui verò recōciliare vult eos,exeundo ad ipsos extra cū eis loquitur,donec dignos iam factos aspectu regio eos introducat,sic etiam Christus fecit.Theo.Exiit autē nunc non vt agricolas perderet,aut cōbureret terrā, sed exiit seminare. sæpe enim agricola qui seminat ob aliā causam exiit,nō solùm vt seminet. Eusеb.Exierūt autē nonnulli à patria cælesti,& ad homines descenderunt, non tamen vt sererent, neque enim satores erant,sed administratorij spiritus in mysterium missi. Moyses etiam & prophetæ post eum nō inseruerunt hominibus mysteria regni cælorū:sed retrahendo insipientes ab errore nequitiæ & idolorū cultu, quasi colebāt animas hominum,& in noualia redigebāt. Solus autem omnium sator verbum dei exiuit euangelizaturus noua semina, scilicet mysteria regni cælorum. Theop. Non cessat autem dei filius semper in nostris animabus seminare: nō solùm cùm docet,sed etiam cū creat, in nostris animabus inmittat semina bona. Titus,Exiit autem vt semina ret semen suum, nō autem accipit verbū quasi mutuatum,cùm ipse naturaliter sit verbum dei viui. Non est igitur suum proprium semen Pauli vel Ioannis,sed habent cùm acceperint. Christus autem habet proprium semen,proferens doctrinā ex sua natura. vnde & Iudæi dicebant, qualiter hic literas nouit quas non didicit? Eusebius,Docet igitur duos esse gradus eorum qui recipiūt semina : primū quidem eorū qui digni facti sunt vocatione cælesti, sed labuntur à gratia propter negligentiam & torporem. secūdum verò multiplicantium semen in bonis fructibus. Ponit autem secundum Matthæum tres differentias in quolibet gradu.Nā qui corrumpunt semen, nō similem habent perditionis modū & qui ab eo fructificant,nō æquam recipiunt copiam. Sanè actiones perdentiū ostendit semen. Quidā enim cùm nō peccauerint suis animabus insita sibi semina salubria perdiderunt, subtracta intentione & memoria eorū per spiritus malignos & dæmones, qui volant per aerem, vel viros fallaces & callidos, quæ volatilia nuncupauit.vnde subdit: Et dum seminat,aliud cecidit secus viam. Theoph. Non dixit quòd seminans proiecit aliud secus viam,sed quòd semen cecidit:Qui enim seminat,docet rectū sermonē, sed sermo diuersimodè cadit in audientes,vt quidā eorū via dicātur. Et conculcatū est,& volucres cæli comederunt illud. Cyril. Arida enim est & inculta quodammodo omnis via: eo q à cunctis conculcatur, ac nihil ex seminibus humatur in ea.Sic igitur habentes cor indocile, nō penetrat diuina monitio,vt possit laudē germinare virtutum : sed tales sunt via frequentata immundis spiritibus. Sūt iterū aliqui leuiter gerentes fidem in se,quasi in verborū simplicitate:horum fides caret radice, de quibus subditur,Et aliud cecidit supra petrā,& natū aruit, quia non habebat humorē. Beda,Petrā dicit durū & indomitum cor. hoc est autē humor ad radicē seminis, quod iuxta aliā parabolam oleum ad lāpades virginū nutriendas, id est amor & perseuerantia virtutis. Eusebius,Sunt etiam aliqui qui per auaritiam & appetitū voluptatū, & mundanas solicitudines,quas quidā spinas nuncupant immissum sibi semen suffocari fecerunt. de quibus subditur: Et aliud cecidit inter spinas,&c. Chrys.Sicut enim spinæ non permittunt oriri semen, sed ex condensatione suffocant immissum,sic solicitudines vitæ præsentis,semen spiritale fructificare non sinunt. increpandus autem esset agricola, qui super sensibiles spinas & petram & viam seminaret. Non enim possibile est petrā terram fieri,nec viam nō esse viam,nec spinas nō esse spinas: in rationalibus autem secus est. Possibile est enim petram conuerti in terram pinguē, & viam non conculcari, & spinas dissipari. Sunt autem terra pinguis & ferax, animæ honestæ & bonæ,quæ in profundo suscipiunt verbi semina,& retinent & fouent. Et quantū ad hoc subditur:Et aliud cecidit in terrā bonā,& ortum fecit fructum centuplū.Cùm in enim mentē mundam ab omnibus perturbantibus verbum diuinum infunditur, tunc immittit radices in profundum, & geminat tanquam spicas,& cōuenienter perficitur. Beda, Fructum enim centuplum,fructum perfectum dicit.nam denarius numerus pro perfectione semper accipitur: quia in decē preceptis legis custodia continetur. Denarius autē numerus per semetipsum multiplicatus, in centenarium surgit. vnde per centenarium magna perfectio significatur. Cyrill.Quæ autem sit sententia parabolæ accipiamus per eum qui eam cōposuit.vnde sequitur:Hæc dicens clamauit:Qui habet aures audiendi, audiat. Basilius, Audire pertinet ad intellectū. vnde per hoc dominus excitat ad audiendū attentē mentionem eorū quæ dicuntur.Bed. Quoties enim hæc admonitio vel in euāgelio,vel in Apocalypsi Ioannis interponitur, mysticū esse quod dicitur,quærendúmque à nobis intentius ostenditur. Vnde discipuli ignorantes saluatorem interrogant,sequitur enim:Interrogabant autē eū disc.&c. Nemo tamē putet finita mox parabola discipulos hoc interrogasse,sed vt Marcus ait:cùm esset singularis iote rogauerunt eum. Origenes, Est autem parabola sermo quasi facti,non autem facti iuxta quod dicitur possibilis autē fieri,rerum significatiuus per transsumptionem eorum quę parabola traduntur. Aenigma verò est processus sermonis in his quæ dicuntur quasi facta, quæ tamen nō sunt facta,nec possibilia fieri. significant verò aliquid in occulto, sicut quod in libro dicitur Iudicū, quòd ligna iuerunt vt vngerent sibi regem. Nō est autē ad literā factū quod dicitur,Exiit qui seminat, sicut ea quæ narrat historia,possibile tamen fuit fieri. Eusebius, Dominꝰ verò docuit eos causam quare turbis per parabolas loquebatur. vnde subditur, Quibus ipse dixit,vobis est datum nosse mysterium regni dei.Grego. Nazanzenus, Cùm hoc audis, non introducas diuersas naturas secūdum quosdā hæreticos,qui putāt hos quidem esse pereuntis naturæ,hos verò salubris, quosdam verò sic se habere vt eorum volūtas eos ducat ad peius vel melius.Sed addas ei quod dicitur,Vobis datum est, id est volentibus & similiter dignis.Theop. His autem qui sunt indigni tantis mysteriis obscurè dicitur. vnde sequitur:Cæteris autem in parabolis:vt videntes nō videant,& audientes nō intelligant.Videre enim se putant,non vident autem:& audiunt quidem, sed nō intelligunt.Huius ergo gratia hoc eis Christus abscōdit, ne maius eis præiudicium generetur, si postquā nouerint Christi mysteria,cōtēpserint. Qui enim intelligit & postea spernit,grauius punietur.Bed. Rectè igitur in parabolis audiunt, quando clausis sensibus cordis non curāt cognoscere veritatē,obliti eius quod dominus dixerat:Qui habet aures audiēdi,audiat. Greg.in ho. Dominus autē dignatus est exponere quod dicebat,vt sciamus rerū significationes quærere etiā in his quæ per se-

Gradus duorum satorum.

Parabolæ ratio.

Expositio moralis.

metipsum voluit explanare. Sequitur enim: Est autem hæc parabola: Semen est verbum dei. Euseb. Destruẽtium autẽ immissa semina suis animabus tres dicit esse causas. Quidam enim destruũt in se semen reconditũ, danres leuirer auditũ volentibus fallere, de quibus subdit: Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus &c. Beda, Qui scilicet verbum quod audiũt,, nulla fide, nullo intellectu, nulla saltem tentãdæ vrilitatis actione percipere dignantur. Enseb. Quidam verò cùm in mẽtis profundo non susceperint verbum dei, facile extinguuntur adueniente aduersitate, de quibus subditur: Nam qui super petram, hi sunt qui cùm audie. cũ gau. sus. ver. & hi radi. non ha. quia ad tẽpus cre. & in tempore tentationis recedunt. Cyril. Cũ enim intrant ecclesiam lætanter attenrant diuina mysteria, sed ex leui voluntate: vt autem egressi sunt ecclesiam, obliuiscũtur sacrarũ disciplinarũ: & si fides Christiana non fluctuet, permanent: turbante verò persecutione, persugã habenr mentem, quia fides eorum caret radice. Greg. in ho. Multi boni operis inirta proponũt, sed mox vt fatigari aduersitatibus vel tentationibus cœperint, inchoata derelinquunt. Petrosa ergo terra humorẽ non habuit, quæ boc quod germinauerat, ad fructus perseuerantiam non perduxit. Euseb. Quidam verò suffocant reconditum in eis semen diuiriis & illecebris, quasi quibusdam suffocantibus spinis. de quibus subditur. Quod autem in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt &c. Greg. in homi. Mirum quomodo dominus diuitias spinas interpretatus sit, cùm illæ pungant, istæ delectent: & tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus menrẽ lacerant: & cùm vsq; ad peccatũ pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruenrant. Duo antem sunt quæ diuitiis iungit: solicitudines, & voluptates. quia per curam mentẽ opprimũt, & per affluentiã resoluunt. suffocant autẽ semen, quia importunis cogitarionibus guttur mentis strangulant, & dum bonum desideriũ intrare ad cor non sinunt, quasi aditum vitalis flatus verant. Eusebius, Hæc autem ex prouisione à saluatore prædicta sunt. Sic autem se habere patesecir effectus. non enim aliter aliqui à verbo diuini cultus deficiunt, nisi secundum aliquem modorũ prędictorum ab eo. Chry. Et vt plura breuibus comprehendam, hi quidem tanquam negligentes audire, hi tãquã delicari & debiles. hi verò tanquam serui facti voluptatis, & rerũ mundi à bono desistunt. Bonus etiam ordo viæ, petræ, & spinarũ: opus est primò memorię & cautelæ, deinde fortitudinis, consequenter contẽptus præsentiũ. Consequenter ponit bonam terram contrario modo se habentem ad viam, & petram & spinas, cũ subdit: Quod autẽ in bonã terrã, hi sunt qui in corde bono & optimo verbũ retinenr, &c. Nã qui secus viam positi sunt, nnn retinent verbũ, sed rapit eis semen diabolus: qui verò sunt in petra, non sustinent in patientia tentationis insultum propter imbecillitatem, qui verò sunt in spinis, non fructificant, sed suffocantur. Gregorius in Homil. Terra ergo bona fructũ per patientiam reddit, quia nulla sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter etiam proximorũ mala toleramus, frnctum ergo per patientiam reddunt, quia cùm humiliter flagella suscipiunt, post flagella ad requiem sublimiter cum gaudio suscipiuntur.

Fictio prauorum.

Negligẽtia verbi dei.

Nemo autem lucernam accendens, operit eam uase, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, ut intrantes uideant lumen. Non est enim occultum, quod non manifestetur: nec absconditũ, quod non cognoscatur, & in palã ueniat. Vide te ergo quid audiatis. Qui enim habet, dabitur illi: & quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

Beda, Quia supra dixerat apostolis: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, cæteris autem in parabolis: nunc ostendit per eos, aliquando etiam cæteris idẽ mysterium esse reuelandum, dicens: Nemo autẽ lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectũ ponit, &c. Eusebius, q.d. Sicut lucerna accenditur vt luceat, non vt operiatur sub modio vel lecto: sic etiã secreta regni cælorum in parabolis edita, quanuis lateant alienos à fide, non tamen penes omnes manifestũ habebunt sensum. vnde subdit: Non enim est occultũ quod non manifestetur, nec absconditum quod nõ cognoscatur, & in palam veniat. q.d. quanuis plurima in parabolis dicta sint, vt videntes non videant, & audientes non intelligant, propter sui incredulitatem: totns tamen sermo patebit. Augu. de quæst. euang. Vel aliter: Totã his verbis typicè docet fiduciam prædicandi, ne quis timore carnalium commodorum lucem scientiæ abscõdat. vasis enim & lecti nomine carnem, locernæ autem vocabulo verbum designat: qnod ob metum carnalium incommodorum occnltat, qui ipsam carnẽ præponit manifestationi veritatis: & ea quasi operit verbũ, qui prędicare trepidat. Supra candelabrum autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio dei subiicit: vt superior sit prædicario veritatis, & inferior seruitus corporis. Origenes. Sed & qui vult adaptare lucernam perfectiorib⁹ Christi discipulis, persuadebit nobis per ea quę dicta snnt de Ioanne, quoniam ipse erat lucerna ardens & lucens. non decet ergo eum qui lucernam rationalem accendit in anima, abscondere eam sub lecto, vbi quis requiescit, nec sub aliquo alio vase: quia qui facit hoc, non prouidet intrantibus domum quibus lucerna paratur: sed oportet superponere candelabro, id est omni ecclesiæ. Chry. Hoc autem dicens inducit eos ad vitæ diligentiam, docens eos strenuos esse quasi expositos aspectibus omnium ac pugnantes in mundo quasi in theatro. q.d. ne consideretis quòd manemus in modica parte mundi: eritis enim omnibus noti, quia rantam virtutem impossibile est latere. Maxi. Vel forsan se ipsum appellat dominus lucernam radiantem cunctis habitantibus domum, id est mundum, cùm sit naturaliter deus & factus dispensariuè caro, & sic quasi lux ad instar lucernæ retinetur in testa carnis per mediam animam, sicut per lychinum ignis in testa lucernæ. Vocat aurem candelabrum eccleiiam: supra quam verbum diuinum effulgens, quasi quandam domum illuminat radiis veritatis. Dixit autẽ similitudinariè vas aut lectum, corporalem cultum legis, sub quo contineri non vult. Beda, Instanter autẽ nos dominus docet verbo auscultare: vt etiam & nostro illud pectore continuè ruminare, & alieno eructare sufficiam⁹ auditui. vnde sequitur: Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet dabitur illi &c. Quasi dicat, tota intẽtione verbo quod auditis operam date: quia qui amorem habet verbi, dabitur illi & sensus intelligẽdi quod amat: at qui verbi audiẽdi amorem non habet, & si vel naturali ingenio, vel literario se callere putauerit exercitio, nulla sapientiæ dnlcedine gandebit. Sæpe enim desidiosus ingenium accipit, vt de negligentia iustius puniatur. quia quod sine labore assequi potuit, scire conremnit: & nonnunquam studiosus tarditate intelligentiæ premitur, vt eo maiora præmia retributionis inueniar, quo magis studio inuentionis elaborat.

Secreta filii dei quomodo reuelanda.

Aurea sententia.

Venerunt autem ad illum mater & fratres eius, & non poterant adire eum præ turba. Et nuntiatum est illi, Mater tua & fratres tui stant foris, uolentes te uidere. Qui respondens, dixit ad illos: Mater mea & fratres mei, hi sunt qui uerbum dei audiunt & faciunt.

Titus, Derelictis cognatis carnalibus dominus insistebat doctrinæ paternę: quia verò desiderabatur propter absentiam, accedūt ad eum. vnde dicitur: Venerunt autem ad illum mater, &c. Si audieris de fratribus domini, adiuce pietatem, & intellige gratiam. Nullus enim secundum diuinitatem saluatoris frater est, vnigenitus enim est, sed pietatis gratia communicauit nobis in carne & sanguine: & factus est frater noster, cùm esset naturaliter deus. Bed. Fratres autem domini secundū carnem dicūtur, non filij beatę Mariæ genitricis dei secundum Heluidium, nec filij Ioseph de alia vxore secundum quosdam putandi sunt, sed eorum potius intelligendi sunt esse cognati. Titus, Putabant autem fratres eius, quòd cùm eorum audiret præsentiam, dimitteret populum reueritus maternum nomen, & flexus amore materno. vnde sequitur: Et nuntiatū est illi, mater tua, &c. Chry. Considera quale erat astante ei toto populo, & ab ore eius pendente iam inchoata doctrina, eum foras extrahere. Ob hoc dominus quasi increpando respondit. Sequitur: Qui respondens, dixit ad eos, Mater mea & c. Amb. Moralis magister, qui de se cæteris præbet exemplum, præscripturus cæteris, quòniam qui nō reliquerit patrem aut matrem suam, non est filio dei dignus, sententiæ huic ipse primus se subiicit: non quòd maternæ refutet pietatis obsequiā, ipsius enim præceptum est: qui non honorificauit patrē & matrem, morte moriatur, sed quia paternis se mysteriis amplius q̃ maternis affectibus debere cognoscit. neque tamen iniuriosè refutantur parētes, sed religiosiores copulæ mētium docētur esse quàm corporū. ergo hic non vt quidam hæretici tēdiculas aucupātur, mater negatur, quę etiam de cruce agnoscitur: sed necessitudini corporali præscriptorum cælestiū forma præfertur. Beda, Hi igitur qui verbum dei audiunt & faciunt, mater domini vocantur, eo quòd illum quotidie suo exemplo vel dicto quasi parturit in cordibus proximorū: fratres quoque sunt eius, cùm & ipsi faciant voluntatē patris eius qui in cælis est. Chry. Non autem hoc dicit increpando matrem, sed eam plurimum adiuuādo. Nam si erga cæteros sollicitus erat, vt generaret eis de se debitā opinionem, multò magis erga matrem: non autem eleuasset eā ad illa fastigia, si semper expectaret honorari ab eo tanquam à filio, non autem eum dominū reputaret. Theoph. Quidam verò hoc sic intelligunt, quòd Christo docente quidam inuidentes subsannātes eum super doctrina eius dixerunt: Mater tua & fratres tui stant foris volentes te videre, tanquam propter hoc ignobilem eum demonstrarent. & ideo qui mētem eorum cognouit, sic eis respondit: quoniam non nocet vilis consanguinitas, sed si ignobilis quis existat, audiat autem verbum dei: ipsum consanguineū reputat. quia tamē audire solùm neminem saluat, sed magis condemnat, subiungit: Et faciunt. Decet enim audire & facere: verbum autem dei dicit suam doctrinam. quæcunq; enim ipse dicebat, patris erant. Ambr. Mysticè autē non debuit foris stare, qui Christū quærebat. Vnde & ille ait: Accedite ad eum, & illuminamini. Si enim foris stant, nec ipsi agnoscuntur parentes, & propter nostrum fortasse non agnoscūtur exemplum, quemadmodum nos non agnoscimur si foris stemus. Illud quoq; intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonstrat Iudæos, ex quibus est Christus secundū carnem, ecclesiámque synagogæ credidit præferendam. Beda, Intus enim eo docente venientes intrare nequeunt, cuius spiritualiter intelligere dicta negligunt: præoccupans autem turba intrauit in domū, quia differente Iudæa gētilitas confluxit ad Christum: foris autem stantes volunt Christum videre, qui spiritualem in lege sensum quærentes sese ad custodiā literæ foris fixerūt, & quasi Christum potius ad docenda carnalia cogunt exire, quàm se ad discenda spiritualia consentiunt intrare.

Sacrum secretum.

Factum est autem in una dierum; & ipse ascendit in nauiculam, & discipuli eius: & ait ad illos; Transfretemus trans stagnum, & ascenderunt. Et nauigantibus illis, obdormiuit: & descēdit procella uenti in stagnum, & compellebantur & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerunt eum dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens, increpauit uentum, & tempestatem aquæ: & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis: Vbi est fides uestra? Qui timentes mirati sunt ad inuicem, dicentes, Quisnam hic est? Quid ei uentis et mari imperat, et obediunt ei.

Cyrill. Quia discipuli omnes beneficiatos à Christo videbant: decebat etiam ipsos sensim in beneficiis Christi delectari. non enim similiter quis considerat, quæ fiunt in alienis corporibus vt in suis: & ideo dominus discipulos & mari & ventis exposuit. vnde sequitur: Factum est autem in vna dierum, & ipse ascendit & cæt. Chryso. Vitans quidem Lucas quæstionem quæ sibi fieri posset de temporum ordine, dicit eum in vna dierum intrasse nauiculam. Cyrill. Si autem vigilante domino accidisset tempestas, vel non timuissent discipuli. vel non exhorruissent, vel non credidissent eum posse tale aliquid facere. Quapropter dormit, præstans tēpus timori. Sequitur enim: Nauigantibus autem illis, obdormiuit, & descendit procella venti in stagnum. Ambro. Supra habes, quia pernoctabat in oratione: quomodo hic in tempestate dormit? sed exprimitur securitas tempestatis, quomodo omnibus timentibus solus intrepidus quiescebat, sed quiescebat corporis somno, cùm intenderet diuinitatis mysteriis: nihil enim sine verbo fit. Cyrill. Cum magna autē dispensatione vi detur esse perāctum, ne mox postquam tempestas inuadere cœpit nauiculam, quærerent ab eo suffragiū. Sed postquam malum inualuit, vt manifestior fiat diuinæ maiestatis potestas. vnde dicitur: Et compellebātur & periclitabantur. Quod quidem dominus permisit exercitationis gratia, vt cùm confessi fuerint periculum, cognoscant miraculi magnitudinem. Vnde postquam magnitudo periculi in intolerabilem metum eos vrgebat, tanquam aliam spem non habentes, nisi solum ipsum dominum virtutum, eum excitauerunt. Sequitur: Accedentes autem suscitauerunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. Aug. de cons. euang. Matthæus quidem dicit: Domine, salua nos, perimus. Marcus autem, Magister, non ad te attinet, quia perimus? Eadem autē est sententia excitantium dominum, volentiumq; saluari. Nec opus est quærere, quid horum potius Christo dictū sit: siue enim aliquid horum trium dixerint, siue alia verba quæ nullus euangelistarum commemorauit, tantundem autem valentia, quid ad rem interest? quanquam etiam hoc fieri potuerit, vt pluribus eum excitantibus omnia hæc, aliud autem ab alio diceretur. Cyrill. Non autem erat possibile eos perire existēte cū eis omnipotente. vnde illico surgit Christus, qui habet omniū potestatē, & sedat confestim procellam & ventorum impetum: cessauit tempestas, & facta est trāquillitas, in quo ostendit se deum esse, cui in psalmo dicitur: Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. Beda, Sic igitur in hac nauigatione dominus vtramque vnius eiusdemq; personæ naturam ostendit, dū is qui vt homo dormit in naui, furorē maris vt deus verbo coercet. Cyril. Simul autē eum tēpestate aquarū soluit tēpestatē animarū. vnde sequitur: Dixit autē illis, Vbi est fides vestra? In quo verbo

Consens. euang.

Tēpestas duplex.

stendit, quòd timorē nō facit tētationū inductio, sed imbecillitas mētis. Sicut enim aurum probatur in igne, sic in tētationibus fides. Aug. de con. euan. Hoc autem ab aliis euangelistis aliis verbis dictū est. Matthæus enī dicit eum dixisse, Quid timidi estis modicæ fidei? Marcus autem ita dicit, Quid timidi estis, necdū habetis fidem? id est illam perfectā velut granū sinapis. Hoc ergo & ille ait, Modicæ fidei. Lucas autē: Vbi est fides vestra? Et totū quidē dici potuit, Quid timidi estis? Vbi est fides vestra? Modicæ fidei. vnde aliud hic, aliud ille commemorat. Ambr. Pacata igitur tēpestatē ad imperium Christi discipuli stupefacti miraculo susurrabāt adiuuicem. vnde sequitur: Qui timētes mirati sunt &c. Non autem discipuli vt ignorantes eum, hoc dixerunt adinuicem, Nouerāt enim eum deum esse & filium dei Iesum: admirantur autē innatæ potestatis abūdantiam, & diuinitatis gloriam, quāuis similis nobis esset & visibilis secundū carnē. vnde dicunt, Quis est hic. i. qualis & quantus, in quāta virtute & maiestate? Imperiosum enim est opus: dominariuum præceptum, non seruilis petitio. Bed. Vel non discipuli sed nautæ, & alij mirantur qui in naui erant. Allegoricè autē mare vel stagnū, tenebrosus est & amarus mundi æstus. Nauicula arbor crucis, cuius beneficio fideles adiuti emersis mundi fluctibus obtinent littus patriæ cælestis. Ambros. Itaque dominus qui se intelligit propter diuinū in terras mysterium venisse, relictis nauē ascēdit patentibus. Beda, Ascendūt autem & discipuli admoniti cū eo. vnde ipse ait: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Discipulis nauigātibus. i. fidelibus seculū calcātibus, & futuri seculi animo quietē meditantibus, & per sancti spiritus flatū, vel etiam proprij remigij conatū infidos mundi fastus certatim post terga iactantibus, subitò obdormiuit dominus. i. aduenit tempus dominicæ passionis, & descendit procella, quia domino somnū mortis in cruce subeunte, fluctus persecutionum dæmoniacis flatibus excitati exurgunt: fluctibus autem nō domini patientia turbatur, sed discipulorum imbecillitas concutitur & trepidat, qui suscitarūt dominū, ne eo dormiente pereant: quia cuius mortē viderant, resurrectionem optāt: quæ si differretur, ipsi in perpetuum perirent: vnde surgens increpat ventū, quia celeri resurrectione per mortē destruit superbiam diaboli, qui habebat imperiū mortis. Tempestatem autē aquæ facit cessare, quia rabiem Iudæorū morti eius insultātium resurgens labefacit. Ambro. Et aduertas sine tentatione neminem posse ex hoc vitæ curriculo demigrare, quia exercitiū fidei tentatio est. Subiecti igitur sumus nequitiæ spiritualis procellis, sed quasi peruigiles nautæ gubernatorem excitemus, qui non seruiat, sed imperet vētis: qui & si iam nō dormiat sui corporis somno, caueamus tamē ne nostri corporis somno nobis dormiat & quiescat. Bene autem arguuntur, qui præsente Christo timebant, cùm vtique ibi aderat, qui perire non posset. Beda, Cui simile est quod post mortē discipulis apparens, exprobrauit incredulitatem eorum: & sic tumidis gurgitibus sedatis, patefecit cunctis potentiam suæ diuinitatis.

Allegoria pulcherrima.

Et nauigauerunt ad regionem Gerazenorum, quæ est contra Galilæam. Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidā qui habebat dæmonium iam temporibus multis, & uestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is ut uidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans uoce magna, dixit: Quid mihi & tibi est Iesu fili dei altissimi? Obsecro te ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & uinciebatur catenis, & compedibus custoditus, & ruptis uinculis agebatur à dæmonio in desertum. Interrogauit autem illum Iesus, dicens, Quod tibi nomē est? At ille dixit, Legio: quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogauerunt illum ne imperaret illis, ut in abyssum irent. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnum, & suffocatus est. Quod ut uiderunt factū qui pascebant, fugerunt, et nunciauerunt in ciuitatem et in uillas. Exierunt autem uidere quod factum est, et uenerunt ad Iesum, et inuenerunt hominem sedentem à quo dæmonia exierant, uestitū, ac sana mente ad pedes eius, & timuerunt. Nunciauerunt autem illis & qui uiderant, quomodo sanus factus esset à legione. Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerazenorum, ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens nauim, reuersus est. Et rogauit illum uir à quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit deus. Et abiit per uniuersam ciuitatem, prædicans quanta illi fecisset Iesus.

Chrys. Saluator nauigādo vnà cū discipulis ad portum peruenit. vnde dicitur: Et nauig. ad re. Gera. quæ est cōtra Galilæam. Titus, Veraciora exemplaria nec Gerazenorum habēt, nec Gadarorum, sed Gergezinorum. est enim Gadara ciuitas in Iudæa, stagnum autem vel mare nullatenus inuenitur in ea, sed Geraza ciuitas Arabiæ est, nec stagnum, nec mare iuxta habens. Est autem Gergeza, à qua Gergezeni, vrbs antiqua iuxta Tyberiadem stagnū, circa quā est rupes stagno vicina, in quod ostēditur deiectos fuisse porcos à dæmonibus. quia tamen Geraza & Gadara cōfinium habent cū terra Gergezinorum: verisimile est inde ad horū terram porcos fuisse adductos. Bed. Geraza enim vrbs est insignis Arabiæ trans Iordanem, iuncta mōti Galaad, quam tenuit tribus Manasse: non longè à stagno Tyberiadis, in quo porci præcipitati sunt. Chry. Cùm autem dominus descēdisset à mari, occurrit ei aliud terribilius miraculū: nam dæmoniacus tanquam seruus videns dominū, seruitutem confitetur. vnde sequitur, Et cū de naui egress. es. ad terram, occur. ei vir quidā, &c. Aug. de con. euan. Quòd Matthæus duos dicit fuisse dæmoniacos, Marcus & Lucas autem vnum commemorant, intelligas vnum eorum fuisse personæ alicuius clarioris & famosioris, quē regio illa maximè dolebat, & pro cuius salute plurimum satagebat. Hoc volentes significare duo euangelistæ, solū commemorandū iudicauerunt: de quo facti huius fama latius præclariúsque fragrauerat. Chry. Vel Lucas elegit ex illis duobus eum qui sæuior erat: vnde flebilius narrat eius infortunium, cū subdit: Et veste nō indue. neque in do. ma. sed in mo. Visitant autē dæmones mortuorum sepulchra, volentes imbuere homines periculosa doctrina, quòd scilicet mortuorum animæ dæmones fiunt. Cyril. Quòd autem nudus petebat defunctorum sepulchra, dæmoniacæ ferocitatis erat indicium. Permittit autē quosdā dispensatiuè deus subesse dæmonibus, vt nos perpendamus per eos quales sunt dæmones erga nos, vt renuamus eis subiici velle, & sic vno patiente ædificentur complures. Chry. Quia verò hominem eum populi fatebātur, accesserunt dæmones diuinitatem prædicantes ipsius, quam etiam mare sua tranquillitate clamauerat. vnde sequitur, Is vt vidit Iesum procidit ante ill. & excla. voce ma. & dixit. Cyrill. Attendas hic timorē annexum audaciæ & desperationi multæ: signum enī diabolicæ desperationis est in audēdo dicere: Quid mihi & tibi est Iesu fili dei altissimi? Timoris verò cū precatur: Obsecro te ne me torqueas. Sed si nosti eū esse filiū dei altissimi, fateris eū deū cæli

Exemplarium verius.

& terræ, & eorum quæ cõtinentͬ in eis. Qualiter igitur non tua imò sua vsurpas, & dicis: Quid mihi & tibi? Quis autem principũ terrenorũ oſno ſustinebit à Barbaris laceſsiri ſuo ſubiectos imperio? vnde ſequitͬ: Præcip. eñ ſpi. immun. vt exi. ab hoſe. Et neceſsitatẽ præcepti oſtẽdit ſubdẽs: Multis enim tẽ. arri. &c. Chryſo. Vñ quia nemo audebat dæmoniacũ tenere, ipſe Chriſt° ad eum vadit alloquẽs ipſũ. Sequitͬ: Interroga. au. il. Ie. di. Quod ti. no. eſt? Nõ veluti inſcius nomen inquirit, ſed vt confeſſa peſte quã tolerabat, virtus curantis gratior emicaret. Beda, Sed & noſtri tẽporis ſacerdotes, qui per exorciſmi gratiã dæmones eiicere norunt, ſolẽt dicere, patiẽtes nõ aliter valere curari, niſi omne quod ab immundis ſpiritibus vigilantes dormiẽtẽſve pertulerint cõfitẽdo patenter exponãt: & maximè qñ corporis humani concubitũ petere ſe ac patrare cõfingũt. vnde & hic confeſsio ſubditur: At ille dixit, Legio, quia intra. dæ. mul. in eũ. Greg. Niſe. Imitãtes quidã dæmones ſupernas militias & legiones angelicas dicũt ſe legionem: ſicut & eorũ prĩceps dicit ſe poſiturũ thronũ ſup aſtra vt fiat altiſsimo ſimilis. Chry. Poſtq̃ autẽ dñs ſupuenerat dæmonibus creaturã dei perturbãtibus putabãt eũ ꝓpter exceſſum eorũ quæ fiebãt nõ expectare tẽp° ſupplicij, & quia culpã diffiteri nõ poterãt, inſtant ne citò ſuſtineãt pœnã. vñ ſequitͬ: Et rog. il. noim. il. vt in abyſ. irent. Theop. Quod quidẽ poſtulãt dæmones volentes adhuc cũ hoĩbus cõuerſari. Cyrill. Hoc autẽ palã eſt, ꝙ æmulæ cateruæ maieſtatis diuinæ, ineffabili potentia ſaluatoris detrudebanͭ ad inſerna. Maxi. Statuit autem deus vnicuiq; manerici pctõrũ conſonã pœnã: gehẽnã ignis propter carnis incẽdiũ, ſtridorẽ dentiũ ꝓpter riſum laſciuũ, intolerabilẽ ſitim ꝓpter voluptatẽ & crapulã, peruigilẽ vermẽ propter obliquũ & malignũ cor: caliginẽ perpetuã propter ignorãtiã & fallaciã, lymbũ abyſsi propter ſuperbiã: vnde dæmonibus tanq̃ ſuperbis abyſſus delegatur. Sequitur: Erat autẽ ibi grex &c.

Notula pulchra. Aug. de con. euan. Quòd Marcus dixit circa mõtẽ fuiſſe gregem porcorum, Lucas autẽ in monte, non repugnat. grex eñ porcorũ tam magnus fuit, vt aliquid eius eſſet in monte, aliquid circa montẽ. erant eñ duo millia porcorũ, ſicut Marcus expreſsit. Ambr. Dæmones autẽ cæleſtis luminis claritatẽ ſuſtinere nõ poterant, vt qui oculos dolẽt radios ſolis ferre nõ poſſũt. Cyril. Et ideo turba immũdorũ ſpirituũ petit mitti in conſormẽ ſibi gregẽ immũdorũ porcorũ. Sequitur: Et roga. eũ vt permitte. eos in il. ingredi. Atha. in vita Antonij, Quòd ſi ſuper porcos poteſtatẽ nõ habent, multò magis nullam habent dæmones cõtra hoĩes factos ad imaginem dei. oportet ergo deũ ſolũ timere, cõtẽnere autẽ illos. Cyril. Dñs autẽ conceſsit eis poteſtatẽ, vt hoc inter cætera fiat nobis cauſa ſalutis, & roboris ſpes. Sequitur: Et permiſit illos. Conſiderare ergo oportet, quod dæmones praui ſunt, & hoſtiles his qui eis ſunt ſubditi, & poteſt patere ex eo ꝙ p̃cipitauerũt & ſuffocauerunt in aquis. vnde ſequitͬ: Exierũt ergo dęmo. ab. &c. Et ideo cõceſſit eis Chriſt° petẽtib°, vt ex euẽtu appareat q̃ ſint crudeles. Erat etiã neceſſariũ oſtendere, filiũ dei prouidentiam rerũ habere nõ minus q̃ pater: vt æqualitatis decor in vtroq; appareat. Titus, Fugã autẽ paſtores arripiũt, ne cũ porcis perirent. vnde ſequitur: Quod vt vide. ſi. qui paſce. fu. & nuncia. in ciui. & in vil. & huiuſmodi terrorẽ ciuibus intulerũt. Duxit autẽ eos ad ſaluatorẽ dãni neceſsitas. Sequitur: Exie. autẽ vide. quod factũ eſt, & venerũt ad Ieſum. Vbi cõſidera ꝙ dũ deus

Punitio diuina. hominès punit in rebus, cõfert beneficium animabus. Cũ autem profecti eſſent, viderunt ſanũ eum qui iugiter vexabatur. Sequitur: Et inue. homi. ſe. à quo dęmo. exi. veſtitũ, (qui antea cõtinuò nudus erat) ac ſana mẽte ad pedes eius. Nõ enim diſcedit à pedibus, à quib° eſt nactus ſalutẽ. & ſic agnoſcentes ſignũ, mirati ſunt paſſionis remediũ, & obſtupuerunt in facto. Sequitur: Et timuerũt. Hoc autem factũ partim viſu cõperiũt, partim verbis audiuerant. Sequitur, Nũciauerũt autẽ illis qui viderãt quomodo ſanus factus eſt à legione. Oportebat aũt eos ſupplicare domino ne inde recederet, ſed cuſtos eſſet regionis, ne dæmones haberẽt acceſſum ad eos: ſed præ timore propriã ſalutẽ amiſerunt, rogantes ſaluatorẽ recedere. Sequitur. Et roga. il. om. multit. regionis Gerazenorũ, vt diſcederet ab ipſis, quia timore magno tenebantur. Theop. Timebant enim ne iterum damnũ aliquod paterentur, ſicut paſsi fuerant in ſubmerſione porcorũ. Chry. Attendas autẽ Chriſti humilitatem: poſtq̃ enim collatis à ſe talibus beneficiis emittebant eum, nõ obſtat, ſed diſcedit: eos, qui ſeipſos indignos ſua doctrina promulgauerant, relinquens. Sequitur: Ipſe autẽ aſcẽdẽs nauim, reuerſus eſt. Titus, Sed eo diſcedente, ille qui paſſus fuerat, à ſaluatore non diſcedit. Sequitur, Et rogabat illum à quo dæmonia exierãt, vt cũ eo eſſet. Theop. Nã ſicut expertus timebat, ne fortè elongatus à Ieſu rurſus dæmonibus eſſet paratus: dominus antẽ oſtendit ei, ꝙ quãuis non ſit cũ eo præſentialiter, tamen poteſt eum gratia ſua protegere. Sequitur enim: Dimiſit autem eum Ieſus, dicens: Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit deus. Non autẽ dixit: Quanta tibi feci ego, formã præbens humilitatis, vt rectitudines noſtras referamus in deum. Titus, Nec tamẽ præuaricatur in lege veritatis. quicquid enim filius operatur, pater operatur. Cur autẽ qui vbiq; omnes liberatos monebat nulli dicere, huic liberato à legione dicit: Narra quanta tibi fecit deus? quia ſcilcet tota regio illa deum ignorabat irretita cultibus dæmonum. Vel verius, quandoquidẽ ad patrẽ retorquet miraculũ, dicit: Narra. cùm verò loquitur de ſeipſo, monet nulli dicere. Ille autẽ qui liberatus eſt à dæmonibus nouerat deum eſſe Ieſum, & ideo prædicauit quãta fecit illi Ieſus: Sequitur eñ, Et abiit per vniuerſam ciuitatem, &c. Chry. Et ſic illos qui ſe indignos ſua doctrina promulgauerant derelinquens, ſtatuit eis eum in magiſtrũ, qui fuerat à dęmonibus liberatus. Bed. Myſticè autẽ Gera- Senſus myſticus. ſa ſignificat nationẽ gentiũ, quas poſt paſsionẽ & reſurrectionẽ ſuã dñs per prædicatores viſitauit: vnde Geraſa vel Gergeſi, vt quidã legũt, interpretatur colonũ eiiciẽs. i. diabolũ, à quo prius incolebatur: vel aduena propinquans, qui prius longè erat. Amb. Licet autẽ diſcordet numerus curatorũ à Chriſto ſecundũ Lucã & Matthæum, tamẽ cõcordat myſterium. Vt enim iſte qui habebat dæmoniũ populi gentilis eſt figura, duo quoque illi ſimiliter figurã populi gentilis accipiunt, quoniam cùm tres filios Noe generauerit, Sem, Cham, & Iaphet. Sem tantummodo familia in poſſeſsionẽ accita eſt dei, & ex duobus illis diuerſarum nationum populi pullularunt: qui multis, inquit, temporibus habebat dæmoniũ, vtpote, qui à diluuio vſq; ad aduentũ domini vexabatur. Nudus autẽ erat, quia tegumentũ naturæ ſuæ & virtutis amiſit. Aug. de quæſt. euan. In domo non habitabat, hoc eſt in conſcientia ſua nõ requieſcebat. In monumentis manebat, id eſt in mortuis operibus, hoc eſt peccatis delectabatur. Ambroſ. Vel quid ſunt corpora perfidorũ, niſi quædam ſepulchra in quibus dei verba non habitant? Aug. de quæſt. euãg. Quòd autem cõpedibus ferreis & cathenis ligabatur, ſignificat graues & duras leges gẽtiũ, quibus etiã in eorũ republica peccata cohibentur, ꝙ autẽ vinculis talibus diruptis agebatur à dæmonibus in deſertum, ſignificat ꝙ etiam ipſis tranſ-

gressius legibus ad ea scelera cupiditate ducebatur, quę iam vulgarem consuetudinem excederet: quòd verò in eo legio dæmonũ erat, significatæ sunt gẽtes, quæ multis dæmonibus seruiebant: quòd in porcos pascentes in montibus demonia ire concessa sunt, significat etiã immundos & superbos homines, quibus dæmonia dominantur propter idolorum cultus. Ambr. Porci enim hi sunt, qui immundorum vsu animalium vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ suæ actibus naturaliũ coinquinauerunt ornamẽta virtutũ. Aug. de q. euan. Quòd autem in stagnũ præcipitati sunt, significat quòd iam clarificatur ecclesia, & liberato populo gentium à dominatione dæmoniorum in abditis agunt sacrilegos ritus suos, qui Christo credere noluerũt, cæca & profunda curiositate submersi. Amb. Impetu autem feruntur in præceps, quoniam nulli⁹ meriti cõtemplatione reuocãtur, sed tanquã de superioribus ad inferiora per improbitatis procliue detrusi inter fluenta mundi huius interclusi pereunt spiritus commeatu. Neque enim in his qui fluido æstu voluptatis huc atque illuc feruntur, illius spiritus potest esse vitale cõmercium. Videmus igitur, quia homo ipse suæ est author ærũnæ: nã nisi quis porci more vixisset, nunquã accepisset in eũ diabolus potestatẽ: aut si accepisset, nõ vt perderet, sed vt probaret, & fortasse diabolus post domini aduentũ bonos iã depredari nõ poterat, nõ omniũ hominũ sed leuiũ quęrit interitũ: vt latro nõ armatis, sed insidiatur inermibus. Viderunt hoc magistri gregũ & fugerũt. Neque enim vel philosophiæ professores, vel principes synagogæ, pereuntibus populis possunt ferre medicinã: solus est Christus qui aufert peccata populorũ. Aug. de quæ. euang. Vel quod porcorũ pastores fugientes ista nuntiauerũt, significat quosdã primates impiorũ tanquã Christianã legem fugientes, potẽtiam tamẽ eius per gentes stupendo & mirando prædicare: quòd autẽ Geraseni cognoscentes quod factũ est, rogãt Iesum vt ab eis discederet, magno timore perculsi, significat magnitudinẽ vetusta suauitate delectatã honorare quidẽ, sed nolle pati Christianam legem, dũ dicũt ꝙ eam implere non possunt. Admirãtes tamen fidelem populũ à pristina perdita cõuersatione sanatum. Amb. Vel in Gerasenorum ciuitate species synagogæ videtur existere, qui rogabãt vt discederet, quia timore magno tenebantur. Infirma enim mens nõ capit dei verbũ: nec potest pondus sustinere sapientiæ. Et ideo diutius molestus non fuit, sed ascendit ab inferioribus ad superiora, à synagoga. s. ad ecclesiam, & regressus est per stagnũ. nemo enim de ecclesia ad synagogam sine periculo transit salutis: sed ille qui de synagoga ad ecclesiam trãsire desiderat, crucẽ suã tollat, vt discrimẽ euadat. Aug. de con. euan. Quòd autem ille sanatus cupit iam esse cum Christo, & dicitur ei, Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit deus, sic intelligitur, vt sic quisq; intelligat post remissionem peccatorum redeundũ sibi in conscientiã bonam sicut in domũ & seruiendũ euãgelio propter aliorum salutem, vt deinde cũ Christo requiescat: ne cùm præproperè vult esse cũ Christo, negligat mysterium prædicationis fraternæ redemptioni accommodatum.

Homo est causa sui mali

Dominus quare remisit dæmoniacũ.

Factum est autem cùm rediisset Iesus, excepit illam turba. Erant autem omnes expectantes eam. Et ecce venit vir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu rogans eum ut intraret in domum eius, quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit dum iret, à turbis cõprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari. Accessit retrò & tetigit fimbriam uestimenti eius: & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus & qui cum illo erant, Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt, & dicis, quis me tetigit? Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis. Nam ego noui uirtutem de me exisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens uenit, & procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo, & quemadmodũ confestim sanata sit. At ipse dixit ei: Filia, fides tua, te saluam fecit: uade in pace.

Aug. de con. euan. Post narratum apud Gerasenos miraculum, transit ad narrãdum de archisynagogi filia, dicens, Factum est autem cùm, &c. Theo. Simul quidem propter doctrinam & propter miracula. Augu. de con. euan. Quòd verò adiũgit: Et ecce vir cui no. Iairus: non continuò factum accipiendũ est, sed prius illud de cõuiuio publicanorum, sicut narrat Matthæus: cui rei sic coniungit hoc, vt nõ possit aliud factũ cõsequenter intelligi. Titus, Est autem positum nomẽ, Iudeorũ causa, qui tunc nouerunt quod accidit, vt nomẽ demõstratio miraculi fiat. Accessit autem non aliquis infimorum, sed princeps synagogæ, vt magis obturarentur Iudæorum ora. vnde sequitur: Et ip. prin. synag. erat. accessit autem ad Christum causa necessitatis. Vrget enim aliquando dolor ad agẽdũ ea quę decent, secundum illud Psalmi: In chamo & freno maxillas eorũ cõstringe, quĩ nõ approximant ad te. Theo. Vnde necessitate instante cecidit ad pedes eius. Sequitur: Et ce. ad pedes Ies. Decebat autẽ vt absque necessitate cogente caderet ad pedes eius, & cognosceret ipsum deum esse. Chry. Sed cõsydera eius inertiam: quęrit enim à Christo vt in domũ veniat. Sequitur, Rogans eũ vt intra. in domũ eius: ignorans scilicet ꝙ absens poterat liberare. nam si sciuisset, dixisset sicut Centurio: Dic verbo, & curabitur filia mea. Græc. Causa autẽ aduentus eius ponitur, cùm subditur: Quia vni. fi. erat illi: domus fundamẽtũ, successio generis. Ferè annorũ 12. in ipso. s. flore ætatis: & hęc moriebatur pro thalamis efferenda ad tumulũ. Chry. Aduenerat autem dominus, non vt iudicaret mũdum, sed vt saluaret. quapropter nõ examinat dignitatẽ petentis, sed æquanimiter arripit opus, sciens quòd maius erat futurũ eo quod quærebatur: vocabatur autem ad remedium ægrotãtis, nouit autẽ se suscitaturũ iã mortuam, & infertur terrenis firmã spẽ resurrectionis. Ambro. Suscitaturus autem mortuam, ad faciẽdum fidem, hæmorroissam antè curauit, sic & resurrectio tẽporalis in passione domini celebratur, vt perpetua illa credatur. Et cõtigit, dũ iret à turba cõprimebatur. Cyril. Quod maximum erat indicium, quòd veram carnẽ induerat, & omnẽ cõculcaret superbiam, neque enim à lõge sequebatur, sed eum circundabant. Greg. Quædam antẽ mulier graui morbo detẽta, ob cuius infirmitatis curam medici omnes diuitias cõsumpserant, solã spem in tanta differentia reperit, vt procideret domino, de qua sequitur: Et mulier quæ erat in flu. san. ab an. 12. &c. Titus, Qualiter autẽ nõ est digna præconio hæc mulier, quę viribus extinctis corporeis ob cõtinuum sanguinis fluxum, & tãto populo cõcurrente circa illum, affectu roborata & fide petierat populũ & retrò latẽs tetigerat fimbriam vestimenti? Sequitur: Teti. fim. vest. eius. Cyril. Neque enim licebat immundis vel tangere quemq̃ sanctorum, vel appropinquare viro sancto. Chry. Ritu autem legis huiusmodi passio reputabatur immũditia magna. aliter etiam: Nondum enim nec ipsa habebat dignam opinionẽ de eo, nõ enim putauisset latere, sed tamen cõfisa de sanitate accedit. Theo. Sicut autem cum aliquis oculum lucernæ lucẽti adhibet, aut igni spinas, statim operantur: sic quidem qui fidem affert potenti curare

Confes. euãgelis.

Mysteriũ curationis.

curare ſtatim curationẽ cõſequitur, Et con. ſte. ſlu. ſau.
eius. Chry. Nõ aũt ſola veſtimẽta ipſius mulierẽ ſalua-
runt iuam & milites ſortiti ſont ea inter ſe, ſed fidei eius
Intẽtio. The. Credidit enim & ſaluata eſt, & vt cõgruũ
ſuit primò tetigit Chriſtũ intellectualiter, deinde cor-
poraliter. Græ. Audiuit autẽ dñs tacitas mulieris conſi-
derationes, & tacens liberauit tacentẽ, paſſus ſua ſpõte
ſanitatis rapinã, ſed poſtea miraculũ publicat. vñ ſequi-
tur, Et ait Ie. Quis eſt qui me tetigit? Cyr. Nõ eñ latuit
dñm perpetratũ miraculũ, ſed ꝙ cũcta cognoſcit, quaſi
neſciret interrogat. Græ. Neſciẽtibus autem diſcipulis
quod quærebat, ſed putãtibus de ſimplici quodã tactu
dicere, dñi quæſtioni reſpõdẽt. ſequitur eñ, Negan. au.
&c. Et ideo dñs tactũ ſua reſpõſione diſtinguit. Sequit
enim, Et il. Ie. Tetigit me ali. ſicut etiã dicebat. Qui ha-
bet aures audiendi, audiat, quãuis oẽs habeãt huiuſmo-
di corporalẽ auditũ: ſed nõ eſt verè audire ſi audiat in-
cautè: nec verè tangere, ſi infideliter tãgatur. Cyr. Pro-
palat autẽ cõſequẽter quod factũ eſt, cũ ſubditur, Nam
& ego no. vir. de me exiſſe. Materialius reſpõdet ſecun-
dũ opinionẽ audientiũ. hic tamẽ nobis manifeſtatur ꝙ
ipſe verꝰ eſt deus, & ex eo quod prodigialiter factũ eſt,
etiã ex ſermonibꝰ. trãſcẽdit eñ naturã noſtrã, & forſan
angelicã, poſſe quenquã virtutẽ emittere quaſi à ꝓpria
natura. Cõuenit autem hoc ſoli ſupremæ naturæ, nulla
nanq; creaturarũ aliquã gerit ſanandi poteſtatẽ, vel etiã
aliqua alia. ſ. miracula faciẽdi, ſed diuinitus præſtitã. nõ
enim ambitione gloriæ nõ dimiſit latere diuinæ virtu-
tis oſtenſionẽ, qui multoties præceperat taceri ſua mira
cula, ſed quia ſpectabat ad vtilitatẽ eorũ qui vocabãtur
ꝑ fidẽ ad gratiam. Chry. Primò enim ſoluit fœmineum
metũ, ne remorſum cõſciẽtiæ pateretur quaſi ſurripiẽs
gratiã. Secũdò corrigit eã, quia latere putauerat. Tertiò
fidẽ eius exprimit cunctis, vt & alij imitentur: prodítq;
nõ minus miraculũ retentione ſanguinis, dum oſtendit
ſibi cuncta patere. Cyr. Inſuper principẽ ſynagogę per-
ſuadebat indubitabiliter credere, ꝙ à laqueis mortis eri
piet filiam eius. Chry. Ob hoc autẽ dñs nõ ſtatim eã ma
niſeſtauerat, vt oſtenſo ꝙ omnia ſibi liquent faciat mu-
lierẽ prædicare quod factum eſt, vt ſuſpicione miracu-
lum careat. vnde ſequitur, Videns autẽ mu. quia non la.
eũ, tre. ve. &c. Orig. Eandẽ autẽ ſanitatẽ quam nacta eſt
mulier ex cõtactu verbi confirmauit ſaluator. vnde ſe-
quit, At ip. di. il. Fi. tua te ſal. ſe. va. in pa. i. eſto ſana à tuo
flagello. & ſanat quidẽ primò ꝑ fidẽ animã, deínde verò
corpus. Titꝰ, Vocat filiã iã fidei cauſa ſanatã. fides enim
gratiam adoptionis impetrat Euſ. in ec. hiſt. Dicunt aũt
hanc mulierem in Peneade quæ eſt Cæſarea Philippi,
vnde fuit oriũda ſtatuiſſe triũphos inſignes collati ſibi
beneficij à ſaluatore, ſtabat nanq; ſuper altam baſim ad
limina domus eius æneum ſimulachrum mulieris flexis
gẽibus, manibúſq; iunctis quaſi precaretur, ex cuius op
poſito aliud erectũ ſimulachrũ ad inſtar viri, eiuſdẽq;
materiæ, amictũ diploide & manum verſus mulierẽ ex-
tendens: ante cuius pedes ſuper ipſam baſim aliena ſpe-
cies plantæ orta, quæ vſque ad æneæ diploidis oras per-
tingens medicina omnium paſsionũ eſſe ferebatur. Hãc
autem ſtatuam dicebant repręſentare Chriſtũ, quã Ma
ximus deſtruxit. Amb. Myſticè autẽ reliquerat in Ge-
raſenis ſynagogam Chriſtus, & quẽ ſui non receperãt,
recipiunt alieni. Bed. Vel in fine ſeculi dominus eſt ad
Iudæos rediturus, atq; ab eis per fidei confeſsionẽ libẽ-
ter excipiẽdus. Amb. Quem autem putamus ſynagogæ
principem eſſe niſi legẽ, cuius cõtemplationẽ dominus
ſynagogã nõ penitus dereliquerit? Bed. Vel princeps ſy
nagogæ Moyſes intelligitur: vnde bene Iairus. i. illumi-
nans vel illuminatus vocatur, quia qui accipit verba vi-

Tactꝰ domini myſticus.

tæ dare nobis, & ꝑ hoc cęteros illuminat, & à ſpiritu ſan
cto illuminatur. Cecidit autem Archiſynagogus ad pe-
des Ieſu, quia legiſlator cũ tota patrũ progenie Chriſtũ
in carne apparentem longè ſibi pręferendũ eſſe cogno-
uit. Si enim caput Chriſti deus, conuenienter pedes ac-
cipiendi ſunt incarnatio, qua terram noſtrę mortalita-
tis tetigit. Rogauit autem intrare in domum eius, quia
eius videre deſiderabat aduentum. Filia autem vnica
eius eſt ſynagoga, quæ ſola legali eſt inſtitutione cõpo-
ſita, quę 12. ætatis anno, hoc eſt tẽpore pubertatis appro
pinquante moriebatur, quia nobiliter à prophetis edu-
cata, poſt quã ad intelligibiles annos peruenerat, in qui-
bus ſpiritales deo fructus gignere debebat. ſubitò erro-
rum lãguore cõſternata, ſpiritalis vitæ viam amiſit: & ſi
Chriſtus nõ ſuccurreret, corruiſſet in mortẽ. Ad puel-
lã autẽ ſanãdam pergens dominus à turba cõprimitur,
quia genti Iudææ ſalutaria monita præbens carnalium
populorũ eſt cõſuetudine grauatus. Amb. Ad hãc autẽ
principis filiã dũ properat dei verbũ, vt ſaluos faceret fi
lios Iſrael, ſancta eccleſia ex gentibus congregata, quæ
inferiorũ lapſu criminũ deperibat, paratã aliis fide prę-
ripuit ſanitatem. Bed. Dupliciter autẽ ſanguinis fluxus
poteſt intelligi, hoc eſt & ſuper idololatriæ proſtitutio
ne, & ſuper his quæ carnis & ſanguinis oblectatione pa
trantur. Amb. Quid autẽ ſibi vult ꝙ hæc principis filia
annorũ 12. moriebatur, & mulier iſta fluxu ſanguinis ab
annis 12. laborauit, niſi vt intelligatur, quia quãdiu ſyna
goga viguit, laborauit eccleſia? Be. Vna enim penè ſecu
li ætate ſynagoga in patriarchis naſci cœpit, & gẽtilium
nationem idololatria fœdauit. Amb. Sicut autem illa in
medicos erogauerat omnem ſubſtantiam ſuam, ita con
gregatio gentiũ amiſerat omnia dona naturæ. Bed. Me-
dicos autem intellige, ſiue falſos theologos ſiue philo-
ſophos, legũq; doctores ſecularium, qui multa de virtu
tibus vitiíſq; differentes, vtilia ſe viuendi inſtituta mor-
talibus dare promittebant, ſeu ipſos immũdos ſpiritus,
qui velut hominibus conſulendo, ſe pro deo colendos
ingerebãt quibus audiendis gentilitas quantò magis na
turalis induſtriæ vires expenderat, tantò minus potuit
ab iniquitatis ſuæ ſorde curari. Ambro. Audiens autem
ægrotare populum Iudæorũ, ſperare cœpit ſalutis ſuæ
remediũ. Tẽpus veniſſe cognouit, quo medicus adeſſet
de cælo, ſurrexit vt occurreret fide promptior, pudore
cõtactior. hoc enim eſt pudoris & fidei, agnoſcere infir
mitatem, non deſperare veniã. Verecunda ergo fimbriã
tetigit, fidelis acceſsit, religioſa credidit, ſapiẽs ſanatam
ſe eſſe cognouit: ſic ſancta plebs gentium quæ deo cre-
didit, peccatum erubuit vt deſereret, fidẽ detulit vt cre
deret, deuotionem exhibuit vt rogaret, ſapientiã induit
vt ſanitatem ſuam ipſa ſentiret, fiduciam ſumpſit vt ſa-
teretur quòd præripuiſſet alienum. Retro autẽ tãgitur
Chriſtus, quia ſcriptũ eſt, Poſt dominũ deũ tuum ambu
labis. Be. Et ipſe ait, Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur,
ſiue quia pręſentem in carne dominũ nõ vidẽs. vel quia
peractis diſpenſationis ſacramentis per fidẽ cœpit veſti
gia eius ſubſequi. Greg. 3. Moral. Premẽte autem turba
vna redẽptorẽ noſtrũ mulier tetigit: quia carnales qui-
que in eccleſia eũ cõprimunt à quo lõgè ſont, & ſoli tã
gunt qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba i-
gitur premit, & nõ tangit: quia & importuna eſt ꝑ præ-
ſentiam, & abſens per vitam. Bed. Vel vna credula mu-
lier dominum tangit, quia qui de diuerſis hęreſibus in-
ordinatè affligitur, ſolo catholicę eccleſiæ corde fideli-
ter quęritur. Amb. Non enim credunt qui cõprimunt.
credũt qui tangunt: fide tãgitur Chriſtus, fide videtur.
Deniq; vt fidẽ credentis exprimeret, dicit: Ego cogno-
ui virtutẽ de me exiſſe, quod eſt euidẽtius indiciũ, quia

Medicorum tropologia.

non intra poſsibilitatē cōditionis humanæ atque intra corporis clauſtrū diuinitas coarctata eſt, ſed vltra fines noſtræ mediocritatis virtus exūdat æterna. nō enim humana ope plebs gentiū liberatur, ſed dei munus eſt congregatio nationū, quæ etiā breui fide, miſericordiā inclinat æternā. Nā ſi cōſideremus quāta ſit fides noſtra, & intelligamus quantus ſit dei filius, videmus quia cōparatione eius fimbriā tantūmodo tāgimus, ſuperiora verò veſtimēti eius nequim⁹ attingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tāgamus fimbriā Chriſti, non autē latet eū quicunq; tetigerit. Beatus qui extremā partē verbi tetigerit, nam totum quis poteſt comprehendere?

Adhuc illo loquente, uenit quidā ad principē ſynagogæ, dicēs ei, quia mortua eſt filia tua, noli uexare illū. Ieſus autem audito hoc uerbo, reſpondit patri puellæ: Noli timere: crede tātum, & ſalua erit. Et cū ueniſſet domum, nō permiſit ſecum intrare quēquā, niſi Petrum & Iacobum & Ioannē, & patrē & matrē puellæ. Flebāt autē omnes & plangebāt illā. At ille dixit: Nolite flere: nō eſt mortua puella, ſed dormit. Et deridebāt eū, ſciētes quòd mortua eſſet. Ipſe autem tenens manum clamauit, dicens, Puella ſurge. Et reuerſus eſt ſpiritus eius, & ſurrexit continuò. Et iuſsit illi dare manducare. Et ſtupuerunt parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

Chryſ. Opportunè dn̄s expectabat puellæ mortē, vt propalaretur reſurrectionis miraculū: propter quod & tardius incedit, & loquitur cū muliere diutius, vt archiſynagogi filia expiraret, & huius nuntij aduenirēt. vnde dicitur: Ad. il. lo. ve. &c. Aug. de con. euan. Sed cū Mat. archiſynagogū non morituram filiā ſuā narret dn̄o nūtiaſſe, ſed omnino defunctam: Luc. autē & Mar. nondū mortuā, vſqueadeo vt veniſſent poſtea qui mortuā nuntiarent, conſiderandū eſt ne repugnare videatur. Et intelligendū eſt breuitatis hoc cauſa Matthæū potius dicere voluiſſe rogatū eſſe dn̄m, vt faceret quod eū feciſſe manifeſtū eſt, vt. ſ. mortuā ſuſcitaret. Attendit enim nō verba patris de filia ſua, ſed quod eſt potiſsimum, volūtatem. Sanè ſi alij duo vel quiſquā eorum patrem cōmemoraſſet dixiſſe ꝙ venientes de domo dixerunt, vt iam nō vexaretur Ieſus, quia puella mortua fuiſſet: repugnarēt eius cogitationi verba quæ poſuit Mat. Nūc verò illuc nuntiantibus & prohibentibus ne magiſter veniret, nō legitur ꝙ ipſe conſenſerit. vnde dominus nō diffidentē reprehendit, ſed credentē robuſtius confirmauit. vnde ſequitur, Ieſus au. hoc ver. re. &c. Atha. Fidem dominus exigit ab inuocantibus eū, non quia indiget adminiculo aliorum (ipſe nanq; & dominus largitor eſt fidei) ſed ne videretur ex acceptione perſonarū ſua dona cōferre, oſtendit ꝙ credentibus fauet, & ne ſine fide accipiant beneficia, & ea per infidelitatem aboleāt. vult enim benefaciens durare gratiā, & ſanans inconcuſſum permanere remediū. Theo. Mortuā autē ſuſcitaturus eiecit omnes, quaſi nos docēs abſq; inani gloria eſſe, & nihil ad demōſtrationē facere: & ꝙ cū quis debet miracola perpetrare non decet ipſum eſſe in medio plurimorum, ſed ſolitarium, & ab aliis ſeparatū. vnde ſequitur, Et cū veniſ. &c. Solos autem hos intromiſit tāquam diſcipulorum vertices, & potentes miraculum occultare. non enim volebat ipſum ante tempus pluribus reuelari, fortè propter inuidiam Iudæorum. Sic & cùm quis nobis inuidet, nō debemus iuſtitias noſtras ei reuelare, ne ei maioris inuidiæ occaſio tribuatur. Chry. Cæteros autem diſcipulos non aſſumpſit, prouocans eos ad appetitum maiorē, ob id quoque quòd nondū erant plenè diſpoſiti, vt & alij iſtos imitentur. Aſſumpſit etiā parētes in teſtes, ne quis dicere poſſet fallax eſſe reſurrectionis indiciū. Ad hoc etiā illud nota, ꝙ deflentes excluſit à domo, & indignos oſtendit huiuſmodi viſione. ſequitur enim: Flebāt autē om. & plan. illā, Quòd ſi tunc excluſit, multò magis nunc: tunc enim nondū patuerat in ſomnū mortē fuiſſe cōuerſam. Nullus ergo de cætero ſe cōtendat iniuriam inferēs Chriſti victoriæ, qui ſuperauit mortē, & eam in ſomnum conuertit. ad cuius oſtenſionē ſubditur, At il. di. No. fle. non &c. Oſtēdens ſingula ſibi fore in promptu; & ꝙ eā viuificaret, quaſi ſuſcitaret à ſomno: nihilominus tamen deridebant eū. ſequitur enim: Et deri. eū &c. Quos non obiurgauit, nec deriſionem repreſsit, vt etiam deriſio fiat mortis indicium. nā quia vt plurimū poſt acta miracula homines perſeuerant increduli, verbis proprijs eos præuenit: vt autem quaſi per viſum diſponeret ad reſurrectionis fidem, tenet manum puellæ. vnde ſequitur, Ipſe. au. te. ma. eius cla. di. pu. ſurge. Cūque tenuiſſet, ſuſcitat eam. vnde ſequitur, Et re. eſt ſpi. eius, & ſur. continuò. Non enim infudit aliam animam, ſed illā eandē quę expirauerat, reſtituit. Nec ſolūmodo ſuſcitat, imò iubet etiam illā cibari. Sequitur enim, Et iuſsit il. da. man. ne. ſ. phantaſticū eſſe videatur quod factū eſt: nec ipſe propinat, ſed aliis mādat. Sicut & in Lazaro dixit: Soluite eum: ac deinde participē mēſæ fecit. Græ. Deinde ſtupefactos miraculo, & penè clamantes parentes cohibet ne factū prædicent. Sequitur enim, Et ſtup. pa. eius qui. præ. ne ali. di. quod fa. erat. Oſtendens quòd largitor bonorum eſt, nō autem cupidus gloriæ, datq; totum nihil recipiens. Qui verò venatur operum gloriā, aliquid quidē exhibuit, aliquid verò recepit. Be. Myſticè autem ſaluata à fluxu ſanguinis muliere, mox filia principis mortua nuntiatur. quia dum eccleſia à vitiorū labe mundata eſt, cōtinuò ſynagoga perfidia atq; inuidia ſoluta eſt. Perfidia quidem, quia in Chriſtū credere noluit: Inuidia verò, quia eccleſiam credidiſſe doluit. Amb. Adhuc autem & ſeruuli principis increduli erant ad reſurrectionem quam Ieſus in lege prędixit, in euangelio compleuit. vnde dicunt, Noli vexare illum, quaſi ſit ſibi impoſsibile ſuſcitare mortuam. Bed. Vel p eos ſignificātur, qui adeò deſtitutum ſynagogæ ſtatum vident, vt reſtaurari poſſe non credant: ideóq; pro ſuſcitatione illius ſupplicandum eſſe non æſtiment. ſed quæ impoſsibilia ſunt apud homines, poſsibilia ſunt apud deum. vnde dominus ei dixit: Noli timere, crede tantū, & ſalua erit. Pater puellę cœtus doctorum legis accipitur, qui ſi credere voluerit, etiam ſubiecta ei ſynagoga ſalua erit. Amb. Itaq; cū veniſſet in domum, paucos futuræ reſurrectionis arbitros aſciuit, non enim à multis continuò eſt credita reſurrectio. Quæ tamen tantæ diuerſitatis eſt cauſa? Supra publicè filius viduæ ſuſcitatꝰ, hîc remouētur plures arbitri, ſed puto quòd pietas ibi domini declaratur, quia vidua mater vnici filij non patiebatur moras: eſt enim forma ſapientiæ in filio viduæ citò eccleſiam credituram. In archiſynagogi filia credituros quidem Iudæos, ſed ex pluribus pauciores. Denique dicēte domino, Non eſt mor. puel. ſed dor. deridebant eū. Quicunq; enim nō credit, irridet. Fleant igitur mortuos ſuos, qui putāt mortuos: vbi reſurrectionis fides eſt, non mortis ſpecies, ſed quietis eſt. Bed. Synagoga etiā, quia ſponſi lætitiā qua viuere poſsit amiſit, quaſi inter plāgētes mortua iacēs, nec hoc ipſum quare plāgātur intelligit. Amb. Tenens autē dominus manū puellæ, ſanauit eā. beatus em̄ ſi cuius manus ſapientia teneat, inducat in penetralia ſua, iubeat māducare: panis enim cæleſtis eſt dei verbū: inde & illa ſapientia quę dei corporis & ſanguinis altaria repleuit alimentis: Venite (inquit) edite panes meos, & bibite vinum quod miſcui vobis. Bed. Surrexit autem puella continuò, quia Chriſto manū cōfortante, homo à morte animæ reſipiſcit. Sunt enim nonnulli qui iacente tantum cogitatione peccati

Conſen. euang.

Teſtes miraculi.

Myſtica expoſitio.

Peccantium gradus pulchrè ijnotantur.

sibi mortem conſciſcũt, ſed tales ſe viuificare ſignificás
dũs, ſuſcitauit filiá archiſynagogi. Alij verò ipſum ma-
lum quo delectãtur agẽdo mortuũ ſuũ quaſi extra por
tas efferũt, & hos ſe ſuſcitare demõſtrãs ſuſcitauit filiũ
viduæ extra portas ciuitatis. Quidã verò etiã peccati cõ
ſuetudine ſe quaſi ſepeliendo corrũpunt, & ad hos etiã
erigendos adeſt gratia ſaluatoris, ad quod intimandum
reſuſcitauit Lazarum quatuor dies in moaumento ha-
bentem. Quantò autem grauior eſt mors animæ, tantò
acrior pœnitentis feruor inſiſtat: vnde iacentẽ in cõcla-
ui mortuã leui voce reſuſcitat, delatũ foras iuuenẽ plu-
ribos dictis corroborat. Ad quatriduanũ verò ſuſcitan
dũ fremuit ſpiritu, lachrymas ſudit, & voce magna cla-
mauit. Sed & hîc notãdũ ꝙ publica ooxia publico egẽt
remedio, leuia peccata ſecreta quæruot pœnitentia de-
leri. Puella in domo iacens paucis arbitris reſurgit, iuue
nis extra domũ turba multa cõmitãte ſuſcitatur, Laza-
rus de monumento vocatus multis populis inootuit.

CAPVT IX.

*Conuocatis autẽ Iesus 12. apoſtolis, dedit illis uirtutẽ & po-
teſtatẽ ſuper omnia dæmonia, & ut languores curarent. Et
miſit illos prædicare regnũ dei, & ſanare infirmos. Et ait
ad illos: Nihil tuleritis in uia, neque uirgam neq; perã, neq; pa-
nẽ, neq; pecuniã, neque duas tunicas habeatis. Et in quãcunque
domum intraueritis, ibi manete: & inde ne exeatis. Et quicũq;
non receperint uos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerẽ pe-
dum ueſtrorum excutite in teſtimonium ſupra illos. Egreßi autẽ
circuibant per caſtella euangelizantes & curantes ubique.*

Cyril. Decebat inſtitutos miniſtros ſacrarum doctri-
narũ poſſe mira peragere. & ꝑ ipſos effectus credi quòd
eſſent dei miniſtri. vnde ſequitur, Con. au. Ie. 12. apoſto.
&c. In quo elatũ ſuperciliũ diaboli flectit, qui dicebat
aliquando: Non eſt qui contradicere valeat. Euſe. Et vt
per eos venetur genus humanũ, non ſolũ dat eis vt pra-
uos ſpiritus pellãt, ſed etiam quãlibet infirmitatẽ ſaoẽt
ex eius imperio. vnde ſequitur, Et vt lang. cura. Cy. At-
tẽdas hîc diuinam filij poteſtatem naturæ corporali nõ
cõuenientẽ, agere nanq; miracula aderat ſanctis, oon na
tura, ſed participatione ſpiritus ſancti. Super hoc autẽ
aliis cõcedere poteſtatem prorſus alienum erat ab eorũ
virtute. Qualiter enim poſſet natura creata ſuper ſpiri-
tus dona poſsidere dominiũ? At dominus ooſter Ieſus
Chriſtus tanquam naturaliter deus exiſtens, impartitur
huiuſmodi gratiam quibus vult, non inuocans in eos a-
lienam virtutem, ſed infundẽs ex prõptuariis propriis.
Chry. Poſtquam autem ſatis confortati fuerant ex eius
comitiua, & competens nacti ſunt argumẽtum virtutis
eius, mittit eos. vnde ſequitur, Et mi. il. præ. &c. Vbi cõ
ſidera quòd nõ cõmittitur eis aliquod ſenſibile dicere,
ſicut Moyſes & prophetæ qui terram & bona terrena
promittebant. Hi verò regnũ cælorũ, & quęcunq; con-
tinentur in eo. Greg. Naz. Mittens autem diſcipulos ad
prædicandum dominus multa eis iniunxit, quorũ ſum-
ma eſt: ſic eos virtuoſos eſſe, ſic cõſtãtes atq; modeſtos,
& vt breuiter loquar cæleſtes, vt nõ minus propter eo-
rum modum viuendi, quàm propter verbum euãgelica
doctrina propagaretur. Et ideo cũ æris & baculi caren-
tia, & amictus ſingularitate mittebãtur. Et iden ſubdit:
Et ait ad illos: Ni. tul. in via, neq; virgã, neq; &c. Chryſ.
Plurima quidem per hoc conſtituebat: primò quidem
inſuſpectos reddens diſcipulos: ſecundò ſequeſtrãs eos
à qualibet cura, vt totũ ſtudium adhiberent verbo: ter-
tiò docens eos propriam virtutem. Sed forſan dicet ãli-
quis, cætera quidem habere rationẽ, ſed non habere pe-
ram in via, nec duas tunicas, nec baculum, cuius rei cau-
ſa præcipit? Volẽs. ſ. excitare eos in qualibet diligentia.
Et vt ita loquar ex hominibus angelos faciebat eos, di-
rimens à qualibet cura vitæ, vt vna ſola cora detineãtur
doctrinæ. Euſeb. Volens igitur eos carere cupidine re-
rom io ſolicitudinibus vitæ proteſtatus eſt hæc, ſume-
bat enim experimentum fidei & animoſitatis eorũ, qui
habito in mãdatis extremæ vitã ducere paupertatis, nõ
effugiunt quæ iubentur. decebat enim eos quoddã cõ-
mercium facere, & recipientes ſalubres virtutes recom-
penſare obedientia mandatorum, & cũ milites eos face-
ret regni dei, accingit eos ad pugnam io hoſtes moneos
colere paupertatem. Nullus eoim militãs deo implicat
ſe vitæ ſecularis negociis. Amb. Qualis ergo eſſe debeat
qui euangelizat regnum dei præceptis euangelicis deſi-
gnatur, hoc eſt vt ſubſidij ſecularis amminicula noo re
quirat, fideíq; totus inhærens putet quo mious iſta re-
quirat, magis poſſe ſuppetere. The. Sic enim ipſos men-
dicos mittit, quòd neque panes ipſos portare vult, nec
aliquid aliud quibus indigent multi. Aug. de con. euan.
Vel dominus hæc poſsidere diſcipulos ac ferre ooluit,
oon quòd neceſſaria non ſint ſuſtentationi huius vitæ,
ſed quia ſic eos mittebat, vt eis hæc deberi monſtraret,
ab illis, quibos euangeliũ credentibus nuntiarent, vt ſic
ſecuri noo poſsiderent, neq; portarent huic vitæ neceſ-
ſaria, nec magna, nec minima. Ideo poſuit ſecũdũ Mar.
niſi virgam: oſtendens à fidelibus ſuis omnia deberi mi
niſtris ſuis, nulla ſuperflua requirentibus. Hanc autem
poteſtatem virgæ nomine ſignificauit, cum diceret: Ne
quid tollerent in via, niſi virgam tantum. Amb. Poſſunt
etiam qui volunt hoc ad eum deducere tractatũ, vt ſpi-
ritualem tantummodo locus iſte firmare videatur affe-
ctum, qui velut indumentum quoddam videatur cor-
poris exuiſſe, noo ſolùm poteſtate reiecta contẽptíſque
diuitiis, ſed etiã carnis ipſius illecebris abdicatis. Theo.
Quidã etiã apoſtolos non portare perã, neq; baculum
aut duas tunicas ſic intelligũt, ꝙ nõ theſaurizẽt, hoc enĩ
pera innuit cõgregans multa: neq; ſint iracũdi & tribu-
lati ſpiritꝰ, quod ſignificat baculus: neq; ſint ficti & du-
plici corde, quod ſignificat tunica duplex. Cyril. Sed di
ceret aliquis: vnde eis neceſſaria erũt? Et ideo ſubdit, Et
in quã. do. int. ibi ma. & in. ne exe. q. d. ſufficiat vobis di
ſcipulorũ fructus, qui recipiẽtes à vobis ſpiritualia vos
procurabunt. Iuſsit autem eos in vna domo manere, vt
oec hoſpitem grauent eũ. ſ. dimittendo, nec ipſi guloſi-
tatis & leuitatis ſuſpicionem incurrãt. Amb. Alienum
nãque à prædicatore regni cæleſtis aſſerit curſitare per
domos, & inuiolabilis hoſpitij iura motare. Sed vt hoſpi
tij gratia deſerenda cenſeatur, ita etiam ſi non recipian
tur excutiendum puluerem, egrediendúmque de ciui-
tate mandatur, cùm ſequitur, Et quicunque non rece.
vos, &c. Puluis excutitur de pedibus apoſtolorũ in teſti
monium laboris ſui, quòd ingreſsi io ciuitatem, & præ-
dicatio apoſtolica ad illos vſque peruenerit: ſiue excuti
tur puluis, cùm nihil ab eis accipiant, nec ad victũ qui-
dem neceſſarium, qui euangelium ſpreuerũt. Chry. Nõ
improbabile valde eſt contemneotes ſermonem & pa-
tremfamilias, ſe famulis benignos oſtendere, vel bene-
dictiooes eorum exigere. Amb. Vel mediocris etiam bo
oi remuneratio docetur hoſpitij, vt oon ſolùm pacem
tribuamus hoſpitibus, verumetiam ſi qua eos terrenæ
obumbrant delicta leuitatis, receptis apoſtolicę prædi-
cationis veſtigiis auferantur. Bed. Qui verò perfida ne-
gligentia, vel etiam ſtudio verbum dei contemnũt, ho-
rum vitanda commuoio eſt, excutiẽdus puluis pedum,
ne geſtis inanibus pulueri comparãdis mentis caſtæ ve-
ſtigium polluatur. Euſeb. Cùm autem pręcinxiſſet do-
minus diſcipulos ſuos tanquam milites dei diuinis vir-
tutibus & ſapientię monitis, mittens eos Iudæis, vt do-
ctores & medicos ipſi ſecundũ hoc procedebant. vnde

Miraculorum virtus vnde.

Pulueris excuſsio.

sequitur:Egres.au.cir.p cast.euan.& cur.vbiq;. Quasi doctores quidē euangelizātes,sed quasi med ici præstātes remedia,& verba miraculis comprobantes.

Audiuit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat,eo quòd diceretur à quidusdam,quia Ioannes surrexit à mortuis: à quibasdam uerò,quia Elias apparuit: ab aliis autem,quia propheta unus de antiquis surrexit.Et ait Herodest Ioanuem ego decollaui.Quis est ausem iste de quo talia audio? Et quærebat uidere eum.

Cbrys.Multo trāsacto tēpore non à principio percepit Herodes facta Iesu,vt pateat tibi tyrāni superbia. vode dicitur,Audi.au. Hero.&c.Tbe.Iste Herodes erat fili⁹ magni Herodis,qui pueros interemit,sed ille quidē rex erat,iste aūt Tetrarcha. Ioquirebat aōt de Christo quis esset.vnde sequitor,Et hæsitabat.Cbry.Peccatores eñ scientes & nescientes queq; strepitū pertimescuot:peccatū autē nemine arguēte hominē prodit,nemioe accusante condēnat, & timidū & pigrū reddit deliquētem. Causa autē timoris ponitur consequētér,cū dicitur,Eo

Iudæorū opinio.

quòd diceretur à quibusdā,&c.The.Iudæi eoim resurrectionē mortuorū expectabāt in vita carnali, & in comessatiooibus & potibus: sed resurgentes non eruot in carnalib⁹actibus.Chry.Cū ergo audisset Herodes quibus Iesus vteretur miraculis,ait:Ioānem tgo decollaui, quod nō erat ostētationis verbū,sed cōsolātis suū timorē,& persuadētis animæ perturbatę recolere quòd ipse eum occidit.Et quia Ioannē decollauerat,subdit:Quis autē est iste &c.The.q.d.Si Ioānes est, & à mortuis resurrexit,videns eū cognoscā.vnde sequitur,Et quæ.vi. eū.Aug de cō.euā. Lucas autē huuc eundē narraodi ordinē quē Marcus tenēs,nō cogit credi rei ū gestai ū eundē ordinē fuisse.In his etiā verbis Marco attestatur: ad hoc duntaxat ꝙ alij dixeriot nō Herodes Ioannē à mortuis surrexisse.sed quia hæsitantē cōmemorauit Herodē,intelligendū est,aut post istā hæsitationē confirmasse in animo suo quod ab aliis dicebatur, cùm ait pueris suis,sicut Matthæus narrat: Hic est Ioannes Baptista, ipse rr surrexit à mortuis:aut ita pronuntiaoda suot bęc verba Matthæi,vt hæsitare adhuc indicent.

Et reuersi apostoli,narrauerunt illi quacunque fecerunt, & assumptis illis secessit seorsum in locū desertum, qus est Bethsaidæ.Qued cū cognouissent turbæ,secutæ sunt illū.& excepit eos & lequebatar illis de regno dei,& eos qui cura indigebant,sanabat.Dies autem cœperat declinare.Et accedentes duodecim, dixerūt illi, Dimitte turbas,ut euntes in castella uillasqae quæ circa sunt,diuertant,& inueniant escas quia hic in loco deserto sumus.Ait autem ad illos:Vos date illis manducare. At illi dixerunt:Nō sunt nobis plusquam quinque panes & duo pisces: nisi fortè nos eamus & emamus in omnem hanc turbam escas. Erat autē ferè uiri quinque millia. Ait autē ad discipulos suost Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos, & ita fecerunt.Et discubuerunt omnes. Acceptis autē quinque panibus, & duobus piscibus,suspexit in cælam:& benedixit illis,& fregit,& distribait discipulis suis ut ponerent ante turbas.Et mãducauerūt omnes,& saturati sunt.Et sublatum est quod superfuit illis.fragmentorum cophini duodecim.

Aug.de con euan.Mat.& Mar.ex præcedentiū occasione narraot,quemadmodū sit Ioannes ab Herode occisus.Lucas autem qui iā longè suprà se passione Ioannis narrauerat, postquam cōmemorauit illam Herodis hæsitatiooem de domino, quisnam esset,cōtiooò subiungit,Et reuersi apostoli &c.Bed.Nō solū autem oarraot quæ ipsi fecerunt & docuerunt,sed etiā quæ Ioannes eis in docendo occupatis sit passus: vel sui vel eiusdem Ioaonis ei discipuli renūtiant,sicut Matt.insiouat. Isido.Quia verò dominus viros sanguinū abominatur, & commorantes cum eis,si à propriis criminibus oō discedant,post occisionem Baptistæ deserēs occisores discessit.vode sequitur,Et assum.illis seces.seor.in lo.deser.qoi est Bethsaidæ.Bed.Est autem Bethsaida io Galilæa ciuitas Andrææ & Petri & Philippi apostolorum

Prauorū vitāda cōsortia.

prope stagnum Genezareth.Non autem timore mortis hoc egit,vt quidam arbitrantur,sed parcēs ioimicis suis oe homicidio homieidium iungerēt,simul & opportunum suæ passionis tempus expectans.Chry. Nō autem prius,sed relato sibi quod acciderat discessit, maoifestans per siogula carnis veritatem.Theop. In desertum autem locum abiit dominua, quia operaturus erat miraculum paoum,ne quis diceret, de ciuitate prope existente oblati suot panes.Chry.Vel vadit in desertum locum,vt nemo sequeretur.Sed oec sic plebs discessit,sed comitatur ipsum.vnde sequitur,Quod cū cog.tur. sec. sunt illum.Cyrillus,Hi quidem postulantes à dęmonibus liberari, hi verò languorum remotionem, necoon quos eios oblectabat doctrina illum attentissimè visitabant.Beda,Ipse autem vt potens piúsque saluator excipiendo fatigatos, docendo inscios, sanando ægrotos, reficiendo ieiunos,quantum deuotione credētium delectetur,insiouat.vnde sequttur, Et excepit illos & loquebatur illis de regno dei,&c.Theophylactus, Vt adiscas quòd quæ secuodum nos est sapientia diuiditur verbo & opere,& quòd decet dicere operata,& operari dicta. Reclinaote autem die discipuli iam insipientes aliorum curam babere,turbæ miserentor. vnde sequitur, Dies autem cœperat declioare &c. Cyrillus, Sicut enim dictum est diuersarum passionum postulabāt remedia:& quia videbant discipuli solo nutu posse perfici quod infirmi petebant, dicuot, Dimitte eos,oe amplius anxieotur.Aspice autem exuberaotem mansuetudinem eius qui rogator. oon enim illa tantum largitur quæ postulaot discipuli, sed sequentibus ipsum adiicit bona muoificæ dextræ,mandans eis escas exhiberi.vnde sequitur,Ait autem ad illos,Vos date illis mãducare, Theophylactus:Non autem boc dicit eorū responsionē ignorans,sed voleos ipsos ioducere:vt dicerent quot paoes haberent,& sic magnum ostenderetur ex eorum confessione miraculum panum quantitate audita. Cyrillus,Sed quod mãdabatur intolerabile discipulis erat, qui non habebant penes se oisi quioque paoes & doos pisces.vnde sequitur,At illi dixe.Non suot nobis plusquam quinque panes & doo pisces, oisi fortè oos eamus & ema.in om.banc tur.es.August.de coo.euange. In quibus qoidem verbis Lucas io vnam seotentiam cōstrioxit respoosiooem Philippi dicentis: Ducentorum

Consen. euang.

denariorum panes non sufficiuot eis,vt vousqoisq; modicum quid accipiat:& responsionem Andrææ dicētis, Est puer vnus hic qui babet quinque panes hordeaceos & duos pisces,vt narrat Ioan.Quod enim ait,Non suot oobis plusquam quinq; panes,ad Aodreæ retulit respōsionē:Quodverò adiūxit,Nisi fortè oos eamus,& emamus in omoem hanc turbā escas,videtor ad respoosionem Philippi pertinere, nisi quòd de ducentis denariis tacuit.quanquā & in ipsius Andreæ sententia hoc posset intelligi.Cū enim dixisset,Est puer vnus hic,qui habet quinque paoes hordtaceos & duos pisces:adiunxit, Sed hæc qoid inter taotos?hoc est dicere, nisi fortè nos eamus & emamus io omnē hanc turbā escas. Ex qua varietate verborum,rerum autē senteotiarúmque cōcordia satis apparet salubriter nos doceri, nihil quærendū in verbis oisi loqueotium voluntatem:cuis demoostraodæ inuigilare debent omnes veridici narratores, cùm de homine vel de angelo,vel de deo aliquid oarrant.

Cyrillus,Vt autem adhuc ad magis ardua feratur miraculum,osteoditur oō parua fuisse multitudo virorum.

cùm ſequitur, Erãt au.vi.ſe.quinq;.mil.exce.ſ.mulieribus atq; pueris, vt alius euangeliſta refert. Theo. Docet aũt dñs ꝙ decet, cũ hoſpitamur aliquẽ, reclinare ipſum & omnis cõſolationis participẽ facere. vnde ſequit̃, Ait au.ad diſ.&c. Aug. de cõ. euã. Quòd Luc. hic dicit quinquagenos iuſſos eſſe diſcumbere, Marcus verò quinquagenos & cẽtenos, id nõ mouet, quia vnus partẽ dixit, alter totũ. verũ ſi alius de quinquagenis tantũ cõmemoraret, alius de centenis tantũ, valde videretur eſſe cõtrariũ, nec ſatis dinoſceretur vtrunq; dictũ eſſe: vnũ autẽ ab altero, alterũ ab altero eſſe cõmemoratũ, & tamen attẽtius cõſideratũ inueniri debuiſſe quis non fateatur hoc ideo dici, quia exiſtunt ſæpe aliqua eiuſmodi quæ parũ intẽdentibus, temerè iudicãtibus cõtraria videãtur, & nõ ſint? Chryſ. Et quia credendũ erat Chriſtum veniſſe à patre, facturus miraculum aſpexit in cælum.

Conſen. euang.

vnde ſequitur, Ac.au.quin.pan.&c. Cyr. Hoc etiã diſpenſatiuè pro nobis fecit, vt diſcamus quòd in principio menſæ cũ frangere debemus panẽ, debemus deo offerre & elicere ſuper ipſum benedictionẽ supernã. vnde ſequit̃, Et bene. & fre.&c. Chry. Dat quidẽ eis ꝑ manus diſcipulorũ hortãdo eos, & ne dẽt obliuioni iã peracto miraculo. nõ autẽ ex nõ entibus facit eſcas ad paſcendũ turbas, vt obturet os Manichæi aſſerẽtis alienã eſſe ab eo creaturã, oſtendẽs ſe eſſe victualiũ largitorẽ, & eum qui dixit: Germinet terra. Multiplicat quoq; piſces, ad ſignificandũ ꝙ tã mari ꝗ̃ aridę dominabatur. bene autẽ in languentibus ſpeciale peregit miraculũ, agit & beneficiũ generale, alẽs oẽs etiã nõ languẽtes. vnde ſequitur, & mã.om.& ſa.ſunt. Greg. Niſ. Quibus nec cælũ fluebat manna, nec tellus iuxta ſui naturã producẽs frumẽtũ eorũ ſatisfaciebat egeſtati, ſed ex ineffabilib' horreis diuinæ potentiæ beneficiũ affluebat. Panis paratur factus in manibus miniſtrantiũ, necnõ ꝑ ſaturitatẽ edentiũ augmẽtatur. Eſum etiã piſciũ eorum neceſsitati nõ adminiſtrabat mare, ſed ille qui in mari piſciũ genus inſeruit. Ambr. Nõ exiguo, ſed multiplicato cibo populũ liquet eſſe ſatiatũ, vides incõprehẽſsibili quodã ritu inter diuidẽtiũ manus quas nõ fregerant multiplicare ꝑticulas, & intacta frangentiũ digitis ſponte ſua fragmenta ſurripere. Cyril. Nec vſq; adhuc tantũ peruenit miraculũ, ſed ſequit̃, Et ſubla. eſt quod ſup. eis fra. coph. 12. Vt hinc eſſet manifeſta certificatio quòd opus charitatis in proximos vberẽ vendicat retributionem à deo. The. Et vt addiſceremus quantũ hoſpitalitas poteſt, & quãtũ augẽtur noſtra cũ indigẽtib' ſubuenimus. Chr. Fecit autẽ ſuperabũdare non panes, ſed fragmẽta: vt oſtendat illorũ panũ eſſe reliquias. quæ tot factæ ſunt, vt totidẽ eſſent cophini quot & diſcipuli. Amb. Myſticè autẽ poſtquã illa quæ eccleſiæ typũ accepit, fluxu curata ſanguinis, poſteaquã apoſtoli ad euangelizandũ ſunt deſtinati, gratiæ cæleſtis impartitur alimẽtũ. Sed quib' impartitur aduerte, nõ ocioſis, nõ in ciuitate quaſi in ſynagoga vel ſeculari dignitate reſidẽtib', ſed inter deſerta quærentibus Chriſtũ. Bed. Qui derelicta Iudæa quę prophetiæ ſibi nõ credẽdo caput abſtulerat, in deſerto eccleſię quæ virum non habebat, verbi pabula largitur. Petẽtẽ verò deſerta gentiũ Chriſtũ multæ fidele cateruæ relictis mœnibus priſcæ cõuerſationis & variorum dogmatũ ſequũtur. Ambr. Qui autẽ faſtidiũt, ipſi excipiũtur à Chriſto, & cũ ipſis loquitur dei verbũ, non de ſecularib', ſed de regno. Et qui corporalis gerũt vlcera paſsionis, his medicinã ſuã libenter indulget. Vbi autẽ myſterij ordo ſeruatur, vt pri' ꝑ remiſsionẽ peccatorũ vulneribus medicina tribuat̃, poſtea verò alimonia mẽſæ cæleſtis exuberet. Bed. Die autẽ declinante turbã reficit, in fine ſeculorũ appropinquante, vel cũ ſol iuſtitię pro nobis occubuit. Amb. Quãquã nõdũ validioribus hæc turba reficiatur alimẽtis. Primũ eñ in modũ lactis quinq; ſunt panes, ſecũdũ ſeptẽ, tertiũ ipſũ corp' Chriſti eſt eſca ſolidior. Si quis autẽ petere cibũ verẽt ipſe relictis ſuis omnib' feſtinet ad dei verbũ. Dũ autẽ aliquis audire incipit dei verbũ, icipit eſurire. Incipiũt apoſtoli eſurientẽ videre, & ſi illi adhuc nõ intelligãt quid eſuriãt intellexit Chriſt', ſcit ꝙ non ſecularẽ cibũ eſuriãt, ſed cibũ Chriſti: nondũ eñ intellexerãt apoſtoli cibũ credentes non eſſe venalẽ. Nouerat Chriſt' nos potius eſſe redimẽdos, ſuas verò epulas eſſe gratuitas. Beda, Nõdum autẽ erant apoſtolis niſi quinq; panes Moſaicæ legis, & duo piſces vtriuſq; teſtamẽti, ꝗ̃ in abdito myſteriorũ latentiũ quaſi aquis abyſſi tegebãtur. Quia verò quinq; ſunt exterioris hoĩs ſenſus, quinque millia viri dñm ſecuti, deſignant eos qui in ſeculari adhuc habitu poſiti exteriorib' ꝗ̃ poſsidẽt bene vti nouerũt: q quinq; panibus aluntur, quia tales neceſſe eſt legalibus adhuc præceptis inſtrui. nã qui mundo ad integrũ renunciãt, euangelica refectione ſublimes ſunt. Diuerſi autẽ cõuiuãtium diſcubitus, deſignant diuerſos per orbẽ terrarũ eccleſiarũ cõuentus, qui vnam catholicã faciunt. Amb. Hic verò panis quẽ frãgit Ieſus, myſticè quidẽ dei verbũ eſt & ſermo de Chriſto, qui cũ diuidit̃ auget̃. de paucis eñ ſermonibus populis redundantẽ alimoniã miniſtrauit. Dedit ſermones nobis velut panes, q noſtro dũ libantur ore geminantur. Bed. Turbis autẽ eſuriẽtibus ſaluator nõ noua creat cibaria, ſed acceptis his quæ habuerũt diſcipuli benedicit: quia veniẽs in carne nõ alia ꝗ̃ prædicata ſunt prædicat, ſed ꝓphetiæ dicta myſteriis gratiæ grauida demõſtrat. Reſpicit in cælũ, vt illuc dirigendã mẽtis aciẽ, ibi lucẽ ſciẽtiæ doceat eſſe quærendã. Frãgit & ante turbas ponẽda diſtribuit diſcipulis: quia legis & prophetiæ ſacramẽta eis, vt ꝑ mundũ prædicẽt patefecit. Amb. Nõ ocioſe autẽ ꝗ̃ turbæ ſuperſunt à diſcipulis colligũtur, quia ea quę diuina ſunt apud electos facilius poſsis ꝗ̃ apud populos reperire. Beatus ille qui poteſt colligere, quę etiã doctis ſuperſunt. Qua ratione autẽ cophinos Chriſtus 12. implenit, niſi vt illud populi Iudaici ſolueret, quia manus eius ĩ cophino ſeruierũt? hic eſt populus qui ante lutũ ĩ cophinis colligebat, ſed iã ꝑ crucẽ Chriſti vitæ cæleſtis operatur alimoniã. Nec paucorũ hoc munus, ſed omniũ eſt. nam per 12. cophinos tanquam tribuum ſingularum fidei firmamentũ redundat. Beda, Vel per cophinos 12. apoſtoli figurantur, & omnes ſequentes doctores, foris quidem hominibus deſpecti, ſed intus ſalutaris cibi reliquiis cumulati.

Quinqua ſenſus exteriores.

Et factũ eſt cùm ſolus eſſet orans, erant cũ illo & diſcipuli: & interrogauit illos, dicens, Quẽ me dicunt eſſe turbæ? At illi reſponderunt & dixerunt: Ioannem Baptiſtam, alij autem Heliã, alij verò quia unus propheta de prioribus ſurrexit. Dixit autem illis: Vos autem quem me eſſe dicitis? Reſpondens Simõ Petrus, dixit: Chriſtum dei. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hæc, dicens: quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus, & à principibus ſacerdotum & ſcribis, & occidi, & tertia die reſurgere.

Cyr. Sequeſtratus à populis dominus, & ſeorſum poſitus vacabat orationibus. vnde dicitur, Et fa. eſt cùm ſolus eſſet orans, &c. Formã eñ in hoc ſeipſum conſtituebat, docens diſcipulos artem facilem doctrinalium dogmatum. Reor enim oportere populorum antiſtites etiã meritis præeſſe ſubditis in ſuis rebus neceſſariis iugiter conuerſantes, & illa tractantes quibus deus placatur. Bed. Aderant autem diſcipuli domino, ſed ipſe patrẽ ſolus orauit: quia poſſunt ſancti domino fidei amoriſque ſocietate cõiungi. vbiq; ſolus obſecrat, quia dei conſilium humana vota nõ capiunt, neque quiſquã po-

test interiorũ particeps esse cũ Christo. Cyrill. Poterat autẽ orationis negociũ turbare discipulos. videbant eñ humaoitus orare, quẽ olim viderant authoritate diuina peragentẽ miracula. Vt igitur buius propelleret turbationẽ eos interrogat, oõ quia nesciret ab exteriorib⁹ sibi collata pconia, sed vt eos à pluriũ opinione auferret, & rectã fidẽ eis insereret. vnde sequitur, Et inter.il.dic. Quẽ me esse turbæ? Bed. Pulchrè dñs fidẽ discipulorũ exploraturus, prius turbarũ seotẽtiã interrogat, ne illorũ cõfessio nõ veritatis agnitione probata, sed vulgi videatur opioione firmata: nec cõperta credere, sed ioſtar Herodis de auditis hæsitare putentur. Aug. de con. euan. Potest autẽ illud mouere, ꝙ Lucas dominũ ioterrogasse discipulos suos quẽ illũ dicerent homines, tuoc dixit, cũ esset solus orans, & adessent etiã ipsi. porrò autẽ Marcus ĩ via dicit illos boc ab eodẽ interrogatos. sed hoc eũ mouet, quia nunquã orauit in via. Amb. Nõ est autẽ ociosa turbæ opinio, quã discipuli respõdeot, cùm subditor, At il.res. & dixe. Ioã. Bap. quẽ decollatũ sciebãt. Alij autẽ Eliã: quẽ venturũ putabant. alij autẽ quia propheta vnus de prioribus surrexit. Sed hoc quærere alterius prudentiæ est. nã si Paulo apostolo satis est nihil scire, nisi Christũ Iesom & hũc crucifixũ, quid amplius mihi desiderandum est scire q̃ Cbristũ? Cyr. Vide autẽ in interrogationibus elegantiã. Dirigit enim prius eos ad extrinsecas laudes, vt eis euulsis verã opinionem generet: vñ cũ dixissent discipuli plebis opinionẽ, eorũ sentẽtiã interrogat, cũ subditur: Dixit au.il. Vos autem quẽ me es.dic. O q̃ præcipuũ illud Vos. Excipit eos ab aliis, vt eorũ vitent opinioocs. q.d. Vos qui censura mea vocati estis ad apostolatũ testes miraculorũ meorũ, quẽ me esse dicitis? Præueoit autẽ Petr⁹ cæteros, sitq; os totius collegij, eructátq; diuioi amoris eloquia, profertq; fidei confessiooẽ, cũ dicitur, Respõdens autẽ Petrus dixit, Christũ dei. Nõ ait simpliciter eũ esse Christũ dei, sed magis cũ articulo. vnde in Græco habet, Tũ Christõ. Nã plures diuinitus vncti diuersimodè vocati suot Christi. Qnidã eñ vncti fuerũt in reges, qoidã in prophetas. nos autẽ per Christũ saucto peruncti spiritu nomẽ obtinuimus Christi, sed vous solus est, qui est Christi dei & patris, quasi ipso solo propriũ habente patrem qui in cælis est, & sic Lucas concordat quidẽ io senteotiis cũ Matthæo, qui narrauit Petrũ dixisse: Tu es Cbristus fi. dei viui. sed vtẽs breuiloquio, ait eũ dixisse Christum dei. Amb. Io vno enim hoc nomine, & diuinitatis & incarnationis expressio, & fides est passionis. Cõplexus est itaq; omnia, qui & naturã & nomen expressit, in quo summa virtutum est. Cyril. Sed notandũ ꝙ vnum confessus est esse Christũ prudentissimus Petrus cõtra præsumẽtes Hemanuelẽ ĩ duos Christos diuidere. Neque eñ sciscitatus est eos, di. Quem dicũt homines esse diuinũ verbũ? sed filiũ hominis, quẽ Petrus cõfessus est esse filiũ dei. In boc ergo admirandus est, & dignus factus tã præcipuis honoribus: quia quẽ admiratus est in forma nostra, hunc credidit esse Christũ patris. s. hominẽ factũ verbũ qđ processit de patris substantia. Amb. Domin⁹ autẽ Iesus Christus prędicari se primò noluit, ne vllus strepitus nasceretur. vnde sequitur: At ille inc. eos, &c. Moltis ex caosis iubet tacere discipulos vt fallat principẽ mundi, vt declinet iactaotiam, doceat humilitaté. ergo Christus ooluit gloriari, & tu q ignobilis natos es gloriaris? Simul oe rudes & imperfecti adhuc discipuli maximè pdicationis molibus opprimãtur. Prohibentur ergo euangelizare eum dei filium, vt euangelizarent postea crucifixum. Chry. Opportunè etiã domious tũc vetuit nulli dicere quòd ipse esset Christus, quatenus sublatis de medio scaodalis & crucis consummato patibulo, habitualiter imprimeretur audientium menti conueniens de eo opinio. nam radicatum semel & postmodũ eoulsum, vix voq̃ denuo iositũ retioebitur. Quod aũt semel insitũ perseuerat immobile, de facili cõcrescit. nã si Petrus ex solo auditu scãdalizat⁹ est, quid quãplures paterẽtur, cùm audisseot filiũ dei esse, viderent autẽ crucifixũ & cõspotũ? Cyril. Oportebat ergo discipulos eũ vbiq; terrarũ pdicare. hoc enim erat opus electorũ ab eo ad apostolatus officiũ. Sed vt sacra scriptura testator, tẽpus est vnicuiq; rei. Decebat enim vt crux & resurrectio impleret, & sic seqoeret apostolorũ prędicatio. vnde sequitur, Hęc dicẽs, quia oportet &c. Ambr. Fortasse quia sciebat dñs difficile passionis & resurrectionis mysteriũ etiam discipulos credituros ipse voluit esse suæ passioois & resurrectionis assertor.

Mysteriũ insinuat.

Dicebat aatem ad omnes, Si qnis uult post me uenire, abneget semetipsnm, & tollat crucem suam qnotidie, & sequatur me. Qui enim uolnerit animam suam saluã facere, perdet illã. Nam qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet illam. Quid enim proficit homo, si lucretar nniaersnm mundnm, se antem ipsum perdat, & detrimẽtum sui faciat? Nam qni me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cũ aenerit in maiestate saa & patris, & sanctoram angelorum. Dico aatem nobis nerè snnt aliqai hic stantes, qni non gustabũt mortem donec aideant regnum dei.

Cyril. Ducum magnanimi strennuos in armis ad audaciam prouocãt, nõ solũ eis honores pollicẽdo victorię, sed etiam ipsum pati generosum esse satẽtes. Tale quid videmus docere dñm Iesum Cbristũ: prædixerat enim apostolis ꝙ oporteret eũ perpeti Iudæorũ calũnias, occidi, & tertia die resurgere. Ne igitur putarent Cbristũ quidẽ passurũ persecutiones pro vita muodi, eis verò liceret lentã vitã ducere, ostendit oecessariò ꝙ per ęquacertamina gradi decet cupientes eius gloriam obtinere. vnde dicitur: Dice.au.ad oẽs. Bed. Pulchrè posuit ad omnes, q superiora q̃ ad fidẽ dominicę oatioitatis vel passionis pertioẽt cũ solis discipulis seorsum egit. Chr. Cũ autẽ saluator sit pius & benigous, oullũ iouitũ aut coactũ habere vult famulũ, sed spootaneos & gratias agentes ei pro famulatu: & ideo nemioẽ cogendo aut oecessitatẽ impooendo, sed persuadẽdo & benefaciẽdo vniuersos volentes attrabi, di. Si quis vult. Bas. Vitã autem propriã formã optimæ cõuersatioois tradidit volẽtib⁹ ei obedire, cũ dicit: Post me venire. Nõ obsecutionem corporalẽ insinuãs (esset enim io omnibus impossibilis, domino, iã io cælis existente) sed debitã conuersationis ꝓ posse imitationẽ. Beda, Nisi autẽ quis à semetipso deficiat, ad eũ qui supra ipsum est nõ appropinquat. vode dicit: Abneget semetipsum. Basi. Aboegatio quidẽ suiipsius est totalis præteritorũ obliuio, & recessus à propriis volũtatib⁹. Orig. Aboegat etiã aliquis seipsum, dũ vitã prius in malitia cõsuetã alteratiooe debita cõmutat: puta qdudũ in lasciuia vixerat, aboeget semetipsum lasciuũ cũ sit castus: & similiter abstinẽtia cuiuslibet criminis suiipsius abnegatio est. Basi. Appetitus mortis tolerãdæ pro Christo, & mortificatio mẽbrorũ quæ sunt sup terrã, & viriliter dispooi ad omne periculũ sustioẽdũ pro Christo, & nõ affici quẽquã ad vitã pséntẽ, boc est tollere crucẽ suã. vode subditur, Et tollat crucẽ suã quotidie. Theo. Crucẽ hic dicit mortẽ exprobrabilem, innuens ꝙ si quis vult Cbristũ sequi, nõ debet effugere propter ipsum etiam exprobrabilem mortem. Greg. in homel. Duobus etiam modis crux tollitur, dum aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem afficitur animus. Græcus, Rectè autem coniuogit hæc duo, abneget semetipsum, & tollat crucem suam. Sicut enim qui paratus est ascendere crucem, sumit in mente

Abnegatio sui qualis sit.

fus mortis intẽtionem,ficq; vadit nõ æftimans amplius
hanc vitam participare:ita qui fequi vult dominũ, pri-
mò debet abnegare feipfum,& fic tollere crucẽ,vt eius
volũtas fit prompta ad omnẽ miferiã fuftinendã. Bafil.
In hoc igitur confiftit perfectio,vt impafsibiliter fe ha-
beat fecundũ affectũ etiam ad ipfum viuere, & habeat
in prõptu mortis refpõfum, vt nequaquã in feipfo cõfi
dat. Sumit autẽ exordiũ perfectio ab exteriorũ aliena-
tione,puta poffefsionũ vel inanis gloriæ vel præcifæ af-
fectionis inutiliũ rerũ.Beda,Prædictã igitur crucem &
quotidie tollere, & ea fumpta dominũ fequi iubemur,

Erubefce re Chri- ftum quis dicatur.

qui crucẽ propriã baiulauit.vnde fequitur: Et feq.me.
Orig.Hui^9 aũt caufam afsignat,fubdẽs, Qui eñ volue-
rit animã fuam faluã facere,perdet illã.i. qui vult fecun
dũ vitam præfentẽ viuere,& propriam animam in fenfi
bilibus conferuare,hic eam perdet,non deducens eã ad
terminos beatitudinis.Econtrario autẽ fubdit: Nã qui
perdiderit animã fuã propter me,faluã faciet illã.i. qui
negligit fenfibilia intuitu veritatis, exponens fe morti,
hic tanquã animã perdens pro Chrifto eã potius falua-
bit.Itaq; fi animam faluari beatũ eft,relatũ ad eam quæ
eft in deo falutẽ:debet effe & quædã bona perditio ani-
mæ,quæ fit intuitu Chrifti.Videtur etiã mihi perfimi-
le ei,quod eft abnegare feipfum fecundũ prædicta dice
re,perdere quẽlibet propriã animam peccatricẽ, vt fu-
mat eã quæ per virtutẽ faluatur.Cyril.Quòd autẽ incõ
parabiliter exercitiũ pacis Chrifti fuperet delicias & p̃-
ciofa mũdi,infinuat fubdẽs: Quid proficit homini fi lu
cretur vniuerfum mundũ,feipfum autẽ perdat,& detri
mentũ fui faciat?q.d.Cũ aliquis afpiciens pręfentẽ dul-
cedinẽ aut vtilitatẽ,renuit quidẽ pati, eligit autẽ fplen-
didè viuere fi fit opulẽtus, quod inde fibi cõmodũ erit
cùm perdiderit animam? Tranfit enim huius mundi fi-
gura,& amœna velut vmbra difcedunt.Non enim pro-
derunt thefauri impietatis: eripit autẽ à morte iuftitia.
Greg.i ho. Quia ergo fancta ecclefia habet aliud tẽpus
perfecutionis,atq; aliud pacis,dominus vtraq; tempora
defignauit in præceptis.Nã perfecutionis tempore po-
nenda eft anima,quod fignificauit dicens: Qui perdide
rit animam.Pacis autẽ tẽpore ea quæ amplius dominari
poffunt,frangenda funt defideria terrena,quod fignifi-
cauit dicẽs:Quid proficit homini? Plerũq; autẽ labẽtia
cuncta defpicimus,fed tamen adhuc humanæ verecun
diæ vfu p̃pedimur,vt rectitudinẽ quã feruamus in mẽ-
te,nondũ exprimere valeamus in voce. Sed huic quidẽ
vulneri congruũ dominus fubiungit medicamentũ,di-
cens:Nam qui me erubuerit, & meos fermones,hũc fi-

Animæ perditio quomodo intelligẽ- da.

lius hominis erubefcet.Theo. Erubefcit Chriftum qui
dicit:Nunquid credam crucifixo?Sed & fermones eius
erubefcit,qui euangelij ruditatẽ contẽnit:ꝙ autẽ hunc
dominus erubefcet in regno fuo tale eft, ficut fi aliquis
paterfamilias habens feruum prauũ, erubefcat eũ nomi
nare, Cyrill.Incutit autẽ eis timorem dicens fe cœlitus
defcenfurũ,non in priftina humilitate & menfura pro-
portionabili nobis, fed in gloria patris miniftrantibus
angelis. Sequitur enim: Cùm venerit in maieftate &c.
Pefsimũ igitur & damnofum notari inimicitia, & ope-
ris inertia,quando tantus iudex defcenderit agminibus
circunftantibus angelorum. Hinc autem percipias, ꝙ
carne fumpta & fanguine filius nõ minus eft deus, ꝙ fe
pollicetur in maieftate dei patris vẽturũ, & quòd ei tã-
quam iudici omnium miniftrabant angeli, qui factus
eft homo fimilis nobis. Ambofius, Semper autem do-
minus ficut erigit ad præmia futura virtutũ, atque vti-
lẽ fecularium rerũ docet effe contẽptũ: ita etiã infirmita-
tẽ mentis humanæ,præfentium remuneratione fuften-
tat. Arduũ quippe eft crucẽ tollere, & animã periculis,
morti corpus offerre,negare quid fis, cùm velis effe qđ
non fis,raróq; quãuis excelfa virtus futuris cõmutat p̃-
fentia:ergo bonus magifter ne quis defperatione frãga-
tur aut tædio, cõtinuò fe videndũ fidelibus pollicitur,
dicens,Dico.au.vo.ve. funt ali.hic ftã. qui nõ guftabũt
mortẽ,do.vi.reg.dei.The.i.gloriã in qua iufti erũt:hoc
autẽ dixit de transfiguratione,q̃ forma erat futuræ glo-
rię:acfi diceret,funt aliqui hic ftantes.f.Petrus,Iacobus
& Ioannes,qui nõ attingẽt mortẽ, donec in tẽpore trãf
figurationis videãt,in qua gloria erunt qui me confitẽ-
tur.Greg.in ho. Vel regnũ dei hoc loco præfens eccle-
fia vocatur:& quidã ex difcipulis vfq; adeò in corpore
victuri erant, vt ecclefiã dei cõftructã confpicerent, &
contra mundi huius gloriã erectam.Ambro. Itaq; fi &
nos volumus mortẽ nõ timere,ftemus vbi Chriftus eft.
Soli enim nõ queũt guftare mortem , qui ftare poffunt
cum Chrifto:in quo licet ex verbis ipfius qualitate per-
pendere,nec tenuẽ quidẽ fenfum mortis habituros,qui
Chrifti videantur meruiffe confortia. Certè mors cor-
poris libando guftetur,vita animæ pofsidẽdo teneatur.
Non enim hic mors corporis,fed animæ denegatur.

*Factũ eft autem poft hæc uerba ferè dies octo,et affumpfit Pe-
trum,Iacobum,et Ioannem,et afcendit in montem ut oraret. Et
facta eft,dum oraret,fpecies uultus eius,altera. Et ueftitus eius
albus,et refulgens.Et ecce duo uiri loquebantur cum illo. Erant
autem Moyfes et Helias uifi in maieftate: et dicebant exceffum
eius,quem completurus erat in Hierufalem.*

Eufe.Cùm dominus difcipulis fuis fecũdę apparitionis
fuæ promulgauerit ingens myfteriũ,ne folis verbis cre-
dere viderentur,procedit ad opera oftẽdens eis oculata
fide imaginẽ regni fui.vnde dicit:Factũ eft au.poft hęc
ver.ferè dies octo,& af.Pet.Ia.& Io.& afcen.in mon.vt Oratio Chrifti.
oraret.Damaf.Mat.quidem & Mar.fexto die poft factã
promifsionẽ difcipulis,Lucas autẽ poft octauũ dicit ce
lebratam fuiffe transfigurationẽ,nec eft diffonãtia in di
ctis,fed qui fex numerauerũt demptis extremis (primo
dico & vltimo, quo pollicitus eft,& quo fecit) medios
cõputauerũt.At qui octo cõnumerauit,vtrunque præ-
dictorum cõputauit.Sed cur non omnes,fed aliqui vo-
cati funt ad hanc vifionem? vnus quidem erat qui folus
indignus erat diuinitatis vifione.f.Iudas,fecũdum illud
Tollatur impius,ne videat gloriã dei. Si folus ergo effe
dimiffus tanquam inuidus ad maiorẽ effet malitiã pro-
uocatus.Proinde proditori tollit proditionis occafionẽ
cũ dimifit inferius reliquã apoftolorũ congeriẽ.Affum
pfit autem tres,vt in duobus vel tribus teftibus ftet o-
mne verbum.Petrũ quidem affumpfit,volens teftimo-
nium quod teftatus fuerat,ei oftendere per patris tefti-
monium confirmari,& quafi pręfidem futurum totius
ecclefiæ. Sed Iacobum affumpfit tanquam moriturum
pro Chrifto ante omnes difcipulos.Ioannem verò tan-
quam theologiæ purifsimum organũ:vt vifa gloria filij
quæ nõ fubiacet tẽpori,refonet illud, In principio erat
verbũ.Amb.Vel Petrus afcẽdit,qui claues regni cęlorũ
accepit:Ioannes,cui cõmittitur mater:Iacobus qui pri-
mus folium facerdotale confcendit.Theo. Vel affumit
hos tanquam hanc rem celare potẽtes,& nulli alij reue-
lare.Afcendit autem in montem vt oraret:docẽs nos fo
litarios & afcendentes orare ad nihil terrenorum decli
nantes.Dama. Aliter tamen orãt ferui,aliter orabat do- Confen. euang.
minus.Nam ferui orantis oratio eft per intellectus afcẽ
fum ad deũ, fed facer intellectus Chrifti,qui fecũdum
hypoftafim deo vnitus erat, manuducens nos ad afcen
fum quo per orationem ad deum afcenditur, & docens
ꝙ aduerfarius dei nõ eft,fed tãquã principiũ veneratur
genitorẽ:quinetiam alliciẽs tyrannũ explorantẽ fi deus
effet,quo miraculorũ virtus pręedicabat,quafi fub qua-

dam esea hamū cōtegeret, vt qui spe deificationis hamauerat hominē, cnrporis amictu deeēter hamaretur. vnde sequit̃, Et fa. est, dū ora. spe. vul. eius altera. Cyri. Nō tanquā corpn re humanam formam mutante, sed quadam splendida glnria superueniēte. Damas. Vidēs autē diabolus orationibus refulgentē, recordatus est Moysi, euius glnrificata est facies. sed Mnyses quidem glorificatur extrinsecus adueniente gloria, dominus autē ex innato gloriæ diuinæ fulgore. Cū enim secundū hypostasis vnionem voa & eadem sit glnria verbi & earnis, trāsfiguratur non quasi accipiens quod nnn erat, sed qund erat manifestans discipulis: vnde secundū Mat. dicitur, quòd transfiguratus est corā eis, & quòd facies eius refulsit vt sol: quod enim est in sensibilibus sol, hoe in intelligibilib' deus. Et sieut sol qui est lucis fons de facili videri non potest, lux autem eins ex eo quòd ad terram peruenit aspicitur: sic facies Christi intēsius refulget vt sol, vestimenta autem eius dealbantur vt nix. Vode sequitur: Et vestitus eius albus refulgēs. Illustratus. s. per diuinæ lucis participationē. His autē ita se babentibus, vt vnus ostēderetur dōs noui & vet. test. & hæreticorū ora obturentur, & fides fiat resurrectionis, necnoo qui transfigurabatur viuorū & mnrtuorū dominus crederetur, Moyses & Elias tanquā famuli assistunt domino in gloria. vnde sequitur, Ee. duo viri lo. &c. Oportebat enim vt videntes conseruorū gloriā & fiduciā, mirarentur quidem piū dominicū descensum, zelarēt verò eos qui prius laborauerant, visuri amœnitatē futurorū bonorum, & magis fortificarentur in laboribus. nā qui laborum nouerit emolumenta, labores facilius tolerabit. Chr. Aliter quoq; quoniā vulgus asserebat eū esse Eliā vel Hieremiā, vt discerneretur inter dn̄m & famulos, & vt pateat eū nō esse aduersarium dei & legis transgressorem, eos sibi assistentes monstrauit: non enim legislator Moyses, & qui pro gloria dinina zelatus est Elias astitissent ei: sed & propter virtutes virorū demōstrādas. Nā vterq; pro mandatis diuinis quampluries se morti exposuerat. Volebat etiā discipulos eos imitari in regimine populi vt fierent mites sicut Moyses, & zelātes sieut Elias. Ioducit etiam omnes vt ostendat crucis gloriam, ad consolandū Petrū, & alios passionem timentes. vnde sequitur, Et dice. ex. eius quē com. erat in Hierusalē. Cyril. Videlicet mysterium dispensationis in earne, oecnō salutiferam passionem completam io venerabili cruce. Amb. Mysticè autem post veiba prædicta transfiguratio Christi ostenditur, quooiam is qui verba Cbristi audit & credit, resurrectionis gloriā videbit. Octaua enim die facta est & resurrectio: vnde & plerique psalmi pro octaua scribūtur. aut forrè vt ostenderet nobis quod dixerat: ꝙ is qui propter dei verbū perdiderit animā suā, saluā faciet eā, qm̄ promissa sua in resurrectione restituet. Beda, Nā sicut ipse post septimā sabbati qua in sepulcbro quieuerat à mortuis resurrexerit, & nos post sex seculi huius ætates, & septimā quietis animarū quæ ioterim in alia vita geritur, quasi octaua ætate resurgemus. Amb. Sed Mat, & Mar. post dies sex assumptos hos esse cōmemorarunt, de quo possemus dicere ꝙ post sex millia annorū: mille enim anni in conspectu dei tanquā dies vna, sed plures q̃ sex millia cōputantur anni, & maluimus sex dies per symbolum intelligere, ꝙ sex diebus mundi opera sunt creata, vt per tēpus opera, & per opera mundū intelligamus. Et ideo mūdi tēporibus impletis, resurrectio futura monstratur, aut quia is qui mundum afeenderit, & huius post seculi momenta transcenderit, velut in sublimi locatus futuræ resurrectionis fructus expectabit in æternū. Bed. Vnde in mōtē oraturus & transfiguraturus afeendit, vt ostendat eos qui fructū resurrectionis expectant, & regem in decore suo videre desiderant, mente in excelsis babitare, & continuis precibus debere incumbere. Amb. Putarē in tribus qui dicuntur ad montem mystieè genus hnmannm comprehensum, quia ex tribus filiis Noe genus omne defluxit bumannm, nisi electos eernerem: tres igitur eliguntur qui ascendunt in mnntē, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui mysteriū trinitatis incorrupta fidei sineeritate seruauerit. Bed. Trāsfiguraturus autem Saluatnr gloriam futuræ vel suæ vel nostræ resurrectionis ostendit, qui qualis tune apostolis apparuit, post iudieiū cūctis apparebit electis. Vestitus autē talis dnmini sanctnrum illius ehorus accipitur, qui videlicet dnmino in terris cōsistente despectus videbatur, sed illo mootē petente, nouo cādore refulget: quia nune filij dei sumus, & nondū apparuit quid erimus. Scimus autē quoniam cū apparuerit, similes ei erimus. Amb. Vel aliter: Pro tua possibilitate tibi verbom aut minuitur ant crescit: ac nisi altioris prudētiæ cacumen ascēdas, nō tibi apparet quanta sit glotia io dei verbo. Vestimenta autē verbi sunt sermones scripturarū: & quædam iotellectus indumenta diuini. Et sicut vestitus albus refulsit, ita in oculis tuæ mentis diuinarum lectionum sensus albeseit. Inde apparet Moyses & Elias, hoc est lex & propheta in verbo. neque enim lex potest esse sine verbo, nec propheta nisi qui de dei filio prophetauit.

Consonātia testamētorum

Trinitatis mysteriū.

Petrus uerò & qui cum illo erant, grauati erant somno. Et uigilantes, uiderunt maiestatem eius, & duos uiros qui stabant cū illo. Et factum est, cùm discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonū est nos hic esse: & faciam' tria tabernacula, unū tibi, & unum Moysi, & unum Heliæ, nesciēs quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbrauit eos: & timuerunt intrantibus illis in nubem. Et uox facta est de nube, dicēs: Hic est filius meus dilectus: ipsum audite. Et dum fieret uox, innentus est Iesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex his quæ uiderant.

Theo. Christo vacante orationi, Petrus somno deprimitur: infirmus eoim erat, & qnod bumanum erat impleuit. vnde dicitur, Petrus verò &c. Excitati autē gloriam eius cernunt, & duos virns eum eo. vnde sequitur, Et euigilantes viderunt maiestaiem eius, & dnos viros qui stabaot eum illo. Chry. Vel somnum vocat ingestū eis nimium stuporē ex illa visione: neque enim nocturnum tempus erat, sed lucit excellentia grauabat oculorum debilitatem. Amb. Premit enim incōprehensibilis splendor diuinitatis nostri corporis sensus. nam si solis radium è regione oculorum contuentium corpora oequit acies eontinere, quomodo dei gloriam hnmanorū ferret corruptela membrorum? Ea fortasse ideo grauati somno erant, vt resurrectionis viderent speciem post quietem. Itaq; vigilantes viderunt maiestatē eius. oemo enim nisi vigilans gloriam videt Christi. Delectatus est Petrus: & quem seculi huius illecebrosa non caperent, gloria resurrectionis illexit. vnde sequitur, Et factū est cùm disecederēt &c. Cyril. Aestimabat forsan diuus Petrus imminere tempus regni dei, & ideo approbat montis incolatum. Damas. Non est autem bonnm Petre tibi quòd Christus ibi moretur, quoniam si mansisset, nequaquam tibi facta promissio cōsequeretur effectū. neque eoim claues obtiouisses regni: oec mors tyraooi abolita esset. Nō quæras anie tempus fœlicia, vt Adam deificationem. Erit quando hune aspectum indesinenter percipies, & cohabitabis illi qui lux est & vita. Ambro. Petrus autem non solùm affectu, sed etiam sanctorum deuotione præstantior ad ædificanda tabernacula tria impiger operarius communis obsequij ministerium pollicetur. Sequitur enim: Et faciamus tria ta-

bernacula, vnũ tibi, &c. Dama. Nõ autẽ te dominus tabernaculorũ, sed vninersalis ecclesiæ cõstructorẽ cõstituit. verba tua tui discipuli, oues tuæ mandauerũt effectui, Christo tabernaculũ construẽtes necnon & seruis eius. Hoc autẽ nõ ex intentione Petrus proferebat, sed in spiratione spiritus reuelantis futura. vnde sequitur, Nesciens quid diceret. Cyril. Nesciebat etiã quid diceret: neque enim aderat tẽpus finis seculi, nec participandæ à sanctis promissæ spei. Et cũ iam sumeret exordiũ dispẽsario quo pacto Christũ oportebat desistere à mũdi dilectione volentẽ pati pro eo? Dama. decebat etiam nõ solũ perstringere fructũ incaroationis ad opus existentiũ in mõte, sed diffundi ad omnes credentes quod per crucẽ & pasionẽ erat coosummandũ. Titus, Ignorabat etiam Petrus quod dixerat: quia nõ oportebat tribus tria tabernacula facere. Nõ enim cõnumerãtur domino famuli, nec comparãtur creaturæ creatori. Amb. Neque capit bumaoa cõditio in hoc corrupribili corpore facere tabernaculũ deo, siue in anima, siue in corpore, siue ĩ quolibet alio loco. Et quãuis nesciret quid diceret, tamẽ pollicebatur officiũ, cui nõ incõsulta petulantia, sed primatũ deuotio fructus pietatis accumulat. Nam quòd ignorabar, cõditionis fuit: quòd promittebat, deuotionis. Chry. Vel ali. Audiebat quòd oportebat ipsum mori, & tertia die resurgere: videbat autem multam distantiam & solitudinẽ. vode considerauit ꝙ plurimam haberet locus tutelam. ob hoc dixit, Booum est nos hîc esse. Aderat quoque Moyses qui nubem intrauit, & Elias qui in montẽ ignẽ deduxit. Igitur euangelista confusionẽ mentis eius ex qua hoc proferebat ostẽdens, dixit: Nesciens quid diceret. Aug. de cõ. euã.

Nota mysteriũ verborum.

Consen. euang.

Quòd autem hîc Lucas dixit de Moyse & Elia, Et factum est dnm discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonũ est nos hîc esse: non debet putari contrarium ei quod Matthæus & Marcus ita cõiunxerunt Petrum hæc suggesisse, quasi adhuc Moyses & Elias cũ domino loquerentur. nõ enim expresserunt tũc sed tacuerũt potius quod iste addidit, illis discedẽtib⁹ hoc Petrum domino suggesisse. Theo. Petro autem dicente, Faciamus tria tabernacula, dominus taberoaculũ nõ manufactũ fabricat, & in cum ingreditur cum prophetis. vnde subditur, Hęc autem illo loquẽte facta est nubes & obũbrauit eos: vt ostenderet quòd nõ minor est patre. Sicut enim in veteri testamento in nube habitare dominus dicebatur, sic & nũc nubes suscepit dominũ, nõ caliginosa, sed lucida. Basi. Nã obscuritas legis transierat. sicut enim fum⁹ ab igne, sic oubes à luce causata est. Verũ quia nebula signũ tranquillitatis est, qnies futurę mãsionis ostenditur per nubis operimentũ. Amb. Diuini enim spiritus est obũbratio ista quę non caligat affectibus hominum, sed reuelat occulta. Orige. Hanc autẽ gloriam discipuli sufferre nequeuntes, procubuerunt humilitati sub potenti dextera dei nimiũ timẽtes, cúm scirẽt quod dictũ fuit Moysi, Non videbit homo faciem meam & viuet. vnde sequitur: Et ti. intran. il. in nu. Amb. Cognosce autem nubẽ istã nõ coacti aeris caliginе piceam, & quę cęlũ tenebrarũ horrore subtexat, sed lucidam nubẽ, quæ oos nõ pluuialibus aquis immadidet, sed de qua mẽtes hominum in voce dei omnipotentis emissa fidei ros rigauit. Sequitnr enim: Et vox fa. est de nube di. hic est fi. meus dilec. Nõ Elias filius, nõ Moyses filius, sed hic est filius qnẽ solũ videtis. Cyril. Qualiter ergo oportebat eũ qui reuera filius est factũ vel creatum existimare? deo patre desuper intonante, Hic est filius meus. q. d. nõ vnus ex filiis, sed qui verè & naturaliter est filius, ad cuius exẽplar filij sunt adoptiui. Illi ergo iussit obedire cũ subdit, Ipsum audite. Et magis ꝙ̃ ad Moysen & Eliam: quia Christus est finis legis & prophetarũ. vnde signanter euãgelista subdit, Et dum fieret vox, inuẽt. est Ie. so. Theo. Ne scilicet putaret aliquis hoc dictũ, bic est fili⁹ meus dilect⁹, de Moyse vel Elia fuisse prolatũ. Ambro. Recesserunt ergo illi vbi cœperat dominus designari: tres etiam in principio vidẽtur, vnus in fide. perfectæ enim fidei vnũ sunt. Ergo & illi quasi recipiũtur in Christi corpus, quia & nos vnũ erimus in Christo Iesu, aut fortasse quia lex & prophetæ ex verbo. Theo. Quæ autẽ ex verbo cœperũt, in verbo desinunt: per hoc enim innuit ꝙ vsque ad tẽpus aliquod lex & prophetæ apparerent, sicut hîc Moyses & Elias. Postmodũ autẽ solus Iesus illis recedentibus. nam tunc euãgelium manet trãsactis legalibus. Bed. Et nota sicut domino in Iordane baptizato, sic etiam in monte glorificato totius trinitatis mysterium declarari, quia gloriam illius quam in baptismate confitemur, in resurrectione videbimus. Nec frustra spiritus sanctus hic in lucida nube, illic apparet in columba: quia qui nunc simplici corde fidẽ quã percipit, seruat, tnnc lucæ apertæ visionis qnæ crediderat cõtẽplabitur. Orige. Non vult autẽ Iesus dici quæ ipsius spectant ad gloriam ante suã oasionẽ. vnde sequitur: Et ipsi tacuerũt, &c. Offensi enim fuissent, & pręcipuè vulgus si vidisset crucifigi eũ qui sic fuerat glorificatus. Dama. Hoc etiã præcepit dominus: sciens discipulos imperfectos qui nondũ sortiti erant plenam spiritus participationẽ, ne corda aliorum qui non viderant subuerterentur tristitia, & ne proditor incitaretur ad inuidiæ rabiem.

Trinitatis mysteriũ.

Factum est autẽ in sequenti die, descendentibus illis de mõte, occurrit illis turba multa. Et ecce uir de turba exclamauit, dicens: magister, obsecro te respice in filium meum: quia unicus est mihi. Et ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, et elidit & dißipat eum cum spuma, & uix discedit dilanians eum. Et rogaui discipulos tuos ut eiicerent illud: & non potuerunt. Respondens autẽ Iesus, dixit, O generatio infidelis et peruersa, usquequo ero apud uos et patiar uos? Adhuc huc filiũ tuũ. Et cùm accederet, elisit illum dæmoniũ, & dißipauit. Et increpauit Iesus spiritum immundum, & sanauit puerum, et reddidit illum patri eius. Stupebant autẽ omnes in magnitudine dei.

Beda, Loca rebus congruunt. In monte orat dominus, transformatur, discipulis arcana suę maiestatis aperuit: in inferiora descendens, turbæ occursu excipitur. vnde dicitur, Factum est autem, &c. Sursum patris vocẽ pandit, deorsum spiritus malos expellit. vnde sequitur, Et ecce vir de turba exclamauit, dicens: magister obsec. te resp. &c. Titus, Videtur mihi sapiens quidem hîc esse: non enim dixit saluatori, Fac hoc vel illud, sed respice. hoc enim sufficit ad salutẽ, sicut Propheta dicebat, Respice io me & miserere mei. Et dicit, In filium meũ, vt rationabilẽ demõstret inuerecundiam, ꝙ solus in multitudine clamat. Addit, Quia vnicus est mihi. q. d. nullus alius expectatur futurus remedium senectutis. Cõseqnenter explicat pasionẽ vt audientẽ moueat ad pietatem, dicens, Et ecce spi. apprehendit eum, &c. Deinde videtur criminari discipulos. Sed magis respondet quòd iustè verecundiam deposuerit, dicens: Et rogaui discip. tnos vt eiice. il. & non potuerunt. q. d. non putes quòd leuiter ad te peruenerim, stupenda est dignitas tua, nec statim te molstaoi, ad discipulos tnos accesi primò: nunc quia non curauerunt, cogor proficisci ad te. vnde & dominus non ipsum, sed genus incredulum increpat. Sequitur, Respond. autem Ie. &c. Chry. Sed hnoc hominem multũ infirmari in fide euangeliorum scriptura ostendit ex pluribus: ex eo. s. quòd dixit: Adiuua incredulitatem meam, & si potes: & ex eo quòd Christus dixit, Credenti omnia posibilia sunt. Cyrill.

Filiorũ amor.

Nubes lucida.

Vnde melius puto incredulú reputatú dæmoniaci patrē, q & ſacros apoſtolos obiurgauit, dicēs eos nō poſſe imperare dæmonibus, potius autē erat honorādo deū ab eo petere gratiam, annuit enim veneratus. Qui autē dicit debilitari erga virtutē quæ eſt in ſpirit⁹ malignos, eos qui à Chriſto adepti ſunt poteſtatē eiiciēdi eos, gratiam magis calumniantur, q̄ fulgētes ea, in quibus Chriſtus operatur. vnde oſtēditur Chriſtus accuſator totis ſanctis, quibus eſt cōmiſſum verbū prędicationū ſacrarum, propter quod dominus increpat eū & cōcordes ei dicēs, O generatio infidelis & peruerſa. q. d. Cauſa tuæ infidelitatis gratia effectū ſortita nō eſt. Chry. Nō autem dirigit ſermonem ad eum tantū, ſed ad omnes Iudæos, ne faciat eū hæſitare. oportebat enim ſcādalizari quāplures. Theo. Quòd aūt dixit Peruerſa, demōſtrat, q non à principio neque naturaliter inerat eis malitia, ſed natura quidē erant recti ſemen Abrahæ exiſtentes, ſed per malitiam erāt peruerſi. Cyril. Quaſi neſcientes procedere rectis inceſsibus, cū eis autem qui ſic ſunt diſpoſiti, Chriſtus commorari dedignatur. vnde dicitur: Vſquequo ero apud vos & patiar vos? ferens quaſi moleſtè eorū cōuerſationē ꝓpter prauitatē ipſorū. Chry. Per hoc etiam oſtendit deſideratū ſibi eſſe ſuum receſſum: & quòd non erat graue crucis patibulū, ſed magis ipſorū conuerſatio. Bed. Nō q tędio ſuperatus ſit manſuetus & mitis, ſed in ſimilitudine medici ſi ægrotum videat cōtra ſua pręcepta ſe gerere dicat, vſquequo accedā ad domū tuā? me aliud iubente, te aliud faciente. Intantum autē nō eſt iratus homini ſed vitio, vt ſtatim intulerit, Adhuc huc filium tuum. Titus, Poterat quidem ſolo iuſſu eum liberare, ſed propalat ſuam paſsionem ſubiiciēs infirmū præſentium viſioni. Deinde dęmonium poſtquā dominū ſenſit, concutit puerū. vnde ſequitur, Et cū acce. eli. illum dęmo. & diſsipauit. vt ſic prius exprimatur paſsio, deinde adhibeatur remediū. Chry. Nō tamē hoc dominus ad oſtentationē facit, ſed cauſa patris, vt cū viderit dæmoniū cōturbari propter ſolā vocationē, ſic ſaltē inducatur, ad fidē futuri miraculi. de quo ſequitur, Et incre. Ieſus ſpiritū immun. & ſanauit puer. & red. il. pa. eius. Cyril. Antea autem non erat patris, ſed dæmonis occupantis. Subdit autē euāgeliſta ſtupere plebē in magnaliis dei, dicēs: Stupebāt autem omnes in magnitudine dei: quod dicit propter donum Chriſti, qui ſacris quoque apoſtolis contulit poteſtatem agendi diuina miracula & imperandi dæmonibus. Bed. Myſticè autē pro qualitate meritorū quotidie aliis aſcendit dominus, dū perſectos quorū conuerſatio in cælis eſt ſublimius extollendo glorificat, & de æternis inſtruit, & docet quæ à turbis audiri non valent. Aliis autē deſcendit, dum terrenos & inſipientes cōfortat, docet & caſtigat. Hunc autē dæmoniacū Matthęus lunaticū, Marcus ſurdū & mutū deſcribit. Significat enim illos qui vt luna mutātur ꝑ diuerſa vitia creſcentes & decreſcētes: qui muti ſunt non confitendo fidem. Sic ſurdi, nec ipſum fidei audiendo ſermonē. Dū puer autem ad dominum accedit, eliditur, quia cōuerſi ad dominū plerūque à dæmonio grauius pulſantur: vt vel odium virtutis incutiat, vel expulſionis ſuæ vindicet iniuriā: ſicut eccleſiæ primordiis tot grauiſsima intulit certamina, quot ſuo regno doluit ſubito illata diſpendia. Non puerū autē qui vim patiebatur, ſed dęmonium qui inferebat increpat. quia qui peccantem emendare deſiderat, vitium arguendo & odiendo depellere, ſed hominem debet amando refouere, donec ſanatum ſpiritalibus eccleſiæ poſsit reddere patribus.

Calūnia grauæ.

Tropologia pulchra.

Omnibúſque mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad diſcipulos ſuos, Ponite uos in cordibus ueſtris ſermones iſtos: Filius enim hominis futurū eſt ut tradatur in manus hominū. At illi ignorabant uerbum iſtud, & erat uelatū ante eos ut non ſentirent illud, & timebant eum interrogare de hoc uerbo.

Cyril. Omnia quæcūque operabatur Ieſus admiratione digna penes omnes erant, irradiabat enim quiddam præcipuum & diuinū in qualibet operatione ipſius ſecūdum illud: gloriam & decorē ſuperpones ei. Et ſi omnes quidē mirarentur in his quæ faciebat, ipſe tamen hæc quæ ſequuntur non omnibus, ſed diſcipulis retulit. vnde dicitur, Omnibúſque mirant. &c. Oſtenderat in monte diſcipulis gloriam ſuam, & poſt hoc liberauerat quendam à ſpiritu nequā, ſed oportebat eum ſuſtinere paſsionem pro nobis. Poterant autē diſcipuli conturbari dicentes, Nunquid decepti ſumus dum deum eſſe eum arbitraremur? Vt ergo ſcirēt quid circa ipſum futurum erat, velut quoddā depoſitū iubet eos in mente habere paſsionis myſterium, dicēs: Poni. vos in cor. veſtris. Quòd dicit, Vos: diſtinguit eos ab aliis. Neque enim oportebat vulgares ſcire quoniam paſſurus eſſet, ſed erant potius certificandi quoniam mortuus reſurgeret deſtruens mortē ne ſcādalizarētur. Titus, Cūctis igitur admirantibus ſigna, ipſe prænuntiat paſsionem: non enim ſigna ſaluant, ſed crux beneficia præſtat. vnde ſubdit, Filius enim hominis futu. eſt vt tra. in ma. hominum. Orige. Non autē exprimit manifeſtè à quo tradendus ſit: aliquis enim dicit eum tradendum à Iuda, aliquis à populo. Paulus autem dicit q deus pater pro nobis omnibus tradidit eum: ſed Iudas tanquā pro pecunia tradens eum hoſtiliter prodidit, ſed pater beneficij cauſa. Theop. Eorū autem infirmitati dominus condeſcendens, & eos diſciplina quadam gubernans, quod de cruce dictū eſt intelligere nō permit. vnde ſequitur: At il. igno. &c. Bed. Hęc ignorantia diſcipulorum, non tā de tarditate q̄ de amore naſcitur, qui carnales adhuc & myſterij crucis ignari, quem deum verum crediderunt, moriturū credere nequiuerunt. Et quia per figuras eum ſæpe loquentē audire ſolebant, etiam quæ de ſua traditione loquebatur, figuratiuè eum illud ſignificare putabant. Cyril. Dicet autem aliquis forſan, qualiter ignorauerunt diſcipuli crucis Chriſti myſterium, cum per vmbram legis in pluribus locis tāgeretur? Sed vt Paulus cōmemorat, vſque ad hodiernū diem quando legitur Moyſes, velamen adiacet cordi eorum. Expedit ergo accedentes ad Chriſtum dicere, Detege oculos meos & contemplabor mirabilia de lege tua. Theo. Vide etiam diſcipulorum reuerētiam in hoc quod ſequitur, Et time. interro. &c. Nam timor gradus eſt reuerentiæ.

Sententia pulchra.

Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum maior eſſet. At Ieſus uidens cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et ſtatuit illum ſecus ſe, et ait illis, Quicunque ſuſceperit puerum iſtum in nomine meo, me recipit. Et quicūque me receperit, recipit eum qui me miſit. Nam qui minor eſt inter uos omnes, hic maior eſt. Reſpondens autem Ioannes, dixit, Præceptor, uidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, et prohibuimus eum, quia non ſequitur te nobiſcū. Et ait ad illos Ieſus, Nolite prohibere. Qui enim non eſt aduerſum uos, pro uobis eſt.

Cyril. Inſidiabatur diabolus multimodè diligentibus optimā vitā: & ſiquidē per carnales illecebras obſidere valeat alicuius mētē, affectus voluptatū exacuit: ſi quis autem hos effugerit laqueos cupidinis, gloriæ ſuſcitat paſsionem, quæ quidē paſsio vanæ gloriæ inuaſit quēdam apoſtolorum ſuorū. vnde dicitur, Intra. au. co. in eos quis eo. eſſet ma. hoc enim cogitare, eſt cupiētis cęteris ſupereſſe. Importabile autē puto omnes diſcipulos hanc ægritudinem incurriſſe, & ideo ne crimen aliquod cōtra aliquem diſcipulorum euāgeliſta machina

ri videretur, exprimit indeterminatè dicens, quòd intrauit in eos cogit. Theo. Videtur hæc passiunē ex hoc ortā fuisse, quòd dæmoniacū curare non valuerunt: eis de hoc altercantibus, vno diceote quòd non propter meam impotētiam, sed alterius curari noo valuit: vt ex hoc accensa contentio fuerit, quis eorū maior esset. Beda, Vel quia viderant Petrū, Iacobū & Ioannem, seorsum seductos in montē, & Petro claues regni cælorum promissas fuisse irati sunt, vel ipsos tres cæteris, vel Petrum omnibus esse prælatum, vel quia tributi solutione Petrū ipsi dño parificatū viderāt, ipsum præ cæteris arbitrabātur præferendū. Sed diligens lector hāc intra eos quæstionē etiā ante didrachma redditnm inueniet fuisse versatam. Denique Matthæus hoc in Capharnaū memorat esse gestū: dicit autem Marcus, Et venerunt Capharnaum, qui cū in domo essent interrogabat eos, quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidē inter se in via disputauerant quis illorū esset maior. Cyri. Dominus autem qui nouit saluos facere videns in mente discipulorum super hoc cogitationē exortā velut quādam amaritudinis radicē, priusquā augmentū susciperet, radicitus eam euellit. cū enim inchoāt passiones in nobis facilè deuincuntur: sed auctæ difficilè sunt mobiles. vnde sequitur, At Iesus vi. &c. Discat qui nudū hominē putat esse Iesum se errasse: quāuis enim verbū caro factū sit, mansit tamen deus. Nā solius Dei est posse rimari corda & renes. Quòd autē puerum assumpsit & poonebat peoes se, agebatur causa apostolorū vtilitatis & nostrę. Depascitur enim inanis glorię morbus vt plurimū eos qui præeminēt in hominib' aliis. Puer autem sincerā gerit mentē, immaculatū cor, & manet in simplicitate cogitationū: non ambit honores, nec nouit cuiusuis progatiuæ modū, nec refugit videri nō minus se habere', multam gerit seueritatem in mente & corde. Tales autem dominus amplexatur & diligit, & prope se dignatur habere, quasi qui elegerunt quæ sua sunt sapere. Ait enim: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. vnde sequitur, Et ait il. quicūque susceperit puerū istū in nomine meo, me recipit. q. d. quāsdovna & eadem est merces honorantibus sanctis, siue forsan mīnimus sit, siue pręclarus honore & gloria, quia in eo Christus suscipit, quomodo nō vanū est petere inuicē fungi prærogatiua? Bed. In hoc autē nō simpliciter pauperes Christi ab his qui velint esse maiores pro eis doces honore suscipiēdos, vel malitia paruulos istos esse suadet. vnde cū diceret, Quicūq; susceperit puerū istū, addit, in nomine meo vt scilicet formā virtutis quā natura duce puer obseruat ipsi pro nomine Christi rationis industria sequātur. Sed quia & se in puero suscipi docet, & ipse puer natus est nobis, ne putaretur hoc esse solum quod videbatur, subiunxit, Et quicūque me receperit, recipit illū qui me misit. Talē se vtique ac tantū credi volēs, qualis & quātus est pater. Ambr. Qoi enim imitatorem Christi recipit, Christū recipit: & qui imaginem dei recipit, deum recipit. Sed quia imaginem dei nō poteramus videre, facta est nobis per incarnationem verbi præsens, vt reconciliaretur nobis quæ supra nos est diuinitas. Cyrill. Adhuc autem magis insinuat promissi verbi intentionem, dicens: Nā qui minor est inter vos omnes, hic maior est. Quod de modesto dicit, qui nihil de se sublime putat propter honestatem. Theop. Quia ergo dominus dixerat, Qui minor est inter vos omnes, hic maior est, timuit Ioannes ne fortè malū aliquod fecerint, propria potestate quendam hominē prohibentes. nam prohibitio nō minorē prohibentē ostēdit, sed maius aliquid sapientē. vnde subditur: Respondens autem Ioannes, dixit, Præceptor, vidimus quendam in no mine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum. Non quidem inuidentes, sed operationē miraculorum diiudicantes: non enim cū eis miraculorū potestatē acceperat, neque eum dominus miserat sicut illos, neque Iesum in omnibus sequebatur. vnde subdit, Qui nō sequitur te nobiscū. Ambr. Ioānes enim plurimū diligēs & ideo redamatus plurimū, excludēdum putat beneficio eum qui nō vtatur obsequio. Cyril. Sed oportebat magis pēsare nō hūc ipsum esse miraculorū authorem, sed gratiā quæ est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autē si oon cōnumerentur apostolis qui Christi gratia coronātur? Multæ sunt differentiæ Christi donorū, sed quia tradiderat saluator potestatē apostolis, vt spirit' immūdos eiicerēt, putauerūt nulli aliorum quàm sibi solis licere concessam gerere dignitatē, & ideo accedunt sciscitantes si liceat & aliis hoc agere. Ambr. Nō reprehenditur autem Ioannes, quia amore faciebat, sed docetur vt noucrit infirmorū esse firmorūmque distātiam. Et ideo dominus & si fortiores remunerat tamē nō excludit infirmos. vnde sequit: Et ait ad il. Ie. Nol. prohi. Qui enim nō est aduer. vos, provo. est. Bene domine. nam & Ioseph & Nicodemus occulti discipuli propter metū, in tēpore tamen suū tibi officiū nō negauerunt: sed tamen quia alibi dixisti, qui nō est mecū, aduersum me est, & qui mecū, nō colligit dispergit: aperi nobis, ne videatur esse cōtrarium. & pnto quia si quis mentium consideret scrutatorē, nō debeat dubitare vniuscuiusque factū mente discerni. Chry. Illic enim cū dixit: Qui oō est mecū aduersum me est, ostendit diabolū & Iudæos sibi esse cōtrarios: hic autem ostēdit eum qui in nomine Christi dæmones eiiciebat, in parte cū eis existere. Cyril. q. d. Pro vobis qui Christum diligitis, sunt qni prosequi volunt quæ ad ipsius gloriā spectāt, eiusdē gratia coronati. Theo. Mirare autem Christi virtutem qualiter per indignos & nō discipolos eius gratia operatur: sicut & per sacerdotes sanctificantur homines, quāuis sacerdotes sancti non fuerint. Ambr. Cū autē hic eos qui possunt per manus impositionē immundis imperare spiritibus in nomine Iesu, neget esse prohibendos, secundum Matthęum dicit his, Non noui vos. Sed aduertere debemus non esse sententiarum discordiam, sed illud censeri, quòd nō solū officij in clericis, sed etiam virtutis opera requirantur, tantūmque esse Christi nomē vt etiā parū sanctis opitu letur ad præsidiū, & si nō ad gratiā: vnde nemo purgati hominis sibi gratiam vendicet, in quo æterni nominis virtus operata sit: non enim merito suo diabolus, sed odio sui vincitur. Beda, Itaque in hæreticis & malis catholicis non sacramēta communia, in quibus nobiscū sunt, & aduersus nos non sunt: sed diuisionem paci veritatisque contrariam, qua aduersum nos sunt, & domi num sequuntur nobiscum detestari & prohibere.

Nota mysterium verborum.

Iesus videt cogitationes.

Pauperes Christi qui sint.

Author miraculorum gratia.

Christi virtute imitanda.

Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius & ipse faciem suam firmauit ut iret in Hierusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum: & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum ut pararent illi. Et non receperunt eum: quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Cùm uidissent autem discipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt: Domine, uis dicimus ut ignis descendat de cælo & consumat illos? Et conuersus increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis filius hominis non uenit animas perdere sed saluare. Et abierunt in aliud castellum.

Cyri. Cùm immineret tempus quo decebat dominum peracta passione salubri cælū ascendere, decreuit ascendere Hierosolymā, vnde dicitur: Factū est autem, &c. Titus, Quia ibi oportebat verum agnum offerri, vbi figuralis agnus immolabatur. Dicit autem firmauit fa-

ciem suam, id est nō huc & illuc ibat, nec perambulabat vicos & municipia: sed iter tenebat versus Hierusalem. Beda, Cessent ergo pagani quasi hominem videre crucifixū, quē & tempus suę crucifixionis cōstat quasi deum prævidisse, & quasi sponte crucifigendus locum quo crucifigendus erat firmata facie.i. obstinata atque imperterrita mēte petisse. Cyril. Misit autē nūtios para turos ei, & comitātibus eius hospitiū, qui cū iuissent ad terrā Samaritanorū, nō fuerunt admissi. vnde sequitur: Et mi.nun.ante conspectū suum, & euntes intrauerūt in ciui. Samari. vt para.il. & non rece.illū. Ambr. Disce, quia recipi noluit ab his quos sciebat non simplici mēte conuersos. Nam si voluisset, ex indeuotis deuotos fecisset. sed deus quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit. Cur autē non receperunt euangelista memorat, dicens, Quia facies eius erat euntis in Hierusalē. Theo. Sed si intelligamus ꝙ propter hoc illum non receperūt, quia ire Hierusalē determinauerat: inueniuntur hi excusati qui non receperūt eum. Sed dicendū est ꝙ in hoc quod dicit euangelista: & non receperūt illum: intelligitur illud ꝙ neq; in Samariā venit, deinde quasi aliquo interrogante, quare non receperunt ipsum, neque eos adiuit, soluens hoc dicit: non quia impotens esset, sed quòd illuc ire nolebat, sed magis Ierosolymam. Beda, Vel in Hierusalem ire conspicientes Samaritani dominum non recipiunt, non enim couuntur Iudæi Samaritanis, vt Ioannes ostēdit. Cyril. Sed cū dominus qui antè omnia nouerat, sciret ꝙ eius oūtij nō essent à Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis ꝙ pręcederēt, quia mos ei erat omnia satagere erga profectū discipulorū. Ascendebat quidē Hierosolymā propinquante tēpore passionis: vt igitur quando pati eum viderent nō scādalizarentur: considerātes quòd oportet patientes esse cū contumelias inferunt aliqui, præmisit quasi quoddā pludiū Samaritanorū repulsam. Profuit autem eis & aliter. Futuri enim erāt doctores orbis terrarum, ciuitates & villas percurrentes ad prędicandum euangelicā doctrinā, quibus aliquādo occurrerent aliqui minimè recipientes sacrā prædicatioōē: quasi non concedētes secū cōmorari Iesum. Docuit igitur eos ꝙ diuinā annūtiantes doctrinā pleni esse debebant patientia & mansuetudine. Non autē hostiles & iracūdi, & in peccantes in eos atrociter insurgentes: sed adhuc non erant tales, imò zelo feruido concitati, volebant ignem de cęlo super eos deducere. Sequitur. Cū vi.au.di.eius, &c. Ambr. Sciebāt enim & Phinees reputatū ad iustitiam, quia sacrilegos interemerat, & ad preces Elię ignē descēdisse de cælo, vt ꝓphetæ vindicaretur iniuria. Beda, Sancti enim viri qui optimè scirent mortē istā que animā dissoluit à corpore nō esse formidādam, sed eorum tamen animū qui illā timerent, nonnulla peccata morte puniebāt: quo & viuētibus vrilis metus incuteretur, & illos qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatū quod augeri posset si viuerent. Ambro. Sed vindicetur qui timet, vindictā nō quærit qui nō timet: similiter ostēditur nobis in apostolis fuisse merita prophetarū, quando eandē sibi potestatē quā propheta meruit impetrādi iure præsumūt: & bene præsumūt ꝙ ad sermonē suū ignis de cęlo descenderet, quoniam filij sunt tonitrui. Tit⁹, Cēterū autē ab eis multò iusti⁹ esse Samaritanos perire dominū nō admittentes, quàm quinquaginta seruū excludere tentātes. Dominus autē in eos nō cōmouetur, vt ostēderet quia nō habet vltionis studiū perfecta virtus, nec vlla sit iracundia vbi plenitudo est charitatis. Nā nec excludenda est infirmitas sed iuuanda: procul sit à religiosis indignatio, procul à magnanimis cupiditas vltionis. vnde sequitur, Et con. increp.il.& di. Nesc.cu.spi.estis. Bed. Reprehēdit in eis dominus non exemplū prophetæ sancti, sed ignorantiā vindicandi quæ adhuc erat in rudibus: animaduertens eos nō amare correctionē, sed odio desiderare vindictam. Itaque ꝑostea quàm eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam spiritu sancto non defuerunt tales vindictę, quāuis multò rarius q̄ in veteri testamento. quia sicut sequit, Filius ho. non ve.ani.perde.sed sal.q.d. Et vos ergo qui eius spiritu signati estis, etiam acta eius imitamini, nūc piè con sulentes, sed in futuro iustè iudicātes. Ambr. Nō enim semper in eos qui peccauerunt est vindicandum, quia nonnunquam amplius prodest clemētia tibi ad patientiam, lapso ad correctionē. Denique Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis arcetur.

Factum est autē ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocūque ieris. Dixit illi Iesus: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primùm ire & sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus: Sine vt mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, & annuntia regnum dei. Et ait alter: Sequar te domine, sed permitte mihi primum renuntiare his qui domi sunt. Ait ad illum Iesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum & aspiciens retro, aptus est regno dei.

Cyril. Et si mur ificus sit omnium dominus, non simpliciter & improuidè singulis dat superna & diuina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet animam suam alienant à maculis prauitatum: & hoc nos docet euangelicorum verborum virtus cùm dicitur, factum est autem, &c. Primò quidē plurima continetur in accessu inertia, consequenter ostenditur quòd plenus sit impudentia nimia. neque enim simpliciter Christum sequi petebat, sicut alij plures de populo, sed magis insiliebat ad apostolicas dignitates, cū Paulus dicat: Non assumat quisquā sibi honorē, sed à deo vocatus. Atha. Ausus etiam fuit æquiparare se incomprehensibili saluatoris potestati, dicens: Sequar te quocunque ieris. eo quòd sequi saluatorē simpliciter ad eius audiendā doctrinam possibile est humanæ naturæ proprietate qua fungitur erga homines: non est autem possibile secum concurrere vbilibet existenti. ipse nanque incōprehensibilis est, & nō circunscribitur loco. Cyril. Alio quoque modo non immerito recusabilem facit eum. decebat enim ipsum crucem suam accipere ad sequendum dominum, & abrenuntiare pręsentis vitæ affectibus, & hoc dominus in eo reprehendit, nō vituperans sed corrigēs. Sequitur, Et ait ill. Ie. Vul. fo. ha. &c. Theo. Quia enim viderat dominū multū populū adducendū, putauit quòd ab eis haberet preciū: & quòd si ipse dominū sequeretur, posset pecuniā cōgregare. Bed. Vnde dicitur ei: Quid me ꝓpter diuitias & lucra huius seculi cupis sequi: cū tantæ sim paupertatis vt nec hospitiolum quidē habeā, & non meo vtar tecto? Chry. Aspice qualiter paupertatē quā dominus docuerat per opera demonstrat. Non erat ei mensa, non candelabrū, non domus: nec quicquam aliud talium. Cyril. Mystica autē significatio, vulpes & volatilia cæli malignas & astutas potestates dæmonū vocat. q.d. quādo vulpes & volatilia in te māsionem habent, qualiter Christus in te requiescet? Quid cōmune est luci & tenebris? Atha. Vel ī hoc domin⁹ magnitudinē sui muneris docet. q.d. Omnia generabilia loco circūscribi possunt, verbūverò dei incōprehēsibilis potestatis est. Et ideo ne dicas: Sequar te quocūque ieris. Cæterū si velis discipulus fieri, abdices irrationabilia: eo quòd impossibile est eum qui moratur in irrationabilitate, verbi discipulū fieri. Ambro.

Argumentum cōtra Paganos.

Patientia suadetur.

Temeritas arguitur.

Hæreseos detestatio

Vel vulpes hæreticis comparat, fallax quippe animal & insidiis semper intentū & rapinā fraudis exercet. Nihil tutū, nihil otiosum, nihil patitur esse securū, eo quòd intra ipsa hospitia prædam requirunt. Ita sunt hæretici, qui domū sibi parare nō norunt, sed circunscriptionibus suis alios decipere conātur. hoc animal neq; mansuescit vnquā. vnde Apostolus ait, Hæreticū post vnā & secundā correctionē deuita: volucres verò cæli frequēter ad nequitię spiritualis similitudinē deriuantur, & veluti nidos quosdam struunt in pectoribus improborū: & ideo domināte versutia in affectibus singulorū nulla potest diuinitatis esse possesio. Vbi autē mētem probauerit innoxiā, supra ipsum quodāmodo vim suæ maiestatis reclinat, quia profusiore quadā gratia bonorum pectoribus inseratur. Sic igitur nō videtur cōuenire rationi vt simplicē fidelémque ipsum arbitremur qui domini dignatione respuitur: cū indefessi famulatus obsequiū spopōdisset. Sed dominus nō obsequiorū speciem, sed puritatē quærit affectus: nec obsequium eius admittitur, cuius nō probatur officiū, circūspectū etenim fidei debet esse hospitium, ne dū infidelibus nostræ dom' interna reseramus, in alienā perfidiā improuida crudelitate labamur. Itaq; vt aduertas deū nō cultus aspernantē esse, sed fraudis, qui repudiauit fraudulentū, elegit innocentē. Sequitur, Ait au. ad alt. Sequere me. Sed hoc dicit ei, cuius patrē iam sciebat mortuū. vnde sequitur: Ille au. di. Domine &c. Bed. Nō discipulatū respuit, sed expleta primū paterni funeris pietate liberior assequi desiderat. Ambr. Sed dominus quos miseratur aduocat. vnde sequitur: Dixítque Iesus: Sine vt mor. se. &c. Cū religiosum humani corporis sepeliendi acceperimus officiū, quo paterni quoque funeris sepultura prohibetur, nisi vt intelligas humana post habēda diuinis? bonū studiū, sed maius impedimentū. nā qui partitur studiū, deriuat affectū, qui diuidit curā differt profectū. ergo prius sunt obeunda quę maxima: nā & apostoli ne occuparētur studio dispēsandi, ministros pauperibus ordinarunt. Chry. Quid autē magis necessariū paternis exequiis? quid facilius? cū nō esset multū temporis dandū, per hoc docemur q̄ minimū tēporis frustra ducere decet, & si mille cogentia sunt imò pręferre spiritalia cunctis admodum necessariis. Diabolus enim insistit attentus volens aliquē aditū inuenire: & si modicam sumat negligentiam, magnā operatur pusillanimitatem. Ambro. Non ergo paterni funeris sepultura prohibetur, sed necessitudini generis diuinę religionis pietas antefertur. Illud cōsortibus relinquitur, hoc mandatur relictis, quomodo autē mortui sepelire mortuos possunt? nisi geminam hîc intelligas mortē: vnam naturę, alteram culpę. Est etiam mors tertia: in qua peccato morimur, deo viuimus. Chrys. Cùm ergo dixisset mortuos suos: ostēdit hūc nō esse mortuum eius: puto enim de numero infidelium fuisse defunctū. Ambros. Aut quia sepulchrum patens est guttur impiorū, memoria eorū abolēda præscribitur. quorū simul cū corpore meritū occidit: nec reuocat ab officio patris filius sed fidelis à perfido cōmunicatione secernitur. nō interdictū est muneris sed religionis mysteriū, cōmunionem nobis cū gētibus mortuis nō futuram. Cyrill. Vel ali. Erat enim pater senectute grauatus. Putat autē honestum aliquid agere dū proponeret obseruare ei debitam pietatem: secūdum illud, Honora patrem tuum & matrem tuam. vnde vbi vocatus est ad euangelicū mysterium dicente domino, Sequere me: quærebat inducias quæ sufficere possent ad decrepiti patris sustentationē, di. Permitte mihi primùm ire & sepelire patrem meum, nō quòd defunctū patrem sepelire rogaret, neque enim Christus hoc agere volentē impedisset: sed dixit sepelire. i. sustētare in senectute vsque ad mortem. Sed dominus ad eum dixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos. erant enim & alij curatores linea parentelæ astricti: sed vt æstimo mortui eò q̄ nōdū Christo crediderant. Hinc percipe q̄ præferenda sit pietas qua deo tenemur, amori parentū, quibus reuerentiam exhibemus, quia p eos geniti sumus. Sed omniū deus cùm nō essemus, ad esse nos cōduxit, parētes autē facti sunt ministri introitus ad esse. Aug. de con. euan. Hæc ergo dicebat dominus illi cui dixerat, Sequere me. Alius verò discipulus mi sit se in medio, cui nemo aliquid dixerat. vnde sequit̄, Et al. ait: Sequar te dn̄e &c. Ne fortè quomodo fieri solet quærant me. Cyrill. Imitanda autem huiusmodi promissio & omni laude plena: sed quare renūtiare his qui domi sunt licentiando se ab eis ostendit, q̄ vtcūq; diuisus sit à domino, dū hoc pfectè adire proposuerit mēte. nā velle cōsulere proximos nō consensuros huic ꝓposito, indicat se vtcūq; labātem, propter quod dominus hos improbat. Sequitur: Ait ad ill. Ie. Nemit. &c. Apposuit manū aratro, qui affectuosus est ad sequendū: tamē respiçit retro, qui dilationē petit occasione redeundi ad domū, & cū propinquis conferendi. Aug. de ver. do. q. d. ei: Vocat te oriens, & tu attēdis occidentē. Bed. Manū etiā cuilibet in aratrū mittere est, quasi quodā cōpunctionis instrumento ligno & ferro dominicę passionis duritiem sui cordis atterere, atque ad ferēdos bonorū operū fructus aperire: quam si quis excolere incipiens cū vxore Loth ad ea quæ reliquerat respicere delectatur, futuri iam regni munere priuat̄. Gręg. Crebri nāque intuitus eorū quæ deseruimus ꝓpter cōsuetudinē trahunt ad retroacta. Violētum enim quid vsus est ad retinendū sibi. Nónne habitus ex vsu, ex habitu verò natura innascitur? Naturam verò amouere vel alterare difficile. nam & si paulisper declinet coacta, redit ad seipsam velociter. Bed. Si autē secuturus dominū discipulus, quia vel domis renūtiare velit arguit̄, quid fiet illis qui nulla vtilitatis gratia sępe visitant domos illorum quos in mundo reliquerunt.

Altitudo mandatorum dei ostēditur.

Pietas in deum præferenda.

Vsus est quid violentum.

CAPVT X.

Post hæc autem designauit dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum, quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate autem dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

Cyril. Certificauerat deus per ꝓphetas quòd euāgelij prædicatio salutaris comprehēsura erat nō solū Israel, sed etiā gētium greges. Et ideo à Christo post 12. apostolos & alij 72. sunt instituti. vnde dicitur, Post hęc autē design. dominus, &c. Bed. Bene 72. mittūtur quia totidem mūdi gentibus euāgelium prædicandum erat: vt quomodo 12. primo ꝓpter 12. trib' Israel, ita & hi propter exteras gentes destinarētur imbuendas. Aug. de q. euang. Sicut etiam 24. horis totus orbis peragit̄ atque lustratur, ita mysteriū illustrādi orbis per euangelium trinitatis in 72. discipulis intimatur. ter enim 24. septuagintaduo faciūt. Beda, Sicut autē 12. apostolos formam episcoporū præmonstrare nemo est qui dubitet, sic & hos 72. figurā presbyterorū. i. secūdi ordinis sacerdotū gessisse sciendū est: tametsi primis ecclesiæ tēporibus, vt apostolica scriptura testis est, vtriq; presbyteri, vtrique vocabātur & episcopi: quorū vnū sapientiæ maturitatē, aliud industria curæ pastoralis significat. Cyrill. Huius etiam forma in verbis Moysi figurabatur: qui iubēte deo 70. elegit, quibus deus spiritū infundebat. In Numeris etiam scriptū est de filiis Israel quòd venerūt

Mos ecclesiæ primitiuæ.

in Elim,quod interpretatur ascēsus:& erant ibi 12.fontes aquarū & 70.palmæ. Cōnolātes enim ad augmentū spiritale reperiemus 12.fontes.s.sacros apostolos:à quibus haurimus salutis scientiam,sicut à fontibus saluatoris:& 70.palmas,hos.s.qui nūc destinati sūt à Christo. Est enim palma arbor bonæ medullæ, bene radicata & fertilis,& semper nascens in aquis,& alta simul & frōdes porrigens sursum. Sequitur,Et mi.il.bi.Greg.in ho.Bi nos in prædicatione discipulos mittit, quia duo sunt præcepta charitatis, dei.s.amor, & proximi. Et minus hic q̄ inter duos charitas haberi non potest, quatenus nobis tacitus innuat, quia qui charitatē erga alterū nō habet,prædicationis officium suscipere nullatenus debet.Orige.Sicut etiam ex 12.bini & bini numerati fuerunt,vt in eorum catalogo Matthęus ostendit,quòd enim bini famularētur dei verbo antiquum essevidetur. Eduxit enim deus Israel de Aegypto per manus Moysi & Aaron.Iosue quoque & Caleph cōcordantes prędicauerunt pacatū à 12.exploratoribus populum.vnde dicitur:Frater à fratre adiutus vt ciuitas vallata.Basi. Simul etiā per hoc indicauit quòd si aliqui pares sunt in spiritalibus donis,hoc non sinet in eis pręualere propriæ opinionis pasiionē. Greg.in ho. Bene autem subditur, Ante fa.su.in om.ci.&c. Prædicatores autē suos dominus sequitur,quia prædicatio præuenit, & tūc ad mentis nostræ habitaculū dominus venit quādo verba exhortationis pręcursūt, atque per hoc veritas in mēte suscipitur. Hinc prædicatoribus Esaias dicit:Parate viā domini,rectas facite semitas dei nostri. Theo. Designauerat autē dominus discipulos propter multitudinem doctoribus indigētē.sicut enim nostri agri spicati multos messores desiderant, sic qui credituri erant innumerabiles existentes,multis doctoribus indigebant. vnde sequitur,Mes.quid mul.Chry. Sed qualiter messem vocat, cùm res ad præsens exordium sumatur:nōdum iacto aratro aut sulcis ꝑductis de messibus tractat. poterant enim discipuli vacillare & secum meditari & dicere, qualiter nos numerus breuis emēdare poterimus totum mundū:idiotæ sophistas, nudi ,dominantes subditi? Ne igitur cōsideratione taliū turbarent,vocat euāgeliū messem. q.d.parata sunt omnia: mitto vos ad paratā collectionē fructuum: eodē die & serere potestis,& metere. Sicut ergo colonus exiens ad messes lætatur, sic etiā vos multò amplius & alacrius necessariū est exire in mundū. Nam hoc negociū messis est, agros nobis exhibens præparatos. Greg. in hom. Sed non sine graui mœrore loqui possumus, quod subdit:Oper.au.pau.&c.quia & si sunt qui bona audiant,desunt qui dicāt:Ecce mundus sacerdotibus plenus, sed tamē in messe dei rarus, valde reperit operator, quia officiū quidē sacerdotale suscipimus, sed opus officij nō implemus. Bed.Sicut autē messis multa, est omnis turba credētiū: ita operarij pauci,sunt apostoli, & imitatores eorū qui mittūtur ad messem. Cyril. Sicut antē agri spaciosi messores multos exigūt:sic & multitudo creditnrorū Christū.vnde subdit: Ro.er.do.mes.vt mit.op.in mes.suā. Illud autē attēde ꝙ cū dixisset:Rogate do.messis vt mittat operarios ī messem suā, ipse postmodū hoc peregit. Ipse igitur est dñs messis,ac per eū, & cū eo deus pater omnib⁹ dominatur. Chry. Multiplicauit autē postmodum eos:nō addēs ad numerū, sed concedēs virtutem. Insinuat autē ꝙ magnū donū est operarios mitti ī messem diuinā. per hoc ꝙ dicit, dōm messis super hoc esse rogādū. Greg. Per hoc etiā inducēdi sunt subditi, vt ꝓ suis pastoribus rogent, vt digna eis operari valeant,nec ab exhortatione torpeat lingua. Sæpe enim pro sua nequitia prædicantium restringitur lingua. Sæpe verò ex subiectorum culpa agitur, vt eis qui præsunt prædicationis sermo subtrahatur.

Prædicatores bini & bini. — *Messis euangelij* — *Doctrina moralis.*

Ite,ecce ego mitto uos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum,neque peram,neque calceamenta, & neminem per uiam salutaueritis.

Cyril. Narrat Lucas cōsequenter 70.discipulos vendicasse sibi à Christo apostolicā eruditionē modestiam, innocentiā, æquitatē, nihilque mundanorū sacris prædicationib⁹ præferre:aspirare autē ab eo ad fortitudinē mentis,vt nullū terribiliū formidēt,neque ipsam mortem. vnde dicit, Ite. Chry. Erat enim inter omnia pericula eorū solatiū virtus mittentis eos: & ideo dicit, Ecce ego mitto vos. q.d. hoc sufficit ad cōsolationē vestrā, hoc sufficit ad sperandū & non timēdū superuenientia mala quæ significat subdēs, sicut agnos inter lupos. Isido. abbas, Denotās simplicitatem & innocētiam:nā debacchantes & sua enormitate iniuriantes naturæ, non agnos appellat, sed hœdos. Ambro. Cōtraria autē sunt sibi ista animalia vt alia ab aliis deuorentur,i.agni à lupis:sed bonus pastor lupos gregi suo timere non nouit. Ideóque isti discipuli nō in prędā, sed ad gratiā dirigūtur. sollicitudo enī pastoris boni efficit vt lupi in agnos audere nihil posśit. Mittit ergo agnos inter lupos, vt cō pleretur illud: Tūc lupi & agni simul pascētur. Chrys. Hoc enim fuit manifestū indiciū pręclari triūphi, vt circundati essent discipuli Christi ab hostibus, quasi agni inter lupos, eos tamē conuerterēt. Bed. Vel specialiter lupos vocat scribas & pharisæos qui sunt clerici Iudęorum. Ambros. Vel lupis sunt hæretici cōparandi. Lupi enim bestiæ sunt quæ insidiantur ouilibus & circa pastorales versantur casas. Habitacula domorū intrare nō audēt, somnū, caoū absentiā, aut desidiā pastorū explorant, quinō guttur inuadūt, vt cito strangulēt, feri, rapaces, natura corporis rigidiores, vt se facilè non possint inflectere: impetu quodā suo ferūtur, & ideo sæpe deludnntur. Si quem priores hominē viderint, vocē eius quadā naturæ vi ferūtur eripere:si autē homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Sic hæretici insidiantur ouilibus Christi, fremunt circa casas nocturno tēpore: semper enim perfidis nox est, qui lucē Christi nebulis prauæ interpretationis obducūt: stabula tamē Christi intrare nō audēt, & ideo nō sanātur, sicut curat⁹ est ille in stabulo qui incidit in latrones. Explorāt pastoris absentiā: quia præsentibus pastoribus oues Christi incursare nō possunt. Quadā etiā mētis intētione dnī & rigidi nequaquā solēt à suo errore deflectere, quos scripturæ verus interpres Christus illudit, vt inuanū suos effundant impetus, & nocere nō posśint, qui si quē versuta disputationis suæ circunscriptione præueniunt, faciūt obmutescere, mut⁹ est enim qui verbū dei nō eadē qua est gloria cōfitetur. Caue igitur ne tibi vocē tollat hæreticus, ne priorē nō ipse deprehēderis: serpit enī dū latet eius perfidia. si autē cōmēta impietatis eius agnoueris, iacturā piæ vocis timere non poteris. Guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigunt dum animā petūt. Si etiā audies aliquē sacerdotē dici & rapinas eius cognoscis, foris ouis, intus lupus est: qui humanæ necis infaturabili crudelitate rabiē suam desiderat explere. Greg. in pasto. Multi enim cū regiminis iura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorē potestatis exhibent. Et quia charitatis viscera non habent, dum videri appetunt, patres se esse minimè recognoscunt, humilitatis locū in elationē dominationis immutāt. Contra quæ omnia considerandū nobis est quia sicut agni inter lupos mittūtur, vt sensum seruātes innocētię morsum malitiæ nō habeamus. Qui enim locū prædicationis suscipit, mala inferre nō debet, sed tolerare. Quem

Hæretici lupis cōparantur. — *Reprehēsio prauorum prælatorum.*

& si quando zelus rectitudinis exigit vt erga subiectos sęuiãt, intus paterna pietate diligat quos foris quasi insequẽdo castigat. Quod tũc rector bene exhibet, cùm terrenæ cupiditatis honoribus nequaq̃ mẽtis colla supponit. vnde subditur: Nolite portare sacculũ neq; perã. Grego, Nazan. Quorũ summa est vt adeo virtuosi existant, q̃ nõ minus ꝓpter vitæ modũ q̃ ꝓpter eorũ verbum euãgeliũ proficiat. Greg in Ezechielẽ: Tãta enim prædicatorũ debet esse io deo fiducia, vt pręsentis vitæ sumptibus quãuis nõ prouideat, tamẽ sibi hos nõ deesse certissimè sciat. Ne dũ mens ejus occupatur ad tẽporalia, minus prouideat æterna. Cyril. Sic igitur pręceperat nec de ipso subiecto curam habere, cũ dixerat: Mitto vos sicut agnos inter lupos. Nec etiam cõcessit solicitos esse erga extrinseca corpori, cũ dixit: Nolite portare sacculũ neque perã. Nec etiã concessit portare aliquid, eorũ quę noodũ voita sunt corpori, vnde subdit: Neque calceamenta. Nõ solũ autẽ sacculũ & perã portare prohibuit, sed oec aliquã studij distractionẽ permisit assumere, qui nec obuiãtium salutatiooẽ distrahi voluit. vnde subdit, Et neminẽ per viam salutaueritis. Quod & dudũ ab Elizeo dictũ fuit. q.d. retro tramite ad opus ꝓcedite, nõ alternãtes benedictionibus benedictiooes. Dãnum enim est expẽdere tẽpos prædicationibus cõpetens. Ambr. Nõ ergo hìc dominus probibuit quòd beniuolentiæ despliceret officium: sed q̃ persequẽdę deuotionis intentio plus placeret. Greg. Nazã. Mandauit etiã hoc eis dñs ad verbi gloriã, ne videretur in eis magis vrgere blãditias, voluit etiã eos nõ esse solicitos verbis alienis. Greg. in ho. Hæc autẽ verba si quis etiam per allegoriã velit intelligi: pecunia clausa in sac-

Officium prædicationis.

culo est sapientia occulta. Qui igitur sapientię verbum habet, & hoc erogare proximo negligit: quasi pecuniã ĩ sacculo ligatã tenet. Perperã verò onera seculi, per calceamẽta mortuorũ operũ exẽpla significantur. Qui ergo officium prædicatioois suscipit, dignum non est vt opus secularium negociorum portet: ne dum boc eius colla deprimit, ad prædicãda cælestia non assurgat: nec debet stultorũ operũ exempla conspicere, ne sua opera quasi ex mortuis pellib' credat munire: ne. s. quia alios talia fecisse cõsiderat, se etiã faccre licẽter putet. Ambro. Nihil etiã dominus in nobis mortale vult esse. Mortale enim atque terrenũ calceamentũ Moyses iubetur soluere, cũ mitteretur ad populũ liberandũ. Quòd siquem mouet, qua ratione in Aegypto calceati iubẽtur edere agnum, Apostoli autẽ sine calceamẽto ad prædicandũ euangeliũ diriguntur? Is considerare debet quia io Aegypto positus debet adhuc morsus cauere serpentis: multa enim venena in Aegygto. Et qui typo pascha celebrat, patere potest vulneri, qui autem minister est veritatis venena noo trepidat. Greg. in ho. Omnis autẽ qui salutat in via, ex occasione salntat itineris, nõ ex studio optandæ saluris. Qui igitur non amore æternæ patriæ sed præmiorum ambitu salutem audientibus prędicat, quasi in itinere salutat: quia ex occasione & non ex intentiooe salutem audientibus exoptat.

In quancunque domum intraueritis, primum dicite, pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis requiescet super illũ pax nestra: sin autem, ad uos reuertetur. In eadem autem domo, manere, edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. Et in quãcunque ciuitatẽ intraueritis, & susceperint uos, manducate quæ apponuntur uobis, & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquabit in nos regnum dei. In quacunque autem ciuitatẽ intraueritis, & non susceperint uos, exeuntes in plateas eius, dicite: Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate nostra, extergimus in uos. Tamen hoc scitote quia appropinquauit regnum dei. Dico uobis, quia Sodomis in die illa remißius erit, quàm illi ciuitati.

Pax mater omniũ bonorũ.

Chryso. Bonorũ omniũ mater pax est, sine qua cætera inania sunt: propter quod domious discipulis intrantibus domos, ilico pacẽ iussit proferre tãquã bonorũ indiciũ, dicẽs: In quãcũque domũ intraue. primũ dicite: pax buic domui. Ambros. Vt scilicet pacis perferamus nuotiũ, ipse primus ingressus pacis benedictione celebretur. Chry. Vnde põtifex ecclesiæ tradit eam diceos, Pax vobis. Implorant autẽ pacẽ sancti, nõ solũ eam quę versatur inter homines adinuicẽ, sed & eã quę pertinet ad oosipsos. Nam sæpius in pectore bellum gerimus, & nullo molestãte turbamur: necnõ praua desideria contra nos crebro insurgunt. Titus, Dicitur autẽ pax buic domui. s. habitantibus domũ, omnes alloquantur maiores pariter & minores, neque cũ indignis vestra salutatio dirigetur. vnde subditur, Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illũ pax vestra. q.d. vos quidẽ profertis verbũ, res autẽ pacis applicabitur meo iudicio vbicũque dignũ esse videbitur. Si quis autẽ nõ sit dignus, non estis delusi, nec verborũ vestrorũ gratia periit, imò reciprocatur ad vos. Et boc est qood subditur Sinautem ad vos reuertetur. Greg. Pax enim quæ ab ore prædica-

Pax prędicatorum.

toris offertur, aut requiescet in domo, si fea fuerit quisquam prædestinatus ad vitam, & cæleste verbũ sequitur quod audit: aut si nullus audire voluerit, ipse prædicator sine fructu non erit: quia ad eũ pax reuertitur, dũ ei à domino pro labore sui operis merces recõpẽsatur. Si autẽ pax nostra recipitur, dignũ est vt ab eis terrena stipendia consequamur, quibus patriæ cęlestis præmia offerimus. vnde sequitur: In eadẽ autem domo manete edentes & bibẽtes quę apud illos sunt. Ecce qui peram & sacculum portari prohiboit, sumptus & alimenta ex eadẽ prædicatione concedit. Chrys. Sed ne aliquis diceret, consumo res proprias parando aduenis mensam: illum primò intrãtem facit tibi pacis donum offerre cui nihil est æquale, vt scias te maiora q̃ des suscipere. Tit. Vel aliter continua. Quia nõ estis cõstituti iudices eorum qui sunt digni vel indigni, edatis & bibatis quę vobis offeruntur ab eis. Dimittite autẽ mihi eorũ qui vos recipiunt examẽ, nisi vobis quoque sit notũ nõ esse ibi filiũ pacis, tũc eñ fortassis retrocedere debetis. Theop. Vide igitur qualiter discipulos mendicare instituit, & ꝓ precio eos nutrimentũ habere voluit. nam subditur: Dign' enim est operarius mercede sua. Greg. Sũt enim iam de mercede operarij ipsa alimẽta sustentationis, vt hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione ꝑficitur. Qua in re considerandum est, q̃ vni nostro operi duæ merces debẽtor: vna in via quæ nos in labore sustẽtat, alia in patria qoæ nos in resurrectione remunerat. Merces itaque quæ in pręsenti recipiẽ, boc in nobis debet agere, vt ad sequentem mercedẽ robustius tẽdatur. Ver' ergo quisq; ꝓdicator nõ ideo prædicare debet, vt in hoc tẽpore mercedẽ accipiat: sed ideo mercedẽ recipere, vt prædicare valeat. Quisquis nanque ideo prædicat vt hic laudis vel muneris mercedẽ recipiat, æterna mercede se priuat. Ambro. Subdiẽ virtus alia: ne de domo ad domũ quis vaga facilitate demigret. Sequitur enim: Nolite transire de domo in domũ, vt scilicet amore hospitali seruemus constantiam, neque aliquã amicitię necessitudinẽ facilè resoloemus. Bed. Descriptio autẽ diuersæ domos hospitio, quid iam in ciuitatibus agere debeant docet: piis scilicet in omnibus cõmunicare, ab impiorũ verò per omnia societate seceroi. vnde sequitur, Et in quãcunque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quę apponuntur vobis. Theo. Quãuis modica existant

& vilia, nihil amplins inqnirentes, denűciat etiam eis vt operantes miracula hoĩes ad ſuas prædicationes attraherẽt, vnde ſubdit: Et curate infirmos, qui in illa ſunt. Et dicite illis: appropinquauit in vos regnũ dei. Si enim prius curaueritis deinde docueritis, ꝓſperabitur ſermo & homines credent regnũ dei appropinquare: nõ enim curarent, niſi hoc aliqua virtus diuina ꝑficeret. Sed etiã cùm ſecũdum animã curantur appropinquat in eos regnum dei, qđ longe eſt ab eo cui dñatur peccatũ. Chryſo. Vide autem dignitatẽ apoſtolorũ, nihil ſenſible mouentur ꝓferre, qualia circa Moyſen & ꝓphetas. ſ. bona terrena: ſed quędã noua & mirabilia. ſ. regnũ dei. Maxi. Dicitur autẽ appropinquauit: nõ vt oſtendat temporis breuitatem, neq; enim regnũ dei venit cum obſeruatione, ſed oſtẽdit diſpoſitionẽ hominũ ad regnũ dei, quod quidẽ potentia eſt in oĩbus credẽtibus, actu verò in his qui reſpuũt corporalẽ vitam, & ſolã eligũt ſpiritalem: qui dicere poſſunt, Viuo autẽ non ego, ſed viuit in me Chriſtus. Ambr. Deinde docet excutiendũ de pedibus puluerem, ſi quis recipiendos ciuitatis hoſpitio nõ putauerit, dicens: In quãcunq; ciuitatem intra. &c. Beda. Vel ad cõteſtationem terreni laboris quẽ pro illis inaniter ſuſceperunt, vel vt oſtẽdatur vſq; adeo ſe ab ipſis nihil terrenũ quærere, vt etiã puluerẽ de terra eorum non ſibi patiãtur adhęrere: vel per pedes ipſũ opꝰ & inceſſus ꝓdicationis ſignificatur: puluis verò quo aſpgũtur, terrenæ leuitas eſt cogitationis, à qua & ſummi doctores imunes eſſe nequeũt. Qui ergo ſpreuerit doctrinam, labores, & pericula docentiũ: ad teſtimonium ſuæ damnationis inflectũt. Orige. Extergendo ergo puluerem pedũ in eos quodãmodo dicunt, puluis peccatorũ veſtrorũ merito veniet ſuper vos. Et attende ꝙ quæcũque ciuitates nõ ſuſcipiũt apoſtolos ſanãmq; doctrinã, habẽt plateas: iuxta illud, Lata eſt via quæ ducit ad perditionem. Theo. Et ſicut recipientibꝰ apoſtolos, appropinquare regnũ dei dicitur in beneficiũ: ſic nõ recipientibus in preiudiciũ, vñ ſubdit: Tamen hoc ſcitote quia appropinquauit regnũ dei. Sicut aduentꝰ regis eſt quibuſdã ad pœnam, quibuſdã verò ad honorem. vñ de eorum pœna ſubditur: Dico autem vobis. &c. Euſe. Nam in ciuitate Sodomorũ non caruerunt angeli hoſpitio, ſed Loth inuẽtus eſt dignus eos hoſpitari. Si ergo ad acceſſum diſcipulorũ nec vnus inuenietur in ciuitate qui eos recipiat: quomodo non peior erit ciuitate Sodomorum? Hic ſermo docebat eos audacter aggredi regulam paupertatis: non eñ poſſet cõſiſtere ciuitas & villa nec vicus ſine aliquo ĩcola noto deo. Nã nec Sodoma ſubſiſteret non reperto Loth, quo recedente tota repente periit. Beda, Sodomitæ quoq; ipſi & ſi inhoſpitales fuerint inter cætera carnis animæque flagitia, nulli tamen apud eos tales hoſpites quales apoſtoli reperti ſunt, & Loth quidem aſpectu & auditu iuſtus erat, non tamen aliquid docuiſſe aut ſigna feciſſe perhibetur.

Profectus euangelij.

Cõparatio pulchra.

Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent uirtutes quæ factæ ſunt in uobis, olim in cilicio & cinere ſedentes pœniterent. Veruntamen Tyro & Sidoni remiſsius erit in iudicio, quàm uobis. Et tu Capharnaum uſque ad cælum exaltata uſque ad infernum demergeris. Qui uos audit, me audit: & qui uos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit.

Ambro. Docet dñs grauiori pœnæ obnoxios fore q euangelium non ſequendũ quàm qui legem iudicauerunt eſſe ſoluendam, dicens: Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida. Beda, Corozaim, Bethſaida, & Capharnaũ, Tyberias quoq; quam Ioannes nominat, ciuitates ſunt Galilææ, ſitæ in littore laci Genezareth: qui ab euangeliſtis mare Galilææ vel Tyberiadis appellatur. plangit ergo dominus has ciuitates, quæ poſt tãta miracula atque virtutes nõ pœnituerũt: peioreſq; ſunt gentilibus, naturale tantũ ius diſſipantibꝰ: quia poſt deſcriptæ legis contẽptum, filium quoq; dei & gloriam eius ſpernere non timuerũt. vnde ſequit: Quia ſi in Tyro & Sidone. &c. In cilicio quod de pilis caprarũ contexitur aſperam peccati pũgentis memoriã ſignificat. In cinere aũt mortis cõſyderationẽ, per quã in puluerem redigimur demonſtrat. Porrò in ſeſſione humilitatẽ proprię conſciẽtiæ ſignificat, impletũ autem videmꝰ hodie dictũ. ſ. ſaluatoris: quia Corozaim & Bethſaida præſente dño credere noluerũt. Tyrꝰ autem & Sidon & quondã Dauid ac Salomoni amici fuere, & poſt euangelizantibus Chriſti credidere diſcipulis. Chryſ. Deplorat autẽ dñs has ciuitates ad noſtrũ exemplũ: eo quòd effuſio lachrymarum & gemitus amarus ſuper patiẽtes inſenſibilitatem doloris, nõ modicũ antidotum eſt & ad correctionem patientiũ, & ad remedium ingemiſcentium ſuper eos. Nõ ſolũ autẽ per deplorationem inducit eos ad bonum, ſed etiam per terrorẽ. vnde ſequitur: Verũtamen Tyro. &c. Hoc & nos audire debemus. non eñ ſolis illis, ſed etiam nobis peius iudicium ſtatuit, niſi receperimus intrantes ad nos hoſpites, quorũ puluerem præcepit excutere. Cũ autem plurima ſigna feciſſet dominus in Capharnaũ, & eam incolã habuiſſet, videbatur ſuper alias ciuitates exaltata: ſed ꝓpter incredulitatẽ cecidit in ruinã, vnde ſequit. Et tu Ca. vſq; in cælum. &c. vt. ſ. iudiciũ ſit ꝓportionabile honori. Beda, Duplex autẽ in hac ſententia ſenſus eſt. Vel ideo ad infernũ demergeris, quia cõtra prædicationẽ meam ſuperbiſſimè reſtitiſti. vt. ſ. ĩtelligatur in cælũ exaltata ꝑ ſuperbiã. Vel ideo quia es exaltata vſq; ad cælũ meo hoſpitio & meis ſignis, maioribus plecteris ſuppliciis: quia his quoq; credere noluiſti. Et ne quis putaret hanc increpationẽ vel tãtũmodo ciuitatibus vel perſonis cõuenire quæ dñm in carne vidẽtes ſpernebant, & nõ omnibus qui hodie quoque euangelij verba deſpiciunt, conſequẽter adiũxit di. Qui vos audit, &c. Cyrill. Per quod docet, quicquid per ſanctos apoſtolos dicit, acceptandũ eſſe: quia q illos audit, Chriſtũ audit. Ineuitabilis ergo pœna hęreticis imminet, quia apoſtolorũ negligũt verba, ſequit enim, Et qui vos ſper. &c. Bed. Vt ſcilicet in audiendo quiſque vel ſpernẽdo euãgelij prædicationem nõ viles quaſque perſonas, ſed dominũ ſaluatorẽ, imò ipſum patrem ſpernere ſe vel audire diſceret. nã ſequitur, Qui autẽ me ſpernit, &c. Quia in diſcipulo magiſter audit, & in filio pater honoratur. Aug. de ver. do. Si autẽ ſermo dei ad vos quoq; peruenit, & ĩ eo loco vos cõſtituit: videte ne ſpernatis nos, ne ad illũ perueniat, quod nobis feceritis. Bed. Poteſt & ita intelligi: Qui vos ſpernit me ſpernit. i. qui nõ facit miſericordiã vni de fratribus meis minimis, nec mihi facit. Qui autẽ me ſpnit nolens credere filium Dei, ſpernit eum qui me miſit, quia ego & pater vnum ſumus. Titus. Simul autẽ in hoc diſcipulos conſolatur, quaſi dicat: Non dicatis, cur imus paſſuri cõtumelias? accommodate linguam, ego præbeo gratiam, in me veſtra redundat contumelia.

Senſus duplex.

Reuerſi ſunt autem ſeptuagintaduo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia ſubijciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam Satanã ſicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi uobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere quia ſpũs uobis ſubijciuntur: gaudete autem quòd nomina ueſtra ſcripta ſunt in cælis.

Cyril. Supra dictũ eſt ꝙ dominus miſit diſcipulos gratia ſpiritus ſancti inſignitos, & facti prędicationis miniſtri poteſtatẽ ſuper immũdos ſpiritus acceperũt: nunc

autem

autẽ reuersi cõfitẽtur honorãtis eos potẽtiam. vnde dicitur: Reuersi sunt au.72.&c. Videbãtur quidẽ gaudere magis q̃ facti sunt miraculorũ authores, q̃ q̃ facti erãt prædicarionis ministri. Erat autẽ melius eos gaudere in illis quos cœperãt sicut vocatis per ipsum dicit Paulus: Gaudiũ meũ & corona mea. Greg.24.mor. Mirè autem dñs vt in discipulorũ cordihus elationẽ p̃meret, indiciũ ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit: vt in authore superbiæ discerẽt, quid de elatiõis vitio formidarẽt. vnde sequit: Vid. sat. sicut, &c. Bas. Dicit satanas, eo quòd aduersatur bono, hoc enim significat nomẽ hebraicũ: sed diabolus dicitur eo q̃ cooperat nobis in malo, & accusator sit. Natura eius est incorporea, locus aereus. Beda, Nõ autẽ dicit: Mndò video, sed prius videbã quando corruit. Quòd autẽ ait: Sicut fulgur, vel præcipitẽ, de supernis ad ima lapsum significat: vel quia deiectus adhuc transfigurat se in angelũ lucis. Tit. Se autem dicit vidisse tanquã iudicẽ, qui nouit incorporeorũ passiones. vel dicit: Sicut fulgur, quia natura fulgidus erat vt fulgur, sed factus est tenebrosus propter affectũ, quia quod deus fecit bonũ, hoc ipse io se alteraoit in malum. Bas. Supernæ enim virtutes nõ sunt naturaliter sanctæ, sed secundũ analogiã diuini amoris mensurã sanctificationis fortiuntur. Et sicut ferrũ positũ in igne nõ delinit esse ferrũ, vehementi tamẽ flãmæ vnione tã effectu q̃ aspectu in ignẽ pertranfit: sic & almæ virtutes ex participatione eius quod est naturaliter sacrũ, insitã habent sanctificationẽ. neq; eñ cecidisset satanas si natura fuisset in susceptibilis mali. Cy. Vel ali. Videbã satanã sicut fulgur de cælo cadentẽ. i. ab vltima virtute in extremã fragilitatẽ. Nam ante saluatoris aduentũ subegerat sibi orbẽ, & ab omnibus colebatur, sed cũ vnigenitũ verbũ dei de cælo descendit, corruit tanquam fulgur, quia cõculcatur ab adorantibus Christũ, vnde sequitur: Et ec. de. vo. &c. Tit. Serpentes quidẽ aliquãdo figuraliter in deserto mordebant Iudæos, & necabãt eos, eo quòd infideles erant. venit autẽ qui serpentes illos perimeret gerens serpens crucifixus, vt si quis credens in eo prosperexerit, liberetur à morsib⁹ & saluetur. Chrys. Deinde ne putaremus hoc dici de bestiis, subiũxit: & supra omnẽ virtutẽ inimici. Bed. Hoc est omne genus immũdorum spirituum de obsessis corporibus eiiciendi. & qnãtum ad ipsos subdit: Et nihil vobis nocebit. Quaouis & ad literam possit accipi. Paulus enim à vipera inuasus nihil mali patitur, & Ioannes hausto veneno nõ lęditur. Hoc autẽ inter serpentes qui dente: & scorpiones qui cauda nocent, distare arbitror, quòd serpẽtes apertè sæuiẽtes, scorpiones clanculo insidiãtes, vel homines, vel dæmones significent. vel serpentes qui inchoandis virtutibus venena prauæ persuasionis obiiciũt, scorpiones qui cõsummatas virtutes ad finẽ vitiare intendunt. Theo. Vel serpentes sunt qui visibiliter nocent, veluti fornicationis & homicidij dæmõ: q̃ verò inuisibiliter nocẽt scorpiones vocãt sicut in vitiis spiritualibus. Greg. Nis. Voluptas etiã serpens dicitur in scriptura, cuius natura est, quòd si capot eius muri stricturam attigerit, totum sequens corpus ad se trahit: sic natura necessarium cõcessit homini domicilium, sed per hanc necessitatẽ aggrediens volnptas animũ, ad immoderatum quendã ornatum peruertit, ad hoc subsequentẽ auaritiam trahi, quã impudicitia sequitur. i. vltimũ mẽbrũ & cauda bestialitatis. Sed quemadmodũ non est per caudam serpẽtem retrahi, sic non est incipiẽdum ab vltimis ad euellẽdum voluptates: nisi quis priorem aditum obtulerit malitiæ. Atha. Deludunt autem nũc per Christi virtutem pueri voluptatem, quæ quondam perdecebant graodæuos: & virgines perseuerant conculcantes serpentinę volupta- tis fallacias. Sed & quidã ipsum aculeum scorpionis. i. diaboli conculcantes. s. mortẽ, non timuerunt interitũ, verbi gratia: martyres facti: plerique verò postpositis terrenis libero gressu conuersantur in cælis, principẽ aeris non timẽtes. Tit. Sed quia lætitia qua eos lætos videbat inanem gloriam sapiebat. gaudebant enim quòd quasi sublimes effecti terribiles hominibus & dæmonibus erant. ideo dominus subiungit: Verunramen in hoc nolite gaudere, &c. Beda, De subiectione spirituũ cũ caro sint, gaudere prohibentur: quia spiritus eiicere sicut & virtutes alias facere interdum non est eius meriti, qui operatur: sed inuocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorũ qui inuocãt, vel ad vtilitatẽ eorum qui vident & audiunt. Cyrill. Sed cur domine non finis lætari in honoribus à te collatis cũ scriptũ sit: In nomine tuo exultabunt tota die? Sed dominus eos ad maius gaudiũ erigit. vnde subdit: Gau. au. qnia, &c. Beda. q.d. Non oportet vos de dæmonum humiliatione, sed de vestra sublimatione gaudere. Salubriter autẽ intelligẽdũ est, quòd siue cælestia, siue terrestria quis opera gesserit: per hoc quasi literis annotatus apud dei memoriam sit æternaliter affixus. Theo. Scripta sunt enim nomina sanctorum in libro vitæ non encausto, sed memoria dei & gratia. Et diabolus quidẽ desuper cadit, homines verò inferius existẽtes superius ascribuntur in cælis. Basil. Quidã aũt sunt qui scribũtur quidẽ nõ in vita, sed secũdũ Hieremiã in terra: vt secũdũ hoc intelligatur duplex quædã descriptio: horũ quidẽ ad vitã, illorum ad perditionẽ. Quòd autẽ dicitur, Deleantur de libro viuẽtiũ, intelligitur de his qui digni putabãtur in libro dei cõscribi. Et secũdum hoc fieri dicitur scripturæ mutatio quando à virtute delabimur in peccatum, vel e contra.

In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, et dixit: Confiteor tibi pater domine cæli et terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Etiam pater, quoniã sic placuit ante te. Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo scit quis sit filius, nisi pater: et quis sit pater, nisi filius, et cui voluerit filius reuelare.

Theo. Sicut benignus pater vidẽs filios suos dirigi, gaudet: sic & Christus exultat quòd apostoli tantis bonis facti sunt digni. vnde dicitur: In ipsa an. hora, &c. Cyri. Inspexit quidẽ per spiritus operationem quam apostolis tradidit plurium acquisitionem. vnde in spiritu sancto lætatns dicitur. i. in effectibus qui per spiritum sanctum proueniunt. quasi enim amator hominum, gaudij reputabat materiam conuersionem errantium, de quo gratias agit. vnde sequitur, Coo. tibi pater, &c. Bed. Cõfessio nõ semper pœnitentiã sed & gratiarũ actionẽ significat, vt in psalmis sæpisimẽ legimus. Cyril. Ecce au tẽ inquiũt, illi quorũ corda peruersa sunt: gratias refert filius patri tanquã minor. Sed quid impedit cõsubstãtialem filium laudare proprium genitorem mundũ saluantem per eum? quòd si censes confeßionis causã hũc esse minorem, aspice quòd vocat eũ patrẽ suũ & dominum cæli & terræ. Tit. Alia enim per Christũ ex nõ eotibus producta sunt, sed solus ipse incõprehensibiliter à patre est genitus, solios enim vnigeniti tanquã veri filij naturaliter pater est. vnde solus patri dicit: Cõfiteor tibi dñe pater, hoc est glorifico te. Nec mireris si patrẽ filius glorificat: tota enim hypostasis vnigeniti, genitoris est gloria. nã & quæ facta sunt, & cælũ & angeli gloria sunt creatoris: verũ quia hæc nimis infimẽ sita sunt respectu dignitatis ipsius, solus filius cũ deus perfectè sit similis genitoris, perfectè glorificat patrẽ. Ath. Nouimus etiã sæpius saluatorẽ humana proferre. habet enim adiuoctam humanitatem diuinitas, nec tamen propter corporis tegimen deum ignores. Sed quid respondent

Angeli quomodo sancti.

Liber vitę qualis.

Christus quomodo genitus à patre.

in hoc qui volũt ſubſiſtẽtiã eſſe mali, formant verò ſibi deũ aliũ à vero patre Chriſti? Et hũc dicũt eſſe vnigenitũ mali creatorẽ, & nequitię principẽ, necnõ mundialis machinæ conditorẽ. Ait autẽ dominus approbãs verba Moyſi: Confi. tibi pa. domine cæ. & terræ. Epiph. Edi-
Nota. tũ autẽ à Martione euangeliũ habet: Regratior tibi domine cęli, tacẽs quod dicitur, Et terræ: & quod dicitur, Pater: ne intelligatur ꝙ vocat Chriſtus patrẽ creatorem cæli & terræ. Amb. Poſtremò aperit cæleſte myſteriũ, quo placuit deo vt paruulis magis q̃ prudentibus huius mũdi ſuã gratiã reuelaret. vnde ſequitur, Quòd abſcõ. hæc, &c. Theo. Poteſt ſic diſtingui vt dicatur à ſapiẽtibus. i. à phariſæis & ſcribis legẽ interpretãtibus. Et prudentibus. i. ab his qui à ſcribis fuerant docti, ſapiẽs enim eſt qui docet, prudẽs verò qui docetur. Paruulos verò vocat dominus ſuos diſcipulos, quos nõ legis doctores, ſed de turba & piſcatores elegit, qui ſunt vocati paruuli quaſi nõ maleuoli. Amb. Vel paruulũ hîc accipiamus q ſe exaltare nõ nouerit, & phaleratis ſermonibus artem ſuæ iactare prudẽtiæ, quod phariſæi pleriq; faciũt. Bed. Gratias igitur agit ꝙ apoſtolis quaſi paruulis aduentus ſui aperuit ſacramenta, quæ ignorauerũt ſcribę & phariſæi, qui ſibi ſapientes videntur, & in cõſpectu ſuo prudentes. The. Abſcondita igitur ſunt myſteria ab his qui putãt ſe eſſe ſapientes, & nõ ſunt: nã ſi eſſent, eis reuelata fuiſſent. Bed. Vnde ſapiẽtibus & prudentibus nõ inſipiẽtes & hebetes, ſed paruulos. i. humiles appoſuit, vt probaret ſe tumorẽ damnaſſe non acumẽ. Orig. Senſus enim defectus, præparatio fit ſuperuenientis perfectionis. Qui enim nõ ſentit ꝙ careat vero bono propter bonũ pręſens quod ſibi ineſſe videtur, vero bono priuatur. Chry. Non autẽ lætatur & gratias agit, quòd dei myſteria latebant ſcribas & phariſæos: hæc enim non erat materia alacritatis, ſed gemitus. ſed de hoc gratias agit, quia quod ſapientes nõ nouerãt, hi nouerunt. Gratias autem ſuper hoc agit patri cũ quo ipſe ſimul hoc facit, oſtẽdẽs nimiã dilectionẽ qua diligit nos. Oſtendit autẽ conſequenter ꝙ huius rei primùm voluntas ſua ſit & patris, qui propria volũtate hoc agebat. vnde ſequitur, Etiam pater, &c. Greg. His verbis exẽpla humilitatis accipim⁹, ne temerè diſcutere ſuperna cõſilia de aliorũ vocatione aliorũmve repulſione pręſumamus. iniuſtum enim eſſe non poteſt, quod placuit iuſto: in cunctis ergo quæ exterius diſponuntur, aperta cauſa rationis eſt occultæ iuſtitia voluntatis. Chry. Cũ verò dixiſſet, Confiteor tibi quia reuelaſti ea paruulis, ne putares quòd ipſe Chriſt⁹ hac virtute priuatus nõ poſſet hoc facere, ſubiungit: Omnia tra. &c. Atha. Hoc non rectè intelligẽtes Arrij ſequaces, delirant in dominũ dicẽtes: Si data ſunt ei oĩa. i. dominiũ creaturæ: fuit tempus quo ea nõ habuit, & ſic nõ eſt de ſubſtantia patris: nã ſi eſſet nõ eſſet ei opus recipere: ſed ex hoc magis demẽtia eorũ carpetur. Si enim priuſquam recepiſſet vacabat creatura à verbo, qualiter ſaluabitur illud: Omnia in eo cõſiſtunt? Cæterum ſi ſimul poſtquã facta eſt creatura, tota fuit tradita ei, nõ erat opus tradere: ꝑ ipſum enim; facta ſunt omnia. Non
Christi duplex natura. ergo, vt ipſi putant, ſignificatur hîc creaturæ dominiũ: imò ſignificatiuũ eſt hoc verbũ factæ diſpenſationis in carne. poſtquã enim homo peccauit, perturbata ſunt omnia: vnde verbũ caro factũ eſt, vt omnia reſtauraret. Data ſunt ergo ei omnia, nõ quia poteſtate careret, ſed vt ſaluator emendet vniuerſa: vt ſicut per verbũ omnia in principio introducta ſunt in eſſe, ita cũ verbum caro factum eſt, in ipſo omnia reſtaurẽtur. Bed. Vel dicit omnia ſibi tradita, non mũdi elemẽta, ſed hi quibus paruulis ſpiritu ſacramenta filij pater reuelauit, & de quorum ſalute cũ hoc loqueretur exultauit. Aug. Vel cũ omnia legis, omnipotentẽ agnoſcis, non degenerẽ patris. Cũ tradita legis, filiũ cõfiteris, cui ꝑ naturã omnia vnius ſubſtantiæ iura ſunt propria, nõ dono collata ꝑ gratiã. Cũ autẽ dixiſſet omnia ſibi fore à patre tradita, aſcendit ad propriã gloriã & excellentiã, oſtendẽs in nullo ſe ſuperari à patre, ſubdit: Et nemo nouit quis ſit filius, &c. Nõ valet enim creaturæ intẽtio comprehendere modũ diuinæ ſubſtantiæ, quæ omnẽ ſuperat intellectũ, & decor eius quẽlibet conſiderationẽ tranſcẽdit, ſed à ſeipſa quid ſit diuina natura cognoſcitur. Itaq; pater ꝑ id qđ eſt, nouit filiũ: & filius ꝑ id quod eſt, nouit patrẽ, nõ interueniente aliqua differentia quantũ ad diuinitatis naturã. ꝙ enim ſit deus, credim⁹: quid autẽ naturaliter ſit, incõprehẽſibile eſt. Si verò creatus eſt filius, quomodo ſolus ſciret patrẽ, aut quomodo ſolũ à patre ſciretur? Scire nanq; naturã diuinã, impoſſibile eſt cuilibet creaturæ: ſcire autẽ quodcunq; eorũ quæ creata ſunt quid ſit, non tranſcẽdit quẽlibet intellectũ, quamuis ſuperet noſtrũ ſenſum. Atha. Hoc autẽ domino dicẽte cõſtat Arrianos ei obſiſtere, dũ dicunt nõ videri patrẽ à filio. Sed eorũ oſtenditur inſania ſi ſeipſum non nouit verbum, quod omnibus patris & ſui præſtat notitiã. Sequitur enim, Et cui voluerit, &c. Tit. Eſt autẽ reuelatio traditio notiõis iuxta proportionẽ naturæ & virtutũ vniuſcuiuſq;. & vbi quidẽ eſt natura cõſimilis, ibi eſt cognitio ſine doctrina: hic autẽ eſt ꝑ reuelationẽ diſciplina. Orig. Vult autẽ reuelare vt verbũ nõ irrationabiliter, & tanquã iuſtitia qui nouit dignè & tempora reuelandi & mẽſuras reuelationis. Reuelat autẽ remouens oppoſitũ cordi velamen, necnon tenebras quas poſuit in ſui latibulũ. Sed quoniam ex hoc putant qui alterius ſunt opinionis, cõſtruere nefarium ſuum dogma, ꝙ. ſ. ignotus erat pater Ieſu ſanctis antiquis: dicendum eſt eis, quoniã quod dicitur cuicunque vult filius reuelare, nõ ſolũ retorquetur ad tempus futurum, ex quo Saluator hoc protulit, ſed etiã ad tẽpus præteritũ. quòd ſi velint hoc verbum reuelare, pro præterito ſumere, dicendum eſt eis ꝙ non eſt idem cognoſcere & credere. Alij datur per ſpiritum ſermo ſcientiæ, alij fides in eodem ſpiritu. Erant ergo primò quidem credentes, nõ autẽ cognoſcentes. Amb. Vt ſcias autem quia ſicut filius patrem quibus vult reuelat, etiam pater reuelat quibus vult filium. Audi dñm dicentẽ: Beatus es, Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cælis eſt.

Et cõuerſus eſt ad diſcipulos ſuos, dixit: Beati oculi qui uidẽt quæ nos uidetis. Dico enim uobis, quòd multi prophetæ, et reges uoluerunt uidere quæ uobis uidetis, et nõ uiderũt: et audire quæ nos auditis, et non audierunt.

Tbe. Quia ſuperius dixerat, Nemo nouit quid ſit pater, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare, beatificat diſcipulos quib⁹ pater ꝑ eũ reuelat. vñ dicit: Et cõ. ad diſ. ſu. di. Bea. ocu. &c. Cyr. Cõuertitur quidẽ ad eos, quia repellẽs Iudæos ſurdos cæcã mentẽ gerẽtes nec videre volẽtes, totũ ſe præbebat diligẽtib⁹ eũ, & beatos aſſerit oculos videntes q̃ prius aliis ipſi videbãt. Illud tamẽ ſcire Videre myſteriũ.
cõuenit, quia videre nõ ſignificat actũ oculorũ, ſed mẽtis recreationẽ in præſtitis beneficiis: puta ſi quis dicat, Iſte vidit bona tẽpora. i. gauiſus eſt in bonis tẽporibus: ſecundũ illud, videas bona Hieruſalẽ. Multi enim Iudęorũ viderũt Chriſtũ diuinè operãtẽ, corporali. ſ. intuitu, nec tamẽ omnibus beatificatio cõuenit, nõ enim crediderũt, ſed neq; viderũt gloriã dei oculis mẽtis. Beatificati ſunt ergo oculi noſtri, in hoc quòd fide vidimus verbũ pro nobis hominẽ factũ imprimens nobis decorẽ ſui numinis, vt nos ſibi cõformes faciat ꝑ ſanctificationem atque iuſtitiam. Theop. Beatificat autem eos & omnes ſimpliciter qui cum fide reſpiciũt, ex hoc quòd

antiqui prophetę & reges deū in carne videre & audire optauerunt. vnde sequit: Dico enim vobis, quòd multi prophetæ &c. Beda, Matthæus apertius, ꝓphetas & iustos appellat: ipsi enim sunt reges magni, quia tentationum suarū motibus non consentiēdo succūbere, sed regēdo præesse voluerūt. Chrys. Ex hoc aūt dicto plures existimant ꝓphetas caruisse Christi notitia: sed si optauerunt videre quæ viderūt apostoli, nouerunt illū venturum ad homines, & dispēsaturū quæ dispēsauit. Nul lus enim habet horū appetitum quę mente nō cōcepit: nouerant ergo filiū dei. vnde non simpliciter dicit, Voluerunt videre me, sed quæ vos videtis: nec audire me, sed quæ vos auditis. Viderāt enim ipsum nō tamen iam incarnatum, nec sic cū hominibus cōuersantē, nec tanta maiestate eis loquentē. Beda, Illi enim à longè inspicientes, per speculum & in ænigmate viderūt. Apostoli autē in præsentiarū habētes dominū, quæcunq; voluissent interrogando discentes, nequaquam per angelos aut alias visionum species opus habebant doceri. Orig. Sed quare dicit plerosque prophetas optasse, nō autem omnes? quia de Abraham dicitur quòd vidit diē Christi, & lætatus est: quam visionem non plures imò pauci contigerunt: fuerunt autem alij prophetæ & iusti non cauti vt visionem Abrahæ & peritiam apostolorum attingerent. Et hos dicit non vidisse, sed optasse.

Nota verba.

Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum et dicens, Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum, In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens dixit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua: et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Rectè respōdisti. Hoc fac, et viues.

Bed. Dixerat supra domin' ꝙ nomina eorū scripta sunt in cælis, vnde vt puto occasionē tentādi dñm Legisperitus assumpsit. vnde dicit, Et ec. qui. legis. sur. t. illum. Cyril. Erant enim quidā verbosi circūeūtes totā regionē Iudæorū incusantes Christū, & dicētes ꝙ præceptū Moysi inutile diceret, ipse autē quasdā nouas doctrinas promeret. volens ergo legisperitus seducere Christū vt aliquid contra Moysen loqueretur, adest tētans ipsum, magistrum vocans, doceri non patiens. Et quia dominus solitus erat his qui veniebant ad eū loqui de vita æterna, vtitur legisperitus eius eloquiis. Et quod tētabat astutè nihil aliud audit nisi quę per Moysen edita sunt. sequitur enim, At il. di. ad eū: In lege. qu. scrip. est? quō legis? Amb. Erat enim ex his qui sibi legisperiti videntur qui verba legis tenent, vim legis ignorant: & ex ipso legis capitulo docet esse legis ignaros, probās ꝙ in principio statim lex patrem & filiū prædicauerit, & incarnationis dominicæ annuntiauerit sacramentum. Sequitur enim, Ille res. di. Dili. do. &c. Basil. Quòd dicitur: Tota mente tua: in cętera non recipit sectionē. Nā quātācunque dilectionem in infirmis expenderis, hoc tibi necessariò à toto deficiet. Sicut enim in vase aliquo pleno liquore quantum emanat foras, tantū necesse est plenitudini derogari: sic & in anima inquantū emanauerit ab ipsius dilectione ad illicita, intantū minui necessariū est amorem ad deum. Gre. Nis. In tria autem quædā animę vis discernitur. Hæc enim est augmentatiua solū & nutritiua, quæ etiam in plantis reperitur. Alia est quæ sensualiter disponitur: quæ saluatur in natura irrationaliū animalium. Perfecta autē vis animæ est rationalis, quæ in natura humana cōspicitur. Dicendo ergo cor, substātiam corporalē significauit. s. nutritiuā: dicendo verò animam, mediocrem. i. sensitiuā: dicendo verò mentem, altiorem naturā. i. intellectiuam & consideratiuam potētiam. Theo. Hic igitur intelligendū est quòd oportet nos omnem virtutem animæ amori diuino subiicere: & hoc viriliter & non remisse, vnde additur: Et ex om. viribus tuis. Maxi. Cū hac igitur intētione trinā ad deum dilectionē lex pertractat, vt auellat nos à trina mūdi habitudine, ꝗua respicitur ad possessiones, ad gloriā, & ad voluptates, in quibus etiā tentatus est Christus. Basil. Si quis autē quærat, quo pacto diuina dilectio poterit obtineri? dicemus quoniā indocilis est diuina dilectio, nā nec lucis gaudere præsentia, nec vitā amplecti ab alio didicimus, vel amare parentes aut alūnos, & multò magis diuinæ dilectionis doctrina. Sed seminalis quædā ratio nobis insita est, intrinsecus habens causas vt homo deo adhæreat, quā rationem accipiens doctrina diuinorum præceptorū colere diligēter, cauteq; souere, & ad perfectionē diuinæ gratię perducere cōsueuit. Naturaliter enim bonū amamus, amamus etiā proprium & cognatū necnon & benefactoribus spōte affectionē totam profundimus. Si igitur bonus est deus, omnia verò bonum desiderant, quod voluntariē perficitur, naturaliter bonis inest: quē etsi ꝑ bonitatē minimè nouissemus, ex huc ipso tamē ꝙ ab ipso processim' tenemur ipsum vltra modū amare, tanquā. s. nobis cognatū. Maior etiā est & benefactor omnibus qui naturaliter diliguntur. Est igitur primū & præcipuū mandatū diuinæ dilectionis: secundū aūt primi cōpletiuū & ab eo cōpletū, quo monemur diligere proximū. vnde sequitur, Et prox. tuū, &c. Sortimur autē à deo potentiā ad huius executionē mādati. Quis autē nō nouit quoniā mansuetū & cōmunicatiuū animal est homo, non autē solitariū & syluestre? Nihil enim tā propriū est nostræ naturæ, sicut adinuicē communicare, & mutuo idigere, & cognatū diligere. Quorū ergo conueniens nobis tradidit semina, horū consequenter fructus requirit. Chrys. Tu tamē attēde qualiter ferè cū eodē excessu postulat vtrunq; præceptū: de deo enim ait: Toto corde tuo: de proximo, Sicut teipsum. Quòd si diligenter obseruaretur, nec seruus esset nec liber, nec victor nec victus, nec diues nec pauper, nec notus vnquā esset diabolus. Potius em̄ paleæ ignis sustinerent immissionem ꝙ̄ seruorē charitatis diabolus adeo cūcta superat dilectionis cōstantia. Greg. 29. mor. Cū autē dicatur, Diliges proximū tuum sicut teipsum: quomodo alteri miserando pius est, qui adhuc iniustè viuēdo sit impius sibimetipsi? Chry. Cū autem legisperitus respondisset quæ continebantur in lege: Christus cui nota sunt omnia scindit fallaciæ eius retia. sequitur enim, Dixitq; il. re. respō. hoc fac & viues. Orig. Ex his indubitanter colligitur quòd vita quæ prædicatur secundum mundi creatorem deum & antiquas scripturas ab eo traditas, vita perpetua est. Attestatur enim dominus sumenti ex Deuteron. quidem illud, Diliges dominum deum tuum: ex Leuitico verò illud, Diliges proxi. tuum sicut teipsum. Hæc autem dicta sunt contra sequaces Valentini, Basilidis & Marchionis. Quid enim aliud voluit nos facere ad quærendum vitam æternam, nisi quæ continent lex & prophetæ.

Dilectio dei quo obtinet.

Intellect' primi mādati.

Ille autem volens iustificare seipsum dixit ad Iesum, Et quis est meus proximus? Suscipiens autem Iesus, dixit: Homo quidam descēdebat ab Hierusalem in Hierico et incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum, et plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem uia: et uiso illo præteriuit. Similiter et leuita, cum esset secus locū et uideret eum, pertransiit. Samaritanus autem quidam iter faciens, uenit secus eum, et uidens eum, misericordia motus est. Et appropians, alligauit uulnera eius, infundens oleum et uinum: et imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, et curam eius egit. Et altera die protulit duos denarios, et dedit stabulario et ait: Curā illius habe, et quodcunq; supererogaueris, ego cū re-

diero, reddam tibi. Quis horum triũ uidetur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus: Vade & tu fac similiter.

Cyril. Laudatus Legisperitus à saluatore ꝙ rectè respõdit, in superbiã prorupit, nullũ sibi proximũ putãs esse quasi nullus esset ei in iustitia cõparãdus. vnde dicitur, Il. au. vo. iust. seip. di. ad Ie. Et quis est meus proxi. Circunueniũt enim eũ quundãmodo alternatim vitia, à fallacia qua tentando quæsiuerat, ad arrogantiã lapsus. In hoc autẽ ꝙ quærit, Quis est meus proximus? vacuus à dilectione proximi ostẽditur, cũ nõ æstimet aliquẽ sibi proximũ esse, & per cõsequẽs à dilectione diuina, quoniã cũ fratrẽ nõ diligat quẽ videt, nõ potest deũ diligere quẽ nõ videt. Amb. Respõdit etiã ꝙ nesciret proximũ suũ, quia nõ credebat in Christũ: & qui Christũ nescit, nescit legem. Cũ enim veritatẽ ignoret, quõ potest scire legẽ quæ annuntiat veritatẽ? The. Saluator autem

Proximus quis dicatur.

nõ actibus aut dignitatibus, sed natura determinat proximũ. q. d. nõ putes ꝙ quãuis iustus sis, nullus tibi sit ꝓximus. Oẽs nanq; qui eandẽ naturã cõmunicant, proximi tui sunt: fias igitur & tu eorũ proximus, nõ loco sed affectu, & circa eos cura: & ad hoc Samaritanũ in exemplũ ducit. vnde sequitur: Suscipiens autem, &c. Homo quidã descẽ. &c. Græc. Bene est generis appellatio, non enim ait, Descendit quidã, sed homo quidã: nam sermo fuit de tota humanitate. Aug. de quæ. euã. Homo enim iste, ipse Adã intelligitur in genere humano. Hierusalẽ ciuitas pacis, illa cælestis, à cuius beatitudine lapsus est. Hierico interpretatur luna, & significat mortalitatẽ nostrã, propter hoc quòd nascitur, crescit, senescit, & occidit. Aug. cõ. Pel. Vel Hierusalem quæ interpretatur visio pacis, paradisum dicimus. Antè enim q̃ peccaret homo in visione pacis erat, hoc est in paradiso: quicquid videbat, pax erat & lætitia. Inde descẽdit quasi humiliatus & miser factus ꝑ peccatũ, Hierico. i. in mũdũ, in quo omnia orta occidũt, sicut luna. The. Nõ autẽ dicit, Descendit, sed descendebat: semper enim humana natura ad inferiora tẽdebat, & nõ in parte, sed in toto vitæ attendebat passibili. Bas. Cõuenit etiam hoc si quis loca perspexerit. Hierico enim tenet loca conuallia Palęstinæ, Hierusalẽ verò in cacumine sita est occupans apicẽ mõtis: venit igitur homo ab altis ad infima vt à latronibus caperetur, qui incolebãt desertũ. vnde sequitur, Et incidit in latrones. Chry. Primũ istius hominis miserãdus est casus, qui inermis ac destitutus in latrones inciderit, quisq; improuidus incautúsq; eam viã elegerit, qua euadere prædonũ manus nequiuerit. Non enim posset inermis armatos, improuidus pessimos, incautus nociuos effugere. Quippe cũ malitia semper armata sit dolis, crudelitate septa, munita fallacia, & ad nocẽdi sæuitiã præparata. Amb. Qui sunt autẽ isti latrones nisi angeli noctis atq; tenebrarũ? in quos nõ incidisset, nisi eis mãdati cælestis deuius se fecisset obnoxiũ. Chry. In exordio igitur mũdi nocendi fallaciã diabolus est operatus in hominẽ, in quẽ fallendi virus exercuit, & malitiæ nocentiã dedicauit. Aug. cõ. Pela. Incidit ergo in latrones, i. in diabolũ & angelos eius, qui ꝑ inobedientiã primi hominis humanũ genus despoliauerunt morũ. s. ornamentis, & vulnerauerunt dono. s. possibilitatis liberi arbitrij perdito. vnde sequitur, Qui etiã despo. eũ &c. In illo enim peccante plagã fecit, in nos verò plagas: cũ per vnũ peccatũ quod cõtrahimus superaddimus multa peccata. Aug. de quę. euan. Vel spoliauerunt hominẽ immortalitate, & plagis impositis peccata suadendo reliquerunt semiuiuum, quia ex parte qua potest intelligere & cognoscere deũ viuus est homo, ex parte autem qua peccatis cõtabescit & premitur, mortuus est. & hoc est quod subditur, semiuiuo relict. Aug. con. Pel. Semiuiuus enim habet vitalẽ motũ. i. liberũ arbitriũ vulneratũ, quòd ad ęternã vitã quã perdiderat redire nõ sufficiebat: & ideo iacebat, quia vires ei propriæ ad surgendum non sufficiebãt, vt ad sanãdũ medicũ. i. deum requireret. Theophyl. Aut semiuiuus dicitur homo post peccatum, quia anima immortalis est, corpus verò mortale, ita vt medietas hominis morti succumbat: aut quia humana natura in Christo sperabat cõsequi salutẽ, ita vt non omnino morti succũberet, sed inquãtum Adam peccauerat, mors in mundũ intrauit, in Christi verò iustificatione mors erat destruẽda. Amb. Vel spoliãt quæ accepimus indumẽta gratiæ spiritalis, & sic vulnera inferre cõsueuerunt. nã si intemerata quæ sumpsimus indumẽta seruemus, plagas latronũ sentire nõ possumus. Basil. Vel potest intelligi quòd expolliauerũt eum, plagis prius impositis, præcedũt enim vulnera nuditatem, vt intelligas quòd peccatum gratiæ præcedit carentiã. Bed. Dicuntur autẽ plagæ peccata, quia his naturæ humanæ integritas violatur. Abierunt autem non ab insidiis cessando, sed insidiarum fraudes occultãdo. Chry. Hic itaq; homo. i. Adã iacebat destitutus salutis auxilio, confossus vulneribus delictorum, cui nec sacerdos Aaron transiens sacrificio potuit profuisse. Sequitur enim, Acci. au. vt sacer. &c. Nec etiam eius frater Moyses leuita, per legem potuit subuenire. vnde sequit, Similiter & leuita cùm esset secus locum &c. Aug. con. Pel. Vel in sacerdote & leuita duo tempora intelliguntur, legis. s. & prophetarum: in sacerdote lex per quã sacerdotium & sacrificia instituta sunt, in leuita vaticinium prophetarum: quorum temporibus humanũ genus sanari non potuit, quia per legem cõtradictio peccati nõ aboleuit. Theo. Dicit autem, præteriit, quia lex venit & stetit vsque ad tempus præfixum, deinde non valens curare abiit. vide etiam quòd lex non ad hoc data est prerogatiuè vt hominem curaret: non enim poterat homo à principio suscipere Christi mysterium, & ideo dicitur: Accidit vt sacerdos quidam. quod consueuimus dicere in his quæ non præmeditatiuè fiunt. Augustin. de ver. domi. Vel quia homo descendens à Hierusalem in Hierico Israelita fuisse intelligitur. quod intelligi potest, quia transiens sacerdos vtiq; genere proximus prẹteriit iacentem, transit leuita, & hic genere proximus iacentem & ipse cõtempsit. Theophylact. Miserti inquã illius fuere cùm cogitauerunt: postmodum verò tenacitate deuicti abierunt retrorsum. hoc enim designat quod dicit, Præteriit. Aug. de ver. do. Transiit Samaritanus genere longinquus, misericordia proximus, fecit quod sequitur: Samarit. autẽ, &c. In quo Samaritano se voluit intelligi dominus noster Iesus Christus. Samaritanus enim custos interpretatur, & de ipso dicitur, Nõ dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel, quia resurgens à mortuis iã nõ moritur. Deniq; cũ dictũ esset illi, Quia Samaritanus es, & dæmoniũ habes: negauit se habere dæmoniũ, quia se nouerat dæmonũ expulsorẽ, nõ se negauit infirmi custodẽ. Græc. Vocat autẽ hîc Christus sed samaritanũ opportunè. cũ enim alloqueretur legisperitũ superbientẽ in lege, voluit exprimere: quoniã nec sacerdos nec leuita & qui conuersabãtur in lege, legis propositũ implebant, sed ipse venit cõsummaturus legis propositũ. Amb. Hic autẽ Samaritanus etiam erat descendens. Quis enim est qui discẽdit de cęlo, nisi qui ascendit in cælum filius hominis qui est in cælo? Theo. Dicit autẽ, Iter faciens, quasi ex proposito hoc statuẽs, vt nos curaret. Augustinus contra Pelag. Venit autem in similitudine carnis peccati, ideo secus eũ quasi in similitudine. Græc. Vel secus viam venit, fuit enim verè

Samaritanus Christus.

viator,non deuiator gratia nostri descendens ad terrã. Amb.Veniens autem factus est compassionis nostrę susceptione finitimus & misericordię collatione vicinus. vnde sequitur,Et vi.eum &c.Augu.con.Pelag.Videns quidem eum iacentem,non valentem, non currentem, & ideo misericordia motus est,quia in eo nullũ meritũ inuenit quo curari dignus esset:sed ipse de peccato dãnauit peccatum in carne.vnde sequitur, Et appro.alli. vul.eius,infun.ol.& vi.Aug.de ver.do.Quid enim tam lõginquum,quid tam remotum,quã deus ab hominibus, immortalis à mortalibus,iustus à peccatoribus? nõ loco lõgè,sed dissimilitudine. Cũ ergo haberet in se duo bona.f.iustitiam & immortalitatẽ, & nos duo mala. s. iniquitatem & immortalitatem, si vtrunq; malũ nostrũ suscepisset, par noster fuisset & liberatore nobiscũ op⁹ haberet.vt ergo esset non hoc quod nos,sed prope nos, non est ille peccator vt tu,sed factus est mortalis quod tu,suscipiendo pœnam, & non suscipiẽdo culpã,culpã deleuit.Aug.de quæ.euan. Alligatio vulnerũ est cohibitio peccatorum, oleum consolatio spei bonæ apud indulgentiam datam ad reconciliationem pacis.vinũ exhortatio ad operandum feruentissimè in spiritu.Amb. Vel constringit vulnera nostra austeriore præcepto:sicut oleo fouet remissione peccati,sic vino cõpũgit denuntiatione iudicij.Greg.20.mor.Vel in vino morsum districtionis adhibet,in oleo mollitiem pietatis:per vinum vngantur putrida, per oleum sananda foueantur. Miscẽda ergo lenitas cũ seueritate,& faciẽdũ est quoddam ex vtroque temperamentum,vt neq; multa asperitate exulcerentur subditi,neq; nimia benignitate soluãtur.Theo.Vel.ali.Quæ secundum hominem est cõuersio,oleum est:quæ verò secũdum deum,vinũ est,quod diuinitatem significat: quam nemo potuisset sustinere nisi oleũ haberetur.i.conuersatio humana.vnde quędã operatus est humanè, quædam diuinitus. Infudit ergo oleum & vinum, qui nos humanitate & diuinitate saluabit.Chrys.Vel vinum infudit.i. sanguinem passionis & oleum chrysmatis:vt indulgentia daretur per sanguinem, sãctificatio cõferretur per chrismatis vnctionẽ. A cælesti medico conscissa loca ligãtur, & intra semetipsa retinentia medicinam operante medicamine,pristinæ sanitati redduntur.Infuso ergo vino & oleo, imposuit eum super iumentum.vnde sequitur, Et im.il.&c. Aug.de quæ.euan.Iumentum eius est caro, qua ad nos venire dignatus est.Imponi iumento,est in ipsam incarnationem Christi credere.Amb. Vel iumento imponit dnm peccata nostra portat,& pro nobis dolet:homo enim iumento similis factus est,ideo supra iumẽtum suũ nos imposuit,ne nos essemus sicut equus & mulus,vt per nostri corporis assumptionem infirmitatem nostræ carnis aboleret.Theo.Vel imposuit in suum iumentum.i. in corpus suum.membra nanq; sua nos fecit & participes corporis eius: & lex quidem nõ omnes suscipiebat. Moabitæ(inquit)& Ammonitę non intrabũt in ecclesiam dei. nunc verò in omni gente qui timet dominum ab eo suscipitur,volens credere & pars ecclesiæ fieri.ꝓpter hoc dicit,quòd duxit eum in stabulũ.Chry.Est enim stabulum ecclesia quæ in itinere mundi lassatos, & sarcinis delictorũ defessos suscipit venientes:vbi deposito onere peccatorũ viator lassus reficit, & refectus salubri pascua reparatur.Et hoc est quod dicitur, Et cu. il.egit.Totum enim quicquid contrariũ nocens & malum est,foris est,quia intra stabulum requies omnis salubritásq; inclusa est.Bed.Et bene iumento impositum duxit in stabulum,quia nemo nisi per baptismũ corpori Christi adunatus ecclesiã intrabit.Amb. Sed quia nõ vacabat Samaritano huic diu in terris degere,redeũdũ erat vnde descenderat.vnde sequitur,Et alte.die,&cæ. Quis est iste alter dies,nisi fortè ille dominicæ resurrectionis? de quo dictũ est, Hæc est dies quã fecit dominus.Duo autem denarij,sunt duo testamenta quæ imaginem in se habẽt æterni regis expressam,quorum precio vulnera nostra curãtur.Aug.de quæ.euan. Vel duo denarij sunt duo præcepta charitatis,quã ꝑ spiritũ sanctum acceperũt apostoli ad euangelizandũ cæteris, vel promissio vitæ præsentis & futuræ.Orige.Vel duo denarij videntur mihi esse scientia sacramenti quomodo pater in filio & filius in patre sit:qua velut mercede donatur ecclesiæ angelus,vt diligentius curet hominẽ sibi cõmẽdatum,quẽ pro angustia tẽporis etiã ipse curanerat. Et promittitur ei quicquid de suo in medela semiuiuẽtis expenderet,illico esse reddendũ.vnde sequitur, Et quodcunq; super.&c.Aug.de quæ.euã. Stabularius fuit apostolus qui supererogauit,aut illud cõsiliũ quod ait:De virginibus autẽ præceptũ domini nõ habeo,cõsiliũ autẽ do:aut ꝗ etiam manibus suis operatus est, ne infirmorũ aliquẽ in nouitate euangelij grauaret,cùm ei liceret ex euangelio pasci.Multũ etiã superogauerũt apostoli:sed & pro tempore doctores,qui vetus & nouũ testamentũ exposuere supererogauerũt,pro quibus retributionẽ accipient.Amb.Beatus ergo ille stabularius qui alterius vulnera curare potest. Beatus ille cui dicit Iesus: Quodcunque supererogaueris,reuertẽs reddam tibi.Sed quando reuerteris domine nisi iudicij die? Nã licet vbique sis semper, & stans in medio nostrum non cerneris à nobis , erit tamen tempus quo vniuersa caro te respiciet reuertentem.Reddes ergo quod debes beatis,quibus es debitor.Vtinam nos simus idonei debitores,vt quod accepimus possim⁹ exoluere.Cyrillus. His ergo præmissis, opportunè iam dominus legisperitum interrogat subdens:Quis horũ trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit: quĩ fecit misericordiam in illum.Neque enim sacerdos,neque leuita factus fuit proximus patientis, sed ille qui est eius misertus.Inutilis est enim sacerdotij dignitas & legis scientia,nisi per bona opera confirmetur . vnde sequitur,Et ait il.Iesus,&c.Chry.q.d.Si quem vides oppressum,non dicas,vtique nequam est: sed siue gentilis sit,siue Iudæus & ope indigeat, non cauilleris auxiliari quęcunque mala fuerit passus.Aug.de doct.Christ.Ex hoc intelligimus eum esse proximum, cui vel exhibendum est officium misericordiæ si indiget:& exhibendũ esset si indigeret . Ex quo iam consequens est,vt etiam ille à quo nobis vicissim exhibendum est,proximus noster sit. proximi enim nomen ad aliquid est , nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse cui misericordię denegetur officiũ, quis non videat? dicẽte domino „Benefacite his qui vos oderunt.vnde manifestum est hoc præcepto quo iubemur diligere proximum,etiam sanctos angelos contineri,à quibus tanta nobis misericordiæ impenduntur officia,ex quo & ipse dominus proximum nostrum se dici voluit,significans se opitulatum esse semiuiuo iacenti in via. Ambrosius,Non enim cognatio facit proximũ sed misericordia,quia misericordia est secundum naturam. nihil enim tam secundum naturam, quàm iuuare consortem naturæ.

Factum est autem dum irent, & ipse intrauit in quoddam castellum: & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam: & huic erat soror nomine Maria. Quæ etiam sedẽs secus pedes domini, audiebat uerbum illius: Martha autem satagebat circa frequens ministerium. Quæ stetit, & ait: Domine, non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adiuuet. Et respondens, dixit illi dominus:

Marginalia: Expositio tropologica. — Ecclesia stabulo cõparatur. — Proximus quis sit.

Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Bed. Dilectio dei & proximi, quæ superius verbis & parabolis cõtinebatur, hic ipsis rebus & veritate designatur. dicitur enim: Fact. est autẽ, &c. Orig. Cuius quidẽ nomẽ Lucas hîc tacet, sed Ioan. exprimit vocans ipsum Bethaniã. Aug. de ver. do. Sed dominus qui in sua propria venit, & sui eũ nõ receperũt, susceptus est tanquam hospes. sequitur enĩ, Et mu. quæ. Martha &c. Sicut solent suscipi peregrini, sed tamen suscepit famula dominũ, ęgra saluatorẽ, creatura creatorẽ. Ne quis autem dicat, O beati qui Christũ suscipere ĩ domũ propriã meruerũt, noli dolere, cũ inquit, Quod enim vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Accepta autẽ forma serui in illa pasci à seruis voluit dignatione, non conditione. Habebat carnẽ in qua quidem esuriret: sed in eremo esuriẽti angeli ministrabãt. ergo quo pasci voluit, pascẽti pręstitit. Martha igitur dominũ pascere disponens & præparãs, circa ministeriũ occupabatur. Maria verò soror eius pasci magis elegit à domino. Sequitur enim: Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiã sedens secus pedes domini audiebat verbũ illius. Amb. Nõ simpliciter dicitur de Maria ꝙ sederet propè Iesum, sed secus pedes illius: vt ostẽdat diligentiã, assiduitatẽ, & solertiam erga auditionẽ, & multã reuerentiã quã habebat ad dominũ. Aug. de ver. do. Quãtò autem humilius ad pedes sedebat, tãtò amplius capiebat: cõfluit enim aqua ad humilitatẽ cõuallis, denatat de tumoribus collis. Bas. Omnis autẽ operatio & verbũ saluatoris, regula est pietatis & virtutis. ob hoc eñ induit corpus nostrũ, vt nos conuersationẽ illius imitemur pro posse. Chrys. Exẽplo igitur suo docet discipulos qualiter se gerere debeant in domibus eorũ qui eos suscipiũt, vt. s. applicantes ad domum non resupini quiescãt, sed potius repleãt suscipiẽtes sacris & diuinis doctrinis. hi verò qui domũ parant, exeant obuiã hilariter & feruẽter duabus de causis. Primò quidẽ ædificabuntur in doctrinis eorũ, quos suscipiunt, deinde & recipient charitatis mercedẽ. Vnde & hîc sequitur, Martha au. satag. &c. Aug. de ver. do. Bene Martha circa corporalẽ domini necessitatẽ vel voluntatẽ ministrabat quasi mortali, sed qui erat in carne mortali, in prĩcipio erat verbũ. Ecce quod Maria audiebat, Verbũ caro factũ est. Ecce cui Martha ministrabat, laborabat ista, vacabat illa. veruntamen Martha laborans multum in illa occupatione & negocio ministrandi interpellauit dominũ, & de sorore cõquesta est. Sequitur enim: Et ait, dñe nõ est, &c. Erat enim Maria intẽta dulcedini verbi domini, à Martha cõuiuiũ dño parabatur, in cuius cõuiuio Maria iã iocũdabatur. Cũ ergo suauiter audiret verbũ dulcissimũ & corde intentissimo pasceretur, interpellato dño à sorore sua, quõ putamus eã timuisse ne diceret ei dominus: Surge & adiuua sororẽ tuã? Mira enim suauitate tenebatur, quæ profectò maior est mentis quã ventris: sed causam suã tanquã ociosa iudici maluit cõmittere, nec in respõdendo voluit laborare. si enim pararet respondendi sermonẽ, remitteret audiẽdi intentionẽ. Respõdit ergo dñs qui in verbo nõ laborabat, quia verbũ erat. sequitur enim: Et res. di. il. do. Martha, &c. Repetitio nominis indiciũ est dilectionis, aut fortè mouẽdæ intẽtionis, vt audiat attẽtius. Bis vocata audit. Turbaris erga plurima. i. circa multa es occupata. vult enim homo occurrere quando ministrat & aliquando non potest. quæritur quod deest, paratur quod adest, distenditur animus. nam si Martha sufficeret, adiutoriũ sororis non posceret. multa sunt, diuersa sunt, quia carnalia sunt, quia tẽporalia sunt. Pręponitur autẽ vnũ multis. nõ eñ à multis vnũ sed multa ab vno vnde sequitur: Porrò vnũ est neces. Circa vnũ se voluit occupari, secũdũ illud: Mihi adherere deo bonum est. vnum sunt pater & filius & spiritus sanctus, ad hoc vnũ nõ nos perducit, nisi multi habeam⁹ cor vnũ. Cyri. Vel ali. Cũ susceperint aliqui fratres deũ, nõ solicitẽtur erga multũ officiũ, nec poscãt quæ præ manibus nõ sunt & opus exuperant. grauat enim passim in qualibet re quod superfluit. generat enim volentibus cõferre tædiũ, cõuiuis autem videtur ꝙ sunt aliis causa laboris. Basil. Absurdũ etiã est cibos ad sustentationẽ corporis sumere, ac ꝑ eos iterũ officere corpori, & impedire ipsum erga mandatorũ diuinorũ officiũ. Si ergo adueniat aliquis pauperũ, sumat formã & exẽplar modestiæ ciborũ nec causa viuere volentiũ in deliciis mensam propriam præparemus: vniformis enim est Christiani vita ad vnã intendẽs intẽtionẽ. s. ad gloriã dei. Multiformis verò & varia vita eorũ qui de foris sunt: pro libito variata. Tu verò cur dũ copiam ciborum & causa delectationis fratri præparas mẽsam, criminaris eũ voluptatis, & diffundis in eũ gulositatis opprobria, arguẽs delicias eius in eo quod præparas? nõ cõmendauit dominus Marthã occupatã circa frequens ministeriũ. Aug. de ver. d. Quid ergo, putamus reprehensum esse ministeriũ Marthæ, quã cura hospitalitatis occupauerat, quæ tanto hospitæ lætabatur? hoc si verũ est, dimittant homines ꝙ ministrãt egentibus, vacent verbo, occupentur circa scientiã salutarem: nihil sit cura eis, quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane: vacent opera misericordiæ, vni instetur sciẽtię. Theo. Non ergo dominus hospitalitatem prohibet, sed plurimorũ turbationẽ. s. abstractionẽ & tumultũ. & vide cõsiliũ domini, ꝙ prius domin⁹ nihil dixerat Marthæ, sed postquã illa sororẽ ab auditu studebat auellere, tũc dominus occasione habita increpauit eã. Vsque enim adeò honoratur hospitalitas, donec ad necessaria nos attrahit: Cũ verò incipit ab vtiliorib⁹ impedire, manifestũ est ꝙ honorabilior est diuinorũ auditus. Augu. de ver. do. Nõ ergo dominus opus reprehendit, sed munus distinxit. sequitur enim, Maria optimã partem elegit &c. Nõ tu malã, sed illa meliorẽ. vnde meliorẽ? quia ab ea non auferetur, à te auferetur aliquando onus necessitatis. Non enim cũ veneris ad illam patriã inuenies peregrinum quẽ suscipias hospitio, sed bono tuo auferetur, vt quod melius est, detur: auferetur à te labor vt requies detur. Tu nauigas, illa in portu est: æterna enim est dulcedo veritatis, in hac tamen vita augetur, in illa perficietur, nunquã auferetur. Amb. Agat ergo te sicut Mariã desideriũ sapientiæ: hoc enim maius, hoc perfectius opus, ne ministerij cura cogitationem verbi cælestis auertat. Nec arguas eos & ociosos iudices, quos videas sapiẽtiæ studere. Aug. de quæ. eu. Mysticè autẽ ꝙ Martha excepit illũ in domũ suã, significat ecclesiã quę nũc excepit dñm in cor suũ. Maria soror eius quæ sedebat ad pedes dñi & audiebat verbũ eius significat eandẽ ecclesiam, sed in futuro seculo, vbi cessans ab opere ministerióque indigẽtiæ, sola sapiẽtia perfruitur. Quòd autẽ cõqueritur, ꝙ soror eius eã nõ adiuuet, occasio datur sentẽtiæ dñi, qua ostendit istã ecclesiã solicitã esse & turbari erga plurima, cùm sit vnum necessarium, ad quod ꝑ ministerij huius merita peruenitur. Mariã verò dicit optimã partẽ elegisse, quia per hanc ad illam tẽditur, & nõ auferẽ. Greg. vi. mor. Vel ꝑ Mariã quæ verba dñi residẽs audiebat, contẽplatiua vita exprimitur: per Marthã exterioribus obsequiis occupatã, actiua vita significatur: sed Marthæ cura non reprehenditur, Mariæ verò laudatur: quia magna sunt actiuæ vitæ merita, sed contẽplatiuæ potiora: vnde nec auferri nunquam Mariæ

Dominus Iesus hospes.

pars dicitur, quia activæ vitæ opera corpore trāseūt, cō templatiuæ autem gaudia melius ex fine conualescunt.

CAPVT XI.

Et factum est cùm esset in quodam loco orans ut cessauit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare sicut docuit Ioānes discipulos suos. Et ait illis: Cū oratis dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis peccata nostra siquidem & nos dimittimus debenti nobis: & ne nos inducas in tentationem.

Bed. Post historiam sororū quæ duas ecclesiæ vitas significauerunt, non frustra dominus & ipse orasse, & discipulos orare docuisse scribitur: quia & oratio quā docuit, vtriusq; in se vitæ cōtinet mysterium, & ipsarum perfectio vitarū, nostris non viribus est obtinenda, sed precibus. vnde dicitur: Et factū est, &c. Cyril. Cū autē habeat omnis boni plenitudinē, cur orat si plenus est & in nullo penitus eget? Ad hoc dicimus ꝙ cōpetit ei ex modo dispēsationis in carne, cū voluerit humana prosequi tempore ad hoc conueniente. Si enim comedit & bibit, non incongruè vtebatur oratione, vt doceat nos nō esse erga hoc tepidos, sed attētius insistere orationibus. Tit. Cū autem nouam cōuersationem vidissent discipuli, nouam formam orationis postulauerunt, cū plures orationes continerentur in veteri testamento. Vnde sequitur, Vt ces. & dixit, &c. Domine do. nos ora. ne. s. contra deum peccemus. aliqua quærentes pro aliis, vel deo assistentes in oratione non eo modo quo expedit. Orig. Et vt orationis doctrinam proferant infert: Sicut & Io. do. disc. suos: de quo. s. nos docuisti, ꝙ inter natos mulierū nullus eo maior surrexit, & quia præcepisti nobis petere æterna & grandia. vnde erit nos ad horū peruenire notitiam, nisi à te deo & saluatore nostro? Greg. Nise. Orationis ergo doctrinam explicat discipulis qui solerter notitiā orationis expostulant, ostendens qualiter implorare oporteat diuinū auditum. Basi. Duo autē sunt modi orationis. Vnus quidē laudis cū humilitate: secundus verò petitionis remißior. Quoties ergo oras, noli prius ad petendum prorumpas. Sinautem tuum criminaris affectū, quasi necessitate coact⁹ supplices deo. Sed cū incipis orare quālibet desere creaturā, visibilem & inuisibilem. Sumimus autem exordium à laude illius qui cuncta creauit. vnde subditur: Et ait il. Cū ora. di. pater. Aug. de ver. do. Primus sermo quantæ gratiæ? faciem tuā non audebas ad cælum attollere, & subito accepisti gratiam Christi. Ex malo seruo factus es bonus filius, ideo præsume non de tua operatione, sed de Christi gratia. Non ergo hîc arrogantia est, sed fides: prædicare quod acceperis non est superbia. sed deuotio. Ergo attolle oculos ad patrem, qui te per lauacrū genuit, qui per filium te redemit, patrem dicas quasi filius. Sed noli tibi aliquid specialiter vēdicare, solius Christi specialis est pater, nobis est pater omnibus in communi: quia illum solū genuit, nos autem creauit. Et ideo secundum Matt. dicitur: Pater noster: & additur, qui es in cælis. In illis. s. cęlis de quibus dictū est: Cæli enarrāt gloriā dei. Cælū est vbi culpa cessauit, vbi nullū mortis est vuln⁹. Theo. Non autē dicit, Qui es in cælis, tanquā ibi circūscribatur, sed vt ad cælos erigat auditorē & abstrahat à terrenis. Greg. Nis. Vide autē quantæ præparationis op⁹ est, vt audacter posis deo dicere, pater: quia si ad res mundanas intuitum dirigis, aut humanam gloriam ambis, aut sordes paßibilis appetitus, & hanc orationem enuntias: audire mihi videor deum dicentem. Cū corruptę fueris vitæ, si patrem vocas in corruptibilitatis genitorem, fœda voce inquinas incorruptibile nomē. Nam qui patrem mandauit vocare, proferre mendacium non

Copiosa Christi gratia.

concessit. Omniū verò bonorū exordiū est glorificare nomen dei in vita nostra. vnde subdit: Sancti. no. tuum. Quis enim est à deo bestialis qui vidēs in credētibus vitā purā, non glorificet nomen inuocatum in tali vita? Igitur qui dicit in oratione, Sāctificetur in me inuocatū nomē tuū, hoc orat, fiā tuo cooperante subsidio iustus abstinens à quolibet malo. Chry. Sicut enim cū quis cæli pulcritudinem aspicit, dicit, gloria tibi deus: sic etiā cū aspicit alicui⁹ virtutē, quia hominis virtus multò magis ꝙ cælū glorificat deū. Aug. de ver. do. Vel dicit, Sanctificetur nomen tuū in nobis, vt ad nos poßit eius sanctificatio peruenire. Tit⁹. Vel dicit, Sanctificetur nomē tuū. i. nota sit sanctitas toti mundo, & laudet te decētet. Rectos autem decet collaudatio. Iussit igitur orare pro emendatione mundi totius. Cyril. Quoniam penes eos ad quos nondū peruenit fides continentur adhuc nomē dei: sed vbi iubar veritatis super eos illuxerit, eū fatebūtur sanctū sanctorū. Tit. Et quia in nomine Iesu est gloria dei patris, tunc nomē patris sanctificabitur, quando Christus erit notus. Orig. Vel quia nomen dei ab errantibus attribuitur culturis & creaturis, nondum est sanctificatū, vt sit separatū à quibus debuit separari. Decet ergo nos orare vt nomē dei adaptetur soli vero deo, cui adaptatur quod subditur: Adu. reg. tuū, vt. s. euacuetur principatus & potestas & virtus & regnū mundi, quinetiam peccatū quod regnat in mortalibus nostris corporibus. Greg. Nise. Imploramus etiā à domino liberari à corruptione, exui à morte. Vel secundò quosdā: Adue. reg. tuū. i. veniat super nos spiritus sanctus tuus, vt purificet nos. Aug. de ver. do. Tunc enim venit regnum dei, quando eius sumus gratiā cōsecuti. Ipse enim ait: regnū dei intra vos est. Cyril. Vel qui hoc dicūt vidētur optare rursum refulgentē in mūdo omnium saluatorē. Mādauit autem in oratione petere illud tempus reuera terribile, vt sciant quòd viuere decet eos non lente vel remisse, vt illud tempus non paret eis flammam & vindictam, sed magis honestè secundū voluntatem ipsius, vt eis tempus illud nectat coronas, vnde secundū Mat. sequitur: Fiat volū. tua si. in cæ. & in terra. Chry. q. d. pręsta nobis domine conuersationē imitari cælestē, quatenus quæcunq; tu vis, nos etiā velimus. Gre. Ni. Quoniā enim vitam humanam post resurrectionem similem dicit esse venturam vitæ angelicæ: consequens est vitā mūdanam ad vitam quæ postmodū speratur disponi, vt in carne viuentes carnaliter non viuamus. Per hoc autem verus medicus animæ soluit morbi naturam, vt quos occupauit infirmitas per hoc quòd à voluntate diuina tecesserant, à morbo denuo liberet copulario ad voluntatem diuinā. Est enim sanitas animæ executio debita voluntatis diuinæ. Aug. in Ench. Apud euangelistā igitur Matthæum, septē petitiones cōtinere videtur dominica oratio: euangelista verò Lucas in oratione dominica petitiones non septē, sed quinq; cōplexus est, nec ab illo vtiq; discrepauit. Sed quomodo illa septē sint intelligēda, ipse sub breuitate cōmonuit. Nomen quippe ei sanctificatur in spiritu, dei autē regnū in resurrectione futurum est. Ostēdens ergo Lucas tertiam petitionē duarum superiorum esse quodammodo repetitionē, magis eam prætermittendo voluit intelligi. Deinde tres alias adiunxit. Et primò de pane quotidiano, dicens: Panem no. quo. da. no. ho. Aug. de ver. do. In Græco dicitur epiusiō, hoc est supersubstantialem, nō iste est panis qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æterne, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Latinus autem hūc quotidianū panem dicit, quem græci dicunt aduenientem. Si quotidianus ille est panis, cur post annum illū sumas, quēadmodū Græci in oriente facere cōsueuerunt? Accipe

Iesu nomen gloriosum.

Panis supersubstantialis.

quotidie quod quotidie tibi prosit, sic viue ꝙ quotidie merearis accipere. Mors domini sigoificatur, & remissio peccatorũ. qui vulnus habet medicinã quærit. vulo⁹ est quia sub peccato sumus, medicioa est cæleste & veoerabile sacramẽtũ. Si quotidie accipis, quotidie tibi est hodie. Christus tibi quotidie resuigit: hodie enim est quãdo Christus resurgit. Tit. Vel panis animarũ diuina est virtus, afferens futurã vitam perẽoem, sicut panis ex terra prodiens vitã temporalẽ conseruat. Cũ autẽ quotidianũ dixisset diuinũ qui aduenit & futurus est significat, quem nobis hodie præstari requirimus, poscentes quoddam eius principiũ atq; gustũ quando spiritus in nobis inhabitans virtutẽ operatur, quæ superat omnẽ virtutẽ bumanã: puta castitatẽ, homilitatẽ. Cyril. Putãt autem forsan aliqui iodecẽs esse sanctos à deo quærere corporalia, & ob hanc causam applicãt quod dicitur ad spiritualẽ cõsideratione. Ego autẽ cõcedam ꝙ oportet saoctos præcipuè satagere ad obtinenda spiritualia dona. Illud tamen decet inspicere ꝙ irreprehẽsibiliter petunt domino præcipiente panẽ cõmunẽ. ex eo enim ꝙ panẽ iussit quærere. i. quotidianũ alimentũ, videtur ꝙ nihil cõcedat eos habere, sed magis bonestã colere paupertatẽ: non enim est habentiũ panẽ petere, sed oppressorũ peouria. Bas. q. d. panẽ quotidianũ qui nostrę substantiæ cõpetit ad vitã diurnam, non tibiipsi cõmẽdes, sed ad deũ causa eius refugias, exponẽs ei necessitatẽ naturæ. Chry. Postulãda ergo sunt diuinitus necessaria vitæ, non ciborũ diuersitates, & vina odorifera, & cætera quæ delectant guttur, onerant autẽ vẽtrem, & mentem perturbant: sed panis, qui potest substantiã corporis susteotare, & ille qui uobis hodie taotũmodo sufficit, vt de crastioo oõ cogitemus. voã autẽ solã petitionẽ sensibilẽ quærimus, vt pręsentibus nõ affligamur. Greg. Ni. Postquã autẽ ꝑ bona opera fiduciã sumere docuit, cõsequẽter remissiooẽ reatuum docet implorare. Sequitur enim: Et dimi. nobis, &c. Tit. Hoc etiã additum est necessariò pro eo ꝙ nullus sine peccato reperitur, ne impe-

Nullus sine peccato.

diamur à sacra participatiõe, ꝑpter humana pctã. Cũ eñ teneamur exhibere Christo omoimodã sanctitatẽ qui spiritum sanctũ habitare fecit in nobis, redarguendi sumus si non obseruemus ei templũ mundũ. Huic autem defectui subuenitur per dei booitatem iodulgentẽ bumanæ fragilitati peccatorũ puoitionẽ. Hoc autẽ ipsum iustè fit à iusto deo quando nos quasi debitoribus relaxamus, his. s. qui nobis nocuerũt, & debita nõ exhibuerũt. vnde subditur: Siquidẽ & nos, &c. Cyril. vult enim vt ita loquar, patientiæ quã bomioes colũt imitatorem fieri deũ, vt qualẽ ipsi exhibuerunt cõseruis booitatem talẽ pari lance recipere petant à deo qui iustè recõpensat, & oouit omniũ misereri. Chry. Hæc igitur animaduertentes grates agendæ sunt debitoribus nostris, fiunt enim oobis si sapimus causa iodulgẽtię maximæ, & pauca exhibẽtes, plurima reperiemus. Nã & nos multa debemus & magna debita domino, quorũ si minimã partẽ à oobis vellet exigere, iã perissem⁹. Aug. de ver. do. Debitũ autẽ quid est nisi peccatum? Ergo si oon accepisses alieni fœnoris pecuniã nõ deberes: & ideo peccatũ tibi imputatur. Habuisti enim pecuniã cũ qua diues nascereris ad imaginẽ & similitudinem factus dei, sed perdidisti quod habebas: sicut dũ arrogantiã desiderans vẽdicare. perdidisti humilitatis pecuniã, accepisti à diabolo debitũ quod nõ erat oecessariũ: cautionẽ tuã tenebat ioimicus, sed eã dominus crucifixit, & suo cruore deleuit. Potẽs est autẽ dñs qui abstulit peccatũ, & debita nostra donauit custodire nos aduersus diaboli isidias, qui culpã generare cõsueuit. vnde sequitur, Et ne oos ind. in tẽtationẽ. quã. s. ferre nõ possumus. Sed quasi athleta talem vult tentationem, quam ferre posit humana cõditio. Tit. A diabolo enim non tentari est impossibile, sed oe à deo derelinquamur ad tentationes boc deprecamur. Quod autem ex promissiooe diuina contingit, illud deos quadoque facere dicitur in scriptura: & secũdum hoc nisi prohibeat tentationis inualescẽtiam quæ supra nos est, tunc nos io tentationẽ induxit. Maxi. Vel mandat dominus vt petamus, Ne nos inducas in tentationem. i. ooo permittas voluptuosarum & spontanearum teotationum nos experiẽtiam pati. Iacobos autem docet pro veritate certantes ooo remitti io teotationibus iouoluotariis & causatiuis laborum, dicens, Omne gaudium æstimate fratres mei, cũ in tentationes varias iocideritis. Ba. Noo tamen decet nos oraodo petere afflictiones corporales: voiuersaliter enim præcepit orare, non subire tentationem: sed postquam aliquis subit, expedit à domino petere virtutem perferendi, vt cõsumetur in oobis illud, Qui sustinet vsq; ad finẽ, saluus erit. Aug. in Encbir. At verò quod Matthæus io vltimo posuit: Sed libera nos à malo, iste non posuit: vt intelligamus ad illud superius quod de tentatiooe dictum est pertioere. Ideo quippe ait, Sed libera: noo ait, Et libera. tanquam voam petitiooem demoostrans: ooli hoc sed hoc, sed sciat vousquisque in eo se liberari à malo, quòd non infertur in tentationem. Aug. de ver. do. Vnusquisque enim petit vt à malo, boc est ab inimico & peccato liberetur, sed qui deo se committit, diabolum non timet. Si enim deus pro oobis, quis contra nos?

Concordia scripturarum.

Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, cõmoda mihi tres panes, quoniam amicus meus uenit de uia ad me, & non habeo quod ponam ante illum, & ille deintus respondens dicat: noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum resurgere & dare tibi. Et ille si perseuerauerit pulsans, dico uobis, & si nõ dabit illi surgens eo quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.

Chry. Docuerat suprà saluator ad petitionẽ apostolorum qualiter oportet orare, poterat autem contingere eos qui hoc salutare documẽtum receperaot, effuodere quidẽ preces iuxta traditã formã, sed negligenter & remisse hoc facere: deinde cũ nõ exaudirẽtur per primam vel secundam orationem, desistere ab oratiooibus. Itaque ne hoc pateremur, per modũ parabolæ maoifestat, quòd pusillanimitas in orationibus damnosa est. Vtilissimum verò est in eis patientiã habere. vnde dicitur, Et ait ad illos, Quis vestrum habebit amicũ? Tbe. Amicus iste deus est, qui omnes amat, & omnes saluos vult fieri. Amb. Quis etiam est nobis amicitior, quàm qui pro nobis corpus suum tradidit? Datur autem oobis bic alius præcepti modus, vt omnibus momentis, non solũ diebus sed etiã noctibus oratio deferatur. Sequitur enim, Et ibit ad il. me. noct. Sicut petiit Dauid quando dicebat, Media nocte surgebam ad cõfiteodum tibi. Neque enim timuit excitare dormientem, quem scit semper esse vigilaotem. nam si ille tam sanctus, & qui regni erat necessitatibus occopatus, septies io die laudem domino dicebat, quid nos facere debemus? qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mẽtis fragilitate deliquimus: quod diligendo dominum deum tuum nõ solũ tibi, sed & aliis poteris emereri. Sequitur eoim, Et di. il. Amice commoda mihi tres panes, &c. Aug. de ver. do. Quid autẽ sont isti tres panes, nisi mysterij celestis alimentum? fieri enim potest vt aliquis passus fuerit amicum aliquid interrogantem, quod respõdere nõ possit: & tunc se inuenit non babere, quando coactus est dare. Venit ergo tibi amicus de via, id est vita huius se-

culi, in qua omnes velut peregrini transeunt: nec vllus quasi possessor manet, sed omni homini dicitur, Trāsi, da vēturo locū: aut fortè de via mala, hoc est de vita mala fatigatus nescio quis amicus tuus nō inueniēs veritatē, qua audita & percepta beatus fiat, venit ad te tanquā ad Christianū, & dicit: Redde mihi rationē. Et interrogat quod fortè tu per simplicitatē fidei nesciebas, & nō est vnde reficias esurientē, & cōpelleris quærere in dominicis libris. Fortasſis eñ quod ille interrogauit, in libro positū est, sed obscurū est, ipsum Paulū aut Petrū, aut aliquē ꝓphetā interrogare nō fineris. Iā eñ requiescit familia ista cū dño isto suo, & seculi huius ignorantia valida est, hoc est nox media, & vrget amic° esuriēs, cui simplex fides nō sufficit. Nūquid deserēdus est? ergo ad ipsum dominum cū quo familia requiescit, pulsa orādo: de quo subditur, Et il. dein. respō. di. Noli mihi molestus esse. Qui differt dare, vult vt amplius desideres dilatū, ne vilescat citò datū. Basi. Forsitā etiā ob hoc differt, quasi ingeminās tui assiduitatē, & frequentiam erga se, vt cognoscas quid donū dei sit: & in timore donata custodias. Quicquid eñ aliquis multo labore acquirit, nititur custodire: ne cū illud perdiderit, suū laborē amittat. Glo. Nō ergo aufert impetrādi licētiam, sed vehementius accēdit desideriū orandi, ostēsa difficultate cōsequēdi, Sequitur enim, Iā ostiū clausum est. Amb. Hoc est ostiū quod aperiri sibi etiā Paulus exposcit, nō solū suis, sed etiā populi orationibus obsecrans se iuuari, vt aperiatur sibi ostiū ad loquendū mysteriū Christi. Et fortasse illud est ostiū quod apertū vidit Ioannes, cui dictū est: Ascēde huc & ostendā tibi quæ oportet fieri. Aug. de quæst. euang. Significatur ergo tēpus famis verbi, cū intelligētia clauditur: & illi qui apostolicā sapientiā tanquā panē erogantes per orbē terræ prædicauerunt, iam sunt in secreta quiete cum dño. Et hoc est quod subditur: Et pueri mei mecū sunt i cubili. Greg. Nis. Opportunè eos qui per arma iustitiæ impassibilitatē vēdicauerunt sibi, pueros appellat, docens ꝙ bonū quod per studia in nobis acquiritur, ab initio fuerat in natura repositū. nam quādo aliquis abrenuntians carni, per rationem exercitio vitæ virtuosæ passionē cōfutauit, tūc quasi puer insensibiliter se habet erga passiones. Cubile aūt requiē intelligimus saluatorū. Glos. Et propter præmissa subdit: Nō possum surgere & dare tibi: quod est ad difficultatē impetrādi referendum. Aug. de quæst. euan. Vel aliter, Amicus ad quē venitur media nocte, vt accōmodet tres panes, vtiq; ad similitudinē ponitur secūdū quā qui rogat deum in media tribulatione cōstitutus, vt ei tribuat intelligentiam trinitatis, qua pręsentis vitę cōsoletur labores. Ipsa enim angustia media nox est, quam cogitur vehemēter instare. In tribus autē panibus etiā illud significatur, vnius substātiæ esse trinitatē: amicus autē veniens de via, intelligitur hoīs appetitus, qui debet rationi seruire. seruiebat aūt consuetudini tēporali, quā viam vocat propter oīa transeuntia. Cōuerso aūt homine ad deū, etiā ille appetitus à consuetudine reuocatur. Sed si nō cōsoletur interius gaudiū de doctrina spiritali, qua creatoris trinitas prædicatur, magnæ angustiæ sunt in homine quem premit ærumna mortalis, cùm ab his quę foris delectāt præcipitur abstinētia, & intus nō est refectio de lætitia doctrinæ spiritalis: & tamē orādo efficitur vt accipiat, desiderās intellectū à dño: etiā si homo desit per quem sapientia prædicetur. Sequitur eñ: Et ille si perseuerauerit &c. Comparatio est à minori. si eñ amicus homo surgit de lecto, & dat nō amicitia, sed tædio cōpulsus quātò magis deus dat, qui sine tædio largissimè donat quod petitur? Aug. de ver. do. Cùm autē perueneris ad tres panes, hoc est ad cibū: & intelligentiam trinitatis habes & vnde viuas, & vnde pascas, ne timeas, ne finias: non enim panis ille finietur, sed indigentiā tuam finiet. disce, & doce: viue, & pasce. Theop. Vel ali. Media nox finis est vitæ, in quo multi ad deum adueniunt. Amicus autē est angelus qui accipit animam. Vel media nox est profundū tentationū, in quo cōstitutus petit à deo tres panes, necessitatē. s. corporis, animæ & spiritus: per quē in tentationibus nō periclitamur. Amicus autē qui de via venit, ipse deus est, qui tētationibus nos probat, qui non habet quod apponat, qui in tentatione infirmatur. Quòd aūt dicit, Et clausa est ianua: intelligendum est ꝙ docet nos ante tentationes præparatos esse. postquā verò tentationi incidimus, præparationis ianua clauditur: & imparati inuenti, nisi deus adiuuet periclitamur.

Libri consulendi. Trinitas prædicatur.

Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: Pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpentē dabit illi? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester cælestis de cælo dabit spiritum bonum petentibus se.

Aug. de ver. do. Posita similitudine adiunxit exhortationē dominus, & omnino stimulauit nos quærere, petere, pulsare, donec accipiamus quod petimus. vnde dicit: Et ego dico vobis, petite & dabitur vobis. Cyrillus, Quòd dicit dico vobis, vim habet iuramēti: deus enim nō mētitur. Quādocunq; autē innuit audientibus aliquid cū iuramēto, ostēdit inexcusabilē nostrę fidei paruitatē. Chry. Per petitionē autē orationē ostēdit, p inquisitionē verò studiū & solicitudinē, cū subdit: Quærite & inuenietis: quæ eñ quærūtur plurima cura indigent, quod maximè est in deo. Plura nanq; sunt quæ sensum nostrū impediūt: sicut ergo aurū perditū quærimus, sic deū solicitè perquiramus. Ostēdit etiā ꝙ quāuis nō aperiat ilicò ianuā, tamē immorandū est. vñ subdit: Pulsate, & aperietur vobis, quia si quærens immoraberis, vtiq; recipies: ob hoc reclusum est ostiū, vt faciat te pulsare: ideo nō mox annuit vt exposcas. Græc°. Vel per hoc ꝙ dicit, Pulsate: forsitā insinuat petere cū effectu: pulsat eñ aliquis manu. Boni aūt operis signum est manus: vel hæc tria possunt aliter distingui. virtutis enī initiū est petere notā fieri viam veritatis. Secundus verò gradus est quærere qualiter oporteat trāsire per viā. Tertius gradus est, vt cùm virtutes attigerit, pulset ad ostiū, vt intret spaciosam cognitionē. quæ oīa orando aliquis acquirit. Vel petere quidē est orare, quærere verò, per bona opera agere orationi cōdigna. Pulsare aūt est orationi immorari nec desistere. Aug. de ver. do. Nō autē nos tantū hortaretur vt peterem°, nisi dare vellet. Erubescat humana pigritia. pl° vult ille dare quā nos accipere. Amb. Qui aūt promittit aliquid, spem debet afferre promissi: vt mandatis obedientia deferat, promissis fides. & ideo subdit: Omnis eñ qui petit, acci. &c. Orig. Quæret aūt aliquis, qualiter quidam orantes non exaudiātur? Ad quod dicēdū, ꝙ quicūq; recto tramite ad quærendū accedit, nihil omittens ex his quæ conferunt ad petitorū obtentū, accipiet reuera ꝙ precat° est dari sibi. Si quis aūt diuertens à proposito debitæ petitionis, cū non petat vt decet, nō petit. Quo fit vt cū nō recipiat, ꝙ hic dicitur, non falsificetur. Nā & magistro dicente: Quicūq; veniet ad me, assequetur disciplinarū peritiā: adire magistrū realiter accipimus, hoc est vt seruenter & diligenter vacet documentis ipsius: vnde & Iacobus dicit, Petitis, & non accipitis: eo ꝙ malè petatis. s. causa voluptatū vanarū. Sed dicet aliquis, imò cū

Vis iuramenti in verbis. Questio pulchra.

aliqui rogant pro diuina notitia obtinēda, & tecupera-
tione virtutū,non obtinent. cui diceodū ꝙ nō propter
se bona petiuerunt accipere,sed vt cōmendētur per ea.
Basi. Si quis etiā ob torporem exhibeat se desideriis &
traditor sui fiat io maous hostiū,hūc deus,nec adiuuat,
nec exaudit, eo ꝙ per peccatum alienum se fecit à deo.
decet ergo offerre quidē quicquid interest sua,clamare
autē ad deū vt adiuuet eū.Est autē diuinū subsidiū im-
plorandū non remisse, nec mēte buc illúcq; vagante:eo
ꝙ talis non solùm nō impetrabit quod petit, sed magis
dñm irritabit. nam si aliquis corā priocipe stans fixum
habet intrinsecū & extrinsecū oculū, ne forsitā punia-
tur:quātò magis corā deo attentū ac tremebūdū opor-
tet assistere? Si verò debilitatus à peccato fixè nequis o-
rare, quantumcunq; potes teipsum cohibeas,vt stando
corā deo ad eum dirigas intellectū: & deus ignoscit, eo
ꝙ nō ex negligentia,sed ex fragilitate oō potes,vt opor
tet assistere corā deo. Si sic ergo teipsum compellis, ne
discedas donec accipias. Ideo ergo quādoq; petis & nō
accipis,quia perperā postulasti, vel infideliter,vel leui-
ter,vel nō conferentia tibi, vel destitisti. Sæpius autem
quidā obuiant dicētes, Quare oramus? an [illegible]norat deus
quibus opus est nobis? Nouit quippe,& oīa spiritualia
vberius dat nobis,& anteq̄ postulemus,sed opera virtu
tis & regnum cælorum oportet prius optare,optaotem
verò quærere, ingerentē per fidē & patientiā quicquid
ioterest sua:in nullo delicto redargutū à propria cōsciē
tia.Amb. Ergo præceptiuus locus frequētet orādi,spes
est impetrandi: ratio autē persuadēdi prius fuit io præ-
cepto,postea fit io exēplo,quod ostēdit subdens: Quis
au.ex vobis &c.Cyril. Io quo iostruit nos saluatot q̄d-
dā necessariū, frequēter enim incōsulto voluptatū im-
Instructio Iesu. petu irruim⁹ ad perniciosa desideria. Cū igitur aliquid
talium à deo petimus, nequaq̄ impettabimus:ad quod
ostendēdū vtitur patēti exēplo ex his q̄ penes nos sunt.
Cùm enim fili⁹ tuus petit, panē gratáter propinas, qoia
cibum petit opportunū. Quādo verò sensus penuria la
pidē poscit vt comedat,nō affers ei,sed potius prohibes
eum à nociuo desiderio,vt sit sensus:Quis au.ex vo.pa.
pe.panē,quē. s.pater dat. Nunquid lapidē dabit illi.s.si
petierit? Eadē quoq; ratio est io serpēte & pisce,de quo
subdit:Aut pis.nū.pro.pis.ser.da.il. Et similiter in ouo
& scorpione,de quo subdit:Aut si pe.ouum &c. Orig.
Tu tamen attcode:si panis quidē est aoimę cibus in co-
gitatione,sine quo nō contingit saluari: puta perspicax
ratio vitæ debitæ. Piscis autē est amor disciplinæ:puta
mundi constitutionē agnoscere,elementorū effectū,&
quæcunq; cōsequenter differit sapieotia. Itaq; nec vice
panis deus ꝓpinat laudē, quē volebat diabolus à Chri-
sto manducari:nec vice piscis serpentē quem comedūt
Ethiopes,indigni pisces comedere: nec simpliciter dat
vitæ nutritioę & vtilis nō comestibilia & nociua,quod
refertur ad scorpionē & ouum. Aug.de q̄st.euā. Vel po
tius intelligatur charitas ꝓpter maiorē appetitū, tā ne-
cessariū vt sine illa cætera oihil sint,sicut sine pane mē-
sa inops:cui contraria est cordis duritia,quā lapidi com
parauit. Piscis aūt intelligitur fides inuisibiliū, vel pro-
pter aquā baptismi, vel quia de inuisibilibus locis capi-
tur. Quòd etiā fides huius mūdi fluctibus circūiactata
Tres virtutes theologicæ. non frāgitur,rectè pisci cōparatur,cui contrariū posuit
serpentē propter venena fallaciæ, q̄ etiā primo homini
malè suadendo præseminauit. In ouo intelligitur spes.
Ouū enim nondō est fœtus perfectus,sed foueodo spe
ratur. Cui contrariū posuit scorpionē,cuius aculeus ve
nenatus retrò timendus est,sicut cōtrariū spei est retrò
respicere:cùm spes futurorū in illa q̄ ante sunt se extē-
dat. Aug.de vet.do. Quāta tibi loquitur mūdus,quāta
post dorsum strepit,vt tetrò respicias? O mūde immun
de,quid strepis? q̄d anertere conaris? tenebrísve periēs,
quid faceres si maneres? quem oō deciperes dulcis,si a-
marus alimēta mētiris? Cyril. Ex ꝓmisso aūt exēplo con
cludit:Si ergo vus cùm sitis mali.i.cū mētē susceptiuam
prauitatis geratis, non autē vniformē & fixam in bono,
sicut deus. Beda, Vel malos vocat seculi amatores, qui
dant illa q̄ secuodū sensum suū iudicant bona,quæ etiā
in sua natura sunt bona, & ad vsum infirmæ vitæ perti-
nēt. vnde subdit: Nostis bona data dare filiis vestris. A-
postoli etiam qui merito electioois bonitatem humani
generis excesserāt,supernæ bonitatis respectu mali esse
dicūtur, quia nihil per semetipsum bonū oisi deitas so-
la. Quòd verò subditur: Quanto ma.pa. ve.de cæl.da.
spiri.bo. pe.se? Pro quo Matthæus posuit: Dabit bona
competeotibus se. ostenditur spiritū sanctū plenitudi-
nem bonorū dei: quia omnes vtilitates quæ ex donorū
dei gratia suscipiontur, ex isto fonte emanant. Athana.
Nisi autē spiritus saoctus esset de substantia dei,qui so-
lus est bonus,nequaqoā hic appellaretur bonus,quan-
do dominus renuit dici bonus in eo quòd homo factus
est. Aug.de ver.do. Ergo auare quid quæris? aut si aliud
petas,quid tibi sufficiat,cui deus oon sufficit?

*Et erat Iesus eiciēs dæmoniū, & illud erat mutū. Et cū eie-
cisset dæmoniū,locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Qui
dam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorū
eicit dæmonia. Et alij tentātes,signum de cælo quærebāt ab eo.*
Glos. Promiserat dñs ꝙ spūs bonus daretur orantibus:
cuius quidē beneficiū subsequēti miraculo demōstrat.
vnde sequit̄: Et erat Iesus eiiciēs dæ. &c. Theo. Dicitur
autē mutus, vt in pluribus qui nō loquitur: dicitur etiā
& qui oō audit:sed magis propriè qui nec andit nec lo-
quitur. Qui autē à oatiuitate non audiuit, ex oecessita- Dęmoniū quomodo mutum dicitur.
te noo loquitur. Ea enim loquimur, q̄ per auditū loqui
docemur. Si quis tamē ex aliqua passione superueniēte
auditum amiserit, hunc nihil prohibet loqui. Qui autē
dño oblatus fuit, & motus erat lingua, & surdus audi-
tu. Titus, Mutū aūt vel surdū dicit dæmoniū, q̄d hanc
ingerit passionē ꝙ non audiatur dioinū verbū. Nā dæ-
mones auferentes aptitudioē humani affectus,obtūdūt
animæ nostræ auditū:idcirco venit Christ⁹ vt & eiiciat
dæmoniū,& audiamus verbū veritatis: vnū eñ sanauit,
vt vniuersalem prægustationem faciat humanę salutis,
vnde sequitur: Et cùm eiecisset dęmonium,locutus est
mutus. Bed. Dæmoniacus autem iste apud Matthæum
nō solū mutus,sed & cæcus fuisse narratur. Tria igitur
sigoa simul in vno hoīe perpetrata sunt. Cæcus videt,
mutus loquit̄, possessus à dæmone liberatur, q̄d qooti-
die cōpletur in cōuersione credētiū, vt expulso primū
dæmone, fidei lumen aspiciant, deinde ad laudes dei ta-
cētia prius ora laxentur. Cyril. Hoc autē miraculo per-
acto extollebat eū multitudo præconiis & gloria, quæ
deū decet. vnde sequitur: Et admiratæ suot turbæ. Be-
da, Turbis autē q̄ minus eruditæ videbātur, dñi semper
facta mirantibus, scribæ & pharisæi vel negare, vel sini-
stra interpretatione peruertere laborabāt, quasi nō di-
uinitatis, sed immundi spiritus opera fuissent. vñ sequi-
tur: Quidā aūt ex eis dixerunt: Io Beel.prin.dæmo.eii-
cit dæmonia. Beelzebub deus erat Acharon. Nam Beel
quidē ipse Baal, zebub autē musca vocatur. Dicitur aūt
Beelzebub quasi vir muscarū, ex cuius spurcissimo ri-
tu prīcipē dæmooiorū cogoominabāt. Cyril. Alij verò
paribus stimulati liuoris aculeis, petebant ab eo cæleste
videre portentū. vnde sequitur: Alij tentātes sig. de cæ-
lo quærebāt ab eo. Quasi dicerent, q̄uis ab homine dę-
monium eieceris, nō tamen hoc est diuinæ operationis
argumētum: nōdū eñ vidimus aliquid prioribus simi-

le miraculis. Moyses enim transduxit populũ per medium maris. Iosue verò successor eius solem retardauit in Gabaon: tu verò nihil horum ostendisti. Quærere enim prodigia de cęlo innuit, quòd huiusmodi cogitationibus tunc temporis afficiebantur erga Christum.

Signũ de cælo.

Ipse autem ut uidit cogitationes eorum dixit eis: Omne regnum in se diuisum desolabitur, & domus supra domũ cadet. Si aũt & Satanas in seipsum diuisus est, quomodo stabit regnũ eius? quia dicitis in Beelzebub me eiicere dæmonia? Si autẽ ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij uestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices uestri erũt. Porrò si in digito dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in uos regnum dei.

Chrys. Cùm pharisæorum suspitio irrationabilis esset: metu multitudinis nõ audebant eã diuulgare, sed in animo suo eã vertebant. vnde dicitur: Ipse autem vt vi. co. eorum dixit eis: Omne regnum in se diuisum &c. Beda: Non ad dicta, sed ad cogitara respondit, vt vel sic cõpellerentur credere potẽtiæ eius qui cordis videbat occulta. Cyril. Non autẽ respondebat ex scripturis, quia non attendebant falsò eas exponentes: sed ex his respondet quæ cõmuniter accidũt. Domus eñ & ciuitas si fuerit diuisa, velociter dissiparur, & etiã regnum quo nihil est validius. firmat eñ regna & domos subditorũ concordia. Si ergo (inquit) ego per dæmonem dæmonia eiicio, dissensio inter eos est, & perit virtus eorũ. vnde subdit: Si autem sata. in seip. diui. est, &c. Nõ enim satanas sibi ipsi repugnat, nec suis satellitibus nocet: sed potius statuit regnũ suum. Restat ergo ꝙ diuina virtute conterã satanã. Amb. In hoc etiã ostẽdit regnũ suum indiuiduũ esse atq; perpetuũ. & ideo qui non in Christo spem gerunt, sed in principe dæmoniorũ eiicere dæmones opinantur, eos regni negat esse perpetui: quod spectat etiã ad populũ Iudęorũ. Quomodo eñ potest regnũ Iudęorum esse perpetuũ, quando à legis populo Iesus negaẽ, qui ex lege debetur? ita ex parte se fides Iudaicæ plebis impugnat: impij gloria diuiditur, diuidẽdo dissoluitur. & ideo regnũ ecclesiæ manebit æternũ, quia indiuidua fides corpus est vnũ. Beda, Regnũ etiã patris & filij & spiritus sancti nõ est diuisum, qđ est æterna stabilitate mãsurum. Desistãt igitur Arriani iuniorẽ patre filium, filio verò spiritũ sanctũ dicere: quia quorũ vnũ est regnũ, horũ est & vna maiestas. Chry. Hæc igiẽ est prima solutio. Secũda verò q̃ est de discipulis, quã ponit subdens: Si autem ego in Beel. eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Non dicit discipuli mei, sed filij vestri, volens eorũ permulcere furorẽ. Cyril. Iudæi nãq; & à Iudæis secundum carnẽ exorti sunt Christi discipuli, qui potestatẽ in spũs immundos adepti erant à Christo, & oppressos ab eis in nomine Christi liberabant. Cũ ergo filij vestri satanã in nomine meo cõterunt, qũo non habet multã amentiã, dicere me à Beelzebub virtutẽ habere? Dãnabimini igitur ex fide natorũ vestrorũ. vnde subdiẽ: Ideo ipsi iudices vestri erũt. Chrys. Quoniã eñ ex vobis emanãtes mihi obediũt, liquet ꝙ cõdẽnabunt operantes cõtraria. Bed. Vel aliter filios Iudæorum exorcistas gentis illius significat, qui ad inuocationem dei eiiciebant dæmones. q. d. Si expulsio dęmonum in filiis vestris deo nõ dæmonibus deputatur: quare in me idẽ opus nõ eandẽ habeat causam? Ergo ipsi vestri iudices erunt nõ potestate, sed operatione, dum illi expulsionẽ dæmonũ deo assignãt, vos in Beelzebub principi dęmoniorum. Cyril. Postq̃ ergo quod dicitis calumniæ notã habet, manifestũ est ꝙ in spũ dei eiicio dæmonia. vnde subdit: Porrò si in digito dei eiicio dæmonia, ꝓfectò peruenit in vos regnũ dei. Aug. de con. euan. Quod Lucas digitũ dei dicit, vbi Matth. dixit spiritũ, ab eadẽ sententia non recedit, quin potius & aliquid docet: vt nouerimus quemadmodum intelligamus vbicunq; scripturarũ legerimus digitũ dei. Aug. de quæst. euãg. Dicitur autẽ spũs sanctus digitus dei propter participationẽ donorũ quæ in eo dantur vnicuiq; propria, siue hominum siue angelorum: in nullis enim mẽbris nostris magis apparet partitio q̃ in digitis. Cyril. Vel spũs sanctus dicitur digitus dei, filius eñ manus & brachium patris dictus est: operatur eñ pater cuncta per eũ. Sicut igitur digitꝰ nõ est alienus à manu, sed ei naturaliter insitus, sic spiritus sanctus cõsubstãtialiter cõnexus est filio, & per eũ oĩa filius operatur. Ambr. Nec tamen tibi mẽbrorum cõpactione nostrorũ portio quædã videatur facienda virtutis, indiuiduæ enim rei nõ potest esse diuisio, & ideo ad formã vnitatis, non ad distinctionẽ potestatis, referenda digiti nuncupatio est. Atha. Ad præsens autẽ nõ renuit dñs gratia suæ humanitatis, dicere se minorem spiritu sancto, dicẽs se in eo dæmones eiicere, quasi nõ sufficiẽte humana natura ad dæmonũ expulsionẽ, nisi virtute spũs sancti. Cyril. Et ideo cõuenienter diciẽ, peruenit in vos regnũ dei. i. si ego homo existens in spũ diuino eiicio dæmones, ditata est humana natura in me, & aduenit regnum dei. Chry. Dicit autẽ: Super vos, vt eos attraheret. q. d. si vobis aduenitunt prospera, cur vestra bona fastiditis? Ambr. Simul ostẽdit etiam imperialem quandã esse spiritus sancti potestatẽ, in quo regnum est dei, nos quoque in quibus habitat spiritus, esse regalem domum. Titus, Vel dicit, peruenit in vos regnũ dei, vt intelligatur, peruenit contra vos, non pro vobis: horrẽdus enim est perfidis Christi secundus aduentus.

Regnum Christi stabile.

Digitus dei quis.

Cùm fortis armatus custodit atrium suũ, in pace sunt ea quæ possidet. Si aũt fortior illo superueniẽs uicerit eũ: uniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Qui non est mecũ, contra me est: & qui non colligit mecũ, dispergit.

Cyril. Quia necessarium erat per multas considerationes detrahentium retractare sermonẽ, vtitur nunc exẽplo manifestissimo, quod demõstrat volentibus intueri, ꝙ principẽ huius seculi virtute sibi insita vicit, dicẽs: Cũ for. ar. custo. atriũ suũ, &c. Chry. Fortẽ vocat diabolum, nõ quia naturaliter hmõi sit, sed innuens antiquã eius tyrannidẽ, quã pusillanimitas nostra causauit. Cyril. Erat enim ante saluatoris aduentum violẽtia multa, rapiens alienos greges. s. dei, & quasi ad propriũ ducens ouil. Theo. Arma autẽ eius sunt oẽs species peccatorũ, in quibus cõfidẽs inualuit cõtra homines. Bed. Atrium verò illius mũdum vocat, qui in maligno positus est: in quo vsq; ad saluatoris aduẽtũ potiebatur imperio, quia in cordibus infidelium sine vlla cõtradictione quiescebat: sed fortiori potentia Christus victor, oẽs hoĩes liberando ipsum eiecit. vnde subdiẽ: Si aũt fortior illo superueniẽs &c. Cyril. Postq̃ eñ dei summi verbum totius fortitudinis dator & dñs virtutũ factum est homo: inuasit illum, & arma eius abstulit. Beda, Sunt ergo arma eiꝰ astutiæ, dolíq; nequitiæ spiritalis: spolia verò eiꝰ ipsi homines sunt ab eo decepti. Cyril. Nã qui dudum irretiti fuerant ab eo Iudæi in diuinã ignorãtiam & errorem, euocati sunt per sanctos apostolos ad notitiã veritatis, & oblati sunt deo patri per fidẽ adhibitam filio. Basil. Distribuit etiam spolia exhibens fideles custodiæ angelorũ ad hominũ salutẽ. Beda, Victor etiã Christus spolia distribuit, qđ est insigne triũphantis, quia captiuam ducẽs captiuitatẽ dedit dona hoĩbus, quosdã quidem apostolos, alios euãgelistas, hos prophetas, illos pastores ordinãs & doctores. Chry. Deinde ponitur quarta solutio, cũ subditur: Qui nõ est mecũ, aduersum me est. q. d. ego volo hoĩes offerre deo, satanas aũt contrariũ. Qualiter ergo qui mihi nõ cooperatur, sed dissipat quæ mea sunt, tam mihi cõsentaneus fieret, vt vnà me-

Gratia ad uẽtꝰ Christi.

cũ eiiceret dæmones. Sequitur: Et qui nõ colligit mecum, dispergit. Cyril. Quasi dicat, ego veni vt filios dei ab eo dispersos congregẽ, & ipse satanas cũm mecũ nõ sit, quæ collegi & saluaui tẽtat dispergere. Qualiter ergo qui meis dispensationibus refragatur, virtutẽ mihi ministrat? Chry. At si quis non cooperatur, aduersarius est, multò magis qui obstat. videtur tamen mihi & Iudæos ad præsens sub ænigmate tangere, ordinans eos cum diabolo: nam & ipsi agebant contra eum, & disper gebant quos congregabat.

Cùm immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cùm uenerit, inuenit eam scopis mundatam. Et tunc uadit & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & ingressi habitant ibi: & fiant nouissima hominis illius, peiora prioribus.

Cyri. Post præmissa ostẽdit dominus vnde cõtingit populo Iudæorũ, vt ad huiusmodi opiniones laberẽtur de Christo, dicẽs: Cũ immũdus spiritus exierit, & c. Quòd eñ hoc exẽplũ ad Iudæos spectet Matthæus expressit, dicẽs, Sic erit & generationi huic pessimæ. Quãdiu enĩ erãt in Aegypto viuẽtes ritu Aegyptiorũ, inhabitabat in eis spiritus malignus, qui expulsus est ab eis, quando mactauerunt agnũ in figura Christi, & liniti sunt eius sanguine, & sic euitauerũt destructorẽ. Amb. Ita ĩ vno homine totius Iudaici populi cõparatio est: à quo p legẽ spirit⁹ immũdus exierat. Sed quia in gẽtibus quorũ corda prius arida erãt, sed postmodũ per baptisma rore spiritus humescebãt, ꝓpter fidẽ Christi requiẽ diabolus inuenire nõ potuit. Immũdis eñ spiritib⁹ Christus incendiũ est: ideo regressus est ad plebẽ Iudæorũ, vnde sequitur, Et nõ inne. dicit, Reuertar ĩ do. me. vnde exiui. Orige. id est ad eos qui sunt ex Israel, quos vdit nihil diuinũ in se cõtinẽtes, sed desertos & vacãtes habitationi eius. vnde sequitur: Et cũ ve. inue. eam sco. mũ. Amb. Forẽsi enim & perfunctoris specie cõpta animo manet interiore pollutior. Neque enim sacri fontis irriguo aut abluebat, aut restringebat ardorẽ, meritóq; ad eũ spirit⁹ redibat immũdus, adducẽs secũ septẽ spiritus nequiores. vnde sequit, Et tũc va. & af. se. sep. al. spi. ne. se. & ingref. ha. ibi. Quoniã. s. in hebdomada legis & octauæ mysteriũ cõmisit. Itaq; vt nobis multiplicat septiformis spiritus gratia: ita illis immũdorũ spirituũ omnis cumulat iniuria. Vniuersitas eñ hoc numero aliquoties comprehẽditur. Chrys. Incolũt autẽ animas Iudæorũ dæmones peiores prioribus. Nã tũc temporis in ꝓphetas sæuiebãt: nũc verò ipsi dño ꝓphetarũ iniuriantur, atq; ideo à Vespasiano & Tito peiora passi fuerũt, ꝗ in Aegypto & in Babilone. vnde sequit, Et fiunt no. ho. illius peio. prioribus. Tũc etiã aderat eis diuina ꝓuisio, & gratia spiritus sancti: nunc verò etiã hac cura priuantur, propter quod virtutis maior penuria nũc, & ærũna intẽsior, & dæmonũ exactio sæuior. Cyril. Sũt etiã nouissima peiora prioribus, secundũ illud apostolicũ, Melius erat eis veritatis viã nõ agnoscere, ꝗ post agnitã retroire. Bed. Potest etiã hoc accipi de hæretico quolibet vel schismatico, vel etiã malo catholico, de quo tẽpore baptismatis spiritus exierat immũdus: loca que inaquosa peragrat. i. corda fideliũ, quæ à mollitię fluxę cogitationis expurgata sunt, callidus insidiator explorat, si quos ibi nequitiæ suæ gressus figere posit. Dicit autẽ: Reuer. in do. meã vnde exiui. In quo timendũ est, ne culpa quã in nobis extinctã credebamus, per incuriam nos vacãtes opprimat. Inueniit autem eam scopis mundatam, hoc est gratia baptismatis à peccatorũ labe castigatã: sed nulla boni operis industria cumulatã. Per septẽ autẽ malos spiritus quos assumit, vniuersa vitia designat. Nequiores autẽ dicuntur, quia nõ solũ habebit illa septẽ vitia, quæ septẽ spiritualibus sunt cõtraria virtutibus, sed etiam per hypocrisim ipsas se virtutes habere simulabit. Chry. Nõ solũ autẽ illis, sed & nobis hæc dicta accipiamus quæ sequuntur, Et erũt nouissima hominis illius peiora prioribus: quia si illustrati, & à pristinis malis remoti, denuo redimus ad eandẽ nequitiã, grauior deinceps erit pœna sequentiũ peccatorũ. Bed. Posset etiam simpliciter intelligi dominũ hæc ad distinctionem suorum & satanæ operũ adiunxisse: quòd scilicet semper polluta mundare, satanas verò mũdata grauioribus sordibus contaminare festinet.

Factum est autem cũ hæc diceret, Extollens uocem quædam mulier de de turba, dixit illi, Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ suxisti. At ille dixit, Quinimò, beati qui audiunt uerbum dei, et custodiunt illud.

Beda. Scribis & pharisæis dominũ tẽtantibus simul, & blasphemãtibus incarnationẽ eius, magna fiducia quędã mulier cõfitetur. vnde sequit: Factũ est autẽ cũ hæc diceret, Extol. vocẽ quędã mulier de tur. dixit illi, Beatus vẽter qui te portauit, & c. vbi & præsentiũ calũniã, & futurorũ cõfundit hæreticorũ perfidiã. Nã sicut tũc Iudæi sancti spiritus opera blasphemando verũ dei filium negabant, sic hæretici postea negando Mariã semper virginẽ, spiritus sancti cooperante virtute, nascituro vnigenito deo carnis suę materiam ministrasse, verũ cõsubstantialẽmq; patri filiũ hominis fateri nõ debere dixerũt. Sed si caro verbi dei secũdũ carnẽ nascẽtis à carne virginis matris pronuntiatur extranea, sine causa vẽter qui eum portasset, & vbera quæ lactassent beatificãtur. Qua verò cõsequẽtia eius lacte credatur nutritus, ex cuius semine negatur conceptus, cũ ex vnius & eiusdẽ fontis origine secũdum physicos vterque vigor manare perhibetur? Non autẽ tantũmodo eam quę verbũ dei corporaliter generare meruerat, sed omnes qui idẽ verbum spiritaliter auditu fidei cõcipere, & boni operis custodia, vel in suo, vel in proximorũ corde parere, & quasi alere studuerint, asserit esse beatos. Sequit enĩ, At ille dixit, Quinimò, beati & c. Chry. Nõ fuit hoc responsum repudiantis matrem, sed ostẽdẽtis quòd nihil ei partus profuisset, nisi valde bona & fidelis fuisset. Cę terum si Mariæ nõ ꝓderat sine virtutibus animæ Christum ab ea ortũ traxisse, multò magis nobis, fitue patrẽ, siue fratrem, siue filium virtuosum habeamus, nos autẽ absistamus ab illius virtute, nequaquam hoc prodesse valebit. Beda. Eadem autem dei genitrix, & inde quidẽ beata, quia verbi incarnãdi ministra est facta tẽporalis: sed inde multò beatior, quia eiusdem semper amãdi custos manebat ęterna. Hac etiã sentẽtia sapientes Iudęorum percutit, qui verbum dei non audire & custodire, sed negare & blasphemare quærebant.

Turbis autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequã est, signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi isti. Regina Austri surget in iudicio cum uiris generationis huius, & condemnabit illos, quia uenit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis. Et ecce plusquã Salomõ hic. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione hac, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ. Et ecce plusquam Ionas hic.

Beda. Duplici dñs fuerat quæstione pulsatus. Quidam enim calũniabãtur eũ in Beelzebub eiecisse dæmonia, quibus hactenus est responsum: & alij tentantes signũ de cęlo quærebãt ab eo, quibus ab hinc respõdere incipit. vnde sequitur: Turbis autẽ cõcurrentibus cœpit dicere, & c. Amb. Vt scias synagogæ populum deformari, vbi ecclesię beatitudo laudatur. sicut aũt fuit Ionas si-

Allegoricus sensus

Hæretico rum taxatio.

Præconiũ mulieris.

Mitigatio verborũ domini.

gnum Niniuitis,ita erit & fili⁹ hoīs Iudęis.vñ subditur: Signū quærit,& signū non dabitur ei,&c.Basi.Signum est res in propatulo posita alicuius occulti continens in se declaratiooē,sicut Ionę sigoū descеosum ad ioferos, ac iterū asceosum, Christi resutrectionē à mortuis repræsentat.vnde subdit.Nā sicut Ionas fuit signū Niniuitis,ita & filius hoīs generationi isti. Beda, Signum eis tribuit, non de cælo, quia indigni erant videre, sed de profundo inferni:signū.s.incaroatioois non diuinitatis,passionis non glorificationis. Amb. Vt autem Ionæ typus signū dñicæ passionis est, ita etiam grauium quæ Iudæi cōmiserūt testificatio peccatorū est:simul aduertere licet & maiestatis oraculum, & pietatis iudicium. Nāq; Niniuitarū exemplo,& deouotiatur suppliciū,& remediū demōstratur:vnde etiā debēt Iudęi nō desperare iodulgeotiā, si veliot agere pœniteotiā. Theo. Sed Ionas post exitum suum à veotre ceti sua prædicatiooe Niniuitas cōuertit,Christo verò resurgeoti Iudęorum generatio nō credidit,vnde præiudiciū fuit eis: de quo præiudicio subditur duplex exemplū,cū dicitur:Regina austri sur. io &c. Beda, Nō vtique potestate iudicij, sed cōparatione facti melioris.vnde sequitur:Quia venit à finibus &c. Hic,in isto loco oō pronomen est,sed aduerbiū loci: & significat.i.impræsentiarum inter vos coouersatur,qui iocōparabiliter est Salomone præstātior.Chry.Nō autē dixit,Maior Salomone ego sum,vt persuadeat nobis humiliari,& si fœcūdi sumus spiritalium gratiarū.q.d. Festinauit ad audiendū Salomonem mulier Barbara per tam loogū iter, auditura scientiam visibiliū aoimantium,& vires berbarū: vos autem cùm assistatis & audiatis de inuisibilib⁹, & cælestibus ipsam sapientiam vos iosttuentem,& verba signis & operibus cōprobantē,alienamini cōtra verbū,& miracula iosensibiliter præteritis. Beda, Si autē regina Austri,q̄ electa esse nō dubitaē,surget in iudicio cū reprobis, ostēditur voa cūctorū bonorū.s.malorūq; resurrectio mortaliū, & boc nō iuxta fabulas Iudæorū mille anois ante iudiciū,sed io ipso esse futura iudicio. Amb.In hoc quoque Iudæorū plebem dāoaos ecclesiæ mysteriū vehemēter exprimit,q̄ in regina Austri per studiū percipiendæ sapientiæ de totius orbis finibus congregatur : vt pacifici Salomonis verba cognoscat,regina planè,cuius regnum est iodiuisum: de diuersis & distantibus populis io vnū corpus assurgeos. Greg. Nis. Sicut autē illa regina erat Ethiopum & longè distans, sic io priocipio nigra erat ecclesia gentiū, & multū distabat à veri dei notitia. At vbi pacificus Cbristus emicuit,tunc cæcutientibus Iudæis accedūt gentiles, offerūntq; Christo pietatis aromata,& aurum diuinæ ootitiæ, & gēmas,obedientiā.s. pręceptorū.Theo.Vel quia Auster laudatur io scriptura,sicut calidus, & viuificans. Anima igitur regnans in Austro.i.in spiritali cōuersatione, venit audire sapientiam Salomoois regis pacifici dōi dei nostri.i. in cōtemplationē erigitur,ad quam oullus perueniet,nisi regnet io bona vita.Ponit autē cōsequenter exēplū de Niniuitis,dicens: Viri Niniuitæ surgent io iudicio cum geoeratione hac,& condēnabunt illā.Chrys. Cōdēoationis iudicium ex similibus vel dissimilibus fit. ex similibus quidē sicut io parabola de decē virginibus:ex dissimilibus autē sicut cùm Niniuitæ condemnant eos qui erāt tēpore Christi:vt sic fiat coodemoatio clarior. Nam illi quidē Barbari,hi verò Iudæi : hi refecti propheticis documentis,illi nunquā acceperant auditum diuioū: illuc iuit seruus,huc dñs:ille euersionem prędicabat,iste regnū cælorū annunciat.notū est ergo cuilibet ꝙ Iudęos decebat potius credere, accidit autē contrarium. vnde subdit: Quia pœnitentiā egerūt in prædicatione Ionæ, & ecce plus q̄ Ionas hic. Ambr. Secundum mysterium autem ex duobus cōstat ecclesia,vt aot peccare nesciat, qood.s. pertinet ad Austri reginā: aut peccare desinat, quod.s.pertiuet ad Niniuitas pœnitentiā ageotes. Pœnitentia enim delictum abolet,sapientia cauet. Aug.de con. euan. Hoc autem Lucas narrat eo loco quidē quò Matthæus,sed aliquantò dispari ordine. Quis autē non videat superfluo quæri quo illa ordine dominus dixerit,cùm & boc discere debeamus per euangelistarū excellentissimam authoritatem nō esse meodacium? Sed quisque non hoc ordioe cuiusquam sermonem digesserit, quo ille à quo processit, cùm ipsius ordinis nihil intersit ad rem,siue ita sit,siue ita.

Signorū ratio.

Iudæorū damnāda perfidia.

Allegorica expositio.

Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio,sed supra candelabrū:ut qui ingrediuntur, lumē videāt. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex,totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est,tenebræ siut. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit,non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum. Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

Cyril. Dicebāt Iudæi dñm exercere miracula non propter fidem,sed propter applausus vidētium. Reprobat igitur præsentē calumniā,inducēs exēplum lucernę,cū dicit:Nemo lucernam accendit, & in abscōdito pooit, oeq; sub modio,sed supra candelabrū &c.Beda, De seipso dñs hoc loquitur,ostendens etsi supra dixerit,nullum generationi nequā nisi signū Ionę dādū:nequaquā tamē lucis suæ claritatē fidelibus occultandā. Ipse quidem lucernā accendit, qui testam humanæ naturæ flāma suæ diuinitatis impleuit, quā profectò lucernā nec credētib' abscōdere,nec modio supponere,boc est sub mensura legis inelodere, vel intra vnius Iudææ gentis terminos voluit cohibere. Sed supra cādelabrū posuit, id est ecclesiā : quia in nostris frontibus fidē suæ incarnationis affixit : vt qui ecclesiā fideliter iogredi voluerint,lumeo veritatis palàm queāt intueri. Deniq; præcipit oe opera tantummodo, sed cogitationes & ipsas cordis intētiooes mundare & castigare meminerint. nā sequitur:Lucerna corporis tui. Amb. Vel luceroa fides est:iuxta quod scriptū est,Lucerna pedibus meis verbū tuum dñe. verbum enim dei fides nostra est.lucerna autem lucere nō potest,nisi aliunde lumē acceperit,vnde & virtus nostræ mētis & sensus accēditur,vt mna,qoæ perierat possit reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat:lex enim intra mensuram est, vltra mensurā gratia.lex obumbrat, gratia clarificat. Theoph. Vel aliter: Quia Iudæi videntes miracola accusabant ex eorū mētis malitia:propter hoc dicit dñs ꝙ accipieotes lucernā à deo,iotellectum.s.æmulatione obscurati miracula & beneficia nō cognoscebāt:sed ad hoc intellectum à deo suscepimus,vt supra cādelabrū poneremus, vt etiā alij qui ingrediuntur,lumeo videāt. Sapiens quidem iā iogressus est:qui verò addiscit, adhuc ambulat:quasi pharisæis dicat, Oportet vos vti intellectu ad miraculorū notitiā & aliis declarare, quoniā quæ videtis sunt opera nō Beelzebub,sed filij dei. vnde secundū bunc intellectū subdit:Lucerna corporis tui est oculus tous. Origeoes, Oculū quippe appellat ꝓpriè intellectū nostrū, totā autem aoimā quāuis non corpoream hîc tropologicè vocat corpus, illustraē eñ ab intellectu anima tota. Thenp. Sicut aotē corporis oculus si lucidus fuerit, corpus lucidū erit: si verò tenebrosus,& corpus similiter tenebrosum, sic cōparatur intellectus ad animā. vñ subditur : Si oculus tuus fuerit simplex,totū corp⁹ tuū lucidū erit: si aūt oequā,totū corpus tuum teoebrosum erit.Orig.Intellectus enim à suo principio in solo sim-

Allegorica pulchra.

Intellectꝰ pro ratione.

plicitatis studio est, nullā cōtinente duplicitatē, & dolū, & diuisionē in se. Chry. Si ergo intellectū corruperimus qui potest soluere passiones, totā læsimus animā, patimúrque diram caliginem, peruersione excæcati intellectus. vnde subdit: Vide ergo ne lumē, &c. Nō sensibiles dicit tenebras, sed intrinsecā habētes originē, & quas nobiscū passim deferimus, extincto nobis oculo animæ, de cuius luminis virtute subdit, dicens: Si ergo corpus tuum totū lucidū fuerit, &c. Orige. Id est si corpus tuum sensibile factū est luminosum illustrato corpore à lucerna, adeò vt nō amplius in te sit mēbrum tenebrosum multò magis te non peccante, intantum fiet lucidū totū tuum corpus spiritale, vt cōparētur splendores eius illustranti lucernæ, dū lux quæ erat in corpore, quæ cōsueuerat esse caligo, dirigitur quocūque præceperit intellectꝰ. Greg. Naz. Vel aliter, Ecclesiæ lucerna & oculus est prælatus. Necesse est ergo vt sicut oculo puro verū habēte corpus dirigitur, impuro verò existente deuiat: sic & in prælato qualitercūque se habeat, oportet pariter naufragium pati ecclesiam vel saluari. Greg. 28. moral. Vel aliter, Appellatione corporis vnaquæque actio intelligitur, quæ intentionē suam quasi intuentiū oculorū sequitur. vnde dicitur, Lucerna itaq; corporis est oculus: quia per bonæ intētionis radiū, merita illustrant actionis. Si ergo oculus tuus simplex fuerit, totū corpus tuum lucidū erit. Quia si rectè intendimus p simplicitatē cogitationis bonū opꝰ efficitur, etiā si minus bonū esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totū corpus tuū tenebrosum erit. Quia cū peruersa intētione quid vel rectè agitur, & si splēdere corā hominibꝰ cernitur, tamē apud examē interni iudicis obscuratur. vnde & rectè subditur: Vide ergo ne lumē quod in te est tenebræ sint. Quia si hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intētione fuscamus, quāta ipsa mala sunt quæ mala esse, & cum agimus nō ignoramus? Bed. Cū autē subdit, Si ergo corpus tuū &c. Totū corpus nostrū omnia opera nostra dicit. Si igitur bonū bona intētione patraueris, nō habens in tua cōscientia aliquā partē tenebrosæ cogitationis: & si cōtigerit aliquē proximorū tua bona actione noceri, tu tamē p tuo simplici corde, & hîc gratia & in futuro lucis gloria donaberis. Quod significat subdens, Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. Hæc contra hypocrisim pharisæorū sub dolo signa quærentium specialiter dicta sunt.

Intentionis bonæ vtilitas.

Et cū loqueretur rogauit illū quidā pharisæus vt prāderet apud se. Iesus autem ingressus, recubuit. Pharisæus autē cœpit intra se reputās dicere, quare nō baptizatus esset ante prandiū. Et ait dominus ad illū: Nunc vos pharisæi quod de foris est calicis et catini mundatis, quod autē intus est vestrū, plenum est rapina et iniquitate. Stulti, nōne qui fecit quod deforis est, etiā id quod de intus est fecit? Veruntamē quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia mūda sunt vobis. Sed væ vobis pharisæis, qui decimatis mentā et rutā et omne olus, et præteritis iudicium, et charitatē dei. Hæc autē oportuit facere, et illa non omittere. Væ vobis pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis et salutationes in foro. Væ vobis qui estis vt monumenta quæ non parent, et homines ambulantes supra, nesciunt.

Cyril. Pharisæus quāuis tenax esset sui propositi, dominum tamē in propriam domum vocat. vnde dicitur, Et cùm loque. roga. illū quidā phari. vt pranderet apud se. Beda, Cōsultè Lucas nō ait: Et cū hæc loqueretur, sed cùm loqueretur, vt ostendat eum statim nō finitis quæ proposuerat verbis, sed aliquot interpositis apud pharisæum prandere rogatum. Aug. de con. euang. Vel enim hoc Lucas narraret, digressus est à Matthæo circa illum locum, vbi ambo commemorauerāt quod dictum est à domino de signo Ionæ & regina Austri, & de Niniuitis, & de spiritu immundo: post quem sermonē dicit Matthæus, Adhuc eo loquente ad turbas, Ecce mater eius & fratres stabant foris quærentes ei loqui. Lucas autem in eo sermone domini, commemoratis etiam quibusdā quæ Matthæus dixisse dominū prætermisit, ab ordinē quem cū Matthæo tenuerat digreditur. Be. Itaq; postquā nūtiatis sibi foris matre & fratribus, ait: Qui enim fecerit voluntatē domini, hic frater meus & soror mea & mater est. Datur intelligi rogatꝰ pharisæi intrasse conuiuium. Cyril. Sed ipse Christus qui eorū pharisæorū nequitiam nouerat dispēsatiuè cōdescendit, satagēs eō monere eos ad similitudinē optimorum medicorū, qui grauius infirmantibus afferunt remedia suæ industriæ. vnde sequitur, Et ingressus recubuit. Dedit autē occasionē verbis Christi indocibilis pharisæus scādalizatus: quia cū opinaretur eum iustū & prophetā, nō cōformabatur irrationabili eorum cōsuetudini. vnde subditur, Pharisæus autem cœpit intra se &c. Aug. de ver. do. Omni enim die pharisæi anteq̃ pranderent, abluebant se aqua, quasi quotidiana lauatio possit cordis esse mūdatio. Apud seipsum autem pharisæus cogitauit, vocē nō sonuit. Ille tamē audiuit, qui interiora cernebat. vnde sequit, Et ait dominus ad illū, Nunc vos pharisæi quod de foris est calicis & catini mūdatis: quod autē intus est vestrum plenum est rapina & iniquitate. Cyril. Poterat autē dominus & aliis vti verbis cōmonens pharisæum insanum, captat tamen tempus & ex his quæ erant præ manibus contexit documentum. Hora nanque mensæ & pabuli, sumit pro exemplo calicē & catinum, ostendens quòd mundos & lotos decet esse syncerè ministrātes deo, nō solū à spurcitia corporali, imò & ab ea quæ latet intrinsecus penes mentē, sicut aliquod vasorū quibus seruitur in mensa. Bonū est & extrinsecis & intrinsecis carere contagiis. Ambr. Vide autem corpora nostra terrenorū & fragilium expressione significari, quæ breui lapsu præcipitata frāguntur, & facile ea quæ mēs voluit internè, per sensus & gesta corporis prodit: sicut illa quæ calix interius continet, foris lucent: vnde & in posterioribus non dubium est vocabulo calicis, passionem corporis declarari. Cernis igitur q̃ nos non exteriora huius calicis & catini, sed interiora contaminant: quia dixit, Quod intus est vestrū, plenum est rapina & iniquitate. Aug. de ver. do. Sed quomodo non pepercit homini à quo fuerat inuitatus? Magis quidē obiurgando pepercit, vt correcto in iudicio parceret. Deinde ostendit nobis, quia & baptisma quod semel adhibetur, per fidem mundat, fides autem intus est, non foris. Fidē autem contemnebant pharisæi, & quod foris erat laudabant, intus inquinatissimi manebant: quod dominus improbat, dicēs, Stulti, nōne qui fecit quod de foris est, etiam id quod de intus est fecit? Bed. q. d. Qui vtrāque hominis naturam fecit, vtranq; mundari desiderat: hoc est contra Manichæos, qui animam tantū à deo, carnem verò putant à diabolo creatam. Hoc etiam est cōtra illos qui corporalia peccata, fornicationē. s. furtū, & cætera talia peccata quasi grauissima detestantur: spiritualia verò, quæ non minus dānat Apostolus, vt leuia contēnūt. Amb. Dominus autē quasi bonꝰ p̄ceptor docuit quomodo nostri corporis mūdare cōtagiꝰ debeamus, dicens, Verūtamen quod super est date eleemosynā, & ecce omnia munda sunt vobis. Vides quanta remedia. Mundat nos misericordia, mundat nos dei sermo: iuxta quod scriptū est, Iam vos mundi estis propter sermonē quē locutꝰ sum vobis. Aug. de eleemosyna, Misericors monet misericordiā fieri, & quia seruare quærit quos magno redemit precio, post gratiam baptismi sordidatos docet denuo posse seruari. Chry. Dicit autem, Da-

Consen. euang.

Superstitio pharisæorum.

Corpora nostra fragilia.

Eleemosynæ commendatio

te eleemoſynã, nõ iniuſtitiã: eſt enim eleemoſyna quæ caret iniuſtitia qualibet. Hæc omnia facit mũda, & ieiunio eſt præſtantior: quod quanuis ſit laborioſius, illa tamen eſt lucroſior. Illuſtrat animam: impinguat, bonam efficit & decoram. Qui cogitat miſereri rogãti, citius à peccatis deſiſtet. Sicut eñ medicus qui crebrò vulneratis medetur, frãgitur de facili in ærũnis aliorũ: ſic & nos ſi vacauerimus egenorũ auxiliis, de facili cõtemnemus præſentia, & in cęlũ leuabimur. nõ paruũ eſt igitur eleemoſynæ cataplaſma, cũ valeat omnibus apponi vulneribus. Bed. Dicit autẽ quod ſupereſt. ſ. neceſſario victui & veſtimento. Neque enim ita facienda iubetur eleemoſyna, vt teipſum cõſumas inopia: ſed vt tui cura corporis expleta, inopẽ quantũ vales ſuſtẽtes. Vel ita intelligendũ: Quod ſupereſt. i. quod tã multo ſcelere preoccupatis ſolũ remediũ reſtat. Date eleemoſynã: qui ſermo ad omnia quæ vtili miſeratione fiũt valet: nõ eñ ſolũ qui dat eſurienti cibũ & cætera huiuſmodi, verũetiã qui dat veniã peccãti, atq; orat pro eo, & qui corripit, & aliqua emẽdatoria pœna plectit, eleemoſynam dat. Theo. Vel dicit: Quod ſupereſt: nã facultates præſidẽt cupido cordi. Amb. Totus itaq; pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, vt quoniam nos ad ſtudiũ ſimplicitatis inuitat, ſuperflua Iudæorũ & terrena cõdẽnet. Et tamẽ ipſis peccatorũ abolitio promittitur, ſi miſericordiã cõſequãtur. Aug. de ver. do. Si aũt mũdari nõ poſſunt, niſi credẽtes in eũ qui fide mũdat cor: quid eſt quod dicit, Date eleemoſynã, & hæc omnia mũda ſunt vobis.

Deus mũdat cor.

Attẽdamus: fortè & ipſe exponit. illi enim de omnibus ſuis fructib[9] decimã partẽ detrahebãt, & eleemoſynas dabãt, quod nõ facilè aliquis facit Chriſtianus. Irriſerũt ergo illũ eis hoc dicentẽ, quaſi hominibus qui eleemoſynas nõ facerẽt. Hoc deus ſciẽs ſubiũgit: Sed vę vobis phariſæis qui decimatis mẽtã & rutã & omne olus, & præteritis iudiciũ, & charitatẽ dei. Nõ ergo eſt hoc facere eleemoſynã: facere eñ eleemoſynã eſt facere miſericordiã. Sed intelligis: à te incipe. Quomodo eñ es miſericors alteri, ſi crudelis es tibi? Audi ſcripturã dicentẽ, miſerere animæ tuæ placens deo. Redi ad cõſciẽtiam tuam, quicunque malè aut infideliter viuis, & ibi inuenis mẽdicantẽ animã tuã, vel fortè egeſtate obmuteſcentẽ. In iudicio & charitate fac eleemoſynã cũ anima tua. Quid eſt iudiciũ? Diſplice tibi. Quid eſt charitas? Dilige deũ: dilige proximũ. Hãc eleemoſynã ſi prętermittis quãtũuis ames, nihil facis, quãdo tecũ nõ facis. Cyril. Vel hoc dicit in phariſæorũ reprehenſionẽ: quia illa ſola præcepta attẽtius obſeruari iubebãt à populis ſubiectis, quæ cauſa erãt illis reddituũ fœcundorũ: vnde nec minima olerũ poſtponerẽt. opus autẽ ingerendæ dilectionis ad deũ, & iudicij iuxta cenſurã negligebãt. Theo. Quia eñ deũ cõtemnebãt indifferẽter ſacra tractãtes, præcipit eis dilectionẽ dei habere. Per iudiciũ verò dilectionẽ innuit ꝓximi. Nã ꝙ aliquis iuſtè iudicet proximo, ex eius dilectione ꝓuenit. Ambr. Vel iudiciũ ideo, quia nõ omnia quæ agũt ĩ iudiciũ referũt charitatem, quia nõ ex affectu diligãt deũ. Sed ne rurſus fidei ſtudioſus nos faciat operũ negligentes, perfectionẽ fidelis viri breui ſermone cõcludit, vt & fide & operibus approbetur, dicens: hęc autẽ oportuit facere, & illa nõ omittere. Chry. Vbi quidem ſermo Iudaicæ mũdationis agebatur, totaliter præteriuit: ſed quia decima eleemoſyna quędã eſt, & nõdũ erat tẽpus expreſſe interimẽdi legalia, ꝓpter hoc dicit, Hæc oportuit facere. Amb. Arrogantiã quoq; iactãtiũ Iudæorũ redarguit, dũ primatus appetunt. Sequitur enim: væ vo. pha. qui di. & c. Cyril. Per ea quibus illos reprehẽdit, nos facit meliores. Vult etenim nos ambitione carere, & non

Superfluitas arguuntur.

plus venari apparentiã q̃ veri exiſtentiã, quod tũc phariſæi agebãt. Salutari enim ab aliquib[9] & præſidere eis, nõ verè nos idoneos eſſe oſtẽdit: pluribus eñ hæc contingunt, cum boni non ſint. vnde ſubdit, Væ vobis qui eſtis vt monumẽta quæ nõ apparent. volentes enim ab hominibus ſalutari, & eis pręſidere vt magni æſtimentur, ab occultis ſepulchris nõ differunt: quæ nitẽt quidẽ extrinſecus ornamentis: ſunt aũt plena omni ſpurcitia. Amb. Et quaſi ſepulchra quæ nõ apparẽt ſpecie fallũt, viſuque decipiũt trãſeuntes. vnde ſequitur, Et homines ambulãtes ſupra neſciũt, ita. ſ. vt eũ foris ſpecioſa promittãt, plena fœtoris includãt. Chry. Sed ꝙ tales extiterint phariſæi nõ eſt mirabile. Si autẽ nos digni reputati fieri tẽpla dei, fiamus repẽtè ſepulchra ſolũ fœtorem cõtinẽtia. hoc eſt extremæ miſeriæ. Cyril. Ait autẽ hic apoſtata Iulian[9], vitãda eſſe ſepulchra, quæ Chriſtus ipſe ait eſſe immũda, ſed ignorauit vim verborum ſaluatoris. Non enim iuſſit à monumẽtis diſcedere, ſed eis comparauit phariſæorum fictitium populum.

Species falſa.

Reſpondens autem quidam ex legiſperitis, ait illi, Magiſter, hæc dicens, etiam contumeliam nobis facis. At ille ait: Et vobis legiſperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare nõ poſſunt: & ipſi uno digito veſtro non tangitis ſarcinas. Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum: patres autẽ veſtri occiderunt illos. Profectò teſtificamini quòd conſentitis operibus patrum veſtrorum: quoniam quidem ipſi eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum ſepulchra. Propterea & ſapientia dei dixit, Mittam ad vos prophetas & apoſtolos, et ex illis occidẽt et perſequentur: ut inquiratur ſanguis omnium prophetarum, qui effuſus eſt à conſtitutione mundi à generatione iſta, à ſanguine Abel uſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare et ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. Væ vobis legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſciẽtiæ, ipſi non introiſtis, et eos qui introibant prohibuiſtis. Cùm autem hæc ad illos diceret, cœperunt phariſæi et legiſperiti grauiter inſiſtere, et os eius opprimere de multis inſidiantes ei, et quærentes aliquid capere ex ore eius ut accuſarent eum.

Cyril. Redargutio quæ manſuetos transfert in melius, ſuperbis hominibus cõmuniter intolerabilis eſſe ſolet. vnde cũ ſaluator reprehenderet phariſæos tanquã deuiãtes à recto calle percellebatur ex hoc legiſperitorũ caterua. vnde dicitur, Reſpondens autem quidã ex & c. Beda, Quàm miſera conſcientia quæ audito dei verbo ſibi cõtumeliam fieri putat, & cõmemorata pœna perfidorũ ſe ſemper intelligit eſſe damnandã. Theo. Erãt autem alij legiſperiti à phariſæis: nã phariſæi diuiſi ab aliis quaſi religioſi videbãtur, legis autem periti ſcribæ erant doctoréſq; quæſtiones legis ſoluẽtes. Cyril. Chriſtus autẽ legiſperitis inuectiuã ingerit, & deprimit vanũ eorũ ſuperciliũ. vnde ſequitur, At ille ait, Et vobis legiſpe. & c. Exẽplo patenti vtitur ad eos dirigendũ. Erat lex oneroſa Iudæis, vt fatẽtur Chriſti diſcipuli: ipſi verò faſces importabiles legis colligãtes & ſubditis ſuperponentes, ipſi nullatenus operari curabant. Theop. Quoties etiam doctor facit quę docet, alleuiat faſcem, tradens ad exemplum ſeipſum. Quãdo verò nihil agit eorũ quę docet, tunc graues faſces videntur eis qui doctrinam ſuſcipiunt, vtpote qui nec à doctore poſſunt portari. Beda, Rectè autẽ audiunt ꝙ ſarcinas legis vno digito non tangerent, hoc eſt nec in minimis quidem eam perficerent, quã ſe cõtra morem patrum ſine fide & gratia Chriſti ſeruandã tradere præſumebãt. Greg. Tales quoque modo plures ſunt iudices ſeueri peccantium, & debiles agoniſtæ intolerabiles legiſlatores, & debiles portitores, nec appropinquare volẽtes, nec palpare vitæ honeſtatẽ, quã irremediabiliter exigũt à ſubiectis. Cyri. Poſtq̃ igit̃ reprobauit oneroſam legiſperi-

Sapientia Chriſti.

Superſtitio damnatur.

torum officinā, inducit cōmuuem inuectiuā in cūctos principes Iudęorū, dicens, Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarū, & pattes vestri occiderunt illos. Ambro. Bonus est hic locus aduersus superstitiooēvanissimā Iudæorū, quia ædificando sepulchra prophetarū patrū suorū facta dānabant: æmolando autē paterna scelera in seipsos se tētiam retorquebāt. nō eoim ædificatio, sed æmulatio loco criminis æstimat. vnde subdit, Profecto testificamini ꝙ cōseotitis &c. Bed. Simulabant qoidē se ob fauorē vulgi captandū, patrū suorū horrere perfidiā, memorias prophetarū qui ab eis occisi suot magnificè ornādo: sed ipso nre testificātur quātum paternæ oequitiæ cōsentiant, iniuriis agēdo dñm à prophetis prænuntiatū. vnde subditur, Propterea & sapientia dei dixit, Mittā ad illos ꝓphetas & apostolos, & ex illis occidēt & perseqoētur. Ambr. Dei sapientia Christus est. Denique in Matthęo habes, Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes. Beda, Si autē eadē sapientia dei ꝓphetas apostolósqoe misit, cessent hæretici Christo ex virgioe prīcipiū dare, omittāt aliū legis & prophetarū, aliū noui testamenti dcum pręedicare: quāuis etiam sæpe apostolica scriptura ꝓphetas nō eos solū qui futurā Christi incarnatiooem, sed eos qui futura cælestis regoi gaudia prædicūt, appellet. Sed nequaquā bos crediderim apostolis in catalogi ordine præferendos. Atha. Siue autē occidant, mors occisorū altius cōtra eos clamabit: siue persequātur, memorialia suæ iniquitatis emittunt. Fuga enim persecutionē passorū iu magnū reduodat persequentiū crimē. nemo enim piū & mansuetū fugit, sed potius aosterū & moribus imbutum iniquis. Et ideo sequitur, Vt inquirat sanguis oīm

Quæstio vtilis. prophetarū qui effusus est à cōstitutione mūdi à generatiooe ista. Bed. Quæritur quomodo sanguis omniū propbetarū atque iustorō ab vna Iudęorū generatione requiratur: cū multi saoctorū, siue ante incarnationē, siue post ab aliis natiouibus sunt ioterempti? Sed moris est scripturarum duas sæpe generationes hominū bonorū malorūq; cōputate. Cyrill. Et si ergo dicat demōstratiuè à geoeratione ista, nō exprimit solū tunc astantes & audientes, sed quēlibet homicidā: astruitur enim simili simile. Chrys. Cæterū si dicat Iudæos grauiora passuros hoc nō immerito fit, eo ꝙ & peiora omnibus ausi sunt, & nullo præteritorū castigati fuerunt: sed cū vidissent alios peccasse, & punitos fuisse nō fuerūt meliores effecti, sed similia cōmiserunt: nō autē ita ꝙ pro

Iudæi hęredes. cōmissis aliorum alij luāt pœnā. Theo. Ostēdit autē domiuus Iudæos esse hætedes malitiæ Cain, ex eo ꝙ subdit, A sanguioe Abel vs. ad san. Zachar. &c. Abel siqoidem à Cain occisus est: Zachatiā aūt quē occiderūt ioter altare & ædem, quidā dicūt esse antiquū Zachariam filium Ioiadæ sacerdotis. Bed. Quare igitur à sanguine Abel, qui primus martyriū passus est, mirū non est: sed qoare vsque ad sanguinē Zachariæ, quærendū est: cùm & multi post eū vsq; ad uatiuitatē Christi, & ipso mox nato innocētes perēpti sint: nisi fortè quia Abel pastor ouiū, Zacharias sacerdos fuit: & bic in cāpo, ille in atrio templi necatus est, vtriusque gradus martyres & laici. s. & altaris officio mācipati sub eorum intimāturvocabu

Historia pulchra. lo? Greg. Nis. Qnidā autē dicūt ꝙ Zacharias pater Ioānis spiritu prophetiæ cōiiciēs mystetiū virginitatis intactæ dei genittricis, nequaquā sequestrauit illā à loco tēpli virginibus deputato, volēs ostēdere ꝙ in potestate cōditoris omniū erat nouū ortū ostēdere, qui enixè vigorē cęlibatus nō auferret. Erat autē hic loc⁹ medios ioter alrare & ædem, in qua erat altare æneum sitū, vbi propter boc eum occiderunt. Aiuut etiam cū audirent regē mundi venturū, dispēsatiuæ metu subiectiouis aggrediuntur eum, qui attestabatur ortum ipsius mactantes sacerdotē in tēplo. Grec. Alij autē aliam causam dicunt esse interitus Zacharię. cū enim occiderētur infantes, magnus Ioannes cū coætaneis suis occidendus erat, sed Helizabeth eripiens filiū de medio cædis petūt heremū: vnde cū satellites Herodis Helizabetb & puerū nō inuenirēt, cōuertūt irā in Zachariam, occidētes ipsum ministrātē in tēplo. Sequitur enī, Væ vobis legisp. qui tul. cla. scientiæ. Basi. Hæc vox væ, quæ intolerabilibus profert doloribus, eis cōuenit qui paulò pòst detrudēdi erāt in graue suppliciū. Cyril. Clauē autē scien-

Clauis scientiæ. tię ipsam dicimus esse legē. Erat enim ex vmbra & figura iustitiæ Christi. Decebat ergo legisperitos quasi indagātes legē Moysi, & dicta prophetarū teserare quodāmodo populo Iudæorū ianuas notitiæ Cbristi. Hoc autē nō fecerūt, sed ecōtra derogabāt diuinis miraculis & cōtra eius dogmata clamabāt: Quid eum auditis? sic igitur tulerūt. i. abstulerūt clauē sciētię. vnde sequitur, Ipsi nō iotroistis, & eos &c. Sed & fides est clauis scientiæ. fit enim per fidē veritatis cognitio, secundum illud Esaię, Nisi credideritis, nō intelligetis. Sustulerūt ergo legisperiti clauē sciētiæ, noo permittētes homioes credere in Christū. Aug. de quæst. euā. Sed & clauis scientiæ est homilitas Christi, quam nec ipsi intelligere, uec ab aliis intelligi volebāt. Ambr. Arguūtur etiam adhuc sub nomine Iudæorum, & futuro supplicio statuūtur obnoxij, quia cumam doctrin sibi diuioæ cognitionis vsurpēt, & alios impediāt, nec ipsi quod profitētur agnoscunt. Aug. de cō. euā. Hæc autē omoia Matthęus

Consen. euang. narrat esse dicta postq̄ dñs in Hierusalē venerat, Lucas autē hic narrat cū adhuc dñs iter ageret iu Hierusalē. vnde mihi similes vidētur esse sermones, qoorū ille alterū, iste alterū oarrauit. Bed. Quantū autē vera perfidiæ simulationis & impietatis suæ crimina audierint pharisæi & legisperiti, ipsi testātur, qui uō resipiscere sed doctorē veritatis insidiis moliuotur aggredi. Sequit enī: Cū aūt hoc ad il. di. cœperūt &c. Cyril. Sumitur autem insistere pro instare, vel inuidere vel sæuire. Cœperunt autē interrūpere sermonē eios io pluribus. vude sequitur, Et os eius oppri. de mul. Theo. Cū enim plures interrogāt voū de diuersis materiis, cū nequeat simul omoibus respondere, videtur insipiētibus ꝙ dubitet, hoc igit̄ ingeniabātur, & illi nefarij cōtra ipsum: sed & aliter quęrebāt os ei⁹ opprimere. s. vt ꝓuocarēt eū ad aliquid dicēdū, vnde posset dānari. vnde sequit̄: Insidiātes ei, & quætentes aliquid capere de ote eius vt accusarent eū. Qnod primò dixerat Opprimere, nūc dicit capere vel rapere aliquid ex ote eius. Ioterrogabāt eū nuuc quidē de lege vt arguant eum quasi blasphemū eloqueotem de Mnyse, nūc verò de Cæsare, vt accusarent eum tanquam iusidiosum & hostem Cæsareæ maiestatis.

CAPVT XII.

Multis autem turbis concurrentibus, ita ut se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos, Attendite à fermento pharisæorum, quod est hypocrisis. Nihil enim opertum est quod non reueletur, neque absconditū, quod nō sciatur. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur: et quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. *Pharisęorum perfidia.*

Theo. Pharisæi quidem conabātur Iesum capere in sermone, vt populos ab eo abducerent, hoc autē in cōtrarium vertitur. Magis enī adibāt populi per milleuarios cōgregati adeò cupiētes hærere Christo, vt seinuicē cōprimerēt: tā validū quid est veritas, & dolus imbecillis vbiq;. vnde dicitur: Multis aūt tur. circū. ita vt sein. cō. cœ. di. ad di. su. Attēdite &c. Cyril. Quia enī caulllatores erant, ob hoc Christus ab eis sibi cauere admonebat

discipulos

discipulos.Gre.Naz. Est autē quādo fermētum laudat tanquā efficiēs panē vitalē.Est autē quando vituperat, significās vetustā & acidā malitiā.The.Vocat igitur fermentū hypocrisim tāquā alterantē & corrūpentē intētiones hominū,quibus se ingesserit.Nihil em̄ sic alterat mores vt hypocrisis.Bed.Nā sicut modicū fermētū totā farinæ massam corrūpit,sic simulatio animū tota virtutū synceritate & veritate fraudabit.Amb.Pulcherrimū autē locū tenendæ simplicitatis & æmulandæ fidei saluator intexuit,ne Iudaicæ more perfidiæ alia promamus in affectu,alia voce simulemus,cū vltimo tempore occulta cogitationū accusantiū, aut etiā defendentium secreta nostræ mentis aperitura videātur. vnde subdit, Nihil autē,&c.Orig.Aut ergo de illo tēpore hoc dicit, quādo iudicabit deus occulta hominū:aut id dicit,quia quantūcunq; conetur aliquis occultare bona aliorū infamiis,bonū naturaliter latere nō potest.Chry.q.d.discipulis,quanuis nūc quidā vocēt vos seductores & magos,deteget omnia tēpus,& arguet eorū calūniā, & vestrā declarabit virtutē. vnde quæcūque vobis in paruo angulo Palæstinæ locutus sum, hæc audacter & fronte detecta & qualibet sublata formidine toti orbi prædicate.Et ideo subdit:Quoniā quę in ten.&c.Bed.Vel hoc dicit:quia quę inter tenebras quondā pressurarū carcerūq; vmbras locuti vel passi sunt apostoli,nūc clarificata p orbē,in ecclesia lectis eorū actibus publicè prædicātur.Sanè ꝙ dicit,Prædicabit in tectis,iuxta morē ꝓuinciæ Palæstinæ loquit,vbi solēt in tectis residere:nō em̄ tecta nostro more culminibus sublimata, sed plano schemate faciūt æqualia:ergo dicit,Prædicabitur in tectis.i.cunctis audiētibus palā dicetur. The.Vel hoc ꝓponitur pharisęis.q.d.O pharisæi,q̄ in tenebris.i.quod in opacis cordibus vestris tētare me conamini,ĩ lumine dicet.Ego em̄ sum lux,&in me luce notū fiet quicquid vestra machinat caligo,& qđ in aure locuti estis,& ĩ cubiculis.i.quicquid mutuis susurriis vestris aurib⁹ instillastis,prædicabitur in tectis.i.ita mihi fuit audibile,acsi in tectis prædicatū fuisset . Hîc etiā intelligere potes ꝙ lux sit euangeliū,tecta verò altæ apostolorū aīæ.Quotquot verò conciliati fuut pharisæi,diuulgata sunt postmodum & audita in euangelij luce: stante magno præcone spiritu sancto super apostolorum animas.

Tecta Palęstinorū.

Dico autē uobis amicis meis,ne terreamini ab his qui occidūt corpus,& post hoc nō habēt amplius quid faciāt. Ostendā autē uobis quē timeatis:timere eū,qui postquā occiderit, habet potestatē mittere in gehēnā.Ita dico uobis,hunc timere. Nōne quinque passeres uæneunt dipōdio,& unus ex illis nō est in obliuione corā deo?Sed & capilli capitis uestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere:multis passeribus pluris estis uos,

Cyril.Quoniā gemina est causa perfidię,q̄ aut ex insolita malitia aut ex accidēti metu nascit: ne quis metu territus deū quē corde cognoscit negare cogatur, pulchrè addit:Dico au.vo.ami.meis,& ne.Cyril.Nō quibuscūque enim simpliciter hic sermo cōuenire videtur : sed his qui deum ex tota diligunt mente, quibus conuenit dicere?Quis nos separabit à charitate Christi? qui autē non tales fuut,labiles sunt,& ad prosiliendū parati:porrò dn̄s dicit:Maiorē hac dilectionē nemo habet,q̄ vt animā suam ponat quis pro amicis suis.Quomodo autē nō est incōuenientissimū Christo nō rependere, quod ab eo recipimus?Amb. Mortē etiā docet nō esse terribilē,quā locupletiore fœnore sit immortalitas redēptura.Cyril.Est ergo aduertendū ꝙ laboribus parātur coronæ,& honores,quibus mortales vsq; ad tēpus suā irā extendunt:sitq; illis nostrę persecutionis finis corporalis interitus.vnde subdit:Et post hoc,&c.Bed. Ergo sua peruacua furiunt insania, qui mortua martyrū mēbra feris auibúsq; discerpenda proiiciunt,cū nequaquā omnipotentiæ dei qui ea resuscitādo viuificet resistere possint.Chry.Cōsidera qualiter dominus discipulos omnibus superiores cōstituit, ipsam mortē cunctis terribilē hortans contēnere.Simul autē & documenta immortalitatis animæ ostendit eis,cū subdit:Ostendā au.vob. &c.Amb.Mors enim naturæ finis nō pœnæ est,& ideo mortem supplicij corporalis esse defectū, pœnam verò animæ esse perpetuā,deúmq; solū esse metuendum: cuius potestati nō natura præscribat,sed eidē natura subiacere,concludit:Ita dico:hunc timete.Theo.Hinc nota ꝙ peccatoribus quidem mors ad suppliciū fertur,& hîc cruciatis ipsis per Interitū,& cōsequenter in gehennam detrusis.Sed si sermonē discusseris quiddam aliud intelliges.non enim dicit,Qui mittit in gehennam, sed qui potestatē habet mittere.Nō enim quicunq; cū peccato moriuntur,statim detruduntur in pœnam, sed fit interdū remissio oblationū & orationū causa, quæ pro defunctis dantur.Amb.Inspirauerat ergo dominus simplicitatis affectū,virtutē mentis erexerat, fides sola nutabat.Bene eam de rebus vilioribus roborauit, subdēs: Nónne quinq; passeres væ.dipō.& vnus ex il.non est in obli.co.deo?q.d. si deus obliuionē passerum nō habet, hominū quomodo habere potest:Bed.Dipōdius genus est ponderis leuissimi ex duobus assibus cōpositi. Glo. Quod autē in numeris est vnū,hoc in ponderibus assis: quod duo,hoc dipondius.Amb.Fortasse autē dicet aliquis:quomodo Apost.dixit, Nónne de bobus cura est deo,cū bos passere p̄ciosior sit?sed aliud cura est, aliud scientia.Orig.Ad literā.Igitur acumē diuinę prouisionis, qui procedit vsq; ad minima, per hoc significatur. Mysticè autē quinq; passeres,spirituales sensus iustè significant,qui excelsa & supra homines sentiunt deū intuentes,vocē audientes diuinā,gustantes panē vitæ,olfaciētes odorē vnguētorū Christi,palpantes viuum verbum.Qui dipondio væneūtes.i.vilipensi ab eis qui ea q̄ sunt spiritus stultitiam iudicant,nō dātur in obliuione coram deo. Dicitur autē deus aliquorū immemor fieri propter eorū facinora.Theo.Vel hi quinq; sensus duobus assibus venduntur nouo.f.& vet.test.& ideo nō dātur obliuioni à deo,quorum enim sensus tradūtur verbo vitę,vt sint apti ad spirituale pabulum,horū semper memor est dominus.Ambr. Vel aliter:Passer bonus est cui volandi natura suppeditat:volādi enim nobis gratiā natura dedit,voluptas abstulit,quæ malorū messis grauat animam,atq; in naturam corporeæ molis inclinat. Quinq; igitur corporis sensus si terrenarū sordium cibum quærāt,ad superiorum operū fructus reuolare nō possunt. Est ergo malus passer qui volandi vsum terrenæ vitio labis aboleuerit,quales sunt isti passeres,qui dipondio væneunt luxuriæ.s.precio singularis.Aduersarius enim tāquā captiua mācipia vilioris precio ęstimationis adiicit.At dominus tanquā speciosa seruitia quę ad imaginē sui fecit,idoneos sui operis æstimat, & magno precio nos redemit.Cyril.Est igitur sibi curæ diligenter nosse sanctorū vitā.vnde subditur: Sed & capil. &c.Per quod significat quòd omnia quę ad eos spectāt diligētissimè nouit,diligētiam enim curæ adhibitæ numeratio manifestat.Amb.Deniq; numerus capillorum nō in actu cōputationis, sed facilitate cognitionis accipitur:bene tamē numerati dicuntur,quia ea quę volum⁹ seruare numeramus.Cyril.Mysticè autē caput quidē hominis est intellectus, capilli verò cogitatiōes quæ patent deo.Theo.Vel caput vniuscuiusq; fidelium intelliges aptam Christo cōuersationē, crines autem eius mortificatiua corporis opera:quę numerantur à deo,& digna sunt prouisione diuina.Amb.Si igitur tāta dei est

Coronæ quibus parentur.

Acumen prouisionis diuinę

maiestas, vt vnus ex passeribus aut nostrorum numerus capillorum præter scientiam dei non sit, quàm indignū est ęstimare quòd fidelium corda dominus aut ignoret aut spernat qui viliora cognoscat? vnde conuenienter cōcludit: Nolite ergo timere, &c. Bed. Non plures estis legendum est, quod ad comparationem numeri pertinet, sed pluris estis, hoc est apud deum maioris dignitatis. Atha. Quæro autem ab Arrianis, si quasi dedignaretur deus alia facere, solum filium fecit, cætera verò filio subrogauit, quomodo prouisione vtitur vsque ad tam modica, capillum & passerem? Quorū enim prouisione fungitur, horum creator est suo verbo.

Maiestas dei magna.

Dico autē vobis, omnis quicunque cōfessus fuerit me corā hominibus, & filius hominis cōfitebitur illū corā angelis dei. Qui autē negauerit me corā hominibus, negabitur coram angelis dei. Et omnis qui dicit uerbū in filiū hominis, remittetur illi: ei autē qui in spiritū sanctū blasphemauerit, nō remittetur. Cùm autē inducēt uos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respōdeatis, aut quid dicatis. Spiritus enim sanctus docebit uos in ipsa hora quid oporteat uos dicere.

Bed. Suprà dictū est opera quælibet & verba abscōdita esse reuelanda. Nūc autē cōcludit hanc reuelationē nō in vili quolibet cōciliabulo, sed in cōspectu supernæ ciuitatis ęternique regis ac iudicis agēdā, dicēs: Dico autem vobis, &c. Amb. Præclarè etiā fidē acuendo intexuit, & fidei ipsi virtutū fundamenta subiecit. Nā vt fortitudinis incentiuū est fides, ita fidei fundamentū est fortitudo. Chry. Nō est ergo dominus cōtētus intrinseca fide, sed exteriorē cōfessionē expostulat, vrgēs nos ad fiduciā & maiorē affectū. Et quia hoc omnibus vtile est cōmuniter loquitur, dicēs: Omnis quicūque, &c. Cyril. Ait autē Paulus: Si cōfitearis ore tuo dominū Iesum, & credas in corde tuo quòd deus eū à mortuis suscitauit, saluus eris. Totū Christi mysteriū in his interpretatur. decet enim prius ortū à deo patre verbū. i. vnigenitū ex ipsius substantia fateri dōm omniū, nō tāquā ab intrinseco, & furtiuū sortitū dominiū, sed existentē reuera & naturaliter dñm, sicut & pater. Consequēter oportet fateri, quòd deus hunc à mortuis suscitauit, ipsum. s. factū hominē & passum in carne pro nobis, sic enim resurrexit à mortuis. Quisquis ergo sic cōfitebitur Christū corā hoībus, videlicet vt deū & dñm, Christus eū cōfitebitur corā angelis dei, tūc tēporis cū descēdet cū sanctis angelis ī gloria patris sui in sęculi cōsummatione. Euse. Quid autē erit gloriosius quàm ipsum vnigenitū dei verbū attestari pro nobis in diuino iudicio, ac ipso affectu remunerationē restimonij promere iudiciū in animā eius cui testimoniū perhibetur? nō eīn manēs extra eū cui testimoniū reddet, sed habitans in eo, & implēs eū lumine suo testimoniū dabit. Cū autē corroborasset eos spe bona per tanta promissa, iterū eos inducit terribilioribus minis, dicens: Qui autē, &c. Chry. Et ī dānatione maius suppliciū, & in bonis maior recōpēsatio ponitur. q. d. Tu hic cōfiteris, aut negas: ego autē illic. Bonorū eīn malorūque retributio cū augmēto in futuro seculo te præstolatur. Euse. Opportunè autē hāc cōminationē ponit, ne cōfessionē ipsius cōtēnerent propter pœnā quæ est negari à filio dei quod est à sapientia denegari, & à vita deficere & lumine priuari, & omnibus destitui bonis. Sed & hæc cuncta pati corā patre qui est in cælis & angelis dei. Chrys. Negantes autē sunt primò quidē qui imminente persecutione fidē postposuerunt, abnegant etiā hæresum doctores & discipuli. Chry. Sūt etiā alij abnegationis modi, quos Paulus describit dicēs, Cōfitētur se nosse deū, &c. Et iterū: Si quis suorū & maximè domesticorū curā nō habet, fidē negauit, & infideli est deterior. Itē auaritiā fugite, quæ est idololatria. postquam ergo tot sunt modi negatiōis, palā est quòd totidē sunt cōfessionis, quos quicunque seruauerit, audiet illā beatissimam vocē, qua Christus laudauit omnes qui cōfessi fuerint eū. Attēde autē verborū cautelā. In græco eīn dicit, quisquis cōfitebitur in me: ostendēs quòd nō propriis viribus, sed adiutus superna gratia Christū aliquis cōfitebitur. De negāte verò nō dixit in me, sed me: nā destitutus gratia denegat, redarguitur tamē, quia destitutio propter eū qui deseritur fit. Bed. Ne autē ex eo quòd ait eos quòd se negauerint esse denegādos, vna cunctorū (hoc est eorū qui studio & eorū qui infirmitate vel ignorātia negāt) cōditio putaretur, cōtinuò subiecit: Et om. qui, &c. Cyril. Sed si hoc vult innuere saluator, quòd si quod iniuriosum verbū dicatur à nobis in homine cōmunē, obtinebimus si pœniteamus veniā. nulla difficultas est in sermone, quia cū naturaliter bonus sit deus, emendat volētes pœnitere. verū si ad ipsum Christū retorqueatur sermo, qualiter incōdēnabilis est qui dicit verbū in eū? Amb. Vtique filium hominis Christū intelligimus, qui de spiritu sancto generatus ex virgine est, eo quod parens eius in terris sola sit virgo. Nunquid ergo maior spūs sanctus Christo, vt in Christū peccantes veniā cōsequātur, in spiritū sanctū delinquētes remissionē nō mereātur adipisci? Sed vbi vnitas potestatis est, nulla cōparationis est quæstio. Atha. Viri quidē antiqui, studiosus Origenes & mirandus Theognostus hāc cōscribūt esse spūs sancti blasphemiā, quando qui digni reputati sunt dono spūs sancti per baptismum, regrediūtur ad peccādū: ob hoc eīn aiūt illos nec veniā obtinere, prout Paulus dicit: Impossibile est eos qui facti sunt participes spūs sancti, &c. Addit autē vterque intentionē propriā. nam Origenes causam huius sic explicat: Deus quidē pater oīa percurrit & singula cōtinet, virtus autē filij ad sola rationalia extenditur, spiritus verò sanctus solus inest participātibus eū in dono baptismatis. Quando ergo cathecumeni peccant & gentiles, peccāt in filiū qui in eis manet, possunt tamen veniā obtinere. cū digni fiunt dono regenerationis: quādo verò baptizati delinquūt, dicit hoc nepbas attingere spiritū, ad quē cū peruenissent peccauerūt, & ideo irreuocabilē fore dānationem. Theognostus verò ait: & qui primū & secundū excessit limen, minorem pœnā meretur: sed qui tertiū quoque pertransit, nō amplius veniam. Primū quidē & secundū limen vocauit doctrinā patris & filij, tertiū verò in pricipatione spiritus accipiet sancti. Secūdū illud, Cū venerit spiritus veritatis, docebit vos omnē veritatē. nō tāquā doctrina spiritus, dogma filij superet, sed quia filius cōdescēdit imperfectis, spiritus verò signaculum est eorū qui perficiūtur. Sic igitur nō quia superet spūs filium, expers est veniæ blasphemia spiritus, sed quidē quia imperfectorū est remissio, perfectis verò nulla restat excusatio: sed cū filius sit in patre, est in illis in quibus est pater, nec abest spiritus. Indiuisibilis est eīn sancta trinitas. Ad hæc si omnia per filiū facta sunt, & omnia in ipso cōsistunt, erit ipse nimirū in omnibus, vt necessarium sit peccantē in filiū, in patrem, & in spiritum sanctū peccare. sacrū autē baptisma in nomine patris & filij & spiritus sancti datur, & sic peccātes post baptismū in sanctā trinitatē exercent blasphemiā. Cæterū si pharisæi baptismū nō susceperāt, qualiter redarguebat eos acsi blasphemassent in spiritū sanctū, cuius nondū erāt facti participes: præsertim cū nō de peccatis simpliciter sed de blasphemia eos increpabat? Differūt autē, quoniā qui peccat, trāsgreditur legem: qui verò blasphemat, in ipsam offendit deitatē. Sed aliter: Si eis qui delinquunt post baptisma, nō indulgetur vindicta reatuū, qualiter Apost. pœnitenti in Corintho cōdonat? Retrogressos verò Galatas parit quousque Christus denuo formet ī eis.

Nota expositionē antiquorum.

Cur autē & Nouatū arguimus interimētē pœnitētiam post baptismū? Apost. autē ad Hebr. dissipat pœnitētiā peccatorū? Sed ne putarent secūdū ritū legis pœnitentiæ causa multa fore & quotidiana baptismata, ob hoc pœnitere quidē monet, vnicā aūt fore insinuat ꝑ baptisma renouationē. Talia verò cōsiderās recurro ad dispēsationē quę fit in Christo, qui deus existēs homo factus est, tāquā deus suscitat mortuos, sicut carne vestitus sitiebat, laborabat & patiebatur. Quādo igitur aliqui spectantes humana vidēt dñm sitientē aut patiētē, & obloquūtur in saluatorē velut in hominē peccāt quidē, possunt tamē citò cū pœnituerint accipere veniā, prætendentes pro causa fragilitatē corporis. Quando verò rursus aspicientes aliqui opera deitatis dubitant de natura corporis, ipsi quoq; nimiū peccant. Sed & his pœnitentibus citò potest ignosci, eo ꝙ & ipsi excusationē habēt ab operū magnitudine. Quando verò diuinitatis opera retorquent ad diabolū, meritò irreuocabilē ferunt sententiā, qñ arbitrati sunt diabolū fore deū, & verum deū nihil plus q̄ dæmones in operib⁹ putauerūt habere. Ad hanc ergo perfidiā pharisæi peruenerāt. saluatore enim ostendente patris opera, mortuos suscitans, cæcos illuminans, & similia faciens. huiusmodi opera dicebāt esse Beelzebub: æque enim dicere poterant videntes mundi ordinē, & erga eū prouisionē, ꝙ mundus ab Beelzebub est creatus. quādiu igitur ad humana spectātes, mēte claudicabant, dicentes: Nōne hic est carpētarij filius? & quō læsus quas nō didicit nouit? sustinebat eos tāquā in filiū hominis peccātes: sed vbi, magis insaniūt dicētes, opera dei esse Beelzebub, non amplius eos sustinuit. Sic enī & tādiu patres eorū sustinebat, quādiu causa panis & aquę murmurabāt: sed postq̄ vitulū cōflātes in eū collata sibi diuinitus beneficia referūt, puniti sunt primò quidē nō paucis eorū occisis. postmodū dixit: Ego autē in die vltionis visitabo hoc peccatū eorū. Talē ergo & nūc pharisæi audiūt sententiā, vt in flāma diabolo parata perpetuo corrodantur cū eo. Nō igitur faciendo collationem inter blasphemiā dictā in ipsum & spūm sanctū hæc dixit tāquā maior sit spūs, sed vtraq; blasphemia in ipsum prolata, hanc minorē, illā validiorē ostēdit. ipsum enim vidētes hominē vituperabāt, & ei⁹ opera Beelzebub esse dicebāt. Amb. Sic igitur videtur quibusdā, vt eūdem & filiū & spiritū sanctū intelligamus, salua distinctione personarū & vnitate substantiæ, quia vnus & de⁹ & homo Christus est spiritus, sicut scriptū est: Spiritus ante faciē vestrā Christus dñs. Idem spiritus sanctus, quia & pater sanctus, & filius sanctus & spirit⁹ sanctus. Si ergo vtrunq; Christus est, q̄ est diuersitas nisi vt sciam⁹ quia diuinitatē Christi nobis negare nō liceat? Bed. Vel aliter: Qui opera spūs sancti dicit esse Beelzebub, isti non dimittet neq; in pñti seculo, neq; in futuro: non quod negemus ei si pœnitētiā agere possit posse dimitti à deo sed quòd credamus eū blasphemū exigētib⁹ meritis, sicut nunquā ad remissionē, ita nec ad ipsos dignæ pœnitentiæ fructus esse peruenturū, secundū illud: Excæcauit oculos eorū ne cōuertātur, & sanē illos. Cyr. Quòd si creatura esset spūs sanctus, nō autē de diuina substantia patris & filij, qualiter acta in eū cōrumelia tantā fert pœnā quanta promulgata cōtra blasphemantes in deū? Bed. Neq; tamē quicunq; spiritū sanctū nō esse, aut deū nō esse, sed patre filióq; minorē cōfitentur, hoc irremissibilis blasphemiæ crimine tenētur: quia humana ignorantia ducti faciunt, nō inuidentia diabolica sicut princeps Iudæorū. Aug. de ver. do. Vel aliter: Si hic diceret qui blasphemauerit quācunq; blasphemiā in spiritū sanctū, omnē intelligere deberemus. Sed qa dictū est, Qui blasphemauerit in spiritū sanctū, ille intelligatur q non omni modo, sed eo modo blasphemauerit, vt ei nunquā possit ignosci: sic enī dictū est, Deus neminē tētat. s. non omni, sed quodā tētationis modo. Quis autē sit iste modus blasphemandi cōtra spiritū sanctū dicamus. Primū quidē credētiū beneficiū est in spiritu sancto remissio peccatorū, cōtra hoc donū gratuitū loquitur cor impœnitēs. Ipsa ergo impœnitētia est spūs blasphemia, q̄ non remittitur neq; in hoc seculo neq; in futuro, quia pœnitētia impetrat remissionē in hoc seculo, q̄ valeat in futuro. Cyri. Cū aūt tñ metū incusserit dñs discedētib⁹ à recta cōfessione, ꝑcepit de cætero nō curare de responso, eo ꝙ fideliter dispositis cōstituit verba cōgrua spūs tanq̄ doctor inhabitās. vñ sequitur: Cū autē ind. &c. Glo. Dicit autē: Qualiter, quātū ad modū proferēdi: Quid quātū ad modū inueniēdi: Respōdeatis interrogātibus: aut quid dicatis, dicere nolētibus. Bed. Cū enī ꝑpter Christū ducimur ad iudices, voluntatē tantū nostrā ꝑ Christo debemus offerre. Cæterū in respōdendo spiritus sancti gratia ministrabitur. vnde subditur: Spiritus enī, &c. Chry. Alibi verò dicitur: Estote parati cūctis ad respōdēdū, quicūq; q̄ fuerint à vobis rationē spei quæ fouet vos. Quādo nāq: orit inter amicos agō ꝑcepit nos meditari, qñ verò terribile est pretoriū & pauor circūquaq; dat ꝑpriū monimētū vt andēdū fit & loquēdū, nō aūt obstupescēdū. The. Qm̄ igitur duplex est nostra infirmitas: & aut pœnę formidine martyriū fugimus, aut qa rudes sumus & nescimus reddere rationē fidei, vtrunq; exclusit: metū quidē pœnarū, in eo ꝙ dixit, Ne timeatis occidētes corpus: timorem verò scientiæ, in hoc quòd dixit: Nolite soliciti esse qualiter aut quid respōdeatis.

Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut diuidat mecum hæreditatem, At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem supra vos? Dixitque ad illos: Videte & cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet.

Ambr. Totus superior locus ad subeundā ꝑ cōfessione dñi passionē aut cōtēptu mortis aut spe pmij aut māsuri denuntiatione supplicij, cui nunquā venia laxetur, instruitur. Et qm̄ auaritia plærunq; solet tētare virtutē, etiā huius abolendæ rei preceptū subijcitur & exemplū, cū dicitur: Ait autē ei qui. tur. &c. Theo. Hi duo fratres quia de hæreditate paterna diuidēda contēdebāt, cōsequēs erat vt alter alterū fraudare intēderet. Dñs aūt docēs nos quòd nō oportet à terrena flecti, repellit vocātē eū ad hæreditatis diuisionē. vnde sequitur: At il. di. ei, Homo, quis me, &c. Beda, Qui magistro supernæ pacia gaudia cōmēdanti, terrenæ diuisionis vult ingerere molestiā, meritò homo vocatur, secundū illud: Cū sit inter vos zelus ꝙ cōtētio, nōne hoies estis? Cyr. Fuit autē dei filius, qñ factus est similis nobis, cōstitutus à deo patre in regē & principē sup Sion mōtē sanctū eius, annūtiās mādatū diuinū. Amb. Bene ergo terrena declinat, q ꝑpter diuina descenderat. nec iudex dignatur esse litiū & arbiter facultatū, viuorū habens mortuorúq; iudicium arbitriúmque meritorum. Non igitur quid petas, sed à quo postules intuendum est, nec maioribus intento animo putes minoribus obstrependū. vnde nō immeritò refutatur hic frater, qui dispensatorē cælestium gestiebat corruptibilibus occupare, cū inter fratres patrimoniū non iudex medius, sed pietas debeat sequestra diuidere: qnanquā immortalitatis patrimonium, nō pecuniæ, sit hominibus expectandū. Beda, Occasione autē huius stulti petitoris aduersus auaritiæ pestē, & turbas etiā discipulos præceptis pariter & exēplis munire satagit. vñ sequit: Dixitq; ad il. Videte, &c. Dicit autē, Ab omni: quia nonnulla simpliciter geri videntur, sed internus arbiter qua intentione fiāt, diiudicat. Cyril. Vel dicit, Ab

Dispensatio Christi.

Christi diuinitas asseritur.

Infirmitas duplex.

Auaritiæ detestatio

omni auaritia.s.magna & parua. Est enim inutilis auaritia, dicēte domino, domos zelatas ædificabitis, & nō habitabitis in eis. & alibi: Decē iugera vinearū faciēt lagūculā vnā, & 30. modij sementis facient modios tres. Sed & secundum alium modum est inutilis, quem ostendit subdens: Quia non in abundantia, &c. Theo. Hoc dicit dominus refellens auarorum intentiones, qui videntur coaceruare diuitias quasi diu victuri. Sed nūquid te opulentia longæuum efficiet? Quid igitur manifestè sustines mala incertæ causa quietis? nam dubiū est an debeas attingere senium, cuius gratia thesaurizas.

Dixit autē similitudinē ad illos, dicēs: Hominis cuiusdā diuitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicēs: Quid faciā quia nō habeo quo congregē fructus meos? Et dixit: Hoc faciā, destruā horrea mea, & maiora faciā: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi deus: Stulte, hac nocte animā tuam repetent à te. Quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues.

The. Dicto quòd ex affluētia opū nō protēdat vita humana, ad huius fidē parabolā subdit, dicēs: Di.au.simili. &c. Be. Nō facturi quidē ex vbertate fructuū aliqd boni, vt magis diuina lōganimitas pateat, quæ vsq; ad malos suā bonitatē extēdit, pluēs super iustos & iniustos. Quæ verò sunt quæ hic homo benefactori recōpēsat? Nō meminit cōmunis naturæ, nec arbitratus est oportere quod superflui dispēsari egētibus: & horrea quidē crepabāt præ copia cōditorū, auarus tamen animus nequaquā implebatur, nolēs veterib' cedere propter auaritiā, noua nō valēs suscipere propter multitudinē, ꝓpter quod imperfecta eius cōsilia & steriles curæ. vnde sequitur: Et cog. &c. Cōqueriē æque pauperib': an non quē premit inopia dicit, quid faciam? vnde victus? vnde calceamēta? talia & locuples profert. Vrgēt enim ipsius animā diuitiæ à prōptuariis emanātes, ne fortè cū exiuerint prosint egētibus: à simili gulosorū, qui mallēt edacitate crepare, q̄ indigentibus de reliquiis impartiri. Gre. 15. mo. O angustia ex satietate nata. dicēs em̄ quid faciā, ꝓfecto indicat quia votorū suorū effectib' pressus sub quodā rerum fasce laborabat. Bas. Erat quidē in promptu dicere: Aperiā horrea, cōuocabo egenos, sed cogitat nō vt distribuat, sed vt cōgreget. Sequitur enim: Et di. hoc faciā, &c. Bene facis, nā digna destructione nequitiæ prōptuaria. Dissolue horrea, ex quibus nullus cōsolationē accepit, subdit: Et maiora faciā. At si & hoc impleueris, nūquid destrues iterum? quid stultius q̄ in infinitū laborare? Horrea sunt tibi si vis pauperū domus.

Verba ignita

sed dices: Cui iniuriam facio propria retinendo? Nā & sequitur: Et illud cōgre. &c. Dic mihi quę tua? vnde ea sumens in vitam tulisti? Sicut qui præueniens spectacula, prohibet aduenientes appropriando sibi quod ad vsum cōmunē ordinatur: similes sunt diuites, qui cōmunia quæ præoccupauerunt ęstimant sua esse. si em̄ quilibet suæ necessitatis sufficiētiā recipiens, relinqueret superfluū indigenti, nō esset diues nec pauper. Cyr. Attēde & aliter esse friuolū eius verbū cū di. Cō. om. quę na. sunt mihi: quasi non putaret ea diuinitus obtinere, sed fructus esse laborum suorum. Basil. Cæterum si fateris ea tibi diuinitus prouenisse, an iniustus est deus æqualiter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille verò mēdicat? nisi vt tu bonæ dispensationis merita cōsequaris, ille verò patientiæ brauiis decoretur. At tu nónne spoliator es, quæ dispensanda suscepisti propria reputādo? Est panis famelici quem tu tenes, nudi tunica quam in conclaui cōseruas, discalceati calceus qui penes te marcescit, indigētis argentū quod possides inhumatū. quocirca tot iniurias, quot dare valere. Chrys. Sed & in hoc errat q bona putat q̄ sunt indifferentia: rerū enim quędā sunt bonæ, quædā malæ, quædā mediæ. Bona quidē sunt castitas & humilitas, & huiusmodi: quæ cū homo eligit, fit bonus. His autē opposita sunt mala, quę homo dum eligit, fit malus. Media verò sunt, vt diuitiæ quæ quādoq; quidē ordinātur in bonū.s. ad eleemosynam: quādoq; ad malū.s. ad auaritiā: & similiter inopia, quādoq; ad blasphemiā, quādoque ad sapientiā secūdū affectū vtériū. Cyril. Diues igitur nō parat permanētia horrea, sed caduca, & quod stultius est, vitæ lōgitudinē sibi taxat: sequitur enim, Et di. ani. meæ, Anima habes mul. &c. Sed ô diues fructus quidē habes in horreis, sed annos plurimos vnde poteris obtinere? Atha. Si quis autē sic viuat quasi quotidie moritur', eo q īcerta est naturaliter vita nostra, nō peccabit: semper enim maior timor plurimū voluptatis dissoluit. Sed ecōtrario diues, lōgęuitatē sibi repromittens ad voluptates aspirat. Sequitur enim: Requiesce.s.à labore. Com. bi. epu. magno.s. apparatu. Basil. Tā improuidus es erga bona animæ, vt escas corporeas animæ ascribas: si quidē virtutē habet, si fœcūda est operationū bonarū, si deo adhæsit, bona plurima possidet, & bono gaudio gaudet. Verū quia tot' carnalis es passionibus subiectus, à vētre non ab anima clamas. Chry. Nō autē decet vacare deliciis & impinguare corpus, & attenuare animā fascēque ei grauare, & tenebras obducere, spissumque velamen: eo quòd in deliciis dominatiuū aīæ seruit, seruile verò corpori dominat. Alimentorū autē indiget corpus nō deliciarū, vt nutriatur, nō vt scindatur & fluat. Neque enim animę soli, sed & ipsi corpori sunt nociuæ delicię, eo q ex forti fit debile, ex sano ægrotatiuū, ex agili graue, ex formoso deforme, ex iuuene veternosum. Bas. Permissus aūt est deliberare in omnib' & manifestare propositū propriū, vt cōdignā mereatur sui affectus sentētiā. Sed in abdito loquitur, eloquia eius examinantur in cælo, vnde sibi responsa proueniunt. sequitur enim: Di. au. il. deus: Stulte, hac nocte, &c. Audi cōueniēs tibi stultitiæ nomē, quod tibi nullus imposuit hominū, sed ipse deus. Gre. 22. mo. Eadē nocte sublat' est, qui multa tēpora fuerat pręstolatus: vt.s. qui in lōgū sibi subsidia colligēdo prospexerat, subsequentē diē vel vnū minimè videret. Chry. Dicit autē, repetent à te. Exposcebāt enim eam forsan terribiles quędā virtutes ad hoc missæ: quoniā si de ciuitate in ciuitatē transeuntes egemus ductore, multò magis anima absolute à corpore, & ad futuram vitam transmigrans indigebit ducatu. Ob hoc multoties recusat anima, & regreditur ī profundū, cū debet exire à corpore. semper em̄ stimulat nos cōsciētia peccatorū, sed ꝑcipuè cū debemus trahi ad terribile iudicium. Tūc enim tota cōgeries criminū innouatur, & prę oculis posita mentē percellit: & sicut carcerati semper quidē dolorosi sunt, tunc autē præcipuè cū debent iudici præsentari: sic & anima maximè in ipso tēpore de peccato cruciat & dolet. Multò autem magis cùm fuerit euulsa. Greg. 25. mo. In nocte autem ablata est anima, quę in obscuritate cordis est emissa. In nocte ablata est, quæ considerationis lucem habere noluit, vt quod pati poterat præuideret. Subdit autem: Quæ autem pa. cuius erunt? Chrysostomus: Hîc enim ea deseres, non solùm nullum inde percipiens commodum, sed & sarcinam peccatorum portans super humeros proprios. Et quæ quidem à te congesta sunt, plerunque in manus inimicorū peruenient, à te verò super his ratio requiretur. Sequitur: Sic est qui sibi thesau. & non est in deū diues. Bed. Hic enim stult' est, & in nocte rapiēdus. Ergo q vult esse in deū diues, nō sibi thesaurizet, sed pauperibus possessa distribuat.

Suadetur eleemosyna.

Horrea dei.

Sententia terribilis.

Amb. Frustra em̄ cōgreget opes, qui se his nescit vsurū. neq; em̄ nostra sunt quæ nō possumus auferre nobiscū. sola virtus comes est defunctorū, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.

Dixitq; ad discipulos suos: Ideo dico uobis, Nolite soliciti esse animæ uestræ quid mãducetis, neq; corpori uestro quid induamini. Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm uestimentū.

Theo. Paulatim dn̄s prouehit ad perfectiorē doctrinā. Docuit enim suprà cauendū esse ab auaritia, subdidítq; parabolā diuitis, insinuās p eam ꝙ stultus est qui superflua cupit. Deinde procedente sermone, neque de necessariis sinit nos solicitudinē gerere, auaritiæ radicē euellens: vnde dicit, Ideo di. vo. q. d. Postquā stultus est qui sibi maiorem vitæ mensuram attribuit, & exinde magis efficitur cupidus, Nol. sol. es. ani. ve. quid mād. Nō quia intelligibilis anima comedat, sed quia nō videtur aliter animā posse cōiūctā manere corpori, nisi dū nutrimur, vel quia animati corporis est nutrimentū suscipere, cōgruè animæ nutriri attribuit: nā & virtus nutritiua dicitr anima, vt sic intelligatur. Ne soliciti sitis nutritiuæ parti animæ quid edatis. Potest autē etiā corpus mortuū vestiri. vnde subdit: Neque cor. ve. &c. Chrys. Quòd aūt dicitur, nolite soliciti esse, nō idē est quod nolite operari, sed nolite rebus mundanis mente affigi. Cōtingit em̄ aliquē operantē nihil solicitū esse. Cyr. Præeminet autē anima cibo, & corpus vestitui. vnde subdit: Anima plus est, &c. q. d. Deus qui quod maius est exhibuit, qūo nō dabit quod minus est? Non ergo multū nostra intentio modicis insistat, nec intellect⁹ noster seruiat ad vestitū & victū quærendū: magis autē cogitet quæcunque saluāt aīmā, & subleuāt ad regnū cælorū. Amb. Nihil autē moralius ad faciendā fidē omnia credētibus à deo posse cōferri, q̄ ꝙ aereus ille spūs vitale collegiū animæ corporísque cōtuberuio fœderatū non deficit, nisi cū venerit dies suprema moriēdi. Cùm igitur anima indumēto corporis vestiatur, & vigore animę corpus animetur, absurdum est vt victus nobis copiam desuturam putemus, qui viuendi iugem substantiam consequamur.

Anima quomodo comedit.

Considerate coruos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreū, & deus pascit illos. Quantò magis nos pluris estis illis? Quis autem uestrum cogitãdo potest adiicere ad staturam suam cubitum unū? Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis?

Cyril. Sicut suprà erigendo nos ad spiritualem audaciā per aues induxit, dicēs. Multis passerib⁹ pluris estis vos, sic & nunc ex volatilibus firmam & indubitabilē fiduciam nobis adducit, dicens: Considerate coruos. s. ad acquirendum cibum quibus non est cellariū neque horreū. s. ad conseruandum. Et deus pascit illos, quātò magis vos pluris estis illis? Bed. i. carius vos valetis, quia rationale animal sicut homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quàm irrationabilia, sicut sunt aues. Am. Magnum autem quod fide sequamur exemplum. nam volatilibus cæli, quibus nullum exercitiū cultionis, nullus de messium fœcūditate prouentus est. indeficiētem prouidentia diuina largitur alimoniam. Verū est igitur causam inopiæ nostræ auaritiā videri, etenim illis idcirco sine labore pabuli vsus exuberat, quo fructus ad escā communem datos speciali quodam nesciunt vendicare dominatu. Nos communia amisimus, dum propria vēdicamus. nam nec proprium quicquam vbi perpetuum nihil, nec certa copia vbi incertus euentus. Chry. Cùm autem posset dominus exemplū ab hominibus sumere, qui minimè terrena curauerūt, Eliam dico, Moysen & Ioānem & cæteros huiusmodi, cōmemorauit volatilia, sequens vetus testamentum, quod ad apē transmittit & formicam, & alia huiusmodi, quibus naturales quosdā mores inseruit conditor. Theo. Ideo autē omissa mentione aliorum volatiliū, coruorum mentionē facit, quia pullos coruorum speciali prouidentia deus nutrit: nam corui pariunt quidē, nō autē nutriunt, sed negligūt pullos suos, quibus miro modo ab aere pabulum quadā aura delatū ad os peruenit, quod hiantes suscipiunt, & sic nutriuntur. Forsan etiam & talia per synecdochē dicta sunt, toto significato p partē: vnde in Mat. dn̄s remittit ad volatilia cæli, hîc verò specialiter ad coruos tāquam guloliores & rapaciores. Euse. In coruis etiā aliquid pl⁹ significat. Auibus enim colligentibus legumina promptius est alimentū: vescentibus verò carnibus, sicut coruis difficilius est ad habendū: nec tamē huiusmodi aues defectum pabuli patiuntur propter prouidentiā dei effusam vbique. Vtitur autem ad idem & tertio syllogismo, dicens: Quis autem ve. cog. Nota quòd animā quidem semel dedit deus, & eadem perseuerat, sed corpus quotidie sumit incremētum: pertrāsiens igitur animam quasi non recipientem augmentum, de solo corpore facit mentionem, dans intelligere quòd non augetur per solū alimetū, sed prouisione diuina, per hoc quòd nullus nutrimentum accipiendo aliquid ad suam staturam adiicere potest. vnde concluditur: Si ergo neque quod, &c. Eus. q. d. Si nullus sua cura corporeā ingeniatus est sibi staturā, sed neq; termino tēporis vitæ pōt aliqs vel breuissimū tēp⁹ horæ excogitādo adiicere, cur oportet supfluè de necessariis vitę cogitare? Be. Illi ergo tegēdi corporis curā relinquite, cuius videtis cura factum esse, vt tātæ staturæ corpus habeatis. Aug. de quæ. euā. Cùm autē de augēda corporis statura loqueretur, dicit quod minimum est, hoc scilicet deo corpora operari.

Homo sublimis in rerum natura.

Animæ perpetuitas.

Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem uobis neque Salomō in omni gloria sua uestiebatur sicut unum ex istis. Si autem fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanū mittitur, deus sic uestit: quantò magis uos pusillæ fidei? Et uos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. Hæc autem omnia gentes mundi quærunt. Pater autem uester scit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite primùm regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur uobis,

Chry. Sicut superi⁹ dn̄s de alimētis monebat, ita & nūc monet de vestitu, dicens: Cōside. li. agri, &c. vt. s. sibi faciant indumenta. Sicut autem suprà cū dominus dixit: Non seminant volatilia, non reprobauit sementem, sed superfluam curam. sic cū dixit, Non laborant neq; nēt: non opus interimit, sed cogitationem. Eus. Si quis autē mortaliū vult decorari precioso vestitu, videat oculatè quòd deus etiam vsque ad flores qui ex terra oriuntur, multiplicem sui sapientiam propagans, ornauit hos diuersis coloribus, tenuibus membranis, florum murice, & auro longè meliores tincturas accommodans, adeo quòd nec penes aliquem regem deliciosum, nec etiam ipsum Salomonem (qui apud antiquos tam in diuitiis q̄ in sapientia & in deliciis celeber fuit) tam preciosum opus fuerit inuentum. vnde sequitur: Dico au. vob. quia, &c. Chry. Nō vtitur hîc volatilium exemplo, cygnum cōmemorans, aut pauonem, sed lilia. Vult enim vtrinq; declarare hyperbolen. s. ab infirmitate rerum, quæ tantum sunt sortitæ decorem, & à precio decoris, qui concessus est liliis: vnde postmodum non vocat ea lilia sed fœnum, cùm subditur: Si au. fœ. quod in agro est hodie: nec dicit, Cras non entia, sed subdit: Et cras in clib. mit. neque dicit simpliciter, Deus vestit: sed dicit, Deus sic vestit, quod multā habet expressionē: & subdit, Quantò magis vos? quod est exprimentis preciositatē & prudentiam humani generis. Denique cū increparet, vtitur & hîç moderantia, non infidelitatis sed paucitatis fidei

Florū mirus ornatus.

arguēs, cū subdit: Pusillæ fidei: vt per hoc magis excitet nos ad dictorū persuasionē, vt nō solū nō cogitemus de vestibus, sed nec affectemus vestimētorū decorē. Cyri. Sufficit eñ prudētibus solius causa necessitatis aptū habere vestitum, modestiā nō excedentē, & ciborū quod satis est. Sufficiūt etiā sanctis q̄ sunt in Christo spūales deliciæ, & subsequēs gloria. Amb. Nō ociosum autē videtur, ꝙ flos vel hoībus cōferī, vel certè plus penè q̄ hominibus in Salomone præfertvt p̄ claritate coloris angelorū cælestiū gloriā putemus expressam: qui verè mūdi istius flores sunt, ꝙ eorū claritatibus mūdus ornatur, & bonū odorē sanctificatiōis aspirāt, qui nulla solicitudine præpediti, nullo vsu laboris exerciti, diuinæ in se liberalitatis gratiā, & cęlestis seruāt dona naturę. vñ bene & hic vestitus gloria sua Salomō, & alibi coopertus, ostēditur, ꝙ infirmitatē corporeæ naturæ vel ut virtute quadā mētis adopertā operū gloriā vestiebat. Angeli verò quorū natura diuinior expers manet iniuriæ corporalis rectè licet maximo viro præferuntur: nec tamen in nobis misericordiā dei desperare debem⁹, quibus p resurrectionis gratiā dñs similē angelorū speciē pollicetī. Cyril. Absonū autē erat discipulos debentes normā & exēplar cōuersationis honestæ aliis tradere, in eā incidere, à quibus discedēdū esse oportebat eos cōsulere. Et ideo dñs subdit: Et vos no. &c. In hoc etiā dñs cōsuluit nō modicū studio sacrarū prædicationū, monēs discipulos solicitudinē humanā abiicere. Bed. Notādū tamē est ꝙ nō ait, Nolite quærere aut soliciti esse de cibo aut potu aut indumēto, sed quid māducetis aut bibatis: vbi mihi vidētur, argui qui spreto victu vel vestitu cōmuni, lautiora sibi vel austeriora p̄ his cū quib⁹ vitā ducūt alimēta vel indumenta requirūt. Greg. Ni. Sed dicetur: aliqui obtinuerūt dominia, honores, & diuitias, cū orassent: qualiter ergo prohibes nos talia orando quærere?

Instantia soluitur. Et quidē ꝙ oīa hæc ad diuinū cōsiliū pertineāt, omnibus patet. hæc tamē à deo cūserūtur petētibus, vt discētes deū nos exaudire in minoribus petitionibus, eleuemur ad altiorē affectū: sicut in pueris videmus, qui mox nati maternis adhærēt vberib⁹: si verò pubuerit paruulus spernit mammas: quærit autē monile, aut aliquid taliū, quibus oculus delectatur: postquā autē mēs cū corpore creuerit, cedēs cūctis puerilibus desideriis, quærit à parētibus q̄ cōueniūt vitæ pfectæ. Aug. de quæ. euan. Prohibita autem solicitudine de alimētis, cōsequenter ne extollātur admonuit, dicēs: Nol. in subli. tol. Primò eñ hoc ad necessitatē cōplendā homo quęrit: cū autem his abūdauerit, incipit de talib⁹ superbire. Tale est hoc, acsi se vulneratus aliquis iactet, quia habeat multa emplastra in domo, cū hoc illi bonū esset vt vulnera nō haberet, & ne vno quidē indigeret emplastro. The. Vel eleuationē nihil aliud vocat, quàm vagū mentis motum, aliàs aliud meditantis, & ex hoc saliētis ad aliud & sublimia cogitātis. Basi. Et vt intelligas huius eleuationem, memento vanitatis propriæ iuuentutis si quādo manēs solus cogitasti de vita & promotionibus discurrēs à prīcipatu in principatū, amplexus es diuitias, ædificasti palatia, amicis benefecisti, vltus es inimicos. Est autē peccatum talis abstractio. Intenta enim circa superflua delectatio à veritate seducit. vnde cōueniēter subdit: Hæc enim om. gē. &c. Gre. Ni. Adhibere eñ solicitudinē rebus apparētibus, ꝓpriū est eorū qui nullā supponūt spē futuri seculi, neq; metū iudicij. Basil. Sed de necessariis vitæ subdit: Pater au. ve. scit, &c. Chry. Nō dixit, Deus: sed, Pater, vt ipsos ad maiorē promoueret fiduciā. Quis eñ est pater qui patiatur necessaria filiis nō ministrare: sed & aliud adicit. Nō eñ poteris dicere, ꝙ pater quidem est, ignorat tamen his nos indigere. Nam qui naturam creauit, eius indigentiam nouit. Ambros. Ostendit autē cōsequēter nec ad pręsens, nec in reliquū fidelibus gratiā de futurā, si modo q̄ diuina desiderāt, terrena nō quærant. Indecorū quippe est homines curare de cibo, qui militāt pro regno. Nouit rex quēadmod ū familiam suam pascat, alat, & vestiat. vnde sequitur: Verūtamen quærite pri. reg. dei, & hæc om. adiiciētur vobis. Chry. Non modò regnū, sed etiam opes Christus pollicetur cum eo. Si enim nos à cutis eos eripimus, qui prætermittentes sua, nostrorum diligentiam habent multò magis deus. Beda. Indicat enim aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur. quia nobis in intentione æternitatis, in vsu verò temporalitas esse iubet.

Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam, facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurū non deficiētem in cælis: quo fur nō appropriat, neque tinea corrumpit, vbi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

Glo. Postquam dominus temporalium curam à cordibus discipulorum remouit, hic excludit ab eis timorē, ex quo superflua cura procedit, dicens: Noli. time. &c. Theo. Pusillum gregem dominus vocat volentes discipulos eius fieri. vel quia in hoc seculo sancti parui vidētur causa voluntariæ paupertatis, vel quia superantur à multitudine angelorū, qui incōparabiliter præcellunt quæ nostra sunt. Bed. Pusillum etiam dominus gregem electorum nominat, vel ad comparationem maioris numeri reproborum, vel potius ob humilitatis deuotionem. Cyril. Quare autem timere non debent ostendit, subdens: Quia cō. pa. ve. &c. q. d. Eum qui tam preciosa largitur, qualiter pigebit erga vos clementiam exercere? quamuis enim hic grex paruus sit & naturam & numero & gloria, bonitas tamen patris concessit, & huic pusillo gregi cælestium spirituum sortem. s. regnum cęlorum. ergo vt possideatis regnum cęlorū opes terrenas contemnite. vnde subditur: Ven. quæ pos. &c. Bed. q. d. Nolite timere ne propter regnum dei militantibus huius vitæ necessaria desint: quinetiam possessa propter eleemosynam vendite. quod tunc dignè fit, quando qui semel pro domino suo oībus spretis, nihilominus post hoc labore manuū operatur, vnde & victū transigere, & eleemosynā dare queat. Chry. Non est enim peccatū quod eleemosyna nequeat abolere, antidotū est cuilibet conueniens vulneri. sed & eleemosyna non solū in pecuniis fit, sed & in rebus, dū aliquis aliū protegit, dū medicus medetur, dum sapiens consulit. Greg. Na. Vereor autem ne putes pietatis tibi necessitatem non esse sed arbitriū. opinabar & ipse hoc, sed terrent me hœdi ad sinistram statuti, non quia rapuerunt, sed quia Christum in egentibus non placauerunt. Chry. Nā sine eleemosyna impossibile est regnū videre. Sicut enim fons si aquas in se cōtinuerit vitiatur, sic & diuites cū omnia penes se teneāt. Basi. Sed quæret aliquis, quid cōsiderātē oportet vēdere q̄ possidētur? nūquid tanquā eis naturaliter noxiis, vel propter tentationē accidentē diabus ex eis? Ad hoc dicēdū est, primò quidē ꝙ singulū eorū quæ sunt, si per seipsum malum existeret, nō esset creatura dei: omnis eñ creatura dei bona. consequenter autem quia mandatū dominicū non docuit abiicere tanquam mala quæ possidentur, sed dispensare, dicens: Et da. elee. Cyril. Molestū autē fortè est hoc mandatū diuitibus, sanā tamē mentē habentibus nō est inutile: thesaurizant eñ regnū sibi cæleste. vnde sequitī: Fa. vo. saccu. &c. Bed. Eleemosinas videlicet operādo, quarū merces in æternū maneat, vbi nō hoc præceptū esse putandū est, vt nil pecuniæ reseruetī à sanctis vel suis vel pauperū vsibus, cū & ipse domin⁹ cui angeli ministrabāt, lo

Quæstio pulchra.

culos habuisse legat à fidelibus oblata cōseruans: sed ne deo ꝓpter ista seruiat, & ob inopiæ timorē institia deseratur. Creg. Ni. Pręcipit autē sensibiles & terrenas opes sursum cōdere, quo virtus corruptiua nō attingit. vnde subdit: The. nō deficientē &c. Theo. &c. Hîc tinea demolit, nō autē in cælis. deīde qnia tinea quędā nō demolitur, addit de fure. Aurū eñ non demolit tinea, sed fur tollit. Bed. Siue igitur hoc simpliciter accipiēdū est, ꝙ pecuoia seruata deficiat, data autē proximo perēnē fructū cōferat in cælis: seu ita ꝙ thesaur' boni operis si cōmodi terrestris occasione cōdatur, facilè corruptus intereat: at si cælesti solū intētione cōgeratur, nō exterius hominū fauore quasi à fure qui desoris rapit, non intus inani gloria quasi à tinea quæ interius scindit valet maculari. Glo. Vel fures sunt hæretici & dæmones, qui ad hoc intēti sunt, vt spiritalib' nos spoliēt. tioea quæ vestes rodit, inuidia est quæ studiū bonū lacerat, & cōpassionē vnitatis dissipat. The. Porrò quia nō oīa furto tollūtur, addit potiorē rationē & nullā prorsus patientē īstātiā, dicēs: Vbi enim est the. &c. q. d. Esto ꝙ nec tinea demoliatur, nec fur tollat: hoc ipsum qnod est habere cor affixū thesauro sepulto, & diuinū opus. s. animā terræ īmergere, quantò est dignū suppliciū? Eus. Nā quilibet bomo naturaliter depēdet ab eo erga quod studet illuc totū animū applicat, vbi totū cōmodū possidere putauit. Vnde si quis in rebus præsentis vitæ habet totā mentē & intentionem quā cor nominauit, in terrenis versatur. Si verò mentē applicauerit ad cælestia, ibi mētem habebit, vt videatur solo corpore cum hominibus conuersari, animo verò iam sit aggressus mansiones cælestes. Bed. Hoc autem non solùm de pecunia, sed de cūctis passionibus sentiendum est: luxuriosi epulæ sunt thesauri, lasciui ludicra, amatoris libido.

Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardētes in manibus uestris: & uos similes hominibus expectātibus dominū suū quādo reuertatur à nuptiis: ut cū uenerit & pulsauerit, cōfestim aperiāt ei. Beati serui illi, quos cùm uenerit dominus, inuenerit uigilātes, Amē dico uobis ꝙ præcinget se, & faciet illos discumbere, & trāsiēs ministrabit illis. Et si uenerit in secūda uigilia, & si in tertia uigilia uenerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. hoc autē scitote, quoniā si sciret paterfamilias qua hora fur ueniret, uigilaret utiq;, & non sineret perfodi domū suā. Et uos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet.

Theo. Postquā suū discipulū modestū statuit dn̄s, spolians eū qualibet vitæ cura & eleuatione, iā tūc ad ministrādum inducit, dicēs: Sint lūbi ve. præcincti. i. semper ꝓcliues ad exequēda opera domini nostri. Et lu. ardē. i. nō ducatis vita in tenebris, sed assit vobis lux rationis, ostēdēs vobis agēda & fugiēda. Est eñ hic mūdus nox, cincti verò lūbos sunt qui practicā exequuntur. nā talis est ministrantium habitus: quibus oportet adesse & lucernas ardētes. i. discretionis donū, vt valeat dignoscere practic', nō solū qd oporteat agere, sed & qūo, alioqnin in ṕcipitio superbiæ hoīes ruūt. Notādū autē ꝙ primò inbet lūbos præcingi: secūdò lucernas ardere. nā primò quidē est operatio, deīde speculatio quæ est illustratio mētis. Igitur studeamus exercere virtutes, vt duas lucernas habeamus ardentes. s. cōceptū mentis iugiter in aīa emicantē quo nos illustramur, & doctrinā qua cæteros illuminamus. Maxi. Vel lucernas accensas docet babere ꝑ orationē & contēplationē & spiritalē dilectionē. Cyrill. Vel subcingi significat agilitatē & prōptitudinē ad sustinenda mala intuitu diuini amoris. Lucernæ accensio significat, vt nō patiamur aliquos in tenebris ignorantiæ viuere. Greg. in bo. Vel ali. Lūbos pręcingimus, cùm carnis lnxuriā per continentiam coarctamus, viris eñ luxuria ī lūbis est, & fœminis in vmbiculo. à prīcipali igit sexu lūborū noīe luxuria designat. Sed quia min' est mala nō agere, nisi etiā quisq; studeat bonis operib' insudare, additur: Et lu. ar. in ma. ve. Lucernas quippe ardentes in manibus tenemus, cùm per bona opera proximis nostris lucis exēpla mōstremus. Augnst. de quæ. euan. Vel docet & lūbos princingere, propter cōtinētiā ab amore rerū seculariū: & lucernas ardentes habere, vt hoc ipsum vero fine & recta intētione fiat. Greg. in bo. Sed si vtrūq; horū agitur, restat vt qnisquis ille est totā spē suā in redēptoris sui adnentu constituat. vnde subditur: Et vos simi. ho. &c. Ad nuptias quippe dn̄s abiit, quia ascendens in cælū, supernā sibi multitudinē angelorū nouus homo copulanit. Theo. Quotidie etiā in cęlis despōsat sanctorū animas, quas ei Paulus vel alius similis offert virginē castā. Redüt autē à nuptiis celebratis in cælis, forsan quidē vniuersaliter in cōsummatione totius, quando veniet de cælo in gloria patris, forsan etiā singulis horis astans inopioatè particulari vniuscuiusq; consummationi. Cyrill. Cōsidera etiā ꝙ à nuptiis quasi à solēnitate venit, in qua semper existit diuinitas: nihil enim potest incorruptibli naturę inserre tristitiā. Greg. Ni. Vel aliter consummatis nuptiis, & desponsata sibi ecclesia, & admissa ea in thalamū secretorū præstolabātur angeli reditū regis ad naturalē beatitudinē, quibus similē fieri decet nostrā vitā, vt sicut illi sine malitia cōuersantes parati fuerūt dominicū règressum recipere, sic & nos vigilantes ad obedientiā prōptos nos faciamus cū aduenerit pulsans. Sequitur enim: Vt cū venerit. &c. Greg. in ho. Venit quippe cū ad iudiciū properat, pulsat verò cū iā per ægritudinis molestiā esse mortē vicioā designat: cui confestim aperimus, si hūc cū amore suscipimus. Aperire enim iudici pulsanti nō vult qui exire de corpore trepidat: & eū quē cōtempsisse se meminit, videre iudicē formidat. Qui autē de sua spe & operatione securus est, pulsanti confestim aperuit, quia cū tempus propinquæ mortis agnouerit, de gloria retributionis hilarescit. vnde subditur: Bea. ser. il. &c. Vigilat qui ad aspectū veri luminis mētis oculos apertos tenet, qui seruat operādo quod credit, qui à se torporis & negligētiæ tenebras repellit. Greg. Nis. Propter hanc igitur vigiliā obseruandā supra dominus monuit, vt sint lūbi præcincti, & lucernæ ardētes. lumē enim oppositū oculis pellit somnolentiā oculorū. Lūbi etiā cingulo ꝑstricti reddunt corpus insusceptibile somni. Nā q præcinctus est eastitate, & pnra cōscientia illustratus perseuerat in somnis. Cyril. Cū igitur dominns veniens suos insomnes inuenerit & præcinctos, cor illuminatum habentes, tunc eos promulgabit beatos. Sequitur: Amē di. vo. Ex quo percipimus ꝙ similia nobis retribuet, dum succinctis se præcinget. Orig. Erit enim præcinctus iustitia circa lūbos suos secūdū Esaiā. Greg. Per quā præcingit se. i. ad retributionē se præparat. The. Vel præcinget se in eo quòd nō totā vbertatē bonorū largitur, sed hāc cohibet secūdū certā mēsurā. Quis eñ deū capere potest quantus est? vnde Seraphin mihi velari dicuntur propter excellentiam diuini splendoris. Sequitnr: Et faciet il. discum. &c. Sicut enim discumbēs totum corpus facit pausare, sic in futuro aduentu sancti totaliter requiescent. hic enim non habuerunt requiem corporis, illic verò simul cum animabus spiritalia corpora incorruptionem sortita, plena gaudebūt quiete. Cyril. Faciet igitur illos discūbere quasi fessos refocillans, apponens spiritales delicias, & statuens dapsilem donorum suorū mensam. Diony. in epist. ad Tit. Discubitum enim opinantur quietē à multis laboribus, & vitam sine læsione & conuersationem diuinā in lumine & regione viuentium vniuerso sancto affectn adimpletam, & copiosam

Mundus nocti comparatur.

Christus in cælo disponsat animas.

Beati serui qui sint.

Discubit' mysticus.

donationẽ omniũ donorũ secũdũ quã lætitia adimplẽ-
tur. hoc est eñ quòd Iesus faciet eos recũbere dans eis
perpetuã quietẽ, & distribuẽs eis bonorũ multitudinẽ.
vnde sequitur: Et transf.mini.illis. Theo. Quasi vicẽ æ-
qualẽ eis reddẽs, vt sicut ipsi ministrauerunt ei, ita & ip
se eis ministret. Greg. in bo. Transiens verò dictum est,
cũ de iudicio ad regnũ redit, vel dominus nobis post in
diciũ trãsit, qui ab humanitatis forma in diuinitatis suæ
contẽplationẽ nos eleuat. Cyril. Nouit autem dominus
lubricũ fragilitatis humanæ ad peccandũ, sed quoniam
bonus est desperare nõ finit, sed magis miseretur, & dat
nobis pœnitentiã in salutis antidotũ. & ideo subditur:
Et si ve.in secun.vigi. &c. Diuidunt enim excubantes
in mœniis ciuitatũ, & hostiũ seruantes aggressus, noctẽ
in tres aut quatuor vigilias. Greg. in ho. Prima ergo vi-
gilia primæuum tẽpus est vitæ nostræ. i. pueritia: secũda
adolescentia vel iuuẽtus: tertia autẽ senectus accipitur.
Qui ergo vigilare in prima vigilia noluit, custodiat vel
secundã. Et qui in secũda noluit, tertiæ vigiliæ remedia
non amittat: vt qui conuerti in pueritia neglexit, saltem
in tempore iuuentutis vel in senectute resipiscat. Cyri.
De prima tamẽ vigilia mentionẽ nõ facit, quia pueritia
nõ punitur à deo, sed veniã meretur. Secũda verò & ter
tia ætas debet obedientiã deo, & vitã honestã ducere ad
voluntatẽ ipsius. Græ. Vel ad primã vigiliã pertinẽt di-
ligẽtius viuentes quasi primũ gradũ sortiti: ad secũdam
verò mediæ cõuersationis mensurã tenẽtes: ad tertiam
verò qui sunt infra hos: & idẽ de quarta putandũ est, &
si cõtingat de quinta. Diuersæ enim sunt cõuersationũ
mẽsuræ, & bonus remunerator metitur vnicuiq; quod
Vigiliæ mysticè. dignũ est. Theo. Vel quia vigiliæ sunt horæ noctis pro-
uocãtes soporẽ hominibus, intelligas etiã in vita nostra
esse quasdã horas quæ faciũt nos beatos, si insomnes re-
perti fuerimus. Rapuit tibi aliquis facultates, defuncti
sunt tibi filij, accusatus es: sed si in his tẽporibus nõ fece
ris cõtra dei mandata quicquã, vigilantẽ te inueniet in
secunda & tertia vigilia. i. in tẽpore malo perniciosum
somnũ animabus lentis inferentẽ. Greg. in ho. Ad excu
tiendũ verò nostræ mẽtis desidiã etiã exteriora damna
p similitudinẽ ad mediũ deducuntur. nã subditur: Hoc
autẽ sci. &c. The. Quidã hunc furẽ intelligunt esse dia-
bolũ, domũ animã, patrẽfamilias hominẽ: nõ tamen vi-
detur hæc acceptio cõsonare sequẽtibus. aduẽtus enim
domini cõparatur huic furi tanquã ex inopinato proue
niens, secundũ illud apostoli: Dies domini sicut fur, ita
in nocte veniet. vnde & hic subditur: Et vos esto. para.
quia, &c. Greg. in ho. Vel aliter: Nesciẽte patrefamilias
fur domũ perfodit: quia dũ à sui custodia spũs dormit,
īprouisa mors veniẽs carnis nostræ habitaculũ irrũpit:
furi aũt resisteret si vigilaret, qa aduẽtus iudicis q occul
tè animã capit, præcauẽs ei pœnitẽdo occurreret, ne im
pœnitẽs periret. Horã verò vltimã dominus idcirco no
bis voluit esse incognitam, vt dum illam præuidere non
possumus, ad aliam sine intermissione præparemur.

Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolã an & ad omnes? Dixit autẽ dominus: Quisputas est fidelis dispensator & prudẽs, quẽ cõstituit dominus super familiã suã, ut det il li in tẽpore tritici mensurã? Beatus ille seruus quẽ cũ uenerit do minus, inuenerit ita facientẽ. Vere dico uobis, quoniã supra om nia quæ possidet, cõstituet illũ. Quòd si dixerit seruus ille in cor de suo, morã facit domin' meus uenire, & cœperit percutere ser nos & ancillas, & edere & bibere & inebriari: & ueniet do minus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit & diuidet eum partẽmque cum infidelibus ponet.

Theoph. Petrus cui iam commissa ecclesia fuerat quasi
omniũ curã gerens, inquirit vtrũ ad omnes dominus pa
rabolam protulisset. vnde dicitur, Ait au. ei Pet. Domi-
ne, ad nos di. parab. &c. Bed. Duo dominus in præmissa Expositio pulchra.
parabola monuerat, & se videlicet subito venturum, &
illũ eos paratos expectare debere. Sed de quo horum,
an de vtroq; Petrus interrogauerit quousq; sibi socijsq;
suis cõparauerit, cũ ait: Ad nos dicis, an ad omnes: nõ fa
cilè patet. Et quidem in eo quod ait: Nos, & omnes: non a-
lias quàm apostolos apostolorũq; similes & cæteros fideles
vel Christianos, & infideles, vel eos qui viritĩ id est sigil
latim morientes, sui iudicis aduentũ nolentes volentẽs-
que suscipiunt: & eos qui in vniuersali iudicio viui sunt
in carne reperiendi significare putandus est. Mirum est
autẽ si Petrus dubitauit: vel omnibus sobriè & piè & iu
stè viuendũ expectantibus beatã spem: vel inopinatum
singulorũ & omniũ futurũ esse iudiciũ: vnde restat in-
telligi bis. s. duobus iã bene cognitis ea quæ nescire po-
terat quæsisse, videlicet si sublimia illa vitæ cælestis in-
stituta, quibus possessa vendere, sacculos qui non vete-
rascerent facere, lũbis præcinctis lucernisq; ardentibus
vigilare præceperat, ad apostolos solũ similẽsq; eorum,
aut ad omnes qui saluandi sunt pertineant. Cyril. Vali-
dã autẽ mentẽ habentibus cõueniunt ardua, & excellẽ-
tia mandatorum. His verò qui nondum ad hanc virtu-
tem attigerunt, conueniunt ea à quibus omnis facultas
excluditur: vnde dominus exemplo manifestissimo vti-
tur, ostendens mandatum præmissum cõuenire his qui
admissi sunt in gradũ discipulorũ. Sequitur enim, Dixit
au. dominus, Quisputas est fidelis dispensator? Ambro. Dispensator euangelicus.
Vel aliter: Superioris quidem in omnes præcepti forma
est generalis, verũ series sequentis exempli dispensato-
ribus, hoc est sacerdotibus videtur esse proposita. vnde
sequitur: Dixit autẽ dominus: Quisputas est fidelis dis-
pensator & prudens, quem constituit dominus super fa
miliam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram?
Theo. q. d. Prædicta parabola communiter omnes fide-
les attingit: sed quid vobis apostolis & doctoribus con-
uenienter audiatis. Quæro enim quis dispensator inue-
niatur in se habens fidelitatem & prudentiã. sicut enim
in dispensationibus facultatum, siue aliquis incautus sit
fidelis domino existens, siue etiam prudens sit & infi-
delis, dispereunt res domini: sic & in rebus diuinis opus
est fidelitate & prudentia. Noui enim multos deum co
lentes & fideles, quia verò non poterant prudenter ec-
clesiastica tractare negocia, nõ solũ possessiões, sed etiã
animas destruebãt, vtentes in peccatores indiscreta vir-
tute, per immoderata pœnitentiæ mandata, vel impor-
tuna mansuetudine. Chrysostomus: Quærit autem
hic dominus non quasi fidelem & prudentem dispen-
satorem ignorans, sed volens innuere raritatem rei, &
huiusmodi præsulatus magnitudinem. Theo. Quisquis
ergo fidelis fuerit inuentus & prudens, præsideat fami-
liæ domini, vt singulis temporibus det tritici mensurã,
vel sermonem doctrinæ quo pascantur animæ, vel ope-
rum exemplum quo vita informetur. Aug. de quæ. cuã.
Mẽsuram autem dicit propter modũ capacitatis quorũ
cunque audientium. Isido. Additum est etiam in tem-
pore quòd beneficium non suo tempore datum reddi-
tur cassum, & nomen beneficij perdit. Idem est panis
esurienti quidem appetibilis, satiato autem non multũ.
De huius autem serui dispensatoris præmio subdit, di-
cens: Beatus ille seruus quem cùm venerit dominus, in-
uenerit sic facientem. Basillius: Non dicit agentem à ca
su, sed sic facientem: non enim vincere solùm conuenit,
sed etiam certare legitimè. hoc autem est sic singula ex-
equi, sicut recipimus in mandatis. Cyrillus: Sic enim er-
go fidelis seruus & prudens opportuno tempore di-
stribuens prudenter cibaria famulis, hoc est spirituales
escas beatus erit iuxta dictum saluatoris, in quo scilicet

quòd obtinebit adhuc maiora, & merebitur pmia ſami
lıaribus dedita. vnde ſequitur: Verè dico vobıs, quia ſu
per omnia &c. Bed. Quãta enĩ hæc inter bonos audito-
res & bonos doctores eſt meritorum diſtantia, tanta eſt
etiam præmiorũ. Hos enim aduenıẽs cũ vigilãtes inue-
Merces fidelis miniſtri.
nerit, faciet dıſcũbere: illos autem cũ fideliter pruden-
térque diſpenſantes inuenerit, ſuper omnia quæ poſſi-
det conſtituet. i. ſuper omnia cęleſtis regni gaudia: non
vtique vt horum ſoli dominium teneant, ſed vt eorum
abundãtius cęteris ſanctis æterna poſſeſsione fruantur.
Theo. Vel ſuper omnia bona ſua conſtituet eum, nõ ſo
lùm ſuper ſuã familiam, ſed vt tam terrena q̃ cæleſtia ei
obediant: qualis fuit Ieſus Naue & Elias, alter ſoli, alter
nubibus mãdãs: & omnes ſancti, quaſi dei amici, rebus
dei vtũtur. Quicũque etiã vitã virtuoſe peragit, & ſer-
uos ſuos. i. irã & cõcupiſcentiã rectè diſpoſuit, exhibẽs
temporibus ſingulis menſurã frumẽti: iræ quidẽ, vt uſ-
ficiatur in habentes odio deum: concupiſcẽtiæ verò, vt
neceſſaria vtatur carnis prouiſione, ordinãs eã in deum.
Talis inquã cõſtituetur ſuper oĩa quæ poſsidet dñs, di-
gnus omnia per ſpeculatiuũ intellectũ intueri. Chryſ.
Dñs autẽ nõ ſolũ ex honore bonis reſeruato, ſed ex mi-
nis pœnæ in malos corrigit auditorem. vnde ſequitur,
Quòd ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo: morã facit dñs
meus venire. Bed. Nota inter vitia ſerui mali aſcriptum
quòd tardũ domini ſui reditũ putauerit: nõ autẽ inter
boni virtutes annumeratũ, quòd hunc citũ ſperauerit,
ſed tantũ fideliter miniſtrauerit. Nil ergo melius eſt, q̃
vt patiẽter ſuſtineamus ignorare quod ſciri nõ poteſt,
ſed tantum laboremus vt idonei inueniamur. Theo. Ex
eo autem quòd nõ cõſideratur hora finis, multa pecca-
ta eueniunt. nã ſi cogitaremus dominũ venire, & prẹſto
eſſe terminũ vitę noſtrę, minus vtiq; peccaremus. vnde
ſequitur: Et cœperit pcutere pueros & ancillas, & ede-
Tropologica expoſitio.
re & bibere, & inebriari. Beda, In hoc ſeruo cũctorum
præſulũ malorũ narratur damnatio, qui neglecto domi
ni timore nõ modo ipſi luxuriæ vacãt, ſed etiam ſubdi-
tos iniuriis ſtimulant: quanuis & typicè poſsit intelligi
pueros & ancillas pcutere, corda infirmorũ prauo exẽ-
plo vitiare: edere autẽ, bibere & inebriari, facinoribus
& ſeculi illecebris quę hominẽ demẽtant occupari. De
eius autem pœna ſubditur: Veniet dominus ſerui illius
die qua non ſperat. ſ. iudicij vel mortis. Et diuidet eum.
Baſi. Non quidem diuiditur corpus vt hoc quidẽ expo
natur tormentis, illud verò dimittatur. Nã fabuloſum
eſt hoc, neque iuſti iudicij, cũ deliquerit totũ, dimidiũ
pati pœnã. nec anima ſecatur tota criminoſum cõſcien-
tiam poſsidẽs, & cũ corpore mala cooperans: ſed diui-
ſio eius eſt perpetua alienatio animæ à ſpiritu. Nũc eñ
& ſi nõ ſit gratia ſpiritus in indignis, videtur tamẽ vtcũ
que adeſſe, cõuerſionẽ eorũ expectãs ad ſalutẽ: tũc verò
totaliter amputabitur anima. Spirit⁹ ergo ſanct⁹ & bra-
uium eſt iuſtorũ, & prima cõdemnatio peccatorũ, quo
niam eum indigni amittẽt. Bed. Vel diuidet eum à fide-
lium cõſortio ſegregãdo, & eis qui nunquã ad fidẽ per-
tinuerãt ſociãdo. vnde ſequitur: Partémque eius cũ in-
fidelib⁹ ponet, quia qui ſuorũ & domeſticorũ curã nõ
habet, fidẽ negauit, & eſt infideli deterior: vt ait Apo-
ſtolus. Theo. Rectè etiam infidelis diſpenſator cum in-
fidelibus partem accipiet, quia vera caruit fide.

*Ille autem ſeruus qui cognouit uoluntatẽ domini ſui, & non
ſe præparauit, & non fecit ſecundum uoluntatẽ eius: plagis ua-
pulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis
uapulabit paucis. Omni autẽ cui multũ datum eſt, multum quæ
retur ab eo, & cui commendauerũt multum, plus petent ab eo.*

Theo. Hic nobis dominus maius aliquid & terribilius
oſtendit, nõ enim ſolũ diſpẽſator infidelis accepta pri-
uabitur gratia vt nihil eũ iuuet ad vitãdũ ſupplicia, ſed
magis fiet ei dãnatiõis cauſa dignitatis immẽſitas. vnde
dicitur: Ille autẽ ſer. &c. Chry. Nõ enim ſimiliter in o-
mnib⁹ omnia iudicantur, ſed maior fit cognitio maioris
pœnæ materia. vnde ſacerdos eadẽ peccans cũ populo,
multò grauiora patietur. Cyril. Homo enim perſpicax
qui turpioribus ſuam voluntatẽ inclinauit, inexcuſabi
le peccatũ cõmiſit, quaſi propter malitiã recedẽs à do-
mini volũtate, ſed homo ruſtican⁹ rationabilius implo
rabit veniã vindicãtis. vnde ſubditur: Qui au. non &c.
The. Hic obiiciunt aliqui: Meritò punitur qui ſciẽs vo
luntatẽ domini nõ proſequitur, ſed cur punitur igno-
rans? quia cũ ipſe ſcire potuiſſet noluit, ſed pigritãs ipſe
Expoſitio duplex.
fuit ignorantiæ ſuæ cauſa. Baſi. Sed dices: ſi hic quidem
multa ſuſtinet verbera, hic autẽ pauca, qualiter dicunt
quidã quòd nõ imponit finẽ ſuppliciis? Sed ſciendũ eſt
quòd hoc quod dicitur, nõ numerũ pœnarũ, ſed diffe-
rentiam indicat. poteſt enim aliquis eſſe dignus inextin
guibili flãma, vel remiſsiori vel intẽſiori: & indeficien-
te verme, vel mitius torquẽte vel fortius. Theo. Oſten-
dit autem conſequẽter quare doctoribus & ſcientibus
intẽſior pœna debeatur, cũ dicitur: Omni autẽ cui mul
Gradus pœnarũ.
tum, &c. Datur quidẽ doctoribus gratia faciendi mira-
cula, ſed cõmendatur eis ſermonis & doctrinæ gratia:
ſed in dato quidem non dicit aliquid plus petendũ, ſed
in commendato ſiue depoſito. Nam gratia verbi incre-
mento eget, & à doctore requiritur amplius: non enim
decet eum torpere, ſed augere verbi talentũ. Beda, Vel
aliter: Multũ ſepe datur etiam quibuſdam priuatis qui
bus etiam cognitio dominicæ voluntatis, & exequen-
di quæ cognoſcunt facultas impenditur. Multũ autem
commẽdatur illi, cui cum ſua ſalute dominici quoque
gregis paſcendi cura cõmittitur. maiori ergo gratia do-
natos, ſi deliquerint, maior vĩdicta ſequitur. Mitiſsima
autem omnium pœna erit eorum qui præter peccatum
quod originaliter traxerunt nullũ inſuper addiderunt:
& in cęteris qui addiderunt: tantò quiſque ibi tolerabi
liorem habebit damnationẽ, quantò hic minorem ha-
buit iniquitatem.

*Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo niſi ut accenda
tur? Baptiſmo autem habeo baptizari, & quomodo coarctor, uſ
que dum perficiatur? Putatis quia pacem ueni mittere in terrã?
Non, dico uobis: ſed ſeparationem. Erunt enim ex hoc, quinque
in domo una diuiſi, tres in duos, & duo in tres diuidentur: pa-
ter in filium, et filius in patrem ſuum: mater in filiam, et filia in
matrem: ſocrus in nurum ſuam, et nurus in ſocrum ſuam.*

Ambro. Diſpenſatoribus. i. ſacerdotibus præmiſſa vi-
dentur eſſe propoſita, quòd ſciant ſibi grauẽ in futurũ
pœnã eſſe ſubeundam, ſi familiã domini gubernare ne-
glexerint, ſed quia exigu⁹ eſt ꝓfectus metu ſupplicij ab
errore reuocari, ideo dñs ad quærendã cupiditatẽ diui-
nitatis inflãmat, dicẽs: Ignẽ ve. mit. in terrã. Non vtique
illum cõſumptorem bonorũ, ſed bonæ voluntatis au-
thorẽ qui aurea dominicæ domus vaſa meliorat, fœnũ
verò conſumit & ſtipulã. Cyril. Mos eſt autẽ ſacræ ſcri
pturę ignẽ quandoque dicere ſacros & diuinos ſermo-
nes. Sicut eñ qui aurũ & argentũ purgare nouerũt, per
ignem cõſumunt eorũ ſorditiem: ſic ſaluator per euan-
gelica documẽta in virtute ſpiritus abſtergit intellectũ
eorũ qui credũt ĩ eũ. Hic eſt igitur ignis ſalubris & vti-
lis quo habitatores terræ frigidi quodãmodo & extin-
cti propter peccatũ incaleſcunt ad pietatis vitã. Chryſ.
Homo terra vocatur.
Terrã enim ad præſens vocat nõ eam quã pedibus teri-
mus, ſed plaſmatã manibus eius. ſ. hominẽ, cui dñs ignẽ
ingerit ad cõſumptionẽ peccatorũ & innouationẽ ani-
morum. Titus, Eſt autẽ intelligendũ eum de cęlo veniſ
ſe: nõ enim ſi de terra veniſſet in terrã, diceret: Ignẽ ve.

mit.in terrā.Cyril.Huius autē ignis dominus accelerabat incendiū.vnde sequitur:Et quid vo.ni.vt accendatur?Credebant em̄ iam quidā ex Israel,quorū exordiū fuerant venerādi discipuli,sed ignis semel in Iudæa accensus totū orbē occupare debebat, cōsummata tamē passiōis eius dispēsatione.vnde sequitur : Baptismo au. ha.baptizari. Nā ante venerabilē crucē,& eius resurrectionē à mortuis, in sola Iudæa fiebat mentio prædicationis & miraculorū ipsius: postquā autē principē vitæ insanientes occiderunt,tunc apostolis præcepit dicens: Euntes docete omnes gētes.Greg.super Ezech.Vel aliter,Ignis in terrā mittitur, cū per ardorē sancti spiritus afflata terrena mēs à carnalib⁹ suis desideriis crematur, succēsa autē spirituali amore malū quod fecit, plangit: & sic terra ardet, quando accusante se conscientia cor peccatoris in dolore pœnitētiæ crematur.Bed.Addit autē,Baptismo habeo baptizari.i.sanguinis proprij tinctione prius habeo perfundi:& sic corda credentiū spiritus igne inflāmari.Amb.Tāta autē est domini dignatio, vt

Dignatio Iesu. infundēdæ nobis deuotionis & cōsummādæ perfectionis in nobis,& maturādæ pro nobis passionis studiū sibi inesse testetur. vnde sequit, Et quomodo coarctor, vsq; dū perficiatur?Quidā codices habēt, Et coāgor.i. cōtristor.Cū em̄ in se nihil haberet quod doleret,nostris tamē angebatur ærūnis,& tēpore mortis mœstitiā prętēdebat,quā nō ex metu mortis suę,sed ex mora nostræ redēptionis assumpserat. Quī em̄ vsq; ad psectionē angitur, de perfectione securus est:quia eū cōditio corporalis affectus,nō formido mortis offendit. nā qui corp⁹ suscepit, omnia debuit subire quæ corporis sunt vt esuriret, sitiret,angeretur,& cōtristaretur: diuinitas autē per hos affectus nescit cōmutari. Simul etiā ostendit,quòd in certamine passionis mors corporis, absolutio anxietudinis nō coaceruatio sit doloris. Bed.Quo modo autē post baptisma suæ passionis,post ignis spiritalis aduentum terra sit arsura declarat,subdēs: Putatis

Pacis ratio exponitur. quia pacē veni dare,&c.Chry.Quid dicis dn̄e?Nō venisti pacē daturus,qui factus es nobis pax, pacificās per crucē cælestia & terrestria? qui dixisti, Pacem meā do vobis.Sed manifestū est ꝙ vtilis quidē est pax, quādoque autē dānosa,& separās ab amore diuino,per quā scilicet cōsentitur his qui à deo dissident, & ob hoc fœdera terrena docuit vitare fideles.vnde sequitur,Erūt em̄ quinque ex hoc in domo vna diuisi tres in duos,&c. Ambr. Cùm sex personarū videatur facta subiectio:patris & filij,matris & filiæ, socrus & nurus, quinque tamē sunt, quia eadē mater quæ socrus accipi potest:quę enim est mater filij,socrus eius vxoris est.Chry.Per hoc autē futurū euentū protulit. Cōtingebat enim in eadē domo aliquem esse fidelem cuius pater vellet eū ad infidelitatem protrahere: sed intantū prænaluit virtus doctrinæ Christi,vt filij patres cōuerterēt matrésque filiæ, & liberos parētes. Libuit enim fideles Christi nō solū contemnere propria,sed & cuncta simul pati,dúmodo cultu fidei nō careant.Si autē purus homo esset,vnde suppeteret ei hoc posse meditari ꝙ à patribus plus amaretur ꝙ̄ filij?& à filiis plusquā patres,& à viris plusquā cōiuges?& hoc nō in vna domo aut centū, sed vbiq; terrarū:& nō solū hoc prędixit,sed etiā opere cōsummauit. Ambr.Mystica autē interpretatione domus vna,homo

Affectiones animæ. vnus est,duos autē legimus frequēter, animam & corpus.ꝙ si duobus cōuenerit,efficit vtraq; vnū. aliud est quod seruit,aliud cui subiicitur.Tres autem animæ affectiones sunt, vna rationabilis,alia concupiscibilis, tertia irascibilis. Duo ergo in tres,& tres in duo diuiduntur.Etenim per aduentum Christi homo qui erat irrationabilis,rationabilis fact⁹ est. Eram⁹ carnales terreni, misit deus spiritum suum in corda nostra, facti sumus filij spirituales.Possumus etiam dicere quòd in hac domo sunt alij quinque.i.odor,tactus,gustus,visus, & auditus. Si ergo secundū ea quæ audimus aut legimus sensu visus atque auditus excludamus superfluas voluptates corporis quæ gustu tactúque & odore percipiūtur, duo in tres diuidimus,eo ꝙ mentis habitus vitiorū non capiatur illecebris.Aut si quinque sensus acceperimus corporales,vitia iā corporis & peccata se separant.Possunt etiam caro videri atque anima ab odore,tactu gustúq; luxurię separata:fortior enim rationis sexus velut in viriles fertur affectus,hæc molliorē studet tenere rationē.Ex his itaque diuersarū cupiditatū motus inoleuit,sed vbi in se anima redit,degeneres abiurat hęredes. Caro quippe cupiditatib⁹ suis quas sibi ipsa generauit, tanquā sentibus mundi doluit esse confixam.Sed velut corporis quædam atque animæ nurus volptas motui prauæ cupiditatis innubit.Ergo quādiu mansit in vna domo conspirantibus vitiis indiuidua consensio, nulla videbatur esse diuisio. vbi verò Christus ignē quo delicta cordis exureret, vel gladiū quo secreta penetrantur misit in terras, tūc caro atque anima regenerationis innouata misteriis,copulā posteritatis eliminat,vt diuidātur parentes in filios,dū intēperans motus inteperantiā abdicat,& anima declinat in cōsortiū culpæ.Filij quoque in parentes diuiduntur,dum renouati homines vitia vetusta declinant, voluptásque adolescentior seriosæ domus refugit disciplinā.Bed. Vel aliter:Per tres significātur qui fidē trinitatis habēt, ꝓ duo infideles qui à fidei vnitate dissentiunt. Pater autem diabolus est,cuius filij imitādo eramus,sed postquā venit ignis ille cælestis, nos adinuicem separauit & ostendit alterū patrē qui est in cælis.Mater sinagoga, filia est ecclesia primitiua:quæ & eādē de qua genus ducit synagogam fidei persecutricē sustinuit,& ipsa eidem synagogę fidei veritate contradixit. Socrus synogoga, nurus ecclesia de gentibus, quia sponsus ecclesiæ Christus filius est synagogæ secūdum carnem.Synagoga ergo in nurum & in filium est diuisa, quæ credentes de vtroq; populo persequitur: sed & illæ in socrū & in matrem sunt diuisæ, quia volunt carnalem circuncisionem suscipere.

Dicebat autem ad turbas: Cùm videritis nubem orientem ab occasu,statim dicitis,nymbus venit, & ita fit: & cū austrū flantem,dicitis,quia æstus erit, & ita fit. Hypocritæ,faciem cæli & terræ nostis probare, hoc aūt tēpus quomodo nō probatis? Quid autem & à vobisipsis non iudicatis quod iustum est?

Theop.Cū de prædicatione disceptasset, & eam nominasset gladiū, poterāt audientes turbari nescientes quid diceret.& ideo dominus subdit, ꝙ sicut aereas dispositiones ꝓ quædā signa cognoscūt,sic deberēt eius aduētum cognoscere.& hoc est quod dicit:Cū videtitis nubē orietē &c. Quasi dicat:Verba mea & opera mea me indicāt cōtrariū vobis.Potestis igit̄ cōiectare,quia non veni pacē dare, sed imbrē & turbinem. Ego enim sum nubes & venio ab occasu.i.ab humana natura pridem multa induta peccatorū caligine. Veni etiā ponere ignē .i.æstū incitare.Sū em̄ auster vētus callidus & oppositus Boreali frigiditati.Bed.Vel qui ex elemētorū immutatione statū aurarū, quia voluerūt facillimè pnoscere potuerūt:possent etiā si vellēt tēpus aduentus dn̄i ex dictis intelligere prophetarū.Cyril.Prophetæ em̄ multiphariè prænūtiauerūt Christi mysteriū.Dicebat ergo, si prudētes essent ad futura ꝓspectū intēdere, nec ignorare futuras tempestates post vitā præsentem valerent. Erit enim ventus & pluuia,& supplicium futurum per ignē, & hoc significatur cū dicitur,Nymbus venit. decebat etiam salutis tēpus nō ignorare.i.aduentū salua- Cōparatio opportuna.

toris, per quē perfecta pietas intrauit mundú, & hoc significatur cú dicitur: Dicitis quia æstus erit. vnde in eorum reprebensiooē subditur, Hypocritæ, faciē cæli & terræ noſtis probare, &c. Baſi. Eſt autē notandú ꝙ neceſſariæ ſunt humanæ vitæ ſyderú cōiecturę, dúmodo quis vltra menſurá nó perquirant eorú indicia. Eſt eñ nōnulla de pluuiis ſuturis percipere, plura quoqoe de æſtibus & impetu vētorú vel particularibus vel vniuerſalibus, vel violeotis vel lenibus. Quāta verò cōmoditas ex eorum coniectura vitę pręſtetur quis neſcitt? Intereſt enim nautę ꝓgnoſticari procellarú pericula, viatori mutationē aeris, colooo ſructuú copiá. Bed. Sed ne aliqui de turba ſe propheticæ lectionis ignaros téporú curſus oos probare oō poſſe cauſarētur, vigiláter adinngit: Quid autē & à vobis ipſis non iudicatis quod iuſtú eſt? Oſtendens eos & ſi literas neſciaot, naturali tamen ingenio poſſe dignoſcere, eú qui opera ſecit quę nullua alius ſeciſſet, ſupra bominē & deú eſſe. Vnde poſt huius ſeculi iniuſtitias, iuſtú creatoris iudiciú eſſe venturú. Orige. Niſi autem eſſet nobis natura inſitú id quod iuſtú eſt iudicare, nunquam ſaluator hoc diceret.

Contemplatio ſyderalis licita.

Cùm autem uadis cū aduerſario tuo ad principem, in uia da operam liberari ab illo, ne fortè trahat te ad iudicē: et iudex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerē. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouiſsimum minutum reddas.

Theo. Poſtquá oſtendit dominus laudabilē diſcordiá, ex hſc docet laudabilē pacē, cú dicit: Cú autē vadis, &c. Quaſi dicat: cú trahit te aduerſarius ad iodiciú, da operá .i. oībus modis excogites, vt abſoluaris ab illo. Vel da operam .i. & ſi nihil habeas mutuú accipe, vt abſoluaris ab illo: ne te corá iudice conueniat. vnde ſequitur: Ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, &c. Cyril. In quo anguſtias patieris, donec etiam nouiſſimum aſſem exigent. Et boc eſt quod ſubdit: Dico tibi, oon exibis, &c. Cbryſo. Videtur mihi de præſentibus iodicibus dicere, & de itinere ad præſena iudicium & de carcere huius mundi. Per bæc eoim quæ appatēt & in promptu ſunt, irrationabiles bomines ſe corrigere conſueueruot, frequēter enim nō ſolú ex futuris bonis vel malis cōmonet, ſed etiá ex præſentibus propter groſsiores auditores. Amb. Vel aduerſarius noſter diabolus eſt, qui ſerit illecebras delictorú, vt habeat in ſupplicio participes, quos habuit in errore conſortes. Aduerſarius etiam oobis eſt omnis vitiorú vſus. Denique aduerſaria eſt nobis mala conſcientia, quæ nos & hîc afficit, & in futurú accuſaòit & ꝓdet. Demus igitur operam dú in hoc ſumus vitę curriculo cōſtituti, tanquá à malo aduerſario, ita ab improbo liberemur actu. oe dú imus cú aduerſario ad magiſtratú, in via noſtrú condēnet errorē. Quis antē eſt magiſtratus, niſi penes qnē omnis poteſtas eſt? Hic autē magiſtratus tradit reum iudici, ei. ſ. cui viuorum & mortuorú tribuit poteſtatē, ſcilicet Ieſu Chriſto, per qnē occulta redarguuotur, & improbi operis pœna maodatur. Ipſe exactori tradit & in carcerē mittit. dicit eñ: Tollite & mittite illú in tenebras exteriores, & exactores ſuos monſtrat eſſe angelos: de quibus eſſe dicit, exibunt angeli & ſeparabūt malos de medio iuſtorú: & mittēt eos io caminú ignis. Sed ſubditur: Dico tibi, nó exies donec etiá oouiſsimú minutum reddas. Si enim qui pecuniam ſoluunt oōprins euacuant ſœnoris nomē, ꝙ totiua ſortis vſque ad minimú, quocunq; ſolutionis geoere quantitas vniuerſa ſoluatnr, ſic cōpeoſatione charitatis actuúmq; reliquorú vel ſatisfactione quacunque peccati pœna diſſoluitur. Orige. Vel aliter, Quatuor perſonas hic ponit: aduerſarij, principis, exactoris, & indicis: apud Matthęum verò perſooa prætermiſſa eſt priocipis, & pro exactore miniſter incertus. Diſcrepant etiam quòd ille quadrantem iſte minutú poſuit, vterque autem dixit nouiſsimum. Cúctis autē hominib⁹ duos angelos adeſſe legimus: malum qui aduerſa exhortatur, bonú qui optima perſuadet. Ille autē aduerſarius noſter quoticſcunque peccamus exultat, ſciens quoniá poteſtatē babet apud principem ſeculi hoius, qui ſe miſerat, exultádi & gloriandi. Cum articulo autē in græco eum poſuit, vt ex pluribus voú mōſtraret, quia vnuſquiſq; ſub ſuæ gētis eſt principe. Da ergo operá vt libereris ab aduerſario tuo, ſiue à principe ad quē te aduerſarius trabit, habēdo ſapiētiá, iuſtitiá, ſortitudinē & tēperantiam. Si autē dederis operam, eſto in eo qui dicit: Ego ſum via, alioquin trahet te aduerſarius ad iudicē. Dicit autē, Trahet, vt oſtēdat nolentes ad cōdemnationem cōpelli. Iudicē autem alium neſcio niſi dominú ooſtrú Ieſum Chriſtum, qui tradit exactori. Singuli exactores proprios habemus: dominātur exactores ſi debuerimus aliquid. ſi omnibus vniuerſa reddidero, nemo exactor eſt, & intrepida mente reſpondeo, Nihil tibi debeo. Quòd ſi debitor ſuero: mittet me exactor io carcerē, nec patietur exire niſi debitú omniú perſoloero. nō eñ habet exactor poteſtatem, vt mihi ſaltē qnadrantem concedat. qui donauit debitori quingentos denarios, & alij quinquaginta, dńs erat. iſte qui exactor eſt, dńs nó eſt, ſed à dño ad exigenda debita præpoſitus. Nouiſsimú autē minutú dicit gracile & tenue: peccata enim noſtra aut pinguia ſunt aut tenuia. beatus igiī eſt qni nó peccat. Secundo autē ſi tenue peccatú habeat, inter ipſa quoque tenuia diuerſitas eſt, alioqoin nó diceret, donec nouiſsimú redderet minutum. Si eñ parú debet, nó egredietur niſi ſolnat minimum quadrantem: qui autē magno debito fuit obnoxius, infinita ei ad reddendum ſecula numerabuntur. Bed. Vel aliter, Aduerſarius ooſter in via, eſt ſermo dei cōtrarius ooſtris carnalibus deſideriis in præſenti vita, à quo liberatur qui præceptis eius ſubditur. alioquin tradetur iudici, quia ſermone domini contēpto peccator reus tenebitur in examine iudicia: quē iudex exactori tradet, id eſt maligno ſpiritui ad vltionem qui mittitur in carcerem, id eſt in infernum: vbi quia ſemper ſoluere pœnas patiendo, ſed ounquam perſoluendo, veniam coonſequi non poterit, nunquam exinde exibit, ſed cum terribiliſsimo ſerpente diabolo perpetuas pœoas luet.

Aduerſarij nobis ſunt multi.

CAPVT XIII.

ADerāt autem quidam ipſo in tēpore nuntiantes illi de Galilæis, quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum. Et reſpondens, dixit illis, Putatis quòd hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia paßi ſunt? Non, dico uobis: ſed niſi pœnitentiam habueretis, omnes ſimiliter peribitis, ſicut illi decem et octo ſupra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos. Putatis quia et ipſi debitores fuerint, præter omnes homines habitantes in Hieruſalem? Non, dico uobis: ſed ſi non pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.

Glo. Quia de pœnis peccátiú fecerat mentionē, opportnnè nuntiatur quorúdá peccátiú pœna, ex cuius exemplo etiam aliis peccatoribus pœná cōminatur. vnde dicitur, Aderant aotē quidē ipſo in tēpore nuntiantes illi de Galilæis, quorú ſanguinem, &c. Cyrill. Erant enim ſequaces dogmatú Iudę Galilæi, cuius mentionem Lucas in Actibus Apoſtolorú fecit, qui dicebat, nó oportet quemq́ vocari dńm. vnde quáplures eorú, quia Cæſarē nó fatebātur dńm, à Pilato puniti ſunt. Dicebant etiam nó oportere alias à ſtatutis victimis in lege Moyſi offerre deo. vnde prohibebāt ſtatutas à populo victimas pro ſalute imperatoris, & populi Romani offerre. Pilatus ergo indignans in Galilæos iuſsit inter ipſas vi-

Galilęorú conditio.

ctimas quas ritu legis ſe offerre putabant occidi, ita ꝙ ſanguis offerentiũ oblatis victimis miſceretur. Credente autẽ vulgo iuſtiſsimè prędictos talia paſſos eſſe quaſi ſcãdala ſeminãtes in populo, incitãtes prĩcipes in odiũ ſubditorũ, narraueruot hæc ſaluatori, volẽtes percipere quid ei ſuper hoc videretur. Ipſe aũt peccatores hos eſſe pooit, non tamen hic aſſerit talia paſſos eſſe, taoquã peiores nõ patientibus. vode ſequitur, Et reſpoodẽs dixit illis, &c. Chryſ. Punit enim deus quoſdã peccatorũ amputãs eorũ nequitiã, & pœnã illis ſtatuẽs leuiorem, & plenè ſemouẽs eos ab aliis, & viuẽtes in malitia enrrigens per horũ dãnationẽ. Rurſus alios hic nõ puoit, vt ſi ſibi cauerint pœnitẽtes, præſeotẽ pœnã effugient & futurũ ſuppliciũ. Si verò perſeuerauerint, maius patieotur tormentũ. Titus, Manifeſtat & hic quia quæcũque ex iudiciis accidũt in reorũ ſuppliciũ, nõ ſolò iudicantium poteſtate, ſed etiam nutu dei cõtingunt. vnde ſiue iuſta cõſcientia puoiat iudex, ſiue aliud intendens condemnet, enmmeodandũ eſt negociũ diuinæ cenſurę. Cyri. Remouẽs ergo populares ab inteſtiois inſidiis occaſione religionis cõcitatis ſubiungit: Sed niſi pœnitentiam habueritis, & niſi ceſſaueritis cõſpirare enotra principes, quod nutu diuioo nõ agitis, omoes ſimul vel ſimiliter peribitis, & veſter ſanguis veſtris victimis cõiungetur. Chry. Io hoc autẽ oſtẽdit ꝙ illos permiſit talia pati, vt viuentes alienis periculis territi fierent regni hęredes. Quid igitur dices, vt melior ego fiam ille puoitur? non ideo, ſed punitur quidẽ propter propria crimina, fit verò ex hoc videntibus ſalutis materia. Beda, Sed quia pœnitentiã nõ habuerunt, 40. dominicę paſsioois anno, veniẽtes Romani (quos deſigoabat Pilatus ad eorum gentes pertinẽs) & iocipientes à Galilæa (vnde dominica prædicatio cœperat) radicitus impiam gentem deleuerunt: & nõ ſolũ atria templi quo ſacrificia deferri cõſueuerant, ſed interiora domus humano ſanguioe fœdarũt. Chry. Iterũ autẽ alij decẽ & octo obruti fuerant à quadã turre: de quibus eadẽ ſubdit dicens: Sicut illi 18. ſuper quos cecidit turris i Siloe & occidit eos, putatis quia & ipſi debitores fuerunt præter omoes homioes habitantes in Hieruſalẽ? non, dico vobis. Non enim hîc omoes punit, dans aliis ioducias pœniteodi: nec tamen cunctos futuræ punirioni reſeruat, ne plures prouidentiã abnegarẽt. Titus, Vna autẽ turris cõparatur toti ciuitati vt pars totũ perterreat. vnde ſubditur: Sed ſi nõ pœnitentiam egeritis omnes ſimiliter peribitis. q.d. Tota ciuitas paulopoſt occupabitur ſi perſeuerauerint indigenę in infidelitate. Amb. Myſticè autẽ i illis quo-

Myſticus intellect⁹ rum ſanguinẽ Pilatus miſcuit cũ ſacrificiis eorũ figura quædã videtur eos tãgens, qui coactu diaboli eo nõ porè offerunt ſacrificiũ, quorũ oratio eſt in peccatũ: ſicut de Iuda ſcriptũ eſt, qui ꝓditionẽ ſanguinis domini inter ſacrificia poſitus cogitabat. Bed. Pilat⁹ enim, qui ioterpretatur os malleatoris, diabolũ ſignificat ſemper cędere paratũ: ſanguis pctm̃, ſacrificia booas actiooes exprimunt. Pilatus ergo ſanguinẽ Galilęorũ cũ ſacrificiis eorum miſcet: quando diabolus eleemoſyoã & cætera bona fidelium vel carnis delectatione, vt humanæ laudis ambitiõe, vel qualibet alia peſte cõmaculat. Illi etiã Hieroſolymitæ à ruina turris oppreſsi ſignificãt Iudæos qui pœnitere noluerũt cũ mẽtib⁹ ſuis eſſe perituros, ne fruſtra 10. & 8. qui numerus apud Gręcos ex I. & H. hoc eſt eiſdẽ literis quibus oomẽ Ieſu incipis, exprimitur. Significat autẽ Iudæos hioc maximè periruros, ꝙ nomẽ ſaluatoris retinere noluerũt. illa turris ſignificat illũ qui eſt turris fortitudinis, quæ meritò eſt in Siloe q̃ interpretatur miſſus, ſignificat eñ eũ q miſſus à patre venit in mundũ, qui omoes ſuper quos cecidit, cõteret.

Dicebat autem & hanc ſimilitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in uinea ſua: & uenit quærens fructum in illa, & nõ inuenit. Dixit autem ad cultorẽ uineæ: Ecce anni tres ſunt ex quo uenio quærens fructũ in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam. Vt quid etiam terrã occupat? At ille reſpondens, dixit illi, Domine, dimitte illã & hoc anno, uſque dum fodiam circa illam, & mittam ſtercora. Et ſi quidem fecerit fructum, ſin autem, in futurum ſuccides eam.

Titus, Iactabaot ſe Iudæi ex eo quòd 10. & 8. perierant, ipſi verò omoes remanſeruot illæſi: vnde proponit eis fici parabolã. Dicit enim: Dicebat autẽ hãc ſimilitudinem, arborẽ fici habebat quidã plantatam io vioea ſua.

Allegorica expoſitio. Amb. Vioea domini ſabaoth erat: quã dedit in rapinam gentium. apta autẽ ſyoagogæ arboris iſtius comparatio eſt, quia ſicut iſta arbor redũdat foliis fluentibus, ſpem poſſeſſoribus ſuis caſſa ſperatorum prouẽtuũ expectatione deſtituit: ita etiam in ſynagoga dũ doctores eius operibus infœcundi, verbis tamẽ velut foliis redundantibus gloriantur, inanis vmbra legis exuberat. Hæc etiã ſola arbor ab initio germioat poma pro floribus, & poma decidũt vt poma ſuccedãt, manẽt tamẽ aliqua priorum parata oec decidunt. Etenim primũ ſynagogæ populus velut inutilis decidit fructus, vt de piognedine religionis antiquæ nouus eccleſiæ popul⁹ emergeret, primi tamen ex Iſrael groſsi matureſcentis exemplo pulcherrimorũ gratia fructuum cæteris præſtiterunt, quibus dicitur: Sedebitis ſuper 12. thronos. nonnulli tamen ficum iſtam nõ ſyoagogæ, ſed malitiæ & improbitatis figurã putãt. Hi tamẽ in nullo diſtãt, oiſi quòd pro ſpecie genus eligunt. Beda, Ipſe autem dominus ſynagogam per Moyſen inſtituit, io carne natus apparuit, & crebius io ſynagoga docens fructum fidei quęſiuit, ſed io phariſęorum mẽte nõ inuenit. vnde ſequitur, Et venit fruct. quærens io illa, & nõ inuenit. Ambr. Quærebat autẽ dominus, nõ quia fructũ ficulneæ deeſſe oeſciret: ſed vt oſtenderet in figura, quia fructũ ſynagoga iã habere deberet. Deniq; ex ſeqnentibus docet nõ ſe ante tẽpus veniſſe, qui per triennium venit. Sic enim habes, Dixit autẽ ad cultorẽ vineæ, Ecce anni tres ſunt ex quo venio quęrens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Venit ad Abrahã, venit ad Moyſen, venit ad Mariã, hoc eſt venit in ſignaculo, venit io lege, venit in cor-

Aduẽtus domini multiplex. pore: adueotũ eius ex beneficiis recognoſcimus. Alibi purificatio, alibi ſanctificatio, alibi iuſtificatio eſt. Circũciſio purificauit, lex ſanctificauit, gratia iuſtificauit: ergo popolus Iudæorũ neq; purificari potuit, quia circuncifiunẽ corporis nõ animi habuit: neq; ſanctificari, quia virtutem legis ignorãs carnalia magis q̃ ſpiritualia ſeqnebatur: oeq; iuſtificari, quia delictorũ ſuorũ pœnitẽtiã nõ gerẽs, gratiã neſciebat. Meritò ergo oullus fructus in ſynagoga inuẽtus eſt, & ideo iubetur excidi. Sequitur enim: Succi. ergo illã, vt quid etiã terrã occupat? Bonus autẽ cultor, & forteſsis ille in quo eccleſiæ fundamentũ eſt, præſagiens alterũ ad gentes, ſe autẽ ad eos qui ex circũciſione ſunt eſſe mittendũ, religioſe ne excidatur, interuenit, fretus vocatione ſua, etiã populũ Iudæorũ per eccleſiam poſſe ſaluari. vnde ſequitur, At ille reſpondens dixit illi, Domine, dimitte illam & hoc anno. Citò duritiã ſuperbiámq; Iudęorũ cauſas eſſe ſterilitatis agnouit. Itaq; venit excolere, qui nouit vitia reprehendere. vnde ſubdit: Vſque dũ fodiã circa illã. Polficetur dura cordis eorũ apoſtolicis ligonib⁹ eſſe fodiẽda, ne radicẽ ſapientiæ terrarũ aceruus obruat & abſcõdat. Subdit autẽ, & mittã ſtercora. i. humilitatis affectũ per quẽ in euangeliũ Chriſti etiam Iudæus fore exiſtimatur fructuoſus. vnde ſubdit: Et ſi quidẽ fecerit fructum, bene. ſ. erit. Sin autem, in futurum ſuccides illam.

Bed. Quod quidẽ per Romanos factũ eſt, à quibus gẽs Iudæa ſucciſa, & à terra ꝓmiſsionis expulſa eſt. Aug. de ver. do. Vel aliter, Totũ arbor ficulnea genus humanũ eſt. Primus eñ homo qui peccauit, filiis ficulneæ pudẽda velauit, hoc eſt mẽbra, vnde nati ſum⁹. Theo. Sed & quiſq; noſtrũ fic⁹ eſt in vinea dei, hoc eſt in eccleſia vel in hoc mũdo plãtata. Greg. in ho. Tertio autẽ dñs ad ficulneã venit, quia naturã generis humani ante legẽ, ſub lege, ſub gratia, expectãdo, admonẽdo, viſitãdo, requiſiuit. Sed tamẽ in tribus annis fructũ ſe nõ inueniſſe conqueritur, quia quorũdam prauorũ mẽtes nec inſpirata lex naturalis corrigit, nec præcepta erudiũt, nec incarnationis eius miracula cõuertunt. Theo. Tertio autẽ natura noſtra fructũ petita nõ tribuit: ſemel quidẽ cũ in paradiſo præuaricati ſumus præceptũ: ſecundo cũ in lege vitulũ cõflauerunt: tertio cũ ſaluatorẽ renuerunt. Sed id trienniũ intelligẽdũ eſt ꝓ trib⁹ ætatib⁹, puerili, virili, & ſenili. Greg. in ho. Sed cũ magno timore audiendum eſt quod dicitur, Succi. ergo il. vt quid etiã terrã occupat? Vnuſquiſque enim iuxta modũ ſuum, inquantũ locũ vitæ præſentis tenet, ſi fructũ bonę operationis non exhibet, velut infructuoſa arbor terrã occupat: quia in eo loco in quo ipſe eſt, & aliis operãdi occaſionẽ negat. Baſi. Propriũ enim eſt diuinæ propitiationis nõ ſilẽter pœnas infligere, ſed præmittere minas reuocãdo ad pœnitentiã: ſicut Niniuitis fecit, & nũc cultori dicẽs: Succide eã, prouocãs quidẽ ipſum ad curã eius, ſuſcitãs verò ſterilẽ animã ad ꝓducẽdos debitos fructus. Grego. Nazã. Igitur nec nos feriamus ſubito, ſed præualeamus miſericordia, ne ſecemus ficũ potẽtem adhuc fructum facere, quã forſitã curabit periti cuſtodis ſtudiũ. vnde & hîc ſubditur: At ille reſpõdens dixit illi, dimitte &c. Greg. in ho. Per cultorẽ vineæ, prepoſitorũ ordo exprimitur: qui præſunt eccleſiæ, dominicæ vineæ curã gerũt. Theo. Vel paterfamilias deus pater eſt, cultor verò

Deus paterfamilias.

Chriſtus, qui ficũ amputari vt ſterilẽ nõ permittit, quaſi ad patrẽ diceret, Si per legẽ & prophetas fructũ pœnitentiæ nõ dederunt, meis eos irrigabo paſsionibus & doctrinis, & forſitã dabũt obedientiæ fructũ. Augu. de ver. do. Vel colon⁹ qui intercedit eſt oĩs ſanctus q intra eccleſiã orat ꝓ eis qui ſunt extra eccleſiã, dicẽs, Domine, dimitte illã hoc anno. i. tẽpore iſto ſub gratia vſque dum fodiã circa illã. Circũfodere eſt humilitatẽ & patientiam docere. Foſſa eñ eſt humilis terra, ſtercus aũt in bono intellige, ſordes ſunt ſed fructũ dãt: ſordes cultoris, dolor eſt peccatoris. Qui autẽ agũt pœnitentiam in ſordibus agant, & veraciter agant. Grego. in homil. Vel peccata carnis ſtercora vocãtur, ex ſtercore igitur ad fructũ reuiuiſcit arbor, quia de conſideratione peccati ad bona ſe opera reſuſcitat animus. Sed ſunt plærique qui increpationes audiunt, & tamẽ ad pœnitẽtiam redire cõtẽnunt, propter quod ſubditur: Et ſiquidẽ fece. fructum. Aug. de ver. do. Bene, ſcilicet erit. Sin autẽ in futurũ ſuccides eam, quando, ſcilicet in iudicio venies iudicare viuos & mortuos, interim modo parcitur. Greg. in ho. Qui autẽ nõ vult ad fœcũditatẽ pingueſcere per increpationem, illic cadit vnde iam reſurgere per pœnitentiam non valet.

Erat autem docens in ſynagoga eorum ſabbatis. Et ecce mulier quæ habebat ſpiritum infirmitatis annis decẽ & octo: & erat inclinata, nec omnino poterat ſurſum reſpicere. Quam cũ vidiſſet Ieſus, uocauit eam ad ſe, et ait illi: Mulier, dimiſſa es ab infirmitate tua. Et impoſuit illi manus, & confeſtim erecta eſt, & glorificabat deum. Reſpondens autem archiſynagogus indignans quia ſabbato curaſſet Ieſus, dicebat turbæ: Sex dies ſunt in quibus oportet operari. In his ergo uenite & curamini, & nõ in die ſabbati. Reſpondens autem ad illum dominus, dixit: Hypocrita, unuſquiſque ueſtrum ſabbato nõ ſoluit bouem ſuum aut aſinum à præſepio, & ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ quam alligauit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit ſolui à uinculo iſto die ſabbati? Et cùm hæc diceret erubeſcebant omnes aduerſarij eius: et omnis populus gaudebat in uniuerſis quæ glorioſe fiebant ab eo.

Ambroſ. Cito ꝙ de ſynagoga dixerat indicauit, ad ipſam vtiq; arborem veniſſe ſe mõſtrat, qui in eadẽ prędicabat. vnde dicitur, Erat autẽ docẽs in ſynagoga eorũ ſabbatis. Ciril. Docet quidẽ nõ ſeorſum, ſed in ſynagogis ſecurè in nullo dubitans, nec aliquid contra legem Moyſi ſtatuens: ſabbato autẽ quia tũc Iudæi legi vacabãt. Chry. Ad expugnationẽ autẽ corruptionis & mortis & inuidiæ diaboli contra nos, ꝓdiit incarnatio verbi, & hoc apparet ex ipſis euentibus. Sequitur eñ, Et ecce mulier quæ habebat, &c. Dicit autẽ ſpiritũ infirmitatis quia mulier hæc patiebat atrocitate diaboli, derelicta à deo ꝓpter propria crimina vel propter tranſgreſſionẽ Adæ, ob quã humana corpora infirmitatẽ & mortẽ incurrerũt. Dat autẽ ſuper hoc deus diabolo poteſtatẽ, vt homines mole aduerſitatis depreſſi velint ad meliora trãſire. Genus autẽ infirmitatis oſtẽdit, dicens, Et erat inclina. nec omnino poterat ſurſum reſpicere. Baſil. Brutorũ ſiquidẽ caput humi deflexũ eſt, terrã cernit. Caput hominis erectũ eſt in cælũ, oculi ſuperna cõſpiciũt, cõuenit eñ quęrere ſupna, trãſcẽdere terrena intuitu. Cyril. Oſtẽdit autẽ dñs aduentũ ſuũ in hũc mundum diſſolutiuũ eſſe humanarũ paſsionũ, mulierẽ ſanauit. vnde ſequitur, Quã cũ vidiſſet Ieſus, vocauit eã ad ſe & ait illi: Mulier, dimiſſa es ab infirmitate tua. Vox aptiſsima deo, plena maieſtate ſuperna. Fugat eñ morbũ imperatorio motu, qui etiã man⁹ illi imponit. Sequitur enim: Impoſuit illi manus, & cõfeſtim erecta eſt, & glorificabat deũ. In quo oportet perpendere ſacrã carnẽ induiſſe virtutẽ diuinã, erat enim ipſius dei caro, nõ autẽ alicuius alterius quaſi ſeparatim exiſtente filio hominis à filio dei, ſicut falſo aliquibus viſum eſt. Sed ingratæ ſynagogæ prẹſul, poſtquã vidit fœminã humi repẽtẽ ſolo tactu erectã, & diuina referentẽ magnalia ardens domini gloria irritetur inuidia, arguitque miraculũ quaſi videret ſolicitari ꝓ ſabbato. vnde ſequitur, Reſpõdẽs autẽ archiſynag. indi. quia ſabbato curaſ. Ieſus, dicebat turbę, Sex dies ſunt ĩ qui. &c. Hortatur cęteris diebus diſperſos & ꝓpriis vacãtes operibus nõ ſabbato videre & mirari ꝓdigia dñi, ne fortè credãt. Sed dic: lex prohibuit ab opere manuali die ſabbati abſtinere, nunquid & ab eo quod verbo & ore fit? Ceſſes ergo comedere & potare ac loqui & pſallere in ſabbato. Et ſi nec legẽ legis, cur tibi ſabbatũ? Cæterũ ſi manuale opus lex prohibuit, quomodo manuale opus eſt fœminã verbo erigere? Amb. Denique & deus ab operib⁹ mũdi quieuit, non ab operibus quibus ſempiterna & iugis operatio eſt, ſicut filius ait, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor vt ad ſimilitudinẽ dei ſecularia noſtra opera nõ religioſa ceſſarent. vnde dñs ſpecialiter ei reſpondit. Sequitur eñ, Reſpõdit autẽ ad illũ dñs & dixit, Hypocrita vnuſquiſq;, &c. Bed. Hypocrita eſt qui in theatro aſſumit alienã perſonã, ſic & in vita præſenti quidã alia gerunt in corde, & alia ſuperficialiter oſtendunt hominib⁹. Chry. Bene igitur dicit hypocritã principẽ ſynagogæ: quia faciẽ habebat legis cultoris, mẽs verò eius erat verſuti & inuidi: nõ eñ turbatur ꝓpter ſabbatũ, quia violatur, ſed propter Chriſtũ quia glorificatur. Tu tamẽ attẽde ꝙ vbi quidẽ opus fieri iuſsit, ſicut cùm paralytico iuſsit grabatũ tollere, trãſtulit ſermonẽ ad maius, cõuincens eos per dignitatem patris cùm dicit, Pater meus vſq; modo operatur & ego operor: hic

Ficulnea genus humanum.

Proceſſus Chriſti cõtra inimicos.

Expoſitio pulchra.

autem vt totum faciens verbo, nihil aliud adücit, ex his quæ ipsi faciebant calúniam soluit. Cyril. Arguitur autē archisynagog⁹ vt bypocrita, dú bruta quidē adaquat in sabbato, mulierē verò nō magis genere quā fide filiā Abrahæ non dignā putat solui ab ægritudinis vinculo. vnde subdit: Hāc autē filiam Abrahę quā alligauit Satanas ecce 10. & 8. annis non oportuit solui à vinculo isto die sabbati? Malebat siquidē mulierem tanquā quadrupedia cernere terrā, q̄ hominū statnrā recipere, dúmodo Christus nō manifestaret. Nō autē erat eis quid respōderent, sed ipsi sibiiplis erāt irrefragabilis reprehensio. vnde sequit: Et cú hæc di. erub. om. aduer. eius: sed populus quasi cómoda ex miraculis cōsequens lætabatur de signis. vñ sequit: Et oīs popul⁹ gaudebat, &c. Nā claritas operum oēm quæstionē soluebat apud eos qui nō qnęrebant mētibus peruersis. Greg. in hom. Mysticè autem hoc significat ficulnea infructuosa, qđ mulier īclinata: humana eñ natura ad peccatú ex volūtate corruens, quia fructū obedientię ferre noluit, statū rectitudinis amisit: & hoc significat ficulnea reseruata, qđ mulier erecta. Ambr. Vel ficus synagogā figurat. Deniq; in muliere infirma quasi ecclesiæ figura succedit, quæ cū mēsuram legis & resurrectionis impleuerit, ī illa quiete perpetua in sublime erecta fastigiū, inclinationē nostræ infirmitatis sentire nō potuit: nec aliter curari potuisset hæc mulier, nisi quia legē impleuit & grariā. nā in decē verbis legis perfectio est, ī octauo numero resurrectionis plenitudo. Greg. ī ho. Vel alit: Sexto die homo fact⁹ est, atq; eodē sexto die opera cūcta dñi perfecta sūt. Senarius aūt numer⁹ in trigonū ductus, 10. & 8. facit. quia ergo homo qui sexto die fact⁹ est perfecta opera habere noluit, sed ante legē, sub lege atq; in exordio inchoātis gratiæ infirmus extitit, 10. & 8. annis mulier curua fuit. Aug. de. ve. do. Quod ergo significauit triennium in arbore, boc 10. & 8. anni in illa muliere: quia tersenī, 10. & 8. faciūt. Curua autem erat, sursum aspicere nō poterat, quia sursum corda sine causa audiebat. Grego. in ho. Omnis eñ peccator terrena cogitans cælestia non requirens, sursum respicere nō valet: quia dū desyderia īferiora sequit, à mētis suæ rectitudine curuarur, & hoc semper videt, & sine intermisione cogitat. Vocauit eā dñs, & erexir, quia illuminauit & audiuit. Vocat enim quādoq;, sed non erigit, quia plerūq; videmus quæ agēda sunt, sed opera non implemus. vsitata eñ culpa obligat mētem, vt nequaquā surgere posit ad rectitudinē. Conatur & labitur, quia vbi diu sponte p̄stitit, ibi cùm noluerit cadit. Ambr. Op⁹ aūt sabbati signū futuri est, quòd vnusquisq; perfunctus lege & gratia per misericordiā dei corporeæ fragilitaris molestiis exuetur. Cur autem aliud animal indicauit, nisi vt ostēderet futurū, vt Iudaicus & gentilis populus sitim corporis, æstūsq; mūdi hulus dominici fontis vbertate deponat? & sic p euocationē duorū populorū ecclesiā saluā futurā. Beda, Filia autem Abrabæ est anima quæcūque fidelis, vel ecclesia de vtroque populo ad fidei vnitatem collecta. Idem ergo mysticè est bouem vel asinum solutū à presepio potum duci, quod est filiā Abrahæ à vinculo nostræ inclinationis erigi.

Filia Abrahæ quæ.

Allegorica expositio.

Opus sabbati quod

Dicebat ergo, cui simile est regnum dei, et cui simile æstimabo illud? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum et creuit, et factum est in arborem magnam, et uolucres cæli requieuerunt in ramis eius. Et iterum dixit, cui simile æstimabo regnum dei? Simile est fermento quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum.

Glo. Erubescentibus aduersariis & populo gaudēte de his quæ gloriose fiebant à Christo: profectum euāgelij consequēter sub quibusdā similitodinibus manifestat. vnde dicirur, Dicebat ergo, Cui simile est regnū dei, & cui simile æstimabo illud, &c. Amb. Alio loco granum sinapis legitur vbi cōfertur: ergo si regnū cælorū sicut granum sinapis est, & fides sicut granū sinapis fides est vtique regnū cælorū, quod inrra oos est. Granom quidem sinapis, res est vilis & simplex, si teri cœperit vim suā fundit. Et fides simplex primò videtur, sed si atteratur aduersis gratiā suæ virtutis effundit. Grana sinapis martyres sunt: habebant odorē fidei, sed latebat. Venit persecutio, t ōtriti sunt gladio, p totius mūdi terminos grana sui sparsere martyrij. Ipse etiā dñs granū est sinapis. Teri voluit, vt diceremus, Christi bonns odor sumus: seminari voluit velut granū sinapis, quod acceptū homo misit in hortū suū. In borto eñ Cbristus caprus & sepultus est: vbi etiā resorrexit & fact⁹ est arbor. vnde sequitur: Et fa. est in arb. mag. Domin⁹ enim noster granū est cū sepelit in terra, arbor cū eleuat in cælū. Est etiā arbor mundū obumbrās. vñ sequit: Et requie. vo. cę. in ra. eius. Potestates cælorū & quicūq; spiritalibus factis euolare meruerūt. Ramus est Petrus, ram⁹ est Paulns: in quorū sinus & quosdā disputationū secessus, qui eramus lōge assumptis virtutū remigiis aduolamus, ergo semina in horto tuo Christū, hortus vtiq; locus est plenus florū, in quo gratia tui operis effloreat, & multiplex odor varię virtutis exhalet. Ibi ergo Christus, vbi fructus est seminis. Cyrill. Vel aliter, Regnū dei est euāgeliū, per quod acquirimus posse regnare cū Christo. Sicut igitur sinapis semē superetur quidem quātitate à seminibus olerū aliorū, crescit autē adeo vt pluriū fiat vmbraculū auinm: sic & saluatoris doctrina penes paucos erat in principio, sed postea recepit argumentū. Beda, Homo autē Cbristus est, bortus est ecclesia eius disciplinis colēda, qoi bene dicitur granū accepisse, quia dona quæ nobis cū patre tribuit ex diuinitate, nobiscū accipit ex humanitate. Creuit autē euāgelij prædicatio cunctū disseminata per orbē. Crescit & in mēte cuiusqne credētis, quia nemo repentè fit perfectus. Crescendo autē nō herbarū quæ velociter arescunt, sed arborū instar exurgit. Rami huius arboris dogmatum sunt diuersitates, in quibus animæ castæ virtutū pennis ad superna tendentes nidificant & requiescūt. Theo. Vel homo qnilibet granū sinapis. i. euāgelicū sermonem accipiens, & in horto animæ suæ serēs arborē magnā facit, vt & ramos producat & cæli volatilia. i. qui terrenis supereminent, in ramis prædicationis. i. in expansis considerationibus requiescūt. Paulus enim quasi granū modicū accepit, Ananię rudimentū, sed plātans illud in viridario suo, p̄duxit multas & bonas doctrinas, in quibus habitāt qui sunr intellectu excelsi, puta Dionysius Hierotheus, & alij q̄plures. Deinde simile dicit fermento regnū dei. Sequitur eñ: Et iter. di. Cui simile æstimabo illud? simile est fermēto. Ambro. Plærique fermentum Christū putāt, quia fermentū ex farina virtute nō specie generi suo præstat: sic & Christns patrib⁹ æqualis corpore, sed dignitate incōparabilis præeminebat. Igitur sancta ecclesia typū mnlieris figurat, de qoa subditur, Quod acceptū mulier abscōdit in farinę sata tria donec fermētaretur totū. Bed. Satū est genus mensuræ iuxta morē prouinciæ Palæstinæ, vnū & dimidiū modium capiens. Ambr. Farina buius mulieris nos sumus quæ dominū Iesum in interioribus nostræ mentis abscondit donec nostra secreta penetralia calor sapientiæ cælestis obducat. Et quia in tribus mēsuris absconditū dicit esse fermētū, cōgruè visum est vt dei filium crederemus abscōdirum in lege, ac opertum in propheris euangelicis prædicationibus adimpletū: me tamē sequi

Fidelis cō mendatio

Nota verba.

iuuat quòd ipſe dñs docuit fermẽtum eſſe ſpiritalẽ doctrinam eccleſiæ. Eccleſia autẽ renatum hominẽ in corpore & anima & ſpũ fermento ſpiritali ſanctificat. Cũ tria hæc pari quadã cupiditatũ lance conſentiunt, & æqualis aſpirat cõcordia voluptatũ. Itaq; ſi ĩ hac vita tres menſuræ in eodẽ manſerint, donec fermẽtentur & fiãt vnum: erit in futurũ diligẽtibus Chriſtum incorrupta cõmunio. The. Vel pro fœmina ĩtelligas animã, tria verò ſata trinã partẽ eius, rationabilẽ, iraſcibilẽ & cõcupiſcibilẽ. Si igit̃ aliquis ĩ hac trina parte condiderit verbũ dei, faciet hoc totũ ſpiritale, vt nec rationale peccet ĩ documentis, nec ira aut cõcupiſcentia enormiter ferãtur, ſed conformẽtur verbo dei. Aug. de ver. do. Vel tria ſata farinæ genus humanũ eſt, quod de tribus Noe filiis eſt reparatum. Mulier quę abſcõdit fermentũ, dei ſapiẽtia eſt. Euſe. Vel ali. Fermentũ dñs nominat ſpiritũ ſanctum, quaſi virtutẽ procedentẽ ex ſemine. i. verbo dei. Tria autẽ ſata farinę, ſignificãt notitiam patris & filii & ſpũs ſancti, quã mulier. i. diuina ſapientia & ſpiritus ſanctus largitur. Bed. Vel fermentum dilectionem dicit, quæ feruere facit & excitat mentẽ. Abſcondit ergo mulier. i. eccleſia fermentũ dilectionis in ſata tria: quia præcepit vt diligamus deũ ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute. Et hoc donec fermentetur totum. i. donec charitas totã mẽtem in ſui perfectione commutet, quod hîc inchoatur, ſed in futurum perficietur.

Tropologia parabolæ.

Et ibat per ciuitates & caſtella docens, & iter faciens in Hieruſalẽ. Ait autẽ illi quidã, Domine, ſi pauci ſunt qui ſaluentur? Ipſe autem dixit ad illos: Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi, dico uobis, quærent intrare & non poterunt. Cũ autem intrauerit pater familias & clauſerit oſtium, incipietis foris ſtare, & pulſare ad oſtium, dicentes: Domine, aperi nobis: & reſpondens dicet uobis: Neſcio uos unde ſitis. Tunc incipietis dicere, manducauimus corã te, & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Et dicet uobis: Neſcio uos unde ſitis. Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium: cùm uideritis Abraham Iſaac & Iacob, & omnes prophetas in regno dei: uos autem expelli foras. Et uenient ab oriente & occidente & aquilone & auſtro: & accumbẽt in regno dei. Et ecce ſunt nouiſſimi, qui erant primi: & ſunt primi, qui erant nouiſſimi.

Modeſtia Chriſti.

Gloſ. Pręmiſsis ſimilitudinibus de multiplicatione euangelicæ doctrinæ, eius diffuſioni vbiq; prædicando intendit. vñ dicitur: Et ibat per ciuitates &c. Theo. Nõ enim ſola parua loca viſitabat, ſicut faciunt qui ſimplices fallere volũt: neque ſolas ciuitates, vt oſtentatores faciunt, & gloriam quærẽtes: ſed ſicut cõmunis dñs & pater oĩbus prouidens oĩa circuibat. Non autem viſitabat municipia vitans Hieruſalem, ac ſi timeret legiſperitorũ reprehẽſiones aut mortẽ, quę poterat eidẽ cõtigere. vñ ſubdit: Et iter faciens in Hieruſalẽ. Nam vbi plures erant ægroti, ibi ſe medicus magis ingerebat. Sequitur: Ait autẽ quidã illi, dñe ſi pauci ſunt qui ſaluẽtur? Glo. Quæ quidem quęſtio ad hoc pertinere videtur, de quo ſuprà agebatur. nam in pręmiſſa ſimilitudine dixerat ꝙ requieuerunt volucres cæli in ramis eius, per quod intelligi poteſt multos eſſe qui ſalutis requiẽ cõſequerentur. Et quia ille vnus pro oĩbus quæſierat, dñs nõ ſingulariter ei reſpõdet. vnde ſequit̃: Ipſe au. dix. ad il. Cõtendite &c. Baſi. Sicut enĩ in via terrena exit⁹ à recto multam latitudinem habet, ſic qui egredit̃ à tramite ducẽte ad regnum cælorũ ĩ multa latitudine erroris reperitur. Rectum autẽ iter eſt anguſtũ qualibet declinatione periculoſa exiſtẽte, ſiue dextrorſum, ſiue ſiniſtrorſũ, ſicut in põte, à quo vtrĩq; diuertẽs flumini immergit̃. Cyril. Anguſta etiã porta ærumnã & patientiã ſanctorum ſignificat. Sicut enĩ pugnarum victoria atteſtatur militis ſtrẽnuitati, ſic preclarũ efficiet valida perpeſsio laborũ & tentationũ. Chry. Quid eſt ergo ꝙ dñs alibi dicit, Iugum meũ ſuaue & onus meũ leue? Nõ quidẽ cõtradicit: ſed hoc dictum eſt propter tentationũ naturã, illud verò propter affectũ tranſeuntiũ. Eſt enĩ moleſtũ aliquid naturæ facile reputari quãdo id affectãter ãplectimur. Si etiam via ſalutis anguſta erit in introitu, tamen per eam peruenitur ad latitudinẽ: ecõtrario verò lata deducit ad interitũ. Greg. 11. mor. Dictur⁹ autẽ anguſtiæ portæ introitũ, pręmiſit, cõtendite: quia niſi mentis contẽtio ferueat, vnda mũdi non vĩncitur, per quã anima ſemper ad ima reuocatur. Cyril. Nõ videtur autẽ dñs ſatisfacere quærenti vtrũ pauci ſint qui ſaluentur, dum declarat viam per quã quiſq; poteſt fieri iuſtus. Sed dicendum, quòd mos erat ſaluatoris nõ reſpondere interrogantibus ſecundũ ꝙ eis videbatur, quoties inutilia quærebant, ſed reſpiciẽdo qđ vtile audientibus foret. Quid autẽ cõmodi proueniret audiẽtibus, ſcire an multi ſint qui ſaluentur, an pauci? Neceſſariũ autẽ magis erat ſcire modũ quo aliquis peruenit ad ſalutẽ. Diſpẽſatiuè ergo ad quæſtionis vaniloquium nihil dicit, ſed transfert ſuum ſermonẽ ad rem magis neceſſariam. Aug. de ver. do. Vel aliter: Cõfirmauit dñs qđ audiuit. ſ. quòd pauci ſũt qui ſaluãtur, quia ꝑ anguſtã portã pauci intrant. Alio autem loco hoc idẽ ipſe ait: Arcta eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui ingrediũtur per illã. vñ ſubdit: Quia mul. di. vo. quę. intrare. Beda, Salutis amore prouocati. Et non poterũt, itineris aſperitate deterriti. Baſi. Vacillat enĩ anima, quãdo quidẽ conſiderat æterna eligendo virtutẽ: quãdo preſẽtia reſpicit, preferẽdo illecebras. hic intuet̃ ocia carnis, illic ſubiectionẽ ipſi⁹: hic ebrietatẽ, illic ſobrietatẽ: hic diſſolutos riſus, illic copiã lachrymarũ: hic choreas, illic orationes: hic fiſtulas, illic flet⁹: hic luxuriã, illic caſtimoniã. Aug. de ver. do. Nõ aũt cõtrarius ſibi eſt dñs qui dixit ꝙ pauci ſunt qui intrãt per anguſtã portã. Et alibi dicit: Multi ab oriẽte &c. Pauci ſunt in cõparatione perditorũ, multi in ſocietate angelorũ. Vix vidẽtur grana quando area trituratur, ſed tanta maſſa proceſſura eſt de area hac, vt impleat horreũ cęli. Cyril. Quòd aũt deteſtabiles ſint, qui intrare nõ poſſunt per euidẽs exemplũ declarauit ſubdens: Cũ autẽ intra. paterfamilias &c. Sicut ſi paterfamilias qui multos ad cõuiuiũ conuocauit ingreſſo cum cõuiuis, & oſtio reclufo poſtmodũ pulſantes aduenĩãt. Beda, Eſt aũt paterfamilias Chriſt⁹, qui cũ vbiq; ex diuinitate ſit, illis iam intus eſſe dicit̃, quos in cælum preſens ſua viſione lætificat, ſed quaſi foris eſt his quos in hac peregrinatione certãtes occultus adiuuat. Intrabit verò cũ totam eccleſiã ad ſui cõtemplationẽ perducet. Claudet oſtium, cum reprobis locum pœnitentiæ tollet qui foris ſtantes pulſabũt. i. à iuſtis ſegregati, miſericordiam quã contempſerunt fruſtra implorabunt, vñ ſequitur: Et reſpõdens dicet vobis, neſcio vos vnde ſitis. Grego. 2. moral. Neſcire dei improbare eſt, ſicut & neſcire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendaciũ dedignatur: non quòd ſi mentiri velit neſciat, ſed quòd falſa loqui veritatis amore contẽnat. Veritatis igitur lumẽ, tenebras quas reprobat, ignorat. Sequitur: Tũc incipietis dicere, mãducauim⁹ &c. Cyril. Hoc Iſraelitis cõuenit qui ſcđm ritũ legis offerẽtes deo victimas edebãt & gaudebãt. Audiebãt quoq; ĩ ſynagogis libros Moyſi, qui ĩ ſuis ſcriptis nõ quæ ſua ſũt, ſed quæ dei tradebat. Theo, Vel ſimpliciter ad Iſraelitas dicitur, eo quòd ex eis Chriſtus ſcđm carnẽ natus eſt, & cũ eo comedebãt & bibebant, & eum predicantem audiebãt. Sed & chriſtianis hæc cõgruent: nos enĩ comedimus corpus Chriſti, & bibimus ſanguinem eius quotidie, ad menſam my

Porta regni anguſta

Chriſtus pater familias.

sticā accedētes, docētque in plateis animarū nostrarū. Beda, Vel mysticè mādúcat corā dño & bibit, qui verbi pabulū auidè suscipit. vnde quasi exponendo subditur: In plateis no. docuisti. Scriptura enim in obscurioribus cibus est, quia quasi exponēdo frāgitur, & mādúcando glutitur: potus est in apertioribus, vbi ita sorbetur sicut inuenitur. Non autē festiuitatum epulatio iuuat, quem fidei pietas non cōmendat: non scientia scripturarum notū deo facit, quē operū iniquitas indignū ostendit. vnde subditur: Et di. vo. nescio vos vnde sitis. Discedite à me operarij iniquitatis. Basi. Illis forsan loquitur quos describit apostol⁹ in propria psona, dicēs: Si linguis hominū loqnar & angelorum & babeā oēm sciētiam, & distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatē autē non babuero, nihil mihi prodest. Quòd enim nō fit diuini amoris intuitu, sed ad acquirendam ab hominibus laudem, non inuenit laudem apud deum. Theo. Attende etiā q detestabiles sunt illi, in quorū plateis dñs docet. vnde si docētem eū audierimus nō in plateis sed in angustis & humilib⁹ cordibus, non erimus detestabiles. Beda, Duplex autē ostenditur gehēnæ pœna. s. frigoris & seruoris. vnde sequit: Ibi erit fletus & stri. dentiū. Fletus enī de ardore, stridor dētium de frigore solet excitari. Vel stridor dentiū prodit indignantis affectū, q qui sero pœnitet, sero sibi irascatur. Glo. Vel stridebūt dentes qui bic de edacitate gaudebāt, flebnnt oculi qui hic per cócupiscentias vagabātur. Per vtrūq; autem verā impiorū resurrectionē designat. Theo. Pertinet etiā hoc ad Israelitas cum quibus loqnebatur, qui ex hoc maximè percelluntur q gētiles cū patribus requiescūt, ipsi verò excludūtur. vnde addidit: Cū vider. Abrahā, Isaac & Iacob, &c. Euse. Prædicti enim patres ante tēpora legis, secundū euangelicam formā errorē multorum deorum derelinquētes, assumpserunt sublimis dei notitiā, qbus pares facti sunt multi gentilium ob similem vitā: filij autē enrum alienationē sunt passi ab euāgelica disciplina. vnde sequitur: Et ecce sunt nouissimi qui erāt primi, & sunt primi qui erant nouissimi. Cyril. Iudæis enim qui primū locum tenebant prælatæ sunt gentes. Theo. Nos autē vt videtur primi sumus, qui ab ipsis cunabulis rudimenta accepimus, & forsitan erimus nouissimi respectu gentiliū, qui

Israelitarū error.

circa finem vitæ crediderunt. Bed. Multi etiā prius feruentes postea torpēt, multi prius frigidi subito inardescūt, multi in seculo despecti, in futuro sunt glorificādi. Alij apud homines gloriosi, in fine sunt damnandi.

In ipsa die accesserunt quidā pharisæorum, dicentes illi: Exi, & uade hinc: quia Herodes uult te occidere. Et ait illis: Ite, & dicite uulpi illi, Ecce eiicio dæmonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor. Veruntamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Hierusalem. Hierusalem, Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suū sub pennis, & noluisti? Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Dico autem uobis, quia non uidebitis me donec ueniat cū dicetis, Benedictus qui uenit in nomine domini.

Cyril. Prædicta domini verba, pharisęorū animos prouocauerunt ad irā, videbant enim populos iam contritos fidē eius suscipere, itaq; quasi perdentes officiū populis præsidendi, & deficientes in lucro simnlātes se eū diligere, suadent illi vt inde discederet. vnde dicitur: In ipsa die acces. qui. &c. Christus autē qui renes & corda scrutatur eis leniter & figuraliter respōdet. vnde sequitur: Et ait illis: Ite & dicite vulpi illi. Beda, Propter do-

Triduum mysticū.

los & insidias Herodē vulpē appellat, quod plenū fraudis est animal, in fouea ppter insidias latens, odore fœtens, nunq̄ rectis itineribus incedens, quæ omnia hæreticis cōueniunt, quorū typum Herodes tenet, qni Christum. i. humilitatē christianæ fidei in credentibus conātur extinguere. Cyril. Vel aliter videtur hic sermo mutatus esse & nō spectare ad psonā Herodis, vt aliqui putauerunt, sed magis ad pharisaicas fictiones: penes enim ipsum pharisæum ostendit prope manētem dum dixit: Ite & dicite vulpi huic, sicut in græco habet. vnde hoc præcepit dicendū, quod poterat vrgere pharisæorū turbam. Ecce, inquit, eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die cōsummor. Hoc se promittit operaturū qd Iudęis displicebat. s. q immūdis imperaret spiritibus, & eriperet à morbis infirmātes, vsq; dum propria sponte sustineret crucis patibulum. Quia verò pharisæi credebant q manum trepidaret Herodis, qui dominus erat virtutum: hoc excludit, dicens: Verumtamen oportet me hodie & cras, & sequēti die ambulare. Quòd dicit, Oportet: nequaq̄ sibi necessitatē ingruentē ostēdit, sed magis arbitrio propriæ voluntatis pergeret quo volebat, quousq. finē venerādæ crucis subiret, cuius iā Christus imminere tēpus ostendit, cùm dixit hodie & cras. Theo. Ac si dicat: Quid de morte mea cogitatis? ecce fiet post modicū. Quòd aūt dicitur Hodie & cras, hoc multos dies significat. sicut & nos in cōmuni sermone soliti sum⁹ dicere: Hodie & cras fit hoc, qđ fiat in tāta distantia tēporis. Et vt euāgelicum sermonē euidentius exponamus, nō intelligas q oportet me hodie & cras ambulare: sed si stas in hodie & cras, deinde subiungas, & sequenti die ambulare, sicut & pluries numerando cōsueuimus dicere die dominica, & secunda feria & tertia egrediar, quasi cōpntando duas, vt tertia denotetur. sic & dominus quasi cōputādo dicit, Oportet me hodie & cras, & postea tertio die ire Hierusalē. Aug. de quæ. euang. Vel mysticè ab illo hæc dicta intelligūtur: vt referantur ad corpus eius quod est ecclesia. Expellūtur enim dæmonia cū relictis illis superstitionibus credunt in eū gētes, & perficiuntur sanitates cū secundum pcepta eius postea q̄ fuerit diabolo & huic seculo renūciatū vsq; in finē resurrectionis, qua tanq̄ tertia cōsummabitur, hoc est ad plenitudinem angelicam per corporis etiā immortalitatē perficiet ecclesia. The. Sed quia illi dicebant ei: Exeas hinc, qnia Herodes te quærit occidere: in Galilæa loquētes vbi regnabat Herodes, ostendit, qnòd nō in Galilæa, sed in Hierusalem præordinatū fuerat ei pati. vnde seqtur: Quia nō capit prophetā perire extra Hierusalem. Cum audis, Non capit. i. non decet extra Hierusalē prophetā interimi, non putes vim coactiuā Iudæis inductā, sed quantū ad eorū affectum sanguinis auidum conuenienter hoc dicit, velut si quis prædonem atrocissimnm videns dicat: nō oportet hanc viā in qua prædo insidiatur viatoribus immunem esse à sanguine, sic & non oportebat alibi q̄ vbi morabātur prędones perire dominū prophetarum. Nā assueti prophetarū sanguinibus, occident & dominum. Locus passionis Christi.
vnde sequit: Hierusalē Hierusalē quæ occidis, &c. Beda, Hierusalem nō saxa & ædificia ciuitatis, sed habitatores vocat, quam patris plangit affectu. Chry. Geminatio enim verbi miserantis est, aut nimiū diligentis. Nam tanquā ad amicā negligentem amatorē, & ideo puniendam dñs loquitur. Græcus, Sed & nominis geminatio vebementē reprehensionē ostendit. Nā quę nouit deū, quomodo dei ministros persequitur? Cyril. Quòd aūt essent immemores diuinorū bonorū ostendit, subdens: Quoties volui congregare fi. tu. quemad. auis nidū suū sub pen. & noluisti? Manuduxit eos per sapiētissimum Moysen, monuit per pphetas, volnit sub alis. i. sub tegmine suæ virtutis illos habere: at illi caruerūt tam de-

fide-

siderabilibus bonis ingrati existētes. Aug. in Ench. Dicit autem: Ego volui & tu noluisti. q.d. Illud aggregaui mea volūtate semper efficace, te nolēte feci, quia īgrata semper fuisti. Bed. Pulchrè autem qui Herodem de sua nece tractantem vulpem vocauerat, seipsum aui comparat, quia vulpes fraudulenter semper auibus insidias intendunt. Basi. Filios etiam Hierusalem pullis in nido cō parauit: ac si dicat, aues quæ in altum consueuerunt volare exceptæ sunt à nocumentis insidiantium, tu tamen eris vt pullus egēs alieno suffragio. Matre igitur auolāte auferetis à nido quasi impotēs ad tutelam, & debilis ad fugam. vnde sequitur, Ecce relin. do. &c. Bed. Ipsam ciuitatem quam nidum vocauerat, etiam nūc domum Iudæorum appellat. Occiso enim domino venerunt Romani, & quasi nidum vacuū diripientes, tulerūt eorum locum, gentem & regnū. The. Vel domus vestra. i. templum: ac si dicat, quandiu virtus erat in vobis, templum erat meum: sed postquā fecistis ipsum spelūcam latronū, nō est de cætero domus mea sed vestra. Vel domum dicit totam gentem Iudæorū, iuxta illud: Domus Iacob benedicite domino: p quod ostendit quòd ipse erat qui gubernabat eos & eripiebat ab hostiū manibus. sequit:

Consen. euangel.

Dico au. vo. &c. Aug. de con. euan. Huic narrationi Lucæ nō videtur aduersari quòd turbæ dixerunt, veniēte domino in Hierusalē, benedictus qui venit in nomine domini, quia nōdum illuc venerat, & nondum dictum erat. Cyrill. Discesserat enim dominus à Hierosolymis tanquā indignos existētes sui præsentia deserēs, deinde multis miraculis factis rursum Hierosolymā redit, vbi ei turba occurit, dicēs: Osanna filio Dauid. Benedictus qui venit in nomine domini. Aug. de cō. euan. Sed quia non dicit Lucas quo inde tunc accessit dominus, vt non veniret nisi eo tempore quo iam illud diceretur. Perseuerat quippe in itinere suo donec veniat Hierusalē. De illo suo aduentu quo in claritate venturus est hoc significat. Theo. Tunc enim & inuiti confitebuntur eum saluatorem & dominum, quando nullus erit inde profectus. Dicens autem: Nō vide. me, &c. nō significat illam horā, sed tempus crucis. q.d. postquā crucifixeritis me, non amplius videbitis me donec iterū veniam. Aug. de cō. euā. Intelligēdus est ergo Lucas velle præoccupasse antequam eius narratio dominū perduceret Hierusalē, aut eidem ciuitati iam appropinquantem talia respōdisse monentibus vt caueret Herodem, qualia Matthæus dicit esse locutum cūm iam peruenisset Hierusalē. Beda, Vel dicit: non me videbitis. q.d. nisi pœnitentiam egeritis & confessi fueritis me filium omnipotentis patris, in secundo aduentu faciem meam non videbitis.

CAP. XIIII.

ET factum est cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis pharisæorum sabbato manducare panē, & ipsi obseruabant eum. Et ecce homo quidā hydropicus erat ante illū: Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos & pharisæos: Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse verò apprehēsum sanauit eum ac dimisit. Et respondens ad illos, dixit: Cuius vestrum asinus, aut bos in puteum cadet & non cōtinuò extrahet illum die sabbati? Et non poterant ad hæc respondere illi.

Miraculo soluitur quæstio.

Cyril. Quamuis dominus malitiam pharisæorū cognosceret, tamen eorum fiebat cōuiua, vel prodesset præsentibus per verba & miracula. vnde subditur: Et fa. est eū intro. in do. &c. si. s. reuerentiam legis contemneret: & an quicquam probibitorum faceret in die sabbati. Itaque hydropico veniente in medium, interrogatione reprehendit insolentiam pharisæorum, eum arguere volentium, vnde dicitur: & ecce ho. quidā hydrop. &c. Et respō. Iesus &c. Bed. Quòd dicitur respōdisse Iesus, ad hoc respicit quod præmissum est, Et ipsi obser. eū. Dominus enim nouit cogitationes hominum. Theo. In sua autē interrogatione deridet eos sicut amētes, deo enim benedicente sabbatum, ipsi prohibent operari bona in eo: dies autem quæ bonorum opera non admittit, maledicta est. Beda, Sed meritò interrogati tacent, quia contra se dictum quicquid dixerit vident. Nam si licet sabbato curare, quare saluatorem an curet obseruant? non licet, quare ipso sabbato pecora curant? vnde sequitur: At illi tacuerūt. Cyr. Neglectis igitur Iudæorū insidiis, liberat à morbo hydropicum, qui metu pharisæorum remedia non postulabat propter sabbatū, sed solū astabat vt ex aspectu misertus eius saluaret eum. Quod dominus cognoscens, non postulat ab eo si vellet saluus fieri, sed protinus eum sanauit. vnde sequitur: Ipse ve. appre. sana. eum ac dimisit. Theo. In quo non hoc prospexit dominus, ne scādalizaret pharisæos, sed vt benefaciat egenti remediis. Decet enim nos cum magna resultat vtilitas non curare si stulti scandalizentur. Cyril. Sed quia pharisæi ineptè tacuerunt, soluit Christus inflexibilem eorum imprudentiam cōsiderationibus seriis ad hoc vtens. vnde sequitur: Et respon. ad il. dixit: Cu. &c. Theo. q.d. Si prohibuit lex misereri in sabbato, ne curā habeas filij tui periclitantis in sabbato, seu quid dico filij, quando nec bouem præteris si periclitantem videris? Bed. In quo sic obseruatores suos pharisæos cōuincit, vt eosdem etiam auaritiæ condemnet, qui in liberatione animalis suæ auaritiæ consulebant. Quantò ergo magis Christus hominē qui multò melior est pecore debuit liberare? Aug. de con. euan. Congruenter autem hydropicum animali quod cecidit in puteum comparauit. humore enim laborabat: sicut illam mulierem quam alligatam dixerat & ipse soluebat comparauit iumento quod soluitur, vt ad aquam ducatur. Bed. Competenti ergo exemplo soluit quæstionem, vt ostendat eos violare sabbatum in opere cupiditatis qui eum violare arguerunt in opere charitatis. vnde sequitur: Et nō po. ad hoc respon. illi. Mysticè autem hydropicus comparatur ei quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggrauat, hydropicus enim morbus ab aquoso humore vocabulum trahit. Aug. de quæ. euan. Vel hydropicum rectè comparamus diuiti auaro: sicut enim ille quantò magis abundat humore inordinato, tantò amplius sitit: sic & iste quātò est copiosior diuitiis quibus non bene vtitur, tantò ardentius talia concupiscit. Gre. 14. mora. Rectè ergo hydropicus ante pharisæum curatur, quia per alterius ægritudinem corporis in altero exprimitur languor seu ægritudo cordis & mētis. Bed. Bene autem in exemplo bouem & asinum nominat, vt vel sapientes & hebetes, vel vtrunque poplum significet scilicet Iudæum iugo legis pressum, & gentilem nulla ratione domitum: omnes enim à puteo concupiscentiæ demersos dominus extrahit.

Hydropici significatio.

Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerēt, dicens ad illos: Cùm inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne fortè honoratior te sit inuitatus ab illo: & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi: Da huic locum: & tūc incipias cum rubore nouissimum locum tenere. Sed cùm vocatus fueris, vade, recumbe in nouissimo loco: vt cùm venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur.

Ambro. Prius curatus est hydropicus in quo fluxus carnis exuberans animæ grauabat officia, spiritus extinguebat ardorē. Deinde docetur humilitas, dū in cōuiuio nuptiali appetentia loci superioris arcetur. vnde dicitur: Dicebat au. & ad in. parab. &c. Cyril. Prosilire

enim promptè ad honores qui nobis nõ côueniũt, indicat nos temerarios esse, & nostra facta vituperio replet. vnde sequitur: Ne fortè honoratior te &c. Chrys. Et sic quod côcupiuit, nequaquá obtinuit ambitiosus honoris, sed passus est repulsam: & satagens qualiter abundet honoribus nõ honoratur, & quia nihil est ęquipollens modestiæ, auditorẽ ad opposiũ ducit: Non solũ prohibet ambire primatũ, sed & venari vltima. vnde sequitur: Sed cũ vo. sue. &c. Grego. Si enim aliquis non vult aliis prçlocari, nanciscitur hoc ex diuina sententia. vnde sequitur: Et cũ venerit &c. Hæc dicẽs nõ grauiter obiurgat, sed leoiter iniũgit: sufficit enim monitio apud discretos, & sic pro humilitate aliquis coronatur honore. vnde sequitur: Tunc erit tibi gloria &c. Basil. Occupare igitur locũ vltimũ in côuiuiis iuxta mádatũ dominicũ conueniens est: sed rursus in hunc côtentiose irruere reprobatũ, tanquá interemptoriũ ordinis & causatiuum tumultus, & de eo mota côtentio æquiparabit vos litigãtibus de primatu. Quapropter sicut hic dñs dicit, expedit côuiuiũ facienti cômittere accubitus ordinem sic & in patiẽtia nos mutuo sustinebimus honestè & secũdũ ordinẽ omnia prosequentes, non ad apparẽtiá pluriũ: nec videbimur humilitatẽ pertractare p vehementẽ contradictionẽ, magis autẽ p humilitatẽ patiẽtiá obtinebimus. Maius est enim ex repugnantia superbiæ indiciũ, q̃ ex primo accubitu quádo eum cũ imperio obtinebimus. Theo. Nemo autẽ putet præmissam Christi doctrinã modicã esse & indignã culminis dei verbi. nõ enim piũ dices esse medicũ pollicitũ sanare podagram, ictum verò digiti vel dẽtis dolorẽ nolentẽ curare. Porrò quomodo parua passio vanę gloriæ quę versabat primos perquirẽtes accubitus? Decebat igitur humilitatis magistrũ omnẽ ramũ prauæ radicis amputare: sed & illud côsidera, quia prẹsto cœna & passiôe primatus côram saluatore vexante miseros opportunitatẽ habebat monitio. Cyril. Ostenso igitur tá modico exẽplo ambitiosorum contemptũ & non ambitiosorũ exaltationẽ, adiicit magnũ paruo, generalem sententiam proferens cum subditur: Quia om. qui se &c. Quod dicitur secũdũ diuinum iudicium, nõ secundũ humanam côsuetudinẽ, secundũ quá plures concupiscentes honorẽ côsequũtur, alij verò se humiliãtes inglorij remanẽt. Theo. Porrò nõ finaliter nec omnibus hominibus est reuerẽdus qui se honoribus ingerit, sed dũ à quibusdá honoratur, alij detrahunt ei, & quandoq; etiá ipsi honorátes. Bed. Sed quoniá hác admonitionẽ euangelista parabolá vocat, breuiter intuendũ quid mysticè significet: Quisquis nuptias Christi & ecclesiæ inuitatus adierit, membris ecclesiæ p fidẽ côiunctus nõ se extollat, quasi sublimior cæteris de meritis gloriando. Dabit enim locum honoratiori pòst inuitato, cũ illorũ qui se ĩ Christo secuti sunt agilitate præitur: & cũ rubore nouissimũ locũ tenet, quando de aliis meliora cognoscens quicquid de sua operatione celsum sentiebat, humiliat. Sed recũbit aliquis in nouissimo loco secũdũ illud: Quátò magnus es, humilia te in omnibus. veniẽs autẽ dñs quẽ humilem inuenerit, amici nomine beatificás ascẽdere superius p̃cipiet. Quicũq; eñi humiliauerit se sicut paruulus, hic est maior in regno cælorum. pulchrè autem dicitur: Tunc erit tibi gloria, ne nũc quærere incipias quod tibi seruať in fine. Potest etiá & hoc ĩ hac vita intelligi, quia quotidie dñs suas nuptias intrat, superbos despiciẽs, & humilibus sæpe táta sui spũs onera præstans, vt discũbẽtiũ. i. fideliũ cœtus eos admirãdo glorificet. Ex conclusione verò generali quæ subditur manifestè claret præcedentẽ domini sermonem typicè intelligendũ. Neque enim omnis qui se corá hominib⁹ exaltat humiliabitur, aut qui se in côspectu hominum humiliat exaltatur ab eis: sed qui se de meritis eleuat, humiliabitur à domino: & qui se de beneficiis humiliat, exaltabitur ab eo.

Dicebat autẽ & ei qui se inuitauerat: Cũ facis prandiũ aut cœnã, noli uocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos, neq; uicinos, neque diuites: ne fortè & ipsi te reinuitent, & fiat tibi retributio: sed cùm facis conuiuium, uoca pauperes, debiles, claudos, & cæcos: et beatus eris, quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.

Theo. Ex duabus partibus cœna côposita. s. ex vocãtibus & vocatis, partẽ vocatorũ ad humilitatẽ iá monuerat, consequẽter vocantẽ monendo remunerar retrahẽs eum ne gratia hominũ côniuaret. vnde dicitur: Dicebat autẽ ei, &c. Chry. Multæ causæ sunt quib⁹ amicitiæ foedus côtrahitur, & illicitas quidẽ prætermittimus, proponemus autẽ naturales & morales: naturales quidem, (Causæ amicitiæ.) puta patris ad filiũ, fratris ad fratrẽ, & aliorũ huiusmodi: quod significat, dicẽs: Neq; fratres neq; cognatos: morales autẽ sunt puta conuiua factus est, aut conuicinus est: & quantum ad hos dicit, Neque vicinos. Beda, Fratres igitur & amicos & diuites alterutrũ conuiuia celebrare nõ quasi scelus interdicit, sed sicut cætera necessitatis humanæ côm ercia, ad promerenda vitæ cælestis prẹmia nil valere ostendit. vnde subdit: Ne fortè & ipsi te reinui. &c. Non ait, Et fiet tibi peccatum. Cui simile est id quod alibi dicit: Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Sunt tamen quædam mutua fratrũ vicinorũmque conuiuia quæ non solũ in præsenti retributionem, sed & damnationẽ percipiunt in futuro: quæ autẽ collatione omnium celebrãtur, aut vicibus solent à contubernalibus exhiberi, in quibus ad hoc conueniunt vt fœda gerantur copia vini, & incitetur libidinis diuersa voluptas. Chrys. Nõ igitur hac spe aliis beneficia côferamus, vt nobis retribuát. Hæc enim frigida est intẽtio. vnde talis amicitia celerius euanescit. Si verò pauperem vocaueris, deum nunquam obliuiscẽtem habebis debitorem. vnde sequitur: Sed cũ fa. côuiuium, &c. Quantò enim minor est frater, tantò magis p eum Christus accedit & visitat. Nam qui magnum suscipit, sæpe propter vanam gloriam facit: sed vtilitas pluries quæritur, vt promoueatur per illum. Possem quidẽ plures proponere ob hoc celeberrimos sanctorum colentes, vt illis mediantibus ampliorem gratiam obtineãt principum. Non igitur illos quæramus qui nobis retribuere possunt. Sequitur enim: Et beatus eris, quia non &c. Non ergo turbemur, cũ nõ recipimus beneficij côpensationem, sed cùm receperimus: quoniam si receperimus, non amplius recipiemus illic: sed si minimè retribuat homo, tunc tibi deus retribuẽt. vnde sequitur: Retribuetur enim &c. Bed. Etsi omnes resurgunt, iustorũ tamẽ resurrectio dicitur, quia in hac resurrectione beatos se esse non dubitant. Ergo qui pauperes ad conuiuium vocant, in futuro præmia recipient. Qui autem amicos fratres & diuites vocat, recepit mercedem suam. Sed si hoc propter deum facit in exẽplum filiorũ Iob, sicut cætera fraternæ dilectionis officia ipse qui iussit remunerat. Chryso. Sed dicis, immundus est pauper & sordidus: laua eum, & fac tecum in mensa sedere. Si vestes sordidas habet, mundum indumentum exhibeas. Christus accedit per eum, & tu friuola loqueris? Greg. Nis. Non ergo negligas iacentes quasi nullo sint digni: cogita quid sint, & preciositatem eorum inuenies. Saluatoris induerunt imaginem futurorum bonorum hæredes, regni clauigeri, accusatores & excusatores idonei non loquentes, sed inspecti à iudice. Chrys. Decet ergo eos sursum in solario suscipere: si non placet, saltẽ deorsum, vbi sunt subiugalia & famuli Christũ suscipias,

Doctrina moralis.

Exemplũ pulchrũ.

fiat saltem pauper æditus. Vbi enim est eleemosyna, non audet intrare diabolus, & si non secum consedeas, mitte saltem eis de mensa fercula. Orig. Mysticè verò qui vocam gloriam vitat, vocat ad spirituale cõuiuium pauperes, id est, imperitos, vt ditet: debiles, hoc est læsam conscientiam habentes, vt sanet: claudos. i. declinātes à ratione, vt rectas semitas faciant: cæcos, id est qui carent contemplatione veritatis, vt veram lucē videant. Quòd autem dicitur: Nō possunt retribuere tibi, id est non nouerunt responsum proferre.

Hæc cùm audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno dei. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & uocauit multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis ut uenirēt, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, & necesse habeo exire & uidere illam. Rogo te habe me excusatum. Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Vxorē duxi, & ideo non possum uenire. Et reuersus seruus, nuntiauit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo: Exi citò in plateas & uicos ciuitatis, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc. Et ait seruus: Domine factum est ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in uias & sepes, & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem uobis quòd nemo uirorum illorum qui uocati sunt, gustabit cœnam meam.

Euseb. Docuerat suprà dominus præparare cõuiuium rependere nequeuntibus, cū sit recompēsandum in resurrectione iustorum: ideo quidam intelligēs vnum & idem esse resurrectionem iustorum & regnum dei, recompēsationem prædictam commēdat. Sequitur enim, Hæc cùm audisset, &c. Cyril. Homo iste animalis erat non diligenter percipiens ea quæ Christus protulerat, putauit enim corporeas esse remunerationes sanctorū. Aug. de ver. do. Vel quia in lōginquū iste suspirabat, & panis iste quem desiderabat, ante illum discumbebat. Quis enī est panis regni dei, nisi qui dicit: Ego sum panis viuus qui de cælo descendi? nolite parare fauces, sed cor. Bed. Sed quia nõnulli hunc panem fide tenus quasi odorando percipiunt, dulcedinem verò eius attingere veraciter gustando fastidiunt: subiecta parabola dominus talium torporem cælestibus epulis dignum nō esse redarguit. Sequitur enim: At ille dixit ei, Homo quidā fecit cœnam, &c. Cyril. Homo iste deus pater est, secūdum quod imagines ad similitudinem veritatis figurantur. Chry. Quoties enim punitiuam suam virtutem iodicare vult deus, Vrsa, Pardus, Leo, & huiusmodi nũcupatur: quando verò misericordiam exprimere vult, dicitur homo. Cyril. Hic ergo conditor omnium atque gloriæ pater parauit cœnam magnam in Christo peractam. In nouißimis enim temporibus & quasi in occasu nostri seculi illuxit nobis dei filius, & mortē pro nobis sustinens, dedit nobis proprium corpus comedere, vnde & agnus in vespere immolabatur iuxta legem Mosaicam. meritò igitur cœna dictum est paratum in Christo conuiuium. Greg. in ho. Vel fecit cœnam magnam, quia satietatē nobis dulcedinis æternæ præparauit: qui vocauit multos, sed pauci veniunt: quia nonnunquam ipsi qui ei per fidem subiecti sunt, æterno eius cõuiuio viuendo contradicūt. Hoc autem distare inter delicias corporis & cordis solet, quòd corporales deliciæ cùm nō habētur, graue in se desiderium accēdunt: cùm verò habitæ edűtur, comedentem protinus in fastidiū per satietatem vertunt. At contrà spiritales deliciæ cùm nō habentur, in fastidio sunt: cùm verò habentur, in desiderio. Sed superna pietas contēptas illas delicias ad memoriæ nostræ oculos reuocat: atq; vt fastidiū nostrum repellere debeamus inuitat. vnde sequitur: Et misit seruum suum, &c. Cyrillus. Iste seruus qui missus est, ipse Christus est, qui cū esset naturaliter deus & verus dei filius, exinaniuit seipsum formam serui accipiens. Missus est autem hora cœnę, non enim à principio verbum patris nostram naturam suscepit, sed in nouißimo tempore. subdit autem: Quia parata sunt om. Parauit enim pater in Christo bona collata mundo per ipsum, peccatorum amotionem, spiritus sancti participationem, adoptionis splendorem, ad hoc vocauit Christus per euangelica documenta. Augu. de ver. do. Vel ali. Homo iste mediator est dei & hominis Christus Iesus. Misit vt venirent. i. per missos vocati prophetas, qui olim inuitabāt ad cœnam Christi sæpe missi sunt ad populum Israel, sæpe vocauerunt vt ad horam cœnæ venirent. Illi inuitātes acceperūt, cœnā repudiarūt, prophetas legerūt, & Christū occiderunt, & tunc nobis cœnā nescientes parauerunt. Parata iam cœna. i. immolato Christo missi sunt apostoli ad quos missi fuerant ante prophetæ. Greg. in ho. Per hunc ergo seruū qui à patrefamilias ad inuitandum mittitur, prædicatorū ordo significatur. sæpe autē solet euenire, vt persona potens famulum habeat despectū, cũq; per eum dominus aliquid mandat, non despicitur p̄sona loquētis serui, quia seruatur in corde mittentis reuerentia domini. Offert ergo deus quod rogari debuit non rogare, dare volt quod vix sperari poterat, & tamē simul omnes excusant. Sequitur enim: Et cœpe. si. om. excu. Ecce homo diues inuitat, & pauperes occurrere festinant: ad dei inuitamur conuiuium, & nos excusamus. Aug. de ver. do. Tres autem fuerūt excusationes de quib[9] subditur: Primus di. ei: Vi. emi, &c. In villa empta dominatio notatur. ergo superbia castigatur vitium primum. primus enim homo dominari voluit, qui dominum habere noluit. Grego. in ho. Vel per villā terrena substantia designatur. Exit ergo videre illam, qui sola exteriora cogitat propter substātiā. Am. Sic igitur emeritæ militiæ viro conrēcendarū stipēdiū præscribitur facultatum, q neq; ille qui studiis intētus inferioribus, possesiones sibi terrenas coemit, regnum cæli posśit adipisci, cū dominus dicat: Vēde omnia tua & sequere me. Sequitur: Et alter di. Iuga boum, &c. Aug. de ver. do. Quinq; iuga boum, sensus carnis huius quinq; onmerātur. In oculis visus est, in auribus audit[9], in naribus odoratus, in faucibus gustus, in omnibus mēbris tactus. Sed quia iuga sunt in tribus prioribus sensib[9] facilius apparet. Duo sunt oculi, duę aures, gemioę nares: Ecce tria iuga: & in faucibus. i. sensus gustandi geminatio quædam inuenitur: quia nihil gustādo sapit, nisi lingua & palato tāgatur. Voluptas carnis quę ad tactū pertinet occultè geminatur, est & forinsecus & intrinsecus. Dicūtur autem iuga boum, quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boues enim terram versantur, homines autem remoti à fide terrenis dediti nolunt credere aliquid nisi ad quod sensu corporis perueniūt quioque partito. Non (inquit) ego credo, nisi quod video. Si talia cogitaremus, quinque illis iugis boū à cœna non impediremur. vt noueritis autem istorum quinque sensuum non delectationem quæ molcet, & ingerit voluptatem, sed curiositatem quandam notatam fuisse, non ait: quinque iuga boum emi, eo pascere illa, sed eo probare illa. Greg. in ho. Corporales etiam sensus, quia interna comprehēdere nequeūt, sed sola exteriora agnoscūt, rectè per eos curiositas designatur: quæ dum alienam quærit vitam discutere super sua intima, nesciens studet exteriora cogitare. Sed notādū quòd is qui propter villam & is qui propter probanda iuga boū à cœna sui inuitatoris se excusat, humilitatis verba permiscet.

Recompēsatio in iudicio.

Cœna mystica.

Christus dicitur seruus.

Allegorica expositio.

Tropologica expositio.

dum enim dicit, Rogo,& venire contemnit: humilitas sonat in voce,superbia in actione.sequitur: Alius dixit, Vxorē du.& ideo,&c.Aug.de ver. do. Ista est voluptas carnis quæ multos impedit,vtinam foris & non intus, Qui enim dixit,Vxorem duxi,carnem amplexatur,carnis voluptatibus iocundatur,à cœna excusatur:obseruet ne fame interna moriatur. Basil. Dicit antem, Non possum venire: eo quòd intellectus humanus vergēs ad mūdanas illecebras debilis est ad agēdū diuina.Greg.in ho.Quanuis autem bonum sit cōiugium,atque ad propagandam sobolem diuina prouidentia constitutū,nō-nulli tamen per hoc non fœcunditatem prolis,sed desideria expetunt voluptatis . Et idcirco per rē iustam significari potest non incongruè res iniusta.Ambro.Vel coniugium non reprehenditur, sed ad maiorem honorem vocatur integritas:quoniam mulier innupta cogitat quæ sunt dñi,vt sit sancta corpore & spiritu:quæ autem nupta est,cogitat quæ sunt mundi.Aug.de ver.do. Ioannes autem dicens,Omne quod est in mundo,concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi:inde cœpit vbi euangelium terminū posuit.Concupiscentia carnis vxorem duxi,concupiscentia oculorum quinque iuga boum emi, ambitio seculi villam emi.A parte autem in totum cōmemorati sunt quinque sensus per solos oculos,quorum est in quinq; sensibus principatus:propterea cùm propriè ad oculos pertineat visus, ipsum videre per omnes quinque sensus solemus appellare.Cyril.Quos autem intelligemus fuisse hos qui renuerunt prędictorum causa venire,nisi præsides Iudæorum, quos per totam sacram paginā de his redargutos esse videmus?Orig. Vel aliter,Hi qui villam emerunt & refutant cœnam, sunt qui receperunt alia dogmata diuinitatis,nec experti sunt verbum quod posside bāt. Is autē qui quinque paria boū emit,est qui naturam intellectualē contemnit,&sensibilia sequitur: vnde incorpoream naturam cōprehendere non potest. Qui autem vxorem duxit,est qui coniunctus est carni,

Tria genera hominum.

voluptatum magis amator quàm dei.Amb.Vel tria genera hominum à consortio istius cœnæ æstimemus excludi:gentilium,Iudæorum,& hæreticorū.Iudæi corporali mysterio iuga sibi legis imponūt. Quinque autē iuga sunt verborum decem,vel quinque libri veteris legis.At verò hæresis velut Eua fœmineo rigore fidei tētat affectum. Et Apost.dicit auaritiam esse fugiendam, ne impediti more gentili ad regnum Christi peruenire nequeamus:ergo & ille qui villam emit alienus à regno est,& ille qui iugum potius legis quàm gratię munus elegit, & ille qui se propter ducendam excusat vxorem. Sequitur:Et re.ser.nun.&c.Augu.quinto super Gene. ad literam.Non propter inferiorum scientiam deus nūtiis indiget,quasi per eos fiat scientior: sed nouit omnia stabiliter,atque incommutabiliter . Habet autem nuntios,ꝓpter nos & ꝓpter ipsos,quia illo modo deo parere & assistere, vt eum de inferioribus consulant eiúsq; supernis iussis obtemperent bonū est eis in ordine propriæ naturæ.Cyril.Iudęorum autem primaribus vocationē renuentibus,sicut ipsi dicebant:Nunquid aliquis principum credidit in eum? dedignatus est paterfamilias, quasi eis dignis indignatione & ira.vnde sequitur: Tunc ira.paterfamilias.Bed.Non quòd iræ passio diuinæ substātiæ accidat,sed talis operatio,quæ in nobis ab ira fit,dei ira & indignatio dicitur.Cyril.Sic ergo indignatus dicitur paterfamilias in principes Iudæorum, & vocati sunt loco eorū,qui erant de multitudine Iudęorum fragilem & impotentem mentē habentes. Loquēte enim Petro,primò quidem tria millia,deinde quinq; millia crediderunt, & postmodum plurimus populus. vnde dicitur:Dixit ser.suo:Exi citò in pla.&c.Ambro. Inuitat autem pauperes,debiles & cæcos,vt ostendatur quòd nullū debilitas corporis excludit à regno,rariúsq; delinquat,cui desit illecebra peccandi: vel quòd infirmitas peccatorum,per misericordiam domini remittatur.vnde mittit ad plateas,vt de latioribus vitiis ad angustam venirent viā.Greg.in ho.Quia ergo venire superbi renuunt,pauperes eliguntur. dicuntur enim debiles,

Pauperes eliguntur.

& qui iudicio suo apud semetipsos infirmi sunt. nā pauperes & quasi fortes sunt,q positi in paupertate superbiunt:cæci sunt,qui nullius ingenij lumen habent:claudi sunt,qui rectos gressus in operatione non habēt. Sed dum horum vitia in membrorum debilitate significantur,sicut illi peccatores fuerunt, qui vocati venire noluerunt,ita hi quoq; qui inuitantur & veniunt:sed peccatores superbi respuuntur,humiles eligūtur. Hos itaque eligit deus,quos despicit mundus: quia plærunque ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum.Et tātò celerius vocem dei aliqui audiunt,quātò in hoc mūdo non habent vnde delectētur.Cū ergo de vicis & plateis ad cœnam quosdam dominus vocat, illum populū designat,qui tenere legis vrbanam conuersationem nouerat.Sed multitudo quæ ex Israel populo credidit,locum superni conuiuij non impleuit.vnde sequitur: Et ait seruus,Domine,&c.Intrauit enim iā frequentia Iudæorum,sed adhuc locus vacat in regno vbi suscipi debeat numerositas gentium.vnde subditur: Et ait do.se. Exi in &c. Cùm conuiuas suos colligi ex viis & sepibus præcepit,agrestem populum, id est gentilem quærit. Amb.Vel mittit ad vias & circa sepes,quia hi apti sunt ī regno cælorum, qui nullis præsentium cupiditatibus occupati,ad futura festinant in quodam bonæ voluntatis tramite constituti, & qui modo sepis quæ ab incultis culta secernat,& incursus arceat bestiarum,norit bona maláque distinguere,& aduersus tentamenta nequitiæ spiritualis fidei munimen prætendere.Augustinus de ver.domi.Venerunt de plateis & vicis gentes,veniūt de sepibus hæretici. Nam sepes qui construunt, diuisiones quærunt.abstrahantur à sepibus,euellantur à spinis:sed cogi nolunt,volūtate inquiunt nostra intremus. Non hoc dominus imperauit,coge(inquit)intrare.foris inueniatur necessitas,nascitur inde voluntas.Gregorius in homelia: Qui ergo huius mundi aduersitatibus fracti ad dei amorem redeunt, compelluntur intrare. Sed valde tremenda est sententia quæ subinfertur, Dico autem vobis quòd nemo virorū illorum qui vocati sunt,gustabit cœnam meam.Nemo ergo contemnat, ne dum vocatus excusat, cùm voluntatem habuerit intrare non valeat.

Ibant autem turbæ multæ cum eo, & cōuersus dixit ad illos: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrē, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animā suā, non potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam & uenit post me:non potest meus esse discipulus.

Gregorius in homelia:Ad audita cælestia præmia inardescit animus,iámque illic cupit assistere, vbi se sperat sine fine gaudere:sed ad magna pręmia perueniri nō potest nisi per magnos labores.vnde dicitur:Ibant autē turbæ multæ cum eo,&c. Theophylactus: Quia enim multi comitantium ipsum non ex toto affectu, sed tepidè sequebantur, ostendit qualem deceat esse suum discipulum.Grego.in hom.Sed percontari libet quomodo parentes & carnaliter propinquos præcipimur odisse qui iubemur & inimicos diligere? Sed si vim præcepti perpēdimus, vtrūq; agere per discretionē valemus: vt eos qui nobis carnis cognatione coniuncti sunt, & quos proximos nouimus diligamus, & quos aduersarios

in via dei patimur, odiẽdo & fugiẽdo nesciamus. Quasi enim per odiũ diligitur qui carnaliter sapiẽs dum praua nobis ingerit, non auditur. Ambr. Etenim si propter te dominus suæ renũtiat matri, dicẽs: Quæ est mater mea, & qui fratres mei? cur tu dño tuo cupias anteferri? Sed neq; ignorare naturã neq; seruire dõs iubet, sed ita iodulgere naturę, vt venereris authorem, nec à deo parentum amore desistas. Greg. in ho. Vt autẽ dominus demõstraret boc erga proximos odiũ nõ de affectione procedere sed de charitate, addidit dicẽs: adhuc autẽ & animã suã. Cõstat ergo quia amando debet odisse proximũ qui sic eum odit sicut seipsum: tunc enim bene animã nostram odimus, cũ eius carnalibus desideriis nõ acquiescimus: cùm eius appetitum frangimus, eius voluntatibus reluctamur. Quæ ergo cõtempta ad melius ducitur, quasi p odiũ amatur. Cyrill. Non est autẽ fugienda vita qua in corpore viuitur, sed seruanda sicut & Paulus seruauit, vt Christũ adhuc viuens in corpore prędicaret. Sed vbi oportebat vitam contemnere vt cursum cõsummaret, nec animam preciosam sibi esse fatetur. Gre. in ho. Hoc autem animæ odium qualiter exhiberi debeat, manifestat subdens, Qui noo baiulat crucem suam, &c. Chry. Nõ autẽ hoc dicit vt trabẽ super humeros appooamus, sed vt semper mortẽ præ oculis nostris habeamus: sicut & Paulus moriebatur quotidie, & mortẽ cõtemnebat. Basi. Crucẽ etiã tollens mortẽ dñi annuntiabat, dicens: Mihi mũdus crucifixus est, & ego mũdo. quod etiã nos in ipso baptismate anticipamus, vbi vetus bomo noster crucifixus est, vt destruatur corpus peccati. Gre. in ho. Vel quia crux à cruciatu dicitur, duobus modis crucem domini baiulamus: cũ aut p abstinentiã carnẽ affigimus aut per cõpassionẽ proximi, necessitatẽ illius nostrã putamus. Sed quia nõnulli carnis abstinentiã non pro deo sed pro inani gloria exhibent, & compassionẽ non spiritualiter sed carnaliter impendunt, rectè additur: & venit post me. Baiulare enim crucem & post dominum ire, est vel carnis abstinentiam, vel compassionem proximorum pro studio æternæ intentionis exhiberi. *Crocis baiulatio.*

*Non — *Quis enim ex nobis nolens turrim ædificare, * nónne prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum? ne postea quàm posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui uident, incipiant illudere ei, dicẽtes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit cõsummare. Aut quis rex iturus committere bellum aduersus aliũ regem, * nónne sedens prius cogitabat si poßit cum decem millibus occurrere ei, qui cum uiginti millibus uenit ad se? Alioquin adhuc illo lõgè agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex uobis qui non renũtiat omnib⁹ quæ poßidet, nõ poteſt meus esse discipulus.* — *non

Greg. in ho. Quia sublimia præcepta data sunt, protin⁹ comparatio ædificandæ sublimitatis adiungitur cũ dicitur: Quis enim ex vobis, &c. Omne enim quod agim⁹ præuenire per studium considerationis debemus. Si igitur humilitatis turrim cõstruere cupimus, prius nos pparare ad aduersa huius seculi debemus. Basil. Vel turris est alta speculatio ad custodiã ciuitatis & perceptionem hostilium occursuũ apta: ad huius instar oobis datus intellectus conseruatiuus bonorum, præmeditatiuus contrariorum: ad huius ædificationem præcipit dominus sedentes ponere calculum, si suppetat facultas ad finem. Greg. Nis. Insistendum est enim vt cuiuslibet ardui propositi terminus attingatur variis argumentis mãdatorum dei consummando opus diuinum, nam neque lapis vnus est tota turris fabrica, neque vnicum mandatum ducit ad animæ perfectionem. Sed fundamentum oportet subsistere, & secundum apostolum insuper apparatus est auri, & argenti & preciosorum lapidum ponẽdus. vnde subditur: Ne postea quàm posuerit fundamentum, &c. Theo. Nos enim debemus ponere fundamentum. i. sequi Christi initium, & finem non imponere, sicut illi de quibus Ioannes dicit q multi ex discipulis eius abierunt retrorsum. Vel fundamentum intellige doctrinalem sermonem, puta de abstinentia. Opus est igitur prædicto fundamẽto operationis ædificium, vt perficiatur nobis turris fortitudinis à facie inimici. Alioquin deridetur bomo à videntibus eum tam hominibus quàm dæmonibus. Greg. in ho. In bonis enim operationibus intẽti nisi contra malignos spiritus solicitè vigilemus, ipsos irrisores patimur, quos ad malũ persuasores habemus. Sed ex minori ad maius similitudo subditur, vt ex rebus minimis maiora pensentur. Nam sequitur: Aut quis rex iturus com. bel. aduer. alium regem, nónne prius sedens, &c. Cyril. Incumbit enim nobis prælium contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Vrget autem nos & aliorum hostiũ multitudo, carnale flagitium, lex sæuiens in membris nostris, & variæ passiones hoc est dira hostium multitudo. Aug. de quæst. euan. Vel decem millia præliaturi cum rege qui habet viginti millia significant simplicitatem christiani hominis dimicaturi cum duplicitate diaboli. Theo. Est autẽ rex peccatum regnans in nostro mortali corpore, sed & noster intellectus creatus est rex: ergo si repugnare velit peccato, toto animo cogitet secum. Nam dæmones sunt peccati satellites, qui videntur viginti millium numero pręcellere decem millia nostrum: quia cùm incorporei sint, nobis comparari corporis multò maiorẽ fortitudinem habere censentur. Augu. de quæ. euan. Sicut autem de turri non perfecta per opprobrium deterruit dicentium, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare: sic in rege cum quo dimicãdum est, ipsam pacem accusauit cùm subdit: Alioquin adhuc illo longè agente legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt. Significans etiam minas imminentium tentationũ à diabolo nõ sustinere eos q renuntiãt oĩbus quæ possident, & pacem cũ eo facere cousentiẽdo illi ad cõmittendum peccata. Greg. Vel aliter: In illo tremendo examine cum rege nostro ex æquo ad iudicium non venimus, decem millia quippe ad viginti millia, simplum ad duplum sunt. Cùm duplo ergo exercitu contra simplũ venit, quia nos vix in solo opere pręparatos simul de opere & cogitatione discutit. Dum ergo adbuc longè est quia adhuc pręsens per iudicium nõ videtur, mittamus ad eum legatiooem lachrymas nostras, misericordiæ opera, hostias placationis: hæc est nostra legatio, quæ regem venientem placat. Aug. ad Lætum. Quomodo autem pertineãt istæ similitudines ipsa cõclusione satis aperuit, dicens: Sic ergo omois ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Itaque sumptus ad turrim ædificandam, & valẽtia decem millium aduersus regem qui viginti millia habet, nihil aliud est quàm vt renuntiet vnusquisque omnibus quæ sunt eius. Prælocutio autem superior, cum extrema locutione concordat: in eo enim quòd adhuc renuntiat omnibus quæ sunt eius, etiam illud continetur. vt oderit patrem suum aut matrem & vxorem & filios & fratres & sorores, adhuc & animam suam. Omnia enim hæc propria alicuius sunt quæ plerunq; implicant & impediunt ad obtinenda non ista propria tẽporaliter transitura sed in æternum mensura communia. Basil. Est autem intentio domini per exempla prædicta non vtique præbere potestatem eius discipulum fieri vel non fieri sicut licet, vel non inchoare fundamẽtum, vel tractare pacem, sed ostendere impossibilitatem diuini beneplaciti obseruandi inter distrahẽtia animam, in-

Intellect⁹ cõparatur turri. (margin, beside "Vel turris est alta speculatio")

Prælia spiritualia quæ sint. (margin, beside "bis prælium contra spiritualia")

Tropologica expositio. (margin, beside "Greg. Vel aliter")

ter quæ periclitatur facta venalis ab astutiis dæmonis. Bed. Distat autē inter renūtiare omnibus & relinquere omnia. paucorū enim perfectorū est relinquere omnia, hoc est curas mundi postponere: cunctorum autem fidelium est renuntiare omnibus, hoc est sic tenere quæ mundi sunt, vt tamen per ea non teneantur in mundo.

Bonum est sal. Si autem sal euanuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

Bed. Dixerat superius turrim virtutum non solùm consummandam, sed etiam inchoandam: ad quod pertinet quod dicitur, Bonum est sal. Bonum est sale sapientiæ spiritalis cordis archana cōdire, imò cū apostolis sal terræ fieri. Eus. Sal enim secundū substantiam quidē ex aqua constat & spiritu, modicū quid terrestreitatis participans: deficcat autē fluidā naturam corruptorū corporū, vt mortua corpora conseruet. Meritò igitur discipulos suos cōparat sali, eo q̄ ipsi regenerati sunt p aquā & spiritū. Cùq; toti spiritaliter viuerent & nō secundū carnem, ad modū salis corruptā vitam hominū in terra degentiū cōuertebāt, & virtuosa vita suos sequaces oblectando condiebant. Theo. Non solū autē eos qui donati sunt magistrali gratia, sed etiam idiotas exposcit ad modū salis fieri vtiles proximis. Si verò qui futurus est vtilis aliis fiat reprobus, iuuari non poterit. vnde sequitur: Si autem sal euanuerit, in quo condietur? Bed. q.d. Si quis semel condimento veritatis illuminatus ad apostasiam redierit, quo alio doctore corrigetur? qui. s. eam quam ipse gustauit sapientiæ dulcedinem, vel aduersis seculi perterritus, vel illecebris illectus abiecit. vnde sequitur: Neque in terram, &c. Sal enim cùm ad condiēdos cibos carnésque siccandas valere desierit, nulli iam vsui aptum erit. Neque enim in terram vtile est, cuius iniectu germinare prohibetur: neque in sterquilinium agriculturæ profuturum: sic qui post agnitionem veritatis retrocedit, neque ipse fructum boni operis ferre, nec alios excolere valet, sed foras mittendus est, hoc est ab ecclesiæ vnitate secernendus. Theo. Verùm quia sermo parabolicus & obscurus erat, excitans dominus auditores ne qualitercunque acciperent quod dictum est de sale, subdit: Qui habet aures audiendi audiat, hoc est si cui sapientia inest, intelligat. Aures enim hic cognoscitiuam vim animæ & aptitudinem intelligendi accipere debemus. Bed. Audiat etiam non contemnendo, sed obediendo & faciendo quæ dicit.

Salis mysticus intellectus.

CAP. XV.

Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores, ut audirent illum: & murmurabant pharisæi & scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cū illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo qui habet centum oues, & si perdiderit unam ex illis, nónne dimittit nonagintanouem in deserto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eam? Et cùm inuenerit eā, imponit in humeros suos gaudens, & ueniens domum, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico uobis quòd ita gaudiū erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm supra nonagintanouem iustis qui non indigent pœnitentia.

Amb. Didiceras in superiorib^9^, secularibus occupationibus nō teneri, caduca nō præferre perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmū nequit in tanto seculi lubrico tenere vestigiū, etiā aduersus errorē remedia tibi bonus medicus demonstrauit, spē veniæ iudex misericors non negauit. vnde subditur: Erant autem appro. ei, &c. Glo. id est qui publica exigunt vectigalia vel conducunt, & qui lucra seculi per negocia sectantur. Theo. Hoc enim exequebatur cuius causa carnem susceperat, admittens peccatores, sicut medicus ægrotantes. Sed pharisęi verè criminosi huic pietati murmurare cōpensabāt. vnde sequitur: Et mur. phari. & c. Greg. in ho. Ex qua re colligitur, quia vera iustitia cōpassionē habet, falsa dedignationē, quamuis & iusti soleant rectè peccatoribus indignari. sed aliud est quod agitur typo superbiæ, aliud quod zelo disciplinæ. quia iusti etsi foris increpationes per disciplinam exaggerant, iotus tamen dulcedinem per charitatem seruant. Præponunt sibi in animo ipsos plærúque quos corrigunt, quod agentes per disciplinam subditos & per humilitatem custodiunt semetipsos. At cōtrà hi qui de falsa iustitia superbire solēt, cæteros quosque despiciunt, nulla infirmantibus misericordia cōdescendunt. Et quo se peccatores esse non credūt, eo deterius peccatores fiunt: de quorum numero pharisæi erant, qui diiudicantes dominū q̄ peccatores susciperet, arenti corde ipsum fontem misericordiæ reprehendebant. Sed quia ægri erant ita vt ægros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, hos cælestis medicus blādis eos fomentis curat. Sequitur enim: Et ait ad il. para. istam dicēs: Quis ex vobis homo? Similitudinem dedit, quam in se homo recognosceret, & tamen ad authorem hominum pertineret: quia enim centenarius perfectus est numerus, ipse cētum oues habuit cū sanctorum angelorū & hominū naturam possedit. vnde subdit: Qui habet cētum oues. Cyril. Hinc percipe latitudinem regni saluatoris nostri. Dicit enim oues esse centum, referens numerum subiectarum sibi rationalium naturarū ad integram multitudinē. Est enim centenarius numerus perfectus ex decē decadibus constitutus. Sed ex his vna oberrauit. s. genus humanū quod terrā colit. Amb. Diues pastor cuius nos omnes centesima portio sumus. vnde sequitur: Et si perdiderit vnam ex illis. Greg. Vna ouis tunc perit, quando peccādo homo pascua vitæ reliquit. In deserto autem nonagintanouem remanserant quia rationalis creaturæ numerus, angelorum videlicet & hominum, qui ad videndum deum conditus fuerat, pereunte homine erat imminutus. vnde sequitur: Nónne dimittit nonagintanouem in deserto, quia. s. angelorum choros reliquit in cælo. Tunc autem homo cęlum deseruit, cū peccauit. Et vt pfecta summa ouiū integraretur in cælo, homo perditus quærebatur in terra. vnde sequitur: Et vadit ad illam, &c. Cyril. Nūquid autē sæuiens in reliquas motus est pietate vnius? nequaquam. Sunt enim illæ in tuto, circūsepiente illas potentissima dextera: sed magis oportebat misereri pereuntis, ne imperfecta videretur residua multitudo. Vna enim reducta sortitur centenarius propriam speciem. Aug. de qu. euan. Vel illas nonagintanouē dixit quas reliquit in deserto, superbos significans tanquam solicitudinem gerentes in animo dū solos se videri volūt, quibus ad perfectionem vnitas deest. cū enim quisq; à vera vnitate diuellitur, superbè diuellitur, suæ quippe potestatis esse cupiens, non sequitur vnum quod est deus, vnt autem deputat omnes per pœnitentiam reconciliatos quę humilitate obtinetur. Grego. Nis. Cū autem pastor inuenisset ouem, non puniuit, non duxit ad gregem vrgēdo, sed superponens humero & portans clementer annumerauit gregi. vnde sequitur: Et cū inuenerit ouem imponit in humeros suos gaudens. Greg. in ho. Ouem humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiēs peccata nostra ipse portauit. Inuenta autem oue ad domū redit, quia pastor noster reparato homine ad regnū cæleste rediit. vnde sequitur: Et veniens domū conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi quia inueni ouem meam quæ perierat. amicos & vicinos vocat angelorum choros, quia amici eius sunt, quia

Iustitię veræ conditio.

Allegorica expositio.

Anagogica expositio.

voluntatẽ eius cõtinuè in sua stabilitate custodiunt. Vicini quoq; eius sunt quia claritatẽ visionis illius sua assiduitate perfruuntur. The. Supernę igitur virtutes oues dicũtur, in eo ꝙ omnis natura creata aspectu dei bestialis est. In eo verò ꝙ rationalis est, amici & vicini dicunt. Greg. in ho. Et notandũ ꝙ non dicit, Congratulamini inuentæ oui, sed Mihi, quia videlicet eius est gaudiũ vita nostra, & cũ nos ad cælum reducimur, solennitatem lætitiæ illius implemus. Amb. Angeli autẽ quoniã sunt rationales non immeritò hominũ redẽptione lætantur. vnde sequitur: Dico vo. ꝙ ita gaudium, &c. Hoc proficiat ad incentiua probitatis si vnusquisq; cõuersionem suam gratã fore credat cœtibus angelorũ, aut quorũ affectare patrociniũ aut vereri debet offensam. Grego. in ho. Plus autẽ de cõuersis peccatoribus q̃ de stãtibus iustis in cælo gaudiũ esse fatetur, quia plerunq; hi qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidẽ in via iustitiæ, sed tamen ad cælestem patriam anxiè nõ anhelant, & plerunq; pigri remanent ad exercẽda bona pręcipua, quia securi sibi sunt ꝙ nulla cõmiserint mala grauiora. At contra nonnunquã hi qui aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore cõpuncti ad amorẽ dei inardescunt. Et quia errasse se à deo considerant, dãna præcedentia lucris sequẽtibus recõpensant. Mai⁹ ergo gaudium fit in cælo, quia & dux in prælio plus eũ militem diligit, qui post fugã reuersus hostem fortiter premit, quã eum qui nunquã terga præbuit & nunquã aliquid fortiter fecit. Sic agricola illã ampli⁹ terrã amat, quæ post spinas vberes fruges ꝓfert, quàm eam quæ nũquã spinas habuit, & nunquã fertilem messem producit. sed inter hoc sciendũ est, quia sunt plæriq; iusti in quorum vita tantũ est gaudiũ, vt eis quælibet pctõrum pœnitentia præponi nullaten⁹ possit. Hinc ergo colligendũ quantum deo gaudium faciat quãdo humiliter plangit iustus, si facit in cęlo gaudiũ quando hoc quod malè gessit, per pœnitentiam damnat iniustus.

Aut quæ mulier habens drachmas decem: si perdiderit drachmam unam, nónne accendit lucernam & euertit domum & quærit diligenter, donec inueniat eã? Et cùm inuenerit, conuocat amicas & uicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdiderã. Ita dico uobis, quia gaudiũ erit coram angelis dei super uno peccatore pœnitentiam agente.

Cyril. Per præcedentem parabolã in qua genus humanum dicebatur ouis erratica, docebamur nos fore creatura sublimis dei qui fecit nos & nõ ipsi nos, cuius pascuę oues sumus, subiungitur secũda parabola, qua genus humanũ comparatur drachmę quæ periit. Per quã ostendit nos ad similitudinẽ & imaginem regiã factos esse. s. summi dei. Nã drachma nũmus est impressam habens regiam figurã. vnde dicitur: Aut quæ mulier habens decẽ drachmas. Greg. in homel. Qui signatur per pastorem, ipse per mulierẽ: ipse enim de⁹, ipse & dei sapientia. Angelorum autẽ & hominũ naturã ad cognoscendum se dominus cõdidit, & ad similitudinem suã creauit. Decem ergo drachmas habuit, quia nouẽ sunt ordines angelorum: sed vt compleretur electorũ numerus, homo decimus est creatus. Augu. de quę. euan. Vel in nouẽ drachmis, sicut & in nonaginta nouẽ ouib⁹ ponit eorum significationẽ, qui de se præsumentes, peccatoribus ad salutem redeuntibus se præponunt: vnũ enim deest & à nouẽ vt decem sint, & à nonagintanouẽ vt centum sint, cui vnĩ deputat omnes per pœnitentiã reconciliatos. Greg. in ho. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdiderat quando homo qui conditus ad imaginem dei fuerat, peccando à similitudine sui conditoris recessit. Et hoc est quod subditur: Si perdiderit drachmam vnam nònne accendit lucernam? Accendit mulier lucernam, quia dei sapientia apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est, lumen verò in testa est diuinitas in carne. Accensa autem lucerna sequitur: Et euertit domũ. Quia. s. mox vt eius diuinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit, quia euersionis sermo non discrepat in eo quòd in aliis codicibus legitur. Emundat: quia praua mens si non prius præ timore euertitur, ab assuetis vitiis non mundatur: euersa autem domo inuenitur drachma. Sequitur enim: Et quærit diligenter donec inueniat: quia. s. cum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. Greg. Na. Inuenta autem drachma, cælestes virtutes facit participes gaudij, quas ministras dispensationes fecit. vnde sequitur: Et cũ inuenerit conuocat amicas &c. Grego. in ho. Supernæ enim virtutes tantò diuinæ sapientiæ iuxta sunt, quantò ei per gratiam continuę visionis appropinquant. Theop. Vel amicæ sunt vt exequẽtes voluntatẽ ipsius, vicinæ vero vt incorporeæ: vel fortè amicæ ipsi⁹ sunt omnes supernæ virtutes, vicinæ vero sunt propinquiòres: s. throni cherubin & seraphin. Grego. Nisse. Vel aliter: Hoc reor dominum nobis proponere in inquisitione perditæ drachmæ, quia nulla nobis à cæteris virtutibus vtilitas prouenit, quas drachmas vocat, quãuis præsto sint omnes vna sola deficiente animæ viduitate qua scilicet diuinæ similitudinis nitorem sortitur, propter quod primo quidem iubet lucernam accendere. s. verbum diuinum quod abscondita patefacit. Vel forsan pœnitentiæ lampadem, sed in domo propria, id est in seipso & in sua cõscientia oportet perquirere drachmam perditam, id est regis imaginem: quæ non penitus deperiit, sed est tecta sub fimo, qui significat carnis contagia, quibus studiose abstersis. i. dilutis per solertiã vitæ elucescit quod quæritur. vnde oportet ipsam quæ inuenit gratulari: necnon ad participia gaudij vocare vicinas, id est contubernales virtutes, id est rationalem & concupiscibilem, & innatum iracundiæ affectum. Etsi quæ sint tales vires circa animam considerate: quas docet gaudere in domino, deinde concludens parabolam subdit: Ita dico vobis, gaudiũ erit angelis super vno peccatore pœnitentiam agente. Grego. in ho. Pœnitentiam agere est præterita mala plangere, & plangenda nõ perpetrare: nam qui sic alia deplorat, vt tamen alia committat, adhuc pœnitentiam agere aut ignorat aut dissimulat. Cogitandum est etiam vt per hoc conditori suo satisfaciat, vt qui commisit prohibita, sibi abscindere debeat etiam concessa: & se reprehẽdat in minimis, qui se meminit in maximis deliquisse.

Virtutum cõnexio

Ait autem, Homo quidam habuit duos filios & dixit adolescentior ex illis, patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et diuisit illis substantiam. Et post non multos dies congregatis omnibus adolescentior filius peregrè profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam uiuendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames ualida in regione illa, & ipse cœpit egere & abiit & adhæsit uni ciuium regionis illius: & misit illum in uillam suã ut pasceret porcos. Et cupiebat implere uentrem suũ de siliquis, quas porci manducabant & nemo illi dabat.

Am. Tres ex ordine Lucas parabolas posuit: Ouis quæ perierat & inuenta est, drachma perierat & inuẽta est, filius qui erat mortuus reuixit, vt triplici remedio prouocati vulnera nostra curemus. Christus vt pastor te suo corpore vehit, quærit vt mulier ecclesia, recipit de⁹ pater, pima misericordia, secũda suffragatio, tertia recõciliatio. Chry. Est etiam inter parabolas supradictas ratio distinctionis secundum personas vel mentes peccantium, vt pater filium recipiat pœnitentem, qui arbi-

trij sui libertate vtitur vt cognoscat vnde ceciderit. Pastor verò ouẽ errantem & non sapienẽ reuerti requirat, & humeris suis referat, irrationnabili animali imprudentem hominem comparans, qui alieno dolo circunuentus errauerat sicut ouis. Pręsens ergo parabola proponitur cũ dicitur: Ait autẽ, Homo quidã, &c. Sunt qui dicant de duobus filiis istis seniorem angelos esse, iuniorem verò hominem ponunt, qui in longinquã peregrinationem abierit, quando iu terram de cælis & paradiso cecidit: & aptant consequẽtia respiciẽtes ad causam vel statum Adæ. Sed hic sensus pius quidẽ videtur, nescio tamen si verus sit, quia iunior filius ad pœnitẽtiam venit sua sponte recordatus præteritæ abundantiæ patris sui. Dominus autem veniens ad pœnitentiam vocauit humanum genus dum sponte sua regredi vnde ceciderat non cogitaret: deinde senior filius io reditu & salute fratris sui tristatur, cum dominus dicat lætitiam esse apud angelos super vno peccatore pœnitentiã agente. Cyril. Quidam verò per seniorem filium dicunt significari Israel secundum carnem, per aliũ verò qui discessit à patre describitur multitudo gentium. Aug. de quæst. euã. Hic ergo homo habens duos filios, deus habens duos populos iotelligitur, tanquã duas stirpes generis humani, & vnam eorũ qui permanserunt io vnius dei cultu, alteram eorum qui vsque ad colendum idola deseruerunt deum. Ab ipso ergo exordio creaturę mortalium, maior filius ad cultũ vnius dei pertinet, minor autem petit vt sibi pars substantiæ quæ eũ tangeret daretur à patre. vnde sequitur: Et dixit adolesceotior ex illis patri: Pater da mihi portionẽ substaotiæ quæ me cõtingit, tanquam anima potestate sua delectata id quod illi est viuere, intelligere meminisse, vel ingenio alacri excellere petit quæ diuina sunt munera: hæc autẽ in potestate sua accepit per liberum arbitriũ. vnde sequitur: Et diuisit illi substantiam. The. Hominis substãtia rationalitas est, quã commitatur libertas arbitrij, & similiter quæcunq; dñs dedit nobis pro substantia nostra putabitur, vt cælum terra & vniuersa creatura, lex & prophetæ. Ambr. Vides autem quòd diuinum patrimoniũ petentibus datur, nec putes culpam patris quòd adolescentiori dedit, nulla dei regno infirmata ætas, nec fides grauatur annis. Ipse certè se iudicauit idoneum qui poposcit, atque vtinam oon recessisset à patre: impedimentum nescisset ætatis. Sequitur enim: Et oõ post multos dies congregatis, &c. Chrys. Minor filius in regiooẽ looginquã profectus est non localiter à deo descẽdeos, qui vbique est, sed affectu. fugit enim deum peccator, vt à longinquo stet. Augu. de ver. do. Quisquis enim ita vult esse similis deo: vt fortitudinem suam ad illam custodiat, non ab illo recedat ei cohærendo vt custodiat similitudinẽ & imaginẽ ad quã factus est. Porrò si perperse vult imitari deum, vt quomodo deus noo habet à quo regatur, sic ipse velit sua potestate vti, vt nullo regente viuat, quid restat nisi vt recedens à veritate vanescat? Aug. de quæ. euan. Quòd autem non post multos dies dixit factum, vt congregatis omoibus peregre proficisceretur io regionẽ longinquã, quæ est obliuio dei: hoc est, quia non multò post institutiooem humani generis placuit animæ per liberum arbitrium ferre secum velut quaodam poteotiam naturæ suæ, & deserere eum à quo condita est fidens de viribus suis: quas vires tantò consumit citius quantò eum deseruit à quo datæ sunt. vnde sequitur: Et ibi dissipauit substantiã, &c. Luxuriosam verò vel prodigam vitam vocat amaotem fundere atque spaciari pompis exterioribus intus inaoescentẽ: cũ ea quisque sequitur, quæ ad alia procedunt, & relinquit eum qui sibi est interior. vnde sequitur: Et postquam consummasset omnia, facta es fames magna in regione illa. Fames est indigẽtia verbi veritatis. Sequitur: Et ipse cœpit egere. Amb. Meritò egere cœpit, qui thesauros sapientiæ & scientiæ dei diuitiarũmque cælestiũ altitudinẽ dereliquit. Sequitur: Et abiit & adhæsit vni ciuium regionis illius. Aug. de quæst. euã. Vnus ciuium regionis illius aliquis aereus princeps est ad militiã diaboli pertinens: cuius villa est modus potestatis ipsius, de qua sequitur: Et misit illum in villam suam vt pasceret porcos. Porci sunt immundi spiritus qui sub ipso erãt. Beda, Porcos autem pascere, est ea quibus immundi spiritus gaudent operari. Sequitur: Et cupiebat implere vẽtrem suum de siliquis quas porci maoducabant. Ambr. Siliqua geous leguminis, est intus inanis, foris mollis, quo corpus non reficitur sed impletur, vt sit magis oneri quàm vsui. August. de quæst. euan. Siliquæ ergo quibus porcos pascebat, seculares doctrinæ sunt: steriles, vanitatem personantes, de quibus laudes idolorum fabularũmque ad deos Geotium pertineotium vario sermone atque carminibus percrepant, quibus dæmonia delectantur. vnde cum iste satiari cupiebat, aliquid solidum & rectum quod ad beatam vitam pertineret inueoire volebat in talibus & non poterat. vnde sequitur: Et nemo illi dabat. Cyrillus: Sed cùm Iudæi multipliciter arguaotur io sacra scriptura de multis criminibus, quomodo populo illi conuenient verba maioris filij dicentis: Ecce tot aonis seruio tibi, & nuoquam mãdatum tuum preteriui? Est ergo hic sensus parabolæ: Argueotibus eum pharisæis & scribis quòd reciperet peccatores, proponit præsentem parabolam, in qua hominem vocat deum qui pater est duorum fratrum, iustorum scilicet & peccatorum: quorum primus gradus est iustorum ab initio iustitiam sequentium, secundus gradus est hominum per pœnitentiam ad iustitiam reductorum. Basillius: Facit etiam ad antiquioris coosistentiam magis animus senilis & grauitas quàm caoities capillorum, nec qui secundum ætatem est iuueois increpatur, sed iuueois moribus qui secuodum passiones viuit. Titus, Abiit ergo adolescentior noodum adultus mente, petítque à patre id quod ei de hæreditate contingit: vt scilicet oon ex necessitate seruiat, sumus enim animalia ratiooalia liberum arbitrium habentia.

Chrysostomus: Dicit autem scriptura diuidere patrem ex æquo filiis duobus substantiam suam, id est scientiam boni & mali, quæ veræ & perpetuæ sunt opes animæ bene vtenti. Quæ enim ex deo est in prima oatiuitate hominibus substantia rationalis, æqualiter cunctis nascentibus datur. De subsequenti autem conuersatione vnusquisque plus aut mious huius substantię possidere inuenitur, dum vnus ea quæ sumpserit patris esse credens, quasi paterna custodit: alius sicut propriæ possessionis licentia dissipandis abutitur. Ostenditur autem libertas arbitrij quia pater qui neque discedere volentem retinuit, ne liberi arbitrij auferat potestatem, neque manere cupientem cogit abscedere. Abijt autem loogè oon locorum translatione, sed mentis declinatione. vnde sequitur: Peregrè profectus est in regionem loogioquam. Ambrosius: Quid enim longinquius est quàm à se recedere, nec regionibus sed moribus separari? etenim qui se à Christo separat, exul est patriæ, & ciuis mundi. Meritò ergo prodegit patrimonium qui recessit ab ecclesia. Titus: Vnde & denominatus est prodigus dissipans substantiam suam, id est, intellectum rectum, castimoniam, documenta veritatis, ootitiam genitoris, memoriam creationis, seorsum. Ambrosius: Facta est autem in regione illa fames non epularum, sed bonorum operum atq; virtutũ quæ

Allegoria pulchra.

Notabilis sententia.

sunt miserabilora ieiunia. etenim qui recedit à verbo dei esurit, quia nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei: qui recedit à thesauro, eget. Egere ergo ideo cœpit & famē pati: quia nihil pdigē satis est voluntati. abiit itaq;, & adhęsit vni ciuiū. Qui enī hęret in laqueo est, & videtur ciuis iste princeps esse istius mūdi. Denique ad villā eius mittitur quā emit, qui se excusāt à regno. Bed. In villā enim mitti, est substantię mūdialis cupiditate subiugari. Ambr. Pascit autem porcos illos in quos petiuit diabolus introire: in sordibus ac fœtore viuētes. Theo. Hos igitur pascit, quia alios præcellit in vitio, vt sunt lenones, archipredones, archipublicani, qui aliis sunt doctores operationis malę. Chry. Vel spiritualibus destitutus operibus, quasi prudentia & intellectu porcos pascere dicitur, hoc est sordidas & immūdas in anima sua cogitationes nutrire, & dedit escas irrationabiles, prauæ cōuersationis, dulces quidē egenti bonorū, quia suaue peruersis videtur omne opus carneæ voluptatis, quæ virtutes animę penitus eneruat & perimit huiusmodi cibos quasi porcinos & malè dulces. i. carnalium delectationū illecebras, siliquaruō nomine scriptura designat. Ambr. Cupiebat autem siliquis implere ventrē suū, nec enim alia est cura luxuriosis nisi vt vētrem suum impleant. Theo. Quibus oullus dat saturitatem malorum, distat enim à deo qui talibus vescitur. Dæmones autem ad hoc student, ne vnquam saturitas malorum proueniat. Glos. Vel oemo illi dabat, quia cùm diabolus aliquem suum facit, vltra ei abūdantiam non procurat, sciens eum esse mortuum.

Tropologia pulchra.

In se autem reuersus, dixit: Quanti mercenarij in domo patris mei abūdant panibus: ego autem hic fame pereo? Surgā & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in cælum & coram te: iā nō sum dignus uocari filius tuus, fac me sicut unū de mercenariis tuis. Et surgens uenit ad patrem suum. Cùm autem adhuc longè esset, uidit illum pater ipsius, et misericordia motus est, et occurrēs cecidit super collum eius, et osculatus est eū. Dixitque ei filius: Pater peccaui in cælum et coram te: iam non sum dignus uocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos: Citò proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in manu eius, & calceamenta in pedes eius, & adducite uitulum saginatum, & occidite, & mãducemus, et epulemur, quia hic filius meus mortuus erat et reuixit: perierat, et inuentus est. Et cœperunt epulari.

Greg. Nise. Cōtempserat patrē in primo recessu adolescētior filius, & opes paternas profuderat. At vbi lapsu téporis est attritus laboribus, dū mercenarius fieret, & eodē cū porcis pabulo pasceretur, rediit in domum paternam castigatus. Vnde dicitur: In se autē re. di. Quāti merce. in do. pa. mei abun. pa. ego autē hic fame pereo? Amb. Bene in se reuertitur, quia à se recesſit. etenim q ad deum regreditur, se sibi reddit: & qui recedit à Christo, se sibi abdicat. Aug. de quest. euan. In se autē reuersus est, cū ab eis forinsecus frustra illiciunt & seducūt, in cōsciētiæ suæ interiora suā intentionē reduxit. Basi. Est autē secūdum tres differētias obiētiæ discretio. aut enim metuentes supplicia declinamus à malo, & sumus in dispositione seruili: aut mercedis lucra venātes exequimur que mādātur, mercenariis assimilati: aut ipsius gratia boni & dilectionis ad eū qui dedit legē seruimus & sic dispositionē redolemus filiorū. Amb. Iste enim qui habet sancti spiritus pign⁹ in corde, secularis mercedis lucra nō quærit, sed ius seruat hæredis. Sūt etiā mercenarij boni qui cōducūtur ad vineam. Isti nō siliquis, sed panibus abūdanr. Aug. de quæ. euan. Vnde aūt hoc scire poterat in quo taota erat obliuio dei, sicut in omnib⁹ idololatris fuit. nisi quia ista recogitatio resipiscentis est, cū euangeliū prædicaretur: iam poterat talis anima aduertere multos prædicare veritatem, inter quos quidā essent non ipsius amore veritatis ducti, sed cupiditate cōparandorū secularium cōmodorū, qui tamē nō aliud annunciāt, sicut hæretici, vnde mercenarij recte appellātur. In eadē quippe domo eundē panē verbi tractaotes, non tamen in hereditatem æternam vocati, sed téporali mercede cōducti. Chry. Signāter autem subdit: Ego autē hic fame pereo, quasi diceret: Ego nō alien⁹, sed filius boni patris, & frater filij obsequētis, ego liber & generosus, factus sum miserior mercenariis, à summa celsitudine primæ nobilitatis ad infimam humilitatem delapsus. Greg. Nis. Nō prius autē rediit ad pristinā fœlicitatē q in se rediēs sentiret opprimētis arūnę præsentiā, & meditaretur pœnitētię verba q̄ subdūtur: Surgā. Aug. de quęst. euā. Quia iacebat. Et ibo, quia lōgè aberat: ad patrē meū, quia sub principe porcorum erat. Cætera verò sunt pœnitentiā meditātis in cōfessione peccati, nōdum tamen agētis: non enim iam dicit patri, sed dictură se esse promittit cùm venerit. Intelligas igitur hoc nunc accipiēdum esse venire ad patrem in ecclesia constitui per fidē. vbi peccatorū legitima & fructuosa iam posſit esse cōfessio: dicit ergo dictură se esse patris pater. Ambr. Quàm misericors qui offensus, nec paternū nomē dedignatur audire. Peccaui, hęc est prima cōfessio apud authorē naturæ, præsulem misericordiæ, arbitrū culpæ. Sed & si deus nouit omnia, vocem tamen tuæ cōfessionis expectat. Ore enī cōfessio fit ad salutē, quia alleuiat pondus erroris quisquis ipse se onerat, & accusationis excludit inuidiā, qui accusatorē præuenit confiteodo: frustrà velis occultare quem nihil fallit, & sine periculo prodas quod scias esse iam cognitum confitere magis vt interueniat pro te Christus, roget pro te ecclesia, illachrymet populus, oec verearis ne non impetres. Aduocatus spondet veniā, patronus promittit reconciliatiooem tibi patetoæ pietatis, pollicetur assertor. Subdit autem, In cælum & corā te. Chry. Dicēs coram te ostēdit hunc patrem deum debere intelligi, deus enim solus conspector est omnium à quo nec in corde meditata peccata abscondi possuot. Aug. de quæst. euā. Vtrū autē hoc est peccatū in cęlum quod est corā te, vt cælum appellauerit ipsam summitatē patris, an potius peccaui io cælum coram sanctis animabus, corā te autē in ipso penetrali conscientiæ? Chrys. Vel cælū hoc loco intelligatur: qui enī in cælū peccat, quod etsi supernum, tamen visibile elementū est, ipse est qui peccat in hominē quē suscepit filius dei pro salute nostra. Amb. Vel peccato animæ cælestia significātur dona spūs imminuta, vel quia ab illius gremio matris Hierusalē quæ est in cælo nō oportuit deuiari. deiectus autem se exaltare nō debet. vnde subdit: Iā nō sum dignus vo. fi. tu⁹. Et vt merito suæ humilitatis posſit attolli subdit, Fac me sicut vnū de mercenariis tuis. Beda, Ad filij affectū, qui omnia quæ patris sunt, sua esse nō ambigit, aspirare oequaquā præsumit, sed mercenarij statū iam pro mercede seruiturus desiderat: verū nec hunc quidē nisi paterna dignatiōe se mereri posse testatur. Gre. Nis. Hūc autē filiū prodigū spūs sanctus nobis descripsit, vt instruamur nos qualiter debeamus cordis deplorare peccamia. Chrys. Qui postq̄ dixit: Ibo ad patrē meū, quod ei cuncta attulit bona, nō māsit, sed totū iter transiuit. Sequitur enim: Et sur. ve. ad pa. suum, sic & nos faciamus. nec pigeat nos lōgitudinis vię: quia si voluerimus, fiet regressus celer & facilis, dummodo deseramus peccatū, quod nos à domo paterna reduxit. est autē pater redeuntibus clemens, nā subditur: Cū autem adhuc lōgè esset, &c. Aug. de quæst euan. Ante enim quā intelligeret deū longè existēs, cū tamē iam piè quæreret, vidit

Obedientia triplex

Quæstus turpis euangelij

Cōfessionis forma

Ratio filij prodigi.

illum patet ipsius. Impios enim & superbos cõuenienter nõ videre dicitur tanquã ante oculos nõ habẽs. Ante oculos enim haberi nõ nisi qui diligũtur dici solent. Chry. Sensit autẽ pater pœnitẽtiam, nõ expectauit recipere cõfessionis verba, sed præuenit petitionẽ misericorditer agẽs. vnde subditur, Et miseri. mo. est. Greg. Nisſe. Cõfessionis meditatio pacauit ei patrẽ vt obuiam iret ei, & oscula collo cõferret. Sequit̃ enim: Et occurrens cecidit super collũ eius, & osculatus est eũ. Quod significat rationale iugũ hominis ori impositũ per euãgelicã traditionẽ, quæ abiecit obseruantiã legis. Chry. Quid eñ est alind quod occurrit nisi quia nos peccatis impediẽtibus nostra virtute ad deũ peruenire nõ poteramus? Ipse autẽ potẽs ad inualidos peruenire descendit: osculatur autẽ os per quod emissa de corde cõfessio pœnitẽtis exierat, quã pater lætus excepit. Amb. Occurrit igitur tibi: quia audit te intra mẽtis secreta tractãtẽ. Et cũ adhuc lõgè sis, occurrit ne quis ĩpediat, cõplectitur quoque. in occursu eñ præsciẽtia est, in cõplexu clementia: & quasi quodã paterni amoris affectu supra collũ cadit, vt iacentẽ erigat, & oneratũ peccatis atq; in terrena deflexũ reflectat ad cælũ. malo ergo filius esse q̃ ouis. Ouis enim à pastore reperitur, à patre filius honorat̃. Aug. de quæ. euã. Vel occurrẽs cecidit super collũ eius. nõ eñ pater vnigenitũ filiũ suũ deseruit: in quo vsq; in nostrã lõginquã peregrinationẽ cucurrit, quia deus erat in Christo mũdũ recõciliãs sibi. Cadere autẽ super collũ eius, est humiliari in amplexũ eius brachiũ suũ: quod est dñs Iesus Christus. Cõsolari autẽ verbo gratiæ dei ad spem indulgentiæ peccatorũ, hoc est post lõga itinera remeantẽ mereri à patre osculũ charitatis.

Infirmitas humana.

Incipit autẽ iam cõstitutus in ecclesia peccata cõfiteri: nec dicit omnia quæ dicturũ se esse promiserat. Sequit̃ enim: Dixítq; filius ei, &c. Hoc enim vult fieri per gratiã, quo se indignũ per merita fatetur. Nõ addit quod in illa meditatione dixerat: Fac me sicut vnũ de mercenariis tuis. Cũ enim panẽ non haberet, vel mercenarius esse cupiebat: quod post osculũ patris generosissimè iã dedignabatur. Chry. Pater autẽ ad filiũ sermonẽ nõ dirigit, sed ministris loqnitur: quia qui pœnitet, orat, sed respõsum verbo verè nõ accipit, misericordiã verò efficaciter in effectu intuetur. Sequit̃ eñ: Dixit autẽ pater ad seruos suos, Citò proferte stolã primã, & induite illũ. Theo. Seruos vel angelos intelligas administratorios spũs, vel sacerdotes qui baptismate & verbo doctrinæ animam vestiũt in ipso Christo. Quotquot enim in Christo baptizati sumus, Christũ induimus. Aug. de. q. euan. Vel stola prima est dignitas quã perdidit Adã. Serui qui eam proferunt, sunt cõciliationis prædicatores.

Stolæ primę significatio.

Amb. Vel stola est amictus sapientiæ, quo nuda corporis apostoli tegunt, accepit autẽ sapientiã primã, est eñ & alia quæ mysteriũ nescit. Annulus autẽ est syncerae fidei signaculũ & expressio veritatis. de quo sequit̃, Et date ei annulũ in manu eius. Beda. Id est in operatione, vt per opera fides clarescat, & per fidẽ opera cõfirmentur. Aug. de qnęst. euã. Vel annulus in manu pignus est spũs sancti, ꝓpter gratiæ participationẽ quæ digito bene significatur. Chry. Vel iubet annulũ dari, siue signaculi salutaris symbolũ, seu magis despõsationis insigne & nuptiarũ pignus, quibus Christus ecclesiam spõsat, cùm anima resipiscẽs per annulũ fidei iũgitur. Aug. de quæst. euan. Calceamenta autẽ in pedes præparatio est euãgelizãdi ad nõ tangẽda terrena, de quibus sequitur: Et cal. i. pedes. Chry. Vel mãdat calceamenta pedibus imponi, aut ꝓpter cooperienda vestigia, vt per lubricũ mũdi istius iter fix⁹ incedat: aut propter mortificationem mẽbrorũ. vitę enim nostrę cursus in scripturis pes appellatur, & mortificationis species calceamẽtis imponitur, quia de animaliũ mortuorũ pellib⁹ cõficiuntur. Addit & vitulũ illi saginatũ iugulãdũ in cõuiuij exhibitione. Sequitur eñ: Et addu. vi. saginatũ. i. dñm Iesum Christũ, quẽ vitulũ nominat propter hostiam corporis immaculati. Saginatũ aũt dixit, quia pinguis & optimus mtãtũ est, vt pro totius mũdi salute sufficiat. Non autẽ ipse pater vitulũ immolauit, sed aliis immolãdum tradidit: permittente enim patre cõsentientis filius ab hominibus crucifixus est. Aug. de quest. euan. Vel vitulus saginatus est ipse dñs secũdũ carnẽ satiatus opprobriis. Quòd autẽ imperat vt adducãt eũ, quid aliud est nisi vt ꝑdicẽt eũ, & annũtiando faciant venire inexhausta fame viscera filij esurientis? Nã etiam vt occidãt eũ iubet, hoc est vt mortẽ eius insinuẽt: tũc eñ cuique occidit̃, cũ credit occisum. Seqnit̃: Et mãducemus. Amb. Bene carnẽ vituli, quia sacerdotalis est victima quæ ꝓ peccatis fiebat. Epulantẽ autẽ inducit, cũ dicit, epulemur, vt ostenderet quoniã paternus est cibus, salus nostra: & patris est gaudiũ, nostrorũ redẽptio peccatorũ. Chry. Ipse enim pater gaudet in reditu filij & cõuiuat̃ in vitulo: quia misericordię suę fructũ in immolatione filij sui gaudẽs creator in acquisitione populi credẽtis epulatur. vnde sequitur: Quia hic filius meus mortuus erat, &c. Amb. Ille perũt qui fuit. Itaque gẽtes nõ sunt, Christianus est. Potest tamen & hic vna species accipi generis humani, fuit Adã & in illo fuimus omnes: perũt Adã, & in illo omnes perierũt. Homo igitur in illo homine qui perierat, reformatur. potest & de agente pœnitẽtiã dictũ videri, quia nõ moritur nisi qui aliquãdo vixerit. Et gẽtes quidẽ cũ crediderint, per gratiã viuificãtur, qui verò lapsus fuerit. per pœnitentiã reuiuiscit. Theo. Quantum ergo ad vitiorũ conditionẽ mortuus fuerat desperatus. Sed quantũ ad humanã naturã q̃ mutabilis est, & potest à vitio ad virtutẽ cõuerti, deꝑditus dicit̃. nã minus est perdi q̃ mori. Qnilibet autẽ reuocatus & mundatus à crimine, saginati vituli particeps causa lætitiæ fit patri & famulis eius. i. angelis & sacerdotibus. vñ seqnit̃: Et cœperũt oẽs epulari. Aug. Istæ epulæ atq; festiuitas nũc celebrãtur per orbẽ terrarũ ecclesia dilatata atq; diffusa. vitulus enim ille in corpore & sanguine dominico, & offertur patri, & pascit totã domũ.

Allegoric⁹ sensus.

Erat autẽ filius eius senior in agro. Et cũ ueniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniam & chorum & uocauit unum de seruis, & interrogauit quid hæc essent. Isque dixit illi: Frater tuus uenit, & occidit pater tuus uitulum saginatum, quia saluum illum recepit. Indignatus est autẽ, & nolebat introire. Pater ergo illius egressus cœpit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis seruio tibi, & nunquã mandatum tuum præterim, & nunquam dedisti mihi hædum, ut cũ amicis meis epularer. Sed postquã filius tuus hic qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, uenit, occidisti illi uitulũ saginatum. At ipse dixit: Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt. Epulari autẽ & gaudere oportebat: quia frater tuus hic, mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuẽtus est.

Beda. Murmurãtibus de peccatorũ susceptiõe scribis & pharisæis, tres per ordinẽ parabolas saluator posuit. Duabus primis quantũ ipse cũ angelis de pœnitentium salute gaudeat, insinuat. In hac verò tertia non suũ tantũmodo suorũq; gaudium demonstrat, sed & inuidentium murmur reprehẽdit. Dicit eñ: Erat aũt fi. ei⁹ se. in agro. Aug. de quæst. euã. Maior filius popul⁹ Israel est. non quidẽ profectus in longinquã regionẽ, sed tamẽ in domo non est. In agro aũt est. i. in ipsa hæreditaria opulentia legis & prophetarum terrena potius operat̃. Veniẽs autẽ de agro domũ appropinquare cœpit. i. labore seruilis operis improbato ex eisdem scripturis eccle-

siç libertatẽ cõsiderauit. vnde sequitur: Et cũ ve. & ap. do. an. in sym. & chorũ. i. spiritu sancto plenos vocibus cõsonis euãgeliũ pdicare. Sequit: Et vocauit vnũ de ser uis &c. Id est sumit ad legẽdũ aliquẽ prophetarũ, & in eo quærẽs quodãmodo interrogat vnde ista festa in ecclesia celebrẽtur, in qua se esse non videt. Respondet ei seruus patris, ppheta. Sequitur enim: Isq; dixit illi, Frater tu⁹ venit &c. q. d. In extremis terræ fuit frater tuus, sed inde maior exultatio cãtãtium dño canticũ nouũ: quia laus eius ab extremis terræ, & pter eũ qui absens erat, occisus est vir sciẽs ferre imbecillitatẽ, quia quib⁹ non est narratũ de eo viderũt. Amb. Adolescentiori au tem filio. i. populo ex gẽtibus: Israel tanquã maior frater beneficiũ paternę benedictionis inuidit: quod facie bant Iudæi, quia Christus cũ gẽtibus epularetur. vnde sequitur, Indignatus est autẽ & no. &c. Aug. de quæst. euã. Indignatur etiam & nũc, & adhuc nõ vult intrare. Cũ ergo plenitudo gentiũ introierit, egredietur oppor tuno tẽpore pater eius, vt etiã omnis Israel saluus fiat. vnde sequitur: Pater er. il. egres. cœ. ro. eũ. Etenim quãdoque aperta vocatio Iudæorũ in salutẽ euãgelij: quã manifestationẽ vocationis tãq; egressum patris appellat ad rogandũ maiorẽ filiũ. Deinde quæ respondit maior filius, quæstiones duas habet. Sequitur enim: At ille respondẽs &c. De mãdato nõ prætergresso facilè illud oc currit, nõ de omni mandato dictũ, sed de vno maximè necessario, q nullũ aliũ deũ pretervnũ creatorẽ omniũ colere visus est. Neque iste filius in omnibus Israelitis, sed in his intelligit personã habere, qui nunquã ab vno deo ad simulachra cõuersi sunt. Quãquã enim terrena desideraret, ab vno tamen deo iste desiderabat bona, quãuis cõmunia cũ peccatoribus. vnde & in Psalmo di citur: Vt iumẽtũ factus sum apud te, & ego semper tecũ. Sed quis est hœdus quẽ nunquã accepit ad epulandũ: Sequit ẽm: Et nunq dedisti mihi &c. Peccator hœdi nomine significari valet. Amb. Iudæus hœdũ requirit, Christianus agnũ: & ideo illis Barrabas soluitur, no bis agnus immolatur. Quæri etiã in hædo videtur, quia Iudæi ritũ veteris sacrificij perdiderũt: vel qui hœdum quærũt, expectãt Antichristũ. August. de quæst. euan. Sed nõ inuenio exitũ huius sentẽtiæ. Multũ ẽm absurdum est eũ, cui post dicitur: Tu mecũ es semper, hoc à patre optasse, vt Antichristo crederet. Neque omnino aliquẽ Iudæorũ qui Antichristo credituri sunt, istũ filium fas est intelligi. Quomodo autẽ epularetur ex illo hœdo si ipse est Antichrist⁹ ei nõ crederet? Ac si hoc est epulari ex hœdi occisione, quod est de Antichristi pditione lætari, quomodo dicit filius quẽ recepit pater hoc sibi nõ fuisse cõcessum: cũ oẽs filij de ei⁹ perditione lætaturi sunt? Ipsum igit sibi dũ negatũ ad epulandũ cõqueritur, dũ eũ peccatorẽ putat. cũ enim hœdus est illi gẽti. i. cũ eum sabbati violatorẽ & prophanatorem æstimet, iucũdari illius epulis nõ meruit. Greg. Quòd autẽ dicit, Cũ amicis meis: aut ex persona principũ cũ plebe intelligitur, aut ex persona populi Hierosolymitani cũ cæteris populis Iuda. Hiero. Vel dicit: Nunquã dedisti mihi hœdũ. i. nullus sanguis prophetæ vel sacer dotis à Romano imperio nos liberauit. Amb. Impudẽs autẽ filius similis est publicano iustificãti se, quia legẽ seruabat in litera: impiè accusabat fratrẽ, q cũ meretricib⁹ paternã substantiã prodegisset. Sequitur enim: Sed postq filius tu⁹ hic qui deuorauit, &c. Aug. Meretrices autẽ sunt superstitiones gẽtiliũ, cũ quibus substãtiam dissipat qui relicto vero cõnubio veri dei, cũ dæmone fœda cupiditate fornicatur. Hiero. In hoc aũt quod di cit: Occidisti illi vitulũ saginatũ: cõfitetur venisse Christũ, sed inuidia non vult saluari. Aug. Nõ autẽ pater eũ

Allegorica exposi tio. (margin)

Hœdo cõ paratur Antichristus. (margin)

quasi mentientẽ redarguit, sed secũ perseuerantiã eius approbãs ad perfectionẽ poriorisatq; iucũdioris exultationis inuitat. vnde sequit: At ip. di. il. Fili, tu semper mecũ es. Hier. Vel quod dixerat, iactãtia est, nõ veritas cui pr nõ cõsentit, sed alia cõpescit ratione, dicẽs: Mecũ es: lege qua stringeris, nõ quia nõ peccauerit, sed quia deus eum semper castigãdo retraxit. Nec mirũ si patri mentitur, qui fratri inuidet. Ambr. Sed bon⁹ pater etiã hũc saluare cupiebat, dicẽs: Tu mecũ semp es, vel quasi Iudæus in lege, vel quasi iustus in cõmunione. Aug. Quid autẽ sibi vult q addidit: Et omnia mea tua sunt? quasi nõ sint & fratris. sed sic à perfectis & immortalibus filiis habẽtur omnia, vt sint oĩm singula, & oĩa singulorũ. vt ẽm cupiditas nihil sine angustia, ita nihil cũ angustia charitas tenet. Sed quomodo oĩa? nõnne & an gelos de⁹ in possessionẽ tali filio subiecisse putãdus est? Si possessionẽ sic accipias, vt eius possessor ipse sit dñs, nõvtiq; oĩa, nõ ẽm dñi erimus, sed cõsortes potius ange lorũ. Si verò possessio sic intelligit, quomodo rectè dici mus possidere aĩas veritatẽ, nõ inuenio cur nõ verè ac pprie id possum⁹ accipere. Nõ ẽm id loquimur, vt dominas veritatis dicamus aĩas. Aut si noĩe possessionis ab hoc sensu ĩpedimur, illud quoq; auferat: nõ ẽm ait pr, Oĩa possides, sed oĩa mea tua sunt, nec tñ vt ipsius dñi. Quod ẽm est in nr̃a pecunia, potest familiæ nostræ vel alimẽtũ esse, vel ornamẽtũ, vel aliud huiusmodi. Et certè cũ ipsum patrẽ rectè ille posit suũ dicere, nõ video quomodo q ipsius sunt, nõ etiã rectè sua vocare posit, diuersis dũtaxat modis. cũ ẽm beatitudinẽ illã obtinue rimus, nostra erũt ad videndũ superiora, ad cõuiuẽdũ æqualia dominãdũ inferiora. Cõgaudeat igitur securi sim⁹ maior frater. Ambro. Si enim desinat inuidere, oĩa sua sunt, vel Iudæus sacramẽta veteris testamẽti, vel ba ptizat⁹ noua etiã posidẽs. Theo. Vel aliter totũ: persona filij, qui videtur murmurare, sumit p oĩb⁹ quicũque scãdalizãtur in subditis sicut Dauid introducit personã passam, scãdalũ ip peccatorũ pace. Titus, Maior igit filius sicut agricola insistebat agriculturę, nõ terrestrẽ, sed animæ agrũ sodiẽs, & salutis arbores inserẽs. f. virtutes. Theo. Vel etat in agro, hoc est in mundo colẽs propriã carnẽ: vt repleatur panibus, & seminans in lachrymis vt in gaudio metat: sed cognitis gestis, nolebat intrare ad cõmune gaudiũ. Chry. Quæritur autẽ si affici tur palsione liuoris, dolẽs in psperis aliorũ. Dicẽdũ est autẽ q nullus sanctorũ dolet in talibus, imò bona aliorũ sua existimat. nõ autẽ oportet oĩa quęcũque parabo la cõtinet ad literã pertractare: sed sensum eliciẽtes cuius causã cõponit nihil aliud perscrutari. Hæc ergo parabola ad hoc est cõposita vt pctõres nõ diffidãt reuer ti sciẽtes q magna cõsequent: vnde introducit alios turbatos in eorũ bonis, vt indicet eos liuore tabescẽtes, sed tãto decore honoratos redeuntes, vt etiã inuidiosi posfint aliis fieri. Theo. Vel pharisæorũ intẽtionẽ corrigit dñs per psentẽ parabolã, quos ex hypothesi nominat iustos. q. d. Esto vos verè iustos esse, nec trãsgressos aliquod mãdatorũ, nũquid igitur pter hoc nõ oportet admittere à flagitiis redeuntes? Hieron. Vel aliter: Oĩs iustitia in comparatione dei, est iniustitia: vnde Paulus, Quis me liberabit de corpore mortis huius? vnde apostoli dedignati sunt p petitione matris filiorũ Zebedei. Cyril. Quod & nosipsi quãdoq; patimur. Viuũt enim quidã præstãtissimã & optimã vitã, alius autem in ipso senio multoties ad deũ cõuertitur, vel forsitã extremũ diẽ claudere debẽs hac diluit reatus dño miserãte. Hoc quidẽ aliquãdo respuũt ex importuna pusillanimitate, nõ attẽdẽtes mentẽ saluatoris, qui de salute pereũtium gaudet. Theo. Dicit ergo filius patri: Gratis duxi in do-

Expositio literalis. (margin)

Quæstio pulchra circa textum. (margin)

loribus vitá à peccatoribus molestatus, & nunquã causa mei decreuisti mactãdũ esse hœdũ.i.persequẽtẽ me peccatorẽ,vt paululũ recrearer: qualis hœdus fuit Achab Eliç,qui dicebat,dñe prophetas tuos occiderunt. Amb.Vel aliter: Notatur hîc frater vsqueadeò, vt de illa venire dicatur, hoc est terrenis operibus occupatus, ignorans quæ sunt spiritus dei,vt denique nunquã pro se vel hœdum quæratur occisum:nõ enim pro inuidia, sed pro venia mundi agnus est immolatus: inuidus hœdum quærit,innocens agnũ pro se desiderat immolari: ideo & senior dicitur,eo quòd quis per inuidiã cẽsenescat, ideo& foris stat,eo ꝙ maleuolẽtia eum excludat: ideo chorũ & symphoniã audire nõ potest, hoc est nõ vlla theatralis incẽtiua lasciuiæ,sed plebis concordiam concinẽtisque de peccatore saluato dulcẽ lætitiæ suauitatẽ resultat.q em̃ sibi iusti vidẽtur,indignãtur,quãdo alicui peccatũ farẽti venia laxatur.Quis tu es q dño cõtradicas,ne videlicet culpã relaxaret,cũ tu cui volueris ignoscas?sed remittẽdis post pœnitentiam debemus fauere peccatis,ne dũ veniæ alterios inuidemus, ipsi eã nõ mereamur à dño. nõ inuideamꝰ de lõginqua regione remeãtibus,quia & nos fuimus in regione lõginqua.

Agni signatio.

CAPVT XVI.

Dicebat autem & ad discipulos suos: Homo quidam erat diues qui habebat uillicũ, et hic diffamatus est apud illũ quasi dissipasset bona ipsius. Et uocauit illum. & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem uillicationis tuæ. Iam enim non poteris uillicare. Ait autem uillicus intra se: Quid faciam,quia dominus meus aufert à me uillicationem? Fodere nõ ualeo,mendicare erubesco.Scio quid faciam:ut cùm amotus fuero à uillicatione,recipiant me in domos suas.Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui dicebat primo: quantũ debes domino meo? At ille dixit:Centũ cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam,et sede citò, & scribe quinquaginta. Deinde alij dixit:Tu verò quantum debes? Qui ait,centum coros tritici. Ait illi: Accipe literas tuas,et scribe octoginta.

Bed.Postquã murmurãtes de pœnitẽtiũ receptione tribus parabolis saluator redarguit,quartã mox quĩtámque de eleemosyna dãda & parsimonia sequẽda subiungit: quia& ordo prędicãdi aptissimus est,vt post pœnitẽtiã eleemosyna subiũgatur,vnde dicitur: Dicebat autẽ ad dis.suos.Homo quidã,&c. Chry.Opinio quædã erronea aggrauata mortalibus auget crimina, minuit bona. Ea verò est opinari,ꝙ ea quæcũque possidemus in vsu vitæ possideamus vt domini, & ideo etiã opportunè ea apprehẽdimus tãquã bona præcipua. Sed cõtrariũ est. nõ enim nos vt dñi in vita præsenti collocati sumus in propria domo:sed tãq̃ hospites & aduenæ quo nolumꝰ ducimur, & quo tẽpore nõ putamus. qui nũc locuples est,in breui fit mendicus. Ergo quicunque sis, noueris te esse dispẽsatorẽ alienorũ, & trãsitorij vsus & breuis tibi iura concessa sunt. Abiecto ergo ab aĩa dominij fastu,sumas humilitatẽ & modestiã villici. Bed. Villicus quippe villę gubernator est:vñ & à villa nomẽ accepit. Oeconomꝰ autẽ tã pecuniæ q̃ frugũ,& oĩm quæ habet dñs dispẽsator est.Amb.Ex hoc ergo dicimus nõ ipsos esse dominos,sed potiꝰ villicos alienarũ facultatũ.Theophi. Deinde ꝙ cũ nõ exercemꝰ dispẽsationẽ opũ ad libitũ dñi,sed ad ꝓprias illecebras cõmissis abutimur,criminosi villici sumus.vnde sequitur, Et hic diffama.est apud, &c.Chrys.Interea euulsus à villicatione eripit. sequit em̃:Et vocauit illũ, & ait ei: Quid hoc audio de te?Redde rationẽ villicationis tuæ.Iã em̃ nõ poteris villicare. Quotidie talia nobis per effectus exclamat dñs, ostendens nobis fruentẽ in meridie sospitate, priusquã vesperascat exanimẽ: & aliũ inter prandia expirãtem, & diuersimodè ab hac villicatione discedimus. Sed fidelis dispẽsator, qui de propria dispẽsatione cõfidit,desiderat cũ Paulo dissolui,& esse cũ Christo.Is aũt cuiꝰ sunt vota terrena,anxiatur in exitu.vnde de hoc villico subdit.Ait aũt villicus intra se est:Quid fa.quia do.meꝰ au. à me villicationẽ? Fodere nõ valeo, mẽdicare erubesco. Impotẽtẽ esse in opere crimẽ est vitæ inertis.Nõ enim timeret,si cõsueuisset affectare labores. Quòd si secundũ allegoriã accipiamus parabolã, post trãsgressionem hîc factã nõ est tẽpus operãdi.Vita præsens habet exercitiũ mãdatorũ,futura verò solatiũ.Si nihil operatus es hîc,frustra ĩ futurũ curas, sed nec mẽdicãdo proficies. huius indiciũ sunt virgines fatuæ, quæ imprudenter à prudẽtibus mẽdicauerũt, sed reuersæ sunt vacuæ:quilibet em̃ suã cõuersationẽ vt tunicã induit.nõ est aũt eã exuere,nec ambire cũ alio.Sed debitorũ remissionẽ ingeniatus est nequitiæ villicus,statuẽs sibi malorũ remedium in cõseruis.Sequitur enim: Scio quid faciã, vt cũ amotus fuero à villica.reci.me in do.suas. Quoties em̃ quis exitũ suum percipiens, leuat beneficio sarcinã peccatorũ,vel relaxando debita debitori,vel tribuens inopibus copiã,ea quæ sunt dñi largiẽs,multos amicos cõciliat præbituros sibi corã iudice testimoniũ veritatis, nõ vocibus,sed bonorũ operũ ostẽsione:quinetiam paraturos per testimoniũ refrigerij mansionẽ. Nihil autẽ est nostrũ,sed oĩa sunt ditionis dei.vnde sequitur: Cõuocatis itaque singulis debitoribus dñi sui dicebat primo: Quantũ debes do.meo? At il.di.Centũ cados olei. Bed.Cadus græcè est amphora cõtinens vrnas tres.Sequit:Dixitque illi,Accipe cautionẽ tuã & sede: & citò scribe quinquaginta dimidiã ei partẽ dimittẽs: Sequit: Deinde alij dixit, Tu verò quãtũ debes?Ait:cẽtũ coros tritici.Corus modiis xxx.cõpletur:Ait illi,Accipe literas tuas,& scribe lxxx.Quintã partẽ ei dimittẽs.Simpliciter ergo sic potest accipi: Quisquis indigentiã pauperis vel ex dimidia,vel ex quinta alleuiat parte:misericordiæ suę mercede donãdus est.Aug.de quæst.euan.Vel quòd de centum cadis olei quinquaginta fecit scribi à debitore,& de centũ coris tritici octoginta ad hoc valere arbitror, vt ea quæ in sacerdotes atq; leuitas Iudæus quisque operatur in ecclesia Christi abundẽt,vt cũ illi decimas darent,isti dimidias dent: sicut de bonis suis fecit Zachæus,aut certè duas decimas dando,id est vnam quintam superent impendia Iudæorum.

Mira exhortatio.

Cados Græce quid sit.

Et laudauit dominus uillicũ iniquitatis, quia prudenter fecisset:quia filij huius seculi,prudẽtiores filiis lucis in generatione sua sunt. Et ego uobis dico:Facite uobis amicos de mammona iniquitatis:ut cũ defeceritis,recipiant uos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est: et qui in modico iniquus est, et in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo mammona fideles nõ fuistis,quod uerum est,quis credet uobis? Et si in alieno fideles nõ fuistis, quod uestrum est, quis dabit uobis? Nemo seruus potest duobus dominis seruire. Aut unum odio habebit, & alterum diliget. Aut uni adhærebit et alterum contemnet. Non potestis deo seruire et mammonæ.

Aug.de quæ.euã. Villicũ quẽ dominus eiiciebat à villicatu laudauit dominꝰ, eo ꝙ in futurũ sibi prospexerit. vnde dicitur: Et lau.do.vil.iniqui.quia prud.egis. Non tamen omnia debemus ad imitandũ sumere. non enim dño nostro faciẽda est in aliquo fraus,vt de ipsa fraude eleemosynas faciamus.Orige.Verũ quia gentiles dicũt prudentiã esse virtutẽ, & diffiniunt eam peririã bonorum malorũ & neutrorũ, vel cognitionẽ agẽdorum & nõ agẽdorũ:cõsiderandũ est vtrũ hæc dictio plura aut vnũ significet:dicitur em̃ ꝙ deus parauit cælos prudentia,cõstat bonã esse prudentiam,qua dominus cælos parauit. Dicitur etiã in Gene.secũdũ lxx. ꝙ serpens prudẽtissimus erat, vbi prudentiã nõ virtutẽ dicit,sed astu-

Prudentiæ ratio.

tiā ad mala inclinationē habentē, & secundū hoc dicit: quòd dn̄s laudanit villicū, quia prudēter egisset, hoc est callidè & pperā. Et forsitā quòd dicitur, Laudanit, nō secūdū verā cōmēdationē, sed abusiuè dictū est, vt cū dicimus aliquē cōmendari in mediocrib⁹ & differētibus rebus, & quodāmodo mirandos esse concursus & acumen, quibus vigor mentis elicitur. Aug. de quæ. euang. Ecōtrario dicūtur istæ similitudines, vt intelligamus si laudari potuit ipse à domino, qui fraudē faciebat, quātò amplius placeant deo, qui secūdū eius præceptū opera illa faciūt. Orig. Filij quoque huius seculi nō sapientiores, sed prudētiores dicūtur lucis filiis: & hoc nō absolutè & simpliciter, sed in genere suo. Sequitur: Quia filij huius seculi &c. Bed. Filij lucis & filij huius seculi vocātur, quomodo filij regni & filij perditionis. cuius em̄ vnusquisq; agit opera, eius cognominatur & filius. Theo. Filios ergo huius seculi vocat cogitationes quæ sibi cōmoda sunt in terra, filios verò lucis spirituales opes tractātes intuitu diuini amoris. Inuenimur autē in humanis quidē administrationibus prudēter oīa disponentes, & summopere satagētes: vt si defecerimus ab administratione habeamus vitæ refugiū: cū verò dispēsare debemus diuina, nō pmeditamur quæ nobis postmodum sunt profutura. Gre. 18. mor. Vt ergo in sua manu homines post mortē quicquā inueniāt, ante mortē, diuitias suas in pauperum manibus ponāt. vnde sequitur: Et ego dico vobis, facite &c. Aug. de ver. do. Quod Hebræi vocāt māmona, Latinè diuitiæ vocātur, acsi diceret: Facite vobis amicos de diuitiis iniquitatis. Hoc aūt quidā malè intelligendo rapiunt aliena, & inde aliquid pauperibus largiuntur & putant se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigēdus est. De iustis laboribus eleemosynas facite, nō em̄ corrupturi estis iudicē Christū. si de præda inopis dares aliquid iudici vt p te iudicaret. si iudex ille pro te iudicabit, tanta vis est iustitiæ, vt etiā tibi displiceat. Noli tibi pingere talē deum, fons iustitiæ est. Noli ergo eleemosynas facere de fœnore & vsuris, fidelibus dico quib⁹ corpus Christi erogam⁹: sed si pecunias tales habetis, de malo est quod habetis. Iam nolite malū facere. Zachæus dixit: Dimidiū rerū mearū do pauperibus. Ecce quomodo currit, qui currit facere amicos de māmona iniquitatis. & ne reus aliunde teneretur, Si cui aliquid tuli, quadruplū reddā. Est & alius intellectus, Mamonæ iniquitatis diuitię seculi sunt oēs vndecūq; sint. Si em̄ veras diuitias quæris, (Diuitiæ veræ.) alię sunt quib⁹ Iob nud⁹ abūdabat, qn̄ in deū cor plenū habebat. Istæ em̄ ab iniquitate appellātur diuitiæ quia veræ nō sunt, paupertate em̄ plenæ sunt, & semper obnoxiæ casibus. Si em̄ veræ diuitiæ essent, securitatē tibi darēt. Aug. de quæst. euā. Vel diuitiæ iniquitatis dicuntur, quia nō sunt istæ diuitiæ nisi iniquis, & qui ī eis cōstituūt spem atq; copiam suæ beatitudinis. A iustis verò cū hic possidētur, est quidē ista pecunia, sed nō sunt illis diuitiæ nisi cælestes & spirituales. Ambro. Vel iniquū māmona dixit: quia variis diuitiarū illecebris nostras auaritias tētat affectus, vt velimus seruire diuitiis. Basi. Vel si successeris patrimonio, ab iniustis cōgregata cœpisti: in pluribus em̄ prædecessorib⁹ necesse est aliquē reperiri qui iniustè vsurpauerit aliena. Ponatur aūt vt nec pater exegerit, sed aurū vnde habes? Siquidē dicis à me, ignarus dei es, nō habēs notitiā creatoris: si verò à deo, dic nobis rationē propter quā eas accepisti? an nō dei est terra & plenitudo ei⁹? ergo si cōmunis dn̄i nostra sunt erūt & cōseruorū nostrorū. Theo. Illę ergo dicūtur opes nequitiæ, quascūque dn̄s dedit ad impendia necessitatis fratrū ac cōseruorū nostrorū, nos verò tenemus nobis. Decebat igitur à prīcipio oīa pauperibus tradi, verū quia iniquitatis fuimus villici nequiter retinētes quod deputatū est ad aliorū opus, nō est omnino manēdū in hac crudelitate, sed impartiēdū est pauperibus vt recipiamur ab eis in cęlestibus tabernaculis. Sequitur em̄: Vt cū defe. reci. vos ī æter. tab. Gre. 22. mor. Si autē eorū amicitiis æterna tabernacula acquirimus, dātes pēsare debemus: quia patronis potius munera offerimus q̄ egenis dona largimur. Augu. de ver. do. Qui (Tabernacula æterna quæ sint.) sunt em̄ qui habebūt tabernacula æterna nisi sācti dei? Et qui sunt qui ab ipsis accipiēdi sunt ī tabernacula æterna, nisi qui indigētiæ seruiūt, & quod eis opus est, hilariter subministrant? Isti sunt minimi Christi, qui oīa sua dimiserūt, & secuti sunt eum, & quicquid habuerūt pauperib⁹ distribuerūt, vt deo sine seculari cōpede expediti seruirēt, & ab oneribus mūdi liberatos, velut pēnatos sursum humeros tollerēt. Aug de quæ. euan. Nō ergo eos à quibus recipi volumus in tabernacula æterna tāquā debitores dei fas est intelligi, cū iusti & sancti significētur hoc loco qui eos introducāt, qui necessitatib⁹ suis terrena bona cōmunicauerūt. Amb. Vel aliter: Facite vo. ami. de ini. mam. vt largiēdo pauperibus angelorū cęterorúmq; sanctorū gratiā cōparemus. Chry. Attēde etiā q nō dixit, vt suscipiāt vos in suis māsionibus, nō enim ipsi sunt qui suscipiunt. vnde cū dixisset: Faci. vo. ami. addidit, De mā. ini. ostēdēs q nō simpliciter eorū amicitia nobis patrocinabitur nisi bona opera nos comitētur, nisi euacuem⁹ iustè diuitias cōgestas iniustè. Ars igitur artium peritissima est eleemosyna. non em̄ nobis domos fabricat luteas, sed vitā perennē impēdit. Singularū artiū alia alteri⁹ adminiculo indiget. Cū autē misereri oportet, nullius alterius sed solius voluntatis est opus. Cyril. Sic igitur docebat Christus affluētes diuitiis summopere diligere amicitiam pauperū, & thesaurizare in cælis. Nouerat autē humanæ mētis desidiā: quomodo ambiētes diuitias nullū charitatiuū op⁹ impēdunt egētibus. quòd igitur talibus nullus spiritaliū donorū fructus pueniat, manifestis exēplis ostēdit subdēs: Qui fidelis est in minimo, &c. Aperit aūt nobis dn̄s oculum cordis exponēs quod dixerat cū subdit: Si ergo in iniquo mā. fide. non fu. quod verū est quis cre. vobis? Est igitur minimū iniquis māmona. i. terrenæ diuitiæ: quę superna sapientibus nihil esse vidētur. Arbitror ergo aliquē esse in modico fidelē, cū de his minimis oppressis ærumna subsidiū impartitur. Itaque si in modico fuerim⁹ perfidi, quo pacto ab eo obtinebimus verū. i. diuinorū charismatū vber donū animę humanę imprimēs diuinā speciē? Quòd autē ad hoc tēdat intentio verborū dn̄i, p sequētia patet. Dicit em̄: Et si in alie. nō fuistis fideles, &c. Amb. Alienæ nobis diuitiæ sunt, quia præter naturā sunt, neq; nobiscū nascunt, neq; no (Alienæ diuitiæ quę.) biscū transeunt. Christus autē noster est, quia hominū vita est, deniq; in propria venit. Theo. Sic igitur hucusque docuit nos q̄ fideliter deceat dispēsare diuitias: sed quia opum dispēsatio secundū deum nō aliter obtinetur, q̄ per impassibilitatem animi ad diuitias non affecti, subiungit: Nemo ser. po. duo. do. ser. Amb. Nō quia duo, sed vnus est dn̄s. nam etsi sint qui mammonæ seruiāt, tamē non ille nouit aliqua iura dn̄atus, sed ipsi sibi iugū seruitutis imponunt. Vnus est dominus, quia vnus est deus: vnde patet patris & filij vnū esse dominatum. Et huius rationē assignat, subdens: Aut enim vnū odio habebit, & alte. di. aut vni adhære. & alte. cōtē. Aug. de quæ. euan. Hæc autē non passim aut quasi temere dicta sunt, nemo enim interrogatus vtrū diligat diabolū, respondet se diligere, sed potius odisse: deū autē se diligere oēs ferè proclamant. ergo aut vnū odiet. s. diabolū, alterum diliget, s. deū: aut alteri adhęrebit. s. diabolo, cū

quasi eius tēporalia præmia sectatur: & alterū cōtemnet.s.deū, sicut solēt minas eius postponere cupiditatibus suis, qui de bonitate eius ad impunitatē sibi blādiūtur. Cyril. Conclusio autē est totius sermonis quod sequitur: Nō pote. deo ser. & mā. Totū igitur studiū trāsferamus ad alterū diuitiis abrenūtiātes. Bed. Audiat ergo hoc auarus, nō posse simul diuitiis, Christóq; seruiri, & tamē non dixit, Qui habet diuitias: sed, Qui seruit diuitiis. Qui enim diuitiarum seruus est, diuitias custodit vt seruus: qui autem seruitutis excussit iugū, distribuit eas vt dominus: sed qui seruit mammonæ, illi vtiq; seruit, qui rebus istis terrenis merito suæ peruersitatis præpositus & princeps huius seculi nominatur.

Dominus diuitiarū quis dicatur.

Audiebant autē omnia hæc pharisæi qui erant auari, & deridebant illū. Et ait illis: Vos estis qui iustificatis uos corā hominibus: deus autem nouit corda uestra. Quia quod hominibus altum est, abominatio est apud deum. Lex & prophetæ, usque ad Ioannē: ex eo regnum dei euangelizatur, & omnis in illud uim facit. Facilius autem est cælū & terrā præterire, quàm de lege unū apicē cadere: Omnis qui dimittit uxorē suam, & alteram ducit, mœchatur: et qui dimissam à uiro ducit, mœchatur.

Beda, Monuerat Christus scribas & pharisęos de sua iustitia non præsumere, sed peccatores pœnitentes recipere, & eleemosynis sua peccata redimere, sed illi præceptorē misericordię humilitatis & parsimonię deridebant. vnde dicitur, Audiebāt autē om. hæc pha. q. e. au. & de il. Duas ob causas: quia vel minus vtilia imperaret. vel à se iam facta superfluè ingereret. Theo. At dominus detegens in eis occultā malitiam, ostendit eos simulare iustitiam. vnde subditur: Et ait il. Vos estis qui iu. vos co. ho. Iustificāt se corā hominibus qui peccatores tanq̃ infirmos desperatósque contemnunt, se autem ipsos tanquā perfectos eleemosynarū remedio opus non habere credūt. sed noxij rumoris altitudo quā sit iustè dānanda, videt ille qui illuminabit abscondita tenebrarū. vnde sequitur: Deus au. no. cor. Theo. Et ideo abominabiles ei estis ob arrogantiam & ambitū humani fauoris. vnde subdit: Quia quod hominibus altū est, abominatio est apud deū. Bed. Disputātem autē cōtra auaritiam saluatorē pharisæi deridebāt, quasi contraria legi prophetísque præciperet, vbi multi ditissimi deo placuisse legūtur: sed & ipse Moyses populū quē regebat, si legē sequeretur, oībus terrenis bonis abundaturum prædixit. quibus dominus occurrens ostēdit inter legē & euangeliū, sicut promissionū ita & præceptorū non minimā esse differentiā. vnde subdit: Lex & prophe. vsque ad Ioan. Amb. Non quia lex defecit, sed quia incœpit euāgelij prædicatio: vidētur em̄ minora cōpleri cū potiora succedāt. Chry. Per hoc autē reddit eos celeres ad sui fidē, quia si vsque ad tēpus Ioannis consummata sunt oīa, ego sum qui veni. Nō em̄ destitissent ꝓphetę, nisi venissem ego. Sed dices: Qualiter prophetæ vsque ad Ioannē, cū multò plures prophetæ in nouo q̃ in veteri testamento fuerint? sed de illis prophetis dicit, qui prænūtiauerūt Christi aduentū. Euseb. Nouerant autē priores ꝓphetæ ꝑdicationē regni cælorū, sed nullus eorū expresse annūtiauerat populo Iudæorū: eo ꝙ puerilē mentē Iudæi habētes imbecilles erant circa prædicationis immensitatē. Primus autē Ioannes manifestè prædicauit appropinquasse regnū cęlorū, necnō & peccatorū remissionē per lauacrū regenerationis. vnde sequitur: Ex eo regnū dei euāgelizatur, & omnis in illud vim facit. Ambr. Lex em̄ multa secūdū naturā tradidit, vt naturalibus indulgētior desideriis ad iustitiæ studiū nos vocaret: Christus naturam incidit, quia naturales quoque amputat voluptates. sed ideo vim facimus naturæ, vt nō ad terrena demergat, sed ad superna se erigat.

Legis & prophetię tempus.

Euseb. Magna em̄ pugna, incūbit mortalibus in ascensu cælorū. ꝙ enim homines carne mortali vestiti subingēt voluptatē & omnē illicitū appetitū imitari volētes vitā angelicā quomodo nō fit violēter. Quis autē vidēs diuino insudātes cultui, & penè suā carnē mortificātes, nō reuera fatebitur illos vim inferre regno celorū? sed & si quis indagauerit mirandū ꝓpositū venerandorum martyrū, fatebitur eos vim irrogare in regnū cælorum. Aug. de quæ. euā. Vim etiā faciūt ī regnū cælorū, vt nō solū tēporalia ista cōtemnāt, sed etiam linguas deridentiū se talia cōtemnētes. Hoc em̄ subiūxit euāgelista, cū dixisset derisum fuisse Iesum, cū de cōtemnēdis terrenis diuitiis loqueretur. Bed. Ne autē putarēt in eo ꝙ dixit, Lex & ꝓphetæ vsque ad Ioannē, legis vel ꝓphetarū ab eo destructionē prædicari, hoc excludit subdēs: Facilius autē est cælū & terrā præterire, q̃ de lege vnū apicē cadere. Præteriit em̄ figura huius mūdi, de lege autē nec vnius quidē literæ summitas. i. nec minima quęque à sacramētis spiritalibus vacāt, & tamē lex ꝓphetę vsq; ad Ioannē: quia nō potuit vltra vēturū ꝓphetizari, qd̄ Ioannis præconio iam venisse clarebat. quod autē de lege in perpetuū nō violāda ꝑdixerat, vno exempli gratia de illo sumpto cōfirmat testimonio, dicēs: Omnis qui dimittit vxorē suā, & ducit alterā, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur, vt ex hoc vno discerēt etiā in cæteris eum nō ad soluenda, sed implenda decreta legis venisse. Theo. Quòd em̄ cū imperfectis lex impefectè loqueref, ex hoc patet ꝙ duris ꝑcordiis Iudæorum, ait: Si vir odio habuerit cōiugē, dimittet eam. quia cū homicidæ essent & gauderēt in sanguine, nec astrictorum sibi miserebātur, adeò vt filios & filias mactarent dæmonibus: nūc verò perfectioris doctrinæ opus est. Ob hoc igitur dico, ꝙ si quis repudiat coniugē, nō incūbēte causa fornicationis, mœchatur: & q aliā duxerit, mœchatur. Ambr. Prius autē dicēdū arbitror de lege coniugij, vt postea de prohibēdo diuortio disputemꝰ. Quidā putāt omne cōiugiū à deo esse, quia scriptū est: Quos deus cōiūxit, hō nō separet. Quomodo ergo Apostolus dixit: Si infidelis discedit, discedat? In quo ostēdit nō à deo esse omne cōiugiū. neque enim Christiani gētilibꝰ dei iudicio cōiūgūtur. Noli ergo vxorē dimittere, ne deum tuę culpę diffitearis authorē. Etenim si alienos, multò magis vxoris debes tolerare & emēdare mores. Quæ cū paruulis fœta dimittitur, durū si excludas parentē pignora teneas, vt ad cōtumeliā parentis addas etiā pietatis iniuriam: durius si propter matrē etiam filios simul pellas. Pateris ne liberos tuos viuente te esse sub vitrico, ac incolumi matre esse sub nouerca? Quàm periculosum si fragilē adolescentiæ ætatē errori offeras, q̃ impiū si eius destituas senectutē, cuius defloraueris iuuētutē? Pone si repudiata nō nubat, & hoc tibi debuit displicere, cui adultero fidē seruat. Pone si nubat, necessitas illius tuū crimen est: & quod cōiugiū putas, adulterium est. Hoc moraliter tamē, quia supra ꝓposuerat regnū dei euangelizari, & cū dixisset de lege vnum apicem non posse cadere, subiecit: Omnis qui dimittit vxorem suam &c. Vir Christus est, vxor ecclesia, charitate vxor, integritate virgo: ergo quē deus traxit ad filium, non separet persecutio, non auertat luxuria, non philosophia depredetur, hæreticus non inficiat, Iudæus nō separet. Adulteri sunt omnes qui adulterare cupiunt fidei & sapientiæ veritatem.

Via cælorū ardua.

Homo quidam erat diues qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splēdidè. Et erat quidā mēdicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus, cupiēs saturari de micis quæ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat. Sed & canes ueniēbant, et lingebant ulcera eius.

Beda, Admonuerat supra dñs facere amicos de mãmona iniquitatis, quod audiẽtes pharisæi deridebãt: deinde illa quæ proposuerat, exemplis astruit, dicẽs: Homo quidã erat diues. Chry. Erat, nõ est, quia prę̃teriit quasi vmbra fugiens. Nõ antẽ omnis sancta paupertas aut diuitiæ criminosæ, sed vt luxuria infamat diuitias, ita paupertatẽ cõmendat sanctitas. Sequitur: Et indue. pur. & bysso. Amb. Purpura color regij habitus est, & cõchis marinis ferro circuncisis emissa. byssus verò genus lini cãdidi & mollissimi. Gre. in ho. Si autẽ subtiliũ pciosarũq; vestiũ cult⁹ culpa nõ esset, nequaq̃ sermo dei hoc tã vigilãter exprimeret. Nemo quippe vestimẽta ptiosa nisi ad inanẽ gloriã quærit, vt honoratior cęteris esse videatur. nemo enĩ vult ibi preciosis vestib⁹ indui, vbi ab aliis nõ pössit videri. Chrys. Cinerẽ & puluerẽ & terrã purpura & serico ptegebat, secũdũ vestimẽta ei⁹, ita & epulæ, & nos quales epulæ, talia & vestimẽta. vñ sequitur: Et epulabat quo. splẽ. Greg. t. mor. Vbi solerter intuẽdũ est, quia celebrari sine culpa cõuiuia vix possunt, penè semp epulas cõcomitatur voluptas. Nã cũ corpus in refectionis delectatione resoluitur, cor ad inane gaudiũ relaxatur. Sequitur: Et erat quidã mẽdi. no. Lazar⁹. Amb. Narratio magis q̃ parabola videtur, quãdo etiam nomẽ exprimitur. Chry. Parabola verò illa est, vbi exẽplũ ponitur, & tacẽtur nomina. Interpretatur aũt Lazarus qui adiutus est: pauper enĩ erat, & illũ dñs adiuuabat. Cyril. Vel aliter: Præsens sermo de diuite & Lazaro similitudinariè scriptus est in parabola, vt innotescat ꝙ qui terrenis affluũt opibus, nisi velint opitulari necessitatibus pauperũ, grauẽ incurrent sententiã. Refert autẽ traditio Iudæorũ Lazarũ quẽdã fuisse tũc tẽporis Hierosolymis extrema pressum inopia & infirmitate, cuius meminit dñs introducẽs eũ in exemplũ ad maiorẽ sermonis manifestationẽ. Greg. in ho. Notandũ etiam est, quia in populo plus solẽt nomina diuitũ q̃ pauperũ sciri. Dñs aũt nomẽ pauperis dicit, & nomẽ diuitis nõ dicit: quia deus humiles nouit atq; approbat, supbos ignorat. Vt autẽ ampli⁹ probaretur pauper simul hũc & paupertas & ægritudo tabescebat. Sequitur enĩ: Qui iacebat ad ianuã eius vlceribus plenus. Chry. Ideo iacebat ad ianuam, ne diues diceret: Nõ vidi, nemo mihi nũtiauit. videbat eum exiens, & reuertẽs: ideo vlceribus plenus, vt crudelitatẽ diuitis suo corpore demonstraret. mortem corporis tui vides iacere ante ianuam, & nõ misereris. si dei præcepta nõ cõsideras, saltẽ cõditionis tuæ miserere, & time ne ipse talis efficiaris, ægrotatio autem habet aliquod solatiũ, si opes habet. Quãta ergo in isto pœna est, in quo inter tanta vulnera nõ meminit dolores plagarũ, sed famẽ? Sequitur enim: Cupiẽs saturari de micis &c. q. d. Quod proiicis de mẽsa, hoc præbe in eleemosynam, fac dãna lucrũ. Amb. Insolẽtia autẽ & tumor diuitũ in diuitiis cõpetẽtibus subisertur. sequitur enĩ: Et nemo illi da. Ita enĩ sunt cõditionis humanę immemores, vt tanq̃ supra naturã siti, de miseriis pauperũ incentiua sua capiant voluptatũ, rideant inopẽ, insultẽt egenti: & quorũ misereri deceat, his auferãt. Aug. de ver. do. Inexplebilis enĩ auaritia diuitũ, nec timet deũ, nec hominẽ veretur: nõ parcit patri, amico fidẽ nõ seruat, viduã opprimit, rẽ pupilli inuadit. Grego. in ho. Insuper pauper videbat pcedentẽ diuitẽ ab obsequẽtibus circũfulciri, se infirmitate & inopia à nullo visitari: nã quia nemo ei ad visitandũ adeat, testãtur canes qui licenter vulnera eius lingebãt. Sequitur enĩ: Sed & canes, &c. Chry. Viscera quæ nullus hominũ lauare dignabatur & cõtrectare, feræ mites lãbũt. Greg. in ho. Ex vna ergo re omnipotẽs deus duo iudicia exhibuit, dũ Lazarũ pauperem ante ianuã diuitis iacere permisit, vt & diues impius damationis sibi augeret vltionem, & tentatus pauper cresceret ad remunerationem: quia conspiciebat ille quotidie cui misereretur, videbat iste de quo probaretur.

Paupertas quę laudabilis.

Culpa in vestibus.

Increpatio diuitum.

Factum est autẽ ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinũ Abrahæ. Mortuus est autem & diues, et sepultus est in inferno. Eleuans autem oculos suos cùm esset in tormentis, uidit Abraham à longe, & Lazarum in sinu eius, et ipse clamans, dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquã, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abrahã: Fili, recordare quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autẽ hic consolatur, tu uerò cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est, ut hi qui nolunt hinc transire ad uos non poßint, neque inde huc transmeare.

Chry. Audiuimus quid vtriq; in terra passi sunt, videamus quid vtriq; patiãtur apud inferos. Quod tẽporale fuit pteriit: qđ sequit, æternũ est. Vterq; mortuus est: illũ angeli, hũc pœnæ susceperũt. Dicit enĩ: Factũ est aũt vt mo. mẽ. &c. Tantæ pœnę repẽtè deliciis cõmutãtur. Portatur post tãtos labores, quia defecerat, ne saltẽ ambulans laboraret: & portabat ab angelis. Nõ suffecerat ad portandũ pauperẽ vnus angelus, sed propterea plures veniunt vt chorũ lætitię faciãt: gaudet vnusquisque angelus tantũ onus tãgere, libẽter talibus oneribus pręgrauãtur, vt ducãt homines ad regna cælorũ. Portatus est autẽ in sinũ Abrahæ, vt illũ palparet & refocillaret. Sinus Abrahæ paradisus est. Ideo autẽ angeli ministrãtes tulerũt pauperẽ, & locauerũt eum in sinu Abrahæ, quia licet despectus iaceret, non tamen desperauit, nec blasphemauit, dicẽs: Hic diues in nequitia viuens gaudet, & tribulationẽ non patitur, ego verò nec obtinere valeo necessariam escã. Aug. de orig. animę, Quòd antẽ Abrahæ sinũ existimãs esse corporeum, vereor ne in re tãta iocülariter nõ seriò agere credaris. Neq; enim vsq; adeò deciperis vt arbitreris corporeũ sinũ hominis vni⁹ ferre tot animas: imò vt secũdũ te loquar tot corpora, quot illuc ãgeli sicut Lazarũ perferũt, nisi opineris forsasse illã animã solã ad eundẽ sinũ peruenisse meruisse. Si errare pueriliter nõ vis, sinũ Abrahæ intellige remotam sedẽ quietis atque secretã, vbi est Abrahã, & ideo Abrahæ dictã, nõ ꝙ ipsius tantũ sit, sed ꝙ ipse multarũ gẽtiũ pater sit, qui ad imitandũ fidei principatũ prępositus est. Gre. in ho. Cùm autẽ duo essent inferi⁹ corda, pauperis. s. & diuitis, vn⁹ desuper erat inspector, qui & pauperẽ tẽtãdo exercebat, ad gloriã, & diuitẽ tolerãdo expectabat ad pœnã. vnde sequitur, Mortuus est aũt & diues. Chry. Mortuus quidem est tũc corpore, sed erãt illi ante omnia mortua, nihil enĩ agebat ex operibus animæ: nã totus feruor eius qui puenit ex dilectione pximi expirauit, & erat corpore defuncto, defunctior. Nullus autẽ est q sepeliẽdo diuiti ministrasse dicatur vt Lazaro: eo nãq; ꝙ in lato itinere delectatus multos habuit obsequẽtes adulatores, vt peruenit ad finẽ priuatus est omnib⁹. Sĩpliciter enĩ sequit: Et sepult⁹ est in inferno. Sed etiã anima eius dũ viueret, sepeliebatur obruta corpore quasi sepulchro. Aug. de quęst. euã. Sepultura aũt inferni pœnarũ pfunditas est, quæ superbos & immisericordes post hãc vitã vorat. Basi. Est autẽ infernus quidã locus cõmunis in intimo terræ obũbratus vndique & opac⁹, cuius est quoddã orificiũ in profũdũ tẽdens: per quod patet descẽsus aĩabus ad mala dãnatis. Chry. Vel sicut regũ carceres extra manẽt, sic & extra mundũ foris alicubi est infernus: vnde & exteriores tenebræ dictæ sunt. Theo. Quidã verò dicunt infernũ esse transitum ab apparenti ad disparens & deformitatem animę. Quandiu enim anima peccatoris in corpore est, apparet per proprias operationes: vt autẽ euolat de corpore,

Frequentia angelorum circa bonos.

Sin⁹ Abrahæ quomodo accipitur.

Inferorũ descriptio

sit deformis. Chry. Sicut autē pauperi dú viueret grauiorē pœnā reddebat iacere ante ianuā diuitis, & aliena bona ꝑspicere: sic diuiti mortuo augebat exitiú accubitus in gehēna, & prospectus delectationis Lazari, ne solú tormentorú natura, sed & collatione honoris illius intolerabilius sentiret suppliciú. vnde sequitur: Eleuās autē oculos suos &c. Eleuauit quidē oculos, vt illú inspiceret nō vt despiceret: Lazarus eñ sursum erat, ille deorsum: illú plures angeli portabant, istú infinita tormēta possidebant. vnde nō dicit: Cú esset in tormento, sed in tormentis: totus enim in tormentis erat, oculos solos liberos habebat, vt alterius lætitiā possit aspicere, vt magis torqueatur, quia nō habet quod alius habet: aliorú diuitiæ eorú qui in paupertate sunt, tormenta sunt. Greg. Si autē Abrahā adhuc ī imis nō esset, húc diues in tormētis positus nō videret. Eos enim qui cælestis patriæ vias secuti sunt post egressum carnis inferni claustra tenuerút, nō vt pœna quasi peccatores plecteret, sed vt illos in locis remotiorib⁹ quiescētes, quia necdú intercessio mediatoris aduenerat, ab ingressu regni reatus primę culpę retineret. Chry. Multi autē erāt pauperes iusti, sed qui iacuit ad limina eius, aspectui occurrit ad eius tristitiā. Sequitur: Et Laza. in si. eius. Hinc innotescit ꝙ omnes qui à nobis offendútur, obiiciútur nostro cōspectui. Diues autē Lazarú nō penes alium iustú, sed in sinu Abrahæ videt. erat eñ Abrahā charitatiuus, hic autē crudelitatis arguitur. Ille sedēs ante fores venabatur trāseútes, & in domú propriā ingerebat, hic verò & manētes intus auertebat. Greg. in ho. Qui nimirum diues eum cuius in hac vita misereri non voluit, in suo iam supplicio positus patronú quærit. Theo. Nō tamē dirigit sermonē ad Lazarú, sed ad Abrahā, quia forsan ęrubescebat & putabat Lazarú reminisci malorum ex ꝓpriis iudicās de illo. vnde sequit̃: Et ipse cla. dixit. Chrys. Magnæ eñ pœnæ magnā vocē reddebat. Pater Abrahā. q. d. Patrē te voco natura, quomodo filius qui perdidit suā substantiā, licet meo vitio te patrē perdiderim. Miserere mei. Frustra agis pœnitentiam, vbi nō est pœnitētiæ locus. Tormēta te cogút, nō mētis affectus. Quicúque in regno cælorú est, nescio an eius qui in inferno est valeat misereri. Creator creaturæ miseretur suæ. Vnus venit medic⁹ qui sanaret morbos, alij sanare nō poterant. Mitte Lazarú: erras miser, Abrahā mittere nō potest, sed suscipere potest: vt intīgat extremú digiti sui in aquā. Lazarú videre nō dignabaris, & nunc digitú eius desideras. Hoc quod petis, tu ei debebas facere cú adhuc viueret. Aquā desideras, q̃ delicatos cibos ante fastidiebas. Vide cōsciētiā peccatoris, nō totú audet poscere digitú. Instruimur autē q̃ sit vtile in diuitiis nō cōfidere. ecce diues indiget paupere, qui quandoque esuriebat. Mutātur & notificatur omnibus quis esset diues, quis esset pauper: sicut enim in theatris cum aduesperascit, & astātes recedút exeútes & amictú deponētes, qui reges & prætores visi fuerāt, omnibus vlceribus pleni videtur vt sunt: sic & adueniente morte, & soluto spectaculo, vniuersi laruis egestatis & diuitiarum depositis, ex solis operibus diiudicātur, qui nā verè sint diuites, qui pauperes: q̃ gloriosi, quíve inglorij. Greg. in ho. Diues enim iste qui vlcerato pauperi mēsę suę vel minuta dare noluit, in inferno positus vsque ad minima quęrenda peruenit. Nā guttā aquæ petiuit, qui micas panis negauit. Basi. Cōdignú autē præmium redditur diuiti illi, ignis & infernalis pœna, lingua aresacta vice liræ sonātis gemitus, vice potus desiderium stillæ, vice speculatorú enormium caligo ꝓfunda, vice ambitus incessantis peruigil vermis. vnde sequitur: Vt refrigeret linguā meā, quia crucior in hac flāma. Chry. Nō

Vindicta diuinæ iustitiæ.

Vicissitudo pœnarum.

autē quia diues fuerat torquebatur: sed quia misert⁹ nō fuit. Greg. in ho. Hinc colligēdú est qua pœna mulctādus sit qui aliena diripit, si inferni dānatione percutitur qui ꝓpria nō largit̃. Amb. Cruciatur etiā quia luxurioso carere deliciis pœna est, aqua autē est refectio animę in doloribus cōstitutæ. Greg. in ho. Quid autē est ꝙ in tormētis positus linguā suā refrigerari postulat, nisi ꝙ is qui cóuiuādo de loquacitate peccauerat, per retributionis iustitiā in lingua atrocius ardebat? Abúdare eñ in cōuiuiis loquacitas solet. Chry. Multa etiam lingua eius superba locuta est: vbi peccatú, ibi & pœna: & quia plurimú lingua peccauit, amplius torquetur. Augu. de euang. Vel ꝙ linguā suā vult refrigerari cú in flāma totus arderet, significat quod scriptú est, Mors & vita in manibus linguæ: & quia ore cōfessio fit ad salutē quod per superbiā ille nō fecit. Extremú autē digiti, vel minimā operationē significat, qua per spiritú sanctú subuenitur. Augu. de orig. animæ, Dicis ꝙ mēbra hic animæ describútur: & vis ꝑ oculú totú caput intelligi, quia dictus est leuare oculos suos: per linguā fauces, per digitú manú. Quid autē causæ est vt nomina ista mēbrorú in deo tibi corpus nō faciāt, ī anima faciāt? An verò qñ de creatura dicútur, ꝓpriè accipiēda sunt: qñ autē de creatore, tropicè atq; trāslatè? Pēnas itaque corporeas daturus es nobis, qm̃ nō creator, sed creatura. i. homo dicit: Si assumpsero pēnas meas diluculo. Porrò si propterea linguā habuit diues ille corporeā, qm̃ dixit: Refrigeret linguā meā: in nobis quoque adhuc in carne viuētibus man⁹ habet ipsa lingua corporea, quia scriptú est, Mors & vita in manibus linguæ. Greg. Nis. Sicut autem præstātissima speculorú tales represen tāt facierú imagines, quales & ipsæ obiectæ facies extant, lætas quidē lætantium, tristiú verò tristes, & sic iustú dei iudiciú simile fit dispositionibus nostris: vnde quia diues nō fuit misertus pauperis iacentis ad ianuā, cú misericordia egeat non exauditur. Sequit̃ eñ: Et di. il. Abra. Fi. &c. Chry. Aspice patriarchæ bonitatē: vocat illú filiú, quod mansuetudinē eius potest exprimere, nullú tamē ꝑbet auxiliú ei qui se remedio priuauerat. vnde dicit: Recordare .i. animaduertas peccata, ne obliuiscaris ꝙ fueris oblectatus diuitiis, recepisti bona in vita tua. i. illa q̃ vera bona esse putabas, nō potes & in terra regnasse, & hic regnare: diuitiæ nō possunt esse veræ & in terra & in infernis. Sequitur: Et Lazarus similiter mala. Nō ꝙ Lazarus ea mala putauerit, sed ex cēsura diuitis hoc dicebat qui inopiā & famē & durā ægritudinē æstimabat mala. Qñādo igitur infirmitatis & ægrotationis magnitudo præmit Lazarú, cogitemus & lætanter accipiamus mala in vita nostra. Aug. de quæst. euā. Hęc igitur ei dicútur quia felicitatē dilexit seculi, nec aliā vitā præter illā in qua superbus timebat, adamauit. Lazarú autē dicit mala recepisse, quia intellexit huius seculi mortalitatē, labores & dolores, & ærumnas pœnam esse peccati, quia omnes in Adā morimur, quia factus est transgressione mortalis. Chry. Dicit etiam: Recepisti bona in vita tua, quasi debita. q. d. Si quid boni fecisti vñ ꝑmiú daretur, oīa recepisti in illo múdo, epulās, ditatus, oblectat⁹, successibus ꝓsperis: hic autē si quid mali cōmisit, vniuersa recepit pauꝑtate, fame, & extremis oppressus miseriis: & vterque vestrú huc nudus accessit: hic quidem à peccatis, propter quod & cōsolationē sortitur: tu verò à iustitia, propter quod immitigabilem perfers pœnam. vnde sequitur: Nunc autem hic consolatur, &c. Greg. in ho. Quæcúque ergo in hoc seculo bene habetis cú vos bona egisse recolitis, valde de ipsis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorúdem remuneratio sit bonorum: & cú quoslibet pauperes nonnulla reprehēsibilia

Speculorú exemplum.

perpe-

perpetrare cōſpicitis, quia fortaſſe quos ſupfluitas tenuiſsimę prauitatis coinquinat, caminus paupratis purgat. Chry. Sed dices: Nōne eſt aliquis qui & hic & illic venia pfruat? hoc quidē difficile eſt, & de numero īpoſſibiliū. nā & ſi paupptas nō vrgeat, vrget tamen ambitio. Si ęgritudo nō ſtimulet, ira inflāmat: ſi tētationes non impetūt, mergūt ſæpius cogitationes iniquę. Nō eſt autem paruus labor iracundiā refrenare, cōpeſcere illicita deſideria, oſtētationes ſedare, deſperationē remittere, vita aſpera ducere. Talia verò nō agentē, impoſsibile eſt ſaluari. Greg. in ho. Reſpōderi etiā poteſt, ꝙ mali in hac vita bona recipiūt, quia omne ſuū gaudiū felicitatem trāſitoriā putāt. Iuſti autē habere hic quidē poſſunt bona, nec tamen in cōpenſatione recipere: quia dū meliora. i. æterna appetūt, eorū iudicio q̄libet bona affuerint, minimè videnť. Chryſ. Poſt miſericordiā autem dei, in propriis ſtudiis ſperandū eſt de ſalute, nō numerando patres, aut pximos, vel amicos. Frater em̄ nō liberat. & ideo ſubdiť: Et in his oībus &c. Theo. Chaos magnū ſignificat iuſtorū à pctōribus diſtātiam: nā ſicut affectus eorū varii fuerāt, ſic etiā manſiones nō modicū differūt. Chry. Quod firmatū diciť, quia nō poteſt diſſolui, agitari vel cōcuti. Amb. Inter diuitē igiť & pauperem chaos magnū eſt, quia poſt mortē nequeūt merita mutari. vnde ſequiť: Vt hi qui volūt hinc &c. Chry. q. d. Videre poſſumus, trāſire nō poſſumus, & nos videmus quid fugerimus, & vos videtis quid perdideritis: & noſtra gaudia cumulāt veſtra tormēta, & veſtra tormēta cumulant noſtra gaudia. Grego. in ho. Sicut em̄ tranſire reprobi ad electos cupiunt, id eſt à ſuppliciorū ſuorū afflictione migrare, ita ad afflictos atq; in tormentis poſitos tranſire iuſtorū eſt mēte ire per miſericordiam, eóſq; velle liberare. Sed iuſtorum animæ quāuis in ſuæ naturæ bonitate miſericordiā habeāt, iam tñ auctoris ſui iuſtitię coniūctæ, tāta rectitudine cōſtringuntur, vt nulla ad reprobos cōpaſsione moueanť: nec Iniuſti ergo ad beatorū ſortē tranſeūt, quia dānatione perpetua cōſtringunť: nec iuſti ad reprobos trāſire poſſunt, quia erecti iam per iuſtitiā iudicii, eis nullo mō ex aliqua cōpaſsione miſerētur. Theo. Hic elicis argumentū cōtra Origę. ſequaces qui dicūt: Cū terminus ſit imponēdus ſuppliciis, erit tēpus quo aggregabūtur pctōres iuſtis & deo. Aug. de q̄ſt. euā. Oſtēditur em̄ p incōmutabilitatē diuinæ ſentētiæ nullū auxiliū miſericordię poſſe pberi pctōribus à iuſtis, etiā ſi velint pbere: quo admonet vt in hac vita hoīes ſubueniāt quibus poſſunt, ne ſi poſtea etiā optimè recepti fuerint, eis quos diligunt opitulari nō valeant. Illud em̄ qđ ſcriptū eſt, vt & ipſi recipiant vos in æterna tabernacula, nō de ſupbis & immiſericordibus ſcriptū eſt, ſed de his qui ſibi eos amicos de operibus miſericordiæ fecerūt: quos iuſti nō velut ppria poteſtate quaſi gratificādo recipiūt, ſed pmiſsiōe diuina.

Dei iuſtitia oſtenditur.

Sententia diuina cō mutabilis

Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eam in domū patris mei. Habeo enim quinque fratres: ut teſtetur illis, ne & ipſi ueniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moyſen & prophetas: audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham: ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi: Si Moyſen & prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.

Greg in ho. Poſtquā ardēti diuiti de ſe ſpes tollitur ci⁹ animus ad propinquos quos reliquerat icurrit. vnde dicitur: Et ait, Rogo te pater &c. Aug. de quę. euā. Lazarū petit mitti, quia ſenſit ſe indignū qui teſtimoniū perhibeat veritati. Et quia nō impetrauerat paululū refrigerari, multò min⁹ credit ſe relaxari poſſe ab inferis ad p̄dicationē veritatis. Chry. Vide autē peruerſitatē, nec in ipſis pœnis cōtinet veritatē. Si pater eſt Abrahā quō dicis: Mitte eū in domū patris mei? ſed nō es oblitus patris tui, quia ille te perdidit. Greg. in ho. Reproborū autem mētē pœna ſua quandoq; inutiliter erudit ad charitatē, vt iam tunc etiā ſuos ſpecialiter diligāt, qui hic dū peccata diligerēt, nec ſe amabāt. vñ ſequiť: Habeo em̄ quinq; &c. Amb. Serius aūt diues iſte magiſter eſſe incipit, cū iam nec diſcēdi tēpus habeantur vel docēdi. Greg. ī ho. Qua in re notandū eſt ardēti diuiti quāta ſupplicia cumulātur. ad pœnā nanq; ſuā ei cognitio ſeruatur & memoria: cognouit em̄ Lazarū quem deſpexit, & fratrum ſuorū meminit quos reliquit. vt em̄ pctōres ī ſupplicio amplius puniantur, & eorum vidēt gloriā quos cōtempſerunt, & de illorū pœna torquētur quos inutiliter amauerūt. Petēti autem diuiti vt Lazarus mitteretur ad Abrahā, ptinus reſpōdetur. vñ ſequitur: Et ait illi Abrahā, &c. Chry. q. d. Non ſint tibi magis curæ fratres tui q̄ deo q eos creauit, ſtatuítq; eis doctores qui eos cōmonerēt & ſolicitarēt. Vocat aūt hic Moyſen & pphetas ſcripta Moſayca & pphetica. Amb. Quo loco euidētiſſimè declarat dñs vetus teſtamentū eſſe fidei firmitatē, retundēs perfidiā Iudæorū, & excludēs nequitias hæreticorū. Greg. in ho. Sed qui dei verba deſpexerat, hęc audire nō poſſe ſuos ſequaces æſtimabat. vñ ſequitur: At ille dixit: Nō, pater Abrahā &c. Chry. Quia em̄ audiendo ſcripturas contēnebat, & fabulas eſſe putabat, ex his que paſſus fuerat ipſe quoq; diiudicabat de fratribus. Greg. Niſe. Sed & aliud quoddā dogma docemur, ꝙ Lazari quidē aīa nō eſt erga præſentia ſolicita, nec retorquet ſe ad aliquod relictorū. At diues quaſi quodā viſco etiā poſt mortē à vita detinetur carnali. Nā ſi quis omnino carnalis ſcđm mentē fiat, nec poſtquam corpus exuerit, remouetur à paſsionibus eius. Grego. ī ho. Sed mox diuiti veraci ſententia reſpōdetur. Sequitur enim: Ait autē illi, Si Moyſen & prophetas nō audiūt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credēt ei. Quia qui verba legis deſpiciunt, redemptoris præcepta qui ex mortuis reſurrexit, quantò ſubtiliora ſunt, tantò hic difficilius implebunt. Chryſ. Quòd autem verū ſit quòd qui nō auſcultat ſcripturas, nec mortuis rediuiuis auſcultat, oſtenderunt Iudæi, qui nunc quidem volebant occidere Lazarum, nunc verò inuadebant apoſtolos, cùm tamen à mortuis nonnulli reſurrexerint hora crucis. Sed & illud conſidera, ꝙ quiſque mortuus ſeruus eſt, quæcunq; verò dicunt ſcripturæ dicit dominus: vnde & ſi reſurgat mortuus, & ſi cœlitus deſcenderit angelus, omnibus magis ſunt dignæ fide ſcripturæ. nam angelorum dominus viuorum & mortuorum eas inſtituit. Si autē ſciret hoc deus quòd mortui reſurgentes prodeſſent viuentibus, non hoc omiſiſſet, qui pro vtilitate noſtra ſingula quæq; tractat. Sed & ſi crebro reſurgerent mortui, hoc iterum tempore contemneretur, ſed & diabolus facilè introduceret peruerſa dogmata, id quoque per organa ſua fingens: non quidem ſuſcitans verè defunctos, ſed quibuſdam fallaciis ſpectantium fruſtrans intuitum vel ingenians quoſdam mortem ſimulare.

Mira declaratio.

Aug. de curis pro mortuo habendis. Diceret autem aliquis: ſi nulla eſt mortuis cura de viuis, quomodo diues rogauit Abraham vt mitteret Lazarum ad quinque fratres ſuos? Sed nunquid quia hoc diues ille dixit, ideo quid fratres agerent, vel quid paterentur in illo tempore ſciuit? ita illi cura fuit de viuis, quamuis quid agerent omnino neſciret: ſicut nobis eſt cura de mortuis, quamuis quid agat omnino neſciamus. Sed rurſus occurrit quæſtio, quomodo hic Abraham eſſe ſciebat Moyſen & prophetas, id eſt libros eorū, vbi etiā nouerat diuitem illū in deliciis, Lazarum verò in doloribus vixiſſe? Verū nō cū hæc agerētur ī viuis, ſed eis mortuis potuit

Quæſtio pulchra

Lazaro indicāte cognoscere, ne salsum sit quod ait propheta, Abrahā nesciuit nos. Possunt & ab angelis q reb⁹ q̄ agūtur hic præstn sunt, audire aliquid mortui: posfūt etiā aliqua q̄ necessariū est eos nosse non solū præterita, verūetiā futura spiritu dei reuelāte, cogonscere. Augu. de quæ.euā. Per allegoriam autē hæc sic accipi possunt, vt in diuite intelligātur superbi Iudæorū ignorātes dei iustitiā, & suā volētes cnnstituere. Purpura & byssus dignitas regni est. Et auferetur (inquit) à vobis regnū dei. Epulatin splendida iactantia legis est, in qua gloriabantur plus ad pōpam elationis abutentes ea, q̄ ad necessitatē salutis vtētes. Mēdicus autē nomine Lazarus, qui interpretatur adiutus, significat indigentē veluti gētilem aliquē aut publicanū, qui tantò magis adiuuatur, quātò minus de suarū copia facultatū præsumit. Greg. in bo. Lazarus igitur vlceribus plenus gentilē populū figuraliter exprimit, qui dū ad deū cōuersus peccata sua confiteri nō erubuit, huic vuln' in cute fuit. Quid enim est peccatnrū cōfesšin, nisi quædā vulnerū ruptio? sed Lazarus vulneratus cupiebat saturari de micis q̄ cadebant de mensa diuitis, & nemo illi dabat. quia gētilē quēque ad cngnitinnē legis admittere superb⁹ ille populus despiciebat. & qa ea verba defluebāt de sciētia, quasi micæ cadebant de mensa. Aug. de quæ.euan. Canes autē qui vlcera pauperis lingebāt, nequisšimi homines sunt amātes peccata, qui lata lingua etiā laudare nō cessant npera ma'a, quæ in se alius gemēs & cōfitēs detestatnr. Greg. in ho. Nnnnunquā etiam solēt in sacro eloquio p canes prædicatnres intelligi, secundū illud: Lingua canū tuorū ex inimicis ab ipso. Canū etenim lingua vnlnus dnm lingit curat, quia dnctores sancti dū in cnnfesšione peccati nnstri nns instruunt, quasi vulnus mentis p linguā tangunt. Diues antem sepultus est in inferno, in sinum verò Abrahæ Lazarus ab angelis ductus est. i. in secretā requiem: de qua veritas dicit, Multi venient ab nriente & occidente, & recūbent cū Abrahā, Isaac & Iacnb in regno cælorū. filij autē regni eiicientur in tenebras exterinres. De lnnginquo autē ad videndum Lazarū oculos diues leuat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in imo sunt, fideles quosq: ante diē extremi iudicij super se in requie attēdūt, qunrū post gaudia cōtemplari nullatenns possunt. Lnngè verò est quod conspiciunt, quia illuc per meritū non attingunt. In lingua aūt amplius ardere ostēditur, quia infidelis popul⁹ verba legis in ore tenuit, quæ opere seruare cōtēpsit. Ibi ergn ampli⁹ ardebit, vbi se amplius ostēdit scire qund facere noluit. Abrahā autē filiū eū vocat, quē tamen à tormento nō liberat, quoniā huins infidelis populi patres, quia multos à sua fide deuiasse considerāt, eos nulla cōpasšione à tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. August. de quæst.euan. Quioque autem fratres quos habere dicit in domo patris sui, Iudæos significat, qui appellati sunt quinq;, quia sub lege detinebantur quę p Moysen data est, qui quinq: libros cōscripsit. Chry. Vel habuit quinque fratres. i. quinque sensus quibus ante seruierat, & ideo Lazarū amare noo poterat, quia illi fratres nō amant paupertatē. Illi te fratres in hæc tormenta miserunt, saluari non possunt nisi moriantur, alioqnin necesse est vt fratres habitent cum fratre suo. Sed quid quęris, vt mittā Lazarū? habēt Moysen & prophetas. Moyses, Lazarus pauper fuit, maiores diuitias esse arbitrat⁹ paupertatē Christi, q̄ diuitias Pharaonis, Hieremias in lacū missus pane tribulationis vescebatur, & omnes prophetæ istos fratres docent: sed isti fratres saluari nō possunt, nisi aliquis ab inferis resurrexerit. Isti eīn fratres antequā Christus resurgeret, me ducebāt in mortē, ille mortuus est, sed isti fratres resurrexerunt: nunc nculus meus Christum videt, auris eum audit, tactus amplectitur. Ex hoc autē quod diximus, locū determinamus Martiooi & Manichæo qui destruūt vetus testamētū. Vide ergo quid dicat Abrahā, si Moysen & prophetas nnn audiunt. q.d. Bene facis eū qul resurrecturus est expectando, sed in illis Christus loquitur: si illos audies, & illū auditurus es. Greg. in bo. Iudaicus autē populus, quia Moysi verba spiritaliter intelligere contēpsit, ad eū de quo Mnyses locutus fuerat nō puenit. Am. Vel aliter: Lazarus est pauper in seculo, sed deo diues: neq; enim omnis sancta paupertas aut diuitię criminosæ: sed sicut luxoria infamat diuitias, ita paupertatē cōmendat sanctitas: siue apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide, qui verā teneat fidē, verborū insulas non requirit. Cni similē illū puto, qnl cæsus sæpius à Iudæis vlcera sui corporis lābenda quibusdā, velut canibus offerebat. Beati canes in quos vlcerū talium distillat humnr, vt impleat cor quo custodire domū, seruare gregē, cauere assuescā lupos. & quia panis verbum est, fides autē verbi est, micæ velut quædam dogmata fidei sunt mysteria. s. scripturarū. Arriani autē qui societatē pntentiæ regalis affectant, vt impugnēt ecclesiæ veritatē, nónne tibi videntur in qoadā purpnra & abysso iacere? qui cū pro veris fucata defendant, diuitibus abūdant sermonibus. Diues hæresis euangelia multa cōposuit, & pauper fides hoc snlū euangelium tenuit quod accepit. Diues philosnphia plures sibi deos fecit, pauper ecclesia vnū deū nnuit. nónne illæ videntur egenæ dinitię, & redūdare paupertas? Aug. de quæ.euan. Aliter etiam intelligi potest illa narratio, vt Lazarū dominū significare accipiamus iacentē ad ianuam illins diuitis, quia se ad aures superbisšimas Iudæorū īcarnationis hnmilitate deiecit, cupiēs saturari de micis quę cadebāt de mensa diuitis. i. quærens ab eis, vel minima opera institiæ, quæ suæ mensæ. i. suæ pntestati p superbiā nō vsurparent, quæ npera quanuis minima & sine disciplina perseuerantiæ vitæ bnnæ, saltē interdū vel casū facerēt, sicut micę de mensa cadere snlēt. Vlcera, pasšiones sunt dnmini. Canes qui ea lingebant, gētes sunt quns immūdos Iudæi dicebant, & tamē pasšiooes domini in sacramentis corpnris & sanguinis eius per totum orbē snauitate deuotisšima lambūt. Sinus Abrahæ intelligitur secretū patris, quo post pasšionē resurgens, assumptus est dñs, quo eū portatū ab angelis ideo dictū puto, quia ipsam receptionē qua ī secretū patris accesšit, angeli annūtiauerūt discipulis. Cætera secūdū superiorē expositionē accipi possunt, quia secretū p̄ris bene intelligit, vbi etiā ante resurrectinnē iustorū animæ viuunt cum deo.

Allegorica expositio.

Visio Lazari qualis.

Arrianorum perfidia.

CAPVT XVII.

Et ait ad discipulos suos: Imposšibile est, ut non ueniāt scandala. Væ autem illi per quem ueniunt. Vtilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiiciatur in mare, quàm ut scandalizet unum de pusillis istis.

Theop. Quia pharisæi existentes auari coouitiabantur Christo de paupertate prædicanti, induxit parabolā diuitis & Lazari. Deinde cū discipulis cōfert de pharisæis indicans eos schismaticos, & diuinæ viæ impeditores esse. vnde dicitur: & ait ad dis. Imp. est, &c. i. impedimēta bonæ & deo placitæ conuersationis. Chry. Sunt autem duplicia scandala, quorum hæc quidem diuinæ gloriæ refragantur, hæc verò prodeunt solū ad irrogandū fratribus impedimentom: nā excogitationes hæresum, & quicunque contra veritatē fit sermo, diuinæ gloriæ refragantur. Non tamen ad præsens memorari videntur huiusmodi scandala, sed magis ea quæ cōtingunt ioter amicos & fratres, sicut iurgia, detractiones & huiusmodi. vnde postea subdit: Si pecca. in te, &c. Theo. Vel di-

cit, ꝙ necesse est emergere multa prędicationis & veritatis obstacula, sicut pharisæi impediebant Christi prędicationē. Quærunt autē aliqui: Si necesse est vt veniāt scādala, cur dn̄s arguit scandalorū authorem? Sequitur enim: Væ autē illi, &c. Quicquid enim parit necessitas, veniale est. Sed attende, ꝙ necessitas ista libero arbitrio sortitur originē. vidēs enim dominus qualiter homines innitūtur malo, nec proponūt aliquid boni, dixit quòd quantū est ex cōsequentia eorū quæ videntur, necesse est contingere scandala: sicut si medicus videns quęquā mala dieta vtentē dicat, necesse est hunc ægrotare, & ideo inducenti scandala væ dicit, & pœnā ei cōminatur, dicēs: Vtilius est illi si lapis molaris &c. Bed. Secundum morē prouinciæ Palæstinæ loquitur, cū maiorū criminū apud veteres Iudæos fuerit pœna, vt in profundū ligato saxo demergerētur, & reuera vtilius est innoxium pœna quāuis atrocissima, tēporali tamē vitā finire corporeā, q̄ fratri nocentem mortem animæ mereri perpetuam. Rectè autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quodcūq; viderit, quodcunq; passus fuerit, non declinat à fide. Inquātum ergo sine peccato possumus, euitare proximorum scādalum debemus. Si autē de veritate scādalum sumitur, vtilius permittitur scandalū quàm veritas relinquatur. Chrys. Per scandalizantis autem pœnam, brauium salutis adijce. nisi enim vnius animæ salus esset sibi nimium curæ, non comminaretur scandalizantibus tantam pœnam.

Doctrina vtilis.

Attendite uobis: Si peccauerit in te frater tuus, increpa illū: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi.

Amb. Post diuitē qui cruciatur in pœnis, subiacet præceptū veniæ largiēdæ his qui se ab errore conuertūt, ne quē desperatio nō reuocet à culpa. vnde dicit: Attēdite vobis. Theo. q. d. Necesse est scādala cōtingere, nō tamē necessariū est vos perire si peccaueritis: sicut nō est necesse oues perire lupo veniente, si vigilet pastor. Et qm̄ multæ sunt scandalizantiū differētiæ, quidā enim sunt insanabiles, quidā sanabiles. Et ideo subiungit: Si peccauerit in te frater &c. Ambr. Vt neq; difficilis venia, nec remissa sit indulgētia: neq; austera percellet suectio, vel conniuentia nō inuitet ad culpam. vnde & alibi dicitur: Corripe ipsum inter te & ipsum solū. plus enim proficit amica correctio, q̄ accusatio turbulenta. Illa pudorē incutit, hæc indignationē mouet. seruetur potius ꝙ ꝓdi metuat qui monetur. Bonū quippe est vt amicū magis te, qui corripitur credat, quàm inimicū. Facilius em̄ consiliis acquiescitur, quàm iniuriæ succumbitur. Infirmus custos diuturnitatis est timor, pudor autē bon⁹ magister officij. qui em̄ metuit, reprimitur, nō emēdatur. Pulchrè autē posuit, Si peccauerit in te. Nō enim est æqua cōditio in deū hominēq; peccare. Bed. Iotuēdū est autem quia non passim peccāti dimittere iubet, sed pœnitētiā agēti. hoc enim ordine scandala declinare possumus, si nullū lædamus, si peccantē zelo iustitiæ corripimus, si pœniteoti misericordiæ viscera paodimus. The. Sed quæret aliquis: Si cū pluries indulserim fratri iterū fit nociuus, quid agendū est secū? Ideo quæstiooi huic respōdens subdit: Et si sep. i die, &c. Bed. Septenario numero nō veniæ dādæ terminus ponitur, sed vel omnia peccata dimitteoda vel semper pœnitenti dimittēdum præcipitur. Solet enim sæpe per septem cuiusq; rei aut temporis vniuersitas indicari. Ambr. Vel quia septima die requieuit deus ab operibus suis, post hebdomadam istius mundi requies nobis diuturna ꝓmittitur: vt quēadmodum mala istius mundi opera cessabunt, ita etiam vindictæ seueritas conquiescat,

Septenarij mysteriū.

Et dixerūt apostoli domino: Adauge nobis fidē. Dixit autē dominus: Si habueritis fidē sicut granū sinapis, diceretis huic arbori moro: eradicare & transplantare in mare, & obedict uobis.

Theo. Audientes discipuli dominū de quibusdā arduis differentē: puta de paupertate & scandalis euitandis, petunt sibi fidē augeri, ꝑ quā possent paupertatē sequi: oi hil enim adeò cultū suggerit paupertatis, sicut credere & sperare in domino: & vt ꝑ fidē scandalis valeāt resistere. vnde dicitur: Et di. apost. &c. Greg. 22. mo. Vtque iam accepta per initium fuerat, quasi per augmentū gradu um ad perfectionē veniret. Aug. de quæ. euā. Potest quidē intelligi hanc fidē sibi augeri postulasse qua creduntur ea q̄ nō vidētur, sed tamē dicitur etiā fides rerū quādo nō verbis, sed ipsis rebus ꝑsentibus credit: quod futurū est cū iā ꝑ speciē manifestā se contēplandā præbebit sanctis ipsa dei sapientia ꝑ quā facta sunt omnia. Theo. Dominus autē ostendit eis ꝙ bene peterēt, & ꝙ credere deberēt cōstāter, ostendēs eis ꝙ fides multa potest. vnde sequitur: Dixit. au. do. &c. Duo magna cōcurrūt in idē: transpositio radicati in terra, & plātatio in mari. quid enim in vndis plātatur? ꝑ quæ duo virtutē fidei manifestat. Chry. Mentionē autē facit sinapis, quia eius granū & si sit paruū quantitate, est tamen potestate virtuosius oībus. Insinuat igitur ꝙ minimū suæ fidei magna potest. Si autē morū nō transposuerūt apostoli, nō calūnieris: nō em̄ dixit, Transferetis, sed transferre potteritis: sed noluerūt, quia opus nō erat, cū maiora fecerint. Quæret autē aliquis: Quomodo Christus dicit minimā partem esse fidei quæ morū vel montē potest trāsponere: cùm Paulus dicat hanc esse omnem fidem quæ montes transfert? Dicendū igitur est ꝙ Apost. attribuit toti fidei montē transponere nō tāquam tota fides solū hoc possit, sed quia hoc carnalibus magnum videbatur propter eminentiam corporis. Bed. Vel fidem perfectā dominus hîc grano sinapis cōparat, eò quòd sit in facie humilis & in pectore seruēs. Mysticè autē per morum, cuius colore sanguineo fructus & virgulta rubent, euāgelium crucis exprimitur, quæ per fidem apostolorum de gente Iudęorum in qua, velut in stirpe generis, tenebatur, verbis prędicationis eradicata, & in mare gētium plantata est. Amb. Vel hoc dicitur, quando fides spiritū excludit immundū. Nam fructus mori primo albet in flore, qui inde iam formatus erutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ & potestate rutilanti præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. Chrys. Morum etiam diabolo aptabis: nam sicut mori frondibus vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes exhortas ab eo, alit nobis vermem perpetuum: sed hanc morum potest fides ab animabus nostris euellere, & in abyssum demergere.

Duo magna cōcurrunt.

Quis autē uestrū habēs seruū arantē aut pascentē boues, qui regresso de agro dicat illi, Statim transi & recūbe: & nō dicit, para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec mādacē & bibā, & post hæc tu m. mducabis & bibes? Nunquid gratiā habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & uos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus. Quod debuimus facere, fecimus.

Theo. quia fides propriū possessorē facit diuinorū mādatorū obseruatorē, viuificis eū exornās operibus: exin de videbatur hominē incurrere posse superbiæ vitium, vnde præmonuit dn̄s apostolos ne superbiāt in virtutibus suis ꝑ exēplum cōueniens, dicens: Quis autē vestrū ha. ser. aran. &c. Aug. de quæ. euan. Hāc ergo fidem præstantissimæ veritatis plerisque non intelligētibus videri potest dominus discipulis suis oō ad id qđ petierant respondisse. Difficile autem mihi apparet, nisi intelligamus ex fide i fidē. i. ex fide ista qua ministratur

deo,in eã fidẽ significasse trãsferri vbi fruãtur deo. Augebitur enim fides cũ primò verbis prędicãtibus,deinde rebus apparẽtibus creditur, sed illa cõtẽplatio summam quietem habet,quę in æterno dei regno retribuitur.Summa verò quies illa præmiũ est iustorũ laborũ, qui ecclesiæ administratione peragũtur:& ideo quãuis in agro aret seruus aut pascat,hoc est in vita seculari,vel terrena verset negocia,vel stultis hominibus tanquã pecoribus seruiat,opus est vt post illos labores domũ veniat,hoc est ecclesiæ societur.Beda, Vel seruus de agro egreditur, cũ intermisso ad tempus opere prædicãdi ad cõsciẽtiã doctoré recurrit, sua secũ acta vel dicta retractãs,cui nõ statim dñs dicit, Transi de hac vita mortali. Recũbe.i.in æterna sede beatæ vitæ souere.Amb.Intelligitur enim quia nullus recũbit nisi antè transierit: denique & Moyses antè transiuit vt magnũ visum videret. Sicut ergo tu nõ solũ nõ dicis seruo tuo,Recumbe, sed exigis ab eo aliud ministerium: ita nec in te patitur dñs vos vsum esse operis & laboris,quia dũ viuimus debemus semper operari.vnde sequitur:Et nõ di.ei:par,&c. Bed.Iubet parari quod cœnet. hoc est post laborẽ sup er tæ locutionis humilitatẽ quoq; cõsiderationis propriæ exhibere,tali cœna dominus pasci desiderat: pcingi autem est mentem humiliatã ab omnibus fluctuantiũ cogitationũ finibus, quibus operũ gressus impediri solet **[Expositio tropologica.]** cõstringere.Nã qui vestimenta præcingit, hoc agit ne incedẽs inuoluatur ad lapsum.Ministrare verò deo,est absq; gratiæ eius auxilio nihil virium habere profiteri. Aug.de quæ.euan.Ministrãtibus etiã,hoc est euangelizãtibus seruis suis,manducat & bibit dñs cõfessionẽ & fidẽ gẽtiũ.Sequitur:Et post hoc,&c.Bed.q.d. Postquã tuæ prædicationis opere delectatus tuæque cõpũctionis epulis fuero refectus,tũc demum transies & æternis meæ sapiẽtiæ dapibus in æternũ reficieris.Cyril.Docet autẽ dñs q̃ ius potestatis dominicæ,quasi debitã subiectionẽ requirit à famulis.cũ subdit: Nũquid gra.ha.ser. illi,&c. Non puto, per hoc morbus superbiæ tollitur. Quid superbis? ignoras quòd si nõ persoluis debitum, periculum imminet.Si verò persoluas, nullam gratiam facis?secundũ illud Pauli,Si euãgelizauero, non est mihi gloria,necessitas enim mihi est:væ mihi si non euãgelizauero.Cõsidera ergo quòd qui apud nos dominãtur, non referunt gratias, cũ aliqui subditorum statuta sibi prosequũtur obsequia: sed ex beneuolẽtia sæpius suorũ prouocantes affectum,maiorẽ eis appetitũ seruiendi aggerant. Sic & deus petit quidem à nobis famulatũ iure seruitij:verũ quia clemẽs & bonus est,honores laborãtibus pollicetur, & supereminet sudorib⁹ subiectorũ beneuolentiæ magnitudo.Amb.Non ergo te iactes, si **[Obsequia creaturarũ mũdi.]** bene seruisti quod facere debuisti.Obsequitur sol,obtemperat luna,seruiunt angeli, & nos ergo non à nobis laudem exigamus.vnde concludens subdit . Sic & vos cũ omnia benefeceritis dicite,&c.Beda, Serui quidem, quia precio empti.Inutiles, quia dominus bonorũ nostrorũ non indiget,vel quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam. Hæc igitur est in hominibus fidei perfectio,si omnibus quæ sunt præcepta impletis,imperfectos se esse nouerint.

Et factum est dũ iret Iesus in Hierusalẽ, trãsibat per mediã Samariam & Galilæam. Et eũm ingrederetur quoddam castellũ, occurrerunt ei decẽ uiri leprosi,qui steterunt à longè,& leuauerunt uocem,dicentes:Iesu præceptor miserere nostri.Quos ut uidit,dixit:Ite,ostendite uos sacerdotibus. Et factum est dum irẽt, mundati sunt. Vnus autem ex illis , ut uidit quia mundatus est, regressus est cũ magna uoce magnificãs deum. Et cecidit in faciẽ ante pedes eius,gratias agens. Et hic erat Samaritanus. Respondẽs autẽ Iesus,dixit:Nõne decẽ mundati sunt? & nouẽ ubi sunt? Nõ est inuẽtus qui rediret, & daret gloriã deo, nisi hic alienigena. Et ait illi,Surge et uade:quia fides tua te saluum fecit.

Amb.Post prædictam parabolam reprehenduntur ingrati,dicitur enim:Et fa.est dum, &c. Tit.Vt ostendat quòd Samaritani quidem beneuoli, Iudæi verò prædictis beneficiis sunt ingrati.erat enim discordia inter Samaritanos & Iudęos,quam ipse pacificans inter vtrosq; transit,vt vtrosque compingat in vnũ nomen hominis. Cyril.Deinde suam gloriam saluator manifestat,attrahens ad fidem Israel.vnde sequitur: Et cũ ingre. quod. cast.oc.ei,&c.ab vrbibus & oppidis expulsi & quasi immundi ritu legis Mosaycæ. Tit.Conuersabãtur autem adinuicem,quia fecerat eos vnanimes cõmunitas passionis,& præstolabantur transitum Iesu soliciti donec aduenientem Christum viderent.vnde sequitur:Qui steterunt à longè,eo quòd lex Iudæorum lepram immundam iudicat.Lex autẽ euangelica nõ externã, sed internam asserit esse immundã.The. A longè ergo stãt quasi verecundantes de immunditia quæ eis imputabatur:putabãt enim quòd Christus eos fastidiret ad modũ aliorum:sic ergo abstiterũt loco,sed facti sunt proximi deprecando:propè enim est dominus omnibus inuocãtibus eũ in veritate.vnde sequitur:Et leua.vo.di.Ie. præ. **[Virtus nominis Iesu.]** &c.Tit.Dicunt nomen Iesu,& lucrifaciunt rem. Nam Iesus interpretatur saluator.Dicunt,miserere nobis:ꝓpter experientiam virtutis eius,neque argentũ petentes neque aurũ, sed vt aspectum corporis sanum obtineãt. Theo.Nec simpliciter obsecrant eum,nec rogant eũ vt mortalẽ.Vocant enim eum præceptorem.i.dominum: quo penè videntur hunc opinari deũ.At ipse iubet illis, vt ostenderẽt se sacerdotibus. Ipse enim experiebãtur, si mundati forent à lepra vel non. Cyril.Lex etiã mundatos à lepra iubebat se ostẽdere sacerdotib⁹ offerre sacrificiũ causa purgatiõis.The.Iubere ergo eis vt irẽt ad sacerdotes,nihil aliud innuebat nisi q̃ debebant curari. vnde sequitur:Et fa.est,&c.Cyril.In quo Iudęorũ põtifices æmuli glorię eius cognoscere poterant quòd inopinatè & mirificè sanati sunt, concedente Christo eis salutem.Theo. Cùm autem decem essent, nouẽ qui Israelitæ erant ingrati fuerũt,sed alienigena Samaritanus reuersus,voces emittebat benignas.vnde sequitur: Vn⁹ autem ex illis &c.Tit.Dedit autem ei appropinquandi fiduciam suscepta purgatio.vnde sequitur:Et cecidit in **[Generis gloria inanis.]** fa.suam ante pe.eius gra.agens.Ex procubitu & supplicatione fidem suam simul cum beneuolentia pandens. Sequitur:Et hic erat Samaritanus.Theop.Hinc poterit quisque conijcere, quòd nihil impedit quenquam placere deo & si de genere prophano processerit, dummodo bonum gerat propositum. Nullus etiã natus ex sanctis superbiat,nouem enim qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt.vnde sequitur: Respondens autem Iesus dixit, nõnne decem &c.Titus,Per hoc ostenditur quòd prõptiores ad fidem erant alienigenæ , lentus enim erat ad fidem Israel.vnde subditur:Et ait illi, Surge,vade: quia fides tua te saluum fecit. Aug.de quæst.euang.Mysticè autem leprosi intelligi possunt,qui sententiam veræ fidei non habentes varias doctrinas profitentur errores. Non enim abscondunt imperitiam suam,sed pro summa peritia proferunt in lucem, & iactantiam sermonis ostendunt.Coloris quippe vitium lepra est : vera ergo falsis inordinatè permixta in vna disputatione vel narratione hominis tanquam in vnius corporis colore apparentia,significat lepram,tanquam veris falsisque colorum locis humana corpora variantem atque maculãtem.Hi autem tam vitandi sunt ecclesiæ, vt si fieri potest longius remoti magna clamore Christum interpel-

lent. Quòd aũt pceptorẽ eũ inuocauerũt satis puto verè leprã falsam esse doctrinã, quã bon⁹ pceptor abstergat. Nullũ aũt eorũ quib⁹ hæc corporalia beneficia dñs pstitit inueniẽ misisse ad sacerdotes nisi leprosos. Sacerdotiũ eñ Iudæorũ figura fuit sacerdotij qđ est ĩ ecclesia. Cætera autẽ vitia p seipsum interius ĩ cõsciẽtia dñs sanat & corrigit. Doctrina verò vel imbuẽdi per sacramẽta, vel catechizãdi per sermonẽ potestas ecclesiæ tributa est. Qui dũ irẽt, mũdati sunt, quia gẽtiles ad quos venerat Petrus nõdũ accepto baptismatis sacramento, per quod spiritualiter ad sacerdotes peruenitur, ĩfusione spiritus sancti declarãtur. Quisquis ergo in ecclesiæ societate doctrinã integrã verãq; assequatur, eo ꝙ manifestatur varietate mẽdaciorũ, tãquã lepra caruisse, hic tamen ingratus deo mũdatori suo, gratiarũ agẽdarũ pia humilitate nõ prosternitur, similis est illis de quib⁹ dicit Apost. ꝙ cũ deũ cognouissent, nõ vt deũ magnificauerũt, aut gratias egerũt, ideo tales ĩ nouenario numero

Vnitatis virtus.

tanquã imperfecti remanebũt. Nouẽ eñ indigẽt vno, vt quadã vnitatis forma coagulẽtur vt x. sint. Ille autẽ qui gratias egit vnicæ ecclesiæ significatione approbat⁹ est. Et quia illi erãt Iudæi, amisisse per superbiam declarati sunt regnũ cælorũ, vbi maximè vnitas custodiẽ. Iste verò qui erat Samaritanus quod interpretatur custos, illi à quo accepit tribuens quod accepit secundũ illud: Fortitudinẽ meã ad te custodiam, vnitatẽ regni humili deuotione seruauit. Bed. Cecidit autẽ in faciẽ, quia ex malis quæ se perpetrasse minimè erubescit: qui surgere & ire præcipitur, quia qui infirmitatem suam cognoscens humiliter iacet, per diuini verbi consolationẽ ad fortia opera proficere iubetur: si autẽ fides saluũ fecit eũ q se ad agẽdas gratias ĩclinauit, ergo pfidia perdit eos qui de acceptis beneficiis deo dare gloriã neglexerũt. Quapropter fidẽ per humilitatẽ augeri debere, sicut in parabola superiori decernitur, ita hic ipsis rebus ostenditur.

Interrogatus autẽ à pharisæis, quãdo uenit regnũ dei? Respõdẽs eis dixit: Nõ ueniet regnũ dei cũ obseruatione: neq; dicent, ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum dei intra uos est.

Cyril. Cũ saluator in sermonib⁹ quos ad alios dirigebat frequẽter regnũ dei meminisset, ob hoc pharisæi eũ deridebãt. vnde dicitur: Inter. au. à phari. &c. regnũ, quasi irrisoriè dicerẽt, antequã veniat, de quo loqueris mors crucis te occupabit. Dominus autẽ patientiã ostendens increpatus nõ increpat, sed potius malos existentes suo nõ dedignatur respõso. Sequiẽ eñ: Resp. eis di. Nõ ve. reg. dei, &c. q. d. nõ quæratis de tẽporibus, quibus iterũ instabit tẽpus regni cælorũ. Bed. illud enim tẽpus neq; ab hominibus, neque ab angelis potest obseruari, sicut tẽpus incarnationis prophetarum, vaticiniis & angelorũ est manifestatũ præconiis, vnde subdit: Neq; di. Ecce hic, &c. Vel aliter: Interrogant de tẽpore regni dei, quia sicut infrà dicitur: Existimabãt ꝙ veniente Hierosolymã dño, cõfestim regnũ dei manifestareẽ. vnde dñs respõdet, ꝙ regnũ dei nõ veniet cũ obseruatione. Cyr. Solũ autẽ ad vtilitatẽ cuiuslibet hominis esse fatetur illud quod subditur: Ecce enim reg. dei, &c. i. in vestris affectibus, & in potestate vestra id capere: potest enim quilibet homo iustificatus per fidẽ Christi & virtutib⁹ ornatus, regnum obtinere cælorũ. Greg. Naz. Vel forsitã regnũ nobis insitũ dicit inditam animabus nostris lætitiã per spiritũ sanctũ: ea eñ est velut imago & arra perennis lætitiæ qua in futuro seculo sanctorũ animę gau-

Arra lætitiæ.

dent. Bed. Vel regnum dei seipsum dicit intra illos positum, hoc est in cordibus eorum per fidem regnantem.

Et ait ad discipulos suos: Veniẽt dies quando desideretis uidere unum diem filij hominis, & non uidebitis. Et dicent uobis: Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque sectemini. Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo in ea quæ sub cælo sunt, fulget: ita erit filius hominis in die sua. Primùm autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.

Cyril. Quia dñs dixerat: Regnũ dei intra vos est, voluit discipulos esse paratos ad patientiã, vt affecti strenui intrare valeãt regnũ dei. prædicit ergo eis, ꝙ antequam de cęlo veniat, in fine seculi persecutio irruet super eos. vñ sequitur: Et ait ad dis. suos, Ve. dies, &c. Significãs ꝙ tãta erit persecutio, ꝙ vnũ diẽ eius videre cupiãt illius. s. tẽporis quo adhuc cõuersabantur cũ Christo. sanè Iudæi Christum multis angustiauerunt improperiis & iniuriis, sed cõparatione malorum maiorũ minora eligẽda videntur. Theo. Tunc enim absque solicitudine viuebant, Christo eos procurante & protegente, sed futurũ erat quando Christo absente traderẽtur periculis, ad reges & principes ducti, & tunc tempus primũ cuperẽt quasi tranquillũ. Beda, Vel diẽ Christi dicit regnũ eius quod speramus futurũ, & bene dicit vnũ diẽ, quia ĩ illa beatitudinis gloria tenebrarũ interruptio nulla est: bonum ergo est diẽ Christi desiderare, nec tamẽ magnitudine desiderij nobis somnia fingere debemus quasi instet dies domini. vnde sequitur: Et di. vo. Ec. &c. Euse. q. d. Si adueniẽte Antichristo fama de eo volet, quasi apparuerit Christus, nõ egrediamini, neq; sequamini: nam impossibile est eũ qui semel in terra visus est, iterum in angulis terræ conuersari. Erit igitur hic de quo dicitur nõ verus Christus: manifestũ enim signũ secundi aduẽtus saluatoris nostri hoc est, ꝙ subito totum orbẽ claritas eius aduẽtus replebit. vnde sequiẽ: Nã si. ful. &c. Nõ enim apparebit super terram ambulans, sicut quidã homo cõmunis, sed vniuersaliter irradiabit, ostendens cunctis iubar propriæ deitatis. Be. Et pulchrè ait, Coruscãs

Iudicij locus.

de sub cælo: quia iudiciũ sub cęlo, hoc est ĩ aeris medio geretur, secũdum illud Apostoli: Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiã Christo in aera. Si autẽ dominus in iudicio sicut fulgur apparebit, nullus tũc in sua mẽte latere permittitur, quia ipso iudicis fulgore penetratur. potest autẽ hæc domini respõsio, & de illo eius aduẽtu quo quotidie venit ĩ ecclesia accipi. Nantũ enim sæpe hæretici turbauerũt ecclesiã, dicẽdo in suo dogmate fidem Christi manere, vt fideles illorum temporum desiderarẽt dominum vel vno die, si fieri posset, redire ad terras, vt p seipsum quomodo se habeat fidei veritas intimaret. Et nõ videbitis (inquit) quia nõ est opus corporali visione dominũ redire, quia semel p vniuersum mũdũ euangelij vigorẽ exhibuit. Cyril. Opinabantur autẽ discipuli ꝙ vadens Hierosolymã statim ostenderet re-

Veritas declaraẽ.

gnũ dei. Hanc igitur opinionẽ resecans notũ facit eis, ꝙ primò decebat eum salubrem passionẽ sufferre, deinde ad patrem ascendere & desuper fulgere, vt orbem terrarũ in iustitia iudicet. vnde subdit: Primũ autẽ &c. Be. Generationem nõ tantũ Iudæorũ, verũetiã omniũ reproborũ appellat, à quibus etiam nũc filius hominis in corpore suo, hoc est in ecclesia multa patitur & reprobatur. Inserit autem de sua passione loquens de gloria sui aduentus, vt dolorem sui passionis spe promissæ clarificationis mitigarent, simúlque seipsos pararent, si gloriam regni diligerent, mortis non horrere periculum.

Et sicut factũ est in dieb⁹ Noe, ita erit et in dieb⁹ filij hominis. Edebãt et bibebãt, uxores ducebãt et dabãtur ad nuptias usq; in diẽ qua intrauit Noe in arcã, et uenit diluuium et perdidit oẽs. Similiter sicut factum est in diebus Loth. Edebãt et bibebãt, emebãt et uẽdebãt, plantabãt et ædificabãt: qua die autẽ exiit Loth à Sodomis, pluit ignem et sulphur de cælo, et omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur.

Bed. Aduentũ domini quẽ fulguri cito transuolanti cõparauerat, nunc comparat diebus Noe & Loth, quando

repentinus mortalibus superuenit interitus. vnde dicit: Et sicut factũ est, &c. Chry. Quia eñ tunc nõ crediderũt cõminatoriis verbis, passi sunt repẽte reale iudiciũ: eorũ autẽ incredulitas ex anima lenta procedebat. Nam quæcunq; vult aliquis & intẽdit, ea etiã expectat. vnde sequitur: Ede. & bib. &c. Amb. Bene causam diluuij de nostris asserit processisse peccatis, quia deus malum nõ creauit, sed nostra sibi merita repererunt: nõ quia côiugia dãnentur, neq; enim alimẽta dãnãtur (cũ in istis successionis, in illis naturæ subsidia sint) sed in omnib⁹ modus quæritur. quicquid enim abũdãtius est, à malo est. Bed. Mysticẽ autẽ Noe arcã ædificat, cũ dominus ecclesiã de Christi fidelibus quasi lignis læuigatis adunando cõstruit: quàm perfectẽ cõsummatã ingreditur, cũ hãc in die iudicij præsentia suæ visionis æterous habitator illustrat. sed cũ arca ædificatur, iniqui luxuriantur: cùm verò intratur, intereũt. quia qui sanctis hic certantibus insultãt, eis illic coronatis æterna dãnatione plectũtur. Euse. Quia verò vsus est dñs exẽplo diluuij, ne putaret aliquis futurũ diluuiũ ex aqua, vtitur secundo exemplo Loth docẽs modũ perditionis impiorũ, q̃ igne demisso cælitus superueniet impiis ira dei. vnde subditur: Simi. si. fa. est, &c. Bed. Prætermisso illo infando Sodomorũ scelere, sola ea quę leuia vel nulla putari poterãt delicta cõmemorat: vt intelligas illicita quali pœna feriãtur, si licita immoderatius acta igne & sulphure puniũtur. sequitur enim: Qua die autẽ exiit Loth, &c. Eui. Nõ pri⁹ dixit ignẽ cælitus decurrisse super impios Sodomorum q̃ Loth exisse ab eis: sicut & diluuiũ nõ prius terræ incolas perdidit, q̃ Noe arcã intrasset. quia quãdiu Noe vel Loth cõuersabãtur cũ impiis, deus nõ interrogabat irã, ne vnã cũ peccatoribus deperirent: volẽs autẽ eos perdere subtraxit iustũ, & sic & in consummatione seculi nõ prius erit finis quàm omnes iusti sint remoti ab impiis. vnde sequitur: Secũdũ hæc erit, &c. Bed. Quia qui interim nõ apparẽs omnia videt, tunc apparẽs omnia iudicabit. Apparebit autẽ iudicaturus eo maximẽ tẽpore quo cunctos iudiciorũ eius oblitos, huic seculo cõspexerit esse mancipatos. Theo. Postquã eñ venerit Antichristus, boĩes fient lasciui, dediti enormibus vitiis, secundũ illud apostoli: Voluptatũ amatores magis q̃ dei. si enim Antichristus est cuiuslibet peccati habitaculũ, quid aliud inferet misero tũc tẽporis hominũ generi nisi sua? & hoc dominus innuit p exẽpla diluuij & Sodomitarũ. Beda, Mysticẽ autẽ Loth, qui interpretatur declinãs, est populus electorũ: qui dũ in Sodomis .i. inter reprobos vt aduena moratur, quantum valet eorum scelera declinat. Exeunte autem Loth, Sodoma perit, quia in consummatione seculi exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Ignis tamen & sulphur quæ de cælo pluisse commemorat, non ipsam perennis supplicij flammam, sed subitaneum diei illius significat aduentum.

In illa die qui fuerit in tecto, & vasa ei⁹ in domo: ne descẽdat tollere illa. Et qui in agro similiter nõ redeat retrò. Memores estote uxoris Loth. Quicunq; quæsierit animã suam saluã facere, perdet illam. Et quicunque perdiderit illam, viuificabit eam.

Ambro. Quia propter improbos necesse est vt probi in hoc seculo cõtritionẽ cordis animiq; patiãtur, quo vberiorẽ mercedẽ accipiant in futurũ, quibusdã remediis instruuntur, cũ dicitur: In illa die, &c. Hoc est, si quis superiora iam domus suæ eminẽtiũque virtutum culmen ascendit, ad terrena mũdi huius opera nõ accedat. Aug. de quæst. euan. In tecto enim est qui excedens carnalia tanquã in aura libera spiritaliter viuit: vasa enim in domo, sunt sensus carnales, quibus ad inuestigandũ veritatem quæ intellectu capitur, multi vtentes penitus erra-

uerũt. Caueat ergo spiritalis homo, ne in die tribulationis rursus vita carnali quæ p sensus corporis pascitur, delectatus ad vasa huius mũdi tollẽda descendat. sequitur: Et qui in agro, &c. i. qui operatur in ecclesia: sicut Paulus plantãs, & sicut Apollo rigãs, nõ respiciat spem secularẽ cui renũtiauit. Theo. hæc autẽ omnia Mat. pro captione Hierosolymorũ, à domino dicta fatetur: vt superuenientibus Romanis nec domi cõsistentes descẽderent deberẽt pro quocũq; necessario, sed protinus arripere fugã: nec in agro manẽtes redire domũ. Et nimirũ in captione Hierosolymorũ cõstat hæc euenisse, iterũ fore venrura in Antichristi aduentu, magis autẽ in ipso tẽpore cõsummationis, cũ & tunc intolerabilis sit futura calamitas. Euse. Innuit ergo p hoc futurã esse persecutionẽ à filio perditionis in Christi fideles. Diẽ igitur illã vocat tẽpus præcedens finẽ mundi, in quo qui fugit nõ reuertatur, & amittẽs bona non curet, nec imitetur coniugẽ Loth, q̃ post fugã in exitu de ciuitate Sodomorum reuersa mortua est, & colũna salis effecta. vnde sequitur: Memo. esto. vxo. Loth. Amb. Quæ ideo quia retrospexit perdidit naturę suæ munus. Retrò enim satanas, retrò enim Sodoma: quapropter fuge intẽperantiã, declinato luxuriã, recordare quia ille qui se veteribus studiis nõ reflexit, ideo euasit, quia peruenit ad montẽ. Illa, quoniam ad posteriora respexit, nec mariti adiuta suffragio ad montẽ peruenire potuit, sed remãsit. Aug. de quæ. euan. Significat igitur vxor Loth eos qui in tribulatione retrospiciunt, & se à spe diuinæ promissionis auertunt: & ideo statua salis facta est, vt admonẽdo homines ne hoc faciẽt, tanquã condiat cor eorũ ne sint fatui. The. Cõsequenter subiũgit subsequẽtia promissorũ, dicẽs: Quicũq; quæsi. &. q. d. Nõ quærat aliquis ĩ persecutionibus Antichristi curare propriã animã, nã perdet eã: quisquis autẽ cædibus & periculis se dederit, saluus erit. vnde sequit: Et quicũq; perdi. il. vi. eã. Nequaquã se tyranno subiiciẽs ptopter vitæ amorem. Cyrill. Quomodo etiã aliquis perdat propriã animã, vt saluam eam faciat, manifestat Paulus dicens de quibusdam, qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis, labore, scilicet & pietate aggredientes agones.

Dico autẽ vobis, in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter relinquetur. Duæ erunt molentes in unum, una assumetur, & altera relinquetur. Duo in agro, unus assumetur, & alter relinquetur. Respõdentes dicunt illi: Vbi domine? Qui dixit illis: Vbicũq; fuerit corpus, illic cõgregabũtur & aquilæ.

Beda, Dixerat suprà dominus eum qui in agro sit retrò redire nõ debere, quod ne de his tantũ qui apertè de agro redituri, hoc est palam dominũ negaturi sunt dictũ putares, pergit ostendere nonnullos esse qui cũ faciẽ habere in anteriora videantur, animo tamen retrò respiciũt. vnde dicitur: Dico au. vo. &c. Amb. Bene noctem dicit, quia Antichristus hora tenebrarum est, eo quòd peccatoribus hominũ tenebras Antichristus infundat, cũ dicat se esse Christũ. Christus autẽ sicut fulgur coruscans fulget, vt in illa nocte resurrectionis gloriã videre possimus. Aug. de quæ. euan. Vel in illa nocte dicit, hoc est in illa tribulatione. The. Vel inopinatum docet esse Christi aduẽtum, quem futurum esse noctu docemur. Cũ autem dixisset diuites vix saluari, ostendit quòd nec omnes diuites pereunt, nec omnes pauperes saluantur. Cyril. Per duos enim existẽtes in vno lecto videtur designare diuites quiescentes in mundanis deliciis, lectus nanque signum quietis est, non autem quicunque diuitiis affluunt sunt impij, sed aliquis est probus & in fide electus. hic igitur assumetur, alter verò qui talis nõ existit dimittetur. Descendẽs enim dominus ad iudicium mittet angelos suos qui cæteris in terra derelictis pœ-

Diluuij ratio exponitur.

Allegorica expositio.

Monitio salubris.

Tropologia verborum.

nā passuris sanctos & iustos ei adducent, secundū illud Apost. rapiemur in nubib⁹ obuiā Christo in aera. Amb. Vel ex vno strato infirmitatis humanę vnus relinquit. i. improbatur, alter verò assumitur. i. rapitur obuiā Christo in aera. sequitur: Duæ erūt molę. &c. Cyril. Per molētes innnere videntur pauperes & pressos laboribus, ad quod etiā pertinet qnod subditur: Duo in agro, vnus assumetur, &c. In his enim nō modicū differt, nā hi sarcinā panpertatis viriliter sustinēt, vitā agentes honestā & humilē; qui assumentur: hi verò sunt ad prophana prōptisśimi, qui relinquētur. Amb. Vel per molētes significari vidētur, qui ex occultis alimēta quærūt, & in apertū ex inferioribus proferunt. Er fortasse mūdus iste pistrinū est, anima autē nostra velut quodā carcere includitur corporali. In hoc ergo pistrino vel synagoga, vel anima bbnoxia delictis, triticū molēdo madefactum, & graui humore corruptum, nō potest interiora ab exterioribus separare, & ideo relinquitur, quia eius similago displicuit: at verò sancta ecclesia vel anima nullis maculata cōtagiis delictorū, quæ tale triticū molit, quot solis æterni calore torridū bonā similaginē de penetralibus hominum deo offert. Qui sint autē agricolæ possumus reperire si aduertamus duas menres esse in nobis: vnam exterioris hominis q̄ corrūpitur, alterā interioris quę per sacramētū renouatur. Istę igitur sunt operantes in agro nostro, qnarū altera bonū fructū diligētia dat, altera amittit incuria. Vel duos popūlos intepretamur in boc mūdo qui agro cōparātur: quorū alter qui fidelis est assumitur, alter qui infidelis est relinquitur. Aug. de quę. eu. Vel tria genera hominū hîc vidētur significari: Vnū eorū qui ociū & qnietē eligunt, qui neq; negociis secularibus neq; ecclesiasticis occupati, quæ illorū quies lecti nomine significata est. Alterū eorū qni in plebibus cōstituti regūtur à doctoribus, agētes ea qnę sunt hnius seculi: quos & fœminarū nomine significauit, quia cōsiliis prælatorū regi his expedit: & molētes dixit, quia tēporaliū orbē negociorū atq; circuitū vertunt: quasi tamē in vno molentes dixit inquantū de istis rebus & negociis suis præbēt vsibus ecclesiæ. Tertiū genus est eorū qui operātur in ecclesiæ mysterio tāquā in agro dei. In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominū in singulis: quorū aliqui in ecclesia permanēt qni assumuntur, aliqui cadūt qui relinquuntur. Amb. Non enim iniquus est deus, vt pares studiis in societate viuēdi, atq; indiscreta actuū qualitate, meritorū remuneratione discernat. Nō autē merita hominum copulæ vsus exęquatur, qoia nō oēs q̄ adoriūtur efficiūt, sed q perseuerauerit vsq; in finē, hic saluns erit. Cyril. Qnia ergo dixit, q̄ quidā assumerētur, vtilirer bene inquirūr discipuli quo assumerētur. vnde sequit: Resp. di. illi, &c. Be. Duo autē saluator interrogatus, vbi. s. sint boni assumēdi, & vbi mali relinquēdi: vnū dixit, aliud subintelligendū reliqnit. vnde sequitur: Qui dixit eis: Vbicūque fue. &c. Cyril. q. d. sicut deiecto cadauere aues, quarū pabulū sunt carnes, ad illnd cōueniūt: ita cū venerit filius hominis, tunc oēs aquilæ. i. sancti cōcurrēt ad eū. Amb. Instorū enim animæ aquilis cōparantur, eo q̄ alta perant, humilia derelinquāt, & lōgæuam ducere feruntur ætatē. de corpore autem dubitare nō possumus, maximè si meminerimus q̄ à Pilato Ioseph corpus accepit. Nōne tibi vidētur aquilæ circa corpus, mulieres apostolorūq; conuenrus circa domini sepulturā? Nōnne ribi vidētur aquilæ circa corpus, quando veniet in nubibus & videbit eum omnis oculus? Est autē corpus de quo dictum est, Caro mea verè est cibns. Circa hoc corpus aquilæ sunt, quæ circūuolāt spūalib⁹ alis. Sunt etiā circa corp⁹ aquilæ, q̄ credunt Iesum Christum in carne venisse. Et est ecclesia in qua per baptismi gratiā spiritu renouamur. Eus. Vel per aquilas mortua animalia depascentes principes bulus seculi denotauit: & eos qui tunc tēporis sanctos dei persequentur, penes quos relinquuntur assumptionis indigni, qui corpus vel cadauer dicūtur, vel punitrices virtutes quæ fracturæ sunt impiorū, hîc per aquilas denotantur. Aug. de con. euan. Hæc autem quæ Lucas hîc ponit, non in suo sermone in qno Matthæus vel recordatur pręoccupādo vt prius cōmemoraret, q̄ post à dn̄o dicta sunt, vel bis à domino dicta facit intelligi.

Mundus pistrinum dicitur.

CAPVT XVIII.

Dicebat autē & parabolā ad illos, quoniā oportet semper orare & nō deficere, dicēs: Iudex quidā erat in quadā ciuitate, qui deū nō timebat, et hominem nō reuerebatur. Vidua autē quadā erat in ciuitate illa, & ueniebat ad eum, dicēs: Vindica me de aduersario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Etsi deum non timeo, nec hominē uereor: tamen quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illam, ne in nouissimo ueniēs suggillet me. Ait autē dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit: Deus autē non faciet uindictā electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem uobis, quia citò faciet uindictam illorū. Veruntamen filius hominis ueniens, putas inueniet fidē in terra.

The. Postquā erumnarū & periculorū dominus meminit, subdit horū remediū, quod est oratio iugis & præmeditata. vnde dicit: Dice. au. &, &c. Chry. Qui te redemit, quid te facere voluit, demonstrauit. Nō volt te cessare à precibus, vulr te beneficia meditari dū petis, vult te rogando accipere quod benignitas desiderat īpartiri. Nec vnquam oranti beneficia denegat, qui vt orātes nō deficiant sua pietate instigat. hortamenta domini libenter admitte: quod præcipit velle debes, nolle si ipse dominus prohiberet. Deniq; considera quanta est tibi concessa fœlicitas, orationibus fabulari cum deo, quod desideras postulare: qui etsi verbis silet, tamē beneficiis respondet: non aspernatur quod petis, non tædet nisi fortè tacueris. Bed. Dicendum est autem eum semper orare & non deficere, qui canonicis horis rogare non desistit: aut omnia quæ iustus secundum deū gerit & dicit, ad orationē sunt reputanda. Aug. de quæ. eu. Parabolas autē dn̄s aut secūdū similitudinē ponit, sicut de fœneratore, qui cū duobus debitorib⁹ donasset quod debebāt, ab eo plus dilectus est cui plus donauit: ant de ipsa similitudine aliquid probat, veluti est illud: q̄ si fœnū agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, deus sic vestit, quantò magis vos modicæ fidei? Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitns est, de quo subditnr: Iudex qui erat in quadā ciuitate &c. Theo. Vide quòd impudentem erga homines esse grauioris est mali indicium. Deum enim quāplnres nō timent, attamē humano cohibentur pudore, & ideo minus peccāt. Cū verò fit aliquis impudens, etiam quo ad homines, tūc excrescit cumulns vitiornm. Sequitur: Vidua au. quæ erat, &c. Augu. Ista vidua potest habere similitndinem ecclesiæ quę desolata videtur donec veniat dominus, qui nunc in secreto curam eius gerit. Sed quia sequitur: Et venie. ad eū, &c. Hîc monet cur electi dei se vindicare deprecentur, quod etiā in Apocalypsi Ioannis de martyribus dicitur: cùm apertissimè moneamur, vt pro nostris inimicis & persecutoribus oremus? Intelligendum est autem eam vindictam esse iustorum, vr omnes mali pereant. Pereunt autem duobus modis: aut cōuersione ad iustitiam, aut amissa per supplicium potestate. Itaq; si omnes homines cōuerterētur ad deū, diabolus tamen remaneret in seculi fine dānandus: quē finem cum iusti videre desiderant, nō absurdè vindictā desiderare dicuntur. Cyril. Vel aliter: Quoties nobis ab

Clemētia diuina.

a quibus irrogãtur offensæ, tũc gloriosam esse putabimus oblinionẽ malorũ: quoties verò aliquid ad ipsam dei gloriã peccant, cõtra dogmatis dinini ministros bellantes, tunc deũ adimus postulãtes subsidiũ, & exclamãtes cõtra impugnantes gloriã eius. Aug. de quæst. euan. Apud iniquissimũ ergo iudicẽ vsq; ad effectũ implendi desiderij valuit trahere perseuerantia deprecãtis. vnde sequitur: Post hæc au. di. in. se: Etsi deũ, &c. Multò igitur certiores esse debẽt qui deũ perseueranter rogãt, fontẽ iustitiæ atq; misericordiæ. vnde sequitur: Ait autẽ do. Audite &c. Theo. q. d. si iudicẽ imbutum quolibet scelere demulsit assiduitas, quantò magis patrẽ misericordiæ deũ flectemus ad pietatẽ orando? vnde sequitur: Dico au. vo. &c. Tentauerunt autẽ quidã subtilius hãc indagare parabolã, dicũt enim viduã esse quãlibet animã, quæ pristinũ virũ. s. diabolũ excludit: ob hoc ei aduersantẽ ꝙ accedit ad deũ iustitiæ iudicẽ q neq; deũ timet, nã ipse solus est deus: sed nec veretur hominem, nõ est em̃ apud deũ personarũ acceptio. Huius igitur viduæ. i. animæ supplicãtis, iugiter sibi cõtra diabolũ miseretur deus, demulcente eum instantia eius. Postquam dominus docuit ꝙ vtendũ sit in tempore cõsummationis oratione pro tunc futuris periculis, subdit: Veruntamen filius hominis veni. pu. inue. fidẽ in terra? Augu. de ver. do. Dicit autem hoc dominus de fide quæ perfecta est. Ipsa enim vix inuenitur in terra. Ecce plena est ecclesia dei, quis huc accederet si nulla esset fides? quis nõ montes transferret, si plena esset fides? Bed. Cùm autẽ omnipotens conditor in figura filij hominis apparuerit, tãta erit raritas electorum, vt nõ tam ob clamorem fidelium quàm torporem aliorum totius mundi sit acceleranda ruina. Quòd autem dominus hic quasi dubitatiuè dicit non dubitat, sed arguit. Nam & nos aliquãdo de rebus, quas certas habemus, increpatiuè verbum dubitationis ponimus, vt si dicatur seruo: Considera, forsitan dominus tuus sum. Aug. de ver. do. Hoc autẽ domin' adiicit, vt ostẽdat ꝙ si fides deficit, oratio perit: ergo vt orem' credamus, vt & ipsa fides non deficiat oremus. Fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem.

Dixit autem & ad quosdã qui in se cõfidebant tãquã iusti, & aspernabantur cæteros parabolam istã, dicens: Duo homines ascẽdebant in templum ut orarent: unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominũ, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Amen dico uobis descendit hic iustificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.

Aug. de ver. do. Quia fides nõ est superborũ, sed humiliũ, præmissis subiecit parabolã de humilitate, & contra superbiã. vnde dicitur: Dixit au. ad, &c. Theo. Quia em̃ superbia plusquã aliæ passiones vexat hominũ mentes, ideo crebrius de hac monet. Est autẽ superbia dei contẽptus, quoties em̃ aliqs nõ deo, sed sibi ascribit bona q̃ facit, quid est aliud q̃ dei negatio? causa igitur cõfidẽtiũ in seipsis, nõ autem totum attribuentiũ deo, sed ob hoc etiã cæteros contẽnentiũ parabolã proponit, ostendens ꝙ iustitia quãuis hominẽ approximet deo, si tamẽ assumat superbiã ad infimũ deiicit hominẽ. vnde sequitur: Duo ho. ascen. in tem. &c. Græc. Diligentiam quidem orationis docuit nos per viduam & iudicem, hîc autem per pharisæum & publicanũ docet nos, quomodo sint ei dirigenda precamina, ne sit infructuosum orationis negocium. Condemnatus est autẽ pharisæus cũ incautè oraret, nã sequitur: Phari. autẽ stans, &c. Theo. Per hoc

Superbiæ malitia.

quod dicit, Stans: elatum eius animum notat. ipso enim habitu superbissimus videbatur. Basi. Dicit autẽ, Apud se orabat, quasi nõ apud deum, quia ad seipsum redibat ꝑ peccatũ superbiæ. Sequitur enim: Deus, gra. ago tibi. Aug. de ver. do. Non reprehẽditur quia deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat. Ergo iã plenus es, iam abundas, non est quare dicas: Dimitte nobis debita nostra. Quis est igitur qui impunè oppugnat gratiam, si reprehenditur qui superbè agit gratias? Audiant qui dicunt: Deus me hominem fecit, ego me iustum facio. O peior & detestabilior pharisæo, qui superbè iustum se dicebat, sed tamen inde gratias deo agebat. The. Attende autem seriem orationis pharisæi. Primò nanque dixit quæ ei aberant, deinde subiungit quæ habebat. sequitur enim: Quia non sum sicut cæt. ho. &c. Augu. de ver. do. Diceret saltẽ sicut multi homines. Quid est cæteri homines nisi omnes præter ipsum? Ego (inquit) iustus sum, cæteri peccatores. Gre. 24. mo. Quatuor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantiũ demõstratur, cũ bonum aut à semetipsis habere se æstimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant, aut certè cũ iactant se habere quod non habent: aut despectis cæteris singulariter videri appetunt habere quod habent. vnde & pharisæus hic bonorũ operũ merita singulariter tribuit. Aug. de ver. do. Ecce autẽ ex vicino publicano maioris erat ei tumoris occasio. sequitur enim: Velut etiã hic publica. q. d. Ego sum solus. Iste de cæteris est. Chry. Non em̃ satiauerat contemptum eius tota humana natura, sed & publicanum aggressus est: moderatius autem peccasset, si publicanum excepisset. Nunc autem vno verbo & absentes inuadit, & vulnera præsentis lacessit. Non est autẽ gratiarum actio inuectiua aliorum. Si regratiaris deo, ipse tibi tantum sufficias, nec te ad homines transferas, nec proximum condemnes. Basil. Discrepat autem elatus à conuitiatore sola habitudine. Is enim in alios vtitur cõuitiis, hic autem se mẽtis temeritate extollit. Chry. Qui autem aliis conuitiatur, sibi & aliis multa mala facit. Primò enim audiẽtem reddit peiorem, quia si sit peccator, fit lætior criminis inuẽto collega: si sit iustus, extollitur per aliena crimina inductus de se magna putare. Secundò communitatẽ ecclesiæ lædit: nõ enim omnes audiẽtes vituperant eũ solũ qui peccauit, sed ritu Christiano cõtumelias innectunt. Tertiò dei gloriam blasphemare facit. sicut enim rectè agentibus nomẽ dei glorificatur, sic nobis peccantibus blasphematur. Quartò eũ qui audiuit opprobria cõfundit imprudẽtiorẽ eũ & aduersariũ faciens. Quintò statuit se pœnæ obnoxiũ, rebus ꝑlatis q̃ sibi nõ cõueniũt. The. Expedit autẽ nõ solũ declinare à malo, sed etiã agere bonũ. Et ideo cũ dixisset: Nõ sum sicut adulteri, subiũgit ꝑ oppositũ: Ieiuno bis in sabbato. Sabbatũ hi dicebant hebdomadã ab vltima die quietis. Ieiunabãt em̃ pharisæi secũda & quinta feria: sic igitur ieiunia obiecit cõtra passionẽ adulterij, nã ex voluptate est lascivia. Rapacibus verò & iniustis opposuit decimarũ solutionẽ. Sequitur enim: Decimas do omniũ, &c. Adeo rapinas & nequitias refugio, vt etiam mea contribuam. Grego. 19. mo. Ecce, ciuitatem cordis sui insidiantibus hostibus per elationem aperuit, quam frustra per ieiunium & orationẽ clausit. Incassum munita sunt cætera, cùm locus vnus de quo hosti patet aditio munitus non est. Augu. de ver. do. Quære autem in verbis eius, nihil inuenies quòd deum rogauerit: ascendit quidem orare, noluit deum rogare, sed se laudare, & roganti insultare: publicanum autem cordis conscientia remouebat, sed pietas applicabat. vnde sequitur: Et publicanus à longè stans, &c. Theoph. Quamuis autem

Conuitiatoris malitia.

publicanus ſtetiſſe dicatur, diſtabat tamẽ à phariſæo tã verbis ꝙ habitu, necnon & corde contrito. Nã verebatur oculos leuare in cælũ, cenſens indignos viſionis ſupernæ eos qui maluerũt bona terrena ſpectare & quærere: necnon & pectus tũdebat. vnde ſeqnit: Sed percu. pe. ſuum, cor quodãmodo pũgens cauſa cogitationum prauarũ, necnon & excitãs vt dormitãs. vnde non aliud ꝙ deũ propitiatorem petebat, ſequitur enim: Dicens, Deus propitius &c. Chry. Audiuit quia non ſum velut hic publicanus, nec indignatus ſed cõpunctus detexit ille vulnus, quærit hic medicinã. Nemo igitur illud frigidũ proferat verbum: Nõ audeo, pudoroſus ſum, non poſſum aperire os. Talis reuerentia eſt diabolica. Vult tibi diabol⁹ obſerare fores acceſſus ad deũ. Aug. de ver. do. Quid igitur miraris ſi de⁹ ignoſcit, quãdo ipſe agnoſcit? de lõginquo ſtabat, deo tamẽ appropinquabat, & eũ dñs de prope attẽdebat. Excelſus enim dñs, & humilia reſpicit. nec oculos ad cælum leuabat vt reſpiceret, tremebat conſcientia, ſpes ſubleuabat: percutiebat pectus ſuum, pœnas de ſcipſo exigebat, propterea dñs cõfitẽti parcebat. Audiſti ſuperbũ accuſatorẽ, audiſti humilem reũ. Audi nunc iudicẽ dicẽtem: Amen dico vobis, Deſcendit hic iuſtifi. in do. ſuã ab illo. Chry. Geminos aurigas, & duas bigas in ſtadio poſitas ſermo præſens proponit: in altera quidẽ iuſtitiam cũ ſuperbia, in altera peccatũ & humilitatẽ: & vides bigam peccati ſuperare iuſtitiã, nõ ꝓpriis virtutibus, ſed humilitatis cõiunctę. Illã verò deuictã non fragilitate iuſtitię, ſed mole & tumore ſuperbiæ. nam ſicut humilitas per ſui eminentiam peccati põdus ſuperat, & ſaliẽs attingit deum: ſic ſuperbia ob ſui molẽ de facili iuſtitiam deprimit. ſi ergo plura facta ſtrẽnuè geras, putas autẽ te poſſe præſumere, tota caruiſti oratione. Si verò mille feras in cõſciẽtia faſces reatuũ, & hoc ſolùm de te credas ꝙ es infimus omniũ, multã obtinebis ante deũ fiduciã. Et ideo ſuæ ſententiæ cauſam aſsignãs ſubdit: Quia omnis qui ſe exal. hu. & qui ſe hu. exalt. Humilitatis nomen multiplex eſt. Eſt enim quædam virtus humilitas, ſecundũ illud: Cor contri. & humi. deus non deſpicies. Eſt & humilitas ab ærũnis, iuxta illud: Humiliauit in terra vitam meam. Eſt & humilitas à peccatis & ſuperbia & inſatiabilitate diuitiarũ. Quid em̃ humilius his qui ſe ſubmittũt in diuitiis & potentatu? & hæc reputãt magna. Baſ. Similiter etiã & exaltari laudabiliter cõtingit, quãdo. ſ. non humilia cogitas, ſed mens tua eſt per magnanimitatẽ in virtute erecta. Talis autẽ animi celſitudo eſt eminentia in triſtitiis terrenorũ cõtemptus, conuerſatio in cælis: & videtur huiuſmodi mentis ſublimitas eandem habere differentiã ad elationẽ quã arrogãtia parit, quã habet corpulentia corporis bene diſpoſiti ad inflationem carnis cùm ex hydropiſi tumet. Chry. Hæc igitur faſtus inflatio ab ipſis cælis poteſt deprimẽre nõ cauentem, humilitas verò & ab ipſa abyſſo reatuum hominẽ ſublimare: hæc enim præ phariſæo publicanum ſaluauit, latronem ante apoſtolos in paradiſum duxit: illa verò etiam incorpoream ingreſſa eſt poteſtatem. Cæterũ ſi iuxta delicta humilitas iã facilè currit vt ſuperbiã iuſtitiæ tranſeat, ſi iuſtitiæ cõiunxeris eam, quomodo nõ ibit? aſsiſtet ipſa tribunali diuino in medio angelorum cum fiducia multa. Rurſus ſi faſtus coniunctus iuſtitię eã deprimere potuiſſet, ſi coniũctus ſit peccato, in quãdam gehennã detrudet. Hoc dico nõ vt negligamus iuſtitiã, ſed vt faſtũ vitemus. Theo. Sed forſitã mirabitur aliquis, quomodo Phariſæus cùm pauca verba ſuæ laudis protulerit, condẽnetur, Iob verò cùm plurima ſuderit coronatur. Eò. ſ. ꝙ phariſæus talia dicebat criminando alios nulla ratione cogente, Iob verò vrgentibus eũ amicis & preſſuris præmẽtibus coactus eſt proprias virtutes referre ad dei gloriã, ne homines deſiſterẽt à profectu virtutis. Bed. Typicè aũt phariſæus eſt popul⁹ Iudęorũ qui ex iuſtificationibus legis extollit merita ſua: publicanus verò gentilis eſt, qui longè à deo poſitus cõfiteĩ peccata ſua: quorũ vnus ſuperbiẽdo receſsit humiliatus, alter lamẽtando appropĩquare meruit exaltatus.

Bigæ duę

Quæſtio pulchra.

Afferebant autem ad illum infantes, ut eos tangeret. Quod cùm viderent diſcipuli, increpabãt illos. Ieſus autem conuocãs illos, dixit: Sinite paruulos uenire ad me, & nolite uetare eos. Talium eſt enim regnum dei. Amen dico uobis, quicunque non acceperit regnum dei ſicut puer, non intrabit in illud.* *pueros.

Theo. Poſt prędictã humilitatẽ dñs docet per ea quę fecit, non repellens, ſed gratanter paruulos admittens, vnde dicitur: Afferebãt autem ad illũ &c. Aug. de ver. do. Cui afferuntur tangẽdi niſi ſaluatori? ſed ſi ſaluator eſt, ſaluandi offeruntur illi qui venit ſaluũ facere quod perierat: vbi iſti perierant, quãtũ ad ipſos pertinet innocentes? Sed ſecundum Apoſt. per vnũ hominẽ intrauit peccatũ in orbẽ terrarũ. Veniãt ergo paruuli vt lãguidi ad medicũ: perditi ad redẽptorem. Ambr. Durũ autem aliquibus videri poteſt ꝙ diſcipuli dñm infantulos adire probibebãt. Sequitur enim: Quod cũ vide. &c. Vbi vel myſteriũ intelligas vel affectũ. Neq; enim hoc inuidiæ aut in pueros mẽtis aſperitate faciebant, ſed ſedulæ virtutis obſequia dño deferebant ne comprimeretur à turbis. Reſpuenda quippe eſt vtilitas noſtra vbi diuinitatis iniuria eſt. In myſterio autẽ quia prius ſaluari populum Iudæorum, ex quo ſecundum carnem nati fuerant, geſtiebant. Sciebant quidem myſterium ꝙ vtriſq; populis vocatio deberetur (nã & pro Cananæa muliere ſupplicarũt) ſed fortaſſe adhuc ordinem neſciebant. vnde ſequitur: Ieſus au. con. &c. Non ætas præfertur ætati, alioquin obeſſet adoleſcere. Cur ergo pueros dicit aptos eſſe regno cęlorũ? fortaſſe quia malitiam neſciant, fraudare nõ nouerint, referre non audeãt, ſcrutari ignorẽt, opes, honorem, ambitionem non appetant: ſed non ignorare iſta virtus eſt, ſed contẽnere. Non enim virtus eſt nõ poſſe peccare, ſed nolle. Non igitur pueritia, ſed æmula puerilis ſimplicitatis bonitas deſignatur. Beda, Vnde ſignanter dixit, Talium, non iſtorum: vt oſtenderet non ætatem regnare, ſed mores, & his qui ſimilẽ haberent innocentiã & ſimplicitatem pręmia repromitti. Ambr. Deniq; hoc ſaluator expreſsit, dicens: Amen di. vobis &c. Quis puer imitandus eſt apoſtolis Chriſti, niſi de quo Eſaias dicit: Puer natus eſt nobis? qui cùm malediceretur non maledixit. Itaque in pueritia eſt quędã venerabilis morum ſenectus, & in ſenectute innocens pueritia. Baſil. Suſcipiemus autem regnum dei vt puer, ſi diſpoſiti fuerimus erga doctrinam domini, vt puer in diſciplina nequaquam contradicens, nec diſputãs cum magiſtris, ſed credibiliter & obedienter imbibens documenta. Theoph. Gentilium ergo ſapientes quærentes ſapientiam in myſterio quod eſt regnum dei, nec volentes hoc abſque fide ſyllogiſticæ probationis admittere, meritò excluſi ſunt ab hoc regno.

Allegorica expoſitio.

Et interrogauit eum quidam princeps, dicens: Magiſter bone, quid faciendo uitam æternam poßidebo? Dixit autem ei Ieſus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus deus. Mandata noſti: Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, nõ falſum teſtimonium dices, honora patrem tuum & matrem tuã. Qui ait: Hæc omnia cuſtodiui à iuuẽtute mea. Quo audito, Ieſus ait ei: Adhuc unum tibi deeſt, Omnia quæcunque habes uende, & da pauperibus: & habebis theſaurum in cælo, & ueni ſequere me. His ille auditis contriſtatus eſt, quia diues erat ualde.

Beda, Audierat princeps quidam à dño tantum eos qui puerorũ vellent eſſe ſimiles, regnum dei intraturos:

atq; ideo posſit ſibi non per parabolam,ſed palàm qui-
bus operum metitis vitã ęternam conſequatur exponi.
vnde dicitur:Et interogauit eũ &c.Amb. Tẽtator prin-
ceps iſte magiſtrũ bonũ dixit, qui deũ bonũ dicere de-
buiſſet. Nã licet in diuinitate bonitas ſit,& in bonitate
De⁹ quomodo bonus. diuinitas:tamẽ addẽdo: Magiſter bone,in portione bo
nũ dixit,non in vniuerſitate: nam deus in vniuerſitate
bonus,homo ex parte.Cyril.Putauit autem ſe Chriſtũ
capere dũ vituperaret Moſaycũ pceptũ , introduceret
verò ſua ſtatuta, accedit ergo ad magiſtrum & bonum
eum nuncupãs,dicit ſe velle doceri, quia tẽtatiuè quæ-
rebat. Qui apprehendit ſapientes in aſtutia ſua conue-
niẽter ei reſpõdet.nã ſequitur:Dixit autẽ ei Ieſus: quid
me dicis bonũ?nemo bonus niſi ſolus deus.Amb. Non
bonũ ſe negat,ſed deũ deſignat. bonus quidem non eſt
niſi plenus bonitatis,ꝙ ſi quẽ moueat quia nemo bon⁹
moueat & illud,niſi deus:ꝙ ſi à deo filius nõ excipitur,
vtiq; nec à bono Chriſtus excipitur.nã quomodo non
bonus ex bono natus?arbor enĩ bona fructus bonos fa-
cit.Quõ non bonus,cũ bonitatis ſua ſubſtãtia ex patre
aſſumpta non degenerauit in filio,quæ nõ degenerauit
in ſpiritu?Spiritus tuus, inquit,bon⁹ deducet me in ter
rã rectã.ꝙ ſi bonus ſpũs qui excepit à filio, bonus vtiq;
& ille qui tradidit. Itaq; quia legiſperitus eſt iſte qui tẽ
tat,ſicut in libro alio demonſtrat. Et bene dixit:Nemo
bon⁹ niſi vnus deus,vt admoneret quia ſcriptũ eſt, Nõ
tẽtabis do.de.tu.ſed magis cõfitetur dñõ quoniã bon⁹.
Chryſ.Vel aliter:Auarũ quidẽ dicere hunc principem
non verebor, nam hoc Chriſtus ei improperat, tẽtator
autẽ minimè.Tit. Ergo cùm dicit,magiſter bone,quid
faciendo,&c.q.d. Bonus es, dignare me reſpõſo, in eo
quod quæro doctus ſum vetus teſtamentum, te tamen
præſtantiorem video,non promittentem terrã,ſed prę
dicantem regnum cælorũ:dic ergo mihi, quid faciẽdo
vitã æternam potero poſsidere?Intentionẽ igitur atten
dens ſaluator,quia fides eſt via ad opera, cùm dixiſſet il
le:Quid faciã? hac quæſtione omiſſa in notitiã fidei eũ
ducit,velut ſi quis interrogaret medicũ quid comedã?
& ille oſtenderet quæ deberẽt cibũ præcedere, & ideo
eum ad patrẽ remittit,dicẽs:Quid me di.bo.non quòd
ipſe bonus non eſſet,erat enim bonũ ex bono patre ger
men,bonus boni filius.Aug.de con.euang. Poteſt autẽ
videri diſtare aliud quod ſecundũ Matt.dicitur: Quid
me interrogas de bono? quod ad illud magis referri po
teſt,quod ait ille quærens:Quid bo.fa.Ibi enim & bo-
nũ nominauit, & interrogatio eſt:cõmodiſsimè intelli-
gitur vtrũq; dictũ, quid me dicis bonũ, & quid me in-
terrogas de bono? quod ad illud magis referri poteſt.
Titus,Denique poſtquã docuit cognitionẽ fidei, ſub-
iungit: Mandata noſti.q.d.Quando prius deum noue-
ris tunc optimè quæres quid facies. Chry.Expectante
autem principe audire Chriſtũ dicentẽ:Recedas à man
datis Moſaicis & meis attende:ad Moſaica eum mittit.
Correctio legalis qualis ſit. vnde ſequitur,Nõ occi.nõ mœch.Theo.Primò quidẽ
lex ea corrigit ad ea quæ facilius labimur , vt mœchari,
cuius incentiuũ eſt intrinſecũ & naturale, & occidere,
quia immanis belua furor . Sed furtũ & falſi teſtimonij
culpã raro contingit incurrere: ſed & grauiora illa exi-
ſtunt: & ideo ſecundariò furtũ & falſum teſtimonium
ponit,vt rarius fallentia & leuiora.Sequitur enim: Nõ
fur.facies,&c.Baſi.Non eſt autẽ intelligendũ fures eſſe
ſolùm burſarum inciſores,vel latrocinantes in balneis.
Sed & ſi qui duces legionũ ſtatuti vel cõmiſſo ſibi regi-
mine ciuitatũ,aut gentiliũ, hæc quidem furtim tollũt,
Honor duplex diſtinguitur. hæc verò vi ac publicè exigunt. Tit. Sed videas in non
agendo pręcepta cõſiſtere,quoniã ſi mœchatus nõ fue
ris,caſtus es: ſi non fureris,beneuolus: ſi falſò non teſte-
ris,veridicus. Attende virtutẽ iam facilem per bonitatẽ
ſtatuẽtis.Nam mali fugã ingerit, non boni exercitium:
quælibet autẽ quies quolibet eſt facilior opere. Theo.
Sed quia in parẽtes cõmittere,quàm magnũ ſit crimen,
rarò tamè accidit, poſt omnia ponit:Honora patrẽ tuũ
& ma.Amb. Eſt autem honor non ſolũ honorificẽtię,
ſed etiã largitatis. Honor enim eſt deferre pro meritis.
Paſce patrem tuũ, paſce matrẽ tuã,& ſi paueris, adhuc
nõ reddidiſti dolores & cruciat⁹ quos pro te mater paſ
ſa eſt. Illi debes quod habes,huic debes quod es:quo-
rum iudiciũ ſi paſcat eccleſia quos tu paſcere nolis?Sed
dices:Quod eram parentibus collaturus,eccleſiæ mal-
lem cõferre. Non quærit deus donũ de fame parentũ,
ſed vt paſcẽdos ſcriptura dicit parẽtes , ita propter deũ
relinquẽdos ſi impediant deuotæ mẽtis affectũ. Sequi-
tur:Qui ait:Hæc om.cu.à iu.mea.Hiero.Mẽtitur ado-
leſcens.Si enim quod poſtpoſitum eſt in mandatis,Di-
liges proximũ tuum ſicut teipſum,opere cõpleſſet:quo
poſtea audiens, Vade & vende omnia quæ habes, & da
pauperibus,triſtis abſceſsit?Beda, Vel non eſt putãdus
eſſe mẽtitus,ſed ſimpliciter vt vixerit.ſ.exterius eſſe cõ
feſſus, alioquin nequaquã Marcus diceret ꝙ Ieſus in-
tuitus eum,dilexit eũ. Titus,Oſtẽdit autem conſequẽ-
ter dñs ꝙ ſi aliquis vetus teſtamentũ peregerit,perfect⁹
non eſt,ſed deeſt ei ſequi Chriſtũ.vnde ſequitur:Quo
au.Ie.ait ei:adhuc vnũ tibi deeſt,omnia quęcunque ha.
vẽde &c.q.d.Quæris quomodo ſit poſſidẽda vita æter
na,ſparge facultates pauperibus,& obtinebis illam.Par
Aurea ſententia. na ſunt quæ impendis, magna quæ recipis. Atha. Non
enim mundũ deſpicientes putemus grandia quidẽ abdi
caſſe,quia tota terra eſt in cõparatione cęli breuiſsima,
quapropter ſi toti terræ dominaremur ei abrenuncian
tes,nihil dignũ eſſet in cõparatione regni cęlorũ.Beda,
Quicunq; ergo perfectus eſſe voluerit, oportet vẽdere
quæ habet,non ex parte ſicut Ananias fecit & Saphira,
ſed totum.Theo.Vnde dicens:omnia quæ habes,ſum-
mã paupertatẽ ſuadet.Si quid enim reſtiterit,illius ſer-
uus eſt.Baſ.Nõ tamẽ docet facultates vẽdere, eò quòd
naturaliter ſint prauæ, alioquin creatura dei nõ eſſent:
vnde eas nõ tãq̃ malas abiĩcere , ſed diſponere monuit:
& condẽnatur aliquis nõ quia eas poſſidet, ſed quia eis
abuſus eſt.Quo fit vt facultatũ ſecundũ mãdata dei diſ
penſatio,& crimina deleat, & regnũ cõferat.vnde ſub-
dit:Et da pau. Chry.Poterat quidem deus alere paupe
res, & ſine hoc quòd nos miſeremur eorũ,ſed vult dan
tes dilectione aſtringi accipientibus.Baſil.Dicente au-
tem domino,Da pauperibus,puto nõ expedire cuiquã
negligẽter gerere,ſed oĩa diligẽter diſponere,pręcipuè
per ſeipſum, ſi ex pte ſe habeat:ſin autẽ,per eos de qui-
bus conſtat quòd fideliter & prudenter diſponant.Ma
ledictus enim qui negligenter perficit opera domini.
Chryſoſt.Sed illud quæritur,quomodo Chriſtus ero-
gare cuncta pauperibus perfectionis eſſe fatetur , Pau-
lus autem ex dilectione hoc aſſerit eſſe imperfectũ : ſed
valde conſonat quod ſubiunxit : Et veni ſequere me,
quod oſtenditur ex dilectione. In hoc enim cogno-
ſcent omnes quòd mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem ha
bueritis adinuicem.Theo.Cum paupertate enim cęte-
ras quoq; virtutes hominẽ habere oportet, ob hoc ait:
Et veni ſequere me.i.in cæteris eſto me⁹ diſcipulus:iu-
giter me ſequaris.Cyril.Princeps autem ille vini recen
tis capax nõ fuit,vetus vter exiſtens: ſed triſtitia ruptus
eſt. vnde ſequitur: His ille auditis contriſtatus eſt, &c.
Cõparatio pulchra. Baſil. Mercator non triſtatur in nundinis paciſcendo
quæ poſsidet, acquirendo ſibi oportuna . Tu verò tri-
ſtaris pulnerem dans,vt acquiras vitam beatam.

Videns autem Ieſus illum triſtẽ factũ, dixit: quàm difficile

qui pecunias habent, in regnum dei intrabunt. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnũ dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest saluus fieri? Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. Ait autẽ Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. Qui dixit eis. Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in seculo futuro vitam æternam.

Theo. Quoniam diues audita opũ abiectione tristatus fuit, dominus admiranter locutus est. Dicitur enim: Videns au. Ie. il. tristẽ, &c. Nõ dicit impossibile est eos intrare, sed difficile. Possunt enim per diuitias adipisci superna, sed difficile est, quia viscosiores sunt visco diuitiæ, & vix euellitur animus occupatus ab eis, sed subsequẽter vt impossibile hoc indicat cũ dicit: Facilius est enĩ camelũ, &c. Nomẽ quod in Græco ponit, æquiuocũ est ad animal quod camelus dicitur, & ad rudẽtem: quocũque ergo modo intelligas, impossibile est. Quid igitur dicendum est? Primò quidem ꝙ reuera ita se habet. Aliud enim est diues, aliud œconomus: nam diues qui sibi reseruat diuitias, œconomus verò siue dispensator qui ad opus aliorum has tenet. Chryso. Abraham quidẽ possidebat opes pauperibus: & qui iustè eas possidẽt, quasi suscipiẽtes à deo dispẽsant in diuinis mãdatis: qui verò cõtra deum acquisierunt, & in expendẽdo faciunt illud idem, meretricibus & parasitis dantes, vel humi abscondentes, egenis verò nihil impendentes. Nõ ergo prohibet ditari, sed opibus famulari. vult vt necessariis vtamur eis, nõ vt custodiamus: nam famuli est custodire, sed dñi dispẽsare, si cõseruari eas vellet, nõ tradidisset eas hominib⁹, sed fineret in terra iacere. Theo. Porrò attẽdas illud, ꝙ diuitem quidem impossibile dicit saluari, possidẽtem verò diuitias difficile. q. d. diues qui captus est à diuitiis & famulatur eis, nõ saluabitur. Habens verò illas. s. qui eis dñatur, vix saluabitur causa humanæ fragilitatis. Conatur enĩ nos diabolus supplantare quoadusq; possidemus diuitias, & difficile est aufugere decipulas eius, ideóq; bonũ est paupertas & quasi tentatione carens. Chry. Nulla enim est diuitiarum cõmoditas, anima patiente penuriã: nec læsio paupertatis, anima diuitiis affluẽte. Si autẽ ditescẽtis indiciũ est nullius egere, & pauperascẽtis indigere, palã est ꝙ magis esse pauperẽ facit magis ditescere. Facilius est enĩ ꝙ quis in paupertate, q̃ in diuitiis opes contẽnat: neq; enim talis est ambitus vt per magis habere sedetur. Sed per hoc consueuit magis accendi, sicut ignis quãdo maiorem suscepit escam. quæ autẽ mala videntur esse inopiæ, cõmunia sunt: quæ verò diuitiarũ, propria sunt earũ. Aug. de quæst. euan. Diuitẽ ergo hìc appellat cupidũ rerũ tẽporaliũ, & de talibus superbiẽtẽ: his diuitib⁹ cõtrarij sunt pauperes spiritu, quorũ est regnũ cælorũ. Mysticè autẽ facilius est Christum pati pro dilectoribus seculi, q̃ dilectores seculi ad Christũ posse cõuerti. Cameli enim nomine se intelligi voluit, quia sponte humiliatus infirmitatis nostræ onera sustulit. Per acum autem pũctiones significat: per punctiones, dolores in passione susceptos. foramen autẽ acus, dicit angustiã passionis. Chry. Hic autem sermo quasi grauis transcendebat discipulorum virtutẽ. vnde sequitur: Et di. qui hæc audi. Et quis po. sal. fieri? Hoc dixerũt discipuli, nõ de se, sed de toto mundo timẽtes. Aug. de quæ. euã. Cũ autẽ incomparabiliter maior sit turba pauperũ quæ diuitibus perditis potest saluari, intellexerunt omnes qui diuitias amant etiam si adipisci nequeant in diuitum numero deputari. Sequitur: Ait il. quę impossibilia sunt apud homines &c. Quod nõ ita intelligẽdũ est quasi diues cũ cupiditate & superbia in regnũ dei sit intratur⁹, sed possibile est deo vt à cupiditate & superbia ad charitatem & humilitatẽ cõuertatur. Theo. Apud homines ergo quorũ serpit intentio ad terrena impossibilis est salus vt dictũ est, apud deũ verò possibilis est. Cũ enim homo cõsiliariũ habet deũ, & iustificatiões & doctrinas paupertatis imbiberit, necnõ eius auxiliũ inuocet, hoc fiet possibile. Cyril. Cõgruè autẽ diues cũ multa contẽpserit recõpẽsationẽ expectabit. Qui verò parua possidẽs ea abdicauit, quid ei sperãdũ esset quærere decebat. vñ sequit. Ait autẽ Petrus, Ecce dimisimus oĩa. Matt. addit: Quid ergo erit nobis? Beda. q. d. Fecimus quod iussisti, quid igitur dabis nobis pręmij? Et quia nõ sufficit dimittere omnia, iũgit quod perfectũ est, dicẽs: Et secuti sumus te. Cyril. Illud autẽ necesse est dicere, ꝙ paucis abrenunciantes quantũ spectat ad propositũ & obedientiã pari lãce cũ opulẽtis pendũtur paribus vtẽtes affectibus, dũ rerũ quas possidẽt abiectionẽ vltro inserũt. vnde sequitur: Amẽ di. vobis, nemo est qui &c. Eleuat ad acceptissimã spẽ omnes audientes iureiurando promittẽs, dum apponit sermoni, Amen. Doctrina enim diuina mundũ vocãte ad fidẽ Christi, forsitan aliqui respiciẽtes parẽtes infideles noluerũt eos turbare veniendo ad fidẽ: & similis est ratio aliorum germanorũ. Deserunt autem quidam patrem & matrem, & totius parentelæ amorẽ despiciũt propter amorem Christi. Beda. Sensus igitur iste est, qui propter regnum dei inquirẽdum omnes affect⁹ contẽpserit, omnes seculi diuitias, delitias, risũsq; calcauerit, multò plura in præsenti recipiet. Cuius sententiæ occasione quidam Iudaicam mille annorũ fabulam post resurrectionem iustorũ ędificant, quando oĩa quæ propter deũ dimittimus multiplici nobis sint fœnore reddẽda, & insuper vita æterna donanda. Nec vidẽt inexperti ꝙ si in cæteris digna sit repromissio, in vxoribus tamen iuxta alios euãgelistas centenis appareat turpitudo, præsertim cùm dominus in resurrectiõe nõ esse nubẽdum testetur. Et iuxta Marcũ ea quæ dimissa fuerint, in hoc tẽpore cum persecutionibus accipiẽda confirmet, quasi illis mille annis abesse dogmatizant. Cyril. Hoc ergo dicimus: quòd omissis tẽporalibus & carnalibus, multo maiora sibi aliquis vendicabit: quoniam & apostoli cũ pauca dimiserint, obtinuerunt multiplicia dona charismatũ, & celebres reputati sunt vbique. Erimus ergo similes illis, si domũ quis dimittet, recipiet mansiones supernas: si patrem, patrẽ habebit cælestẽ: si à germanis recesserit, in fratrẽ hũc recipiet Christus: cùm dimiserit coniugem, inueniet diuinam sapientiam à qua procreauit spiritales fruct⁹, inueniet Hierusalem cælestem quę est mater nostra. A fratribus etiam & à sororibus sui propositi glutino spirituali colligatis multò in hac vita gratiosiorem recipiet charitatem.

Viscus diuitiarum.

Amor diuitiarum.

Moralis doctrina.

Fabula hęreticorũ.

Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymã, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur: & postquam flagellauerint, occident eum: & die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, & nõ intelligebant quæ dicebantur.

Theo. Præuidẽs saluator ex passione sua discipulorum animos turbandos, eis longè antè passionis eius pœnã, & resurrectionis suæ gloriam prædicit. vnde sequitur Assump. autẽ Ie. 12. & ait ill. Ecce ascendimus, &c. Bed. Præuidẽs enim quosdam hæreticos futuros qui Christum dicerent legi ꝓphetísq; docuisse cõtraria, ostẽdit quòd per prophetarũ pręsagia suę passionis & posterioris gloriæ sit celebrata perfectio. Chry. Seorsum aũt de passione cũ discipulis cõfert. Nõ enim oportebat hunc

fermonem pluribus diuulgari, ne turbarentur. Ob hoc aût ꝓdicebat discipulis, vt excitati per expectationẽ facilius sustinerẽt. Chry. Et vt sciât qm̃ passionẽ ꝓnouit, & spõtaneus ad eã accessit, ne dicerẽt qualiter in man' hostiũ incidit qui nos ꝓmittebat saluare? vnde seriatim ordinẽ passionis enarrat, subdẽs: Tradetur enim gẽtib. & illudetur, & flagellabit̃, & cõspuet̃. Chry. Hoc Esaias prædixerat, dicens: Obtuli scapulas meas ad verbera, genas meas ad alapas, & faciem meam non diuerti à sputorũ dedecore. Sed & crucis patibulũ prædixit Propheta, cũ ait: Tradidit in mortẽ animã suã, & cũ sceleratis reputatus est. vnde & hic subditur: Et postq̃ flagellauerint, occident eũ. Sed & resurrectionẽ eius, Dauid prædixit dicens: Non derelinques animã meã in inferno. vnde hic subditur: Et tertia die resurget. Isido. Admiror autem dementiam quærentiũ cur Christus ante triduũ resurrexit? si enim resurgeret tardius q̃ prædixerat, impotentiæ esset: celerius verò, est summæ virtutis indiciũ. Si quẽ em̃, cũ spopõderit suo creditori post triduũ persoluere debitũ, eadẽ die satisfacientẽ viderimus: nõ fallacẽ, sed potius vt veridicũ eũ mirabimur. dicã etiam ꝙ non dixit se post tres dies resurrecturum, sed die tertia. Habes parasceuẽ, habes sabbatũ vsq; ad solis occasum, & post sabbatũ resurrexit. Ciri. Discipuli autẽ nõdum nouerant exquisitè quod prophetæ prædixerant: sed postquam resurrexit aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas. Vnde sequitur: Et ipsi nihil ho. &c. Beda, Quia enim discipuli eius vitam maximè desiderabant, eius mortem audire non poterant. Et quoniam non solùm hominem innocentem, sed & deum verum sciebãt, hunc nullatenus mori posse putabant. Et quia parabolas eum sæpe loquentem audire consueuerant, quoties aliquid de sua passione dicebat, ad aliud allegoricè referendũ esse credebant. vnde sequitur: Erat autẽ ver. istud abscon. ab eis, & non intelligebant quæ dicebãtur. Iudæi verò quia in eius necem cõspirauerant, ꝙ de passione sua loqueretur dicens in Ioanne: Oportet exaltari filiũ hominis, intelligebant, vnde dixerũt, Nos audiuimus ex lege quia Christus manet inæternum, & quomodo tu dicis: Oportet exaltari filium hominis?.

Secretum passionis Christi.

Consen. euang. & propheteę

Factum est autẽ cùm appropinquaret Hierico, cæcus quidam sedebat secus uiam mendicans. Et cùm audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei quòd Iesus Nazarenus transiret. Et clamauit, dicens: Iesu fili David, miserere mei. Et qui præibant, increpabant eum ut taceret, ipse uerò multò magis clamabat, fili David miserere mei. Stans autem Iesus, iußit illũ adduci ad se. Et cùm appropinquasset, interrogauit illum, dicens: Quid tibi uis faciam? At ille dixit: Domine, ut uideam. Et Iesus dixit ei, Respice fides tua te saluũ fecit. Et confestim uidit, & sequebatur illum magnificans deum. Et omnis plebs ut uidit, dedit laudem deo.

Greg. in ho. Quia carnales adhuc discipuli nõ valebãt capere verba mysterij, venitur ad miraculum ante eorum oculos cæcus lumẽ recipit, vt eos ad fidem cęlestia facta solidarent. vnde sequitur: Factum est autem, &c. Theo. Et ne incessus domini esset inutilis, in via fecit cęci miraculũ, hoc documentũ discipulis suis dãs, vt in omnib' simus ꝓficui, & nihil sit in nobis otiosum. Aug. de quæ. euã. Possemus de appropinquantibus Hierico sic intelligere, vt iam inde egressi, prope tamẽ adhuc essent ad eandẽ ciuitatẽ: quod quidem minus vsitate dicitur, sed tamen videri posset hoc dictum, quoniam Matthæus egrediẽtib' eis ab Hierico dicit illuminatos duos cæcos. qui iuxta viam sedebant. De numero quidẽ nulla esset quæstio, si alter euangelistarum de vno tacuisset vnius reminiscens: nã & Marcus vnum cõmemorat, cũ & egredientibus eis ab Hierico dicit illuminatũ: cuius & nomen dixit & patrẽ, vt intelligamus eum fuisse notissimũ: alterũ ignotũ, vt meritò ille notus etiã solus decenter cõmemoraretur. Sed quoniã quæ sequuntur in euang. secundũ Lucam, aptissimè ostendũt illud quod ipse narrat adhuc venientibus ipsis Hierico factũ esse, nihil aliud restat intelligere, nisi bis esse factum hoc miraculum: semel in vno cæco, cũ adhuc veniret in illã ciuitatẽ, iterũ in duobus. cùm inde egrederetur, vt illud vnũ Lucas, alterũ Matthæus enarrat. Chry. Multus aũt erat populus circa Christum, & cæcus eum quidẽ non nouerat, sentiebat autẽ effectũ, & rapiebat per affectũ quod non hausit aspectus. vnde subditur: Et cũ au. tur. præter. inter quid hoc esset. Et oculati quidẽ secũdum opinionẽ loq̃bãtur. Sequit̃: Dixe. au. ei ꝙ Ies. Naz. trãsiret. Cæcus verò vera clamabat: alia docet̃, & alia prædicat. Nã seqnit̃: Et cla. di. Ies. fili Da. miserere mei. Quis te docuit hoc homo? nũ perlegisti libros priuatus luminibus? Vnde igitur nosti luminare mundi? verè dñs illuminat cæcos. Chry. In Iudaismo autẽ nutritus nõ ignorauit ꝙ de progenie Dauid deus secundũ carnẽ nasceretur, & ideo ei vt deo loquit̃, dicens: Miserere mei. hũc imitẽtur, qui in duo diuidũt Christũ: hic enim Christũ tanquã deũ audit, & filiũ Dauid eũ nominat: mirantur autẽ iustitiã cõfessionis eius. Quidã enim eum cõfitentem fidem cõpescebant: Sequitur: Et qui præi. incre. eũ vt tace. Sed per inhibitiones huiusmodi non impediebatur eius audacia. Nouit enim fides omnibus repugnare, & in omnia triũphare: vtile enim est pro cultu diuino pudorem deponere. Nam si causa pecuniæ sunt impudentes, pro animæ salute non decet bonam induere impudentiam. vnde sequitur: Ipse verò multò ma. cla. fi. Da. mis. mei. Sistit autem Christum vox inuocãtis in fide, & inuocantes in fide respicit: & ideo meritò vocat cæcũ, & accedere iussit. Vnde sequitur: Stans autẽ Ies. iussit illũ adduci ad se, vt. s. qui prius fide eũ tetigerat, appropĩquaret & corpore. Appropinquantẽ cæcũ dñs interrogat. Nã sequitur: Et cũ ap. inter. il. di. Quid tibi vis faciam? Dispensatiuè interrogat, non quasi ignorãs, sed vt scirent astãtes quòd nõ petebat pecuniã, sed diuinam efficaciam vt à deo. vnde sequitur. At il. di. do. vt vide. Chry. Vel quia calũniatores veritatis Iudęi possẽt dicere vt in cæco nato, nõ est hic, sed similis eius, voluit vt cæcus prius ostẽderet defectũ naturæ, & tũc cognoscat gratiæ maiestatẽ: at vbi petitionis modũ cæcus explicuit, tũc summa maiestate præcepit ẽi vt videret. vñ sequitur: Et di. il. Ie. Respice: quid abundabat in crimẽ perfidię Iudęorũ, quis enĩ prophetarũ talia dixit? Aspice tamẽ quid assumat medicus ab eo cui collata est sanitas. Sequitur em̃: Fides tua te saluũ fecit. Pro fide em̃ vendũtur beneficia, diffunditur em̃ gratia quã suscepit fides. Et sicut ab aliquo fonte hi quidẽ paruis vasis modicũ aquæ hauriũt, hi verò maioribus multũ, fonte nõ distinguente mẽsuras: & secundũ fenestras quæ aperiuntur magis vel minus, splẽdor solis infunditur, ita secũdũ capacitatẽ intẽtionis hauritur gratia. vertitur aũt vox Christi in lucẽ languẽtis. erat enim verbũ veræ lucis. vñ sequitur: Et cõfestim vidit. At cæcus & ante beneficiũ fidẽ ostẽdit feruidã, & post beneficiũ beneuolẽtiam obseruauit. Sequitur: Et seque. il. ma. de. Chrys. Ex quo patet ꝙ à duplici cæcitate liberabatur: corporali. s. & intellectuali. neq; enim glorificasset vt deũ nisi verè vidisset: sed & aliis factus est occasio glorificãdi deũ. Sequitur: Et oĩs plebs vt vi. de. lau. deo. Beda, Non solũ ꝓ impetrato munere lucis, sed & meritò fidei impetrantis. Chrysost. Hîc autem necesse est quærere cur Christus dęmoniacum quidẽ curatum sequi volentem prohibet, cæcũ autẽ illuminatũ sequentem non prohi-

Iudaismi instructio

Quæstio vtilis.

bet? sed neutrũ irrationale poto: illũ enim mittit præconem, vt ex sua consistentia benefactorm prædicet: erat enim excellens miraculum, videre furiosum sanæ meotis effectum. Cæcum verò permittit sequi, quaodo Hierosolymam ascendebat per crucem perfecturus altum mysterium, vt recentem babentes miraculi mentiooẽ, non existimarẽt eum infirmitate potius q̃ misericordia pati. Ambr. Io boc autẽ typus populi gentilis est, qui sacramento dominico recepit amissi lumiois claritatem. Nihil autem interest vtrum in vno cæco medicioã, an in duobus accipiat. quoniam ex Chan & Iaphet Noe filiis originẽ ducẽs in duobus cæcis duos generis sui præteodebat authores. Greg. in ho. Vel cæcũ est genus humanum, quod in pareote primo claritatem supernæ lucis ignorans damoationis suæ tenebras patitur. Hierico autem ioterpretator luna, quę dom mẽstruis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat: dum igitur cõditor noster appropinquat Hierico, cæcus ad lumẽ redit: quia dum diuinitas defectũ nostræ carnis suscepit, humaoũ genus lumen quod amiserat recepit.

Tropologica expositio.

Qui ergo æternæ lucis claritatem nescit, cæcus est. Si autem tantum redẽptorem credidit qui dixit, Ego sum via, iuxta viam sedet. Si verò credidit & exorat vt æteruum lumẽ recipiat, iuxta viam sedet & mendicat. Illi autem qui Iesum venientem præcedunt, designant carnalium desideriorũ turbas tumultúsq; vitiorum: qui priusq̃ Iesus ad cor oostrum perueniat, dissipaot cogitatiooem nostrã, & in ipsa oos oostra oratiooe cooturbant. Ipse verò magis clamabat, quia quanto grauiori tumultu cogitatione præmimur, tãto orationi insistere ardẽtius debemus. Cùm autem adhuc turbas phantasmatũ in oratione patimur, Iesum aliquatenos trãseuotẽ seotimus. cùm verò oratiooi vehementet insistimus, deus in corde figitur, & lox amissa reparatur: vel transire humanitatis est, stare diuinitatis. Cęcum igitur clamantem dñs transiens audiuit, staos illumioauit, quia per homanitatem suam vocibus nostræ cæcitatis cõpatiendo misert⁹ est, sed lomeo oobis gratiæ per diuinitatis potentiam iosudit. Ad hoc autem requirit quid velit vt cor ad orationem excitet, peti enim boc vult, quod & nos petere & se concedere prænoscit. Ambr. Vel ioterrogauit cæcum vt crederemus, nisi coofiteotem ooo posse saluari. Greg. io io ho. Cæcus autem à domioo ooo aurum, sed lucem qoærit. Et oos non falsas diuitias, sed lucẽ quæramus, qoam videre cum solis aogelis possimus, ad quã lucem via fides est, vnde rectè cæco dicitur: Respice, fides tua te saluum fecit. Qui videt & sequitur, qoia bonum quod iotelligit operatur. Aug. de quæst. euang. Si autem Hierico luoam & ob hoc mortalitatem ioterpretamur morti propinquans domious Iudęis solis lumen euangelij iusserat prædicari, quos significauit ille vnus cęcus quem Lucas commemorat: à morte autẽ resurgẽs atq; descẽdens, & Iudæis & Gẽtibus, quos duos populos significare videt̃ duo cæci cõmemorati à Matthæo.

CAP. XIX.

ET ingressus perambulabat Hierico. Et ecce nir nomine Zachæus, & hic princeps erat publicanorum & ipse diues. Et quærebat uidere Iesum quis esset: & nou poterat præ turba: quia statura pusillus erat: & præcurrens, ascendit in arborem sycomorum ut uideret eum: quia inde erat transiturus, at cùm uenisset ad locum, suspiciens Iesus aidit illum, & dixit ad eum: Zachæe, festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere. Et festinans descendit, & excepit illum gaudens. Et cùm uiderent omnes, murmurabant, dicentes, quòd ad hominem peccatorem diuertisset. Stãs autem Zachæus, dixit ad Iesũ: Ecce dimidiũ bonorũ meorũ do pauperibus, & si quid aliquẽ defraudaui, reddo quadruplũ. Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eò q; et ipse filius sit Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere et saluum facere quod perierat.

Ambr. Zachæus in sycomoro, cæcus in via, qoorom alterum domious miseratus expectat, alterum suę mansionis claritate oobilitat: de quo dicitur: Et ingressus Iesus perambulabat Hierico &c. Et bene princeps iodu-citut publicaoorum. Quis enim de se desperet, quando iste peruenit ad gratiã, cui cẽsos ex fraude? & ipse quidem diues, vt scias omnes diuites auaros.

Omnis diues auar⁹.

Cyril. Sed Zachæus in bis morã ooo traxit, sed factus est dignus propitiatiooe dei qui cęcos illuminat, & lõginquos vocat. Titus, Pullulauerat autẽ in eo semen salutis, quia cupiebat Iesom videre. vode sequitur, Et quære. vid. Ie. quis esset, vtpote qui nunquam eum viderat, quia si vidisset dudũ iam recessisset à oequitia publicana. Siquis eoim Iesum videt, oõ potest nequitiis immorari. Duo autem erant impedimenta visiooi: oam retardabat eum populus, ooo tam virorum quàm peccatorum. erat autẽ paruus statora. vode sequitur: Et noo po. præ tur. quia sta. pusil. er. Amb. Quid sibi volt q oullius alterius staturam quàm eius expressit? vide ne fortè malitia pusillus, aut adhuc posillus fide: oõdum euim pronus erat cùm ascenderet, noodum viderat Christum. Titus, Sed ille boourn adinuenit ingenium, oam præcurrens in arborem sycomorum ascendit, & traoseuotem Iesum desideratum videbat. vnde sequitur, Et præcur. asceo. in arbo. syco. vt vi. il. quia inde erat transiturus. Hic ergo solã visiooẽ desiderauit, sed qui oouit plus facere q̃ quærimus, dedit ei supra id quod expectabat. vnde sequit: Et cùm ve. ad lo. susp. Ie. vi. il. Cyril. Vidit quidem hoĩs animam promptissimè oitentem ad sanctè viuẽdum, & eum ad pietatem cõoertit. Amb. Capit eum: se oon inuitatus inuitat. Vnde sequitur: Et di. ad eum, Zachæe, fe. desc. quia &c. Sciebat enĩ vberẽ hospitis sui esse mercedem, sed tamen & si oon vocẽ iouitaotis audierat affectum. Bed. Ecce autem camelus deposita gibi sarcina per foramen acus trãsit, hoc est diues & publicanus relicto amore dioitiarum, cootempto censu fraudum, beoedictiooem dominicę susceptioois accepit. Sequitur: Et fest. descen. & acce il. gau. Ambr. Discant diuites oõ io facultatibus crimen habere, sed in his qui vti oesciũt facultatibus. Nam dioitiæ sicut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adiumẽta virtutis. Chrys. Sed cõsidera oimiam saluatoris booitatem. Insons cum sootibus coouersatur, fons iustitiæ cum auaritia, quę est materia paruitatis: iogressus domũ publicani oullã ex auaritię nebula ioiuriam patitur, sed fulgore iostitię auaritiam delet: sed mordaces & criminationis amatores iouehi tentaot io his quæ ab eo fiebaot.

Pietas Iesu notatur.

Sequitur enim: Et cùm vi. omnes mur. di. quia, &c. Ipse verò iocusatus vt epulo & publicanorum amicus, spernebat hæc vt cõsummaret propositum: qoia & medicus nisi patiator saniem ægrotorũ, non liberat à morbo, quod & tooc cõtigit: quooiam conuersus est publicanus, & factus est melior. Sequitur: Staos autem Zachæus di. ad Ie. Ecce di, bono. meo. domine do pauperibus, &c. Audi mirabile, Nondũ dicit, & obedit. Et sicut sol per radios infusus io domũ ooo illustrat verbo sed opere, ita saluator, radiis iustitiæ, oequitiæ fugauit caligioem: oam lux in tenebris lucet. Quodlibet autem vnitũ est vallidum, diuisum autem debile, & ideo bipartit substantiam. Est autem diligeotius attendendum, qoòd opes Zachęi oõ solum erant iniustæ, sed etiam ex patrimonio fueront congregatę, alioquin qoomodo poterat extorta ioiquè restituere in quadruplum? Sciebat enim legem iubeotem restituere io quadruplum malè ablata. vt si lex oõ terreat, dãoa mitigent. nõ ergo expectat Zacbæus legis

céſuram,ipſe ſibi iudex effectus. Theo. Sed ſi ſubtilius indagare velimus,nihil de propriis reſtabat facultatib⁹. Data enim medietate bonorum pauperibus ex reſiduo reddebat læſis in quadruplo, nec ſolum hoc premittebat,ſed faciebat. Nõ enim ait: Dabo medietatem, & reſtituam quadruplum:ſed do & reddo. At Chriſtus illi ſalutem annuntiat.Sequitur: Ait Ieſus ad eum:quia ho. ſa.huic do.facta eſt,ipſum Zachæum ſignificans aſſecutum fuiſſe ſalutem, per domum habitatorẽ ſignificans. Subditur:Eo ꝙ ipſe filius ſit Abrahę.Non enim vocaſſet Abrahæ filium inaoimatam fabricam. Beda, Filius autem Abrahæ Zachæus dicitur,non quia de eius ſtirpe genitus,ſed quia ei⁹ eſt fidẽ imitatus:vt ſicut ille terrã domũq; paternã deſeruit, ita iſte bona ſua partiẽdo pauperib⁹ relinqueret. Pulchrè autem dicit:Et ipſe, vt non ſolũ eos qui iuſtè vixerant,ſed & eos qui ab iniuſtitia reſipiſcũt, ad filios promiſsionis pertinere declaret. Theo. Noo autem dixit ꝙ filius erat Abrahæ,ſed quoniam nunc eſt.nam prius quãdo erat publicanorũ princeps, nullam ſimilitudinem habens ad Abraham iuſtũ, non erat Abrahæ filius. Sed quia murmurabant quidã eo ꝙ moraretur cum viro peccatore:ad compeſcendos illos ſubdit, Venit enĩ filius hominis quærere & ſaluũ facere, &c.Chry.q.d. Quid me criminamini ſi rectifico peccatores,tã enim procul eſt à me odiũ peccatorũ, ꝙ eorũ cauſa aduenerim. nã medicus veni, non iudex: ob hoc conuiua ſio languentiũ,patiórq; fœtorẽ,vt præſtem remedia. Quæret autem aliquis quomodo Paulus iubet ſi quis frater fuerit ꝓcax aut auarus, cũ huiuſmodi nec cibũ eſſe ſumendum?Chriſtus autem erat publicanorũ conuiua,ſed nondũ prouecti erant iſti vt fierẽt fratres: ſed & tunc vitare præcepit Paulus fratres, cùm perſtant in malo,hi verò erãt mutati. Beda,Myſticè autem Zachęus qui interpretatur iuſtificatus,credentem ex gentibus populũ ſignificat,qui per occupationẽ temporaliũ depreſſus erat & minimus,ſed à deo ſanctificatus:qui intrantẽ Hierico ſaluatorẽ videre voluit, dum fidem quam mundo attulit,percipere quæſiuit.Cyril. Turba autem eſt imperitæ confuſio multitudinis,quæ verticem nequiuit videre ſapiẽtiæ, ergo Zachæus quãdiu in turba eſt non vidit Chriſtum,ſed plebeiam trãſgreſſus inſcitiã, meruit quẽ deſiderabat aſpicere.Beda, Vel turba.i.vitiorũ cõſuetudo quæ cæcũ clamantẽ increpabat, etiã hũc ſuſpicieotẽ tardat. ſed ſicut amplius clamando cæcus turbã vicit, ita puſillus terrena relinquendo, & arborem crucis aſcẽdendo turbã obſtãtem tranſcẽdit.Sycomorus nãq;, quæ eſt arbor foliis moro ſimilis, ſed altitudine præſtans, vnde & à Latinis celſa nũcupatur,ficus fatua dicitur:& eadem dominica crux credentes alit vt ficus, ab incredulis irridetur vt fatua. Quã arborẽ puſillus ſtatura Zachæus vt coexaltari poſſit,aſcẽdit,cũ quilibet humilis & propriæ cõſcius infirmitatis clamat:Mihi abſit gloriari,niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.Amb..Pulcbrè autẽ addidit,quia illa parte erat tranſiturus dñs,vel vbi ſycomorus,vel vbi crediturus:vt myſterium ſeruaret, & gratiã ſeminaret. ſic enim venerat,vt per Iudęos veniret,ad gentes.Vidit itaq;Zachæum ſurſum,iam enim ſublimitas fidei inter fructus bonorũ operũ,inter fœcundæ altitudinem arboris eminebat. Zachæus autem ſupra arborẽ eſt,quia eſt ſupra legem.Beda,Perambulans autem dñs venit ad locum vbi Zachæus ſycomorum aſcenderat,quia miſſis per mundum prædicatoribus,in quibus ipſe loquebatur & ibat, venit ad populũ nationũ qui paſsionis ei⁹ fide iam ſublimis erat:quẽ ſuſpiciens vidit,quia per gratiã elegit.Manebat autẽ aliquando dñs in domo principis pbariſæorũ, ſed eum opera digna deo facientem lingua venenata carpebãt.vnde eorũ peroſus facinora diſceſsit, dicẽs:Relinquetur domus veſtra deſerta.Hodie autẽ in domo puſilli Zachæi oportet illũ manere.i.nouæ legis gratia coruſcãtem io bumilium nationũ corde quieſcere. Quod autẽ deſcenderet de ſycomoro & ſic manſionẽ in domo parare iubetur, hoc eſt quod ait Apoſtolus:Etſi cognouimus ſecundũ carnẽ Chriſtũ, ſed iam nunc non nouimus.Etſi enim mortuus eſt ex infirmitate,ſed viuit ex virtute dei.Manifeſtũ eſt autem Iudæos gentium ſemper odiſſe ſalutẽ: ſed ſalus quæ olim Iudæorũ domos implebat, hodie populũ nationũ illuxit: eo ꝙ & ipſe populus filius ſit Abrahæ credendo in deum.Theo.Sed facile eſt hoc ad moralẽ vtilitatem retorquere.Quiſquis enim in malitia pluribus prçeſt,paruus eſt ſtatura ſpiritali,& non poteſt videre Ieſum præ turba. Nam perplexus à paſsionibus & ſecularibus rebus nõ aſpicit Ieſum ambulãtẽ.i.in nobis operantẽ nullum opus eius cognoſcẽs. Aſcendit autẽ ſuper ſycomorum,id eſt voluptatis dulcedinem quæ ſignificatur per ficum deprimẽs eam,& ſi ſublimior factus videt & videtur à Chriſto. Greg.27.mora.Vel quia ſycomorus ficus fatua dicitur,puſillus Zachęus ſycomorũ ſubdit & dominum vidit,quia qui mundi ſtultitiã humiliter eligunt ipſi de bis ſapienſiam ſubtiliter contemplantur. Quid enim in hoc mundo ſtultius ꝗ amiſſa non quærere, poſſeſſa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis iniuriam reddere?Per hãc autem ſapientem ſtultitiam & ſi nõdum ſolidè vt eſt,iam tamen per contemplationis lumẽ dei ſapientia videtur.Theo.Dicit autem ei dominus:Feſtinans deſcende:hoc eſt,Aſcendiſti per pœnitentiam ad altiorẽ locum,deſcende per humilitatem ne te ſupplanter elatio,oportet enim me in humilis domo manere.Geminis autẽ bonis in nobis exiſtentibus, corporalibus.ſ.& ſpiritualibus:cuncta corporalia derelinquit iuſtus pauperibus, ſed ſpiritualia nõ deſerit bona, ſed ſi quid exegit ab aliquo reddit in quadruplum, ſignificãs per hoc quòd ſi quis per pœnitentiam pergit in contrario tramitè priſcæ prauitatis, per multiplices virtutes ſanat omnia priſtina delicta,ac ſic promeretur ſalutem,vocatúrque filius Abrahæ,co quòd à propria cognatione exierit,ſcilicet ab antiqua nequitia.

Filius Abrahæ quid ſit.

Allegoria pulchra.

Myſteriũ ſycomori.

Moralis intellect⁹.

Hæc illis audientibus adiiciens dixit parabolam, eo quòd eſſet prope Hieruſalem, & quia exiſtimarẽt quòd confeſtim regnũ dei manifeſtaretur. Dixit ergo: Homo quidã nobilis abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reuerti. Vocatis autem decem ſeruis ſuis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negociamini dum uenio. Ciues autẽ eius oderãt eum, & miſerunt legationem poſt illũ, dicentes: Nolumus hunc regnare ſuper nos. Et factũ eſt ut rediret accepto regno, & iuſsit uocari ſeruos quibus dedit pecuniam, ut ſciret quantũ quiſque negotiatus eſſet. Venit aũt primus, dicens: Domine, mna tua decẽ mnas acquiſiuit. Et ait illi: Euge ſerue bone, quia in modico fuiſti fidelis, eris poteſtatem habens ſupra decem ciuitates. Et alter uenit, dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. Et huic ait: Et tu eſto ſuper quinque ciuitates. Et tertius uenit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repoſitam in ſudario. Timui enim te, quia homo auſterus es: tollis quod non poſuiſti, & metis quod non ſeminaſti. Dicit ei: De ore tuo te iudico ſerue nequam. Sciebas enim quòd ego homo auſterus ſum, tollens quod non poſui, & metens quod non ſeminaui, & quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego ueniens cum uſuris utique exegiſſem illam? & adſtantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet, et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas. Dico autem uobis quia omni habenti dabitur, et abundabit: ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo. Veruntamen inimicos meos, illos qui noluerũt me regnare ſuper ſe, adducite huc, et interficite ante me.

Euseb. Aestimabãt quidã in primo saluatoris aduentu regnũ eius venire, & hoc putabant mox tunc fieri cùm ascẽsurus erat Hierosolymã, adeo obstupefecerant eos miracula diuina quæ fecerat. Et ideo instruit eos non pri⁹ se recipere regnũ à patre, q̃ ab hominib⁹ iret ad patrem. Et ideo dicitur: Hæc illis audiẽtibus adijciens dixit parabolam, eò q̃ esset prope &c. Theo. Sed dñs ostẽdit eis q̃ vana quædã æstimarent, non est enim sen sibile regnũ dei. Ostendit etiam q̃ quasi deus nouit cogitationes eorum, proponens eis subsequẽtem parabolam. vnde sequitur: Dixit ergo, Homo quidã nobilis abiit in regionem lõginquam accipere sibi regnum, & reuerti. Cyrill. Describit autẽ sensus huius parabolæ mysteria Christi à primo vsq; ad vltimũ: Homo enim factus est deus verbũ existens, & quamuis seruus factus sit, est tamen nobilis secũdũ ineffabilẽ ortũ à patre. Basi. Nõ solũm secũdũ deitatẽ dñs nobilis est, sed etiam secũdũ genus humanũ, ex semine Dauid secundũ carnẽ exortus. Abiit autẽ in regionẽ longinquã, nõ tam locali distãtia separatam q̃ rerum conditione. Ipse enim deus prope est vnicuiq; nostrũ, cũ nostra bona opera nos ei astringunt, & distat quoties nos hærendo perditioni elongamur ab eo. Ad hanc igitur terrenam regionem accessit longinquã à deo, vt gentium regnum acciperet, secundum illud: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam. Aug. de quæst. euan. Vel regio lõginqua, ecclesia gentiũ est, vsq; ad fines terræ: abiit eñ vt plenitudo gentium intraret, reuerteretur vt sic Israel saluus fiat. Euse. Vel per hoc q̃ profectus est ad regionẽ longinquã, ascẽsum propriũ à terra in cælos designat. Cũ verò subdit: Accipere sibi regnũ & redire, secundũ sui apparitionẽ gloriosam & regiã ostendit. Et primò quidẽ hominem se vocat propter natiuitatem in carne, deinde nobilem: nondũ autẽ se regẽ appellat, quia nondũ in prima apparitione regia fungebatur maiestate. Sed & bene dicitur obtinere sibi regnũ. Nam dãte sibi patre illud obtinuit, secundum illud Danielis: Ecce filius hominis veniebat in nubibus, & datum est ei regnum. Cyril. Ascendens enim ad cælos sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, ascendens autẽ dispensauit credentibus in eũ diuinorũ charismatum differentiam: sicut seruis cõmittũtur dominicæ facultates, vt aliquid lucrantes famulatus sui ferant præconia. vnde sequitur: Voca. autem decẽ ser. su. de. il. de. mnas. Consueuit sacra script. in signum perfectionis vti numero denarij, quẽ si quis numerando excedere velit, ab vnitate iterum inchoabit, quasi denario perductò ad metam: & ideo in dispensatione talentorũ eum qui metam attigit diuini officij, decẽ air mnas recepisse. Aug. de quæst. Vel per decẽ mnas legẽ significat propter decalogũ, decẽ autẽ seruos hos quibus sub illa positis gratia prædicata est. Sic enim intelligendum est eis datas mnas ad vsum, cũ intellexerũt legem remoto velamine ad euãgelium pertinere. Beda, Mna nãq; quã Græci minam vocãt, centum drachmis appenditur. Et omnis scripturæ sermo, quia vitæ cælestis perfectionẽ suggerit, quasi numeri cẽtenarij põdere fulgescit. Eus. Significat ergo per eos qui mnas recipiunt suos discipulos, quibus mnas exhibens singulas parem cunctis dispensationem committens, negociari iussit. Sequitur: Et ait ad il. nego. dum venio. Nullum autem aliud negociũ erat nisi dogma regni sui inuentis mortalibus prædicatum per suos discipulos. Idẽ autẽ est oĩm documentum, eadẽq; fides, vnũ baptisma, & ob hoc mna vna singulis datur. Cyril. Multa autẽ est horũ differentia ad illos qui iosiciati suot regnum dei. De quibus subditur: Ciues autem eius, &c. Hoc est quod Christus improperauit Iudæis, dicens: Nunc verò viderunt & oderũt me & patrem meum. renuerũt autẽ regnũ eius, dicentes Pilato: Nõ habemus regem nisi Cæsarẽ. Euse. Per hoc enim quod dicit, Ciues eius, Iudæos significat, ortos ex eadẽ progenie secundũ carnẽ, & quoniã ritu legis cũ illis pariter vtebatur. Aug. de quæst. euan. Miserũt autẽ legationẽ post eũ, quia etiã post resurrectionẽ eius immiserũt persecutiões apostolis, & prædicationẽ euãgelij respuerũt. Euse. Postq̃ autẽ saluator hæc docuit pertinẽtia ad primũ eius aduẽtũ, cõsequenter gloriosum & regium eius reditum ostẽdit, dicens: Et fa. est vt redi. &c. Chrys. Duo regna dei nouit sacra script. alterũ quidem ex creatione, secũdũ quod est rex oĩm creationis iure: alterũ aũt ex approbatione, secũdũ quod iustis dominaẽ, propria spõte eis subiectis, & hoc regnũ hîc dicitur accepisse. Aug. de quæst. euan. Redit etiã accepto regno, quia in manifestissima claritate venturus est qui eis humilis apparuit, cùm diceret: Regnum meum non est de hoc mũdo. Cyril. Redeũte autẽ Christo sumpto regno merebũtur præconia, & delectabũtur verbi ministri in superuis honoribus, quia multiplicauerunt talentũ plu ribus acquisitis: vnde subditur: Venit aũt primus dicẽs, Domine mna tua decem mnas acquisiuit. Beda, Primus seruus ordo doctorum est in circũcisione missorũ, qui vnã mnam negociaturus accepit, quia vnam fidẽ prædicare iussus est. Sed hæc mna decẽ mnas acquisiuit, quia populũ sub lege cõstitutum sibimet docendo sociauit. Sequit: Et ait il. Euge ser. bo. &c. In modico seruus est fidelis: quia nõ adulterat verbũ dei. Quicquid enim in præsenti percipimus donorũ, in cõparatione futurorũ paucũ est. Græcus, Sed quia mercedem propriorũ bonorũ accipit, decẽ dicit ciuitatibus præesse, de his promissis quidam infimẽ cõiectantes existimãt se præturis & præfecturis donari in terrena Hierusalẽ reparata lapidibus preciosis, si honestè in Christo fuerũt cõuersati, ambitum potestatis & prælationis ab anima minimè deponentes. Amb. Sed ciuitates decẽ, sunt animæ, quibus iure præponitur, quia pecuniam dñi & eloquia casta probata sicut argentum mentibus hominum fœnerauerit. Nam sicut Hierusalem dicitur ædificata vt ciuitas, sic sunt animæ pacificæ. Et sicut angeli præsunt, ita hi qui vitam meruerũt angelorũ. Sequitur: Et al. ve. di. Do. mna tua fec. quin. mnas. Beda, Seruus ille cœtus est eorũ qui præputio euãgelizare missi sunt, cuius mna id est, euangelica fides, quinque mnas fecit, quia gentes corporis sensibus antea mancipatas ad fidei euangelicæ gratiam cõuertit. Sequitur: & huic ait, Et tu esto supra quinque ciuitates, hoc est, ex earum quas imbueras animarũ fide & cõuersatione sublimis fulgeas. Ambr. Vel aliter forsasse: Iste qui quinq; mnas acquisiuit, moralia habet, quia quinq; sunt corporis sensus. Ille qui decẽ, duplicata. i. mystica legis, & moralia probitatis. Possumus & hîc decem mnas decem verba intelligere. i. legis doctrinam, quinq; mnas magisteria disciplinæ, sed legis peritum in omnibus volo esse perfectũ. Bene antẽ, quia de Iudæis dicit, duo soli multiplicarã pecuniam deserunt, nõ vtiq; æris, sed dispntationis vsuris. Chrys. Alia est enim pecunia fœnoris, alia doctrinæ cælestis vsura. In terrenis enim opibus nõ euenit vnum fieri diuitem, nisi alter depauperetur: sed in spiritualibus non euenit quemquã ditari, nisi faciat & alium locupletẽ. In corporeis eñ precio stalo minuit, sed in spiritualibus auget. Aug. de quæ. euã. Vel aliter: Quòd vnus eorũ qui bene vsi sunt, x. acquisiuit, & alter v. significat eos esse acquisitos in gregem dñi à quibus iam lex per gratiam intellecta est, siue propter x. legis præcepta, siue quia ille per quem lex lata est quinq; libros cõscripsit, ad hoc pertinẽt x. & v. ciuitates quibus eos præponit, multiplicatio

Vis miraculorum Christi.

Nobilitas Christi carnalis.

Denarij perfectio.

Duo regna dei.

Allegoricus sensus

nem.s.intelligẽtiæ,in ipsa veritate quæ de vnoquoque præcepto,vel de vnoquolibet libro pullulat, & ad vnũ reducta quasi ciuitatẽ facitviuẽtium rationũ æternarũ. Est eoim ciuitas nõ quorũlibet animãtiũ, sed rationabilium multitudo legis vnius societate deuincta: ꝙ ergò serui reddentes rationẽ ex eo quod acceperãt laudãtur qui lucrati sunt,significat eos bonã reddere ratiooẽ qui bene vsi sunt, quod acceperunt ad augẽdas diuitias domini per eos qui credũt in eũ: Quod qui facere noluot,in illo signati sunt qui mnam suam in sudario seruauit. De quo sequitur: Et ter.ve.di.Do.&c. Sũt eñi homines hac sibi peruersitate blãdientes vt dicãt, Sufficit vt de se vnusquisque rationẽ reddat,quid opus est aliis prędicare & ministrare? vt etiã rationem de ipsis quisq; reddere cogatur, cũ apud dñm etiã illi sint inexcusabiles,quibus lex data oõ est,neq; etiã qui audito euãgelio nõ obediuerũt, quia per ereaturã poterant cognoscere creatorẽ. vnde sequitur: Timui enim te,quia, &c. Hoc est enim qnasi metere vbi oon seminauit.i.eos impietatis reos tenere, quibus verbũ aut legis aut euãgelij ministratũ nõ est. hoc autẽ veluti iudicij periculũ deuitãtes pigro labore à verbi ministratiooe cõquiescunt: & boc est quasi ĩ sudario ligare quod acceperũt. Theo. Sudario enim mortuorũ facies velatur. Merito ergo hic piger dieitur. Nam in sudario inuoluisse,quia eã mortificans, & ociosam dimittẽs,nõ tractauit nec auxit. Beda, Vel pecuniã in sudario ligare,est percepta dona sub ocio lẽti corporis abscõdere. Quod autẽ putauerat sese per excusationẽ dixisse,in culpã propriã vertitur. vnde sequitur: Dicit ei, De ore tuo te iu. ser. ne. Seruus nequã vocatur,quasi piger ad exercendũ negociũ,& superbus ad accusandum dñi iudiciũ. Sciebas ꝙ ego austerus homo sum,tollens quod nõ posui, & metẽs quod non seminaui: & quare nõ dedisti pecuniã meã ad mẽsã? q.d. Si durũ me esse noueras & aliena sectari, quare nõ tibi hæc cogitatio incussit timorẽ, vt scires me mea diligentius quæsiturũ? Pecunia autem vel argentum prædicatio euãgelij est & sermo diuinus, quia eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatũ, qui sermo dñi dari debuit ad mẽsam, hoc est prõptis paratisq; cordibus intimari. Augu. de quæst. euang. Vel mensa ad quã danda erat pecunia professionẽ ipsam religionis accipimus, quæ tanquam publicè proponitur ad vsum necessarium saluti. Chrys. In sensibilibus autem diuitiis debitores solius obseruatiõis obnoxij sunt: quantũ enim recipiũt, tantũ eos reddere necesse est, & oihil plus ab eis quæritur. In diuinis autẽ eloquiis nõ solũ ad custodiam obligamur, sed etiã multiplicare monemur. vnde sequit. Et ego ven. cũ vsu. vtiq; exegissẽ illã. Beda, Qui eñi verbi pecuniã à dnctore percipit credendo, necesse est vt eã cũ vsuris soluat operãdo, vel vt ex eo quod audiuit etiã alia studeat intelligere, quæ necdũ ex prædicatoris ore didicit. Cyril. Dnctorũ enim est inserere auditoribus salutarẽ & ꝓficuũ sermonẽ, opus autẽ diuinæ virtutis est attrahere obedientes ad audientiã, & fertilẽ eorũ reddere intellectũ. Nõ est autẽ hic seruus laudat⁹. neq; honorẽ promeruit, sed potius tãquã iners est condẽnatus. vnde sequitur: Et astan.di.au.ab eo mnã, & da. il. qui x. mnas habet. Aug. de quæ. euan. Per quod significatur & illũ posse amittere munus dei qui habens nõ habet.i.eo nõ vtitnr, & eo augeri qui habẽs habet.i. bene vtitur. Bed. Mysticè autẽ hoc vt reor indicat intrãte plenitudine gentiũ omnem Israel saluũ futurũ, & tunc abundantiam gratiæ spiritualis doctoribus esse conferendam. Chrys. Ideo autem dicit astantibus: Auferte ei mnã, quia non est prudẽtis animi punire, sed alio quodam.s. ministro eget ad puniẽdum officio iudicis, nam & deus nõ ipsemet pœnas irrogat, sed mediantibus angelis. Aug, De aliis seruis siletur qui quasi prodigi debitores, quæ acceperãt perdiderũt. In duobus seruis illis qui lucrati sunt, pauci signati sunt, qui per duas vices ad cultores vineæ sunt destinati, in reliquis omnes Iudæi. Sequitur: Et di. ei: Domine babet decẽ mnas. Et ne hoc iniustum videretnr, subditur: Di. au. vo. quia om. ha. da. Theo. Quia cũ decẽ auxerit decnplaudo, palã est ꝙ & plura decuplans pluris lucrifiet occasio domino. A deside verò & ocioso qui non satagit augere quod acceperat, ipsum quoq; quod possidet, auferetur, vnde sequitur: Ab eo autẽ qui non habet, & quod habet au. ab eo. Nec vacet census dominicus, cũ posset dari aliis, & multiplicari. Hæc autem non solùm ad sermonẽ & doctrinam referenda sunt, sed etiam ad morales virtutes: quoniam & in his dat nobis deus sua charismata, bunc donans ieiunio, illum oratione, aliũ mansuetndine vel humilitate: quibus si inuigilauerimus, multiplicabim⁹ ea. si verò tepeam⁹ extinguemus. Deĩde si aduersariis subdit: Verũ ini. me. &c. Aug. de quæ. euang. Per quod designat impietatem Iudæorum, quia ad eum noluerũt cõuerti. Theo. Quos tradidit morti mittens eos in ignem exteriorem, sed & in hoc mundo mactati sunt flebiliter ab exercitu Romanorum. Chrysost. Hæc contra Martionistas cõpetũt, nã & Christus dicit: Adducite hostes meos & occidite coram me, cùm tamen illi bonum dicant Christum, deum verò veteris testamenti malum. Patet autem ꝙ pater & filios eadem facit: nam pater ad vineam destinat exercitum, filius antem hostes coram se trucidari facit. Hæc autem quæ in Luca describitur parabola, alia est ab ea quæ in Matth. narratur de talentis. Nam hic quidem ex vno capitali accepto, varij fuere prouentus, quia ex vna mna accepta hic quinque talenta, ille obtulit decem. Sed apud Matth. contrarium, nam qui dno accepit, dno superaddidit: & qui quinque tantundem: vnde & præmiis donantur imparibus.

Et his dictis præcedebat, ascendẽs Hierosolymam. Et factum est cùm appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, ad montem qui nocatur Olineti, misit duos discipulos suos, dicens: Ite in castellũ quod contra uos est: in quod introeuntes inuenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo unquam hominum sedit: soluite illum & adducite. Et si quis nos interrogauerit, quare soluitis? sic dicetis ei: Quia dominus operam eius desiderat. Abierũt autem qui missi erant, & inuenerunt sicut dixit illis, stantem pullum. Soluentibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quid soluitis pullum? At illi dixerunt, quia dominus eum necessarium habet. Et duxerunt illum ad Iesum. Et iacientes uestimenta sua supra pullum, imposuerunt Iesum. Exeunte autem illo, substernebant uestimenta sua in uia.

Titus. Quia dominus dixerat: Appropinquauit regnum dei, videntes illnm in Hierusalem ascendentem, putabant ideo aseendere vt regnũ dei inchoaret. Consummata ergo parabola in qua errorem prædictũ correxit. Et ostenso quòd nondum insidiantem sibi mortem deuicerat, procedebat ad pasionẽ ascendens Hierosolymam. vnde dicitur: Et bis dictis præce. asc. Beda, Osteodens etiam de eiusdem ciuitatis euentu parabolã fuisse præmissam, quæ & ipsum erat occisura, & hostili clade peritura. Sequitur: Et fa. est cùm appropinquasset ad &c. Bethphage erat locus sacerdotum in mõte Oliueti. Bethania quoq; ciuitas siue villula ex latere montis eiusdem quasi stadiis xv. à Hierusalem. Chrysosto. Et quidem in exordiis iodifferenter se dominus ingerebat Iudæis, sed vbi sufficiẽter ædidit suę potestatis experimẽtũ, autoritate multa, singula quæq; pertractat. Multa igitur fiũt miracula, prædixit quoniam inuenictis pullum indomitũ, & hoc est quod subditur dicens

Margin notes: Sudarii significatio. — Doctorũ conditio. — Error Martionistarũ damnatur. — Dispensatio Iesu.

cẽs:Ite in castellũ quod cõtra vos est,&c. Præcidit etiã ꝙ nemo ꝓhibebit,sed cũ audierint silebũt.vnde sequitur:Sol.il.&c.Tit.In hoc autẽ diuinam fore vocationẽ patuit:nõ eñ potest aliquis resistere deo quæ sua sunt euócanti.Discipuli autẽ iussi ducere pullũ,nõ refutaue runt hoc officiũ vt paruũ, sed ahierũt vt adducerẽt eũ. vnde sequitur:Abie.au.&c.Baf.Sic quoq; decet nos & infima opera plurimo cũ affectu & studio aggredi,sciẽtes ꝙ quicquid intuitu dei fit nõ est paruum,sed dignũ in regno cælorum.Tit. Obmutescunt autẽ ob excellẽtiã fortis virtutis nequeũtes resistere saluatoris eloquiis qui ligauerunt asinũ.Sequitur enim: Sol.au.il.pul.&c. Maiestatiuum enim nomẽ est dominus. Rex enim erat venturus in conspectu multitudinis.Aug.de co.euang.
Concor. euang. Nec moueat ꝙ Matthæus asinã & pullũ dicit,cæteri autẽ de asina tacẽt.vbi enim vtrunq; factũ potest intelligi nulla repugnantia est.nec si alius alia commemoraret: quantò minus vbi alius vnũ, & alius vtrunq;?Glo. Nec solũ discipuli obsecuti sunt Christo ĩ pullo alieno, sed etiam in propriis vestimẽtis,quæ partim asino imposuerunt,partim sternebãt in via.vnde sequitur:Et duxe.il. &c.Bed.iuxta alios euangelistas,nõ discipuli tantũ, sed etiã plurimi de turba vestimenta sternebãt in via.Amb. Mysticè autẽ dominus venit ad mõtẽ Oliueti,vt nouellas oleas in sublimi virtute plãtaret: & fortasse ipse mõs Christus est,quis enim alius tales fructus ferret oliuarũ spiritu sancto fœcundarũ?Beda, Pulchrè autẽ ciuitates positæ in mõte Oliueti referuntur,hoc est in ipso dño, qui vnctionem spiritaliũ charismatum & scientiæ pietatísq; luce refouet.Orige.Bethania autẽ interpretatur domus obedientiæ, Bethphage verò domus maxillarũ, sacerdotalis quidẽ locus:maxillæ enim sacerdotibus dabantur,sicut in lege præcipitur.Illuc verò vbi obediẽtia,ibi locus sacerdotibus mancipatur,mittit saluator discipulos suos vt soluãt asinæ pullũ.Amb.In castello eñ erant,& erat ligatus pullus cũ asina, nec poterat solui nisi iussu domini.Soluit eũ manus apostolica,talis act⁹, talis vita,talis gratia.Esto talis, vt ligatos possis soluere. In asina quidẽ Mat.euang,quasi matrẽ figurauit erroris hîc autem in pullo generalitatẽ populi gentilis expressit.Et bene,In quo nemo sedit,quia nullus, antequam
Allegoria pulchra. Christus,nationum populos vocauit ad ecclesiam.Alligatus autẽ perfidię vinculis tenebatur,in quo adductus domino erroris famulatu,sed dominatũ vendicare sibi non poterat,quẽ dominũ fecerat non natura sed culpa. Et ideo cũ dñs dicitur,vnus agnoscitur. Misera seruit⁹, cui vagũ ius est:plures enim habet dominos, qui vnum nõ habet.Alieni alligant vt possideant,iste soluit vt teneat:vehementiora enim dona nouit esse,quàm vincula.Orige.Multi ergo erant domini huius pulli,antequã saluatorem eum haberet necessarium : postquam verò ille cœpit esse dominus, plures esse domini cessauerũt: nemo enim potest deo seruire & mammonæ. Quando malitiæ seruimus, multis sumus passionibus vitiisque subiecti.Necessariũ autẽ habet dominus pullũ,quia cu
Castelli significatio pit nos solui vinculis peccatorũ. Orig.super Ioan. Ego autẽ opinor nõ frustra castellũ esse hunc locũ, vbi stabat asina ligata & pullus:quasi castellũ eñ respectu totius orbis cælestis tota terra despicitur absq; adiectione alterius nominis nũcupatum.Amb.Nec illud est ociosum,ꝙ duo discipuli diriguntur,Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos: & ideo non personas destinauit,sed numerum diffiniuit:tamen si quis est qui personas exigat,potest æstimare de Philippo quem spiritus sanctus misit in Gazã,quando Candacis reginæ baptizauit Eunuchum.Theo.Vel duo missi hoc innuũt, ꝙ ad introductionẽ gẽtilis populi & subiectionẽ eius ad Christũ duos faciũt gradus prophetæ & apostoli.Ducũt autem eũ à quodã castello, vt innotescat nobis ꝙ hic populus rusticanus erat& indoctus.Amb.Illi ergo directi cũ soluerent pullũ,nõ suis verbis sunt vsi, sed dixerunt sicut dixerat illis Iesus:vt agnoscas quòd nõ suo sermone sed verbo dei,nec proprio sed Christi nomine fidẽ populis infudere gentilibus,atq; aduersarię potestates,quę sibi nationum obsequia vendicabant,mandato cessare diuino.Orig.Deinde mittunt discipuli vestes suas super asinũ,& sedere faciunt saluatorẽ,dũ assumunt sermonem dei,& imponunt eum super animas audientium.Vestibus exuuntur & substernunt eas in via, quia vestimẽta apostolorũ,opera eorũ bona sunt:& reuera solutus à discipulis asinus,& portãs Iesum,incedit super vestimẽta apostolorum,quando doctrinam eorũ imitantur & vitam.Quis nostrum ita beatus est vt sedeat super illũ Iesus?Amb.Non enim mundi dominũ gestari super dorsum asinæ delectauit,sed vt latente mysterio in secretis animarum interiore consensu, mysticus rector insideret regens mentis vestigia lasciuiam carnis infrenans: sermo eius habena est,stimulus est.

Et cùm appropinquaret iã ad descẽsum mõtis Oliueti,cœperunt omnes turbæ descẽdentium discipulorum gaudẽtes laudare deum uoce magna super omnibus quas uiderãt uirtutibus, dicẽtes: Benedictus qui uenit in nomine domini:pax in cælo & gloria in excelsis. Et quidam pharisæorum de turbis dixerunt ad illos:Magister,increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait: Dico uobis,quia si hi tacuerint,lapides clamabunt.

Orig.Quandiu in monte fuit dominus,cũ solis apostolis morabatur:quando autem vicinus cœpit esse descẽsui,tunc occurrit ei turba populorum.vnde dicitur:Et cũ appro.&c.The.Discipulos vocat non solũ 12.aut 70. sed omnes qui Christum sequebantur, seu causa miraculorum,seu ad aliquam delectationem doctrinæ,quibus ingeri pueri potuerunt,vt narrant alij euangelistæ. vnde sequitur:Super omnibus,&c. Bed.Multas quidẽ virtutes domini viderãt,sed maximè Lazari resurrectionem stupebant:nam vt Ioan.ait, propterea obuiã venit ei turba,quia audierunt eum fecisse hoc signum.Notãdum enim est non tunc primũ saluatorem Hierusalem adisse,sed multoties antea,sicut Ioan.cõmemorat.Am. Turba igitur agnoscens deum regem appellat,prophetiam repetit,expectatum quoque secundum carnẽ Dauid filiũ venisse declarat.vnde sequitur:Dicen.Benedi. Iesus rex acclamat.
qui ve.rex,&c.Bed.i.in nomine dei patris, quanuis possit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse dominus est, sed melius verba eius nostrum dirigũt intellectum, quib⁹ ait:Ego veni ĩ nomine patris mei, humilitatis eñ magister est Christus.Non autem rex Christus dicitur ad exigendum tributum,vel ferro exercitum armãdum hostésque visibiliter debellandos: sed ꝙ mentes regat, & in regnum cælorum credentes perducat.quòd enim rex esse voluit Israel,miserationis indicium est, non potestatis augmentum. verùm quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit,pulchrè sibi inuicẽ in laude eius cælestia simul & terrena concinnunt. Eo enim nascente cælestium agmina cantant,eodem autem cælis se redditur o mortales vicem laudis rependunt.vnde sequitur:Pax in cælo.Theo.Hoc est,bellum antiquũ quo deo aduersabamur euanuit.Et gloria in excelsis,laudãtibus.s.angelis deum in tali reconciliatione.nam hoc ipsum quòd deus visibiliter ambulat territorio inimicorum suorum,significat ipsum nobiscum habere cõcordiam.Sed pharisæi hoc audiẽtes murmurabãt,eò quòd turba cùm regem vocabat & laudabat vt deum, referẽtes nomen regis ad seditionem,nomen verò domini ad blasphemiam.vnde sequitur:Et quidam pharisæo. &c.

Bed. Miraculú inuidorú demétia, qué magistrú appellandú nó dubitant, quia veta docenté nouerát, huius discipulos quasi melius edocti redarguédos æstimát. Cyril. Sed dominus non cópescuit laudantes eú vt deum, sed magis reprehensores compescens, attestatur sibi super gloria deitatis. vnde sequitur: Quibus ipse ait, Dico vo. quia si, &c. The. q. d. Non sine causa homines me taliter laudant, sed cómoniti virtutibus quas viderunt. Bed. Crucifixo etiá domino notis eius tacétibus præ timore, lapides & saxa canebát, dú postquá emisit spiritú terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monuméta aperta sunt. Amb. Neq; etiá mirú est si laudes domini cótra naturam suá saxa respódeant, quem scopulis duriores prædicát peréptores. i. turba post exiguú crucifixura deum negás affectibus, quem vocibus confitetur. Aut fortasse quia obmutescétibus Iudęis post domini pasioné viui erant secundú Petrum lapides clamaturi. Orig. Quádo etiá nos tacemus, id est refrigescit charitas multorú, lapides clamát: potest eñ deus suscitare de lapidib' filios Abrahæ. Pulchrè âuté turbas laudantes deum ad descé sionem montis occurrisse legimus, vt operatoré mysterij spiritalis significarét sibi venisse de cælo. Bed. Descé dente etiam dño de móte Oliuarú turbæ descendunt, quia humiliato misericordiæ authore, necesse est eos qui misercordia indigent, eius vestigia imitari.

Et ut appropinquauit, uidés ciuitaté, fleuit super illá, dicens: Quia si cognouisses & tu, & quidé in hac die tua quæ ad pacem tibi, nunc auté abscódita sunt ab oculis tuis. Quia ueniét dies in te & circundabunt te inimici tui uallo, & circundabunt te, & coangustabunt te undique & ad terram prosternét te, & filios tuos qui in te sunt: & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quòd non cognoueris tempus uisitationis tuæ.

Orige. Omnes beatitudines quas locutus est Iesus in euangelio suo, firmat exemplo: sicut dixerat, Beati mites, probat, dicés: Discite à me, quia mitis sum. Et quia dixerat, Beati fléres, ipse quoq; fleuit super ciuitaté. vnde dicitur: Et cùm ap. &cæ. Cyrillus Miserebatur enim eorum Christus qui omnes homines vult saluari, quod nobis nó patuisset nisi per aliquod humanú fieret euidés. Effusæ enim lachrymæ sunt signa tristitiæ. Greg. in ho. Fleuit igitur pius redéptor ruiná perfidæ ciuitatis, quá ipsa ciuitas sibi nó cognoscebat esse venturá. vnde subditur: Dicens, Quia si cog. & tu, subaudi fleres: quæ modò quia nescis quod imminet, exultas. vnde subditur: Et quidem in hac die tua, &c. Cùm enim carnis se voluptatibus daret in die sua, quæ ad pacé ei esse poterant habebat. Cur verò bona præsentia ad pacem habuerit, manifestatur cú subditur: Nunc au. abscó. &c. Si enim à cordis eius oculis mala quæ imminerent abscódita nó essent, læta in præsentibus ꝓsperis nó fuisset. vnde mox eius pœna quæ imminebat adiuncta est, cùm sequitur: Quia ve. dies in te, Cyril. Vel aliter: Quia si cognouisses & tu. Non enim erant digni percipere diuinitus inspiratas scripturas, quæ narrant Christi mysterium. Quoties enim legitur Moyses, velamen obnubilat cor eorú. Et quia non sunt intuiti veritaté, indignos se fecerunt salute quæ manat à Christo. vnde sequitur: Et quidem in hac die, &c. Eus. Vbi notat suum aductum ad pacem totius mundi factum fuisse, venit enim ad hoc vt pacem prædicaret propinquis & longinquis: sed quia annuntiatam sibi pacem recipere noluerunt, hos eos latebat.

Aduentus Christi ratio.

vnde subditur: Núc au. abscó. &c. Et ideo obsidionem quæ in breui erat ei superuentura expresſisſimè prænútiat, subdens: Quia ve. dies in te, &c. Greg. Vbi Romani principes denuntiantur. Illa enim Hierosolymorú subuersio describitur, quæ à Vespasiano & Tito Romanis principibus facta est. vnde subditur: Et circúda. te, &c. Euse. Quomodo auté hæc completa sint ex his quæ tradita sunt à Iosepho colligere possumus, qui cú esset Iudæus, singula quoq; gesta narrauit cósona his quæ sunt à Christo prædicta. Greg. Hoc quoque quod additur, Et nó relin. in te, &c. Et ipsa iam eiusdé ciuitatis trásmigratio testatur: quia dum nunc in eo loco cóstructa est, vbi extra portam dominus fuerat crucifixus, prior illa (vt dicitur) Hierusalem funditus est euersa. Cui ex qua culpa euersionis pœna fuerit illata subiungitur: Eo ꝙ non congnoueris &c. Theo. i. mei aduentus, veni enim visurus & saluaturus te. Quòd si cognosceres, & in me crederes, esses pacata Romanis, & ex omnibus exempta periculis, sicut omnes qui crediderunt in Christú euaserunt. Orig. Non nego igitur & illá Hierusalé propter habitatorum scelera fuisse destructá, sed quæro ne fortè ad hanc Hierusalé fletus iste pertineat. Si enim post mysteria veritatis aliquis peccauerit, plangetur. Nemo enim gétilis fletur, sed ille qui fuerit Hierusalem, & esse cessauit. Grego. Redéptor enim noster per electos suos plangere non cessat, cú quosdá ex bona vita ad mores reprobos peruenisse cósiderat, qui si damnationé suá quę eis imminet agnouissent, semetipsos cú lachrymis electorú plangerét. Suam auté dié hic habet anima peruersa, quæ transitorio gaudet in tépore. Cui ea quæ assunt ad pacé sunt, dú ex rebus téporalibus lætatur: hæc præuidere futura refugit, quæ præsenté lætitiá perturbant. vnde seqnitur: Nunc au. abscó. &c. Orig. Fletur autem & nostra Hierusalé, ꝙ post peccata circundant eius inimici. i. spiritus nequam, & immittant in circuitum eius vallú, vt obsideant eá & lapidé super lapidem nó relinquant: maximè si post multá cótinentiá, si post aliquot annos castitatis victus quis fuerit & blandimétis carnis illectus, patientiam pudicitiámq; amiserit: si fuerit fornicatus, lapidé super lapidem non relinquét in eo, secúdum illud: Ne recordabor primarum iustitiarum eius.

Intellect' mysticus.

Greg. Vel aliter: Maligni spiritus animá à corpore exeútem obsidét, quam in carnis amore positam deceptoriis delectationibus fouent: qui vallo circundant, quia ante mentis eius oculos reductis iniquitatibus quas perpetrauit, hanc societate suæ dánationis coarctant, vt ipsa extremitate vitæ deprehensa, & à quibus hostibus circunclusa sit videat, & tamen euadendi aditum inuenire nó posit. quia operari iam non potest bona, quæ cú licuit agere contépsit. vndique etiam animá coangustát, quádo ei non solú operis verúetiam locutionis atq; cogitationis iniquitates replicant: vt quæ prius se per multa dilatauit in scelere, in extremum de omnibus angustetur in retributione. Tunc auté anima per conditionem reatus sui ad terram consternitur, cú caro quá vitam suam credidit, redire ad puluerem vrgetur. Tunc in morte filij illius cadunt, cú cogitationes illicitæ quæ modò ex illa prodeunt in extrema vita vltione dissipátur, quæ etiá cogitationes per lapides significari valét. Peruersa enim mens cùm peruersæ cogitationi peruersionem adúcit, quasi lapidem supra lapidem ponit: sed cú ad vltionem suam anima ducitur, omnis cogitationum constructio dissipatur. Prauam autem animam deus assiduè visitat præcepto, aliquádo flagello, aliquando auté miraculo, vt vera quæ nesciebat audiat, & ea cótemnens à dolore compuncta redeat, aut beneficiis deuicta malum quod fecit, erubescat. Sed quia visitationis suę tempus nó cógnoscit, in extremo vitæ traditur suis inimicis.

Obsidio spiritalis.

Mentis peruersæ miraculú.

Et ingressus in templum, cœpit eiicere uendentes in illo, & ementes, dicens illis: Scriptum est, quia domus mea, domus orationis est, uos autem fecistis eá speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum & scribæ & principes plebis quærebant illum perdere, & non inuenie-

bant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

Greg. in ho. Qui narrauerat mala ventura protinus témplum ingressus est: vt de illo vendentes & emẽtes eiiceret, ostẽdens ꝙ ruina populi maximè ex culpa sacerdotum fuit. vnde dicitur: Et ingre. in tem. &c. Amb. Deus enim templũ suum non mercatoris vult esse diuersoriũ sed domicilium sanctitatis: nec vendibili religionis officio, sed obsequio gratuito vsum ministerij sacerdotalis informat. Cyril. Erat autẽ in tẽplo multitudo mercatorum qui vendebant animalia ritu legis mactãda in hostiis, sed iam aderat tempus desinẽdi vmbram, refulgendi verò Christi veritatẽ: ob hoc Christus qui cũ patre simul colebatur in templo, iussit ritus corrigi legis, fieri verò tẽplũ orationis domũ. vnde subditur: Dicens illis, scrip. est quia do. mea, &c. Greg. Qui enim ad accipienda munera in templo residebant, quia quibusdam non dantibus læsiones exquirerent, dubium non erat. Theo. Hoc etiã dominus fecit in principio prædicationis suæ, vt narrat Ioannes, & nunc iterũ illud fecit, quia ad maius crimen Iudæorum redundat, qui non fuerunt ex priori admonitione castigati. Aug. de quæ. euan. Mysticè autem templum ipsum hominẽ Christũ intelligas vel etiã adiuncto corpore eius quod est ecclesia: secundũ autẽ id qđ est caput ecclesiæ dictú est, Soluite tẽplũ hoc, & in triduo suscitabo illud: secundũ id verò ꝙ est adiuncta ecclesia, intelligitur templũ de quo videtur dixisse, Auferte ista hinc: significauit eñ futuros in ecclesia, qui sua negocia potius agerẽt, vel receptacula ibi haberent ad occultanda scelera sua, q̃ vt charitatẽ Christi sequerentur, & peccatorum confessione accepta venia corrigerentur. Greg. in ho. Redẽptor verò noster prædicationis verba, nec ĩdignis, nec ingratis, subtrahit: vnde postquam rigorem disciplinæ eiciẽdo peruersos tenuit, donum bis gratiæ ostendit. nam subditur: Et erat docens &c. Cyril. Decebat autem ex his quæ Christus dixerat & fecerat, eũ adorare vt deũ, sed ipsi nequaquã hoc facientes, quærebant eum occidere. Sequitur enim: Principes autem sacerdotum, &c. Bed. Vel quia quotidie docebat in templo, vel quia latrones eiecerat de tẽplo, vel quia veniens illuc rex & dominus à credentium turba laudem hymni cælestis accepit. Cyril. Sed populus grauiorem æstimationem accepit de Christo quàm scribæ & pharisæi & principes Iudæorum, qui fidem Christi non acceptantes alios increpabant. vnde sequitur: Et non inueniebant, &c. Omnis enim populus suspensus erat audiẽs illum. Bed. Quod duobus modis intelligi potest: quia vel timentes populi tumultũ, & non inueniebant quid facerent de Iesu quem perdere dispo suerãt: vel ideo Iesum perdere quærebant, quia suo magisterio neglecto plures ad eum audiendum confluere cernebant. Greg. in ho. Mysticè autem sicut templum dei in ciuitate est, ita in plebe fideli vita religiosorum. Et sæpe nonnulli religionis habitum sumunt: & dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commerciũ terrenæ negociationis trahunt. Vendentes quippe in tẽplo sunt qui hoc quod quibusdam iure competit, ad præmium largiuntur. Iustitiam enim vendere, est hanc pro præmij acceptione seruare.
Tropologica expositio. Emẽtes verò in tẽplo, sunt qui dũ hoc per soluere proximo quod iustum est nolunt, dúmque rem iure debitam facere contemnunt, dato patronis præmio emunt peccatum. Orig. Si quis ergo vendit eiicietur, & præcipuè si vendit columbas. Si enim ea quæ mihi à spiritu sancto sunt reuelata & credita, aut in vulgus precio vẽdidero, aut absque mercede non docuero, quid aliud facio nisi colũbam, id est spiritum sanctũ vendo? Amb. Generaliter itaque dominus docet, seculares à dei templo abesse debere contractus. Spiritualiter autem nummularios repulit, qui de pecunia domini. i. scriptura diuina lucrum quærunt, nec bona maláque discernunt. Greg. in ho. Qui domum dei speluncam latronum faciunt, quia dum peruersi homines locum religionis tenent, ibi malitiæ suæ gladiis occidũt, vbi viuificare proximos orationis suæ intercessione debuerunt. Templũ quoq; est ipsa mens fidelium, quæ si in læsione proximi peruersas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident. Cũ autem mentẽ fidelium ad cauenda mala subtiliter erudit, quotidie veritas in templo docet.

CAPVT XX.

ET factum est in una dierum docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & scribæ cum senioribus, et aiunt dicentes ad illum: Dic nobis in qua potestate hæc facis? aut quis est qui dedit tibi hanc potestatẽ? Respondens autem Iesus, dixit ad illos: Interrogabo uos & ego unum uerbum. Respondete mihi, Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus de cælo, dicet, Quare ergo non credidistis illi? si autem dixerimus ex hominibus, plebs uniuersa lapidabit nos. Certi enim sunt Ioannem prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Iesus ait illis Neque ego dico uobis in qua potestate hæc facio.

August. de con. euan. Cũ memorasset Lucas eiectos de templo ementes & vendentes, prætermisit quòd exibat in Bethaniam, & egrediebatur in ciuitatem, & quid de ficulnea factum est, & quod mirãtibus discipulis, de fidei virtute responsum est. Atque his prætermissis, non quasi ex ordine dies prosequens sicut Marcus, intulit dicens: Et fa. est in vna dierum, &c. Quod dicit factum in vna dierum, ea dies intelligitur in qua id gestum Matt. & Marcus retulerunt. Eus. Cùm autem principes mirari deberent docentem cælestia dogmata, & cognoscere per dicta & facta hunc esse Christum quem prophetæ præcinerant, incumbentes subuersioni populi Christum prohibebant. Sequitur enim: Et aiũt di. ad il. Dic no. in qua po. hæc fa. Aut quis &c. Cyril. Quasi dicant: Secundum legem Mosaicam solis exorcistis ex Leuitico sanguine data est authoritas docendi, necnõ sacrorum atriorum potestas: at tu ortus ex Iuda, commissos nobis fasces vsurpas. Sed si nouisses (ô pharisæe) scripturas, recoleres quòd hic est sacerdos qui secũdum ordinem Melchisedec offert deo in se credentes per cultum qui legẽ trãscendit. Quid igitur anxiaris, eiectis ab atriis sacris quæ opportuna videbãtur legalibus victis, eo vocãte ad veram iustificationem per fidem? Bed. Vel quãdo dicunt, In qua potestate hæc facis? de dei dubitãt potestãte, & subintelligi volũt diaboli esse quod facit. Addentes quoque, Et quis est qui dedit tibi hanc potestatem? manifestissimè, dei filium negant quem putãt non suis, sed alienis viribus signa facere. Poterat autẽ dominus aperta responsione tentatorum calumniam confutare, sed prudenter interrogat, vt suo silentio vel sentẽtia condemnentur. Sequitur enim: Respon. au. Ies. &c. The. Vt enim ostenderet eos semper fuisse spiritu sancto rebelles: & nedũ Esaiæ cuius non erat memoria, sed nuper viso Ioanni credere noluerunt. Ob hoc versa vice opponit eis hanc quæstionem, ostẽdens quòd si isto prophetæ Ioãni qui apud eos maior videbatur, minimè crediderunt perhibenti testimoniũ eius, qualiter ei crederent respondenti qua authoritate hoc faceret? Euse. Quærit autem de Ioanne Baptista, non vnde erat oriũdus, sed vnde legem suscepisset baptismatis. Cyrill. Sed illi fugere veritatem non horruerunt. Deus enim misit Ioannem sicut vocem clamãtem: Parate viam domino.

Timuerunt autem dicere veritatem:ne diceretur, Cur non credidistis? & canent reprehendere præcursorem, non metu diuino,sed populi.vnde sequir:At il.co.in.se di.Quia si di.decę.di.Quare ergo nó credi.ei?Bed.q.d. Quem confitemini de cælo habuisse prophetam mihi testimonium perhibuit.Et ab illo audistis,in qna pote

Laus Ioānis.

state hæc faciam. Sequitur:Si au.dixe.Ex ho.plebs vniuer.la.nos.Certi sunt enim Ioannē prophetam esse. viderút ergo quomodolibet respódissent, in laqueum se casuros,timentes lapidationem,sed magis veritatis confessionē.vnde sequitur:Et res.se oes.vnde esset.Quia ergo nolunr fateri hoc quod sciunt, repulsi sunt vt eis do minus nó diceret quod sciebat.vnde sequitur: Et ait il. Ie.Neque ego di.vo.&c. Ob duas enim causas maximè scientia veritatis est occnltanda quærentibus: cùm scilicet is qui quærit mious capax est ad intelligendum ea quæ quærit,aut odio vel cōtemptu veritatis indignus est cui debeat aperiri quod quærit.

Cœpit autem dicere ad plebem,parabolam hanc:Homo quidam plantauit uineam,& locauit eam colonis, & ipse peregrè fuit multis temporibus.Et in tempore uindemiæ illò misit ad cultores seruum,ut de fructu uineæ darent illi.Qui cæsum dimiserunt eum inanem.Et addidit alterum seruum mittere.Illi autem hunc quoque cædentes & afficientes contumelia, dimiserunt inanem.Et addidit tertium mittere,qui in illum uulnerantes eiecerunt. Dixit autē dominus uineæ:Quid faciā? Mittā filiū meū dilectū,forsitan cū hunc uiderint:uerebuntur. Quē cū uidissent coloni cogitauerunt intra se,dicentes:Hic est hæres,Occidamus illum,ut nostra fiat hæreditas Et eiectum illum extra uineā,occiderunt.Quid ergo faciet illis dominus uineæ? Veniet & perdet colonos istos,& dabit uineā aliis.quo audito, dixerunt illi: Absit.Ille autem aspiciens eos,ait:Quid est ergo hoc quod scriptum est,Lapidem quē reprobauerunt ædificantes,hic factus est in caput anguli?Omnis qui ceciderit supra illū lapidē, conquassabitur:supra quem autem ceciderit,comminuet illum.

Enseb.Congregatis in vnū principibus populi Iudæorum in ipso templo,ea quæ contra ipsum facturi erant, & superuenturum eis exterminium fignratè parabolam protulit.Dicitur enim : Cœpit au.di.ad ple.para.hanc: Homo plan.vineam.Aug.de con.euang.Tacuit Matth. breuitatis causa quod Lucas noo tacet,parabolam istam non ad solos principes dictam,qui de potestate interrogauerant,sed etiam ad plebem.Amb.Plærique antè variè significationes de vineæ appellatione deriusnt , sed euidēter Esaias vineam dnmini Sabaoth domum Israel esse memorat.Hanc vineam quis alius nisi deus condidit?Beda,Homo ergo qui plantauit vineam ipse est qui iuxta aliam parabolam conduxit operarios in vineam suam.Euseb.Sed parabola quam Esaias dicit,vineam reprehendit.Saluatoris verò parabola non est contra vineam dicta , sed de cultoribus vineæ de quibus subditur:Et locauit eam colonis,id est senioribus populi , & principibus sacerdotum,& doctoribus,& optimatibus cunctis.Theo.Vel quilibet de populo est vinea , idem est etiam cultor, quilibet enim nostrum seipsum colit. Hac igitur vinea commissa cultoribus abiit,id est dimisit illos progredi suo arbitrio.vnde sequitur:Et ipse peregrè fuit multis temporibus.Ambr. Non quia ex loco ad locū profectus est dominus,qui vbique semper pręsens est,sed quia præsentior est diligenribus , negligentibus abest. Multis autem temporibus absuit,ne properą videretur exactio.nam quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior peruicacia. Cyrill.Vel deus absentauit se à vinea plurium annorum curriculis : quia pnstquam visus est in specie ignis descendisse in monte Sina non amplius visibiliter præbuit eis suam præsentiam. Nulla tamē interpolatio contigit,qua nó mitteret deus prophetas & instos commonentes.vnde sequitur:Et in tempore vinde.misit ad cultores seruum,&c. Theo.Dicunt autem de fructu vineæ , quia non totum fructum sed aliquid de fructu volebat accipere.Nam quid lucraretur deus à nobis nisi suam notitiam , quæ etiam est nostra vtilitas?Bed.Bene autem fructum posuit non prouentum , nullus enim huins vineæ prouentus inuentus est.Seruus ergo primns missus est Moyses,qui per quadraginta annos fructum aliquem legis quam dederat à cultoribus requirebat,sed vexatus est propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.vnde sequirur , Qui cæsum dimiserunt eum inanem.Ambr.Factum est autem vt plures alios destinaret,quos Iudæi inhonores & inanes sibi de quibus nihil potuerunt proficere dimiserút. vnde sequitur:Et addi.alte.ser.mittere.Bed. Seruus alter Dauid significarur , qui missus est vt post edicta legalia cultores vineæ psalmodiæ modulamine ad exer-

Allegoria pulchra.

citium boni operis excitaret . Sed & contra hunc dixerunt,Quæ nobis pars in Dauid?aut quæ hæreditas in filio Isai?vnde sequitur:Illi au.hunc cædentes & affi.cōru.dimise.inanem. Sed nec sic destitit , sequitur enim: Et addidit tertium mittere.Per quem prophetarū chorum intellige , qui continuis attestationibus populum conuenerunt.Sed quem prophetarum non sunt persecuti?vnde sequitur:Qui & illum vulne.eiecerunt. His autem tribus seruorum gradibus omnium sub lege doctorum figuram posse comprehendi dominus alibi manifestat,dicens:quoniam necesse est impleri omnia quę scripta sunt in lege Moysi & ꝓphetis & psalmis de me. Theophy.Prophetis igitur talia mala passis filius destinatur.Sequitnr enim:Dixit autē dominus vineæ , quid faciam?Beda, Quòd dominus vineæ dubitatiuè loquitnr,nnn de ignorantia venit,quid enim nesciat deus pater,sed ambigere dicitur,vt libera volnntas hominis sec uetur.Cyrillus,Deliberat etiam secum dominus vineæ quid agat,non quasi carens ministris,sed quia pertracta to quolibet ingenio salutis humanæ , populo verò nequaquam adiuto aliud maius adiungit.vnde consequēter dicit:Mittam filium meum dilectum , forsitan cùm hunc vide.verebuntur. Theoph. Dixit autem hoc non tanquam ignorans quòd peins eum essent tractaturi q̃ prophetas , sed quia oportebat filium eis fieri reuerendum.Quòd si contumaces fuerint occidendo, hoc cumulat eorum crimen.Ne ergo dicerent aliqui diuinam præscientiā necessariò fuisse inobediētiæ causam, ideo sic figurat sermonem.Ambrosins:Filium igitur vnigenitum sibi missum perfidi Iudæi, quasi hæredem remouere cupientes, occiderunt crucifigendo , & eiecerunt negando.vnde sequitur:Quem cùm vidissent colo.cogi.intra se dicentes.Hic est hæres,occida.eum vt nostra fiat hæreditas.Hæres Christus est,idémque testator:hęres, quia morti propriæ superuiuit , & testamentorum quæ ipse contulit, tanquam hæreditaria in nostris profectibus emolnmenta consequitur.Beda, Manifestissimè autem dominus probat Iudæorum principes non per ignorantiam,sed per inuidētiam,crucifixisse filium dei.Intellexerunt enim hunc esse cui dictum est, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam.Sequitur: Et eiectum illum extra vineam occiderunt.Quia Iesus vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.Theoph.Sed quia superius populum non Hierusalem loco vineæ sumpsimus , forsan magis propriè dici potest,qnòd occidit quidem eum populus extra vineā. The.id est extra populi manus passus est dominus quia scilicet populus ei nō propriis manibus necem intulit, sed tradens hunc Pilato & gentibns . Quidam autem per vineam scripturam intellexerunt, cui non credētes

A quibus passus sit Christus.

dominű necauerunt, vnde extra vineã, id eſt extra ſcripturam dicitur dominus paſſ⁹. Beda, Siue eiectus extra vineam & occiſus eſt, quia prius eſt ab infidelíũ corde repulſus, ac deinde cruci addictus eſt. Chryſo. Diſpenſationis autem nõ negligentię eſt poſt propheias Chriſtum veniſſe. Nõ enim deus omnia repẽte proſequitur, ſed cõdeſcendit propter ſui pietatẽ: quia ſi poſt ſeruos venientem filium cõtempſerũt, multò magis nec antea cùm audirent. Qui enim non audiebãt minora præcepta, quomodo audiuiſſent maiora? Ambro. Pulchrè autem interrogat, vt ſua ſeipſi dãnent ſententia. Sequitur enim: Quid ergo faciet illis dñs vineæ? Baſi. Hoc autẽ fit quaſi his qui damnãtur nihil habentibus opponere euidẽtiæ iuris. Propriũ autem eſt diuinæ miſerationis, non infigere pœnas ſilentio, ſed prædicere minis, reuocando eos ad pœnitẽtiam. vnde & hîc ſequitur: Veniet & per. co. iſtos, &c. Amb. Venturum dominum dicit vineæ, ꝙ in filio aſsit etiã paterna maieſtas, vel ꝙ vltimis temporibus præſentior humanis aſpiret affectibus. Cyril. Excluſi ſunt igitur Iudæorum primates, quaſi dominicæ voluntati repugnantes, & ſterilẽ reddẽtes vineam ſibi cõmiſſam. Eſt autẽ datus cultus vineę ſacerdotibus noui teſt. cũ autẽ virtutẽ ænigmatis ſenſerunt, recuſant illud pati. vnde ſequitur: Quo audi. dixe. illi: Abſit. Nec tamen euaſerunt ob ſui pertinaciã & inobedientiã erga fidem Chriſti. Theo. Aliter autẽ videtur Matth. dicere,

Conſen. euang.

dominũ. ſ. quæſiuiſſe, Quid faciet illis cultorib⁹ vineæ? Iudæos verò reſpondiſſe: Malos malè perdet. Nõ eſt autẽ repugnantia, nam vtrunq; factũ. Primò enim ipſi ꝓmulgauerunt illã ſententiã, poſtea ſentientes quo tendebat parabola dixerũt, Abſit: vt Lucas hîc narrat. Auguſt. de cõ. euan. Vel aliter: In illa de qua loquimur turba, erant qui doloſe dominum interrogauerant, in qua poteſtate faceret. Erant etiam qui non doloſe ſed fideliter acclamauerũt: Benedictus qui venit in nomine domini. Ac ꝑ hoc erant qui dicerẽt, perdet illos & vineam ſuam dabit aliis. Quæ vox rectè etiã ipſius domini fuiſſe intelligitur, ſiue propter veritatẽ, ſiue propter membrorum eius cũ ſuo capite vnitatem. Erant etiã qui talia reſpondentibus dicerent, Abſit. Quia intelligebant in ſeipſos hanc parabolam dictam. ſequitur: Ille autẽ aſpiciens eos, ait: Quid eſt ergo, &c. Bed. q. d. Quomodo implebitur hæc prophetia, niſi quia Chriſt⁹ à vobis reprobatus & occiſus, credituris eſt gentibus prædicãdus? vt quaſi lapis angularis ex vtroq; populo vnum ſibi tẽplũ dicũ, ædificet. Euſ. Lapis autẽ Chriſt⁹ propter terreſtre corpus, abſciſus ſine manibus, ſecundũ viſionẽ Danielis, propter ortũ ex virgine: Lapis autem non argenteus, aut aureus, quia non rex aliquis glorioſus, ſed homo humilis & abiectus, propter quod ædificantes eum reprobauerunt. Theop. Reprobauerunt enim eum principes populi cũ dixerunt: Hic à deo non eſt. Ille verò tã vtilis fuit, tam electus, vt in capite anguli poneretur. Cyr. Angulo verò cõparat ſacra ſcriptura cõcurſum vtriuſque populi, Iſraelitici. ſ. & gẽtilis in vnam fidem. Compegit enim ſaluator vtrunque populum in vnum nouum hominem, cõcilians eos in vno corpore patri. Salubris ergo eſt lapis angulo ſacto ab eo. Detrimentum autẽ infert Iudæis impugnantibus hunc ſpiritalẽ concurſum.

Condemnatio duplex.

Theo. Duas autem cõdemnationes cõmemorat: Vnam quidem animarum ſuarum, quam paſsi ſunt ſcandalizati in Chriſto, & hoc tangit cùm dicit: Omnis qui ceciderit ſuper illum lapidem, conquaſſabitur. Aliam verò captiuitatis & exterminii, quam intulit eis lapis ab ipſis contemptus. Et hoc tangit cùm ſubdit: Supra quem autem ipſe ceciderit, comminuet illum, vel ventilabit eum. Sic enim ventilati ſunt Iudæi à Iudæa per vniuerſum orbẽ, vt ab area paleæ. Et attende ordinem, nã præambulũ eſt ſcelus in eum commiſſum. Sequitur autem iuſta dei vindicta. Be. Vel aliter: Qui pec-

Expoſitio literalis.

cator eſt, & tamen illi credit, cadit quidem & cõquaſſatur, reſeruatur enim per patiẽtiam ad ſalutẽ. Supra quẽ verò ille ceciderit, hoc eſt cui lapis ipſe irruerit, quia ipſum negauit, cõminuet eum, vt nec teſta quidem remaneat in qua hauriatur aquæ puſillũ. Siue de his dicit ꝙ cadunt ſuper eũ, qui illũ modo cõtẽnunt, ideo nõdum penitus intereunt, ſed cõquaſſantur vt non recti ambulẽt. Super quos autẽ cadit, veniet illis deſuper in iudicio cum pœna perditiõis, ideo comminuet eos, vt ſint tanq̃ puluis, quẽ proiicit vẽtus à facie terrę. Ambr. Vinea etiã typus noſter eſt: agricola quippe oĩpotens pater, vitis Chriſtus, at verò nos palmites. Rectè vinea Chriſti populus nominatur, vel ꝙ crucis in fronte prętexatur indiciũ, vel ꝙ fructus ex poſtrema anni legatur ætate, vel ꝙ oĩbus vt ordinib⁹ vinearũ, ita pauperib⁹ atq; diuitibus ſeruis & dominis in eccleſia æqua dimenſio nulla diſcretio ſit. Et vt viris maritatur arboribus, ita corpus animæ hanc vineam diligens agricola ſudere & tõdere conſueuit, ne luxuriet vmbra foliorum, verborúmq; infructuoſa iactantia maturitatem indolis naturalis impediat. decet totius orbis hic eſſe vindemiam, vbi totius orbis eſt vinea. Bed. Vel morali intellectu cuiq; fidelium vinea quam excolat, locatur, dum myſterium baptiſmi quod exerceat ſibi cõmittitur: Mittitur ſeruus vnus alter tertius, cũ lex, pſalmodia, & prophetia legitur. Sed miſſus ſeruus cõtumeliis affectus vel cæſus dicitur, cum ſermo auditus contemnitur vel blaſphematur. Miſſum hæredem quantum in ſe eſt occidit, qui filium dei peccãdo conculcat: perdito malo cultore vinea datur alteri, cum dono gratiæ quod ſuperbus ſpreuit, humilis ditatur.

Et quærebant principes ſacerdotum, & ſcribæ mittere in illum manus in illa hora, & timuerunt populum. Cognouerunt enim quòd ad ipſos dixerit ſimilitudinem iſtam. Et obſeruantes miſerunt inſidiatores qui ſe iuſtos ſimularent, ut caperent eum in ſermone, & traderent illum principatui, & poteſtati præſidis. Et interrogauerunt eum, dicentes: Magiſter, ſcimus quia rectè dicis & doces, & non accipis perſonam hominis, ſed uiã dei in ueritate doces: Licet nobis tributum dare Cæſari, an nõ? Conſiderans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Oſtendite mihi denarium: cuius habet imaginem & ſuperſcriptionem? Reſpondentes dixerũt: Cæſaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei, deo. Et non potuerunt uerbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in reſponſo eius, tacuerunt.

Cyril. Docebat quidem principes Iudæorum intelligẽtes quòd de ipſis parabola diceret, à malo ſic diſcedere quaſi de futuris inſtructus: ſed hoc nõ cõſiderantes, occaſionem ſuorum colligunt criminum. vnde dicitur, Et quærebant principes ſacerdotum, &c. Nec refrenauit eos legis præceptum quod dicit: Innocentem & iuſtum non occides, ſed compeſcuit eorum nefandũ propoſitum plebis timor. Sequitur enim: Et timue. populum. Præferunt enim diuinæ reuerentiæ humanum timorẽ. Quæ autem huius propoſiti fuerit occaſio ſubditur: Cognouerunt enim, &c. Bed. Et ita quærendo ipſum occidere, docebant vera eſſe quæ in parabola dixerat: Ipſe enim eſt hæres: cuius iniuſtam necem dicebãt eſſe vindicandam illi nequam coloni, qui dei filiũ quærebãt occidere. Hoc etiam quotidiè geritur in eccleſia, cùm quilibet ſolo nomine frater, eam quam non diligit eccleſiaſticæ fidei ac pacis vnitatem, propter bonorum multitudinem vel erubeſcit vel timet impugnare. Et quia principes quærentes dominum comprehendere, quod per ſe non poterant, præſidis manibus efficere tẽ-

tabant.vnde sequitur:Et obser.miserunt,&c.Cyri.Videbantur enim esse leues,erãt autẽ graues obliti dei,dicentis:Quis hic qui mihi abscõdit cõsiliũ? Adeũt enim Christũ omniũ saluatorẽ quasi hominẽ cõmunẽ. vnde sequitur:Vt cap.eũ in ser.&c. Theo.Parauerunt autem domino laqueos, illaqueati sunt tamẽ in eis pedes eorũ. Audi nanq; astutiam.Et interrogauerunt illum,dicentes:Magister,scimus q̄ rectè dicis & doces.Bed.Blanda & fraudulenta interrogatio illuc prouocat respondentem,vt magis deum q̃ Cæsarem timeat.Sequitur enim: Et non acci.perso.hominis,&c. Et hoc dicũt ad hoc vt dicat non debere tributa solui,vt statim audientes ministri præsidis qui iuxta alios euangelistas affuisse leguntur,seditionis eum contra Romanos authorem teneãt, vnde consequenter quærunt:Licet nobis dare trib.&c. Erat enim in populo magna seditio , dicẽtibus aliis,pro securitate qua Romani pro omnibus militabãt, debere tributa persolui:pharisæis contradicentibus non debere populum dei qui decimas & primitiaa daret , humanis legibus subiacere. Theop.Intendebant ergo quòd si diceret oportere dari cẽsum Cæsari,criminaretur à populo quasi seruituti subiiciens gentem . Si verò prohiberet censum reddere,eum repræsentarẽt vt schismaticum præsidi.Ipsi verò laqueos eorum effugit.Sequitur enim:Considerans au.dol.eo.di.ad eos:Quid me tentatis?Ostẽdite mihi denarium,cuius habet ima. & superscriptionem?Amb.Docet hoc loco dominus circunspe-

Exempla Christi.

ctos nos in respõdendo aduersus hæreticos vel Iudæos esse debere:sicut alibi dixit,Estote astuti sicut serpẽtes. Bed.Qui autem putant interrogationẽ saluatoris ignorantiam esse,discant ex præsenti loco quòd potuerit scire Iesus cuius imago esset in numero , sed interrogat,vt ad sermonem eorum competenter respõdeat.Sequitur enim:Respon.dixe.Cæsaris.Non putemus Cæsarẽ Augustum,sed Tyberiũ significari.Omnes enim Romani reges à primo C.Cæsare,Cæsares appellati sunt.Ex eorum autem responsione conuenienter dominus quæstionem soluit.Sequitur enim:Et ait illis,Redd.er.quæ sunt Cæsaris,&c.Tit.q.d.Verbis tentatis,operibus obedite : subiistis Cæsaris seruitutem, suscepistis quæ eius sunt.Date ergo illi censum,deo timorem.Nõ enim exigit deus denarium,sed fidem.Bed. Reddite etiam deo, quæ dei sunt,decimas.s.primitias , oblationes , & victimas.Theo.Et attende quòd non dixit:Date,sed reddite.debitum enim est , tuetur enim te princeps tuus ab hostibus,vitam tuam reddit tranquillam : pro his ergo teneris ei in censu.Sed & hoc ipsum quod offers,numisma.s.ab eo habes.Reddas ergo numisma regium , regi. Deus etiam tradidit intellectum & rationem , restituas hoc ei non comparatus bestiis,sed in omnibus rationabiliter procedẽs.Amb.Tu ergo si vis esse obnoxius Cæsari,noli habere quæ mundi sunt. Et bene prius q̃ sunt Cæsaris,reddenda decernit:neque enim potest quis esse domini,nisi prius renuntiauerit mundo. quàm grauia vincula,promittere deo & nõ soluere?maior est cõtractus fidei,quàm pecuniæ.Orige.Habet autem locus iste aliquid mystici. Duæ enim sunt imagines in homine:vna quã accepit à deo,altera inimici. Sicut enim denarius habet imaginem imperatorum mundi,sic qui facit opera tenebrarum istarum portat imaginem eius cuius habet opera.Dicit ergo,Reddite quæ sunt Cæ.Cæsari,hoc est:Abiicite terrenam imaginem, vt possitis vobis imaginẽ cælestem imponentes reddere quę dei sunt deo,vt.s.deũ diligamus &c. quæ vt Moyses dicit,deus requirit à nobis. Postulat autem à nobis deus, non quia necessarium habet vt ei aliquid tribuamus,sed vt postquam ei dederimus , hoc ipsum nobis tribuat in salutẽ. Beda,Qui autem credere debuerant ad tantam sapientiam,mirati sunt quòd calliditas eorum insidiandi non inuenisset locum.vnde sequitur:Et non potue.ver.eius reprehẽdere coram plebe, & mirati in responso eius,tacuerunt.Theo.Hoc enim erat quod præcipuè intendebant,increpare eum coram populo,quod obtinere nequiuerunt propter sapientissimam eius responsionem.

Accesserunt autem quidam Sadducæorum qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eum, dicẽtes: Magister, Moyses scripsit nobis , si frater alicuius mortuus fuerit, habens uxorem, & hic sine liberis fuerit: ut accipiat eam frater eius uxorem, & suscitet semen fratri suo. Septem ergo fratres erant , & primus accepit uxorem et mortuus est sine filiis. Et sequens accepit illam et ipse mortuus est sine filio. Et tertius accepit illam, similiter et omnes septem et non reliquerunt semen , et mortui sunt. Nouissimè omnium mortua est & mulier. In resurrectione ergo cuius eorum erit uxor? Siquidem septem habuerunt eam uxorem. Et ait illis Iesus, Filij huius seculi nubunt , et traduntur ad nuptias: illi uerò qui digni habebuntur seculo illo et resurrectione ex mortuis, neque nubũt neque ducũt uxores, neque ultrà mori poterunt. Aequales enim angelis sunt , & filij sunt dei, cũ sint filij resurrectionis. Quia uerò resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit dominum deum Abraham , & deum Isaac, et deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed uiuorum . Omnes enim uiuunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixerunt ei: Magister, bene dixisti. Et amplius nõ audebant eum quicquam interrogare.

Bed.Duæ erãt hæreses in Iudæis,vna pharisæorum qui traditionum & obseruationum sibi iustitiam præferebant,vnde & diuisi vocabãtur à populo. Altera Sadducęorum qui interpretantur iusti,vendicantes sibi quod non erant. Illis ergo abeuntibus hi ad tentandum accedunt. vnde sequitur:Acces.au.quidã,&c.Orig. Sadducæorum hæresis non solũ resurrectionem mortuorum negat,sed etiam putat animã interire cum corpore. Hi ergo verbis saluatoris insidiantes ei tẽpore quęstionem proposuerunt,quo eum viderunt de resurrectione docere discipulos. vnde sequitur:Et interro.eum, dicẽtes: Magister,nobis scripsit Moyses:Si fra.alicuius mor.fuerit ha.vxo. & hic sine filiis fuerit, &c.Ambr.Secundum legis literam nubere cogitur etiã inuita, vt defuncti semẽ excitet frater:spiritus autem magister est castitatis. Theo.Sadducæi autem fragile fundamentũ substituẽtes non credebant resurrectionis sermonem. Opinãtes enim carnalem esse futuram vitã in resurrectione meritò fallebantur, & ideo tamen impossibile calumniantes dogma resurrectionis,fingunt hanc narrationem,dicẽtes:Septem er.fra.&c.Beda, Hanc fabulam confingunt quæ deliramenti arguat eos qui resurrectionẽ asserunt mortuorum.Turpitudinem ergo fabulæ opponunt,vt resurrectionis denegẽt veritatem. vnde subditur:In resurrectione ergo cuius eorum,&c. Amb. Mysticè hæc mulier synagoga est,quæ septem viros habuit:sicut dicitur Samaritanæ:quinque viros habuisti. Quia Samaritana tantum quinque libros Moysi,synagoga septem sequitur principaliter , & de nullo propter perfidiam suam hæreditarię potestatis semen accepit,& ideo partem cum viris suis in resurrectione habere non potuit, quia spirituale præceptum, secũdum sensum carnis inuertit. Non enim frater carnalis aliquis denuntiatus est, qui semẽ fratris suscitaret defuncti,sed ille de mortuo populo Iudæorum sapientiam sibi diuini cultus asciscere tin vxorem,atque ex ea semen in apostolis suscitaret: qui quasi defunctorum reliquiæ Iudæorum informes adhue in synagogæ vtero derelicti, secundum electionem gratiæ reseruari noui seminis admixtione meruerunt. Beda, Siue hi septem fratres reprobis congruunt,

Hæreses duæ Iudæorum.

Fabula est ficta à Sadducæis.

qul per totam huius feculi vitã quę feptemdiebus vol-
uitur, à bonis operibus fteriles exiftunt: quibus viri
morte præreptis, ad vltimum & ipfa mundana conner-
fatio, quafi vxor infœcunda tranfibit. Theo. Dominus
autem oftendens in refurrectione non effe futurá con-
uerfationem carnalẽ, eorũ dogma euulfit fimul cũ fra-
gili fundamento. vnde feqnitur: Et ait il. Iefus: Filij hu-
ius, &c. Aug. de quę. euan. Quia cõnubia propter filios,
filij propter fuccefsionem, fuccefsio propter mortẽ: vbi
ergo mors non eft, neq; cõnubia. vnde fequitur: Illi ve.
&c. Bed. Quod non ita intelligendũ eft quafi foli digni
vel refurrecturi vel fine nuptiis futuri fint, fed oẽs etiã
peccatores refurrecturi, & abfque nuptiis funt in fecu-
lo illo manfuri. Dominus autẽ vt ad refurrectionis glo
riam inquirendam animos incitaret, de electis tantũ vo
Cõparatio pulchra. luit facere fermonem. Augu. de quæ. euao. Sicut autem
nunc fermo nofter decedentibus & fuccedentibus fyl-
labis peragitur atq; perficitur: ita & ipfi homines quorũ
fermo eft, defcedendo & fuccedẽdo peragunt atq; perfi
ciunt ordinem huius feculi, qui temporali rerũ pulchri
tudine contexitur. In illa autem vita quando verbũ dei
quo fruemur, nulla decefsione atque fuccefsione fylla-
barum completur, fed omnia quæ habet femper manẽ-
do fimul habet, ita participes eius quibus ipfum folùm
erit vita, neque moriendo decedent, neque nafcẽdo fuc
cedent, ficut nunc eft in angelis. vnde feqnitur: Aequa-
les enim angelis funt. Cyril. Sicut enim multitudo ange
lorum plurima quidem eft, non autẽ propagata p gene
rationẽ, fed ex creatione confiftens: ita & his qui refur-
gunt, non eft opus vlterius nuptiis. vnde fequitur: Et fi.
dei funt, &c. The. q. d. Qoia deus eft qui operatur io re-
furrectione, meritò dicũtur dei filij qui p refurrectio-
oẽ regenerantur. non enim aliquid carnale in refurgen-
tium regeneratione confpicitur, non coitus, nõ matrix,
oon partus. Beda, Vel æquales angelis & filij funt dei:
quia gloria refurrectionis ĩnouati fine vllo mortis me-
tu, fine vlla labe corruptionis, fine vllo terreni ftatus a-
ctu, perpetua dei vifione fruũtur. Orig. Sed quia domi-
ons in Matthæo dicit quod hîc prætermittitur: Erratis
nefciẽtes fcripturas: propono fcripturam vbi fcriptum
fit, Neque nubent neque nubentur. Quantum eoim
ego æftimo, neque in veteri, neque in nouo teftamen-
to quicquam tale reperitur, fed omnis eorum error de
fcripturæ lectione quam non intelligunt, fubrepfit. Di
citur enim in Efaia: Electi mei bibent: & putant hæc &
fimilia futura effe in refurrectione. Paulus autẽ omnes
has benedictiones fpiritualiter interpretans, & fciẽs nõ
effe carnales ad Ephefios dicit: Benedixifti nos in omni
benedictione fpirituali. Theo. Vel dominus rationis fu-
prapofitæ fcripturæ teftimonium addidit fubdẽs: quia
verò refurgant mortui, & Moyfes oftẽdit fecus rubum
ficut dicit dominum deum Abraham & deum Ifaac &
deum Iacob. q. d. Si femel redierunt in nihilum patriar-
chæ ne viuerent apud deum in fpe refurrectionis, non
dixit: Ego fum, fed fueram. Confueuimus enim de re-
bus corruptis & præteritis dicere, Eram dominus illius
rei: nunc verò quoniam dixit, Ego fum, oftendit quòd
viuentium eft deus & dominus, & hoc eft quod fubdi-
tur: Deus autem non eft mortuorum fed viuorum: om-
nes enim viuunt ei. Quanuis enim exanimes funt, viuũt
tamen apud eũ in fpe refurgendi. Bed. Vel hoc dicit, vt
cùm probauerit animas permanere poft mortem, quod
Sadducæi negabant, confeqnẽs introduceretur & cor-
porum refurrectio, quæ cum animabus bona maláve
gefferunt. Eft autem vera vita qua iufti deo viuunt, etiã
quando corpore moriuntur. Ad comprobãdam autem
refurrectionis veritatem, multò manifeftioribus exem-
plis ex prophetis vti valuit: fed Sadducæi quinque tan-
tum libros Moyfi recipiebant prophetarum vaticinia
refpuentes. Chry. Sicut autem fancti communem orbis
dominum fibi appropriant, non derogaotes eius domi-
nio, fed proprium affectum pandẽtes, fecũdum morem
amantium qui non patiuntur cum multis diligere, fed
volunt præcipuam & fpecialem quandam dilectionem
exprimere: fic & deus fpecialiter fe horum deum dice-
bat, non coartando fuum dominiũ fed ampliando. Nõ
enim fic multitudo fubditorum, ficut virtus famulan-
tium pandit eius dominium: vnde non fic gaudet dici
deus cęli & terræ, ficut cùm dicitur, Deus Abra. deus I-
faac, & deus Iacob. Et apud mortales quidem à domi-
nis denominantur famuli. Dicimus enim, Villicus talis
dueis, econtrario autem deus dicitur Abrahæ. Theop.
Coofutatis autem Sadducæis fauent Iefu Scribæ tan-
quam Sadducæorum oppofiti. vnde fequitur: Refpon.
an. qui. fcrib. dixe. &c. Bed. Et quia in fermonibus con-
futati funt, vltra nõ interrogant. vnde fequitur: Et am-
plius non audebant eum quicquam inter. fed cõprehẽ-
fum Roma. tra. poteftati. Ex quo intelligimus venena
inuidiæ poffe quidẽ fuperari, fed difficile cõquiefcere.

Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Chriftum, filium effe David? & ipfe David dicit in libro pfalmorum, Dixit dominus domino meo, fede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos fca bellum pedum tuorum? David ergo dominum illum vocat, & quomodo eius filius eft?

Theo. Quanuis dominus ad pafsionẽ erat iturus in bre-
ui prædicat propriam deitatem, nec hoc tamen incautè
aut arroganter, fed modeftè quærit. vnde dicitur: Dixit
au. ad il. Quomo. dicunt, &c. Amb. Nõ reprehendũtur
hoc loco, quia David filium confitentur, quia cæcus il-
le, David filium confitendo meruit fanitatem. Et pueri
dicentes: Ofanna filio David, præcelfæ prædicationis
gloriam deo deferebant, fed reprehenduntur, quia non
credunt filium dei. vnde fubditur: Et ipfe David di. in
lib. pfalmo. Dixit dominus do. meo. Et pater dominus
& filius dominus: fed non duo domini, fed vnus eft do-
minus: quia pater ĩ filio, & filius in patre. Ipfe ad dexte-
ram patris fedet, quia patri confors, nulli fecundus eft.
Sequitur enim: Sede à dextris meis. Nec præfertur qui
ad dexteram fedet, nec iniuriam patitur qui admittitur:
gradus non quæritur dignitatis, vbi plenitudo eft diui-
nitatis. Aug. de fymbolo. Sefsione autem ifta non acci- Affertio refurrectionis.
piamus humanis membris pofitum tanquam pater fe-
deat in finiftra, & filius fedeat ad dexterã: fed ipfam de-
xteram intelligamus poteftatem, quam accepit ille ho-
mo fufceptus à deo vt veniat iudicaturus, qui primò ve
nerat iudicandus. Cyril. Vel quòd fedet à dexteram pa-
tris, fupernam eius gloriam probat. nam quorũ eft thro
nus ęqualis, & maieftas. Sefsio verò in deo fignificat re-
gnum & omnium poteftatem. Sedet ergo à dextris dei
patris, quia verbum ex paterna fubftantia prodiens, fa-
ctum caro, diuinam nõ exuit dignitatem. Theo. Manife
ftat ergo quòd aduerfarius patris non eft, fed fecũ con-
cordat, cùm pater repugnet ad aduerfarios eius. Sequi-
tur enim: Donec ponam inimicos tuos fcabellum pedũ
tuorum. Ambr. Ergo & deum Chriftum & hominem
effe credamus, cui à patre fubiiciuntur inimici: non per
infirmitatem poteftatis fuæ, fed per vnitatem naturæ,
quia in altero alter operatur. Nam & filius fubiicit ini-
micos patri, quia patrem clarificat fuper terram. Theo.
Quærit ergo ipfe, & mota dubitatione finit illos colli-
gere quid fequatur. vnde fubdit: David ergo dominum
illum vocat, & quomodo filius eft? Chryf. David qui-
dem pater Chrifti, & feruus: hoc quidem fecundũ car-
nem, illud fecũdum fpiritum. Cyril. Et nos ergo nouis

pharisæis qui nec verũ dei filiũ,neq; deum esse fatentur natũ ex sacra virgine, sed diuidunt vnũ filium io duos, talem obiicimus quæstiooẽ:qoo pacto filius Dauid do mious eius est,& noo humano domioio,sed diuino?

Audiente autẽ omni populo,dixit discipulis suis: Attẽdite à scribis qui uolunt ambulare in stolis, & amãt salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conuiuijs. Qui deuorant domos uiduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

Chry. Nihil autẽ est fortius quàm ex prophetis dispu-tare,hoc enim est & ipsis rebus validius. Nam Christo faciente miracula,contradicebaot multoties:cũ verò al legauit prophetiam tacu erunt, qoia non habebãt quid dicerẽt.Eis autem tacentibus cõtra eos iouehitur.vnde dicitur:Audiente omni popolo,&c.Theop.Quia enim eos orbis doctores mittebat,meritò monet non esse eis imitandam pharisæorom ambitiooem. vnde sequitur: Attendite à scribis, &c. Bed.i. cultioribus vestimentis induti ad publicum procedere, in quo iotter cætera di-ues peccasse describitur. Cyril. Passiones autem erant scribarum,amor gloriæ inanis & lucri:vt igitur tam pes sima crimina euitarent discipuli cõmonet eos,subdens: Et amant saluta.in foro.Theop.Quod est à blaodieoti-bus venantium opinioo em famæ, vel agunt hoc causa congregandę pecuniæ.Sequitur:Et primas cathed,&c. Bed. Non primos sedere vel discumbere vetat eos qui-bus hoc officij ordine competit,sed eos qui hoc indebi tè amant docet esse cauendos, animum vel gradum re-darguens:quanuis & hoc culpa non careat, si iidẽ io fo-ro litibus velint interesse,qui io synagoga magistri desi derant appellari. Duplici autem ratione à vanæ gloriæ cupidis attendere iubemur: ne vel eorum simulatione ducamur,æstimaotes bona esse quæ faciunt:vel æmula tiooe inflammemur,frustra gaudentes in bonis laudari quæ simulant.Non solùm autem laudes ab hominibus, sed & pecunias quærunt.Sequitur enim:Qui deuorant domos viduarum simulantes,&c.Iustos eoim & magoi meriti apud deum se simulãtes, ab infirmis & peccato-rum suorũ conscientia turbatis quasi patroni pro eis in iudicio futuri pecuoias accipere noo dubitant. Chrys. Ingurgitãtes etiam se viduarum bonis paupertatem at-terunt, noo qualitercunque comedentes sed deuoran-tes,& ad prauitatem oratione vtẽtes:quod grauiori pœ na facit eos obooxios,vnde sequitur: Hi accipient ma-iorem damoationem,Theop. Quia non solùm mala fa-ciont,sed orationes prætendunt,& virtutẽ faciunt pra-uitatis excusationem. Viduas etiam depauperant,qua-rum oportebat misereri,dum ob sui pręsentiam eas co-gunt expooere. Beda,Vel quia laudes ob hominibus & pecunias quærunt,maiori damnatione plectuntur.

Vanæ glo riæ taxatio.

CAPVT XXI.

Respiciens autem uidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium,diuites, Vidit autem & quandam uiduã pauperculam,mittentem æra minuta duo. Et dixit: Verè dico uobis,quia uidua hæc pauper,plus quàm omnes misit.Nam omnes hi,ex abundanti sibi miserunt in munera dei, hæc autem ex eo quod deest illi,omnem uictum suum quem habuit,misit.

Glos.Postquam dominos redarguit scribarum auaritiã qui domos viduarum deuorabant, commendat viduæ eleemosynam,vode dicitur:Respicieos autem vidit eos &c.Bed.Quia sermone græco phylaxe seruare dicitur, & gaza lingua Persica,diuitiæ vocãtur:gazophylacium locus appellari solet,quo diuitiæ seruatur.Erat autem arca foiamen habens desuper, posita iuxta altare ad dexteram ingrediẽtibus domum domini, in quam mittebaot sacerdotes qoi custodiebant hostias,omnem pecu niam quæ deferebatur ad templum domini. Dominus

Gazophylaciũ vnde dicitur

autem sicut operantes in domo sua discutit, ita & dona fereotes respicit:& quem dignum viderit,laudat,quem reprobum damnat.vode sequitor: Vidit autem & quã-dam viduam pauperculam,&c.Cyril.Duos obolos offe rebat, quos cum sudoribus ad diurnum victũ acqoisie-rat:vel quæ quotidie per aliena poscit suffragia,deo do-nat,ostendens ei suam paupertatem fructiferam: viocit igitur alios,& iusta cẽsura corooatur à deo.vnde sequi-tur:Et ait illis,Verè dico vocis quia vidua hęc,&c.Bed. Acceptabile enim est deo quicquid bono animo obtu-lerimus:qui cor & non substantiam pensat,nec perpen-dit quãtum io eius sacrificio,sed ex quanto proferatur. vnde sequitur:Nam omnes hi ex abundanti,&c. Chry. Non enim paocitatem oblati, sed copiam affectus intui tus est deus.Non est eleemosyoa ex pluribus pauca im-pendere,sed illud viduæ quæ totam sibi euacuauit sub-stantiam.Quòd si nequis taotum offerre sicut & vidua offer saltem totum superfluum.Bed.Mysticè autem di uites qui in gazophylacium munera mittebant, signifi-cant Iudæos de iustitia legis elatos: vidua paoper eccle-siæ simplicitatem,quę paupercula vocatur,quia vel su-perbiæ spiritum vel peccata tanquã mundi diuitias ab-iecit:vidua verò, quia vir eius pro ea mortem pertulit: hæc in gazophylacium duo æra miouta mittit, quia in conspectu dei,apud quem oostri operis oblatioo es con seruantur, muoera sua defert siue dilectionem dei & proximi,siue fidei & orationis,quæ cũctis superborum Iudæorum operibus præstant. Exabuodanti enim in monera dei immittunt Iudæi,qui de iustitia soa præsu-munt. Ecclesia autem omnem victum suum mittit, quia omne quod viuit,dei esse muneris itelligit. Tbeo-phylactus.Vel vidua potest intelligi quælibet anima or bata quasi primo viro pristioa lege,& noo digna copu-læ verbi dei,quæ loco arræ offert deo fidẽ & conscien-tiam bonam: plus videtur offerre diuitibus in sermone & superfluentibus moralibus geotilium virtutibus.

Allegoria pulchra.

Et quibusdam dicentibus de templo quòd lapidibus bonis & donis ornatum esset, dixit: Hæc quæ uidetis, uenient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Interrogauerunt autem illum, dicentes:Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cùm fieri incipient? Qui dixit:Videte ne seducamini. Multi enim uenient in nomine meo dicentes,quia ego sum,& tempus appropinquabit. Nolite ergo ire post eos.

Eufeb. Quòd spectanda forent quæ pertinebaot ad templi structuram maoifestant hystoriæ, & hucusque quædam conseruantur reliquiæ, quibus præcipiuntur quę dudum eraot fabricarum vestigia.Sed dominus mi rantibus templi fabricas, promulgauit quòd in eo lapis super lapidem oon maoeret. Dicitur toim:Et quibus-dam dicen.&c.Decebat eoim locum illum propter cul torum audaciam omnimodam desolationem pati.Bed. Diuioa etiam dispotatio procorauit vt ciuitas ipsa & templum subuerteretur, ne quis fortè adhuc paruulus io fide videns illa cõstare,dum sacrificiorum ritum at-tonitus stuperet,raperetur iotuitu. Ambrosius,Verùm igitur dictum est de templo manufacto quod esset sub-uertendum.Nihil enim est manufactum,quod non aut vetustas conficiat,aut vis subruat, aut ignis exurat.Ta-men est & aliud templum,scilicet synagoga,cuius stru-ctura vetus ecclesiæ surgente dissoluitur. Est etiam templum io vno quoque quod deficiente fide lobi-tur: & maximè si quis falsò Christi nomen obtendat, quo interiorem expugnet affectum. Cyrillus: Nequa-quam autem discipuli aduerterant vim dictorum, sed arbitrabantur de coosummatione seculi dictum es-se. Et ideo quærebant quo tempore deberet accidere.

Templi reliquiæ.

vnde sequitur, Interroganerũt autẽ illũ, dicentes: Præceptor quando hæc erunt, & quod signũ cũ fieri incipient? Amb. Matthæus tertiam interrogarionẽ addidit: vt & tẽpli tẽpore destruendi, & signum aduentus & cõsummatio seculi à discipulis quæreretur. Interrogatus autem dominus quãdo tẽpli futura esset destructio, & quod signũ esset eius aduẽtus, de signis docet, de tẽpore nõ curat intimandũ. Sequitur enim: Qui dixit: Vide. ne sedu. Atha. Cũ enim sint nobis à deo charismata & dogmata quæ sunt super hominẽ tradita. s. cælestis cõuersationis forma, virtus cõtra dæmones, & adoptio & notitia patris, & verbi, & spiritus sancti donũ, aduersarius noster diabolus circuit quærens nobis surripere insita semina verbi. Dñs autẽ tanquã sua preciosa dona in nobis sua documẽta concludẽs monet ne seducamur. Magnum autẽ quoddã donũ tribuit nobis dei verbũ, vt nõ solùm ex apparentibus nõ decipiamur, sed etiam si qua latentia sint diiudicemus per spiritus gratiã. Cùm enim sit odiosus diabolus inuẽtor malitiæ, hoc quod ipse est occultat, nomen verò cunctis cupitum simulat callidè: puta si quis subiicere sibi volens filios alienos parentibus absentibus, fingat eorũ vultus, & filios desiderantes seducat. Ergo in vnaquaque hęresum diabolus figuratus dicit, Ego sum Christ⁹, & apud me veritas est. vnde seqnitur: Multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego sum, & tẽpus appropinquabit. Cyril. Ante suũ enim descensum de cęlo prouenient aliqui, quibus acquiescere nõ oportet: voluit enim vnigenitũ verbum dei cũ venit vt mundũ saluaret latere, vt crucẽ sustineret pro nobis. Sed secũdus eius aduẽtus nõ erit clãculo vt antè, sed terribilis & manifest⁹: descẽdet enim in gloria dei patris, ministrãtibus angelis, vt mũdũ in iustitia iudicet. vnde cõcludit: Nolite ergo ire post illos. Tit⁹, Vel forsitã nõ dicit pseudochristos ante cõsummationem venientes, sed eos qui fuere tẽpore apostolorum. Bed. Multi enim imminẽte Hierosolymorum excidio principes extitere, qui se dicerent esse Christos, tẽpúsque libertatis appropinquare. Multi etiam in ecclesia hæresiarchæ diẽ dñi instare prædicarũt: quos Apostolus ad Thessal. damnat. Multi etiam in nomine Christi venere Antichristi, quorum primus est Simon Magus, cui dicebant: Hic est virtus dei quæ vocatur magna.

Dona per Christum allata.

Antichristi multi venerunt

Cùm autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Oportet primùm hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis, Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & terræmotus magni erunt per loca, & pestilentiæ & fames, terroréſque de cælo, & signa magna erunt.

Greg. in ho. Perituri mundi præcurrẽtia mala denuntiat dñs, vt eo minus perturbent venientia quo fuerint pręscita. Minus enim iacula feriũt quæ pręuidẽtur. vnde dicit: Cũ autem audieritis prælia, &c. Bella ad hostes pertinẽt, sediriones ad ciues. Vt ergo nos indicet exterius interiúsq; turbari, aliud nos fatetur ab hostib⁹, aliud à fratribus perpeti. Ambr. Verborũ autẽ cælestiũ nulli magis q̃ nos testes sumus, quos mũdi finis inuenit. quãta prælia, & quas opiniones accepimus præliorũ? Greg. in ho. Sed his malis præuenientibus, quia nõ statim finis sequatur, adiũgitur, Oportet hæc primùm fieri &c. Vltima enim tribulatio multis tribulationibus præuenitur, quia multa debent mala præcurrere, vt malũ valeant sine fine nũtiare. vnde sequitur, Tunc dicebat illis, Surget gens cõtra gentẽ &c. Quia necesse est vt alia ex cælo, alia ex terra, alia ab elemẽtis, alia ab hominibus patiamur: hic ergo signatur perturbatio hominũ. Sequitur: Et terremotus magni erũt per loca. Ecce respectus iræ desuper. Chry. Terræmotus enĩ quãdoq; iræ signũ est: nã & quãdo crucifixus est dñs, mota est terra: quandoq; verò prouisionis indiciũ, sicut orãtibus apostolis cõmotus est locus in quo erant cõgregati. Sequitur: Et pestilẽtiæ. Greg. in ho. Ecce inæqualitas corporum. Et fames. Ecce sterilitas terræ. Terroresq; de cœlo, & signa magna erunt. Ecce inæqualitas aeris, quod ad eas tempestates referendũ est, quæ nequaq̃ ordinẽ temporum seruant: quæ enĩ ordinatè veniunt, signũ nõ sunt. Omnia enim q̃ ad vsum vitæ accipim⁹, ad vsum cõuertimus culpæ. Sed cuncta quæ ad vsum prauitatis inflexismus, ad vsum nobis vertũtur vltionis. Ambro. Occasum ergo seculi præcedũt quędã ægritudines mundi. s. fames, pestilentia, & persecutio. Theo. Quidã autẽ hæc non solũ in consummatinne futura, sed & tempore captionis Hierusalem fuisse impleta voluerunt. Authore nãq; pacis perẽpto, meritò in eis seditiones & bella incũ habuerunt. Ex bellis autem pestis & fames cõsequitur, hæc quidem aere cadaueribus infecto, illa incultis manentibus agris. Sed & Iosephus intolerabiles ærumnas euenisse recitat propter famem & tempore Claudij Cęsaris fames inualuit, vt in Actibus legitur, & plurima terribilia contigerunt captionem Hierusalem indicantia, vt Iosephus narrat. Chrysostomus, Dicit autem q̃ non statim finis ciuitatis eueniet, vt scilicet Hierosolyma capiatur, sed post prælia multa. Beda, Admonentur etiam apostoli ne terreantur his præcurrentibus, ne Hierosolymam Iudæámque deserant. Potest autem regnum contra regnum, & pestilentiæ eorum quorum sermo serpit vt cancer, & fames audiendi verbi dei & commotio vniuersæ terræ, & à vera fide separatio etiam in hæreticis intelligi, qui contra seinuicem dimicantes, ecclesiæ victoriam faciunt. Ambrosius, Sunt autem & alia bella quæ vir sustinet Christianus, diuersarum quoque prælia cupiditatũ studiorũq; conflictus. Multò etiã grauiores sunt domestici hostes q̃ extranei.

Expositio literalis.

Sed ante hæc omnia, iniicient nobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges et præsides propter nomen meum. Continget autem nobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus uestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo nobis os & sapiẽtiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes aduersarij uestri. Trademini autem à parentibus et fratribus et cognatis, & amicis, et morte afficiant ex nobis, et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et capillus de capite uestro non peribit. In patientia uestra possidebitis animas uestras.

Greg. in ho. Quia cuncta q̃ prædicta sunt, nõ de iniustitia ferientis sunt, sed de merito mundi patientis, facta prauorũ hominũ prænũciant, cùm dicitur: Sed ante hęc omnia iniicient vo. &c. Acsi dicat: Prius corda hominum post elemẽta turbabũtur, vt cùm rerũ ordo cõfunditur, ex qua tribulatione veniat demonstretur. Nã quãuis finis mundi ex ipso suo ordine pendeat, peruersiores tamen quosq; inueniens, quia dignè ruinis illorũ opprimãtur, innotescit. Cyril. Vel hoc dicit, quia prius quam à Romanis Hierusalẽ caperetur, passi persecutiones à Iudæis discipuli incarcerati sunt, & præsentati principibus. Missus est Paulus Romã ad Cæsarem, astitit q; Festo & Agrippæ. Sequit: Cõtinget autẽ vobis in testimoniũ. Græcus, In martyriũ. i. in martyrii gloriã. Greg. in ho. Vel in testimoniũ videlicet eorũ, quia vos psequendo mortes inferũt, aut videndo nõ imitant, vt inde peruersi sine excusatione pereant, vnde electi exẽplum capiunt vt viuant, sed auditis tot terroribus turbari poterant auditorũ corda, vnde ad eorũ consolationem subdit: Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodũ respõdeatis. Theo. Quia enim idiotæ erant & imperiti, hoc eis dñs dicit, ne conturbarentur reddituri sapiẽtibus rationẽ, & causam subdit:

Intellect⁹ signorum ante iudicium.

Magisterium apostolorum.

Ego enim dabo vobis os & ſapientiã, cui non poterũt reſiſtere & contradicere oẽs aduerſarii veſtri. q.d. Statim à me ſortiemini facundiam & ſapientiã, vt nec oẽs aduerſarij veſtri ſi In vnũ conueniãt, reſiſtere valeãt vobis, nec in ſapientia. i. vita theoreumatum, nec in eloquentia & ſermonis lepore. Sæpe eñ multi ſapientiam quidem habẽt in mente, ſed cùm ſint prouocabiles ad turbationẽ, totum confundũt cùm tẽpus fuerit proponendi. nõ autem tales fuerunt apoſtoli, ſed vtrinq; gratioſi fuerunt. Grego. Acſi dñs ſuis dicat: nolite terreri, vos ad certamen accedetis, ego prælior: vos verba editis, ſed ego ſum qui loquor. Ambr. Alibi aũt Chriſtus in diſcipulis, alibi pater, alibi ſpũs loquitur patris: non diſcordant iſta, ſed cõgruunt: quod vnus loquitur, tres loquuntur, quia vox eſt vna trinitatis. Theo. His autẽ dictis, & ꝓpulſo īperitiæ timore, ſubdit & aliud quiddam neceſſariũ quod eorũ animos poterat cõmouere ne ſubitò irruẽs eos turbaret. Sequitur eñ: Trademini autẽ à parentibus & fratrib⁹ & cognatis, & morte afficient ex vobis. Greg. in ho. Plus in nobis ea tormenta ſæuiunt quæ ab illis patimur, de quorũ mẽtibus præſumebam⁹: quia eũ dãno corporis, mala nos cruciãt amiſſæ charitatis. Greg. Niſe. Conſideremus autẽ ſtatũ qui tunc tẽporis erat omnibus ſuſpectis, adinuicem diuidebantur cognationes, inuicẽ diſgregatæ per cultus, & filius gẽtilis proditor fiebat parentũ fideliũ, & in filium qui crediderat pater in infidelitate obſtinat⁹ accuſator fiebat. Omnis ætas erat expoſita perſequẽtibus fidem, nec mulieribus ſuccurrebat naturalis ſexus fragilitas. Theo. His aũt dictis & de odio ſubiungit, quod ab oĩbus patientur. Sequitur eñ: Et eritis odio oĩbus hoĩb⁹, &c. Greg. in ho. Sed quia dura ſunt, quę prædicũtur de afflictione mortis, protinus conſolatio ſubdit̃ de gaudio reſurrectionis, cũ dicitur: Et capillus de capite veſtro non peribit. q. d. martyribus ſuis: Cur timetis ne pereat quod inciſum dolet, quãdo & illud in vobis perire nõ poteſt, quod inciſum nõ dolet? Beda, Vel aliter: Capillus de capite diſcipulorum dñi non peribit, quia non ſolũ fortia facta vel dicta ſanctorũ, ſed & tenuiſſima cogitatio digna mercede donabitur. Greg. 5. mor. Qui autẽ patientiã in aduerſis tenet, inde cõtra aduerſa omnia fortis efficitur: vnde ſibi & ſeipſum vincendo dominatur. vñ ſequitur: In patiẽtia veſtra poſſi. ani. veſtras. Quid eñ eſt animas poſſidere, niſi perfectè in oĩbus viuere, cunctiſq́; mentis motibus quaſi ex arce virtutis dominari? Greg. in ho. Per patientiã igitur animas noſtras poſſidemus, quia dum nobiſmetipſis dominari diſcimus, hoc ipſum incipimus poſſidere quod ſumus. Idcirco aũt poſſeſſio animæ in virtute patientiæ ponit̃, quia radix omnium cuſtoſq́; virtutum patiẽtia eſt. Patientia verò eſt aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoq; qui mala irrogat nullo dolore morderi.

Patientiæ virtus.

Cùm videritis circundari ab exercitu Hieruſalẽ, tunc ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius. Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes: et qui in medio eius ſunt, diſcedant, et qui in regionibus, non intrent in eam: quia dies vltionis hi ſunt, vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. Væ autem prægnantibus & nutriẽtibus in illis dieb⁹. Erit enim preſſura magna ſuper terrã, et ira populo huic. Et cadent in ore gladij, et captiui ducentur in omnes gentes. Et Hieruſalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum.

Beda, Hactenus ea quæ per 40. annos necdũ fine adueniente futura erant, dicta ſunt, hinc ipſe finis deſolationis quę à Romano exercitu facta eſt dñi verbis exponitur, cùm dicitur: Cùm autem vide. &c. Euſe. Deſolationem Hieruſalem vocat non amplius eam à ſuis, nec ſecundum ritum legalẽ cõſtitui, ita ꝙ nullus expectet poſt futurã obſidionẽ aliam innouationem fieri, ſicut accidit tempore regis Perſarum, & illuſtris Antiochi, & iterum tẽpore Pompei. Aug. ad Heſi. Hæc aũt domini verba ideo Lucas hoc loco cõmemorauit, vt oſtẽdat tũc factã fuiſſe abominationẽ deſolationis q̃ à Daniele prædicta eſt, de qua Matthæus & Marcus locuti ſunt, quando expugnata eſt Hieruſalẽ. Ambr. Iudęi enim putauerunt abominationẽ deſolationis tunc factam eo ꝙ caput porci in tẽplo iecerunt illudentes Romani Iudaicæ ritum obſeruantiæ. Euſe. Dominus autẽ futuram in ciuitate præuidens famẽ, monebat diſcipulos ne in futura obſidione in ciuitatem cõfugerent, tanquã ad locum tutum, & à deo protectum: ſed magis inde diſcederent, & ad montes cõfugerent. vnde ſequitur: Tũc qui in Iudæa &c. Beda, Eccleſiaſtica narrat hiſtoria cũctos qui in Iudæa erant Chriſtianos imminente Hieroſolymorum excidio commonitos à domino loco diſceſſiſſe, & trans Ioardanem habitaſſe in ciuitate quadã Pella nomine, donec deſolatio Iudææ compleretur. Aug. ad Heſi. Pro hoc autem Matthæus & Marcus dixerunt: Et qui ſupra tectum eſt, non deſcẽdat in domum, addidit autem: Nec introeat, vt tollat aliquid de domo. Pro quo Lucas ſubdit: Et qui in medio eius ſunt diſcedant. Beda, Sed quomodo ab exercitu ciuitate iam circundata qui in medio eius ſunt diſcedẽt? niſi forte quod promiſit tunc, non ad ipſum tempus obſidionis referatur, ſed ad proximũ ante obſidionẽ tempus, cùm ſe primũ miles Romanus per Galilææ vel Samariæ fines cœpit diffundere. Aug. ad Heſi. Pro eo autẽ quod Matthæus & Marcus poſuerũt: Et qui in agro erit, nõ reuertatur retrò tollere veſtimentũ ſuũ, apertius iſte ſubdit: Et qui in regionibus non intrẽt in eã, quia dies vltionis hi ſunt vt impleantur omnia quę ſcripta ſunt. Bed. Dies autem vltionis hi ſunt, dies videlicet dominici ſanguinis vltionem petentes. Auguſt. ad Heſi. Deinde ſimiliter Lucas proſequitur, ſicut & alij duo. Væ autẽ prægnãtibus & nutrientibus in illis diebus. Et ſic ergo Lucas patefecit quod poterat eſſe incertũ. ſ. id quod dictũ eſt de abominatione deſolationis, nõ ad ſeculi finẽ, ſed ad expugnationem Hieruſalẽ pertinere. Beda, Dicit ergo: Væ prægnantibus, præſente captiuitate. Et nutrientibus ſiue mammãtibus (vt quidã interpretantur) quarũ vel vteri, vel manus filiorũ ſarcina prægrauatæ fugæ neceſſitatẽ non minimũ impediunt. Theo. Quidã verò dicũt dñm per hoc ſignificare filiorũ eſum, quem Ioſephus narrat. Chry. Deinde prædictorũ aſſignat cauſam, dicens: Erit enim preſſura magna ſuper terram, & ira populo huic.. Talia enim mala eos occupauerunt, vt nulla deinceps ærumna poſſit eorũ calamitatibus adæquari, vt Ioſephus narrauit. Euſeb. Qualiter. ſ. aduenientibus Romanis & vrbẽ capientibus, multæ cateruæ Iudaici populi in ore gladij periere. vnde ſequitur: Et cadẽt in ore gladij. Sed & plures necati ſunt fame. Hæc verò accidebãt, primò quidẽ ſub Tito & Veſpaſiano, poſt hos aũt tempore Hadriani principis Romanorũ, quãdo natale ſolũ Iudæis inacceſſibile eſt factũ. vnde ſequitur: Et captiui ducẽtur in omnes gẽtes. Totũ enim orbem Iudæi repleuerũt, & vſq; ad fines terrę peruenerũt, & cũ eorũ terra ab alienigenis inhabitetur, ſolis ipſis eſt inacceſſibilis facta. vnde ſequitur: Et Hieruſalẽ calcabitur à gentibus, donec impleantur tẽpora nationũ. Beda, Quæ. ſ. Apoſtolus cõmemorat, dicẽs: Cæcitas ex parte facta eſt in Iſrael, & ſic omnis Iſrael ſaluus fiet. Qui cũ promiſſa ſalute fuerit potitus ad patriũ ſolũ redditurus nõ temerè ſperatur. Amb. Myſticè autẽ abominatio deſolationis aduentus Antichriſti eſt, eo ꝙ ſacrilegiis infauſtis mẽtium interiora cõtaminet, ſedẽs iuxta hiſtoriam

Finale exterminiũ Iudęorũ.

Conſen. euang.

Abominatio quomodo intelligenda.

in templo, vt sibi vendicet diuinæ soliú potestatis. Iuxta interpretationẽ autẽ spiritualem pulchrè inducitur, eo ꝙ in affectibus singulorũ vestigiũ perfidiæ suæ confirmare desideret, & scripturis disputans se esse Christum, tunc appropinquabit desolatio, quoniã à vera religione pleriq; lapsi desistent: tũc erit dñi dies, quoniã sicut primus aduẽtus dñi fuit propter redimenda peccata, ita & secũdus erit propter reprimenda delicta, ne plures pfidiæ errore labant. Est & alius Antichristus. i. diabolus, qui Hierusalẽ. i. animã pacificã obsidere nitatur suæ legis exercitu. Ergo quãdo in medio templi est diabolus desolatio abominationis est. Cùm autem vnicuiq; laborãti Christi præsentia spiritalis illuxerit, tollitur Iniquus ex medio, & incipit regnare iustitia. Est etiam tertius Antichristus, vt Arrius & Sabellius, & omnes qui nos praua intentione seducunt. Hę autẽ sunt prægnantes quibus væ dicitur, quæ ad ruinã suæ carnis extẽdunt, & quibus intimorũ gressus pigrescat animorũ, & effœtæ virtutũ, fœtæq; vitiorũ. Sed nec illæ prægnantes cõdemnatiõis expertes sunt, quæ in bonorum actuum molimine cõstitutæ, necdũ aliquos suscepti operis dedere processus. Sũt quæ dei timore cõcipiunt, sed non omnes pariunt: sunt enim quæ abortiuũ excludunt verbũ antequàm pariant, sunt etiam quæ in vtero Christũ habeant, sed nondũ formauerunt. ergo quæ parit iustitiam, Christũ parit. Nos etiam paruulos nostros ablactare properemus, ne nos quasi imperfectorũ parẽtes, aut iudicij dies, aut mortis inueniat. Quod ita fiet, si omnia dicta iustitiæ in corde custodias, nec senectutis tempus expectes, sed in prima ætate sapientiã sine corruptela corporis tui citò concipias, citò nutrias. In fine autem Iudæa omnis à nationibus credituris subiicietur in ore gladij spiritalis, qui est sermo bis acutus.

Tropologica expositio.

Et erũt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superuenient uniuerso orbi. Nam uirtutes cælorum mouebuntur. Et tunc uidebunt filium hominis uenientem in nube cum potestate magna & maiestate.

Beda, Quid impletis nationũ tẽporibus sequatur, ex ordine manifestat, dicens, Erunt signa in sole & luna & stellis. Amb. Quæ quidẽ signa secudũ Matthęũ euidentius exprimũtur. Tũc (inquit) sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suũ, & stellæ cadent de cælo. Euseb. Tũc enim cũ vitæ corruptibilis cõsummatio agetur: & secũdũ Apostolũ, species huius mũdi transibit, & nouũ succedet seculũ in quo vice sensibiliũ luminariũ ipse Christus fulgebit quasi iubar. & rex noui seculi, cuius erit tanta numinis virt⁹ & gloria, vt sol qui nũc radiat atq; luna & cætera sidera, aduentu maioris luminis occultentur. Chry. Sicut enim ĩ hoc seculo luna & sidera mox obfuscãt orto sole, sic ĩ gloriosa Christi apparitiõe sol obtenebrescet, & luna nõ dabit proprium iubar, & stellæ cadent de cælo, priore spoliatæ amictu, vt potioris lucis amictu potiãtur. Euse. Quæ antẽ euenient orbi post luminariũ obtenebrationẽ ex quibus fiet angustia gentiũ consequẽter exprimit, dicens, Et in ter. &c. Vbi videtur docere principiũ trãsmutationis vniuersi futurũ, ex defectu substãtiæ humidæ. Hac enim prima deteriorata vel congelata, vt non amplius audiatur sonitus maris, nec cõtingant arenã fluctus eius causa exuberantis siccitatis, cæteræ mundi partes nõ amplius obtinentes vaporẽ solitũ emissum ex substãtia humida trãsmutationem patientur, & sic cũ apparitio saluatoris cõfutare debeat repugnantia deo prodigia, exordiũ sument furoris prooemia ex siccitatibus, vt nec tẽpestas nec fremitus maris vlterius audiatur. Quo facto subsequetur angustia superstitũ hominũ. vnde sequitur: Arescentibus. i. tabescẽtibus hominib⁹ præ ti. & expe. eorũ. s. quę super. vni. orbi. Quæ autẽ tũc ingruant mũdo, cõsequẽter ostẽdit subdens: Nam virtutes cælorũ mouebũtur. Theop. Vel aliter: Cũ alterabitur superior orbis & elementa inferiora meritò patientur iacturã. vnde sequitur: Et in terris pressura gentiũ. Quasi d. Mare terribiliter fremet, & littus maris agitabitur tẽpestate, ita vt sit populo terræ pressura. i. communis miseria, vt tabescãt timore & expectatione malorũ irruentiũ mundo. vnde sequitur: Arescẽtib⁹ hoĩbus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi.

Innouatio mũdi qualis futura.

Aug. ad Hesi. Sed dices: Confiteri vos pœna vestra cõpellit adesse iam finẽ, dum impletur quod prænunciatũ est. Nullã em̃ patriã, nullum locũ nostris tẽporibus non affligi, aut tribulari certũ est. Sed si ista mala quæ nũc patitur gen⁹ humanũ certa sunt Indicia iam dñm esse venturũ, quid est quod dicit Apostolus: Cùm dixerint pax & securitas? Videamus ergo ne fortè melius intelligatur nõ eo modo impleri quæ prædicta sunt his verbis, sed tunc potius esse ventura, quando sic erit tribulatio vniuerso orbi, vt ad ecclesiam pertineat, q̃ vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam: ipsi enim sunt dicturi, Pax & securitas. Nunc autẽ ista mala quæ tanq̃ summa extremaq; credũtur vtriq; regno, Christi. s. & diaboli videmus esse cõmunia. Pariter quippe his boni affligũtur & mali, inter quæ tam mala adhuc vsq; quaq; frequentantur luxuriosa conuiuia. Hóccine est arescere præ timore, an potius inardescere præ libidine? Theo. Nõ solùm autẽ mortales fluctuabunt cũ alterabitur mundus, sed etiam angeli stupebunt in tam terribilibus mutationibus vniuersi. vnde sequitur: Nam virtutes cœlorum mouebũtur. Greg. in ho. Quid enim virtutes cœlorum nisi angelos, dñationes & principatus & potestates appellat? quæ in aduentu districti iudicis, nostris tũc oculis visibiliter apparebunt, vt districtè tunc à nobis exigant hoc, quod nos modò inuisibilis conditor æquanimiter portat. Euse. Cũ etiã dei filius sit vẽturus in gloria, & confutaturus elatam tyrannidẽ filii peccati, ministrantibus angelis cœli, fores à seculo clausæ patebunt, vt spectentur excelsa. Chry. Vel virtutes cœlicæ mouebuntur, quãuis sibi consciæ non sint: vidẽtes em̃ infinitas multitudines condẽnari, nõ intrepidè stabunt illic. Beda, Vnde & in Iob dicit: Colũnæ cœli cõtremiscunt, & pauent ad nutũ eius. Quid ergo faciũt tabulæ, quando tremunt colũnæ? quid virgula deserti patitur, cùm cedrus paradisi cõcutitur? Euseb. Vel virtutes cœlorũ sunt quæ pręsunt sensibilibus partibus vniuersi, q̃ quidem tũc mouebuntur, vt potiorẽ statũ attingãt. Absoluẽtur em̃ in seculo nouo à ministerio, quo deo seruiũt circa sensibilia corpora secũdum corruptionis statum. Aug. ad Hesi. Sed nec dñs propinquãte secũdo aduẽtu suo ea pro magno prædixisse videatur, quę huic mũdo etiam ante primũ eius aduentũ fieri cõsueuerãt, & videamur ab eis qui plura in historia gentiũ & maiora legerunt: hæc quę dicta sunt, melius in ecclesia existimo intelligi. Ecclesia em̃ est sol & luna & stellæ, cui dictũ est: Pulchra vt luna, electa vt sol: quæ tunc non apparebit persecutoribus vltra modũ sæuientibus. Amb. Plurimis etiam à religione deficientibus clara fides obscurabitur nube perfidiæ, quia sol cœlestis in fide in ea minuitur vel augetur, & sicut menstruis. i. mensiũ defectibus luna vel terræ opposítu cùm fuerit è regione solis vanescit, sic & sancta ecclesia cũ lumini cœlesti vitia carnis obsistunt, fulgorẽ diuini luminis de Christi radiis non potest mutuari. Nã in persecutionibus lucẽ diuini solis plerunq; amor vitæ huius excludit. Cadunt etiam

Solutio quæstionis.

ſtellæ.i.gloria micantes viri, ſi perſecutionis acerbitas cóualeſcat, quę oportet fieri donec eccleſię multitudo cumuletur: ſic enim probãtur boni, ſic prodũtur infirmi. Aug. ad Heſi. Quòd autẽ dictũ eſt, Et in terris preſſura gentiũ: gẽtes voluit intelligi, nõ quæ in ſemine Abrahæ benedicẽtur, ſed quę ad ſiniſtrã ſtabũt. Amb. Ergo varij animorũ æſtus ita graues erunt, vt delictorum multitudine malè cõſciũs futuri iudicij metu, ſacri nobis ros fontis areſcat. Quẽamodũ autẽ domini expectatur aduẽtus, vt ei⁹ præſentia in toto fiat, vel hominis orbe vel mundi, quæ fit in ſingulis cũ omnibus affectibus receperis Chriſtũ: ſic virtutes cęlorũ in aduẽtu dñi augmentũ gratiæ conſequentur, & plenitudine diuinitatis propius ſe inſundẽte mouebũtur. Sũt etiã virtutes cęlorũ quæ enarrãt gloriã dei, quæ pleniore Chriſti infuſione mouebũtur, vt videãt Chriſtũ. Aug. ad Heſi. Vel virtutes cælorũ mouebũt, quia impiis perſequẽtibus quidã fideles fortiſsimi turbabũtur. Sequitur: Et tũc vide. ſi. bo. Theo. Tam fideles q̃ infideles. Radiabit enim amplius ſole, tam ipſe q̃ crux eius, vnde ab omnib⁹ cognoſcetur. Aug. Quòd autẽ dicit, Veniẽtem in nube, duobus modis accipi poteſt: ſiue in eccleſia ſua tãquã in nube veniẽtem, ſicut nunc venire non ceſſat, ſed ideo tũc cum poteſtate magna & maieſtate, quia maior maieſtas & poteſtas illius apparebit ſanctiſ, quibus magnã virtutem dabit, ne tanta perſecutione vincantur: ſiue in corpore ſuo, in quo ſedet ad dexterã patris, meritò credendus eſt, non ſolùm in eodẽ corpore, verumetiam in nube venturus, quoniã ſic veniet ſicut abiit, nubes autem ſuſcepit eum ab oculis eorum. Chryſ. Sẽper enim deus in nube apparet, ſecũdum illud: Nubes & caligo in circuitu eius. vnde & filius hominis in nubibus veniet, vt deus & dñs, non latẽter, ſed in gloria digna deo. Et ideo ſubdit, Cũ poteſtate magna & maieſtate. Cyril. Intelligendum eſt ſimiliter magna. Primam enim apparitionẽ proſecutus eſt cũ infirmitate & humilitate noſtra, ſed ſecundam celebrabit cum propria poteſtate & magna maieſtate. Greg. in bo. In poteſtate enĩ & maieſtate viſuri ſunt quem in humilitate poſitũ audire noluerũt: vt virtutem eius tantò tunc diſtrictius ſentiant, quãtò ceruicem cordis ad eius patientiam non inclinant.

His autem fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redẽptio veſtra. Et dixit illis ſimilitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cùm producunt iam ex ſe fructũ, ſcitis quoniam propè eſt eſtas: ita & vos cùm videritis hæc fieri, ſcitote quia propè eſt regnum dei. Amen dico vobis, quoniam non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cælũ et terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibũt.

Greg. in ho. Quia præmiſſa cõtra reprobos dicta ſunt, mox ad electorũ cõſolationẽ verba vertũtur. Nã ſubditur: His autẽ fieri incipientibus, reſpicite & leuate capita veſtra, quoniam appro. redẽ. veſtra. Acſi dicat: Cùm plagæ mũdi crebreſcunt, leuate capita.i. exhilarate corda: quia dũ finitur mundus, cuius amici non eſtis, propè fit redẽptio quã quæſiſtis. In ſcriptura enim ſacra ſæpe caput pro mente ponitur: quia ſicut capite reguntur mẽbra ita cogitationes mẽte diſponũtur. Caput itaque leuare, eſt mentes noſtras ad gaudia patriæ cæleſtis erigere. Euſe. Vel aliter: Tranſactis corporalib⁹, aderũt intelligibilia cæleſtia.ſ. regnũ ſeculi non amplius tranſituri: & tunc dignis ſalubria promiſſa tribuentur. vnde dicitur: His autẽ fieri incipientibus reſpi. &c. Acceptis enim dei promiſsis q̃ ſperam⁹, erigemur qui ante curui fueram⁹, & eleuabim⁹ capita noſtra humiliati quodã, eo ꝙ redẽptio noſtra quam ſperabamus, aderit: illa.ſ. quã tota creatura expectat. Theo.i. perfecta libertas corporis & animæ. Sicut enĩ primus aduentus dñi fuit ad reformationẽ animarũ noſtrarũ, ſic ſecũdus ad reformationẽ corporũ celebrabitur. Euſe. Dicit autẽ hæc ad diſcipulos ſuos, nõ tanquã ad eos qui durare deberent in vita iſta, vſque ad terminũ mũdi, ſed quaſi vno corpore exiſtente ipſis & nobis & poſteris vſque ad cõſummationẽ mundi credituris in Chriſtũ. Greg. in bo. Quod autẽ calcari mũdus atq; deſpici debeat, prouida cõparatione manifeſtat cũ ſubdit: Videte ficulneam & omnes arbores, cũ producũt iam ex ſe fructũ, &c. Quaſi dicat, ſicut ex fructu arboris vicina æſtas agnoſcit, ita ex ruina mũdi propè iã cognoſcitur eſſe regnũ dei. Ex hoc oſtẽditur, quia fructus mũdi ruina eſt. Ad hoc enim germinat, vt quæcũq; germine aluit, cladibus cõſummat. Bene autẽ regnũ dei æſtati cõparatur, quia tũc mœroris noſtri nebulæ tranſeunt, & vitæ dies æterni ſolis claritate fulgeſcunt. Amb. Matthæus autẽ de ſola dixit ficulnea, hic de arboribus omnibus. Duplicẽ autẽ habẽt figurã ficulnea, vel cũ dura miteſcunt, vel cũ peccata luxuriant. Siue ergo cũ fructus omnibus vireſcit arboribus, & ficulnea fœcunda iam floret.i. cũ omnis lingua confiteſ deo, cõfitẽte etiã populo Iudæorũ, ſperare dñi debemus aduentũ, quo tanq̃ tẽporibus æſtiuis, reſurrectionis fructus meteñ. Siue cùm leuem fragileq; iactãtiam tanq̃ folia ſynagogæ homo iniquitatis induerit, coniicere debemus appropinquare iudiciũ. Nam remunerare fidem dñs, & delinquendi finem afferre feſtinat. Aug. ad Heſi. Cùm aũt dicit, Cùm videritis hæc fieri, q̃ intelligere poterimus, niſi ea q̃ ſuprà memorata ſunt? In his aũt eſt quod ait: Et tunc videbunt filium hominis venientẽ. Proinde cùm hoc viſum fuerit, nõ iã erit regnũ dei, ſed propè erit. An dicendũ eſt, non oĩa q̃ ſuprà cõmemorata ſunt eſſe intelligẽda vbi ait: Cùm videritis hęc fieri, ſed aliqua eorũ, hoc.ſ. excepto quod dictum eſt, Et tunc videbũt filiũ hoĩs? Sed Matthæus aperuit nullis exceptis eſſe accipiendũ, dicens: Ita & vos cùm videritis hæc omnia. Inter quę eſt ꝙ videbitur filius hominis veniens, vt intelligat de aduentu quo nũc venit in mẽbris ſuis tãquam in nubibus, vel in eccleſia tanq̃ in nube magna. Titus, Vel aliter dicit: Propè eſt regnum dei, quia dũ hac fient, nondũ vltim⁹ finis rerũ eueniet, ſed iam in finẽ tendunt: nam & ipſe aduentus dñi eliminãs omniũ principatũ & poteſtatẽ, præparat regno dei. Euſe. Sicut enim in hæc vita ſol, hyeme recedente ac ſuccedente vere, radium calidũ mittens ſouet ac viuificat humi condita ſemina exuentia priſcam figuram, pullulant autẽ noua variũ virorem habẽtia, ſic & glorioſus vnigeniti dei aduẽtus viuificatiuis radiis illuſtrans nouũ ſeculũ, dudũ condita per totũ mundũ ſemina.ſ. dormientes in puluere terræ potioribus corporibus q̃ prius, ꝑducet in lucẽ, ac confutata morte regnabit, deinceps vita ſeculi noui. Grego. in ho. Omnia autẽ prædicta ſub magna certitudine confirmanſ, cùm ſubditur: Amen dico vobis, quia & c. Beda, Multũ cõmendat quod ita prænũciat. Et ſi dicere fas eſt iuratio eius eſt quod dicit, Amen dico vobis. Amẽ quippe interpretatur verum. Igitur veritas dicit, Verum dico vobis: quod ſi non diceret, mentiri oĩno non poſſet. Generationẽ aũt, aut omne genus humanũ dicit, aut ſpecialiter Iudæorũ. Euſeb. Vel generationẽ dicit nouã generationẽ eccleſiæ ſanctæ ſuæ oſtendẽs daturũ populum fidelium vſque ad id tempus quo viſurus ſit omnia, & euentus verborũ ſaluatoris oculis apprehendet. Theo. Quia enim turbationes & bella & alterationes tam elementorũ q̃ cæterarũ rerũ futurum eſſe prædixerat, ne quis ſuſpicaretur ꝙ & ipſa Chriſtianitas peritura foret ſubiungit: Cælũ & terra tranſibunt, verba autẽ mea nõ tranſibũt. q. d. Etſi cũcta cõmoueãtur, fides tamen mea

Caput mens dicitur.

Comparatio moralis.

non deficiet. Ex quo innuit ecclesiã præferre toti creaturæ, sed creatura patietur alteratione͂, fideliũ verò ecclesia & sermones euangelij permanebũt. Greg. in ho. Vel aliter, Cælũ & terra trãsibũt, &c. q. d. Omne quod apud nos durabile est, sine mutatione durabile ad æternitatẽ nõ est, & omne quod apud me transire cernitur, fixum & sine trãsitu tenetur, quia sine mutabilitate manentes sententias exprimit sermo meus qui trãsit. Bed. Cęlum autem quod transibit, non æthereum sine syderuũ, siue aereum à quo aues cæli nominãtur, intelligere debemus. Si autẽ terra transibit, quomodo ecclesiastes dicit: Terra in æternũ stat? sed aperta ratione cælum & terra per eam quam nunc habẽt imaginem trãseunt, attamen per essentiam sine fine subsistunt.

Attendite autẽ vobis ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in uos repentina dies illa. Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis.

Theo. Posuit suprà dñs terribilia & sensibilia malorum indicia quæ occupabũt peccatores, sed cõtra hæc mala remediũ est cantela & oratio. vnde dicitur, Attẽdite aũt vobis, &c. Basi. Singulũ animaliũ à cõditore omniũ deo habet intrinsecus causas faciẽtes ad tutelã cõsistẽtiæ propriæ, propter quod & Christus nobis dedit hãc monitionẽ, vt quæ illis à natura, hæc nobis auxilio rationis & cautela contingant. Fugiẽtibus quidem peccatũ, vt irrationabilia fugiũt mortifera pabula, in quirẽtibus verò iustitiam, sicut illa herbas nutritiuas requirunt. & ideo dicit: Attendite vobis, vt. s. discernere possitis à salubri nociuum. Sed quoniam dupliciter cõtingit attendere: hinc quidem corporis oculis, illinc verò per intellectiuã virtutẽ: oculus corporis virtutem non attingit. Restat igitur dictum esse de opere intellectus. Attendite, hoc est vndiq; circunspicite vos, peruigil habentes ad vestrã custodiã animæ lumen. Neq; autẽ dixit: Attendite vestris aut eis quæ circa vos sunt, sed vobis: vos enim estis intellectus & anima, vestrũ aũt corpus et sensus. Circa vos aũt opes, artes, & reliqua vitæ supellex, quibus non monet attendendũ, sed animæ cuius præcipua cura habẽda. Eadẽ verò admonitio ægrotantes sanat, & sanos pficit: seruatores præsentiũ, prouisores futurorum: nõ alienorũ cẽsores, sed suorũ scrutatores: nõ dimittẽtes intellectũ seruũ fieri passionũ, sed irrationale animæ subiiciẽtes rationali. Cur autem sit attendendũ, subiungit dicens: Ne fortè grauentur, &c. Titus. q. d. Cauete ne lumina mentis vestræ grauentur. Cura nanq; præsentis vitæ & crapula & ebrietas fugãt prudentiã, quassant fidẽ, operantur naufragia. Basi. Est autẽ ebrietas nimi⁹ vsus vini: crapula verò anxietas & nausea, que est in ebrietate, à motiõe capitis græco vocabulo dicta. Sicut igitur cibis ne esuriamus, sic & potibus ne sitim patiamur vtendum est, vitando diligentius lapsum. Fallax enim est vini ingestio, anima autẽ vino libera prudentissima erit & optima, sed humecta vini vaporibus quasi quadã nube velatur. Curiositas autem huius vitæ quasuis nihil inhibitorũ cõtinere videatur, si tamen ad cultũ diuinũ non coadiuuet, vitanda est. & quare hoc dixerit ostendit, subdens: Et superue. in vos repẽ. di. illa. Theo. Nõ em cũ deliberatione veniet dies illa, sed ex improuiso & furtim capiẽs tanq̃ laqueus nõ cauentes. vnde seqnit: Tanq̃ laqueus em &c. Quod diligẽtius discuti potest. Capiet em dies illa sedentes in superficie terræ quasi impræmeditatos & inertes. Quotquot verò sunt solertes & agiles ad bonũ, non sedẽtes & ociantes in terrenis, sed surgẽtes ab eis sibi dicentes:

Naturæ prouidentia.

Ebrietatis detestatio

Surge, vade, quoniã non est hic tibi requies: talibus nõ est illa dies, vt laqueus in discrimẽ, sed vt dies festiuus. Euseb. Prædicta igitur docuit esse attendenda ad cauẽdam grauedinem inde prouenientẽ. vnde sequit. Vigilate itaq; omni &c. Theo. Scilicet famẽ, pestẽ, & cætera huiusmodi que tẽporaliter electis & aliis imminent, & ea quę postmodũ accidũt eis perẽniter. Illa em aliter capere nõ possumus nisi per vigilias & orationes. Aug. de con. euã. Hæc intelligitur illa fuga quam Matthæus cõmemorat, quæ nõ deber fieri in hyeme vel sabbato. Ad hyemẽ pertinent curæ huius vitæ, quæ tristes sunt velut hyems. Ad sabbatũ verò crapula & ebrietas, quæ carnali lætitia luxuriat; cor submergit atq; obruit, qđ malũ sabbati noĩe significat, quia illo die Iudæi deliciis affluunt, dum spiritale sabbatũ ignorãt. Theo. Et quia Christianũ decet non solũ fugere mala, sed etiã niti ad gloriã exequendã, subdit: Et stare ante filiũ hoĩs. Hæc est em angelica gloria stare ante filiũ hoĩs deũ nostrũ, & faciẽ ei⁹ iugiter cernere. Beda. Et certè si quis sapiẽs medicus præciperet attendere à succo alicuius herbæ, ne repẽtinus interitus superueniat, magno studio medici mãdata seruaremus. Nunc autẽ saluatore admonẽte ebrietatẽ & crapulã, & curas seculi esse cauendas, his sauciari & cõsumi non timent: quia fidẽ quam medici dictis præbent, domini verbis præbere contemnunt.

Exemplũ naturale.

Erat autem diebus docens in templo, noctibus verò exiens morabatur in monte, qui vocatur Oliueti. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

Beda. Quæ verbis præceperat dñs, suis cõfirmat exẽplis, nam qui nos ante iudicis aduentũ, & incertũ singulorum exitũ ad vigilandũ hortatus est & orãdũ, & ipse imminẽre tẽpore passionis suæ, doctrinæ vigiliis & precibus instat. vnde dicit: Erat autẽ die. do. in tẽplo. In quo suo exẽplo insinuat hoc esse dignẽ deo vigilare, vel dicto vel facto proximis viam veritatis ostendere. Cyril. Quæ autẽ erãt q̃ docebat nisi trãscẽdẽtia cultum legis? instabat em tẽpus quo debebat vmbra in veritatẽ trãsformari. Theo. Tacuerũt aũt euangelistæ plæraq; documentorũ Christi: qui cũ per triẽniũ ferè pdicauerit, documẽta ei⁹ que cõscripserũt, dicet aliquis vix ad vnius diei sermonẽ sufficere. Ex pluribus ergo pauca describẽtes dederũt nobis quendã gustũ dulcedinis doctrinę ipsi⁹. Ostẽdit autẽ nobis dñsq; oporteat noctu & quiete alloqui deum, & in die prodesse hoĩbus: & colligere quidẽ in nocte, distribuere verò collecta in die. vñ subditur: Noctibus verò exiens &c. Non quasi opus habẽs oratione, sed ad nos exemplũ dandũ hoc egit. Cyril. Quia verò eloquiũ eius in potestate erat, & potestatiuẽ trãsferebat in spiritalẽ cultũ, quæ per Moysen & prophetas tradita fuerãt figuris, populus eũ audiebat. vnde sequit. Et omnis populus manicabat. i. mane venire accelerabat ad eum in tẽplo audire eũ. Populo autem ante lucanũ venienti ad eum, congruũ erat dicere: Deus deus meus, ad te de luce vigilo. Beda, Misticè autem & nos cùm inter prospera sobriè & piè & iustè cõuersamur, diebus in tẽplo docemus, quia formam boni operis fidelibus præbẽtes: noctibus verò in mõte Oliueti moramur, quia in tenebris angustiarum spiritali consolatione respiramus: & ad nos quoq; populus manicat, cùm vel discussis operibus tenebrarum, vel cunctis nebulis pressurarum nos imitatur.

Triennis Christi.

Tropologica expositio.

CAPVT XXII.

Appropinquabat autẽ dies festus azymorum, qui dicitur pascha, & quærebant principes sacerdotum & scribæ quomodo te sum interficerent, timebant verò plebem.

Chry. Vmbra nostrorũ fuerunt festa Iudaica, & ideo si quęsieris à Iudæo de pascha & azymis, nil magni pro

Notula pulchra.

dicit tibi, &c. Et ipse, &c. Glo. Quibus signis inuentis discipuli solicitè quæ mandata eis fuerant impleuerũt: vnde sequitur: Euntes au. inue. sicut prædi. il. Ies. & pa. pasc. Beda, Hoc pascha exponens Apost. ait: Pascha no' strũ immolatus est Christus, quod quidem pascha tũc necesse erat occidi, quasi paterno cõsilio ac diffinitione sancitum, qui licet die sequenti, hoc est xv. luna sit crucifixus, hac tamen nocte qua agnus immolabatur à Iudæis tentus ac ligatus immolationis, hoc est passionis suæ sacrauit exordium. Theo. Intelligamus autem diem quidem azymorum totam conuersationem quæ est in luce spirituali nullã redolentem vetustatem primæ præuaricationis Adæ, in qua viuẽtes nõ decet delectari in Christi mysteriis. hæc autem mysteria Petrus & Ioannes parant. i. actio & cõtẽplatio, feruor zeli & mansuetudo pacifica. His autem paratoribus occurrit homo, quia per prædicta reperimus statũ hominis, qui creatus est ad imaginẽ dei, qui portat amphoram aquæ, quæ significat gratiam spir. sancti. Amphora autem est humilitas cordis: humilibus enim dat gratiam, qui se cognoscunt esse terram & puluerem. Amb. Vel amphora est mẽsura perfectior, aqua autem est quæ sacramẽtum Christi esse meruit, quæ lauare meruit non lauari. Bed. Parant autem pascha vbi aquæ infertur amphora, quia tempus adest quo veri paschæ cultoribus typicus de limine auferatur cruor, & ad tollẽda crimina viuifici fontis baptisma consecratur. Orig. super Matth. Ego autẽ puto ꝙ homo qui ingredientibus discipulis in ciuitatẽ occurrit amphorã aquæ portans, erat quidam minister patrisfamilias, portans mundatoriã aut potabilem aquã in vase fictili, quem puto esse Moysen spiritualem doctrinam portantẽ in corporalibus historiis. Qui aũt nõ consequuntur spiritualiter eum, non celebrant pascha cũ Iesu. Attendamus ergo ipso dño constituto nobiscũ ad superiorem locũ, in quo est diuersorium, quod mõstrãt ab intellectu qui est in vnoquoq; homine paterfamilias, discipulis Christi. Hæc autẽ domus superior fit nobis magna vt capiat Iesum, verbum dei: quod non capitur nisi à magnis sensu. Et fit domus hæc à patrefamilias. i. intellectu præparata filio dei, & fit mundata, nullo modo habens malitiæ sordes. Sit etiam domus illius princeps non qualibuscũq; cognitũ habẽs nomẽ. Vnde mysticè dicit secundum Matth. Ire ad quendã. Ambr. In superioribus autem magnũ habet stratũ, vt magnũ meritũ eius aduertas, in quo domin' cũ discipulis sublimium virtutũ eius delectatione requiesceret. Orig. super Matth. Scire autẽ debemus, quoniam qui in epulationibus & solicitudinibus secularibus sunt, non ascendunt in domum illam superiorem, & propterea non celebrãt cũ Iesu pascha. Post sermones enim discipulorũ quibus catechizauerunt patremfamilias. i. intellectum, venit & diuinitas cœpulãs discipulis ĩ domo prædicta.

Et cùm facta esset hora, discubuit & duodecim apostoli cum eo. Et ait illis, Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc nõ manducabo illud, donec impleatur in regno dei. Et accepto calice, gratias egit, & dixit: Accipite, et diuidite inter vos. Dico enim vobis, quòd non bibam de generatione vitis, donec regnum dei veniat.

Cyri. Postquã discipuli parauerãt pascha, agitur de paschæ comestione. vnde dicitur, Et cùm facta esset hora, &c. Bed. Hora manducãdi paschæ designat 14. diẽ primi mẽsis perductã ad vesperã, 15. luna iã in terris apparente. Theo. Sed qualiter dñs discũbere dicitur, cũ Iudæi stantes pascha manducarent? Dicũt ergo ꝙ cũ manducassent legale pascha accubuerunt secundũ cõmunẽ vsum mãducãtes quosdã alios cibos. Sequitur, Et ait il. Desiderio desideraui hoc pascha manducare &c. Cyr. Quod ideo dicit, quia discipulus auarus proditionis tẽpus explorabat, sed ne traderet eum ante festũ paschæ, non explicauerat dñs domũ, vel virum penes quem pascha perageret, cuius causam per hæc verba ostendit. Theo. Vel dicit, Desiderio desideraui. q. d. Hæc vltima mihi cœna vobiscum est, propter quod & amabilis est mihi, sicut & qui peregrè profecturi sunt vltima verba suis dulcius proferunt. Chrys. Vel hoc dicit, quia post illud pascha, crux imminebat. Inuenimus autẽ pluries eum prædicantem suam passionem, & eam cupientem euenire. Beda, Desiderat autem primò typicum pascha cum discipulis manducare, & sic passionis suæ mundo mysteria declarare. Euse. Vel aliter: Cùm dñs nouũ pascha celebraret opportunè dixit: Desiderio desideraui hoc pascha. i. nouum mysterium noui testamẽti quod tradebat discipulis, quod plures ante eum prophetę & iusti cupierant. Sed & ipse sitiens communem salutẽ, hoc tradebat mysterium quod toti mundo cõpeteret. Pascha verò Moysi statutũ erat in vno loco. s. in Hierusalem celebrari: vnde non cõgruebat omnibus gentib. & ideo non erat desideratũ. Euse. Ex hoc Hebionitarũ demẽtia de carnis esu redargui poterat, dño manducãte pascha Iudæorũ: vnde signãter dixit, Hoc pascha, ne quis ad aliud inuertere posset. Beda, Sic ergo dñs legalis paschæ approbator extitit, & hoc ad suæ dispẽsationis figuram docendo pertinuisse vetat vltra carnaliter exhiberi. vnde subdit: Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec implea. in reg. dei. i. nequaquã vltra Mosaicũ pascha celebrabo, donec in ecclesia spiritualiter intellectũ compleatur: ipsa enim est regnũ dei secundũ illud: Regnum dei intra vos est. Ad vetus autẽ illud pascha cui finem desiderabat imponere, pertinet etiã illud quod subditur: Et accepto calice gratias egit & dixit: Accipite, &c. Ob hoc gratias egit, quia vetera transitura, & vẽtura fuerãt omnia noua. Chry. Memento ergo cũ ad mensam federis, quòd post mensam oportet orare: atque ideo ventrẽ impleas sobriè, ne grauatus nequeas genu flectere ac supplicare deo. Non igiť post escas ad lectũ, sed ad orationem vertamur. Euidenter enim hoc Christ' significauit, ꝙ post escas nõ somnus, nõ cubile, sed oratio & sacrarũ lectio scripturarum succedere debeat. Sequiť: Dico enim vo. ꝙ nõ bibam, &c. Beda, Potest quidem hoc & simpliciter accipi ꝙ ab hac hora cœnæ vsq; ad tẽpus resurrectionis, quo in regno dei erat venturus, vinum bibiturus nõ esset: postea namque cibum potúmque sumpsisse eum testatur Petrus, dicens: Qui manducauimus & bibimus cũ illo, postquã resurrexit à mortuis. Theo. Dicitur autem resurrectio regnũ dei, quia mortẽ exterminauit. vnde & Dauid ait: Domin' regnauit decorẽ indut' est. s. formosi amictus: secũdũ Esaiã, exuta corporis corruptela. Resurrectione autem adueniente iterũ cũ [dis]cipulis bibit, vt probaret quòd resurrectio nõ erat pha[nt]astica. Bed. Sed multò cõsequẽtius est, vt sicut supra typicũ agni esum, sic & potum paschæ neget se gustaturum, donec ostensa gloria re. dei fides mundi qui adueniat: vt per duo maxima legis edicta, escã scilicet & potũ pascbalẽ spiritualiter immutata, disceres omnia legis sacramenta ad spiritualem obseruantiam fuisse transferenda.

*Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro nobis*tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens: Hic est calix nouum testamentũ in sanguine meo, qui pro nobis fundetur.*

Beda, Finitis paschæ veteris solenniis, transit ad nouum quod in suæ redẽptionis memoriam ecclesiam fre

Margin notes: Pulchrũ mysteriũ. — Allegoria pulcherrima. — Hebionitarum redargutio. — Moralis doctrina. — *datur.

quentare desiderat, pro carne agni & sanguine suæ car-
nis sanguinísq; sacramentũ in panis ac vini figura sub-
stituẽs, sacerdos in æternũ factus secundũ ordinẽ Mel-
chisedech. vnde dicitur: Et accepto pane gra. egit. sicut
& de veterib⁹ terminãdis gratias egerat, nobis exẽplum
tribuẽs in omni boni operis inchoatione & perfectiõe
deũ esse glorificãdũ. Sequitur: Et fregit. Frangit ipse pa
nem quẽ porrigit, vt ostẽdat corporis sui fractionẽ, nõ
sine sua spõte futurã. Et dedit eis dicẽs: Hoc est corpus
meum quod pro vobis tradetur. Greg. Nis. panis enim
ante consecrationem cõmunis panis est, sed vbi conse-
Mysteriũ panis. cratur, mysterio fit & dicitẽ corpus Christi. Cyrill. Nec
dubites an hoc verum sit eo manifestè dicente, Hoc est
corpus meũ: sed potius suscipe verba saluatoris in fide.
Cùm enim sit veritas, non mẽtitur. Insaniunt igitur di
centes mysticam benedictionem à sanctificatione ces-
sare, si quæ reliquiæ remanserint eius in diẽ subsequen
tẽ. Non enim mutabitur sacrosanctum corpus Christi,
sed virtus benedictiõis & viuificatiua gratia iugis in eo
est. Virtus enim viuificatiua dei vnigenitum verbũ est,
quod caro factũ est, non desinẽs esse verbũ, sed efficiẽs
carnem viuificatiuã. Si enim in aliquo liquore modicũ
panis immiseris, reperies hunc imbibitum qualitate il-
lius. Igitur viuificatiuũ dei verbũ voiens seipsum pro-
priæ carni, fecit eam viuificatiuã. Nũquid ergo & quo-
niã in nobis vita dei est, dei verbo existẽte in nobis viui
ficatiuũ erit nostrũ corpus? Sed aliud est secundũ par-
ticipationis habitudinẽ nos habere in nobis dei filium,
aliud ipsum fuisse factũ carnem. i. corpus sumptũ ex al
ma virgine propriũ corpus effecisse. Decebat ergo eum
nostris quodãmodo vniri corporibus per sacrã eius car
nem & preciosum sanguinẽ quæ accipimus in benedi-
ctiooe, viuificatiuã in pane & vino. Ne enim horrerem⁹
carnem & sanguinẽ apposita sacris altaribus, condescẽ
dens deus nostris fragilitatibus influit oblatis vim vitę.
Conuertens ea in veritatẽ propriæ carnis, vt corpus vi-
tæ, quasi quoddã semen viuificatiuũ inueniatur in no-
bis. vnde subdit: Hoc facite in meã cõmemorationem.
Chrys. super Ioan. Hoc fecit Christus ducẽs nos ad ma
ius amicitiæ fœdus, suãq; charitatẽ declarans erga nos,
præstãs se non solùm videri desiderantibus, sed & pal-
pare, & comedere, & amplecti, & totũ affectũ explere.
Igitur vt leones flammã spirantes, sic ab illa mensa dis-
cedimus terribiles effecti diabolo. Basi. Disce autẽ quo
pacto decet edere corpus Christi, in memoriã. s. obedi-
entię Christi vsq; ad mortẽ, vt qui viuunt, non amplius
in se viuant, sed in eo qui pro eis mortuus est & resur-
rexit. Theo. Duos autẽ calices Lucas cõmemorat: de al-
tero quidem suprà dixit: Accipite & diuidite inter vos,
quẽ dicet aliquis esse typũ veteris testa. alterũ verò post
panis fractionẽ & distributionem ipse partitẽ discipulis.
vnde subditur: Similiter & calicẽ postq̃ cœnauit. Bed.
Consens. euange. Subauditur, dedit eis, vt sit plena constructio. Aug. de
con. euan. Vel q Lucas bis de calice cõmemorauit, pri⁹
anteq̃ panem daret, inde postq̃ panẽ dedit: illud quod
superius dixit, præoccupauit, vt solet: illud verò quod
ordine suo posuit, nõ cõmemorauerat superius. Vtrũ-
q; autẽ cõiunctum eandem sentẽtiam facit, quæ illorũ
est. s. Matthæi & Marci. Theo. Nominat autẽ dñs hunc
calicem noui testa. vnde sequitur: dicens: Hic est calix
nouũ testamẽtum in sanguine meo, qui pro vobis fun-
detur: significãs nouũ testamentũ in suo sanguine exor
diũ sumere. nam in veteri testa. sanguis animaliũ affuit,
cùm data fuit lex: nũc verò sanguis verbi dei significat
nobis no. testamẽtũ. Cũ autẽ dicit, Pro vobis: nõ signifi
cat pro solis apostolis corpus Christi datum & sangui-
nem effusum fuisse, sed causa totius humanę naturę. Et
vetus quidẽ pascha ad remouendã seruitutẽ Aegypti
fiebat, sanguis autẽ agni ad primogenitorũ custodiam:
nouum verò pascha ad peccatorũ remissionẽ, sanguis
autem Christi ad conseruationem eorum qui dedicati
sunt deo. Chry. Hic enim sanguis operatẽ in nobis ima-
ginẽ regiam, nobilitatẽ animæ nõ parmittit marcesce- Virt⁹ sanguinis Christi pretiosi.
re, protinus irrigans animã magnámque inspirans virtu
tem. Hic sanguis fugat dęmones, aduocat angelos & do
minum angelorum. Hic sanguis effusus lauit orbem, &
adibile fecit cęlũ. Hui⁹ participes sanguinis sunt super-
nis virtutibus amicti regio pallio, magis autẽ ipso rege
induti. Et sicut si mundus accesseris, salubriter accessi-
sti: sic si imbutus cõscientia praua, damnose accedis in
pœnã & supplicia. Nam si qui imperatoriam coinqui-
nant purpurã, pari pœna plectũtur cũ eis qui diuellũt:
absurdũ nõ est, si & qui obscœna mente corpus Chri-
sti recipiunt, pari pœna plectuntur cũ his qui illud cla-
uis transfoderunt. Bed. Quia verò panis cõfirmat, vinũ
verò sanguinem operatur in carne: hoc ad corpus Chri
sti illud refertur ad sanguinẽ. Verũ quia & nos in Chri-
sto, & in nobis Christũ manere oportet, vinũ dominici
calicis aqua miscetur: teste enim Ioanne, Aquæ multæ
populi sunt. Theo. Primò autem datur panis, secunda-
riò calix: prior enim est in spiritalibus laboriosus actus
velut panis, nõ solùm quia in vultus sudore laboratur,
sed etiam quia dũ comeditur non est facilis ad glutien-
dum. Deinde post labores sequitur exultatio diuinæ
gratiæ quæ est calix. Beda, Ideo autẽ tũc cœnati cõmu-
nicarunt apostoli, quia necessa erat pascha typicum an-
tè cõsummari, & sic ad veri paschæ sacramenta transi-
ri. nunc autẽ in honorẽ tanti sacramenti placuit magi-
stris ecclesiæ prius nos spiritalibus epulis refici: ac dein
de terrenis. Græcus: Totũ autẽ corpus & sanguinẽ do-
mini suscipit, etiã si mysteriorum partẽ accipiat. Sicut
enim vnũ sigillũ diuersis totã suam figurã impartitur,
& integrum manet post distributionẽ: & sicut vna vox
penetrat ad multorum auditus, sic nulli dubium sit cor
pus & sanguinẽ domini totũ in omnibus reperiri. Fra-
ctio autem panis venerandi, passionem significat.

Veruntamen ecce manus tradentis, mecum est in mensa. Et quidem filius hominis secundum quod diffinitum est, vadit. Veruntamen væ homini illi per quem tradetur. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturus esset.

Augu. de con. euang. Cũ tradidisset dñs discipulis ca
licẽ, rursus de traditore suo locutus est, dicens: Verũta-
men ecce manus tra. me &c. Theo. Quod dixit non so-
lũ vt ostẽdat se scire futura, sed etiam vt ostẽdat nobis
propriã bonitatẽ secundũ quam non prætermisit quin
prosequeretẽ ea quæ spectabãt ad deũ. Dat enim nobis
exẽplum, vt vsq; ad finẽ satagamus lucrari peccatores,
& vt ostẽdat proditoris nequitiã qui & cõuiua fieri nõ
erubuit. Chry. Et particeps existẽs mysteriorũ cõuer-
sus nõ est, fit enim scelus eius vtiq; immanius: tum quia
tali proposito imbutus adiit mysteria, tum quia adiens
melior factus non fuit, nec metu, ne beneficio, nec ho-
nore. Beda, Et tamen non designat specialiter, ne mani
festius vt correpť impudẽtior fieret. Mittit autẽ crimẽ
in numero, vt agat cõscius pœnitentiam. Prædicit autẽ
& pœnã, vt quem pudor non vicerat, corrigant denun-
ciata supplicia. vnde sequitur: Et quidẽ filius hominis,
&c. Theo. Non quasi non valẽs tueri seipsum, sed sicut
definiẽs sibi mortem propter humanam salutẽ. Chrys.
Sed quia Iudas ea q̃ sunt scripta prauã intẽtione agebat
ne quis putet eum innoxiũ tanq̃ dispẽsationis ministrũ
subdit: Verũtamen vę homini illi per quẽ tradetẽ. Beda,
Sed & væ homini illi qui ad mẽsam dñi indignus acce-
dens in exemplum Iudæ filium hominis tradit, nõ qui-
dem

dẽ Iudæis, ſed peccatorib⁹ mẽbris ſuis. Et quãuis ſcirẽt 11. apoſtoli ꝙ nihil cõtra dñm cogitarẽt, quia tamẽ plus credũt magiſtro q̃ ſibi, timẽtes fragilitatẽ ſuã, quærunt de peccato cuius conſcientiã nõ habebãt. Sequitur eñ: Paſsiones duplices. Et ipſi cœp. quæ. &c. Baſil. Sicut enim in corporalibus paſsionibus ſunt multæ quas nõ ſentiũt patiẽtes, porrò magis adhibent fidem cõiecturæ medicorũ, quàm propriam inſenſibilitatem attendant: ſic & animæ paſsionibus ſi quis in ſe peccatum non ſentiat, credere tamen debet his qui plus poſſunt cognoſcere ſua peccata.

Facta eſt autem & contentio inter eos, quis eorum uideretur eſſe maior. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici uocantur. Vos autem non ſic: ſed qui maior eſt in uobis, fiat ſicut minor: & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recũbit, an qui miniſtrat? Nónne qui recumbit? Ego autem in medio ueſtrum ſum ſicut qui miniſtrat.

Theo. Cũ inter ſe quærerent quis eſſet dñm traditurus, cõſequens erat adinuicẽ ſibi dicere: Tu proditurus es: & ex hoc coacti ſunt dicere, ego potior, ego maior, & ſimilia. vnde dicit: Facta eſt autẽ, &c. Græc. Vel hęc contẽtio videtur habuiſſe motiuũ, ꝙ cũ dominus ab hominibus trãſmigraret, oportebat aliquẽ eorũ fieri aliorũ principẽ, quaſi domini vicem gerentem. Beda, Sicut autem boni in ſcripturis exẽpla patrum, quibus proficiãt & humilientur, requirunt: ſic reprobi ſi quid fortè in electis reprehenſibile reperirint, quaſi ſuas ex eo nequitias obtecturi libenter ſolent amplecti. Ideo multi ardentius legunt, ꝙ facta eſt contentio inter diſcipulos Chriſti. Amb. Si enim contendebant apoſtoli nõ excuſationi obtenditur, ſed cautioni proponitur. Caueamus ergo ne ſ proditione aliqua inter nos de prælatione poſſit eſſe cõtẽtio. Bed. Potius autẽ videamus, nõ quid carnales adhuc diſcipuli geſſerãt, ſed quid iuſſerit ſpiritalis magiſter. Sequitur enim: Dixit autẽ eis, &c. Chryſ. Gentilium meminit, vt ex hoc rem vituperandam oſtendat. Gentilium enim eſt ambire primatũ. Cyril. Sed & blãdi ſermones eis offeruntur à ſubditis. vnde ſequitur: Et qui po. ha. &c. Sed illi quidẽ quaſi extorres à ſacris legibus huiuſmodi ſubiacẽt morbis, veſtrum autem culmẽ eſt in humilitate. vnde ſequitur: Vos autẽ nõ ſic &c. Baſil. Non ergo extollat præſidẽtẽ dignitas, ne ab humilitatis beatitudine corruat. Illud autẽ nouerit ꝙ humilitas vera miniſterium plurium eſt. Sicut enim qui pluribus miniſtrat vulneratis & abſtergit cuiuſlibet vulneris ſaniem, non ſumit miniſterium in cauſam elationis: ſic multò magis cui cõmiſſæ ſunt curæ fraternorũ languorum, vt omniũ miniſter redditurus pro omnibus rationem, cogitare debet & eſſe ſolicitus: & ſic qui maior eſt, fiat ſicut minor. Decet autẽ & corporale obſequiũ ab his qui præſident offerri exẽplo dñi lauãtis pedes diſcipulorum. vnde ſequitur: Et qui præ. eſt ſi. mi. Nõ eſt autẽ timendum ne in ſubdito ſoluatur humilitatis propoſitum, dum ei à maiori ſeruitur: Sed imitatione pãditur humilitas. Amb. Cõtuendum eſt autem, quia nõ omnis
Humilitatis variç ratio. honorificentiæ ſtudio humilitas definitur. Poteſt enim deferre alicui propter ſeculi gratiã, potẽtiæ metũ, vtilitatíſq; contuitũ. tua ædificatio quęritur, nõ alterius honor: & ideo vna datur omnibus forma ſententiæ, vt nõ de prælatione iactãtia ſit, ſed de humilitate cõtẽtio. Beda: In hac tamen forma à dño tradita maiores nõ minima diſcretione opus habent, ne. ſ. ad inſtar regũ gẽtium dñari ſubiectis, ſeque ab eis gaudeãt laudibus attolli, & tamen cõtra delinquentiũ vitia per zelũ iuſtitiæ ſint erecti. Ad verba aũt exhortatiõis ſuimet adiũgit exẽplũ. vnde ſequitur: Nã quis maior eſt, &c. Chry. q. d. Nõ putes diſcipulũ tui egere, te verò non illius. Ego enim qui nullo egeo quo vniuerſa egent cæleſtia & terreſtria, ad miniſterialẽ gradũ condeſcendi. Theo. Oſtẽdit autẽ ſe miniſtrantẽ eis, cũ panem & calicẽ diſtribuit: cuius miniſterii mentionẽ facit rememorans eos ſi de eodẽ pane comederunt, & de eodẽ calice biberũt, ſi ipſe Chriſtus omnibus miniſtrauit, vnũ debent omnes ſentire. Beda, Vel loquitur de miniſterio quo ſcd̃m Ioãnem eorũ pedes lauit dñs & magiſter, quãuis etiã verbo miniſtrandi poſsint omnia quæ in carne geſsit intelligi: ſed & ſuum ſanguinẽ ſe pro nobis effundere miniſtrãdo ſignificat.

Vos autẽ eſtis qui permanſiſtis mecum in tẽtationibus meis. Et ego diſpono uobis ſicut diſpoſuit mihi pater me⁹ regnũ, ut edatis & bibatis ſuper mẽſam meam in regno meo, & ſedeatis ſuper thronos duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael.

Theo. Sicut dominus proditori prẽnũciauerat vę, ſic diſcipulis remanẽtibus ecõtrario bona pnũciat, dicẽs, Vos autẽ eſtis &c. Beda, Non enim inchoatio patientis, ſed perſeuerantia cęleſtis regni gloria donatur: quia perſeuerantiã quæ conſtantia ſeu fortitudo mentis vocatur, dicimus eſſe cũctarum columnã virtutum. Filius ergo dei ſecum permanẽtes in tentationibus æternum ducit ad regnum. Si enim cõplantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erim⁹. vnde ſequitur: Et ego diſpono vobis &c. Ambr. Regnũ dei nõ eſt de hoc mundo. Nõ autem æqualitas ad dominũ, ſed ſimilitudinis æmulatio eſt, ſolus enim Chriſtus plena imago dei eſt, propter expreſſam in ſe paternę gratitudinis vnitatem. Iuſtus autẽ homo ad imaginẽ dei eſt, ſi propter imitandã diuinę conuerſationis ſimilitudinem mundum hũc dei cognitione contẽnat: vnde & corpus Chriſti edimus, vt vitę æternę poſsimus eſſe participes. propter quod ſequitur: Vt edatis & bibatis &c. Non enim victus & potus nobis præmij loco ſpondetur, ſed communicatio gratiæ cæleſtis & vitæ. Beda, Vel menſa propoſita omnib⁹ ſanctis ad fruendũ, cæleſtis eſt gloria vitę: qua qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, ſaturabuntur fruendo deſiderato gaudio veri boni. Theo. Nõ autem hoc dixit quaſi futuris illic corporalibus eſcis, & quaſi regno ſuo ſenſibili futuro: erit enim illic angelica conuerſatio ſicut Sadducæis prędixit. Sed & Paul⁹ dicit nõ eſſe regnũ dei eſcam & potũ. Cyril. Sed ex his quæ ſunt apud nos ſpiritalia deſignat: nã prærogatiua quadã fruguntur apud reges terrenos, qui eis quaſi conuiuę cõſident. Ex humano ergo iudicio oſtendit, qui apud eũ in primis honoribus ſtatuentur. Bed. Hæc eſt enim immutatio dexteræ excelſi: vt qui nunc humiles gaudent miniſtrare cõſeruis, tũc ſuper domini mẽſam ſublimes vitæ perpetuæ dapibus alãtur. Et qui hîc in tẽtationibus iniuſtè iudicati cũ domino permanent, illic cũ eo ſuper tentatores ſuos iuſti iudices veniant. vnde ſequitur: Et ſedeatis ſuper, &c. Theo. Hoc eſt cõdemnantes ex duodecim tribubus infideles. Amb. Non autẽ 12. throni tã- Throni 12. quales.
quã aliqua corporalis ſunt receptacula ſeſsionis: ſed quia ſecũdum diuinam ſimilitudinem iudicat Chriſtus, cognitione cordiũ, nõ interrogatione factorum virtutem remunerans, impietatẽ condemnans: ita apoſtoli in iudiciũ ſpiritale formãtur remuneratione fidei, execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, ſacrilegos odio perſequentes. Chryſ. Nunquid autẽ illic ſedebit & Iudas? Sed conſidera ꝙ lex eſt data à deo per Hieremiam, Si quid boni promiſero, ſi cenſearis indignus mulctabo te. Et ideo loquens cũ diſcipulis non ſimpliciter promiſit, ſed addidit: Qui permanſiſtis mecum in tentationibus. Beda, Ab eius ergo ſublimitate promiſsi Iudas excipitur. Nam & antequam hæc dominus diceret, exiũſſe creditus eſt. Excipiuntur & illi quicunque auditis incomprehenſibilis ſacramenti verbis, abierunt retrò:

Ait autem dominus Simoni: Simon, ecce Sathanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, ut nō deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. Et ille dixit: Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me.

Bed. Ne gloriarentur 11. apostoli, & suis viribus tribuerent, ꝙ soli penè inter tot millia Iudæorū dicerentur in tentationibus permansisse cū domino, ostēdit eos, si nō iuuātis se domini essent opitulatiōe protecti, eadē procella cū cæteris potuisse conteri. vnde sequitur: Ait au. do. Simo. &c. i. expetiuit vos tētare, & velut qui triticū purgat ventilando concutere: in quo docet nullius fidē à diabolo nisi deo permittente tentari. Theo. Hæc autē Petro dixit, eo ꝙ fortior aliis erat, & superbire poterat in his quæ permissa erant à Christo. Cyril. Vel vt ostendat quòd homines nihil existētes quātū pertinet ad humanā naturā, & lubricū mentis nostræ nō decet vt præesse cæteris velint, & ideo omißis cæteris venit ad Petrū cæteris prælatum. vnde sequitur: Ego au. ro. &c. Chry. Nō autem dixit. Ego permisi, sed oraui. humiliter enim loquitur tēdens ad paßionem & humilitatē demōstrat. nā qui nō deprecatione sed imperio dixerat, Super hāc petram ædificabo ecclesiam meā, & tibi dabo claues regni cælorum. quomodo opus habebat oratione vt concitatam vnius hominis animam coerceret? Non autem dixit, Rogaui, vt non neges: sed ne deferas fidem. Theo. Nam etsi paululum agitandus sis, habes tamen recōditum semen fidei: quanuis deiecerit folia spiritus tētatoris, viget tamen radix. petit ergo Sathanas te lædere tanquam inuidens tibi de mea dilectione, sed quanuis egomet pro te sim deprecatus, tu tamē delinques. vnde sequitur: Et tu aliquando, &c. q. d. Postquam me negato ploraueris ac pœnitueris, corrobora cæteros, cū te principem apostolorū deputauerim. Hoc enim decet te qui mecum robur es & petra ecclesiæ. Hoc autē intelligendum est nō solū de apostolis qui tunc erant, vt roborarentur à Petro, sed & de omnibus qui vsq; ad finē mundi futuri sunt fidelibus, ne. s. aliquis credentiū diffidat, vidēs eum qui cùm esset apostolus denegauit, ac iterum per pœnitentiam obtinuit prærogatiuam, vt esset antistes mundi. Cyril. Admirare igitur exuberātiam diuinæ patientiæ, ne diffidere discipulum faceret, nondum patrato crimine largitus est veniam, ac iterū ipsum in apostolico gradu restituit, dicens: Confirma fra. tuos. Bed. q. d. Sicut ego tuā fidem ne deficiat orando protexi, ita tu infirmiores fratres ne de venia desperent confortare memento. Amb. Caue ergo iactantiam, caue seculū. Ille iubetur confirmare fratres suos qui dixit, Omnia reliquimus & secuti sumus te. Beda, Quia verò se dominus dixerat pro fide Petri rogasse, conscius ille præsentis affectus fideíque feruentis, sed futuri casus nescius non credit se vllatenus ab eo posse deficere. vnde sequitur: Qui dixit ei, Do. te. par. sum, &c. Theo. Præ nimia quidem dilectione flammescit & imposibilia sibi pollicetur. Dicebat autem, audito semel à veritate ꝙ tentādus esset, non amplius contendere. Sed dominus vidēs eum præsumptuose loquētem, promit tentationis speciem. s. quòd negaturus esset. vnde sequitur: Et il. di. di. ti. Pet. &c. Amb. Petrus quidem etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu denuntiatur dominū negaturus. Neque enim poterat diuinæ constantiam intentionis æquare. Paßio domini æmulos habet, pares non habet. Theo. Hinc autem magnam doctrinam haurimus, quòd nō sufficit humanum propositum absque diuino subsidio. Petrus enim quanuis feruens esset, derelictus tamē à deo, supplātatus fuit ab hoste. Bas. Sciēdum autē ꝙ deo permittente timorati lapsum patiūtur quandoq; ad fastus præcedentis remediū. Sed quanuis idem videatur esse delictum timorati & aliorum, refert nō modicū. nam timoratus ex quibusdā insidiis & penè prout voluit, peccauit. Alij verò nullā gerendo curā neque sui neq; dei peccant, neq; distinguentes inter peccare & agere virtuose, vnde reor & iußionis modū in eis debere fore diuersum: nā timorat⁹ quodā iuuamine indigens, & circa eandē rem erga quā peccauit iussa debet proferre. Alij verò cū totum bonū animæ destruxerūt affligi & moneri & præceptis subiici debent, quousque ratū sit illis deū iustū iudicē esse & contremiscant. Aug. de con. euan. Hoc autem quod hîc dicitur, de Petri negatione prædicta, omnes quidē euāgelistæ cōmemorāt, sed non omnes ex vna eadémq; occasione sermones ad eā cōmemorandā veniunt: nā Mat. & Marcus eam subnectunt posteaquam dominus egressus est ex illa domo vbi manducauerant pascha. Lucas verò & Ioānes antequam inde esset egressus. Sed facilè possemus intelligere aut illos duos ea recapitulādo posuisse, aut istos præoccupando, nisi magis moueret quòd diuersa nō tātum verba, sed etiam sententias domini præmittunt, quibus permotus Petrus illā præsumptionē præferret, vel pro domino vel cum domino moriendi, vt magis cogāt intelligi ter eum expreßisse præsumptionem suam diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à domino respōsum quòd eum ante galli cantum ter esse negaturus.

Vis est in verbis.

Doctrina moralis.

Et dixit eis: Quando misi uos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit uobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat, similiter et peram. Et qui non habet, uendat tunicam suam, et emat gladium dico enim uobis quoniam adhuc hoc quod scriptum est oportet impleri in me, & cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finē habent. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hîc. At ille dixit eis: Satis est.

Cyril. Prædixerat autē dominus Petro ꝙ cùm esset negaturus tēpore. s. suæ captionis. Sed quia semel facta est mētio de captione eius, cōsequēter nūtiat superuenientē cōtra Iudæos cōflictū. vnde dicitur: Et di. eis: Quā. mi. vos, &c. Miserat enim saluator sanctos apostolos prædicare ciuitatibus & oppidis regnū cælorum, præcipiēs vt euntes nullius corporalium curā gererent, sed in eo totam spem viuendi reponerent. Chry. Sicut autē qui docet natare, circa principium quidem manus suas supponens, attētius sustentat suos discipulos: postea verò plerunq; manū abstrahēs iubet vt sibi opitulētur, quinimò & paululum demergi permittit: ita Christus fecit discipulis. In exordiis quidē præsto in cunctis eis aderat, parans eis vberrimè affluentiam omnium. vnde sequitur: At il. di. Nihil. At vbi oportebat & proprias vires ostendere, subtraxit eis aliquantulum gratiam, iubēs eis ex se nonnulla peragere. vnde sequitur: Dixit er. eis: Sed nūc qui ha. sac. quo. s. por. pecu. Tol. sim. & perā. qua. s. portantur cibaria. Et quidē quando nec calceamēta nec zonam habebant, nec baculū, nec æs, nullius paßi sunt penuriam: vt autem marsupium cōceßit eis & peram, esurire videntur, sitire, & nuditatem pati, ac si eis diceret: Hactenus cuncta vobis vberrimè affluebant, nunc autem volo vos & inopiam experiri, ideóque non addico necessitati pristinæ legis, sed mando & loculum habere & peram. Poterat autem & deus vsque in finem eos in tanta constituere copia, sed noluit ob multas causas. Primò quidem vt nihil sibi tribuerent, sed recognoscerent totum emanasse diuinitus. Secundò, vt moderari sibi sciant. Tertiò, ne maiora de se opinētur. Horum igitur causa permittens eis incurrere multa inopinatorum, relaxauit prioris legis rigorem, ne grauis

Expositio notabilis. & intolerabilis fieret eis vita. Beda, Non enim eadē viuendi regula psecutionis, qua pacis tēpore discipulos informat. Missis quidem discipulis ad prædicādum, ne quid tollerēt in via præcepit, ordinās. s. vt qui euāgeliū nunciat, de euangelio viuat. Instāte verò mortis articulo, & tota gente pastorē simul & gregem persequente, congruam tēpori regulam decernit, permittens vt tollant victui necessaria, donec sopita insania psecutorum tempus euangelizādi redeat, vbi nobis quoq; dat exemplum, iusta nonnūquam causa iostāte, quedā de nostri propositi rigore posse sine culpa intermitti. Augu. contra Faustum: Nulla ergo inconstantia præcipientis, sed ratione dispensantis tēporum diuersitate pcepta vel consilia vel permissa mutātur. Ambro. Qui autē ferire prohibet, cur emere gladiū iubet? nisi fortè vt sit parata defensio, non vltio necessaria: & videre potuisse vindicari, sed noluisse. vnde sequitur: Et qui non habet. s. sacculum, vendat tunicam, &c. Chry. Quid est hoc? qui dixerat, Si quis te percusserit in dextera gena, verte ei & aliam: nunc armat discipulos, & solo gladio. Nā si penitus armare decebat, non solùm oportebat gladium possidere, sed & scuta & galeas. Sed etsi mille hominum di possiderent arma, pro tot insultibus & insidiis populorum, tyrannorum, vrbium, nationum, qualiter xi. cōparerent, & ex solo aspectu agminum nō cōtremiscerent, Gladius quo permissus apostolis. nutriti in stagnis & fluuiis? Nō ergo putemus eum iussisse vt gladios possiderent, sed p gladios innuit imminentes insidias Iudæorū. vnde sequitur: Dico enim vo. quoniam hoc, &c. Theo. Cū enim ipsi inter se suprà de prærogatiuis contenderint: non est, inquit, tempus prærogatiuarum, imò periculorum excidiū. Nam ego magister vester ducor ad mortem non honorabilem, cum impiis deputandus. Etenim ea quæ sunt de me. s. prædicta finem habent. i. impletionem. Volens ergo violentū insultū innuere, meminit gladij: nec prorsus reuelauit, ne tangerentur acidia: nec prorsus obticuit, ne repentinis aggressibus fluctuarent, sed postea recolentes mirarentur, quomodo seipsum precium exhibuit passioni pro salute humana. Basil. Vel dominus non iubet portare marsupium & peram, & emere gladium, sed prædicit futurum: q. s. apostoli obliti temporis, passionis, donorum & legis domini auderent sumere gladios: sæpius enim scriptura vtitur imperatiua sermonis specie loco prophetiæ. In pluribus tamen libris non inuenitur acci piat, tollat, vel emat: sed accipiet, tollet, & emet. Theo. Vel p hoc prænuotiat eis q incurrerent famē & sitim, quod innuit per peram: & aduersitates nōnullas, quod innuit per gladium. Vel aliter: q dominus dicit, Qui habet sacculū tollat similiter & perā, videtur sermo ad discipulos fieri, sed reuera respicit quālibet Iudæi personā. q. d. Si quis Iudæorū abundat facultatibus congestis omnib^9 fugiat. Si autē quis vltima oppressus penuria colit religionē, hic etiam amictū vendat & gladium emat. Inuadet enim eos intolerabilis impetus pugnæ, vt nihil ad resistendum sufficiat. Deinde pādit horū malorum causam, quia. s. passus est pœnam prophanis debitam cū latronibus crucifixus. Et cū ad hoc peruentū fuerit, sumet finem verbum dispensationis. Persecutoribus autē accident quæ à prophetis sunt prædicta. Hæc igitur dominus prædixit de futuris regioni Iudæorum: sed discipuli nō intelligebāt profunditatē dictorū, putantes ob futurū proditoris insultū gladiis opus esse. vnde sequitur: At il. dixe. Domine, &c. Chry. Et quidē si humano eos volebat vti auxilio, nec centū sufficerent gladii: q si nolebat eos vti humano subsidio, etiā duo superuacui sunt. The. Noluit ergo dominus eos reprehēdere quasi non intelligentes, sed dicēs satis est, eos dimisit. Sicut cū nos aliquē alloquentes cū videmus nō intelligere quod dicitur, dicimus, bene, sine: nec ipsum molestem^9. Quidam autem dicūt dominū ironicè dixisse, Satis est. q. d. ex quo duo sunt gladii, sufficiant nobis ad tantā multitudinem quanta nos debet inuadere. Bed. Vel duo gladij sufficiunt ad testimonium sponte passi saluatoris: vnus qui & apostolis audaciam pro domino certandi, & Gladij duo mystice. & domino virtutem medicandi doceret inesse: alter qui nequaquam vagina exemptus, ostēderet eos nec totum quod potuere p eius facere defensione permissos. Am. Vel quia lex referre non vetat, fortasse Petro duos gladios offerēti satis esse dicit, quasi licuerit vsque ad euāgelium: vt sit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis perfectio. Est etiam gladius spiritualis, vt vendas patrimonium & emas verbū quo mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi sacra corona martyrij. Mouet adhuc quòd duos gladios discipuli protulerunt, ne fortè vnum noui, vnum veteris testamēti sit, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Deinde dicit dominus, Satis est: quasi nihil desit ei quem vtriusq; testamenti doctrina muoierit.

*Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem oliuarum. Secuti sunt autem illum & discipuli. Et cùm peruenisset ad locum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis, & positis genibus orabat, dicens: Pater, si uis transfer calicem istum à me. Verũtamē non mea*uoluntas, sed tua fiat.* *Voluntate.

Bed. Tradendus à discipulo dominus, consueti secessus Moralis doctrina. locū quo facillimè reperiri possit, adit. vnde sequitur: Et egressus ibat, &c. Cyril. De die nanque conuersabatur Hierosolymis, obscura verò nocte succedēte in mōtem Oliuarum, cū suis conuersabatur discipulis. vnde subditur: Secuti sunt, &c. Bed. Pulchrè autē sui corporis mysteriis imbutos in montē oliuarū discipulos educit, vt omnes in morte sua baptizatos sancti spiritus chrismate confirmādos esse designet. Theo. Post cœnam autem nequaquam inertia & incus & somnus occupāt dominum, sed oratio & doctrina. vnde sequitur: Et cū perue. ad lo. di. il. Orate, &c. Bed. Impossibile quidem est humanam animā non tentari: vnde non ait, Orate ne tentemini, sed orate ne intretis in tentationem: hoc est, ne tentatio vos superet vltima. Cyri. Sed ne solis verbis eis prodesset, procedens paululū orabāt. vnde sequitur: Et ipse auul. est, &c. Vbiq; inuenies eū semotum orātē, vt discas q animo attento & corde quieto colloquēdum est cū deo sublimi. Non autē quasi egens alieni suffragij precibus insistebat, qui est omnipotētis virtus patris: sed vt discamus non esse in tentationibus dormitandum, sed magis orationibus insistendum. Bed. Solus etiam orat pro omnibus, qui solus erat passurus pro omnibus: significans tantum orationem suā, quātum & passionem à nostra distare. Aug. de quæ. euan. Auulsus est autē ab eis quantū iactus est lapidis, tanquam typicè admoneret, vt in eum dirigerent lapidē. i. vsque ad ipsum perducerent intentionem legis quæ scripta erat in lapide. Greg. Ni. Quid autem sibi vult flexus genuum? de quo dicitur: Et posi. ge. ora. humanus quidē vsus est pronos terræ supplicare maioribus, facto ostendētes fortiores esse qui rogantur. Palā est autem humanam naturā nihil habere deo cōdignū. Et ideo honorifica signa quæ iouicē exhibemus, fatētes nos humiliores esse respectu excellētię proximi, trāsumpsimus ad obsequia incōparabilis naturæ. vnde ille qui nostros languores portauit, ac pro nobis intercessit per hominem quē sumpsit genuflectit orando: sanciens non esse superbiendum orationis tempore, sed per omnia humilitati conformā-

Artis ostẽtio.

dum: quia deus superbis resistit, dat autẽ humilibus gratiam. Chry. Quælibet autẽ ars verbis & operibus ostenditur ab eo qui docet: quia ergo domin⁹ venerat docturus nos quálibet virtutem, ob hoc eadem dicit & facit. vnde quia iusserat verbis orare, ne intrarent in tentationem, hoc etiam opere docet. Sequitur enim: Dicens, Pater si vis transfer, &c. Non dicit, si vis, quasi ignorans an patri placeret: Neq; enim magis ardua cognitio est hac cognitione paternæ substantiæ, quam ipse solus perspicaciter nouit, secundum illud: Sicut nouit me pater, & ego noui patrem. neque hoc dicit quasi respuẽs passionem. Qui enim cõminatus est discipulo volẽti eius passionem impedire vt sathanam eum vocaret post multa præconia, qualiter crucifigi nolebat? Cur igitur ita dictũ est cõsideres: quantũ erat audire, ꝙ deus ineffabilis qui quẽlibet intellectum transcẽdit, voluit vterũ subire virgineum, lac sugere, & humana quæq; pati. Quoniã ergo ferè incredibile erat qđ erat futurũ: primò quidẽ misit prophetas hoc nuntiantes, postea ipse indutus carne veniens, vt non phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, esurire, sitire, & dormire, laborare, affici & anxiari: ob hoc & recusat mortem, veram humanitatem demonstrãs. Ambr. Dicit ergo. Si vis transfer à me cal. istum: quasi homo mortem recusans, quasi deus sententiam suam seruans. Bed. Vel transferri à se calicem postulat, non quidem timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illo bibat calicẽ propinatum: vnde & signanter non dicit, Transfer à me calicem, sed calicem istum, hoc est populi Iudæorum, qui excusationem ignorantiæ habere non potest: qui me quotidie vaticinantur. Dionysius Alexan. Vel quòd dicit, Transfer calicem istum à me: non est, hoc non adueniat mihi: nisi enim aduenerit, transferri non poterit. Igitur vt sensit iam præsentem, cœpit affici & tristari, & quasi iam propinquante hoc dicit: Transfer calicẽ hunc. Sicut enim quod præterit, nec intactum est nec permanens: sic & saluator leuiter inuadentem tẽtationem flagitat pelli, & hoc est non intrare in tẽtationem: quod consulit esse orandum. perfectissimus autem modus tentationes euitandi manifestatur cũ dicitur: Verũtamen non mea volũtas, sed tua fiat. deus enim inexpertus est malorum. Vult autem nobis bona largiri supra id quod petimus vel intelligimus: ergo perfectã voluntatem patris quam ipse nouerat, petit sortiri effectum: quæ eadem est & sua secundum deitatem. Renuit autẽ impleri humanam voluntatem quam dicit suam, paterna volũtate minorẽ. Atha. Geminũ enim hic velle ostẽdit: alterũ quidẽ humanũ, quod est carnis: alterũ verò diuinũ. humanitas enĩ ob carnis fragilitatẽ recusat passionẽ, sed diuinus eius affectus affectanter eam subiit, eo quòd non esset possibile eum detineri à morte. Gre. Ni.

Appollinaris error.

Apollinaris autẽ asserit quòd Christus non habuit secundum terrenam naturam propriam voluntatẽ, sed solũ in Christo est voluntas dei, qui de cælo descendit. Dicat ergo quam voluntatem vult dominus nequaquã euenire? Neque deitas aufert propriam voluntatẽ. Bed. Appropinquans etiam passioni saluator, infirmantium in se vocem sumpsit, vt cũ hoc imminet quod fieri nolumus, sic per infirmitatem petamus vt non fiat, quatenus per fortitudinẽ parati simus vt voluntas conditoris nostri etiam contra nostram voluntatem fiat.

Apparuit autem illi angelus de cælo confortãs eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Et cùm surrexisset ab oratione, & uenisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. Et ait illis: Quid dormitis? Surgite & orate, ne intretis in tentationem.

Theop. Vt nobis innotesceret orationis virtus quatenus eã in aduersis præponamus, orãs dñs ab angelo confortatur. vnde dicitur: Appa. au. il. ange. &c. Beda, Alibi legimus quia angeli accesserũt & ministrabãt ei. In documẽto ergo vtriusq; naturæ, angeli & ei ministrasse, & eũ cõfortasse dicũt. Creator enĩ creaturæ suæ nõ eguit præsidio, sed homo factus, sicut ꝓpter nos tristis est, ita propter nos cõfortatur. Theo. Quidã autẽ dicũt: quoniã apparuit ei angelus glorificãs eũ, & dicens: Dñe, tua est virtus: tu nanq; potes cõtra mortẽ & infirmũ genus humanũ liberare. Chry. Et quia nõ phãtasticè, sed verè nostrã carnẽ suscepit, vt approbet dispẽsationis veritatẽ, & oppilet hæreticorũ ora, quæq; humana sustinet. Sequitur enim: Et fa. in ago. &c.

Aurea sententia.

Amb. Horrẽt plerique hoc loco qui tristitiam saluatoris ad argumentum insolitæ potius à principio, quàm susceptæ ad tempus infirmitatis inclinant. Ego autẽ nõ solũ excusandũ nõ puto, sed nusquã magis pietatẽ eius maiestatẽq; demiror. Minus enim cõtulerat mihi, nisi meũ suscepisset affectum. Suscepit enim tristitiam meã, vt mihi suã lætitiam largiretur. Cõfidenter tristitiam nomino, quia crucẽ prædico. Debuit ergo dolorẽ suscipere vt vinceret. Neq; enĩ habent fortitudinis laudẽ qui stuporẽ magis vulnerum tulerint ꝙ dolorẽ. Nos ergo voluit erudire quẽadmodum mortẽ, & quod est amplius, futuræ mortis mœstitiã vinceremus. Doles ergo domine nõ mea sed tua vulnera. Infirmatus est enĩ ꝓpter delicta nostra: & fortasse tristis est ideo, quia post Adæ lapsum tali transitu nobis erat ex hoc seculo recedendũ, vt mori esset necesse. Nec illud distat à verò. Sed tristis erat ꝓ persecutorib⁹ suis, quos sciebat in malis sacrilegii pœnas daturos. Gre. 24. mo. Appropinquante etiam morte nostræ mentis in se certamen expressit, qui vim quandam terroris ac fortitudinis patimur, cũ per solutionem carnis æterno iudicio propinquamus: nec immeritò, quoniam anima post pusillum hoc inuenit quod in æternum mutare non possit. Theo. Quòd autem humanæ naturæ foret præmissa oratio non autem diuinæ, vt dicunt Arriani, patet etiam ex eo quod subdit: Sequitur enĩ: Et fa. est, &c. Bed. Nemo sudorem hũc infirmitati deputet, quia contra naturam est sudare sanguinem: sed potius intelligat per hoc nobis declaratum quòd effectum iam suæ precis obtineret: vt. s. fidem discipulorum quam terrena adhuc fragilitas arguebat, suo sanguine purgaret. August. de sen. Prospe. Orãs etiam eum sudore sanguineo dominus significabat de corpore suo toto, quod est ecclesia manatura martyria.

Pura expositio.

Theo. Vel hoc prouerbialiter dicitur de eo qui vehementer sudauit, quòd sudauit sanguinẽ. Volens igitur euãgelista innuere quòd grossis sudorũ guttis madebat, sumit guttas sanguinis ad exemplum. Post hoc autem inueniens discipulos dormiẽtes præ tristitia improperat eis, simul admonens vt orarent. Sequitur enim: Et cũ sur. ab ora. &c. Chry. Erat enim intempestũ noctis, & discipulorum oculi præ angustia præmebantur, & erat somnus non torporis, sed mœroris. Aug. de con. euan. Nõ autem expressit hic Lucas quota oratione dominus ad discipulos venerit, nihil tamen hoc Matthæo & Marco repugnauit.

Consen. euang.

Bed. Demonstrat autem dominus consequenter, quia pro discipulis orauerit, quos monet orationum suarum vigilando & orando existere participes. Sequitur enim: Et ait illis: Quid dor. surgite, &c. Theo. Hoc est ne à tentatione superẽtur. Hoc enim est non induci in tentationem, non demergi ab ea. Vel simpliciter nos iubet orare, vt tranquilla sit nostra vita, nec immergamur in aliquod molestorum. Diabolicum enim est & superbum quenquam se in tentationẽ præcipitare: vnde & Iacobus nõ dixit, Iniicite vos in tẽ-

tationes:ſed cùm incideritis, omne gaudium exiſtimate, de inuito voluntarium facientes.

Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Iudas, vnus de 12. antecedebat eos, & appropinquauit Ieſu, ut oſcularetur eum. Ieſus autem dixit illi, Iuda, oſculo filiũ hominis tradis? Videntes autem hi qui circa ipſum erant quod futurum erat, dixerunt ei: Domine ſi percutimus in gladio? Et percuſsit unus ex illis ſeruũ principis ſacerdotũ, & amputauit auriculã eius dextrã. Reſpondens autem Ieſus, ait: Sinite uſque huc. Et cùm tetigiſſet auriculam eius ſanauit eum. Dixit autem Ieſus ad eos qui uenerant ad ſe, principes ſacerdotum & magiſtratus templi & ſeniores. Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus, cùm quotidie uobiſcum fuerim in templo, non extendiſtis manus in me. Sed hæc eſt hora ueſtra, & poteſtas tenebrarum.

Glo. Præmiſſa oratione Chriſti, ſubditur de eius proditiõe, qua à diſcipulo proditur. Dicitur enim: Adhuc eo lo. ec. tur. &c. Cyril. Dicit autem qui vocabatur Iudas, quaſi nomẽ eius habens exoſum. addit autẽ vnus de 12. ad ſignificantiam nequitiæ proditoris. Nam qui honoratus fuerat æquè apoſtolis, factus eſt occiſiõis cauſa in Chriſtum. Chry. Sicut enim inſanabilia vulnerum nec auſteris medicamẽtis obediunt nec demulcentibus: ſic anima vbi ſemel eſt captiuata, & ſeipſum dederit cuicũque peccato, nullum emolumẽtum ex admonitionibus cõſequetur: quod & accidit Iudæ à proditione non ceſſanti, quãuis omnimodo doctrinæ eſſet à Chriſto prohibitus. vnde ſequitur: Et ap. Ieſu, &c. Cyrill. Immemor enim gloriæ Chriſti, putauit forſitan poſſe latenter agere, auſus præcipuum dilectionis ſignum organum efficere doli. Chry. Non autem diſcedendũ eſt à fratrũ admonitione, quanquam nihil propter noſtra verba eueniat, nam & riuuli etſi nullus hauriat, fluunt, etſi forſan nõ perſuaſeris hodie, poteris forſan cras. Piſcator enim per totam diem vacua trahens retia, circa ſero piſcẽ capit. vnde dominus, etſi ſciret Iudam non conuertendũ, non deſtitit facere quæ ſua intererat. Sequitur enim: Ie. au. di. ei: Iuda oſ. &c. Amb. Per interrogationẽ pronuntiandum puto, quaſi amantis affectu corripiat proditorem. Chry. Proprium autem nomen ponit, quod magis dolentis erat & reuocãtis, quàm prouocati ad irã. Amb. Dicit autẽ: Oſculo tradis? hoc eſt amoris pignore vulnus infligis, & pacis inſtrumento mortẽ irrogas? Seruus dominum, diſcipulus prodit magiſtrum, electus auctorem. Chry. Non autem dicit, Tradis magiſtrum tuum, dominum tuum benefactorem: ſed filium ho. Hoc eſt manſuetum & mitem, qui ſi non eſſet magiſter & dominus, quia tamen tam ſuauiter erga te geſsit, non eſſet à te prodẽdus. Amb. Magna ô domine ſignificatio poteſtatis, magna diſciplina virtutis, & cõſilium proditionis aperitur, & adhuc patientia nõ negatur. Oſtendit deum quem proderet, dum occulta manifeſtat: oſtẽdit quem traderet, dum dicit: Filiũ hominis: quia caro nõ diuinitas cõprehenditur. Illud tamẽ plus confutat ingratum, ꝙ eũ tradiderit, qui cũ eſſet dei filius, propter nos filius hoĩs eſſe voluiſſet. q. d. propter te ſuſcepi ingrate quod tradis hypocrita. Augu. Hoc ergo dominus cum traderetur primò dixit quod ait Luc. Iuda, &c. Deinde quod Matthęus amice ad quid veniſti? Deinde id quod Ioan. commemorat: Quem quæritis? Amb. Oſculatus eſt aũt eum dominus non quo ſimulare nos doceat, ſed vt neq; proditorem refugere videretur, & plus afficeret proditorem cui amoris officia non negaret. Theop. Zelantur autem diſcipuli & gladios euaginant. vnde ſequitur: Vidẽtes autẽ hi qui, &c. Sed qualiter habent gladios? quia mactauerant agnum, & à mẽſa diſceſſerant. Alij autem diſcipuli quærũt an percuterẽt, ſed Petrus vbiq; feruẽs pro domino perſuaſionẽ nõ expectat, percutit ſeruum pontificis. vnde ſequitur: Et percuſ. vnus, &c. Augu. de con. euan. Qui percuſsit ſecundũ Ioannem Petrus erat, quem autem percuſsit Malchus vocabatur. Amb. Eruditus enim in lege Petrus prõptus affectu, q ſciret Phinees reputatum ad iuſtitiã ꝙ ſacrilegos peremiſſet, percuſsit principis ſeruum. Aug. de con. euã. Deinde Luc. dicit: Reſpon. au. Ie. ait: Sini. vſq; huc. Et hoc eſt quod Mat. commemorat. Conuerte gladium tuum in locum ſuum. Nec moueat quaſi contrariũ ſit ꝙ Luc. hic dicit dominum reſpõdiſſe: Sinite vſque huc. quaſi poſt iſtam percuſsionem ita dictũ fuerit, vt placuerit ei vſque huc factũ, ſed amplius fieri noluerit: cũ in verbis quæ Matt. poſuit intelligatur potius totum factũ quo vſus eſt gladio Petrus domino diſplicuiſſe. Illud enim verum eſt, quòd cùm interrogaſſent, dicentes: Domine ſi percu. in gladio? tũc reſpondit: Sinite huc. i. nõ vos moueat quod futurum eſt: permittendi ſunt hucuſque progredi, hoc eſt vt me apprehendant & impleantur quæ de me ſcripta ſunt. Non enim diceret: Reſpondens autẽ Ieſus: niſi ad interrogationẽ eorum reſponderet, non facto Petri. Sed inter moras verborum interrogantium dominum, & illius reſpondentis, Petrus auiditate defenſionis percuſsit. Sed non potuit ſimul dici quæ ſimul fieri potuerunt, tunc ſicut dicit Lucas ſanauit eum, qui percuſſus erat. Sequitur enim: Et cũ teti. &c. Bed. Nũquam enim pietatis ſuę dominus obliuiſcitur. Illi iuſto mortem inferunt: iſte perſequẽtium vulnera ſanat. Amb. Sed cùm dominus vulnere cruentum deterſit, myſteria diuina ſubiecit, vt ſeruus principis mundi non naturæ conditione, ſed culpæ auris vulnus exciperet, qui nõ audiſſet verba ſapientiæ. Aut ſi Petrus volens percuſsit aurẽ, docuit quòd aurem in ſpem habere non debere, quam in myſterio nõ haberet. Sed quare Petrus? quia ipſe ligãdi & ſoluendi adeptus eſt poteſtatem, & ideo tollit gladio ſpiritali aurem interiorẽ malè intelligentis. Sed dominus ipſe refundit auditũ, demonſtrans & ipſos ſi cõuertãtur, poſſe ſaluari, qui in paſsione domini vulnerati ſunt, eo quòd omne peccatum fidei myſteriis abluatur. Beda, Vel ſeruus iſte populus eſt Iudæorũ, principibus ſacerdotum indebito mancipatus officio, qui in paſsione domini dexteram auriculam, id eſt ſpiritualem legis intelligentiam perdidit, quæ auris. ſ. Petri gladio deciditur, non quòd ille ſenſum intelligendi audiẽtibus tollat, ſed diuino ablatũ iudicio negligentibus pandat. Verùm eadem dextera auris in his qui in eodẽ populo crediderũt diuina dignatione priſtino eſt reſtituta officio. Sequitur: Dixit au. Ie. ad, &c. Chryſ. Acceſſerant enim nocte timentes multitudinis impetũ, & ideo dicit: quid vobis opus erat his armis in eum qui vobiſcum eſt ſemper? & hoc eſt quod ſequitur: Cũ quo quotidie vobiſcum fuerim, &c. Cyril. Vbi nõ inculpat dominus præſides Iudæorum, quòd non ſibi maturè parauerant inſidias mortis, ſed arguit eos qui temerè opinabantur eũ ſe inuaſiſſe ipſo inuito: ac ſi dicat, tunc non cœpiſtis me quia nolebã, ſed nec nunc poſſetis niſi me ſponte veſtris ſubiicerem manibus. vnde ſequitur: Sed hęc eſt hora veſtra. i. paruum tempus conceſſum eſt vobis exercẽdæ in me veſtræ ſuperbiæ patre votis meis ſanẽte. Dicit etiam ꝙ hæc poteſtas eſt tenebris data. i. diabolo & Iudęis inſurgendi in Chriſtũ. Et hoc eſt quod ſubditur: Et poteſtas tenebrarum. Bed. q. d. Ideo aduerſum me in tenebris congregamini, quia poteſtas veſtra qua ſic cõtra lucem mundi armamini, in tenebris eſt. Quæritur autem quomodo Ieſus principes ſacerdotum, magiſtratus tẽpli, & ſeniores qui ad ſe venerunt alloqui dicatur, cùm apud alios euangeliſtas nõ ipſos veniſſe, verum in atrio Chayphæ expectantes miniſtros miſiſſe perhibentur?

Doctrina moralis.

Videat Aug. quo hec ꝓbet.

Conſen. euang.

Allegorica expoſitio.

Paſsio domini voluntaria.

Sed huic contrarietati respondetur: qnòd illi non per seipsos, sed per eos quos miserunt ad apprehendendum Cbristum in suæ iussionis potestate veoerunt.

Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domnm principis sacerdotū. Petrus uerò sequebatur eum à longè. Accenso autē igne in medio atrij, & circūsedētibus illis, erat Petrus in medio eorum. Qnem cū nidisset ancilla quædam sedentē ad lumen, & eū fuisset intuita, dixit: Et hic cū illo erat. At ille negauit eū, dicens: Mulier, nō noni illū. Et post pusillum alius uidens eū, dixit: Et tu de illis es. Petrus uerò ait: O homo, non sum. Et interuallo facto quasi horæ unius, alius quidā affirmabat, dicens: Verè & hic cum illo erat, nā & Galilæus est. Et ait Petrus: O homo, nescio quid dicis. Et continnò, adhuc illo loquente, cātauit Gallus. Et conuersus dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus uerbi domini sicut dixerat, quia priusquam Gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras Petrus, fleuit amarè.

Amb. Non intellexerunt infœlices mysteriū, nec venerati sunt clementem pietatis affectum, quòd etiā hostes suos non passus est vulnerari. Dicitur enim: Cōpre. antē eū, &c. Cùm legimus teneri Iesum, caueamus ne putemus eum teneri secundum diuinitatem, & inuitū quasi infirmum: tenetur enim & ligatur secundum corporis veritatem. Bed. Princeps autem sacerdotum Caypham significat, qui secundum Ioan. erat pootifex anni illius. Aug. de con. euan. Sed primò ad Annam ductus est socerum Cayphę sicut Ioannes dicit, quàm ad Caypham vt Mat. dicit. Marcus autem & Lucas nomen nō dicunt pontificis. Chrysosto. Ideo autem ducitur ad domum pontificis, vt de consensu principis sacerdotum singula quæque facerent: illuc enim omnes conuenerant Christum præstolantes: magnus autem feruor Petri ostenditur qui non aufugit, cùm alios fugientes vidisset. Sequitur enim: Pet. ve. sequebatur, &c. Amb. Bene à lōgè sequebatur, iā proximus negatur, neque enim negare potuisset si Cbristo proximus adhæsisset. Sed in hoc fit reuerendus quòd dominum non reliquit, etiā cū timeret, metus naturæ est, cura pietatis. Bed. Quòd autē ad passionem euntem dominū à longe sequitur Petrus, significat ecclesiam secuturam, quòd est imitatura passionē domini, sed longè differenter. ecclesia enim pro se patitur, at ille pro ecclesia. Amb. Iam autem in domo principis sacerdotum ignis ardebat. vnde sequitur: Accenso au. igne, &c. Accessit Petrus vt calefaceret se, quia clauso domino calor mentis iā in eo refriguerat. Chry. Traditæ enim erant Petro claues regni cælorum, credenda èrat ei populorum innumera multitudo, quæ esset inuoluta peccatis. Erat autē Petrus paulò durior, sicut truncata serui principis sacerdotnm declarat auricula. Hic igitur tam durus tanquam seuerus, si donū non peccandi fuisset adeptus, quæ venia cōmissis populis donaretur? quem diuina prouidētia permisit quòd primò ipse laberetur in peccatum, quò erga peccantes duriorē sententiam, proprij casus intuitu, temperaret: & cū se calefacere vellet ad prunas, accessit ad eum puella de qua sequitur: Quem cū vid. ancil. &c. Amb. Quid sibi vult ꝙ primò eū prodit ancilla, cùm viri vtiq; magis potuerint eum recognoscere, nisi vt iste sexus peccare in esse domini videretur, vt & iste sexus redimeretur per domini passionē? Petrus autē proditus negat, malo enim negasse Petrum quàm dominum fefellisse. vnde sequitur: At il. ne. Mul. non, &c. Chry. Quid ais ô Petre? Vox tua repente mutata est, os enim pleuū fidei & amoris, in odiū perfidiámque conuersum est: non tibi flagella, nōdum sunt admota tormenta: qui te interrogat, nullus est eorum qui authoritate sui posit formidinem incotere cōsitenti: mulier te simplici voce interrogat, & fortè nec proditura confessum, nec tamen mulier, sed puella ostiaria, vile mancipium. Amb. Sed ideo negauit Petrus, quia promisit incautè. non negat in monte, non in templo, non in soa domo, sed in prætorio. Ibi negat, vbi Iesus ligatus est, vbi veritas non est. Negans autem dicit, Non noui illum: temerariū qnippe erat vt diceret, quia nouerat eum, quem mens humana non potest comprehēdere: nemo enim nouit filium, nisi pater. Rursum secunda vice negat Christum. Sequitur enim: Et post pusil. alius videns, &c. Aug. de con. euā. Intelligitur autem qoòd in hac secunda negatione à duobus est compellatus, ab ancilla. s. quam cōmemorant Matthæus & Marcus: & ab alio, qnem cōmemorat Lucas. Hoc ergo quod hîc Lucas dicit, & post pusillū, iam egressus erat ianuā Petrus & primum gallus cantauerat vt Marcus dicit. Iā redierat, vt, quemadmodum dicit Ioannes, ad focū stās iterum negaret. De qua negatione sequitur: Petrus ve. ait, &c. Amb. Maluit enim se negare, quàm Christum, aut quia videbatur negare Christi societatem, vtique se negauit. Bed. In hac autem negatione Petri, dicimus nō solùm ab eo negari Christum, qui dicit eum non esse Christum, sed ab illo etiam qui cùm sit, negat se esse Cbristiannm. Ambrosius, Tertiò quoq; interrogatur. Sequitur enim: Et interua. fa. qua. ho. vnius alius qui affir. di. Verè & hic cum illo erat. Aug. de con. euā. Quòd Matthæus & Marcus dicunt post pusillum, quantum esset hoc temporis manifestat hîc Lucas dicendo: Et interuallo facto quasi horę vnius: de hoc autem interuallo tacet Ioannes. Item quòd Matthæus & Marcus non singulari, sed plurali numero enuntiant eos qui cū Petro agebant, cùm Lucas & Ioannes vnum dicant, facilè est iotelligere, aut pluralē numerū pro singulari vsitata locutione vsurpasse Matthæum & Marcum, aut quòd vous maximè tanquam qui eum viderat affirmabat, cęteri antem secuti eius fidem Petrum simul vrgebant. Iā verò illud ꝙ Matth. ipsi Petro dictum asseuerat, Nónne te vidi in orto? Marcus autem & Lucas inter se illos de Petro locutos, aut sentētiam intelligimus tenuisse eos, qui compellatum dicunt Petrum: tantum enim valet quod de illo corā illo dicebatur, quantū si illi diceretur: aut vtroque modo dictū, & alios hunc alios illum modum commemorasse. Bed. Subdit autem: Nā & Gali. est. nō ꝙ alia lingua Galilęi atque alia loquerētur Hierosolymitę, qui vtrunque fuerūt Hebræi, sed quòd vnaquæq; prouincia & regio suas habēdo proprietates, vsitatū loquendi sonum vitare non posit. Sequitur: Et ait Pe. ô homo nescio quid dicis. Amb. Hoc est sacrilegia vestra nescio, sed nos excusamus, ipse nō excusauit. Non enim satis est inuoluta respōsio confitētis Iesum, sed aperta confesio. Et ideo Petrus non de industria respondisse sic inducitur, quia postea recordatus est: & tamen fleuit. Bed. Solet autem sacra scriptura sæpe meritum causurum per meritum designare temporū: vnde Petrus qui media nocte peccauit, ad gallicantū pœnituit. Sequitur enim: Et conti. i. adhuc lo. gal. cā. quod in tenebris obliuionis errauit veræ lucis rememoratione correxit. August. de con. euang. Galli autem cantum post trinam negationem Petri intelligimus: sicut Marcus expresit. Beda, Hūc gallum mysticè opinor aliquē doctorum intelligēdum, qui iacentes & somnolētos increpat dicens: Euigilate iusti, & nolite peccare. Chry. Admirare antem curā magistri, quia cùm vinctus esset, multa vtebatur prouisione erga discipulum, quem nutu erigens ad lachrymas prouocauit. Sequitur enim: Et conuersus dominus respexit Petrum. Augustinus de concordan. euangeliorum. Quomodo accipiendum sit diligentius considerandum est. Dicit enim Matthæus, Petrus enim sedebat foris in atrio: quod non dice-

Natura duplex in Iesu.

Mos prouinciarū.

Expositio moralis de gallo.

ret,nisi illa cum domino intus agerentur. Similiter & in eo quod dixit Mar. Et cũ esset Petrus in atrio deorsum: ostendit non solù in interioribus, sed etiã in superioribus gesta quæ dixerat. Quomodo ergo respicit domin⁹ Petrũ facie corporali? Quapropter mihi videtur illa respectio diuinitus facta. Et sicut dictum est, Respice & exaudi me: & conuertere domine & libera animã meã: ita dictũ arbitror, Cõuersus dominus respexit Petrum. Bed. Respicere nanq; eius misereri est, quia non solũ cũ agitur pœnitentia, verũ etiam vt agatur dei misericordia necessaria est. Amb. Deniq; quos Iesus respicit, plorant delictũ. vnde sequitur: Et rec. est Pet. ver. do. q. d. Quia prius gal. cã. ter me ne. Et egres. &c. Quare fleuit? quia errauit vt homo. lachrymas eius lego, satisfactionem non lego. Lauent lachrymæ, delictum, quod voce pudor est confiteri. Negauit primò & secundò & nõ fleuit, quia adhuc non respexerat dominus. Negauit tertiò: respexit eum Iesus, & amarissimè fleuit. & tu si veniam vis mereri, dilue lachrymis culpam tuam. Chrys. Non autem audebat Petrus palàm flere, ne à lachrymis deprebenderetur, sed foras exiens lachrymabatur. Flebat autem nõ propter pœnam, sed quia delictum negauerat, quod molestius erat ei quolibet supplicio.

Et uiri qui tenebant illum, illudebant ei cadentes. Et uelauerunt eum, & percutiebant faciem eius. Et interrogauerũt eum, dicentes: Prophetiza quis est qui te percussit? Et alia multa blasphemantes, dicebant in eum. Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis & principes sacerdotum et scribæ, Et duxerunt illum in consilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis, Et ait illis: Si nobis dixero, non credetis mihi si autẽ & interrogauero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc autem erit filius hominis sedens à dextris uirtutis dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Qui ait, Vos dicitis quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuimus de ore eius.

Consen. euang. Aug. de con. euan. De Petri tentatione quæ inter domini contumelias facta est, non eodem ordine omnes narrãt. Nam illas primò commemorat Mat. & Mar. deinde Petri tentationem: Lucas verò explicauit prius tẽtationem Petri, deinde contumelias domini, dicẽs: Et vi. qui tenebant eũ, &c. Chry. Cæli & terræ dominus Iesus sustinet, & patitur impiorum ridicula, formã nobis patiẽtiæ præbens. Theo. Necnon dominus prophetarum vt pseudopropheta deluditur. sequitur: Et vel. eum, &c. Bed. Hæc quasi in contumeliam faciebant eius qui se à populis prophetam voluit haberi. Sed tũc qui cæsus est colaphis Iudæorum, cæditur etiã nunc blasphemiis falsorum Christianorum. Velauerunt autem eum, non vt eorum illa scelera nõ videat: sed vt à se ipsis faciem eius abscondant. Hæretici autem & Iudæi, & mali catholici eum reprobis actibus exacerbantes, quasi ei illudentes, dicunt: Quis est qui te percussit? Dum ab illo suas cogitationes & opera tenebrarum cognosci non æstimant. Aug. de cõ. euan. Hæc autẽ intelligitur passus dominus vsque mane in domo principis sacerdotũ, quo prius adductus est. vnde sequitur: Et vt fa. est dies conue. se. ple. &c. Beda, Non veritatem desiderabant, sed calumniam præparabant. Siquidem Christum hominem tantummodo de stirpe Dauid venturum sperantes, hoc ab eo quærebant, vt si diceret: Ego sum Christus, calumniarentur quòd sibi arroget regiam potestatem. Theo. Ipse verò sciebat eorum præcordia quòd qui nõ crediderant operibus, multò minus sermonibus crederent. vnde sequitur: Et ait il. Si vo. dixe. &c. Bed. Sæpe enim dixerat se Christum esse: puta cùm dicebat, Ego & pater vnum sumus, & cætera talia. Si autem inter. non respõ. mi. neque dimittetis. Interrogauerat enim eos quomodo dicerent Christum filium esse Dauid, cùm Dauid in spiritu dominum suum illum vocauerit: verũ illi neque dicenti credere, neque interroganti respondere voluerunt. quia autem semen Dauid calumniari quærebant, plus est quod audiũt. sequitur: Ex hoc au. erit filius, &c. Theo. q. d. Non est vobis de cætero tempus sermonum & doctrinæ, sed deinceps iudicij tẽpus erit. cũ videbitis me filium hominis sedentẽ à dextris virtutis dei. Cyril. Sessio Christi quo intelligitur. Cùm autem de deo sessio dicitur atq; thronus, regia & vniuersis principans dignitas designatur. Non enim putamus tribunal quoddã positũ esse cui credamus inniti dominum omnium, sed nec omnino dextrum vel sinistrum esse penes diuinam naturam: proprium enim est corporũ, figura & locus & sessio. Qualiter autẽ paris honoris, paris quoque consessus filius videbitur esse, si nõ est secundum naturam filius naturalem in se proprietatem habens patris? Theop. Hæc igitur audientes timere debebant, sed illi post hæc verba magis insaniunt. vnde sequitur: Di. au. omnes, &c. Bed. Quod se filium dei dixerat, acceperunt in eo quod ait, Erit fi. hom. &c. Amb. Dominus autem maluit se regem probare quàm dicere, vt condemnandi causam haberе non possint, qui quod obiiciunt, hoc fatentur. sequitur: Qui ait, Vos dici. quia ego sum. Cyril. Hoc autem dicente Christo, succensuit pharisæorum cohors, vsurpans ignominiæ vocem. vnde sequitur: At il. di. Quid adhuc, &c. Theoph. Ex quo patet, quòd inobedientes nulla commoda ferunt, reuelatis sibi secretioribus, sed maiorem pœnam acquirunt: propter quod talia oportet eis esse occulta:

CAPVT XXIII.

ET surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illũ ad Pillatum. Cæperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regẽ esse. Pilatus autem interrogauit eũ dicens: Tu es rex Iudæorum? At ille respondens ait: Tu dicis, Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in hoc homine. At illi inualescebant, dicentes: Commouit populum, docens per uniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa usque huc.

Aug. de con. euan. Postquam compleuit Lucas, narrando Petri negationem, recapitulauit quæ cum domino gesta sunt circa mane, commemorans quædam quæ alij tacuerunt: atque ita contexuit narrationem, similia aliis narrans cùm dicit: Et sur. omnis multi. eorum, &c. Bed. Vt impleretur sermo Iesu quẽ de sua morte prædixit, Tradetur gentibus. s. Romanis. Nam Pilatus Romanus erat, eúmque Romani in Iudæam præsidem miserant. Aug. de con. euang. Deinde apud Pilatum gesta sic narrat. Cæperunt autem eum accu. dicentes: Hunc inue. subuer. gen. nostram, &c. Hoc Matthæus & Marcus non dixerunt, cùm tamen dicerent quòd eum accusabant: sed iste etiam ipsa crimina quæ falsò obiecerent, aperuit. Theop. Euidenter autem aduersantur veritati. Non enim dominus prohibuit dari censum, sed magis dari iussit. Qualiter autem populum subuertebat? an vt regnum aggrederetur? sed hoc incredibile cũctis, quia volente multitudine tota eum in regem eligere, sciens fugit. Bed. Duobus autem domino obiectis. s. quòd tributa Cæsari dari prohiberit, & se Christum regem diceret: potuit fieri vt illud quod dominus ait, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, etiam Pilatum audisse contigerit. Ideóque causam hanc quasi apertum Iudæorum mendacium paruipẽdens, solùm quod nesciebat de regni verbo interrogãdum putauit. Sequitur, Pila. autem interrogauit, &c. Theop. Mihi videtur quòd à Christo quæsierit contemptum obiecti criminis subsannando q. d. tu pauper, humilis, nudus, cui nullus adiutor, accu-

ſaris de regni ambitione, ad quod opus eſt multorum adiutorium & ſumptuum. Beda, Eodem autem verbo præſidi, quo & principibus ſacerdotum reſpondet, vt propria ſententia condemnetur, Sequitur: At il. reſpondens ait, &c. Theo. Illi autẽ cùm nihil aliud faueret eorum calumniæ, recurrunt ad clamorum ſubſidia. Sequitur: At il. il. inua. di. Cõm. popu. do. per vniuer. Iudæ. inci. à Galil. vſque huc. q. d. Peruertit populum neç in vna parte tantùm, ſed à Galilæa incepit, & hucuſque peruenit tranſiens per Iudæam: puto autem eos nõ abſque cauſa meminiſſe Galilææ, ſed volentes incutere timorem Pilato. Galilæi enim ſchiſmatici fuerunt, & noua tentãtes, qualis fuit Iudas Galilæus, cuius in Actibus Apoſtolorum fit mentio. Bed. His autem verbis non illum, ſed ſe accuſant. Docuiſſe enim populum, & à priſtini temporis ignauia docendo commonuiſſe, taliſque actu terram promiſsionis pertraxiſſe, non criminis, ſed indicium eſt virtutis. Ambroſius, Accuſatur autem dominus & tacet, quia defenſione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accuſationem tacendo confirmat, ſed deſpicit non refellendo. Quid ergo timeret, qui nõ ambit ſalutem? ſolus vim ſuam prodit, vt acquirat omnium.

Innocentia Ieſu.

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit ſi homo Galilæus eſſet. Et vt cognouit quòd de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eũ ad Herodẽ; qui & ipſe Hieroſolymis erat illis diebus. Herodes autẽ viſo Ieſu, gauiſus eſt valde. Erat enim cupiens ex multo tẽpore videre eũ, eo q; audiret multa de eo: & ſperabat ſignũ aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus, at ipſe nihil illi reſpondebat. Stabant autem principes ſacerdotum & ſcribæ conſtãter accuſantes eum. Spreuit autem eũ Herodes cum exercitu ſuo: & illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatũ. Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die, nam antea inimici erant adinuicem.

Beda, Pilatus de præmiſſa accuſatione non interrogandum dominum ratus, ſed ipſum magis nacta occaſione cupit ab eo iudicãdo liberum reddere. vnde dicitur: Pilatus autem audiens Gali. inter. ſi homo Galilæus eſſet. Et ne contra eum quem inſontem, & propter inuidiam traditum cognouerat, ſententiam dare cogeretur, Herodi eum miſit audiendum: vt ipſe potius eum qui eius patriæ tetrarcha exiſtebat, vel abſolueret, vel puniret. Sequitur: Et vt cogno. &c. Theop. In hoc ſequitur legem Romanam, quæ iubebat quemlibet à principe ſuæ iuriſdictionis condemnari. Greg 10. mor. Chriſti autem famam Herodes explorare voluit, cùm eius miracula videre concupiuit. Sequitur: Herodes au. vi. &c. Theop. Non tanquam lucraturus quicquam vtilitatis ex eius aſpectu, ſed patiens nouorum cupidinem, credebat videre quẽdam extraneum hominem, de quo audierat q; ſapiens & mirificus eſſet. vnde ſequitur: Eo quòd audi. mul. &c. Volebat etiã audire ab eo quid diceret: & ideo interrogat eum quaſi irriſoriè ſe habens ad ipſum & ipſum ſubſannans. Sequitur: Inter. autẽ illum multis ſermonibus. Ieſus qui cuncta ratione peregit, & qui teſte Dauid, ſuos ſermones in iudicio diſponit: pium eſſe iudicauit in talibus habere ſilentium. Sermo enim prolatus, ei cui nihil proficit, condemnationis fit cauſa. vnde ſequitur: Et ipſe nihil ei reſpondebat. Ambr. Tacuit & nihil fecit, quia nec illius credulitas merebatur videre diuina. Et dominus iactantiam declinabat, & fortè typicè in Herode omnes impij ſignificantur, qui ſi legi nõ crediderint & prophetis, mirabilia Chriſti opera in euãgelio videre non poſſunt. Greg. 22. mora. Hoc etiam audientes nos oportet addiſcere, vt quoties auditores noſtri noſtra volunt quaſi laudando cognoſcere, non autem ſua peruerſa mutare, omnino taceamus: ne ſi oſtentationis ſtudio verbum dei loquimur, & illorum quæ erat culpa, eſſe non deſinat: & noſtra quæ non erat, fiat. Multa autem ſunt quæ audientis animum produnt, maximè ſi auditores noſtri & ſemper laudant quod audiũt & nunquam quod laudant ſequuntur. Greg. 10. moral. Inquiſitus ergo redemptor tacuit, expectatus miracula adhibere contempſit, ſeſeque apud ſe in occultis retinens, eos quos exteriora quærere comperit, ingratos foris reliquit: magis eligens apertè à ſuperbientibus deſpici, quàm à nõ credentibus vacua voce laudari. vnde ſequitur: Sta. autem prin. &c. Amb. Nõ ocioſum quòd veſte alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia paſsionis, quòd agnus dei ſine macula cum gloria mundi peccata ſuſciperet. Theop. Tu tamen conſidera quòd per ea quæ facit diabolus impeditur, congerit deriſiones & opprobria in Chriſtum: ex quibus declaratur quòd dominus ſeditioſus non ſit, alioquin non derideretur plebe reddita ſuſpecta, & nouitatibus gaudẽte. Miſsio autem Chriſti à Pilato ad Herodem fit amicitiæ communis exordium, quaſi Pilato non vſurpante ſibi ſubditos ditioni Herodis. vnde ſubditur: Et facti ſunt amici Herodes, &c. Attende diabolum vbique cõiungentem diſiuncta, vt Chriſti peragat necem. Erubeſcamus ergo nos, ſi cauſa noſtræ ſalutis nec amicos in proprio fœdere conſeruemus. Ambroſius: In typo etiã Herodis atque Pilati, qui amici ex inimicis per Ieſum Chriſtum facti ſunt, & plebis Ieſraelis & populi gentilis figura ſeruatur, quòd per domini paſsionem vtriuſque ſit futura concordia: ita tamen vt prius populus nationum capiat dei verbum, & ad populum Iudæorum fidei ſuæ deuotionem tranſmittat, vt illi quoque gloria maieſtatis ſuæ, corpus veſtiant Chriſti, quod antè deſpexerant. Beda: Vel hoc Herodis & Pilati fœdus, ſignificat quòd gentiles & Iudæi, genere & religione & mente diſsidentes, in Chriſtianis perſequendis conſentiunt.

Doctrina moralis.

Allegorica expoſitio.

Pilatus autem conuocatis principibus ſacerdotum & magiſtratibus & plebe, dixit ad illos: Obtuliſtis mihi hunc hominem, quaſi auertentem populum: & ecce ego coram vobis interrogans, nullam cauſam inuenio in homine iſto, ex his in quibus eũ accuſatis. Sed neque Herodes. Nã remiſi vos ad illum: & ecce nihil dignum morte actum eſt ei. Emendatum ergo illum dimittam. Neceſſe autem habebat dimittere eis per diem feſtum, vnum. Exclamauit autem ſimul vniuerſa turba, dicẽs: Tolle hũc, & dimitte nobis Barrabam: qui erat propter ſeditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, miſſus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus eſt ad eos, volens dimittere Ieſum. At illi ſuccl amabant dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autẽ tertiò dixit ad illos: Quid enim mali fecit iſte? Nullam cauſam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. At illi inſtabant vocibus magnis poſtulantes vt crucifigeretur: & inualeſcebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionẽ eorum. Dimiſit autem illis eum, qui propter homicidium & ſeditionem miſſus fuerat in carcerẽ quem petebant, Ieſum verò tradidit voluntati eorum.

Aug. de con. euan. Rediens Lucas ad ea quæ apud præſidem gerebãtur, vnde digreſſus erat, vt narraret quod apud Herodẽ actũ eſt, ita dicit: Pila. au. con. &c. Hic intelligimus eũ prætermiſiſſe, quemadmodum à domino quæſierit, quid accuſatoribus reſpõderet. Amb. Hic Pilatus Chriſtum abſoluit iudicio, crucifigit miniſterio, ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur. vnde ſequitur: Sed neque He. &c. Etſi vterque reum non pronuntiat, ob metum tamen alienæ crudelitatis ſtudiis Pilatus obſequitur. Theo. Duorũ ergo virorum teſtimonio Ieſus inſons oſtenditur, Iudæi verò qui accuſabant nullum teſtem obtulerunt: cui credere oporteret. Vide

Conſen. euange.

ergo quomodo superet veritas. Iesus tacet, & testantur inimici: proclamāt Iudæi, & nullus eorū attestatur clamoribus. Beda, Pereant ergo scripta quæ tāto post tempore contra Christū composita, non illū apud Pilatum magicæ artis accusatum, sed cōponentes apud dominū perfidiæ & falsitatis accusandos esse demōstrāt. Theo. Lentos ergo Pilatus, nec satis apud veritatem seuerus, quia timebat accusatiooes, subiungit: Emendatū ergo illum dimittā. Bed. q.d. Flagris illum & ludibriis quantum iubetis afficiam, dummodo innoxium saoguinem non sitiatis. Sequitur: Necesse autem ha. dimit. eis, &c. Necesse habebat non imperialis legis sanctione, sad annua gentis cōsuetudine deuictus, cui per talia gaudebat placere. Theo. Romani enim Iudæis cōcesserant secundum leges & ritus proprios conuersari. Mos antem patrios erat Iudęis petere damnatos à principe, sicut à Saule Ionatā petiuerūt. vnde & de eorū petitione nūc subditur: Excla. autem si, &c. Ambr. Nō immeritò homicidæ absolutionem petūt, qui flagitabāt innocētis exitiū: tales leges habet iniquitas, vt quod oderit innocentia, scelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figuræ. Barabbas enim patris filius latinè dicitur. Illi ergo quibus dicitur, Vos ex patre diabolo estis: vero dei filio patris sui filiū.i. antichristū prælaturi esse

Notula de Iudæis produ̅tur. Bed. Hæret autem Iudæis vsq; hodie sua petitio: quia enim data sibi optione, pro Iesu latronē, pro saluatore intersectorem elegerunt, meritò salutem vitámque perdiderunt, & latrociniis se ac seditionibus intantum subiecerunt, vt & patriam & regnū suū perdiderint. Theo. Sic igitur gēs olim sancta fuerit ad cędē dū, Pilatus gentilis cædē prohibet. Sequitur enim: Iterum autem Pilatus locutus est ad eos &c. Pessimo enim genere mortis occidere innocētem, hoc est crucifigere desiderant. Pendentes enim in ligno crucifixi, clauis ad lignū pedibus manibúsque cōfixis, producta morte necabantur, ne dolor citius finiretur. Verū à domino electa erat mors crucis, quā diabolo superato, tanquā trophæū in frōtibus fideliū erat positur⁹. Theo. Tertiò autem Pilatus Christū absoluit. Sequitur enim: Ille autē tertiò dixit ad illos: Quid enim, &c. Beda, Hanc correptionē qua populo satisfaceret (ne vsque ad crucifigendum saluatorē sæuirēt) Pilatus quærebat, nō solū obtulisse, sed etiam deridendo & flagellando exhibuisse verba Ioannis testātur. Quia verò totam accusationē quam aduersus dn̄m detulerūt, solicita Pilati interrogatione videbāt euacuatā, tandem ad solas se preces cōuertunt. vnde sequitur: At illi instabāt vocibus magnis postulātes vt crucifigeretur, &c. Theo. Tertiò clamant contra Christum, vt per trinā hāc vocē, suam esse occisionem Christi approbent, quā petendo extorseruot. Sequitur enim: Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorū. Dimisit autem illis eum qui propter homicidiū & seditionem missus fuerat in carcerē: Iesum verò tradidit volūtati eorū. Chry. Putabant enim hoc se posse astruere ꝙ Iesus deterior esset latrone, & adeò nequā vt neq; pro pietate, neque pro festi prærogatiua deberet liberari.

Et cùm ducerent eum, apprehenderūt Simonem quendā Cyrenensem uenientem de uilla: & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. Sequebatur autem illum multa turba populi & mulierum quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuersus autem ad illas, dixit Iesus: Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super uosipsas flete, & super filios uestros. Quoniā ecce uenient dies in quibus dicent, Beatæ steriles, & uētres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus operite nos. Quia si in uiridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem et alij duo nequam cum eo, ut interficerentur.

Glo. Posita cōdemnatione Christi, cōuenienter agitur de eius crucifixione, cū dicitur: Et cū ducerēt eum, apprehenderunt Simonem quendā Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt ei crucē portare post Iesum. August. de con. euan. Ioannes autem narrat quòd Consen. euang.
Iesus baiulabat sibi crucem: vnde intelligitur ꝙ ipse sibi portabat crucem cū exiret in eum qui dicitur Caluariæ locum. Simon autē in itinere angariatus est, cui data est portāda crux vsque ad locū, nullus enim aliorum acceptabat crucem baiulare, eo quòd lignū detestabile putabatur: & ideo Simooi Cyrenæo quasi in quandam iacturam imposuerūt crucem portare, quam alij recusabant. Hic adimpletur illud Esaiæ: Cuius principatus super humerū eius. Principatus enim Christi, est crux eius, propter quā secundum apostolum, deus eum exaltauit. Et sicut in signū dignitatis alij baltheum, alij mitram portant, sic & dominus crucem. Et si inquiras, inuenies non aliter in nobis regnare Iesum nisi per asperitates, quò fit vt deliciosi inimici sint Christi crucis. Ambro. Christus ergo crucē baiulās, iam trophæum suum victor attulit: crux super humeros imponitur, quia siue Simō siue ipse portauerit, & Christus in homine, & homo portauit in Christo. Nec discordant euāgelistarum sententiæ quoniā concordat mysterium. Et bonus ordo nostri profectus est, vt prius crucis suæ trophæa ipse erigeret, deinde martyribus traderet erigendū. Non Iudæus est qui crucē portat, sed alienigena atque peregrinos, nec præcedit, sed sequitur: iuxta hoc quod scriptum est, Tollat crucem suam & sequatur me. Bed. Simon autem obediens, Cyrene hæres interpretatur: vnde per eū populi gentiū designātur, qui quōdā peregrini & hospites testamentorū, nunc obediendo facti sunt dei hæredes. De villa autem Simon egrediens crucem portat post Iesum, cū paganis ritibus derelictis, vestigia dominicæ passionis obediēter amplectitur. Villa enim græcè pogos vocatur, à qua pagani nomē trahūt. Theo. Vel ille tollit crucem Christi, qui venit à villa.i. dimittit hunc mundū & opera eius, in Hierusalē.i. in supernam libertatem tendens. Ex hoc etiā nō modicum sumitur documētū. Qui enim ad modū Christi magister est, debet ipse prius tollere crucem, & timore dei propriam carnem cōfigere: & sic subditis & obedientibus eam imponere. Sequitur aūt Christū etiam multitudo plebis & mulierū: nā subditur: Sequebatur autē &c. Beda, Multa quidē turba crucē domini, sed nō vna eadémque mēte sequebatur. Nā populus qui eius mortē impetrauerat, vt morientē lætus aspiceret: mulieres verò, vt moriturū plorarent. Nō autem ideo solus mulierū plāctus sequebatur, quia non etiam innumerus virorū cœtus de eius erat passione mœstissimus, sed quia fœmineus quasi cōtemptibilior sexus liberius poterat quod senserat ostentare. Cyrill. Amans etiam lachrymarum est semper sexus fœmineus & mentē habens flexibilem ad pietatem. Theo. Per hoc etiā sigoificabatur ꝙ multitudo magna Iudæorū esset post crucē itura credens in Iesum. Sed & mens infirma quæ significatur per fœminam, si sumpta cordis cōtritione per pœnitentiā fleat, sequitur Iesum propter oostrā salutem afflictum. Flebant igitur mulieres per cōpassionem. Eum autem qui vltro patitur flere nō oportet, sed magis ei applaudere, & ideo eas flere vetat. Sequitur enim: Cōuersus autē Ie. ad il. dixit: Filiæ Hieru. nol. fle. su. me. Bed. Cuius. s. cita resurrectio mortē soluere potest, cuius mors & omnē mortem & ipsum mortis destructura est authorē. Notandum autem cū filias Hierusalē appellat; quòd nō solæ quæ cū eo venerant à Galilæa, sed & eiusdē vrbis ciues & mulieres adhæserunt. Theo. Mandat deploranti-

bos eum in futura mala prospectum intẽdere, & super illis flere. sequitur enim: super vosipsas flete, &c. Cyril. Significãs in futuro mulieres liberis esse orbandas: nam irruente bello in terra Iudæorũ cuncti simul peribunt magni & parui. vnde sequitur: Quia ecce veniẽt dies in quibus dicent, &c. Theo. Cũ enim fœminæ crudeliter suos assabunt filios, & venter qui produxerat flebiliter, iterato recipiet gemitũ. Bed. In quo die vẽturę à Romanis obsidionis & captiuitatis tempus significat, de quibus suprà dixerat: Væ prægnãtibus & nutrientibus in illis diebus. Naturale est autem imminẽte captiuitate hostili, alta vel abdita quibus abscõdantur homines refugia quærere. vnde sequitur: Tũc incipient mõtibus dicere, Cadite super nos, & collibus, operite nos. Refert

Historia Iosephi.

enim Iosephus insistentibus sibi Romanis, certatim Iudęos cauernas mõtium, colliũmque petisse spelũcas. potest etiã ꝙ beatificãdas dicit steriles de his intelligi, qui vtrolibet sexu se castrauerunt propter regnũ cælorum montibus collibũsque dici, cadite super nos, & operite nos: cũ quilibet suæ fragilitatis memores ingruente tentationũ articulo, sublimiũ quorũcunq; virorũ quæsierint exemplis monitis & precibus defendi. Sequitur: Quia si in vi. li. hęc fa. in ari. quid fiet? Greg. 21. mora. Se lignum viride, & nos lignũ aridũ dixit, quia ipse se vim diuinitatis habuit: nos verò qui puri homines sumus, lignum aridum appellamur. Theo. q. d. Iudęis: Si ergo in me lignum fructiferum iugiter virens taliter sæuierunt Romani, quid non attentabunt erga vos? populũ dico quasi lignũ aridum priuatũ qualibet viuificante virtute, nec vllũ fructũ ferentẽ. Bed. Vel quasi omnibus diceret: Si ego qui peccatũ non feci, lignũ vitæ appellatos sine igne passionis à mũdo non exeo, quid putas eis manere tormẽti qui sunt fructibus vacui? Theo. Malã autẽ opinionem de domino innuere volens diabolus, etiã latrones faciebat crucifigi cũ eo. vnde sequitur: Ducebãtur autem alij duo nequam cum eo vt interficerentur.

Et postquam venerunt in locũ qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum: & latrones, unũ à dextris, & alterũ à sinistris.

Atha. Vbi corruptũ est genus humanũ, ibi Christus propriũ corpus exposuit: vt vbi seminata est corruptio, ibidẽ incorruptio oriatur, propter quod in loco Caluariæ crucifigit. Dicitur enim: Et postquã venerũt in locũ qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerũt eũ. Quẽ locũ

Locus passiõis Christi.

doctores Iudęorũ aiunt esse sepulchrũ Adæ. Beda, Vel aliter: Foris portã loca erãt in quibus trũcabãtur capita dãnatorũ, & Caluariæ. i. decollatorũ sumpserũt nomẽ. Et sic ꝓ omniũ salute quasi noxi⁹ íter noxios crucifigitur: vt vbi abũdauit peccatũ, superabũdet & gratia. Cyril. Nõ aũt ipse vnigenit⁹ filius dei in ꝓpria natura qua deus est, passus est quæ sunt corporis, sed magis in natura terrena. Decet eñ vtrũq; de vno & eodẽ filio dici. s. & nõ pati diuinè est passum esse humanitus. Eus. Si aũt aliter post cõuersationẽ cũ hominibus euanescẽs subito euolaret fugiẽs mortẽ, ab hominib⁹ cõpararetur phãtasmati: & quẽadmodũ si quis incõbustibile quoddam nobis vas, & præualẽs ignis naturæ vellet ostẽdere: flãmæ illud traderet, & cõsequenter à flãma illud illesum extraheret. Sic dei verbũ volẽs ostẽdere instrumentum quo vsus est ad humanam salutẽ, esse præualens morti, mortale morti exposuit, ad demonstrandam eius naturam, deinde post modicũ à morte illud eripuit in signũ

Causæ mortis Christi

diuinæ virtutis. Et prima quidem causa mortis Christi hæc est. Secũda verò diuinæ potestatis ostensio, corpus Christi inhabitãtis. cũ enim antiquitus deificarent homines cõmunẽ exitũ mortis sortitos, quos Heroas & diuos nominabant: docuit illũ solũ mortuũ verũ deũ esse fatendum, quẽ brauia victoriæ morte prostrata decorant. Tertia ratio est victima pro toto genere hominũ mactãda: quæ oblata tota potestas dæmonũ periit, & error quilibet est sedatus. Est & alia causa salutiferæ mortis, vt discipuli oculata fide cõspicerẽt resurrectionem post mortem, ad quã propriam spem erigere docebantur: vt mortem contemnentes, agonem contra errores inirent alacriter. Chry. Non autẽ sui mortẽ, quam non habebat cũ sit vita, sed hominũ venit cõsumpturus saluator: vnde non propria morte corpus deposuit, sed ab hominib⁹ illatã sustinuit. Sed & si ægrotauisset corpus eius, & in cõspectu omniũ solueretur, incõueniens erat eum qui sanaret aliorũ languores, habere propriũ corpus affectũ lãguoribus. Sed & si absque aliquo morbo seorsum alicubi corpus deposuisset, ac deinde rursus se offerret, nõ crederetur ei de resurrectione differẽti: oportet enim mortẽ resurrectionẽ præcedere. Cur ergo resurrectionẽ palã quidẽ prædicaret, clãculo verò moreretur? nimirũ si latẽter hęc euenissent quot excogitarẽt homines incredulitatis calumnias? quomodo pateret Christi in mortem victoria, nisi coram hominibus eam patiens per incorruptionẽ corporis probasset extinctã?

Alta sententia.

Sed Dices, decebat saltẽ gloriosam mortẽ sibi excogitare, vt euitaret ignominiã crucis, sed & si hoc fecisset, suspectũ se reddidisset, quasi nõ habẽs virtutẽ cõtra quãlibet mortẽ. Sicut ergo pugil prosternẽs illũ quẽ hostis obtulerit, ostenditur excellẽtior omnibus: sic omnium vita ab hostibus illatã, quam putabãt esse diram & infamẽ, detestabilẽ mortẽ in cruce suscepit, vt hac interempta dominiũ mortis totaliter destruat: ꝓpter quod non caput ei ampotat vt Ioãni, neque sectus est vt Esaias: vt corpus integrũ & indiuisibile morti seruet, & non fiat occasio volẽtibus ecclesiã diuidere. Volebat etiam supportare quã incurreram⁹ maledictionẽ, maledictã mortem. s. crucis suscipiendo, secũdũ illud: Maledictus homo qui pẽdet in ligno. In cruce etiã expãsis manib⁹ moritur, vt altera quidẽ manu veterẽ populũ, altera eos qui sunt ex gẽtibus trahat, vtrosque sibi cõiungens. Moriẽs etiam in cruce à dæmonibus expiat aerẽ & ascẽsum nobis parat in cælũ. Theo. Quia etiã per lignũ mors intrauerat, necesse erat vt per lignũ exterminaretur, & vt dominus per ligni doctores inuictus transiens, confutaret delectationẽ prouenientẽ ex ligno. Greg. Nis. Sed & figura crucis à medio contactu in quatuor extrema partita, significat virtutem & prouidẽtiam eius quæ ea pendit vbiq; diffusam. Aug. de quę. no. & vet. testa. Nõ

Mysteriũ crucis.

frustra etiam tale genus mortis elegit, vt latitudinis, & altitudinis, & longitudinis, & profunditatis (de quibus Apostolus loquitur) magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno quod trãsuersum desup figit, hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extẽdũtur manus. Lõgitudo in eo, quod ab ipso ligno vsq; ad terrã cõspicuũ est: ibi enim quodãmodo statur. i. ꝑsistitur & ꝑseueral, quod lõganimitati tribuit. Altitudo est in ea ligni parte quæ ab illo quod transuersum figit sursum versus relinquitur, hoc est ad caput crucifixi, quia bene sperãtiũ superna expectatio est. Iam verò illud ex ligno quod fixũ occultatur, vnde totũ illud exorget, profunditatẽ signat gratuitæ gratiæ. Chry. Duos etiã latrones vtrinque crucifixerunt, vt eorũ suspicionis fieret particeps. vnde sequitur: Et latrones vnũ à dextris, alterum à sinistris: sed nõ ita euenit: nam de illis nil dicitur, huius autem crux vbiq; honoratur, reges diademata deponẽtes assumũt crucem: in purpuris, in diadematibus, in armis, in mensa sacrata vbique terrarũ crux emicat: non talia sunt humana. Viuentibus enim istis qui egerunt strẽnuè, arrident propria gesta: his autẽ pereũtibus, pereunt: sed in Christo totum cõtrarium. Nam ante crucem omnia mœsta,

ſcas non purum hominem eſſe crucifixum. Beda, Duo autem latrones cum Chriſto crucifixi ſignificant eos, qui ſub fide Chriſti vel agone martyrij, vel continentiæ arctioris inſtituta ſubeunt, ſed qui hæc pro æterna gloria faciunt, dextri latronis: qui autem humanæ laudis, intuitu, ſiniſtri latronis actus imitantur.

*Ieſus autē dicebat: Pater, dimitte illis. Non enim ſciunt quid faciunt. Diuidentes verò veſtimenta eius miſerunt ſortes. Et ſtabat populus expectans, & deridebāt eum principes cum eis dicentes: Alios ſaluos fecit, *ſe ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. Illudebāt autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, & dicentes: Si tu es rex Iudæorum, ſaluum te fac.*

*ſeipſum

Chry. Quia dn̄s dixerat, Orate pro perſequentibus vos, hoc etiam crucē aſcendens fecit. vnde ſequit: Ieſus au. di. Pater, dimitte illis. Nō quia non poſſet ipſe relaxare, ſed vt nos pro perſequētibus orare doceret, nō ſolùm verbo, ſed opere. Dicit autē, Dimitte eis ſi & pœnituerint. Fauet enim pœnitentibus ſi vellēt poſt tantam nequitiam reatus per fidem diluere. Bed. Neque putandum eſt hîc eū fruſtra oraſſe, ſed in eis qui poſt eius paſſionē crediderūt, quod orabat impetraſſe. Notandū ſanè quòd nō pro eis orauit qui filiū dei intellexerūt crucifigere, nec cōfiteri voluerūt: ſed pro eis qui neſciebāt quid facerent, zelum dei habētes, ſed nō ſecundū ſcientiam. vnde ſubdit: Nō enim ſciunt quid faciunt. Græc. Permanentes verò poſt crucē in infidelitate nullus per ignorantiā iuuari putabit dignis miraculis ſonora voce eum prædicātibus eſſe deum. Ambr. Refert ergo conſiderare qualis crucē aſcēdat, nondū enim video, talis ergo aſcēdat, qui ſeculū vincere parat, vt ſeculi adiumenta non quærat. Victus eſt autem Adam qui veſtimenta quæſiuit, vicit ille qui tegumenta depoſuit. talis aſcendit, quales nos authore deo natura formauit: talis in paradiſo prim⁹ homo habitauerat, talis in paradiſo homo ſecundus intrauit. Pulchrè autē aſcēſurus crucē regalia veſtimenta depoſuit, vt ſcias quaſi hominē paſſum eſſe, non quaſi deū regē & ſi vtrūque Chriſtus. Athan. Qui etiam cūctas cōditiones noſtras cauſa noſtri ſuſcepit, induit veſtimēta noſtra, ſigna mortificationis Adę, vt exuat illa, & horūvicē induit nos vitā & incorruptionem. Sequitur: Diuidētes verò veſtimēta eius miſerunt ſortes. Theo. Forſitā enim plures eorū egebāt, vel fortè magis ad opprobriū hoc faciebant, & ex quadā laſciuia: quid enim precioſum inueniebāt in veſtibus? Beda, In ſorte autē videtur dei gratia commēdata eſſe, quia cùm ſors mittitur, nō perſonæ cuiuſquā vel meritis, ſed occulto dei iudicio ceditur. Aug. de cō. euang. Hoc quidē breuiter dictū eſt à trib⁹ euāgeliſtis. Ioānes diſtinctius hîc explicat quēadmodū hoc geſtū ſit. Theo. Deludētes igit hoc agebāt. Nā vbi principes ſubſanabāt, quid dicere oportet de vulgo? Sequitur enim: Et ſtabat populus qui ſcilicet petierat eū crucifigi, Expectās, ſcilicet finem, & deridebant eum principes cū eis. Augu. de con. euan. Quia principes dixit nec addidit Sacerdotum, omnes primates generali nomine cōplēxus eſt, vt ibi poſſent intelligi ſcribæ & ſeniores. Beda, Qui etiam nolentes cōfitētur quòd alios ſaluos fecit. Sequitur enim: Dicētes, Alios ſaluos fecit, ſeipſum ſaluum faciat, ſi hic eſt Chriſtus dei electus. Atha. Dominus autē verè ſaluator non ſaluando ſeipſum, ſed creaturam liberando volebat cognoſci ſaluator. Neque enim medicus quia ſibi medetur medicus eſſe cognoſcitur, niſi erga languidos artem probet: ſic dominus ſaluator exiſtens, non habebat opus ſalute, neque deſcendendo de cruce volebat cognoſci ſaluator ſed morando: multo nanque maiorē ſalutē mors ſaluatoris affert hominibus, quàm deſcenſus de cruce. Grecus, Videns autē diabolus nullum eſſe ſibi defenſaculū titubabat, & quaſi aliud nō valens tentauit vlterius propinari ſaluatori acetū ad bibendū. Sequitur enim, Illudebāt autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes illi, quod cōtra ſeipſum facere diabolus ignorabat. Nā amaritudinē iræ ex præuaricationa legis factā, qua cūctos detinebat ſaluatori prębebat, quā ille ſumens cōſumebat, vt vice aceti vinum det nobis in potum, quod ſapientia miſcuit. Theo. Obtulerūt autem milites Chriſto acetum quaſi regi ſubminiſtrantes. Sequltur enim: Dicentes: Si tu es rex Iudæorum ſaluum te fac. Beda, Et notandum quòd Iudæi vocabulū Chriſti ſcripturę ſibi authoritate creditū blaſphemantes irrident. Milites verò vtpote ſcripturarū neſcij non Chriſto, ſed regi Iudæorum inſultant.

Oratio Chriſti.

Chriſtus nudus crucifixus.

Aceti potatio.

Erat autem & ſuperſcriptio ſcripta ſuper eum literis Græcis & Latinis & Hebraicis, Hic eſt rex Iudæorū. Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blaſphemabat eum, dicens: Si tu es Chriſtus, ſaluum fac temetipſum & nos. Reſpondens autem alter, increpabat eum, dicēs: Neque tu times deum, quòd in eadem damnatione es. Et nos quidem iuſtè: nam digna factis recipimus. Hic verò nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum: Domine, memento mei cùm veneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.

Theo. Aliam attēde ſagacitatē dæmonis agitatam in Chriſtū: triplici enim literarū figura promulgabat accuſationē Ieſu, ne. ſ. quēquā trāſeuntiū lateat: quòd ob hoc ſuſpenſus fuerat, quia ſe regē faciebat. Dicitur em̄: Erat autē ſuperſcriptio ſcripta ſuper eū literis Græcis & Latinis & Hebr. Hic eſt rex Iudęorū, per quod ſignificabatur potētiſsimas gētiū, quales erāt Romani: prudentiſsimas, quales Græci: maximè deū colentes, quale fuit Iudæorum genus, ſubiici debere imperio Chriſti. Amb. Meritò autē ſupra crucē ponitur titulus, quia nō humani corporis, ſed diuinę poteſtatis eſt regnū quod habet Chriſtus. Lego titulū regis Iudæorū, cū lego, Regnū meū nō eſt de hoc mūdo. Lego cauſam Chriſti ſuper caput eius ſcriptā cū lego, Et deus erat verbum: caput enim Chriſti, deus. Cyril. Alter autem latronū eadem cū Iudæis eructabat. Sequitur enim: Vnus autē de his qui pendebant latronibus blaſphemabat eū, dicens: Si tu es Chriſtus ſaluū fac temetipſum & nos. Alter verò refrenabat voces ipſius. Sequitur enim: Reſpōdēs alter increpabat eū, dicēs: Neq; tu times deū, quia in eadē damn. es. Sed & propriū reatum cōfeſſus eſt, ſubdēs: Et nos quidē iuſtè, nā digna factis recipim⁹. Chry. Hîc fungitur vice iudicis cōdēnatus, & incipit de veritate cenſere, qui corā Pilato poſt multa tormenta confeſſus eſt ſcelera. Quia aliud eſt homo cenſor, quē latent intima: & aliud deus, qui mentes penetrat. Et ibi quidem poſt cōfeſſionē pœna ſubſequitur, hîc autem cōfeſſio fit ad ſalutem: ſed & Chriſtū pronūtiat innocentem cū ſubdit, Hic verò nihil mali fecit. q. d. Nouā vide iniuriā, honeſtatem dānari cū ſcelere. Nos viuētes occidimus, hic mortuos ſuſcitauit: nos aliena ſum⁹ furati, hic & ſua iubet tribuere. Beat⁹ igitur latro aſtātes docebat talia diſſerens, quibus alterū increpabat. Sed vt videt extinctos auditus aſtātium, redit cōſequenter ad eum qui nouit præcordia. Sequitur enim: Et dicebat ad Ieſum: Domine, memento mei cū veneris in regnū tuum. Crucifixū aſpicis, & dominum profiteris: condemnati vides figuram, & regis prædicas dignitatem. Mille malis imbutus, poſtulas iuſtitię fontem reminiſci tuę nequitię, ſed intueor latēs regnum: & tu auertis mea publica ſcelera, & acceptas fidē intentionis occultæ. Diſcipulum veritatis vſurpauit nequitia, diſcipulū nequitiæ non cōmutauit veritas. Gregor. 18. mor. In cruce claui manus eius

Myſteriū tituli triūphalis.

Latro iudex effectus.

Nota verba.

pedésque ligauerát, nihílque à pœnis in eo liberũ, nisi cor & lingua remãserũt. Inspiráte deo totũ illud ei obtulit, quod in se liberũ inuenit: vt iuxta hoc quod scriptum est, Corde crederet ad iustitiã, ore cõfiteretur ad salutẽ.

Tres virtutes latronis.

Tres autem virtutes quas Apostolus memorat, subitò replet' gratia, & accepit latro & seruauit in cruce. Fidẽ nãque habuit, qui regnaturũ deũ credidit, quẽ secũ pariter morientẽ vidit. Spẽ habuit, qui regni eius aditũ postulauit. Charitatẽ quoque in morte sua viuaciter tenuit, qui fratrẽ & collatronem pro simili scelere morientẽ de iniquitate sua redarguit. Amb. Pulcherrimum autẽ datur affectãdæ cõuersionis exemplum, ꝙ tam citò latroni venia relaxeẽ. Citò ignoscit dñs, quia citò ille cõuertitur: & vberior est gratia, ꝗ̃ precatio: semper enim dñs plus tribuit, quàm rogatur: ille rogabat vt memor sui esset, de dño aũt sequitur: Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Vita est enim esse cũ Christo: & vbi Christus ibi regnũ. Theo. Et quemadmodum quisque rex victoriosus rediens ex triũpho optima prædarũ fert secũ, sic & dominus pdatus portionẽ diabolicarũ prædarũ. s. latronẽ ducit secũ in paradisum. Chry. Erat ergo videre saluatorẽ in medio latronũ, trutinã iustitiæ, trutinãtẽ fidẽ & infidelitatem. Expulit diabolus de paradiso Adam, Christus latronẽ impulit ante totũ orbẽ, & ante apostolos. Nudo verbo sola fide in paradisum introiuit, ne quis post errores introitũ desperaret. Attẽde celeritatẽ à cruce ĩ cælos, à cõdemnatione in paradisum: vt noueris nõ ad beneuolentiam illius, sed ad clemẽtiam dñm totũ fecisse. Si autẽ iam facta est bonorũ retributio, nũquid superuacua erit resurrectio? Si enim introduxit latronẽ in paradisum, corpus aũt eius corruptũ remãsit foris, liquet non esse resurrectionẽ corporũ: hæc dicunt illi. Sed caro quæ fuit laborũ particeps, nũquid priuabitur præmiis? Audi Paulum dicentem: Oportet corruptibile hoc incorruptionẽ induere. Sed si dñs pollicitus est regnum cælorũ, introduxit autẽ latronem in paradisum: nondũ ei retribuit præmia. Sed dicũt, nomine paradisi regnũ cælorũ nominauit, vsitato nomine vtens dũ allo queretur latronẽ, qui nihil audierat de arduis documẽtis.

Distinctio text'.

Quidã autẽ nõ sic legunt, Hodie mecũ eris in paradiso: Sed sic. Dico tibi hodie: & cõsequẽter, Mecũ eris in paradiso. Sed adhuc euidentiorem solutionẽ subiungemus: nam medici cũ vidẽt aliquẽ desperatũ, dicunt: iã mortuus est. Sic & latro, quoniã nõ amplius timebatur eius regressus ad perditionẽ, dicitur paradisum introisse. Theo. Hoc tamẽ est veriùs omnibus, ꝙ quamuis omnia promissa sortiti sunt & latro & alij sancti, ne sine nobis consummaretur, vt dicitur in epistola ad Hebræos, sunt tamẽ in regno cælorum & in paradiso. Greg. Nis. Hic iterũ oportet discutere quomodo latro cẽseatur dignus paradiso cũ sanctis rõphea flãmea prohibeat introitum? Sed attẽde quòd sermo diuinus eam versatilẽ dicit, vt indignis quidẽ obuiet, dignis verò liberũ ad vitam patefaciat aditum. Greg. 12. Mor. Vel illa romphæa flammea versatilis dicitur: ꝑ eo ꝙ sciret quandoq; venire tẽpus, vt etiã remoueri debuisset, quãdo. s. veniret qui suæ incarnationis mysterio paradisi nobis iter aperiret.

Consen. euang.

Amb. Sed & illud soluẽdũ est, quia alij. s. Matthę' & Marcus duos cõuitiãtes inducũt latrones, iste vnum conuitiantẽ, vnũ repugnantẽ: fortasse & iste prius conuitiatus est, sed repẽtè cõuersus est. Potuit etiã de vno pluraliter dici, sicut est illud, In caprinis pellibus ambulabant: Secti sunt: cũ solus Elias melotidem habuisse, Esaias sectus esse doceatur. Mysticè autem duo latrones populos peccatores significãt per baptismũ crucifigendos esse cũ Christo, quorũ dissentio diuersitatẽ pariter credentium significat. Bed. Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, per baptismum autem cùm peccatores essemus, abluimur: sed alij dum deum in carne passum laudant, coronantur: alij dum aut fidem aut opera baptismi habere renuerunt, dono quod accepere priuantur.

Erat autẽ ferè hora sexta, & tenebræ factæ sunt in vniuersa terra vsq; in horam nonam. Et obscuratus est sol, & velum tẽpli scissum est medium. Et clamans voce magna Iesus, ait: Pater, in manus tuas cõmendo spiritum meũ. Et hæc dicens, expirauit.

Cyril. Postquã cruci tradiderunt dñm omniũ, mũdi machina lugebat propriũ dñm, & tenebrata est lux in meridie secũdũ Amos. vnde dicit: Erat autẽ ferè hora sexta, &c. Quod erat manifestũ indiciũ quòd forẽt passuræ caliginẽ crucifigẽtium animæ.

Consen. euange.

Aug. de con. euan. Hoc autẽ quod de tenebris dictũ est, etiã alij duo Matthæus & Marcus cõtestãtur. Addit autẽ Lucas vnde factæ sunt tenebræ, cũ subdit: Et obscuratus est sol. Aug. ter. de ciuit. Quã solis obscurationẽ, nõ canonico cursu syderũ accidisse satis ostendit, quòd tũc erat pascha Iudæorũ, quod plena luna solenniter agitur. Regularis autẽ solis defectio, non nisi fine lunæ cõtingit. Diony. ad Polycar. Apud Heliopolim eñ tũc præsentes inopinabiliter soli lunã incidentẽ videbamus, non enim erat conueniens tempus, & rursus ipsam à nona hora vsque ad vesperã ad solis diametrũ supernaturaliter restitutã. Eclipsim etiã illa ex oriẽte vidimus inchoatã, & vsque ad solarẽ terminũ venientẽ postea regredientem rursus ex eodẽ nõ defectũ & repurgationẽ, sed econtrario secundũ diametrũ factam: talia sunt eius temporis supernaturalia, & soli Christo qui est omnium causa, possibilia. Græcus, Hoc igitur prodigiũ factũ est, vt pareret ꝙ qui mortẽ susceperat, gubernator esset totius creaturę. Amb. Sol etiam occidit sacrilegis, vt funesti spectaculũ, sceleris obumbraret: tenebræ effusæ sunt oculis perfidorum, vt fidei lumẽ resurgeret. Bed. Volens autẽ Lucas miraculũ miraculo adiungere, subiungit: Et velum templi scissum est medium.

Scissuræ veli signa tio.

Hoc expirante dño factum est, sicut Matthæus & Marcus contestantur, sed Lucas præoccupando narrauit. Theo. Per hoc autẽ dñs ostendebat ꝙ nõ erũt vlterius sancta sanctorum inaccessibilia, sed tradita in manus Romanorum inquinarẽtur, & eorum aditus pateret. Amb. Velũ etiam scinditur, quo duorũ populorũ diuisio, synagogæ ꝓphanatio declaratur. Scinditur velũ vetus, vt ecclesia noua fidei suæ vela suspendat. Synagogæ velamẽ suspenditur, vt religionis interna mysteria reuelata, mẽtis cernam' ĩtuitu. Theo. Per hoc etiã ostenditur, ꝙ velũ quod sequestrabat nos à sacris quæ sunt in cælo, disrũpitur. i. Dei inimicitia & peccatũ. Amb. Deinde etiam vbi assumptę mortalitatis impletũ est omne mysterium, & immortalitas sola remansit. vnde sequitur: Et clamãs voce magna ait Iesus: Pater, in manus tuas com. spi. meũ. Bed. Patrẽ inuocando, filium Dei se esse declarat: spiritũ verò cõmendando, nõ defectũ suæ virtutis, sed confidentiã eiusdẽ cũ patre potestatis insinuat. Amb. Caro moritur vt resurgat, spiritus patri commendatur, vt cælestia quoque ab iniquitatis vinculo soluerẽtur, & pax fieret in cælo, quã terrena sequerẽtur. Cyril. Hæc autẽ vox edocet ꝙ animæ sanctorũ nõ deinceps in inferno claudũtur vt pri', sed apud deum sunt, huius rei facto Christo principio. Atha. Cõmendat enim patri per se vniuersos mortales in se viuificatos, nam sumus membra eius, secundum illud Apostoli ad Galatas: Omnes vnum estis in Christo. Gregor. Nisen. Decet autem quærere qualiter in eodem tempore dominus tripartitur seipsum: In viscera terræ, vt dixerat pharisæis: In paradisum dei, vt dixit

latroni in manus paternas, vt nūc dicitur. Sed rectè cōsiderātibus hoc nec quæstione dignū videtur: nam qui vbiq; est, per diuinā potētiā quolibet loco adest. Amb. Commēdatur ergo patri spiritus, sed cū sit in superioribus, illuminat & inferna, vt voiuersa redimātur. Christus enim omnia, & io Christo omnia. Grego. Nis. Alia solutio est quòd tempore passionis neutrā partē humanitatis semel vnita diuinitas dimisit, sed animā de corpore sponte subiuoxit, se tamen in vtroque permanentem ostēdit. Nā per corpus in quo mortē suscepit, consutauit mortis potentiā. per animā verò latroni parauit introitum paradisi. Dicit autē Esaias de superna Hierusalem, quæ à paradiso nō est alia. Super manus meas depinxi mœnia tua. vnde palàm est, ꝙ existens in paradiso manus patris inhabitabat. Dama. Vel expresius loquendo in sepulchro erat secūdum corpus, in inferno secundum animam, sed sicut deus & in paradiso cū latrone, & ī throno erat cū patre, & spiritu sancto. Theo. Clamans verò alta voce expirat, quia inerat ei potestas ponendi animam suam, & eam resumendi. vnde sequitur, Et hoc dicens expirauit. Amb. q. d. Tradidit spiritum, quia non inuitus amisit: quod enim emittitur, voluntarium est, quod amittitur, necessarium.

Notanda sententia.

Vidēs autem Centurio quod factū fuerat, glorificauit deum, dicens, Verè hic homo iustus erat. Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa hæc videntes.

Augu. 4. de trini. Cùm post illā vocē continuò tradidit spiritum, hoc maximè qui aderant sunt mirati: lōga enim morte cruciabātur ligno suspēsi. vnde dicitur, Vidēs autē Centurio quod factū fuerat, glorificauit eū, dicens: Verè hic homo iustus erat. Aug. de con. euang. Non est autē cōtrariū quòd Matthæus viso terræmotu dicit admiratū Ceoturionē, cùm Lucas dicat hoc eum admiratū fuisse, quòd emissa illa voce expirasset, ostendens quā potestatē habuit, quando moreretur. In eo autē quod Matthæus dixit, nō solū viso terræmotu, sed addidit & his quæ fiebant, integrū locū fuisse demonstrauit Lucę, vt diceret ipsum domini mortē fuisse miratū. Quod autem Lucas etiam ipse dixit: Vidēs antem Centurio quod factū erat: in eo genere ioclusit omnia quæ facta erāt in illa hora mirabiliter, tanquā vnū mirabile factū commemoraos, cujus quasi mēbra & partes erant oīa illa miracula. Quòd autē alius dixit Centurionē dixisse: Verè filius dei erat iste. Lucas autē ait quòd iustus erat, putari potest diuersum: sed vel vtrūque dictū à Cēturione debemus intelligere, & aliud illū, & aliud istū commemorasse: vel fortasse Lucam exprimere sententiam Centurionis, quomodo dixerit Iesum filium dei: fortè enim non eum vnigenitū æqualem patri Cēturio intellexerat, sed ideo filium dei dixerat, quia iustū crediderat, sicut multi iusti dicti sunt filij dei. Iam verò quia Matthæus addidit eos, qui cum Cēturione erant, Lucas verò hoc tacuit, nō est cōtrarium, cū alius dicit quod alius tacet: & Matthæus dixit, Timuerunt valde: Lucas autē nō dixit, Timuit sed glorificauit deum, quis oon intelligat deum timendo glorificasse? Theo. Nunc aotem videtur effectum sortiri quod domious dixerat, Cùm exaltatus fuero, omnia ad me traham. Exaltatus nanque in cruce attraxit latronē & Centurionē, sed & quosdā Iudæorum, de quibus sequitur, Et omois torba eorum qui simul aderant ad spectaculū istud, & videbant &c. Bed. Quòd percutiebant pectora (qoia pœnitētiæ luctus indicium est) potest dupliciter intelligi, siue eū cuius vitā dilexerunt iniustè occisum dolebāt, siue cuius mortem se impetrasse meminerant, hunc in morte amplius glorificatū tremebant. Notandū autem ꝙ geotiles deū timentes, apertæ cōfessionis voce glorificāt: Iudæi percutientes solū pectora, silentes domum redeunt, Ambr. O duriora saxis pectora Iudæorum. Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum morte condēnat, elementa fugiuot, terra cōcutitur, monumenta reseraotur, Iudæorum tamen immobilis duritia manet orbe cōcusso. Beda, Vnde meritò per Centurionem fides ecclesiæ designatur, quæ dei filiū tacēte synagoga cōfirmat. Impletur autē quod dominus patri cōqueritur, dicens: Elōgasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria. vnde sequitur: Stabant autem omnes noti eius à longe. Theoph. Sed fœminarū genus olim maledictum, manet & videt hæc omnia. Sequitur enim: Et mulieres quæ secutæ erant, &c. Et sic primæ resocillantur iustificationes, vt benedictiooe à passione profluente sicut & resurrectione.

Impletio verbi dei.

Iudæorū duritia.

Et ecce vir nomine Ioseph qui erat Decurio, vir bonus & iustus, hic non consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimathia ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipse regnum dei. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, & depositum inuoluit in syndone, et posuit illud in monumēto exciso, in quo nondū quisquam positus fuerat. Et dies erat parasceues, et sabbatum illucescebat. Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodū positum erat corpus eius, et reuertentes parauerunt aromata et unguenta, et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

Græcus, Fuerat quandoque Ioseph occultus Christi discipulus, denique vinculū timoris rūpens feruentior factus domioicum corpus turpiter pēdens à ligno deposuit: cōparans pretiosam margaritam verborū modestia. vode dicitur, Et ecce vir nomine Ioseph qui erat Decurio. Bed. Decurio vocatur quòd sit ordine curiæ, & officia curiæ administret, qui etiam curialis à procurando munera ciuilia solet appellari. Magnæ ergo Ioseph dignitatis apud seculum, sed maioris apud deum meriti fuisse laudator. vnde sequitur: Vir bonus & iustus &c. Arimathia ipsa est Ramatha ciuitas Helcanæ & Samuelis. Aug. de con. euan. Dicit autem Ioannes ꝙ erat discipulus Iesu, vnde & hic subitur: Qui expectabat & ipse regnum dei. Meritò autem monet, cur ille qui propter timorem occultus erat discipulus, ausus sit petere corpus eius, quod nullus eorom qni eum palàm sequebantur, auderet. Sequitur enim: Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Sed intelligeodum est istum fiducia dignitatis hoc fecisse, qua præditus poterat familiariter intrare ad Pilatum. In extremo autem illo officio funeri exhibendo minus videtur curasse de Iudæis, quanuis soleret in domioo audiendo eorū ioimicitias deuitare. Beda, Sic igitur per iustitiam meritorum sepeliendo corpori dominico dignus fuit per nobilitatem potentiæ secularis illud impetrare. vnde sequitur: Et depositum inuoluit io syodone. Ex simplici sepultura domini, ambitio diuitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem possint carere diuitiis. Athana. Enormiter etiam agunt qui condiunt corpora mortuorum, & ea non sepeliunt, etiam si sancta sint: quid enim sanctius aut maius Domini corpore? quod tamen io monumento positum est, donec die tertia resurrexit. Sequitur eoim: Et posuit eum in moourneo. exciso. Beda, Scilicet de petra, ne si ex multis lapidibus ædificatum esset post resorrectionē suffossis tumuli fundamētis ablatus furto diceretur. In nouo etiā ponitur monumēto. Nam sequitur: In quo nondū quisquam positus fuerat, ne post resurrectionē cæteris corporibus remanentibus, surrexisse alius suspicaretur. quia verò sexta

Ioseph iustitia.

Sepultura suadetur.

die homo factus eſt, rectè dñs ſexta die crucifix⁹ humanæ reparationis impleuit arcanũ. vnde ſequitur: Et erat dies paraſceues, quod præparatio interpretatur, quo nomine ſextã feriam appellabãt, quia ea die quæ in ſabbatum forent neceſſaria præparabant, quia verò ſeptimo die requieuit conditor ab opere ſuo, ſabbato dominus in ſepulchro requieuit. vnde ſequitur: Et ſabbatũ illuceſcebat. Suprà autem legimus, quia ſtabant omoes noti eius à longe, & mulieres quę ſecutæ erant eum: his ergo notis Ieſu poſt depoſitum eius cadauer ad ſua remeantibus, ſolæ mulieres quæ arctius amabant funus

Paraſceues ratio

ſubſecutæ, qno poneretur inſpicere cupiebant. Sequitur enim: Subſecutæ autẽ mulieres quæ cum ipſo venerant de Galilæa viderunt mnnumeotũ, & quemadmodum poſi. cor. eius: vt. ſ. ei tẽpore congruo munus poſſent ſuæ deuotionis offerre. Theo. Neque tamẽ fidem debitã adhuc habebant, ſed quaſi puro homini aromata & vnguenta parabant more Iudæorũ, qui talia exhibebant defunctis. vnde ſequitur: Et reuertentes parauerunt &c. Beda, Sepulto enim domino quandiu licebat operari. i. vſque ad ſolis occaſum vnguẽtis præparandis erant occupatæ. Mandatũ autẽ erat, vt ſabbati ſilentiũ id eſt quies à veſpera vſque ad veſperam ſeruaretur. Sequitur enim: Et ſabbato quidẽ ſiluerunt ſecundũ mandatum. Amb. Myſticè autẽ iuſtus Chriſti corpus ſepelit. Talis eſt enim Chriſti ſepultura, quæ fraudẽ iniquitatémque nõ habeat. Meritò autẽ Matthæus huoc diuitem dixit, ſuſcipiendo enim diuitẽ neſciuit fidei paupertatẽ: iuſtus corpus Chriſti operit ſyndone. Veſti & tu domini corpus gloria ſua, vt & ipſe ſis iuſt⁹: & ſi mortuũ credis, operi tamen diuinitatis plenitudine ſuæ, ſed & veſtitur eccleſia ionocentiæ gratia. Bed. Ille etiam in ſyndone munda inuoluit Ieſum qui pura mente eum ſuſceperit. Amb. Nec ocioſe alius euangeliſta monumẽtum nouũ dixit, alius monumentũ Ioſeph: etenim tumulus his paratur, qui ſub lege ſunt mortis, victor mortis tumulum ſuum non habet. Quæ enim cõmunicatio tumulo & deo? ſolus enim tumulo includiẽ, quia mors Chriſti & ſi ſit cõmunis ſecundũ naturã, ſpecialis eſt ſe

Nota myſterium.

cundũ virtutẽ. Bene autẽ Chriſtus in monumẽto conditur iuſti, vt iuſtitiæ habitatione requieſcat: monumẽtum enim hoc in duritiæ gẽtilis petra iuſtus excidit penetrali verbi, vt prætẽderet in nationibus virtus Chriſti, cui pulcherrimè admotus eſt lapis. Quicũque in ſe bene bumauerit Chriſtum, diligẽter cuſtodiat, ne eum perdat, néve perſidiæ ſit ingreſſus. Bed. Quòd autẽ dominus ſexta die crucifigitur, ſeptima in ſepulcbro quieſcit: ſignificat quòd in ſexta mundi ætate nos pro domino pati, & velut mũdo crucifigi neceſſe eſt. In ſeptima verò. i. poſt mortẽ, corpora quidẽ in tumulis, animæ verò cum domino requieſcũt. Vſque huc & mulieres ſanctæ. i. anime humiles, dilectione ſeruẽtes, paſsioni Chriſti diligẽter obſequuntur: & ſi fortè valeant imitari, ſedula curioſitate quo ordine ſit eadem paſsio completa perpendunt: qua lecta, audita, recordata, mox ad paranda ſe opera virtutũ quibus Chriſtus delectetur cõuertunt, vt futura præſentis vitæ paraſceue, & requie beata, tempore reſurrectionis occurrere Chriſto valeant cum aromatibus ſpiritualium actionum.

CAPVT XXIIII.

VNa autem ſabbati ualde diluculo uenerunt ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata, & inuenerunt lapidem reuolutum à monumento, & ingreſſæ non inuenerunt corpus domini Ieſu. Et factũ eſt dum mente conſternatæ eſſent de iſto, ecce duo uiri ſteterunt ſecus illas in ueſte refulgenti. Cùm timerent autem, & declinarent uultum in terrã, dixerunt ad illas: Quid quæritis uiuentẽ cum mortuis? non eſt hìc, ſed ſurrexit. Recordamini qualiter loquutus eſt uobis, cùm adhuc in Galilæa eſſet, dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia reſurgere. Et recordatæ ſunt uerborum eius, & regreſſæ à monumento, nunciauerũt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autem Maria Magdalene & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ quæ cum illis erant, quæ dicebant ad apoſtolos hæc. Et uiſa ſunt ante illos, ſicut deliramentum uerba iſta, & non crediderunt illis. Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum, & procumbens uidit linteamina ſola poſita, & abiit ſecum mirans quod factum fuerat.

Beda, Religioſæ mulieres non ſolùm in die paraſceue, ſed etiam ſabbato tranſacto. i. ſole occidente, mox

Mulierũ religio.

vt operandi licentia remeauit, emerunt aromata, vt veniẽtes vngerẽt corpus Ieſu, ſicut Marcus teſtatur: præoccupante tamen iam noctis articulo monumentũ adire non valuerunt. Et ideo dicitur: Vna autem ſabbati valde diluculo &c. Vna ſabbati ſiue prima ſabbati, prima eſt à ſabhato, quam diem dominicam propter domini reſurrectionem mos Chriſtianus appellat. Quòd autem valde diluculo mulieres venere ad monumentum, magnus quærendi & inueniẽdi dominum feruor charitatis oſtenditur. Amb. Sed magna oritur hoc loco pleriſq; dubitatio: ſiquidem hic valde dilnculo, Mat

Concord. euang.

thæus veſpere ſabbati mulieres ad monumentum veniſſe dixerũt: ſed euãgeliſtas de diuerſis putes dixiſſe temporibus, vt primas alias mulierum & alias coniicias viſiones. Quod autem ſcriptum eſt, Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati reſurrexiſſe dominũ: ſic temperãdum eſt, vt neq; mane domioica quę eſt prima poſt ſabbatũ, neq; ſabbato reſurrectio facta credatur: nã quomodo triduũ cõpletur? Non ergo veſpeaſcẽte die, ſed veſpere noctis reſurrexit. Deniq; Græc. Serò dixit. Serò autẽ & horã ſignificat in occaſu diei & rei cuiuſlibet tarditatem: quomodo ſi dicas, Serò mihi ſurgendũ eſt. Eſt ergo & ſerò tẽpus noctis profundum vnde & mulieres ad monumentũ accedẽdi habẽt facultatem cuſtodibus quieſcẽtibus. Et vt ſcias nocte factũ, mulieres aliæ ſciunt, aliæ neſciunt. Sciunt qnæ obſeruant noctibus & diebus, neſciunt quæ receſſerũt. Neſcit vna Maria Magdalene ſecũdum Ioannem. Nam eadẽ & ante ſcire, & poſtea neſcire non potuit: ergo ſi plures Marię, plures etiam fortaſſe Marię Magdalene: cũ illud nomen perſonæ ſit, hoc ſumatur à loco. Auguſt. de conſen. euan. Vel Matthæus à prima parte noctis quod eſt veſpere, ipſam voluit noctẽ ſignificare, cuius noctis fine venerunt ad monumentũ: & hoc ea de cauſa, quia iam à veſpere parauerãt, & licebat afferre aromata trãſacto ſabbato. Euſeb. Iacebat autẽ organũ verbi extinctum, magnus verò lapis claudebat ſepulchrum, quaſi mors eũ duxiſſet captiuum: ſed nõdum lapſo triduo, vita ſe promit iterũ poſt ſufficientem mortis coniunctionem. vnde ſequitur: Et inuenerunt lapidem, &c. Theo. Nam angelus reuoluerat eum: vt teſtatur Matthæus. Chry. Amotus autẽ eſt lapis poſt reſurrectionem propter mulieres, vt credant reſurrexiſſe dominnm videntes monumentũ vacnũ corpore. vnde ſequitur: Et ingreſſæ nõ inuenerũt cor. do. Ieſu. Cyril. Cũ igitur non inueniſſent cnrpus Chriſti quod reſurrexerat, ducebãtur diuerſis cogitationib⁹: & propter amorẽ Chriſti & adhibitã ſolicitudinem, meruerunt viſionẽ angelicã. Sequitur enim: Et factũ eſt dũ mẽte cõſternatę eſſent &c. Euſeb. Iocũditatis & gaudij indicia ſalutiferæ reſurrectionis, & fulgẽtes amictus præſtãtes. Moyſes enim plagas Aegyptiis præparans in flãma ignis angelũ perſpexit, ſed non tales viſi ſunt mulieribus in ſepulchro, ſed mites & hilares, quales decebat cõſpici in regno & gau

Consen. euang.

dio domini. Et ſicut in paſsione eclypſatus eſt ſol mœroris & angnſtiæ ſigna promẽs crucifigẽtibus filiũ dei, ita angeli vitę ac reſurrectionis precones habitũ ſaluti- feri feſti cãdidati deſignabãt. Amb. Sed quomodo Marcus vnũ inuenẽ in albis ſedentẽ, Matthęus vnũ, Ioannes & Lucas duos angelos in albis ſedentes viſos eſſe memorauerunt? Aug. de con. euan. Poſſumus intelligere vnũ angelũ viſum à mulieribus, & ſecũdũ Marcũ & ſecundũ Matthęũ, vt eas ingreſſas in monumẽtũ accipiam᷑. ſ. in aliquod ſpaciũ quod erat aliqua materia cõmunitũ ante illũ ſaxei ſepulchri locũ, atque ibi vidiſſe angelum ſedẽtẽ à dextris quod dicit Marcus: deinde intus ab eis dũ inſpicerẽt locũ in quo iacebat corpus domini, viſos duos alios angelos ſtantes, ſicut dixit Lucas locutos ad earundẽ exhortãdũ animũ & ædificandã fidẽ. vnde ſequitur, Cùm timerẽt autẽ, &c. Bed. Sanctæ mulieres aſtãtibus ſibi angelis nõ in terrã cecidiſſe, ſed vultũ dicũtur in terrã declinaſſe: nec quempiã ſanctorũ legimus tẽpore dominicę reſurrectionis, vel ipſi domino vel angelis ſibi viſis terræ proſtratũ adoraſſe: vnde mos obtinuit eccleſiaſtic᷑, vel in memoriã dominicæ, vel noſtræ ſpem reſurrectionis omnib᷑ dominicis diebus, & quinquageſimo tẽpore nõ flexis genib᷑, ſed declinatis in terram vultibus oremus. Nõ erat autẽ in monumẽto (qui locus eſt mortuorũ) quærẽdus ille qui ad vitã reſurrexit à mortuis. Et ideo ſubditur, Dixerũt ad illas. ſ. angeli ad mulieres: Quid quæritis? viuẽ. cũ mor. nõ eſt hic, ſed ſurrexit. Die autem tertia ſicut ipſe inter diſcipulos tã viros q̃ fœminas prædixit, reſurrectionis ſuæ triumphũ celebrauit. vnde ſequit᷑: Reco. quali. locu. eſt &c. Die nãque paraſceuæ hora nona ſpiritũ tradẽs, veſpere ſepultus, mane prima ſabbati reſurrexit. Atha. Poterat ſiquidẽ ſtatim ſuſcitare corpus à morte. Sed dixiſſet aliquis eũ nequaquã fuiſſe, vel nõ plenè mortẽ ei inhæſiſſe: & fortaſſe ſi reſurrectio dñi fuiſſet dilata, latuiſſet incorruptionis honor. Vt igitur corpus oſtẽderet mortuum vnius interpellationẽ diei paſſus eſt: & tertia die corpus ſuum incorruptũ demõſtrauit. Bed. Vno etiam die in ſepulchro & duabus noctibus iacuit, quia lucem ſuæ ſimplæ mortis, tenebris duplæ noſtræ mortis adiunxit. Cyrill. Inſtructæ autẽ mulieres angelorũ affatibus accelerantes, retulerunt diſcipulis. vnde ſequitur: Et recordatæ ſunt verborũ eius, & regreſſæ à monumẽto, nũtiauerunt hæc omnia illis vndecim, & cæteris omnibus. Nanque fœmina quæ quondã mortis fuit miniſtra, venerandũ reſurrectionis myſteriũ prima percepit & nũtiat. Adeptũ eſt igitur fœmineũ genus ad ignominiæ abſolutionẽ & maledictiõis repudiũ. Amb. Mulieribus autẽ docere in eccleſia non permittitur, ſed domi viros ſuos interrogãt. Ad eos ergo fœmina mittitur, qui domeſtici ſunt. quæ autẽ fuerint hæ mulieres oſtendit, ſubdẽs: Erat aũt Maria Magdalene. Bed. Ipſa eſt ſoror Lazari. Et Ioanna vxor Cuſæ procuratoris Herodis. Et Maria Iacobi. i. mater Iacobi minoris & Ioſeph. Et communiter de aliis ſubditur: Et cæterę quæ cũ eis erant, quæ dicebant ad apoſtolos hæc. Vt enim perpetui reatus apud viros mulier opprobrium non ſuſtineret, quæ culpã viro transfuderat, transfudit & gratiam. Theo. Eſt aũt naturaliter incredibile mortalibus reſurrectionis miraculũ. vnde ſequitur: Et viſa ſunt ante illos, &c. Bed. Quod nõ tã illorũ infirmitas, q̃ noſtra (vt ita dicã) futura firmitas fuit. Ipſa nanque reſurrectio illis dubitantibus per multa argumẽta mõſtrata eſt, quæ dum nos legentes agnoſcimus, de eorum dubitatione ſolidamur. Theo. Petrus autẽ hoc audiens tollit moras, & vadit ad monumentũ, quia nec ignis nouit moras ingeſtus materiæ. vnde ſequitur: Petrus autẽ ſurgens cucurrit ad monumentũ. Euſe. Solus enim ipſe credit fœminis dicentibus ſe angelos vidiſſe, & cũ eſſet eximij affectus præ cæteris, ſedulũ ſe promebat, paſsim circunſpiciens dominũ vnde ſequitur: Et procumbẽs vidit ſola linteamina poſita. Theo. Cùm autẽ ad monumẽtum fuiſſet, hoc primò cõſecutus eſt, vt miraretur quę prius ab ipſo vel aliis deridebãtur. vnde ſequitur, Et abiit ſecũ mirans quod factũ fuerat. i. apud ſe mirans rei euentum, qualiter ſola linteamina derelicta fuere corpore myrrha perũcto: vel quaniã oportunitatem habuiſſet fur, vt hic ſemotim inuoluta dimittẽs, circunſtantibus militibus corpus auferret. Aug. de cõ. euã. Intelligitur autem hoc Lucas recapitulando poſuiſſe de Petro. tũc enim cucurrit Petrus ad monumentum, quando & Ioannes, cùm tantummodo à mulieribus præcipuè à Maria Magdalene nuntiatum eis fuerat de corpore ablato: poſtea autem facta ſunt hæc de viſione angelorũ. Ideo autẽ Lucas Petrũ ſolũ cõmemorauit: quia illi primitus Maria nuntiauerat. Item poteſt mouere ꝙ Petrum non intrantem, ſed procumbentem dicit Lucas: ſola linteamina vidiſſe & diſceſsiſſe mirantẽ, cũ Ioannes dicat ita ſe linteamina vidiſſe poſita, & ſeipſum poſt Petrum intraſſe. Sed intelligendũ eſt Petrũ primò procumbentẽ vidiſſe: quod Lucas cõmemorat, Ioannes tacet: pòſt autem ingreſſus eſt antequam Ioannes intraret. Beda, Iuxta intellectũ verò myſticũ per hoc ꝙ mulieres valde diluculo veniunt ad monumẽtũ, datur nobis exemplum diſcuſsis vitiorum tenebris ad domini corpus accedere. Nã & ſepulchrũ illud figurã dominici habebat altaris, in quo corporis Chriſti myſteria non in ſerico, nõ in pãuo tincto, ſed inſtar ſyndonis quo eum Ioſeph inuoluit in linteo puro debẽt cõſecrari: vt ſicut ipſe verã terrenæ naturæ ſubſtãtiam pro nobis morti obtulit, ita & nos in cõmemoratione ipſius purũ de terræ germine candidũmq;, & multimodo quaſi mortificationis genere caſtigatũ, altari linũ imponamus. Aromata autẽ quæ mulieres deferũt, ſignificãt odorẽ virtutũ & orationũ ſuauitatẽ, quib᷑ altari appropinquare debemus.

Petri admiratio.

Myſtica expoſitio ſepulturæ

Reuolutio autẽ lapidis inſinuat reſerationẽ ſacramẽtorũ, q̃ tegebãtur velamine literæ legis, quę in lapide ſcripta eſt, cuius ablato tegmine corpus mortuũ nõ inuenitur, ſed viuũ euãgelizatur, quia etſi cognouim᷑ ſecũdũ carnẽ Chriſtũ, ſed iam nũc nõ nouimus. quomodo aũt poſito ĩ ſepulchro corpore dñi angeli aſtitiſſe legũtur, ita etiam tẽpore cõſecrationis myſterij corporis Chriſti aſsiſtere ſunt credendi. Nos ergo exẽplo deuotarum mulierũ, quoties myſteriis cęleſtibus appropinquamus propter angelicã præſentiam, ſeu propter reuerentiam ſacræ oblationis cũ omni humilitate vultũ declinemus in terram, nos cinerem & terram eſſe recolentes.

Et ecce duo ex illis ibant ipſa die in caſtellum, quod erat in ſpacio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem nomine Emaus, & ipſi loquebantur adinuicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum eſt dum fabularentur, & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoſcerent, & ait ad illos: Qui ſunt hi ſermones quos confertis adinuicem ambulantes, et eſtis triſtes? Et reſpondens unus cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, et non cognouiſti quæ facta ſunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt, de Ieſu Nazareno, qui fuit uir propheta, potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo, & quomodo eum tradiderunt ſummi ſacerdotes & principes noſtri in damnationem mortis, et crucifixerũt eum? Nos autẽ ſperabamus, quia ipſe eſſet redempturus Iſrael. Et nunc ſuper hæc omnia, tertia dies eſt hodie quòd hæc facta ſunt. ſed et mulieres quædã ex noſtris terruerunt nos, quæ ante lucẽ fuerũt ad monumentũ, et nõ inuento corpore eius, uenerũt

dicentes se etiam uisionem angelorum uidisse, qui dicūt eum uiuere. Et abierunt quidā ex nostris ad monumentū, & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum uerò non inuenerunt.

Glo. Post manifestationē resurrectionis Christi per angelos mulieribus factā, manifestatur vlterius eadem resurrectio per ipsius Christi apparitionem discipulis. vnde dicitur: Et ecce duo ex illis ibant &c. Theo. Quidam alterum horum duorum Lucā inquiunt esse, & ob hoc suum nomē occultasse. Amb. Vel duobus discipulis seorsum dominus iam se vespere demonstrat. s. Ammaoni, & Cleophæ. Aug. de con. euan. Castellum autē illud non absurdè accipimus, etiam villam secūdū Marcum potuisse appellari. Deinde castellum describit, dicens: Quod erat in spacio stadiorū sexaginta ab Hierusalē, nomine Emaus. Bed. Ipsa est Nicopolis ciuitas insignis Palæstinę, quę post expugnationē Iudææ sub Marco Aurelio Antonio principe restaurata, cū statu mutauit & nomē. Stadiū autē, quod authore, vt Gręci dicūt, Hercule, viarū spacia mēsurat, octana est pars milliarij. Et ideo sexaginta stadia septē millia passuum & quinquaginta significat, quod spaciū itineris eis qui de morte & sepultura domini certi gradiebātur de resurrectione domini dubij. Nam resurrectionē quæ post septimā sabbati facta est octauo numero cōtineri nullus ambigit. Discipuli ergo qui de domino loquentes incedunt, sextum milliariū cœpti itineris cōpleuerant, quia illum sine querela viuentē vsque ad mortē quā in sexta sabbati subiit peruenisse dolebāt. Cōpleuerant & septimum quia hunc in sepulchro nō dubitabāt quieuisse. Sed de octauo dimidiū tantū peregerāt, quia gloriam iam celebratæ resurrectionis nō credebāt perfectè. Theo. Prædicti autē discipuli loquebātur de his adinuicē quę acciderant, nō quasi credētes, sed sicut stupentes in rebus extraneis. vnde sequitur: Et ipsi loquebātur adinuicem de his omnibus quæ acciderant. Bed. Loquētes autē de se dominus appropinquans comitatur, vt & fidē resurrectionis mētibus eorū incēdat, & quod se facturū promiserat impleat. s. vt vbi sunt duo vel tres ī nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum. vnde sequitur: Et factū est dū fabularētur &c. Theo. Obtento enim iam spiritali corpore non obstat loci distantia quin adesset quibus volebat, nec vlterius naturalibus legibus corpus suum regebat, sed spiritaliter & supra naturam: vnde vt Marcus dicit, sub alia forma eis videbatur, in qua nō cōcedebatur eis eius cognitio. Sequitur enim: Oculi autē eorū tenebātur ne illum agnoscerent, vt. s. totam suam dubiam intentionē reuelent, & vulnus detegentes recipiant medicinā, vt cognoscerent quòd quamuis corpus ipsum quod passum fuerat resurrexerit, non tamē amplius tale erat vt esset omnibus visibile, sed tantū ab his à quibus vellet videri, & vt nō dubitent quare de cætero non cōuersatur inter plebē, quia. s. post resurrectionem cōuersatio eius non esset digna hominibus, sed diuina magis, quod etiam est forma resurrectionis futurę, in qua sicut angeli conuersabimur & filij dei. Greg. in ho. Cōuenienter etiā eis speciem quā recognoscerēt, non ostēdit, hoc agens foris in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. ipsi nanq; apud seipsos intus, & amabant, & dubitabant. De se ergo loquētibus præsentiā exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciē abscōdit, verba quidē eis contulit. Nam sequitur: Et ait illis: Qui sunt hi sermones &c. Grǣcus, Conferebant quidē inter se quasi non amplius expectantes Christū viuentem, sed dolorosi quasi perempto saluatore. vnde sequitur: Et respondēs vnus, &c. Theo. q. d. Tu solus peregrinus, & extra confinia Hierusalem habitās, & expers es eorum quæ in medio eius contigerunt, & hæc ignoras? Beda, Vel hoc dicit, quia peregrinum putabāt eum, cuius vultū nō agnoscebāt: sed reuera peregrinus erat eis, à quorū naturæ fragilitate percepta iam resurrectionis gloria longè distabat, & à quorum fide vtpote resurrectionis eius nescia manebat extraneus. Sed adhuc dominus interrogat. Nam sequitur: Quibus ille dixit, Quæ? Et ponitur eorū responsio, cū subditur, Et dixerunt ei, De Iesu Nazareno qui dicitur propheta. Prophetā fatentur, filium dei tacent. Vel nondū perfectè credētes, vel soliciti ne inciderent in manus Iudæorum persequentiū, quia nesciebāt quis esset quod verū credebāt celātes. Ad cuius commendationem subditur: Potens in opere & sermone. Theop. Primò quidē est opus, secundò sermo: nullus enim doctrinæ sermo approbatur, nisi prius is qui docet, se ostēdat authorē: præcedit eñ opus aspectū: nam nisi mundaueris intellectus speculū per opera, nō emicat decor optatus. Adhuc autē subditur: Corā deo & omni populo. Nam primò cōplacendū est deo, deinde curandum quantū possibile est de innocētia apud homines, vt præcedēte diuino cultu viuamus sine scandalo plurimorū. Græcus, Deinde assignat causā tristitiæ, traditio & passio Christi, cùm sequitur: Et quomodo tradiderūt &c. Subditur autē desperantiū vox, cùm dicitur, Nos autē sperabam⁹ ꝙ ipse esset redēpturus Israel. Sperabamus, inquit non, speramus, ac si mors dñi similis esset mortibus aliorū. Theo. Expectabant enim Christū saluaturum & redempturū populū Israel ab insurgētibus malis & à seruitute Romanorū, ipsum quoque credebant terrenum regē fieri, quem putabāt promulgatam in se mortis sentētiam cauere potuisse. Bed. Meritò ergo tristes incedebant, quia & seipsos quodāmodo arguebant quòd in illo redēptionem sperauerint, quem iam mortuum viderant, nec resurrecturum credebant: & maximè dolebāt eum sine causa occisum, quem nouerāt innocentē. Theo. Vidētur tamē hi viri non omnino increduli esse per hoc quod subditur: Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quòd hæc facta sunt. In quo vidētur habere memoriā eius, ꝙ eis dominus dixerat se tertia die resurrecturū. Græcus, Porrò relatam à mulieribus resurrectionis famam cōmemorat, cùm subditur: Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, &c. Dicunt quidem hoc, quasi non credentes, propter quod referūt se territos. i. stupefactos. Non enim quod erat eis relatum, firmum æstimabant, aut angelicam illuminationem fuisse, sed stuporis & turbidinis causam inde sumebant. Testimonium quoq; Petri non certum æstimabant, dum diceret se non vidisse dominum, sed resurrectionem eius coniicere ex eo quòd corpus ipsius in sepulchro non iacebat. vnde sequitur: Et abierūt quidam &c. Aug. de con. euang. Cùm autem Lucas dixerit Petrum accurrisse ad monumentum, & Cleophā dixisse ipse retulerit, quòd quidā eorum ierant ad monumentum, intelligitur attestari Ioanni quòd duo ierint ad monumentum, sed Petrum primò solùm commemorauit, quia illi primitus Maria nunciauerat.

Emaus Nicopolis.

Doctrina moralis.

Apostolorum diffidentia.

Et ipse dixit ad eos, O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ? Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quò ibant, & ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies, & intrauit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum. & cognouerunt eum. Et ipse euanuit ex oculis eorum. Et dixerunt adinuicem: Nonne

cor noſtrum ardens erat in nobis dum loqueretur in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Et ſurgentes eadem hora regreſsi ſunt in Hieruſalem: & inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, quòd ſurrexit dominus uerè, & apparuit Simoni. Et ipſi narrabant quæ geſta erant in uia, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis.

Theo. Quia prædicti diſcipuli nimia dubietate laborabãt, domin⁹ eos redarguit. vnde dicit: Et ip. di. ad eos, O ſtulti. Ferè enim eadẽ dixerant, quæ & aſtãtes cruci: Alios ſaluos fecit, ſeipſum nõ poteſt ſaluũ facere. Et tardi corde ad credẽdũ in omnibus quæ locuti ſunt prophetæ, particulariter quædam, & nõ vniuerſaliter oĩa: puta ſi aliquis credat quæ de cruce Chriſti dicuntur à ꝓphetis, ſicut eſt illud: Foderunt manus meas, & pedes meos: quę verò ſpectãt ad reſurrectionẽ nõ credãt, ſicut eſt illud: Nõ dabis ſanctũ tuũ videre corruptionẽ. Decet aũt in omnibus fidẽ adhibere prophetis, tã in glorioſis quæ de Chriſto prædixerũt, quã in gloriis, quia ex paſsione malorũ eſt ingreſſus in gloriã. vnde ſequitur: Nõne hęc oportuit pati Chriſtũ, &c. ſ. ſecundum humanitatẽ. Iſi. Sed etſi oportebat Chriſtũ pati, tamẽ qui crucifixerũt, rei ſunt pœnę, nõ enim ſatagebant perficere quod deus diſponebat: vnde & eorum executio fuit impia: dei verò diſpenſatio prudẽtiſsima, qui nequitiã eorũ in beneficia generis humani conuertit, quaſi vtens vipereis carnibus ad antidoti ſalutiferi confectionẽ. Chry. Et ideo dominus oſtendit cõſequenter hæc omnia nõ eueniſſe ſimpliciter, ſed ex dei ꝓpoſito antè prædeſtinato. vnde ſequitur: Et inci. à Moyſe, &c. q. d. Poſt quam eſtis tardi ego prõptos vos reddã, myſteria ſcripturarũ vobis exponendo. Nam ſacrificiũ Abrahæ, cũ Iſaac dimiſſo immolatus eſt aries, hoc ꝑfigurauit. Sed & in aliis ſcripturis propheticis ſparſim iacent myſteria crucis & reſurrectionis Chriſti. Beda, Si autẽ Moyſes & prophetæ in Chriſto locuti ſunt, & eum per paſsionẽ in gloriã intraturũ prædixerunt, quomodo gloriatur ſe eſſe Chriſtianum, qui neq; qualiter ſcripturæ ad Chriſtũ pertineãt inueſtigat, neq; ad gloriã quã cũ Chriſto habere cupit, per paſsionẽ attingere deſiderat? Græc. Quia verò prædixit euangeliſta, Tenebãtur oculi eorũ ne eũ agnoſcerent, donec ſermo domini mentem eorum moueret ad fidem, cõuenienter opportunum aſpectum ſui auditui ſubiungit. vnde ſequit: Et appro. caſt. &c. Aug. de quæ. euan. Quod non ad mẽdacium pertinet: nõ enim omne quod fingimus mendacium eſt, ſed quando id fingimus quod nihil eſt, ſignificat, tunc mendaciũ eſt: cũ autẽ fictio noſtra refertur ad aliquam ſignificationem, non eſt mendacium, ſed aliqua figura veritatis: alioquin omnia quæ à ſapientibus & ſanctis viris, vel etiã ab ipſo domino figuratè dicta ſunt, mendacia deputabũtur, quia ſecundũ vſitatũ intellectũ non conſiſtit veritas in talibus dictis. Sicut autẽ dicta, ita etiã finguntur facta ſine mẽdacio ad aliquã rem ſignificãdã. Greg. in ho. Quia ergo adhuc in eorũ cordibus peregrinus erat à fide, ire ſe lõgius finxit. Fingere nanq; cõponere dicimus, vnde & cõpoſitores luti, figulos vocamus. Nihil ergo ſimplex veritas per duplicitatẽ fecit, ſed talẽ ſe exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mẽte. Sed quia eſſe extranei à charitate non poterãt, hi cũ quibus charitas gradiebatur, eũ ad hoſpitiũ quaſi peregrinũ vocant. vnde ſequitur: Et coegerũt illum. Ex quo exẽplo colligitur, quia peregrini ad hoſpitium non ſolũ inuitandi ſunt, ſed etiã trahendi. Glo. Nec ſolũ factis eum cogunt, ſed etiã verbis induciunt. Sequitur enim: Dicẽtes, mane nobiſcum, &c. Greg. in ho. Ecce autem cũ per mẽbra ſua Chriſtus ſuſcipitur, ſuſceptores ſuos etiã ꝑ ſemetipſum requirit. Sequitur enim: Et intra. cũ illis. Menſam ponunt, cibos afferunt, & deum quem in ſcripturæ ſacræ expoſitione non cognouerant, in panis fractione cognoſcũt. Sequitur enim: Et fa. eſt dum recũberet, &c. Chry. Quod nõ de ſenſibilibus oculis dictum eſt, ſed de ſenſu mentali. Aug. de con. euang. Neque enim clauſis oculis ambulabant, ſed inerat aliquid quo non ſinerentur agnoſcere quod videbant, quod. ſ. caligo & aliquis humor efficere ſolet: non quia dominus non poterat transformare carnem ſuam, & alia reuera eſſet effigies, quam ſolebant intueri quandoquidem & ante paſsionem transformatus eſt in monte, vt facies eius clareſceret ſicut ſol. Sed non ita nunc factum eſt: non enim incõgruenter accipimus hoc impedimentum in oculis eorum à ſatana fuiſſe ne agnoſceretur Ieſus, ſed tantùm à Chriſto facta eſt permiſsio vſque ad ſacramẽtum panis, vt veritate corporis eius participata, remoueri intelligatur impedimentum inimici: vt Chriſtus poſsit agnoſci. Theop. Sed & aliud innuit, ꝙ. ſ. ſumentibus ſacrum panem aperiuntur oculi, vt eum agnoſcant: magnam enim & ineffabilem vim habebat domini caro. Aug. de quę. euã. Vel ꝙ dominus ſe ire longius finxit, cùm comitaretur diſcipulos exponens ſacras ſcripturas, vtrum ipſe eſſet ignorantibus, ſignificat quia hoſpitalitatis officio ad ſuam cognitionẽ peruenire poſſe homines intimauit: vt cùm longius ipſe ab hominib⁹ abſceſſerit, ſuper omnes cęlos cũ eis trãſit, qui hæc exhibent ſeruis eius. Tenet ergo Chriſtum ne longius ab eo eat, quiſquis catechizator verbo in omnibus bonis ei qui ſe catechizat, communicat. Etenim iſti catechizati erant verbo, cùm exponeret eis ſcripturas. Et quia hoſpitalitatem ſectati ſunt, eũ quem in ipſa expoſitione ſcripturarum, non cognouerunt, in panis fractione cognoſcunt: non enim auditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Greg. in ho. Quiſquis ergo audita vult itelligere, feſtinat ea quæ iam intelligere potuit opere implere. Ecce dominus nõ eſt cognitus dum loqueretur, & dignatus eſt cognoſci dum paſcitur. Sequitur enim: Et ipſe eua, ex oculis eo. Theop. Non enim tale corpus habebat, vt diutius cum eis commorari deberet: & hoc pariter augeret affectum eorum. vnde ſequitur: Et dixerunt ad inuicem, Nónne cor noſtrum ardẽs erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? Orig. Per quod innuit quòd prolati ſermones à ſaluatore accendebant audiẽtium cor ad amorem diuinum. Greg. in ho. Pẽteco. Ex audito enim ſermone inardeſcit animus, torporis frigus recedit, mẽs in ſuperno deſiderio fit anxia. Audire libet præcepta cæleſtia, & quot mãdatis inſtruitur, quaſi tot facibus inflammatur. Theop. Ardebat ergo cor eorum, vel igne verborum domini quibus intendebant tanquã veris. Vel quia eo diſſerẽte ſcripturas percellebatur intrinſecus cor eorum, quòd ille qui diſſerebat dominus eſſet. Adeò ergo lætati ſunt, vt nullã moram paſsi, mox reuerſi ſunt in Hieruſalem, & hoc eſt quod ſequitur: Et ſurgentes ea. ho. re. ſunt in Hieru. Surrexerunt quidem eadem hora: peruenerunt autem per plures horas, ſicut oportebat 60. ſtadia tranſeuntes. Auguſt. de con. euan. Iam autem fama erat quòd ſurrexerat Ieſus à mulieribus facta, & à Simone Petro, cui iã apparuerat. Etenim iſti duo hæc inuenerunt loquentes illos ad quos in Hieruſalem venerunt. Sequitur enim: Et inuenerũt congregatos vndecim, & eos qui cum ipſis erant dicẽtes, quòd ſurrexit dominus verè, & apparuit Simoni. Beda, Omnium enim virorum primò dominus apparuiſſe videtur Petro, ex his quos euangeliſtæ quatuor & Paulus apoſtolus commemorauerunt. Chryſ. Non enim ſimul omnibus ſe manifeſtabat, vt fereret fidei ſemina: nam qui primò viderat & certus erat, aliis referebat. Deinde

Prophetarum firmitas

Fingere quomodo dicitur.

Doctrina moralis

sermo prodiens, præparabat animum auditoris visioni, & ideo primò digniori & fideliori omnibus apparuit. Erat enim opus animæ fidelissimæ, quæ prius acciperet hunc aspectum, vt minimè turbaretur inopinata visione. Et ideo primò videtur à Petro: vt qui primò confessus est eum Christum, primò resurrectionẽ videre mereatur: & etiam quia eum negauerat, prius ei voluit apparere, consolans eum ne desperaret. Post Petrum verò aliis apparuit, quandoque paucioribus, quandoque pluribus, quod duo discipuli confitentur. Sequitur enim: Et ipsi narra. &c. Aug. de con. euan. Quòd autẽ ait Marcus annunciauerunt cæteris, nec illis crediderunt: cùm Lucas dicat, quòd iam inde loquebantur verè resurrexisse dominum, quid intelligendum est, nisi aliquos ibi fuisse qui hoc credere nollent.

Apparitio Iesu facta Petro.

Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis. Ego sum, nolite timere. Conturbati verò & conterriti, æstimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendũt in corda vestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cùm hæc dixisset, ostendit eis manus & pedes.

Cyril. Vndique resurrectionis fama p apostolos diuulgata, & affectu discipulorum erecto ad Christi visionẽ venit desideratus, & quærentibus, & expectantibus reuelatur, nec disceptat vt de alio, sed euidenter se offert. vnde dicitur: Dum au. lo. &c. Aug. de con. euan. Hanc ostensionem domini post resurrectionem & Ioan. commemorat. Sed quod dicit Ioan. nõ cũ illis fuisse apostolum Thomam: cùm secundum Lucã duo illi regressi in Hierusalem, inuenerunt congregatos vndecim, proculdubio intelligendum est quòd inde Thomas exierit, antequam dominus hæc loquentibus appareret. Dat enim Lucas locum in sua narratione quomodo possit intelligi, dum hæc loquerẽtur, prius inde exisse Thomam, & postea dominum intrasse: nisi quis dicat nõ illos vndecim qui iã tunc apostoli vocabãtur, sed discipulos suos vndecim fuisse ex multò numero discipulorum. Sed cũ adiunxit Lucas: Et eos qui cum ipsis erant. Satis vtique declarauit euidentius illos vndecim apostolos qui vocabantur apostoli, cum quibus cæteri erant. Sed videamus cuius mysterij gratia secundum Matthæum & Marcum resurgens ita mandauerit: Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis. Quod etsi completum est, tamen post multa completum est, cùm sic mandatũ sit, vt aut hoc solũ, aut hoc primũ expectaretur fieri debuisse. Amb. Vnde hoc conuenientius arbitror quòd dominus quidem mandauerit discipulis, vt in Galilæa eum viderent: sed illis ob metum intra conclaue residẽtibus primum se obtulisse. Græc. Nec hoc est promissi transgressio, sed potius festinata ex benignitate impletio, propter pusillanimitatem discipulorũ. Ambr. Postea verò confirmatis animis, vndecim illos Galilæam petisse. Vel nihil obstat, si dicantur pauciores intra conclaue, & in monte quamplures fuisse. Eus. Duo enim euãgelistæ. s. Lucas & Ioannes, solis vndecim hũc scribunt apparuisse in Hierusalem, cæteri verò duo in Galilæam properare, non solùm vndecim, sed etiam vniuersis discipulis & fratribus dixerunt angelum & saluatorem vidisse: de quibus & Paulus meminit, dicẽs: Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul. Est autem verior solutio quòd priusquam in Hierusalem latitãtibus semel aut bis visus est ad eorum consolationem, in Galilæa verò non in conclaui, aut semel aut bis, sed cum multa potestate ostensionem sui fecit, prebens se eis viuentem post passionẽ in signis multis, vt Lucas testatur in Acti. Aug. de con. euan. Vel quod ab angelo, hoc est à domino dictum est, prophetic è accipiendum est. In Galilæa enim secundum transmigrationis significationem intelligendum occurrit, quia de populo Israel transmigraturi erant ad gentes, quibus apostoli prædicantes non crederẽt, nisi ipse dominus viam in cordibus hominum præpararet: & hoc intelligitur, Præcedet vos in Galilæam. Secundum autem illud quòd Galilæa interpretatur reuelatio, non iam in forma serui intelligẽdum est, sed in qua æqualis patri, quam promisit electis suis, illa erit reuelatio tanquam vera Galilæa, cùm videbimus eũ sicuti est. Ipsa etiam erat beatior transmigratio ex isto seculo in illam æternitatem: vnde ad nos veniens nõ recessit, & quo nos præcedens non deseruit. Theo. Primò igitur dominus in medio discipulorum stãs solito pacis affatu eorum turbinem sedat, ostẽdens quòd ipse idem est magister eorum qui hoc verbo gaudebat, quo etiam eos monuit, cùm ad prædicandum misit. vnde sequitur: Et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. Cyril. Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax & res & nomen dulce, quam & dei esse accepimus: iuxta illud, Pax dei: & eius esse deum: iuxta illud, Ipse est pax nostra. Pax bonum commendatum ab omnibus, obseruatum autem à paucis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio dominij, aut facultatum, aut liuor, aut odium, aut contẽptus, aut aliquid huiusmodi ex his quæ dei ignaros videmus incurrere. Dei quippe præcipuè pax est, quæ cõfœderat omnia: cuius nihil est adeò proprium sicut vnitas naturæ, & pacificus status. Transsumitur verò ab angelis & diuinis potestatibus, quæ ad deũ & adinuicem pacificè se habent. Diffunditur verò per totam creaturam, cuius est decor tranquillitas: in nobis autem manat, secũdum animam quidem per inuestigationem virtutum & communicationem, secundum corpus verò in membrorum & elementorum commensuratione: quorum alterum pulchritudo, alterum sanitas appellatur. Bed. Discipuli autem nouerant Christum verum hominem, cum quo tanto tempore fuerant conuersati, sed postquam mortuus est, non credunt tertia die potuisse veram carnem de sepulchro resurgere. Putant ergo se videre spiritum quem emisit in passione. vnde sequitur: Conturbati verò cõterriti existimabant se spiritum videre. Error ille apostolorum, secta est Manichæorum. Ambr. Adducti autem virtutum exemplis, Petrum & Ioannem nõ credimus potuisse dubitare. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primò omnium, quia paucorum opinionem, sentẽtia maioris partis includit. Deinde quia etsi Petrus de resurrectione crediderat, turbari tamẽ potuit, quòd se dominus cum corpore vectibus obseratis improuisus infuderet. Theop. Verum quia per verbum pacis non est sedatus turbo in animabus discipulorum, aliũdè indicat eis se filium dei esse, qui mentis cognoscebat arcana. vnde sequitur: Et dixit eis, Quid tur. estis, &c. Beda. Quales vtiq; cogitationes nisi falsæ & perniciosæ? Perdidit enim Christus fructum passionis, si non esset veritas resurrectionis: tanquam bonus agricola diceret, quod ibi plãtaui, inueniam, id est, fidem quæ in cor descendit, quia desuper est. Cogitationes autem istæ non desuper descenderũt, sed de imo in cor sicut herba mala ascenderunt. Cyrillus: Hoc autem fuit euidentissimum signum, quod non alius est qui videtur, sed ille idem quem viderant in ligno mortuum, & positum in sepulchro: quem non latebat aliquid eorum quæ erant in homine. Ambrosius: Cõsideremus autem qua gratia secundum Ioannem apostoli crediderũt, & gauisi sunt: secũdũ Luc. qui increduli redarguũtur? Et videtur mihi Ioannes quasi Apostolus maiora & altiora tetigisse, hæc

Consen. euange.

Anagogica expositio.

Pacis laus.

Euidẽs signũ Christi resurgentis.

ſequẽtia & humanis proxima:hic hiſtoricos vſus circuitu,ille compeudio: quia & de illo dubitari non poteſt, quia teſtimoniũ perhibet de his quibus ipſe interfuit: & ideo vtrunqne verũ putamus. Nam etſi in primo Lucas eos non credidiſſe dicat,poſtea tamen credidiſſe demõſtrat. Cyril. Comprobãs autem dominus deuictam eſſe morté, & humanã oaturam iam in Chriſto corruptiooem exuiſſe,primò oſtendit eius manus & pedes & clauorum foramina. vnde ſequitur: Videte ma.meas,&cę. Theo. Sed & aliud ſubiũgit,palpationem.ſ.mauuũ atq; pedum,cũ dicit: Palpate & videte,quia ſpiritus carnẽ & oſſa nnn habet,ſicut me videtis habere.q.d. Vos putatis me eſſe ſpiritum.i.phãtaſma, ſicut plures deſunctorum circa ſepulchra videri ſunt ſoliti. Sed ſcitote ꝙ ſpiritus neque carnem habet, neque oſſa:ego autem carnem & oſſa habeo. Amh. Hoc autẽ dominus ideo dixit, vt ſpeciem nobis ſuæ reſurrectionis oſtenderet:nã quod palpatur,corpus eſt. In corpore autẽ reſurgemus, ſed illud ſubtilius,hoc craſsius, vtpote adhuc terrenæ labis qualitate cõcretum. Nam ergo per incorpoream naturam, ſed ꝑ reſurrectionis corporeę qualitatẽ Chriſtus clauſa penetrauit. Greg.13.mo. Nõ enim in illa reſurrectionis gloria corpus noſtrũ erit impalpabile, & vẽtis aereque ſubtilius, vt Euticus dixit:ſed ſubtile quidem per affectum ſpiritualis potentię,palpabile autem per veritatem naturæ. Sequitur: Et cùm hæc dixiſſet, &c. Beda, Quibus.ſ.iodicata clauorũ veſtigia claruere:ſed ſecundum Ioannem etiam latus eis oſtendit, cùm fuerit lancea perforatum, vt.ſ.oſtenſa vulnerum cicatrice dubietatis eorũ vulnus ſanaret. Solent autem in hoc loco gentiles calumniã ſtruere,quaſi non valuerit domious vulnera ſibi inflicta curare. Quibus reſpondendum eſt, quia non eſt conſequens, vt qui maiora feciſſe probatur,minora facere nequiuerit: ſed certæ diſpenſationis gratia qui mortẽ deſtruxit,ſigna mortis delere noluit. primò quidem, vt per hoc diſcipulis fidem ſuę reſurrectionis aſtrueret: deinde, vt patri pro nobis ſupplicaos, quale genus mortis pro homine pertulerit, ſemper oſtendat: tertiò, vt ſua morte redemptis quàm miſericorditer ſunt adiuti,propoſitis eiuſdem mortis indiciis inſinuet: poſtremò vt in iudicio quàm iuſtè damnentur impij denuntiet.

Euticij error damnatur.

Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Et cùm manducaſſet coram eis, ſumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos: Hæc ſunt uerba quæ locutus ſum ad nos, cùm adhuc eſſem nobiſcum, quoniã neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & prophetis & pſalmis de me.

Cyrill. Oſtenderat dominus diſcipulis manus & pedes, vt certificaret diſcipulos ꝙ corpus quod paſſum fuerat reſurrexit. Vt adhuc autem magis certificaret, aliquid manducabile petiit. vnde dicitur: Adhuc autem il. &c. Greg. Niſ. Et iuſſu quidem legis paſcha cum amaricantib⁹ edebatur, quia adhuc amaritudo manebat: poſt reſurrectionem verò cibus fauo mellis dulcoratur. vnde ſequitur: At il.obtu.ei,&c. Bed. Ad inſinuandum ergo reſurrectionis ſuę veritatem, oon ſolùm tangi à diſcipulis,ſed etiam conueſci cum illis dignatur: ne arbitrẽtur eum non ſolidè,ſed imaginabiliter ſibi apparere. vnde ſequitur: Et cùm manducaſſet,&c. Mãducauit quidem poteſtate, noo ex oeceſsitate. Aliter enim abſorbet aquam terra ſitiens, aliter ſol calens: illa indigentia, iſte potentia. Græ. Si damus dominum verè comediſſe, demus & omnes homines poſt reſurrectionem vti ciborum fomentis. Sed quæ ex quadam diſpenſatione fiunt à ſaluatore,non ſunt regula & norma oaturæ, quoniam in quibuſdam aliis diſpẽſauit. Reſuſcitabit noſtra corpora incorrupta,qui tameo dereliquit proprij corporis foramina, quæ claui forauerant, & lateris cicatricem, vt oſtendat quòd manſit poſt reſurrectionem natura corporis, nec eſt in aliam mutatus ſubſtantiam. Bed. Maoducauit ergo poſt reſurrectionem, non quaſi cibo indigens, nec quaſi reſurrectionem quam expectamus cibis egere ſignificans, ſed vt eo modo naturam corporis reſurgentis aſtrueret. Myſticè autem piſcis aſſus quem Chriſtus comedit, ſignificat Chriſtũ paſſum: ipſe enim latẽre dignatur in aquis generis humani. Capi voluit laqueo mortis noſtræ, & quaſi tribulatione aſſatus eſt tẽpore paſsionis ſuę: ſed fauus mellis nobis extitit in reſurrectione. In fauo quidem mellis vtranque naturam exprimere voluit perſonæ ſuæ. Fauus quippe mellis in cera eſt: mel verò in cera, eſt diuinitas ĩ humanitate. The. Videntur autem & comeſta aliud habere myſterium, quòd enim manducauit partem piſcis aſſi, ſignificauit quòd naturam noſtram in huius vitæ mari natantem aſſans eam igne propriæ deitatis, & exiccans eius humanitatem quam à profundis vndis contraxerat, eſcam fecit diuinam: & eam quæ prius erat abominabilis, præparauit deo cibum ſuauem, quod ſignificat fauus mellis. vel per piſcem aſſum ſignificat vitam actiuam, conſumentẽ noſtram humiditatem laborum prunis: contemplatiooem verò ſignificat per fauum mellis, propter dulcedinem eloquiorum dei. Beda, Poſtquam autem viſus eſt, & tactus manducauit, ne in aliquos ſenſus humanos ludificaſſe videretur, miſit manus ad ſcripturas. vnde ſequitur: Et dixit ad illos, Hæc ſunt verba quæ locutus ſum ad vos, cùm adhuc eſſem vobiſcum, id eſt, cùm adhuc eſſem in carne mortali, in qua eſtis & vos: tũc quidem in eadem carne ſuſcitatus erat, ſed cum illis in eadem mortalitate non erat. & ſubdit: Quoniam neceſſe eſt impleri omnia, &c. Auguſt. de coo. euan. Illud attẽdant qui magicis artibus Chriſtum tanta potuiſſe, & nomen ſuum ad apoſtolos in ſe conuertendos arte ipſa cõſecraſſe delirant: vtrum potuit magicis artibus prophetas diuino ſpiritu antequam in terra naſceretur implere? Neque enim ſi magicis artibus fecit, vt coleretur & mortuus, magnus erat antequam natus, cui prophetando venturo gens vna deputata eſt.

Nota myſterium allegoriæ.

Redargutio hæreticorum.

Tunc aperuit illis ſenſum ut intelligerent ſcripturas, & dixit eis: Quoniam ſic ſcriptum eſt. & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſsionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hieroſolyma. Vos autem teſtes eſtis horum, & ego mittam promiſſum patris mei in uos. vos autem ſedete in ciuitate, quoadusque induamini uirtute ex alto.

Beda, Poſtquam præbuit ſe videndum oculis, manibus contractandum, legis commemorauit ſcripturas: conſequenter aperuit ſenſum, vt intelligatur quod legitur. vnde dicitur: Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Theoph. Alioquin quomodo eorum anima turbata, & vacillans circa Chriſti myſterium ſtuduiſſet? ſed & verbis eos docuit. Sequitur enim: Et dixit eis, quooiam ſic ſcriptum eſt: & ſic oportebat Chriſtum pati.ſ.per lignum crucis. Bed. Perdidit autẽ Chriſtus fructum paſsioinis, ſi non eſſet veritas reſurrectionis. vnde ſubdit: Et reſurgere à mortuis, &c. Deinde poſt commendatam ſui corporis veritatem, commendat eccleſię vnitatem, cùm ſubdit: Et prædicare io nomine eius pœnitentiam & remiſsionem peccatorum in omnes gẽtes. Euſeb. Dictum eoim erat, Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam. Oportebat autem conuerſos ex gentibus expiari à quolibet contagio & macula ipſius virtute, quaſi contaminatos ab errore dæmonum, ido-

Reſurrectionis vtilitas.

lolatriæ, & quasi nuper cōoersos à vita execrabili & impudica. & ideo dicit, ꝙ oportet prædicari prius quidē pœnitentiam, consequenter remissionē peccatorū io omnes gētes. Eis enim qui prius ꝙ veram ostenderūt malorū pœnitentiā, salubri gratia veniā cōmissorum donauit, pro quibus & mortē subiit. Theo. Io hoc verò ꝙ dicit: Pœnitentiam & remissionem peccatorum, etiam de baptismate meminit, io quo per depositiooem priorum scelerum subsequitur venia peccatorū. Sed quo pacto intelligetur in solo Christi nomine baptisma fieri, cùm alibi mādet hoc fieri in nomine patris & filij & spiritus sancti? Et primò quidem dicimus ꝙ non intelligitur, ꝙ in solo Christi nomine fiat baptisma, sed quòd Christi baptismate aliquis baptizetur. i. spiritualiter non Iudaicè, nec tali quali Ioannes baptizabat ad solam pœnitētiam, sed ad spiritus almi participationē. sicot & Christus in Iordane baptizatus ostēdit spiritum sanctum in specie colūbina. Porrò baptisma in Christi nomine. i. morte Christi intelligas. sicut enim ipse post mortē triduo resurrexit, sic & nos ter in aquā mergimur, & conuenienter emergimur incorruptibilitatis spiritus arram recipientes. Hoc etiā Christus nomen continet in se, & patrem quasi vnctorem, & spiritum quasi vnctionē, & filium quasi vnctum. s. secundum humanam naturam. Nō autem decebat amplius bipartitum esse humanum genus in Iudæos & gentiles. Et ideo vt omnes in vnum vniret mandauit incipere sermonē à Hierusalē, & ad gētes terminari. vnde sequitur: Incip. ab Hierusalem. Bed. Nō solū quia credita sunt illis eloquia dei, & eorum est adoptio filiorum & gloria, verum etiam vt gentes variis erroribus implicatæ hoc maximè indicio diuinæ pietatis ad spem venire prouocētur, ꝙ eis qui filium dei crucifixerunt venia concedetur. Chry. s. Insuper oe dicerēt aliqui quòd omissis ootis iuerūt se ostensuros ad extraneos. Ideo prius apud ipsos occisores pandunt resurrectionis signa in eadem ciuitate, io qua prorupit temerarius ausus. Vbi enim crucifixores credere videntur, resurrectio plurimum demonstratur. Euse. Quòd si ea quæ Christus prædixit, iam fortiuntur effectum, & verbum eius viuax & efficax per vniuersum mūdū oculata fide perspicitur, tempus est non incredulos esse erga eū qui protulit verbum. Cùm enim necesse est diuinam vitam ducere, cuius opera viuida verbis consona ostendūtur, quæ quidem ministerio apostolorū impleta sunt. vnde subdit: Vos autē testes estis, &c. s. mortis & resurrectionis. Theo. Cōsequenter ne turbati cogitarēt, quomodo nos homines idiotæ testimoniū perhibebimus gentibus & Iudæis qui te occiderunt? subiungit: Et ego mittam, &c. quod. s. per Iohelem promiserat, dicens: Effundam spiritum meum super, &c. Chry. s. Sicut autē milites inuasuros multos nemo dux exire sinit donec armati sint, sic & discipulos ante spiritus descensum ad conflictum regredi non permittit. vnde subdit: Vos autem sedete in ciui. &. Theo. i. virtute non humaoa sed cælesti: nec dixit, Suscipiatis: sed induamioi, integram tutelam spiritalis velaminis indicans. Bed. De hac autem virtute. i. spiritu sancto, dicit etiam angelus Mariæ: Et virtus altissimi obumbrabit tibi, & ipse dominus alibi: Nam & ego noui virtutem de me exisse. Theo. Cur autem nō Christo præsente vel eo discedēte, statim spiritus venit? Decebat enim eos fieri cupidos rei, & demum recipere gratiam: tunc enim magis ad deum erigimur, cùm incumbit necessitas, oportebat enim interim naturam compa rere nostram in cælo, & fœdera consummari, ac deinde spiritum aduenire, & gaudia celebrari serena. Attende etiam quātam cis necessitatem imposuit Hierosolymis esse, io eo quòd illic spiritū promisit largiri. Nec enim

Resolutio pulchra.

Aduentus spirit' sancti.

rursus post eius resurrectionem aufugerent, hac expectatione quasi quodā vinculo omnes simul eos ibi detinuit. Dicit autē: Donec induamini virtute ex alto. Nec expressit quando, vt sint iugiter vigiles. Quid ergo miraris si diem nobis nouissimum non pandit, cùm diem hunc propinquum pandere noluit? Grego. in past. Admonendi sunt ergo quos à prædicationis officio vel imperfectio vel ætas prohibet, & tamen præcipitatio impellit: ne dum sibi tantum onus officij præcipitatione arrogant, viā sibi subsequentis meliorationis abscindāt. Ipsa enim veritas, quæ repente quos velet roborare potuisset, vt exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent, postquam pleoè discipulos de virtute prædicationis instruxit, mandauit eis in ciuitate sederent donec induerentur virtute ex alto. In ciuitate quippe sedemus, si intra mentium nostrarum oos claustra constringimus, ne loquendo exterius euagemur: vt cùm virtute diuina perfectè iuduimur, tunc quasi à nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus. Ambrosius: Consideremus autem quomodo secundū Ioānem acceperint spiritum sanctum, hic autem in ciuitate iubentur sedere quoadusque induantur virtute ex alto: sed spiritum sanctū vel illis io. quasi perfectioribus insufflauit, & reliquis postea tribuendum promittit: vel eisdem ibi insufflauit, hic spopondit. Nec videtur esse contrarium, cùm diuisiones sint gratiarum: ergo aliam insufflauit ibi operationem, hic aliam pollicetur. Ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorū, quod videtur esse angustius, & ideo insufflauit à Christo, vt credas spiritum sanctum Christi, & credas de deo spiritum. Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam describit effusam. Chrysostomus: Vel di. Accipite spiritum sanctum: vt eos idoneos faceret ad receptionem, aut quod futurum est, vt præsens indicauit. August. 15. de tri. Vel dominus post resurrectiooem suam bis dedit spiritū sanctum: semel in terra propter dilectiooem proximorum, & iterum de cælo propter dilectiooem dei.

Resolutio vtilis.

Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dū benediceret illis, recessit ab eis: & ferebatur in cælum, & ipsi adorātes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo laudantes & benedicentes deum. AMEN.

Bed. Prætei missis omnibus quæ per 43. dies agi à domino cum discipulis potuerunt, primò diei resurrectionis eius cooiuogit tacitè nouissimum diem quo ascendit in cælum, dicens: Eduxit autem eos foras in Bethaniā: Primò quidem propter nomen ciuitatis, quæ domus obedientiæ dicitur: qui eoim propter inobedientiam peruersorum descendit, propter obedientiam cooversorū ascendit: deinde propter situm eiusdem villæ, quę in latere montis Oliuarum posita esse narratur, quia videlicet obedientię ecclesię domus in ipsius summi montis, scilicet in Christi latere, fidei, spei, dilectioosque suæ fundamento locauit. Eos autem benedixit, quibus præcepta docendi tradiderat. vnde sequitur: Et eleuatis manibus suis benedixit eis. Theophyl. Forsan vim conseruatiuam influens eis vsque ad aduentum spiritus, & fortasis instruens nos, vt quotiens recedimus, benedictionibus subditos deo commendemus. Origen. Quod autem eleuatis manibus benedixit eos, significat quod deceat benedicentē cuiquā ornatū esse variis operibus & ardnis respectu aliorum: sic enim manus tolluntur in altum. Chrysosto. Attendite autem quod dominus brauia repromissa aspectui subiicit, promiserat quidē corporum resurrectionem, à mortuis resurrexit, & per 40. dies discipulos certificat: promittitur etiam quod io ou

Bethaniæ significatio.

bibus rapiemur in aere, & hoc ipse patefecit per opera. Sequitur enim: Et factum est dum, &c. Theop. Et Elias quidem videbatur quasi assumi in cælum, sed saluator ipse præcursor omnium ascendit in cælum appariturus diuino conspectui in sacro suo corpore, & iam nostra natura in Christo honoratur à qualibet virtute angelica, Chrysost. Sed dices. quid interest mea? quia & tu in nubibus suscipieris similiter: nam corpus tuum connaturale est illi corpori. Erit igitur & corpus tuũ tã agile vt posit transire per aera. Nam sicut caput, sic & corpus: sicut principium, sic & finis. Aspice autem quomodo honoratus es per hoc principium. Infima pars rationalis creaturæ homo erat, sed pedes effecti sunt caput, sublimati in regiam sedem in suo capite. Beda, Ascendente autem in cælum domino, discipuli adorantes vbi steterunt nouissimè pedes eius, confestim Hierosolymam redeunt, vbi promissionem patris sunt expectare præcepti. Sequitur enim: Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem, &c. Gaudia magna agunt, quia deum ac dominum suum post triumphum resurrectionis etiam cælos penetrasse lætantur. Græcus: Et erant vigilantes non degentes in proprijs laboribus, sed expectãtes supernam gratiam, conuersantur in templo, inter cætera etiam loci honestatem addiscentes. vnde dicitur: Et erant semper in templo. Theophylact. Nondum aderat spiritus, & iam spiritualiter conuersantur, prius erant reclusi, iam stant in medio principum sacerdotum, nec aliquo distrahuntur mundano, sed omnibus contẽptis iugiter deũ laudant. Sequitur enim: Laudan. & be. deũ. Bed. Et attẽde quod Lucas inter quatuor animalia cæli designatus accipitur per vitulũ, cuius victima qui in sacerdotium eligebantur initiari sunt iussi, eo quod ipse sacerdotiũ Christi cæteris amplius exponẽdũ suscepit, & euãgeliũ suũ quod à ministerio templi per sacerdotiũ Zachariæ cœpit, in templi deuotione cõpleuit: & apostolos ibi ministros noui sacerdotij futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude dei & in benedictione conclusit, vt in loco orationis & inter laudum deuotiones promissum spiritus sancti aduentum paratis cordibus expectent. Theo. Quos nos imitantes in sacra vita semper degamus, laudantes & benedicentes deũ: cui est gloria, & benedictio, & virtus in secula. AMEN.

Dotes corporum.

Figura Lucæ euangelistæ.

TABVLA IN FESTIS DIEBVS AC dominicis, super euangelia diui Lucæ euangelistæ.

FINIS TABVLAE.

HIERONYMVS IN CATALOGO scriptorum Ecclesiasticorum.

IOANNES Apostolus, quem Iesus amauit plurimum, filius Zebedæi, frater Iacobi apostoli, quem Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit euangelium, rogatus ab Asiæ episcopis aduersus Cerinthum, aliósque hæreticos, & maximè tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Vnde & compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quòd cùm legisset Matthæi, Marci, & Lucæ volumina, probauerit quidem textum historiæ, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tantùm anni, in quo & passus est, post carcerem Ioannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno, cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Ioannes clauderetur in carcerem gesta narrauit: sicut manifestū esse poterit his, qui diligenter quatuor euangeliorum volumina legerint. Quæ res etiam διαφωνίαν, quæ videtur esse Ioannis cum cæteris, tollit. Scripsit autem & vnam epistolā, cuius exordium est: Quod fuit ab initio, quod audiuimus & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ cōtrectauerunt de verbo vitæ, quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ quarū principium est: Senior electæ dominæ & natis eius: & sequentis, Senior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrū apud Ephesum ostenditur. Et nonnulli putant duas memorias eiusdem Ioannis euangelistæ esse: super qua re, cùm per ordinem ad Papiam, auditorem eius, ventum fuerit, disseremus. Quartodecimo igitur anno, secundam post Neronem persecutionem mouente Domitiano, in Pathmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsim quam interpretātur Iustinus martyr, & Ireneus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius, ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, sub Pertinace principe rediit Ephesum: ibíque vsque ad Traianum principem perseuerans, totas Asiæ fundauit, rexítque ecclesias. Et confectus senio, sexagesimo octauo post passionem domini anno, mortuus, iuxta eandem vrbem sepultus est.

BEATI THOMAE AQVINATIS

continuum in euangelium Ioannis.

PROOEMIVM.

ESAIAS propheta diuinę visionis sublimitate illustratus dixit: Vidi dominum sedētem super solium excelsum & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ea quæ sub ipso erant replebant templum. Hier. sup. Esa. Quis sit iste domin⁹ qui videtur, in euāgelista Ioanne plenius discimus, qui ait: Hæc dicit Esaias, quando vidit gloriam dei, & locutus est de eo, haud dubium quin Christū significet. Glo. Vnde ex verbis istis

Materia euāgelij.

materia huius euangelij qđ secundū Ioan. describitur designatur. Ex eccle. hist. Quia enim natiuitatem Saluatoris secundū carnē, vel Mat. vel Lucas descripserāt, reticuit hic Ioannes, & à theologia atq; ab ipsa eius diuinitate sumit exordiū, quę pars sine dubio ipsi velut eximio per spiritum sanctū reseruata est. Alcui. Vnde cùm omnibus diuinæ scripturæ paginis euāgelium excellat, quia quod lex & prophetæ futurum prædixerunt hoc completū dicit euangeliū. Inter ipsos autem euangeliorū scriptores Ioannes eminet in diuinorū mysteriorum profunditate, qui à tempore dominicæ ascensionis per annos lxv. verbum dei absq; adminiculo scribendi vsq; ad vltima Domitiani tēpora prædicauit, sed post occisionē Domitiani cū Nerua permittēte de exilio redisset Ephesum, cōpulsus ab episcopis Asiæ de coæterna patri diuinitate Christi scripsit aduersus hæreticos, qui Christū ante Mariā fuisse negabant: vnde meritò in figura quatuor animaliū aquilæ volanti cōparatur, quæ volat altius cunctis auibus, & solis radios irreuerberatis aspicit luminibus. Augu. super Ioan. Transcendit enim Ioānes oīa cacumina terrarū, transcēdit oēs cāpos aeris, trāscendit oēs altitudines syderū, trāscendit oēs choros & legiones angelorū. nisi eñ transcenderet ista omnia q̄ creata sunt, non perueniret ad eū p quē facta sunt o-

Euāgelistarū discretio.

mnia. Aug. de con. euā. Ex quo intelligi datur si diligēter aduertas, tres euangelistas tēporalia facta domini & dicta, quæ ad informandos mores vitæ præsentis maximè valerent, circa actiuam virtutē fuisse versatos: Ioannem verò facta domini multò pauciora narrantem, dicta verò eius præsertim quæ trinitatis vnitatem & vitæ æternæ fœlicitatem insinuarent, diligentius & vberius conscribentem in virtute contemplatiua commendandam suam intentionem prędicationēque tenuisse. vnde animalia tria per quæ tres alij euangelistæ designantur, siue leo, siue homo, siue vitulus in terra gradiūtur: quia tres euāgelistæ in his maximè occupati sunt quæ Christus in carne operatus est, & quæ præcepta mortalis vitæ exercendæ carnē portantibus tradidit. At verò Ioannes supra nubila īfirmitatis humanę velut aquila volat, & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atq; firmissimis oculis cordis intuetur: ipsam eñ maximè diuinitatem domini qua patri est æqualis intēdit, eáq; præcipuè suo euangelio quantum inter homines sufficere credidit commendare curauit. Glo. Potest igitur euan- Ioannis & Esaiæ cōparatio.

gelista Ioannes cum Esaia propheta dicere: Vidi dominum descendentem super solium excelsum & eleuatū: inquantum acumine visus Christum in diuinitatis maiestate regnantem inspexit: quæ quidem etiam sua natura excelsa est super omnia alia eleuata. Dicat etiam euāgelista Ioannes: Et plena erat domus à maiestate eius, quia per ipsum narrat omnia esse facta, & suo lumine omnes homines in hunc mundū venientes illustrari. Dicat etiam quòd ea quę sub ipso erāt replebāt templum, quia dicit verbum caro factum est, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre plenū gratiæ & veritatis, secundum quòd de plenitudine eius nos omnes accepimus. Sic igitur præmissa verba materiā huius euāgelij continent, in quo ipso Ioannes dominum super solium excelsum sedentem insinuat, diuinitatem Christi ostendens, & terram ab eius maiestate impleri ostendit: dum omnia per eius virtutem in esse producta ostēdit, & propriis perfectionibus repleta, & inferiora eius. i. humanitatis mysteria, tēplū. i. ecclesiā replere docet, dū in sacramētis humanitatis Christi & gratiā & gloriā fidelibus repromittit. Chry. Quando igitur barbarus hic & indisciplinatus talia loquitur, quæ nullus eorum qui in terra sunt hominū nouit vnquā, si hic solus esset, miraculū magnū esset. Nunc autē cū his & aliud isto maius Ioānis excellentia.

tribuit argumentū, q̄ à deo inspirata sunt ei quæ dicūtur hic. s. q̄ oēs audiunt, & suadet omnibus per omne tempus. Quis ergo non admirabitur habitantem in eo virtutem? Orige. in home. Ioannes interpretatur gratia dei, siue in quo est gratia: vel cui donata est. Cui autem theologorum donatum est ita abscondita summi boni penetrare mystēria, & sic humanis mentibus intimare?

SANCTVM IESV CHRISTI EVANgelium ſecundum ioannem.

CAPVT PRIMVM.

N *principio erat verbum.*

Chry. Omnibus aliis euangeliſtis ab incarnatiõe incipiẽtibus, Ioannes trãſcurrens conceptionẽ, natiuitatẽ, educationẽ, augmentationẽ mox de æterna nobis generatiõe narrat, dicens: In principio erat verbum. Aug. 83. quæſt. Quod Græcè logos dicitur, Latinè & rationẽ & verbum ſignificat, ſed hoc loco melius verbũ interpretatur, vt ſignificetur nõ ſolùm ad patrem reſpectus, ſed ad illa etiam que per verbum facta ſunt operatiua potẽtia. Ratio autem & ſi nihil per eã fiat, rectè ratio dicitur. Aug. ſuper Ioannem. Quotidie autem dicendo verba viluerunt nobis, quia ſonando & tranſeundo viluerũt. Eſt verbũ & in ipſo homine quod manet intus: nam ſonus procedit ex ore. Eſt verbũ quod verè ſpecialiter dicitur illud quod intelligis de ſono, non ipſe ſonus. Aug 15. de tri. Quiſquis autẽ poteſt intelligere verbum, non ſolùm tanquam ſonet, verũ etiam antequã ſonorũ eius imagines cogitatione voluantur, iam poteſt videre per hoc ſpeculũ atq; in hoc ænigmate aliquã verbi ſimilitudinẽ, de quo dictũ eſt: In principio erat verbũ. Neceſſe eſt enĩ, cũ id quod ſcimus loquimur, ex ipſa ſciẽtia, quã memoria tenemus naſcatur verbum, quod eiuſmodi ſit oĩno cuiuſmodi eſt illa ſcientia de qua naſcitũ. Formata quippe cogitatio ab ea re quã ſcimus verbum eſt: qđ in corde dicimus, quod nec Græcũ eſt, nec Latinũ, nec linguæ alicuius. Sed cũ id opus eſt in eorũ quibus loquimur proferre notitiã, aliquod ſignũ quo ſignificet, aſſumitur. Proinde verbũ quod foris ſonat, ſignũ eſt verbi quod intꝰ latet, cui magis verbi cõpetit nomen: nã illud quod ꝓfert̃ carnis ore, vox verbi eſt, verbũq; & ipſum dicit̃ ꝓpter illud à quo vt foris appareat, aſſumptũ eſt. Baſi. in ho. Hoc autẽ verbum nõ eſt humanũ verbum.

Logos quid ſignificet.

Verbi diuinatio.

Quomodo enĩ erat in prĩcipio humanũ verbũ, vltimo loco accipiente hoĩe generationis principiũ? nõ igit̃ in prĩcipio verbũ erat humanũ, ſed nec angelorũ. Omnis enim creatura infra ſeculorum terminos eſt, à creatore eſſendi ſumens principiũ. Sed audi euangeliũ decenter. Ipſum enim vnigenitũ verbũ dixit. Chryſ. Si autẽ quis dixerit cur patrẽ dimittens mox nobis de filio loquit̃? Et quoniã ille quidẽ manifeſtus oĩbus erat & ſi non vt pater, ſed vt deus, vnigenitus autẽ ignorabatur: ideo decenter eã quæ de iſto eſt cognitionẽ cõfeſtim in initio ſtuduit imponere his, qui neſciebãt eũ: ſed neq; patrem in his quæ de filio ſunt ſermonibus tacuit. Propter hoc aũt & verbũ eũ vocauit. Quia enĩ docturus erat, ꝙ hoc verbũ vnigenitus eſt filius dei, vt non paſsibilẽ æſtimet quiſquis generationẽ, præueniẽs verbi nũcupatiõe deſtruit pernitioſam ſuſpicionẽ, eſſe ex deo filiũ impaſsibiliter oſtẽdens. Secũda verò ratio eſt, quia ea quę ſunt patris, nobis annũtiare debebat: nõ ſimpliciter verò eũ verbũ dixit, ſed cũ articuli adiectiõe à reliqs ipſum ſeparãs. Cõſuetudo enĩ eſt ſcripturæ, verba vocare leges dei & præcepta, hoc autẽ verbũ ſubſtãtia quædã eſt hypoſtaſis ens, ex ipſo proueniẽs impaſſibiliter patre. Baſ. Quare igitur verbũ? quia impaſsibiliter natũ eſt, quia eſt generãtis imago, totũ in ſeipſo generantẽ demonſtrãs, nihil inde ſeparãs, ſed in ſeipſo perfectũ exiſtẽs. Aug. 15. de tri. Sicut enĩ ſciẽtia noſtra illi ſciẽtiæ dei, ſic & noſtrum verbũ quod naſcitur ex noſtra ſcientia, diſsimile eſt illi verbo dei qđ natũ eſt de patris eſſentia. Tale eſt autẽ acſi dicerẽ de patris ſcientia, de patris ſapientia, vel quod eſt expreſsius de patre ſciẽtia, de patre ſapientia. Verbũ ergo dei patris vnigenitus filius, per omnia patri ſimilis & æqualis: hoc enim eſt omnino quod pater, nõ tamen pater: quia iſte filius, ille pater: ac per hoc nouit omnia quæ nouit pater, ſi ei noſſe de patre eſt, ſicut eſſe: noſſe enim & eſſe, ibi vnũ eſt. Et ideo patri ſicut eſſe non eſt à filio, ita nec noſſe. Proinde tanquam ſeipſum dicens, pater genuit verbũ ſibi æquale per oĩa. Nõ enim ſeipſum integrè perfectéq; dixiſſet, ſi aliquid minus aut amplius eſſet in eius verbo ꝙ̃ in ſeipſo.

Generatio verbi.

Cõparatio verbi creati & increati.

Noſtrũ autẽ verbũ interius quod inuenimus eſſe vteũq; illi ſimile, quantum ſit etiã diſsimile nõ pigeat intueri. Eſt enim verbũ mentis noſtræ quãdoque formabile, nõdum formatum quidẽ mentis noſtræ, quod hac atq; hac volubili quadam motione iactamus, cũ à nobis nunc id, nunc illud, ſicut inuẽtum fuerit, vel occurrerit, cogitatur: & tũc fit verum verbum, quando illud quod nos diximus volubili motione iactare, ad id quod ſcimus peruenit, atq; inde formatur, eius omnimodam ſimilitudinẽ capiens: vt quomodo res quæq; ſcitur, ſic etiã cogitetur. Quis non videat quanta ſit hæc ſimilitudo ab illo dei verbo quod in forma dei ſic eſt, vt non antè fuerit formabile, poſtꝗ̃ formatũ, nõ aliquãdo poſsit eſſe informe, ſed ſit forma ſimplex æqualis ei de quo eſt? Quapropter ita dicitur illud dei verbũ, vt dei cogitatio non dicatur: ne aliquid eſſe quaſi volubile dicatur in deo qđ nũc habeat, nunc accipiat formã vt verbum ſit, eámq; poſsit amittere, atque informiter quodãmodo volutari. Augu. de ver. do. Eſt enim verbum dei forma quædã nõ formata, ſed forma omniũ formarũ, forma incõmutabilis, ſine lapſu, ſine defectu, ſine tẽpore, ſine loco ſuperãs omnia, exiſtẽs in omnibus: fundamẽtum quoddã in quo ſunt, & faſtigium ſub quo ſunt. Baſil. Habet autẽ & verbum noſtrũ exterius diuini verbi ſimilitudinem quandã. Nã noſtrũ verbũ totam declarat mentis conceptionẽ: quæ enim mẽte concepimus, ea verbo proferimus: & quidem cor noſtrũ quaſi fons quidã eſt, verbũ verò prolatum quaſi quidam riuulus manãs ex ipſo. Chryſ. Conſidera etiam in euãgeliſta prudẽtiã ſpiritualem, nouerat homines id quod antiquius eſt, & quod eſt ante omnia maximè honorantes & ponentes deum: propter hoc primùm dicit principium. In principio (inquit) erat verbũ. Orig. Plura autẽ ſunt ſignata ab hoc nomine principiũ. Eſt enim principiũ, ſicut itineris & longitudinis: ſecũdum illud, Initiũ boni itineris iuſtorũ exercitiũ. Eſt autẽ principiũ & generationis, iuxta illud: Hoc eſt principium creaturæ domini: ſed etiam deũ non enormiter aſſeret aliquis omnium principium.

Principiũ generationis.

Illud etiam ex quo ſicut ex præiacẽte materia alia fiunt, principiũ eſt penes eos qui credũt illam ingenitã. Eſt etiã principiũ ſecundũ ſpeciem, ſicut Chriſtus principiũ eorum eſt, qui ſecundũ imaginem dei formati ſunt. Eſt etiam principium diſciplinæ, ſecundum illud: Cùm deberetis eſſe magiſtri propter tẽpus, rurſus indigetis vt doceamini quæ ſunt elementa exordij ſermonũ dei. Duplex enim eſt documenti principium: hoc quidem natura, hoc verò quo ad nos: vt ſi dicatur initium ſapientiæ fore natura quidem Chriſtũ, inquantum ſapientia & verbum dei eſt: quo ad nos verò, inquantum verbum caro factũ eſt. Tot igitur ſignificatis ad præſens nobis de principio occurrẽtibus poteſt accipi illud ex quo quod eſt agens. conditor enim Chriſtus eſt velut principium, ſecundum quod ſapientia eſt vt verbum in principio quaſi in ſapientia ſit: plura enim bona de ſaluatore dicũtur. velut igitur vita ĩ verbo eſt, ſic verbum in principio. i. in ſapientia erat. Conſidera verò ſi poſsibile eſt ſecundum hoc ſignificatũ accipere

nos principium, prout secundū sapientiam, & exempla quæ in ea sunt fiunt omnia, vel quia principium filii pater est: & principium creaturarum & omnium entium per illud, In principio erat verbum: verbum filium intelligas in principio.i.in patre dictum fore. Aug. vi. de trini. Aut in principio sicut dictū est, ac si diceret ante omnia. Basi. Præuiditem spiritus sanct⁹ fututos quosdam inuidentes gloriæ vnigeniti, qui perferrent sophismata ad subuersionē auditorum: quia si genitus est, nō erat: & anteꝗ genitus esset, non erat. Ne igitur talia garrire præsumant, spiritus sanctus ait: In principio erat verbū. Hyla.2.de tri. Transeūt tēpora, transeunt secula, tollūtur ætates: pone aliquod quod vole tuæ opinioni principiū, nō tenes tempore: erat enim vnde tractatur. Chry. Sicut autē quis, cùm stat in naui secus littus, videt ciuitates & portus. Cū verò eum aliquis in medium pelagi, duxerit, à prioribus quidē desistere facit, nō tamen alicubi defigit ei oculum: ita euangelista hic super omnē nos ducēs creaturā, suspensum dimittit oculum, non dans suscipere aliquē finem ad superiora: hoc enim in principio erat, semper & infinitè essendi significatiuum est. Aug. de verb. do. Sed dicūt: Si filius est, natus est. hoc fatemur. adiungunt deinde, si natus est patri filius, erat pater anteꝗ ei filius nasceretur. hoc respuit fides. Ergo (ait) rationē mihi redde, quomodo & filius nasci potuit patri, vt coæuus esset ei à quo natus est. Post patrem enim nascitur filius vtiq; patri morituro successurus. similitudines adhibent de creaturis, & nobis laborandū est, vt & nos inueniamus similitudioes earum rerum quas astruimus. Sed quomodo possumus in creatura inuenire coæternū, quando in creatura nihil inuenimus æternū? Sed si possunt inueniri hic duo coæua, generās & generatū, ibi intelligimus æterna. Ipsa quidem sapientia dicta est in scripturis candor lucis æternæ: dicta est imago patris. Hinc capiamus similitudinē, vt inueniamus coæua, ex quib⁹ intelligamus coæterna. Nemo autē dubitat ꝙ splendor de igne exit: ponamus ergo ignē patrē illius splendoris, mox quidē vt lucernā accēdēdo, simul cū igne & splēdor exiltit. Da mihi hic ignē sine splēdore, & credo tibi patrē sine filio fuisse: Imago existit de speculo: hominis intuētis speculū existit imago, mox vt aspector extiterit: sed ille qui īspicit, erat antequam accederet ad speculum. Ponamus ergo aliquid natum super aquam vt virgultum aut herbam, nōne cū imagine sua nascitur? Si ergo semper esset virgultū, semper esset & imago de virgulto. quod autem de alio est, vtique natum est: potest ergo semper esse generans, & semper cum illo quod de eo natū est. Sed dicet aliquis, ecce intellexi æternū patrē, coæternū filiū: tamen sicut effusum splendorem minus igne lucentē, aut sicut effusam imaginē minus quàm virgultū existentē dicimus, nō: sed æqualitas omnimoda. nō credo, ait, quia nō inuenisti similitudinē. Fortasis autē inuenimus in creatura quomodo intelligamus filiū & coæternū patri, & nequaquā minorē, sed nō illud possumus inuenire in vno genere similitudinū. Iungamus ergo ambo genera: vnū vnde ipsi dāt similitudines, & alterū vnde nos dedim⁹. Dederūt enim illi similitudines ex his quæ præcedūtut tēpore ab his à quibus nascuntur, sicut homo de homine: sed tamen homo & homo eiusdē substantiæ. Laudamus ergo in ista natiuitate æqualitatē naturæ, deest æqualitas tēpotis. In illo autē genere similitudinū quod nos dedimus de splendore ignis, & de imagine virgulti, æqualitatem naturæ non inuenis, inuenies coæuitatem. Totum ergo ibi quod hic ex partibus singulis, & rebus singulis inuenitur: & non hoc solū quod in creaturis totum inuenio ibi, sed tanquam in creatore. Ex gestis cōcilij Ephesini. Propterea alicubi quidem filium appellat patris, alicubi autem verbum nominat, alicubi autem splēdorem vocat scriptura diuina, singula horū nominum de ipso dicēs, vt intelligas ea quæ de Christo dicuntur esse cōtra blasphemiam. quia enim tuus filius eiusdē tibi naturæ sit, volens sermo ostēdere, vnā substātiā patris & filij, dicit filiū patris qui ex eo natus est vnigenitus. Deinde quoniā natiuitas & filius apud nos ostētationē præbent passionis, ideóq; hunc filiū appellat & verbū, impassibilitatē natiuitatis ei⁹ nomine isto demōstrans. Sed quoniā pater quispiā factus vt homo, indubitanter senior filio suo demōstratur: ne hoc ipsum etiā de diuina natū essentia putares, splendorē vocat vnigenitū patris. Splendor eñ nascitur quidē ex sole, nō autē intelligitur sole posterior. Coexistere ergo semper patri filiū splendor tibi denuntiet, impossibilitatē natiuitatis ostēdat verbū, consubstantialitatē filij nomē insinuet. Chry. Sed dicūt illi quoniā hoc.i.in principio, nō æternitatem ostēdit simpliciter. Etenim & de cælo illud, & de terra dictū est: In principio (inquit) fecit deus cælum & terram. sed quid commune habet erat ad fecit? sicut quod est, cùm de homine quidē dicitur, tēpus præsens significat tantum: cùm autē de deo, id quod est semper & æternaliter ita & erat. De nostra quidē cū dicitur natura, præteritum significat tempus: cū autem de deo, æternitatē ostendit. Orig. in ho. Sum enim verbū, duplicem habet significationem: aliquádo enim temporales motus secundum analogiam aliorum verborū declarat, aliquando substantiam vniuscuinsq; rei de qua prædicatur sine vllo temporali non designat, ideo & substātiuum vocatur. Hyl.2.de tri. Respice igitur ad mundū, intellige quid de eo scriptū est. In principio fecit deus cælum & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætates cōtinet, quod in principio cōtinetur vt fieret. Piscator autē illiteratus, indoctus, liber à tēpore, solutus à seculis est, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur, vt cœperit quod erat potius in principio quàm fiebat. Alcu. Contra eos ergo qui propter temporalem natiuitatē dicebāt Christum non semper fuisse incipit euangelista de æternitate verbi, dicens: In principio erat verbum.

Similitudo diuinæ generationis.

Et uerbum erat apud deum.

Chry. Quia maximè dei hoc est propriū, æternū & sine principio esse, hoc primū posuit: deinde ne quis audiēs, In prin. erat verbū, ingenitū verbū dicat, cōfestim hoc remouit, dicēs: Et ver. erat apud deū. Hyl.2. de tri. Sine principio enim est apud deū, & qui abest à tēpore, non abest ab authore. Bas. Rursus hoc dicit ꝓpter blasphemantes, ꝙ non erat: vbi ergo erat verbum, non in loco incircunscriptibilia cōtinentur. sed vbi erat? apud deū, neq; pater loco, neq; filius circunscriptione aliqua continentur. Orig. Vtile est etiā inducere ꝙ verbū dicitur ad aliquos fieri, putat ad Osee vel Esaiā aut Hieremiam, ad deum autem non fit, quasi prius nō ens apud ipsum: ex eo igitur ꝙ iugiter est in eo, dicit: Et verbū erat apud deū: quia nec à principio à patre separatus est. Chryso. Non etiam dixit, In deo erat, sed apud deum erat: eam quæ secundum hypostasim est æternitatem nobis ostēdens. Theo. Videtur autem mihi quòd Sabellius ex hoc dicto subuersus est. Ipse enim docebat, quòd pater & filius & spiritus sanctus vna est persona, quæ aliquādo vt pater apparuit, aliquādo vt filius, aliquando & spiritus sanctus. Manifestè verò confunditur ex hoc verbo, Et verbum erat adud deum. Hic enim euangelista alium declarat esse filium, alium deum scilicet patrem.

Aeternitas deo ꝓpria.

Et deus erat uerbum.

Hyla.2.de tri. Dicens verbum sonus vocis, est enuntia-

tio negociorũ & elocutio cogitationũ, hoc verbum in principio apud deũ erat, quia sermo cogitationis æternus est, cũ qui cogitat sit ætern⁹. Sed quomodo in principio erat quod neq; ante tẽpus, neq; post tempus est?. Et nescio an ipsum possit esse in tẽpore. Loquẽtiũ enim sermo neq; est antequã loquantur, & cũ locuti erũt, nõ erit. In eo enim ipso ꝙ loquũtur, dum finiunt iam non erit id vnde cœperũt. Sed si primã sententiã rudis auditor admiseras, In principio erat verbũ: de sequẽti quid quæris? Et verbum erat apud deum? Nunquid audieras de deo, vt sermonẽ reconditæ cogitationis acciperes? aut fefellerat Ioannẽ quid esset momenti inter inesse & adesse? Id enim quod in principio erat, nõ in altero esse, sed cum altero prædicatur. statũ igitur verbi, & nomen expecta: dicit nãq;, Et deus erat verbum. Cessat sonus vocis & cogitationis eloquiũ. Verbum hîc res est, non sonus, natura nõ sermo, deus non inanitas est. Hyla. 7. de tri. Simplex autẽ nuncupatio est, & caret offendiculo affectionis alienæ. ad Moysen dictũ est, Dedi te deum Pharaoni. sed nũquid non abiecta nominis causa est, cùm dicitur Pharaoni: Moyses enim Pharaoni deus datus est, dum timetur, dũ oratur, dum punit, dum medetur? Et aliud est deũ dari, & aliud deum esse. Memini quoq; & alterius nũcupationis vbi dicitur, Ego dixi dii estis. sed in eo indulti nominis significatio est. Et vbi refertur ego dixi, loquentis potius sermo est ꝙ̃ rei nomẽ: cum autẽ audio, Et deus erat verbum: non dictum solũ audio verbum, sed demõstratũ esse intelligo quòd de⁹ est. Basi. Sic igitur excludẽs accusationẽ blasphemãtiũ quærentiũ quid est verbũ? respondet: Et deus erat verbum, Theo. Vel aliter continua: Postꝙ̃ verbũ erat apud deum, manifestum est ꝙ duæ personæ erãt, quãuis vna natura duabus existat. vnde dicitur: Et de⁹ erat verbũ, ita vt vna natura sit patri & filio, cũ sit vna deitas. Orige. Adiiciendũ etiam quòd verbũ in eo quòd fit ad prophetas, illustrat prophetas sapientiæ lumine. apud deũ verò est verbũ, obtinent ab eo ꝙ sit deus. vnde præloca uit hoc quod est, Verbũ erat apud deũ: ei quod est, de⁹ erat verbũ. Chry. Et nõ vt Plato hoc quidẽ intellectũ quẽdam, hoc verò animã mundi esse dicens: Hæc enim procul sunt à diuina natura. sed dicũt: pater cũ articuli adiectione dictus est deus, filius autẽ sine hac. quid ergo Apostolus dicit, Magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi? & rursus: Qui est super oĩa deus? sed & Romanis scribens dicit: Gratia vobis & pax à deo patre nostro, sine adiectione articuli: aliter & supfluũ erat hic apponere superius cõtinuẽ adiectũ, non igitur & si non est adiect⁹ filio articulus, ꝓpter hoc fili⁹ minus deus est.

Verbi æternitas.

Deitas verbi.

Verbum quale factum prophetis.

Hoc erat in principio apud deum.

Hyla. 2. de tri. Quia dixerat, deus erat verbũ: trepido in dicto, & me insolens sermo cõmouit, cũ vnum deum prophetę nũciauerunt. sed ne quò vltra trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti piscator dispensationẽ: & refert ad vnũ oĩa: sine contumelia, sine abolitione, sine tẽpore, dicens: Hoc erat in principio apud deum: apud vnũ ingenitũ deum, ex quo ipse vnus ingenitus deus est prædicatur. Theo. Et rursus ne suspicio diabolica aliquos cõturbaret, ne forte cũ verbum deus sit, insurrexerit cõtra patrem, vt aliqui fabulantur gentilium: & separatus à patre fuerit ipsi patri contrarius, dicit: Hoc erat in principio apud deũ. q. d. hoc dei verbum nunquã à deo extitit separatũ. Chryso. Vel ne audiens, In principio erat verbum, æuiternũ quidem æstimes, seniorẽ verò spatio aliquo patris vitã suscipias, induxit: Hoc erat in principio apud deum. non enim fuit vnquã solitarius ab illo, sed semp deus apud deũ erat. vel quia dixerat, Deus erat verbũ: vt non æstimet quis minorem esse deitatẽ filii, confestim cognosciuua propriæ deitatis ponit, & æternitatem assumẽs, cùm dicit, Hoc erat in principio apud deũ, & quod factũ est adiiciens, Oĩa ꝑ ipsum facta sunt. Orig. Vel aliter: Postquã præmiserat tres propositiones euangelista, resumit tria in vnum, dicens: Hoc erat in principio apud deũ. In primo enim triũ didicimus, in quo erat verbũ, quia in principio erat: in secũdo apud quem, quia apud deũ: in tertio quid erat verbũ, quia deus. Velut ergo demonstrans verbũ prędictũ deũ per hoc quòd dicit hoc, & colligẽs in propositionẽ quartã, hoc quod est, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, ait: Hoc erat in principio apud deũ. Quærat autẽ aliquis cur non est dictum, In principio erat verbũ dei, & verbũ dei erat apud deum, & deus erat verbum dei? Quisquis autẽ vnicã veritatem fatebitur esse, palàm est quoniam & demõstratio eius quę est sapientia, vna est. Sed si veritas vna est & sapientia vna, verbum quoque quod veritatem enuntiat sapientiam expãdit in his qui susceptibiles sunt: vnũ siquidẽ erit nec hoc dicim⁹ inficiãtes verbũ dei fore, sed ostẽdẽtes vtilitatẽ omissionis huius vocabuli dei. Ipse quoque Ioannes in Apo. dicit: Et nomen eius verbum dei. Alcui. Qualiter autẽ ponit substantiuum verbum erat: vt intelligeres omnia tempora præuenisse coæternum deo patri verbum.

Deitas vna patris & filij.

Omnia per ipsum facta sunt.

Alcui. Postquã dixit de natura filij, de operatione ei⁹ subiũgit, dicẽs: Omnia per ipsum facta sunt, i. quicquid est siue in substãtia, siue in aliqua ꝓprietate. Hyla. 2. de trini. Vel aliter, Erat quidẽ verbũ in principio, sed potuit nõ esse ante principiũ, sed quid ille? Omnia per ipsum fa. sunt. Infinitũ est per quod fit omne quod factũ est, & cũ ab eo sint omnia, & tẽp⁹ ab eo est. Chry. Moyses quidẽ incipiens scripturam veteris testamẽti de sensibilibus nobis loquitur, & hoc enumerat per multa. In principio enim ait, fecit deus cælũ & terram: deinde inducit, quoniam & lux facta est & firmamẽtum & stellarum naturæ, & genera animalium. Euãgelista verò hæc omnia excedẽs, vno verbo cõprehendit vt cognita auditoribus, ad altiorẽ festinans materiã, totũ hunc librũ instituẽs non de operibus, sed de conditore. August. 1. super Gene. ad lit. Cũ enim dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, satis ostẽditur, & lux per ipsum facta: cũ dixit deus, Fiat lux, & similiter de aliis, quod si ita est, æternũ est quòd ait deus, fiat lux: quia verbũ dei deus apud deũ patri coæternus est, quãuis creatura tẽporalis facta sit. Cùm enim verba sint tẽporis, cũ dicimus, quãdo & aliquando: æternum tamẽ est in verbo dei, quãdo aliquid fieri debeat, & tunc fit quãdo fieri debuisse in illo verbo est, in quo nõ est quãdo & aliquãdo, quoniam totũ illud verbũ æternũ est. Aug. super Ioan. Quando ergo potest fieri vt verbũ dei factũ sit, quãdo deus per verbũ fecit omnia? & si verbum ipsum factum est, per quod aliud verbũ factũ est? Si hoc dicis, quia est verbũ verbi, per quod factũ est illud, ipsum dico ergo vnigenitũ filium dei: si autẽ nõ dicis verbũ dei, cõcede nõ factũ verbum per quod facta sunt omnia. August. 1. de tri. Et si factum non est, creatura non est: si autẽ creatura nõ est, eiusdem cum patre substantiæ est, omnis enim substantia quæ deus non est, creatura est: & quæ creatura non est, deus est. Theo. Solẽt autem Arriani dicere, ꝙ sicut per serram ostium fieri dicimus, quasi per organum, sic & per filium omnia facta fuisse dicũtur: non quòd ipse sit factor, sed organũ: & sic facturã aiunt filium tanquã factũ ad hoc vt per eum omnia fierent. Nos autẽ ad huiusmodi fictores mẽdacij simpliciter respõdem⁹: si enĩ vt dicitis, pater creasset ad hoc filiũ, vt eo tanquã orga-

Diuinitas verbi ostẽditur.

no vteretur, videretur quod inhonorabilior sit filius quàm quæ facta sunt: sicut ea quæ per serram sunt facta ipso organo nobiliora existunt, quia serra propter ipsa est: sic & propter ipsa quæ facta sunt, vt aiunt, pater creauit filiũ: tanquã si non deberet deus cũcta creare, nequaquam filium produxisset: quid his verbis insanius? sed aiũt, quare nõ dixit quod omnia verbũ fecit, sed vsus est hac præpositione per? ne filium ingenitũ intelligeres & sine principio & dei conditore. Chry. Sed si præpositio per, cõturbat te, & quæris in scriptura quod ipsum verbũ omnia faceret, audi Dauid: Initio tu domine terrã fundasti, & opera manuum tuarũ sunt cœli. Quòd autẽ hoc de vnigenito dixerat, addisces ab apostolo vtente hoc verbo in epis. ad Hebræ. de filio. Si verò de patre hoc prophetam dixisse dicis, Paulũ verò filium adoptasse, idem sit rursus. Neque enim id filio cõuenire dixisset, nisi vehemẽter considerasset, quoniã quæ sunt dignitatis, cohonorabiliora sunt vtriq;. Si rursus per, præpositio aliquã subiectionem tibi videtur inducere, cur Paulus eã de patre ponit? Fidelis inquit dñs, per quem vocati sumus in societatem filij eius. Et iterũ: Paulus apostolus per volũtatẽ dei. Orig. Errauit etiã in hoc Valẽtinus dicens, verbum esse quod mundanæ creationis præstitit causam creatori: sed si sic se habet veritas rerũ prout ipse intelligit, oportebat scriptũ fore per creatorem vniuersã constitere à verbo, non autem econtra per verbum à creatore.

Grammatica contentio.

Et sine ipso factum est nihil.

Chryso. Vt non æstimes, cũ dicit: Omnia per ipsum facta sunt, illa omnia solũ dicere eum quæ à Moyse dicta sunt, cõuenienter inducit, Et sine ipso factum est nihil, siue visibile quod, siue intelligibile. Vel aliter: Ne hoc quod dixit, Omnia per ips. fa. sunt, de signis suspiceris hunc dici, de quibus reliqui euãgelistæ locuti sunt, inducit: Et sine ipso factum est nihil. Hyla. Vel aliter dicet hoc quod dicitur, Omnia per ip. fa. sunt, non habet modum: est ingenitus qui factus à nemine est, est & ipse genitus ab innato, reddidit auctorẽ cũ nomine professus est, dicens: Sine ipso factum est nihil. eũ enim nihil sine eo, intelligo non esse solũ: quia alius est per quẽ, alius sine quo non. Orig. in ho. Vel aliter: Ne existimares ea quæ per verbum facta sunt per se existentia non contenta à verbo, ait: & sine ipso factum est nihil, hoc est nihil factum est extra ipsum, quia ipse ambit omnia cõseruans ea. Augu. de quæst. no. & ver. test. Vel dicens: Sine ipso factum est nihil nullo modo ipsum facturã esse suspicari debere edocuit. Quomodo enim potest dici, Ipse est factura, cũ nihil dicatur deus sine ipso fecisse? Orig. su. Ioan. Vel aliter: Si omnia per verbũ facta sunt: de numero verò omniũ est malitia & totus fluxus peccati, & hæc per verbum facta sunt, & hoc est falsum: quantũ igitur ad significata, nihil, & non ens, vnũ sunt. Videtur autẽ Apostolus nõ entia praua dicere, vocat inquit deus ea quæ non sunt, tanquã ea quæ sunt. Totaque prauitas nihil dicitur, cũ absq; verbo facta est. Augu. sup. Ioan. Peccatum enim nõ per ipsum factũ est, & manifestũ est quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cũ peccant. Et idolum nõ per verbum factũ est, habet quidem formam quandam humanã: & ipse homo per verbum factus est. Sed forma hoĩs ĩ idolo nõ per verbũ facta est, scriptũ est enim: Scimus quòd nihil est idolũ, ergo ista nõ sunt facta per verbũ, sed quæcũq; facta sunt naturaliter, vniuersa natura rerũ omnis omnino creatura ab angelo vsque ad vermiculũ. Orig. Valentinus autẽ exclusit ab omnibus per verbũ factis quæ sunt in seculis facta, quæ credit ante verbũ extitisse, præter euidentiam loquens, siquidem quæ putãtur ab eo diuina, remouẽtur ab omnibus: quæ autẽ velut ipse putat, pœnitus destruũtur, ve-

Peccatum nihil est.

rè dicũtur omnia. quidã enim falso dicunt diabolũ non esse creaturã dei: in quantum em diabolus est, creatura dei non est. Is autẽ cui accidit esse diabolum, diuina est creatura: ac si diceremus, homicidã, creaturam dei non esse, qui tamẽ in eo quòd homo est, creatura dei est. Au gust. de natura bo. Non autẽ sunt audienda delyramenta hominum, qui nihil hoc loco aliqd intelligendũ esse putant, quia ipsum nihil in fine sententiæ positũ est: nec intelligunt nihil interesse vtrũ dicatur, Sine ipso nihil factum est, an sine ipso factũ est nihil. Orig. Si accipiatur verbum pro eo quod in quolibet hominum est, quia & ipsum insitum est cuilibet ab eo quod in principio erat verbum, etiam sine hoc verbo nihil cõmittitur, simpliciter accipiẽdo quod dicit, Nihil. Ait enim Apostolus, quòd sine lege peccatũ mortuum erat, adueniẽte verò mandato, peccatũ reuixit. Nõ enim reputatur peccatũ lege non existente, sed nec peccatũ erat non existente verbo, quia dominus dicit: Si nõ venissem & essem illis locutus, peccatum nõ haberent: quælibet enim excusatio deficit volenti dare respõsum de crimine, dum verbo præsente ac iudicante quid est agendum, nõ obedit quis illi: nec propter hoc inculpãdum est verbum, sicut nec magister per cuius disciplinam non remanet locus excusationis discipulo delinquenti velut, de ignorãtia. Omnia ergo per verbum facta sunt: non solũm naturalia, sed etiam quæ ab irrationabilibus fiunt. Cancer errorum.

Quod factum est, In ipso vita erat.

Beda. Quia euangelista dixit omnẽ creaturam factã esse per verbũ: ne quis fortè crederet mutabilẽ eius voluntatem quasi qui subitò vellet facere creaturã, quam ab æterno nũquam antè fecisset: ideo docere curauit factam quidem creaturã in tempore, sed in æterna creatoris sapiẽtia, quãdo & quos crearet semper fuisse dispositum. vnde dicit, Quod factum est in ipso, vita erat. Au gust. super Ioan. Potest autem sic punctuari, Quod factum est in ipso, & postea dicatur, Vita erat: ergo totum vita est, si sic pronũciauerimus: quid enim nõ in illo factum est? ipse est enim sapiẽtia dei, & dicitur in psalmo, Omnia in sapientia fecisti, omnia igit sicut per illũ, ita in illo facta sunt: si ergo quod in illo factum est vita est, ergo & terra vita est, lapis vita est. Inhonestũ est sic intelligere, ne nobis subrepat secta Manichæorũ, & dicat quia habet vitam paries. solẽt eñ ista deliramentes dicere. Et cùm reprehẽsi fuerint ac repulsi, quasi de scriptoris proferunt dicentes, vt quid dictũ est, Quod factum est in ipso vita erat. Pronũcia ergo sic: Quod factũ est. Hic subdistingue, & deinde infer, In ipso vita erat. Facta est enim terra, sed ipsa terra quæ facta est, nõ est vita: est autem in ipsa dei sapientia spiritualiter ratio quædã qua terra facta est, hæc vita est. sicut arca in opere nõ est vita, arca in arte vita est, quia viuit aĩa artificis, sic ergo quia sapiẽtia dei per quã facta sunt omnia, secũdũ artẽ continet omnia quæ fiũt per ipsam artẽ, non hæc continuò sunt vita: sed quicquid factum est, vita est in illo. Orig. in ho. Potest aũt & sic distĩgui sine errore. Quod factum est in ipso, & postea dicatur, Vita erat. vt sit sensus: Omnia quæ per ipsum, & in ipso facta sunt in ipso vita sunt, & vnũ sunt. Erãt eñ, hoc est in ipso subsistũt causaliter, priusquã sint ĩ seipsis effectiuè. Sed si quæris quomodo & qua ratione omnia quæ per verbum facta sunt, in ipso vitaliter & vniformiter & causaliter subsistunt: accipe exempla ex creaturarũ natura. Conspice quomodo omniũ rerũ quas mũdi huius sensibilis globositas cõprehendit, causæ simul & vniformiter in isto sole qui est maximũ mundi luminare subsistũt: quomodo numerositas herbarũ & frũctuũ in singulis seminibus simul continetur: quomodo multiplices regulæ in arte

Quomodo omnia sunt vita in deo.

artificis vnũ sunt, & in animo disponentis viuunt, quomodo infinitos linearũ numerus in vno pũcto vnũ sub sistit: & huius varia perspice exempla, ex quibus velut physicæ theoriæ pennis poteris arcana verbi mentis acie inspicere, & quantum datur humanis rationibus videre, quomodo omnia quæ per verbũ sunt facta, in ipso viuũt & facta sunt. Hyla. Vel aliter potest legi: In eo qđ dixerat, Sine ipso factũ est nihil. Posset aliquid perturbatus dicere: est ergo aliquid per alterũ factũ, quod tamen non sit sine eo factum: & si aliquid per alterũ licet nõ sine eo, iam non per eum omnia: quia aliud est fecisse, aliud est, interuenisse facienti. Enarrat ergo euãgelista quid nõ sine eo factũ sit, dicẽs: Quod factũ est in eo: hoc igitur nõ sine eo qđ in eo factũ est. Nam id quod in eo factum est, etiã per eum factum est: omnia eñ per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autẽ creata, quia nascebatur creator deus, sed ex hoc sine eo nihil factũ est: quod tamen in eo factũ est, quia nascens deus vita erat, & qui vita erat, non postq̃ natus est factus est vita, nihil ergo sine eo fiebat ex his quæ in eo fiebãt, quia vita est in quo fiebãt: & deus qui ab eo natus est, nõ postea quã natus est, sed nascendo quoq; extitit. Chrys. Vel aliter: Non apponemus finale punctũ vbi dicitur, Sine ipso factum est nihil, secundũ hæreticos. Illi enim volẽtes spiritum sanctũ creatum dicere aiũt, Quod factum est in ipso vita erat: sed ita nõ potest intelligi: primũ quidem neq: tempus erat hic spirit' sancti meminisse: sed si de sancto spiritu hoc dictũ est, age secũdum eorũ interim legamus modũ, ita enim nobis hoc incõueniẽs erit: cùm enim dicitur, Quod factũ est in ipso vita erat, spiritum sanctum dicũt dictum esse vitã: sed vita hæc & lux inuenitur esse. Inducit enĩ, Vita erat lux hominũ, quo circa secundũ eos lucẽ omnium hũc spiritũ dicit: quod autem superius verbũ dicit, hîc cõsequenter & deũ & vitã & lucẽ nominat. Verbũ autẽ caro factũ est: erit igitur spiritus sanctus incarnatus, non filius: ideo dimittentes hunc modum legendi, ad decentẽ veniamus lectionem & expositionẽ, hoc autem est cũ dicitur: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil qđ factũ est. ibi quiescere fac sermonem: deinde ab ea quæ deinceps est dictione ĩcipe quæ dicit, In ipso vita erat: ac si dicat, Sine eo factũ est nihil quod factũ est. i. factibiliũ. Vides qualiter hac breui adiectione omnia correxit superueniẽtia inconuenientia. Inducens eñ, sine eo factũ est nihil: & adiiciens, Quod factũ est: & intelligibilia cõprehendit, & spiritũ sanctũ excepit. Spiritus enim sanctus factibilis non est: hæc igitur quæ dicta sunt, de cõditione rerum dixit Ioãnes. Inducit autẽ & eũ qui est de prouidentia sermonẽ, dicens: In ipso vita erat, quẽadmodũ in fonte qui generat abyssos, & in nullo minoratur fons: ita & in operatione vnigeniti quæcũq; credas per eum facta esse non minor ipse factus est, nomẽ autẽ vitæ hîc non solùm cõditionis est, sed & prouidentiæ rerũ, quæ est secundũ permanentiã earum. Cũ autem audis quoniam in ipso vita erat, ne cõpositum existimes: sicut eñ pater habet vitã in se ipso, ita dedit & filio vitã habere: ergo sicut patrẽ non vtriq; dices cõpositum esse, ita nec filiũ. Orig. Vel aliter: Oportet scire ꝙ saluator quædã dicit nõ sibi esse sed aliis, quædã verò & sibi & aliis. In hoc ergo ꝙ dicit: Quod factũ est ĩ verbo, vita erat: scrutandũ est, an sibi & aliis vita est, vel aliis tantũ: & si aliis, quibus aliis? idẽ autẽ est vita & lux. Lux autẽ hoĩm est: fit itaque hominũ vita quorũ est lux, & sic in eo ꝙ dicit vita, saluatori nõ sibi sed aliis. hæc quidẽ vita verbo p̃existenti aderit, ex eo quòd expiata à peccatis anima fit serena, vita inferatur ei qui verbi dei se susceptibilem statuit. vnde verbũ quidẽ in principio nõ dixit factum:

Nota distinctionẽ verborũ euãgel.

non enim erat quando principium verbo careret. Vita autẽ hominum non semper erat in verbo, sed hæc vita hominum facta est: eo ꝙ vita est lux hominũ. Cũ enim homo non erat, nec lux hominũ erat: luce secũdum habitudinem ad homines intellecta, & ideo dicit: Quod factũ est in verbo vita erat, non aũt quod erat in verbo vita erat. Inuenit autẽ alia litera non incõgruè habens, Quod factum est in eo vita est. Si autẽ intelligamus vitam hominũ quę in verbo fit, eũ esse qui dixit, Ego sum vita, fatebimur neminẽ infidelium Christi viuere, sed cunctos esse mortuos qui non viuunt in deo.

Alia litera.

Et vita erat lux hominum.

Theo. Dixerat in ipso vita erat, ne putares ꝙ absq; vita sit verbum, sed vita sit spiritualis & lux rationabilibus cunctis. vnde dicit: Et vita erat lux hominum. q. d. Lux ista non est sensibilis, sed intellectualis, illuminans ipsam animã. Augu. super Ioan. Ex ipsa enim vita illuminãtur homines, pecora nõ illuminãtur: quia non habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam: homo autẽ factus ad imaginẽ dei, habet rationalẽ mentem, per quã possit percipere sapiẽtiã: ergo illa vita per quã facta sunt oĩa lux est, & non quorũcunq; animaliũ, sed hominũ. Theo. Non autẽ dixit lux est solũ Iudæis, sed omniũ hominũ. Omnes enim homines inquantum intellectum & rationẽ recepimus ab eo ꝙ non cõdidit verbo, intantũ ab eo illuminari dicimur. Nã ratio nobis tradita per quam rationales dicimur, lux est ad operanda nos dirigens & non operãda. Orige. Non est autem prætermittendum quòd vitam præmittit luci hominum: inconsequens enim erat illuminari non viuentem, & aduenire illuminationi vitã. si autem idem est, Vita erat lux hominũ, quod solũ hominũ, erit Christ' lux atque vita solorũ hominum: hoc autẽ opinari hæreticum est. Non igitur quicquid dicitur aliquorũ, illorũ solum est. Scriptum est enim de deo ꝙ sit deus Abrahã Isaac & Iacob, nõ tamen istorũ tantum patrum dictus est deus: non ergo ex eo quòd dicitur Lux hoĩm, excluditur quin sit aliorũ, alios verò continens, eo quòd est. Faciamus hominem ad imaginem nostram, quicquid ad imaginem ac similitudinem dei factum est, intelligi debet per hominem. Sic igitur lux hominũ lux cuiuslibet rationalis creaturæ est.

Lux quomodo data hominibus.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Augu. super Ioan. Quia vita illa est lux hominũ, sed stulta corda capere istam lucẽ non possunt, quia peccatis suis aggrauantur, vt eam videre non possint: ne ideo cogitent quasi absentẽ esse lucẽ quia eã videre nõ possunt, sequitur: Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehẽderũt. Quomodo enim homo posit' in sole cæcus præsens est illi sol, sed ipse soli absens est: sic omnis stultus cæcus est, & præsens est illi sapiẽtia. Sed eam cæco præsens est, oculis eius absens est: nõ quia illi ipsi absens est, sed quia ipse absens est ab illa. Orige. Tenebræ autẽ huiusmodi hominũ non natura sunt, secundum illud Pauli: Eramus aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in domino. Orig. in ho. Vel aliter: Lux in tenebris fidelium animarũ lucet à fide inchoãs, ad spem trahens. Imperitorũ verò cordium perfidia & ignorantia lucem verbi dei in carne fulgẽtis nõ comprehenderũt, sed iste sensus moralis est. Physica verò horũ verborũ theoria talis est: Humana natura & si non peccaret, suis propriis viribus lucere nõ posset. Nõ enim naturaliter lux est, sed particeps lucis: capax siquidem sapiẽtiæ est, non ipsa sapiẽtia. Sicut ergo aer per semetipsum nõ lucet, sed tenebrarũ vocabulo nũcupatur: ita nostra natura dum per seipsam cõsideratur, quædã tenebrosa sub-

Theoricus intellect' verborum.

stantia est, capax ac particeps lucis sapientiæ: & sicut aer dum solares radios participat, nō dicitur per se lucere, sed solis splēdor in eo apparere: ita rationabilis nostræ naturæ pars dū præsentiā verbi dei possidet, non per se res intelligibiles & deū sunm: sed per insitū sibi diuinū lumen cognoscit. Lux itaq; in tenebris lucet, quia dei verbum vita, & lux hominū in nostra natura, quæ p se inuestigata & cōsiderata informis quædā tenebrositas inuenitur, lucere nō desinit: & quoniam ipsa lux omni creaturæ est incōprehensibilis, tenebræ eam nō cōprehenderunt. Chrys. Vel aliter: Totū ab illo loco, Et vita erat lux hominū, primū nos de cōditione docuerat, deinde dicit & quæ secūdum animam bona præbuit nobis veniens verbū. vnde dicit: Et vita erat lux hominū. Non dicit lux Iudæorū, sed vniuersaliter hominū. non enim Iudæi solūm, sed & gentiles ad hanc venerūt cognitionem. Nō autem adiecit, Et angelorum, quoniam ei de natura humana sermo est, quib' verbū venit euangelizans bona. Orig. Quærunt autē, quare non verbum lux hominū dictum est, sed vita quæ in verbo fit? quib' respondemus: quia vita ad præsens, nō ea quæ cōmunis est rationaliū & irrationalium dicitur, sed quę adiungitur verbo quod in nobis fit p participationē verbi primarij, ad discernendū apparentē vitam & non verā, & cupiendam verā vitam. Prius ergo participamus vitam quæ apud quosdam quidē est potentia nō actu lux, qui scilicet nō sunt auidi perquirere quæ ad scientiā pertinent: apud quosdā verò & actu lux efficitur, qui secundum apostolū æmulantur dona meliora. Verbū sapientiæ: si tamen & tūc idem est vita & lux hominū, nullus manens in tenebris pfectè viuere cōprobatur, nec quisquam viuentium consistit in tenebris. Chry. Vita enim adueniente nobis solutū est mortis imperiū: & luce lucente nobis nō vltra sunt tenebræ: sed semper manet vita quā mors superare non potest, nec tenebræ lucē. vnde sequitur: Et lux in tenebris lucet. Tenebras mortem & errorē dicit: nā lux quidem sensibilis non in tenebris lucet, sed sine illis. Prædicatio verò Christi in medio erroris regnantis fulsit, & eū disparere fecit, & in vitam mortē fecit mortuus Christus, ita eam superans vt eos qui detinebātur reduceret. Quia igitur neq; mors eam superauit, neque error, sed fulgida est eius prædicatio vbique: & lucet cū propria fortitudine, propterea subdit: Et tenebræ eā nō cōprehenderūt. Orige. Est etiam sciendū quòd sicut hominū nomen est duarū spiritualium rerū, sic & tenebræ. Dicimus enim hominū lucem possidentē opera lucis pficere, & etiā cognoscere quasi illustratū lumine sciētię: & ecōtrario tenebras dicimus illicitos actus, & eam quę videtur scientia, nō esse autē. Sicut autē pater lux est, & in eo tenebræ non sunt vllę, sic & saluator. Sed quia similitudinem carnis peccati subiit, nō incongruè de eo dicitur, quòd tenebræ in eo sunt aliquæ, ipso in se suscipiēte nostras tenebras vt eas dissiparet. Hæc igitur lux quæ facta est vita hominum, radiat in tenebris animarū nostrarū, & venit vbi princeps tenebrarū harū cū genere bellat humano. Hāc lucem persecutæ sunt tenebræ, quod patet ex his quæ saluator & eius filij sustinēt, pugnātibus tenebris cōtra filios lucis. Verū quia deus patrocinatur nō inualescunt: vnde nō apprehēdūt lucē: vel quia celeritatē cursus lucis subsequi nō valēt propter propriā tarditatē: vel quia si superueniētē expectāt, fugātur luce appropinquante. Oportet autē in id cōsiderare quòd nō semper tenebræ in sinistra parte sumuntur, sed quandoq; in bona, secundū illud psalmi: Posuit tenebras latibulū suū: dū ea quæ sunt erga deum, ignota & imperceptibilia sunt. De hac ergo laudata caligine dicā: quoniam versus lucem pergit, illāmque apprehendit: quia quod erat caligo dū ignorabatur, in lucē cognitā vertitur ei qui didicit. Aug. x. de ciui. dei, Hoc autē initium sancti euangelij quidā Platonicus aureis literis perscribendū, & per omnes ecclesias in locis eminentissimis proponēdū esse dicebat. Bed. Nam alij euāgelistæ Christū in tēpore natum describunt: Ioannes verò eundem in principio testatur fuisse, dicēs: In principio erat verbum. Alij inter homines eum subitò apparuisse cōmemorāt: ille ipsum apud deum semper fuisse testatur, dicens: Et verbū erat apud deum. Alij eum verū hominem, ille verum cōfirmat deum, dicens: Et deus erat verbum. Alij hominem apud homines eum tēporaliter conuersatum, ille deum apud deum in principio manentē ostendit, dicens, Hoc erat in principio apud deū. Alij magnalia quæ in homine gessit perhibent, ille quòd omnem creaturam per ipsum deus pater fecerit docet, dicens: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Christus non dicitur lux angelorum in euangelio.

Tenebræ duplices.

Fuit homo missus à deo cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.

Aug. Ea quæ dicta sunt superius, de diuinitate Christi dicta sunt: qui sic venit ad nos, secundū q apparuit homo. Quia igitur sic erat homo vt lateret in illo deus, missus est ante illum magnus homo, per cuius testimoniū inueniret plusquā homo. & quis est hic? Fuit homo. Missio Ioannis.
Tbe. Nō angelus, vt suspicionē multorū destrueret. Augu. Et quomodo posset iste verū de deo dicere? Missus à deo. Chry. Nihil de reliquo humanū esse æstimo eorū quæ dicūtur ab illo: non enim quæ eius sunt, sed quę mittentis omnia loquitur, ideo & angelus nuncupatus est à propheta dicēte: Ego mitto angelū meum. Angeli enim virtus est nihil propriū dicere. Hoc autē quod dicit Fuit missus, nō eius qui adesse aliūde q̄ à mūdo, pcessus ostēsiuū est. Sicut aūt Esaias missus fuit nō aliūde q̄ à mundo, sed statu quo vidit dominū sedentē super solium excelsum & eleuatū ad plebē: sic Ioannes à deserto ad baptizandū mittit. Ait enim: Qui misit me baptizare, ille mihi dixit, Super quem videris &c. Aug. Quid vocabatur? Cui nomen erat Ioannes. Alcui. Id est, gratia dei, vel in quo est gratia, qui gratiam noui testamenti. i. Christū suo testimonio primū mūdo innotuit. Vel Ioannes interpretatur cui donatū est, quia per gratiam dei donatum est illi regem regū nō solū pręcurrere, sed etiam baptizare. Augu. Quare venit? Hic venit in testimonium, vt testimoniū perhiberet de lumine. Origen. Quidā improbare oituntur ædita de Christo testimonia prophetarū, dicētes: Nō egere testibus dei filiū habentē credulitatis sufficientiam, tum in his quæ protulit salubribus verbis, tum in mirabilibus operibus suis. Siquidē & Moyses credi meruit per verbū virtutes, non egens præuiis testibus. Ad hoc dicēdum est, quòd multis existentibus causis inducentibus ad credēdum, plærunque quidā ex hac demōstratione nō admirātur, ex alia vero habēt causam vt credant. Deus autē est qui pro cunctis hominibus homo factus est. Cōstat igitur quosdā ex dictis propheticis ad Christi admirationem coactos, mirantes tot prophetarū ante eius aduentū vocē, constituētes natiuitatis eius locum & alia huiusmodi. Illud quoq; animaduertendum q prodigiosæ virtutes ad credēdū prouocare poterāt eos qui tēpore Christi erant, non autem post longa tempora, non fabulosa quædam existimata fuerunt. plus enim peractis virtutibus fecit ad credulitatem quæ cum virtutibus quæritur prophetia. Est autem & tale quid dicere, quòd quidam in hoc q testimoniū præbent deo, honorati sunt.

Testimonia pphetarum de Christo.

Priuare vult ergo chorũ prophetarũ ingenti gratia, qui dicit illos nõ oportere de Christo testimoniũ exhibere. Accessit autem his Ioannes, vt testimonium de luce perhibeat. Chry. Nõ ea indigẽte testimonio. Sed ꝓpter quid ipse Ioannes docet, dicens: Vt omnes crederẽt per illũ. Sicut enim carnẽ induit ne omnes perderet: ita & præconem hominẽ misit, vt cognatã audientes vocẽ facilius aduenirent. Beda, Non autẽ ait, Vt omnes crederẽt in illũ. Maledictus enim homo qui cõfidit in homine: sed vt omnes crederent per illum, hoc est, per illius testimonium crederent in lucem. Theo. Si verò aliqui non crediderint excusabilis permanet ipse. Nã & si aliquis includẽs se in domo caliginis, & ipsum solis radius non illustret, ipse causam tribuit & nõ sol: sic Ioannes vt omnes crederent missus fuit, sed minimè cõsecutum est, ipse huius rei causa non extitit. Chryso. Quia verò multũ apud nos maior qui testat̃, eo qui testimonium perhibet & dignior fide esse videtur: ne quis & de Ioanne hoc suspicetur, hãc suspicionẽ destruit, dicens: Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Si verò nõ huic instans opinioni hoc resumpsit, vt testimonium perhiberet de lumine, superfluum esset quod dicitur, & magis iteratio sermonis q̃ explanatio doctrinæ. Theop. Sed dicet aliquis, ergo neque Ioannẽ neque sanctorũ quẽpiã lucẽ esse vel fuisse dicemus, sed si sanctorũ aliquẽ lucẽ velimus dicere, ponemus lucẽ absque articulo. vt si interrogatus fueris vtrũ Ioannes est lux? sine articulo securè cõcedas. Si verò cũ articulo, nõ cõcedas. Nõ enim est ipsa lux principalior: sed lux dicitur quia secũdũ participationẽ lucẽ habeat à vero lumine.

Lucis duplex acceptio.

Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.

Aug. De quo lumine Ioannes testimoniũ perhibeat ostẽdit, dicens: Erat lux vera. Chry. Vel aliter: Quia superius de Ioanne dixerat ꝙ venit & missus est vt testetur de luce: ne quis hoc audiens propter testãtis recentem præsentiam, & de eo cui testimonium perhibetur, talẽ quandã suspicionẽ accipiat, reduxit mentem & ad eam quæ supra omne principium est transmittit existẽtiam, dicens: Erat lux verã. Aug. Quare additũ est vera? quia & homo illuminatus dicitur lux, sed vera lux illa est quæ illuminat, nã & oculi nostri dicũtur lumina: & tamẽ nisi aut per noctẽ lucerna accẽdatur, aut per diem sol exeat lumina illa sine causa patẽt. vnde subdit: Quæ illuminat omnẽ hominẽ. Si omnem hominem, ergo & ipsum Ioannẽ. Ipse ergo illuminabat, à quo se demonstrari volebat. Quomodo enim plerũq; fit vt in aliquo corpore radiato cognoscatur ortus esse sol, quẽ oculis videre non possumus, quia qui saucios habent oculos, idonei nõ sunt videre parietẽ illuminatum aut aliquid huiusmodi: sic omnes ad quos venerat Christus, minus erant idonei eum videre. Radiauit Ioannẽ, & per illum cõfitentẽ se illuminatũ, cognitus est ille qui illuminat: dicit autem, Venientẽ in hunc mundũ: nam si illinc nõ recederet, non esset illuminãdus: sed ideo hic illuminãdus: quia illinc recessit vbi homo poterat esse illuminatus. The. Erubescat Manichæus qui cõditoris maligni & tenebrosi nos asserit creaturas. Nõ enim illuminaremur, si veri luminis creaturæ nõ essemus. Chryso. Vbi sunt etiam qui nõ dicũt eũ verũ deum? hic enim lux vera dicitur. Sed si illuminat omnẽ hominẽ venientem in hunc mundũ, qualiter tot sine lumine permãserũt? Nõ enim omnes cognouerunt Christi culturam. Illuminat igitur omnem hominem, quantum ad eum pertinet: si autem quidam mentis oculos claudentes noluerunt recipere lucis huius radios, non à lucis natura obtenebratio est eis, sed à malitia eorũ qui voluntariè priuant seipsos gratiæ dono, nam gratia quidem ad omnes effusa est. Qui verò nolunt dono hoc frui, sibiipsis hãc imputẽt cæcitatẽ. Aug. Vel quod dicitur, Illuminat omnẽ hominẽ, sic intelligimus, nõ quia nullus est hõm qui nõ illuminetur, sed quia nisi ab ipso null⁹ illuminatur. Bed. Siue naturali ingenio, siue sapientia diuina, sicut enim nemo à seipso esse, sic etiã nemo à seipso sapiens esse potest. Orige. in ho. Vel aliter: Non de his qui de occultis seminum causis in species corporales procedunt, debemus intelligere quòd illuminat hominem venientem in hunc mũdum, sed de his qui spiritualiter per regenerationem gratiæ quæ datur in baptismate in mundum veniunt inuisibilẽ. Eos itaq; vera lux illuminat qui in mũdum virtutum veniunt, non eos qui in mundum vitiorum ruunt. Theo. Vel aliter: Intellectus nobis traditus ac nos dirigẽs, qui & naturalis ratio nominatur, dicitur lux tradita nobis à deo. Sed quidam malè ratione vtentes seipsos obscurauerunt.

Pulchrũ mysteriũ.

Mundus duplex.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.

Augu. Lux quæ illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hũc mũdũ, huc venit per carnẽ, quia dũ hic esset per diuinitatem à stultis cæcis & iniquis videri nõ poterat, de quibus supra dictũ est: Tenebræ eam nõ cõprehenderũt: & ideo dicitur, In mũdo erat. Orig. in ho. Vt enim qui loquitur, dũ loqui cessat vox eius esse desinit & euanescit. Sic cœlestis pater si verbũ suum loqui cessauerit, effectus verbi, hoc vniuersitas verbo condita nõ subsistet. nõ autem putes, quia sic erat in mundo quomodo in mundo est terra, pecora & homines: sed quomodo artifex regẽs quod fecit. vnde sequitur: Et mundus per ipsũ fact. est. Nõ enim sic fecit quomodo facit faber. qui em̃ fabricat, extrĩsecus est ad illud quod fabricat. Deus autem infusus mundo fabricat vbique positus, & non recedit ab aliquo: præsentia maiestatis facit quod facit & gubernat quod facit: sic ergo erat in mundo, quomodo per quem factus est mundus. Chry. Et iterum quia in mundo erat, sed nõ vt mundi contemporaneus, propter hoc induxit: Et mundus per ipsum factus est, per hoc & rursus te deducens ad æternã existentiam vnigeniti. qui enim audierit quoniã opus eius hoc totũ, & si valde insensibilis fuerit, cogetur concedere ante opera esse factorẽ. Theop. Simul autẽ hic & Marchionis subuertit rabiem, qui malignũ cõditorem cũcta produxisse dicebat: necnon & Arrij, qui filiũ dei dicebat creaturam. Aug. Quid est autẽ, mundus per ipsum factus est? Cælũ, terra, mare, & omnia quæ in eis sunt mũdus dicitur. iterũ in alia significatione dilectores mundi mũdus dicũtur: de quo sequitur, Et mũ. eum nõ cognouit. Nõ enim cæli aut angeli aut sydera nõ cognouerũt creatorem, quem cõfitẽtur dæmonia, omnia vndique testimonium perhibuerũt. Sed qui nõ cognouerũt eũ? qui amãdo mundũ dicti sunt mũdus: amãdo enim mũdum habitamus corde in mundo. nã qui nõ diligũt mundũ, carne versantur in mũdo, sed corde inhabitant cælũ: sicut apostolus dicit, nostra cõuersatio in cœlis est: amãdo igitur mũdũ, hoc appelari meruerũt vbi habitãt. Quomodo enim cũ dicimus mala est illa domus aut bona, non parietes incusamus aut laudamus, sed inhabitantes: sic & mundũ dicimus, qui inhabitant mundum amando. Chryso. Qui autẽ dei erant amici, eum cognouerũt etiam ante corporalem præsentiã: vnde & Christus ait, Quoniã Abrahã pater vester exultauit vt videret diẽ meũ. Cũ ergo nos interpellant gentiles dicentes, Quid est ꝙ in vltimo tẽpore venit nostrã operaturus salutẽ tanto tẽpore negligens nos? dicimus quoniam & ante hoc in mundo erat, & ꝓuidebat operibus suis, & omni

Quomodo deus est in mũdo.

Mundus quomodo malus dicatur.

bus dignis cognitus erat: & si eum mundus non cogno uit, hi tamen quibus mundus non erat dignus, eum cognouerũt. Dicẽs autẽ, Mũdus eũ nõ cognonit, breuiter causam ignorantiæ prębuit. Mundũ em̃ vocat homines qui soli mũdo affixi sunt, & quæ mũdi, sunt sapiunt. Nihil autẽ ita turbat mẽtẽ, vt liquefieri amore præsentiũ.

In propria uenit, & sui eũ non receperunt. Quotquot autem receperunt eũ, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.

Chry. Dicit ꝙ mũdus eum nõ cognouit, de superioribus loquẽs temporibus, sed de reliquo sermonẽ indu xit ad prædicationis tẽpora & ait: In propria venit. Augu. Quia scilicet omnia per ipsum facta sunt. Theo. Vt per propria, mundũ intelligas, siue Iudæam quã pro hæreditate elegerat. Chry. In propria ergo venit, nõ gratia suæ necessitatis, sed gratia beneficij suorũ. Sed vnde venit qui omnia implet, & vbiq; adest? Ea quidem quę ad nos descẽsione hic operatus est: quia enim in mũdo existens, nõ putabatur adesse, eo ꝙ nõdũ cognoscebatur, dignatus est induere carnẽ. Manifestationẽ verò hanc & condescensionem, præsentiam vocat. Misericors autem existens deus omnia facit, vt nos secundũ virtutem splendeamus: & propter hoc quidem nullum necessitate, suasione verò & beneficiis volentes ad se attrahit: & propterea venientẽ eum hi quidem susceperunt, alij verò non receperunt. Nullũ enim vult inuitũ neque coactum habere famulatũ: inuitum enim trahi par est cum eo qui totaliter nõ seruit, vnde sequitur: Et sui eũ non receperunt. Iudæos nunc suos dicit, vt populũ peculiarem, sed & omnes homines vt ab ipso factos, & sicut superius pro cõmuni verecũdatus natura dicebat, quoniã mũdus per ipsum factus conditorẽ nõ cognouit: ita & hic rursus pro Iudęorũ anxius indeuotione grauius ponit accusationẽ, dicens: Et sui eum nõ receperũt. Aug. Si autem omnino nullus recepit, nullus ergo saluus factus est. Nemo enim salu' fiet, nisi qui Christũ receperit venientẽ: & ideo addidit, Quotquot autẽ rece. eum. Chry. Siue sint serui siue liberi, siue græci siue barbari, siue insipientes siue sapientes, siue mulieres siue viri, siue pueri siue senes, omnes eodem digni facti sunt honore: de quo sequitur, Dedit eis potestatẽ filios dei fieri. Ambr. Magna beniuolentia vnicus natus est, & noluit manere vnus, non timuit habere cohæredes, quia hæreditas ei' nõ fit angusta si eã multi possederit. Chry. Nõ autem dixit quoniam fecit eos filios dei fieri, sed dedit eis potestatẽ filios dei fieri: ostendens quoniam multo opus est studio, vt eam quę in baptismo adoptionis formata imaginẽ cõtaminatã semper custodiamus. Simul autem & ostendens quoniam potestatem hanc nullus nobis auferre poterit, nisi nos ipsi auferam'. Si enim qui ab hominibus dominium aliquarum rerum suscipiũt, tantũ habent robur quãtum ferè hi qui dederunt: multò magis nos, qui à deo potimur hoc honore. Simul autem ostendere vult quoniam hæc gratia aduenit volentibus & studentibus. Etenim in potestate est liberi arbitrij & gratiæ operatione, filios dei fieri. Theo. Vel quia in resurrectione filiationem perfectissimam cõsequemur: secundũ ꝙ Apostolus dicit, adoptionẽ filiorũ dei expectãtes redẽptionẽ corporis nostri. Dedit ergo potestatẽ filios dei fieri. i. hãc gratiam in futura gratia consequendi. Chrys. & quia in his ipsis ineffabilibus bonis hoc quidẽ est dei. s. dare gratiam, illud verò hominis. i. præbere fidẽ: subiũgit, His qui cre. in no. eius. Quid igitur non dicis nobis, ô Ioannes, quod eorum sit supplicium qui eum nõ receperunt? quia nunquid isto supplicio fiet maius quãdo præiacente eis potestate filios dei fieri non fiant, sed volẽtes seipsos tanto priuãt honore? sed etiã inextinguibilis eos suscipiet ignis, quod postea manifestius reuelabit. Aug. Credẽtes ergo quia filij dei fiunt, & fratres Christi vtique nascũtur. Nã si nõ nascũtur filij: quomodo esse possunt? Sed filij hominũ nascũtur ex carne & sanguine, & ex voluntate viri & cõplexu cõiugij. Illi autem quomodo nascuntur subdit: Qui nõ ex sanguinib', tanq̃ ex maris & fœminę. Sãguina vel sanguines nõ est latinum, sed quia græcè positũ est pluraliter, maluit ille qui interpretabat̃ sic ponere, & quasi minus latinè loqui secundũ grãmaticos, & tamẽ explicare veritatẽ secũdũ auditũ infirmorũ. Ex sanguinibus enim maris & fœminæ homines nascuntur. Bed. Sciendum etiam est, quia in scripturis sanctis sanguis cũ dicitur pluraliter, peccatum significare solet. vnde, Libera me de sanguinibus. August. In eo autẽ quod sequitur, Neque ex volũtate carnis, neq; ex volũtate viri: carnem pro fœmina posuit, quia de costa cũ facta esset, Adã dixit, Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Ponitur ergo caro pro vxore, quomodo aliquãdo spiritus pro marito: quia ille imperare debet, ista seruire. Quid enim peius est domo, vbi fœmina habet imperiũ super virũ? Hi ergo neq; ex volũtate carnis, neq, ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Bed. Carnalis enim singulorum generatio, à cõplexu cõiugij duxit originem: at verò spiritualis, spiritus sancti gratia ministratur. Chryso. Hoc autem narrat euangelista, vt vtilitatem & humilitatẽ prioris partus qui est per sanguinem & voluntatẽ carnis addiscẽtes, & altitudinẽ secũdi qui p gratiam & nobilitatẽ est cognoscentes, magnã quandã hic suscipiamus intelligentiam, & dignam dono ipsius qui genuit, & multum post hoc studium demonstremus.

Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Aug. Cùm dixisset, Ex deo nati sunt: quasi ne miraremur & horreremus tãtã gratiã, & nobis incredibile videretur quia homines ex deo nati sunt, quasi securitatẽ faciens, ait: Et verbũ caro factũ est. Quid ergo miraris quia homines ex deo nascũtur? attẽde ipsum deũ ex hominibus natũ. Chrys. Vel aliter, Cũ dixisset, quoniã ex deo nati sunt qui susceperunt eũ, huius honoris posuit causam, hoc. s. verbũ fieri carnẽ: fact' est enim proprius filius dei, hominis fili', vt filios hominũ faciat filios dei. Cùm autẽ audieris: Quoniam verbũ caro factũ est, ne turberis: neque enim substãtiam cõuertit in carnẽ: hoc enim verè impium est intelligere, sed manẽs quod est, serui formã assumpsit. Quia enim sunt qui dicunt, quoniam fantasmata quædam fuerint omnia quæ incarnationis sunt: eorũ blasphemiã destruẽs, hanc dictionem, Factum ẽst, posuit: nõ trãsmutationẽ substãtiæ, sed carnis verę assumptionem representare volẽs. Si verò dixerint, quoniam deus omnipotens est, quare & in carnem transmutari nõ potuit? Dicemus quòd transmutari ab illa incõmutabili natura omnino ꝓcul est. Aug. xv. de tri. Sicut autem verbũ nostrũ vox quodãmodo corporis fit, assumẽdo eam in qua manifestatur sensibus hominũ: sic verbũ dei caro factũ est, assumendo eã in qua & ipsum manifestaret sensibus hominũ. Et sicut verbũ nostrũ fit vox, nec mutatur in vocẽ: ita verbũ dei caro quidẽ factũ est, sed absit vt mutaretur in carnẽ: assumẽdo quippe illam nõ in eam se consumendo, & hoc nostrũ vox fit, illud caro factũ est. Ex gestis cõcilij Ephesini. Sermo etiam quem proferimus quo in alterutris locutionibus vtimur, sermo est incorporeus, nõ aspectui subiectus, non tactu tractabilis: sed cũ sermo induerit literas & elementa, visibilis fit, aspectu cõprehenditur, tactu tractatur: sic & verbũ dei quod naturaliter inuisibile est, visibile fit: & quod natura incorporeum est in-

Quæ propria Christi dicantur.

Quomodo deus trahit homines.

Filiatio perfecta quæ sit.

Intellect' mysticus.

Natiuitas duplex.

Incarnationis verbi modus.

uenitur esse tractabile. Alcui. Cũ etiã credamus animã incorporeã corpori cõiungi, vt ex his duobus fiat vnus homo: facilius possumus credere diuinã substãtiam incorpoream, animæ in corpore cõiungi in vnionẽ personæ: ita vt verbum in carnẽ nõ sit cõuersum, nec caro in verbum: cũ nec corpus in animã, nec anima cõuertatur in corpus. Theo. Apollinarius autem Laodicẽsis in hoc verbo hęresim statuit: dicebat enim quòd Christus animam rationalem nõ habuit, sed tantũ carnẽ, habens diuinitatem pro anima, quæ corpus dirigit & gubernat. Aug. cõtra ser. Arriani, Si antẽ mouẽtur in eo quod scriptũ est, quòd verbũ caro factũ est, nec ibi anima nominatur: intelligant carnẽ pro homine positã à parte totũ figuratæ locutionis modo: sicuti est, Ad te omnis caro veniet. Itẽ ex operibus legis, ꝙ nõ iustificabitur omnis caro: quod apertius alio loco dicitur, Nõ iustificabitur homo ex operibus legis. Sic itaq; dictũ est: Verbũ caro factũ est: ac si diceret, Verbũ homo factũ est. Theoph. Euãgelista verò volẽs ostẽdere ienarrabilẽ dei cõdescẽsum, carnẽ cõmemorat, vt illius admiremur misericordiam, quoniã ꝓpter nostrã salutẽ quod omnino remotum & distans est ab eius natura assumpsit. s. carnẽ: animam nanque habet aliquã propinquitatẽ ad deũ. Si autẽ verbũ incarnatũ est, & humanã animã nõ assumpsit, sequeretur ꝙ adhuc animę nostrę curatæ nõ essent. quod enim nõ assumpsit, nõ sanctificauit. Et qualis derisio, cũ anima prius peccauerit, vt carnẽ assumẽdo sanctificauerit, id quod est principalius infirmum relinqueret? Subuertitur ex hoc dicto Nestorius, qui dicebat ꝙ nõ deus verbũ ipse idẽ factus est homo ex sacro conceptus sanguine virginis, sed verbo peperit hominem, qui omnis virtutis dotatus erat specie, & dei verbũ illi erat cõiunctũ: & ex hoc duos filios asserebat, vnũ natũ de virgine. s. hominẽ, alterũ de deo. s. dei filiũ hominis illi cõiunctum secundũ gratiæ habitudinẽ & amorẽ. Contra quẽ euãgelista dixit, ꝙ ipsum verbũ factũ est hõ, nõ ꝙ verbũ inueniens hominem virtuosum se sibi cõiunxit. Cyrill. ad Ne. Carnẽ enim animatã anima rationali veniens verbũ sibi secundũ subsistentiam, ineffabiliterq; & intelligibiliter factus est homo, & appellatus est filius hominis, non secũdũ voluntatẽ solã aut beneplacitum, sed neque in assumptione personæ solius, diuersæ quidẽ quæ ad vnionẽ collatæ naturæ: vnus autẽ ex ambobus, Christus & filius, nõ quasi differentia naturarũ interempta propter adunationẽ. Theo. Addiscim' ergo per hoc quod dicitur, Verbũ caro factũ est, quia ipsum verbũ est homo, & filius dei existẽs factus est filius mulieris, quæ principaliter dei genitrix nũcupatur, tanquã deum in carne genuerit. Hyla. x. de tri. Quidã autẽ volẽtes vnigenitũ deum qui in principio apud deum erat deus verbũ, nõ substantiuum deũ esse & sermonẽ vocis emissæ, vt quod loquẽtibus verbũ suũ, hoc sit patri deo filius, argutè subripere volũt: ne subsistẽs verbum deus & manens in forma dei Christus homo natus sit, vt cũ hominẽ illũ humanæ potius originis causa q̃ spiritualis cõceptionis sacramentũ animauerit: nõ deus verbũ hominem se ex partu virginis efficiẽs extiterit, sed vt prophetis spiritus prophetiæ, ita in Iesu verbũ dei fuerit. Et arguere nos solent quòd Christũ dicamus esse natũ nõ nostri corporis atque animæ hominẽ, cũ nos verbũ carnẽ factum, nostræ similitudinis natũ hominẽ prædicemus, vt verè dei filius verè hominis filius natus sit, & vt p se sibi assumpsit ex virgine corpus, ita ex se sibi animam assumpsit, quæ vtique ab homine nunquã gignentium originibus præbetur: & cũ ipse ille filius hominis sit, q̃ ridiculè præter dei filiũ qui verbũ caro factũ est, alium nescio quẽ tanquã prophetã verbo dei animatũ prædicabimus, cũ dñs Iesus Christus & dei filius & hominis sit. Chry. Ne autẽ ab eo quod dictũ est, verbũ caro factũ est, incõuenienter suspiceris versionẽ illius incorruptibilis naturæ, subdit: Et habitauit in nobis. Qđ enim habitat, non idẽ est cũ habitaculo, sed aliud: aliud autem dico secũdum naturam, vnitione verò & copulatiuè vnum est deus verbũ caro, neque confusione facta neque destructione substantiarum. Alcui. Vel habitauit in nobis. i. inter homines conuersatus est.

Caro ponitur pro homine.

Nestorij confutatio.

Et vidimus gloriam eius gloriam quasi unigeniti à patre, plenum gratiæ & ueritatis.

Chry. Cũ dixisset, filij dei facti sumus, & nõ aliter q̃ per hoc, verbũ caro factũ est, rursus ipsius dicit & aliud lucrũ: Et vidimus gloriam eius: quam vtique nõ vidissemus, nisi per consortium humanitatis visus esset nobis. Si enim Moysi nõ sustinuerũt faciem glorificatam videre, sed velamine opus fuit: qualiter diuinitatẽ nudã, existentẽ inaccessibilẽ etiã ipsis superiorib' virtutibus, nos lutei & terrestres sufferre possemus? Augu. Vel aliter: Quia verbum caro factũ est, & habitauit in nobis. Ista natiuitate collyrium fecit, vnde tergerentur oculi cordis nostri, vt possimus videre maiestatẽ eius per eius humanitatem: & ideo dicitur, Et vidimus gloriam eius. Gloriam eius nemo posset videre, nisi humilitate carnis sanaretur. Irruerat enim homini quasi puluis in oculũ de terra, oculus iste sauciatus erat, & terra illuc mittitur vt sanetur: caro te obcæcauerat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo carnalibus affectibus, inde fuerat oculus cordis cæcatus: medicus fecit tibi collyrium, quoniam sic venit vt de carne vitia carnis extingueret. Verbũ enim caro factũ est: vt posiis dicere, Vidimus gloriam eius. Chry. Subdit autẽ, Quasi vnigeniti à patre: quia multi prophetarum glorificati sunt: puta Moyses, Elias, Elisæus, & alij multi quicunque miracula ostenderunt: sed & angeli hominibus apparentes, & eam quæ est propriæ naturæ coruscantem lucem manifestãtes: sed & Cherubin & Seraphin cum multa gloria visa sunt à propheta. Ab omnibus his nos abducẽs euãgelista, & supra omnẽ naturã & cõseruorũ nostrorũ claritatẽ erigẽs mentẽ, ad ipsum nos perducit verticem. q. d. Nõ vt prophetę aut alterius hominis vel angeli aut archãgeli aut alicuius superiorum virtutum est gloria quã vidimus, sed quasi ipsius dominatoris, ipsius regis, ipsius naturalis filij vnigeniti. Greg. In sacro enim eloquio, sicut & quasi, aliquando nõ pro similitudine ponitur, sed ꝓ veritate: vnde & istud, Quasi vnigeniti à patre. Chry. Ac si di. Vidimus gloriã qualẽ decebat, & cõueniens est habere vnigenitum & naturalẽ filium. Cõsuetudo enim multorũ regem valde ornatam videntium, vbi cũ aliis enumerantes nõ possunt vniuersam repræsentare claritatẽ hoc inducunt: Quid oportet multa dicere? quasi rex ibat: sic & Ioannes dicit, Vidim' gloriã eius gloriam quasi vnigeniti à patre. Angeli enim apparentes vt serui & dominũ habẽtes omnia agebant, ipse verò vt dñs cũ humili forma apparẽs: sed & creaturæ dominũ cognouerunt, stella magos vocãs, angeli pastores, puer exultãs in vtero: sed & pater testatus est de cęlis, & paracletus super ipsum adueniens: sed & ipsa rerum natura omni tuba clarius clamauit, quoniã rex cælorũ aduenerat. Etenim dęmones fugiebãt, infirmitatis species soluebãtur, mortuos dimittebãt sepulchra, & animas à malitia ad virtutis verticẽ agebat. Quid vtique quis dicat præceptorũ philosophiã, cælestium legũ virtutem, angelicæ vrbanitatis bonã ordinationẽ? Orige. in ho. Eius autẽ quod sequitur, Plenũ gratiæ & veritatis, duplex intellectus est. Potest enim de humanitate ac diuinitate incarnati verbi accipi, ita vt plenitudo

Gloria Christi quomodo visa.

Sublimitas Christi.

Quasi positum pro tanquam.

gratiæ referatur ad humanitatẽ, secundum quã Christus caput est acclesiæ, & primogenit⁹ creaturæ vniuersæ, quoniam maximũ & principale gratię exemplũ qua nullis præcedẽtibus meritis homo efficitur deus, in ipso primordialiter manifestũ est. Potest etiã plenitudo gratiæ Christi de spiritu sancto intelligi, cuius septiformis operatio humanitatẽ Christi impleuit. Plenitudo verò veritatis ad diuinitatẽ refert. Si verò plenitudinẽ gratię & veritatis de nouo testamẽto mauis intelligere, non incongruè pronũtiabis plenitudinem gratiæ noui testamenti esse per Christũ donatam & legalium symbolorum veritatem in ipso esse impletã. Theo. Vel plenum gratia, prout eius verbum gratiosum erat dicente Dauid, Diffusa est gratia in labiis tuis. Et veritate, secundum quod Moyses & prophetæ loquebantur, aut operabantur in figura, Christus autem cum veritate.

Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quẽ dixi, qui post me venturus, ante me factus est: quia prior me erat.

Alcuĩ. Dixerat superius missum fuisse hominẽ ad perhibendũ testimoniũ, hic determinat testimoniũ suum quod manifestè præcursor prænũtiauit: vnde dicit, Ioannes phibet testimoniũ de ipso. Chry. Vel aliter hoc inducit, ac si dicat: Nõ æstimetis quòd nos qui fuimus cũ eo multo tẽpore, & mẽsæ ipsius communicauimus, propter gratiam hoc testemur: quia Ioannes qui antea eũ nõ viderat, nec ei cõmoratus fuerat, ei testimonium perhibebat. Multoties autẽ euãgelista reuoluit eius testimonium, quia multam admirationẽ huius viri habebant Iudæi. Et alij quidẽ euãgelistæ antiquorũ meminerunt prophetarũ, dicẽtes: Hoc factũ est vt impleatur quod dictũ est per prophetã. Hic autẽ altiorẽ & recentiorem testẽ inducit, nõ intendens à seruo dominatorẽ facere fide dignũ, sed auditorum imbecillitati condescendẽs. Quemadmodũ enim nisi serui formam assumpsisset: nõ ita facile susceptibilis factus esset: ita nisi serui voce auditũ cõseruorũ pexcitasset, nequaquã multi Iudæorum verbũ Christi suscepissent. Sequitur: Et clamat. i. cũ propalatione, cũ libertate sine subtractione omnia prædicat. Nõ autẽ à principio dixit, quoniam hic est filius dei vnigenitus naturalis: sed clamat dicens, Hic erat quẽ dixi, qui post me venit, ante me factus est: quia prior me erat. Quemadmodum enim matres auium nõ confestim pullos suos volationẽ docẽt, sed primò quidem extra nidũ educũt, postea verò aliã multò velociorem volationẽ apponũt: sic & Ioannes nõ confestim Iudæos ad alta duxit, sed interim paululũ à terra eos euolare docuit dicẽs, ꝙ Christus melior eo erat, quod non parũ interim erat. Et vide qualiter sapiẽter inducit testimonium: non enim solum apparentẽ Christum monstrat, sed & antequã apparuisset eũ prædicat. Quod significatur in hoc quod dicit, Hic erat de quo dixi. Hoc autẽ fecit vt facile susceptibilis esset Christus, hominũ mẽte iã pcedẽtẽta ab aliis quæ de eo dicta erãt: & vt nihil ad hoc humilitas habit⁹ noceret. Ita enim humili & cõmuni omnibus forma Christus vtebat, vt si simul & verba hęc audiuissent de eo, & eũ cõsiderassent, Ioãnis testimoniũ derisissent. Theop. Dicit autẽ, Qui post me venit: videlicet secundũ tẽpora natiuitatis: sex enim mẽsibus prior Christo Ioannes erat secundũ humanitatẽ. Chry. Vel hoc nõ dicit de ea generatione quę est ex Maria. Iam enim natus erat Christus quando hæc à Ioanne dicebãtur, sed de aduẽtu eius ad pdicationẽ. Dicit autẽ, Añ me fact⁹ est. i. clarior est & honorabilior: ac si dicat, Nõ quia prior veni ad prędicandũ ex hoc maiorem me esse illo existimetis. Theop. Arriani verò hanc literã sic exponunt, volẽtes ostendere ꝙ dei filius non est à patre genitus, sed factus sicut vna alia creatura. Aug. Nõ ergo intelligitur factus est anteq̃ ego essem factus, sed antepositus est mihi. Chry. Si autem quod dicitur, Ante me factus est, de productione adesse intelligeretur, superfluũ esset quod additur, Quia prior me erat. Quis enim est ita insipiens vt ignoret quoniam ex quo ante eũ fact⁹ est, prior eo erat? aliter autẽ ecõtrario oporteret dicere, scilicet prior me erat, quia ante me factus est, ergo quod dicit, Ante me factus est, de honore intelligitur, hoc enim quod futurum erat factum dicit, quia consuetudo erat antiquorũ prophetarum de futuris quasi de iam præteritis loqui.

Ioannis sanctitas.

Profectus notitiæ Christi.

Mos prophetarum

Et de plenitudine eius, nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

Orige. Sermo iste in persona Baptistæ de Christo testãtis prolatus est, quod plurimos fallit ex hinc vsque illuc, ipse enarrauit: credẽtes in persona Ioannis apostoli recitari. In cõsequens autem & putare subitò & quasi intẽpestiuè interrũpi Baptistæ sermonẽ ex verbo discipuli. & cuiq; scienti percipere dictorũ collationẽ, & in ppatulo cõstat series dicti. Dixerat enim ob hoc, Antè me factus est: quia prior me erat. Ex hoc autẽ coniecto priorẽ me fore, ꝙ ex ei⁹ plenitudine ego quidẽ & ante me pphetæ accepimus, gratiã secũdã p prima. Pertigerũt enim & illi post figuras per spiritũ ad veritatis speculationẽ. Hinc etiã perpẽdimus ex plenitudine eius accipientes legẽ quidẽ per Moysen fore datã, gratiã autẽ & veritatẽ per Iesum Christũ nedum fore datã, sed factam: patre quidẽ legẽ dante per Moysen, gratiã & veritatem faciente per Iesum. Sed si Iesus est qui dicit, Ego sum veritas, quomodo veritas fit per Iesum? Sed intelligendum est quòd ipsa veritas substãtialis, ex prima veritate & eius imagine sculptæ sunt multæ veritates in his qui veritatẽ tractant, nequaquã per Iesum Christũ facta est, nec prorsus per aliquẽ: sed veritas, puta quę consistit in Paulo & apostolis per Iesum Christũ facta est. Chry. Vel aliter, Cõiungit hic testimonio Ioãnis Baptistæ, suũ testimoniũ Ioãnes euãgelista, dicẽs: Et de plenit. ei⁹ &c. Nõ præcursoris est verbũ, sed discipuli. q. d. Etiam nos omnes duodecim, & omnis plenitudo fidelium, & qui nunc sunt & futurorũ, de plenitudine eius accepimus. Augu. Quid autẽ accepistis? Et gratiã pro gratia: nescio vt quid nos voluerit intelligere de plenitudine eius accepisse, & insuper gratiã pro gratia. Accepimus enim de plenitudine eius primò gratiã, & rursus accepimus gratiam pro gratia. Quã gratiã primò accepimus? fidẽ. Vocatur enim gratia quia gratis datur: hãc ergo accepit gratiã primã peccator vt eius peccata dimitterentur, & iterũ gratiã pro gratia. i. pro hac gratia in qua ex fide viuimus, recepturi sumus aliam. i. vitam æternam: vita enim æterna quasi merces est fidei, quia ipsa fides gratia est: vita æterna gratia est p gratia. Non erat ista gratia in veteri testamẽto: quia lex minabatur, nõ opitulabat: iubebat, nõ sanabat: lãguorẽ ostẽdebat, nõ auferebat, sed præparabat medico vẽturo cũ gratia & veritate. vnde sequitur, Quia lex p Moysen data est, &c. Mortẽ enim tẽporalem & æternã occidit mors domini tui, ipsa est gratia quæ pmissa & nõ habita erat in lege. Chry. Vel accepimus gratiã p gratia. i. p veteri nouã. Sicut enĩ est iustitia & iustitia, adoptio, & adoptio, circũcisio & circũcisio, ita gratia & gratia: sed illa quidẽ vt typus, hæc verò vt veritas. Hoc autẽ induxit ostẽdẽs, quoniã & Iudęi gratia saluabãtur, sed & nos omnes gratia salui sumus, misericordiæ autẽ & gratiæ fuit legem suscipere. Propterea cũ dixisset, Gratiã pro gratia, ostẽdens magnitudinem eorum quæ data sunt subdit:

Veritas duplex distinguitur.

Gratia duplex à Christo.

Quia

Quia lex per Moysen data est, &c. Et supra quidē Ioānes ad seipsum cōparās Christū ait: Ante me factus est.

Secretum cæleste verborū.

Hic autē euangelista ad eū qui illo tēpore magis in admiratione apud Iudæos erat q̄ Ioānes, Christi cōparationē facit. s. ad Moysen. Et cōsidera prudentiā, nō personarū, sed rerum cóparationem facit, gratiā & veritatem legi opponens; & huic addit: Data est, quod ministrātis erat: huic autem, Facta est, quod est regis cum potestate omnia operantis: cū gratia quidem, quia cū potestate omnia dimittebat peccata. & gratiā quidē eius baptismatis donū, & adoptio quæ p spiritū nobis dat, & alia multa ostēdūt: veritatē autē plenius sciemus, si figuras veteris legis didicerimus. Ea eñ quę in nouo test. perficiēda erāt, i veteri test. figuris pręcesserunt, quas Christus veniens adimpleuit. Vnde figura data est p Moysen, veritas per Christū facta est. Aug. 13. de tri. Vel gratiā referamus ad scientiā, veritatē ad sapientiā. In rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia est, quòd homo in vnitate personæ coniunctus est deo. In rebus verò æternis, summa veritas rectè tribuitur dei verbo.

Deum nemo uidit unquam. Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.

Orige. Incōgruè Eradius asserit hoc promulgatū fuisse nō à Baptista, sed à discipulo. Nam si illud, de plenitudine eius nos omnes accepimus, à Baptista prolatum est, quō non est sequēs ipsum de gratia Christi suscipiētem, & secundā pro prima gratia, confitentēq; legē per Moysen fore traditā, gratiā verò & veritatē per Iesum Christū prodiisse: intellexisse qualiter deū nemo vidit vnquā, quanquā vnigenitus cū in patris gremio requiescat interpretationē ipsi Ioanni, necnō oībus his qui de perfectione gustauerint cōcesserit? Non eñ nūc primitus annuntiauit: nā priusquam Abrahā fieret, docet nos Abrahā exultasse, vt videret eius gloriā. Chrys. Vel ali.

Dissentit Chrysostomus ab origne.

Euangelista ostendēs multā eminentiā donorū Christi ad ea quæ p Moysen dispēsata sunt, vult de reliquo causam rationabilē differentiæ dicere: nam ille quidem famulus existēs, minorum rerū factus est minister: hic verò dominator & regis filius existens, multò maiora nobis attulit, coexistēs semper patri & vidēs eum, propter hoc ita intulit, dicēs: Deum ne. vi. vnquā. Aug. ad Paul. Quid ergo est quod Iacob dicit, Vidi dominū facie ad faciē? & quod de Moyse scriptū, Quia loquebatur cum deo facie ad faciē, & illud qđ propheta Esaias loquēs de seipso ait, Vidi dominū Sabaoth, sedentem in Throno. Greg. 17. mo. Sed patēter datur intelligi, quòd quandiu hic mortaliter viuitur, videri p quasdā imagines potest deus, sed per ipsam naturæ suæ speciē nō potest: vt anima gratia spiritus afflata per figuras quasdā deū videat, sed ad ipsam vim eius essentię non pertingat. hinc est enim ꝙ Iacob qui deum se vidisse testatur, non nisi angelum vidit: hinc est quòd Moyses, qui cū deo facie ad faciem loquitur, dicit: Ostende temetipsum manifestè vt videam te. Ex qua eius petitione colligitur, quia eū sitiebat per incircumscriptæ naturæ suæ claritatem cernere, quem iam cœperat per quasdā imagines videre. Chrys. Si autem antiqui patres ipsam viderūt naturam, nequaquam differenter cōsiderassent, simplex enim quædam est & infigurabilis: non sedet, neque stat, neque ambulat, hæc enim corporum sunt: vnde & per prophetā dicit, Ego visionē multiplicaui eis, & in manibus prophetarū assimilatus sum, hoc est condescendens, non quod eram apparui. quia enim filius dei per veram carnem appariturus erat nobis, primò excitauit eos videre deum, sicut possibile erat eis videre. Aug. ad Paul. Sed cū scriptum sit: Beati mundo corde: quoniam ipsi deum videbunt & iterum: Cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniā videbimus eū sicuti est: quid est quod hic dicitur, Deum nemo vidit vnquam? An fortasse respōdetur, ꝙ illa testimonia de videndo deo sunt, non de viso: ipsi enim deum videbunt, dictū est, non viderunt: & non vidimus, sed videbimus eum sicuti est: deum enim nemo vidit vnquam. Vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in angelorum vita, sicuti visibilia ista quę corporali visione cernuntur. Greg. 17. mo. Si verò à quibusdam potest in hac corruptibili carne viuentibus, sed tamen inæstimabili virtute crescentibus quodam contemplationis acumine æterna claritas dei videri, hoc ab hac sententia non abhorret: quoniā quisquis sapientiam quę deus est videt, huic vitæ funditus moritur, ne iā eius amore teneatur. Aug. 12. super Gen. ad literam. Nisi enim ab hac vita quisque quodāmodo moriatur, siue omnino exiēs de corpore, siue ita auersus & alienatus à carnalibus sensibus vt meritò nesciat, sicut Apost. ait, vtrum in corpore an extra corpus sit, nō in illam rapitur & subuehitur visionem. Greg. 17. mo. Sciendum verò est quòd fuere

Error refellitur.

nonnulli qui deum dicerent in illa regione beatitudinis claritate sua conspici, sed in natura minimè videri: quos nimirum minor Inquisitionis subtilitas fefellit. Neque enim illi simplici & incōmutabili essentiæ aliud est claritas, aliud natura. Aug. ad Paul. Si autem dicitur: in hoc quod scriptum est, Deum ne. vi. vnquam, homines tantummodo intelligendos. nam hoc Apost. planius explicans: Quem nemo inquit hominum vidit, sed nec videre potest, vt ita dictum sit: Deum nemo vidit vnquam, acsi diceretur, Nullus hominū: quæstio illa solui videbitur, vt non sit huic sententiæ contrarium quod dominus ait: Angeli eorum semper vident faciem patris mei: vt. s. angelos deum videre credamus, quem nemo vidit vnquam. s. hominum. Greg. 18. mo. Sunt tamen nonnulli qui nequaquam deum videre, nec angelos suspicātur. Chry. Dicentes quòd ipsum quod deus est, non solùm prophetæ, sed nec angeli viderunt neque archāgeli. Sed si interrogaueris eos, audies de substantia nihil respondentes. Gloria verò in excelsis deo, non solùm cantantes, sed & in terra pax hominibus bonę voluntatis. Et si à Cherubin & Seraphin concupiueris aliquid discere, mysticam sanctimonij melodiam audies, & quoniam plenum est cælum & terra gloria eius. August. ad Paul.

Filiatio dei duplex.

Quod quidem in tantum verum est, quia de plenitudine nullus non solùm oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud totum videndo comprehendere. quandoquidem id videtur quod præsens vtcunque sentitur: totum autē cōprehenditur videndo quod ita videtur vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circunspici possunt. Chr. Sic igitur solus patrem videt filius & spiritus sanctus. Quòd enim creabilis est natura, qualiter poterit videre quod increabile est? Ita igitur nullus nouit deum vt filius. vnde sequitur: Vnigenitus filius, &c. Ne propter nominis communionem vnum quendam eorū qui gratia facti sunt filiorum esse existimes eum, primò quidē adiectus est articulus. Si verò hoc non sufficit tibi, audi aliud nomen vnigenitus. Hil. vi. de tri. Naturæ quidem fides non satis explicita videbatur ex nomine filij, nisi proprietatis virtus per exceptionis significantiam adderetur: præter filium enim & vnigenitum nihil cognominans suspicionem pœnitus adoptionis exclusit, cū veritatem nominis vnigeniti natura præstaret. Chrys. Sed & aliud posuit, dicens: Qui est in sinu patris. Etenim in sinu cōuersari multò plus est quàm simpliciter videre: nā qui simpliciter videt, nō omnino eius quod videt cognitionē habet: qui verò in sinu cōuersatur, nihil ignorabit. Cùm igitur audieris ꝙ nullus cognoscit patrem

nisi filius, nequaquã dicas, quoniã & si plus oĩbus nouit patrẽ, sed nõ quantus est nonit eũ: propterea euãgelista in siou patris eum morari dicit, vt nõ æstimemus per id aliud significatũ q̃ familiaritatẽ vnigeniti, & coęternitatẽ ad patrẽ. Aug. In sinu enim patris. i. in secreto patris.

Sinus patris quis dicatur.

Nõ enim deus habet sinũ, quẽadmodũ nos habemus in vestibus: aut cogitãdus est sic sedere, quomodo nos aut fortè cinctus est vt sinũ haberet: sed quia sin⁹ noster intus est, secretũ patris sin⁹ patris vocaĩ. Qui ergo in secreto patris nouit patrẽ, ipse enarrauit qđ vidit. Chry. Sed quid enarrauit? quoniã vnus est deus: sed & hoc reliqui prophetæ & Moyses clamãt, quid ergo plus didicimus à filio in finibus paternalib⁹ existẽte? Primũ quidẽ ipsa hęc q̃ alij narrauerũt sunt enarrata ex operatione vnigeniti. Deinde quoniã multò mainrẽ suscipimus doctrinã per vnigenitũ, & cognouimus quoniã spiritus est deus, & eos qui adorãt eũ, in spiritu & veritate adorare oportet, & quoniã de⁹ pater est vnigeniti. Bed. Præterea sciẽdũ, quia si ad præteritũ referaĩ quod ait, Enarrauit: homo factus enarrauit quid de trinitatis vnitate sentiendũ qualiter ad eius contẽplationẽ properãdũ, quibus actibus sit perueniendũ. Si verò referatur ad futurũ, tũc enarrabit cũ electos suos ad visionẽ claritatis suæ ĩducet.

Sũma doctrĩa Christi in tribus.

Aug. Fuerunt autẽ homines qui dicerẽt, vanitate cordis sui decepti: Pater inuisibilis est, filius autẽ visibilis est. Si ergo propter carnem filius visibilis dicitur, & nos cõcedimus, & est catholica fides. Si autẽ vt ipsi dicunt, antequam incarnaretur, multũ delirant si Christus sapientia dei & virtus dei est. Sapientia enim dei videri ocolis non potest, si verbum hominis oculis non videtur, verbum dei sic videri potest? Chrysost. Non igitur soli ipsi proprium est, Deum nemo vidit vnquam, sed & filio: quia vt Paulus dicit, est imago dei inuisibilis: qui verò inuisibilis imago est, & ipse inuisibilis est.

Et hoc est testimoniũ Ioannis, quãdo miserũt Iudæi ab Hierosolymis, sacerdotes, & leuitas ad eum, ut interrogarent eũ: Tu quis es? Et confessus est, & non negauit. Et confessus est, quia nõ sum ego Christus. Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es? ut responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Ait: Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam domini, sicut dixit Esaias propheta.

Orig. Secundum legitur hoc testimonium à Ioanne Baptista de Christo prolatum, incipiente primò illic: Hic est de quo dixi, & desinẽte ibi: Ipse narrauit. Theo. Vel aliter: Postquã superins dixit euangelista quod Ioannes testabatur de Christo: Ante me factus est, nunc subiungit quãdo præmissum testimonium reddiderit Christo Ioãnes, vnde dicit: Et hoc est test. Ioã. Orig. Iudæi quidem ab Hierosolymis, vt cognati existentes Baptistę de stirpe sacerdotali existentis, sacerdotes & leuitas destinant, sciscitaturos quis esset Ioonnes, eos. s. qui reputati sunt secundum electionem ab aliis differre, & ab electo Hierosolymorum loco. Ioannem itaq; quærunt cũ tãta veneratione, erga Christum autem nihil huiusmodi factum legitur à Iudæis: sed quod erga Ioannẽ Iudęi, hoc Ioannes erga Christum prosequitur, per proprios discipulos interrogans: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Chry. Sic autem fide dignum æstimauerũt esse Ioannem, vt ei de seipso dicenti crederẽt. vnde dicitur: Vt interrogarent eum, Tu quis es? Aug. Non autẽ mitterent, nisi mouerẽtur excellẽtia authoritatis eius, quia ausus est baptizare. Orig. Ioannes autem (vt videtur) discernebat ex quæstione sacerdotum & leuitatum dubitationem, ne fortè Christus esset baptizans: apertins tamen illud profiteri cauebant, ne temerarij putarẽtur. Quapropter meritò, vt eorũ opinio fallax de eo primitus aboleretur, ac subinde veritas propalaretur, quòd non sit Christus ante omnia manifestat. vnde sequitur: Et confes. est, & non negauit, & confes. est quia nõ sum ego Christus. Hic etiam adiiciamus, quia tempus aduẽtus Christi populum recreabat quodãmodo iam præsens existens legisperitis ex sacris scripturis illius tẽpus speratum colligentibus: propter quod Theodas nõ modicam multitudinẽ quasi Christus congregauit, & post illum Iudas Galilæus in diebus professionis. Cùm ergo feruentiùs Christi expectaretur aduentus, Iudæi transmittunt ad Ioannẽ ꝑ hoc quod est: Tu quis es? Cõiicere volẽtes, si ipse se Christũ fateretur. Non autẽ ex hoc quod dicit, Nõ sum ego Christus: negauit. ex hoc enim ipso confessus est veritatẽ. Grego. Negauit planè quod nõ erat, sed non negauit quod erat: vt veritatẽ loquens, eius membrum fieret, cuius sibi nomen fallaciter nõ vsurparet. Chry. Vel aliter: Passi erant Iudæi quandã humanã passionẽ ad Ioannẽ. Indignum enim æstimabant subiici eum Christo, propter multa quæ Ioannis claritatẽ demõstrabãt: quorũ primũ erat genus illustre. Principis enĩ sacerdotũ filius erat: deinde dura educatio, humanorũ despectio. In Christo autẽ cõtrariũ videbatur: genus humile, quod ei exprobrabant, dicẽtes: Nõne hic est fabri filius? dieta communis & vestimẽta, nihil plus multis habentia.

Cõparatio Iesu & Ioãnis.

Quia igitur Ioannes cõtinuè ad Christũ mittebat volẽtes magis Ioannẽ habere magistrũ mittunt ad eum opinantes per blanditias eũ allicere ad confitendum se Christum esse. Non ergo quosdam contẽptibiles mittunt, vt ad Christum, ministros & Herodianos, sed sacerdotes & Leuitas: & non quoscunq;, sed eos qui erãt ex Hierosolymis, hoc est honorabiliores. Et ad hoc mittunt, vt interrogarẽt, Tu quis es? non quasi ignorantes, sed volentes eũ inducere ad hoc quod dixi. vnde Ioannes ad mentem, & non ad interrogationem eis respondit. Et confessus est, & non negauit: & cõfessus est, non sum ego Christus. Et vide sapientiam euangelistę: tertiò quasi idem dicit: & virtutẽ Baptistæ indicans, & malitiam & amentiam Iudæorum. Deuoti enim famuli est, non solũ nõ rapere gloriã domini, sed oblatã à multis, respuere. Turbæ quidem ex ignorantia ad hãc venerunt suspicionẽ, vt Ioannẽ Christũ æstimarent: hi verò à maligna mente, ex qua interrogabant eum, æstimãtes per blanditias attrahere ad hoc quod volebãt. nisi enim excogitassent hoc, respondenti, Non sum ego Christus, dixissent: Non hoc suspicari sumus, nõ hoc venimus interrogaturi: sed capti & manifesti effecti ad aliud veniũt. vnde sequitur: Et interr. eum: Quid ergo? Elias es tu? Aug. Nouerant enim ꝙ præcessurus erat Elias Christum. non enim alicui ignotũ erat nomen Christi apud Hebræos, sed non putabãt illũ esse Christũ, nec tamen omnino putauerunt Christũ non esse venturũ: & cùm sperarent venturum, offenderũt in præsentẽ. Sequitur: Et di. non sum. Greg. in ho. Ex his verbis nobis quęstio valde implexa generatur. Alio quippe in loco inquisit⁹ à discipulis dominus de Eliæ aduentu, respondit: Si vultis scire, Ioannes ipse est Elias. Requisitus autẽ Ioannes dicit: Non sum Elias. Quomodo ergo propheta veritatis est, si eiusdem veritatis sermonibus concors non est. Orige. Dicet autẽ aliquis quod se ignorabat Ioãnes esse Eliã, & hoc nimirũ vtẽtur documẽto, qui assistunt iteratæ incorporationis rationi tanquã anima denuò induente corpora. Quærunt enim Iudęi per leuitas ac sacerdotes an esset Elias, cùm iteratę corporis assumptionis documentum verax arbitrantur quasi paternũ existẽs, nec alienum ab archanorum suorum doctrina, ob hoc itaque dicit Ioannes: Elias non sum. Nam nescit primæuam vitam propriam. qualiter autem videtur ra-

Mira æstimatio de Ioanne.

tionabile si tãquam propheta spiritu illuminatus esset, & de deo & vnigenito tãta narrauit, ignorasse de seipso an vnquã eius anima fuerit in Elia? Greg. in ho. Sed si subtiliter veritas ipsa requiratur, hoc quidem quod inter se cõtrarium sonuit, quomodo cõtrariũ nõ sit, inuenitur. Ad Zachariã nanq; de Ioanne angelus dixit: Ipse praecedet ante illum in spiritu & virtute Eliae: quia. s. sicut Elias secundũ domini aduẽtũ praeueniet, ita Ioãnes praeuenit primũ. Sicut ille praecursor vẽturus est iudicis, ita iste praecursor factus est redemptoris. Ioannes igitur in spiritu Elias erat, in persona Elias nõ erat. Quod autem dominus fatetur in spiritu, hoc Ioãnes denegat de persona, vt quia & iustũ sic erat & discipulis dominus spiritualẽ de Ioãne sententiã diceret, & Ioãnes turbis carnalibus nõ de suo spiritu, sed de corpore respõderet. Ori. Respondit ergo leuitis & sacerdotibus, Non sum: cõiectans propositum quaestionis eorum, nõ enim sapiebat praemissa examinatio, si idem spiritus esset in vtroq;, sed si Ioannes esset ipse Elias qui assumptus est, nunc apparens secundũ quòd à Iudaeis expectabatur absque oatiuitate. primus autẽ arbitrans resumptionem corporum dicet, quod inconsequens est filiũ Zachariae tãti sacerdotis in senio natũ, super omnẽ humanã expectationẽ ignorari à sacerdotib. & leuitis ipsum natũ fuisse, maximè Luca testante quòd factus est timor in omnibus habitantibus circa eos. Sed forsitan quoniã prope finẽ Eliam expectabãt ante Christũ, quasi tropicẽ sciscitari vidẽtur, an es tu qui praenũtias Christũ venturũ? & cautè respõdit, Nõ sum. Sed & nihil mirabile, sicut in saluatore plu ribus sciẽtibus ex Maria natiuitatẽ eius, quidã fallebantur putantes eũ Ioannem Baptistam vel Eliã aut aliquẽ prophetarum, sic & in Ioanne quosdã ortus eius ex Zacharia non latebat, & quidam dubitabant, si forsitã qui expectabatur Elias apparuit in Ioãne. Quoniã verò cũ plures in Israel editi fuerint, pphetae, vnus de quo Moyses prophetauerat praesertim expectabatur: iuxta illud: Prophetam vobis suscitabit deus ex fratribus vestris: sicut mihi, illi parebitis. Tertiò sciscitantur, non si foret propheta simpliciter, sed cũ articulo in graeco pooitor. vnde sequitur: Propheta es tu? Per singulos enim prophetas nouerat populus Israel neminẽ eorum fore hũc quẽ Moyses prophetauerat, qui sicut Moyses medius staret inter deum & homioes, & accepto testamẽto à deo traderet discipulis. Hoc autẽ illis nomẽ non Christo attribueotibus, sed arbitrantibus alium à Christo ipsum fore. Ioannes sciuit quoniã & Christus ille propheta esset, vnde subdit: Et respondit, non. Aug. Vel quia Ioannes maior erat quàm propheta, quia prophetae longè praenuntiauerunt, Ioannes praesentem demõstrabat. Sequitur: Dixerunt ergo ei: quis es, &c. Chry. Vides hic vehementius insistentes & interrogaotes, honc autem cum maosuetudine eas quae non erant verè suspiciooes destruentem, & eam quę est vera pooentẽ. vnde sequitur: Ait, Ego vox clamantis in deserto. Aug. Esaias illud dixit, In Ioanne prophetia ista completa est. Grego. Scitis autem quòd vnigenitus filius verbũ patris vocatur. Ex ipsa autẽ oostra locutione cognoscimus, quia prius vox sonat, vt verbom possit audiri. Ioannes ergo vocẽ se asserit esse, quia verbum praecedit, & per eius myoisteriũ patris verbum ab hominibus auditur. Orig. Ioelegãter autem Heraclion de Ioanne & prophetis considerans ait: Quoniam verbom quidem saluator est, vox autem per Ioannem intelligitur. Solus enim sonus est omois gradus propheticus. Cui dicendum, quòd si non significatiuam vocẽ dederit tuba, nemo se accinget ad praelium. Si ergo oil aliud quàm sonus est vox prophetica, quomodo traosmittit nos ad illam Saluatorẽ? Scrutamini, inquit, scripturas. Dicit autem Ioãnes se esse vocẽ nõ clamantẽ in deserto, sed clamantis in deserto: eius. s. qui stabat & clamabat: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Clamat enim vt distãtes auditu percipiant, & grauẽ habentes auditum sentiant immensitatem eorum quae dicuntur. Theo. Vel qoia veritatẽ manifestat & sonũtiat: omnes enim qui in lege erãt obscurè loquebãtur. Gre. Vel in deserto Ioannes clamat, quia quasi derelictae ac destitutae Iudaeae, solatium redẽptoris anountiat. Orig. Opus autem vocis in deserto clamaotis est, vt anima à deo destituta, ad rectam faciendam viam domini reuocetur: nequaquam prauitatem serpeotini gressus prosequendo, secundum cootemplationem quidẽ sublimatã in veritate abq; permixtione mẽdacij, & secundũ actionem post congruam speculationem licitum opus referẽtem. vnde sequitur: Dirigite viam domini: sicut dixit Esaias propheta. Greg. Via domini ad cor dirigitur, cũ veritatis sermo humiliter auditur. Via domini ad cor dirigitur, cùm ad praeceptũ vita praeparatur.

Sanctorũ perfectio.

Error Heracleonis.

Christi & Moysi cõparatio.

Et qui missi fuerãt, erant ex pharisaeis. Et interrogauerũt eum, et dixerũt ei: Quid ergo baptizas, si tu nõ es Christus, neq; Elias neq; propheta? Et respondit eis Ioannes, dicẽs: Ego baptizo in aqua: medius autem uestrum stetit quem uos nescitis. Ipse est qui post me uenturus est, qui ante me factus est: cuius ego non sum dignus ut soluam eius corrigiam calceamenti. Haec in Bethabara facta sunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

Orig. Facta responsione versus sacerdotes & leuitas denuò missum est à pharisaeis, vnde dicitur: Et qui missi fuerant, &c. Quantum enim ex ipso sermooe cooiectu rari contingit dico, tertium hoc est testimonium, vide tamen quomodo iuxta sacerdotalem & leuiticam personam est, cum mãsuetudine prolatum illum, Tu quis es? Nihil enim arrogãs vel proteruum in eorum quaestione continetur, sed cuncta decentia veros dei ministros. Sed pharisaei secundum suum nomen diuisi & importuni ex discordia contumeliosas voces praetendunt Baptistę. vnde sequitur: Et dixerunt ei, Quid ergo baptizas si tu ooo es Christus, neque Elias, neque propheta? Non quasi scire voleotes, sed prohibere eum à baptismo. Deinde verò nescio quo pacto proni ad baptismum iuerũt ad Ioannem. Huius autem solutio est, quia pharisaei non credentes accedunt ad baptisma, sed ex hypocrisi cum timerent populum. Chry. Vel ipsi iidem sacerdotes & leuitae ex pharisaeis erant: & quia blanditiis eum ooo valuerunt supplantare, accusationem ei immittere tentant: cogentes eum dicere quod hõ erat. vnde sequitur: Et interrogaue. eum & dixerunt ei: Quid ergo bap. si tu nõ es Christus, oeque Elias, oeque propheta? quasi audaciae videbatur esse baptizare si Christus non erat, nec praecursor illius, nec praeco, id est, propheta. Gregorius: Sed sanctus quisque etiam cum peruersa mẽte requiritur, à bonitatis suae studio nõ mutatur. Vnde Ioãnes quoque ad verba inuidiae, praedicamenta respondit vitae. vnde sequitur: Respond. eis di. Ego bapt. in aqua. Origen. Ad illud enim, Quid ergo baptizas? quid aliud afferri decebat, oisi proprium baptismum carnale praetendere? Greg. Ioannes enim ooo spiritu sed aqua baptizat, quia peccata soluere non valebat. baptizatorũ corpora per aquam lauat, sed tamen animas per veniam nõ lauat. Cur ergo baptizat, qui peccata per baptismum non relaxat? nisi vt praecursionis suae ordinem seruans, scilicet qui nasciturum nascendo praeuenerat, baptizaturum quoqoe domioum baptizando praeueniret: & qui praedicando factus est praecursor Christi baptizando, etiam praecursor eius fieret imitatione sacramẽti, qui inter haec mysterium redẽptionis nostrae annuntians, hunc in medio hominum & stetisse asserit & ne-

Sententia Origenis obscura.

sciri. Sequitũ enim: Medius autẽ vestrum stetit quẽ vos nescitis, quia per carnem dñs apparẽs & visibilis extitit corpore, & inuisibilis maiestate. Chry. Hoc autẽ dixit, quoniam decens erat Christum cõmixtum esse populo vt vnũ multorũ, se vbiq; humilẽ esse docentẽ. Cùm aũt dixit, Quem vos nescitis. Scientiã hic cognitionẽ certissimã dicit, puta quis est & vnde. Aug. Humilis enim videbatũ, & ꝓpterea lucerna accensa est. Theo. Vel medius erat pharisæorũ dñs, sed ignorabant eum, quia ipsi scripturas se scire putabãt: & inquãtum in illis prænũciatur dñs, medius eorũ erat. s. in cordibus eorũ, sed nesciebant eũ: eo ꝙ scripturas non intelligebant. Vel aliter: Medius quidẽ erat, inquantũ mediator dei existens & hominũ Christ' Iesus, medius pharisæorũ extitit, volens illos deo iũgere, sed ipsi nesciebãt eum. Orige. Vel aliter: Hoc edito, Ego baptizo in aqua: ad illud, Quid ergo baptizas: ad scd̃m, Si tu non es Christus? ꝑconium de præcedẽti Christi substantia ꝓponit, ꝙ rãta sit ei virtus, ꝙ inuisibilis sit sua deitate, cũ sit præsens cuilibet, & totum ꝑ orbem diffusus, quod notatur ex illo: Medius vestrum stetit. Hic enĩ per totã orbis machinã affluxit, sic vt quæ creentur ꝑ ipsum creantur, omnia enĩ ꝑ ipsum facta sunt. vnde palã est ꝙ inquirentibus à Ioã ne, Quid ergo baptizas? Ipse medi' erat. Vel ꝙ dicitur, In medio vestrũ stetit, intelligendũ est de nobis hominib'. Cũ enim simus rationales, in medio nostrũ existit, ex eo ꝙ principale. s. cor in medio totius corporis insitum est. Qui ergo verbum in medio gerunt, non autem cognoscunt de illius natura, nec de quo fonte manauit, nec quomodo cõsistit in eis, hi verbũ in medio sui obtinentes ignorãt, quod tamen Ioannes agnouit: vnde exprobrãdo dicit ad pharisæos, Quem vos nescitis. Quia expectantes pharisæi Christi aduentum, nihil tã arduũ de eo contemplabantur, solũ hominem sanctum existimantes eum esse. Dicit autem, Stetit. Nam stat pater inuariabilis existẽs & impermutabilis: stat quoque verbũ eius ad saluandum continuò, quanuis carnem suscipiat, quanuis medium hominum stet inuisibile. Ne verò putet aliquis alium esse inuisibilem ad omnes homines venientem, vel ad vniuersum orbem ab eo qui humanatus est & in terra cõparuit, subdit: Qui post me venit, hoc est qui post me appariturus est. Non autem idem denotatur hic ꝑ hoc quod dicitur, Post: & cũ Iesus nos post se inuitat. Illic enim sequi post ipsum præcipitur nobis vt eius indagando vestigia perueniamus ad patrem, hic autem, vt pateat quid sequatur ex Ioannis dogmatibus. venit enim vt cuncti credãt, per eum præparati ad perfectum verbũ per minora. Dicit ergo: Ipse est qui post me venit. Chry. Acsi diceret, Ne existimetis tantum in meo cõsistere baptismate. si enim meum baptisma perfectum esset, alius non veniret post me aliud baptisma daturus, sed hæc præparatio est illius & trãsibit in proximo, vt vmbra & imago, sed oportet eum qui veritatem imponet venire post me: si enim hoc esset perfectũ nequaquã secundi locus quæreretũ. Et ideo subdit: Qui ante me factus est, hic est honorabilior & clarior. Greg. Sic nanque dicitur, Ante me factus est: ac si dicatur, antepositus est mihi. Post me ergo venit, quia postmodũ natus, ante me aũt factus est, quia mihi prælatus. Chry. Ne autem existimes comparabilem esse excellentiam, hanc incomparabilitatem ostendere volens subiungit, Cuius ego non sum dignus, vt soluam corrigiam calceamenti. q. d. intãtum est ante me, vt ego neque in vltimis ministrorum vocari dignus sim: calceamentũ enim soluere, vltimi ministerij res est. Aug. Vnde et si dignum se diceret tãtummodo corrigiã calceamenti soluere, multum se habuisset. Gre. Vel aliter: Mos apud veteres fuit, vt si quis eam quæ sibi competeret accipere vxorẽ nollet, ille ei calceamentum solueret, quid ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ ecclesiæ sponsus apparuit? Rectè ergo Ioannes se indignum esse ad soluendam corrigiam eius calceamenti denuntiat, acsi apertè dicat, redemptoris vestigia non denudare valeo, quia sponsi nomẽ mihi immeritus non vsurpo: quod tamẽ intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat quòd calceamenta ex mortuis animalibus fiãt? Incarnatus verò dominus veniẽs, quasi calceat' apparuit, qui in diuinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit. Corrigia ergo calceamẽti est ligatura mysterii. Ioannes ergo soluere corrigiam calceamenti eius nõ valet, quia incarnationis mysterium nec ipse inuestigare sufficit: acsi patenter dicat: Quid mirũ si mihi ille prælatus est quem post me quidem natũ cõsidero, sed natiuitatis eius mysterium non comprehendo? Orig. Quidam verò non ineptè dixit hoc sic intelligendum: Non sum ego tanti vt causa mei descendit à magnalibus, ac carnem quasi calceamentum suscipiat. Chry. Et quia Ioãnes cum decenti libertate ea quæ de Christo sunt omnibus prędicabat, propterea euangelista & locum designat, dicẽs: Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Non enim in domo neque in angulo Christũ prædicabat, sed Iordanem transiens in media multitudine præsentibus omnibus qui ab eo baptizabantur. Quædam verò exemplaria certius habent in Bethabora. Bethania enim non vltra Iordanem, neque in deserto erat, sed prope Hierosolymam. Glo. Vel duæ sunt Bethaniæ, vna trãs Iordanem, altera citra, nõ longè à Hierusalem vbi Lazarus fuit suscitatus. Chry. Hoc autem & propter aliã causam designat, quia enim res non antiquas narrabat, sed ante paruum tempus contingentes, præsentes & videntes testes facit eorum quæ dicuntur, demõstrationem à locis tribuẽs. Alcui. Bethania verò domus obedientiæ interpretatur, per quam innuitur, quia per obediẽtiam fidei omnes ad baptisma debent peruenire. Orig. Bethabora verò interpretatur domus præparationis, & conuenie cum baptismo, pręparantis domino plebem perfectam. Iordanis interpretatur descensus eorum. Quis autem erit hic fluuius nisi Saluator noster, per quem ingrediẽtem in hunc mundum mundari conuenit, nõ suum descendentem descensum, sed humani generis. hic segregat donatas à Moyse ab his quæ per Iesum donantur sortes, huius riuuli lætificãt ciuitatem dei. Sicut autem Draco latitat in Aegyptiaco fluuio, ita deus in isto. Pater enim est in filio: & qui proficiscuntur illuc vbi se lauent, opprobrium Aegypti deponunt, ac apti ad perceptionem hæreditatis parantur, necnon à lepra mundãtur, & duplicis capaces sunt gratiæ, ac prompti fiunt ad susceptionem spiritus almi, in aliud flumẽ nequaquam descendente spiritali columba. Trans Iordanem verò Ioannes baptizat: vt præcursor venientis non innocentes, sed peccatores vocare.

Christus quo medius dicitur.

Tropologica pulchra.

Calceamẽti Christi significatio.

Altera die uidit Ioannes Iesum uenientem ad se, et ait: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Hic est de quo dixi, Post me uenit uir, qui ante me factus est: qui prior me erat, et ego nesciebam eum. Sed ut manifestetur in israel, propterea ueni ego in aqua baptizans.

Orig. Post testimonium Ioannis, iam videtur Iesus veniens ad eum, non solũ adhuc perseuerantem, sed & potiorem effectũ, quod per diẽ secundariũ designatur: vnde dicitur, Altera die vidit, &c. Pridem autem Iesu mater protinus in illũ cõcepit, ad matrẽ Ioãnis prægnantẽ proficiscitur, & per vocem peruenientem ad aures Elizabeth ex Mariæ salutatione exultat Ioannes cõceptus

Exempla gemina humilitatis.

in vtero. Hic autem post Ioānis testimonia ipse videtur à Baptista accedēs ad eū. Prius autem auditu aliorū instruitur aliquis, ac deinde oculatè inspicit illa. Per hoc autem ꝙ Maria ad Elizabeth venit minorē, & filius dei ad Baptistā, ad feruorē opitulandi minoribus & ad modestiā admonemur. Verū vnde ad Baptistā venit saluator, nō hic dicitur: sed ex dictis Matthæi colligimus, dicentis: Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioānem, vt baptizaretur ab eo. Chryso. Vel ali. Matthæus aduētū Christi ad baptismū præsentialiter dicit: Ioānes autē & rursus eū iuisse ad Ioannē ostēdit post baptisma & hoc manifestat quod postea dicit: Quia vidi spiritū descendentem &c. Partiti enim sunt sibi euangelistæ tēpora narratiōis. Matthæus eñ ea quæ antequā ligaretur Ioannes Baptista præteriēs, festinat ad ea quæ deinceps sunt tempora. Sed Ioannes his maximè immoratur, quę s. ante incarceratione Ioannis fuerūt: vnde hîc dicitur: Altera die vidit, &c. Cuius igitur gratia secūdò post baptismū ad eum veniebat, quia ipsum baptizauerat cum multis, vt nullus suspicetur quoniā ex eadē causa ex qua & alij, ad Ioannē veniret, puta peccata cōfessurus aut in pœnitentiam abluendus in flumine. Propterea ergo accedit, dans Ioanni occasionē corrigendi hāc suspicionē, quam Ioannes per verba correxit: vnde sequitur, & ait: Impletio figuræ & prophetię Ecce agnus dei, &c. Qui igitur ita purus erat vt aliorum peccata absoluere posset, manifestū est quoniam nō vt confiteretur peccata accedit, sed vt occasionē det Ioāni loquendi de ipso. Venit etiam secundò, vt hi qui priora audierant, certius recipiant quæ prædicta sunt, & alia rursus audiant. Dicit aūt: Ecce agnus dei: innuēs ꝙ hic est qui olim quærebatur, rememorans prophetiæ Esaię & vmbræ quæ secundum Moysen erat, vt à figura facilius eos ducat ad veritatem. Aug. Si autem agnus dei est innocens, & Ioannes agnus, an non & ipse est innocens? sed omnes ex illa propagine veniūt de qua cātat gemēs Dauid: Ecce in iniquitatib⁹ cōceptus sum. Solus ergo ille agnus qui non sic venit, non enim in iniquitate cōceptus est, nec in peccatis mater eius eū in vtero aluit: quē virgo concepit, virgo peperit: quia fide concepit, & fide suscepit. Orig. Sed cū quinq; offerantur animalia in tēplo, tria terrestria, vitulus, ouis, & capra: volatilia verò duo, turtur & columba: & de ouibus tria adducantur, aries, ouis, agnus, de genere ouium agnum memorauit. Agnum enim in oblationibus quotidianis offerri videmus, vnum quidem mane, alterum verò vespere. Quænā aūt oblatio alia potest esse quotidiana à rationali natura comprehēdenda, nisi verbum vigens, agnus typicè nuncupatum? Hoc nempe censebitur oblatio matutina ad frequētiam intellectus in diuinis relatum. neq; enim anima pati potest vt summis ingiter insistat, eo ꝙ corporis terrestris & grauis coniugium est sortita. Ex hoc etiam verbo quod Christus est, coniectare de pluribus poterimus: & quodammodo vespere pertingemus ad corporalia procedentes. Qui autem hunc obtulit agnū ad immolandū, deus fuit in homine recōditus magnus sacerdos qui dixit, Nemo tollit animam meam à me sed ego pono eā: vnde dicitur, Agnus dei Ipse enim nostros languores accipiens totius mundi tollens peccata, mortem quasi baptismum suscepit. Apud deū enim nō pertransit incorrectū quicquid agimus quod disciplina indigeat, quæ per difficilia exercet. The. Vel dicitur Christus agnus dei, inquantū deus pater mortē Christi acceptauit pro nostra salute, vel inquantū eū pro nobis tradidit morti. Sicut enim dicere consueuimus, Hæc oblatio est talis hominis. i. quā talis homo obtulit: sic & Christus dicitur agnus dei, dantis. s. filium suū pro nostra salute in mortē, & ille quidē agnus, typicus nullius omni-

Agni dei mysteriū.

no peccatū sustulit, hic verò peccatū vniuersi orbis terrarū: periclitantem enim mundum eruit ab ira dei, vnde subdit: Ecce qui tol. pec. mun. Non autem dixit qui tollet, sed q tollit peccata mundi, quasi semper hoc faciēte ipso: non enim tunc solū tulit cū passus est, sed ex illo tēpore vsq; ad præsens tollit. non semper crucifixus: vnā enim pro peccatis obtulit oblationem: sed semper purgans per illam. Greg. 8. mo. Tunc autē ab humano genere plenè peccatū tolletur, cū per incorruptionis gloriā nostra corruptio permutabitur. Esse nanq; à culpa liberi non possumus, quousq; in corporis morte tenemur. The. Sed quare non dixit, Peccata mundi, sed peccatū? vt videlicet ꝑ hoc ꝙ dixit peccatū, vniuersaliter peccatū videretur innuere, sicut cōsueuimus dicere, ꝙ homo eiectus est de paradiso. i. omne genus humanum. Beda, Vel peccatum mūdi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi: quod quidem peccatum originale & singulorum superaddita Christus per gratiā relaxat. Aug. Qui enim de nostra natura peccatum non assumpsit, ipse est qui tollit nostrum peccatum. Nostis quia quidā homines dicūt, nos tollimus peccata ab hominibus, quia sancti sumus. si eñ nō fuerit sanctus qui baptizat, quomodo tollit peccatum alterius, cū sit ipse homo plenus peccato? Contra istas disputationes hinc legamus, Ecce qui tol. pec. mun. Vt non sit præsomptio hominibus in homines Orig. Sicut tamen iugi oblationi agni, cognatę sunt oblatiōes reliquę legales: sic huius agni oblationi, cognatæ oblationes videntur mihi effusiones sanguinis martyrum, quorū patientia & confessione & promptitudine ad bonū, obtūduntur machinationes impiorum. Theo. Quia verò superius illis qui ex pharisæis venerāt Ioannes dixerat, ꝙ medius vestrū stat quem vos nescitis, hic ignorantibus demōstrat, dicens: Hic est de quo dixi, Post me venit vir, &c. Vir dñs dicitur ꝓpter ætatis perfectionē. Nā triginta annorū baptizat⁹ est. Vel quia spiritalis animæ vir est, & ecclesiæ spōsus. vnde Paulus: Dispōdi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Aug. Post me autē venit, quia posterior natus est. Ante me factus est, quia prælatus est mihi. Greg. Prælationis autem eius causas aperuit cū subiūgit, Quia prior me erat: ac si apertè dicat, Inde me etiā post natus superat, quo eum natiuitatis suæ tēpora non angustant. Nam qui per matrem in tēpore nascitur, sine tempore est à patre generatus. Theo. Ausculta ô Arrie: non dixit, Quia prior me creatus est, sed quia prior me erat. Audiat hoc Pauli Samosateni abusio, ꝙ non ex Maria sumpsit primordium, quia si essendi principium sumpsit ex virgine, qualiter prior extitit præcursore? Nam manifestum est quòd præcursor Christum in sex mensibus superabat secundum humanam generationē. Chrys. Vt autem non videatur ex amicitia propter cognationē ei testimoniū perhibere, quia cognatus est secundū carnem, propterea dicit, Ego nesciebam eum: & secundū rationē hoc contigit. Etenim in deserto cōuersatus est Ioānes. Miracula verò quæcunq; Christo puero existente facta sunt, puta quæ circa magos & quæcunq; talia, ante multū cōtigerant tēpus, Ioanne & ipso valde puero existente. In medio verò tempore ignotus omnibus existebat. ꝓpter quod subdit: Sed vt ma. in Israel &c. Hinc enim manifestū est quoniam & illa signa quæ quidā dicunt à Christo in pueritia facta, mendacia & fictiones sunt. Si enim à prima ætate miracula fecisset Iesus, nequaq̃ neq; Ioānes eū ignorasset, nec reliqua multitudo indiguisset magistro ad manifestandum eū. Nō igitur ipse Christus baptismate indigebat, neq; aliquam aliā causam habebat illud lauacrum, q̃ præmonstrationē facere eius fidei quæ est in Christū. Nō enim

Apocryphæ refelluntur.

dixit, Vt mūdem eos qui baptizantur, neque vt liberem à peccatis veni baptizans, sed vt manifestetur io Israel. Sed ounquid sine baptismate noo licebat prædicare & inducere turbas? sed facilius ita factū est. Nequaqoā em̄ cucurrissent omnes, si sine baptismate prædicatio facta esset. Aug. Vbi ergo cognitus est dominus, superfluo ei via parabatur, quia cognoscētibus se ipse factus est via. Itaque non durauit diu baptisma Ioānis, sed quoadusq; demonstratus est dominus bumilis. Ergo vt daretur nobis à domino humilitatis exēplum ad percipiēdam salutem baptismi, suscepit baptismū serui, & ne præponeretur baptismus serui baptismo domini, baptizati sunt alij baptismo conserui. sed qui baptizati sunt baptismo conserui, oportebat vt baptizarētur baptismo domini. Qui autem baptizabantur baptismo domini, non opus habent baptismo conseruī.

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia uidi spiritum descendētem, quasi columbam, de cælo, & mansit super eum, & ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendentem, & manentē super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego uidi, et testimonium perhibui, quia hic est filius dei.

Chry. Quia Ioānes testatus est ita magnum quid quod sufficiens erat auditores omnes stupefacere, puta ꝙ totius orbis terrarū solus ipse peccata tolleret, volens credibilius id facere, reduxit hoc ad deū & spiritū sanctū. Posset enim aliquis dicere Ioāni: Qualiter igitur tu cognouisti eum? Respōdet ꝙ per descensum spiritus sancti. vnde sequitur: Et test. perhi. &c. Aug. 15. de tri. Non autem tunc vnctus est Christus spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descendit. Tunc enim corpus suum. s. ecclesiam suam præfigurare dignatus est in qua præcipuè baptizati accipiunt spiritū sanctum. Absurdissimū enim est vt credamus eum cū iam triginta esset annorum (eius ætatis à Ioanne baptizatus est) accepisse spiritum sanctum, sed venisse ad illud baptisma sicut sine vllo omnino peccato, ita nō sine spiritu sancto, Si em̄ de famulo eius & præcursore ipso Ioāne scriptū est, Spiritu sancto replebitur ab vtero matris suæ: qui quanuis seminatus à patre, tamen spiritum sanctum in vtero formatus accepit, quid de homine Christo intelligendū est vel credendum? cuius carnis ipsa cōceptio non carnalis, sed spiritalis fuit. Aug. de ago. Christi. Non autem dicimus solum Christum verum corpus habuisse, spiritum autem sanctum fallaciter apparuisse oculis hominum. Sicut enim nō oportebat vt homines falleret filius dei, sic nec spiritus sanctus. sed omnipotēti deo qui vniuersam creaturam ex nihilo fabricauit, nō erat difficile verum corpus columbæ sine aliarum colūbarum ministerio figurare, sicut ei oon fuit difficile verum corpus in vtero virgiois sine virili semine fabricare. Aug. su. Ioan, Duobus autem modis ostendit visibiliter dominus spiritum sanctum: per columbam super dominum baptizatum, per ignem verò super discipulos cōgregatos: ibi simplicitas, hic feruor ostēditur. Ergo ne spiritu sanctificati dolum habeant, in colūba demonstratum est: & ne simplicitas frigida remaneat, in igne demonstratum est, nec moueat quia linguæ diuisæ sunt. Noli dissipationē timere, vnitatē in colūba cognosce. Sic ergo oportebat demonstrari spiritum sanctum venientem super dominum, vt cognoscat vnusquisque si habeat spiritum sanctum, simplicem se esse debere sicut columbam, & habere cum fratribus veram pacem, quam significant oscula colūbarum. Osculantur & corui, sed laniant. A laniatu innocens est natura columbarum: nam corui de morte pascuntur, colūba non nisi de frugibus terræ viuit. Si etiam gemunt colūbę in amore, nolite mirari quia in colūbæ specie voluit demonstrari spiritus sanctus. Ipse em̄ interpellat pro nobis gemitib⁹ ioenarrabilibus. Non autē spiritus sanctus in semetipso sed in nobis gemit, quia gemere nos facit. Qui enim nouit io præssura se esse mortalitatis huius, peregrioari se à domioo, quaodiu propter hoc genuit, bene gemit, spiritus illū docuit gemere. Multi autem gemūt in infœlicitate terrena vel cassati dānis, vel ægritudine corporis ꝑgrauati: sed oon colūbæ gemitu gemūt. Vnde ergo debuit demōstrari spiritus sanctus vnitatem quandā designaos, nisi per colūbā, vt pacatæ ecclesię diceretur, Vna est colūba mea? Vnde debuit humilitas figurari, nisi per auem simplicē & gementē? Apparuit ibi sancta & vera trinitas, pater in voce, dicēte: Tu es fi. meus dil. spiritus sanctus in columba. In ista trinitate missi sunt apostoli baptizare, in no. pa. & fi. & spiritus sancti. Grego. 2. mo. Dicit autem: Manentem super eum. In cunctis nanque fidelib⁹ spiritus sanctus veoit, sed in solo mediatore semper singulariter permanet, quia eius bumanitatē nūquā deseruit, ex cuius diuinitate procedit. Sed cūde eodem spiritu discipulis dicatur: Apud vos manebit, quomodo siogulare signū erit quòd in Christo ꝑmanet? Quod citius cognoscemos, si dona spiritus discernamus. In his enim donis sine quibus ad vitā perueniri nō potest, spiritus saoctus in electis omnib⁹ semper ꝑmanet, vt sunt mā suetudo, humilitas, fides, spes, charitas. In illis autem quibus per ostensionē nō nostra seruatur vita, sed aliorū quæritur, nō semper manet, sed aliquādo se à signorum ostensionibus subtrahit, vt humilius eius virtutes habeātur. Christus autē in cunctis eū semper & continuè habuit præsentem. Chrys. Ne autē aliquis æstimet, quoniā Christ⁹ natiuitatē habebat spiritu sancto aduenienite sicut & nos, hanc etiā destruit suspicionē, ostendens ꝙ spiritus saocti descensio solū pro manifestando Christo facta est. vnde sequitur: Et ego nescie. eum, sed qui mī. me bap. in aqua, il. mi. di. Super quē videris spiri. &c. Aug. Quis autem misit Ioānem? Si dicamus, Pater: verum dicimus. Si dicamus, Filius: verum dicimus. Manifestius autem est, vt dicamus Pater & Filius. Quomodo ergo nesciebat eum à quo missus est? Si enim non nouerat eum à quo voluit baptizari, temerè dicebat: Ego à te debeo baptizari, nouerat ergo eum. Quid ergo est quod dicit, Et ego nesciebam eum? Chrysost. Sed cùm dicit nesciebam eum, anterius tempus dicit, nō tempus quod est prope baptismum cùm prohibebat eū, dicēs: Ego à te debeo baptizari. August. Sed legantur alij euāgelistæ qui planius illud dixerunt, & inueniemus apertissimè tunc descendisse columbam cùm dominus ab aqua ascendit. Si ergo post baptisma descendit columba, & antequam baptizaretur dixit illi Ioannes, Ego à te debeo baptizari, ante baptismum illum nouerat, quomodo ergo dixit, Ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare, &cæ. hoc audiuit Ioaones, vt oosceret eum quem non nouerat, an fortè vt plenius nosset, quem iam nouerat? Nouerat quidem dominum, nouerat filium dei: nouerat quia ipse baptizaret in spiritu sancto. Ante enim quàm veniret ad fluuium Christus, cū multi ad Ioannem concurrerent, ait illis: Qui post me veoit maior est: ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Sed quid, non nouerat & potestatem baptismi ipsum domioum habiturum & sibi retenturum? ne Paulus aut Petrus diceret, Baptismus meus. sicut inuenis dixisse, Euangelium meum, sed ministerium planè transiturum in bonos & malos. Quid tibi faciet malus minister vbi bonus est dominus? Ecce post Ioannem baptizatum est, post homicidam non est baptizatum: quia Ioānes dedit baptismum suum, homicida dedit baptis-

Allegoria pulchra.

Duplex apparitio in spiritu sancto.

Ioannes quomodo cognouit Christū.

Virt' Christi & fideles ecclesiæ.

mum Christi:quod sacramentum tam sanctũ est, vt nec homicida ministrãte polluatur. Potuit autẽ dominus si vellet potestatem dare alicui seruo suo, vt daret baptismum suũ tãquam vice sua, & cõstitueret tantam vim in baptismate trãslato in seruum, tãquam vim haberet baptisma datum à dño. Hoc noluit, vt in illo esset spes baptizatorum à quo baptizatos se agnoscerent, & noluit seruũ ponere spẽ in seruo. Si autem daret hãc potestatẽ seruis, tot essent baptismata, quot essent serui: vt quomodo dictum est, baptisma Ioãnis: sic diceretur baptisma Petri vel Pauli. per hãc ergo potestatẽ quam sibi ſibi Christus retinuit, stat vnitas ecclesiæ, de qua dictum est: Vna est colũba mea. Potest autem fieri vt aliquis habeat baptismũ præter colũbam, vt prosit ei baptismus præter colũbã nõ potest. Chry. Et quia pater vocẽ emisit prædicãs filiũ, superuenit spirit' sanctus super caput Christi: ne quis præsentiũ existimaret dici de Iuãne, qđ dictum est de Christo. Sed dicet aliquis, qualiter nõ crediderunt Iudæi si viderunt spiritũ? Sed talia non solùm indigẽt oculis corporis, sed magis visione mẽtis. Si nãq; miracula facientem videntes in tantũ ebrij erãt à liuore vt contraria his quæ videbantur enuntiarẽt: qualiter solu aduentu spiritus sancti in specie colũbæ expulissent incredulitatẽ? Quidam verò dicunt non omnes vidisse spiritum, sed solũ Ioannẽ, & eos qui deuotius dispositi erant. Etsi enim sensibilibus oculis possibile erat videre in specie columbæ spiritum descendentem, non tamen propter hoc necesse est omnibus hoc fuisse manifestũ. Etenim Zacharias ĩ specie sensibili multa cõsiderauit, & Daniel & Ezechiel: sed & Moyses multa vidit, qualia aliorum nullus. vnde subdit Ioannes: Et ego vidi & testimoniũ perhibui, quia hic est filius dei. Agnum quidẽ eum vocauerat, & quoniã in spiritu baptizare debebat dixit: filium autem ante hoc nusquam. Aug. Oportebat enim vt ille baptizaret qui est filius dei vnicus, non adoptatus. Adoptati filij ministri sunt vnici: vnicus autem habet potestatem, adoptati ministerium.

Apparitio spirit' sancti.

Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dixit: Ecce agnus dei.

Chry. Quia multi his quæ à principio Ioannes dicebat non attendebant, secunda rursus eos excitat voce. vnde dicitur: Altera die iterũ sta. Ioan. &c. Bed. Stabat quidẽ Ioannes, quia illam virtutum arcem conscenderat à qua nullis tentationum posset improbitatibus deiici. Stabãt cũ illo discipuli, quia magisteriũ illius corde sequebantur immobili. Chry. Sed quare non totum mundũ circuiuit in omni loco Iudæ prædicans eũ, sed stabat circa flumen expectans eũ venire & ostendere venientẽ? quia s. per opera Christi hoc fieri volebat: vide etiã qualiter hoc maioris ædificationis fuit. quia enim paruã immisit scintillam, repẽte flãma in altum eleuata est. Aliter autẽ etsi circuiens hoc dixisset, videretur ex studio quodam humano fieri quę fiebant, & suspitione plenum esset eius præconium. igitur prophetæ quidẽ & apostoli omnes absentem Christum prædicauerunt: hic quidẽ ante præsentiam secũdum carnẽ, illi verò post assumptionẽ. vnde vt ostẽdatur q; nõ voce solũ, sed & oculis eũ ostẽdebat, subditur: Et res. Ie. amb. di. Ecce ag. dei. The. Respiciens (inquit) quasi oculis innuens gratiam & admirationem quam habebat in Christo. Aug. Ioannes quidem amicus sponsi erat: nõ quærebat gloriam suam, sed testimonium perhibebat veritati. Nõ enim voluit apud se remanere discipulos suos, vt non sequerentur dominum, sed magis ostendit quem sequerentur dicẽs, Ecce agnus dei. Chry. Non longum facit sermonem, quoniã vnum solũ in studio habebat, adducere eos & coniungere Christo. sciebat enim quoniam de reliquo non indigerent eo testante. Non autem singulariter discipulis loquitur de his Ioannes, sed eis publicè cum omnibus: quia ex cõmuni doctrina suscipientes sequelã Christi, firmi de reliquo permanserunt, nõ propter gratiã Christi sequentes, seu propter suum lucrum: & non facit sermonem suum deprecatiuũ, sed admiratur solũ præsentem, & demonstrat eis præcatiuitatem propter quem venit: & modum præparationis. Agnus enim vtrunq; insinuat: & dicit agnus cũ articulo adiectione, excellentiam eius ostẽdens. Aug. Iste enim singulariter dicitur agnus solus sine macula, sine peccato, nõ cuius maculæ absterſæ sunt, sed cuius macula nulla fuerit. Singulariter hic est agnus dei, quia singulariter huius agni sanguine solo homines redimi potuerunt. Hic est agnus quem lupi timẽt, qui leonem occisus occidit. Beda. Ideo etiã agnum vocat, quia dona sui velleris sponte largiturum, ex quo vestem nobis nuptialem facere possumus, id est exempla viuendi nobis relicturum præuidit, quibus in dilectione calefieri deberemus. Alcui. Mysticè autem, stat Ioannes, cessat lex, & venit Iesus, id est gratia euangelii, cui ipsa lex perhibet testimonium. Ambulabat Iesus discipulos collecturus. Bed. Ambulatio etiam Iesu dispẽsationem incarnationis, qua ad nos venire ac nobis exẽpla viuendi præbere dignatus est, insinuat.

Allegoria pulchra.

Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & uidens eos sequẽtes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei, Rabbani, (quod dicitur interpretatũ, magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & uidete. Venerũt, & uiderũt ubi maneret: & apud eũ manserũt die illo. Hora autẽ erat quasi decima. Erat autẽ Andreas, frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum.

Alcui. Ioanne perhibente testimonium quia Iesus esset agnus dei, discipuli qui prius erant cũ Ioanne, magistri imperium implentes secuti sunt Iesum. vnde dicitur: Et audierunt eum duo, &c. Chrys. Considera autem quia quando dixit, Post me veniens ante me est: & quoniam non sum dignus soluere corrigiã calceamenti eius, nullum cœpit. Sed quando de dispensatione locutus & ad humilius sermonem duxit, dicẽs: Ecce agnus dei: tũc secuti sunt eum discipuli. Multi enim non ita adducũtur cum aliquid magnum & excelsum de deo dicatur, sicut cum benignum & amicum hominẽ audiunt, & aliquid ad salutem hominum pertinens. Cõsiderandum autem quòd Ioannes dicit. Ecce agnus dei: & Christus nihil loquitur. Nã & sponsus cũ silentio adest, alii eũ inducũt & sponsam in manu eius ponunt, quam cũ acceperit de ea disponit: ita Christus venit copulaturus sibi ecclesiã nihil ipse dixit, sed accessit solũ amicus eius Ioannes dexterã ei sponsæ imposuit per sermones suos, animas hominum in manus ei ponens: quas accipiens ita disposuit vt vltra ad Ioannem non redirent. Sed aliud hic obseruandum est: sicut enim in nuptiis non puella ad sponsum vadit, sed ipse ad eam festinat: ita hic contingit. Nõ enim in cælum ascendit hominum natura, sed ad eam filius dei accessit, & ad domum duxit paternam. Et quidem alii discipuli Ioannis erant, qui non solũ nõ secuti sunt sed & zelotypè ad Christũ dispositi erant: qui autẽ meliores erant, simul audierunt, & secuti sunt: nõ quasi magistrum priorẽ contemnẽtes, sed ab eo persuasi promittente quòd baptizaret in spiritu sanctũ Christus. & vide discipulorum studium cum verecundia fieri. Neque enim mox ascendentes interrogauerunt Iesum de necessariis & maximis rebus, neq; publicè, sed singulariter ei loqui studuerunt. vnde sequitur: Cõuer. autem Iesus & videns eos sequent. se, dicit eis: quid quæritis? Hinc erudimur quia cùm nos bene velle inceperimus, tunc deus dat nobis multas salutis occasiones. Interro-

Allegoria mirabilis.

Prædicatio Ioãnis

gat autē non vt discat, sed vt ꝑ interrogationē magis eos familiares faciat, & ampliorē fiduciam det, vt ostendat eos auditione dignos. Theo. Vide autē ꝙ sequētibus se dominus cōuertit faciē, & respexit: quia nisi per bonā operationē ipsum secutus fueris, ad visionem faciei eius nūquā pertinges, neq; ad domū eius poteris peruenire. Alcu. Ergo illi discipuli tergū ipsius sequebātur vt viderent, & faciē domini videre nō poterāt: ideo cōuertit se, & quodāmodo de sua maiestate descendit, vt possint faciē discipuli illius contēplari. Orig. Fortè autem non frustra post sextum testimoniū desinit Ioānes eos côtestari, & Iesus secūdum septimum dicit: Quid quæritis? Chry. Sed illi non solùm sequēdo, sed interrogando amorē suū, & Christum manifestauerūt. vnde sequitur: Qui dixerūt ei, Rabbi (quod dicitur interpretatum magister) vbi habitas? Nondū ab eo aliquid discentes, magistrum eū vocant ad discipulatū se impellentes, & causam ostēdētes propter quid sequebātur. Orig. Cōgrua verò prouectis ex Ioānis testimonio ꝑlatio, depromēs Christum doctorem, ac exprimēs desiderare habitaculū filij dei cōtueri. Alcu. Nolunt enim transitoriè vti eius magisterio, sed inquirunt vbi maneat: vt & tūc in secreto verbis illius imbui, & exinde sæpius possent eū visitare, & plenius instrui. Mysticè autē volunt sibi ostēdi in quibus Christus habitet, vt eorū exemplo se tales exhibeant in quibus velit habitare. vel ꝙ Iesum ambulantem vidēt & statim vbi manet, quærūt, nos monet vt cū incarnationē eius ad mentē reducimus, solicito corde eū rogemus, vt māsionē æterni habitaculi nobis ostēdat. vnde quia videt bene petentes, liberè eis sua reserat archana. vnde sequit̃: Dicit eis, venite & videte. q.d. habitaculum meū explicari non potest sermone, sed opere demonstratur. venite ergo credendo & operando, & videte intelligendo. Orig. Vel ꝑ hoc ꝙ dicit, Venite, ad actionē inuitat: ꝑ hoc autē ꝙ dicit, Videte, ad contēplationē. Chr. Christus autē nō dicit eis signa domus neq; locum, sed attrahit eos ad sequendū. Non dixit, Nō est tempus nūc, audietis cras, si quid vultis dicere: sed vt ad amicos & familiares loquit̃, qualiter alibi ait, Filius hominis non habet vbi caput reclinet: hic autē dicit, Venite & videte vbi habito. Sed per hoc quod dixit, Non habet vbi caput suum reclinet, demonstrauit ꝙ habitaculum proprium non habebat, non quod in domo non maneret. sequitur enim: Venerūt & vide. &c. Cuius autem gratia manserunt, non adiungit euāgelista: quia manifestum erat ꝙ propter doctrinā. Aug. Quàm beatum autē diem duxerunt, q̃ beatā noctē? Aedificemus ergo & nosmetipsi in corde nostro & faciamus domum, quò veniat ille & doceat nos. The. Non frustra autē & tēpus notauit euāgelista, cū subdit: Hora autē erat quasi decima: vt tam doctores quàm discipulos erudiret, quòd doctrina propter tēpus nō est prætermittēda. Chry. Multum enim studium demonstrabant ad audiēdum, in eo quia neq; ab hora auersi sunt, cū sol esset ad occasum: & multis quidē carni seruientibus tēpus quod est post escas, nō est aptum ad quippiā necessariorū, eo quòd corpus escis grauatur. Ioannes verò, cuius isti erāt discipuli nō erat talis: sed cū multo maiori sobrietate vespere degens, quàm nos mane. Aug. Numerus etiā iste legē significat, quia in decē præceptis data est lex. Venerat autem tempus vt impleretur lex per dilectionem, quę à Iudęis impleri nō poterat per timorē: vnde & decima hora dominus audiuit, Rabbi. Magister enim legis non est nisi dator legis. Sequitur: Erat autē Andreas, &c. Chry. Cuius autem gratia alterius nomen non ponitur? quidā dicunt propterea quia hic qui scribit, est qui secutus est eum. Quidam verò dicunt quòd ille alius non insignis erat: quæ igitur vtilitas si didicerimus nomen illius? neque enim septuaginta duorum discipulorū nomina euangelista posuit. Alcu. Vel duo discipuli qui secuti sunt Iesum, sunt Andreas & Philippus.

Inuenit hic primùs fratrē suum Simonē, et dicit ei, Inuenimus Meßiam, quod est interpretatum, Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

Chry. Andreas quæ à Iesu didicit, nō detinuit apud seipsum, sed festinat & currit cito ad fratrem, traditurus ei bona quæ suscepit. vnde sequitur: Inuenit hic primū fra. suum Simonem, &c. Be. Hoc est enim verè dominū inuenire, vera illius dilectione feruere, fraternæ quoq; salutis curam gerere. Chry. Et quidem non dixerat euangelista quę Christus fuerat sequētibus se locutus: sed ex his quæ hic dicūtur licet addiscere. Quæcunq; enim Andreas didicit, in breui ostendit magistri virtutē, qui persuaserat eis, & eorum desiderium quod prius habuerant representans. hoc enim verbum, inuenimus, est parturientis pręssuram propter absentiam, & exultātis, postquam apparuit quod expectabatur. Augu. Messias autē hebraicè, & græcè Christus, Latinè vnctus dicit̃. Chrisma enim vnctio est: ille autem singulariter vnctus est. vnde omnes Christiani vngūtur, secundū quòd in psalmo dicitur: Vnxit te deus tuus oleo exultationis ꝑ participibus tuis. Participes enim eius sunt omnes sancti: sed ille est singulariter sanctus & singulariter vnctus. Chry. Et ideo non dixit Messiam simpliciter, sed cū adiectione articuli. Considera verò ex ipso principio obedientem Petri mentem: confestim enim cucurrit nihil tardans. vnde sequitur: Et adduxit eum ad Iesum. Sed nullus facilitatem ei imponat, si non prius multa perquirens ita sermonem suscepit. Conueniens enim est & fratrem diligentius ei dixisse hoc, & per lōga verba: sed euangelistæ vbique multa intermittūt, breuiloquij curam habētes. Aliter autem neque dictum est, quoniam credidit simpliciter, sed quoniam duxit eum ad Iesum, illum ei de quo dixerat traditurus, vt omnia ab illo discat. Ipse autem dominus incipit reuelare ea quæ deitatis sunt, & paulatim ea aperire prædicationibus. Non enim minus quàm signa prophetię adducunt, hoc enim est maximè opus dei, quod neque imitari dæmones possunt. Nam in miraculis quidem & phantasia fit vtrique. Futura autem prædicere cum certitudine, illius solius incorruptibilis est naturæ. vnde sequitur: Intuitus autem eum Iesus dixit: Tu es Simon filius Ioanna. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Beda, Intuitus autem est eum non exterioribus oculis solùm, sed & æterno diuinitatis intuitu vidit cordis eius simplicitatem, animi sublimitatem, cuius merito cunctæ esset præferendus ecclesiæ. Neque autem in Petri vocabulo. quasi Hebræo vel Syro aliam interpretationem quęrere oportet: quia idem est græcè & latinè Petrus, quod Syriacè Cæphas, & in vtraque lingua nomē à petra deriuatur. Vocatur autē Petrus ob infirmitatem fidei, qua illi petræ adhæsit, de qua Apostol. ait: Petra autem erat Christus, qui sperātes in se ab hostis insidiis reddit tutos, & spiritualium charismatum fluenta ministra. Aug. Nō est autem magnum, quia dominus dixit cuius esset iste. omnia enim sanctorū suorū sciebat, quos ante cōstitutionē mūdi prędestinauit. Illud autē magnū, quia mutauit ei nomē & fecit de Simone Petrū. Petrus autem à petra, petra verò ecclesia, ergo in Petri nomine figurata est ecclesia. Et quis securus est nisi qui ędificat supra petram? Intentum autem te fecit dominus. nā si antea Petrus vocaretur, non ita videres mysterium petræ, & putares casu eum sic vocari, nō prouidentia dei. Ideo eum

Petro quare nomen mutatum.

voluit aliud prius vocari, vt ex ipsa cõmutatione nominis, sacramenti viuacitas cõmendaretur. Chry. Ideo etiam nomen mutauit, vt ostendat quia ipse est qui vetus testamẽtum dedit, & nomina trãsmutauit, quia Abram, Abraham vocauit, & Sarai, Sarã: & Iacob, Israelem. Igitur multis quidẽ & à natiuitate nomina imposuit, vt Isaac & Sanson: aliis autem post eam quæ à progenitoribus est nuncupationem, vt Petro & filiis Zebedæi: nam quibus quidem à primã ætate debebat virtus clarescere, extunc nomina susceperunt: quibus autem postea debebat augeri, postea nuncupatio posita est. August. de con. euan. Non autem parua repugnãtia potest putari si iuxta Iordanem antequã Iesus esset in Galilæam, ad testimonium Ioannis Baptistę secuti sunt eũ duo, quorum vnus erat Andreas qui fratrem suũ Simonem adduxit ad Iesum, quãdo & nomen, vt Petrus nominaretur accepit, cũ ab aliis euãgelistis dicatur, quòd eos in Galilæa piscãtes inuenerit, atq; ad discipulatũ vocauerit: nisi quia intelligendũ est, non sic eos vidisse dominũ iuxta Iordanem, vt ei iam inseparabiliter inhęrerent, sed tãtum cognouisse quis esset, eũmq; miratos ad propria remeasse. Non aũt quis arbitretur quòd tũc Petrus nomen accepit, vbi ait illi dominus, tu es Petrus, & sup hanc petrã ædificabo ecclesiam meã: sed vbi cõmemoratur ei dictũ esse, Tu vocaberis Cæphas, quod interpretatur Petr'. Alcui. Vel ali. Nõdum imponit ei nomen, sed pręsignat quod postea fuit ei impositũ, quãdo dixit ei Iesus, Tu es Petrus, & super hãc petrã ædificabo ecclesiam meã. Mutaturus autem nomen Christus, voluit ostẽdere etiam nomen illud, quod à parentibus datũ erat, non carere virtutis significatione: Simon enim obediens interpretatur: Ioanna, gratia: Iona, colũba. q. d. Tu es obediens, filius gratiæ, vel filius colũbæ, id est spiritus sancti, quia humilitatem de spiritu sancto accepisti, vt vocante Andrea videre me desyderares. Non enim dedignatus est maior minorem sequi, quia non est ordo ætatis, vbi est meritum fidei.

Consen. euange.

In crastinũ voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quẽ scripsit Moyses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni & vide.

Chry. Postq̃ accepit Christ' hos discipulos, venit dereliquò ad alios cõuertendũ. s. Philippũ & Nathanaelẽ. vnde dicitur, In crastinum autem voluit exire in Galilæam. Alcui. A Iudæa. s. vbi erat Ioannes baptizans, deferens honorẽ Baptistæ, ne videatur magisteriũ eius minuere, dũ adhuc statũ habet. Vocaturus etiã discipulũ ad sequendũ voluit exire in Galilęam. i. transmigrationẽ factã vel reuelationẽ: vt sicut ipse proficiebat sapientia & ætate & gratia apud deũ & homines, & sicut passus est & resurrexit, & ita intrauit in gloriam suam: sic etiã suos sequaces ostẽderet & exire & proficere in virtutibus, & per passiones ad gaudia trãsmigrare debere. vnde sequitur: Et inuenit Philippũ &c. Sequit qui imitatur humilitatem & passionẽ eius, vt sit socius resurrectionis & ascẽsionis. Chrys. Et vide q̃ anteq̃ aliquis ei adhæreret, nullũ vocauit: nã siquidem nullo iam spõte adueniente attraxisset, fortassis resiliissent, nunc autem à seipsis eligẽtes sequi dominũ, firmi de reliquo permãserũt. Philippũ autem vocat magis notũ ei existentem, quia in Galilæa nutritus erat. Sed vnde Philippus secutus est Christũ? nã Andreas quidem audiens à Ioanne Baptista, Petrus aũt ab Andrea: hic autẽ à nullo aliquid discens, solũ dicente Christo ad eũ sequere me, confestim persuasus est. Conueniens est autem Philippũ à Ioanne audientẽ sequi Christũ, vel etiã vocẽ Christi hoc operatã esse. Theo. Nõ enim simpliciter omnibus vox Christi dicebatur, sed fideliũ interiora ad eius inflãmabat amorem: deinde quia in corde Philippi de Christo cogitatio inerat, & in libris Moysi assidua lectio, vt expectaret Christũ, statim cùm vidit credidit. Fortè antẽ ab Andrea & Petro de Christo aliquid didicit, quia ex eadem patria erãt: quod euãgelista videtur innuere per hoc quod subdit: Erat autẽ Philippus &c. Chry. Christus etiam hinc suã virtutem ostẽdit, quòd à terra nullũ ferẽte fructũ (nã à Galilæa propheta non surgit) inclytos discipulorũ elegit. Alcui. Bethsaida etiã domus venatorũ iterpretat, quo noie ciuitatis curauit euãgelista ostẽdere, quales tũc iã animo erãt Philippus, Petr', Andreas: & quales officio erãt futuri. i. capiendis ad vitam animabus intenti. Chry. Non solùm autem Philipp' à Christo persuasus est, sed præco aliis fit. vnde sequitur: Inuenit Philippus Nathanael & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege &c. Vide qualiter solicitam mentem habebat, & cõtinuè meditabatur quæ sunt Moysi, & expectabat aduẽtũ Christi, & quidem quòd Christus debebat venire, nouerat prius: quoniã autem hic Christus erat, ignorabat. Dicit autem: Quem scripsit Moyses & prophetæ, credibilẽ faciens suã prædicationẽ: & ex hac persuadens auditorẽ quòd circa legẽ & prophetas solicitus erat, & omnia perscrotãs cũ veritate, vt & Christ' testatus est. Si verò dicit filium Ioseph, ne turberis, eius enim filius æstimabatur esse. Aug. Cui. s. despõsata erat mater eius: nã quòd ea intacta cõceptus & natus sit, bene nouerũt ex euãgelio omnes christiani: addit autẽ & locum, A Nazareth. Theop. Non quia in ea natus erat, sed nutritus. Generatio enim eius multis erat incognita, sed quòd in Nazareth esset nutritus, cognitum erat. & dixit ei Nathanael, à Nazareth potest aliquid boni esse? Aug. Ambas pronunciationes potest consequẽs vox Philippi sequi: siue sic pronuncies, tanquã confirmãs. A Nazareth potest aliquid boni esse? & ille dicat, Veni & vide: siue sicut dubitans & totum interrogans. A Nazareth potest aliquid boni esse? Veni & vide. Cùm verò siue illo modo siue isto pronuncietur, non repugnant verba sequentia. Nostrum est quærere quid potius intelligamus in his verbis? Nathanael enim doctissimus legis cùm audisset Philippũ dicentem, Inuenimus Iesum audito à Nazareth, erectus est in spem: & dixit, A Nazareth potest aliquid boni esse. Scrutatus enim erat scripturas, & sciebat quòd non facile alij scribæ & pharisęi nouerant, quia inde erat expectandus saluator. Alcui. Qui singulariter sanctus est, innocens, impollutus, de quo propheta: Exiet virga de radice iesse, & Nazaræus. i. flos de radice eius ascendet. vel potest hic versiculus sub dubitatione interrogatiuè proferri. Audiuerat enĩ Nathanael à scripturis quòd à Bethlehẽ oporteret christum venire secundum illud, Et tu Bethlehem terra Iuda, ex te exiet dux qui regat populũ meum Israel. Cùm igitur audiuit, à Nazareth, dubitauit, nõ inueniens conuenire enunciationem Philippi cum prophetica prædicatione. Nazaræum autem vocant prophetæ ab educatione & cõuersatione. consydera verò eius inquirẽdo prudentiam & mansuetudinem: non enim dixit, Decipis me Philippe: sed interrogat, dicens: A Nazareth potest aliquid boni esse? Valde autẽ & Philippus prudẽs erat. Non enim interrogatus frangitur, sed immoratur, virum volens ducere ad christum. vnde sequitur: Dicit ei Philippus, veni & vide. Trahit quidem eum ad Christum, sciens de reliquo eum non cõtradicturum, si verba & doctrinam illius gustauerit.

Virt' vocis Christi.

Studium Philippi in lege.

Vidit Iesus Nathanael uenientem ad se, & dicit de eo: Ecce

verè Israelita, in quo dolus nõ est. Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Priusquã te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israel. Respondit Iesus & dixit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei, Amen amen dico vobis, videbitis cælũ apertum & angelos dei ascendentes et descendentes supra filium hominis.

Nathanaelis prudẽtia.

Chry. Nathanael nõ suscipiendo ex Nazareth Christum, eam quæ illi erat circa scripturas diligẽtiam ostendit. In non respuendo verò eũ qui annũtiauerat, multũ desiderium quod habebat circa Christi præsentiã mõstrauit. Sciebat enim quòd poterat Philippus circa locũ falli. vnde sequitur: Vidit Iesus Nathanael, &c. Nequaquã enim eum accusare oportebat, licet verba non credẽtis protulerit, magis inuestigãs prophetias q̃ Philippus. dicit autẽ verè Israelita in quo dolus nõ est, quia nihil ad gratiã vel odiũ loquebatur. August. Vel aliter: Quid est in quo dolus nõ est? fortè nõ habebat peccatum, fortè illi medicus non erat necessarius? Absit. Nemo sic natus est, vt medico illo non egeret. Dolus enim est cũ aliud agitur, & aliud fingitur. Quomodo ergo in illo dolus nõ erat si peccator erat? fatetur se peccatorem. Si enim peccator est, & iustum se dicit, dolus est in ore ipsius. ergo in Nathanaele confeßionẽ peccati laudauit, non iudicauit nõ esse peccatorẽ. Theo. Sed Nathanael laudat° nõ acquieuit extẽplò, sed expectauit, adhuc volens aliquid manifestius discere, & interrogat. Sequitur enim: Dicit ei Natha. vnde me nosti? Chry. Ipse quidẽ igitur vt homo inuestigat. Iesus autẽ vt deus respondebat. Sequitur enim: Respondit Iesus, & di. ei, Priusquã te &c. Non vt homo eum intuens, sed vt deus desuper cognoscens. Vidi inquit te. i. est morũ tuorũ mansuetudinẽ. dicit autẽ, Cũ esses sub ficu, q̃n nullus ibi erat, sed solus Philippus & Nathanael singulariter loquebãt, & propter hoc dictũ est quòd videsi à lõgè dixit: Ecce verè Israelita: vt scires quoniã antequã appropinquaret Philippus, hæc loquebatur Christus, & insuspicabile fiat Christi testimoniũ. Noluit autem Christus dicere, Nõ sum ex Nazareth, vt annũtiauit tibi Philippus, sed ex Bethlehem, vt nõ faceret altercabilẽ sermonẽ: neque per hoc dedisset argumentum sufficiẽs quòd ipse esset Christus, sed ostẽdit se Christũ per hoc quod præsens erat loquentibus illis. Aug. Quærendũ est enim an aliquid significet arbor fici. Inuenimus arborẽ fici maledictam, quia sola folia habuit & fructu caruit. In origine humani generis Adam & Eua cũ peccauissent, de foliis ficus succinctoria sibi fecerunt. Folia ergo ficulneæ intelliguntur peccata. Erat autem Nathanael sub arbore fici, tanquã sub vmbra mortis: aci dominus ei dicat: O Israel sine dolo quisquis es. O popule Iudæus ex fide, antequã te per apostolos meos vocarem, & cũ esses sub vmbra mortis, & me non videres, ego te vidi. Greg. 18. mora. vel cũ esses sub ficu vidi te. i. positũ te sub vmbra legis elegi. Au. de ver. do. Recordat° est aũt Nathanael se fuisse sub ficu, vbi non erat Iesus p̃sentia corporali, sed sciẽtia spiritali: & quia sciebat se solũ fuisse sub ficu agnouit in illo diuinitatem. Chry. Sic ergo ab hac prædicatione, & ab eo quòd mentem scrutatus est eius, & quia cũ aduersus eum dicere videretur nõ culpauit, sed laudauit, cognouit quoniam verè est Christus. vnde sequitur: Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, Tu es filius dei &c. q. d. Tu es qui expectabaris, tu es qui quærebaris: quia enim argumentũ in altercabile suscepit, venit ad confeßionem, & in mora priori diligẽtiam ostendens, & in posteriori confeßione deuotionẽ. Multi autem legẽtium sermonem hunc anxiantur. Petrus enim qui post miracula & doctrinam est confessus: quoniam filius est dei beatificatur, vt à patre reuelationem iam suscipiens: Nathanael autem ante signa & doctrinam, hoc dicẽs, nihil tale audiuit. Est igitur huius causa: quoniam verba quidẽ eadem locutus est Petrus & Nathanael, non autem eadem mente: sed Petrus quidem confessus est filium dei vt verum deum, hic autẽ hominem nudum, dicens ei: Tu es filius dei: induxit, Tu es rex Israel. Dei autem filius nõ Israelitis est rex solùm, sed & orbis terrarũ vniuersi. Hoc etiam manifestum est ex his quę cõsequuntur: nam Petro nihil postea addidit Christus, sed quasi perfecta eius existẽte fide ecclesiam se dixit in confeßione illius fabricaturũ esse. Nathanael aũt quasi multa parte & maioris cõfeßionis deficiẽte ad maiora reducitur. nam sequitur: Et dixit ei, quia dixi tibi, &c. q. d. Magnum tibi visum est hoc esse quod dixi, & propterea me regem Israelis confessus es: quid igitur dices cũ maius videbis? & quid sit istud maius ostẽdit subdens, & dicit eis: Amen dico vo. vide. cæ. aper. & angel. dei ascen. & descen. super filiũ hominis. Vide qualiter paulatim eum à terra abducit, & facit q̃ non vltra æstimet Christum esse hominẽ solũ: cui enim angeli ministrant, qualiter hic homo pur° esset? per hoc igitur suadet angelorũ se esse dominatorẽ. Sicut enim in propriũ regis filiũ descẽderũt & ascẽderũt in eũ ministri regales: hoc quidẽ in tempore crucis, hoc verò in tẽpore resurrectionis & ascensionis: sed & ante hoc quando accesserũt & ministrabãt ei, & quãdo euangelizabãt eius natiuitatẽ. Futurũ verò à præterito probauit: qui enim in præteritis virtutem eius agnouerat, & de futuris audiens facilius suscepit. Aug. de ver. do. Recolamus autẽ veterẽ historiam quãdo Iacob in somnis vidit scalam à terra pertingentẽ vsq; in cælũ, & dominus incũbebat super eã, & angeli ascendebãt & descẽdebant per eam. Denique ipse Iacob quia intellexit quid viderit, posuit lapidẽ & fudit oleum. dum vnxit lapidẽ Iacob, nũquid idolũ fecit? significauit, nõ adorauit: agnoscitis chrisma agnoscite & Christum. Ipse est lapis quẽ reprobauerũt ędificãtes. si ergo Iacob vidit scalã qui est Israel appellatus, & Nathanael iste verè Israelita est, cõueniẽter somnium Iacob dominus dixit ei. q. d. cuius nomine te appellaui, ipsius somnium in te apparuit. Videbis enim cęlum apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes super filium hominis. si autẽ ad illũ descendunt & ad illũ ascẽdunt, & sursum est & hic est sursum in se deorsum in suis. Aug. super Ioan. Sunt angeli dei boni prædicatores prædicantes Christũ hoc est super filiũ hominis ascendunt. sicut Paulus qui ascenderat vsque ad tertium cælũ descendit vsq; ad lac potum paruulis dãdũ. dixit autẽ, Maius his videbis: quia plus est quòd nos dominus vocatos iustificauit, q̃ q̃ vidit iacẽtes sub vmbra mortis. Quid enim nobis proderat si ibi mansissemus: vbi nos vidit? Quæritur autẽ quare Nathanael cui tantũ testimonium perhibuit filius dei: inter 12. apostolos nõ inuenitur? Intelligere autẽ debemus ipsum eruditum fuisse & peritum legis, propterea noluit illũ dominus inter discipulos ponere: quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum. Volens enim superborum frangere ceruices, non quęsiuit per oratorem piscatorẽ, sed de piscatore lucratus est imperatorẽ. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non tantùm orator sed etiam imperator.

Fici significatio.

Nota differentiã.

Mira sapientia in verbis.

Angelis comparãtur prædicatores.

CAPVT II.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias, et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eũ: Vinum non habent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea.

Chry. Quoniam in Galilæa notus erat dominus, vocant eũ ad nuptias. vnde sequitur: Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cha. Gali. Alcui. Galilæa est prouincia in qua est Chana viculus. Chry. Vocat autẽ ad nuptias dominũ nõ tanquã magnificũ aliquẽ, sed simpliciter tanquã notũ, & vnũ multorũ, vnde hoc euangelista declarans, ait: Et erat mater Iesu ibi. sicut enim matrẽ vocauerant, ita & filiũ. vnde sequitur: Vocatus est au. Ie. Et disci. ei' ad nuptias, & accedit. Neq; enim ad dignitatẽ respiciebat suam, sed ad beneficium nostrũ. Qui enim non dedignatus est formã serui accipere, neque dedignatus est ad nuptias venire seruorum. Aug. de ver. do. Erubescat igitur homo esse superbus, quoniam factus est humilis deus. Ecce inter cætera filius virginis venit ad nuptias, qui cũ apud patrem esset, instituit nuptias. Beda, Quòd etiam ad nuptias venire dignatus est, iuxta literã fidem rectè credentiũ confirmat. Porrò Tatiani, & Martionis, cæterorúmque qui nuptiis detrahunt perfidia quàm sit damnabilis insinuat. Si thoro immaculato & nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, nequaquã dominus ad has venire voluisset. Nũc autem quia bona est castitas coniugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis. Ad probandã omniũ electionẽ graduum, discernendũ tamẽ meritũ singulorũ ex intemerato Mariæ virginis vtero nasci dignatus est, à prophetico viduæ Annæ ore, mox natus benedicitur, à nuptiarum celebratoribus iam iuuenis inuitatus hos præsentia suæ virtutis honorat. Quid autem mirum si in illam domum ad nuptias venit, qui in hũc mundũ ad nuptias venit? Habet enim hic sponsam quã redemit sanguine suo, & cui pignus dedit spiritum sanctũ, quam sibi coniunxerat in vtero virginis. Verbũ enim est sponsũ, caro humana, & vtrunque vnus filius dei, & idẽ filius hominis. Ille vterus virginis Mariæ thalamus eius est, vnde processit tãquã spõsus de thalamo suo. Bed. Nec vacat à mysterio quòd die tertia nuptiæ factæ referuntur, primum quidẽ seculi tempus ante legẽ patriarcharũ exemplo, secũdũ sub lege prophetarũ scriptis, tertiũ sub gratia preconiis euãgelistarũ quasi tertiæ diei luce mundo refulsit, in quo dominus in carne natus apparuit, sed ex hoc quòd in Chana Galilææ. i. in zelo trãsmigrationis eædem nuptiæ factæ perhibentur. Typicè denũtiat eos maximè gratia Christi dignos existere, qui de zelo feruere piæ deuotionis, a de vitiis ad virtutes, de terrenis ad æterna norunt transmigrare: discumbente autem ad nuptias domino, vino deficit, vt vino meliore per ipsum facto manifestaretur gloria latẽtis in homine dei. vnde sequitur: Et deficiente vin. di. ma. Ies. ad eũ: Vinũ nõ habẽt. Chry. Dignũ autẽ est quærere, vnde venit in mentẽ matri magnũ quid imaginari de filio? neq; enim antè miraculũ fecerat. Sequit enim: Hoc fecit initium signorum Iesus: sed reuelari incipiebat & à Ioãne, & ab his quæ ad discipulos dixerat: sed ante hæc omnia ipsa conceptio, & ea quæ post natiuitatem facta sunt, maximam ei de puero imposuerunt æstimationem. vnde Lucas dicit: Maria conseruabat omnia verba hæc conferẽs in corde suo. Cuius igitur gratia nõ ante miraculũ eum incitauit? nam antea vt vnus multorum ira conseruabatur, vnde non præsumebat mater tale quid dicere: quia verò audiuit quòd Ioannes ei testificatus est, & quòd discipulos iam haberet, de reliquo cõfidẽter rogat. Alcui. Significat etiam in hoc loco synagogam, quæ Christum prouocat ad faciendũ miraculum: familiare enim est Iudæis miracula inquirere. Sequitur: Et dicit Iesus, quid mihi & tibi mulier? Aug. Quidã derogantes euangelio, & dicentes quòd Iesus nõ fuit natus de Maria virgine, hinc argumentũ sumere conantur erroris sui vt dicant quomodo erat mater eius cui dixit, Quid mihi & tibi est mulier? Sed quis hoc narrauit vt credamus quia hoc dominus dixit? Nempe Ioannes euãgelista. At ipse dixit, & erat ibi mater Iesu: quare hoc nisi quia vtrunque verũ est? Sed nunquid ideo venit ad nuptias, vt doceret matres cõtemni. Chry. Sed quòd valde venerabatur matrẽ, audi Lucã enarrantẽ, qualiter subditus parentibus erat. Nam vbi quidẽ parentes nihil impediunt eorũ quę sunt secundũ deum, debitũ est subiici eis. Quando autem non tẽpore debito aliquid quærunt, & abscindũt nos à spiritualibus, nõ ex hoc fallaris. Aug. de symbo. Vt ergo distingueret inter deum & hominem, quia secundũ hominem minor & subditus erat, secundũ autem deum supra omnes erat, dixit: Quid mihi & tibi est mulier? Chry. Sed & propter aliam causam, vt non suspecta essent miracula quæ fiebant ab his enim qui indigebant rogari oportuerat nõ à matre, voluit ostendere quoniam omnia decenti tempore operatur, non simul omnia faciens, quia cõfusio quędam esset, & ideo sequitur, Nondũ venit hora mea. i. nondũ cognitus sum his qui assunt, sed neque sciunt quoniam defecit vinũ, sine eos primũ hoc sentire. Qui enim necessitatẽ nõ præsentit, neq; beneficij grandẽ suscipiet sensum. Augu. Vel ideo quia dñs noster secũdũ quòd deus erat, matrẽ nõ habebat: secundũ quòd homo erat, habebat matrem. Miraculũ antẽ quod facturus erat, secundũ diuinitatẽ facturus nõ secundũ infirmitatẽ humanã. Miraculũ tamẽ exigebat mater. At ille nõ tãquã agnoscẽs viscera humana, operaturus facta diuina dixit: Quid mihi & tibi est mulier? tanquã dicat, Quod in me facit miraculũ, nõ tu genuisti deitatẽ meam. Dicitur autẽ Mulier, secundũ fœmineum sexũ, nõ secundũ corruptionẽ integritatis, sed quia genuisti infirmitatẽ meam, tũc te cognoscã cũ ipsa infirmitas pẽdebit in cruce, vnde subdit: Nondũ venit hora mea quasi diceret, ibi te agnoscã cũ pendere in cruce infirmitas cœperit, cuius & mater es. Cõmendauit enim matrẽ discipulo, prius matre moriturus, & ante mortẽ matris resurrecturus. Videte autem ne fortè quomodo inuenerunt Manichæi occasionẽ perfidiæ suæ, quia dixit domin': Quid mihi & tibi est mulier? sic inueniant Mathematici occasionẽ falaciæ, quia dixit, Nondũ venit hora mea. Dicunt enim, vides quia sub fato erat Christus quia dixit: Nõdũ venit hora mea. Credant autẽ deo dicẽti, Potestatẽ habeo ponẽdi animam meam, & iterũ sumẽdi eã: & quærant quare sit dictum, Nondũ venit hora mea. Nec ideo iam sub fato ponant condi o rẽ cæli: quia si esset fatum de sideribus nõ poterat esse sub necessitate siderum cõditor siderum: quod nõ solũ Christus nõ habuit quod appellas fatũ, sed nec tu aut ille aut quisquã hominũ. quare ergo dixit, Nondum venit hora mea? quia in potestate habebat quando moreretur, sed nondũ videbat esse opportunum vt illa potestate vteretur, vocãdi discipuli, annuntiandum erat regnum cælorum, faciendæ erant virtutes, cõmendanda erat humilitas domini ipsa compassione mortalitatis. At vbi tantum fecit quantum sufficere iudicauit, venit hora, non necessitatis, sed voluntatis: non conditionis, sed potestatis.

Exemplũ dignatio-nis.

Tria tem-pora my-stica.

Refuta-tio erro-ris ex euã-gelio.

Maria quare mu-lier voce-tur.

Hora Christi quomodo intelligẽ-da.

Dicit mater eius ministris: Quodcunque dixerit vobis, facitee. rant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ, secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas, uel ternas. Dicit eis Iesus, Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas, usque ad summum. Et dicit eis Iesus: Haurite nunc & ferte architriclino, & tulerunt. Vt autem gustauit Archetriclinus, aquam uinum factã & non sciebat unde esset: ministri autem sciebãt qui hauserãt aquã, uocat spõsum Architriclinus, et dicit ei: Omnis homo primũ, bonũ uinũ ponit: & cùm inebriati fue-

rint, tunc id quod deterius est, tu autē seruasti bonū uinū usque adhuc, hoc fecit initium signorū Iesus in chana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.

Chrys. Quāuis dixerit, Nondū venit hora mea, post-
modum fecit quod mater dixerat, vt etiā ex hoc suffi-
ciens esset demōstratio ꝙ non subiectus est horę. Si enī
horæ subiiciebatur, qualiter debita hora nōdum facta
hoc fecit? deinde & propter honorē matris, vt non fina
liter ei contradicere videretur, neq; eam tot præsentib⁹
erubescere faceret. Adduxerat enī ad eū ministros, vt à
plurib⁹ fieret petitio. vnde sequit̄: Dicit ma. eius mini-
stris, quæcūq; di. vo. facite. Beda. q. d. Licet abnegare vi
deatur, tamen faciet: nouerat enī mater eū pium & mi-
sericordē. Sequitur: Erāt autē ibi lapideæ. Hydriæ. &c.
Hydriē vocātur vasa aquarū receptui parata: græcè enī
Hydriæ notio. aqua hydor dicitur. Alcui. Vasa aūt aquarū receptui pa
rata erant secundū purificationē Iudæorum: quia inter
alias pharisæorum traditiones etiā hoc obseruabant, vt
crebro se lauarēt. Chrys. Quia verò inaquosa est Palę-
stina, & non erat multis in locis fontes & puteos inue-
nire, replebāt hydrias aqua vt nō currerent ad flumina,
si quādo immundi fierent, sed de ꝓpe haberent purga-
tionis modū. Ne autem quidā infidelium suspicarētur
quoniam fæce intus remanēte, deinde aqua immissa vi-
num subtilissimū factum esset, ꝓpterea ait secundum
purificationē Iudęorum, ostendens ꝙ illa vasa nunq̄ vi
ni receptacula facta erant. Aug. Metretas enī dicit mē-
suras quasdā, tanq̄ si diceret vrnas, amphoras, vel aliud
huiusmodi. Metrō enim mensurā dicunt græci, inde ap
pellatæ metretæ. Beda, Quòd autē ait, Binas vel ternas,
non ita accipiēdum est quòd aliæ binas, aliæ ternas, sed
eædē ipsę caperent binas, q̄ etiā ternas. Sequit̄: Dixit eis
Iesus, Implete hydrias aqua: & impleuerūt eas vsq; ad
summū. Chry. Sed quare anteq̄ impleuissent hydrias a-
qua, non fecit signū? quod multò mirabilius esset, quia
scilicet aliud est substātiam in aliā qualitatem trāsmu-
tare, & ipsam substātiam ex nihilo facere, qđ quidē mi-
rabilius est, sed nō ita videt̄ credibile multis. Propterea
enim multoties à miraculorū magnitudine abstinet, vo
lens magis credibile esse quod fiebat, cū hoc & puersa
dogmata euertit. quia enim sunt quidā qui mundi cōdi
torem alium esse dicunt, plura miraculorū ex subiectis
substantiis facit. si enim cōtrarius ei esset qui conditor
est mundi, non vtiq; alienis vteretur ad proprię virtu-
tis demonstrationē: non autē ipse aquā hausit & tūc vi
num ostendit, sed hoc iubet ministris, vt eos testes ha-
beret eius quod fiebat. vnde sequitur: Et dixit ei Iesus,
Haurite nūc & ferte Architriclino. Alcui. Tricliniū, or
do trium lectorum: clinē lectū significat. Architriclin⁹
princeps triclinij. i. primus inter cōuiuas qui more an-
tiquo in lectis discūbebant, vnde quidā Architriclinū
intelligūt aliquē ex sacerdotibus Iudæorū, qui nuptiis
interesse poterant vt illos īstrueret, qualiter nuptiis vti
deberent. Chrys. Vel aliter: Quia aliqui possent dicere
quòd cōuiuæ ebrij erant: & sensus iudicantiū corrupt⁹
vt nescirent vtrū aqua vel vinū esset: hi autē quibus mi
nistratio conuiuarū credita est, maximè vigiles sunt, v-
num opus habentes, vt ornatè & ordinatè omnia dispo
nant: ideo in testimoniū eorū quæ fiebant dixit domi-
nus, Ferte Architriclino, propter euigilantem eius sen-
sum: & non dixit, Propinate discūbentibus. Hyla. 3. de
Vis miraculi. tri. Aqua igitur hydrijs infundit̄, vinum calicibus hau-
ritur infundētis scientiæ, sensus non cōuenit haurien-
tis. Qui infuderūt, hauriri aquā existimant: qui hauriūt
vinum infusum arbitrabātur. vnde sequitur: Vt autem
gustauit Architriclinus aquā vinum factam, & nō scie-
bat vnde esset: ministri autē sciebāt qui hauserāt aquā,
vocat spōsum Architriclinus. Non autē aquę simplici-
tas defecit, & vini sapor natus est: non per trāsfusionem
potioris, obtinetur quod infirmius est: sed aboletur qđ
erat, & quod nō erat cœpit. Chry. Paulatim autem dn̄s
volebat cognosci suorū signorum virtutē, & ideo neq;
ipse reuelabat quod factū est, neq; ministros Architri-
clinus vocauit. Non esset eis creditū puro homine exi-
stimato tale testimoniū reddētibus, sed vocat sponsum
qui maximè poterat conspicere quod fiebat. Nō simpli
citer autē Christus vinū, sed vinum optimū fecit. vnde
sequitur: Et dicit ei, Omnis homo primum bonū vinū
ponit &c. Talia enim sunt Christi miracula, vt multò
his quæ ꝑ naturā fiunt, speciosiora & vtiliora fiant: igit̄
aqua vinum facta ministros testes habuit, boni verò vi
ni facti Architriclinū & spōsum: ꝓbabile autem est &
sponsum aliquid respondisse, sed euāgelista hoc præter
mittit, tāgēs solū id quod necessariū est scire. s. quoniā
vinū aquam fecit. vnde statim subdit: Hoc fecit initiū Oportunitas signorum.
signorum suorum Iesus in Chana Galilęæ. Tunc enim
signa maximè necessariū erat facere, quādo discipuli iā
congregati erant & deuoti, & attendentes his quæ fie-
bant manifestè aderant. Si verò dixerit quis nō esse ar-
gumētum sufficiēs, vt hoc sit principiū signorum quia
additur, In Chana Galilææ, quasi contingat alibi prius
esse facta, Dicemus quod & antè diximus, quia Ioannes
dicit: Vt manifestet̄ Israeli propterea veni baptizans. Si
verò secūdum primā ætatem miracula fecit, nequaquā
indigebant Israelitæ alio manifestante eum. Qui enim
breui tēpore ita per miraculorū multitudinem clar uit,
vt eius nomen manifestū fieret omnibus, multò magis
si puer existens à prima ętate miracula fecisset. Nam &
ea quæ fierent inopinabiliora existimarent ab infante
facta, & tempus amplius esset. Decenter autē non ince-
pit signa facere ex prima ętate, existimassent enim phā-
tasiam esse īcarnationē, & ante oportunū tēpus cruci
eum tradidissent liuore liquefacti. Augusti. Hoc autem
miraculū domini qđ de aqua vinū fecit, nō est mirū eis
qui nouerunt, quia deus fecit. Ipse enim fecit vinū illo
die in hydriis, qui omni anno hoc facit in vitibus: sed
hoc assiduitate amisit admirationem. Itaq; seruauit sibi
deus inusitata quædam quæ faceret, vt tanquā dormiē-
tes homines ad se colendū mirabiliter excitaret, ꝓpter
quod sequitur: Et manifestauit gloriā suam. Quia ipse
est rex gloriæ, qui sicut dn̄s elementa mutabat. Chrys.
Et hoc quātum ex parte sua. Si verò & tunc multi non
cognouerūt, sed tamen omnes postea erāt miraculū au-
dituri. Sequitur: Et crediderunt in eū discipuli eius. Hi
enim debebant credere & facilius & cū diligentia attē-
dere his quæ fiebāt. Aug. de con. euan. Sed si tunc in eū
crediderunt, nondū erant discipuli cū ad nuptias voca-
ti sunt, sed illo more locutionis hoc dictum est quo lo-
quimur, cū dicim⁹ apo. Paulū in Tharso Cilicię natum
neq; enim tūc iā erat apostol⁹: ita discipulos Christi in-
uitatos ad nuptias cū audimus: nō iā discipulos sed quī
futuri erāt discipuli intelligere debemus. Aug. Illa au-
tem mysteria, quæ in isto miraculo dn̄i latēt, videte: o-
portebat impleri in Christo quæ de illo scripta erant,
illa erat aqua: fecit autē de aqua vinum, cùm aperuit eis
sensum, & exposuit scripturas: sic enim sapit quod non
sapiebat, & inebriat quod non inebriabat. Beda, Appa-
rente enim dn̄o in carne, vinosa legalis sensus suauitas
paulatim cœperat ob carnalē pharisæorū interpretatio
nem à prisca sua virtute deficere. Augu. Si antē iussisset Allegorica expositio.
aquam effundi, & ipse mitteret vinum ex occultis crea-
turæ finibus, videretur scripturas veteres improbasse.
Cū autem ipsam aquā conuertit in vinū, ostēdit nobis
quòd & scriptura vetus ab ipso est, nā iussu ipsius im-

pletæ sunt hydriæ: sed nihil sapit illa scriptura, si non ibi Christus intelligatur. nominus autē legē ex quibus tēporibus narret. i. ab eaordio mūdi. Inde vsque ad boc tēpus quod nūc agimus, sexta ætas est: nam prima ætas cōputabatur ab Adam vsq; ad Noe, secunda à Noe vsq; ad Abrahā, tertia ab Abraham vsque ad Dauid, quarta à Dauid vsq; ad trāsmigratioē Babylonis, quinta vsq; ad Ioannem Bapti. sexta inde vsq; ad finem seculi. Sex ergo illæ hydriæ, sex ætates significāt, quibus nō defuit ꝓphetia. Impletæ sunt propheriæ, plenæ suot hydriæ. Quid est autem ꝙ capiebāt metretas binas vel trinas? Si trinas tantū diceret, nō curreret animus noster oisi ad mysterium trioitatis. Sed fortè ne sic debemus inde sensum auertere, quia dixit binas vel trinas, quia nominato patre & filio consequēter & spiritus sanctus intelligēdus est. Oportet enim intelligi charitatem inuicem patris & filii quod est spiritus sanctus. Sed est & alius iotellectus oon ꝑtermittēdus: binæ enim metretæ iotelligūtur in duobus generibus bominū. i. Iudæis & Græcis. Tres aūt propter Noe tres filios significatos. Alcui. Ministri aūt sunt doctores noui testamēti, qui scripturas aliis sacras spiritualiter interpretātur. Architriclinꝰ autē aliquis est legisperitus, vt Nicodemus. Gamaliel, Saulus. Dū ergo talibus euangelij verbū committitur, quod in litera legis occultabatur, quasi vinū de aqua factum Architriclino propinatur. Et bene in domo nuptiarum tres ordines discūbentium describūtur, quia ecclesia tribus ordioibus fidelium constat, cooiugarorum, cootinentium, & doctorum. Optimum autem vinum Christus vsque adhuc seruauit, id est euāgelium vsque ad sextam ætarem distulit.

Metretarum mystica figni ficatio.

Post hæc descendit Capharnaum ipse & mater eius, & fratres eius & discipuli eius, & ibi manserant nō multis diebus. Et prope erat Pascha Iudæorū. & ascendit Iesus Hierosolymā.

Chry. Quoniā autē paulopost dominus Hierosolymā ascēsurus erat, Capharnaum adiit, vt nō vbique frattes & matrē secū trahat. vnde dicitur: Post hæc descendit Capharoaū ipse & matet eius & fratres illius & discipuli eius, & ibi māserūt nō multis diebus. Aug. Hic est autē dn̄s deus noster excelsus, vt nos faceret humilis, vt nos reficeret: ambulans inter hoīes, patieos humana, abscōdēs & diuina. Ecce babet matrē, habet fratres, & discipulos, inde fratres vnde matrē. Fratres enim scriptura sacra appellare consueuit ooo eos solos qui nascuntur ex eodē gradu, velut cōpatrueles aut cōsobrinos. Vnde ergo fratres domioo? Non enim Maria iterū peperit, absit. Inde cœpit dignitas virginū. Abrahā patrnus erat Loth, & Iacob Laban Syrū habebat auuoculū: & vtrique dicti sunt fratres. Alcui. Fratres ergo dn̄i dicūtur cognati Mariæ vel Ioseph, oō filij Mariæ vel Ioseph: quia nō solū beata virgo, sed etiam Ioseph testis castitatis eiꝰ ab omoi actione cōiugali immunis permāsit. Aug. de con. euan. Quòd verò dicit, Et discipuli eius, incertū est verū iā illi adhæserāt etiā Petrus & Andreas & filij Zebedei. Matthæus enim primò oarrat ꝙ veoerit & habitauetit Capharnaū, & postea ꝙ eos de nauibus piscantes vocauerit, an fortè Marthæus quod prætermiserat recapitulauit, quia sine vlla cōsequētis tēporis differentia diait, Ambulās iuxta mare Galilææ vidit duos fratres, ao potius alij discipuli fuerunt. Scriptura enim euāgelica & apostolica nō solū illos duodenos appellar discipulos eius, sed omoes qui io eum ctedentes ad regnū cælorum magisterio eius erudiebantur. Illud etiam requireodū est quomodo hic dicit, Anteq̄ Ioannes Baptista missus esser ī carcerē Iesum venisse in Galilæā? cū Matthæus dicat: Cū autem audisset ꝙ Ioannes ttaditurus esset, secessit in Galilęā: similiter etiā & Marcus: Lucas etiam oihil quidē dicit de tradito Ioāne, sed post baptismum & tentatiooē Christi dicit eum isse io Galilæam, sicut illi duo: vode intelligitur tres euāgelistas, non Ioaoni euangelistæ cōtraria narrasse, sed prętermisisse primū domini aduentū in Galilæā, posteaq̄ baptizatus est, quādo illic aquā cōuertit io vioū. Euse. in ecclesiastica hist. Cū eoim triū euāgeliorū ad Ioānē euaogelistā notitia peruenisset, probasse qoidem dicitur fidem & veritatē dictorū, deesse tamē vidit aliqua, & ea maximè quæ primo prædicationis suæ tēpore domiοus gesserat. Certum est enim ꝙ in superioribus tribus euāgeliis hæc vidētur sola cōtineri qoæ in eo gesta suot anno quo Ioaooes Bapt. vel ioclusus est in carcere vel punitos, & ideo rogatus dicitur Ioannes apostolus, vt ea quæ præterierant priores ante traditionē Ioannis, saluatoris gesta cōscriberet: vnde siquis diligenter consideret, ioueoiet euangelia nō dissonare, sed alterius tēporis gesta esse qoæ scribit Ioannes, alterius verò quæ cæteri. Chry. Neque enim Capharnaum miraculū vllū tunc operatus est. qui enim ciuitatem habitabāt illam, noo sanè se habebant ad Christum, sed erāt valde corrupti: ideo tamen accedit & parum ibi trahit tēpus propter eū q̄ ad matrē erat hooorē. Bed. Ideo etiā nō multis diebus ibi manserunt ꝓpter festū Paschæ quod iam appropinquabat. vnde sequitur: Et propè erat Pascha Iudęorū. Orig. Sed quid intēdit ibi appositio Iudęorū? nō eñ nationis alterius Paschæ solēnitas fuerat. Forsan verò quia quoddā est Pascha humanū, eorū qui procul à propositro scripturæ celebrant istod: quoddā verò diuinum & verū, qood in spiritu & veritate perficitur. ad distioctionē ergo diuini, dicitur Iudæorū. Sequitur: Et ascendir Hierosolymā. Alcui. Bis in euāgeliis legitur Iesum ascendisse Hierosolymā: semel in primo anno prędicationis, dū adhuc Ioannes nō erat missus in carcerē, de hoc asceosu oūc agitur: & iterom illo anno quo erat passus. dedit aotē oobis exemplū domious, quanta cura diuiois subdi debeamus imperiis. Si enim ipse dei filius decreta legis à se data implebat, celebrans solennitates cū cæteris hominibus, quāto studio booorū operū serui debēt solēnitates præuenire & celebrare? Orig. Mysticè autem cū facta est ouptiarū præparatio in Chaoa Galilææ, descēdit vnà cū matre, & fratribus & discipulis Capharnaū, quæ ioterpretatur ager cōsolatioois. Oportebat enim post vini alacritatē ad agrū cōsolationis vnà cū matre & discipulis ascēdere saluatorē, cōsolaturum in futuris fructibus, in agrorū multitudine suscipieotes discipliοā eius, & animā quæ illū spiritu sancto concepit & iuuaodos ibi. Suot enim quidā fructificantes, ad qoos dominus ipse descendit, vnà cū verbi ministris atque discipulis, adiuuans huiusmodi pręsente matre sua: videotur autē qui Capharnaum ducti sunt, non capere diuturnam apud se Iesu præsentiam, quooiam illuminationē quæ de pluribus dogmatibus est, inferioris cōsolationis agellus nō capit, cū paucorū capax existat. Alcui. Vel Capharnaum villa pulcherrima est, & significat moodū, in quē verbum patris descēdit. Bed. Non multis autem diebus ibi mansit, quia paruo in hoc muodo tempote cū hominibus conuersatus est. Orige. Est aotē Hierosolyma ciuitas regis magni, velut ipse saluator ait, ad quā nullus eorū qui manent io terris conscēdit nec ingreditur. Sed quælibet anima quæ naturalem obtinet celsitudinē & acumen iotelligibilium perspicuū eius ciuitatis est iocola, ad quā solus Iesus ascendisse dicitur. Vidētur tamē post discipuli fore præsentes dū recolonr, Zelus domus tuę comedit me, sed quasi in quolibet discipulorum Iesus ascendit.

Fratres domini qui dicuntur.

Consen. euang.

Pascha duplex.

Et inuenit in templo uendentes oues & boues et columbas

& numularios sedentes. Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & numulariorũ effudit æs, et mensas subuertit. Et his qui colũbas uendebant, dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere domum patris mei domum negotiationis. Recordati sunt verò discipuli eius quia scriptum est: zelus domus tuæ comedit me.

Beda. Dominus Hierusalẽ adueniens, cõtinuò tẽplũ oraturus adiit, nobis dans exemplũ vt quocũque prope ramus, domũ dei primò ingrediamur, dominum depre-

Ratio sacrificiorũ legalium

caturi. vnde dicitur, Et inuenit in templo vend. oues & bo. & colũbas. Augu. Sacrificia enim illi populo ꝓ eius carnalitate talia data sunt, quibus teneretur ne ad idola deflueret, & immolabant boues & oues & columbas. Beda. Sed quia de longinquo properãtes quæ iussa sunt immolari domino, secũ ferre non poterant: eorũ precia deferebant: vnde nacta occasione hæc animalia in templo scribæ & pharisæi vendi instituerunt vt venientes emerent & offerrent. Eadémque oblata ipsi aliis venderent: & sic sua lucra accumularent. Vnde & numularij ad hoc sedebãt ad mẽsam, vt inter emptores vẽditorésque hostiarũ prõpta esset pecunia. vnde subdit: Et nu-

Ritus prauus Leuitarum.

mularios sedẽtes. Dñs autẽ nolens aliquid in domo sua terrenæ esse negociationis, neque eius quæ honesta putaretur, negociatores omnes expulit foras. Aug. Et qui flagellãdus erat ab eis, prior illos flagellauit. vnde sequitur: Et cũ fecisset quasi flagellũ de funic. &c. The. Neque solũ eos eiecit qui vendebãt & emebant, sed etiam res eorũ. vnde subditur, Oues quoque & boues & numu. effudit æs, & men. euertit: scilicet numularias quæ erant quasi vasa denariorũ. Orige. Cõsideremus autem ne fortè enorme videatur ꝙ dei fili⁹ captis funiculis parat sibi flagellũ ad eiiciendum de tẽplo. Vnũ tamẽ refugiũ ad horũ responsionẽ relinquitur diuina potestas Iesu, vt cũ volebat, posset iracundiã hostiũ suffocare, quãuis essent innumeri, & sedare mentiũ turbines. Dominus enim dissipat cogitationes gentiũ. Præsens autem historia in nullo minorẽ potestatẽ prætẽdit his quæ ab eo miraculosius ædita sunt, quinimò cõstat hanc maiorem demõstrare potentiam miraculo, quo aqua cõuersa est in vinũ: eo ꝙ illic inanimata subsistit materia, hîc verò tot millium hominũ domantur ingenia. Augu. de con. euan. Manifestũ est autẽ non semel, sed iterato hoc

Consen. euang.

factũ esse à domino. Sed illud primũ cõmemoratur hîc à Ioanne, illud vltimũ à cæteris tribus. Orige. Et Ioannes quidẽ hîc dicit ꝙ expulit vẽdentes de tẽplo. Matt. autẽ ait quoniam expulit vendentes, & ementes. Multò autẽ maior erat numerus ementiũ quã vendentium, quorũ expulsio trãscẽdebat dignitatẽ ei⁹ qui reputabatur filius carpẽtarij, nisi quòd diuina potestate sibi oẽs subiecit vt dictũ est. Bed. Cõmẽdatur aũt in hac lectione vtraque Christi natura: humana quidẽ in hoc quòd matrẽ comitẽ habuisse perhibetur, diuina verò in hoc quòd verus dei filius demõstratur. Sequi. enim: Et his qui vẽdebant colũbas dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domũ patris mei, domũ negociationis. Chry. Ecce patrẽ vocat, & nõ irascũtur, æstimãt enim simpliciter eum dicere: sed quia postea apertius loquebatur vt solam representaret parilitatis intelligẽtiam, propterea sæuiebant. Et Matthæus quidẽ dicit quòd eiiciẽs eos dicebat: Nolite facere domũ meã spelũcam latronum. Illud enim fecit ad passionẽ veniens, ideo durioribus sermonibus vtebatur. Hoc autẽ in principio signorũ fecit: vnde nõ ita aspera, sed remissa quodammodo increpatione vtitur. Aug. Ecce tẽplũ illud figura adhuc erat, & eiecit inde dñs omnes qui ad nundinas venerãt. & quæ ibi vendebãt: quæ opus habebant homines in sacrificio illius tẽporis. Quid si ibi ebriosos inueniret? si negociationis nõ debet fieri domus dei, potationis fieri debet. Chry. Sed cuius gratia tali vehementia Christus vsus est? quia enim in sabbato curaturus erat, & multa facturus quæ videbantur ab eis legis trãsgressio, vt nõ videatur deo cõtrarius hoc cũ periculo fecit, dans intelligere quòd qui periculis se exponit pro bono ornatu domus, dominũ domus non contẽnit. & ideo vt ostenderet sui cõsonantiam ad deum, non dixit: Domũ sanctã: sed domum patris mei. Et propter hoc etiam subditur: Recordati verò sunt discipuli eius, quia scriptũ est: Zelus domus tuæ comedit me. Bed. Discipuli enim videntes in eo hũc feruentissimũ zelum, recordati sunt, quia

Zeli acceptio.

zelo domus patris saluator eiecit impios de tẽplo. Alcui. Zelus, cũ in bono accipitur, est quidã feruor animi, quo mens relicto humano timore pro defensione veritatis accẽditur. Aug. Comeditur ergo zelo domus dei, quia omnia quæ videt ibi peruersa, cupit emẽdare: & si emendare nõ potest, tolerat & gemit. Si ergo in domo tua, ne quid peruersum fiat satagis, ĩ domo dei vbi salus proposita est, debes pati quantũ in te est si quid peruerti videris? Amic⁹ est, admoneatur leniter: vxor est, seuerissimè frenetur: ancilla est, etiam verberibus cõpescatur. fac quicquid potes pro persona quã portas. Alcui. Mysticè autẽ quotidie deus spiritualiter suã ecclesiam intrat: & qualiter ibi vnusquisque conuersetur attẽdit. Caueamus ergo ne in ecclesia dei fabulis, vel risib⁹, vel odiis, vel cupiditatibus vacemus: ne improuisus veniẽs nos flagellet, & de ecclesia sua eiiciat. Orige. Possibile

Tropologica expositio.

est enim Hierosolymitarũ quoq; delicto subiacere, & capacissimos deuiare: qui nisi post delictum citissimè cõuertãtur capacitatẽ amittunt. inuenit igitur in tẽplo, id est in sacris vel in enuntiatione ecclesiastici sermonis quosdam qui patris domum negociationis cõstituebant: qui scilicet venales exponũt boues, quos oportet obseruare ad aratrũ, ne retrocedẽtes nõ disponantur ad regnũ dei. Qui etiã præferũt mãmonam iniquitatis ouibus, ex quibus habent ornatus materiam: qui etiam solertiam colũbarum priuata qualibet amaritudine vilipendũt. Cũ ergo hos inueniret saluator in domo sacrata, facto de funiculis flagello fugat illos, vnà cũ venalibus ouibus & bobus suis, Et spargit æris pondera, velut indigna in domo dei retineri: subuertítque constitutas tabulas in animabus auarorum, & mãdat ne vlterius in domo dei colũbæ vẽdantur. Arbitror autem & exemplum ipsum statuisse per prędicta secretius, vt intelligamus ꝑ hoc si quid agi debet erga sacrã illã oblationẽ à sacerdotibus non debere ritu sensibilium oblationũ agi, nec legem obseruari debere vt carnales Iudæi volebãt. Nam Iesu propellẽte boues & oues, iubente auferri columbas, quæ plurimũ offerebantur iuxta consuetudinem Iudæorũ: & subuertente mensas materialium nummorum, nõ expresse sed figuraliter cõtinentium diuinas impressiones, ea. s. quæ secundum legis scripturam videbãtur honesta: & vtente eo in plebẽ flagellis, dissoluenda & dispergenda hæc erant, translato regno ad eos qui ex gẽtibus crediderunt. Aug. Vel vẽdẽtes in ecclesia sunt qui quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Chri-

Simõ Magus notatur cũ sequacibus.

sti. Venale habẽt totũ: quia volũt redimi. Simõ ideo volebat emere spiritum sanctũ, quia vẽdere volebat. Erat enim de illis qui colũbas vendunt, etenim in columba apparuit spiritus sanctus. colũba aũt nõ est venalis, gratis datur, quia gratia vocatur. Bed. Vendunt igitur colũbas qui acceptã spiritus sancti gratiã, nõ gratis, vt præceptum est, sed ad pręmium dant. Qui manuũ impositionẽ qua spiritus sanctus accipitur, & si nõ in quæstũ pecuniæ, ad vulgi tamẽ fauorẽ tribuũt: qui sacros ordines non ad vitæ meritũ, sed ad gratiam largiuntur. Aug.

Boues autẽ intelligũtur apoſtoli & ꝓphetæ, qui nobis ſcripturas ſacras diſpẽſauerũt. Qui ergo ipſis ſcripturis fallunt populos, à quibus quærunt honores, vendunt boues, vendunt & oues.i.ipſas plebes: & cui vendunt niſi diabolo? Quicquid enim de vnica eccleſia percipitur: quis tollit niſi leo rugiens? Bed. Vel oues ſunt opera munditiæ & pietatis. Vendunt ergo oues qui humanæ gratia laudis opera pietatis exercẽt. Nũmos mutuò dant in tẽplo, qui apertè terrænis rebus in eccleſia deſeruiunt: domum etiam domini faciunt domum negociationis, non ſolũ hi qui propter ſacros ordines preciũ pecuniæ, vel laudis, vel honores quærunt, verumetiam hi qui gradum vel gratiam ſpiritualem quam in eccleſia domino largiente perceperunt, nõ ſimplici intẽtione, ſed cura humanæ retributionis exercent. Augu. Signum autẽ quoddam nobis oſtẽdit domin⁹ quòd fecit flagellum de reſticulis, & inde negociationem in tẽplo facientes flagellauit. Etenim vnuſquiſque in peccatis ſuis reſtem ſibi texit, dum peccata addit peccatis. Quando ergo aliquid patiuntur homines propter iniquitates ſuas, agnoſcant quia dominus facit flagellum de reſticulis: & adhuc admonet eos vt mutent ſe. Nam ſi ſe non mutauerint, audient in fine: Ligate illi manus & pedes. Bed. Facto igitur de funiculis flagello illos eiecit de tẽplo, quod de parte ſortis ſanctorum eiiciuntur, qui inter ſanctos poſiti vel fictè vel apertè faciunt opera mala. Oues quoque & boues eiecit, quia talium vitam pariter & doctrinam oſtẽdit eſſe reprobam. Nũmulariorum quoque effudit æs, & menſas ſubuertit: quia dãnatis in fine reprobis etiam ipſarũ quas dilexerunt rerum tollet figuram: venditionẽ colũbarum de tẽplo auferri præcepit: quia gratia ſpiritus quę gratis accipitur, gratis dari debet. Orige. Poteſt etiam per templum intelligi anima ſtudioſi, propter inhabitãs verbũ dei, in qua ante doctrinam Ieſu conſtiterant terreſtres & beſtiales motus. Signũ autẽ terreſtrium motuum bos eſt quoniam eſt agri cultor. Inſenſatorũ autẽ motuũ ouis, quod eſt pluribus animalibus irrationalius. Leuium verò atque incõſtantiũ mentiũ ſignum eſt columba. Eorum verò quæ bona videntur ſigna ſunt æra, quę Chriſtus verbo doctrinæ expellit, vt nõ vltra dom⁹ patris eius ſit forũ.

Doctrina pulcherrima.

Tropologica expoſitio.

Reſponderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod ſignum oſtendis nobis, quia hæc facis? Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templũ hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autẽ dicebat de templo corporis ſui. Cùm ergo reſurrexiſſet à mortuis, recordati ſunt diſcipuli eius, quia hoc dicebat, * *& crediderunt ſcripturæ, & ſermoni quem dixit Ieſus.*

* de corpore ſuo.

Theo. Quia Iudæi videbant Ieſum talia facere cũ poteſtate multa, & dicentem: Nolite facere domum patris mei, domũ negociationis, ſignum ab eo petũt. vnde dicitur: Reſponderũt ergo Iudæi & dixerũt ei: Quod ſignum oſtendis nobis, quia hæc facis? Chryſ. Sed nunquid ſigna opus erãt, vt ea quæ malè fiebãt, ceſſare faceret? Nõne zelum talẽ accipere pro domo dei maximum ſignum virtutis erat? Non autẽ illius prophetiæ meminerant, ſed ſignum petebãt: ſimul quidẽ de ſuo turpi lucro impedito dolentes, ſimul autẽ & per hoc prohibere eum volentes: opinantur enim eum, aut prouocare ad miracula, aut ceſſare ab his quæ fiebant, propterea non dat eis ſignum, ſicut & poſt petentibus ſignũ reſpondit dicens: Generatio mala & adultera ſignũ quærit: & ſignum non dabitur ei niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sed tunc quidem manifeſtius, nunc autẽ obſcurius reſpondet idem. Non autẽ vtique qui nõ petẽtes præoccupat & ſigna dat, hic petentes auertiſſet niſi mentem eorum cognouiſſet doloſam. Sequitur enim: Et dixit eis, Soluite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Beda: Quia enim ſignũ quærebant à domino, quare ſolita cõmercia proiicere debuerit ex tẽplo, Reſpondit: Quia ipſum tẽplũ ſignificabat tẽplũ corporis ſui, in quo nulla prorſus eſſet alicuius macula peccati. q. d. Sicut inanimatũ templũ à veſtris commerciis ſceleribúſque mea expio poteſtate, ita & hoc corporis mei templum cuius illud geſtat figurã, veſtris manibus diſſolutũ tertia die reſuſcitabo. Theop. Nequaq̃ tamen illos ad homicidiũ prouocat, dicens ſoluite: ſed hoc eis affectãtibus, nõ ſibi eſſe abſconditũ demonſtrat. Audiant autem Arriani quomodo dominus mortis deſtructor dixit: Excitabo, virtute videlicet propria. Augu. Reſuſcitauit eũ quidẽ & pater cui dicit in pſalmis: Excita me, & reddam illis. Sed quid fecit pater ſine verbo? quomodo ergo eũ pater reſuſcitat, ſic & filius reſuſcitauit: quia filius dixit, Ego & pater vnũ ſumus. Chry. Propter quid autem ſignum reſurrectionis dat eis? quoniam.ſ. hoc maximè erat quod oſtendebat eum nõ eſſe hominẽ purum, poſſe aduerſus mortem ſtatuere triũphum, & tyrannidem eius longam velociter diſſoluere. Orige. Vtraque autẽ ſcilicet & corpus Ieſu & tẽplum exemplar mihi fore videntur eccleſiæ, eo ꝙ ex viuis lapidibus conſtruitũ in domum ſpiritualẽ, in ſacerdotiũ ſanctũ: & propter illud: Vos eſtis corpus Chriſti, & mẽbra de membro. Quanuis autẽ diſſolui lapidum videatur ſtructura, ac diſſipari omnia oſſa Chriſti aduerſitatibus tribulationum, inſtaurabitur tamen ac reſuſcitabitũ die tertia, qui in nouo cælo & noua terra p̃ſens erit. Sicut enim illud Chriſti corpus ſenſibile crucifixũ eſt ac ſepultũ, & poſtea reſurrexit: ſic & totale ſanctorum Chriſti corp⁹ cõcrucifixũ eſt Chriſto. Quilibet enim eorũ in nullo alio gloriatur niſi in cruce Chriſti, per quam ipſe crucifixus eſt mũdo, ſed & conſepultus eſt Chriſto: & reſurrexit cũ eo, quia in quadã nouitate vitæ ambulat: ſed ſecundum beatam reſurrectionẽ nondum ſurrexit. vnde non ſcriptum eſt, Tertia die reſtaurabo illud, ſed in tribus diebus: perficitur enim eius erectio in omnib⁹, tribus diebus. Theo. Iudæi enim de inanimato tẽplo putantes eũ hoc dicere deridebãt eum. vnde ſequitur: Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & ſex annis ædificatũ eſt templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Alcui. Et notãdũ quòd nõ de prima ædificatione, quæ à Salomone ſeptem annis perfecta eſt, ſed de reædificatione quæ facta eſt ſub Zorobabel per quadraginta & ſex annos impedientibus inimicis, reſpondebant. Orige. Vel dicit aliquis quadraginta & ſex annorũ exurgere compoſitum, ex quo Dauid allocutus eſt Nathan prophetã conſulens de cõſtructione tẽpli, ex tunc ſatagens ad cõgregandam materiã templi. Animaduerte verò ſi poſſibile eſt quadragenariũ numerum ſtatui erga templũ propter quatuor elementa mundi, ac ſenarium propter hoc ꝙ homo ſexto die creatus eſt. Auguſt. 4. de tri. Vel hic numerus perfectioni dñici corporis aptè congruit. Quadrageſies enim ſexies ſeni fiũt ducenta ſeptuaginta ſex, qui numerus dierũ complet nouem mẽſes & ſex dies. Ipſa autẽ perfectio corporis dñi tot diebus ad partum producta cõperitur, ſicut à maiorib⁹ traditũ ſuſcipiens eccleſię cuſtodit auctoritas. Octauo enim calendas Aprilis cõceptus creditur, quo & paſſus. Natus autem traditur octauo calẽdas Ianuarij. Ab illo ergo die vſque ad iſtum computati ducenti ſexaginta ſex reperiuntur dies, qui ſenariũ numerum quadrageſies ſexies habent. Augu. Octuageſi. terti. quæſtio. Dicitur etiam cõceptio humana ſic ꝓcedere & perfici primis ſex diebus quaſi lactis habeat ſimilitudinẽ, ſequentibus nouẽ

Analogica expoſitio.

Analogica expoſitio.

diebus cõuertatur in sanguinẽ, deinde 12. diebus solidetur, reliquis decẽ & octo diebus formetur vsq; ad perfecta ligamenta omniũ mẽbrorũ: & in reliquo tẽpore vsque ad tempus partus magnitudine augetur. Sex autẽ & nouẽ & 12. & 18. in vnum coacti, fiunt 45. addito ergo vno fiunt 46. qui si fuerint multiplicati per ipsum senarium numerũ, qui huius ordinationis caput tenet, fiunt ducenti & septuaginta sex. i. nouẽ mẽses & sex dies. Nõ ergo absurdè 46. annis dicitur fabricatũ esse templum quod corpus ei⁹ significabat, vt quot anni fuerint in fabricatione tẽpli, tot dies fuerunt in corporis dominici perfectione. Aug. super Ioan. Vel aliter, Quia dominus noster de Adã corpus accepit, nõ de Adã peccatum traxit: templum corporeum inde sumpsit, nõ iniquitatem quæ de templo pellẽda est. Si autem facias quatuor nomina græca: Anatole quod est oriẽs, Dysis quod est occidẽs, Arctos quod est septentrio, Mesembria quod est meridies, capita verborum Adam habent. A quatuor enim ventis dominus se collecturum dicit electos suos cùm venerit ad iudicium. Habẽt autem literæ nominis Adam numerũ secũdũ Græcos: & ibi inuenitur 46. annis ædificatũ templũ. Habet enim Adã alpha, quod est vnũ: & delta, quod est quatuor: & alpha, quod est vnũ. & m. quod est quadraginta: & sic habes quadragintasex. Sed Iudæi quia caro erant, carnalia sapiebant, ille spiritualiter loquebatur: & de quo templo diceret per euãgelistam nobis aperuit. Sequitur enim: Ille au. dice. de tẽplo corporis sui. Theo. Ex hoc autẽ Appollinaris cõtradictionẽ sumit, volens ostẽdere ꝙ caro Christi esset inanimata, eo ꝙ tẽplũ sit inanimatũ. ergo carnẽ Christi & lapidem & lignũ facies, quia ex his tẽplũ consistit. Si autem quod dicitur, Anima mea turbata est: & potestatem habeo ponendi animam meã, nequaquã dici dixeris: vbi pones illud, In manus tuas domine cõmẽdo spiritum meum? nõ enim hoc de anima irrationali intelligere poteris. Neque quod dicitur, Nõ derelinques animam meã in inferno. Origen. Ideo autẽ corpus domini tẽplũ intelligitur, quia sicut tẽplum gloriã dei continebat habitantem in ipso, sic corpus Christi representans ecclesiã vnigenitũ continet, qui est imago dei & gloria. Chry. Duo autẽ erant quæ obstabãt discipulis ne interim intelligerẽt: vnũ ipsa resurrectio: alterũ verò quod maius erat. s. ꝙ deus erat qui in illo corpore habitabat: quod dominus occultè ostẽderat di. Soluite templum hoc &c. Et ideo subditur, Cũ ergo resurre. à mortuis, &c. Alcui. Ante resurrectionẽ nõ intelligebant scripturas, quia nondũ acceperant spiritum sanctũ. Sed in die resurrectionis apparens dominus aperuit discipulis sensum, vt intelligerent quę de ipso scripta erant in lege & prophetis: & tũc crediderunt scripturæ prophetarum qui prædixerũt Christũ tertia die resurrecturũ: & sermoni quẽ dixit Iesus, Soluite templũ hoc. Orig. Secundum anagogẽ verò complementũ fidei attingemus in magna corporum resurrectione totius corporis Iesu. i. ecclesiæ eius, cùm fides quæ est ex specie multum differat ab ea quæ est per speculum in ænigmate.

Mysteriũ nominis Adam.

Anagogica expositio.

Cùm autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, vidẽtes signa, quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis: eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei nõ erat ut quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

Beda, Superius euangelista narrauit quid dominus Hierusalẽ adueniẽs gesserit, nũc verò eodẽ Hierosolymis cõmorante quid ab aliis erga eũ actũ fuerit refert, vnde dicitur: Cũ autem esset Hierosolymis, &c. Orige. Respiciendũ autẽ quomodo ex signis eius plerique videntes credebant in eum. Nõ enim dicitur prodigia fecisse Hierosolymis nisi fortè cũ facta sint in scripturis non habentur. Animaduerte verò si possibile est miraculis deputari quod fecerit flagellũ ex funiculis, & cunctos ex tẽplo protulerit. Chry. Prudentiores autẽ fuerant discipuli qui ad Christum accesserãt, non propter signa sed propter doctrinã. Nã grossiores quidẽ per signa trahuntur, rationabiliores verò per prophetias seu doctrinam. vnde subditur: Ipse autẽ Iesus nõ credebat semetipsum eis. Aug. Quid sibi vult hoc? Illi credebant in nomine eius, & ipse Iesus non credebat semetipsum eis? An fortè non credebant ei & fingebant se credidisse? Sed non diceret euangelista: Multi crediderunt in nomine eius. Magna ergo res & mira. Credũt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus: presertim quia filius dei est: & vtique volens passus est: & si nollet nunquã pateretur, sed tales sunt omnes cathecumeni. Si dixerimus cathecumeno: credis Christo? respondet, credo & signat se. Si interrogemus eũ: Manducas carnẽ filij hominis? nescit quid dicimus, quia Iesus non se credidit ei. Orige. Vel dicendum quòd Iesus nõ se credidit credentibus in nomine eius: & nõ in illum. In illum enim credunt qui angustam viam vadunt ducentem ad vitam: qui autem credunt signis, nõ in eum, sed in nomine eius credunt. Chrys. Vel hoc dicit, quia non confidebat in eis vt in discipulis perfectis: neq; cõmittebat eis omnia dogmata, vt iã firmiter fidelibus fratribus. Nõ enim intẽdebat exterioribus verbis, ad mentem eorum intrans & tempus opportunum manifestè sciens. vnde sequitur: Eo ꝙ ipse nosset omnes: & quia opus non erat vt quis testimonium perhi. de ho. ipse enĩ sciebat quid esset in homine. Scire enim ea quæ sunt in corde hominum est dei, qui solus corda plasmauit: non indigebat ergo testibus vt propriorũ plasmatum mentem addisceat: Augu. Plus etiam nouerat artifex quid esset in opere suo quàm ipsum opus quid esset in semetipso. Nam & Petrus nouerat quid in ipso esset quando dixit, Tecum ero vsque ad mortem: sed dominus nouerat quid esset in homine dicens, priusquam gallus cantet ter me negabis. Beda, Quapropter monemur vt nũquam de conscientia nostra securi simus, sed semper soliciti formidemus: quia quod nos latet, æternum arbitrium latere non valet.

Intellect⁹ subtilis verborũ.

CAPVT III.

Erat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorũ. Hic uenit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à deo uenisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Respondit Iesus & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest uidere regnum dei.

Aug. Superius dixerat ꝙ cũ esset Hierosolymis multi crediderunt in nomine eius videntes signa & prodigia quę faciebat. Ex his autem erat Nicodemus, de quo dicitur, Erat autem homo ex Pharisæis &c. Beda, Cuius etiam dignitatis officium ostẽdit, cũ subditur: Prin. Iu. Deinde quid egerit, cùm subiecit: Hic ve. ad Ies. no. Cupiens scilicet secreta eius allocutione plenius discere mystria fidei: cuius aperta ostensione signorum iam rudimenta perceperat. Chrys. Adhuc tamen à Iudaica detinebatur infirmitate, propterea & nocte venit, trepidans in die hoc facere: vnde & euangelista alibi dicit: Quoniam ex principibus multi crediderũt in eum, sed propter Iudæos nõ cõfitebantur, vt nõ extra synagogam fierent expulsi. Aug. Nicodemus etiam ex illo numero erat qui crediderunt, sed nõdum renati sunt: vnde hoc ad rem pertinet quòd in nocte venit. Renati autem ex aqua & spiritu sancto audiunt ab Apostolo: Fuistis aliquando tenebræ, nũc autem lux in domino. Haimo.

Nicodemus fidelis effect⁹

mo. Vel pulchrè in nocte venisse dicitur: quia tenebris ignorantiæ obnubilatus ad tantam lucẽ nõdum peruenerat, vt perfectè deũ verum crederet. Nox enim in sacro eloquio pro ignorantia ponitur. vnde subditur: Et dixit ei, Rabbi, scimus quia à deo venisti magister. Quòd aũt Hebraicè Rabbi, Latinè dicitur, magister. Magistrũ ergo appellat & deũ tacet, quia credebat eũ à deo missum, sed tamen vt dictũ est deum nõ agnoscebat. Aug. Vnde autẽ iste crediderat, patet per id quod subdit: Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis nisi fuerit deus cũ eo. Sic ergo Nicodemus de illis multis erat, qui crediderant in nomine eius, videntes signa quę faciebat. Chry. Sed tamen neq; à signis aliquid magnũ existimabat de eo, sed adhuc humanã habẽs de eo mentem vt de propheta loquitur, ad operationẽ eum missum dicẽs, & alieno auxilio indigentẽ hæc agere quę agebat: cũ tamẽ pater perfectum eum genuerit, & sufficientẽ sibiipsi, & nihil habentem imperfectum. quia verò Christi studiũ erat interim, non ita dignitatem suã reuelare, sicut persuadere quòd nihil ex aduerso agebat patri, propterea in verbis multoties humiliter loquẽs videtur, in rebus autem cũ potestate omnia operatur. Ideóq; & Nicodemus nũc

Iesu perfectio.

manifestè quidẽ nihil excelsum loquitur de ipso, occultè autẽ ab humili eũ opinione reducit, docens quòd sufficiẽs sibiipsi est in miraculorum operatione. vnde subditur: Resp. Ies. & di. ei: Amen amen dico tibi, nisi. &c. Augu. Isti sunt ergo quibus se credit Iesus, qui nati fuerint denuò, qui non in nocte veniunt ad Iesum sicut Nicodemus, tales enim iam etiam profitentur. Dicit ergo: Nisi quis renat. fuerit, &c. q. d. Quia nõdũ es natus denuò. i. ex deo. spirituali generatione, notitia quã habes de me spiritalis nõ est, sed animalis & humana. Ego autẽ dico tibi, quòd siue tu, siue alius quicunq;, nisi ex deo denuò natus fuerit, nõ poterit apprehẽdere gloriã quæ circa me est, sed extra regnũ erit. nã generatio quæ per baptismum

Generatio duplex.

fit, illuminationẽ animę tribuit. Chr. Vel litera talis est: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit, &c. Hoc est si tu nõ natus fueris desuper, & dogmatum susceperis certitudinẽ alicubi, extra erras & lõgè es à regno cęlorum: seipsum hic ostendens & indicans quoniam non est hoc tãtum quod videtur, sed aliis oculis opus est ad vidẽdum eum. Hoc autem quod dicit, Desuper: hi quidem. i. de cælo exponunt, alij verò à principio. Igitur Iudæi quidem si hoc audissent, deridentes vtique discessissent: hic verò & in hoc amorem discipuli ostendit, quòd à Christo vlterius interrogat.

Dixit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cùm sit senex? nunquid potest in uentrẽ matris suæ iterato introire, & renasci? Respõdit Iesus: Amẽ amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnũ dei. Quod natum est ex carne, caro est. Et quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, oportet uos nasci denuò. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis unde ueniat, aut quò uadat: sic & omnis qui natus est ex spiritu.

Chry. Veniens Nicodemus ad Iesum vt ad hominẽ, audiens maiora quàm ab homine, erigitur ad altitudinem eorum quæ dicuntur: non quidẽ excidens à fide, sed infert hanc impossibilitatem, vt in apertionem prouocet doctrinam. Duo autem erant quæ admirabatur. s. natiuitas talis & regnum, neque enim audita erant apud Iudæos. Sed interim circa prius instat, & quod maximè eius mentem concutiebat. vnde dicitur: Dicit ad eum Nicod. Quomodo po. ho. nasci cùm sit senex? Nũquid potest, &c. Bed. Sic verba ista sonare videntur, quasi puer queat iterato in ventrem matris introire & renasci. Sed sciendum quòd ipse senex erat, ideóque de se protulit exemplum, acsi diceret: Ego sum senex, & meã quæro salutem quomodo possum in ventrem matris introire & renasci? Chrysost. Rabi eum vocas, & à deo venisse dicis: & non suscipis quę dicuntur, sed loqueris ad magistrum dictionẽ quæ multam perturbationem inducit. hoc enim. s. quomodo, quærere eorum qui non validè credunt: & multi sic quęrentes à fide deciderũt, hi quidem dicentes: Quomodo deus est incarnatus? alij quomodo mansit impassibilis? propterea & hic propter anxietatem modũ exquirit, sed aliquis cogitationibus propriis spiritualia euertit: derisibilia loquitur. Augustin. Spiritus enim loquitur, & ille carnẽ sapit. non nouerat iste nisi vnam natiuitatem. s. ex Adam & Eua: & ex deo & ecclesia nondum nouerat. sic tamen tu intellige natiuitatem spiritus, quomodo intellexit Nicodemus natiuitatem carnis. quomodo enim vterus non potest repeti, sic nec baptismus. Chry. Nicodemo autem decidenti ad eam quæ hic est natiuitatem Christus manifestius reuelat spiritualis natiuitatis modũ. vnde sequitur: Respondit Iesus, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Aug. Ac si dicat: Tu carnalem generationẽ intelligis, sed ex aqua & spiritu oportet quòd nascatur homo propter regnum dei. Si propter hæreditatem patris hominis tẽporalis, nascitur aliquis ex visceribus matris carnalis: & propter hæreditatem patris dei sempiternam, nascatur ex visceribus ecclesiæ. Cùm autẽ ex duobus homo consistat, ex corpore videlicet & anima, duplicem habet & huiusmodi modũ generationis. Aqua

Cõparatio duplicis natiuitatis.

enim quæ visibilis est, ad emundationem corporis intelligitur. Spiritus verò inuisibiliter concurrens ad emundationem inuisibilis animæ innouitur. Chrysost. Si verò quis interrogat, qualiter ab aqua homo nascitur interrogo & ego, qualiter natus est Adam à terra? Sicut enim in principio subiiciebatur elemẽtum terra, totum verum opus plasmantis erat: ita & nunc subiicitur elementum aqua, totum verò est spiritus gratiæ. Tunc paradisum dedit in conuersationem, nunc autem cælum nobis aperit. Sed quæ necessitas aquæ his qui spiritum sanctũ suscipiunt? diuina enim in ea perficiuntur symbola, sepultura & mortificatio, resurrectio & vita. Sicut enim in quodam sepulchro in aqua nobis submergentibus capita, vetus homo sepellitur, & submersus deorsum occultatur: deinde nouus rursus ascendit, hoc etiam fit vt discas quoniam virtus patris & filij & spiritus sancti omnia complet: & quòd Christus tres dies ad resurgẽdum expectauit. Quod igitur est matrix fœtui, hoc est fideli aqua, in aqua enim plasmatur & figuratur, sed quod in matrice plasmatur, tempore indiget: quod verò in aqua non ita, sed in vno momento omnia fiũt. Talis enim est natura corporum vt tempore assumãt perfectionem, in spiritualibus verò non est ita, quoniam perfecta à principio constituuntur quæ fiunt, ex quo igitur ascendit à Iordane dominus nõ adhuc reptilia animarũ viuẽtium, sed animas spirituales & rationabiles aqua reddit. Aug. de bap. par. Sed quia non ait, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non habebit salutẽ, vel vitam æternam: sed, non intrabit in regnũ dei. ad hoc inquiunt quidam: Paruuli baptizãdi sunt vt sint cũ Christo in regno dei, vbi non erunt si baptizati non fuerint: quãuis & sine baptismo si paruuli moriantur salutem vitámq; æternam habituri sint, quoniã nullo peccati vĩculo astricti sunt. Sed cur nascatur denuò, nisi renouãdus à vetustate? aut vnde imago dei non intrat in regnum dei, nisi impedimento prohibente peccati? Haimo: Talia autem ac tãta secreta mysteria Nicodemo capere non valenti, dominus ex carnali natiuitate similitudinem dedit, dicens: Quod natum est ex carne, caro est, &c. Sicut enim caro

carnem procreat, ita quoq; ſpirirus ſpiritū parit. Chryſ. Nihil igitur ſenſibiliū inquiras, neq; æſtimes ꝙ carnem generet ſpiritus: domini enim caro genita eſt, nō quidē à ſpiritu ſolū, ſed etiā à carne. Quod aūt natū eſt ex ſpiritu, ſpirituale eſt. Natiuitatē enim hic nō eam quæ ſecundum ſubſtantiam dicit, ſed eam quæ ſecundum bonorē & gratiam. Si igitur & filius dei ita natus eſt, quid plus habebit omnibus qui ita nati ſunt? Inuenietur autem & ſpiritu minor: cùm eius natiuitas gratia ſpiritus ſit: & quid hæc à Iudaicis diſtāt dogmatibus? Vide autē & ſpiritus ſancti dignitatē, dei enim opus videtur facere: ſuprà enim dixit, Quoniam ex deo nati ſunt: hic aūt, quoniam ſpirirus eos generat. Dicens autem Chriſtus, quoniā qui natus eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt: quia turbatū rurſus vidit, ad ſenſibile exemplum ducit ſermonē, dicens: Non mire. quia dixi tibi, oportet nos naſci denuo.

Expoſitio literalis.

Dicendo enim ne mireris, oſtendit animi eius turbationem. Ponit autem exemplum quod neque communionem aliquam ad corporū groſsitiem habet, neq; ad incorporeorū peruenens naturam, quod eſt vēti delatio, dicēs: Spiritus vbi vult ſpirat, & vocē eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. Quod dicit tale eſt. Si ventum nullus detiner, ſed quò vult fertur, multò magis ſpiritus actionem naturæ leges detinere non poterunt, nō terminum corporis natiuitatis, neq; aliud quid talium. Quoniam autē de vento hic dictū eſt, manifeſtat illud quod dicit: Vocem eius audis. i. ſonitū percuſsionis. non enim loquēs infideli & neſcienti ſpiritus actionē hoc diceret. Dicit autē, Vbi vult ſpirat, nō quaſi electionē quandā vento habēte, ſed eā quæ à natura eſt mutationē quę nō probibetur, & cū poteſtate fit. Et neſcis vnde veniat, aut quò vadat. i. ſi huius ſpiritus cuius ſenſum ſuſcipis auditu & tactu interpretari neſcis viā, qualiter diuini ſpiritus operationē ſcrutaris? vnde ſubdit: Sic eſt omnis qui, &c. Aug. Sed quis noſtrū nō videat verbi gratia, auſtrū eūtē à meridie ad aquilonē, aut aliū ventū venientē ab oriēte & occidente, quomodo ergo neſcimus vnde veniat, aut quò eat? Bed. Spiritus igitur ſanctus eſt qui vbi vult ſpirat, quia ipſe in poteſtate habet cuius cor gratia ſuæ viſitationis illuſtret: & vocem eius audis, cùm te pręſente loquitur is qui ſpiritu ſancto repletus eſt.

Expoſitio anagogica.

Augu. Sonat pſalmus, ſonat euangeliū, ſonat ſermo diuinus, vox ſpiritus eſt: hoc igitur dicit, quia verbo & ſacramento inuiſibiliter adeſt ſpiritus vt naſcatur. Alcui. Ergo neſcis vnde veniat aut quò vadat, quia et ſi te præſente ſpiritus ad horam quampiam repleuerit, nō poteſt videri quomodo in eum intrauerit, vel quomodo redierit, quia natura eſt inuiſibilis. Haimo: Siue neſcis vnde veniat, quia quomodo credentes ad fidem introducat ignoras: vel quò vadat, quia quomodo fideles ad ſpem perducat neſcis: & ſic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. ac ſi dicat, Spiritus ſanctus, ſpiritus inuiſibilis eſt, ita & quiſquis ex ſpiritu naſcitur, inuiſibiliter naſcitur. Auguſt. Vel aliter: Et ſi tu naſcaris de ſpiritu, hoc eris, vt ille qui non eſt natus adhuc de ſpiritu neſciat vnde venias, aut quò eas. Hoc enim ſecutus ait, Sic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. Theophy. Confundatur ergo Macedonius impugnator ſpiritus, qui ſeruum ſpiritum ſanctū aſſeruit. Spiritus enim ſanctus propria poteſtate & vbi vult, & qualiter vult, operatur.

Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus & dixit ei: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo ſi dixero vobis cæleſtia, credetis?

Haimo: Myſterium diuinæ maieſtatis Nicodemus capere non valet quæ à domino audiebat: & ideo rationem quærens factum non abnegans, non voto reprehēdentis, ſed affectu diſcentis dominum interrogat. vnde dicitur: Reſpon. Nicod. & di. ei: Quomodo poſ. hæc fieri? Chry. Quia igitur adhuc in Iudaica vilitate manet, & exemplo ita manifeſto dicto ei adhuc interrogat, de reliquo aſperius ad eum Chriſtus loquitur. vnde ſequitur: Reſpō. & di. ei, Tu es magi. in Iſrael, &c. Aug. Quid putamus dominum huic magiſtro Iudæorum quaſi inſultare voluiſſe? volebat quidem illum naſci de ſpiritu, nemo autem ex ſpiritu naſcitur niſi humilis fuerit, quia ipſa humilitas facit nos naſci de ſpiritu. Ille autem magiſterio inflatus erat, alicuius momenti ſibi eſſe videbatur, quia doctor erat Iudæorū. Deponit ergo dominus ſuperbiam eius vt poſsit naſci de ſpiritu.

Humilitatis virtus.

Chry. Nequaquam tamen nequitiam accuſat viri, ſed inſipientiam & ruditatem ſolùm. Sed dicet aliquis, quid commune habet hæc natiuitas, de qua. ſ. Chriſtus locutus eſt, ad Iudaica dogmata? Habet quidem commune, nam qui primus homo factus eſt, & quę de coſta facta eſt mulier, & quæ ſteriles genuerūt, & quæ per aquam miracula perfecta ſunt. Dico autem quòd Eliſeus de aqua ferrum eduxit, & quòd Iudæi mare rubrum tranſierūt, & quòd Naaman Syrus in Iordane purgatus eſt. Hæc omnia natiuitatē ſpiritualem & purgamentū in ea futurum figuraliter perſonabant, & ea quæ à prophetis ſunt dicta, occulte oſtendunt hunc natiuitatis modum, vt puta, illud: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, & beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates. Sed & Iſaac figura huius natiuitatis erat. Hæc igitur rememorans dixit: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras? Rurſus autem aliūdē ſuum ſermonem ei credibilem facit, ad imbecillitatem eius condeſcendens, cùm ſubdit: Amen amen dico tibi, quia quod ſcimus, loquimur: & quod vidim⁹, teſtamur: & teſtimonium noſtrum non accipitis. Apud nos viſus aliis ſenſibus certior eſt: & ſi volumus aliquē facere credere, ita dicimus: quoniam oculis noſtris vidimus. Propterea Chriſtus humano loquens ad eum ſermone, nō viſum ſenſibilem inducit, ſed manifeſtum eſt quòd de certiſsima cognitione & non aliter ſe habēte loquitur: igitur hoc quidē. i. quod ſcimus ait de ſeipſo ſolo. Haimo: Quæritur autem quare pluraliter dicat, Quod ſcimus, loquimur? Ad hoc dicendum ꝙ vnigenitus dei filius erat qui hoc loquebatur, oſtendens qualiter pater eſt in filio, & filius in patre, & ſpiritus ſanctus ab vtroq; indiuiſibilis procedat.

Inſinuatio trinitatis.

Alcu. Vel dicit pluraliter, ac ſi dicat: Ego & illi qui modo ſpū ſunt renati, intelligimus illud qđ loquimur: & quod vidimus apud patrē in abſcōdito hoc teſtamur foris in mundo: & vos qui carnales eſtis & ſuperbi, non accipitis teſtimoniū noſtrū. Theo. Quod nequaquam de Nicodemo dicit, ſed de genere Iudæorum qui vſque ad finem in perfidia permāſerūt. Chry. Quod quidem non turbati verbum eſt, ſed manſuetudinem oſtendentis. Hinc erudit nos cū ad aliquos locuti fuerimus, & non perſuaſerimus, non triſtari neque iraſci, ſed noſtrum ſermonē credibilem facere non ſolùm non iraſcendo, ſed etiam non clamando. Materia enim iræ clamor eſt. Ieſus autem dogmata excelſa tangere debens, propter audientium infirmitatem ſe detinet multoties, & non continuò dignis ſua magnitudine dogmatibus immoratur, ſed magis his quæ condeſcenſionem habēt. vnde hic ſubditur: Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo ſi dixero vobis cæleſtia credetis? Aug. Hoc eſt, ſi non creditis quia templum poſſum ſuſcitare deiectum à vobis, quomodo creditis quia per ſpiritum ſanctū poſſunt homines regenerari? Chry.

Cõparatio duarũ natiuitatum.

Vel aliter: Si baptismũ terrenũ dicat, nõ mireris: quia in terra perficitur, & cõparatione illius natiuitatis stupendæ quæ est ex substãtia patris, terrena est gratiæ natiuitas. & bene nõ dixit, Nõ intelligis, sed non creditis. Nã cũ quis aliqua p intellectũ suscipere nõ valet, amentiæ vel ignorantiæ imputatur. Cũ autẽ hoc non suscipiat aliquis quod solũ fide oportet suscipere, non amẽtiæ, sed infidelitatis est accusatio. Dicebantur autem hæc & si non credebantur, quia posteri erant ea suscepturi.

Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo.

Aug. De bapt. par. Notata paulùlum eius imperitia, qui se cæteris de magisterio præferebat, & omnium talium incredulitate reprehensa, respondet ꝙ alij credant si illi non credunt, ad illud quod interrogatus est, quomodo possunt ista fieri? dicens: Et ne. ascen. in cæ. &c. q. d. sic fiet generatio spiritualis, vt fiant cælestes homines ex terrenis, quod adipisci non poterunt, nisi membra mea efficiantur, vt ipse ascendat qui descendit, nõ aliud deputans corpus suum, ecclesiam suã, quàm seipsum. Greg. 27. Quia enim nos vnum cum illo iam facti sumus, vnde solus venit in se, solus redit etiam in nobis: & is qui cælo semper est, ad cælum quotidie ascendit. Augu. de bap. par. Quanuis autẽ in terra factus sit filius hominis, diuinitatem tamen suam quia in cælo manens descẽdit ad terram non indignans censuit nomine filij hominis, sicut carnem suam dignatus est nomine filij dei. Per vnitatem enim personæ qua vtraque substantia vnus est Christ⁹ & filius dei, ambulabat in terra: & idẽ ipse filius hominis manebat in cælo. Fit ergo credibiliorum fides ex incredibilioribus creditis. Si enim diuina substantia longè distantior potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam vt vna persona fieret, quantò credibilius alij sancti fiũt cum homine Christo vnus Christus vt omnibus per eius gratiam ascendentibus, ipse vnus ascendat in cælum qui de cælo descendit. Chry. Vel aliter: Quia dixerat Nicodemus: Scimus quoniam à deo venisti magister, ne æstimetur ita esse magister vt multi prophetarum de terra existimantes, subiungit: Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descen. de cæ. fil. ho. qui est in cælo. The. Cùm verò filium hominis de cælo descẽdere de cælo audis, nõ putes quòd de cælo caro descẽderit: hoc enim hæreticorũ dogma est, qui docebant quòd Christus de cælo corpus sumpserat: & p virginem trãsierat. Chry. Filium enim hominis nõ carnem hic vocauit, sed à minori substantia se totum nominauit. Est enim ei cõsuetudo multoties à diuinitate, multoties ab humanitate totũ vocare. Bed. Si enim aliquis homo nudus de mõte ad conualia descendat, & assumptis vestimentis & armis ad eundem montem ascendat, rectè ipse idem qui prius descendit ascendisse perhibetur. Hil. to. de trinit. Vel quia de cælo descendit conceptæ de spiritu originis causa est. Non enim corpori Maria originem dedit, licet ad incrementa partumq; corporis omne quod sen sus sui a st, naturale contulerit: ꝙ verò hominis filius est susceptæ in virgine carnis est partus: quòd autem in cælis est naturæ semper permanentis potestas est, quæ nõ ex infirmitatis suæ virtute in regionem diffiniti corporis coarctauit verbi dei potestatẽ: & in forma serui manens ab omni intra extràque cæli mundíque circulo, cæli ac mundi dominus non abfuit. Per hoc ergo & de cælo descendit, quia filius hominis est: & in cælis est, quia verbum caro factum non amiserat manere quod factum est. Aug. Miraris autem quia hic erat & in cælo. Tales fecit discipulos suos. Paulum audi dicentem, Nostra conuersatio in cælis est. si homo Paulus ambulat in terra, & conuersabatur in cælis deus cæli & terræ non poterat esse in cælo & in terra? Chry. Vide autem quia quod valde videtur excelsum, indignum est sua magnitudine: non enim solùm in cælo est, sed vbique & omnia replet, sed adhuc ad imbecillitatem auditoris loquitur, paulatim eum reducere volens.

Cõmunicatio idiomatũ de Christo dicitur.

Natura Christi dup'ex vnde.

Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis: ut omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Chrys. Quia dixerat beneficiũ baptismi, inducit huius causam. s. crucem, dicens: Et si. Moy. &c. Bed. Magisteriũ legis Mosaycæ ad spiritualem sensum eiusdem legis inducit recordans veteris historiæ, & hanc in figuram suę passionis atque humanæ saluationis factam edisserens. Aug. de bap. par. Serpentum morsibus in deserto multi moriebantur, ac sic Moyses ex præcepto domini exaltauit in deserto æneum serpentem, hunc videntes sanabantur continuò. Exaltatus serpens est mors Christi, eo significandi modo quo per efficiẽtem id quod efficitur significatur. A serpente quippe mors venit, qui peccatum quo mori meretur homini persuasit: dominus autem in carnem suam non peccatum transtulit tanquam venenum serpentis sed mortem, vt esset in similitudine carnis peccati pœna sine culpa. vnde in carne peccati & pœna solueretur & culpa. The. Videas ergo figuram ad veritatẽ. Ibi enim serpentis similitudo speciẽ quidẽ bestiæ habet, venenũ autẽ non habet: sic & hic Christus à peccato liber, in similitudinẽ carnis peccati venit. Exaltari autem audiens suspensionem intelligas in altum, vt sanctificaret aerẽ qui sanctificauerat terrã ambulando in ea: intelligas etiã per exaltationẽ gloriam. Nã illa crucis altitudo gloria Christi facta est, in quo enim iudicari voluit in hoc huius mundi principẽ iudicauit. Adã enim iustè mortuus est, quia peccauit: domin⁹ verò iniustè, quia peccatũ nõ fecit. Postquã ergo iniustè mortẽ sustinuit, superauit illũ qui eũ tradidit morti: & sic liberauit Adã à morte, sed in hoc deuictum se inuenit. Nõ enim potuit in cruce dominũ cõtristare, vt crucifigẽtes odiret, sed magis diligebat, & pro eis orabat: sic igit crux Christi eius exaltatio & gloria facta est. Chry. Ideo etiã non dixit, Pendere oportet filium hominis: sed exaltari quia honestius hoc videbatur, vnde & propter audientem & propter figuram hoc posuit, vt discas quoniam cognata sunt vetera nouis: dinde vt cognoscas, quoniam nõ inuitus ad passionem venit: & adhue vt discas quoniam multis hinc nascitur salus. Aug. de bapt. par. Sicut ergo tunc qui conspiciebat exaltatum serpentem à veneno sanabatur, & à morte liberabatur, sic hũc qui cõformaẽ similitudini mortis Christi per fidẽ baptismũque eius, & à peccato p iustificationẽ, & à morte p resurrectionẽ liberatur: hoc est enim quod ait, vt omnis qui credit in eũ nõ pereat, sed habeat vitã æternã. quid ergo opus est vt morri Christi per baptismũ cõformetur paruulus, si morsu serpentis nõ est omnino venenatus? Chry. Attende autẽ ꝙ passionẽ obumbratẽ posuit, ne ex eius verbis fieret tristis auditor. Fructũ verò passionis posuit manifestẽ: si enim qui credunt in crucifixum non pereunt, multò magis qui crucifixus est non perit. Aug. Hoc autem interest inter figuratã imaginem & rem ipsam: quòd illi sanabantur à morte ad temporalem vitam, hi autem vt habeant vitam æternam.

Allegoria serpentis ænei.

Secretum cæleste in verbis.

Sic enim deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit deus filium suum in mundum ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum non iudicatur. Qui autem nõ credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine unigeniti filij dei.

Chryso. Quia dixerat, oportet exaltari filium hominis,

quo mortem occultè significauit, ne auditor tristis ab his fieret verbis humanũ quid de eo suspicans:& mortẽ eius æstimaos non esse salutarem, hoc ad rectitodinem reducit, filium dei dicens eom qui datur ad mortem, & mortẽ eius causam esse vitę æternæ. vnde dicit:Sic enim deus dile. mun. &c.q.d.Ne mireris,quoniam ego debeo exaltari vt vos saluemini: etenĩ & patri hoc videtur qui ita nos dilexit, vt pro seruis indeuotis filium dederit: dicendo autem, Sic deus dile. muo. multã indicat amoris inteosionẽ. Multa enim est & infioita distãtia. qui enim immortalis, qoi sine priocipio, qui magoitudo infinita, eos qui sunt ex terra & cioere infinitis plenos peccatis dilexit. Sed & ea quæ post hoc pooit, ostẽsiua suot magni amoris. oon eoim seruũ, non angelũ, nõ archangelũ dedit, sed filium suũ. Rursus si filios plures habuisset, & dedisset vnũ:hoc etiã esset maximũ. Nũc verò filiũ vnigenitũ dedit: vñ subdit, Vnigenitũ. Hyl.6.de tri. Sed si dilectionis hinc fides est creaturã creaturæ præstitisse, non facit magoi meriti fidem vilis & spernẽda iactura. Preciosa autẽ sunt quę cõmendaot charitatẽ, & ingẽtia iogentibus æstimantur. Deus diligens mundum filium non adoptiuũ, sed suũ & vnigenitũ dedit, hioc proprietas est, natiuitas est, veritas est. Non creatio est, non adoptio est, oon falsitas est, hinc dilectionis & charitatis fides est, & vt ad mundi salutẽ & filium suũ & vnigenitũ præstitisset. Theo. Videtur autẽ mihi ꝙ sicut superius dixit, ꝙ filius hominis descẽdit de cælo, cũ caro de cęlis nõ descẽderit:sed propter vnã personã io Christo quæ dei suot attribuit homini: sed & nuoc econuerso quæ sunt hominis, verbo dei appropriat. etenim dei fili⁹ impassibilis mãsit, sed quia vnus erat secundũ hypostasim dei filius & homo qui passioẽ sustiouit, filius dari dicitur io mortem, qui passibiliter patiebatur, oon natura propria, sed carne propria. Est autẽ maxima vtilitas cõsecuta ex huiusmodi datione mentẽ excedens humanã. Sequitur enim:Vt om.qui cre.in eum, &c. Vetus oanq; testamentum his qui seruabaot illud dierum loogitudinem promittebat, euãgeliũ verò æternam & iosolubilẽ vitam. Aug. Notandum verò ꝙ eadẽ de filio dei vnigenito replicat, quæ de filio hominis ĩ cruce exaltato pręmiserat dicens: Vt omois qui credit in eum, quia idẽ redẽptor & cõditor noster filius dei aote secula existens, filius homiois factus est io fioe seculorũ: vt qui per diuinitatis suæ potentiam nos creauerat ad perfruendã beatitudinem perennis vitæ, ipse per fragilitatem homoitatis nos restauraret & ad percipiendã quã perdidimus vitã. Alcui. Vetè autẽ per filiũ dei habebit mundus vitam, quia non alia de causa venit io mundum nisi vt saluet mundum. vnde sequitur:Non enim misit deus filiũ suũ, &c. Aug. Quare eñ saluator mũdi dict⁹est, nisi vt saluet mundum? ergo quantum in medico est sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici seruare ooo vult aut contemnit. Chry. Sed quia hoc dicit, multi pigrorum & peccatorum magnitudine & negligentię superabundantia, dei abutentes misericordia dicunt, noo est geheona, non est supplicium, omnia nobis deus peccata dimittit. Sed cõsiderãdũ ꝙ duo sunt Christi aduẽtus: qui iã factus est, & qui futurus est. Et prior quidem factus est, nõ vt indicet quæ facta sunt à nobis, sed vt dimittat. Secundus aotem ooo vt dimittat, sed vt iudicet. De priore igitur ait: Non veni vt iudicem mundum. quia enim clemens est, non facit iudicium: sed interim remissionem omoium peccatorum per baptismũ primò, & postea per pœnitentiã: quia si hoc modo noo fecisset, vniuersi simul perditi essent. Omnes enim peccauerũt, & egẽt gratia dei. Ne igitur aliquis crederet se impunè peccare, subdit de pœna nõ credentis: Qui credit in eum, non iudicatur, qui credit (inquit) non qui inuestigat. quid igitur si immundam habeat vitam? maximè quosdam Paulus tales non fideles esse dicit. Cõfitẽtor (inquit) se oosse deum, factis autem negant. sed hoc illud significat, quia secundum hoc qui credit non iudicatur, sed operum quidem grauiorem sustinebit pœnã: iofidelitatis autem causa non torquebitur. Alcuin. Vel quia credit in eum & adhæret ei vt membrum capiti, nõ iudicabitur. Augu. Quid autem dictũrũ sperabas de eo qui nõ credit: nisi quòd iudicatur? Sed vide quid dicit: Qui autem nõ credit, iam iudicatus est. Nondum apparuit iudicium: sed iam factum est iudiciũ. Nouit enim dominus qui sunt eius: nouit qui permaneant ad coronam, & qui permaneant ad flammam. Chry. Aut hoc dicit quia ipsum discredere, impœnitẽtis supplicium est. esse enim extra lumen, etiam secundum se maximũ supplicium est. vel quod futurũ est prænuntiat. Sicut eoim qui occidit hominem, etsi oondum sententia iudicaotis condemoatus sit, rei tamen natura condemnatus est: ita & qui incredulus est, sicut & Adam qua die comedit de ligno mortuus est. Greg.7.mor. Vel aliter: Io extremo iudicio aliqui non iudicantur & pereunt, de quibus hic dicitur: Qui nõ credit, iam iudicatus est. Non enim eorum tunc causa discutitur, qui à conspectu districti iudicis iam cum damnatione suæ infidelitatis abscedunt: professionem verò fidei retinentes, sed professionis opera non habentes redarguuntur vt pereant. Qui verò nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis io extrema examinatione noo audiũt, quia præiodicati in infidelitatis suæ tenebris eius quem despexerat inuectione arguunt ooo merentur. Princeps oanqne terrenam rempublicam regens aliter punit ciuem loterius delinqoentem, aliter hostem exterius rebellantem. In illo iura sua cοosolit, contra hostem verò bella mouet, dignáque eius malitiæ tormenta retribuit, de malo verò eius quid lex habeat noo requirit: neque enim lege necesse est perimi eum, qui lege nunquam potuit teneri. Alcuin. Quare autem iudicatus est qui oon credit, causam assignat, dicens: quia non credit in nomine voigeniti filii dei. In hoc enim solo nomine est salus. Non habet deus multos filios qui possint saluare, hunc habet voigenitum per quem saluat. Augustinus de bapt. paruulorum. Vbi ergo paruulos ponimus baptizatos nisi inter eos qui crediderunt? hoc enim eis acquiritur per virtutem sacramenti, & offerentium responsionem: ac per hoc eos qui baptizati non sunt, inter eos qui nõ crediderunt, statuimus.

Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in mundũ, & dilexerũt homines magis tenebras quàm lucẽ. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucẽ: & non uenit ad lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit ueritatem, uenit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta.

Alcuinus: Redit causam quare non crediderunt, & quare iustè damnãtur, dicens: Hoc est autem iudicium, &c. Chrysostomus: Quasi dicat, nũquid ipsi eam quæsieruot vel laborauerunt vt iouenirent? Ipsa lux venit ad eos nec ei occurrerunt. vnde sequitur: Et dilexerunt homines magis tenebras quàm locem. Hic de reliquo omoi eos priuat excusatione, venit enim eripere à tenebris & ad lucem ducere. Quis ergo eius qui non vult ad lucem accedere miserebitur? Beda. Lucem seipsum appellat, de qua suprà euangelista dixit: Erat lux vera. Tenebras verò appellat peccata. Desde quia videbatur multis esse iocredibile quod dictum est, nullus enim tenebras præhonorat luci, subdit causam quare hæc passi sunt, dicens: Erãt enim eorum opera mala. Et si quidem in iudicium venisset, haberet hoc aliquam rationem.

Promissio legis & euãgelij.

Iudicium varium.

Qui enim malorū sibi cōscius est, fugere iudicem consueuit: parcenti verò qui deliquerūt, occurrunt. dicens igitur, Erāt eos qui multorū sibipsi erāt conscij peccatorū, maximè Christo ad ignoscendū veniēti occurrere quod & in multis factū est. Etenī publicani & peccatores venientes recūbebant cū Iesu. Quia verò quidā sunt ita molles ad eos qui pro virtute sunt labores, vt vsq; ad vltimū velint adhærere malitiæ, in horū iniuriā subdit: Omnis enim q malè agit, odit lucē. Quod quidē dictū est de his qui eligūt in malitia manere. Alc. Quia omnis qui malè agit, odit lucē. i. qui est in intētiōe peccādi, cui placet peccatū, odit lucē q detegit peccatū. Aug. 10. cō. Quia enī falli nolūt & fallere volūt, amāt eā cū seipsam indicat, & oderunt eā cū eos ipsa lux indicat. Inde retribuetur eis vt eos nolētes manifestet, & eis ipsa nō sit manifesta. Amant ergo veritatē lucentē, oderunt eā redarguentē. vnde sequitur: Et nō ve. ad lu. &c. Chry. Eū enī qui in paganismo viuit, nullus redarguit: quia deus tales habet, & digna dogmatibus opera demōstrat. Qui verò Christi sunt malè viuētes, ab omnib[9] rectis accusantur. Si autē Gētiles sunt rectè viuētes, hoc manifestè nō noui. Nō enim mihi dicas eos qui à natura sunt mites & honesti: nō enim est hoc virtus: sed eū dic qui à passionib[9] sustinet violentiā, & sapiēter viuit: sed nō vtique habes. Si enim regni enūtiatio & gehēnæ minæ & alia tāta documēta vix detinēt homines in virtute, nullo horū persuasi pertransibūt virtutē. si verò hypocrisim fingunt, gloriæ gratia hoc faciūt. vnde cū potuerint latere, nō omittēt vti malis desideriis. quę etiā vtilitas est, cū aliquis sobrius sit & nō rapit, fit verò vanæ gloriæ seruus: hoc enim non est rectè viuere. Inanis enim gloriæ fornicario nō minor est, multò enim plura & grauiora operatur. Si autē quidā rectè sunt viuētes in gētilibus, non hoc aduersatur huic sermoni, quia nō frequēter cōtingit, sed raro. Bed. Moraliter etiā illi magis tenebras q̄ lucē diligūt, qui suos prædicatores bene docētes odijs & detractionibus insequuntur. sequitur: Qui au. fa. verit. &c. Chry. Nō autē de his qui ab initio facti sunt Christiani hoc dicit, sed tātū de his q ex Gētibus vel Iudæis ad rectā disponēdi erāt fidē. ostēdit enim quoniā null[9] vtique eliget in errore viuens ad fidem venire, nisi prius inscribat sibiipsi viam rectam. Aug. de bapt. par. Io deo autē facta dicit opera eius qui venit ad lucē, quia intelligit iustificationem suam non ad sua merita, sed ad dei gratiā pertinere. Aug. su. Ioan. Sed si omnia opera deus mala inuenit, quomodo quidam fecerūt veritatē, & venerunt ad lucē. i. ad Christū? Sed dilexerunt (inquit suprà) tenebras magis q̄ lucem, ibi posuit vim. Multi dilexerunt peccata sua, multi ea confessi sunt. Accusat deus peccata tua, si & tu accuses, adiūgeris deo. oportet vt oderis in te opus tuū & ames in te opus dei. Initiū operū bonorum, confessio est operum malorum: & tunc facis veritatem, quia non te palpas, non tibi blandiris. Venis autē ad lucem, quia hoc ipsum quod tibi displicuit peccatum tuū, non tibi displiceret, nisi deus tibi luceret, & eius veritas tibi ostenderet. Facit autem aliquis veritatē confessionis & venit ad lucem in operibus bonis, etiam propter illa quæ vidētur minuta esse peccata linguę, aut cogitationum, aut immorationis in rebus cōcessis. quoniā minuta plura peccata, si negligātur, occidūt. Minutę sunt guttæ quæ flumen implent, minuta sunt grana harenæ, sed si multa harena imponatur, harena præmit atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens: paulatim per sentinā intrat, sed diu intrando & non exhauriendo mergit nauem. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere ne obruant peccata, gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo.

Lucis acceptio mystica.

Virtus nō est à natura.

Cōfessio mali, est boni initium.

Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terram Iudæam, & illic morabatur cum eis & baptizabat. Erat autē & Ioannes baptizans in Ennō iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nōdum enim missus fuerat Ioānes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

Chry. Nihil veritate apertius neque fortius, quæ neque latere vult, neque periculū formidat, neque insidiis tremit, neque gloriam quæ à multis est desiderat, nulli humanorum obnoxia. vnde & dominus in solennitatibus Hierusalem ascēdebat non se ostētans, neque honorem diligens, sed vt pluribus sua dogmata proponeret, & miraculorum vtilitatem. Postquam autem solēnitates soluebantur ad Iordanē frequenter veniebat, quia & illic etiam turbæ concurrebant. vnde dicitur: Post hęc venit Iesus, &c. Bed. Dicit autē, Post hęc: Non continuò post disputationem cum Nicodemo quæ facta est Hierosolymis, sed peracto spatio temporis de Galilæa in Iudæā rediit. Alcu. Per Iudęam quidem significātur confitentes, quos visitat Christus. vbi enim est peccatorum confessio, vel diuinarum laudum, illuc venit Christus & discipuli eius. i. doctrina & illuminatio eius, & ibi moratur purgando à vitiis. vnde sequitur: Et illic mo. cū, &c. Chry. Cū autem euangelista postmodum dicat, quòd Iesus non baptizabat sed discipuli eius: manifestum est quoniam & hic hoc dicit, q soli discipuli baptizabant. Aug. Baptizatus autem dominus baptizabat non eo baptismate quo baptizatus est, baptizatus est enim à seruo, ostendens humilitatis viam & perducens ad baptismum domini, hoc est suū. Baptizabat enim Iesus quomodo dominus, quomodo dei filius. Bed. Christo autē iam baptizante, adhuc baptizat Ioānes, quia adhuc permanet vmbra, nec debet præcursor cessare, donec veritas manifestetur. vnde sequitur: Erat autem Ioānes, &c. Enos Hebraicè aqua, vnde quasi nominis interpretatione aperiēs subdit: Quia aquæ multæ, &c. Salim oppidū est iuxta Iordanē situm, vbi olim Melchisedech regnauit. Hiero. ad Euag: Nec refert vtrum Salem aut Salim nominetur, cū vocalibus in medio literis rarò vtantur Hebræi, & pro voluntate lectorum ac regionum varietate, eadem verba diuersis sonis atque accentibus proferantur. Sequitur: Et venie. & baptiza. Bed. Quantum cathecumenis nondum baptizatis prodest doctrina fidei, tantum profuit baptisma Ioannis ante baptismū Christi quia sicut ille prædicabat pœnitentiam, & baptismū Christi prænuntiabat, & in cognitionem veritatis quæ mundo apparuit attrahebat: sic ministri ecclesiæ primò erudiunt venientes ad fidem, post peccata eorum redarguunt, deinde in baptismo Christi remissionē promittunt, & sic in cognitionem & dilectionē veritatis attrahunt. Chry. Discipulis autem Iesus baptizantibus non cessauit Ioannes baptizans vsq; ad incarcerationē quod significat euangelista, cùm subdit: Nōdum enim missus fuerat, &c. Bed. Ecce apertè nota facta Christi ante Ioānem incarceratum quæ alij prætererunt, incipiētes ab his qui post missum Ioannē in carcerē facta sunt. Aug. Quare autē baptizabat Ioānes? quia oportebat vt dominus baptizaretur. Nō solùm autem baptizatus est ab eo ne baptismus Ioannis melior baptismate domini videretur. Chry. Sed cuius gratia vsque tunc baptizabat? si enim cessasset, æstimaretur zelo vel ira hoc facere: sed persistens non sibiipsi gloriam acquirebat, sed Christo auditores mittebat. Et multò efficacius hoc faciebat q̄ discipuli Christi, quia insuspicabile eius erat testimonium: & maiorē gloriā apud omnes habebat: ideo etiam

Cōfessio duplex.

adhuc baptizabat, ne discipulos suos in ampliorẽ zelum immitteret. Aestimo autẽ & propter hoc permissam esse mortem Ioannis, & eo sublato de medio Iesum maximè prędicare cœpisse: vt omnis multitudinis affectio ad Christũ transiret, & non vltra his quæ de vtroq; erant sententiis scinderentur. Zelotypè enim se habẽtes discipuli Ioãnis ad Christi discipulos, & ad ipsum Christũ, quia viderunt discipulos Christi baptizantes, cœperũt dicere ad eos qui baptizabantur, quasi aliquid maius haberet baptisma Ioannis baptismate discipulorum Christi. vnde subditur: Facta est ergo, &c. Quoniã enim ipsi quæstionẽ mouerunt, sed non Iudæi, euangelista occultè mõstrat, nõ dicẽs ꝙ Iudæus quæsiuit, sed ꝙ quæstio facta est ex discipulis Ioannis. Aug. Intelligas ergo dixisse Iudæos maiorẽ esse Christũ, & ad eius baptisma debere cõcurri. Illi autẽ nondũ intelligentes defendebãt baptismũ Ioãnis, ventũ est ergo ad ipsum Ioannẽ vt solueret quæstionẽ. vnde sequitur: Et vene. ad Ioan. & di. ei: Rabbi, &c. Chryſ. Hoc est, quem tu baptizasti. Non autem dixerunt, Quem tu baptizasti: quia coacti essent & vocis eius meminisse, quæ super eum est delata: sed dicunt, Qui erat tecum: quasi qui discipuli ordinem habebat, nihil plus habens nobis, nũc se à te separans baptizat. addunt autem: Cui etiam testimonium perhibuisti. q. d. Quem tu clarum ostendisti & circunspectum fecisti, eadem tibi audet: & hoc est quod dicunt, Ecce hic baptizat. Non autem in hoc solum æstimabant se excitare eum, sed & in eo quòd de reliquo ea quæ ipsorum erãt reprobabant. vnde subdunt: Et omnes ven. ad eum. Alcui. Quasi dicant, te dimisso omnes currũt ad baptismum illius quem tu baptizasti.

Respõdit Ioãnes, & dixit: Nõ potest homo accipere quicquã nisi fuerit ei datũ de cælo: ipsi vos mihi testimoniũ perhibetis ꝙ dixerim, non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illũ. Qui habet spõsam, spõsus est: amicus autẽ spõsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem spõsi. In hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui.

Chry. Interrogatus Ioannes nõ vehementer discipulos increpat, timens ne ab eo separati, aliquid aliud operẽtur: sed remisse quodãmodo eis loquitur. vnde dicitur:

Eximia Ioãnis cõfesio de Christo.

Respõdit Ioan. & di. eis, Non po. homo acci. quicquam nisi fuerit ei datum. q. d. Et si præclara sunt quę Christi sunt, & si omnes ad eum currunt mirari non oportet: deus enim est qui hoc facit. Humana enim facilè deprehensibilia sunt & imbecillia & velociter fluũt, hęc autẽ non talia sunt: non ergo sunt humanitus adinuenta, sed diuinitus ordinata. Si autẽ humilius loquitur de Christo, non mireris: non enim erat contingens quòd præassumptos à tali passione. s. inuidię ab initio doceret omnia, sed interim vult eos terrere ostendens ꝙ ad impossibilia conantur, & ꝙ deo rebelles inueniuntur. Aug. Vel aliter: Hoc Ioannes de seipso dicit: quasi homo de cælo accepi, ergo quia accepi vt aliquid essem, inanẽ me vultis esse, vt loquar contra veritatem? Chryſ. Et vide quia hoc quod æstimabãt proponi in Christi subuersionem quando dixerunt: Cui testimonium perhibuisti, hoc in eos conuertit, dicens: Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, &c. Si verum meum testimoniũ æstimatis, dicite quoniam illum mihi præhonorare oportet. vnde subditur: Sed quo. missus sum, &c. Minister sum. Et ea quę sunt eius qui me misit, dico nõ humana gratia blandiẽs ei, sed patris eius qui me misit ministrans. Alan. Sed si aliquis dicat, quandoquidẽ tu non es Christus, quis ergo es tu, vel quis est ille cui perhibes testimonium? Ad hoc respondet: Ille est sponsus, ego sum amicus sponsi, missus vt per me sponsa præparetur suo sponso. vnde subditur: Qui ha. spon. sponsus est. Spõsam dicit ecclesiam ex omnibus gentibus congregatam, quæ virgo est integritate mentis, perfectione charitatis, vnitate catholicæ fidei, cõcordia pacis, integritate animæ & corporis, quę habet spõsum, de quo quotidie generat. Bed. Cæterum frustra est virgo corpore, quæ virgo nõ manet in mẽte. Hanc autẽ sponsam Christus in thalamo vteri virginalis sibi sociauit, & eãdem precio sui sanguinis redemit. Theo. Omnis etiam animæ sponsus, Christus est, sponsalium verò locus vbi coniunctio efficitur, locus est baptismatis siue ecclesia. Dat verò arram sponsę, peccatorum remissionem, spiritus sancti communionem, perfectiora verò in futuro seculo retribuet dignis. nullus autem alius est sponsus nisi solus Christus, omnes nãque doctores paranymphi existunt, sicut & præcursor. Nullus enim bonorum largitor est nisi dominus, omnes alij ministri sunt bonorũ quæ dantur à domino. Bed. Spõsam igitur suã dominus amico suo. i. ordini prædicatorum commendauit, qui eam non sibi, sed Christo zelare debet. vnde subditur: Amicus au. spon. qui stat, &c. Aug. q. d. Non est mea sponsa, sed nunquid non gaudes in nuptiis? Imò gaudeo ait, quia amicus spõsi. Chry. Sed qualiter qui dixit: Non sum dignus soluere corrigiã calceamenti, amicum nunc seipsum dixit? nõ quidem propter honoris æqualitatem, sed multitudinem gaudij repręsentare volens. Nõ enim in talibus ita ministri spõsi lætantur, sicut amici. Simul autem & condescendẽs eorum imbecillitati amicũ se dicit: quia enim æstimabant eum morderi ab his quæ fiebant, ostendit quòd non solum non mordetur, sed & valde gaudet si sponsum spõsa cognoscit. Aug. Sed quare stat? quia nõ cadit, quia humilis est. vide stantem in solido. &c. Stat autem & audit eum. si ergo cadit, non audit eum: ergo stare debet amicus spõsi & audire, id est permanere in gratia quam accepit, & audire vocem ad quã gaudeat. non inquit, gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem sponsi gaudeo ego in audiendo, ille in dicendo: ego auris, ille verbum. Qui enim custodit sponsam vel vxorem amici sui, dat quidem operam vt nullus alius ametur: sed si amari se pro amico voluerit, & vti voluerit commendata sibi, quàm detestandus vniuerso generi humano apparet? Multos autem adulteros video, qui sponsam tanto precio emptam possidere volunt: & id agunt verbis suis vt pro sponso amentur. Chry. Vel ali. Quòd dicit, Qui stat: non sine causa posuit, sed indicans quòd quæ sua sunt iam cessauerunt, & quoniam eum de reliquo stare oportet & audire: quod quidem dicit, à parabola sermonem transferens ad propositũ. quia enim sponsi & spõsæ mentionem fecerat, ostendit qualiter hæc sponsalia fiãt: quia per vocem & doctrinam. Fides enim est ex auditu, auditus autem per verbum dei. & quoniam ea quę sperauerat euenerunt, idcirco subdit: In hoc autem gaudium meum impletum est, id est perfectum est à me opus quod fieri oportebat: & plus nihil operari possum de reliquo. Theo. Vnde nunc gaudeo, ꝙ. s. omnes illum attendunt. si enim non accessisset ad sponsum sponsa. i. populus, tũc dolerẽ ego paranymphus. Aug. Vel alit. In hoc gaudium meum impletum est: vt. s. gaudeam ad vocem sponsi, habeo gratiam meam: plus nõ mihi assumo, ne quod accepi, amittã. Qui enim vult gaudere de se tristis est; qui autem vult de deo gaudere semper gaudebit quia deus sempiternus est. Beda, Gaudio autem gaudet homo propter vocem sponsi cùm intelligit non se debere gaudere de sapientia sua, sed de sapientia quam accepit à domino. Quisquis enim in benefactis non gloriam suam vel laudem requirit, neque terrena lucra sed cælestia cupit, hic amicus est sponsi. Chry. Deinde non solùm circa præsentia, sed etiam circa futura passionem

Secretum verborũ.

inuidiæ à se remouet, dicens: Illũ oportet, &c. q.d. quæ nostra sunt steterunt, & cessauerũt de reliquo, crescunt autẽ quæ sunt illius. Aug. Sed quid est hoc, Illũ oport. crescere? deus nec crescit nec minuitur: sed Ioannes & Iesus quod ad carnẽ attinet, coęui erant, sex mẽses qui intereant nullã distingunt ætatẽ. Magnũ est hoc sacramẽtum antequã veniret dominus, homines gloriabãtur de se: venit ille homo vt minueretur hominis gloria, & augeretur gloria dei: sic enim venit ille vt dimitteret peccata, & homo cõfiteretur: ei enim cõfeßio hominis, humilitas hominis, miseratio dei, altitudo dei: hanc autẽ veritatem eius paßionib⁹ significauerũt Christus & Ioãnes: nam Ioannes capite minutus est, Christus autẽ in cruce exaltatus: deinde natus est Christus cũ iã inciperet crescere dies, natus est Ioãnes quando cœperat minui dies.

Sacra secreta verborum.

Crescat ergo in nobis gloria dei, & minuatur gloria nostra, vt in deo crescat & nostra. quantò autem magis intelligis deum, videtur in te crescere deus: non autem in se crescit, sed semper perfectus est, sicut si curarẽtur alicui⁹ oculi ex pristina cæcitate, & inciperet videre paululum lucis, & alia die plus videret, videretur ei lux crescere, lux tamen perfecta est, siue ipse videat siue nõ: sic enim & interior homo proficit quidem in deo, & deus in illo videtur crescere, ipse autem minuitur vt à gloria sua decidat, & in gloria dei surgat. The. Vel ali. Sicut aliorum luminarium aduenienẽte sole lumen extingui videtur, licet non sit secundum veritatem extinctum, sed à maiori occultatum: sic & præcursor tanquam stella à sole celatus minui dicitur, crescit antẽ Christus prout paulatim manifestat se per miracula: nõ ꝙ in virtutibus cresceret, aut proficeret, hæc nẽpe Nestorij est opinio, sed secundum ostensionem diuinitatis eius.

Qui de sursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit hoc testatur.

Vanæ gloriæ detestatio.

Chry. Sicut vermis ligna corrodit, & ærugo ferrum ita vana gloria nutrientem se perdit animã. Ideo multo studio opus est vt hanc destruamus paßionem: vnde Ioannes multis rationibus discipulos suos habẽtes paßionẽ hanc vix mitigat. Post illa enim quæ antea dixerat rursus eos aliis disponit sermonibus, dicens: Qui de sur. ve. &c. q.d. quia vos meum extollitis testimoniũ, & ex hoc me dicitis digniorem fide eo. s. cui testimoniũ perhibui hoc necesse est vos scire, ꝙ non est eũ qui de cælis venit fieri fide dignũ ab eo qui terrã habitat: & hoc est quod dicit, Super omnes est: quia ipse sibi sufficiens, & quòd omnibus incomparabiliter maior est. Theo. Ipse enim Christus desursum venit à patre descendẽs, & super omnes est distinctus ab omnibus. Alcu. Vel sursum venit. i. de altitudine humanæ naturæ, quam habuit ante peccatũ primi hominis: de illa enim altitudine assumpsit verbum dei humanam naturam, non assumpsit culpã cuius assumpsit pœnã. Sequit: Qui est de ter. de ter. est. i. terrenus est. Et de ter. loquitur. i. terrena loquitur. Chry. Et nimirum non ex terra erant ei omnia, etenim animam habebat & spiritu participabat, non ex terra: qualiter igitur ipse de terra se esse dicit? Nihil enim aliud per hoc ostendit occultè, ꝗ ꝙ paruus est velut è terra veniens, in terra natus, & nulla comparatione dignus ad Christũ qui nobis desuper venit. Non autem dicit, De terra loquitur: quoniã ex propria mente loquebatur, sed de terra se loqui dicit in comparatione ad Christi doctrinam q.d. parua & humilia sunt quæ mea sunt comparata his quę Christi sunt: qualia dicens est suscipere terrestrem naturam in comparatione ad illum in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi. Augu. Vel quod dicit, De terra loquitur, de homine dicebat: quãtũ ad ipsum hominẽ pertinet. Si enim aliqua loquitur diuina illuminatus est à deo, sicut Apost. dicit, Non autem ego, sed gratia dei mecum: ergo Ioannes & quod ad Ioannem pertinet de terra est, & de terra loquitur: si quid diuinum audiuistis à Ioanne, illuminantis est, non recipientis. Chrysostomus: . Extincta igitur discipulorum paßione, de reliquo cum ampliori propalatione loquitur de Christo. Nam antè hoc superfluum erat ista præmittere in mente audientium locum habere nondũ valentia. vnde sequitur: Qui de cælo. Aug. i. de patre venit, duobus modis, Super omnes est: primò super omnẽ humanitatem, qui de ipsa priusquam peccaret venit: secundò iuxta altitudinem patris, cui est æqualis. Chrys. Magnum autẽ quid & excelsum dicens de Christo: rursus ad humilius ducit sermonem, dicens: Et quod vi. & au. hoc te. quia. s. per sensus hos omnia certißimè discimus, & digni fide æstimamur esse magistri de his quæ visu suscepimus vel auditu apprehẽdimus, hoc de Christo astruere volens Ioannes dicit: Quod vid. & aud. hoc test. ostendens ꝙ nihil eorum quæ ab ipso dicebantur falsum est, sed omnia vera sunt. q.d. Ego indigeo audire ea quæ ab illo dicuntur qui desuper venit, annuntians ea quæ vidit & audiuit. i. quæ solus ipse manifestè nouit. Theo. Cùm ergo audis quòd Christus ea quæ audiuit & vidit à patre loquitur, non putes quòd à patre indigeat adiscere, sed quia omnia quæcũque naturaliter nouit à patre habet, propter hoc à patre audire dicitur quæcunque nouit. sed quid est quod filius audiuit à patre? fortè filius patris verbum audiuit? imò filius patris verbum est. Aug. Quando concipis verbum quod proferas, rem vis dicere, & ipsa rei conceptio in corde tuo iam verbum est. Quomodo ergo tu verbũ quod loqueris in corde habes, & apud te est: sic deus edidit verbũ, hoc est genuit filiũ. Cũ ergo verbũ dei filius sit, filius autẽ locutus est nobis, nõ verbũ suum, sed verbũ patris se nobis loqui voluit qui verbũ patris loquebatur, hoc ergo quomodo decuit & oportuit dixit Ioannes.

Duplex intellect⁹ verborũ.

Et testimonium eius nemo accipit, Qui autem accepit eius testimoniũ, signauit: quia deus verax est. Quem enim misit deus, verba dei loquitur. Non enim ad mensuram dat deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum.

Chry. Dixerat quod vidit & audiuit, hoc testatur: quasi excusans, ne quia pauci interim credituri erant, falsa æstimarentur esse quæ dicũtur: & propter hoc subdit: Et testimonium eius nemo accipit. i. pauci. habebat enim discipulos qui accipiebant testimonium eius in his quæ dicebantur. In hoc autem suos discipulos tangit nondũ credentes in eum, simul etiam Iudaicam ostendit insensibilitatem: sicut & in principio euangelij dictum est, In propria venit, & sui eum non receperunt. Augu. Vel aliter: Est quidam populus præparatus ad iram dei damnãdus cum diabolo, horum nemo accipit testimonium Christi. Attendite ergo in spiritu diuisionem, in genere autem humano commixtionem: & quod nondum locis separatum est, separauit cordis aspectu, & vidit duos populos infidelium & fidelium. Attendit infidelis & ait: Et te. eius ne. ac. deinde tulit se à sinistra & aspexit ad dexteram, & secutus ait: Qui autem ac. eius testi. sig. Chry. i. monstrauit: & adhuc augens timorem addit, Quoniam deus verax est: ostendens quoniam non aliter quis discredet huic, nisi falsi arguerit deum qui misit illũ, quia nihil extra ea quæ sunt patris loquitur. Et hoc est quod subdit, Quem enim misit deus, ver. dei loquitur. Alcu. Vel ali. Signauit. i. signum posuit in corde suo, quasi singulare & speciale aliquid hunc esse verum

Prouidentia Christi

deum,qui passus est ad salutem humani generis. Augu.
Quid est?quia deus verax est,nisi quia homo mẽdax est
& deus verax est:quia nemo homiuũ potest dicere quid
veritas est,nisi illumioetur ab eo qui mentiri nõ potest?
Deus ergo verax,Christus autem deus. Vis probare?ac-
cipe testimonium eius,& iouenies, sed si oondum intel
ligis deum,nõdum accepisti testimoniũ eius. Ipse ergo
Christus est deus verax,& misit illum deus, deus misit
deũ:iunge ambos,vnus deus.Hoc enim,quẽ misit deus,
de Christo dicebat,vt se ab ipso distingueret,quid aotẽ
ipsum Ioannẽ?Nónne deus misit?sed vide quid adiun-
gat.Noo enim ad mensuram dat deus spiritum,homini-
bus ad mensuram dat, vnieo filio oon dat ad mẽsuram.
Alij quidem datur per spiritum sermo sapientię,alij ser
mo scientiæ,aliud habet ille,& aliud iste habet.Mẽsura
diuisio quædani donorum est,sed Christus quæ dat nõ
ad mẽsuram accepit.Chry.Spiritum autem hic actionẽ
spiritus sancti dicit,vult enim ostendere quoniã omnes
quidẽ nos in mẽsura spiritus actiones suscipimus,Chri-
stus autem omoem spiritus suscipit actiooem , qualiter
igitur erit dignus suspectus haberi?nihil eñ dicis quod
nõ dei est,neque quod nõ spiritus est,& interim de deo
verò nihil loquitur sed à patre & spiritu dignam fide fa
eit doctrioam. Nam quoniã deus est,sciuerant:& quo-
niam spiritus est,nouerant,etsi non deceotem de eo opi
nionem habebaot:quoniam autẽ filius est,nesciuerant.
Aug.Quia ergo de filio dixerat,Non ad mensuram dat
deus spiritum:subiungit,Pater dili.fi.& adiecit,Et om-
nia dedit in maou eius,vt nosses & hic distinctè quoniã
dictum est,Pater di.fil. Pater enim diligit Ioanoem aut
Paulum,& tamen oon omnia dedit in manu eorum.Pa
ter di.fi.sed quomodo filium,non quomodo dominus
seruum:quomodo vnicum,non quomodo adoptatum.
Itaq; oĩa dedit in manu eius,vt tantus sit filius quãuis est
pater.ergo cùm ad nos dignatus est mittere filium, ooo
putemus oobis aliquid minus missum quàm est pater.

Dilectio patris ad filium.

Theo.Sic ergo secundum diuioitatem omoia dedit pa-
ter filio,natura nõ gratia, vel dedit omoia io manu eius
secundum humanitatem:dominatur enim omníum eo-
rum & quæ in cælo,& quæ io terra sunt.Alcui.Et quia
omnia sunt in manu eius,ergo & vita æterna. vnde sub-
dit:Qui cre.in fi.ha.vi.æter.Bed.Non debet hic intelli
gi fides quæ verbotenus tenetor, sed quæ operibus ad-
impletur.Chry.Non enim hic dicit quòd credere in fi-
lium sufficiat ad vitam habẽdam perpetuam, cùm ipse
alibi dicat : Non omnis qui dicit mihi domine, domi-
ne iotrabit in regnum cælorum: sed & quæ in spiritum
est blasphemia sufficit sola mittere in gehennam.Sed&
si in patrem & filium & spiritũ sanctum quis credide-
rit, ne æstimemus sufficere ad salutem : opus est enim
nobis vita & conuersatiooe recta.deiode sciens noo ita
promissione bonorum multos adduci,vt terribiliũ mi-
ois,in hoc sermonem concludit,dicens: Qui autem in-
cred.&c.Vide qualiter hic ad patrem reducit eum , qui
est supplicij sermonem. Non enim dixit ira filij,quan-
uis ipse sit iudex,sed patrem eius instituit,magis terrere
volens.Et non dicit,maoebit io eo:sed,super eum:ostẽ-
dens quoniam nunquam ab eo desistet : vt enim non
æstimet quis mortem esse temporaneam,dixit:Non vi-
debit vitam.Aug.Et non dixit,Ira dei veoit ad eum,sed
manet super eum:quia omoes qui nascuotur mortales,
habent secum iram dei,quam accepit primus Adã. Ve-
nit filius dei non habens peccatum,& indutus est mor-

Omnes filij iræ.

talitate,mortuus est vt viuas.Qui ergo noo vult crede-
re in filium,ira dei manet super eum,de qua dicit Apo-
stolus:Eramus natura filij iræ.

CAPVT IIII.

VT ergo cognouit Iesus: quia audierunt pharisæi quòd Iesus plures discipulos facit & baptizat quã Ioannes:(quanquã Iesus nõ baptizaret,sed discipuli eius)reliquit Iudæã,& abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. Venit ergo in ciuitatẽ Samariæ, qui dicitur Sichar,iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob.Iesus autẽ fatigatus ex itinere,sedebat sic supra fontem,hora autem erat quasi sexta.

Glo.Postquã ostendit euangelista qualiter Ioannes re-
pressit discipulorum suorum inuidiam quam de profe-
ctu doctrinæ Christi conceperaot:hic osteodit quomo
do Christus declinauit pharisæorũ malitiã,qui cõtra i-
psum ex eadẽ causa zelo iouidiæ mooebantur.vnde di-
citur.Vt er.cog.Iesus.&c.Aug. Vtiq; dominus si sciret
pharisæos ita de se cognouisse ꝙ plures discipulos face
ret,& ꝙ plures baptizaret,vt eis hoc ad salutem valeret
sequendi eum,oon relinqueret Iudæam terrã, sed pro-
pter illos maneret ibi:quia verò cognouit eorum scieo-
tiam simul & iouidiam, quia ooo hoc propterea didice
runt vt sequerentur,sed vt persequerentur , abiit iode.

Dispẽsatio Iesu.

Poterat quidem & præsens ab his non teneri si nollet,
sed in omni re quã gessit vt homo homioibus in se cre-
dituris prebebat exemplum , quia vousquisque seruus
dei non peccat si secesserit io alium locum, vidẽs furo-
rem se persequeotium.Fecit ergo hoc ille magister bo-
nus vt doceret,non vt timeret.Chry.Hoc etiã fecit mi-
tigans eorum inuidiam:conueniẽs est etiam hoc fecisse,
vt non discrederetur carnis dispeosatio: si enim retẽtus
effugisset,in suspitionẽ deoenisset veritas carnis.Augu.
Fortassis autẽ hoc moueat quod dictũ est , Baptizabat
plures quàm Ioãnes,& postea subiectum est,quãquam
Iesus non baptizaret : quid ergo falsum dictum erat &
correctum est?Chry.Non autem ipse Christus baptiza
bat,sed relatores volentes erigere eos qui audiebant in-
uidiam ita anouotiabant.s.ꝙ Christos plores baptiza-
ret quàm Ioannes : sed cuius gratia ipse non baptizaret
Ioanoes prædixit, dicens: Ipse vos baptizabit in spiritu
sancto & igne,oõdnm autem spiritum sanctum dabat,
decenter igitur non baptizabat. Discipuli verò id age-
baot,volentes multos adducere ad salutarem doctrinã.
Vt enim non semper circũeuntes congregarent eos quĩ
credituri erant,vt io Simone & fratre fecit, ideo bapti-
zare instituerunt.Nihil enim amplius habebat discipu-
lorũ baptisma Ioanois baptismate, vtrooque enim ex-
pers erat ea quæ ex spiritu est gratia, & vtrique voa cau
sa erat.s.adducere ad Christum eos qui baptizabantur.

Consen. euange.

Augu.Vel aliter:vtrunque verum est,quia Iesus & ba-
ptizabat,& non baptizabat . Baptizabat eoim quia ipse
mundabat:non baptizabat,quia ipse non tingebat.Præ
bebant discipuli ministerium corporis , præbebat ille
adiutorium maiestatis. de quo dictom est, Hic est quĩ
baptizat.Alcuin. Solet autem quæri si in baptismo dis-
cipulorum Christus spiritus sanctus daretur: cùm dica
tur spiritus sanctus noodum erat datus,qoia Iesus noo-
dum erat glorificatus. Sed sciendum quia dabatur spi-
ritus,licet noo ea manifestatione,qua post ascensionem
in linguis igneis datus est:quia sicut ipse Christus io ho
mine quem gerebat semper habebat spiritum , sed ta-
men postea super ipsum baptizatum visibiliter desceo-
dit spiritus in specie columbæ : sic antè maoifestum &
visibilem aduẽtum spiritus sancti, quicunque sancti eũ
latenter habere potuerunt.Aug.ad Seleucianum: Iotel

Apostoli baptizati.

ligimus autem discipulos Christi iam fuisse baptizatos
siue baptismo Ioannis,sicut nonnulli arbitrabãtur:siue
quod magis credibile est , baptismo Christi , neque e-
nim ministerio baptizãdi defuit , vt haberet baptizatos

seruos:per quos cæteros baptizaret, qui nõ defuit illius humilitatis ministerio quãdo eis lauit pedes. Chry. Secedẽos autẽ Christus de Iudæa, rursus eisdem adhæret quibus & prius. vnde subditur: Et abiit iterũ io Galilæam. Sicut autẽ Apostoli expulsi à Iudæis ad gẽtes veneruot, ita & Christus ad Samaritanos accedit: sed tamẽ omoem auferens à Iudæis excusationem, nõ priocipaliter ad eos vadit, sed quasi transiens, quod euangelista occultè ostẽdit, diceos: Oportebat autem eum transire per Samariã. Accepit autẽ banc oomioationẽ, quia mõs Samariæ Somer dicebatur, ab eo qui possedit, sed qui ibi habitabãt olim nõ Samaritaoi, sed Israelitæ vocabãtur. Tẽpore autẽ procedẽte offenderunt deũ: & rex Assyriorũ vltra eos ibi manere nõ permisit, sed in Babylonem & Medos duxit, in Samaria verò gentes ex diuersis locis ductãs habitare fecit. Volẽs autẽ deus ostẽdere ꝙ nõ propter imbecillitatẽ Iudæos tradidit, sed ꝑpter peccata eorũ qui traditi sunt, immisit barbaris leones, qui eos lędebant. Annuntiata sunt hæc regi, & mittit sacerdotẽ quendam traditurũ eis dei leges, sed tamen neque ita ex toto ab impietate destiterũt, sed ex media parte. Etenim tẽpore procedẽte rursus ad idola quidã resilierunt, veoerabãtur tamen deum, qui à mõte Samaritanos seipsos vocabant. Bed. Ideo autẽ oportebat ipsum trãsire per Samariam, quia sita est inter Iudæam & Galilæam. Est autẽ Samaria insignis prouiociæ Palæstinæ ciuitas, adeò vt toia regio ei sociata Samaria dicatur. Ad quem igitur ipsius regioois locũ domious verterit euãgelista ostendit. Vnde ergo dicitur, Venit ergo in ciuitatem Samarię quę dicitur Sichar. Cbry. Locus ille erat vbi pro Dyna, Leui & Simeoo grauem occisionem fecerũt. Theo. Postquã autẽ filij Iacob illã ciuitatẽ desertam fecerũt occidentes Sichimitas banc ciuitatẽ desertam, tẽpore procedente, dedit Iacob io sortem Iosepb: vnde dicitur in Genesi: Do tibi partem vnam extra fratres tuos, qoam tuli de maou Amorrei in gladio & arcu meo, & hoc est quod subditur: Iuxta prædiũ quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Sequitur: Erat autẽ ibi fons Iacob. Aug. Pute⁹ erat, sed omnis puteus fons, nõ omois fons puteus. Vbi enim aqua de terra manat, & vsum prębet hauriẽtibus, fons dicitur: sed si in prõptu & superficie sit, fons taotũ dicitur: si autem io alto & profundo sit, ita puteus vocatur vt nomẽ fontis nõ amittat. Theo.

Historica expositio

Quare autẽ euãgelista de prædio & fonte facit mentionem? Primò quidẽ vt cũ audieris mulierẽ dicentem ꝙ pater noster Iacob dedit nobis huoc fontẽ, nõ admireris: secundo ex cõmemoratione fontis & prædij edocemur, ꝙ ea quæ patriarchæ propter fidem quam io deo habebãt adepti suot, Iudęi propter eorũ impietatẽ perdiderunt, & eorũ loca gẽtibus tradita sunt: quare nihil noui nunc accidit, ꝙ gẽtiles pro Iudæis regnũ cęlorum cõsecuti sunt. Cbry. Christos igitur in Samariam accedens facilẽ & deliciosam vitã abiiciẽs, laboriosam verò sequens nõ subiugalibus vtitur, sed ita difficulter incedit, vt ex itioere fatigetur, erudieos nos ita à superfluis alienos esse, vt multa necessarja abscindamus à oobis: & hoc euangelista ostendit, dicens: Iesus ergo fatigatus ex itinere. Augu. Inuenimus Iesum fortem, & infirmũ: fortẽ, quia io principio erat verbũ: iofirmũ, quia verbũ caro factom est. Sic ergo infirmus Iesus ab itinere fatigatus sedebat super fontem. Chry. q. d. Nõ in throno aut puluioari, sed simpliciter vt contingebat super terram. Sessio autẽ propter laborẽ facta est, & vt expectaret discipolos, & propter æstum refrigerãs corpus apud fontem. vnde seqnitur, Hora aũt erat quasi sexta. Theo. Et ne quis incusaret dñm, quare ipse in Samariam vanerit, cùm hoc discipulis suis prohibuerit, ꝑpter hoc dicit, ꝙ circa illũ locũ sedebat. s. ab itinere fessus. Alcui. Mysticè autẽ dñs reliquit Iudæã. i. infidelitatẽ eorũ qui eum reprobauerunt, & per apostolos abiit in Galilæam. i. in volubilitatẽ huius mũdi docẽs suos trãsmigrare de vitiis ad virtutes. Prædiũ autẽ nõ tã Ioseph ꝗ̃ Christo arbitror derelictũ, cuius figurã Ioseph portauerit, quem verè sol adorat, & lona & omoes stellæ. Ad hoc prędiũ venit dominus, vt Samaritani qui hæreditatem sibi patriarchæ Israël vẽdicare cupiebãt, agnoscerẽt & cõuerterẽtur ad Christũ, qui est patriarchæ legitimus hæres factus. Aug. Iter autem ipsius, est caro pro nobis assumpta: qui enim vbique est, quo it, oisi quia nõ ad nos veniret, nisi formã visibilis carnis assumeret: ideo fatigatus ab itinere, quid est aliud ꝗ̃ fatigatus in carne? Quare ergo hora sexta? quia ætate seculi sexta. Cõputa tanquam vnã borã, vnã ætatẽ ab Adã vsq; ad Noe, secuodã à Noe vsque ad Abrahã, tertiã ab Abrahã vsq; ad Dauid, quartam à Dauid vsq; ad transmigrationẽ Babylonis, quiotam vsque ad baptismũ Ioannis, inde sexta agitur. Aug. lib. 83. q. Hora igitur sexta venit ad puteũ dominus noster. Video in puteo tenebrosam profunditatẽ. Admoneor ergo intelligere mundi huius infimas partes. i. terrenas: quo venit dñs Iesus hora sexta. i. sexta ætate generis bumani, tãquã senectute veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo. Nam sexta ætas senectus est: quoniam prima est infantia, secuoda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuuentus, quinta grauitas.

Christus est verus hæres Israel.

Hora etiam sexta venit dominus ad puteũ, id est media die: vode iam incipit sol iste visibilis declinare in occasum, quoniam nobis vocatis à Cbristo visibilium delectatio minuitur, vt inuisibiliũ amore homo interior recreatus ad interiorem lucẽ quæ nunquam excidit, reuertatur. Quod autẽ sedit, bumilitatẽ significat: vel quooiã solent sedere doctores, magistri denuntiat personam.

Allegoria pulchra.

Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus: Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cùm sis, bibere à me poscis quæ sum mulier Samaritana? Non enim contuntur Iudæi Samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquã uiuam. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: unde ergo habes aquã uiuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum? & ipse ex eo bibit, et filij eius, & pecora eius.

Chry. Ne quis dicat, quooiã aduersatur suo ꝓcepto Samaritaois loquẽs, posuit euãgelista multas causas ei⁹ quæ ad mulierẽ est locutionis. Nõ eñ ad hoc venit antecedẽter, vt Samaritanis loq̃retur. Nõ tamẽ quia propter hoc nõ venit, aduenientẽ ad se expellere oportebat. Dicitur enim: Venit au. mulier Sa. hau. aquã: vide ꝙ & mulierẽ ostẽdit propter æstum exeuntẽ ad aquã. Aug. Hæc autẽ mulier forma est ecclesiæ, nõ iustificatæ, sed iam iustificãdę. Pertinet autem ad imaginẽ rei, quòd ab alienis venit. Samaritani enim alienigenæ fuerunt, quãquam vicinas terras incolerent: vẽtura enim erat ecclesia de gentibus, & aliena à genere Iudæorũ. Theo. Congruè autẽ disputatio ad mulierẽ à siti sumpsit occasionẽ. Sequitur enim: Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. quia secũdũ humanitatẽ sitiebat, & propter laborẽ & æstũ. Aug. li. 83. q. Sciebat etiã Iesus mulieris illius fidẽ, eorũ eñ fidẽ sitit pro quibus sanguioẽ fudit. Chry. Dicimus autem domini nõ solũ circa itinera validom robur, sed etiam circa cibaria negligẽtiam: nõ enim discipuli eius deferebãt victualia, propter boc enĩ subdit: Discipuli autem eius abierant io ciuita. &c. Hinc etiã euangelista ostẽdit Cbristum humilẽ io eo ꝙ solus relinquebatur,

Figura ecclesiæ.

& nimirũ poterat si vellet aut non omnes emittere, aut abeuntibus illis alios ministros habere, sed noluit. Etenim ita discipulos assuefecit omnẽ superbiã cõculcare. Sed fortasse dicet aliquis: Quid magnum est si humiles erant discipuli, piscatores existẽtes & tabernaculorum factores? sed repentè facti sunt oĩbus regibus reuerentiores, collocutores & secutores dñi orbis terrarũ. Maximè autẽ qui ex humilibus sunt, quãdo dignitates quandoq; assumpserint, facilius ad superbiã eleuantur: velut inexpertè se habentes ad tantũ honorẽ. Detinens igitur discipulos dominus in eadẽ humilitate erudiebat eos, vt per omnia se restringerent. Mulier ergo audiens, Da mihi bibere, valde sapiẽter ad formandam interrogationẽ, eum qui à Christo accepit sermonẽ: vnde sequit̃, Dicit ergo illi mulier, Quomodo tu &c. Iudæũ quidem eum esse æstimauit à figura, & à locutione. Intuere verò qualiter mulier inqsitiua erat. Etsi eñ oportebat custodire Iesum: vt non couteret̃ illi, non tamen oportebat illam custodire. Non dixit euangelista quod Samaritani Iudæis nõ couterẽtur: sed subdit, Nõ enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Iudæi igitur à captiuitate reuertẽtes Zelotypè se ad Samaritanos habebant, sicut ad alienigenas & impugnatores. Neq; etiã scripturis oĩbus vtebant̃, solũ enim ea q̃ Moysi sunt suscipientes, prophetarũ non multã curã habebãt. Contẽdebant etiam se in nobilitatẽ Iudaicam immittere: vnde & Iudæi eos eum oĩbus gẽtibus abominabant̃. Angu. Et oĩno eorum vasculis non vtebant̃ Iudæi. Et quia ferebat secũ mulier vasculũ, vnde aquã hauriret, eo mirata est, quia Iudæus petebat ab ea bibere, quod nõ solebant facere Iudæi. Chry. Sed qualiter Christus quæsiuit ab ea bibere lege non cõcedente? Si autem quis dixerit, quia præsciebat eam nõ daturã, imó propter hoc, neq; petere oportebat. Est igitur dicendũ q̃ ideo petiit, quia indifferens erat de reliquo tales obseruantias præterire. Aug. Ille autẽ qui bibere quærebat, sitiebat fidẽ ipsius mulieris: vnde sequit̃, Respõdit Iesus, & dixit ei: Si scires &c. Orig. Nã quasi dogma quoddã est, neminẽ accipere diuinũ donũ ex nõ quærentibus illud: ipsum autẽ saluatorẽ iubet pater poscere vt det illi, secundũ illud: Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã. Et ipse salnator dicit: Petite, & dabitur vobis: & ideo signanter dicit, Petisses, & dedisset tibi. Aug. 83. q. Hinc aũt ostendit nõ se talẽ aquam petisse, qualẽ ipsa intellexerat: sed quia ipse sciebat fidem eius, eidem sitienti spiritum sanctum dare cupiebat. Hãc enim rectè intelligimus aquã viuam, quod est donũ dei: sicut ipse ait, Si scires donũ. Aug. sup. Ioan. Dicit̃ enim vulgo aqua viua illa quæ de fonte exit: illa enĩ quæ colligit̃ de pluuia in lacunas aut cisternas, aqua viua non dicit̃. Etsi de fonte manauerit, & in loco aliquo collecta steterit, nec se ad illud vñ manabat admiserit, sed ĩ rupto meatu tãq̃ à fontis tramite separata fuerit, non dicit̃ aqua viua. Chry. Spũs enĩ sancti gratiã quandoq; scriptura ignem, quãdoq; aquã vocat, ostendens quoniã non substãtiæ sunt hæc nomina repræsentatiua, sed actionis. Per ignis quidẽ appellationem, erectiuũ & causale gratiæ, & cõsumptiuũ peccatorũ ænigmaticè insinuat: per aquæ verò nũcupationẽ, purgamentũ quod est ex spiritu, & multũ refrigeriũ recipientibus eum mẽtibus ostendit. Theo. Gratiã ergo spũs sancti dixit aquã viuã. i. viuificatiuam, refrigeratiuam, & motiuã. Nam gratia spũs sancti semper monet illum, qui bona operat̃ ascensiones in corde suo disponens. Chry. Iterũ autẽ domin^9 eam ab humili suspicione erexit, qua æstimabat eũ vnũ multorũ esse: multũ enĩ honorẽ tribuens, dominũ vocat. Sequit̃ enim: Dicit ei mulier, Domine, neq; in quo hau. ha. & pu. altus est: vnde ergo habes aquã viuam? Aug. Videte quomodo intellexit aquam viuam. s. aquam quæ erat in illo fonte. q. d. Tu mihi vis dare aquã viuam, & ego fero vnde hauriam, & tu nõ fers: de hac ergo aqua viua mihi dare non potes, quoniã hauritoriũ nõ habes: fortè alium fontem ꝓmittis. Sed nũquid tu maior es pa. no. &c. Chrys. q. d. Non potes dicere q̃ Iacob dedit nobis hũc fontem, & alio ipse vsus est: etenĩ ipse & sui ex eo bibebant, quod non esset si meliorẽ alium habuissent: de hoc igit̃ fonte dare non potes, alium autẽ meliorem non est te habere, nisi confitearis teipsum maiorẽ esse iacob. vnde igitur habes aquam, quam promittis te daturũ nobis? Theop. Quòd autẽ dicit, Et pecora eius: ostensiuũ est abundãtiæ aquarũ. q. d. Non solũ suauis est aqua, vt Iacob ex ea biberet, & filij eius: sed etiam intãtum est abundans, vt tantæ multitudini pecorũ patriarchæ sufficiat. Chrys. Vide aũt qualiter seipsam impulit in nobilitatẽ Iudaicam: Samaritani enim Abrahã progenitorẽ suum dicebant, quasi à Chaldæa existentẽ: sed & Iacob patrẽ vocabant, quasi ipsius existentẽ nepotẽ. Beda, Vel patrem suum Iacob vocat, quia ipsa sub lege Moysi vixerat, & prędiũ quod Iacob filio suo Ioseph dederat, possidebat. Orig. Mysticè autẽ fons Iacob, scripturæ sunt. siquidẽ instructi in scripturis bibunt, vt Iacob & filij eius: simplices autem & rudes bibunt more pecorum Iacob.

Frugalitas domini Iesu. · Quæstio pulchra. · Gratiæ spũs sancti nomina plura.

Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternũ: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque ueniam huc haurire. Dicit ei Iesus: Vade, uoca uirum tuum, & ueni huc. Respondit mulier & dixit: Nõ habeo uirum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo uirum. Quinque enim uiros habuisti, & hunc quem habes, non est tuus uir: hoc uerè dixisti.

Chry. Cùm mulier quæsiuisset, nũquid tu maior es patre nostro Iacob? non dixit, maior sum, ne videretur gloriari: sed per ea quæ subdit, hoc ostẽdit. Sequit̃ eñ: Respondit Iesus, & dixit ei: Oĩs qui bibit ex aqua hac, sitiet iterũ: qui autẽ &c. q. d. Si mirabilis fuit Iacob, quia hanc aquam dedit: si dabo tibi multò hac potiorẽ, quid dices? non autẽ ab hac excusatione, sed ex supereminentia cõparationẽ facit. non enim dicit, quoniã hæc aqua vilis est & contẽptibilis: sed id quod natura testat̃, hoc ponit. s. omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterũ. Augu. Quod quidẽ verũ est, & de aqua sensibili, & de ea quã significat illa aqua. etenim aqua in puteo, voluptas est seculi in profunditate tenebrosa: hic eam hauriunt homines hydria cupiditatum. nam qui præmiserit cupiditatẽ, peruenire non potest ad voluptatẽ. Cũ peruenerit quisq; ad voluptatẽ seculi huius, nũquid nõ iterum sitiet? ergo de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Si autẽ acceperit à me aquam, non sitiet in æternum. nam quomodo sitient, qui inebriabuntur ab vbertate domus dei? Promittebat ergo venam quandã in satietatem spiritus sancti. Chrys. Hanc aũt excellentiam huius aquæ, vt. s. qui ex ea biberit, nõ sitiat in æternũ, per ea q̃ consequuntur ostẽdit. Sequitur enim: Sed aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ sa. in vi. æternã. q. d. Sicut qui fontẽ habet intra se positũ, nequaquã afficietur siti: ita & qui hanc aquam habet. s. quã ego ei dabo. Theo. Nã aqua quam ego tribuo, semp multiplicatur. semina eñ & principiũ boni sancti sumunt per gratiã, ipsi verò negociantur, & operantur ad eius augmentũ. Chry. Vide autem qualiter mulier paulatim ad dogmatũ altitudinem ducitur. nam primũ quidẽ æstimauit eũ iniquum quendã esse Iudæum: deinde audiẽs aquam viuã, suspicata est de sensibili hoc dici: postea discens quoniã spi-

Tropologiæ expositio.

ritualia erant q̃ dicebant, credidit quidẽ quoniã potest aqua sitis necessitatẽ tollere, nondũ autem sciebat quæ esset hæc aqua, sed quærebat eam, superiorẽ sensibilib⁹ æstimans. vnde sequit: Dicit ad eum mulier, Domine, da mihi hanc aquã, vt non sitiam, neque veniã huc haurire. Et sic eum patriarchę Iacob pręponit, de quo tam magnam opinionẽ habebat. Aug. Vel aliter: Adhuc illa mulier carnem sapit, delectata est non sitire, & putabat hoc secũdum carnem sibi promissum esse à dño. Dederat autẽ deus aliquando serno suo Eliæ vt per dies 40. nec esuriret, nec sitiret. qui hoc potuit dare p 40. dies, non poterat dare semper. delectata aũt tali munere, rogat vt ei aquam viuam daret. vnde sequit: Dicit ad eum mulier, Dñe, da mihi hanc aquam &c. Ad laborẽ enim indigẽtia cogebat, & laborẽ infirmitas recusabat. vtinã audiret: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiã: hoc enim dicebat Iesus, vt iam nõ laboraret, sed illa nondũ intelligebat: denique voluit dominus vt intelligeret. vnde sequitur: Dicit ei Ie. va. vo. vi. tu. & ve. huc. Quid est hoc? per virum suũ ei volebat aquã illã dare? an quia non intelligebat? per virũ suum eam volebat docere, sicut apostolus dicit de mulieribus: Si q̃ volũt discere, domi viros suos interrogẽt: sed ibi dicitur, vbi nõ est Iesus qui doceat: cũ verò ipse dominus aderat, quid opus erat, vt per virũ ei loqueretur? nunquid per virũ loquebatur Mariæ, quæ sedit ad pedes eius? Chrys. Quia igitur instabat mulier accipere aquam promissam quæriẽs, dicit ei Iesus, Voca virũ tuũ: quasi ostẽdẽs quoniã & illum oportet his cõmunicare. hæc autem festinans accipere, & rei turpitudinẽ occultans, adhuc æstimabat se ad hominẽ loqui. vnde dicit: Respondit mu. & di. nõ ha. virũ. Hoc audiens Christus opportunè de reliquo redargutionem inducit. Nam & priores viros enumerat, & eũ qui nũc occultabatur redarguit. vnde sequitur: Dicit ei Ie. Bene dixisti, quia nõ habeo virum. Aug. Intelligas re vera istam mulierẽ nõ habuisse tũc virũ, sed vtebatur nescio quo nõ legitimo viro: vnde ei cõuenieñter mysteria loquit, dicẽs: Quinq; viros habuisti. Orig. Vide autẽ si possibile est fontẽ Iacob mysticè totas esse scripturas, aquã verò Iesu ea pro quibus editæ sunt, q̃ nõ est licitũ oĩbus pscrutari, eo q̃ q̃ scripta sunt, dictauerũt hoĩes. Quæ verò oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderũt, in scriptis non possunt redigi, sed ex fonte aquæ salientis in vitã æternam. i. ex spũ sancto disciplinæ patefiũt his qui nondũ humanũ cor gestant, sed possunt dicere: Nos sensum Christi habemus. Qui ergo nõ suscipit pfunditatẽ verborũ, & si ad modicũ quieuerit, denuo insistens dubitabit: qui autẽ bibit de aqua Christi, ad hoc promouetur, vt fons omniũ quæsitorũ prorũpat in eo, sursum scaturizantibus aquis & peruolante eius mente ad cõsequentiã huius aquę ad vitam æternam. Volebat autẽ mulier hoc aqua Iacob angelicã & super hominẽ discere veritatem: neque enim angeli indigẽt fonte Iacob vt bibant. sed quilibet in se habet fontẽ aquæ scaturientis in vitam æternam ab ipso verbo. Et hoc est qđ subditur: Dicit ei mulier, Domine, da mihi hanc aquã: sed impossibile est hic absq; ea quę haurit ex fonte Iacob, aquam capere q̃ datur à verbo: vnde petenti Samaritanę aquã videt dicere Iesus se illam prębere nõ alibi q̃ in fonte Iacob. vnde sequitur, Dicit ei Iesus, Vade voca virum tuum, & veni huc. Si enim sitiamus, idoneum est primò pocula sumere ex fonte Iacob, secũdum autẽ apostolum vir animæ lex est. Aug. lib. 83. q. Quinq; aũt viros, quinq; libros qui p Moysen ministrati sunt nonnulli accipiunt: quod aũt dictũ est, Et hũc quem habes non est tuus vir, de seipso dominũ dixisse intelligunt: vt iste sit sensus, primò quinq; libris Moysi quasi quinq; viris seruisti: nunc autẽ quem habes. i. quem audis, non est tuus vir, quia nondum in eum credidisti. Sed quoniam nondum credens Christo adhuc illorum quinq; virorum. i. quinq; librorum copulatione tenebantur, potest mouere quomodo dici potuerit, quinque viros habuisti, quasi nunc eos iam non haberet? deinde quomodo potest intelligi à quinque illis libris recedere hominem, vt ad Christum transeat: cùm ille qui credit in Christũ, non relinquendos illos quinq; libros, sed spiritualiter intelligendos multò auidius amplectatur: Est ergo alius intellectus. Aug. super Ioan. Videns enim Iesus, quia mulier non intelligebat, & volens eã intelligere: Voca (inquit) virum tuum, id est, pręsenta intellectũ tuum. cùm enim ordinata fuerit vita, intellectus animã regit, ad ipsam animam pertinens. Non enim aliud aliquid est quàm anima: sed aliquid animæ est intellect⁹. Hoc ipsum animæ quod intellectus & mens dicitur, illuminatur luce superiore. Talis lux cũ muliere loquebatur, & in illa intellectus non aderat. ergo domin⁹ tanquã diceret, illustrare volo, & non adest quẽ, voca (inquit) virum tuũ. i. adhibe intellectũ per quem docearis, quo regaris. & adhuc illa nondum vocato illo viro nõ intelligit. Videtur autem mihi quinq; viros priores animæ, nos posse accipere quinq; sensus corporis: ante enim quã quisq; possit vti ratione, non regitur nisi sensibus carnis: sed cùm cœperit anima capax esse rationis, aut à sapiente mẽte regitur, aut ab errore: sed error non regit, sed perdit. Post illos ergo quinque sensus mulier illa adhuc errabat: error autẽ ille nõ erat legitimus vir, sed adulter. Dicit ergo dominus: Tolle istũ adulterum qui te corrumpit, & voca virum tuum vt intelligas me. Orig. Vbi autẽ decebat confutari à Iesu putatũ Samaritanæ virum, non esse virũ, nisi apud fontẽ Iacob? Potest etiam intelligi si vir animæ lex est, quod Samaritana secundũ congruam acceptionem verborũ legis ritui infidelium tanquam viro illegitimo se subiiciebat. Reuocatur autem ad verbum veritatis quod resurrecturum erat à mortuis, non deinceps moriturum.

Tropologica expositio. | Tropologicus intellectus. | Anagogica expositio. | Allegoria curiosa.

Dicit ei mulier: Domine, uideo quia propheta es tu. Patres nostri in mõte hoc adorauerũt: et uos dicitis quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi: quia ueniet hora, quãdo neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrẽ. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora, & nunc est, quãdo ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nã & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare.

Chry. Mulier autẽ à Christo reprehensa non contristata est. neque dimittens fugit, sed admiratur magis & immoratur. vnde dicitur: Dicit ei mulier, Dñe, vi. quia propheta es tu. q. d. In hoc q̃ mihi occulta dicis, ostẽderis propheta esse. Augu. Et sic cœpit ad eam venire vir, nondum plenè venit. Prophetã dominum putabat, erat quidẽ & propheta. nam de seipso ait, Non est propheta sine honore nisi in patria sua. Chryso. Deinde quia hoc suspicata est, nihil mundanum eum interrogauit, nõ de corporis sanitate, non de vitiis, non molestatur sitiẽdo pro doctrinis solicita. Aug. Et incipit q̃rere quod illam solet mouere, dicens: Patres nostri in mõte hoc ado. & vos di. q̃a Hieros. est lo. vbi ado. oportet. Cõtẽtio quippe fuerat inter Samaritanos & Iudæos, q̃a Iudæi in tẽplo à Salomone fabricato adorabant deũ: & ideo meliores se esse iactabant. Quibus Samaritani dicebant: quomodo iactatis vos, quia tẽplũ habetis quod nos non habemus? nũquid patres nostri qui deo placuerũt, in illo tẽplo adorauerunt? Melius ergo nos in hoc monte deum

Dissensio inter Iudæos & Samaritanos.

rogamus, vbi patres nostri deum adorauerunt. Chryso. Quòd autē dicit, Patres nostri, eos q̄ circa Abrahā sunt intelligit: etenim illic aiunt filium suū obtulisse. Orige. Vel Samaritani montē qui dicitur Garizim, iuxta quē Iacob habitauit sanctū reputantes in eo deum adorant. Sed Iudæi montē Sion sacrum quid arbitrantes, illum locum putant esse electum à Deo. Verùm quia Iudæi à quibus salus processit, exemplū sunt opinantium sanos sermones, Samaritani verò diuersimodè opinantiū: cōgruè Garizim quidē Samaritani significant, quod vocatur distinctio seu diuisio: at Iudæi Sion, quod est specula. Chry. Christus aūt nō soluit quæstionem cōfestim, sed ad altiora mulierē trahit: de quibus non prius ei locutus est, donec confessa est quoniā ꝓpheta est, vt cùm multa certitudine audiat de cætero q̄ dicūtur. vnde sequitur: Dicit ei Ie. Mu. cre. mi. &c. Dicit autem, Crede mihi: quia vbiq; nobis opus est fide matre bonorū, quæ salutis est medicamētū, sine qua nihil magnorū est possidere: sed qui tentant, assimilanē bis qui sine naui pelagus tentant transire: qui parū quidem natare sufficiunt, vltra verò procedētes citò mergūtur. Aug. Meritò aūt iam præsente viro audit mulier, Crede mihi. Iam enim est in te qui credat, cœpisti adesse itellectu: sed nisi credideriris, non intelligetis. Alcui. Quòd autē dicit: Venit hora, tempus euangelicæ doctrinæ quod iam instabat dicit: quando ablata omni vmbra figurarū, veritas pura luce mētes credentiū illustratura erat. Chry. Superuacuum autem erat Christo docere ꝓpter quid patres in monte & Iudæi in Hierosolymis adorabant, ideo hoc tacuit. veruntamen reuerentiores Iudæos iudicauit, nō à loco, sed à mente. vnde subdit: Vos ado, quod nes. vos ado. quod sci. quia salus ex Iudęis est. Orig. Quod dico vos, quantū ad vocē, Samaritani quantū ad anagogen, qui erga scripturas alienæ sunt opinionis. Nos quoque quo ad verbū Iudæi, quo ad allegoriā verò ego verbū, qui verè secundū me conformati sunt, obtinentes salu-

Error Samaritanorum. tem ex dictis Iudaicis. Chry. Samaritani quidem quod nesciebant, adorabant: quoniā localem & particularem deum æstimabāt, nihil de eo plus imaginantes q̄ de idolis. Et ideirco cultū dei cum cultu dæmonū miscuerūt, Iudæi verò ab hac eruti erant suspicione: etenim orbis terrarū eum nouerant esse deū: ꝓpterea dixit, Nos ado. quod sci. Iudæis autē seipsum cōnumerat, secundū opinionem mulieris loquens, quasi propheta Iudæus existens. ideo dixit, Adoramus, cū tamen manifestū sit ꝙ ipse est qui ab omnibus adoratur. Per hoc autē ꝙ dicit: Quia sa. ex Iu. est, nihil aliud ostēdit, q̄ qđ orbi terrarū inde salutaria facta sunt. Scire em̄ deū, & idola detestari illinc principium habuit, & alia dogmata: sed ipsum quod est apud nos, à Iudęis orationis principiū habuit. Præsentiā etiam suam salutē vocat quā dicit ex Iudæis esse, secundū illud apostoli: Ex quibus Christus secundum carnem. Vide qualiter applaudit veteri testamēto quod radicē ostēdit bonorum, per omnia semetipsum non esse contrariū legi demonstrās. Aug. Multū igitur dedit Iudæis ex quorū persona dixerat, Nos adoramus quod sci. Sed nō ex persona Iudæorum reproborū, sed ex qualibus fuerāt apostoli, quales fuerāt ꝓphetæ, quales fuerant omnes illi sancti, q precia rerū suarū ad pedes apostolorū posuerunt. Chry. Sic igitur superabundantius vobis habent Iudæi ò mulier, in modo adora-

Adoratores veri qui sint. tionis: verūtamen & hic adorationis modus de reliquo finem habebit, vnde subdit: Sed ve. ho. & nunc est quādo veri adora. ado. pa. in spir. & ve. Quia enim ꝓphetæ ante longa tpa multa prædixerunt, ideo dixit: Et nunc est. Ne æstimes hāc talē esse prophetiā, q̄ post multum temporis impleatur: res iam instat, & in ianuis est. Dixit autē, Veros adoratores ad distinctionē falsorū, quoniam quidā sunt falsi adoratores, qui tēporalia & caduca quęrunt in oratione, siue qui contra hoc quod orant agere non cessant. Chry. Vel dicens, Veros, excludit cū Samaritanis Iudæos. Etsi enim Iudæi meliores essent, tamē futuris multò minores sunt tāquā figura veritate. Sunt igitur veri adoratores qui neq; loco circūcludūt dei cultorē, & deū in spū colunt. Orig. Vnde & Paul⁹ dicit: Cui seruio in spiritu meo. Bis aūt scribitur, Venit hora: & primo quidē non adest, & nunc est. In secundo verò dicitur: Et nunc est. & puto primū quidem notare adorationē præter corpus futurā in perfectione. Secundum verò eam q̄ fit in vita præsenti perfecta quantum licet humanā procedere naturā. Cùm ergo venerit hora qua dicit dn̄s, euitandus est mons Samaritanorum, & in Sion vbi est Hierosolyma adorandus est deus, q̄ ciuitas esse dicitā à Christo celsi principis. Et hæc est ecclesia vbi sacra oblatio, spirituales victimæ diuinis aspectibus offeruntur ab his qui legē spiritualē intellexerunt. Cùm autē venerit tēporis cōplementū, tunc neq̄ naquā pensandū verum cultū Hierosolymis. i. in præsenti ecclesia amplius pertractari. Neq; enim angeli apud Hierosolyma colūt patrē, sic & qui similitudinē nacti sunt Iudæorū melius q̄ hi qui sunt Hierosolymis colunt patrem. Cùm autē hæc hora euenerit, patri aliquis in filiū deputatur. Ea propter nō dictū est: Adorabitis deū, sed adorabitis patrē. Sed in præsenti colunt patrē in spiritu & veritate veri adoratores. Chryso. Dicit ergo hoc de ecclesia, in qua est vera adoratio & deo cōgrua. vñ subdit: Nam & pater tales quęrit qui adorēt eū. Et si olim volebat eos veteribus immorari, concessit eis figuram, hoc tamen fecit eis condescēdēs, vt per hoc ad veritatē inducantur. Orig. Si aūt pater quærit, per Iesum quęrit, qui venit quęrere & saluare quod perierat, quos eru diēs veros cultores effecit. Quòd aūt subdit: Spirit⁹ est deus, inde abstractū esse suspicor qđ ad vitā veram nos perducit. Nam & corporali vita viuificamur à spiritu.

Anagogica expositio.

Chry. Vel indicat qđ deus incorpore⁹ est, oportet igit̄ incorporeā eius culturā esse, hoc est per animā & intellectus puritatem nos ei offerre. vnde subdit: Et eos qui adorant eū in spiritu & veritate oportet adorare. Quia enim Iudæi animā quidē negligebant, multū autē circa corpus studiū faciebant id omnifariā purgātes: & ideo ait, quia non corporis mundatione, sed incorporeo qđ est in nobis, hoc est intellectu, quem dicit spiritū, deus incorporeus colitur. Hyla. 2. de tri. Vel cùm in spiritu, deum spiritū docuit adorandū, & libertatē ac scientiam adorātiū, & adorandi infinitatē ostendit: secundū illud apostoli, Vbi spiritus dn̄i, ibi libertas. Chry. In veritate autem oportet adorare, quia priora figura erāt. s. circuncisio, holocausta, & thymiamata: nūc autem totum est veritas. Theo. Vel quia multi putant se deū secundum spiritū. i. animā adorare non rectā opinionem de eo habētes vt hæretici, ꝓpter hoc addidit: Et veritate. Fortè etiā dicet aliquis ꝙ duas partes philosophiæ ꝙ secundū nos sunt, incitat in prædictis: actionē. s. & contēplationem, per spiritū naq; actiuum insinuat, secūdum illud apostoli: Qui spiritu dei agunt &c. per veritatem verò cōtēplatiuum. Vel aliter: Samaritanorū erat opinio ꝙ deus loco concluderetur, & ꝙ in hoc loco deū adorari oporteat. Contra quos dicit ꝙ veri adoratores non localiter, sed spiritaliter adorant, Iudæis verò omnia sub figura & vmbra erant, & ideo dicit ꝙ veri adoratores non in figura adorabunt, sed in veritate. quia enim deus spiritus est, spirituales adoratores quærit: quia verò veritas, veros. August. Quærebas montem fortè ad orandum, vt deo esses propinquior: sed ipse qui in altis ha-

Deus incorporeus probatur.

bitat, humilibus appropinquat. ergo descende vt ascendas. Ascensiones, inquit, in corde eius, in conualle plorationis quæ humilitatem babet in templo. Vis orare? in te ora, sed prius esto templum dei.

Dicit ei mulier: Scio quia Meßias uenit, qui dicitur Christus. Cùm ergo uenerit, ille nobis annunciabit omnia. Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum.

Chry. Mulier eorum quæ dicta sunt altitudine fatigata obstupuit: vñ sequitur, Dicit ei mulier: Scio quia &c. Aug. Vnctus Latinè, Græcè Christus est, Hebraicè Mesias est. Sciebat ergo quis eũ posset docere, sed iam docentem nondum agnoscebat: vnde subdit, Cùm ergo venerit, ille nobis &c. q.d. Modò Iudæi de templo contendunt, nos de mõte: cùm ergo ille venerit, & mõtem spernet, & templum euertet, & docebit nos, vt in spiritu & veritate nouerimus adorare. Chrys. Sed vnde erat Samaritanis expectare Christi aduentum? Moysi quidem suscipientes legem, ab ipsis Moysi literis hoc nouerant. Iacob enim de Christo prophetizans dixit: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. Sed & Moyses dicit: Prophetam vobis suscitabit deus de fratribus vestris. Orig. Siquidem non est ignorandum quòd sicut ex Iudæis surrexit Iesus, Christum se esse non solùm dicens, sed ostendens: sic ex Samaritanis quidam Dositheus nomine asserebat se fore Christũ qui prædicabatur. Aug. lib. 83. quæst. Fortasse autem vt intelligentibus indicaret quinque corporis sensus quinque virorum nomine significari, post quinque carnales responsiones quæ supra in litera patent, sexta responsione nominat Christum. Chry. Christus autem de reliquo mulieri reuelat seipsum. vnde sequitur: Dicit ei Iesus: Ego sum qui loquor tecum. Et quidem si circa principium boc mulieri dixisset, videretur ei ex vanitate loqui: nunc autẽ paulatim in memoriam Cbristi eam reducens, opportunè reuelauit seipsum: & quidem Iudæis quærentibus, Si tu es Christus, dic nobis palam: non manifestè seipsum reuelauit, quia non pro discendo quærebãt, sed pro iniuriando. Hæc verò ex simplici mente loquebatur.

Sẽs[*] quinque notãtur.

Et continuò uenerunt discipuli eius, & mirabantur, quia cũ muliere loquebatur. Nemo tamen dixit, quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier: & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & uidete hominem qui dixit mihi omnia quæcunque feci. Nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & ueniebant ad eum.

Chry. Expleta doctrina & conuenienter ad tẽpus discipuli occurrerũt: vnde dicitur, Et cõtinuò vene. &c. Admirabantur quidẽ superabundantẽ Christi mansuetudinem & humilitatem: quoniam ita perspicuus existens, sustinuit loqui cum tanta humilitate mulieri inopi & Samaritanæ. Aug. Quia. s. quærebat perditam, qui venerat quærere quod perierat, hoc illi mirabãtur. bonũ enim mirabantur, & nõ malũ suspicabantur. Chry. Sed tamẽ admirãtes nõ interrogauerunt causam: vnde subditur: Nemo tamen dixit ei &c. Erant eruditi discipulorũ ordinem obseruare, ita eum timebant & venerabantur, & nimirũ alibi videntur cõfidenter interrogare, quia ad eos pertinentia necesse habebant scrutari, hîc autẽ nihil ad eos pertinebat quod fiebat. Orige. Et ferè quidẽ quasi quodam apostolo ad ciues vtitur hac muliere: adeò eã inflammans per verba, vt amphora dimissa iret in ciuitatem relatura cõciuibus: vnde sequitur: reliquit ergo mulier, &c. Non curãs de corpore ac viliori propter vtilitatẽ plurium. Interest quoq; nostra omissis corporeis & neglectis satagere ad impartiendũ aliis de cõmodis acquisitis. Aug. Hydria autẽ græco nomine appellatur tanquã si aquariũ diceretur, quoniam græcè aqua hydor vocatur. Chry. Et sicut apostoli vocati dimiserunt retia, ita hæc dimittit hydriam & euangelistarum opus fecit: & non vnum tantũ vocat, sed ciuitatẽ integram. vnde sequitur: Et abiit in ciuitatem, & dicit illis &c. Orig. Conuocat quidẽ illos ad videndum hominẽ continentẽ verbũ supra hominẽ. Quæcunque autẽ fecit mulier, erat contuberniũ quinq; coniugum, & post illos conuersatio cũ sexto nõ proprio viro, quẽ deserens, & septimo adhærens lagenam dereliquit iam pudica. Chrys. Non verecundata autem est hoc dicere. Anima enim cũ ignita fuerit igne diuino, ad nihil eorũ quæ sunt in terra de reliquo aspicit, neque ad gloriam, nec ad verecundiam, sed ad vnã solam quæ detinet eam flammam. Volebat autẽ non ex propria annunciatione eos inducere, sed ex auditu proprio eos facere cõmunicatores doctrinæ Cbristi: vnde dixit, Venite, & videte hominẽ: nõ dixit, Venite & credite: sed, venite & videte, quod leuius erat. Nouerat enim manifestè quòd solũ gustãtes de illo fonte eadẽ paterentur quæ & ipsa. Alc. Paulatim autem venit ad prædicandũ Christũ, primò vocat hominẽ ne si diceret Christũ, auditores irascerẽtur, & nollẽt exire. Chry. Vñ etiã neq; manifestè annũciauit Christum, neque tamen totaliter siluit. sed dixit, Nũquid ipse est Christus? & ideo sermonẽ eius acceperunt. vnde sequitur: Exierunt de ciuitate &c. Aug. lib. 83. q̃st. Quòd autẽ relicta hydria discessit mulier, non negligẽter prætereundũ est: hydria enim amorem huius seculi significat, id est cupiditatem: qua homines de tenebrosa profunditate cuius imaginem puteus gerit, hoc est de terrena conuersatione, hauriunt voluptatẽ. Oportebat autẽ vt Christo credens seculo renũciaret, & relicta hydria cupiditatẽ secularẽ se reliquisse demõstraret. Augu. super Ioannem. Proiecit ergo cupiditatẽ & properauit annũciare veritatem, discant qui volunt euangelizare, vt prius hydriam ad puteum proiiciant. Orig. Facta etiam mulier receptaculum honestæ disciplinæ, ea quæ primitus sapiebat paruipendens deponit.

Vis diuini amoris.

Tropologica expositio.

Interea rogabant eum eius discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo manducare quẽ uos nescitis. Dicebant ergo discipuli adinuicem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius, qui misit me, ut perficiam opus eius.

Aug. Ierant discipuli eius emere cibos, & venerant quos Christo offerebant: vnde dicit, Interea rogabant eum eius discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Chry. Videntes enim eum fatigatũ ex itinere & æstu qui erat, rogabant eum vulgari eorũ voce. Neq; enim erat hoc temeritatis, sed amoris cura circa magistrũ. Orige. Arbitrantur aptum fore tempus ad prandiũ quod erat inter recessum mulieris ad ciuitatẽ, & aduẽtum Samaritanorum ad ipsum: non enim corã aliquo aduena sibi ppinquabãt escas. Ob hoc bene positum est, Interea. Theo. Dñs verò sciens quòd Samaritana totã ciuitatem ad eum traheret, boc discipulis significauit: vnde sequitur, Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quẽ vos nescitis. Chry. Hominũ salutẽ, hic cibum vocauit, ostẽdens quantũ desiderium habet nostræ salutis. sicut enĩ nobis cõcupiscibile est comedere, ita ei saluare nos. Tu verò intuere quòd non statim reuelat, sed vbiq; in q̃stionẽ immittit auditorẽ, vt incipiens q̃rere quod dicitur, & laborans cũ ampliori suscipiat desiderio. Theop. Dicit autem, quem vos nescitis. i. nescitis quòd cibũ voco salutem hominum: vel, nescitis quod Samaritani credituri sunt, & salui fient. Discipuli autẽ adhuc dubitabant: vnde sequitur, Dicebãt ergo discipuli adinu. Nunquid ali. attu. ei mandu. Aug. Quid mirũ si mulier illa nõ intelligebat aquam, ecce discipuli non intelligunt escam.

Modestia Christi mirabilis.

Designatur cibus spiritalis.

Exẽplum paupertatis ĩ Christo.

Chry. Et quidem assuetam reuerentiam & honorẽ magistro præbent ad se inuicem quidẽ loquẽtes, ipsum verò non præsumentes interrogare. Theo. In hoc autem quòd dicunt discipuli: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Cõsiderandum est quòd cibos ab aliis oblatos dñs suscipere solebat, non quòd alieno ministerio indigeret, qui dat escam omni carni, sed vt deferentes meritum consequerentur, simúlq; formam tradens non erubescere paupertatẽ, neq; graue putare ab aliis nutriri. proprium enim & necessarium est doctoribus, alios habere, ꝓcuratores ciborũ, vt ipsi de nullo curantes verbi ministrationẽ procurẽt solicitè. Aug. Audiuit domin° cogitationes discipulorum, & instruit eos vt magister, non per circuitum sicut mulierem, sed apertè: vnde sequitur, Dicit eis Iesus &c. Orig. Idoneus cibus filio dei eùm actor paternæ voluntatis efficitur, hoc velle in semetipso protestans quod erat in patre. Solus autẽ filius perfecti operis paternæ voluntatis est capax, cæteri verò sancti nil præter diuinã peragunt voluntatẽ. Plenam autem & integram facit dei voluntatẽ qui dixit, Meus cibus &c. Proprius enim cibus eius ostendiẽ. Quid autem sit velle patris, innuit sermo sequens: Vt perficiam opus eius. Siquidem simplicius quis asseret, quoniam opus est iussum mãdantis, puta si dicant ædificantes vel fodientes se perficere opus eius qui cõduxit eos, sed si per Christum perficitur opus dei, restat vt priusquam perficeretur erat diminutũ. Qualiter autẽ diminutum erat opus cùm esset dei? perfectio quidẽ operis, rationalis naturę est perfectio: ad hui° enim operis perfectionẽ cùm esset imperfectũ, verbum caro factũ accessit. Cùm enim quodãmodo homo perfect° fieret, ob trãsgressionem factus est imperfectus, & ideo missus est saluator, primò quidẽ vt perficiat voluntatẽ eius qui misit eum, secũdò verò vt cõsumet opus dei: vt quilibet perfectus fiat ad solidi cibi vsum. Theo. Opus etiã dei perfecit. s. hominem dei filius, nostrã naturam in seipso sine peccato ostendens in omni opere perfectã & incorruptã. Opus etiam dei. s. legem perfecit, quia finis legis Christus eam cessare faciens oĩbus q̃ in ea erant perfectis, & à corporali cultu in spiritalem reduxit. Orige. Mysticè autẽ post populi negocium, ac disciplinã distinctionis aquarum, consequẽs erat, & de cibo disceptare. Samaritana quidem petita potum, non habebat præbere Iesu dignum poculũ. Discipuli verò inuenientes humilia pulmenta apud alienigenas ei obtulerunt, rogãtes eum vt mãducaret. Et attende si forsan verentur ne verbum dei ꝓpriis non vigoratũ escis in eis deficiat. Quæcunq; ergo reperiunt discipuli, his iugiter proponũt verbum alere, vt corroboratũ atq; roboratum perseueret penes eos qui nutriunt ipsum. Quemadmodũ aũt corpora egentia cibo, neq; eisdem aluntur, neq; eadẽ quãtitas ciborũ cũctis sufficiens est: sic intelligendum est, & in his quæ sunt supra corpus. nam horũ hoc quidẽ plurimi, hoc autẽ paucioris indiget nutrimenti, dissimilis capedinis entia. Sed neq; qualitas alentiũ verborũ atq; intẽtionẽ contemplatiuarũ operationũ eadem congruit omnibus. Nam nuper geniti infantes rationale appetunt lac, perfectorum autem est solidus cibus. Veridicus est ergo Iesus, dicẽs: Ego cibum habeo mãducare quẽ vos nescitis. Semper enim qui præest infimis ac nequeuntibus eadem cum validis videre, hoc dicere potest.

Op° Christi quid sit

Exẽplum ex naturalibus.

Nónne vos dicitis quòd adhuc quatuor mẽses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, et videte regiones quia albæ iam sunt ad messem. Et qui metit, mercedẽ accipit: & congregat fructum in vitã æterna. Vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est verbum verũ: quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere quod vos nõ laborastis: alij laborauerũt, et vos in labores eorũ introiuistis.

Chry. Quæ sit voluntas patris de cætero interpretatur, dicens: Nõne vos di. ꝙ a. q. m. s. & mes. venit? Theo. Scilicet materialis. Ego aũt dico vobis, ꝙ messis intelligibilis adest: hoc ẽm dicebat propter Samaritanos veniẽtes ad ipsum, vnde subdit: Leuate oculos vestros, & videte regiones: quia albæ sunt iã ad messẽ. Chry. Rursus consuetis noĩbus ad maximorũ eos cõtẽplationem reducit. Regio ẽm & messis hic indicat multitudinem animarũ q̃ paratæ sunt ad prædicationis susceptionem, oculos autẽ hic dicit, & eos qui mentis, & eos qui corporis. Etenim videbant de reliquo multitudinẽ Samaritanorũ venientẽ. Has aũt præparationes hominũ, decenter regiones albatas vocat: sicut enim spicę cũ dealbatæ fuerint, ad messem sunt paratæ: ita & hi ad salutẽ sunt parati. Sed propter quid nõ manifestè dicit ꝙ præparati sunt hoĩes ad susceptionẽ verbi? Duarũ quidem occasionũ gratia: vnius quidem vt manifestior fiat sermo, & magis sub visum dicat quæ dicunẽ, alterius autẽ dulcior sit narratio, & permanẽtior eorũ q̃ dicunẽ memoria. Aug. In opus autẽ feruebat, & operarios mittere festinabat: vnde subdiẽ, Et q̃ metit, mercedẽ accipit, & congregat fructũ in vitam æternã: vt & qui seminat simul gaudeat, & qui metit. Chry. Per ea q̃ hic dicit diuidit terrena à celestib°: sicut ẽm suprà dixerat de aqua ꝙ qui bibit hãc aquã, nõ sitiet: ita hic dicit, Qui metit, congregat fructũ in vitã æternã. & iterũ, Qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. Prophetæ ẽm sunt qui seminant, sed nõ illi messuerunt, sed apostoli: quia ẽm infra dicet, ꝙ alius seminat, & alius metit: ne quis æstimet ꝙ prophetæ seminantes mercede priuenẽ, extraneũ quiddam inducit: & à sensibilibus alienũ: nã in rebus quidẽ sensibilibus si cõtingat alium seminare, & aliũ metere, non simul lætanẽ, sed dolent qui seminant quasi aliis laborantes, lætanẽ autẽ soli qui metunt, hîc autẽ non ita. Sed & si non metunt seminantes simul cum metẽtibus lætanẽ, quoniã in mercede cõmunicant. Aug. Disparis enim tẽporis labores habuerunt apostoli & prophetæ, sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt vitam æternam. Chrys. Ad hoc autem quod dixerat sermonem prouerbialem inducit: vnde subdit: In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, & alius qui metit. Hoc quidem vulgariter dicebatur, si quando alij labores sustinuerunt, & alij fructus metebant. Sed & hic sermo iste maximè habet veritatẽ quia prophetæ laborauerunt, sed vos fructus ex illorũ laboribus metitis. vnde subdit: Ego misi vos metere q̃d vos non laborastis. Aug. Quid ergo messores misit, non seminatores? Ibi ergo messores mittendi, vbi iam prophetæ prædicauerant. Legite labores illorum, & nõ in omnibus eorum laboribus est prophetia Christi: ergo iam in Iudæa messis parata erat, quãdo tot millia hominum precia rerum suarũ offerebant, & ad pedes apostolorũ ponentes expeditis humeris à sarcinis secularibus, Christum dominum sequebantur. De ipsa messe eiecta sunt pauca grana, & seminauerunt orbẽ terrarũ, & surgit alia messis quæ in fine seculi metenda est: ad quam metendã nõ apostoli, sed angeli mittenẽ. Messores (inquit) sunt angeli. Chry. Dicit ergo: Ego misi vos metere q̃d vos nõ laborastis. q. d. Vbi minor labor est, maior aũt delectatio ad hoc vos reseruaui: & quod laborios° erat, hoc fuit prophetarum. s. mittere semina. vnde subdit: Alij labo. & vos in labo. eorum introistis. Per hæc omnia vult ostẽdere, quòd prophetarũ volũtas erat, vt homines ad eũ accederẽt. Et hoc lex ordinabat, & propterea illi seminauerũt, vt hunc facerent fructũ. Ostendit etiã quòd ipse illos misit, & quòd multa est cogna-

Messis duplex describitur.

Merces prophetarum & apostolorũ

Allegorię mysteriũ.

Notula vtilis.

tio noui ad vetus testamentum. Orige. Vel aliter totũ: Qualiter quidem non est incõueniẽs hoc quod est, Leuate oculos vestros &c. allegorizare. Quòd aũt dicitur: Nõne vos dicitis, quoniã quatuor menses sunt, & messis venit, non secundũ allegoriã tractare? putamus ergo talia quædã esse in hoc ꝙ dicũt discipuli: Quatuor mẽses sunt, & messis venit. plurimi eñ discipulorũ verbi animaduertẽtes veritatẽ incõprehẽsibilẽ fore humanæ naturæ, quãdo coniecerunt aliã esse vitam à præsente, q̃ corruptioni quatuor elementorũ quasi quatuor mensium subiicitur putãt solũ post hanc vitam cognitionẽ esse veritatis. Dicunt igiť discipuli de messibus q̃ sunt terminus operũ ad veritatẽ conducentiũ, quia post instantẽ quaternitatem cõtingunt. huiusmodi aũt opinionem arguẽs velut nõ sanã (inquit) verbũ incarnatũ his qui talia suspicãtur: Nõnne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ego aũt hoc dico: Leuate oculos vestros. In pluribus locis scripturæ diuinæ hoc legitur iubẽte nobis verbo diuino extollere, ac sublimare cõsiderationes & cogitationes deorsum cõsistẽtes, nec valent erigi nisi eleuante illas Iesu. Nemo enim consistens in passionibus & viuens carnaliter, hoc propositũ seruat mandatũ: quapropter qui talis est, non videbit regiones si albæ sunt ad messem. Albescũt quidẽ regiones ad messem, cũ adest verbũ dei illustrans singulas regiones scripturæ fœcũdãs in eius aduentu: & etiã oĩa sensibilia sunt quasi regiones albæ paratę ad messẽ, pręsto existente leuãtibus oculis ratione q̃ de quolibet est, vt quisquis fulgorẽ prospiciat prosusæ vbilibet veritatis. Qui autẽ mittit prædictas messes, duplex habet in metendo emolumentũ: vnũ quidẽ, dum accipit præmium. vnde diciť: Et qui metit, mercedẽ accipit: quod arbitror dictũ causa futurarũ remunerationũ. Alterum quod sequiť, Et congregat fructũ in vitam æternã. Bonum habitũ quoddã denotat intellectus, qui est fruct⁹ ex ipsa speculatione ꝓueniens. Arbitror autẽ ꝙ in qualibet doctrina seminat quidẽ qui principia excogitat, quæ suscipientes alij ac perpetrãtes si quid noui potuerunt exprimere coniungentes fiũt suæ inuentionis gratia, posteris causa vt metendo quasi maturos fruct⁹ aggregent. Quantò aũt magis hoc in arte artium expedit contemplari? Siquidem seminãtes sunt Moyses & prophetæ præuenientes aduentũ Christi. Metentes autem sunt apostoli qui Christum susceperunt, & gloriã eius perspexerunt. Semen aũt erat tota ratio secundũ reuelationem mysterij tẽporibus præteritis obfuscati silẽtio: regiones autem. i. legales ac propheticæ scripturæ nõdum abluerant his qui aduentus verbi nequaq̃ extiterũt capaces. Quòd aũt simul serens & metens gaudeat, erit cũ priuatio mœroris & angustiæ in futuro fiet seculo, dum etiam Iesus transfiguraretur in gloria, simul cũ messoribus Petro, Iacobo, & Ioanne, Moyses & Elias satores pariter gaudent in videndo filij dei gloriã. Attende tamen si hoc quod dico aliàs & aliàs intelligi potest, propter aliã & aliã vitæ cõuersationem in qua homines iustificati sunt: vt liceat dicere aliũ quidem legis cultorem, aliũ verò euangelij: & tamen exultant simul dum idem finis ab vno deo per vnũ Christũ in vno spiritu sancto reponiť. Ad labores aũt ꝓphetarũ & Moysi aduenerũt apostoli, instruente Iesu metentes ac in horrea colligentes animę suæ intellectum in scripturis illo tum reconditum: & semper qui debitè capiunt disciplinam priorũ labores ad maiorem euidentiã trahunt, nõ tantùm laborantes sunt hi qui semina condiderunt.

Principia scientiarũ sunt semina.

Anagogica expositio.

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter uerbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cùm uenissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multò plures crediderunt propter sermonẽ eius. Et mulieri dicebant, quia iam non propter tuã loquelam credimus. Ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est uerè saluator mundi.

Orig. Postq̃ dicta sunt discipulis quæ tractata sunt, resumit scriptura de his qui venerant de ciuitate ad Iesum, & crediderãt per testimoniũ mulieris. Chry. Sicut autẽ in messe cũ facilitate fructus cõgregãtur, & in momento vno area manipulis repletur: ita & nũc fit, vnde diciť: Ex ciuitate aũt illa multi crediderunt &c. Considerabant eñ ꝙ nequaquã mulier gratanter eum admiratata esset, qui eius delicta redarguerat, nisi magnus quis esset, & excellens qui prædicabat ab illa. Sic ergo solo mulieris testimonio credentes, & nullũ signũ videntes exierunt, deprecantes Christũ vt apud eos maneret: & hoc est quod sequiť, Cũ ergo venis. ad il. Samari. rogauerunt eũ vt ibi maneret. Iudæi verò miracula vidẽtes nõ detinuerunt eum apud seipsos, sed omnia egerũt, vt à regione eorũ eum abiicerẽt. Nihil eñ liuore & inuidia deterius, nihil inani gloria difficilius: q̃ infinita corrumpere cõsueuit bona. Et quidẽ Samaritani volebant eum semper secũ detinere: ipse autẽ hoc non sustinuit, sed solũ mansit ibi duobus diebus post hæc, qđ subdiť: Et mãsit ibi duos dies. Orig. Nõ incõgruè autẽ aliquis illud obiiciet, quomodo rogat⁹ saluator cũ Samaritanis manet, qui iussit ciuitatẽ Samaritanorum non ingredi? Palã enim quoniã & discipuli eius cũ eo ingressi sunt. Ad quod dicendũ ꝙ in viam gentiũ pergere, est imbuť gentili dogmate, & in illo ambulare. Ciuitatẽ verò Samaritanorũ intrare, est acceptare falsã doctrinã recipiẽtium legales, ꝓpheticos, euãgelicos, & apostolicos sermones. Cũ autẽ deseruerint propriã doctrinã, & venerint ad Iesum, licet cũ eis manere. Chry. Et Iudæi quidem etiã signis visis incorrecti manserunt, hi autem & sine signis multã circa eum fidẽ demõstrauerunt: solũ enim verba audierũt. vnde sequiť: Et multo plu. credi. propter sermonem eius. Cuius igitur gratia hæc verba non dicunt euangelistæ? vt discas quoniã multa magnorum transcurrerunt, à fine verò totum ostenderũt: suasit enim toti ciuitati per ea q̃ dicta sunt. Vbi aũt auditores non persuadenť, tunc euangelistæ coguntť dicere ea quæ dicta sunt, ne quod est ex indeuotione auditorum imputet quis defectui prædicantis. Ipsi autem discipuli Christi iam facti magistrã repulerunt, vnde sequitur: Et mulieri dicebant, quia iam non propter tuã loquelã cre. Ipsi enim audiuimus &c. Vide autẽ qualiter confestim intellexerunt ꝙ orbem terrarũ liberare venerat: & quòd ad cõmunem salutem veniens non debebat in Iudæis suã cõcludere prouidentiã, sed vbiq; seminare sermonẽ. Dicentes etiam quòd est saluator mũdi, ostenderunt quòd mũdus perditus erat in magnis malis existens: & quidem venerunt saluare prophetæ & angeli, sed hic est verè saluator, qui salutem tribuit, non solùm temporaneã, sed æternã. Vide etiã qualiter audientes mulierẽ dubitanter dicentẽ, Nunquid hic est Christ⁹? non dixerunt hi, Quoniã nos suspicamur, sed quoniam scimus: & non simpliciter, sed quoniã hic est verè saluator mundi, nõ quasi vnum ex multis Christum cõfitentes, solùm verba audierant, & hoc dixerunt, quod dicere habebãt, si miracula multa & magna vidissent. Orige. Cæterum si meminimus prædictorum, non difficile est coniicere quomodo cùm repererint verbum syncerum alias disciplinas relinquunt quasi dogmatũ ciuitatem, de qua egredientes salutiferè credunt: & puto studiosè protulisse Ioannem, cùm non dixit: Rogabant eũ Samaritani intrare tantùm Samariam vel ingredi ciuitatem: sed etiam ibi manere. Manet nanque Iesus penes

Liuoris dẽ testatio.

Christus orbi aduenit salutifer.

deprecantes:& præsertim quoties qoi precãtur,exeunt ciuitatẽ & versus eum veniunt. Augu. Manet apud eos biduo,hoc est dat illis duo præcepta charitatis. Orige. Neque enim capaces erãt tertiæ diei eius, nõ enim erãt auidi miraculosum quid cernere, quale qui fuerant in Chana Galilææ post triduũ cũ Iesu cõniuantes. Initiũ autem credendi multis fuit mulieris verbũ.nõ enim sic per seipsum verbũ cõficitur,illuminans capientẽ,velut cùm alterius dicto sibi testimonium perhibetur. Aug. Sic ergo Christũ cognouerunt. Primò per famã,postea per præsentiam:sicut agitur hodie cũ eis qui foris sunt, & nondũ sunt Christiani: Christus nuntiatur per Christianos amicos,tanquã illa muliere,hoc est ecclesia nuntiante ad Christum veniunt: credũt per istam fœminã & multo plures,& firmius in eo credunt, quoniã verè ipse est saluator mundi. Ori. Impossibile est nanq; eandem circa intellectũ fieri passionem vidẽti, & ei qui per videntem instruitur: magísque est per spem ambulare, quàm per fidem. vnde hi nõ solũ testimonio hominis, sed ob ipsam quoque veritatem credunt.

Allegoricus intellectus.

Post duos autẽ dies exiit inde, et abiit in Galilaeam: ipse enim Iesus testimonium perhibuit,quia propheta in sua patria honorem non habet. Cùm ergo venisset in Galilaeam, exceperũt eum Galilaei,cùm omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.

Alcui. Post biduũ quod fecit in Samaria,abiit in Galilæam vbi nutritus fuerat. vnde dicitur: Post duos autẽ dies &c. Aug. Mouet autẽ nos,cur euãgelista dixerit cõsequẽter: Ipse enim Iesus testimonium perhibuit,quia propheta in sua patria honorem nõ habet. Magis enim videtur attestari potuisse,q̃ propheta in patria sua honorẽ nõ habet,si contẽneret pergere in Galilæam,& in Samaria remãsisset. Hoc ego sentio:in Samaria biduum fecit,& crediderunt in eum Samaritani:tot dies fecit in Galilæa. & non crediderunt in eum Galilæi:& propter hoc dicit,quòd propheta in patria sua honorem nõ habet. Chryso. Vel aliter: Ideo hoc adiectum est,quia nõ Capharnaum abiit,sed in Galilæam & in Chana, vt infra dicetur:ego enim patriã eum hîc æstimo dicere Capharnaum,quoniam autẽ nõ potius est illic honore,audi eum dicentẽ: Et tu Capharnaum quæ vsque ad cælũ exaltata es,vsque ad infernũ descẽdes. Dicit autẽ hic patriã propriam in qua videtur plus cõuersatus. Theo. Vel aliter: Quia dñs exiens de Samaria venit in Galilæã, ne aliquis dubitaret & quæreret,qua de causa non semper in Galilæa maneret: dicit quòd propter hoc nõ manebat in Galilæa,quia nullũ ibidẽ recipiebat honorem: quod ipse testatus est,dicẽs:quia propheta in sua patria non habet honorem. Orig. Perscrutanda est autem huius dicti sentẽtia. Patria siquidẽ prophetarum in Iudæa erat:& est nõ ignotũ quòd honorẽ à Iudæis nequaquã sunt cõsecuti:iuxta illud, Quemnam prophetarum nõ persecuti sunt patres vestri? Mirãda etiam occurrit huius decreti veracitas, cũ peruenerit non tantum ad sanctos prophetas vilipensos à propriis, & ipsum dominũ nostrũ:sed protẽsa sit etiã in quosdã prophetiæ sequaces cõtẽptos à suis ciuib⁹ & ad mortẽ deductos. Chrys. Quid igit? nónne videmus & apud suos multos in admirationẽ deductos?ita quidem,sed ab his quę rarò cõtingunt,nõ oportet talia pronũtiari. Sed & si in propria patria aliqui honorãtur,multo magis in aliena. Consuetudo enim facile homines cõtemptibiles facere cõsueuit,quando igitur venit in Galilæam, susceperunt eum Galilæi. Vnde sequitur, Cùm ergo venis. in Ga. exce. eũ Ga. Vides quoniam qui mali dicebantur,hi maximè ad Christum accedere inueniuntur. Nã propter Galilęos dicitur, Interroga & vide quoniã propheta ex Galilæa non surrexit:propter Samaritanos autẽ improperabant ei,Samaritanus es, & dæmoniũ habes. Sed ecce Samaritani & Galilæi credunt in cõfusionem Iudæorũ. Inueniuntur autem & Galilæi Samaritanis meliores: nam illi quidem à mulieris crediderunt verbis, hi verò videntes signa quæ faciebat. vnde sequitur: Cũ omnia vidissent quæ fe. Hiero. in die festo. Orige. Quòd enim dñs eiicit de tẽplo vendẽtes oues & boues,tam grande reperitur,vt his moti Galilæi reciperent dñm, cõsiderantes mirãtésque maiestatẽ eius:nõ enim minor potẽtia eius ostenditur in his,q̃ vt cæci videant, audiántque surdi. Aestimo verò ne hæc sola ipsum tunc fecisse;sed & alia signa. Bed. Sed vnde data est eis videndi occasio,ostẽdit subdens: Et ipsi enim venerant ad diem festũ. Mysticè autẽ intimatur quòd gentibus in fide à duobus præceptis charitatis cõsolidatis,Christus circa fines mũdi reuertetur ad patriam.i.ad Iudæos. Orig. Expedit autem Galilæam.i.transmigrantem festare Hierosolymis, vbi est templũ dei, & videre singula quæ peragit ibi Iesus. Hoc enim est principiũ,vt Galilæi recipiant dei filium euntem ad ipsos:alioquin vel non recepissent illum,vel etiam ipse nondum ipsis præparatis ad eius receptionẽ adeò propè venisset ad eos.

Galilæorũ obstinatio.

Consuetudo reddit cõtemptibiles.

Allegorica expositio.

Venit ergo iterum in Chana Galilaeae,ubi fecit aquam uinum. Et erat quidam regulus,cuius filius infirmabatur. Hic cùm audisset quia Iesus adueniret à Iudaea in Galilaeam,abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa et prodigia uideritis, nõ creditis. Dicit ad eum regulus: Domine,descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Iesus: Vade,filius tuus uiuit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus,et ibat. Iam autem eo descendente,serui occurrerunt ei,et nuntiauerunt,dicentes,quia filius eius uiueret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua melius habuerat. Et dixerunt ei,quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater,quia illa hora in qua dixit ei Iesus, Filius tuus uiuit:et credidit ipse, et domus eius tota. Hoc iterum secundum signũ fecit Iesus,cùm uenisset à Iudaea in Galilaeam.*

*Capharnaum.

Chry. Primò quidẽ dñs vt suprà dictũ est in Chana Galilææ venerat vocatus ad nuptias. Nunc autẽ ad eos vadit,vt magis eos attrahat spõte ad eos veniens propria patria dimissa: & vt fidẽ à priori miraculo in eis initiatũ fortiorẽ faceret propter suam præsentiã. Aug. Ibi enim quando aquã in vinum conuertit, crediderunt in eum discipuli eius: & vtique plena domus erat turbis cõuiuantium:& factũ est tã magnũ miraculũ, & nõ crediderunt nisi discipuli eius:& ideo hãc ciuitatẽ modo repetiuit.s.vt qui per priora nõ crediderant, modò credãt. Theo. Rememorat autẽ nobis euãgelista miraculũ perpetratũ in Chana Galilææ de aqua conuersa in vinũ,vt augeret Christi præconium: quia Galilæi nõ solũ propter miracula Hierosolymis facta, sed & ꝓpter ea quæ apud ipsos facta erant receperunt Iesum, simúlque vt ostẽderet quòd regulus credidit propter miraculũ in Chana perpetratũ, quãuis eius nõ perfectè cognouerit dignitatẽ. vnde sequitur: Et erat quidam regulus,cuius filius infirmabatur Capharnaum. Orig. Putabit autem aliquis regis Herodis hunc esse regulũ:& aliquis asserit hunc esse de familia Cæsaris, exercentẽ tunc temporis aliquid in Iudæa:neque enim dicitur q̃ Iudæus fuerit. Chry. Regulus autẽ dicitur,aut quasi generis existẽs regalis,aut dignitatẽ aliquã prĩcipatus habẽs, aut quia sic vocabatur. Igitur quidẽ hunc eundem esse existimant centurionẽ,qui est apud Matthæum. Ostẽditur autem alius esse ab eo: nam ille quidem Christũ volentem ire ad suam domum rogat remanere:hic autem & nihil tale promittentem ad domum trahit. Et ille quidẽ ad Iesum

Regulus quis sit.

Iesum de monte descendentem Capharnaum intrauit, hic autem ad Iesum io Chana veniẽtẽ accessit. Et illius quidem puer à paralysi detinebatur, huius autem filius à febre. De hoc ergo regulo subditur: Hic cũ audis. qoia Iesus aduc. à Iud. in Gal. abiit ad eũ, &c. Aug. Qui rogabat nónoe credebat? Quid à me expectas audire? dñm interroga quid de illo senserit. Sequitur enim: Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi sig. & prodi. vide. oon cre. Arguit hominem in fide tepidum, aut frigidũ, aut omnioo nullius fidei: sed tẽtare cupientem de sanitate filij sui, qualis esset Cbristus, qoid esset, quãtum posset. Prodigium qoidẽ appellatũ est quasi porrodiciũ quod porrò dicat, porrò significet, & futurũ aliquid portẽdat. Aug. de cõ. euan. Adeò autẽ dominus supra omnia mutabilia vult mentẽ credẽtis attollere, vt nec ipsa miracula quæ quãuis diuinitus de motabilitate corporũ fiunt, à fidelibus quæri velit. Greg. Sed mementote etiam quæ petiit, & apertè cognoscetis quia in fide dubitauit. Popòscit oãque vt descẽderet & saoaret filium eius, vode sequitur: Dicit ad eũ regulus: Domioe, descẽde, &c. Minus itaq; in illũ credidit, quem non putauit posse salotẽ dare nisi præsens esset & corpore. Chry. Audi etiam qualiter adhuc terrenè Christũ tradit, quasi nõ posset eũ post mortẽ suscitare. si autẽ ooo credeos venit & rogauit, nil mirabile. Cõsueuerunt enim patres ex multo amore non solũ medicis loqui de qoibus confiduot, sed de quibus nõ cõfidũt, nihil volẽtes prætermittere eorũ quæ ad salutẽ ptioẽt fiiliorũ. si tamẽ valde crederet Cbristi virtutẽ, nõ neglexisset etiã io Iudæã ire. Greg. Sed dominus qui rogatur vt vadat, qnia non desit vbi inuitatur indicat: solo iussu salutẽ reddidit, quia volũtate omnia creauit. vnde sequitur: Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus viuit. Hic superbia oostra retunditur qui in homioibus oon naturã qua ad imaginẽ dei facti sunt, sed honores & diuitias veneramur. Redemptor verò ooster vt ostẽderet quoniam quæ alta suot bomioibus, sanctis despicienda soot: & quæ despiciẽda sunt homioibus, despiciẽda nõ sunt sanctis. Ad filiũ reguli ire noluit, ad seruum cẽrurionis ire paratus fuit. Chrys. Vel ali. Illic quidem fides cõfirmata erat, idcirco & promisit ire, vt discamus viri deuotiooẽ: hic aotẽ adhuc imperfectus erat, & nõdum nouerat manifestè ꝙ absens curare poterat: vñ ex hoc ꝙ ooo accedit Iesus, hoc addiscit. Sequitur eoim: Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat. Nõ tamen integrè oeque sanè. Orig. Ostenditur autẽ eius dignitas & officiũ ex boc, quòd seruiẽtes illi occurrunt. vnde sequitur: Iam autem eo descendente serui occurrerunt ei, &c. Chry. Qui qoidẽ obuiaueruot, nõ vt annuntiarent solũ, sed quasi æstimantes de reliquo superfluam esse Cbristi præsentiã quẽ credebant accedere. Qoòd autẽ regulus noo integrè credidit, oeque saoè, ostenditur ex boc quod sequitur: Ioterrogabat ergo boram ab eis in qua melius habuerat. Volebat enim scire vtrũ quasi casu vel ex præcepto Christi boc factũ esset. Sequitur: Et dixerũt ei, quia heri bora septima reliquit eum febris. Vide qualiter miraculum maoifestũ est: nõ enim simpliciter, neq; vt contingit à periculo liberatus est, sed repentè & simul: vt appareat non esse ex naturæ cõsequẽtia qnod fiebat, sed actione Christi. vnde sequitur: Cog. er. pa. quia illa bora erat in qna dixit ei Ies. Filius tuus vi. & cre. ipse, &c. Aug. Si ergo propterea credidit quia nuntiatum est ei ꝙ filius eius esset sanus, & cõparauit horã ountiantiũ horæ prænuntiãtis: quãdo rogabat, nondũ credebat. Beda, Vnde datur intelligi & in fide gradus esse, sicut & in aliis virtutib⁹, quibus est initiũ, incrementum, atque perfectio. Huius ergo fides initium babuit, cùm filij salutẽ petiit: iocremẽtum dũ credidit sermoni domini, dicẽtis: Filius tuns viuit. Deinde perfectiooẽ obtinuit, oũtiantibus seruis. Aug. Ad solũ sermooẽ crediderũt plures Samaritani. Ad illud miraculũ sola illa domus credidit, vbi est factũ. vode subdit euãgelista: Hoc iterũ secũdũ signũ fecit Iesus, cũ veoisset à Iudæa in Galilæã. Chry. Non sine causa hoc adiecit, sed ostendens quoniã secũdo signo facto, nondũ ad altitudinẽ Samaritanorũ oullom signũ videntiũ Iudæi peruenerũt. Orig. Amphibologiã autẽ cõtinet præsens dictũ, voo eñ modo denotat ꝙ Iesus veoiẽdo à Iudæa in Galilæã duo fecit miracula, quorũ secundũ est factũ erga filiũ reguli. alio modo sic: Duobus existentibus signis quæ Iesus io Galilæa exercuit, secundũ egit veniẽa à Iudæa io Galilæã, & bic sensus verus est. Mysticè aotẽ per hoc quòd Iesus bis in Galilæam accedit, binus saluatoris aduentus io mundũ ostenditur: primus quidẽ misericordiæ, vt vino facto cõuiuas exhilaret: secundũ verò vt filium reguli ad mortẽ penè deductum suscitet. i. populũ Iudæorũ qui post plenitudinem gentium accedet saluandus in fine. Magnus autẽ rex regũ est qui cõstitutus esse à deo in monte Sion sancto eius, buius qui viderunt diẽ, & gauisi sunt, reguli dinoscũtur. Arbitramur igitur regulũ, esse Abrahã: ægrotũ verò filiũ eius, Israeliticũ genus debilitatum erga cultũ diuinõ: & ideo incaloit ignitis spiculis inimici, vt proiode febrire censeatur. Apparet aũt ꝙ præcedentibus sanctis postꝙ carois exueront amictũ populus fuit curæ: vnde legitur in Machabeis post mortem Hieremię, Hic est Hieremias propheta dei, qui plurimũ orat pro popnlo. Abrahã igitur obsecrat adiuuari à saluatore populũ iofirmum. & quidẽ potestatis verbũ de Chana prodit, vbi dictũ est, Filius tuus viuit. Sed verbi efficacia in Capharnaũ agitur. nam ibi filius reguli curatus est quasi io agro consolationis morãs, quod significat genus quoddã debiliũ, ooo tamen omnino fructibus priuatorũ. Illud aũt, Nisi signa & prodigia vi. nõ cre. dictũ illi refertur ad multitudinẽ filiorũ suorũ, & ad ipsum quodãmodo. sicut eñ Ioannes expectabat datũ sibi signũ. s. super quẽ videris spiritũ descendentẽ: sic & præmortui sancti aduentum Cbristi in carnẽ, & sigois & prodigiis manifestũ expectabãt. Habebat aũt hic regulus oõ solum filiũ, sed etiã seruos, per quos significãt maneries quædã mious bene & infirmè credentiũ: nec à casu hora septima deserit filium febris: nam septenarius oumerus est quietis. Alcu. Vel quia per septiformẽ spiritũ est oĩs remissio peccatorum. Septeoarius eñ in tria & quatuor diuisus significat sanctã trinitatẽ io quatuor anoi tẽporibus, io quatuor mundi partibus, io quatuor elementis. Orig. Possont quoq; significari duo aduẽtus Christi verbi ad animam: primus quidẽ ex facto vino ꝓbens animę gaudiũ spiritualis cõuiuii, secũdus verò oẽs lãguoris ac mortis reliquias amputãs. Theo. Regulus aũt est oĩs homo, nõ solũ qui regi voiuersorũ propioqous existit secundom animã, sed quia & ipse super oĩa principatũ sumpsit, cuius filius. i. mẽs febricitat voluptatib⁹ prauis & desideriis. Accedit aũt ad Iesum & deprecatur vt descendat, id est vt condescẽsu misericordiæ vtatur, & parcat peccatis priusꝙ à voluptatũ infirmitate mortificetur. Sed dñs dicit: Vade. i. profectũ continuũ circa bonnm ostendas: & tuoc filius tuus viuet. Si autẽ ambulare cessaoeris, mortificabiĩ tibi intellectus circa boni operationẽ.

Prodigij ratio.

Remissio peccatorũ signatur septenario.

CAPVT V.

Post hæc erat dies festus Iudæorum: Et ascendit Iesus Hierosolymã. Erat autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur hebraicè Bethsaida, quinque porticus habẽs. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem do-

mini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui primus descendisset in piscinā post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunq; detinebatur infirmitate. Erat autē quidā homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cùm uidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum tēpus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem nō habeo, ut cùm turbata fuerit aqua mittat me in piscinam. Dum uenio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabbatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabbatum suum, & ambulabat. Erat autē sabbatum in die illo. Dicebāt ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabbatū tuū. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, tolle grabbatum tuum & ambula. Interrogauerunt ergo eū: Quis est ille homo, qui dixit tibi tolle grabbatum tuū, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco.

Aug. de con. euan. Post miraculū in Galilæa factō, inde Hierosolymā redit: vnde dicit: Post hæc erat, &c. Chr. Mihi videtur quòd erat dies festus Pentecostes, ascēdit autem Iesus Hierosolymā semper in festis diebus, vt cū eis dies festos faciens nō videatur legi contrarius, & ob hoc multitudinē simplicē per signa & doctrinam attrahat. maximè enim in dieb⁹ festis hi qui iuxta positi erāt concurrebant. Sequitur: Erat au. Hiero. proba. &c. Alc. Probaton græcè ouis dicitur, probatica ergo piscina pecuaria dicitur, vbi sacerdotes cadauera hostiarū abluebāt. Chr. Decebat quidē baptisma dari peccata purgās, cuius imago præscripta fuit in piscina, & in aliis plurib⁹: & primū quidē dedit deus aquā expurgantem corporū sordes & inquinationes non existentes, sed opinatas, puta eas quæ à funere, & quæ à lepra, & ab aliis talibus: deinde infirmitates diuersas per aquas facit solui, vnde sequitur: In his iace. mul. lang. &c. Volēs enim deus propinquius adducere ad baptismi donum, non adhuc inquinamenta solū mundat, sed etiam ægritudines sanat. sicut enim ministri qui prope regem sunt, his qui sunt à longè clariores sunt: ita & in figuris fit. Nō autem simpliciter sanabat aquarū natura, semper enim hoc fieret, sed in angeli descēsione. vnde sequitur: Angelus autem domi. descendebat, &c. Sic enim & in baptizatis nō simpliciter aqua operatur, sed cū spiritus sancti susceperit gratiā, tunc omnia soluit peccata. Angelus enim descēdens turbabat aquam, & sanatiuā imponebat virtutem: vt discant Iudæi, quoniam multò magis angelorum dominus omnes ægritudines animæ sanare potest: sed tūc quidem infirmitas impedimentū volenti curari fiebat. Subditur enim: Et qui prior descen. in pisci. &c. Nunc autem vnusquisque accedere potest, non enim angelus est qui turbat aquā, sed angelorū domin⁹ qui omia operatur: sed & si orbis terrarū vniuersus veniat, gratia non consumitur, sed similis manet. Sicut enim solares radij per vnamquanque illuminant diem, & non consumuntur, neq; à multa largitiōe minor fit solis lux: ita & multò amplius spiritus sancti actio in nullo minuitur à multitudine eorum qui potiuntur ea. Hoc autē fiebat. s. vt vnus tantum post motionem aquæ sanaretur, vt qui didicerant quoniā in aqua ægritudines corporis sanabantur, in hoc per multum tempus exercitati facilè crederent, quod & ægritudines animæ aqua sanare potest. Aug. Plus est autem quòd Christus vitia sanauit animarum, quàm quòd sanauit languores corporum moriturorū: sed quia ipsa anima non eum nouerat à quo sanāda erat, & oculos habebat in carne vnde facta corporalia videret, & nondū habebat in corde vnde deum latenter cognosceret, fecit quod videri poterat, vt sanaretur vnde videri non poterat. Ingressus est locum vbi iacebat multitudo languentium, de quibus elegit vnum vt sanaret, de quo subditur: Erat au. qui. homo, &c. Chry. Nō autem cōfestim eū à principio sanauit, sed primū eū familiarem sibi facit, per interrogationē futuræ fidei faciens viam. Non autem expetit fidem, vt in cæcis fecit, dicēs: Creditis quia possum hoc facere? quia hic nondum nouerat eum manifestè quis esset. Nam illi quidem ex aliis eius virtutem cognoscētes, conuenienter hæc audierāt. Alij verò nondum eum cognoscētes, sed per signa eum cognitori post miracula requirunt de fide. vnde sequit: Hunc cū vidis. Iesus iacen, & cogno. &c. Non hoc quærit vt discat, hoc enim superfluum esset, sed vt ostenderet istius patientiam, qui triginta & octo annos habens, per vnumquenque annū eripi ab ægritudine expectans assidebat, & nō desistebat. Et vt cognoscamus propter quam causam dimittens alios ad hunc venit: & nō dicit, Vis te curabo? nōdum enim aliquid magnum imaginabatur ille de Christo, non autem turbatus est ad interrogationem, neque dixit iniuriari mihi venisti? quādo interrogas si volo sanus fieri, sed mansuetè respondet. Sequitur enim: Respon. ei lang. Domine, homi. nō habeo, &c. Nō nouerat quis esset qui interrogabat, neq; quòd curaturus esset eum. Opinabatur autem fortasse vtilem sibi fore Christum ad mittendū eum in aquā, sed Christus ostendit quod verbo omnia potest facere. vnde sequitur, Dicit ei Iesus: sur. tol. grab. tuum, & ambu. August. Tria dixit, sed surge non operis imperium fuit, sed operatio sanitatis. Sano autem duo imperauit. Tolle grabbatum tuum, & ambula. Chry. Intuere diuinæ sapiētiæ superabundantiam: non solùm sanat, sed & lectum portare iubet: vt & credibile faceret miraculum, & nullus existimet phantasiā esse quod factum est. Nō enim nisi certissimè & vehementer compacta essent membra, lectulum ferre possent. Audiēs autem lāguidus, quoniam cum potestate & velut iubens dixit: Surge, tolle grabbatum tuum: non derisit, dicens: Angelus descendit, & turbat aquam, & solum vnum curat. Tu autem homo existens, ex solo præcepto speras te magis angelis posse: sed audiuit, & non discredidit ei qui iussit, & sanus factus est. vnde sequitur: Et sta. sa. fa. est. ho. &c. Bed. Multum quippe inter sanationē domini, & quæ à medicis infertur distare probatur: hæc videlicet voce iubētis, & mox impletur, illa verò per multa tēporis interualla aliquoties perficitur. Chrys. Igitur mirabile quidem est hoc, quæ autem sequuntur, multò maiora erunt. Nam in initio quidem nullo molestante suaderi non ita mirabile est, sicut quòd post insanientibus Iudæis & accusantibus Christo obediuit, vt ostēdit euangelista consequēter dicens: Erat autem sabbatum, &c. Dicebant ergo Iudæi, &c. Aug. Non calumniabantur dominū, quia sanū fecerat sabbato, quia eis respondere posset, quia si cuiusquam iumentum in puteum cecidisset vtique die sabbati erueret illud & saluaret: sed qui portabat grabbatum suū. quasi dicant: si sanitas non erat differenda nunquid & opus fuerat imperandum? sed ille authorem sanitatis suæ obiiciebat calumniatoribus. vnde sequitur: Respō. eis, qui me sanum fe. il. mihi dixit: Tol. grab. tuū, & ambula. q. d. quare non acciperem iussionem à quo acceperam sanitatem? Chry. Nimirum si malignari vellet, poterat dicere: Si crimē est, accusare eum qui iussit, & deponam lectulum: sed & curationem vtique occultasset. Etenim sciebat non ita eos esse morsos ex sabbati solutione, sicut ex infirmitatis sanatione: sed neque hoc occultauit, neque veniam petiit, sed clara voce beneficiū confessus est: illi verò malignè interrogauerunt, vnde subditur: Interrogauerunt ergo eum, quis est ille homo qui dixit tibi, Tol. grab. tuum, & ambula? Non dicunt,

Iesus interest festis diebus.

Figura baptismi.

Gratia spiritus s. largissima.

Interrogatio dispensatiua.

Claritudo miraculi.

quis est qui fecit te sanum? sed in medium inducunt id quod transgressio æstimabatur. Sequitur: Is autem qui sanus fuerat effectus nesciebat quis esset. Iesus autem declinauit à tur. const. in loco. Et primū quidē vt eo absente testimonium insuspicabile fieret. Qui enim adeptus fuerat sanitatē, idoneus erat beneficij testis. Demū vt non plus faceret furorem illorū accendi. Solus enim visus eius cui inuidetur, non paruā inuidentibus immittit scintillā, propterea discedens permisit ab ipsis suum factū examinari. Quidā æstimāt hūc paralyticū esse eū, qui in Matthæo positus est: sed nō est. Ille enim multos habebat sui curā habentes, & eū ferēres: hic autē nullū. Sed & locus vtrorūq; diuersus est. Aug. Si quidem mediocri corde & humano ingenio consideremus hoc miraculū facientē, quod ad potestatem pertinet, non magnum aliquid fecit: quod ad benignitatē, parū fecit. Tot iacebāt, & vnus curatus est, cū posset vno verbo omnes erigere. Quid ergo intelligendū est, nisi quia potestas illa & bonitas magis agebat quid animæ in factis eius pro salute sempiterna intelligerent, q̄ qui pro tēporali salute corporis mererentur. In illis enim factis quicquid tēporaliter sanatū est in mēbris mortalib⁹ in fine defecit: anima quæ credidit, ad vitā æternā transitū fecit. Piscina illa & aqua illa, populū mihi videtur significasse Iudæorū: significari enim populus nomine aquarum, apertè nobis indicat Apocal. Ioānis. Bed. Bene autē piscina probatica fuisse describitur. Ille enim populus ouis nomine significatur, secundū illud psalmi: Noa populus tuus, & oues gregis tui. Augu. Aqua ergo illa. i. popul⁹ ille quinq; libris Moysi tāquā quinq; porticub⁹ claudebatur, sed illi libri prodebāt, languidos non sanabant. Lex enim peccatores conuincebat, non absolue bat. Bed. Deniq; multa genera languentiū in eadē iacue rūt: cæci. s. qui scientiæ lumine carent: claudi, qui ad ea quæ iubentur implenda vires non habent: aridi, qui supernæ dilectionis pinguedine carēt. Aug. Venit autem Christus ad populū Iudæorum, & faciendo magna, docēdo vtilia, turbauit peccatores. i. aquam præsentia sua, & excitauit ad pasionē suā, sed latens turbauit. Si enim cognouissent, nūquā dominū gloriæ crucifixissent. Subitò enim videbatur aqua turbata: & à quo turbabatur, nō videbatur. Descēdere ergo in aquā turbatā, hoc est humiliter credere in domini pasionē. Ibi sanabat vnus significās ecclesiæ vnitatē: postea quisquis venerit, non sanabatur: quia quisquis præter vnitatē fuerit, sanari nō poterit. væ illis qui oderit vnitatē, & partē sibi faciunt in hominibus. Habebat autē 38. annos in infirmitate qui sanatus est, hic enim numerus ad languorē pertinet magis quàm ad sanitatem. Quadragenarius enim numerus sacratus, nobis in quadā perfectione cōmendatur, quia lex in decē præceptis data est: & prædicāda erat per totum mundum, qui quatuor partibus commēdatur. Denarius autem per quatuor multiplicatus ad quadragenariū peruenit, vel quia per euangelium quod quatuor libros habet impletur lex. Si ergo quadragenarius numerus habet, perfectionē legis, & lex nō impletur nisi in gemino præcepto charitatis: quid miraris quia languebat qui xl. min⁹ duos habebat? necessarius erat illi homo ad sanitatem. Sed homo ille, qui & deus est: & quia illū iacentem duobus minus inuenit, quia duo quędam iubēdo quod minus erat impleuit. In duobus enim domini iussis, duo præcepta significata sunt charitatis. Dei dilectio prior est ordine præcipiendi, proximi autem dilectio prior est ordine faciendi. Dicit ergo: Tolle grabbatum tuum. q. d. Cùm esses languidus, portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum. Dicit etiam, Ambula. Sed quo iter agis, nisi ad dominum deū

Inuidiæ euasio.

Allegoria pulchra.

tuum? Bed. Quid enim est dicere: Surge & ambula: nisi à torpore & ignauia in quib⁹ prius iacebas erigere, & in bonis operibus proficere stude? Tol. grab. tuū. i. proximū tuū à quo portaris, & ipse patiēter tollera. Aug. Porta ergo eū cū quo ambulas, vt ad eū peruenias cū quo manere desideras. Iesum autē nōdū nouerat, quia & nos credimus in eū quē nō videmus: & vt non videatur, declinat à turba. Quadā solitudine intētionis videtur de⁹, turba strepitum habet, visio ista secretum desiderat.

Postea inuenit eum Iesus in tēplo, & dixit illi: Ecce sanus factus es, iam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid cōtingat. Abiit ille homo, & nuntiauit Iudæis, quia Iesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebātur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. Iesus autem respondit eis, Pater meus usque modò operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia nō solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo.

Chry. Curatus homo non secessit ad nundinas, neq; voluptati aut vanæ gloriæ dedit seipsum, sed in tēplo conuersabatur, quod maximę religionis est signum. vnde dicitur, Postea inuenit eū, &c. Aug. Dominus quidē Iesus & in turba eū videbat, & in tēplo. Ille autē languidus Iesum in turba nō agnoscit, in tēplo agnoscit i loco sacrato. Alcui. Quia si gratiā cōditoris cognoscere volumus, & ad eius visionem venire, fugiēda est turba cogitationum & affectuum prauorum, declinanda sunt prauorū cōuenticula: fugiendū est ad tēplum, vt nosipsos tēplum dei studeamus facere, quos deus inuisere, & in quib⁹ manere dignetur. Sequitur: Et di. illis: Ecce sanus fa. es, &c. Chrys. Vbi prius discimus q ex peccatis ei nata est hæc ægritudo: quia enim sæpius animā in nobis ægrotātem insensibiliter habem⁹, corpus autē & si paruā susceperit læsionē, omne facimus studiū vt ab infirmitate liberemur: propterea deus punit corp⁹ pro his quæ anima deliquit: secundò verò q verus est gehennæ sermo: tertiò q longum est & infinitum suppliciū. Dicūt enim quidam: Nunquid quia in breui tēporis momēto adulteratus sum, immortaliter crucior? Vide q hic tanto tēpore pro peccatis cruciabatur, nō enim tēporis mensura peccata iudicantur, sed ipsa delictorum natura. Cū his autē & illud discimus, quòd si grauem sustineamus pœnam pro prioribus peccatis, deinde in eadē inciderimus grauiora patiemur, & hoc decēter: qui enim neq; suppliciis factos est melior, vt insensibilis de reliquo & contēptor ad maius ducetur tormentum. Si autem hic non omnes pro peccatis torquentur, nō cōfidamus. Nihil enim nos hic pati pro peccatis, signum est maioris illic futuri supplicij. Non autem omnes ægritudines sunt ex peccatis, sed plures. Quædam enim & à pigritia fiunt, quædam propter probationem: sicut in Iob. Sed propter quid paralytico huic Christus de peccatis mētionē facit? Quidam huic paralytico detrahentes, dicunt eū Christi fuisse accusatorem, & propter hoc hæc audisse. quid igitur dicēt de paralytico qui est apud Matthæum? etenim & illi dictum est: Dimittuntur tibi peccata tua. neque etiā Christus hūc incusat de præteritis, sed ad futurum eum munit solum. Alios igitur curans peccatorum non meminit, quia his paralyticis ex peccatis ægritudines sunt factæ, aliis autem ex infirmitate naturali, vel per hos reliquos omnes admonet. Cùm his antē & illud est dicere, quoniam multam vidit inesse animę huius patientiā, & vt valentem suscipere admonitionem eum admonet. Tribuit autem signū ei propriæ deitatis. dicendo enim: Non amplius pecces: ostendit se scire omnia quæ ab eo facta erant delicta. Aug. Nunc autem ille postea quàm vidit Iesum, & cognouit eum authorem salutis suæ: nō fuit piger in euangelizando quē viderat. vnde sequitur:

Doctrina salubris & aurea Chrysostomi.

Signū deitatis Christi ostēdit.

Abiit ille homo, &c. Chryſ. Non ita inſenſibilis erat, vt poſt tantum beneficium & admonitionẽ maligna mẽte hoc dicat. ſi enim detrahere vellet, ſanitatẽ tacens tranſgreſsionẽ dixiſſet, ſed hoc nõ fecit: nõ eñ dixit quoniã Ieſus eſt qui dixit, Tol. grab. tuum, quod videbatur Iudæis crimen eſſe: ſed dixit, Quooiam Ieſus eſt qni me ſanum fecit. Aug. Sic igitur ille annuntiabat, & illi inſaniebant. vnde ſequitur: Propterea perſequebantur Iudæi, &c. Maniſeſtum enim opus corporale factum erat ante oculos Iudæorum, non ſanitas corporis, ſed deportatio grabbati, quæ non videbatur ita neceſſaria quemadmodum ſanitas. Apertè ergo dicit dominus ſacramentum ſabbati, & ſignum obſeruandi vnius diei ad tempus datum eſſe Iudæis: Impletionem verò ipſam ſacramẽti, in illo veniſſe. conſequitur: Ieſus autem reſpõdit eis, Pater

Operatio dei qualis. meus vſque modo operatur, & ego operor. q. d. Nolite putare quia ſabbato ita requieuit pater meus, vt ex illo non operetur: ſed ſicut ipſe nunc operatur ſine labore, operor & ego. ſed ideo dictum eſt deũ requieuiſſe, quia iam creaturam nullam condebat, poſtquã perfecta ſunt omnia: quietem verò propterea appellauit ſcriptura, vt nos admoneret poſt bona opera quieturos. Et ſicut de' poſtquam fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ ſuam, & perfecit omnia opera ſua bona valde, requieuit ſeptimo die: ſic & tibi requiẽ non ſperes, niſi cũ redieris ad ſimilitudinem in qua factus es, quã peccato perdidi-

Sabbatũ quid figurauerit. ſti: & niſi cũ bona fueris operatus. Aug. 4. ſup. Gene. ad literam. Dici ergo probabiliter poteſt ad ſeruandũ ſabbatum Iudæis fuiſſe præceptũ in vmbra futuri quæ ſpiritualem requiem ſignificaret, quã deus exemplo quietis ſuæ fidelibus bona opera facientibus arcana ſignificatione pollicebatur. Aug. ſu. Ioã. Erit enim ſabbatum huius ſeculi cùm trãſierint ſex ætates, quaſi ſex dies ſeculi. Tunc enim vẽtura eſt requies quæ promittitur ſanctis. Aug. 4. ſup. Gene. ad literam. Cuius etiam quietis ipſe dominus Ieſus myſterium ſua ſepultura confirmauit. Ipſo qnippe die ſabbati requieuit ĩ ſepulchro, poſtquam ſexto die cõſummauit opera ſua quando ait, Cõſummatum eſt. Quid ergo mirum ſi deus iſtum diem quo erat Chriſtus in ſepultura quieturus, volens etiam hoc modo prænuntiare ab operibus ſuis in vno die requieuit, deinceps operaturus ordinem ſeculorum? Poteſt etiam intelligi, deum requieuiſſe à condendis generibus creaturæ, quia vltra iã non condidit aliqua genera noua. Deinceps autem vſque nũc & vltra operatur eorundem generum adminiſtrationem quæ tũc inſtitura ſunt, non vt ipſo ſaltem die ſeptimo potentia eius à cæli & terræ omniũmque rerum quas condiderat gubernatione ceſſaret, alioquin continuò dilaberentur. Creatoris nanque potentia cauſa eſt ſubſiſtẽdi omni creaturæ, quæ ab eis quæ creata ſunt regendis ſi aliquando ceſſaret, ſimul & eorũ ceſſaret ſpecies, omníſque natura cõ-

Tropologica ſententia. cideret. neque enim ſicut ſtructuram ædiũ cùm fabricauerit quis abſcedit, atque illo ceſſante ſtat opus eius: ita mundus vix ictu oculi ſtare poteſt, ſi ei deus regimẽ ſuum ſubtraxerit. proinde quidem dominus ait, Pater meus vſque modo operatur, continuationem quandam operis eius quæ vniuerſam creaturam continet atq; adminiſtrat, oſtẽdit. Aliter enim poſſet intelligi, ſi diceret: Et nunc operatur: vbi non eſſet neceſſe vt operis continuationem acciperemus. Aliter autẽ cogit intelligi, cũ ait: Vſque nunc, ex illo. ſ. quo cuncta cùm conderet operatus eſt. Aug. ſup. Ioan. Ergo tanquam diceret Iudæis, quid expectatis vt non operer ſabbato? Sabbati dies vobis ad ſignificationem meã præceptus eſt: opera dei attenditis, per me facta ſunt omnia: operaturus eſt pater lucẽ, ſed dixit vt fieret, ſi dixi verbo operatus eſt: & verbum eius ego ſum. Pater meus & nũc operatus eſt cùm fecit mundũ: & vſque nunc operatur, cũ regit mũdum: ergo & per me fecit, cùm fecit: & per me regit, cũ regit. Chry. Et quidem Chriſtus cùm diſcipulos excuſare oportebat, Dauid conſeruum eorum in medium ferebat. Quando verò de ſeipſo erat accuſatio, ad patrem refugit. Conſiderandum quoque vt homo ſolũ excuſat, ſed neq; vt deus ſolũ: ſed quãdoq; hoc quãdoq; illo modo. Volebat enim vtrunq; credi, & cõdeſcenſionis diſpenſationem, & deitatis dignitatem: vnde hîc æqualitatem ſui ad patrem oſtendit, & in dicendo eum patrem ſingulariter, dicit enim pater meus: & in agendo eadem illi, dicit enim, & ego operor. vnde ſequitur: Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non ſolũ ſoluebar ſabbatum, ſed & patrem ſuum dicebat deum. Aug. Non quomodocunque: ſed quid? ęqualem ſe facit deo: nam omnes dicimus deo: Pater noſter qui es in cælis. Legimus & Iudæos dixiſſe, Cùm tu ſis pater noſter: ergo non hinc iraſcebatur, quia patrem ſuum dicebãt deum: ſed quòd longè alio modo quàm homines. Aug. de con. euã. Dicendo enim, pater meus vſq; modo operatur, & ego operor: quòd ei eſſet æqualis, voluit intelligi: conſequens eſſe oſtendens, vt quoniam pater operatur, & filius operetur: quia pater ſine filio non operatur. Chry. Si verò non naturalis eſſet filius, nec eiuſdem ſubſtantiæ, hæc excuſatio maior accuſatione eſſet. Non enim perfectus regalem legem tranſgrediens poterit eſfugere, ſi accuſatus ſe excuſet, dicens: Quoniam & rex ſoluit legem. Sed quia par eſt dignitas filij ad patrẽ, propterea perfecta excuſatio eſt. ſicut igitur pater operans ſabbato abſolutus eſt à crimine: ita & filius. Auguſtin. Ecce intelligunt Iudæi quod non intelligunt Arriani.

Arriani quippe inæqualem dicunt filium patri, & inde hæreſis pulſat eccleſiam. Chryſ. Qui verò nolunt eum bona mente hoc ſuſcipere, dicunt quòd Chriſtus non fecit ſe æqualem deo, ſed Iudæi hoc ſuſpicabantur: ſed ad hoc per ea quæ ſupradicta ſunt ſuperueniamus. Maniſeſtum enim eſt quòd Iudæi perſequebantur Chriſtum: & quòd ſoluebat ſabbatum, & quòd dicebat patrem ſuum deum. vnde & quod conſequenter adiungitur. Aequalem ſe faciens deo, adhæret præmiſsis in veritate. Hyl. 7. de tri. Expoſitio enim eſt euangeliſtæ cauſam demonſtrantis cur dominũ Iudæi interficere vellent. Chry. Et iterum ſi ipſe hoc ipſum volebat aſtruere, ſed Iudæi hoc inaniter ſuſpicabantur, non dimiſiſſet dominus eorum mentem in errore, ſed correxiſſet, neq; enim euangeliſta hoc tacuiſſet, ſicut ſuprà de eo quod dictum eſt: Soluite templum hoc. Auguſtinus: Non tamen Iudæi intellexerunt Chriſtum eſſe filium dei, ſed intellexerunt in verbis Chriſti, quia talis commendaretur filius dei, quòd æqualis eſſet deo, quia ergo neſciebant, talem tamen prædicari agnoſcebant. Iden dicit: Aequalem ſe faciens deo, non autem ipſe ſe faciebat æqualem, ſed ille illum genuerat æqualem. Arrianorũ perfidia.

Reſpondit itaque Ieſus, & dixit eis: Amen amen dico uobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uiderit patrẽ facientem. quæcunque enim ille facit, hæc & filius ſimiliter facit. Pater enim diligit filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit, & maiora his demonſtrabit ei opera, ut uos miremini.

Hyl. 7. de tri. Ad violati ſabbati obiectum ſibi reatũ dixerat: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor vt vſurpaſſe hoc ex authoris intelligeretur exemplis. Significans tamẽ hoc quod ipſe ageret patris opus eſſe intelligendum, quia ipſe in ſe operaretur operante: & rurſum aduerſum eam inuidiam quòd ſe deo æquaſſet paterni nominis vſurpatione, volẽs & natiuitatem confirmare, & naturæ virtutem profiteri, reſpõdit. vnde dicitur:

& dixit ei: Amē amē dico vobis, &c. Aug. Quidam qui Christianos se haberi volunt Arriani hæretici dicentes ipsum filium dei qui suscepit carnē, minorē esse q̃ pater est, capiuot ex his verbis causam calūniæ, & respōdent nobis: Videtis quia domin⁹ Iesus cū aduerteret Iudæos ex hoc moueri, qoia patri deo ęqualē se faceret, talia verba subiunxit, vt se æqualē oō esse monstraret: qui eoim nō poreſt (inquiūt) à se facere quicquā, oisi quod viderit patrē facientē vtiq; minor est, nō ęqualis. Sed si deus erat verbū, & est deus maior, & deos minor: duos deos colimus, nō vnū deū. Hyl. 7. de tri. Ne igitor exæquatio illa p nomē narurā oatiuitaris qnæ filij est, auferet eidē, ait filium ab se nihil facere posse. Aug. Tāquam diceret: Quid scandalizati estis, quia patrē meū dixi deū: & quia æqoalē me feci deo? ita sum æqualis vt ille me genuerit, nō vt ille à me, sed ego ab illo sim filius. Hoc est esse q̄d posse. Quia ergo snbstātia filij de patre est, ideo potētia filij de patre est. quia ergo filius ooo est à se, ideo nō potest à se: sic ergo noo potest filius à se facere qnicquam nisi quod viderit patrē facientē: quia videre filij, hoc est natū esse de patre. Nō alia visio eius, & alia substantia eius: totū quod est, de parre est. Hyl. 7. de tri. Vt autē maneret salutaris in patre & filio confeßionis nostrę ordo, naturā natiuitatis osteodit: quæ potestatē efficiendi, nō per incrementa indoltarū ad vnūquodq; opus viriū sumeret, sed de cognitione præsumeret: præsumeret autē nō de aliquo operis corporalis exemplo, vt quod prius pater faceret, id postea filius factur⁹ esset: sed cùm ex patre filins esset natus, per virtutis ac naturæ in se paternæ cōscieotiā, nihil oisi quod patrē facientē vidisset, filium facere posse testatus est. Non enim corpotalibus modis deus videt, sed visus ei oīs in virtute naturæ est. Aug. 2. de tri. Hoc autē si propterea dictū acceperimus, quia in forma accepta ex creatura minor est filius, cōsequens erit, vt prior pater super aquas ambolauerit, & cætera q̃ filius in carne apparens inter hoīes fecit, vt posit fili⁹ ea facere: qnis autē vel delyrus ista sentiat? Aug. sup. Ioao. Ambulatio tamē illa carnis supra mare à patre fiebat p filiū. Qnādo eoim caro ambulabat, & diuinitas filij gubernabat, pater absens nō erat: cū filius dicat, Pater ī me maoens, ipse facit opera. Cū ergo dixisset, Nō potest filius à se facere quicquā. Ne fortè carnalis subreperet intellect⁹, vt faceret sibi homo quasi duos fabros, vnū magistrū, alterū discipulū: vt quomodo ille fecit arcā, iste facit alterā. secutus ait, Quæcunq;.n. ille fecerit, bæc & fili⁹ similiter facir. Nō ait, Quæcūq; parer facit & fili⁹ talia similia facit: sed bæc eadē, Mūdū pater, mūdū filius, mūdū spūs sanctus. Si vnus deus pater, & filius & spirit⁹ sanct⁹, vnus mūdos factus à patre p filiū in spiritu sctō. Hæc ergo eadē facit. Addit aūt, Similiter, ne alius error in animo nasceret. Videtur eñ corp⁹ hoc idē facere q̄d animus, sed non similiter: aoimus eñ imperat corpori, corpus visibile est, aoimus inuisibilis. vt faceret aliquid seruus, iubēte domioo fecit, idem ab vtroq; factum est, sed nūquid similiter? Nō ergo sic pater & filius, sed bęc eadē facit & similiter facit, vt intelligamus simili potentia facere filiū eadē ipsa quæ facit pater: Aequalis igitur est patris filius. Hyla. 7. de tri. Vel ali. Omnia & eadē ad ostendendā naturæ virtutē locutus est. Est igitor natura eadē, cū eadem omnia posse oaturæ sit. Vbi verò similiter per filiū omnia eadē fiunt, similitudo operū solitudioē operātis exclusit. Hæc igitot est veræ fidei nostræ intelligentia, qnia sub vna hac significatione testantur, & similirer facta, natiuitatē: & eadē facta, oaturā. Chry. Vel ali. Totū quod dicitur, A semetipso nō potest filius facere quicquā, intelligendū est quia nihil cōtrariū patri, nihil alienū ab eo facere potest. Ideo autē non dicit, Quoniā nihil cōtrariū facit, sed quoniā nō potest facere, vt hinc ostendat indisimilitudinē & certitudinē parilitatis. Nō enim imbecillitatē filij, sed multā eius virtutē ostendit hoc verbū. sicut enim cū dicimus, Impossibile est deū peccare, oō imbecillitatē eius accusamus, sed ineffabilē quaodā virtutē eius testamur: ita cū dicit filius, Nō possum à meipso facere quicquam, hoc dicit quoniā impossibile est eū facere aliquid cōtrariū patri. Aug. con. ser. Aarriano. Hoc autē nō deficientis est, sed in eo q͡ de patre natus est permanētis: támq; laudabile est omoipotentē nō posse mntari, q̃ laudabile est, q͡ omnipotēs nō potest mori. Potest eñ filius quòd facere oō vidisset patrem facientem, si posset facere quòd per filiū nō facit pater, hoc est: Si posset peccare, neqoe oaturæ immutabiliter bonæ, quæ à patre est genita, cōueniret: hoc autē quia oō potest, non deficienter non potest, sed potēter. Chry. His aurē quæ dicta suot, atrestatnr quod seqoitur, Quæcunq; eñ ille fecerit, hæc similiter & filius facit. Si enim p seipsum pater omnia facit, & filius p seipsum facit: vt hoc quod dicit similiter, maneat: vides qualiter intelligentia est excelsa, humilitatis autē verba. si eñ humilius pducit verba quædā oō mireris, quia eñ psequebātur eū excelsa audiētes, & contrariū dco esse æstimabāt, parūper verba temisit. Aug. Cū ergo dixisset, & se eadē facere, & similiter quæ facit pater, subdit: Pater eñ diligit filiū, & omoia demōstrat ei quæcūq; ipse facit. Ad boc quod suprà dixit, Nisi q̄d viderit patrē facere, videtur ptinere, & q͡ oīa demōstrat ei quæ ipse facit. Sed rursus mortalis cogitatio perturbatur. Dicet eñ aliqois: Seorsum facit patar, vt posit fili⁹ videre quod facit, velut si faber doceat filiū artē suā, & demōstret ei quicquid facit, vt posit & ipse facere q̄d viderit patrē facientē. Cū ergo pater facit, filius oon facit, vt posit videre filios quod pater facit. Porrò si fixū atq; iocōcussum teoemus, quia p filiū omoia pater facit antequā faciat, demōstrat filio. Vbi etiam demōstrat filio pater quod facit, nisi io ipso filio p quē facit? si enim pater exēpla faciat, & filius attēdar manus patris qoemadmodū faciat, vbi est illa ioseparabilitas trinitatis? Nō ergo faciendo demōstrat pater filio, sed demoostrando facir p filiū. Videt enim patrē filius demōstrantē antequā aliquid fiat, & ex demōstratione patris & visione filij fit quod fit à patre per filiū. Sed dices, ostendo filio meo quod volo facere, & facit ipse atque ego p ipsum. Sed verba dicturus es filio tuo, sed ipse filius est verbū patris. Nūquid ergo per verbū loqueretur ad verbū, an quia fili⁹ magnū est verbū, mioora verba trāsirura erūt inter patrem & filiū: & sonus aliquis & quasi creatura quædā tēporalis exitura erat ex ore patris, & percussura aurē filii? Remoue omnia corporalia, simplicitatē vide, si simplex es: si oō potes cōprehēdere quid sit deus, vel hoc cōprehēde quid nō deus sit: multū proficies si non aliod q̃ est seoseris de deo. In meote tua vide quod volo dicere, in qoa video memoriā, & cogitationē: demōstrat memoria tua cogitatiooi tuæ Carthaginē, & qood io illa erat antequā iotenderes cōoersæ ad se cogitationi ostendit. Ecce facta est à memoria demōstratio, facta est in cogitatiōe visio: & nolla verba in medio cucurrerūt. Nullū ex corpore signū datū est, sed tamen omnia quæ in memoria reoes forinsecus accepisti. pater quæ demōstrat filio nō accepit extrinsecus, intus totū agitur: quia nihil creaturarū esset exrriosecus, nisi pater hoc fecisset p filiū: & eā patet demōstrādo fecit, quia per filium videntem fecit. Sic ergo demōstrans pater filii visionē gignit, quēadmodū pater filiū gignit. Demōstratio quippe generat visionem, nō visio demonstrationem. Quod si purius, & perfectius intueri valeremus, fortaßis inue-

Error refellitur.

Posse peccare est īpotentiæ.

Cōparatio verbi diuini & humani.

niremus nec aliud esse patrẽ, aliud eius demõstrationẽ: nec aliud filiũ, aliud eius visionẽ. Hyl. 7. de tri. Non igitur p ignorationẽ credendus est vnigenitus deus doctrina demõstrationis eguisse. Demõstratio enim operum, nihil aliud hic nobis prÆterquã natiuitatis fidẽ ingerit: vt subsistentem filiũ ex subsistẽte deo patre credamus. Aug. Videre enim patrem, hoc est illi esse filiũ. Sic ergo demonstrat pater oĩa q̃ facit filio, vt à patre videat oĩa filius. Vidẽdo enim natus est: & ab eo est illi videre, à quo est illi esse, & natũ esse & permanere. Hyl. 7. de tri. Neq; autẽ incircunscriptũ se cælestis sermo egit, ne fortè diuersæ naturæ significatio sub occasione dicti ambigui subreperet. Demõstrata eñ potius opera patris esse ait dño q̃ ad operationẽ eorũ naturã virtutis adiectã: vt demõstratio ipsa natiuitas esse doceretur, cui p dilectionẽ patris operũ paternorũ quæ per eũ effici vellet, esset cognata cognitio. Aug. Sed ecce, quẽ diximus patri coæternũ videntem patrem, & vidẽdo existẽtem, rursus nobis tẽpora nominat. Nã sequitur: Et maio. his, &c. Si autem demõstrabit, hoc est, demõstraturus est, nondũ demõstrauit: & tunc filio demõstraturus est, quãdo & istis. sequitur eñ: Vt vos mire. Et hoc difficile est videre, q̃uo tanquã temporaliter filio coæterno aliquãdo monstret æternus pater oĩa scienti quę sunt apud patrẽ. Quæ sint autẽ illa maiora facilè est intelligere ex hoc quod subditur: Sicut eñ pa. suf. &c. Maiora eñ opera sunt mortuos suscitare, quàm languidos sanare: sed qui paulòante loquebatur vt deus, cœpit loqui vt homo: Demonstrabit eñ quasi tẽporaliter homini facto in tẽpore opera maiora. i. resurrectionẽ operũ. Corpora enim resurgẽt per dispensationẽ humanã, sed animæ resurgent per substãtiã dei: participatione enim dei fit anima beata, nõ participatione beatæ animæ. Q̃uo eñ anima q̃ inferior deo est, id quod ipsa inferius est, hoc est corp⁹, viuere facit: sic eandẽ animam non facit beatè viuere, nisi quod ipsa anima superius est. s. deus: vnde & prius dictũ est, ꝙ pater diligit filiũ, & demõstrat ei q̃ ipse facit. Demonstrat eñ pater filio, vt animæ suscitẽtur, quia per patrẽ & filiũ suscitãtur, nec possunt viuere nisi earũ vita sit deus, vel nobis pater demõstratur⁹ est nõ illi, propterea subiungit: Vt vos miremini. In quo exposuit quid voluit dicere, Et maiora his demõstrabit ei opera. Sed quare non dixit, Demõstrabit vobis, sed filio? quia & nos mẽbra sumus filij, & ipse discit quodãmodo in mẽbris suis quomodo & patitur in nobis. sicut enim dixit, Quod vni ex minimis meis dedistis, mihi dedistis: ita si interrogaretur à nobis, Quando eris discens, cũ tu doceas omnia? Respondet: Cùm vnus ex minimis meis discit, ego disco.

Vigilãter intellige hæc.

Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & fil⁹ quos vult, viuificat. Neque enim pater iudicat quenquã, sed omne iudicium dedit filio: ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum.

Aug. Quia dixerat ꝙ maiora his opera pater demõstraturus est filio, q̃ sint maiora prosequitur, & dicit: Sicut enim pa. susc. mor. &c. Planè maiora sunt ista, valde eñ plus est vt resurgat mortuus quàm vt cõualescat ægrotus. Nõ autẽ sic hoc intelligam⁹ vt alios à patre suscitari alios à filio æstimemus: sed eosdẽ quos pater suscitat & viuificat, ipsos & fili⁹ suscitat & viuificat. Et ne quis diceret, Suscitat pater mortuos per filiũ, ille tãquã potẽs, iste tanquã ex aliena potestate, tanquã minister facit aliquid. Potestatẽ filij significauit, dicẽs: Fili⁹ quos vult, viuificat. Tenete hic, non solũ potestatem filij, verũetiã & volũtatẽ. Eadẽ eñ patris & filij potestas est & volũtas. Nõ enim vult pater aliud q̃ filius: sed sicut illis vna substãtia, sic vna volũtas est. Hil. 7. de tri. Velle quidem

Eadẽ operatio omnium.

naturæ libertas est, q̃ ad perfectæ virtutis beatitudinem cũ arbitrij volũtate in libertate subsistat. Aug. Sed qui sunt isti mortui quos viuificat pater & fili⁹? Vult nobis insinuare resurrectionẽ mortuorũ quã oẽs expectamus nõ illã quã qdã habuerũt vt cæteri crederẽt: resurrexit enim Lazarus moriturus. Cũ ergo dixisset, Sicut eñ pater suscitat mortuos & viuificat, ne intelligeremus illã mortuorũ resurrectionẽ quã fecit ad miraculũ non ad vitã æternã, secutus ait: Neq; enim pater iud. quẽquam, &c. Vt ostẽdat quia de illa resurrectione mortuorũ dixerat, quæ futura est in iudicio. Vel ali. De resurrectiõe animarũ dictũ est, Sicut pa. suscit. mor. &c. De resurrectione autem corporũ sic dicit, Neq; enim pa. iu. quen. &c. Resurrectio enim animarũ fit per substãtiam patris & filii, & ideo id simul operatur pater & filius. Resurrectio verò corporũ fit per dispẽsationẽ humanitatis, non patri coæternã. Sed vide quomodo verbũ Christi mẽtẽ nostrã huc atque illuc ducit, vno carnis loco remanere nõ sinit: vt versando exerceat, exercendo mũdet, mundãdo capaces reddat, capaces factos impleat. Paulò eñ antè dicebat, quia demõstrat pater filio quicquid facit, videbã quasi patrem facientẽ, & filiũ expectantẽ: modò rursus video filiũ facientẽ, patrẽ vocãtem. Aug. 1. de tri. Nõ. n. ꝙ dicitur, Omne iudiciũ dedit filio, secundũ illã locutionẽ dictũ est, qua dicitur, Sic dedit filio vitã habere ĩ semetipso: vt significaret quia sic filiũ genuit. Si eñ sic diceretur, nõ vtiq; diceretur, Pater nõ iudicat quenquã. secundũ hoc. n. ꝙ pater ęqualẽ genuit filiũ, iudicat cũ illo: secũdũ ergo hoc dictũ est, ꝙ in iudicio nõ forma dei, sed forma filii hominis apparebit: nõ quia nõ iudicabit q̃ dedit omne iudiciũ filio, cũ de illo dicat filius, Est qui quęrat & iudicet, sed ita dictũ est, Pater nõ iud. quẽ. acsi diceret: Patrẽ nemo videbit in iudicio, sed oẽs filiũ: quia filius hominis est, vt possit & ab impiis videri, cũ & illi videbũt in quẽ pupugerunt. Hyl. 7. de tri. Vel ali. Quia dixerat, Et fili⁹ quos vult, viuificat, ne nõ natiuitatis videretur in se habere naturã, sed nõ natę potius potestatis iure subsistere, cõtinuò subiecit: Neq; enim pa. iud. quen. &c. Et in eo ꝙ omne iudiciũ datũ est naturæ, natiuitas demonstratur: quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neque natiuitas aliquid possit habere nisi datũ sit. Chrys. Sicut eñ dedit vitã. i. genuit eũ viuentẽ: ita dedit iudiciũ. i. genuit eũ iudicem. Dedit enim hic, positũ est ne hunc ingenitũ suspiceris, neque duos patres ęstimes. Dicit autẽ, Omne iudiciũ, quia dñs est & puniendi & honorãdi vt voluerit. Hyl. 7. de trini. Datũ est enim ei omne iudiciũ, quia viuificat quos vult, neq; adeptũ patris iudiciũ potest videri cũ ipse nõ iudicet, quia filii iudiciũ ex iudicio est paterno, ab eo eñ datũ omne iudiciũ est. Sed dati iudicii causa nõ tacita est. Sequitur enim: Vt omnes hono. fi. &c. Chrys. Ne enim audiens quoniã patrẽ habet authorẽ, dissimilitudinem substãtiæ æstimes & honoris minorationẽ: cõplicat honorẽ filii patris honori, eundem ostẽdens esse honorem patris & filii. Sed nunquid patrẽ eũ dicemus? Absit: qui enim patrẽ eũ dicit, nõ adhuc filiũ vt patrẽ honorat, sed totũ cõfundit. Aug. Et prius quidẽ filius videbatur vt seruus, pater honorabatur vt deus, apparebit fili⁹ æqualis patri. Vt omnes ho. filiũ, sicut ho. pa. Sed quid si inueniuntur qui patrẽ honorificãt, & nõ honorificant filiũ? non potest fieri. Vnde sequitur: Qui non ho. fi. nõ, &c. Aliud est enim cùm tibi cõmẽdatur deus quia deus est, & aliud cũ tibi cõmendatur deus quia pater est. Cũ tibi cõmendatur deus creator, tibi cõmẽdatur omnipotẽs: spiritus quidem summus, æternus, inuisibilis, incommutabilis. Cũ verò tibi quia pater est commendatur, nihil tibi aliud q̃ filius cõmendatur, quia pater dici nõ potest

Duplex resurrectio.

Solerter lege.

Trinitatis assertio pulcherrima.

si filiũ nõ habet. Sed si fortè patrẽ quidẽ honorificas tãquã maiorẽ, filiũ tãquã minorẽ: ibi tollis honorẽ patris, vbi minorẽ das filio. Quid ẽm tibi aliud videtur ita sentiẽti, nisi quia pater æqualẽ sibi filiũ generare aut noluit aut nõ potuit? Si noluit, ĩuidit: si nõ potuit, defecit. Vel ali. Quod dicitur, Vt omnes honorificẽt filiũ sicut honorificãt patrẽ, redditũ est resurrectioni animarũ, quã sic operatur filius sicut pater, sed propter resurrectionẽ corporũ subditur: Qui non ho. fi. &c. Nõ dixit sic, Honoratur enim homo Christus, sed nõ sicut pater deus. Sed dicit aliquis: Missus est filiꝰ, & maior est pater, quia misit. Recede à carne, missionem audi, nõ separationẽ. Res humanæ fallunt homines, res diuinæ purgant, quãquam & ipsæ res humanæ dicant contra se testimoniũ: velut si quis vxorem velit petere, & per se non posset, amicum maiorem mittit, qui eam petat. Et tamen attẽde quàm sit aliud in rebus humanis. Nunquid enim homo pergit cum eo quem mittit? pater autem qui misit filiũ non recessit à filio, cùm dicat: Nõ sum solus, quia pater mecum est. Aug. 4. de tri. Nõ autem eo ipso ꝙ de patre natus est, missus dicitur filius, sed vel eo quòd apparuit huic mundo, verbũ caro factũ. vnde dicit, A patre exiui & veni in hunc mundũ. Vel eo ꝙ ex tempore cuiusquã mente percipitur, sicut dictum est, Mitte illam vt mecũ sit, & mecum laboret. Hyl. 8. de tri. Cõclusa igitur sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia. Filiꝰ est, quia à se nihil facit, Deus est, quia quæcunque pater facit, & ipse eadem facit. Vnum sunt, quia exæquantur in honore. Non est pater ipse, quia missus est.

Amen amen dico uobis, quia qui uerbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, Et in iudiciũ nõ uenit, sed transit à morte in uitam.

Glo. Quia dixerat ꝙ filius quos vult viuificat, cõsequẽter ostẽdit qualiter per filiũ perueniatur ad vitã, dicens: Amen amen dico vo. quia, &c. Quandoquidẽ in audiẽdo & credendo vita æterna est, multò magis in intelligẽdo. Sed gradus pietatis est fides, fidei fructus intellectꝰ. Et non dixit, mihi. Sed credit ei q misit me. Quare verbũ audit meum, & credit alteri: quid voluit dicere, nisi quia verbũ eius est in me? Et quid est, audit verbũ meũ, nõ audit me? Credit autẽ ei qui misit me, quia cũ illi credit verbo eius credit, mihi credit, quia verbũ patris ego sum. Chry. Vel non dixit, Qui audit sermones meos, & credit mihi, æstimassent ẽm hoc esse tumorẽ & gloriationẽ verborũ superfluã: dicens autem, Credit ei qui misit me, susceptibilẽ faciebat suũ sermonẽ. Ex duobꝰ ẽm suũ sermonẽ susceptibilẽ facit, & in hoc ꝙ patri creditur ab eo qui ipsum audit, & in hoc quòd multis bonis potietur. vnde sequitur: Et in iud. non venit. Augu. Sed quis est hic? Erit quisquã Paulo apostolo melior, q ait: Oportet nos exhiberi oẽs ante tribunal Christi. Aliquãdo ergo iudiciũ pœna dicitur, aliquãdo iudiciũ discretio dicitur. Ergo secundũ iudiciũ discretionis oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi. Secũdũ iudiciũ dãnationis hic dicitur, In iudiciũ nõ venit. i. nõ veniet in dãnationẽ. Sequitur: Sed transit à mor. &c. Non nũc transit, sed iã transiit à morte infidelitatis ad vitam fidei, à morte iniquitatis ad vitã iustitiæ. Vel ali. Ne putares credendo te nõ moriturũ secundũ carnem, scias te mortẽ quã debes supplicio Adã persoluturũ. Accepit enim ille in quo tũc omnes fuimus: morte morieris. Nec potes euadere diuinã sententiã. Sed cũ persolueris mortẽ veteris hominis, suscipies vitã noui hominis, & transitũ facies in morte ad vitã. Ad quam vitam? ad æternã. Resurrecturi enim in fine seculi mortui in vitã æternã transibunt: vita enim ista nec vita nominãda est, quia nõ est vera vita, nisi quæ est æterna. Aug. de ver. do. Videmus autẽ homines amatores præsentis vitæ tẽporalis ac finiendæ, sic pro illa laborare, vt quando veniat mortis metus quicquid possunt, faciant, non vt auferant, sed vt differãt mortẽ. Si ergo tanto labore tanta cura agitur, vt aliquantulũ plus viuatur, quomodo agendũ est vt semper viuatur? Et si prudẽtes dicũtur, qui omnibus modis agunt, vt differant mortem, & viuant paucos dies, quàm stulti sunt qui sic viuunt vt perdant æternum diem?

Iudicij di
stinctio.

Amen amen dico uobis, quia uenit hora & nunc est, quando mortui audient uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso.

Augu. Posset aliquis dicere: Ex patre aliquis viuificatur cui credit: quid tu, nõ viuificas? vide quia & filius quos vult viuificat: vnde dicit: Amen amen di. vob. quia, &c. Chry. Cũ autem dicat, Venit hora, ne fortè longũ suspiceris, tẽpus addidit: Et nunc est. Sicut enim in resurrectione futura vocem audiẽtes præcipiẽtẽ suscitabimur, ita & tunc fuit. The. Hoc ẽm dixit pro his quos à mortuis suscitaturus fuit. s. filia Archisynagogi, filio viduæ, & Lazaro. Augu. Vel ali. Ne fortè quia dixit: Transit de morte ad vitã, intelligamus hoc in futura resurrectiõe, ostendere volẽs quomodo transit qui credit, subiũgit: Amen amen di. vo. quia ve. hora, quę hora? Et nunc est, quando mortui audient vocẽ filij dei, & qui audierint. viuent. Nõ (inquit) quia viuunt audiunt, sed audiendo reuiuiscunt. Quid est enim audient? nisi obediẽt. Quid enim credunt, & secundum verã fidem agunt, viuunt & mortui nõ sunt. Qui autẽ vel non credunt, vel credunt malè viuentes, & charitatẽ nõ habentes, mortui potius deputãdi sunt: & tamẽ adhuc agitur hora ista, & vsque ad finẽ seculi ipsã hora vna agitur, vt Ioannes dicit, Nouissima hora est. Aug. de ver. do. Quando mortui. i. infideles, audient vocẽ filij dei. i. euangelium. Et qui audierint. i. qui obedierint viuent. i. iustificabũtur, & infideles iam nõ erunt. Aug. su. Ioã. Sed quæret aliquis: Habet filius vitam vnde viuant credentes? Audi ipsum dicentem: Sicut enim ha. pater, &c. Viuere quippe suũ in illo est, nõ aliunde, non alienum est: non quasi particeps sit vitæ, quæ non est quod ipse, sed habet vitam in semetipso, vt ipsã sibi sit ipse. Quid tu? anima mortua eras. Audi patrem per filium: Surge vt in eo recipias vitam, quã nõ habes in te. Qui habet vitam in semetipso: & sic agitur prima resurrectio. Hæc ẽm vita quòd pater & filius est, ad animam pertinet. Non enim vitam illam sapiẽtiæ sentit corpus, sed mens rationalis. Hyl. in lib. de Synodis. Conclusi quidem hęretici scripturarum authoritatibus, hoc solũ tribuere solent filio, vt patri tantum virtute similis sit, tollunt autem ei similitudinẽ naturæ: nõ intelligentes non nisi ex naturæ similitudine, similitudinem esse virtutis: neq; enim aliquãdo inferior natura superioris à se potiorisq; naturæ virtutẽ consequitur. Nõ autem potest negari quin filius dei idem possit, cũ dixerit: Quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter: sed similitudini virtutis naturę similitudo succedit, cũ dixit: Sicut habet pater vitam in semetipso, ita & filio dedit habere vitam in semetipso. In vita naturę & essentiæ significatio est, quę sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum. Quod enim in vtroque vita est, id in vtroque significatur essentia: & vita quæ gignitur, est vita. i. essentia quæ de essentia nascitur, dum nõ dissimilis nascitur. s. quia vita ex vita est, tenet ĩ se originis suæ indissimilem naturam. Aug. 15. de tri. Intelligitur antẽ pater non sine vita existenti iam filio vitam dedisse, sed ita eum sine tempore genuisse, vt vita quam pater filio gignẽdo dedit, coæterna sit vitæ eius qui dedit. Hyl. 7. de tri. Quod enim ex viuo viuum natum est, habet natiui-

Anagogica expositio.

Collatio hæreticorum.

Exemplū naturæ trāsfertur ad diuina.

tatis perfectionē fine nouitate naturæ:nō enim nouum est quod ex viuo generatur io viuū, quia nec ex nihilo ad natiuitatē vita quæsita est:& vita quæ natiuitatē sumit ex vita, oceesse est per naturæ vnitatē & perfecte na tiuitatis sacrameotū, vt in viuente viuat, & in se habeat vitā viuentē. Et quidē naturæ humanę infirmitas ex dispatibus cōparatur:& ex inanimatis cōtinetur ad vitam, oec statim in ea qđ gignitur viuit, oeq: totū viuit ex vita, cū in ea multa sint quæ fine naturæ sensu cū excreuerint desiccentur. In deo verò totū quod est, viuit. Deus enim vita est, & ex vita nō potest quicquā esse nisi viuū. Aug. Ergo quod dicitur, Dedit filio, tale est ac si diceretur: Genuit filiū:geoerādo enim dedit. Quomodo dedit vt esset? sic dedit vt vita esset ī semetipso: vt nō aliūde vita indigeret, sed ipse esset plenitudo vitę: vnde credentes alij viuerent dū viuerent. Quid interest? quia ille dedit, iste accepit. Chry. Vides indissimilitudioē in vno solo differentiam ostendentem in essendo, hūc quidem patrem, illum verò filiū. Hyl. de syn. Discernitur enim persona accipieotis & dantis. Non enim potest intelligi ipse atque vous à se accepisse qui dederit, quia alius est ibi viuens, alius profitens se viuere per authorem.

Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia uenit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ: qui uerò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

The. Nō solū pater dedit filio q viuificet, sed etiā quòd iudicium faciat. vnde dicitur: Et potest. de. ei, &c. Chr. Cuius autem gratia circa hæc contiouè vertitur: iudiciū dico & resurrectionem & vitam: quoniam hęc maximè omoium suot quę introducere possunt & ioflexibilem facere auditorem. Qui enim persuasus est, quooiam resurget, & filio dabit noxas eorum quæ deliquit, & si nihil aliud viderit, signum hoc suscipiens curret, beoignū sibi iudicem faciēs. Sequitur: Quia fi. homi. est, &c. Paulus quidem Samosetanus noo ita ait, sed sic: Dedit ei potestatem iudiciū facere, quia filius homiois est: sed nullam conuenientiam habet hoc dictū ita. Non enim propterea suscepit iudicium, quia homo est: quia quis prohibet omnes homines esse iudices? sed quia ineffabilis dei filius est, propterea & iudex est. Ita igitur legēdum: Quia filius hominis est? nolite mirari hoc, quia enim videbatur audieotibus obstare his quæ dicebātur, quoniā nihil plus æstimabant esse Christū quàm purum hominem: quæ verò dicebantur, erant maiora quàm secundū hominem, & etiam quàm secundū angelum & erant solius dei: ideo hāc opioionem solués dixit: Ne miremini, quia fili⁹ hominis est: & subdit causam quare nō sit miraodū, diceos: Quia venit hora in qua omnes qui in monumētis suot, audient vocem filij dei. Et cuius gratia nō dixit, Ne miremini quia filius hominis est? eteoim & ipse filius dei si resurrectiooem posuit, quia. s. opus dicēs quod dei propriū erat, dat audiētibus ex eo syllogizare de reliquo, quooiam deus erat, & dei filius. Etenim qui argumenta complicant, cùm partes ponentes nobiliter demonstrauerint quod quæritur, multoties non inducunt ipsi conclusiooem, sed clariorem facientes victoriam, dimittunt illi qui cootradicit, vt pro eis fenteotiā ferat. Igitur eius quidem quæ secūdum Lazarum resurrectioois suprà reminiscens de iudicio tacuit, non enim propter iudicium surrexit Lazarus. Vniuersalem verò resurrectiooem inducens iudicium posuit, vnde sequitur: Et procedeot qui bona fecerunt, &c. Quia enim suprà dixerat, Qui audit sermonem meū, & credit ei qui misit me, in iudicium non venit: ne quis æstimet quis q credere sufficit ad salutem. Adiecit hic & de vita dum

Pauli Samosetani error arguitur.

dicit, Et qui bona egerūt, & qui mala egerunt. Aug. Vel aliter: In quantum verbum in priocipio apud deum dedit ei vitam habere in semetipso, sed quia verbum caro factum est ex virgine Maria, homo factus filius hominis est. Et quia filius homiois est, accepit potestatem iudicium facere, quod. s. erit in fioe seculi. Et ibi erit resurrectio corporum mortuorū. Animas ergo suscitat deus per Christum filiū dei, corpora suscitat per eudē filiū hominis. vode additur: Quia fili⁹ homiois est. Nā secūdum quòd dei filius est, semper habuit. Aug. de ver. do. Ad iudiciū enim forma homiois vētora est, forma illa iudicabit quæ iudicata est: sedebit iudex qui stabat sub iudice. Damnabit verò reos qui factus est falsò reus. Rectū enim erat, vt iudicandi viderent iudicem: iudicandi autem erant boni & mali, restabat vt io iudicio forma serui & bonis & malis ostēderet, forma dei solis bonis seruaretur. Beati enim moodo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Aug. super Ioan. Omnes autem qui iostituerunt alicuius etiam falsæ religionis sectam, negare resurrectionem mentium nō potuerunt, sed multi carnis resurrectiooem negauerunt: & nisi tu domioe Iesu dixeris eam, quid opponemus contradictoribus? Ad ipsam igitur ostendendam subdit: Nolite mirari hoc. s. quòd dedit potestatem filio hominis iudicium faciendi, qoia veoit hora. Aug. de ver. do. Hic non addit. Et ouc est: quia ista hora in fioe seculi erit. Nolite inquam mirari qa dixi: Oportet homioes ab hoīe iudicari: sed quos homines? oō solū quos inueniet viuos, vnde sequit: Quia venit hora in qua omnes qni in monumentis sunt. Aug. super Ioan. Quid euidētius? corpora soot in monumentis, oō animæ. Superius etiam cùm dicēret, Venit hora: & adderet, Et ounc est: subiecit, quando mortui audiēt vocem filij dei. Non dixit, Omoes mortui: mortuos enim iniquos voluit intelligi: sed non omnes iniqui obediuot euangelio. At verò in fine omnes qui sunt io monumentis audient vocem eius & procedent: noluit dicere, Et viuent, quod suprà dixit, vbi vitam ęternam intelligi voluit & beatam: quam non omnes habebūt qui de monumentis procedent. Accepisti certè potestatem iudicandi, quia filius hominis es. Resurgent corpora de ipso iudicio: dic aliqd, & hoc audite: Qui bona fecerūt, in resurrectiooem vitæ viuere, scilicet cum angelis dei: qui malè egeruot, in resurrectionem iudicij. Hic iudicium pro pœna posuit.

Forma in diuina venturā.

Anagogicus intellectus.

Non possum ego à meipso facere quicquam: sed sicut audio, iudico, & iudicium meum iustum est, quia non quæro uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me patris.

Aug. Dicturi eramus Christo: Tu iudicabis, & pater nō iudicabit: nónne ergo secundum patrem iudicabis? Et ideo adiecit: Non possum ego à me, &c. Chrys. Hoc est: non extraneom oeque dissimile his quæ vult pater à me fieri videbitis: sed sicut audio, iudico. In quo nihil aliud ostēdit, quàm qooniam impossibile est eū aliquid aliud velle, quàm quod pater vult, hoc est ita iudico ac si ipse pater esset qui iudicaret. Augustinus: Cùm ageretur de resurrectione animarum, non dicebat: audio, sed, video: audio enim nunc dicit, tanquam percipientis patris imperium. Iam ego sicut homo loquitur, quo maior est pater. Aug. io ser. cootra Arria. Vel aliter dicit filius: Sicut audio iudico, siue ex humana subiectiōe, quia filius homiois est: siuę secundum illam incōmutabilem simplicémque oaturam quæ sic est filij, vt tamē ei de patre sit. Io qua natura oon est aliud audire, aliud videre, aliud esse. Vode ab illo est ei audire & videre, à quo illi est ipsum esse. & ideo sicut audit, iudicat, quia sicut genitum est verbum, vt idem verbum sit veritas, ita secūdum vtritatem iudicat. Sequitur: Et iudicium meū, &c.

Simplex natura deitatis.

hoc enim dicēs ad illum hominem voluit referre intentionem nostram: qui volūtatem suam quærendo, nō eius, à quo factus est, nō habuit iustum iudiciū de seipso sed iustū iudicium habitū est de seipso. Ipse quippe faciens volūtatem suā, non dei, moriturū se esse non credit, sed & hoc iudiciū eius iustum nō fuit. Deniq; fecit & mortuus est, quia iudiciū dei iustum est, quod iudicium facit dei filius, nō quærendo volūtatem suam, cū sit etiam hominis filius: nō quia ipsius in iudicādo nulla voluntas est, sed quia nō ita est voluntas eius ꝓpria, vt sit à voluntate patris aliena. Augu. sup. Ioan. Nō ego quæro voluntatē meam propriā. i. filij hominis quæ resistat deo: faciunt enim homines voluntatē suam non dei, quando faciunt quod volunt, nō quod iubet deus. Quando autē ita faciūt quod volunt, vt tamen sequantur volūtatem dei, nō faciunt voluntatē suam. Vel ideo dicit, Nō quæro voluntatē meam, quia Christus nō est de se, sed de patre suo est. Chry. Ostēdit enim nō aliam esse patris volūtatem præter suam, sed vnam vtriusque. Si verò humanius hoc loquitur: Ne mireris. Hominem enim purum adhuc eum æstimant. Inde igitur suum iudicium iustum esse dixit: vnde quilibet alius excusans dixisset, qui enim sua vult statuere, in suspicionem deueniet de corruptione iustitiæ: qui verò non suis innititur, quam occasionem habebit vt iniusta iudicet? Aug. Filius vnicus dicit non quæro voluntatem meam, & homines volunt facere voluntatem suam. Faciamus ergo volūtatem patris Christi & spiritus sancti, quia horum vna voluntas, vna potestas, vna maiestas est.

Doctrina moralis.

Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimanium meum non est uerum. Alius est qui testimoniū perhibet de me, & scio quia uerum est testimonium eius quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit ueritati. Ego autē non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico, ut uos salui sitis. Ille erat lucerna ardēs & lucens. Vos autē uoluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimoniū perhibēt de me, quia pater misit me. Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque uocem eius unquam audistis, neque speciem eius uidistis. Et uerbum eius non habetis in uobis manens, quia quem misit ille, huic uos non creditis. Scrutamini scripturas, quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere. Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & non uultis uenire ad me ut uitam habeatis.

Chry. Quia Christus magna de se enuntiauerat, quorum demōstratio non erat dicta: ad confirmationē eorum quæ dicta sunt, oppositionem eorum inducit, dicens: Si ego testimoniū perhibeo de meipso, &c. Quis autem non statim turbabitur Christū audiens hoc dicētem? Etenim in multis locis apparet sibiipsi testatus. Si igitur omnia hæc falsa sunt, quæ nobis erit spes salutis? Vnde veritatē inueniemus, cū ipsa veritas dicat: Testimonium meū non est verū? Hoc igitur quod dicit, Nō est verū: nō quantū ad dignitatē suam, sed quantū ad illorum suspicionē loquebatur. Poterant enim ei Iudæi subinferre, quoniā tibi non credimus. Nullus enim vnquam sibi testans dignus est fide. Deinde post oppositionem alias dat responsiones manifestas & irrefragabiles, tres inducēs testes eorū q̄ dicta sunt: opera q̄ ab ipso sunt facta, patris testimonium, & Ioannis prædicationem: & ponit priorem minorē, eam. s. quæ Ioannis: vnde dicit, Alius est qui testimonium perhibet de me &c. Aug. Nouerat enim ipse verū esse de se testimoniū suū, sed propter infirmos & propter incredulos quærebat sol lucernas: fulgorem quippe solis lippitudo eorū ferre non poterat, ideo quæsitus est Ioannes qui testimonium perhiberet veritati. Martyres nónne testes sunt Christi, vt testimonium perhibeant veritati? Sed si diligentius inspicimus, quando martyres perhibent illi testimonium, ipse sibi perhibent testimoniū. Ipse enim habitat in martyribus, vt perhibeant testimonium veritati. Alcui. Vel aliter: Quia Christus deus erat & homo vtriusque naturæ proprietatē ostēdit: aliquādo loquēs secundū hoc quod ex hominibus assumpsit, aliquando secundū maiestatem diuinitatis. Quod ergo ait, Si ego testimoniū &c. Ex parte humanitatis est accipiendum, & est sensus, Si ego homo de me perhibeo testimoniū. s. absque deo, testimonium meum nō est verū. vnde sequitur, Alius est qui testimoniū perhibet de me. Pater enim testimonium perhibet de Christo, quia in baptismo vox patris audita est, & in mōte transfigurato Christo. Sequitur, Et scio quia verum est testimonium eius. Deus enim veritas est: ergo testimonium veritatis quid aliud potest esse quā verum? Chry. Sed secundum priorem intellectum possent illi dicere: Si non est verū testimonium tuū, quomodo dicis quoniam noui quod verum est testimonium Ioannis: vnde ad eorum suspicionem respōdet, dicēs, Vos misistis ad Ioannem, &c. q. d. Nō misissetis ad Ioannem, si eū dignū fide non opinaremini. Et quod vtique maius est: non miserūt ad eum interrogandū de Christo, sed de seipso. Qui enim missi sunt, nō dixerunt: Quid dicis de Christo? sed tu quis es, quid dicis de teipso? ita magnam de homine admirationem habebant. Alcui. Ille autem testimonium perhibuit, non sibi, sed veritati, sicut amicus veritatis veritati Christo testimonium perhibuit. Nō autē dominus refellit testimonium Ioānis quod verè necessariū fuit: sed ostendit nō ita debere homines in Ioannē intēdere, vt iam nō putent solū Christū sibi esse necessarium. vnde subdit: Ego autem non ab ho. test. acci. Bed. Quia non indigeo. Ioannes autē & si testimonium perhibuit, non tamē vt Christus cresceret, sed vt homines ad ipsius cognitionē promoueret. Chry. Testimonium etiam Ioannis, dei testimoniū erat: ab illo enī discēs dixit quod dixit. Sed ne dicāt, vnde manifestū est ꝙ à deo didicit q̄d didicit? eorū suspicionē correxit, dicēs: Sed hoc dico vt vos salui sitis. q. d. Ego quidē deus existens non indigebam huiusmodi testimonio humano, quia verò ei magis attēditis, & eum magis omnibus fide dignū putatis: mihi autē neque miracula facienti credidistis, propter hoc vobis cōmemoro testimoniū illius: vt enī nō dicāt, Quid igitur si ille dixit, nos autē nō suscepimus? ostendit quoniam nō acceptauerūt quæ ab eo dicta sunt. vnde sequitur: Ille erat lucerna ardēs &c. Hoc autē quod dicit, Ad horā, facilitatē credendi ostendit, & q̄ citò ab eo resilierūt: quòd si nō fecissent, citò eos ad Iesum manuduxisset. Vocādo autē eum lucernā, ostēdit quoniā non ex se habebat lumē sed à spiritus sancti gratia. Alcui. Ioānes enim erat lucerna illuminatus à Christo luce, ardens fide & dilectione. lucēs verbo & actione qui præmissus est, vt inimicos Christi confunderet, secundum illud: Paraui lucernā Christo meo, inimicos eius induam cōfusione. Chry. Ad Ioannem igitur vos duco non quasi illius indigens testimonio, sed vt vos saluemini: nam habeo maius testimoniū Ioāne, & hoc est quod sequitur: Ego autē habeo testimoniū maius Ioāne: hoc autē est quod est ab operibus. vnde sequit: Opera enim quę dedit mihi pater, vt perficiam ea, &c. Alcui. Quòd enī cæcos illuminat, aures aperit, ora mutorū resoluit, dæmonia fugat, mortuos suscitat: opera hęc testimoniū perhibent de Christo. Hylar. 7. de tri. Vnigenitus enim deus nō nominis testimonio tantū, sed etiā virtutis docet esse se filiū, opera enim eius quæ facit testātur eum

Quæstio vtilis tractatur.

Obiectio soluitur.

Ioannes qua relucernæ cōparatur.

à patre missum. Itaq; filij obediẽtia & paterna authori-
tas docentur in misso. Sed quia opera nõ sufficiunt in-
credibilib⁹ ad testimoniũ, sequitur, Et qni misit me pa-
ter, ipse testimonium perhibet de me. Reuoluite euãge
lica volumina, & omne opus eorũ tecẽsete, nullũ aliud
patris de filio testimoniũ extat in libris q̃ qnòd bic sit
filius suus. Quid insertur hodie calũniæ vt adoptio no-
minis sit, vt mẽdax deus sit, vt nomina inania sint? Bed.
Missio autẽ incarnatio eius debet intelligi. Denique o-
stẽdit quòd deus incorpore⁹ sit, & quòd corporalib⁹ &
visibilibus oculis videri nõ possit. vnde sequitur, Neq;
vo. eius vn. au. neq; spe. eius vid. Alcui. Possent enim Iu
dæi dicere: Nos soliti sumus vocẽ dñi audire in Sina, &
eum vidimus in specie ignis. Si ergo deus perhiberet te
stimonium de te, nos intelligeremus vocẽ domini. Con
tra hoc dicit: Ego habeo testimoniũ à patre, qnãuis nõ
intelligatis: quia vos nunquã audistis vocẽ eius, neque
speciem eius vidistis. Cbry. Quomodo ergo Moyses di
cit, Si facta est aliquando huiusmodi res vt audiret po-
pulus vocẽ dei loquẽtis de medio ignis, sicut tu audisti
& vidisti, vidisse etiam eum dicuntur Esaias & alij plu-
res. Quid ergo est quod nunc ait Christus? In philoso-
phicũ eos inducit dogma, paulatim osteodẽs quoniam
neque vox circa deũ est, neq; species, sed superiot & fi-
guris est & loquelis talibus. Sicut enim dixit, neque vo
cẽ eius audistis: propter hoc nõ indicat ꝙ vocẽ emittat,
sed nõ audibilẽ: ita dicẽs, Neque speciem eius vidistis:
nõ hoc dicit, quòd speciẽ sensibilẽ habeat & visibilem,
sed quoniam nihil horũ est circa deum. Alcu. Nõ eo im
carnalibus auribus, sed spiritali intelligẽtia per gratiam
spiritus sancti audiri potest. Nõ ergo vocẽ spititalẽ au-
dierant, quoniam eum amare & præceptis eius obe-
dire nolebãt: neque speciem eius viderunt, qnia nõ ex-
terioribus oculis videri potest, sed fide & dilectione.
Cbry. Sed neq; possibile erat eis dicere, quòd præcepta
eius suscepissent & seruaceot, ideóq; subiungit: Et ver.
eius non hab. in vo. manens. Id est, præcepta dei, legẽ &
ptophetas: & si enim ea deus cõstituit, sed apud vos nõ
sunt. si enim scripturæ vbique docent, vt mihi credatis,
vos autẽ nõ creditis, manifestũ est quòd sermo eius de-
ficit à vobis. Et propter hoc subdit: Quia quẽ misit ille,
huic vos nõ creditis. Alcui. Vel ali. Verbũ quod in prin
cipio erat, nõ habẽt in se manẽs, qui verbũ dei quod au-
diunt & memoria tenere & opere implere cõtemnunt.
dixerat igitur se habere testimonium à Ioanne, ab ope-
ribus, à patre: addit & testimonium à lege, quæ data est
per Moysen, di. Scrutamini scripturas, in quibus puta-
tis vitam æternã habere: & illæ sunt quæ testimonium
perhibent de me. q. d. Vos qui in scripturis putatis vitã
æternã habere, & me quasi cõtrarium Moysi repudia-
tis, testimonio ipsius Moysi me esse deũ intelligere po-
testis, si ipsas scripturas diligentet inuestigatis. Omnis
enim scriptura testimonium perhibet de Christo, siue
per figuras, siue per prophetas, siue per angelorum mi-
nisteria. Sed his Iudæi de Christo non crediderunt, &
ideo vitã æternã babere non possunt. vnde sequitur: Et
non vul. ve. ad me, vt vitam ha. q. d. Scripturæ perhibẽt
testimonium, & tamẽ per tot testimonia non vultis ve.
ad me. i. non vultis mihi ctedere & à me quęrere veram
salutem. Chry. Vel aliter potest continuari: Possent illi
dicere, Qualiter si vocem eius non audiuimus, deus tibi
testatus est? & ideo dicit: Scrutamini scripturas: osten-
dens quòd per has testatus est deus de eo: etenim in Ior
dane testatus est, & in monte. Sed vocẽ quidẽ factam in
monte non audierunt, factam autem in Iordane audie-
runt, sed non attenderunt. Propterea mittit eos ad scri-
pturas, ostendens quoniam & patris testimoniũ illic est

Missio Christi est incarnatio.

Testimoniũ Christi multiplex.

Non autem ad lectionem simplicem scripturarum, sed
scrutationem exquisitam eos mittebat, quia ea quæ de
eo dicebãtur in scripturis, de super obumbrãtur, neque
in superficie exprimebantur, sed velut quidã thesaurus
tecondebantur. Non dicit autem in quibus babetis vi-
tam æternam, sed in qnibus æstimatis vos habere: ostẽ-
deos quoniam non capiebant magnum fructum & no-
bilem ex scriptutis sola lectione æstimantes se saluari,
cùm fide essent priuati. Propter quod subdit: Et non
vul. ve. ad me, quia ei cre. nolebant. Bed. Quòd antem
venire pro credere ponatur, psalmista ostẽdit, di. Acce-
dite ad eum & illuminamini. Subdit autẽ, Vt vitam ha-
beatis, Si enim anima quæ peccat moritur, & ipsi anima
& mente mortui erant. Promittebat ergo illis vitã ani-
mæ vel fœlicitatis æternæ.

Scrutiniũ scripturarum.

*Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui uos, quia
dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris
mei, & non accepistis me. Si alius uenerit in nomine suo, illũ ac-
cipietis. Quomodo uos potestis credere qui gloriam abinuicem
accipitis, & gloriam quæ à solo deo est, non quæritis? Nolite pu
tare quia ego accusaturus sum uos apud patrem. Est qui accusat
uos Moyses, in quo uos speratis. Si enim crederetis Moysi, crede-
retis forsitan et mihi. De me enim ille scripsit. Si autem illius li-
teris non creditis, quomodo uerbis meis credetis?*

Chry. Quia dominus suprà meminit & Ioãnis & te-
stimonij dei, & operum suorũ: vt eos ad seipsum attra-
heret, probabile erat multos suspicari qnòd bæc dice-
ret: gloriam hominum amantis, & ideo contra hoc di-
cit: Claritatem ab hominibus nõ accip. boc est non in-
digeo. Nõ enim est mea natuta talis, vt indigeat quæ ab
hominibus est gloria. Si enim sol à lucernę lumine non
recipit adiectionẽ, multò magis ego bumana gloria nõ
indigeo. Alcui. Vel claritatem ab hominibus non acci-
pio. i. laudem bumanam non quæro, non enim veni vt
honotem ab hominibus acciperem carnalem, sed hono
rem hominibus darem spiritualem. Non ergo ideo hoc
loquot vt gloriam meam quæram, sed condoleo vobis
errãtibus, & volo vos reducere ad vitã veritatis. vnde di
cit: Sed cognoui vos, quia dilectionem dei non babetis
in vobis. Chry. q. d. Ideo hoc dixi, vt conuincã vos, qno
niam propter amorẽ dei, me non persequimini. Etenim
ipse testatur mibi & per opera & per scripturas. Opor-
tebat igitur vt sicut me abiiciebatis existimãtes esse deo
contrarium, ita nunc ad me veniretis si deum amatetis,
sed non amatis. Non autem ab his solũ, sed etiam à futu
ris boc ostendit, dicens: Ego veni in nomine patris mei
& non accepistis me. Si alius ve. in no. suo, illum accipie
tis. Ideo dicit se in nomine patris veoisse, vt omnem ab-
scindat occasionẽ indeuotionis. Aleui. Ac si dicat, ideo
veni in mundum, vt per me glorificetur nomen patris,
quia patri omnia attribuo. Dilectionem ergo dei non
habebant, quia nolebant eum recipere qni patris vene-
rat facere voluntatem. Anticbristus autem veniet in no
mine non patris sed suo, vt non gloriam patris sed suam
quærat. Quia enim Iudæi noluerunt tecipere Chri-
stum, pœna peccati buius congruet vt recipiant Anti-
christum, vt qui nolunt credere veritati credant men-
daeio. Aug. de vet. do. Sed audiamus & Ioannem: Audi
stis quia Antichristus venit & nunc Antichristi multi
facti sunt. Qui autẽ expauescis in Antichristo, nisi quia
nomẽ suũ honoraturus est, & nomẽ domini contẽptu-
rus? Quid aliud facit qui dicit: Ego iustifico, nisi boni
fuerimus peristis? Ergo vita mea ex te pendebit, & salus
mea ex te religabitur, ita ne oblitus sim fundamentum
meum: nónne petra erat Christus? Chrysostom. Sic igi
tur irrefragabilem indeuotionis eorum ponit demon-
strationem. q. d. Si vt amantes deum me persequere-

Antichristi designatio.

mini, multò magis in Antichristo hoc vos facere oporteret: ille enim non dicet se à patre missum, neque secúdum voluntatẽ illius venire, sed econtrario ea quæ sibi nõ cõgruunt rapiens super omnia deũ se esse dicet. Manifestũ est igitur quòd liuoris persecutio erat qua Christum persequebãtur & odij in deũ. Deinde eorũ infidelitatis ponit causam, dicẽs: Quomodo vos potestis crede, qui gloriam ab inuicẽ acci. & glo. quæ à solo deo est nõ quæritis? Hinc enim rursus ostẽdit, quoniã nõ quæ dei sunt intendebãt, sed propriã volebãt passionẽ desendere. Alcui. Magnũ igitur vitiũ est iactãtia & humanæ laudis ambitio, quæ de se vult æstimari quod de se non habet. Ideo enim nõ possunt credere, quia superba mẽs eorum laudari desiderat, & se super alios efferre. Beda, Hoc autẽ vitium melius caueri non potest, q̃ vt ad conscientias nostras redeamus, nósque puluerem esse consideremus: & si quid nobis boni inesse deprehendimus, nõ nobis, sed deo ascribamus. Instruimur etiam vt semper nos tales exhibeamus, quales ab aliis videri desideramus. Denique possent ipsi respondere: Ergo accusabis nos apud patrem? Et ideo eorũ quæstionẽ præueniens, subdit: Nolite putare, &c. Chry. Quia. s. nõ veni dãnare sed saluare. Est qui accu. vos Moyses, in quo vos speratis. Sicut enim de scripturis suprà dixit, In quibus putatis vitã æternam habere, ita & de Moyse ait: in quo vos speratis, ex propriis eos vbique capiens. Sed dicent, qualiter nos ille accusabit? quid tibi & Moysi cõmune qui sabbatũ soluisti? Et ideo subdit, Si enim cre. Moysi creder. for. & mihi: de me enĩ ille scripsit. Hæc ex superioribus constitutionẽ habere: cũ enim in cõfessione deductum sit quòd à deo veni, ab operibus, à voce Ioannis, à patris testimonio: manifestũ est quòd Moyses eos accusabit. Etenim dixit: Siquis venerit signa faciẽs, & ad deũ ducens, & futura prędicẽs cũ veritate, oportet ei obedire. Christus autem hęc omnia fecit, nec ei crediderunt. Alcui. Forsitan autẽ more nostro posuit: nõ quia dubitatio sit in deo. Scripsit autem de Christo Moyses, dicens: Prophetam vobis suscitabit deus de fratribus vestris tanquam me, ipsum audietis. Aug. cõtra Faustum, Sed & omne quod scripsit Moyses de Christo est. i. ad Christũ omnino pertinet: siue quòd eũ figuris rerum vel gestarum, vel dictarum prænuntiet, siue quòd eius gratiam gloriámq; cõmendet. Sequitur: Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis cre. Theo. q. d. Ipse etiã scripsit, & apud vos libros reliquit: vt si fortè obliuisceremini, de facili recordari posSitis: & cũ scriptis non credidistis, quomodo verbis meis non scriptis credetis? Alcui. Ex hoc etiam colligitur, quia qui legit præcepta quæ rapinam & alia mala prohibent, & implere negligunt dicta euangelij, quæ perfectiora & subtiliora sunt, implere nõ valent. Chry. Et quidem si attenderũt his quæ dicebantur, oportebat quærere & ab eo discere quæ sunt illa quæ Moyses de eo scripsit, sed silent. Tale enim est nequitia, vt quicquid dicat aliquis vel faciat, maneat proprium venenum conseruans.

Ambitionis vitiũ taxatur.

Lex ad Christum spectat.

CAPVT VI.

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia uidebant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha, dies festus Iudæorum. Cùm subleuasset ergo oculus Iesus, & uidisset quia multitudo maxima uenit ad eum, dixit ad Philippum: Vnde ememus panes ut manducẽt hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiũt eis, ut unusquisque modicũ quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis eius Andreas, frater Simonis Petri: Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Dixit ergo Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo uiri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo Iesus panes, & cũ gratias egisset, distribuit discumbentibus. Similiter & ex piscibus quantum uolebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis & duobus piscibus quæ superfuerunt his qui manducauerant. Illi ergo homines cùm uidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est uerè propheta, qui uenturus est in mundum.

Chry. Sicut iacula cũ in durũ aliquid inciderint cum multo impetu iaciuntur, cũ autẽ nõ habuerint aliquid obuians, dissoluitur citò immisSio, & quiescit: ita & si cum audacibus hominibus impetuose incesserimus, sęuiunt magis. Si autem cesserimus, facilè mollimus eorũ insaniam. Propterea Christus furorem ex præmisSis sermonibus tantũ secedẽdo mitigauit in Galilæam vadẽs, non tamen ad eadem loca vnde in Hierusalẽ ascẽderat, nõ enim in Chana Galilęę, sed vltra mare iuit. vnde ait: Post hæc abiit Iesus trãs mare Galilææ quod est Tyberiadis. Alcui. Hoc mare pro diuersitate locorũ diuersis nominibus vocatur, sed quantũ ad præsentẽ locũ mare Galilææ propter prouinciã: Tyberiadis autẽ à ciuitate dicitur. Mare autẽ dicitur, non quia sit amara aqua, sed iuxta Hebraicum modum omnium congregationes aquarũ, maria vocãtur. Quod mare dñs etiam frequẽter trãsit, vt populis ibi manẽtibus verbũ prædicationis impẽdat. Theo. Trãsit enĩ de loco ad locũ probãdo populi voluntatẽ, & auidiores homines vniuscuiusq; ciuitatis & solicitiores reddẽs. vnde sequitur: Et seq. eũ mul. mag. quia vide. si. quæ fa. super his qui infirmabãtur, Alcui. Scilicet ꝙ cæcos illuminabat, & alia huiusmodi. Et sciendũ est ꝙ quoscũq; in corpore sanabat, eos pariter reformabat in anima. Chry. Tãta autẽ doctrina potientes à signis magis mouebãtur, ꝙ grosSioris mentis erat. Signa enĩ, vt ait Paulus, nõ sunt data fidelibus, sed infidelibus. Sapiẽtiores autẽ erãt illi, de quibus in Luca dicitur, quòd stupebãt in doctrina eius. Sed quare nõ dicit quæ signa videbãt eũ facientẽ: quoniã hic euãgelista maiorẽ partẽ libri in sermonib[9] dñi cõsumere studuit. Sequitur: Subiicit ergo in montẽ Iesus, & ibi sede. cum disci. suis. In montẽ quidẽ ascẽdit propter signũ quod fieri debebat. Sed quòd discipulos secũ ascẽdere fecit, accusatio multitudinis erat non sequentis eũ. Ascendit etiam in montẽ erudiẽs nos à tumultibus, & ab ea quæ in mundo est turbatione quiescere: apta enim ad philosophiam solitudo est. Sequitur: Erat autẽ proxi. pa. di. fe. Iu. Vide qualiter in anno integro nihil plus euãgelista nos docuit de signis Christi q̃ quòd paralyticũ sanauit, & filiũ reguli: nõ enim studuit vniuersa annũtiare, sed ex multis magna & pauca. Qualiter igitur nõ ascendit ad diẽ festũ? Paulatim enim soluebat legem, occasionẽ capiens à Iudaica nequitia. Theo. Quia enim Iudæi eũ persequebãtur, occasionẽ recessus accipiens legem exclusit, innuẽs obseruãtibus quòd veritate adueniente omnis cessat figura: & quòd legib[9] nõ subiicitur vt legalia festa perficeret. & vide hoc quòd nõ erat festũ Christi, sed Iudæorũ. Bed. Si quis autẽ verba euãgelistarũ diligẽter cõsiderauerit, facile cognoscet q̃ vni[9] anni spaciũ fuit inter decolationẽ Ioannis & pasSionẽ domini. Cũ enim Matthæus dicat, quia dominus audita nece Ioannis secesSit in desertũ locũ, & ibi turbas pauit, & Ioãnes dicit quòd proximũ erat pascha Iudæorũ quando turbas pauit: apertè demonstratur, quia imminẽte paschali festiuitate decollatus est Ioannes. Euolu-

Doctrina moralis.

Christi duplex sanatio.

Supputatio temporum.

to autem vnius anni ſpacio paſſus eſt Chriſtus in eadem feſtiuitate. Sequitur, Cũ ſubleuaſſet ergo oculos Ieſus, &c. Dicit, cùm ſubleuaſſet oculos Ieſus, vt diſceremus ꝙ oculos nõ erigebat huc atque illuc, ſed publicè ſedebat attẽtus cũ diſcipulis ſuis. Chry. Neq; etiã ſimpliciter ſedebat cũ diſcipulis ſuis, ſed diligenter loquens aliquid eis, & eos ad ſeipſum cõuertẽs. Deinde reſpiciens vidit turbã ad ſe venientem. Cuius igitur gratia Philippum interrogat? ſciebat enim ꝙ diſcipulorũ eius cõgregatio, ampliori indigebat doctrina. Talis autẽ erat Philippus qui poſtea dixit: Oſtende nobis patrẽ, & ſufficit nobis: propterea igitur prius eum erudiebat. Nã ſi ſimpliciter factũ eſſet miraculũ, nõ tantũ appareret: nũc autem prius cogit confiteri inopiam, vt certius diſcat miraculi magnitudinẽ. vnde ſequitur: Hoc autẽ dice. tẽ. eũ. Non quidẽ ignorans id quod debebat ab ipſo dici, ſed humanè hoc dictũ eſt. Sicut enim quòd dicit, Qui ſcrutatur corda hominũ, nõ oſtẽdit ignorãtiæ ſcrutationẽ, ſed certiſſimę cognitionis: ita cũ hic dicat quòd tẽtauit eum, nihil aliud dicit ꝗ quoniã ſciebat certiſſimè. Sed & aliud eſt dicere quoniã probatiorẽ eum faciebat, per talẽ interrogationẽ inducẽs in certiſſimã ſigni cognitionem. Propter hoc & euãgeliſta ne infirmitate locutionis minorationẽ aliquã ſuſpiceris ſubiungit: Ipſe enim ſcie. quid eſſet facturus. Alcui. Interrogat igitur non vt ignorata diſcat, ſed vt diſcipulo adhuc rudi propriam tarditatem oſtendat, quã ipſe in ſe perpendere nõ valebat. Theo. Vel etiam vt aliis ipſum oſtenderet, nõ tanꝗ cor eius ignorans. Aug. de con. euan. Sed ſi dominus ſecundum narrationẽ Ioannis, ꝓſpectis turbis quæſiuit à Philippo tẽtans eum, vnde illis eſcę dari poſſent: poteſt mouere quomodo ſit verũ quod alij narrauerunt, prius dixiſſe domino diſcipulos vt dimitteret turbas. Quibus ille reſpõdit ſecũdũ Matthęũ, Nõ habẽt neceſſe ire, date eis vos mãducare: intelligit igitur poſt hæc verba dominũ inſpexiſſe multitudinẽ, & dixiſſe Philippo quod Ioannes cõmemorat: alij aũt prætermiſerũt. Chry. Vel aliter: Alia quidẽ ſunt illa: alia autem ſunt hæc nõ eiſdẽ facta tẽporibus. Theo. Philippũ igitur dñs tẽtãs vtrum fidem haberet, inuenit eũ adhuc humanis paſſionibus ſubiacentẽ, quod patet ex hoc quod ſequitur: Reſpondit ei Philippus, Ducentorũ denariorũ panes nõ ſufficiũt eis, vt vnuſquiſq; modicũ quid acci. Alcui. In quo tarditatẽ ſuam oſtẽdit. nã ſi perfectè de creatore intelligeret, de eius potentiæ largitate nõ diffideret. Augu. de con. euan. Quod autẽ Philipp⁹ hic apud Ioannẽ reſpõderet, Hoc Marcus à diſcipulis reſpõſum eſſe cõmemorat: volẽs intelligi hoc ex ore cæterorũ Philippũ reſpõdiſſe: quanquã & pluralẽ numerũ ꝓ ſingulari vſitatiſſimè ponere potuerit. Theo. Sed & Andream dñs ſimilẽ Philippo inuenit, quanuis altius de illo cõtemplantem, ſequitur enĩ: Dicit ei vnus ex diſcipulis eius Andre. fra. Si. Pe. Eſt puer hic qui habet quinq; panes hordeaceos & duos piſces. Chry. Aeſtimo quidem nõ ſine cauſa id eum dicere, ſed quia audiuerat ſignũ quod Eliſeus de panibus hordeaceis fecerat, pauit enim de xx. panib⁹ cẽtum homines. Aſcendit igitur mente in aliquod excelſum, ſed ad ſummum nõ potuit peruenire, quod patet per hoc quod ſubdit: Sed hæc, quid ſunt inter tantos? Aeſtimabat eñ ꝙ de paucioribus pauciora, & de pluribus plura facturus eſſet qui miracula faciebat, ſed hoc nõ erat verũ. Similiter enim ei facile erat, & de pluribus & de paucioribus paſcere turbas: nõ enim materia ſubiecta indigebat, ſed ne viderẽtur creaturę alienæ eſſe ab eius ſapientia ipſis creaturis vtitur ad materiam miraculorum. Theo. Cõfundantur Manichæi qui dicũt ꝙ panes & oĩa huiuſmodi creata ſunt à malo deo, quia boni dei filius Ieſus Chriſtus panes multiplicauit: nã ſi creaturæ malæ fuiſſent, nequaꝗ bonus mala multiplicaſſet. Aug. de con. euã. Quod autẽ Andreas apud Ioannẽ de quinq; panibus & duobus piſcibus ſuggeſsit, hoc cæteri pluralem numerũ pro ſingulari ponentes ex diſcipulorũ perſona retulerunt. Chry. Diſcamus autẽ hic qui voluptati attẽdimus, quæ comedebãt mirabiles viri illi & magni: & quantitatẽ eorũ quæ inferebãtur, & vilitatem menſæ eorũ. Nondũ autẽ apparẽtibus panibus iuſſit eos diſcũbere, vt diſcas quoniam nõ entia vt entia ei ſubſiſtũt, ſicut Paulus ait: Qui vocat ea quæ non ſunt, tanꝗ ea quæ ſunt. Sequitur enim: Dicit ei Ieſus, Facite ho. diſcũbe. Alcui. Ad literã homines diſcũbere dicim⁹ iacendo comedere more antiquo, vnde ſequitur: Erat aũt fœnũ multũ in loco. Theo. i. herba viridis. Erat eñ paſcha quod in primo mẽſe veris perficiebatur. Sequit: Diſcubue. ergo viri nu. quaſi quinque mi. Soli viri numerãtur ab euangeliſta, quia legalẽ cõſuetudinẽ ſequebatur. (Conſuetudo viri legalis.) Etenim Moyſes à xx. annis, & ſupra populum cõnumerauit nulla mẽtione de mulieribus facta: innuens ꝙ omne quod virile eſt & iuuenile, dignũ & honorabile eſt apud deũ. Sequitur: Accepit er. Ie. panes, & cũ gratias egiſſet, diſtri. diſcũ. ſimiliter ex piſcibus quantũ volebant. Chry. Sed quare paralyticũ debens ſanare non orat, neq; ſuſcitãs mortuos, neque mare quietãs: hic autem orat gratias agens? vt. ſ. oſtẽdat eos qui comeſtionẽ incipiunt gratias agere oportere deo. Sed & aliter in minoribus maximè orat, vt diſcas ꝙ nõ propter indigentiam orat. Si enim indigeret orare, multò magis in maioribus hoc feciſſet. Quia verò illa ex authoritate facit, manifeſtũ eſt quòd hic cõdeſcẽdẽdo nobis orat: & adhuc quoniam turba multa erat præſens oportebat eis ſuaderi ꝙ ſecũdũ volũtatẽ dei aduenerat, & ideo cũ occultè aliquod miraculũ faciebat non orabat, ſed coram multis orabat, ne crederent quod eſſet deo contrarius. Hyla. de tri. Quinque igitur panes offeruntur turbę & frãguntur, ſubrepũt in frãgentiũ manus quædã fragmẽtorũ procreationes, nõ imminuitur: vnde pręfringitur, & tamẽ præfringentis manũ fragmẽta occupãt, nõ ſenſus, non viſus profectũ tam cõſpicabilis operationis aſſequitur: eſt quod nõ erat, videt quod nõ intelligitur: ſolum ſupereſt, vt deus omnia poſſe credatur. Aug. Vnde eñ multiplicas de paucis granis ſegetes, inde in manibus ſuis multiplicauit quinque panes: poteſtas enim erat in manib⁹ Chriſti. panes autẽ illi quinque quaſi ſemina erãt, nõ quidẽ terræ mãdata, ſed ab eo qui terram fecit multiplicata. Chry. Vide aũt quãta eſt ſerui & domini differentia: nã prophetę quaſi ex mẽſura habentes gratiã ita miracula faciebant, Chriſtus autem abſoluta virtute faciens cũ multa ſuperabundãtia omnia operabatur. Sequitur: Vt autẽ im. ſunt, &c. Nõ quidem hæc oſtentatio ſuperflua fuit, ſed ne phãtaſiã exiſtimarent quod factũ eſt, propter quod etiam ex ſubiecta materia miraculũ fecit. Sed quare nõ turbis dedit fragmẽta portanda, ſed diſcipulis? quoniam hos maximè erudire volebat, qui orbis terrarũ debebant eſſe magiſtri. Ego autem non ſolùm admiror multitudinem panũ quæ facta eſt, ſed & certitudinem ſuperfluorũ, quia neq; plus, neque minus fecit ſuperfluum eſſe, ſed tantũ quantũ volebãt. ſcilicet 12. cophinos ſecũdum numerum 12. apoſtolorum. Theo. Addiſcimus autem ex miraculo perpetrato nõ fieri puſillanimes in coarctationib⁹ paupertatis. Beda, Turbę autem cũ vidiſſent ſignũ quod fecit dominus, mirabãtur quia nondum eum deum eſſe cognouerant, ideóque euãgeliſta ſubdit: Illi ergo homines quia carnales erant & carnaliter intelligebant, cùm vidiſſent quod fecerat ſignum, dicebant: quia hic eſt verè

Conſen. euang.

propheta, qui venturus eſt in mundum. Alcui. Nõdum pleni fide dñm vocãt prophetã, qui nondũ deũ dicere nouerãr, ſed iam multũ profecerãt ex virtute miraculi: qui eũ ſecernẽtes ab aliis prophetam vocabãt, ſicut ſciebant in populo illo prophetas aliquando miracula feciſſe, nec falluntur ſi dicunt eũ prophetã, cũ ipſe dominus nouerit ſe prophetam, dicẽs: Non capit prophetã perire extra Hieruſalẽ. Aug. Sic autẽ propheta eſt Chriſtus & dñs prophetarũ, ſicut angelus & dñs angelorũ. ex eo enim quòd pręſens annũtiauit, angelus erat: ex eo quòd futura prædixit, propheta erat: ex eo ꝙ verbũ caro factum eſt, & angelorũ & prophetarũ dominus erat: nullus enim propheta ſine verbo dei. Chry. Ex hoc autem ꝙ dicũt: qui venturus eſt in mundum, manifeſtũ eſt ꝙ prophetã quendã principalẽ expectabãt. Et ideo quod dicitur: Hic eſt verè propheta, in græco cũ adiectione articuli ponit, ad oſtendendũ. ſ. eũ eſſe diſcretũ ab aliis prophetis. Aug. Conſiderandũ autẽ quod dicitur, quia deus non eſt talis ſubſtantia quæ oculis videri poſsit, & miracula eius quibus totum mũdum regit, vniuerſámque creaturam adminiſtrat, aſsiduitate viluerũt, ſeruauit ſibi quædã q̃ faceret opportuno tẽpore: præter vſitatũ curſum ordinémque naturę: non vt maiora, ſed inſolita videndo ſtuperẽt, quibus quotidiana viluerũt. Maius enĩ miraculũ eſt gubernatio totius mundi q̃ ſaturatio quinq; milliũ hominũ de quinque panibus, & tamẽ hoc nemo miratur. Illud mirãtur homines, nõ quia maius, ſed quia rarũ eſt. Nec tamen ſufficit hoc intueri in miraculis Chriſti, quia enim dominus eſt in monte, verbũ dei eſt in alto: proinde nõ quaſi humiliter iacet, nec trãſeunter prætereũdũ eſt. Alcui. Myſticè enim nomine maris turbidũ ſeculũ deſignatur. Mox autẽ vt Chriſtus mare mortalitatis noſtrę adiit naſcẽdo, calcauit moriendo, tranſiit reſurgẽdo, ſecutæ ſunt eum credendo & imitãdo turbæ credentiũ ex vtroq; populo collectorum. Beda, Tũc autẽ dñs ſubiit in montẽ, quãdo cælum aſcẽdit, quod deſignatur per montẽ. Alcu. Quòd enim turbis inferioribus relictis ad altiora cũ diſcipulis aſcẽdit, oſtẽdit ꝙ ſimplicibus minora præcepta ſunt committẽda, perfectiorib⁹ altiora: ꝙ imminẽte paſcha illos reficit, ſignificat quia quiſque pane diuini verbi & corpore & ſanguine dñi deſiderat refici, debet ſpirituale paſca facere. i. de vitiis ad virtutes tranſire. Oculi verò dñi ſunt dona ſpiritualia: q̃ cũ dominus electis ſuis miſericorditer cõcedit, tũc in eos oculos ſuos dirigit. i. reſpectũ pietatis impẽdit. Aug. lib. 83. q. Quinque autẽ panes hordeacei ſignificãt veterẽ legẽ, ſiue quia nondũ ſpiritualibus, ſed adhuc carnalibus data eſt lex. i. quinq; corporis ſenſibus deditis. Nã & ipſe turbæ quinque millia hominũ fuerũt, ſiue quia per Moyſen lex ipſa data eſt. Moyſes enĩ quinq; libros ſcripſit. Et ꝙ hordeacei erãt panes, bene ſignificauit per ipſam legẽ, quæ ita data erat vt in ea vitale animæ alimentũ corporalibus ſacramentis obregeretur. Hordei enim medulla tenaciſsima palea tegitur. Vel ipſum populum nondũ expoliatũ carnali deſiderio tanquam palea cordi eius inhærebat. Beda, Hordeum etiam pabulũ eſt iumẽtorũ, & cibus ſeruorũ: & lex vetus data eſt & ſeruis & iumentis. i. carnalibus. Aug. lib. 83. q. Duo autem piſces qui ſaporẽ ſuauẽ pani dabãt, duas illas perſonas videtur ſignificare quibus populus ille regebatur, regiam. ſ. & ſacerdotalem: quæ tamen duæ perſonæ dominũ noſtrũ præfigurabant, ambas enim ille ſuſtinuit. Alcui. Vel duo piſces dicta vel ſcripta prophetarũ & pſalmiſtarũ ſignificãt, & cũ quinarius ad quinque ſenſus corporis referatur, mille ad perfectionẽ refert. Qui verò quinque ſenſus corporis perfectè regere ſtudẽt, viri dicũtur à virib⁹ quos fœminea

Ieſus eſt propheta.

Allegorica expoſitio.

mollities nõ corrũpit, ſed ſobriè & caſtè viuunt: & cæleſtis ſapientiæ dulcedine merẽtur recreari. Aug. ſuper Io. Puer autẽ qui iſta habebat fortè populus Iſrael erat, qui ſenſu puerili ea portabat, nec mãducabat. Illa enim quæ portabat clauſa onerabant, aperta paſcebant. Bed. Pulchrè autẽ dicit: Hæc quid ſunt inter tantos quia lex vetus parũ proficiebat, quouſque eam ſuis manibus ſuſcepit. i. opere impleuit. & eandem ſpiritualiter intelligendam eſſe docuit, quia lex neminem ducebat ad perfectum. Aug. ſuper Ioan. Frangendo autem panes multiplicati ſunt. Quinq; enim libri Moyſi multos libros cùm exponuntur tanquam frangendo. i. diſſerendo fecerunt. Aug. lib. 83. q. Dominus etiam tanquam frãgendo & aperiendo quod durũ erat & clauſum in lege diſcipulos impleuit, cùm eis poſt reſurrectionem aperuit ſcripturas. Augu. ſup. Ioan. Quia aut ignorantia populi erat in lege, propterea tentatio domini ignorantiã diſcipuli demõſtrabat. Super fœnum autem diſcumbebãt, quia carnaliter ſapiebãt, & in carnalibus quieſcebãt: omnis enim caro fœnum. Illi autem de panibus domini implentur, qui quod auribus audiunt, operibus implẽt. Aug. Quæ ſunt autẽ fragmẽta niſi q̃ populus nõ poterat mãducare? Quid ergo reſtat niſi vt ſecretiora intelligentię quę nõ poteſt capere multitudo illius credãtur, ꝙ idonei ſunt, & alios docere valent, ſicut erant apoſtoli: vnde & duodecĩ cophini impleti ſunt. Alcu. Cophinis enim ſeruilia implentur officia. Cophini igitur ſunt apoſtoli, & eorum imitatores, qui licet in præſenti ſint deſpicabiles, ſpiritualium ſacramẽtorũ diuitiis ſunt interius refert. Dicũtur autẽ apoſtoli fuiſſe cophini, quia per apoſtolos fides ſanctæ trinitatis erat prædicanda in quatuor partibus mundi. Quòd autem nouos panes noluit facere, ſed alatos cumulauit, ſignat quia veterẽ ſcripturam non reprobauit, ſed aperiendo pateſecit.

Allegoria pulchra.

Notula pulchra.

Ieſus ergo cũ cognouiſſet quia venturi eſſent vt raperẽt eum & facerent eum regem: fugit iterum in montem ipſe ſolus. Vt autem ſerò factum eſt, deſcenderunt diſcipuli eius ad mare. Et cùm aſcendiſſent nauim, venerũt trãs mare in Capharnaum. Et tenebræ iam factæ erant: & non venerat ad eos Ieſus. Mare autem, vento magno flãte, exurgebat. Cùm remigaſſent ergo quaſi ſtadia vigintiquinque, aut triginta, vident Ieſum ambulantẽ ſupra mare, & proximum naui fieri, & timuerunt. Ille autem dicit eis: Ego ſum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & ſtatim nauis fuit ad terram in quam ibant.

Beda, Turbæ viſo tanto miraculo, intellexerunt pium atq; potentem, & idcirco voluerunt ipſum facere regẽ: homines namq; volunt habere regem pium ad regendũ, & potentem ad tuendum. Dominus igitur hoc cognoſcens fugit in mõtem. i. aſcendit celeriter. vnde dicitur: Ieſus ergo cũ cogno. quia ven. eſ. vt ra. eum & fa. eũ reg. fugit iterum in montem ipſe ſolus. Datur ergo intelligi ꝙ dominus cùm ſederet in monte cum diſcipulis ſuis, & videret turbas ad ſe venientes deſcenderat de mõte, & circa inferiora loca turbas pauerat. Nam quomodo fieri poteſt, vt rurſus ille fugeret, niſi ante de monte deſcenderet? Aug. de con. euang. Nõ autẽ repugnat quod Matthæus dixit, Aſcẽdit in mõtem ſolus orare. Neque enim cauſæ orandi contraria eſt cauſa fugiendi: quãdoquidem & hinc dominus doceat hãc eſſe nobis magnã cauſam orandi, quãdo eſt cauſa fugiendi. Aug. Erat autẽ rex, qui timebat fieri rex: nec talis rex qui ab hominib⁹ fieret, ſed talis qui hominibus regnũ daret: ſemper quidem ille cũ patre regnat ſecundum quòd eſt filius dei. Prædixerunt autẽ prophetæ regnũ eius, & ſecundũ id qđ homo fact⁹ Chriſt⁹: & fecit fideles ſuos Chriſtianos qui ſunt regnũ ei⁹, quod modò colligit modò emit ſanguine Chriſti. Erit autẽ aliquãdo manifeſtum regnum

eius, quando erit aperta claritas sanctorũ eius post iudi
cium ab eo factũ. Discipuli autẽ & turbę credẽtes in eũ
putauerunt illũ sic venisse vt iam regnaret. Hoc est vel-
Regnum Christi duplex.
le rapere, & facere eum regem. Chry. Vide autẽ quanta
est gulę virtus, nõ vltra eis sabbati transgressionis cura,
nõ vltra zelãt ꝓ deo, sed oĩa remota sunt vẽtre repleto
& propheta iã erat apud eos, & regẽ eũ intronizare vo-
lebant. Christus autẽ fugit, erudiens nos mundanas con
temnere dignitates. Sic igitur Iesus dimittit discipulos,
& ascendit in montem. Hi verò à magistro relicti, vt se-
rò factum est, descenderunt ad mare. Et hoc est quod
subditur: Vt autẽ serò factũ est, &c. Et quidẽ vsque ad
vesperã expectauerũt eum, venturũ esse putãtes ad se:
facta verò vespera nõ vltra sustinẽt eum, nõ inquirere,
tantus eos detinebat amor, sed ab amore igniti ascende-
runt in nauem: vnde sequitur, Et cũ ascẽ. na. ve. trãs ma
re in Capharnaum. Veniebãt quidẽ ad Capharnaũ æsti
mãtes se illic eũ inuẽturos. Aug. Sic ergo dixit finem &
redit vt exponat quomodo venerũt, quia per stagnum
nauigãtes trãsierũt, & dũ nauigarẽt recapitulãdo expo-
nit quid acciderit, di. Et tenebræ iam factæ erant, &c.
Chry. Non sine causa euãgelista tẽpus designat, sed vt
per hoc calidũ eorũ amorẽ ostẽdat. Nõ enim dixerunt:
Vespera nũc est, & nox aduenit, sed ab amore igniti ascẽ
derũt in nauim, multa autẽ erãt ex quibus impedieban-
tur: à tẽpore, vnde dicitur: Et tene. iam fa. erant: à tempe
state, vnde sequitur: Mare autẽ vento ma. flan. exurge. à
loco. Non enim erat prope terrã: vnde dicitur, Cũ trãs-
migrassent ergo quasi stadia 25. aut 30. Beda, Eo genere
locutionis quo cũ dubitãdo loquimur solemus dicere
fermè 25. aut propè 30. Chry. Et vltimo ab inopinabili:
vnde sequitur: Vidẽt Iesum am. supra ma. & proxi. fie-
ri. Apparet quidẽ eis postq̃ illos dimiserat, illo quidem
docẽs eos quid est de relicto, & amorẽ excitãs maiorem
hĩc verò suam virtutẽ ostendens, propter hoc igitur illi
turbabantur: vnde sequitur, Et timuerunt, quibus tur-
batis dominus cõfortationẽ adhibet: vnde sequitur, Il-
le autẽ dicit eis: Ego sum, nolite timere. Bed. Nõ autem
Mysteriũ latet in verbis.
dixit, Ego sum Iesus, sed tãtũ, Ego sum, quia familiares
eius erant, ideóque audita voce facilè potuerunt cogno
scere magistrũ: siue quod verius est, vt ostẽderet se illũ
esse qui Moysi dixit, Ego sum qui sum. Chry. Ideo aũt
eis apparuit, vt ostendat quoniã ipse est qui tẽpestatem
soluet. Hoc enim ostẽdit euãgelista subdens: Voluerũt
ergo accipere eum in naui, & statim fuit nauis ad terrã
ad quã ibãt. Trãquillã enim præbuit eis nauigationem
Non autẽ nauim ascendit, volens maius miraculũ ope-
rari, & deitatẽ eius reuelare apertius. Theo. Vide nãque
tria miracula: primũ est quòd ambulabat supra mare, se
cundũ est quòd fluctus mitigat, tertiũ est quòd statim
facit nauim ad terrã ire ad quã ibãt: nã multũ distabant
à terra, cũ eis dominus apparuit. Chry. Turbæ autẽ non
ostendit se Iesus supra mare ambulantem, quia hoc si-
gnum imbecillitatem eorũ excedebat: sed neque disci-
pulis diu visus est hoc faciens, sed statĩ disparuit ab eis.
Aug. de con. euan. Nõ est autem aduersus ꝙ Matthæus
prius eũ dixit dixisse discipulos ascẽdere in nauiculã, &
præcedere eum trãs fretum donec dimitteret turbas, ac
deinde dimissis turbis ascendisse in mõtem solus orare.
Ioannes verò prius eum fugisse cõmemorat solũ in mõ
tem, ac deinde inquit, Vt autẽ serò factũ est, descen. di.
eius ad ma. & cũ ascen. in nauim. Quis enĩ nõ hoc vide-
at recapitulãdo Ioannem postea dixisse factũ à discipu-
lis, quod iam Iesus iusserat antequã fugisset in mõtem?
Chry. Vel aliter: Mihi videtur hoc signũ aliud ab eo qđ
apud Matthæum positũ est, tũc enim nõ statim eum su
sceperunt, nũc autem persuasi sunt statim suscipere: &
tũc quidem adhuc tempestas permanebat cõcutiens na
uim, nũc autem cũ voce trãquillitas aduenit. multotiẽs
enĩ eadẽ facit signa, vt facile susceptibilia fiant. Au. My
sticè aũt pauit dñs turbas, & ascẽdit in mõtem: sic enĩ de
illo prædictũ est, Cõgregatio populorũ circũdabit te:
& propter hãc in altũ regredere. i. vt circũdet te cõgre
gatio populorũ regredere in altũ. Quare autẽ dictũ est,
Fugit? Neque enim si nollet, teneretur. Aliquid ergo si
gnificauit fugiendo, quia. s. nõ potuit intelligi altitudo
eius: quicquid enim nõ intellexeris, fugit me, dicis: ergo
fugit in mõtem ipse solus, quia ascẽdit super omnes cæ
los. Illo autẽ sursum posito discipuli in nauicula tempe
statem patiebãtur, nauicula illa ecclesiam præsignabat.
Tenebræ iam factæ erant, & merito, quia lux non erat,
non enim venerat ad illos Iesus. Quantum accedit finis
mundi, crescunt errores, crescit iniquitas. Lux denique Lux charitas dicitur
charitas est secundũ illud, Qui odit fratrẽ suũ, in tene-
bris est. Ipsi fluctus nauẽ turbãtes, & tẽpestates, & vẽti
clamores sunt maledictorum, inde charitas refrigescit,
inde fluctus augẽtur, & turbatur nauis, nec tamẽ venti
illi & tẽpestas, & fluctus & tenebræ id agebãt, vt vel na
uis nõ promoueretur, vel soluta mergeretur. Qui enim
perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Quinarius
autem numerus ad legẽ pertinet, ipsi sunt quinq; libri
Moysi, ergo legẽ signat numerus vigesimusquin9, quo
niam quinquies quini fiũt vigintiquinque. Sed huic le-
gi antequã euãgelium veniret, deerat perfectio, quæ in
senario numero cõprehenditur. Ipsa ergo quinque per
sex multiplicẽtur: vt lex per euãgeliũ impleatur: vt fiant
sexies quini, 30. Ad eos ergo qui legẽ implent, venit Ie-
sus calcãs fluctus. i. omnes tumores mũdi sub pedib9 ha
bẽs, oẽs altitudines seculi premẽs, & tamẽ tãtæ sunt tri
bulatiões, vt etiam ipsi qui credũt in Iesum, expauescãt
ne deficiant. Theo. Cũ autẽ homines vel dæmones nos
per timorẽ nitũtur mouere, audiam9 Christũ dicentẽ,
Ego sum, nolite timere. i. ego sem ꝑ assisto, & sicut deus
permaneo, & nunquã pertrãseo: nõ perdatis in me fidẽ
pro falsis terroribus. Videt etiã quomodo nõ in princi
pio periculi dñs astitit: sed in fine. Permittit nãque nos
esse in medio periculorũ, vt certãtes in tribulationibus
probabiliores fiamus, & vt ad ipsum solũ recurramus:
qui potens est ex insperatis nos liberare. Cũ enĩ intelle- Vbi humana desunt, assunt diuina.
ctus humanus sibi prouidere nõ poterit, tunc salus di-
uina aduenit. Si voluerimus etiam Christũ in nauiculã
nostrã suscipere. i. in cordibus nostris habitare, statim
inueniemur in terra ad quam ire volumus. i. in cælum.
Bed. Quia verò hæc nauicula nõ torpẽtes vehit, sed for
titer remigantes, significatur quòd in ecclesia non desi
diosi & molles, sed fortes & in bonis operibus perseue
rantes perueniunt ad portum salutis æternæ.

*Altera die turba quæ stabat trans mare uidit quia nauicula
alia non erat ibi, nisi una, & quia non introisset cum discipulis
suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abissent. Aliæ uerò su-
peruenerunt naues à Tyberiade iuxta locũ ubi manducauerant
panem, gratias agentes deo. Cùm ergo uidisset turba quia Iesus
non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, &
uenerunt Capharnaum quærentes Iesum. Et cũ inuenissent eum
trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quãdo huc uenisti? Respõdit eis
Iesus, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, non quia ui
distis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.
Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æter
nam, quam filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit
deus.*

Chrys. Dñs & si turbis nõ manifestè ostẽderit quo-
modo supra mare ambulauerit, dedit tamẽ eis latenter
suspicari quod factũ erat, & euãgelista hoc ostẽdit, di-
cens: Altera die &c. vsque ibi, abissent. Quid enim hoc

erat aliud q̃ suspicari ꝙ mare pedes trãsiens recesserat?
Neque enim est dicere ꝙ in alia nauicula pertransiuit,
quia vna erat ibi tantũ in quã erãt discipuli eius,cũ qui-
bus ipse nõ intrauerat. Aug. Insinuatũ autẽ est illis tam
magnũ miraculũ: venerũt ergo & aliæ naues iuxta locũ
illũ,vbi mãducauerãt panẽ,in quibus turbæ eum secu-
tę sunt,& hoc est quod subditur, Aliç verò superuene-
ra.&c.vsq; ibi, quærentes eum. Chry. Sed tamen post
miraculũ tam magnũ veniẽtes nõ interrogauerũt eum
qualiter pertransiit,neque curauerũt tantũ miraculum
addiscere. Sequitur enim: Et cũ inuenissent eum trans
mare &c. Nisi quis dicat hic,quãdo ꝑ qualiter dictum
esse ab eis,dignũ autẽ est & hinc conspicere facilẽ eorũ
mentẽ. Qui enim dicebant, Hic est propheta: qui stude
bant rapere & facere eũ regẽ, inuenientes eũ nihil tale
cõsiliãtur. Aug. Ecce enim ille qui in mõtẽ fugerat tur
batus,cũ ipsis turbis loquitur: modo teneant,modo re-
gẽ faciant. Sed ille qui post miraculi sacramentũ,& ser-
monẽ infert: & quorũ satiauit panibus ventrẽ, satiat ser
Exemplũ Christi duplex. monibus mentẽ. Alcui. Qui enim dedit exẽplũ fugien-
dæ laudis & terreni imperij,dat exemplum doctoribus
qualiter debeãt insistere prædicationi. Chry. Mãsuetu
do autẽ & lenitas nõ vbiq; est vtilis, cũ enim deses fue-
rit discipulus & grossus, stimulo vti ad eũ oportet: hoc
& hic filius dei facit. Venientibus enim turbis & blan-
dientibus ei dicẽdo: Rabbi,quãdo huc venisti, vt osten
dat ꝙ eũ qui ab hominibus est, honorẽ nõ cõcupiscit,
sed solũ inspicit eorũ salutẽ: redarguendo eis respondit
nõ solũ corrigere volẽs,sed & mẽtẽ eorũ reuelare,vnde
sequitur: Respõdit eis Iesus, & dixit, Amẽ amẽ dico vo
bis,quęritis me,nõ quia vidistis signa &c. Aug. q.d. Pro
pter carnẽ me quæritis, nõ propter spiritũ. Chry. Post
reprehensionẽ autẽ doctrinã eis adiũgit, dicẽs: Opera-
mini nõ cibũ &c. q.d. Vos escã exquisitis tẽporalẽ, ego
autẽ corpora vestra nutriui, vt per hoc exquireretis il-
lam escã:quæ nõ tẽporaneã,sed æternã tribuit vitã. Al-
cui. Corporeus cibus carnẽ tãtũ reficit exterioris homi
nis: & semel accept⁹ nõ sufficit,nisi quotidie accipiatur:
spiritalis autẽ cibus permanet in æternũ, & satietatem
perpetuam immortalitatẽmque largitur. Aug. Seipsum
autem insinuat cibũ istũ, vt in sequẽtibus illucescit, ac
si dicat, Quæritis me propter aliud,quęrite me propter
me. Chry. Sed quia quidã eo quòd volũt pigrè nutriri,
abutuntur hoc verbo, necessariũ est inducere id quod
est Pauli: Qui furabatur,iam nõ furetur, magis autẽ la-
boret operãdo manibus suis,vt habeat vnde tribuat ne-
cessitatẽ patienti: sed & ipse Corinthũ veniens,moraba
tur apud Aquilã & Priscillã & operabatur. Dicendo au
tem, Ne operamini cibũ qui perit: nõ insinuat ꝙ opor-
teat pigritari,sed quòd oporteat operari & dare: hic eñ
est cibus qui nõ perit. operari aũt cibũ qui perit,est affi
ci secularibus rebus. Hoc igitur dixit,quia illi nullam si
dei curam habuerunt,sed solũ volebant ventrẽ implere
nihil laborantes: & hoc decẽter cibũ qui perit vocauit.
Aug. Sicut autẽ Samaritanę dixerat: Si scires qui petit à
te bibere,postulasses ab eo,& daret tibi aquã viuã: ita &
hic subdit, Quem filius hominis &c. Alcu. Quãdo au-
tem per manũ sacerdotis corpus Christi accipis,non sa
cerdotẽ quẽ vides,sed illũ quẽ nõ vides,attende. Sacer-
dos est dispensator huius cibi,non actor,filius hominis
seipsum dat nobis,vt nos in ipso & ipse ĩ nobis maneat.
Istum filiũ hominis nolite sic accipere quasi alios filios
hominũ. Sequestratus est eñ quadã gratia & exceptus
à numero omniũ. iste enim fili⁹ hominis & dei fili⁹ est,
Fili⁹ quomodo dicitur signatus. hoc est quod subdit: Hũc enim pater signauit deus. Si-
gnare,est signũ ponere. q.d. Nolite me cõtẽnere,quia fi
lius hominis sum,sic enim sum filius hominis,vt de⁹ pa
ter me signaret. i. propriũ aliquid mihi daret: quo nõ cõ
funderer cũ genere humano, sed per me liberaretur ge
nus humanũ. Hyla. 8. de tri. Signaculorũ autẽ natura est
vt omnẽ impressæ in se speciei explicẽt formã: & nihil
minus ex eo in se habeãt, vnde signẽtur: & dũ totũ acci
piũt quod imprimitur,totũ ex se præferũt quicquid im
pressum est. Verbũ igitur hoc ad diuinæ natiuitatis nõ
proficit exemplũ,quia in signaculis & materies sit & di
uersitas & impressio,per quã mollioribus naturis,vali-
diorũ generũ species imprimũtur: vnigenitus verò deus
& per sacramentũ salutis nostræ hominis filius, volens
proprietatis nobis paternæ in se signare speciẽ, signatũ
se à deo ait,vt per hoc potestas in eo dãdi ad æternitatẽ
esse intelligi possit: quia omnẽ in se paternæ formæ ple
nitudinẽ signãtis se dei cõtineret. Chry. Vel signauit. i.
in hoc misit hanc nobis afferentem escã. Vel signauit. i.
reuelauit per suum testimoniũ. Alcui. Mysticè autẽ al-
tera die. i. post ascensionẽ Christi, turba stans in bonis Anagogica expositio.
operibus,nõ iacẽs in terrenis voluptatibus, expectat vt
veniat ad eos Iesus. Vna autẽ nauis,vna est ecclesia,sed
& aliæ naues quæ superueniũt,sunt cõuenticula hære-
ticorũ, qui quæ sua sunt quærũt, nõ quæ Iesu Christi:
vnde cõuenienter eis dicitur, Quæritis me,quia man-
ducastis ex panibus. Aug. Quàm multi etiã nõ quærũt
Iesum,nisi vt illis benefaciat secũdũ tẽpus: alius nego-
ciũ habet,quærit intercessionẽ clericorũ: ali⁹ præmitur
à potẽtiore, fugit ad ecclesiã. vix quæritur Iesus ꝓpter
Iesum. Greg. 22. moral. Per eorũ etiã personã dominus
illos intra sanctã ecclesiã detestatur, qui per sacros ordi
nes ad dñm ꝓpinquãtes, nõ in eisdẽ ordinibus virtutũ
merita, sed subsidia præsentis vitæ exquirunt. Satiatos
quippe de panibus dominũ sequi, est de sancta ecclesia
temporalia alimẽta sumpsisse. Et non pro signis domi-
nũ,sed pro panibus quærere,est ad religionis officium,
non pro augendis virtutibus, sed pro requirẽdis subsi-
diis inhiare. Bed. Illi etiam qui in oratione quærũt,non
æterna,sed tẽporalia,quærũt Iesum nõ propter Iesum,
sed propter aliquid aliud. Significat autẽ mysticè quo-
niam hæreticorum cõuenticula carent hospitio Chri-
sti ac discipulorũ eius: & dicuntur aliæ superuenisse na
ues, quia hæreses repentinæ fuerunt. Per turbã autem
quæ cognouit quòd Iesus non erat ibi,neque discipuli
eius,illi designantur qui cognoscẽtes errores hæretico-
rum,relinquunt eos, & ad veram fidem veniunt.

*Dixerũt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera dei?
Respõdit Iesus, & dixit ei: Hoc est opus dei, ut credatis in eum
quem misit ille. Dixerũt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut
videamus & credamus tibi? Quid operaris? patres nostri man
ducauerunt manna in deserto: sicut scriptum est, Panem de cælo
dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uo-
bis, non Moyses dedit uobis panem de cælo, sed pater meus dat
uobis panem de cælo uerum. Panis enim uerus est qui de cælo
descendit, et dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine,
semper da nobis panem hunc.*

Alcui. Intellexerãt escã istam quæ permanet in vitam
æternam esse opus dei, & ideo interrogãt quid facerent
vt istũ cibũ. i. opus dei operari possint: & hoc est quod
dicitur, Dixerũt ergo ad eũ: Quid faciemus vt oper. &c.
Bed. Id est q̃ præcepta seruãdo poterim⁹ implere opera
dei? Chry. Hoc autẽ dicebãt nõ vt discãt & faciant, sed
ad cibi exhibitionẽ eũ inducere volẽtes. Theo. Christ⁹
verò quãuis cognosceret quòd eis nihil proderat, tamẽ
propter cõmunẽ vtilitatẽ respõdit, & ostendit eis, imò
omnibus hominibus quod sit opus dei. vnde sequitur:
Respondit Iesus &c. Aug. Nõ autẽ dicit, vt credatis ei:
sed vt credatis in eum. Non enim cõtinuò, qui credit
ei, credit in eum: nam & dęmones credebãt ei, & nõ cre

Fides vera exprimitur.

debant in eum: & nos credimus Paulo, sed non in Paulum. Credere ergo in eũ, est credendo amare, credendo diligere, credendo in eũ ire, & eius mẽbris incorporari. Ipsa est fides quã de nobis exigit deus, quæ per dilectionem operatur. Discernitur tamen ab operibus fides, sicut dicit Apostol⁹, iustificari hominẽ per fidẽ sine operibus legis. Et sunt opera q̃ videntur bona sine fide Christi, & non sunt bona, quia non referuntur ad eũ finẽ ex quo sunt bona: finis em̃ legis Christus, ad iustitiã omni credenti: & ideo noluit discernere ab opere fidem, sed ipsam fidẽ dixit esse opus dei: ipsa est em̃ fides quæ per dilectionẽ operatur. Nec dixit: Hoc est opus vestrum: sed, hoc est opus dei, vt credatis in eũ: vt qui gloriatur, in dño glorietur. Credere ergo in eum, est mãducare cibũ qui permanet in vitã æternã: vt quid paras dentẽ & ventrem? crede, & manducasti. Quia ergo inuitabat eos ad fidem, illi adhuc quærebãt signa quibus crederẽt. Iudæi enim signa quærũt, & hoc est quod sequit: Dixerũt ergo ei, Quod ergo tu facis &c. Chry. Nihil irrationabilius q̃ signo præ manibus existente, quasi nullo iam signo facto hoc dicat, neq; electionẽ signi fiẽdi dño permittunt: sed in necessitatẽ eum æstimant ducere, vt nullũ aliud faciat signũ q̃ tale quale factũ est in eorũ parentibus. vnde subdũt: Patres nostri mãducauerunt mãna in deserto. Alcui. Et ne videatur manna aliquo modo cõtemnendũ, auctoritate psalmi illud eatollũt, dicẽtes: sicut scriptũ est, Panẽ de cęlo dedit eis mãducare. Chry. Multis quidẽ factis signis, & in AEgypto, & in mari rubro. & in deserto, huius maximẽ meminerũt, quod valde concupiscebãt propter ventris tyrannidẽ. Neq; autẽ dicunt q deus hoc fecit, ne videãtur eũ exæquare deo: neq; Moysen inducunt, vt nõ videantur Christũ deprimere: sed mediũ ponũt, dicẽtes: Patres nostri mã. mãna. Vel aliter: Augu. Dñs Iesus talẽ se dicebat, vt se Moysi præponeret, non enim ausus est Moyses de se dicere q daret cibũ qui nõ perit. Attendebãt itaque quanta fecisset Moyses, adhuc aliqua maiora volebant fieri. q.d. Tu promittis cibum qui non perit: & nõ talia operaris qualia Moyses. Panes hordeaceos ille nõ dedit, sed mãna de cęlo. Chry. Licebat aũt dño dicere, quoniã Moyse maiora miracula feci, sed nõ erat tẽpus horũ verborũ nunc, sed vnum erat ad quod studebat. s. ducere eos ad escã spiritalẽ. vnde sequitur: Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico vobis, Non Moyses, &c. An nõ ex cælo erat mãna? qualiter igitur ea cælo dicitur? sicut & volucres cæli dicũtur, & sicut dicitur, Intonuit de cælo dñs. Panem autẽ non verũ vocauit illũ: nõ quia falsum erat miraculum de manna, sed quia figura erat, non veritas. Nõ dixit: Nõ Moyses dedit, sed ego: sed pro Moyse quidẽ deũ, p manna verò seipsum posuit. Au. q.d. Illud mãna hoc significabat. s. cibũ de quo paulo ante locutus sum, & omnia signa mea erant. Signa mea dilexistis: quod significatur cõtemnitis. Deus enim dat panẽ quẽ significauit mãna ipsum. i. dominũ Iesum Christũ. vnde sequitur: Panis enim verus, &c. Bed. Nõ quidẽ elemẽtis, sed hominibus habitatoribus mundi. Theo. Seipsum dicit panẽ verũ: quia principale significatũ per manna, est vnigenitus dei filius homo factus. Mãna nanq; interpretatur, quid est hoc: nam Iudæi vidẽtes stupefacti, vnus ad aliũ dicebant, quid est hoc? Filius autẽ dei factus homo, ipse est potissimũ admiratiuũ mãna, ita vt cuilibet contingat quærere, quid est hoc? quomodo filius dei, filius hominis est? quomodo ex duabus naturis vna fit persona. Alcui. Qui per assumptã humanitatẽ descendit de cælo, & per assumentẽ diuinitatẽ dat vitã mũdo. Theo. Hic autẽ panis vita secundũ naturã existẽs, tanq̃ viui patris filius proprium opus facit, quia viuificat cũcta.

Iudæi quare manna cupierunt

Manna quid significauerit

Christus panis cælestis.

Sicut enim panis ex terra infirmã naturã carnis conseruat: sic & Christus per spiritus operationes viuificat animam, & etiam corpus incorruptibile facit: nam per eius resurrectionẽ corporalis confertur incorruptio: & ideo dicit quòd dat vitã mundo. Chry. Non Iudæis solùm, sed orbi terrarũ. Illi verò inferius adhuc inspiciebant. vnde sequitur, Dixerũt ergo ad eũ, Domine, &c. Dicẽte autẽ eo, quoniam pater meus dat vobis panem: non dixerũt, Roga vt det: sed da nobis. Aug. Sicut enim Samaritana cui dictũ est: qui biberit de hac aqua nõ sitiet vnquã, secundũ corpus accipiẽs, & carere indigentia volens: Da mihi (inquit) domine de hac aqua: sic & isti dicunt, Da mihi panem qui reficiat, & non deficiat.

Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vitæ: qui uenit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum. sed dixi uobis quia uidistis me, & non credidistis. Omne quod dat mihi pater ad me ueniet: & eum qui uenit ad me non eiiciam foras: quia descendi de cælo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit, patris: ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est autem uolũtas patris mei qui misit me: ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Cbry. De reliquo dominus in mysteriorũ traditionẽ eos inducturus est, & primũ de deitate sua loquitur. vnde dicitur: Dixit autẽ Iesus, Ego sum panis vitæ. Neque enim hoc de corpore eius dictũ est: de illo enim in fine dicit, Panis quem ego dabo, caro mea est. Sed interim de diuinitate loquitur. Etenim caro propter deum verbum panis est, quod spiritum ipsum suscipienti panis cælestis fit. Theo. Nõ autẽ dixit, Ego sum panis nutrimenti, sed vitæ. Quia enim cũcta mortifera erant, viuificauit nos Christus per seipsum: est autẽ panis nõ cõsuetę vitę, sed illius quæ morte nõ resecatur. vnde subditur. Qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternũ. Aug. Qui venit ad me, hoc est qui credit in me: & quod dixit, nõ esuriet: hoc intelligendũ est, Et non sitiet vnquam: vtroque enim significatur æterna illa satietas, vbi nulla est egestas. Theop. Vel non sitiet neque esuriet. i. ad verbũ dei audiendũ, neque tædiosus efficietur, neque sitiet siti intellectuali: quasi nõ habeat aquam baptismi, & sanctificationẽ per spiritum factã. Aug. Panẽ igitur de cælo desideratis, ante vos habetis, sed non mãducatis. vnde sequitur: Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis. Alcui. q.d. Non ideo hoc dixi q vos sciam hoc pane satiandos: sed potius ad improperium vestræ incredulitatis dico, quia videris, & non creditis. Chry. Vel per hoc q dicit: Dixi vobis. insinuat testimoniũ scripturarũ, de quo supra dixerat: Illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me. Et iterum dixerat, Quoniã veni in nomine patris mei, & non suscepistis me: hoc aũt q dicit, Quia & vidistis me &c. signa occultẽ insinuat. Aug. Sed nõ ideo ego populum dei perdidi, quia vos vidistis & non credidistis. vnde sequitur, Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eũ qui venit ad me, nõ eiiciã foras Bed. Absolutè dicit, Omne: vt ostẽderet plenitudinẽ fidelium. Hi autem sunt quos pater dat filio, quando per occultam inspirationẽ facit eos credere in filium. Alcui. Quemcũque ergo pater traxerit ad hoc vt credat in me, veniet per fidẽ ad me vt mihi iungatur: & eum qui passibus fidei & bonæ operationis veniet ad me, nõ eiiciã foras. i. in secreto puræ cõscientiæ mecũ morabitur, & tãdem recipiã eũ in æterna beatitudine. Aug. Illud em̃ intus vnde nõ exitur foras: est magnũ penetrale & dulce secretũ sine tædio, sine amaritudine malarũ cogitationũ, sine interpellatione tẽtationũ & dolorũ: de quo dicitur, Intra in gaudiũ domini

Christus omnia viuificauit.

Gaudium puræ conscientiæ.

domini tui. Chry. Per hoc autē ꝙ dicit, Quod dat mihi pater: ostendit quoniam non contingens res est credere in Christū, neq; cogitationibus humanis perficitur, sed ea quæ desuper reuelatione indiget, etiā anima deuota suscipiēte reuelationem. vnde non sunt ab accusatione eruti, quib⁹ non dat pater: indigemus enim & ea quæ ex nobis est voluntate ad credendum. per hoc autem tāgit incredulitatem eorum, ostendens quoniā qui nō credit ei, voluntatem transgreditur patris. Paulus autem ait, ꝙ ipse eos tradiderit patri. Cū tradiderit, inquit, regnum deo & patri. Sicut igitur pater dans non priuat seipsum, sic nec filius tradēs: dicitur autem filius tradere, quoniā per eum ad patrem adducimur. Et de patre dictum est, Per quem vocati estis in societatem filij eius. Sic igitur qui venit ad me, saluabitur: quia pro his veni & carnē assumpsi. vnde sequitur: Quia descē. &c. Quid dicis? alia sunt tua, & quæ illius? Ne igitur hoc aliquis suspicetur, subiunxit, Hæc est au. vol. eius qui mi. me. &c. Per hoc autem & filius vult: quia filius quos vult viuificat. Quid est igitur quod dicit, Nō aliud acturus veni q̄ quod pater vult? quasi nō habens diuinam voluntatem à patre, omnia enim quę patris sunt, mea, sunt: sed hoc nō dixit: sed in fine reseruat, excelsa enim interim occultat. Aug. Vel ali. Quare non eiiciat foras subiungit, dicens: Quia descendi de cælo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Propterea enim anima à deo exiit, quia superba erat. Superbia enim eiecti sum⁹, humilitate regredimur. Medicus enim quando ægritudinem discutit, si curet quod per aliquam causam factū est, & ipsam causam nō curet, ad tempus videtur mederi, sed causa manente morbus repetitur. Vt ergo causa omnium morborum curaretur. i. superbia, descendit & humilis factus est filius dei. Quid superbis homo? filius dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem deū. hæc est enim commendatio humilitatis, Non veni facere voluntatem meam: sed volūtatem eius qui misit me. Superbia quippe facit voluntatem suam, humilitas voluntatem dei. Hyl. 3. de tri. Non igitur hoc dicit quia facit quod nō velit, sed obedientiam suā sub effectu paternæ voluntatis ostendit, volens ipse voluntatē patris explere. Aug. Ideo ergo qui à me venerit nō eiiciam eū foras, quia non veni facere voluntatem meam: humilis veni humilitatē docere: qui ad me venit, incorporatur mihi & humilis fit: quia non faciet voluntatem suā, sed dei: & ideo non eiicietur foras, quia cùm superbus esset proiectus est foras: ad me enim venire non potest nisi humilis, non mittitur foras nisi superbia: qui seruat humilitatem, non labitur à veritate. Quare autem ideo nō eiiciat foras qui venit ad illum, quia non venit facere voluntatem suam: ostendit cùm subdit: Hæc est enim voluntas eius qui misit me patris, vt omne quod dedit mihi pater non perdam ex eo. Ipse illi datus est qui seruat humilitatē: non est voluntas in conspectu patris vt pereat vnus de pusillis, de tumētibus potest perire: de pusillis nihil perit, quia nisi fueritis sicut pusillus iste, nō intrabitis in regnum cælorum. Aug. de correct. & gratia: Qui ergo in dei prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, etiā nōdum renati, sed & nondum nati, iam filij dei sunt, & omnino perire non possunt, hi enim verè veniūt ad Christum. Ab illo ergo datur etiam perseuerantia in bono vsque in finem: neque enim datur nisi eis qui non peribunt, quoniam qui non perseuerant, peribunt. Chrys. Per hoc autem quod dicit: Non perdam ex eo: nō ostēdit se indigere eorum cura, sed hoc dicit propter eorū salutem. Postquam autem dixerat, Non perdā ex eo: & nō eiiciā foras: subiungit, Sed resuscitē eū in nouissimo die: quia in resurrectione cōmuni, mali eiicientur, secūdū illud, Tollite eū & eiicite eū in tenebras exteriores. Ipsi etiam perdūtur secundū illud: Qui potest animam & corpus perdere in gehēnā. Ideo autē multoties resurrectionem inducit, vt nō ex solis rebus præsentibus iudicent dei prouidentiā, sed aliam expectent vitā. Augu. Videte autem quemadmodum & hic geminam illā resurrectionem designet, qui venit ad me modò resurgit humilis factus in membris meis. Sequitur autē: Sed resusci. il. in nouis. die. Ad exponendum autem quod dixerat, Omne quod dedit mihi pater: Et iterum quod dixerat, Non perdā ex eo: subiungit, Hæc est enim voluntas patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium & credit in eum habeat vitam æternā. Superius dixit, Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me. Modò autem, Qui videt filium & credit in eum: non dixit, Et credit in patrem. Hoc est enim credere in filium, quod & in patrem: quia sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. vt sic omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternā, credendo & transeundo ad vitam tanquam prima illa resurrectione: & quia ipsa non est sola, subiungit de secunda. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Voluntas vna patris & filij.

Resurrectio duplex notatur.

Murmurabāt ergo iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis viuus qui de cælo descendi: & dicebant, Nónne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrē? Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare inuicē. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in prophetis, Et erunt omnes docibiles dei. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est à deo, hic vidit patrem.

Chrys. Iudæi existimantes se comestione carnali potiri non turbabantur, vsquequo postea diffisi sunt, vnde dicitur: Mumur. er. Iu. de il. quia di. Ego sum pa. &c. Videbantur quidem turbari in hoc ꝙ dixerat eū de cælo descendisse, sed non hoc erat quod turbationem faciebat, sed hoc quòd non expectabant potiri mensa corporali. Adhuc tamen eum venerabantur, quia recens erat signum, & propterea non manifestè ei cōtradicebāt: sed murmurādo suam perturbationē ostendebāt, quid autem murmurādo dixerint subditur: Et dice. Nónne hic est Ie. fi. Ioseph: &c. Aug. Longè autem isti erant à pane de cælo, nec eum esurire nouerant: panis enim iste interioris hominis quærit esuriem. Chrys. Manifestum est enim quoniam mirabilem eius nondum sciuerāt generationem: propterea eū adhuc filium Ioseph dicunt: sed non increpantur. Non enim respondit eis, Non sum filius Ioseph: quia non poterant illum mirabilem partum audire. Si verò eum qui secundum carnem non poterāt manifestè audire, multò magis nec superiorem ineffabilem. Aug. Ab hominibus enim carnē assumpsit, sed non more hominum. Nam patrem habens in cælo, matrem elegit in terra, & illic natos sine matre: & hîc sine patre. quod ergo talibus murmurantibus respōdit. subditur: Respō. er. Ies. & di. eis: nol. mur. inuicem. q. d. Scio quare non esuritis sic, vt istum panem nō intelligatis neque quęratis. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit illum. Magna gratiæ cōmendatio, nemo venit nisi tractus: quem trahat, & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare: semel accipe & intellige: si non traheris, ora vt traharis. Chry. Hic autem insiliunt Manichęi dicentes, quoniam nihil in nobis est positum. sed hoc non quod in nobis est destruit, sed ostendit nos diuino auxilio indigentes: ostendit enim hic non eum qui inuitus

Occultatio mysterij.

venit,sed eũ qui multa patitur oppugnationem.Aug.Si enim inuiti trahimur ad Christũ,ergo inuiti credimus, ergo violẽtia adhibetur, nõ volũtas excitat. sed intrare quisquã ecclesiã potest nolẽs, credere nõ potest nisi volẽs.corde em̃ creditur ad iustitiã.si ergo inuitus venit q trahit,nõ credit:si nõ credit,nõ venit.nõ enim ad Christũ ambulãdo currimus,sed credendo:nec motu corporis,sed volũtate cordis accedimus,ergo voluntate trahe ris.Quid est autẽ trahi voluntate?delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædã voluptas cordis,cui dulcis est panis ille cælestis.Porrò si poetę dicere licuit,Trahit sua quẽq; voluptas,quãtò fortius nos dicere debemus trahi hominẽ ad Christũ, qui delectatur veritate,beatitudine,iustitia,sempiterna vita:qđ totũ Christus est.An nõ habẽt corporis sensus voluptates suas,& animus,deseritur à voluptatibus suis? Da amantẽ da desiderantẽ, feruentẽ,fonti æternæ patriæ suspirantem:& scit quid dicã.Sed quare voluit dicere,quem traxerit pater:si trahendi sumus,ab illo trahamur,cui dicit quædã quæ diligit,Trahe me post te. Sed quid intelligi voluit,aduertam'.Trahit pater ad filiũ eos,qui ,ppterea credunt in filiũ,quia eũ cogitãt patrẽ habere deũ. Deus enim pater æqualẽ sibi genuit filiũ:& qui cogitat atque ĩ fide sua sentit ac ruminat æqualẽ esse patri eum in quẽ credit:ipsum trahit pater ad filiũ. Arrius credidit creaturã,nõ eum traxit pater.Fotinus dicit, Homo solus est Christus:qui sic credit, nõ eũ pater trahit: traxit Petrũ qui dixit,Tu es Christus filius dei viui. vñ ei dictũ est, Nõ tibi reuelauit caro. Ista reuelatio ipsa attractio est. Si enim q inter delicias terrenas reuelãtur amãtibus trahunt,nõ trahet reuelatus Christus à patre? Quid enim fortius desiderat anima q̃ veritatẽ? sed hic homines esuriũt,ibi saturabũtur.Ideo subiecit:Et ego,&c.q.d. saturabitur, eo q & hic sitit in resurrectione mortuorum, quoniã ego resuscitabo eum.Aug.de quæ.no.& ve.te. Vel attrahit pater ad filium per opera quæ faciebat per illum.Chry.Nõ parua dignitas filij,si pater adducit, & ipse suscitat:nõ diuidẽs ad patrẽ opera,sed ostendẽs parilitatẽ virtutis.deinde ostendit modũ secundũ quẽ pater trahit,di.Scriptum est in proph.Et erunt om.docil. dei.Vides fidei dignitatem: quoniam nõ ab hominibus neq; homines,sed ab ipso deo eã debeant addicere.Magister enim præsidet omnibus paratus existẽs sua tribuere,ad omnes suam doctrinam effundẽs.Si autem omnes docibiles dei:qualiter quidam nõ credunt?quia hoc de pluribus dictũ est:siue quoniã omnes qui volunt.Aug. de prædest.san. Vel ali.Sicut integrè loquimur cũ de aliquo literarũ magistro,qui in ciuitate solus est dicimus, omnes iste hic literas docet:non quia omnes discũt, sed quia nemo nisi ab illo discit quicunq; ibi literas discit. Ita rectè dicimus,Omnes deus docet venire ad Christũ, non quia oẽs veniunt,sed quia nemo aliter venit. Aug. su.Ioan. Vel ali. Omnes regni illius homines docibiles erũt dei, nõ ab hominibus audient: etsi hic ab hominibus audiunt,tamen quod intelligũt intus datur. strepitũ verborũ ingero aurib' vestris nisi reuelet ille qui intus est, quomodo ergo ô Iudæi me potestis agnoscere, quos pater non docuit? Beda,Dicit autem pluraliter,In prophetis:quia omnes prophetæ,vno eodẽq; spiritu repleti,licet diuersa prophetarẽt,tamẽ ad idem tendebãt: quapropter cum quouis eorũ omnes alij concordabãt, sicut cum Iohele propheta qui dicit : Erunt omnes do. dei.Glo.Hoc in Ioele non inuenitur,sed aliquid simile. dicitur em̃ ibi:Filij Sion exultate & lętamini in domino deo nostro,quia dedit vobis doctorẽ. Expressius tamen est in Esaia vbi dicitur:Ponam vniuersos filios tuos doctos à domino. Chry.Quod quidẽ præcipuum est,quia

Prophetę oẽs vno spũ Christum testati sunt.

antè p homines discebãt quæ dei sunt, nunc autem per vnicum filium dei & spiritum sanctum. Aug.de præde. san. Omnes autem docibiles dei veniũt ad filium, quoniam audierunt & didicerũt à patre per filiũ:vnde subditur,Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Si autẽ omnis qui audiuit à patre & didicit, venit:profectò omnis quis non venit,nõ audit à patre nec didicit. Valde remota est à sensib' carnis hæc schola,in qua pater auditur & docet,vt veniatur ad filium : nec agit hoc in carnis aure,sed cordis,vbi est & ipse filius:quia ipse est verbum eius per quod pater sic docet,simul est & spiritus sanctus. Inseparabilia enim dicimus esse opera trinitatis:sed patri hoc potissimum est attributum,quia de ipso procedit & filius & spiritus sanctus. Itaque gratia quæ occultè & humanis cordib' diuina largitate tribuitur,à nullo corde duro respuit: ideo quippe tribuitur,vt cordis duritia primitus auferatur. Cur ergo non omnes docet vt veniãt ad Christum? nisi quia eos quos docet,misericordia docet:quos autem non docet, iudicio non docet.Si autem dixerimus quòd volunt discere quos non docet:respõdebitur nobis,Et vbi est quod ei dicitur:Deus tu conuertens viuificabis nos?aut si nõ facit volentes ex nolẽtibus deus, vt quid orat ecclesia secundum præceptum domini pro persecutoribus suis? nõ enim quisquam dicere potest credidi,vt sic vocarer: præuenit quippe eũ misericordia dei,quia sic est vocat' vt crederet. Aug.su. Ioã. Ecce ergo quomodo trahit pater docendo de veritate,non necessitatem imponendo. trahere enim dei est. Omnis qui audiuit à patre & didicit,venit ad me.quid igitur Christus nihil docuit? quid quòd patrẽ magistrũ homines non viderunt, filiũ viderũt?filius ergo dicebat,sed pater docebat. Si ego homo cũ sim illũ doceo qui audiuit verbũ meum,illum docet & pater qui audiuit verbum eius. Exponit autem hoc ipse & ostendit nobis quid dixerat, cõtinuò subiungẽs: Non quia pa.vi.quisque,&c.q.d. Ne fortè cùm dico vobis:omnis q audiuit à patre & didicit, dicatis apud vos: Nunquam vidimus patrem,quomodo ab eo discere potерimus?à meipso audite. Ego noui patrem,ab illo sum, quomodo verbum est ab illo cuius est verbũ.non quod sonat & transit,sed quod manet cum dicente, & trahit audiẽtem. Chry.sostomus: Omnes quidẽ à deo sumus. Id verò quod est præcipuum filij & proprium,hic non posuit propter auditorum imbecillitatem.

Schola cœlestis describitur.

Pater cœlestis trahit.

Amen amen dico vobis,qui credit in me,habet vitã æternã.Ego sum panis vitæ.Patres vestri mãducauerũt mãna in deserto, & mortui sunt.Hic est panis de cælo descendens : ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.Ego sum panis viuus , qui de cælo descendi.Si quis manducauerit ex hoc pane,viuet in æternum.

Aug.Reuelare voluit se dominus quid esset, vnde dicit: Amen amen di.vo.&c.q.d.Qui credit in me,habet me. quid est autẽ habere me?habere vitã æternã. vita enim æterna est verbũ quod in principio erat apud deũ,& vita erat lux hominũ:assumpsit vita mortẽ,vt vita occideret mortem.Chry.Quia verò turbæ instabãt cibũ corporalem petentes,& eius cibi qui patribus eorum datus erat reminiscentes:vt ostendat q omnia illa figura erãt huius veritatis præsentis mentionem de cibo spirituali facit dicens:Ego sum panis vitæ.Panem quidẽ vitæ seipsum vocat,quoniã vitam nostram continet & hanc & futurã. Aug.Sed quia illi de mãna superbiebant,subiũgit:Patres vestri mãducauerũt mãna in deserto & mortui sunt. Ideo patres vestri,quia similes estis illorũ,murmuratores patres murmuratorum filiorũ.Nam de nulla re magis deũ offendisse ille populus dictus est,q cõtra deũ murmurãdo.Ideo autẽ mortui sunt, quia quod videbant,credebant, quod non videbant,non credebãt

Comparatio mãnæ & eucharistiæ.

neq; intelligebant. Chry. Nō autem sine causa addit, In deserto: sed occultè insinuans quoniam nō longū tēpus fuit, quo.s. māna datum est, neq; simul cū venit in terrā promissionis, sed quia videbāt panem datum à Christo minus esse illo quod patribus datum erat, in eo ꝙ illud desuper descēdebat. Miraculū verò panum inferius gerebatur, ꝓpterea subiūgit, hic est panis de cælo descendens. Aug. Hunc panem significauit manna, hunc panē significabat altare dei. Sacramenta hæc sunt, & illa fuerunt. In signis diuersa sunt, in re quæ significatur, paria sunt. Apostolū audi: Omnes eādem escam spiritualem manducauerunt. Chry. Deinde ostendit quod maximè eos poterat persuadere, quoniā ipsi patribus suis multò digniores effecti sunt, qui māna manducātes sunt mortui, & ideo subdit: Vt si quis ex ipso manducauerit, nō moriatur. A fine vtriusq; cibi ostendit differentiā: panē autē hic dogmata salutaria dicit, & fidem quæ in ipsum est, aut corpus suum, hæc enim conseruant animā. Aug. Sed nunquid nos nō morimur, qui māducauimus panē descēdētem de cælo? sic illi sunt mortui quemadmodū & nos sumus morituri, quātum attinet ad mortē huius corporis visibilē atque carnalē: quantum autē pertinet ad mortem spiritualē, qua patres istorum mortui sunt, māducauit māna Moyses & multi qui domino placuerūt, & mortui nō sunt: quia visibilem cibū spiritualiter intellexerūt, spiritualiter gustauerunt vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibū, sed aliud est sacramentū, aliud virtus sacramēti: quoniā multi de altari accipiunt, & accipiendo moriūtur. vnde Apost. Iudicium sibi manducat & bibit, panem ergo cælestem spiritualem manducare, est innocētiam ad altare apportare. peccata etsi sint quotidiana, nō sint mortifera: antequam ad altare accedatis, attendite quid dicatis.

Accessus altaris do cetur.

Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittim' debitoribus nostris. si dimittis, dimittētur tibi, securus accede, panis est, non venenū: si quis ergo ex hoc pane māducauerit, nō morietur. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramētum: qui manducat. s. intus, non foris. Alc. Ideo inquam, nō moritur qui comedit hunc panem, quia ego sum panis viuus qui de cælo descendi. The. Per hoc. s. quòd incarnatus est: nō ergo prius solum fuit homo, & postmodū assumpsit diuinitatem, vt Nestorius fabulatur. Aug. De cælo descendit & manna, sed manna vmbra erat, ista veritas est. Alc. Est autem mea vita viuificans: vnde sequitur, Si quis man. ex hoc pa. viuet, non tantùm in præsenti per fidem & iustitiam, sed in æternum.

Et panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi uita.

Aug. Determinat consequenter dominus quomodo se panem dicat non tantùm secundum diuinitatē quæ pascit omnia, sed etiam secundum humanam naturā quæ est assumpta à verbo dei, cū subdit: Et pa. quē ego dabo, &c. Bed. Hunc panem tunc dominus dedit, quando mysterium corporis & sanguinis sui discipulis tradidit, & quādo semetipsum deo patri obtulit in ara crucis. quod verò dicit, Pro mundi vita: nō debemus intelligere pro elementis, sed pro omnibus qui mūdi nomine designātur. Theo. In hoc ꝙ dicit, Quem ego dabo: potestatem suā demonstrat, quòd non sicut seruus minor patre crucifixus est, sed voluntariè: nam etsi à patre dari dicatur, tamē seipsum tradidit ipse. Attēde autē ꝙ panis qui in mysteriis à nobis assumitur, non solū figuram gerit carnis Christi, sed ipse est vera caro Christi: nō enim dixit, Panis quem ego dabo figuram carnis meæ gerit, sed caro mea est. Transmutatur autem inenarrabilibus verbis

Trāsmutatio panis.

iste panis per mysticam benedictionem & habitationē spiritus sancti in carnē Christi. Sed quare non videmus carnem? quia si caro videretur, horror nos in eius assumptione inuaderet: vnde vt nostræ infirmitati cōdescendatur talis nobis videtur mysticus cibus, secundū ꝙ nostræ cōsuetudini cōpetebat. pro mundi autē vita carnē suam tradidit, quia moriendo mortem soluit. Ego etiam intelligo pro mundi vita resurrectionem. nam domini mors vniuersalem resurrectionem toti generi humano ministrauit. fortè autem & vitam quæ in sanctificatione, & beatificatione consistit & spiritu, mundi vitā dixit: quamuis enim non omnes susceperint vitā quæ est in sanctificatione & spiritu, tamē dominus seipsum pro mundo tradidit, & quantum in eo est totus mundus sanctificatur. Aug. Quādo autem caperet caro, ꝙ dixit, panem, carnem: norūt autē fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant, fiāt corpus Christi, si volūt viuere de spiritu Christi. de spiritu enim Christi nō viuit, nisi corpus Christi. nunquid enim corpus meum viuit de spiritu tuo? Hunc panem exponit Apost. dicēs: Vnum corpus multi sumus? O sacramentum pietatis, ô signum vnitatis, ô vinculum charitatis. qui vult viuere accedat, credat, incorporetur vt viuificetur.

Beneficiū sacramentale.

Litigabant ergo iudæi adinuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducādum? Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico uobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Aug. Quia Iudæi panē concordiæ nō intelligebant, adinuicē litigabāt: vnde dicitur: Litiga. er. Iu. &c. Qui autē manducant talē panē, nō litigant adinuicē, nā per hunc deus habitare facit vnanimes in domo. Be. Putabāt ergo Iudæi ꝙ dominus particulatim carnem suam diuideret & eis ad manducandū daret, & ideo litigabant, quia nō intelligebant. Chry. Quia igitur dicebāt hoc esse impossibile, vt. s. carnem suā ad manducandum daret, ostēdit quoniā non solùm non est impossibile, sed valde necessarium. vnde sequitur: Dixit er. ei Iesus, Amē amē dico vo. &c. q. d. Quomodo quidem detur & quisnā sit modus manducandi istū panem ignoratis, veruntamen nisi māduca. &c. Be. Et ne crederetur illis solis hoc dixisse, mox generalem sentētiam intulit, dicens: Qui man. meā car. & bib. &c. Aug. Et ne istam vitam intelligentes de hac re litigarent: secutus adiunxit: Habet vi. æter. Hanc ergo non habet, qui istam carnem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam temporalem vitam sine illo habere homines possunt, æternam verò omnino non possunt: Non ita est hæc esca, quam sustentandæ huius temporalis vitæ causa sumimus: nam qui eam non sumpserit, non viuet: nec tamen qui eam sumpserit, viuet. Fieri enī potest vt morbo, vel senio, vel aliquo casu plurimi qui eam sumpserint, moriantur. In hoc verò cibo & potu. i. corporis & sanguinis domini non ita est: nam & qui eam non sumit, non habet vitam: & qui eā sumit, habet vitam, & hanc vtique æternam. Theo. Non enim puri hominis caro est, sed dei, & hominem diuinū facere valens, tāquam diuinitate inebriās. Aug. 21. de ci. dei. Sunt autem quidam liberationem ab æterno supplicio hominibus promittētes Christi baptismate ablutis, qui participes sunt corporis eius quomodolibet vixerit, ꝓpter illud quod dicitur hîc. Sed cōtradicit eis Apostol. dicēs: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt: fornicatio, immundicia, &c. quæ prædico sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum dei non possidebunt. Quamobrem quomodo sit accipiendum quod hîc dicitur, meritò quæritur. Qui enim in eius est corporis vnitate. i. in Christianorum compage membrorum, cuius corporis sacramentum fideles communicantes de altari sumere

Panis vitæ quomodo intelligatur.

Quæstio utilis.

consueuerũt, ipse verè dicẽdus est mãducare corpus & bibere sanguinẽ Christi: ac ꝑ hoc Hæretici & Scismatici ab vnitate corporis separati, possunt idẽ percipere sacramentũ, sed nõ sibi vtile, imò verò etiã noxiũ, quo iudicẽtur grauius q̃ vel tardius liberẽtur: nec illi etiam in perditis & dãnabilibus moribus debẽt esse securi, qui ꝑ vitæ iniquitatem, ipsam vitæ iustitiam quæ est Christus deserunt: siue fornicando, siue aliquid huiuscemodi faciendo. Non enim isti dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in mẽbris cõputãdi sunt Christi. Vt eñ alia taceã, non possunt simul esse mẽbra Christi, & mẽbra meretricis. Aug. su. Ioan. Hũc itaq; cibũ & potũ societatẽ vult intelligi corporis & mẽbrorũ suorum, quod est ecclesia in prædestinatis & vocatis & iustificatis & glorificatis sanctis & fidelib⁹ eius. huius rei sacramentum. i. vnitas corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in dominica mensa pręparatur: & de dominica mensa sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitũ. Res verò ipsa cuius sacramẽtum est, omni homini est ad vitam, nulli ad exitum quicunque reus particeps fuerit. Ne autem putarent sic in isto cibo & potu promitti vitam æternã, & qui eam sumerent iam nec corpore morerentur. Huic cogitationi occurrẽs subiungit, dicẽs: Et ego resu. eũ in noui. die. s. vt habeat interim vitã æternam secũdum spiritum in requie quæ sanctorũ spiritus suscipit. Quod autem ad corpus attinet, nec corpus etiam vita æterna andetur, sed in resurrectione mortuorum in nouissimo die eam habeat.

Corpus Christi mysticus.

Caro mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Sicut me misit uiuẽs pater, & ego uiuo propter patrẽ: & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit. Non sicut manducauerũt patres uestri mãna, & mortui sunt. Qui manducat hũc panem, uiuet in æternũ. Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum.

Bed. Dixerat superius: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternã: & vt ostenderet quanta distantia sit inter corporalem cibũ & potum, & spirituale mysterium corporis & sanguinis sui, adiecit: Caro enim mea verè est cibus, &c. Chryso. Hoc autem dicit aut vt credant his quæ dicta sunt, vt non æstiment ænigma & parabolam esse, sed sciant quoniam omnino oportet manducare corpus Christi, aut vult dicere quòd verus cibus est hic qui animam saluat. Augu. Vel ali. Cũ cibo & potu id appetant homines vt nõ esuriant, neque sitiant: hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur immortales & incorruptibiles facit. i. societas ipsa sanctorum, vbi pax erit & vnitas plena atque perfecta: propterea dñs noster corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnũ aliquid redigũtur ex multis. nanq; aliud. s. panis ex multis granis in vnũ constat: aliud. s. vinum ex multis acinis confluit. Deinde iam exponit quid sit mãducare corpus eius, & sanguinẽ bibere, dicens: Qui mã. meam car. &c. Hoc est ergo manducare illam escam, & illum bibere potum: in Christo manere, & Christum in se habere. At per hoc q non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat eius carnem, nec bibit eius sanguinem, sed magis tantæ rei sacramẽtum ad iudiciũ sibi manducat & bibit. Chry. Vel aliter continuatur, quia promiserat se manducantibus vitam æternã: vt ergo hoc confirmet induxit, Qui man. meam car. &c. Aug. de ver. do. Multi quidẽ qui vel corde ficto carnem illam manducant, & sanguinem bibũt: vel cùm manducauerint apostatę fiunt, nunquid manẽt in Christo, & Christus in eis? Sed est profectò quidam modus manducandi illã carnẽ, & bibendi illum sanguinẽ: quomodo qui manducauerit & biberit, in Christo manet & Christus in eo. Aug. 12. de ciui. dei, Hoc est illi qui non sacramẽto tenus tantũ, sed reuera corpus Christi manducant, & sanguinẽ bibũt. Chry. Et quia ego viuo manifestũ est ꝙ ipse viuet: & ad hoc ostendendum subiungit, Sicut misit me viuens pater, &c. Ac si dicat: Viuo ego sicut pater, & ne ingenitum æstimes, adiecit: Propter patrẽ, patrẽ sibi esse principiũ occultè insinuãs. ꝙ autem dicit: Qui manducat me, & ipse viuet propter me: non de vita simpliciter hoc dicit, sed de approbata. Etenim etiã infideles viuunt non manducantes de carne illa: sed neq; de resurrectione cõmuni hoc dicit, etenim omnes suscitabũtur, sed de gloriosa & mercedẽ habente. Aug. Non autem ait, Sicut manduco patrẽ & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Non eñ filius participatione patris fit melior, sicut participatione filij per vnitatem corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio & potatio significat nos efficimur meliores. Si ergo ita dictum est: Viuo propter patrẽ, quia ipse de illo est, sine detrimento æqualitatis dictũ est: nec tamẽ eandẽ nostrã & suam æqualitatẽ significat, sed gratiã mediatoris ostẽdit. Si autẽ secundũ id accipimus: Viuo propter patrem, quod alibi ait: Pater maior me est, hæc verba ita dixit: Sicut mi. me pater, Ac si diceret: vt ego viuã propter patrẽ. i. ad illum tãquã ad maiorẽ referã vitã meã, exinanitio mea facit in qua me misit: vt autẽ quisq; viuat propter me participatio facit: quia manducat me. Hyl. 8. de tri. De veritate igitur carnis & sanguinis Christi, non relictus est ambigendi locus, nunc enim ex ipsius domini professione & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est, hęc ergo vitæ nostræ causa est, ꝙ in nobis carnalibus manentẽ per carnem Christũ habemus, victuris nobis per eum ea cõditione qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus. i. naturã carnis suę adepti: quomodo non naturaliter secundũ spiritũ in se patrẽ habeat, cũ viuat ipse per patrẽ? per patrem autẽ viuit, dũ natiuitas nõ alienã ei intulit diuersãmque naturam. Aug. Vt autẽ illũ panẽ manducando viuamus, qui æternã vitã ex nobis habere nõ possum⁹, de cælo descẽdit. vnde sequit̃: Hic est pa. qui de, &c. Hyla. x. de tri. Se panẽ hic dicit: ac ne verbi virtus atque natura defecisse existimaretur in carnem, panẽ carnem suã esse dixit: vt per hoc qui descendens de cælis panis est, non ex humana conceptione origo esse corporis eius existimaretur, dum cæleste esse corpus ostenditur: at verò cùm panis est, assumpti per verbum corporis est professio. Theo. Non enim purũ deũ comedimus, nã & impalpabilis & incorporeus est: neq; enim hominis puri carnem comedimus, quę nil posset proficere. Sed quia deus carnẽ sibi vniuit, caro eius viuificatiua existit: non ꝙ in dei naturã trãsierit, sed secundũ quandã igniti ferri cõsuetudinem (quod & ferrũ manet & ignis) actũ ostendit: sic & caro dñi viuificatiua est, tanquam caro verbi dei. Beda, Et vt ostenderet distantiam vmbræ & lucis, typi & veritatis, subiunxit: Nõ sicut mãduca. pat. vestri, &c. Aug. Quòd autem illi mortui sunt, ita vult intelligi vt non viuant in æternũ. Nã tẽporaliter & hi profectò moriẽtur q Christũ mãducant, sed viuũt in æternũ, quia Christus est vita æterna. Chry. Si enim possibile fuit sine messe & frumento & aliis huiusmodi. xl. annis illorum vitam conseruare: multò magis nunc cibo spirituali hoc facere poterit, cuius illa erant figurę: frequenter autem vitam repromittit, quia nihil est ita delectabile hominib⁹: vnde & in veteri testamento longitudo vitæ promittebatur, hic autem vita finem non habens. Simul etiam per hoc

Veritas Eucharistiæ cõprobatur.

Virt⁹ Eucharistiæ ostẽditur.

ostẽdere vult, quoniã sententiã morti tradẽtẽ pro pctõ, nunc soluit vitã æternã contrariõ promittẽs. Sequitur: Hæc dixit in synag.do.io Caph.vbi.f.plurimæ virtutes eius sunt factæ. Docebat autẽ in synagoga, & in templo multitudinẽ attrahere volẽs, & ostẽdẽs q̃m oõ est con trarius patri. Bed. Mysticè Capharnaũ quæ interpretatur villa pulcberrima, significat mundũ, synagogga verò Iudaicũ populum. Per boc ergo ostenditur ꝙ dominus per mysterium iocarnationis mundo apparens, Iudaico populo multa docuit, quæ ipse intellexit.

Mysteriũ allegoriç.

Multi ergo audiẽtes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo. Et quis potest eũ audire? Sciẽs autẽ Iesus apud semetipsum quia murmurarẽt de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc uos scandalizat? Si ergo uideritis filiũ hominis ascendentẽ ubi erat prius? Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquã. Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt quidã ex uobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi uobis, quia nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datũ à patre meo. Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retrò & iam non cũ illo ambulabant. Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nunquid & uos uultis abire? Respondit ergo ei Simõ Petrus: Domine, ad quẽ ibimus? Verba uitæ æternæ habes. Et nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius dei. Respondit ei Iesus: Nónne ego uos duodecim elegi: & ex uobis unus diabolus est. Dicebat autẽ de Iuda Simonis Iscariotæ. Hic enim erat traditurus eum, cũ esset unus ex duodecim.

Aug. Talia loquente Iesu non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquã gratiam cooperaotem: sed prout voluerunt intellexerunt, & more bominum: quia poterat aut disponebat Iesus carnem qua indutum erat verbum, veluti concisam distribuere credentibus in se. vnde dicitur: Mul.er.and.nõ ex disc. &c. Chry.i. difficile susceptibilis, superexcedens eorum im becillitatem, putabant eoim eũ supra seipsum loqui ma iora propria dignitate, dixerunt, Quis potest eum audire? quasi pro seipsis respondentes: quia non debebant. Aug. Si autem discipuli durum habuerũt istum sermonem. quid inimici? & tamen sic oportebat vt diceretur, quòd nõ ab hominibus intelligeretur, secretum dei intentum debet facere, non auersos. Theo. Cùm autem audis quòd discipuli eius murmurabant, non intelligas hos qui actu sunt discipuli, sed bos qui in habitu & figura videbaotur ab eo instrui. Nam inter discipulos erant quidam ex plebe qui dicebantur eius discipuli, qui mul to cum discipulis manebant tempore. Augu. Sic autem apud se ista dixerũt, vt ab illo nõ audirẽtur, sed ille qui nouerat I seipsis apud seipsum audiebat. vnde sequitur: Sciens antem Iesus apud semetipsum quia mur. de hoc discip. eis dixit eius, hoc vos scandali. Alcui. Quòd. f. dixi vobis manducare carnem meam & bibere sanguinem meum. Chry. Erat autem hoc suæ deitatis signum, occulta in medium ferre. vnde sequitur: Si ergo vide. fi. homi. ascen. vbi erat prius, supple, quid dicetis? Hoc & in Nathanaele fecit, dicens: Quoniam dixi tibi: vidi te sub ficu, credis: maiora his videbis. Noo igitur quæstiones quæstionibus copulat, sed magnitudioe dogmatum & multitudine eos inducere volt. Nõ igitur discipolos in scandalum mittere volens hoc dicit, sed eorum scandalum soluere volens. Nam dum æstimant eum de Ioseph natũ, non suscipiunt ea quæ dicebantur. Qui verò credituri erant qooniam de cælo descendit, & illuc ascenditur: facilius attendunt his quæ dicebant. Aug. Vel aliter: Hinc soluit quod illos commemorat: illum enim putabant erogaturum corpus suum. Ille autem dixit se ascẽsurum in cælum vtique integrũ. Cùm videritis inquiẽs filium hominis ascendentẽ vbi erat prius. Certè vel tũc

Deus cognitor occultorum.

videbitis, quia non eo modo putatis erogat corpus suũ: & quia gratia eius noo consumitur morsibus, filius autẽ hominis Christus ex virgine Maria hic esse cœpit in terra, vbi carnem assumpsit ex terra. quid ergo vult quod ait, Cùm vi. fi. ho. asc. vbi erat prius: nisi vt intelligamus vnam personam esse Christum deum & hominem, non duas: oe fides oostra sit quaternitas, sed trinitas. Sic ergo erat filius hominis in cælo, queãdmodum filius dei erat in terra: filius dei io terra in suscepta carne, filius ho miois in cælo in vnitate personæ. Theo. Non ergo propter hoc putes quòd de cælo corpus Christi descenderit: hoc enim Martiani hæretici & Apollinaris est dictũ: sed quia vnus & idem erat filius dei & hominis. Chrys. Propter hoc autem & aliam solutionem inducit, dicẽs: Spiritus est qui viuificat, caro noo prodest quicquam. quod autem dicit, tale est spiritualiter oportet ea quæ de me sunt, audire: qui autẽ carnaliter audit, nihil proficit. Est autem carnaliter intelligere, simpliciter ea quę proposita sunt videre, & nihil plus imaginari. Oportet autem nõ ita iudicare, sed omoia mysteria ioterioribus oculis inspicere, quod semper est spiritualiter audire. Carnale verò erat dubitare qualiter potest nobis carnẽ dare manducare? quid igitur, non est vera caro? imò vitque. Quid igitur ait, Caro non prodest quicquam: noo de sua carne dicit, sed de eius carne qui carnaliter accipiebat quæ dicebantur. Aug. Vel aliter: Caro non prodest quicquam. Sed quomodo illi iotellexerunt? Carnẽ quippe sic intellexeruot, quomodo in cadauere dilaniatur, aut io macello venditur: non quomodo spiritu vegetatur. accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimũ. Nam si caro nihil prodesset, verbum caro non fieret vt habitaret io nobis, sed spiritus per carnem aliquid operatus est in nobis pro salute oostra. Aug. x. de ciuit. dei. Non enim caro per seipsam mundat, sed per verbum à quo suscepta est: quod cùm sit principium omnium suscepta anima & caroe, & animam credentium mundat & carnem. Spiritus ergo est qui viuificat, caro non prodest quicquam, sicut illi iotellexeruot carnem: non sic ego do ad manducandum carnem meam, quia nec carnem debemus sapere secundum carnem. proinde dicit, Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Chry. i. spiritualia sunt: nihil habentia carnale, neq; cõsequentiam oaturalem, sed eruta sunt ab omni tali necessitate quæ in terra, & à legibus quæ hic positæ sunt. Aug. Si ergo intellexisti spiritualiter, spiritus & vita tibi sunt: si intellexisti caroaliter, etiã sic spirit⁹ & vita sunt, sed tibi non sunt. Diximus enim hìc domioom cõmendasse in manducatione carnis suæ, & potatione sanguinis sui vt io illo maneamus & ipse in nobis: hoc autem quid facit, nisi charitas? Charitas autem dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qoi datus est no bis: ergo spiritus est qui viuificat. Chry. Et quia de carnali audientia supià locutus est, subiũgit: Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Dicens quidam, discipit los excepit: suam autem dignitatem ostẽdit, occulta reuelans. Aug. Non dixit, Suot quidam in vobis qui oon intelligunt, sed causam dicit quare ooo intelligãt. Propheta enim dixit: Nisi credideritis, nõ intelligetis. Nam qui resistit, quomodo viuificatur? Aduersari⁹ enim radio lucis quo penetrãdus est, nõ auertit aciẽ, sed claudit mentem. credaot & aperiant, & illuminabuntur. Chry. Et vt discas quoniam ante bæc verba, & non postquam murmurauerunt & scandalizati sunt, hoc Christus cognouerat, subiungit euang. dicens: Sciebat enim ab initio Iesus, &c. Theop. Voleos per hoc nobis euangelista ostendere, quòd ante constitutionem mundi omnia co gnoscebat, quod diuinitatis erat indicium. August. Sed

Intellectus spiritualis verborũ.

Fides est intelligendi principium.

postquã distinxit credẽtes dominus à non credentibus, expressit causam quare nõ credũt. vnde sequitur: Et dicebat, Propterea dixi vobis, &c. Chry. q. d. Non turbãt me, neq; stupore inserunt qui nun creduut. Noui quibns dedit pater. Dixit autẽ hoc, vt ostendat quoniã non illorum gloriã concupiscens, hoc dicebat: & vt suadeat eis ꝙ patrẽ eius existimãt deũ, & nõ Ioseph. Aug. Ergo & credere datur nobis: nõ enim nihil est credere. Si em̃ magnũ quid est, gaudc qnia credidisti, sed noli extolli: quid enim babes quod õn accepisti? Aug. de præd. sancto. Hoc autem donum quibusdam dari & qnibusdam nõ dari omnino nõ dubitat, qui nõ vult manifestissimis sacris liueris repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem mouere nõ debet, qui credit ex vno omnes iisse in cõdemnationem iustissimam: ita vt nulla dei esset iusta reprehensio, & si nullus inde liberaretur. vnde constat magnam esse gratiã, ꝙ plurimi liberantur. Cur autẽ istum potius q̃ illum liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Sequitur: Ex hoc multi disc. eius abie. retrò, &c. Cbry. Non dixit, Recesserunt, sed abierunt retrò, &c. ab ea quæ secundum virtutẽ est auditione: & quã habebant olim fidẽ perdiderũt. Aug. Et præcisi à corpore vitã perdiderũt, quia fortè in corpore nec fuerũt: inter nõ credẽtes & ipsi reputati sunt. Abierunt retrò non pauci, sed multi post satanam, non post Christum, quomodo da quibusdam fœminis dicit

Iudicia dei inscrutabilia.

Apost. Quædam cõuersæ sunt retrò post satanã. Petrũ autem non repulit dominus retrò ire post satanã, sed fecit post se ire. Cbry. Quæret autẽ aliquis ꝙ tempus erat verba dispẽsandi his quæ cõstructa erãt nocẽtiũ? multa quidẽ vtilitas & necessitas. Quia enim instabant cibum corporalem petentes, & eius qui sub patribus datus est reminiscẽtes, ostẽdẽs quoniã omnia illa typns erãt, meminit cibi spiritualis. Non igitur scãdalizari oportebat, sed interrogare congruum erat: qnare illorum amentiæ scandalum fuit, non indissolubilitatis eorum quæ dicebantur. Aug. Et huc etiã fortè factũ est ad consolationẽ nostram, quoniã aliquando cõtingit vt homo dicat verũ, & quod dicit nõ capiatur: atq; illi qui audiunt scandalizentur & discedant. Pœnitet autẽ hominem dixisse quod verũ est: dicit enim apud se homo, Non debui sic dicere: & sic domino cõtigit. Dixit & perdidit multos, sed nõ turbatur ipse, quia ab initio nouerat q nõ essent credentes. nos si nnbis cõtingat, cõturbamur: solatiũ in domino inueniamus, & tamen cautè verba dicam*. Bed. Sciebat autem dominus de aliis discipnlis qui remanserunt, an vellent abire, sed tamẽ eos interrogauit vt fides corũ monstraretur, & aliis imitãda proponeretur. vnde sequitur: Dixit ergo Iesus ad 12. Nũqnid & vos vult. abire? Chrys. Per hũc autem modum oportebat eos trahi. Nam si eos laudasset, passi essent aliquid bumanũ, existimantes se gratiam Christo facere, eum non relinquẽdo:

Discretio Christi.

ostendens verò se non indigere eorũ sequela, magis eos detinuit, non autem eis dixit, Abite: hoc enim esset eos expellere: sed interrogauit cos an vellent abire, auferens cis vim & necessitatem: & nolens eos verecundia coarctari: ex necessitate enim detineri, par esset acsi abirent. Petrus autem fratrum amator, amicitiæ cõseruator, pro toto respondet collegio, vnde sequitur: Respon. er. ei si. Pe. Domine ad quem ibimus? Augu. q. d. Repellis nos à te? da nobis alterum ad quem ibimus, si te relinquimus. Chry. Hoc autem verbum multæ est amicitiæ ostensiuum, quia. s. Christus eis honorabilior erat q̃ patres & matres: deĩde vt nõ videatur hoc propterea dicere, quia non essent qui eos reciperent, subiungit: Verba vitæ æternæ habes. Audiens enim magistrum dicentem, quoniam resuscitabo eum & habebit vitam æternam: ostendit se recordari eorum quę dicta sunt verborum. & Iudæi quidem dicebant, Hic est filius Ioseph: hic verò dicit, Et nos credimus & cognouimus, quia tu es Cbristus filius dei. Chry. Credimus enim vt cognosceremus. Nã si prius cognoscere, deinde credere vellem*, nec cognosceremus nec credere valeremus. Hoc credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius dei. i. quia ipsa vita æterna tu es: & nõ das in carne & sanguine tuo nisi qđ es. Chryso. Quia verò Petrus dixerat, Et nos credimus, dominus de collegio credentium excipit Iudam, vnde sequitur, Respondit ergo eis Iesus, Nónne ego vos 12. elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Quod autem dicit tale est, ne æstimetis ꝙ secuti estis me: non redarguam malos. Dignum autem est hic quærere, quare nũc nihil dicunt discipnli, sed posta formidantes dicunt, Nũquid ego sum domine? sed nõdũ Petrus audierat, Vade retro me satana: & propter hoc timorẽ nõ habuit, nunc etiam nõ dicit, Vnus ex vobis me tradet, sed diabolus est: ideo nesciebant quod dicebatur, sed malitiam existimabant vituperari solùm. accusant autem hîc Christum Gentiles insipiẽter. Non enim electio eius vim infert his quæ futura sunt, sed in voluntate positnm est saluari & perire. Bed. Vel dicendũ quòd ad aliud elegit xi. & ad aliud vnum. Vndecim elegit vt in apostolica dignitate perseuerarent: Vnum elegit, vt per proditionis eius officium salutem operaretur humani generis. Aug. Electus enim est iste de quo nolente & nesciẽte magnum aliquid boni fieret. Sicut enim iniqui malè vtuntur bonis operibus dei, sic ecõtrà, deus benè vtitur malis operib* hominũ. Quid Iuda peius? sed malo eius bene vsus est dominus: tradi se pertulit, vt nos redimeret. Potest etiam sic intelligi quod ait: 12. elegi, quia consecratus est duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi trinitatem fuerant denuntiaturi, non autem qnia periit inde vnus, ideo illius numeri honor ademptus est. Nam in locum pereuntis alius subrogatus est. Greg. 13. moral. Capitis autem nomine censetur corpus, cùm de peruerso bomine dicitur: Vnus ex vobis diabolus est. vnde euangelista exponẽs subdit, Dicebat autẽ de Inda Simonis Iscariotis. hic enim erat traditurus eum cũ esset vnus de 12. Chry. Considera Cbristi sapientiam: neque enim Christus eum manifestum fecit, ne inuerecũdum faciat, & sic litigiosior fiat: neque eum latere permisit, ne æstimans se latere sine timore operaretur.

Syncera Petri confessio.

Sapientia Christi.

CAPVT VII.

Post hæc autem ambulabat Iesus in Galilæa. Non enim volebat in Iudæa ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia. Dixerũt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo quippè in occulto quid facit, & quærit ipse in palàm esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit tempus autem uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos. Me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diẽ festum hunc. Ego enim non ascendam ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est.

Aug. Futurum erat vt aliquis fidelis Christi absconderet se, ne à persecutoribus inueniretur: & ne illi pro crimine obiiceretur latibulum, præcessit in capite, quod in membro confirmaretur. vnde dicitur: Post hæc autẽ ambulabat Iesus in Galilęa. Nõ enim volebat, &c. Bed. Hæc uerborum cõnexio talis est: vt intelligamus qnoniam in medio multa geri & fieri potuerunt. Iudæa autem & Galilæa regiones sunt Palestinæ prouinciæ: sed Iudæa dicta est à tribu Iuda, nõ tamen solùm, illa regio

qoam tribus Iuda, sed & illa quam tribus Beniamio possidebat, Iudæa dicta est, quia ex tribu Iuda reges oriebãtur. Galilæa verò dicitur, eo q lacteum populum .i. cãdidum gignat. Gala enim Græcè, Latinè lac dicitur. August. Si autem hoc dominus dixit, quasi non posset ambulare inter Iudæos, & non occidi à Iudæis. Hanc enim potentiam quando voluit demonstrauis, sed infirmitati nostræ præbebat exemplum. Non ipse perdiderat potestatem, sed nostram consolabatur fragilitatem. Chrys. Sed & illud est dicere, quoniam quę deitatis ostẽdebat, & quæ humanitatis: etem fugiebat persecutores vt homo, & apparebat eia vt deus, vtrũque verè existẽs. The. Secessit etiam nunc in Galilæam, qnia nondum passionis aderat tempus: Vnde vanum reputabat in medio inimicorum manere, & magis ipsos ad odium incitare: vnde & consequenter tempus describitur, cùm subditur: Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia. Aug. Quid sit scenopegia, qui scripturas legerũt, nouerunt: faciebant tabernacula in die festo ad similitudinem tabernaculorum, in quibus habitauerunt cùm ex Aegypto educti peregrinarentur in eremo, celebrant ex hoc diem festum reminiscentes beneficiorum domini, qui tamen occisuri erant dominũ. Appellabatur autem apud Iudæos dies festus, cùm tamen non esset vnus sed plores. Chrys. Ostendit igitur per hoc euangelista, quoniam multum tempus prætermisit. Cũ enim dominus sedit in mõte, erat propè dies festus paschæ. Hic autem scenopegiæ meminit, & in quinq; intermediis mẽsibus nihil aliud nobis enarrauit, nisi miraculum panũ & allocutionem factam ad eos qui comederunt. Quia enim indeficienter signa faciebat & disputabat, non poterant euangelistæ omnia enumerare, sed illa præcipuè studuerunt dicere, pro qnibus aut querela aut contradictio quædam à Iudæis subsequebatur, quod & hic apparet. Theo. Quia enim fratres eius viderant ipsum non

Multa gesta domini omissa.

esse paratum ad descendendum, subditur. Dixerunt autem fratres eius ad eum: Trãsi hinc, & vade in Iudæam. Bed. Ac si dicant, Tu signa facis, & pauci ea vident: trãsi ergo ad regiam vrbem, vbi sunt principes, vt visis signis laudem consequaris ab eis. Sed quia non omnes discipuli semper dominũ sequebantur, sed eorũ multi, in Iudæa erant, ideo subdunt: Vt & discip. tui vid. opera tua quæ facis. Theop. i. turbæ quæ sequuntur te: non enim de 12. dicunt discipulis, sed de aliis qui conuersabantur cum illo. Chrys. Cùm autem auditis, Fratres domini Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis vllam propaginem. Sicut enim in sepulchro vbi positum est corpus domini, nec antè, nec postea mortuus iacuit: sic vterus Mariæ, nec antè, nec postea quicquam mortale concepit. opera quidem domini discipulos non latebãt sed istos latebant. Et ideo dicebant. Vt disci. tui vi. ope quæ tu facis. Loquebantur autem prudentiam carnis

Mariæ & sepulchri cõparatio pulchra.

verbo quod caro factũ est: vnde & subdũt, Nemo quippè in occulto quid facit, &c. q. d. Facis miracula apparere hominibus, vt laudari posśis ab hominibus: nam qui eum videntur monere, gloriæ ipsins consulunt: & quia humanam gloriam requirebant, in eum non credebãt: vnde sequitur, Neque enim fra. eius cre. in eum. Christum enim consanguineum potuerunt habere: credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. Chryso. Dignum est autem mirari euangelistarum morem veritatis amicum, qualiter non verecũdantur dicere ea quæ magistro videntur ferre iniuriam, sed hoc maximè studuerunt enunciare? Non enim paruam habet detractationem quòd fratres eius decredebant, & videtur quidem initium verborum quasi amicorum esse. Multæ autem amaritudinis erant quæ dicebantur, quia de formidine & de amore gloriæ eum notant: nam dicũt, Nemo in occu. quid facit. Quod erat dicere, Formidinem incusantium & simul suspicantium qnæ fiebant non verè facta esse. Per hoc autem quòd dicunt, Et qnærit ipse in palàm esse: amorem glorię in eo notant. Christus autem mansuetè eis respondit, docens nos non indignè ferre, si aliquid etiam viles nobis cõsilientur. Sequitur enim, Dicit eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem ve. sem. est paratum. Bed. Ne autem videator hoc contrarium ei quod Apost. dicit, At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, referẽdum est quod hic dicitur non ad tempus natiuitatis, sed ad tempus glorificationis. Aug. Dabant enim illi consilium cõ sequendæ gloriæ, veluti seculariter & terreno affectu monentes ne esset ignorabilis, & latitaret. Sed dominus voluit ipsam celsitudinem per humilitatis viam sternere. Dicit ergo: Tempus meum. i. gloriæ meę, qua veniam in altitudine iudicaturus: Nondum venit. Tempus autẽ vestrum. i. mundi gloria, semper est paratum. Et quoniam nos domini corpus sumus, quando nobis insultãt amatores huius seculi, dicamus eis: Tempus vestrũ adest paratum, tempus nostrum nondum aduenit, excelsa enim patria, humilis via. Qui recusat viã, quid quærit patriam? Chry. Vel aliter: Videtur mihi aliud occultè insinuari, fortasśis enim eum prodere volebant & tradere Iudæis. Ideo dicit: Tempus meum nondum aduenit, hoc est tempus crucis & mortis. Tempus autem vestrum semper est paratum, qnia & si vos semper sitis cum Iudęis, non interficient vos eadem cum illis zelantes: vnde sequitur, Non potest vos odisse mũdus, me autem odit quia ego testim. perhi. de illo quia ope. eius ma. sunt. q. d. Qualiter mũdus eos odit, qui eadem cum ipso volunt, & pro eisdem studẽt? me autem odit, qnoniam redarguo eum. In tantum ergo gloriam hominum non quæro quòd non prętermitto eos redarguere, licet sciam ex hoc odium nasci, & mortem intentari. Per hoc etiam ostendit q odium Iudæorum contra eum concitabat publica redargutio: nõ autẽ sabbati solutio. The. Vel dñs contra duo de quibus illi eũ arguebant, alia inducit duo. Cõtra formidinẽ quidẽ dicit, q opera mũdi redarguit. i. opera eorum qui mundana sapiũt, quod nõ faceret si formidolosus esset, sed cõtra inanem gloriam misit illos ad festum: vnde sequitur, Vos ascen. ad diem festum hunc: nam si vanæ gloriæ pasśione detineretur, retinuisset eos secum: nam gloriæ cupidi consueuerunt multos habere qui sequantur eos. Chry. Hoc etiam dicit ostendens quòd eis blandiri non vult, sed concedit eis Iudaica facere. Aug. Vel aliter: Vos ascẽdite ad diem festum hunc, vbi gloriam humanam quæritis, vbi extendere vultis carnalia gaudia, non æterna cogitare. Sequitur: Ego autẽ non ascen. &c. Chrys. f. modò vobiscum, quia meum tẽpus nondum impletũ est. In futuro enim Pascha crucifigendus erat. Aug. Vel meum tẽpus. i. gloriæ meę nondum aduenit, ipse erit dies festus meus non diebus istis præcurrens & transiens, sed permanens in æternum. Ipsa erit festiuitas & gandium sine fine, æternitas sine labore, serenitas sine nube.

Dominus elegit humilitatẽ.

Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebãt: Vbi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo. Quidam enim dicebant quia bonus est. Alij autem dicebant: non, sed seducit turbas. Nemo tamen palàm loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

Theo. Quia dixerat dominus: Non ascendam vobiscũ, in principio denegauit ascensum, vitans iram frementiũ Iudæorum: vnde dicitur: Hæc cũ dixis. ipse man. in Gal.

Postea ve.ascen.vode sequitur: Vt autẽ ascend.frat.&c. Aug. Ascendit autem non glotiati temporaliter, sed aliquid docere salubritet: de festo eterno admonete. Cht. Vel ascendit non vt patiatur, sed vt alios erudiat. Latẽter autem ascendit. poterat enim manifestè ascẽdere, & detinere eorum inordinatũ impetum, quod multoties fecit: sed nolebat boc cõtinuò facere, ne magis suam diuinitatem denudaret, & vt incarnatio eius certior esset, & vt nos eruditet ad virtotẽ. Vt igitur dilceremus quid oos oporteat facere, qui nõ possumus persecutores detinere, voluit latenter ascẽdere. Non autem dicit io occulto, vt ostendat dispensatiuè boc esse factum. Si eoim omnia vt deus ageret, quomodo possemos nos scire incidentes humanis periculis quid oporteat facere? Alcu. Vel occultè ascendit, quia fauorem hominũ oõ quærit, non pompis stipantium, sed turbatum delectatut. Bed. Mysticè autẽ designatur, quia singulis quiuusq; catoalibus humanam gloriam quærentibus dominus manet io Galilæa, quæ interpretatur transmigratio sancta.i.in membris suis, qui trãsmigranr de vitiis ad virtutes, & io eis proficiũt. Postmodũ vetò dominus ascẽdit quia mẽbra Christi non huius vitæ, sed æternæ gloriã quærũt. Occulte autem dominus ascẽdit: quia omois gloria eius est ab intus.i.de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Aug. Vel quòd quasi latenter ascẽdit, aliquid significare voluit. Omnia enim quæ dicta sunt antiquo populo Israel, vmbræ fuerunt fututorũ, & scenopegia vmbra erat futurorum. Omnia ergo quæ erãt in figura, manifestantur in nobis. Ascendit ergo in occulto, figura em̃ erat ipsum esse in occulto. In ipso die festo Christus latebat, quia ipse dies festus Christi membra peregrinatura significabat. Ille enim est in tabernaculis qui se io mũdo esse intelligit peregrinum. Scenopegia autẽ erat celebratio taberoaculorum. Sequitur: Iudęi autem quęrebant eũ in die festo, & dicebãt, Vbi est ille? Cbry. Ex multo odio & ioimicitia, neq; eum noĩatim vocare volebãt. Non autem multa erat eis in festiuitate reuerẽtia, nec multa teligio, quia à festiuitate credebant Christum fraudulenter detinere. Sequitur: Et mur.multus &c. Aug. Murmur erat de cõtentione, quam conueniẽter exponit, dicens: Quidam eoim dice.quia bonus est: Alij autẽ dice.non, sed se.turbas. Quicunqne emicuerit

Doctrina salubris.

in aliqua gratia, alij dicũt bonus est, alij oon, sed seducit turbas. Quod autem dictum est de deo, valet ad coosolationem de quocũque boc dictũ fuerit Christiano. Et quidem si seducere, decipere est, nec Christus seductor nec quisquam debet seductor esse Christianus. Si aotẽ seducere aliũde aliquem ad aliud persuadendo ducere est, quærẽdũ est, vnde & quo. Si à bono ad malũ, malus seductor est: si à malo ad booum, boous est: & vtioã sic omnes seductores vocemur & simus. Cht. Igitur illam quidem æstimo opinioοem multitudinis esse, qua.s.dicebat bonus esse, hanc verò principũ & sacerdotũ, quod ostenditur per hoc ꝙ dicuot, Seducit turbas: nõ dicunt, Seducit nos. Sequitur, Nemo tamen palàm loquebatur de illo, propter met.Iu. Aug. Eorum.s.qui dicebãt, boous est: non qui dicebant, seducit turbas. Hæc enim clarius sonabant. Sed bonus est, pressius susurrabãt. Chry. Vide autem eorum qui principantur corroptiooem: hi autem qui priocipatibus subiiciũtur, sani quidem erant iudicio, sed non habebaot libertatem dicendi, quod maximè multitodinis est.

Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum. Et docebat & mirabantur iudæi dicentes, quomodo hic literas scit cũ noa didicerit? Respondit eis Iesus, Et dixit: Mea doctrina non est mea, Sed eius qui misit me. Si quis uoluerit uolantatẽ eius facere, cognoscet de doctrina utrum ex deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur gloriam propriam quærit. Qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic uerax est, & iniustitia in illo non est.

Chryso. Domioꝰ tardatione sua auditores attẽtiores facere voleos, nõ in primis diebos ascendit, sed circa solennitatis medium: vnde dicitur, Iam autem die festo mediante &c. Qui em̃ primis diebos eũ quæsierunt repentè eum præsentẽ videntes magis intendebãt docenti: & qui bonũ eum dicebãt, & qui malũ: illi quidem vt aliquid lucrarẽtur & admiratẽtur, hi verò vt cõprehendetent. Theo. Nam in principio festi his quæ festi eraot magis attendebãt: vnde postea Christũ atteotius audierũt. Aug. Quantũ em̃ datᷓ iotelligi ipsam festiuitatẽ diebus pluribus celebrabant, & ideo dicit: Iã die festo mediãte.i. cũ illius diei festi tot dies remãsissent quot præterissent, vt etiam impleretur quod ait: Nõ ascendam ad diẽ festũ hũc.i.ad quem vos vultis, primũ vel secũdum diẽ: ascẽdit autẽ postea die festo mediãte. Aug.de quæ. no. & vet.test. Tunc etiã asceodit, oõ quasi ad diẽ festũ, sed quasi ad lucẽ. Illi verò ascẽderũt quasi ad perfruẽdũ deliciis diei festi. Christo verò ille fuit dies festus, quo passione sua redemit mundũ. Aug.su.Ioã. Ille autẽ qui prius latebat, docebat & palam loquebatur, & nõ tenebatur. Illud enim quod latebat, erat causa exempli: boc potestatis. Chry. Quid autem docebat non dixit euangelista, sed quod mirabiliter docebat, boc solũ ostẽdit: taota enim erat virtus docentis vt qui dixerant, seducit turbas transmutati mirarentur. vode seqnitur: Et mirabantur Iudæi dicentes, quomodo hic lite.scit, &c. Vide admirationẽ nequitia plenã. Nõ enim dicit quòd in doctrina admirarẽtur, sed in aliam admirationẽ iociderũt. Aug. Omoes qoidẽ quantũ arbitror, admirabantur, sed non omnes cõuertebãtur. Et vode admiratio? quia multi nouerant vbi natus, quemadmodum fuerat educatus. Nunquam eum viderant literas discentem, audiebant tamen de lege disputãtem, legis testimooia proferẽtem, quæ nemo posset proferre nisi legisset: nemo legere nisi literas didicisset, & ideo mirabãtur. Chrys. Ab hac autẽ quæstione cognoscere debebant, quoniam hæc sciẽtia humanitùs nõ erat in eo, sed quia diuinitùs: sed boc ipsi nolebãt reuelare, sed in sola admiratiõe stabãt, dñs hæc reuelauit. Sequitur enim: Respõ. Iesus, & dixit: Mea doctrina nõ est mea, &c. Aug. Videtᷓ autẽ hoc esse cõtrariũ quod dicit, Mea & non mea: nã si dixisset, Ista doctrina noo est mea, nolla esset quæstio. Quæ est ergo doctrina *Consen. euang.* patris, nisi verbũ patris? Ipse ergo Christns est doctrina patris, si verbum patris est. Sed quia verbum non potest esse nullius sed est alicuius, & suam doctrinam dixit seipsum & oõ suam, quia patris est verbom, quid est tam tnum quàm tu, & quid tam non tuum quàm tu, si alicuius es quod es? Breuiter ergo hoc mihi dixisse videtur: Mea doctrina noo est mea, ac si diceret: Ego non sum à meipso. Sabelliaoam hæresim sentẽtia ista dissoluit, qui dicere ausi sunt esse ipsum filium qui est & pater, duo esse nomina, sed vnam rem. Chrysostomus: Vel suã dicit, qooniam eam docuerat: non suam autem, quoniam patris erat doctrina. Sed si omnia quæ sunt patris eius sunt, ex boc ipso quòd patris est deberet esse & sua. Sed hoc quod dicit: Noo est mea, vebementer ostendit & sui & patris vnam esse doctrinam. ac si diceret. Nihil babeo permutatom aut diuersum, sed ita ago vt dico. ve non æstimetur aliud quid præter patrem dicere vel agere. Aug. primo de trioita. Vel aliter: Secuodum aliud suam dixit, secundum aliud non suam: secũdum formã dei suam, secundũ formam serui, oõ suam. Aug. Si quis autem hoc patum intellexerit, audiat consiliũ quod dominus consequenter dat, dicens: Si quis voluerit volũ-

tatẽ eius facere, &c. quid eſt ſi quis volue. volun. eius facere? hoc eſt credere in eũ. ipſe enĩ ſuprà dixit, Hoc eſt opus dei vt credatis in eũ quẽ ipſe miſit: Quis autẽ hoc neſciat, hoc eſſe facere voluntatẽ dei, operari opus eius? Cognoſcere autẽ, hoc eſt intelligere. ergo noli quærere intelligere vt credas, ſed crede vt intelligas, quia niſi credideritis, nõ intelligetis. Chry. Vel hoc ita dicit, ac ſi dicat: Auferte irã & inuidiã & odium, quod ſine cauſa in me habetis, & nihil erit quod prohibeat vos cognoſcere: quoniã dei verba ſunt quæ loquor. Deinde aliud inducit argumẽtum inſolubile, ab his quæ ſunt in cõſuetudine hominũ nos erudiens. vnde ſequit: Qui à ſemet ipſo loquit, gloriam propriam quærit. q. d. Qui aliquã propriam vult inſtituere doctrinã, propter nihil aliud hoc vult, q̃ vt gloriam acquirat. Si verò ego gloriam ei' qui miſit me quæro, eius gratia aliena vellem vos docere? Et hoc eſt quod ſubdit: Qui aũt quæ. glo. eius qui miſit illum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt. Theo. q. d. Verax ſum, quia doctrina mea cõtinet veritatẽ. Iniuſtitia ĩ me nõ eſt, quia alterius gloriã nõ vſurpo. Aug. Qui quærit gloriã propriam, antichriſtus eſt. Domin' autẽ noſter magnũ nobis exemplum præbuit humilitatis, dum habitu inuẽtus vt homo quęrit gloriã patris, non ſuã: ſed tu quando aliquid boni facis, gloriã tuam quæris: quando aliquid mali facis, deo calũniam meditaris. Chry. Vide ergo quoniã cauſa quædã ꝑpter quã humilia de ſe dicit, hæc eſt: vt credant quoniã non deſiderat gloriã, neq; principatũ: & etiã propter imbecilitatem audientium, & vt doceat homines moderata ſapere, & nihil de ſe dicere magnũ, ſed ſemper humile.

Paſsiones impediũt veritatem

Nonne Moyſes dedit uobis legẽ, & nemo ex uobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Reſpondit turba, & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Reſpondit Ieſus & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyſes dedit nobis circuncisionem, non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus. Et in ſabbato circunciditis hominem. Si circunciſionem accipit homo in ſabbato, ut non ſoluatur lex Moyſi: mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato? Nolite iudicare ſecundum faciem: ſed iuſtum iudicium iudicate,

Chry. Duas criminationes Iudæi contra Chriſtum inducebant: vnam quòd ſabbatum ſolueret, aliã quòd patrem ſuum dicebat deum, æqualem ſeipſum faciens deo. Hoc igitur prius confirmauit, dum oſtendit ꝙ nõ eſt deo contrarius, ſed eadem illi docet. De reliquo ad ſabbati ſolutionem inſtat, dicens: Nonne Moyſes de. vo. legem, & nemo ex vobis facit legem? Ac ſi diceret, Lex dicit, non occides: vos autem occiditis, & hoc eſt quod ſubdit: Quid me quæritis interficere? Ac ſi diceret, Et ſi ego diſſolui legem hominem ſanans, tranſgreſſio fuit, ſed in ſalutem: vos autem tranſgredimini in malum, vnde non debeo à vobis de ſolutione legis diiudicari. In duobus ergo eos corripuit: & dicendo, quid me quæritis interficere? oſtendendo quoniam occiſionem meditantes, non ſunt digni alium diiudicare. Aug. Vel hoc dicit, quia ſi legem facerent, in ipſis literis Chriſtũ agnoſcerent, & præſentem non occiderent. Reſpondit autem ei turba non ꝑtinentia ad ordinẽ, ſed ad ꝑturbationem. Sequitur enim: Reſpondit turba & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Et dictũ eſt quòd dæmoniũ haberet q dæmones expellebat. Dominus autem non turbatus, ſed in ſua veritate tranquillus, non reddidit maledictum pro maledicto, ſed reſpondit tranquillè. Beda, In quo nobis patientiæ reliquit exemplum, vt quoties nobis ab aliquibus falſa obiiciũtur cõuitia, patienter tolleremus, & vera q̃ poſſumus nõ obiiciamus, ſed ſalutaria monita prædicemus. Sequiẽ enim: Reſpondit Ieſus & dixit eis, vnũ opus feci, & omnes miramini. Augu. Ac ſi diceret, Quid ſi omnia opera mea videretis? Ipſius enim opera erant quæ in mundo videbant, & ipſum qui fecit omnia non videbant, fecit vnam rem & turbati ſunt, quia ſaluũ fecit hominẽ in ſabbato: quaſi ſi quiſquã eorum ægrotus ſabbato ſinceraret. ali' illum ſanũ feciſſet q̃ ille qui eos ſcandalizauit, quia vnũ hominẽ ſabbato ſaluũ fecit. Chryſ. Hoc enim eſt ꝙ dicit, Miramini: hoc eſt turbamini, tumultuatis. vide autem quomodo prudẽter à lege eos ſyllogizat. Vult enĩ oſtẽdere quòd facere hoc op' nõ erat legẽ ſoluere. ſunt enim multa principaliora q̃ lex de obſeruatione ſabbati, per quorũ obſeruationem lex non ſoluitur ſed impletur, & ideo ſubdit: Propterea Moyſes dedit vobis circũ. non quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus, & in ſabbato circũciditis hominem. Aug. q. d. Bene factũ eſt vt acciperetis circũciſionẽ à Moyſe, nõ quia ex Moyſe eſt, ſed ex patribus. Abrahã enim primus accepit circunciſionem à dño. Et in ſabbato circũciditis. Conuicit vos Moyſes. accepiſtis in lege vt circuncidatis octauo die. Accepiſtis in lege vt vacetis 7. die. Si octauus dies illius qui natus eſt occurrit ad diem ſeptimũ ſabbati, circunciditis hominẽ, quæ circũciſio ꝑtinet ad aliquod ſignaculum ſalutis, & nõ debent hoĩes ſabbato vacare à ſalute. Alcui. Propter tres enim cauſas data fuit circũciſio. Primò, vt ſignũ eſſet magnæ fidei Abrahæ? ſecundò, vt ꝑ eã à cæteris nationibus diſcernerẽtur: tertiò vt illam in virili mẽbro ſuſcipientes, caſtitatẽ mentis & corporis obſeruare deberent. Et tantũ conferebat tunc circũciſio quãtũ nũc baptiſma, niſi quod ianua nõdũ aperta erat. Cõcludit ergo ex ꝑmiſsis: Si circũci. accipit homo &c. Chryſ. q. d. Sabbati ſolutio in circũciſione legis eſt obſeruatio, ſic & ego hominẽ curans ſabbato legẽ ſeruaui. Vos qui non eſtis legiſlatores, vltra modũ legem defenditis. Sed Moyſes iubet legẽ ſolui propter mandatum quod nõ erat ex lege, ſed ex patribus. Per hoc aũt quod dicit: Totũ ho. ſa. fe. in ſab. oſtẽdit circũciſionẽ eſſe particularem ſanitatem. Augu. Fortè autem illa circunciſio ipſum dominum ſignificabat. Quid enim eſt circũciſio, niſi carnis expoliatio? Significauit ergo expoliationem à corde cupiditatũ carnalium. Non ergo ſine cauſa data eſt in eo mẽbro per quod procreatur creatura mortalium, quia per vnũ hominem peccatum intrauit in mũdum. Ideo autẽ quiſque cum præputio naſcitur, quia omnis cũ vitio propaginis naſcitur: & non mundat deus ſiue à vitio cũ quo naſcimur, ſiue à vitiis quæ malè viuendo addimus, niſi per Chriſtũ. Cultellis enim petrinis circũcidebant, & petrę nomine Chriſtũ figurabãt. Ideo aũt octauo die: qa poſt ſeptimũ ſabbati dominus die dominico reſurrexit. Ipſa autẽ reſurrectio nos circuncidit. i. abſtulit deſideria carnalia. Intelligite hoc ſignificari opus bonũ quod ego feci totũ hominẽ ſaluum in ſabbato, quia & curatus eſt vt ſanus eſſet in corpore, & credidit vt ſanus eſſet in anima. Eſtis autem prohibiti ſeruilia opera facere ſabbato. Nunquid ſeruile opus eſt hominẽ ſanare in ſabbato? Mãducatis ſiquidem & bibitis ſabbato, quia ꝑtinet ad ſalutẽ, per quod oſtenditis opera ſalutis nullo modo eſſe die ſabbati omittenda. Chryſ. Non autẽ dixit, Ego maius circũciſione operatus ſum: ſed ſolũ factum narrans, iudiciũ eis cõceſsit. vnde ſubditur: Nolite iudi. ſecundũ fa. ſed iuſtũ iudiciũ iudicate. q. d. non quia Moyſes apud vos habet maiorẽ gloriam q̃ ego, ex perſonarum dignitate feratis ſententiã, ſed à rerũ natura: hoc enim eſt iuſtè iudicare. Nullus autẽ incuſauit Moyſen de hoc quod iuſsit ſabbatũ ſolui, ꝑpter mãdatũ circũciſionis, quod erat aliũde quàm ex lege inductũ: ergo fide dignior vobis eſt Moyſes, qui iubet ſolui legem à mãdato non legali. Auguſt.

Duplex criminatio à Chriſto diluitur.

Exẽplum Chriſti proponitur.

Tres cauſæ circũciſionis.

Hoc antem quod dñs notauit hoc loco, euadere in hoc seculo magni laboris est, non ꝑsonaliter iudicare admonuit quidẽ dñs Iudæos, admonuit & nos. quod em̃ preciosum sonabat de ore domini, & propter nos scriptũ est, & nobis seruatũ, & propter nos recitatũ. sursum est dñs, sed etiam hic est veritas dñs. Corpus em̃ domini in quo surrexit vno loco esse potest, veritas eius vbiq; diffusa est. Quis ergo est qui nõ iudicat personaliter? qui æqualiter diligit. Non em̃ cùm homines diuerso modo pro suis gradibus honoramus, timendũ est ne personas accipiam⁹: nõnunquã enim est iudiciũ inter patrem & filium. nõ æquamus filiũ patri in honore, sed præponimus si bonã causam habet filium patri in veritate: & sic tribuimus honorẽ debitũ, vt nõ perdat æquitas meritũ.

Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nónne hic est quem Iudæi quærunt interficere? Ecce palàm loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerũt principes, quia hic est Christus? sed hunc scimus unde sit, Christus autem cùm uenerit, nemo scit unde sit. Clamabat ergo Iesus in tẽplo docẽs et dicẽs: Et me scitis, & unde sim scitis, & à meipso non ueni, sed est uerus qui misit me, quem uos nescitis. Ego scio eum: & si dixero quia nescio eum, ero similis uobis mendax. Sed scio eũ quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum uenerat hora eius.

Augu. Suprà dictũ est ꝙ dominus ideo velut occultè ascendit ad diẽ festum, non quia timebat ne teneretur, cui potestas erat vt non teneretur: sed vt significaret etiam in ipso die festo, qui celebrabatur à Iudæis, se occultari, & suum esse mysterium. Nunc autem apparet potestas, quæ putabatur timiditas. Loquebatur em̃ palàm in die festo, ita vt mirarentur turbæ. vnde dicitur: Dicebãt ergo qui ex Hieroso. &c. Nouerant em̃ qua seuitia quærebatur: mirabantur qua potentia non tenebatur. Chry. Addit autem euangelista, Ex Hiero. quoniã qui magis potiti erant signis, hi omnes erant miserabiliores: qui deitatis eius signum videntes maximũ, omnia iudicio corruptorũ principum permittebant. An non magnum signum, insanientes & quærentes interficere, habere eum in manibus, & repente quiescere? Augu. Igitur non plenè intelligentes Christi potentiam, putauerunt esse principũ scientiam ꝙ ei pepercerunt. vnde subdunt: Nunquid verè cognouerunt principes quia hic est Christus? Chrysosto. Sed ipsi neque principum sequuntur sentẽtiam, sed aliam proferunt corruptam, & propria amentia dignam. vnde subditur: Sed hunc scimus, &c. Augu. Hæc opinio apud Iudæos non inaniter nata est, inuenimus tamẽ quòd scripturę dixerũt de Christo, quoniã nazareus vocabitur: ergo prædixerunt vnde sit. Iudęi etiã dixerũt Herodi quærenti, ꝙ Christus in bethlehẽ Iudę nasceretur, & testimoniũ etiã ꝓpheticũ attulerũt. vnde ergo nata est hæc opinio apud Iudæos, ꝙ Christus cũ venerit, nemo sciat vnde sit? nisi quia vtrũque pronũciauerũt scripturæ: secũdum hominem prædixerũt vnde esset, secũdum deum latebat impios & quærebat pios. Hanc igitur opinionem in eis generauerat, quod ꝑ Esaiam dictũ est, Generationẽ eius quis enarrabit? Deniq; dominus ad vtrũque respondit, & quia nouerant eũ vnde esset, & quia nõ nouerant. vnde sequit̃: Clamabat ergo Iesus docens in templo, & dicẽs: Et me scitis, & vnde sim scitis: hoc est dicere, & vnde sim scitis, & vñ sim nescitis. vnde sim scitis, Iesus à Nazareth, cuius etiã parentes nostis. Solus enim in hac causa latebat virginis partus, quo excepto totum nouerant in Iesu, qđ ad hominẽ pertinet. Rectè ergo dixit, Et me nostis: & vnde sim scitis, secũdum carnem & effigiem hominis quã gerebat: secundum diuinitatem autem à meipso nõ veni, sed est verus qui misit me. Chry. Per quod ea quæ in mente habebant reuelat, ac si diceret: Nõ sum de numero eorũ q sine causa venerunt, sed est verax q misit me: & si verax est, in veritate misit: & q missus est, cõgruum est veracẽ esse. Rursus autem ex ꝓpriis sermonibus eos capit. quia em̃ dicebant, Cũ venerit Christus nullus cognoscit vnde est: ostendit etiã inde se Christũ esse, quoniã à patre venit, quẽ ipsi nesciebant, & ideo subdit: Quem vos nescitis. Hyla. 6. de tri. Nũquid aũt nõ omnis homo licet in carne ex deo natus est, & quomodo negat ab his vel seipsum, vel vnde ipse sit sciri, nisi id vnde est ad naturæ suæ referret auctorẽ? Nam id quòd vnde sit ignorat, naturã ex qua est, dũ vnde sit nescitur, ostẽdit. Ignorari em̃ vnde sit, nõ potest, quicquid subsistit ex nihilo: quia hoc ipsum quod non ignoratur, ex nihilo ignorationẽ eius vnde sit, non habet. Ob hoc autẽ quid sit ipse nescitur, dum ignoratur à quo sit: nõ enim confitetur filiũ, qui negat natum: nec natum intelligit, qui putabit eum esse ex nihilo. Chry. Vel ignorantiã hic dicit quę est per opera, sicut Paulus ait: Confitentur se nosse deũ, factis autem negãt. Dupliciter autem eos redarguit. Et primũ quidem quæ occultè loquebãtur, hæc in medium inducit, clamans vt eos verecũdari faciat. Augu. Deniq; vt ostenderet eis vnde possent scire subiecit, Ego scio eum. Ergo à me quærite, vt sciatis eum. Patrem em̃ non cognoscit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et si dixero quia nescio eũ, ero similis vobis mendax. Chrys. Quod est impossibile, quia enim verax est qui misit, cõgruũ est & eum qui missus est veracẽ esse: vbiq; autẽ cognitionem patris soli sibi attribuit, quia à patre est: vnde sequitur, Et ego scio eũ, quia ab ipso sum. Hilar. 6. de tri. Quæro autem vtrum id quod ab eo opus est, in eo creationis aut naturam generationis ostẽdat. Si opus in eo creatiõis est, vniuersa quoq; quæ creãtur à deo sunt, & quomodo patrem non vniuersa nouerunt, cũ filius eum idcirco quia ab eo est nõ nesciat? Sic verò idcirco ei quia ab eo sit eũ nosse sit propriũ, quomodo nõ hoc ei qui ab eo est erit proprium. s. vt verus filius ex natura dei sit? Habes igit̃ proprietatem cognitionis de proprietate generationis: tamen ne fortè id quod ab eo est, aduentus sui tẽpus hęresis inuaderet, continuò subiecit. Et ipse me misit. Tenuit ordinẽ euangelici sacramenti, natũ se professus & missum. Augu. Ab ipso inquit, sum, quia filius de patre: ꝙ autem videtis me in carne, ipse me misit: vbi noli intelligere naturæ dissimilitudinẽ, sed generantis auctoritatem. Chrys. Irritauerũt autem Iudæos ea quæ dicebantur, propter hoc quod dixerat: Quem vos nescitis, quia simulabant se scire: vnde sequitur, Quærebant ergo eum apprehendere, &c. Vide furorẽ eorum inuisibiliter refrenatum. Euangelista verò humanius & humilius loqui volens, vt ex hoc Christus homo putaretur, non dixit ꝙ eos inuisibiliter detinuit, sed subiecit: Quia nondum venerat hora eius. Aug. Hoc est, quia nolebat: non enim dominus sub fato natus est, hoc nec de te credendum est: quantò magis de illo, per quem factus es: si tua hora voluntas est illius, illius hora quæ est, nisi voluntas sua? Non ergo horam dixit qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi.

Christi huius natalis.

Christus natus & missus.

De turba autem multi crediderunt in eum: & dicebant, Christus cùm uenerit, nunquid plura signa faciet: quàm quæ hic facit? Audierunt pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes & pharisæi ministros ut apprehenderent Iesum. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus uobiscum sum, & uado ad eum qui me misit. Quæretis me, & nõ inuenietis: & ubi ego sum, uos nõ potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus

gentes? Quis est hic sermo quem dixit, quæretis me & non inuenietis: & ubi sum ego, uos non potestis uenire?

Augu. Humiles & pauperes saluos faciebat dominus vnde dicitur: De turba autē, &c. Turba enim quæ suam ægritudinem citò vidit, etiā illius medicinā sine dilatione cognouit. Chry. Veruntamen neque in his erat sana fides, sed more multitudinis vulgaria loquebantur. Sequitur enim: Et dicebant, Christus cū venerit nunquid signa &c. Dicere enim, Christus cū venerit: erat nō firmiter credentiū hunc esse Christū: vel etiā hoc dicere, est ostēdere eū nō esse Christū. ac si dicant, Nōnne ille cùm venerit melior erit & plura signa faciet? grossiores enim non à doctrina, sed à signis inducuntur. Augusti. Vel intelligunt: Si duo non erunt, hic est Christus. Principes autem insaniebāt. Et ideo medicū non solùm nō agnoscebant, sed etiā occidere cupiebant. vnde sequit: Audierūt pharisæi turbā murmurātem de illo hęc, &c. Chrys. Multa quidē locutus est supra, sed nihil tale fecerūt. ꝙ maximè enim eos mordebat, hoc erat, ꝙ turbę s. Christū glorificabant: Sabbati autem solutio apparēs causa erat, quam scilicet prætendebant: & ipsi quidem non audebant Christū capere, periculū timentes. Ministros autē mittunt tanꝗ periculis expositos. Aug. Quia ergo nō poterant apprehēdere nolentē, missi sunt vt audirēt docentē. Sequitur enim: Dixit ergo Iesus, adhuc modicū tempus vobiscū sum. Chry. Verba loquitur humilitatis plena, ac si diceret: Quid festinatis me interficere? paruū expectate tempus. Aug. Quod modò ergo vultis facere, facturi estis, sed nō modò, quia nolo. Implere enim debeo dispēsationē meā, & sic peruenire ad passionem. Chry. Per hoc igitur audaciorē turbam terruit, studiosiorē verò magis auidā faciebat ad audiendum, quasi paruo tēpore derelicto, in quo possent hac doctrina potiri. Nō autē dixit simpliciter, Hic sum: sed Vobiscū sum. q. d. Etsi persequamini me, nō tamen cessabo quæ sunt pro vobis dispensans, & ea quæ sunt ad salutē docens, & monens vos. Quod autē subdit: Et vado ad eum qui &c. sufficiēs erat eos terrere. Theo. Tanquam patri sit de ipsis cōquæsturus, quia si missum opprobriis affecerunt, nō est dubiū quòd & mittēti fecerunt Iniuriā &c. Beda, Dicit autē, Vado ad eum qui misit me, ac si diceret: Reuertens ascendo ad patrē qui me incarnari præcepit, illuc se dixit ire à quo nunꝗ recessit. Chrys. Quòd verò eo indigebant manifestat ꝑ hoc quod dicit: Quęretis me & nō inuenietis. Sed vbi quæsierunt eū Iudæi? Dicit Lucas, quoniā plangebāt mulieres super eū. Probabile autē est & multos alios hoc passos esse, & præcipuè dum ciuitas caperetur eos meminisse Christi & miraculorū eius, & præsentiā eius quæsisse. Augu. Vel hic iam resurrectionem suam prędixit, quia quęsituri illū erāt post resurrectionem cōpuncti. Noluerunt enim eū agnoscere præsentē, & postea quæsierunt cū viderent in eum multitudinē credentē, vnde multi cōpuncti dixerunt: Quid faciemus? Viderūt ēm Christū suo scelere morientē, & crediderūt in Christū suis sceleribus ignoscētē: & quousq; biberēt sanguinē, quē fuderūt, de sua salute desperauerūt. Chry. Deinde neqs eū ꝑ mortē cōmuni modo abire existimet, subiungit: Et vbi ego sum, vos nō potestis venire. Si verò ī morte maneret, possent ad eū ire: illuc ēm omnes abim⁹. Augu. Non aūt dixit, Vbi ero: sed, Vbi sum. Semp enim ibi erat Christus, quo fuerat rediturus: sic rediit, vt nos nō derelinqueret. Erat enim Christus secūdum visibilem carnem in terra, secundū inuisibilē maiestatē in cęlo & in terra. Non autē dixit: Non poteritis: sed non potestis venire: tales enim tūc erant qui non possent. Nā vt sciatis nō hoc ad desperationē dictū, & discipulis suis dixit tale aliquid: Quò ego vado, vos non potestis venire. Denique hoc Petro exposuit, dicēs: Quò ego vado, nō potes me sequi modò: sequeris autē postea. Chrys. Hęc autem omnia induxit, volens eos attrahere: & enim modicum tēpus quod reliquebatur; & post recessum ipsum desiderabilem esse, & eū non posse de cætero inueniri, sufficientia erant ad suadendū vt ad eū accederent. Per hoc aūt qđ dicit: Vado ad eū qui me misit, ostēdit nullā sibi fieri læsionē ab insidiis eorū, & passionē suā volūtariā sibi esse. passi sunt aūt aliquid ipsi Iudæi ad ea quæ dicta sunt, & quærūt ad seipsos quò debeat Ire, qđ non erat eorū qui desiderarēt ab eo liberari. Sequit ēm: Dixerūt ergo Iudæi ad semetipsos, quò hic iturus est, quia nō inueniemus eum? Nūquid in dispersionē gentiū iturus est, & docturus gentes? Sic ēm gentes vocabāt quasi exprobrantes, & magna in semetipsis gloriantes, quia. s. gentes vbiq: disseminatę erant, & imperfectæ adinuicē permixtæ. Sed hoc opprobriū postea ipsi sustinuerunt quia vbique dispersi sunt. Antiquitus autē tota gens in vnum collecta erat, sed cū Iudæi vbique terrarū iam gētibus permixti essent, non diceret: Quò ego vado vos non potestis venire, si per hoc gētes intellexisset. Aug. Dixerat autem dominus, Quò ego vado, de sinu patris. Hoc ergo illi nullo modo intellexerūt, & tamen ex hac occasione salutem nostrā prædixerunt quòd dominus iturus esset ad gentes, nō præsentia corporis, sed tamen pedibus suis. Misit enim ad nos mēbra sua, & fecit nos membra sua. Chryso. Non autem dixerūt quòd iturus esset ad gentes lædere eas, sed docere. Iam enim irā sub miserant, & his quæ dicta erant, crediderant, nequaquā autem nisi credidissent, quæsissent ad seipsos: Quis est hic sermo quem dixit, quæretis me, & nō inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire?

Vulgi opinio de Christo.

Resurrectio animæ & corporis.

Passio voluntariā declaratur.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autem dixit de spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

Chryso. Cū recessuri essent domū celebrata festiuitate dn̄s dat eis viatica ad salutem: vnde dicitur, In nouissimo autē die magno &c. Augu. Tūc enim agebatur festiuitas quæ appellatur scenopegia. i. tabernaculorū constructio. Chry. Quæ per septē dies agebatur, prima autem dies & vltima erat celeberrima secundū legem, & hoc significauit euāgelista cū dixit: In nouissimo die magno festiuitatis. Medios autē dies magis ad voluptatem consumebāt. Ideo ergo prima die hoc eis nō dixit, sed neque secūda aut tertia, ne ea quæ dicebātur deperirent, eis voluptati vacantibus. Clamat autem propter turbæ multitudinē. Theop. Simul quidem vt audibilis fieret, atq; vt confidentiam largiretur, & quia neminem formidabat. Chry. Dicit autē, Si quis sitit, ac si diceret: Neminē necessitate & violentia attrabo, sed si quis habet desideriū multum, hunc ego voco. Augu. Est enim sitis interior, quia est homo interior. Constat autē plus amare hominē interiorem ꝗ exteriorē. Si ergo sitimus, veniamus nō pedibus, sed affectibus: nec migrando, sed amando. Chry. Quia enim de intellectuali loquitur potu, ostēdit ꝑ hoc quod post inducit: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina &c. Sed vbi hoc dicit scriptura? nusqnā. Quid igitur? Qui credit in me sicut dicit scriptura, hic subdistinguere oportet, vt postea subsequatur: Flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ: ostēdens quoniā rectam oportet habere cognitionē, & non ita à signis sicut à scripturis credere in ipsum. Etenim superius dixit, Scrutamini scripturas. Hiero. in prolo.

Sitis duplex.

Gene. Vel hoc testimoniũ de prouerbiis sumptum est, vbi scilicet dicitur: Deriuentur fontes tui foris, & in plateis aquas tuas diuide. August. Venter autem interioris hominis, est conscientia cordis eius. Bibito autem isto liquore viuescit purgata conscientia, & hauriens fontẽ habebit, & ipsa fons erit. Quis est fons, vel quis est fluuius qui manat de ventre interioris hominis? Beniuolẽtia qua vult consulere proximo. Bibunt ergo, qui credunt in domino. si autem putat qui bibit quód soli ipsi debet sufficere, non fluit aqua viua de ventre eius. Si autem proximo festinat consulere, ideò non siccatur quia manat. Grego. sup. Ezech. Cùm enim à mente fidelium sanctæ prædicationis verba defluunt, quasi de mente credentium aquæ viuæ flumina decurrũt. Ventris autẽ viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, id est recta intentio, sanctum desyderium, humilis ad deum, pia ad proximum voluntas. Chryso. Dicit autem flumina, & non flumen: copiositatem & vbertatẽ occultè insinuãs.

Aqua viua quæ sit. Viuentem autem aquam dicit, agentem semper. Spiritus enim gratia cùm in mentẽ intrauerit & firmata fuerit, omni fõte magis mãnat: & neq; deficit neq; euacuat, neq; stat, videbit quis vtiq; hoc, ad sapiẽtiã Stephani, ad Petri linguã, ad Pauli fluxum inspiciẽs. Nihil enim eos detinebat, sed sicut flumina multo impetu delati, omnia secum trahentes abibant. Augu. Ad qualem autem potum dominus inuitasset, exposuit euangelista, & dixit: Hoc autem dixit de spiritu quẽ accepturi erãt credentes in eum. Quem dicit spiritum nisi spiritum sanctum? nam vnusquisque homo habet in se proprium spiritum. Alcui. Spiritum autem sanctum ante ascensionem apostolis promisit, post ascensionem in linguis igneis dedit. Inde dicit: Quem accepturi erãt credentes in eum. Augu. Erat ergo spiritus dei, sed nondum in eis erat qui crediderant in Iesum. Ita enim disposuit non eis dare spiritum istum, nisi post resurrectionem suam: vnde sequitur, Nondũ enim erat spiritus da. &c Chryso. Apostoli quidem prius spiritu eiiciebant dæmonia, sed ea quæ à Christo est potestate: quando enim mittebat eos, non dicitur: Dedit eis spiritum sanctum, sed dedit eis potestatem. De prophetis autem ab omnibus cõfessum est quòd spirit' sanctus eis dabatur, sed hęc gratia à terra defecerat. August. 4. de trini. Sed quomodo & de Ioanne Baptista dictum est, Spiritu sancto replebitur ab vtero matris suæ: & spiritu sancto repletus Zacharias inuenitur, vt de illo talia diceret: & spiritu sancto Maria, vt talia de domino prædicaret. spiritu sancto Symeon & Anna, vt magnitudinem Christi paruuli agnoscerẽt. Quomodo ergo intelligitur, nisi quia certa illa spiritus sancti datio post clarificationem Christi futura erat, qualis nũquam antea fuerat? habitura enim erat quandam proprietatem in ipso aduentu qualis antea nunquam fuit. Nusquam enim legimus linguis quas non nouerant homines locutos veniente in se spiritu sancto, sicut tunc factum est, cùm oporteret & eius aduentum signis sensibilibus demonstrari.

Aduent' Christi ostensio. August. sup. Ioã. Cùm ergo & modò accipiatur spiritus sanctus, quare nemo loquitur linguis omnium gentium: quia iam ipsa ecclesia linguis gentium loquitur, in hac qui nõ est, nec modò accipit spiritum sanctum. Si amas vnitatem, etiam tibi habet, quisquis in illa aliquid habet. Tolle inuidiam, & tuum est quod habeo. Liuor separat, charitas iungit. Ipsam habeto, & cuncta habebis: quia sine ipsa nihil proderit quicquid habere potueris. Charitas autẽ dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quare ergo dominus post resurrectionem suam spiritum sanctum dare voluit? vt scilicet in resurrectionem nostram charitas flagraret, ab amore seculi separaretur, & tota curreret in deum. Qui enim dixit, Qui credit in me veniat & bibat, & flumina de vẽtre eius fluent aquę viuæ. Vitam æternam promisit, vbi nihil timeamus, vbi non moriamur. quia ergo tale est quod promisit spiritus sancti charitate feruẽtibus, ideo ipsum spiritum noluit dare, nisi cum esset glorificatus, vt in suo corpore ostenderet vitam, quã modò non habem', sed in resurrectione speramus. Augu. con. Faust. Si itaque hæc causa erat vt nondũ daretur spiritus sanctus, quia nondum erat Iesus glorificatus: proculdubio clarificato Iesu iam causa erat, vt statim daretur. Cataphrices autem se promissum paracletũ suscepisse dixerunt, & hinc à fide catholica deuiarunt. Manichæi etiã quæ de promissione spiritus sancti dicuntur, de Manichæo asserunt esse prædictum, tanquam scilicet antea non fuerit spiritus datus. Hæresis dãnatur. Chrysosto. Vel aliter: Gloriã Christi crucem vocat, quia enim inimici eramus, donũ autem non inimicis, sed amicis datur: oportebat prius offerri hostiam, & inimicitiam in carne dissolui, & tunc factos dei amicos suscipere donum.

Ex illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est verè propheta. Alij dicebãt: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid & de Bethlehem castello, ubi erat Dauid, Venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices & pharisæos, & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Responderunt ergo eis pharisæi: Nunquid & vos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquid credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad Iesum nocte, qui vnus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa propheta non surgit, & reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

Beda. Cùm dominus inuitasset credentes in se ad potandum spiritum sanctum, nata est de illo in turba dissensio. vnde dicitur: Ex illa er. hora tur. cùm audis. hos sermo. eius dice. hic est verè propheta. Theo. Qui scilicet expectabatur. Alii. s. populus, dicebant: hic est Christus. Alcui. Iam isti sitim illam spiritualiter haurire cœperant, iam sitim infidelitatis deposuerant: alij in suæ infidelitatis ariditate permanebãt, de quibus subditur: Quidam autem dic. Nunquid à Gali. venit Christus? nonne scri. di. quod ex semi. Da. & de Beth. ca. vbi erat Da. Christus ve. Nouerant enim quid de Christo prædixissent prophetæ, sed ignorabant omnia in ipso impleta fuisse: & qui nouerant in Nazareth nutritum, natiuitatis locum non attendebãt, nec prophetiam quam legerant in eo completam credebant. Chryso. Sed esto, locum natiuitatis ignorabant, num etiam genus ignorabant? quoniam ex domo & familia Dauid natus erat. Quare igitur dicebant: Nonne ex semine Dauid ve. Christus? Sed & hoc obumbrare volebant per educationem in Nazareth, omnia malitiosè loquentes. vnde non accedunt ad Christum quærentes, quomodo scripturæ dicunt quòd à Bethlehem oportet venire Christum, tu autem ex Galilæa venisti? sed omnia malitiosè loquũtur. Scribarũ obstinatio contra Christũ. Et quia non diligenter attendebant his quæ dicebantur, neq; discendi gratia, propter hoc nihil eis Christus respondit? Nathanaelẽ autem dicentẽ, A Nazareth potest aliquid boni esse? laudauit, vt verè Israelitam, qui veritatis erat inquisitor, & omnia vetera diligenter edoctus. Sequitur: Dissensio itaq; facta est pro

pter eum in turba. Theo. Non in principibus: nā principes vnius voluntatis erant, vt videlicet non eum reciperent, ſicut Christum. qui ergo magis moderati erant in malitia, verbis tantùm gloriæ Christi aduerſabantur: qui verò peiores erant, manus etiam appetebant imponere: de quibus ſubditur, Quidam autem ex eis vn. ap. eum. Chryſo. Hoc autem induxit euangeliſta oſtendēs quoniam loquebantur neque quærentes veritatem neque diſcere volētes. Sequitur: Sed nemo miſit ſuper illum manus. Alcui. Quia ſ. ipſe non permiſit qui conatus illorum in ſua poteſtate habebat. Chryſo. Hoc autē ſufficiens erat eos in compūctionem deducere, ſed non ſunt compuncti: talis enim nequitia nulli vult credere, ad vnum aſpicit ſolum, vt eū cui inſidiatur, interficiat. Augu. Qui verò miſsi fuerāt vt eum tenerent redierūt immunes à crimine, & pleni admiratione: de quibus ſubditur, Venerunt ergo miniſtri ad pon. & pha. & dixerunt eis illi: Quare non addu. eum? Alcui. Qui eum lapidare volentes tenere non potuerunt, arguunt miniſtros quia eum non adduxerant. Chryſo. Ecce phariſæi & ſcribæ miracula videntes & ſcripturas legentes nihil profecerunt: miniſtri autem nihil horum habentes, ab vna ſola allocutione ſunt capti: & abeuntes vt eum ligarent, redierunt ligati miraculo. Et non dixerunt: Nō potuimus propter turbā, ſed præcones efficiūtur Christi ſapientiæ. Nam ſequitur: Reſponderunt miniſtri, Nūquam ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo loquitur. Aug. Ille autem ſic locutus eſt, quia deus erat & homo. Chry. Non eſt autem ſolùm eorum prudentia admirāda, quia ſignis non eguerunt, ſed à ſola doctrina ſunt capti: non enī dixerunt, nūquam talia miracula fecit homo: ſed nunq̄ ſic locutus eſt homo. Sed etiā admiranda eſt eorū ſecuritas, qm̄ ad phariſæos qui cōtra Christum aduerſabantur venerunt, & eis talia locuti ſunt. Nec tamen longum ſermonem audierāt, ſed breuem: cū enim mens fuerit incorrupta, nō longis ſermonibus opus eſt. Augu. Phariſæi tamen eorū teſtimoniū repulerunt, nā ſequitur: Reſponderunt ergo eis phariſæi, nunquid & vos ſeducti eſtis? q. d. Videm⁹ vos delectatos eſſe in ſermonibus ſuis. Alcui. Et reuera laudabiliter ſeducti erāt quia dimiſſo malo infidelitatis, tranſierāt ad fidē. Chryſo. Ab argumento autē inſipienti contra eos ſyllogizāt. Nam ſequitur: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex phariſæis? ſed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt. Hæc autem eſt ipſorum accuſatio. quoniam turba quidem credidit, ipſi autem non crediderunt. Aug. Qui enim non nouerant legem, ipſi & credebant in eum qui miſerat legem: & eum qui miſerat legē condemnabāt illi, qui docebāt legē: vt impleretur quod dn̄s dixerat: Ego veni vt nō vidētes videāt, & videntes cęci fiāt. Chry. Qualiter igit̄ maledicti ſunt illi, qui à lege ſuadent? Vos poti⁹ maledicti eſtis, qui nō obſeruaſtis legem. Theo. Ideo autem ſuauiter & blādè phariſæi miniſtris reſpondent, dubitauerūt ne fortè ab eis prorſus ſegregentur, & Christo adiiciantur. Chryſ. Quia verò dixerāt quòd nullus principū credidit in eū. Ad hoc excludēdum ſubiungitur, dixit Nicodemus ad eos. Ille qui venit ad Ieſum nocte, qui vnus erat ex illis. Augu. Ipſe non quidem incredulus, ſed timidus. Nam ideo nocte venerat ad lucē, quia illuminari volebat, & ſciri timebat: hic ergo reſpondit Iudæis, Nunquid lex noſtra iudicat hominem niſi prius audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat? Credebat enim quia ſi eum tantummodo patienter vellent audire, fortè ſimiles fierent illis qui miſsi ſunt tenere, & maluerunt credere. Volebant autem illi peruerſi ante eſſe damnatores quàm cognitores. Augu. 22. de ciui. dei. Dicit autem lex noſtra, de lege quæ dei eſt, eo quòd eſt ab illo data hominibus. Chryſo. Oſtendit autem Nicodemus eos neque cognoſcentes legem, neque facientes quæ ſunt legis: cùm autē congruū eſſet oſtendere quòd nō indiſcretè miſerunt vocaturi eum, rudius & iracundius vtuntur contradictione. Nam ſequitur: Reſponderunt & dixerūt ei: Nūquid & tu Galilęus es? Aug. i. quaſi à Galilęo ſeductus. Dominus enim Galilęus dicebatur, quoniam de Nazareth ciuitate erant parentes eius: ſecundum Mariam dixi parentes, non ſecundum virile ſemē. Chryſ. Deinde iniurioſè quaſi eo neſciente ſcripturas, induxerūt: Scrutare ſcripturas, & vide quia propheta à Galilæa nō ſurgit, ac ſi dicerent: Vade & diſce. Alcui. Nōn enim locū vbi natus eſt, ſed vbi conuerſabatur attendebāt, & ideo non ſolùm Meſsiam, ſed nec prophetam eū credebant. Augu. Propheta quidem à Galilæa non ſurgit, ſed dominus prophetarum inde ſurrexit. Sequitur: Et reuerſi ſunt vnuſquiſq; in domum ſuam. Alcuinus, Nullo perfecto negotio vacui fide, & ideo fraudati vtilitate ſunt reuerſi in domum infidelitatis & impietatis ſuæ.

Miraculū doctrinæ Christi.

Ieſus quaſi Galilæus vocatur.

CAPVT VIII.

Ieſus autem perrexit in montem Oliueti, & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum: & ſedens docebat eos. Adducunt autem ſcribæ, & phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam, & ſtatuerunt eam in medio, & dicunt ei Magiſter, hæc mulier modò deprehēſa eſt in adulterio. In lege autem Moyſes mandauit nobis huiuſmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hæc autem dicebant tentātes eum, ut poſſent accuſare eum. Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terram. Cùm ergo perſeuerarent, interrogantes eum, erexit ſe, & dixit eis: Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum ſe inclinans ſcribebat in terram. Audientes autem hæc, unus poſt unum exibant, incipientes à ſenioribus: & remanſit ſolus Ieſus, & mulier in medio ſtans. Erigens autem ſe Ieſus, dixit ei: Mulier, ubi ſunt qui te accuſabant? Nemo te condemnauit? Quæ dixit, Nemo domine. Dixit et Ieſus: Nec ego te condemnabo. Vade & iam amplius noli peccare.

Alcui. Dominus maximè circa ſuā paſsionem hanc ſibi effecerat conſuetudinem, vt in die quidem in templo quod erat Hieroſolymis verbū dei prædicaret, ſigna & miracula oſtenderet, ſero reuertebatur in Bethaniam, vbi apud ſorores Lazari hoſpitabatur, & mane iterum ad ſimile opus reuertebatur. Igitur ſecūdum hunc morem cū in vltimo die ſcenopegiæ tota die in tēplo prædicaſſet, veſpere perrexit in mōtem Oliueti, & hoc eſt quod dicitur: Ieſus autem perrexit &c. Aug. Vbi enim decebat docere Chriſtū niſi in mōte Oliueti? in monte vnguenti, in monte chriſmatis. Chriſti enim nomen à Chriſmate dictum eſt. Chriſtus autē græcè, Latine vnctio nominatur: Ideo aūt nos vnxit, quia luctatores cōtra diabolum fecit. Alcui. Vnctio enim olei feſsis & dolentibus membris ſolet afferre leuamen. Mons etiā oliuarum ſublimitatem dominicę pietatis deſignat: oleos gręcè, latinè miſericordia. Natura quoq; olei myſterio aptiſsimè congruit, ſuperfertur enim omnibus liquoribus: & ſicut ait Pſal. Miſerationes ei⁹ ſup omnia opera eius. ſequitur: Et dilu. iterū ve. in templū, vt. ſ. miſericordiam cū incipiente noui teſtamenti lumine fidelibus in templo, videlicet ſuo pandendā prębendámq; ſignaret. Quòd enim diluculo redibat, exortū nouæ gratiæ deſignat. Beda, Significatur autē quòd poſtq̄ per gratiam cœpit inhabitare in tēplo ſuo, id eſt in eccleſia, ex omnibus gentibus crediderunt in eum. vnde ſequitur: Et omnis populus veniebat ad eum & ſedens docebat eos. Alcui. Seſsio humilitatē incarnationis inſinuat. Sedēte

Cōſuetudo Ieſu & vitæ modus.

Allegorica expoſitio.

ergo domino ad eum venit populus, quia postquã per
susceptã humanitatẽ visibilis apparuit, cœperũt eũ mul
ti audire & in eum credere, quem per humanitatẽ sibi
proximũ meminerãt. Mãsuetis autẽ & simplicibus ser-
monẽ domini admirãtibus scribæ & pharisæi interro-
gant: nõ vt discãt, sed vt veritati laqueos nectant. vnde
sequitur, Adducũt autẽ scribæ & pharisæi mulie. in a-
dul. depre. & statu. eam in medio, & dixe. ei, Magister,
hæc muli. depre. est modò in adulterio. Aug. Animad-
uerterãt enim eũ nimiũ esse mitẽ. De illo quippe fuerat
Tres Iesu virtutes præcipuæ. antè prædictũ: Procede & regna, propter veritatẽ & mã
suetudinem & Iustitiam. Ergo attulit veritatem vt do-
ctor, mansuetudinẽ vt liberator, iustitiam vt cognitor.
Cùm loqueretur, veritas agnoscebatur: cũ aduersus ini
micos nõ moueretur, mãsuetudo laudabatur. In tertio
ergo. s. iustitia scãdalũ posuerũt. Dixerũt enim apud se-
ipsos: Si eam dimitti censuerit, iustitiam nõ tenebit: lex
enim quod iniustũ erat iubere non poterat, & ideo le-
gem inducunt, dicẽtes: In lege autẽ Moyses mandauit
nobis huiusmodi lapidare. vt autẽ mansuetudinem non
perdat in qua iã populis amabilis factus est, eã dimitti
debere dicturus est: vnde eius sentẽtiã requirunt, dicen
tes: Tu ergo quid dicis: Hinc nos inueniemus ad accu-
sandum occasionẽ, & reum faciemus tanquã legis præ-
uaricatorẽ. vnde euangelista subdit: Hæc autem dice-
bant, tẽ. eum vt. s. pos. accu. eum. Sed dominus in respõ-
dendo & iustitiam seruaturus est, & à mãsuetudine non
recessurus. Sequitur enim: Iesus autẽ incli. se deorsum
digi. scri. in ter. Aug. de con. euang. Tanquam illos tales
in terra scribendos significaret, non in cęlo: vbi monuit
discipulos, vt se scriptos esse gauderent: aut quòd se hu
miliando (quod capitis inclinatione monstrabat) signa
in terra faceret: aut quòd iam tẽpus esset vt in terra quę
fructum daret, non in lapide sterili sicut antea lex eius
conscriberetur. Alcui. Per terram enim cor humanum
ostenditur, quod bonarũ vel malarũ actionũ solet red-
dere fructus: per digitum autem qui articulorũ cõposi-
tione flexibilis est, sublimitas descriptionis exprimitur.
Tropologica expositio. Nos ergo instruit, vt cùm quælibet mala proximorum
conspicimus, nõ statim ea temerè damnemus: sed prius
ad cõscientiam cordis humiliter reuersi, digito discre-
tionis ea solicitè disquiramus. Bed. Quantum etiam ad
historiam pertinet per hoc quòd digito scripsit in ter-
ra, illum se esse mõstrauit qui quondam legem in lapi-
de scripsit. sequitur, Cũ autẽ perseuerarent interrogan-
tes eum, erexit se. Aug. Non dixit, non lapidetur: ne cõ-
tra legem dicere videretur. Absit autem vt diceret lapi-
detur: venit enim nõ perdere quod inuenerat, sed quę-
rere quod perierat. Quid ergo respondit? Qui sine pec
cato est vestrum, primus in illã lapidẽ mittat. Hæc vox
iustitiæ est, puniatur peccatrix, sed non à peccatoribus
impleatur lex, sed non à præuaricatoribus legis. Gre. 9.
mora. Qui enim prius semetipsum non iudicat, quid in
alio rectũ iudicet ignorat. Et si nouit etiam per auditũ
rectè tamẽ aliena merita iudicare nõ valet, cui conscien
tia innocẽtiæ proprię nullã iudicij regulã prębet. Aug.
Doctrina moralis. Cùm ergo eos telo iustitiæ percussisset, nec dedignatus
est cadentes attendere, sed auertit ab eis obtuitum. vn-
de sequitur: Et iterum se inclinans scrib. in terra. Alcu.
Potest etiam intelligi fecisse hoc dominus iuxta cõsue-
tudinẽ, vt quasi aliquis agens vultu intendens in aliud,
liberã eis exeundi facultatem daret. In hoc etiam figu-
ratè admonet, vt & priusquã peccantem fratrem corri-
piamus, & post adhibitam correctionẽ diligenter per-
pẽdamus, virũ ipsis peccatis de quibus aliũ castigamus,
aut in aliis obnoxij simus. Aug. Sic igitur illi voce iusti-
tiæ tanquam telo percussi sese inspicientes & reos inue

niẽtes, vnus post vnũ omnes recesserũt: & hoc est quod
subditur, Audientes autem hæc, vnus post alium exi-
bant incipientes à senioribus. Glos. Qui fortè magis rei
erant, vel magis culpas suas cognoscebant. Aug. Relicti
sunt autẽ duo: miseria, & misericordia. Nam sequitur:
Et remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Cre-
do territa est illa mulier: ab illo se puniendam sperabat,
in quo peccatũ inueniri nõ poterat. Ille autem qui ad-
uersarios eius repulerat lingua iustitiæ, leuãs in illã ocu
los mansuetudinis interrogauit eam. vnde sequitur: Eri
gens autẽ se Iesus dixit ei: Mulier, vbi sunt qui te accu-
sabãt? Nemo te condẽnauit, quæ dixit: Nemo domine.
Audiuimus supra vocẽ iustitiæ, audiamus nunc mãsue
tudinis. nã sequitur: Dixit ei Iesus, Nec ego te condẽno:
à quo te fortè condemnari timuisti: quia in me peccatũ
non inuenisti. Quid est domine? Faues ergo peccatis? Pietas Iesu elucescit.
non planè. Attẽde quod sequitur: Vade & amplius no-
li peccare. Ergo & dominus damnauit, sed peccatũ, nõ
hominem: nam si peccatorum author esset, diceret: Va-
de, & viue vt vis: de mea liberatione esto secura. Ego te
quantũcunque peccaueris etiam, à gehenna & inferni
tortoribus liberabo: non hoc dixit. Intendant ergo qui
amant in domino mansuetudinem: & timeant veritatẽ.
Etenim dulcis & rectus dominus.

Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum lux mundi. Qui sequitur me nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ.

Alcui. Quia mulierem absoluit à crimine: ne aliqui
dubitarent an ille, quẽ videbant verum hominẽ, posset
peccata dimittere, dignatur ipse apertius suæ diuinita-
tis potentiã demõstrare. vnde dicitur, Iterũ ergo locu.
est eis, dicens, Ego sum lux mun. Bed. Vbi aduertendũ
est, quia non ait: Ego sum lux angelorũ, vel cæli: sed lux
mundi, id est hominum in tenebris commorantium:
secũdum illud, Illuminare his qui in tenebris & in vm-
bra mortis sedent. Chry. Vel aliter: Quia superius Gali
læam ei obiiciebãt, & quasi de quodã prophetarum de
eo dubitabant: voluit ostendere quoniam nõ vnus pro-
phetarũ est, sed dominator orbis terrarũ. vnde dicitur,
Iterum ergo locutus est eis Iesus &c. Non Galilææ ne-
que Palæstinæ, neque Iudææ. Aug. Manichæi solẽ istũ
Cõmentũ Manichæorum. oculis carnis visibilẽ, Christũ dominũ esse putauerunt:
sed ecclesia catholica improbat tale cõmentum. Non
est enim dominus Christus sol factus, sed per quẽ sol fa
ctus est. Omnia enim per ipsum facta sunt: & propter
nos sub sole factũ est lumẽ quod fecit solẽ, carnis nube
tegitur, non vt obscuretur, sed vt temperetur. Loquens
ergo per nubẽ carnis, lumen indeficiens, lumen sapien-
tiæ ait hominibus: Ego sum lux mũdi. Theo. Vteris au-
tem aduersus Nestoriũ hoc præsenti sermone: nõ enim
ait, Quoniã in me est lux mundi: sed, ego sum lux mun
di. Ipse namque qui homo videbatur, idem & filius dei,
& lux mundi erat: nõ sicut nugabatur Nestorius, in sim
plici homine dei filius habitabat. Aug. Abstulit autem
te ab oculis carnis, & reuocauit ad oculos cordis, in hoc
quod subdit: Qui sequi. me non ambu. in teneb. sed ha.
lu. vi. Non enim sufficit dicere, Habebit lumen, sed ad-
didit, Vitæ. Hæc verba domini cũ verbis psalmi cõcor-
dant. In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud
te est fons vitæ. In istis vsibus corporalibus aliud est lu
men & aliud fons. Fontẽ fauces quærunt, lumen oculi:
apud deum quod lumẽ est, hoc est fons. Qui tibi lucet
vt videas, ipse tibi manat vt bibas. Quod promisit, futu
ri temporis verbũ posuit: In eo quod facere debemus,
præsens tempus posuit. Qui sequitur, inquit, habebit
modò per fidem, pòst habebit per speciem. Sequere
istum solem visibilẽ, si ipse tendis ad occidentem quo
& ille tendit: & si volueris tu illũ deserere, ipse te dese-

ret in occasu. Deus tuus vbique est totus, si non ab illo facies occasum, nunquã à te ille faciet occasum. Tenebræ satis metuendæ sunt morũ, nõ oculorũ: & si oculorũ, nõ exteriorũ sed interiorũ: vnde discernitur nõ albũ & nigrũ, sed iustũ & iniustũ. Chry. Intellectualiter enim dixit, Non ambulat in tenebris. i. non manet in errore. Hinc & Nicodemum laudat & ministros: & ipsos occultè insinuat, dolos complicãtes qui in tenebris & errore sunt, sed lucem non sperabunt.

Christus verus sol dicitur.

Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est uerum. Respondit Iesus, & dixit eis. Et si ego testimonium perhibeo de meipso, uerum est testimonium meum, quia scio unde ueni, & quò uado. Vos autem nescitis unde uenio, aut quò uado. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quẽquam. Et si iudico ego, iudicium meum uerum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me, pater. Et in lege uestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium uerum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater.

Chry. Quia dominus dixerat: Ego sum lux mundi, & qui sequitur me non ambulat in tenebris: Iudæi hoc euertere voluerunt, vnde dicitur, Dixerũt ergo ei pharisæi, Tu de teipso testi. perhibes, &c. Alcui. Sic responderunt tãquam ipse dominus solus sibi testimoniũ perhiberet, cũ constet quòd antequã in carne appareret, multos testes præmisit qui eius sacramenta prædixerunt. Chry. Dominus autem euertit quod dixerunt. vnde sequitur, Respõdit Iesus & dixit eis, Et si ego testimoniũ perhibeo de meipso, verum est testimoniũ meum. Hoc iuxta eorũ suspicionẽ locutus est, hominẽ eum nudum æstimãtium, & causam subiungit: Quia scio vnde veni, & quò vado, id est ex deo sum, & deus & dei filius. Nõ autẽ hoc dicit manifestẽ: quia semper humilia miscet altis. deus aũt ipse sibi fide dignus testis est. Aug. Verum est enim testimonium luminis, siue se ostẽdat siue alia. Locutus est ꝓpheta verũ: sed vnde haberet nisi de fonte veritatis hauriret? ergo idoneus est Iesus qui sibi testimonium perhibeat. dicẽs autẽ, Quia scio vnde venio & quo vado: patrẽ volebat intelligi, patri enim gloriam dabat filius à quo est missus. quantũ ergo debet homo glorificare eũ à quo est creatus? nõ autẽ veniendo inde discessit, aut redeũdo nos dereliquit, nõ potest hoc fieri ab isto sole, qui quãdo pergit ad occidẽtẽ, deserit orientẽ. Sicut autẽ sol iste & vidẽtis faciẽ illustrat & cæci, sed videt ille, ille non videt: sic & sapiẽtia dei, verbũ dei vbique præsens est etiã infidelibus, sed quib⁹ eã videãt oculos nõ habẽt cordis. vt ergo dñs inter fideles suos & inimicos suos Iudæos, tanq̃ inter tenebras & lucẽ distingueret subiũgit: Vos aũt nescitis vñ venio aut quovado. Isti ergo Iudæi videbãt hoĩem, nec credebãt deũ, & ideo dñs subdit: Vos secũdũ carnẽ iudicatis, dũ. s. dicitis: Tu de teipso testimoniũ phibes, & testimoniũ tuũ nõ est verũ. Theo. Ac si dicat: Vos q̃m in carne sum, carnẽ me solum esse putantes, nõ autẽ deum secundum carnẽ fallibiliter iudicatis. Aug. Quia enĩ deũ nõ intelligitis & hominẽ videtis, ideo vobis arrogãs videor, quia ego de me testimoniũ perhibeo. Omnis enim homo quãdo de se perhibere vult laudabile testimonium superbus & arrogans videtur. homines enim infirmi sumus, verũ dicere & mẽtiri possumus, lux mẽtiri nõ potest. Chry. Vel aliter, Sicut secũdũ carnẽ viuere, malẽ viuere est: ita secundũ carnẽ iudicare, iudicare iniustũ est. Et quia possent dicere, Si iustè iudicam⁹, ꝓpter quid nõ cõuincis? ꝓpter quid nõ cõdẽnas? subiũgit: Ego nõ iudico quẽquã. Augu. Quod duobus modis intelligi potest: vt aut hoc intelligamus. Nõ iudico queq̃. i. modo, sicut dicit alio loco: Ego nõ veni vt iudicẽ mundũ, sed vt saluũ faciam

Christus lucẽ mundi ait.

mundũ, nõ iudiciũ suũ negãdo, sed differẽdo. aut certẽ quia dixerat, Vos secũdũ carnẽ iudicatis, ita cõiũxit: Ego nõ iudico quẽq̃, vt subaudias secũdũ carnẽ Christũ nõ iudicare, sicut ab hominib⁹ iudicat⁹ est: nã vt cognoscas iã iudicẽ Christũ, subdit: Et si iudi. ego &c. Chry. q. d. Propter hoc dixi, nõ iudico, quasi nõ præsumẽs iudicare: quia si iudicarẽ: iustẽ vos cõdẽnarẽ, sed nũc tempus iudicij nõ est, sed de futuro iudicio insinuat cũ subdit: Quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater: ostẽdens quia nõ ipse solus eos cõdẽnabit, sed & pater. Hoc aũt ad suspicionẽ illorũ loquitur: nõ enim æstimabant dignũ fide esse filiũ, nisi patris testimoniũ assumpsisset. Aug. Si aũt tecũ est pater, quomodo te misit? Ergo dñe, missio tua, incarnatio tua est. hoc ergo Christus erat secũdũ carnẽ, & à patre nõ recesserat, quia pater & filius vbiq; erãt. Erubesce Sabelliane, nõ enĩ dixit: Ego sum pater, & ego ipse sum filius: sed sol⁹ nõ sum, inquit, quia mecũ est pater. Distingue ergo personas, distingue intelligentiam, agnosce quia pater, pater est: & filius, filius est. sed noli dicere pater maior est, fili⁹ minor. Vna substãtia est, vna coæternitas, perfecta æqualitas. Ergo verũ est, inquit, iudiciũ meũ, quia fili⁹ dei sum. vt tamẽ intelligas quia mecũ est pater, nõ sic sum fili⁹, vt ipsum deseruerim. formã serui accepi, sed formã dei nõ amisi. De iudicio dixerat, de testimonio vult dicere. nã sequitur, Et in lege ve. scri. est &c. Aug. contra Fau. An fortè Manichæi calũniãtur, quia nõ ait, In lege dei, sed in lege vestra scriptũ est. Vbi vsitatã locutionẽ scripturarũ quis nõ agnoscat? lege enĩ vestra dixit, vobis data: sicut Apostolus dicit euangeliũ suũ, quod se tamẽ accepisse testatur, nõ ab homine, sed per reuelationẽ Iesu Christi. Aug. su. Io. Magnã autẽ habet quæstionẽ, & valde videt in ministerio res esse cõstitutas vbi dixit, in ore duorũ vel triũ testiũ stat omne verbũ. Fieri enim potest vt duo mẽtiantur. Susanna casta duobus falsis testibus vrgebatur, vniuersus populus mẽtitus est contra Christũ. quomodo ergo accipiẽdũ est, In ore duorũ vel triũ stabit omne verbũ: nisi quia hoc modo ꝓ mysteriũ trinitas cõmẽdata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis. Accipite ergo nostrũ testimoniũ ne sentiatis iudiciũ. nõ differo iudiciũ, differo testimoniũ: vnde sequit, Ego sum qui test. perhi. de meip. &c. Bed. In multis enĩ locis pater filio suo perhibet testimonium: vt est illud, Ego hodie genui te. Et itẽ: Hic est filius meus dilectus. Chry. Vel aliter: Si quod dictũ est simpliciter accipiat, quæstionẽ habet: nã in hominib⁹ quidẽ ꝓpter hoc determinatũ est, quòd in ore duorũ vel triũ testiũ stat omne verbũ: quia vnus solus nõ est fidedign⁹. In deo aũt qualiter vtique hoc habebit rationẽ? sed & aliter nõ staret quod dictũ est: nã in hoĩb⁹ cũ duo de aliena re testãtur, tũc testimoniũ est verũ, hoc enĩ est duos testari: si verò vn⁹ eorũ sibiipsi testat, nõ adhuc sunt duo testes. Ad nihil ergo aliud hoc dixit, q̃ vt ostẽdat se nihil min⁹ patre habẽtẽ, alioquin nõ dixisset: Ego & qui misit me pater. Considera etiã potestatẽ nihil habentẽ diminutũ à patre: homo enim cũ à seipso dignus fuerit fide, testimonio non indiget, sed hoc in aliena re. In propria verò cũ testimonio alieno indigeat, non adhuc dignus est fide. Hic verò totũ cõtrariũ: etenim in ꝓpria re testãs & ab alio testimoniũ habẽs, dixit se fidedignũ esse. Alcu. Vel potest sic intelligi quod dicitur. q. d. Si vestra lex approbat testimoniũ duorũ hominũ qui possent decipi, & plura testari, qua ratione meũ & patris mei testimoniũ, quod summa stabilitate firmum est, verum esse non dicitis?

Trinitas personarũ asseritur.

Difficultas in verbis.

Dicebant ergo ei, Vbi est pater tuus? Respondit Iesus: Neque me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Hæc uerba locutus est Iesus in gazo-

phylacio, docẽs in templo. Et nemo apprehendit eum, quia nondum uenerat hora eius.

Expositio literalis.

Aug. Illi qui audierãt à domino, vos secundũ carnem iudicatis: manifestauerũt quod audierũt. patrem enim Christi carnaliter acceperũt: vnde dicitur, Dicebãt ergo ei, &c. q. d. Audiuimus te dicere, solus non sum, sed ego & qui misit me pater. nos solũ te videmus, ostẽde ergo nobis tecũ esse patrẽ tuũ. Theo. Quidã verò notant hoc prolatũ esse à Iudæis quasi ad cõtumeliam & contemptũ. Improperãt enim ei tanquã ex fornicatione genito, & propriũ genitorẽ ignoranti, vel tanquã vili existẽti, eo ꝙ pater ei⁹ putabat. s. Ioseph. q. d. ignot⁹ & ignobilis est pater tuus, quid frequẽter patrẽ nobis inducis? Quia ergo nõ vt scire volẽtes, sed vt tentãtes quærebãt ad præmissam quæstionẽ nõ respondẽt: vnde sequitur, Respõ. Ie. Neque me scitis &c. Aug. q. d. Quæritis, Vbi est pa. tu⁹: quasi me iã sciatis, quasi totũ hoc sit quod videtis. Ergo quia nõ me nostis, ideo patrẽ meum vobis nõ ostẽdo. Me quippe hominẽ putatis, ideo patrẽ hominem quæritis: Quia verò secundum quod videtis, aliud sum & aliud secũdũ quod nõ videtis: patrẽ autẽ meũ loquor occultũ, occultus prius est, ꝙ vt me noueritis, tũc & patrẽ meũ scietis: & hoc est qđ subdit, Si me sciretis, &c. Chry. Dicit autẽ hoc vt ostendat ꝙ nihil eis ꝓdest dicere ꝙ sciãt patrẽ, filiũ nesciẽtes. Orig. Cõtrariari autẽ videtur adinuicẽ quod hîc dicitur, Neque me scitis, neq; patrẽ meũ, & quod supra dictũ est: Et me scitis, & vnde sim scitis. sed tamẽ quod dicitur, Et me scitis, ad quosdã dicit Hierosolymitarũ dictiũ, Nũquid verè intellexerũt principes quia hic est Christus? hoc verò qđ dicit, Neq; me scitis, ad pharisæos dicit. Hierosolymitis tamẽ in priorib⁹ ait, Verax est qui me misit, quẽ vos nescitis. Quæret itaq; aliquis, quomodo verũ est quod dicitur, Si me sciretis, & patrẽ meũ sciretis, cũ Hierosolymitæ quibus dicitur, Et me scitis, patrẽ nescíuerint? Dicendũ autẽ est ad hoc ꝙ saluator quãdoquidẽ de seipso vt de homine loquit, quãdoq; aũt secũdũ diuinã naturã.

Quæstio soluitur.

hoc ergo ꝙ dicit, Et me sci. de seipso homine dicit: hoc verò, Neq; me sci. de diuinitate. Aug. Quid est em̃, Si me sci. & pat. meũ scir. nisi ego & pr̃ vnũ sumus? Qñ vides aliquẽ alicui similem, quotidiana locutio est, Si hũc vidisti, illũ vidisti: ꝓpter similitudinẽ tale dedisti respõsum. hinc & dñs, Si me, inquit, sciretis: & patrẽ meũ sciretis: nõ quia pater est filius, sed quia patri similis est filius. Theo. Erubescat Arrianus: nã si iuxta eum creatura fili⁹ sit, qualiter q nouit creaturã & deũ nouit? neque em̃ q substantiã nouit angeli, nouit & diuinã, cũ itaq; q filiũ nouit & patrẽ nouit: igit cõsubstãtialis patri, est filius. Aug. Hoc autẽ verbũ forsitã increpatiuẽ dicitur, quod videt esse verbũ dubitationis: homines em̃ de reb⁹ quas certas habẽt, aliquãdo verbũ dubitationis ponũt: velut si indigneris seruo tuo & dicas, Cõtemnis me. Cõsidera, forsan dñs tuus sum: sic & dñs dubitãdo increpat infideles, cũ dicit: Et patrẽ meũ forsitã sci. Orig. Oportet autẽ videre qm̃ qui alterius sectæ sunt, opinãtur ex hoc ꝓbari manifestè deũ quẽ Iudæi colebãt, patrẽ nõ esse Christi.

Hæresis exploditur.

Si enim, inquiũt, hoc pharisæis deũ prouisorẽ mũdi colẽtibus dicebat saluator: manifestũ est ꝙ patrẽ Iesu alterũ à cõditore mundi existentẽ, nequaq̃ pharisæi nouerũt. Hoc verò dicũt nõ obseruãtes cõsuetudinẽ locutionis i scripturis. Si em̃ aliquis vellet inducere ea quæ de deo sunt à parẽtib⁹ erudit⁹, nõ autẽ bene viuat, hũc dicimus de deo notitiã nõ habere: vnde & filij Eli propter eorũ malitiã deũ ignorasse dicũtur, sic igit pharisæi patrẽ ignorauerũt. nõ em̃ viuebãt secũdũ conditoris edictũ. Est autẽ & aliud significatũ cognoscẽdi deũ: altero existente cognoscere dñm q̃ simpliciter credere. Dicitur enim in psalmo: Studete & videte, qm̃ ego sum de⁹. Quis nõ cõfitetur hoc scribi populo in cõditorẽ credẽti? Multũ em̃ differt credẽdo cognoscere, & credere tantũ: sed pharisæis quibus ait, Neque me sci. neq; pa. meũ, rationabiliter diceret. Neque creditis patri meo. ꝗ em̃ negat filiũ, minimè patrẽ habet. s. neque secundũ fidẽ, neq; secũdum cognitionem. Sed & aliter dicit scriptura illos, q adiũcti sunt alicui, cognoscere illud. Tũc enim Adã cognouit vxorẽ suã cũ ei cõiũctus est. Si ergo q adhæret mulieri, mulierẽ cognoscit: & qui adhæret dño vnus spũs est, & deũ cognoscit. Si verò sic se habet, pharisæi nec patrẽ nouerũt nec filiũ: Post hoc est quidẽ aliquẽ cognoscere deũ, nõ autẽ cognoscere patrẽ. Infinitis ergo orationib⁹ æditis in lege, nõ inuenimus aliquẽ orãdo dicentẽ deũ patrẽ: tamẽ orãt eũ tanq̃ deũ & dñm, ne ꝑuenirẽt gratiã per Iesum toti mũdo effusam, vocantẽ cũctos ad filiationẽ, iuxta illud, Narrabo nomẽ tuũ fratrib⁹ meis.

Gratia per Iesum effusa.

Sequit: Hæc ver. lo. est Ie. in gazo. do. in tẽplo. Alcui. Gaza, Persica lingua diuitiæ: phyla reseruare. Erat autẽ loc⁹ in tẽplo vbi seruabãtur diuitiæ. Chry. In tẽplo loquebatur in ordine magistri, & hic loquebat super quib⁹ mordebãt & accusabãt, qm̃ seipsum fecit patrẽ patri. Aug. Magna igit fiducia sine timore: nõ pateret qđ nollet. vñ sequit: Et ne. appre. eũ: quia nõdũ &c. Nõnulli cũ hoc audiũt, sub fato fuisse Christũ credũt: sed si fatũ sicut nonnulli intellexerũt, à fando dictũ est. i. à loquẽdo verbum dei quomodo habet fatũ? Vbi sunt fata? In cælo inquis, in ordine & cõuersionibus syderũ. Quomodo ergo fatũ habet ꝑ quẽ factũ est cęlũ & sydera, cũ tua volũtas si rectè sapias trãscẽdat & sydera? an quia nosti Christi carnẽ fuisse sub cælo, ideo putas & potestatẽ Christi subditã cælo.? Igitur nõdũ venerat hora eius, nõ qua cogeretur mori, sed qua dignaret occidi. Orige. Vbicunque autẽ additur: Hæc verba locutus est Iesus in tali loco: si bene attẽdas, inuenies additionis opportunitatẽ. Est autẽ gazophylaciũ locus numismatũ, in honorẽ dei & dispẽsationẽ pauperũ oblatorũ. Numismata aũt sunt diuina verba imaginẽ regis magni impressam habẽtia: vnusquisq; autẽ cõferat in ædificationẽ ecclesiæ, portans ad intellectuale gazophylaciũ quicquid potest ad honorẽ dei & vtilitatẽ cõmunẽ. Omnib⁹ aũt offerẽtibus in gazophylacio tẽpli, magis oportebat Iesum munera portare, quæ erãt verba vitæ æternæ.

Tropologica pulchra.

Loquẽte ergo Iesu in gazophilacio, à nemine detẽtus est, quia sermones eius fortiores erãt his q eũ capere volebãt, cũ nõ sit infirmitas in quibus verbũ dei loquitur. Bed. Vel aliter: In gazophilacio Christ⁹ loquitur, quoniã in parabolis ad Iudæos sermones proferebat, tũc aũt quasi gazophylaciũ aperiri cœpit, qñ discipulis suis cælestia reserauit, vnde etiã gazophylaciũ tẽplo inhærebant: quia q̃ lex & prophetæ, figuraliter prædixerãt, ad dominũ pertinebant.

Dixit ergo iterum eis Iesus: Ego uado & queretis me, & in peccato uestro moriemini. Quo ego uado, uos nõ potestis uenire. Dicebant ergo Iudæi, Nunquid interficiet semetipsum, quia dixit, quo ego uado, uos non potestis uenire? Et dicebat eis: Vos deorsum estis, ego de supernis sum, uos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo uobis, quia moriemini in peccatis uestris. Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato uestro.

Aug. Quia suprà dictũ est ꝙ nemo apprehẽdit eũ, quia nõdũ venerat hora eius: modò de ipsa sua passione quæ posita erat, nõ eius necessitate sed potestate, locutus est Iudæis. vnde dicitur: Dixit er. ite. Ie. Ego vado. Christo enim domino mors, profectio fuit illuc vnde venerat & vnde discesserat.

Differentia quærẽtiũ Iesum

Bed. Hæc autem verborũ cõnexio talis esse videt, vt hæc vno tẽpore, vno quoq; in loco, vel

certè

certè alio tĕpore alióq; in loco geri potuissent: quoniá nihil interponi, & quædá vel multa potuerũt. Orig. Sed obiiciet aliquis sic: Si his qui manebant in incredulitate ista dicebat: qũo eis dicit, & quæretis me? quærere enim Iesum: est quærere veritatĕ & sapientiá. Sed dices: quia & de persequĕtibus aliquádo dicitur ꝙ quærebát eum capere: differentiæ enim sunt eorũ qui quærunt Iesum. Nõ omnes enim pro eorũ salute & vtilitate quærũt eũ, propter hoc solũ hi qui rectè quęrunt eũ, inueniunt pacĕ. Rectè autĕ quærere dicuntur, qui verbũ quod est in principio apud deũ quærũt: vt illos patri adducat. Aug. Quæretis ergo (inquit) me, non pio desiderio, sed odio. Ná illũ, posteaquá abscessit ab oculis hominũ, inquisierunt & qui oderunt & qui amabát: illi persequendo, isti habere cupiĕdo. & ne putetis quia me bene quæritis: In peccato vestro moriemini, hoc est Christum malè quęrere, in peccato suo mori: hoc est illũ odisse, ꝑ quĕ solũ posset salus esse: dixitque sententiá præscius ꝙ in peccatis suis morientur. Bed. Sed nota ꝙ peccato in singulari numero vtitur, sed vestro, in plurali, vt idĕ omniũ scel⁹ ostĕderet. Ori. Quæro autĕ propter quid infrà dicitur: ꝙ hoc ipso loquĕte multi crediderũt in eum? nunquid ad oĕs præsentes dicit, in peccato vestro moriemini? sed illos dicebat quos sciebat nõ esse credituros, & propter hoc in eorũ peccatis esse morituros: & non valĕtes post ipsum sequi. ná sequitur: Quò ego vado, &c. Vbi. s. veritas & sapientia est: hoc est enim vbi est Iesus. Nõ possunt aũt, quia nõ volũt: si enim voluissent, & nõ potuissent, non rationabiliter eis diceretur: In peccato vestro moriemini. Aug. Hoc autĕ & discipulis alio loco dicit, nec tamĕ dixit eis: In pctõ vestro moriemini: sed quò ego vado, vos nõ potestis venire: modò nõ abstulit spem sed prædixit dilationĕ.

Expositio moralis.

Orig. Præsens autĕ verbum minatur Christi recessum, sed quandiu seruamus ea q animæ nostræ sunt insita veritatis semina, nequaquá recedit à nobis verbũ dei. Si verò à lapsu in malitiá corrũpamur, tũc dicitur nobis, ego vado: & cũ quæremus eum, nequaquá inueniem⁹, sed in peccatis nostris moriemur, ab ipsa morte occupati. Non oportet autem pertransire ĩexquisitè, quod dicitur: In peccatis vestris moriemini. Si enim cõmuniter accipiatur, manifestũ est ꝙ peccatores in peccatis eorum moriuntur, iusti verò in iustitia: si verò dicitur, Moriemini: sicut qui ad mortem peccat, moritur. Manifestũ est ꝙ hi quibus talia dicebátur nequaquá mortui erát, sed viuebant in infirmitate animę, sed infirmitas illa ad mortĕ erat. ꝓpter hoc medicus videns eos grauiter infirmátes, dicebat: Et in peccatis vestris moriemini, & sic manifestũ erat illud, Quò ego vado, vos nõ potestis venire. Cũ enim aliquis in suo peccato morit̃, quò vadit Iesus nõ potest ire: nullus eñ mortuus potest sequi Iesum. Nõ enim mortui laudabunt te domine. Aug. His autĕ verbis auditis qũo solĕt carnalia cogitátes interrogauerunt. ná sequitur: Dice. er. Iudæi: Nunquid interfi. semetipsum? quia di. quò ego va. vos non po. venire? Stulta verba. Quid enim nõ poterát illi venire quò ipse perrexisset, si interficeret semetipsum, nũquid ipsi nõ erát morituri? Ergo quò ego vado dixit, non quò itur ad mortĕ, sed quò ipse ibat post mortem.

Iudæorũ lingua videtur cogi spiritu sancto.

Theo. Per hoc eñ manifestauit ꝙ resurget in gloria, & sedebit ad dexterá dei. Orig. Quæremus tamĕ si hoc ab eis de saluatore dicit̃, altius aliquid cernĕtib⁹. Multa etiá aut ex traditione, aut ex apocryphis ipsos contingebat videre præ multis. Fortè igit̃ in his quæ tradita sunt de Christo, erat iuxta sanas traditiones propheticorũ sermonum, sicut generari eum in Bethlehĕ: sic & de morte eius vt hoc mundo trásire deberet ab hac vita, qũo ipse dicit: Nemo tollit animá meá à me, sed ego pono eam: quare quòd hic dicitur, Nũquid interficiet se, nõ secũdũ simplicĕ sensum dicitur, sed secũdũ aliquá Iudæorũ de Christo traditionĕ: multùm enim ex hoc ꝙ dixerat, Ego vado, apparet potestas volũtariè moriĕus corpore derelicto. Aestimo autĕ quòd ignominiose proferentes hoc quòd secundũ traditiones suas de morte Christi ad ipsos deuenerat: & nõ gloriá dantes dixerunt, Nunquid interficiet semetipsum? Oportebat enim eos cũ demonstratione gloriæ sic dicere: Nunquid anima eius cũ ipsi placuerit, egredietur relicto corpore? dñs autĕ ad eos q terrena sapiebát, táquá ad terrenos loquitur. vnde subditur, Et di. eis: Vos de deor. estis. i. terrá sapitis: sursum cor nõ habetis. Chry. q. d. Nõ est mirũ vos talia cogitare, homines carnales & nihil intelligĕtes spirituale: ego de supernis sum. Aug. De quib⁹ supernis? Ab ipso patre quo nihil superius. Vos de hoc mũdo estis: ego nõ sum de hoc mũdo. quomodo enim erat de mũdo, per quĕ factus est mũdus? Bed. Et quĩ ante mundũ fuit: illi autem de mundo erát, quia postquá mũdus esse cœpit, fuerant creati. Chry. Vel propter mundanas & vanas cogitationes hoc dicit, Ego nõ sum de hoc mũdo. The. Nihil mũdanũ siue terrenũ affectans vnde nullatenus ad tátá insaniá deuenirĕ, vt meipsum occiderĕ. Sed Apollinarius malè suscipiens hũc sermonĕ ait: ꝙ corpus domini non fuit de hoc mũdo, sed desursum cælitus descendit. Nũquid igitur & apostoli quibus à dño dictũ est: Vos non estis de mundo: omnia corpora sunt cælitus obtinĕtes? Sic igitur intelligĕdũ est cũ dicitur, Ego nõ sum de hoc mundo: hoc est, nõ sum de numero vestrũ qui mũdana curatis. Orig. Alius autĕ sensus est eorũ quæ sunt de sursum: & eorũ quæ sunt de hoc mundo. Deorsum enim sicut de loco aliquo intelligitur, sed mũdus materialis, locis quidĕ diuersis cõtinetur, qui oĕs quantũ ad immaterialia & inuisibilia deorsum sunt: quo ad mũdũ verò cõparádũ, mũdi loca erũt vtiq; quędá deorsum, & quędá sursum. Vbi autĕ est thesaurus vniuscuiusque, ibi est & cor eius. Si itaq; aliquis thesaurizet in terra deorsum efficitur. Si verò aliquis thesaurizet in cælis, fit desuper: sed & tráscendĕs oĕs cęlos, in fine beatissimo inuenitur. Et iterũ: Qui circa hũc mundũ est amor, facit eũ qui de hoc mũdo est: qui autĕ nõ diligit mundũ, nec ea q sunt in hoc mundo, nõ est de mundo hoc. tamĕ est & aliquis alius mundus præter hũc sensibilĕ mundũ, in quo sunt inuisibilia: cuius visum & decorĕ videbunt hi qui mũdo sunt corde. Sed & ipse primogenitus omnis creaturæ potest dici mũd⁹, prout est summa sapiĕtia: omnia enim in sapiĕtia sunt facta. In ipso itaq; erat totus mũdus: intantũ differĕs à mundo materiali, inquantũ differt ratio totius mundi ab omni materia denudata à materiali mũdo. Anima ergo Christi dicit, Ego nõ sum de hoc mũdo, quia nõ cõuersatur in isto mũdo. Aug. Exposuit aũt dñs qd intelligi voluerit, cũ dixit: Vos de hoc mũ. estis: quia. s. peccatores erát: oĕs autĕ cũ peccato nati sumus, oĕs viuĕdo ad id quod nati eram⁹, addidim⁹. Tota ergo infidelitas Iudæorũ ipsa erat nõ peccatũ habere, sed in peccatis mori. vnde subdit: Dixi er. vo. quia, &c. Credo autĕ in illa multitudine quæ dñm audiebat, & eos fuisse qui credituri erant: quasi in oĕs autĕ processerat illa seuerissima sentĕtia, in peccato vestro moriemini. Ac per hoc & illis qui credituri erát, spes erat ablata: reuocauit ergo eos ad spem, adiungens: Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Ergo si credideritis quia ego sum, nõ moriemini ĩ peccato vestro.

Tĕperamentũ superioris sentĕtiæ.

Chr. Si eñ propter hoc venit vt peccatũ tollat, & aliter nõ cõtingit illud exuere nisi ꝑ lauacrũ: nec cõtinget eũ qui nõ credit ex hac vita abire, veterĕ hominĕ. i. peccatũ habentĕ: nõ solũ quia nõ credit, sed etiá quia priora

peccata habẽs, hinc recedit. Cũ autẽ dixit, Si nõ credideritis quia ego sum: quia nihil addidit, multũ est quod cõmendauit: quia sic etiã & deus Moysi dixerat, Ego sum qui sum: sed qũo audio, Ego sum qui sum: &, nisi credideritis quia ego sum, quasi alia nõ sint? Sed prorsus qualiscunq; excellentia si mutabilis est, verè nõ est. Nõ eñ est ibi verũ esse, vbi est & nõ esse. Discute rerum mutationẽ, iouenies, fuit & erit. Cogita deũ, inuenies, est: vbi tẽpus præteritũ esse nõ possit. Vt ergo tu sis, transcẽde tẽpus. Hæc itaq; promittẽs, oe moriamur in peccatis nostris: nihil aliud mihi videtur his verbis dixisse, Nisi credideritis quia ego sum: q̃ oisi erediderinis quia de⁹ sum, deo gratias: quia dixit, Nisi credideritis: nõ dixit, nisi ceperitis, quis enim hoc eapiat? Ori. Manifestũ est autẽ ꝙ qui moritur in peccatis suis quãuis dicat se Christo credere, tamen in veritate oõ credit: qui eñ eredit iustitiæ nõ iniustitiã faciet: & credẽs in sapiẽtiã, nihil stultũ dicit aut facit, & sic si scrutatus fueris cæteros intellectus Christi, inuenies quomodo qui non credit Christo, moritur in peccatis suis. Accedẽs autem ad cõtraria eorum quæ considerantur in Christo, in peccatis suis moritur.

Dicebãt ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Iesus: Principiũ qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare, sed qui me misit, verax est. & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt, quia patrem eius dicebat deum.

Aug. Quia dixerat suprà dñs, Nisi credideritis quia ego sum, moriemini io peccatis vestris. Interrogãt illi velut quærẽtes nosse io quẽ deberẽt eredere: ne io suo peccato morerẽtur, vñ dicit: Dice. er. ei: Tu quis es? Nõ eoim cũ dixisti, Nisi credideritis quia ego sum: addidisti, quis esses. s. sciebat autẽ ibi quosdã esse credituros, & ideo cũ dixissent: Tu quis es? vt scirẽt quid illũ credere deberẽt. Di. eis Ies. Princi. qui, &c. non tanquã diceret priocipiũ suum: sed taoquã diceret, Priocipiũ me credite: quod in ꝓ nomioe græco euidẽter apparet, vbi principiũ fœminini generis est. principium ergo me credite, ne moriamini i peccatis vestris: principiũ enim mutari nõ potest, in se manet, & innouat omnia. Absurdũ est autẽ vt filiũ

Trinitatis ostensio.

dicamus principium, & patrẽ principium nõ dicamus: non tamẽ duo principia, sicut nec duos deos. spiritus autẽ sanctus patris & filij est spiritus, nec pater est, nec filius. pater tamẽ & filius & spirit⁹ sanctus sunt vn⁹ deus: vnũ lumẽ, vnũ principiũ. Addidit autẽ: Qui loquor vobis: quia humilis propter vos factus, ad ista verba descẽdi. Ergo credite me esse principiũ, quia vt hoc credatis, ñoo solũ sum principiũ, sed & loquor vobis. Nã si principium secuti est ita maneret apud patrẽ, vt nõ acciperet formã serui, quomodo ei crederent, cũ infirma corda intelligibile verbũ sioe voce seosibili audire nõ possent? Bed. Sanè in quibusdã exẽplaribus iouenitur, Qui & loquor vobis, sed congruentius esse probatur si quia legatur: vt iste sit sensus, Principiũ me esse credite, quia propter vos ad hæc verba descendi. Chry. Vel ali. Considerãda est amentia Iudæorũ, qui post tẽpus tantũ & signa & doctrinam interrogaot, Tu quis es? Quid igitur Christus? à principio loquor vobis. q. d. Sermones meos ĩdigni estis audire: nõ solũ vt dicã vobis, quis ego sum: vos enim omnia tentãtes loquimini, & hæc omnia possem arguere & vos punire. vñ sequitur: Multa habeo de vobis, &c. Aug. Suprà dixit: Ego nõ iudico quẽquã: sed aliud est, Nõ iudico: & aliud, habeo iudicare, nõ iudico, dixit ad pręsens. Quòd autẽ dicit, Multa habeo de vobis loqui & iudicare: iudiciũ futurũ dicit. Iden autẽ ver⁹ in iudicio ero, quia filius veracis, veritas sum, vnde sequitur: Sed qui misit me, &c. Verax est pater, nõ participãdo, sed generãdo veritatẽ. Nunquid enim dicturi sumus, Plus veritas quàm verax? si hoc dixerimus, filiũ incipimus dicere patrem maiorem. Chry. f. Dicit autem hoc vt non æstiment, quoniam tot audiens ex imbecillitate non puoit, aut quia eorũ eogitationes & cõtumelias nõ nouit. The. Vel quia dixerat, Multa habeo de vobis loqui & iudicare: iodicium futuro seculo reseruans subiongit: sed qui me misit, verax est. q. d. Et si vos infideles estis, pater meus verax est: qui diem stabiliuit, in quo vobis retributio fiet. Chry. Vel aliter: Si in hoc me misit pater, oon vt iudicem mundum, sed vt sauẽ mundum: verax autem est pater. Coouenieoter nullum ego nũc iudico, sed hæc loquor quæ sunt ad salutẽ: oõ quæ ad iudiciũ. vnde sequitor: Et ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Alc. Audisse autem à patre, idem est & esse à patre: quia ab illo habet audiẽtiam à quo habet essentiam. Aug. Dat gloriam patri æqualis filius, tanquã dieat: Do gloriã ei cuius sum filius: quomodo tu superbus es aduersus eum cuius es seruus? Alcui. Cùm autem audissent, Verax est qui misit me: non intellexerunt de quo diceret: vode subditur, Et non co. quia pa. eius di. deum. Nondum enim oculos cordis apertos babebant quibus patris & filij æqualitatem intellexerunt.

Dixit ergo eis Iesus, Cũ exultaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit mecum est, & non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

Aug. Cũ dixisset dñs, Verax est qui misit me: nõ intellexeruot Iudæi ꝙ de patre illis diceret. videbat autem ibi aliquos quos ipse nouerat post passiooẽ suã esse credituros, & ideo sequitur: Di. er. eis Iesus, &c. Recollite illud, Ego sum q̃ sum: & cognoscetis quid sit dictũ. Ego sum. Differo cognitionẽ vestrã, vt impleã passionẽ meã: ordine vestro cognoscetis, qui sum, cũ. s. exaltaueritis filium hominis. Exaltationem autem crucis dicit, quia & ibi exaltatus est quando pependit in ligno: hoc oportebat impleri ꝑ manus eorũ qui postea fuerant credituri, quibus dicit hoc: quare? nisi vt nemo in quocunq; scelere, & malè sibi conscius desperaret, quãdo videat eis donari homicidiũ qui occiderãt Christum. Chry. Vel ali. cõtinua: Quia multa signa faciens & docens eos, nõ cõuerterat de cruce, de reliquo loquitur, dicẽs: Cũ exalta. &c. q. d. Vos æstimatis quòd tunc maximè à me separati eritis, quãdo me occideritis. Ego autem dico, quoniã tunc maximè scietis & gratia signorũ & resurrectioois & captiuitatis vestræ, quoniam ego sum Christus filius dei: & quòd nõ cõtrarior illi. propter quod subdit, Et à meipso fa. ni. &c. Per hoc enim indifferentiã substantiæ manifestat, & quòd oihil extra paternales iotelligentias loquitur, si enim deo cõtrarius essem, nõ taotam irã mouissem contra eos qui me non audierunt. Aug. Vel alit. Quia dixerat, Tunc cog. quia ego sum, & ad ipsum esse pertinet tota trinitas: ne fortè subintraret error Sabellianorũ, cõtinuò subiunxit: Et à meip. fa. ni. q. d. à meipso nõ sum, filius enim de patre est deus. Quòd ergo addidit, Sicut docuit me, &c. Nemini vestrũ obrepat cogitatio carnalis. Nolite vobis quasi duos homines ante oculos ponere: & loquentẽ patrẽ ad fil. Sicut facis tu quãdo aliqua verba dicis filio tuo. Quæ eñ verba fierẽt: vnico verbo? si autẽ deus loquitur in cordibus vestris sine sono, qũo loquitur filio suo? Incorporaliter pater locutus est filio, quia incorporaliter pater genuit filium, nec eũ sic docuit, quasi indoctũ genuerit: sed hoc est eũ docuisse, quod est sciẽtẽ genuisse. Si eñ simplex est natura veritatis, hoc est filio esse quòd nosse. quẽadmodum ergo pater illi gignẽdo dedit vt esset, sic gignẽdo dedit vt nosset. Chry. Rursus ad humilius sermonẽ reduxit. sequitũ Et qui me misit. Ne aũt hoc ꝙ dicit, Misit me: minora-

Locutio patris ad filium.

tionis esset,dicit:Mecũ est : nã hoc quidẽ dispẽsationis, hoc autẽ deitatis est. Aug. Et cũ ambo simul sint, vo⁹ tamẽ est missus, alter misit:quoniã missio,ĩcarnatio est,& ipsa incarnatio filij-tãtum est,nõ & patris : ergo inquit, Qui me misit.i.cui⁹ authoritate tãquã paterna incarnatus sum. Misit itaq; pater filiũ,sed nõ recesit à filio:vnde sequitur:Et non rel.me solũ. Nõ em̃ quò misit filiũ, nõ ibi erat pater qui dixit:Cęlũ & terrã ego impleo.sed quare eũ nõ dereliquit,subdit:Quia quę pla.&c.Nõ ex quodã initio,sed,sine initio,sine fine. dei enim generatio nõ habet initiũ tẽporis. Chry. Vel ali. Quia cõtinuò dicebãt, Quoniã nõ ex deo est,& quia sabbatũ nõ custodit,cõtra quod ait:Quoniã quæ pla.&c. Ostẽdẽs quoniã & soluere sabbatũ placitũ est ei. Multipliciter enim studet vt ostendat quòd nihil facit patri contrarium,& quia hoc humanius locutus est,subditur. Hæc illo loq.&c. Ac si di.euan. Ne turberis si quid humile à Christo audieris:qui enim post tãtã doctrinã nondũ quasi erãt, humiliora audiunt & suadentur : igitur crediderunt quidam,sed non vt oportebat,sed simpliciter quasi lætantes & requiescentes in verborum humilitate. Et hoc ostendit euangelista in subsequentibus sermonibus, in quibus narratur quod rursus ei iniuriabantur.

Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei, Iudæos:Si vos mãseritis in sermone meo,verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatẽ, & veritas liberabit vos. Responderunt ei Iudæi,Semen Abrahæ sumus,et nemini seruiuimus vnquam. Quomodo tu dicis liberi eritis? Respondit eis Iesus, Amen amẽ dico vobis,quia omnis qui facit peccatum,seruus est peccati. Seruus autem nõ manet in domo inæternum. Filius autem manet inæternum. Si ergo vos filius liberauerit,verè liberi eritis.

Aug. Voluit dominus in profundũ fundare fidẽ eorum qui crediderãt:vt nõ supficie tenus crederẽt. Et ideo dicitur:Dice.er.Ie.ad eos,&c. Per hoc ꝙ dicit:Si manseritis,ostendit ea quæ in eorũ corde erant. Sciebat em̃ qm̃ crediderũt quidam,sed non manserunt, & magnũ quid eis promittit.s.verè discipulos eius fieri. In quo occultè tangit quosdã qui prius ab ipso recesserant:& illi eũ audierunt & crediderunt & recesserunt,quia non permãserunt. Aug.de ver.do. Oẽs autẽ nos vnũ magistrũ habemus,& sub illo condiscipuli sumus. Nec ideo magistri sumus,quia de loco superiore loquimur, sed magister est omniũ qui habitat in nobis,ad discipulũ autẽ parum est accedere.sed oportet manere nos, in illo,& si in illo nõ manserimus,cademus. Breue opus,breue verbũ magnũ opere si mãseritis. Quid enim est in verbis dei manere,nisi nullis tentationibus cedere? Si labor nõ est,gratis accipis præmiũ. Si labor est, attende magnũ pręmiũ: & cognoscetis veritatẽ. Aug.su.Ioan.q.d. Quia nũc credentes estis,manẽdo vidẽtes eritis. Nõ enim quia cognouerunt,crediderunt,sed vt cognoscerent, crediderunt. Quid enim est fides,nisi credere quod nõ vides? veritas quod credidisti videre. Si ergo permaneatur in eo quod creditur,peruenitur ad id quod videatur:vt.s. cõtẽplemur ipsam veritatẽ sicuti est,nõ p verba sonãtia, sed p lucẽ splendentẽ? Veritas incõmutabilis est,panis est mẽtis,reficit,nec deficit:mutat vescentẽ, nõ ipsa in vescẽtẽ mutatur. Ipsa autẽ veritas verbũ dei est:hæc veritas carne induta est,propter nos latebat in carne, nõ vt negaretur,sed vt differret:vt in carne pateretur,vt caro peccati redimeretur. Chry. Vel cognoscetis veritatem,hoc est me. Ego enim sum veritas:Iudaica quidẽ omnia typus erant:veritatẽ autẽ à me scietis. Aug.de ver.do. Fortè aliquis diceret:Et quid mihi prodest cognoscere veritatẽ? Et iden subiũgit:Et ve.li. vos. q.d. Si nõ delectat veritas,delectat libertas. Liberari enim propriè dicitur, liberũ fieri,quomodo sanari,sanum fieri. Hoc in verbo græco planı⁹ est: nã in cõsuetudine latina maximè in eo cõsueuim⁹ audire hoc verbũ:vt quicũq; liberatur, intelligat pericula euadere:molestiis carere. The. Sicut autẽ suprà infidelib⁹ ait:In peccatis vestris moriemini:sic manẽtibus in fide absolutionẽ annũtiat peccatorũ. Aug.4. de tri. Vnde etiã veritas liberabit nisi à morte,à corruptione,à mutabilitate? Veritas quippè ĩmortalis, incorrupta,incõmutabilis permanet: vera autẽ incõmutabilitas,est ipsa æternitas. Chry. Eorũ autẽ qui crediderant, erat etiã increpationes sufferre:sed hi statim sæuiunt. Si autẽ oportebat eos turbari in priori,cõuenictius erat vt turbarẽtur in hoc.s.ꝙ dixit:Cognoscetis veritatẽ,vt dicerẽt:Nũc ergo veritatẽ nescimus,lex igitur mẽdacium est & cognitio nostra.sed nullius horũ eis cura erat: sed de mũdanis rebus dolẽt. Nõ em̃ aliã seruitutẽ nouerãt nisi mũdanã:vñ sequitur:Respõ.ei Iu.&c.q.d. Eos qui de genere sunt Abrahæ qui sunt ingenui,nõ oportebat seruos vocare:nũquã em̃ seruiuimus. Aug. Vel hoc respõderunt nõ illi qui iã crediderãt,sed qui in turba erãt nõdum credentes:hoc autẽ ipsum, Nemini seruiuimus vnquã,secundũ huius tẽporis libertatẽ quomodo verũ dixistis? Ioseph nõ est venundatus? prophetæ sancti in captiuitatẽ nõ sunt ducti? ô ingrati quid est quod vobis assiduè imputat deus, ꝙ vos de domo seruitutis liberauit,si nemini seruistis? Vos autẽ qui loquimini,qũo soluebatis tributa Romanis,si nemini vnq̃ seruistis? Chr. Quia verò nõ ad vanã gloriã erant q̃ dicebantur à Christo,sed ad salutẽ:nõ voluit ostẽdere eos seruos esse hominũ,sed peccati,quæ difficillima seruitus est, à qua solus deus eripere potest:vnde sequitur, Respõ. eis Iesus: Amen,&c. Aug. Multũ cõmendat quod sic pronũtiat, quodãmodo si dici fas est,iuratio eius est. Amẽ quippè interpretatur,verũ:& tamẽ nõ est interpretatũ,nec græcus hoc interpres ausus est facere vel latin⁹. Nã hoc verbũ amen Hebræũ est:nõ est autẽ interpretatũ,vt honorem haberet velamento secreti,nõ vt esset ligatũ,sed ne vilesceret nudatũ. Iã quantũ hoc cõmendatũ sit,ex ipsa geminatione cognoscite. Verũ dico vobis, veritas dicit: quę vtiq; & si nõ diceret verũ dico,mentiri omnino nõ posset:tamen inculcat,dormientes quodãmodo excitat, contemni non vult quod dicit : Omnis inquit,Iudæus, Græcus,diues,pauper, imperator, & mendicus,si facit peccatũ,seruus est peccati. Greg.3.mor. Quia quisquis se prauo desiderio subiicit,iniquitatis dño dudũ libera mentis colla supponit : sed huic domino cõtradicimus, cũ iniquitati,quę nos cœperat,reluctamus,cũ cõsuetudini violẽter resistimus,cũ culpã pœnitẽdo percutim⁹, & maculas sordiũ lachrymis lauam⁹. Gre.25.mor. Quãtò autẽ aliqui liberius peragunt peruersa quæ volũt,tãtò eius seruitio obnoxius obligantur. Aug. O miserabilis seruitus, seruus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigat⁹,fugiẽdo requiescit: seruus peccati quo fugit,secũ trahit quocunq; fugerit. Peccatũ enim quod facit intus est,voluptas transit,peccatũ non transit:præterit quod delectabat, remansit quod pungat. Solus de peccato liberare potest,qui venit sine peccato,& factus est sacrificiũ pro peccato. Nam sequitur: Seruus autem nõ ma.&c. Ecclesia est domus,seruus peccator est: multi intrãt in ecclesia peccatores, nõ ergo dixit,Seruus nõ est in domo:sed nõ manet in do.in æternũ. Si ergo nullus ibi seruus erit,quis ibi erit? quis gloriabitur mundũ se esse à peccato? multũ nos terruit:sed adiungit, Filius au.ma.&c. Ergo sol⁹ in domo sua erit Christus? An fortè in hoc quòd dicit filius:caput & corpus est? Nõ enim sine causa terruit,& spem dedit:terruit,ne peccatum amaremus:spem dedit, ne de peccati absolutione diffideremus. hoc est ergo spes nostra,vt à libero liberemur.

Christus firmat fidem credentium.

Fides est credere quod non vides.

Vęsana Iudæorũ responsio.

Amẽ qua re non est translatũ.

Seruitus peccati grauissima.

Ipse enim preciũ dedit, nõ argentũ, sed sanguinem suũ: & propter hoc subditur: Si er. fi. &c. Aug. de v. d. Non à barbaris, sed à diabolo: nõ à corporis captiuitate, sed ab animæ iniquitate. Aug. su. Ioã. Prima libertas est carere criminibus: sed ista inchoata est, non perfecta libertas, quia caro cõcupiscit aduersus spiritũ, vt nõ ea quæ vultis faciatis. libertas autẽ plena atq; perfecta est, quandõ nullæ erunt inimicitiæ, quãdo nouissima inimica mors destruetur. Chry. Vel ali. quia dixerat, Qui facit peccatum, seruus est peccati: ne præcurrant & dicant, immolatiões habemus, illæ nos eripere possunt, propterea induxit, Seruus nõ manet, &c. Domus mentionẽ facit, patris principatum domum nominans, ostendens ex translatione humanorum, quoniam sicut dominus in domo ita ipse omniũ potestatem habet. hoc enim quod dicit, Non manet, significat non habet potestatem donandi, sed filius qui est dominus domus, habet. Et ideo sacerdotes veteris legis non habebant potestatẽ p sacramẽta legalia peccataa dimittere. omnes enim peccauerũt, etiã sacerdotes, qui pro seipsis (vt dicit Apost.) necesse habebãt sacrificia offerre, sed filius hãc habet potestatẽ: vnde concludit, Si er. fi. vo. li. ve. li. er. ostendens quòd mũdana libertas de qua gloriabanť, nõ est vera libertas. Aug. Noli ergo libertate abuti ad liberè peccandum: sed vtere ad non peccandum. Erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia. eris liber, si fueris seruus iustitiæ.

Allegorica expositio.

Scio quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus nõ capit in uobis. Ego quod uidi apud patrẽ, loquor: & uos quæ uidistis apud patrẽ uestrũ, facitis. Respõderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autẽ quæritis me interficere, hominem qui ueritatẽ uobis locutus sum, quam audiui à deo. Hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris uestri.

Aug. Iudæi se liberos dixerant, quia semẽ erãt Abrahę. Quid ergo dominus ad hoc responderit, subditur: Scio quia fi. Abra. estis. q. d. Agnosco vos quia filij estis Abrahæ carnis origine, non cordis fide. Et ideo subdit: Sed quæ. me interfi. Chry. Hoc enim addidit vt non dicant, peccatũ nõ habemus. Dimittens enim omnẽ eorũ vitam redarguere hoc quod præ manibus erat, quod adhuc agere volebant ducit in mediũ. Paulatim enim eos à cognatione illa remouit: erudiens in hoc non magna sapere. Sicut enim libertas & seruitus est ab operibus, ita & cognatio: sed ne dicerẽt: hoc iustè agim⁹, subiũgit causam, dicẽs: Quia ser. meus, &c. Aug. i. nõ capit in cor vestrũ, quia nõ recipitur à corde vestro. Sic est eñi sermo dei fidelibus, tanquã pisci, hamus: tunc capit, quãdo capitur, nec fit iniuria illis qui capiũtur, ad salutẽ quippè, nõ ad pernitiẽ capiũtur. Chry. Et non dixit: Nõ capitis meũ sermonẽ, sed nõ capit me⁹ sermo ĩ vobis, altitudinẽ suorũ dogmatum ostendẽs. sed possent dicere, Quid si à teipso loqueris, propter hoc inducit subdẽs: Ego qđ vidi, &c. Non enim solũ eandem substãtiam, sed eandẽ veritatẽ habeo patri. Aug. Dñs autẽ patrẽ suũ deũ vult intelligi. q. d. Veritatẽ vidi, veritatẽ loquor, quia veritas sum. Si ergo dñs veritatẽ loquiť quã vidit apud patrẽ, se vidit, se loquiť, quia ipse est veritas patris. Orig. Manifestat autẽ hæc authoritas saluatorẽ fuisse visorem eorũ quæ sunt apud patrem, cũ tamen homines quibus reuelatio fit, visores non sint. The. Cũ verò audis, Quod vidi loquor, nequaquam corporalem visionem intelligas, sed naturalem notitiam veram & approbatam. Sicut enim oculi videntes, integrè aliquid & verè prospiciũt, nec falluntur: sic ego veraciter ea loquor quæ cognoui à patre meo. Sequitur: Et vos quod vidistis, &c. Orige. Adhuc nõ nominat patrẽ ipsorũ, paulò superius Abrahã cõmemorauit, sed dicturus est alterũ patrẽ eorum. s. diabolũ, cuius filij erãt in quãtũ mali erãt, nõ in quãtum homines erant: malum ergo quod faciunt, dominus eis obiurgat & corripit. Chry. Alia litera habet, & vos quæ vidistis apud patrẽ vestrũ facite. q. d. Sicut ego verbis & veritate ostendo patrẽ, ita & vos à rebus ostẽdite Abrahã. Ori. Itẽ alia litera habet: Et vos quæ audistis à patre, facite. Audierant enim à patre ea quæ in lege & prophetis scripta sunt. Qui autẽ hoc verbo contra eos qui alterius opinionis sunt, fuerit vsus, ostendit ꝙ nõ alius deus est qui legẽ dedit, & prophetas, & Christi pater. Quæramus etiam ab inferentibus duas naturas dicentes, à patre quidem audiuisse alienos inconueniens est. Si autẽ proprij saluatoris erant & beatæ naturæ, qualiter quęrebãt illũ occidere: & saluatoris sermonem nõ capiebant. Illi autẽ longè molestius acceperũt q̃ protulerit dominus, quis eorum esset pater: nã eũ qui multarũ gẽtium pater est, fatentur sui fore patrẽ: vnde sequitur: Responderũt & di. Pa. no. Abra. est. Augu. q. d. Quid tu dicturus es cõtra Abrahã? Videbantur enim eũ prouocare vt aliquid mali diceret de Abrahã: & esset eis occasio faciẽdi quod cogitabãt. Orig. Sed & hoc ipsum saluator interimit tãquam falsò dictũ, vnde subditur: Dicit eis Ie. &c. Aug. Et tamen superius ait, Scio quia filij Abrahę estis. Vnde nunc nõ negauit eorum originem, sed facta condẽnat: caro eorum ex illo erat, sed vita non erat. Orige. Vel dicendum quod suprà in græco habetur, Scio quòd semẽ Abrahæ estis: vt ergo hæc pateãt, videamus primò corporalis seminis & filij differentiã. Manifestũ est enim ꝙ semẽ in seipso habet rationes eius cuius est semẽ, adhuc manẽtes & pausantes: filius verò transmutato semine, & agente in appositã sibi materiã à muliere, per superinducta nutrimenta similitudinẽ accipit generantis. Et quãtum ad corporalia, si aliquis est filius alicuius, subsistit ex semine: si vero aliquod est semen, non omnino filius efficitur. Quoniã autẽ ex operibus indicantur aliqui semen Abrahæ: videndũ est ne fortè ex aliquibus seminalibus rationibus infusis quibusdã animab⁹ oporteat imaginari eos qui semen sunt Abrahæ. Nõ oẽs igitur homines semẽ sunt Abrahę: neq; enim omnes habent huiusmodi rationes cõsitas in eorũ animabus. Oportet igitur eũ qui Abrahę semẽ est, eius fieri p similitudinẽ & filiũ. Possibile verò est ex negligentia & ocio destruere hoc quod est eius semen: hi autẽ ad quos sermo erat, adhuc in spe erãt, vnde sciebat Iesus ꝙ adhuc semẽ erãt Abrahæ, & nõdũ peremerãt possibilitatẽ fiẽdi filij Abrahæ: propter quod eis dicit, Si fi. Abra. estis, &c. Si autẽ super hoc ꝙ erãt semen Abra. ad argumẽtũ magnitudinis adoleuissent: verbũ Iesu caperent. Sed quia non accesserãt ad hoc ꝙ essent filij, verbũ non capiunt sed interficere volũt verbũ, & quasi cõstringere, nõ capiẽtes magnitudinẽ eius. Si igitur aliquis vestrum semẽ est Abra. & adhuc verbum dei non capit, non quærat interficere verbũ, sed transmutet se ad hoc quod filius sit Abrahæ, & tũc poterit capere filiũ dei. Quidã autẽ vnũ ex operib⁹ eligãt Abra. illud. s. credidit Abrahã deo & reputatũ est illi ad iustitiã. vt autẽ cõcedatur eis quòd fides sit opus, cur nõ dictũ est singulariter: Opus Abra. facite, sed pluraliter: puto enim quòd hoc dictũ æquipollet ei quod est, Cũcta opera Abra. facite, vt tamen ex historia Abrahæ allegoricè sumpta, opera eius spiritualiter prosequamur. Neq; enim oportet eũ qui vult esse filius Abrahæ, adire ancillarũ cõiugia, nec post obitum cõiugis in senectute aliam ducere cõiugẽ, sequitur: Nunc au. quæ. &c. Chry. Hãc. s. veritatẽ quòd est patri æqualis: ꝓpter hoc enim Iudæi quærebant eum interficere, & vt ostendat quòd hoc non est contrariũ patri, subdit: Quam audiui à deo. Alcui. Quia ipse qui est veritas, à deo patre geni-

Expositio subtilis.

Visio spiritualis notatur.

tus erat. audire enim nihil aliud eſt, q̃ eſſe à patre. Orig. Occidere me (inquit) hominem. Interim non dico filiũ dei, non dico verbũ, quia non moritur verbũ: hoc dico quod videtis, quia qđ videtis poteſtis occidere, & quẽ non videtis offendere. Sequitur: Hoc Abra. non ſe. Alc. q.d. In hoc probatis vos non eſſe filios Abrahæ, quia facitis opera contraria operibus Abrahæ. Ori. Sed diceret ad hoc quidam, quoniam ſuperfluè dictũ eſt hoc quod non ſecerit Abraham, quod ſuis temporibus non cõtingebat fieri. Nõ enim in ſuis diebus natus erat Chriſtus: ſed dicendum quòd in temporibus Abrahæ natus fuerat homo, qui quam audierat à domino veritatam dicebat, non tamen quæſitus eſt ab Abraham vt eũ occideret. Et ſcias quòd ſpiritualis aduentus Ieſu, nullo tẽpore defuit ſanctis. Ex hoc igitur comprehendo, omnẽ hominem qui poſt regenerationem & cæteras apud ſe ſactas diuinitus gratias peccat, denuò crucifigit dei filiũ propriis reatibus in quos reddit: ſed hoc Abraham non fecit. ſequitur: Vos facitis, &c. Auguſt. Adhuc non dicit quis eſt iſte pater eorum. Chry. Dicit autem hoc dominus volẽs eis auferre ſuperfluã gloriã de cognatione: & ſuadere eis vt nõ vltrà ſpẽ ſalutis habeãt in cognatione naturali, ſed in ea quæ ſecũdum adoptionem: hoc enim eos prohibebat venire ad Chriſtum, quia æſtimabãt cognationem Abrahæ ſibi ſufficere ad ſalutem.

Aduentus Chriſti ad ſanctos.

Dixerunt itaq; ei, Nos ex fornicatione nõ ſumus nati, Vnũ patrẽ habemus deũ Dixit ergo eis Ieſus: Si deus, pater veſter eſſet, diligeretis utiq; me. Ego enim ex deo proceſsi & ueni. Neq; enim à meipſo ueni, ſed ille me miſit. Quare loquelam meam non cognoſcitis? quia non poteſtis audire ſermonem meum.

Aug. Cœperant Iudæi vtrunq; cognoſcere: quia nõ de carnis generatione loqueretur dominus, ſed de vitæ inſtitutione. Cõſuetudo autẽ ſcripturarũ eſt fornicationẽ ſpiritualiter appellare, cũ diis multis & falſis anima tanquã proſtituta ſubiicitur: vnde dicitur, Dixe. ei: Nos ex fornica. &c. The. Quaſi reſponderent ꝙ dei quærerent vltionẽ: & ideo aduerſus eũ cõſiliarentur. Ori. Vel al. Quia redarguti ſunt non eſſe filij Abrahæ, attrocius reſpondent latenter deſignantes ex adulterio productũ fore ſaluatorẽ: ſed magis mihi videtur ꝙ cõrixando reſponderunt. Cũ enim prius dixerãt, Pater noſter Abrahã eſt, & audiuiſſent: Si filij Abra. eſtis ope. Abra. facite, fatentur ſe habere maiorẽ patrẽ q̃ Abrahã. ſ. deũ, & nõ ex fornicatione ſumpſiſſe exordiũ. Non enim ex ſpõſa, ſed ex meretrice ſeu materia, dæmon qui nihil facit ex ſe producit eos qui carnalibus vſi inhærent materiæ.

Fornicatio ſpiritualis.

Chry. Sed quid dicitis? vos patrem habetis deũ, & Chriſtum incuſatis hæc dicentem? Et nimirũ ex fornicatione multi eorum nati erant, etenim illicitas commixtiones faciebant, non tamen hoc redarguit, ſed inſtat vt oſtendat ꝙ nón ſunt ex deo. vnde ſequitur: Di. er. eis Ieſ. Si deus pa. ve. &c. Hyl. 7. de tri. Religioſi nominis aſſumptionem dei filius in his qui ſe dei filios confitentes patrem ſibi deum dicerẽt, nõ improbauit, ſed temerariam Iudæorum vſurpationem patrem ſibi deum præſumentium, per id quod ſe non diligerent obiurgat: nõ vtique dici poteſt idipſum eſſe ex deo ire, quod veniſſe. Sed cũ ab his qui ſibi deum patrem dicerent, ideirco ſe diligẽdum ait quia ex deo exiſſet: cauſam dilectionis ex cauſa docuit eſſe naſcendi. Exiſſe enim, ad incorporalis natiuitatis retulit nomẽ: quia religio profitenti ſibi patrem deum ex dilectione Chriſti, quòd ex eo genitus ſit merenda eſt. Nec enim ad deum patrem ſit religioſus, qui non diligit filium, cũ diligendi filij non alia cauſa ſit, q̃ ꝙ ex deo ſit. Ex deo igitur filius eſt, non aduentu, ſed natiuitate. dilectio autem in patrẽ hinc erit omnis, ſi filius ex eo eu eſſe credatur. Aug. Si ergo qđ de deo proceſsit verbum æterna proceſsio eſt, ab illo enim proceſsit vſq; verbum patris, & venit ad nos, quia verbum caro factũ eſt. Aduentus eius, humanitas eius: manſio eius, diuinitas eius. dicitis deum patrem, cognoſcite me vel fratrẽ. Hyla. Non eſſe autẽ à ſe ſibi originem docuit cũ ſubdit, Neque enim à meipſo, &c. Orig. Hoc arbitror dici propter quoſdam per ſe venientes & non miſſos à patre, de quibus in Hieremia dicitur: Non mittebam eos, & ipſi currebant. Quoniam autem qui duas naturas ingerunt, vtuntur hoc verbo, obiiciẽdum eſt contra illos. Paulus enim odiebat Ieſum cùm perſequeretur eccleſiam dei, vnde dominus ad eum, Quare me perſequeris? Si ergo verum eſt quod hic dicitur: Si deus pater veſter eſſet diligeretis, nequaquam deus pater veſter eſſet. Paulus autem aliquo tempore non diligebat Ieſum. fuit ergo tempus quo deus pater Pauli non extitit. Non igitur natura Paulus dei filius fuit, ſed poſtmodum dei filius factus eſt: quando verò deus alicuius fit pater, niſi quando mãdata eius cuſtodit? Chry. Quia verò ſemper quærebant dicentes, Quid eſt hoc quod dicit: Quò ego vado vos non poteſtis venire? propterea ſubdit, Quare lo. meam non cognoſcitis? quia non po. au. ſer. meum. Aug. Ideo autem audire non poterant, quia corrigi credendo nolebant. Chry. Primò igitur captanda eſt virtus quę verbũ diuinũ exaudiat, vt deinceps validi ſiſtam9 ad percipiẽdam totam locutionem Ieſu: quoniam quandiu quis curatus non eſt in auditu proprio, à verbo quod dicit ſurdo aperiaris, auditu percipere nequit.

Iudæi nati ex fornicatione.

Antichriſti notantur.

Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris ueſtri uultis facere ille homicida erat ab initio & in ueritate non ſtetit, quia ueritas non eſt in eo. Cũ loquitur mendacium, ex propriis loquitur quia mendax eſt, & pater eius. Ego autem ſi ueritatem dico non creditis mihi. Quis ex uobis arguet me de peccato? Si ueritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex deo eſt, uerba dei audit: propterea uos non auditis, quia ex deo non eſtis.

Chry. Excluſit Iudæos dominus à cognatione Abrahãt & quia maiora auſi ſunt, vt. ſ. patrem ſuũ, deum dicerẽt: de reliquo percutit eos, dicẽs: Vos ex pra. &c. Aug. Hic iã cauenda eſt hęreſis Manichæorũ, quæ dicit eſſe quãdã naturam mali: & gentẽ quandã tenebrarum cũ principibus ſuis, vnde diabolus originem ducit: & hîc dicũt ducere originem carnem noſtram, & ſecũdum hoc putant dictũ à domino, Vos ex patre diabolo eſtis: ꝙ eſſet illi velut natura mali ducentes originem de gente contraria tenebrarum. Orig. In hoc autem ſimile videntur incurriſſe ei qui diceret alteram eſſe oculi videntis ſubſtantiam, & alteram caligantis vel ſe auertentis: quemadmodum enim in his non differt ſubſtantia, ſed quædam contingit cauſa quæ facit caligare: ſic ſubſtantia eadem eſt, ſiue recipiat rationem, ſiue non. Aug. Iudæi ergo filij erant diaboli imitando, non naſcẽdo. vnde ſequitur: Et deſi. pa. &c. Ecce vnde filij eſtis, ſ. talia deſiderantes: non quia de illo nati eſtis. Quæritis em̃ me occi. ho. qui veritatem vobis dico: & ille inuidit homini & occidit, vnde ſequitur, Ille homici. erat ab initio. Vtique in primo homine & in quo potuit fieri homicidiũ, non enim poſſet occidi homo, niſi prius fieret homo. Non ferrõ accinctus diabolus ad hominem venit, verbum malum ſeminauit & occidit. Noli ergo putare non eſſe homicidium, quãdo fratri ſuo mala perſuades. Vos autem ideo ſæuitis in carne: quia non poteſtis in mente. Orige. Perpende autem quòd non propter aliquẽ ſingulariter tantum, ſed pro toto genere quod peremit, inquantum in Adam cuncti moriuntur: & verè dictus eſt ab initio homicida. Chry. Et non dixit, Opera, ſed deſideria eius facitis: oſtendens quoniã vehementer & ille & ipſi ab occaſionibus poſsidentur, & quia continuè eum accuſa-

Diabolus homicida dicitur.

bant q non est à deo, insinuat occultè q hoc etiã eis ex diabolo est. vnde sequitur: Et qui in veri. &c. Aug. 11. de ci. dei. dei. Fortè aut è aliquis dicet q ab initio suæ ostẽsionis in veritate nõ steterit, & ideo nunquã beatus cũ sanctis angelis fuerit, suo recusans esse subdit⁹ creatori, ac p hoc falsus & fallax: quia pia subiectione noluit tenere quod naturæ est, affectãs per superbam elationem simulare quod non est. Huic sententiæ quisquis acquiescit, non cũ Manichæis sapit, vt suam quandam propriã tanquã ex aduerso quodã principio diabolus habeat naturam mali: qui tanta vanitate decipiunt, vt non attendant non dixisse dominũ, A veritate alienus fuit: sed, in veritate nõ stetit, vbi à veritate lapsum intelligi voluit. Illud etiã quod ait Ioan. Ab initio diabolus peccat: hoc intelligunt, si naturale est nullo modo esse peccatũ. Sed quid respondetur propheticis testimoniis, siue quod ait Esaias sub figurata persona principis Babiloniæ diabolũ notans: Quomodo occidit Lucifer qui manè oriebatur? siue quod Ezechiel: In deliciis paradisi dei fuisti: q si aliter cõuenientius intelligi nequeunt, oportet quod dictũ est, In veritate nõ stetit, sic accipiam⁹: quòd in veritate fuerit, sed nõ permanserit: & illud quòd ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putãdus est, ab initio peccati: cœpit enim in ipso peccatum, & ipse initiũ peccati fuit. Orig. Est autẽ vniforme quidẽ, in veritate morari: variũ autẽ ac multiforme, non morari in ea: quibusdã (vt ita dicã) nitẽtibus gressibus & nitentibus sistere in ea: non tamẽ obtinere valẽtibus Quibusdam verò non passis illud, sed in periculo cõsistentibus secundũ illud, Mihi autẽ paulisper cõmoti sunt pedes: & cæteris ab ea cadentibus. Causa igit̃ cur diabolus veritatẽ non colat, subditur Quia veritas non est in eo. f. quòd vana suspicatur, & seduct⁹ est ipse à seipso: in hoc deterior, quòd illi quidem ab eo falluntur, is autem sibiipsi deceptionis author existit. Sed oportet inuestigare quomodo dicitur quòd veritas in ipso non est: vtrum quia nullam vnquã verã habet doctrinã, sed cuncta quæ opinatur, falsa sunt: vel quia Christi particeps non est, qui dixit: Ego sum veritas: impossibile autẽ est aliquã rationalẽ substantiã de cunctis opinari falso, & de nullo vel exiliter rectitudiõe conspicere. Diabolus igitur saltem id verè capit dogma, considerando de se quòd rationalis est. Nõ igitur eius natura consistit ex contrario veritatis: i. ex errore & ignauia: nunquam enim veritatem cognoscere posset. Aug. 11. de ci. dei. Vel cũ dicit: Quia veritas in eo non est: subiecit iudicium, quasi quæsissemus vnde ostẽdatur q in veritate nõ steterit: ait, quia veritas nõ est in eo. Esset aũt in eo, si in ipsa stetisset. Sequitur: Cũ loquitur mendacium, &c. Augu. In his verbis quidã diabolum putauerunt patrẽ habere, & quæsierunt quis esset diaboli pater: hic est error Manichæorum. Diabolum autẽ dominus dixit patrẽ mẽdacij: nõ enim omnis qui mẽtitur, pater mẽdacii sui est. Si enim ab alio mendaciũ accepisti & dixisti, tu quidem mentitus es, sed pater mendacii nõ es. Ille verò quia non aliunde accepit mendaciũ, quo mendacio tanquã veneno serpens hominẽ occideret: pater est mendacii, sicut deus pater est veritatis. Theo. His enim & deũ apud homines criminatus est, ad Euã dicens: Quoniam inuidẽs vobis lignum inhibuit: & apud deum quondã crimina tus est homines, vt cùm dixit: An gratis colit Iob dñm? Orig. Attẽde tamen quod hoc nomẽ, mẽdax, dicit tam de diabolo q mendaciũ genuit: sicut hic dicit. Quia mẽdax est: q de homine scd'm illud psalmi, Ois homo mẽdax. Nã si quis mẽdax non est, huiusmodi nõ est homo tantum: ita quod ei & similibus dici potest, Ego dixi dii estis. vnde cù aliquis loquit̃ mẽdaciũ, de ppriis loquit̃,

Manichæorum cõfutatio.

Calũnia diaboli.

Spũs autẽ sanctus loquitur à verbo veritatis & sapiẽtiæ scd'm illud, De meo accipiet & annũciabit vobis. Ang. de quæ euã. Vel alit̃: Diabolus nõ speciale nomẽ est, sed cõmune. In quocunq; em̃ opera diaboli fuerint inuẽta, diabolus est appellãdus: operis enim nomẽ est, nõ naturæ. Itaq; hoc in loco patrẽ Iudæorũ Cain significat: cuius imitatores volẽtes esse Iudæi, saluatorẽ peremerũt: ab ipso em̃ forma data est fratricidii, quem dixit mendaciũ de ppriis loqui, vt ostenderet vnumquemq; nõ nisi ppria volũtate peccare: sed quia Cain imitator diaboli est, patrem eius diabolum dixit, cuius opera secutus est. Alcui. Sed quia dñs veritas est, & filius veracis dei veritatẽ dicit: sed Iudæi q filii erant diaboli, auersi erãt à veritate. Et hoc est qđ sequit̃: Ego autẽ quia veritatẽ, &c. Orig. Sed quomodo hoc dicitur Iudæis, qui in eũ credi derãt, sed considera quod potest aliquis scd'm aliquã intentioẽ credere, scd'm aliã verò nõ credere: sicut q credũt in eũ qui sub Põtio Pilato crucifixus est, nõ aũt credũt in natũ de Maria virgine: in eũdem credũt, & nõ credũt. Sic igitur hi ad quos loquebatur, credebant in eũ, scd'm quod videbãt signorũ factor: nõ credebãt aũt his, quæ pfundè ab eo dicebant. Chry. Quia igitur inimici estis veritatis, in nullo me incusantes, vultis me interficere. & ideo subdit, Quis ex vo. ar. &c. Theo. q. d. Si dei filii estis, vtiq; peccantes debetis habere odio. Si ergo me quoque, quem exosum habetis, non potestis arguere de peccato, manifestũ est quòd propter veritatẽ me odio habetis: quoniam. f. dicebat se filiũ dei. Orig. Habet autem hoc verbum Christi magnam fiduciam, cũ nullus hominũ fiducialiter hoc dicere potuerit, nisi solus dominus noster qui peccatũ nõ fecit. Greg. in ho. Pensate autẽ mãsuetudinẽ dei. Non dedignatur ex ratione ostẽdere se peccatorẽ nõ esse, qui ex virtute diuinitatis poterat peccatores iustificare: vnde subdit, Qui est ex deo, verba dei audit, &c. Augusti. Noli attendere naturam, sed vitium. Sunt isti ex deo, & non sunt ex deo: natura ex deo, vitio nõ ex deo. Eis autem hoc dictum est qui non solùm peccato vitiosi erant (nam hoc commune erat omnibus) sed etiam præcogniti quòd non erant credituri ea fide qua possent à peccatorum obligatione liberari. Greg. in ho. Interroget se ergo vnusquisque, si verba dei aure cordis percipit, & intelliget vnde sit. Nã sunt nonnulli qui præcepta dei, nec aure corporis percipere dignantur. Et sunt nonnulli qui hæc quidẽ corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio cõplectuntur. Et sunt nonnulli qui libenter verba dei suspiciunt, ita vt etiam in fletibus compungãtur, sed post lachrymarum tempus, ad iniquitatem redeunt: hi profectò verba dei, non audiunt, quia hæc exercere in opere contemnunt.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerũt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? Respondit Iesus, et dixit: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, et vos inhonorastis me. Ego autem nõ quæro gloriã meã. Est qui quærat et iudicet. Amen amen dico vobis, si quis sermonẽ meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.

Chrysost. Cùm aliquid altũ domin⁹ diceret, hoc apud Iudæos, qui valde insensibiles erant, insania videbatur: vt ex eorum responsione colligitur. Dicitur enim, Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, &c. Orig. Sed dignum est quærere quomodo cùm Samaritani secula futura denegent, nec animæ durabilitatem acceptẽt, ausi sunt Samaritanum dicere saluatorem, qui de resurrectione & iudicio tot & tanta edocuit? Sed forsan velut improperantes illi hoc dicunt, dum quæ sentiunt ipsi, non docet. Alcui. Samaritani enim gens odiosa Israelitico populo, decem tribubus in captiuitatẽ ductis, ter-

ram eorum pofsidebant. Orig. Cóuenit quoq; ꝙ aliqui de eo arbitrétur quòd secúdum Samaritanos sentiret, vt nihil post obitum reseruetur hominibus, sed fictè ad placendú Iudæis de resurrectione & ęterna vita tractaret. Dæmoniú verò illum habere dicebát, propter eius sermones transcédentes capacitatem humanam, quibus deum patrem suum asserebat, & se de cælo descendisse, & cætera huiusmodi: vel propter suspicionem eorum, quia plures in Beelzebub principe dæmoniorum opinabantur ipsum eiicere dæmones. The. Vel Samaritanú dicebant illú tanquá ritus hebraicos dissoluenté vtpote sabbati. Samaritani enim non perfectè iudaizabant. Ex hoc verò ꝙ eorú cogitationes reuelabat, dæmoniú ipsum habere suspicabantur. quando verò eú Samaritanú dixerunt, nusquam euangelista dicit: ex quo palàm est ꝙ multa prætermiserunt euágelistæ. Greg. in ho. Ecce iniuriá suscipiés deus, nó cótumeliosá verba respódet. Sequitur enim: Respó. Ie. & di. &c. Ex qua re quid nobis innuitur, nisi vt eo tépore cú à proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiá vera taceamus mala, ne ministerium iustæ correctionis in arma vertatur furoris. Chry. Et attédédú ꝙ vbi eos docere oportebat, & eorum superbiam subtrahere, asper erat: vbi verò exprobratum eum oportebat sufferre, multa mansuetudine vtebatur: erudiés nos, quæ quidem ad deum, vindicare: quæ verò ad nos, despicere. Aug. Et vt homo prius eius imitetur patientiá, vt perueniat ad potentiá. Sed quanuis maledictus maledicta non redderet, pertinuit tamé ad eum negare. Duo auté sibi fuerant obiecta: Samaritanus es, & dæmoniú habes. Non dixit, Nó sum Samaritanus: Samaritanus enim interpretatur custos, nouerat autem ille se nostrum esse custodé. non enim pertinuit ad eú vt redimeremur, & nó pertinet vt seruemur. Deniq; ipse est Samaritanus qui accessit ad sauciú, & misericordiá impendit. Orig. Aliter quoq; dominus magis quàm Paulus omnibus omnia fieri voluit, vt oés lucrifaciat: & ideo se non negauit esse Samaritanum. Aestimo auté solius Iesu fore vocem: Ego dæmonium nó habeo, &c. sicut & illud: Venit princeps múdi huius, & in me nó habet quicquá: quia etiam quæ delictorum reputata sunt minima, dæmonib' adaptátur. Aug. Deinceps post tale conuitium, hoc solú dixit de gloria sua: Sed ho. pa. meú. q.d. Ne vobis arrogans videar, habeo qué honorificem. Theo. Honorificauit autem patrem vlciscés eum, & nó tolerans homicidas & mendaces, se dei veraces filios appellari. Orig. Solus autem Christus verissimè veneratus est patrem: nullus enim honorás quicquam ex his quæ non honorantur à deo honorat deum. Greg. in ho. Sed quia quisquis dei zelo vtitur, à prauis hominibus dehonestatur, in semetipso nobis dominus patiétiæ præbuit exéplum, qui ait: Et vos inho. Aug. q.d. Ego facio quod debeo, vos nó facitis quod debetis. Orig. Non auté illis solùm hoc dictú est, sed & omnibus iniustè agentibus, qui iniuriá inferunt Christo qui est iustitia, & inferentibus contumeliam sapientiæ, eo quòd Christus est sapientia, & similiter de aliis huiusmodi. Grego. Sed quid nobis contra iniurias faciendum sit, suo exéplo nos admonet cú subiúgit: Ego an. glo. &c. Chry. q.d. Ex honore quem ad patré habeo hæc locutus sum vobis, & propter hoc dehonoratis me, sed nulla est mihi cura huius contumeliæ: illi enim noxas debetis propter quem hæc audio. Orig. Quærit autem deus gloriá Christi in quolibet suscipientium illum, quam quidé reperiret in operantibus secundum insitas virtutis causas. Cú auté non repererit, ponit illos in quibus non reperit gloriam filij sui: vnde dicit: Est qui quę. &c. Aug. Quem autem vult intelligi nisi patrem? Quomodo ergo alio loco dicit, Pater nó iudicat quenquá, sed omne iudicium dedit filio? Sed videte quòd iudicium quádoque pro damnatione accipitur, hîc auté secúdum discretioné positú est. q.d. Est pater qui gloriam meá à vestra discernat, vos enim secundú hoc seculú gloriamini, ego non sum hoc seculum. Discernit etiam gloriam filij sui à gloria omnium hominum, non enim quia homo factus est, iam comparandus est nobis. nos homines cú peccato, ille sine peccato, & hoc secundum ipsam formam serui: nam illud quis dignè loquatur, In principio erat verbú? Aug. Vel ali. Si verè dictum est à saluatore: Omnia mea tua sunt, palá est quoniam & ipsum iudiciú filij patris est. Greg. Cùm verò malorú peruersitas crescit, non solùm frangi prædicatio non debet, sed etiá augeri: vnde dominus postquam dæmonium habere dictus est, prædicationis suæ beneficia largius impendit, dicens: Amen amen di. vo. si quis ser. &c. Aug. Videbit, dictum est pro eo quod est, experietur. Cùm ergo morituris moriturus loqueretur, quid sibi vult quod ait, Qui sermonem meum ser. &c. Nisi quia videbat aliam mortem de qua nos liberare venerat, mortem æternam, mortem dánationis cum diabolo & angelis eius: ipsa est vera mors, ná ista migratio est. Orig. Sic intelligédum est: Si quis ser. meum ser. mor. nó vi. in æternum. Ac si diceret: Si quis lucem meá custodierit, tenebras nó videbit. Quòd auté dicit in æternum, communiter est sumendum: vt sit talis intellectus, Si quis sermonem meum seruauerit in æternum, mortem nó videbit in æternum. quia eousque nó videt aliquis mortem, quousque Iesu verbum custodit. Cùm verò quis torpens in obseruantia sermonis, & circa sui custodiam negligens factus, eum cessat custodire, subinde mortem videt, non apud aliú quàm apud seipsum. Sic igitur à saluatore instructi prophetæ quęréti: Quis est homo qui viuet & non videbit mortem? respondere possumus: Qui custodit verbú Christi. Chry. Seruauerit auté dicit, non solú fide, sed etiam per vitam puram. Simul auté & occultè insinuat, quoniá nihil possunt ei facere. Si enim qui sermonem eius seruabit non morietur in æternum, multò magis & ipse potest non mori.

Christus quare Samaritan' dicitur.

Exemplú Christi proponitur.

Quæstio pulchra.

Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est & prophetæ, & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternú. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham qui mortuus est? Et prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis? Respódit Iesus: Si ego glorifico meipsum gloria mea nihil est. Est pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis, quia deus pater vester est, & non cognouistis eú, ego auté noui eú. Et si dixero quia nó scio eú, ero similis vobis, mendax. Sed scio eú, & sermoné eius seruo. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: vidit & gauisus est.

Greg. in ho. Sicut bonis necesse est vt meliores etiá per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio peiores fiunt: ná accepta prædicatione iterú Iudæi blasphemant: dicitur enim, Dixerút er. Iu. Núc cogno. quia dæmo. ha. Orig. Hi qui sacris scripturis credunt, cóprehédunt quòd quę præter rectam rationé ab hominibus exercentur, non præter dæmones fiunt. Sic igitur Iudęi virtute dæmonis putabant Iesum dixisse: Si quis sermonem meum seruauerit, & cæ. Hoc autem passi sunt, quia dei virtutem non perspexerunt: nam hîc de morte quadam inimica rationi qua pereunt delinquentes hoc fassus est. Hi verò de cómuni morte coniectátes esse quod dicitur, increpant dicétem quasi defuncto Abraham & prophetis: vnde subditur, Abrahá mortuus est & prophetæ, & tu dicis: Si quis, &c. Cùm aliqua differentia sit inter mortem gustare & videre, pro eo quòd mortem non videbit, mortem non gustabit protulerunt, velut incauti auditores, confundétes dominicum sermonem.

Opinio friuola Iudæorum.

Sicut enim dominus inquantũ panis viuus eſt, guſtabilis eſt: in eo verò quòd eſt ſapientia, eſt viſibilis pulchritudinis. Sic etiam aduerſaria eius mors & guſtabilis eſt, & viſibilis. Cùm ergo quis ſteterit per Ieſum in intellectuali locò, mortẽ non guſtabit, ſi ſtatũ ſeruat secũdum illud, Sunt de hic ſtantibus qui nõ guſtabunt mortem: cùm autẽ aliquis ſermonẽ Chriſti acceperit & cuſtodierit, mortem non videbit. Chry: Rurſus autem ea inani gloria ad cognationẽ confugiunt: vnde ſequitur, Nunquid tu maior es patre noſtro Abrahã, qui mortu⁹ eſt? Poterant etiam dicere, nunquid tu maior es deo cuius ſermonem, qui audierunt, mortui ſunt? ſed non dicunt hoc, quia etiam q̃ Abraham minorem eum æſtimabãt. Orige. Non enim diſcernunt, quia non ſolùm Abrahã, ſed etiam quolibet nato ex muliere, qui natus ex virgine maior eſt: nec verũ dicebant Iudæi, Abraham mortuus eſt: audiuit enim verbum Chriſti, atq; ſeruauit: & huiuſmodi ſimile dicens de ꝓphetis de quibus ſubdũt: Et prophe. mor. ſunt: nam & verbum filij dei cuſtodierunt, cũ verbũ domini factum fuerit ad Oſeę, vel Eſaiã vel Hieremiã. qđ ſi quis alius cuſtodiuit, ipſi prophetæ cuſtodierunt. Mendacium ergo dicũt & in hoc: Scim⁹ quia dæmoniũ habes, & in hoc: Abrahã mortuus eſt & proph. Grego. in ho. Quia eñ æternæ morti inhæſerãt, & eandem mortem cui inhæſerant, non videbant, cùm ſolam mortẽ carnis aſpicerent in veritatis ſermone caligabãt: ſubdunt autẽ: Quẽ teip. facis? Theo. q.d. Tu qui nulla cura dignus es Carpentarij filius dei Galilæa, tibi ſubripis gloriã. Bed. Quem teipſum facis, hoc eſt cuius meriti, cuiúſve dignitatis vis credi? Abrahã tamen mortuus erat corpore, anima autẽ viuebat. Maior autem eſt mors animæ in æternũ victuræ: quàm corporis quãdoque morituri. Orig. Cæcutientiũ autẽ fuit hæc ꝓlatio, quoniã non ſe fecit Ieſus id quod eſt, ſed ea patre recepit: vnde ſequitur, Reſpõdit Ieſus: Si ego glorifico &c. Chryſ. Hoc tantũ ad eorũ ſuſpitionem dixit, ſicut & ſuprà, Teſtimoniũ meum nõ eſt verũ, ſi teſtimoniũ perhibeo de meipſo. Beda, His autẽ verbis nihil eſſe oſtendit gloriam vitæ præſentis. Aug. Dixit autẽ hoc propter illud qđ dixerant, Quẽ teipſum facis? refert enim gloriã ſuam ad patrem de quo eſt: vnde ſubdit, Eſt pater meus qui glorificat me. De iſto verbo calũniantur Arriani fidei noſtræ, & dicũt: Ecce maior eſt pater qui glorificat filiũ. Hæretici nõ legiſtis & ipſum filiũ dicentẽ, ꝙ glorificet patrem ſuum? Alcui. Glorificauit autẽ pater filium, cũ tempore baptiſmi, & in mõte, & tẽpore paſsionis corã turbis vox facta eſt ad eum & poſt paſsionem cũ reſuſcitauit & collocauit eũ ad dexterã ſuæ maieſtatis. Chryſ. Addit aũt: Quem vos dicitis quia deus veſter eſt. Volebat eñ oſtendere quoniã nõ ſolùm patrẽ eum neſciebant, ſed neq; deũ. Theo. Nam ſi verè patrem cognoſcerent, filiũ eius venerarentur. Deũ etiam contemnunt, qui homicidiũ in lege prohibuit, aduerſus Chriſtum clamantes: vnde ſubdit, Et nõ cog. eũ. Alcui. q.d. Vos carnaliter illũ deum veſtrum vocatis, pro tẽporalibus ei ſeruitis: & non cognouiſtis eum ſicut intelligendus eſt, ſpiritualiter ei ſeruire neſcitis. Aug. Quidã hæretici dicũt deum annunciatũ in veteri teſtamento, non eſſe patrem Chriſti, ſed neſcio quem principem malorum angelorũ. Contra ipſos ergo dicit patrẽ ſuum, quẽ illi dicebant deum ſuum Et non cognouerũt. Si enim ipſum cognouiſſent, eius filiũ recepiſſent. De ſe aũt ſubdit, Ego aũt noui eũ. Secundũ carnem iudicãtibus, potuit & hic arrogans videri, ſed arrogantia nõ ita caueat, vt veritas relinquatur: propter quod ſubdit, Et ſi dixero, quia nõ ſcio eum, ero ſimilis vobis mendax. Chryſ. q.d. Sicut vos dicentes ſcire eum, mentimini: ita ego ſi dixero, me neſcire. ſed maxima demõſtratio eſt ꝙ ab illo ſit miſſus, hoc quod ſequitur: Sed ſcio eũ. Theo: Naturaliter ipſius cognitionem obtinens, qualis enim ego ſum, talis & pater: quoniam ego meipſum cognoſco, & illũ cognoſco. Præbet aũt indiciũ quòd ipſum cognoſcat, cũ ſubdit: Et ſermonẽ eius ſeruo. Sermonẽ mandata nũcupans. Quidam autẽ ſic intelligunt hoc quod dicitur, Sermonem eius ſeruo, id eſt rationem ſubſtantiæ eius. Eadem eñ eſt ratio ſubſtantię patris & filij, ideóq; patrem cognoſco: nam & pro quoniam, ſumitur: vt ſit ſenſus, Quoniã eius ſermonem ſeruo. Auguſt. Sermonem etiam patris tanquam filius loquebatur, & ipſe erat verbũ patris, quod hominibus loquebatur. Chryſo. Et quia dixerant, Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham? nihil de morte exponens, ſe maiorẽ q̃ Abrahã eſſe oſtendit conſequenter, cũ ſubdit: Abrahã pater veſter exul. vt vi. diem meũ, vidit & gauiſus eſt. ſ. ꝓpter beneficium quod à me habet, vt à maiore. Theop. q.d. diem meũ deſyderabilem habuit & lætitiæ plenũ, non quaſi alicuius minimi aut fortuiti. Aug. Nõ timuit ſed exultauit vt videret, credens vtiq; exultauit ſperando, vt videret intelligendo diem meũ. Incertum autem poteſt eſſe vtrũ dixerit temporalem diem dñi qua erat venturus in carne, an diem dñi qui neſcit ortũ, neſcit occaſum. Sed ego nõ dubito patrem Abrahã totũ ſciſſe. Ait enim ſeruo ſuo quem mittebat: Pone manũ ſub femore meo, & iura mihi per deũ cæli. Ergo quæ fuit illa iuratio, niſi quia ſignificabatẽ de genere Abrahæ venturũ in carne deũ cæli? Grego. Tũc etiã diem domini Abrahã vidit, cũ ĩ figura ſummæ trinitatis tres angelos hoſpitio ſuſcepit. Chry. Vel diem ſuum dicit diem crucis: quẽ Abraham in oblatione arietis & Iſaac præfigurauit, per hoc oſtendens ꝙ non inuitus ad paſsionem venit: & oſtendens eos eſſe alienos ab Abraham, ſi in quibus ille exultauit, hi dolent. Aug. Quale autẽ gaudiũ fuit cordis videntis verbum manens, ſplendorem piis mentibus refulgentem, apud patrem manentem deum, & aliquando in carne venturum non de patris gremio receſſurum.

Intellect⁹ anagogicus.

Dies domini duplex.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidiſti? Dixit ergo eis Ieſus: Amen amen dico vobis, antequã Abrahã fieret, ego ſum. Tulerũt ergo lapides, vt iacerent in eum. Ieſus autem abſcondit ſe, et exiuit de tẽplo.

Grego. Carnales mentes Iudæorũ audiẽtium verba Chriſti oculos à carne non ſubleuant, dum in eo ſolam carnis ætatem penſant, vnde dicitur: Dixerunt er: Iu. ad eum. Quinquaginta annos &c. q. d. multa ſunt annorũ curricula ex quo Abrahã mortuus eſt, & quomodo vidit diem tuũ? carnaliter enim hoc intellexerunt. Theo. Tunc autem 33. annorũ Chriſtus erat. quare ergo nõ dixerunt: Quadra. annos nondum ha. ſed quinquaginta? Superuacua eſt huiuſmodi quæſtio: ſimpliciter eñ prout eis occurrit dixerunt. Reſpondẽt tamen quidã ꝙ per quinquageſimũ annum ex reuerentia iubileũ nominãt: in quo & captiuos manumittebant, & emptitiis poſſeſſionibus cedebant. Greg. Quos benignè redemptor noſter à carnis ſuæ intuitu ſubmouet, & ad diuinitatis contemplãtionem trahit: vnde ſequitur. Dixit er. eis Ieſus: Amen amen dico vo. anteq̃ &c. Ante eñ præteriti temporis eſt, ſum verò præſentis: & quia præteritũ & futurum tempus diuinitas nõ habet, ſed ſemper eſſe habet, nõ ait: Ante Abrahã ego fui, ſed ante Abrahã ego ſum: ſcđm illud, Ego ſum qui ſum. Antè ergo vel pòſt Abraham habuit eſſe, qui & accendere potuit ꝑ exhibitionẽ præſentiæ, & recedere per curſum vitæ. Augu. Quia verò creatura eſt Abraham: nõ dixit: Anteq̃ Abraham eſſet, ſed antequam fieret, neq; hoc dixit, Ego factus ſum: nam in principio erat verbum. Grego. Sed ſuſtinere iſta

Quæſtio curioſa.

Mẽdaciũ Iudæorũ.

Calũnia Arrianorum.

æternitatis verba mentes insidelium nõ valẽtes, quem intelligere non poterant, obruere quærebant. vnde sequitur, Tul.e.er.lap.vt ia.in eum. Augu st. Tanta duritia quo curreret nisi ad similes.f. lapides? Quia verò postquã cuncta quę ad eum spectabant docẽdo perfecerat, hi lapides iniiciunt: deserit eos quasi correctionẽ non suscipientes, vnde subditur; Iesus autẽ abscon.se, & exiuit de templo. Non autẽ abscondit se in angulo templi quasi timens, aut in domunculã fugiens, vel post murũ, aut columnã diuertens, sed cęlica potestate inuisibilem insidiantibus se constituens, per mediũ illorũ exiuit. Iesus autem abscon.se, & exi.de templo. Gre. Qui si diuinitatis suæ potentiã exercere voluisset, tacito nutu mẽtis in suis eos actibus ligaret, aut in pœnas subitæ mortis obrueret, sed qui pati venerat, exercere iudiciũ nolebat. Aug. Magis enim erat commendãda sapiẽtia, quàm exercenda potentia. Alc. Ideo etiam fugit: quia nõdum venerat hora passionis, & quia ipse nõ elegerat hoc genus mortis. Aug. Ergo tanquã homo à lapidibus fugit: sed vę illis à quorum lapideis cordibus deus fugit. Bed. Mysticè autẽ quotquot malas cogitationes quis assumit, quasi tot lapides in Iesum mittit: ac deinde quantũ ad se pertinet si ad deliberationem transit, Iesum extinguit. Greg. Quid autẽ abscondendo se dominus significat, nisi quòd eis ipsa veritas abscõditur, qui eius verba sequi contemnunt? eam quippe quam non inuenit humilem, veritas fugit mentẽ. Quid autẽ nobis hoc exemplo loquitur, nisi vt etiam cũ resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus.

Iesus factus inuisibilis.

CAPVT IX.

ET præteriens Iesus, vidit hominem cæcum à natiuitate & interrogauerunt eum discipuli eius, Rabbi, quis peccauit hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: Venit nox, quando nemo potest operari. Quãdiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cùm dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, et liniuit lutum super oculos eius cæci, & dixit ei, Vade & laua in natatoria Siloe, quod interpretatur, missus. Abiit ergo & lauit, & venit videns.

Chrys. Quia Iudæi sermonum Christi altitudinem non susceperant, exiens de templo curauit cæcum, sui absentia eorum furorem mitigans, & per operationem signi eorum duritiam molliens: & de his quę dicta sunt à se faciens fidem, vnde dicitur: Et pręteriens Iesus, &c. Vbi considerãdum quòd egrediens de templo studiose venit ad opus sui manifestatiuum. ipse enim vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit. Et ita studiose respexit, vt discipuli eius videntes eum studiose aspicientem interrogarent. Sequitur enim, Et inter.eum disci.eius, Rabbi, quis &c. Aug. Rabbi magister est. Magistrũ appellant, quia discere cupiebant, quæstionẽ quippe proposuerant domino tanquam magistro. Videtur tamen hæc quæstio peccare. neque enim susceperant apostoli nugas gentilium, quoniam anima in alio seculo viuens peccauit, sed diligenter intuenti non apparet simplex hæc quæstio. Chry. Venerunt ergo ad hanc interrogationem, quia prius suprà paralyticum curans dixit: Ecce sanus factus es, non vltrà pecces. Illi igitur cogitãtes, quia propter peccata fuerat ille paralysi resolutus, quęrunt de isto, Si hic peccauit, quod non est dicere, à natiuitate enim cæcus est. Aut parẽtes eius: sed neque hoc, filius enim pro patre non sustinet pœnã. Sequitur: Respõdit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius. Aug. Nũquid vel ipse sine originali peccato natus erat, vel viuendo nihil addiderat? Habebant ergo peccatum & ipse & parentes eius, sed non ipso peccato factum est vt cæcus nasceretur. Ipse autem causam dicit quare cæcus sit natus, cùm subdit: sed vt manifestẽtur opera dei in illo. Chry. Non autem ex hoc ostendit ꝙ alij cæci facti sunt propter peccata parentum. Neque enim cõtingit vno peccante, alium puniri. quod autẽ dicit, Vt manifestetur gloria dei, de seipso dicit, non de patre. Illius enim gloria iam manifesta erat: sed nunquid iste iniusta passus est? Sed ego eum beneficium accepisse dico per cæcitatem hanc interioribus respexit oculis. Qui verò ex non ante ad esse eum deduxit, potestatem habebat absque iniuria, & ita eum dimittere. Dicunt autem quidam quoniam vt, hic non est causatiuum, sed significat euentum: sicut & illud, Lex subintrauit vt abundaret delictum: sic & hoc consecutũ est vt dominus oculos clausos aperiens, & alia naturalis infirmitatis nocumenta corrigens, suam demonstrauit virtutem. Greg. r. mo. Alia itaq; est percussio, qua peccator percutitur vt sine retractione puniatur: alia qua peccator percutitur, vt corrigatur: alia qua quisque percutitur, nõ vt pręterita corrigat, sed ne vẽtura cõmittat: alia per quã nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur. Sed dũ inopinata salus percussionẽ sequitur, saluãtis virtus cognita ardẽtius amatur. Chry. Et quia de seipso dicit, vt manifestetur gloria dei, subiungit: Me oportet operari opera eius qui misit me. i. me oportet manifestare meipsum, & facere ea quæ manifestent me patri eadem facientẽ. Bed. Cùm enim filius se operari opera patris asserit sua, & patris opera eadem esse monstrauit, quæ sunt infirma saluare, debilia roborare, homines illuminare. Aug. Per hoc aũt ꝙ dicit: Qui misit me, vniuersam gloriam dat illi de quo est, quia ille habet filiũ, qui de illo sit, ipse non habet de quo sit. Chry. Addit autẽ, Donec dies est. i. donec licet credere hominibus in me, donec vita hæc consistit, oportet me operari. Et hoc ostendit subdens: Venit nox quando nemo potest operari. Nox dicta secundũ illud, Proiicite eũ in tenebras exteriores. Ibi ergo erit nox, vbi nemo potest operari, sed recipere quod operat⁹ est. Cũ viuis fac, si quid factur⁹ es. Chry. Vltrà enim neque fides est, neque labores: neque pœnitentia. Aug. Si autẽ modò operamur, hic est dies: hic est Christ⁹, vnde subdidit: Quãdiu sum in mũdo lux sum mundi. Ecce ipse est dies. Dies iste qui circuitu solis impletur, paucas horas habet, Dies præsentiæ Christi vsq; in cõsummationẽ seculi extẽdetur. Ipse enim dixit, Ecce ego vobiscũ sum vsque in consummationem seculi. Chry. Quia verò sermonẽ quem dixerat, per opera credi fecit, subiungit euãgel. Hęc cùm dixisset expu.in ter. & fecit lu.ex spu. & li.lu.su.ocul.cæci. Qui autẽ maiores substantias de nihilo ad esse produxit, multò magis oculos sine materia fecisset. Sed voluit docere seipsum esse creatorem qui in principio vsus est luto ad hominis formationem. Ideo autem nõ aqua vtitur ad lutum faciẽdum sed sputo, vt nihil ascribatur fonti. sed discas, quoniam virtus oris eius oculos aperuit & plasmauit, & deinde vt non videatur eis ex virtute terrę esse curatio, iussit lauari, vnde sequitur: Et dixit ei: Va. & la.in na. Si. quod interpretatur missus, vt discas quoniam non indigeo luto ad faciendos oculos. Et quia in Siloe erat virtus Christi quæ omnia operabatur, propter hoc & interpretationem nobis euãgelista adiecit, dicens: Quod interpretatur missus: vt discat quoniã & illic Christus eum curauit. Sicut enim Apostolus dicit, quòd petra erat Christus, ita & in Siloe spiritualis erat, cuius repentinus aquæ defluxus occultè insinuat nobis Christi manifestationẽ præter omnẽ spẽ. Sed quare non statim eũ fecit lauari, sed ad Siloe misit? vt destruat Iudæorũ indeuotio. Cõueniens enim erat omnes eũ videre euntẽ,

Pietas domini notatur.

Sensus profundus.

Nox mysticè quãdo ventura.

Mysteriũ insinuatur.

& lutum super oculos habentē. Et etiam volens osten-
dere, quoniam nō alienus est à lege & veteri testamen-
to: mittit eum ad Siloe. Nō autē erat timendū ne Siloe
sumeret hanc gloriam, multi enim lauantes ibi oculos,
nullo tali beneficio sunt potiti. Et iterum vt discas cęci
fidē qui nō cōtradixit, neque cogitauit apud seipsum:
Lutū solet magis excæcare: multoties laui in Siloe, & in
nullo sum adiutus: si quā virtutē haberet, præsens vtiq;
curasset: sed simpliciter obediuit, vnde sequitur: Abiit
Gloria dei manifestata. ergo & la. & ve. videns. Sic igitur manifestauit suā glo-
riam: nō enim parua gloria est vt æstimetur author crea
tionis. Ea enim quę de maiori est fides, quod minus est,
certificat, in vniuersa autem creatione honorabilior est
homo. Eorū autē quæ in nobis sunt membrorum, ho-
norabilior est oculus. hic enim corpus gubernat: hic or
nat visum. Et quod sol est in orbe terrarū, hoc est ocu-
lus in corpore, vnde superiorē locum sortitur, sicut in
quodam regali loco collocatus. Theo. Quidā tamen di
cunt quòd lutū nō fuit depositū, sed in oculos est con-
uersum. Bed. Mysticè aūt postquā expulsus est de cor-
dibus Iudæorum, mox transiuit ad gentilium populū.
Præterire autē eius vel iter facere, est de cælis in terram
descendere. Itaque videt cæcū, cū misericorditer respe
xit genus humanum. Augu. Genus enim humanum est
iste cæcus: hæc enim cæcitas contigit in primo homine
per peccatū, de quo omnes originē duxerim⁹: cæcus est
ergo à natiuitate. Spuit dominus in terram, de saliua lu
tum fecit: quia verbū caro factū est: & inūxit oculos cæ
ci. Inūctus erat, & nondū videbat: quādo enim inunxit,
fortè eum cathecuminū fecit. Mittit illum ad piscinam
quæ vocatur Siloe, quia baptizat⁹ est in Christo, & tūc
eum illuminauit. Pertinuit autē ad euangelistā vt com
mendaret nobis nomē huius piscinæ, & ait: quod inter-
pretatur missus. Nisi enim ille fuisset missus, nemo no-
strum esset ab iniquitate dimissus. Greg. 18. mo. Vel ali-
ter: Per saliuā sapor intimæ contemplationis accipitur,
quæ ad os à capite defluit, quia de claritate conditoris
adhuc in hac vita nos positos gustu reuelationis tangit:
vnde dominus saliuam luto miscuit, & cæci nati ocu-
Gustus felicitatis æternæ. los reparauit. quia superna gratia carnalem cogitationē
nostrā per admixtionē suæ cōtēplationis irradiat, & ab
originali cæcitate hominem ad intellectum reformat.

Itaq; vicini & qui viderant eum prius quia mēdicus erat, dicebāt: Nōnne hic est qui sedebat & mēdicabat? Alij dicebāt, quia hic est. Alij autem, nequaquam, sed similis est ei. Ille verò dicebat, quia ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit, Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe: & laua. Et abij, & laui, & video. Et dixerunt ei, Vbi est ille? Ait, nescio. Adducunt eum ad pharisæos qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex pharisæis quidam: Nō est hic homo à deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebant: Quomodo potest peccator homo hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit Quia propheta est.

Chry. Inopinabilitas facti miraculi incredulitatem
inducebat, & ideo dicit, Itaque vicini & qui vi. eū prius
Clementia Iesu miranda. quia mendi. erat dice. Nōone hic est qui sede. & mēdi-
cabat? Mirabilis dei clemētia quo descēdebat? Eos qui
mendicabant cū multa deuotione curabat, & hinc Iu-
dæorum os obstruens. quoniā non præclaros, non insi-
gnes, neque principes, sed ignobiles sua dignos ducebat
prouidētia: etenim in salute omniū venerat. Sequit: Alij
dicebāt, quia hic est. Cæco enim per longā viam eunte
diligētes inspectores facti ex inopinabilitate eius quod
viderāt, nō vltra poterāt dicere: Non est hic. Sequitur:
alij aūt nequaquā, sed similis eius est. Aug. Aperti enim
oculi vultū mutauerant. Sequitur, Ille autē di. quia ego
sum, Vox grata ne damnetur ingrata. Chry. Non enim
verecundatus est de priori cæcitate, neq; formidauit fu
rorem plebis, neque renuit ostendere seipsum, vt præ-
dicet benefactorē. Sequitur: Dicebant ergo ei, quomo-
do aperti sunt oculi tui? Hunc modū neque nos scimus
neque ipse qui curatus est, nouit: sed quod quidē factū
est nouerat, modū autē cōprehendere nō poterat. vnde
sequitur: Respōdit, Ille homo qui dicitur Iesus, lutum
fecit, & liniuit oculos meos. Vide quomodo verax est: Cæcus fit apostolicus.
non dixit, vnde fecit. Quod enim nō nouerat nō dicit,
neque enim sciuit quoniam in terra expuit, quoniam
autem superunxit, per sensum tactus didicit. Sequitur:
Et dixit, Vade ad natatoria Siloe & laua. Et hoc etiā ex
auditu testatus est, recognouit enim eius vocē ex dispu
tatione cū discipulis. Et quia ad vnū se pręparauerat, sci
licet omnia sibi suaderi à iubēte subiungit. Et abii & la
ui, & vidi. Aug. Ecce annūtiator factus est gratiæ, ecce
euāgelizat & cōfitetur Iudæis. Cæcus ille confitebatur
& cor impiorū stringebatur, quia nō habebant in cor-
de quod iam ille habebat in facie: vnde sequitur, Et di-
xerunt, vbi est ille? Chry. Dicebāt autem hoc, occasio-
nem meditantes: iam enim aduersus ipsum conspirane-
rant. Christus autem nō aderat his qui curabantur, non
enim quęrebat gloriam, neque se ostentare. Recedebat
etiā curās Iesus: vt omnis suspitio tolleretur signorum.
Qui enim nō cognoscebāt eū, qualiter ob gratiam eius
se curatos cōfiterētur? vnde sequitur: Ait, nescio. Aug.
in his verbis inuncto similis erat, nondū vidēti prædi-
cat: & nescit quid prædicat. Bed. Vnde figurā tenet ca-
techuminorū, qui etsi credūt in Iesum, adhuc tamē eū
quasi nesciunt, quia nondū loti existunt. Pharisæorum
autem erat approbare opus vel improbare. Chry. Iudęi
igitur quærentes: Vbi est ille? Volebant eum inuenire,
vt eum ducerent ad eos: quia verò nō inuenerunt eum,
ducunt cæcū: vnde sequitur, Adducūt eum ad pha. qui
cæ. fue. vt scilicet vehementius eum interrogarēt. Pro-
pterea autē, & euangelista subdit: Erat au. sabbatū, &c.
Vt scilicet eorum malā mentē demonstraret & causam
propter quam eum quærebant, vt scilicet occasionem
contra eum inuenirent, & vt detraherent miraculo per
æstimatam legis pręuaricationē: quod etiam manifestū
est ex his quæ sequuntur. Sequitur enim: Iterū ergo in-
terro. eum, &c. Vide autem qualiter non turbatur cæ-
cus: nam quandoquidē turbis dicebat sine periculo in-
terrogatus, nō ita magnū erat veritatē dicere. Mirabile
autem est nūc quòd in ampliori periculo constitutus,
neque negat, neque contraria dicit prioribus. Sequitur
enim: Ille autē dixit eis, Lutum posuit mihi super ocu-
los meos, & laui, & video. Hoc autem ad eos qui iam au Constantia cęci notatur.
dierant succinctius loquitur. Nō enim dixit nomen di-
centis, neque quoniā dixit mihi, Vade & laua: sed con-
festim, Lutum posuit &c. Et sic contrarium passi sunt
eius quod volebant. Duxerunt enim eum vt negaturū,
sed ab eo certius didicerūt. Sequitur: Dicebant ergo ex
pha. Augu. Non omnes, sed quidam: iam enim inunge-
bātur quidā. Dicebant ergo, nec videntes, nec inuncti:
Non est hic homo à deo qui sabbatum non custodit.
Ipse potius custodiebat qui sine peccato erat. Sabbatū
enim obseruare spiritualiter est non habere peccatum:
& hoc admonet deus, quando cōmendat sabbatū. O-
mne opus seruile nō facietis. Quid sit op⁹ seruile à dño
audite: Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati: sed
isti sabbatum carnaliter obseruabāt, spiritualiter viola-

bant. Chry. Malitiose autem quod factum est, silentes, æstimatã præuaricationẽ in mediũ ferebant. Non enim dicebant quoniam sabbato curat, sed quoniã sabbatum non seruat. Sequitur: Alij dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? A signis enim inducebantur, sed imbecilliter erant dispositi, cõgruum enim erat ostendere qualiter sabbatũ non soluitur, sed nondum hanc habebãt mentẽ quòd deus esset, vt possent respõdere quoniam dominus sabbati hæc fecit. Nullus denique eorum audebat ea quæ volebat manifestè dicere, sed in ambiguitate: hi quidem propter improbabilitatem, alij verò propter amorem principatus. Sequitur: Et schisma erat inter eos. Hoc schisma primò incepit in populo, deinde in principibus: Augu. Dies enim erat Christus, qui inter lucẽ & tenebras diuidit. Chrys. Volentes autẽ qui dixerant, Homo peccator non potest talia signa facere, os aliorũ obstruere, eũ qui suscepit virtutis experientiã in mediũ ducunt, vt nõ videantur ipsi aduocatione vti: vnde sequitur, Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo, &c. The. Vide quã beniuolè quęrunt, non enim dixerũt: Tu quid dicis de illo qui sabbatũ non obseruat? sed miraculum commemorant: Quomodo aperuit tibi oculos, bene ipsum sanatũ concitãtes, quasi dicerent: Benefecit tibi: vnde debes enim prædicare. Aug. Vel quærebant quemadmodum hominem calumniarentur, vt eum de synagoga eiicerent, sed ille cõstanter quod sentiebat, expressit. vnde sequitur, Ille autem dixit, quia propheta est. Adhuc quidem inunctus in corde, nondum dei filium confitebatur, non mentitur tamẽ. Ipse enim dominus de ipso ait, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.

Insidiosa interrogatio.

Non crediderunt ergo iudæi de illo quia cæcus fuisset & vidisset: donec vocauerunt parentes eius qui viderat, & interrogauerunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipsum interrogate.

Chry. Quia pharisæi cæcũ attonitum facere non valuerunt, sed videbãt eum cũ omni ꝓpalatione benefactorem suum prædicantẽ, per parentes putabant Christi miraculũ annihilare: vnde dicitur, Non cre. ergo Iudæi &c. Aug. i. cæcus erat & viderat. Chry. Sed hæc est veritatis natura, per quæ putatur insidias pati, per hæc fortior fit. mendaciũ enim sibiipsi quidẽ obuiat, & per ea quæ lædere veritatem videtur, per ea clariorem eam ostendit, quod & nũc factũ est. Ne enim aliquis diceret ꝙ vicini nihil certũ dixerunt, sed per quandã assimilationem locuti sunt: Parentes in medium ducuntur qui maximè suum filium cognoscebant. Statuentes autem eos in medium, cum multo furore interrogãt: vnde sequitur: Et inter. eos, &c. Et non dicunt: Qui quandoque fuit cæcus, sed quem dicitis quia natus est cęcus. O inquinati, quis pater eligeret talia mentiri de filio? Solum non dicunt, quem vos fecistis cæcum. Duobus autem his ad negationem eos inducere conãtur: & in hoc quòd dicunt, Quẽ dicitis quia natus est cęcus: & in hoc quod subdunt, Quomodo ergo nunc videt? Theop. q. d. Aut hoc falsum est quòd nunc videat, aut primùm ꝙ cæcus fuerit: sed cõstat hoc esse verum quòd videt: falsum ergo fuit quòd cæcum eum dicebatis. Chrys. Tribus ergo interrogationibus factis, si filius eorum est, si cæcus fuit, & qualiter vidit, duas confitentur: vnde sequitur, Responderũt ergo eis parentes eius, & dixerũt: Scimus quia hic est filius, &c. Tertiam autem abiiciũt: vnde subdunt, Quomodo autem nũc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Et hoc etiã pro veritate factũ est, vt nullus alius, sed is qui curatus est & qui dignus fide erat, hoc confiteretur: vnde sequitur, Ipsum inter. æta. habet, ipse de se loquatur. Aug. q. d. Iustè cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset. Cæcum à natiuitate nouimus, sed loquentem. Chrys. Qualiter ergo grati fuerint parentes, qui eorum quæ sciebant, quædam tacuerunt propter timorem Iudæorũ. Sequitur enim: Hæc dixerunt parentes eius quia time. Iudæos. Rursus & hîc opinionem Iudæorum & mẽtem euangelista inducit: vnde sequitur: Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur, &c. Augu. Iam non erat malum fieri extra synagogam: illi expellebant, Christus suscipiebat. Sequitur: Propterea parentes eius dixerunt, quia ætatẽ habet, ipsum interrogate. Alcui. In quo ostendit euangelista illos, non per ignorantiam, sed propter metũ talia respondisse. Theoph. Imbeciliores enim filio erant qui testis aderat intrepidus veritatis, illuminatos habens oculos intellectus à deo.

Natura veritatis quæ sit.

Vocauerunt ergo rursum hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam deo. Nos scimus quia hic homo, peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cùm essem, modò video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire? Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est deus hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit: & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores deus non audit: sed si quis dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. A seculo nõ est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo, non poterat facere quicquã. Responderunt & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras.

Chry. Quia parentes miserunt pharisęos ad illũ qui curatus est, rursus vocauerunt eum secundò: vnde dicitur, Voca. er. rur. ho. qui cæ. fuerat. Non autem manifestè dicũt: Nega quoniã Christus te curauit, sed sub prętexto religionis ad hoc eũ inducere volunt. vnde sequitur: Da gloriã deo. q. d. Cõfitere, quia hic nihil est operatus. Aug. Nega quod accepisti, hoc planè nõ est deo gloriam dare, sed deum potius blasphemare. Alcu. Sic autẽ volebant illũ dare gloriã deo: vt sicut & ipsi, Christũ diceret peccatorẽ: vnde sequitur, Nos scimus quia hic homo peccator est. Chrys. Qualiter ergo nõ arguistis eum dicentẽ: Quis ex vobis arguet me de peccato? Alcui. Sed ille vt neque pateret calũnię, neque veritatẽ celaret, nõ dixit: Scio eũ iustũ, nam sequitur: Dicit ergo ill. Si pec. est nescio. Chrys. Qualiter qui dixit, Quoniã propheta est: nunc dicit, Si pec. est nescio. Nũquid modò timuit cęcus? Absit: sed voluit Christũ à rei testimonio & nõ à sua voce ab incusatione eripere, & suam responsionem facere fide dignã ab accepto beneficio. Vnde subdit: Vnũ scio, quia cæcus cũ essem, modò video. q. d. Nihil modò de hoc dico, vtrũ sit peccator, sed iterum dico quòd manifestè noui. quia igitur nequiuerũt euertere quod factum est, ad priores redeũt sermones, rursus modũ curationis inquirẽtes, sicut canes quidem venationẽ nunc huc, nunc illuc inuestigantes. vnde sequitur, Dixe. er. ill. Quid fecit tibi &c. hoc est: Nũquid præsagio aliquo? Nõ enim dixerũt, qualiter vidisti, sed

Iniqua ęmulorum prętextus.

qualiter,aperuit oculos tibi,dantes occasioné detrahendi cõtra eius operationé.Donec igitur res inquisitione indigebat,cæcus remissè loquebatur:quia verò iam vicerat, audacter de reliquo eis loquitur:vnde sequitur, Respondit eis:Dixi vobis,&c. q.d. Nõ attenditis ad ea quæ dicuntur:vnde vltra non respondebo vobis inaniter interrogãtibus,& nõ volétibus addiscere,sed cauillari quæ dicũtur:vnde sequitur,Nũquid & vos vul. discipu.eius fieri.Aug.Quid est nunquid & vos,nisi quia iam ego sum.nũquid & vos vultis? iam video, sed non inuideo.Hæc loquebatur iam stomachans aduersus duritiam Iudæorum,& ex cæco videns,non ferens cæcos. Chry.Itaq; fortè quid est veritas,ita imbecille mendacium:nam veritas quidẽ etsi despectus assumpserit,claros eos facit vel ostendit.Mendaciũ autẽ etsi cũ fortib[9] fuerit imbecilles eos mõstrat.Sequitur:Maledix. er. ei, &di.Tu dis eius sis.Aug.Maledictũ est si cor discutias, non si verba perpendas: tale maledictum super nos, & super filios nostros.Sequitur:Nos autem Moysi discipuli sumus:nos scimus,quia Moysi locut. est deus. Sed tunc sciretis,quia per Moysen prædictus est deus:habetis enim dominũ dicentẽ,Si crederetis Moysi, crederetis & mihi,de me ille scripsit:ita ne segnẽ seruũ & dorsum ponitis contra dominũ?nam subditis,Hunc autem nescimus vnde sit.Chry. Ea quæ per visum cognoscitis,auditu minora æstimatis:illa enim quę nosse vos dicitis,à progenitoribus audistis. Sed nonne fide dignior est qui certificauit ꝙ à deo venit per miracula, quæ nõ solùm audistis sed vidistis?vnde sequitur:Respõdit ille homo, & dixit eis:In hoc enim mirabile est , quia vos nescitis vnde sit, & aperuit oculos meos. Vbiq; signum inducit,quia hoc deprauare nõ poterãt,sed ab eo conuincebanť:& quia dixerãt,ꝙ homo peccator nõ potest talia signa facere,de cætero illorũ assumit iudiciũ propria verba eis in memoriã reducens : vnde subdit. Scimus autẽ quia peccatores de[9] nõ audit.q.d.Opinio hęc mea & vestra cõmunis est.Aug.Adhuc tamẽ vnctus loquitur.Nã & peccatores exaudit deus. Si enim nõ frustra publicanus diceret, Deus,ꝓpitius esto mihi peccatori,ex illa cõfessione meruit iustificationem,quomodo ipse cæcus illuminationẽ.The.Vel dicendũ est, quoniã ꝙ dictũ est deũ non exaudire peccatores,hoc significat,ꝙ facere miracula deus peccatoribus nõ concedit. Cùm verò veniã implorant de cõmissis, translati sunt de gradu peccantium ad statum pœnitentium. Chr.Et vide quòd cùm suprà dixit : Si peccator est nescio, non dubitans dixit,hic enim non solũ à peccatis eũ excusat, sed valde deo placentẽ ostendit:nam subdit,Si quis dei cultor est,&c.Non enim sufficit deum cognoscere,sed voluntatẽ eius facere,deinde extollit quod factum est di.A seculo nõ est au.quis ape.ocu.cæ.nati.q.d. Si confitemini quoniã deus peccatores non audit, hic autem miraculum fecit, & tale quale nullus hominũ fecit,manifestum est virtutẽ qua hoc fecit maiorem esse,q̃ quæ est secundum hominẽ virtus:vnde subdit,Nisi esset hic à deo,non posset facere quicq̃.Aug.Liberè,constanter, veraciter.Hęc enim quæ facta sunt à domino,à quo fierent nisi à deo?aut quãdo à discipulis talia fierent, nisi in eis dominus habitaret?Chry.Quia ergo veritatẽ locutus est,in nullo cõfusus est,quando maximè admirari eum oportebat,tunc eũ condemnãt. Sequitur enim, Responderunt,& di.ei:In peccatis natus es totus, & tu doces nos?Aug.Quid est totus?cum oculis clausis: sed qui aperuit oculos,saluat & totum. Chrys. Vel dicunt Totus, ac si dicerent : A prima ætate in peccatis es, hic igitur eius cæcitatẽ exprobrãt ostẽdentes ꝙ ꝓpter peccata factus est cæcus, quod rationẽ non habebat.donec

Veritas facit claros.

Cæci opinio falsa.

Opinio falsa pharisæorũ.

ergo expectabant eum negaturũ esse, fidedignum esse putabant,sed nunc eum eiicinot:vnde sequitur,Et eiece.eum fo.Aug.Ipsi illum magistrũ fecerant,ipsi vt discerẽt toties interrogauerunt, & ingrati docẽtem proiecerunt. Bed. Solet enim maiorum consuetudo à minoribus aliquid discere dedignari.

Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras,& cùm inuenisset eum dixit ei:Tu credis in filium dei? Respondit ille, & dixit: Quis est domine,ut credam in eum?Et dixit eis Iesus:Et uidisti eum & qui loquitur tecum,ipse est.At ille ait:Credo domine. Et procidens adorauit eum.Et dixit ei Iesus:In iudicium ego in hunc mundum ueni:ut qui non uident,uideant:& qui uident, cæci fiant.Et audierunt quidam ex pharisæis qui cum ipso erãt, & dixerunt ei:Nunquid et uos cæci sumus? Dixit eis Iesus: Si cæci essetis,non haberetis peccatum:nunc uerò dicitis, quia uidemus,peccatum ergo uestrum manet.

Chry. Qui propter veritatẽ & Christi cõfessionem iniuria opprimũtur,hi maximè honorãtur, quod in cæco factũ est:eiecerũt enim eũ ex tẽplo Iudæi,& inuenit eum dñs tẽpli & eũ suscepit , sicut agonotheta athletã multum laborantẽ & coronauit,vnde dicit:Audiuit Iesus quia eie.eũ fo.& cũ inue.eũ di.Tu cre.i fi.dei? Ostẽdit autẽ euangelista,quoniã ꝓpter hoc venit Iesus vt ei loqueretur.Interrogat autẽ nõ ignorãs , sed volens seipsum notũ facere,& ostendẽs quoniã multũ appreciatẽ eius fidem.q.d. Plebs cõuitiata est mihi,sed nulla mihi est cura illorũ,vnius cura est,vt tu credas:melior est faciens voluntatem dei.q̃ decies mille iniqui. Hila.6. detri.Si autẽ sola Christi qualiscũq; cõfessio fidei esset cõsummatio,dictũ fuisset:Tu credis in Christũ. Sed quia hæreticis penè oĩbus hoc nomen in ore esset futurũ vt Christũ confiterentur,& filiũ tamẽ negarẽt:id quod ꝓprium Christo est,ad fidẽ poscitur.i.vt credatur in dei filium.Credidisse autẽ in dei filiũ quid proficit, si credatur in creaturã:cũ à nobis fides in Christo nõ creaturæ dei, sed filü dei postuletur?Chry.Nõdum aũt cæc[9] Christum nouerat. Cæcus enim erat anteq̃ veniret ad Christũ:&post curationẽ à Iudæis circũtrahebatur,vnde sequiť:Respõdit ille & dixit,Quis est dñe vt credam in eũ?desiderantis & valde ingerentis animæ verbũ est, pro quo tot disputauit.Hũc ignorat,vt discas in eo veritatis amorẽ,nondum dixit ei dominus: Ego sum qui curaui te , sed mediè adhuc loquitur,vnde sequitur:Et vidisti eum.Theo.Hoc autẽ dicit, vt reducat ei in memoriã sanitatẽ,& quia ab ipso virtutẽ videndi acceperat.Attende autem quoniam qui loquebatur ex Maria natus est, & ipse idem est dei filius,nõ alius & alius secũdum errorem Nestorii.vnde sequitur:Et qui loquitur tecum,ipse est.Aug.Modò lauat faciẽ cordis eius.Denique iam facie lota cordis & mundata cõscientia,agnoscit illum nõ filium hominis tantùm,quod antè crediderat:sed iam filiũ dei qui carnem susceperat. vnde sequitur:At ille ait,Credo domine. Parũ est credere, vis videre qualem credat?Et procidens adorauit eũ.Beda, In quo possunt sumere exemplũ, vt non erecta ceruice quis dominum roget,sed supplex in terram prostratus, eius misericordiam imploret.Chry.Per hoc igitur eius diuinam virtutem ostendens,& verbo opus adiungẽs: dominus autẽ illum feruentiorẽ circa fidẽ fecit , & eos qui sequebãtur erexit:vnde sequitur,Et dixit eis Iesus. In iudiciũ in hũc mundũ veni. Aug. Dies enim erat inter lucẽ & tenebras discurrens : rectè antẽ subditur, Vt qui nõ vident videãt,quia de tenebris liberat.Sed quid est quod subditur,Et qui vident cæci fiant? audi quod sequitur, Cõmoti sunt enim pharisæi quidam ex verbis istis.vnde sequitur:Et audierunt quidã ex pha. qui cum ipso erãt,& di.ei:Nunquid & nos cæ.sumus? hoc

Cęci illuminati ꝓfectus.

Nestorii error dãnatur.

Cõfessionis remedium.

enim eos monebat, Et qui vident cæci fiant. Sequitur: Dixit ergo eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum. i. si vos cæcos diceretis, & ad medicum recurreretis. Nunc verò quia dicitis: Videmus, peccatum vestrũ manet: quia enim dicendo, Videmus, medicum nõ quæritis, in cæcitate vestra manebitis. hoc est ergo qđ pauloante dixi: Ego veni, vt qui non vident videant. i. qui se nõ videre cõfitentur, & medicum quærũt vt videãt. Et qui vident cæci fiant. i. qui se putant videre, & medicum non quærunt, in cæcitate permaneant. ergo istam discretionẽ vocauit iudicium, cùm ait: In iudicium veni in hunc mundũ. Nõ illud iudiciũ iam intulit mũdo, quod de viuis & mortuis in fine seculi iudicabit. Chr. Vel aliter: In iudiciũ dixit. i. in maius supplicium, ostendens qm̃ qui cõdemnauerunt eum, ipsi sunt qui cõdemnati sunt. Quod autẽ dicit: Vt qui nõ vident videant, & qui vidẽt cæci fiant: Idem est quod Paulus dicit, ꝙ gentes quæ nõ quærebãt iustitiã, inuenerũt iustitiã, quę est ex fide Christi: Israel autẽ persequẽs legẽ iustitiæ, in legem iustitiæ nõ peruenit. The. q. d. Ecce q̃ à natiuitate nõ viderat, iã videt aĩa in corpore: qui verò videre vidẽtur, excæcati sunt intellectu. Chr. Sũt em̃ duæ visiones & duæ cæcitates. s. sensibilis & intellectualis: illi aũt ad sensibilia inhiant solũ, & de sensibili solũ verecundabãtur cæcitate, vnde ostendit eis ꝙ melius esset eos esse cęcos, q̃ sic vidẽtes. Propter quod dicit: Si cæci essetis, nõ haberetis peccatum, quia tolerabilius fieret vobis suppliciũ. Sed nũc dicitis: quia videtis. Theo. Non cõsiderantes factum in cæco miraculum, nõ estis digni venia, quasi ex visis miraculis ad fidẽ nõ attracti. Chrys. Hoc igitur quod æstimabãt esse magnã laudẽ, ostendit ꝙ eis fert suppliciũ, & simul consolatus est eum qui à natiuitate fuerat cæcus de corporali cæcitate. Non autem sine causa euangelista dicit: quòd audierũt hoc quidam ex pharisæis qui cum ipso erant, sed vt rememoretur quoniam isti illi erant qui prius restiterãt Christo, deinde eum lapidare voluerunt. Erant enim quidam superficietenus sequentes, & facilè in contrariũ transmutabãtur. Theo. Vel aliter: Si cæci essetis. i. inscij scripturarum, nequaquam tam grande vobis peccatum incumberet tanquam ignorantia peccantibus: nunc verò quia prudentes vos atque legisperitos asseritis, per vosipsos condemnabiles estis.

CAPVT X.

AMen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille est fur & latro. Qui autẽ intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit & oues vocem eius audiũt. Et proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cùm proprias oues emiserit ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autẽ non sequuntur, sed effugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorum. Hoc prouerbium dicit eis Iesus: illi autem non cognouerũt quid loqueretur eis.

Chry. Quia dominus de cæcitate Iudæorũ disputauerat, ne dicãt: Nõ est ex nostra cæcitate ꝙ ad te nõ accedimus, sed à te auertimur, vt erroneum fugiẽtes, vult ostẽdere ꝙ nõ est erroneus, sed pastor, ponens signa latronis & pastoris. Et primò ostendit quis est erroneus & fur, dicẽs: Amen, amẽ dico vob. qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliundè, ille est fur & latro. Hoc autem & eos qui ante eum fuerunt, occultè insinuat, & eos qui post eum futuri sunt Antichristum & pseudochristos: ostium autem scripturas vocauit, hæ enim dei cognitionem aperiunt, hæ oues custodiunt & lupos superuenire non permittunt, hæreticis introitum præcludentes. Qui ergo non scripturis vtitur sed aliunde ascendit, hoc est aliam sibi & non legitimam viam facit, hic fur est: dicit autem, Ascẽdit & non intrat, ad similitudinẽ furis maceriam transcendere volentis, & periculose omnia agẽtis. dicens autẽ, Aliunde: etiam scribas occultè insinuauit, qui docebãt mandata & doctrinas hominum, & legem præuaricabant. Si autẽ infra seipsum ostiũ dicit, nõ oportet turbari. etenim pastorem seipsum & ouem differenter prædicat: quia enim adducit nos patri, ostiũ se dicit: quia verò procurat, pastorem. Aug. Vel aliter, Multi sunt qui secũdum quandã vitæ huius consuetudinem dicuntur boni homines, qui ea quæ in lege mãdata sunt, quasi obseruant & Christiani non sunt: & plærũque se iactant sicut pharisæi, nunquid & nos cæci sumus? quia verò omnia ista quę faciunt, & nesciunt ad quẽ finem referant, inaniter faciunt: dominus de grege suo & ostio quo intratur ad ouile similitudinẽ posuit, dicens: Amen, amen, &c. Dicant ergo Pagani, vel Iudæi, vel hæretici, bene viuimus, si per ostiũ nõ intrant, quid eis ꝓdest? Ad hoc enim debet vnicuiq; prodesse bene viuere, vt detur illi semper viuere: quia nec bene viuere dicendi sunt, qui finem bene viuendi, vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt. Non est autẽ cuiquã spes vera semper viuẽdi, nisi cognoscat vitam, quod est Christus: & per hãc ianuam intret in ouile. Quicunque ergo vult intrare ad ouile, per ostiũ intret: nõ solùm Christũ prędicet, sed Christi gloriam quærat, nõ suam. Humilis autẽ ianua est Christus, qui intrat per hãc ianuã, oportet humilẽ esse, vt sano capite possit intrare. Qui autem se nõ humiliat, sed extollit, per maceriam vult ascendere, ideo exaltatur vt cadat. Quærunt ergo plærunque tales homines etiam persuadere hominibus vt bene viuãt, & Christiani non sint: per aliam partẽ volũt ascẽdere, rapere, & occidere. Tales ergo fures sunt, quia quod alienũ est, suũ dicunt. Latrones, quia quod furantur, occidunt Chrys. Vidisti qualiter descripsit latronẽ, intuere & pastoris diffinitionem. Sequitur enim: Qui autem intrat per, &c. Aug. de ver. do. Intrat per ostium qui intrat per Christũ, qui imitatur passionem Christi, qui cognoscit humilitatem Christi: vt cũ deus factus sit homo ꝓ nobis, cognoscat se homo nõ esse deum, sed hominẽ. Qui enim vult deus videri cùm sit homo, nõ imitatur illũ qui cùm deus esset, homo factus est: Tibi autẽ non dicitur, Esto aliquid minus q̃ es, sed agnosce quid es. Sequitur: Huic ostiarius aperit. Chry. Nihil prohibet ostiarium vocare Moysen, ille enim est cui eloquia dei credita sunt. Vel spiritus sanctus est ostiarius, per quẽ scripturæ referatæ nobis indicant Christũ. Aug. Vel aliter: Ostiarium ipsum dominũ debemus accipere: multò sunt enim maius inter se diuersa in rebus humanis pastor & ostium, quàm ostiarius & ostium: & tamen dominus & pastorem se dixit, & ostiũ. Cur ergo nõ intelligamus ipsum ostiariũ? ipse enim se aperit, qui se ipsum exponit. Si aliam personam quæris ostiarij, vide ostiarium fortè spiritum sanctum: de quo dominus dicit, Ipse vos docebit omnem veritatẽ: ostium est Christus, qui est veritas: quis aperit ostiũ, nisi qui docet veritatẽ? Cauendũ tamẽ est, ne maior æstimetᷣ ostiarius esse q̃ ostiũ, quia in domib' hoĩm ostiarius ostio, nõ ostiũ præponitᷣ ostiario. Chry. Quia verò dicebãt eum esse deceptorẽ, & hoc ex infidelitate suiipsorũ certificabãt, dicentes: quis principũ credit in eum? ostẽdit nũc ꝙ ex hoc ꝙ nõ attẽdunt ei, ex ordine ouiũ excludũtur. vnde sequitᷣ: Oues vocẽ ei' audiũt. Si enim pastoris est per legitimũ intrare ostiũ per qđ ipse intrauit, ab ouiũ cõgregatione se abstrahunt qui ipsum non audiunt. Seqtᷣ: Et ꝓprias oues vocat nominatim. Aug. Nouit em̃ nomina prædestinatorũ, vnde discipulis ait: Gaudete qm̃ noĩa vestra scripta sunt ĩ cęlo. Se-

Pseudochristi notantur.

Virtutes gẽtilium vanæ.

Passio Christi imitanda.

Spiritus sanctus ostiarius.

quiť:Et educit eas. Chr. Oues educebat, quãdo eas mittebat, nou extra lupos, sed in medio luporũ. Videť autẽ & de cæco occultè insinuare. Et enim illũ eduxit vocãs ex medio Iudæorũ. Aug. Sed & quis alius oues emittit, nisi qui earum peccata dimittit? vt eum sequi duris liberatæ vinculis posśint. Sequitur enim: Et cùm ꝓprias oues emiserit, ante eas vadit. Glos. Emittit siquidem eas de tenebris ignorantiæ ad lucem, dum aute eas vadit, quasi in columua nubis & igois. Chr. Nimirũ pastores contrariũ faciunt oues sequentes, sed ipse ostẽdit se cõtrariũ facere, quoniã oues deducit ad veritatẽ. Aug. Et quis est qui oues præcessit, nisi qui surgens à mortuis iam non moritur? & patri dixit: Quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum & ipsi siot mecũ? Sequiť: Et oues illum sequuntur, &c. Chry. Alienos dicit eos qui circa Theodam & Iudã, aut eos qui post hæc alios debent decipera pseudo apostolos: vt eñ non dicatur vnus illorũ esse, per multa se ab eis separat. Primò quidẽ, per doctriuam

Allegorica expositio.

scripturarum, per quas Chrs ad se hoĩes adducebat: Illi verò ab eis hoĩes abstrahebãt Secundò, per ouium obedientiã. Nã in eũ quidẽ non solũ viuentẽ, sed etiã mortuũ hoĩes crediderũt, illos autẽ coufestim reliquerunt. Theo. Significat etiã antichristũ qui paululũ decipiens nou obtinebit sequaces post eius mortẽ. Aug. Sed quomodo solueť ista quæstio? Audiũt vocẽ Christi quãdo que nõ oues: audiuit eñ Iudas, sed lupus erat: & nõ audiũt oues. aliqui eñ eorũ qui Christũ crucifixerũt non audierũt, sed oues erãt. Sed dicet aliquis, quando nõ audiebãt, oues nõ erãt: vox audita eos mutauit, & ex lupis oues fecit. Me aũt adhuc mouet ꝙ per Ezechielẽ obiurgat dominus pastores, & dicit inter cætera de ouibus: Errantẽ nõ reuocastis, & errantẽ dicit, & ouẽ appellat.

Nouit dominus qui sunt eius.

Nõ erraret, si vocem pastoris audiret: sed ideo errauit, quia vocẽ alieni audiuit. Dico ergo: Nouit dñs qui sunt eius: nouit præscitos: nouit prædestinatos. Ipsi sũt oues, aliquãdo se ipsi nesciũt, sed pastor nouit eas. Multæ eñ oues foris sunt, & multi lupi iot⁹. De prędestinatis ergo loquitur. Est autem aliqua vox pastoris iu qua oues nõ audiũt alienos: iu qua nõ oues non audiunt Christum. Quæ est ista vox? Qui perseuerauerit vsq; iu finem, hìc saluus erit. Hanc vocem nõ negligit ꝓprius, non audit alienus. sequiť: Hoc ꝓuer. di. eis Ie. Illi au. nõ cog. quid lo. eis. Pascit eñ dñs manifestis, exercet obscuris. Cùm autẽ duo audiũt verba euãgelii: vnus impius, alter pius: & talia fortè sunt, vt ambo non intelligant. Vnus dicit, verum est quod dixit, & bonum est quod dixit, sed nos nõ intelligimus. Iste quia credit, iam pulsat, dignus est cui aperiatur, si pulsare persistat. Alius dicit, Nihil dixit quia adhue audiat, Nisi credideritis non intelligetis.

Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico uobis, quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot uenerunt, fures sunt et latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium. Per me si quis introierit saluabitur: et ingredietur et egredietur, et pascua inueniet. Fur non uenit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ego ueni ut uitam habeant, et abundantius habeant.

Chry. Dominus attẽtiores volens Iudæos facere, manifestat quod suprà dixerat. vnde diciť. Dixit er. iterum eis Iesus, Amẽ amẽ di. vobis &c. Aug. Ecce quod clausum posuerat aperuit: ipse est ostiũ intremus, & nos intrasse gaudeamus. Sequitur: Omnes quotquot vene. fures sunt & latrones. Chry. Nõ de prophetis hoc dicit, sicut hæretici dicunt: sed de seditiosis. vnde & laudans oues subiungit. Sed nõ audierũt eos oues. Nusquã autẽ videtur laudare eos qui nõ obedierunt ꝓphetis: sed eis detrahit vehementer. Augu. Intellige ergo: Quotquot venerunt præter me: nõ autem præter illum prophetæ venerunt, quia cũ illo venerunt qui cum verbo dei venerunt: qui veraces fuerũt, quia ipse verbum & veritas venturus præcones mittebat: sed eorũ corda, quos miserat, possidebat: carnẽ quippe ipse accepit ex tẽpore qui est semper. In principio erat verbũ. Ante aduentum autem eius quo humilis venit in carne præcesserunt iusti, sic eum credentes venturũ, quomodo nos credimus in eum qui venit: tẽpora variata sunt nõ fides. Eadẽ enim fides vtrosque coniungit, & eos qui venturum esse, & eos qui venisse, crediderunt. Quotquot ergo præter illum venerunt, fures fuerunt & latrones. i. ad furandum & occidendũ venerunt. Sed nõ audierunt eos oues, illi .s. de quibus dictum est: Nouit dominus qui sunt eius.

Vna fides omnium temporũ.

Eos ergo nõ audierũt oues, in quibus nõ erat vox Christi: errantes, vana fingẽtes, miseros seducẽtes. quare aũt se ostiũ dixerit, aperit subdens: Ego sum ostiũ, per me si quis intro. saluabitur. Alcu. q. d. Illos non audiũt oues, sed me audiũt, quia ego sum ostium, & qui per me non fictus, sed verus introierit perseuerando, saluabitur. Theop. Educit autẽ ad pascua dominus oues per ostiũ, vnde sequitur: Et ingredietur & egredietur &c. Quæ sunt aũt hæc pascua nisi delectatio futura & requies in quã nos dominus introducit? Aug. Sed quid est quod dicit, Ingredietur & egredieť? Ingredi quippe in ecclesiã per ostiũ ipsum, valdè bonũ est, exire autẽ de ecclesia, non est bonũ. Potest ergo dici ingredi nos, quãdo interius aliquid cogitamus: egredi autẽ, quando exterius aliquid operamur: secundũ illud, Exiuit homo ad opus suum. The. Vel ingredi dicitur, cui est curæ homo interior: egredi verò, qui hoĩem exteriorẽ, id est mẽbra quę sunt super terrã in Christo mortificat: hic enim pascua in futuro reperiet seculo. Chry. Vel hoc dicitur ꝓpter apostolos, qui cũ ocio introierunt & exierunt, vt totius orbis terrarũ facti domini: & nullus eos eiicere valuit, & nutrimentũ habuerũt. Aug. Sed plus me delectat ꝙ ipse quodãmodo nos admonuit, cùm secutus adiunxit: Fur nõ venit, nisi vt furetur. Alcu. q. d. Meritò oues nõ audiunt vocem furis, quia non venit fur nisi vt furetur, alienã rem sibi vsurpando, nõ de pręceptis Christi suos sectatores instruens, sed suis exẽplis eos viuere suadens. vnde subditur: Et mactet, mala doctrina retrahendo à fide. Et perdat, in æterna damnatione. illi ergo furãtur & occidũt. Ego veni &c. Aug. Videť mihi dixisse vt vitã habeãt ingrediẽtes, hoc est per fidẽ quæ ꝑ dilectionẽ operatur: per quã fidem in ouile ingrediũtur vt viuant, quia iustus ex fide viuit. Et abundantius habeant, scilicet egredientes, scilicet quando veri fideles moriũtur: & abundantius habeant vitam, vbi nunquã deinde moriantur. Quanuis ergo & hìc in ipso ouili nõ desint pascua, inuenient tamen pascua vbi saturentur, qualia inuenit cui dictum est: Hodie mecum eris in paradiso. Greg. su. Eze. in ho. 13. Ingredietur ergo ad fidem, egredietur ad spem, pascua verò inueniet in æterna satietate. Chry. Quòd autem dicit, Fur non venit nisi vt furetur & mactet & perdat. de seditiosis dicit, quod ad literam est factum omnibus occisis & perditis, qui eos sequebantur, & sic etiam præsenti vita eos priuauerunt. Ego autem veni pro salute ouium vt vitam habeant, & abundantius habeant in regno cælorum: & hæc est tertia differẽtia, qua se discernit à pseudo prophetis. The. Misticè autem fur diabolus est, qui venit tentãdo vt furetur per cogitationes illicitas, & mactet per cõsensum, & deinde per opera destruat.

Pascua mystica.

Vita duplex distinguitur.

Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercennarius autem et qui non est pastor, cuius nõ sunt oues propriæ, uidet lupum uenientem, et dimittit oues, et fugit: et lupus rapit et dispergit oues. Mercennarius autem fugit, quia mercennarius est, et non pertinet ad eum de ouibus.

Aug. Aperuit dominus duas res, quas quodammodo clausas proposuerat. Primò quidẽ scimus quia ostium ipse est: nunc autẽ ostendit quia pastor est, dicens: Ego sum pastor bonus. Suprà autẽ dixerat pastorem intrare per ostiũ, si ergo ipse est ostium quomodo per seipsum intrat? Sicut ergo ipse per seipsum nouit patrẽ, nos aũt per illũ: sic intrat in ouile per seipsum, nos autẽ per ipsum: nos quia Christũ prædicamus per ostiũ intramus, Christus autẽ seipsum prædicat, lumen enim & alia demõstrat, & seipsum. Si autẽ præpositi ecclesiæ qui filii sunt, pastores sunt, quomodo vnus pastor est, nisi quia sunt illi omnes vnius membra pastoris? & quidẽ qui pastor est, dedit membris suis: nam & Petrus pastor, & cæteri apostoli pastores, & omnes boni episcopi. Ostium verò nemo nostrũ se dicit: hoc sibi ipse ꝓpriè tenuit, nõ aũt adderet, Bonus: nisi essent & pastores mali, ipsi sunt fures & latrones, aut certè vt multũ mercẽnarii. Greg. in hom. Atq; eius bonitatis formam quam nos imitemur adiungit, dicens, Bonus pastor &c. Fecit quod monuit, ostendit quod iussit, pro ouibus suis animã suam posuit, vt in sacramento nostro corpus suum & sanguinem verteret: & oues quas redemerat carnis suę alimento satiaret, ostensa est nobis de contemptu mortis via quã sequimur apposita forma cui imprimamur. primũ nobis est exteriora nostra misericorditer ouibus eius impendere: postremùm verò si necesse sit etiam in mortem animã nostrã pro eisdẽ ouibus ministrare. Quis autem nõ dat pro ouibus substantiã suam, quando pro his daturus est animã suã? Aug. Nõ autẽ solus Christ⁹ hoc fecit, & tamen si illi qui fecerunt mẽbra eius sunt, idem Ipse vnus hoc fecit, ipse eñ potuit facere sine illis, illi sine ipso nõ poterant. Aug. Omnes tamen pastores boni fuerũt, nõ solùm quia sanguinem fuderunt, sed quia ꝓ ouibus fuderunt: nõ enim fuderunt elatione, sed charitate. Nã & apud hæreticos qui ꝓpter iniquitates & errores suos aliquid molestiarũ perpessi fuerunt, nomine martyrii se iactãt, vt hoc pallio dealbati facili⁹ furẽtur, quia lupi sunt. Nõ aũt omnes qui corpora sua in passione etiã ignibus tradũt, æstimãdi sunt sanguinẽ fudisse ꝓ ouibus, sed potius cõtra oues. dicit enim Apost. Si tradidero corpus meum vt ardeã, charitatẽ autẽ nõ habeã, nihil mihi prodest. Quomodo autẽ habet vel exiguam charitatẽ, qui etiã cõiunctus non amat vnitatem, quam dominus cõmendans noluit multos appellare pastores sed pastorẽ vnũ, dicens, Ego sum pastor bonus? Chrys. Sic igit de cætero dñs de passione sua disputabat, ostendẽs, quoniã pro salute fieret mũdi, & nõ inuitus in hãc venit. Deinde rursus ostẽdit signa pastoris & mercẽnarii, cũ dicit: Mercẽnarius aũt & qui nõ est pastor, cuius nõ sunt oues propriæ, videt lupũ venientẽ, & dimittit oues, & fugit. Greg. Sunt eñ nõnulli qui dũ plus terrenã substantiã q̃ oues diligũt, meritò nomẽ pastoris perdunt. nõ enim pastor, sed mercẽnarius vocatur, qui nõ pro amore intimo oues dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercennarius quippe est, qui pastoris locũ tenet, sed lucrũ animarum nõ quærit, terrenis cõmodis inhiat, honore prælationis gaudet. Aug. de ver. do. Aliud ergo quærit in ecclesia, non deum quærit: si deum quæreret, castus esset, quia legitimum maritũ anima deum habet: quisquis à deo præter deũ aliquid quærit, nõ castè deum quærit. Greg. in ho. Vtrum verò pastor sit, vel mercẽnarius, cognosci veraciter nõ potest, si occasio necessitatis deest. tranquillitatis enim tempore plærunq; ad gregis custodiã sicut verus pastor, sic etiam mercennarius stat: sed lupus veniens indicat quo quisq; animo super gregis custodiã stabat. Aug. de ver. do. Lupus autẽ, diabolus est, & qui illũ sequũtur. Nam dictum est ꝙ induti quidam pellibus ouium intus sunt lupi rapaces. Aug su. Io. Ecce lupus ouis guttur apprehendit, diabolus fidei adulterium persuasit, excõmunicandus est, sed excõmunicatus inimicus erit, insidiabit, nocebit cũ potuerit: vnde taces, nõ increpas: lupum venientẽ vidisti & fugisti, corpore stetisti, animo fugisti, affectiones eñ nostræ, motus animorũ sunt: lætitia animi, diffusio est, tristitia autẽ cõtractio, cupiditas animi progressio, timor animi fuga est. Greg. in ho. Lup⁹ etiã super oues venit cũ quilibet iniustus & raptor, fideles quosq; atq; humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbat & nõ erat, relinquit oues & fugit: quia dum sibi ab eo periculũ metuit, resistere eius iniustitiæ nõ presumit. fugit aũt nõ mutando locũ, sed subtrahendo solatiũ. Sed cõtra hæc mercẽnarius nullo zelo accẽdit, quia dũ sola exteriora cõmoda requirit, interiora gregis dãna negligẽter patitur: vnde subdit, Mercẽnarius autẽ fugit &c. Sola ergo causa est vt mercennarius fugiat, quia mercẽnarius est. Ac si dicat: Stare in periculo ouiũ non potest, qui in eo ꝙ ouibus præest, nõ oues diligit, sed lucrũ terrenũ quærit: & ideo opponere se cõtra periculũ trepidat, ne hoc quod diligit, amittat. Aug. Si autẽ apostoli pastores fuerũt nõ mercẽnarii, quare fugiebãt quãdo persecutionẽ patiebãtur? & hoc dño dicente, Si vos persecuti fuerint, fugite: pulsemus, aderit qui aperiat. Aug. ad bono. Fugiũt ergo omnino de ciuitate in ciuitatẽ serui Christi, ministri verbi & sacramẽti eius, quãdo eorũ quisq; specialiter à persecutoribus quæritur, vt ab aliis qui nõ ita requirũtur, nõ deserat ecclesia. Cùm aũt oĩm. i. episcoporũ & clericorũ & laicorũ, est cõmune periculũ, hi qui aliis indigẽt nõ desiderantur ab his quibus indigẽt: aut igitur ad loca munita oẽs transeant, aut qui habẽt remanendi necessitatẽ, nõ relinquãtur ab eis, per quos eorũ ecclesiastica est implenda necessitas. Tũc ergo de locis in quibus sumus premẽte ꝑsecutiõe, fugiendũ est Christi ministris: quãdo ibi aut plebs Chri nõ fuerit cui ministret, aut potest impleri per alios necessariũ ministeriũ, quibus eadẽ non est causa fugiẽdi. Cũ aũt plebs manet & ministri fugiũt, ministeriũq; subtrahit, quid erit nisi mercẽnariorũ illa fuga damnabilis, quib⁹ nõ est cura de ouibus? Aug. su. Io. In bonis ergo nominãtur ostiũ, ostiarius pastor, & oues. in malis fures & latrones mercẽnarii, lupus. Aug. de ver. do. Diligendus est pastor, cauẽdus latro, tolerandus mercẽnarius. Tandiu enim est vtilis mercennarius, quãdiu non videt lupũ, furẽ vel latronem, cũ aũt viderit fugit. Au. su. Io. Nec eñ mercẽnarius diceret, nisi acciperet à cõducẽte mercedem. filii æternã hæreditatẽ patris patiẽter expectãt, mercẽnarius tẽporalẽ mercedẽ cõducti festinãter exoptat, & tamen per linguas vtrorũq; diuina Christi gloria diffamat. Inde ergo lædit, vnde mala facit, nõ vñ bona dicit: botrum carpe, spinam caue, quia botrus aliquando de radice vitis exortus, pendet in spinis, multi quippe in ecclesia cõmoda terrena sectantes Christum prędicãt, & per eos vox Christi audit, & sequũtur oues, nõ mercennariũ, sed vocẽ pastoris per mercennarium.

Pastoris boni forma.

Pseudomartyres hæreticorum.

Apostoli quare fugerint.

Mali prælati sũt tolerandi.

Ego sum pastor bonus & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Sicut nouit me pater & ego agnosco patrem, & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audiẽt: & fiet unum ouile & unus pastor. Propterea me pater diligit: quia ego pono animam meam ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autẽ multi ex ipsis, Dæmonium habet & insanit. Quid eum auditis? Alij autẽ

dicebant, hæc uerba non sunt dæmonium habentis. Nanquid *dæmonium potest cæcorum oculos aperire?*

Cbry. Duos superius malos præmisit dominos: vnũ
qui furatur & mactat & rapit, alterum qui non ꝓhibet:
per illũ sediosos insinuans, per hunc Iudæorum magi-
stros cõfundens, & nõ ꝓcurantes creditas oues. Sed ab
vtrisq; seipsum Cbristus distinxit: ab illis quidẽ qui ad
lędendũ venerunt in hoc ꝙ dixit: Veni vt vitã babeant:
ab his qui cõtẽnũt luporũ rapinas, ex eo ꝙ pro onibus
aĩam ponit: & ideo quasi cõcludẽs subdit, Ego sum pa.
bonus. Sed quia superi⁹ dixerat ꝙ oues pastoris vocem
audiũt, & seqnunť eum: ne quis dicat, Quid ergo dicis
de bis qui tibi credunt? cõseqnenter subdit: Et co.
oues meas &c. Quod & Paulus ostendit dicens: Nõ re-
pellit dñs plebem suã quã pręsciuit. Greg. in ho. Ac si
apertè dicat: diligo oues meas, & ipsę me diligentes ob-
seqnuntur. qui enim veritatẽ non diligit, adhuc mini-
mè cognouit. Theo. Hinc aũt differentiã mercennarii
& pastoris eliciens. Nã mercẽnarius ignorat oues, quia
rarò visitat eas, pastor verò cognoscit oues ꝓprias tan-
quã erga eas solicitus. Chr. Deinde vt nõ ęstimes parem
mensurã cognitionis Cbristi & ouiũ, cõsequenter sub-
dit: Sicut no. me pa. & ego co. patrẽ. q. d. Ita certissimè
ipsũ scio, sicut ipse, me. bic ergo est par cognitio, ibi nõ:
nam sequiť, Et ani. po. pro onib. meis. Greg. in ho. Ac
si apertè dicat: In hoc cõstat, quia cognosco patrem: &
cognoscor à patre, quia animã meã pono ꝓ ouib⁹ meis,
id est ea charitate qua ꝓ onibus meis morior, quãtũ pa-
trem diligã ostendo. Chry. Hoc etiã dicit ostendens ꝙ
nõ est erroneus, quia & apostol⁹ quãdo seipsum voluit
ostendere verũ esse magistrũ, cõtra pseudoapostolos in
duxit rationẽ periculis & mortibus. Th. Seductores eñi
nõ exposuerũt animã suã pro ouibus, sed sicut mercen
narii deserũt illos qui eos seqnebanť, dñs autẽ vt non ca
perentur dixit: Sinite hos abire. Greg. Quia verò non
solũ Iudæã, sed etiã gentilitatẽ redimere venerat, adiun
git: Et alias oues habeo quæ nõ sunt ex hoc ouili. Aug.
de. v. d. Loquebatur eñi primò de ouili de genere carnis
Israel: erant aũt alij de genere fidei ipsius Israel, extrà e-
rant adhuc in gẽtibus, erãt prędestinati, nondũ congre
gati. Nõ ergo sunt de hoc ouili, quia non sunt de gene-
re carnis Israel, sed erunt de hoc ouili: nam sequitur, Et
il. opor. me &c. Cbry. Ostendit vtrosq; dispersos & pa
stores non habentes. Sequiť Et vocẽ meã audient. Ac si
dicat: Quid miramini si hi sunt me secuturi & vocem
meam audituri, quando alios videbitis me sequẽtes, &
vocem meã audientes? deinde & futurã eorũ prænun-
ciat vnionẽ, vnde subdit: Et fiet vnũ ouile &c. Greg. in
ho. Quasi ex duobus gregibus vnũ ouile efficit, quia Iu
daicũ & gentilẽ populũ in sua fide coniungit. Tbe. Idẽ
nanq; oĩbus est baptismi signaculũ: vnus pastor verbũ
dei. Attẽdãt ergo Manichæi, quoniã vnũ ouile & vnus
pastor est noui & veteris testamenti. Augu. Quid ergo
est: Nõ sum missus nisi ad oues q̃ perierũt dom⁹ Israel,
nisi quia præsentiã suã corporalẽ non exhibuit nisi po-
pulo Israel? ad gentes autẽ non perrexit ipse, sed misit.
Chry. Hnc autẽ verbũ oportet, quod hic positũ est, nõ
necessitatis est demõstratiuum, sed eius qnod omnino
fiet. quia autẽ alienũ dicebãt eum à patre subiũgit: Pro-
pterea me &c. Aug. i. quia morior vt resurgã, cum ma-
gno enim pondere dictũ est, Ego pono. Non gloriẽtur
Iudæi, sæuire potuerũt si ego voluero ponere animam
meam, quid sæuiendo facturi sunt? Theo. Dilexit autẽ
pater filium, non tanquã stipendia mortis pro nobis su
stinendæ dilectionẽ suã ei tribuens, sed quasi suæ quidi
tatis proprietatẽ in genito intuens dũ ex eadem chari-
tate pro nobis voluit mortẽ subire. Chr. Vel vtitur bîc
cõdescensione. q. d. Et si nihil aliud esset, hoc suasit mi-
hi amare vos: ꝙ vos ita amamini à patre, vt ego etiã pro-
pter hoc diligar ab eo, qnia pro vobis morior, non autẽ
à patre antea nõ amabar, & nos sumus facti amoris eius
causa. Similiter aũt & boc ostendere vult, qm̃ nõ inui-
tus ad passionẽ venit: vnde seqnitur, Nemo tollit eam à
me, sed ego po. eã à meipso. Aug. 4. de tri. In quo demõ
strauit ꝙ nulla causa peccati vsq; ad mortẽ carnis acces
serit, sed qnia voluit, quãdo voluit, & quomodo voluit.
vnde sequiť: Potestatẽ ha. po. ani. meã. Cbry. Quia eñi
multoties consiliabãtur eũ interficere: dicit, qm̃ nolen-
te eo inutilis erat hic labor. Ita eñi habeo potestatẽ ani-
mã meã ponere, vt nullus possit me inuito facere, quod
in hominibus nõ est: nos eñi nõ habemus potestatẽ ali-
ter ponere nisi interficiendo nosmetipsos, ipse autẽ so-
lus dñs est ponẽdi eã. Hoc aũt existẽte vero & illud cõ-
stat ꝙ quãdocũqne voluerit eam suscipere possit: vnde
sequiť, Et po. ha. ite. su. eã. In qno & resurrectionẽ de-
mõstrauit indubitabilem. Vt aũt nõ æstimẽt cùm eum
interfecerint derelictũ à patre, subiũgit: Hoc mãdatum
accepi à patre meo. s. ponẽdi animã & sumendi. Ex quo
nõ est intelligendũ ꝙ pri⁹ expectauerit audire, & opus
ei fuerit discere: sed volũtariũ mõstrauit processum &
contrarietatis ad patrẽ suspicionẽ destruxit. Theo. Ni-
hil enim aliud mãdatũ hîc dicitur, q̃ ea quæ ad patrem
cõcordia. Alc. Verbũ eñi nõ verbo accepit mãdatũ, sed
in verbo vnigenito patris est omne mandatũ. Cũ autem
dicitur filius accipere quod substãtialiter habet, nõ po
testas minuiť, sed generatio ei⁹ ostẽditur: pater eñi filio
quẽ perfectũ genuit, omnia gignẽdo dedit. Theo. Post-
quã aũt de se sublimia ostẽderat, mortis & vitæ se prĩci
pẽ exprimẽs, rursum inducit bumilia: sic mira disposi-
tione vtraq; cõnectẽs, vt nec minor aũt subditus patri
reputetur, nec dei aduersarius, sed eius potestatis & cõ-
silij. Aug. Per boc aũt quod dixit de anima sua, instrui-
mur contra Apolinaristas, qui dicũt Christũ nõ habuis
se animã humanã. i. rationalẽ. Quæramus autẽ quomo-
do dñs animã suã ponit. Cbristus eñi est verbũ & hõ. i.
verbũ, anima, & caro: Christ⁹ ergo an ex eo ꝙ verbũ est,
ponit animã & iterũ sumit eã: an ex eo quòd anima hu-
mana est ipsa se ponit, & iterũ ipsa se sumit: an iterũ ex
eo quòd caro est, caro animã ponit & iterum sumit? Si
antẽ dixerimus quia verbũ dei posuit animã suã, & ite-
rum sumpsit eã: ergo aliquãdo anima illa separata est à
dei verbo. Mors eñi corpus ab aĩa separauit: à verbo aũt
animã separatã nõ dico. Si aũt dixerim⁹, quia ipsa se aĩa
posuit, absurdissimus sensus est: si eñi à verbo separata
nõ erat, à seipsa poterat separari. Caro ergo ponit aĩam
suã, & iterũ sumit eã, nõ tamẽ potestate sua, sed potesta
te inhabitãtis carnẽ. s. verbi. Alc. Et quia lux ĩ tenebris
lucebat, & tenebræ eã nõ cõprehenderũt, subiũgiť: Dis-
sentio itaq; facta est inter Iudæos ꝓpter sermones hos:
dicebant aũt multi ex ipsis, Dæmoniũ babet & insanit.
Chr. Quia eñi maiora erãt q̃ secundũ hoĩem ea quę di-
cebãtur, dæmoniũ eũ babere dicebãt: sed quod dæmo-
niũ nõ habebat ostẽdunt alii ab his quæ fecit, vñ. seqniť
Alii au. di. Hæc verba nõ sũt dæmoniũ habẽtis: nũquid
dæmoniũ potest cæcorũ oculos aperire? q. d. Nec ipsa
verba dæmoniũ habẽtis vidẽtur. Si verò nõ suademini
à verbis, ab operibus moneamini: quia ergo dñs eã quæ
per res est tribuerat demõstrationẽ, silebat de reliquo.
Neq; enim responsione erant digni, sed & nos erudiuit
mansuetudinẽ & lõganimitatẽ oẽm: ipsi etiam seipsos
compescebant, quando ab inuicem diuisi altercarẽtur.

Facta sunt autem encænia in Ierosolymis: et hyems erat. Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eũ Iudæi, et dicebant ei: Quousq; animam nostram tollis

Christus duo facit pro ouib⁹ suis.

Vnus pastor vtriusque testamenti.

Mandatũ verbi quomodo intelligendum.

Quæstio subtilis.

tollis? Si tu es Christus, dic nobis palàm. Respondit eis Iesus: Loquor uobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequũtur me, & ego uitã æternam do eis, & nõ peribũt in æternũ, & nõ rapiet eas quisquã de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnib⁹ est, et nemo potest rapere de manu patris mei. Ego et pater unum sumus.

Alcui. Audiuimus patientiã dei, & inter opprobria prædicationẽ salutis: sed ipsi obdurati, magis eum tentare, q̃ ipsi obedire volebant, vnde dicitur: Fa. sunt au. encæ. in Ierosolymis. Aug. Encænia festiuitas erat dedicationis templi. Grecè enim cænon dicitur nouũ: quãdocunq; nouũ aliquid fuerit dedicatũ, encænia vocatur. Chry. Dicit enim diem secundũ quem templũ dedicatum est, redeuntibus eis à captiuitate Babylonis. Theo. Splendidè ergo ꝓsequebãtur solennitatem, veluti proprium decorẽ recuperãte ciuitate post tam longam captiuitatẽ. Alcu. Vel hæc dedicatio in memoriã illius erat dedicationis quã Iudas Machabæus fecit. Prima eñ dedicatio à Salomone facta est, tempore autũni. Secunda à Zorobabel & Iesu sacerdote, tẽpore veris. Hæc aũt tẽpore hyemali. vnde sequitur: Et hyẽs erat. Bed. Sub Iuda eñ Machabæo statutum legitur, vt eadẽ dedicatio per omnes annos in memoriã solennibus renouaretur officiis. Theo. Tẽpus autẽ hyemis euãgelista exprimit, ad ostendendũ ꝙ proximũ esset tẽpus passionis. Nã in vere sequenti passus est dñs: & ideo Ierosolymis cõuersabatur. Greg. 2. mor. Vel iccirco hyemis curauit tẽpus exprimere, vt inesse Iudæorũ cordib⁹ malitiæ frigus indicaret. Chry. In hac autẽ solẽnitate Christus cũ multo studio aderat: de reliquo eñ Iudæã frequẽtabat, quia passio erat in ianuis, vnde sequitur: Et amb. Ie. in tem. in porti. Salomonis. Alc. Porticus Salomonis dicitur, vbi rex ille ad orandũ stare cõsueuerat: & ideo ex eius nomine cognominabatur. Solent autẽ porticus quibus templum cingebatur ex nomine templi vocari. Si autẽ filius dei in tẽplo, in quo caro ꝑbrutorũ animaliũ offerebatur, ambulare voluit: quãtò magis nostrã orationis domum in qua caro & sanguis ei⁹ cõsecratur, visitare gaudebit? The. Satagas tu quoq; dum hyems imminet. i. vita præsens turbinibus iniquitatis cõcussa, spirituales encænias tui tẽpli celebrare, semper renouãdo teipsum, & ascensiones in corde tuo disponens: tũc Iesus erit præsto tibi in porticu Salomonis, pacificum statũ tibi tribuens sub tegmine ꝓprio: in seculo autẽ futuro nemo renouationis solẽnia perficere poterit. Aug. Quia ergo Iudæi friguerant à diligendi charitate, & ardebãt nocẽdi cupiditate: nõ accedebãt ꝓsequendo, sed præmebãt persequẽdo: vnde sequit̃, Circun. er. Iu. & dixe. ei: Quousq; ani. no. tollis? Si tu es Chr̃s, dic no. palã: nõ veritatẽ desiderabant, sed calũniam præparabãt. Chry. Opera eñ eius in nullo incusare valentes, captionẽ quandã ex verbis cupiebãt inuenire. Et intuere peruersitatẽ illorũ: nã cùm per sermonẽ erudit, dicũt ei: Quod signũ ostẽdis? Cùm autẽ per opera demõstrat, dicũt ei: Si tu es Christus, dic nobis palam: quasi semper ad cõtrariũ stantes, sed & plenum odio erat quod dicunt, Dic nobis palã. Et nimirũ ipse palam omnia dicebat, in festiuitatibus semper assistens, & nihil occultè loquebatur: sed & adulationis verba præmittunt, dicentes: Quousq; animã nostrã tollis? vt. s. eũ prouocantes aliquam captionẽ inueniãt. Alcui. Causantur enim ꝙ animos eorũ incertos & suspensos dimittendo tolleret, q̃ venerat vt animas saluaret. Aug. Quærebant autẽ audire à domino, Ego sum Christus: & fortasse de Christo secundũ hominẽ sapiebãt, sed diuinitatem Christi in prophetis non intelligebãt: & sic si diceret, Ego sum Christus: secundum ꝙ illi sapiebant de semine Dauid, calumniarẽtur ꝙ sibi arrogaret regiã potestatem. Alcu. Et sic cogitabant eũ tradere potestati præsidis ad puniendum, quasi contra Augustũ Imperiũ vsurparet, quare dominus ita tẽperauit responsionẽ vt etiã calumniatorũ ora concluderet, & quia Christus est, fidelibus pãderet: & de hoc homine quærẽtibus diuinitatis mysteria narrat, vnde sequitur: Respon. eis Ie. Lo. vo. & c. Chry. Quia enim simulabãt à solo verbo se suaderi, qui à tot operibus nõ sunt suasi, arguit malitiã eorũ. q. d. Si operibus nõ creditis, qualiter verbis credetis? & quare non credant, ostẽdit, subdens: Sed vos, & c. Aug. Hoc autẽ dixit, quia videbat eos ad sempiternum interitum prædestinatos, non ad vitã æternã sui sanguinis precio cõparatos: oues enim sunt credẽdo, pastorem sequendo. The. Postquã verò dixerat, Nõ estis ex ouibus meis. Cõsequenter induxit eos vt oues eius efficiantur, dicẽs: Oues meæ & c. Alcu. i. præceptis meis ex animo obediũt. Et ego cognosco eas. i. eligo. Et sequuntur me: hic mãsuetudinis & innocẽtiæ viam incedendo, & post ad gaudia æternæ vitæ intrando, vnde sequitur: Et ego vitã & c. Aug. Ista sunt pascua de quibus suprà dixerat, Et pascua inueniet: bona pascua vita æterna dicitur, vbi nulla herba arescit, totũ viret. vos autẽ calumniam propterea quæritis, qui de vita præsenti cogitatis. sequitur: Et nõ peri. in æter. Subaudi tanquã eis dixerit: Vos peribitis in æternũ: quia nõ estis ex ouib⁹ meis. Theop. Sed quomodo videmus Iudam perisse? quia nõ permansit vsq; ad finem: Christus autẽ de perseuerantibus hoc dixit. Nam si quis separat̃ ab ouiũ grege desinens sequi pastorem, confestim incurrit periculũ. Aug. Quare aũt nõ pereant, subdit: Et non rap. eas quisquã de ma. mea. De illis enim ouibus de quibus dicitur: Nouit dñs qui sunt eius: nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Securus est de numero illorum qui pro eis nouit quid dedit. Hila. 7. de tri. Cõscię potestatis hæc vox est: at verò vt in natura licet dei, tamen ex deo intelligenda est eius natiuitas: subiecit, Pater meus quod dedit mihi, ma. omnibus est. Non occultat ex patre esse se natum: quod eñ à patre accepit, accepit nascendo, non posteà. Aug. Non eñ crescendo, sed nascendo æqualis est, qui semper natus est de patre filius, de deo deus. Hoc est ergo quod dedit mihi pater, quod mai⁹ omnibus est: vt. s. sim verbũ eius, vt sim vnigenitus filius eius, vt sim splendor lucis eius. Ideo ergo nemo rapit oues meas de manu mea, quia nec de manu patris, vnde sequitur: Et nemo potest & c. Si manũ intelligamus potestatem, vna est patris & filij potestas: quia vna diuinitas. Si autẽ manũ intelligamus filium, manus patris est ipse filius: qđ nõ ita dictũ est tanq̃ deus pater habeat corporis mẽbra, sed ꝙ per ipsum facta sunt omnia. Nã solẽt & homines dicere manus suas esse alios hoĩes, per quos faciũt quod volũt. Aliquãdo & ipsum opus hoĩs, manus hominis dicitur, qđ fit per manũ: sicut dicit̃ quisque agnoscere manum suã, cũ id quod scriptũ sit, agnoscit: hoc autẽ loco manũ patris & filij intelligimus potestatẽ: ne fortè cũ hîc manũ patris ipsum filium dictũ acceperimus, incipiat carnalis cogitatio, etiã filij quærere filiũ. Hila. 7. de tri. Vt eñ per corporalem significationẽ virtutem possis eiusdem nosse naturæ, cõmemorata est filij manus, manus patris: quia natura & virtus patris esset in filio. Chrys. Deinde vt nõ æstimes, quia ipse quidẽ imbecillis est, ꝓpter patris autẽ virtutẽ in tuto sunt oues: subdit, Ego & pater vnum sumus. Au. Vtrunq; audi: & vnum, & sum⁹: & à charybdi & à scylla liberaberis. Qđ dixit vnum, liberat te ab Arrio: ꝙ dixit sum⁹, liberat te à Sabellio. Si vnũ, non ergo diuersum: si sumus, ergo pater & filius.

Tres templi dedicationes.

Tropologica expositio.

Prædestinatio in malam partẽ capitur.

Man⁹ dei est ei⁹ potestas.

Arrius & Sabellius collidũtur vno verbo.

Aug.8.de tri. Vnũ enim ſumus dictũ eſt, Quod ille, hoc & ego ſecundũ eſſentiã, non ſecundũ relatiuũ. Hila. 8. de trini. Hæc igitur quia hæretici negare non poſſunt, impietatis ſuæ mẽdacio neganda corrumpunt. tentant enim id ad vnanimitatis referre conſenſum: vt voluntatis in his vnitas ſit, nõ naturæ. i. vt nõ per id quod ſunt, ſed per id quod idẽ volunt vnũ ſint: ſed per naturæ natiuitatem, dum nihil deus in eo ex ſe gignendo eum degenerat, vnũ ſunt. Dúmq; de manu eius non rapiuntur, non rapiuntur de manu patris: dum in operante ſe, operatur pater: dum ipſe in patre, & in eo pater eſt: hoc nõ præſtat creatura, ſed natiuitas: non efficit voluntas, ſed poteſtas: nõ loquitur vnanimitas, ſed natura. Non negemus igitur vnanimitatẽ inter patrem & filium: nam hoc ſolent hæretici mentiri: vt cùm ſolàm concordiam ad vnitatem non reſpicimus, diſcordes eos à nobis affirmari loquantur, ſed audiant quàm à nobis vnanimitas non negetur: Vnum ſunt pater & filius natura, honore & virtute: nec natura eadem, poteſt velle diuerſa.

Suſtulerant ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eum. Reſpondit eis Ieſus: Multa bona opera oſtendi uobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Reſponderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphemia: & quia tu homo cùm ſis, facis teipſum deum. Reſpondit eis Ieſus: Nõne ſcriptum eſt in lege ueſtra, quia ego dixi, dij eſtis? Si illos dixit deos ad quos ſermo dei factus eſt, & non poteſt ſolui ſcriptura: quẽ pater ſanctificauit, & miſit in mundum, & uos dicitis, quia blaſphemas, quia dixi, filius dei ſum. Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & ſi mihi non uultis credere, operibus credite: ut cognoſcatis et credatis quia pater in me eſt, et ego in patre.

Aug. Audierunt Iudæi, Ego & pater vnum ſumus: & non pertulerunt, & more ſuo duri ad lapides cucurrerunt: vnde dicitur, Suſtulerunt ergo lapides, &c. Hila. 7. de trinit. Nũc hæreticorũ furor iam dño in cælis ſedente patri infidelitate dictis nõ obediẽtes: odiũ impietatis exercent, verborũ lapides iniiciũt: & ſi poſſent de throno eum ſuo in cruce detraherent. Theo. Dominus autẽ oſtendens ꝙ nullam iuſtam habebãt occaſionẽ furendi aduerſus eũ, cõmemorat ſigna quę fecerat. nã ſequitur: Reſpõ. eis Ie. multa &c. Alcui. ſ. in ſanitatibus infirmorũ, in exhibitione doctrinæ & miraculorũ, quę ex patre oſtẽdi, quia eius gloriã per omnia quæſiui: ꝓpter quod eorũ opus me lapidatis? quãuis inuiti cõfitentur multa beneficia ſibi impẽſa: Chriſto, ſed quod de ſua patriſq; æqualitate dixerat, pro blaſphemia deputabãt, vnde ſequitur: Reſpõ. ei. Iud. De bono opere &c. Aug. Ad hoc reſponderunt quod dixerat, Ego & pater vnum ſumus. Ecce Iudæi intellexerũt quod Arriani nõ intelligunt: ideo enim irati ſunt, quoniã ſenſerunt nõ poſſe dici: Ego & pater vnum ſumus: niſi vbi ęqualitas eſt patris & filij. Hila. 7. de tri. Iudæus dicit, Cùm ſis homo: Arrianus, Cùm ſis creatura: vtriq; dicunt, Facis te deum. Subiicit enim Arrianus ſubſtantiæ nouæ & alienæ deũ: vt autẽ alterius generis deus ſit, aut omnino nec deus: dicit enim, Nõ eſt filius ex natiuitate, non eſt deus ex veritate: creatura eſt præſtãtior cunctis. Chry. Dominus autem non deſtruxit opinionẽ Iudæorum æſtimantiũ ꝙ ſe deo parem diceret, ſed magis cõtrarium facit. Nam ſequitur: Reſpon. eis Ie. Nónne ſcri. eſt in lege veſtra? Aug. i. vobis data. Quia ergo di. dij eſtis. Deus hoc dicit, per prophetã in pſalmo hoĩbus. Et legẽ appellauit dominus generaliter oẽs illas ſcripturas, quamuis alicubi ſpecialiter dicat legẽ, à prophetis eam diſtinguens ſicuti eſt. In his duobus pręceptis tota lex pendet & ꝓphetæ. Aliquãdo autem in tria diſtribuit eaſdẽ ſcripturas, vbi ait: Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege, & prophetis, & pſalmis de me. Nũc verò etiam pſalmos legis noĩe nũcupauit, ex quibus ſic argumentatur Si illos dixit deos, ad quos ſer. dei fa. eſt: & nõ po. ſol. ſcri. quem pa. ſancti. & mi. in mundũ, vos di. quia blaſphemas, quia dixit filius dei ſum. Hila. 7. de trini. Demonſtraturus quidẽ ꝙ ipſe & pater vnũ eſſent, in eo primò ineptia ridiculi opprobrij cõfutatur, ꝙ in reatũ vocaretur, quòd ſe cũ homo eſſet, deũ faceret. Cũ enim lex huius noĩs appellationẽ ſanctis hoibus decerneret, & ſermo dei indiſſolubilis confirmaret, hanc impartiti nominis profeſſionẽ: iam ergo non eſt criminis ꝙ ſe deum, cùm homo ſit, faciat: cũ eos qui homines ſunt, deos lex dixerit. Et ſi à cæteris hominibus nõ irreligioſa huius nominis vſurpatio eſt, ab eo homine quẽ ſanctificauit pater, nõ impudenter vſurpari videtur, quia dei filium ſe dixerit, cùm præcellat cæteros per id quod ſanctificatus in filium eſt, ucato Paulo dicente q. pra deſtinatus eſt filius dei in virtute ſecũdum ſpiritũ ſanctificationis: omnis enim hæc de homine reſpõſio eſt, qđ dei filius etiã hominis filius eſt. Aug. Vel ali. Sanctificauit. i. vt ſanctus eſſet gignendo ei dedit, quia ſanctũ eum genuit. Si autẽ ſermo dei factus eſt ad homines vt dicerentur dii, ipſum verbũ dei quomodo nõ eſt deus? Si per ſermonẽ dei homines participando fiunt dii, verbũ vnde participatur, nõ eſt deus? The. Vel ſanctificauit cum hoc eſt ſanxit ſacrificari pro mũdo. In quo oſtendit ſe nõ eſſe deũ ſicut cæteri: nã ſaluũ facere mundũ, diuinũ opus eſt, nõ autẽ hominis deificati per gratiã. Chry. Vel interim quidẽ vt ſuſciperetur ſermo humilius locutus eſt, poſtea autẽ ad maius eos reduxit dicens: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. per hoc oſtẽdens qđ ĩ nullo minor eſt patre, quia enim ſubſtantiã eius impoſsibile erat eis videre ab operum parilitate & identitate, demõſtrationem eius quæ ſcđm virtutẽ indiſsimilitudinis eſt, tribuit. Hila. 7. de tri. Quid hic adoptio, quid indulgẽtia noĩs loci inuenit ne ex natura dei filius ſit, cũ dei filius ex naturæ paternę operibus credendus ſit nõ exequatur ac ſimilis eſt deo creatura. Neq. enim naturæ alienæ poteſtas cõparatur: gerere aũt ſe nõ ſua, ſed quæ patris ſunt teſtatur: nec ꝑ magnificentiã geſtorũ naturæ natiuitas auferatur. Et quia ſub ſacramẽto aſſumpti corporis & nati ex Maria, hominis & dei filius nõ intelligebatur, fides nobis intimatur ex geſtis, cũ ait: Si aũt facio, & ſi mihi nõ vultis credere, operibus credite. Cũ enim ſacramentũ nati hoĩs intelligẽtiam diuinæ natiuitatis impediat, cũ diuina natiuitas omne opus ſuum ſub miniſterio aſſumpti hoĩs exequitur: Faciẽs igitur opera patris demõſtrare debuit, quid eſſet operibus credendũ. Nam ſequitur: Vt cogno. & cre. quia pa. in me eſt & ego in pa. Hoc eſt illud: Dei filius ſum, hoc eſt illud: Ego & pater vnum ſumus. Aug. Non enim filius ſic dicit: In me eſt pater, & ego in illo, quomodo poſſunt dicere hoĩes: Si enim bene cogitemus, & bene viuamus, in deo ſumus, & deus in nobis eſt, quaſi participãtes eius gratiã & illuminati ab ipſo. Vnigenitus autem dei filius ĩ patre eſt, & pater in illo tanquã æqualis.

Furor hæreticorũ.

Lex ſanctos homines deos vocat.

Teſtimonium deitatis Chriſti.

Beneviuẽdo ĩ Chriſto ſumus.

Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primùm, & manſit illic. Et multi uenerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, uera erant, & multi crediderunt in eum.

Beda. Adhuc Iudæos in cœpta dementia perſiſtere euangeliſta oſtendit, dicens: Quærebant er. eũ appreh. Augu. Non credendo & intelligendo, ſed ſæuiendo & occidendo. Tu apprehẽdas vt habeas, illi apprehendere volebãt vt nõ haberent, vnde ſequitur: Et exiuit de mani. eo. Non eum apprehenderunt, quia manus fidei nõ

habnerunt. Sed nō erat magnum verbo eiicere carnem suam de manibus carnis. Chry. Cùm antè Christus aliquid magnū locutus fuerit, recedit velociter, vt sedetur eorum furor per absentiā eius, quod vtiq; & nunc fecit: vnde sequitur, Et abiit iterum trans Iordanē, &c. Ideo hunc locum euāgelista commemorat, vt discas quoniā propè abiit vt recordetur eorum quæ illic facta sunt: & dicta à Ioanne & testimoniū illius. Beda, Dicit autem, Vbi erat primùm .i. à primæua ætate. Demorante autē eo ibi narrat quia multi venerunt ad eum: vnde sequit, Et multi venerunt ad eum, & dicebāt, quia Ioannes quidem fecit signum nullum. Aug. Id est nullum miraculū ostendit. Non dæmonia fugauit, non cæcos illuminauit nō mortuos suscitauit. Chry. Vide autem qualiter syllogismos cōponunt indubitabiles. Ioannes quidē dicūt nullum signum fecit, hic autē fecit, quare huius præeminentia ostenditur. Deinde ne putetur Ioānes quia nullum signū fecit indignus testimonio, subdūt: Omnia autem quæcūque, &c. Et si nullum signū fecerit, tamē de hoc omnia veraciter dixit, ergo dicunt: Si Ioanni credere oportebat, multò magis huic, cum illi* testimonio etiam demōstrationem signorū habenti: vnde sequitur, Et multi crediderunt in eum. Aug. Ecce qui apprehenderunt permanentem, nō quomodo Iudæi volebāt apprehendere discedentem. Et nos ergo per lucernam veniamus ad diem, quia Ioannes lucerna erat, & diei testimonium perhibebat. Theo. Notādum autem ꝙ crebro dominus eduxit populos ad solitaria loca: de perfidorū societate eripiens, vt magis fructificent, sicut legem veterem daturus eduxit populū in desertum. Misticè autem recedēs à Ierosolymis dominus, hoc est à plebe Iudaica ad loca fontes habētia se transfert: id est ad ecclesiam ex gētibus quæ habet fontem baptismi, per quem multi ad Christū accedunt, quasi transeuntes Iordanē.

CAPVT XI.

ERat autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ, sororum eius. Maria autem erat quæ vnxit dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, vt glorificetur filius dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, et sororem eius Mariam et Lazarū.

Bed. Dixerat euāgelista dominum trans Iordanem abiisse, tūcq; Lazarum contigit infirmari: vnde dicitur, Erat qui. lan. La. à. Be. Hinc est ꝙ in quibusdam exemplaribus copulatiua coniunctio, &, posita inuenitur: vt sequentia verba superioribus connexa videantur. Interpretatur autē Lazarus adiutus. Inter omnes enim mortuos, quos dominus suscitauit, hic magis ab eo adiuuaē, quem non solum mortuum sed quatriduanum suscitauit. Aug. Inter omnia enim miracula quæ fecit domin*, Lazari resurrectio præcipuè prædicatur. Sed si attendamus quis fecerit, delectari debemus potius, ꝗ mirari. Ille suscitauit hominē, qui fecit hominē: plus enim est hominē creare, quā resuscitare. Infirmabatur aūt in Bethania Lazarus: vnde dicitur: A Bethā. de castello Mar. &c. Quod castellum erat proximū Ierosolymis. Alcui. Et quia plures fœminæ huius nominis erant, ne erraremus in nōie ostenditur ex notissima actione. Nam sequitur: Maria autem erat quæ vnxit dominum vnguento &c. Chry. Igitur primùm quidem illud necessarium discere, quoniam hæc nō fuit illa meretrix quæ in Luca legitur. Hęc enim honesta fuit, & studiosa circa Christi susceptionē. Aug. de con. euan. Vel aliter: Hoc dicēs Ioannes attestatur Lucæ, qui hoc in domo pharisæi cuiusdā Simonis factum esse narrauit, iam itaque hoc Maria fecerat. Quòd autem in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucæ narrationem nō pertinet, sed pariter narratur à tribus. Aug. de ver. do. Innaserat igitur Lazarum pernities inimica langnoris miserandi hominis corpus, quotidie edax febris incendium consumebat. Aderant autem duæ sorores languenti, & casum dolentes, iuuenis ægrotantis lectulo iugiter inhærebant: vnde de eis mox subditur, Miserūt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quē amas, infirmatur. Aug. su. Io. Nō dixerunt, veni & sana, nō ausæ sunt dicere: Ibi iube, & hic fiet: sed tantùmodo, Ecce quem amas infirmatur. q. d. sufficit vt noueris: non enim amas, & deseris. Chry. Per hoc enim ad miserandum volunt attrahere Christum, adhuc enim ei quasi homini intendebāt. Ideo autem non iuerunt ad Christum sicut centurio & regul*, sed mittunt: quia vehementer confidebant de Christo, propter multam familiaritatem quā habebant ad eum: & quia à luctu detinebantur. Theo. Et quia mulieres erant quas non decet de facili domū exire. Multam antē deuotionem, & fidei magnitudinē exprimūt, dicentes: Ecce quem amas infirmatur, tantā enim potentiā in domino esse credebant, ꝙ mirum videretur qualiter virū sibi dilectum infirmitas potuerit occupare. Sequit: Audiens autē Iesus dixit eis: Infirmitas hæc nō est ad mortem, quia ipsa mors non erat ad mortem, sed potius ad miraculū, quo facto crederēt homines in Christum, & vitarent veram mortem: vnde sequitur, Sed pro gloria dei. Vbi ex obliquo dominus deum se dixit contra hæreticos qui dicunt, ꝙ filius dei non sit deus. pro gloria ergo cuius dei audi quod sequitur, Vt glori. fi. dei per eam. s. infirmitatem. Chry. Hoc autem, vt, non est causale, sed euentus. Nam euenit quidem aliunde infirmitas: vsus est autem ea in gloriam dei. Sequitur: Diligebat autem Iesus Martham &c. Aug. Ille languens, illæ tristes: omnes dilecti. Habebant ergo spem, quoniā diligebantur ab eo qui est dolentium consolator, languentiūmque sanator. Chry. Per hoc etiam erudit nos euāgelista, non tristari si qua infirmitas facta fuerit circa bonos viros, & dei amicos.

Miraculū p'amandū quàm mirandū.

Lazar* iuuenis.

Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis: eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, et iterum vadis illuc? Respōdit Iesus: Nōnne duodecim horæ sunt diei? Si quis ambulauerit in die, nō offendit, quia lucem huius mundi uidet. Si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

Alcu. Dominus nūciata infirmitate Lazari, quousq; quatriduanū cōpleretur, sanare distulit, vt mirabili* suscitaret: vnde dicit, Vt ergo audiuit quia infirmabatur &c. Chry. Vt scilicet expiraret, & sepeliretur, & dicāt: Quoniā fœtet, vt nullus posset dicere, quoniā nondum defunctum eum suscitauit: sed stupor fuit & nō mors. Sequitur: De. post hæc di. dis. su. Eamus in Iu. iterum. Augu. Vbi penè fuerat lapidatus, quia, ꝑpterea inde discessisse videbatur ne lapidaretur. Discessit enim vt homo. Sed in redeūdo quasi oblit* infirmitatē, ostēdit potestatem. Chry. Nusquā aūt alibi dominus prædixit discipulis quo iturus esset, sed hic prædixit: quia formidabant vehementer, vt non repente eos conturbet. Nā sequitur: Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare: & tu iterū vadis illuc? formidabant eū & pro eo & pro seipsis, nondum enim erāt in fide firma. Augu. Cùm autē vellent dare cōsilium homines deo, discipuli magistro, corripuit eos: vnde sequitur, Respōdit Iesus: Nōnne duodecim &c. Vt enim diē sese ostenderet, 12. discipulos elegit. In hoc autem verbo non ipsum Iudā, sed successorem eius præuidebat. Iuda enim

Singulare est quod dicitur.

cadente successit Matthias, & duodenarins numerus mãsit. Horæ ergo illustrãtur à die, vt per horarũ prædicationẽ credat mũdus in diẽ. Me ergo sequimini, si non vultis offendere: vnde subdit, Si quis ambulauerit ĩ die non offendit &c. Chrys. q. d. Qui sibi nihil conscius est nequitiæ, nihil patietur versutiæ. Qui verò msla agit, patietur. Itaq; nõ oportet formidare, nihil enim dignũ morte gessimus. Vel aliter: Si quis lucẽ huius mundi videt, securus est, multò magis qui mecũ est nisi amouerit se à me. Theo. Quidã verò hunc diem intelligũt tempus pręcedens passionẽ: noctem verò ipsam passionem. Dicit ergo eis, Dũ dies est. i. dum nondũ imminet tempus passionis, non offendetis. Non enim vos persequẽtur Iudæi. Cùm autem nox venerit, passionem propriã dico, extunc noctem possidebitis angustiarum.

Intellect° moralis.

Hæc ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret. Tũc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos ut credatis quoniam nõ eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur Dydimus ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.

Chry. Posita vna consortatione discipulorũ, hîc alio modo eos consortat: ostendẽs quoniã non Ierosolymã debent ire, sed in Bethaniã: vnde dicitur, Hæc ait, &c. q. d. Non eo rursus disputaturus contra Iudæos, sed amicum nostrum excitaturus: propter hoc ergo dicit, Amicus noster, vt ostendat necessarium suum aduentum. Aug. Quòd autem dixit, dormit, verum dixit, domino dormiebat: hominibus mortuus erat qui eum suscitare non poterant. Nã dominus tanta facilitate excitabat de sepulchro, quanta tu excitas dormientẽ de lecto. Ergo secundum potentiã suam dixit dormientẽ, sicut & Apostolus dicit: De dormiẽtibus aũt nolo vos ignorare: dormiẽtes appellauit, quia resurrecturos prænũciauit. Sed quomodo interest in ipsis, qui quotidie dormiũt & exurgũt, quid quisq; videat in somnis: alii sentiũt lęta somnia, alij torquẽtia: Sic vnusquisq; cũ causa sua dormit, cum causa sua surgit. Chry. Discipuli autẽ impedire voluerunt eius aduentũ in Iudæam: vnde sequitur, Dixerunt ergo discipuli eius: Domine &c. Solet enim esse somnus ægrotantiũ salutis indicium. q. d. Si dormit, nõ igitur vtile est ꝙ tu vadas ad excitandũ eũ. Aug. Quomodo ergo intellexerunt discipuli, sic respõderunt: vnde sequitur, Dixerat autem Iesus de morte eius &c. Chry. Si verò quis dicat, quomodo nõ cognouerunt discipuli mortuum esse ab eo quod dixit, Vado vt excitẽ illum. stultum enim erat eum ire per tot stadia vt Lazarum à somno excitaret. Istud dicemus, quoniã æstimabant hoc ænigma esse, qualia multa loquebatur. Augu. Quia ergo obscurè dixerat: Dormit, manifestat quod dixerat: vnde sequitur, Tunc ergo Iesus dixit eis &c. Chry. Non autẽ hîc adiecit, Vado vt resuscitem eum: non enim volebat verbis prædicere quod per opera debebat certificare, vanam gloriam vbiq; nos fugere docens, & ꝙ non oportet simpliciter promittere. Sequitur: Et gaudeo propter vos &c. Augu. Aeger enim non mortuus fuerat nũciatus, sed quid lateret eum qui creauerat, ad cuius manus anima morientis exierat. Ait ergo: Gaudeo propter vos. &c. vt iam inciperẽt admirari, quia dominus poterat dicere mortuũ quod nec viderat, nec audiuerat. Vbi meminisse debemus ꝙ adhuc etiam ipsorum discipulorũ miraculis ædificabatur fides, non vt esse inciperet sed vt quæ cœperat, cresceret: ꝙ ergo dicit, Vt credatis: intelligendũ est vt ampli° robustiúsq; credatis. Theo. Intellexerunt autem quidã hoc sic: Gaudeo, inquit, pro vobis: nam cùm illic non extiterim, confert ad maioritatem fidei vestræ, quoniam si astitissem ægrotantem curassem, quod esset modicum signum ad meæ virtutis indicium: quia verò me absente superuenit mors, potius in fide vestra corroboramini, cũ videbitis me posse etiam defunctum putrescẽtem resuscitare. Chry. Igitur omnes discipuli quidem timebãt Iudæos, super alios verò Thomas: vnde sequitẽ, Dixit ergo Tho. qui di. Didymus ad cõdisci. Eamus & nos, & mori. cum eo. Infirmior eñ erat aliis & infidelior, postea omnibus fortior factus est & irreprehẽsibilis, qui solus orbẽ terrarũ percurrit, & in mediis plebibus voluebatur volentib° eũ interficere. Beda, Vel castigati discipuli superioribus domini verbis, nõ ausi sunt vltra contradicere. Sed Thomas præ omnibus, socios hortatur vt irẽt & morerẽtur cum eo. In quo magna eius videtur esse cõstantia. Sic enim loquebatur: quasi facere posset quæ alios hortabatur, immemor suæ fragilitatis sicut & Petrus.

Somn° est indiciũ salutis in ęgrotis.

Fides apostolorum augescat.

Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim. Multi autem ex Iudæis uenerãt ad Martham & Mariam: ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit quia Iesus uenit, occurrit illi, Maria aũt domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisset hîc, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris à deo, dabit tibi deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio & uita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Vtique domine: Ego credidi quia tu es Christus filius dei uiui, qui in hunc mundum uenisti.

Alcui. Dñs ad hoc venire distulerat, vt quatriduũ impleretur, vt Lazarus gloriosius resuscitaretẽ. vnde dicitur: Venit itaq; Iesus & inuenit, &c. Chry. Manserat eñ dominus duobus diebus & ante duos dies venerat nuncius. In qua die Lazarus est defunctus: ipse autẽ quarta die accessit. Aug. De quatuor autem diebus multa dici possunt. Diuersis enim modis vna res significari potest. Est enim vnus dies mortis, quẽ homo trahit de mortis propagine. Sed & legem naturalẽ transgrediũtur homines, ecce alter dies mortis. Lex etiam scripturæ data est diuinitus per Moysen, & ipsa contẽnitur: adde tertium diem mortis. Venit euangeliũ, & ipsum transgrediũtur. hoĩes: ecce quartus dies mortis: etiam ad tales excitãdos dominus nõ dedignatur accedere. Alcui. Aliter: Primũ peccatũ extitit, latio in corde: secundũ, cõsensus: tertiũ, factũ: quartum, cõsuetudo. Sequitur. Erat au. Be. iuxta Ieroso. quasi stadiis 15. Chrys. Quod erat miliaria duo. Hoc aũt inducitẽ ad ostendendũ ꝙ congruũ fuit multos Iudæorũ à Ierosolymis adesse. vnde subditur: Multi autem ex Iudæis &c. Sed quomodo Iudæi consolabantur dilectas à Christo: cùm iam statuissent ꝙ si quis Christũ cõfiteretur extra synagogã fieret? Sed propter calamitatis necessitatem, aut quasi nobiles has mulieres reuerentes eas cõsolabantur, aut quia hi aderant qui nõ mali erãt: multi eñ ex ipsis credebãt. Hoc autem dicebat euangelista, ad ostendendũ ꝙ Lazarus verè mortuus erat. Beda, Nondũ autem dominus castellum introierat: vnde adhuc extra castellũ posito occurrit Martha, vñ sequitur, Martha er. vt audi. quia Ie. ve. occur. illi. Maria au. do. se. Chrys. Nõ autẽ assumit sororẽ obuiam Christo vadẽs. Vult eñ singulariter Chrõ loqui: & quod factũ est ei annũciare. Cùm verò eã in bonã spem duxit, tunc abiit & vocauit Mariã. Theo. Primò itaq; nõ pãdit sorori volẽs hoc astãtes latere, quoniã si percepisset Maria Christũ accedere, obuiã iret & comitarẽtur eã præsen-

Misteriũ quatuor dierũ Lazari.

tes Iudæi, quibus notū fore aduentū Iesu Martha nolebat. Sequitur: Dixit au. Mart. ad Ie. Dñe si fu. hic frater meus nō fuis. mortuus. Chrys. Credebat enim in Christum, sed nō vt oportebat: nondū eñ cognoscebat quoniā deus erat: & ideo dicebat, Si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Theo. Quasi diffidens, quoniam etiam absens si vellet, posset ꝓhibere mortē fratris sui. Chry. Nondū etiā cognoscebat ꝙ propria virtute hoc faceret, quod apparet ex hoc quod subdit: Sed & nunc scio, quia quæcūq; popos. à deo da. ti. deus, vt de virtuoso quodā & approbato viro loquens. Aug. Non aūt dicit ei, Rogo te vt resuscites fratrē meū: vnde eñ sciebat si fratri eius resurgere vtile fuerat? hoc tantū dixit, Scio quia potes, si vis facere: vtrum facias iudicij tui est, non præsumptionis meæ. Chry. Dñs autem vtraq; quæ non cognoscebat eam docuit, vnde sequitur: Dixit ei Ie. resur. fra. tuus. Non dixit petam vt resurgat: sed si diceret, Nō indigeo adiutorio, à meipso omnia facio: valde fuisset graue mulieri: sed hoc dicere, Resurget: mediū erat. Aug. Ambiguū autem fuit quod dixit, Resurget. Non enim ait, Modò. & ideo sequit: Dicit ei Mar. Scio quia resurget, &c. De illa resurrectiōe secura sum: de hac incerta sum. Chry. Audierat autē mulier multa à Christo de resurrectione loquente: dñs autem manifestius suam ostendit auctoritatē. Nā subditur, Dicit ei Ie. Ego sum resur. & vi. ostendēs quoniā nō indiget alio adiutorio: si eñ alio adiutorio indigeret, qualiter erit resurrectio? Si verò ipse est vita, nō loco circūcluditur: sed vbiq; existens potest sanare. Alc. Ideo ego sum resurrectio, quia vita. Per quem tunc cum aliis resurget, per eundē potest & modò resurgere. Chrys. Illa ergo dicente, quæcūque petieris, ipse dicit, Qui cre. in me, etiam si mor. fue. vi. ostendens quoniā ipse est tributor bonorum, & ab ipso oportet petere: per hoc autē eius intellectū eleuat, non enim hoc erat solū quod quærebatur, vt solū Lazarum suscitaret, sed etiam oportebat eā & qui præsentes erāt discere resurrectionē. Aug. Dicit ergo: Qui cre. in me, etiā si mor. fue. in carne, viuet in anima: donec resurget caro nunq̄ postea moritura. Nam vita animæ, fides est. Sequit: Et oīs qui vi. in carne, & cre. in me: etiā si moriatur ad tēpus ꝓpter mortē carnis, nō morietur in æternū. Alc. Propter vitā spūs & immortalitatē resurrectionis. Sciebat aūt dñs quē nihil latet, ꝙ hoc credebat: sed cōfessionem qua saluaretur quærit, vnde sequitur: Credis hoc? Ait illi: Vtiq; dñe, ego cre. quia tu es Christus filius dei viui qui in hunc mun. ve. Chry. Videtur mihi nō intellexisse mulier quod dictū est: sed quoniā magnū qd erat intellexit, non tamen cognouit quid est: propterea aliud interrogat, aliud respondit. Aug. Vel aliter: Quoniā hoc credidi quòd filius es dei, credidi quia tu es vita quia & qui credit in te, etiam si moriatur viuet.

Dulcedo verborū Christi.

Interrogat Christus.

Et cùm hoc dixisset, abijt & uocauit Mariam sororem suā silentio, dicens: Magister adest, & uocat te. Illa ut audiuit surgit cito, & uenit ad eum. nondum enim uenerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo consolabantur eam, cùm uidisset Mariam quia cito surrexit & exijt, secuti sunt eam, dicentes: quia uadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cùm uenisset ubi erat Iesus uidens eum, cecidit ad pedes eius, & dixit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

Chr. Ex virtute sermonū Chri interim Martha lucrata est luctus dissolutionē: ea eñ quæ ad magistrum erat deuotio, nō permittebat eā sentire præsentia quę luctū inducere poterāt, vnde sequitur: Et cùm hæc dixisset, &c. Aug. Aduertendū ꝙ suppressam vocē silentiū nuncupauit. Nā quomodo siluit, cùm subdatur dicens, Magister adest & vocat te. Chry. Ideo autem occultè sororem vocat, si enim sciuissent Iudæi Christum aduenire, recessissent, & non fuissent testes miraculi. Aug. Aduertendum etiā quemadmodū euangelista nō dixerit, vbi, vel quando, vel quomodo Mariam dominus vocauerit, vt hoc in verbis Marthæ potius intelligeretur narrationis breuitate seruata. Theo. Siue etiā ipsam Christi præsentiā vocationē reputauit. q. d. Inexcusabile est vt eo præsente tu non exeas obuiā ipsi. Chry. Omnibus antē assidentibus illa lugens & plangēs non expectauit ad se venire magistrū, neque dignitatē seruauit, neque à luctu detenta est, sed surgens cōfestim obuiauit, vnde sequitur: Illa vt audi. su. ci. & ve. ad eum. Augu. Ex quo patet ꝙ non illam præuenisset Martha, si ei notus fuisset aduētus Iesu. Sequitur: Nondū enim venerat Ie. in castellum &c. Chry. Vacantius enim ibat, vt nō videatur iniicere seipsum miraculo, sed rogari ab aliis. Hoc igit vult occultè euāgelista insinuare: aut quia citò currebat, vt anticiparet eum venientē: venit autem nō sola, sed omnes trahēs Iudæos: vnde sequit, Iudæi igitur qui erant in domo cū ea, &c. Aug. Hoc pertinuit ad euangelistā narrare vt videamus quæ occasio fuerit ꝙ plures ibi essent, quando Lazarus resuscitatus est, vt tam grande miraculum quatriduani mortui resurgentis testes plures inueniret: sequit, Maria ergo cū ve. vbi erat Iesus, &c. Chry. Feruentior hæc soror erat, non enim turbam verecundata est: nec suspitionem timuit quā de Christo Iudæi habebāt, cùm aliqui inimicorū Christi interessent, sed omnia contempsit humana pręsente magistro, & soli se dabat ei qui ad magistrum honori. Theo. Quamuis etiā se diminutè videbatur habere dicēs: Domine si fuis. hîc, frater &c. Alcu. Dum nobiscum præsens fuisti: nō morbus, non infirmitas aliqua apparere ausa est, apud quas vita nouerat habitare siue hospitari. Augu. de ver. do. O infidelis conuenio te adhuc positum in seculo: Lazarus amicus moritur. Si amicus moritur, inimicus quid patietur? parum est si non tibi soli superi seruiunt. Ecce tuum dilectum inferi rapuerunt. Beda, Non autem omnia dixit Maria quæ Martha protulerat, quia consueto hominum more lachrymis non omnia quæ voluit & in animo habuit proferre potuit.

Amor sororum Lazari.

Notabile verbum.

Iesus ergo ut uidit eam plorantem & Iudæus qui uenerant cum ea, plorātes: infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: V bi posuistis eū? Dicunt ei: Domine, ueni & uide. Et lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eū. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Iesus ergo rursum fremens in semetipso uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Domine iam fœtet: quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nónne dixi tibi, quoniā si credideris, uidebis gloriam dei? Tulerunt ergo lapidem.

Chry. Mariæ loquenti nihil Christus loquitur, neque ea dicit quæ sorori dixerat: turba eñ aderat multa, & non erat tēpus illorum verborum. Sed condescendit & humiliatur, humanam naturam denudās: quia enim miraculum magnū erat futurū, & multos per id lucraturus: sua condescensione attrahit testes, & humanam mōstrat naturā. vnde sequitur: Iesus ergo vt vidit, &c. Augu. Quis enim eum posset nisi ipse turbare: Turbatus est Christus quia voluit, esuriuit quia voluit: in illius potestate erat sic vel sic affici vel non affici. Verbum enim animam suscepit & carnē, totius hominis sibi coaptans in personæ vnitate naturam: ac per hoc vbi summa potestas, est, secundum voluntatis nutum turbatur infirmitas. The. Ad approbandā enim cōditionem humanā iubet ei quod suū est prosequi, necnon iniungi eis virtute spū sancti, illámq; cōpescit. Hæc aūt cūcta natu

ram pati dñs conniuet,cũ approbãdo φ homo verus & nõ apparẽs fuerat,tum etiã nos monẽdo, ac metam mœstitiæ & iocunditati imponendo. Nã ex toto nec cõpati nec merere ferinũ,ac horũ exuberãtia muliebre. Sequitur:Et dixit,Vbi posuistis eũ? Aug.de ver. do. Nõ locũ sepulti ignorare credi debuerat,sed fidẽ populi approbare volebat. Chr. Non em̃ vult ipse se inijcere , sed oĩa ab aliis discere & rogatus facere vt ab omni suspitione eripiat signũ. Aug.lib.83.q.Quod & interrogat vocationem nostrã quæ fit In occulto arbitror significare. Prædestinatio em̃ nostræ vocationis occulta est,cuius secreti signũ est interrogatio domini quasi nescientis,cũ ipsi nesciam⁹: vel φ ignorare se peccatores alio loco dñs ostendit,dicẽs:Nõ noui vos:quia in disciplina & præceptis eius nõ peccata sunt.sequit: Dicunt ei, dñe veni & vide.Chr. Nondũ em̃ aliquod signũ resurrectionis mõstrauerat: vnde ita videbatur iturus vt lachrymaturus, nõ vt resuscitaturus,propter hoc ei dicũt: Veni & vide. Aug. Videt autẽ domin⁹ quãdo miseretur,vnde illi dicitur:Vide humilitatem meã & laborem meũ,& dimitte omnia peccata mea. Sequit:Et lachrym.est Iesus. Alcu. Quia fons pietatis erat,flebat ꝑ parte humanitatis, quẽ resuscitare poterat per potentiã diuinitatis. Aug. Quare autẽ fleuit Christus,nisi quia homines flere docuit? Bed. Est autẽ hominũ cõsuetudo charos suos mortuos lugere. Secundũ hanc consuetudinẽ Iudæi dominũ flere putabant, vnde subditur:Dixerunt er. Iu. Ecce quomodo ama. eum. Aug. Quid est amabat eũ? Nõ veni vocare iustos:sed peccatores ad pœnitentiã. Sequit: Quidam autem ex ipsis dixe. Non pote. hic qui ape. ocu. cæci nati,facere vt hic non moreretur? Plus est quod factu rus est:vt mortuus suscitetur. Chry. Erant autẽ ex inimicis eius qui hoc dixerũt. Ex quibus igitur oportebat eius admirari virtutẽ,ex his ei detrahunt, scilicet ex illuminatiõe cęci nati,quasi nec illo miraculo facto. In hoc etiam se ostendunt esse corruptos,quia nondũ Christo adueniente ad monumentũ præassumunt accusationes non expectãtes rei finem. Sequitur:Iesus er. rur. fremẽs in semetipso ve.ad mo. Studiosè euangelista frequenter dicit quòd lachrymat⁹ est, & quòd fremuit:vt discas φ verè nostrã naturã induit. Quia em̃ hic magis aliis euangelistis magna de eo loquitur, etiã in rebus corporalib⁹ humiliora dicit. Aug. Fremas autẽ & in te, si disponis re uiuiscere , omni homini dicitur, quod præmit pessima cõsuetudine sequitur:Erat autẽ spelũ. & lap. superpositus ei. Mortuus sub lapide,reus sub lege. Lex em̃ quę data est Iudęis in lapide scripta est. Oẽs autem rei sub lege sunt:iusto autẽ non est lex posita. Bed. Est autẽ spelunca rupes cauata. Porrò monumentũ dicitur eo quod mẽtem moneat, hoc est mortuos ad memoriã reuocat. Sequitur: Ait Iesus, tollite lapidẽ. Chry. Sed quare nõ lapide iacẽte fecit resuscitari? Nõne poterat qui corpus mouit mortuũ voce, etiam multò magis lapidem mouere? Nõ autẽ hoc fecit vt eos testes faciat miraculi, vt nõ dicãt quod in cæco dixerant: Nõ est hic:Magnus enim & accessus ad monumentũ testabãtur quod ipse est. Aug. Mysticè aũt dicit, Remouete lapidẽ, remouete legis põdus,gratiã prædicate. Aug. lib. 83. q. In quo puto illos significari qui venietibus ad ecclesiã ex gẽtibus,onus circuncisionis imponere volebãt, vel eos q in ecclesia corrupte viuũt & offensioni sunt credere volẽtibus. Aug. de ver. do. Iam aũt Maria & Martha sorores Lazari quę Christum frequenter mortuos resuscitasse viderãt, fratrem suum posse resuscitare pœnitus nõ credebant. Nã sequitur:Dicit ei Mar. so. ei⁹ qui mor. fue. Domine &c. Theo. Hoc autem Martha tanquã diffidens dicit, veluti impossibile credens posse fratrem suscitari ob dierum

Prædestinatio occulta.

Consuetudo praua notatur.

diuturnitatem. Bed. Vel hæc verba nõ sunt desperationis, sed potius admirationis. Chryso. Sed hoc etiã quod dicit, valet ad obstruendum indeuotos, vt & miraculũ testentur manus tollentes lapidẽ, & auditus vocem audiens Christi, & visus videntiũ Lazarum exire, & odoratus fœtorem recipiens. Theo. Christus autem rememorat mulieri ea de quibus secum cõtulerat, & penè vt obliuiscẽti loquitur:vnde sequitur, Dicit ei Iesus: Nõne dixi, &c. Chry. Nõ em̃ memor erat mulier ei⁹ quod Christus dixit: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit viuet:& discipulis quidem dixit, Vt glorificetur fili⁹ dei in ea:hic autem gloriam dei de patre dicit. Infirmitates enim eorum qui audiebant, causa erant differentię eorum quæ dicebantur. Nolebat dominus interim turbare astantes, & ideo dicit: Videbis glo. dei. Aug. In hoc autem est gloria dei, quia & fœtentem & quatriduanũ resuscitat. Sequitur: Tulerunt ergo lap. Orig. Mora tollendi lapidem adiacentẽ ex sorore defuncti causata est. Nisi enim dixisset, Iam fœtet, est enim quatriduan⁹, nõ diceretur: Dixit Iesus, tolite lapidem. Sustulerunt ergo lapidem, nunc ergo longè tardius ablatus est. Commodum est igitur nihil interponere inter iussa Iesu, & ipsorum executionem.

Gloria dei quomodo visa in miraculo.

Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater, gratias ago tibi quoniam exaudisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circunstat, dixi: ut credant quia tu me misisti. Hæc cùm dixisset, uoce magna clamauit: Lazare, ueni foras. Et statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Solute eum, et sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam, & Martham, & uiderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus.

Alcu. Quia Christus secundũ hominẽ minor erat patre, ab illo petit suscitationẽ Lazari, atq; ideo se exauditũ esse dicit:vnde dicitur, Iesus autẽ ele. sursum oculis dixit, Pater &c. Orige. Eleuauit quidẽ sursum oculos, quoniã intelligentiã humanam erexit, adducens illã per orationem ad excelsum patrẽ. Sed & necesse est volentem ad exemplar orationis Christi orare, eleuare oculos cordis sursum, ac erigere illos à præsentibus reb⁹, memoria, cogitationibus, atque intẽtionibus. Si autem dignè orantibus huiusmodi quidã exprimitur à deo de ꝓpria oratione, ꝓmissio, adhuc te loquẽte: Ecce assum, quid expedit arbitrari de dño saluatore? erat em̃ oraturus pro resurrectione Lazari. Sed præueniens illius orationem qui solus bonus pater est, exaudiuit eũ. Pro impletione igitur orationis subdit gratiarũ actiones, dicẽs. Pater gratias ago tibi, quo. exau. me. Chry. Hoc est, nihil est contrariũ mei ad te. Non autem ostendit quod ipse non potuit, vel quod minor sit patre, quia hoc & amicis dicitur, & honore æqualibus. Vt autem ostendat quoniã non indiget oratione, subiungit: Ego autẽ sciebam quoniã sem. me. au. q. d. Ad hoc quod fiat volũtas mea, nõ indigeo oratione ad hoc quòd tibi suadeã: vna enim est nostra volũtas. hoc autẽ obumbratè dicit ꝓpter auditorũ imbecillitatẽ. Deus enim non ita dignitatẽ suam respicit, vt ad salutem nostram: propterea excelsa quidẽ & magna, pauca & ipsa occultata, humilia verò multa circunfluunt eius sermonibus. Hyla. 3. de tri. Nõ igitur prece eguit, nobis orauit, ne filius ignoraretur: vnde subditur, Sed propter populũ qui circunstat dixi, vt credãt quia tu me mi. Cùm enim sibi non proficeret deprecationis sermo, ad profectum tamen nostrę fidei loquebatur. Non inops ergo auxilij est, sed nos sumus inopes doctrinæ. Chry. Non autem dixit vt credant quoniam minor sum, quoniã sine oratione nõ possum facere: sed

Orationis Christi exemplũ.

quoniã tu me misisti. Non dixit, misisti me imbecillem, seruitutẽ recognoscentẽ, à meipso nihil facientem: sed me misisti, vt nõ deo cõtrariũ æstimet, ne dicant: Nõ est ex deo, & vt ostendam secundum tuam voluntatem opus hoc fieri. Aug. de vet. do. Venit autẽ Christus ad monumentum in quo Lazarus dormiebat, & non tanq̃ mortuum sed tanquã facum, tanquã viuum, tanquã audire paratũ, de sepulchro protinus vocauit: vnde sequitur, Hæc cùm dixisset, vo. ma. cla. Lazare veni fo. Ideo dicit nomen, ne omnes mortui cogerentur exire. Chry. Non autem dixit, Surge tu, sed veni foras: vt viuenti loquens ei qui mortuus fuerat. Propter quod non dixit, In nomine patris veni foras, aut resuscita eum pater. Sed hæc omnia dimittens postquã orantis formã acceperat, per res auctoritatem ostendit: quoniã & hoc sapientiæ suæ est, per verba quidem condescensionẽ, per res verò ostendere potestatem. Theop. Alta verò saluatoris vox quæ Lazarum suscitauit, indicium est tubæ magnæ sonaturæ in cõmuni resurrectione. Alius etiam clamauit vt gentilium ora refrenet fabolantiũ, in tumulis esse animas defunctorũ: nam quasi foras manentem eã aduocas per clamorẽ. Sicut autem vniuersalis resurrectio in ictu oculorum, proueniet, sic & hæc resurrectio singularis: & ideo sequitur, Et statim, pdiit qui mor. fue. liga. ma. & pe. instit. &c. Iam mancipatur effectui quod dicitur: Venit hora cùm audiẽt defuncti vocẽ filij dei, & qui audierint viuent. Orig. Nam vox elata & clamor non iocòse niẽter dicetur excitasse illum, & sic adimpletum est qđ dixerat: Vado vt excitem eum. Sed & pater qui filiũ orantem exaudiuit, suscitauit Lazarum, vt sic resurrectio Lazari cõmune opus sit filij orantis & patris exaudientis. Sicut eñ pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Chry. Exiit autẽ ligatus, vt non putaretur esse phantasma. Sed & hoc ꝙ exibat ligatus, nõ minus videbatur esse q̃ resuscitare. Sequitur: Dicit eis Iesus: Soluite eum. Vt videlicet tangẽtes & ei appropinquantes videant, quia verè est ille. sequitur: Et finite abire, & hoc propter humilitatem: non enim ducit eũ, neq; iubet secũ ambulare ad sui demonstrationẽ. Orig. Dixerat autẽ suprà dominus: propter populum qui circunstat dixi, vt credãt quia tu me misisti: nullo autẽ eorum credente, hoc dixisset velut aliquis hominũ inscius futurorũ: vnde ad hoc remouẽdum subditur, Multi ergo ex Iudæis, &c. Quidam autem ex ipsis abierunt ad pharisæos & dixerunt eis quę fecit Iesus. Continet quid ambiguum sermo præsens, verùm qui ierunt ad pharisæos fuerunt ex illis multis qui crediderant propterea cõciliari Christo hostiliter se habentes ad eum. Vel alij à credentibus irritare volentes inuidum pharisæorum zelum in ipsum: & videtur mihi hoc magis euangelistam exprimere velle, multos enim dixit qui per hoc quod viderunt, crediderunt, veluti paucis existentibus aliis de quibus subdit: Quidam aũt, &c. Augu. lib. 83. q.

Tropologica expositio. Quanquã autem secundum euangelistæ historiam, resuscitatum Lazarum plena fide teneamus, tamen in allegoria aliquid significare non dubito: neq; cùm res factę allegorizantur, gestę rei fidẽ amittunt. Aug. super Ioan. Omnis quidem qui peccat moritur, sed deus magna misericordia animas suscitat, ne moriatur in æternũ. Intelligimus ergo tres mortuos quos in corporibus suscitauit, aliquid significare de resurrectionibus animarum. Greg. mo. 4. Puellam enim in domo, adolescentem extra portam, in sepulchro autẽ Lazarum suscitat. Adhuc quippe in domo mortuꝰ iacet, qui iacet in peccato. Iam quasi extra portam ducitur, cuius iniquitas vsque ad inuerecundiam publicæ perpetrationis operatur. Augu. Vel intus est mors, quia cogitatum malum nõdum processit in factum. Si autem ipsum malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti. Greg. Sepulturę verò aggere premitur, qui in perpetratione nequitiæ etiã vsu cõsuetudinis pressus grauat: sed hos plærũq; diuina gratia respectus sui lumine illustrat. Augu. lib. 83. q. Vel accipiamus Lazarũ in monumento animam terrenis peccatis obrutam. Augu. su. Io. Et tamen Lazarũ dominus amabat: si enim peccatores nõ amaret, de cælo ad terras non descenderet. Bene autẽ de illo qui peccare consueuerat, dicitur, Fœtet: incipit enim habere pessimã famã tanq̃ odorem teterrimum. Aug. lib. 83. q. Rectè etiã dicit, Quatriduanus est: vltimum enim elementorũ terra est, significat enim puteũ terrenorum peccatorũ, id est cupiditatum carnalium. Aug. su. Io. Fremuit autẽ dominꝰ, lachrymauit, voce magna clamauit, quia difficilè surgit quem moles consuetudinis præmit. Turbat semetipsum Christus, vt tibi significet quomodo te turbari debeas, cùm tãta mole peccati grauaris & præmeris. Fides enim hominis sibi displicentis fremere debet in accusatione malorum operum, vt violentiæ pœnitẽtis cedat consuetudo peccandi. Quando dicis, illud feci, & pepercit mihi deus: euangelium audiui, & contempsi. Quid facio? Iam fremuit Christus, quia fides fremuit: i voce frementis apparet spes resurgentis. Greg. 22. mor. Dicitur autem Lazaro: Veni foras, vt ab excusatione & occultatione peccati ad accusationem suã ore proprio exire prouocetur: vt qui intra cõscientiam suam absconsus iacet per nequitiã, à semetipso foras exeat per cõfessionem. Aug. lib. 83. q. Quòd autem Lazarus exiit de monumẽto, animam significat recedentem à carnalibus vitiis: quòd verò institis obuolutus, hoc est quod etiam à carnalibus recedentes & mẽte seruientes legi dei, adhuc tamen in corpore constituti alieni à molestiis carnis esse non possumus: ꝙ autem facies eius sudario tecta erat, hoc est ꝙ in hac vita plenam cognitionem habere non possumus: ꝙ autem dicit, Soluite eũ, & finite abire, hoc est ꝙ post hanc vitam auferũtur omnia velamina vt facie ad faciem videamos. Aug. su. Io. Vel alit. Quãdo cõtemnis, mortuus iaces: quando cõfiteris, procedis. Quid est enim procedere nisi ab occultis velut exeundo manifestari? Sed vt confitearis deus facit magna voce clamando, id est magna gratia vocando. Mortuus autẽ procedens adhuc ligatus est, confitẽs adhuc reus: vt autem soluerentur peccata eius, ministris hoc dixit, Soluite eũ & finite abire: quod est, Quæ solueritis super terram, erunt soluta & in cælis. Alcui. Christus ergo suscitat, quia interius per seipsum viuificat. Soluunt discipuli, quia per ministerium sacerdotum absoluuntur viuificati. Bed. Per eos autem qui pharisæis annunciauerunt, significantur nonnulli qui videntes bona seruorum dei opera odiis insequuntur & infamare conantur. *Forma pœnitentiæ.*

*Collegerunt ergo põtifices et pharisæi conciliũ, & dicebãt: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eũ sic, omnes credent in eũ. Et venient Romani, & tollẽt nostrũ locũ & gentem. Vnus autẽ ex ipsis Caiphas nomine, cùm esset põtifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquã, nec cogitatis, quia expedit nobis vt unus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit, quòd Iesus moriturus erat pro gente, *sed vt filios dei qui erant dispersi, cõgregaret in unum. Ab illo ergo die, cogitauerunt vt interficerent eum.* *Et non tantũ pro gente.

Theo. Decebat admirari ac extollere eũ qui talia peragebat miracula: ipsi verò potius consiliantur illũ occidere: vnde dicitur, Collegerunt ergo pontifices, &c. Aug. Nec tamen dicebant, Credimus. Plus enim perditi homines cogitabãt quomodo nocerent & perderẽt, quàm quomodo sibi cõsulerent ne perirent, & tamẽ ti-

Nota verba.

mebant & quasi consulebant. Dicebant enim: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Chry. Homines eum adhuc vocant, qui tantam susceperūt eius deitatis demonstrationem. Orig. Est autem per ea, quæ dicūtur ab ipsis, considerare eorum insipientiā, & cæcitatē. Insipientiā quippe, quia testificabantur illū & multa peregisse miracula, & tamen æstimabant se posse aduersus eū æmulari, velut nō posse pro se aduersus eorū æmulationes. Cæcitatis autē hoc ipsum erat, ad facientē enim tot miracula pertinebat, vt se ab eorū insidiis eximeret nisi fortè crederent quòd signa fecit, & putabāt ea nō fieri diuina virtute. Hi quidem igitur deliberabant nō dimittere ipsum, opinantes se per hoc esse impedimento volētibus credere in eum, & Romanis oē eis auferrent terrā & gentem: vnde sequitur, Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, &c. Chry. Hoc dicentes populum volunt concutere, vt periclitandū ex suspitione tyrannidis. q.d. Si Romani viderint eum turbas ducentem, suspicabuntur nos in tyrannidem velle cōsurgere, & destruēt nostram ciuitatem: sed fictio erat quæ dicebātur. Quid enim demonstrabat tale? armigeros circunferebat, & equitaturas trahebat? Nónne deserta persequebat? Sed vt non puteotur ob passionem suam hoc dicere, totam ciuitatem periclitari dicunt. Aug. Vel timuerunt ne, si omnes in Christum crederent, nemo remaneret qui aduersus Romanos ciuitatem dei templúmq; defenderet, quoniam contra ipsum templum & cōtra suas paternas leges doctrinam Christi esse sentiebant: temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitauerunt: nam & Romani post domini passionem & glorificationem tulerunt eis & locum & gentem, expugnando & transferendo. Orige. Sed & secundū anagogem locū eorum qui ex circuncisione sunt gentes occupauerunt, quia per eorum casum salus gentibus euenit: loco enim gentium Romani ponuntur ex regnantibus, qui regno subierant nuncupatis. Gens etiā ab eis sublata est, quia qui fuit populus dei, factus est non populus. Chr. Cùm autem illi hæsitabant, & non in ordine consilij proponebant, dicentes: Quid faeimus? vnus inuerecūdè & cum crudelitate clamauit: vnde sequitur, Vn' autem ex ipsis Caiphas &c. Aug. Mouere potest quomodo dicatur pōtifex anni illi', cùm dominus cōstituerit vnum summū sacerdotē, cui mortuo vnus succederet. Sed intelligendum est per ambitiones & contentiones inter Iudæos postea constitutum esse plures fore pontifices, qui per annos singulos vicibus ministrarent, & fortè etiā in vnū annum plures administrabant, quibus alio anno, alij succedebant. Alcu. Nam de hoc Caypha, Iosephus refert quòd pretio sibi sacerdotiū vnius anni redemerit. Orig. Increpatur autem Caiphæ prauitas in hoc quod dicit: Pontifex anni illius, quo scilicet noster saluator exercuit ministerium passionis: & tamen cùm esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquā, neque cogitatis: quia expedit nobis vt vnus moriatur homo &c. q. d. Vos sedetis & adhuc segnius rem attenditis, sed attendatis vnius hominis salutem pro cōmuni republica oportere cōtemnere. Theo. Hoc autem ipse quidem praua dixit intētione, tamen spiritus sancti gratia ore eius vsa est ad futuri præsagiū. vnde subdit: Hoc au. &c. Orig. Non quicunque prophetizat, propheta est: sicut non quicunq; ius prosequitur, iustus est: sicut qui facit aliquod opus propter humanam gloriam. Cayphas ergo prophetauit quidem, nec tamen erat propheta: sicut & Balaam. Audebit autem quis dicere, quòd non per spiritum sanctum Caiphas prophetauerit: quia etiam spirit' maligni est attestari Iesu & prophetare pro eo: iuxta illud quod dicitur, Noui m' te quòd sis sanctus dei. nam eius intentionis est nō fideles auditores efficere, sed incitare in prætorio cōfidentes aduersus Iesum, vt eum petimerent. deinde qđ dicit, Expedit vobis: quod pars eius prophetiæ fuit: dicit verū vel mentitur. Nam si verū dicit, salutatur hi qui in pretorio aduersus Iesum nituntur mortuo Iesu pro populo, & pertingūt ad id quod expedit. Quod si inconueniens est, manifestū quòd nō fuit spiritus sanctus qui dedit hæc proferri, quia spiritus sanctus non mētitur. Si aūt quis velit veridicū & in hoc esse Caiphā conuerteretur illi quòd grā dei pro oībus gustet mortē, & quòd est saluator oīm hoīm? maximè fideliū. Fatebat etiā cūcta quæ sunt ī hoc loco prophetiā esse veridicā, incipiēdo ab illo, Vos nihil scitis. Nihil eīm nouerat, quòd Iesum ignorabāt esse veritatē, sapientiā, iustitiā & pacem. Et quòd ipsis quoq; erat expediēs, vt hic vn' inquantū est homo moriatur pro populo: nō eīm inquantū est imago inuisibilis dei, est susceptibilis mortis. Pro populo aūt obiit, velut potēs totius orbis culpā in seipsum retorquēs dissipare ac delere. Ex hoc verò quòd dicit: Hoc autē à semetipso nō dixit: docemur qđ aliqua nos hoīes per nos dicimus, nulla inducēte virtute ad proferendū: quædam verò suadēte nobis quadam virtute, et si nō integrè exprimamus, & sic cōsequēter disponamur ad ea, insectantes ea quæ dicimus, sed nō intentionē dictorū: velut Caiphas ex se nihil protulit, oēe dixit intentionē, quia prophetiam dicti nō accipiebat. Sed etiā apud Paulū quidā legisperiti sunt, nō intelligētes nec ea quæ proferūtur. Aug. Hic docemur etiā hoīes malos prophetiæ spū futura prædicere, quòd tamē euāgelista diuino attribuit sacramēto, quia pōtifex fuit. i. summus sacerdos. Chry. Vide aūt quanta spūs sācti virtus est: à mēte eīm mala valuit verba proferre prophetiæ. Vide etiā quāta est pontificalis virtus potestatis: pontifex enim effectus etiā indignus existēs, tamen prophetauit, nesciens quid diceret: ore eīm solū vsa est gratia, contaminatū autem cor nō tetigit. Aug. Caiphas igitur de sola gente Iudæorū prophetauit, in qua erant oues de quibus ait ipse dominus, Non sum missus nisi ad oues quæ perierūt domus Israel. sed nouerat euāgelista alias esse oues quæ nō erant de hoc ouili, quas oportebat adduci: & ideo addidit: Et non tantùm pro gente, sed vt filios dei qui erant dispersi congregaret in vnum. Hæc autem secundū prędestinationē dicta sunt, nam neq; oues eius, neque filij dei adhuc erant. Greg. 6. mor. Persecutores igitur peregerūt hoc quod perniciosè moliti sunt, intulerunt mortem, vt ab eo abscinderēt fideliū deuotionem: sed fides inde creuit, vnde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit. Non eīm ad pietatis suæ obsequium redegit, quod contra illum humana crudelitas extorsit. Orig. Concitati autē ad iram ex verbis Caiphæ, taxauerunt vt occiderent dominum. vnde sequitur: Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eum. Et quidem si non spiritu sancto Caiphas prophetauerat, alius spiritus fuit qui valuit & per impiū loqui, & sibi cōparare aduersus Christum incitare. Qui autem vult respondere pro spiritu sancto, dicet quod sicut sacrarum intentionem scripturarum ad vtilitatem prolatā, aliqui prauè suscipiunt ad constituendā enormem disciplinam: sic æditam pro saluatore prophetiam veridicam, non debito modo percipientes cōsiliati sunt vt interficerent Christum. Chry. Quærebant quidem prius & eum interficere, & nunc sententiā firmauerūt.

Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Effrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudæorum, et ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum, et colloquebantur adinuicem, in templo stantes:

Marginal notes: Cæcitas Iudæorū. — Anagogica expositio. — Gratia prophetię Caiphæ. — Priuilegium pontificale.

Quid putatis, quia non uenit ad diem festum istum? Dederant autem pontifices & pharisæi mandatum, ut si quis cognouerit ubi sit, indicet, ut apprehendat eum.

Dispensatio Christi.

Orig. Cùm cõsilium cõgregauerunt põtifices & pharisæi vt occiderent Iesum, ipse cautius se obseruans, nõ vltra cũ fiducia conuersabatur cũ Iudæis, sed neque ad aliã ciuitatẽ abiit populatã: sed ad quandam remotam: vnde dicitur, Iesus ergo iam non in palàm ambulabat apud Iudæos, &c. Aug. Non quia potentia eius defecerat, in qua si vellet palàm cũ Iudæis cõuersaretur, & nihil ei facerent: sed exemplũ discipulis demõstrauit, quò appareret nõ esse peccatum si fideles eius, oculis persequentiũ se subtraherent, & furorẽ sceleratorũ latendo potius euitarent, q̃ se ostẽdẽdo magis accẽderẽt. Orig. Honestũ namq; est imminente agone confitenti Iesum nõ euitare confusionẽ, nec recusare subire mortem gratia veritatis: nec minus honestũ est nõ tradere occasionem tantæ tẽtationi, nõ solùm propter incertitudinem euentus proprij: sed ne nos occasionẽ præstemus vt alij magis impij ac noxij fiant. Nã si quis factus erga queq̃ materia criminis luet pœnas: quod persecutorẽ nõ declinans, non etiam & persequẽtis delicto dabit responsum? Non solus autem dominus illuc iuit, imò vt nullã daret causam perquirẽdi eum, discipulos etiam secum duxit. vnde sequitur: Et ibi morabat cũ discipulis suis. Chrys. Qualiter putas turbatos discipulos humanè videntes eum saluatũ? Ipsi autẽ quãdo omnes lætabantur & festa celebrabãt, tũc occultantur & in periculis sunt, sed tamen permanebant cũ eo: secundũ illud: Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Orige.

Anagogica expositio.

Quo ad anagogiam verò dicatur, quòd Iesus dudũ cũ fiducia ambulabat inter Iudęos, cũ verbum diuinũ per prophetas in ipsis conuersabatur: sed abiit illuc, nec est verbum dei inter Iudæos. Accessit autẽ ad villam quæ est prope desertũ, de qua dicitur: Multi filij desertę magis quàm cõiugatæ. Villa autẽ dicitur Effrem, quæ interpretatur fertilitas. Fuit autem Effraim frater Manasse senioris populi obliuioni traditi: post populum enim obliuioni datum & prætermissum prodiit ex gentibus abundantia. Discedens ergo à Iudæis dominus, venit in terram totius orbis prope desertam ecclesiam: quæ dicitur ciuitas secunda & ibi moratur cũ discipulis vsque nũc. Aug. Ille autẽ qui de cęlo venerat pati, propinqua revoluit loco passionis, quia imminebat hora passionis: vnde sequitur, Proximum autẽ erat, &c. Habebant Iudæi Pascha in vmbra, nos in luce: sanguine occisi pecoris Iudęorũ postes signati sunt, sanguine Christi frõtes nostræ signantur. Illũ diem festũ Iudęi cruentũ haberi domini sanguine voluerunt, illo die festo occisus est agnus qui eundem diem festũ suo sanguine cõsecrauit. Mandatum erat in lege Iudæis, vt die festo quo pascha erat omnes vndiq; cõuenirẽt, & illius diei celebratione sanctificarentur: vnde sequitur, Et ascenderunt multi Hie. de re. ante Pas. vt sanctificarẽt seipsos. Theo. Ascẽderũt autem ante pascha vt purgarẽtur: quoniam quicunque peccauerant inuiti vel spontanei pascha nõ celebrabãt, nisi prius expiarẽtur vt moris erat, balueationibus & ieiuniis ac rasura, quinetiam quasdã deputatas oblationes offerendo. Hi ergo expiationem celebrantes, insidiantur domino. vnde sequitur: Quærebãt ergo Iesum & colloquebãtur adinuicẽ in tẽplo stãtes, quid putatis, quia nõ venit ad diem festũ? Chry. Insidiabantur ei, & tempus festi, tempus faciebant occisionis. Ori. Et propter hoc non dixit Pascha domini, sed Iudęorũ. nam saluator in illo patiebatur insidias. Alcui. Illi ergo quærebant Iesum non bene: nos autem quęrimus eum stantes in templo dei, mutuò nos consolando & exorãdo, vt veniat ad idem festũ nostrũ, & sua præsentia nos sanctificet. Theo. Sed si talia solũ vulgus perageret, videretur vtiq; passio ex imperitia ꝓgredi. Sed etiam pharisæi præcipiũt vt capiatur. vnde sequitur: Dederant enĩ põtifices & pharisæi mãdatũ, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet: vt apprehẽdant eũ. Orig. Et attende ꝙ ignorabant vbi est, ostensum est enim eum discessisse. Dices etiam quoniã insidiantes Iesus ignorabant vbi sit, propter quod dederũt alia q̃ diuina mãdata, docẽtes disciplinas & mãdata hominũ. Aug. Nos aũt indicemus modò Iudæis vbi sit, vtinã velint audire & apprehendere.

Moralis doctrina. (margin, beside "Hie. de re. ante Pas.")

Qoomodo Iesus quærẽdus. (margin, beside "Et propter hoc non dixit")

CAPVT XII.

IEsus ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat, Lazarus uerò unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici preciosi, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis eius Iudas Scariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non uenditur trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis nobiscum, me autem non semper habetis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est, & uenerunt non propter Iesum tantum, sed ut Lazarum uiderent, quem suscitauit à mortuis. Cogitauerunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis et credebant in Iesum.

Aduẽtus Iesu ratio.

Alcui. Appropinquante tẽpore in quo dominus pati disposuit, appropinquauit ipse loco ĩ quo eiusdẽ passionis dispẽsationẽ perficere voluit. vnde dicitur: Iesus ergo an. sex di. pas. ve. in Bethaniam. Primò venit in Bethaniam, deinde Hierosolymam: in Hierosolymã quidem vt ibi pateretur, in Bethaniam verò vt resuscitatio Lazari memoriæ omnium arctius imprimeretur. vnde subditur: Vbi fuerat Lazarus, &c. Theo. Decima autem die mensis, agnum Iudæi capiunt immolandum in festo paschæ, extunc enim festiuitatis prælibant solẽnia: quapropter in die quæ est nona mensis, & præcedit sextum diem ante pascha, epulantur splendidè, & exordiũ festi hanc diem constituunt: quò fit vt Iesus quoque pergens Bethaniam conuiuaretur. vnde sequitur: Fece. au. ei cœnam &c. Per hoc autem quod dixit ꝙ Martha ministrabat, insinuat quòd in illius domo erat conuiuium. Sed attende mulieris fidelitatem: non enim famulabus imponit ministerium, sed ipsamet suscepit: innuere autem volens euangelista verè resurrectionis Lazari signum, subdit: Laza, verò vnus erat ex discũ. cũ eo. Augu. Viuebat, loquebatur, epulabatur: veritas ostẽdebatur, infidelitas Iudæorum confundebatur. Chryso. Maria autem non faciebat communem famulatum, sed ad solum dominum constituit honorem: & nõ vt ad hominem accedit, sed vt ad deũ, vnde sequitur: Ma. er. ac. li. vnguen. nar. pi. præci. & vnxit pe. Ie. & extersit capil. suis pe. eius. Augu. Quod ait pistici, locum aliquem credere debemus: vnde erat hoc vnguentũ preciosum. Alcui. Vel pistici, id est fidelis: nec extraneis speciebus adulterati. Hæc est illa mulier quæ quondam peccatrix in domo Simonis venit ad dominum cũ alabastro vnguenti. Augu. de con. euan. Quòd autẽ hoc in Bethania rursus fecit, aliud est quod ad Lucæ narrationem non pertinet, sed pariter narratur à tribus: Ioanne. s. Matthæo & Marco, quòd ergo Matthæus & Marcus caput domini vnguento illo perfusum dicũt,

Consen. euange. (margin, beside "in Bethania rursus fecit")

Ioannes autē pedes: nō solū caput, sed & pedes domini accipiamus perfudisse mulierem. Matthæus & Marcus recapitulādo ad illum diem redeunt in Bethaniam, qui erat ante sex dies paschæ, & narrāt quod Ioānes de cœna & vnguento. Sequitur, Et do. imple. est, &c. Aug. super Ioannem, Ad apostolum reuoca intentionem qui dicit: Aliis sumus odor vitæ ad vitam, aliis sumus odor mortis ad mortē: denique audies hinc ex vnguēto isto, quomodo erat aliis odor bonus in vitā, aliis odor bonus in mortē. vnde sequitur: Dixit ergo vnus ex disc. su. Iu. Sca. qui erat, &c. Aug de con. euan. Quòd alij dicūt discipulos murmurasse de vnguenti preciosi effusione, Ioannes autem Iudam commemorat: puto discipulorum nomine Iudam significatū: plurali numero pro singulari vsurpato. Potest etiā intelligi quòd alij discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Iuda dicente persuasum sit: atque omnium voluntatē Matthæus & Marcus verbis etiā expresserūt. Sed Iudas, ꝓpterea dixerit, quia fur erat: cæteri propter pauperum curam: Ioannē verò de solo illo id cōmemorare voluisse, cuius ex hac occasione furandi cōsuetudinem credidit intimādam. nam sequitur: Dixit autem hoc nō quia de ege. pert. ad eum: sed quia fur erat & locu. habens, ea quæ mit. portabat. Alcui. Portabat ministerio, exportabat furto. Aug. Nō tunc periit Iudas, quādo accepit à Iudæis pecuniam vt dominū traderet: iam fur erat, dominū perditus sequebatur, nō corde, sed corpore. Voluit autem per hoc dominus nos admonere vt malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus. Qui aliquid de ecclesia furatur Iudæ perdito cōparatur, tolera malū bonus, vt venias ab præmium bonorū, ne immittaris in pœnam malorum. Exemplum domini accipite cōuersantis in terra: quare habuit loculos cui angeli ministrabant, nisi quia ecclesia ipsi⁹ loculos habitura erat? Quare fures admisit, nisi vt eius ecclesia fures dum patitur toleraret? Sed ille qui consueuerat de loculis pecuniam tollere, nō dubitauit accepta pecunia ipsum dominum vendere. Chry. Ideo etiam ei furi existenti loculos commisit pauperum, vt omnem abscinderet occasionē: nun enim habuit dicere quoniā propter pecuniarū desideriū hoc fecit, etenim sufficientē habebat ex loculo cōcupiscentiæ mitigationem. Theo. Quidam verò administrationē pecuniæ suscepisse Iudā fatētur, tanquā minimū omniū. Nam pecuniæ administratio, doctrine administratione inferior est secundum quòd dicūt apostoli in Actibus: Non est æquum nos derelinquere verbū dei, & ministrare mensis. Chry. Christus autem multa condescensione ad Iudam vtēs, nō increpauit eū surripientē, sed communem intulit excusationem. nam sequitur: Dixit ergo Ie. sini. il. vt in diē sepul. meæ ser. illud. Alcui. Significat se moriturū & ad sepeliendum aromatibus esse vngendum: ideo Mariæ cui ad vnctionē morituri corporis multum desiderāti peruenire non liceret, donatum sit viuenti adhuc impendere obsequiū, quod post mortē celeri resurrectione præuenta nequiret. Chry. Rursus etiā propter proditorem rememoratus est sepulturæ: Ac si di. Grauis sum tibi & onerosus, sed expecta parum & abibo. & hoc ostēdit, cū subdit: Pauperes enim semper habetis vobiscū, me autē non semper habebitis. Aug. Loquebatur de præsentia corporis sui: nā secundū maiestatem suam, secundū prouidentiam, secundū ineffabilem & inuisibilē gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce ego vobiscū sum vsque ad cunsummationem seculi. Vel aliter, In Iudæ persona significati sunt in ecclesia mali, si enim bonus homo es, habes Christū & in præsenti per fidē & sacramētū, & babebis semper: quia cùm hinc exieris, ad illum venies qui dixit latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Si autē malè versaris, videris habere in præsenti Christum, quia baptizaris baptismo Christi, accedis ad altare Christi, sed malè viuendo nō semper babebis, non autē dixit habes, sed habebis: quia vnus malus, corpus malorum significat. Sequitur, Cog. er. tur. mul. ex Iudæis quia illic esset, & vene. nō pro. Ie. tantū: sed vt Laza. vide. quem susci. à mortuis. Curiositas eos adduxit, nō charitas. Theo. Visores enim suscitati fieri cupiebant, expectantes, etiam de inferis aliquid Lazaro referente perpendere. Aug. Quia verò tantum miraculum domini tanta erat euidentia diffamatum, vt nō possent vel occultare quod factū est vel negare, cogitauerunt vt Lazarū interficerent: vnde sequitur, Cogi. autem prin. sacer. vt, &c. O cæca sæuitia, quasi dominus suscitare potuerit mortuum, & non possit occisum. Ecce vtrūque dominus fecit: & Lazarū mortuū, seipsum suscitauit occisum. Chry. Nullū autē miraculū Christi eos ita furere fecit: hoc enim mirabilius erat, & coram multis factū est: & erat inopinabile mortuū quatriduanum videre ambulātem & loquentem. Aliter etiam illi in aliis putabant criminari sabbati solutionē, & hac via abducere turbas: hîc autē quia à nullo habebant cōquæri cōtra Iesum, aduersum Lazarum faciunt cognatum: itaque & in cæco hoc fecissent, nisi baberent accusationem de sabbato. Aliter autē: Ille quidē ignobilis erat, & eiecerunt eum de tēplo: hoc etiā eos mordebat quòd festiuitatē instātem omnes dimittentes Bethaniam veniebant. Alcui. Mysticè autē ꝙ ante sex dies venerat Bethaniā, significat ꝙ ille qui sex diebus omnia fecerat, & sexto die hominem creauera, ipse sexta mūdi ætate, sexta feria, sexta hora redimere mundū venerat. Cœna, autem dominica fides est ecclesiæ quæ per dilectionē operatur. Martba ministrabat, cū fidelis aīa opera suæ deuotionis domino impendit: Lazarus vnus erat ex discumbētib⁹, cū hi qui post peccatorū mortē resuscitati sunt, ad iustitiā vnà cū eis qui in sua permāserunt iustitia, de præsentia veritatis exultant, & cælestis gratiæ muneribus aluntur: & bene in Bethania celebratur, quæ interpretatur domus obedientiæ: nam ecclesia est obediētiæ domus. Aug. Vnguentū autē quo Maria vnxit pedes Iesu, iustitia fuit, ideo libra fuit. Erat autē vnguentū nardi pistici preciosi. Pistis græcè, latinè fides dicit̃. Quærebas operari iustitiam, iustus ex fide viuit. Vnge pedes Iesu bene viuēdo, dominica sectare vestigia, capillis terge: si habes superflua, da pauperib⁹ & domini pedes tersisti, capilli em̃ superflua corporis vidētur. Alcui. Et notandū quòd primò tantū pedes vnxerat: hic autē pedes & caput vnxit: ibi rudimenta pœnitentium: hîc iustitia perfectarū designatur animarū. Per caput enim domini sublimitas diuinitatis: Per pedes humilitas incarnationis exprimitur: vel per caput ipse Christi, per pedes pauperes qui sunt membra eius. Aug. Domus autem repleta est odore, mundus impletus est bona fama.

Doctrina exempli Christi.

Sepulturæ suæ quare Christus fecit mentionem.

Enimium miraculū suscitatio nis Lazari

Tropologica expositio.

In crastinū autem turba multa quæ conuenerat ad diem festum, cùm audiuissent quia uenit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, et clamabāt: Hosanna, benedictus qui uenit in nomine domini, rex Israel. Et inuenit Iesus asellum, sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion, ecce rex tuus uenit tibi sedens super pullum asinæ. Hæc non congnouerunt discipuli eius primùm, sed quando glorificatus est Iesus tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum uocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis, Propterea & obuiam uenit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit.

Chry. Præceptũ legis erat, vt decima luna primi mẽsis agnus siue hœd' in domo recluderetur vsq; ad quartamdecimã lunã einsdem mensis, quando ad vesperam immolabatur: vnde & verus agnus ex omoi grege sine macula electus, pro populi sanctificatione immolãdus ante quinq; dies, id est decima lnoa Hierosolymã ascendit. Aug. Quantus autẽ fructus apparuerit prædicationis eius, & quantus grex ouiũ ex his quæ perierant domus Israel vocẽ pastoris audierit, intendendũ est ex eo quod dicitur; in crastinũ autem turba multa quæ cõuenerat ad diem festum, &c. Rami palmarũ laudes suot significãtes victoriã qua erat dominus mortẽ moriendo superaturus, & trophæo crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. Chrys. Ostendebãt autẽ quoniam de reliquo maiorem q̃ de propheta opinionẽ habebant de eo: vnde sequitur, Et processerunt obuiam ei, & clamabant: Hosanna, &c. Aug. Hosanna vox est obsecrantis, magis affectum indicans, q̃ rem aliquam significans, sicut sunt in lingua latina quas interiectiones vocant.

Fructus prædicatiõis Christi.

Hosanna interpretatio.

Bed. Est autem cõpositum ex corrupto & integro. Osi enim salua, anna obsecrãtis est ioteriectio: osi ergo corruptum, anna est integrum. Benedictus autem qui venit in nomine domini, sic porius accipiendum est, vt in oomine domini, in nomine dei patris intelligatur, quãuis posit intelligi etiam in nomine suo, quia & ipse dominus est, sed verba eius melius nostrum dirigunt intellectum, qui ait: Ego veni nomine patris mei, non vtique amittit diuinitatẽ, quãdo nos docet humilitatẽ. Cbry. Hoc est etiam quod maximè coegit credere io Christũ omnes, quoniam oon est deo contrarius: & hoc maximè erigebat plebẽ, qnòd ipse dicebat se à patre venisse. Ex his ergo verbis colligimus ꝙ deus est. nam Hosanna, saluos fac interpretatur, salutẽ autẽ soli deo scriptura attribuit. Deĩde quia verè est deus qui venit inquiũt, nõ qui ducitur: hoc enim sernile est quodãmodo, illud verò dominicũ. Quod etiã dicũt: In nomine domioi, illud idem erga ipsum protẽdit: nõ enim in nomine serui sed domini dicũt illũ venire. Aug. Quid autẽ magnum fuit regi seculorũ regẽ fieri bomioũ? Non eoim rex Israel Christus ad exigendũ tributũ vel ferro exercitum armandũ, sed rex Israel qnòd mẽtes regat, ꝙ io regnum cęlorũ perducat: quòd ergo rex essevoluit Israel, dignatio est nõ promotio: miserationis indiciũ, nõ potestatis argumentũ. qui enim appellatus est in terra rex Iudæorũ, in cælis est dominus aogelorũ. Theo. Iudæi aũt regẽ Israel ipsum nuncupabãt, quasi sensibilem regem somniantes. Expectabãt nãque exurgere quẽdam in regem maiorẽ q̃ secundũ bumanã naturã, saluaturũ eos à Romanorũ iurisditione. Quomodo autem dominus venerit, ostendit euangelista subdens: Et inue. Iesus as. &c. Augu. Hoc breuiter dictũ est: nam quẽadmodum sit factum apud alios euãgelistas plenissimè legitur. Pullum autem asinæ in quo nemo sederat (hoc enim apud alios euãgelistas inuenitur) intelligimus populũ gentiũ, qui legem domini nõ acceperat: asinã verã (quia vtrunque domino adductũ est) plebem eius quæ veniebat ex populo Israel. Chry. Fecit ergo hoc propheticè aliquid figurans, quoniam videlicet immundũ gẽtium populum debebat subiectum habere, & prophetiam quandã implens. Aug. Adhibetur autẽ huic facto propheticũ testimonium, vt apparet quoniam maligni principes Iudæorũ eum non intelligebant, in quo implebantur quę legebant: vnde sequit, Sicut scriptũ est: No. ti. fi. Sy. ec. rex tuus ve. ti. se. su. pul. asinæ. In illo populo erat filia Sion, ipsa est Hierusalem, quę est Sion, cui dicitur: No. ti. illũ, agnosce qui à te laudatur, & noli trepidare cũ patitur: quia ille sanguis funditur, per quẽ tuum delictũ deleatur & vita redimatur. Chry. Vel aliter, Quia reges eorũ iniusti fuerant, & eos obnoxios bellis faciebãt: cõfide ait, hic non talis, sed mitis & mãsuetus: quod ostendit ab asino. non enim exercitũ habẽs intrabat, sed asinum babens solũ. Vide autem euangelistæ sapientiam, non verecundatur priorem ignorãtiam diuulgare: nam sequitur: Hæc non cog. dis. eius pri. sed quando glo. est Iesus. Aug. i. quando virtutẽ suæ resurrectionis ostendit, tũc recordati sunt quòd bæc erant scripta de eo, & hoc fecerunt ei, id est nõ alia quã quæ scripta erant de eo. Cbry. Hoc autẽ ignorabãt quoniam ipse oon reuelauit eis, scandalizasset enim eos si rex existens talia passurus erat: & etiã nõ suscepissent statim cognitionẽ regni de quo hîc dicebatur, de regno enim temporali hoc dici putassent. Theo. Aspice autem consequentiam passionis: suscitauit Lazarũ, hoc omnium nouissimè reseruans miraculum, & ob hoc plurimi cõcurrebant & credebant: vnde sequitur: Test. er. perhi. tur. quæ cum eo erat quãdo vo. La. de mo. &. su. eum à mor. prop. & ab. ve. ei tur. quia au. eum fecisſ. hoc signum. Exinde liuor & insidiæ: vnde sequitur, Pharisæi autẽ dice. ad semet. vide. quia nihil profi. Ec. mun. totus post eũ abiit. Aug. Turba turbauit turbam. Quid aurem inuidet cæca turba quia post eum abiit mũdus, per quem factus est mũdus? Chry. Mundum enim bîc turbam dicunt. videtur autem mihi hoc dictum esse eorũ qui sani quidẽ erant, non audebant autem propalari, demum ab euentu deterrebant alios quasi inconsummabilia tentãtes. Theo. Ac si diceret: Quantoncũque insidiamini, tantò hîc augetur & gloria eius intenditur: quis ergo profectus de tantis insidiis?

Mãsuetudo Christi regis.

Nouissimum miraculum Christi.

Erant autem quidem gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogauerunt eum, dicentes: Domine, uolumus Iesum uidere. Venit Philippus, et dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens, Venit hora, ut clarificetur filius hominis. Amẽ amen dico uobis, nisi granum frumẽti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mũdo, in uitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: et ubi ego sum, illic et minister me' erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eũ pater me'.

Bed. Templum domini Hierosolymis sitũ adeo erat famosum, vt diebus festis nõ solũ vicini, sed etiã multę ex lõginquis regionibus gẽtes illuc aduenirẽt: sicut de Eunucho Candacis reginæ Ethiopũ Actus apostolorũ declarat. hac ergo cõsuetudine hi gẽtiles venerãt adorare, de quibus dicitur: Erãt autẽ quidã gẽ. qui ex his qui asc. vt ado. in die festo. Chry. Propè existẽtes de cætero proselyti fierẽt. Fama itaq; audita de Christo, volũt eũ videre: vnde sequit, Hi ergo acce. ad Philipp. qui erat à Beth. Gal. & ro. eũ di. Do. vo. Ie. vide. Aug. Ecce volũt eum Iudæi occidere, gẽtiles videre: sed etiam illi ex Iudæis erat qui clamabant, Benedictus qui venit in nomine domini. Ecce illi ex circuncisione, illi ex præputio velut duo parietes de diuerso venientes, & in vnã fidem Christi pacis osculo cõcurrentes. Sequitur: Ve. Phi. & di. Andreæ. Cbry. Quasi priori existẽti: audiuerat enim: In viam gẽtium ne abieritis: propterea cũ cõdiscipulo cõmunicans magistro refert, vnde sequitur: An. rur. & Phi. dicũt Iesu. Aug. Audiamus ergo vocẽ lapidis angularis: vnde sequitur, Ie. au. res. eis. di. ve. ho. vt cla. fi. ho. Forsitã aliquis putat ideo se dixisse glorificatũ, quia gẽtiles volebant eũ videre: nõ ita est, sed videbat gentiles post passionem & resurrectionẽ suam in omnibus gentibus credituros. Ex occasione igitur istorum gẽtilium

Frequentia templi

qui eum videre cupiebant, annũtiat futurã plenitudinẽ gẽtium, & promittit iam adesse horam glorificationis suæ, qua facta in cælis gentes fuerant credituræ, secundum illud: Exaltare super cęlos deus, & super omnẽ terram gloria tua, sed altitudinem glorificationis oportuit vt præcederet humilitas passionis: vnde adiũxit, Amen amẽ di. vo. Nisi gra. fru. ca. in ter. mor.. sue. ip. so. ma. Si autẽ mor. fue. mul. fru. af. Se autẽ dicebat granũ mortificãdũ in infidelitate Iudæorũ, multiplicãdũ in fide populorũ.

Christus quare grano cõparatur.

Beda, Ipse enim ex semine patriarcharũ in agro huius mundi seminatus est. i. incarnatus est, vt moriendo cũ multiplicatione resurgeret, solus mortuus est, cũ multis surrexit. Chry. Et quia per sermones nõ ita suadebat, vtitur experimẽto, quia frumẽtũ magis facit fructũ cũ mortuũ fuerit. Si autẽ ex seminibus hoc accidit, multò magis in me. Quia igitur de reliquo debebat mittere discipulos ad gentes, videratq; gẽtiles præsilientes ad fidẽ: ostẽdit ꝙ tẽpus erat, vt ad crucẽ veniret. Non enim prius eos ad gẽtes misit, donec Iudæi offenderũt, donec crucifixerunt, & quia de morte sua præuidit discipulos cõtristãdos superabundãt iam facit sermonis, dicens: Non solũ si nõ mortẽ meam patienter sustinueritis, sed etiam si vosipsi moriamini, nullũ vobis erit lucrum: & hoc est quod subdit: Qui amat ani. suam perdet eam.

Animam quomodo amare licet.

Aug. Hoc duobus modis intelligi potest. Qui amat perdet. i. si amas, perdes: si cupis vitã tenere ĩ Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo: Qui amat animã suã, perdet eam. noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. hoc autẽ quod posterius dixi, magis habere videtur euãgelicum sensum. Sequitur enim: Et qui odit animã suã in hoc mũdo, &c. ergo qđ supra dictũ est: Qui amat: subintelligitur in hoc mundo. Chry. Amat autẽ animã suã in hoc mũdo, qui desideria eius incõuenientia facit: odit autẽ eã, qui non cedit ei noxia concupiscenti. & non dixit, Qui non cedit ei, sed qui odit eã. Quẽadmodũ enim eorũ qui odio habentur, nec vocẽ audire sustinemus, nec visum videre delectabitur: ita & animã cũ cõtraria iniungit quæ deo non placent, cũ vehementia auertere oportet. Theoph. Quia enĩ valde onerosum erat audire ꝙ oporteret odire animã, cõsolatur per hoc ꝙ additur: In hoc mundo, tẽporis indicans particularitatẽ. nõ enim in perpetuum iubet animã odio haberi. & emolumẽtũ ponit cũ dicit: In vitã æternã custodit eam.

Sanus intellectus.

Aug. Sed vide ne tibi subrepat, vt teipsum interimere velis, sic intelligẽdo quòd debes in hoc mũdo odisse animã tuam. hinc enim quidã maligni atque peruersi homicidæ flãmis se donant, aquis præfocant, pręcipitatione collidũt & pereũt. hoc Christus nõ docuit, imò & diabolo præcipitiũ suggerẽti respõdit: Vade satana. Cũ ergo causæ articulus venerit, vt hæc cõditio proponatur, aut faciendũ esse cõtra dei præceptũ, aut ab hac vita migrandũ: cõminãte mortẽ persecutore tibi oderis in hoc mũdo animã tuam, vt in vitã æternã custodias eam. Chry. Dulcis quidem est præsens vita his, qui affixi sunt ei: si verò quis ad cælum respexerit, videns quæ ibi sunt bona, citò contẽnet vitã præsentẽ. Cũ enim apparuerit melior, cõtẽnitur peior. In hoc ergo nos inducẽs Christ⁹ subdit: Qui mihi ministrat, me sequatur. i. me imitetur: de morte hoc dicit, & de ea quæ per opera assequitur: oportet enim eũ qui ministrat, eum cui ministrat sequi.

Ministri Iesu qui sint.

Aug. Quid ergo sit ministrare Christo in ipsis verbis agnoscimus cũ dicit: Si quis mi. mi. Ministrãt ergo Iesu, qui nõ q̃ sua sunt quęrunt, sed quæ Iesu Christi: hoc est enim, me sequatur, vias ambulet meas nõ suas: nõ ea tãtũ quæ ad misericordiã pertinẽt corporalẽ, sed omnia opera bona propter Christum faciẽs, vsque ad illud opus magnæ charitatis, quod est animã ꝓ fratribus ponere: sed quo fructu? qua mercede sequitur: Et vbi ego sum il. & mini. meus erit. Gratis amatur, & operis quo ministratur illi preciũ sit esse cũ illo. Chrys. Ostẽdit autẽ per hoc ꝙ resurrectio morti succedet. Vbi autẽ sum, ait, quia in cælis ante resurrectionẽ Christus erat. Igitur illud transmigremus animo & mente. Sequitur: Si quis mi. mini. hono. eũ pa. meus. Augu. Per hoc intelligitur exposuisse vt suprà dixerat, illic & minister meus erit. Nam quem maiorem honorẽ accipere poterit adoptatus, q̃ vt sit vbi est vnicus? Chrys. Non autem dixit: Ego honorificabo eũ, sed pater meus: nondum enim de eo decentem opinionem habebant, sed maiorem de patre.

Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. Sed propterea ueni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo uox de cælo dicens: Et clarificaui, et iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij autem dicebãt: Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc uox uenit, sed propter uos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.

Philosophari de morte est facile.

Chry. Quia dominus ad passionem discipulos exhortatus fuerat, ne dicãt ꝙ ipse extra dolores existẽs humanos, facilè de morte philosophatũ & nos admonet, propter hoc ꝙ ipse est sine periculo: ostẽdit ꝙ & ipse in agonia sit, tamẽ propter vtilitatẽ mortẽ nõ renuit. vnde dicitur, Nũc anima mea turbata est. Aug. Audio qui in hoc mundo odit animã suam, in vitam æternã custodit eam, & mũdũ contẽnere accẽdor: & in cõtrario modo nihil est vitę huius totius quãtumlibet fuerit prolixior, vapor: ꝓ amore æternorũ tẽporalia mihi cũcta vilescũt, & rursum dominũ audio dicentẽ: Nũc anima mea turbata est. Sequi iubes animã meã, sed turbari video animã tuã. quale fundamentũ quærã, si petra succumbit? Agnosco domine misericordiam tuã. nã qui charitatis voluntate turbaris multos in corpore tuo qui suæ infirmitatis necessitate turbãtur, ne desperãdo pereant consolaris. In se ergo caput nostrũ suscepit mẽbrorũ suorũ affectũ: & ideo nõ est ab aliquo turbatus, sed sicut de illo suprà dictũ est, turbauit semetipsum. Chry. Appropĩquãs em̃ de reliquo cruci quod humanũ est ostẽdit, & naturã nõ volentem mori, sed præsenti adhærentem vitæ ostendens quoniam non extra humanas passiones erat. sicut enim esurire non crimẽ est: ita neque præsentem vitam appetere. Christus autem corpus à peccato mundũ habebat, nõ à naturalibus necessitatib⁹ exutũ: hoc igitur dispensationis est, nõ deitatis. Aug. Denique homo qui sequi vult, audiat qua hora sequatur. accessit fortè hora terribilis, proponitur optio, aut faciendæ iniquitatis, aut subeundæ passionis, turbatur anima infirma: audi ergo quid subiungit: Et quid dicam? Bed. Hoc est, quid aliud nisi vt mẽbra mea instruantur? Pater saluifica me ex hac hora. Aug. Docuit te quẽ inuoces: cuius voluntatem tuæ voluntati præponas: non ideo tibi videatur ex alto diffidere, quia te vult ab initio proficere: hominis suscepit infirmitatem, vt doceat contristatum dicere, nõ quod ego volo, sed quod tu vis. vnde & hîc subditur: Sed propt. ve. &c.

Exemplo Christi docemur.

Chrys. q. d. Non habeo quid dicam ereptionem quęrẽs. Propterea enim veni in horã hanc, ac si dicat: Et si turbemur & tumultũ patiamur, non fugiamus mortẽ, quia ego nũc turbatus nõ dico, vt effugiã, oportet enim ferre quod superuenit. non dico: Eripe me ex hora hac: sed contrarium dico. s. clarifica nomẽ tuum: ostẽdit enim quoniã pro veritate moritur, gloriam dei hoc vocans, & hoc euenit: futurum

enim erat vt post crucẽ conuerteretur orbis terrarum, & cognosceret nomen dei & coleret nõ solũ patris sed etiã filij:sed tamẽ hoc silet. Sequitur:Ve.er. vox de cæ. di.Et cla.& iterũ clarificabo. Greg.28.mo. Huiusmodi verbis per angelũ loquitur deus.Et cùm nil in imagine ostẽditur,sed supernæ vocis verba audiuntur,& nimirũ de cælestibus loquẽs verba sua quæ audiri ab hominibus voluit rationali creatura administrãte formauit.

Clarificato Christi quando facta.

Aug.Clarificaui autẽ dicit anteq̃ facerẽ mundũ, & iterum clarificabo cũ resurget à mortuis. Vel aliter: Clarificaui cùm de virgine natus est,cũ miracula multa fecit, cùm descendente spiritu sancto in specie colũbæ monstratus est:& iterũ clarificabo cũ resurget à mortuis, cũ exaltabitur super cælos deus & super omnẽ terram gloria eius.Sequit:Tur.er.quę sta.& au.di.to.esse fa.Chrysõ.Aperta quidem & bene significatiua erat vox, sed citò ab eis euolauit, quasi à grossioribus & carnalibus & desidiosis:& hi quidẽ sonitum tantùm retinuerunt:alij verò quoniam articulata erat vox nouerãt,quid autem significauit non adhuc: de quibus subditur, Alij dicebant:Angelus ei locutus est.Sequitur:Respõ.Iesu.& di. Non prop.me ex vox ve. sed pro.vos. Aug. Hic ostendit illa voce non sibi indicatũ quod iam sciebat, sed eis quibus indicari oportebat.Sicut autẽ vox illa non propter eũ facta est,sed propter eos,sic anima eius nõ propter ipsum,sed propter eos turbata est. Chry. Ad illud enim instat vox patris quòd semper dicebant quoniam non est ex deo, qui enim à deo glorificatur, qualiter nõ est ex deo? vbi vide q̃ humilia propter eos facta sunt nõ quasi filio auxilio indigente.Quia ergo dixit Clarificabo,ostendit cõsequenter & modũ glorię.Nã sequitur,

Princeps mũdi quis dicatur.

Nunc iudicium est mundi.Aug.Iudicium enim quod in fine expectatur erit præmiorũ pœnarúmque æternarum: dicitur etiã iudiciũ non dãnationis,sed discretionis.hoc vocabat hic iudicium nõ discretionẽ.s.& à suis redẽptis diaboli expulsionẽ.vnde sequitur:Nunc princeps mundi huius eiicietur foras,absit vt diabolũ principem mũdi ita dictũ existimemus,vt eum cæli & terrę dominari posse credamus:sed mũdus appellatur in malis hominibus,qui toto orbe terrarũ diffusi sunt.Sic ergo dictum est:Princeps huius mundi.i.princeps malorum hominũ qui habitant in mundo.Appellatur etiam mũdus in bonis,qui similiter per totũ orbẽ terrarũ diffusi sunt:ideo dicit Apostolus,deus erat in Christo mũdum reconcilians sibi:hi sunt ex quorũ cordibus principes mundi eiiciẽtur foras: prævidebat enim dominus post passionẽ & glorificationẽ suã per vniuersum mundũ multos populos credituros, in quorũ cordibus diabolus int° erat:cui quãdo ex fide renũtiauit,eiicitur foras.Sed nũquid de cordibus veterũ iustorũ non est eiectus foras? quomodo ergo dictũ est nunc eiicietur foras,nisi quia tunc quod in hominibus paucissimis factũ est,nunc in multis magnisq; populis iam mox futurum esse prædictũ est? Quid ergo ait quispiã? quia diabolus eiicitur foras, iam fideliũ neminem tentat? imò tentare non cessat:sed aliud est intrinsecus regnare,aliud forinsec° oppugnare. Chrys. Sed quale est illud iudiciũ quo diabolus foras eiicitur,exemplo id faciam manifestum: sit aliquis debitores expetens & feriat, & in vincula mittat. Deinde ex eadẽ dementia & eũ qui nihil debet sub eundem carcerem ducat,hic & eorum quæ in alios fecit,dabit vindictam: ita & in christo factũ est. Eorũ enim quæ diabolus in nos fecit,per ea quæ in Christũ ausus est sustinebit vindictam: & ne quis dicat, Qualiter mittetur foras si te superabit? subiũgit, Et ego si exaltatus fuero &c. Qualiter enim superatur,qui & alios trahit? hoc autem plus fuit dicere quàm resurgam.Si enim hoc dixisset,nondũ manifestum esset quòd traheret:dicẽdo verò, Traham:vtrumq; demõstrat. Aug. Sed quæ omnia trahit, nisi ex quibus diabolus eiicitur foras? nõ autem dixit, Omnes, sed Omnia, nõ enim omniũ est fides:non itaq; hoc ad vniuersitatẽ hominum retulit, sed ad creaturæ integritatẽ,id est spiritũ & animam & corpus,ad illud.s.quod intelligimus, q̃ viuimus,q̃ visibiles sumus. aut si omnia ipsi homines intelligendi sunt, omnia prædestinata ad salutẽ possumus dicere:aut certè omnia hominũ genera secundũ innumerabiles differẽtias quibus inter se p̃ter sola peccata homines distãt. Chrys. Qualiter igit sup̃rà dixit,quoniam pater trahit? quia.s.filio trahẽte,pater trahit.Dicit aũt traham,quasi à tyranno detentos,& p seipsos nequeuntes accedere, & illius manus effugere.Augu. Sed si exaltatus inquit, fuero à terra:hoc est,cũ exaltatus fuero:non enim dubitat futurũ esse quod venit implere, nam exaltationẽ suam dixit in cruce passionẽ.vnde euãgelista subdit:Hoc autem dixit significans qua morte esset moriturus.

Exaltatio Christi dicitur passio.

Respõdit ei turba:Nos audiuimus ex lege quia Christus manet in æternum. Quomodo tu dicis, oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Dicit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumen in vobis est, Ambulate dũ lucẽ habetis,ut non uos tenebræ comprehendant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. Dum lucem habetis,credite in lucẽ, ut filij lucis sitis. Hæc locutus est Iesus, & abiit & abscondit se ab eis.

Aug. Cùm intellexissent Iudæi quòd dominus de sua morte dixisset,proponũt ei quæstionẽ quomodo se diceret moriturũ.vnde dicit:Respõ.ei tu.Nos audi.ex le. quia Christ° ma.i æter.quomodo tu di.opor.exal.filiũ hominis? Memoriter tenuerunt q̃ dñs assiduè dicebat se esse filium hominis. Nã hoc loco non dixit, Si exaltatus fuerit filius hominis:sed superius dixerat, Venit hora vt clarificetur filius hominis.hoc ergo in animo retinentes inquiũt,Si Christus manet in æternũ,quomodo exaltabitur à terra.i.quomodo crucis passione morietur? Chry. Hinc est videre, quoniã multa eorũ quæ parabolicè dicebãtur,intelligebãt.quia enim præuenit de morte disputãs,audiẽtes hic exaltationẽ suspicati sunt hoc. Aug. Vel hoc eum dixisse intelligebant quod facere cogitabant, non ergo eis verborũ istorũ obscuritatem aperuit infusa sapientia,sed stimulata conscientia. Chrys. Et vide qualiter maliciosè interrogant. non enim dixerunt, Nos audiuim° ex lege, quia Christus nihil patitur. In multis enĩ scripturarũ locis, & passio & resurrectio simul ponitur:sed quoniam manet in æternũ, & nimirum hoc non erat cõtrariũ. Immortalitati enim per passionem nõ est factũ impedimentũ, sed existimauerunt per hoc ostẽdere eum non esse Christũ,quoniam Christus manet in æternũ.deinde subdũt,Quis est iste filius hominis? & hoc maliciosè.q.d. Nõ dicas q̃ p̃pter odiũ tuũ hoc dicamus:ecce enim non nouimus de quo dicis. Sed Christus respondit, ostẽdens quoniam passio non prohibet manere eum in æternũ.vnde subditur, Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modi.lu.i vo.est.q.d. Adhuc paruo tempore ego lux vobiscũ sum,per hoc ostendens q̃ mors eius transmigratio est:etenim lux solaris nõ interimitur,sed parum recedens rursus apparet. Aug. Vel aliter: Modicũ lumẽ in vobis est, per hoc quod intelligitis,quia Christus manet in æternum:ergo ambulate,accedite,totũ intelligite, & moriturũ Christum & victurũ in æternum dũ lucẽ habetis. Chry. Hic dicit tempus totum præsentis vitæ: & ante crucem & post crucem: multi enim post crucẽ crediderunt in eum. vt non tenebræ vos cõprehendant. Aug. Si.s.eo modo crediderits Christi æternitatem, vt negetis in eo mortis humilitatem.Sequitur: Et qui am.in tene.ne.quò vadat. Chrys.

Iudæi in tenebris ambulant

Quanta denique Iudæi nũc agũt & nesciũt quod agũt: sed vt in tenebris ambulantes, putant quidẽ rectam incedere vitam, contrariam autẽ vadũt: propterea subdit, Dum lucem habetis, credite in lucem. Aug. Id est, dum aliquid veri habetis, credite in veritatem: vt renascamini veritati: vnde sequitur, Vt filij lucis sitis. Chryſ. Quod est filij mei. In principio autẽ euãgelista dicit, ꝙ ex deo nati sunt, hoc est ex patre, hic autẽ ipse dicitur hos generare: vt discas quoniã vna est actio patris & filij. Sequitur: Hæc locutus est Iesus, & abiit & abſcõdit se ab eis. Aug. Nõ ab eis qui credere & diligere cœperũt, sed ab eis qui videbant & inuidebãt. Cũ autẽ se abſcõdit, nostræ infirmitati cõsuluit, non suæ potestati derogauit. Chry. Sed cũ nec lapides leuarent: nec blasphemarent, cuius gratia occultatus est? Corda enim rimatus nouerat furorem in eis ſequentẽ, & nõ expectauit vt in opus exirent, sed occultatur mitigans eorum inuidiam.

Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur quẽ dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium domini cui reuelatũ est? Propterea non poterãt credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum, et indurauit cor eorum, ut non uideant oculis, et non intelligant corde, & conuertantur & sanem eos. Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius & locutus est de eo. Veruntamẽ et ex principibus multi crediderũt in eum, sed propter pharisæos non confitebantur, ne de synagoga non eiicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum, magis quàm gloriam dei.

Chry. Nouerat dominus feruentẽ animũ Iudæorum, & occisionem meditãtem: & ideo occultatus est, & hoc occultè insinuauit euangelista, subdens: Cũ autem tan. sig. fe. co. eis. non cre. in eum. Theo. Non autem modicæ iniquitatis fuit tãtis signis, nõ credere: ea verò signa commemorat quæ suprà sunt posita. Chryſo. Ne quis autẽ dicat, cuius gratia venit Christus nõ nouerãt ꝙ nõ ei intenderent: & ideo ad hoc excludendum induxit etiam prophetas hoc scientes, propter quod sequitur: Vt ser. Esa. imp. quem dixit: Do. quis cre. au. no. & bra. do. cui re. est. Alcui. Quis ꝓ raritate posuit, quia quod sancti prophetæ à deo audierunt, & populo prædicauerũt, paucissimi crediderunt. Aug. Satis autem ostendit brachium domini ipsum dei filiũ nuncupatũ nõ ꝙ deus pater figura deinetur carnis humanæ, sed quia omnia per ipsum facta sunt ideo brachiũ dñi dictũ est. Si enim aliquis homo tãta potestate præualeret, vt sine vllo motu corporis sui quod diceret fieret, verbũ ei᷒ brachiũ eius esset. Nõ autẽ patet occasio erroris his qui dicunt, quia solus pater est, si brachiũ eius, est filius, non enim duæ, sed vna persona est homo & brachiũ eius. nõ intelligentes quomodo verba de rebus aliis ad res alias propter aliquã similitudinẽ transferantur. Quidam autẽ inter se mussitãt, quæ culpa fuit Iudæorũ si necesse erat vt sermo Esaiæ impleretur. Quib᷒ respõdemus deũ, præsciũ futurorũ per prophetã prædixisse, infidelitatẽ Iudæorũ nõ fecisse, nõ enim propterea quẽquã deus ad peccãdũ cogit, quia futura hominũ peccata iã nouit, ipsorũ eñ præsciuit peccata nõ sua: fecerũt ergo peccatum Iudæi quod facturos esse prædixit quem nihil latet. Chryſo. Quòd ergo dixit, vt sermo Esaiæ proph. impleretur, ly vt, non causale est, sed euẽtus. Non eñ quia dixit Esaias non crediderunt, sed quia nõ erant credituri: propterea Esaias dixit. Aug. Sed ea quæ sequuntur profundiorem faciũt quęstionẽ, adiungit enim & dixit: Propterea nõ po. cre. quia iter. dixit Esaias, Excæ. sunt ocu. eo. & indu. cor eorũ, vt nõ videant oculis & non intelligant, &c. Si enim credere non poterant, quod peccatũ est hominis non facientis quod nõ potest facere? Et quod est grauius ad deum causa refertur, quando quidem ipse excæcauit oculos eorum & indurauit eorum cor. non enim hoc saltẽ de diabolo dicitur, sed de deo, sed quare nõ poterãt credere, respõdeo quia nolebãt. Sicut enim quòd dominus negare seipsum nõ potest, laus est volũtatis diuinæ, ita quod illi non poterãt credere, culpa est volũtatis humanæ. Chry. Hoc autẽ in cõmuni cõsuetudine custoditur, vt cũ quis dicat: Non possum amare illum, vehementia voluntatis potentiam dicit, sed euãgelista dicit: Nõ poterãt, vt ostẽdat quoniam impossibile est mentiri prophetam, nõ tamẽ propterea impossibile erat eos credere. nõ enim hęc prædixisset, si credituri essent. Aug. Sed aliam causam inquis, dicit propheta, non voluntates eorũ, quia. s. Excæcauit oculos eorũ, &c. sed hoc est etiã eorũ volũtatẽ meruisse respõdeo: Sic enim excæcat & obdurat deus deserẽdo & non adiuuãdo qđ occulto iudicio facere potest iniquo nõ potest. Chryſ. Neque enim dereliquit nos, nisi nos voluerimus, secũdũ illud Oseæ, Oblit᷒ es legis dei tui, obliuiscar & ego tui, hæc dicit ostendens nos incipere derelictionẽ: & causam fieri perditionis. Sicut eñ sol infirmũ offendit visum, non ex propria natura, ita fit & in his qui nõ attendunt dei sermones, terrẽs autẽ auditores scriptura. dicit, Excæcauit & indurauit. Aug. Quòd autem addidit: Et cõuertantur & sanẽ eos, vtrũ subaudiendũ sit non. i. nõ cõuertãtur: etenim cõuersio illa de illius gratia est, an fortè & hoc de supernæ medicinæ misericordia factũ intelligẽdũ, vt quoniã superbè suã iustitiã cõstituere volębãt, adhuc desererẽtur & excæcarẽtur vt offenderent in lapidem offensionis: & impleretur facies eorum ignominia, atque humiliati quærerent non suã qua inflatur superbus, sed iustitiã dei qua iustificatur impius, hoc enim multis eorũ profecit in bonũ qui de suo scelere cõpuncti in Christũ postea crediderunt. Sequitur: Hoc dixit Esa. quando, &c. Vidit autẽ nõ sicuti est, sed modo quodam significatiuo, sicut prophetę visio fuerat informanda. Nemo ergo vos fallat eorũ, qui dicunt inuisibilẽ patrẽ & visibilẽ filiũ, qui putãt eũ esse creaturã. In forma enim dei in qua æqualis est patri, etiam filius inuisibilis est, vt autẽ ab hominibus videretur, formã serui accepit, ostendit etiã se antequã susciperet carnẽ oculis hominũ sicut voluit in subiecta creatura, non sicuti est. Chry. Gloriam autẽ hĩc dicit visionẽ sedẽtes in throno excelso & alia quę ibi dicunt. vnde sequitur: Et lo. est de eo. hoc. s. vidi dominũ sedentẽ, & quòd audiuit vocem dicẽtem quẽ mittã, & quis ibit nobis, &c. Sequitur. Veruntamẽ ex principibus multi crediderũt in eum, sed propter pharisæos non cõfitebãtur vt de synagoga nõ eiicerẽtur, dilexerũt enim magis gloriã hominum ꝙ gloriã dei. Alcu. Gloria dei est publicè confiteri Christum: gloria hominũ est in mundanis gloriari. Aug. Hos ergo improbauit euangelista qui in hoc gressu fidei si proficerent, per amorẽ quę humanæ gloriæ sunt proficiendo superarent.

Visio Esaiæ qualis fuerit.

Filius dei brachium nominatur.

Quomodo deus obcæcat cor.

Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui uidet me, uidet eum qui misit me. Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me in tenebris non maneat. Et si quis audierit uerba mea et nõ custodierit, ego non iudico eũ. Non enim ueni ut iudicẽ mundũ, sed ut saluificẽ mundum. Qui spernit me, et non accipit uerba mea, habet qui iudicet eũ. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Quia ego ex meipso nõ sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam et quid loquor. Et scio quia mandatum eius, uita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor.

Chry. Quia amor humanæ gloriæ principes credẽtes cõfiteri ꝓhibebat, dominus cõtra hoc eis loquit: vnde dicitur: Iesus autẽ cla. & dixit, Qui credit, &c. q. d. Quid

formidatis credere in me?in deũ fides peruenit per me. Aug. Quia enim homo apparebat hominib⁹ cũ lateret deus ne putarent eũ hoc esse tantũ quod videbãt talẽ ac tantũ se volẽs credi, qualis & quãtus est pater. Qui credit in me, inquit, non credit in me. i. in hoc quod videt, sed in eũ qui me misit. i. in patrẽ: nã si putauerit eũ habere filios secũdũ gratiã, nõ autẽ habere filiũ æqualẽ sibi atq; coæternũ, nõ credit in patrẽ qui eum misit, quia nõ est hoc pater qui eũ misit. Ne autẽ putarẽt sic voluisse intelligi patrẽ tanq̃ multorũ filiorũ per gratiã generatorẽ, non vnici verbi æqualis sibi, continuò subiecit: Qui videt me, &c. q. d. Vsque adeo nihil distat inter eũ & me, vt qui me videt videat eũ qui misit me, apostolos suos certè ipse dñs misit, nunq̃ tamẽ aliquis eorũ dicere auderet: Qui credit in me. Credimus enim Apostolo: sed non credimus in Apostolum. Filius autẽ rectè vnigenitus dicit: Qui credit in me, nõ cre. in me: sed cred. in eum qui me misit, vbi nõ à se abstulit credentis fidẽ, sed voluit in forma serui remanere credentem. Chrys. Vel dicit: Qui credit in me, &c. q. d. Qui fluminis accipit aquã, non eam quæ est fluminis accipit sed eam quæ est fontis. volens autẽ ostendere quoniam nõ est credere in patrem, nõ credentẽ in eum, subiungit, Qui videt me, &c. quid igitur? Corpus est deus? nequaquã, sed cõsideratio veri quæ est per intellectum, hic visio dicitur, deinde ostẽdit eã quę ad patrẽ cognitionẽ in hoc quod subdit: Et lux in mundũ veni, quia enim pater lux vocatur, vbiq; eo hic vtitur nomine. Lucẽ autẽ se hic vocauit eo q̃ ab errore eripit & intellectuales tenebras soluit: vnde subdit, Vt omnis qui credit, &c. Aug. In quo satis manifestat omnes se in tenebris inuenisse, sed ne in eis tenebris maneant, in quibus inuẽti sunt, debẽt credere in lucẽ quæ venit in mundũ. Dixit quodã loco discipulis suis. Vos estis lux mundi: non tamẽ eis dixit: Vos lux venistis in mũdũ, vt omnis qui credit in vos in tenebris non maneat: lumina ergo sunt omnes sancti, sed credendo illuminãtur ab eo, à quo si quis recesserit, tenebrat. Chry. Vt aũt nõ existimẽt q̃ propter imbecillitatẽ eos qui ipsum contemnunt illæsos dimittat, subiũgit. Et si quis audierit verba mea, & nõ custodierit, ego nõ iudico eũ. Aug. Intelligẽdũ est: Modò nõ iudico eũ, cũ alio loco dicat: Pater omne iudiciũ dedit filio, quare aũt modò nõ iudicat ostẽdit, subdẽs: Nõ eñ veni vt iudicẽ mũdum, sed vt saluificẽ mundũ. i. vt saluũ faciam mundũ: nũc ergo est tẽpus misericordię, post erit iudicij. Chry. Deinde vt non pigriores ex hoc fiant terribile subdit iudiciũ. Qui spernit me & nõ accipit verba mea, habet qui iudicet eum. Aug. Non dixit: Ego non iudico eum in nouissimo die. hoc enim esset cõtrariũ illi sententiæ: Omne iudiciũ dedit filio. Expectãtibus autẽ quisnã esset ille, secutus adiunxit: Sermo quẽ locutus sum, ille iudicabit eũ in nouissimo die. Satis manifestauit seipsum in nouissimo die iudicaturũ, seipsum quippe locut⁹ est, seipsum annũtiauit, aliter itaque iudicabũtur qui nõ audierũt, aliter qui audierunt & contẽpserunt. Aug. t. de tri. Ideo autẽ iudicat verbũ quod locut⁹ est filius, quia non ex se locutus est filius: vnde sequitur: Quia ego ex meipso nõ sum locutus, per quod intelligi voluit: Ego nõ ex me natus sum. Quæro itaque quomodo intelligamus: Ego nõ iudicabo, sed verbũ quod locutus sum iudicabit, cũ ipse sit verbum patris quod loquitur: vel ita, Ego nõ iudicabo ex potestate humana, quia filius hominis sum, sed ego iudicabo ex potestate verbi dei, quia filius dei sum. Chry. Vel aliter: Ego nõ iudico eũ. i. non sum causa perditionis eius, sed ipse qui verba mea spernit. Verba enim quæ modò locutus sum in ordine stabunt accusatoris omnẽ tollẽtia excusationẽ, & hoc est quod subdit: Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum: & quis sermo? Quia ego ex meipso nõ sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mãdata dedit quid dicã, & quid loquar. Omnia igitur hæc propter eos dicebantur, vt nullã habeant excusationẽ. Aug. Mandatũ autem, non quod filius non habebat pater dedit, sed in sapientia patris quod est verbum patris, omnia mandata sunt patris. Dicitur autem mandatũ datũ, quia nõ est à seipso cui dicitur datũ: & hoc est dare filio id sine quo nunquã filius fuit, quod est gignere filiũ qui nunquam non fuit. Theop. Cũ enim verbũ patris existat filius, & quæ sunt in mente patris reuelat in integrum mandatũ accepisse dicit quid sit dicturus & quid loquatur. Sicut etiam nostrũ verbũ, si verum fateri volumus, ea profert quæ suggerit mẽs. Sequitur, Et scio quia mandatũ eius vita æterna est. Augu. Si ergo vita æterna est, ipse filius, & vita æterna est mandatũ patris, quid aliud dictũ est? nisi quia ego sum mãdatũ patris, proĩde & id quod adiũgit, quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor, nõ accipiamus. Dixit mihi, quasi per verba locutus sit vnico verbo, dixit ergo pater filio id sine quo nũquam filius fuit, sicut dedit vitam filio: nõ quod nesciebat, vel nõ habebat: sed quod ipse filius erat, quid est autem: Sicut dixit mihi, sic loquor, nisi verbũ loquor? Ita ille dixit vt verax, ita iste loquitur vt veritas: verax autẽ genuit veritatẽ, quid ergo iam diceret veritati? nõ enim imperfecta erat veritas cui verum aliquod adderetur.

Deus duplices habet filios.

Quomodo Christus mundi & quomodo apostoli.

Quæstio subulis.

Christus quomodo vita æterna.

CAPVT XIII.

Ante diem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius ut transeat ex hoc mundo ad patrẽ, cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta cũ diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Scariotis, sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à deo exiuit & ad deũ uadit, surgit à cœna & ponit uestimenta sua: & cùm accepisset linteum præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.

Quia dominus trãsmigraturus erat de præsenti seculo: explicat qualẽ erga suos amicitiã gereret: vnde dicitur: Ante diem festũ Paschæ, &c. Bed. Plurimas siquidẽ festiuitates Iudæi habebant, sed apud eos insignior atque celebrior erat Paschæ festiuitas, ꝓpter quod significanter dicit: Ante diem festum Paschæ. Augu. Pascha non sicut quidam existimant, græcũ nomẽ est, sed Hebræum: opportunissimè tamen occurrit in hoc nomine quædam congruentia vtrarũmque linguarũ: quia enim pati græcè paschin dicit, ideo Pascha passio putata est, vel hoc nomẽ à passione sit appellatum, in sua verò lingua hoc est in Hebræa Pascha trãsitus dicitur, ꝓpterea quia tũc primũ Pascha celebrauit populus dei quando ex Aegypto fugientes, rubrũ mare transierunt, nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cùm sicut ouis ad immolandum ducitur Christus, cuius sanguine illinitis postibus nostris, id est cuius signo crucis signatis frontibus nostris à perditione huius seculi, tanquam à captiuitate Aegyptiaca liberamur: & agimus saluberrimum transitũ, cũ de diabolo transimus ad Christum, & ab isto instabili seculo, ad eius fundatissimum regnum. Hoc itaque nomẽ. i. Pascha velut interpretans nobis euangelista dicit: Sciens quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Ecce pascha, ecce transitus. Chry. Nõ solũ autẽ tũc sciens, sed olim. Trãsitus autem eius mortẽ vocat. Relicturus autẽ discipulos maiorẽ eis demonstrauit amorẽ, & hoc est quod dicit: Cũ dilexisset suos qui erãt in mũdo, in finẽ dilexit eos, hoc est nihil dereliquit eorũ quę eũ qui valde amat decens est facere, non autẽ à principio hoc fecit, sed maio-

Paschę nomen & dignitas.

Signa amoris Christi.

ra postea adiecit,vt eorũ augeat familiaritatem:& multã eis præparet consolationẽ ad ea quæ superuẽtura erant,suos autẽ eos vocat secundũ familiaritatis rationẽ, quia & alios suos dicit secundũ conditionis ratione : vt cùm dicitur: Sui eum nõ receperũt, addit autẽ qui eràt in mundo,quia fui erant etiã defuncti vt Abrahã,Isaac, & Iacob,sed in mũdo nõ erãt. Hos ergo suos qui erant in mundo,mansit amans cõtinuè,& tandẽ perfectã amicitiã circa eos ostẽdit,& hoc est in finẽ dilexit eos.Augu. Vel ali.In finẽ dilexit eos, vt & ipsi de hoc mundo ad suũ caput dilectione transirent, quid est enim,In finem:nisi in Christũ? Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credẽti,finis perficiens,non interficiens.Video autẽ posse ista verba quodã humano modo etiam sic accipi,tanq̃ vsque ad mortẽ Christus dilexerit suos. Sed absit vt dilectionẽ morte finierit q̃ nõ est morte finitus,nisi fortè sit ita intelligendũ,vsque ad mortẽ dilexit eos.i.vsque ad mortẽ,illũ dilectio ipsa perduxit.Sequitur:Et cœ.facta.i.iam peracta, & ad cõuiuantiũ mensam vsumq; perducta. Nõ enim ita debem⁹ intelligere cœnã factã, veluti iam cõsumptã atq; transactã: adhuc enim cœnabatur cũ surrexit & pedes lauit discipulis:nã postea recubuit & buccellã traditori dedit. q̃ autẽ ait: Cũ iã diabolus misisset,&c.Missio ista spiritualis suggestio est,& nõ fit per aurẽ,sed per cogitationẽ.diabolicæ enim suggestiones immittuntur, & humanis cogitationibus immiscentur. Factũ ergo iam fuerat in corde Iudæ per immissionẽ diabolicã, vt traderet discipulus magistrũ.Chry. Hoc aũt quasi stupẽs interseruit euãgelista, quoniam eum qui iam prodere statuerat, dñs lauit,ostẽdit etiã proditoris multã nequitiã, quoniã neq; salutis cum cõmunicatio detinuit:quod maximè cõsueuit nequitiam detinere. Aug.Locuturus autẽ euangelista de tanta dñi humilitate: prius eius celsitudinẽ voluit commendare,ad quod pertinet quod dicit:Sciens quia omnia,&c.ergo & ipsum traditorẽ. Grego.6.mor.Sciebat enim q̃ i manu sua ipsos etiam persecutores acceperat vt ipse in se ad vsum pietatis intorqueret,quicquid eorum contra se malitia permissa sæuiret. Origen.Omnia enim tradidit ei pater in manus, hoc est in opere eius & potestate.Pater enim meus vsque huc(inquit)operatur & ego operor, vel omnia tradidit ei pater in manus,cũcta capiẽtes vt quęlibet ei famulẽtur.Chry. Traditionẽ enim hic salutẽ fidelium vocat. Cũ autẽ audieris traditionẽ, nihil humanũ suspiceris : cum enim qui ad patrẽ ostẽdit honorẽ & cõcordiã.Sicut enim pater ei tradidit ita ipse patri. vnde Paulus : Cũ tradiderit inquit, regnũ deo & patri. Aug.Sciẽs etiã quia à deo exiuit: & ad deũ vadit,nec deũ eũ inde exiret, nec nos desereos cũ rediret.Theop.Quia ergo pater omnia ei cõmisit in manus .i.salutẽ ei cõmisit fideliũ, decens reputabat quæcunq; spectãt ad salutẽ illis ostẽdere. Sciẽs etiã q̃ à deo exiuit & ad deum vadit, nullatenus eius gloria minui poterat, dum pedes discipulorũ ablueret:neq; enim gloriã vsurpauit.qui enim dignitatẽ vsurpant, minimè cõdescendunt, ne dissipent quod incongruè sibi diripuerunt. Aug.Cũ ergo illi pater omnia dedisset in manus,ille discipulorum non manus,sed pedes lauit: vt eũ se sciret à deo exisse & peregrè ad deum,nõ dei domini,sed hominis serui impleuit officium.Chry.Hoc autẽ dignum erat,eo quòd à deo exiuit, & ad deum vadit:vt voluerisum conculcaret tumorem.vnde sequitur:Surgit à cœna & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum præcinxit se, deinde misit aquam in pel. & ce.la.pe.dis. & exter.lin.quo erat præcin. Vide qualiter humilitatẽ ostẽdit,non solũ in lauando pedes, sed etiã aliter. Non enim antequam recumberet,sed postquam resederunt

Suggestio diabolica.

Signa humilitatis Christi.

omnes,tunc surrexit, deinde nõ solùm lauit, sed vestimenta deposuit:linteum præcinxit & peluim impleuit: & non alij impleri iussit. sed omnia operatur ostẽdens quòd cũ omni studio oportet talia facere. Orige. Mysticè autẽ prandium cibus esse dignoscitur: & ante terminum diei spiritualis qui in vita pręsenti cõsideratur, & his qui introducuntur cõueniens existit: cœna verò finalis & his qui iam vltra progressi sunt,apponitur.Aliter quoque poterit quis asserere prandium fore intentionem scripturarum antiquarum: cœnam verò recondita in nouo testamento mysteria.Puto autẽ quòd qui vna cũ Iesu cœnãt, & in finali vitæ præsentis die,secũ conuiuantur, egent lauacro quodam, non vtique erga quod primorũ(vt ita loquar)corporis&animę,sed quo ad vltima & postrema quæ terræ necessariò hærent.Dicit autẽ q̃ cœpit lauare pedes, nã postmodũ lauit & finiuit loturã:quia pedes apostolorum fuerũt cõtaminati,iuxta illud: Omnes vos scãdalizabimini ista nocte in me.Postea autẽ perfecit eos lauare, purgans eos vt vltra non fœdētur. Aug.Posuit autẽ vestimẽta sua,qui cũ in forma dei esset,semetipsum exinaniuit,præcinxit se linteo,qui formam serui accepit,misit aquã in peluim vnde lauaret pedes discipulorũ, qui in terram sanguinem fudit,quò immunditiã dilueret peccatorũ.Linteo autẽ quo erat præcinctus pedes quos lauerat tersit,qui carne qua erat indutus euãgelistarũ vestigia cõfortauit,& linteo quidẽ vt se præcingeret,posuit vestimenta quæ habebat: vt autem formam serui acciperet, quãdo semetipsum exinaniuit,nõ quod habebat deposuit,sed quod nõ habebat,accepit: crucifigendus sanè suis expoliatus est vestimentis,& mortuus inuolutus est linteis,& tota eius passio,nostra purgatio est.

Allegoria lotionis.

Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus:Domine,tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus & dixit ei:Quod ego facio tu nescis modò:scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Iesus,Si non lauero te,non habebis partem mecum.Dicit ei Simon Petrus, Domine,non tantum pedes,sed & manus et caput.Dicit ei Iesus: Qui lotus est non indiget nisi vt pedes lauet,sed est mũdus totus.Et vos mundi estis,sed non omnes.Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum:propterea dixit non estis mundi omnes.

Orig. Sicut medicus pluriũ ægrotorũ intẽtus curæ: ab his qui magis indigẽt propriã curã incipit, sic & Christus qui fœdos abluit pedes discipulorũ exorditur ab his qui magis erant fœdi,& sic vltimò venit ad Petrum quasi minus aliis indigentẽ lotura pedũ, vnde dicitur: Venit er.ad Si.Pe.cui quodãmodo ad resistendũ penè munda pedũ cõscientia persuadebat:vnde sequit:Et dixit ei Petrus,&c.Aug. Quid est tu?quid est mihi?cogitanda sunt potius q̃ dicẽda, ne forte quod ex his verbis aliquatenus quidẽ dignè concepit animus: non explicet lingua.Chryso.Vel si Petrus primus erat,sed credibile est proditorẽ stultũ existentẽ ante eũ recubuisse: quod euãgelista significauit,cũ dixit: Cœpit lauare pedes,de inde venit ad Petrũ.Theo. Ex quo patet q̃ nõ primitus lauit Petrũ,ex cæteris verò discipulis nullus tentauisset ante Petrũ lauari. Chrys. Quæreret autem vtique quis quare nullus cũ aliorũ prohibuit, sed sol⁹ Petrus quod nõ parui amoris & verecũdiæ erat. Ex hoc igit mihi videt prius solũ proditorẽ lauasse,deinde ad Petrũ venisse:& alios discipulos per eũ de reliquo castigatos. Si enim quemq̃ ex cæteris, lauare cœpisset,phibuisset dominũ, & dixisset quæ Petr⁹ dixit. Orig. Vel aliter:Omnes porrigebant pedes decernentes q̃ tãtus nõ irrationabiliter eorũ lauaret pedes:solus autẽ Petrus nullã aliam cõsiderationẽ cõferẽs tanq̃ reuerẽs Iesum:nõ prębebat pedes suos ad lauandũ:sæpe enim scriptura designauit Petrũ feruidum

Sanctitas Petri notatur.

Iudas primò lotus à Iesu.

feruidum ad insinuandum quæ sibi visa sunt vtiliora & meliora. Aug. Vel aliter: Nō debemus putare hoc Petrū inter cæteros formidasse atq; recusasse, cū & id alij ante se ipsum libenter vel æquanimiter fieri permisissent: nō enim ita intelligendum est quasi aliquibus iam lauasset: & post eos venisset ad primū. Quis enim nesciat primū apostolorū esse beatissimum Petrum? sed ꝙ ab illo cœperit. Quando ergo pedes discipulorū lauare cœpit: venit ad eum à quo cœpit. i. ad Petrum: & tunc Petrus expauit, quod etiā quilibet eorū expauesceret. Sequitur, Re. Ie. & di. ei: qđ ego &c. Chry. i. humilitatē huius doctrinæ: & quō humilitas sufficit ī deū perducere. Orig. Vel insinuat dominus ꝙ hoc erat mysteriū. Lauādo em̄ & exsiccando pedes eorū, faciebat eos decoros debētes euangelizare honesta, vt ostendere valeant iter sāctū ac pergere per eum qui dixit: Ego sum via: oportebat autē lauari pedes discipulorū à Iesu deponente vestimēta vt mundos pedes mundiores efficiat, vel vt immunditiam pedum discipulorū suscipiat in proprium corpus, per linteum quo solo precinctus manebat, ipse nanq; lāguores nostros portauit. Attende etiam ꝙ cū debeat pedes discipulorū abluere, non aliud tempus elegit, quā cùm diabolus iam intrauerat in cor Iudę vt eum proderet, & futura pro hominibus dispensatio imminebat. Nā ante hoc nō erat opportunū pedes discipulorū lauari à Iesu.

Tempus lotionis congruū. Quis enim pedū eorùm sordiciem intermedij temporis vsq; ad passionem lauisset? Sed neq; tempore passionis: alter enim Iesus nō aderat qui pedes eorum lauaret, sed neq; post dispensationē: illo nanq; tēpore spiritu sancto superueniente eorum loti sunt pedes. Huius ergo mysterij dicit dominus Petro, tu non es capax, sed post hęc nosces cùm illud perceperis illustratus. Aug. Nec tamē ille dominici facti altitudine exterritus permittit fieri, quod cur fieret ignorabat, sed vsq; ad suos pedes humilem Christum videre noo potest sustinere. Nam sequitur, Dicit ei Petrus, non lauabis mihi pedes in ęternum: hoc est nunquam hoc patiar. Hoc quippe in æternū nō fit quod nunq̄ fit. Orig. Ex boc autem accipimus exemplum, quoniā possibile est quenq̄ secuudū purum propositum dicere propter ignorantiā quod sibi oon prodest. Petrus enim ignorans hoc esse conueniens, primò quidem quasi dubitans suauiter dixit, Domine, tu mihi lauas pedes? Secūdò: Non lauabis mihi pedes in æternū, quod erat prohibitum uperis perducentis eum ad habendum partem cum Iesu, in quo etiam nō tantùm Iesum arguit inconuenienter lauantē pedes discipulorū, sed etiam cōdiscipulos indecenter suos pedes porrigentes: cùm ergo oō esset expediēs Petro proprium respoosum, nō permisit illud dominus verificari. Nam subditur: Respon. ei. Ie. Si nō lauero te, &c. Aug. Ita dictū est: Si non lauero te, cùm de solis pedibus agerer quomodo dici solet, calcas me quando sola planta calcatur. Orig. Qui autē recusant hæc & similia tropologizare dicant, quomodo ꝓbabile est eū qui ob reuerentiā Iesu dixit: Nō la. mihi pe. in æter. non habiturū partem cum dei filio, propter uō lauare pedes ab eo, sicut ꝓpter immane scelus: & ideo præstandi sunt pedes. i. mēns affectus lauādi à Iesu vt siut pedes nostri decori, & presertim cùm emulantes potiora dona volumus annumerari eis qui euangelizabant buna. Chry. Ideo aūt nō dixit cuius gratia hoc faciebat, sed minas imposuit, quia ille nequaquā persuasus esset: audiens enim: Sciens autē postea: nō dixit, doce igitur me vt permittā, sed quando cōminatus est id qđ maximè timebat. s. separari ab eo: tunc permi-

Indiscreta vota mutanda. sit. Orig. Hoc dicto vtamur contra eos qui indiscretius se facere statuerunt quod eis noo prodest. Nam osteudendo illis ꝙ non sunt habituri partē cū Iesu: dum præsumptuosum decretum obseruant, admonebimus illos ne immorentur malè decretis, etiam si iureiurando ex multo impetu illud firmauerunt. Aug. At ille amore & timore perturbatus, plus expauit Christum sibi negare, q̄ vsq; ad suos pedes humiliari, vnde sequitur: Dicit ei, Si. petrus &c. Orig. Manus autē lauare nolebat Iesus contemnens quæ dicebantur, quoniam discipuli tui nō lauant manus cùm panem manducant: caput autē submergi uolebat, in quo imago & gloria patris existerat: satis est autem ei vt pedes lauādos porrigeret, vnde sequitur: Dicit ei Iesus &c. Augu. Totus vtiq; præter pedes, vel nisi pedes quos habet opus lauare. Homo enim in baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino, veruntamen cùm rebus humanis postea viuitur vtique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus sine quibus in hac mortalitate non viuitur, quasi pedes sunt, vbi & humanis rebus afficimur, vt si dixerim⁹ quia peccatum non habemus: nōsipsos decipiamus. Si autē confitemur peccata nostra, qui pedes discipulorum lauit, nobis peccata dimittit, vsque ad pedes quibus conuersamur in terra. Orig. Impossibile autem puto non contaminari extrema auimæ & infima eius, quanquā quoad homines perfectus quis esse putetur: plurimi autem & post baptismum implentur puluere scelerum vsq; ad verticem: qui veró legitimè discipuli sunt, erga solos pedes indigent lauatione. Aug. ad seleuciam: Ex hoc autē quod hic dicitur, intelligitur quud iam Petrus baptizatus fuerat: intelligimus enim eius discipulos per quos baptizabat iam fuisse baptizatos: siue baptismo Ioānis, sicut nunnulli arbitrātur, siue quod magis credibile est baptismo Christi. Neque enim renuit ministeriū baptizandi, vt haberet baptizatos seruos per quos cæteros

Apostoli fuere baptizati. baptizaret: qui non defuit humilitatis ministerio, quando eis pedes lauit, vude sequitur: Et vos mun. estis: sed non omnes. Aug. Hoc quid sit ne quæramus, ipse euangelista patefecit: adiungēs. Sci. enim quisnam es. qui tra. eum propte. di. Non estis mun. omnes. Orig. Quod ergo dicit, Vos mundi estis: refertur ad xj. quod verò subditur: Sed nun omnes: dicitur propter Iudam existenē immundum: primò quidem quia pauperes non erant sibi curæ, sed fur erat: demùm diabolo ingresso in cor ei⁹ vt proderet Christum. Lauat autem pedes postquā mūdi erant, quoniam gratia transcendit necessitatem: & sicut dicit Ioannes: Mundus mundificetur adhuc. Aug. Vel quia ipsi discipuli cùm loti essent, non opus habebant nisi pedes lauare, quia dum in isto seculo viuit homo, humanis affectibus terram velut pedibus calcās cōtrahit. Chry. Vel aliter: Non dicit eos mundos, vt à peccatis erutos æstimes victima nondum oblata, sed eam quæ cognitionis est mundationem dicit, iam enim ab errore Iudaico eruti erant.

Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit uestimenta sua, & cùm recubuisset iterum dixit eis: Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis, Sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis ut quemadmodum ego feci uobis, ita et uos faciatis. Amē amen dico uobis, nō est seruus maior domino suo, neque apostolus maior est eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Non de omnibus uobis dico. Ego scio quos elegerim. Sed ut adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. Ammodo dico uobis priusquam fiat, ut cùm factum fuerit credatis, quia ego sum. Amen amen dico uobis, qui accipit si quem misero, me accipit. Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.

Aug. Memor dominus se promisisse scientiā facti sui Petro dicēs, Scies autē postea quid sit quod feci, docere

nunc incipit, vnde dicitur: Postq̃ er. la. pe. eorum: acce. ve. sua & cũ recu. ite. di. eis. Sci. quid fe. vo. Orig. Quod vel interrogatiuè proferatur vt ostendat facti magnitu-
Allegoria pulch. dinem, vel imperatiuè vt eorũ erigat intellectũ. Alcul. Mysticè autẽ impleta redemptionis nostræ purgatione per sanguinis sui effusionẽ accepit vestimẽta sua, tertia die de sepulchro resurgẽs, & eodẽ corpore iam immortali vestitus, & cùm recubuisset ascendens in cælum in dextera paterna dininitatis recũbens, inde venturus est ad iudicandum. Chry. Nõ autẽ adhuc ad solum Petrũ sed ad omnes loquit. d. Vos vo. me ma. & do. in quo eorũ iudiciũ assumit, deinde vt non illorum gratiæ esse putẽtur, hæc verba subiũgit. Et bene di. sum eteni. Aug. Homini præceptum est: Nõ te laudet os tuũ, sed laudet te os proximi tui: periculosum est eñ sibi placere, cui cauendum est superbire. Ille autẽ qui super oĩa est quãtũcunq; se laudet: non se extollit excelsius, nec potest rectè dici arrogans deus: nobis nanq; expedit deũ nosse nõ illi. Nec eum quisq: cognoscit, si non se indicet ipse qui nouit. Si ergo nõ se laudãdo quasi arrogãtiam vitare
Professores scientiarum. voluerit, nobis sapiẽtiam denegabit. Quomodo autem arrogantiã veritas timet: Et quidem ꝙ magistrũ se dicit nemo reprehenderet etiam qui eũ nihil aliud q̃ hoĩem crederet, quoniã id profitetur quod & ipsi hoĩes in quibuslibet artibus vsq; adeo sine arrogantia profitẽtur vt professores vocentur. Quòd verò dominum discipulorum se dicit, cùm sint secundũ seculum ingenui: quis ferat in hoĩe? Sed cùm deus loquitur, nulla est elatio tantę celsitudinis, nullũ mendaciũ veritatis, nobis subiacere vtile est illi celsitudini, seruire veritati. Ideo bene ergo dicitis vocando me magistrũ & dominum: quia sum. nã si nõ essem, quod dicitis malè diceretis. Orig. Et illi quidem non bene dicunt Domine: quibus dicetur, Discedite à me qui operamini iniquitatẽ: sed apostoli bene dicũt, magister & domine, nõ enim eis nequitia dominabitur, sed verbũ dei. Sequitur, Si ergo ego la. pe. ve. dominus & ma. & vos de. alte. la. pe. Chry. A maioribus rebus accipit exemplũ, vt qđ min' est, operemur. Nã ipse quidẽ dominus est: nos aũt ad cõseruos facimus, si fecerimus. Et ideo subdit: Exemplũ eñ de. vo. vt quẽadmo. ego fe. vo. ita & vos fa. Be. Primùm dominus egit factis quod postmodum docuit verbis, scđm illud. Ce. le. fa. & do. Aug. Hoc est beate Petre, quod nesciebas, hoc tibi postea sciendum promisit. Orige. Considerandũ verò est si necessariũ est quemlibet volentem disciplinam Iesu persicere, velut debitum opus prosequi lauacrum sensibilium pedum: propter boc dicit. Debe. ad in. la. pedes. Sed hic mos, vel nõ fit, vel admodum rarò. Aug. Est enim apud plerosque consuetudo huius humilitatis cũ seinuicẽ hospitio suscipiunt, & faciũt hoc sibi innicem fratres, etiã opere ipso visibili. Multò enim melius est & sine cõtrouersia verius, vt etiã manibus fiat, ne dedignetur quod fecit Christus facere christianus. Cũ. n. ad pedes fratrũ inclinatur corpus, etiã in corde ipso excitat, vel si iam inerat, confirmatur humilitatis affectus. Sed excepto hoc morali intellectu, nunquid etiam frater fratrem à delicti poterit cõtagione mundare? Sed cõfiteamur inuicẽ delicta nostra, inuicem nos delicta donem': & pro nostris delictis inuicẽ orem', atq; ita quodã mo-
Magisteriũ Christi. do inuicẽ pedes nostros lauem'. Ori. Vel alit. Hoc lauacrũ spũale pedũ, de quo dictũ est, principaliter quidem à nullo nisi à solo Iesu potest effici: secũdariò verò à discipulis eius, quibus dixit: Vos deb. ad in. la. pe. Iesus eñ lauit pedes discipulorũ inquantũ magister, & seruotum in eo quod dñs. Hic autẽ est finis magistri vt discipulũ, faciat sicut se, quod de saluatore apparet, qui pre cæteris magistris & dominis vult vt fiant eius discipuli quasi magister & dñs, nõ habẽtes spiritũ seruitutis, sed spiritum filiationis, in quo clamãt: Abba pater. Prius ergo q̃ fiãt & magister & dñs, egent lauacro pedũ, velut insufficientes discipuli, & adhuc sapientes spiritum seruitutis. Cùm aũt aliquis eorum statũ magistri attingit & domini, tunc imitari poterit eũ qui lauit discipulorũ pedes, ac lauare pedes per doctrinã quasi magister. Chry. Adhuc autẽ prouocans eos ad lauandum pedes, subiungit. Amen amen di. vo. Nõ est ser. ma. do. suo: neq; apo. ma. eo q mi. illũ. q. d. Si ergo hæc à me facta sunt, multò magis à vobis oportet hæc fieri. Theo. Necessariò etiã hîc apostolos admonet, quia eñ ad dignitates habebant at- Exemplũ Christi proponitur.
tingere: & hîc quidẽ maiores, hîc minores: ne insurgant adinnicẽ, serenat conscientiã oĩm. Bed. Quia verò scire bonũ & nõ facere nõ pertinet ad beatitudinẽ, sed ad cõdemnationem: scđm illud, Scienti bonũ, & nõ facienti, peccatũ est illi. subiũgit. Si hæc sci. be. eri. si fe. ea. Chry. Nã scire quidem oĩm est, facerè verò non oĩm. Deinde proditorẽ nõ manifestè redarguit: sed obumbratè: cùm subditur, Nõ de oĩbus vo. dico. Aug. q. d. Est inter vos qui nõ erit beat'. neq; facit ea. Ego scio quos elegerim. Quos, nisi eos qui beati erũt faciẽdo q̃ precepit? Nõ est igitur Iudas electus, quid est ergo qđ alio loco dicitur: Nõne ego vos. 12. elegi? an ipse ad aliquid est electus, ad quod erat vtiq; necessarius, non antẽ ad beatitudinẽ, de qua dicit: Beati eri. si fec. ea. Orig. Vel alit. Nõ rectè existimo posse referri, quod dicitur: Nõ de omnibus vobis dico: ad hoc quod dictum est: Beati eritis si fec. ea. Totũ eñ hoc & de Iuda & de quolibet alio verum est dicere: Beatus talis si fecerit hæc. Reducemus autem hæc ad illud dictũ: Nõ est ser. ma. do, suo: nec apo. ma. eo qui mi. illum. Iudas eñ cùm esset seruus peccati, nõ erat seruus diuini verbi: nec apostol' diabolo ingresso in cor eius. cùm ergo dñs nouisset qui sũnt sui: alienos à se non nouit, propter quod nõ ait: Ego scio cũctos presentes, sed ego scio quos elegerim. q. d. electos meos noui. Chry. Deinde vt nõ multos contristet suo sermone subiũgit. Sed vt adimpleatur scri. qui man. mecũ pa. le. cal. suum cõtra me, ostendens ꝙ non ignorans traditur, quod maximè sufficiens erat Iudã retinere, & non dixit: Tradet me, sed leuabit cõtra me calc. suum: dolum & occultationem insidiarum representare volens. Aug. Quid est eñ, Leuabit calcaneum suum super me, nisi cõculcabit me: in quo Iudas traditor eius attingitur. Chrys. Dicit autẽ: Qui mãducat mecum panẽ. i. qui à me nutrit' est, qui mea mensa cõmunicauit, vt si quando à famulis, aut aliquibus vilioribus patiamur aliquid malum, nõ scãdalizemur, respiciẽtes Iudæ exemplũ qui infinitis potitus bonis, in cõtrarium remunerauit benefactorẽ. Aug. Illi ergo qui electi erãt, manducabãt dominum, ille mãducabat panẽ domini cõtra dominum: illi vitã, ille pœnã. Qui enim manducat indignè ait apostolus, iudicium sibi mãducat. Sequitur: Ammodo di. vo. priusquã fiat, vt cũ fa. fue. cre. quia ego sum, de quo. s. illa scriptura processit. Orig. Nõ aũt dictũ est apostolis, Vt credatis, quasi nõ credentibus, sed dictum est tãquã æquipolleat ei, qđ est vt credẽtes operemini, perseuerãtes in credulitate, nec aliquã occasionẽ ad repulsam captantes. super ea eñ q̃ obtinebãt discipuli ad fidem facientia, hoc etiam adepti sunt videre perfici scripturã prædictam. Chrys. Quia ergo discipuli exituri erant ad predicandum & multa passuri duobus modis eos cõsolatur: vno modo à seipso, cùm dicit, Beati eri. si fe. ea. Alioverò modo cõsolatus est eos ab aliis: eo scilicet ꝙ ab hoĩbus multa patiẽtur procuratione: vnde subdit: Amen amen dico vobis Consolatio duplex apostolorum.
&c. Orig. Qui eñ accipit quẽ mittit Iesus, Iesum qui in misso consistit, recipit: qui autem Iesum recipit, patrem

recipit.igitur q recipit quem mittit Iesus,mittentẽ recipit patrẽ. Potest etiã & hic sermo fore,qui recipit,quem ego misero:vsq; ad mei receptionem attingit. Qui verò nõ per aliquẽ apostolorum meorũ me recipit,sed recipit me venientẽ ad aĩas,patrẽ recipit,vt non tantùm ego in eo maneã,sed & pater. Aug. Arriani autẽ cùm hoc audiunt statim ad gradus sui dogmatis currunt, dicentes, Quantùm apostolus distat à domino,tantũ filius à patre:sed vbi dominus dixit,Ego & pater vnũ sumus,nullã distantiæ suspicionem reliquit.quoniã ergo nos accepturi sumus hæc verba dominica,Qui me accipit,accipit eũ,q me misit,ꝙ vnius naturæ sunt pater & filius,cõsequẽs videbitur,quia dixit, Qui accipit si quẽ misero, me accipit, & vnius naturæ sunt filius & apostolus, ita dixisse possit videri,Qui acc.si quẽ mi.me scd̃m hoĩem accipit:qui aũt me scd̃m deũ acci.acci.eũ qui me misit. Sed cùm ista dicebat,nõ ab illo naturæ vnitas, sed in eo qui mittitur mittentis cõmendabatur auctoritas. Si ergo attendas Christũ in Petro, discipuli præceptorem:si autem patrem in filio,inuenies vnigeniti genitorem.

Cùm hæc dixisset Iesus turbatus est spiritu & protestatus est. & dixit, Amen amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli hæsitantes,de quo diceret Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu,quẽ diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simõ Petrus, & dixit ei, Quis est,de quo dicit? Itaque cùm recubuisset ille supra pectus Iesu, dicit ei,Domine,quis est? Respõdit Iesus, ille est cui ego intinctũ panẽ porrexero, & cũ intinxisset panẽ dedit Iudæ Simonis Schariotis. Et post bucellam introiuit in eũ Sathanas. & dixit ei Iesus, Quod facis,fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentiũ ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant quia loculos habebat Iudas,quòd dixisset ei Iesus, Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum,aut ut egenis aliquid daret. Cùm ergo accepisset ille bucellam,exiuit continuò.Erat autem nox.

Turbatio Iesu exponitur.

Chry. Quia dominus apostolis debẽtibus orbẽ terrarum vniuersum percurrere,exhibuerat duplicem cõsolationem predictã,cogitãs ꝙ vtraq; proditor priuat' est, turbatur. Et hoc significat euangelista dicens: Cùm hæc dixisset Iesus,turbatus est spiritu &c. Aug. Nõ illi hoc tunc primũ venit in mentem,sed quia proditorem iã fuerat expressurus,vt non lateret in cæteris, ideo turbatus est spiritu:& quia ipse traditor iã fuerat exiturus, vt Iudæos quibus domin' ab eo traderetur,adduceret. Turbauit eũ imminens passio & periculum proximorum:& traditoris impendentes manus cuius fuerat pręcognitus animus.hoc etiã dominus significare sua turbatione dignatus est,ꝙ quãdo ex falsis fratrib' aliquos separari etiã ante messem vrgens causa cõpellit, fieri sine ecclesiæ turbatione non possit. Turbatus est aũt, nõ carne,sed spũ. Spiritus enim in huiusmodi scandalis nõ peruersitate,sed charitate turbatur,ne fortè in separatione aliquorum zizaniorum simul aliquod eradicetur & triticum:siue ergo ipsum Iudã pereuntẽ miserando, siue sua morte appropinquãte turbat' est, nõ animi infirmitate,sed potestate turbatur. Nõ enim aliquo cogẽte turbatur,sed turbauit semetipsum : vt suprà dictum est. ꝙ autẽ turbatur,infirmos in suo corpore,hoc est in sua ecclesia,cõsolatur, vt si qui suorũ morte imminẽte turbantur,nõ se reprobos putent. Ori. In eo enim ꝙ dicit,turbatus est spũ,qđ humanũ est.s.passio, proueniebat ab exuberantia spũs,si eñ sanctus quilibet in spiritu viuit, & agit, & patitur,quãtò magis hæc dicẽda sunt de Iesu sanctorum præmiatore? Aug. Pereant igitur argumenta Stoicorũ, qui negãt in sapientem cadere perturbationem animorũ,qui ꝓfectò sicut vanitatẽ æstimant veritatem,sic stuporem deputant sanitatem. Turbetur planè animus christiani nõ miseria,sed misericordia: dicit aũt, Vnus ex vobis:numero,nõ merito,specie,nõ virtute. Chry. Quia verò nõ nominatim dixit, rursum in oẽs inducit timorem:vnde sequitur, Aspiciebant ergo discipuli adinuicem hæsitantes de quo diceret. Et nimirum nullius sibiipsis conscij mali,tamen æmulationem Christi propriis cogitationibus credibiliorẽ putabãt. Aug. Sic etiã in eis erat erga magistrum suum pia charitas,vt tamen eos humana alterũ de altero stimularet infirmitas. Orig. Reminiscebãtur etiã vt hoĩes existentes,quoniã alterabilis est affectus adhuc prouectorũ ac susceptibilis appetitus cõtrariorum his quę prius volnerat.

Stoicorũ error diluitur.

Cõsuetudo euãgelistarum.

Chry. Omnibus aũt trementibus & ipso vertice.s. Petro formidãte,Ioãnes velut dilectus recubuit in sinu Iesu,vnde sequitur: Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu quem di.Ie. Aug. Ipse est Ioannes cuius est hoc euangelium,sicut postea manifestat. Erat enim hęc eorum cõsuetudo qui sacras nobis literas ministrarunt,vt quãdo ab aliquo eorũ diuina narrabatur historia,cũ ad seipsum veniret,tanq̃ de alio loqueretur. Quid enim deperit veritati quando & res ipsa dicitur, & quodãmodo dicenti iactãtia deuitatur? Chry. Si autẽ huiusmodi familiaritatis causam quæris discere,amoris res erat,propterea dicit:Quem dil. Ie. Quãuis enim & alij amarentur,tamen iste plus aliis. Orig. Aestimo aũt ꝙ etiã hoc protendit ꝙ Ioãnes recumbens verbo ac in secretioribus pausans incumbebat gremiis verbi. Chr. Volebat etiã ostẽdere seipsum esse alienum à crimine, & hoc etiã dicit:ne æstimes ꝙ Petrus ei vt maiori existẽti innueret:nã sequitur, Innuit ergo huic Si.Petr', & dicit ei,quis est de quo dicit: Vbiq; enim inuenitur Petr' ab amore impetũ faciens, & quia primò increpatus est nõ locutus est,sed,mediante Ioanne vult discere. Vbiq; enim scriptura ostendit Petrũ feruidũ : & familiaritatẽ habentem ad Ioannem. Aug. Notanda autẽ locutio est: dicere aliquid nõ sonãdo,sed tantummodo innuendo. Innuit(inquit) & dicit.i.innuendo dicit. Si enim cogitãdo aliquid dicitur:sicut illud, Dixerunt apud semetipsos,quantò magis innuendo,vbi iam foris qualibuscunque signis ꝓmitur,quod fuerit corde conceptũ ? Orig. Vel primò innuit, & deinde nõ cõtentus nutu dixit illi, Dic quis sit de quo dicit. Sequitur, Itaq; cùm recubuisset ille supra &c. Aug. Quòd aũt nunc supra pectus dicit,Paulo suprà dixerat in sinu. Vel alit. Primò quidẽ iacens in sinu Iesu superascendit & incubuit supra pect', quasi si nõ incubuisset in pectore,sed remansisset iacẽs in sinu,nequaquã dominus ei tradidisset verbum quod Petrus scire cupierat. Per hoc ergo ꝙ vltimò supra pectus incubuit,exprimitur tanquã per maiorem & abundantiorẽ gratiã specialis Iesu discipul' esse. Bed. Quod aũt in sinu & supra pectus recubuit,nõ solùm fuit præsentis amoris indiciũ,sed etiã futuræ rei signũ , quod.s. inde vocem sumeret quã postmodũ cũctis seculis inauditã emitteret. Aug. Per sinũ enim quid aliud significatur q̃ secretũ? hic est vtiq; pectoris sinus sapientiæ secretum. Chry. Neq; antẽ tunc nominatim proditorem dominus manifestauit:nã sequitur, Respõdit Iesus, ille est cui intinctum panem porrexero:& modus ipse manifestationis cõuersurus erat:quia enim ob mensationẽ verecundatus nõ est,eodem pane cõmunicans verecundari debuit. Sequitur: Et cùm intinxis. pa. dedit Iudæ Si.Sca.nõ vt putãt quidã negligenter legentes tunc Iudas solus Christi corpus accepit, intelligendũ est enim quod iã eis omnibus distribuerat dñs sacramẽta corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat,sicut Lucas narrat. At demũ ad hoc ventum est, vbi scd̃m narrationem Ioãnis dominus per bucellã tinctam atq; porrectã suũ exprimit traditorẽ, fortassis per panis tinctionẽ illi' si-

Cõsensus euang.

gnificans fictionē,nō enim oīa quæ tingūtur, abluūtur
sed vt inficiantur,nonnulla tinguntur:si autem bonum
aliquid hæc significat tinctio,eidē booo ingratū meri-
tò est secuta damnatio. Sequitur em̄, Et post bucellam
&c. Orig. Attende ꝙ primò quidem oō iotroiuit Satha
nas in Iudā,sed immisit in cor eius solū vt proderet prę
ceptorē. Post panem autē in eū ingressus est,quamobrē
nobis cauendum est,ne diabolus iotrudat io cor oostrū
aliquid ignitorū telorum suorum:oā si intruserit, insi-
diatur deinde,vt & ipse iotroeat. Chry. Donec em̄ fuit
in collegio,nō audebat iosilire, sed extorsum immitte-
bat,quando verò eum manifestū fecit, & expulit liberè
[Doctrina salubris.] io eā de cætero exiliuit. Augu. Vel intrauit in eū vt sibi
iam traditū plenius possideret. oeq; enim oō io illo erat
quando ad Iudæos de precio tradēdi dominū pact⁹ est,
cùm Lucas dicat, Intrauit aūt Sathanas in Iudā, & abiit,
& locutus est cum principibus sacerdotum:talis iam ve
oerat ad cœnandum,sed post panē iotroiuit in eum,nō
vt adbuc alienum tentaret,sed vt proprium possideret.
Orig. Decebat enim vt æstimo propter panis exhibitio
nem auferri ab indigno booum quod se habere crede-
bat, quò priuatus factus est capax ingressus Sathanæ io
[Doctrina salubris.] ipsum. Aug. Dicunt autē aliqui, Ita ne boc meruit panis
porrectus de mensa Christi,vt post illū intraret in disci
pulum Sathanas? Quibus respōdemus, hioc potius nos
doceri q̄ sit cauendum malè accipere booū: si enim cor
ripitur qui oō diiudicat,hoc est,oon discernit à cæteris
cibis domini corpus, quomodo damoatur qui ad eius
mensam fingens se amicum accedit inimicus? Sequitur,
Et dicit ei Ie. Quòd sa.fac citius. Orig. Cui autē ei am-
biguum est,quooiā potuit vel Iudę,vel Sathaoæ domi-
nus dixisse: Quod sa.fac citius , prouocās aduersariū ad
pugnā, vel proditorē ad submioistrandū dispeosatiooi
quæ erat futura salubris seculo quā non amplius tarda-
ri nec ꝓtrahi, sed pro posse maturari volebat. Aug. Nō
tamē pręcepit facinus,sed prędixit,nō iam in pernitiem
perfidi sæuiendo,q̄ ad salutē fideliū festinando. Chry.
Hoc enim ꝙ dicit, Quod facis fac citius, nō præcipiētis
est,oeq; cōsiliantis,sed exprobraotis & ostēdentis, quo
niā ipse nolebat suam proditionem impedire. Sequitur,
Hoc autē nemo sciuit discumbentium, &c. Multam vti
que quis bic dubitationē inueoiet, si ioterrogantibus di
scipulis, quis est? dixit: Cui ego intingēs panem dabo: &
tamē oō intellexerunt. Nisi dicatur quod latēter dixit,
vt nullus audiret: & ꝓpterea supra pect⁹ Ioānes residēs
ioterrogat quasi ad aurē,vt noo fieret proditor manife-
stus. Fortassis enim si Xp̄s eum manifestum fecisset, Pe-
trus vtiq; eū interfecisset:propterea dicit ꝙ nullus co-
gnouit recūbentium,sed neq; Ioannes, nequaquā enim
putauit ꝙ discipulus intantū iniquitatis prodiret quia
eoim procul à tali iniquitate erat,oon de aliis hoc suspi
cabatur. Veram igitur causam eorum q̄ à Christo dicta
suot,igooraueruot. Quid autē æstimarent,ostendit euā
gelista,cùm subdit: Quidā enim puta. quia loculos ha-
bebat Iudas ꝙ dixisset ei &c. Augustin⁹, Habebat ergo
dominus loculos: & à fidelibus oblata cōseruans suorū
necessitatibus & aliis indigentibus tribuebat: tuoc pri-
mùm ecclesiasticæ pecuniæ forma est iostituta , oisi in-
telligeremus quod præcepit nō cogitaodū esse de crasti
no,nō ad hoc esse pręceptū vt nibil pecuniæ seruetur à
sanctis,sed ne deo propter ista seruiatur: & propter in-
opiæ timorē iustitia deseratur. Chry. Et nimirū nullus
[Loculi domini quales.] discipulorū pecunias afferebat,sed per hoc qđ dicit hic
occultè insinuat ꝙ quædā mulieres eū de suis facultati
bus nutriebāt:qui aūt nō peram,nō virgā, oon æs iubet
deferre,loculos ferebat ad inopum ministeriū,vt discas
quooiā valde pauperē & mundo crucifixū buius opor-
tet partis multā facere procurationem,multa em̄ ad no
stram dispensans doctrinā agebat. Orig. Sic igitur Iudæ
Saluator dicebat, Quod sa.fac citius,ac proditor io boc
tantū ad presens obediuit magistro:accepto oanq; pane
nullā traxit morā,vnde sequitur: Cū er.ac. ille buc. exi.
cōti. Et reuera exiit,non solùm reccdeodo de domo in
qua tenebat, sed omnino egressus est à Iesu:ego antē o-
pinor ꝙ post paoē ingressus sathanas in Iudā, oō tolera
bat in eodē loco cū Iesu esse. nulla oanq; cōformitas est
Iesu ad sathanā:nō frustrà aūt requirā , quare super hoc
qđ est, Accipiēs panē,nō adiicitur, Et manducās. Nun-
quid igitur accepto pane nō manducauit Iudas? post pa
nē em̄ forsan acceptū à Iuda non esum,qui semel io cor
eius immiserat vt magistrū ꝓdat timore ductus, ne qđ
immissum fuerat,euanesceret vsu panis,q̄ citò panē Iu-
das recepit,intrauit io eū & statim domū excessit. Ali-
ter quoq; oō ineptè dicetur, ꝙ sicut qui indignè mao- [Rara opinio.]
ducat panē domini,aut bibit eius calicē, i preiudicium
sibi comedit atq; bibit, si paois à Iesu datus aliis fuit ad
salutē, Iudę in dāoum, vt post panē intraret in eū satha-
nas. Chry. Subdit aūt, Erat aūt nox,vt discas Iodę teme
ritatē: quoniā neq; tēpus eum tenuit ab impetu. Orig.
Nox etiā sensibilis instar extitit obductæ ooctis io aoi-
ma Iudæ. Greg. 2. mor. A qualitate enim tēporis finis ex
primit accusationis,dum non rediturus ad veniam, ad
traditionis perfidiam oocte Iudas exisse perhibetur.

*Cùm ergo exisset dixit Iesus, nūc clarificatus est filius homi-
nis, & deus clarificatus est in eo. Si deus clarificatus est in eo, et
deus clarificabit eum in semetipso & continuò clarificabit eū.*

Orig. Postq̄ euenientia ex ꝓdigiis, necnō ex trāsfigu-
ratione preconia, initiū glorificandi filij hoīs fuit exitus
Iudæ à loco vbi morabatur Iesus cū sathaoa, qui eū in-
gressus est. vode dicitur, Cùm er.ex.di.Ie. Nūc &c. Nō
em̄ immortalis vnigeniti verbi, sed hoīs q̄ factus est ex
semine Dauid, gloria hic narratur. Si enim ī morte Xp̄i [Glorificatio Christi.]
glorificātis deū illud verū est, exuens principatus & po-
testates tradoxit cōfidenter triūphans in ligoo & illud
cōciliaos per saoguinē Xp̄i crucis suæ, siue q̄ in terra, si
ue que ī cælis. In his oībos glorificatus est fili⁹ bominis,
deo etiam glorificato in eo. vnde sequitur, Et deus, &c.
Quia nō est Xp̄m glorificari, nisi cum eo quoq; glorifi-
cet & pater. At quoniā quicunq; glorificatur, ab aliquo
glorificatur: si quæras de eo ꝙ clarificatus est filius hoīs,
à quo, respōdens subdit: Si deus clarificatus &c. Chry.
Hoc est ꝑ semetipsum oō per aliū. Seqnit, Et cooti. cla.
eū. q.d. nō post longū tēpus, sed cōfestim in ipsa cruce
e: quæ clara sunt, apparebūt: sol nanq; auersus est: petræ
scissæ sunt: multa corpora eorū q̄ dormierunt, surrexe-
rūt. Hac aūt via eas que ceciderāt cogitatiooes discipu-
lorū restituit: & suadet oō solū tristari, sed etiam lætari.
Aug. Vel aliter: Exeūte immuodo omoes muodi cū suo
n ūdatore manserunt: tale aliquid erit cū zizaniis à triti
co separatis, iusti fulgebuot sicut sol in regno patris sui.
boc futurū pręuidens dn̄s discedente Iuda taoquā ziza
niis separatis, remanētibus tanquā tritico apostolis sanc
ctis dixit: Nunc cl. est fi. ho. taoq̄ diceret, Ecce ī illa mea
clarificatiōe quid erit: vbi malorū nullus erit, vbi booo [Anagogica expō.]
rū null⁹ perit? Sic aūt nō est dictū, nūc significata est cla
rificatio filij hoīs, sed nūc clarificatus est fili⁹ hoīs: sicut
non est dictum, Petra significabat Xp̄m, sed petra erat
Xp̄s. solet em̄ loqui scriptura res significātes, tanqoā il-
la que significātur appellās. Est aūt clarificatio filij hoīs
vt de⁹ clarificetur in eo. vnde adiūgit, Et deus clarifica
tus est in eo. Deniq; tanq̄ ista exponēs adiūgit & dicit,
Si fili⁹ clarificatus est in eo, quia nō venit facere volūta
tē suā, sed voluntatē eius qui eū misit. Et de cla. eū ī se.
vt natura humana q̄ ab æterno verbo suscepta est etiam

immortali æternitati donetur. Sequitur, Et cō. cla. eum resurrectionē. s. suā: nō sicut nostrā in fine seculi, sed cōtinuò futurā hac attestatione prædicēs. Potest & de ista clarificatione dictū videri. Nūc clarificatus est filius hominis: vt quod ait: nūc nō ad imminentē passionem, sed ad vicinā resurrectionē pertinere credatur: tanquā fuerit factū quod erat proximo iam futurū. Hyla. xi. de tri. Quod aūt deus in eo glorificatus est ad corporis gloriā spectat, per quā dei intellecta est gloria, quasi corp⁹ ex naturæ diuinæ cōsolatione gloriā mutuaret: ꝙ verò quia glorificatus ī eo deus est, ideo glorificauit eu in se, vt qui regnat in gloria quæ ex dei gloria est, ipse exinde in dei gloriā transeat, toto iam ī deo ex ea quę homo est dispensatione mansuro, nec sanè de tempore tacuit di. Et cōti. cla. eū. vt quia prodeūte ad proditionem Iuda, gloriā quæ sibi post passionē consecutura resurrectionem futura esset, significasset in presens eā quę in se de⁹ eum clarificaturus esset, in posterū reseruaret: dei in eo gloria per virtutem resurrectionis ostensa: ipso verò in dei gloria ex subiectionis dispensatione māsuro. Hyla. 9. de tri. Primā aūt significationem huius dicti nō ambiguā existimo cùm ait: Nūc cla. est fi. hoīs. gloria eñ non verbo: sed carnis acquirebatur: hoc verò quod sequitur, Et deus cla. est in eo: quid significet interrogo: & cū nō alius sit filius hoīs, neq; alius filius dei, verbum enim caro factū est: requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei est glorificatus sit deus. Et videam⁹ quid sit hoc quod tertiò dicitur: Si deus clar. est in eo, & deus cla. eū in semetipso. Homo vtiq; nō per se glorificatur, neque rursum qui in homine glorificatur deus: licet gloriā accipiat, nō tamen aliud ipse q̃ deus est. Vtiq; aut Christū necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrē qui glorificatur in Christo. Si Xp̄s est deus certè Christus est qui glorificatur in carne: si pater sacramentū est vnitatis, cùm pater glorificatur in filio. De eo verò ꝙ glorificatum in filio hoīs deum: deus glorificat in seipso, in quo relicta facultas execrandæ impietatis existimatur, ne se secundū naturæ veritatem verus deus Xp̄s sit. Nūquid enim extra se est quod glorificat in seipsū? Quem enim in seipso pater glorificat, in eius gloria confitēdus est: & qui in patris gloria glorificandus est, in his intelligendus est esse in quibus est pater. Orig. Vel aliter: Nomen gloriæ non hic accipitur iuxta quosdā paganorum qui diffiniunt gloriā esse à pluribus collata preconia. Palàm est enim quod hoc aliud est ab eo quod in Exodo dicitur: quod gloria dei repletum est tabernaculum: & quod aspectus Moysi glorificatus erat, quantum eñ ad corporalia diuinior quædam apparitio cōtingit in tabernaculo: necnō in facie Moysi cum deo locuti. Quantum ad anagogiā verò gloria dei dicitur esse que apparuit, quoniā deificatus ac transcendens cuncta materialia intellectus vt scrutetur diuinā visionē in his que cernit deificat. Vt hoc sit tropicè que glorificata est facies Moysi, eo facto diuino secundū intellectū. Nulla autē cōparatio fuit excellentiæ Xp̄i ad cognitionem Moysi glorificantē faciem animę eius. Totius enim diuinæ gloriæ fulgorem esse filiū æstimo dicente Paulo: Qui cùm sit splendor gloriæ &c. quinimo perueniunt ab hac totius gloriæ luce singulares splendores ad totam rationalem creaturam. Non eñ arbitror quempiam totū posse capere totius diuinæ gloriæ fulgorem nisi filiū eius. Inquantum igitur nō erat notus filius mūdo, nondum, in mundo glorificatus erat, cùm autem pater aliquibus de mundo existentibus tradidit Iesu notitiam, tunc glorificatus est filius hominis in his qui cognouerūt eū, & hoc dedit gloriam cognoscentibus. Nam qui libera facie diuinam gloriam intuentur, secundum eandem transfigurantur imagine à gloria glorificati in glorificātium gloriam. Cùm igitur appropinquauit ad eam dispensationē qua modo notus debebat gloriā ꝓmereri in gloria glorificantiū ipsum, ait: Nunc clarificatus est filius hominis. Et quia nullus nouit patrē nisi filius, & cui reuelauerit filius, Debebat autē ex dispensatione depromere patrē filius, ob hoc etiā deus glorificatus in illo dignoscitur: vel hoc quod est: Et deus clarificatus est in eo: cum illo perscrutaberis: Qui me videt & patrem meū videt. Nā videbitur in verbo cùm deus existat: & imago inuisibilis dei qui genuit eū pater. Amplius autem sic quoque clarius quæ sunt in hoc loco capientur. Velut enim per quosdam nomen dei blasphematur in gentibus, sic per sanctos quorum bona gesta corā hominibus politissima discernuntur, celsi patris nomen extollitur: In quo verò à deo glorificatus est, vt in Iesu dum peccatum nō fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Cùm ergo talis esset filius, glorificatus est, & deus glorificatus est in eo, at si deus in eo glorificatus est, recōpensat ei pater mai⁹ illo quod filius hoīs exercuit. Longè enim superstās est gloria in filio hominis cùm glorificat eū pater, quā in patre cū in illo glorificatus est decebat prępotentē maiorem rependere gloriam: deinceps quoniā statim hæc erant futura. Dico autem filium hominis in deo glorificari: ob hoc subiecit. Et continuò glorificabit eum.

Gloriæ varia acceptio.

Glorificatio Iesu quomodo intelligēda.

Filioli adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me, et sicut dixi iudæis: quò ego vado vos non potestis venire. Et vobis dico modò: Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem sicut dilexi vos, vt et vos diligatis inuicē. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem.

Aug. Cùm dixisset superius: Et cōtinuò clarificabit eum. Ne putarent ꝙ sic eum clarificaturus esset deus, vt non eis cōiungeretur vlterius ea conuersatione quæ in terra est, adiecit atq; ait: Filioli, adhuc mo. vo. sum. tanquā diceret continuò quidē resurrectione clarificabor nō tamen cōtinuò ascensurus in cælum. Sicut enim scriptum est in actibus apostolorum: Fuit cū eis post resurrectionē. 40. dies: hos igitur. 40. dies significauit dicendo: Adhuc mo. vo. sum. Orige. Per hoc autē quod dicit. Filioli: ostendit adhuc imminentem animabus eorū paruitatem. Hic autē quibus nunc dicit Filioli: post resurrectionem fiunt fratres, sicut & antequam essent filioli, fuerunt serui. Aug. Potest etiam & sic intelligi: Adhuc sicut & vos in hac infirmitate carnis etiam ipse sum, donec. s. moreretur atq; resurgeret. Cùm illis quidem fuit postquam resurrexit exhibitione præsentiæ corporalis sed non cum illis fuit consortio infirmitatis humanæ, Apud alium enim euangelistā post resurrectionem ait: Hæc locutus sum vobis: dum adhuc essem vobiscum. s. in carne mortali cùm essem sicut & vos. Tunc enim in eadem quidem carne erat, sed cum illis in eadem mortalitate iam non erat. Est & alia diuina præsentia sensibus ignota mortalibus, de qua idem dicit: Ecce ego vo. sum vsq; ad consummationem seculi: hoc non est: Adhuc modicum sum vobiscum. non enim modicū est vsq; ad consummationem seculi, aut si & hoc modicū est, quia in oculis dei mille anni sunt dies vnus, non tamen hoc significare voluisse credendus est. nunc quādo secutus adiunxit: Quò ego va. vos non po. ve. Nunquid eñ post consummationem seculi quò ipse vadit venire nō poterant, de quibus postea dicturus est: Pater volo vt vbi ego sum: & ipsi sint mecum. Orig. Intrinsecus autem sciscitaberis an post multū non fuit cum eis, non adeo ꝙ non aderat illis secund[um] carnem. Sed eo modico consummato vos scandalizabimini in me in nocte, & sic non erit cum eis qui cum dignis tantummodo conuersatur, Sed si cū eis nō erat, nihilominus ipsi quæsitur[i]

Cōsensus euang.

erant Iesum, velut Petrus post negationem graniter plorabat, quærens puto Iesum. Et ideo sequitur, Quæritis me. & sicut di. Iu. Quo ego va. vos non potestis venire. Quærere Iesum est verbum quærere, sapientiam, iustitiam, veritatem, diuinā virtutē: quę omnia Christus est. Volentibus ergo discipulis sequi Iesum, non quippè velut rudiores arbitrantur corporaliter: sed vt significet illud, Qui nō tollit crucem suam & sequitur me, nō potest meus esse discipulus. Ait nūc dominus, quò ego vado, vos nō potestis venire. nam & si vellent sequi verbū & illud confiteri, tamen nondum erantvalidi circa hoc, cùm nondum esset spiritus dat⁹, eo ꝙ Iesus nondū erat glorificatus. Aug. Vel hoc dicit: qnia adbuc minus idonei erant sequi moriturū dñm pro iustitia: quomodo enim iam fuerāt secuturi martyrio nō maturi? aut iterū dñm ad immortalitatem carnis quomodo iam fuerant secuturi, non quādolibet morituri, sed in fine seculi resurrecturi? aut iterum dñm ad sinum patris quomodo iam erant secuturi, cū esse nemo possit in illa fœlicitate nisi perfectus in charitate? Iudæis autē cū hoc diceret: nō addidit, Modò. Ipsi aūt nō poterant venire tūc quò ille ibat, sed poterāt posteà: & ideo subdit, Et vo. di. modò. Orige. q. d. Et vobis dico nō absq; additione huius aduerbij modò. Iudæi nāq; quos pręuidebat in suis facinoribus morituros, in breui tempore nō valebāt pergere quò Iesus ibat, sed discipuli post breue tempus poterāt sequi verbū. Chry. Ne autē audiētes discipuli sicut dixi Iudæis, æstiment similiter & in eos dictum esse adiecit, Filioli. Orig. Quod est exprimentis imminentem adhuc animæ discipulorum modicitatem. Fiunt autem post resurrectionē hi quibus dixit, Filioli, fratres: sicut & prius serui fuerant antequā essent filioli. Chry. Hoc autē dicit eū qui in seipsum est erigēs discipulorū amorem. Cùm enī viderimus aliquos dilectissimorū discedentes exardescimus: & maximè cùm viderimus eos in locum abeuntes in quem non est possibile nobis abire. Simul etiā ostendit, quoniā mors eius quædā translatio est & transpositio melior ad loca mortalia corpora nō suscipientia. Aug. Docens aūt quomodo idonei esse possint pergere quò ille antecedebat subiungit, Mādatum nouū do vobis vt diligatis inuicem. Nōne iam hoc erat mandatū in antiqua lege dei: vbi scriptū est, Diliges proximum tuū tanquā teipsum? cur ergo nouū mandatum appellat à domino? an quia exuto vetere induit nos hominem nouū: Innouat quippe audientē vel potius obedientem nō omnis, sed ista dilectio quā dominus, vt à carnali dilectione distingueret, addidit, Sicut dilexi vos: vt & vos diligatis inuicem: nō sicut se diligunt qui corrumpunt, nec sicut se diligunt homines quia hoīes sunt, sed sicut se diligunt qui dei sunt: & filij altissimi omnes, vt sint filio eius vnico fratres, ea dilectione inuicē diligentes, qua ipse dilexit eos, perducturus eos ad illum finem, vbi satiabitur in bonis desyderium eorum. Chr. Vel dicit, Sicut dilexi vos, nō enim præexistentibus vestris iustitiis debitum vobis reddidi, sed ipse incepi, ita & vos benefacere oportet etiam nihil debentes. Aug. Noli autem putare illud ma⁹ prætermissum esse mandatū quo præcipitur, vt diligamus dominum deum nostrū, sed bene intelligentibus vtrūq; inuenitur in singulis: nam & qui diligit deum, nō eum potest cōtemnere præcipientem vt diligat proximum, & qui supernè ac spiritualiter diligit proximū, quid in eo diligit nisi deum? ipsa est dilectio quam ab omni mūdana dilectione distinguendo addidit dominus, Sicut dilexi vos. Quid enim nisi deum dilexit in nobis nō quem habebamus, sed vt haberemus. sic ergo & nos inuicem diligamus, vt quātum possumus inuicem ad habendum in nobis deum cū dilectionis attrahamus. Chry. Prætermittens autem miracula quæ erant facturi, ab amore eos designat subdens, In hoc cognoscent oēs, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis adinuicem. hoc enim est qnod maximè homines sanctos ostendit, hos enim dicit esse discipulos. Aug. Tanquàm diceret: Alia munera mea habent vobiscum etiam non mei, non solùm naturam, vitam, sensum, rationem, & eam salutem quæ hominibus peccatoribúsq; communis est verumetiam linguam, sacramenta prophetiā, scientiam, fidem. distributionem, rerum suarum pauperibus, & traditionem corporis sui vt ardeant. sed quoniam charitatem non habent, vt cymbala concrepant, nihil sunt, nihil eis prodest.

Dicit ei Simon Petrus Domine, quò vadis? Respondit ei Iesus: Quò vado ego, nō potes me modò sequi: sequeris aūt postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te modò sequi? animam meā pro te ponam. Respondit Iesus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

Chryso. Magnus amor & ipso igne vehementior, & nulla est prohibitio quæ eius prōptū impetum detinere possit. Ardentissimus itaq; Petrus audiens, Quò ego vado vos nō potestis venire, eum interrogauit: vnde sequitur, Dicit ei Si. Petrus: Domine, qnò vadis: Aug. Sic vtiq; hoc dixit magistro discipulus tanq̄ sequi paratus: propterea dominus qui eius animum vidit, sic ei respondit: nam sequitur, Respon. ei Iesus. Quò ego vado &c. Dilationem intulit: nō spem abstulit, sed eam sequanti voce firmauit, dicens: Sequeris autem postea. Quid festinas Petre? nōdum de suo spiritu solida erat petra: noli extolli præsumēdo, nō potes modò: noli deiici desperando, sequēris enim postea. Chry. Audiens autem hoc Petrus, neq; ita desyderium detinuit, sed benignā spem accipiens properat: & quia timorē excussit proditionis, cum securitate per seipsum de reliquo interrogat aliis silentibus: vnde sequitur, Dicit ei Petrus: Quare &c. Quid dicis Petre? Dixi qnoniam non potes, & tu dicis quoniam possum: quocirca scies per experientiam quoniam nihil est tuus amor: nisi præsente superna liberatione, vnde sequitur: Respondit Iesus, Animam tuā pro me pones? Bed Quæ sententia duobus modis potest ꝓnunciari: vno modo affirmando, ac si dicat: Animā tuā pro me pones, sed nūc timendo mortem carnis, animæ mortem incurres: alio modo insultando, quasi diceret. Augu. Ita ne facies pro me quod nondum ego pro te? præire potes, qui sequi non potes? Quid tamen præsumis? audi quis sis: Amen amen dico tibi &c. Qui mihi promittis mortē tuam, ter negabis vitam tuam. quid in animo eius esset cupiditatis videbat, quid virium nō videbat, voluntatem suam iactabat infirmus, sed inspiciebat valitudinem medicus. An apostolus Petrus, sicuti cum fauore peruerso excusare quidam nituntur, Christum non negauit, quia interrogatus ab ancilla hominē se nescire respondit, sicut alij euangelistæ testantur expressius? quasi qui hominem Christum negat, nō Christum neget: & hoc in eo negat quod factus est propter nos, ne periret quòd fecerat nos. per quid autem caput est ecclesiæ nisi per hominem: quomodo est igitur in corpore Christi, qui negat hominem Christum? Sed quid mul is immorer. non enim dominus ait: Non cantabit gallus donec hominem aut filium hominis neges sed donec me neges. Quid est me nisi quod erat? quicquid eius negauit, Christum negauit. Siquidem dubitare nephas est. Christus, hoc dixit verúmque prædixit, proculdubio Petrus Christum negauit. Non accusemus Christū, cùm defendimus Petrum, agnouit planè peccatū suum infirmitas Petri, & quantū mali Christū negādo cōmiserit, plorando monstrauit: neq; nos cùm

Iesus quo modoque itur.

Mandatū nouū quare dicatur.

Signum discipula- t⁹ Christi.

Zelus Petri.

Erronea Petri excusatio.

Ita dixim° primū apostolorū accusare delectat, sed hūc intuendo admoneri nos oportet, ne bomo quisq de humanis virib° fidat. Bed. Resipiscēdi nihilominus vnusquisq;, si in lapsum conuerterit, exemplū capiat ne desperet: sed incunctāter veniā se posse promereri credat. Chry. Vnde manifestū est quoniā & casum Patri dominus concessit: nam poterat quidē & à principio reuocare, sed quia permanebat in vehemētia, ipse quidē nō impulit ad negationem, sed dimisit desertū, vt discat ppriā imbecillitatem, & vt post hæc talia nō patiatur cū orbis terrarū dispensationē susceperit, sed reminiscēs eorum quæ passus est, cognoscat seipsum. Aug. In anima itaque cōtigit Petri quod offerebat in corpore, sed aliter q̄ putabat: nā ante mortem & resurrectionē domini & mortuus est negando, & reuixit plorādo. Aug. de con. euan.

Cōsensus euang. Hoc autē de prędicta negatione sua Petro nō solū Ioannes, sed & cæteri tres cōmemorant, nō sanè oēs ex vna eademq; occasione sermonis ad eam cōmemorādam veniunt: nam Matthæus & Mar. eam subnectunt: postquā dñs egressus est ex illa domo vbi manducauerat Pascha. Lucas verò & Ioannes antequā inde esset egressus. Sed facilè possumus intelligere, aut illos duos eam recapitulando posuisse, aut istos præoccupando, nisi magis moueret q̄ tam diuersa non tantùm verba, sed etiā sententias domini præmittunt: quibus pmotus Petrus illā præsumptionē pferret pro dño vel cū domino moriēdi, vt magis cogāt intelligi ter eū expressisse præsumptionem suam diuersis locis sermonis Christi, & ter illi à dño responsum q̄ eum esset ante galli cantum ter negaturus.

CAPVT XIIII.

ET ait discipulis suis. Non turbetur cor vestrum. Creditis in deum, & in me credite. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si quominus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. Et si abiero & præparauero vobis locum, iterum uenio & accipio uos ad meipsum: ut ubi sum ego, & uos sitis. Et quò ego uado scitis, & uiam scitis.

Aug. Ne discipuli mortem Christi tanquam hominis timerent, & ideo turbarentur, consolatur eos etiam deum se esse contestans: vnde dicitur: Et ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum &c. q. d. Cōsequens est si in deum creditis vt in me credere debeatis, quod non esset consequens si Christus non esset deus. Mortē metuitis huic formæ serui, non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma dei. Chry. Ea etiam quæ in me est fides & in patrem qui genuit, patientior est his quæ super uenient. & nihil contra eam potest præualere difficiliū, hoc etiam modo diuinitatis virtutem ostendit, quia ea quæ in mente habebant ducit in medium, dicens: Non turbetur cor vestrum. Aug. Quia igitur etiam sibi metuebant discipuli cum Petro dictum esset fidentiori atque promptiori: Non cantabit gallus donec ter me neges: subiunxit, In do. pa. mei &c. Per quod à turbatione recreantur cæteri, ac fidentes etiam post pericula tentationum se apud deum cum Christo esse mansuros, quia si alius est alio fortior, sapiētior, iustior, sanctior, nullus alienabitur ab illa domo: vbi mansionem pro suo quisque acceptur° est merito. Denarius quidem ille æqualis est omnibus, quem paterfamilias eis qui operati sunt in vinea iubet dari. Quo vtique denario vita significatur æterna. vbi amplius alio nemo viuit: quoniam viuendi non est diuersitas in æternitate mansura, sed multæ mansiones diuersas meritorum in vna vita æterna significant dignitates. Greg. su. Ezech. Vel hac ratione conueniunt mansiones multæ cum vno denario, quia & si alter minus atque alius amplius exultat, oēs tamē vnum gaudium conditoris sui visione lætificat. Augu. Atque ita deus erit omnia in omnibus, vt quoniam deus charitas est per charitatem fiat, vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisq;, etiam ipse habet cū amat in altero quod ipse non habet. non enim erit ita aliqua inuidia imparis claritatis, quoniā regnabit in omnibus vnitas charitatis. Greg. vlt. mor. Eiusdem etiam dispsrilitatis damna non sentiunt, quia tantum sibi vnusquisque quantum sufficit, percipit. August. Respuendi autem sunt à corde Christiani, qui putant ideo dictum multas esse mãsiones, quia extra regnum cœlorum erit aliquid vbi beatè maneant innocentes cùm sine baptismo ex hac vita emigrauerint, sine quo in regnum cælorum intrari non potest. Absit autem, vt cùm omnis domus regnātium filiorū non sit alibi nisi in regno, ipsius regiæ domus pars aliqua non sit in regno. non enim ait dominus, In beatitudine sempiterna mansiones multæ sunt, sed in domo patris mei. Chrys. Vel ali. continua. Quia dominus suprà dixerat Petro, Quò ego vado non potes me sequi modò, sequeris autem postea: ne existiment soli Petro hanc promissionem esse datam, dixit: In domo pa. mei & c. Hoc est, & vos regio illa suscipiet quæ & Petrum. copia enim est ibi multa mansionum, & non est dicere, quoniam præparatione indigent. Et propter hoc subdit: Si quo. di. vo. quia vado para. vobis locum. Aug. Vbi satis ostendit ideo se hoc illis nō dixisse, quia iam ibi mansiones multæ sunt, & non est opus illi aliquas præparare. Chry. Quia verò dixerat, Non poteris me modò sequi, vt non æstiment se ab eo finaliter abscissos esse, subiungit: Et si abier. & præpa. vo. lo. ite. ve. & acci. vos ad meipsum, vt vbi ego sum & vos sitis. Ex quo ostendit quòd oportet eos vehementer confidere. Theo. Ac si dicat vtrisq;: Vos turbari non oportet siue paratæ sint siue non. Nam etsi paratæ non sint, ego cum omni solertia præparabo vobis illas. Aug. Sed quo modo vadit & parat locū, si iam mansiones multæ sunt? sed nondum sunt sicut parandæ sunt. Easdem enim mā siones quas prædestinando præparauit, præparat operā do. Iam ergo sunt in prædestinatione, si quo minus, dixissett. Ibo & præparabo, hoc est prædestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, dixit, Et si abiero & præparauero vobis locum. Parat autem modò mãsiones, mansionibus præparando mansores. Quippe cùm dixit: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quid putamus esse domum dei nisi templum dei? de quo Apostolus dicit, Templum dei sanctum est, quod estis vos. Hæc ergo domus dei adhuc ædificatur, adhuc præparatur. Sed quid est quod vt pręparet abiit, cùm nos ipsos pręparet, quod non faciet si reliquerit? Sed illud significat, quia vt parentur istæ mansiones, viuere debet iustus ex fide: si autem vides, non est fides. Erat ergo ne videatur: lateat vt credatur. Tunc enim locus paratur, si ex fide viuatur: creditus desideretur, vt desideratus habeatur. Si bene intelligendo nec vnde vadis, nec vnde venis, recedis: vadit ergo latendo, venit apparēdo. Sed nisi maneat regendo, vt proficiamus bene viuendo, nō parabitur locus vbi possumus permanere perfruēdo. Alcu. Dicit ergo, Si abiero per carnis absentiam. Iterum veniā per diuinitatis præsentiā: vel iterum veniam iudicare viuos & mortuos. Et quia sciebat eos interrogaturos quò iret, vel per quam viam iret, subiungit: Et quò ego vado, scitis, scilicet ad patrem. Et viam scitis, scilicet per meipsum. Chrys. Hoc autem dicens desyderium quod in eorum mente erat, ostēdit, & dat eis desyderium interrogandi.

Claritas patriæ de scribitur.

Prædestinatio mãsionum.

Mãsiones variæ paradisi.

Fidei efficacia.

Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quò uadis. Et quomodo possumus uiā scire? Dicit ei Iesus: Ego sum uia, ueritas et uita. Nemo uenit ad patrē, nisi per me. Si cognouissetis me, et patrē meum utique cognouissetis. Et amodo cognoscetis eum, & uidistis eū.

Chryso. Si Iudæi volentes à Christo separari quære bāt quò iturus esset, multò magis discipuli nunq̄ ab eo separari volētes hoc discere cupiebant, & interrogabant eum ex multa dilectione & timore, & ideo dicitur, Dicit ei Thomas, Domine &c. Aug. Vtrunque illos domi nus dixerat scire: vtrunq; dixit ille nescire. Sed nescit ille mentiri, ergo isti sciebant, & se scire nesciebant. Con uincit ergo eos hoc scire: vnde subditur, Dicit ei Iesus, Ego sum via ve. & vita. August. de ver. do. q. d. Quà vis ire? ego sum via, quò vis ire? ego sum veritas, vbi vis per manere? ego sum vita: veritatem & vitam omnis homo capit, sed viam nō omnis inuenit, deum esse quàdam vitam æternam, veritatē scibilem etiā huius seculi philosophi viderunt, verbum ergo dei qui apud patrē est veritas & vita assumendo hominē factum est via. Ambula per hominem, & peruenies ad deum. Melius enim est in via claudicare, q̄ præter viā fortiter ambulare. Hyla. 7. de tri. Non enim nos in erratica atque in inuia deducit ille qui via est, neque illudit per falsa qui veritas est, neq; in mortis relinquit errore qui vita est. Theo. Cùm itaq; actiuam exerces, fit tibi Christus via. Cùm autem in contemplatiua perseueras, efficitur tibi veritas. Adiecta autē vita est actiuo & contemplatiuo. Decet enim ire & prædicare pro futuro seculo. Augu. sciebant ergo viam, quia sciebant ipsum qui est via. Quid autem opus erat vt adderet veritas & vita, cū restaret nosse quò iret, quia ad veritatē ibat, & ad vitam? Ibat ergo ad seipsum per seipsum. sed nunquid ô domine vt venires ad nos reliqueras te? scio quidem q̄ formam serui accepisti & in carne venisti: manens vbi eras, & per hanc redisti non relinquēs quò veneras. Si ergo per hanc & venisti & redisti, per hanc nobis non solùm quà veniremus ad te: verumetiā tibi quà venires & redires via fuisti. cùm verò ad vitā quod es ipse iuisti, eandem carnem tuā de morte ad vitam duxisti. itaq; dum caro de morte venit ad vitā, Christus venit ad vitam. Et quia verbū est vita, Christ* venit ad seipsum, quoniā vtrunq; est Christus, vna persona scilicet verbū caro: venerat etiam per carnem deus ad homines, veritas ad mendaces. Est enim deus verax, omnis autem homo mendax. Cùm itaque se ab hominibus abstulit, itaq; illuc vbi nemo mētitur carnem suam leuauit, idem ipse quia verbū caro factū est, p seipsum, id est per carnē suam ad veritatem quod est ipse remeauit, quā quidem veritatē quāuis inter mendaces etiā in morte seruauit. Ecce ego ipse si loquor vobis q̄ intelligatis: quodāmodo ad vos pcedo, nec me relinquo. Cū aūt taceo, quodāmodo ad me redeo, & vobiscum ma neo si tenueritis quod audistis. Si hoc potest imago quā fecit deus, quid potest ex deo nata imago: Ac per hoc & ipse p seipsum, & ad seipsū & ad patrē, & nos p ipsum, & ad ipsum, & ad patrem im*. Chrys. Si enim dicit, Ego sum dominus, ducēdi ad patrem omnino venietis illuc: neque enim est possibile alia venire via. Cùm autē suprà dixerit, Ne. potest ve. ad me nisi pa. traxerit illū. Nūc dicens, Quoniā nullus po. ve. ad pa. nisi per me, exequat seipsum ei qui genuit. Qualiter autem dixerit, Quò vado sci. & viam scitis: ostendit subdens, Si cog. me & pa. meum & c. q. d. Si sciretis meam substantiam & dignitatem, & eam quæ patris est sciretis. nouerant quidem eū, sed non ita vt oportebat, postea autem spiritus veniens, perfectam in eis construxit cognitionē, & propter hoc subditur, A modo cog. eum. Dicit autem eam quæ secūdum mentem cognitionem. Et vidistis eum scilicet per me, ostendens quoniam qui videt eum & patrem videt. Viderunt autē eum non in nuda substātia, sed carne indutum. Beda. Sed quærendum est quomodo nunc dicat dominus, Si cognouissetis me &c. Cū præmisisset suprà, Quò ego va. sci. & viam scitis? Datur ergo intelligi quia quidam eorum sciebant. quidā verò nesciebant, quorū vnus erat Thomas. Hylar. 7. de tri. Vel aliter continua, Cùm iter ad patrem per filium sit, quærendū est vtrum hoc p doctrinæ admonitionē, an per naturę fidē sit. Intelligentiæ igitur sensum in cōsequentibus requiram*. nam sequitur: Si cog. me. & patrem meū vtique cognouissetis. In sacramento enī assumpti corporis diuinitatis paternæ naturam confirmans, huiuc ordinē tenuit. Tempus autem visionis separauit à tempore cognitionis. nā quem cognoscendum ait, eundem iam dixit & visum. vt naturæ iampridem in se conspectæ scientiam ex tempore nunc huius reuelationis acciperent.

Dicit ei Philippus, Domine ostende nobis patrem & sufficit nobis. Dicit ei Iesus, Tanto tēpore vobiscum sum & nō cognouistis me? Philippe qui videt me, videt et patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. Pater autē in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in patre & pater in me est? Alioqui propter opera ipsa credite.

Hyla. 7. de tri. Cōmouit apostolum Philippum nouitas dictorum, homo cernitur, dei se filium cōfitetur: cognito se cognoscēdum patrem fatetur, patrē visum esse dicit. Prorupit igitur apostolica familiaritas dominum interrogās, vnde dicitur: Dicit ei Phil. Do. ost. no. pa. & suffi. no. Non visum negauit, sed ostendi sibi rogauit: neque ostensionem veluti corporalis contemplationis intuitum desiderauit, sed demonstrationem intelligendi eius qui visus est postulauit: filium enim in habitu hominis viderat, sed quomodo per id patrem viderit, nescit. Nam & ostensio illa intelligendi potius esset demonstratio quā vidēdi. subiecit, & sufficit nobis. Aug. i. de trin. Illa enim lætitia qua nos adimplebit cum vultu suo nihil amplius requiretur, quòd bene intellexerat Philippus, vt diceret: Domine osten. no. pa. & suffi. no. Sed nondum intellexerat eo quoque modo ad ipsum se potuisse dicere, Domine ostende nobis te & sufficit nobis. Vt enim hoc intelligeret responsum est ei à domino: vnde sequitur, Dixit ei Iesus: Tanto tempore vob. sum: & nōn cognouis.me? Augn. super Ioan. Sed quomodo hoc dicit: cum & quò iret, scirent, & viam scirēt, nō ob aliud nisi quòd ipsum scirēt? Sed facilè ista quæstio soluitur si dicamus quòd eorum aliqui eorum sciebāt, alii qui nesciebāt, de quibus erat Philippus. Hylar. de trini. Arguit ergo apostolum in cognoscēdo se ignorantem. cùm enim ea quæ gereret propria deo essent, calcare vndas, iubere ventis, peccata dimittere, mortuis vitam reddere: huic querelæ omnis orta conquestio est, quòd in homine assumpto dei non intellecta natura est. Et ideo postulanti vt sibi patrem ostenderet, ait, Phil. qui vi. me vi. & pa. August. Solemus enim de similimis duobus ita loqui, Vidistis illum: sic ergo dictum est, Qui vi. me: vi. & pa. non quòd ipse sit pater & filius, sed quòd à patris similitudine in nullo prorsus discrepet fili*. Hylar. 7. de trini. Non autem ille hic visum oculorum carnalium significat. Non enim hoc quod ex partu virginis carnale est, ad contemplandam in eo dei formā & imaginem proficit, sed intellectus dei filius id præstat, vt intellectus & pater sit. Dum ita imago est vt non differat genere, sed significet auctoritatem. non enim solitarium sermo significat & indifferentem, tamen naturam professio docet. Cùm enim dicitur, Et patrem, exclusa est singularis: atque vnici intelligentia. Et quid reliquum est, nisi per naturæ vnicam similitudinem pater per filium visus sit? Aug. Sed nunquid obiurgandus est qui cùm similem viderat, etiam illum cui est similis vult videre? Sed ideo discipulū dominus arguebat, quoniam

cor postulatis videbat. Tanquā enim melior esset pater quàm filius ita Philippū patrem nosse cupiebat: & ideo nec filium sciebat, quo alium meliorem esse credebat. Ad hunc ergo sensum contingendum dictum est, Non credis, quia ego in patre & pater in me est? q.d. Si ad te multū est hoc videre, saltē quod nō vides, crede. Hyla. Quæ enim ignorādi patrē aut ostēdendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cùm pater in filio visus esset ex proprietate naturæ: dū ex indiffrentia unitatis vnum fiot natus & generās, vt hic sermo domini sequeretur, Non credis quia ego in patre & pater in me est. Aug. 1. de tri. Volebat enim eum ex fide videre, antequā illud posset videre, & ideo dicit, Non credis. Contemplatio quippe merces est fidei, cui mercedi per fidē corda mūdantur. Hyl. 7. de tri. Pater autem in filio est, & filius in patre, non per duplicem coouenientium generum con iunctionem, neque per insitam capacioris substantię na turam, quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus continētur interiora nō possunt, sed per natiuitatem viuentis naturę ex viuente, dū non aliud ex deo quem deus nascitur. Hyla. 7. de tri. Naturam enim suam (vt ita dicam) sequitur indemutabilis deus indemutabilem gignēs deum. Nec naturam suam deserit ex indemutabili deo indemutabilis dei perfecta natiuitas. Subsistētem igitur in eo dei naturam intelligimus, cùm in deo deus sit, nec præter eum qui est deus quisquam alius deus sit. Chry. Vel aliter: Totū Philippus hic corporeis oculis patrē volebat videre quia & ipsum filium ita se existimabat vidisse, forsan à prophetis audiens, quoniam vidi dominum: & ideo dixit, Ostende nobis patrem. Etenim Iudæi interrogauerunt, Quis est pater tuus? & Petrus & Thomas quò iret, & nullus dicit manifestē: vt ergo nō videatur onerosus esse Philippus & ipse interrogans, ostende nobis patrem, subiungit, Et sufficit nobis, i. nihil plus quærimus: dominus autē non dixit ei: Impossibile petis, sed ostendit quoniam neque ipsum filiom vidit. Nam si hunc potuisset videre, & illū vidisset. Et ideo dicit: Tanto tēpore vo. sum: & nō cog. me Philippe. Non dixit non vidistis me, sed non cognouistis me: quantū ad hoc. s. quòd filius hic manēs quod pater decenter in seipso ostendit eum qui genuit. Dein de diuidens hypostases ait, qui vi. me: vi. pa. ne quis dicat quod ipse est pater, ipse filius. Ostendit autem per hoc, quoniam neque filium visu corporeo vidit. Si autē aliquis hic visum cognitionem dicere velit, nō cōtradico. q.d. qui cognouit me cognouit & patrem: sed nō dixit hoc, sed consubstātialitatem representare volens dixit, qui meam substantiam vidit, vidit & eam quæ patris. Vnde patet quòd non est creatura: creaturam enim videntes deum nesciunt omnes. Philippus etiā substantiam patris videre quærebat. Si ergo alterius substantiæ esset non diceret, qui videt me videt & patrem, sed nec aliquis in argēto auri substantiā videre potest. nō enim alia per aliam apparet natura. Aug. Deinde non ad solū Philippum sed ad omnes pluraliter loquitur, dicēs, Verba quæ ego lo. vo. à meipsō non loquor. quid est, A meipso nō loquor, nisi à meipso nō sum qui loquor? et quippe tribuit quod facit, de quo est ipse qui facit. Hylar. 7. de tri. Vnde neque se filium denegauit, nec naturam in se paternæ virtutis abscondit. Nam dum loquitur, ipse in substantia manens loquitur: dum non aūt nō à se loquitur, natiuitatem in se dei à deo testatur. Chrys. Vide autem abundantem super vnius substantiæ demonstrationem. nam subditur, Pater autem in me, &c. q.d. Nequaquā aliter facit pater & aliter ego, sicut & alibi ait, Si nō facio opera patris mei, nō credatis mihi. Sed quomodo à verbis incipiēs ad opera venit? Cōueniens enim

Contemplatio merces fidei.

Ex creaturis de' nō perfectè videtur.

erat dicere, Ipse loquitur verba. Sed duo ponit de doctrina & signis, aut quia & verba opera erāt. Aug. Nam qui proximum loquendo ædificat, bonum opus operatur. In his duabus sententiis diuersi nobis aduersantur hæretici. Arriani dicunt, Ecce inæqualis est patri filius, non à seipso loquitur. Dicunt Sabelliani, Ecce qui pater est ipse filius. Quid est Pater in me ma. ipse facit: nisi in me manen ego qui facio? Hyla. 7. de tri. Sed manere in filio patrem, non est singularis atque vnici, operari verò per filium patrem, non est differentis aut exteris sicut non vnius est non à se loqui qui loquitur, neque rursus alieni ac separabilis loqui per loquentē. Et quia in se patrē loqui & operari docuerat: perfectæ huius vnitatis fidem statuit dicēs, Credite mihi quia ego in pa. & pa. in me est, ne. s. per virtutis efficientiam, & nō per naturæ quę secundū natiuitatē est, proprietatē pater in filio & operari crederetur & loqui: sic enim habetur in græco. Nostra litera habet, Nō creditis quia ego in patre & pater in me est? Aug. Antea solus Philippus arguebatur. Chry. Si verò nō sufficit hoc ad ostendendū cōsubstātialitatē, saltē ab operibus disciite: vnde subditur, Alioquin propter opera ipsa credite. Vidistis enī signa cū authoritate, & omnia quæ deitatis erant propria & quæ solus pater operatur, peccata soluta, mortē recedētē, & huiusmodi. Aug. Hoc ergo propter opera credite: quia ego in patre & pater in me est. Neq; enī si separati essemus, inseparabiliter operari vlla ratione possemus.

Hæreses duæ colliduntur.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, et maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Et quodcūque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam.

Chry. Quia dominus dixerat, propter opera credite: ostēdēs quoniā nō hoc solū potest: sed multò maiora, & quod est mirabilius aliis potest dare, adiūxit, Amen amen dico, &c. Aug. Sed quæ sunt ista maiora? an fortè quòd ægros ipsis transeuntibus etiam eorū vmbra sanabat? Maius est enim quod sanet vmbra quàm fimbria. veruntamen quādo ista dicebat verborū suorum facta & opera commendabat. Cùm enim dixit, Pater in me manens ipse facit opera, quę opera tunc dicebat, nisi verba quę loquebatur: & eorū verborū fructus erat fides illorū? veruntamen euangelizātibus discipulis nō tam pauci q il li erant, sed gentes etiā crediderūt. Nónne ab ore ipsius diues ille tristis abscessit? & tamen postea quod ab illo auditum non fecit vnus, fecerunt multi, cùm per discipulos loqueretur: ecce maiora fecit prædicatus à credētibus quàm locutus audientibus. Verū hoc adhuc mouet quòd hic maiora per apostolos fecit, non autem ipsos tātùm significans, ait: Qui credit in me, nunquid inter credentes in Christum non est cōputandus qui nō fecerit opera maiora quàm Christus? durum est nisi intelligatur. Apostolus dicit: credenti in eum qui iustificat impium depotatur fides ad iustitiam. In hoc opere faciemus opera Christi, quia & ipsum credere in Christum opus est Christi: hoc operatur in nobis, nō vtique sine nobis. Audi ergo, Qui credit in me, ope. quæ ego fa. Prius ego facio, deinde & ipse faciet, quia facio vt faciat. quę opera, nisi vt ex impio iustus fiat? quod vtique in illo, sed nō sine illo Christus operatur? prorsus hoc maius esse dixerim, quàm creare cælum & terrā. Cælū enim & terra transibunt, prædestinatorū autē salus & iustificatio permanebit. Sed in cælis angeli opera sunt Christi: nūquid etiam his operibus maiora facit qui cooperatē Christo ad suā iustificationē? iudicet qui potest vtrū maius sit, iustos creare q impios iustificare: certē si æqualis sit vtrunque potentiæ, hoc maioris est miseri-

Miracula apostolorum quomodo maiora.

cordię, ſed omnia opera intellige Chriſti vbi ait, Maiora horũ faciet. Nulla neceſsitas cogit horũ enim forſitã dixit quæ illa hora faciebat: tunc autẽ verba fidei faciebat. & vtique minus eſt verba iuſtitiæ prædicare, quod fecit propter nos: quã impios iuſtificare, quod ita fecit in nobis vt faciamus & nos. Magnã autẽ ſpem dominus

Duo opera dei cõparantur.

ſuis promiſit orantibus dicens, Quia ego ad patrem vado. Chry. Hoc eſt nõ pereo: ſed in propria manebo dignitate & in cælis ero. vel hoc dicit: ac ſi diceret, Veſtrũ eſt de cætero miracula facere: ego enim vado. Augu. Et ne quiſquã hoc ſibi tribueret: vt etiã illa opera maiora ſeipſum facere oſtenderet, adiecit: Et quodcunque petieritis, &c. Qui dixerat Faciet, poſt ait: Faciam, tanquã diceret: Nõ vobis hoc impoſsibile videatur. nõ enim poterit eſſe maior me, qui credit in me, ſed ego ſum facturus & tunc maiora quàm nũc maiora per eum qui credit in me, quàm nunc per me: quod nõ eſt defectio, ſed dignatio. Chry. Dicit autem in nomine meo, quia & apoſtoli dicebãt, In nomine Ieſu Chriſti, ſurge & ambula. Omnia enim ſigna quæ fecerũt ipſe faciebat, & manus domini erat cũ illis. Theo. Exponit autẽ nobis per hoc miraculorum doctrinã. nã per orationẽ ac inuocationem

Quæſtio pulchra.

ſui nominis poteſt quis exercere prodigia. Auguſt. Sed quid eſt, Quodcũque petieritis? cũ videamus plerũque fideles eius petere & non accipere. an fortè propterea quia malè petũt? malè enim vſurus eo quod vult accipere, deo potius miserãte nõ accipit. quomodo ergo intelligendũ eſt, Quodcunque petieritis hoc faciam, ſi deus aliqua petentibus fidelibus etiam cõſulẽdo nõ facit? an fortè ſolis apoſtolis hoc dictũ debemus accipere? abſit: Superius enim dixerat, Qui cre. in me oper. quæ ego fa. & ipſe fa. Ipſos quoque ſi cogitemus apoſtolos: inuenimus eum qui plus omnibus laborauit rogaſſe: vt ab eo diſcederet angel⁹ ſathanæ, nec tamẽ quod rogauerat accepiſſe. Sed audi quod illic poſitum eſt: In no. me. quod eſt Chriſt⁹ Ieſus: Chriſtus regem: Ieſus ſaluatorẽ ſignificat. ac per hoc quodcunque petimus aduerſus vtilitatem ſalutis: non petimus in nomine ſaluatoris & tamen ipſe ſaluator eſt: nõ ſolũ quãdo facit quod petimus, verum etiam quando nõ facit, quoniã quod videt peti cõtra ſalutẽ, nõ faciẽdo ſe exhibet ſaluatorẽ. Nouit enim medicus quid pro ſua, quid contra ſuã ſalutẽ poſcat

Nomen Chriſti exponitur.

ægrotus, & ideo cõtraria poſcẽtis nõ facit volũtatẽ vt faciat ſanitatem. Sanè quædã quanuis in nomine eius petamus, non tũc quando petimus facit: ſed tamen facit: differtur enim quod petimus, nõ negatur. Cõtinuò autem ſubiecit, Vt glo. pa. in fi. ſi quid pet. in nomine meo hoc faciã. Nullo modo igitur ſine patre filius facit, quãdoquidem vt in illo pater glorificetur propterea facit. Chry. Cùm enim filius oſtendatur magna potẽs, glorificabitur ille qui genuit: ideo autem ſecundo id ponit vt certificet ſuiipſius ſermonẽ. Theo. Attende etiã ſeriem paternę glorificationis. In nomine Ieſu facta ſunt ſigna per quæ credebant apoſtolorũ ſermonibus: & ſic dũ ad notitiã patris peruenirẽt, glorificabatur pater in filio.

Si diligitis me mandata mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiſcum in æternum ſpiritum ueritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia nõ uidet eum, nec ſcit eum. Vos autem cognoſcetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit.

Chry. Quia dominus dixerat, Quodcunq; petieritis hoc faciam, vt nõ æſtiment omnẽ ſimpliciter petitionẽ valere: induxit, Si di. me man. mea ſerua. q. d. tũc faciam quod petitis. Vel quia audiẽtes quoniam ad patrem vado, conſequẽs erat eos turbari dicit, nõ eſt hoc me amare vt turbemini, ſed vt faciatis mandata mea. hoc eſt enim amor obedire & credere ei qui diligitur. Quia verò conſequẽs erat eos vehemẽter inquirere carnis præſentiam: & illã habere cõſolationẽ quã prius habuerũt, ſubiungit: Et ego ro. pa. & alium parac. da. vo. Augu. In

Spiritus ſanctus quomodo paracletus.

quo oſtendit & ſeipſum eſſe paracletũ. Paracletus autẽ latinè dicitur aduocatus: & dictum eſt de Chriſto, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtũ iuſtũ. Alcui. Vel paracletũ. i. cõſolatorem: habebãt enim & tũc vnũ cõſolatorẽ qui miraculorũ dulcedine & prædicatione eos erigere & cõfortare ſolebat. Dydimus de ſpiritu ſancto: Sed ſpiritum ſanctum alium paracletum nominauit, non iuxta naturæ differentiam, ſed iuxta operationis diuerſitatẽ. Cũ enim ſaluator mediatoris & legati perſonam habebat ex qua pontifex deprecetur pro peccatis noſtris, ſpiritus ſanctus ſecundũ aliam ſignificationẽ paracletus: ab eo quòd cõſolatur in triſtitia poſitos nuncupatus eſt. Verũ noli ex filij & ſpiritus ſancti operatione diuerſa varias æſtimare naturas, ſiquidẽ in alio loco reperitur paracletus ſpiritus legati apud patrẽ perſona fungi, vt ibi: Ipſe ſpiritus interpellat pro nobis. Saluator quoque cõſolationẽ operatur in cordib⁹ eorũ quia indigẽt. ſcriptũ eſt enim, Et humiles populi ſui cõſolatus eſt. Chry. Ait autẽ: Rogabo patrẽ vt fide dignũ faciat eis ſermonem. quoniam ſi dixiſſet: Ego mittam: non ſimpliciter crediſſent. Aug. cont. Arrianos: Qui tamen vt inſeparabilia ſua & patris opera demonſtraret alibi ait: Cùm abiero mittam eum ad vos. Chryſoſt. Quid autẽ apoſtolis plus haberet, ſi patrẽ ſolũ rogaret vt ſpiritũ aliis daret? quoniam illi multoties & ſine oratione oſtenduntur hoc facientes. Alcui. Rogabo igitur dicit vt inferior ſecundum humanitatẽ patrem meum, cui ſum æqualis & conſubſtantialis ſecundũ diuinam naturam. Chry. Dicit autẽ, Vt maneat vobiſcũ in æternum, quoniam neq; poſt mortẽ recedit, per hoc etiam occultè inſinuat ꝙ ſpiritus ſanctus non patietur mortẽ vt ipſe neque abibit. Ne autẽ paracletũ audiẽtes rurſus incarnationẽ aliam ſuſpicentur, & oculis putarẽt eũ videre, ſubiungit: Spiritum veritatis quem mundus non poteſt accipere quia non videt eum, nec ſcit eum. Aug. Hic eſt vtiq; in trinitate ſpiritus ſanctus quẽ patri & filio conſubſtantialẽ & coæternũ fides catholica profite-

Spirit⁹ veritatis quomodo intelligitur.

tur. Chry. Spiritũ autem veritatis eum vocabat per hoc ꝙ figuras veteris teſtamenti manifeſtat. Mundũ autem hic malos dicit, viſionẽ autẽ certiſsimã cognitionẽ dicit, quia viſus eſt apertior ſenſus. Bed. Nota etiã ꝙ cùm ſpiritũ ſanctũ, ſpiritũ veritatis dicit, ſpiritum ſanctum eſſe, ſpiritum ſuum oſtẽdit. deinde cùm à patre eum dari narrat, patris etiam eum ſpiritum eſſe declarat: ac per hoc ſpiritus ſanctus à patre procedit & filio. Greg. 5. mo. Spiritus autem ſanctus omnem quẽ repleuerit, ad deſideranda inuiſibilia accendit, & quoniam mundana corda ſolũ viſibilia diligunt, hunc mũdus nõ accipit, quia ad diligẽda inuiſibilia nõ aſſurgit. Seculares etenim mẽtes quantò ſe foras per deſideria dilatant, tantò ad receptionem illius ſinum cordis anguſtãt. Augu. Sic autem mundum, id eſt mundi dilectores dicit nõ poſſe accipere ſpiritum ſanctũ, velut ſi dicamus, Iniuſtitia iuſta eſſe non poteſt. Mundus ergo, id eſt mũdi dilectores nõ poteſt eum accipere, quia non videt eum. Non enim habet inuiſibiles oculos mundana dilectio, per quos videri ſpiritus ſanctus niſi inuiſibiliter nõ poteſt. Sequitur: Vos autem cog. eum, quia apud vos manebit. Sed ne putarẽt quod dictũ eſt, Apud vos manebit: ita dictũ quẽadmodũ apud homines hoſpes viſibiliter manere conſueuit, adiecit: In vobis erit. Chry. q. d. Nõ ita apud vos manebit ſicut ego, ſed in veſtris habitabit animab⁹. Augu. Prius autẽ eſt eſſe alicui, poſt manere. Sed expoſuit quod dixerat, Apud vos: cũ adiunxit, In vobis. Si enim

non ſit in vobis,non poteſt eſſe in vobis eius ſciẽtia, ſic enim à vobis videtur in vobis & veſtra cõſcientia.

Quæſtio pulchra.

Gregor.2.mo. Si autem ſpiritusſanctus in diſcipulis manet: quomodo iam ſingulare ſignũ erit quod in mediatore permanet? ſecundũ illud: Supra quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem,hic eſt qui baptizat: quod tamẽ citius cognoſcimus ſi dona eiuſdẽ ſpiritus diſcernamus. In his enim donis ſine quibus ad vitã perueniri nõ poteſt, ſpiritus ſanctus in electis omnibus ſemper manet. In illis autẽ quibus nõ noſtra vita ſeruatur,ſed aliorũ quæritur, nequaquã ſemper manet. Aliquando enim ſe à ſignorũ oſtẽſionib⁹ ſubtrahit,vt eo humilius virtutes eius habeantur: Chriſtus aũt in cunctis eum & ſemper habet præſentem.

Hæreſes oppoſitæ colliduntur.

Chry. Hic autẽ ſermo oppoſitas hæreſes velut vno ictu ſuſtulit. nã dicere aliũ oſtẽdit eius,id eſt ſpiritus hypoſtaſeos differentiam: dicere verò paracletum,ſubſtantiæ cognationem. Aug.cõ.ſe. Arria. Conſolatorẽ enim quod officium tanquã perſonæ infimæ,in trinitate ſpiritu ſancto deputãt,deũ dicit Apoſtolus,ſecundũ illud: Is qui cõſolatur humiles,cõſolatus eſt nos deus. Deus eſt itaq; ſpirit⁹ſanctus qui cõſolatur humiles,aut ſi hoc de patre vel filio dictũ ab Apoſtolo volunt accipi,deſinãt cõſolationis tanq̃ munere proprio ſeparare à patre & filio ſpiritũ ſanctũ. Aug. ſu.Io. Si cùm charitas dei diffuſa ſit in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis,quomodo diligemus & mandata Chriſti ſeruabimus vt eum accipiamus? quem niſi habuerimus,diligere & mãdata ſeruare nõ poſſumus: an fortè præcedit in nobis charitas qua diligamus Chriſtũ? vt diligendo Chriſtũ eiúſque faciẽdo mandata mereamur accipere ſpiritũ ſanctũ,vt charitas dei patris diffundatur in cordibus noſtris. peruerſa eſt iſta ſententia: Qui enim ſe filium dei diligere credit & patrem nõ diligit,profecto nec filium diligit, ſed quod ſibi ipſi videtur confinxit. Reſtat ergo vt intelligamus ſpiritũ ſanctũ habere qui diligit, & habendo mereri vt plus habeat,& plus habendo plus diligat. Iam itaque habebant ſpiritũ diſcipuli quẽ dominus promittebat, ſed dandus eis erat amplius: habebant occultè, accepturi erant manifeſtè,proinde non ſolùm nõ habenti,verumetiam habenti nõ incaſſum promittitur: nõ habẽti quidem vt habeatur, habenti autem vt amplius habeatur. Chry. Quando igitur diſcipulos purgauerat per ſacrificium paſsionis,'& peccatum ſolutũ erat, & ipſi ad pericula & agones mittebantur,oportebat ſpiritũ ſanctum venire abundanter. Non autem ſtatim poſt reſurrectionem,vt in multo eius conſtituti deſiderio, cum multa eum ſuſcipiant gratia.

Non relinquam uos orphanos: ueniam ad uos. Adhuc modicum, & mundus iam me non uidet. Vos autem uidetis me,quia ego uiuo, & uiuetis. In illo die uos cognoſcetis quia ego ſum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Qui habet mandata mea & ſeruat ea,ille eſt qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.

Aug. Ne quiſquã putaret quòd ita ſpiritũ ſanctũ dñs daturus fuerat,velut per ſeipſum non & ipſe eſſet futurus cum eis: adiecit & ait, Non relin. vos orph. Orphani pupilli ſunt.

Orphan⁹ vox græca.

Illud enim eſt græcum,hoc latinum. Quãuis ergo nos filius dei ſuo patri adoptauit filios,tamẽ in hoc etiam ipſe erga nos paternũ oſtẽdit affectũ. Et quidẽ à principio dixerat, Venietis quò ego vado: ſed quia hoc longum tempus erat,promiſit ſpiritũ. Et quia neſciebant quid eſt hoc, promittit eis ſuam præſentiam quam maximè quærebãt cùm dicit, Veniam ad vos. Ne tamen rurſus eandem quærant pręſentiã qualẽ & prius habuerunt,occultè hoc excludit,cũ ſubdit: Adhuc modicũ, &c. ac ſi diceret: Veniam quidẽ ad vos,nõ tamẽ vt prius vobiſcũ per vnamquãque diẽ cõſiſtens. Et ne dicant, Qualiter igitur Iudęis dixiſti, Amodo non videbitis me? ſoluit opinionẽ,dicens: Ad vos ſolos veniã. Aug. Videbant enim tunc eum mundus carnalis oculis in carne conſpicuum: nõ autẽ videbat quod in carne verbũ latebat,ſed quoniam poſt reſurrectionẽ etiã carnẽ ſuã quã nõ ſolũ videndã, verumetiã contractandã demonſtrauit ſuis,noluit demõſtrare non ſuis. hinc dictũ eſt: Adhuc modicum & mundus iam me non videt,vos autem videbitis me. Sed quoniã in iudicio eum mundus videbit,quo nomine ſignificati ſunt à regno eius alieni,melius intelligitur illud etiam tempus ſignificare voluiſſe quando in fine ſeculi auferetur ab oculis damnatorum vt eum de cætero videant diligentes. Modicũ autem dixit,quia id quod prolixum videtur hominibus,breuiſſimũ eſt ante oculos dei. Sequit: Quia ego viuo & vos viuetis. Theo.q.d. Et ſi mortẽ ſubiero,tamen reſurgo: vos quoque viuetis,hoc eſt cũ videritis me lætabimini, & tanq̃ mortui reuiuiſcetis in apparitione mea. Chryſ. Mihi autẽ videtur vitã nõ præſentem dicere, ſed futuram: ac ſi dicat, Mors crucis non diſtare faciet vos à me in finẽ,ſed momẽto paruo occultabit me à vobis. Aug. Cur autẽ de pręſenti ſe dixerit viuere,illos autem de futuro eſſe victuros: niſi quia & vitã carnis reſurgentibus qualis in ipſo præcedebat, & illis eſt pollicitus ſecuturam? & quia ipſius mox futura erat reſurrectio, præſentis tẽporis ponit verbũ,propter ſignificandã celeritatẽ. Illorũ autẽ quoniam ſeculi differtur in finem, non ait, viuitis, ſed viuetis. Quia verò viuet ille,ideo & nos viuemus. per hominẽ quippè mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorũ. Sequit, In illo die,de quo.ſ.ait: Et vos viuetis. Vos cognoſcetis,cõtẽplãdo: quãuis & nũc credẽdo nouerimus,quia ego ſum in patre, & vos in me & ego in vobis.

Anagogica expoſitio.

quia quãdo viuemus ea vita qua mors abſorbetur,tunc perficiet hoc ipſum quod nũc inchoatũ eſt iã per ipſum,vt ſit in nobis & nos in ipſo. Chry. Vel in illo die cùm reſurgam,cognoſcetis,quia cũ viderunt eum reſurrexiſſe & eſſe cum eis, tũc certiſſimam fidem didicerunt. Magna enim erat virtus ſpiritus ſancti quæ omnia eos docebat. Quòd autẽ dictum eſt, Ego ſum in patre,humilitatis eſt. Quòd autem dicit, Et vos in me, & ego ĩ vobis,humanitatis eſt & auxilij quod eſt à deo. Cõſueuit enim ſcriptura multoties eiſdẽ verbis in deo, & hominibus poſitis nõ ſimiliter vti. Hila.8.de tri. Vel hoc dicit vt cũ ille in patre per naturã diuinitatis eſſet, nos autẽ in eo per corporalẽ eius natiuitatẽ, & ille rurſus in nobis per ſacramenti myſteriũ ineſſe crederetur. Ipſe enim teſtatus eſt qui edit carnẽ meam & bibit ſanguinẽ meũ: in me manet & ego in eo. Alcu. Per dilectionem autem & obſeruantiam mandatorũ eius tunc perficietur hoc ipſum quod nũc inchoatũ eſt per ipſum vt ſit in nobis & nos in ipſo. Et vt omnibus, nõ tantũ apoſtolis hanc beatitudinem promiſiſſe videatur,adiũgit: Qui habet mandata mea &c. Aug. Qui habet in memoria & ſeruat in vita,qui habet in ſermonib⁹ & ſeruat in operibus,qui habet audiendo & ſeruat faciẽdo,qui habet faciendo & ſeruat perſeuerando,ipſe eſt qui diligit me. Opere eſt demonſtranda dilectio,ne ſit infructuoſa nominis appellatio. Theop. Ac ſi dicat,vos putatis quod ex affectione quadam triſtamini de morte mea,ſed ego ſignũ dilectionis reputo mandata mea ſeruari. Qualem autem prærogatiuam obtineat qui diligit, oſtẽdit ſubdens: qui autẽ di. me, di. à patre meo, & ego diligã eum. Aug. Sed quid eſt diligam,tanquã nũc nõ diligat? exponit per id quod ſequitur, Et manifeſtabo ei meipſum, id eſt ad hoc diligam vt manifeſtem, & ipſam viſionem

mercedem fidei capiamus. Nunc enim ad hoc nos dilexit vt credamus, tunc ad hoc vt videamus, quia & nos nũc diligimus credẽdo quod videbimus. Tũc autẽ diligemus videndo quod credidimus. Augu. ad Paulinã de videndo deo: Sic autẽ promisit ostensurũ seipsum dilectoribus suis cũ patre deum vnũ, non quomodo in hoc seculo visus est in corpore & à malis. Theop. Vel quia post resurrectionẽ apariturus illis erat in corpore magis repræsentãte diuinitatem, ne credãt ipsum spiritum fore seu phantasma, ob hoc prædixit illis, & tunc videntes illũ nõ diffidãt, sed reminiscãtur quia propter mandatorum suorũ custodiam apparet eis, atq; ideo tenentur semper custodire illa vt perpetuò eis appareat.

Dixit ei Iudas, non ille Scariothis, Domine, quid factũ est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Iesus, et dixit ei, Si quis diligit me, sermonẽ meum seruabit, et pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus et mansionẽ apud eũ faciemus. Qui nõ diligit me, sermones meos nõ seruat. Et sermonẽ quẽ audistis nõ est meus, sed eius qui misit me patris. Hæc locutus sum uobis apud uos manẽs. Paracletus autẽ spiritus sanctus quẽ mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia & suggeret uobis omnia quæcũque dixero uobis. Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis. Non quomodo mundus dat, ego do uobis.

Aug. Quia dominus dixerat, Adbuc modicũ & mundus me iam non videt, vos autẽ videbitis me. Interrogauit eũ de hoc ipse Iudas, nõ ille traditor eius qui Schariothis cognominat⁹ est, sed cuius epistola inter scripturas canonicas legitur: vnde dicitur: Dicit ei Iudas, non ille Schariothis: Domine, quid factũ est, quia nobis manifestaturus es teipsum & nõ mũdo? Causam quæsiuit quare nõ se mũdo: sed suis manifestaturus esset. Dominus autem exponit quare suis se manifestaturus est, nõ alienis, quia. s. hi diligunt, illi verò nõ diligunt: vnde sequitur: Respõdit Iesus & dixit eis, Si quis, &c. Greg. in ho. Probatio enim dilectionis, exbibitio est operis, nunquã amor dei est ociosus, operatur enĩ magna si est. siverò operari renuerit, amor nõ est. Aug. Dilectio autẽ sanctos discernit à mundo, quę facit vnanimes habitare in domo, in qua facit pater & filius mãsionem, qui donãt & ipsam dilectionem, quibus in fine donabũt suam manifestationẽ. Est enim quędã dei manifestatio interior, quam prorsus impij non nouerunt, quibus dei patris & spiritussancti manifestatio nulla est: filij verò esse potuit, sed in carne quæ nec talis est qualis illa, nec semper illis adesse potest, sed ad modicũ tempus: & hoc ad iudicium nõ ad gaudiũ, ad supplicium, non ad præmiũ. vnde sequitur, Et ad eum venie. Veniunt quidẽ ad nos dũ venimus ad eos: veniunt subueniendo, venimus obediẽdo: veniũt illuminãdo, venimus intuendo: veniunt implendo, venimus capiendo, vt sit nobis eorũ non extranea visio, sed interna: & in nobis eorum nõ transitoria mansio, sed æterna: vnde sequitur: Et man. apud eum faci. Greg. in ho. In quorundã etenim corda venit & mãsionem nõ facit, qui per cõpunctionẽ quidẽ respectum dei percipiunt, sed tẽtationis tempore hoc ipsum quod compuncti fuerũt, obliuiscũtur, sicque ad perpetranda peccata redeunt, ac si hæc minimè plãxissent. Qui ergo deum verè diligit, in eius corde dominus & venit & mãsionem facit, quia sic eum diuinitatis amor penetrat, vt ab hoc amore tentationis tẽpore non recedat. Ille enim verè amat cuius mentem dilectio praua ex cõsensu non superat. Aug. An fortè putabit mãsionem in dilectore suo faciẽtibus patre & filio exclusus esse ab hac mãsione spiritussanctus? Quid est ergo quod superius ait de spiritu sancto apud vos manebit & in vobis erit: nisi fortè quisque sic absurdus est, vt arbitretur cũ pater & filius venerint discessurũ inde spiritũ sanctũ tanquã locũ daturũ maioribus? Sed & huic carnali cogitationi occurrit scriptura, cũ dicit: Vt maneat nobiscũ in æternũ. In eadẽ ergo mansione cũ ipsis erit in æternũ: quia nec ille sine ipsis venit, nec illi sine eo, sed propter insinuationem trinitatis, personis singulis nominatis dicuntur quædam, nõ tamẽ aliis separatis intelliguntur, propter eiusdẽ trinitatis substantiam. Greg. in ho. Tantò autem quisq; à superno amore disiungitur: quãtò inferius delectatur. vnde subditur: Qui non diligit me, &c. De dilectione ergo cõditoris lingua, mens & vita requiratur. Chry. Vel aliter tntũ: Aestimauit Iudas sicut mortuos videmus in somno, ita & se eũ esse visuros. vnde quęrit: Quid est quòd debes te manifestare nobis & nõ mũdo. q. d. vę nobis quoniam morieris & mortuus debes nobis assistere. Ne igitur boc suspicentur dicit: Ego & pater ad eum veniemus. q. d. Sicut pater manifestabit seipsum, ita & ego, & mansionẽ apud eum faciemus, quod somniorũ non est. Sequitur: Et ser. quẽ au. nõ est meus sed eius qui misit me patris. q. d. non me solũ, sed neque patrem amat qui bunc nõ audit sermonẽ. Dicit autem hoc, quoniam nihil extra patrẽ loquitur: neque præter id quod illi videtur. Aug. Et fortasse propter aliquã distinctionem, vbi suos dixit: pluraliter sermones dixit, dicens: Qui non diligit me, sermones meos nõ seruat. Vbi autem sermonem, hoc est verbũ, nõ suum esse dixit, sed patris seipsum intelligi voluit: non enim solũ sed patris est verbũ, quomodo nec sua imago sed patris: nec suus fili⁹, sed patris. Rectè igitur authori tribuit quod facit æqualis à quo habet hoc ipsum quod illi est indifferẽs æqualis. Chry. Quia verò eorũ quę dixerat, quædam manifesta erant, & quædam nõ intellexerunt vt non turbarentur, subiungit: Hæc lo. sum vob. apud vos manẽs. Aug. Alia est illa mansio quã promisit futuram, alia verò hęc quam pręsentẽ esse testatur: illa spiritualis est atque intrinsecus mentibus redditur: hęc corporalis forinsecus oculis atq; mẽtibus adhibetur. Chry. Vt tamẽ eius corporalẽ recessum facilius sustinerent, præparat eos promittẽs quòd eius recessus magnorũ eis esset futura causa bonorũ: quia donec ipse apud eos corporaliter manebat: & spiritus nõ venerat, nihil magnum poterãt scire. vnde sequitur: Paracletus autem spiritussan. quem mit. pater in no. meo ille vos do. omn. & sug. vo. oĩa quæcũque dixero vobis. Greg. Græca locutione paracletus: latina aduocatus dicitur vel cõsolator: Qui idcirco aduocatus dicitur: quia pro errore delinquentiũ apud iustitiam patris interuenit, dum eos quos repleuerit, errantes facit. Consolator autem idem spiritus vocatur, quia de peccati perpetratione merentibus dum spem veniæ præparat, ab afflictione tristitiæ mentẽ leuat. Chry. Cõtinuè autem eum paracletum vocat propter continẽtes eos tribulationes. Dydimus de spiritu sancto: Spiritum autem sanctum à patre in suo mitti nomine saluator affirmat: cũ propriè nomen saluatoris sit filius, siquidem naturæ consortium, & vt ita dicam proprietas personarum ex ista voce significatur filij quippe tantummodo est in nomine patris venire, salua proprietate filij ad patrem, nullus autem alius venit in nomine patris: sed verbi gratia: In nomine domini dei & omnipotentis. Quomodo igitur serui qui in nomine domini veniunt, per hoc ipsum quòd subiecti sunt & seruiunt indicant dominum, serui quippe sunt domini: sic & filius qui venit in nomine patris, portat eius nomen per hec quod vnigenit⁹ dei filius approbatur. Quia ergo spiritus sanctus in nomine filij à patre mittitur: ostẽdit quia vnitate sit iũctus ad filium: vnde & filij dictus est spiritus per adoptionem suam, filios faciens eos qui se recipere voluis-

Dilectionis probatio.

Amoris veri signũ

Mãsionis promissæ qualitas.

ſent. Iſte autẽ ſpiritus ſanctus qui venit in nomine filij miſſus à patre, docebat omnia eos q in fide Chriſti perfecti ſunt. Omnia autem illa quæ ſpiritualia ſunt & intellectualia veritatis & ſapientiæ ſacramenta. Docebit verò nõ ſicut qui artes aliquas & ſapientiam ſtudio induſtriáque didicere, ſed quaſi ipſa ars atque doctrina & ſapientia, veritatis ſpiritus inuiſibiliter menti inſinuat ſcientiam diuinorum. Greg. Niſi autẽ idẽ ſpiritus cordi adſit audientis, ocioſus eſt ſermo doctoris: nemo ergo docẽti homini tribuat quod ex ore docẽtis intelligit, quia niſi intus ſit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Sed & ipſe cõditor non ad eruditionẽ hominis loquitur: ſi eidem homini per vnctionem ſpiritus nõ loquatur. Aug. Nunquid autẽ dicit filius & docet ſpiritus ſanctus: vt docẽte filio verba capiamus, docẽte autẽ ſpiritu ſancto eadem verba intelligamus? Omnis igit̃ & dicit & docet trinitas. Sed niſi etiam ſigillatim cõmendaretur, eam nullo modo humana capere vtcunque poſſet infirmitas. Greg. Requirendũ verò nobis eſt cur de eodẽ ſpiritu dicatur, Suggeret vobis omnia, cùm ſuggerere ſoleat eſſe minoris. ſed quia ſuggerere aliquando dicimus ſubminiſtrare, inuiſibilis ſpiritus ſuggerere dicitur: non quòd nobis ſcientiam ab imo inſerat, ſed ab occulto. Aug. Vel quòd addit, Suggeret ei. i. cõmemorabit vos, intelligere debemus etiam ꝙ iubemur non obliuiſci ſaluberrima monita ad gratiã pertinere, qua nos cõmemorat Chriſt⁹. Theo. Spiritus itaque ſanctus & docuit & cõmemorauit: docuit quidem quæcũque nõ dixerat eis Chriſtus, tanquã nõ valentibus portare. Cõmemorauit verò quæcunque dominus dixerat, ſed obſcuritatis cauſa vel intellectus tarditate, cõmendare memoriæ nequiuerunt. Chry. Quia verò & hæc audiẽtes turbabantur excogitantes odia & prælia ſibi imminere poſt eius receſſum, rurſus eos cõſolatur dicẽs, Pacem relinquo vobis, &c. Aug. Pacẽ nobis reliquit in hoc ſeculo, in qua manentes hoſtẽ vincimus, & vt etiã hic inuicẽ diligamus, pacem ſuam nobis dabit in futuro ſeculo, quãdo ſine hoſte regnabim⁹ vbi nunquã diſſentire poſſumus. Pax autẽ nobis ipſe eſt & cùm credimus quia eſt, & cùm videbimus eũ ſicuti eſt. Sed quid eſt quòd vbi dicit, Pacem relinquo vobis, nõ addit, meam: vbi verò ait, Do vobis, ibi dixit meam vtrũ ſubaudiendũ eſt meam, & vbi dictũ non eſt: an fortè & hic aliquid latet? Pacem enim ſuam eam voluit intelligi qualẽ habet ipſe. Pax verò iſta quam nobis reliquit in hoc ſeculo, noſtra potius dicenda eſt quàm ipſius. Illi quippe nihil repugnat in ſeipſo, quia nullum habet omnino peccatũ, nos autẽ talẽ pacẽ nũc habemus in qua adhuc dicamus: Dimitte nobis debita noſtra. Itémque inter noſipſos eſt nobis pax: quia inuicem nobis credimus ꝙ inuicẽ diligamus. Sed nec ipſa plena eſt: quia cogitationes cordis noſtri inuicem nõ videmus. Nec ignoro iſta domini verba etiam ſic accipi poſſe, vt eiuſdem ſentẽtiæ repetitio videatur. Quod verò dominus adiũxit, Non quomodo mũdus dat ego, &c. Quid eſt aliud, niſi non quomodo homines dant qui diligunt mundũ? qui propterea ſibi dant pacẽ, vt ſine moleſtia perfruantur. Et quãdo iuſtis dant pacẽ, vt non eos perſequãtur: pax eſſe nõ poteſt vera, vbi non eſt vera cõcordia, quia diſiuncta ſunt corda. Chryſ. Pax etiam exterior ad malum fit multoties, & eis qui habent eam nihil prodeſt. Aug. de ver. do. Eſt autẽ pax ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, amoris vinculum, conſortium charitatis. Nec poterit ad hęreditatẽ domini peruenire, qui teſtamentum pacis noluerit obſeruare: nec poteſt cõcordiam habere cum Chriſto, qui diſcors voluerit eſſe cum Chriſtiano.

Doctrina ſpiritus ſancti.

Pax duplex à deo

Pax vera notatur.

Non turbetur cor veſtrum, neque formidet. Audiſtis quia ego dixi vobis, Vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad patrem, quia pater maior me eſt. Et nunc dixi vobis priuſquã fiat, vt cùm factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiſcum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed vt cognoſcat mundus quia diligo patrem & ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio. Surgite, eamus.

Chry. Quia dixerat, Pacẽ relinquo vobis, quod erat recedẽtis: hoc poterat eos cõturbare: ideo dicit, nõ turbetur cor veſtrũ neq; formidet: quoniã hoc quidem ex dilectione: illa verò ex formidine patiebãtur. Aug. Hic autẽ turbari & formidare poterat cor illorũ: ꝙ ibat ab eis, quãuis ventnrus ad eos, ne forſitã gregẽ lupus hoc interuallo, inuaderet paſtoris abſentia. vnde ſequitur: Audiſtis quia ego di. vob. Va. & ve. ad vos. Ibat autẽ per id ꝙ homo erat: & manebat ꝑ id quòd de⁹ erat. Cur itaq; turbaretur & formidaret cor, quãdo ſic deſerebat oculos vt nõ deſereret cor? Vt autẽ intelligerẽt ſecundũ id qđ homo erat eũ dixiſſe, Vado & venio, ad hoc ſubiecit atq; ait, Si dilige. me. gaudere. vtiq;, &c. Per hoc ergo filius non eſt æqualis patri, per hoc erat iturus ad patrẽ, à quo & vẽturus iudicaturus viuos & mortuos. Per illud autẽ in quo eſt æqualis gignẽti, nũq̃ recedit à patre, ſed cũ illo eſt vbique totus pari diuinitate, quã nullus continet locus. Ipſe ergo filius dei æqualis patri in forma dei: quia ſemetipſum exinaniuit, nõ formã dei amittẽs, ſed formã ſerui accipiẽs: maior eſt etiã ſeipſo, quia maior eſt forma dei quæ amiſſa nõ eſt, q̃ forma ſerui, quæ accepta eſt. Hæc igitur eſt forma ſerui in qua dei filius minor eſt, nõ patre ſolo, ſed etiã ſpiritu ſancto: ſecũdũ hanc formã ſerui, puer Chriſtus etiã parentibus minor erat, quando paruus maioribus, ſicut ſcriptũ eſt, ſubditus erat. Agnoſcamus igitur geminã ſubſtãtiã Chriſti: diuinã. ſ. qua æqualis eſt patri, & humanã, qua maior eſt pater: vtrũque autẽ ſimul, nõ duo, ſed vn⁹ eſt Chriſtus, ne ſit quaternitas, ſed trinitas de⁹, ideo ergo dixit: Si dilig. me, gau. vtique, quia va. ad patrẽ, quia naturę humanæ gratulandũ eſt, eo quòd ſic aſſumpta eſt à verbo vnigenito, vt immortalis cõſtitueretur in cælo: atq; ita fieret I terra ſublimis, vt incorruptibilis puluis ſederet ad dexterã patris. Quis nõ hic gaudeat, qui ſic diligit Chriſtum, vt ſuam naturã iã immortalẽ gratuletur in Chriſto, atque ipſum ſperet futurum eſſe per Chriſtũ? Hyl. 9. de trini. vel aliter: Si donãtis authoritate pater maior me eſt, nũquid per doni confeſſionem minor filius eſt? Maior itaque donãs eſt: ſed minor iã non eſt cui vnum eſſe donatur. Chry. Vel aliter: Nondũ nouerãt apoſtoli quid ſit reſurrectio quã prædixerat, dicẽs, Vado & venio ad vos: neque qualẽ oportebat de eo opinionẽ habebant, patrẽ eſſe verò magnũ eſſe æſtimabãt. Dicit igitur eis, Etſi de me formidatis vt nõ ſufficiente mihi ipſi aſsiſtere, neque confiditis quòd poſt crucẽ rurſus vos videbo, tamen audientes quoniam ad patrẽ vado oportebat lætari, & de reliquo quoniam ad maiorem vado, & potentem omnia verſuta diſſoluere. Hæc autem omnia ad imbecillitatem diſcipulorũ dicebantur. Et ideo ſubdidit, Et nunc dixi vobis priuſquam fiat, vt cùm factum fue. credatis. Augu. Quid eſt hoc, cùm magis credere homo debeat antequam fiat id quod credendum eſt? Hæc eſt enim laus, fidei ſi quod creditur non videtur. Nam & ille cui dictum eſt, Quia vidiſti credidiſti: aliud vidit, aliud credidit: vidit hominem, credidit deum. Sed ſi dicuntur credi quæ vidẽtur ſicut dicit vnuſquiſque oculis ſuis credidiſſe, non tamen ipſa eſt quæ in nobis ædificatur fides, ſed ex rebus quæ videntur, acquiritur in nobis vt ea credãtur quæ nõ vidẽtur.

Chriſtus minor patre.

Fidei veræ laus.

Illud itaque dicit: Cùm factũ fuerit, quòd eũ post mortem visuri erant vinẽtem, & ad patrẽ ascẽdentem, quo viso fuerãt credituri quòd ipse esset Christus filius dei, qui hoc potuit facere & prædicere antequam faceret. Credituri autem hoc non fide noua, sed aucta, aut certè cũ mortuus esset defecta, cùm resurrexisset refecta. Hyla.9.de trini. Gloriæ autem resumendæ meritũ cõtinuò subiecit dicens, Iam nõ multa loquar vobiscum. Bed. Ideo dicebat, quoniam iam instabat tẽpus vt comprehẽderetur, & ad mortẽ traderetur. Venit enim princeps mundi huius. Augu. Quis nisi diabolus? nõ autem creaturarum, sed peccatorũ princeps est diabolus. Vnde Apostolus cùm dixisset aduersus rectores mũdi: sequenti verbo exposuit quid dixisset mũdi, cùm subiungit tenebrarum barum.i. bominũ impiorum. Et in me non habet quicquam. Quia neque cũ peccato deus venerat, nec eius carnem de peccati propagine virgo pepererat. Et tanquam ei diceretur, Cur ergo morieris si nõ habes peccatnm cui debetur mortis supplicium? continuò subiungit, Sed vt cog. mundus quia dili. pa. & sicut man. de. mihi pater sic facio. Surgite eamus hinc. discũbens enim discumbentibus loquebatur. Eamus autem dixit ad illum locum vnde fuerat tradẽdus ad mortem: qui nullũ habebat meritum mortis, sed habebat vt moreretur mandatum patris. Aug. contra Arria. Quòd autem voluntati & præcepto patris obediens est filius, nec in hominibus demonstrat diuersam imparémque naturam patris præcipientis, & filij obedientis: huc accedit quòd Christus non tãtùm deus est, qua natura æqualis est patri: sed etiam homo, qua natura minor est patre. Chrys. Vel boc quod dicit, Surgite eamus binc, principium est alterius sententiæ: consequens enim erat eos formidare, & à tempore & à loco in villa manifestè existentes, etenim nox profunda erat: & erat consequens eos non attendere his quæ dicebantur, sed semper circumuoluere oculos & imaginari eos qui aggressuri eos erant, & maximè audiẽtes. Adbuc modicum vobiscum sum. Et venit princeps mundi buius. Quia igitur hæc & buiusmodi audientes turbabantur vt mox capiendi: ducit eos in locum alium, vt æstimãtes se in cautela esse cum ocio de reliquo audiant: magna enim dogmata erant audituri.

Diabolus quomodo princeps mundi dicitur.

CAPVT XV.

EGo sum vitis vera, & pater meus agricola est. Omnẽ palmitem in me non ferẽtem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum purgabit eum ut fructũ plus afferat. Iam uos mundi estis propter sermonem quem locutus sum uobis.

Hyla.9.de tri. Ad consummandũ corporeæ passionis sacramentum per dilectionẽ efficiendi mandati paterni sestinat exurgens: corporeæ tamen assumptionis statim mysterium pandens, per quam ei tanquam in vite modo palmitis inessemus, adiecit, Ego sum vitis vera. August. Quod secundum hoc dicit quòd est caput ecclesiæ, nósq; membra eius: homo Christus Iesus. Vnius quippe naturæ sunt vitis & palmites: sed cùm dicit ego sum vitis vera, nunquid vt adderet vera, ad eam vitem retulit, vnde ista similitudo translata est? Sic autem dicitur vitis per similitndinem, non per proprietatem: sicut agnus ouis, &c. huiusmodi, vt magis ipsa sint vera ex quibus dicuntur istæ similitudines. Sed dicendo, Ego sum vitis vera: ab illa se discernit cui dicitur, Quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena? Nam quopacto est vitis vera, quæ expectata est vt faceret vuam, fecit autem spinas. Hyla.9.de tri. Sed à corpore buius bumilitatis assumptione formam paternæ maiestatis alienans agricolam patrem curiosum huius vitis ostendit, dicens, Et pater meus agricola est. Augu. Colimus enim deum, & colit nos deus. Sed sic deum colimus, vt non meliorem eum faciamus: colimus enim eum adorando, nõ arando. Quòd autem ille nos colit, meliores nos reddit. Cultura ipsius est in nos, quòd non cessat verbo suo extirpare mala semina de cordibus nostris, aperire cor nostrum tanquam aratro sermonis, plantare semina præceptorum, expectare fructum pietatis. Chry. Et quia Christus sibi sufficit, discipuli verò multo indigent agricolæ auxilio, propterea de vite nihil dicit sed de palmitibus, cũ subdit, Omnem pal. in me non feren. fru. tollet eum. Fructum autem bic vitam occultè insinuat: ostendens quòd sine operibus non potest aliquis esse in eo. Hyla.9.de tri. Inutiles autem & inueraces palmites desecans deputabit arsuros. Chryso. Et quia etiam qui valde virtuosi sunt indigent agricolæ opere, adiungit: Et omnem qui fert fructũ purgabit eum vt fructũ plus afferat. Hoc dixit propter tribulationes eorum quæ tunc inducebantur, ostendens quòd tentationes fortiores eos faciebant: sicut & purgare, boc est circuncidere palmitẽ eum magis germinare facit. Aug. Quis autem est in hac vita sic mundus, vt non sit magis magísque mũdandus? Vbi si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus. Mundat itaque mundos, id est fructuosos: vt tantò sint fructuosiores quantò sunt mundiores. Secundum boc ergo vitis est Christus: quod ait, Pater maior me est: secundum illud autem quod ait, Ego & pater vnum sumus, & ipse agricola est. Nec talis quales sunt qui extrinsecus operando exhibent ministerium: sed talis vt det etiam intrinsecus incrementum. vnde cõtinuò etiam seipsum mundatorem palmitũ ostendit, dicens: Iam vos mundi estis propter sermonem quem locu. sum vobis: Ecce ipse mundator est palmitũ, quod est agricolę non vitis officium. Sed quare non ait, Mũdi estis propter baptismum quo abluti estis, nisi quia & in aqua verbũ mũdat? Detrabe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum, ad elementum & fit sacramentum, vnde ista tanta virtus aquæ vt corpus tãgat & cor abluat: nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? Nam in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus immanens. Hoc verbum fidei tantum valet in ecclesia dei, vt per ipsum credentem, offerentem, benedicentem, tingẽtem mundet infantem quanuis credere non valẽtem. Chrys. Vel dicit, Mundi estis: propter sermonẽ quem locutus sum vobi.i. interim lumen doctrinæ iam suscepistis: & à Iudaico errore eruti estis.

Christus caput ecclesiæ.

Christus quomodo agricola.

Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi mãserit in uite, sic nec uos nisi in me mãseritis. Ego sũ uitis et uos palmites. Qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructũ multũ, quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me nõ mãserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, et colligent eum & in ignem mittent & ardet. Si manseritis in me, & uerba mea in uobis mãserint, quodcunque uolueritis petetis, & fiet uobis.

Chry. Quia iam mũdos eos dixerat propter sermonẽ quẽ locutus fuerat eis, docet quod oportet de reliquo incipere ea quæ ab eis sunt, & ideo dicit: manete in me, &c. Aug. Nõ eo modo illi in ipso sicut ille in illis, vtrũque enim prodest, nõ ipsi sed illis. Ita sunt quippè in vite palmites, vt viti non cõferant, sed inde accipiant vnde viuant. Ita verò vitis est in palmitibus vt vitale alimentũ subministret eis, non sumat ab eis: ac per hoc vt manentem in se haberent Christũ, & manerent in Christo, discipulis prodest vtrũq;, nõ Christo: vnde subdit, Sicut palmes non potest ferre fructũ à semetipso nisi manserit in vite, &c. Magna gratiæ commendatio, corda instruit humilium, ora obstruit superborũ. Nónne huic

Gratiæ magna cõmendatio.

resistunt veritati,ad bona opera facienda deum sibi necessariũ nõ putãtes,nõ assertores,sed pręcipitatores liberi arbitrij? Qui enĩ à semetipsu se fructũ æstimat ferre,in vite nõ est. Qui in vite nõ est,in Christo non est: qui in Christo non est,Christianus nõ est. Alc. Omnis enim fructus boni operis ab illa radice ꝓcedit, qui nos sua gratia liberauit: & suo auxilio prouehit,vt fructum plus afferre valeamus: vnde cũ repetitione & superiorũ explanatinne subdit: Ego sum vitis & vos palmites, Qui ma.in me,crede͂do,obedie͂do,perseuerãdo. Et ego ĩ eo, illuminãdo,subueniẽdo,perseuerantiã donãdo. Hic & nõ alius fert fructũ multũ. Aug. Sed ne quisnã putaret saltẽ paruũ aliquẽ fructũ posse à semetipso palmitẽ ferre subdit: Quia sine me nihil po.fa.nõ ait parũ potestis facere, quia nisi palmes in vite mãserit,& vixerit de radice,quantũlibet fructum à semetipso nõ potest ferre. Quanuis autẽ Christus vitis non esset, nisi homo esset, tamẽ istã gratiã palmitibus non præberet,nisi etiã deus esset. Chry. Vide ergo filium nõ minus patre cõferentẽ ad discipulorũ procurationẽ. Nam pater quidẽ purgat, ipse verò ĩ se tenet qđ facit palmites fructificare. Sed tñ & purgare filij monstratũ est esse, & manere in radice est patris qui radicẽ genuit. Igitur magnũ quidẽ dãnũ est nihil posse facere: verùm nõ vsq; ad hoc sistit,sed vlterius producit sermonẽ dicẽs: Si quis in me nõ mãserit mittetur foras sicut palmes.i.agricolæ nõ potietur manu. Et arescet. Hoc est,si quid habebat à radice amittet denudatus eius axilio & vita. Et colligẽt eũ. Alcu. Messores angeli & in ignẽ æternũ.s.mittẽt, & ardet. Augu. Ligna enim vitis tãtò sunt cõtẽptibiliora, si in vite non mãserint. quãtò gloriosiora si mãserint, vnũ ex duobus palmiti cõgruit,aut vitis,aut ignis,si in vite nõ est,ĩ igne erit. Chry. Deinde ostendẽs quid est manere in eo, subdit: Si manseritis in me & ver.mea, &c. Eam enim quæ per opera ostensionẽ quęrit. Aug. Tũc enim sunt dicẽda verba eius in nobis manere,quãdo facimus quę pręcepit, & diligimus quæ promisit. Quãdo autem verba eius manẽt in memoria,nec inueniuntur in vita,non cõputatur palmes in vite: quia vitã non attrahit ex radice. Quid autem velle possunt manendo in saluatore, nisi quòd nõ alienũ est à salute. Aliud quippe volum⁹,quia sumus in Christo,& aliud volumus,quia sumus adhuc in hoc seculo. De mansione autẽ huius seculi nobis aliquando subrepit, vt hoc petamus quod nobis non expedire nescimus. Sed absit vt faciat nobis si maneamus in Christo, qui nõ facit quãdo petimus,nisi quod expedit nobis. Ad verba autẽ eius pertinet oratio: Pater noster, ab hui⁹ orationis verbis & sensibus nõ recedamus in petitionibus nostris, & quicquid petimus fiet nobis.

In hoc clarificatus est pater meus ut fructũ plurimũ afferatis,& efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater,& ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis,manebitis in dilectione mea,sicut & ego patris mei præcepta seruaui & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum uobis & gaudiũ meũ in uobis sit, & gaudium uestrũ impleatur.

Chry. Ostendit suprà dominus quoniã qui eis insidiabantur ardebunt,non manentes in Christo, deinde ostendens quoniam ipsi inexpugnabiles erunt, ita.s. vt multũ fructificent ait: In hoc clari.est pa.meus &c.q.d. Si ad gloriam patris pertinet ꝙ vos fructificetis,nõ contemnet gloriam suam,qui autem fructum facit, ille est discipulus Christi: vnde subdit. Et eff.mei.disci. Theo. Fructus autem apostolorum sunt gentes q̃ per eorũ doctrinam astrictæ sunt fidei,nec non ad dei redactæ sunt gloriam. Aug. Siue eñ clarificatus siue glorificatus dicatur,ex vno verbo græco vtrunq; trãslatum est. Doxa ergo græcè dicit,latinæ gloria est, quod ideo cõmemo-

Gloria & gratia à deo.

randum putaui, ne hoc nostræ gloriæ tribuamus tanq̃ ex nobisipsis habeam⁹: eius est enim hæc gratia, & ideo in hoc non nostra,sed eius est gloria. A quo enim faciemus fructũ nisi ab illo cui⁹ misericordia præuenit nos: vnde subditur: Sicut dil.me pater, &c. Ecce vnde sunt nobis opera bona: nam vnde nobis essent nisi quia fides ꝑ dilectionẽ operat̃: vnde autẽ diligerem⁹, nisi prius diligeremur? Quòd autem ait: Sicut di.me pa.& ego dil. vos. Nõ æqualitatẽ naturæ ostẽdit nostræ & suæ, sicut est patris & ipsius, sed gratiam qua mediator est dei & hominũ,homo Christus Iesus. Mediator quippe monstratur: cùm dicit: Pater di.me,& ego di.vos. Nam pater vtique diligit & nos,sed in ipso. Chry. Si igitur pater amat nos,cõfidite,si patris est gloria, fructificate. Deinde vt nõ pigros eos faciat subdit: Manete in dilect.mea Qualiter autem hoc erit,ostendit subdens: Si præcepta mea seruaue.&c. Aug. Quis ambigat ꝙ dilectio præcedat obseruantiam præceptorũ: vnde enim præcepta seruet, non habet qui non diligit: ꝙ ergo hîc ait,ostendit non vnde dilectio generetur,sed vnde mõstretur,vt nemo se fallat dicendo ꝙ eum diligat si eius præcepta nõ seruat,quanuis ꝙ dicit manete in dile.mea: nõ apparet quam dixerit dilectionẽ,vtrum qua eum diligamus,an qua ipse nos diligit, sed ex verbo superiore dignoscit̃. Dixerat quippè: Ego dilexi vos, & continuò subiecit: Mane.in dilect.mea. Illa ergo qua dilexit eos. Quid est ergo: Manete in dile.mea, nisi manete in gratia mea? Et quid est: Si p̃cepta mea seruaueritis, mane.in dile.mea? nisi ex hoc scietis ꝙ in dilectione mea qua vos diligo manetis,si mea præcepta seruatis? Non ergo vt nos diligat,prius p̃cepta eius seruamus: sed nisi nos diligat,pręcepta eius seruare non possumus: hæc est gratia quæ humilib⁹ patet,superbos latet. Sed quid illud est quod adiungit: Sicut & ego præcepta pa.mei,seruaui, & ma.in eius dil. vtiq; eam hic dilectionẽ patris intelligi voluit, qua eum diligit pater. Sed nunquid & hæc gratia intelligenda est, qua pater diligit filium: sicut gratia est qua nos diligit filius, cùm simus nos filij gratia, non natura: vnigenitus autẽ natura,non gratia. An hoc etiam in ipso filio ad hominẽ referendũ est? Ita sanè: nam dicẽdo: Sicut dilexit me pa.& ego dil.vos, gratiã mediatoris ostendit: mediator autem dei & hominum nõ inquãtum deus,sed inquantũ homo est Christus. Igitur hoc rectè possumus dicere, ꝙ cũ ad naturam dei nõ pertineat humana natura,ad personã tamẽ filij dei per gratiam pertinet,qua nulla est maior,nulla prorsus æqualis. Neque enim illam susceptionem vlla hominis merita pręcesserunt, sed ab illa susceptione merita eius cuncta ceperunt. Alcu. Quæ autem præcepta dixerit,exponit Apostolus,di. Christus factus est obediẽs patri vsq; ad mortem,mortem autem crucis. Chrys. Deinde quia futura passio & tristia verba interruptura erant eorũ lætitiam subiũgit: Hæc locutus sum vobis vt gaudium, &c.q.d. Et si incidat tristitia,hanc auferam, vt ad finem veniat gaudium. Aug. Quod est autẽ gaudium Christi in nobis,nisi quòd dignat̃ gaudere de nobis? Et quod est gaudium nostrum quod dicit implendum,nisi eius habere consortium? Gaudium autem iam ipse perfectũ de nobis habebat,quando nos præsciendo & prædestinãdo gaudebat,sed illud gaudium in nobis nõ erat, quia nec nos in quibus esse posset,eramus,cœpit autem esse ĩ nobis quando vocauit nos. Et hoc gaudiũ nostrum meritò dicimus,quo nos beati futuri sumus, quod inchoat̃ in fide renascentiũ,implebit̃ aũt in premio resurgẽtiũ.

Gratia patet humilibus.

Hoc est enim præceptũ meũ ut diligatis inuicẽ sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionem nemo habet,quàm ut animã suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis,si feceritis quæ ego

præcipio nobis. Iam non dicam nos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci uobis. Non uos me elegistis, sed ego elegi uos, & posui uos ut eatis & fructum afferatis, & fructus uester maneat, ut quodcunque petieritis patrẽ in nomine meo, det uobis.

Theo. Quia prædixerat: ꝙ si mandata mea custodieritis, tũc iu me permanebitis, hic ostendit q̃ mãdata obseruare oporteat, dicens, Hoc est præceptum meũ, &c.

Charitas arbori cõparatur.

Greg. in ho. Cùm autẽ cuncta sacra eloquia dominicis sint plena p̃ceptis, quid est qđ de dilectiõe quasi de speciali mandato hic dicit, nisi quia oẽ mandatũ de sola dilectione est, & omnia præcepta vnũ sunt, quia qnicqd præcipitur in sola charitate solidatur: vt enim multi arboris rami ex vna radice prodeũt, sic multæ virtutes ex vna charitate generantur. Nec habet aliquid viriditatis ram⁹ boni operis, si nõ manet in radice charitatis. Aug. Vbi ergo charitas est, quid est qđ possit deesse? Vbi aũt nõ est, quid est qđ possit prodesse? Discernitur aũt ista dilectio ab ea qua se inuicem diligunt homines, sicut homines. vnde adiunctũ est: Sicut dilexi vos. Vt quid eñ nos dilexit Christus, nisi vt possimus regnare cũ Christo? Ad hoc ergo & nos inuicem diligamus, vt dilectionem nostrã discernamus à cæteris, qui non ad hoc se inuicem diligunt vt deus diligatur, quia nec verè diligũt. Qui aũt se ꝓpter habendũ deum diligũt, ipsi se diligũt. Greg. Vna aũt & summa est ꝓbatio charitatis, si & ipse diligatur, q aduersatur: nam & ipsa veritas & crucis patibulum sustinet, & tamen ipsis suis persecutorib⁹ affectũ dilectionis impendit, dicẽs, Pater ignosce illis, quia nesciũt quid fa. cuius dilectionis summã exprimit cùm subiungit: Maio. hac di. ne. ha. qnã vt ani. suam po. quis ꝓ amicis suis. Mori ꝓ inimicis domin⁹ venerat, & tamẽ positurum se animam pro amicis dicebat, vt nobis ostẽderet, quia cùm diligẽdo lucrũ facere de inimicis possumus, etiã ipsi amici sunt q persequũtur.

Memoria martyrũ percelebris.

Augu. Quia ergo superius dixerat: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, fit ex hoc cõsequens qđ idem Ioãnes in epi. sua dicit, vt queãdmodum Christus ꝓ nobis aĩam suam posuit, sic & nos debemus aĩas pro fratribus ponere. Hoc martyres ardenti dilectione fecerunt. ideo ad mensam Christi nõ sic eos cõmemoram⁹ quemadmodũ alios, vt etiã pro eis oremus, sed magis vt eorum vestigiis hæreamus. Talia eñ suis fratribus exhibuerunt, qualia de domini mẽsa pariter acceperũt. Gre. Qui verò trãquillitatis tẽpore non dat ꝓ deo tunicam suã, qualiter ĩ persecutiõe daturus est aĩam suã? Virtus ergo charitatis vt inuicta sit in perturbatiõe nutriatur p̃ miam in tranquillitate. Aug. 8. de tri. Ex vna aũt eadẽque charitate deũ proximũmq; diligimus sed deũ propter deum, nos aũt & proximũ propter deũ. Cùm ergo duo sint p̃cepta charitatis in quibus tota lex pendet & ꝓphetę, dilectio dei & ꝓximi: nõ immerito plerũq; scriptura ꝓ vtroq; vnũ ponit, quia q diligit deũ, cõsequens est vt faciat quæ præcepit deus: consequens ergo est, vt proximũ diligat, quia & hoc p̃cepit de⁹, vnde & hîc sequitur: Vos amici mei estis &c. Greg. 27. mora. Amicus quippè quasi animæ custos dicitur: vnde nõ immeritò qui voluntatẽ dei custodire in præceptis illius dicitur, eius amicus vocatur.

Seru⁹ quis bonus & timor duplex.

Aug. Magna dignatio, cũ seru⁹ bonus esse nõ possit, si p̃cepta domini sui nõ fecerit, hinc amicos suos voluit intelligi: vnde boni serui possũt probari. Potest igitur esse & seruus & amicus qui seruus est bon⁹. Quomodo aũt intellecturi sum⁹ & seruũ & amicum esse, seruũ bonũ declarat, cũ subdit: Iã nõ dicã vos seruos, &c. Itaque tunc serui nõ erimus, quãdo boni serui fuerimus. Nunquid seruo bono & probato dominus eius non etiã sua secreta committit? Sed sicut sunt duo timores, sic sunt duæ seruitutes. Est timor quẽ perfecta charitas mittit foras, in quo etiã est seruit⁹ simul foras cũ ipso timore mittenda. Et est alius timor castus ꝑmanens in seculum seculi. Ad primam ergo seruitutẽ seruos pertinentes intuebatur dominus, dicens, Iã nõ dicã vos seruos, &c. Non ille vtiq; seruus ad timorẽ pertinẽs castum cui dicitur: Euge serue bone: intra in gau. domini tui, sed ille seruus pertinens ad timorem foras à charitate mittendum, de quo alibi dicitur: Seruus nõ manet in domo in æternum, filius autẽ manet in æternũ. Quoniam itaq; dedit nobis potestatem filios dei fieri, vt miro modo serui nõ serui esse possimus, hoc dominũ facere scimus, hoc seruus ille nescit, q nescit, quid faciat domin⁹ eius: & cùm aliquid boni facit, sic extollitur quasi hoc ipse faciat, & non dominus eius, & in se, & nõ ĩ domino gloriatur. Sequitur, Vos autem dixi amicos, &c. Theo. q. d. Seruus non nouit consilia sui domini, vos autem cùm amicos reputem, secreta mea vobis cõmunicaui. Aug. Quo aũt pacto intellecturi sumus, oĩa eñi notã fecisse discipulis quæcunque audiuit à patre, cũ propterea multa non dicat eis, quia scit eos modò portare nõ posse. Sed oĩa se nota fecisse discipulis dicit, q̃ se nouit nota esse facturum, in illa plenitudine de qua dicit apostolus: Tunc cognoscã sicuti & cognitus sum. sicut enim immortalitatem carnis & salutẽ animarũ futurarum expectamus, ita omnem notitiã quęcũq; vnigenit⁹ audiuit à patre futurã expectare debem⁹. Greg. Vel oĩa q̃ audiuit à patre q̃ nota fieri voluit seruis suis, sunt gaudia internæ charitatis: & festa supernæ patriæ, q̃ nostris quotidie mẽtibus per aspirationẽ sui amoris imprimit, dum enim audita superna cælestia amam⁹, amata iã nouimus: quia amor ipsa notitia est. Oĩa ergo nota eis fecerat: quia à terrenis desideriis immutati, amoris summi facibus ardebant.

Amor patriæ cælestis.

Chry. Vel oĩa dicit q̃cunq; eos audire oportebat. Per hoc autem ꝙ dicit se audisse, ostendit ꝙ nihil alienũ loquitur, sed quę patris. Greg. Sed quisquis ad hãc peruenit dignitatem vt amicus dei vocetur, dona q̃ percipit super se, non suis meritis tribuat, vnde subditur: Non vos me ele. sed ego ele. vos. Aug. Hęc est ineffabilis gratia: quid enim eramus quando Christum nondũ elegeramus, nisi iniqui & perditi. Neq; enim credideram⁹ in eũ vt eligeret nos: nã si credẽtes elegit, eligentes elegit: hîc certè locũ nõ habet vana illorũ ratio, qui iden nos dicũt electos ante mũdi cõstitutionẽ quia præsciuit nos deus futuros bonos, nõ seipsum nos facturũ bonos: quoniã si propterea nos elegisset, quia bonos futuros esse præscierat. simul etiã præscisset, quòd eũ nos fuissemus prius electuri: nõ eñ aliter possumus esse boni, nisi fortè dicendus est bonus qui non elegit bonum. Quid ergo elegit in non bonis? Non est vt dicas: Ideo electus sum: quia iam credebam. Si enim credebas in eum, iam elegeras eum. Nec est vt dicas: Antequàm crederem, iam bona operabar: ideo electus sum. Quid enim est boni operis ante fidẽ? Quid ergo dicturi sumus, nisi quia mali eramus: & electi sumus, vt boni per gratiam nos eligentis essemus.

Electio dei ostenditur.

Aug. de præde. sancto. Electi sunt itaque ante mundi constitutionem ea prædestinatione, in qua deus sua futura facta præsciuit electi autem de mundo ea vocatione qua deus id quod prædestinauit, impleuit, quos enim prædestinauit, hos & vocauit. August. super Ioan. Et videte quemadmodum nos eligat bonos, sed quos elegit, faciat bonos. nã sequitur, Et posui vos, vt eatis & fructum afferatis. Iste est fructus de quo iam dixerat: Sine me nihil potestis facere, ipse est via in qua nos posuit vt eamus. Grego. in ho. Posui ergo vos, scilicet ad gratiam plantaui. Vt eatis

quia

quia velle iam mente, ire est. Et fructum afferatis operando. Qualẽ verò fructum afferre debeant, Et fructus vester maneat. omne enim quod secũdum presens seculum laboramus: vix vsq; ad mortem sufficit. mors namque interueniens fructũ nostri laboris abscindit, quod verò pro æterna vita agitur, etiam post mortem seruat: & tunc apparere incipit: cùm laborum carnalium fructus cœperit non videri. Tales ergo fructus operemur qui maneant, q cùm mors cũcta interimat, ipsi exordiũ à morte sumant. Aug. Dilectio ergo est fructus noster, q nũc est in desiderio nondũ in saturatitate. Et ipso desiderio quodcũque petierimus in nomine vnigeniti filij dat nobis pater: vnde sequitur, Et quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, det vobis. Hoc perimus in nomine Saluatoris, quod pertinet ad rationem salutis.

Bona immortalia.

Hæc mando nobis ut diligatis inuicem. Si mũdus uos odit, scitote quia me priorem uobis odio habuit. Si de mũdo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia uerò de mũdo nõ estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Mementote sermonis mei quem ego dixi uobis: Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & uos persequentur. Si sermonẽ meum seruauerint, & uestrum seruabũt Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me.

Aug. Dixerat dominus, Posui vos vt eatis & fructum afferatis. Charitas autẽ fructus noster est, de quo itaque fructu, mandans nobis dicit, Hæc mando vobis vt diligatis inuicem. Vnde & apostolus, Fructus (inquit) spiritus charitas: ac deinde cætera tanq̃ ex isto capite exorta & religata contexuit. Meritò itaq; sic dilectionem sæpe cõmendat, tanq̃ sola præcipiẽda sit, sine qua nõ possunt prodesse cætera bona, & q̃ nõ potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficit bonus. Chrys. Vel aliter cõtinua: Dixi quoniã animam meã p vobis pono: & quia primùm vos elegi. Hæc autem omnia non exprobrãs dixi, sed ad dilectionem vos inducens vt diligatis inuicẽ, deinde quia persecutionem pati, & à multis exprobrari difficile erat, ostendit cõsequenter q non dolere, sed lætari oportet, vnde sequitur: Si mundus vos odit, sci. quia me pri. vo. odio habuit. q.d. Scio hoc esse durum: sed propter me patiemini. Augu. Cur enim se membra supra verticem extollunt: recusas esse in corpore: si non vis mundi odium sustinere cum capite. Pro dilectione autẽ patiẽter debemus etiam mũdi odiũ sustinere necesse est enim vt nos oderit, quos cernit nolle qđ diligit: vnde sequitur, Si de mundo fuissetis, &c. Chry. Quia enim propter Christum pati nõdum erat eis sufficiens mitigationis causa, illa causã dimissa hanc adiecit, ostendens q hoc est virtutis argumentum à mundo odio haberi, vnde dolere oporteret, si a mundo diligeremini. hoc enim esset malitiæ vestræ ostensiuum. Augu. Vniuersæ autem hoc dicit ecclesiæ, quam plurimum mundi nomine appellat: sicut est illud: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Totus ergo mundus ecclesia est: & totus mundus odit ecclesiã. Mundus igitur odit mundũ, inimicus reconciliatum, inquinatus mundatum. Quæri ergo potest si etiã mali faciunt persecutionem malis, sicut impij reges & iudices, cùm essent persecutores piorum, vtiq; & homicidas & adulteros puniebant, quõ intelligendũ est quod dominus ait: Si de mundo essetis mun. quod suum est, diligeret? nisi quia mũdus est in eis à quibus talia scelera puniuntur: & mundus est in eis à quibus diliguntur. Mundus ergo odit quod suum est, ex ea parte hominum qua sceleratis nocet: & diligit quod suum est, ex ea parte qua ipsis fauet. Si etiam quæratur, quomodo se diligat mundus, qui odit modum redemptionis? Diligit vtique falsa dilectione, non vera, quoniã qđ ei nocet, hoc diligit: odit naturam, diligit vitium, vnde

Mundus quomodo dicitur ecclesia.

& nos prohibemur diligere in illo quod ipse diligit, & iubemur diligere quod ipse odit in seipso. Vitium quippe in illo diligere prohibentur: iubemurq; naturam. Vt autem de hoc mundo dãnato non essent, electi sunt inde: non meritis suis, quorũ nulla bona præcesserant opera, nõ natura, quæ tota fuerat ipsa radice vitiata: sed gratia. vnde sequitur, Quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus. Gre. super Ezechielem in ho. 9. Nam peruersorum derogatio, vitæ nostræ approbatio est, quia iam ostendit nos aliquid iustitiæ habere, si illis displicere incipimus qui non placent deo. Nemo enim potest in vna eadẽmque re omnipotenti domino atq; eius hostibus gratus existere. Nam se deo amicum denegat, qui eius placet inimico: & inimicis veritatis aduersabitur, qui eidem veritati in mente subiugabitur. Augu. Exhortans autem dominus suos seruos ad mundi odia perferenda patienter, nullum eis maius & melius quàm de seipso proponit exemplum. vnde sequitur, Mementote sermonis mei quẽ ego dixi vobis. Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt: &c. Glo. Idem obseruauerunt vt calumniarentur: iuxta illud: Obseruabit peccator iustum. The. Vel aliter. Si dominum (inquit) persecuti sunt, vos etiam seruos multò magis. Si non persecuti fuissent, sed sermonem custodiuissent, vestrum etiam custodirent. Chry. q.d. Non vos turbari oportet si communicabitis meis passionibus, quia vos non estis potiores. Augu. Hic autẽ vbi dicitur: Non est seruus maior domino, illũ significat seruum pertinentem ad timorem castum qui permanet in seculum seculi. Chry. Deinde & aliam mitigationem ponit quoniam & pater cum eis cõtumeliã patitur cui iniuriantur. vnde sequitur, Sed hæc omnia facient vobis, &c. Aug. Quæ omnia nisi quę dixit odio habebunt & persequentur sermonẽmq; contemnent? Quid est autem aliud dicere, Propter nomen meũ, quã me in vobis odio habebunt, me in vobis persequentur, & sermonem vestrum quia meus est, ideo nõ seruabũt. Tantò igitur miseriores qui propter hoc nomen ista faciunt, quantò beatiores qui propter hoc nomen ista patiuntur. Faciunt aũt & ista mali malis, sed vtriq; miseri, & qui faciunt, & qui patiuntur. Quomodo autem hoc erit verum, Hæc omnia facient vo. propter nomẽ meũ, cùm illi non propter nomen Christi faciant, hoc est propter iustitiã, sed propter iniquitatem suam? Hæc quæstio ita soluitur. Si totum referatur ad iustos tanquam dictum sit: Hæc omnia patiemini ab eis propter nomen meum. Si aũt, Propter nomẽ meũ, sic accipitur. i. quod in vobis oderunt & propter iustitiã, quam in vobis oderunt. Similiter rectè dici possunt & boni, cũ persecutionem faciunt malis, & propter iustitiam facere quam diligẽdo persequuntur malos, & propter iniquitatẽ quã oderunt in ipsis malis. Quòd autem addidit, Quia nesciunt eum qui misit me, secundum eam scientiam dictum est, qua dicitur, scire te, sensus est consummatus.

Amicus dei discernitur.

Quæstio verbis octa soluitur.

Si non uenissem & locutus nõ fuissem eis, peccatũ nõ haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meũ odit. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc aũt & uiderunt, et oderũt et me et patrem meum. Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.

Chry. Ponit iterũ dominus aliam discipulorũ mitigationem, ostendens quoniã iniustè & in ipsum & ĩ discipulos talia operabũtur. vnde dicit, Si nõ veni. & locutus eis, &c. Aug. Iudæis locutus est Christus nõ aliis gẽtibus in eis ergo voluit intelligi mũdum, qui odit Christum & discipulos eius. immò verò non in eis solis, sed nos quoque ad eundem mundum pertinere monstrauit.

In credulitatis peccatum maximum.

Nunquid ergo fine peccato erãt Iodæi, qoib' Christns locut us est, anteq̃ Christ' in caroe veoisset? Sed magnũ quoddã peccatũ: oon omoe peccatũ fub geoerali noie vult iotelligi. Hoc est enim peccatũ, quo ienentur cuncta peceata, qđ vnusquisq; si oõ babeat, dimittuntur ei cuncta peccata. Hoc aũt est, quia nõ erediderũt in Christum: q propterea venit vt credatnr in eũ. Hoe ergo peccatum si nõ venisset, nõ vtiq; haberent. Aduentus enim eius quantũ eredentibus salutaris, tantũ non credentibus exitialis factus est. sequitur, Nũe aũt excusationem non habent &c. Si aũt bi ad quos nõ venit Xp̃s, nec locutus est eis, excusationẽ nõ habent de peccato suo: cur hic dictum est propterea istos non babere: quia veoit & locutus est eis. Si autẽ habent, vtrum ad boe habẽt vt à pœnis alienentur: aut vt mitius puniantur? Ad hæc inquisita respõdeo eos habere excusationẽ, non de omni peccato suo, sed de hoc peccato suo, q̃ in Xp̃m non crediderunt. Sed non in eo sunt oumero, ad quos p discipulos venit: non sunt enĩ in pœna leuiori ponendi q omni oo legem Christi accipere noluerunt: & eã quantum ad ipsos attinet oĩno nullã esse voluerunt. Hanc etiã excusationem possunt habere, qui prius q̃ euangelium Christi audirent, vitæ hoius fine præuenti sunt, sed nõ ideo possunt effugere dãnatiooem. Quicunq; enim boĩes nisi in eo Saluatore saluẽtur, qui venit q̃rere qđ perierat: ad perditionem sine dubio pertinebunt: q̃uis dici possit alios leuiores, alios grauiores pœoas passuros. Ille enim perire deo dicitur, qui ab illa beatitudine quã dat saoctis suis per suppliciũ separatur. Taota est aũt diuersitas supplieiorũ: quanta est diuersitas peccatorum: quę quõ se habeat, altius iudieat sapientia diuina quã coniectura scrutatur, aut effatur hun ana. Chry. Quia verò hincinde causabãtur, quoniã propter patrem eum persequebãtur, destruens eorum exeusationem dicit, Qui me audit &c. Alc. Sicut enim qui diligit filiũ, diligit & patrem: qoia vna est dilectio patris & filij sicut vna natura, ita & qui odit filium, odit patrem. Augu. Sed cùm superius dixerit: Nesciunt eũ qui me misit, quõ possuot odisse quẽ nesciunt? Si enim deũ oon quod est ipse: sed nescio quid aliud eũ suspicantur aut credunt, nõ vtique ipsum oderunt, & de hoĩbus quidem fieri potest vt eos sępe quos nũq̃ vidim' oderimus vel diligamus, fama de aliquo sermocinãte, vel bene vel malé. Sed quõ de quo oatura nobis intimatur dieendus est ignotus? Nõ enim eius facie corporali nobis intimatur, sed tunc nobis sd cognitionẽ patet, quando eius mores & vita oon latent, alioquin nec seipsum nosse quisquam potest, quĩ videre faciem suã non potest. Sed pleruoque in eis nostra credulitas fallitur, quia nonnunquam & historia: & multò magis fama mentitur. Pertinet autẽ ad nos: vt quia noo possumus boĩm indagare conscientiã, de ipsis rebus habeamus veram eertámq; sententiam. Quãdo ergo oon erratur in rebus vt recta sit improbatio vitiorum virtotúmq; approbatio, si erratur in hoĩbus, venialis est humana tentatio. prinde sicut fieri potest vt homo bonus hominem bonũ oderit, nesciens nõ ipsum, sed quod putat esse ipsum vel potius diligat, nesciens cùm bonũ diligit, qđ est ille: ita fieri potest vt homo iniustus boĩem oderit iustũ, & tamen dum eũ credit iniustũ, diligat nõ ipse sed qđ putat esse ipsum, quẽadmodũ sutem hoĩes: sic & deum. Deinde sic interrogarẽtur Iudæi, vtrũ diligerent deum, se diligere respõderent, nõ ex aĩo mẽtientes, sed errando potius opinantes: quõ enim diligerent patrẽ veritatis qui babent odio veritatẽ? Nolunt enim sua facta dãnari: & hoe babet veritas. Tantũ igitur oderunt veritatẽ, quantũ oderunt suas pœnas quas talibus irrogat. Nesciuot aũt illã esse veritatẽ, quæ tales quales ipsi suot dãnat, ac per hoc quia veritatem qua iudieãte damnantur, de patre deo natã nesciunt, etiam ipsum & seiunt & oderunt. Chry. Sic igitur non habent (inqnit) excusationẽ, per hoc q̃ eam q̃ à sermooib' doctrinã tribuebãt, sed & eam q̃ ab operibus adieci secuodũ Moysi legẽ? qui ab eo q̃ hoc facit persuaderi vnioersos iussit, eùm ad pietatẽ ducat, & miracula tribuat, vode subdit: Si opera non fecissem &c. Aug. Hoc. s. peccatum q̃ in eum loquentẽ & operãtem non crediderunt. Sed quid est qđ addidit, q̃ nemo alius fecit? Nulla quippe io operibus Christi videntur esse maiora q̃ suscitatio mortuorum: quod scimus etiã antiquos fecisse prophetas, fecit tamen aliqua Christus quæ nemo alius fecit. Sed respõdetur oobis & alios fecisse q̃ oec ipse oec alius fecit. Sed q̃ tam multa vitia & malas valetudioes vexationésque mortalium tanta potestate sanaret, nullus oĩno legitur antiquorũ: vt enim taceatur q̃ iubendo sicut occurrebant, saluos singulos fecit. Marc' dieit q̃ quocunq; introibat in vicos vel in villas aut in ciuitates, in plateis ponebãt infirmos, & deprecabãtur vt vel fimbriã vestimenti eius tangerent & quotquot tangebant eum salui fiebant. Hæc oemo alius fecit in eis. Sic enim intelligẽdum est q̃ ait, In eis, non inter eos, vel corã eis, sed prorsus in eis, quia sanauit eos, nemo tamen alius fecit qoscunq; tanta opera in eis fecit, quoniã quisquis alius homo aliquid eorum fecit ipso faciente fecit. hæc aũt ipse nõ illis facientibus fecit: sed hęc & si pater spiritus sanctus fecit, nemo alius fecit, quia totius trinitatis voa substantia est. his ergo beneficiis amorem ooo odium retribuere debuerunt, & hoc eis exprobraos adiungit, dicens, Nunc autem vide. &c. Chry. Hoc autẽ dicit oe discipuli dicant? Cur igitur intra tot nos induxisti mala? Nónne prælia & odium præuidisti? sed & prophetiã inducit: cũ subdit: Sed vt adimpleatur sermo &c. Aug. 12. de tri. Legis nomine aliqoando simul omnia veteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloquia, & ita dominos hic dicit, In le. eo. sc. i. est: cùm legatur in psalmis. Aug. su. Io. Eorum autem legẽ dicit oon ab ipsis inuentam, sed ipsis datam. Gratis autem odit qui nullum ex odio commodum quærit vel incommodum fugit: sic oderunt deum impij, sic diliguot iusti, vt alia præter illum bona non expectent, quooiã ipse erit in oĩbus omnia. Greg. 25. mo. Aliud est autem bona nõ facere, aliud bonorum odisse doctorem: sicut aliud est ex pręcipitatione, aliud ex deliberatione peccare. Ex infirmitate enim pleruoq; solet accidere amare booũ: sed implere nõ posse. Ex studio autem peccare est bonom oec facere oec amare. Sicut ergo oonnuoquàm grauius est peccatum diligere quàm perpetrare, ita nequius est odisse iustitiam quàm non fecisse. Suot ergo nõnuli in ecclesia qui oon solùm bona nõ faciunt: sed etiam persequuntur, & quæ ipsi facere negligũt etiam in aliis detestantur. Horum peccatũ non ex infirmitate aut ignorantia, sed ex solo studio perpetratur.

Quæstio subtilis explicatur.

Diuersitas pœnarum infernalium.

Vna substantia trinitatis.

Cùm autem venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Chry. Possent discipuli domino dicere: Si verba à te audierũt que oullus dixit, si opera videruot q̃ nullus ali' fecit: & tamẽ non profuerũt. Si oderũt & patrẽ tuũ & te cũ eo, cuius gratia nos mittis, qualiter digni fide erimus? Ne igitur hæc cogitantes turbẽtur, cõsolationem inducit, dicẽs, Cùm aũt venerit paracletus &c. Aug. Tãquã diceret: Odio me habuerũt & occiderũt videntes: sed tale de me testimoniũ paracletus perhibebit, vt eos faciat in me credere oõ videntes, & quia ille perhibebit,

vos vocibus vestris sonando: vnde poteritis prædicare quod nostis, Quia ab init. me. estis, quod modò non facitis, quia illius spiritus plenitudo nondũ adest vobis. Dabit enim vobis fiduciam testimonium perhibendi charitas dei, diffusa in cordibus vestris, per spiritum sanctum qui dabitur vobis. Ille quippe testimonium perhibẽt & testes fortissimos faciẽs, abstulit amicis Christi timorem, & inimicorum odiũ conuertit in amorem. Didy. de spi. san. Spiritum autem sanctum veoieotem consolatorem dicit, ab operatione ei nomen imponensi quia non solùm eos quos se dignos esse reperit ab omni perturbatione reddit alienos, verùm incredibile quoddam gaudium eis tribuit. Sempiterna quippe lætitia in eorum corde versatur, quorum spiritus sanctus babitator est. Iste spiritus consolator à filio mittitur, non secundum angelnrũ aut prophetarum aut apostolorum ministeriũ, sed vt mitti decet à sapientia & virtute spiritum dei indiuisam habentẽ cum eadem sapientia & virtute naturam. Etenim filius missus à patre non separatur atque disiungitur ab eo, manens in illo, & habens illum in semetipso, qui spiritus sanctus supradicto modo missus à filio, de patre egreditur, non aliunde ad alia transmigrans. Quomodo enim pater non consistit in loco, cùm vltra omnem corporum sit naturam, ita & spiritus veritatis nequaquam locorum fine clauditur, cùm sit incorporalis & excellẽs vniuersam creaturarũ essentiam. Chry. Propterea verò non spiritum sanctum, sed spiritum veritatis eum vocauit, vt ostẽdat quòd erit fide dignus: dicit autẽ quòd à patre procedit, omnia certissimè nouit, quemadmodum ipse ait de seipso: Quoniã noni vnde venio & quò vado. Didy. Sed cùm posset dicere à deo siue omnipotente nihil horum tetigit, sed ait. A patre, noo quòd pater à deo omnipotente sit alius, sed secundum proprietatem patris intellectũ parientis, egredi ab eo dicitur spiritus veritatis. Mittente autem filio spiritum veritatis: simul mittit & pater, cùm eadẽ voluntate patris & filij spũs veniat. Theo. Et aliàs quidẽ patrem dicit mittere spiritũ, nunc autẽ cùm missurum dixit, æquipollentiã denotat. Ne autẽ censeretur reniti cõtra patrẽ velut ab alia potestate trãsmittens spiritum, addidit, A patre, quasi acceptãte patre & pariter destinãte. Cùm aũt audis ꝙ procedit, ne intelligas processum missinnem esse illatã extrinsecus, qua mittuntur administratorij spũs, sed quoddã differẽs & exceptæ actionis propriũ processum appellat vni principali spiritui attributum: originalis enim consistentia spiritus est processus, non ergo procedere pro mittere sumendum est, sed ex patre naturalem essentiã obtinere. Augu. Hîc aliquis forsitan quærit, vtrũ & à filio procedat spi. san. filius enim solins patris est filius, & pater solius filij est pater. Spiritus autẽ sanctus non est vnius eorũ spiritus sed amborũ, quando quidẽ dicit ipse Christus: spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et dicit Apo. Misit deus spiritũ filij sui in corda vestra. Nec ob aliud æstimo ipsum propriè vocari spiritũ, cùm etiã si de singulis interrogemur nõ possumus nisi & patrẽ, & filiũ spiritũ dicere. ꝙ ergo cõmuniter vocantur & singuli, hoc propriè vocari oportuit eũ qui nõ est vnus eorũ, sed in quo cõmunitas apparet eorum amborũ. Cur ergo non credamus ꝙ etiã de filio procedat spi. san. cùm filij quoq; ipse sit spũs? Si enĩ ab eo nõ procederet, nec post resurrectionẽ discipulis suis insufflasset, di. Accipite spiritũ san. De hac quoq; virtute credendus est dicere euãgelista: Virtus de illo exibat & sanabat oẽs. Si ergo & de patre, & de filio procedat spi. san. cur filius dixit: De patre procedit, nisi quẽadmodũ solent ad eũ referre, ꝙ & ipsius est de quo ipse est: vnde illud est quod ait: Mea doctrina nõ est mea, sed eius q me misit. Si igitur hæc intelligatur eius doctrina, quã tamen dixit nõ suã, sed patris, quãtò magis & intelligẽdus est & de ipso ꝓcedere spi. san. vbi sic ait: De patre ꝓcedit, vt nõ diceret: De me non procedit. A quo autẽ habet filius vt sit deus, ab illo habet vtiq; vt procedat ab eo spi. san. Hinc vtcunque etiam illud intelligitur, cur nõ dicatur natus esse, sed potius procedere spi. san. quoniã si & ipse filius diceretur, amborum vtiq; filius diceretur, qđ absurdissimũ est, filius quippe nullus est duorũ nisi patris & matris. Absit autẽ vt inter deum patrẽ & deum filiũ tale aliquid suspicemur, quia nec filius hoĩm simul ex patre & ex matre procedit, sed cũ in matrem procedit ex patre, non tunc ꝓcedit & ex matre. Spũs aũt sanct⁹ nõ de patre procedit in filiũ, & de fillo procedit ad sanctificandã creaturã sed simul de vtroque procedit. Neq; enim possumus dicere ꝙ non sit vita spiritus sanctus, cùm vita pater, vita sit filius: ac per hoc sicut pater cùm habeat vitam in semetipso, dedit & filio vitam habere in semetipso: sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso.

Spirit⁹ sanctus quomodo cõsolatio dicatur.

Spirit⁹ sanctus dicitur spirit⁹ veritatis.

Spirit⁹ sanctus à patre & filio.

Spirit⁹ sanctus quô procedere dicatur.

CAPVT XVI.

Haec locutus sum nobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient uos. Sed uenit hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo. Et hæc facient nobis, quia non nouerunt patrem, neq; me. Sed hæc locutus sum nobis, ut cùm uenerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi nobis. Hæc autem nobis ab initio non dixi, quia nobiscum eram.

Aug. Meritò promisso spiritu sancto qno in eis operante fierent testes eius, subiũxit, Hęc lo. sum vo. &c. Cùm enim charitas dei diffunditur in cordibus nostris per spiritum san. qui datus est nobis, sit pax multa diligentibus legem dei: vt nõ sit illis scandalũ. Deinde quę passuri essent exprimẽs, ait, Absq; syna. fa. vos. Chry. Iã enim composuerant: vt si quis coofessus fuerit Christũ, extra synagogam fieret. Aug. Quid aũt mali erat apostolis expelli de Iudaicis synagogis quasi non fuerint inde exituri, etiam si eos nullus expelleret. Sed hoc voluit denunciare, quia Iudęi Xp̃m non fuerant recepturi à quo isti non fuerant recessuri. Nam quia non erat vllus ali⁹ populus dei: quã illud semen Abrahæ si cognoscerent Christũ, nõ aliæ fierẽt ecclesiæ Christi, aliæ synagogæ Iudæorum. Quod quia noluerunt, quid restabat oĩs vt remanentes extra Christũ, extra synagogã facerẽt eos, qui non reliquerunt Christũ? Deinde cũ hoc eis dixisset adiecit, Sed venit hora, &c. Quæ verba ita subiecit tanquam ex hoc consolaretur eos, qui de synagogis Iudaicis pellerẽtur, an fortè de synagogis illa separatio sic eos fuerat turbatura vt mori vellent potius quã in hac vita sine Iudæorũ congregationibus morari, vt sic turbarẽtur, qui dei nõ hoĩm gloriã requirebant? Iste itaq; sensus est in his verbis, Extra synagogam faciẽt vos: sed nolite solitudinẽ formidare. Separati quippe à congregationibus eorũ, tam multos in noĩe meo cõgregabitis, vt illi metuentes ne templũ quod erat apud eos: & oĩa legis veteris sacramẽta deserantur: sic interficiẽt vos vt deo arbitrentur se præstare obsequiũ. Zelũ dei habentes, sed non secundũ scientiã. Hoc enĩ de Iudæis dictum debemus accipere, de quib⁹ dixerat: Extra synagogam facient vos. Nã testes. i. martyres Xp̃i: etiã si occisi sunt à gentilibus: non tamen illi arbitrati sunt deo: sed diis suis falsis obsequium se p̃stare. Iudæorũ aũt oĩs qui occidit p̃dicatores Xp̃i: deo se putauit p̃stare obsequium, credens ꝙ desererent deũ Israel quicunq; conuerterentur ad Xp̃m. Hinc ergo accensi & zelũ dei habentes: sed non secundũ sciam, obsequiũ se deo p̃stare credẽtes occidebant eos. Chry. Deinde cõsolationẽ inducit, di. Et hæc oĩa &c. q. d. Sufficit vobis in consolationẽ propter

Abrahæ semen electum.

Paſsiones mũdi trãſitoriæ.

me & patrem hæc pati. Augu. Ne autẽ ignaros atq; imperitos animos mala improuiſa, quãuis cito tranſitura, turbarent: hanc fuiſſe cauſam vt hæc eis prænũciaret, oſtendit ſubdens, Hæc lo. ſum vobis &c. Hora eorũ, hora tenebroſa, hora nocturna: ſed nox Iudæorum ſæparatum à ſe diem Chriſtianorum nulla cõfuſione fuſcauit. Chry. Sed & propter aliã cauſam hoc prædixit: vt nõ dicerent quoniã non præuidit futura: & hoc ſignificat cũ dicit, Remin. quia ego di. vo. & vt non poſſent dicere: quoniam blandiens nobis ea q̃ ad gratiã dicebat ſolùm, cuius autẽ gratia hoc à principio nõ dixit, oſtẽdit dicẽs, Hæc autẽ ab ini. vo. non di. quia vo. erã. quia. ſ. in cuſtodia mea eratis: & licitum erat interrogare quando volebatis, & ſuper me totum prælium vertebatur. Vnde ſuperfluũ erat hoc à principio vobis dicere, non quia hæc tuoc non nouerã, propterea non dixi. Aug. Sed alij tres euangeliſtæ eum prædixiſſe iſta demonſtrant antequã ventũ eſſet ad cœnã: qua peracta ſcd̃m Io. iſta locutus eſt. An fortè hic iſta ſoluitur queſtio, quia & illi eũ narrant proximum fuiſſe paſsioni cùm hoc diceret: non ergo ab initio quando cum illis erat. Sed Matthæus nõ ſolùm imminente paſsione, verumetiã ab initio hæc denunciata eſſe commemorat. Quid ſibi ergo vult quòd hic dicit hæc autem &c. niſi quia ea quę hic dicit de ſpiritu ſancto: quòd ſit venturus ad eos & teſtimoniũ perhibiturus? quando mala paſſuri ſunt, hæc eis ab initio non dixit, quoniã cum ipſis erat, & eius præſentia conſolabãtur. Abſceſſurus aũt oportebat vt diceret illum eſſe vẽturum per quẽ charitate diffuſa in cordibus ſuis verbum dei cum fiducia prædicarent. Chry. Vel prædixit quidẽ quoniã flagella patiẽtur. Non autem ꝙ mors eorum reputaretur vt dei cultura, quod maximè poterat eos attonitos facere. Vel quia illic ea quæ à gentibus debebant pati dixit: hîc autem & Iudaica adiecit.

Cõſenſus euang.

Et nunc uado ad eum qui miſit me, & nemo ex uobis interrogat me, quò uadis. Sed quia hæc locutus ſum uobis, triſtitia impleuit cor ueſtrum. Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis ut ego uadam. Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Si autem abiero mittam eum ad uos. Et cùm uenerit ille arguet mundum de peccato, & de iuſtitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me. De iuſtitia uerò quia ad patrem uado, & iam nõ uidebitis me. De iudicio autem quia princeps huius mundi iam iudicatus eſt.

Chry. Quia diſcipulos nondũ perfectos triſtitia impugnabat, eos domious increpãdo dirigit dicens, & nũc va. ad eum qui me miſit & ne. ex vo. interro. me quo va. Audientes eñ qnoniã qui interficiet vos, opinabitur ſe obſequiũ preſtare deo: ita crediderũt vt nihil ei loquerẽtur. Et ideo ſubdiṫ, Sed quia hæc lo. ſum vo. &c. Non parua autẽ eſt hęc mitigatio ſcire eos: quoniam ſciuerat dominus triſtitiæ eorum ſuperabundantiã, & propter deſertionem eius, & propter mala q̃ didicerant ſe paſſuros, & neſciebãt ſi poſſent viriliter ferre. Aug. Vel quia ſuperius interrogauerũt eum quò eſſet iturus & reſpõderat eis ſe iturum quò ipſi tunc venire nõ poſſent, nũc ita ſe promittit iturum vt nullus eorum quò vadat interroget. Et hoc eſt qđ dicit, Et nemo ex &c. Euntẽ eñ in cœlum nõ verbis quæſiernnt, ſed oculis deduxerũt. Videbat autẽ dominus quid ſua verba in eorũ cordibus agerent, ſpũalem quippe nondum interius habentes cõſolationem quã p ſpiritum ſanctum fuerãt habituri, id qđ exterius in Chriſto videbant, amittere metuebãt: & quia ſe amiſſuros eſſe illo vera denunciãte dubitare nõ poterant, cõtriſtabatur humanus affectus, quia carnalis deſolabatur aſpectns: vnde ſequiṫ, Sed quia hęc lo. ſum vo. &c. Nouerat aũt ille quid eis potius expediret, quia viſus interior ipſe eſt melior quo eos conſolaturus erat ſpũs ſan. vñ ſubdit, Sed ego veritatẽ &c. Chry. q. d. Et ſi millies cõtriſtemini, oportet vos audire, quia me recedere vobis, cõfert. Quid aũt cõferat oſtẽdit ſubdẽs, Si eñ nõ abiero &c. Aug. 1. de tri. Hæc aũt dixit nõ ꝓpter inæqualitatẽ verbi dei, & ſpũs ſancti: ſed tanq̃ impedimẽto eſſet præſentia filij apud eos, quo minus veniret ille qui minor nõ eſſet, quia nõ ſemetipſum exinaniuit ſicut filius formã ſerui accipiens. Oportebat ergo vt auferreṫ ab eorũ oculis forma ſerui quã intuẽtes hoc ſolũ Xp̃m eſſe putabãt ꝙ videbãt: vñ ſequiṫ, Si aũt abiero &c. Aug. Nũquid aũt hic poſitus eũ non poterat mittere, quẽ ſcimus ſuper eũ baptizatũ veniſſe, atq; mãſiſſe? imò verò à quo ſcimus eũ nunquã ſeparabilem fuiſſe. Qnid eſt ergo, Si nõ abiero para. nõ ve. ad vos? niſi nõ poteſtis capere ſpiritum quãdiu ſcd̃m carnem noſſe perſiſtitis Chriſtũ. Chriſto autem diſcedẽte corporaliter nõ ſolũ ſpiritns ſanctus, ſed & pater & filius illis affluit ſpiritualiter. Greg. 8. mo. Ac ſi apertè diceret, Si ad intentionis veſtræ oculis corpus non ſubtraho, ad intellectum vos inuiſibilem per conſolatorium ſpiritum non perduco. Aug. de ver. do. Hanc aũt habitudinẽ ſpiritus paraclet⁹ attulit, vt ab oculis carnis forma ſerui remota quã de virginis vtero accepit, in ipſa dei forma ĩ qua patri æqualis, etiam cùm in carne dignatus eſt apparere permãſit, purgata mentis facie oſtenderetur. Chry. Quid autem hîc dicunt, qui non cõuenientem de ſpiritu ſancto habent opinionem? Nunquid expedit dominatorem abire, & ſeruum accedere? Quæ autẽ ſit vtilitas aduenientis ſpiritus oſtendit, cùm ſubditur: Et cùm venerit ille arguet &c. Aug. Nunquid autẽ Chriſtus nõ argnit mundum? an forte quia Chriſtus in Iudæorum tantùm gente locutus eſt, mundũ nõ videtur arguiſſe. Spiritus autem ſanctus in diſcipulis eius toto orbe diffuſis, nõ vnam gentẽ intelligitur arguiſſe, ſed mundum. Sed quis audeat dicere ꝙ per diſcipulos Chriſti arguat mũdnm ſpiritus ſanctus, & non arguat Chriſtus cùm clamet Apoſtol⁹, An experimentũ quæritis eius qni in me loquiṫ Chriſtus? Quos itaq; arguit ſpũs ſanctus, vtiq; & Chriſtus. Sed dixit ille arguet mundũ. q. d. Ille diffnndet in cordibus veſtris charitatẽ. Sic enim timore depnlſo arguendi habebitis libertatem. Exponit deinde quod dixerat dicẽs, De peccato quidẽ, quia non crediderunt in me. hoc eñ peccatum quaſi ſolum pre cæteris poſuit, quia hoc manente cætera detinentur, & hoc diſcedente cætera dimittuntnr. Aug. de ver. do. Sed mnltum intereſt, vtrum quiſq; credat ipſum eſſe Chriſtnm & vtrum credat in Chriſtum. nam ipſum eſſe Chriſtnm & dæmones crediderunt: ille verò credit in Chriſtum, qni & ſperat in Chriſtum, & diligit Chriſtũ. Aug. ſuper Ioan. Arguitur ergo mundus de peccato, qnia in Chriſtũ nõ credit: & arguitur de iuſtitia eorum qui credunt. Ipſa quippe fidelium cõparatio, infidelium eſt vituperatio. De iuſtitia verò quia ad patrẽ vado. Et quoniã iſta vox infideliũ eſſe cõſueuit, qnomodo credimus quod nõ videm⁹? Ideo credẽtium iuſtitiã ſic oportuit diffiniri, Quia ad patrem vado, & iam nõ videbitis me. Beati eñ qui non vident & credunt. Nam & qui viderunt Chriſtũ, nõ in eo la[illegible]ta eſt fides eorum quia credebãt qđ videbãt. i. filium hoĩs: ſed qnia credebant quod non videbãt. i. filium dei. Cùm verò & ipſa forma ſerui ſubtracta eorũ eſſet aſpectibus, tunc ex omni parte impletũ eſt, Iuſtus ex fide viuit. Erit itaq; noſtra iuſtitia de qua mũdus arguitur, quoniã in me quẽ nõ videbitis credetis. Et quãdo me videbitis, quoniã tunc ſicut ero videbitis me, nõ qđ ſum vobiſcũ modò. i. nõ videbitis mortalẽ, ſed ſempiternũ. Dicendo enĩ, Iam nõ videbitis me: velut nunq̃ eos de cætero viſuros Chriſtum prænunciauit. Aug. de

Mœroris apoſtolici cõſolatio.

queſtio pulchra.

Fidei diſcretio.

ver.do.Vel alit.Illi non crediderunt:ipse ad patrem vadir,illorũ ergo peccatum,ipsius aũt iostitia.Quod enim ad nos venit,mĩa est:iustitia verò ꝙ ad patrem vadit, secuodũ illud apostoli:Propter quod & deus exaltauit illum:Sed si solus vadit ad patrẽ quid nobis prodest?An ideo solus quia Christus vnus est cũ oĩbus mẽbris suis, taoq̃ caput cum corpore suo.Arguitur ergo mũdus de peccato io eis q̃ nõ creduot io Christũ. Et de iustitia in eis qui resurgũt io mẽbris Christi,sequitur:De iudi.au. quia prin.mun.hu.iam iud.i.diabolus princeps ioiquorum,qui corde oõ habitãt nisi in hoc mundo quẽ diliguot.Hoc aũt ipso qoo foris missus est,iudicatus est,& de boc iudicio mũdus arguitur,quia frustra de diabolo quæritur,qui nõ vult credere ĩ Christũ quẽ iudicatũ.i. foras missum:& propter nostrã exercitationem foriose cus expugnare permissum nõ solùm viri, sed etiã mulieres & pueri & puellæ martyres vicerũt.Aug.su.Io.Vel iudicatus est:quoniã iudicio igois æterni irreuocabiliter destinatus est.Et de hoc iudicio mũdus arguit:quoniã cum suo priocipe iudicatur quẽ superbũ atq; impiũ imitatur.Credant itaq; hoĩes in Christũ,ne arguãtur de peccato infidelitatis suæ quo pc̃tã oĩa detinẽtur.Transeant in numerũ fidelium,ne arguantur de iustitia eorũ ꝙ iustificatos nõ imitantur. Caueant futurum iudiciũ, ne cũ mundi priocipe iudicentur,quẽ iudicatũ imitantur.Cbr.Vel alit.Arguet muodũ de pc̃tõ.i.oẽm eorum excusationẽ abscĩdet, & ostendet eos peccasse nõ credẽtes in me: dũ videbunt spũs saocti donationẽ ineffabilẽ iouocato me fieri.Aug.de q̃.no.& ve.te. Hoc etiã modo spũs sanctus de pc̃tõ arguit muodũ,quia in noĩe Saluatoris qui reprobatos est à mũdo virtutes operat⁹ est. Saluator aũt reseruata iustitia, oõ trepidauit reuerti ad eũ qui se miserat:per id qđ regressos est probauit se inde veoisse:vnde sequitur?Et de iustitia: quia ad. pa. vado.Chry.i.ire ad patrẽ erit argumentũ ꝙ irreprehensibilẽ agebãt vitam, vt nõ possint adhuc dicere:quoniam hic homo peccator est,& oõ est ex deo. Rursus quoniã expugnauit aduersarium:nequaq̃ aũt peccator existens expugnasset.Nõ possunt dicere quòd dęmoniũ babeo: & quòd seductor sum.Quoniã autem cõdemnatus est propter me:scient ꝙ cõculcabunt eum postea,& quod resurrectiooem meã manifestè scient:nõ eñ me valuit detioere.Aug.de quæ.ve.& no.test. Vidẽtes etiã dæmones animas de inferis ire ad cælos,cogoouerunt iudicatom esse priocipem huius mundi,vt reus factus io causa saluatoris quæ tenebat,amitteret. Hæc quidem ascendente saluatore visa sunt,sed superueoieote in discipulis spiritu sancto palàm apertéq; manifestata suot.

Diabolus foras missus.

Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autẽ venerit ille spiritus veritatis docebit vos omnẽ veritatem.Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, & quæ futura sunt annunciabit vobis.Ille me clarificabit:quia de meo accipiet & annũciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater,mea sunt:propterea dixi quia de meo accipiet & annunciabit vobis.

Theo.Quia suprà dixerat domious,Expedit vobis vt ego vadã iã hoc amplificat diceos,Adhuc multa haben &c.Aug.Oẽs hæretici audacias figmentorũ suorũ quas maximè exhorret sensus humanus : hac occasione euangelicæ sententiæ colorare coõãtur:quasi hæc ipsa siot que tunc discipuli portare nõ poterant,& ea docuerit spũs saoctus,quæ palã docere atq; prædicare spirit⁹ erubescit immundus:sed alia sunt mala q̃ portare non potest qualiscunq; pudor humanus. Et talia suot bona q̃ portare oon potest paruus sensus bumanus. Ista sunt in corporibus impudicis:illa remota sunt à corporibus vniuersis.Quis aũt oostrum audeat eorũ se dicere iam capacem:q̃ illi capere non valebãt?ac per hoc nec à me expectanda suot vt dicantur.Sed dicet aliquis:sic multa possunt,quod tunc nõ poterat Petrus: sicut multi possuot martyrio coronari:quod tunc nõ poterat Petrus, præsertim iam misso spũ sancto:qui tunc noodum erat missus.Sed nunquid ideo scim⁹ que sunt, que dicere voluit,absurdissimè eñ mihi videtur dici tũc nõ potuisse portare discipulos,quę de altissimis reb⁹ iouenim⁹ ĩ apostolicis literis,quę postmodũ scripta sunt:nec ea dominũ dixisse oarratur, puer sarum quidẽ sectarũ hoĩes ferre nõ possunt qđ io scripturis sanctis de fide catholica reperitur:sicut nos ferre non possumus sacrilegas eorũ vanitates.Quid enim est ferre non posse: nisi æquo aĩo oõ habere?Quis aũt fidelis vel etiã cathecuminus antequã spiritũ sanctũ baptizatus accipiat non æquo animo legit atq; audit,etiã si non intelligit ea quæ post ascẽsionẽ domini scripta sunt?Dicet aũt aliquis, Nihil oe spũales viri habẽt io doctrina qđ carnalibus taceãt, & spũalibus eloquantur.Nulla quidẽ oecessitas est, vt aliqua secreta doctrioæ taceãtor fidelibus paruulis,seorsum dicẽda maioribus: sed spũales spũalia carnalibus nõ oĩno taceant propter catholicã fidem,quæ oĩbus prædicãda est, nec tamen sic edisserant vt volentes ea percipere ad iotelligentiã:nõ capacibus facilius fastidire faciãt io veritate sermonem:quã io sermone percipi veritatem.Nõ ergo io his domini verbis nescio quæ secreta suscepim⁹, que cùm dici à docente possiot, portari à discente non possint. Sed ea ipsa que in doctrina religionis in quorũlibet hoĩm notitia dicimus si vellet nobis Christus dicere:sicut ea dicit ãgelis sois,quĩnã hoĩes portare possent, etiam si essent spũales,quales adhuc apostoli oon erant? Nã vtiq; quicquid de creatura sciri potest, min⁹ est ipso creatore, & quis eũ tacet?quis aũt viuens io hoc corpore posset oẽm cognoscere veritatẽ,cùm dicat Apostolus,Ex parte scimus,Sed quia per spũm sanctũ fit, vt ad ipsam quoq; plenitudinẽ veniamus, de qua idem dicit Apostolus:Tunc aũt facie ad faciẽ, Nõ quod est in hac tantũ vita dñs nobis promisit dicens, Cùm autẽ ve. ille spi.verita.doce.vos oẽm veri. vel deducet vos in omoẽ veritatẽ,quo verbo intelligimus eius nobis plenitudioẽ in vita alia reseruari.Ipse aũt spũs saoctus & nũc docet fideles,quãta quisq; potest capere spũalia & in eorũ eocdibus desyderium maius accendit. Didy. Vel hoc dicit ꝙ auditores verborum eius,nõdom fuerant oĩa coosecuti,que postea pro noĩe eius sufferre poteraot, sed aliqua tradens eis,illa que maiora erant in posterũ distulit, que tunc nõ poterant oisi primitus in capite oostro magisteriũ & forma crucis præiret.Adhuc etiã typo legis & vmbrę & imaginib⁹ seruiẽtes nõ poterãt veritatẽ, cuius vmbrã lex portabat:inspicere. Cùm autẽ venerit spirit⁹ veritatis, diriget vos in oẽm veritatem sua doctrina & institutiooe vos transfereos à morte literæ ad spiritũ viuificantẽ,io quo solo oĩs scripturæ veritas posita est.Chry.Quia ergo dixerat,Nũc nõ potestis portare: tunc autem poteritis.Et quooiam spiritus sanctus ducet vos in oẽm veritatẽ,ne hoc audientes maiorem spiritum sanctũ existiment : subiungit,Non eñ loquetur à semetipso &c.Aug.Simile est hoc ei qđ de seipso dixit: Nõ possum à meipso facere quicquã,sed sicut audio iudico,sed illod secđm hoĩem posse accipi dicimus. Cùm igitur spũs sanctus nulla susceptione cuiusquã creaturę creatura sit factus:qoõ de illo hoc intelligendũ est? Sic itaq; debem⁹ accipere,vt intelligam⁹ nõ eũ esse à seipso. Nã filius de patre natus est:& spũs sanct⁹ de patre procedit.Quid autẽ illic intersit inter pcedere & nasci: & longũ est differere,& temerarũ diffinire.Audire aũt illi,scire est,scire verò,esse.Quia ergo nõ est à semetipso,

Color hæreticorũ.

Secreta seruanda maiorib⁹.

Lex vmbra futurorum.

Spũs sanct⁹ increatus.

sed ab illo à quo procedit, à quo illi est essentia: ab illo scientia, ab illo igitur audientia. Semper itaq; audit spiritus sanctus, quia semper scit: ab illo ergo audiuit, audit & audiet: à quo est. Didy. Ait ergo, Nō lo. à semetipso, hoc est: nō sine me & sine meo & patris arbitrio: quia nō ex se est, sed ex patre & me est. Hoc eñ ipsum q̄ subsistit & loquit̄, à patre & à me, illi est. Ego veritatē loquor. i. inspiro quę loquor, siquidem spūs veritatis est. Dicere autē & loqui in trinitate nō sc̄d̄m consuetudinē nostrā accipiendū est, sed iuxta formā incorporalium naturarū: & maximè trinitatis, quę voluntatē suam inserit cordibus credentiū, & eorum qui audire eum sunt digni. Loqui ergo patrē & audire filiū eiusdem naturæ in patre & filio cōsensusq; significatio est. Spūs verò sanctus qui est spūs veritatis, spūsq; sapientiæ, non potest filio loquēte audire quę nescit, cū hoc ipsum sit qd̄ profert, à filio. i. procedens, veritas à veritate, cōsolator manans à cōsolatore, deus de deo spūs veritatis procedēs. Deniq; ne quis illū à patris & filij voluntate & societate discerneret scriptum est. Sed que audiet loquet̄. Aug. 3. de tri. Non autē hinc efficitur vt minor sit spūs sanctus: sc̄d̄m

Spūssancti diuinitas. hoc enim dictū est q̄ de patre procedit. Aug. su. Io. Nec moueat q̄ verbū futuri t̄ēporis positū est. Illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna est, scientia. In eo aūt q̄ sempiternū est, sine initio & sine fine cuiuslibet t̄ēporis verbū ponatur. quāuis eñ natura illa immutabilis nō recipiat fuit & erit, sed tantum est: non tamen mēdaciter dicimus fuit & est & erit: fuit, quia nunquā defuit: erit, quia nunq̄ deerit: est, quia semper est. Didy. Per spiritū etiā veritatis futurorum sanctis viris scientia certa cōceditur. Vnde & prophetæ hoc eodē repleti spū prænunciabāt, & quasi præsentia intuebantur que erāt deinceps secutura, vnde sequitur: Et q̄ ven. sunt an. vo. Bed. Cōstat quia multi spūs sc̄ti gratia repleti, quæ vētura erant agnouerūt. Sed quia multi variis coruscāt virtutibus, nec tamen q̄ ventura sunt, agnoscunt potest hic sermo sic accipi: Quæ vētura sunt vobis annunciabit. i. gaudia vobis cælestis patriæ ad memoriā reducet. Ventura verò apostolis nunciauit mala. s. que pro cōfes-

Humanū genus auidum futurorum. sione Christi erāt passuri: & bona quæ pro eisdē malis, erāt percepturi. Chry. Eleuauit igitur per hoc eorū mētem, cùm ad nihil ita auidū sit humanū gen⁹ vt ad sciendū futura: ab hac igitur eos eruit solicitudine, ostēdens quoniā futura eis pericula prædicet, vt nō incidant non obseruantes. Deinde ostendens quoniā dixerit omnem veritatem in quā spūs sanctus adducet, subiūgit: Ille me clarificabit. Aug. Quia. s. effundendo in credentiū cordibus charitatem spūalemq; faciendo declarauit eis, qualiter patri filius esset æqualis quē sc̄d̄m carnē prius tantummodo nouerāt, & hoīem sicut hoīes cogitabāt. Vel certè: quia per ipsam claritatē fiducia repleti & timore depulso, annunciauerunt hoībus Christum, ac sic fama eius diffusa est toto orbe terrarū. Quod eñ facturi erāt in spū sancto, hoc eūdem spiritum dixit esse facturum. Chry. Et quia dominus dixerat: Magister vester vn⁹ est Christus, vt & spūs sanctus suscipiatur ab eis, subiūxit: Quia de meo accipiet, & c. Didy. Accipere hìc vt diuinæ naturæ cōueniat intelligēdum est: quomodo eñ filius d̄ās nō priuatur his quæ tribuit, neq; cū damno suo impartitur aliis, sic & spūs sanctus nō accipit quod antè non habuit. Si eñ prius quod nō habebat accepit, trāslato in alium munere vacuus largitor effectus est: Sic igit̄ spiritum sanctū à filio accipere id qd̄ suæ naturæ fuerat cognoscendum est: & nō aliam dantē & accipiētem, sed vnam significare substantiā. Siquidem & filius eadē à patre suscipere dicitur, in quibus ipse subsistit. Neq; enim quid aliud est filius exceptis his quæ eis dantur à patre, neq; alia est spūs sancti substātia pręter id quod datur à filio. Aug. Non aūt propterea sicut quidā hæretici putauerunt, minor est filio spūs sanctus, quia filius accipiat à patre, spūs sanctus à filio, quasi quibusdā gradibus naturarum. Vnde ipse quæstionē soluēs cur hoc

Aequalitas trium personarum asseritur. dixerit, explanat dicens, Oīa quę habet pater, mea sunt, & c. Didy. q. d. Licet à patre procedat spūs veritatis: tamen quia omnia quæ habet pater, mea sunt, & ipse patris spiritus meus est, & de meo accipiet. Caue autem ne cùm ista dicuntur, putes rem esse aliquā possessionem q̄ à patre habeatur ac à filio: verùm quę habet pater iuxta substantiā. i. æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet & filius. Procul hinc absint dialecticorum tendiculæ, dicunt enim: Ergo & pater est filius. Si aūt dixisset: Omnia quæcunq; habet deus, mea sunt, haberet occasionem impietatis consurgendi: cùm verò dixerit, Omnia quæ habet pater, mea sunt, patris nomine se filium declarauit, paternitatem qui filius erat, non vsurpauit, quāuis & ipse per adoptionis gratiā multorū sanctorum sit pater. Hyla. 8. de tri. Non ergo in incerto dominus reliquit vtrum ex patre an ex filio spiritus paracletus esse putetur à filio enim accepit q̄ ab illo mittitur: & à patre procedit. Et interrogo vtrum id ipsum sit à filio accipere quod à patre procedere? Certè idipsum atq; vnum esse existimabitur à filio accipere: q̄ si acciperet à patre. Cùm enim ait, Omnia quæcunque habet pater, sua esse, & idcirco dixisse de suo accipiendum esse, docet etiam à patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ patris sunt, sua sunt. Non habet hæc vnitas diuersitatem, nec differt à quo acceptum sit quod datū à patre, datum referatur à filio.

Modicū & ia non uidebitis me, & iterum modicū & uidebitis me, quia uado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem, Quid est hoc quod dicit nobis modicū & nō uidebitis me: & iterū modicū, & uidebitis me, & quia uado ad patrem? Dicebant ergo, Quis est hoc quod dicit nobis modicū? Nescimus quid loquitur. Cognouit autē Iesus, quia uolebant eū interrogare: & dixit eis: De hoc quæritis inter uos quia dixi, modicum, & nō uidebitis me, & iterū modicū, & uidebitis me. Amen amen dico uobis, quia plorabitis & flebitis uos, mūdus autē gaudebit. Vos autem cōtristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudiū. Mulier cùm parit tristitiā habet, quia uenit hora eius. Cùm autem peperit puerū, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et uos igitur nunc quidem tristitia habetis. iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis.

Chry. Postq̄ domin⁹ discipulos releuauit per ea quę de spiritu sancto promisit, rursus eorum oppresit sensum, dicens, Modicum & iam nō videbitis me. Hoc aūt

Christus assuefacit apostolos tristibus. facit vt assuefaciat eos per tristium auditionē, bene ferre suam separationē, eam enim quæ dolet animam & à tristitia multa detinet̄, nihil ita cōsueuit quietare: vt quę tristitiā pariunt verba reuoluta cōtinuè. Bed. Dicit eñ, Modicum & iam non videbitis me, quia tentus est nocte illa à Iudæis, & in mane crucifixus est, sepult⁹ ab humanis est seclusus obtutibus. Chry. Si verò quis diligenter scrutabitur hoc consolationis est dicere: Quoniam ad patrē vado. Hoc enim est ostēdere quod nō perierit, sed mors eius translatio sit: & aliā consolationē eis imposuit: cùm adiecit, Et iterum modicū, & videbitis me, ostendens quoniā & redibit, & in pauco erit separatio, & cōtinua quę cū eis coexistentia. Aug. Hęc autem verba domini obscura erāt discipulis anteq̄ id quod dicit esset impletū: vnde sequitur, Dixerunt er. ex disci. eius adinuicem, quid est hoc q̄ dicit nobis, Modicum & nō videbitis me, & iterū modicū & videbitis me, quia vado ad patrē. Chry. Hoc aūt nō intelligebāt, autē ꝓpter

tristitiā quæ amouebat à mente eorum ea quæ diceban tur,aut propter immanifestationem eorū quæ dicebantur,idcirco videbatur eis duo cōtraria pooere non existentia cōtraria. Si enim videbimos te,aiunt,quō vadis? si verò vadis,qualiter te videbimus? propterea dicunt, Quid est hoc ꝙ dicit nobis,Modicum, oescimus quid loquitur. Aug. Nam in præcedentibus,quia nō dixerat, Modicom,sed dixerat,Ad patrem vado,Apertè illis visus est loqui. Nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit, & mox manifestum est, iā nobis vtiq; manifestum est. Post paululum enim passus est, & nō viderūt eum: rursus post paululum resurrexit,& viderunt eum. dicit autem,Et iā non vi.me, quia scilicet mortalem Christum vlterius ooo viderent. Alcui. Vel aliter:Modicum tempus est futurū,quo noo videbitis me.i.illud triduū,quo in sepulchro quieuit,& iterū est modicū futurum tempus quo videbitis me.i.illi 40.dies, in quibus eis sæpius post passionem suā vsq; ad tempus ascēsionis suæ apparuit,& ideo illo modico tempore videbitis me. Quia vado ad patrē:quia oon semper in terra corporaliter sum mansurus,sed per humanitatē quā assumpsi ascensurus in cælum. Sequitur,Cognouit aūt Ie.quia vo.eum interrogare,& dixit eis,De hoc quæritis inter vos,quia dixi vobis,Modicū & non vid.me. Amen amen di.vobis, quia plorabitis & flebitis vos, ignorantiā ipsorum pius magister intelligens secundum illorū dubitationem respondit,quasi expositurus quid esset qnod dixit. Aug. Quod sic accipi potest,quia cōtristati fuot discipuli de morte domini, & cōfestim de resurrectione lętati. Mūdus autē,quo nomine significati sunt inimici à quibus Christus occisus est,tunc itaq; lætati sunt occiso Christo,quādo sunt discipuli cōtristati:vnde sequitur,Mundus autem gaudebit,&c. Alcui.Sed & cunctis fidelibus cōuenit hic sermo domini,qui per lachrymas pressuras que præsentes ad gaudia æterna contendunt. Flentibus autem iustis,muodus gaudet,quia in præsenti delectantur alterius vitæ nulla gaudia sperantes. Chry. Deinde ostendens quoniā tristitia parit gaudium,& quoniā tristitia breuis: lætitia verò infinita est, ad exemplum venit mundanum,dicens,Mulier cùm parit tristitiam habet,quia venit hora eius. Cùm autē peperit puerū, iam non meminit pressuræ propter gaudium,quia natus est homo in mundum. Aug. Ista similitudo ad intelligendum non videtur esse difficilis,quoniam cōparatio eius in prōptu est eoipso exponente cur dicta sit. Nam sequitur,Et vos igitur nunc quidem tristitiā habetis. Iterum autem videbo vos,& gaudebit cor vestrum. Parturitio quippe tristitiæ:partus aūt gaudio cōparatur, quod tūc magis esse cōsueuit quando non puella, sed puer nascitur. Quòd verò subdit, Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis:quia gaudium ipsorum ipse Iesus est, significat quod ait Apostol᷑, Christus resurgens ex mortuis iam nō moritur. Chry. Significat etiam prędicto exemplo quoniā solui ipse mortis pressuras & oouū hoīem regenerans esse fecit: & nō dixit quoniā non erit ei tribulatio,sed oeq; meminit eius,tantum est quod succedit gaudium, ita erit & sanctis. Et non dixit, Quoniam natus est puer,sed quoniam homo:occultè suā resurrectionē insinuans. Aug. Vel de futuris visione & gaudio quæ superius dicta sunt melius existimo intelligi. Modicum & iam non vid.me. Modicum eoim est hoc totū spatium,quo pręsens peruolat seculum. Ideo nanq; addidit,Quia vado ad patrem,Qui ad superiorem sententiam referendum est,vbi ait,Modicum & iam non vi. me. Nō ad posteriorem:vbi ait,Modicum & iam vi.me. Eundo quippe ad patrem facturus erat,vt eum non viderent.illis ergo ait,Modicum & iam nō videbitis me,

Cōtrarietas tollitur.

Gaudium mūdi ostēditur.

Quid eom tunc corporaliter videbant, quia iturus erat ad patrem, & eum deinceps mortales visuri non erant, qualem cùm ista loquebatur videbant. quod verò addidit,Et iterum modicum & videbitis me,vniuersæ promisit ecclesię. Hoc aūt modicum lōgum nobis videtur, qnoniā adhuc agitur. Cùm finitum fuerit, tunc sentiemus ꝙ modicom fuerit. Alcui. Mulier aūt sancta ecclesia est,propter fœcunditatem bonorū operum , & quia spiritales deo filios generat. Hæc mulier dum parit i. dum in mundo virtutem profectibus Insistit,dum vndique tētatur & affligitur,tristitiā habet de hoc, quia venit hora eius vt patiatur,quia nemo carnem suam odio habuit. Aug. Nec tamen in huius gaudij parturitione si oe gaudio tristes sumus, sed sicut apost.ait,Spe gaudentes,quia & ipsa mulier parturiens cui cōparati sumus, plus gaudet de mox futura prole,quā tristis est de præsenti dolore. Alcui. Sed cùm peperit.i.cùm deuicto laboris certamine ad palmam peruenerit,iam nō meminit pressuræ præcedentis,ꝓpter gaudiū perceptæ retributionis,quia natus est homo in mundū. Sicut enim mulier nato in hoc mundo homine lætatur,ita ecclesia nato in vitā æternam fidelium populo exultatione replet. Bed. Nec nouū debet videri si natus dicatur qui ex hac vita migrauerit. Sicut enim consuetè nasci dicitur,cùm quis de vtero matris procedens in hanc lucem ingreditur,ita potest natus appellari,qui solutus à vinculis carnis ad lucem æternā sublimatur: vnde sanctorum solennia,nō funebria,sed natalia vocātur. Alcui. Quòd autē dicit,Iterum videbo vos.i.assumā vos ad meipsum. Vel, iterum videbo vos.i.iterum videndus apparebo,& gaudebit cor vestrum. Aug. Hunc eñ totius laboris sui fructum ecclesia nunc parturit desiderādo,tunc est paritura cernendo. Et ideo masculum,quoniam ad istum fructum cōtemplationis cuncta officia referuntur actionis,solus eñ liber est qui propter se appetitur, nō refertur ad aliud,huic seruit actio. Ad hoc eñ refertur quicquid bene agitur,ibi est finis qui sufficit nobis,æternus igitur erit. Neq; eoim finis nobis sufficit,nisi cujus nullus est finis. De hoc igitur quod sufficit nobis rectissimè audiuimus,Gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

Allegoria capó.

Finis noster mūdi ??.

Et in illo die me nō interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis,si quid petieritis patrem in nomine meo,dabit vobis. Vsque modò non petistis quicquā in nomine meo. Petite & accipietis,vt gaudium vestrum sit plenū. Hæc in prouerbiis locutus sum vobis. Venit hora cùm iam non in prouerbiis loquar vobis,sed palàm de patre meo annunciabo vobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis,quia ego rogabo patrem de vobis. Ipse enim pater amat vos,quia vos me amastis, & credidistis,quia à deo exiui. Exiui à patre, & veni in mundum:iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.

Chry. Rursus ostendit dominusꝙ expedit eū abire cū dicit,& in illo die me nō rogabitis quicq̄. Aug. Hoc verbum quod est rogare, non solùm petere, verùm & interrogare significat, & græcū euangelium, vnde hoc translatum est, tale habet verbum quod vtrunq; possit intelligi. Chrys. Dicit ergo, Et in illo die,scilicet cùm resurrexero,Me oō rogabitis quicquàm.i. non dicetis, Ostende nobis patrē,& quò vadis: quoniam scietis per spiritum sanctū:vel,non rogabitis me.i.non indigebitis mediatore ad impetrandum,sed sufficiet nomen meum quod inoocātes omnia accipietis:vnde sequitur,Amen amen dico vobis,&c. Ostendit autē nominis virtutis si nō visus neq; rogatus, sed nominatus solùm apud patrē facit mirabilia.nō ergo ait,Existimetis, quia de reliquo non ero vobiscū,vos derelictos esse: nomen enim meū maiorem dabit vobis securitatem:vnde sequitur, Vsq; modò non,&c. Theo. Alacritas enim vestra, tuoc erit

integerrima:cùm ad vota vobis petita succedẽt. Chry. Quia igitur obumbrata erant quæ dicta sunt, subiunxit, Hæc in ꝓuerbiis loquutꝰ sum vobis &c. Id est erit tempus quando scietis omnia manifestè, dicit autem resurrectionis tempus. Sed palã de patre meo annunciabo vobis. Etenim 40. diebus disputauit cum eis congregatis, loquens de regno dei. Et nunc (inquit) in timore existentes non attenditis his quæ dicuntur, tunc autem resuscitatum videntes, poteritis palàm oĩa discere. Theo.

Annunciatio palàm facta quæ sit.

Adhuc præbet illis fiduciã, quoniam recipient in tentationibus auxiliũ desuper: cùm subdit, in illo die. in no. me. petetis, adeò assero vobis patrem fauere ꝙ neq; interuentu meo vlterius indigebitis: vnde subdit, Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem &c. Porrò ne resiliant à domino, velut eo vlterius nõ egentes, subiungit: Quia vos me amastis. q.d. Ob hoc diligit vos pater, quia vos me dilexistis: cùm itaq; excideritis ab amore meo, confestim & à paterno decidetis. Aug. Sed nunquid ideò amat ille, quia nos amamus? an potiꝰ quia ille amat, ideo nos amamus? hoc ipse euãgelista in epistola sua dicit: Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos. Amat ergo nos pater, quia nos amamus filium: cùm à patre & filio accepimus, vt & patrem amemus & filium. Amauit ipse quod fecit, sed non in nobis faceret quod amaret, nisi anteq̃ id faceret nos amare. Hyla. 6. de tri. Caret etiã

Fides perfecta de filio.

apud patrem intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quæ quod à deo exierit, credit atque amat: & per seipsum iam & audiri meretur & amari, natum ex deo filium missumq́; confessa: vnde sequitur, Et cre. quia à deo exiui. Natiuitas itaq; eius & aduentus ostenditur: cùm subdit, Exiui à patre & ve. in mun. Alterum in dispensatione: alterum in natura est. A patre enim venisse & à deo exisse, non est significationis eiusdem, cùm aliud sit à deo in substãtiam natiuitatis exisse: aliud à patre in hunc mundum ad consummanda salutis nostræ sacramenta venisse. Cùm autẽ exire à deo sit ex natiuitate subsistere, quid aliud q̃ deus esse posset? Chry. Quia verò resurrectionis sermo non modicum eos mitigabat & cùm hoc audire ꝙ à deo exiuit, & illuc vadit cõtinuè ea circonuoluit. vnde sequitur, Iterum relin. mun. & va. ad pa. Nam hoc quidem certificabat quoniam rectè in ipsum credebant, hoc verò quoniam sub munitione eiꝰ futuri erant. Aug. Exiit enim à patre: quia de patre est, in mundum venit: quia mundo suum corpus ostendit. Mundum reliquit corporali discessione: perrexit ad patrem hominis ascensione, nec mundũ deseruit præsentiæ gubernatione: quia sic in mundum venit exiens à patre, vt non desereret patrem. Sed dominum nostrum Iesum Christum posteà quàm resurrexit, & interrogatũ legimus & rogatum: nam interrogatus est à discipulis ascensurus in cælum, quãdo regnum restitueret Israel. Rogatus est à Stephano cùm esset I cælo, vt spiritum eiꝰ susciperet. Et quis audeat dicere rogandum nõ esse immortalem, rogari debuisse mortalem? puto ergo quod dicit, In illa die me non rogabitis quicquam: non ad illud tempus referẽdum esse quo resurrexit, sed ad illud quando videbimus eum sicuti est: quæ visio non temporalis vitæ est, sed æternæ vbi iam nihil rogemus, nihil interrogemus: quia nihil desyderãdum remanebit, nihil quærendum latebit. Alcui. Sic ergo dicit, In futuro me non rogabitis quicquam, sed interim dum in peregrinatione huius miseriæ conuersamini, si petieritis patrem dabit vobis: vnde subdit, Amen amen dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.

Aug. Hoc quod ait, Si quid, non quodlibet intelligitur, sed aliquid quod non in beatæ vitæ comparatione sit nihil, non autem petitur in nomine saluatoris quicquid petitur contra rationem salutis: non enim sonum literarum aut syllabarũ, sed quod sonus rectè ac veraciter intelligitur hîc accipiendũ est, cùm dicit: In nomine meo. Vnde qui hoc sentit de Christo quod nõ est de vnico filio dei sentiendum, non petit in eius nomine. Qui verò quod est de illo sentiendum sentit, ipse in eius nomine petit, & accipit quod petit, si non contra suam salutẽ sempiternam petit. Accipit autem quando debet accipere. Quædam enim non negantur sed vt congruo dentur tempore differuntur. Ita sanè intelligendum est ꝙ ait, Dabit vobis: vt ea beneficia significata sciantur his verbis, quæ ad eos qui petunt propriè pertinent. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis, non autẽ pro omnibus: quia non vtcunq; dictum est dabit, sed dabit vobis. Quòd autem sequitur, Vsque mo. non pe. quicq̃ in no. meo, duobus modis intelligi potest. Vel quia in nomine meo nõ petistis: quod nomẽ, non sicut cognoscendum est, cognouistis: vel non petistis quicquã, quoniam in comparatione rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. Vt igitur in nomine eius nonnihil, sed gaudium plenum petant, subdit: Petite & acci. vt gau. ve. sit plenum, hoc ꝙ dicit: Gaudium plenum, non carnale, sed spiritale gaudium est: & quando tantum erit vt aliquid ei iam non sit addendũ, tunc erit plenum. Aug. 1. de tri. Hoc est autem plenum gaudium vestrum quo amplius non est, frui deo trinitate ad cuius imaginem facti sumus. Augu. su. Io. Quicquid ergo petitur quod pertinet ad hoc gaudium consequendum, hoc est in nomine Christi petendũ. Isto enim bono in petendo perseuerantes sanctos suos nequaquã misericordia diuina fraudabit, quicquid autem aliud petitur nihil petitur: non quia nulla res est, sed quia in tantæ rei comparatione quicquid aliud concupiscitur nihil est. Sequitur, Hęc in prou. lo. sum vo. ve. ho. cũ iam non in prou. lo. vo. sed pa. de pa. in an. vo. possem dicere hãc, de qua loquitur horam futurum seculum intelligi: vbi videbimus palam, quod Apost. dicit facie ad faciem: vt quod ait, Hæc in prouer. lo. sum vo. hoc sit quod ab apostolo dictum est, Videmus nunc per speculũ in ænigmate. Annunciabo aũt vobis, quia per filiũ pater videbitur, neq; ẽm patrẽ quis cognoscit nisi filiꝰ, & cui voluerit filius reuelare. Greg. 30. mo. Palã quippè de patre annunciare se asserit, quia per patefactam tunc maiestatis suæ speciem, & quõ ipse gignenti non impar oriatur, & quõ vtrorumq;, spiritus vtriq; coæternus ꝓcedat ostendet. Aug. Sed istũ sensum videtur impedire, quod sequitur, In illo die in nomine meo petetis. In futuro ẽm seculo quid petituri sumus quãdo satiabitur in bonis desiderium nostrũ? petitio nanq; alicuius est indigentiæ. Relinquitur itaq; vt intelligatur Iesus discipulos suos de carnalibus vel animalibus se spirituales esse facturũ. Homo autem animalis sic audit quæcunq; audit de dei natura, vt aliud quã corpus cogitare nõ possit. Ideo ꝓuerbia illi sunt quæcunq; dicta sapientiæ de incorporea immutabiliq́; substantia: non ꝙ tanquã ꝓuerbia deputet, sed quia sic cogitat quõ qui prouerbia solent audire neq; intelligere. Cùm verò spiritualis cœperit oĩa diiudicare, etiam si in hac vita velut per speculum & ex parte perspicit, tamẽ nullo corporis sensu, nulla imaginaria cogitatione, sed mentis certissima intelligentia capit deum nõ corpus esse, sed spiritum. Ita palàm de patre annunciãte filio vt eiusdem substãtiæ conspiciatur & ipse q annunciat, nunc in eius noĩe petunt qui petũt, quia in sono eius nnĩs non aliud quàm res ipsa est quæ hoc nomine vocatur, intelligunt. Hi possunt cogitare dominũ nostrũ Iesum Christum inquãtum homo est ꝓ nobis interpellare patrem, inquantũ deus est vos ex-

Quid à deo petendum.

audire cum patre, quod eum significasse arbitror, vbi ait, Et non dico vobis, quia ego rogabo patrem pro vobis. Ad hoc quippè intuendū quomodo non rogat patrem filius, sed simul exaudiant rogantes pater & filius, non nisi spiritualis oculus mentis ascendit.

Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus, quia à deo existi. Respondit eis Iesus: Modò creditis, Ecce uenit hora & iā uenit ut dispergamini unusquisque in propria & me solum relinquatis: & non sum solus, quia pater mecum est. Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego uici mundum.

Chrys. Quia discipulos hoc maximè respirare fecit ꝙ erat patris amici, ꝑpterea dicūt se cognoscere quòd omnia nosset, vnde sequit: Dicūt ei disci. eius: Ecce nūc palā, &c. Aug. Cùm adhuc promittatur futura illa hora in qua sine prouerbiis locutus est, cur isti hoc dicūt nisi quia illa quæ scit ipsis nō intelligētibus esse prouerbia, vsque adeo nō intelligunt, vt nec saltē nō se intelligere intelligant? Chry. Quoniam autem ad id quod in eorū mēte erat respōdit, subdunt, Nūc scimus quoniā scis omnia. Vides qualiter se imperfectè habebant, qui post tot & tāta demōstrata dicunt, Nūc scimus: & hoc dicunt tanquā ei quandā gratiam tribuentes. Et nō est opus tibi vt quis te interroget, hoc est antequam audias nosti ea quæ scādalizāt nos: & quiescere nos fecisti, dicēs: Quoniā pater vos amat. Aug. Quid ergo vult sibi, ꝙ ei quem sciebāt nosse omnia, cùm dicere debuisse videantur, Nō est opus tibi vt quisquā interroges, dicendum potius putauerunt? Nō est opus tibi vt quis te interroget? Quod vtrunque legimus factū, & interrogasse. s. dominum & interrogatum fuisse. Sed hoc citò soluitur, quia hoc nō ei, sed illis potius opus erat quos interrogat, vel à quibus interrogabatur. Neque enim aliquos ille interrogabat, vt ab eis aliquid disceret, sed eos potius doceret: & qui interrogabāt eū volētes ab eo aliquid discere, illis profectò id opus erat, vt scirent ab eo aliqua qui nouerat omnia. Ille autem non opus habebat vt quod ab eo scire quisque vellet, per ipsius cogno sceret interrogationē, quia priusquā interrogaretur, interrogatorum nouerat voluntatem. Præuidere autem cogitationes hominū, magnū domino nō erat: sed magnum paruulis erat qui subdunt, In hoc credimus: quia à deo existi. Hylar. 7. de tri. Per id enim credūt ꝙ à deo exiit, quia ea quæ dei sunt, agit. nam cū dominus vtrunque dixisset, A deo exiui, & à patre veni in hunc mūdū: nihil admirationis in eo habuerūt, quod frequēter audierunt: vnde non addunt, A patre venisti in hunc mundum. Sciebāt enim à deo missum, exisse tamē à deo nesciebant. Inenarrabilē verò illā filij natiuitatem per virtutem dicti istius intelligētes, tunc primùm cœperunt aduertere, cùm illum sine prouerbiis profiterētur esse locutum. Non enim per cōsuetudinem humani partus deus ex deo nascitur, cuius à deo exitio potius ꝙ partus est. Est enim vnus ex vno, non est partio, non est defectio, non est diminutio, non deriuatio, non est protensio, non passio, sed viuentis naturæ ex viuente natiuitas est. Deus ex deo exiens est: non creatura in dei nomine electa: non vt esset cœpit ex nihilo: sed exiit à manente, & exisse significationē habet natiuitatis, non inchoationis. Aug. Denique de ipsa eorū ætate adhuc secundum interiorē hominē parua & infirma eos admonet. vnde subditur: Respon. eis Iesus, Modò creditis. Bed. Quod duobus modis pronuntiari potest, affirmando. s. & insultando. Si insultando, hic est sensus: tardius ad credēdum euigilastis. Ecce enim venit hora, &c. Si affirmando, sensus est: Verum est quòd creditis. Sed ecce ve. hora vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solū relinquatis. Aug. Non enim quando comprehensus est tantummodo carne sua eius carnem, verùetiam mente reliquerunt fidem. Chry. Dicit autem dispergamini. s. quando tradar: tantùm enim vobis dominabitur timor vt neque simul possitis recedere. Sed ego ex hoc nullū patiar malum. vnde subdit: Et non sum solus, &c. Aug. Ad hoc intelligendum eos volebat extendi & crescere, ne sic à patre filium cogitarent exisse, vt putarent etiam recessisse: deinde sermonem concludit dicens, Hæc lo. sum vo. vt in me pacē habeatis. Chry. s. i. vt non abiiciatis me à mente vestra. Non enim nunc solū quando cōprehendar fient vobis aduersa, sed donec eritis in mundo pressurā habebitis. i. tribulationem, & hoc est quod subdit: In mundo pressuram habebitis. Greg. 16. mo. q. d. Sit vobis de me interius quod consolando reficiat, quia erit de mundo exterius quod sæuiendo grauiter premat. Aug. Illud initium habitura fuerat ista pressura, de quo dicit, Venit hora vt dispergamini vnusquisque in propria, sed non eo modo erat perseueratura: quod enim adiunxit, Et me solū relinquatis, non vult eos tales esse in consequenti pressura, quē post eius ascēsionem fuerant in mundo habituri vt relinquant eum, sed vt in illo pacē habeant permanentes in eo: vnde sequitur, Sed confidite. Chry. i. resurgite mēte. Magistro enim superante inimicos, non oportet discipulos anxiari. vnde subdit, Quia ego vici mund. Aug. Dato autem spiritu sancto confiderunt & vicerunt non nisi in illo: non enim vicisset ille mundum, si membra eius vinceret mundus, eum autē dicit: Hæc lo. sum vo. vt in me pa. ha. non retentiora paulò antè ab eo dicta sed omnia debemus accipere, siue quæcunque illis locutus est ex quo eos cœpit habere discipulos, siue ex quo post cœnam exorsus est hunc mirabilem prolixūmque sermonem. Hanc enim causam commendauit sermonis sui, vt in illo pacem haberent. hic pax finem temporis non habebit, sed omnis piæ nostræ intentionis actionisque finis ipsa erit.

Quæstio pulchra resoluitur.

Natiuitas Christi ex patre.

CAPVT XVII.

Hæc locutus est Iesus, & sublevatis oculis in cælum dixit, Pater uenit hora clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc autem est uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum: & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te.

Chry. Quia dixerat dominus: In mundo pressuram habebitis, post admonitionem in orationem conuertitur, erudiens nos in tribulationibus omnia dimittentes ad deum refugere. vnde dicitur: Hæc lo. est Ie. Bed. Illa intelligi debent quæ in cœna locutus est, quædam quidem sedendo vsque ibi, Surgite eamus hinc. Deinde stādo vsque ad hymni finem: cuius hoc est initium, Et sub. ocu. in cæ. di. Pater, &c. Chrys. Propter hoc in cælum oculos eleuauit, vt nos doceret extensionem quæ est in orationibus vt stantes sursum aspiciamus, non oculis carnis solùm sed & mentis. Augu. Poterat autem dominus in forma serui si hoc opus esset orare silentio, sed ita se patri exhiberi voluit precatorem, vt meminisset nostrum se esse doctorem. Proinde non solùm ad ipsos sermocinatio, sed etiam pro ipsis ad patrē oratio discipulorum est ædificatio. Profectò & nostrum qui fueramus conscripta lecturi: hoc autem quod ait, pater venit hora, ostendit omne tempus & quid quan-

Oratio- nis Christi modus

do faceret: vel fieri fineret ab illo esse dispositū, qui tem pori subditus non est, non autem credatur hæc hora fato vrgente venisse, sed deo potius ordinante: absit enim vt sydera mori cogerēt sydERUM conditorē. Hyla. 3. de tri. Nō diem autē, non tēpus, sed horā venisse dicit. In hora diei portio est: & quæ erat hæc hora? iam nunc cō spuēdus, flagellādus, crucifigēdus erat: sed clarificat pa ter filium. Sol de cursu operis defecit, & interitū suū cū eo reliqua mūdi elementa senserūt, ad onus domini in cruce pendētis terra tremuit, & in eū qui mortuus erat intra se contestata est non capere. Proclamat centurio, Verè filius dei erat iste: prædictioni consentit effectus: dominus dixerat, Clarifica filium tuū, nō solū nomine cōtestatus esse se filiū, sed & ꝓprietate qua dicitur, Tuū. multi enim nos filij dei, sed non talis hic filius: hic enim proprius & verus est filius origine nō adoptione, veritate non nuncupatione, natiuitate nō creatione, ergo post clarificationem eius veritatis confessio secuta est. Nam verum dei filium Centurio cōfitetur, ne quis credentium ambigeret, quod aliquis persequētium nō negasset. Aug. Sed si passione clarificatus dicitur, quātò magis resurrectione? Nam in passione magis esse humilitas, quàm claritas cōmēdatur. Quod ergo ait, pater ve. ho. clari. filium tuum: sic intelligēdum est, tanquam dixerit: Venit hora seminandæ humilitatis, fructū nō dif feras claritatis. Hyla. 3. de tri. Sed fortè infirmus reperie tur filius dum clarificationē potioris expēctat. Et quis non patrem potiorem confitebitur eūm ipse dicat, Pater maior me est? Sed cauendum est, ne apud imperitos gloriam filij honor patris infirmet. nam sequitur, Vt fi. tu. cla. te. Non ergo infirmus est filius vicē clarificatinnis ipse cùm clarificandus sit redditurus. Ergo expostu latio clarificationis dandæ vicissimque reddendæ, eandē in vtroque ostendit diuinitatis virtutem. Aug. Meritò autē quæritur, quomodo patrē clarificauerit filius, cū sempiterna claritas patris nec diminuta fuerit in forma humana, nec augeri potuerit in sua perfectione diuina? Sed apud homines maior erat quàdo in Iudæa tantummodo deus notus erat: quia verò per euāgelium Christi factū est, vt pater innotesceret gētibus, patrē clarificauit & filius. dicit ergo, Clarifica filiū tuū: vt filius tuus clarificet te. ac si dicat, Resuscita me, vt innotescas toti orbi per me. deinde magis pandēs quomodo clarificet patrem filius, subiūgit, Sicut dedisti ei potestatē omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Omnem carnem dixit omnem hominem, à parte totū significans: hoc autē ꝙ potestas Christo à patre data est oīs carnis: secundū hominem intelligendū est. Hyla. 3. de trini. Caro eīn factus ipse vitæ æternitate erat caducis & corporeis & mortalibus redditur. Hyla. 9. de tri. Vel acceptio potestatis sola est significatio natiuitatis: in qua accepit id qđ est. Nō est infirmitati datio deputāda: cū in eo significetur pater esse ꝙ dederit, & in eo filius deus maneat, ꝙ vitæ æternæ dandæ sumpserit pote statē. Chr. Dicit, Dedisti ei po. om. car. vt. ostēdat quod nō ad Iudæos solos sua prædicatio, sed ad totū orbē ter ratū extenditur. Sed quid est quod dicit, omnis carnis? Nō eīn vtiq; oēs crediderūt. Et quidem quātum ex eo est, oēs crediderunt. Si verò non attendebāt his que dicebantur, nō eius q dicebat est criminatio, sed eorū qui non susceperūt. Aug. Dicit ergo, sicut dedi ei po. car. ita te glo. filius. i. notum te faciat omni carni quā dedisti ei, Sic eīn dedisti vt omne qđ dedisti ei, det eis vitam æter nā. Hyla. 3. de tri. Sed in quo tandem æternitatis vita est ostēdit cùm subdit, Hæc est au. vi. æter. vt cog. te so. ve. de. Vita est verū nosse, sed solū hoc non facit vitā. quid ergo cōnectitur, Et quē misisti Iesum Christū? Hyl. 4.

Cautio fi-dei.

Explicatur dubiū

de tri. Dum autē Arriani intelligunt solum patrem verum deum, solū iustū, solum sapientem, à cōmunione horum secundū hos filius separatur. Soli enim vt aiunt, propria non participantur ab altero: quæ si in patre solo & nō in filio existimabūtur, necesse est vt filius deus falsus & insipiens esse credatur. Hyl. 5. de tri. Nulli autē dubium est veritatē ex natura & ex virtute esse. verum enim triticum est quod in far comminutū & in panem coctum & in cibum sumptum reddit ex se & naturam panis & mun'. Quæro ergo in quo filio veritas dei desit cui nō desit dei nec natura nec virt'? Naturæ enim suæ virtute vsus est, vt essent quæ non erant, & fierent quæ placerent. Hyla. 9. de tri. An fortè quòd ait, Te solū cōmunionem atque vnitatē suam à deo separat? Separat sanè si non ad id quod ait, Te solum verum deum, continuè subiecit, Et quem misisti Iesum Christum. Per id enim ecclesiæ fides Christum verum deum cōfessa est, quòd solum verum deum confessa patrem sit: nō enim vnigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit. Aug. 6. de tri. Vidēdum est ergo an intelligere cogamur, cum dictum est patri, Vt cognoscant te solum verum deum: tāquam hoc insinuare voluerit, quia & solus pater deus verus est, ne non nisi ipsa tria simul patrem & filium & spiritum sanctum intelligeremus esse deum. Nūc ergo ex domini testimonio, & patrē solum verum deum dicimus: & filium solū deum verum & spiritū sanctū solū verū deū & simul patrē, & filium & spiritum sanctū. i. simul ipsam trinitatem non tres veros deos, sed vnum verum deum. Aug. super Ioan. Vel ordo verborum est, vt te & quem misisti Iesum Christū cognoscant solū verū deū. cōsequenter enim & spiritus sanctus intelligitur, quia spiritus est patris & filij tanquam charitas consubstantialis amborū. Sic igitur filius glorificat te, vt omnibus quos dedisti ei te cognitū faciat. Porrò si cognitio dei est vita æterna, tantò magis in vita æterna, quantò magis in hac cognitione proficimus, non autē moriemur in vita æterna. Tunc ergo dei cognitio perfecta erit, quando nulla mors erit: summa tūc dei clarificatio, quia summa gloria. A veteribus antem gloria diffinita est frequēs de aliquo fama cum laude, at si homo laudatur cum famæ creditur: quomodo deus laudabitur, quoniā ipse videbitur? propter quod scriptum est, Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te: ibi erit dei sine fine laudatio, vbi erit dei plena cognitio, & ideo clarificatio. Augu. 1. de trini. Quod autem dixerit famulo suo Moysi, Ego sum qui sum, hoc contēplabimur cùm viuemus in æter num. Aug. 3. de tri. Cùm enim fides nostra videndo fiat veritas, tunc mortalitatem nostram commutatam tenebit æternitas. Aug. super Ioannem. Sed prius hic clarificatur deus, cùm annūtiatus hominibus innotescit, & per fidem credentibus prædicatur? propter quod dicitur, Ego te clarificaui super terram. Hyla. 4. de tri. Hęc quidem clarificationis vicissitudo non pertinet ad diuinitatis profectū: sed ad honorē qui ex cognitione ignorantiam suscipiebatur. Chrys. Vnde bene dixit, Super terrā. In cælo enim glorificatus fuerat, & in natura gloriam habēs, & ab angelis adoratus: non igitur de illa gloria ait quæ substantiæ eius est, sed de ea quæ ad culturā hominum pertinet, vnde subdit, Opus consūmaui quod dedi. mi. vt facerem. Augu. non ait, Iussisti, sed dedisti, vbi commendatur euidens gratia: quid enim habet quod nō accepit etiā in vnigenito humana natura? Sed quomodo consummauit opus quod accepit vt faciat, cùm restet adhuc passionis experimentum nisi consummasse se dicit, quod se consummaturum certissimè nouit? Chryso. Vel dicit, Consummaui, quasi ea quę ex parte

Arriani exibilantur.

Spiritus sanct' insinuatus.

Fides fit veritas.

mea suot omnia feci, aut quia cùm id quod maximũ est factũ est, dici potest totũ iam factũ esse. Radix enim bonorum submissa erat, quã omnino debebat sequi fructus, & quia his quæ futura erãt, ipse iam aderat & copulabatur. Hyla. 9. de tri. Post quę, vt meritũ obedientię & sacramẽtum totius dispensationis intelligeremus, adiecit, Et nũc clari. me tu pater apud temetipsum. Augu. Suprà dixerat, Pater venit hora clarifica filium tuũ: vt filius clarificet te. In quo verborũ ordine ostenderat prius à patre clarificandũ filium, vt patrẽ clarificaret filium, modò autẽ dixit, Ego te clarificaui, & nunc clarifica me: tãquã prior ipse patrẽ clarificauerit, à quo deinde, vt clarificetur, exposcit. Ergo intelligendũ est vtroque verbo superius vsum eo ordine quo futurum erat, modò verò vsum fuisse verbo præteriti temporis de re futura, velut si dixisset, Ego te clarificabo super terrã, opus consummando quod dedisti mihi vt faciã, & nũc clarifica me tu pater, quæ est omoino eadẽ sententia: nisi ꝙ hîc additur clarificationis modus: cũ subditur, Claritate quã habui priusquam mũdus fieret apud te. Ordo verborũ est, Quẽ habui apud te priusquã mũdus esset,

Mod° clarificationis Christi.

hoc quidã sic intelligendũ putauerunt, tanquã humana natura quę suscepta est à verbo cõuerteretur in verbũ, & homo mutaretur in deũ: imo si diligẽtius cogitemus, homo periret in deo. Nõ enim quisquam ex ista mutatione hominis, vel duplicari dei verbũ dicturus est, vel augeri, sed quisquis dei filium prædestinatũ negat, hũc eundem filium hominis negat. Cùm ergo videret illius prædestinatæ suę glorificationis venisse iam tempus: vt & nunc fieret in redditione, quod fuerat in prædestinatione iam factum orauit, dicens, Et nunc clarifica me, &c. Id est illam quam haboi apud te in prędestinatione tua, tempus est vt apud te habeam etiam viuens io dextera tua. Hyla. 3. de tri. Vel orabat vt id quod ex tempore erat, gloriam eius quæ sine tempore est claritatis acciperet, vt in dei virtutẽ & spiritus incorruptionẽ transformata carnis corruptio absorberetur.

Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erãt & mihi eos dedisti, & sermonem tuũ seruauerũt. Nũc cognouerũt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperũt & cognouerũt verè quia à te exiui, & crediderũt quia tu me misisti.

Gloria Christi quæ intelligẽda sit.

Chry. Quia dixerat, Opus consummaui, manifestat quale opus: vt. s. nomen dei manifestaret: vnde dicitur, Manifestaui nomen tuum, &c. Aug. Quòd si de his tãtum dicit discipulis cum quibus cœnauit, non pertinet hoc ad illam clarificationem de qua superius loquebatur, qua filius clarificat patrem, quania est eoim gloria 12. vel 11. innotescere potuisse mortalibus? Si aũt qđ ait, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo, omnes intelligi voluit qui in eum fuerant credituri, est planè ista clarificatio qua filius clarificat patrem: & tale est quod ait, Manifestaui oomen tuum, quale illud quod suprà dixerat: Ego te clarificaui ꝓ tẽpore futuro, & illic, & hîc præteritũ ponens, sed de his qui iam erant discipuli, nõ de omnibus qui in illũ fuerant credituri eum hoc dixisse ea quæ sequuntur credibilius demonstrãt. ab ipso ergo orationis suæ exordio omnes suos dominus volebat intelligi, quibus notũ faciẽdo patrem clarificat eum. Cùm enim dixisset, Filius tuus clarificet te, mox quemadmodũ id fieret, demonstrauit, dicens, Si. de. ei po. omo. car. &c. Iam nunc quid de illis à quibus tunc audiebatur discipulis suis dicat, Ma. no. tu. ho. q. dc. mi. de mun. Nõ ergo dei nomẽ nouerant cũ essent Iudęi, & vbi est quod legitur, Notus in Iudæa deus, & in Israel magnũ oomen eius? Ergo intelligendũ est. Ma. no. tu. ho. Istis quos de. mi. de. mun. qui me audiunt, hîc dicentẽ, nõ illud nomẽ tuum quod vocaris deus, sed illud quod vocaris pater meus, quod nomen manifestari sine ipsius filij manifestatione nõ possit: nam quod deus dicitor vniuersæ creaturæ, etiam omnibus gẽtibus antequã in Christũ crederent non omnimodè esse potuit hoc oomen incognitum. In hoc ergo ꝙ fecit hũc mũdum, & antequam imbuerentur in fide Christi notus in omnibus deus. Io hoc autẽ ꝙ oon est cũ diis falsis colẽdus, notus in Iudæa deus. In hoc verò quod pater est huius Christi, per quem tollit peccata mundi, hoc nomeo eius prius occultũ, oũc manifestauit eis quos dedit ei pater ipse de muodo. Sed quomodo manifestauit si nondum venit hora de qua superius dixerat, quod veniet hora cũ iam oõ prouerbiis loquar vobis, proinde intelligendũ est pro tẽpore futuro præteritum positum. Chry. Vel quod ipsum Christum filium habeat, manifestauerat eis iam & verbis & rebus. Aug. Per hoc autem quod dicit, Dedisti mihi de mundo, dictũ est de illis quòd nõ essent de muodo, sed hoc eis regeneratio præstitit, nõ generatio. Quid est autem quod sequitur, Tui erãt, & mihi eos dedisti? An aliquãdo habuit pater aliquid sine filio? absit. Veruntamen habuit aliquando dei filius, quod oondum habuit idẽ ipse hominis filius, qui nondum erat homo factus ex matre, quapropter quod dixit, Tui erant non inde se separauit dei filius, sed solet ei tribuere omne quod potest à quo est ipse qui potest, quod itaque ait, Et mihi eos dedisti, secundũ hominẽ se accepisse hanc potestatẽ vt eos haberet, ostendit, & etiã ipse sibi eos dedit, hoc est cum patre deus Christus homini Christo, quod cũ patre non est. Hoc autem dixit vt ostẽdat eam quæ ad patrem voanimitatem, & quoniã placet patri vt filio credant. vnde sequitur, Et ser. tu. seruauerunt. Bed. Sermonem patris semetipsum appellat, quia per ipsum pater omnia condidit, & in se continet omnes sermones: ac si diceret. Me memoriæ cõmendauerunt vt nunquã obliuiscantur. vel dicit: Et sermonem tuum seruauerunt, in eo scilicet quod mihi crediderũt: vnde sequitur, Et nõ cognoue. &c. Quidam autem dicunt hanc esse literam, Nũc cognoui, quia omnia quę dedisti mihi abs te sunt, sed hi non habent rationem. Quomodo enim poterat ignorare filius quę sunt patris? sed de discipulis dictum est. q. d. Didicerunt quòd nihil est in me alienum extra te, & quod quæcunque doceo, tua sunt. Aug. Simul autem pater dedit ei omnia cùm genuit qui habet omnia. Chry. Et vnde didicerunt? ex verbis meis quibus docebam eos quoniam à te exiui, hoc enim per totum studebat ostendere euãgelium: vnde sequitur: Quia ver. quæ de. mi. de. eis & ip. acceperũt, Id est intellexerunt atque tenuerunt. Tunc enim verbũ accipitur quando mente percipitur: vnde sequitur: Et cogno. ve. quia à te exiui. Et ne quisquam putaret istam cognitionem iam per speciem factam nõ per fidem expooendo addit: Et crediderũt, vt subaudiamus verè, Quia tu me misisti, Hoc itaque crediderunt verè, quod cognouerunt verè. Idẽ enim est. A te exiui: quod est, Tu me misisti. Quòd autem dicit, Crediderunt, verè, intelligendum est, non eo quo suprà dixit modo crediderunt sed verè id est quomodo credendum est, inconcussè, firmè, stabiliter, oon iam ad propria redditturi, & Christum relicturi. Adhuc ergo discipuli non erant tales, quales eos dicit verbis præteriti temporis, quasi iam esset prænnotians æquales futuri essent accepto spiritusancto quomodo autẽ pater ea verba filio dederit, facilior quæstio videtur, si secundum quod est filius hominis accepisse à patre credatur, si verò secundum id quod est à patre genitus, accepisse à patre ista verba cogitatur, nihil ibi temporis

Notus in Iudæa De° quô.

Christus sermo patris.

cogitetur quasi prius fuerit & ea nō habuerit, quoniam quicquid deus pater deo filio dedit, gignendo dedit.

Ego pro eis rogo, non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia tua sunt & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt & ego ad te uenio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi ut sint unum sicut & nos. Cùm essem cum eis ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi ego custodiui et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis ut scriptura impleatur. Nunc autem ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

Chry. Quia multas à domino consolationes discipuli audientes nondū persuasi erāt, de reliquo patri loquitur, dilectionem quā ad eos habebat ostēdens: vnde sequitur, Ego pro eis rogo. q.d. Nō solùm q̄ à me sunt, tribuo eis, sed & alium pro hoc rogo, vt ampliorē ostēdat amorem. Aug. Cùm ergo addidit, Nō pro mundo, mūdum vult intelligi eos qui viuunt secundum concupiscentiā mundi: & non sunt in ea sorte gratiæ, vt ab illo eligantur ex mundo, quā sortem significat: cùm subdit, Sed pro his quos dedi.mihi. Per hoc.n. q eos illi pater iā dedit: factū est, vt non pertineāt ad eum mundum pro quo nō rogat, neq; autem quia pater eos filio dedit, amisit ipse quos dedit: vnde subdit, Quia tui sunt. Chr. Frequenter autē hoc ponit, dedisti mihi, vt discant quoniā patri hoc placet, & quoniam nō vt alienus veniens eos seduxit, sed vt proprios accepit. deinde ne quis æstimet nouum esse eius principatum, & nuper eos suscepisse à patre, subiūgit, Et oīa mea tua sunt, &c. Ac si dicat, Neque audiens aliquis quoniam mihi eos dedisti, æstimet eos alienos esse à patre, mea enim eius sunt, nec audiens, Quoniam tui erāt, æstimet alienos eos fuisse à me: quæ enī sunt eius, mea sunt. Aug. Satis aūt hic apparet quoniā vnigeniti filij sunt oīa q̄ sunt patris, per hoc vtique q etiā ipse deus est, & de patre natus, patri æqualis, non quomodo dictū est maiori ex duob' filiis, Omnia mea tua sunt. Illud enim de omnibus dictū est creaturis quę infra creaturam sanctam rationabilem sunt. Hoc autem ita dictum est vt fit hęc etiā ipsa creatura rationalis quę non nisi deo subditur. Hoc ergo cū sit dei patris, non simul esset & filij, nisi patris esset æqualis. Nefas est enim vt sancti de quib' hęc locutus est, cuiusq̄ sint nisi eius à quo creati & sanctificati sunt. hoc autem qd' ait cùm de spiritu sancto loqueretur: Oīa quę habet pater, mea sūt, de his dixit, quæ ad ipsam patris ptinent diuinitatē. neque enī spūs sanctus de creatura quæ patri est subdita & filio fuerat accepturus: cū dicat, de meo accipiet. Cht. Deinde demonstrationem prædictorum ponit dicens, Et clarificatus sum in eis. Ex quo patet, quoniam potestatem super eos habeo, quoniā glorificant me, tibi credentes & mihi. nullus enim in quibus nō habet potestatem, glorificatus est. Aug. Dicēdo autem iā esse factum ostendit iam fuisse prædestinatū, & certum haberi voluit q esset futurum. Sed vtrum ipsa sit clarificatio: de qua dixerat: Et nūc clarifica me tu pater apud temetipsum. si enī apud te, quomodo in eis: an cùm hoc ipsum innotescit eis, & propter eos oībus qui credūt eis quasi testibus suis: vnde subdit, & iā non sum in mundo, & hi in mundo sunt. Chr. Hoc est, Et si nō appareā secundū carnem, per hos glorificor qui pro me moriuntur, sicut & pro patre, & prædicāt me sicut & patrē. Aug. Sed si horam illam qua loquebatur attendas, vtriq; in mundo adhuc erant. Non enim secundū profectū cordis & vitæ id accipere possumus, cùm dicat, Iā nō sum in mundo. nunquid ergo fas est, vt eū credamus aliquādo mūdana sapuisse? Restat igitur vt secundum illud, q etiam ipse in mundo prius erat: in mundo se dixit iam nō esse

Mundani dicuntur mundus.

Patris & filii æqualitas.

psentia corporali, an nō quotidie dicim' iā non est hic, de aliquo q̄ totius habituro & maximè moriturо, vnde exponēs cur hoc dixerit, adiecit: Ego ad te venio. Commendat igitur patri eos quos corporali absentia relicturus est: dicēs, Pater sancte serua eos in noīe tuo, quos dedisti mihi. Sicut homo deū rogat pro discipulis suis: quos accepit à deo. Sed attende qd' sequitur, Vt sint vnum sicut & nos: nō ait, Vt simus vnū ipsi & nos, sicut & nos vnum sumus, ipsi vtiq; in natura sua vnū sunt, sicut nos in nostra vnum sumus: quia enim vna eadémq; persona est deus & homo, intelligimus hominem in eo q vnum sunt, & deum in eo q vnum sunt, & ille & ipse quem rogat, poterat quidem dicere pro id quod ecclesiæ caput est & corpus eius ecclesia. Ego & ipsi nō vnū, sed vnus sum', quia caput & corpus vn' est Christ'. Sed diuinitatē suā consubstātialē patri ostendēs, vult esse suos vnum sed in Christo, non tantùm per eandem naturā qua oēs ex hominibus mortalibus æquales angelis fiunt, sed etiā per eandem in eadē habitudinē cōspirantē cōcordissimā voluntatem in vnum spiritum quodāmodo charitatis igne cōflati. Ad hoc enim valet qd' ait, Vt sint vnū sicut & nos vnum sumus, vt quemadmodum pater & filius non tantùm æqualitate substantiæ, sed etiam voluntate vnū sunt, ita & hi inter quos & deū mediator est filius, non tantùm per hoc quòd eiusdē naturæ sunt, sed etiā per eandem dilectionis societatē vnum sint. Cht. Rursus vt homo loquitur: subdens, Cùm essem cum eis ego seruabam eos in nomine tuo, hoc est per tuum adiutorium. humanè enim loquitur & ad eorū mentem æstimantiū quòd maiorem quandā haberent vtilitatem ab eius psentia. Aug. In noīe enim patris seruabat discipulos suos fili' homo, cū eis humana præsentia cōstitutus, sed & pater in noīe filij seruabat, quos in nomine filij petentes exaudiebat. Neq; hoc tam carnaliter debemus accipere velut vicissim nos seruent pater & filius. simul enim nos custodiūt, & pater & filius & spirit' sanctus, sed scriptura nos nō leuat nisi descendat ad nos. Intelligamus ergo cùm ita dominus loquitur, personas eum distinguere nō separare naturam. Quando ergo seruabat discipulos suos filius præsentia corporali, non expectabat pater ad custodiendum succedere filio discedenti, sed eos ambo seruabant potentia spirituali, & quando eis abstulit filius præsentiam corporalem, tenuit cum patre custodiā spiritalē, quia & custodiēdos quando filius homo accepit, custodiæ paternæ nō abstulit, & cùm pater filio custodiendos dedit, non dedit sine ipso cui dedit, sed dedit homini filio, non sine deo eodē ipso filio. Sequitur enim, Quos dedisti mihi ego custodiui, & nemo ex ipsis periit: nisi filius perditionis. i. traditor Christi perditioni prædestinatus, vt scriptura impleretur, qua. s. de illo, maximè in psalmo. 108. prophetatur. Chry. Et nimirū solus ille tunc periit, sed multi postea. Dicit autē, Nemo ex eis periit, id est quātum ex mea parte non perdam, quod manifestius alibi dicit: Non eiciam foras. Si verò per seipsos exiret, non ex necessitate ad me traho. Sequitur, Nūc autē ad te venio. Sed quia posset aliquis quærere, Nūquid nō potes eos conseruare recedens? Potest quidē, sed cuius gratia hoc dicat, ostēdit subdens, Et hæc lo. s mun. vt ha. gau. me imple. in se. ipsis. i. vt nō tumultuētur imperfectiores existentes, pro id quod indicanit quòd propter eorū gaudiū & requiē, oīa hęc infima loquebatur. Aug. Vel aliter, Quod sit hoc gaudiū, iam superius expressum est vbi ait, Vt sint vnum si. & nos vnū sumus. Hoc gaudiū suum, id est à se in eos colatum, in eis dicit implendum, propter quod se locutum dixit in mūdo. Hæc est pax & beatitudo futuri seculi. In mūdo autem loqui se di

Vnitas dei & ecclesiæ.

Personarum in diuinis distinctio.

cit, qui paulò antè dixerat, Iam nõ ſum in mundo: quia enim nondum abierat, hic adhuc erat: & quia mox fuerat abiturus, hic quodammodo iam non erat.

Ego dedi eis ſermonẽ tuũ, & mũdus eos odio habuit, quia nõ ſunt de mundo, ſicut & ego nõ ſum de mundo. Non rogo ut tolles eos de mundo, ſed ut ſerues eos à malo. De mũdo nõ ſunt, ſicut & ego nõ ſum de mũdo. Sãctifica eos in ueritate. Sermo tuus, ueritas eſt. Sicut tu me miſiſti in mundum, ita & ego miſi eos in mundum. Et pro eis ego ſanctifico meipſum, ut ſint & ipſi ſanctificati in ueritate.

Chry. Rurſus dñs aſsignat cauſam propter quam digni ſunt diſcipuli multa diligẽtia potiri à patre dicens, Ego dedi eis, &c. q.d. ꝓpter te odio habiti ſunt, & propter ſermonẽ tuũ. Aug. Nondũ autẽ id experti fuerant paſsionibus ſuis q̃ illos poſtea ſunt ſecutę ſed more ſuo dicit iſta: verbis præteriti tẽporis futura prænuncians. Deinde cauſam ſubiicit cur eos oderit mũdus dicens, Quia nõ ſunt de mundo hoc eis regeneratione collatũ eſt. nã generatione de mũdo erant. Donatũ eſt ergo eis, vt ſicut nec ipſe, ita nec ipſi de mundo eſſent. vnde ſequitur: Sicut & ego nõ ſum de mundo. Ipſe de mundo nunq̃ fuit, quia etiã ſecundũ formã ſerui de ſpũ ſancto natus eſt: de quo illi renati. Quãuis autẽ iam non eſſent de mundo, adhuc tamẽ neceſſariũ erat eos eſſe in mundo. vnde ſubdit, Nõ ro. vt tol. eos de mundo. Bed. q.d. Iam imminet tẽpus vt tollar ego de mũdo, ideóq; neceſſe eſt vt illi nunc nõ tollãtur de mũdo, vt me & te primũ annunciẽt mũdo. Quod verò ſubdit, Sed vt ſerues eos à malo, licet omne malum intelligi poſsit, maximè vult intelligi malũ ſeceſsionis. Aug. Repetit autẽ eandẽ ſententiã dicẽs, De mũdo non ſunt ſicut, &c. Chry. Suprà aũt dixit, Quos dediſti mihi de mũdo, illic naturam dicens, hic autẽ de actibus malis. Dicit aũt, Non ſum de mundo: quia nihil cõmune cũ terra eſt eis, ſed cæleſtiũ facti ſunt ciues: in quo amorẽ ſuũ eis oſtendit, dũ patri eos laudat. hoc aũt qđ dicit ſicut, cũ in ipſo & patre ponitur, parilitas oſtẽditur ꝓpter naturæ vnitatẽ: ſed cùm de nobis & Chriſto dicitur, multa diſtãtia intermedia inter vtrunq; exiſtit. cùm aũt prius dixit, Serua eos à malo nõ de periculorũ ereptione ait ſolùm, ſed de permanẽtia in fide. vnde ſubdit, Sãctifica eos in veritate. Aug. Sic enim ſeruãtur à malo: quod ſuperi⁹ orauit vt fieret. Quæri autem poteſt quõ de mundo iã non erant, ſi ſanctificati in veritate nondũ erant, an quia & ſanctificati in eadem proficiunt ſanctitate, neq; hoc ſine adiutorio gratiæ dei? Sanctificantur autem in veritate hæredes teſtamenti noui, cuius veritatis vmbræ fuerunt ſanctificationes veteris teſtamẽti: & cùm ſanctificãtur in veritate, ſanctificãtur in Chriſto qui dixit, Ego ſum via veritas & vita: vnde ſequitur, Sermo tuus veritas eſt. Gręcũ euangeliũ logos habet. i. verbũ. Sãctificauit ergo pater in veritate. i. in verbo ſuo vnigenito ſuos hæredes eiuſque cohæredes. Chr. Vel aliter: Sanctifica eos in veritate. i. ſanctos fac per ſancti ſpiritus donationem & recta dogmata. Recta enĩ dogmata de deo docẽt & ſanctificãt animã: & quia hic de dogmatib⁹ ait ſubiũxit, Sermo tuus ve. eſt. hoc eſt, nullũ mendacium eſt in eo, & nihil typicũ oſtendit neq; corporeum. Videtur autẽ mihi & aliud oſtẽdere hoc ꝙ dicit, Sanctifica eos ĩ veritate. i. ſegrega eos ſermoni & prędicationi. vnde ſubdit: Sicut tu me miſiſti, &c. Gloſ. Pro quo enĩ Chriſtus miſſus eſt, ꝓ hoc & hi. vnde Paulus: deus erat in Chriſto mũdum recõciliãs ſibi, & poſuit in nobis verbũ recõciliationis. hoc aũt ꝙ dicit ſicut, nõ ſimiliter de eo & de apoſtolis ponitur, ſed vt erat poſsibile hoĩbus. Dicit autem ſe eos miſiſſe in mundũ ſecundũ ꝙ erat ei cõſuetudo futurũ vt factũ diceret. Aug. Manifeſtũ eſt autẽ per hoc quod

Generatio & regeneratio.

Quæſtio pulchra explicatur.

nũc adhuc de apoſtolis loquitur. Nã ipſum nomen apoſtolorum quoniam græcum eſt, miſſus ſignificat in latino. ſed quoniã per hoc quòd Chriſtus factus eſt caput eccleſię: illi mẽbra ſunt eius: ideo ait: Et pro eis ego ſan. meipſum. i. eos ĩ meipſo ſanctifico, cùm & ipſi ſint ego: & vt intelligeremus cùm dixit: Pro eis ſanctifico meipſum, hoc eum dixiſſe ꝙ eos ipſe ſanctificaret, mox addidit, Vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate. i. in me: ſecundum quòd verbũ veritas eſt, in quo & ipſe filius hominis ſanctificatus eſt ab initio, quando verbũ caro factũ eſt. Tunc enim ſanctificauit ſe in ſe. i. hominẽ ſe, in verbo ſe, quia vnus Chriſtus verbum & homo, propter ſua verò membra, Et pro eis ego ſanctifico meipſum, hoc eſt ipſos in me, quoniã in me etiam ipſi ſunt & ego. Vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate. Quid eſt, Et ipſi? niſi quemadmodum ego, & in veritate quod ſum ego? Chr. Vel aliter: Pro eis ſanctifico meipſum. i. meipſum offero tibi hoſtiam: hoſtiæ enim omnes ſanctæ dicuntur, & quæcunque deo dicantur. quia verò antiquitus in figura ſanctificatio erat vt puta in oue, nunc autem eſt in ipſa veritate, ideo ſubdit, Vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate, quia & eos tibi facio oblationem. quod propterea dicit, quia ipſe qui offertur eſt caput eorũ, aut quia & ipſi immolantur. Exhibete enim (ait Apoſtolus) membra veſtra hoſtiam viuentem ſanctam.

Non pro eis autem rogo tantùm, ſed & pro eis qui credituri ſunt per uerbũ eorũ in me, ut omnes unum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te, ut et ipſi in nobis unum ſint, ut credat mundus quia tu me miſiſti. Et ego claritatem quam tu dediſti mihi, dedi eis, ut ſint unum ſicut & nos unum ſumus. Ego in eis & tu in me, ut ſint conſummati in unum, & cognoſcat mundus quia tu me miſiſti, & dilexiſti eos ſicut & tu me dilexiſti.

Aug. Cùm oraſſet dominus pro diſcipulis ſuis, quos & apoſtolos nominauit, adiunxit & cæteros qui in eum fuerãt credituri di. Non pro eis autem rogo tantũ, &c. Chryſ. Hinc rurſus conſolatur eos, oſtendens aliorum ſalutis cauſam futurorum, cùm dicit, Qui cre. ſunt per ver. eo. in me. Aug. Vbi omnes ſuos intelligi voluit non ſolùm qui tunc erant in carne, ſed etiã qui futuri erant: neque hi tantùm qui ipſos cùm in carne viuerent apoſtolos audierunt, ſed & poſt obitũ eorum, & nõ longè poſt nati per verbum eorum credidimus in Chriſtum: quoniam ipſi qui cum illo tũc fuerunt quod ab illo audierunt, & cæteris prædicauerunt, atque ita verbũ eorum ad nos vſque peruenit, & peruenturum eſt ad poſteros quicunque credituri ſunt: poteſt antẽ videri in hac oratione non oraſſe pro quibuſdã ſuis: pro illis ſcilicet qui neque tunc erant cum illo, neque per verbum eorum poſtea, ſed in eum ante crediderunt: nunquid etiam cum illo erat tunc Nathanael, Ioſeph ab Arimathia & multi alij, de quibus Ioãnes dicit quòd crediderunt in eum? Omitto dicere de Symeone ſene, de Anna prophetiſſa, Zacharia, Helizabeth, Ioanne præcurſore: quoniã reſponderi poteſt orandũ pro talibus mortuis non fuiſſe, qui cũ magnis ſuis meritis hinc abierant, hoc enim & de antiquis iuſtis ſimiliter reſpondetur. Intelligendũ eſt igitur ꝙ nondũ ei ſic crediderant, quomodo ipſe in ſe credi volebat. Sed poſt eius reſurrectionẽ ſpiritu ſancto impartito edoctis & cõfirmatis apoſtolis ſic alios credidiſſe, quẽadmodũ Chriſto credi oportebat. Sed reſtat ad quæſtionem: Paulus apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, & latro qui tũc credidit quãdo in ipſis doctoribus fides quæ fuerat qualiſcunq; defecit. proinde relinquitur vt ſic intelligam⁹ quod dictum eſt per verbum eorũ, vt ipſum verbũ fidei quod prędicauerunt in mundo, ſic ſignificatũ eſſe credamus. Dictum autẽ eſſe verbũ eorum, quoniã ab ipſis eſt pri-

Membra Chriſti omnes Chriſtiani.

mitus ac præcipuè prædicatũ:nã quidē ab ipsis prædicabatur in terra, quãdo per reuelatioẽ Iesu Christi ipsum verbũ eorũ Paulus accepit, ac p hoc & ille latro in fide sua verbũ eorũ habebat: ergo illa oratione pro omnibus quos redemit, siue tũc in carne viuentes, siue postea futuros redēptor noster orauit. Quid autē vel quare pro eis rogaret, continuò subiũxit, dicens. Vt omnes vnum sint, hic pro omnibus rogauit quod vt supra pro illis vt vnũ sint, hoc est vt nos & illi vnũ simus. Chry. Et sic in vnanimitate sermonē cōcludit, vnde incipit, ibi finiens. nam incipiens dixit, Mãdatum nouũ do vo. vt diligatis inuicē. Hyla. 8. de trin. Tum demũ vnitatis profectus exemplo vnitatis ostenditur, cũ ait, Sicut tu pater in me & ego in te, vt & ipsi i nobis vnũ sint, vt. s. sicut pater in filio & filius in patre est: ita per huius vnitatis formã in patre & filio omnes vnũ essent. Chry. Rursus autē & hoc quod dicit, Sicut, nõ certissimæ parilitatis in eis est, sed vt hominibus possibile est, sicut & cùm dicit, Estote misericordes sicut, &c. Aug. Est autē hic diligenter aduertendum, nõ dixisse dominum. Vt omnes vnum simus. sed, Vt omnes vnũ sint, sicut tu pater in me & ego in te: subintelligitur, Vnũ sumus. Ita et enim pater in filio et vt vnum sint: quia vnius substãtiæ sunt, nos verò esse quidē possumus in eis vnũ, vnũ tamē cũ eis esse nõ possumus, quia vnius substantiæ nos & ipsi non sumus. Sic autem sunt in nobis vel nos in illis, vt illi vnum sunt in natura sua, nos vnum in nostra. Sunt quippe & ipsi in nobis, sicut deus in tēplo: sumus autē nos in illis sicut creatura in creatore suo, ideo ergo addidit, In nobis, vt q vnum efficimur fidelissima charitate, gratiæ dei tribuendum esset non nobis. Aug. 4. de tri. Vel quia in seipsis vnũ esse non possunt, dissociati abinuicem per diuersas voluptates & cupiditates & immunditiam peccatorũ, vnde mundētur per mediatorem, vt sint in illo vnũ. Hyla. 8. de tri. Laborãtes autē hæretici fallere ne per id quod dictum est, Ego & pater vnu sumus, naturæ in his vnitas & indifferens diuinitatis substãtia crederetur, sed ex dilectione mutua & volũtatum concordia vnum essent, exemplum vnitatis istius ex his dictis dominicis protulerunt. Vt omnes vnũ sint, &c. sed licet ipsum intelligētiæ suæ sensum impietas demutet, nõ tamē potest intelligentia nõ extare dictorum: si enim regenerati in vnius virę atq; æternitatis natura sunt, cessat in his solus vnitatis assensus qui vnũ sunt in eiusdē regenerationē naturæ: soli autē patri & filio ex natura propriũ est, vt vnũ sint, quia deus ex deo vnigenitus, nõ potest non in origine suę esse natura. Augu. Quid est autē hoc quod subdit, Vt mundus credat quia tu me misisti? nõquid tunc crediturus est mũdus quoniam in patre & filio omnes vnũ erimus? Nõne ista est pax illa perpetua, potius fidei merces q̃ fides? sed etsi in hac vita ꝓptet ipsam cõmunē fidē omnes qui vnũ credimus vnũ sumus, etiã si non vt credamus, sed quia credimus vnũ sumus: quid est ergo, Omnes vnũ sint, vt mundus credat? Ipse quippe omnis mundus est credēs, cùm de his dicat de quibus dixerat, Non pro his rogo tantũ, sed pro his qui credituri sunt per verba eorũ in me. Quomodo, ergo, intellectuṙ sumus? nisi quia nõ in eo causam posuit vt credat mũdus quia illi vnũ sunt, sed orãdo dixit, Vt mũdus credat, sicut orãdo dixerat: Vt vnũ sint. Denique si verbũ quod ait, rogo, vbiq; ponamus, erit huius expositio sententiæ manifestior, Rogo vt omnes vnũ sint: rogo & ipsi in nobis vnũ sint: rogo vt mundus credat: quia tu me misisti. Hyl. 4. de tri. Vel per id mũdus crediturus est filiũ à patre missum esse q omnes qui crediturí in illũ sunt, vnũ in patre & filio erũt. Chry. Nihil enim ita scãdalizat omnes vt abinuicē diuidi, q credētes fiãt vnũ. hoc ædificat ad fidē, & hoc etiã à principio dixit: In hoc cognoscēt oēs quia mei estis discipuli: si dilectionē habueritis adinuicē. Si. n. altercãtur, nõ dicētur pacifici magistri esse discipuli, me verò (inquit) nõ existente pacifico, nõ cõfitebũtur à te missum. Aug. Deinde saluator noster qui rogãdo patrē se hominē demõstrabat, oune demõstrat seipsum, quoniam cũ patre deus est, facere quod rogat. vnde subdit: Et ego claritatem quã, &c. Quã claritatē nisi immortalitatē quam natura humana in illo fuerit acceptura, propter immutabilitatē enim prædestinationis præteriti temporis verba futura significat. immortalitatis autē clatitatē quã sibi à patre datã dicit: etiã se sibi dedisse intelligendũ est. Cũ enim tacet filius in opere patris, operationē suam humilitatē cõmendat: cùm verò in opere suo tacet operationē patris, parilitatē cõmendat. Isto igitur modo: & hoc loco nec se fecit alienũ à patris opere, quamuis dixerit, Claritatē quã dedisti mihi, nec patrē fecit alienum ab opere suo, quãuis dixerat: Dedi eis, Sicut autē ex eo q pater pro suis omnibus rogauit hoc fieri voluit, vt omnes vnũ sint, ita etiam suo beneficio id fieri voluit. vnde adiũxit, Vt vnũ sint in nobis, sicut & nos vnũ sumus. Chry. Vel claritatē dicit gloriam quæ est per signa & dogmata, & vt vnanimes sint. vnde subdit: Vt vnũ sint in no. sicut & nos vnũ sumus. Hæc em̃ gloria vt sint vnũ, etiã signis maior est. Vniuersi enim qui p apostolos crediderũt vnũ sunt: & si quidã ex ipsis diuisi sunt hoc eorum desidię fuit, quod tamen eum non latuit. Hyl. Per acceptum igitur & datum honorē, oēs vnũ sunt: sed nõdũ apprehēdo ratione, qm̃ datus honor vnũ oēs esse perficiat, sed dñs gradũ quēdam atq; ordinem cõsummandæ vnitatis exposuit cum subdit. Vt vnum sint in nobis, vt cum ille in parte per naturam diuinitatis esset, nos cõtrà in eo per corporalē eius natiuitatē, & ille iterum in nobis per sacramẽti esse mysterium crederetur, perfecta per mediatorem vnitas doceretur. Chry. Alibi verò ait de se & patre, veniemus & mansionem apud eum faciemus, illic quidem Sabellianorum obstruēs ora, dum. s. ponit duas personas, hic verò Arrij suspitionem destruit cùm patrem per se dicit discipulis aduenire. Aug. Neque tamen hoc ita dictum est tanquã pater nõ in nobis aut nos in patre nõ simus. sed per mediatorē inter deũ & hominē se breuiter intimauit quod verò addidit, vt sint consummati in vnũ: ostendit eo perduci reconciliationem quæ fit per mediatorē vt perfecta beatitudine perfruamur. vnde id quod sequitur, vt cognoscat mũdus quia tu me misisti non sic accipiendum puto, tanquam iterum dixerit vt credat mũdus. Quãdiu enim credimus quod nõ videmus, nondum sumus cõsummati, sicut erimus, cùm me ruerimus videre quod credimus: quando ergo de consummatione inquit, talis est intelligēda cognitio qualis erit per speciem, non qualis nunc est per fidē. Ipsi quippe credentes sunt mundus nõ permanens inimicus, sed ex inimico amicus effectus: proptetea sequitur: Et dilexisti eos: sicut me dilexisti. In filio quippe nos pater dilígit, quia in eo nos elegit: nec ideo pares sumus vnigenito filio, neque enim semper æqualitatē significat quod dicitur. Sicut illud ita & illud, sed aliquãdo tantũ quod illud est: est & illud, ita in hoc loco nihil est aliud, Dilexisti eos sicut me dilexisti, quàm dilexisti eos qm̃ & me dilexisti. Nõ enim alia causa est diligēdi mēbra eius nisi quia diligit eũ. Cùm igitur eorũ quæ fecerit, nihil oderit, quis dignè possit eloqui quantum diligebat mēbra vnigeniti filij sui: & quãtò amplius ipsum vnigenitum.

Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego & illi sint mecum, ut videant claritatē meam quã dedisti mihi, quia dilexisti me ante cõstitutionē mũdi. Pater iuste mundus te nõ cognouit.

Ego autem te cognoui, & hi cognouerunt quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum & notum faciam, ut dilectio qua dilexisti me in ipsis sit, & ego in ipsis.

Apostoli quomodo de mūdo electi.

Chry. Postquam dixerat, quia multi credent per eos, & multa gloria potientur, loquitur de reliquo de coronis eis repositis, dicēs, Pater, quos dedisti mihi, &c. Augu. Ipsi sunt quos à patre accepit, quos & ipse de mūdo elegit, sicut enim ait in huius orationis exordio, Dedit eis potestatē omnis carnis, id est omnis hominis, vt det eis vitam æternā, vbi ostendit potestatem se omnis hominis accepisse vt liberaret quos voluerit: & damnaret quos voluerit. Qua propter omnibus mēbris suis promisit hoc præmium: vt vbi est ipse & nos cū illo simus. nec poterat non fieri: quòd omnipotenti patri se velle dixerit omnipotens filius, vna verò est patris & filij voluntas, etsi intelligere nondum permittit infirmitas, credat pietas. Quantum ergo attinet ad creaturam in qua factus est ex semine Dauid secundum carnem eo modo dicere potuit, vbi ego sum, vt iam ibi se esse diceret, vbi fuerat mox futurus. in cælo ergo nos futuros esse promisit. Illo enim forma serui leuata est, quam sumpsit ex virgine, & ad dexteram patris collocata. Greg. 27. mor. Vbi est ergo quod rursus veritas dicit: Nemo ascendit in cælum nisi qui de cælo descendit. quæ sibi in verbis suis nō discrepat: quia enim mēbrorum suorum caput dominus factus est, repulsa reproborum multitudine: solus etiam est nobiscū, & sic dum nos cum illo vnum iam facti sumus: vnde solus venit in se, illuc etiam solus redit in nobis. Aug. Quòd verò attinet ad formam dei in qua æqualis est patri si secundum eam velimus intelligere quod dictum est, vbi ego sum: & illi sint mecum, abscedat ab animo omnis imaginū corporalium cogitatio, & nō inquiratur æqualis patri filius vbi sit, quoniā nemo inuenit vbi non sit. Propterea non ei satis fuit dicere: Volo vt vbi ego sum & ipsi sint, sed addit, Mecū. Esse enim cum illo, magnum bonum est. Nam & miseri possunt esse vbi est ille, sed beati soli sunt cum illo, & vt de visibili quamuis longe dissimili qualecunque sumamus exemplū. sicut cæcus etiam si ibi sit vbi lux est, non est tamen ipse cum luce: sed absens est à præsente, ita nō solùm infidelis sed etiam fidelis, etsi esse nunquā possit vbi non sit Christus, non est tamen ipse cū Christo per speciem: nam fidelem non est dubitandum esse cum Christo per fidem, sed hic de specie illa dicebat, in qua videbimus eum sicuti est: vnde adiunxit, Vt vi. cla. meam, &c. Vt videant dixit: nō, Vt credāt, fidei merces est ista, non fides. Chry. Non autē dixit, Vt participent gloriā meam: sed, Vt videant, hoc occultè insinuans qm̄ omnis requies ibi est filiū dei videre. Dedit autē ei pater claritatē quando eum genuit. Augu. Cū ergo viderimus claritatem quam dedit pater filio, etiam si eam dici hoc loco intelligamus, non quam pater æquali filio gignēs eum dedit, sed quam facto homini filio dedit post mortē crucis. Tunc fiet iudiciū: tūc tolletur impius ne videat claritatem domini. Quā? nisi illam qua deus est, si ergo secundū id qđ filius deus est, accipiamus hoc dictū: Volo vt vbi ego sum & ipsi sint mecū, in patre cum Xp̄o erimus, qui cū dixisset, Vt vi. cla. meā quā de. mihi: cōtinuò subiūxit, Quia dilexisti me &c. In illo enim dilexit & nos ante constitutionem mundi, tunc prędestinauit q̄p in fine facturus est mundi. Bed. Claritatem igitur vocat dilectionem qua ipse dilectus est à patre ante mūdi cōstitutionem: in illa claritate & nos dilexit ante constitutionem mundi. Theo. Postquam ergo pro fidelibus orauit, & tot illis prospera promisit, ponit quoddā piū, & ꝓpria māsuetudine dignū, dicens, Pater iuste &c. q. d. ego cuperem cunctos homines cōsequi dicta bona, quę quidē ꝓ fidelibus imploraui, sed quia ignorauerūt te, ideo nō cōtingent gloriam & coronas. Chrys. Videtur autē mihi hoc & anxius dicere, quoniam eum qui ita bonus & iustus est cognoscere noluerūt: nō igit hoc est quod Iudęi dicunt. Quoniam ipsi quidē te cognoscunt ego verò ignoro: sed ecōtrariò est, vnde subdit: Ego autē cognoui te, & hi cognouerūt, &c. Per spiritum sanctum eis perfectā cognitionem dando. Si autem didicerint quis es tu, scient quia ego non sum separatus à te, sed valde amatus & proprius filius & cōiunctus. Hoc verò suasi eis, vt ego maneam in eis, & sic fidē quæ est in me, & amatorē seruabunt certissimè, & hoc est quod subditur: Vt dilectio qua di. me, &c. q. d. Ipsis me amātibus ego manebo in eis. Aug. Vel aliter: Quid est eū cognoscere, nisi vita æterna quam mūdo dānato nō dedit, recōciliato dedit. Propterea itaq; mūdus non cognouit, quia iustus es, hoc meritis eius vt non cognosceret retribuisti: & propterea mūdus reconciliatus cognouit, quia misericors es, & vt cognosceret non ei meritò, sed gratia subuenisti. denique sequitur, Ego autē cognoui te. Ipse fons gratiæ est, deus natura. homo aūt de spiritusancto & virgine ineffabili gratia. Denique quia gratia dei per Iesum Christū est, dicitur: Et hi cognouerunt. Ipse est mundus recōciliatus. sed ideo quia tu me misisti, ergo gratia cognouerunt. Et notū feci eis nomen tuum per fidem, & notum faciam per spem, vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit. Qualis est ista locutio, tali & Apostolus vsus est: Bonū certamen certaui. nō ait, Bono certamine, quod vsitatius diceret, quomodo autē dilectio qua pater dilexit filium esset in nobis? nisi quia mēbra eius sumus & in illo diligimus eū, ipse diligitur totus, id est caput & corpus. Et ideo subiūxit, Et ego in ipsis. Est enim in nobis tanquam in tēplo suo nos autem in illo secundum quòd caput nostrum est.

Esse cum deo est esse fœlicē.

Notitia Iudæorū de Christo.

CAPVT XVIII.

Haec cum dixisset Iesus, egressus est cū discipulis suis trās torrentem Cedron, ubi erat hortus in quem introiuit ipse & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum locum, quia frequenter Iesus cōuenerat illuc cum discipulis suis.

Aug. Terminato sermone quem post cœnā dominus ad discipulos habuit, adiuncta oratione quam dixerat ad patrem, eius passionē Ioannes euangelista sic exorsus est, Hæc cū dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans &c. Non autem continuò hoc factū est cùm eius illa finita esset oratio: sed alia quædā sunt interposita quæ ab isto prætermissa apud alios euangelistas leguntur. Aug. de con. euang. Facta est enim cōtentio inter eos quis eorum videretur esse maior, sicut Lucas commemorat. Dixit etiam ipse Petro: sicut ipse Lucas subiungit: Ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret sicut triticum, & cætera quæ ibi sequuntur. Et hymno dicto: sicut Matthæus & Marcus cōmemorant: Exierūt in montem Oliueti. Contexit ergo narrationē Matthæus & dixit: Tunc venit Iesus cum illis in villam quę dicitur Gethsemani. Iste locus est quem commemorat hic Ioannes, vbi erat hortus in quē introiuit ipse & disci. eius. Aug. sup. Ioā. Ad hoc ergo valeat quod dictum est, Hoc cùm dixisset, vt nō eum antè opinemur ingressum quā illa verba finiret. Chry. Sed propter quid non dixit, Cessans ab oratione venit illuc? quoniam oratio illa fuit loquela propter discipulos facta. De nocte aūt vadit & flumen pertransit, & properat ad locum proditori cognitum, auferens his qui insidiantur laborem, & ostendens discipulis, quoniā volens ad mortem venit. Alcui. Dicit autem, Trans torrentē Cedron, id est, cedrorū, genitiuus enim est græcus. Transit torrentē: quia

Exordiū passionis.

Transitꝰ torrentis mysteriū.

detorrēte passionis bibit, vbi erat hortus, vt peccatum quod in horto commissum fuerat in horto deleret. Paradisus enim, hortus deliciarũ interpretatur. Chry. Ne autem audiens hortum eum occultari æstimes: subiungit, Sciebat autem & Iudas qui tradebat eum locũ, quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis. Aug. Ibi ergo lupus ouina pelle cōtectus: & inter oues alto patrisfamilias cōsilio toleratus didicit, vbi ad tēpus exiguum dispergeret gregē insidiis appetendo pastorē. Chrys. Multotiens autem ibi cum discipulis Iesus singulariter cōuenerat, de necessariis loquens, & quæ non erat fas alios audire. Facit autem hoc in montibus & in hortis maximè purum à tumultibus inquirens semper locum, ne mens impediatur ab auditione. Ideo autē Iudas illuc venit quoniam multotiens Christus extra pernoctabat. Iuisset autem ad domum si putasset eum ibi inuenire dormientē. Theo. Nouerat etiam Iudas dominum festo tempore cōsueuisse semper docere discipulos aliquid sublime. Erat autē solitus docere huiusmodi mystica in talibus locis, ac quoniam tunc dies erat solennis, arbitratus est illum esse illic & discipulos docere quæ ad celebritatem spectabant.

Iudas ergo cùm accepisset cohortem, & à pōtificibus et pharisæis ministros, venit illuc cum laternis & facibus & armis. Iesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit & dixit ad eos: Quem quæritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eum cum ipsis. Vt ergo dixit, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderūt in terram. Iterū ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus, dixi vobis quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo quem dixi, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.

Traditio Christi per Iudã.

Glo. Ostēderat euangelista quomodo Iudas ad locũ vbi Christus erat, peruenire potuerit, nũc ostēdit quomodo illuc peruenit, dicēs, Iudas ergo cũ accepisset cohortē & à pōtificibus, &c. Aug. Cohors nō Iudæorum, sed militũ fuit. A præside itaq; intelligatur accepta, tanquam ad tenendum reum seruato ordine legitimæ potestatis, vt nullus tenētibus auderet obsistere, quanquã & manus tãta fuerat cōgregata, & sic armata veniebat, vt vel terreret, vel etiã repugnaret, si quisquã Christum defendere auderet. Chryso. Sed qualiter eum horti suaserũt? quia milites erant pecuniarum gratia omnia facere meditantes. Theoph. Faces autē afferunt & laternas: ne Christus latens in tenebris fugeret. Chry. Multotiens autem aliàs miserunt cōprehendere eum, sed nō valuerunt: vnde manifestũ est quòd tũc sponte seipsum dedit. Propter quod subditur, Iesus autem sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit & dixit ad eos, quem quæritis? Theo. Quærit autē, non vt volēs scire. Nam vtique nouerat omnia quę vētura erant super eũ, sed ostēdere volens quoniam cũ præsens esset, ab eis videri nō poterat vel discerni. nam sequitur, Dicit eis Iesus: Ego sum. Chry. In medio enim eorum existēs excæcauit eorum oculos, quoniam enim nō tenebrę causa erant, indicauit euangelista, dicens: Quoniam habuerunt lãpades, si verò lãpades nō essent, à voce saltē debebant cũ agnoscere. Si verò & illi ignorabãt, qualiter Iudas ignorauit qui cũ eo fuerat cōtinuè? Et ideo subdit, Stabat autē, &c. Fecit autē hoc Iesus ostēdens quoniam non solũ cōprehendere eum possent, sed nec videre in medio existentem, nisi ipse concederet. vnde subditur: Vt ergo dicit eis, Ego sum, &c. Aug. Vbi nũc militum cohors? vbi terror & munimē armorũ, vna vox turbam odiis ferocē armisq; terribilē sine tello vllo percussit, repulit, strauit. Deus enim latebat in carne, & sempiternus dies ita mēbris occultabatur humanis, vt cùm laternis & facibus quæreretur occidendus à tenebris, quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Et nunc vtiq; per euãgeliũ: Ego sum, dicit Christus, & à Iudæis expectatur Antichristus: vt retrò redeant & in terrã cadant, quoniam descernentes cęlestia, terrena desiderãt.

Iudicis vēturi terror.

Greg. super Ezec. Quid autē hoc quod electi in faciē: & reprobi retrorsum cadunt: nisi quòd omnis qui post se cadit, ibi cadit vbi nō videt: qui verò ante se ceciderit, ibi cadit, vbi videt. Iniqui ergo quia in inuisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt vbi quod tunc eos sequitur, modò videre non possunt. Isti verò, quia in istis visibilibus semetipsos sponte deiiciũt vt in inuisibilibus erigantur quasi in faciem cadũt, quia timore cōpuncti, vidētes humiliantur. Chry. Demùm ne quis dicat, quoniam ipse Iudæos ad hoc induxit vt eum occiderent, seipsum in manibus eorũ tradens, manifestè ostendit eis omnia quę sufficiebant eos reuocare. Sed quia permanebant in malitia, & nullam habebãt excusationem, tunc seipsum in manibus eorũ tradidit: vnde sequitur, Iterum ergo interrogauit eos: Quē quęritis? Illi ergo, &c. August. Audierant primò: ego sum, sed non comprehenderant, quia hoc noluit, qui potuit quicquid voluit: verùm si nunquam se ab eis permitteret apprehendi, non quidem illi facerent propter quod venerãt, sed nec ipse faceret propter quod venerat. Proinde quia tenere volentibus & non valētibus ostendit potestatē suam, iam teneant eum vt faciat de nescientibus voluntatem suam. vnde subditur, Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Chrysost. q.d. Si me quæritis nihil vobis ad hos commune est. Ecce meipsum trado vsque ad vltimam horam ad suos dilectionis conseruantiam demonstrans. Aug. Inimicos iubet, & hoc faciunt quod iubet, sinunt scilicet nũc eos abire, quos non vult perire. Chry. Vnde euangelista ostēdens quòd hoc nō fuit eorum propositi, sed virtus eius qui comprehēsus fuerat, subiungit: Vt impleretur sermo quem dixit, &c. Perditionem autem non hanc dixerat, quæ est mortis, sed illam æternam: euangelista verò & de præsenti morte id accepit. Aug. Nunquid autē non erant postea morituri? Cur ergo si tunc morerentur, perderet eos, nisi quia nondum in eum sic credebant, quomodo credunt quicunque non pereunt?

Dilectio Christi ad apostolos.

Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dextram. Erat autem nomen seruo Malchus. Dicit ergo Iesus Petro: Mitte gladiũ tuum in vaginam. Calicē quem dedit mihi pater: non vis vt bibam illum?

Chry. Petrus confidens in prædicta voce domini & in his quæ iam facta erant, armatur aduersus eos qui superuenerant. vnde dicitur, Simon ergo Pe. &c. Sed qualiter qui iussus erat non peram habere, neque duo vestimenta gladiũ habet? Mihi videtur hunc formidãs præparasse dudum. Theo. Vel ad opus agni illo indigens ferebant hũc etiam post cœnam. Chrys. Sed qualiter qui iussus erat non alapam dare, homicida fit? quia maximè non se vlcisci iussus est, hic autem non se vlciscebatur, sed magistrum. Demùm nondum perfecti adhuc erant sed videbis postea Petrum verberatum & humiliter ferentem: non sine causa autem subdit, Et absci. eius au. dex. Videtur mihi enim impetum Apostoli significare: quoniam ad ipsum caput impetum fecit. Aug. Solus autem hic euangelista etiam nomen serui huius expressit cũ dicit, Erat au. no. ser. Malc. Sicut Lucas solus quod eius auriculam dominus tetigerit & sanauerit eum. Chrys. Tunc enim miraculũ fecit: & erudiens nos, quoniã eis qui malè faciunt, benefacere oportet & virtutem reue-

Gladius vnde Petro.

lans

lans suam. Nomen autem ꝓpterea posuit euangelista, vt his q̃ tũc legerẽt licet quęrere si verè factũ sit. Seruũ autem eum summi põtificis dicit, quia magnũ est quod factum est non solùm quia curauit, sed quia curauit eũ: qui super eum venerat, & paulo post alapam daturus erat. Aug. Malchus autẽ interpretatur regnaturus: quid ergo auris pro domino amputata, & domino sanata significat, nisi auditũ amputata vetustate renouatum, vt sit in nouitate spiritus & non in vetustate literæ, quod cui præstitum fuerit à Christo quis dubitet regnaturũ esse cũ Christo? ꝙ autẽ seruus inuentus est: & hoc ad illam pertinet vetustasẽ, quæ in seruitutem generat, sed

Allegoria de aure abscisa.

cùm accessit sanitas figurata est & libertas. Theo. Vel cæsio auris dextræ serui principis sacerdotũ signũ erat surditatis eorũ: quæ præcipuè in principibus sacerdotũ inoleuerat. Quod autẽ denuò restituta sit auris, significat vltimã reparationem intellectus in israeliticis veniẽte Elia. Aug. Factum autem Petri dominus improbauit & progredi vltrà ꝓhibuit. vnde sequit̃: Dicit er. Ie. Pe. Mitte gla. tuum in vaginã. Etẽ ille ad patientiã cõmonendus fuit: & hoc ad intelligentiã conscribendũ. Chr. Non solùm autem minis eum cohibuit: vt Matthæus refert, sed & aliter cõsolabat̃ eum dicẽs: Calicem quẽ de. mi. pa. nõ vis vt bi. illum? ostendens quoniã nõ illorũ virtutis quæ fiebant, erant, sed suæ cõcessionis: & ꝙ nõ est

Callicis Christi mysteriũ.

deo cõtrarius, sed obediens vsq; ad mortẽ. Theo. In eo autem ꝙ ipsum calicẽ dicit, q̃ sibi grata & acceptabilis pro salute mortalium mors videat̃ edisserit. Aug. Quod autẽ à patre traditum sibi dicit calicẽ passionis: illud est quod ait Apostol⁹: Filio ꝓprio nõ pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit eum: verùm auctor calicis hui⁹ est etiam ipse qui bibit: vnde idem Apostolus di. Christus dilexit nos & tradidit seipsum pro nobis.

Cohors autem & tribunus & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum & ligauerunt eum & adduxerunt eum ad Annam primùm Erat enim socer Caiphæ qui erat põtifex anni illius. Erat autem Caiphas qui cõsilium dederat Iudæis, quia expedit unum hominem mori pro populo.

Theo. Peractis cũctis quę sufficienter se habebãt ad prohibendum Iudæos: cum illi hoc nequaquã discernerẽt, tũc duci se permisit, vnde dicit̃: Cohors ergo & tribunus &c. Aug. Cõprehenderunt ad quẽ nõ accesserũt nec audierunt. Accedite ad eum & illuminamini. Si eñ sic accederent, non eũ manibus occidendũ, sed recipiendum corde cõprehenderẽt. Nunc aũt quando eum illo modo cõprehenderũt ab eo lõgius recesserunt. Sequit̃: Et ligauerunt eum à quo solui potius velle debuerunt: & erant fortè in eis qui postea liberati ab eo dixerũt. Di

Comprehensio Iesu.

rupisti vincula mea. Postea verò q̃ persecutores tradẽte Iuda dominum ligauerũt: vt intelligatur Iudas nõ laudabilis vtilitatem traditionis huius, sed sceleris volũtate damnabilis, subditur: Et adduxerũt eũ, &c. Chrys. Prè delectatione enim gloriabantur in his quę fiebant quasi tropheũ statuentes. Aug. Nec tacet causam cur ita factũ sit, subdens, Erat eñ socer &c. Meritò & Matthæus cũ id breuius narrare voluisset, eũ ad Caipham ductũ fuisse commemorat: quia & ad Annã prius ideo ductus est, ꝙ socer eius fuerit: vt intelligendũ sit hoc eũdem Caiphã fieri voluisse. Beda, Quatenus dum à consimili põtifice damnarentur, ipse quoque minoris criminis reus haberetur, vel fortasis sic dom⁹ eius sita erat vt præterire eã non possent, siue diuinitus actũ est: vt qui erant affines sanguine sociarẽtur in scelere. Sed quod dicit quòd esset pontifex anni illius: sonat contrariũ legi, in qua præceptum erat, vt vnus esset pontifex summus: quo mortuo succederet ei filius suus, sed iam pontificatus ambitione erat infectus. Alcui. Refert enim Iosephus istum Caipham vnius anni sacerdotium redemisse. Non ergo mirũ si iniquus pontifex iniquè iudicauerit: sæpe qui ꝑ auaritiam ad sacerdotium accedit, per iniustitiam in eo seruatur. Chryso. Ne autem audiens vincula auditor tumultuetur recoluit prophetiæ, quoniam mors ei⁹ salus fuit orbis terrarũ. vnde sequitur: Erat autẽ Caiphas qui consilium dederat Iudæis, quia expedit vnũ hominem mori pro populo. tanta enim est veritatis superabundantia: vt & inimici eam personent.

Caiphas pontifex emptit⁹.

Sequebatur autem Iesum Simon Petrus & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ: & introduxit Petrum. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Nũquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dixit ille: Non sum. Stabant autem serui & ministri ad prunas quia frigus erat: & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, et calefaciens se.

Consen. euange. de negatione Petri.

Aug. de con. euãg. De Petri tẽtatione quæ inter domini contumelias facta est, non eodẽ ordine omnes narrant. Nam ipsas primò cõmemorat Matthæus & Marcus: deinde Petri tentationẽ. Lucas verò explicat prius tentationes Petri, demũ domini contumelias, Ioannes autem incipit Petri tẽtationem dicere cùm dicit, Sequ. au. Ie. Si. Pe. & alius disci. Alcui. Ex deuotione sequebatur magistrum: quãuis à longè propter timorem. Augu. Quis sit autẽ ille alius discipulus: non temerè affirmandum est: quia tacetur. Solet autẽ se idem Ioannes ita significare & addere: quem diligebat Iesus, fortasis ergo & hic ipse est. Chryso. Si autẽ occultat humilitatis gratiã, etenim hic magnã rectitudinẽ enarrat, qũo omnib⁹ fugientibus ipse sequitur: sed præponit sibi Petrũ & sui ipsius coactus est meminisse, vt discas quoniã certius aliis enarrat ea quæ facta sunt in atrio quasi intus existẽs. Succidit autem propriã laudem subdẽs: Disci. au. ille erat notus &c. Non enim hoc vt magnum quid de seipso ponit, sed quia dixit ꝙ intrauit cũ Iesu solus, vt non æstimes hoc excelsæ mentis esse addit causam: Igitur Petrum venisse illuc amoris fuit, non intrasse autẽ intra timoris. vnde sequitur: Petrus au. sta. ad ostiũ foris. Alcu. Foris stabat qui negaturus erat dñm, nec erat i Christo, qui Christũ confiteri non erat ausus. Chrys. Sed quoniam & Petrus intrasset vtiq; domũ si ei concessum esset indicauit subdens, Exiuit er. discipulus &c. Ideo autem ipse eũ non introduxit, quia Christo adhærebat &

Tropologica expositio.

sequebat̃ eum. Sequit̃: Di. er. an. ostia. Nunquid &c. Dicit ille: Non sum. Quid dicis ô Petre? Nõne prius dixisti: Et si oportuerit, animam meã pro te ponã? quid ergo factũ est: quoniã nec ostiariæ fers interrogationẽ. Non erat miles qui interrogabat: sed ostiaria vilis: neque dixit, Seductoris discipulus es: sed hoĩs illius quod miserentis erat. Dicit aũt: Nunquid & tu: quia Ioannes intus erat. August. Sed quid mirum si deus vera prædixit, homo autem falsa præsumpsit? Sanè in ista quę iam cœpta est negatione Petri debemus aduertere nõ solùm ab eo negari Christum: qui dicit eum non esse Christum: sed ab illo etiam qui negat se esse christianũ. Dominus eñ non ait Petro, Discipulũ meum tu negabis, sed me negabis. negauit ergo ipsum cùm se negauit esse discipulum. Quid aũt aliud isto modo quã se negauit christianũ quã multi postea etiam pueri & puellæ potuerunt mortem pro Christi cõfessione contẽnere & regnũ cælorũ fortiter introire, quod tunc iste non potuit qui claues regni eius accepit: ecce vnde dictum est: Sinite hos abire, quia quos dedisti mihi, nõ ꝑdidi ex eis quenquã, vtiq; eñ Petrus si negato Christo hĩc iret, quid aliud quã periret? Chry. In sermone de Petro & Elia. Idcirco autem

Tt

dininæ prouidentiæ secretŭ permisit vt primus ipse laberetur Petrus: quo erga peccátes duriorem sententiam proprij casus intuitu tẽperaret. Petrus enim orbis terrarum doctor & magister peccauit & veniam impetrauit, vt hæc indulgentiæ norma & regula iudicantibus præberetur. Idcirco eñ nõ angelis arbitror cõmissam sacerdotij potestatem, ne cùm ipsi minimè peccarẽt: in peccatoribus sine misericordia vindicarent. Homo passibilis supra homines ordinatur, vt dum ipse in aliis suas recolit passiones: mitem apud eos se præbeat & benignum. Theo. Quidam tamen inanẽ quãdam gratiã appropriantes Petro dicũt, ꝙ ideo negauit Petrus, quoniã volebat semper esse in Christo, & sequi cõtinuè. Nouit eñ ꝙ si fateretur se esse de Christi discipulis, diuideretur ab eo & non haberet vltra spaciũ sequendi videndiq; dilectũ, vnde simulabat se officium gerere ministrorũ ne vultus mœstitia cognitus excluderetur, vnde sequitur: Stabãt aũt ser. & mini. ad pru. quia fri. erat & cale. se. Erat autẽ & Petrus stans &c. Aug. Non hyems erat, & tamen frigus erat: quale solet etiam æquinoctio verno accidere. Grego. 2. mo. Iam autem intus à charitatis calore Petrus torpuerat: & ad amorem præsentis vitæ quasi ad persecutorum prunas infirmitate æstuante recalebat.

Petrus quare negare per missus.

Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis & de doctrina eius. Respondit ei Iesus: Ego palàm locutus sum mũdo: Ego semper docui in synagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis, ecce hi sciunt quæ dixerim ego.

Chry. Quia Christo nullũ crimeo inferre poterãt de discipulis interrogabant, vnde dicitur: Põt. er. io. Ie. de discipulis suis fortassis vbi erant: vel cuius gratia eos collegit: hoc autẽ dicebat quasi seditiosum & nouarum rerũ factorem eũ redarguere volẽs, quasi nullo alio attendẽte ei, quàm ei⁹ discipulis. Theo. Explorat insuper de doctrina, vnde sequitur: Et de doctrina ei⁹ cuiusmodi. s. foret vtrum à lege discrepans & aduersã Moysi: vt ex iode occasione concepta dei emulum perdat. Alcui. Non eñ cognoscendo veritatis amore interrogat, sed vt causam inueniret qua eũ accusare potuisset: & tradere Romano præsidi ad damnandum. Sed dominus ita temperauit responsionẽ: vt nec veritatẽ taceret, nec se defendere videretur. Sequitur enim: Respõdit ei Ie. Ego palàm locutus sum mun. ego semper &c. Aug. Nõ præter eunda nascitur hîc quæstio: Si enim ipsis discipulis oõ loquebatur palàm: sed horam ꝓmittebat quãdo palàm fuerat locuturus, quomodo palàm locutus est mundo? Deinde ipsis discipulis suis multò manifestius loquebatur quando cum eis erat remotus à turbis: tunc enim & parabolas aperiebat, quas clausas ꝓferebat ad alios. Sed intelligendum est ita eũ dixisse. Palàm locutus sum mũdo, ac si dixisset, Multi me audierũt: & rursus non erat palàm, quia non intelligebant: & quòd seorsum discipulis loquebatur nõ in occulto vtiq; loquebatur. Quis nanq; in occulto loquitur qui coram tot hominibus loquitur? præsertim si hoc loquitur paucis: quod per eos velit innotescere multis. Theo. Reminiscitur autẽ hîc prophetiæ quæ dicit: Non in occulto locutus sum: nec in occulto terræ tenebroso. Chrys. Vel locutus est quidem in occulto: sed non vt hi æstimabant trepidans, & seditionem faciens: sed vbi multorum auditione superiora erant quæ dicebantur: volens autẽ ex superabundantia fidedignum constituere suum testimonium, subdit, Quid me interro. Interro. eos qui audi. quid locu. sim ipsis. Ecce hi &c. q. d. Tu me de meis interrogas: interroga inimicos meos qui insidiãtur mihi: sicut autem hæc verba confidentis in eorum quæ dicta erant veritate. Hæc est enim veritatis inaltercabilis demonstratio cùm inimicos quis inuocat testes. Augu. Ipsa enim quæ audierant & non intellexerant talia erant vt nõ possent instè ac veraciter criminari: & quotiescunque interrogando tentarunt vt inuenirent vnde accusarent eũ, sic eis respondit vt omnes eorum retunderentur doli: & calumniæ eorum frustrarentur.

Hæc autem cùm dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus, Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo, Si autem bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Caiphã pontificem.

Theo. Cùm Iesus astantium interpellasset testimonium, volens se minister excusare quòd non esset de his qui admirabantur Iesum, percussit eum, vnde dicitur: Hæc autem cùm dixisset &c. Aug. de con. euã. Hic sanè ostenditur quòd Annas pontifex erat: nondum enim erat missus ad Caipham cùm hoc diceretur. Et hos duos Annam & Caipham pontifices cõmmorat etiam Lucas in initio euangelij sui. Alcui. Hic impletur prophetia: Dedi maxillam meam percutientibus: sed Iesus iniustè percussus mãsuetè respõdit, vnde sequitur: Respondit ei Iesus: Si malè locutus sum &c. Theo. q. d. Si habes ex his quæ nunc à me relata sunt reprehendere, ostende quod malè dixerim: quòd si nequis, quid furis? vel etiam sic: Si perperam docui cùm in synagogis docebam certifica principem sacerdotum, ꝙ si rectè docui: ita vt etiam vos ministri miraremini: quid me nunc cædis quem prius admirabaris? Augu. Quid ista responsione verius, mansuetius, iustius? Qui enim accepit alapam nunquid vellet eum qui percussit aut cælesti igne consumi: aut terra dehiscente sorberi, aut correptũ dæmonio volutari, aut etiam alia huiusmodi qualibet pœna; vel etiam grauiori puniri? quid horum per potentiã iubere non potuisset per quem factus est mundus: nisi patientiam nos docere maluisset, qua vincitur mundus? Hic dicet aliquis cur non fecit quod ipse præcepit percutienti. s. non sic respondere: sed maxillam debuit alteram præbere. Quid quòd & mansuetè respondit & nõ solùm maxillam alteram iterum percussuro, sed totum corpus figẽdum præparauit in ligno: & hinc potius demonstrauit sua illa præcepta patientiæ non ostentatione corporis, sed cordis præparatione fienda. Fieri enim potest vt alteram maxillã visibiliter homo præbeat iratus: quantò ergo melius & respondet vera placatus: & ad perferenda grauiora tranquillo animo sit paratus? Chrysost. Quid igitur consequens erat, nisi aut redarguere aut acceptare quod dictum est: sed hoc nõ fit. Ea enim quæ fiebant non erant iudicium: sed seditio & tyrannis. Non inuenientes autẽ quid plus facerent, mittũt eum ligatum ad Caipham, vnde sequitur: Et misit eum Annas ligatum, ad Caipham pontificem. Theo. Suspicantes hunc cum astutior esset excogitare aliquid posse aduersum Iesum dignum morte. August. Ad illum autem sicut Matthæus dicit, ab initio ducebatur, quoniã ipse erat illius anni princeps sacerdotum. Alternis quippè intelligendi sunt solere annis agere pontificatum: & credendum est secundum voluntatem Caiphæ id esse factum, vt Iesum primò ad Annã ducerent, vel etiã domos eorũ ita fuisse politas: vt non deberet Annas à transeuntibus præteriri. Beda: Quòd autem dicit ligatum non sic intelligendum quòd tũc tantum fuerit ligatus, sed tunc ligatus est, cùm est captus, itaque ligatum ad Caipham misit, sicut sibi fuerat præsentatus, siue fieri potuit, vt ad horam solueretur quatenus discuteretur, post hoc discussus iterum ligaretur & sic ad Caipham mitteretur.

Mansuetudo Christi.

Processus tumultuarius.

Erat autem Simon petrus stans & calefaciens se. Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Nō sum. Dicit ei unus ex seruis pontificis cognatus eius cu ius abscidit Petrus auriculam, Nōne ego te uidi in horto cū illo? Iterum ergo negauit Petrus, & statim Gallus cantauit.

Aug. Cùm dixisset euangelista ꝙ Iesum ligatū misc rat Annas ad Caiphā, reuersus est ad locum narrationis, vbi reliquerat Petrū, vt explicaret quod in domo Annę de trina ei⁹ negatione cōtigerat: vnde dicit, Erat autem Simon Petrus, &c. Hic recapitulat quod antè iam dixerat. Chrys. Vel multo stupore detinebatur qui feruidus erat, vt deducto Iesu de cætero nō moueretur. Sed hoc fit vt discas, quanta naturæ sit imbecillitas: cū deus hominem dereliquerit, & interrogatus rursus etiam negat: vnde sequitur. Dixerunt ergo ei, Nūquid & tu ex discipulis &c. Aug. de con. euā. Hoc loco inuenimus nō ante ianuam, sed ad focum stantē secundò negasse Petrū, quod fieri nō posset, nisi iam redisset posteaꝙ foras exierat: vt Matthæus dicit. Neq; enim iam exierat, & foris vidit eum altera ancilla, sed cùm exiret eum vidit, id est cùm surgeret & exiret animaduertit eū, & dixit his qui erant ibi .i. qui simul erāt ad ignem intus in atrio. Et hic cū Iesu Nazareno erat. Ille autem qui foras exierat, hoc audito rediens iurauit illis contranitentibus, quia non noui hominem. Deinde in eo quod Ioānes hic ait, dixerunt: Nūquid & tu ex discipulis eius es? quod redeunti & stanti dictum intelligimus. Hoc quoq; confirmat, nō illam tantū, alteram ancillam quā commemorant in hac secunda negatione Matthæus & Marcus, sed & alium quendam cōmemorat Lucas cū Petro illud egisset: vnde Ioannes dicit: Dixerunt ergo ei: Ioannes autem secutus. de tertia Petri negatione, ita explicat. Dicit ei vn⁹ex seruis pontificis &c. Quòd Matthæus & Marcus non singulari sed plurali numero enunciant eos qui cum Petro agebant, cū Lucas vnum dicat. Ioannes quoq; vnū eumdémq; cognatum eius cuius abscidit Petrus auriculam, facilè est intelligere, aut pluralem numerū pro singulari vsitata locutione vsurpasse Matthæum & Marcū: aut quòd vnus Maximè tanquā sciēs, & qui eū viderat affirmabat, cæteri autē secuti eius fidem Petrum simul vrgebant. Chrys. Sed neque hortus in memoriā eius reduxit eorū quæ ibi dicta sunt neq; multa dilectio quam illic per verba multa ostendit: vnde sequitur, Iterū ergo negauit Petrus &c. Aug. Ecce medici cōpleta est prædictio, ægroti conuicta præsumptio: non enim factū est, quod ille dixerat: Animā meā pro te ponā: sed factū est, quod ille prædixerat: Ter me negabis. Chrys. Euangelistæ verò concorditer negationē Petri scripserunt, non discipulum accusantes, sed nos erudire volentes quantum malum sit non deo totū cōcedere: sed in semetipso confidere. Beda: Mysticè autem per primā Petri negationē illi designantur, qui ante passionem ipsius negaue runt eū esse deū, per secundam verò illi qui post resurrectionē eius in diuinitatē pariter & humanitatē offenderunt. Item per primū galli cantum ipsius designatur capitis resurrectio, per secundum illa quæ in fine celebrabitur totius corporis. Per primam aūt ancillam quæ Petrum negare coegit designatur cupiditas, per secundam carnalis delectatio, per vnū seu plures seruos, dæmones qui suadent Christum negare.

Consen. euange.

Impletur Christi sententia.

Allegoria pulchra.

Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætoriū. Erat autē manè, Et ipsi non introierūt in prætorium ut non cōtaminarentur: sed manducarent pascha. Exiuit ergo pilatus ad eos foras et dixit, Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eū. Dicit ergo eis pilatus, Accipite eum uos, et secundum legem uestram iudicate eū. Dixerūt ergo ei iudæi: Nobis non licet interficere quemquam ut sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

Aug. Redit euāgelista ad locum narrationis suæ vbi eam reliquerat vt explicaret Petri negationē: vnde dicitur, Adducunt ergo Iesum &c. Ad Caipham quippè ab Anna collega & socero eius dixerat missum: sed si ad Caipham, cur ad prætorium quod nihil aliud vult intelligi quàm vbi præses Pilatus habitauit. Beda: Prætoriū enim dicitur sedes prætoris. Prætores verò dicūtur per secti siue pręceptores: eo quòd ciuib⁹ præcepta donēt. August. Aut igitur aliqua vrgēte causā de domo Annę, quoad audiendū ambo conuenerant Caiphas perrexerat ad prætorium præsidis & socero suo Iesum relique rat audiēdum, aut in domo Caiphę prætorium Pilatus acceperat, & tanta domus erat vt seorsum habitantē do minum suum seorsum iudicem ferret. August. de con. euan. Tamen ad ipsumCaipham ab initio ducebatur ad quem in extremo perductus est, sed qnia iam tanquam conuictum reum adducebant, Caiphæ aūt antea visum fuerat vt Iesus moreret, nulla mora interposita est quin occidendus Pilato traderetur. Sequitur: Erat aūt mane. Chrysos. Antequā Gallus cātaret ad Caipham ducitur, manè verò ad Pilatū per quæ demonstrat euangelista, quoniam per totum intermediū noctis à Caipha interrogatus in nullo redarguitur, & icirco misit eum Pilato, sed illa aliis dimittēs enarranda, ipse quæsiuit ꝙ deinceps est. Sequitur eīn: Et ipsi nō intro. &c. Aug. Hoc est in eam partem domus quā pilatus tenebat, si ipsa erat domus Caiphæ. Cur aūt nō introierūt exponit subdēs: Vt non contaminarentur &c. Chry. Quoniam tunc Iudæi faciebant pascha, ipse verò ante vnam diem tradidit pascha, reseruans suā occasionē sextæ feriæ quando vetus pascha fiebat: vel pascha dicit totum festum Augu. Dies enim agere cœperant azimorū quibus diebus con taminatio illis erat: in alienigenæ habitaculum intrare. Alcu. Pascha enim propriè dicebatur dies illa qua agn⁹ ad vesperā .14. luna occidebatur. Septē verò dies sequentes, dies azimorū dicebantur, in quibus nihil fermētatū in domibus eorū debuit inueniri, sed tamen dies pascha lis inuenitur inter dies azimorum: vt apud Matthæum. Prima antē die azimorū accesserunt discipuli ad Iesum dicētes: Vbi vis paremus tibi comedere pascha? Pascha etiā dies azimorum inueniuntur nominati sicut hic: Vt manducarent pascha. Pascha eīn non immolationem agni hic notat, quæ fiebat 14. luna ad vesperam, sed magnam solemnitatem quæ 15. celebrabatur post agni immolationem. 14. enim luna dominus sicut & alij Iudæi pascha celebrauit 15. luna quādo magna solemnitas celebrabatur est crucifixus. 14. verò luna cœpit esse immolatio, ex quo captus est in horto. Aug. O impia cæcitas alienigenæ iudicis prætorio cōtaminari timebāt, & fratris innocentis sanguinem non timebant. Nam quod etiam dominus erat & vitę dator qui occidebatur, nō eorum conscientiæ, sed nescientiæ deputetur. Theop. Sed Pilatus vtcūq; procedēs mitius ipse idem egreditur, vñ sequitur: Exiuit er. Pilatus &c. Bed. Hæc aūt erat cōsuetudo Iudæorum vt quem mortis reum iudicarent, vinctum præsidi traderent, vt dum præses vinctū cerneret, intelligeret morti addictum. Chrys. Sed videns eū ligatum & à tot ductum nō æstimauit hoc argumentū esse inaltercabile accusationis sed interrogat: vñ sequit, Et di. eis. Quā accusationē &c. Ineōueniēs em dicit esse iudiciū eos rapuisse, suppliciū aūt illi cōcedere. Sed illi re nuentes ex directo accusationē: & cōiecturis quibusdā vtuntur: vnde seqnit, Responderunt & dixe. Si nō esset hic &c. Aug. Interrogētur atq; respondeant ab immundis spiritibus liberati, cæci vidētes: mortni resurgentes,

Prætorii loc⁹ quis.

Pilati rigor.

& quod omnia superat, stulti sapientes, vtrum sit malefactor Iesus: sed ista dicebãt, de quibus per prophetam iam ipse prædixerat: Retribuebãt mihi mala pro bonis. Aug. de con. euã. Sed videndũ est ne contra sit qđ Lucas dicit certa in eo dicta esse crimina. Cœperũt autem illũ (inquit) accusare, dicentes: Hunc inuenimus subuertentẽ gentem nostrã: & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Sed secundũ Ioan. videntur Iudæi noluisse dicere crimina, vt eorum auctoritatem secutus Pilatus, quid ei obiicerent desineret querere. Sed ob hoc tantum nocentem crederet, ꝙ sibi ab eis tradi meruisset, ergo intelligere debemus & hoc dictum esse, & illud qđ Lucas cõmemorauit. Multa enĩ dicta & multa responsa sunt: Vnde in narrationẽ suam quisq; posuit, quod satis esse iudicauit: nam & ipse Ioan. dicit quædam quæ obiecta sunt quæ suis locis videbimus. Itaq; sequitur: Dicit er. eis Pi. Accipite, &c. Theo. q. d. Quoniam ad votum iudicium poscitis & superbitis, ac si nihil vnq̃ prophanum egeritis, accipite vos & damnate, ego nequaquam talis iudex efficiar. Alcui. Vel hoc dicit. q. d. vos qui legem habetis scitis quid lex de talibus iudicet, secundum quod iustum esse scitis: ita facite. Sequitur: Dice. er. ei Iudæi &c. Augu. Sed nonne lex præcepit ne malefactoribus præsertim seductorib⁹ adeò qualem istum putabant, parcant? Sed intelligendũ est eos dixisse, non sibi licere interficere quenquã propter festi diei sanctitatem quam celebrare iam cœperãt. Ita ne omnem sensum nimia malitia perdidistis: vt ideò vos à sanguine innocentis impollutos esse credatis, quia eum fundendum alteri traditis? Chrys. Vel ideo ipsi eũ
Accusatio Christi. non interficerũt, quia multum de potestate eorum abscissum erat eis Romanis regibus subiacentibus. Vel aliter. Quia dixerat eis: sedm legem vestrã interficite eum: volentes ostendere ꝙ peccatum eius nõ est Iudaicum, dicunt, Non licet nobis. Non enĩ secundum legẽ nostram peccauit, sed crimen eius est publicum, quia se regem dixit, vel quia eum crucifigi cupiebant: vt etiã modo mortis eum diffament. Nõ autem licebat eis crucifigere. Sed quod alio modo interficiebant monstrat Stephanus ab eis lapidatus. Et ideò subditur: Vt sermo Iesu &c. quoniam. s. Iudæis crucifigere non licebat, aut dicit hoc euãgelista, quoniã non ab eis solùm, sed & à gentibus debebat interfici. Aug. Sic enim legimus apud Marcum vbi ait: Ecce ascendimus Hierosolymã, & filius hoĩs tradetᷣ principibus sacerdotũ & scribis, & tradẽt eum gẽtibus. Pilatus aũt Roman⁹ erat, eumq; in Iudæã Romani præsidem miserãt: Vt ergo iste sermo Iesu impleretur. i. vt eum sibi traditũ gentes interficerent, noluerunt eũ accipere dicentes: Nobis non licet interficere quenquam.

Introiuit ergo iterum in prætoriũ Pilatus & uocauit Iesum, & dixit ei, Tu es rex Iudæorum? Respondit Iesus, à temetipso hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tui tradiderũt te mihi. Quid fecisti? Respõdit Iesus. Regnum meum nõ est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utiq; decertarent ut non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis: quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mũdum, ut testimoniũ perhibeã ueritati. Omnis qui est ex ueritate audit uocẽ meã. Dicit ei pilatus, Quid est ueritas?

Chry. Pilatus ab odio Iudęorũ eripi volẽs iudicium nõ protraxit in longũ: vnde dicitur, Introiuit ergo iterũ &c. Theo. Seorsum eo ꝙ magnã habebat de eo suspitionẽ. Proponebat aũt omnia exquisitè rimari amoto stre-
Pilati astutia. pitu Iudæorum: vnde sequitur: Et dixit ei, Tu es rex Iudæorum? Alcui. His verbis ostẽdit Pilatus Iudæos obiecisse hoc criminis vt diceret se esse regẽ Iudęorũ. Chry. Vel hoc Pilatus à multis audierat. quia verò nihil illi habebant dicere vt nõ multa fieret inuestigatio, quod cõmuniter dicebaᵗ, hoc in mediũ ducere vult. Sequiᵗ: Respõdit Iesus, A temetipso &c. Innuit ex hoc Pilatũ esse vecordem ac indiscretè indicantẽ, ac si diceret: Si hoc ex teipso loqueris pãdis signa meæ rebellionis, ac si ab aliis pcepisti inquisitionẽ fac ordinariã. Augu. Sciebat vtiq; dñs & quod ipse interrogauit, & quod ille responsurus fuit, sed tamen dici voluit nõ vt ipse sciret, sed vt cõscriberetur ꝙ voluit vt sciretur. Chrys. Non ergo ignorãs interrogat: sed ab ipso accusari Iudæos volens: vnde sequitur, Respõ. Pil. Nũquid ego Iu. sum? Aug. Abstulit à se suspitionẽ qua posset putari à semetipso dixisse id se à Iudæis audisse demonstrans: vnde subdit, Gens tua &c. Deinde dicendo: Quid fecisti? Satis ostẽdit illud ei pro crimine obiectum tanq̃ diceret: Si te regem negas, quid fecisti vt tradereris mihi? quasi mirũ non esset, si puniendus iudici traderetur qui se diceret regem. Chr. Reducit autem Pi. non valde malum existentem, & vult ostendere ꝙ nõ est homo nudus: sed deus, & dei filius, & qđ formidauerat Pilatus dissoluit tyrãnidis suspitionem: vnde sequitur, Respõdit Iesus: Regnum &c. Aug. Hoc est quod bonus magister scire nos voluit, sed prius nobis demõstranda fuerat vana hominũ de regno eius opinio, siue gentiũ, siue Iudæorum, à quibus id Pilatus audierat, quasi propterea fuisset morte plectẽd⁹ ꝙ illicitum affectauerit regnũ, vel quoniam solent regnaturi inuidere regnanti, & videlicet cauendũ erat ne huius regnum siue Romanis siue Iudæis esset aduersum. Quòd si interrogante Pilato continuè respondisset, non etiam Iudæis: sed solis gentibus hoc de se opinantibus respondisse videretur. Sed post responsionẽ Pilati, iam Iudæis & gẽtibus oportuni⁹ aptiúsq; respõdit. q. d. Audite Iudæi & gentes, non impedio dominationem vestram in hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite credendo ad regnum quod non est de hoc mundo. Quid est enĩ eius regnum nisi credentes in eũ? quibus dicit: De hoc mundo non estis q̃uis eos esse vellet in mundo: vnde & hîc non ait: Regnũ meum non est in hoc mundo, sed nõ est de hoc mũdo. De mũdo enim est quicquid hominum à Regni Christi conditio.
deo quidem creatũ, sed ex Adam vitiata stirpe generatum est. Factum est autem regnũ nõ iam de mũdo quicquid inde in Christo regeneratũ est. Sic enim nos deus eruit de potestate tenebrarũ & transtulit in regnũ filij charitatis suæ. Chryso. Vel hoc dicit: quoniã non tenet regnum vt hic reges terreni tenent, sed quoniã desuper habet principatũ qui nõ est humanus, sed multò maior & clarior: vnde subdit, Si ex hoc mũdo esset &c. Ostendit hîc regni ei⁹ quod apud nos est imbecillitatem, quoniam à ministris habet fortitudinem, superius verò regnum sufficiens est sibiipsi nullo indigens. Si igitur maius est illud regnum, volens captus est seipsum tradens. Aug. Cùm autem probasset regnũ suum nõ esse de hoc mundo: subdit, Nũc autem regnum meum nõ est hinc, non dicit. Non est hîc, hic enim est regnũ eius vsque ad finem seculi habens intra se commixta zizania vsq; ad messem: sed tamen nõ est hinc, quia peregrinaᵗ in mundo. Theo. Vel ideò nõ dicit: Nõ est hîc, sed nõ est hinc: nam regnat in mundo & vtiᵗ illius ꝓuisione & iuxta votum cũcta disponit. Non est aũt ab infimis cõstitutum regnum eius: sed cælitus & ante secula. Chry. Hinc aũt hæretici accipientes occasionẽ alienum eũ esse à mundi cõditione dicũt. Sed cũ dicit, Regnũ meũ non est hinc, nõ priuat mundũ à sua ꝓuidẽtia & prælatiõe, sed ostendit regnũ suũ nõ esse humanũ, neq; corruptibile. Seqᵗ: Di. itaq; ei. Pi. Er. rex es tu? Rñdit Ie. Tu dicis &c. Aug. Nõ quia regẽ se timuit cõfiteri, sed ita dictũ est, vt neq;

regem se neget:neq; regem se talem esse fateatur, cuius regnũ putetur esse de hoc mũdo. Dictum est enim, Tu dicis, ac si diceretur: Carnalis carnaliter dicis. Deinde subiungit: Ego in hoc natus sum &c. Non est ꝓducenda hui⁹ pronominis syllaba quod ait, In hoc natus sum: tanquã dixerit: In hac re natus sum: sed corripiẽda tanq̃ dixerit, Ad hoc natus sum: sicut & ait, Ad hoc veni in mundũ. Vnde manifestũ est eũ temporalem natiuitatẽ suam hic cõmemorasse, quia incarnat⁹ venit in mundũ: non illam sine initio qua deus erat. Theo. Vel aliter. Quæsito per Pilatum si dominus esset rex. Ego (inquit) ĩ hoc natus sum. i. ad hoc, quia rex sum. hoc em̃ ipso ꝙ à rege productus sum: me quoq; testor fore regẽ. Chry. Si igitur rex natus est, nihil nisi accipiens habet. Ad hoc (inquit) veni: vt testimonium perhibeã veritati, hoc est vt hoc ipsum suadeã oĩbus. Et notandum est ꝙ suã humilitatẽ ostendit, dum dicẽtibus, Quoniã malefactor est, ferebat silens. quando verò interrogatus est de regno, tunc locutus est ad Pilatum erudiens eũ & reducens ad altiora & ostendit se nihil versutum operatum esse per hoc qđ dicit, Vt testimonium perhibeã veritati. Augu. Cùm aũt Christus testimoniũ perhibeat veritati, testimoniũ perhibet sibi: eius quippe est vox: Ego sum veritas. Sed quia nõ oĩm est fides, adiũgit atq; ait, Oĩs q est ex veri. au. vo. meã, Audit vtiq; interioribus auribus. i. obedit meæ voci, ac si diceret: Credit mihi. Quod verò ait, Oĩs qui est ex veritate, gratiã cõmendauit: qua secũdũ propositum vocat. Nã si naturã cogitemus in qua creati sumus, cũ oẽs veritas creauerit, quis em̃ est ex veritate, sed non oẽs sunt, quibus vt obediant veritati ex ipsa veritate præstatur. Sic em̃ dixisset: oĩs q audit vocẽ meã ex veritate est, ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtẽperat veritati. Non aũt hoc dicit: sed ait, Oĩs qui est ex veri. au. vo. meam. Audit vtiq;, ac per hoc non ideo est ex veritate, quia eius audit vocem: sed ideo audit, quia ex veritate est, quia hoc illi donum ex veritate collatũ est. Chryso. Hæc autem dicens, attrahit & suadet fieri eorum quæ dicuntur auditorem, itaq; denique & eum cœpit his breuibus verbis vt quęreret: Quid est veritas. sequitur enim, Dixit ei Pilatus: Quid est veritas? Theo. Nam ferè ab hominibus euanuerat, & à cunctis erat incognita dum essent increduli.

Natiuitas Christi dup.

Veritatis ratio discutitur.

Et cùm hoc dixisset iterum exiuit ad Iudæos et dixit eis: Ego nullã inuenio in eo causam. Est autem consuetudo uobis ut unũ dimittam uobis in pascha Vultis ergo dimittam uobis regẽ Iudæorũ? clamauerunt rursum omnes dicentes. Non hunc: sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro.

Aug. Cùm dixisset Pilatus: Quid est veritas, credo ĩ mentẽ illi venisse continuò consuetudinẽ Iudæorũ qua solet eis dimitti vnus in pascha, & ideo non expectauit vt responderet ei Iesus, ne mora fieret cùm recoluisset morẽ quo posset eis in pascha dimitti, qđ eum valde voluisse manifestum est. vnde dicit, Et cũ hoc dixisset &c. Chrys. Sciebat em̃ quidẽ quoniã hæc indigebat tẽpore interrogatio, oportebat aũt eũ eripere ab impetu Iudęorum: idcirco & exiuit. Alcui. Vel nõ expectabat audire respõsum: quia fortè indignus fuit audire. Sequitur, Et dicit eis: Ego nul. in eo inue. causam. Chry. Non dixit: quia peccauit & dignus est morte, donate eum festo: sed primùm eũ excusans, tũc rogat ex abundanti, vt si nollent eum vt innocentem dimittere saltem obnoxiũ donarent tempori. Ideóq; induxit, Est aũt consuetudo vobis &c. Bed Hæc cõsuetudo nõ erat legis præceptũ, sed ex antiqua patrum traditione descendit, vt ob recordatiunẽ liberationis ex Aegypto: vnũ etiã in die paschę dimitterẽt vinctũ. Deinde exhortatiuẽ dicit, vultis ergo dimittã vobis regẽ Iudęorum. Aug. Auelli enim ex eius corde nõ potuit Iesum regem Iudæorum esse tanq̃ hoc ibi sicut ĩ titulo ipsa veritas fixit: de qua quid esset interrogauit. Theo. pulchrè aũt Pilatus respondet ꝑ hoc ꝙ in nullo Iesus errauerit, sed frustra inquietatur ab eis velut regnũ desiderans. Non enim eum q se regem assereret, ac æmulum Romanæ potestatis, Romanorũ vicari⁹ absoluisset. Quãobrem in hoc quod dixit: Regẽ Iudæorum absoluã, prorsus innoxium Iesum prodit, illuditq; Iudæos. q. d. quẽ vos criminanimi vt regem se putantẽ: hũc absõlui iubeo, quasi talem nõ existentem. Aug. Sed hoc audito clamauerunt. vnde sequitur, Clamauerunt oẽs rur. di. Nõ hunc: sed Bar. Erat au. Bar. latro. Non reprehendimus ô Iudæi ꝙ per pascha liberastis nocentẽ, sed occidistis innocentem: qđ tamen nisi fieret verum pascha non fieret. Bed. Quia ergo reliquerunt Saluatorem & petiuerunt latronem, vsq; hodie diabolus sua latrocinia exercet in ipsos. Alcui. Barrabas aũt interpretatur, Iste filius magistri eorũ. i. diaboli: quia huic latroni in suo scelere, Iudæis in sua perfidia magister fuit.

Veritatis respõsum nõ accepit Pilatus.

Priuilegium paschale.

CAPVT XIX.

Tvnc ergo apprehendit Pilatus Iesum & flagellauit. Et milites plectentes, coronam de spinis imposuerunt capiti eius. Et ueste purpurea circundederunt eum. Et ueniebant ad eum & dicebant: Aue rex Iudæorum: & dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, ut dixit eis: Ecce adduco uobis eũ foras, ut cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam. Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam & purpureum uestimẽtum & dixit eis: Ecce homo.

Aug. Cùm Iudæi clamassent non Iesum sibi dimittià Pilato velle propter pascha, sed Barrabam latronẽ, subditur, Tunc er. apprehendit &c. Hoc Pilatus nõ ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniuriis Iudæi satiati sufficere sibi æstimarent: & vsq; ad eius mortem sęuire desisterent. Ad hoc pertinet ꝙ idem præses etiam cohortem suam permisit facere quę sequuntur, aut forsitan & iussit: dixi enim quid deinde fecerint milites: Pilatum tamen id iussisse non dixit. Sequitur enim, Et mili. ple. coro. de spi. impo. ca. eius: & vest. pur. cir. eũ. & ve. ad eum & di. Aue rex &c. Chry. Quia enim Pilatus dixit eum regem Iudæorum schæna ei cõtumeliæ de reliquo apponunt. Beda: Nam pro diademate spineam illi imposuerunt coronam: & pro purpureo vestimẽto quo reges veteres vtebantur, vestem purpuream ei circundant, vbi non debet videri contrariũ, qđ Matthæus dicit circundedisse clamidẽ coccineam, quia vt Origenes refert: vnius sunt materiæ coccus & purpura. cocculæ enim inciduntur, & ex his guttæ sanguinis fluũt, ex quibus vtriusque generis tingitur vestimentum, & quãuis hoc milites illudendo facerent, nobis tamen operabantẽ mysteria. Nam per spineam coronam nostrorum designatur peccatorum susceptio, que sicut spinas terra nostri corporis germinat. In vestimento purpureo caro passionibus subiecta significatur. purpura etiam vestitur cùm de triumphis sanctorũ martyrum gloriatur. Chry. Non autem iniunctio principis erat quod faciebant, sed ad gratiam Iudaicum hoc faciebant, quia neq; circa initium ab illo iussi iuerunt nocte, Sed Iudæis pecuniarum gratia gratificantes omnia audebant. tot autẽ & talibus factis ipse stabat silens. Tu verò audiens hæc in mente habe continuè: & regem orbis terrarum & angelorum dominum videns contumeliam patientem & omnia ferentem silentio imitare. Augu. Sic enim implebantur que de se dixerat Christus: sic martyres informabantur ad omnia quæ persecutores libuit facere perferenda, sic regnum qđ de hoc mundo non erat, superbum mundũ nõ atrocitate pugnãdi, sed patiẽdi humilitate vincebat. Chry. Vt autem conuiciũ quod à mili-

Flagellationis Iesu causa.

Illusionis Christi mysteria.

Pilat⁹ cõscius illusionis.

tibus ſactũ erat in eũ vidẽtes reſpirent à paſsione: coronatũ Ieſum adduxit ad eos. vnde ſequitur, Exiuit iterũ Pi.ſo. & di.eis, Ecce add. vobis, &c. Aug. Hinc apparet nõ ignorãte Pilato hæc à militibus ſacta, ſiue iuſſerit ea, ſiue ꝑmiſerit illa. ſ. cauſa quã ſuprà diximus: vt bæc ei⁹ ludibria inimici libẽtiſsimè viderẽt, & vlteri⁹ ſanguinẽ nõ ſitirẽt. vñ ſequitur, Exiuit er. Ie. por. ſpi. co. & pur. ve. Nõ clarus imperio, ſed plenus opprobrio. Sequitur, Et di. eis, Ecce bomo. q.d. Si regi inuidetis iam parcite, quia abiectũ videtis: ſeruet ignominia, frigeſcat inuidia.

Cùm ergo audiſſent eum pontifices & miniſtri clamabant dicentes, Crucifige, crucifige eum. Dixit eis Pilatus, Accipite eũ vos & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo cauſam. Reſponderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori, quia filium dei ſe fecit. Cùm ergo audiſſet Pilatus hũc ſermonem magis timuit.

Aug. Iudæorũ inuidia ꝓ Xpi ignominia nõ frigeſcit, inardeſcit potius & increſcit. vnde dicitur, Cùm er. vi. eũ po. & mi. cla. di. cru. cru. eũ. Chry. Vidit ergo Pilatus oĩa inaniter fieri. vnde ſequitur, Dicit eis Pi. acc. eũ vos & crucifigite. Execrantis eſt hoc verbũ & ad rẽ non cõceſſam eos impellentis. Ipſi eñ ducebant eũ: vt cũ præſidis iudicio hoc fieret. Contigit aũt cõtrarium iudicio

Diligẽtia Pilati.

præſidis eũ magis abſolui. vnde ſubditur, Ego eñ nõ inuenio &c. Cõtinuè eñ eũ ab accuſationibus eruit. Vñ manifeſtũ eſt: quoniã & priora propter illorũ conceſsit inſaniã, ſed Iudæos canes nil horum in verecundiã conuertit. nã ſequitur, Reſp. Iu. Nos legẽ habem⁹ &c. Aug. Ecce alia maior inuidia. parua quidẽ illa videbatur velut affectatæ illicito auſu regiæ poteſtatis: & tamen neutrum ſibi Ieſus mendaciter vſurpauit, ſed vtrũq; verum eſt: & vnigenitus eſt dei filius, & rex à deo conſtitutus ſuꝑ Sion montẽ ſanctum eius: & vtrũq; nunc demõſtraret: niſi quãtò erat potẽtior, tantò mallet eſſe patiẽtior. Chry. Adinuicẽ eñ ipſis diſputãtibus ſilebat, implens propheticum illud: ꝙ nõ aperuit os ſuum, in humilitatẽ ſuã, iudicium eius ſublatũ eſt. Aug. de cõ. euã. Hoc autẽ põt congruere ei qđ Lucas cõmemorat in accuſatione Iudæorũ dictum, hunc inuenimus ſubuertentẽ gentem noſtrã: vt adiungatur, quia filiũ dei ſe fecit. Chry. Deinde Pilatus quidem timet ab ipſis auditis: & formidauit ne fortè verũ eſſet quod dicebatur, & videretur iniquè agere. vnde ſequitur, Cùm ergo audiſſet Pi. hũc ſer. magis timuit. Beda, Non timuit quia legem audiuit, quia alienigena erat: ſed magis timuit ne filium dei occideret. Chry. Illi verò hoc dicentes non horruerunt, ſed interficiunt eum pro quibus oportuerat adorare.

Et ingreſſus eſt prætorium iterum, & dixit ad Ieſum, Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum nõ dedit ei. Dixit ergo ei Pilatus, Mihi nõ loqueris? Neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatẽ habeo dimittere te? Reſpondit Ieſus, Non haberes poteſtatem aduerſum me ullam: niſi tibi datum eſſet deſuper. Propterea qui me tradidit tibi maius peccatũ habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

Chry. Pilatus timore cõcuſſus, rurſus inquiſitionẽ facit. vnde dicitur, Et ingreſſus eſt prætorium iterũ: & dicit ad Ie. vnde es tu? Non autẽ vltra interrogat, Quid

Incõſtantia Pilati.

feciſti? Sequitur, Ieſus aũt reſponſum non dedit ei. Qui enim audiuit quoniã in hoc natus ſum, & ad boc veni: & quoniã regnum meum nõ eſt hinc. cũ debuiſſet reſiſtere & eripere eũ: hoc quidẽ nõ fecit, ſed ſecutus eſt Iudaicũ impetum. Propterea ergo nibil ei reſpondit, quoniã inaniter oĩa interrogabat. Sed & aliter operibus teſtantib⁹: ei volebat per ſermones vincere & excuſatiões cõponere, oſtẽdens quoniã ad hoc venit. Aug. Hoc aũt ſilentiũ domini noſtri Ieſu Chriſti nõ ſemel ſactũ collatis oĩm euangeliſtarũ narrationibus reperitur: & apud principẽ ſacerdotũ, apud Herodem, & apud ipſum Pilatum, vt nõ fruſtra de illo prophetia proceſſerit, Sicut agnus corã tõdente fuit ſine voce, ſic nõ aperuit os ſuũ. tunc vtiq; quãdo interrogantibus nõ reſpondit: quãuis eñ quibuſdã interrogantibus ſæpe reſpõderit, tamẽ ꝓpter illa in quibus noluit reſpondere ad boc data eſt de agno ſimilitudo, vt in ſuo ſilentio nõ reus, ſed innocẽs baberetur. i. nõ ſicut malè ſibi conſcius qui de peccatis cõuincebatur ſuis: ſed ſicut mãſuetus qui ꝓ peccatis immolabatur alienis. Chryſ. Quia igitur ſiluit, ſequiẽ: Di. er. ei. Pi. Mi. nõ loq. neſcis &c. vide qualiter ſeipſum cõdemnauit. ſi eñ in te totũ poſitũ eſt: cuius gratia nullã cauſam inueniẽs nõ abſoluis? Quia igitur aduerſus ſeipſum protulit: reſpõdit Ieſus, Non baberes pote. aduerſum me vllã, niſi tibi datũ eſſet deſuꝑ, oſtẽdens quoniã non ſimpliciter & ſcđm aliorũ conſequentiam boc fit, ſed myſticè cõſummatur. Ne igitur boc audiẽs æſtimes eũ ab omni erutũ crimine: ſubdit, Propterea qui tra. me tibi, pec. maius babet. Et nimirum ſi datum erat, neque hic neq; illi obnoxij ſunt criminib⁹: inaniter dicis, Hoc eñ datũ eſt. i. cõceſsũ. ac ſi diceret: ꝑmiſit hoc fieri, neq; tamen ꝓpterea extra nequitiã ſunt. Aug. Ecce reſpõdit ꝓuidè: vbi nõ reſpondebat, nõ ſicut reus ſiue doloſus, ſed ſicut ouis ſilebat: vbi reſpõdebat, ſicut paſtor docebat. Diſcam⁹ ergo qđ dixit, qđ & ꝑ apoſtolũ docuit, quia nõ eſt poteſtas, niſi à deo. Et quia plus peccat qui poteſtati innocentẽ occidendũ liuore tradit: ꝗ poteſtas ipſa ſi eũ timore alicuius maioris poteſtatis occidit. Talem quippe deus dederat illi poteſtatẽ: vt eſſet etiã ſub Cæſaris poteſtate: quapropter inquit, Nõ baberes aduerſũ me poteſtatem vllam. i. quantulãcũq; habes: niſi hoc ipſum quicquid eſt, tibi eſſet datũ deſuper, ſed quia ſcio quantum ſit: non eñ tantum eſt vt tibi oĩmodo liberũ ſit, propterea qui tradidit me tibi maius peccatũ habet. Ille quippe me tuæ poteſtati tradidit inuidẽdo: tu verò eãdẽ poteſtatẽ in me exercitur⁹ es metuẽdo. nec timendo quidẽ ꝑſertim innocentẽ hoĩem homo debet occidere: ſed id zelãdo facere multò maius malũ eſt ꝗ timẽdo: & ideo nõ ait, Qui me tibi tradidit, ipſe habet peccatũ: tanꝗ ille nõ haberet: ſed ait, maius peccatũ habet: vt etiã ſe habere intelligeret. Theo. Dicit aũt, qui tradidit me tibi. i. Iudas vel etiã turba. Cũ ergo patẽs reſponſum Ieſus ediderit: ꝙ niſi memetipſum ꝓberẽ & pater cõcederet, nõ haberes poteſtatẽ in me, ex hoc potius ipſum abſoluere. Pilat⁹ ſatagebat. vnde ſequiẽ, Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Aug. Lege ſuperiora & inuenies iã dudũ eum quærere dimittere Ieſum. Exinde, itaq; intelligendum eſt, Propter hoc. i. ex bac cauſa, ne baberet peccatũ occidẽdo innocentẽ ſibi traditũ.

Iudæi autem clamabant dicentes, Si hunc dimittis non es amicus Cæſaris. Omnis enim qui ſe regẽ facit, cõtradicit Cæſari. Pilatus autem cùm audiſſet hos ſermones, adduxit foras Ieſum, & ſedit pro tribunali in loco qui dicitur lithoſtratos, hebraicè autem gabatha. Erat autem paraſceue paſchæ hora quaſi ſexta, & dicit Iudæis, Ecce rex veſter. Illi autem clamabant, Tolle, tolle crucifige eũ. Dicit eis Pilatus, Regem veſtrum crucifigam? Reſponderunt pontifices, Non habemus regem niſi Cæſarem. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur.

Aug. Maiorem timorem ſe ingerere putauerunt Iudæi Pilato terrendo de Cæſare vt occideret Cbriſtum quàm ſuperius: vbi dixerũt, Nos legẽ babemus & ſecundum legem debet mori, quia ſilium dei ſe fecit. vnde dicitur, Iudęi autem cla. dicen. Si hunc, &c. Chry. Sed vnde habetis hoc demonſtrare? à purpura, à diademate, à curru, à militibus? Nõnne ſolus ſemper cum 12. diſcipulis incedebat per omnia vilia tranſiens & cibum & ſtolam & habitationem? Aug. Pilatus autem eorum legem

non timuit vt occideret, sed magis filium dei timuit ne
occideret. Nunc verò non sic potuit contemnere Cæsa
rem auctoré potestatis suæ, quemadmodum legem gen
tis alienæ. vnde subditur, Pilatus autem cũ audisset hos
sermones adduxit foras Iesum & se. pro tribuna. in lo.
qui dici. lithostratos, hæbraicè aũt gabatha. Chry. Exiit
quidẽ vt scrutaturus rem: sedere enim pro tribunali hoc
ostendebat. Glos. Sicut enim tribunal est iudicum, sic
thronus vel soliũ regum: & cathedra doctorum. Beda,
Lithostratos autem dicitur pauimentum, quasi lapide
stratum, erat locus sublimis. Sequitur, Erat autem para
sceue Paschæ hora quasi sexta, Alcui. Parasceue, id est
præparatio, hoc nomine dicebatur sexta sabbati in qua
præparabãt necessaria sabbato vt de manna dictum est.
Sexta die colligetis duplum. quia enim sexta die homo
est factus, & in. 7. requieuit deus, ideo sexta die pro ho-
mine patitur, sabbato quiescit in sepulchro, hora autem
erat, quasi sexta. Aug. Quid est ergo quod Marcus dicit
Erat hora tertia quãdo crucifixerunt eũ, nisi quia hora
tertia crucifixus est dominus linguis Iudæorum? hora
sexta manibus militum vt intelligamus horã 5. iam fuis
se transactam, & aliquid de sexta cœptum quando sedit
pro tribunali Pilatus, quæ dicta est à Ioanne hora quasi
sexta: & cùm duceretur & crucifigeretur, & iuxta eius
crucem gererentur quæ gesta narrantur hora 6. integra
compleretur. Ex qua hora vsq; ad 9. sole obscurato: te-
nebras factas trium euangelistarũ Matthæi, Marci, &
Lucę contestatur auctoritate. Sed quoniã Iudęi facinus (Cõsensus euangel.)
interfecti Christi à se in Romanos. i. Pilatum & eius mi
lites transferre conati sunt, propterea Marcus ea hora,
qua Christus à militibus crucifixus est prætermissa: ter-
tiã potius horã recordatus expressit, vt non tantũ mili-
tes reperiantur crucifixisse Iesum, verumetiã Iudæi qui
vt crucifigeretur hora 3. clamauerunt. Est & alia huius
solutio quæstionis, vt nõ hic accipiatur hora 6. diei, quia
neq; Ioannes ait, Erat hora diei, quasi sexta. Sed ait, Erat
parasceue hora quasi sexta. parasceue aũt latinè prępara
tio est. Pascha enim nostrũ: vt dicit Apostolus, immola-
tus est Christus. Cuius paschæ præparationem si ab ho
ra noctis nona cõputemus, quando videntur principes
sacerdotũ pronunciasse domini immolationẽ dicentes,
Reus est mortis vsq; ad horã diei tertiam: quia crucifi-
xum esse Christum Marcus euangelista testatur: sed ho
ræ sunt tres nocturnæ, & tres diurnæ. Theop. Soluunt
aũt quidam quod ex peccato scriptoris cõtigerit apud
græcos. nam quædam litera græca nomine gama, cuius
talis est figura tertiã horam importat. Quædam autẽ fi-
gura quæ ab eis vocatur Episimon quæ talis est, sextã
horam importat. Ex negligentia ergo scriptorum præ-
cedens figura cedere potuit in sequentẽ. Chrys. Pilatus
ergo vt scrutaturus exiens, nullam tamen scrutationem
faciens tradit eum æstimans mouendos esse eos. vnde
sequitur, Et dicit Iudæis: Ecce rex vester, Theo. q. d. Ec
ce qualem hominem fatemini quod imperiũ vestrum capesse
ret humilis vt nihil tale possit tentare. Chrys. Et nimi-
rum quæ dicta sunt erant sufficientia vt facerent eos de (Error scriptoris.)
cætero ab ira cessare, sed trepidabant ne dimissus rursus
turbam ducat. Amor etenim principatus versutũ quid
est & aĩam sufficiens perdere: propterea magis insistũt.
vnde sequitur, Illi. au. cla. Tolle, tolle. Interficere enim
eum conantur exprobratissima morte. vnde subdunt,
Crucifige eũ, formidãtes ne aliqua eius post ipsum fiat
memoria. Augu. Adhuc aũt Pilatus terrorem quem de
Cæsare ingesserant, superare conatur. vnde subditur,
Dixit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? De igno-
minia eorum volens eos frangere quos de ignominia
Christi mitigare non potuit. Sequitur, Responderunt
pontifices, Non habemus, &c. Chrys. Volentes seipsos
submiserunt supplicio propterea & deus tradidit eos.
Quia enim concorditer negauerunt regnum dei, dimi- (Vindicta Iudæorũ.)
sit eos in suum iudicium incidere. regnũ enim Christi
refutantes id quod Cæsaris est super seipsos vocabant.
Aug. Sed Pilatus timore mox vincitur. vnde sequitur,
Tunc ergo tradidit, &c. Apertissimè enim contra Cæsa
rem venire videretur, si regem se non habere nisi Cæsa
rem profitentibus alium regem vellet ingerere, dimit-
tendo impunitum, quem propter hos ausus ei tradide-
runt occidendum. nõ autem dictum est, Tradidit eis il-
lum, vt crucifigerẽt illum: sed, vt crucifigeretur, scilicet
iudicio ac potestate præsidis. Sed ideo illis traditum di-
xit euãgelista vt eos crimine implicatos à quo alieni es-
se conabantur, ostenderet. non enim faceret hoc Pilat⁹,
nisi vt id quod eos cupere cernebat, impleret.

*Susceperũt aũt Iesum, & eduxerũt. Et baiulãs sibi crucẽ exi-
uit in eũ qui dicitur caluariæ locum, hebraicè aũt golgotha. Vbi
crucifixerũt eũ, et cũ eo alios duos hinc et inde, mediũ aũt Iesũ.*

Glo. Ad mandatũ præsidis milites Christum susce
perũt crucifigendum. vnde dicitur, Susceperunt aũt Ie.
& eduxe. Augu. Potest enim hoc iam referri ad milites
apparitores præsidis: nam postea euidentius dicitur. Mi
lites ergo cùm crucifixissent eum, quãuis euangelista e-
tiam si totũ Iudæis tribuit, meritò facit. ipsi enĩ fecerũt
quicquid vt fieret, extorserunt. Chry. Sed quia lignũ vt
prophanũ putabant, & vitabant, & neq; tangere ipsum su
stinebant crucẽ Iesu vt condemnato imponũt. vnde se- (Crucisque portitor Iesus.)
quitur, Et baiulans sibi crucem &c. Ita & in typo factũ
est. Isaac etenim ligna portauit, sed tunc quidem vsque
ad patris beneplacitum res processit, nunc autem in re-
bus effectũ obtinuit, veritas enim erat. Theo. Sed quo-
dãmodo vt illic Isaac dimissus est, & mactatus est aries,
sic & hic diuina natura manet impassibilis, sed humani
tas secundum quem aries dicitur tanq̃ errantis arietis
Adę filius hîc mactata est. Sed qualiter alius euãgelista
dicit, quod angariauerunt Simonem vt crucem portaret.
Aug. de con. euã. Vtrunq; factum inuenimus. primò id
quod Ioannes dicit, deinde quod cæteri tres: vnde intel
ligitur quod ipse sibi portabat crucẽ, cùm exiret ĩ locũ
memoratũ. Aug. su. Io. Grãde spectaculũ, sed si spectet
impietas grande ludibrium: si pietas, grande mysteriũ.
Ridet impietas, regem pro virga regni lignum sui por-
tare supplicij. Videt pietas regẽ baiulantẽ lignũ ad seip
sum figendum, quod fixurus fuerat, etiam in frontibus
regum: spernendum oculis impiorum in quo erant glo-
rificatura corda sanctorum, ipsam crucem suam gestãs
humero commendabat, & lucernæ arsuræ quæ sub mo
dio ponenda nõ erat, candelabrum ferebat. Chryso. Et
sicut victores, ita & ipse in humeris portabat victoriæ
signum. Quidam aũt dicunt quod in illo loco qui Cal-
uariæ dicebatur Adam mortuus est & sepultus, vt in lo
co vbi mors regnauit, illic & Iesus tropheum statuerit.
Hiero. su. Mat. Fauorabilis interpretatio & mulcens au
rem populi, nec tamen vera. Extra vrbem enim & foris
portam loca sunt, in quibus truncãtur capita damnato
rum & caluariæ quasi decollatorum sumpsere nomen.
Adam verò sepultum iuxta Ebron & Arbeæ in Iesu fi-
lij naue volumine legimus. Chry. Crucifigebant autem (Adam vbi sepultus.)
eum cum latronibus. vnde sequitur, Et cũ eo alios duos
hinc & inde, me. autem Iesum. In hoc prophetiam im-
plentes, quoniam cum iniquis reputatus est. Quæ enim
cõuicia faciebant, hæc veritati cõferebant. volebat
enim dęmõ quod fiebat obũbrare: sed nõ valuit. Tribus
enĩ in cruce affixis miracula q̃ fiebant, nulli ascripsit ni-
si soli Iesu: ita inanes diaboli artes factæ sunt: nec solùm
nõ obfuit gloriæ eius, sed cõtulit nõ parũ. nam latronẽ

in cruce cõuertere: & in paradisum inducere nnn min⁹ fuit q̃ concutere petras. Alcui. Tameo & ipsa crux si attendas tribunal fuit. in medio em̃ iudice cõstituto, vnus latrn qui credidit liberatus, alter qui insultauit dãnatus est, iam significabat qnnd facturus est de viuis & mortuis, alins positurus ad dextram, alins verò ad sinistram.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus nazarenus rex Iudæorũ. Hunc ergo titulum multi legerunt Iudæorum, quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum hæbraicè, græcè, & latinè. Dicebant ergo Pilato põtifices Iudæorum, Noli scribere rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

Titulim ysterium.

Chrys. Sicut in trophæo literæ pnnuntur victoriam ostendẽtes, ita Pilatus titulum cruci Christi inscripsit. vnde dicitur, Scripsit aũt &c. Simul quidem pro Christo respõdens, vt eum à communinne latronum discerneret: simul autem & de Iudæis vlciscens, ostendẽs scilicet ipsorum malitiã, dum in suum regẽ insurrexerunt. vnde sequitur, Erat autem sciiptum &c. Beda, In quo monstrabatur iam runc regnum ipsius, nõ vt ipsi putabant destructum, sed potius augmentatũ. Aug. Sed Iudænrum tantùm rex Christus est, an etiam gentium? immò & gentium. Cùm enim dixisset, Ego autem sum cõstitutus rex ab eo super Syon montẽ sanctum eius: subiecit, Pnstula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuã. mbgnum ergn vnlumus intelligi in hnc titulo sacramentum, quia scilicet oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ: nnn nlea particeps facta est amaritudinis oleastri. Rex ergo Iudæorum Christus, secundũ Iudæorum circuncisionẽ nno carnis sed cordis, nnn litera sed spiritu. Sequitur, Hunc ergo titulum multi legebant Iudæorum &c. Chry. Credibile autem est multos gentiles simul cum Iudæis propter festum cõuenisse, & ideo vt nullus ignnraret, nnn in vna lingua sed in tribus scripsit. vnde subditur, Et erat scriptum hebraicè, gręcè, & latinè. Aug. Hæ quippè tres linguæ ibi præ cæteris eminebant. Hebræa propter Iudæos in lege dei glnriantes. Græca prnpter gentium sapientes. Latina propter Romanns multis & penè omnibus tunc gentibus imperantes. Theo. Significat aũt superscriptio triplici sermone figurata dominum esse regem practicè, physicè, necnõ theologicè. Nam per latinas literas figuratur practica, eo qund Romanorum imperium potẽtissimum satisq; efficiosum in expeditinnibus fuerit. Per græcas verò literas physica figuratur: græci nanq; erga naturaliũ speculationem insudauerunt. Demum per hæbraicas theologia prætenditur, dum Iudæis est credita rerum diuinarum agnitio. Chry. Iudæi autem crucifixn inuidebãt vnde sequitur, Dicebant ergo Pilato &c. Nam hæc quidem enũciatio est & cõmunis sententia. Si verò adiiciatur, Quoniã ipse dixit, ipsius petnlantiæ & extnllentiæ ostẽderetur crimen esse, sed Pilatus in priori stetit mente. vnde sequitur, Respondit Pilatus. Quòd scripsi scripsi. O ineffabilem vim diuinæ operationis etiam in cordibus ignorantiũ: nónne occulta vox quædã Pilato int⁹ quodã, si dici pntest, clamoso silẽtio personabat, quod tantò antè in psalmorũ literis prophetatũ est? Ne corrũpas tituli inscriptionẽ. Sed qd̃ loquimini insani pontifices? nũquid enim propterea nõ erit verũ, quia Iesus ait, Rex sum Iudæorũ? Si corrumpi nõ potest quod Pilat⁹ scripsit, corrũpi pntest qd̃ veritas dixit? Ideo em̃ Pilatus quod scripsi, scripsit: quia dnminus, qund dixit, dixit.

Prophetia vitalis.

Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt uestimenta eius, & fecerunt quatuor partes unicuique militi partẽ & tunicam. Erat autẽ tunica incõsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Nõ scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Vt scriptura impleretur, dicens, Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestem meam miserunt sortem.

Crucifixio Iesu.

Aug. Iudicante Pilatn milites qui ei parebant, crucifixerũt Iesum. vnde dicitur, Milites ergn cùm cruc. &c. Et tamen si vnluntates, si clamores enrum cogitemus, Iudæi magis crucifixerunt. sed de ptitione sortitionéq; vestimentorum eius cæteri euangelistæ breuius & clausè, iste verò apertissimè locutus est. nam seqnitur, Et fecerunt quatuor &c. Vnde apparet quatuor fuisse milites qui in eo crucifigendn præsidi paruerunt. Seqnitur, Et tunicam, subaudiendum est. Acceperunt, vt iste sit sensus: Acceperũt autem & tunicam, & sic locutus est, vt de cæteris vestimẽtis nnllã snrtem missam esse videamus, sed de tunica quã simul cũ cæteris acceperunt, sed non similiter diuiserũt. De hac enim sequitur exponẽs. Erat autem tu. incnn. desuper cõtexta per tntum. Chy. Ipsam speciem tunicæ euangelista historicè designat, quia enim in Palæstina duos pannos cõnectentes subtexunt indumenta, ostendit Ioãnes q̃ talis erat tunica Iesu, occultè vilitatem vestimentorum insinnans. Theo. Alij verò dicunt q̃ apud Palæstinam telas contexerũt, nnn velut apud nns texuntur, existente superius stamine, inferius verò texentibus, vt sic nnn versus partẽ supremam textura prntendat, sed ecnntra. Aug. Curantẽ de illa snrtẽ miserint, narrat dicens, Dixerunt ergo &c. Apparet itaq; in aliis vestimẽtis ęquales se habuisse partes, vt snrtiti necesse nnn fuerit. In illa verò vna nõ eos habere pntuisse singulas partes, nisi scinderetur vt pannos eius inutiliter tollerent: quod ne facerent, ad vnum eam peruenire sortitinne maluerunt. Huius euãgelistæ narrationi consonat etiam prnphetieum testimnnium. vnde subiungit, Vt scriptura impletetur dicens, Partiti sunt &c. Chrys. Intuere prophetiæ certitudinem. nnn em̃ quæ partiti sunt solùm, sed & quæ nnn partiti sunt. Dixit igitur propheta, vestimenta quidẽ diuiserunt, sed vestem sortiti concesserunt. Augu. Matthæus dicendo diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes, totam diuisionem vestimentnrum voluit intelligi, & ad illam tunicam pertinere de qna snrtem miserunt. Tale est qund etiam ait Lucas, Diuidentes vestimenta eius miserunt sortes. Diuidentes enim venerunt ad tunicam de qua facta est snrtitin. Dicendn autem sortes, pluralem numerum prn singulari pnsuit. Marcus autem solus videtnr intulisse aliquam quæstinnem: dicendo enim, Mittẽtes sortem super eis quis quid tnlleret, tanq̃ super nmnib⁹ vestimentis, nnn super snla tunica snrs missa sit locutus videatur, sed hæc breuitas obscuritatem facit. Sic enim dictum est, mittentes sortem. super eis, ac si diceret mittẽtes sortem cùm diuiderentur. Cùm autem dicit, Quis quid tnlleret. i. quis tnnicã tnllerẽt, tanquã si totũ ita diceretur, mittentes sortẽ super eis, quis tunicã quæ partibus æqualibus superfuerat tolleret. Quadripartita autẽ vestis dnmini nnstri Iesu Christi quadripartitã figurauit eius ecclesiã, quatuor. s. partibus in orbe diffusam, & in eisdẽ ęqualiter. i. cõcorditer distributã. Tunica verò illa sortita oĩm partiũ significat vnitatẽ, quæ charitatis vinculo cõtinetur. Si aũt charitas & supereminentiorem habet viam & supereminet sciẽtiæ & super oĩa præcepta est, secundũ illud, Snper omnia aũt hæc charitatem habere, meritò vestis quæ significatur desuper contexta perhibetur. Et addidit per totum, qnia nemo eius expers qui pertinere videtur ad tntum, à quo toto catholica vocatur ecclesia. Inconsutilis aũt ne aliquando dissuatur: & ad vnum peruenit, quia in vnum omnes colligit. In snrte aũt dei gratia cõmẽdata est, cùm enim sors mittitur, nnn persnnæ cuiusq; vel meritis, sed occulto iudicin dei creditur. Chry. Vel sicut quidã dicũt

Vestis Christi qualis.

tunica inconſutilis deſuper contexta per totum ſecundum allegoriam oſtendit, quoniam non ſimpliciter homo erat qui crucifixus eſt, ſed & deſuper deitatē habebat. The. Vel aliter: Veſtis inconſutilis denotat corpus Chriſti: quod à ſuperiori parte contextum eſt. Spiritus enim ſanctus ſuperuenit: & virtus altiſsimi virgini obū brauit. Hoc ergo ſacroſanctū Chriſti corpus indiuiſibile cōſtat. nam & ſi diuidatur per ſingulos ſanctificās vniuſcuiuſque animā ſimul & corpus, integrè tamē & indiuiſibiliter conſiſtit in omnibus. At quoniā ex quatuor elementis mundus conſiſtit, intelligendum eſt pro Chriſti veſtimentis viſibilem creaturam quā inter ſe diuidunt dæmones quoties morti tradūt verbū dei quod habitat in nobis: ac ſatagunt nos ſuæ partis efficere per mūdanas illecebras. Aug. Et ideo iſta non aliquid boni ſignificaſſe quis dixerit, quia per malos ſacta ſunt: quid enim de ipſa cruce dicturi ſumus quæ ſimiliter ab impiis ſacta eſt, & tamen ea ſignificari rectè intelligitur: quod ait apoſtolus: Quæ ſit latitudo, lōgitudo, altitudo, & profundum. Lata eſt quippe in trāſuerſo ligno quo extendūtur pendētes manus: & ſignificat opera bona in latitudine charitatis. Longa eſt à trāſuerſo ligno vſque ad terrā, & ſignificat perſeuerantiā in longitudine temporis. Alta eſt in cacumine quo tranſuerſum lignū ſurſum verſus excedit, & ſignificat supernū finem, quo cūcta opera referūtur. Profunda eſt in ea parte q̄ in terra figitur, ibi quippe occulta eſt, ſed cuncta eius apparētia inde cōſurgūt, ſicut bona noſtra de profunditate gratiæ dei quæ cōprehendi nō poteſt, vniuerſa procedūt. Sed & ſi crux Chriſti ſolum ſignificet quod ait apoſtolus, Qui Chriſti ſunt carnē ſuā crucifixerunt cū paſsionibus & concupiſcentiis? q̄ magnum bonū eſt. Poſtremò quid eſt ſignū Chriſti niſi crux Chriſti? quod ſignum niſi adhibeatur ſiue frontibus credentiū, ſiue ipſi aquę, ex qua regenerātur, ſiue oleo quo chriſmate vnguntur, ſiue ſacrificio quo alūtur, nihil eorum vitæ proficitur.

Crucis Chriſti myſteria.

Et milites quidem hæc fecerunt. Stabāt autem iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalenæ. Cùm vidiſſet ergo Ieſus matrem & diſcipulū ſtantē quem diligebat dixit matri ſuæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dixit diſcipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſuam.

Theo. Cùm milites quæ ad propriam ſpectabant ſecordiam proſequebantur, ipſe genitricis cura ſolicitus eſt. vnde dicitur, Et mili. quidem hæc ſe. Stabāt autem, &c. Ambr. in epiſt. Maria mater domini ante crucē ſtabat filij: nullus me hoc docuit niſi ſanctus Ioannes euāgeliſta. Mundū alij concuſſum in paſsione domini conſcripſerūt, cælum tenebris obductum: refugiſſe ſolem: in paradiſum latronem, ſed poſt piam cōfeſsionem receptum. Ioannes docuit quod alij nō docuerūt, quemadmodū in cruce poſitus matrē appellauerit. Pluris putauit quod victor ſuppliciorū pietatis officia matri exhibebat, q̄ quod regnum celeſte donabatur vitæ æternæ. Nā ſi religioſum eſt quod latroni donatur vita: multò vberioris pietatis eſt quod à filio mater tanto affectu honoratur. Ecce (inquit) filius tuus, ecce mater tua. Teſtabatur de cruce Chriſtus: & inter matrem atque diſcipulum diuidebat pietatis officia. Condebat dominus non ſolùm publicum, ſed etiam domeſticum teſtamentū. Et hoc eius teſtamētum ſignificabat Ioannes dignus tanto teſtatore teſtis. Bonum teſtamentum nō pecuniæ ſed vitæ æternæ, quod nō attramēto ſcriptum eſt, ſed ſpiritu dei vini. Lingua mea calamus ſcribæ: velociter ſcribētis. Sed nec Maria minor q̄ matrē Chriſti decebat fugientibus apoſtolis ante crucē ſtabat, & piis ſpectabat oculis filij vulnera, quia expectabat non in pignoris mortem: ſed mundi ſalutē: aut fortaſſe quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionem. Aula regalis etiam ſua morte putabat ſe aliquid publico audituram muneri: ſed Ieſus non egebat adiutore, ad redemptionē omnium, qui omnes ſine adiutorio ſeruauit. vnde & dicit, factus ſum homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Suſcepit quidem affectu parētis, ſed non quęſiuit alterius auxilium Hanc imitamini matres ſanctæ: quæ in vnico filio dilectiſsimo tantùm maternæ virtutis exēplum dedit. neque enim vos dulciores liberos habetis: neque illud virgo quærebat ſolatiū, vt alium poſſet generare filium.

Miracula mortis Chriſti.

Mariæ laus.

Hier. cōtra Elui. Maria iſta quæ in Marco & Matthæo Iacobi & Ioſeph mater dicitur, fuit vxor Alphæi & ſoror Mariæ matris domini, quam Mariam Cleophæ nūc Ioannes cognominat à patre ſiue à gentilitate familiæ, aut quacunque alia cauſa ei nomen imponens. Si autem inde tibi alia atq; alia videtur quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophæ: diſce ſcripturæ conſuetudinē eundem hominē diuerſis nominibus appellari. Chry. Et cōſidera quod imbecilius genus. ſ. mulierum, virilius apparuit iuxta crucē ſtando fugientibus diſcipulis. Aug. de con. euā. Niſi autē Matt. & Lucas Mariā Magdalenę nominaſſent, potuiſſemus dicere alias à longe, alias iuxta crucem fuiſſe. Nullus enim eorum pręter Ioannem matrem domini commemorauit. Nunc ergo quomodo intelligitur eadē Maria Magdalenæ & à lōgè ſtetiſſe cū aliis mulieribus, ſicut Matthæus & Lucas dicunt, & iuxta crucem fuiſſe, ſicut Ioānes dicit: niſi quia in tanto interuallo erant vt iuxta dici poſſent, quia in conſpectu eius præſtò aderāt, & à longè in conſpectu turbæ propinquius circunſtantis cū Centurione & militibus. Poſſumus etiam intelligere: quòd illę quæ ſimul aderant cum matre dn̄i poſtq̄ eam diſcipulo commēdauit, abire iā cœperant, vt à denſitate turbæ ſe eruerent, & cætera quæ facta ſunt lōgius intuerētur: vt cæteri euangliſtæ, qui poſt mortē domini eas cōmemorauerunt iam lōgè ſtantes cōmemorarent. Quid autem intereſt ad veritatem quod quaſdam mulieres pariter, quaſdam ſinguli nominauerūt? Chry. Et cùm aliæ mulieres aſtarent nullius alterius meminit niſi matris, docens nos plus aliquid matribus præbere. Sicut enim parentes circa ſpiritualia aduerſantes, neq; noſſe oportet: ita quando nihil impediunt, omnia decet eis præbere & aliis præferre. vnde ſubditur, Cùm vidiſſet ergo Ie. ma. & diſ. ſtantem quem di. dixit ma. ſuæ. Mu. ecce fili. tuus. Beda, Dilectionis indicio euangeliſta ſuā demonſtrat perſonā, non quod exceptis cæteris ſolus: ſed præ cæteris familiarius propter priuilegium caſtitatis à domino amabatur, quoniam virgo ab eo vocatus, virgo permanſit in æuū. Chryſ. Papè quanto diſcipulū honorauit honore: ſed ipſe ſeipſum occultat moderatè ſapiēs, ſi enim vellet gloriari, & cauſam vtique adiecisset propter quam amabatur. Etenim conueniens eſt magnam quandam & mirabilem eſſe cauſam. Ideo autem nihil aliud Ioanni loquitur, neque conſolatur triſtantē: quoniam tempus non erat verborum cōſolatione. Sed neq; parum erat honorari eam tali honore. Quia verò cōueniens erat matrem exiſtentem dolore oppreſſam procurationē quærere, quia ipſe aberat, diſcipulo qui diligebatur tradidit diligentiā habituro. vnde ſequitur, Deinde di. diſ. Ec. mater tua. Aug. Hæc nimirū eſt illa hora de qua Ieſus aquam conuerſurus in vinum dixerat matri, Quid mihi & tibi eſt mulier? nōdū venit hora mea. Tunc enim diuina facturus nō diuinitatis, ſed humanitatis vel infirmitatis matrē velut incognitā repellebat: nunc autem humana iā patiens, ex qua factus fuerat homo, affectu commēdabat humano. Moralis igitur inſi-

nuatur locus & exemplo suo instruit præceptor bonus vt à filiis piis impendatur cura parētibus, tanquā lignū illud vbi erāt fixa mēbra morientis etiam cathedra fuerit magistri docētis. Chry. Itaq; etiam Marchionis obstruxit inuerecundiam. si enim non genitus est secūdū carnem, neque matrem habuit cuius gratia tantā circa eam solam facit prouidentiam? intuere autem qualiter cum crucifigeretur vniuersa imperturbatè agebat, discipulo loquēs de matre, prophetias implens, latroni bonā spē tribuens: antequā autē crucifigeretur, trepidās videtur. Nā illic quidē naturę imbecillitas demōstrata est. hæc autem virtutis superbūdantia ostendebatur. Sed & nos per hoc erudit si ante aduersa conturbamur: non propterea desistere, cùm in agonē ingressi fuerimus omnia sustinere vt facilia & leuia. Aug. Quia ergo matri quam relinquebat: alterū pro se filium quodammodo prouidebat, cur hoc fecerit, ostēdit in hoc quod subditur, Et ex illa hora accepit, &c. Sed in quæ sua Ioannes matrē dñi accepit? Neq;.n. nō ex eis erat qui dixerāt ei: Ecce nos dimisim⁹ oīa & secuti sumus te. Suscepit ergo eā in sua, non prædia quæ nulla propria possidebat, sed officia quæ propria dispensatione exequenda curabat. Bed. Alia litera habet: accepit eam discipulus in suam. quidam volunt in suam matrem, sed congruentius subauditur, in suam curam.

Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur scriptura dixit, Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiam plenam aceto, hysopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cùm ergo accepisset Iesus acetum dixit, Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.

Aug. Patiebatur hæc omnia qui apparebat homo, & ipse idem disponebat hęc omnia qui latebat deus. vnde dicitur, Postea sciens quoniā om. consum. sunt, vt consum. scriptura. i. quod scriptura prædixerat, Et in siti mea potauerūt me aceto, dixit, Sitio, tāquā diceret: hoc minus fecistis, date quod estis. Iudæi quippe ipsi erant acetum degenerantes à vino patriarcharū & prophetarum. Vas ergo positum erat aceto plenū. tanquā enim de pleno vase, de iniquitate mundi huius impletū cor habentes, velut spongiā cauernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. vnde sequitur, Illi autem spongiam plenam, aceto hyso. circumponent. obtule. ori eius. Chry. Neque enim ex his quæ videbāt facti sunt mansueti, sed sæuiebant magis, & eum potabant, condemnatorū pocula offerentes. propterea enim hysopus appositus erat. Aug. Hysopum autem cui circūposuerunt spōgiam aceto plenā, quoniam herba est humilis & pectus purgat, Christi humilitatē cōgruenter accipimus, quam circundederunt & se circūuenisse putauerūt: Christi nāque humilitate mundamur. Nec moueat quomodo spongiam ori eius posuerunt admouere, qui cruce fuerat exaltatus à terra. Sicut enim apud alios euāgelistas legitur ꝙ hic prætermisit in arundine factum est: vt in spongiā talis potus ad crucis sublimia leuaretur. Theo. Quidam verò hysopum dicunt vocari arundinem, nam frōdes habet arundini consimiles. sequitur, Cùm ergo accepi. Ie. ace. di. Cōsummatum est. Aug. Quid? nisi ꝙ prophetia tantò antè ꝓdixerat. Bed. Hic quæri potest, quomodo hîc dicitur. Cū accepisset acetum, cùm alius euangelista dicat? Noluit bibere. Sed hoc facile soluitur: quoniam non accepit vt biberet, sed vt quod scriptum erat, impleret. Aug. Deīde quia nihil remanserat quod antequā moreretur fieri adhuc oporteret. Sequitur, Et inclinato capite tradidit spiritū. Peractis omnibus quæ vt peragerētur expectabat, tāquam ille qui potestatem habebat ponendi animam suam: & iterum sumendi eam. Greg. 11. mor. Spiritus autē hîc ꝓ anima ponitur. Si enim aliud spiritum quā animā euangelista diceret, exeunte spiritu anima remansisset. Greg. Non autē quoniam expirauit, inclinauit caput, sed quia inclinauit caput, tunc expirauit: per quæ omnia indicauit euangelista, quoniā omniū dominus ipse erat. Aug. Quis enim ita dormit quādo voluerit, sicut Iesus mortuus est quando voluit? Quāta sperāda, vel timēda potestas est iudicātis: si apparuit tāta moriētis? Theo. Tradidit autē dominus spiritū deo & patri, ostēdens ꝙ nequaquā sanctorū animæ conuersantur in tumulis, imò deueniunt ad manus patris omnium peccatoribus ad locum pœnarum delatis, videlicet ad infernum.

Aceti dati mysterium. | Mors christi spontanea.

Iudæi ergo quoniā parasceue erat ut nō remanerent in cruce corpora sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati, rogauerunt Pilatum ut frangerentur eorum crura & tollerentur. Venerūt ergo milites, & primi quidem fregerūt crura, & alterius qui crucifixus est cum ea. Ad Iesum autem cùm uenissent ut uiderūt eum iam mortuum non fregerunt eius crura, sed unus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Et qui uidit testimonium perhibuit, & uerū est testimonium eius, & ille scit quia uera dicit, ut & uos credatis. Facta sunt enim hæc ut scriptura impleretur. Os non cōminuetis ex eo, & iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.

Chry. Iudæi qui camelum transglutiebant, culicem autem collabant, cùm tantam fuissent operati audaciam de die diligēter ratiocinantur. vnde dicitur, Iu. er. quoniam para. erat: vt non re. in cru. cor. sab. Beda. Parasceue. i. præparatio dicta est sexta feria, quia eo die duplices sibi cibos filij Israel præparabant. Erat enim mag. di. il. sab. s. propter solennitatem paschalem. Roga. Pilatum vt frangere. cru. eorum. Aug. Non crura tollētur, sed hi quibus ideo frangebātur, vt morerentur, auferrētur ex ligno: ne pendentes in crucibus magnum diem festum sui diurni cruciatus horrore fœdarent. Theo. Sic enī iubebantur in lege, non occidere solem in hominis supplicio, vel quia noluerunt in die festo tortores aut homicidæ censeri. Chry. Vide autē qualiter valida est veritas. per eorum enim studia prophetia completur. vnde subditur, Vene. er. mil. & primi qui. frege. cru. & alte. q cruci. est cum eo. Ad Ie. autem cùm veni. vt vide. eum iam mor. non frege. eius cru. sed vnus militum lancea latus eius aperuit. Theo. Vt Iudęis cōplacerent lanceāt Christum circa corpus exanime contumelias inferentes, sed contumelia in signum prodiit. sanguinem enim de corpore extincto manare miraculosum est. Aug. Vigilanti verbo euangelista vsus est: vt nō diceret: Latus eius percussit aut vulnerauit: sed aperuit, vt illic quodammodo vitæ ostium panderetur, vnde sacramenta ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitā, quæ verè vita est, nō intratur. vnde sequit, Et cōtinuò exiuit sanguis & aqua. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum: hoc & lauacrū præstat & potum. Hoc prænūciabat, quòd Noe in latere archę ostium facere iussus est, quo intrarent animalia quæ nō erant diluuio peritura, quibus prę figurabatur ecclesia. ꝓpter hoc prima mulier facta est de viri latere dormiētis, & hic secundus Adam inclinato capite in cruce dormiuit, vt inde formaretur ei cōiunx, ꝑ id quod de latere dormiētis effluxit. O mors vnde mortui reuiuiscūt, quid isto sanguine mūdius? quid isto vulnere salubrius? Chry. Et quia hinc suscipiunt principium sacra mysteria cùm accesseris ad tremendum calicem: vt ab ipsa bibiturus Christi costa ita accedas. Theo. Erubescant igitur qui vinum in sacris non limphant mysteriis. videntur enim non credere ꝙ aqua de latere fluxerit. Potest tamen quis calumniosè dicere quod aliqua virtus vitalis erat in corpore, & ideo sanguis effluxit: aqua verò

manans inexpugnabile signum fuit, & ideo euangelista subiungit, Et qui vi.te.perhibuit. Chryso.q.d. Non ab aliis audiuit, sed ipse præsens vidit. Et verum est testimoniũ eius. Quod conuenienter subiungit, conuitium Christi enarrans, nõ magnum aliquod & admirabile signum, vt sic suspectus sermo redderetur: sed ipse hoc dixit, hæreticorum ora præcludens, & futura personãs mysteria, & eum qui iacebat in eis inspiciens thesaurũ. Sequitur, Et ille scit quia, &c. Aug. Scit enim qui vidit: cuius credat testimonio qui non vidit. Duo autem testimonia de scripturis reddidit singulis rebus, quas factas fuisse narrauit. Nam quia dixerat, Non fregerunt crura Iesu: subdidit, Facta sunt enim hæc vt, &c. Quod præceptum est eis, qui celebrare pascha iussi sunt ouis immolatione in veteri lege, quæ dominicæ passionis vmbra præcesserat. Item quia subiunxerat, Vnus mili. lancea latus eius aperuit, ad hoc pertinet alterum testimonium quod subdit dicẽs, Et iterum alia scriptura dicit, Vide. in quem trãsfixe. vbi promissus est Christus in ea qua crucifixus est carne futurus. Theo. Hoc autem testimonium sumptum est de Zacharia.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo quòd esset discipulus Iesu, occultus aũt propter metũ Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit aũt & Nicodemus qui venerat ad Iesũm nocte primũ ferens mixturã myrrhæ & aloes quasi libras cẽtum. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligauerũt eum lintheis cũ aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autẽ in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentũ nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

Chry. Aestimans Ioseph extinctum esse Iudæorum furorem Christo crucifixo: cũ fiducia accessit vt deponendum funus procuraret. vnde dicitur, Post hæc autẽ rogauit, &c. Beda, Arimathia ipse est Ramatha ciuitas

Exposi- tio hystoriæ.

Helcanę & Samuelis. Cœlitus autem prouisum est vt esset diues, vt ad præsidem posset accedere: & vt esset iustus, vt corpus domini accipere mereretur. vnde sequitur, Vt tolleret corpus Iesu, &c. Chrys. Non ex duodecim, sed ex septuaginta, quoniã nullus ex duodecim accesserit. Et si timore Iudæorũ quis pro causa assumpserit, hoc eodẽ detinebatur timore. vnde dicitur, Occultus autẽ propter metũ Iudęorũ. Sed valde insignis erat, & Pilato notus: vnde & gratiã accepit, & hoc est quod subditur, Et permi. Pi. Et sepelit de reliquo, non vt condemnatum, sed vt magnum quendam & mirabilem. vnde subditur, Venit ergo & tul.cor. Iesu. Augu. de con. euang. In extremo enim illo officio funeri exhibendo minus curauit à Iudæis, quamuis soleret in domino audiendo eorum inimicitias deuitare. Beda, Sedata enim vtcunq; eorum sæuitia, eo quòd se aduersus Christum præualuisse gaudebant, corpus Christi petiit, quoniam non videbatur causa discipulatus, sed pietatis venisse: vt funeri officiũ impenderet: quod homines non solùm bonis, sed etiam malis solent impendere. Adiũgitur autem ei & Nicodemus. vnde sequitur, Venit autẽ & Nicodemus qui, &c. Aug. Non ita distinguendum est: vt dicamus primùm ferens mixturã myrrhæ, sed vt quod dictum est primũ ad superiorem sensum pertineat. Venerat enim ad Iesum Nicodemus nocte primùm, quòd idẽ Ioãnes narrauit in prioribus euãgelij sui partibus. hîc ergo intelligendũ est ad Iesum nõ tunc solum, sed tunc primum venisse Nicodemum: venisse autem postea vt fieret audiendo discipulus. Chry. Ferunt autem pigmenta quæ maximè corpus apta sunt quàm plurimum conseruare, & non permittere citò subiici corruptioni: adhuc enim vt de nudo homine disponebãt: sed

Officium funeris Christi.

tamen multam dilectionem demonstrabant. Beda, Notandum est autem quòd simplex vnguentũ fuerit: quia ex diuersis aromatibus licentiam conficiendi non haberent. Sequitur, Acceperunt ergo corpus Iesu, &c. Augus. In quo euangelista admonuit in huiusmodi officiis, quæ mortuis exhibentur morem cuiusque gentis esse seruandum. Erat autem illius gentis cõsuetudo, vt mortuorum corpora variis aromatibus condirẽtur, vt diutius seruarentur illæsa. Augu. de con. euang. Neque autem hic Ioannes aliis repugnat, neque enim illi qui Nicodemũ tacuerunt, affirmauerunt à solo Ioseph dominum sepultum, quamuis solius commemorationem fecerint: aut quia illi vna syndone à Ioseph inuolutum dixerunt, propterea prohibuerunt intelligi, & alia linthea potuisse afferri à Nicodemo & superaddi vt verũ narrat Ioãnes, quod non vno lintheo sed lintheis inuolutus sit, quamuis & propter sudarium quod capiti adhibebatur, & institas quibus corpus totum alligatum est, quia omnia de ligno erant: etiã si vna syndo ibi fuit, veracissimè dici potuit, Ligauerunt eum lintheis. Linthea quippè generaliter dicuntur quæ lino texuntur. Beda Hinc ecclesiæ consuetudo descendit: vt corpus domini non in sericis & auro textis consecretur, sed in syndone mũda. Chrys. Quia verò breuitate temporis vrgebantur, nona enim hora mortuo Christo, deinde accedentibus ad Pilatum, & deponẽtibus Christi corpus vespera imminebat, ideo ponũt eum in proximum monumentum: vnde subditur, erat autem in loco, &c. Quod dispẽsatione factum est, ne alterius alicuius qui cum eo iaceret æstimaretur resurrectio facta esse. Aug. Sicut etiam in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita in hoc monumento nemo ante illum & nemo post illum sepultus est. The. Per hoc etiam quòd nouum fuit sepulchrum, mysticè datur intelligi, quòd per Christi sepulturam omnes innouamur morte corruptione destructa. Attende etiam abundantiam pro nobis susceptę paupertatis. Nam qui domum in vita non habuit, post mortem quoque in alieno sepulchro reconditur, & nudus existens à Ioseph operitur. Sequitur, Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum quia, &c. Aug. Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne aduesperasceret, quando iam propter parasceuen, quàm cœnam puram Iudæi latinè vsitatius apud nos vocant, facere tale aliquid non licebat. Chry. Propinquum autem fuit sepulchrum, vt discipuli possent cum facilitate accedere: & consideratores fieri eorum quæ eueniebant prope existente loco, & vt sepulturæ testes essent etiã inimici custodiẽtes sepulchrum, & vt falsus ostenderetur is qui de furto sermo. Beda, Mysticè autẽ Ioseph interpretatur aptus per acceptionem boni operis: ad quod monemur vt corpus domini dignè percipere mereamur. Theop. Nunc etiam quodãmodo Christus apud auaros mortificatur, in paupere famem patiente. Esto ergo Ioseph & tege Christi nuditatẽ, non semel, sed in tuo tumulo spirituali considerando reconde, cooperi & immisce myrrham & aloen amaricantia considerando vocem illam, Ite maledicti in ignem æternum, quia nihil amarius æstimo.

Mox funeralis.

Sindonis mysteriũ.

Sepulchri Christi mysteriũ.

Tropologica expositio.

CAPVT XX.

VNa autem sabbati Maria Magdalenæ venit mane cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & vidit lapidẽ reuolutum à monumento. Cucurrit ergo & venit ad Simonẽ Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Iesus, & dixit illis: Tulerunt dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, et ille a-

lius discipulus præcucurrit citius Petro & uenit primus ad monumentū, Et cum se inclinasset uidit posita lintheamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et uidit lintheamina posita & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum lintheaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit, & ille discipulus qui uenerat primus ad monumentum, & uidit & credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere.

Chrys. Quia iam transierat sabbatum in quo impediebatur à lege, nō potuit Maria Magda. quiescere, sed venit profundo diluculo consolationem quandam à loco sepulturæ inuenire volens. vnde dicitur, Vna autem sabbati Maria Magda. &c. August. de con. euang. Venit quidem Maria Magda. sine dubio cæteris mulieribus quæ domino ministrauerant plurimum dilectione ferventior, vt non immeritò Ioannes solam commemoraret, tacitis eis quæ cum illa fuerant, sicut alij testantur. Aug. su. Io. Vna autem sabbati est, quem iam diem dominicum propter domini resurrectionem nos christianus appellat, quem Matthæus prima sabbati nominauit. Beda, Dicitur ergo, Vna sabbati, hoc est altera siue prima die post sabbatum. Theo. Vel aliter, Hebdomadę dies Iudæi sabbatum nomiabāt, vnam autem ex sabbati diebus primam: futuri autem seculi exemplar est hic dies, quoniam futuri seculi vna dies est nequaquam nocte interpolata. Deus enim ibi sol est, qui nunquam occidit. In hac igitur die domin⁹ resurrexit incorruptibilitatem corporis assumens, sicut nos in futuro seculo incorruptione induemur. Augu. de con. euang. Quòd autem Marcus dicit: Valde manè oriente iam sole non repugnat ei quod hic dicitur, Cùm adhuc tenebræ essent, die quippè surgente aliquæ reliquiæ tenebrarum, tantò magis extenuantur, quātò magis oritur lux. Nec sic accipiendum est quod ait Marcus: Valde manè orto iam sole, tanquam sol ipse iam videretur super terram, sed potius sicut dicere solemus eis quibus volumus significare temperius aliquid faciendū, orto iam sole dicitur, id est de proximo adueniente in has partes. Greg. in ho. Congruè autem dicitur, Cùm adhuc tenebræ essent, Maria enim authorem omnium quem carne viderat, mortuum quærebat in monumēto, & quia hunc mi nimè inuenit, furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebræ, cùm venit ad monumentum. Sequitur, Et vi. la. re. à monumento. August. de con. euang. Iam ergo factum erat quod solus Matthæus commemorat de terræmotu & lapide reuoluto, cōterritisque custodibus. Chryso. Surrexit quidē dominus lapide & signaculis de sepulchro iniacentibus. quia verò oportebat & alios certificari aperitur monumentū post resurrectionem, & ita creditur quod factum est, hoc denique & Mariam mouit. videns enim lapidem sublatum non intrauit neque prospexit, sed ad discipulos ex multo amore cum velocitate cucurrit. Nondum autem de resurrectione noue rat aliquid manifestum, sed putabat trāslationem corporis esse factam. Glo. Et ideò cucurrit nunciare discipulis, vt aut secum quærerent, aut secum dolerent. Et hoc est quod sequitur. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, &c. Aug. Ita se commemorare solet quòd eum diligebat Iesus, qui vtique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat. Sequitur, & dixit eis, Tulerunt dominū meum & nescio vbi posuerūt eum. Grego. 3. moral. Hoc autem dicens totum pro parte insinuat, solū quippè corpus domini quæsitura venerat, & quasi totum dominum sublatum deplorat. August. Nonnulli autem codices græci etiam habent, Tulerunt dominum meum, quod videri dictum potest propensiore charitatis, vel famulatus affectu. Sed hoc in pluribus codicibus, quos in prōptu habemus nō inuenimus. Discipulum autē quem diligebat Iesus, seipsum dicit. nam quippe ita commemorare solet, quòd eum diligebat Iesus, qui vtique omnes, sed ipsum præ cæteris & familiarius diligebat. Chry. Euangelista verò non priuauit mulierem hac laude, nec verecundum existimauit quòd ab ea prius addiscerent. Audientes ergo illi cū multo studio monumēto insistunt. Greg. Illi autem præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amauerunt, videlicet Petrus & Ioannes. vnde sequitur, Exiit ergo Petrus, &c. Theoph. Sed si quæras quomodo astantibus custodibus venerunt ad monumentum. Rudis quæstio, quoniam postquam dominus resurrexit & vnà cum terræmotu affuit angelus in sepulchro: recesserunt custodes annunciantes pharisæis. August. Cùm autem iam dixisset, venerunt ad monumentum, regressus est vt narraret quomodo venerunt, atque ait, Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro & venit prior ad monumentum, vbi ostendit quòd ipse prior venerit, sed tanquam de alio cuncta narrat. Chrys. Veniens autem consyderat lintheamina posita. vnde sequitur, Et cùm se inclinasset vidit posita lintheamina, nihil tamen ipse plus perscrutatur, sed desistit. & hoc est quod subditur, Non tamen introiuit. Petrus verò vt feruidus introiens vniuersa inspexit diligenter & amplius vidit. vnde sequitur, Venit ergo Simon Petrus & intro. in mo. & vidit linth. po. & su. quod fu. su. ca. ei⁹ nō cum linth. po. sed se. inuolu. in vnum loc. quod erat resurrectionis signum. Neque enim siquidem eū trāstulissent, corpus eius denudassent, neque si furati essent, huius rei fuissent soliciti, vt leuarēt sudarium & inuoluerent, & ponerent in vnum locum seorsum à lintheaminibus, sed simpliciter vt se habebat suscepissent corpus. Ideo enim Ioannes præmiserat quoniam sepultus est cum myrrha, quæ cōglutinat corpori lintheamina: vt non decipiaris ab his qui dicunt eum furtò sublatum esse. Nō enim ita insensatus esset qui furaretur, vt circa rem superfluam tantū studium consumeret. Post Petrum autem & Ioānes introiuit, vnde sequitur, Tūc ergo introiuit & ille discipulus, &c. Aug. Nonnulli putant hoc Ioannē credidisse quòd Iesus resurrexerit, sed quod sequitur, hoc non indicat. vidit ergo manè monumētum & credidit quod dixerat mulier. nam sequitur, Nondum enim scie. scripturam, &c. Non ergo eum credidit resurrexisse, quem nesciebat oportere resurgere. quando autem ab ipso domino audiebant quamuis apertissimè diceretur, consuetudine tamen audiendi ab illo parabolas non intelligebant: & aliquid aliud eum significare credebant. Grego. in ho. Hæc autem tam subtilis euāgelistę descriptio à mysteriis vacare credenda non est, per Ioannē iuniorem synagoga: per seniorē verò Petrum ecclesia gētium designatur: quia etsi ad dei cultū est prior synagoga quā ecclesia gentium, ad vsum tamē seculi prior est multitudo gentiū quā synagoga. Cucurrerūt autem simul, quia ab ortus sui tempore vsque ad occasum pari & cōmuni via: & si nō pari & cōmuni sensu gētilitas cū synagoga decucurrit, venit synagoga pri⁹ ad monumētū sed minimè intrauit, quia legis quidem mādata percepit prophetias de incarnatione ac passione dominica audiuit, sed credere in mortuū noluit, Venit autem Simon Petrus & introiuit in monumentum, quia secuta posterior ecclesia gētium Christum Iesum & cognouit eum mortuum & viuentē credidit deum. Sudarium autē capitis domini cum lintheaminibus nō inuenitur, quia caput Christi deus & diuinitatis incomprehēsibilia sacramēta ab infirmitatis nostræ cognitio-

Magdalenę festiuor

Argumentum resurrectionis.

Allegorica expositio.

ne disiuncta sunt, eiúsque potentia creaturæ transcendit naturam. Non solùm autem separatim, sed inuolutum inueniri dicitur, quia linthei quo inuoluitur, nec initium nec finis aspicitur. Celsitudo autem diuinitatis nec cœpit esse nec desinit. Bene autem additur in vno loco, quia in scissura mentium deus non est, & illi eius gratiam habere merentur: qui se abinuicẽ per sectarum scandala non diuidunt. Sed quia solet per sudarium laborantium sudor detergi: potest & sudarij nomine intelligi labor dei. Sudarium ergo quod super caput eius fuerat seorsum inuenitur, quia ipsa redemptoris nostri passio longè à nostra passione disiũcta est, quoniam ipse sine culpa pertulit quod nos cum culpa soleramus. Ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inuiti. Postquam autem intrauit Petrus ingressus est & Ioannes: quia in fine mundi ad redemptoris fidem etiam Iudæa colligetur. Theoph. Vel aliter: Intellige Petrum actiuum & promptum. Ioãnem verò contemplatiuum & docilem rerum diuinarum habuisse peritiam: plærunque autem præuenit contemplatiuus notitia & docilitate, sed actiuus instansia feruoris & sedulitate præcedit illius acumen, & prius inspicit diuinum mysterium.

Linthei mysteriũ.

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foras plorans. Dum ergo fleret inclinauit se & prospexit in monumentum: Et uidit duos angelos in albis sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes ubi positum erat corpus Iesu. Dicunt illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt dominũ meum, & nescio ubi posuerũt eum. Hæc cùm dixisset conuersa est retrorsum, & uidit Iesum stantem & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus: Mulier, quid ploras? Quem quæris? illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Conuersa illa dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrem meum; Vade autem ad fratres meos & dic eis: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, deum meum & deum uestrũ. Venit Maria Magdalenæ annuntians discipulis quia uidi dominum, & hæc dixit mihi.

Greg. in ho. Maria autem Magdalenæ quæ fuerat in ciuitate peccatrix: amando veritatẽ lauerat lachrymis maculas criminis, cuius mentem magna vis amoris accẽderat, quæ à monumento domini etiam discipulis recedẽtibus nõ recedebat. Dicitur enim: Abie. er. ite. dis. ad semetip. Aug. Id est vbi habitabant, & vnde ad monumentũ cucurrerant. Viris autẽ redeuntibus, infirmiorẽ sexum in eodem loco fortior figebat affectus. vnde sequitur: Maria autẽ stabat, &c. Aug. de con. euan. Id est ante illũ saxei sepulchri locũ, sed tamen intra illud spacium quo iam ingressæ fuerãt, hortus quippe illic erat. Chry. Ne mireris autẽ ꝙ Maria amarè flebat ad sepulchrum. Petrus verò nihil tale passus est. compassibile enim est muliebre genus & natura flebile. Augu. Oculi igitur qui dominum quæsierant, & non inuenerant lachrymis vacabant, amplius dolentes quòd fuerit ablatus de monumẽto quàm quòd fuerat occisus in ligno: quoniam magistri tanti cuius vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat. Aug. de con. euan. Viderat autem cum aliis mulieribus angelum sedẽtem à dextris super lapidem reuolutum à monumento, ad cuius verba cum fleret prospexit in monumentum. Chrys. Magnũ enim ad mitigationẽ est ad monumentum apparens, vide denique eam vt plus requiesceret, & inclinãtem se & volẽtẽ locũ videre vbi iacuit corpꝰ, vnde sequitur: Dũ ergo fleret, &c. Greg. Amanti enim semel aspexisse non sufficit: quia vis amoris intentionẽ multiplicat inquisitionis. Augu. Nimium enim dolebat nec suis nec discipulorum oculis facilè putabat esse credendũ, an potius diuino instinctu in animo eius effectũ est vt prospiceret. Gre. Quæsiuit enim corpus & minimè inuenit: perseuerauit vt quæreret, vnde & cõtingit vt inueniret, actũmque est vt desideria dilatata crescerent, & crescẽtia caussarent quod inuenissent. Sãcta enim desideria dilatione crescũt. Si autẽ dilatione deficiũt, desideria nõ fuerũt. Ista itaque quæ sic amat: quæ se ad monumentũ quod prospexerat iterũ inclinat, videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis. Sequitur enim: Et vidit duos angelos, &c. Chrys. Quia enim nõ erat excelsa mulieris mẽs vt ex sudariis perciperet resurrectionẽ, angelos videt in læto habitu, vt & ipsa à passione mitigetur. Aug. Quid est autẽ ꝙ vnus ad caput & alter ad pedes sedebat, an qm̃ qui Græcè angeli dicũtur, Latinè sunt nuntij. Isto modo Christi euangeliũ velut à capite vsq; pedes, ab initio vsque in finẽ signabant esse nuntiandũ. Greg. Vel ad caput sedet angelus cùm per apostolos prędicatur: quia in principio erat verbũ, & quasi ad pedes sedet cùm dicitur: Verbũ caro factũ est. Possumus etiã per duos angelos duo testamenta agnoscere, quæ dum pari sensu incarnatũ & mortuũ, ac resurrexisse dominũ nũtiãt, quasi testamẽtũ prius ad caput, & testamentũ posterius ad pedes sedet. Chrys. Angeli autẽ apparẽtes nihil de resurrectione dicũt: sed paulatim in eũ qui de resurrectione est, intrãt sermonẽ. Quia enim mulier vltra consuetudinẽ præclarũ habitũ viderat: ne turbetur audiuit cõpassionis vocẽ. vnde sequitur, Dicunt ei il. mu. quid ploras? Angeli lachrymas prohibebant: & futurũ quodãmodo gaudiũ nũtiabãt. Ità enim dixerunt: Quid ploras? ac si dicerẽt plorare noli. Greg. Ipsa enim sacra eloquia quæ nos in lachrymas amoris excitant easdẽ lachrymas cõsolãtur dũ nobis redẽptoris nostri spem repromittunt. Augu. At illa eos putans interrogasse nescienses caussas prodit lachrymarum. vnde sequitur, Dicit eis, quia tulerũt dñm meum. Dominũ suum vocat domini sui corpus exanimẽ à toto partẽ significãs: sicut oẽs confitemur Iesum Christũ filiũ dei sepultũ, cũ sola eius sepulta sit caro. Sequitur, Et nescio vbi posuerũt eum. Hæc erat caussa maioris doloris quia nesciebat quò iret ad consolandũ dolorẽ. Chry. Nõdũ autẽ de resurrectione aliquid nouerat, sed adhuc trãslationẽ imaginabatur. Aug. de cõ. euan. Hìc intelligendi sunt surrexisse angeli, vt etiã stãtes viderẽtur, sicut Lucas eos visos esse cõmemorat. Augu. super Io. Sed hora iam venerat, qua id quod nuntiatũ quodãmodo fuerat ab angelis flere, phibẽtibꝰ, gaudiũ succederet flẽtibus. vnde sequitur: Hæc cũ dixisset cõuersa est retrorsum. Chry. Sed quare ad angelos loquẽs & nondũ ab eis aliquid audiẽs cõuertatur retrorsum. Mihi videtur quòd hæc ea dicẽte: Christus post eam apparuit, & angeli cõsiderãtes dominatorẽ: & figura & inspectione & motu cõfestim ostẽderũt, qm̃ dñm viderũt, & hoc est qđ mulierẽ cõuerti retrorsum fecit. Gre. Notandũ etiã ꝙ Maria quæ adhuc de dñi resurrectione dubitabat cõuersa retrorsum est vt videret Iesum, quia videlicet per eãdẽ dubitationẽ suã quasi tergũ in dñi faciẽ miserat, quẽ resurrexisse minimè credebat. Sed quia amabat & dubitabat, videbat & nõ cognoscebat eũ. vnde sequitur: Et vidit Ie. stãtẽ, &c. Chry. Angelis enĩ vt dñator apparuit, mulieri verò non ita, ne eã ex prima visione stupefaceret: nõ enim oportebat eam repẽte ad excelsa reducere: sed paulatim. Sequitur: Di. ei Ie. Mult. quid. &c. Greg. Interrogaĩ doloris caussa, vt augeatur desideriũ quatenꝰ cũ nominaret quẽ quæreret, ĩ amorẽ eiꝰ ardẽtius æstuaret. Chrys. Et quia in cõmuni figura apparuit: æstimauit eũ hortulanũ esse. vnde sequit: Illa æsti. quia hortu-

Mulieris constantia.

Angelorum mysterium.

Figurata locutio.

Figura Christi resurgẽtis.

la.es.di.ei: Domine si tu sust.eum di.mi.vbi pos.eú: & ego eum tol.hoc est si propter timorẽ Iudæorú leuasti eum dicito mihi,& ego eú accipiã.The.Timebat enim ne Iudæi etiam corpori insæuirent exanimi,& ideo volebat in alio loco incognito illud transponere. Grego. Forsitã autẽ nec errãdo hæc mulier errauit quæ Iesum hortulanú credidit: ao oon ei spiritualiter hortulanus erat qui in eius pectore per amoris sui vim semina virtutú virentia plantabat? Sed quid est quòd viso eo quẽ

Iesus hortulanus.

bortulanum credidit,cui necdú dixerat quẽ quærebat ait: Dñe si tu su.eum? Sed vis amoris hoc agere solet in animo,vt quẽ ipse semper cogitat, nullú aliú credat ignorare. Postquã autẽ eam dñs cõmuni vocabulo appellauit ex sexu & agnitus non est: vocat ex nomine.vnde sequitur: Dicit ei Iesus:Maria.ac si dic. Recognosce eum à quo recognosceris. Maria ergo quia vocatur ex nomine recognoscit authorẽ,quia & ipse erat qui quærebatur exterius,& ipse qui eã interius vt quæreret docebat.vnde sequitur:Cõuersa illa di. Rabboni quod dicitur magister. Chry.Sicut enim Iudæis quandoq; immaoifestus erat: & præsens, ita & loquens cùm volebat seipsum notú faciebat. Qualiter autẽ conuersa dicit cú Christus ad eam loqueretur? Mihi videtur quòd dicente ea:Vbi posuisti eú:cõuersa est ad angelos vt interrogaret cur stupefacti essent: deinde Christus vocãs eam, conuertit eã ad seipsum: & per vocẽ manifestú seipsum fecit. August. Vel quia prius cõuersa corpore quod nõ erat,putauit,núc corde cõuersa,qđ erat,agnouit. Nemo autẽ calúnietur mulierẽ ꝙ bortulanú dixerit dominum,& Iesum magistrú, ibi enim honorabat hominẽ à quo beneficiú postulabat, hic recolebat doctorẽ à quo discernere humana & diuina discebat. Aliter ergo dum dixit:Sustulerunt dominú meum:aliter autem, Domine si tu sustulisti eú. Greg. Iamverò ab euangelista non subditur quid mulier fecit, sed ex eo innuitur quod audiuit. Sequitur:Di.ei Ie.No.me tan. In bis nanq; verbis ostẽditur ꝙ Maria amplecti voluit eius vestigia quẽ recognouit. Sed cur tãgi nõ debeat, ratio qunque additur cùm subiúgitur:Nõdú enim ascẽ.ad pa.meú. Aug. Sed si stans in terra nõ tangitur, sedẽs in cælo,quomodo ab bomine tãgetur? q certè anteq̃ ascẽderet discipulis suis se obtulit tangendú dicens: Palpate & videte,quia spiritus carnẽ & ossa nõ habet, vt Lucas testaẽ. Quis autẽ tã sit absurdus vt dicat eú à discipulis quidẽ antequã ascẽdisset ad patrẽ se voluisse tãgi, à mulieribus autem noluisse,nisi cú ascẽdisset ad patrẽ. Sed legútur etiã fœminæ post resurrectionẽ antequã ad patrẽ ascenderet tetigisse Iesum, in quibus erat etiam ipsa Maria Magdalena,narrante Matth. Aut ergo hoc sic dictú est, vt in illa fœmina figuraretur ecclesia de gentibus, quæ in Christú non credidit:nisi cú ascendisset ad patrẽ,aut sic in se credi voluit Iesus, boc est sic spúaliter tãgi ꝙ ipse & pater vnum sunt. Eius quippe in intimis sensibus quodãmodo ascendit ad patrẽ,qui sic in eo profecerit vt patri agnoscat æqualẽ. Quomodo hæc nõ carnaliter adhuc in eú credebat,quẽ sicut hoĩem flebat? Aug.t.de tri. Tactus autẽ tãquàm finẽ facit notionis. Ideoq; nolebat in eo esse finẽ intẽti cordis in se, vt hoc qđ videbaẽ tantúmodo putareẽ. Chry. Vel aliter: Volebat bęc mulier adhuc cú Christo esse, sicut & ante passioné, & præ gaudio nihil magnú excogitabat,quãuis caro Christi multò melior facta fuerit resurgẽdo. Ab hac ergo intelligẽtia eã abducẽs dixit: Noli me tãgere,vt cú multa reuerẽtia ei loquaẽ: vnde nec discipulis apparet de reliquo cú eis cõuersans: vt reuerẽtius ei attendãt dicens: Nondú eñ ascendi:ostendit qñ illuc ꝑperat & festinat. Eú autem qui illuc debet abire: & nõ vltra cú hoĩbus cõuersari non oportebat cú eadẽ videre mente qua & antè: & hoc manifestat cõsequẽter dicẽs: Vade au.ad fra.meos & dic eis. Ascen.ad pa. meú & pa.ve.deú meum & deú vestrú. Hila.11.de tri. Inter cæteras impietates suas etiã hoc dicto dñi vti solent bæretici, vt per id qđ pater eius pater eorú est, & deus eius, deus eorum est in natura dei nõ sit, sed in forma dei manẽs formam serui assumpsit. Et cú hoc ad hoĩes in serui forma Christus Iesus loquatur, nõ ambigitur quin pater sibi vt cęteris sit ex ea parte qua bomo est, & deus sibi vt cunctis sit ex ea natura qua seruꝰ est. Deoiq; húc eundẽ sermonẽ cœpit dicẽs, Vade ad fratres meos. Fratres aút ex carne sunt deo. Cæterú vnigenitus deus sine fratribus est. Aug. Vel aliter: Nõ ait patrem nostrú, sed patrem meum & patrem vestrum: aliter ergo meú, aliter vestrú natura meú, gratia vestrú. Neq; dixit deú nostrú, sed deú meú, sub quo ego bomo: & deú vestrú, inter quos & ipsú mediator sum.

Christus quomodo tangitur.

Hæretici arguũtur

Aug.de cõ.euã. Túc ergo egressa est à monumẽto, hoc est ab illo loco vbi erat horti spatiú ante lapidem effossum: & cùm illa aliæ quas secundú Marcú inuaserat tremor & pauor, & nemini.s. aliorú quicquã dicebãt. vnde & bic dicitur: Venit Maria Magdalena &c. Grego. Ecce humani geoeris culpa ibi absconditur vnde processit: quia eñ in paradiso mulier viro propinauit mortem, à sepulchro mulier viris annuncianit vitam, & dicta sui viuificatoris narrat, quæ mortiferi serpentis verba narrauerat. Aug. de cõ.euan. Dum autem cum aliis veniret, tunc secundú Matth. occurrit illis Iesus dicẽs: Auete. Sic ergo colligimus angelorú collocutionem bis oumero eas habuisse veniẽtes ad monumentú, & etiam ipsius domini: semel.s. quando Maria hortulanum putauit, & iterum cum eis occurrit in via vt eas repetitione firmaret, & sic venit Maria Magdalenæ annuncians discipulis, non solùm ipsa, sed & aliæ quas Lucas cõmemorat. Beda, Mysticè autem Maria quæ interpretatur domina illuminata, illuminatrix: seu stella maris: significat ecclesiam quæ Magdalena.i.turrensis dicitur, Nã magdaloo Græcè, Latinè turris dicitur, propter illud quod dicitur in psal. Factus est mihi turris fortitudinis In eo autem ꝙ hæc mulier discipulis Christum resurrexisse nunciauit, omnes monentur, maximè quibus est commissum prædicandi officium, vt si quid eis cælitus reuelatum fuerit, studiosè proximis propinent.

Cõcordia literalis.

Cùm ergo sero esset die illo una sabbatorum & fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorũ, uenit Iesus & stetit in medio, et dixit eis: Pax uobis. Et cùm hoc dixisset ostẽdit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Hæc cùm dixisset, insufflauit & dixit eis, Accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retẽta sunt. Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cũ eis quando uenit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixurã clauorum & mittam digitum meum in locu clauorũ, & mittam manum meam in latus eius, non credam.

Cbry. Audieotes discipuli quod Maria annuntiauit, cõsequens erat vt aut discredereot, aut credentes dolerẽt, quooiam eos nõ reputauit dignos sua visione. Hæc igitur recogitãtes, neque per vnã diẽ dimisit pertransire, sed ex eo ꝙ sciebãt iam suscitatú esse, videre sitientibus & timidis existentibus cú sero factú esset ipsis astitit. vnde dicitur: Cú ergo sero esset die, &c. Bed. In hoc infirmitas apstolorum monstratur, qui foribus clausis intus cõgregati residerent propter timorẽ Iudæorum, quorú metu fuerant prius dispersi. Venit Iesus & stetit in medio. Ideo autẽ sero apparuit, quia cõsequens erat,

Apostolorum infirmitas.

tũc maximè eos timidns eſſe. The. Vel quia præſtolabatur vt omoes cõuenirent. Oſtijs verò clauſis, vt oſtendat qoia eodẽ modo reſonrexit adiaceute lapide ſuper moournẽtũ. Aug. in ſer. Paſ. Nõnulli autẽ de hac re ita mouẽtur, vt penè periclitẽtur afferẽtes cõtra miracula diuioa ꝓdicia ratiocinationũ ſuarũ. Sic em̃ diſputãts Si corp' erat, ſi hoc ſurrexit de ſepulchro qđ pepẽdit in ligno: Quomodo per oſtia clauſa intrare potuit? Si cõprehẽdis modum, nõ eſt miraculũ: vbi defecit ratio, ibi eſt fidei ædificatio. Aug. ſu. Io. Moli quidẽ corporis vbi diuinitas erat oſtia clauſa nõ obſteterũt. Ille quippe nõ eis apertis intrare potnit, quo naſcente virginitas matris inuiolata permãſit? Chry. Sed mirabile eſt qualiter phãtaſma eum nõ æſtimarũt, ſed hoc fuit, qnia mulier præueniens in eis multã fidẽ operata eſt. Sed & ipſe per viſum manifeſtũ ſe eis oſtẽdit, & voce eorum influctuaotem meotẽ firmauit. vnde ſequitur: Et di. eis: Pax vobis: Id eſt ne tumultuemini. In quo etiã cõmemorat verbũ quod ante crucẽ dixerat: Pacem meam do vobis: & rurſus: In me pacẽ habebitis. Gre. Et quia ad illud corpns quod videri poterat fides intuentium dubitabat, oſtendit eis protinus manus & latus, vnde ſequitur, Et cùm

Fides reſurrectionis.

hoc dixiſſet, &c. Claui enim manus ſixeranr, lancea latus aperuerat. Ibi ad dubirantiũ corda ſanãda vuloerũ ſunt ſeruata veſtigia. Chry. Et quia ante crucẽ eis dixerat: Iterũ videbo vos & gaudebit cor veſtrũ, hoc opere impletur, vnde ſequitur: Gauiſi ſunt, &c. Aug. 12. de. c. d. Claritas qua iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui, in Chriſti corpore cũ reſurrexit ab oculis diſcipulorũ potius abſcondita fuiſſe quàm defuiſſe credenda eſt, nõ em̃ eã ferret humanus atq; infirmus aſpectus, quãdo ille à ſuis ita deberet attẽdi vt poſſet agnoſci. Chry. Vniuerſa autẽ hæc eos ad fidẽ certiſsimam inducebãt, quia verò præliũ iexpugnabile habebãt ad Iudęos, rurſus eis pacẽ annũtiat, vnde ſequitur: Dixit eis er. ite. Pax vobis. Bed. Iteratio cõfirmatio eſt, ſiue ideo repetit quia gemina eſt virtus charitatis, vel quia ipſe eſt qui fecit vtraq; voũ. Chry. Simul quoq; demõſtrat crucis efficaciã per quã ſoluit oĩa triſtia & cõtulit oĩa boua: & hoc eſt pax. Mulieribns autẽ ſupra annũtiatũ eſt gaudiũ, quia in triſtitiis illud genus erat, & hãc ſuſcepit maledictiooẽ dicente dño: In dolore paries. Quia ergo voiuerſa prohibentia ſunt deſtructa & directa ſunt omnia de religoni ſubdit: Sicut mi. me pater &c. Greg. Pater quidẽ filium miſit quẽ bunc pro redẽptione generis humani iocarnari cõſtituit. Itaq; dicit: Sicut mi. me pa. &c. Id eſt ea charitate vos diligo, cùm inter ſcandalũ perſecutorũ mitto qua me charitate pater diligit quẽ veoire ad tolerãdas paſsiones fecit. Aug. Aequalem autẽ patri filium nouimus, ſed hîc verba mediatoris agnoſcimus. Mediũ quippe ſe oſtẽdit dicẽdo. Ille me: & ego vos. Chry. Sic igitur eleuauit eorũ animũ & ab his quæ facta ſunr, & à digoitate mittẽtis, & oõ adhuc deprecatio ad patrem fit: ſed ſua authoritate dat eis virtutẽ, vnde ſequitur: Hęc cùm di. inſuf. & eis, acci. ſpi. ſanctũ. Aug. 11. de tri. Flatus ergo ille corporeus ſobſtaotia ſpiritusſancti noo fuit, ſed demonſtratio per coogruam ſignificationem oon tantùm à patre, ſed etiam à filio procedere ſpiritũ ſanctũ.

Flatus qualis fuerit.

Quis enim demẽtiſsimus diceret alium fuiſſe ſpiritum quem ſufflans dedit, & alium quẽ poſt aſcẽſionẽ ſuam miſit? Grego. Cùm autẽ prius in terra diſcipulis datur: poſtmodũ de cælo mittitur, niſi qund duo ſunt præcepta charitatis, dilectio videlicet dei & dilectio proximi: in terra datur ſpirit', vt diligatur proximus: ex cælo datur ſpiritus vt diligatur deus: ſicut ergo vna eſt charitas & duo præcepta, ita vnus eſt ſpiritos & duo data, prius à conſiſtente domioo in terra: poſtmodum datur ex cælo, quia proximi amore dicitur qualiter præueniri debeat ad mortem dei. Chryſ. Quidã autem dicunt quooiam nõ ſpiritum dedit ſed apros eos ad ſuſceptionem ſpiritus per inſufflationem cõſtruxit. Si enim angelum videns Daniel exceſſum mentis paſſus eſt, qoid ineffabilem illã gratiam ſuſcipientes paſsi eſſent uiſi diſcipulos ſuos primitus ioſtruxiſſet? Nequaquã autẽ quis peccabit dicens tunc ſuſcepiſſe eos quaodã poteſtatẽ ſpiritualis gratiæ, non vt mortuos ſuſcitent & miracula faciant, ſed vt dimittant peccata. vnde ſeqoitur, Quorum remiſeritis, &c. Aog. Eccleſiæ charitas qnæ per ſpiritũ ſanctũ diffuoditur io cordibus noſtris partieipũ ſuorum peccata dimittit: eorũ autẽ qui nõ ſuot eius participes tenet. Ideo poſtquã dixit, Accipite ſpiritũ ſanctũ continuò de peccatorũ remiſsione & retentione ſubiecit. Greg. Sciendũ verò eſt quòd hi qui prius ſpiri. ſan. habnerũt, vt ipſi inoocẽtes viuerẽt, & in prædicatione quibuſdã prodeſſeot: idcirco hũc poſt reſurrectionem domini patẽter acceperunt, vt prodeſſe non paucis ſed

Ratio afflatus apoſtolorũ.

pluribus poſſent. Libet ergo intueri: illi diſcipuli ad tanta onera humilitatis vocati ad qoãtũ culmẽ gloriæ ſint producti. Ecce oõ ſolũ de ſeipſis ſecuti ſiunt, ſed etiam principatum ſuperni iudicij ſortiuotur vt vice dei quibuſdã peccata retineãt, quibuſdã verò relaxent, horum nooc io eccleſia epiſcopi locũ tenẽt: & ſolueodi ac ligãdi authoritatẽ ſuſcipiuot qui gradũ regiminis ſortiuotur. Grandis hooor, ſed graue poodus iſtius eſt honoris. Durum quippe eſt vt qui neſcit teoere moderamina vitæ ſuæ iudex fiat vitę alieoꝝ. Chry. Sacerdos eoim etſi propriam bene diſpẽſauerit vitã: aliorum verò non cum diligentia curam habuerit, cũ peroicioſis in gehenoam vadit. Scientes igitur periculi magnitudinem multam tribuit eis deuotionem, & etiam ſi oon valde oobiles fuerint: nnn autem iuſtũ eſt ab his qui in principatu ſubiiciuntur iudicari, & ſi vita eorũ fuerit valde detractabilis, in nullo lædens in his quæ ſunt eis commiſſa à deo. Non enim ſacerdos ſed oeque angelus aut archangelus operari aliquid poteſt io his quæ ſunt data à deo. Sed pater & filius & ſpirituſſanctus omnia diſpeoſant. Sacerdos autẽ ſuã linguã & manũ tribuit. Non enim iuſtũ eſſet vt prnpter alterius malitiã circa ſymbola noſtræ ſalutis lædi eos qni ad fidẽ veoiunt. Omoibus autẽ diſcipulis cõgregatis ſolus Thomas deficiebat à diſperſione quæ iam facta erat, vnde dicitur: Thomas autem

Honor ſacerdotalis.

vnus ex 12. &c. Alcu. Didymus Gręcè: Latioè geminus: propter dubiũ cor in credẽda: Thomas abyſſus: quia altitudinem diuinitatis certa fide penetrauit. Greg. Non autem caſu geſtum eſt vt electus ille diſcipulus tũc deeſſet. Egit oanque miro modo ſuperna clemẽtia vt diſcipulus dubitans dũ in magiſtro ſuo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera ſanaret iofidelitatis. Plus enim nobis iufidelitas Thomæ ad fidem quàm fides credẽtium diſcipulorum profuit, quia dum ille ad fidem palpãdo reducitur: noſtra mens omoi dubitatione poſtpoſita in fide ſolidatur. Bed. Quæri autem poteſt quare bic euãgeliſta tũc Thomã defuiſſe dicat cum Lucas ſcribat ꝙ duo diſcipuli enotes in Emaus reuerſi in Hieruſalẽ iouenerũt vndecim cõgregatos: ſed datur intelligi qooddã fuiſſe interuallũ ꝙ ad horã Thomas egreſſus ſit, & Ieſus veniẽs in medio eorũ ſtetit. Chry. Sicut autẽ ſimpliciter & qualitercũque credere facilitatis eſt: ita multum iouestigare eſt groſsiſsimæ mẽtis, ꝓpter hoc Thomas accuſatur. Apoſtolis enim dicentibus quoniã vidimus dominum: nõ credidit, nõ tantũ illis diſcredens, qoantum rem potes impoſsibilem eſſe, vnde ſequitur: Dixer. er. ei alij diſci. vi. do. Ille au. di. eis: Niſi vi. in ma. eius fixu. clauo. & mit. digi. meũ in lo. clauo. & mittam

manũ meã in lat⁹ ei⁹ nõ credã. Aliis eñ grosſior exiſtẽs eam quæ eſt per ſenſum groſsiſsimũ.ſ. tactũ quærebat fidem: & neque oculis credebat. vnde non ſufficit eũ dicere: Niſi videro: ſed addidit: Et miſero digi. &c.

Et poſt dies octo iterũ erant diſcipuli eius intus & Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis et ſtetit in medio & dixit eis: Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitũ tuum huc, & uide manus meas & affer manum tuã, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus ſed fidelis. Reſpõdit Thomas & dixit, Dominus meus & deus meus. Dicit ei Ieſus: Quia uidiſti me Thoma, credidiſti, beati qui non uiderunt & crediderunt. Multa quidẽ & alia ſigna fecit Ieſus in cõſpectu diſcipulorũ ſuorũ quæ non ſunt ſcripta in libro hoc. Hæc autẽ ſcripta ſunt ut credatis quia Ieſus eſt filius dei, & ut credentes uitam habeatis in nomine eius.

Clementia Christi notatur. Chry. Cõſidera dominatoris clemẽtiã, qualiter & pro vna anima oſtẽdit ſeipſum vulnera habẽtẽ & accedit vt ſaluet vnũ & nimirũ diſcipuli annũtiãtes digni erãt fide & ipſe promittẽs. Sed tamẽ quia ſolus Thomas quæſiuit neq; hoc eũ priuauit Chriſtus: nõ autẽ ſtatim ei apparet, ſed poſt dies octo vt in medio à diſcipulis admonitus accendatur in maius deſiderium & fidelior fieret in futurum. vnde dicitur: Et poſt dies octo ite. erãt diſ. eius intus & Tho. cũ eis. Venit Ieſ. ia. clau. & ſte. in me. eo. & di. Pax vobis. Aug. in ſe. paſ. Quæris à me & dicis: ſi per oſtia clauſa intrauit, vbi eſt corporis modus? & ego reſpondeo: ſi ſuper mare ambulauit, vbi eſt corporis põdus, ſed fecit illud dñs tanquã dñs: nũquid igitur quia reſurrexit, deſtitit eſſe dominus? Chry. Aſtat itaq; Ieſus & nõ expectabat à Thoma interrogari: ſed vt oſtẽdat qm̃ cũ loquebatur ad cõdiſcipulos aderat: eiſdẽ verbis vſus eſt. Et primò quidẽ increpat vel ĩproperat, vnde ſequitur: Deinde di. Thomæ: infer digitũ &c. ſecundò autẽ erudit, dicẽs, Et noli eſſe incre. ſed fidelis. Vide quoniam infidelitatis erat ambiguitas, antequã ſpiritũ ſanctũ acciperẽt, poſtea autẽ non, ſed firmi erant de reliquo. Dignũ autẽ eſt quærere qualiter corpus incorruptibile typos habebat clauorũ, ſed ne tumultueris: condeſcẽſionis enim erat vt diſcerent qm̃ ipſe erat qui cru-

Stigmatũ Christi ratio. cifixus fuerat. Aug. de ſymb. Poſſet autẽ ſi vellet de corpore ſuſcitato & clarificato omnem maculam cuiuſlibet cicatricis abſtergere, ſed ſciebat quare cicatrices in ſuo corpore reſeruaret. Sicut enim demonſtrauit Thomæ nõ credẽti niſi tãgeret & videret, ita etiam inimicis ſuis vulnera demõſtratur⁹ eſt ſua, nõ qđ eis dicat ſicut Thomæ: Quia vidiſti, credidiſti: ſed vt cõuincẽs eos veritas dicat: Ecce hominẽ quẽ crucifixiſtis, videtis vulnera quæ infixiſtis, agnoſcitis latus quod pupugiſtis, qm̃ per vos & propter vos apertũ eſt: nec tamẽ intrare voluiſtis. Aug. 22. de ci. dei, Neſcio autẽ quomodo etiã ſic afficimur amore martyrũ beatorũ, vt velimus in illo regno in eorũ corporib⁹ videre vulnerũ cicatrices quæ pro Chriſti nomine pertulerũt: & fortaſſe videbimus: non eñ deformitas in eis, ſed dignitas erit: & quædã quãuis in corpore nõ corporis ſed virtutis pulchritudo fulgebit: nec ideo tamẽ ſi aliqua martyrib⁹ amputata & ablata ſunt mẽbra, ſine ipſis mẽbris in reſurrectione erunt mortuorũ: quibus dictũ eſt: Capillus capitis veſtri non peribit. Sed ſi hoc decebit in illo nouo ſeculo, vt indicia glorioſorũ vulnerũ in illa immortali carne cernãtur vbi mẽbra vt præſciderentur percuſſa vel ſecta ſunt ibi cicatrices, ſed eiſdẽ mẽbris redditis non perditis apparebũt. Quanuis igitur omnia quæ acciderãt corpori vitia tũc nõ erũt, nõ ſunt tamẽ appellanda vitia, ſed virtu-

Miracula corporis Christi. tis indicia. Gre. in ho. Palpandã autẽ carnẽ dñs præbuit, quã clauſis ianuis introduxit, qua in re duo mira & iuxta humanã rationẽ valde ſibi cõtraria oſtẽdit: dum poſt reſurrectionẽ corpus ſuũ incorruptibile: & tamen palpabile demõſtrauit. Nã & corrũpi neceſſe eſt quod palpatur, & palpari nõ poteſt quod nõ corrũpitũ, & incorruptibilẽ ergo ſe & palpabilẽ demõſtrauit, vt profecto poſt reſurrectionẽ eſſe oſtẽderetur corpus ſuũ & eiuſdem naturę & alterius gloriæ. Gre. 13. mor. Corpus etiã noſtrũ in illa reſurrectionis gloria erit quidem ſubtile per effectum ſpiritalis potentiæ, ſed palpabile per veritatẽ naturæ: nõ aũt ſicut Euticius ſcripſit impalpabile: & ventis aerẽq; ſubtilius. Aug. Videbat autẽ Thomas, tãgebatq; hominẽ, & cõfitebatur deũ quẽ non videbat neque tangebat: ſed per hoc quod videbat atque tangebat, illud iam remota dubitatione credebat. vnde ſequitur: Reſpõdit Thomas, & di. ei: Dñs meus, &c. Theop. Qui prius infidelis fuerat poſt lateris tactũ, optimũ ſe theologũ oſtẽdit. Nam duplicẽ naturã vnámq; hypoſtaſim Chriſti ediſſeruit. dicẽdo enim, Dominus meus humanam naturã. dicẽdo verò deus meus diuinã cõfeſſus eſt, & vnum eundem deum & dominum. Sequitur:

Dicit ei Ieſus: Quia vidiſti me credidiſti. Aug. Non ait tetigiſti me ſed vidiſti me, qm̃ generalis quodammodo eſt ſenſus viſus: nam & per quatuor alios ſenſus nominari ſolet velut cũ dicimus, Audi & vide q̃ bene ſonet, olfac: & vide q̃ bene oleat, guſta & vide quàm bene ſapiat, tange & vide quàm bene calcat: vnde & hic dominus dicit: Infer digitũ tuũ huc, & vide man⁹ meas. Quid aliud ait, quàm tange & vide? ne tamen ille oculos habebat in digito, ergo ſiue intuẽdo, ſiue etiam tangẽdo hoc ait, Quia vidi. me credidiſti, quãuis dici poſsit non auſum fuiſſe diſcipulũ tãgere: cũ ſe offerret ille tãgendũ. Greg. Sed cũ Apoſtolus dicat: fides eſt ſubſtãtia ſperandarum rerum argumentũ nõ apparentium, profecto liquet, quia quę apparent iam fidẽ nõ habẽt, ſed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas: cũ palpauit: cur ei dicitur: Quia vidiſti me, credidiſti. Sed aliud vidit: aliud credidit, hominem vidit, & deum cõfeſſus eſt. Lętificat autem valde quod ſequitur: Beati qui non viderunt & crediderunt. In qua ſententia nos ſpecialiter ſignificati ſumus, qui eum quem carne non vidimus, mente retinemus, ſi tamen fidẽ noſtrã, operibus ſequimur. Ille enim verè credit, q exercet operãdo quod credit. Aug. Præteriti autem temporis vſus eſt verbis tanquã ille qui id quod erat futurũ in ſua nouerat prædeſtinatione iam factũ. Chry. Cùm ergo aliquis nunc dixerit: vtinam in temporibus illis fuiſſem: & vidiſſem Chriſtum miracula facientem: excogitet, Beati qui non viderunt & crediderunt. The. Exprimit aũt & hinc diſcipulos, qui nec plagas clauorũ, nec latus palpãtes crediderunt. Chryſo.

Quia verò Ioãnes pauciora aliis euãgeliſtis dixerat, ſub- Fidei locus datur.
iungitur. Multa quidẽ & alia ſigna fecit Ieſus in cõſpectu diſcipulorũ ſuorũ quæ nõ ſunt ſcripta ĩ libro hoc, ſed nec alij omnia dixerũt, ſed q̃ erãt ſufficientia attrahere ad fidẽ audiẽtes. Mihi autẽ videtur hic dicere ea q̃ poſt reſurrectionẽ ſunt ſigna, & ideo dicit in conſpectu diſcipulorũ ſuorũ, cũ quib⁹ ſolis poſt reſurrectionem cõuerſatus eſt: deinde vt diſcas quoniã nõ ſolũ diſcipulorum gratia ſigna fiebant: induxit, Hæc autẽ ſcripta ſunt vt credatis quia Ieſus eſt Chriſtus filius Dei, communiter ad humanam naturam loquens. Et vt oſtẽdat quoniam vt non illi qui creditur, ſed nobiſipſis vtile eſt credere: ſubdit, Et vt credentes vitam habeatis in nomine eius, id eſt per Ieſum. Ipſe autem eſt vita.

CAPVT XXI.

Poſtea manifeſtauit ſe iterũ Ieſus ad mare Tyberiadis. Manifeſtauit autem ſic. Erant ſimul Petrus & Thomas qui dicitur Didymus et Nathanael qui erat à chana Galilææ, et filij Zebedæi & alij ex diſcipulis eius duo. Dicit ei Simõ Petrus:

Vada

Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Et exierũt & ascenderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto stetit Iesus in littore, nõ tamen cognouerũt discipuli, quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, nũquid pulmentariũ habetis? Respõderunt ei: Non. Dicit eis mittite in dexteram nauigij rhete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine pisciũ. Dicit ergo discipulus ille quẽ diligebat Iesus Petro, dominus est. Simon Petrus cũ audisset, quia dominus est, tunica succinxit se: erat enim nudus, & misit se in mare. Alii autẽ discipuli nauigio uenerunt. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rhete piscium. Vt ergo descẽderunt in terram, uiderunt prunas positas & piscem superpositum & panem. Dicit eis Iesu: Afferte de piscibus quos prẽdidistis nunc. Ascẽdit Simon Petrus, & traxit rhete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cùm tanti essent, non est scissum rhete.

Aug. Quod immediatè euãgelista præmiserat, veluti huius libri indicat finẽ: sed narratur hîc deinde quẽadmodũ se manifestauerit dñs ad mare tyberiadis. vnde dicitur: Postea manifestauit, &c. Chry. Dicit autẽ postea, q a nõ cõtinuè cũ eis ambulabat, vt antea. Dicit etiã: Manifestauit se: quia nõ videretur, nisi cõdescẽderet, quia incorruptibile erat corpus. Loci autẽ meminit, ostẽdẽs, qm̃ plurimũ timoris eis dñs abstulerat, vt de reliquo ipsi lõgè à domo procedãt nõ vltrà in domo cõclusi, sed in Galilæã ierãt, periculũ declinãtes Iudaicũ. Bed. More autem solito euangelista prius retulit causam: deinde quẽadmodum res gesta sit, enarrat: vnde sequitur: Manifestauit autẽ sic. Chrys. Quia verò neq; dominus cũ eis continuè erat: neq; spiritus datus erat: neq; aliquid tunc erat ei cõmissum, neq; aliquid habebãt agere, artẽ piscatoriã tractabãt: vnde sequit: Manifestauit autẽ sic. Erãt si. Si. Pe. & Tho. qui di. Did. & Na. qui erat à cha. ga. qui s. vocatus est à Philippo: & filij Zebedæi. s. Iacob⁹ & Ioannes, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Si. Pe. Vado piscari. Greg. in ho. Quæri potest cur Petrus qui piscator ante cõuersionẽ fuit, post cõuersionẽ ad piscationem redijt, cũ veritas dicat: Nemo mittens manũ ad aratrũ, & respiciens retrò aptus est regno dei. Aug. Quod si fecissent discipuli defuncto Iesu priusquã resurrexisset à mortuis putaremus eos illa quæ animos eorum occuparat desperatiõe fecisse. Nũc verò post eũ sibi de sepulchro reditum viuum: post Inspecta vulnerum loca post acceptum eius insufflatione spiritũ sanctũ subitò fiunt sicut fuerant nõ hominũ, sed piscium piscatores. Respondendũ est ergo nõ eos fuisse prohibitos ex arte sua licita victũ necessariũ quærere, sui apostolatus integritate seruata, si quando vnde viuerent aliud nõ haberent. Sic enim beatus Paulus ea potestate quã profecto cũ cæteris euãgelij prædicatorib⁹ habebat, nõ cũ cæteris vteretur sed stipedio suo militaret, ne gẽtes à nomine Christi positas alienas, doctrina eius quasi venalis ostenderet, aliter educatus artem quã nõ nouerat, didicit, vt dũ suis manibus trãsigitur doctor, nullus grauaretur auditor. Quãtò magis beat⁹ Petrus qui iã piscator fuerat qđ nouerat, fecit, si ad præsens illud tẽpus aliud vnde viueret non inuenit. Sed respõdebit quispiã. Et cur nõ inuenit cũ dñs promiserit dicens, Quærite primũ regnũ dei & iustitiã eius, & hæc omnia apponẽtur vobis? Prorsus etiã dñs quod pmisit, impleuit. nã quis alius pisces qui caperẽtur, apposuit, qui nõ ob aliud credẽdus est eis ingessisse penuriã qua cogerẽtur ire in piscatũ nisi disposi tũ volẽs exhibere miraculũ? Gre. ĩ ho. Negociũ ergo qđ ante cõuersionẽ sine peccato extitit, hoc etiã post conuersionẽ repetere culpa nõ fuit, vnde post cõuersionẽ suam ad piscationẽ Petrus rediit: Matthæus verò ad thelonij negociũ nõ resedit. Sũt enim plæraq; negocia quæ sine peccatis exhiberi, aut vix, aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum implicant ad hæc necesse est, vt post cõuersionem animus nõ reuertat. Chrys. Alij autẽ discipuli sequebãtur Petrũ: vnde dicitur: Dicũt ei: venimus & nos tecũ. Colligati enim de reliquo sibiinuicem erãt. Simul volebãt piscationẽ videre. Sequitur: Et exie. & ascẽd. in nauim. In nocte autẽ piscabãtur, quia adhuc formidolosi erãt. Greg. Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, vt veniẽte magistro fieret admirationis magna sublimitas. vnde sequitur: Et illa no. ni. prendiderunt. Chrys. Laborãtibus autẽ & afflictis discipulis assistit Iesus. vnde sequitur: Mane autẽ facto, &c. Non enim seipsum mox eis ostẽdit: sed voluit & allocutionẽ cum eis inire. Et primò loquitur eis humanius: nã sequit: Dic. eis Ie. Pue. nũ. pul. ha. Hoc autẽ dicit, quasi ab eis aliquid emere vellet: vt autẽ timuerũt, eis signum ostẽdit per quod cognoscerent. Sequitur enĩ, Dixit eis: Mitt. in de. na. rhe. & inuenietis. Multa aũt cõsequenter facta sunt: quorũ primũ est multos pisces esse cõprehẽsos, vnde sequit, Mise. er. rhe. & iã nõ vale. illud tra. pre. mul. pisciũ. Sed in Christi cognitione Petrus & Ioãnes suos proprios modos ostẽderũt. Ioãnes enim perspicacior erat: & ideo primò cognouit Christũ. vnde sequit: Dicit ergo discipulus, &c. Bed. Hoc indicio sicut sæpe: ita & hîc suã demõstrat personã. Cognouit aũt primus dñm siue miraculo istius piscationis, siue sono præcognitæ vocis, siue primæ reminiscẽs piscationis. Chry. Petrus autẽ feruẽtior erat: & ideo prõptius venit ad Christum. Sequitur: Simõ Petrus cũ audisset, &c. Bed. Dicitur autẽ Petrus nudus fuisse ad cõparationẽ cæterorum vestimẽtorũ quibus vti solebat, sicut solemus dicere cũ aliquẽ simplici vestimẽto videmus indutũ: quare nudus incedis. Siue potest intelligi quòd more piscatorũ studio piscãdi nudus incesserit. Theo. Quod verò se præcinxit Petr⁹ pudoris est signũ. præcinxit autẽ se lineo amictu quẽ Phenices & tyrij piscatores circũuoluũt sibi cũ nudi sint etiã cæteris indumẽtis apponunt. Bed. Eodem autem ardore quo & multa alia fecerat: venit ad Iesum. vnde sequitur: Et mi. se in mare. alij aũt dis. na. venerũt. Non tamẽ intelligẽdũ est Petrũ super fluctus venisse, sed aut natãdo aut pedibus proprijs, quia erãt prope terrã. sequitur enim: Nõ lõge enim, &c. Glos. Interpositio est, sequit enim: Trahẽtes rete pisciũ, vt sit ordo literæ. Alij discipuli nauigio venerunt trahẽtes rete piscium. Nõ lõgè enĩ, &c. Chry. Deinde aliud signũ ponitur, cũ subditur: Vt ergo descenderunt, &c. Non enim adhuc ex materia superposita operatur, sed ad id quod est mirabilius ducit signa ostẽdens, quoniã & ex subiecta materia ante crucẽ miracula faciebat ppter quandã dispẽsationẽ. Aug. Nõ est autẽ hîc intelligendũ & panẽ fuisse prunis superpositũ, sed quasi diceret: Viderũt prunas positas & piscẽ superpositũ prunis, & viderũt panẽ. Chry. Vt autẽ ostẽderet nõ esse phantasma quod factũ est, iubet ex piscibus ab eis captis afferri. sequitur enim: Dicit ei Ie. Affer. ex pis. quos prẽdi. nunc. Deinde & aliud signũ fuit ꝙ ex multitudine pisciũ rhete nõ est scissum. vnde sequitur: Ascen. Si. Pe. & traxit re. ad ter. ple. ma. pis. centũ quinquaginta tribus. Et cũ tãti, &c. Aug. Misticè autẽ in captura pisciũ cõmẽdauit ecclesiæ sacramentũ, qualis futura est in vltima resurrectione mortuorum. Et ad hoc cõmendandũ valet ꝙ tanq̃ finis est interpositus libri, ꝙ esset etiã secuturę narrationis quasi procemiũ. Quod autẽ septẽ discipuli fuerũt in illa piscatione, suo septenario numero finẽ significat tẽporis, vniuersum quippe septẽ diebus voluitur tempus. Theop. Cũ autẽ nox erat, ante solis Christi præsentiã prophetæ nihil cœperũt, quia etsi vnam nationẽ Israel corrigere

Quæstio euangel.

Negotia duplicia.

Miraculũ prunarũ.

Analogica expositio.

conarẽt,illa tamẽ freqnẽter ĩ idololatriã habebaẽ. Greg. in ho. Quæri autẽ poteſt cur diſcipulis in mare laborãtibus,poſt reſurrectionẽ ſuam corã diſcipulis in fluctibus maris ambulauit. Sed mare præſens ſeculũ ſignificat ꝙ ſe cauſarũ tumultibus & vndis vitæ corruptibilis illidit: per ſoliditatẽ autẽ littoris perpetuitas quietis æternæ figuraẽ. Quia igitur diſcipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerãt,in mari laborabãt, quia autẽ redẽptor noſter iam corruptionẽ carnis exceſſerat, poſt reſurrectionem ſuã in littore ſtabat. Aug. Littus etiam finis eſt maris: & ideo finẽ ſignificat ſeculi. Sicut enim in hoc loco qualiter in fine ſeculi futura ſit, ita dñs alia piſcatione ſignificauit eccleſiam qualiter nũc ſit. vnde ibi Ieſus noo ſtabat in littore, ſed aſcẽdens in vnã nauim q̃ erat Simonis, rogauit eũ à terra reducere puſillũ. In alia piſcatiõe non mittũtur retia in dexterã, ne ſolos ſignificẽt bonos, nec in ſiniſtram ne ſolos malos: ſed indifferẽter. Laxate (inquit) retia veſtra ĩ capturã, vt permixtos intelligamꝰ bonos & malos. Hic autẽ (inquit) mittite in dexterã nauigij rete, vt ſignificaret eos qui ſtabant ad dexterã ſolos bonos. Illud fecit ĩ initio p̃dicationis ſuę: hoc poſt reſurrectionẽ ſuam, hioc oſtẽdens illam capturam piſciũ bonos & malos ſignificare quos nũc babet eccleſia: iſta verò tantũmodo bonos quos habebit in æternũ, completa in fine huius ſeculi reſurrectione mortuorũ. Illi autem q̃ ptinẽt ad reſurrectionẽ vitæ. i. ad dexterã: & ĩter chriſtiani nominis retia deſigũtur, nõ niſi in littore. i. in fine ſeculi cũ reſurrexerint, apparebũt. Ideo nõ valuerũt ſic trahere retia, vt in nauẽ refunderẽt quos cœperãt piſces ſicut de aliis dictũ eſt. Habet autẽ iſtos dexteros eccleſia poſt fioẽ buius vitæ in ſomno pacis, velut in profundo latentes donec ad littus rete perueniat, quod in prima piſcatione duabꝰ nauiculis hoc iſto loco ducẽtis cubitis tantũ. cẽtũ & cẽtũ exiſtimo figuratũ propter vtriuſque generis electos & circũciſionis & præputij. Bed. Vel per ducẽtos cubitos gemina cbaritatis virtus exprimitur, p dilectionẽ em̃ dei & ꝓximi Chriſto appropinquamꝰ. Piſcis autẽ aſſus eſt Chriſtꝰ paſſus. Ipſe latere dignatus eſt in aquis generis bumaui. Capi voluit laqueo noſtræ noctis & qui nobis factus eſt piſcis humanitate, extitit nobis panis nos reficiẽs ſua diuinitate. Greg. Petro aũt ſancta eccleſia eſt cõmiſſa, ipſi ſpecialiter dicit: Paſce oues meas. qnod ergo poſtmodũ aperitur in voce, nũc ſignificaẽ in opere. Ipſe em̃ piſces ad ſoliditatẽ littoris pertrahit, quia ſtabilitatẽ æternæ patriæ fidelibus oſtẽdit, hoc egit verbis, hoc apoſtolis, hoc agit quotidie miraculorũ ſignis. ſed cũ rete magnis piſcibus plenũ dicitur, additur & quãtis: & hoc eſt quod ſubditur: Plenũ magnis, &c. Aug. In alia piſcatione numerus piſciũ non exprimitur tanq̃ illud ibi fiat quod p̃dictũ eſt per prophetã, Annũtiaui & locutꝰ ſum, multiplicati ſunt ſuper numerũ. Hîc verò certus eſt numerꝰ cuius reddẽda eſt ratio. Numerus em̃ qui legẽ ſignificat, decẽ eſt propter decalogũ. Cũ autẽ accedit ad legẽ gratia. i. ad literã ſpũs, quodãmodo denario numero addiẽ ſeptenarius: ſeptenario quippe numero ſignificaẽ ſpũsſanctꝰ, ad quẽ ſignificatio ꝓpriè pertinet. Primũ em̃ in lege ſonuit ſanctificatio in die ſeptimo. Eſaias etiã propbeta eũ cõmendat opere vel munere ſeptenario. Cũ itaque legis denario ſpiritus ſanctꝰ per ſeptenariũ numerũ accedit, fiũt 10. & 7. qui numerus ab vno vſq; ad ſeipſum cõputatis omnibus creſcẽs ad centũ quinquagintatres peruenit. Greg. Ducamus etiã per trigonũ. 10. & 7. veniunt quinquagiotavnũ. In quinquageſimo autẽ anno cũctus populus ab omoi operatione quieſcebat, ſed vera requies in vnitate eſt: vbi enĩ ſciſſura diuiſionis eſt, vera requies nõ eſt. Aug. Nõ ergo tantũmodo cẽtũ quĩquagintatres ſancti ad vitã reſurrecturi ſignificãtur æternã, ſed oẽs ad gratiã ſpiritus pertinẽtes hoc numero figurãtur, qui etiã numerus ter habet quinqnagenariũ numerũ: & inſup p ipſa tria ꝓpter myſteriũ trinitatis. Quinquagenariꝰ aũt multiplicatis ſeptẽ p ſeptẽ & vnius adiectione cõpleẽ: vnus autẽ additur, vt eos ſignificet eſſe vnũ. Non autẽ fruſtra dictũ eſt ꝙ erant magni. Cũ enim dixiſſet dñs, Nõ veni ſoluere legẽ ſed implere, daturus ſpiritũ vtiq; per quem lex poſset impleri paucis verbis interpoſitis, ait: Qui fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cęlorũ. In prima autẽ piſcatione rete propter ſignificãda ſciſmata rũpebatur: hæc verò quoniã in illa ſumma pace ſanctorũ nulla erũt ſchiſmata, pertinuit ad euãgeliſtã cõſequẽter dicere: Et cũ tãti eſſent. i. tam magni: non eſt ſciſſum rete, tanquã illud reſpiceret vbi ſciſſum eſt: & in illius mali comparatione commendaret boc bonum.

Dicit eis Ieſus, Venite, prãdete. Et nemo audebat diſcũbẽtium interrogare eũ: tu quis es? ſciẽtes quia dominus eſt. Et venit Ieſus & accepit panẽ & dabat eis & piſcẽ ſimiliter. Hoc iã tertiò manifeſtatꝰ eſt Ieſus diſcipulis ſuis cũ reſurrexiſſet à mortuis.

Aug. Peracta piſcatione dñs eos ad prãdiũ vocat. vnde dicitur: Di. eis Ie. ve. prã. Chry. Hic quidẽ nõ dicit ꝙ comedit cũ eis, ſed Lucas hoc dicit. Hoc autẽ fiebat, nõ vt natura indigente cibis de reliquo ſed condeſcenſione ad demõſtrationẽ reſurrectionis facta. Aug. 13. de ciui. dei, Corpora autẽ iuſtorũ quæ in reſurrectione futura ſunt, neq; ligno vitę indigebũt, quo fiat vt nullo morbo vel ſenectute inueterata moriantur, neque vllis aliis corporalibus nutrimentis: quibus eſuriẽdi atque ſitiendi qualiſcũque moleſtia deuitetur: quoniã certo & inuiolabili munere immortalitatis induẽtur: vt nõ niſi velint poſsibilitate nõ neceſsitate veſcãtur, nõ enim poteſtas ſed egeſtas edendi & bibendi talibus corporibus auferetur, ſicut & ſaluator noſter poſt reſurrectionẽ iam quidẽ in ſpirituali carne ſed tamẽ vera, cibũ ac potũ cũ diſcipulis ſumpſit, nõ alimentorũ indigentia, ſed ea qua & hoc poterat poteſtate. Sequitur: Et nemo audebat, &c. Ac ſi dice. Aug. ſuper Ioan. Nemo audebat dubitare quòd ipſe eſſet. Tanta enim erat euidẽtia veritatis, vt eorum non ſolũ negare ſed nec dubitare quidem vllus auderet, quoniam ſi quiſquã dubitaret vtiq; interrogaret. Chryſ. Vel boc dicit: quia de reliquo non ſimiliter confidebant ei loqui vt prius, ſed cum ſilentio & reuerentia multa ſedebãt attẽdentes in eum & formam quidem alteratã vidẽtes & multa admiratione plenã valde ſtupefacti volebant interrogare. Sed formido in hoc ꝙ ſciebãt ꝙ dñs eſt detinebat interrogationẽ: & ſolũ comedebant quæ eis dabat cũ priori poteſtate: hîc autem non reſpicit in cælũ, neque humana illa facit oſtendens q̃m cõdeſcenſionis gratia fiebant. vnde ſubditur: Et venit Ieſus, &c. Aug. Myſticè autẽ piſcis aſſus Chriſtꝰ eſt paſſus. Ipſe eſt & panis q̃ de cælo deſcẽdit: bíc incorporatur eccleſia ad participandũ beatitudinem ſempiternam, propter hoc dictũ eſt, Afferte de piſcibus qnos apprebendiſtis nunc, vt omnes qui hãc ſpem gerimus per illũ ſeptenarium numerũ diſcipulorũ per quẽ poteſt io boc loco noſtra vniuerſitas intelligi figurata tanto ſacramẽto nos cõmunicare noſſemus & eidẽ beatitudioi ſociari. Greg. Per hoc etiam ꝙ ſeptẽ diſcipulis vltimum conuiuiũ celebrat, eos tantũmodo qui ſeptiformi gratia ſancti ſpiritus pleni ſunt futuros ſecũ in æterna refectione denũtiat: ſeptẽ qnoq; diebus omne hoc tempus euoluitur: & ſæpe ſeptenario numero perfectio deſignatur. Illi ergo vltimo cõuiuio de præſentia veritatis epulãtur: qui nũc perfectionis ſtudio terrena tranſcendũt. Chryſ. Quia verò nõ cõtinuò cũ eis cõuerſabatur neq; ſimiliter vt prius, ſubdit euãgeliſta, dicẽs, Hoc iã tertiò

Allegorica expoſitio.

Tropologica expoſitio.

Numeri quinquagenarij ratio myſtica.

Corporũ glorioſorum cõditio notatur.

Allegoria aſſi piſcis.

manifestatus est Iesus discipulis suis cùm resurrexisset à mortuis. Aug. Quod nõ ad ipsas demõstrationes, sed ad dies referre debemus. i. primo die cùm resurrexisset: & post dies octo quando Thomas vidit & credidit & hoc die quãdo hoc de piscibus fecit: & deinde quotiẽs voluit vsque ad diem quadragesimum quo ascendit in cęlum. Aug. de con. euan. Inuenimus autem apud quatuor euangelistas decies commemoratũ dominum visum esse post resurrectionem, semel ad monumentum à mulieribus, iterum eisdẽ regredientibus à monumento in itinere, tertiò Petro, quartò duobus eũtibus in castellum, quintò pluribus in Hierusalem: vbi erat Thomas, sextò vbi vidit eum Thomas, septimò ad mare Tyberiadis, octauò omnibus vndecim in monte Galilææ secundũ Matthęũ. Nonò vt dicit Marcus nouissimè recumbentibus, quia iam non erant in terra cum illo conuiuaturi, decimò ipso die ascensionis non iam in terra sed eleuatum in nube.

Cùm ergo prandissent, dixit Simoni Petro Iesus, Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Ioannis diligis me? Ait illi, Etiam domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Pasce agnos meos. Dicit ei tertiò, Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, amas me. Et dixit, Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce oues meas.

Theo. Finito prandio cõmissionem ouium mundi Petro cõmendat: non aliis: vnde dicitur, Cũ ergo prandissent dixit Simoni Petro Iesus, &c. Aug. Sciẽs dñs interrogat. Sciebat enim dñs ꝙ nõ solũ eum diligeret, verũ etiã quòd plus omnibus eũ diligeret Petrus. Alcui. Dicit̃ autẽ Simõ Ioãnis. i. filius Ioãnis carnalis patris. Mysticè autẽ Simon obediens, Ioannes gratia meritò hoc nomine vocatur. i. obediens gratiæ dei, vt ostẽdatur ꝙ ardẽtiori eũ charitate amplectit̃, nõ meriti humani sed diuini esse muneris. Aug. in ser. Pas. Cũ autẽ dñs moreretur, timuit & negauit, resurgẽs autẽ dñs amorẽ inseruit: timorẽ fugauit: nã quãdo negauit, mori timuit: resurgente dño quid timeret, in quo mortẽ mortuã reperiret. vnde sequitur, Ait illi: etiã domine, &c. Confitenti autẽ amorẽ suũ, oues suas cõmẽdauit. vnde sequitur, Dicit ei, Pasce agnos meos tãquam nõ esset vbi ostẽderet Petrus amorẽ suũ in Christũ nisi esset pastor fidelis sub principe omniũ pastorũ. Chry. Quòd enĩ maximè omniũ tribuit nobis eã quæ desuper est beneuolẽtiam est proximorũ procuratio. Præteriẽs aũt dñs alios Petro de talibus loquitur: eximius enim apostolorũ erat Petrus: & os discipulorũ & vertex collegij: vnde & negatione deleta cõmittit ei prælationẽ fratrũ. Et negationem quidẽ ei nõ exprobrat: sed dicit: Si diligis me: pręsiste fratribus per feruentẽ amorẽ quẽ per omnia demõstrasti nunc ostende, & animã quã dixisti te esse positurum pro me: hãc da pro ouibus meis. Sequitur: Dicit ei iterum, Simon Ioanois, &c. Aug. Meritò dicitur Petro, Diligis me, & respondet, Amo te, eíque dicitur: Pasce agnos meos, vbi etiã demõstratur vnũ atque idẽ esse amorẽ & dilectionẽ: nã etiã dominus nouissimè non ait: Diligis me, sed amas me. Sequitur: Dicit ei tertiò Simõ &c. Tertiò vtrum Petrus eum diligat, dominus interrogat. Redditur enim negationi trinæ trina confessio, ne minus amori lingua seruiat q̃ timori, & plus vocis elicuisse videatur mors imminens quã vita pręsens. Chry. Tertiò & iam interrogat & tertiò iniungit eadẽ, ostendeos quantũ appreciatur pręlationẽ propriarũ ouium, & quoniam hoc est maximè eius amoris signum. Theo. Ex tunc etiã innoleuit consuetudo, vt ter confiteantur qui veniunt ad baptismum. Chry. Deinde tertiò interrogatus conturbatus est. vnde sequitur: Contri. est Petrus, &c. Rursus formidans priora ne forte æstimans se diligere si non diligat, corripiatur sicut & prius correptus est, multũ se æstimans fortẽ: vnde ad ipsum Christum refugit. vnde sequitur: Et dicit ei, domine tu omnia scis. i. ineffabilia cordis præsentia & futura. Aug. de var. do. Inde ergo cõtristat⁹ est ꝙ sæpe interrogat⁹ esset ab eo q̃ sciuerat quod interrogabat: & donauerat quod audiebat. Veraciter ergo respondit, & de intimo cordis protulit amãtis vocẽ di. Tu scis quia amo te. Aug. super Io. Nõ autẽ addidit plus his, hoc eñ respõdit quod de seipso sciebat, nõ enim quantum ab alio quolibet diligeretur scire poterat, qui cor alterius videre non poterat. Seqnit̃: Di. e. pa. oues meas. q. d. Sit amoris officiũ pascere dominicũ gregẽ, sicut fuit timoris indiciũ negare pastorẽ. Theo. Potest autẽ quis assignare differentiã inter agnos & oues. Agni sunt qui introducũtur, oues verò perfecti. Alcui. Pascere autẽ oues, est credẽtes in Christo ne à fide deficiãt cõfortare, terrena subsidia si necesse est subditis prouidere: & exẽpla virtutũ cum verbo prædicationis impendere, aduersariis obsistere, errãtes subditos corrigere. Augu. Qui hoc autẽ animo pascũt oues Christi, vt suas velint esse nõ Christi, se cõuincũtur amare, nõ Christũ, vel gloriãdi vel dominãdi: vel acquirẽdi cupiditate: nõ obediendi & subueniendi & deo placẽdi charitate: Nõ ergo nos sed ipsum amemus, & in pascẽdis ouibus eius ea quæ sunt eius nõ quę nostra sunt quæramus, quisquis eñ seipsum nõ deum amat, nõ amat se: qui enim nõ potest viuere de se, morit̃ vtiq; amãdo se, nõ ergo se amat, q̃ ne viuat se amat. Cũ verò ille diligit̃ de quo viuitur, non se diligẽdo magis se diligit: qui ꝓpterea nõ se diligit, vt eũ diligat de quo viuit. Aug. in ser. pas. Extiterũt autẽ quidã serui infideles q̃ diuiserũt gregẽ Christi: & furtis suis peculia sibi fecerũt & audis eos dicere: Oues meę sunt illæ, quid q̃ris ad oues meas, nõ te inueniã ad oues meas, sic & nos dicamus meas, & illi dicãt suas, perdidit Christus oues suas.

Pastores mali notantur.

Amen amen dico tibi, Cùm esses iunior cingebas te, & ambulabas ubi uolebas. Cùm autem senueris, extendes manus tuas & alius te cinget & ducet quò tu non uis. Hoc autem dixit significãs qua morte clarificaturus esset.

Chry. Cũ dixisset Petro dominus de amore quẽ habebat ad ipsum prænũtiat ei martyriũ quod pro ipso debebat sustinere: erudire nos volens quomodo eũ amare oportet, vnde dicit, Amẽ amẽ di. ti. Cũ esses &c. Meminit prioris vitæ, quia in secularibus iuuenis quidẽ vtilis est, qui verò senuerit inutilis. In diuinis autẽ non ita est. sed cùm superuenerit senectus, tunc virtus clarior: tunc vtilis industrior: in nullo ab ætate prohibita: quia ergo Petrus semper volebat in periculis esse cum Christo dicit ei, Cõfide, ita implebo tuũ desideriũ, vt q̃ passus non es iuuenis existens, oporteat te pati senẽ. vnde sequitur: Cùm autem senueris. Per quod ostenditur ꝙ neque tũc iuuenis erat neq; senex, sed vir perfectus. Orig. sup. Matt. Et attende ꝙ nõ facilè inuenitur quis ex eis qui apti fuerint ad hoc opus: vt cito trãseat de hac vita. vnde nũc Petro dicit̃: Cũ senu. ex ma. tuas. Aug. Hoc est crucifigeris. Ad hoc aũt vt venias, alius te cinget & ducet quo nõ vis. Prius dixit quod fieret, & deĩde quomodo fieret, nõ eñ crucifix⁹ sed crucifigẽdus quo nollet est ductus. Solutus quippe à corpore esse volebat cũ Christo, sed si fieri posset pręter mortis molestiam vitã cõcupiscebat æternã, ad quã molestiã nolens venit: sed volens eam vicit, & rȩliquit hunc infirmitatis affectum quo nemo vult mori vsq; adeò naturalem vt cũ beato Petro nec senectus auferre potuerit, sed molestia quantũcũq; sit mortis, debet eã vĩcere vis amoris quo amatur

Laus sancti Petri.

Ritus baptismi.

Alia iuuenis alia senis officia.

ille qui cùm sit vita nostra etiam mortem voluit ferre pro nobis. Nam si nulla esset mortis vel parua molestia, non esset tam magna martyrij gloria. Chry. Dicit ergo Quò non vis, Propter naturalē compassionem animæ, quæ inuita separatur à corpore, deo hoc vtiliter dispensante: vt non multi sibi mortem inferant violentam, deinde erigens auditorē euāgelista induxit: Hoc autē dixit significans qua morte clarificaturus esset deum. Nō dixit, Moriturus esset, vt discas quoniam pati pro Christo, gloria est patientis & bonor. Nisi autem certificaretur animus quia verè deus est, minimè eius intuitu mortem toleraret, quò fit vt sanctorum mors diuinæ sit gloriæ certitudo. Augu. Hunc inuenit exitum ille negator & amator, vt pro eius nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum peruersa festinatione promiserat. Hoc enim oportebat, vt prius Christus pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prędicatione moreretur.

Vita omnibus amabilis.

Et cùm hoc dixisset, dixit ei, Sequere me. Conuersus Petrus uidit illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna supra pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm uidisset Petrus dixit Iesu, Domine, hic autem quid? Dixit ei Iesus, Sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? Tu me sequere. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus, non moritur, sed sic eum uolo manere donec ueniam, quid ad te.

Aug. Cū pręnūtiasset dominus Petro qua morte clarificaturus esset eū, inuitat eū ad sui sequelā: vnde dicitur, Et cū hoc di. di. ei, Sequere me. Cur dicitur Petro, Sequere me, nec dicitur cæteris qui simul aderant, qui eū sicut magistrum discipuli sequebantur? Sed si ad passionem intelligendū est, nūquid solus pro christiana veritate passus est Petrus? nōne ibi erat Iacobus qui ab Herode manifestatur occisus? Verū aliquis dixerit, quoniā nō est Iacobus crucifixus, meritò dictū esse Petro: Sequere me, qui nō solū mortē: sed & mortē crucis sicut Christus expertus est. Theo. Audiens autē Petrus quia mortem pro Christo passurus est, quærit de Ioanne an moriatur. vnde sequitur, Conuersus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat &c. August. Seipsum dicit discipulū quem diligebat Iesus, quia ipsum præ cæteris & familiarius diligebat, ita vt in cōuiuio supra pect' suum discūbere faceret. Credo vt istius euangelij quod per eum fuerat prædicaturus: diuinam excellētiam hoc modo altius commēdaret, sunt qui senserint: & hi non contemptibiles sacri eloquij tractatores à Christo Ioannem propterea plus amatum, quia ab ineunte pueritia castissimus vixerit. Sequitur: Hunc ergo cū vidisset Petrus dixit Iesu: Domine, hic autem quid? Theop. Id est nunquid nō morietur & ipse? vt quidam exponunt. Sequitur, Dicit ei Iesus, Sic eum vo. ma. do. ve. quid ad te? Augu. Et repetitum est: Tu me sequere, tanquā ille ideo non sequeretur, quoniam eum manere voluit donec veniat. Quis facile aliud esse credat q̄ quod fratres crediderunt qui tunc erant. Sequitur enim: Exiit ergo ser. iste inter fratres quia disci. ille nō moritur. Sed hāc opinionem Ioannis, ipse abstulit subdens: Et nō dix. Iesus, non moritur, sed sic eum vo. ma. do. veniam quid ad te? Sed cui placet adhuc resistat & dicat verū esse quod ait Ioannes, nō dixisse dominum q discipulus ille non moritur: sed hoc tamen significatum esse talibus verbis qualia eū dixisse narrauit. Theoph. Vel dicet: Christus non negauit Ioannem moriturum: nā quicquid oritur moritur: sed dixit, volo eum manere. i. viuere vsque ad mundi finem: & tūc pro me patietur martyriū: & ideo fatentur adhuc illū viuere, ab Antichristo verò debere occidi: vna cum Elia prædicaturū nomen Christi. Sed & si assignetur eius sepulchrū viuens quidem illud intrauit, postea discessit. Aug. Vel fortè aliquis in illo sepulchro eius quod est apud Ephesum dormire potius eum, quàm mortuum iacere contendet, assumens argumentum quòd illic terra sensim scaturire: & quasi ebullire perhibetur, atque hoc eius anhelitu fieri pertinaciter asseuerans. Sed cur eius discipulo quem præ cæteris diligebat pro magno munere longum in corpore donauerit somnum, cùm beatum Petrum per ingentem martyrij gloriam ab onere corporis absoluerit, eisque concesserit quod Paulus se cōcupiscere dixerit, Cupio dissolui & esse cū Christo. Si autem verè ibi quod semper sparsit fama aut ideo fit, vt eo modo cōmendetur preciosa mors eius: quouiam non eam commendat martyriū: aut propter aliquid aliud quod nos latet, manet tamen quæstio cur dixerit dominus de homine morituro. Sic eum volo manere donec veniam. Illud etiam mouet ad quærendū, cur Ioannem plus dilexerit dominus cū ipsum dominū plus dilexerit Petrus quantū ipse sapiat: melior est qui plus diligit Christū: fœlicior est verò quem plus diligit Christus facile responderim, si iustitiam liberatoris nostri queadmodum defenderem, prouiderem. Aggrediar igitur de soluenda quæstione tam ingenti, duas vitas sibi diuinitus prædicatas nouit ecclesia, quarum vna est in fide, altera in spe. Ista significata est per apostolū Petrū propter apostolatus sui primatū: Illa per Ioannem, ideo huic dicitur: Sequere me, per imitationem. s. perferendi temporalia mala: de illo verò dicitur, Sic eum vo. ma. douec veniam. q. d. Tu me sequere per imitationem perferendi temporalia mala. Ille maneat donec sempiterna venio redditurus bona: quod apertius dici potest, perfecta me sequat actio informata meæ passionis exemplo. Inchoata verò contēplatio maneat donec venio, perficiēda cū venero, quod nō sic intelligendū est, quasi dixerit remanere, Vel permauere, sed expectare, quoniam quod per eum significatur, cū venerit Christ' implebitur, in hac autē actiua vita quātò magis Christū diligimus, tātò facilius liberamur à malo, at ipse nos minus diligit quales nos sumus: & hinc ideo liberat, ne semper tales simus: ibi verò amplius nos diligit, quoniam quod ei displiceat, & quod à nobis auferat, non habebimus. Amet ergo eū Petrus, vt ab ista mortalitate liberemur. Ametur ab eo Ioānes: vt in illa immortalitate seruemur. Cur ergo Ioānes minus eū diligebat q̄ Petr' si eā vitā significabat, i qua est multò ampli' diligēdus, nisi quia ꝑpterea dictū est: Volo eū manere. i. expectare, Donec veniā quādo & ipsum amorē qui tūc multò amplior erit nōdū habemus, sed expectamus futurū: vt dum ipse venerit habeam'. Hoc ergo per Petrū significatū est plus amantē, sed minus amatū, quia minus nos amat Christus miseros q̄ beatos: veritatis autē contēplationē qualis tūc futura est minus amamus, quia nunc nondū nouimus nec habemus. Nemo tamē istos insignes apostolos separet, & in eo q significabat Petrus ambo erāt: & in eo q significabat Ioānes ambo futuri erant. Gl. Vel ali. Sic eū vol. manere. i. nolo eū per martyriū cōsūmate, sed expectare eū in placidā absolutionē carnis suę, quādo ego veniēs recipiā eū in æterna beatitudine. Theo. Vel aliter: Totū in hos q dicit dn̄s Petro: Sequere me: cū ctorum fideliū prælaturā ei instituit. Simul autem & sequi intelligas hic imitationē in cūctis & verbis & operibus, ostēdit etiā affectionē ad ipsum: quia qui nobis astrictiores sunt, hoc sequi nos volumus. Chryso. Si verò dixerit quis, qualiter igitur Iacobus thronum assumpsit Hierosolymorū? Illud vtiq; dicam, quoniā Petrus orbis terrarum intronizauit magistrū. Sequitur: Cōuersus Petrus, &c. Nō sine cau-

Quæstio pulchra.

Petri & Ioannis comparatio.

sa recolit illam accubationē, sed vt ostendat quantā Petrus habebat fiduciā post negationē. Qui enim in cœna non audebat interrogare, sed Ioanni interrogationē cōmisit, huic & præpositura fratrum credita est: & non solùm non cōmittit alteri interrogare quæ ad ipsum pertinent, sed de reliquo ipse pro aliis magistrum interrogat. Quia igitur magna ei prædixerat dñs, & orbē terrarum cōmiserat: & martyrium prænūciauerat: & amorē protestatus est ampliorem, volēs & Ioannē cōmunicatorem accipere, dixit: Hic autē quid. q. d. Nōne eadē nobiscū veniet via? Valde enim Ioānem amabat Petrus. & per euāgeliū ostēditur eorū colligatio: & in actibus apostolorum. Sic igitur nunc vicem reddit Petrus Ioanni. Aestimās autē eum velle interrogare de seipso, nec audere, ipse pro eo suscipit interrogationē. Quia verò debebāt orbis terrarū procurationē accipere, nec oportebat eos de reliquo sibiinuicē esse cōiunctos, quod esset damnū orbi terrarū, propterea dñs dicit secūdū literam græcā: Si eū volo manere donec veniā, quid ad te? tu me sequere. q. d. Opus tibi cōmissum attēde & perfice, hūc verò si voluero manere hîc, quid ad te? Theo. Quod verò dicitur cū venero, quidā sic intellexerūt, ac si diceret: Quousque cōtra Iudæos qui me crucifixerunt veniam percutiēs illos baculo Romanorū. Aiunt enim hūc apostolū vsq; ad Vespasiani tēp⁹ cū Hierusalē capiēda erat in locis illis cōuersatū. Vel dicit: Dū venero, i. dū hūc volēs dirigā ad prædicādū, te nāq; nūc dirigo ad tibi pontificatū. & in hoc seqre me, ipse verò maneat hîc donec & eum educā sicut te. Chry. Deinde euāgelista discipulorum opinionē punit & corrigit, vt suprà dictum est.

Hic est discipulus qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus quia verū est testimoniū eius. Sūt autem & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribēdi sunt libros.

Chry. Quia ex multa certitudine scripsit Ioannes, nō refutat suiipsius testimonium in mediū ferre, vnde dicit Hic est discipul⁹ ille, &c. Cōsuetudo enim est, cū valde vera dicamus nostrū testimoniū nō denegare, & multò magis ille qui spiritu sancto scribebat. vnde & alij apostoli dicebāt: Nos sumus testes horū. Sequitur: Et scribebat hæc. Quod ipse solus dicit: quia posterior ad scribendū venit Christo monēte: vnde & frequēter ostendit Christi ad se amorē: occultè insinuās causam ex qua ad scribendū processit: & fidedignū faciēs hūc sermonem à sua dignitate. Sequitur, Et scimus quia verū, &c. Omnib⁹ enim aderat. & neque cū crucifigeretur, defuit: & mater ei cōmissa est, quæ sunt signa amoris: & quod cū certitudine sciat omnia. Et si aliqui nō credāt: inducātur ad credēdū ex hoc quod subditur: Sūt autē & alia multa quæ fecit Iesus. Vnde manifestū est ꝙ nequaquā scripsi vt Christo gratiā præstarem, cū tot existentibus nō tot scripserim quot cæteri, sed horum plura reliqui cōtumelias & cōuitia in mediū proponēs. Eum autem qui ad gloriā alterius scribit, oportet ecōtrario ea quæ sunt exprobabiliora tacere, quæ verò sunt clara proponere. Aug. Quod autē subdit: Quæ si scri. per sin. nec ipsum arbi. mun. capere pos. eos qui scribēdi sunt libros. Non spacio locorū credendū est mundū capere nō posse, sed capacitate legētium cōprehendi nō posse, quanuis salua rerum fide plerúque verba excedere videātur fidem quod nō fit quādo aliquid quod erat obscurum vel dubium exponitur, sed quando id quod apertū vel augetur vel extenuatur: nec tamē à tramite significandę veritatis erratur, quoniam sic verba rem quæ indicatur excedunt, vt voluntas loquentis nec fallentis appareat: hunc loquendi modum greco nomine hyperbolem vocant, qui modus sicut in hoc loco, ita in nonnullis aliis diuinis literis inuenitur. Chryso. Vel hoc referendum est ad eius potentiam qui faciebat virtutem: sicut enim nobis facile est loqui: ita & illi. & multò facilius facere quæ volebat, quia ipse est super omnia Deus benedictus in secula seculorum, Amen.

Euāgeliū Ioan. nouissimè scriptum.

Sublimitas gestorū Christi

TABVLA EVANGELIORVM TOTIVS ANNI,

secundum ritum Romanæ curiæ. Incipit dominicale & feriale.

Incipit proprium de sanctis.

Incipit commune sanctorum.

FINIS.

INCIPIT TABVLA EVANgeliorum totius anni secundum ordinem fratrum prædicatorum.

¶ Feria secunda & tertia in rogationibus.

¶ IN NATALITIIS SANCTOrum totius anni, secundum ordinem fratrum Prædicatorum.

Matth.4. 20
Sanctæ Barbaræ virginis & marty. Simile est regnum cælorum thesau. In communi.
Sancti Nicolai episcopi. Sint lumbi vestri. In communi.
In ordinatione s. Ambrosij. Ego sum pastor, vsque vnus pastor. Ioan.10. fo.303
In conceptione beatæ Mariæ. Loquente Ie. In sabbe. 214
Sancti Damasij pontifi.& confes. Homo quidã pere. In communi.
Sanctæ Luciæ virginis & marty. Simile est regnum cælorum thesau. In communi.
Sancti Thomæ apostoli & martyris. Thomas vnus de, vsque Et crediderunt. Ioannis.20. 335
Sancti Stephani prothomar. Ecce ego mitto, vsque in nomine domini. Matth.23.99
Sancti Ioannis euangelistæ. Dixit Iesus Petro, vsque Testimonium eius. Ioan.21. 328
Sanctorum Innocentium. Angelus domini apparuit, vsque Quia non sunt. Matth.2. 12
Sancti Thomæ marty. Nisi granum frumenti. In communi.
Sancti Syluestri papæ. Homo quidam pere. In communi.
Sancti Pauli primi heremitæ & confessoris. Ecce nos reliquimus, vsque Possidebit. Mat.19. 84
Sancti Fœlicis confesso. Qui vos audit me, vsque Scripta sunt in cælis. Lucæ,10. 208
Sancti Mauri abbatis Nemo accendit. In communi.
Sancti Marcelli papæ & mart. Homo quidam pere. In communi.
Sancti Anthonij abba. Nemo accen. In communi.
Sanctæ Priscæ marty. simile est regnũ cæl.the. In communi.
Sanctorum marty. Fabiani & sebastiani. Descendens Iesus de. In communi.
Sanctæ Agnetis virginis & marty. Simile est regnum cælorum decem. In communi.
Sancti Vincentij marty. Nisi gra. frumen. In communi.
Sanctæ Emerentianæ virginis & marty. Simile est regnum cælorum decem virgi. In communi.
In conuersione sancti Pauli. Ecce nos reliquimus, vsque Possidebit Matth 9. 85
Sancti Iuliani episcopi & confesso. Sint lumbi. In communi.
In transla. san. Thomæ episcopi de Aqui. sicut in alio festo.
Sanctæ Agnetis secundo. Simile est reg.cæ.the. In communi.
Sancti Ignatij episcopi & marty. Nisi granum frumen. In communi.
In Purificatione beatæ Mariæ. Postquam impleti sunt, vsque Plebis tuæ Israel. Lucæ,2. 274
Sancti Blesij episcopi & marty. Nisi granum frumen. In communi.
Sanctæ Agathæ virginis & mart. Simile est regnum cælorum thesau. In communi.
Sanctorum Vedasti & Amandi confesso. Sint lumbi. In communi.
Sanctæ scolasticæ virgi. Simile est regnum cælorum thesau. In communi.
sancti Valentini marty. Nolite arbitrari, vsque Mercedem suam. Matth.10. 55
In cathedra sancti Petri apost. Venit Iesus in partes, vsque, solutum & in cælis. Matth.16. fol. 72
sancti Matthæi apost. Confitebor tibi pater, vsque, Et onus meum leue. Matth.11. 55
sancti Albini episcopi & confesso. Vigilate. In communi.
sancti Thomæ de Aquino, Vos estis sal terræ, vsque, In regno cælorum. Matth 5. 22
sancti Gregorij papæ. Vigilate quia. In communi.
sancti Benedicti abbatis. Nemo accendit. In communi.
In annuntiatione Dominica. Missus est angelus, vsque, secundum verbum. Luc.1. 168
sancti Ambrosij Archiepiscopi. Vigilate quia In communi.
sancti Vincentij confesso. Nemo accendit. In communi.
sanctorum marty. Tyburtij & Valeriani. Ecce ego mitto, vsque Hic saluus erit. Matth. 10. 42
sancti Georgij marty. Si quis vult post me. In communi.
sancti Marci euange. Ego sum vitis vera. In communi.
sancti Vitalis martyris. Ego sum vitis vera. In communi.
sancti Petri marty. Si quis vult post me, vsque Sanctorum angelorum. Luc.9. 203
sanctæ Catherinæ de Senis. Simile est regnum cælorum grano, vsque Constitutione mundi. Matth.13. 64
Apostolo. Philippi & Iacobi. Non turbetur cor vsque Hoc faciam. Ioan.14. 315
In inuentione sanctæ Crucis. Erat homo ex pharisæis, vsque Vitam æternam. Ioannis,3. 272
sanctorum Alexandri & sociorum eius marty. Cũ egrederetur, vsq; Saluus erit. Mat.5. 154
In festo sanctæ Coronæ Apprehendit Iesum Pila. vsque purpureum vestimentum. Ioannis,9. 330
sancti Ioannis ante portam Latinam sicut in alio festo ipsius.
In translatione sancti Petri marty. Sicut in festo ipsius. Si quis vult post me. In cõmuni.
In apparitione san. Michaelis, sicut in festo alio ipsius.
sanctorum mart. Gordia. & Epimachi. In communi.
sanctorum marty. Nerei Achillei & Pancratij. Descendens Iesus de. In communi.
sancti Seruatij episcopi. Sint lumbi vestri. In communi.
sanctæ Potentianæ virginis. Simile est regnũ cælorum decem virgi. In commun.
In trãslatiõe beati Dominici sicut in die ipsius.
sancti Vrbani papæ & marty. Homo quidam pere. In communi.
sanctæ Petronillæ virginis. Simile est regnum cælorum thesau. In communi.
sanctorum martyrum Marcelli & Petri. Cùm audieritis. In communi.
sancti Medardi episco.& confesso. Vigilate. In communi.
sanctorum martyrum Primi & Feliciani. Videns Iesus turbas. In communi.
sancti Barnabæ apost. Hoc est præceptum me. in communi.
sanctorum marty. Naboris Basilidis & Cirini. Attendite à fermento. in communi.
sancti Anthonij confesso. Nemo accendit. in communi.
sancto. Viti & Modesti marty. Cùm audie. in communi.
sanctorum Ciriaci & Iulitæ marty. Ecce ego mitto, vsque Saluus erit, Matth 10. 59
sancti Martialis episcopi & confesso. Vigilate. in communi.
sanctorum martyrum Marci & Marcelliani, Cùm audieritis. in communi.
sanctorum marty. Geruas. & Protha. Cùm egrederetur Iesus, vsque Hic saluus erit. Mar.13. 254
sanctorum decem marty. Cùm audieritis. in communi.
In vigi. san. Ioannis Baptistæ, Fuit in diebus Herod. vsque Plebem perfectam. Lucæ 1 166
In die Helizabeth impletum est, vsque Redẽptionem plebis suæ. Luc.1. 171
sanctorum Ioannis & Pauli martyrũ. Attendite à fermento. In communi.
In vigilia apostolo. Petri & Pau. Dicit Iesus simoni Pe. vsque Clarificaturus deum Ioã.21. 336
In die. Venit Iesus in partes, vsque solutum & in cælis. Matth.19. 72
In commemoratione beati Pauli Ecce nos reliquimus, vsque Aeternã possidebit. Mat.16. fol. 85
Per octa. apostо. Petri & Pau. Hoc est præceptum. In communi.
In visitatione beatæ Mariæ virginis. Exurgens maria, vsque Salutari meo Luc.1. 169
Sancto. Proces. & Martini mar. Attendite à fermen. In communi.
In octa. apostolorum. Iussit discipulos, vsque filius dei es. Matth.14. 67
Sancto. septem fratrum. Loquente Iesu ad, vsque Et mater est. Matth.12. 60
Sancti Alexij confessor. Ecce nos reliquimus, vsque æternam possidebit. Matth.19. 84
sancti Procopij abbatis. Nemo accendit. In communi.
sanctæ margaretæ virginis & marty. Simile est regnum cælorum the. In communi.
In diuisione apostolo. Conuocatis, vsque Curantes, vbique. Luc.9. 201
sanctæ Praxedis virgi. Simile est regnum cę.de. In communi.
sanctæ Mariæ Magda. Rogabat Iesum quidã, vsque Vade in pace. Luc.7. 195
sancti Apollinaris episcop. & marty. Facta est contentio, vsque Tribus Israel. Lucæ, 22. fol. 249
sanctæ Christinæ virgi.& marty. Simile est regnum cælorum the. In communi.
sancti Iacobi aposto. Accessit ad Iesum, vsque A patre meo. Matth.20. 86
sanctæ Marthæ virgi. Intrauit Iesus in quoddam, vsque Auferetur ab ea. Luc.10. 210
sanctorum martyrum Nazarij Celsi & Pantaleonis. Attendite à fermento. In communi.
sanctorum martyrum Fœlicis & simplicis & alio rum. Cùm audieritis. In communi.
sanctorum martyrum Abdon & sennc, Videns Iesus turbas. In communi.
sancti Germani episcopi. Vigilate quia nesci. In communi.
Ad vincula san. Petri aposto. sicut in alio fest.
sancti stephani papę. Homo quidam nobilis. in communi.
In inuen. sancti stephani prothomarty. sicut in alio fest.
sancti Dominici patris nostri. Vos estis sal terræ, vsque in regno cælorum. Matth.5. 23
In transfiguratione Domini. Assumpsit Iesus Petrum, vsque A morte resurgat, Matth.17. fol. 78
In vigilia san. Lauren. marty. si quis vult post me. in communi.
In die Nisi granum frumenti. in communi.
san. Hypoliti & sociorum eius. Attendite à fermento. In communi.
In vigilia assumptionis beatæ Mariæ. Loquẽte Iesu ad tur. vsque Custodiũt illud. Luc.11. fol. 114
In die. intrauit Iesus in quoddam, vsque Non auferetur ab ea. Luc.10. 211
sancti Agapiti martyris, si quis vult. in communi.
sancti Bernardi abbatis. Nemo accendit. in communi.
sancto. Timothæi & simpho. marty. Descendens. In communi.
sancti Bartholomæi apost. Hoc est pręceptum. In communi.
sancti Ludouici confesso. Homo quidam nob. In communi.
sancti Ruffi martyris. si quis vult. in communi.
sancti Augustini episcopi. sint lumbi vestri. In communi.
In decollatione sancti Ioannis Bapt. Misit Herodes ac, vsque in monumento, Marci.6. fol. 148
sanctorum Fœlicis & Adaucti mart. Videns. In communi.
sancti Egidij abbatis. Nemo accendit. in communi.
sancti Marcelli mart. Nisi granum. In communi.

¶INCIPIT TABVLA EVANgeliorum *in cõmuni sanctorum totius anni.*

¶*De sancta Trinitate.*

FINIS.